

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

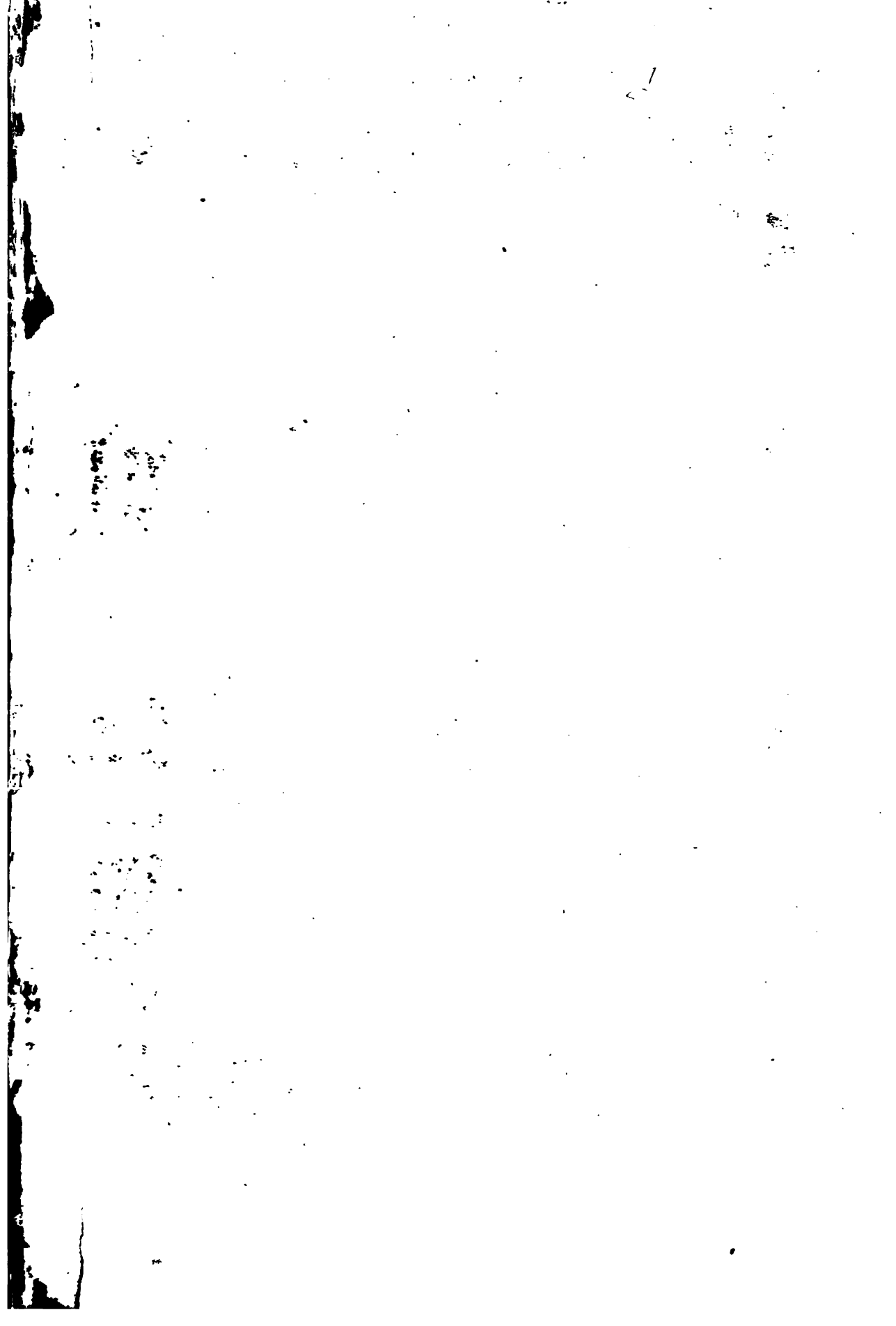
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

9 1013

10247 15/11/5

FRAGMENTA
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

COLLEGIT, RECENSUIT, VERTIT,
ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT,
INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS,

PHIL. DR. ARTIUM LL. M. LITTERARUM ANTIQVAREM IN UNIV. LIT. BEROLINENSI PROFESSOR.

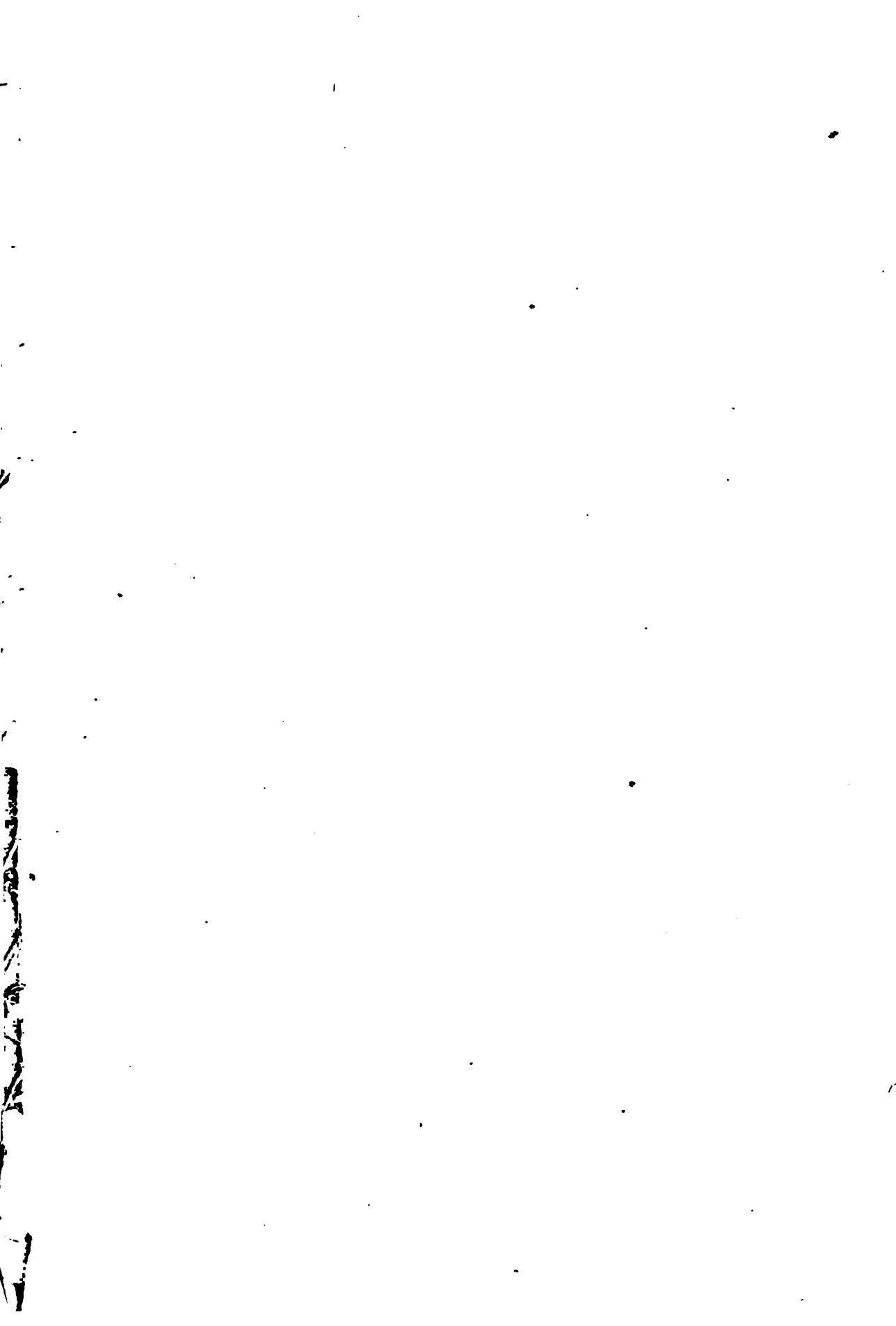
—
VOLUMEN III,

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS.

PARISIIS,
EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS,

INSTITUTI PUBLICI FRANCE TYPOGRAPHIS, VIA JACOB, 56.

g 1013

FRAGMENTA 9 B.
+
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

VOLUMEN III

PARISIIS. — EXCUBEANT FIRMIN DIDOT ET SOCII, VIA JACOB, 56.

FRAGMENTA
PHILOSOPHORUM GRÆCORUM

COLLEGIT RECENSUIT VERTIT
ANNOTATIONIBUS ET PROLEGOMENIS ILLUSTRAVIT
INDICIBUS INSTRUXIT

FR. GUIL. AUG. MULLACHIUS

PHIL. DR. ARTIUM LL. M. LITTERARUM ANTIQVARIUM IN UNIV. LIT. BEROLINENSI PROFESSOR

VOLUMEN III

PLATONICOS ET PERIPATETICOS CONTINENS

PARISIIS

EDITORIBUS FIRMIN-DIDOT ET SOCIIS

INSTITUTI PUBLICI FRANCIE TYPOGRAPHIS

VIA JACOB, 56

M DCCC LXXXI

41013

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DEC 27 1881

Salisbury fund.
(14.)

PRÆFATIO.

Quum Aristoteles (1) in Ethicis Nicomacheis dei vitam et beatam esse et in contemplatione consistere docuerit, ex hominibus autem eos qui proxime ad deos accederent cæterisque studiis rerum contemplationem præferrent, æqualis beatitudinis participes fore dixerit : vere nobis philosophiæ vim illi expressisse videntur, qui eam quasi quandam divinæ naturæ imitationem esse scripserunt. Est autem hominis ingeniosi, aut majora humano fastigio mentis acie dispicere, aut certe cum humanis divina copulando in consequenda omnium artium scientia totum se collocare. Hinc veteres sophistæ gloriati sunt, nihil esse in cœlo, nihil in terra, nihil in marî, nihil ulla in disciplina, quod ipsi nescirent, neque solum liberales doctrinas, geometriam, musicam, historiam se habere cognitatas, elegantissima pœtarum aliorumque eruditorum hominum scripta attigisse, quæ porro de naturæ obscuritate, de hominum moribus, de civitatibus traderentur, didicisse, sed sordidiores quoque cerdonum artes exercuisse.

Quo in genere quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri mundique origines pervestigarentur, diligenterque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cælestia omnia indagarentur, Socrates primus philosophiam e cœlo devocavit atque ad vitam communem et hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit, sed ejus discipulus Xenocratés primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicen, dialecticam divisit. Jam vero etsi eorum qui postea philosophati sunt aliis alia philosophiæ formula arrisit, tamen cavendum est, ne quis omnem philosophiam inutilem esse, pluraque detrimenta quam adjumenta publicis rebus a viris sapientiæ gloria præstantibus et facundis importata esse statuatur. Posse enim dicendi facultatem ad corrumpendos civium mores, ad labefactandam rempublicam omninoque ad hominum perniciem converti, sophistarum disputationes declarant. At talibus exemplis id quod volunt nonnulli non confirmatur. Quippe omni ingenii facultate et bene et male uti licet.

(1) Aristoteles Ethic. Nicom. lib. X cap. 8. p. 1178 ed. Bekker. ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαρίσθητι διαφέρουσα θεωρητικῇ ἂν εἴη· καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὲ ἡ αὐτῆ συγγενεστάτη, εὐδαιμονεστάτη. Σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μστέχειν τὰ λοιπὰ ζῆνα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστειρημένα τελείως· τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐφ' ὅσον ὁμοιωμὰ τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει et aliis locis.

Nimirum optime de humano genere meruit philosophia, e cujus præceptis unus dies actus peccanti immortalitati anteponeendus est. Quocirca philosophi sive virtutis magistri ab æquis studiorum hominumque iudicibus in honore semper habebantur. Nempe virtus omnia, quæ cadere in hominem possunt, despiciens, casus humanos contemnit, culpaque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Itaque multi gravissimis casibus defuncti magnaque tempestate jactati in philosophiæ portum se contulerunt. Quæ quum ita sint, libet mihi cum M. Tullio exclamare : « O vitæ philosophia dux! o virtutis indagatrix expultrixque vitiorum! quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse putuisset? tu urbes peperisti : tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti : tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterarum et vocum communiione junxisti : tu inventrix legum, tu magistrarum et disciplinæ fuisti. Ad te confugimus : a te opem petimus : tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. »

Neque tamen quemquam a sapientiæ studio doctorum virorum de difficillimis quæstionibus dissensione deterreri oportet, quia nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris, et quærendi defatigatio turpis habetur. Quando igitur omnes trahimur et ducimur ad cognitionis et scientiæ cupiditatem, in qua excellere præclarum putamus, labi autem, errare, ignorare, decipi et malum et turpe ducimus : omne genus philosophorum pervolutare consuevimus. Quare leguntur avidissime apud nos e Græcis naturæ interpretibus iisdemque intelligendi et dicendi gravissimis auctoribus non tantum principes illi Plato et Aristoteles, quos præter materiæ gravitatem summa sapientia et magna eloquentia commendat : aut illi primis proximi Sextus Empiricus, Proclus, Plotinus, aut alii multo deterioris notæ scriptores qui nihil ornatus ad philosophiæ explicationem adhibuerunt, sed etiam illi, quorum fragmenta ex aliorum scriptis collecta exstant.

Postquam igitur duo priora hujus operis volumina, quibus tum poesis philosophica cæterorumque qui ante Socratem floruerunt philosophorum reliquiæ, tum Pythagoreorum, Sophistarum, Cynicorum, Cyrenaicorum fragmenta continentur, annis MDCCCLX et MDCCCLXVII edita viris doctis placuisse vidi : nihil mihi potius fuit, quam ut tenerem propositum atque inchoatum opus absolvere conarer.

Quamvis autem sperassem fore ut omnia sapientiæ antistitum fragmenta tribus voluminibus comprehenderentur, postea tamen animadverti hoc opus quod neque molesti neque injucundi laboris est, etiam quartum volumen desiderare. Quare quid in tertio hoc tomo qui nunc divulgatur præstiterim, breviter exponi convenit.

Quum e philosophorum sectis Platoniorum et Peripateticorum lucubra-

tiones, libellos, fragmina hoc tertio volumine complecti destinassem, abundante passim materia operam in colligendis, emendandis, vertendis quorundam utriusque familiæ principum opusculis, quæ argumentorum gravitatis politæque orationis maxime commendationem haberent posui.

Itaque ab Eusebio scriptore Ionico commentandi exordium cepi, qui ab aliis quidem alii philosophorum gregi annumeratur, sed mihi videtur esse Myndius ille Platoniam sectam professus, Aedesii discipulus, de quo mentionem facit Eunapius p. 48. Ejus autem librorum reliquias post Orellium Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II, p. 362-391 et Stobaci editores diligenter recensitas et latine versas subjeci.

Transii deinde ad Albinum, Galeni præceptorem, secundi post Chr. n. sæculi Platoniam, quem in summam gloriam venisse veteres scriptores testantur. Constat eum in optimorum Platonis interpretum numero habitum esse, magnique æstimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus, credibile est, nos quoque de ejus doctrina melius existimatuos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortunæ munere facile acquiescimus. Quamquam autem commentariolum non sustinet expectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen locos quosdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit J. A. Fabricius a. 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo, deinde iterum edidit J. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783, postremo C. J. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852. Hi omnes, quantum in ipsis situm erat, depravata scriptoris verba restituerunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur subtilior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

Mox de Sallustio, Platónico posterioris ævi philosopho, quem Juliani imperatoris æqualem et amicum fuisse scimus, disserui. Est vero sine dubio unus ex sapientibus illorum temporum hominibus, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Hunc a Luca Holstenio e membranis exscriptum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romæ emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum anno 1639. Postea Thomas Galeus eundem philosophum interposuit Opusculis mythologicis, physicis et ethicis Cantabrigiæ 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus

Berolini 1748, germanice Jo. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non expoliverunt. Verum enimvero nostra ætate multam operam Sallustio et utilem præbuit Jo. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum tum suis et aliorum animadversionibus illustratum græce et latine Turici anno 1821 pervulgavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustianæ scriptionis editio et nova interpretatio latina, quæ Allatianam diligentia vinceret. Utamque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

Tum de Platone ejusque discipulis et successoribus egi adjecta copiosa de Spensippi vita, scriptis atque in philosophiam meritis disputatione, propterea quod ejus fragmenta primus collegi, recensui, verti et explicui.

Post autem de Xenocrate commentatus sum, cujus vitam, mores, ingenii monumenta adumbravi, collectis, emendatis, in latinam denique linguam translatis ejus reliquii. Præterea Crantoris Academici, nobilissimi scriptoris, memoriam renovavi, cujus de luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Fuit autem libellus non magnus ille quidem, sed ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus talium rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus. Sed quæcunque tanti viri dicta et fragmenta per antiquorum libros sparsa feruntur, undique collecta subtiliter recensui atque interpretatus sum.

Porro antequam ad Peripateticos transirem, Severi, Attici et Numenii fragmina recognita et latine versa proposui, adjuncta de his sapientiæ doctoribus commentatione. Denique ne quid huic libro deesset, quod ad consequendam plenioris veteris sapientiæ cognitionem valeret, de Aristotele ejusque discipulis et successoribus Eudemo Rhodio, Andronico Rhodio, Aristocle Messenio, aliis uberius dixi, simulque Aristoclis locos quosdam et capita ex Eusebii Præparatione Evangelica in medium protuli atque interpretatus sum, eandemque operam post alios virorum doctorum labores Eudemo Rhodio navavi. Etenim primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 vulgatis partem illius fragmentorum edidit, reliqua in tertium historiarum philosophiæ tomum anno 1860 recepit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis *σύνταγμα* in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini anno 1866 et iterum 1870 foras dedit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritus, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepit.

Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spengelius, adjeci, verba græca correxi, depravata restitui, denique non

modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodius philosophus exponit, e græco in latinum sermonem verti. Postremo Ethicorum Nicomacheorum paraphrasin, quæ Andronico Rhodio assignatur, neglectam a plerisque qui Aristotelis scripta legendo conterunt, critica subtilitate castigandam esse ratus sum. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodi nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Nempe in codice quem pervolutaverat titulum Ἀνδρονίκου Ῥοδίου Περιπατητικοῦ φιλοσόφου non quidem omissum, sed indocti hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi excellentia, ut jure Andronicum ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (2), quod insignem paraphrasin, quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjunxi huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranis, ut mea fert opinio, depromptum.

Ipsæ enim hac de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam inculcatam crebris locis et relectam latineque redditam in lucem revocarem.

Ita spero fore, ut tertium quoque hujus operis volumen veteris sapientiæ studiosis probetur.

Cæterum maximis laudibus efferendus est Alfredus Firminus Didot, vir egregius, studiorum humanitatis ac litterarum fautor et antistes, qui patris vestigia persecutus Bibliothecam Græcam, amplissimum solidæ veræque gloriæ monumentum, ita instituit, ut omnis generis præstantissimorum scriptorum copia abundet.

Quartum autem volumen cum aliorum quæ feruntur philosophorum fragmenta, tum Stoicorum atque Epicureorum disputationes, quas huic tomo inserere fas mihi esse non putavi, cum indicibus rerum et verborum continebit.

Scrpsi Berolini a. d. VIII Id. Jan. a. MDCCCLXXIX.

(1) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv.

DE EUSEBIO.

Eusebius, scriptor Ionicus, cujus plura fragmenta partim Florilegio partim Eclogis physicis et ethicis inseruit Stobæus, ab aliis alii phiosophorum gregi annumeratur. Mihi videtur esse Myndius ille Plonicam sectam professus, Ædesii discipulus, magicæ artis et theurgicæ contemtor, de quo mentionem facit Eunapius p. 48. (1) Arguit autem Porphyrii et ejus familiaræ sectatorem non solum Justitia geniorum choro stipata Flor. XLVI, 32 (2), sed etiam vox ἄγγελος pro δαίμων adhibita Eclog. lib. II cap. VIII (3). Huc accedit magni Mercurii, id est

Hermetis Trismegisti, et reliquorum deorum tum vates tum consultor genius ibidem commemoratus (4), qui non convenit nisi in hominem ex recentiorum Platoniorum disciplina doctum. Sed cum cætera sunt egregia sapientiæ præcepta, quæ locis ejus a Stobæo servatis continentur, tum nihil præclarius illa disputatione, qua duplicem hominibus vivendi viam, alteram ad virtutis arcem ducentem, alteram ad vitium pertinentem, propositam esse docet (5). Ejus vero disputationis fons habentur Hesiodi verba Op. et D. vs. 285-290 :

(1) Eunapius vit. Soph. p. 48. (2) Eusebius apud Stobæum Flor. XLVI, 32 (fragm. 45) ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικᾶκε πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ-σιν πρότερον γεγεννημένους. Οὐ γὰρ δικῶς ἀμύνηται ἐγθροὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἰ ἀραιρημένους, ἀλλ' δικῶς καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλῆς καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπὸ σοὶ τεταγμένους, ἀλλ' δικῶς τοῦ ὀρθοῦ εὐλαξέῃς καὶ θεοῦ μεγάλῃς, δικαιοσύνης, ὑπηρετῆς τε καὶ ἐξηγητῆς. Ὅστε παρὰ τὰ αὐτῆς δοκούντα ποιῶν καὶ αὐτῆς καταψευδόμενος, ὡς ἐς θεὸν μεγίστην ἀμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτῆς τεταγμένων δαιμόνων ἐφόρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν παιουμένων μὴν προσδέξω. Similiter Porphyrius de summo Deo ac de triplici prole divina in Phil. Gr. Fragn. Vol. I p. 191 seq. Σὴ γὰρ ὑπὲρ κόσμον τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα χρυσῆ ὑπέρεκται πολλῆ αἰώνιος ἀλάχῃ, ἥς ὑπερῶρησαι ὀρίνων φωτὶ σεαυτὸν, ἀενάοις ὀχέτοισι τιθηνῶν νοῦν ἀτάλαντον ; ὅς βα καὶ τόδε πᾶν τεκνούμενος ἄφθιτον ὄλην, ἥς γενέσκει δεδόχεται, ὅτε σπε τύποισιν ἔδησας. Ἐλεν ἐπεισερίουσι γοναὶ ἀνάκτων πολλῆ ἀμρίσε, παντόκρατορ, βασιλεύτατε καὶ μόνε θνητῶν ἀθανάτων τε πάτερ μακρότερ· αἱ δ' εἰσὶν ἄσπερον, ἐκ σοῦ μὲν γεγυυῖται, ὑπ' ἀγγελίῃσι δ' ἔκαστα προσβυγενεὶ διαγουσι νόψ καὶ κέρτεϊ τῷ σῶ. Πρὸς δ' ἔτι καὶ τρίτον ἄλλο γένος ποίησας ἀνάκτων, οἱ β' ἐκάς ἡμαρ ἀγουσιν ἀνυμνείοντες ἀοιδαῖς βουλόμενόν σ' εἰθέιοντες, ἀοιδίουσιν δέ σ' ὄδε. Τὴν δ' ἔτσι πατὴρ καὶ μητέρος ἀγλοῶν εἶδος καὶ τεκνων τέρεν ἄνθος, ἐν εἰδεσιν εἶδος ὑπάρχων, καὶ ψυχῆ καὶ πνεῦμα καὶ ἀρμονίῃ καὶ ἀριθμῶς. — (3) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63.) περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προσημνημένος ἄγγελος ἀπηγήσεται. Hierocles aurei carminis enarrator in Phil. Græc. Vol. I p. 424 : οἱ δὴ καὶ εἰκότως ἀγαυοὶ ἦρωες λέγονται, ἀγαυοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ αἱ καὶ μήτ' ἐν κακίᾳ μήτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἦρωες δὲ ὡς ἔρωτες τινες ὄντες καὶ ἦρωες, ὁλον ἔρωτικοὶ καὶ διπλατικοὶ ἔραστοὶ τοῦ θεοῦ, αἰροντες ἡμᾶς ; καὶ κούριζοντες πρὸς τὴν θεῖαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔδος, ὡς ὄντας δαίμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θεῶν νόμων, ἔστι δὲ οὗτε καὶ ἀγγέλους ὡς ἐκραινοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωίαν κανόνας. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις ; ἀγαθοῖς δαίμοσιν ; ἀριθμητῶν καὶ τοὺς ὀρθῶς δαίμονας, ὡς φησι Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστᾶς ἀναφέροντας τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων πα-

ραίνεσεις καὶ νοουθεσίας μετὰ μαντείων ἐκφέροντας ἡμῖν. Iamblichus Theologum Arithm. p. 42 seq. Ast. καὶ Βαβυλωνίων οἱ δοκιμάτατοι καὶ Ὀστανῆς καὶ Ζωροάστῆς ἀθέλας κυρίως καλοῦσι τὰς ἀστρικὰς σφαιράς, ἧτοι παρ' ὅσον τελείως ἔγονται περὶ τὸ κέντρον μόναι παρὰ τὰ σωματικὰ μεγέθη, ἡ ἀπὸ τοῦ σύνδεσμοῦ πως καὶ συναγωγῆς χρηματίζῃν δογματίζεσθαι παρ' αὐτῶν τῶν φυσικῶν λόγων, ἀς ἀγγέλους κατὰ τὰ αὐτὰ καλοῦσιν ἐν τοῖς ἱεροῖς λόγοις, κατὰ πορέπτωσιν δὲ τοῦ γάμμα ἐφαρμένους ἀγγέλους ; διὸ καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην τούτων τῶν ἀγγέλων ἐξάροντας ἀστέρας καὶ δαίμονας ὁμοίως ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους προσαγορεύεσθαι, ὅπερ εἰσὶν ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν, ὡστε ἀγγελία κατὰ τοῦτο ἑτυμώτατα ἡ ἑβδομάς. Augustinus de Civ. Dei X, 9 : Porphyrius animam dicit per quasdam consecrationes theurgicas, quas teletas vocant, idoneam fieri atque aptam susceptioni spirituum et angelorum et ad videndos deos. Idem ibid. Quamquam discernat (Porphyrius) a dæmonibus angelos, aera esse loca dæmonum, atheria vel empyrea disscrens angelorum etc. Idem lib. X, 26 Nescio quomodo (quantum mihi videtur) amicis suis theurgis erubescibat Porphyrius. Nam ista utcumque sapiebat, sed contra multorum deorum cultum non libere defendebat. Et angelos quippe alios esse dicit, qui deorsum descendentes hominibus theurgicis divina prænuntiant, alios, qui in terris ea quæ patris sunt et altitudinem ejus profunditatemque declarent. Num igitur hos angelos, quorum ministerium est declarare voluntatem patris, credendum est velle nos subdi, nisi ei, cujus nobis annuntiant voluntatem ? Unde optime admonet etiam ipse Plonicus, imitandos eos potius, quam invocandos. Idem ibid. Jam distinxisti angelos, qui patris annuntiant voluntatem, ab eis angelis, qui ad theurgos homines, nescio qua deducti arte, descendunt etc. Cf. J. A. Fabricius Bibliograph. Antiquar. cap. VIII § 27 pag. 379. — (4) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) καὶ διὰ τοῦτο παραινέω, θεοῦ μεγάλου Ἐρμῆος καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος κτλ. — (5) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἤρναντος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ φατιζόμενα ὄψις εὐσας διαζανέας, ὁδοὶ διεφάσαι προκίεται βίου ψυχῆσι ἀνθρώπων, ἀδαμαντίνῃ αἰμασίῃ παχυτάτῃ καὶ ἐς πολλὸν ὄψος ἀνηκούσῃ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἤρναντος, ἀπ'

τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστὶν ἄλῃσθαι
 ῥηϊδίως· ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 Τίς δ' ἀρετῆς ἰδρωῖτα θεοὶ προπάρουθιν ἔθρξαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἴμος ἐπ' αὐτῆν,
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὶν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
 ῥηϊδίῃ δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπῇ περ ἑούσα.

Hanc igitur fictionem certatim inferioris ætatis poetæ et philosophi exornarunt, maxime ii qui allegorias tam invenire quam explicare solebant. Vide quæ dixi ad Prodicum fragmentum ex Xenophontis Memor. lib. II, cap. I petitum. Quo

ἀλλήλων τὰ πρῶτα διειργόμενοι. Καὶ ἡ μὲν αὐτέων ἐστὶ, ὁκοῖα δὴ τὴν τιμιωτέραν τάξιν λαχοῦσα, ἐκ δεξιῆς χειρὸς ἐπιστότων· αὐτὴ ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἡγέεται· ἡ ἑτέρα δὲ λαίῃ ἑούσα ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ παραπέμπουσα. Φατίζονται δὲ εἶναι τοικίδη· ἡ μὲν τῆς ἀρετῆς τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλατά κως παρέγειν δοκεῖ· ὁ δὲ τε μέντοι συνεχεῖ πόνω ἀνυσθῆναι· ἀλλὰ καὶ τοὺς καθηγομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ἀκινδύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἐστὶ ὁδὸς ἰθέη τε καὶ εὐρέη μέχρι τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἣν ἀνελθὼν ἐν τοῖσι καλλίστοισι ἔσται καὶ ὁὐθ' ἄλλων τε μυρίων ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ καὶ φωτό· παντὸς τοῦ λοιποῦ κάλλει μυρίω προήκοντος καὶ αὐγοειδεστάτου. Περὶ δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν γῆν ἀναπεπταμένην αἱ πόλεις ἔσται καὶ οἱ τῆν γῆν κατοικέοντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν ὡς ἕκαστα ἔχει· ὁ ἐπὶ συμβουλίῃ τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἔρει λόγος. Καὶ ἦδε μὲν ὡδὲ κως ἔχει· ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα ἐστὶ λαίῃ τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου πάγχυ καὶ τούτου οὐ γνησίῳ, ἀπατηλοῦ δὲ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσιόντων, γεύσασθαι αὐτοὺς τοῦ ἡδέος· ὥστε καὶ μηδὲν μετὰ ταῦτα ἡγμόνος εὐρισκομένου εὐθύς ἄγει ἐς ὄδον σκολιῆν σκόλοπας τε ἔχουσαν, ὁτινες δὴ ὀξείας, μεγάλοι καὶ πυκνοὶ καταπεπήγασαι, καὶ χαράδρας καὶ κρημνοὺς, κατὰ κεραλῆς ὠθέοντες τοὺς πορευομένους κατὰ τοῦ συμπήσοντος καὶ παρασύροντος τοὺς κατενεχθέντας ἐς αὐτὸν ποταμοῦ κάτω βορβόρω καὶ λίθοις ῥέοντες· ὥστε πολλοὺς εὐθύς οὕτω διαφθεῖρσθαι, οἱ δὲ λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείῃ προμηθεῖ, ἐπὶ τὰς αὐτόθι εούσας πόλεις διασκευανύσονται ἄλλοι ἄλλοσε καὶ ἐπὶ πᾶσαν πολλὴν εούσαν τὴν χώραν, περὶ τῶν δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προειρημένος ἄγγελος ἀπηγγέσται. — (6) Eusebius apud Stobæum Eclog. lib. II cap. VIII (fr. 63) ψυχαὶ ἀνθρώπων, φύσιν ἔχουσαι θνήσκαι τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωὴ μὲν τῇ ἐπὶ τῆς γῆς νομιζομένη θανάτῳ ἐγκυρέουσαι, θανάτῳ δὲ τῇ δοκέοντι αὐτόθι ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι, ἐπεὶ χρόνου τοῦ τεταγμένου ὑμῖν ἀνυσθέντος αὐτὶς ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν τῷ αὐτόθι θανάτῳ ὑποδεχόμενου ὑμῶν, διαδέχονται αὐτὶς ὑμῶν τρόπον τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς βίῃ οἱ ἀπειλόμενοι. In eandem sententiam Plato Gorg. p. 492 e. ἀλλὰ μὲν δὴ καὶ ὡς γε οὐ λέγει, δεῖνός ὁ βίος. Οὐ γὰρ τοὶ θαυμάζοιμ' ἂν, εἰ Εὐριπίδης ἀληθῆ ἐν τοῖσδε λέγει, λέγων, τίς δ' οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ καθθανεῖν, τὸ καθθανεῖν δὲ ζῆν; καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι

in genere Cebetis tabula excellit. Quid? quod recentiores Platonici materiam ab aliistractatam ita denuo poliverunt, ut compilatis Platonis scriniis fabulas de animorum humanorum ante hanc vitam statu ex decimo de republica libro vel aliunde sumtas ad eam accommodarent et Platonici commentis (6) variatam refingerent.

Hujusmodi ergo sapientiæ doctor fuit Eusebius, cujus librorum reliquias post Orellium Opusc. Vet. Græc. sent. et moral. Vol. II p. 362-391 et Stobæi editores diligenter recensitas ac latine versas jam subjiciam.

ισως τέθναμεν· ὅπερ ἤδη τοῦ ἔγωγος καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν, ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐστὶν ἡμῖν σῆμα, τῆς δὲ ψυχῆς τοῦτο, ἐν ᾧ αἱ ἐπιθυμίαι εἰσὶ, τυγχάνει ὄν οὐκ ἀναπειθεσθαι καὶ μεταπίπτειν ἄνω καὶ κάτω· ubi Scholiastes: τὰ λαμβεῖται ἐκ τοῦ Φριξοῦ τοῦ δράματος· Εὐριπίδου. Τίς δ' οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μὲν ἐστὶ καθθανεῖν, τὸ καθθανεῖν δὲ ζῆν κατὰ νομίζεται; Eodem e Phrixo versus ita profert Stobæus Flor. CXX, 18 τίς δ' οἶδεν, εἰ ζῆν τοῦθ', ὃ κέλῃται θανεῖν, τὸ ζῆν δὲ θνήσκειν ἐστὶ; Vid. Euripidis fragment. p. 821 ed. Wagner. Plato Cratyl. p. 400 καὶ γὰρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ (τὸ σῶμα) εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεθνημένη; ἐν τῷ νῦν παρόντι. Sed communis hæc multorum fuit opinio atque ab antiquissimis ducta temporibus. Theodoretus Græc. Affect. Curat. V p. 544 σύμφωνα δὲ τούτων καὶ Φιλώλαος ὁ Πυθαγόρειος; ἔφη· λέγει δὲ ὡδὲ· μιστρορέονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ θεολόγοι τε καὶ μάντιες, ὡς διὰ τινος τιμωρίας ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συνέλευται καὶ καθάπερ ἐν σῆματι τούτῳ τέθνηται; Sextus Empiricus Pyrrh. III, 230 ὁ δὲ Ἡράκλειτός φησιν, ὅτι καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθανεῖν καὶ ἐν τῷ ζῆν ἡμῶς ἐστὶ καὶ ἐν τῷ τεθνάναι· ὅτε μὲν γὰρ ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν τεθνάναι καὶ ἐν ἡμῖν τεθᾶσθαι, ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναθιοῦν καὶ ζῆν. Clemens Alex. Strom. III p. 520 τί δὲ; οὐχὶ καὶ Ἡράκλειτος θάνατον τὴν γένεσιν καλεῖ; Πυθαγόρας δὲ καὶ τῷ ἐν Γοργίᾳ Σωκράτει ἐμπερῶς, ἐν οἷς φησι, θάνατός ἐστιν, ὁκόσα ἐγερέντες ὀρέομεν· ὁκόσα δὲ εὐδοντες, ὕπνος. Philo Alleg. leg. I fin' μονοῦ καὶ ὁ Ἡράκλειτος, κατὰ τοῦτο Μωϋσεώς ἀκολουθήσας τῷ δόγματι φησὶ· Ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον· ὡς νῦν μὲν ὅτε ἐνζῶμεν τεθνηκυίας τῆς ψυχῆς καὶ ὡς ἂν ἐν σῆματι τῷ σώματι ἐντετυμωμένης. Hierocles in carm. aur. p. 142 διὸ καὶ ἐπαμφοτερίζει ταῖς σχέσεσιν, ὅτε μὲν ἐκεῖ ζῶσα τὴν νοεράν εὐζωίαν ὅτε δὲ ἐνταῦθα τὴν αἰσθητικὴν ἐμπάθειαν προσλαμβάνουσα. Ἐθεν καὶ λέγεται ὀρθῶς ὑπὸ Ἡρακλείτου, ὅτι ζῶμεν τὸν ἐκείνων θάνατον, τεθνήκαμεν δὲ τὸν ἐκείνων βίον Numenius apud Porphyrium de Antro p. 256 ed. Cantabr. καὶ ἄλλοχού δὲ φάναί ζῆν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων [τῶν ψυχῶν] θάνατον, καὶ ζῆν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον. Vide Phil. Græc. Fragm. Vol. I pag. 321 et 323

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

EUSEBII FRAGMENTA

1. Ἐχθρὸς γενοίμην μηδενός, φίλος δὲ τοῦ αἰεὶ καὶ παραμενέοντος καὶ μήποτε μὲν διενεχθεῖν πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους, διενεχθεὶς δὲ διαλλαχθεῖν ὡς τάχιστα. Μηδενὶ ἐπιβουλεύσαμεν, ἐπιβουλεύομενος δὲ ἄνευ ἀνάγκης τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι ἂ ἀνήκεστον ἀπαθὲς διαφύγοιμι. Ὅργῃς κρατοῖην. Ἐρώην καὶ ἐπιθυμοῖμι καὶ τυγχάνοιμι μούνων τῶν καλῶν, τῶν δὲ ἀπ' ἐναντίας τῆς ἐπιθυμίας, μηδὲ ἁμαρτῶν κοτε ὥστε εὐξασθαι, τύχοιμι. Βουλοίμην πάντας εὐτυχεῖν, φθονῆσαιμι μηδενὶ τῶν εὐτυχεόντων. Μήποτε τις ἐμὲ τῶν νομιζομένων παραλόγως εἰ πρήσσειν ἐκπλήξεις μηδὲ ἀνήσειε· τί γὰρ δεῖ τοῖσι παρὰ τῆς τύχης διδομένοισι ὁ φθονεῖν; φίλοι δὲ με καὶ οἱ κατ' ἀξίην εὐτυχεόντες εὐφραίνοιεν. Μήποτε τῷ ἀπὸ οἰκείης γνώμης ἔχθρην κατ' ἐμέο ἔπανελομένῳ δυστυχῆσαντι ἐψησθεῖν. Μήποτε συγγνοῖν ἐμειωτῶ κακοῦ τεύ τιτι αἰτίην παρασχόντι. Λαθῶν κοτε ἐμειωτὸν ὡς παρὰ μέλος ἦτοι τι εἶπας ἢ πράξας, μὴ περιμεινᾶιμι τοὺς μωμησομένους καὶ ἐπιπλήξοντας· αὐτὸς δὲ ἐμειωτὸν μωμησαίμην ἄχρι τοῦ ἀλέσασθαι. Εἶδειν γενναίως φέρειν τὰ προσπίπτοντα, καὶ τὰ μὲν μέτρια ἔδεχοίμην ὥσπερ αὐτῶν ἔχει ἡ φύσις, τοῖσι ἔ δὲ ὑπερβάλλουσι μὴ καὶ τὸ παρ' ἐμειωτῷ

προσπιθεῖν. Εὐτυχίην εἶδειν φέρειν σωφρόνως. Μήποτε ὑπὸ εὐπρηγίας ἐς ὑπερφηανίην ἄλογον ἀερθεῖν. Πλοῦτον νομιζοῖμι τὸν ἀρχέοντα βίῳ τῷ σώφρονι. Ἄπαυστον καὶ ἀκόρηστον ἐπιθυμίην χρήμάτων μὲν μήποτε σχοίην, μούνων δὲ τῶν ὠφελούντων τὴν ψυχὴν μαθημάτων ἐθέλοιμι αἰεὶ ἐφίεσθαι. Νικῶν νίκην τὴν καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ προσδιαλεγόμενῳ ἀβλαβέα. Φιλοτιμέεσθαι παρὰ καιρὸν πρὸς φίλους καὶ ἐν τῆσι ζητήσεσι φυλασσοίμην. Μήποτε καὶ παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκέον ἐν τῆσι ζητήσεσι τοῦ νικᾶν ἕνεκα ἔριν ἀσπασαίμην. Μήποτε ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ὥστε παρ' αὐτὸς οἶδα παραλογίσασθαι τὸν προσδιαλεγόμενον ἢ ἐρίσαι ἐπαρθεῖν. Τοῖσι τὸ ἀληθὲς λόγοισι ἔνιστάσῃ αἰεὶ ἔξυμμαχοίμην. Ἀκολάστου ἐπιθυμίας τι μήποτε μηδὲ ἐννοηθεῖν. Ξυνεῖν αἰεὶ τοῖσι σώφροσι εἴη τέ μοι αἰεὶ προσδιαλεγέσθαι, παρ' ὧν ἔστι τι πάντως ἀπελθέειν χρηστὸν προσλαβόντι. Μήποτε ἐπαρθεῖν κέρδεος ἕνεκα πλημμελήσαι. Φίλους διαφερομένους καταρτίζοιμι. Φίλοις, δυνάμενος, καὶ τοῖσι δεομένοισι τὰ δόντα ἐπαρτέοιμι. Φίλους ἐν κινδύνοισι καταστάντας δυνάμενος ὠφελείν μήποτε ἐγκαταλείποιμι. Φίλων ἔξυμφορὰς, ἀπ' ὧν οἶόν τε, ἐπανορθοῦσθαι προθυμοίμην· λυπεο-

1. Nemini inimicus esse velim, amicum autem eum habere qui in amicitia etiam perpetuo mansurus sit; neque unquam dissidere a familiarissimis: sin dissidium factum sit, quam primum iis reconciliari. Nolim cuiquam insidias parare, insidias vero petitus utinam salvus evadam, nequaquam gravissimum malum vicissim alteri afferre coactus. Utinam iram cohibeam; amem, desiderem et assequar sola bona. Quæ vero sunt inhonestæ cupiditatis, ea nec per errorem optanti contingere velim. Omnes quidem felicitate florere cupiam, sed illorum qui felices sunt nemini invidiam. Nunquam quisquam eorum qui fortunati temere habentur, me vel obstupefaciat vel molestia afficiat. Quid enim atinet fortunæ donis invidere? Amici potius me, quique pro dignitate fortuna secunda utuntur, exhalarent. Nunquam etiam ei qui sponte sua inimicitiam mecum suscepit, postquam cum fortuna adversa conflictatus est, lætus insultem. Nunquam mihi conscius sim, me occasionem ullius mali cuiquam præbuisse. Si quando per imprudentiam inepte quid vel dixero vel fecero, ne exspectem, dum alii re-

prehendant et objurgent, sed ipse me potius vituperem, donec incommodo medear. Norim fortiter ferre casus, et mediocria pro re nata accipiam; quæ vero modum excedunt, iis ne quid mea culpa addam, cavebo. Fortunam secundam modeste ferre sciam, ne quando ob res secundas stulta arrogantia esser. Divitias judicem, quod satis sit vitæ moderatæ. Effrenata et insatiabili pecuniæ cupiditate ne unquam flagrem, sed solarum quæ animis prosunt disciplinarum desiderio semper agi velim. Victoriæ consequar, quæ et mihi et contradicenti innoxia sit. Contendere intempestive cum amicis etiam in disputationibus caveam. Porro ne unquam supra meam opinionem in disputationibus vincendi studio contentionis cupidus sim. Præterea ne unquam veritatis damno ac secus quam ipse sentio falsa argumentatione decipere colloquentem aut saltem litigare in animum inducam. Qui veritatem dictis suis confirmant, eorum socius semper esse velim. Ne mihi ulla unquam inexpectabilis cupiditas vel in mentem veniat. Converser assidue prudentibus: liceatque mihi cum his colloqui, a

μένοισι παρεὼν ελαφρόνομι ἤπιω καὶ ἀκεσίμω λόγῳ τὰς ἀνάς. Εἰδείην ἐμειωτὸν αἰδέεσθαι. Τῶν καλῶν φιλομαθεῖν ἀσκέομι. Ζητοῖην μὴ τὰ περισσά, ἀλλὰ περὶ ὧν ἀριστον, καὶ ἂ μαθῶν ὠφελήσοιμην. Θεοὺς τιμῶν καὶ νόμῳ πόλιος καὶ σπουδῇ οικείη καὶ νόμῳ εὐσεβείῃ. Αἰεὶ τὸ ἐν ἐμοὶ θυμούμενον ἡμεροῖην. Ἐθίζοιμι ἐμειωτὸν ὡσεὶ εἶναι, καὶ μὴ πρὸς τὰ πρήγματα ἔχειν δυσκόλως. Τίς πονηρὸς, καὶ τίνοι τούτων τί κοτε πέπρηκται, μὴ μέλοι μοι. εἰδείην δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τούτους μεταδιώκοιμι. Ὁφείλοιμι μηδενὶ μηδέν· εἰ δὲ κοτε ὑπ' ἀνάγκης μεγάλης ἐς τοῦτο κατασταλήν, γένοιτό μοι τάχιστα ἀλευθέρῳ γενέεσθαι δυναθῆναι. Αἰνέοιμι τοὺς ἀγαθοὺς ἀφρόνως· φιλόσογον δὲ γλώσσαν παντὸς ἀποστυγοῖην. Εἰδείην σιγᾶν, περὶ ὧν ἀμεινον.

(Stobæus Flor. I, 85. Eusebii. Scripsi : α τοῦ τι ἀντιδρᾶσαι cum Jacobsio; libri τοῦ τι ἂν δρᾶσαι. — β δικομμένοι; codd. δικομμένοι vel δικομμένοις. — γ ἐμείο; codd. ἐμοῦ. — δ τὰ μὲν μέτρια cum Jacobsio; libri τὰ μέτρια vel μετὰ μέτρια. — ε τοῖσι; codd. τοῖς. — ζ σχοίην cum Meinekio; codd. ἐχοίην. — η μόνων δὲ τῶν cum Valckenario; libri μόνων θ' αὐτῶν vel μόνων θ' ἂ τῶν. — θ αἰεὶ ἐφέεσθαι cum Jacobsio; membranæ ἂ δεῖ ἔσεσθαι. — ι τῆσι; codd. ταῖς. — κ τῆσι; codd. ταῖς. — λ τοῖσι; codd. τοῖς. — μ λόγοι; codd. λόγοις. — ν ξυριστᾶσι; codd. ξυριστᾶσιν. — ο αἰεὶ; libri ἀεὶ. — π αἰεὶ τοῖσι σώφροσι; codd. ἀεὶ τοῖς σώφροσιν. — ρ ἀπελθέειν; libri ἀπελθεῖν. — σ τοῖσι δεομένοι; libri τοῖς δεομένοις. — τ κινδύνοισι; codd. κινδύνοις — υ ἀπ' ὧν; libri ἀπ' ὧν. — φ εὐσεβεί; libri εὐσεβαί. — ψ αἰεὶ τὸ cum Halmio; codd. ἀεὶ τὸν. — χ μέλοι μοι cum Hirschigio; vulgo μέλοισι. —)

2. Ἄνθρωποι πολυμαθῆς ἔχειν δόξαν ἢ τοῦ ἀληθί-
ζεσθαι ἔρωτα πλεῖνα ἐκτέεται. Πολλοὶ γοῦν τοῖσι α
πρὸ ἐωυτῶν ἐναντίας δόξας συστησάμενοι τὴν γνώσιν
τοῦ ἀληθοῦς περὶ τῶν ἀναγκασιότατων ἀφείλοντο τῷ
τὴν πίστιν αὐτῶν β μὴ ἐν βεβαίῳ ἐστάναι, ὑπὸ δὲ
τοῦ ἀπὸ τῆς προτιμῆς δόξης περιτρέψαι ἐς γ τοῦναν-
τιον, λόγον παρασκευάσαντες ἐν τῷ ἀσταθμητοτάτῳ
αἰωρέεσθαι.

(Stobæus Flor. IV, 100. Eusebii. Scripsi : α τοῖσι; codd. τοῖς. — β αὐτῶν; codd. αὐτῶν. — γ ἐς; codd. εἰς.)

3. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῆσι α συζητήσεσι τῶν
πραγμάτων ὁμοίως τοῖσι ἀλόγοις τῶν ζώων β ὡσπερ
ἐκεῖνα μαχόμενα, οὕτω καὶ αὐτοὶ μόνου τοῦ νικᾶν
μεταποιούνται· ὅκως δὲ (τοῦπερ χρῆ πάντα ἄνδρα
προμηθέεσθαι καὶ λέγοντα καὶ πρήσσοντα) μὴ παρὰ
τὸ ζυμφέρον καὶ σφείων αὐτῶν καὶ τῶν παρεόντων,
καὶ ὥστε μὴ τὸ ἀληθὲς αὐτὸ βλάψαι, οὐκέτι λόγον
τούτου ποιεύονται.

(Stobæus Flor. IV, 101 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : α τῆσι; codd. ταῖσι — β ἀλόγοις τῶν ζώων; codd. ἀλόγοις τῶν ζώων. —)

4. Ἄνθρωποι α ἔριδες προσφιλέες, καὶ τοῦ περὶ
παντὸς τοῦ προτεθέντος ἀντιλέγοντας ἐθέλειν κρατεῖν
ἀπλετος καὶ ἄλογος ἐπιθυμῆν· ὅκως β πολλοὶ οὐκ αἰ-
δέονται γ καὶ κατὰ τῶν σπουδαιεστάτων καὶ τῶν οὐ
χρῆ τῷ χείρονι λόγῳ νικᾶν, νικῶντας ἀξίην κεκλη-
σθαι νίκην Καδμητῆν δ.

(Stobæus Flor. IV, 102 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi :)
ἀνθρώποι; codd. ἀνθρώποισιν. — β ὅκως; codd.
ὅπως. — γ οὐκ αἰδέονται cum Jacobsio in Addit.
ad Athenæum pag. 186; libri οὔτε δέονται. — δ
νίκην Καδμητῆν dicitur victoria ipsis victoribus
damnosa. Vid. Zenob. Proverb. Centur. IV, 45

quibus insuper omnino aliquid boni adeptus discedam. Nunquam adducar, ut lucri causa peccem. Amicos dissidentes reconciliem. Amicis, si queam, et indigentibus necessaria suppeditem. Amicos in periculo versantes, si queam juvare, nunquam deseram. Amicorum calamitates, quibuscunque rebus fieri potest, levare studcam. Dolentibus conversans leni et benigna oratione eorum merorem minuam. Norim me ipsum vereri. Rerum honestarum studia colam. Quæram non supervacanea, sed ea de quibus optime habeatur quæstio et quæ porcepta mihi prodesse poterunt. Deos venerer et ritu civitatis et propria diligentia et mente pia. Semper iram meam placabo. Assuescam comitati facilitæque, ita ut res nequaquam iniquo animo feram. Quis malus sit et quid tandem ab horum quovis patratum sit, ne curem; norim autem bonos eosque secter. Ne cui quid debeam: sed si quando fatali necessitate coactus eo descendam, contingat mihi, ut citissime queam liberari. Laudem bonos copiose: maledicam autem linguam cujus-

vis oderim. Tacere sciam, de quibus tacere satius est.

2. Homines multa potius scire videri, quam veraces esse cupiunt. Multi igitur, dum in medio ponunt sententias veteribus contrarias, veri perspicentiam in rebus maxime necessariis tollunt, ita ut oarum fides haudquam certa sit, sed quoniam ex antiqua persuasionem in contrariam mutatur, verbis ad illum finem accommodatis, instabili volutatione pendeat.

3. Multi homines in rerum investigatione haud secus ac bruta animalia pugnantem solum sibi victoriam asserunt: ne quid autem (quod unumquemque in dictis et factis curare oportet) præter utilitatem tum suam tum præsentium hominum accidat, neve veritas ipsa infringatur, ejus rei nequaquam rationem habent.

4. Grata sunt hominibus contentiones et omni rei propositæ contradicentibus immensa atque insana vincendi cupiditas; quoniam multi non verentur etiam in rebus gravissimis, in quibus deteriorem sententiam superare non convenit, victoriam, ut dicitur, vere Cadmeam referre.

et Eras. Adag. Chil. II Centur. VIII, 34. —

8. Ἄνθρωποι τοὺς μὲν παρὰ φύσιν καὶ ἐν τεράτων λόγῳ ἔοντας ἀσπάζονται, καὶ μεγάλων χρημάτων ὠνεόμενοι ὡς ἐπὶ μεγίστῳ κτήματι χαίρουσι καὶ μεγαλοφρονούνται, περὶ δὲ τὰ σπουδαιότατα καὶ τὰ σμικρὰ ἄχθονται ἀναλίσκοντες.

(Stobæus Flor. IV, 103 τοῦ αὐτοῦ. Noli σπουδαιότατα in σπουδαιότατα mutare, quod legitur in fragm. 4, quum Herodotus quoque utramque formam usurpet. Obversantur autem Eusebio inprimis nani sive pumili quos multis veterum in deliciis fuisse notum est. Vid. Casaubon. ad Suet. August. cap. 83.)

9. Οἱ πλεῖνες τῶν ἀνθρώπων περὶ πάντα τὰ λοιπὰ φαιδωλοῦς σφείας παρεγόμενοι καὶ εἰ δαπανοῖεν ἀσχάλλοντες, ὑπὲρ τοῦ παρὰ τῶν δῆμων κροτηθῆναι καὶ τὰ ἔοντα σφι πάντα ἡδέως προτείνται.

(Stobæus Flor. IV, 104 τοῦ αὐτοῦ.)

10. Οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν μεγάλα χρήματα ἔχοντας καὶ φαύλους ἔοντας τιμῶσι τε καὶ τεθωμάκασιν, τῶν δὲ σπουδαίων ἐπειδὴν ἀχρηματίην καταγῶσι, υπερφρονέουσι.

(Stobæus Flor. IV, 105 et Maximus serm. de divitiis et paupertate p. 159. Scripsi καταγῶσι; libri καταγῶσιν.)

11. Τῶν τῆσι αἰσχροῦσι ἐπιθυμίῃσι ^a ἐπιχειροῦντων ἐλεύθερον μὴδένα νόμιζε· τῶν γὰρ τοὺς τῆ τύχῃ δούλους κεκτημένον πολὺ βαρυτέροισι ^b οὗτοι δεσπότησι ^c τοῖσι ^d καταναγκάζουσι πάντα δουλεύουσι. ^e)

(Stobæus Flor. VI, 13 Εὐσεβίου. Scripsi : τῆσι αἰσχροῦσι ἐπιθυμίῃσι; codd. ταῖς αἰσχροῖς ἐπιθυμίαις. — ^b βαρυτέροισι; codd. βαρυτέροις. — ^c δεσπότησι; libri δεσπότηαις. — ^d τοῖσι; codd. τοῖς. — ^e πάντα δουλεύουσι; codd. ταῦτα δουλεύουσιν. —)

9. Γαστριμαργίῃ σῶμα πιαίνει, ἀλογίῃ ἀείρει, ψυχῆς δὲ τὸ κάλλιστον λογισμὸν κοιμίζει.

(Stobæus Flor. VI, 14 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi τὸ ἐ Gesneri conjectura; codd τὸν. —)

10. Ψυχῆ σῶμα ἀνδρῖοπου ἔδωσαν οἱ θεοί, ὥστε τῆ ψυχῆ τὸ σῶμα ὑπηρετέσθαι. Οἱ δὲ πολλοὶ τὸ ἐμπαλιν ποίεουσι, σώματι πρὸς πάντα καὶ ἐς μούνα τὰ ἐκείνου ὑπουργήματα τὸ κρέσσον τῷ χεῖρονι καὶ θνητῷ ἀθάνατον ψυχὴν καταδουλοῦμενοι.

(Stobæus Flor. VI, 15 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi καταδουλούμενοι ex Damasceno; vulgo καταδουλεύομενοι. —)

11. Ἀκολασίῃ ψυχὴν λυμαίνεται καὶ σῶμα διαφθείρει, τόπερ ἐνεκα τῆς ἡδονῆς, καὶ ὥστε αὐτῷ χαρίζεσθαι, τὸν ἔχοντά μιν καταναγκάσει τὰ ἀσχηστα πάντα ποιεῖν.

(Stobæus Flor. VI, 16 τοῦ αὐτοῦ.)

12. Ἀκολασίῃ ψυχὴν ὥσπερ νῆα ἀνεμοὶ ὑπολαβόντες τῆδε καὶ τῆδε φορέοντες συγκαλονέουσι καὶ ἀπειθέα ποίεουσι τῷ κυβερνήτῃ· οὕτω καὶ ψυχὴν δονέουσα καὶ ἀπειθέα νόμῳ εἶναι καταναγκάζουσα εἰρηνεύειν καὶ ἐν τῷ εὐδίῳ καὶ ἀσφαλεστάτῳ ὁρμῆειν οὐ ζυγχωρέει.

(Stobæus Flor. VI, 17 τοῦ αὐτοῦ.)

13. Φιλοχρηματίῃ τοῦ κτήσασθαι εὐρέειν ἀρκέοντα οὖρον οὐκ οἶδε.

(Stobæus Flor. X, 28 Εὐσεβίου. Scripsi εὐρέειν; codd. εὐρέϊν.)

14. Φιλοχρηματίην ἐπ' ἡμέρῃ ^a ἐκάστη ἐπιβρέων πλοῦτος οὐκ ἴσθησι ^b, ὥσπερ οὐδὲ πυρκαϊὴν ἕλη ἐπιβαλλομένη· ἐπιγινόμενος ^c δ' αἰεὶ ^d τοῦ πλεῖνος ^e τὴν ἐπιθυμίην ^f ἐξάπτει μισθόνως ^g. Νόος δὲ μῶνος παραστάς καὶ τοῦτο οἶδε ^h ἀκίεσθαι.

(Stobæus Flor. X, 29 Εὐσεβίου. Scripsi : ^a ἐπ' ἡμέρῃ; codd. ἐφ' ἡμέρῃ. — ^b οὐκ ἴσθησι; codd. οὐχ ἴσθησι. — ^c ἐπιγινόμενος; codd. ἐπιγινόμενος. — ^d

5. Homines eos, qui præter naturam et monstros sunt, amplectuntur, iisque grandi pretio comparatis, tanquam maxima possessione gaudent ac superbiunt, in res serias autem et magnopere expetendas quamvis exiguum sumtum facere gravantur.

6. Homines plerique in reliquis rebus omnibus parsimoniam adhibent, ac si pecuniam in eas impenderint, indignantur; ad plausum vero popularem ferendum etiam bona sua omnia libenter profundunt.

7. Homines vani et inepti prædivites quidem quamvis malos colunt et admirantur: bonos vero, simul atque inopes esse animadvertunt, illico contemnunt.

8. Eorum qui fœdis voluptatibus dediti sunt noli quemquam liberum existimare. Hi enim multo sævioribus dominis, quam sint, qui fortuna servos possident, cogentibus omnia, serviunt.

9. Edacitas corpus pinguefacit, stuporem affert, animi vero optimam partem rationem sopit.

10. Animo corpus hominis dii dederunt, ut ipsi anima corpus serviret. Plerique autem contra faciunt, corpori ad omnia, etiam sola ejus ministeria, meliorem naturam deteriori et mortali immortalē animum subjicientes.

11. Intemperantia animum corrumpit et corpus perdit, quod voluptatis gratia atque ut ipsi morem gerat, cogit illum a quo habetur turpissimea quæque facere.

12. Quemadmodum venti navem correptam huc illuc ferentes concutiunt et non obsequentem efficiunt gubernatori: sic etiam animum agitans et menti non obedientem esse cogens intemperantia pace uti atque in portu velut tranquillo et tutissimo esse non sinit.

13. Avaritia quærondæ pecuniæ finem sufficientem reperire nescit.

14. Avaritiam quotidie affluentes divitiæ non explent, ut neque rogam ardentem injecta materia. Quin accedentes semper opes majorum cupiditatem magis inflammant. Sola vero mens, si præsto sit, huic quoque malo mederi potest.

αίει; codd. ἀεί. — ^ο τοῦ πλεῦνος; codd. ἐς τοῦ πλεῦ-
νος. — ^ι ἐπιθυμίην; libri ἐπιθυμίαν. — ^ς μεζόνως;
codd. μειζόνως. — ^δ οἶδε; codd. οἶδεν. —

15. Φιλοχρηματίην ἀλογον τὰ κτώμενα ἀποβαλλό-
μενα μᾶλλον ἢ ἀνύσειε ^α ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη ^β ἡμέρῃ
πλοῦτος ἀπλετος ἐπιγινόμενος ^γ.

(Stobæus Flor. X, 30 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ^α ἢ
ἀνύσειε; codices ἀνύσειεν. — ^β ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη;
codd. ἢ ὁ ἐπ' ἐκάστη. — ^γ ἐπιγινόμενος; membranæ
ἐπιγινόμενος.)

16. Τὸ οἰκονομεῖν τὰ παρεόντα ἀνδρὸς προνοῦν· τὸ
δὲ μῆδ' ὄλως ἐθέλειν ἐς τι τῶν δεόντων χρέεσθαι οὐ
δεσπότην τῶν κτηθέντων, καταδεδουλευμένου δὲ ἑωυ-
τὸν τῶν χρημάτων ἐστὶ τῆς κτήσεως.

(Stobæus Flor. X, 31-32. τοῦ αὐτοῦ. Conjunxi
utrumque fragmentum receptis Halmii emenda-
tionibus. Antea enim locus sic edebatur : τὸ οἰ-
κονομεῖν τὰ παρεόντα ἀνδρὸς προνοῦν, τὸ δὲ μῆδ'
ὄλως ἐθέλειν ἐστὶ τῶν δεόντων χρέεσθαι. Οὐδέποτε
τῶν κτηθέντων, καταδεδουλευμένου δὲ ἑωυτὸν τῶν
χρημάτων τῆς κτήσεως. Præterea pro κτήσεως posui
κτῆσι. —)

17. Οἱ πλεῦνες τῶν ἀνθρώπων παρὰ λόγον φειδό-
μενοι ἀξιεῦσι πολυχρήματοι πεπιστευμένοι ἡλίθιοι καὶ
σκαιοὶ νομίζεσθαι ἢ περὶ τὰ δεῖ ἀναλίσκοντες δεξιοὶ
κεκλῆσθαι.

(Stobæus Flor. X, 33. Scripsi φειδόμενοι;
vulgo φιλεῖμενοι. Neque enim cum Valckenario ad
Herodot. lib. VIII cap. 10 reponendum φειδεύ-
μενοι, quod non est ionicum. —)

18. Πλούσιον χρῆ νομίζειν τὸν ἡγεόμενον ἔχειν τὰ
ἀρκέοντα· τὸν δὲ αἰεὶ ^α ἐπιθυμύοντα προσκτήσασθαι
καὶ πληθῶρην μὴδέποτε ^β τοῦ πλοῦτος ^γ λαμβάνοντα,
καὶ εἰ Μίδεω ^δ πλουτέοι μᾶλλον, πένητα καλέω καὶ
Ἴρου τὴν ^ε ἐκείνος ἐξ ἀνάγκης εἶχε τύχην ^ζ κεκτῆσθαι
λέγω ^ς.)

(Stobæus Flor. X, 36 Εὐσεβίου. Scripsi : ^α αἰεὶ;
codd. ἀεί. — ^β μὴδέποτε; codd. μὴδέποτε. — ^γ τοῦ
πλοῦτος cum Jacobsio; vulgo τοῦ τοιούτου. — ^δ
Μίδεω; libri Μίδου. — ^ε τὴν; codd. ἦν. — ^ζ τύχην
cum Valckenario; libri ψυχῆν. — ^ς λέγω addidi
e Meinekii conjectura; vulgo desideratur. —

19. Ἀληθινήν ^α νόος ἀσπάζεται καὶ αἰεὶ ^β αὐτῇ συν-
οικεῖ· εἰὼν δὲ ἐν τοῖσι ^γ ἑωυτοῦ ἀψευδέστατος, ὅμως
ἔστιν ὅτε καὶ ψεῦδος ἀγαθῶ κεράσας παρέχεται ἐπ'
ὠφελίῃ ἀνθρώπων τῶν τούτου χρησιζόντων ^δ καὶ ἐπὶ
χρηστέῳ τῷ σφετέρῳ παραλογοισθησομένων πρὸς αὐτοῦ.
Τότε γὰρ δὴ μόνον καὶ οὐκοτε ἄλλοτε νόος, καὶ ἐν
καιρῷ τῷ αὐτὸς οἶδε, πάντα τὰλλα ψεῦδεα ἀποστύ-
γείων, ψεῦδος τὸ τοιοῦτον εἰσφέρεται, ἀπὸ τῆς τῶν
λοιπῶν ἀπάντων ψευδέων φύσεως ἐς ^ε ἄλλο εἶδος μετα-
ληθὲν χρησιμώτατον τέχῃ καὶ σοφίῃ αὐτοῦ τοῦ νόου
τοῦ φαῦλον πρῆγμα ἐς τοῦτο μετακοσμήσαντος.

(Stobæus Flor. XI, 21. Scripsi ^α ἀληθινήν;
codd. ἀληθείην. — ^β αἰεὶ; codd. ἀεί — ^γ τοῖσι;
libri τοῖς. — ^δ χρησιζόντων; codd. χρηζόντων. — ^ε
ἐς; libri εἰς. —

20. Ψεῦδεσθαι ἐν πόλι ^α μὴδὲ εἶς νόμος ξυγχο-
ρεῖτω μὴδενί, ^β μὴδενὸς πλὴν τοῦ φιλαλήθεος καὶ
νοήμονος ἐπισταμένου τε ὀκότε καὶ ὄλως ὠφελίῃ ^γ ψεύ-
δος· τῆς δὲ ἀπὸ τούτου γινόμενης χρείης ἀναγκαίῃ ^δ
καὶ τοῦτο ποιεῖν.

(Stobæus Flor. XI, 22 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^α
πόλι; codd. πόλει. — ^β μὴδενί, μὴδενὸς cum Jacob-
sio in Lectt. Stob. p. 61; libri μὴδενί — ^γ ὠφελίῃ
cum Meinekio; codd. οὐ φιλίῃ. — ^δ ἀναγκαίῃ cum
Kænio ad Greg. Cor. p. 393. —

21. Παρῆρησι ἀπὸ γνώμης ἐλευθέρως καὶ ἀληθινήν ^α
ἀσπαζομένης προέρχεται· παρέξει δὲ αὐτὴν ἀμώμη-
τον οὐ τῷ πᾶσι καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπιτιμᾶν καὶ λοιδορεῖ-
σθαι, νομίζων τοῦτο εἶναι τὴν παρῆρησιν· ἄλλ' εἰ πρὸς
οὐδὲ δεῖ καὶ ὑπὲρ τίνων χρῆ καὶ ἐν ᾧ χρῆ μετὰ τοῦ

15. Avaritiam hiantem citius consument abjectæ res
partæ, quam crescentes quotidie opes immensæ.

16. Præsentia rite componere viri est providi : at
prorsus nolle iis ad ullam rem necessariam uti non do-
mini est honorum partorum, sed hominis pecuniæ qua-
stui tantum dediti.

17. Homines plerique præter rationem parci, modo
pecuniosi habeantur, stulti ac dementes judicari malunt,
quam pecuniam in res necessarias impendendo sollertes
nominari.

18. Ille dives existimandus est, qui quod satis est
habere sibi videtur. Eum vero qui semper majorem
pecuniam sibi facere concupiscit neque unquam acqui-
rendi satietatem capit, etiamsi Mida fuerit opulentior,
pauperem dico et qua sorte necessario Irus contentus
vivebat, eandem ipsam tenere.

19. Mens veritatem amplectitur, et semper cum ipsa

versatur. Sed quamvis in rebus suis nequaquam men-
dax sit, tamen interdum bono mixtum mendacium ad
hominum eo indigentium utilitatem profert, qui quidem
sane sui ipsorum commodi causa mendacio isto deci-
piendi sunt. Tunc enim solum nec unquam alias mens,
quum tempus opportunum esse scit, abhorrens interim
ab omnibus aliis mendaciis, tale quoddam mendacium
ingerit, e reliquorum omnium mendaciorum natura in
aliam eamque utilissimam speciem mutatum arte sapien-
tiæ ipsius, utpote rem malam in eam formam redi-
gentis.

20. In civitate mentiri nulla lex cuiquam permittere
debet, quum nemo nisi vir veritatis studiosus et prudens
noverit, quando et quomodo mendacia prosint : ob uti-
litatem vero, quam illa res præbet, fieri etiam eam ne-
cesse est.

21. Liberior sermo ab animo ingenio et veritatis slu-

χρησίμου περι τῶν παρισταμένων ξὺν νόῳ προσδι-
λέγιο.

(Stobæus Flor. XIII, 44 Εὐσεβίου. Scripsi :
ἀληθινήν; codd. ἀληθείην. —^b περι τῶν παριστα-
μένων cum Gesnero in margine; codd. τῶν πα-
ρισταμένων. —

22. Ἐχθρὸς τάληθία εἰπὼν τοῦ προσποιουμένου φί-
λου πρὸς χάριν εἰπόντος πάντα αἰρετώτερος.

(Stobæus Flor. XIII, 45 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi e
Jacobsii conjectura πάντα pro vulgato παντός vel
πάντως.)

23. Ἄνθρ μεγάλη ἔχων χρήματα ἀποτεθησαυρι-
σμένα, ἔπειτα γνώμη τῇ ἑωυτοῦ^a ἐς μηδὲν τῶν δεόν-
των οἷός τε εἶναι αὐτοῖσι^b χρεῖσθαι, ἔοικε τῷ τὰ ἐν
τοῖσι δημοσίοισι^c ἀποκείμενα πεπιστευκῶτι ἑωυτοῦ
εἶναι. Δόξη μὲν γὰρ ὁμοίη πλουτέουσι· τόπερ δὲ τοῦ
κεκτῆσθαι ἔστι^d οἰκῆσιον, τοῦ αὐτοῖσι^e χρεῖσθαι,
ἀπεστερέεται^f ὁμοίως ἀμφρότεροι.

(Stobæus Flor. XVI, 14. Εὐσεβίου. Scripsi :
γνώμη τῇ ἑωυτοῦ e codd. et cum Valckenario; vulgo
γνώμη μὴ τῇ ἑωυτοῦ. —^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. —
^c τοῖσι δημοσίοισι; libri τοῖς δημοσίοις. —^d ἔστι;
codd. ἔστιν. —^e αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. —^f ἀπε-
στερέεται cum Schæfero; codd. ἀποστερέεται vel
ἀπστερέεται.)

24. Ἄνθρὰ χρήματα μεγάλα ἔχοντα ἀποτεθησαυ-
ρισμένα, καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα^a ἐπικτώμενον, καὶ
ὅπως αἰεὶ τι τοῖσι παρεοῦσι προσθήη^b πρήγματα^c
μὲν ἔχοντα, μήτε δὲ ἐς ἑωυτὸν μήτε ἐς ἄλλο τι τῶν
χρησίμων ἀναλίσκοντα, μήποτε πλουτέειν ἀποφή-
ναι^d, φύλακα δὲ καὶ ποριστὴν εἶναι ἄλλοτρίων χρη-
μάτων, καὶ πόνους ἔχειν αἰρέσθαι πολλάκις καὶ
τοῖσι^e ἑωυτῷ μηδὲν προσήκουσι^f ἐπικτώμενον.

(Stobæus Flor. XVI, 24 Εὐσεβίου. Scripsi :
καὶ αὐτοῦ τούτου εἵνεκα cum Valckenario; libri καὶ
τοῦ θησαυρίζειν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα. —^b προσθήη
cum Halmia; codd. προσθείη. —^c πρήγματα cum
Meinekio; vulgo χρήματα. —^d ἀποφῆναι cum
Meinekio; codd. ἀποφῆναι. —^e τοῖσι; codd. τοῖς.
—^f προσήκουσι; codd. προσήκουσιν. —)

25. Γνώμης ἀνδρὸς ἀρίστου ἀπόδειξις ἦδε, μὴ ἐπὶ
τῷ σιτέεσθαι ἑωυτὸν νομίζειν γεγονέναι, μηδὲ ἐν
τούτῳ τὴν ζωὴν ἠγέεσθαι, μόνου δὲ αὐτοῦ τοῦ ζῶειν
εἵνεκα^a ἀνθρώποισι^b τροφὴν νομίζειν εὐρῆσθαι.

(Stobæus Flor. XVII, 41 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a εἵνεκα; codd. ἔνεκα. —^b ἀνθρώποισι; codd.
ἀνθρώποις. —)

26. Ἐγκράτεια καὶ σώματι ἀγαθόν· πρὸς γὰρ
ὕγιειν αὐτῷ ἑμμάχεται, καὶ σωφροσύνη ἐν ψυχῇ
τίκτει. Σωφροσύνη δὲ ἀστασίαστον καὶ εὐδίων, καὶ
βίον εἰρηναῖον ψυχῇ παρασκευάζει.

(Stobæus Flor. XVII, 42 τοῦ αὐτοῦ.)

27. Ὁργῆς κρατέειν ἀρίστον ἐθίζειν ἑωυτὸν, μά-
λιστα μὲν καὶ πρὸς τὸ μὴ εὐπετέως ὑπ' αὐτῆς ἑυγχι-
νέεσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἄλλ' ὥστε γε πάντως μὴ τὸ κατα-
ναγκαζόμενον ὑπ' αὐτῆς αὐτίκα σε καὶ ἐν τῷ ἀλογί-
στῳ ἀποπιμπλάναι.

(Stobæus Flor. XIX, 9. Εὐσεβίου.)

28. Πολλοὶ δοκέοντες ἑωυτούς φιλέειν οὐ φιλέουσι^a
ἀληθῶς· πάντα γοῦν αὐτοῦ τούτου εἵνεκα^b εἰκοντες
ἑωυτοῖς καὶ παρὰ τὸ ἀτρεκέλις χαριζόμενοι αὐτοῖς τοῖς
ἐναντιωτάτοις περιπίπτουσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 15 Εὐσεβίου. Scripsi :
^a φιλέουσι; codd. φιλέουσιν. —^b εἵνεκα; codd.
ἔνεκα. —)

29. Πολλοὶ βουλόμενοι δοκέειν εἶναι εὐβουλότατοι

dioso proficiscitur. Uteris autem eo sine ulla noxa, non omnes neque prout sors tulerit reprehendendo et objurgando, hanc libertatem esse ratus, sed illos quorum refert, et quibus hoc convenit, suo tempore non sine utilitate de iis quæ in mentem veniunt prudenter compellendo.

22. Inimicus, qui vera loquitur, cuius amicitia simulatori ad voluntatem loquenti longe præferendus est.

23. Vir qui grandem pecuniam congestam seposuit, sed ea suo arbitratu ad res necessarias uti non audeat, similis est homini publicum thesaurum suum esse credenti. Quantum enim ad opinionem, æque uterque dives est. Usum vero divitiarum, qui proprius est possidentis, non magis hic quam ille facit.

24. Virum qui grandem pecuniam congestam seposuit, et seponendi gratia tantum ampliores opes acquirit, semper præsentibus aliquod addere studens, licet neque ad suam utilitatem neque ad alias res fructuosas quidquam conferat, ne unquam divitem esse affirmes, sed alienam pecuniæ tum custodem tum exactorem, quum

sæpenumero labores suscipere velit et res nihil ad se pertinentes augeat.

25. Magni ingenii est, non ad epulandum se natum putare, neque in eo vitam consistere arbitrari, sed vendi tantum gratia hominibus cibos apponi existimare.

26. Continentia tum corpori bona est, quippe quæ ad prosperam valetudinem ipsi prosit, tum in animo temperantiam gignit. Temperantia vero tranquillitatem, quietem et placidam animo vitam conciliat.

27. Optimum quidem est assuescere ita cohibere iram, ut non facile ea incendaris: sin minus, saltem, ut quod ipsa imperat, non statim prorsus inconsiderata cupiditate exsequaris.

28. Multi quum se ipsos amare videantur, non vere amant. Nam sibi idcirco omnia indulgentes perperamque gratificantes in ipsa illa, quæ maxime sunt contraria, incidunt.

29. Plurimi quum prudentissimi haberi velint, familiarium benevolentia a consilio quodam revocati, de sen-

πρὸς τῶν οικειοτάτων καὶ εὖ φρονούντων ἀναποδιζόμενοι, οὐκ ἀξιεῦσι ^a ἀπὸ τῶν δοξάντων ἀπαξ ἀναχωρεῖν, ἀλλ' ὅπως μὴ ἐλεγχόηται ὡς ἀπὸ ἡμαρτημένης ἀφιστάμενοι ἐμμένουσι τῇ γνώμῃ, ἐς δὲ δὴ καὶ τοῖσι ^b ἀπ' αὐτῆς κακοῖσι ^c ἐγκυρήσῃσι.

(Stobæus Flor. XXIII, 16. Eusebίου. Scripsi : ^a ἀξιεῦσι; libri ἀξιεῦσιν. — ^b τοῖσι; codd. τοῖς. — ^c κακοῖσι; codd. κακοῖς.)

30. Οἱ πολλοὶ τοῖσι ἀνθρώποισι ^a τὸ εὐόρκους εἶναι αὐτοῖσι ^b παραινέουσι ^c ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀρχὴν μὴδ' εὐπετέως ὁμνῶναι ἔσιον ἀποφαινομαι.

(Stobæus Flor. XXVII, 13. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι ἀνθρώποισι; codd. τοῖς ἀνθρώποις. — ^b αὐτοῖσι; codd. αὐτοῖς. — ^c παραινέουσι; codd. παραινέουσιν. Cæterum falluntur qui αὐτοῖσι tanquam a librariis additum deleri volunt. Vid. Brunck. ad Soph. Philoct. v. 316 et Viger. p. 171 ed. Hermann. —)

31. Φημι πάντα τὸν προαίρεσιν τοῦ ἐπιορκῆσαι ἀναδεξάμενον ^a καὶ ἐπορμήσαντα ^b ἐπὶ τὸν ὄρκον, εἰ καὶ μὴ περανέει ^c τὸ ἔργον τῆς ἐπιορκίης τύχη τινί, ἢ καὶ τῷ μὴ βουλευθῆναι τὸν ἀπαιτέοντα, ὅμως αὐτὸν ἔχειν γνώμην τὴν τοῦ ψευδοόρκου, καὶ εἶναι τῆς ἐπὶ τῇ ἐπιορκίᾳ ἁμαρτάδος τῆς τ' ὀφειλομένης ^d κατὰ τῶν καὶ ἔργω ἐπιορκησάντων ἔνοχον τιμωρίας.

(Stobæus Flor. XXVIII, 13. Eusebίου. Scripsi : ^a ἀναδεξάμενον cum Jacobsio in Animadv. ad Stob. p. 244; vulgo ἀναδεξιόμενον. Vid. Gregor. Corinth. de dial. ionic. 36, p. 432 ed. Schæfer. — ^b ἐπορμήσαντα cum eodem; codd. ἐπιορκήσαντα. — ^c περανέει; codd. πελάσει. — ^d τῆς τ' ὀφειλομένης; codd. τῆς ὀφειλουμένης. —)

32. Πόνοι οἱ ἐκούσιοι πόνοισι τοῖσι μετὰ ταῦτα ἀναγκαίοισι, ὥστε αὐτοὺς εὐπετεστέρους παρασκευασθῆναι, προπονέονται.

(Stobæus Flor. XXIX, 59. Eusebίου. Scripsi : ^a πόνοισι τοῖσι; codd. πόνοις τοῖς. — ^b ἀναγκαίοισι; codd. ἀναγκαῖοι, cujus loco Jacobsius in Animadv. ad Stobæum pag. 242 vulgaverat ἀναγκαῖοις. Similem Democriti sententiam vide Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 346, 86.)

33. Σῶμα ἀργὴν τήκει, ψυχὴν δ' ἀμελετήσῃ ἀσκήσιος τῶν αὐτῆν ἀειρόντων πρὸς τὸ θεοειδέστατον.

(Stobæus Flor. XXX, 15. Eusebίου. Pro ἀμελετήσῃ possis cum Meinekio ἀμελησῇ reponere.)

34. Ἄνθρωποι λόγων κούφον μέγα ὀδόντας ^a ἔρκος ἐκτέαται. Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὶ νόου χρηζόμεν ^b, ἔπει ἐὰν ^c οὗτος μὴ κατιθῆνη αὐτὰ τὰ ἔπεια, πρὶ βουλευθῆναι ἐκφεύγει πολλάκις, καὶ κατηλογήσαντα τοσούτου ἔρκος; ἄκριτα προεκθῶσκει.

(Stobæus Flor. XXXVI, 30. Eusebίου. Scripsi : ^a ὀδόντας cum Meinekio; codd. ὀδόντων. — ^b χρηζόμεν; codd. χρήζομεν. — ^c ἐὰν; codd. ἂν. —)

35. Ἄνδρὶ ἀγαθῷ εὖ πρήσσοντι φθονέων τις καὶ πατρίδι καὶ παντὶ τῷ κοινῷ καὶ ἑωυτῷ φθονέει. Ἄνθρωπος ἀγαθὸς γὰρ εὖ πρήσων πολίος καὶ παντός τοῦ δυναμένου τῆς εὐμοιρίας αὐτοῦ μεταλαγχάνει κοινὴ εὐδαιμονία.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 38. Eusebίου.)

36. Φθόνος δὲ κατὰ τῶν εὐδοκιμούντων ἐπὶ τοῖσι καλλίστοισι ^a ἀργῶν καὶ ἀπρακτῶν ^b, τῶν δὲ ἀγαθῶν καὶ ὧν τε τεκείνι τι παρ' ἑωυτῶν χρηστὸν οὐκ ἄπτεται.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 39. Eusebίου. Scripsi : ^a τοῖσι καλλίστοισι; codd. τοῖς καλλίστοις. — ^b ἀπρακτῶν; libri ἀπρακτῶν. —)

37. Ἄνθρωπος πολλὰ ἔχων καὶ χρηστὰ ^a μαθήματα, ἔπειτα γνώμῃ πονηρῇ διαχερόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τοῖσι ^b μεταποιοιμένοισι ὑπὸ φθόνου μεταδιδόναι, ἔοικε ^c ἀγγεῖω πονηρῷ, πολλὰ καὶ χρηστὰ ἔχοντι ἐν

tentia semel dicta decedere nolunt, sed ne abjecti consilii tanquam pravi convincantur, in proposito permanent, donec tandem in damna inde orta incurrant.

30. Multi hominibus præcipiunt, ut jusjurandum servent : ego vero omnino non facile jurare religiosi viri esse affirmo.

31. Ajo quicumque pejerandi consilium cepit atque ad fidem jurejurando astringendam paratus fuit, etiamsi perjurium ipsum sive forte quadam non fecerit, sive quod noluerit ille, cujus erat jusjurandum ab ipso exigere, nihilo secius perjurum esse animo, et perinde pæna perjuri constituta teneri atque istum qui re ipsa pejeraverit.

32. Voluntarii labores præparant eos, quos postea necessitate coacti subimus, ita ut hi, illis præcedentibus. minuantur ac levantur.

33. Corpus macerat desidia, animum autem neglecta

earum rerum exercitatio, quæ cum ad deorum similitudinem evehunt.

34. Homines magnum possident vallum dentium ad coercendos leves sermones. Verum enim vero in omni re mente indigemus, quæ nisi rexerit ipsa verba, saepenumero ante deliberationem effugiunt, et tanto vallo neglecto temere emissa volant.

35. Si quis invidet viro bono prosperas res habenti, is etiam tum patriæ ac toti reipublicæ, tum sibi ipsi invidet. Nam vir bonus fortunate vivens commune est hominum et civitatis et eorum omnium qui felicitatis ejus participes fieri possunt.

36. Invidia qua premuntur viri pulcherrimis rebus clari vitium est hominum otiosorum et inertium : probos vero et aliquid boni ex se ipsis procreare valentes non attingit.

37. Vir multæ doctrinæ facultatem conserens sed

ἑωυτῷ ἀποκείμενα, καὶ τὰ ἐνεόντα πρὶν φανῆναι διαφείρονται.

(Stobæus Flor. XXXVIII, 59. Εὐσεβίου. Scripsi : ἄ πολλά ἔχων καὶ χρῆστὰ; codd. πολλά ἔχων χρῆστὰ. — ὦ τοῖσι; libri τοῖς. — ὦ εἰσε; codd. εἰσεν. —)

38. Πατράσι παῖδας ἐπιζώειν εὐτυχές, καὶ χρῆ τοῦτο παρὰ τῆς τύχης αἰτέειν καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα διαδεχομένους, καὶ ὅκως καὶ αὐτέων ἄ ἕκαστοι τάξι ὦ τῆ εἰρημένη τοὺς πρὸ ἑωυτῶν διαδεχόατο. Κοινῆ δὲ εὐχῆ δικαιοσύτῃ αὐτῆ ἄν παρὰ πάντων φυλαχθεῖν ἐπὶ τῆ διαμονῆ ὦ τοῦ μεγίστου ὦ, τὴν ὑποδεχομένην ἕκαστοτε καὶ ἕκτρέφουσαν πάντας πατρίδα καὶ δοῦσαν τοὺς προηγησαμένους, αὐτῆν τε καὶ θεῶν τῶν ἔγχωρίων τὰς κατεστειώσας ὦ τιμὰς τῷ πλεῦνι αἰεὶ ὑπερβάλλειν.

(Stobæus Flor. XXXIX, 24. Εὐσεβίου. Scripsi : ἄ αὐτέων; codd. αὐτῶν. — ὦ τάξι; libri τάξει. — ὦ ἐπὶ τῆ διαμονῆ cum Jacobsio Animadv. in Stob. pag. 246; codd. ἐπιτηδεῖα μόνῃ. — ὦ τοῦ μεγίστου; libri τοῦ μηκίστου. — ὦ κατεστειώσας; codd. καθεστώςας. —)

39. Πλοῦτος ἐν πόλι ὦ τῆ μελλούσῃ εὐδαιμονέειν ἀρετῆς μήκοτε ὦ προτιμηθεῖν, ὅκως μὴ διὰ τοῦτο ἐς τὴν ἕκεινου ἐπιθυμίην πάντων συβρέόντων ὀλιγωρήν καὶ ἀνασκηθεῖν ἀρετῆς ψυχῆσι ὦ τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἕμφυῆ. Ἀρετῆς γὰρ ἀτιμαζομένης, πλοῦτος μούνος σπουδαζόμενος καὶ ἐνδυναστεύσας ὕβριός τε καὶ ὑπερηφανίης ὑπηρετῆς καὶ πάντων κακῶν τὰ ὕπ ἕξουσίης ὦ τε καὶ τοῦ ἀνεπιπλήκτου τῆς ὦ ἀπαστειώσας ἀρετῆς οὐδεὶς ἀνακαλέσεται, χορηγός γίνεται.

(Stobæus Flor. XLIII, 142. Εὐσεβίου. Scripsi : ὦ πόλι; codd. πόλει. — ὦ μήκοτε; codd. μήκοτε.

propter animi pravitatem invidiamque aliis eam appetentibus impertire nolens, similis est malo vasi, quod multa quidem et bona recondita in se continet, sed antequam lucem videant, corrumpit.

38. Patribus superstites manere, fortunatorum filiorum est, idque a Fortuna etiam petere heredes futuros decet, itemque ut ipsorum quoque liberi singuli eodem illo ætatis ordine minores natu majoribus succedant. Sed communia eaque justissima vota universi de incolunitate rei omnium gravissimæ facere debent, ut patria quæ semper suscipit et alit cunctos, et quæ nobis majores nostros exhibuit, tum ipsa, tum legitimi deorum indigetum honores magis magisque semper augeantur.

39. In civitate, quæ florere debet, nunquam opes virtutis anteponendæ sunt, ne hanc ob causam, omnibus divitiarum cupidine flagrantibus, virtutis contemptus et neglectio civium animis innascatur. Etenim contempta virtute quum solæ divitiæ expetuntur ac præpollent, contumeliæ et superbiæ adjudrices omniumque malorum, quibus auctoritate et inculpata vi deficientis virtutis nemo modèbitur, semina fiunt.

— ὦ ψυχῆσι; codd. ψυχαῖς. — ὦ κακῶν, τὰ ὕπ ἕξουσίης; libri κακῶν, ὕπ ἕξουσίης. — ὦ τῆς; membranæ τῆς vel τὰ. —)

40. Ἀρχουσι ὦ ἡ ὀφειλομένη ὦ αἰδῶς καὶ τιμῆ φυλασσομένη κόσμον σώζει πόλιος ὦ καὶ διατηρεῖται.

(Stobæus Flor. XLIII, 143 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ὦ ἀρχουσι; libri ἀρχουσιν. — ὦ ὀφειλομένη; codd. ὀφειλευμένη. — ὦ πόλιος; codd. πόλεως. —)

41. Τὸν τοῖσι ἄλλοισι ὦ ἐπιστατεύοντα καὶ ἐπιτάσσοντα χρῆ οὐ τῆ ἕξουσίῃ μούνη τοῦ ἐπιστατεύειν τε καὶ ἐπιτάσσειν, ἀλλ' ἀξίῃ ὦ καὶ γνώμῃ προέγειν τῶν ἐπιτασσομένων.

(Stobæus Flor. XLVI, 28. Εὐσεβίου. Scripsi : ὦ τοῖσι ἄλλοισι pro vulgato τοῖς ἄλλοις. — ὦ ἀξίῃ; codd. ἀξίῃ. —)

42. Πρὸς τοὺς παρὰ δίκην ζῶοντας, ἕπειτα ἀξιεῦντα ἄλλων ἡγέεσθαι, ἀπειθέες ἀνθρωποι. Εὐπειθήν ὦ δὲ εὐπετέα ἐπὶ τὰ παραγγελόμενα ἑωυτῷ καὶ ἄλλω παρὰ τῶν ἀρχομένων παρασκευάζει ἄπας ὦ γε παρ' ἑωυτοῦ τὰ δέοντα σπουδῆ ποιεῖν ἐπιστάμενος, καὶ παράδειγμα τῶν περ χρῆ πρήσσειν τοῖσι ὕποταταγμένοισι ὦ ἑωυτῶν παρεχόμενος.

(Stobæus Flor. XLVI, 29 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ὦ εὐπειθήν cum Gaisfordo; vulgo εὐπειθῆν. — ὦ τοῖσι ὕποταταγμένοισι; codd. τοῖς ὕποταταγμένοις. —)

43. Ἀρχοντος ἀγαθοῦ κέρδος μούνον τοῦτο οἰκίῳ καὶ μυρίων κερδέων ἄλλων ἀντάξιον, πάντα μιν πρήσσειν ὥστε καὶ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀρχῆς καὶ παυσάμενῳ οἱ πάντα χρῆστὰ καὶ δικαιοσύνην περὰ τῶν ἀρχθέντων μαρτυρέεσθαι.

(Stobæus Flor. XLVI, 30 τοῦ αὐτοῦ.)

44. Ἀνὴρ ἀρχων καὶ ἰδιώτης δὲ ἄπας ἕστω ἀπὸ τῆς φύσιος τῶν πρηγμάτων, ὅκωια ἄν αὐτὰ παρέχεται,

40. Quum magistratibus reverentia et honores debiti incolumes permanent, civitatis decus custoditur et conservatur.

41. Illum qui cæteris præest atque imperat non modo potestate præcipiendi atque imperandi, sed dignitate et ingenio hominibus ipsi subjectis antecellere decet.

42. Homines non obediunt illis, qui quum injuste vitam agant, aliis præesse volunt. Obedientiam autem facilem princeps ad ea quæ vel ipse vel per alium præcipit apud homines ipsi subjectos efficit, quicumque sponte officio suo diligenter satisfacere scit, et eorum quæ agi convenit, civibus se exemplum præbet.

43. Bono principi hoc solum proprie fructuosum et sexcentorum instar aliorum lucrorum est, omnia sic facere, ut tum imperanti, tum a negotiis publicis se renoventi justitiæ et omnium virtutum testimonium a civibus detur.

44. Civitatis princeps nec non privatus quilibet e rerum quas gerit natura intelligat, quales res gerat, talem quoque ex ipsis memoriam et famam, vel bonam vel malam sese consequitur esse. His consideratis tum

τοιαύτης καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖσι μνήμης ἦτοι ἀγαθῆς ἢ πονηρῆς τευζόμενος. Καὶ τοῦτο ἐπιφρασθεὶς οὕτω κρινέτω ^a ἐπ' ὀκοτέρην τῶν ὁδῶν καὶ τὴν ἐπ' ὀκοτέρην τῶν μνημέων ἄγουσαν τρέπεται, καὶ κοινήν ^b αὐτέων τῶν μνημέων αὐτῷ ἄμεινον προτιμῆσαι ^c.

(Stobæus Flor. XLVI, 31 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a κρινέτω cum Dindorfio; codd. κυρεέτω. — ^b κοινήν cum Eldikio Specim. Suspici. cap. 2 in Schæferi Thesauro critico novo pag. 188 et Kœnio ad Greg. Corinth. p. 414; codd. κοινήν. — ^c προτιμῆσαι ex cod. A. apud Gaisfordum; vulgo προτιμῆσθαι vel προτιμῆται. —)

46. Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνησικάαε πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγεννημένους. Οὐ γὰρ ὅκως ἀμύνηαι ^a ἐχθροὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἴ ἀραιρημένους ^b, ἀλλ' ὅκως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλέας καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπὸ σοι τεταγμένους, καὶ ὅκως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ ἔῃς ^c καὶ θεοῦ μεγάλης, δικαιοσύνης, ὀρηρέτης τε καὶ ἐξηγητῆς. Ὡστε παρὰ τὰ αὐτῇ δοκέοντα ποιέων καὶ αὐτῆς καταψευδόμενος, ὡς ἐς θεὸν μεγίστην ἁμαρτάνων, καὶ παρ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τεταγμένων δαιμόνων ἐφόρων τε καὶ τιμωρῶν τὴν τῶν ποιουμένων ^d μὴν προσδέξο ^e.

(Stobæus Flor. XLVI, 32 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a ἀμύνηαι cum Halmio; codd. ἀμύνειαι vel ἀμύνῃς. — ^b εἴ ἀραιρημένους; codd. παρηρημένος superscripto ἐ ἡρημένος. — ^c ἔῃς cum Halmio; libri εἴης. — ^d ποιουμένων; membranæ ποιουμένων. — ^e προσδέξο; codd. προσδέξο. — Cæterum de Justitia similiter Demosthenes orat. I adv. Aristogit. cap. 3, p. 772 τὴν ἀπαραίτητον καὶ σεμνὴν Δίκην, ἣν ὁ τὰς ἀγνωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας Ὁρφεὺς παρὰ τὸν τοῦ Διὸς θρόνον φησι καθημένῃν, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾶν. Quæ vero de Justitia geniorum choro stipata hic dicuntur, recentiorum Platoniorum et Pythagoreorum doctrinæ consentanea sunt. Vide Porphyrii fragmentum libri

secundi de philosophia ex orac. haur. in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 191. —)

46. Μεταξὺ ἐχθρῶν δικάζων τοῦ δικαίου γίνεο ^a ἐξεταστής, καὶ πρὸς τοῦτο βέπε τῇ κρίσει ^b. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ δαίμων ὁ ταύτης ^c ἐφορος τοῦ ἐχθροῦ χαρίζεσθαι προτετιμῆσθαι δικαιοτέροι.

(Stobæus Flor. XLVI, 33 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a γίνεο; codd. γίγνου. — ^b κρίσει; codd. κρίσει. — ^c ταύτης cum Gesnero; membranæ τούτων. —)

47. Ἐν ἀρχῇ ἰών, ἔπειτα ἐχθροῦς μεμνημένους, τῇ χεῖρονι μοίρῃ ^a σεωυτὸν νεμέεις καὶ τῆς ἀπαιτεομένης ἐν τῷ ἄρχοντι σεμνότητος σεωυτὸν ἀποστερήσεις ^b καὶ παρὰ ^c τῶν ξυνεπισταμένων ὅτι ἐχθροῦ διδοῖς σεωυτόν ^d, ἀντὶ τῶν σεμνοτάτων οὐνομαίων δικάστω ^e καὶ ἄρχοντος τὸ εὐδιαβλητότατον ^f οὐνομα ἀντιλαβῶν, τῶν δικαζομένων ἐχθροὺς κεκλήσεται ^g.

(Stobæus Flor. XLVI, 34 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a μοίρῃ; codd. μοίρα. — ^b σεωυτὸν ἀποστερήσεις; codd. ἐωυτὸν ἀποστερήσειαι. — ^c καὶ παρὰ; codd. παρὰ. — ^d σεωυτόν; codd. σαυτόν. — ^e δικάστω; libri ἀντὶ δικαστοῦ. — ^f εὐδιαβλητότατον cum Gesnero in margine; libri ἐνδιαβλητότατον. — ^g κεκλήσεται cum Kœnio ad Greg. Corinth. pag. 411; membranæ κεκλήσθαι. —)

48. Τοῦ ἐπιτιμᾶν τινὶ θανάτου ζημίην τὴν ἐξουσίην εἶναι ἡγέομαι οὐκ ἐν τῷ κύριόν τινα εἶναι τοῦ καταψηφίσασθαι ^a, ἀλλ' ἐν τῷ οἶόν τε εἶναι τὸν ἔχοντα τὴν ἐξουσίην ἐωυτοῦ κρατέειν. Καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλοῦση ^b εἶναι κρίσι ^c καὶ ἐς δημογενέας εἴ τι ἁμαρτηθείη, οὐκ ^d οἶά τέ ἐστι ἐτι ἀνακαλέσασθαι γινομένης ^e τῆς ἁμαρτάνος.

(Stobæus Flor. XLVI, 35 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ^a τοῦ καταψηφίσασθαι cum Gesnero et cod. A; vulgo τούτου τὸ καταψηφίσασθαι. — ^b καὶ γὰρ ἐν ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλοῦση; codd. ἐν οὕτω ἀσφαλεστάτῃ ὀφειλοῦση. — ^c κρίσει; codd. κρίσει. — ^d οὐκ οἶά τέ

demum statuatur, utram viam et ad utrum famæ genus ducentem ingrediatur, et quali famæ ipsum consulere magis consentaneum sit.

45. Magistratum gerens ne reminiscaris injuriæ olim tibi illatæ ac dissensionis, si qua tibi prius cum quibusdam fuit. Non enim magistratum adeptus es, ut inimicos ulcisceris, sed ut imperio tuo subjectos etiam ab aliorum insidiis tutos atque incolumes servares, et ut custos eses recti et magnæ deæ Justitiæ tum minister tum interpres. Itaque si quid admiseris præter ejus sententiam et falsa ipsi affinxeris, tanquam in deam maximam peccans, partim ab ipsa, partim a constitutis circa eam geniis, inspectoribus et ultoribus factorum odium et poenam expectato.

46. Inter inimicos judex constitutus, jus ita examina,

ut sententia ad illud tuendum inclinet. Justitia enim et præfectus ei genius ob majorem dignitatem inimicitiarum gratificationi præferri debent.

47. Si magistratum consecutus inimicitiae memineras, ipse iniquiori conditioni te addices et gravitate ac sanctitate, quæ a principe flagitatur, te privabis, simulque ab iis qui sciunt te inimicitiae indulgere, pro sanctissimis nominibus, pro judice, inquam, et principe, turpissimo nomine inimici litigantium appellaberis.

48. Supplicii aliis decernendi potestatem esse arbitrator non in condemnandi jure positam, sed in eo versari, ut qui habeat potestatem illam, sibi imperare queat. Etenim si quid in judicio quod incorruptum esse debet, peccetur etiam in cognatos, perperam factum emendare amplius non licet.

ἔστι ἔτι; codd. καὶ τὴν οὐκ οἶά τε ἔστιν ἔτι. — ° γινομένης; libri γιγνομένης. —)

49. Τὰ ° τοῖσι ἄλλοισι ^b ὡς φαῦλα ἐπιτιμῆς, ταῦτα πρότερον αὐτὸς ποιεῖν φυλάσσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ; codd. ἀ. — ^b τοῖσι ἄλλοισι; codd. τοῖς ἄλλοις. —)

50. Ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἐπὶ κατηγορίας ἀπικνεύονται °, οἱ μὲν ἐκ συγκειμένων ψευδῶν ^b ἐγκλημάτων, οἱ δὲ ἀληθέα κατηγοροῦντες. Οἱ δ' αὖ ἐπαινέουσι °, οἱ μὲν τὰ ἕντα μαρτυροῦντες, οἱ δὲ παρὰ τὸ ἀληθές χαριζόμενοι. Ἄριστον ὧν ἐν τοῖσι τοιοῦτοισι ° καὶ ἰδιώτη καὶ ἄρχοντι, μήτε αὐτὸν πιστεῦειν αὐτόθεν, μήτε ἀπιστεῖν παντελῶς °, ἐκ δὲ τῶν πρηγμάτων ἐξεταζομένων, ὅπως χρῆ περὶ αὐτῶν διανοέσθαι, καὶ τὸ ἀτρεκέα αὐτῶν μαθάνειν.

(Stobæus Flor. XLVI, 37 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπικνεύονται; codd. ἀφικνεύονται. — ^b ψευδῶν; codd. ψευδῶν. — ° ἐπαινέουσι; libri ἐπαινέουσιν. — ^d ὧν ἐν τοῖσι τοιοῦτοισι; codd. οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις. — ° παντελῶς; codd. παντελῶς.)

51. Ἀρχὴν ἔχων κόσμος, αὐτὸς δὲ μὴ μεταβάλλει. Οὐ γὰρ προσελάβηκας τι οὐκ ἔόν, οὐδὲ παυόμενος ἔλασσόν τι τῶν πρὶν μεταλαβέειν ἔξεις ^b, εἰ πενόμενος ° τὴν ἀρχὴν καταθήσει.

(Stobæus Flor. XLVI, 38 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἔόν cum Valckenario; codd. ὧν. — ^b μεταλαβέειν ἔξεις; codd. καὶ λαβῆν εἶχες. — ° πενόμενος cum Valckenario; libri γενόμενος. —)

52. Ἀρχὴν λαβὼν μὴ ἐπαίρειο, οὐτὸς δὲ διατέλεσθεως γὰρ καὶ ἀποθέμενος οὐκ ἀπαιρηθήσεται τι ° τοῦ σεμνύναντός ^b σε νομισθήσεται.

(Stobæus Flor. XLI, 36 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° ἀπαιρηθήσεται τι; codd. ἀφρηθήσεται. — ^b σεμνύναντος ex cod. B; vulgo σεμνύνοντος. —)

53. Ἄνηρ ἀγαθὸς ἔθνεός τευ ἢ πολίος ἀρχὴν εὐλοφῶς οὐκ ἔνεκα ° τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαύειν ^b καὶ τοῦ δωροδοκέσθαι καὶ τοῦ παρὰ τῶν πλουσίων χρηματίζεσθαι, ἔοικέ τεω ° ἀνδρὶ παρακαταθήκην εὐλοφῶτι μεγάλων χρημάτων. Ὡσπερ γὰρ καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἐπὶ τῷ κατασχέειν ^d λαμβάνει, οὐδὲ κτήμα ἴδιον ποιήσασθαι τὰ δοθέντα, ἀλλ' ὥστε φυλάξει καὶ ἀποδοῦναι σῶα τῷ παραθεμένῳ, ἐπεὶν ἀπαιτῆται, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸν χρῆ οὐκ ἐπὶ κέρδει οἰκῆτοισι °, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίῃ καὶ φυλακῇ πάντα πράσσειν τῶν ἀρχομένων, ὥστε αὐτοῦς τὸ ἐς ἑωυτὸν ἦκον, ἀσινεάς ^f καὶ εὐθηνέοντας ἀποδοῦναι τῷ καταπεπιστευκότι.

(Stobæus Flor. XLVI, 40 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° οὐκ ἔνεκα; libri οὐχ ἔνεκα vel οὐχ ἔνεκά γε. — ^b τοῦ τῶν δημοσίων χρημάτων ἀπολαύειν ex Orellii conjectura; codd. τῶν δημοσίων χρημάτων. — ° ἔοικέ τεω; codd. ἔοικε τῷ. — ^d κατασχέειν; codd. κατασχέειν. — ° κέρδει οἰκῆτοισι; codd. κέρδεισιν οἰκείοις. — ^f ἀσινεάς cum Schæfero Melet. crit. p. 69; membranæ ἀσινέοντας. —)

54. Ἄνηρ ἀνυπολότους καὶ ἀγρίας καὶ ἀμέτρους ζητήτων τὰς τιμωρίας, καὶ τῆσι ° κατὰ νόμον οὐκ ἀρκεόμενος, θυμῷ ἀλόγῳ ζυγχεύειν, καὶ γυναικῆως ^b ἐμπικραίνόμενος, οὐκ αἰσθάνεται ἔξω τῆς δίκης ἐς τὸ δημογενὲς ἐξυβρίζων. Ἄγνοει ° δὲ τὸ μέγιστον καὶ τόπερ ^d χρῆ εἰδέναι πάντα τὸν μέλλοντα ἀνθρώπου καταδικᾶν °, ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν πρώτως δικαιωσάντων οὐκ ὥς τι ^f κακὸν ἐπιτιμήθη, ἀλλ' ὡς ἔσχατον καὶ ἐν φαρμάκῳ λόγῳ κατὰ τῶν οὐ δυναμέ-

49. Quæ in cæteris tanquam mala reprehendis, ea prius ipse cave facias.

50. Homines invicem accusant, quidam compositis falsis criminibus, nonnulli vera incusantes. Contra quidam laudant, alii vera testantes, alii parum integra veritate gratificantes. Convenientissimum igitur in hujusmodi rebus et viro privato et principi est, neque statim credere, neque omnino non credere, sed rebus ipsis exploratis, quid de iis sentiendum sit, atque etiam earum naturam perspicere.

51. Munus susceptum laute administra, ita tamen, ut ipse non immutis ingenium. Neque enim isto magistratu quidquam præterea tibi comparasti, neque eo deposito prius partis minora habere poteris, si pauper magistratu abibis.

52. Magistratum adeptus ne te efferas, sed idem permaneas: sic enim deposito quoque magistratu nulla parte rei quæ te ornaverit privatus existimaberis.

53. Vir bonus, gentis alicujus aut civitatis imperium nactus, non propter fisci usum aut munerum accipiendum pecuniæque a divitibus extorquendæ causa, simili-

tudinem quandam gerit speciemque hominis, apud quem grandis pecunia deposita est. Quemadmodum enim hic, quod datur, non retinendi aut sibi vindicandi gratia sumit, sed ut custodiat et integrum reddat ei qui deposuit, postquam repetiverit: sic principem quoque non ad domesticam utilitatem, sed ad civium salutem ac tutelam omnia quæ facit referre oportet, ita ut eos, quantum in ipso situm sit, incolumes et felicitate florentes et qui credidit restituat.

54. Quisquis intolerabiles, crudeles et immoderatas penas exquirat, legitimis non contentus ac belluinæ iracundiæ locum dans, et muliebriter exacerbatus: non intelligit, se contra jus fasque in cognatos injuriosum esse. Ignorat autem quod maximum est et quod quævis reos condemnaturum scire oportet, mortem ipsam a primis malefactorum punitoribus non tanquam malum aliquod sontibus illatum esse, sed ut ultimum telum et remedii loco ad eorum naturam comparatum esse qui a malitia liberari nequeunt, ut hoc saltem modo, quoniam aliter fieri non poterat, tum liberati realitiæ vinculo, ipsam effugerent.

νων τῆς κακίης ἐλευθερωθῆναι, ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ οἶά τε ἦν ἄλλως, τούτῳ γῶν ἢ τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνθαῦτα ἰ δεσμοῦ αὐτῆς πορίσωνται φυγῆν.

(Stobæus Flor. XLVI, 41 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ἂ τῆς; codd. ταίς. — ἃ γυναικίως; codd. γυναικίως. — ἔ ἀγνοεῖ; libri ἀγνοεῖ. — ἑ καὶ τόπερ e Gesneri conj.; codd. καίτοι περ. — ἑ καταδικᾶν cum Wesselingio ad Herod. I, 97 et Jacobsio Emend. Stob. p. 257; codd. καταδίκαν. — ἑ οὐκ ὡς τι; codd. οὐκ ὡς τι. — ἑ οὐκ οἶά τε; codd. οὐκ οἶά τε. — ἑ γῶν; libri γε οὖν. — ἑ τοῦ ἐνθαῦτα; codd. ἐνθαῦθα. Vide Kænium ad Greg. Corinth. p. 466. Articulum jam addidit Gesnerus. -)

55. Ἄνθρωποι ἰσχὺν μὲν ἂ καὶ βίωμην καὶ τάχος μούνα ἀσκέοντες, καὶ ὅπως, ταῦτα ἔχοντες, ἀπὸ τούτων μούνων εὐδοκιμέωσι ἃ ἐσπουδακότες, περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς ἑ ἐπιμελεσθαι οὐ καταγιγόμενοι, ἀγνοεῦσι ἑ, τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία ἑ ἔχουσι, καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων ἑ, μόνον ἐπιμελόμενοι ἑ, τοῦ δὲ ἐν ἑωυτοῖσι θειοτάτου, καὶ κατότι αὐτοῖσι ἑστι ἢ, εἰ οἶόν τε, τοῖσι θεοῖσι ἑ ἰξομοιέσθαι, ἀμελόντες.

(Stobæus Flor. LIII, 16. Eusebii. Scripsi : ἂ ἰσχὺν μὲν cum Jacobsio Emend. in Stob. p. 263; codd. ἰσχύν. — ἃ εὐδοκιμέωσι; codd. εὐδοκιμέωσιν. — ἑ περὶ δὲ τοῦ τῆς ψυχῆς; libri τοῦ δὲ τῆς ψυχῆς. — ἑ οὐ καταγιγόμενοι ἀγνοεῦσι; libri οὐ ἔκητι γιγόμενοι ἀγνοεῦσι. — ἑ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς τὰ θηρία cum Jacobsio l. c.; codd. καὶ τούτων μὲν, ὁκόσα κοινὰ πρὸς θηρία. — ἑ καὶ παρὰ πολὺ, ἀσθενέστερα τούτων cum eodem; codd. καὶ τῶν πολλῶν ἀσθενέστερον, τούτων. — ἑ μόνον ἐπιμελόμενοι cum eodem; libri μὲν ἐπιμελόμενοι. — ἑ κατότι αὐτοῖσι ἑστι; codd. κατότι αὐτοῖς ἑστιν. — ἑ τοῖσι θεοῖσι; libri τοῖς θεοῖς. —)

56. Θάρσος τὸ πρὸς τὰ φοβερὰ σὺν λόγῳ αἶνεε· ἀνδρητὴ γάρ· τὴν δὲ μετὰ ἀλογίης ἐπ' αὐτὰ δρμην θράσος νόμιζε καὶ ἀποστύγεε.

(Stobæus Flor. LIII, 17 τοῦ αὐτοῦ. Scripsi ἀνδρητὴ pro vulg. ἀνδρητὰ. Interpres Apollonii Rhodii II, 77 : Θάρσος δὲ θράσους διαφέρει. Θάρσος γὰρ τὸ εὐλογον· θράσος δὲ τὸ μετὰ ἰταμότητος. Οὕτω καὶ Ἀριστιππος ὁ φιλόσοφος. Similiter Ammonius : θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. Θάρσος μὲν γὰρ ἑστιν ἡ ἀλογος δρμη, θάρσος δὲ ἑλλογος δρμη, ubi vide Valckenarium.)

57. Γάμου ἀρίστη ζυμφωνίη ἀμφοτέρους σωφροσύνην ἀσκέειν.

(Stobæus Flor. LXXIV, 41. Eusebii.)

58. Θεοὶ ἑτι ἑασι, οὐ χρὴ δίζεσθαι, αὐτόθεν δὲ ἀριστον πεπιστευκῆναι. Ζητήσιος γὰρ προτεθείσης, καὶ ὁ τῷ ἀνοσιωτάτῳ τῶν λόγων, τῷ μὴ εἶναι αὐτοῦ, συνιστάμενος ἐθέλει κρατέειν.

(Stobæus Flor. LXXX, 8. Eusebii.)

59. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴν δοκέωσι παρ' ἀξίην πρήσσειν, δυσανασχετέοντες, ἔπειτα δεινολογέμενοι πρὸς ἑωυτοῦς καὶ τοὺς πλησιάζοντας τοιαύδε διαλέγονται· ὁ μὲν γαμέει καὶ ἐξ οἴκων τῶν εὐδαιμόνων, ἐγὼ δὲ ἄγαμος· καὶ ὁ μὲν οἰκίην ἔχει μεγάλην καὶ οἰκοδομέει μεγαλοπρεπέως ἂ καὶ ἀγροὺς κέκτηται πολλοὺς, ἐγὼ δὲ ἀνέστιος καὶ ἀκτήμων· καὶ τῷ μὲν πάρα πολλὰ χρήματα, ἐμὲ δὲ ἀχρηματίη πᾶσα ἔχει· καὶ ὅδε μὲν καὶ ὅδε ἀρχουσι καὶ τιμῶνται ἃ, τὸ δ' ἐμὸν ἐν ἰδιώτῳ λόγῳ καὶ ἀτίμου ἑ. Πρὸς οὐδ' χρὴ παραμυθεῖμενον ταῦτα λέγειν, ὡς οὐ χρὴ ἐπ' ἄλλων εὐτυχίῃ ἄχθεσθαι, ἀλλ' ἤδεσθαι διὰ τὸ δημογενέε· εἰδέναι δὲ ἑτι καὶ αὐτοὶ πολυκτῆμονες ἑ, ἐς τε τὰ ἑωυτῶν ἐγκόψαντες ἑ καὶ τὰ ἐκείνοισι παρεόντα ἐπιφρασάμενοι ἑ, εὐρήσουσι ἑωυτοὺς ἀμεινον πρήσσοντας· καὶ ἑτι οὐδέεις

55. Homines qui vires tantum et robur et corporis velocitatem exercent et ei solum gloriæ, quæ his rebus comparatur, serviunt, ingenii autem curam non agunt : isti profecto nesciunt, se ea tantum curare, quæ cum bellis communia et his multo infirmiora habent, divinissimam vero naturæ suæ partem, qua exulta ipsi, si fas est, deorum similes evadere possint, prorsus negligere.

56. Animi præsentiam in periculis cum ratione conjunctam collaudes : est enim fortitudo : impetum vero ad ea obeunda aversum a recta ratione temeritatem existimes atque oderis.

57. Optimus matrimonii consensus est, si uterque conjux temperantiam exercent.

58. Non dubitandum quin sint dii, sed optimum est statim credere. Nam quæstione proposita, etiam ille qui impiissimam sententiam defendit, deos videlicet non esse. superare conatur.

59. Multi homines, quum indigna sorte premi sibi videntur, ægre ferentes ac deinde graviter conquerentes, qua secum qua apud familiares hujusmodi verba faciunt : Iste uxorem ducit, idque ex familia fortunata, ego interim cælibem vitam dego : Iste domum magnam habet, magnifice ædificat et agros multos possidet, ego contra sine domo ac sine possessionibus vivo : Iste divitiis affluit, ego vero in summa difficultate nummaria sum : Hic et ille magistratum gerunt et honorantur, ego autem privatus et sine honore vivo. Verum tales homines sic consolari oportet, ut dicamus, non esse dolendum aliorum felicitate, sed gaudendum, quia nostri cognati sint : sciendum autem, ipsos quoque divites esse, ita ut si sua intuiti fuerint et rursus ea quæ aliis adsunt, considerent, melius secum agi inventuri sint ; neque quemquam ob alterius prosperitatem debita sibi felicitate privari.

60. Qui, quum aliquid molestum incidit, diis irascitur, is majus sibi malum quærit.

ὅπῳ τῆς τοῦ πέλας εὐτυχίης ἢ τῆς ὀφειλομένης ἢ ἑνω-
τῶν εὐπρηγίης ἀποστερέεται.

(Stobæus Flor. CVII, 9. Εὐσεβίου. Scripsi : ἄ
μεγαλοπρεπέως; codd. μεγαλοπρεπῶς. — ἃ τιμῶν-
ται cum Halmio; codd. τιμητάται vel τιμημένται.
— ἄ ἀτίμου cum eodem; libri ἀτίμῳ. — ἄ πολυκτῆ-
μονες; libri πολλῶν. — ἄ ἐγκύψαντας cum Wesselingio
ad Herodot. VII, 152; codd. ἐγκρύψαντας. — ἄ
ἐπιφρασάμενοι cum Wesselingio l. c.; codd. ἐπι-
φραιάμενοι. — ἄ εὐτυχίης; codd. εὐτυχίας. — ἄ ὀφει-
λομένης; membranæ ὀφειλουμένης. —)

60. Ἀνιηροῦ τευ προσπεσόντος, ἔπειτα χαλεπαίνειν
τοῖσι θεοῖσι ἄ μέζον ἢ κακόν ἐστι ζητέειν.

(Stobæus Flor. CXXIV, 38. Εὐσεβίου. Scripsi : ἄ
τοῖσι θεοῖσι; libri τοῖς θεοῖς. — ἄ μέζον; codd.
μειζον. —)

61. Ἀνιηροῦ τευ προσπεσόντος, εἴ τι τοῦ παρε-
στεωτός ἄ ἐστι εὐρέειν μέζον ἢ ἐπιλέγειο, καὶ εὐρών,
ὅτι μὴ ἐκείνο, ἀλλὰ τὸ μείον ἔχεις, ἀσπάξαιο.

(Stobæus Flor. CXXIV, 39. Εὐσεβίου. Scripsi : ἄ
παρεστεωτός; libri παραστεωτός. — ἄ ἐστι εὐρέειν
μέζον; codd. ἐστὶν εὐρεῖν μειζον.)

62. Σωφροσύνην, τόπερ δὴ καὶ ἀναγκαϊότατον,
παρὰ τῶν ζυνοικουσέων ἄ γυναικῶν ἄνδρες ἀπαι-
τέουσι ἢ καὶ ὡς κρέσσονες ὑποδεεστέρων ἀρχεῖν ἀξιεῖ-
αι ἄ. ταῦτα δὲ ἀξιεῖντες οὐκ αἰδέονται δόξα πορῶ-

τάτω ἄ ἐστὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἐν τῇ τοῦ κρέσσονος ἄ
ἐόντων μοίρη, τὸ ἐξαμαρτάνειν ταῦτα αὐτοί, ὡσπερ
σφίσι μούνοισι ἄ ἐξόν, καὶ μετὰ τοῦ ἀνεπιπλήκτου
παρὰ σφῶν παντελέως καὶ ἀνέδην οὕτως πλημμε-
λέοντες.

(Excerpta e cod. Flor. Joan. Damasc. in Sto-
bæi Flor. vol. IV, pag. 240 ed. Meinek. Scripsi : ἄ
ζυνοικουσέων; cod. ζυνοικουσῶν. — ἄ ἀπαιτέουσι;
cod. ἀπαιτοῦσι. — ἄ ἀξιεῖσι; cod. ἀξιοῦσι. — ἄ πορ-
ρωτάτω; cod. ἐκάστω. — ἄ κρέσσονος; cod. χείρονος.
— ἄ μούνοισι; cod. μούνας. —)

63. Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος τῶ γενεῖ ἄ τῶν ἀνθρώ-
πων κατὰ τὰ φατιζόμενα ἢ ὄψις εἰούσας διαφανείας,
ὁδοὶ διφάσαι ἄ προκίεται βίου ψυχῆς ἄ ἀνθρώπων,
ἀδαμαντίνῃ αἵμασιτῇ παχυτάτῃ ἄ καὶ ἐς πολλὸν ὕψος
ἀνηκούση ἄ, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς φήναντος, ἀπ'
ἀλληλέων τὰ πρῶτα διειργόμεναι. Καὶ ἡ μὲν αὐτέων
ἐστὶ, δοκῖα ἢ δὴ τὴν τιμιωτέραν τάξιν λαχοῦσα, ἐκ
δεξιῆς χερὸς ἢ ἐσιόντων· αὕτη ἐπὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῆσι ἄ
ἡγέται· ἢ ἐτέρῃ δὲ λαίῃ ἢ εἰούσα ἄ ἐπὶ τὴν κακίην ἐστὶ
παραπέμποσα. Φατιζονται δὲ εἶναι τοιαῖδα ἢ μὲν
τῆς ἀρετῆς τὰ πρῶτα οὐκ εὐήλατά κως ἄ παρέχειν δο-
κέει, οἷά τε ἢ μέντοι συνεχέῃ ἄ πόνῳ ἀνυσθῆναι· ἀλλὰ
καὶ τοὺς κατηγεομένους ἔχει καὶ παραπέμποντας ἄ ἀκιν-
δύνως· τὸ δὲ μετὰ τοῦτο ἐστὶ δόδος ἰθὺς τε ἄ καὶ εὐρέῃ
μῆχρι τῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ· ἐπ' ἡν ἄ

61. Quum aliquid molestum ingruit, perpende, num
quid aliud præssenti molestia gravius reperiri possit :
quod si repertum fuerit, gaudeto præssenti tanquam mi-
nore malo.

62. Temperantiam, quod vel maxime necessarium, ab
uxoribus in matrimonium ductis exigunt mariti et tan-
quam superiores inferioribus se imperare æquum esse
censent : hæc autem censentes non verentur perpetrare
quam a temperantia et potentiorum conditione longe ab-
horrent, quasi ipsis solis liceat ista committere, quum
etiam sublato propriæ reprehensionis metu omnino et
aperte ita peccent.

63. Quum deus, ut supra dictum est, ab initio homi-
num generi claras ostenderit visiones, duas quoque vi-
vendi viæ hominum animis propositæ sunt, maceria
statim adamantina, crassissima et altissima, ut primus
aspectus fert, a se invicem separatæ. Altera quidem
earum, ut dignitate superior, intransibis est ad dextram,
atque ad virtutem hæc ducit; altera autem, quæ ad
lævam est, ad vitiositatem pertinet. Dicuntur vero sic
esse comparatæ, ut virtutis via primum quidem tractus
non satis expeditos, sed tamen assiduo labore superabi-
les præbere videatur. Quid? quod ne ducibus quidem
sine periculo comitantibus caret; mox autem via recta
est et laeta usque ad ipsam honestatis arcem, qua con-
sensa in locis præclaris eris et spectaculo frueris tum
innumerabilium aliorum bonorum et summæ felicitatis,

tum lucis simul reliqua omnia eximiam pulchritudini
suæ vi penetrantis simul splendidissimæ. Undique vero
per totum, qua palet, orbem visuntur urbes ac terræ
incolæ et cultores, de quibus genius ad consilia animi,
danda missus singulatim disseret. Et hæc quidem ita
se habet : via contra ad vitium ducens principio plana
est, ut qui eam ingrediuntur exiguam omnino nec sin-
ceram, sed vanam et fallacem voluptatem gustent. Ita-
que etiam quum duce postea destituta sit, confestim in
flexuosum tramitem detorquetur, vallis acutis, altis et
densis simulque voraginibus et præruptis refertum, in
quæ viatores præcipitati fluvio cœnum et lapides vol-
vente dejectosque absorbente et abripiente merguntur,
adeo ut multi ex iis statim ibi pereant, reliquus non
consilio, sed casu per proximas urbes et regionem to-
tam quæ amplissima est aliis alio dispersis, de quibus
itidem angelus supra commemoratus disseret. Quum
igitur talis sit harum viarum natura, ducis munere
fungitur atque in medio constitutus est dei magni præco
et consultor genius supra dictus, qui animis descendere
parantibus hæc fere denuntiabit : animi hominum, na-
tura tam mortales quam immortales, qui illa quam in
terris existimant vita in mortem inciditis, ea vero quæ
ibi videbatur mortæ ad vitam reditis, quum exacto
tempore vobis præfinito rursus ex corporum vinculis
evolaveritis, quibus in isto mortis statu impediti fuistis,
aliæ iterum vitæ his in terra actis similes pro meritis

ἀναλθῶν ἐν τοῖσι καλλίστοις^α ἔσειαι καὶ θέη ἄλλων τε μυρίων ἀγαθῶν καὶ τῶν εὐδαιμονεστάτων, ἀτὰρ δὴ καὶ φωτός, παντός τοῦ λοιποῦ κάλλει μυρίῳ προήκοντος καὶ αὐγοειδιστάτου^ι. Πέριξ δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν^υ γῆν ἀναπεπταμένην αἱ πόλεις ἄσαι καὶ οἱ τὴν γῆν κατοικέοντες καὶ ἐργαζόμενοι, περὶ τῶν^κ ὡς ἕκαστα ἔχει ὁ ἐπὶ συμβουλή^γ τῶν ψυχῶν προπεμφθεὶς ἔρειε λόγος. Καὶ ἦδε μὲν ὡδέως ἔχει· ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα^κ ἔστι λείη^{αα} τὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ὡς ὀλίγου^{ββ} πάγχυ καὶ τούτου οὐ γνησίῳ, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσόντων, γέυσασθαι αὐτοὺς^{εε} τοῦ ἡδέος· ὥστε καὶ μηδενὸς μετὰ ταῦτα ἡγεμόνος εὕρισκομένου εὐθύς ἄγει ἐς ὁδὸν σχολιῆν σχολοπᾶς τε ἔχουσαν, οἵτινες δὴ^{αδ} ὀξείες, μεγάλοι, καὶ πυκνοὶ καταπεπήγασαι, καὶ χαράδρας καὶ κρημνούς, κατὰ κεφαλῆς ὠθέοντες τοὺς πορευομένους^{εε} κατὰ τοῦ συμψήσοντος καὶ παρασύροντος τοὺς κατενεχθέντας ἐς αὐτὸν^{εε} ποταμοῦ κάτω βορβόρυ καὶ λίθους βρόντος· ὥστε πολλοὺς εὐθύς οὕτω διαφθείρεσθαι, οἱ δὲ λοιποὶ τύχη, οὐτ' ἀρ' οἰκείῃ προμηθείῃ, ἐπὶ τὰς αὐτόθι εἰσάσας πόλεις διασκεδανύονται ἄλλοι ἄλλοσε καὶ ἐπὶ πᾶσαν πολλὴν εἴδον τὴν χώρην, περὶ τῶν^{εε} δὴ καὶ αὐτῶν ὁ προειρημένος ἄγγελος ἀπηγήσεται^{ββ}. Τούτων εἰσάσας τῶν δῶν τοιούτων, ἄγει ὁ προειρημένος καὶ ἔστι ἐν μέσῳ θεοῦ μεγάλου κήρυξ σύμβουλος τε λόγος, ὃς ψυχῆσι τῆσι μελλούσῃσι^{εε} κατιέναι τοιαῦτα προφανέει^{ββ}. Ψυχὰς ἀνθρώπων, φύσιν ἔχουσαι θνητὰ τε εἶναι καὶ ἀθάνατοι, καὶ ζωῆ^{εε} μὲν τῇ ἐπὶ τῆς γῆς νομιζομένη θανάτῳ ἐγκυρέουσαι, θανάτῳ δὲ τῷ δοκούντι αὐτόθι ζωὴν ἀπολαμβάνουσαι, ἔπειδ' ἄν χρόνου τοῦ τεταγμένου ὑμῖν ἀνυσθέντος αὐτίς ἀπολυθῆτε σώματος τοῦ ἐν τῷ αὐτόθι θανάτῳ ὑποδεξιμένου ὑμᾶς, διαδέχονται αὐτίς ὑμᾶς τρόπον^{εε} τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς βίῃ οἱ ὀφειλόμενοι^{εε}, καὶ διὰ τοῦτο παραινέω, θεοῦ μεγάλου Ἑρμῆ^{εε} καὶ θεῶν τῶν λοιπῶν προφήτης τε καὶ σύμβουλος λόγος, καὶ ἀπειθεύσῃσι^{εε} μὲν προλέγω ἀθάνατα κακὰ, πειθομένησι^{εε} δὲ ἀγαθὰ ἔσεσθαι τοῖσι τῶν θεῶν ὁμοιούμενα. Οὐ χρὴ ὦν^{εε} βραχυτάτης κιβδήλου τε καὶ εὐδιασκεδάστου τῆς ἡδονῆς ἕνεκα κακὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμενέοντα^{εε} τὸν πάντα χρόνον αἰρέεσθαι καὶ βίῃ τῷ βραχυτάτῳ βίον βλάψαι τὸν μετὰ ταῦτα μακρότατον, οὐδ' αὖ πόνον ὀλίγον καταδεισάσας ἀγαθὰ μεγάλα καὶ τὰ παραμενέοντα τὸν πάντα χρόνον καὶ εὐδαιμονίην βιοτῆς μηχανιστῆς τῆς μετὰ ταῦτα προίεσθαι.

(Stobæus Eclog. lib. II, cap. IX, pag. 410 seqq. ed. Heeren.; cap. VIII, p. 675 seqq. ed.

Gaisford; pag. 115 seqq. ed. Meinek. Scripsi : ἔγενε; codd. γένει. — ^β φατιζόμενα cum Jacobsio Animadv. ad Euripidis Tragœd. et Stob.; codd. φωτιζόμενα quod retinet Kœnius ad Gregor. Corinth. p. 510. — ^ε ὄψεις εἰσάσας διαφανέας, ὁδοὶ διφασίαι; codd. οἰεῖς (al. οὐεῖς vel ὄψεις) οὔσαι ἀφανέες· ὁδοὶ διαφανέες, ὁδοὶ διφασίαι, quod Kœnius l. c. mutavit in οὐκ εἰσάσας ἀφανέες, Meinekius in ὄψαι εἰσάσαι convertit. — ^α ψυχῆσι; codd. ψυχαῖς. — ^ε ἀδαμαντίνῃ αἵμασιτῇ παχυτάτῃ cum Heerenio; codd. ἀδαμαντίνῃ αἵμασιτῇ παχυτάτῃ. — ^γ ἀνηκούσῃ cum Jacobsio et Kœnio; codd. ἀνηκούσῃ. — ^δ ὀκίῳ; vulgo ὀκίῳ. — ^β χερός; vulgo χειρός. -- ^ι αὐτῆσι; codd. αὐταῖς. — ^κ λαίῃ cum L. Dindorfio; codd. λαίῃα. — ^ι εἰσάσας; codd. οὔσαι. — ^μ κως; codd. πως. — ^ν οἶά τε; vulgo οἶα τε. — ^ε συνεχεῖ ex Orellii emendatione; codd. εὐτυχεῖ. — ^ρ παραπέμποντας; codd. παραπέμποντας. — ^σ ἰθὴ τε cum Kœnio ad Greg. Cor. p. 474; codd. θέητε vel θέτε. — ^τ ἐπ' ἦν cum Kœnio ad Greg. Corinth. p. 465; codd. ἐπῆν. — ^θ τοῖσι καλλίστοισι; libri τοῖς καλλίστοις. — ^ι αὐγοειδιστάτου cum Jacobsio; codd. αὐγοειδιστάτω. — ^υ ἐπὶ πᾶσαν cum Meineki; codd. περὶ πᾶσαν. — ^κ περὶ τῶν; codd. περὶ ὧν. — ^γ συμβουλή; codd. συμβουλή vel συμβουλήν. — ^κ ἀγούσα cum Kœnio ad Greg. Cor. p. 509; codd. ἔχουσα. — ^{αα} ἔστι λείη cum Jacobsio; codd. ἔστιν οἴη. — ^{ββ} ὡς ὀλίγου cum eodem; libri ὀλίγου. — ^{εε} γέυσασθαι αὐτοὺς; codd. γεῦσαι quod tuetur Kœnius locum sic refingens : ἡ δὲ ἐπὶ τὴν κακίην ἀγούσα ἔστι οἴη τὸ μὲν κατ' ἀρχάς ὀλίγου πάγχυ καὶ τούτου οὐ γνησίῳ, ἀπατηλοῦ δέ, καὶ ἐπὶ παραγωγῇ τῶν προσόντων, γέυσαι τοῦ ἡδέος. — ^{αδ} οἵτινες δὴ cum Heerenio; codd. οἵτινες δὲ. — ^{εε} πορευομένους cum Heerenio; codd. εὕρισκομένους. — ^{εε} ἐς αὐτὸν cum Meineki; codd. ἐπ' αὐτὸν. — ^{εε} τῶν; codd. ὧν. — ^{ββ} ἄγγελος ἀπηγήσεται; codd. ἄγγελος ἀφηγήσεται. Est autem ἄγγελος idem qui supra nominabatur λόγος, quo nomine significatur genius singulis animis tributus. Vide Platonem de republ. lib. X, p. 617 seqq. Fortasse etiam intelligendus ille genius, de quo Cebes in tabula p. 11 ed. Salmas. ὁ δὲ γέρον ὁ ἄνω ἐσθηκός, ἔχων χάρτην τινὰ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ τῇ ἐτέρῃ ὡσπερ δεικνύων τι, οὗτος δαίμων καλεῖται. Προστάττει δὲ τοῖς εἰσπορευομένοις, τί δεῖ αὐτοὺς ποιεῖν, ὡς ἂν εἰς-

vestris vos excipient. Quocirca vos admoneo, magni dei Mercurii et reliquorum numinum tum vates tum consultor genius, ac contumacibus quidem mala immortalia, dicto autem audientibus divina bona eventura esse prænuntio. Quare non decet fugacis, falsæ et levis voluptatis gratia magna atque in æternum duratura

mala eligere, nec vita brevissima vitam sequentem eamque longissimam corrumpere, neque rursus exigui laboris formidine magna atque in perpetuum mansura bona vitæque posthac longissimæ futuræ beatitudinem abjicere.

έλθωσιν εἰς τὸν βίον· καὶ δεικνύει, ποίαν ὁδὸν αὐτοὺς δεῖ βαδίζειν, εἰ σώζεσθαι μέλλουσιν ἐν τῷ βίῳ. Cæterum vox ἄγγελος pro δαίμων usurpata inferioris ætatis Platonicum arguit. Sic Hierocles aurei carminis enarrator in Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 42 : οἱ δὲ καὶ εἰκότως ἀγαθοὶ ἥρωες λέγονται, ἀγαθοὶ μὲν ὡς ἀγαθοὶ ὄντες καὶ φωτεινοὶ ἀεὶ καὶ μήτ' ἐν κακίᾳ μήτ' ἐν λήθῃ ποτὲ γινόμενοι, ἥρωες δὲ ὡς ἔρωές τινες ὄντες καὶ ἔρωτες, ὅσον ἐρωτικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ ἔρασταὶ τοῦ θεοῦ, αἰρόντες ἡμᾶς καὶ κουφίζοντες πρὸς τὴν θείαν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐν γῆ διατριβῆς. Τοὺς δὲ αὐτοὺς καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς καλεῖν ἔθος, ὡς ὄντας δαήμονας καὶ ἐπιστήμονας τῶν θείων νόμων, ἔστι δὲ οὗτε καὶ ἀγγέλους ὡς ἐκφαίνοντας καὶ διαγγέλλοντας ἡμῖν τοὺς πρὸς εὐζωίαν κανόνας. Porphyrius περὶ ἀποχῆς lib. II, 38 ἐν δὲ τούτοις [ἀγαθοῖς δαίμοσιν] ἀριθμητέον καὶ τοὺς πορθημέοντας, ὡς φησι Πλάτων, καὶ διαγγέλλοντας τὰ παρ' ἀνθρώπων θεοῖς καὶ τὰ παρὰ θεῶν ἀνθρώποις, τὰς μὲν παρ' ἡμῶν εὐχὰς ὡς πρὸς δικαστὰς ἀναφέροντας τοὺς θεοὺς, τὰς δὲ ἐκείνων παραινέσεις καὶ νοουθεσίας μετὰ μαντείων ἐκφέροντας ἡμῖν. — ¹¹ λόγος, δε ψυχῆσι τῆσι μελλού-

σῃσι cum Meinekio; codd. λόγος, ψυχᾶς τε μελλούσαις. — ¹² προφανέει cum codicibus. Eadem enim hujus futuri ratio est quæ in præcedentibus verborum ἀπηγήσεται et ἐρέει. Itaque nolui cum Meinekio ponere προφωνέει. — ¹³ ζωῆ cum Heerenio; codd. ζωή. — ¹⁴ τρόπον cum Heerenio; codd. τρόπου. — ¹⁵ ὀφειλόμενοι cum codd.; quam formam aliis locis librarii in ὀφειλεύμενοι mutarunt. Vid. fragm. 31, 40, 48, 59. — ¹⁶ θεοῦ μεγάλου Ἑρμέω, id est, Ægyptiorum dei Thoth, quem Græci Ἑρμῆν τὸν τρισμέγιστον, Latini Mercurium ter maximum vocarunt. Vide Philonem Byblium apud Eusebium Præparat. Evang. lib. I, cap. IX, p. 31; Syncellum Chronograph. p. 40; Sanchuniathonem apud Eusebium Præp. Evang. lib. I, cap. X, p. 36; Ciceronem de nat. deor. III, 22; Lactantium I, 6; Martialem lib. V epigr. 25. — ¹⁷ ἀπειθεύσῃσι μὲν προλέγω ἀθάνατα κακὰ; codd. ἀπειθεύσαις μὲν προλέγω θνητὰ κακὰ. — ¹⁸ πειθομένῃσι; libri πειθομέναις. — ¹⁹ ὧν; libri οὖν. — ²⁰ παραμενέοντα cum Gaisfordo; codices παραμένοντα. —)

DE ALBINO.

Albinus, Galeni præceptor, secundi post Chr. n. sæculi Platonicus, quem eximiam gloriam consecutum esse veteres scriptores testantur, videtur circa annum centesimum quinquagesimum floruisse. Quum autem Thrasyllus (1) ac Dercyllides (2) ab eo memorati sint, quorum alter Tiberio imperante, alter fortasse exeunte primo sæculo vixit, Albinum paulo ætate posteriore fuisse res est certissima (3). Eundem apud Smyrnæos philosophiæ præcepta adolescentibus optimarum artium studiosis tradidisse conjicias. Smyrnæ certe eum audivit Galenus unum et viginti annos natus (4), postquam mortuo parente relicta patria urbe nobilissimam illam Asiæ civitatem petiit (5), ut medicorum et sapientiæ doctorum scholis interesset (6).

Constat eum optimis Platonis interpretibus annumeratum esse (7) magnique æstimasse antiquos ejus de rebus divinis et humanis iudicium. Itaque Tertullianus lib. de anima cap. 28 : Quis ille, inquit, nunc vetus sermo? Pythagoricus, ut volunt, quin et divinus, ut Albinus existimat, aut Mercurii forsitan Ægyptii. Idem cap. 29 ait : Hæc et Albinus, Platoni suo veritus, subtiliter quærit contrarietatum genera distinguere, quasi non et hæc tam absolute in contrarietatibus posita sint, quam et illa, quæ ad sententiam magistri sui interpretatur, vitam dico et mortem.

Neque negligendus nobis est locuples sapientiæ ejus testis Proclus, plura ex deperdito Albini in Platonis Timæum commentario referens, quæ illum separatim in eo genere elaborasse indicant. Ac primum quidem Albinus hæc Platonis in Timæo verba pag. 27. c. ἡμᾶς δὲ τοὺς περὶ τοῦ παντός λόγους ποιεῖσθαι πη μέλλοντας, ἢ (vulgo ἢ) γέγονεν ἢ καὶ ἀγενέας ἔστιν, εἰ μὴ παντάπασι παραλάττομεν, ἀνάγκη θεοῦ τε καὶ θεᾶς ἐπικαλουμένους εὐχεσθαι πάντα κατὰ νοῦν ἐκείνοις μὲν μάλιστα, ἐπομένως δὲ ἡμῖν εἰπεῖν sic explicabat, ut mundo et ortum et æternitatem tribui a Platone censeret. Quippe mundus ab ente differt, quatenus hoc semper est, ille et æternus est et a parente generatus. Quum enim e pluribus ac dissimilibus partibus constet, ortum eum habere necesse est, siquidem partes illas toto antiquiores iudicari convenit. At quando partes illæ æternæ sunt, simul mundum æternum esse intelligitur (8).

Porro quam oratio cum iis rebus, quas exprimit, habere dicitur cognationem, eam Platone duce Albinus illustravit. « Ergo quum de re stabili, inquit Plato (9) pag. 29. B., et immutabili disputat, oratio talis sit, qualis illa, quæ neque redargui neque convinci potest. Quum autem ingressa est imitata et efficta membra, bene agi putat, si similitudinem veri consequatur. Quantum enim ad id, quod ortum est, æter-

(1) Vid. Democriti fragm. p. 95 seq. — (2) Isagog. in Plat. dialog. cap. 6. — (3) Vide Zumptii dissertationem quæ inscribitur : über den Bestand der philosophischen Schulen in Athen und die Succession der Scholarchen (Berolini 1843) p. 47 et 71. — (4) anno post Chr. n. 151. — (5) Vid. Fabric. Bibl. Græc. lib. IV cap. 17 Vol. 111 p. 510. (6) Galenus de libris propriis Tom. IV ed. Basil. p. 372 τρία δέ μοι βιβλία παρά τινων ἐδόθη γεγραμμένα πρὶν εἰς Ἐμύραν ἐκ Περγάμου μεταβῆναι Πίλοπος τε τοῦ ἱατροῦ καὶ Ἀλβίνου τοῦ Πλατωνικοῦ χάριν. — (7) In bibliotheca Coisliniana p. 598 τὸν μὲν Πλάτωνα ὑπομνηματίζουσι πλείστοι, χρησιμώτεροι δὲ Γάιος, Ἀλβίνος, Πρισικιανός, Ταῦρος, Πρόκλος, Δαμάσκιος, Ἰωάννης ὁ Φιλόσοφος, ὅστις καὶ κατὰ Πρισικιανοῦ ἠγωνίσαστο, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ Ἀριστοτέλους. — (8) Proclus in Plat. Tim. p. 67. c. κἀὶν τοῖνον τὸ ἢ γέγονεν ἢ ἀγενέας ἔστιν οἱ μὲν ἐξηγήσαντο τὸ μὲν πρότερον ἢ δασύνοντες, τὸ δὲ δεύτερον ψιλοῦντες, ὅσοι φασὶν αὐτὸν ἐρεῖν περὶ τοῦ παντός καθ' ὅσον γέγονεν ἀπ' αἰτίας, ἢ καὶ ἀγενέας ἔστιν, ἵνα γενόμενον αὐτὸ θεωρήσαντας τὴν ἐν αὐτῷ φύσιν κατιδωμεν· καὶ ὁ γε Πλατωνικός Ἀλβίνος ἀκρίστ' κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγένητον ὄντα γενέσεως ἔχειν ἀρχήν, ὃ καὶ πλεονάζει τοῦ ὄντος, ἐκείνου μόνον αἰεὶ ὄντος, τοῦ δὲ

κόσμου πρὸς τῷ αἰεὶ εἶναι καὶ γενέσεως ἔχοντος· ἀρχὴν, ἵν' ἢ καὶ αἰεὶ ὄν καὶ γενητός, οὐχ οὕτως ὄν γενητός ὡς κατὰ χρόνον (οὐ γὰρ ἂν ἦν καὶ αἰεὶ ὄν), ἀλλ' ὅπως λόγον ἔχων γενέσεως διὰ τὴν ἐκ πλείονων καὶ ἀνομοίων σύνθεσιν, ἣν ἀναγκαῖον εἰς ἄλλην αἰτίαν τὴν ὑπόστασιν ἀναπέμπειν αὐτὸν πρὸς θύρα, δι' ἣν πρῶτως αἰεὶ οὐσαν ἔστι πῃ καὶ αὐτὸς αἰεὶ ὄν καὶ οὐ μόνον γενητός, ἀλλὰ καὶ ἀγένητος. — (9) Plato Tim. p. 29. B. ὡς οὖν περὶ τὴν εἰκόνας καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῆς διοριστόν, ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν κέρ εἰσὶν ἐξηγηταί, τούτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. Τοῦ μὲν οὖν μονίμου καὶ βεβαίου καὶ μετὰ νοῦ καταφανοῦς μονίμου καὶ ἀμεταπτώτους, καθ' ὅσον τε ἀνελέγκτους προσήκει λόγους εἶναι καὶ ἀκινήτους, τούτου δεῖ μὴδὲν ἐλλείπειν· τοῦ δὲ τοῦ πρὸς μὲν ἐκεῖνο ἀπεικασθέντος, ὄντος δὲ εἰκόνας εἰκότας ἀνάλογον τε ἐκείνων ὄντας δ', εἰ περὶ πρὸς γένεσιν οὐσία, τούτο πρὸς βίσιον ἀλήθεια. Ἐάν οὖν, ὡς Σώκρατες, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ θεῶν καὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως μὴ δυνατοὶ γινώμεθα πάντη πάντως αὐτοῦ αὐτοῦ ὀμολογουμένους λόγους καὶ ἀπηκριβωμένους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσης, ἀλλ' ἐάν ἄρα μὴδενὸς ἦτον παρεχόμεθα εἰκότας, ἀγαπᾶν χρὴ, μεμνημένον ὡς ὁ λέγων ἐγὼ ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν, ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδοχόμενος κρέπει

nititas valet : tantum ad fidem veritas. Quocirca si forte de deorum natura ortuque mundi disseverentes minus id, quod avemus, omnino consequemur, ut tota dilucide et plane exornata oratio sibi constet et ex omni parte secum ipsa consentiat : haud sane erit mirum contentique esse debebitis, si probabilia dicentur. » De hoc igitur duplici rerum verborumque genere, quorum alterum certum et verum, alterum probabile est, diligenter egit Albinus. Etenim Proclus in Tim. p. 104. a. ὅτι δεῖ, inquit, τὸν λόγον συγγενῆ τοῖς πράγμασιν εἶναι, ὧν δὴ καὶ ἐστὶν ἐξηγητής. Καὶ εἰλικασιν ἐντεῦθεν ἀφορμὰς λαβόντες οἱ περὶ Ἀλβίνου καὶ Γάϊου Πλατωνικοὶ διορίζειν, ποσαχῶς δογματίζει Πλάτων, καὶ ὅτι διχῶς, ἢ ἐπιστημονικῶς, ἢ εἰκτολογικῶς, καὶ οὐ καθ' ἓνα τρόπον οὐδὲ ὡς μίαν ἀκριβειαν τῶν παντοίων ἐχόντων λόγους, εἶτε περὶ τῶν ὄντων εἶτε περὶ τῶν διὰ γενέσεως ὑφισταμένων, ἀλλ' ἤπερ ἔχει τὰ πράγματα, ταύτη καὶ τῶν λόγων συνδιηρημένον τοῖς πράγμασι καὶ οὕτως ἐχόντων τοῦ τε ἀκριβοῦς περὶ καὶ τοῦ σαφοῦς περὶ τὰ ὑποκείμενα αὐτοῖς πράγματα, ὡς τοὺς μὲν [τοὺς λόγους] λέγειν τῶν δογμάτων τὸ ἀκριβές, τοὺς δὲ τὸ εἰκός. Δεῖ γὰρ ὅμοιον εἶναι τὸν λόγον τοῖς πράγμασιν· οὐδὲ γὰρ ἄλλως ἂν τὴν φύσιν ἐξηγήσαιτο, ἢ συγγενῶς ἔχων πρὸς αὐτά. Δεῖ γὰρ ὁ τὸ πρᾶγμα συνηρημένως ἐστὶ, τοῦτο εἶναι αὐτὸν ἀνειλιγμένως, ἵνα καὶ ἐκφαίνῃ τὸ πρᾶγμα καὶ ὑφειμένως ἢ τῆς φύσεως αὐτοῦ· τὸν γὰρ τρόπον τοῦτον καὶ τὰ θεῖα αἰτία τοῦ λόγου τὰς τε οὐσίας ἐκφαίνει τῶν πρὸ αὐτῶν καὶ συμφυῆ πρὸς αὐτὰ ἔστιν.

Denique Platonis (10) sententiam Tim. p. 41 D vos autem ad id, quod erit immortale, partem atexitote mortalem aliter accepit Albinus cum Attico, aliter Porphyrius. Sic enim Proclus in Tim. p. 311. a. Τί τὸ ἀθάνατόν ἐστι τοῦτο, καὶ τί

τὸ θνητόν, ἐζητήται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταῖς, καὶ οἱ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθείρουσι τὴν τε ἄλογον ζωὴν σύμπασαν καὶ τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν ῥοπήν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπόστασιν διδόντες αὐτοῖς μόνον τε τὸν νοῦν ἀθάνατον διατηροῦντες ὡς μόνον καὶ μένοντα καὶ ὁμοιοῦμενον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ φθειρόμενον, ὥσπερ οἱ παλαιότεροι καὶ ἔπασθαι τῇ λέξει κριναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθείρει τὴν ἄλογον, θνητὴν αὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀττικοὺς λέγω καὶ Ἀλβίνους καὶ τοιοῦτους τινάς· οἱ δὲ τούτων μετρίωτεροι, ὥσπερ οἱ περὶ Πορφύριον, καὶ πραότεροι παραιτοῦνται μὲν τὴν καλουμένην φθορὰν κατασκεδανύουσα τοῦ τε ὀχήματος καὶ τῆς ἀλόγου ψυχῆς, ἀναστοιχειοῦσθαι δὲ αὐτὰ φασὶ καὶ ἀναλύεσθαι τινὰ τρόπον εἰς τὰς σφαῖρας, ἀφ' ὧν τὴν σύνθεσιν ἔλαχε, φεράματα δὲ εἶναι ταῦτα ἐκ τῶν οὐρανίων σφαιρῶν, καὶ κατιούσαν αὐτὰ συλλέγειν τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ εἶναι ταῦτα καὶ μὴ εἶναι, αὐτὰ δὲ ἔκαστα μῆκετι εἶναι μὴδὲ διαμένειν τὴν ἰδιότητα αὐτῶν. Cf. infra p. 311. e. (11) ubi ea quæ Proclus dicit, κατὰ Ἀττικοῦ καὶ Ἀλβίνου scripta esse nescio quis in margine codicis Augustani annotavit.

Jam quoniam apud veteres in honore atque in pretio fuit Albinus (12), credible est, nos quoque de ejus doctrina melius existimatos fuisse, si plura ipsius ingenii monumenta (13) exstarent. Nunc quum ex ejus scriptis sola supersit Isagoge in Platonis dialogos, in exiguo hoc fortunæ munere facile acquiescimus. Quamquam autem opusculum non sustinet expectationem, quam titulus ambitiosior movere legentibus possit, tamen res quasdam minime vulgares eo contineri nemo negabit. Primus hanc Isagogen in Platonis dialogos e codice Holsteniano exscriptam in lucem protulit I. A. Fabricius

τούτου μὴδὲν εἶπε πέρα ζητεῖν. — (10) Plato Tim p. 41 D. τὸ δὲ λοιπὸν ἡμεῖς ἀθανάτω θνητὸν προσυφαινοῦμεν. — (11) Proclus in Tim. p. 311. e. ἀλλ' ἄρα τοῦτο, ὃ λέγουσιν τινες, ὅτι μένει καὶ διαλύεται τὸ αὐτὸ διὰ τῆς ἀναστοιχειώσεως, καὶ διὰ τοῦτο θνητόν τε ἅμα καὶ οὐ θνητόν ἐστιν; ἀλλ' ἂν τοῦτο καὶ καθ' αὐτὸ μὲν ἄποπον· τῆς γὰρ ἐνώσεως ἀπολομένης πῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ διαμένειν φήσομεν; οὐ γὰρ ἐστὶ ζωῶν συμφορῆσις ἢ ἄλογος, ἀλλὰ μία ζωὴ πολυσιδῆς· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ οὐράνια ποτὲ μὲν ἀφαιρέσεις, ποτὲ δὲ προσθέσεις δέχασθαι δίδωσιν, ὃ δὴ παντάπασιν αὐτῶν ἀλλοτρίον ἐστὶν. Ἀλλ' ἄρα φθαρτόν [schol. κατὰ Ἀττικοῦ καὶ Ἀλβίνου], καὶ ἀπολείφωμεν τὴν ζωὴν ταύτην ἅμα τῷ σώματι σκεδανυμένην; Καὶ πῶς αἱ κολάσεις, πῶς δὲ αἱ καθάρσεις, πῶς δὲ αἱ τῶν βίων αἰρέσεις, αἱ μὲν κατὰ φαντασίαν, αἱ δὲ κατὰ θυμόν, αἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν; αἱ τε εἰς τὰ ἄλογα τῶν ζῴων εισδύσεις πῶς; δὲ ἄλογος γὰρ ἡ συναφὴ πρὸς τὸ ἄλογον, ὥσπερ διὰ νοῦ πρὸς τὸν νοῦν. Μήποτε οὖν κάλλιον οὕτω λέγειν, ὥσπερ ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος, τὰς μὲν ἀρρότητας τῆς ἀλόγου ζωῆς τὸ πνεῦμα περιέχειν, καὶ εἶναι ταύτας μετὰ τοῦ ὀχήματος αἰδέουσι, ὡς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρηγμένας, ταύτας δὲ ἐκτεινομένας καὶ μεριζομένας ποιεῖν τὴν ζωὴν

ταύτην, ἣν προσυφαινοῦσιν οἱ νέοι θεοί, θνητὴν μὲν οὖσαν διότι τὸν μερισμὸν τοῦτον ἀποτίθεσθαί ποτε τὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον, δεῖν ἀποκαταστῆ τυχοῦσα καθάρσεως, πολυχρονιωτέραν δὲ τῆς τοῦ σώματος τούτου ζωῆς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν καὶ ἐν Ἄιδου καὶ τοὺς βίους αἰρουμένην ἔχειν τὴν τοιαύτην ζωὴν· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ῥοπήν προσλαμβάνει τὴν θνητὴν ταύτην ζωὴν ἀπὸ τῶν νέων θεῶν. — (12) Ab hoc diversus fuit ejusdem nominis scriptor latinus citatus a Boethio lib. 2 de musica cap. 12 et Cassiodoro cap. 5 de musica his verbis : Apud Latinos autem vir magnificus Albinus librum de hac re compendiosa brevitate conscripsit, quem in bibliotheca Romæ nos habuisse atque studiose legisse retinemus. Alios Albinos enumeratos vide apud Fabricium Bibliothecæ Græcæ vol. 111 p. 158 ed. Harl. et Biblioth. Lat. lib. IV pag. 789. — (13) Jacobus Pamelius ad Tertullianum pag. 378 Albinum dicit scripsisse Isagogicum dogmatum Platonis et alterum librum de ordine librorum ejusdem, quorum græca exemplaria servantur Romæ in bibliotheca Vaticana et Venetiis ad S. Antonium. Sed alterum illud opusculum inspicere mihi

anno 1707 inseruitque Bibliothecæ Græcæ volumini secundo (14), deinde iterum edidit I. F. Fischerus una cum Platonis Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone Lipsiæ anno 1783 (15), postremo C. I. Chr. Schneiderus secundum codicem Lobcovicianum emendatam publicavit Vratislaviæ anno 1852 (16). Hi omnes,

quantum in ipsis situm erat, scriptoris verba castigarunt multumque ei profuerunt. Sed requirebatur accuratior recensio, qua et lacunæ libelli explerentur et menda a viris doctis non animadversa tollerentur. Hanc igitur institui simulque totum libellum latinum feci.

non licuit. — (14) Legitur pag. 44-50 cum Io. Anton. Winckleri interpretatione latina. — (15) Platonis dialogi IV Euthyphro, Apologia, Crito, Phædo. Acced. Albini Isagoge in ejusdem dialogos etc. Gr. ad fidem codicum manuscriptorum Tubing. August. aliorumque et librorum editorum veterum recensuit, animadversionibus illustra-

vit, tertium edidit Ioannes Frid. Fischerus. Lipsiæ 1783 apud Schwickertum. — (16) Index scholarum in universitate litterarum Vratislaviensi per hiemem a. 1852 instituendarum. Præcedit Albini libellus a Car. Ern. Chr. Schneidero secundum codicem Lobcovicianum emendatus.

ΑΛΒΙΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ.

α'. Ὅτι ^b τῶ μέλλοντι ἐντεύξεσθαι τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις προσήκει πρότερον ἐπίστασθαι αὐτὸ τοῦτο, τί ποτέ ἐστιν ὁ διάλογος. Οὔτε γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμεως γεγραμμένοι εἰσίν, οὔτε τεχνικῶς γνωρίσαι βράδιον τῆ γε θεωρίας ἀπείρως ἔχοντι. Ἀρέσκει δὲ τῶ φιλοσόφῳ περὶ παντὸς οὐτινοσοῦν ^c τὴν σκέψιν ποιούμενον τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἐξετάζειν, ἔπειτα τί τοῦτο ^d δύναται, καὶ τί μὴ, πρὸς ^e δ, τι ^e τε χρήσιμον πέφυκε καὶ πρὸς ^θ μὴ. Λέγει δὲ ὧδε. Περὶ παντός, ὃ παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι· εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ^ζ ἢ ἡ βουλή, ἢ περὶ ^ς τοῦτο ἀμαρτάνειν ἀνάγκη· τοὺς δὲ πολλοὺς λήθηθεν ὅτι οὐκ ἴσασι τὴν οὐσίαν ἐκάστου. Ὡς οὖν εἰδότες ^b οὐ ⁱ διομολογοῦνται ἐν ἀρχῇ τῆς σκέψεως, προελθόντες δὲ τὸ εἶδος ἀποδιδόασιν· οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς οὔτ' ἄλλοις ἠμολογοῦσιν. Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο πάθωμεν ἐντυγχάνοντες τοῖς Πλάτωνος διαλόγοις, αὐτὸ τοῦτο, ὅπερ ἔφη, σκεψώμεθα, τί ποτέ ἐστιν ^k ὁ διάλογος. Ἔστι ^l τοίνυν οὐκ ἄλλο τι, ἢ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως συγχείμενος περὶ ^m τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων μετὰ τῆς πρεπούσης ἡθοποιίας τῶν παραλαμβανόμενων προσώπων καὶ τῆς κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς.

(Scripsi : * ΑΛΒΙΝΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ cum codice Holsteniano; ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

I. Platonis dialogos lecturum decet prius nosse hoc ipsum, quid tandem sit dialogus. Neque enim sine arte quadam et facultate scripti sunt, neque solleter declarare facile est artis præceptorum imperito. Placet autem philosopho, quamcunque rem consideret, naturam ejus inquirere, tum quid possit vel non possit, quemque usum præbeat et quem non præbeat. Sic autem ait : In omnibus, o puer, unicum principium iis qui bene consulere volunt, est cognitum habere, quid illud sit, de quo de-liberatur, quidquid id est, vel in eo errare necesse est; plerosque vero latet, se singularum rerum naturam ignorare. Tanquam igitur scientes in disceptationis principio non constituunt id de quo disputaturi sunt, procedentes vero justam quasi pœnam solvunt, ut nec sibi nec aliis

ALBINI

ISAGOGE IN PLATONIS

DIALOGOS.

BIBAON. ΑΛΒΙΝΟΥ ΠΡΟΛΟΓΟΣ codex Lobcovicianus. — ^b ὅτι cod. Holst.; reliqui omittunt. — ^c οὐτισοῦν cod. L; οὐτινος οὖν cod. H. — ^d τοῦτο cod. H; οὗτος cod. L., sed in margine τοῦτο a m. sec. — ^e δ, τι; codd. δ, τί. — ^f περὶ οὗ ἂν ἢ ἡ βουλή ex Plat. Phædr. p. 237; περὶ οὗ ἂν ἡ βουλή ἢ cod. L; περὶ οὗ ἂν βουλή ἢ cod. H. — ^g ἢ περὶ cum Fischero; παρὰ codd. — ^h εἰδότες ut apud Platonem l. c.; οὐκ εἰδότες codd. — ⁱ οὐ διομολογοῦνται cod. L. et Plato l. c; οὐδὲ ἠμολογοῦντες cod. H. — ^k ποτέ cod. L; ποτ' H. — ^l διάλογος. Ἔστι cod. L; διάλογος, οὐδὲ γὰρ ἄνευ τέχνης τινὸς καὶ δυνάμεώς εἰσι γεγραμμένοι. Ἔστι cod. H. — ^m συγχείμενος περὶ τινος cod. H; συγχείμενός τινος. —)

β'. Λόγος μὲν οὖν εἶναι ^a λέγεται ὁ διάλογος, καθάπερ ὁ ἄνθρωπος ζῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ μὲν ἐνδιάθετος, ὁ δὲ προφορικός, ἀκουσώμεθα τοῦ προφορικῶ, καὶ ἐπεὶ τούτου ὁ μὲν ἐστὶ κατὰ διέξοδον λεγόμενος, ὁ δὲ κατ' ἐρώτησιν ^b καὶ ἀπόκρισιν, ἴδιον τοῦ διαλόγου ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις· ὅθεν ὁ λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως εἶναι λέγεται. Τὸ δὲ περὶ τινος τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσόφων πραγμάτων πρόσκειται, διότι οἰκείαν εἶναι δεῖ τὴν ὑποκειμένην ὕλην τῶ διαλόγῳ. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ πολιτικὴ καὶ φιλόσοφος. Ὡς γὰρ τῆ τραγωδία καὶ ὄλιος τῆ ποιήσει

consentanea loquantur. Ne igitur nobis hoc accidat Platonis dialogos legentibus, id ipsum, quod dicebam, consideremus, quid tandem sit dialogus. Est ergo nihil aliud quam sermo constans ex quæstione et responsione de rebus civilibus vel philosophicis, ita ut mores decentes personis assumtis tribuantur, et congruens orationis adhibeatur compositio.

II. Sermo de dialogo dicitur, ut de homine animal. Quum vero sermo alius animo conceptus, alius enuntiativus sit, ore prolatum intelligemus, et quoniam hic partim continua oratione procedit, partim quæstione et responsione constat, proprie dialogi sunt interrogando et respondendo, unde sermo ex quæstione et responsione constare perhibetur. Verba de rebus civilibus vel phi-

εἰκεία ὅλη ὑποβέβληται τῶν μύθων, οὕτω ^c τῶ διαλόγῳ ἢ φιλόσοφος, τοῦτ' ἔστι τὰ πρὸς τὴν ^a φιλοσοφίαν. Τὸ δὲ μετὰ τῆς προεπούσης ἠθοποιίας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων διαφόρων ^e ἐν τοῖς λόγοις ὄντων τὸν βίον, τῶν μὲν φιλοσόφων, τῶν δὲ σοφιστικῶν, τὰ οἰκεία ἤθη δεῖ ἐκάστῳ ἀνατιθέναι, τῶ μὲν φιλοσόφῳ τὸ γενναῖον καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ φιλάληθες, τῶ δὲ σοφιστικῶ τὸ ποικίλον καὶ τὸ παλίμβολον καὶ τὸ φιλόδοξον, τῶ δὲ ἰδιωτικῶ τὸ οἰκεῖον. Ἐπὶ τούτοις φησὶ καὶ περὶ τῆς ^f κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς, καὶ μάλα οἰκώτως. Ὡς γὰρ τῆ τραγωδία καὶ τῆ κωμῶδιᾳ τὸ οἰκεῖον μέτρον δεῖ παραεῖναι ^g καὶ τῆ λεγομένη ἱστορίᾳ τὸ πλάσμα, οὕτω ^h καὶ τῶ διαλόγῳ τὴν οἰκείαν λέξιν καὶ σύνθεσιν, ἔχουσιν ⁱ τὸ ἀττικόν, τὸ εὐχαρι, τὸ ἀπέριττον, τὸ ἀνευδεῖς.

(Scripsi : ^a εἶναι cum cod. L; vulgo deest. — ^b κατ' ἐρώτησιν cod. H; κατὰ ἐρώτησιν cod. L. — ^c οὕτω; codd. οὕτως. — ^d τὴν cod. L; vulgo deest. — ^e διαφόρων cod. H; διότι διαφόρων διαφόρων cod. L. — ^f περὶ τῆς cum Fabricio; codd. τῆς. — ^g δεῖ παραεῖναι καὶ τῆ cod. L; δεῖ (προσάπτεσθαι καὶ τῆ) Fabr.; δεῖ (καὶ τῆ) Fisch. — ^h οὕτω; codd. οὕτως. — ⁱ σύνθεσιν, ἔχουσιν cod. L; σύνθεσιν ἔχειν vulgo. —)

γ'. Εἰ δὲ τις λεγόμενος λόγος μὴ, καθάπερ εἶπον, εἰδοποιούμενος, ἀλλ' ἐνδεὴς ὢν τούτων, λέγοιτο εἶναι διάλογος, οὐκ ὀρθῶς ἂν λέγοιτο ^a. Οὕτω τὸ παρὰ τῶ Θουκυδίδῃ ^b λεγόμενον ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων εἰδοποιεῖν τὴν ἰδιότητα τῶν διαλόγων οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον ^d, ἀλλὰ μάλλον δύο δημηγορίας κατ' ἐνθύμησιν ἀλλήλαις ^e ἀντιγεγραμμένας ^f. Ἐπει οὖν ^g, τι ποτὲ ἔστιν ὁ διάλογος, θεωρησάμεν, περὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ τοῦ κατὰ Πλάτωνα διαλόγου ἰδόμεν,

τοῦτ' ἔστι περὶ τῶν χαρακτήρων, πόσοι τέ εἰσιν οἱ ἀνωτάτω, καὶ πόσοι ἐκείνων ὑποδιαιρεθέντες εἰς τοὺς ἀτόμους ἀπέβησαν ^h.

(Scripsi : ^a λέγοιτο. Οὕτω cum cod. H; λέγοιτο οὗτος cod. L. — ^b τῶ Θουκυδίδῃ cod. L; Θουκυδίδῃ cod. H. — ^c ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων cum Schneidero; vulgo τῶν δυνάμεων. — ^d οὐ φήσομεν εἶναι διάλογον cod. L; vulgo hæc desiderantur. — ^e ἀλλήλαις cod. L; ἀλλήλοις cod. H. — ^f ἀντιγεγραμμένας cod. L; ἀναγεγραμμένας cod. H. — ^g ἀπέβησαν; codd. ἐστῆσαντο. —)

δ'. Περὶ μὲν οὖν χαρακτήρων ἐν τοῖς ἐξῆς ^a τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστότεον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων, ὅτι δύο ὄντων, ὀρηγητικῶ καὶ ζητητικῶ, ὁ μὲν ὀρηγητικὸς ἤρμωσται πρὸς διδασκαλίαν καὶ πρᾶξιν καὶ ἀπόδειξιν ^b τοῦ ἀληθοῦς, ὁ δὲ ζητητικὸς πρὸς γυμνασίαν καὶ ἀγῶνα καὶ ἔλεγγον τοῦ ψεύδους, καὶ ὅτι ὁ μὲν ὀρηγητικὸς τῶν πραγμάτων στοχάζεται, ὁ δὲ ζητητικὸς τῶν προσώπων.

(Scripsi : ^a ἐν τοῖς ἐξῆς τελεώτατα μετὰ ὑπογραφῆς εἰρήσεται· ἐνθάδε δὲ γνωστότεον τοσοῦτον περὶ τῶν ἀνωτάτω χαρακτήρων e cod. L; vulgo hæc desunt. Cæterum δὲ post ἐνθάδε a secunda manu in cod. additum est. — ^b καὶ ἀπόδειξιν e cod. L; vulgo desiderantur. —)

ε'. Τῶν μὲν οὖν τοῦ ^a Πλάτωνος διαλόγων ὑπάγονται τῶ μὲν φυσικῶ ὁ Τίμαιος, τῶ δὲ ἠθικῶ ^b ἢ Ἀπολογία ^c, τῶ δὲ λογικῶ Θεαγέης, Κρατύλος, Λύσις, Σοφιστής, Λάχης, Πολιτικός, τῶ δὲ ἐλεγκτικῶ Παρμενίδης, Πρωταγόρας, τῶ δὲ πολιτικῶ Κρίτων, Πολιτεία ^d, Φαίδων, Μένως, Συμπόσιον, Νόμοι, Ἐπιστολαί, Ἐπινομίαι, Μενέξενος, Κλειτοφῶν, Φίλητος,

iosophicis adjecta sunt, idcirco quia aptum dialogi argumentum esse debet, quod est civile et philosophicum. Quemadmodum enim tragœdiæ vel omnino poesi congruens subest materia ex fabulis deprompta : sic dialogi materia ex philosophia sive rebus philosophicis petitur. Porro additur : ut mores decentes personis assumtis tribuantur. Quum enim in colloquiis pro vitæ ratione variæ sint ac diversæ personæ, aliæ philosophorum, sophistarum aliæ, suos cuique mores assignari oportet; philosopho ingenuitatem, simplicitatem, veritatis amorem : sophistæ contra calliditatem, inconstantiam, gloriæ cupiditatem, denique privato rei domesticæ studium. Postea monetur et de accurata orationis compositione adhibenda, haud injuria sane. Nam quomodo tragœdiæ vel comœdiæ conveniens metrum aptari debet et historicæ congruenter effecta oratio : sic suam etiam dialogi dictionem et compositionem inesse oportet, quæ habeat incorruptam atticæ sermonis integritatem, gratiam, simplicitatem, copiam.

III. Quodsi sermo quidam, qui hanc quam memoravi

speciem non habet, sed illa destitutus nihilominus dicitur dialogus, non recte id fiat. Sic quæ apud Thucydidem ab iis qui dialogorum proprietatem effingere non possunt dicuntur, non appellabimus dialogum, sed potius duas orationes contrarii argumenti invicem oppositas. Postquam igitur, quidnam sit dialogus, perspeximus, differentiam quoque dialogorum Platoniorum consideremus, hoc est genera formasque eorum, quot sint summa eorum genera, et quot illorum genera subdivisa in formas individuas distribuuntur.

IV. De generibus igitur deinceps plenissime adumbrata rei imagine dicitur; hic vero id tantum de summis generibus judicandum est, ex duplici isto quorum alterum in narrando, alterum in inquirendo versatur, prius illud ad docendum et agendum et ad veri demonstrationem accommodatum esse, posterius ad exercitationem et controversias et ad opinionum levitatem confutandam; præterea formam explicatricem ad res fere, exploratoriam ad personas pertinere.

V. E Platonis dialogis referuntur ad naturalem sapien-

τῶ δὲ πειραστικῷ Εὐθύφρων, Μένων, Ἴων, Χαρμίδης, τῶ δὲ μαιευτικῷ Ἀλκιβιάδης, τῶ δὲ ἀνατρεπτικῷ Ἴππίας, Εὐθύδημος, Γοργίας.

(Scripsi : ^a τοῦ Πλάτωνος cum cod. H; Πλάτωνος cod. I. — ^b ὁ Τίμαιος, τῶ δὲ ἠθικῷ cod. H; τῶ δὲ ἠθικῷ δὲ Τίμαιος habebat cod. L. ante correctionem. — ^c ἡ Ἀπολογία cod. H; Ἀπολογία cod. L. — ^d Πολιτεία cod. L; vulgo deest. —)

ζ'. Ἐπεὶ οὖν θεωρήσαμεν τὴν διαφορὰν αὐτῶν, ὡς πέφυκε γίνεσθαι, καὶ τοὺς χαρακτῆρας, ἐπὶ τούτοις λέγωμεν, ἀπὸ ποῶν διαλόγων δεῖ ἀρχομένους ἐντυγχάνειν τοῦ Πλάτωνος λόγῳ. Διάφοροι γὰρ δοῦναι γέγονασιν. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν ἀρχονται, οἱ δὲ τινες ἀπὸ τοῦ Θεάγου. Εἰσι δὲ οἱ ^a κατὰ τετραλογίαν διελόντες αὐτοὺς καὶ τάττουσι πρώτην τετραλογίαν περιέχουσαν τὸν Εὐθύφρονα καὶ τὴν Ἀπολογίαν καὶ τὸν Κρίτωνα καὶ τὸν Φαίδωνα· τὸν μὲν οὖν Εὐθύφρονα, ἐπεὶ καὶ ἀπαγγέλλεται ^b τῷ Σωκράτει ἐν αὐτῷ ἡ δίκη· τὴν δὲ Ἀπολογίαν, ἐπεὶ ^c ἀναγκαῖον αὐτῷ ἀπολογῆσθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν ^d Κρίτωνα, διὰ τὴν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διατριβήν· ἔπειτα τὸν Φαίδωνα, ἐπεὶ ἐν αὐτῷ τέλος τοῦ βίου λαμβάνει ὁ Σωκράτης. Ταύτης ^e τῆς δόξης εἰσι Δερκυλλίδης καὶ Θράσυλλος. Δοκοῦσι δὲ μοι προσώποις καὶ βίων περιστάσεσιν ἠδελγημένοι τάξιν ἐπιθεῖναι· ^δ ἐστὶ μὲν ἴσως χρησιμὸν πρὸς ἄλλο τι, οὐ μὴν πρὸς ἡ ἡμεῖς νῦν βουλόμεθα· βουλόμεθα δὲ τὴν ^f ἀρχὴν καὶ διάταξιν διδασκαλίας τῆς κατὰ σοφίαν εὑρεῖν. Φαμέν οὖν Πλάτωνος λόγου μὴ εἶναι μίαν καὶ ὠρισμένην ἀρχήν,

δοικέαι γὰρ αὐτὸν τέλειον ὄντα τελείῳ σχήματι κύκλου. Ὡσπερ οὖν κύκλου μία καὶ ὠρισμένη οὐκ ἔστιν ἀρχή, οὕτως οὐδὲ τοῦ λόγου ^g.

(Scripsi : ^a οἱ cum cod. L; vulgo οἱ. — ^b ἀπαγγέλλεται cod. L; vulgo ἐπαγγέλλεται. — ^c ἐπεὶ cod. H; ἐπειδὴ cod. L. — ^d ἀπολογῆσθαι· ἐπὶ τούτοις τὸν Κρίτωνα cod. I; vulgo ἀπολογῆσθαι ἐπὶ τούτοις. Τὸν Κρίτωνα. — ^e ταύτης τῆς cod. L; τῆς cod. H. — ^f βουλόμεθα δὲ τὴν cod. H; δὲ cod. L. — ^g τοῦ λόγου cod. L; διὰ τοῦ λόγου vulgo. —)

ζ'. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο διωσοῦν καὶ ὡς ἔτυχεν ἐντευξόμεθα αὐτῷ. Οὐδὲ γὰρ εἰ δέοι κύκλον γράφειν ἀφ' οὐτινοσοῦν ^a σημείου ἀρχόμενός τις γράφει τὸν κύκλον, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν ἔχη εὐχερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην ^b, ἀλλ' ἀφ' ἧς ἂν ἕκαστος ἡμῶν σχέσεως ἔχη πρὸς τὸν λόγον, ἀρχόμενος ^c ἐντεύξεται τοῖς διαλόγοις. Σχέσεις δὲ πλείους καὶ διάφοροί εἰσιν ἡμῶν πρὸς τὸν λόγον. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν οἶον εὐφυῆς, ἀφυῆς· ἡ δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν, οἶον ὠραν ἔχων τοῦ φιλοσοφῆν ἢ παρηθηκῶς ^d. ἡ δὲ κατὰ προαίρεσιν, οἶον φιλοσοφίας ἢ ἱστορίας ^e ἕνεκα· ἡ δὲ κατὰ ἔξιν ^f, οἶον προτετελεσμένους ἢ ἀμαθῆς ^g. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὕλην, οἶον ἑνασχολῶν φιλοσοφία ἢ περιελκόμενος ὑπὸ τῶν περιστάσεων ^h.

(Scripsi : ^a οὐτινοσοῦν cum cod. L; οὐτινος οὖν cod. H. — ^b ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν ἔχη εὐχερέστατα πρὸς τὸ γράφειν. Οὕτως οὐ κατὰ τύχην addidi; vulgo hæc desiderantur. — ^c λόγον, ἀρχόμενος cod. H; λόγον ἀρχόμενος cod. I. — ^d παρηθηκῶς cod. L;

tiam Timæus, ad moralem philosophiam Apologia, ad rationalem Theages, Cratylus, Lysis, Sophista, Laches, Politicus. Ad redarguendi rationem spectant Parmenides et Protagoras : Criton vero, Respublica, Phædo, Minos, Convivium, Leges, Epistolæ, Epinomis, Menexenus, Clitophon, Philebus ad prudentiam civilem. In tentatione versantur Euthyphron, Meno, Ion, Charmides; in obstetricia quasi institutione Alcibiades, in confutatione Hippias, Euthydemus, Gorgias.

VI. Postquam igitur, qualis fere sit dialogorum differentia quæque illorum genera sint et formæ, consideravimus, insuper exponamus, a quibus dialogis ad Platonis lectionem accessuros initium ducere oporteat. Est enim quædam hominum de hac re dissensio. Quidam videlicet ab epistolis, nonnulli a Theage ordiuntur. Sunt etiam qui Platonis dialogos in tetralogias digerentes primam ponant illam, quæ Euthyphronem, Apologiam, Critonem et Phædonem continet; Euthyphronem quidem, quia Socratem in jus vocatum perhibet; Apologiam, ob necessariam adversus allatas criminationes defensionem; præterea Critonem, propter disputationem in carcere habitam; deinde Phædonem, quia in illo Socrates ad vitæ exitum vocatur. Hujus quidem sententiæ Dercyllides sunt et Thrasyllus, qui mihi personas videntur va-

riosque vitæ eventus ordinare voluisse, quod ad aliud quid fortasse prodest, sed nihil facit ad hoc quod nos in præsentem quærimus. Nunc enim initium et ordinem disciplinæ, quæ in sapientia versatur, invenire studeamus. Quapropter affirmamus sermonum Platoniorum unum definitumque initium non esse, sed ipsos per se perfectos integri perfectique circuli figuræ esse simillimos. Ut igitur circuli nullum certum ac definitum est principium, ita nec sermonum sive dialogorum Platoniorum.

VII. Neque tamen propterea utcunque ac temere illorum lectionem auspicabimur. Neque enim quisquam, si circulum scribi oporteat, a quolibet puncto orsus orbem ducat, sed ab eo a quo ad ducendum promptissimus sit. Sic non forte fortuna, sed ut quisque libros hosce lecturus affectus erit, ita ad alios quoque dialogos legendos primum se conferet. Verum ad dialogorum rationem habitus nostri plures sunt ac diversi. Differunt autem inter se alii natura, ut ingeniosi et hebetes; alii ætate, ut sapientiæ studiis maturi aut longius ætate provecti; alii instituto, ut qui philosophiam discunt aut in historia cognoscenda versantur; alii facultate, ut eruditi aut ineruditi; alii materia, ut philosophiæ studiosi aut curarum, quæ incidunt, districti.

παραβεβηκώς cod. H. — ° ἡ ἱστορίας cod. L; καὶ ἱστορίας cod. H. — ° ἕνεκα ἡ δὲ κατὰ ἕξιν cod. L; ἕνεκα ἕξιν cod. H. — ° ἡ ἀμαθῆς cod. L; καὶ ἀμαθῆς cod. H. — ° περιστάσεων codd., πολιτικῶν περιστάσεων Fischerus. —)

η'. Ὁ μὲν οὖν κατὰ φύσιν εὖ πεφυκώς, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν ὄραν ἔχων τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν ἕνεκα τοῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκήσαι προσιών τῷ λόγῳ, καὶ κατὰ τὴν ἕξιν προτετελεσμένος τοῖς μαθήμασι, καὶ ἀφαιμένος ἀπὸ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἀρξεται ἀπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τὸ τραπήναι καὶ ἐπιστραφήναι καὶ γνῶναι, οὗ δὲ τὴν ἐπιμελείαν ποιεῖσθαι, ὥσπερ πρὸς παράδειγμα καλὸν ἰδεῖν, τίς ἐστὶν ὁ φιλόσοφος, καὶ τίς αὐτοῦ ἡ ἐπιτήδευσις, καὶ ἐπὶ ποίᾳ ὑποθέσει ὁ παρ' αὐτῷ λόγος προσάγεται. Δεήσει τῷ Φαίδωνι ἐξῆς ἐντυγχάνειν· λέγει γὰρ ἐν τούτῳ, τίς ἐστὶ φιλόσοφος καὶ τίς ἐστὶν ἡ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις °, καὶ ἐπὶ ὑποθέσει τοῦ θανάτου εἶναι τὴν ψυχὴν διείσι ° τὸν περὶ αὐτῆς λόγον. Μετὰ τοῦτο τῇ Πολιτείᾳ δέοι ἐντυγχάνειν· ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῆς πρώτης παιδείσεως ° ὑπογράφει πᾶσαν τὴν παιδείαν, ἣ χρώμενος ἀφίκοιτο ἂν τις ἐπὶ τὴν τῆς ἀρετῆς κτήσιν. Ἐπει δὲ δεῖ καὶ ἐν γνῶσει τῶν θεῶν γενέσθαι, ὡς δύνασθαι κτησάμενον τὴν ἀρετὴν ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς, ἐντευξόμεθα ° τῷ Τιμαίῳ· αὐτῇ γὰρ τῇ περὶ τὴν ° φύσιν ἱστορίᾳ ἐντυγχάνοντες καὶ τῇ λεγομένῃ θεολογίᾳ καὶ τῇ τῶν ὄλων διατάξει ἐποψόμεθα ° τὰ θεῖα ἐναργῶς.

(Scripsi : ° κατὰ cum cod. L; μετὰ cod. H. — ° αὐτοῦ ἡ ἐπιτήδευσις cod. L; vulgo οὗτοῦ ἐπιτήδευσις. — ° ἡ αὐτοῦ ἐπιτήδευσις cum Fabricio; ἡ τε ἐπιτήδευσις cod. L; ἡ ἐπιτήδευσις cod. H. — ° διείσι cum Schneidero; δίησι codd. — ° παιδείσεως cod. H; γενέσεως cod. L. — ° ἐπει δὲ δεῖ cod. L; ἐπειδὴ δὲ δεῖ cod. H. — ° ἐντευξόμεθα; codd. ἐντευξόμεθα. — ° τὴν φύσιν cod. L; φύσιν cod. H. — ° ἐποψόμεθα; cod. L. ἀντοψόμεθα; cod. H ἂν; Fabr. ἀν[α-μνήσομεν.])

VIII. Qui igitur tum bono ingenio et ætate philosophiæ matura est, tum ex instituto idcirco Platonem legere aggreditur, ut virtutem exercent, nec non variarum disciplinarum facultatem jam consecutus est, neque ullam reipublicæ partem suscepit, ab Alcibiade principium ducet, ut illuc advertatur et referatur animus, atque intelligat, quantum curæ ac diligentiam adhibendum sit ad pulcherrimum exemplar assequendum, quis sit philosophus, quæ ejus industria et in qua re sermones ipsius versentur. Phædonem deinceps legi oportebit, in quo docet Plato, quisnam philosophus sit, quod ejus studium, et de animi immortalitate disputans longum de illo habet sermonem. Post hæc libros de republica evolere decebit, quoniam in illis a prima institutione orsus omnem depingit doctrinam, qua quisquis utitur virtutem

θ'. Ἐτι ° δὲ τις καὶ ἐν κεφαλαίῳ δύναται ἂν ° κατιδεῖν τὴν προσήκουσαν τάξιν τῶν διαλόγων τῇ κατὰ Πλάτωνα διδασκαλίᾳ ὁ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος °. Ἀναγκαῖον γὰρ ὄντος θαυτὰς γενέσθαι καὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς καὶ τῶν θεῶν, καὶ τῶν θεῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ καλλίστου νοῦ τυχεῖν, δεῖ πρώτον μὲν ἐκκαθαῖραι ° τὰς ψευδεῖς δόξας τῶν ὑπολήψεων· οὐδὲ γὰρ οἱ ἰατροὶ νονομίκασιν πρότερον τῆς προσφορομένης τροφῆς ἀπολαῦσαι τὸ σῶμα δύνασθαι, εἰ μὴ τὰ ἐμποδίζοντα ἐν τούτῳ τις ἐκβάλῃ· μετὰ δὲ τὸ ἐκκαθαῖραι ° ἐπαγείρειν καὶ προκαλεῖσθαι δεῖ τὰς φυσικὰς ἔννοιαι καὶ ταύτας ἐκκαθαίρειν, καὶ εὐκρινεῖς ἀποφαίνειν ὡς ἀρχάς. Ἐπὶ τούτοις ὡς προκατεσκευασμένης τῆς ψυχῆς, δεῖ αὐτῇ τὰ οἰκεία ἐμποιεῖν δόγματα, καθ' ἃ τελειοῦται. Ταῦτα δὲ ἐστὶ φυσικὰ καὶ θεολογικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ πολιτικά. Ἴνα δὲ ° τὰ δόγματα μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀναπόδραστα °, δεήσει ἀποδοθῆναι ° τῷ τῆς αἰτίας λογισμῷ, ἵνα τις βεβαίως ἔχῃται ° τοῦ προκειμένου σκοποῦ. Ἐπὶ τούτοις δεῖ πεπορίσθαι ° τὸ ἀπαράλογιστον, ἵνα μὴ ὑπὸ τινος σοφιστοῦ παρενεχθέντες τρέψωμεν ἐπὶ τὰ χεῖρω τὴν αὐτῶν διάνοιαν °. Ἴν' οὖν ἐκβάλωμεν ° τὰς ψευδεῖς δόξας, δεήσει ἐντυγχάνειν Πλάτωνος τοῖς τοῦ πειραστικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις, ἔχουσι τὸ ἐλεγκτικὸν καὶ τὸ λεγόμενον καθαρτικόν. Ἴνα δὲ τις τὰς φυσικὰς ἔννοιαι εἰς φῶς προκαλέσαιο °, τοῖς τοῦ μαιευτικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον. Ἴνα δὲ τις τὰ οἰκεία ° δόγματα παραλάβῃ, τοῖς τοῦ ὑψηλοῦ χαρακτήρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον, εἰ γε ἐν τούτοις ἐστὶ μὲν τὰ φυσικὰ δόγματα, ἐστὶ δὲ καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ πολιτικά καὶ οἰκονομικά, ὧν τὰ μὲν ἐπὶ θεωρίαν ° καὶ τὸν θεωρητικὸν βίον ἔχει τὴν ἀναφορὰν, τὰ δὲ ἐπὶ πρᾶξιν καὶ τὸν πρακτικὸν βίον, ἄμφω δὲ ταῦτα ἐπὶ τῷ ὁμοιωθῆναι θεῷ. Ἴνα δὲ τὰ ἐντεθέντα ° ἀφύκτα ἡμῖν ὑπάρχῃ, τοῖς τοῦ λογικοῦ χαρακτήρος διαλόγοις, ὄντος καὶ αὐτοῦ ζητητικοῦ, δεήσει ἐντυγχάνειν. Ἐχουσι γὰρ τὰς τε διαιρητικὰς καὶ δριστικὰς μεθόδους καὶ πρὸς γε

adipisc. possit Quum vero etiam divinarum rerum cognitio paranda sit, ut virtutis compos is assimilari queat, Timæum adire fas erit, in quo historiam naturalem ac theologiam et universi descriptionem cognoscentes res divinas clare intuebimur.

IX. Præterea Platonicæ philosophiæ futurus sectator summatim etiam possit congruentem dialogorum ordinem ex philosophi doctrina cognoscere. Quom enim contemplatores animi nostri, rerum divinarum, ipsorum denique deorum evadere debeamus, et bonam mentem nobis comparare : primum quidem animus a præsumptarum opinionum commentis purgandus erit; neque enim medici prius corpus e sumtis cibis quidquam commodi consequi posse existimant, quam impedimenta ex illo fuerint ejecta; peracta vero purgatione tum notiones menti in-

ἀναλυτικὰς καὶ συλλογιστικὰς, δι' ὧν τὰ μὲν ἀληθῆ ἀποδείκνυται, τὰ δὲ ψευδῆ ἐλέγχεται. Πρὸς δὲ τοῦτοις, ἐπεὶ δεῖ καὶ ἀπαραλόγιστους ἕκαστων σοφιστῶν ἔλθαι, τοῖς τοῦ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτῆρος ἡ διαλόγοις ἐντευξόμεθα, ἐν οἷς ἔστιν ἡ ἐκμαθεῖν, ὅπως τε δεῖ ἐπαίειν τῶν σοφιστῶν καὶ ὅπως αὐτοῖς ἵ καὶ ὄντινα τρόπον προσφέρεσθαι κακουργοῦσι περὶ τοὺς λόγους ἡ.

(Scripsi : ἡ ἐτι cum Schneidero; codd. et. — ἡ δύναιτ' ἂν cod. L.; δύναιτ' ἂν cod. H. — ἡ δ τὰ Πλάτωνος αἰρούμενος; codd. τῶν τὰ Πλάτωνος αἰρούμενων. — ἡ πρῶτον μὲν ἐκκαθάραι cod. L., nisi quod habet ἐκκαθάραι; πρῶτον ἐκκαθάραι cod. H. — ἡ ἐκκαθάραι cod. H.; ἐκκαθάραι cod. L. — ἡ καθ' ἡ cod. L.; καθὰ cod. H. — ἡ ἵνα δὲ cum Fabricio; codd. ἵνα — ἡ ψυχῆ ἀναπόδραστα cod. L.; ψυχῆ καὶ ἀναπόδραστα cod. H. — ἡ ἀποδοθῆναι codd.; ἀποδε-

θῆναι Schneiderus. — ἡ ἔχεται cod. H.; ἔχη cod. L. — ἡ πεπορίσθαι cod. L.; πεπορίσθαι cod. H. — ἡ δianoian cod. H.; ἔξιν cod. L. — ἡ ἵν' οὖν ἐκβάλλωμεν cod. L.; ἵνα οὖν ἐκβάλλωμεν cod. H. — ἡ προκαλέσαιο cod. L.; προκαλέσαιο H. — ἡ ἵνα δέ τις τὰ οἰκεία δόγματα παραλάβῃ (cod. παραβάλη, sed superscripta altera lectione), τοῖς τοῦ ὑφηγητικοῦ χαρακτῆρος διαλόγοις δεήσει ἐντυγχάνειν· τοῦτο γὰρ ἔστιν αὐτῶν ἴδιον cod. L.; vulgo hæc desiderantur. — ἡ θεωρίαν cod. L.; θεωρία cod. H. — ἡ ἐντεθέντα; codd. δεθέντα. — ἡ πρὸς γε cod. H.; πρὸς cod. L. — ἡ τῶν σοφιστῶν cod. H.; σοφιστῶν cod. L. — ἡ ἐπιδεικτικοῦ καὶ ἀνατρεπτικοῦ χαρακτῆρος cod. L.; ἐπιδεικτικοῦ χαρακτῆρος cod. H. — ἡ ἔστιν; codd. ἔστιν. — ἡ ὅπως αὐτοῖς καὶ cod. L.; ὅπως καὶ cod. H. — ἡ In cod. L. subscriptum est τέλος τοῦ προλόγου. —)

tas excitari provocarique oportet, tum illas purgari et plenas fieri tanquam principia. Post hæc animus quasi præparatus convenientibus formandus est præceptis, quorum ope perficitur; qualia sunt quæ de rebus naturalibus, divinis, moralibus ac civilibus dantur. Hæc vero ut perpetuo animo fixa maneant, par erit revocari ea ad causæ considerationem, ne quis a proposito scopo aberret. Deinde comparanda erit ratio errori non obnoxia, ne a sophista aliquo abducti ad deteriora animum attendamus. Ut igitur falsas opiniones ex animo evellamus, conveniet nos evolvere Platonicos dialogos ad genus tentationis proprium pertinentes, quippe qui in confutatione et purgatione versentur. Sed ad notiones menti insitas in lucem proferendas lectis dialogis ex obstetricia quasi institutione petitis opus erit; horum enim propria hæc virtus est. Porro ad percipienda comoda præcepta explicatricis formæ dialogorum lectione

egebimus; hoc enim proprium eorum habetur, siquidem placita de rebus naturalibus, moralibus, civilibus, domesticis continent, quorum alia ad contemplationem vitamque contemplativam, alia ad actionem et vitam actuosam referuntur, ad eundem quidem finem utraque, ut deo similes efficiamur. Hæc animo comprehensa ne nobis excidant, pervolutandi erunt dialogi e rationali philosophia deprompti, qui et ipsi sunt formæ exploratoriæ. Illis videlicet continentur viæ rationesque disserendi tam per divisiones ac definitiones, quam per resolutionem et ratiocinationem, quibus et vera demonstrantur et falsa convincuntur. Præterea quoniam sophistarum etiam rationibus decipi non oportet, demonstrativi et ad confutationem comparati generis dialogos cognoscemus, e quibus disci potest, simul quo pacto audiendi sint sophistæ, simul qua ratione et quomodo cavillationibus eorum occurrere deceat.

DE SALLUSTIO.

Sallustius, Platonicus posterioris ævi philosophus, quem Juliani imperatoris æqualem et amicum fuisse constat, unus sine dubio ex sapientibus illorum temporum hominibus est, cui merito tribuas elegantem de diis et mundo libellum. Etenim in maximo errore versantur viri quidam docti tale opusculum Sallustio Syro, Procli adversario ac Cynicæ institutionis doctori, assignantes. De hoc autem multa tradiderunt Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isi-

dori (1) et Suidas v. Σαλλούστιος (2) ἀπήγεν (3), Ἀθηνόδωρος (4), Ζήνων (5) et Μαρκελλίνος (6), testati nonsolum improborum inimicum, sed etiam acerrimum vitiorum reprehensorem et plebis insectatorem fuisse. Eundem refert Simplicius in Epictetum (7) pag. 90 sua memoria mirum tolerantiae documentum dedisse. Nam vivum carbonem nudo femori impositum sufflasse perhibetur, periculum facturum, quam diu dolorem perpeti posset. Quæ omnia ut Cynico apta sunt :

(1) Photius Cod. 242 e Damascio in vita Isidori : ὁ Σαλλούστιος κινίμων οὐ τὴν εἰθισμένην ὁδὸν ἐπορεύετο τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τὴν κεχαραγμένην πρὸς ἑλεγχόν τε καὶ λοιδόριαν καὶ τὸν μάλιστα δὴ πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς. Ὑπαδέδετο δ' οὗτος σπανιάκις, ἢ τὰ ἀττικὰς ἱσικρατίδας ἢ τὰ συνήθη σανάλια περιδεδεμένους ἐπαινετο δὲ οὐδέποτε ἐπὶ πλείστον χρόνον οὔτε ἀβρώστων τὸ σῶμα, οὔτε ταιλαιπωρούμενος τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον εὐλόφω αὐχένι τὴν ἄσκησιν ὑπέμενε, καλὰ καὶ ἀξίπαινα πολιτεύματα, καὶ ὅσα τοιαῦτα φιλανθρώπειματα. Idem l. c. ὅτι ὁ Σαλλούστιος εἰς τοὺς τῶν ἐντυγχανόντων ὀφθαλμοὺς ἀφορῶν προέλεγεν ἐκάστοτε τὴν βίαν γενησομένην ἐκάστῳ τελευτήν· τὴν δὲ αἰτίαν τῆς προγνώσεως οὐδ' αὐτὸς εἶχε φράζειν. Καίτοι ἐπειράτο ἐρωτῶμενος τὸ σκοτεινὸν τῶν ὀφθαλμῶν αἰτιῶσθαι καὶ ἀγλυῶδες καὶ νοτισμοῦ μεστὸν, οἷον ἐπὶ πίνθει ταῖς κόραις αὐταῖς ἐμπερόμενον. Idem l. c. ὁ δὲ Σαλλούστιος οὐκέτι τῷ δικανικῷ, ἀλλ' ἤδη τῷ σοριστικῷ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν· ἐξέμαθε δὲ καὶ τοὺς δημοσίους ἀπαντας τοῦ Δημοσθένους λόγους. Καὶ δὴ λέγειν αὐτὸν ἰκανὸς οὐ τοὺς νέους μιμούμενος σοριστάς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον τόνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἀμελεῖ καὶ ἔγραψε λόγους οὐ πολὺ τι ἐκείνων λειπομένους, ἀνυπόδετος περὶ τὴν οἰκουμένην, ὡς φῆναι λόγον, ἀπασαν. — (2) Suidas v. Σαλλούστιος sic : Σαλλούστιος φιλόσοφος, ὃς ἔφη ἀνθρώποις οὐ βῆδρον εἶναι φιλοσοφεῖν ἀλλ' ἀδύνατον· τούτων ἀκούσας ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ὡς οὔτε ἀληθῆ λεγόμενον, οὔτε λέγεσθαι ἄξιον. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Σαλλούστιος ἔδει, τὸ ἕμὸν εἰπεῖν· οὐ γὰρ διεβέβητο πρὸς φιλοσοφίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ φύσει μισάνθρωπος ἦν, κατὰ τὸν Ἡράκλειον ὀχλολοῖδορος, καὶ πᾶσιν ἐπιθέμενος τοῖς ἁμαρτάνουσιν, καὶ ὁπωσούν ἐκ πάσης προφάσεως ἐλέγχων ἐκάστους καὶ διακωμωδῶν· ἐνίστα μὲν σπουδαίων, τὰ δὲ πολλὰ τῷ γελοίῳ χαίρων ἦθει καὶ φιλοσκώμμιον. Καὶ γὰρ ἦν ὁ Σαλλούστιος εὐτράπελος ἰκανῶς καὶ σκώπτειν εὐφυστατός τε καὶ προχειρότατος, ἐξαιρέτως μὲν ἔχων αὐτὸς, ἐκ γένους δὲ ὅμως τὰς τοιαύτας χάριτας. Ὁ γὰρ τοι πέμπτην ἀρετὴν ὀνομάσας τὴν περὶ θεῶν ὀξάν ἀληθῆ, δοκοῦσαν εἶναι ποτε τοῖς πονηροτάτοις, Σαλλούστιός ἐστιν. Ἐτι δὲ πρὸς ἐνίους τῶν ἀλλοφύλων τὰ μὲν ἄλλα αὐτοῦ ἐπαινοῦντας, ἐν δὲ αὐτῷ λείπειν εἰρηκότας, μὴ δοξάζειν περὶ θεῶν τὰ αὐτὰ τοῖς πολλοῖς· ἔατε, ἔφη, τοῦτό γε διὰ τὴν Νέμεσιν προσεῖναι μοι· τῷ δὲ Παμπρεπῆφι μέγιστον ἤδη δυναμένῳ ἐντυχόν, ἐπειδὴ ἐκείνος ὠραϊζόμενος, τί θεοὶ πρὸς ἀνθρώπους, ἔφη; τίς δὲ, ἔφη, οὐκ ἴδεν, ὡς οὐκ ἐγὼ πάποτε θεὸς ἐγενόμην, οὔτε σὺ ἀνθρώπος; Ταῦτα περὶ Σαλλουστίου. Κυνικώτερον δὲ ἐπιλοοῦμαι. — (3) Suidas v. ἀπήγεν Σαλλούστιος sic : Οὗτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκεν Ἀθήνηθεν σὺν Ἰσι-

δώρῳ τῷ φιλοσόφῳ. Παράδοξος δὲ ὁ τρόπος Σαλλουστίου πᾶσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν φιλοσοφούντος ἐπὶ τὸ καρτερώτερον, τὰ δὲ καίχοντος ἐπὶ τὸ γελαιότερον, ἐκάτερον οἶμαι πέρα τοῦ μέτρου. Καὶ δεῖ φάσεως ἐπερ τινὶ ἄλλῳ, τῷδε τῷ βίῳ. Καὶ δὴ Σαλλούστιος τὰ μὲν πατρόθεν ὠρμητο ἀπὸ Συρίας, τὰ δὲ πρὸς μητρὸς Ἐμεσηλίας ἐγεγονέει. Ὁ πατήρ δὲ αὐτῷ Βασιλίδης ὀνομάζετο, Θεοκλεια δὲ ἡ μήτηρ. Εὐφύης δὲ ἐπὶ πολλὰ γεγονώς καὶ τὸ ἥθος αὐστηρὸς καὶ φιλότιμος, τὰ μὲν πρῶτα ἔβλεπεν εἰς τὴν πολυάρατον δικανικὴν, καὶ παιδείετο λόγοις ῥητορικῶς ὑπὸ Εὐνοίῃ σοριστῆ, τότε ὄντι κατὰ Ἐμεσαν· ὕστερον δὲ οὐκέτι δικανικῷ, ἀλλ' ἤδη τῷ σοριστικῷ βίῳ προσεῖχε τὸν νοῦν, καὶ ἐπὶ τούτῳ διεμελέτα τοὺς λόγους, οὐδὲν ἤττον τῆς φύσεως ἐπὶ τοῖς πόνους θαυμάζομενος· τοὺς μὲν γὰρ δημοσίους τοῦ Δημοσθένους λόγους ὁμολογῶντας ἐξέμαθεν· ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ λέγειν ἦν ἰκανός, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμούμενος σοριστάς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον πίνον τῆς λογογραφίας ἀμιλλώμενος. Ἀμελεῖ καὶ ἔγραψε τοὺς λόγους, οὐ πολὺ τι ἐκείνων ἐκλειπομένους. Τὸν δὲ ἡμέτερον πολίτην Μάρκελλον, ἑταῖρον τοῦ Εὐνοίου, καὶ τούτον ἐκμαθόντα μὲν ἀπενημημένους τὰ ὀκτὼ βιβλία τῆς Θεουκιδίου ἱστορίας, οὐ μὲν τι καὶ λέγοντα ἀξίον ἀκοῆς· καὶ Νόνων δὲ φασὶν ἐκμαθόντα ἐξάκις διον τὸν Δημοσθένην, μὴδὲ διάρα τὸ στόμα δύνασθαι πρὸς γε λόγων ἐπιεικῶν σύνθεσιν. Οὐ γὰρ ἔστι ταῦτον εἰς πλῆθος ἀποστηθίζειν καὶ γράφειν εἰς κἄλλος. Ὁ δὲ Σαλλούστιος ἀδρότερον ἤδη ἀπτόμενος τῆς τέχνης, ἐλάττω ἢ καθ' ἑαυτὸν ὑπολαβὼν τὸν Εὐνόδιον, ἀπήρην εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἀπεπειράτο τῶν ῥητορικῶν διδασκάλων. — (4) Suidas v. Ἀθηνόδωρος : ὅτι τῷ Ἀθηνόδωρῳ πάντα παρεσκευάσαστο πρὸς φιλοσοφίαν, τὰ τε ἀπὸ φύσεως καὶ τὰ ἀπὸ τῆς ἐπιεικῶς προαιρέσεως, ὅτι Πρόκλος ἔφη, καὶ διαφανῶς ἐξηγεῖτο τοῖς πλησιάζουσιν. Ὅν ὁ Σαλλούστιος θαυμάζων ἐπὶ σπουδῇ ἔλεγεν, ὅτι πυρὶ ἀρα ἔθηκε ὁ ἀνθρώπος ἐξάπτοντι πάντα τὰ παρακείμενα. Ἀλλ' ὅμως ἐπέσειεν Ἀθηνόδωρον μὴ φιλοσοφῆσαι. — (5) Suidas v. Ζήνων Ἀλεξανδρεὺς. Ἦν δὲ καὶ ἑτερος Ζήνων τοῦ Πρόκλου ἑταῖρος κατὰ τὸν χρόνον, τῷ μὲν γένει Περγαμῶνός, τῷ δὲ φύσει καὶ αὐτὸς ἐνδεέστερος τὰ γε πρὸς ἐπιστήμην, ἐπιεικῆς δὲ, καὶ τὰ ἤθη κατηρτυμένους. Ὀκότερος δὲ αὐτοῖν ἀφορμὴν τῆ διαστάσει παρέσχετο Σαλλουστίῳ πρὸς τὸν Πρόκλον, οὐκ ἔγω φράζειν. — (6) Suidas v. Μαρκελλίνος. Μαρκελλίῳ δυνάστῃ Δαλματίας, ὃς ἦν αὐτόνομος, μετὰ δικαιοσύνης ἐξηγουόμενος τὸν ὑπάρχον· (παρὴν δὲ αὐτῷ καὶ φρόνησις ἰκανὴ, πολιτεύμα καὶ ἀνδρεία θαυμαστῆ μεμελετηκῶτα τὰ πρὸς πόλεμον) συνῆν Σαλλούστιος ὁ φιλόσοφος. — (7) Simplicius Comm. in Epict. Enchir. pag. 90 ed. Salmas. τὸν ἐφ' ἡμῶν Σαλλούστιον, ἀνθρακα

ita in hujus libelli scriptorem non conveniunt Missum igitur faciamus Sallustium Syrum (8).

Jam vero Juliani sodalis sapientiæ professione clarus et amplissimis honoribus ornatus propterea maxime disputationis de diis et mundo auctor haberi potest, quod neque a Platonica sublimitate neque ab urbana purpuratorum vita abhorret. Hic autem Sallustius, quamvis veterum deorum cultor esset, tamen Julianum imperatorem a cruciandis Christianis deterruit, teste Theodoretō lib. III Hist. c. 11. Atque huic quidem Julianus orationem quartam dedicavit, qua solem laudibus prosequitur. Ad hunc porro quasdam dedit epistolas idem imperator, qui eum anno post Chr. n. trecentesimo sexagesimo secundo ad præfecturam promovit et anno sequenti in consulatum provexit (9). Quid? quod ad hominem nobilissimum contra temeraria Dioscori medici consilia scripsit S. Hilarius Pictaviensis episcopus, de quo editores Benedictini in præfatione ad ejus libros disseverunt. Denique leges quædam eidem inscriptæ in Codice Theodosiano comparent. Cæterum apud Eunapium in Maximo pro Σαλούτιος reponendum est Σαλούστιος, quod nomen librarium inscitia apud Codinum in Σαλτίων convertit.

Quemadmodum vero a rhetoribus illustrium virorum facta moresque commemorari et oratione exaggerari solebant: sic Latini Alcimi Alethii scriptis Julianum et Sallustium immortalitati traditos esse, D. Magnus Ausonius in carmine secundo de Professoribus Burdigalensibus prodidit. Verba ejus sunt:

Vivent per omnem posterorum memoriam,
quos tu sacræ famæ dabas.
Et Julianum tu magis famæ dabis
quam sceptrā quæ tenuit brevi.
Sallustio plus conferent libri tui,
quam Consulatus addidit.

Videamus nunc strictim, qualis fuerit philosophus Sallustius. Perspicue nec non subtiliter de prima rerum causa, de diis eorumque simul bonitate simul providentia, de origine mali, de

animo humano ejusque facultatibus, de mundo sempiterno, de animorum post mortem statu aliisque rebus gravissimis disputat, summam perscribens, quæ Plotinus, Proclus, Porphyrius, Iamblichus amplissimis monumentis commendarunt. Sunt vero illi quos dixi scriptores pro fontibus habendi, unde philosophiæ præcepta maximam partem hausit Sallustius. Itaque dubium est, hujusne plus ad illos cognoscendos, an illorum plus ad hunc intelligendum valeat lectio: illud non dubium, quin a sapientiæ studiosis horum omnium scripta maximo cum fructu pervolventur. Huc accedit, quod si a quarto capite discesseris, ubi Cornuti et Procli exemplo Sallustius allegorias et fabulas attingit, easque physice et mystice exponere aggreditur, cætera omnia præclare explicasse dicendum est.

Quum igitur nostro tempore crassa Procli et reliquorum ejusdem generis scriptorum volumina melius quam olim edita sint, par erat Sallustium quoque in lucem revocari. Illius autem de diis et mundo libellum a Luca Holstenio emendatum cum ejus annotationibus et Leonis Allatii translatione primus Romæ emisit Gabriel Naudæus anno 1630, quod exemplum repetitum est Lugduni Batavorum 1639. Postea Thomas Galeus hunc philosophum inseruit Opusculis mythologicis, physicis et ethicis Cantabrigiæ 1671 et Amstelodami 1688 divulgatis, gallice vertit Formejus Berolini 1748, germanice Io. Georg. Schultesius Turici 1779. At illi omnes Holstenii recensionem secuti verba scriptoris non castigarunt. Verumenimvero nostra ætate multam operam Sallustio et utilem præbuit Io. Conr. Orellius qui tum plurimis locis correctum suis et aliorum animadversionibus illustratum græce et latine Turici anno 1821 publicavit. Sed expetebatur jam accuratior Sallustiani opusculi recensio et nova interpretatio latina, quæ Allatianam diligentia vinceret. Utramque igitur lectoribus exhibui, appositis notis, quibus partim lectionum partim decretorum fontes indicarem.

πεπρακτωμένον ἐπιθέντα γυμνῶ τῷ μηρῷ καὶ φουσῶντα αὐτόν, καὶ δοκιμάζοντα ἐαυτὸν μέχρι πῶσου δύναται καρτερεῖν. — (8) De aliis Sallustiis vide Io. Alb. Fabricii Bi-

blioth. Græc. lib. VI, cap. X, Tom. XIII pag. 644 (Hamburgi 1726).

ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ΘΕΩΝ
ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΥ ΒΙΒΑΙΟΝ.

Κεφ. α'.

Ὅλον δεῖ εἶναι τὸν ἀκροατὴν*, καὶ περὶ κοινῆς ἐννοίας.

Τοὺς περὶ θεῶν ἀκούειν ἐθέλοντας δεῖ μὲν ἐκ παίδων ἤχθαι καλῶς, καὶ μὴ ἀνοήτοις συντρέφεσθαι δόξαις^β. δεῖ δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀγαθοῦ εἶναι^γ καὶ ἐμφρονας, [ἵνα ὀρθῶς]^δ προσέγῃσι τοῖς λόγοις· δεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ τὰς κοινὰς ἐννοίας εἰδέναι. Κοινὰ δὲ εἰσὶν ἐννοιαὶ^ε, ὅσας πάντες ἄνθρωποι ἐρωτηθέντες ἠμολογήσουσιν· οἷον, ὅτι πᾶς θεὸς ἀγαθός^ε, ὅτι ἀπαθής, ὅτι ἀμετάβλητος· πᾶν γὰρ τὸ μεταβαλλόμενον ἢ ἐπὶ τὸ κρείττον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον^ε. Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὸ χεῖρον, κακύνεται, εἰ δὲ ἐπὶ τὸ κρείττον, τὴν ἀρχὴν ἦν κακόν.

* ἀκροατὴν] *auditorem eorum qui de rebus divinis disserunt informant Proclus Theol. lib. I cap. 2. Vide etiam quæ Plato in fine libri V de Rep. et principio VI disputat de ingenio studiisque veri philosophi. Adde Alcinoium cap. 1 et Plotinum Ennead. lib. III cap. 3. —^β ἀνοήτοις δόξαις] *i. e. fabulis. Vide Plat. lib. II de Rep. —^γ ἀγαθοῦ εἶναι] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 11 ὁ δ' αὖ τῶν προκλειμένων δογμάτων ἀκροατῆς ταῖς μὲν ἠθικαῖς ἀρεταῖς κεκοσμημένως ὑποκείσθω, καὶ πάντα τὰ ἀγεννῆ καὶ ἀνάρμοστα τῆς ψυχῆς κινήματα τῷ τῆς ἀρετῆς λόγῳ καταδησάμενος, καὶ πρὸς ἓν τὸ τῆς φρονήσεως εἶδος ἀρμόσας. Μὴ καθαροῦ γὰρ (φησὶ Σωκράτης) καθαροῦ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. Cf. Alci-**

Cap. I.

Qualem oporteat esse auditorem, et de communi notione.

Qui de diis sermones audire cupiunt, eos a pueris liberati doctrina satis excultos esse oportet, nec vanis opinionibus postmodum infici: natura etiam bonos et prudentes esse decet, ut dictis aures præbeant, denique communes notiones habere convenit. Sunt autem communes notiones, quas omnes homines rogati constabuntur, verbi causa quemlibet deum bonum esse, impatibilem, immutabilem. Quodcumque enim mutatur, aut in

SALLUSTII
PHILOSOPHI DE DIIS
ET MUNDO LIBER.

nous cap. 1. —^ε ἵνα ὀρθῶς προσ.] *deesse videntur in Holstenii codice. —^δ κοινὰ ἐννοιαὶ] Iamblichus de mysteriis I, 3 συνυπάρχει ἡμῶν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ἢ περὶ θεῶν ἐμφυτος γνώσις. De communibus notionibus vid. Just. Lipsius Manuduct. ad Stoic. phil. lib. II cap. 11; Eusebius Præp. Evang. lib. II cap. 6; Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 et dissert. II in libros de Rep. —^ε θεὸς ἀγαθός] Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 17 πρῶτον μὲν ἀξιοῖ (ὁ Πλάτων) κατὰ τὴν ἀδιάστροφον περὶ θεῶν ἐννοίαν καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτῶν, ἀπάντων μὲν ἀγαθῶν αὐτοὺς χορηγοὺς ἀποφαίνειν, κακοῦ δὲ οὐδενὸς οὐδενὶ ποτε τῶν ὄντων αἰτίους. —^ε scilicet μεταβάλλεται. —)*

Κεφ. β'.

*Ὅτι ὁ θεὸς ἀμετάβλητος, ἀγέννητος, ἀίδιος, ἀσώματος, οὐδὲ ἐν τόπῳ.

Καὶ ὁ μὲν ἀκούων ἔστω τοιοῦτος· οἱ δὲ λόγοι^α τοιοῦτε γενέσθωσαν. Αἱ τῶν θεῶν οὐσίαι οὐδὲ ἐγένοντο· (τὰ γὰρ αἰεὶ ὄντα οὐδέποτε γίνονται^β. Ἄεὶ δὲ εἰσιν, ὅσα δύναμιν τε ἔχει τὴν πρώτην^γ καὶ πάσχειν οὐδὲν πέφυκεν). Οὐδὲ ἐκ σωμάτων εἰσὶ· καὶ γὰρ τῶν σωμάτων αἱ δυνάμεις ἀσώματοι. Οὐδὲ τόπων^δ περιέχονται· σωμάτων γὰρ τοῦτό γε. Οὐδὲ τῆς πρώτης αἰτίας ἢ ἀλλήλων χωρίζονται, ὥσπερ οὐδὲ νοῦ αἱ νοήσεις οὐδὲ ψυχῆς αἱ ἐπιστήμαι.

melius mutatur aut in pejus: si in pejus, corrumpitur: si in melius, jam principio erat malum.

Cap. II.

Deum immutabilem esse, non generatum, sempiternum, incorporeum, nulloque loco circumscribi.

Et hic quidem qui audit esto talis: sermones autem hujusmodi habeantur. Deorum naturæ neque factæ sunt: (quæ enim semper sunt, nunquam fiunt. Semper vero sunt, quæcumque tum primariam habent vim, tum in

* λόγοι] de sermonibus theologicis vide Proclum Theol. Plat. lib. I cap. 4 et in Cratylum cap. 117. — ^b γίνονται] Possis γίνεται expectare. Sed vide Hermannum ad Soph. Electr. vs. 430. — ^c πρώτῃ] Proclus Instit. theol. 120 ἐστὶ δὴ οὖν ἡ πρωτίστη δύναμις ἐν τοῖς θεοῖς, οὐ τῶν μὲν κρατούσα, τῶν δὲ οὐ, πάντων δὲ ἐξ Ἰσοῦ προλαβοῦσα τὰς δυνάμεις ἐν ἑαυτῇ τῶν ὄντων. — ^d τόπω] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 19 διὸ δὴ καὶ πανταχοῦ παρόντας οἱ θεοὶ πάντων ὁμοίως ἐξήρηνται καὶ πάντα συνεχόντες ὑπ' οὐδενὸς κρατοῦνται τῶν συνεχόμενων, ἀλλ' εἰσὶν ἀμειγῆς πρὸς πάντα καὶ ἀχραντοί. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ μύθων, καὶ οἱ θεοὶ, καὶ διὰ τί.

Τί δήποτε οὖν τούτους ἀφέντες τοὺς λόγους οἱ παλαιοὶ μύθοις ^a ἐχρήσαντο, ζητεῖν ἀξίον. Καὶ τοῦτο πρῶτον ἐκ τῶν μύθων ὠφελείσθαι τὸ γε ζητεῖν καὶ μὴ ἀργὸν τὴν διάνοιαν ἔχειν. Ὅτι μὲν οὖν θεοὶ οἱ μῦθοι, ἐκ τῶν χρησαμένων ἔστιν ἰδεῖν. ^b Καὶ γὰρ τῶν ποιητῶν οἱ θεόληπτοι, καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ ἀριστοὶ ^c, οἷ τε τὰς ταλετάς καταδείξαντες, καὶ αὐτοὶ δὲ ἐν χρησμοῖς οἱ θεοὶ μύθοις ἐχρήσαντο. Διὰ τί δὲ θεοὶ οἱ μῦθοι, φιλοσοφίας ζητεῖν. Ἐπεὶ τοίνυν πάντα τὰ ὄντα ὁμοίωτητι μὲν χαίρει, ἀνομοίωτα δὲ ἀποστρέφεται, ἐχρῆν καὶ τοὺς περὶ θεῶν λόγους ὁμοίους εἶναι ἐκείνοις, ἵνα τῆς τε οὐσίας αὐτῶν ἀξιοὶ γίνωνται καὶ τοῖς λέγουσι τοὺς θεοὺς ποιῶσιν εὐμενεῖς, ὅπερ καὶ διὰ τῶν μύθων μόνως ἂν γένοιτο. Αὐτοὺς μὲν οὖν τοὺς θεοὺς κατὰ ^d τὸ ῥητόν τε καὶ ἀβῆρτον, ἀφανές τε καὶ φανερόν, σα-

φές ^e τε καὶ κρυπτόμενον οἱ μῦθοι μιμοῦνται καὶ τὴν τῶν θεῶν ἀγαθότητα· ὅτι ὡς περ ἐκείνοι τὰ μὲν ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀγαθὰ κοινὰ πᾶσιν ἐποίησαν, τὰ δὲ ἐκ τῶν νοητῶν μόνους τοῖς ἔμφορσιν, οὕτως οἱ μῦθοι τὸ μὲν εἶναι θεοὺς πρὸς ἅπαντας λέγουσι, τίνες δὲ οὗτοι καὶ ὁποῖοι, τοῖς δυναμένοις εἰδέναι. Καὶ τὰς ἐνεργείας δὲ μιμοῦνται τῶν θεῶν· ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν κόσμον μῦθον εἰπεῖν ^f, σωματίων μὲν καὶ χρημάτων ἐν αὐτῷ φαινομένων, ψυχῶν δὲ καὶ νόων ^g κρυπτομένων. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ μὲν πάντα τὴν περὶ θεῶν ἀλήθειαν διδάσκειν ἐθέλειν τοῖς μὲν ἀνοήτοις, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μαθάνειν, καταφρόνησιν, τοῖς δὲ σπουδαίοις βραθυμίαν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ διὰ μύθων ^h ἀληθῆς ἐπικρύπτειν τοὺς μὲν καταφρονεῖν οὐκ ἔβ, τοὺς δὲ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει. ⁱ Ἀλλὰ διὰ τί μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ πατέρων δεσμοὺς καὶ τὴν ἄλλην ἀτοπίαν ἐν τοῖς μύθοις εἰρήκασιν; ἢ καὶ τοῦτο ἀξίον θαύματος, ἵνα ^k διὰ τῆς φαινομένης ἀτοπίας εὐθὺς ἡ ψυχὴ τοὺς μὲν λόγους ἠγήσεται προκαλύμματα, τὸ δὲ ἀληθῆς ἀπόβῆρτον εἶναι νομίση;

^a μύθοις] Theon Progymn. μῦθος ἐστὶ λόγος ψευδῆς εἰκονίζων τὴν ἀλήθειαν. Proclus Theol. Plat. lib. I cap. 4 ἐστὶ μὲν γὰρ ὁ τῆς μυθολογίας τρόπος ἀρχαῖος δι' ὑπονοῶν τὰ θεῖα μηνύων, καὶ πολλὰ παραπετάσματα τῆς ἀληθείας προδεδλημένος, καὶ τὴν φύσιν ἀπαικονιζόμενος, ἢ τῶν νοητῶν αἰσθητά, καὶ τῶν ἀδύλων ἔνυλα, καὶ τῶν ἀμερίστων μεριστὰ προτείνει πλάσματα, καὶ τῶν ἀληθινῶν εἰδῶλα καὶ ψευδῶς ἔχοντα κατασκευάζει. — ^b ἔστιν ἰδεῖν] scripsi, quod legitur cap. 9; codd. ἐστὶν εἰπεῖν. — ^c ἀριστοὶ] ut Orpheus, Empedocles, Parmenides, alii. — ^d κατὰ τὸ ῥητόν] scripsi; codd. κατὰ τὸ ῥητόν.

malum incidere non solent :) neque ex corporibus constant, quia corporum vires corpore vacant. Neque loco circumscribuntur; quippe hoc ad res corporeas pertinet. Neque a prima causa vel aliâ ab aliis disjunguntur, non magis quam a mente cogitationes vel ab animo disciplinæ.

Cap. III.

De fabulis, eas divinas esse et quam ob rem.

Cur tandem hisce sermonibus neglectis veteres fabulis usi sint, quærere decet. Et hæc quidem prima e fabulis utilitas capitur, ut expulso mentis languore investigandi studio incendamur. Divinas autem fabulas esse ex illorum qui eas usurparant dignitate intelligitur. Ex poetis enim divino numine afflati, ex philosophis optimi quique et qui initia hominibus monstrarant, quin etiam dii ipsi in edendis oraculis fabulis usi sunt. Cur vero fabulæ divinæ sint, philosophorum est inquirere. Quum igitur omnia quæ sunt similitudine delectentur, dissimilitudinem avertentur, de diis quoque sermones similes illis esse par erat, ut eorum natura digni fierent, redderent-

que enuntiantibus propitios deos, quod fabulis tantum effici queat. Deos ergo ipsos secundum fanda et nefanda, obscura et manifesta, aperta et occulta et deorum bonitatem fabulæ imitantur. Quippe ut dii, quæ ex sensibilibus bona nascuntur, omnibus, quæ vero ex intelligibilibus, solis prudentibus impertierunt, ita fabulæ deos quidem esse omnibus aperiunt; at quinam illi sint et quales, iis tantum qui res divinas capere possunt. Quin etiam deorum actiones imitantur fabulæ. Licet enim et mundum hunc fabulam nominare, quum in eo corpora resque conspiciantur, animi vero mentesque lateant. Præsterea veram de diis doctrinam omnibus tradere velle insipientibus, quum eam addiscere non possint, contemptum, bonis autem viris segnitiam parit: at veritas fabulis tecta illos contemptores esse non patitur, hos ad philosophandum compellit. Sed quam ob rem adulteria, furta, parentum vincula et reliquam turpitudinem fabulis complexi sunt? An etiam hoc ita admirabile est, ut perspecta rei insulitate confestim animus sermones involucra existimans veritatem non divulgandam esse statuat?

— ° σαφές] edidi cum Orello; libri σαφόν. — ¹ μιμουῦνται καὶ τὴν] posui cum eodem; vulgo μιμουῦνται, τὴν. — ² τὸν κόσμον μῦθον εἰπεῖν] Iamblichus de Myster. Ægypt. VII, 1 ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἶδει τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων, τρόπον τινά, ἀπετυπώσατο. — ³ νόων] scripsi; codd. νοῶν — ⁴ φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει] Iamblichus de Myster. III, 15 καθάπερ οὖν δι' εἰκόνων γεννώσι πάντα οἱ θεοὶ καὶ σημαίνουσιν, ὡσαύτως διὰ συνθημάτων· ἴσως δὲ καὶ τὴν ἡμετέραν σύνασιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀφορμῆς εἰς δεξιότητα πλείονα ἀνακινῶσι. — ⁵ ἴνα] i. e. ὥστε. Similiter Plutarchus de Alex. fort. I, 12 τί μοι τοιοῦτο συνέγγως, ἴνα τοιαύταις με κολακείης ἤδωαι. —)

Κεφ. δ'.

Ἵτι πέντε τὰ εἶδη μῦθων, καὶ ἐκάστου ὑποδείγματα.

Τῶν δὲ μῦθων οἱ μὲν εἰσι θεολογικοί, οἱ δὲ φυσικοί, οἱ δὲ ψυχικοί τε καὶ ὀλικοί, καὶ ἐκ τούτων μικτοί. Εἰσι δὲ θεολογικοὶ μὲν οἱ μηδενὶ σώματι χρώμενοι, ἀλλὰ τὰς οὐσίας αὐτὰς τῶν θεῶν θεωροῦντες· οἷον αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παιδῶν ¹· ἐπειδὴ νοερός ὁ θεός, πᾶς δὲ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, τὴν οὐσίαν δὲ μῦθος αἰνίττεται τοῦ θεοῦ. Φυσικῶς δὲ τοὺς μῦθους

ἔστι θεωρεῖν, ὅταν τὰς περὶ τὸν κόσμον ἐνεργείας λέγη τις τῶν θεῶν, ὥσπερ ἤδη τινὲς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν ², τὰ δὲ μέρη τοῦ χρόνου παῖδας τοῦ θλου καλέσαντες καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοὺς παῖδας φασιν. Ὁ δὲ ψυχικός τρόπος ἐστὶν ³, αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὰς ἐνεργείας σκοπεῖν, ὅτι καὶ τῶν ψυχῶν αἱ νοήσεις, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους προέλθωσιν, ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς γεννήσασιν μένουσιν. Ὑλικὸς δὲ ἐστὶ καὶ ἔσχατος, ⁴ μάλιστα οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπαιδεύσαν ἐχρήσαντο ⁵, αὐτὰ τὰ σώματα θεοῦ νομίσαντες καὶ καλέσαντες· καὶ ἴσιν μὲν τὴν γῆν ⁶, Ὀσιριν δὲ τὸ ὑγρόν ⁷, Τυφῶνα δὲ τὴν θερμότητα, ἢ Κρόνον μὲν ἕδωρ, Ἄδωνιν δὲ καρπούς ⁸, Διόνυσον δὲ οἶνον. Ταῦτα δὲ ἀνακείσθαι μὲν θεοῖς λέγειν, ὥσπερ καὶ βοτάνας καὶ λίθους καὶ ζῶα, σωφρονούντων ἐστὶν ἀνθρώπων, θεοῦ δὲ καλεῖν μαινομένων, εἰ μὴ ἄρα ὥσπερ τοῦ ἡλίου τὴν σφαῖραν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σφαίρας ἀκτίνα ἥλιον ἐν συνηθείᾳ καλοῦμεν. Τὸ δὲ μικτὸν εἶδος τῶν μῦθων ἐν πολλοῖς μέν καὶ ἄλλοις ἐστὶν ἰδεῖν· καὶ μέντοι καὶ ἐν συμποσίῳ φασὶ τῶν θεῶν τὴν Ἐριν μῆλον ῥίψαι χρυσοῦν, καὶ περὶ τούτου τὰς θεὰς φιλονεικούσας ὑπὸ τοῦ Διὸς πρὸς τὸν Πάριν πεμφθῆναι κριθισομένας· τῷ δὲ καλὴν τε φανῆναι τὴν Ἄφροδίτην, καὶ ταύτη δούναί τὸ μῆλον. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν συμπόσιον τὰς ὑπερκοσμίους δυνάμεις δηλοῖ τῶν θεῶν· καὶ διὰ τοῦτο μετ' ἀλλή-

Cap. IV.

Quinque fabularum species esse, et uniuscujusque exempla.

Fabularum aliæ ad res divinas, aliæ ad rerum naturam, aliæ ad animum, aliæ ad materiam pertinent, aliæ denique ex his mixtæ sunt. Ac theologicæ quidem nulla utentes re corporea ipsas deorum naturas spectant: quales sunt devorati a Saturno filii; quum enim deus intelligens sit, omnisque intellectus in se ipsum revertatur, dei naturam fabula significat. Physicæ fabulæ considerantur, quum deorum actiones ad mundi curam pertinentes effamur, quemadmodum jam quidam tempus statuerunt Saturnum, temporis partes vero universi filios appellaverunt, filios a patre devorari dicentes. Est porro ratio fabularum ad animum relata, qua ipsius animi actiones contemplantur, quod etiam mentis cogitata, quamvis ad alios transeant, tamen in auctoribus manent. Postrema erit materialis fabularum species, qua Ægyptii potissimum per ignorantiam usi sunt, ipsa corpora deos existimantes nominantesque: Isidem videlicet terram, Osiridem humorem, Typhonem calorem, vel Saturnum quidem aquam, Adonidem vero fructus, Bacchum denique vinum. Hæc porro diis consecrata esse asseverare, sicut et herbas et saxa et animalia, sapientum; sed deos illa vocare furiosorum hominum est, nisi forte ea ratione loquantur, qua et solis orbem et ex orbe exsilientem radium solem nostra consuetudo appellat. Sed mixtam fabularum speciem cum in multis aliis

deprehendere licet, tum in eo quod ajunt Discordiam in deorum convivium malum aureum immisisse, deasque inter se de eo litigantes a Jove missas esse ad Paridem judicandas; illum autem cui Venus pulchra esset visa, huic deæ malum dedisse. Hic enim convivium celestis indicat deorum facultates, ideoque omnes una sunt; at malum aureum mundum, qui ex contrariis conflatus merito a Discordia conjici perhibetur. Verum quum alia alii dii mundo impertiantur, de malo inter se rixari videntur. Cæterum animus sensuum beneficio vegetus, hic enim Paris est, cæteras in mundo potestates non intuens, sed pulchritudinem solum, malum Veneri attribuit. Ex fabulis autem theologicæ philosophiæ conveniunt, contra illas, quæ ad rerum naturam vel animum pertinent, poetas, mixtæ denique cærimonias decent, quia etiam omnes cærimoniæ cum mundo nos diisque conjungere tendunt. Quodsi alia etiam fabula enarranda est, deorum matrem Attin apud Gallum fluvium jacentem conspicatam ferunt amore ejus araisse arreptumque stellato pileo exornasse, ac posthac secum habuisse. At ille nymphæ amore captus, relicta deorum matre cum nympha consuecebat. Quamobrem deorum mater Attin ad insaniam adegit, effecitque ut abscissa genitalia apud nympham relinqueret reversusque rursus cum ipsa versaretur. Deorum igitur mater dea vitalis est, ideoque mater nominatur; Attis vero eorum quæ generantur atque intereunt artifex. Hinc apud Gallum fluvium repertus esse traditur; Gallus enim galaxiam seu lacteum

λων εἰσι· τὸ δὲ χρυσῶν μῆλον τὸν κόσμον, ὃς ἐκ τῶν ἐναντίων γενόμενος εἰκότως ὑπὸ τῆς Ἐριδος λέγεται ῥίπτεσθαι. Ἄλλων δὲ ἄλλα τῷ κόσμῳ χαριζομένων θεῶν, φιλονεικεῖν ὑπὲρ τοῦ μῆλου δοκοῦσιν· ἢ δὲ κατ' αἰσθησιν ζῶσα ψυχῇ, τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ Πάρις, τὰς μὲν ἄλλας ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεις οὐχ ὄρωσα, μόνον δὲ τὸ κάλλος, τῆς Ἀφροδίτης εἶναι τὸ μῆλόν φησι. Πρέπουσι δὲ τῶν μύθων οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι^h, οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖςⁱ, οἱ δὲ μικτοὶ τελευταῖς· ἐπειδὴ καὶ πᾶσα τελετὴ πρὸς τὸν Κόσμον ἡμᾶς καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς συνάπτειν ἐθέλει^k. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἕτερον μῦθον εἰπεῖν, τὴν μητέρα τῶν θεῶν^l φασὶ τὸν Ἄττιν παρὰ τῷ Γάλλῳ καίμενον ἰδοῦσαν ποταμῷ, ἐρασθῆναι τε καὶ λαβοῦσαν τὸν ἀστρωτὸν αὐτῷ περιθεῖναι πῖλιν, καὶ τοῦ λοιποῦ μετ' ἐαυτῆς ἔχειν. Ὁ δὲ νύμφης ἐραστὴς τὴν θεῶν μητέρα ἀπολιπών, τῇ νύμφῃ συνῆν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ τῶν θεῶν ποιεῖ μανθῆναι τὸν Ἄττιν, καὶ τὰ γόνιμα ἀποκαφάμενον ἀφείναι παρὰ τῇ νύμφῃ· πάλιν δὲ ἀνελθόντα αὐτῇ συνοικεῖν. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ τῶν θεῶν ζωογόνος ἔστι θεά, καὶ διὰ τοῦτο μήτηρ καλεῖται· ὁ δὲ Ἄττις τῶν γινομένων καὶ φθειρομένων δημιουργός^m, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Γάλλῳ λέγεται εὐρεθῆναι ποταμῷ· ὁ γὰρ Γάλλος τὸν γαλαξίαν αἰνίττεται κύκλον, ἀπ' οὗ τὸ παθῆτον ἐρχεσθαι σῶμαⁿ. Τῶν δὲ πρώτων θεῶν τελειούτων τοὺς δευτέρους, ἐρᾷ μὲν ἡ μήτηρ τοῦ Ἄττεως, καὶ οὐρανίους αὐτῷ δίδωσι δυνάμεις· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ πῖλος^o· ἐρᾷ δὲ ὁ Ἄττις τῆς νύμφης· αἱ δὲ νύμφαι γενέσεως ἔφοροι· πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον^p ῥεῖ. Ἐπει δὲ εἶδει σῆναι τὴν γένεσιν^q, καὶ μὴ τῶν ἐσχάτων γενέσθαι τὸ χεῖρον, ὁ ταῦτα ποιῶν δημιουργός, δυνάμεις γονίμους ἀφείς εἰς τὴν γένεσιν, πάλιν συνάπτεται τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δὲ ἐγένετο μὲν οὐδέποτε, ἔστι δὲ αἰεὶ. Καὶ ὁ μὲν νοῦς ἅμα πάντα ὄρᾳ, ὁ δὲ λόγος τὰ μὲν πρῶτα, τὰ δὲ δεύτερα λέγει. Οὕτω δὲ πρὸς τὸν κόσμον οικειῶς ἔχοντας τοῦ μύθου, ἡμεῖς τὸν κόσμον μιμούμενοι, (πῶς γὰρ ἂν μάλλον κοσμηθεῖμεν;) ἐορτῆν ἄγομεν διὰ ταῦτα. Καὶ πρῶτον μὲν καὶ αὐτοὶ

πεσόντες ἐξ οὐρανοῦ^r καὶ τῇ νύμφῃ συνόντες ἐν κατηφείᾳ ἐσμὲν σίτου^s τε καὶ τῆς ἄλλης παχείας καὶ βυκαρᾶς τροφῆς ἀπεχόμεθα· ἐκάτερα γὰρ ἐναντία ψυχῇ· εἶτα δένδρου τομαὶ^t καὶ νηστεία, ὥσπερ καὶ ἡμῶν ἀποκοπτομένων τὴν παραιτέρω τῆς γενέσεως πρόσδον· ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφή, ὥσπερ ἀναγεννωμένων· ἐφ' οἷς ἰλαρεῖαι καὶ στέφανοι^u, καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς οἶον ἐπάνοδος. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ὁ τῶν δρωμέων καιρός^v· περὶ γὰρ τὸ ἔαρ καὶ τὴν ἰσημερίαν δρᾶται τὰ δρώμενα, ὅτε τοῦ μὲν γίνεσθαι παύεται τὰ γινόμενα, ἡμέρα δὲ μείζων γίνεται τῆς νυκτός, ὅπερ οἰκεῖον ἀναγομέναις ψυχαῖς. Περὶ γοῦν τὴν ἐναντίαν ἰσημερίαν ἢ τῆς Κόρης ἀρπαγῇ μυθολογεῖται γενέσθαι^x, ὁ δὲ καθόδός ἐστι τῶν ψυχῶν. Τοσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραψάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ ἴλωι γένοιτο^y.

^a Αἱ τοῦ Κρόνου καταπόσεις τῶν παιδῶν] Sic Macrobius Saturn. lib. I cap. 8. Sed Proclus theol. Plat. lib. V cap. 37 et in Cratyl. cap. 106, item Plotinus Ennead. V. lib. I cap. 7 theologorum more explicant, quod omnia a deo profecta ad eum revertantur. Ait autem Proclus theol. Plat. l. c. καὶ ἡ δλότης αὐτῆ θεότης ἔστιν συνεκτικὴ τῶν νοητῶν ἐν αὐτῇ μερῶν, ὠδίνουσα μὲν τὸ πλῆθος τὸ νοερὸν καὶ πάντα γεννώσα μονίμως, καὶ τὰ γεννηθέντα πάλιν ἐγκολπιζομένη καὶ συναγούσα εἰς αὐτήν, καὶ (ὡς φασιν οἱ τραγικώτεροι τῶν μύθων) καταπίνουσα, καὶ ἐν αὐτῇ κατατιθεμένη. Idem in Cratyl. p. 6 ed. Boissonad. νοῦς γὰρ ἔστιν ὁ βασιλεὺς Κρόνος καὶ πάσης νοερᾶς ζωῆς ὑποστάτης, ἀλλὰ νοῦς ἐξηρημένος τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ συντάξεως, καὶ ἄλλος καὶ χωριστός, αὐτὸς εἰς αὐτὸν ἐπιστραμμένος, ὃς γε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ προκύψαντας εἰς αὐτὸν αὐθις ἐπέτρεψε καὶ ἐνεκολπίσατο καὶ ἐν αὐτῷ σταθερῶς ἴδρυσεν. — ^b ἤδη τινὲς χρόνον μὲν τὸν Κρόνον ἐνόμισαν] cf. Macrobius Sat. I cap. XIII. Cæterum inter καταπίνεσθαι et ὑπὸ vulgo interponitur δὲ quod omisi. — ^o ψυχικὸς τρόπος ἔστιν] fabulæ quæ

orbem, unde corpus patibile descendit, significat. Primis autem diis secundos perficientibus, mater Attidis amore incensa cælestes illi facultates largitur : is enim pilous est. Attis vero nymphæ amore deperit, quum nymphæ generationi præsent : siquidem quodcunque generatur, fluit. Cæterum quoniam generatio cessare debebat, ne ex iis quæ extrema sunt deterius semper progigneretur, illa molitus opifex vi, genitili rebus creatis relicta, rursus cum diis conjungit. Et hæc quidem nunquam facta sunt, quum semper sint; et mens quidem omnia simul videt; sed alia prius, alia posterius effert. Hæc ratione quum apta mundo fabula sit, nos mundum imitantes (quomodo enim magis ornari possimus) festum diem propter illa celebramus. Ac primum quidem et ipsi de cælo delapsi et cum nymphæ consuescentes in

mærore jacemus, a frumento et reliquo crasso sordidoque cibo abstinentes, quandoquidem utraque animo contraria sunt; deinde arbor excisa et jejunium, quasi nobis quoque ipsis ulteriorem generationis progressum amputantibus: denique ex lacte quasi renascentibus alimentum; hinc hilaria et coronæ et ad deos velut reditus. Cæteroque tempus quo hæc eveniunt ipsum ejus rei testimonium est; quippe circa vernal æquinoctium ea quæ diximus aguntur, quum quæ fiunt fieri desinant et diernum spatia ultra noctium mensuram extenduntur: quod animis altius se effertibus proprium est. Circa oppositum igitur æquinoctium Proserpinæ raptus accidisse traditur, qui descensus est animorum. Hæc de fabulis dicentibus nobis tum dii ipsi tum eorum, qui fabulas conscripserunt, manes propitii sint.

ad animi actiones, facultates, affectiones spectant, cujusmodi est elegantissima illa de Amore et Poro, divitiarum deo, et Penia, id est paupertate, nato, tradita a Platone Sympos. cap. XXIII, explicata a Plotino Ennead. III lib. VI cap. IX. — ^a οἱ Αἰγύπτιοι δι' ἀπειθείαν ἐχρήσαντο] Vid. Eusebium Præp. Evang. lib. I cap. 9, item lib. II cap. 12 et lib. V cap. 3; Macrobius I Sat. cap. 21; Plutarchum libro de Iside et Osiride et Synesium libro de providentia. Huc pertinet etiam Iamblichi locus de Myst. segm. VII cap. 1 οὔτοι τὴν φύσιν τοῦ παντὸς καὶ τὴν δημιουργίαν μιμούμενοι, καὶ αὐτοὶ (Αἰγύπτιοι) τῶν μυστικῶν καὶ ἀποκεκρυμμένων καὶ ἀφανῶν νοήσεων εἰκόνας τινὰς διὰ συμβόλων ἐκφάνουσιν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις τοῖς ἐμφανέσιν εἶδει τοὺς ἀφανεῖς λόγους διὰ συμβόλων τρόπον τινὰ ἀνετυπώσατο· ἡ δὲ τῶν θεῶν δημιουργία τὴν ἀλήθειαν τῶν ἰδεῶν διὰ τῶν φανερῶν εἰκόνων ὑπεγράφητο. — ^o γῆν] i. e. τὴν Αἴγυπτον. — ¹ τὸ ὑγρόν] i. e. τὸν Νεῖλον. — ² καρποὺς] cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28 et Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. III cap. 11. — ^b οἱ μὲν θεολογικοὶ φιλοσόφοι] Proclus theol. Plat. lib. I cap. 4 τῶν δὲ γε παλαιῶν ποιητῶν τραγικώτερον συντιθέναι τὰς περὶ τῶν θεῶν ἀπορρήτους θεολογίας ἀξιούντων, καὶ διὰ τοῦτο πλάνας θεῶν καὶ τομαίς, καὶ πολέμους καὶ σπαραγμούς, καὶ ἀρπαγὰς καὶ μοιχεύας, καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα σύμβολα ποιουμένων τῆς ἀποκεκρυμμένης παρ' αὐτῆς περὶ τῶν θεῶν ἀληθείας, τὸν μὲν τοιοῦτον τρόπον τῆς μυθολογίας ὁ Πλάτων ἀποσκευάζεται, καὶ πρὸς παιδείαν εἶναι φησι πανταλῶς ἀλλοτριώτατον. Πιθανώτερον δὲ καὶ πρὸς ἀλήθειαν καὶ φιλόσοφον ἕξιν οικειώτερον πλάττων παρακαλεῖται τοὺς περὶ τῶν θεῶν λόγους ἐν μύθων σχήμασι, πάντων μὲν ἀγαθῶν τὸ θεῶν αἰτιωμένους, κακοῦ δὲ οὐδενός, μεταβολῆς μὲν ἀπάσης ἄμοιρον, αἰεὶ δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀτρεπτον διαφυλάττον, καὶ τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ἑαυτῷ τὴν πηγὴν προσειληφός, ἀπάτης δὲ οὐδεμιᾶς ἄλλοις αἴτιον γινόμενον. Τοιοῦτους γὰρ ἡμῖν θεολογίας τύπους ὁ ἐν Πολιτεῖα Σωκράτης ὑφηγήσατο. — ¹ οἱ δὲ φυσικοὶ καὶ ψυχικοὶ ποιηταῖς] Vide Heraclitum in Alleg. Homer.; Eusebium lib. III Præp. Evang. cap. 3 seqq. et Augustinum de civ. dei lib. VI cap. 8. — ^k Vid. Iamblich. de myster. segm. V cap. 23 p. 136. — ^l τὴν μητέρα τῶν θεῶν] Cf. Julianus Imperator orat. V in deorum matrem p. 302, Arnobius lib. V cap. 6 seqq. et Da-

mascius in vita Isidori ap. Photium pag. 573. — ^m δημιουργός] Cf. Porphyrius ap. Euseb. lib. III Præp. Evang. cap. XI pag. 110 et Damascius ap. Phot. Bibl. p. 1074. — ⁿ ὄμμα] Macrobius in Somn. Scip. I, 12. Hinc et Pythagoras putat a lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ videntur jam a superis recessisse, ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus e lacteo circulo incipit in corpora terrena delabentibus. Unde et Scipioni (Somn. Scip. cap. 3) de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti huc revertentur. Porphyrius de antro nymph. δῆμος δὲ ὄνειρων κατὰ Πυθαγόραν αἱ ψυχαί, ἃς συνάγεσθαι φασιν εἰς τὸν γαλακτῖαν τὸν οὕτω προσγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφομένων, δταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. — ^o πῖλος] Gestat et Vulcanus pileum cæruleum, puri et cœlestis ignis signum, ut notat Porphyrius ap. Euseb. Præp. Evang. lib. III cap. XI p. 112. — ^p τὸ γινόμενον βεῖ] Plotinus Ennead. II lib. I cap. 2 p. 97 qui Heraclitum dogmatis auctorem citat. — ^q στήναι τὴν γένεσιν] Vide Cornutum de nat. deor. cap. VI. — ^r ἐξ οὐρανοῦ] Vid. Empedocl. vs. 1-10 in Phil. Gr. Fragm. vol. I pag. 1. — ^s σίτου] Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 28. Vid. Boissonad. ad Marini vitam Procli p. 105 seq. et Orell. ad Arnob. lib. V cap. 16 tom. II p. 297. — ^t τομαί] festis Magnæ matris et Attidis diebus pinus in silvis excisa inferebatur in Cybeles sacrarium teste Juliano Orat. V, p. 168. — ^u στέφανοι] Cf. Arnobius lib. V cap. 16. — ^v καιρός] hilaria mense Martio celebrabantur. Vid. interp. ad Arnob. l. c. — ^x γενέσθαι] Joannes Lydus p. 123 seq. hoc festum a. d. VI Non. Oct. ponit. Cæterum Porphyrius apud Eusebium Præp. Evang. lib. III cap. XI non de animorum descensu, sed de seminibus terræ mandatis explicat. — ^y αἱ ψυχαὶ ὧσε γείνοιντο] Poetas intelligit divino spiritu instinctos. Cf. cap. XVII finem. —)

Κεφ. ε΄.

Περὶ τῆς πρώτης αἰτίας.

Ἀκόλουθον δὲ τοῦτοις ἐστὶ τὴν τε πρώτην αἰτίαν εἰδέναι, καὶ τὰς μετ' ἐκείνην τάξεις τῶν θεῶν, καὶ τὴν κόσμου φύσιν, νοῦ τε καὶ ψυχῆς τὰς οὐσίας, πρόνοιαν

Cap. V.

De prima causa.

Sequitur posthac, ut primam causam et subsequentes deorum ordines cognoscamus, tum mundi naturam

mentis animique substantiam, deinde providentiam, factum et fortunam, virtutem et vitium natasque ex illis rectas et pravas civitatum formas, et unde tandem mala in mundum irrepserint, videamus. Horum quidlibet multis et longis sermonibus indiget, sed ut paucis dica-

τε καὶ εἰμαρμένην καὶ τυχήν, ἀρετὴν τε καὶ κακίαν, καὶ τὰς ἐκ τούτων γινομένης ἀγαθὰς τε καὶ φαύλας πολιτείας ἰδεῖν· καὶ πόθεν ἄρα τὰ κακὰ εἰς τὸν κόσμον ἀφίκετο. Τούτων δὲ ἕκαστον λόγων δέεται πολλῶν καὶ μεγάλων, ἀλλ' ὡς ἐν βραχείῳ εἰπεῖν ^a, καὶ πρὸς τὸ μὴ πανταλῶς ἀνηκούους εἶναι, οὐδὲν ἴσως λέγειν κωλύει. Τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν τε εἶναι ^b προσήκει· παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς ^c, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι πάντα νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο πάντα μετέχει ἐκείνης ἀνάγκη. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν ἄλλο κωλύσει διὰ τὴν δύναμιν, οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφέξει δι' ἀγαθότητα ^d. Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ψυχὴ, πάντα ἀν' ἐμψυχα ἦν· εἰ δὲ νοῦς, πάντα νοερά· εἰ δὲ οὐσία, πάντα οὐσίας μετεῖχε ^e. Τοῦτο δὲ ἐν πᾶσιν ἰδόντες τινές, ἐκείνο οὐσίαν ^f ἐνόμισαν. Εἰ μὲν οὖν ἦν μόνον τὰ ὄντα, ἀγαθὰ δὲ οὐκ ἦν, ἀληθὴς ἦν ὁ λόγος· εἰ δὲ δι' ἀγαθότητα ἔστι τε τὰ ὄντα, καὶ μετεῖχε ἀγαθοῦ, ὑπερούσιον ^g μὲν ἀγαθὸν δὲ εἶναι τὸ πρῶτον ἀνάγκη. Σημεῖον δὲ μέγιστον· τοῦ γὰρ εἶναι διὰ τὸ ἀγαθὸν αἱ σπουδαῖαι καταφρονοῦσι ψυχαί, ὅταν ὑπὲρ πατρίδος ἢ φίλων ἢ ἀρετῆς κινδυνεύειν ἐθέλωσι. Μετὰ δὲ τὴν οὕτως ἀρῆτον δύναμιν αἱ τῶν θεῶν τάξεις εἰσὶ.

(Scripsi : ^a ἀλλ' ὡς ἐν βραχείῳ εἰπεῖν] vulgo ὡς ἐν βραχείῳ εἰπεῖν. — ^b τὴν πρώτην αἰτίαν μίαν εἶναι προσήκει] Syrianus μία πάντων ἀρχὴ τ' ἀγαθὸν καὶ τὸ ὑπερούσιον ἐν. Iamblichus de Myster. Segm. VIII cap. 2 πρὸ τῶν ὄλων ἀρχῶν ἔστι θεὸς εἰς πρῶτος· ἀρχὴ οὗτος καὶ θεὸς θεῶν, μονὰς ἐκ τοῦ ἑνός προούσιος καὶ ἀρχὴ οὐσίας κτλ. Cf. Proclus Elem. Theol. lib. II et lib. III cap. 3. Adde Plotin. Ennead. V lib. IV cap. 1 et Dionys. Areopag. de divin. nominib. c. 23. — ^c παντὸς γὰρ πλήθους ἡγεῖται μονὰς] Plotin. V Ennead. lib. III cap. 12 p. 509. — ^d οὐδὲ ἑαυτὴν ἀφέξει δι' ἀγαθότητα] Proclus Inst. theol. 213 πᾶν ἀγαθὸν ἐνωτικόν ἔστι τῶν μετεχόντων αὐτοῦ κτλ. — ^e πάντα οὐσίας μετεῖχε] omissa particula ἀν. Vid. Hermann. Opusc. IV p. 67 seq. — ^f οὐσίαν] Proclus Theol. Plat. lib.

III cap. IX pag. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίταις ἀρχαῖς συνυφαινόμενον καὶ ἀνεκφοίτητον τοῦ ἑνός. — ^g ὑπερούσιον] Cf. Proclus Theol. Plat. lib. II cap. 4 pag. 84-85 et Plotinus Ennead. VI lib. IX cap. 3 pag. 760. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἐγκοσμίων θεῶν α.

Τῶν δὲ θεῶν οἱ μὲν εἰσιν ἐγκόσμιοι, οἱ δὲ ὑπερκόσμιοι. Ἐγκοσμίους δὲ λέγω αὐτοὺς τοὺς τὸν κόσμον ποιούντας θεούς. Τῶν δὲ ὑπερκοσμίων οἱ μὲν οὐσίας ποιοῦσι θεῶν, οἱ δὲ νοῦν, οἱ δὲ ψυχάς· καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔχουσι τάξεις ^b, καὶ πάσας ἐν τοῖς περὶ τούτων λόγοις ἔστιν εὑρεῖν. Τῶν δὲ ἐγκοσμίων οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν κόσμον ^c, οἱ δὲ αὐτὸν ψυχοῦσιν, οἱ δὲ ἐκ διαφόρων ὄντα ἀρμολοῦσιν, οἱ δὲ ἡρμοσμένον φρουροῦσι. Τούτων δὲ ὄντων τεσσάρων πραγμάτων, καὶ ἑκάστου πρῶτα ἔχοντος, καὶ μέσα καὶ τελευταῖα, καὶ τοὺς διοικοῦντας δώδεκα ^d εἶναι ἀνάγκη. Οἱ μὲν οὖν ποιούντες τὸν κόσμον Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν ἔστι ^e καὶ Ἥφαιστος ^f, οἱ δὲ ψυχοῦντες Δημήτηρ ^g καὶ Ἥρα ^h καὶ Ἄρτεμις ⁱ, οἱ δὲ ἀρμολοῦντες ^k Ἀπόλλων ^l καὶ Ἄφροδίτη ^m καὶ Ἑρμῆς ⁿ, οἱ δὲ φρουροῦντες Ἔστια ^o καὶ Ἀθηνᾶ ^p καὶ Ἄρης ^q. Αἰνίγματα δὲ τούτων ἐν τοῖς ἀγάλμασιν ἔστιν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀπόλλων λύραν ἀρμόζει, ὠπλισται δὲ ἡ Ἀθηνᾶ, γυμνὴ δὲ ἡ Ἄφροδίτη· ἐπειδὴ ἀρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιεῖ ^r, τὸ δὲ κάλλος ἐν τοῖς ὀρμημένοις οὐ κρύπτεται ^s. Τούτων δὲ πρῶτως ἐχόντων τὸν κόσμον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τούτοις ἡγητέον εἶναι θεούς, ὅσον Διόνυσον ^t μὲν ἐν Δαί, Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι ^u, Χάριτας δὲ ἐν Ἀφροδίτῃ. Κοῖ σφαίρας δὲ τούτων ἔστιν ἰδεῖν, Ἔστιας μὲν Γῆν, Ποσειδῶνος δὲ ὕδωρ, Ἥρας δὲ ἀέρα, Ἥφαιστου δὲ πῦρ, ἔξ δὲ τὰς ἀνωτέρας, ὧν ἔθος νομίζειν, θεῶν· Ἀπόλλωνα γὰρ καὶ Ἄρτεμιν ἀνθ' ἡλίου καὶ σελήνης ληπτέον· τὴν Κρόνου δὲ Δημήτρι δοτέον ^x, Ἀθηνᾶ μὲν

mus, neve harum rerum omnino expertes lectores sint, nihil fortasse impedit hac ratione disserere. Primam causam unam esse convenit; multitudinem enim omnem unitas praecedit, facultate et bonitate cuncta superans, ideoque universa in partem ejus venire necesse est. Neque enim quidquam aliud illam, utpote praepotentem, impedit, neque ipsa propter bonitatem a reliquis rebus se abstinere. Nempe si animus esset, omnia utique fessent animata; sin intellectus, res omnes intelligentes essent; si substantia, omnia in substantiae partem vocarentur. Verum hanc rem quum quidam in omnibus deprehendissent, substantiam illam existimarunt. Quodsi res tantum essent, nulla praeditae bonitate, sermo hic a veritate non deflecteret: sed si per bonitatem res sunt benigne participes factae sunt, primum illud tum substantia majus tum bonum esse necesse est. Quod hoc

signo eoque maximo probatur. Quippe animi virtute praediti ob bonitatem vitam profundunt, quando pro patria vel amicis, vel virtute pericula adire instituunt. Hanc arcanam potentiam deorum ordines subsequuntur.

Cap. VI.

De diis caelestibus et mundanis.

Deorum alii mundani sunt, alii caelestes. Mundanos eos ipsos voco, qui mundum procreant. Ac caelestium quidam deorum substantiam, alii mentem, alii animas gignunt, ideoque in tres ordines descripti sunt, quos omnes in sermonibus de ea re habitis cognoscere licet. Mundanorum alii efficiunt, ut mundus sit, alii eum animant, alii ex diversis rebus conflatum adaptant, alii adaptatum custodiunt. Quae quum quatuor sint negotia

τὸν αἰθέρα· ὁ δὲ οὐρανὸς πάντων κοινός. Αἱ μὲν οὖν τάξεις καὶ δυνάμεις καὶ σφαίραι τῶν δώδεκα θεῶν οὕτως εἰρηναίαι τε καὶ βρηνηταί.

(*Pauca notanda* : ^a περὶ τῶν ὑπερκοσμίων καὶ ἔγκοσμίων θεῶν] *Eandem bipartitam divisionem saepe agnoscit Proclus, qui tamen in theologia Platonica quatuor genera ponit, νοητούς, νοερούς, ὑπερκοσμίους, ἔγκοσμίους.* — ^b τρεῖς ἔχουσι τάξεις] *Cf. Iamblichus de myst. segm. II cap. 7 et Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 21 p. 404.* — ^c οἱ μὲν εἶναι ποιοῦσι τὸν κόσμον] *non quatuor ordines θεῶν ἔγκοσμίων, sed quinque memorat Proclus in Timæum p. 51 πολλὰ μὲν ἐνιαίων θεῶν ἀναφαίνονται τάξεις, φρουρητικῶν, δημιουργικῶν, ἀναγωγῶν, συνεκτικῶν, τελεσιουργῶν.* — ^d δώδεκα] *Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Hermias in Plat. Phædr. p. 123 ed. Ast.* — ^e Ζεὺς καὶ Ποσειδῶν ἐστὶ] *Vid. Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus de nat. deor. cap. 2 et 11.* — ^f Ἡφαίστος] *Vid. Procl. in Tim. p. 44 et theol. Plat. lib. VI cap. 22. Cf. Cornutus cap. 19 et Olympiodor. ad Plat. Phileb. p. 281 ed. Stallbaum.* — ^g Δημήτηρ] *Cf. Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 11 et in Cratyl. cap. 163 p. 95 Boissonad., item Cornutus cap. 28.* — ^h *Vid. Procl. in Cratyl. p. 179 Adde Cornutum cap. 3 et Arnob. lib. III cap. 30.* — ⁱ *Vid. Procl. in Cratyl. cap. 171 et 180 nec non theol. Plat. lib. VI cap. 17.* — ^k οἱ δὲ ἀρμόζοντες] *Syrianus : ὡςπερ ὁ μουσικὸς διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθηματικῶν ἀριθμῶν τὴν λύραν, οὕτως ἡ φύσις διὰ τῶν ἑαυτῆς φυσικῶν ἀριθμῶν τὰ ἑαυτῆς ἀρμόζει δημιουργήματα. Sed qui hic ἀρμόζοντες vocantur, eos Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 θεοὺς ἀνογωγικοῦ appellat.* — ^l Ἀπόλλων] *Procl. theol. Plat. lib. VI cap. 12 et 22 ; item in Cratyl. cap. 174, 176 et 177. Adde Cornutum cap. 32.* — ^m Ἀφροδίτη] *Proclus in Cratyl. cap. 184 et in Tim. p. 155 extrema.* — ⁿ Ἐρμῆς] *Procl. th. Pl. I, c. ; Cornutus cap. 16.* — ^o Ἔστια] *Proclus theol. Plat. lib. VI cap. 22 et in Cratyl. cap. 130. Cf. Cornutus cap. 28. Ovid. VI Fast. v. 299. Aristot. de cælo lib. II*

cap. 13. — ^p Ἀθηναῖ] *Proclus in Cratyl. c. 184 seq. et in Tim. p. 48 et 51. Cf. Cornutus cap. 20.* — ^q Ἄρης] *Proclus I. c. et Cornutus cap. 21.* — ^r ἀρμονία μὲν τὸ κάλλος ποιῆι] *Proclus in Tim. lib. III p. 155 ; Plato in Cratyl. p. 316 et Aristoteles Metaph. XIII, 3.* — ^s οὐ κρύπτεται] *Proclus theol. Plat. lib. I cap. 25.* — ^t Διόνυσον μὲν ἐν Δι] *Proclus in Tim. p. 334 et in Cratyl. cap. 184. Hinc qui vulgo habetur vitisator deus ab Olympiodoro ad Philebum p. 201 ed. Stallbaum nominatur νοερός et θεὸς τῆς ψυχικῆς καὶ ὑπερκοσμίου κράσεως.* — ^u Ἀσκληπιὸν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι] *Procl. in Tim. lib. I pag. 49. Syrianus in Aristot. Metaph. Παιήων ἢ Σωτήρ Ἀσκληπιὸς τὴν θείαν ἔχων ἰατρικὴν, δι' ἧς θεοὺς τε καὶ ψυχὰς καὶ σώμασι, τοῖς μὲν δεῖ τὸ προσῆκον ἀπονέμει, τοῖς δὲ θταν ἢ δεκτόν.* — ^x τὴν Κρόνον δὲ Δημήτρι δοτέον] *Proclus theol. Plat. V p. 267 κατ' Ὀρφέα τῶ μὲν Κρόνῳ συνοῦσα Ἔρα καλεῖται, τὸν δὲ Δία παράγουσα καὶ μετὰ Διὸς ἐμφαίνουσα, τοὺς τε θεοὺς καὶ τοὺς μερικῶς διακόσμους τῶν θεῶν, Δημήτηρ. Cf. in Cratyl. cap. 166 p. 96 Boissonad.)*

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς φύσεως τοῦ κόσμου καὶ αἰδιότητος.

Αὐτὸν δὲ τὸν κόσμον ἀφθαρτὸν τε καὶ ἀγέννητον εἶναι ἀνάγκη. Ἀφθαρτὸν μὲν, ὅτι οὐκ ἔστι τούτου φθαρέντος ἢ χεῖρονα ἢ κρεῖττονα ποιῆσαι, ἢ τὸν αὐτόν, ἢ ἀκοσμίαν. Ἄλλ' εἰ μὲν χεῖρονα, κακὸς ὁ ἐκ κρεῖττονος χεῖρον ποιῶν· εἰ δὲ κρεῖττονα, ἀδύνατος ὁ μὴ τὴν ἀρχὴν τὸ κρεῖττον ποιήσας· εἰ δὲ τὸν αὐτόν, μάτην ποιήσει· εἰ δὲ ἀκομίαν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν τοῦτό γε θέμις. Ἀγέννητον δὲ ἰκανὰ μὲν δεῖξαι ταῦτα· εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν· ἐπειδὴ πᾶν τὸ γινόμενον φθείρεται, καὶ ὅτι ἀνάγκη διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα ὄντος τοῦ κόσμου εἶναι τε τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν· ὡςπερ ἡλίῳ μὲν καὶ πυρὶ συνοφίσταται φῶς, σώματι δὲ σκιά. Τῶν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ σωματίων τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλῳ κινεῖται, τὰ δὲ ψυχῆν, καὶ ἐπ' εὐθείας, πῦρ μὲν καὶ ἀπὸ ἄνω, γῆ δὲ καὶ ὕδωρ κάτω· τῶν δὲ κύκλῳ, ἢ μὲν

et eorum unumquodque ex primis, medijs et extremis constat, illorum administratores duodecim esse necesse est. Mundum igitur procreant Jupiter, Neptunus, Vulcanus, animant Ceres, Juno, Diana, adaptant Apollo, Venus, Mercurius, custodiunt Vesta, Minerva, Mars. Horum autem occultas significationes in statu animadvertuntur. Etenim Apollo Iyram ad concentum aptat, armis instructa est Minerva, nuda conspicitur Venus, quum concentus pulchritudinem gignat, illa vero in rebus aspectabilibus non lateat. His primo loco mundum tenentibus, cæteros quoque deos lis inesse statuendum est,

verbi causa Bacchum Jovi, Æsculapium Apollini, Grætiæ Veneri. Quin etiam orbis eorum spectare licet, Vestæ terram, Neptuni aquam, Junonis aerem, Vulcani ignem; sex autem superiores illis, quibus vulgo assignantur, diis tribui possunt: nam Apollinem et Dianam pro sole et luna accipi convenit: at Saturni orbem Cereræ, Minervæ ætherem vindicari oportet: cælum denique omnibus commune est. Duodecim ergo deorum tam ordines quam facultates et orbis ita simul in annalibus traduntur, simul carminibus celebrantur.

ἀπλανῆς ἀπ' ἀνατολῆς· αἱ δὲ ἑπτὰ ἐκ δύσεως φέρονται. Αἰτίαι δὲ τούτων πολλαὶ μὲν καὶ ἄλλαι, καὶ τὸ μὴ, ταχέως τῆς περιόδου τῶν σφαιρῶν γινομένης, ἀτελεῖ τὴν γένεσιν εἶναι. Διαφόρου δὲ κινήσεως οὕσης διαφέρειν καὶ τὴν φύσιν τῶν σωμάτων ἀνάγκη· καὶ μὴτε κατεῖν μὴτε ψύχειν τὸ οὐράνιον σῶμα μηδὲ ἄλλο τι ποιεῖν, ἢ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Σφαίρας δὲ οὐσης τοῦ κόσμου, (ὃ γὰρ ζῳδιακὸς δαίτυσι τοῦτο) ἐπειδὴ σφαίρας πάσης τὸ κάτω μέσον ἐστὶ, πανταχόθεν γὰρ πλείστον ἀφύσθηκε· τὰ τε βαρῆα φέρεται κάτω, φέρεται δὲ εἰς γῆν. Ταῦτα δὲ πάντα ποιοῦσι μὲν θεοί, τάττει δὲ νοῦς, κινεῖ δὲ ψυχὴ. Καὶ περὶ μὲν θεῶν ἡδη προεῖρηται.

^a εἰ γὰρ μὴ φθείρεται, οὐδὲ γέγονεν] cf. Philo περὶ ἀφθαρσίας κόσμου pag. 784. — ^b δεῖ τε τὸν θεὸν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν] Vid. Procl. in Tim. lib. II pag. 111. — ^c ὡσπερ ἡλιῶ μὲν καὶ πυρὶ συνυφίσταται φῶς] Proclus in Tim. l. c. ὡς ὁ ἥλιος, ἐν ὅσῳ ἐστὶ, πάντα καταλάμπει καὶ τὸ πῦρ θερμαίνει, οὕτω καὶ τὸ αἰεὶ ὄν ἀγαθὸν αἰεὶ βούλεται τὰ ἀγαθὰ. Ἄϊδιος ἄρα ὁ κόσμος· αἰεὶ γὰρ ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς ἐστίν. Ἄϊδιος ἄρα ὁ κόσμος, οὐκ ὦν, ἀλλὰ γιγνόμενος αἰδίως κόσμος. Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI p. 270 παρὰ καὶ ὁ Πλάτων (de Rep. II) συνιστᾷ, ὅτι φύσει ἀγαθὸν ἐστὶν ὁ θεός, ἀπὸ τῶν ὁμοίων ἐπιχειρήσκειν· ὡς γὰρ θερμοῦ, φησιν, ἰδίον ἐστὶ τὸ θερμαίνειν, καὶ ψυχροῦ ἰδίον τὸ ψύχειν, οὕτω καὶ ἀγαθοῦ ἰδίον ἐστὶ τὸ ἀγαθοποιεῖν. — ^d τὰ μὲν νοῦν μιμεῖται καὶ κύκλῳ κινεῖται] Plotinus Ennead. II lib. II p. 107 διὰ τὴν κύκλῳ κινεῖται (ὁ κόσμος); ὅτι νοῦν μιμεῖται.)

Κεφ. η'.

Ἐπεὶ νοῦ καὶ ψυχῆς, καὶ ὅτι ἀθάνατος.

^a Ἐστὶ δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ

πρώτη ^a, ἔχουσα μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ εἶναι, τελειοῦσα δὲ τὴν ψυχὴν ^b, ὡσπερ ἥλιος τὰς ὄψεις ^c. Τῶν δὲ ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ ^d καὶ ἀθάνατοι, αἱ δὲ ἄλογοι καὶ θνηταί. Καὶ αἱ μὲν ἐκ τῶν πρώτων, αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν ^e. Πρώτον δὲ δευτέρου ἐστὶ ψυχὴ ζητητέον. Ὅτι τοῖνυ διαφέρει τὰ ἐμψυχα τῶν ἀψυχῶν, τοῦτο ἐστὶ ψυχὴ. Διαφέρει δὲ κινήσει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, νοήσει. Ἐστὶν ἄρα ψυχὴ, ἄλογος μὲν, ζῶη αἰσθητικὴ καὶ φανταστικὴ· λογικὴ δὲ αἰσθησεως καὶ φαντασίας ἀρχουσα, καὶ λόγῳ χρωμένη. Καὶ ἡ μὲν ἄλογος τοῖς σωματικοῖς ἔπεται πάθεσιν· ἐπιθυμεῖ γὰρ ἄλόγως καὶ ὀργίζεται· ἡ δὲ λογικὴ τοῦ τε σώματος μετὰ λόγου καταφρονεῖ, καὶ πρὸς τὴν ἄλογον μαχομένη, κρατήσασα ^f μὲν ἀρετῆν, ἠττηθεῖσα δὲ κακίαν ποιεῖ. Ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι τε γινώσκει θεοῦς ^g. (Ὦνητὸν δὲ οὐδὲν ἀθάνατον οἶδε·) τῶν τε ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὡς ἄλλοτριῶν καταφρονεῖ, καὶ τοῖς σώμασιν ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονη ^h· καλῶν μὲν γὰρ καὶ νέων ὄντων ἀμαρτάνει, γηρῶντων δὲ ἐκείνων ἀκμάζει. Καὶ πᾶσα μὲν σπουδαία ψυχὴ κέχρηται νῶν· νοῦν δὲ οὐδὲν σῶμα γεννᾷ· πῶς γὰρ ἂν τὰ ἀνόητα νοῦν γεννήσαι ⁱ; Ὀργάνῳ τε χρωμένη τῷ σώματι, οὐκ ἐστὶν ἐν τούτῳ ^k. ὡσπερ οὐδὲ ὁ μηχανοποιὸς ἐν τοῖς μηχανοποιήμασι· καίτοι πολλὰ τῶν μηχανημάτων οὐδενὸς ἀπομένου κινεῖται. Εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ σώματος παρατρέπεται πολλὰκις ^l, θαυμάζειν οὐ δεῖ· καὶ γὰρ καὶ αἱ τέχναι τῶν ὀργάνων βλαβέντων ἐνεργεῖν οὐκ ἂν δύναιντο.

^a Ἐστὶ δὲ τις δύναμις, οὐσίας μὲν δευτέρα, ψυχῆς δὲ πρώτη] Proclus Elem. theol. cap. XX p. 424 πάντων σωμάτων ἐπέκεινα ἐστὶν ἡ ψυχῆς οὐσία, καὶ πασῶν ψυχῶν ἐπέκεινα ἡ νοερά φύσις, καὶ πασῶν τῶν νοερῶν ὑποστάσεων ἐπέκεινα τὸ ἔν. Idem Theol. Plat. lib. III cap. 9 p. 135 καὶ ἡ μὲν οὐσία τὸ μόνιμον τοῦ ὄντος, καὶ τὸ ταῖς πρωτίσταις ἀρχαῖς συνυφαινόμενον, καὶ ἀνεκφοίτητον τοῦ ἑνός. — ^b τελειοῦσα

Cap. VII.

De mundi natura et æternitate.

Mandum vero ipsum neque mortalem neque genitum esse necesse est. Et sempiternum quidem, quia hoc intereunte non licet aut deteriorem aut meliorem aut eundem aut indigestam molem efficere. Si deteriorem, pravus profecto fuerit qui ex meliore deterius faciat; si meliorem, utique imbecillus fuit, qui initio id quod melius est, non procreavit: si eundem, operam perdet: si indigestam molem, at hoc ne audire quidem fas est. Cæteroque mundum non esse genitum, hæc satis clara sunt signa; si enim non occidit, ne ortus quidem est, quoniam omnia orta occidunt, et quia necesse est, quam dei bonitate sit mundus, semper et deum bonum esse et mundum exstare: quemadmodum una cum sole et igne lumen subsistit et cum corpore umbra. Corporum porro, quæ in mundo sunt, alia mentem imitantur

atque in orbem torquentur, alia animum, et recta tendunt, ignis quidem et aer sursum ascendentes, terra vero et aqua deorsum commeantes, denique inter orbem conficientes sphaera quidem inerrans ab ortu, septem autem reliquæ ab occasu feruntur. Verum harum rerum causæ cum aliæ multæ sunt, tum illa potissimum, ne si celer sit sphaerarum ambitus, imperfecta generatio maneat. Sed quum motus diversus sit, diversam quoque corporum naturam esse oportet, ac neque comburere neque refrigerare corpus cæleste, neque aliud quid præterea facere eorum quæ quatuor elementorum propria habentur. Quum autem mundus globosus sit, cuius rei argumentum signifer orbis est, et cuiusvis globi pars inferior medium sit (ab omnibus enim partibus longissime abest,) gravia deorsum et in terram feruntur. Hæc vero cuncta dii efficiunt, mens ordinat, animus movet. Sed hæc quidem de diis jam prædicta sunt.

δὲ τὴν ψυχὴν] Iamblichus Segm. V cap. 11 ψυχὴ ἀπὸ νοῦ τελειοῦται. — ^c ὥσπερ ἥλιος τὰς ὀψεις] Mentis cum sole comparatio satis frequens. Proclus in Tim. lib. III p. 183 ἀνάλογον γὰρ ἤλιπ μὲν νοῦς, τῷ ἀφ' ἡλίου φωτὶ ἡ ψυχὴ, τῇ δὲ αὐτῇ ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἡ μεριστὴ ζωὴ. — ^d ψυχῶν αἱ μὲν εἰσι λογικαὶ] Vid. Iamblich. Sect. VIII cap. 6 p. 162. — ^e αἱ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων παράγονται θεῶν] codd. αἱ δὲ ἐκ δευτέρων παράγονται θεῶν. Cf. Alcinoüs cap. 23 ψυχὴν γὰρ παραλαμβάνοντες ἀνθρωπίνην ἀθάνατον οὖσαν παρὰ τοῦ πρώτου θεοῦ οἱ τὰ θνητὰ γένη δημιουργοῦντες θεοὶ δύο αὐτῇ προσέθεσαν μέρος θνητὰ ἐπὶ Plato Tim. p. 41. D. τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς ἀθανάτω θνητὸν προσυφαίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῶα κτλ. — ^f κρατήσασα μὲν ἀρετῆν] Vid. Theagis de virtutibus loca in Phil. Græc. Fragm. vol. II pag. 18 seqq. et Plotin. Ennead. I lib. I cap. 8. — ^g ἀθάνατον δὲ αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, ὅτι γινώσκει θεούς] Vid. Plotin. Ennead. IV lib. VII cap. 10 p. 464. — ^h καὶ τοῖς σώμασιν ὡς ἀσώματος ἀντιπέπονθε] Cf. Marsil. Ficin. Theol. Plat. lib. IX cap. 2-3. — ⁱ γεννήσαι] sic scripsi; codd. γεννήσοι. — ^k οὐκ ἔστιν ἐν ταύτῃ] Cf. Plotin. Ennead. I lib. I cap. 3 et 4. Aliter auctor Pœmandri p. 11 ψυχὴ δ' ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον τοῦτον· ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ πνεύματι, τὸ πνεῦμα ἐν τῷ σώματι. — ^l παρατρέπεται πολλάκις] Iamblichus de Myst. segm. I cap. 7 ῥοπή καὶ σχέσει καὶ νεύσει κρατεῖται, ὀρέξεσθαι τε τοῦ χείρονος, καὶ οικειῶσαι τῶν δευτέρων κατέχευται. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ προνοίας καὶ εἰμαρμένης καὶ τύχης.

Τὴν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν ^a ἔστι μὲν καὶ ἐκ τούτων ἰδεῖν. Πόθεν γὰρ ἡ τάξις τῷ κόσμῳ, εἴπερ μηδὲν

ἦν τὸ τάττον; Πόθεν δὲ τὸ πάντα τινὸς ἕνεκα γίνεσθαι, ὅσον ἀλογον μὲν ψυχὴν, ἵνα αἰσθησις ἢ· λογικὴν δὲ ἵνα κοσμηῖται ἡ γῆ; Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν φύσιν προνοίας ἰδεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ὅμματα διαφανῆ ^b πρὸς τὸ βλέπειν κατασκευάσται· ἡ δὲ βίε ὑπὲρ τὸ στόμα διὰ τὸ κρίνειν τὰ δυσώδη· τῶν δὲ ὀδόντων οἱ μέσοι μὲν ὀξεῖς, διὰ τὸ τέμνειν, οἱ δὲ ἔνδον πλατεῖς, διὰ τὸ τρίβειν τὰ σιτία. Καὶ πάντα δὲ ἐν πᾶσιν οὕτω κατὰ λόγον δρῶμεν. Ἀδύνατον δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐσχάτοις τοσαύτην εἶναι πρόνοιαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις μὴ εἶναι. Αἱ τε ἐν τῷ κόσμῳ μαντεύεται καὶ θεραπεῖται ^c σωματῶν γινόμεναι τῆς ἀγαθῆς προνοίας εἰσι τῶν θεῶν. Τὴν δὲ τοιαύτην περὶ τὸν κόσμον ἐπιμέλειαν οὐδὲν βουλομένους οὐδὲ πονοῦντας ^d τοὺς θεοὺς ἡγητέον ποιεῖσθαι· ἀλλ' ὥσπερ τῶν σωματῶν τὰ δύναιμι ἔχοντα ^e αὐτῶ τῷ εἶναι ^f ποιεῖ ἢ ποιεῖ· ὅσον ἥλιος φωτίζει καὶ θάλαπαι αὐτῷ μόνῳ τῷ εἶναι· οὕτω πολὺ μᾶλλον ἡ τῶν θεῶν πρόνοια ^g αὐτῇ τε ἀπόνως καὶ τοῖς προνοουμένοις ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται· ὥστε καὶ αἱ τῶν Ἐπικουρείων λένονται ζητήσεις· τὸ γὰρ θεῖον φασὶν οὐδὲ αὐτὸ πράγματα ἔχειν, οὐδὲ ἄλλοις παρέχειν ^h. Καὶ ἡ μὲν ἀσώματος περὶ τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς πρόνοια τῶν θεῶν ἔστι τοιαύτη· ἡ δὲ ἐκ τῶν σωματῶν καὶ ἐν τοῖς σώμασιν ἕτερα τε ταύτης ἔστι, καὶ εἰμαρμένη καλεῖται ⁱ, διὰ τὸ μᾶλλον ἐν τοῖς σώμασι ^k φαίνεσθαι τὸν εἰρμόν, περὶ ἣν καὶ ἡ μαθηματικὴ εἰρηται τέχνη. Τὸ μὲν οὖν μὴ μόνον ἐκ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θειῶν σωματῶν ^l διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ μάλιστα τὴν σωματικὴν φύσιν, εὐλογόν τέ ἔστι καὶ ἀληθές, καὶ διὰ τοῦτο ὑγιειάν τε καὶ νόσον, εὐτυχίας τε καὶ δυστυχίας, κατ' ἀξίαν ἐκείθεν γίνεσθαι ὁ λόγος εὕρισκε. Τὸ δὲ ἀδικίας τε ^m καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδόναι, ἡμᾶς μὲν ἀγαθούς, τοὺς δὲ θεοὺς ποιεῖν ἔστι κακούς· εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνο λέγειν ἐθέλοι τις, ὡς δλωρ μὲν τῷ κόσμῳ καὶ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἐπ' ἀγαθῷ γίνεται πάντα ⁿ, τὸ δὲ τραφῆναι κακῶς ἢ τὴν φύσιν

Cap. VIII.

De mente et anima, eamque esse immortalem.

Est autem quædam vis inferior quidem quam substantia, sed superior quam anima, a substantia mutuans vitam, animam vero ita perficiens, ut oculos sol. Animarum porro aliæ sunt rationis compotes et immortales, aliæ rationis expertes mortalesque; inter quas illæ a primis, hæ a secundis diis producuntur. Sed primum, quid sit anima, investigandum. Quo igitur animata ab inanimatis differunt, hoc anima est. Differunt autem motu, sensu, imaginatione, intelligentia. Est ergo anima rationis expertis, vita quæ sensu et conceptis imaginibus movetur; rationis compos, quæ sensus et imaginationem moderatur, ac ratione utitur. Et ratione quidem carens anima corporis sequitur affectiones; insane animæ et concupiscit et irascitur, at rationis particeps cum

ratione corpus contemnit, initoque cum irrationali anima certamine superior facta virtutem, inferior discedens malitiam efficit. Cæterum eam immortalem esse necesse est, quia tum deorum notitiam habet: (quippè nihil mortale immortalia novit:) tum res humanas tanquam alienas despicit, et ut incorporea a corporibus abhorret: quam diu enim corpora hominum pulchra et juvenilia sunt, tam diu delinquit anima; quodsi consenuerunt, viget. Jam vero omnis generosa anima mente indiget, nullum autem corpus mentem gignit; quomodo enim res dementes mentem gignant? Sed quamvis corpore tanquam instrumento utatur, non tamen in eo est, ut nec machinarum faber in ipsis machinis inest, licet multa machinamenta a nemine tacta moveantur. Sin autem corporis vitio sæpenumero a recta via deducitur, id non debet mirum videri, propterea quod etiam artificia instrumentis corruptis cessant.

ἀσθενηστέρως ἔχειν τὰ παρὰ τῆς εἰμαρμένης ἀγαθὰ εἰς τὸ χεῖρον μεταβάλλει· ὡσπερ τὸν ἥλιον ὁ ἀγαθὸν ὄντα πᾶσι, τοῖς ὀφθαλμῶσιν ἢ πυρρῶσσι βλαβερὸν εἶναι συμβαίνει. Διὰ τί γὰρ Μασσαγέται ὁ μὲν τοὺς πατέρας ἐσθίουσι, Ἑβραῖοι δὲ περιτέμνονται, Πέρσαι δὲ τὴν εὐγένειον αὐτοῦσιν; πῶς δὲ Κρόνον τε καὶ Ἄρην κακοποιούς λέγοντες πάλιν ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, φιλοσοφίαν τε καὶ βασιλείαν, στρατηγίας τε καὶ θησαυροὺς εἰς ἐκείνους ἀνάγοντες; Εἰ δὲ τρίγωνα καὶ τετράγωνα λέξουσιν, ἀποπον τὴν μὲν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν πανταχοῦ τὴν αὐτὴν μένειν, τοὺς δὲ θεοὺς ἐκ τῶν τόπων μεταβάλλεσθαι. Τὸ δὲ καὶ πατέρων εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν προλέγειν, ὡς οὐ πάντα ποιοῦντων, τινὰ δὲ σημερινόντων μόνον τῶν ἀστέρων διδάσκει· πῶς γὰρ ἂν τὰ πρὸ τῆς γενέσεως ἐκ τῆς γενέσεως γένοιτο; Ὡσπερ τοίνυν πρόνοια καὶ εἰμαρμένη ἐστὶ καὶ περιέθνη καὶ πόλις, ἐστὶ δὲ καὶ περὶ ἕκαστον ἀνθρώπου· οὕτω καὶ τύχη, περὶ ἧς καὶ λέγειν ἀπόλουθον. Ἡ τοίνυν τὰ διάφορα καὶ τὰ παρ' ἑπιπέδα γινόμενα πρὸς ἀγαθὸν ἑτάσσουσα δυνάμεις τῶν θεῶν τύχη νομίζεται, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα κοινῇ τὰς πόλεις τὴν θεὸν προσήκει τιμᾶν· πᾶσα γὰρ πόλις ἐκ διαφόρων πραγμάτων συνίσταται. Ἐν τοῖς ὑπὸ σελήνην δὲ τὴν δυνάμιν ἔχει, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἐν ἐκ τύχης ἂν γένοιτο. Εἰ δὲ κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν, ἀγαθοὶ δὲ πένονται, θαυμάζειν οὐ δεῖ· οἱ μὲν γὰρ πάντα, οἱ δὲ δι' οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Καὶ τῶν μὲν κακῶν ἢ εὐτυχία οὐκ ἂν ἀφέλοι, τὴν κακίαν, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς ἢ ἀρετὴ μόρον ἀρέσει.

^a τὴν δὲ τῶν θεῶν πρόνοιαν] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15. — ^b ὄμματα διαφανῆ] Vid. Xenoph. Memorab. lib. I cap. IV, 6. — ^c μαντεῖα καὶ θεραπεῖαι] Proclus in Tim. lib. I p. 49 utramque scientiam Minervæ, hoc est, providentiæ divinæ munera esse docet. Cf. Iamblichus de Myst. Segm. III cap. 3. — ^d πονοῦντας] scripsi cum Galeo; codd. ποιοῦντας. — ^e τῶν σωμάτων τὰ δυνάμιν ἔχοντα] posui cum Orellio; libri τῶν σωμάτων τὴν δυνάμιν ἔχόντων. — ^f αὐτῶ τῶ εἶναι ποιεῖ ἢ ποιεῖ] Proclus element. theol. cap. 120 seqq. ὄντες γὰρ (οἱ θεοὶ) οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀγαθότης, αὐτῶ τῶ εἶναι τοῖς πᾶσιν ἀφθόνως τ' ἀγαθὰ χορηγοῦσιν — ^g πρόνοια] cf. Proclus theol. Plat. lib. I cap. 15 pag. 41. — ^h παρέχειν] Epicurus ap. Diog. Laert. X, 139 τὸ μακάριον καὶ ἀφθαρτον οὐτὲ αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὐτὲ ἄλλω παρέχει cf. Cicero de nat. deor. I, 17. — ⁱ εἰμαρμένη καλεῖται] Vide Proclum in Tim. p. 321 seq. et Iamblichum

apud Stobæum Eclog. lib. I cap. IV p. 178 ed. Heeren. — ^k ἐν τοῖς σώμασι] correxi cum Orellio; vulgo τοῖς σώμασι. — ^l θείων σωμάτων] sidera intelligit. — ^m τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας εἰς τὴν εἰμαρμένην ἀποδιδόναι] correxi; codd. τὸ δὲ ἀδικίας τε καὶ ἀσελγείας ἐκ τῆς εἰμαρμένης διδόναι. — ⁿ ἐπ' ἀγαθῶ γίνεται πάντα] Iamblichus de Myst. Segm. I cap. 18; item Segm. IV cap. 4 seqq. ὅτι τοίνυν οὐτε τούτων (τῶν ἀδικῶν) αἰτιατέον τοὺς θεοὺς, αὐτοῖσιν μὲν πρόδηλον· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ ἀγαθῶν εἰσιν αἴτιοι· καὶ οἱ θεοὶ κατ' οὐσίαν ἔχουσι τὸ ἀγαθόν· οὐδὲν ἄρα ἀδικον ποιοῦσι. — ^o ὡσπερ τὸν ἥλιον] Cf. Iamblichus lib. I Segm. XVI p. 32. — ^p Μασσαγέται] Vid. Dionys. Alexandr. Perieg. vs. 739 seq. et Porphyrius de abstin. IV, 21. — ^q εὐγένειαν σώζουσι] cf. Herodot. I, 134. — ^r Κρόνον τε καὶ Ἄρην κακοποιούς] Hanc astrologorum opinionem exagitat Iamblichus Segm. I cap. 18. Cf. Manetho apotelesm. III, 18 et 61 seq. de Saturni et Martis stellis. — ^s τρίγωνα καὶ τετράγωνα] i. e. si quis coeli et stellarum status, quo nati sint homines, diversitatem a triangulis et quadratis repetat. Vid. Plotin. Ennead. lib. III. II cap. 3. — ^t εὐγένειαν ἢ δυσγένειαν προλέγειν] Vid. Origenem ap. Euseb. Pr. Evang. lib. VI. p. 192. — ^u διδάσκει] scripsi; codd. διδάσκειν. — ^v τύχη νομίζεται] Differt a fortuna casus sive ταυτόματων, ita ut fortuna opponatur iis quæ homines intendunt: casus iis quæ natura fieri consueverunt. — ^w κακοὶ μὲν εὐτυχοῦσιν] Vid. Plotin. Ennead. III lib. II cap. 6, 7 et 15. — ^x οἱ δὲ δι' οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι] scripsi; codd. οἱ δὲ οὐδενὸς πλοῦτον ποιοῦσι. Cæterum ποιοῦσι hoc sensu pro ποιοῦνται dixit etiam Thuc. V, 42. — ^y ἀφέλοι] i. e. ἀφείλιτο. — ^z ἀρέσει] cum Holstenio; ἀρέσει Gal.)

Κεφ. ι'.

Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας.

Οἱ δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι ἄλλιν τῶν περὶ ψυχῆς δέονται. Τῆς γὰρ ἀλόγου ἰούσης εἰς τὰ σώματα καὶ θυμὸν εὐθὺς καὶ ἐπιθυμίαν ποιοῦσης, ἢ λογικῆ τούτοις ἐφεστηκυῖα τριμερῆ ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ἐκ λόγου καὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. Ἀρετὴ δὲ λόγου μὲν φρόνησις^b, θυμοῦ δὲ ἀνδρεία^c, ἐπιθυμίας δὲ σωφροσύνη^d, δλης δὲ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη^e. Δεῖ γὰρ

Cap. IX.

De providentia, fato et fortuna.

Deorum providentiam et ex his colligere licet. Unde enim mundo nasceretur ordo, si nihil esset quod ordi-

naret? Qui fit etiam, ut omnia alicujus rei causa producantur, verbi causa anima irrationalis, ut sensus sit, rationalis, ut terra ornetur? Quin etiam e rerum naturalium cura intelligi potest. Quippe tum oculi pellucidi ad videndum effecti sunt, tum nares super os locatæ, ut

τὸν λόγον κρίνειν τὰ δέοντα, τὸν δὲ θυμὸν λόγῳ πειθόμενου τῶν δοκούντων δεινῶν καταφρονεῖν, τὴν δὲ ἐπιθυμίαν μὴ τὸ φαινόμενον ἡδύ, ἀλλὰ τὸ μετὰ λόγου διώκειν. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων ὁ βίος γίνεται δίκαιος: ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη ἰ μικρὸν τι μέρος ἐστὶν ἀρετῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν τοῖς πεπαιδευμένοις πάσας ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν δὲ τοῖς ἀπαιδευτοῖς ὁ μὲν ἐστὶν ἀνδρείος καὶ ἀδίκος, ὁ δὲ σώφρων καὶ ἀνόητος, ὁ δὲ φρόνιμος καὶ ἀκόλαστος· ὡς περ οὐδὲ ἀρετὰς προσήκει καλεῖν λόγου τε ἐστερημένας, καὶ ἀτελεῖς οὐσας, καὶ τῶν ἀλόγων τισὶ παραγινόμενας. Ἡ δὲ κακία ἐκ τῶν ἐναντίων θεωρήσθω· λόγου μὲν ἀνοία, θυμοῦ δὲ δειλία, ἐπιθυμίας δὲ ἀκολασία, ὄλης δὲ τῆς ψυχῆς ἀδικία. Γίνονται δὲ αἱ μὲν ἀρεταὶ ἐκ πολιτείας ὀρθῆς^ε καὶ τοῦ τραφεῖναι καλῶς καὶ παιδευθῆναι, αἱ δὲ κακίαι ἐκ τῶν ἐναντίων.

^ο Οἱ δὲ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας λόγοι] Vide Platonem de Republ. lib. IV cap. 16 pag. 441 seqq.; Proclum dissert. 3a in Plat. Rempubl. p. 407 seqq.; Alcinoium cap. 28. — ^δ ἀρετῆ δὲ λόγου μὲν φρόνησις] confer similem Theagis locum vol. II pag. 21. Cæterum Alcinoius cap. 28 ἡ μὲν δὴ φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέ-

ρων. — ^ε ἀνδρεία] Alcinoius l. c. ἡ δὲ ἀνδρεία ἐστὶ δόγματος ἐννόμου σωτηρία περὶ δεινοῦ τε καὶ μὴ δεινοῦ. — ^δ σωφροσύνη] Alcinoius l. c. ἡ δὲ σωφροσύνη τάξις περὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ὀρέξεις καὶ τὴν εὐπειθειαν αὐτῶν πρὸς τὸ ἡγεμονικόν· τοῦτο δὲ εἶη ἐν τὸ λογιστικόν. — ^ο δικαιοσύνη] *justitia proprie dicitur virtus suum cuique tribuens, ad quam spectant verba ἡ γὰρ περὶ χρήματα δικαιοσύνη κτλ.; deinde tam late patere perhibetur, ut omnes virtutes comprehendat. Quamobrem Polus Lucanus (vol. II, p. 26) ait: δοκεῖ μοι τῶν ἀνδρῶν τὰν δικαιοσύναν ματέρα τε καὶ τιθάναν τῶν ἄλλων ἀρετῶν προσεῖπέν κτλ. Cf. Alcinoius l. c. — ^ε Cf. Iamblichus apud Stobæum Flor. IX, 38-39. — ^ε πολιτείας ὀρθῆς] *Possis intelligere et rectam civitatis gubernandæ formam et rectam vivendi viam. Sic Hippodamus (vol. II p. 10) καὶ ταῦτα μὲν ἐγώ φημι ἔμμεν τὸ ὀνομαζόμενον Ἀμαθελίας κίρας· ἐν εὐνομίᾳ γὰρ τὰ πάντα ἐντί· καὶ ἀνευ ταύτας οὕτε γεννᾶται τὸ μέγιστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀγαθόν, οὔτε γενναθὲν καὶ αἰξαθὲν δύναϊτό κα διαμένειν. Similiter Plato Tim. p. 20 Τίμαιός τε γὰρ εἶδε, ἐθνομωτάτης ὡν πόλεως τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Λοκρίδος, οὐσία**

male olentia discernant; ex dentibus vero medii acuti ad escas morsu dividendas, interiores lati sunt ad conficiendas. Sic autem omnia in omnibus rationi consentanea esse videmus. At fieri non potest, ut quum in extremis adeo sit occupata providentia, in primis deficiat. Quæ præterea in mundo eveniunt vaticinationes corporumque sanatio, salutari deorum providentia reguntur. Talein autem mundi curam a diis neque cupientibus quidquam neque laborantibus haberi statuendum; sed ut corpora valentia quidquid agunt, sua substantia exsequuntur quemadmodum sol ipsa tantum natura sua res cunctas illustrat ac tepescit: sic multo magis deorum providentia nullo suo labore iis quos fovet beneficia dat. Quamobrem etiam Epicureorum quæstiones solutæ sunt; nam numen, inquit, divinum neque ipsum habet negotii quidquam, neque aliis exhibet. Atque incorporea quidem deorum providentia circa corpora et animos talis est; sed quæ ex corporibus orta et corporibus inhærens ab hac differt, fatalis necessitas vocatur, propterea quod magis in corporibus causarum series appareat, ad quam scrutandam mathematica quoque inventa est. Quocirca non solum deorum numine, sed divinis etiam corporibus res humanas cum alias regi, tum maxime corpoream naturam, rationi veritatique consentaneum est ideoque sanitatem et morbum, res prosperas et adversas, pro cuiusque dignitate inde nasci ratio evincit. At scelera et contumelias petulantè factas fato assignare, nihil aliud est quam nos bonos, deos autem malos efficere; nial quis forte illud respondere vult, in univèrsam a mundo et hominibus naturali nitore excellentibus cuncta

bene geri, sed malam educationem vel naturam imbecilliore fatalia bona in deterius mutare; quemadmodum solem, licet bonus sit omnibus, lippientibus tamen vel febricitantibus damnosum esse constat. Cur enim Massagetæ parentes vorant, Hebræi circumciduntur, Persæ nobilitatem conservant? Qui fit præterea, ut Saturnum et Martem, quos maleficos appellant, rursus beneficos judicent, qua philosophiam et regnum, qua sunnaam imperii bellique administrandi et thesaurorum iis permittentibus? Quodsi triangula et quadrata commemorent, absurdum fuerit, quum humana virtus ubique eadem maneat, deos sedes suas mutare. Atqui prædicta parentum nobilitas aut ignobilitas stellas non omnia efficere, sed nonnulla tantum significare docet. Quomodo enim quæ ante ortum fuerunt ex ipso ortu nascantur? Quemadmodum ergo providentia et fatum non magis circa gentes et urbes, quam circa singulos homines est: ita et fortuna, de qua superest, ut disseramus. Igitur deorum potestas, quæ diversa ac præter expectationem accidentia ad hominum utilitatem refert, fortuna existimatur, et idcirco urbes potissimum communem huic deæ cultum adhibere decet; quælibet enim urbs ex diversis negotiis constat. Ea sub luna imperium obtinet, quando supra lunam nihil omnino fortuito accidit. Sin autem mali homines felicitate florent, boni in egestate versantur, non est mirandum: illi enim maximi faciunt divitias, hi pro nihilo putant. Et malis quidem res prosperæ pravitatem non eripiant, bonis autem sola virtus suffecerit.

καὶ γένει οὐδενὸς ὑστερος ὢν τῶν ἐκεῖ, τὰς μαγίστας μὲν ἀρχάς τε καὶ τιμὰς ἐν τῇ πόλει μεταχειρίζεται, φιλοσοφίας δὲ κατ' ἐμὴν δόξαν ἐπ' ἄκρον ἀπάσης ἐλήλυθε. Vide Proclum in Tim. p. 22. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ ὀρθῆς πολιτείας καὶ φαύλης.

Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς ^α. Ἐοίκασι γὰρ οἱ μὲν ἀρχοντες τῶν λόγων, οἱ δὲ στρατιώται τῶν θυμῶν, οἱ δὲ δήμοι ταῖς ἐπιθυμίαις. Καὶ ὅπου μὲν κατὰ λόγον πράττεται πάντα ^β, καὶ ὁ πάντων ἀριστος ἀρχεῖ, βασιλεία γίνεται· ὅπου δὲ κατὰ λόγον τε καὶ θυμὸν πλείους ἑνὸς ἀρχοῦσιν, ἀριστοκρατῆαν εἶναι συμβαίνει· ὅπου δὲ κατὰ ἐπιθυμίαν πολιτεύονται, καὶ αἱ τιμαὶ πρὸς τὰ χρήματα ^γ γίνονται, τιμοκρατία ἢ τοιαύτη πολιτεία καλεῖται. Ἐναντία δὲ, βασιλεία μὲν τυραννίς, ἢ μὲν γὰρ μετὰ λόγου πάντα ^δ, ἢ δὲ οὐδὲν κατὰ λόγον ποιεῖ· ἀριστοκρατία δὲ δλιγαρχία, ὅτι οὐχ οἱ ἀριστοί, ἀλλ' ὀλίγοι κάκιστοι ἀρχοῦσι· τιμοκρατία δὲ δημοκρατία, ὅτι οὐχ οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, ἀλλ' ὁ δῆμος κύριός ἐστι πάντων.

^α Καὶ αἱ πολιτεῖαι δὲ κατὰ τὴν τριμέρειαν γίνονται τῆς ψυχῆς] cf. Proclus in Tim. lib. I pag. 11; Plato de Rep. lib. IV p. 449 et 453, item lib. VIII init. nec non Plotinus Enn. IV lib. IV cap. 17. — ^β Cf. Pseudoplutarchus de vita et poesi Homeri cap. 182 vol. XIV p. 566 ed. Hutten. — ^γ χρήματα] edidi ex Orellii conjectura; codd. χρήσιμα. — ^δ πάντα ¹ scripsi cum eodem; libri πάντως. —)

Κεφ. ιβ'.

Πόθεν τὰ κακά, καὶ ὅτι κακοῦ φύσις οὐκ ἐστίν.

Ἄλλὰ πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιοῦντων, τὰ κακά ἐν τῷ κόσμῳ ^α; Ἡ πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο βῆτέον, ὅτι θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιοῦντων, κακοῦ φύσις οὐκ ἐστίν, ἀπουσία δὲ ἀγαθοῦ γίνεται, ὥσπερ καὶ σκότος αὐτὸ μὲν οὐκ ἐστίν, ἀπουσία δὲ φωτὸς γίνεται. Ἀνάγκη δὲ, εἴπερ ἐστίν, ἢ ἐν θεοῖς εἶναι, ἢ νοῖς, ἢ ψυχαῖς, ἢ σώμασιν. Ἄλλ' ἐν μὲν θεοῖς οὐκ ἐστίν, ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός ^β. Εἰ δὲ νοῦν τίς φησὶ κακόν, νοῦν ἀνόητον λέγει· εἰ δὲ ψυχὴν, χεῖρονα ποιήσει σώματος· πᾶν γὰρ σῶμα καθ' αὐτὸ κακίαν οὐκ ἔχει· εἰ δὲ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄλογον, κερωρισμένα μὲν μὴ εἶναι κακά, συνελθόντα δὲ κακίαν ποιεῖν. Εἰ δὲ δαίμονας τις λέγει κακοῦς ^γ, εἰ μὲν ἐκ θεῶν τὴν δύναμιν ἔχουσιν, οὐκ ἂν εἴεν κακοί, εἰ δὲ ἀλλαχόθεν, οὐ πάντα ποιοῦσιν οἱ θεοί. Εἰ δὲ μὴ πάντα ποιοῦσιν, ἢ βουλόμενοι οὐ δύνανται, ἢ δυνάμενοι οὐ βούλονται· ὦν οὐδέτερον πρέπει θεῶν. Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ φύσει κακόν, ἐκ τούτων ἔστιν ἰδεῖν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας ^δ, καὶ τούτων οὐ πάντων, οὐδὲ αἰ φαίνεται τὰ κακά. Ταῦτα δέ, εἰ μὲν δι' αὐτὸ τὸ κακὸν ἡμάρτανον ἀνθρώποι, αὐτῇ ἂν ᾖ ἢ φύσις κακῆ· εἰ δὲ ὁ μὲν μοιχεύων τὴν μὲν μοιχείαν ἡγείται κακόν, τὴν δὲ ἡδονὴν ἀγαθόν· ὁ δὲ φονεύων τὸν μὲν φόνον ἡγείται κακόν, τὰ δὲ χρήματα ἀγαθὰ· ὁ δὲ ἐχθρὸν κακῶς ποῖων τὸ μὲν κακῶς ποιῆσαι κακόν, τὸ δὲ τὸν ἐχθρὸν ἀμύνασθαι ἀγαθόν, καὶ πάντα οὕτως ἀμαρτάνει ψυχῆ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακά· (ὥσπερ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται

Cap. X.

De virtute et vitio.

Sermones de virtute et vitio rursus ea quæ de anima disputavimus requirunt. Namque anima irrationali in corpus inclusa ibique statim iram et cupiditatem procreante, rationis compos corporum præses tripartitam animam ex ratione, ira et cupiditate facit. Virtus autem rationis est prudentia, iræ fortitudo, cupiditatis temperantia, totius denique animæ justitia. Oportet enim rationem ea quæ decent judicare, iram rationi obedientem quæ videntur horribilia contemnere, cupiditatem non quod jucundum apparet, sed quod cum ratione sit sequi. Quæ si ita sunt, vitæ degendæ ratio justa evadit: nam quæ circa pecunias versatur justitia, exigua quædam virtutis pars est, et idcirco in hominibus eruditus omnes virtutes notantur; inter ineruditos unus fortis est et injustus, alius temperans et stultus, tertius prudens et intemperans: quemadmodum ne virtutes quidem vocari convenit illas quæ ratione carent, et mance sunt, et brutis quibusdam animalibus insunt. Vitium ex contrariis spectetur; rationis quidem contrarium dementia,

iræ autem timiditas, cupiditatis vero intemperantia, totius denique animæ injustitia. Nascuntur porro virtutes ex recta vivendi via liberalique tum educatione tum doctrina, vitia ex contrariis.

Cap. XI.

De recta et prava civitatis forma.

Sed civitates quoque secundum tripartitam animi divisionem constituuntur. Similes enim sunt reipublicæ rectores rationi, milites iræ, populi cupiditatibus. Ubi ergo cuncta rationi convenienter peraguntur, et omnium optimus imperat, regnum oritur: ubi vero simul cum ratione, simul per iram plus uno dominatur, optimatum civitatem esse constat: ubi denique cupide et ambitiose rempublicam gerunt, et honores pecuniæ respectu civibus habentur, talis respublica civitas divitiis censa appellatur. Contraria autem regno tyrannis, quia illud cum ratione omnia, hæc nihil rationi convenienter facit: item optimatum civitati paucorum potentia, quod non optimates, sed pauci iique pessimi summæ rerum præsent; civitati denique divitiis censeæ populi imperium

σκότος φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει ° μὲν οὖν ψυχῇ, ὅτι ἐφίεται ἀγαθοῦ, πλανᾶται δὲ περὶ τὸ ἀγαθόν, ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν ἰοῦσία. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ πλανᾶσθαι, καὶ πλανηθεῖσαν θεραπεύεσθαι, πολλὰ παρὰ θεῶν γινόμενα ἔστιν ἰδεῖν. Καὶ γὰρ τέχνηαι καὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἀραὶ °, εὐχαί τε καὶ θυσαίαι καὶ τελεταί, νόμοι τε καὶ πολιτεαί, δίκαι τε καὶ κολάσεις διὰ τὸ κωλύειν ψυχὰς ἀμαρτάνειν ἐγένοντο· καὶ τοῦ σώματος ἐξελευθούσας θεοὶ καθάρσιοι καὶ δαίμονες τῶν ἀμαρτημάτων καθαίρουσι.

° Ἄλλὰ πῶς θεῶν ἀγαθῶν ὄντων καὶ πάντα ποιούντων τὰ κακὰ ἐν τῷ κόσμῳ;] Vid. Proclum in Tim. p. 123; Iamblich. Theol. Ægypt. Sect. IV cap. 6, 7, 8, 9, 10; Maxim. Tyr. Dissert. XXV et alios. — ° ἐπειδὴ πᾶς θεὸς ἀγαθός] Cf. Democriti fragm. moral. 13. vol. I, p. 341 et Iamblichus de myster. sect. IV cap. 6. — ° εἰ δὲ δαίμονας τις λέγει κακούς] quod primus apud Græcos fecit Empedocles. Vid. vs. 1-10 vol. I pag. 1. In eadem sententia fuit Porphyrius apud Proclum in Timæum lib. I pag. 24 et 53 ac de abstin. II, 38 seqq. duplicem geniorum speciem tum bonorum tum malorum esse ducens. — ° περὶ δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργείας] Cf. Proclus in Tim. pag. 115 seq. et Plotin. Ennead. III lib. II cap. 3-7. — ° ἀμαρτάνει ψυχῇ, δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ· (ὡς περὶ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκότος φύσει μὴ ὄν) ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ] Ita legendum cum Orellio; vulgo hic scribebatur: ἀμαρτάνει ψυχῇ, καὶ δι' ἀγαθότητα γίνεται τὰ κακὰ, ὡς περὶ διὰ τὸ φῶς μὴ εἶναι γίνεται σκότος φύσει μὴ ὄν. Ἀμαρτάνει μὲν οὖν ψυχῇ. — ° ὅτι μὴ πρώτη ἐστὶν οἰοῦσία] sensus est: peccat animus propterea quod non, ut prima rerum omnium causa sive deus cuncta providet at-

que animadvertit, sed sæpe fallitur. — ° ἀραὶ correxit Orellius; vulgo ἀρεταί. —)

Κεφ. ιγ'.

Πῶς τὰ ἀτὰρα λέγεται γίνεσθαι. °

Περὶ μὲν οὖν θεῶν καὶ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τοῖς μῆτε διὰ φιλοσοφίας ἀχθῆναι δυναμένοις, μὴδὲ τὰς ψυχὰς ἀνιάτοις, ἀρίεσι ταῦτα. Περὶ δὲ τοῦ ° μὴ γενέσθαι ταῦτα ποτέ, μὴδὲ ἀλλήλων χωρίζεσθαι λείπεται λέγειν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα εἰπομεν γίνεσθαι. Πᾶν τὸ γινόμενον ἢ τέχνη, ἢ φύσει, ἢ κατὰ δύναμιν γίνεται. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην ἢ φύσιν ποιούντα πρότερα εἶναι τῶν ποιουμένων ἀνάγκη· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν μεθ' ἑαυτῶν συνίστησι τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ καὶ τὴν δύναμιν ἀχώριστον ἔχει· ὡς περὶ δὴ ἥλιος μὲν φῶς, πῦρ δὲ θερμότητα, χιών δὲ ψυχρότητα. Εἰ μὲν οὖν τέχνη τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοὶ, οὐ τὸ εἶναι, τὸ δὲ τοιόνδε εἶναι ποιοῦσι· πᾶσα γὰρ τέχνη τὸ εἶδος ° ποιεῖ. Πόθεν οὖν τὸ εἶναι τῷ κόσμῳ; Εἰ δὲ φύσει, πῶς τὸ φύσει ποιοῦν οὐχ ἑαυτοῦ τι δίδωσι ° τῷ γινομένῳ; ἀσωμάτων δὲ θεῶν ὄντων ἐχρῆν καὶ τὸν κόσμον ἀσωματόν εἶναι. Εἰ δὲ τοὺς θεοὺς σώματα λέγοι τις, πόθεν τῶν ἀσωμάτων ἢ δύναμις; Εἰ δὲ τοῦτο συγγορήσαιμεν, φθειρομένου τοῦ κόσμου τὸν ποιήσαντα φθεῖρεσθαι ἀνάγκη, εἴπερ κατὰ φύσιν ποιεῖ. Εἰ δὲ μὴ τέχνη μὴδὲ φύσει τὸν κόσμον ποιοῦσι θεοὶ, δυνάμει λείπεται μόνον. Πᾶν δὲ τὸ δυνάμει γινόμενον τῷ τῆν δύναμιν ἔχοντι συνοφίσταται. Καὶ οὐδὲ ἀπολέσθαι ποτέ τὰ οὕτως γινόμενα δύναται, εἰ μὴ τις τοῦ ποιούντος ἀφέλοι τὴν δύναμιν· ὥστε οἱ τὸν κόσμον φθειροντες ° θεοὺς μὴ εἶναι λέγουσιν, ἢ θεοὺς εἶναι λέγοντες τὸν θεὸν ποιοῦσιν ἀδύνατον. Δυνάμει μὲν οὖν πάντα

quando non pecuniosissimus quisque civium, sed populus omnium rerum dominus est.

Cap. XII.

Unde mala oriuntur, et mali naturam nullam esse.

Sed quo pacto, quum dii boni sint omniaque efficiant, mala sunt in mundo? Aut hoc ipsum primum quidem dici oportet, quum dii boni sint omniumque rerum auctores, malum natura non esse, sed boni absentia gigni, quemadmodum tenebræ quoque ipse per se non sint, sed lucis defectu oboriuntur. Est enim necesse, si modo malum est, aut in diis, aut in mentibus, aut in animis, aut in corporibus esse. At in diis non est, quum deus quilibet bonus sit. Quodsi quis mentem malam dicit, mentem stolidam appellat; sin animum, corpore deteriorum animum faciet; omne scilicet corpus per se malum non habet; si ex animo et corpore nasci affirmarit, absurda res erit, quæ separata mala non sunt, ipso coitu

ad aliquam pravitatem venire. Porro si quis malos genios esse ait, illi si a diis vires sumunt, mali non erunt; si aliunde, non omnia dii procreant. Quodsi non omnia procreant, aut volentibus deest facultas, aut facultatem habentibus voluntas; quorum neutrum deo decorum est. Nihil igitur in mundo natura malum esse ex his facile intelligitur. Verum in hominum eorumque non omnium actionibus, nec tamen semper, mala comparent. Quantum ad hæc, si propter ipsum malum homines delinquerent, ipsa utique natura mala foret: sed quum adulter adulterium quidem malum, voluptatem bonam, homicida eadem quidem malam, sed pecunias bonas existimat, et qui inimicis nocet nocere quidem malum, ulcisci autem inimicos bonum esse censet, et hac ratione animus omnem culpam committit, bonitatis causa mala fiunt; (quemadmodum, dum abest lux, tenebræ, quæ natura nullæ sunt, oboriuntur) delinquit ergo animus, quia bonum appetit, sed a bono aberrat, quia non est prima substantia. Sed ne a regula aberrat et si

ποιῶν ἐαυτῶ συνυφίστησι πάντα. Μεγίστης δὲ δυνάμεως οὐσης οὐκ ἀνθρώπους ἔδει καὶ ζῷα μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους καὶ δαίμονας. Καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας φύσεως διαφέρει ὁ πρῶτος θεός, τοσαύτη πλείους εἶναι τὰς μεταξὺ ἡμῶν τὸ κακίου δυνάμει ἀνάγκη. Πάντα γὰρ πλείστον ἀλλήλων κεχωρισμένα πολλά ἔχει τὰ μέσα.

• Πῶς τὰ αἰδία λέγεται γίνεσθαι] Duplicem Platonici æternitatem esse existimabant, unam plenam et perfectam ideoque immotam, alteram mancam et inchoatam, sed tempore progredientem et ad summam nitentem. De utraque Proclus Elem. theol. 55 pag. 439 ἐκ δὴ τούτων φανερόν, ὅτι διττὴ ἦν ἡ αἰδιότης, αἰώνιος μὲν ἄλλη, κατὰ χρόνον δὲ ἄλλη· ἡ μὲν ἐστῶσα αἰδιότης, ἡ δὲ γινομένη καὶ ἡ μὲν ἡθροισμένον ἔχουσα τὸ εἶναι καὶ ὁμοῦ πᾶν, ἡ δὲ ἐκχυθεῖσα καὶ ἐξαπλωθεῖσα κατὰ τὴν χρονικὴν παράστασιν. Καὶ ἡ μὲν ἄλλη καθ' αὐτήν, ἡ δὲ ἐκ μερῶν, ὧν ἕκαστον χωρὶς ἐστὶ κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. — ^b περὶ δὲ τοῦ] correxit Galeus; vulgo περὶ δὲ τῶν. — ^c τὸ εἶδος] i. e. formam externam, non materiam. — ^d ποιοῦν οὐχ ἑαυτοῦ] emendavit Schultesius; vulgo ποιοῦν ἑαυτοῦ. — ^e οἱ τὸν κόσμον φερόντες] i. e. οἱ τὸν κόσμον φερόντων εἶναι λέγοντες. Similiter Aristoteles de celo lib. II cap. 1 διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς παρὰ τῶν ἄλλων λεγόντων καὶ γενώντων αὐτὸν (τὸν οὐρανόν). —

Καφ. ιδ'.

Πῶς οἱ θεοὶ μὴ μεταβαλλόμενοι ἄρχεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι λέγονται;

Εἰ δὲ τις τὸ μὲν θεοὺς μὴ μεταβάλλεσθαι εὐλογόν

τε ἡγεῖται καὶ ἀληθές, ἀπορεῖ δὲ, πῶς ἀγαθοῖς μὲν χαίρουσι, κακοῦς δὲ ἀποστρέφονται ^b, καὶ ἁμαρτάνουσι μὲν ὀργίζονται, θεραπευόμενοι δὲ ἕλειψ γίνονται, βῆτην ὡς οὐ χαίρει θεός· τὸ γὰρ χαίρον καὶ λυπεῖται· οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι ^c· οὐδὲ δώροις θεραπεύεται· ἡδονῇ γὰρ ἂν ἡττηθεῖ. Οὐδὲ θέμις ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων οὔτε καλῶς οὔτε κακῶς ἔχειν τὸ θεῖον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀγαθοὶ τέ εἰσι ἀεὶ, καὶ ὠφελοῦσι μόνον, βλάπτουσι δὲ οὐδέποτε, κατὰ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως ἔχοντες. Ἡμεῖς δὲ ἀγαθοὶ μὲν ὄντες δι' ὁμοιότητα θεοῖς συναπτόμεθα, κακοὶ δὲ γενομένοι δι' ἀνομοιότητα χωριζόμεθα· καὶ κατ' ἀρετὰς ζῶντες ἐχόμεθα τῶν θεῶν, κακοὶ δὲ γενομένοι ἐχθροὺς ἡμῖν ποιοῦμεν ἐκείνους, οὐκ ἐκείνων ὀργιζόμενοι, ἀλλὰ τῶν ἁμαρτημάτων θεοῦ μὲν ἡμῖν οὐκ ἐόντων ἐλλάμπειν, δαίμοσι δὲ κολαστικοῖς συναπτόντων. Εἰ δὲ εὐχαῖς καὶ θυσίαις λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων εὐρίσκομεν, οὔτε ^d τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν, ἀλλὰ διὰ τῶν δρωμένων καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἐπιστροφῆς τὴν ἡμετέραν κακίαν ἰώμενοι πάλιν τῆς τῶν θεῶν ἀγαθότητος ἀπολαύομεν. ^e Ὅστε ὅμοιον, τὸν θεὸν λέγειν τοὺς κακοὺς ἀποστρέφεσθαι, καὶ τὸν ἥλιον τοῖς ἐστερημένοις τῶν ὄψεων κρύπτεσθαι.

• Θεοὶ μὴ μεταβαλλόμενοι] Vide Iamblichum theol. Ægypt. Sect. I cap. 12. — ^b κακοῦς δὲ ἀποστρέφονται] correxit Galeus (cf. extrema capitis verba); vulgo male κακοῖς δὲ ἀποστρέφονται. — ^c οὐδὲ ὀργίζεται· πάθος γὰρ τὸ ὀργίζεσθαι] cf. Iamblichus de myster. Sect. I cap. 13. — ^d οὔτε τοὺς θεοὺς θεραπεύομεν, οὔτε μεταβάλλομεν] scripsi; an-

aberrari, adhibitis remediis ut ad bonam frugem se recipiat, multa a diis provisa esse animadvertas. Etenim tum artes ac disciplinæ, tum diræ ac preces, sacrificia, cærimonix, leges, vitæ instituta, iudicia denique et penæ ad animos a peccatis avocandos inventa sunt, atque elapsos corporibus animos dii expiatores et genii omni culpa commissa liberant.

Cap. XIII.

Quomodo sempiterna fieri dicantur.

De diis igitur et mundo et rebus humanis, iis qui sapientix studio erudiri non possunt, nec insanabili ingenio præditi sunt, hæc sufficient. Hæc autem nunquam esse facta, neque a se invicem separari, reliquum est ut dicamus: quandoquidem et nos in superioribus disputationibus diximus a primis secunda procreari. Quidquid fit, aut arte aut natura aut facultate quadam fit. Itaque illa quæ vel arte vel natura aliquid efficiunt effectis priora esse necesse est: quæ facultate, res creatas una secum constituunt, propterea quod facultatem etiam semper sibi junctam et inseparabilem habent; velut sol sane lumen, ignis calorem, nix frigus. Quodsi arte mundum dii fabricantur, non ut sit, sed ut talis sit effi-

ciunt, quoniam quælibet ars speciem format. Qui ergo fit, ut sit mundus? Sin autem natura, quomodo quod natura ita comparatum est, ut procreet, ex semetipso non aliquid rei creatæ intertitur? et quum dii sine corpore sint, oportebat et mundum sine corpore esse. At si quis deos corporeos dixerit; unde corpore vacantium facultas? Jam si id concedamus, corrupto mundo, ejus opifex necessario pereat, siquidem naturæ convenienter procreat. Si ergo neque arte neque natura mundum dii ædificant, relinquuntur, ut facultate tantum fabricentur. Atqui quidquid facultate efficitur, una cum eo, quod facultatem habet, subsistit. Neque eo modo generata interire unquam possunt, nisi quis genitorem gignendi facultate privaverit. Quamobrem qui mundum mortalem existimant aut deos esse negant, aut deos esse dicentes deum imbecillum faciunt. Quocirca qui facultate efficit cuncta, cuncta simul secum subsistere facit. Quum autem maxima facultas sit, non solum homines et bestias generari oportebat, sed deos et homines et genios; et quantum nostræ naturæ primus deus antecedit, tanto plures medias inter nos et illum facultates esse necesse est. Quæcunque enim plurimum inter se distant, plurima inter se media habent.

tea legebatur και τούς θεούς θεραπεύομεν, και μεταβάλλομεν. —)

Κεφ. ιε'.

Διά τί άνενδεές όντας τούς θεούς τιμώμεν.

Ἐκ δὲ τούτων και ἡ περι θυσιῶν ^α και τῶν ἄλλων τῶν εἰς θεούς γινομένων λελυται ζήτησις. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον ^β άνενδεές· αἱ δὲ τιμαὶ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας ἕνεκα γίνονται. Καὶ ἡ μὲν πρόνοια τῶν θεῶν διατείνει πανταχῆ, ἐπιτηδεύτητος δὲ μόνον πρὸς ὑποδοχὴν δεῖται· πᾶσα δὲ ἐπιτηδεύτητος μιμήσει και ὁμοίηται γίνεται, διὸ οἱ μὲν ναοὶ τὸν οὐρανόν ^α, οἱ δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν, τὰ δὲ ἀγάλματα τὴν ζωὴν, και διὰ τοῦτο ζῶις ἀπεικασται, αἱ δὲ εὐχαὶ τὸ νοερόν, οἱ δὲ χαρακτῆρες τὰς ἀβρήτους ἄνω δυνάμεις ^δ, βοτάναι δὲ και λίθοι ^ε τὴν ἕλην, τὰ δὲ θυόμενα ζῶια τὴν ἐν ἡμῖν ἄλογον ζωὴν. Ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων τοῖς μὲν θεοῖς πλέον οὐδέν· τί γὰρ ἂν πλέον γένοιτο θεῶ; ἡμῖν δὲ πρὸς ἐκείνους γίνεται συναφή.

^α Καὶ ἡ περι θυσιῶν] de sacrificiis vide Iamblichum Segm. V de myster. cap. 24 et 25, Porphyrium de abst. lib. II cap. 24 et Proclum in Tim. lib. I pag. 14. d. — ^β αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θεῖον άνενδεές] Conf. Proclum in Tim. lib. I pag. 14. d. e. — ^δ διὸ οἱ μὲν ναοὶ τὸν οὐρανόν] Lege Iamblichum de myster. segm. V cap. 23 p. 138. — ^ε οἱ δὲ χαρακτῆρες] Videntur intelligi litterarum notæ ad arcanum sensum pertinentes. Hujusmodi autem voces, quibus inagi et theurgi utebantur, fuerunt. — ^ε βοτάναι δὲ και λίθοι] De herbis et lapi-

dibus, quorum ope theurgi tum deos evocabant et genios, tum malorum dæmonum iram averruncabant, consule Iamblichum Segm. V de myster. cap. 23, ubi Galeus commode citat Nicæphorum ad Synes. de Somn. hæc scribentem : δαίμονες ἐξ ἀέρος και γῆς θέλγονται τοῖσδε τοῖς λίθοις ἢ ταῖσδε ταῖς βοτάναις. —)

Κεφ. ιε'.

Περι θυσιῶν ^α και τῶν ἄλλων τιμῶν, ὅτι θεοῦ μὲν οὐδέν, ἀνθρώπους δὲ ὠφελοῦμεν.

Ἄξιον δὲ ὄμαι περι θυσιῶν βραχέα προσθεῖναι. Πρῶτον μὲν ἐπειδὴ πάντα παρὰ θεῶν ἔχομεν, δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπάρχεσθαι ^β, χρημάτων μὲν δι' ἀναθημάτων, σωματίων δὲ διὰ κόσμου ^γ, ζωῆς δὲ διὰ θυσιῶν ἀπαρχόμεθα· ἐπειτα αἱ μὲν χωρὶς θυσιῶν εὐχαὶ λόγοι μόνον εἰσὶ, αἱ δὲ μετὰ θυσιῶν ἐμφυχοὶ λόγοι ^δ. τοῦ μὲν λόγου τὴν ζωὴν δυναμοῦντος, τῆς δὲ ζωῆς τὸν λόγον ψυχούσης. Ἔτι παντὸς πράγματος εὐδαιμονία ἡ οἰκεία τελειότης ἐστίν· οἰκεία δὲ τελειότης ^ε ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφή. Καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς εὐχόμεθα συναφθῆναι θεοῖς. Ἐπεὶ τοίνυν ζωὴ μὲν πρώτη ἡ τῶν θεῶν ἐστὶ, ζωὴ δὲ τις και ἡ ἀνθρωπίνη ^ι, βούλεται δὲ αὕτη συναφθῆναι ἐκείνῃ· μεσότητος δεῖται. Οὐδὲν γὰρ τῶν πλεῖστον διεστώτων ἀμέσως συνάπτεται, ἡ δὲ μεσότης ὁμοία εἶναι τοῖς συναπτομένοις ὀφείλει· ζωῆς οὖν μεσότητα ζωὴν ἔχρῆν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο ζῶα θύουσιν ἄνθρωποι, οἳ τε νῦν εὐδαίμονες και πάντες οἱ πάλαι· και ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῶ τὰ πρέποντα ^ε,

Cap. XIV.

Qua ratione dii qui non immutantur, irasci et mulceri dicuntur.

Quodsi quis deos quidem non mutari consentaneum et verum putat, sed dubitat, quomodo bonis lætentur, malos aversentur, et peccantibus irascantur, delinimentis autem propitii reddantur : dicendum, deum omnino non lætari ; nam quod lætatur et mœrore afficitur ; neque irasci ; est enim irasci animi perturbatio ; neque muneribus capi, id enim esset voluptatibus corrumpi. Neque fas est propter res humanas deorum numen vel bene vel male se habere. Sed illi quidem boni sunt semper, et tantum prosunt, obsunt autem nunquam, quia semper iidem et sui similes sunt. Nos vero, dum boni sumus, propter similitudinem cum diis conjungimur, dum in pejus mutamus mores, propter dissimilitudinem ab iis separamur ; et dum vitam cum virtute degimus, diis adhæremus, dum vitii nos inquinamus, abalienamur ab illis, non quod illi irascantur, sed quod peccata tum deos, ne nobis illuceant, impediunt, tum geniiis tortoribus nos addicunt. Si vero precibus et sacrificiis peccatorum

veniam impetramus, ipsos deos neque placatos efficimus, nec mutamus, sed hujusmodi operibus et nostra ad deum conversione vitiositati nostræ melentes rursus deorum benevolentia fruimur. Quamobrem idem erit dicere, deum malos aversari et solem eorum qui oculis capti sunt sensum latere.

Cap. XV.

Cur deos nulla re indigentes colamus.

Propterea etiam de sacrificiis cæterisque, quæ ad res divinas rite perpetrandas pertinent, dubitatio tollitur. Ipsum enim deorum numen nulla re indiget ; cultus vero diis nostri commodi causa adhibetur. Sed quum deorum providentia quoqueversus pateat, sola ad eam excipiendam sollertia opus est : omnis autem sollertia imitatione et similitudine comparatur : quocirca templa quidem cælum, aræ terram imitantur, status vitam, ideoque animantibus similes sunt : preces vero naturam intelligentem imitantur, litterarum notæ ineffabiles superiorum deorum vires, herbæ et lapides materiam, hostiæ denique immolatæ vitam quæ in nobis est rationis expertem.

μετὰ πολλῆς τῆς ἄλλης θρησκείας. Καὶ περὶ μὲν τούτων ἴκανά.

• Περὶ θυσιῶν] Vide Iamblichum de myst. segm. V cap. 21 et 26. — ^b δίκαιον δὲ τοῖς διδοῦσι τῶν διδομένων ἀπάρχεσθαι] Similiter Porphyrius de abst. lib. II cap. 34 ἀπαρχὴ γὰρ ἐκάστῳ (τῶν θεῶν) ὧν δέδωκεν ἡ θυσία κτλ. — ^c σωματίων δὲ διὰ κόσμου] corporum ornatum intelligimus comtos capillos et prolixos, quos postquam diu promiserant adolescentes præcidere et patrio anni consecrare solebant. Vid. Iliad. XXIII, 146 ubi Eustathius ait : οἱ ἔθος ἦν, τρέφειν κόμην τοῖς νέους μέχρι τῆς ἀκμῆς, εἶτα κείρειν αὐτὴν ἐπιχωρίοις ποταμοῖς. Cf. Pausan. I, 37, 2. — ^d αἱ δὲ μετὰ θυσιῶν ἐμψυχοὶ λόγοι] Magnam esse vim et efficaciam precum cum sacrificiis conjunctarum Platonici sibi persuaserant. Qua de re agit Iamblichus de myst. segm. V cap. 25. — ^e οἰκεία δὲ τελειότης ἐκάστῳ ἢ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν συναφῆ] Porphyrius de abstinentia lib. II cap. 34 θύσομεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ θύσομεν, ὡς προσήκει, διαφόρους τὰς θυσίας ὡς ἂν διαφόροις δυνάμεισι προσάγοντες· θεῶν μὲν τῶν ἐπὶ πᾶσιν, ὡς τις ἀνὴρ σοφὸς ἔφη, μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε θυμιῶντες μήτε ἐπονομαζόντες· οὐδὲν γὰρ ἔστιν ἔνυλον, ὃ μὴ τῶν ἀβλύφω εὐθύς ἔστιν ἀκάθαρτον. Δι' ὃ οὐδὲ λόγος τοῦτω ὃ κατὰ φωνὴν οἰκείος, οὐδ' ὃ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς ἢ μεμολυσμένος, διὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ καθαρῶν ἐνοιῶν θρησκευόμεν αὐτόν. Δεῖ ἄρα συνα-

φθέντας καὶ ὁμοιωθέντας αὐτῶ τὴν αὐτῶν ἀναγωγὴν θυσίαν ἱερὰν προσάγειν τῷ θεῷ, τὴν αὐτὴν δὲ καὶ ὕμνον ὄσαν καὶ ἡμῶν σωτηρίαν. Ἐν ἀπαθείᾳ ἄρα τῆς ψυχῆς, τοῦ δὲ θεοῦ θεωρίᾳ ἡ θυσία αὕτη τελεῖται. — [ζωὴ δὲ τις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη] Sensus est : vita, quam in terris degimus, non est vera vita, quum mors potius appellanda videatur. Concedimus tamen et hanc vitam quodammodo posse vocari, quamquam tum denique vivemus, quum animi nostri corporum vinculis soluti erunt. Vide Philolai fragm. 23 et 24 vol. II pag. 7 et quæ ibi notavimus. Cf. Plato Gorg. 492. E. Phæd. 62. B. Cicero Tuscul. I, 31. — ^e καὶ ταῦτα οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐκάστῳ θεῷ τὰ πρέποντα] Vide Iamblichum de mvster. segm. V cap. 20 p. 134. —)

Κεφ. ιζ'.

Ἵτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος α.

Ἴδὼν δὲ κόσμον οἱ μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθεροῦσιν ^b, εἴρηται. Ὅτι δὲ καὶ τὴν φύσιν ἀφθαρτον ἔχει, λέγειν ἀκόλουθον. Πᾶν γὰρ τὸ φθειρόμενον ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ φθείρεται ἢ ὑπὸ ἄλλου. Εἰ μὲν οὖν ὑφ' ἑαυτοῦ ὁ κόσμος φθείρεται, εἶδει ^c καὶ τὸ πῦρ ἑαυτὸ καίειν, καὶ τὸ ὕδωρ ἑαυτὸ ξηραίνειν. Εἰ δὲ ὑπὸ ἄλλου· ἢ σώματος, ἢ ἀσωμάτου. Ἄλλ' ὑπὸ μὲν ἀσωμάτου ἀδύνατον· τὰ γὰρ ἀσώματα σώζει τὰ σώματα· οἷον φύσις ^d καὶ ψυχὴ· οὐδὲν δὲ ὑπὸ τοῦ φύσει σώζοντος φείρεται. Εἰ δὲ ὑπὸ

At ex his omnibus dii nihil commodi capiunt; quid enim commodi deus consequatur? sed nos cum illis consuetudinem jungimus.

Cap. XVI.

De sacrificiis cæterisque honoribus, quibus nihil prosumus diis, sed hominibus utilitatem præhemus.

Æquum autem est, opinor, me de sacrificiis pauca adicere. Primum quidem quum omnia a diis acceperimus, dantibus vero eorum quæ dantur primitias libere debeamus: pecuniarum per donaria, corporum per ornatum, vitæ per sacrificia primitias damus. Deinde adhibitis sine sacrificiis preces verba tantummodo, cum sacrificiis verba animata sunt, verbo quidem vitam corroborante, vita vero verbum animante. Præterea cujusvis rei felicitas propria perfectio est; sed propria uniuscujusque perfectio in eo versatur, ut apte cum causa sua cohæreat. Quapropter nos cum diis conjungi cupimus. Quum igitur vita prima deorum sit, sed humana quoque quædam sit vita et hæc cum illa sociari velit: medio indiget. Nihil enim eorum quæ longissime inter se distant sine medio connectitur: medium autem iis quæ conjunguntur, simile esse debet. Vitæ ergo medium vitam esse oportebat: ideoque homines, tam illi qui nunc

fortunati habentur, quam qui olim fuerunt cuncti, hostias immolant, easque non temere, sed quales cuique deo aptæ sunt, cum multis aliis cærimoniis. Ac de his quidem satis.

Cap. XVII.

Mundum natura esse sempiternum.

Deos porro non esse mundum perdituros, dictum est. Restat, ut eum naturam incorruptam habere dicamus. Quidquid enim destruitur, aut a se ipso, aut ab alio destruitur. Si igitur mundus a se ipso destruitur, oportet et ignem se ipsum comburere et aquam se ipsam exsiccare. Sin ab alio: aut a corpore, aut ab incorporeo. Sed ab incorporeo id fieri nequit: nam res incorporeæ corpora conservant: velut natura et animus; nihil autem ab eo quod suapte natura conservat destruitur. Si a corpore, aut ab iis quæ sunt, aut ab aliis. Et quidem, si ab iis quæ sunt, aut ab iis quæ in orbem feruntur interibunt quæ recte currunt, aut a corporibus recte currentibus ea quæ in orbem torquentur peribunt. Verum ut ea quæ in orbem feruntur corruptrice natura non sunt prædita (cur enim nihil inde corruptum videmus?) ita etiam quæ recte currunt illa attingere nequeunt: cur enim usque ad hoc tempus non potuerunt?

σώματος, ἢ ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ ἐτέρων. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων, ἢ ὑπὸ τῶν κύκλων κινουμένων τὰ ἐπ' εὐθείας, ἢ ὑπὸ τῶν ἐπ' εὐθείας τὰ κύκλων. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ κύκλων φθαρτικὴν ἔχει φύσιν· διὰ τί γὰρ μηδὲν δρωμένων ἐκείθεν φθειρόμενον; οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ἐκείνων ἀφασθαι δύναται· διὰ τί γὰρ ἄσχυροι οὐκ ἠδυνήθη; Ἄλλ' οὐδὲ τὰ ἐπ' εὐθείας ὑπ' ἀλλήλων φθειρῶσθαι δύναται· ἢ μὲν γὰρ ἀλλοῦ φθορὰ ἀλλοῦ γένεσις ἐστὶ· τοῦτο δὲ φθειρῶσθαι μὲν οὐκ ἐστὶ, μεταβάλλεσθαι δέ. Εἰ δὲ ὑπ' ἀλλων σωμάτων ὁ κόσμος φθειρῶται, πόθεν γενομένων, ἢ ποῦ ὄντων οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ εἶδει, ἢ ὕλη φθειρῶται· ἐστὶ δὲ εἶδος μὲν τὸ σχῆμα, ὕλη δὲ τὸ σῶμα. Καὶ τῶν μὲν εἰδῶν φθειρομένων, τῆς δὲ ὕλης μενούσης, ἕτερα δρωμένων γινόμενα. Εἰ δὲ ὕλη φθειρῶται, πῶς ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν οὐκ ἐπελίπεν; Εἰ δὲ ἀντὶ τῆς φθειρομένης ἕτερα ἴ γίνεται, ἢ ἐκ τῶν ὄντων ἢ ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεται· ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ τῶν ὄντων, τῶν ὄντων μενόντων αἶ, καὶ ἢ ὕλη ἐστὶν αἶ. Εἰ δὲ καὶ τὰ ὄντα φθειρῶται, οὐ τὸν κόσμον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα λέγουσι φθειρῶσθαι. Εἰ δὲ ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἢ ὕλη, πρῶτον μὲν ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τι. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, καὶ δυνατὸν ἐκ τῶν μὴ ὄντων εἶναι τὴν ὕλην, ἕως ἂν ἢ τὰ μὴ ὄντα, ἔσται καὶ ἢ ὕλη· οὐ γὰρ δήποτε καὶ τὰ μὴ ὄντα ἀπόλλυται. Εἰ δὲ ἀνείδεον λέγουσι μὲν τὴν ὕλην, πρῶτον μὲν διὰ τί οὐ κατὰ μέρη, ἀλλ' ὅλη γίνεται τοῦτο τῷ κόσμῳ; ἔπειτα οὐ τὸ εἶναι τῶν σωμάτων, τὸ δὲ κάλλος φθειροῦσι μόνον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον εἴ ἀφ' ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται,

ἢ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀφ' ὧν ἐγένετο εἰς ἐκεῖνα λυθεῖ, πάλιν γίνεται ἕτερα· διὰ τί γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο; Εἰ δὲ εἰς τὸ μὴ ὄν ἀπεισι τὰ ὄντα, τί καλύει καὶ τὸν θεὸν τοῦτο παθεῖν; Εἰ δὲ ἢ δύναμις καλύει, οὐκ ἐστὶ δυνατοῦ ἑαυτὸν μόνον σώζειν. Καὶ ὁμοίως δὲ ἀδύνατον ἐκ τῶν μὴ ὄντων γίνεσθαι τὰ ὄντα, καὶ τὰ ὄντα εἰς τὸ μὴ ὄν ἀφανίζεσθαι. Ἐτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθειρῶται, ἢ κατὰ φύσιν φθειρῶσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φθειρῶσθαι αὐτὸν ἀδύνατον ἔστι. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτερεῖ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἕτερον εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. Ἐτι πᾶν τὸ φύσει φθειρόμενον καὶ ἡμεῖς φθειρῶμεν δυνάμεθα· τοῦ δὲ κόσμου τὸ μὲν κυκλικὸν σῶμα οὐτε ἴφθειρέ τις ποτε, οὐτε μετέβαλε· τὰ δὲ στοιχεῖα μεταβάλλειν μὲν δυνατόν, φθειρῶν δὲ ἀδύνατον. Ἐτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ὑπὸ χρόνου μεταβάλλεται καὶ γηρᾷ· ὁ δὲ κόσμος ἐν τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀμετάβλητος μένει. Ἐποῦτα καὶ πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρων ἀποδείξωμεν δεομένους εἰπόντες αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ὕλων τὸν κόσμον γενέσθαι.²

² Ὅτι φύσει ἀφθαρτος ὁ κόσμος | Vide Ocellum Lucanum de univ. nat. cap. 1 in Fragm. Phil. Gr. vol. I p. 388 seqq. Placuit tamen multis veterum, alium mundum esse sempiternum, alium mortalem. Philo Judæus περὶ κόσμου ἀφθαρσίας ait: δύναται δὲ κατὰ Στωϊκοὺς ὁ μὲν τις κόσμος αἰδῖος, ὁ δὲ τις φθαρτὸς λέγεσθαι· φθαρτὸς μὲν ὁ κατὰ διακόσμησιν· αἰδῖος δὲ ὁ μετὰ τῆς ἐκπυ-

Sed nec quæ recte feruntur mutuo incurso perire possunt; unius enim corruptio alterius generatio est; at hoc destrui utique non est, sed immutari. Si vero aliis corporibus mundus corrumpitur, unde illa existit-erint aut ubi sint, declarari non potest. Præterea quodcumque corrumpitur, aut forma aut materia corrumpitur: est autem forma figura, materia corpus. Quocirca formis pereuntibus, manente materia, alias formas gigni videmus. Quodsi materia corrumpitur, quomodo tot annorum spatio non defecit? Si vero pro ea quæ corrumpitur alia nascitur, aut ex his quæ sunt, aut ex iis quæ non sunt, originem habet. At si ex iis quæ sunt, quum ea quæ sunt semper maneant, et materia semper est. Sin autem et illa quæ sunt corrumpuntur, non solum mundum, sed etiam reliqua omnia corrumpi affirmant. Si ex iis, quæ non sunt, materia nascitur, primum quidem ex iis quæ non sunt non potest quidquam esse. Sed si id fiet poteritque ex iis quæ non sunt materia esse, quam diu ea quæ non sunt erunt, tam diu erit et materia: neque enim unquam ea quæ non sunt, intereunt. Iam si informem dicunt materiam, primum quidem quamobrem non singulis partibus, sed universo mundo hoc contingit? Deinde non substantiam corporum, sed eorum pulchritudinem tantum perdent. Præterea quidquid corrumpitur, aut ex quibus coaluit, in ea solvitur.

aut in id quod non est mutatur. Verum si ex quibus coaluit, in ea solutum fuerit, rursus alia nascuntur; quam ob causam enim omnino factum est? Quodsi in id quod non est ea quæ sunt abeunt, quid obstat, quominus deo etiam hoc accidat? At si potentia ejus obstat, non est potentis se ipsum tantummodo servare. Sed similiter etiam fieri nequit, ut tum ex iis quæ non sunt ea quæ sunt procreentur, tum ea quæ sunt in id quod non est convertantur. Insuper necesse est mundum, si corrumpatur, aut secundum naturam aut præter naturam corrumpi. Atqui fieri non potest, ut præter naturam corrumpatur. Neque enim id quod naturæ repugnat ipsam naturam vincit. Sin autem secundum naturam corrumpitur, aliam esse naturam oportet, quæ mundi naturam, quod non videtur, immutet. Ad hæc quidquid natura corrumpitur, id nos quoque corrumpere possumus: sed rotundum mundi corpus nemo neque corrumpit unquam neque immutavit: verum elementa ut immutare licet, ita perdere non licet. Accedit, ut quodcumque corrumpitur, tempore immutetur et senescat: sed mundus tot annorum spatio immutabilis manet. Hæc tam multa etiam cum iis qui firmioribus probationibus indigent locuti, ipsum mundum, ut nobis propitius sit obtestamur.

ρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις. In eandem sententiam Didymus apud Eusebium lib. XV Præp. Evang. mundum ambigue dici tradens, addit : καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιόν, καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην καὶ διάταξιν ἔχον. Διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν ἀίδιον τὸν κόσμον εἶναι φασί· κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γεννητὸν καὶ μεταβλητὸν. Cf. Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. II dissert. XX. — ^b ὅτι μὲν οὐκ ἂν θεοὶ φθεροῦσιν] Vide Hermannum de particula ἄν lib. I cap. 8 Opusc. vol. IV p. 28 seqq. — ^c εἰ μὲν οὖν ὑφ' αὐτοῦ ὁ κόσμος φθείρεται, ἔδει κτλ.] Similiter Eurip. Iphig. Aul. 944 ἐγὼ κάκιστος ἦν ἄρ' Ἀργείων ἀνὴρ, ἐγὼ τὸ μηδὲν, Μενέλεως δ' ἐν ἀνδράσιν, ὡς οὐχὶ Πηλέως, ἀλλ' ἀλάστορος γηγώς, εἰπερ φονεῖται τοῦμὲν ὄνομα σὺ πόσει. Plato Charmid. p. 158. B. εἰ μὲν σοὶ ἤδη πάρεστιν ὁ λέγει Κριτίας ὁδε, σωφροσύνη, καὶ εἰ σὺ φρων ἱκανῶς, οὐδὲν ἔτι σοὶ ἔδει οὔτε τῶν Ζαμύλιδος, οὔτε τῶν Ἀβάριδος τοῦ Ὑπερβορίου ἐπιφθῶν κτλ. ubi vide Heindorfium. — ^d ὅσον φύσις] Iamblichus apud Stobæum Eclog. lib. I cap. V, 18 pag. 186 ed. Heeren. φύσιν δὲ λέγω τὴν ἀχώριστον αἰτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἀχώριστως περιέχουσαν τὰς ἄλλας αἰτίας τῆς γενέσεως, ὅσα χωριστῶς αἰ κρείττονες οὐσίαι καὶ διακοσμήσεις συνελήφασιν ἐν αὐταῖς. — ^e εἰ δὲ ὑπ' ἄλλων σωμάτων ὁ κόσμος φθείρεται, πῶθεν γενομένου κτλ.] Lege Ocellum cap. I § 11. — ^f ἑτέρα] scripsi; codd. ἕτερα. — ^g ἔτι πᾶν τὸ φθειρόμενον ἢ ἀφ' ὧν ἐγένετο, εἰς ἐκεῖνα λύεται] Consule Ocellum cap. I § 10. Cf. Philo de mundo non interituro p. 720 ed. Colon. — ^h ἐτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Παρὰ φύσιν δὲ φθείρεσθαι αὐτὸν ἀδύνατον. Οὐδὲ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν προτερεῖ τῆς φύσεως· εἰ δὲ κατὰ φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται.] Sic emendavi ac supplevi locum corruptum et mutilum. Codices enim hæc habent : ἔτι ἀνάγκη τὸν κόσμον, εἰ φθείρεται, ἢ κατὰ φύσιν φθείρεσθαι ἢ παρὰ φύσιν. Οὐδὲ τὸ παρὰ φύσιν πρότερον ἔχει τῆς φύσεως· εἰ δὲ παρὰ

φύσιν, δεῖ ἑτέραν εἶναι τὴν μεταβάλλουσαν τοῦ κόσμου τὴν φύσιν, ὅπερ οὐ φαίνεται. — ⁱ μετέβαλε scripsi; codd. μετέβαλλε. Cæterum cf. Ocellum cap. I § 15 et Philonem de mundo non interituro p. 737. C. ed. Colon. — ^k αὐτὸν ἡμῖν εὐχόμεθα ἴδωμεν τὸν κόσμον γενέσθαι.] Simile votum legimus in fine cap. IV : τοσαῦτα περὶ μύθων εἰποῦσιν ἡμῖν αὐτοὶ τε οἱ θεοὶ καὶ τῶν γραψάντων τοὺς μύθους αἱ ψυχαὶ ἴδωμεν. Sed mundum a plurimis sapientiæ doctoribus olim pro deo esse habitum satis constat. Sic Plinius initio Naturalis historiæ : mundum, inquit, et hoc quod nomine alio cælum appellare libuit, cujus circumflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est æternum, immensum, neque genitum, neque interitum unquam. Qua de re Porphyrio auctore laudato disserit Eusebius Præp. Evang. lib. III cap. 9 pag. 103 ed. Vigeri. Adde Epiphanium lib. I adv. hæc. 7 pag. 21 et 132. —)

Κεφ. ιη'.

Διὰ τί ἀθεταί γίνονται· καὶ ὅτι θεοὶ οὐ βλάπτεται.

Καὶ μὴν ^a οὐδὲ τὸ ἀθείας ^b περὶ τινος τόπους τῆς γῆς γενέσθαι, πολλάκις δὲ ὑστερον ἔσεσθαι, ἀξιον ταράττει τοὺς ἔμφονας· ὅτι τε οὐκ εἰς θεοὺς γίνεται ταῦτα, ὥσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνους ὠφελοῦσαι ἐφάνησαν ^c· καὶ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν μέσης οὐσίας οὐσαν τὴν ψυχὴν αἰεὶ κατορθοῦν· καὶ τὸ μὴ δύνασθαι πάντα τὸν κόσμον τῆς τῶν θεῶν προνοίας ἀπολαύειν ὁμοίως, ἀλλὰ τὰ μὲν αἰωνίως, τὰ δὲ κατὰ χρόνον, καὶ τὰ μὲν πρώτως, τὰ δὲ δευτέρως μετέχειν ἐκείνης· ὥσπερ καὶ τῶν αἰσθήσεων πασῶν μὲν ἡ κεφαλή, μίξις δὲ ὄλον ^d τὸ σῶμα αἰσθάνεται. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οἱ τὰς εορτὰς καταστησάμενοι καὶ ἀποφράδας ^e ἐποίησαν, ἐν αἷς τὰ μὲν ἤρχει τῶν ἱερῶν, τὰ δὲ ἐκλείετο, τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφήρουν, τὴν ἀσθένειαν ^f τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεως. Καὶ κολάσεως δὲ εἶδος εἶναι ἀθεταν οὐκ ἀπεικός· τοὺς γὰρ γνόντας θεοὺς καὶ καταφρονήσαντας εὐλογον ἐν ἑτέρῳ βίῳ καὶ τῆς γνώσεως στέρεσθαι, καὶ τοὺς αὐτῶν βασιλέας ὡς θεοὺς

Cap. XVIII.

Our facinora impietatis plena admittantur; ac deum non lædi.

Neque vero facinora impietatis plena, quæ quibusdam orbis terrarum locis tum commissa sunt, tum sæpius postea committentur, viros prudentes turbare debent : partim quia hæc non committuntur in deos, quemadmodum ne cultus quidem illis prodesse visus est : partim quia animus media natura præditus non potest omnia semper prospere gerere, et quia totus mundus deorum providentiæ eodem modo administrari nequit, sed aliæ ejus partes perpetuo, aliæ stato tempore, atque earum

quædam priore, nonnullæ posteriore loco providentiæ reguntur : quemadmodum et in capite omnes sensus sunt, in toto corpore unus inest. Quamobrem qui dies festos instituerunt, ut par est, etiam dies nefastos præfuerunt, quibus qua sacrificiorum cura intermitterebatur, qua templa vel obserabantur vel ornata privabantur ab iis qui naturæ nostræ imbecillitate exiabant. Sed pœnæ quoque speciem impietatem ease, verisimile est. Etenim qui deos agnoverunt et contemserunt, eos in alia vita illorum etiam cognitione carere probabile est. Item qui proprios reges ut deos venerati sunt, eos non alia pœna quam deorum amissione affici oportet.

τιμήσαντας ἔδει εὖ τὴν δίκην αὐτῶν ποιῆσαι τῶν θεῶν ἐκπεσεῖν.

^a Καὶ μὴν οὐδὲ] scripsi; codd. καὶ μὲν οὐδέ. — ^b ἀθεῖα est impietas, qua deos aut non esse credimus, aut, si credamus, non colimus. Sunt qui eo nomine doctrinam christianam quam multum profitebantur a Sallustio notatam esse censent. Vide Heraldi annotationem ad Arnob. lib. I cap. XXIX tom. I p. 310 ed. Orelli. — ^c ὡσπερ οὐδὲ αἱ τιμαὶ ἐκείνους ὠφελῶσαι ἐφάνησαν] Vid. supra cap. XVI. — ^d ἄλων] reposui; codd. ἄλων. — ^e ἀποφράδας] Lucian. Pseudolog. c. 12 ἀποφράδες ἡμέραι, ὅταν μῆτε αἱ ἀρχαὶ χρηματίζωσι, μῆτε εισαγώγμοι αἱ δίκαι ὡσι, μῆτε τὰ ἱερά ἱερουργῆται, μῆθ' ἄλλω τι τῶν αἰσίων τελῆται. Augustinus in Expositione Epist. ad Galat. cap. IV : Vulgatisinus est error gentilium iste, ut vel in agendis rebus, vel in exspectandis eventibus vitæ ac negotiorum suorum ab astrologis et Chaldæis notatos dies et menses et annos et tempora observent. Marinus in vita Procli pag. 45 καὶ τὰς παρ' Αἰγυπτίους δὲ ἀποφράδας ἐφύλαττε μᾶλλον ἢ αὐτοὶ ἐκείνοι, ubi consule Fabricium et Boissonadium p. 106. — ^f ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένειαν] scripsi; codd. ἀφῆρουν, πρὸς τὴν ἀσθένειαν. — ^g ἔδει] i. e. δεῖ. Vide Heindorf. ad Plat. Charmid. p. 158. B. et Dorvill. ad Charit. p. 670. Cæterum ne quis verba τῶν δὲ καὶ τὸν κόσμον ἀφῆρουν, τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας ἀφοσιούμενοι φύσεως et quæ sequuntur male accipiat, hoc dicit Sallustius. Ut legum inventores olim non solum dies festos, sed etiam nefastos instituerunt, quo ardentius homines clausis templis et intermissa sacrificiorum cura ludos solemnnes festosque dies cuperent ac diligerent : sic dii nonnunquam impietatem tanquam malum disseminari patiuntur, quo citius mortales cum damno suo sacrificia instauranda esse discant. —

Κεφ. ιθ'.

Διὰ τί οἱ ἁμαρτάνοντες ^a οὐκ εὐθέως κολάζονται.

Εἰ δὲ μὴδὲ τούτων, μὴδὲ τῶν ἄλλων ἁμαρτημά-

Cap. XIX.

Cur peccantes non statim puniantur.

Si vero neque horum nec cæterorum delictorum pœna santes confestim tenentur, non est quod miremur; quia non modo dæmones puniunt animas, sed ipsæ quoque semet ipsas accusant, et quia perpetuo manentes non decebat brevi tempore omnia nascisci; simul etiam quod humanam virtutem esse oportet. Si enim peccantes pro-

των εὐθὺς αἱ δίκαι τοῖς ἁμαρτήσασιν ἔπονται, θαυμάζειν οὐ δεῖ· ὅτι οὐ δαιμόνες εἰσι μόνον ^b οἱ κολάζοντες τὰς ψυχάς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ὑπάγει τῇ δίκῃ, καὶ ὅτι μένουσι τὸν ἅπαντα χρόνον, οὐκ ἐχρῆν ἐν ἄλλῳ ^c πάντων τυχεῖν· καὶ διὰ τὸ δεῖν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν εἶναι. Εἰ γὰρ τοῖς ἁμαρτήσασιν εὐθὺς ἠκολούθουν αἱ δίκαι, φόβῳ δικαιοπραγοῦντες ἀνθρώποι ἀρετὴν οὐκ ἂν εἶχον. Κολάζονται δὲ τοῦ σώματος ἐξεληθοῦσαι· αἱ μὲν ἐνταῦθα πλανώμεναι, αἱ δὲ εἰς τινὰς τόπους τῆς γῆς θερμούς, ἢ ψυχρούς, αἱ δὲ ὑπὸ δαιμόνων ταραττόμεναι. Πάντως δὲ μετὰ τῆς ἀλόγου ὑπομένουσι, μεθ' ἧσπερ καὶ ἤμαρτον· δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται ^d, ὃ περὶ τοὺς τάφους καὶ μάλιστα τῶν κακῶς ζησάντων ὁρᾶται.

^a Διὰ τί οἱ ἁμαρτάνοντες] Vide Plutarchi librum de sera numinis vindicta et Proclum super decem rationibus de providentia dubitandi cap. VIII p. 153 seqq. ed. Cousin. — ^b ὅτι οὐ δαιμόνες εἰσι μόνον οἱ κολάζοντες τὰς ψυχάς]. Hos ultores dæmones memorat Plutarchus libro citato vol. X p. 274 ed. Hutten. εἶναι δὲ λίμνας παραλλήλας, τὴν μὲν χρυσοῦ περιζέοντος, τὴν δὲ μολύβδου ψυχροτάτην, ἄλλην δὲ τραχεῖαν, σιδήρου· καὶ τινὰς ἐφειστάνας δαίμονας, ὡσπερ οἱ χαλκεῖς ὄργανοι ἀναλαμβάνοντας καὶ καθιέντας ἐν μέρει τὰς ψυχὰς τῶν δι' ἀπληστίαν καὶ πλεονεξίαν πονηρῶν, et Chryseippus apud eundem Plutarchum de orac. defect. vol. IX ed. Hutten. τιμωροὶ δαίμονες, οἷς οἱ θεοὶ δημίους χρῶνται κολαστικαῖς ἐπὶ τοὺς ἀνοσίους καὶ ἀδίκους ἀνθρώπους. — ^c ἐν ἄλλῳ] ut apud Platonem: Apol. Socr. p. 22. B. — ^d δι' ἣν καὶ τὸ σκιοειδὲς σῶμα ὑφίσταται, ὃ περὶ τοὺς τάφους κτλ.] Plato in Phædone p. 81. B. C. ἐμβριθὲς δέ γε, ὃ φίλε, τοῦτο οἰεσθαι χρὴ εἶναι καὶ βαρὺ καὶ γεῶδες καὶ δρατὸν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε καὶ ἄκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον, φόβῳ τοῦ αἰδοῦς τε καὶ Ἄιδου, ὡσπερ λέγεται, περὶ τὰ μνήματά τε καὶ τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ καὶ ὠρῆθη ἅττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, οἷα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἰδῶλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ δρατοῦ μετέχουσαι, διὸ καὶ ὀρῶνται. Quem locum Wyttienbachius et Heindorfius illustrarunt. —

tinus pœnam subirent, propter metum recte facientes homines virtutem non haberent. Puniuntur autem animæ, postquam ex corporum vinculis evolarunt : siquidem aliæ hic vagantur, aliæ in locis quibusdam terræ calidis aut frigidis, aliæ denique a dæmonibus perterrentur. Omnino vero cum irrationali naturæ suæ parte plectuntur, cum qua et deliquerunt ; propter quam etiam tenebricosum corpus subsistit, quod circa sepulcra eorum potissimum qui flagitiose vixerunt, conspicitur.

Κεφ. κ'.

Περὶ μετεμψυχώσεως, α και πῶς εἰς ἄλογα λέγονται φέρεσθαι.

Αἱ δὲ μετεμψυχώσεις, εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιτο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχαὶ γίνονται τῶν σωμάτων^b. εἰ δὲ εἰς ἄλογα, ἔξωθεν ἔπονται, ὥσπερ καὶ ἡμῖν οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες^c. Οὐ γὰρ ἂν ποτε^d λογικῆ ἀλόγου ψυχῆ γένοιτο. Τὴν δὲ μετεμψύχωσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν^e. Διὰ τί γὰρ οἱ μὲν τυφλοί, οἱ δὲ παρειμένοι, οἱ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν κακῶς ἔχοντες τίκονται; καὶ ἐκ τῆς φύσεως ἐχούσας ἐν σώματι πολιτεύεσθαι τὰς ψυχάς, μὴ δεῖ ἀπαξ ἐξελεύσασθαι^f τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ; Εἰ γὰρ μὴ πάλιν αἱ ψυχαὶ εἰς σώματα φέροντο, ἀνάγκη ἀπειρους εἶναι, ἢ τὸν θεὸν ἀεὶ ἑτέρας ποιεῖν. Ἄλλ' οὐδὲ ἀπειρὸν τι ἐν τῷ κόσμῳ· ἐν γὰρ πεπερασμένῳ ἀπειρὸν τι οὐκ ἂν γένοιτο. Οὐδὲ ἄλλας γίνεσθαι δυνατόν· πᾶν γάρ, ἐν ᾧ τι γίνεται καινόν, καὶ ἀτελὲς εἶναι ἀνάγκη. Τὸν δὲ κόσμον ἐκ τελείου γινόμενον τέλειον εἶναι προσήκει.

^a Περὶ μετεμψυχώσεως] Vide Proclum in Timæum lib. V pag. 329; Plotinum Enn. III lib. II cap. 13 et Enn. IV lib. III cap. 16; Iamblichum de theolog. Ægypt. IV cap. 4; Hieroclis locum de providentia apud Photium Cod. 251; Platonem Phæd. cap. 31 ἐνδοῦνται δὲ (αἱ ψυχαὶ τῶν φάουλων), ὥσπερ εἰκός, εἰς τὰ τοιαῦτα ἦθη, ὅποια ἄτ' ἂν μεμελετηκυῖαι τύχασιν ἐν τῷ βίῳ· οἷον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὕβρεως καὶ φιλοτησίας μεμεληκότας, καὶ μὴ διευλαθουμένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν τοιούτων θηρίων εἰκὸς ἐνδύεσθαι· τοὺς δὲ γε ἀδικίας καὶ τυραννίδας καὶ ἀρπαγὰς προτετιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων τε καὶ ἰεράκων καὶ ἰκτινῶν γένη κτλ. Adde Ovidium Met. XV, 158 seqq. et nos de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XVIII seq. — ^b εἰ μὲν εἰς λογικὰ γένοιτο, αὐτὸ τοῦτο, ψυχαὶ γίνονται τῶν σωμάτων] Similiter Thucydides II, 39 εἰ βραθυμῶς μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη, καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεῖον ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλοισιν κινδυνεύειν, περιγίγνεται ἡμῖν τοῖς μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν. — ^c οἱ εἰληχότες ἡμᾶς δαίμονες]

Vide Iamblichum de Myster. segm. IX cap. 1 et quæ dixi de Empedocle in Phil. Gr. Fragm. vol. I p. XX seqq. — ^d οὐ γὰρ ἂν ποτε] scripsi; codd. οὐ γὰρ μήποτε, quod non defensor loco Parmenideo in Phil. Gr. Fragm. vol. I vs. 52 οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαῖς εἶναι μὴ ἴοντα. Hujus enim loci alia ratio est. — ^e τὴν δὲ μετεμψύχωσιν ἐκ τῶν ἐκ γενετῆς παθῶν ἔστιν ἰδεῖν] Plotinus Ennead. III lib. II cap. 13 p. 264 ἐπεὶ οὐδ' ἐκείνον ἀποβλεπτόν τὸν λόγον, θεὸς οὐ πρὸς τὸ παρὸν ἐκάστοτέ φησι βλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὰς πρόσθεν περιόδους καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον· ὥστε ἐκεῖθεν τάττειν τὴν ἀξίαν, καὶ μετατιθέναι ἐκ δεσποτῶν τῶν πρόσθεν δούλους ποιῶντα, εἰ ἐγένοντο κακοὶ δεσπότες· καὶ τῆν συμφορὸν αὐτοῖς οὕτω· καὶ εἰ κακῶς ἐχρήσαντο πλοῦτον, πένητας, καὶ ἀγαθοὺς οὐκ ἀσύμφορον πένητας εἶναι, καὶ φονεύσαντας ἀδίκως, φονευθῆναι, ἀδίκως μὲν τῷ ποιήσαντι, αὐτῷ δὲ δικαίως τῷ παθόντι· καὶ τὸν πεισόμενον συναγαγεῖν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ ἐπιτηδεῖω ποιήσῃν ἢ παθεῖν ἐχρῆν ἐκείνων. Μὴ γὰρ δὴ κατὰ συντυχίαν δούλον, μηδὲ αἰχμάλωτον ὡς ἔτυχεν, μηδὲ ἑρσισθῆναι εἰς σῶμα εἰκῆ· ἀλλ' ἦν ποτε ταῦτα ποιήσας, ἃ νῦν ἐστὶ πάσχων. Καὶ μητέρα τις ἀνελὼν ὑπὸ παιδὸς ἀναιρεθῆσεται, γινόμενος γυνή, καὶ βιασάμενος γυναῖκα, ἔσται ἴνα βιασθῆ. Ὅθεν καὶ θεῖα φήμη, Ἀδράστεια. Αὕτη γὰρ ἡ διδάχαις Ἀδράστεια ὄντως καὶ ὄντως Δίκη καὶ σοφία θαυμαστή. Hierocles in fragmento de providentia apud Photium in Bibl. cod. CCLI : ἡμεῖς μὲν γὰρ τῇ κρίσει δικαστῶν δαιμόνων πρὸς τὴν τῶν προβιωμένων ἀξίαν λαγχάνομεν ἕκαστος βίον· ἐν ᾧ πάντα συνελήπται, ἔθος, πόλις, πατήρ, μήτηρ, καιρὸς ἀποκνήσεως, σῶμα τοῖονδε, ἀνατροφαί, καὶ τύχαι παντοῖαι τῷ βίῳ προσήκουσαι, τρόπος τελευτῆς, καὶ καιρὸς ἀποτεταγμένος· καὶ τούτων ἀπάντων φύλαξ καὶ ἀποπληρωτὴς ὁ εἰληχὸς Δαίμων ἔστηκεν. Existimat igitur Sallustius qui in priore vita alios oculis privaverint eos iterum in hanc vitam ita proficisci, ut cæci nascantur; similesque renascentibus veterum delictorum pœnas irrogari. — ^f μὴ δεῖ ἀπαξ ἐξελεύσασθαι τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ;] scripsi; codd. μὴ δεῖν ἀπαξ ἐλθούσας τὸν ἅπαντα αἰῶνα μένειν ἐν ἀργείᾳ. Cf. Plato de

Cap. XX.

De animarum migratione, et quomodo in bruta animalia transire dicantur.

Animarum autem migrationes, si in naturas intelligentes fiunt, id ipsum, corporum animæ evadunt : si vero in bruta animalia, extra corpus sequuntur, quemadmodum et genii qui nos nacti sunt comites se nobis dant. Neque enim unquam ratione prædita bestię anima fiat. Cæterum animarum migrationes ex innatis affectibus intelligi licet. Cur enim alii cæci, alii marcido cor-

pore, alii etiam ab ipso animo ægri nascuntur? Quum autem natura hoc ita comparatum sit, ut animæ in corpore versentur, num semel corporibus elapsas per omnium sæculorum memoriam otiose vivere oportet? Nam nisi rursus animæ in corpora transeunt, innumeras esse necesse est, aut deum semper alias gignere. Sed ne infinitum quidem quiddam est in mundo; nam in finito nihil quod infinitum sit exoritur. Neque vero fieri potest, ut aliæ nascantur; omne enim, in quo aliquid novum fit, simul imperfectum sit necesse est. Mundum vero a perfecto procreatum perfectum esse decet.

Rep. lib. VI, p. 486 μή ηη δοκοῦμέν σοι οὐκ ἀναγκαία ἕκαστα διεληλυθέναι καὶ ἐπόμμενα ἀλλήλοισ τῆ μελλούσῃ τοῦ ὄντος ἱκανῶς τε καὶ τελῶς ψυχῆ μεταλήψεσθαι; —)

Κεφ. κα'.

Ἵτι καὶ ζῶντες ἂ καὶ τελευτήσαντες εὐδαίμονες οἱ ἀγαθοί.

Αἱ δὲ κατ' ἀρετὴν ζήσασαι ψυχαί, τὰ τε ἄλλα εὐδαιμονοῦσαι, καὶ τῆς ἀλόγου ὁ χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος θεοὶς τε συνάπτονται ὁ, καὶ τὸν ὅλον κόσμον συνδιοκοῦσιν ἐκείνοισ. Καίτοι καὶ εἰ μηδὲν αὐταῖς τούτων ἐγίνετο, αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ ὁ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἡδονὴ τε καὶ ὄξια, ὁ τε ἄλυπος καὶ ἀδέσποτος βίος εὐδαίμονας ἤρει ὁ ποιεῖν τοὺς κατ' ἀρετὴν ζῆν προελομένους καὶ δυνηθέντας.

Ἵτι καὶ ζῶντες κτλ.] Vide Iamblichii caput ultimum de mysteriis. — ὁ καὶ τῆς ἀλόγου χωρισθεῖσαι, καὶ καθαραὶ παντὸς γενόμεναι σώματος] Plato in Phaedone p. 114 οἱ δὲ δὴ ἂν δόξωσι διαφερόντως πρὸς τὸ ὁσίων βίωσαι, οὗτοι εἰσιν οἱ τῶνδε μὲν τῶν τόπων τῶν ἐν τῇ γῆ ἐλευθερούμενοι τε καὶ ἀπαλλαττόμενοι ὡσπερ δεσμοτηρίων, ἂνω δὲ εἰς τὴν καθαρὰν οὐκηνσιν ἀφικνούμενοι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς οἰκίζόμενοι. Τούτων δὲ αὐτῶν οἱ φιλοσοφία ἱκανῶς καθηράμενοι ἂνω τε σωμάτων ζῶσι τὸ παράπαν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, καὶ εἰς οἰκήσεις ἔτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, ἂς οὔτε βράδιον δηλώσαι οὔτε ἔ χρόνος ἱκανὸς ἐν τῷ παρόντι. — ὁ θεοῖς τε συνάπτονται] Hierocles Comment. in aur. carm. in Phil. Gr. vol. I p. 482 seq. Τοῦτο πέρασ τῶν πόνων τὸ κάλλιστον,

τοῦτο, ὡς Πλάτων φησίν, ὁ μέγας ἀγὼν καὶ ἐλπίς ἡ μεγάλη. Τοῦτο φιλοσοφίας ὁ τελειώτατος καρπὸς, τοῦτο τῆς ἱερατικῆς καὶ τελεστικῆς τέχνης τὸ μέγιστον ἔργον, οἰκισθῆσαι μὲν καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰ ὄντως καλά, ἀπολύσαι δὲ τῶν τῆδε πόνων, ὡς ἐκ τινος καταγείου σπηλαίου τῆς ἐνούλου ζωῆς, καὶ ἀναγαγεῖν πρὸς τὰς αἰθερούς αὐγάς, καὶ ταῖς μακάρων ἐνιδρῶσαι νήσοισ, τοὺς διὰ τῶν προειρημένων ὁδεύσαντας. Τούτοις γὰρ καὶ τὸ τῆς ἀποθεώσεως ἀπόκειται γέρας· ἔπειδὴ εἰς θεῶν γένος οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι ἄλλω, ἡ τῷ κτησαμένω ἀλήθειαν μὲν καὶ ἀρετὴν ἐν ψυχῇ, καθαρότητα δὲ ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτῆς ὁχήματι. Οὕτω γὰρ ὁγιῆς τε καὶ ὁλόκληρος γενόμενος εἰς τὸ τῆς ἀρχαίας ἔξεως εἶδος ἀποκαθίσταται, διὰ τῆς πρὸς τὸν ὁρὸν λόγον ἐνώσεως ἀπολαβῶν ἑαυτὸν, καὶ πάντα τὸν θεῖον κόσμον ἀναγνωρίσας, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῦδὲ τοῦ παντός, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων, ἔξευρών. Τοῦτο δὲ γενόμενος ὡς οἶόν τε μετὰ τὴν κάθαρσιν, ὁ ἀεὶ εἰσιν οἱ μὴ εἰς γένεσιν πίπτειν πεφυκότες, ταῖς μὲν γνώσεσιν ἐνούται τῷ παντὶ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεται τὸν θεόν· σῶμα δὲ συμφορῆς ἔχων, τόπου δέεται εἰς κατάταξιν ἀστροειδῆ, οἷον θεσιν ζητῶν. Conf. Alcinoune de doct. Platonis cap. XXVII. — ὁ αὐτὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ] Iamblichus in epistola ad Macedoniuni apud Stobæum Eclog. Eth. lib. II, cap. 7, 44 τὸν κατὰ νοῦν ἀρα βίον καὶ τὸν ἐχόμενον τῶν θεῶν διαζῆν μελετητέον· οὗτος γὰρ ἡμῖν μόνος ἀποδίδωσι τὴν ἀδέσποτον τῆς ψυχῆς ἐξουσίαν, ἀπολύει τε ἡμῆς τῶν ἀναγκῶν δεσμῶν, καὶ ποιεῖ ζῆν οὐκ ἀνθρώπινόν τινα βίον, ἀλλὰ τὸν θεῖον καὶ τῇ βουλήσει τῶν θεῶν ἀγαθῶν ἀποπληρούμενον. — ὁ ἤρει] omissa ἂν particula. Vid. Hermann. Opusc. IV p. 70 seqq. —

Cap. XXI.

Omnes bonos tam vivos quam mortuos esse beatos.

Animæ vero quæ cum virtute vixerunt, cætera beatæ et ab irrationali naturæ suæ parte sejunctæ et ab omni concreione mortali segregatæ simul diis adjunguntur,

simul rerum universitatem una cum illis administrant. Verum etiam nihil tale his contingeret, ipsa certe virtus quæque ex virtute tum percipitur voluptas tum nascitur gloria atque ad hoc vita molestiis liberata neque cujusquam imperio obnoxia ad eos qui honeste vivere non modo constituerunt, sed etiam potuerunt beatos faciendos sufficeret.

DE PLATONE

EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Platonicam philosophiam ita illustrabo, ut pauca de sectæ conditore præfatus primum librorum ejus ordinem excutiam ac Thrasylli tetralogias commemorem, deinde de Speusippo, tum de Xenocrate, de Crantore et aliis disseram. *Plato* (1) Aristonis et Perictiones filius, e Colyto pago Atheniensis, initio avi sui nomine appellatus est, post autem sive e frontis sive e pectoris latitudine alterum nomen invenit (2). Natus est sexennio post Isocratem tertio Olympiadis 87 anno, ante Christum 430, die Thargelionis mensis septimo, quo Delii Apollinem in lucem editum esse affirmant. Namque idoneum ejus rei auctorem Apollodorum in Chronicis Diogenes Laertius

laudat (3). Cæterum antiqua et generosa stirpe eum ortum esse fama fuit. Quippe Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem deduxit, maternum vero genus prudentia civili adeo inclaru, ut Perictione, Glauci filia, Solonem sapientissimum legum atticarum inventorem majorum suorum progenitorem agnosceret (4).

Mira quædam et vix credibilia de ortu ejus traduntur. Ferunt igitur spectrum Apollini simile cum matre ejus Perictione concubuisse atque Aristonem noctu per quietem eandem vidisse speciem, qua monebatur, ne cum Perictione rem haberet, quoad peperisset (5). Fabulose porro narrant parentes Platonem recens natum

(1) Diogenes Laertius lib. III, 1 Πλάτων, Ἀριστωνος καὶ Περικτιόνης ἢ Ποτιώνης, ἦτις τὸ γένος ἀνέφερον εἰς Σόλωνα, Ἀθηναίους. Τούτου γὰρ ἦν ἀδελφὸς Δρωπίδης, οὗ Κριτίας, οὗ Καλλιάρχου, οὗ Κριτίας ὁ τῶν τριάκοντα, καὶ Γλαύκων, οὗ Χαρμίδης καὶ Περικτιόνη, ἥς καὶ Ἀριστωνος Πλάτων, ἕκτος ἀπὸ Σόλωνος. Ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα καὶ Ποσειδῶνα ἀνέφερε τὸ γένος. Φασὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀνάγειν εἰς Κόδρον τὸν Μελάγχου, οὗτινες ἀπὸ Ποσειδῶνος ἱστέρονται, κατὰ Θράσυλλον. Suidas s. v. Πλάτων, Ἀριστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους καὶ Περικτιόνης ἢ Ποτιώνης τὸ γένος ἐκλούσῃς ἀπὸ Σόλωνος. Ἐκτὴ γὰρ ἦν ἀπ' ἐκείνου, καίς γενομένη Δρωπίδου ποιητοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ Σόλωνος ὁ δὲ Σόλων εἰς Νηλέα ἀναφέρει τὸ γένος' καὶ Ἀριστων δὲ, ὁ Πλάτωνος πατήρ, ἐκ τοῦ Κόδρου γένους κατήγετο, τοῦ Μελάγχου υἱοῦ. Olympiodorus vit. Platonis : λέγεται γὰρ ὁ Πλάτων υἱὸς γενέσθαι πατρὸς μὲν Ἀριστωνος τοῦ Ἀριστοκλέους, ἀπ' οὗ τὸ γένος εἰς Σόλωνα τὸν νομοθέτην ἀνέφερε. Διὸ καὶ κατὰ ἔθλον προγονικῶν νόμων ἔγραψεν ἐν ἰβ' βιβλίῳ, καὶ πολιτείας σύστασιν ἐν ια'. Μητρὸς δὲ προήλθε Περικτιόνης, ἦτις ἀπὸ Νηλέως τοῦ Κόδρου κατήγετο. — (2) Diogenes Laertius lib. III, 4 ἔγμυνάσαστο δὲ παρὰ Ἀριστωνί τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιωτῇ ἀπ' οὗ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐεξίαν μετωνομάσθη, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα, καθά φησιν Ἀλέξανδρος ἐν διαδοχαῖς. Ἐνίοι δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἰσθμίου οὐτις ὄνομασθήναι : ἢ ὅτι πλατὺς ἦν τὸ μέτωπον, ὥς φησι Νεάνθηξ. Suidas l. c. Προσηγορεύετο δὲ Ἀριστοκλῆς διὰ δὲ τὸ πλατὺς εἶναι τὸ στήρνον Πλάτων ἑπωνομάσθη. Ἄλλοι δὲ, ὡς πλατὺν ἐν λόγοις Πλάτωνος κληθήναι. Hesychius Milesius v. Πλάτων. Πλατὺς δὲ ὦν τὰ στήρνα ἢ τὸ μέτωπον Πλάτων προσηγορεύθη. οἱ δὲ ὡς πλατὺν ἐν λόγοις οὕτως φασὶν κληθῆναι. Τίμων δὲ κομψῶδων αὐτὸν ἐν Σόλοις φησὶ γῶν πάντων δ' ἤγιστο πλατύστατος, ἀλλ' ἀγορευτῆς ἤδυσπῆς, τέττιβιν ἰσογράφος, οἱ δ' Ἐκαδήμου δένδρου ἰσχυροίμοι ὅσα λαμβάσασαν ἴσισιν. Cf. Diog. Laert. lib. III, 7. Vid. Fraga. Phil. vol. I, pag. 89. Apulejus doct. Platon. init. : Platoni habitu corporis cognomentum dedit : namque Aristoteles prius nominatus, Aristo ei fuisse pater dictus est. Cæterum Perictione

Glauci filia, mater fuit, et de utroque nobilitas satis clara. Nam Aristo pater per Codrum ab ipso Neptuno originem duxit. Ab Solone sapientissimo, qui legum Atticarum fundator fuit, maternum derivatus est sanguis. — (3) Diogenes Laertius III, 2 καὶ γίνεται Πλάτων, ὥς φησιν Ἀπολλόδορος ἐν χρονικοῖς, ὀγδόῃ καὶ ὀγδοηκοστῇ Ὀλυμπιάδι, Θαρρηλιῶνος ἐβδόμῃ, καθ' ἣν ἄλλοι τὸν Ἀπόλλωνα γενέσθαι φασί. — (4) Proclus ad Platonis Timæum pag. 25. F. (pag. 58 ed. Schneider.) ἢ μὲν ἱστορία ἢ κατὰ τὸ Σόλωνος γένος καὶ τὴν Πλάτωνος πρὸς αὐτὸν συγγένειαν τοιαύτη τίς ἐστίν· Ἐξηρασιτοῦ παῖδες ἐγένοντο Σόλων καὶ Δρωπίδης, καὶ Δρωπίδου μὲν Κριτίας, οὗ μνημονεύει καὶ Σόλων ἐν τῇ ποιήσῃ λέγων· εἰπέμενοι Κριτῆϊ ξανθότριχϊ πατρὸς ἀκούειν· οὗ γὰρ ἀμαρτινῶν πείσεται ἡγεμόν· Κριτίου δὲ Κάλλαισχος καὶ Γλαύκων, Καλλιάρχου δὲ αὐ Κριτίας οὗτος. Ἀλλοὶ δὲ ὁ ἐν Χαρμίδῃ Κριτίας, τὸν Γλαύκωνα, τὸν Χαρμίδου πατέρα, θεῖον ἑαυτοῦ καλῶν. Γλαύκωνος δὲ Χαρμίδης καὶ Περικτιόνη, τῆς δὲ Περικτιόνης ὁ Πλάτων ὥστε ὁ Γλαύκων Κριτίου θεῖος· ἦν, πατήρ δὲ Χαρμίδου, Χαρμίδης δὲ θεῖος Πλάτωνος, Σόλων δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἐπιπάππου Κριτίου. Τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς τοιοῦτον· ὁ δὲ γέ θεῖος Ἰάμβλιχος ἄλλως πως παραδίδοσι τὴν τοῦ γένους διαδοχὴν· αὐτοῦθεν γὰρ τοῦ Δρωπίδου παῖδα τὸν Γλαύκωνα ποιεῖ. Ἄλλοι δὲ Καλλιάρχου Κριτίαν καὶ Γλαύκωνα παῖδας λέγουσιν, ὥσπερ καὶ Θέων ὁ Πλατωνικός· καίτοι ἐν Χαρμίδῃ φησὶν ὁ Κριτίας, ὅτι καίς ἐστι Χαρμίδης Γλαύκωνος, τοῦ ἡμετέρου θεῖου, καί, τοῖς ῥήμασιν οὕτως λέγων, ἀνεψιὸς δὲ ἐμός. Οὗτ' ἀρα Δρωπίδου υἱὸς ὁ Γλαύκων οὗτε Κριτίου τοῦ νεωτέρου ἀδελφός. — (5) Diogenes Laertius III, 2 Ἐπεύσιππος δ' ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Πλάτωνος περὶ δαίμωνος, καὶ Κλέαρχος ἐν τῷ Πλάτωνος ἐγκωμίῳ, καὶ Ἀνακλιδῆς ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ φιλοσοφίᾶν φασίν, ὡς Ἀθήνησιν ἦν λόγος, ὥραιαν οὖσαν τὴν Περικτιόνην βιάζεσθαι τὸν Ἀριστωνα, καὶ μὴ τυγχάνειν, παυομένῳ τε τῆς βίας ἰδεῖν τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος εἴδην· ὅθεν καθαρὰν γάμου φυλάξαι ἕως τῆς ἀποκνήσεως. Hesychius Milesius : Φασὶ δὲ, ὡς ἐκ τινος θείας εἰσεως ἢ μητρὸς αὐτοῦ ἔγκυος γέγονεν, ἐπιφανέντος αὐτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος. Καὶ ἠνία ἔτις

in Hymetto posuisse, diis montanis Pani, Nymphis et Apollini pastorali pro eo sacra facturos. Ibi puero infanti apes in labellis considerunt eaque favis impleverunt, ut facile suspicari liceret singulari illum orationis suavitate aliquando fore haud absimilem Nestoris, cuius etiam ex lingua melle dulcor fluebat oratio (6). Hunc autem, ubi adolevit, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, optimi

magistri erudiverunt. Etenim litteras didicit apud Dionysium grammaticum (7), de quo in Rivalibus mentionem facit, et ad corpus labore ac gymniciis certaminibus firmandum Aristonem Argivum palæstritam doctorem adhibuit. Nec defuerunt qui eum picturae quoque fuisse studiosum ac poemata scripsisse memoriae proderent, primo dithyrambica, deinde melica ac tragica. Ad conficiendum autem doctrinae orbem

τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῆ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Suidas s. v. Πλάτων : Ἰστόρηται δέ, ὡς ἐκ τινος θείας ὄψεως ἡ μήτηρ Πλάτωνος ἔγκυος ἐγένετο, ἐπιφανέτως αὐτῆ τοῦ Ἀπόλλωνος· καὶ ἠνίκα ἔτεκε τὸν Πλάτωνα, τότε αὐτῆ ὁ ἀνὴρ συνεγένετο. Olympiodorus vit. Plat. φασὶν οὖν εἶναι φάσμα Ἀπολλωνικὸν συνεγένετο τῆ μητρὶ αὐτοῦ τῆ Περικτιόνη, καὶ ἐν νυκτὶ φανὲν τῷ Ἀρίστωνι ἐκέλευσεν αὐτῶ μὴ μιγνύναι τῆ Περικτιόνη μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ἀποτέξεως (leg. ἀποτέξεως). Plutarchus Convivat. Disput. lib. VIII. Quæst. I cap. 2-3 Vol. XI p. 342 ed. Hutten. διὸ τοὺς Ἀπόλλωνι τὴν Πλάτωνος τέκνοντι ἀνατιθέοντας οὐκ ἂν οἶμαι τίνα φάνα καταισχύνοι τὸν θεόν, ἐπὶ μείζονα πάθη καὶ νοσήματα τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἱατρὸν, ὥσπερ ἑτέρου Χείρωνος, ἀπειργασμένον, ἅμα δὲ τῆς λεγομένης Ἀρίστωνι, τῷ Πλάτωνος πατρὶ, γενέσθαι καθ' ὅσον ὄψεως καὶ φωνῆς ἀπαγορευούσης, μὴ συγγενέσθαι τῆ γυναικί, μηδὲ ἀψάσθαι δέκα μηνῶν, ἐμνημόνευσεν. Ὑπολαβὼν δὲ Τυνδαρὸς ὁ Λακεδαιμόνιος, Ἄξιον μὲν εἶναι, ἔφη, περὶ Πλάτωνος εἶδειν καὶ λέγειν τό — οὐδὲ ἔφκει Ἀνδρῶς γε θνητοῦ καὶς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῦ. Origenes contra Celsum libro I οὐδὲν δ' ἄτοπον πρὸς Ἑλληνας καὶ ἑλληνικαῖς ἱστορικαῖς χρήσασθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν μόνου τῆ παραδόξῃ ἱστορίᾳ ταύτῃ κεχρησῆαι. Ἐλοξε γὰρ τισιν, οὐ περὶ ἀρχαίων τινῶν ἱστοριῶν καὶ ἠρωικῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τινῶν γῆρας καὶ πρώην γεγεννημένων ἀναγράψαι ὡς δυνατόν ἐστι καὶ Πλάτων ἀπὸ τῆς Ἀμρικτιόνης (leg. Περικτιόνης) γέγονε, κωλυθέντος τοῦ Ἀρίστωνος αὐτῆ συνελθεῖν, ἕως ἀποκυλισθῆναι τὸν ἐν ἑ Ἀπόλλωνος σπαράντα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀληθῆς μῦθοι, κινήσαντες εἰς τὸ ἀνακλάσαι τοιοῦτό τι περὶ ἀνδρός, ὃν ἐνόμιζον μείζονα τῶν πολλῶν ἔχοντα σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀπὸ κριτετῶν καὶ θεοτέρων σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος ἐληφέναι, ὡς τοῦδ' ἀρμόζον τοῖς μείζονσι ἢ κατὰ ἀνθρώπων. Idem libro VI καὶ πρὸς ταῦτα φημι, εἶπε περὶ μὲν Πλάτωνος Ἀρίστανδρος, οἶμαι, ἀνέγραψεν, ὡς οὐκ Ἀρίστωνος υἱοῦ, ἀλλὰ φάσματος ἐν Ἀπόλλωνος εἶδει προσελθόντος· τῆ Ἀμρικτιόνη (leg. Περικτιόνη). Καὶ ἄλλοι δὲ πλείονες τῶν Πλατωνικῶν ἐν τῆ Πλάτωνος βιοτῆ ταύτ' εἰρήκασιν. Apulejus doctr. Plat. init. Sunt qui Platonem augustiore conceptu Perictionæ se miscuisset. Mense etiam, qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est, die qua apud Delon Latona fertur Apollinem Dianamque peperisse. Hieronymus adv. Jovinian. lib. I : Speusippus, sororis Platonis filius, et Clearchus et Anaxilides Perictionem, matrem Platonis, phantasmate Apollinis oppressam ferunt, et sapientiam principem non aliter arbitrantur nisi de partu virginis editum. — (6) Olympiodorus vit. Plat. Καὶ γεννηθέντα τὸν Πλάτωνα λαβόντες οἱ γονεῖς, βρέφος ὄντα, ταθεύκασιν ἐν τῷ Ὑμηττῷ, βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖ θεοῖς, Πανὶ καὶ Νύμφαις καὶ Ἀπόλλωνι Νομίῳ ὄντι· καὶ κειμένον αὐτοῦ, μέλιττα προσελθούσαι πεπληρώκασιν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος ἵνα ἀληθῆς περὶ αὐτοῦ γέννηται· τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων βῆεν αὐδῆ. Καλεῖ δὲ αὐτὸν πάντοθεν καὶ τοῖς κύκνοις ὁμόδουλον, ὡς ἐν Ἀπόλλωνος προσελθόν· Ἀπολλωνικὸν γὰρ τὸ ὄνομα. Ælianus var. hist. X, 21 εἶπε τὸν Πλάτωνα ἢ Περικτιόνην ἔφερον ἐν ταῖς ἀγκάλας. Θύοντι δὲ τῷ Ἀρίστωνι

ἐν Ὑμηττῷ ταῖς Μούσαις ἢ ταῖς Νύμφαις οἱ μὲν πρὸς τὴν ἱερουργίαν ἦσαν, ἢ δὲ κατέκλινε Πλάτωνα ἐν ταῖς κλησίον μυρρίναις, δασαῖαι οὐσαι καὶ πυκναῖς. Καθεύδοντι δὲ ἐσμὸς μελισσῶν Ὑμηττίου μέλιτος ἐν τοῖς χελσίον αὐτοῦ καθίσασαι ὕπῃδον, τὴν τοῦ Πλάτωνος εὐγλωττίαν μαντευόμεναι ἐντεῦθεν. — (7) Diogenes Laertius III, 4 καὶ ἐκπαίδεθη μὲν γράμματα παρὰ Διονυσίῳ, οὐ καὶ μνημονεῖαι ἐν τοῖς Ἀνταρσασταῖς· ἐγυμνάσατο δὲ παρὰ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, παλαιστῆ ἄρ' οὐ καὶ Πλάτων διὰ τὴν εὐεξίαν μετονομασθή, πρότερον Ἀριστοκλῆς ἀπὸ τοῦ πάππου καλούμενος ὄνομα, καθά φησιν Ἀλέξανδρος ἐν διαδοχαῖς. Ἐνοιο δὲ διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἐρμηνείας· οὕτως ὀνομασθῆναι, ἢ εἰτι πλεῖστε ἦν τὸ μέτωπον, ὡς φησι Νεάνθης. Εἰσι δ' οἱ καὶ παλαισαί φασιν αὐτὸν Ἰσθμοῖ, καθὰ καὶ Δικαίταρχος ἐν πρώτῳ περὶ βίων, καὶ γραφικῆς ἐπιμεληθῆναι, καὶ ποιήματα γράψαι, πρώτον μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μέλη καὶ τραγωδίας. Plato initio dialogi qui inscribitur Ἐρσασταῖ αἰτ' : εἰς Διονυσίου τοῦ γραμματικῶ (al. γραμματιστοῦ) εἰσηλθόν. Olympiodorus vit. Plat. ἐν ἡλικίᾳ δὲ γενόμενος πρῶτον μὲν ἐφοίτησε Διονυσίῳ τῷ γραμματιστῇ πρὸς μάθησιν κοινῶν γραμμάτων, οὐ καὶ ἐν Ἐρσασταῖς μὲννηται, ἵνα μήτε (leg. μηδὲ) Διονυσίος, ὁ διδάσκαλος, ἀμοίως εἴη τῆς παρὰ Πλάτωνι μνήμης. Εἶτα μετ' ἐκεῖνον γυμναστῆ μὲν ἐχρήσατο διδασκάλῳ Ἀρίστωνι τῷ Ἀργεῖῳ, ὅς οὐ καὶ Πλάτων, ὡς φασι, μετονομασθή, πρότερον Ἀριστοκλῆς λεγόμενος τῷ τοῦ πάππου ὀνόματι. Ἐκλήθη δ' οὕτως· διὰ τὸ δύο μόρια τοῦ σώματος ἔχειν πλατύτητα, τὸ τε στέρον καὶ τὸ μέτωπον, ὡς δηλοῦσαι πανταχοῦ αἱ ἀνακειμένοι αὐτοῦ εἰκόνας, οὕτως φαινόμεναι. Ἄλλοι δὲ φασὶ μὴ διὰ τοῦτο μετονομασθῆναι αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλατῦ, καὶ κεχμμένον, καὶ ἀναπεπταμένον τοῦ ἀνακειμένου χαρακτήρος· καθάπερ φασὶ καὶ Θεόφραστον οὕτω μετονομασθῆναι διὰ τὸ θεῖον τῆς φράσεως, πρότερον Τύρταμον λεγόμενον. Apulejus doctr. Plat. init. Nam Speusippus domesticis instructus documentis pueri ejus acré in percipiendo ingenium et admirandæ verecundiæ indolem laudat, et pubescentis primitias labore atque amore studendi imbutas refert, et in viro harum incrementa virtutum et ceterarum convenisse testatur. Doctorem habuit in prima litteratura Dionysium, at in palæstra Aristonem, Argis oriundum. Tantosque progressus exercitatio contulit ei, ut Pythia et Isthmia de lucta certaverit. Picturæ non aspernatus artem tragœdiæ et dithyrambis se utilem finxit. Jamque carminum confidentia elatus certatorem se profiteri cupiebat, nisi Socrates humilitatem cupidinis ex ejus mentibus expulisset, et veræ laudis gloriam in ejus animum inserere curasset. Ælianus var. hist. lib. II cap. 30 Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος τὰ πρῶτα ἐπὶ ποιητικῆν ὥρμησε καὶ ἠρωικὰ ἔγραψε μέτρα· εἶτα αὐτὰ κατέκρησεν, ὑπερβῶν αὐτῶν, ἐπὶ τοῖς Ὀμηροῦ ἀδῶ ἀντικρίων ἐώρα κατὰ πολὺ ἡττώμενα. Ἐπέθετο οὖν τραγωδίᾳ, καὶ δὴ καὶ τετραλογίαν εἰργάσατο, καὶ ἐμελλὲν ἀγωνισθῆναι, δοῦς ἦδη τοῖς ὑποκριταῖς τὰ ποιήματα. Πρὸ τῶν Διονυσίων δὲ παρελθὼν ἤκουσε Σωκράτους, καὶ ἀπαξ αἰρεθείς ὑπὸ τῆς ἐκείνου Σειρήνης, τοῦ ἀγωνίσματος οὐ μόνον ἀπέστη τῆς, ἀλλὰ καὶ τελῶς τὸ γράφειν τραγωδίας ἀπέβριψε, καὶ

reliquis artibus musicam adjecit, qua Draco Atheniensis et Metellus Agrigentinus Plutarcho teste eum instituerunt (8). Sed his omnibus studiis depositis viginti annos natus tertio Olympiadi 92 anno Socratem audire cœpit. Narratur vero Socrates, antequam Plato ad ipsam a patre deduceretur, jucundissimo usus esse somnio. Vidit enim in somno cygni pullum relinquere aram, quæ in Academia Cupidini consecrata erat, dein celeri volatu gremium suum petere, mox sedentem supra genua plumescere, postremo alatum avolare cœlum ac terras cantu suo mulcentem. Postridie (9) Socrati visum illud in

conventu hominum referenti Aristo filium erudiendum tradidit. Quem postquam aspexit atque ex facie divinum ejus ingenium auguratus est: Hic ille erat, amici, inquit, ex Academia Cupidinis cygnus. Addit Origenes lib. VI contra Celsum p. 280 Platonem ipsum tertio oculo sibi auctum esse visum.

Quanti autem hunc unum magistrum faceret, ipse sæpenumero declaravit, multaque amoris erga eum documenta postea in scriptis dedit. Mortuo Socrate (10), quem quarto Olympiadi 94 anno ex vita hominum demigrasse constat, Plato partim Cratylo Heracliteo, partim Hermo-

ἀπεδύσατο ἐπὶ φιλοσοφίαν. — (8) Plutarchus de musica cap. XVII Vol. XIV pag. 224 ed. Hutten. πάνυ γὰρ πρόσχε τῇ μουσικῇ ἐπιστήμῃ Πλάτων, ἀκουστής γενόμενος Δράκοντος τοῦ Ἀθηναίου καὶ Μετέλλου τοῦ Ἀκραγαντινοῦ. Porphyrius apud Cyrillum lib. I contra Julianum: ἔπαιδεύθη δὲ ὁ Πλάτων παρὰ μὲν Διονυσίῳ γράμματα, παρὰ δὲ Ἀρίστῳ, τῷ Ἀργεῖῳ καλαίστῳ, τὰ κατὰ τὴν γυμναστικὴν. Olympiodorus vit. Plat. Μουσικῆς δὲ διδάσκαλον ἔσχε Δράκοντα τὸν Δάμμωνος μαθητὴν· μέμνηται δὲ τούτου ἐν τῇ Πολιτείᾳ. Τρία δὲ καὶ ταῦτα ἐπαιδεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι παῖδες· ἡμὶ δὲ γράμματα, μουσικὴν, καλαίειν· οὐχ ἄλλ᾽· ἀλλὰ γράμματα μὲν διὰ τὸ κοσμεῖν τὸν λόγον τὸν ἐν αὐτοῖς, μουσικὴν δὲ διὰ τὸ τιθασαίνειν τὸν θυμὸν, καλαίειν δὲ καὶ γυμνάζεσθαι διὰ τὸ ἀναβρῦννῆσαι τὸ τῆς ἐπιθυμίας χαλαρὸν. (Καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης δὲ παρ' αὐτῶ τὰ τρία ταῦτα φαίνεται παιδευθεῖς· διὸ καὶ φησι πρὸς αὐτὸν Σωκράτης, Αὐλεῖν δὲ οὐκ ἔβούλου, καὶ τὰ ἔτῃς.) Ἐροῖτήσε δὲ καὶ παρὰ γραφεῦσι, παρ' ὧν ὠφελήθη τὴν μίξιν τῶν χρωμάτων, ὧν ἐν Τιμαίῳ μὲμνηται. Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ παρὰ τοῖς τραγικοῖς ἐπαιδεύθη, παιδευταῖς νομιζομένοις εἶναι τῆς Ἑλλάδος. Προσῆλθε δὲ τούτοις διὰ τὸ ἀπὸ τῆς τραγικῆς γνωμικὸν καὶ σεμνὸν, καὶ ἥρωικον τῶν ὑποθέσεων. Καὶ τοῖς διθυράμβοις δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Διόνυσου, ἐφόρου λεγομένου τῆς γενέσεως, ὠμίλησε· τούτῳ γὰρ ὁ διθυράμβος ἀνεκίετο, ἀρ' οὐ καὶ τὸ ὄνομα εἶχε. Διθυράμβος γὰρ ὁ Διόνυσος, ὡς ἐκ δύο θυρῶν ἐξελεθῶν, τῆς τε Σεμέλης καὶ τοῦ μηροῦ Διός. Εἰώθεισαν γὰρ οἱ ἀρχαῖοι τὰ αἰτιατὰ ὀνομάζειν τοῖς τῶν αἰτίων ὀνόμασι, καθάπερ καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι· διὸ καὶ ὁ Πρόκλος περὶ τούτων φησὶν, Ὅσα εἶδον τεκείσιν ἐφημέλιον τοκῆς. Ὅτι δὲ τοῦ διθυράμβου ὁ Πλάτων ἤσκητο, ὅηλον ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ διαλόγου, πάνυ πνεύοντος τοῦ διθυραμβώδους χαρακτήρος· ἄτε τοῦ Πλάτωνος τούτου πρῶτον γράψαντος διάλογον, ὡς λέγεται. Ἐποίησε δὲ καὶ τραγικὰ ἐπιπέτα καὶ διθυραμβικά, καὶ ἄλλα τινά, ἅπερ πάντα κατέκωψε τῆς Σωκράτους πειραθεῖς διατριβῆς, εἰπὼν τι τοιοῦτον ἐπος, Ἥφαιστε, πρόμολ' ὤδε Πλάτων νύ τι σείο χατίρει.

— (9) Diogenes Laertius III, 5 λέγεται δὲ ὅτι Σωκράτης ὄναρ εἶδεν κύκνου νεοττὸν ἐν τοῖς γόνασιν ἔχειν, ὃν καὶ παραχρῆμα πεπορησάμενα ἀναπτῆναι, ἠδὲ κλάξαντα· καὶ μετ' ἡμέραν Πλάτωνα αὐτῷ συστήναι· τὸν δὲ, τούτου εἰπεῖν εἶναι τὸν ὄρνιν. Pausanias lib. I, cap. XXX, 3 Ἀκαδημίας δὲ οὐ πάρῳ Πλάτωνος μνημῆ ἐστιν, ᾧ προσήμιναν ὁ θεὸς ἄριστον τὰ ἐς φιλοσοφίαν ἔσεσθαι. Προσήμιναν δὲ οὕτως. Σωκράτης τῇ προτέρᾳ νυκτὶ ἢ Πλάτων ἔμελλεν ἔσεσθαι οἱ μαθηταί, ἐσπτήναι οἱ κύκνον ἐς τὸν κόλπον εἶδεν ὄναρον· ἐστὶ δὲ κύκνος τῷ ὄρνιθι μουσικῆς· δόξα, ὅτι Λιγυῶν τῶν Ἥριδανῶν πέρας [ὑπερ] γῆς τῆς Κελτικῆς· Κύκνον ἄνδρα μουσικὸν γενέσθαι βασιλέα φασί, τελευτήσαντα δὲ Ἀπόλλωνος γνώμῃ μεταβαλεῖν λέγουσιν αὐτὸν ἐς τὸν ὄρνιθα. Apulejus doctr. Plat. inibi. somnium etiam Socratis scitulum fecerunt. Nam vidisse sibi visus est cygni pullum ex allari,

quod in Academia Cupidini consecratum est, volasse, et in ejus (leg. suo) gremio resedisse: et postea olorem illum pennis caelum petisse, canore musico auditus hominum deorumque mulcentem. Quum hoc ergo Socrates in conventu hominum referret, Aristo Platonem suorum, oblaturus Socrati magistro commodum prosequeretur. Quem ubi aspexit ille, ingeniumque intimum de exteriori conspicatus est facie: Hic ille erat, amici, inquit, de Academia cupidinis cygnus. Olympiodorus vit. Plat. Φασὶ δ' εἶναι, ἠνίκα ὁ Σωκράτης ἡμέλλε δεχέσθαι, ὄναρ εἶδεν, ὅτι κύκνος ἄπτερος· ἐν τοῖς γόνασιν αὐτοῦ καθῆστο, καὶ παραχρῆμα πεπορησάμενος ἀνέπτῃ ἐς τὸν ἄερα, καὶ ἐκλαγέτι τι λιγυρὸν, ὡς πάντας θάλατι τοὺς ἀκούοντας· τούτῳ δὲ ἐδήλου τὴν μελλούσαν δόξαν τοῦ ἀνδρός. — (10) Diogenes Laertius III, 6-7. Τούτῳθεν δὴ γεγονώς, φασί, εἰκοσὶν ἔτη, δίκηνους Σωκράτους. Ἐκείνου δ' ἀπελθόντος προσεῖχε Κρατύλῳ τε τῷ Ἡρακλειτεῖ, καὶ Ἐρμογένει τῷ τῷ Παρμενίδου φιλοσοφούντι. Ἐπειτα γενόμενος ὀκτὰ καὶ εἰκοσὶν ἔτων, καθά φησιν Ἐρμόδομος, εἰς Μέγαρον πρὸς Εὐκλείδην σὺν ἄλλοις τισι Σωκρατικοῖς ὑπεχώρησεν. Ἐπειτα εἰς Κυρήνην ἀπήλθε πρὸς Θεόδωρον τὸν μαθηματικὸν· κάκειθεν εἰς Ἰταλίαν πρὸς τοὺς Πυθαγορείους, Φιλόλοον καὶ Ἐδρυτον· ἔθεν τε εἰς Ἀλυπτον παρὰ τοὺς προφήτας. Διέγνων δὲ ὁ Πλάτων καὶ τοῖς μάγοις συμμίξει, διὰ δὲ τοὺς τῆς Ἀσίας πολέμους ἀπέστη. Olympiodorus vit. Plat. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Σωκράτους διδασκαλίαν πάλιν ἐχρήσατο Κρατύλῳ τῷ Ἡρακλειτεῖ, εἰς ὃν καὶ διάλογον ὁμώνυμον ἐποίησεν, ἐπιγράφας Κρατύλος, ἢ περὶ ὁρθότητος ὀνομάτων. Μετὰ τούτων δὲ πάλιν στέλλεται εἰς Ἰταλίαν, καὶ διδασκαλεῖον εὐρὺν ἐκεί τῶν Πυθαγορείων συνιστάμενον Ἀρχύταν, πάλιν ἔσχε διδάσκαλον τὸν Πυθαγόρειον ὁμώνυμον· ἔνθα καὶ Ἀρχύτου μὲμνηται (leg. ἔθεν καὶ κτλ.) Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰς εἰρημνέας φιλοσοφίας ἢ Πλάτωνος ἐπεγενέτο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συνήθη γενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτεῖος δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν αἰεὶ βρόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὕσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαβεν κτλ. Apulejus doctr. Plat. I, 1. Et ante quidem Heracliti secta fuerat imbutus. Verum quum se Socrati dedisset, non solum ingenio atque doctrina ceteros Socraticos viciit, verum etiam labore et elegantia illustravit. Sapientiam ab eo sibi traditam labore quoque asserere nisus est, et eleganti perque venusta majestate verborum plurimum ei adhibuit dignitatis. Sed posteaquam Socrates homines reliquit, quassavit, unde proficeret, et ad Pythagoræ disciplinam se contulit. Quam etsi ratione diligenti et magnifica instructam videbat, rerum tamen continentiam et castitatem magis cupiebat imitari. Et quod Pythagoreorum ingenium adjectum aliis disciplinis

geni Parmenidis philosophiam profitenti operam dedit. Deinde quum esset annorum duodetriginta, varias terras regionesque lustravit. Nam non solum Megara se contulit, ut cum Euclide versaretur, sed etiam Cyrenas profectus Theodorum mathematicum convenit atque inde petita Italia Archytam Tarentinum et reliquos Pythagoreos Philolaum, Eurytum, Echecratem, denique Timæum, et Acronem Locros cognovit. Quemadmodum vero in Italiam discendi causa contenderat, Pythagoreorum disciplinam Socraticis sermonibus adjuncturus: sic postea Ægyptum peragravit, ut a sacerdotibus barbaris numeros et cœlestia acciperet. Statuerat insuper Persarum magos adire, sed hoc consilium propter bella quæ tum in Asiam gerebantur abiecit.

Ex Ægypto reversus Deliis explanavit sensum oraculi, quo Græci jubebantur, si e præsentibus malis se emergere vellent, aram in insula Delo Apollini consecratam duplicare (11). Sed plenam eum tot itineribus factis ac tot sapientiæ doctoribus auditis artium mathematicarum cognitionem consecutum esse, intelligitur ex illo invento, quod Vitruvii verbis exponam. Ait ille Lib. IX cap. 1: « Et primum Platonis e multis ratiocinationibus utilissimis unam, quemadmodum ab eo explicata sit, ponam. Locus aut ager paribus lateribus si erit quadratus, eumque

oportuerit iterum ex paribus lateribus duplicare, quia id genere numeri ac multiplicationibus non invenitur, ex descriptionibus linearum emendatis reperitur. Est autem ejus rei hæc demonstratio Quadratus locus, qui erit longus et latus pedes denos, efficit areæ pedes centum. Si ergo opus fuerit eum duplicare, et aream pedum ducentorum item ex paribus lateribus facere, quærendum erit, quam magnum latus ejus quadrati fiat, ut ex eo ducenti pedes duplicationibus areæ respondeant. Id autem numero nemo potest invenire: namque si XIV constituentur, erunt multiplicati pedes CXCVI. Si XV, pedes CCXXV. Ergo quoniam id non explicatur numero in eo quadrato longo et lato pedes decem (a b c d), quæ fuerit linea ab angulo (b) ad angulum (d) diagonios (b d) perducatur, uti dividatur in duo trigona æqua magnitudine (b a d et b c d), singula areæ pedum quinquagenum: ad ejus lineæ diagonalis longitudinem locus quadratus (b e f d) paribus lateribus describitur. Ita quam magna duo trigona in minore quadrato quinquagenum pedum linea diagonia fuerint designata, eadem magnitudine et eodem pedum numero quatuor in majore erunt effecta. Hac ratione duplicatio grammicis rationibus a Platone, uti est schemata subscriptum, fuit explicata. »

sentiebat, ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret, est profectus. Et astrologiam adusque Ægyptum ivit petitum, ut inde prophetarum etiam ritus addisceret. Et ad Italiam iterum venit, et Pythagoreos Eurytum Tarentinum et seniore Archytam sectatur; atque ad Indos et magos intendisset animum, nisi eum bella tunc vetuissent Asiatica. Hieronymus lib. II, epist. 1 ad Paulinum: Plato Ægyptum et Archytam Tarentinum eamque oram Italiæ, quæ quondam Magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragravit, ut qui Athenis magister erat et potens, cujusque doctrinam Academia gymnasium personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena verecunde discere, quam impudenter ingerere. Cicero Tuscul. I, 17: Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse et in ea cum aliis multis, tum Archytam Timæumque cognovisse, et didicisse Pythagorea omnia, primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem quod Pythagoram, sed rationes etiam attulisse. Cf. de fin. V, 29. Valerius Maximus lib. VIII cap. 7: Plato autem patriam Athenas, præceptorum Socrateum sortitus, et locum et hominem doctrinæ fertilissimum, ingenii quoque divina instructus abundantia, quum omnium jam mortalium sapientissimus haberetur, eo quidem usque, ut si ipse Jupiter cælo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facultia usus videretur. Ægyptum peragravit, dum a sacerdotibus ejus gentis geometriæ multiplices numeros atque cœlestium observationum rationem percipit. Quoque tempore a studiosis juvenibus certatim Athenæ Platonem doctorem quaerentibus petebantur, ipse Nili fluminis inexplicabiles ripas vastissimosque campos, effusam barbariem et flexuosos fossarum ambitus Ægyptiorum senum discipulus lustra-

bat. Quo minus miror eum in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, a Timæo et Arione et Cæto Locris Pythagoræ præcepta et instituta acciperet. Tanta enim vis, tanta copia litterarum undique colligenda erat; ut invicem per totum terrarum orbem dispergi et dilatari posset. Philostratus lib. I Apoll. cap. 1 Πλάτων βαδίσας εἰς Αἴγυπτον καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ προφητῶν τε καὶ ἱερῶν ἔγκραταμίας τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις. Clemens Alexandrinus in Admonitione ad gentes pag 46 ed. Sylburg. Platonem alloquens: οἰδᾶ σου τοῦ διδασκαλοῦ, κἄν ἀποκοῦρπτεν ἰθὺλης. Γεωμετρίαν παρ' Αἴγυπτίων μανθάνεις ἀστρονομίαν παρὰ Βαβυλωνίων ἐπιφθὰς τὰς ὑγιεῖς παρὰ Θρακῶν λαμβάνεις πολλὰ σε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδευμένοι νόμους δέ τοὺς σοὶ ἀληθεῖς, καὶ ὄξαν τὴν τοῦ θεοῦ παρ' αὐτῶν ὠφέλησαι τῶν Ἑβραίων. Cf. Lactantius lib. IV Instit. cap. 2. — (11) Plutarchus de genio Socratis cap. 7 vol. X p. 309 ed. Hutten. ἦν δὲ χρηστὸς Δηλιός καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσι παύλαν τῶν παρόντων κακῶν ἔσσεσθαι διπλασιάσαι τὸν ἐν Δῆλῳ βιωμόν. Οὗτε δὲ τὴν διάνοιαν ἐκείνοι συμβάλειν δυνάμενοι, καὶ περὶ τὴν τοῦ βιωμοῦ κατασκευὴν γελῶντι πάσχοντες, (ἐκάστης γὰρ τῶν τεσσάρων πλευρῶν διπλασιαζομένης, ἔλαθον τῆ ἀξίσει τόπων στερῶν διαπλασίον ἀπεργασάμενοι, δι' ἀπειρίαν ἀναλογίας, ἢ τῷ μήκει διπλασίον παρέχεται) Πλάτωνα τῆς ἀπορίας ἐπικαλοῦντο βοηθόν. Ὁ δὲ, τοῦ Αἴγυπτίου παιδείας, προσκαίλειν ἔφη τὸν θεόν Ἑλλήσιν, ὀλιγοῦσσι μνησθεῖς, οἷον ἐφρυζόντα τὴν ἀμαθίαν ἡμῶν, καὶ καλῶντα γεωμετρίαν ἀπτεσθαι μὴ παρίργως· οὐ γὰρ τοι φαῦλον οὐδ' ἀμβλύ διανοίας ὄρωσης, ἀπρως δὲ τὰς γραμμὰς ἡσκημένῃς ἔργον εἶναι, καὶ δυοῖν μέσων ἀνάλογον λῆψιν· ἢ μόνῃ διπλασιάζεται σχῆμα κυβικῷ σώματος, ἐκ πάσης ὁμοίως αὐξόμενον διαστάσεως· τοῦτο μὲν οὖν εὐδοξὸν αὐτοῖς τὸν Κνίδιον ἢ τὸν Κυζικηνὸν Ἑλλήων

quos solere esse cives (15). Idem porro jubet tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ rei publicæ fuisse: quod quum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, quemque nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, tum persuaderi posse diffideret, tum cogi fas esse non arbitraretur. (16) Consiliis tamen juvare nunc Dionem nunc alios rerum publicarum rectores non dubitavit. Quid? quod Archelao Macedonum regi carissimus fuit, licet in scriptis eum reprehenderit. Philippum quoque Macedonem Perdiccæ primum commendare non erubuit, qui provinciæ ab hoc præpositus copiisque, quas aluerat, confusus, regnum post ejus obitum occupavit (17).

De Platonis eloquentia et ornato dicendi genere nulla inter scriptores controversia est, quia nemo dubitat illum sive acumine disserendi, sive eloquendi facultate divina quadam et Homericæ excellere. Multum enim supra prosam orationem surgit, ut non hominis ingenio, sed Delphico

quodam oraculo instinctus videatur (18). Quis enim uberior in dicendo quam Plato? Quare Jo-venem si Græce loquatur, sic loqui ajunt philosophi (19). Neque injuria Cicero hunc unum quasi quendam philosophorum deum (20) eundemque simul intelligendi simul dicendi gravissimum auctorem et magistrum nominat (21). Recte autem Aristoteles apud Diogenem Laertium III, 37 Platoni illud sermonis genus quod inter poema et prosam medium sit, assignat. (22) Itaque videmus visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen, quod incitatus feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum: apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis (23).

Summa temperantia in victu id consecutus est Plato, ut ad extremam senectutem veniret (24). Idem jamjam moriturus genium suum fortunamque laudavit, primum quod homo potius quam brutum animal, deinde quod Græcus, non barbarus, denique quod Socratis temporibus natus esset (25). Mortem obiit archonte Theo-

(15) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato de legg. lib. IV μηδεις ὑμᾶς πειθῶ, ὦ φίλοι, ἄλλην θάττον, καὶ βῆρον μεταβάλλειν ἂν ποτε πόλιν, καὶ τοὺς νόμους ἢ τῆ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονίᾳ. — (16) Cicero Epist. ad Fam. I, 9; Plato Crit. c. 12 πανταχοῦ ποιητέον δ' ἂν κλεψύχῃ ἢ πόλιν — καὶ ἡ πατρίς, ἢ πείθειν αὐτήν, ἢ τὸ δίκαιον πέφυκε, βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὄσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἦν τὴν πατρίδα. —

(17) Athenæus XI p. 506. d. e. f. καὶ ὁ Κρίτων δ' αὐτοῦ Σαρπηδέου περιέχει καταδρομὴν. ὁ δὲ Γοργίας οὐ μόνον ἀπ' οὗ τὸ ἐπίγραμμα, ἀλλὰ καὶ Ἀρχελάου τοῦ Μακεδονίας βασιλέως· ὃν οὐ μόνον ἐπονείδιστον γένος ἔχειν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἀπέκτεινε τὸν δεσπότην. Οὗτος δ' ἐστὶ Πλάτων, ὃν Σπεύσιππος φησὶ φίλτατον ὄντα Ἀρχελάω, Φιλίππῳ τῆς βασιλείας αἰτίον γενέσθαι. Γράφει γοῦν Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτως: « Σπεύσιππος πυνθανόμενος Φιλίππον βλασφημεῖν περὶ Πλάτωνος εἰς ἐπιστολὴν ἔγραψέ τι τοιοῦτον, Ὅπως ἀγνοοῦντας τοὺς ἀνθρώπους εἶπαι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Φιλίππος διὰ Πλάτωνος ἔσχεν. Εὐφραστον γὰρ ἀπέστειλε τὸν Ὀρείτην πρὸς Περδίκαν Πλάτων, ὃς ἐπεισὼν ἀπομερίσαι τινὰ χώραν Φιλίππῳ. Διακρέφων δ' ἐνταῦθα δόναμιν, ὡς ἀπέθανε Περδίκκας, ἐξ ἐτοίμου δυνάμειος ὑπαρχούσης, ἐπέπεσε τοῖς πράγμασι. »

— (18) Quintilianus X, 1, 81. — (19) Cicero Brut. cap. 31. — (20) Cicero de nat. deor. II, 12. — (21) Cicero Orat. cap. 3. — (22) Diogenes Laertius III, 37 φησὶ δ' Ἀριστοτέλης τὴν τῶν λόγων ἰδέαν αὐτοῦ μεταξὺ ποιήματος εἶναι καὶ περὶ λόγου. — (23) Cicero Orat. cap. 20. — (24) Seneca epist. 58 Plato ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerant viribus: parsimonia tamen et xorum, quæ aviditatem evocant, modus, et diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis, puto, Platoni diligentissæ suæ beneficio contigisse, quod natali suo decessit, et annum

unum atque octogesimum implevit sine ulla deductione. Ideo magi, qui forte Athenis erant, immolaverunt defuncto, amplioris fuisse sortis quam humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum, quem novem novies multiplicata componunt. —

(25) Plutarchus vit. Marii cap. 46 Vol. III p. 129 ed. Huttler. Ἠλλάτων μὲν οὖν ἤδη πρὸς τῷ τελευτῶν γενόμενος, ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶτον μὲν ἀνθρώπος, εἶτα Ἕλλην, οὐ βάρβαρος, οὐδ' ἄλογον τῆ φύσει θηρίον γένοιτο πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς Σωκράτους χρόνοις ἀπήνησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Lactantius div. inst. lib. III cap. 19. Non dissimile Platonis illud est, quod ajebat, se gratias agere naturæ: primum, quod homo natus esset potius quam mutum animal: deinde, quod inas potius, quam femina: quod Græcus, quam barbarus: postremo, quod Atheniensis, et quod temporibus Socratis. Dici non potest, quantam mentibus cæcitatem, quantosque pariat errores ignoratio veritatis. Ego plane contenderim, nunquam quidquam dictum esse in rebus humanis delirius: quasi vero si aut barbarus, aut mulier, aut asinus denique natus esset, idem ipse Plato esset, ac non ipsum illud, quod natus fuisset. Sed videlicet Pythagoræ credit, qui, ut vetaret homines animalibus vesci, dixit, animas de corporibus in aliorum animalium corpora commeari, quod et vanum et impossibile est: vanum, quia necesse non fuit veteres animas in nova corpora inducere, quum idem artifex, qui primas aliquando fecerat, potuerit semper novas facere: impossibile, quia rectæ rationis anima tam immutare naturam status sui non potest, quam ignis, aut deorsum niti, aut in transversum fulminis modo flammam suam fundere. Existimavit igitur homo sapiens, potuisse fieri, ut anima, quæ tunc erat in Platone, in aliquod mutum animal includeretur; essetque humano sensu prædita, ut intelligeret ac doleret incongruenti se corpore oneratam. Quanto sanius faceret, si gratias agere se diceret, quod ingeniosus,

philo primo Olymp. 108 anno, ante Chr. 348, unum et octoginta annos natus (26) · Atque alii quidem scribentem fato perfunctum esse ajunt, alii inter nuptialem cœnam mortalitate interceptum putant. Vitam autem natali suo die finivit tertio decimo Philippi regis anno successore in Acadēmia relicto Speusippo, septem annis ante natum Epicurum (27).

Primus ac præcipuus dialogorum auctor habetur Plato qui hoc scriptiois genus non intentatum aliis philosophis maxime excoluit summamque ei dignitatem adjecit. Ante eum videlicet Zeno Eleates et Alexamenus Teius dialogos scripserant, postea Platonis exemplum secuti plerique philosophi tales libros qui in magna argumentorum varietate versabantur ediderunt.

Nam et Aristotelis et Theophrasti et Dicæarchi Periparetici, et Zenonis et Chrysippi et Epicuri et aliorum hujusmodi sermones memorantur, qui tamen omnes interciderunt. Addo Plutarchum et Lucianum, quorum plurimi exstant et pulcherrimi dialogi, alterius graves et severi, ac de rebus seriis conscripti, alterius jocosus et urbani. Sed de horum virtutibus dicere nihil attinet, quum satis habeam notare, Platonis ingenio rudem adhuc et impolitum dialogorum formam sic immutatam esse, ut merito ei ornatae orationis et inventionis palma deferatur (28).

Platonem qui multos artium liberalium magistros et vivendi præceptores habuisset, Pythagoræ, Heracliti, Socratis, Zenonis ac Parmenidis potissimum decreta confudisse et comini-

quod docilis natus esset, quod in iis opibus, ut liberaliter erudiretur. Nam quod Athenis natus est, quid in eo beneficii fuit? An non plurimi exstiterunt in aliis civitatibus excellenti ingenio atque doctrina viri, qui meliores singuli, quam omnes Athenienses fuerunt? — (26) Diogenes Laertius III, 2 τελευταῖ δ', ὡς φησιν Ἐρμῆπος ἐν γάμοις δειπνῶν, τῷ πρώτῳ ἔπει τῆς οὐδότης καὶ ἐκατοστῆς δλυμπιάδος, βιὸς ἔτος ἐν πρὸς τοῖς οὐδοήκοντα. Νεάνθης δὲ φησιν αὐτὸν τεττάρων καὶ οὐδοήκοντα τελευταῖαι ἔτων. Ἔστιν οὖν Ἰσοκράτους νεώτερος ἔτεσιν ἔξ· ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ Λυσιμάχῳ, Πλάτων δὲ ἐπὶ Ἀμεινίου γέγονεν, ἐφ' οὗ Περικλῆς ἐτελεύτησεν ἦν δὲ τὸν δῆμον Κολυτιεύς, ὡς φησιν Ἀντιλείων ἐν δευτέρῳ Περὶ χρόνων. Idem III, 40 καὶ ἐτελεύτα μὲν ὄν εἰπομεν τρόπον, Φιλίππου βασιλεύοντος ἔτος τριακαίδεκατον, καθὰ καὶ Φαβωρίνος φησιν ἐν ἀπονημονευμάτων τρίτῳ· ἐφ' οὗ καὶ ἐπιτιμηθῆναι φησιν αὐτὸν Θεόπομπος. Μυρωνίανος δ' ἐν ὁμοίῳ φησὶ, Φίλιωνα παροιμίας μνημονεύειν περὶ τῶν Πλάτωνος φησιν, ὡς οὕτως αὐτοῦ τελευτήσαντος. Καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα τὸν πλείστον χρόνον διετέλεσε φιλοσοφῶν, ἔθεν καὶ Ἀκαδημαϊκὴ προσηγορευθῆ ἢ ἀπ' αὐτοῦ ἀφρασίς. Καὶ παρεπιμῆθη πανδημει πρὸς τῶν αὐτόθι. Pausanias lib. I cap. XXX, 3 Ἀκαδημαῖα δὲ οὐ πῶρρω Πλάτωνος μνημῆ ἔστιν. Lucianus Longæon. cap. 21 Πλάτων δὲ ὁ ἱερώτατος ἐν καὶ οὐδοήκοντα· [ἐτὶ βιὸς ἐτελεύτησεν]. Censorinus de die natali cap. 15 tales viros non prius vita excessisse, quam ad annum illum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimum esse existimavit et habuit. Valerius Maximus VIII, 7. Altero etiam et octogesimo anno decedens sub capite Sophronis mimos habuisse fertur: sic ne extrema quidem ejus hora agitatione studii vacua fuit. Cicero de Senect. 5: Est etiam quiete et pure et eleganter actæ etatis placida ac lenis senectus, qualem accepimus Platonis, qui uno et octogesimo anno scribens mortuus est. Hieronymus epist. ad Nepotianum de vita Clericorum: Plato octogesimo primo anno scribens est mortuus. Athenæus V p. 217. b. δύο δὲ καὶ οὐδοήκοντα βιώσας; ἐτὶ μετέβλεπεν ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ μετὰ Καλλιμάχου. Olympiodorus vit. Plat. μέλλων τελευτῆν ἐνύπνιον εἶδεν, ὡς κύκνος γενόμενος ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον μετέρχεται, καὶ ταύτη πίνον πλείστον παρέχε τοῖς ἱευσταῖς. Ὁ Σιμμάς, ὁ Σωκρατικός, ἔκρινεν, ὅτι ἄληπτος ἔσται τοῖς μετ' αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι βουλομένοις αὐτῶν ἱευσταῖς γὰρ εἰκόσιν οἱ ἐξηγηταί, τὰς ἐνοίας τῶν ἀρχαίων περὶ αὐτοῦ βουλομένοις ἄληπτος δὲ ἔστιν, ἐπειδὴ καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς καὶ θεολογικῶς καὶ

ἀπλῶς πολλαχῶς ἔστιν ἀκούειν τῶν αὐτοῦ, καθάπερ καὶ τῶν Ὀμήρου. Δύο γὰρ αὐταὶ ψυχαὶ λέγονται γενέσθαι παναρμόνιοι· διὸ παντοδαπῶς ἔστιν ἀκούειν ἀμφοτέρων. Ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ, πολυτελεῖς αὐτὸν ἔβασαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπέγραψαν ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ· Τοῖς δὲ Ἀπόλλων εὖσ' Ἀσκληπιὸν ἠδὲ Πλάτωνα· τὸν μὲν ἴνα ψυχῆν, τὸν δ' ἴνα σῶμα σοῖ. — (27) Diogenes Laertius X, 14 ἐγενήθη δὲ (φησὶν Ἀπολλόδορος ἐν χρονικοῖς) κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνάτης καὶ ἐκατοστῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Σωσιγένοῦς ἀρχοντος μηνὸς Γαμηλιῶνος ἑβδόμῃ ἔτεσιν ὕστερον τῆς Πλάτωνος τελευτῆς ἑπτὰ. (28) Diogenes Laertius III, 47-48 διαλόγους τοῖνυν φασὶ πρώτων γράψαι Ζήνωντα τὸν Ἐλεάτην. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν πρώτῳ περὶ ποιητῶν Ἀλεξανμένον Στυρία ἢ Τήιον, ὡς καὶ Φαβωρίνος ἐν ἀπονημονευμασι. Δοκεῖ δὲ μοι Πλάτων, ἀκριβῶσας τὸ εἶδος, καὶ τὰ πρωταῖα δικαίως ἂν ὥσπερ τοῦ κάλλους οὕτω καὶ τῆς εὐρέτη· ἀποπέρεσθαι. Athenæus XI pag. 505. B [Πλάτων] ὁ τοὺς ἄλλους ἀπαξιαπλῶς κακολογήσας, ἐν μὲν τῇ Πολιτείᾳ Ὀμηρον ἐκβάλλων καὶ μιμητικὴν ποίησιν, αὐτὸς δὲ τοὺς διαλόγους μιμητικῶς γράψας, ὧν τῆς ἰδέας οὐδ' αὐτὸς εὐρέτης ἔστιν. Πρὸ γὰρ αὐτοῦ τοῦθ' εὖρε τὸ εἶδος τῶν λόγων ὁ Τήιος Ἀλεξανμένος, ὡς Νικίας ὁ Νικαεὺς Ἰσοραεὶ καὶ Σωτῆρι. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ περὶ ποιητῶν οὕτως γράφει· « Οὐκοῦν οὐδὲ ἐμμέτερος τοὺς καλουμένους Σώφρονος μῖμους μὴ φῶμεν εἶναι λόγους καὶ μιμήσεις, ἢ τοὺς Ἀλεξανμένου τοῦ Τήσιου τοὺς πρώτους· γραφέντας τῶν Σωκρατικῶν διαλόγων. » ἀντικρυς φάσκων ὁ πολυμαθέστατος Ἄριστοτέλης πρὸ Πλάτωνος διαλόγου· γεγραφέναι τὸν Ἀλεξανμένον. Πατέτ' αὐτὸν ἐν verbis λόγους καὶ μιμήσεις pro λόγους reponendum esse διαλόγου· Vide Valckenarium ad Theocriti Adoniaz p. 194. Olympiodorus vit. Plat. Ἐχαιρε δὲ πάνυ καὶ Ἀριστοφάνει τῷ κωμικῷ, καὶ Σώφρονι· παρ' ὧν καὶ τὴν μίμησιν τῶν προσώπων ἐν τοῖς διαλόγοις ὠφελήθη. Δέγεται δὲ οὕτως αὐτοῖς χαίρειν, ὥστε καὶ, ἠνίκα ἐτελεύτησεν, εὐρεθῆναι ἐν τῇ κλίνῃ αὐτοῦ Ἀριστοφάνην καὶ Σώφρονα· καὶ ἐπίγραμμα δὲ τοιοῦτον εἰς Ἀριστοφάνην αὐτὸς πεποίηκεν· Αἱ Χάριτες τέμενός τι λαβεῖν, ὅπερ οὐχὶ πεσεῖται, Ζητοῦσαι, ψυχῆν εὐδρον Ἀριστοφάνου. Dionysius Halicarnassensis de Compositione verborum vol. V pag. 208 seq. ed. Reisk. ὁ δὲ Πλάτων τοὺς αὐτοῦ διαλόγους κτενίζων καὶ βοστρυχιζῶν καὶ πάντα τρέπον ἀγαπλέκων οὐ διετίπειν οὐδοήκοντα γεγονῶς ἔτη. Πᾶσι γὰρ δὴ που τοῖς φιλολόγοις γνώριμος τὰ περὶ τῆς φιλοπονίας· τάνδρος ἱστοροῦμενα, τὰ τ' ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὴν δέλτον, ἦν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὐρεθῆναι ποικιλίως μετακαίμενην τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτείας ἔχουσαν τήνδε· « κα-

sciuse, res est certissima (29). Namque in naturæ contemplatione Pythagoreos atque Heraclitum, in morali philosophia Socratem, in disserendi subtilitate Zenonem et Parmenidem, Eleaticos philosophos, sequitur. Neque tamen reprehendus est Aristoteles, quod Platonis rationem ex Heraclitea et Socratica doctrina potissimum repetit. Quippe Plato partim Heracliteis placitis adductus, ut visa quæ a sensibus proficiscuntur sciri posse negaret, partim Socratem imitatus, qui ad quærendas communes notiones incubuerat, semotas a rebus fluxis quæ sensibus percipiuntur statuit ideas, quarum communione visa illa exorirentur. Præter sensibilia autem et idearum exempla formas geome-

tricas cum numeris medio inter utrumque genus loco ponendas ideasque omnium rerum principia esse censuit. Quibus in præceptis quid habeat ille commune cum Pythagoreis, quid ascitum ab aliis, quid proprium, dedita opera docet Stagiritis. Sed hæc hactenus.

Transeo ad Platonis scripta quæ ex inferioris ætatis scriptoribus recensuit Thrasyllus. De hoc igitur prius nobis commentandum est, quam ad Platonem accedere liceat. Quamvis autem multi citentur Thrasylli, quos Jonsius (30) de scriptt. hist. ph. lib. III cap. 3, a p. 13 enumerat, eum tamen de quo hic agitur, non esse alium quam philosophum illum et mathematicum qui sub Augusto et Tiberio imperatoribus (31) vixit, jam pri-

τήν χθές εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος. » — (29) Diogenes Laertius III, 8 μῆτιν τε ἐποίησατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων καὶ Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καθ' Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικὰ κατὰ Σωκράτην ἐφιλοσόφει. Apulejus doct. Plat. I, 1 Nam quamvis de diversis officinis hæc ei essent philosophiæ membra suscepta, naturalis ab Heracliticis, intellectualis a Pythagoreis atque moralis ex ipso Socratis fonte : unum tamen ex omnibus et quasi proprii partus corpus effecit. Hesychnus Milesius : Οὗτος μῆτιν ἐποίησατο τῶν τε Ἡρακλειτείων λόγων, Πυθαγορικῶν καὶ Σωκρατικῶν. Τὰ μὲν γὰρ αἰσθητὰ καθ' Ἡράκλειτον, τὰ δὲ νοητὰ κατὰ Πυθαγόραν, τὰ δὲ πολιτικὰ κατὰ Σωκράτην ἐφιλοσόφει. Apulejus Flor. 2 extr. Porro noster Plato nihil ab hac secta vel paululum devius pythagorizasset. Aristoteles Metaph. I, 6 μετὰ δὲ τὰς εἰρημένας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐπεγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τοῖς Πυθαγορείοις τούτοις ἀκολουθοῦσα, τὰ δὲ καὶ ἴδια παρὰ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν. Ἐκ νέου τε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλειτείαις δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν αἰ βρόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὕσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαθεν. Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικά πραγματευόμενος, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὁρισμῶν ἐπιστήσαντος πρῶτον τὴν διάνοιαν, ἐπειὸν ἀποδεχάμενος διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαθεν ὡς περὶ ἑτέρων τοῦτο γινόμενον καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν τινος ἀδύνατον γὰρ εἶναι τὸν κοινὸν ὄρον τῶν αἰσθητῶν τινος, ἀεὶ γε μεταβαλλόντων. Οὗτος μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων ἰδέας προσηγόρευσε, τὰ δ' αἰσθητὰ παρὰ ταῦτα καὶ κατὰ ταῦτα λέγεσθαι πάντα κατὰ μέθεξιν γὰρ εἶναι τὰ πολλὰ τῶν συνωνύμων τοῖς εἰδέσιν. Τὴν δὲ μέθεξιν τοῦνομα μόνον μετέβαλεν οἱ μὲν γὰρ Πυθαγόρειοι μίμησις τὰ ὄντα φασὶν εἶναι τῶν ἀριθμῶν, Πλάτων δὲ μέθεξις, τούνομα μεταβαλὼν. Τὴν μέντοι γε μέθεξιν ἢ τὴν μίμησιν, ἥτις ἂν εἴη τῶν εἰδῶν, ἀρεῖσαν ἐν κοινῷ ζητεῖν. Ἐτεῖ δὲ παρὰ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ εἰδητὰ μαθηματικὰ τῶν πραγμάτων εἶναι φησι μεταξὺ κτλ. Vid. Bonitzii Commentar. p. 86 seqq.

(30) Cf. Meurs. Opp. ed. Lam. T. VI p. 447; Voss. Hist. gr. II, 6 p. 479; Fabric. Bibl. græc. IV, 22, 1; Sevin in *Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres* 1732, Tom. X p. 89-97; Hepke de philosophis qui Romæ docuerunt. Berol. 1842. 8. p. 56; Muller Fragm. hist. gr. T. III p. 501-504; Martin. ad Theon. Smyrn. de Astron. p. 69-72; C. Fr. Herrmannus in disputatione de Thrasylo grammatico et mathematico. Gottings 1852 et nos ad Democriti fragm. p. 95-106. — (31) De hoc Juvenalis scholiasta ad Sat. VI, 574 ait : Thrasyllus multarum

artium scientiam professus postremo se dedit Platonice sectæ ac deinde mathesi, quæ præcipue vixit apud Tiberium, cum quo sub honore ejusdem artis familiariter vixit : quem postea Tiberius in insula Rhodo præcipitare voluit in pelagum quasi conscium promissæ dominationis. Quem dolum quum præsensisset, fugit. Tacitus Ann. VI, 20-21 scientia Chaldæorum artis, cujus apiscendæ etiam apud Rhodum magistrum Thrasyllum habuit, peritiam ejus hoc modo expertus. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. Is litterarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) præibat eum, cujus artem experiri Tiberius stauisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio inceserat, in subjectum mare præcipitabat, ne index arcani existeret. Igitur Thrasyllus iisdem rupibus inductus, postquam percunctantem commoverat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, interrogatur, an suam quoque genitalem horam comperisset : quem tum annum, qualem diem haberet? Ille, positus sidorum ac spatia dimensus, hæcere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat, ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. Tum complexus eum Tiberius, præscium periculorum et incolumem fore gratatur; quæque dixerat oraculi vice accipiens inter intimos amicorum tenet. Suetonius vit. Tiber. c. 14 Thrasyllum quoque mathematicum, quem ut sapientiæ professorem contubernio admoverat, tum maxime expertus est affirmantem, nave provisæ gaudium afferri, quum quidem illum, durius et contra prædicta cadentibus rebus, ut falsum et secretorum temere conscium, eo ipso momento, dum spatiatum una, præcipitare in mare destinasset. Idem c. 62. Quod nisi eum et mors prævenisset, et Thrasyllus consulto, ut ajunt, differre quædam, spe longioris vitæ, compulisset : plures aliquanto necaturus, ac ne reliquis quidem nepotibus parsurus creditur. Idem vit. Octav. c. 98 versum, compositum ex tempore, clare pronuntiauit : κτιστὸν δὲ τύμβον εἰσορῶ πυροῦμενον. Conversusque ad Thrasyllum, Tiberii comitem, contra accubantem et ignarum rei, interrogavit, cujusnam poetæ putaret esse : quo hæsitante, subjecit alium : ὄρξες φάεσσι Μασγάδων τιωόμενον; ac de hoc quoque consultit : quum ille nihil aliud responderet, quum, cujuscunque essent, optinæ esse : cacinnum sustulit atque in jocos effusus est. Idem vit. Calig. c. 19 quod Thrasyllus, mathematicus, auxilio de successore Tiberio et in verum nepotem proniori, affirmasset, non magis Cajum imperaturum, quam per Baja-

dem viri docti animadverterunt. Is enim Platonis pariter ac Democriti (3a) scripta in tetralogiis digressit. Quod ipsum testatur Diogenes Laertius lib. IX, 45 his verbis : τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ καὶ Θράσυλλος ἀναγράφει κατὰ τάξιν οὕτως, ὡσπερὶ καὶ τὰ Πλάτωνος, κατὰ τετραλογία. Quippe ut in eo opere cui indicem fecerat τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Δημοκρίτου βιβλίων teste Diogene lib. IX, 41 et 45 de Democriti vita et ingenii monumentis disputaverat : ita eum in alio volumine de Platone copiose dixisse probabile est. Cæterum non antiquiorem Thrasyllum a Laertio significari, e pluribus patet erroribus, in quos non incidisset, si aut vivendo attigisset Democritum, aut saltem prior ætate fuisset. Inter hos errores numeramus et eum, quod de temporis spatio, quo vixerit Democritus, falsa tradidit, et quod de Anterastis ita iudicavit, ut neque, sintne Platonis an non sint exploratum ei fuisse appareat, neque quibus argumentis Democrito in hoc dialogo locum vindicaverit, satis intelligatur. Sed de utroque lapsu jam alibi disseruimus (33). Quæ quum ita sint, tamen ne Thrasyllus quidem nobis despiciendus est, qui in conficiendo et Platonis et Democriti scriptionum elencho antiquiores videtur auctores secutus. Quod ut credam, pluribus adducor rationibus.

Ac primum quidem Thrasyllus apud Dioge-

nem lib. III, 56 affirmat, Platonem libros suos ita dedisse foras, ut tragicorum poetarum tetralogias imitaretur, vel ut verba græca ponam : Θρασύλλος δὲ φησι καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν τετραλογίαν ἐκδοῦναι αὐτὸν τοὺς διαλόγους (34). Thrasyllus igitur opinabatur, quemadmodum tragici Græcorum poetæ in publicis ludis ac certaminibus de palma inter sese certantes compositis quatuor fabulis in publicum prodire solebant, sic Platonem non singulos, sed quaternos dialogos argumento plerumque coherentes emisisse. Atqui si eodem Diogene (35) auctore nonnulli, in quibus Aristophanes grammaticus fuit, dialogos Platonicos magnam partem (36) in trilogias descripserunt a republica incipientes, ex qua cum Timæo et Critia prima classis constaret, alii contra mutato ordine ac diversissimis rationibus operum Platoniorum classes constituerunt, hoc inter cæteros et Thrasyllum interesse iudicandum est, quod cæteri quidem ad libidinem aliter atque aliter vel ipsius materiæ, vel rerum tractationis, vel scribendi generis habita ratione Platonis scripta distribuerunt, hic autem singulis quas condidisse fertur classibus quatuor assignans dialogos ipsumque Platonem opera sua κατὰ τετραλογία publicasse contendens, non tam novi quid invenit, quam quod a veteribus acceperat intactum reliquit. Neque

num sinum equis discursurum. Notandum vero, Thrasyllum proximo ante Tiberii obitum anno Tauro et Libone Coss. debitum naturæ reddidisse, quum fatalem sibi horam ex astris auguratus esset. Dio Cassius LVIII, 27 τότε μὲν γὰρ ὁ Θράσυλλος, τῷ δ' ἐπιόντι ἦρι ἐκίνοιο ἐπὶ τῆ Ἰναίου Ἰπρέλου καὶ ἐπὶ Ποντίου Νιγρίνου ὑπάρτων ἐτελεύτησε. Idem Tacito et Suetonio consentanea refert lib. LV, 11 αὐτὸς τε γὰρ ἐμπερότατος τῆς διὰ τῶν ἀστέρων μαυτικῆς ὄν καὶ Θράσυλλον ἀνδρὰ πάσης ἀστρολογίας διαπεφυκίᾶ ἔχων, πάντα καὶ τὰ ἐαυτοῦ καὶ τὰ ἐκείνοις πεπωμένα ἀκριβῶς ἠπιστάτο καὶ λόγος ἔχει, ὅτι μάλιστα ποτὲ ἐν τῇ Ῥόδῳ τὸν Θράσυλλον ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπεὶ μόνος αὐτῷ πάνθ' ὅσα ἐνενοεῖ συνήθει, ὥσειν, ὡς εἶδεν αὐτὸν σκυθρῶπάσαντα, ἤρετο διὰ τί συνένοφον, εἰπόντος δὲ κίνδυνόν τινα ὑποκατεῖν, θαυμάσας οὐκέτ' αὐτὸ ἐποίησεν. Οὕτω γὰρ πῶν πάντα ἐκείνος σαφῶς ἤδει, ὥστε καὶ τὸ πλοῖον τὸ τὴν ἀγγελίαν τῷ Τιβερίῳ τῆς εἰς Ῥώμην ἀνακομιδῆς παρὰ τῆς μητρὸς καὶ παρὰ τοῦ Αὐγούστου φέρον πόρρωθεν κατιδὼν προσπλέον προεπιεῖν αὐτῷ δ' ἀγγέλλειν ἔμαλλεν. Cf. Cramerii Anecd. Par. T. II p. 277. Eiusdem Thrasylli filium Neronis Imperium prædixisse Tacitus narrat Annal. VI, 22. Nominis varia scriptura apud Græcos est. A Latinis constanter Thrasyllus appellatur. Adde locis supra allatis hunc Juvenalis versum Sat VI, 575 : Non ibit pariter numeris revocata Thrasylli. Græcæ autem qui Θράσυλλος dicitur, eundem licet Θρασύλον vocare et Θρασύλλαν. Vide C. Keilium doctissime de hoc nominum genere disserentem in spec. onomatolog. gr (Lipsiæ 1840) pag. 68 et quos ibi excitat veterum scriptorum explicatores. Nam, ut unum hujusmodi nomen præterea proferam, notissimæ sunt varis ejusdem vo-

cabuli formæ Βάθυλλος, Βαθύλος, Βαθύλαος. Cf. Demosth. πρὸς Βοιωτὸν ὑπὲρ προικῆς μισθῶς pag. 1009, 26 Steph. (pag. 265 ed. Bekker). Anthol. Pal. 7, 30. Athen. I p. 20. D. Alciph. III, 68, 6. Hinc efficitur, errasse Huebnerum qui in Diogenis Laertii editione ubique scripsit Θρασύλλος pro Θράσυλλος, sicut Ambrosiana Diogenis translatione laudatoque Boissonadio ad Aristoneti epist. p. 441. Vide ejus adn. ad Diog. lib. III, 1; IX, 41, ubi codd. Θράσυλλος habent, et ad III, 56 ubi punctas membranas in scriptura Θρασύλλος consentiunt. — (32) Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I pag. 337. — (33) Democriti Abderitæ fragm. p. 10-24, 54 seqq. — (34) Boeckhius Ind. lectt. Berol. 1841, 42 pag. 4 : « ἐκδοῦναι αὐτὸν, inquit, refertur ad Platonem; Thrasyllus tamen hæc de se, non de Platone dixerat; ipse enim Thrasyllus hunc instituerat dialogorum ordinem. » Sed hæc explicatio grammaticæ legibus repugnat, nisi forte scriptor inepte locutus est. Vid. Matthiæ Gramm. gr. § 536. not. — (35) Diogenes Laertius lib. III, 61 : ἐνιοὶ δὲ, ὃν ἔστι καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς, εἰς τριλογία ἔλκουσι τοὺς διαλόγους. Καὶ πρώτην μὲν τίθεισιν, ἧς ἡγεῖται Πολιτεία, Τίμαιος, Κριτία· δευτέραν, Σοφιστής, Πολιτικός, Κρατύλος· τρίτην, Νόμοι, Μῆνως, Ἐπινομίς· τετάρτην, Θεαίητος, Εὐθύρρων, Ἀπολογία· πέμπτην, Κρίτων, Φαίδων, Ἐπιστολαί· τὰ δ' ἄλλα καθ' ἑν καὶ ἀτάκτως. Ἀρχονται δὲ οἱ μὲν ὡς προεφίηται ἀπὸ τῆς Πολιτείας· οἱ δ' ἀπὸ Ἀλικιάρχου τοῦ μείζονος· οἱ δ' ἀπὸ Θεάγου· ἐνιοὶ δὲ Εὐθύρρωνος· ἄλλοι Κλειτοφώντος· τινὲς Τιμαίου· οἱ δ' ἀπὸ Φαίδρου· ἑτεροὶ Θεαιτήτου· πολλοὶ δὲ Ἀπολογίαν τὴν ἀρχὴν ποιοῦνται. — (36) Non omnes Platonis libros hæc lege diviserunt, sed quum quindecim ejus volumina quinque trilogiis complexi essent, reliquæ

enim dubium est, quin multi alii eandem dividendorum Platonis operum viam rationemque probarint. Nam etiamsi Diogenes (37) ait, a Thrasylo primam ob argumenti similitudinem eam poni tetralogiam, qua ostendere velit, qualis philosophi vita esse debeat, atque idcirco Thrasyllus videri potest non servasse receptum dialogorum ordinem, sed quodammodo mutasse, tamen e verbis, quæ lib. III, 61 indici librorum Platoniorum ad Thrasyllum auctorem relato subjungit, καὶ ὁδὸς μὲν ὄστω διατρεῖ, καὶ τινες αἴτις quidem sic dividit et (alii) quidam (pari modo distribuunt), cogi oportet, præter Thrasyllum alios quoque eodem modo libros Platonicos ordinasse. Huc accedit gravissima Varronis auctoritas, qui de ling. lat. lib. VII, 37 Phædonem spectans citat Platonem in quarto (38). Est autem in Thrasylli classibus Phædon quartus primæ tetralogiæ dialogus. Inde probabilis ducitur conjectura, Platonis librorum ordinem qui Thrasylo tribuitur, et qui nunc quoque in plerisque codd. manu exaratis reperitur, jam ante Thrasyllum non tantum Varroni, sed omnibus fuisse notum, ita ut solus librorum numerus ad designandos singulos dialogos sufficeret. Jam si recte argumentamur, cum ea quam modo pronuntiavimus sententia fortasse sic conjungi potest quod memoriæ prodit Thrasyllus, Platonem opera sua κατὰ τετραλογίαν foras dedisse, ut dicamus Thrasyllum, quem a veteribus accepisset, a Platone nonnullos dialogos κατὰ τετραλογίαν divulgatos esse, quumque eum quem Varro et reliqui omnes noverant dialogorum Platoniorum ordinem in membranis invenisset, hac servata librorum serie suas tetralogias constituisse. In his tetralogiis negari nequit quin quædam sint Platone non indignæ, veluti prima et secunda, quarum illa ex Euthyphrone, Apologia Socratis, Critone et Phædone composita est, hæc ex Cratylo, Theæteto, Sophista et Politico constat; sed plerasque omnes minus

bene materiæ similitudine esse partas, quasdam etiam vix ferendas videri, perspicuum est. Sed enim, si primam tetralogiam cum secunda comparamus, jam hæc nascitur difficultas, quod Cratylus et Theætetus temporis ordine Euthyphronem præcedunt, id quod facile est ad intelligendum Cratylī finem cum Theæteti argumento, ac Theæteti finem cum Euthyphronis initio conferenti. Neque vero diffiteor, referri Theætetum ad Sophistam, omninoque, si unius materiæ, non temporis ducatur ratio, Cratylum, Theætetum, Sophistam et Politicum justam haberi posse tetralogiam. Quodsi Thrasylli tetralogiæ unam nobis hanc utilitatem afferunt, quod nunc quoque videmus, quo ordine jam ante ipsius ætatem Platonis scripta in vulgatis exemplaribus fuerint, quæritur, unde ortus sit hic ordo quo in universum non minus temporis quam materiæ ratio negligitur. Hujus originem inde repetendam reor, quod Plato quem verisimile est ante Socratis mortem et inajora quæsuscepit itinera, nihil quod litteris consignasset, emisisse, forsitan omnium prima ingenii sui monumenta junctim ediderit Euthyphronem, Socratis Apologiam, Critonem et Phædonem, ut gratissimum erga præceptoris manes animum testificaretur, neve posteras gentes (æquales enim omnes sciebant) ignorare sineret, quæ causa mortis et qualis ipsa mors Socratis fuisset. Quæ res nescio an effecerit, ut, quoniam primi, quos Platonem edidisse opinor, dialogi numero quattuor sunt, quumque fieri queat, ut postea quoque aliquando quattuor dialogos una vulgaverit, incertus rumor ad posteros serperet, Platonem opera sua omnia κατὰ τετραλογίαν in lucem protulisse. Enimvero huic opinioni non obstat, quod inter Platonicos qui exstant dialogos nonnulli reperiuntur longe illis quattuor et rudiores et imperfectiores, quos ante illos a philosopho scripto mandatos esse a verisimilitudine non abhorret, et quod multi tam argumento quam tempore

scripta sine ordine posuerunt. — (37) Diogenes Laertius lib. III, 57 : πρώτην μὲν ὄν τετραλογίαν τίθησι τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν ἔχουσαν· παραδείξει γὰρ βούλεται, ὅποιος ἂν εἴη ὁ τοῦ φιλοσόφου βίος. — (38) Optimi codd. locum sic exhibent : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos quæ sint, de his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.* In nonnullis legitur : *Plato in 1111 de fl. etc.* Muellerus e Scioppij conjectura edidit : « *Plato in quattuor fluminibus apud inferos quæ sint, in his unum Tartarum appellat; quare Tartari origo græca,* » testem adhibens Platonem Phædone p. 112 multa fabulose de quattuor illis fluminibus narrantem. At vereor, ne Muellerus Platonem ipsum hic non inspexerit, neve cum Scioppio initium quod integrum est, male tentaverit, haud levi mendo in mediis verbis re-

licto. Nimirum quattuor illa flumina apud Platonem l. c. sunt Oceanus, Acheron, Pyriphlegethon et Styx sive Cocytus. Ait enim scriptor, ut bene Wytttenbachius interpretatur, postremum cognominari (ἐπινομάζεσθαι) Stygem, proprium autem ei nomen esse (ὄνομα δὲ τοῦτο ἐστὶ) Cocytum. Tartarum vero Plato perhibet esse hiatum, in quem fluvii omnes confluant et unde rursus effluant (εἰς γὰρ τοῦτο τὸ χάσμα συμβέουσι τε πάντες οἱ ποταμοὶ καὶ ἐκ τούτου πάλιν ἐκρέουσιν). Itaque Varronis verba in hunc modum emendo : *Plato in quarto de fluminibus apud inferos loquens hiatum, in quem se effundunt, Tartarum appellat; quare Tartari origo græca.*

(38) Diogenes Laertius lib. III, 57 εἰσι τοίνυν, φησὶν (ὁ Θράσυλλος), οἱ πάντες ἀπὸ γνήσιαι διάλογοι ἕξ καὶ πενήτηκοντα, τῆς μὲν πολιτείας εἰς δέκα διαιρουμένης, τῶν δὲ

illas quattuor scriptiones prærediuntur. Neque enim necesse est, quæ colloquia sive tempore prius quam alia vel a Platone perscripta vel ab iis qui colloquentes inducuntur conserta sunt sive argumento aliis sunt priora, ea etiam ante illa incem aspexisse. Quapropter forsitan non infelix sit conector qui suspicetur, ordinem, quo Platonis opera vel vivo adhuc auctore vel mortuo prodierunt, non multum discrepare ab eo qui Varronis et Thrasylli ævo in codicibus manu exaratis erat. Verumtamen tantum abest, ut quæcunque comparent in Thrasylli catalogo, eam ob rem genuina Platonis scripta esse dicam, ut hominem nulla re minus quam critica facultate valuisse existimem. Siquidem eos etiam dialogos Platonicos judicavit (38), quos doctorem nostri sæculi virorum acumen e librorum Platonico numero exemit. Huc accedit, quod singulis libris duplicem titulum inscripsit, alterum, ut ait Diogenes, a nomine (39), alterum a re ductum. In quo valde mihi videtur peccasse. Nam quum nomina hominum propria quæ titulorum loco haud dubie jam ab ipso Platone libris imposita sunt, novis titulis qui dialogorum argumenta complecterentur, explicanda esse sibi persuasisset, nunquam ea usus est cautione, ut pluribus verbis auctoris in scribendo dialogo consilium exprimeret, sed ea quam elegit inscriptione haud raro a Platonis mente aberravit aut partem tantum propositæ quæstionis attigit. Quo factum est, ut multi inferioribus sæculis posteriore inscriptione in errorem inducti male de plerisque Platonis operibus judicaverint. Sunt autem hæc Thrasylli tetralogiæ (40) :

- I. 1. Εὐθύφρων, ἡ περὶ ὄσ.ου.
2. Ἀπολογία Σωκράτους,

3. Κρίτων, ἡ περὶ πρακτοῦ.
4. Φαίδων, ἡ περὶ ψυχῆς.
II. 5. Κρατύλος, ἡ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων.
6. Θεαίτητος, ἡ περὶ ἐπιστήμης.
7. Σοφιστής, ἡ περὶ τοῦ ὄντος.
8. Πολιτικός, ἡ περὶ βασιλείας.
III. 9. Παρμενίδης, ἡ περὶ ἰδεῶν.
10. Φίληθος, ἡ περὶ ἡδονῆς.
11. Συμπόσιον, ἡ περὶ ἔρωτος.
12. Φαῖδρος, ἡ περὶ καλοῦ.
IV. 13. Ἀλκιβιάδης πρῶτος, ἡ περὶ ἀνθρώπου φύσεως.
14. Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἡ περὶ προσευχῆς.
15. Ἴππαρχος, ἡ φιλοκερδής.
16. Ἀνταρσταί, ἡ περὶ φιλοσοφίας.
V. 17. Θεάγης, ἡ περὶ σοφίας.
18. Χαρμίδης, ἡ περὶ σωφροσύνης.
19. Λάχης, ἡ περὶ ἀνδρείας.
20. Λύσις, ἡ περὶ φιλίας.
VI. 21. Εὐθύδημος, ἡ ἐριστικός.
22. Πρωταγόρας, ἡ σοφισταί.
23. Γοργίας, ἡ περὶ ῥητορικῆς.
24. Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς.
VII. 25. Ἴππίας πρῶτος [μεζῶν], ἡ περὶ τοῦ καλοῦ.
6. Ἴππίας δεύτερος [ελάττων], ἡ περὶ τοῦ ψεύδους.
27. Ἴων, ἡ περὶ Ἰλιάδος.
28. Μενέξενος, ἡ ἐπιτάφιος.
VIII. 29. Κλειτοφῶν, ἡ προτρεπτικός.
30. Πολιτεία, ἡ περὶ δικαίου.
31. Τίμαιος, ἡ περὶ φύσεως.
32. Κριτίας, ἡ Ἀτλαντικός.
IX. 33. Μίνως, ἡ περὶ νόμου.
34. Νόμοι, ἡ περὶ νομοθεσίας.
35. Ἐπινομίς, ἡ νυκτερινὸς σύλλογος, ἡ φιλόσοφος.
36. Ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα.

νόμων εἰς δυοκαίδεκα· τετραλογία δὲ ἐννέα, ἐνὸς βιβλίου χώρων ἐπεχούσης τῆς πολιτείας καὶ ἐνὸς τῶν νόμων. — (39) Diogenes Laertius I. I. διπλαῖς δὲ χρῆται ταῖς ἐπιγραφαῖς ἐκαστοῦ τῶν βιβλίων, τῇ μὲν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, τῇ δὲ ἀπὸ τοῦ πράγματος.

(40) Diogenes Laertius lib. III 58-61 ταύτης τῆς τετραλογίας, ἥτις ἐστὶ πρώτη, ἡγεῖται Εὐθύφρων, ἡ περὶ ὄσιου· ὁ διάλογος δ' ἐστὶ πειραστικός· δεύτερος, Ἀπολογία Σωκράτους, ἠθικός· τρίτος, Κρίτων, ἡ περὶ πρακτέου, ἠθικός· τέταρτος, Φαίδων, ἡ περὶ ψυχῆς, ἠθικός. Δευτέρα τετραλογία, ἥτις ἡγεῖται Κρατύλος, ἡ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων, λογικός· Θεαίτητος, ἡ περὶ ἐπιστήμης, πειραστικός· Σοφιστής, ἡ περὶ τοῦ ὄντος, λογικός· Πολιτικός, ἡ περὶ βασιλείας, λογικός. Τῆς τρίτης ἡγεῖται Παρμενίδης, ἡ περὶ ἰδεῶν, λογικός· Φίληθος, ἡ περὶ ἡδονῆς, ἠθικός· Συμπόσιον, ἡ περὶ ἔρωτος, ἠθικός· Φαῖδρος, ἡ περὶ καλοῦ, ἠθικός. Τῆς τετάρτης ἡγεῖται Ἀλκιβιάδης, ἡ περὶ ἀνθρώπου φύσεως, μαιευτικός· Ἀλκιβιάδης δεύτερος, ἡ περὶ προσευχῆς, μαιευτικός· Ἴππαρχος, ἡ φιλοκερδής, ἠθικός· Ἀνταρσταί, ἡ περὶ φιλοσοφίας, ἠθικός. Τῆς πέμπτης ἡγεῖται Θεάγης, ἡ περὶ φιλο-

σοφίας, μαιευτικός· Χαρμίδης, ἡ περὶ σωφροσύνης, πειραστικός· Λάχης, ἡ περὶ ἀνδρείας, μαιευτικός. Λύσις, ἡ περὶ φιλίας, μαιευτικός. Τῆς ἑκτης ἡγεῖται Εὐθύδημος, ἡ ἐριστικός, ἀνταρπτικός· Πρωταγόρας, ἡ Σοφισταί, ἐνδεικτικός· Γοργίας, ἡ περὶ ῥητορικῆς, ἀνταρπτικός· Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς, πειραστικός. Τῆς ἑβδόμης ἡγεῖται Ἴππίας δύο· πρῶτος, ἡ περὶ τοῦ καλοῦ· δεύτερος, ἡ περὶ τοῦ ψεύδους, ἀνταρπτικός· Ἴων, ἡ περὶ Ἰλιάδος, πειραστικός· Μενέξενος, ἡ ἐπιτάφιος, ἠθικός. Τῆς ὀγδόης ἡγεῖται Κλειτοφῶν, ἡ προτρεπτικός, ἠθικός· Πολιτεία, ἡ περὶ δικαίου, πολιτικός. Τίμαιος, ἡ περὶ φύσεως, φυσικός· Κριτίας, ἡ Ἀτλαντικός, ἠθικός. Τῆς ἐνάτης ἡγεῖται Μίνως, ἡ περὶ νόμου, πολιτικός· Νόμοι, ἡ περὶ νομοθεσίας, πολιτικός· Ἐπινομίς, ἡ νυκτερινὸς σύλλογος, ἡ φιλόσοφος, πολιτικός· Ἐπιστολαὶ τρισκαίδεκα, ἠθικαί· ἐν αἷς ἔγραψεν, Εὐπράττειν· Ἐπίκουρος δέ, Εὐδίαγειν· Κλέων, Χαίρειν· πρὸς Ἀριστοδήμον, μία· πρὸς Ἀρχύταν, δύο· πρὸς Διονύσιον, τέτταρες· πρὸς Ἑρμίαν, καὶ Ἐραστον, καὶ Κορίσκον, μία· πρὸς Λεωδάμαντα, μία· πρὸς Δίωνα, μία· πρὸς Περδίκκων, μία· πρὸς τοὺς Δίωνα οικείου, δύο. Καὶ οὗτος μὲν οὕτω διαι-

Interciderunt vero poemata (41), quæ Plato adolescens scripsisse traditur (42). Restat, ut pauca de dubiis scriptis quæ Thrasyllus non commemoravit ac de libris subditiis dicam. Neque enim attinet hic subtilius et uberius de iis Platonis dialogis, qui falso inscripti et tanquam spurii familia submovendi videntur, disputare. Antiqui (43) igitur quosdam dialogos Platoni suppositos esse contenderunt. Eorum nomina sunt :

1. Μίδων, ἢ Ἰπποτρόφος.
2. Ἐρυξίας, ἢ Ἐρασιστρατος.
3. Ἄλκυών.
4. Ἀκέφαλος, ἢ Σίσυφος.
5. Ἀξίλοχος (44).
6. Φαίλακας.
7. Δημόδοκος (45).
8. Χελιδών.
9. Ἐβδόμη (46).
10. Ἐπιμενίδης (47).

At librarii de talium librorum auctoritate minime solliciti non modo eos quos dixi dialogos frequenter descripserunt, sed alios quoque Platoni assignarunt. In his sunt :

11. περὶ ἀρετῆς.
12. περὶ δικαίου.
13. ἔροι.

Quo factum est, ut etiam nunc pars codicum tanquam Platonica scripta exhibeat primo Axiochum, deinde dialogos de justo ac de virtute, tum Demodocum, Sisyphum et Eryxiam, denique definitiones. Ex his Eryxiam sive Erasi-stratum, Sisyphum, Axiochum, postremo libel-

lum de virtute Æschini Socratico vindicat Suidas. Contra Alcyon Leonti Academico ascribitur a Nicæa Nicæensi apud Athenæum lib. XI p. 506. c. et Favorino apud Diogenem Laertium lib. III, 62. Videtur autem idem esse dialogus qui hodie inter Luciani opera edi solet. Porro disputationis de justo meminit Isidorus Pelusiota lib. IV, epist. 91, plures ejusmodi commentarios a Platone confectos esse affirmans. Sed nos ut dialogum ita inscriptum Platonis esse negamus : ita etiam Definitiones non Platoni, sed Speusippo tribuimus. De hoc igitur nunc commentabimur.

Speusippus (48), Atheniensis (49), pago Myrthinusius (50), quarto, ut opinor, Olympiadis 96 anno vel ante Chr. 393 natus, patrem Eury-medontem, matrem autem Potonen, Platonis sororem habuit. De cujus studiorum initiis nihil traditum est, siquidem a quo præceptore primis litteris imbutus sit, ignoramus. Sed contigit ei postea, ut a Platone ex itineribus reverso educaretur. Quippe avunculus adolescentis partim segnis partim intemperantis mores emendavit. Qua in re nullo nec dicto nec facto ei molestus fuit, sed fugienti semper parentum convicia et probra placidum se minimeque iratum præbuit, magnumque homini pudorem suique et philosophiæ admirationem incussit. Quum igitur a multis amicorum reprehenderetur philosophus, quod non castigaret adolescentem : Ego vero, inquit, castigo, vitæ meæ ratione et institutione ipsi demonstrans, quod sit honestorum et turpium discrimen (51). Pietatis erga Platonem multis annis interjectis Speusippus plura dedit docu-

ρεῖ, καὶ τινες. — (41) Diogenes Laertius lib. III, 4 καὶ ποιήματα γράψαι, πρῶτον μὲν διθυράμβους, ἔπειτα καὶ μέλη καὶ τραγῳδίας. — (42) Tribuuntur tamen ei epigrammata, quæ collegit Th. Bergkiius Poet. Lyr. Græc. p. 489-496. —

(43) Diogenes Laertius lib. III, 62 νοθεύονται δὲ τῶν διαλογῶν ὁμολογουμένως, Μίδων, ἢ Ἰπποτρόφος, Ἐρυξίας ἢ Ἐρασιστρατος, Ἄλκυών, Ἀκέφαλος ἢ Σίσυφος, Ἀξίλοχος, Φαίλακας, Δημόδοκος, Χελιδών, Ἐβδόμη, Ἐπιμενίδης ὧν ἢ Ἄλκυών Ἀλοντός τινος εἶναι δοκεῖ, καθά φησι Φαβαρίνος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Ἀπομνημονευμάτων. Athenæus lib. XI p. 506. c. ὧς καὶ ἢ Ἄλκυών Ἀλοντός τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, ὧς φησι Νικίας ὁ Νικαῖος [εἶναι λέγεται]. — (44) Cf. Phil. Græc. Fragm. Vol. II pag. 139-142. — (45) Clemens Alexandrinus Strom. lib. I pag. 315 ed. Sylb. εἰσι γὰρ δὴ, ὡς φησι, περὶ τὰς τελευταίας νερθηκοφόροι μὲν πολλοί, Βάκχοι δὲ τε παῖσοι, πολλοὺς μὲν τοὺς κλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐλεγκτοὺς εἰναιτόμενος. Ἐπιφέρει γοῦν σαφῶς ὅστοι δὲ εἰσι, κατὰ τὴν ἐμὴν δόξαν, οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ περιλοσσηκότες ὄρθως ὧν δὴ κἀγώ, κατὰ γὰρ τὸ δυνατόν, οὐδὲν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ προὔθυμήθη γενέσθαι. Εἰ δὲ ὄρθως προὔθυμήθη καὶ τί ἠνόσησεν, ἕκαστος ἔλθοντας τὸ σαφὲς εἰσώμεθα, εἰς ἂν θεὸς θέλη, ὀλίγον ὑστερον. Ἄρ' οὐ δοκεῖ σοι πίστειας ἐκ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν τὴν μετὰ θάνατον ἐπίστα του δικαίου σαφηνίζειν; Κάν τῷ Δημοδόκῳ, εἰ δὴ τοῦ Πλά-

τωνος τὸ σύγγραμμα κτλ. — (46) Ἐβδόμη intelligendum ut apud Herodotum lib. VI, 57. — (47) Platonium etiam librum Epimeidem esse vult Eusebius Præparat. evang. lib. X cap. 4 p. 471. —

(48) Cf. Maximiliani Achillis Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio. Rastadii 1843. — (49) Diogenes Laertius IV, 1 Σπεύσιππος Εὐρυμέδοντος, Ἀθηναῖος. Τὸν δὲ δῆμον Μυρθίνουσιος ἦν ἢ εἰς τὴν υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ποτώνης. Suidas : Σπεύσιππος, Εὐρυμέδοντος, ἀδελφίδου Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου, ἀπὸ Ποτώνης τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς, ἀκουστής αὐτοῦ Πλάτωνος καὶ διάδοχος γενόμενος τῆς ἀκαδημαίας. Ammonius in vita Aristotelis : μετὰ δὲ τοῦ Πλάτωνος τελευτῆν διαδέχεται τὴν τούτου σχολὴν Σπεύσιππος, ὁ ἀδελφίδου αὐτοῦ υἱὸς γὰρ ἦν οὗτος Ποτώνης, τῆς τούτου ἀδελφῆς. Cicero Acad. I, 4 Nam quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset. Athenæus lib. VII pag. 279. e. οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής. — (50) Stephanus Byzantius pag. 464 ed. Meineke : Μυρθίνουσιος, δῆμος τῆς Πανδωνίδος φυλῆς ὁ δημότης Μυρθίνουσιος. — (51) Plutarchus de fraterno amore cap. 21 Vol. X pag. 67 seq. ed. Huttet. Ὁδῶ καὶ Πλάτων ἀδελφίδου ὄντα Σπεύσιππον ἐκ πολλῆς ἀνάγκης καὶ ἀκαλασίας ἐπίστρεψεν, οὐδὲν οὐτ' εἰπὼν ἄναρτον, οὕτω ποιήσας πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ φεύγοντι τοὺς γονεῖς ἐλέγχοντας αὐτὸν καὶ κἀν λαιδοροῦν-

menta. Constat enim eum et versibus et soluta oratione tanti philosophi laudes celebrasse. Notum est ejus in Platonem epigramma (52), inter ipsius autem scripta Diogenes Laertius IV, 5 memorat Πλάτωνος ἐγκώμιον et III, 2 Πλάτωνος περιδείπνον, de quibus infra agemus.

Jam vero simulatque Plato scholam aperuit, huic magistro tam diu operam dedit, ut omnium ejus discipulorum princeps haberetur. Neque vero magis cognatione et consuetudine, quam cum Platone conjunctus erat, quam ingenii præstantia et litterarum studio hoc consecutus videtur, ut in sapientiæ fastigio staret. Patebat tum Athenis Isocratis domus cunctæ Græciæ quasi ludus quidam atque officina dicendi. Hunc quem unum mirabatur Plato, licet cæteros rhetores exagitarer (53), Speusippus ita coluit, ut in ejus sectatoribus nomen suum profiteretur. Quum enim perspexisset, quantum valeret ars oratoria ad fingendos hominum animos, ingenia acuenda, dicendi denique facultatem

comparandam, illius scholas frequentavit; utque æqualibus et posteris prodesset, rhetoricæ quæ vocabantur a magistro arcana (ἀπόρρητα) primus evulgavit (54). Videntur autem hæc fuisse præcepta, quæ de oratione tam conformanda quam numeris astringenda Isocrates dabat, quorumque corpus a Cicerone in epistolis ad Atticum myrothecii nomine notatur (55).

Illam igitur artem quæ sub Isocratis nomine ferebatur, veteres modo e Speusippi modo ex aliorum discipulorum commentariis petisse probabile est, quoniam ipse Isocrates nullum hujusmodi librum scripserat (56). Nunc primarium fontem adire prohibiti e Ciceronis libris rhetoricis multa quæ ad hanc rem pertineant cognoscimus (57).

Pythagoreorum quoque litteris ipso Platone, ut arbitrator, auctore studuit eorumque sectam explosa sæpe magistri sententia secutus est (58). Etenim Philolai scripta sive e Sicilia sive Thebis Athenas perlata evoluit (59), iisque et aliis

τας, ἐνδιδοὺς ἑαυτὸν εὐμενῆ καὶ ἀμῆνιτον, αἰδῶ τε πολλὴν ἐνεργάσατο, καὶ ἔβλον ἑαυτοῦ καὶ φιλοσοφίας· καίτοι πολλοὶ τῶν φίλων ἐνεκάλουν ὡς μὴ νουθετοῦντι τὸ μισράκιον· ὁ δὲ καὶ πάνυ νουθετεῖν ἔλεγε, τῷ βίῳ καὶ τῇ διαίτρῃ τῆς πρὸς τὰ αἰσχροὶ τῶν καλῶν διαφοράς παρέχων κατανοήσιν. Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 47 vol. VII pag. 230 ed. Hutten. ὁ γούν Πλάτων ὄλεγε νουθετεῖν τῷ βίῳ τὸν Σπεύσιππον. — (52) Vid. fragm. 186. — (53) Diogenes Laertius III, 8 ὁ δ' οὖν φιλόσοφος καὶ Ἰσοκράτης φίλος ἦν. Cicero orat. cap. 13. At ea de seniore scribit Plato, et scribit æqualis, et quidem, exagitator omnium rhetorum, hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone errare patientur. — (54) Diogenes Laertius IV, 2 καὶ πρῶτος παρὰ Ἰσοκράτους τὰ καλούμενα ἀπόρρητα ἐξήνεγκεν, ὡς φησι Κανεύς. — Cicero ad Attic. II, 1 Meus autem liber totum Isocratis μυροθήκιον atque omnes ejus discipulorum arculas ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit. Cæterum recte Dionysius Halicarnassensis libro de admiranda orationis Demosthenæ v. cap. 2 Vol. VI p. 957 ed. Reisk. a superiorum oratorum, Periclis, Alcibiadis, Critias, Theramenis granditate ac sublimitate distinguit secundum dictionis genus, tenue videlicet et simplex, quod compositione et robore communi et vulgari loquendi modo persimile apparet atque imprimis Lysias proprium fuit adjungitque tertium dicendi genus e duobus prioribus compositum, quod mixtum appellari solebat. Hoc vero, quamvis multorum etiam aliorum commune esset, Isocrates coluit et ad fastigium pæne perduxit. Fuit enim magnus orator et perfectus magister, quamquam forensi lucca caruit, intraque parietes aluit eam gloriam quam nemo fortasse postea consecutus est. (Cf. Cicero Brut. cap. 8.) Is et scripsit multa præclare et docuit alios, et cum cætera melius quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quandam oportere seruari. Quum enim antea verborum quasi structura et quædam ad numerum conclusio nulla fuisset, ipse orationis elevationem atque altitudinem cum elegantia copulavit observatoque numero mirabilis circumdu-

tionem sive periodorum artifex existit. — (56) Cicero de invent. II, 2 Nam fuit tempore eodem, quo Aristoteles, magnus et nobilis rhetor Isocrates: cujus ipsius quam constet esse artem, non invenimus. Discipulorum autem atque eorum, qui protinus ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte præcepta reperimus. — (57) Cicero de orat. lib. III cap. 43-51. Orator, cap. 41-68. — (58) Vid. fragm. 195. 198.

(59) Theologumen. arithm. auctor p. 61 ed. Ast. ὅτι καὶ Σπεύσιππος, ὁ Ποιῶνης μὲν υἱὸς τῆς τοῦ Πλάτωνος ἀδελφῆς, διὰδοχος δὲ ἀκαδημίας, πρὸ Ξενοκράτους ἑξαιρέτως σπουδασθεῖσάν δὲ Πυθαγορικῶν ἀκροάσεων, μάλιστα δὲ τῶν Φιλόλαου συγγραμμάτων, βιβλίδιόν τι συντάξας γλαφυρὸν ἐπέγραψε μὲν αὐτὸ περὶ Πυθαγορικῶν ἀριθμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι ἡμισσοῦ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γραμμικῶν ἐμμελίστατα διεξελθόν, πολυγωνίων τε καὶ παντοίων τῶν ἐν ἀριθμοῖς ἐπιπέδων ἀμὰ καὶ στερεῶν, περὶ τῶν πάντες σχημάτων, ἃ τοῖς κοσμικοῖς ἀποδίδονται στοιχείοις, ἰδιότητος αὐτῶν πρὸς ἄλλα καὶ κοινότητος, ἀναλογίας τε καὶ ἀνακλουσίας, μαστὰ ταῦτα λοιπὸν ὁύτερον τὸ τοῦ βιβλίου ἡμῖς περὶ δεκάδος ἀντικρυς ποιεῖται, φυσικωτάτην αὐτὴν ἀποφαίνων καὶ τελεστικωτάτην τῶν ὄντων, ὅλον εἶδος τι τῶν κοσμικῶν ἀποτελεσμάτων τεχνικὸν ἀπ' ἑαυτῆς, ἀλλ' οὐχ ἡμῶν νομισάντων ἢ ὡς ἔτυχεν ἢ ἤθελεν, ὑπάρχουσα καὶ παράδειγμα πανταλίστατον τῷ τοῦ παντὸς ποιητῆ θεῷ προεκκλιμένη. Λέγει δὲ τὸν τρόπον τοῦτον περὶ αὐτῆς. Ἔστι δὲ τὰ δέκα τελείας, καὶ ὀρθὰς τε καὶ κατὰ φύσιν εἰς τοῦτον κατανοημέναν παντοίας ἀριθμοῦντες Ἕλληνας τε καὶ πάντας ἀνθρώπων, οὐδὲν αὐτοῖς ἐπιτηθεόντες· πολλὰ γὰρ ἴδια ἔχει, ἃ προσήμει τὸν ὄψω τελειὸν ἔχειν [πολλὰ δὲ ἴδια μὲν οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· δεῖ δὲ ἔχειν αὐτὰ τελειόν]· πρῶτον μὲν ὄν ἄρτιον δεῖ εἶναι, ὅπως ἴσοι ἐῶσαν οἱ περισσοὶ τε καὶ ἄρτιοι, καὶ μὴ ἑτερομερεῖς· ἔπει γὰρ πρότερος αἰεὶ ἔστιν ὁ περισσὸς τοῦ ἄρτιου, εἰ μὴ ἄρτιος εἴη ὁ συμπεραίνων, πλεονεκτῆσει ὁ ἕτερος· εἰ δὲ ἴσους ἔχει, χρήτους πρῶτους καὶ ἀσυνθέτους καὶ τοὺς δευτέρους καὶ συνθέτους· ὁ δὲ δέκα ἔχει ἴσους, καὶ οὐδεὶς ἂν ἄλλος ἐλάσσων τῶν δέκα τοῦτο ἔκαθεν ἀριθμὸς, πλείων δὲ τάχα· καὶ γὰρ ὁ ἰβ' καὶ ἄλλοι τινές· ἀλλὰ πρῶτην αὐτῶν ὁ δέκα, καὶ πρῶτος τοῦτο ἔχειν, καὶ ἐλάττωτος τῶν ἔχόντων τέλος τι ἔχει, καὶ ἴδιόν πως αὐτὸ τοῦτο γέγονε τὸ ἐν πρῶτῳ αὐτῷ ἴσους ἀσυνθέτους

Pythagoreorum disputationibus adhibitis elegantem de numeris Pythagoricis libellum composuit. Quid? quod cum Platone in Siciliam profectus cum alios Pythagoreorum familiæ principes, qui eo tempore vel in Italia commorabantur vel Siciliæ rebus se immiscebant, tum Archytam convenit. Fuerunt etiam alii quibuscum commercium habuit Speusippus. Nimirum in ejus operibus comparent (60) epistolæ ad Dionem, Dionysium, Philippum datæ. Atque ex epistola quidem ad Dionem pauca profert Plutarchus de adul. et amic. discr. cap. 43 (61), Dionysii vero ad Speusippum scribentis dicta quædam servarunt Athenæus lib. VII pag. 279. e. et Diogenes Laertius IV, 2 (62). Denique ex epistola Philippo Macedonum regi inscripta Carystius Pergamenus in commentariis suos rettulit locum, quem inseruit Athenæus lib. XI p. 506. E (63). Qui locus gravis testimonii instar habere visus est Wesselingio ad Diodori Siculi libr. XVI tom. 7 pag. 508. Continet enim opinionem de primordiis regni Philippi a vulgatiore fama diversam. Philippum Platoni obretantem reprehendit Speusippus, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse. Platonem enim, misso Euphræo Oritano ad Perdiccam effecisse, ut hic regionem quandam Philippo assignaret, qui postquam ibi exercitum aluisset mortuo fratre rerum potitus sit. Quæ si vera sunt, id quod Athenæus in suspenso relinquit, statuendum est Philippum jam ante fratris obitum Thebis elapsum in Macedonia versatum esse. Similia

in Socraticorum, quæ exstant, epistolis leguntur. Namque eam, quæ inter illas trigesima numeratur et omisso auctoris nomine simpliciter Philippo inscripta est, cum Leone Allatio et aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum ejusdem philosophi verbis apud Athenæum (64). Nobiscum I. G. Bæhneckius quoque facit in Quæstionum de orat. Att. Vol. I. (*Forschungen auf dem Gebiete der attischen Redner*) pag. 364 et p. 672 seq. qui eam pro genuina habet nec multo post secundu[m] Olympiadis CVIII annum exaratam esse contendit. Intelligitur hoc ex extrema epistolæ parte. Quippe Speusippus sic eam claudit: ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκῆψεις γράφοντα ἐπιλείπει με τὸ βυθλίον· τὸσαύτην ἡμῖν σκάνιν βυθλίον βασιλεὺς Αἴγυπτον λαβὼν πεποίηκεν. Nam eo tempore Artaxerxes Ochus Ægypto potitus erat (65), qui videtur chartam vel papyrum ex Ægypto in alias terras exportari vetuisse (66). Nihil autem est quod solum Allatio opposuit Orellius in annot. ad Socraticorum epist. p. 262, in fine hujus epistolæ missam eam ex Ægypto dici, ubi Speusippus nunquam fuerit. Nempe scriptorem vir doctus non intellexit. Fuerunt quidem qui Bentlejo (67) astipulati, velut Antonius Westermannus in commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (68) cum hac omnes Socraticorum epistolas tanquam subditicias familia submoverent. Conquisitis scilicet rationibus illi hoc docere couantur. Ajunt ergo primum obstare totius epistolæ habitum et argumentum, deinde istam qua redundet eruditionem satis putidam eamque nec Speu-

τε καὶ συνθέτους ὄρθαι· ἔχον τε τοῦτο ἔχει πάλιν καὶ τοὺς πολλαπλασίους καὶ τοὺς ὑποπολλαπλασίους, ὧν εἰσι πολλαπλασίους· ἔχει μὲν γὰρ ὑποπολλαπλασίους τοὺς μέχρι πέντε, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἕξ μέχρι τῶν δέκα πολλαπλασίους αὐτῶν· ἔπει δὲ τὰ ζ' οὐθενός, ἔξαιρετίον· καὶ τὰ δ', ὡς πολλαπλάσια τοῦ β', ὥστε ἰσοῦς εἶναι πάλιν δεῖ. Ἐτι πάντες οἱ λόγοι ἐν τῷ ε', δ τε τοῦ ἰσοῦ καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος καὶ τοῦ ἐπιμορίου καὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ γραμμικοὶ οἱ ἐπίπεδοι καὶ οἱ στερεοί· τὸ μὲν γὰρ α' σιγμῆ, τὸ δὲ β' γραμμῆ, τὰ δὲ τρία τρίγωνον, τὰ δὲ δ' πυραμῖς· ταῦτα δὲ πάντα ἐστὶ πρῶτα καὶ ἀρχαὶ τῶν καθ' ἑκάστον ὁμογενῶν. Καὶ ἀναλογιῶν δὲ πρῶτη αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν αὐτοῖς ὁρθεῖσα ἢ τῷ ἰσῷ μὲν ὑπερέχουσα, τέλος δὲ ἔχουσα ἐν τοῖς δέκα. Ἐν τε ἐπίπεδοις καὶ στερεοῖς πρῶτὰ ἐστὶ ταῦτα, σιγμῆ, γραμμῆ, τρίγωνον, πυραμῖς· ἔχει ταῦτα τὸν τῶν δέκα ἀριθμὸν καὶ τέλος· ἰσχεῖ· τετράς μὲν γὰρ ἐν πυραμίδος γωνίας ἢ βάσει, ἕξ δὲ ἐν πλευραῖς, ὥστε δέκα, τετράς δὲ πάλιν ἐν σιγμῆς καὶ γραμμῆς διαστήμασι καὶ πέρασι, ἕξ δὲ ἐν τρίγωνου πλευραῖς καὶ γωνίαις, ὥστε πάλιν δέκα. Καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς σχήμασι κατ' ἀριθμὸν σκεπτομένῳ συμβαίνει· πρῶτον γὰρ ἐστὶ τρίγωνον τὸ ἰσοπλευρον, ὃ ἔχει μίαν πῶς γραμμὴν καὶ γωνίαν· λέγω δὲ μίαν, διότι ἰσῶς ἔχει· δευτέρον γὰρ αἰαὶ καὶ ἑνοειδῆς τὸ ἰσόν· δεύτερον δὲ τὸ ἡμιτετράγωνον· μίαν γὰρ ἔχον παραλλαγὴν γραμμῶν καὶ γωνίων ἐν δυάδι ὁρταί· τρίτον δὲ τὸ τοῦ ἰσοκλήρου ἡμισυ τὸ

καὶ ἡμιτρίγωνον· πάντως γὰρ ἄνισον καθ' ἑκάστον, τὸ δὲ πᾶν αὐτὸ τρία ἐστὶ. Καὶ ἐπὶ τῶν στερεῶν εὐρίσκει· ἀν' ἀκρι τῶν τεττάρων προῖδων τὸ τοιοῦτο, ὥστε δεκάδος· καὶ οὕτως ψαύει· τριάς γὰρ πῶς ἢ μὲν πρῶτη πυραμῖς μίαν πῶς γραμμὴν τε καὶ ἐπιράνειαν ἐν ἰσότητι ἔχουσα, παρὰ τῆς ἐπὶ τῆς βάσεως γωνίας ὑπὸ τριῶν ἐπιπέδων περιχομένη, τὴν κατὰ κορυφὴν ὑπὸ τεττάρων συγκλειομένη, ὥστε ἐκ τούτου δυάδι δοικέναι· ἢ δὲ τρίτη τριάδι, ἐπὶ ἡμιτετραγώνου βεθηκυῖα, καὶ σὺν τῇ ὁρθείῳ μῖθ' ὡς ἐν ἐπιπέδῳ τῇ ἡμιτετραγώνῳ ἐτι καὶ ἄλλην ἔχουσα διαφορὰν τὴν τῆς κορυφαίας γωνίαν, ὥστε τριάδι ἀν' ὁμοιότητι πρὸς ὁρθῆς τὴν γωνίαν ἔχουσα τῇ τῆς βάσεως μέσῃ πλευρῇ· τετράδι δὲ ἢ τετάρτη κατὰ ταῦτα, ἐπὶ ἡμιτετραγώνῳ βάσει συνισταμένη, ὥστε τέλος ἐν τοῖς δέκα λαμβάνειν τὰ λεγόμενα. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῇ γενέσει· πρῶτη μὲν γὰρ ἀρχὴ εἰς μέγεθος σιγμῆς, δευτέρα γραμμῆς, τρίτη ἐπιράνειαν, τέταρτον στερεόν. — (60) Diogenes Laertius lib. IV, 5 ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φίλιππον. — (61) Vid. fragm. 191. — (62) Vid. fragm. 226-227. — (63) Vid. fragm. 192. — (64) Vid. fragm. 187. — (65) Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51. — (66) Cf. Ambroise Firmin Didot, sur le prix du papier dans l'antiquité p. 9 (Paris 1857). — (67) Bentlejus Opusc. phil. pag. 47 seqq. (Lipsiæ 1781). — (68) Ant. Westermann. in Commentationis de epistolarum scriptoribus græcis parte septima (Lipsiæ 1855). —

sippo nec Philippo dignam. Tum injuriosam eam in Isocratem esse, cui Speusippus multa debuerit. Denique invectionem in Isocratem per se spectatam rhetorem potius quam philosophum redolere.

Fateor hæc, quæ dicuntur a pluribus (69), posse speciosa videri. Sed quoniam veteres minus bene moratum fuisse Speusippum testificantur (70), omnia quæ ad imminuendam epistolæ auctoritatem afferri solent argumenta, pro nihilo putamus. Est enim hominis ingrati et maligni magistros, a quibus litteras et artes didicerit, asperioribus facetiis perstringere. Huc accedit simplicitas orationis sine pigmentis fucoque puerili et quæ maximam illius opusculi partem tenet narratio de Philippi majoribus ex Antipatri historiarum libris excerpta, quæ ob jejunitatem nemini nisi Philippo, ad quem scripta esse fertur, placere posset. Præterea ex Socraticorum epistolis trigesimam primam etiam, ad Philippum item datam, cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus (71). Denique epistolam incerto auctore vulgatam ab Orellio, quæ inter Socraticas trigesima secunda est, æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem missa ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Alatius. Etenim ille lib. IV, 3 ait: ἡδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν, καὶ τὴν σχολὴν διαδέξασθαι. Quamobrem nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus.

Quæ de Speusippi itinere in Macedoniam ad

Cassandrum facto narrantur, incredibilia sunt. Ferunt enim Speusippum lucri causa ad Cassandri nuptias in Macedoniam profectum levibus quibusdam carminibus conditis publiceque decantatis quæstum fecisse (72). At Cassander Thesalonicens, Philippi filiam, in matrimonium duxit primo Olympiadis 116 anno vel ante Chr. 316 (73). Quare in Chronicis Eusebianis eo ipso anno notatum est Speusippum floruisse (74). Hæc tamen quominus ad nostrum Speusippum referamus, temporum ratio obstat, quippe qui jam ante tertium Olympiadis 111 annum i. e. annum 334 æræ vulgaris fato perfunctus sit.

Speusippo magistro usæ sunt duæ mulieres, quæ Platonis jam discipulæ fuerant, Lasthenia, Mantineæ alumna, et Axiothea Phlasiæ. Quarum de utraque ab antiquis memoria prodita est. Illa enim virilis animi femina virili vestitu induta fuisse perhibetur (75): hæc Diotimæ, Platonis convivio nobilitatæ, popularis, eaque ingeniosa, ut puto, et festiva, jucunda consuetudine cum philosopho nostro conjuncta erat. Quam consuetudinem non defuisse qui sinistris sermonibus carperent, nemo mirabitur, præsertim quum Speusippus simul avari hominis speciem præberet. Huc spectant mordacissima Dionysii dicta sic ad eum scribentis: *Etiam ab Arcade discipula tua philosophiam discere nobis licet. Et alibi: Plato discendi studiosos gratis docebat, tu vero tributa exigis et æque a volentibus atque a nolentibus accipis* (76). Quin etiam scriptor epistolæ (77) Socraticæ sextæ et trigesimæ quandam

(69) Cf. Fischeri de Speusippi Atheniensis vita dissertatio p. 29. — (70) Diogenes Laertius IV, 1 καὶ γὰρ ὀργίλος καὶ ἡδονῶν ἤτιον ἦν. Suidas v. Σπεύσιππος: αὐστηρὸς τῆν γνώμην, εἰς ἀκρον ἐξέθυμος. — (71) Vid. fragm. 188.

— (72) Philostratus vit. Apollon. cap. 35 Σπεύσιππον τὸν Ἀθηναῖον οὕτω τοι ἐρασιχρήματων γενέσθαι φασίν, ὡς ἐπὶ τὸν Κασσάνδρου γάμον ἐς Μακεδονίαν κομίσασθαι (leg. κομίσασθαι) ποιήματα ψυχρὰ ξυνθέντα, καὶ δημοσίᾳ ταῦθ' ὑπὲρ χρημάτων ἔσαι. Quæ repetit. Suidas s. v. Αἰσχίνης ὁ τοῦ Δυσανίου. Sed Diogenes Laertius IV, 1 eum delectationis causa Macedoniam, ut Cassandri nuptiis interesset, petivisse refert (ὑπ' ἡδονῆς ἐλθεῖν εἰς Μακεδονίαν ἐπὶ τὸν Κασσάνδρου γάμον). — (73) Diodorus Siculus lib. XIX cap. 49. Justinus lib. XIV cap. 6. —

(74) Euseb. Chron. pag. 178 ed. Scaliger. Cf. Eusebii Chron. p. 348 ed. Mai. An. Abram. 1701: « Menander et Speusippus philosophi cognoscebantur. » Syncell. p. 274. D. (p. 521 Dindorf.) Μενέδημος καὶ Σπεύσιππος φιλόσοφοι ἐγνωρίζοντο. — (75) Diogenes Laertius lib. IV, 1 ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούειν μαθήτριάς, Λασθένειά τε ἢ Μαντινικὴ καὶ Ἀξιοθέα ἢ Φλιασία. Id. lib. III, 46 Ἀξιοθέα Φλιασία ἢ καὶ ἀνδρεία ἠμπίστογο, ὡς φησὶ Δικαίταρχος. Olympiodorus in vita Platonis: πολλοὺς δὲ πᾶν πρὸς μάθησιν ἀπειλέετο καὶ ἀνδρας, καὶ γυναῖκας ἀνδρείφ σχήματι παρασκευάζων ἀπορῶσθαι αὐτοῦ. Clemens

Alexandrinus Strom. lib. IV κατὰ Πλάτωνί τε φιλοσόφου Λασθένεια ἢ Ἀρακθία (lege Ἀρακθική) καὶ Ἀξιοθέα ἢ Φλιασία. Themistius orat. IV: Ἀξιοθέα μὲν γὰρ ἐπιλεξαμένη τι τῶν συγγραμμάτων ἃ Πλάτων πεποίηται ὑπὲρ πολιτείας, ὄψετο ἀπιούσα Ἀθῆνας ἐξ Ἀρακθίας, καὶ Πλάτωνος ἠροῶτο λανθάνουσα ἀχρι πόρρωθι θυγὴ εἶη, ὥσπερ ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ Δυκομήδους. Ὁ δὲ γεωργὸς ὁ Κορίνθιος τῷ Γοργίᾳ συγγενόμενος, (οὐκ αὐτῷ ἐκείνῳ Γοργίᾳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ ὃν Πλάτων ἔγραψεν ἐπ' ἐλέγχῳ τοῦ σοφιστοῦ) αὐτίκα ἀφείκε τὸν ἀγρόν, καὶ τὰς ἀμπελους, Πλάτωνι ὑπέθηκε τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ ἐκείνου ἐσπούετο καὶ ἐφουτέετο. Apulejus de Platone: Multi auditorum ejus utriusque sexus in philosophia floruerunt. — (76) Diogenes Laertius lib. IV, 2 δὲ καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τυωστικῶς φησὶ καὶ ἐκ τῆς Ἀρακθικῆς σου μαθητριάς ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν: καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίει, σὺ δὲ δασμολογεῖς καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις. Cf. fragm. 227. — (77) Scriptor Epist. Socr. 36 p. 44 ed. Orell. Βούλομαι σε μετὰ παιδιᾶς παρρησιάζασθαι, ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθέβηκας τῷ τρόπῳ τούτῳ. Λόγῳ δὲ σοὶ εἶπράττειν, εἰ ἄρα τοῦτο ἐστὶ τοῦ χαίρειν ἀμεινον, ὡς οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι, ὃ Λασθένεια καὶ Σπεύσιππος χρῆται, αἰτίας τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλειονας τοῦ Γηρυῦνου χεῖρα καὶ πόδας ἔχειν, μᾶλλον δὲ τοῦ Βοιρέω (fragm. 228). —

dictionis similitudinem Lastheniæ et Speusippo tribuit. Docet enim consuevisse utrumque in epistolarum scriptione salutem amicis ita dicere, ut eos neque bene agitare (εὖ πράττειν), neque gaudere (χαίρειν), sed lætari (ἡδουσθαι) juberent (78).

Fama est matrimonium quoque contraxisse Speusippum, licet ea res dubitationem habeat. Testem vero hujus matrimonii solum Platonem proferre possumus in epistola tertia decima Dionysio scribentem, opus sibi esse dote triginta minarum. Namque Plato unam e neptium filiabus Speusippo avunculo collocaturus illam pecuniam Dionysii facultatibus sublevatus (79) solvere volebat. Similis argumenti decima Chionis quæ vocatur epistola est. Nimirum, si fides epistolæ auctori, Chion qui forte Athenis commorabatur quo tempore illæ nuptiæ fiebant, ad augendam triginta minarum dotem talentum Speusippo, utpote in egestate versanti, de suo numeravit. Subjiciuntur a scriptore pauca, quæ ad sponsi suavitatem et matrimonii sinceritatem laudibus extollendam pertinent. Jam si missum facimus personatum Chionem i. e. sophistam qui sub umbra alienæ dignitatis latet, quis ad facti veritatem probandam Platonem tanquam locupletem auctorem laudabit? Scio Plutarchum (80) in Dionis vita cap. 21 hanc ipsam tertiam decimam Platonis epistolam spectasse atque ex eodem fonte partem narrationis hausisse, sed mihi omnes quæ sub Platonis nomine feruntur epistolas spurias videri, jam supra in adumbrandis philosophi itineribus (81) dixi. Quum autem de Speusippi matrimonio nihil præterea traditum sit, rem incertam neque confirmare argumentis neque refellere in animo est. Adde quod liberis videtur caruisse, quoniam virum non propin-

quitate vinculis, sed studiorum cognatione conjunctum, Xenocratem Academiæ heredem reliquit.

Hic notare libet, hortum Academiæ vicinum jam Xenocratis tempore scholæ fuisse adjunctum, cujus rector domicilium ibi habebat. Pro dunt scilicet Academiæ tribus drachmarum millibus emtam domicilium fuisse Platonis, Xenocratis, Polemonis ibi philosophiæ vacantium atque ætatem in ea conterentium: uno die excepto, quo Xenocrates quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut (quod ajunt) novorum tragædorum solemnia condecoraret (82). Fundus alter Platonis, in Iresidarum pago situs (83) in septentriones atque in orientem Eurymedontis Myrrhinusii prædiis obtendebatur. Hinc colligas Eurymedontem illum qui Potonen, Platonis sororem, duxerat, hominem bene numeratum fuisse. Quo posito atque concesso, commenticia sunt, quæ tum de Eurymedontis tum de Speusippi egestate dicuntur. Nam sine dubio opibus tantum valebat Eurymedon, ut filias et neptes dotare posset, neque vel Platonis auxilio vel Dionysii argento egeret. Quamvis Plato discipulorum nobilitate floreret, cæteros tamen auditores auctoritate ita vicit Speusippus, ut non solum quum avunculus alterum in Siciliam iter faceret, ipse ejus loco Academiæ regendam acciperet, sed postea etiam senescenti in schola moderanda auxilio et adjumento esset. Quamobrem poeta quidam comicus illi sermocinantium juvenum cœtui Platonem cum Speusippo et Menedemo præfecit. Sunt etiam qui illorum convivii Platonem cum Speusippo præfuisse scripserint (84). In hoc duodetriginta fere juvenum cœtu de difficillimis philosophiæ quæstio-

(78) De hac epistolica salutatione vide Henrici Stephani Thes. s. v. πράττειν. — (79) Plato epist. XIII p. 361. D. εἶσι μοι ἀδελφίδων θυγατέρας τῶν ἀποθανουσῶν τότε δεῖ ἐγὼ οὐκ ἐπιφανοῦμην, σὺ δ' ἐκλυεις, τέσσαρες, ἡ μὲν νῦν ἐπίγαμος, ἡ δὲ ὀκταετής, ἡ δὲ σμικρὸν πρὸς τρισὶν ἔτασιν. ἡ δὲ οὐπω ἑνιαυσία. Ταύτας ἐκδοτέον ἐμοὶ ἔστι καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδεύουσιν, αἷς ἂν ἐγὼ ἐπιβιῶ· αἷς δ' ἂν μὴ, χαϊρόντων. Καὶ ἂν ἂν γένωνται οἱ πατέρες αὐτῶν ἐμοῦ πλουσιώτεροι, οὐκ ἐκδοτέον· τὰ δὲ νῦν ἐγὼ αὐτῶν εὐπορώτερος. Καὶ τὰς μητέρας δὲ αὐτῶν ἐγὼ ἐξέδωκα καὶ μετ' ἄλλων καὶ μετὰ Δίωκος. Ἡ μὲν οὖν Σπευσίππου γαμίεται, ἀδελφῆς οὖσα αὐτῆς θυγάτηρ· δεῖ δὲ ταύτη οὐδὲν πλέον ἢ τριάκοντα μνῶν μέτρια γὰρ αὐτὰς ἡμῖν προίτιες. — (80) Plutarchus Dion. 21. Vol. VI p. 186 seq. ed. Hutten. —

(81) Vid. not. 12. — (82) Plutarchus de exsilio cap. 10 Vol. X p. 376 ed. Hutten. ἡ δ' Ἀκαδημία, τρισχιλίων δραχμῶν χωρίον ἐωνημένον, οἰκητήριον ἦν Πλάτωνος καὶ Ξενοκράτους καὶ Πολέμωνος, αὐτῶν σχολαζόντων καὶ καταδουόντων τὸν ἅπαντα χρόνον· πλὴν μίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ Ξενοκράτης καθ' ἑκαστον ἔτος εἰς ἄστυ κατὰ Διονυσίων καινοὺς τραγῳδοὺς ἐπισκοσομένων, ὡς ἔρασαν, τὴν ἑορτὴν Conf. C. F.

Hermann. *Gesch. und system der Plat. Phil.* Tom. I pag. 24. — (83) Diogenes Laertius III, 42 τὸ ἐν Εἰρησιδῶν χωρίον. — (84) Epicrates ap. Athen. lib. II pag. 59. Τὶ Πλάτων καὶ Σπεύσιππος καὶ Μενέδημος πρὸς τίσις νυκτὶ διατρέουσιν; ποία φροντίς, ποῖος δὲ λόγος διερευνᾶται παρὰ τοῖσιν; τάδε μοι πινυτώς, εἰ τι καταιδῶς ἦμεις, λέξον κοιλίας γὰρ. B. ἀλλ' οἶδα λέγειν περὶ τῶνδε σαφῶς. Παναθηναϊοὶς γὰρ ἰδὼν ἀγέλην μαιρακίων ἐν γυμνασίοις Ἀκαδημίας ηκουσα λόγων ἀράτων ἀτόπων. Περὶ γὰρ φύσεως ἀφοριζόμενοι διεχώριζον ζῳῶν τε βίον δένδρον τε φύσιν λαγάνων τε γένη. Κἄτ' ἐν τούτοις τὴν κολοκύντην ἐξήταλον τίνας ἐστὶ γένους. A. καὶ εἰ ποτ' ἀρ' ὄρισαντο καὶ τίνας γένους εἶναι τὸ φυτὸν; δῆλωσον, εἰ κάποισθᾶ τι. B. πρώτιστα μὲν οὐδὲν πάντες ἀναυδαῖς τὸτ' ἐπέστησαν, καὶ κύψαντες χρόνον οὐκ ὀλίγον διεφρόντιζον. Κἄτ' ἐξαίφνης ἐτι κυπτόντων καὶ ζητούντων τῶν μαιρακίων λαγάνων τις ἐφη στοργγύλον εἶναι, ποῖαν δ' ἄλλος, δένδρον δ' ἕτερος. Ταῦτα δ' ἀκούων ἰατρός τις Σικελῶς ἀπὸ γῆς κατέπαρδ' αὐτῶν ὡς ληρούτων. A. ἡ που δεινῶς ὄργισθησαν χελεύεσθαι τ' ἐβόησαν· τὸ γὰρ ἐν λέσχαις ταῖσδε τοιαυτὴ ποιῶν ἀπραγῆς. B. οὐδ' ἐμίλησεν τοῖς μαιρακίοις. Ὁ Πλάτων δὲ παρών, καὶ μᾶλα πρῶτος, οὐδὲν

nibus disserebatur, omnesque diligenter magistrum rerum origines scrutantem vel de summo bono divinitus disputantem attendebant (85). Ludicri etiam sermones et joculariter dicta admittebantur, interdum litteris mandabantur (86). Porro ad decorum custodiendum Speusippus, Xenocrates, Aristoteles convivantibus bibendi leges scribebant (87). Ut paucis dicam, eam in hac familia vitam Speusippus egit, quam antiquus rhetor honorum contentioni et imperii cupiditati anteponens d'caturæ perpetuæ comparavit (88). Musis in Academia sive aram sive templum Plato dicaverat (89). Deinde Speusippus, avunculi præcepta secutus, qui Gratis semper sacrificari voluerat, museum ibi exstructum fictis earum imaginibus adornavit (90).

Postero tempore ibidem Platonis ipsius statua Silanonis manu facta quam Mithridates Persa ei consecraverat, conspiciebatur (91). Jocularare est, quod de inventa a Speusippo fiscinarum commodè portandarum ratione accepimus (92). Sed quo animo Aristoteles in Platonem senem et familiares ejus fuerit, magna quæstio est. Ælianus (93) memoriæ prodit Platonem, cui Aristoteles ob cultum et habitum philosopho indignum displiceret, Xenocratem, Speusippum, Amyclam, alios illi præoptasse eosque tum aliis affectisse honoribus, tum ad colloquia admisisse. Quum igitur Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægrota- ret, ideoque disputationi adesse non posset : Aristoteles Platonem jam octogenarium et me-

δρυνθείς, ἐπέταξ' αὐτοῖς πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἀπορίζεσθαι τίνος ἐστὶ γένους· οἱ δὲ δῆρουν. Cf. Meinek. fragm. com. gr. vol. III pag. 370. Athenæus lib. XII pag. 648. a. οὐ γὰρ ἴνα συβρύντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς ἔως τοῦ ὄρθρου γενομένης τραπεζῆς ἀπολαύσωσιν, ἢ χάριν ἑξοικίας, ἐποίησαντο τὰς συνόδους ταύτας οἱ περὶ Πλάτωνα καὶ Σπεύσιππον, ἀλλ' ἴνα φαίνωνται καὶ τὸ θεῖον τιμῶντες, καὶ φυσικῶς ἀλλήλους συμπεριφερόμενοι καὶ τὸ πλείστον ἕνεκεν ἀνέσεως καὶ φιλολογίας. Cf. Eustath. comment. in Odys. lib. I, vs. 110 pag. 1398 ed. Rom. — (85) Vid. Hermann. l. 1. 79 seqq. Themist. orat. XXI pag. 245. Platonis de summo bono doctrinam numeris Pythagoricis exornatam discipuli editis commentariis illustrarunt. Aristoxenus Harmon. II, 80 ed. Meibom. Alexander Aphrodis. apud Simplicium Commentar. in Aristot. auscult. phys. fol. 32. b. coll. 104. Cf. Brandisii diatr. acad. de perdit. Aristot. libris de ideis et bono, Bonn. 1823 pag. 21 seqq. Ravaisson. de Arist. Metaph. pag. 214 sq. et quos laudat Hermarnus l. 1. pag. 710 sq. — (86) Plutarchus Conviv. disp. I Proem. Vol. XI pag. 2 ed. Hutten. ἐπεὶ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ πῶν μὲν ἀτόπων ἢ λήθη τῶν ὄντων σοφῆ κατ' Εὐριπίδην εἶνα, τὸ δὲ βίως ἀμνημονεῖν τῶν ἐν οὐκῶ, μὴ μόνον τῶ φιλοσοφῶν λόγῳ μέγιστος τῆς τραπεζῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων τοὺς ἔλογισμάτους ἀντιμαρτυροῦντας εἶναι, Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην, καὶ Ἀριστοτέλην, καὶ Σπεύσιππον, Ἐπίκουρον τε καὶ Πρῶτανιν καὶ Ἰερώνυμον, καὶ Δίωνα τὸν ἐξ Ἀκαδημίας, ὡς ἔξῃον τινος σπουδῆς πεποιημένους ἔργον, ἀναγράφασθαι λόγους παρὰ πότον γενομένους. — (87) Athenæus Epit. I pag. 3. f. οἱ Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος καὶ Σπεύσιππος ὁ Ἀκαδημαῖκός καὶ Ἀριστοτέλης συμποτικῶς νόμους ἔγραψαν. Conf. lib. V pag. 186. b. — (88) Themistius orat. XXXI de sedis prærogativa pag. 353 ed. Paris. 1684 ταύτην ἀρχὴν τὴν ἀρχὴν μέχρι νῦν ὁ Ἀριστῶνος, ταύτην Ἀριστοτέλης, ταύτην Σπεύσιππος, ταύτην Ξενοκράτης. Cf. Aristid. Platon. 45. vol. II pag. 109 ed. Dindorf. — (89) Olympiodorus vit. Plat. διδασκαλεῖον ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συνστήσαστο μέρος τι τοῦτου τοῦ γυμνασίου τέμενος ἀφορίας τὰς Μούσας. Cf. vit. anonymi, Pausan. lib. I cap. 30. 2. — (90) Diogenes Laertius IV, 6 ὅς τις Χάρισιν Xenocrati dixit Plato. Id. IV, 1 Χαρίτων τε ἀγάλματα ἀνέθηκεν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῷ ὑπὸ Πλάτωνος ἐν Ἀκαδημίᾳ Ἰδρυθέντι. — (91) Diogenes Laertius III, 25 ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων Φαβωρίνου φέρεται, ὅτι Μιθριδάτης ὁ Πέρσης ἀνδράντα Πλάτωνος ἀνέθετο. εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ ἐπέγραψε· Μιθριδάτης ὁ Ροδοδάτου Πέρσης Μούσας εἰκόνα ἀνέθετο Πλάτωνος, ἣν

Σιλανίων ἐποίησε. — (92) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ πρώτος εἶδεν φ' τὴν φορμῆν τῶν φρυγῶνων εὐογκῶ ποιοῦσιν. — (93) Ælianus var. hist. III, 19 λέγεται τὴν διαφορὰν Ἀριστοτέλους πρὸς Πλάτωνα τὴν πρώτην ἐκ τούτων γενέσθαι. Οὐκ ἠρέαστο αὐτοῦ τὸ βίβη ὁ Πλάτων, οὐδὲ τὴν κατασκευὴν τῆ περὶ τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ ἐσθῆτι ἐχρότη περιέρχον ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὑποδέσσει· καὶ κοῦραν δὲ ἐκείρου καὶ ταύτην ἀθήη Πλάτωνι. Καὶ δακτυλίους δὲ πολλοὺς φορῶν ἐκαλλύνετο ἐπὶ τούτῳ. Καὶ μωκία δὲ τις ἦν αὐτοῦ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἀκαίρος στωμιλία λαλοῦντος κατηγορεῖ καὶ αὐτὴ τὸν τρόπον αὐτοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα, ὡς ἐστὶν ἀλλότρια φιλοσόφου δῆλον· ἅπερ οὖν ὄρων ὁ Πλάτων οὐ προσέειπε τὸν ἄνδρα, προσέειπε δὲ αὐτοῦ Ξενοκράτην καὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμύκλαν καὶ ἄλλους, τῆ τε λοιπῇ δεξιόμοτος αὐτοῦ· τιμῆ, καὶ οὖν καὶ τῆ κοινωνίας τῶν λόγων. Ἀποδημίας δὲ ποτε γενομένης τῷ Ξενοκράτῃ εἰς τὴν πατρίδα, ἐπέθετο τῷ Πλάτωνι Ἀριστοτέλης, χερῶν τινα τῶν ὁμιλητῶν τῶν αὐτοῦ περιστάσας· ὃν ἦν Μνάσων τε ὁ Φωκαῖός, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι. Ἐνόσει δὲ τότε ὁ Σπεύσιππος, καὶ διὰ ταῦτα ἀδύνατος ἦν συμβαδίζεσθαι τῷ Πλάτωνι. Ὅ δὲ Πλάτων ὀδοήκοντα ἐτῶν ἐγεγόνει, ὁμοῦ τι καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν ἐπελελοῖται τὰ τῆς μνήμης αὐτόν. Ἐπαθῆμενος οὖν αὐτῷ, καὶ ἐπιβουλεύων ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ φιλοτιμῶς πάντῳ δὲ ἐρωτήσιμος ποιοῦμενος, καὶ τρῶπον τινα καὶ ἐλεγκτικῶς, ἀδικῶν ἄμα, καὶ ἀγνομῶν ἦν δῆλος. Καὶ διὰ ταῦτα ἀποστὰς ὁ Πλάτων τοῦ ἔξω περιπάτου ἔδον ἐβάδιζε σὺν τοῖς ἑταίροις. Τριῶν δὲ μηνῶν διαγενομένων, ὁ Ξενοκράτης ἀφίκετο ἐκ τῆς ἀποδημίας, καὶ καταλαμβάνει τὸν Ἀριστοτέλην βαδίζοντα, οὐ κατέλιπε τὸν Πλάτωνα. Ὅρων δὲ αὐτὸν μετὰ τῶν γνωρίμων οὐ πρὸς Πλάτωνα ἀναγαροῦντα ἐκ τοῦ περιπάτου, ἀλλὰ καθ' αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος, ἤρετό τινα τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ, ὅποι ποτὲ εἴη Πλάτων· ὁπῶσται γὰρ αὐτὸν μαλακίζεσθαι. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο· ἐκεῖνος μὲν οὐ νοσεῖ, ἐνοχλῶν δὲ αὐτὸν Ἀριστοτέλης παραχωρήσασθαι περὶ τῆς τοῦ περιπάτου, καὶ ἀναχωρήσας ἐν τῷ κήπῳ τῷ αὐτοῦ φιλοσοφεῖ. Ὅ δὲ Ξενοκράτης ἀκούσας παραχρῆμα ἦκε πρὸς Πλάτωνα, καὶ κατέλαβε διαλεγόμενον τοῖς σὺν αὐτῷ. Ἦσαν δὲ μάλα συγχολοῦν καὶ ἄλλοι λόγοι καὶ οἱ μάλιστα δοκοῦντες τῶν νέων ἐπικρανεῖς. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο τῆς ὁμιλίας, ἠσπάσαστό τε, ὡς τὸ εὐκός, τὸν Ξενοκράτην φιλοφρονῶν, καὶ αὐτὸν πάλιν ὁ Ξενοκράτης ἐκείνον ὁμοίως διαλυθεῖς δὲ τῆς συνομιλίας, οὐδὲν οὕτως εἰπὼν πρὸς τὸν Πλάτωνα Ξενοκράτης, οὕτως ἀκούσας, συναγαγὼν τοὺς ἑταίρους, καὶ τῷ Σπεύσιππῳ πάντῳ ἰσχυρῶς ἐπέληξε, παραχωρήσαντι τοῦ περιπάτου Ἀριστοτέλει· αὐτὸς τε ἐπέθετο τῷ Σταγειρίτῳ κατὰ τὸ καρτερόν. Καὶ εἰς τοσοῦτον περιέλαβε φιλοτιμίας, ὡς ἐξελίσσει αὐτόν, καὶ ἀποδοῦναι τὸ σύνθετος χωρίον τῷ Πλά-

moria labentem impugnavit et captiosis interrogationibus adortus perfecit, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis se teneret. Tribus tandem mensibus interjectis Xenocrates redux, hanc rerum mutationem miratus, simul Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, simul Stagiriten exagitatum Academiæ spatiis eiecit, Platonemque in pristinum gratiæ et honoris locum restituit.

Hanc narrationem alii repudiarent, alii, inter quos Hermannus est, probaverunt luculentum auctorem Ælianum esse rati. (94). Utcunque est, tamen apparet Aristotelem jam Platone vivo ab Academia secessisse et Isocratis rhetoris gloria motum dicere etiam cœpisse adolescentes docere, ac sapientiæ studium cum eloquentia jungere (95). Quemadmodum vero nemo Isocrati infensus adversata est (96) : sic eum Platoni obtrectasse ista narratione facile adducor, ut credam (97). Cum illis vero qui ad Platonis senescentis auctoritatem se contulerant, Aristoteli non fuisse amicitiam ex iis quæ exposita sunt conficitur. Speusippum certe non modo Isocrati, verum etiam Platoni addictum, simultates cum Stagirite gerere oportebat. Quare nemo dubitabit, quin Speusippi libellus πρὸς Γρύλλον (98) Aristotelis commentario cognomini Γρύλλος ἢ περὶ ῥητορικῆς (99) oppositus fuerit. Videtur enim Speusippus Isocratem contra Aristotelem defendisse. Insuper mortuo Platone quo tempore Speusippus Academiam regere cœpit, Apollodorus (100) auctor est, Stagiriten relictis Athenis Hermiam adiisse. Neque tamen Aristoteles Speusippi doctrinam scriptaque contempsisse putandus est, ut qui ei superstes mortui libros tribus talentis emisse tradatur (101). Ex eo igitur fonte fluxit Aristotelis volumen de Speusippi et Xenocratis philosophia, memoratum a Diogene Laertio lib. V, 25. Quod quale fuerit, e variis Stagiritæ locis conjici potest, ubi vel Pythagoreorum aliquod dogma Speusippo pro-

batum Platonis decreto anteponit, vel omnino de Speusippo, Xenocrate, Platone judicat. Licet enim nonnunquam Speusippum vituperet, sæpius tamen ei quam Platoni favet, Xenocratis sententia fere ubique repudiata (102).

Plato, quem supremum diem primo Olympiadis 108 anno, ante Chr. 348 obiisse vidimus (103) cum alios testamenti executores, tum Speusippum (104) constituerat. Qui quum amici more majorum cœnam funebrem facerent, eam habuit orationem, quæ post hæc edita ac modo Πλάτωνος περιδειπνον modo ἐγκώμιον inscripta hominum manibus terebatur (105). Hinc petita esse verisimile est, quæ de Platonis vita et studiis incertis auctoribus apud Diogenem et alibi afferuntur. Quæ conjectura Diogenis et Apuleji, ni fallor, testimoniiis confirmatur, qui quæ super cœlesti Platonis origine ac puerili ejus institutione scribunt, Speusippo se auctore posteris tradere profitentur (106).

Ab eodem Speusippo procul dubio sumserunt veteres, quæ de Socratis somnio rumore ac fama se accepisse testificantur (107). Quod reliquum est, pietatis erga Platonem specimen etiam dedit Speusippus facto epigrammate, quod præter duo alia philosophi monumento insculptum fuisse fertur.

Σῶμα μὲν ἐν κόλποις κατέχει τόδε γαῖα Πλάτωνος,
[τωνος,
ψυχὴ δ' ἰσοθέων τάξιν ἔχει μακάρων.

Leguntur hi versiculi in Anthologia Planudea. Simile quidem carmen est tetrastichon, quod refert Diogenes Laertius lib. III, 44, sed ejus tertium quartumque versum Speusippi non esse persuasum habemus (108).

Dixi supra (109) morte occubuisse Platonem, successore in Academia relicto Speusippo. Qui quoniam octo annos scholæ Platonice inde a centesima octava Olympiade præerat, quæritur, qualis hic successor fuerit philosophus. Non negamus, eum acceptam a tam præclaro viro

των. — (94) Vid. Nunnes. ad Ammonii seu Philoroni vit. Aristot. pag. 73-75 ed. Luc. Holsten; Wynpersse de Xenocrate Chalcedonio p. 24 sqq; Trendelenburg. Platonis de Ideis et numeris doctr. ex Aristotele illustrata. Lipsiæ 1826; Hermannus lib. I, I p. 124-125. — (95) Cicero Tusc. I, 4. — (96) Cicero orat. 51. — (97) Cicero de or. III, 35 : Itaque ipse Aristoteles quum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam disciplinæ suæ, versumque quandam de Philocteta paullo secus dixit. Ille enim turpe sibi ait esse tacere, quum barbaros; hic autem, quum Isocratem pateretur dicere. Conf. Orat. 19. — (98) ap. Diog. Laert. IV, 4. — (99) Diog. Laert. V, 22. — (100) Ap. Diog. Laert. V, 9. —

(101) Diogenes Laertius IV, 5 ἐν δευτέρῳ ἀπομνημονευμάτων Φαβωρινός φησιν ὡς Ἀριστοτέλης αὐτοῦ τὰ βιβλία τριῶν ταλάντων ὠνήσατο. Gellius Noct. Att. III, 17 : Aristotelem quoque traditum libros pauculos Speusippi philosophi, post mortem ejus, emisse talentis Atticis tribus. Ea summa fit nummi nostri HS duo et septuaginta millia. — (102) Vide fragm. 195-196-197-198. — (103) Vid. supra not. 25 et 26. — (104) Diogenes Laertius lib. III, 43 ἐπίτροποι δὲ Σωσθένης, Σπεύσιππος κτλ. — (105) Diogenes Laertius III, 2 Σπεύσιππος ἐν τῷ ἐπιγραφόμενῳ Πλάτωνος περιδείπνῳ (sic leg. pro Πλάτωνος περιδείπνῳ). Idem IV, 5 Πλάτωνος ἐγκώμιον. Nam idem videtur fuisse opusculum. — (106) Vid. supra not. 5 et 7. — (107) Vid. not. 9. — (108) Vid. fragm. 186. — (109) Vid. su-

disciplinam tenuisse, quamquam partim multa a Pythagoreis mutuatus est, partim minus bene moratus fuit. Namque ut inter intelligentes talium rerum existimatores convenit, optimi Platonis discipuli Speusippus, Xenocrates et Aristoteles fuerunt. Ex his Aristotelis familiares Peripatetici dicti sunt, quia in Lyceo inambulantes disputabant: illi autem qui Platonis instituto in Academia, quod fuit alterum gymnasium, cœtus et sermones habere consueverant, e loci vocabulo nomen habuerunt. Nec tamen quisquam negavit Speusippum vel Platonis exemplo vel sua sponte sæpe ambulantes disse-ruisse, ut qui postea Academici vocati sunt

ipsius et Xenocratis auditores communi cum Aristotelis sectatoribus Peripateticorum nomine et possent appellari et frequenter appellarentur (110).

Erat Speusippo genus orationis cum lenitate quadam æquabili profuens, quod tum Platonis spiritum et copiam, tum Isocratis elegantiam numerosque exprimeret. Porro in mathematicis artibus Speusippus versabatur, quod eas cæteris disciplinis longe præstare (111) censeret. Disserendi subtilitatem cum partiendi distinguendique artificio conjunctam præeunte Platone studiose sectabatur (112). Contendit autem fieri non posse, ut quidquam definiamus, nisi omnia

pra not. 27. — (110) David. Proleg. in Aristot. Categ. in Scholl. Aristot. pag. 23 ed. Brandis. ἔβδομος τρόπος: τῶν κατὰ φιλοσοφίαν αἰρέσεων ὁ ὀνομασθεὶς ἀπὸ τίνος συμβεβηκός ὡς οἱ Περιπατητικοὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος κατὰ περίπαιτον τὴν συνουσίαν ποιουμένου διὰ τὸ ἀμα τῆ ψυχῆ τὸ σῶμα γυμνάζειν. Καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναχωρήσαντος διὰ δέχεται τὴν σχολὴν αὐτοῦ Σπεύσιππος ὁ υἱὸς τῆς Πρωτῶνης (leg. Ποτῶνης) ἀδελφῆς τοῦ Πλάτωνος: οὐκ ἐτύχχανε γὰρ τῆνκαῦτα παρὼν ὁ Ἀριστοτέλης: μετασταλεὶς γὰρ ἦν ὑπὸ Φιλίππου ἐν Μακεδονίᾳ ἐπὶ τὸ παιδεύσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον, ὃν παραλαβὼν οὕτως ἐπαίδευσεν τὴν βασιλικὴν ἐπιστήμην ὡς ἐπιλέγειν τὸν Ἀλέξανδρον, ἥνικα μὴδὲν ὠφέλησεν, ὅτι σήμερον οὐκ ἐβασίλευσα, οὐδένα γὰρ εὐεργέτησα. Καὶ ποτε τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος ὅτι ἀπειροὶ κόσμοι κατὰ Δημόκριτον, ἐπιδαυρούσαι φασὶ τὸν Ἀλέξανδρον εἰπόντα « οὐδ' ἐνὸς ὅλου κόσμου ἡδυνήθητι ἐπικρατῆσαι. » Ἐκεῖθεν δὲ ὑποστρέψας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπευσίππου σὺν Ξενοκράτῃ, καὶ ἀμφοτέρω ἐλέγοντο Περιπατητικοὶ τοῖς τόποις διαφέροντες: οἱ μὲν γὰρ ἐκαλοῦντο Λυκικοὶ Περιπατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖοι Περιπατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῷ χρόνῳ δὲ, ὅσα συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περιπατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λυκικοῦ οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατέων ἐξέλιπε τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖοι. Περιπατητικοὶ οὖν ἐκαλοῦντο οὐχ ὅτι κατὰ περίπαιτον ἐξηγοῦντο, ἀλλ' ὅτι διεδέξαντο τὴν σχολὴν τοῦ Πλάτωνος διὰ μέσου Σπευσίππου κατὰ περίπαιτον ποιουμένου τὰς ἐξηγήσεις. Philoponus in Aristot. Categ. init. in Scholl. Aristot. pag. 35 ed. Brandis. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πλάτων ἐξηγουμένος ἐβάδιζε, θέλων τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνάζειν ὡς ἂν μὴ ἀσθενέστερον γεγονός ἐμποδῶν γένοιτο ταῖς ψυχικαῖς ἐνεργείαις, οἱ διαδεξάμενοι αὐτὸν ὀνομάσθησαν οὕτως, οἱ ἀπὸ τοῦ περίπαιτου. Διεδέξαντο δὲ ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὧν ἐν Λυκίᾳ μὲν ἐπαίδευσεν Ἀριστοτέλης, ὁ δὲ Ξενοκράτης ἐν Ἀκαδημίᾳ ὑστερον δὲ τοῖς μὲν ὁ τόπος ἐξέλιπε, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ διδασκάλου Περιπατητικοί, τοῖς δὲ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὀνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ τόπου Ἀκαδημαῖοι. — (111) Cf. Plato de Republ. VII pag. 521 sqq. Plotinus Ennead. lib. I p. 20. F. (p. 42 ed. Creuzer.) ἢ δὲ φιλόσοφος τὴν φύσιν ἔποιμος ὁσως καὶ ὁλον ἑπτερωμένω, καὶ οὐ δέδεμένος χωρίζεσθαι, ὡσπερ οἱ ἄλλοι οὗτοι, κεννημένος πρὸς τὸ ἄνω. Ἀπορῶν δὲ τοῦ δεκνόντος δαίται μόνον. Δαικτέον σὺν καὶ λυτέον βουλόμητον καὶ αὐτὸν τῆ φύσει καὶ πάλαι λελυμένον. Τὰ μὲν δὴ μαθηματα δοτέον πρὸς συνθετισμὸν κατανοήσεως καὶ πίστειας ἀσωμάτου. Καὶ γὰρ βῆδιον (leg. βῆδιος) δέξεται, φιλομαθῆς ἂν, καὶ φύσει ἐνάρπτον τὸ πρὸς τελειωσιν ἀρετῶν ἀτέον. Καὶ μετὰ τὰ μαθηματα λόγου; διαλεκτικὸς δοτέον, καὶ ὅλων διαλεκτικὸν

ποιητέον. De artium mathematicarum studiis, quæ in Academia vigerunt, tractavit Syrianus Comment. in Aristot. Met. lib. XII pag. 56 sqq. interp. lat. Venet. 1558. De mathematicæ autem principii pauca e Speusippi libris excerpta reperuntur apud Proclum Diadochum in prim. Euclid. element. lib. II, 8 p. 22 ed. Basil. 1533, pag. 45 interp. lat. Patav. 1560. Vid. fragm. 229. — (112) Plato Phædr. pag. 266 b. τούτων δὲ ἔγωγε αὐτὸς: τε ἔραστῆς, ὃ Φαῖδρε, τῶν διαιρέσεων καὶ συναγωγῶν, ἐν ὁλῷ τε ὡ λέγειν τε καὶ φρονεῖν κτλ. Id. Sophist. p. 253. D. τὸ κατὰ γένη διαιρεῖσθαι καὶ μήτε ταῦτὸν εἶδος ἕτερον ἡγήσασθαι, μήτε ἕτερον ἐν ταῦτόν, μῶν οὐ τῆς διαλεκτικῆς φήσομεν ἐπιστήμης εἶναι; Dionysius Halicarnassensis Art. rhetor. XI, 7 Vol. V pag. 407 ed. Reisk. ἡ γὰρ τέχνη τῆς διαιρέσεως, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, διαιρέσεις καὶ συναγωγὰς, δείξει τὰ εἶδη πόσα ἐστὶ καὶ πόσας ἔχει τομὰς, καὶ πάντα συναγαγεῖν εἰς ταῦτό. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ διαιρέσεως τέχνης, ἐν πολλὰ, πολλὰ ἐν. Alexander Aphrodisiensis Polegg. in Aristot. top. pag. 3 [cf. Scholl. Arist. pag. 251 ed. Brandis.] τὴν μὲν πρόθεσιν τὴν κατὰ τὴν τοπικὴν πραγματείαν, καὶ πρὸς πόσα τε καὶ τίνα χρησίμους ἐστὶ τῶ φιλοσόφῳ ἥδη ἡ μέθοδος, καὶ τί τὸ τέλος αὐτῆς, αὐτὸς λέγει, τὸ μὲν ἀρχόμενος εὐθὺς τὸ δὲ ὀλίγον προελθὼν, δι' ὧ γνώριμον ποιεῖται ὅτι καὶ τοῖς προηγουμένως φιλοσοφοῦσιν ἄξια σπουδῆς ἡ διαλεκτικὴ πρὸς τὴν εὐρεσιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς συντελοῦσα, ἡ τέλος ἐστὶ τῆς φιλοσοφίας θεωρίας. Ἡμῶς δὲ καλῶς ἔχει προειδέναι ὅτι τὸ τῆς διαλεκτικῆς ὄνομα οὐκ ἐπὶ ταῦτὸν σημαίνονμενον πάντες οἱ φιλόσοφοι φέρουσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Στοᾶς ὀρίζομενοι τὴν διαλεκτικὴν ἐπιστήμην τοῦ εὖ λέγειν ὀρίζονται, τὸ δὲ εὖ λέγειν ἐν τῷ ἀληθῆ καὶ προσήκοντα λέγειν εἶναι τιθέμενοι, τοῦτο δὲ ἴδιον ἡγούμενοι τοῦ φιλοσόφου κατὰ τῆς τελευταίας φιλοσοφίας φέρουσιν αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο μόνος ὁ φιλόσοφος κατ' αὐτοὺς διαλεκτικός. Πλάτων δὲ τὴν διαιρητικὴν μέθοδον ἐξυμνῶν καὶ ὀριζκὸν αὐτὴν φιλοσοφίας λέγων, ταύτης δὲ θέμενος ἔργον εἶναι τὸ δύνασθαι τὸ τε ἐν πολλὰ ποιεῖν καὶ τὰ πολλὰ εἰς ἐν συναγεῖν, ὅπερ ἂν εἴη ἴσον τῷ τὰ γένη δύνασθαι διαιρεῖν εἰς εἶδη καὶ εἰς τὰ ὑπὸ ταῦτα καὶ πάλιν τὰ ἄτομα συντιθέναι τε καὶ εἰς ἐν γένος ἀνάγειν τε καὶ συγκεφαλοῦσθαι, τὴν αὐτὴν ταύτην καὶ διαλεκτικὴν καλεῖ. Io. Philoponus ad Aristot. Analytt. post II, 5 fol. 78. b. [in Scholl. Arist. pag. 243. a. ed. Brandis] οἱ περὶ Πλάτωνα ἐπιφρονῶν διὰ τῆς διαιρητικῆς μεθόδου συλλογίζεσθαι καὶ ἀποδεικνύναι τὸδε ὄρισμὸν εἶναι τοῦδε, λέγοντες ὡς εἰ ὁ ὄρισμὸς ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν σύγκειται, ἐδειξαίμεν διὰ τῆς διαιρητικῆς; καὶ τὸ ζῶον ὑπάρχειν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐκάστην διαφορᾶν, ἧσυν τὸ πεζὸν καὶ τὸ δίκπον ὄρισμὸν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου. —

perspexerimus, rerum investigationem comparationemque certis definitionibus præferens (113). Etsi vero omnem divisionem ac definitionem refellere videbatur, tamen rerum multitudinem, ita digerendam esse ratus, ut similia similibus jungerentur, multo plura quam Plato vel scientiæ pervestigatione vel disserendi ratione comprehendit.

Quocirca quod præclare Cicero ait, omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habere quoddam commune vinculum et quasi cognationem quadam inter se contineri (114): id, si credimus Diodoro in Commentariis, primus perspexit Speusippus (115). Verum quemadmodum multa diligentius cognovit, de iisque subtilius scripsit, quam Plato: sic non pauca quæ ipse intacta dimisisset aliorum ingeniis expolienda et accuratiore consideratione perspicienda reliquit (116). De reliquo quum aliæ res sub sensus caderent, aliæ mente cernerentur, harum judicem esse dixit Speusippus rationem scientiæ præditam, illarum vero observationem subtilem. Atque hanc observationem subtilem putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ. Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factitandæ facultatem habent, non in ipsis quidem præcipue consummatam, sed exercitationibus rationi convenientibus perfectam: atque ut musici sensus facultatem habet percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam; ita etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte judicandarum usum consequitur (117). Sed haud scio an Speusippus multo plus sensibus quam magister tribuerit. In principiis rerum exponendis ab ideis Platonicis discessit, initia simplicissima rerumque varietati accommodata commentus. Sumebat videlicet Speusippus cum Pythagoreis, decem esse rerum principia, qui-

bus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία oriretur. Quod his verbis testatur Aristoteles *Metaph. I, 5* ἔταροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέρας καὶ ἀπειρον, περιττὸν καὶ ἀρτιον, ἕν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄρβρον καὶ θῆλυ, ἡρεμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες. Principia autem non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse censuit. Quum ergo unum in bonorum numero reponat, placet ei bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quapropter Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto antefert Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concretione mortali segregata est (118).

Ad hæc Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori, qui sit malum, ideo tamen non esse bonum; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali: non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Huc accedit Gellii auctoritas, qui *Noct. Attic. IX, 5* ita scribit: « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus lib. I de morb. cogn. sanitatem definit (119).

(113) Vid. fragm. 204. 205. 206. — (114) Cicero pro Arch. poet. cap. 1. — (115) Diogenes Laertius IV, 2 οὗτος πρῶτος, καθὰ φησι Διόδωρος ἐν ἀπομνημονευμάτων πρώτῳ, ἐν τοῖς μαθήμασιν ἰθαῖσατο τὸ κοινὸν καὶ συναρκεῖωσι καθόσον ἦν δυνατόν ἄλλήλοισι. At Cicero Platonem ipsum jam ita judicasse auctor est. Nam de orat III, 6 Est etiam, inquit, illa Platonis vera et tibi, Catule, certe non inaudita vox: omnem doctrinam harum ingenuarum, et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri; ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. » Erunt fortasse qui huc trahant Platonis verba de Rep VII pag. 531. D. εἰκόσ γ', ἔφη. Οἶμαι δὲ γ', ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἡ τούτων πάντων ὧν διεληλύθαμεν μέθοδος ἕαν μὲν ἐπὶ τῆν ἄλλῃων κοινωνίαν ἀφίκηται καὶ συγγένειαν, καὶ συλλογιστῆ

ταῦτα ἡ ἔστιν ἄλλήλοισι οἰκεία, φέρειν τι αὐτῶν εἰς δ βουλόμεθα τὴν πραγματείαν, καὶ οὐκ ἀνόητα πονεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, ἀνόητα. Sed planius atque apertius hoc dicitur in Epinomide, incerti scriptoris libro, pag. 992. A. δεσμὸς γὰρ πεσοκῶς πάντων τούτων εἰς ἀναφανήσεται διανοουμένοις. Id saltem apparet Speusippum et Xenocratem viam Platonis vestigiis tritam longius esse progressos. De Xenocrate vide Sextum Empiricum adv. Math. VII, 16. — (116) Proclus in Euclid. elem. lib III p. 50 ed. Bas. p. 102 int. lat. Vid. fragm. 230. — (117) Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 228 ed. Bekker.] Vid. fragm. 203. —

(118) Aristoteles Ethic. Nicomach. I, 4 pag. 1096. B. ed. Bekker. Vid. fragm. 195. — (119) Aristot. Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 p. 1153. B. ed. Bekker. Vid.

Cæteroqui Speusippus, Aristotele teste, plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas. Constat enim Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita suspicamur auxisse Speusippum, ut quæ eidem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribueret, sed suum cuique generi etiam principium assignaret (120).

In definienda boni natura ad Pythagoricorum placitum regressus a Peripateticis dissentit Speusippus. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito reprehendit tum Pythagoricos tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad eam finem transferendam esse existimarint. Nempe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manca quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Neque vero propterea Speusippi sententia aspernanda est (121). Idem deum mentem nec uni nec bono æqualem, sed propriæ naturæ esse voluit (122). Ad hoc deum vim appellat eamque animale, qua omnia regantur (123). Quid? quod animi naturam in forma rei quoquoersus per hanc universitatem intentæ et comteantis posuit (124). Animum de magistri sententia triplicem finxit, cujus principatum, id est rationem, in capite, tanquam in arce, posuit; et duas partes parere voluit, iram et cupiditatem: quas locis ita disclusit, ut iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locaret. Licet autem Plato animi partem ratione præditam solam immortalem esse duceret, reliquas duas morti addiceret: Speusippus tamen et Xenocrates totum animum corporis vincu-

lis exsolutum sempiternum (125) fore dixerunt.

Sequitur, ut de ingenii monumentis quibus Speusippus nomen suum posteris commendavit, breviter dicamus. Librorum ejus duplex genus notatur, dialogi et commentarii sive ὑπομνήματα (126). E dialogis nescio an celeberrimus fuerit is qui Ἀριστιππος inscribatur. Commentariorum ejus ingens fuit varietas, quippe qui nunc Platonis nunc aliorum philosophorum (127) dogmata sive explicata (128) sive confutata (129), nunc philosophiæ formulam ab ipso Speusippo compositam continerent. Est autem credibile dialogos a Speusippo eleganter ad Platonis normam scriptos rerum et verborum copia abundasse, at ὑπομνήματα fuisse opuscula nondum ad editionem expolita. Ejusdem generis esse liquet volumina, quæ Commentariorum ordines (τάξεις ὑπομνημάτων) et Commentariorum dialogi (ὑπομνηματικοὶ διάλογοι) inscribebantur. Oportet enim intelligi dialogos ad commentariorum similitudinem accedentes, quibus scriptor extremam manum non imposuit (130). Scimus ὑπομνήματα vocari sæpenumero etiam accuratas et meditata commentationes, sed Speusippeos illos dialogos cum hypomnematum turba libros ex tempore et negligenter scriptos fuisse nobis persuasimus (131). Reliqua quæ ad celebrandas Platonis laudes pertinent scripta, περιδείπνον vel ἐγκώμιον, item epigramma et epistolam jam supra attigimus. Subjiciamus nunc Speusippeorum voluminum enumerationem e Diogenis Laertii lib. IV, 4-5 depromptam:

- (1) περὶ πλούτου, α'.
- (2) περὶ ἡδονῆς, α'.
- (3) περὶ δικαιοσύνης, α'.
- (4) περὶ φιλοσοφίας, α'.
- (5) περὶ φιλίας, α'.
- (6) περὶ θεῶν, α'.
- (7) φιλόσοφος, α'.
- (8) πρὸς Κέφαλον, α'.
- (9) Κέφαλος, α.
- (10) Κλεινόμαχος ἢ Λυσίας, α'.
- (11) Πολίτης, α'.
- (12) περὶ ψυχῆς, α'.

fragm. 196. — (120) Vid. fragm. 197. — (121) Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed Bekker. Vid. fragm. 198. — (122) Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 28 pag. 58 ed. Heeren. Vid. fragm. 200. — (123) Cicero de nat. deor. I, 13. — (124) Stobæus Eclog. phys. et eth. lib. I cap. 52 pag. 862 ed. Heeren. Vid. fragm. 201. — (125) Vide Olympiodori Commentarium ined. in Plat. Phædon. apud Victor. Cousin. in Journal des Savants 1835 pag. 145. — (126) Diogenes Laertius IV, 4 καταλόγῳ δὲ πᾶσι μάλιστα ὑπομνήματα καὶ διαλόγους, ἐν οἷς καὶ Ἀριστιππὸν τὸν Κυρηναῖον. — (127) Talem numeramus

libellum περὶ Πυθαγορικῶν ἀριθμῶν in Theologumenis Arithmeticis citatum. — (128) Schol. cod. Reg. 1853 ad Aristot. de cælo I, 10 pag. 489. a. ed. Brandis. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτῳ εἶπον ἐπὶ οὗ γενητῶν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἐδέξατο, ἀλλὰ ἀγένητον, χάριν δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστῆσαι αὐτὸ ἀριθέστειρον εἶπε τοῦτον γενητῶν. — (129) Huc referimus librorum indices πρὸς Κέφαλον, πρὸς Γρόλλιον, πρὸς τὸν Ἀμάρτυρον. — (130) Cf. Wyttenbach. epist. ad Heusdium in Opusc. vol. II pag. 22 seq. — (131) Vide Stephani Thesaur. s. v. ὑπόμνημα.

13. πρὸς Γρύλλον, α'.
 (14) Ἀρίστιππος, α'.
 (15) Τεχνῶν ἔλεγχος, α'.
 (16) Ὑπομνηματικοὶ διάλογοι.
 (17) Τεχνικόν, α'.
 (18) Διάλογοι τῶν περὶ τὴν πραγματείαν ὁμοίων,
 α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ', ι'.

Amplissimum opus e decem libris compositum atque omnis generis similitudines complexum, cujus memoriam crebro usurpat Athenæus. Vid. fragm. 209-210. 211 et quæ sequuntur usque ad 225. Adde Suidam voc. πηνίων ubi restituendum est ἐν τῷ β' pro ιβ'. Conf. Photii lexicon pag. 316. ed. Hermann.

(19) Διαίρεσεις καὶ πρὸς τὰ ὅμοια ὑποθέσεις.

(20) περὶ γυνῶν καὶ εἰδῶν παραδειγμάτων. De generibus et formis exemplorum. Huc spectat locus apud Simplicium in Aristotelis Categorias fol. 2. cf. Scholl. Arist. pag. 41 ed. Brandis. Vid. fragm. 208.

(21) πρὸς τὸν Ἀμάρτυρον.

Confer quæ dixi de Antisthenis disputatione πρὸς τὸν Ἰσοκράτους Ἀμάρτυρον in Philos. Græc. Vol. II pag. 270. Videtur enim eandem Isocratis orationem quæ Antistheni displicuit, Speusippus quoque composito libello exagitasse.

(22) Πλάτωνος ἐγκώμιον.

(23) Ἐπιστολαὶ πρὸς Δίωνα, Διονύσιον, Φίλιππον.

(24) Περὶ νομοθεσίας.

(25) Μαθηματικός.

(26) Μανδρόβουλος.

Cf. Lucian. merced. cod. 21. Alciphr. 1, 9. Zenob. 3, 82.

At codex Laurentianus LXIX præbet Ἀνδρόβουλος. Cf. Herodot. VII, 141. Res incerta est.

(27) Λυσίας.

(28) Ὅροι.

Definitiones, quæ ætatem tulerunt, in decem Platonis codicibus leguntur. Eorum unus Vindobonensis 32 titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος recentiore manu scriptum, qui in reliquis membranis desideratur. Non audiendus est Ammonius in voce παιδεύσεις Platoni libellum hunc tribuens. Verba ejus sunt : παιδεύσεις καὶ παιδεία διαφέρει, ὡς φησι Πλάτων ἐν ὄροις. Παιδεία

μὲν γὰρ ἐστὶ δύναμις θεραπευτικὴ ψυχῆς, παιδεύσεις δὲ παιδείας καὶ ἀρετῆς παράδοσις, καὶ ἐκ παιδὸς ἀρετῆ ἐπ' ἀρετὴν ὀδηγοῦσα. Nam etsi hæ definitiones e Platonis dialogis collectæ sunt, tamen Speusippus potius quam ipse Plato eas collegisse putari debet. Itaque sub Speusippi nomine jam pridem latine a se versas edidit Marsilius Ficinus. Vide Fabricii Bibl. Græc. Vol. III pag. 109 sq. et 187 ed. Harl.

(29) Τάξεις ὑπομνημάτων.

Omisit Diogenes Laertius libros πρὸς Κλεοφῶντα memoratos a Clemente Alexandrino Strom. lib. II pag. 367. a. ed. Sylburg. (132). Possis etiam Speusippi scriptis adjicere commentarium περὶ φιλοσόφων, cujus meminit Laertius lib. IX, 23 (133), nisi forte existimandum est, illud opus non fuisse diversum ab eo cui περὶ φιλοσοφίας titulus erat. Multa scripsisse Speusippum indicat etiam versuum numerus, e quibus ejus volumina constabant. Fuerunt igitur quadragies ter mille ducenti septuaginta quinque (134). Cæterum quæ horum librorum fragmenta ad nostram memoriam manserunt, omnia infra proponam.

Quamdiu per valetudinem licuit, videtur Speusippus scholæ Platonice præfuisse; sed postquam morbo articulari afflicto est, collegam atque adeo successorem circumspexit. Itaque Xenocratem peregrinantem per litteras adiit, eumque etiam atque etiam rogavit, ut academiæ regendæ provinciam deposituro sibi succederet (135). Successit Xenocrates Speusippo Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339. Hæc animum inclinant, ut Speusippum etiam post illud tempus in vita mansisse credam, quando eum interdum plostello vectum Academiam visisse proditum est. Ibi accidisse ajunt, ut quum Diogeni Cynico aliquando obviam factus hominem inurbanum salvere jussisset, Cynicus ipsum ludibrio haberet. Respondit enim : *at tu ne salve, qui talem vitam degere sustineas*, hortatusque est, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille : *Non cruribus*, inquit, *vivimus, sed mente*. (136) Nihilominus postremo philosophum senio

(132) Vid. fragm. 193. — (133) Diogenes Laertius lib. IX, 23 ὡς φησι Σπευσίππος ἐν τῷ περὶ φιλοσόφων. — (134) Diogenes Laertius lib. IV, 5 στίχοι μ, γ, σ, ο, ε'. Ita enim emendo vulgatam scripturam μ, γ, δ, ο, ε'. Patet autem codicis Laurentiani monstra στίχοι μ, γ, β, δ, ο, ε' ferri nullo modo posse. —

(135) Diogenes Laertius lib. IV, 3 ἦδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο παρακαλῶν αὐτὸν ἐλθεῖν καὶ τὴν σχολὴν διαδέξασθαι. Themist. orat. XXI pag. 255 ed. Pelav. διὰ τοῦτο Σπεύ-

σιππος ἐκ Χαλκηδόνος μετεπέμπετο Ξενοκράτην. Galenus de histor. phil. cap. 2 (tom. XIX pag. 226 ed. Kuhn) Σπευσίππος μὲν οὖν χρόνον τινὰ βραχὺν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀτρέσεως διαμμενηκώς, ἀθρητικοῖς δὲ νοσήμασι περιπεσὼν Ξενοκράτην ἀντ' αὐτοῦ κατέστησε, τῶν Πλατωνικῶν δογμάτων ἐξηγητήν. Adde fragm. 189. 190. — (136) Diogenes Laertius lib. IV. 3 Φασὶ δὲ ἐφ' ἁμαξίου αὐτὸν φερόμενον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν συναντῆσαι Διογένην καὶ Χαίρει εἰπεῖν, τὸν δὲ φάναι, Ἄλλὰ μὴ σύ γε, ὅστις ὑπομένεις τὴν τοιοῦτος ὄν. Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπευσίππου παραλυθέντι τὰ

confectum et mœrore afflictum voluntaria morte obiisse narrat (137). Hanc narrationem verisimilem esse, nemo non videt. Quare Scaligero probatur ad Euseb. Chron. pag. 225 (138) et ab ipso Laertio carmine celebrata est, quod e Jacobsii emendatione (139) sic scribitur :

Ἄλλ' εἰ μὴ Σπεύσιππον ἐμάνθανον ὧδε θανεῖσθαι,
οὐκ ἂν ἔπεισέ μὲ τις τότε λέξει,
ὡς ἦν οὐχὶ Πλάτωνι πρὸς αἵματος· οὐ γὰρ ἀθυμῶν
κάτθανεν ἂν διὰ τι σφόδρα μικρόν.

Memoria lapsus est Diogenes, qui famam etiam fuisse ait, Speusippum morbo pediculari consumtum esse atque ejus rei auctorem Plutarchum laudat. Nam tale quid apud Plutarchum neque in Lysandri neque in Sullæ vita, ut Diogenes vult, relatum legitur (140). Ut autem rebus commenticiis fidem adjungere non debemus : ita non audiendus est Tertullianus qui Apolog. cap. 46 : *audio*, inquit, *et quandam Speusippum de Platonis schola in adulterio periisse*. Tempus denique, quo ex hominum vita demigravit Speusippus, sine dubio ante tertium Olympiadis 111 annum vel ante Chr. 334 poni oportet, quo anno Aristoteles rursus Athenas habitatum concessit, et quum Xenocrates academiam regeret, in lyceo scholis apertis alter quasi Platonis successor nominari cœpit (141). Jam, ut pauca superioribus adjungamus, natura Speusippo corpus molle et fluidum (142) attribuit. Porro minus bene moratus fuit. Nam et iracundum et voluptarium fuisse hominem veteres testantur. Quo in genere Diogenes narrat, eum aliquando ira inflammatum caniculam suam in puteum abjecisse (143). Ipse quidem apud Clementem docet (144), si quis beatus esse velit, eum naturæ congruenter vivere debere

ac si ad talem vitam simul virtutes adjecerit, beatum fore. Sed mihi mores philosophi nostri cum præceptis ejus contendenti vere videtur Corn. Nepos apud Lactantium divin. instit. lib. III cap. 15 de philosophorum vulgo judicasse. « Tantum abest, inquit, ut ego magistram esse putem vitæ philosophiam beatæque vitæ perfectricem, ut nullis magis existimem opus esse magistros vivendi, quam plerisque qui in ea disputanda versantur. Video enim magnam partem eorum qui in schola de pudore et continentia præcipiant argutissime, eosdem in omnium libidinum cupiditatibus vivere. » Neque tamen diffitendum est, Platonis disciplinam ad emendandos Speusippi mores multum valuisse, adeo ut omnibus artibus politus et facetus existimaretur. Citetur testis Dion qui Athenis Speusippi amicitia usus est discedensque ex illa urbe agrum antea emptum ei donavit (145).

Ad hæc quæ apud Hesychium exstant verba : *Συβώτας Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος ζῶν τῖ*, a nemine probabiliter exposita, mutanda putamus in *τροφίας Σπεύσιππος ὁ φιλόσοφος ζῶν τῖ*. Facile videlicet ΤΡΟΦΙΑΣ in ΣΥΒΩΤΑΣ abire poterat. Errorem autem non librariorum, sed ipsius Hesychii coarguimus, qui vocem mendose scriptam nec satis intellectam lexico suo inseruit. Quod superest, nemo Speusippum illud vocabulum usurpasse mirabitur qui Aristotelem etiam libro octavo historiæ animalium eo usum esse meminerit.

Frigidum nobis et jejunum videtur, quod Platonius philosophus homini opulento qui deformem mulierem amaret, dixisse traditur : *Quid ista tibi opus est? ego tibi decem talentis formosorem inveniam* (146).

σχολῆ Διογένης ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρῆται, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεισι, ἔφα, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ. — (137) Diogenes Laertius IV, 3 καὶ τέλος ὑπὸ ἀθυμίας ἐκὼν τον βίον μετέλλαξε γρηραῖς ἄν. — (138) Cf. Petav. rat. tempor. lib. III, 13 pag. 162. — (139) Anthol. græc. VII, 101 pag. 293 ed. Dubner. — (140) Diogenes Laertius IV, 4 Πλούταρχος δὲ φησὶν ἐν τῷ Λυσάνδρου βίῳ καὶ Σύλλα φθεῖρσιν ἐκζέσαι αὐτόν. — (141) David. Prolegg. in Aristot. Categ. pag. 24 ed. Brandis. ἐκείθεν δὲ ὑποστρέφας ὁ Ἀριστοτέλης διαδέχεται τὴν σχολὴν τοῦ Σπευσίππου σὺν Ξενοκράτῃ, καὶ ἀμφοτέροι ἐλέγοντο Περιπατητικοὶ τοῖς τόποις διαφέροντες, οἱ μὲν γὰρ ἐκαλοῦντο Λύκειοι Περιπατητικοὶ ὡς οἱ Ἀριστοτελικοὶ, οἱ δὲ Ἀκαδημαῖοι Περιπατητικοὶ οἱ τοῦ Ξενοκράτους. Τῷ χρόνῳ δὲ, οἷα συμβαίνει, ἐξέλιπε μὲν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου καὶ ἐκαλοῦντο Περιπατητικοὶ χωρὶς τοῦ Λύκειοι οἱ Ἀριστοτελικοὶ, τῶν δὲ Ξενοκρατείων ἐξέλιπε τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα καὶ ἐκαλοῦντο Ἀκαδημαῖοι. — (142) Diogenes Laertius IV, 4 ἦν δὲ καὶ τὸ σῶμα διακεχυμένον, ὡς φησὶ Τιμόθεος ἐν τῷ περὶ βίου. —

(143) Diogenes Laertius lib. IV, 1 οὐ μὴν τὸ γε ἦθος δέμιμεν τοιοῦτος (οἷος ὁ Πλάτων)· καὶ γὰρ ὀργίλος καὶ ἡδονῶν κρείττων ἦν. Φασὶ γοῦν αὐτὸν ὑπὸ θυμοῦ τὸ κινίδιον

εἶς τὸ φρέαρ βῆσαι. Suidas v. Σπεύσιππος: αὐστηρὸς τῇ γνώμῃ, εἰς ἄκρον ἐξυθύμος. —

(144) Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. ed. Sylburg. Σπεύσιππος τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδούς, τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν ἔξιν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ ἔξιν ἀγαθῶν· ἧς δὴ καταστάσεως ἅπαντας μὲν ἀνθρώπους δεξιὴν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀοχλησίας. Εἴεν δ' ἂν αὐ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικά. Vid. fragm. 194. —

(145) Plutarchus Dion. cap. 17 Vol. VI p. 182 ed. Hulten. ταῦτ' ἐπειρῶτο ποιεῖν Πλάτων, καὶ Δίωνα τρέφας ἐπὶ φιλοσοφίαν, ἐν Ἀκαδημαῖα συνείχεν· φησὶ μὲν οὖν ἐν ἄσσει παρὰ Καλλίππῳ τινὶ τῶν γνωρίμων· ἀγρόν δὲ διαγωγῆς χάριν ἐκτήσατο, καὶ τοῦτον ὑπερον εἰς Σικελίαν πλέων Σπευσίππῳ δωρεάν ἔδωκεν. Ὡς μάλιστα τῶν Ἀθήνησι φίλων ἐχρήτο, καὶ συνιδρυτῶν, βουλομένου τοῦ Πλάτωνος ὁμιλίῃ χάριν ἔχουσα, καὶ παιδείᾳ ἐμμελοῦς κατὰ καιρὸν ἀπτομένη κεραυνύμενον ἀρηθύνεσθαι τοῦ Δίωτος τὸ ἦθος. Τοιοῦτος δὲ τις ὁ Σπεύσιππος ἦν· ἧ καὶ σκάψαι ἀγαθὸν αὐτὸν ἐν τοῖς Σίλλοις ὁ Τίμων προσηγόρευεν.

(146) Diogenes Laertius lib. IV, 4 οὗτος, φησὶ (Τιμό-

Præter hunc alter quoque Speusippus ingenuis artibus inclaruit. Fuit enim ejusdem nominis medicus, Herophili sectator, Alexandrinus (147).

Sed hæc hactenus; jam ad ipsa Speusippi fragmenta accedamus, quæ primus collegi, recensui, verti et explicui.

θεος) πρὸς τὸν ἐρώντα πλούσιον ἀμόρφου, ἔφη, Τί δέ σοι δεῖ
τούτου· ἐγὼ γάρ σοι δέκα ταλάντων εὐμορφότεραν εὐρήσω.

(147) Diogenes Laertius lib. IV, 5 γέγονε Σπεύσιππος
καὶ ἕτερος, ἰατρός Ἡροφίλειος Ἀλεξανδρεὺς. —

ΣΠΕΥΣΙΠΠΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ΟΡΟΙ.

1. Ἄϊδιον τὸ κατὰ πάντα χρόνον καὶ πρότερον ὄν καὶ νῦν μὴ ἐφθαρμένον.
2. Θεὸς ζῶν ἀθάνατον, αὐταρκὴς πρὸς εὐδαιμονίαν· οὐσία αἰδίου, τῆς τάγαθῆς φύσεως αἰτία.
3. Γένεσις κίνησις εἰς οὐσίαν· μετάληψις οὐσίας· πόρευσις εἰς τὸ εἶναι.
4. Ἥλιος πῦρ οὐράνιον, ὃ μόνον ἀπ' ἡοῦς μέχρι δελιῆς τοῖς αὐτοῖς ἔστιν ὁραθῆναι· ἄστρον ἡμεροφανές· ζῶν αἰδίου, ἐμφυχον, τὸ μέγιστον.
5. Χρόνος ἡλίου κίνησις, μέτρον φορᾶς.
6. Ἡμέρα ἡλίου πορεία ἀπ' ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμάς· φῶς τοῦναντίον νυκτί.
7. Ἔως ἡμέρας ἀρχή· τὸ πρῶτον φῶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου.
8. Μεσημβρία χρόνος ἐν ᾧ τῶν σωμάτων αἱ σκιαὶ ἐλαχίστου μήκους κοιωνοῦσιν.
9. Δεῖλη ἡμέρας τελευτή.
10. Νύξ σκότος, τοῦναντίον ἡμέρας· ἡλίου στέρησις.

SPEUSIPPI

FRAGMENTA.

DEFINITIONES.

11. Τύχη φορὰ ἐξ ἀδήλου εἰς ἀδήλον, καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου· αἰτία δαιμονίας πράξεως.
12. Γῆρας φθίσις ἐμφύχου ὑπὸ χρόνου γιγνομένη.
13. Πνεῦμα κίνησις ἀέρος περὶ τὴν γῆν.
14. Ἄηρ στοιχείον ὃ πᾶσαι αἱ κατὰ τόπον κινήσεις κατὰ φύσιν εἰσὶν.
15. Οὐρανὸς σῶμα περιέχον πάντα τὰ αἰσθητὰ πλὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτου ἀέρος.
16. Ψυχὴ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν· αἰτία κινήσεως ζωτικῆς ζῶων.
17. Δύναμις τὸ καθ' αὐτὸ ποιητικόν.
18. Ὅψις ἕξις διακριτικῆς σωμάτων.
19. Ὅστοῦν μυελὸς ὑπὸ θερμοῦ παγεῖς.
20. Στοιχείον τὸ συνάγον καὶ διαλύον τὰ σύνθετα.
21. Ἀρετὴ διάθεσις ἢ βελτίστη· ἕξις θνητοῦ ζῶου καθ' αὐτὴν ἐπαινετή· ἕξις καθ' ἣν τὰ ἔχον ἀγαθὸν λέγεται· κοινωνία νόμων δικαία· διάθεσις, καθ' ἣν τὸ διακειμενον τελειῶς σπουδαῖον λέγεται· ἕξις ποιητικῆ εὐνομίας.

1. Sempiternum est, quod quum omni tempore et prius fuerit, etiam nunc non est corruptum.
2. Deus est animal immortale, se ipso contentum ad beatitudinem : natura aeterna, boni generati causa.
3. Generatio est motus in essentiam, acceptio essentiae, in hanc vitam profectio.
4. Sol est ignis caelestis, qui solus ab aurora ad vesperam usque ab hisdem videri potest : astrum interdiu conspicuum, animal sempiternum, vivum, maximum.
5. Tempus est motus solis, mensura motionis.
6. Dies est solis cursus ab ortu ad occasum : lux est quod contrarium est nocti.
7. Aurora est diei initium, prima lux a sole.
8. Meridies est tempus quo corporum umbræ minimæ longitudinis participes sunt.
9. Vespera est diei finis.
10. Nox caligo est, contrarium diei ; privatio solis.
11. Fortuna est cursus ab incerto ad incertum, et fortuita felicitis sortis causa.

12. Senium est consumptio animantis procedente tempore contingens.
13. Ventus est motus aeris circum terram.
14. Aer est elementum cujus omnes in spatio motus secundum naturam sunt.
15. Caelum est corpus complectens omnia quæ sensibus percipiuntur, præter ipsum supremum aerem.
16. Anima est quod ipsum se ipsum movet : causa motus vitalis animalium.
17. Facultas est quod per se ipsum efficiendi vim habet.
18. Visus est habitus ad corpora discernenda accommodatus.
19. Os est medulla calore concreta.
20. Elementum est quod conglutinat et dissolvit composita.
21. Virtus est affectio optima : habitus mortalis animalis per se ipse laudabilis : habitus propter quem id quod eum gerit, bonum dicitur : justa legum communio : af-

22. Φρόνησις δύναμις ποιητικὴ καθ' αὐτὴν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν· διάθεσις καθ' ἣν κρίνομεν τί πρακτέον καὶ τί οὐ πρακτέον.

23. Δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν, καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἀλλήλα τε καὶ περὶ ἀλλήλα· ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων προαιρετικὸς ἐστὶ τῶν φαινομένων αὐτῷ δικαίων· ἕξις ἐν βίῳ νόμου ὑπήκοος· ἰσότης κοινωνικὴ· ἕξις ὑπηρετικὴ ὀρθῶν νόμων.

24. Σωφροσύνη μετριότης τῆς ψυχῆς περὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν γιγνομένας ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονάς· εὐαρμοστία καὶ εὐταξία ψυχῆς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἡδονάς καὶ λύπας· συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἀρχειν καὶ ἀρχεσθαι· αὐτοπραγία κατὰ φύσιν· εὐταξία ψυχῆς λογιστικῆς ὁμιλία ψυχῆς περὶ καλῶν καὶ αἰσχροῶν· ἕξις καθ' ἣν ὁ ἔχων αἰρετικὸς ἐστὶ καὶ εὐλαθητικὸς ὄν χρηΐ.

25. Ἄνδρεια ἕξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου· θάρσος πολεμικόν· ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων· ἐγκράτεια ψυχῆς πρὸς τὰ φοβερά καὶ δεινά· τόλμα ὑπηρετικὴ φρονήσεως· εὐθαρσία ἐπὶ θανάτου προσδοκίᾳ· ἕξις διαφυλακτικὴ λογισμῶν ὀρθῶν ἐν κινδύνοις· ῥώμη πρὸς κίνδυνον ἀντὶ ἄνθρωπος· ῥώμη καρτερικὴ πρὸς ἀρετὴν· ἡμέτρια ψυχῆς περὶ τὰ δεινά καὶ

θαρσαλέα κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον φαινόμενα· σωτηρία δογμάτων ἀδῆλων περὶ τὰ δεινά· ἐμπειρία πολέμου· ἕξις ἐμμενητικὴ νόμου.

26. Ἐγκράτεια δύναμις ὑπομενητικὴ λύπης ἀκούθησις τῶ ὀρθῶ λογισμῶ· δύναμις ἀνυπέρβλητος τοῦ ὑποληφθέντος τῶ ὀρθῶ λογισμῶ.

27. Αὐτάρκεια τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἕξις καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἀρχοῦσιν.

28. Ἐπιείκεια δικαίων καὶ συμπερόντων ἐλάττωσις· μετριότης ἐν συμβολαίοις· εὐταξία ψυχῆς^b λογιστικῆς πρὸς τὰ καλὰ καὶ αἰσγρά.

29. Καρτερία ὑπομονὴ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ· ὑπομονὴ πόνων ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

30. Θάρσος ἀπροσδοκία κακοῦ· ἀνεκπληξία διὰ κακοῦ παρουσίαν.

31. Ἄλυπία ἕξις καθ' ἣν ἀνέμπυτοι ἐσμεν εἰς λύπας.

32. Φιλοπονία ἕξις ἀποτελεστικὴ οὗ ἂν προέλθῃται· κερτερία ἐκούσιος· ἕξις ἀδιάβλητος πρὸς πόνον.

33. Αἰδῶς τολμήσεως ὑποχώρησις ἐκουσία δικαίως καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον φανέν· καταλαθὴ ἐκουσία τοῦ βελτίστου· εὐλάβεια ὀρθοῦ ψόγου.

34. Ἐλευθερία ἡγεμονία βίου· αὐτοκράτεια ἐπὶ παντί· ἐξουσία τοῦ καθ' ἑαυτὸν ἐν βίῳ· ἀφειδία ἐν γρήσει καὶ ἐν κτήσει οὐσίας.

fectio propter quam id quod ita affectum est, omnino honestum dicitur : habitus ad rempublicam bonis legibus temperandam accommodatus.

22. Prudentia per se ipsa est facultas humanæ felicitatis procreandæ : scientia bonorum et malorum : affectio ex qua judicamus, quid faciendum sit et quid non faciendum.

23. Justitia est animæ cum se ipsa concordia et animæ partium inter se ac circa se bona compositio : habitus suum cuique pro dignitate tribuens : habitus, quo qui eum gerit amplectitur atque eligit ea quæ ipsi justa videntur : habitus in vita legi obtemperans : socialis æqualitas : habitus rectis legibus parens.

24. Temperantia est moderatio animi circa cupiditates et voluptates quæ in ipso secundum naturam insident : convenientia ac bona animi compositio ad naturales voluptates et dolores : conspiratio animi ad imperandum et parendum : spontanea secundum naturam actio : continentia animi : sermo animi de honestis ac turpibus judicantis : habitus, quo qui eum gerit eligit et vitat ea quæ oportet.

25. Fortitudo est animi habitus qui metu non afficitur : confidentia militaris : rei bellicæ scientia : animi continentia in rebus horrendis et formidolosis : audacia serviens prudentiæ : fiducia in mortis expectatione : habitus rectorum consiliorum in periculis tenax : robor periculo par : robor virtutis capax et patiens : animi tranquillitas

circa ea quæ formidolosa et audenda secundum rectam rationem videntur : dubiarum de rebus formidolosis sententiarum conservatio : belli peritia : habitus legem servans.

26. Continentia est sustinendi doloris facultas : recti consilii comes : facultas inexcusableis ejus quod recta ratione continetur.

27. Animus sua sorte contentus perfectio est possessionis bonorum : habitus, quo qui eum gerunt ipsi sibi met ipsis imperant.

28. Æquitas est juris et commodorum imminutio : moderatio in negotiorum contractibus : bona compositio animi ratione præditi ad honesta et turpia.

29. Tolerantia est doloris ob honestum perpassio : laborum propter honestatem patientia.

30. Confidentia est malum non exspectantis : animus præsentī malo non perturbatus.

31. Indolentia est habitus, propter quem molestiis non implicamur.

32. Industria est habitus ejus qui propositum peragit : tolerantia voluntaria : inculcata laborum suscipiendorum facilitas.

33. Pudor audaciæ recessus voluntarius iusta et ad id quod optimum visum est : deprehensio optimi voluntaria : cauta justæ vituperationis vitatio.

34. Libertas est caput vitæ : summa omnium rerum potestas : licentia per se faciendi quod quis velit in vita : sublata parsimonia in usu et possessione bonorum.

35. Ἐλευθεριότης ἔστι πρὸς τὸ χρηματίζεσθαι ὡς δεῖ· πρόσθεσις καὶ κτήσις οὐσίας ὡς χρῆ.

36. Πραότης κατὰστασις κινήσεως τῆς ὑπ' ὀργῆς· κρᾶσις ψυχῆς σύμμετρος.

37. Κοσμιότης ὑπεικίς ἔκουσία πρὸς τὸ φανέν βέλτιστον· εὐταξία περὶ κίνησιν σώματος.

38. Εὐδαιμονία ἀγαθὸν ἐκ πάντων ἀγαθῶν συγκείμενον· δύναμις αὐτάρκῆς πρὸς τὸ εὖ ζῆν· τελειότης κατ' ἀρετὴν· ὠφέλεια αὐτάρκῆς ζωῆς °.

39. Μεγαλοπρέπεια ἀξίωσις κατὰ λογισμὸν ὀρθὸν καὶ τὸ σεμνέτατον ^d.

40. Ἀγχνιοία εὐφυία ψυχῆς, καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστιν ἐν ἐκάστῳ ° τοῦ δέοντος· δξύτης νοῦ.

41. Χρηστότης ἡθους ἀπλαστία μετ' εὐλογιστίας· ἡθους σπουδαιότης.

42. Καλοκαγαθία ἔστι προαιρετικὴ τῶν βελτίστων.

43. Μεγαλοψυχία χρῆσις τοῖς ζυμβαίνουσιν ἀστεία· μεγαλοπρέπεια ψυχῆς μετὰ λόγου.

44. Φιλανθρωπία ἔστι εὐάγωγος ἡθους πρὸς ἀνθρώπου φιλίαν· ἔστι εὐεργετικὴ ἀνθρώπων· χάριτος σχέσις μνήμη μετ' εὐεργεσίας.

45. Εἰσέβεια δικαιοσύνη περὶ θεούς· δύναμις θεραπευτικὴ θεῶν ἔκουσιος· περὶ θεῶν τιμῆς ὑπόληψις ὀρθή· ἐπιστήμη τῆς περὶ θεῶν τιμῆς.

46. Ἄγαθὸν τὸ αὐτοῦ ἐνεκεν.

47. Ἀφοβία ἔστι καθ' ἣν ἀνέμπυτοι ἔσμεν εἰς φόβους.

48. Ἀπάθεια ἔστι καθ' ἣν ἀνέμπυτοι ἔσμεν εἰς πάθη.

49. Εἰρήνη ἡσυχία ἐπ' ἔχθρας πολεμικάς.

50. Ῥαθυμία βραδύτης ψυχῆς· ἀπάθεια τοῦ θυμοειδοῦς.

51. Δεινότης διάθεσις καθ' ἣν ὁ ἔχων στοχαστικός ἐστι τοῦ ἰδίου τέλους.

52. Φιλία ὁμόνοια ὑπὲρ καλῶν καὶ δικαίων· προαιρεσις βίου τοῦ αὐτοῦ· ὁμοδοξία περὶ προαιρέσεως καὶ πράξεως· ὁμόνοια περὶ βίου κοινωνίαν μετ' εὐνοίας· κοινωνία τοῦ εὖ ποιῆσαι καὶ παθεῖν.

53. Εὐγένεια ἀρετὴ εὐγενοῦς ἡθους· εὐαγωγία ψυχῆς πρὸς λόγους καὶ πράξεις.

54. Ἀφρεσις δοκιμασία ὀρθή.

55. Εὐνοία ἀφρεσις· ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπον ἀσπασμός.

56. Οἰκειότης ταῦτοῦ γένους κοινωνία.

57. Ὅμοιοι κοινωνία τῶν ὄντων ἀπάντων· συμφωνία νοημάτων καὶ ὑπολημμάτων.

58. Ἀγάπησις ἀπόδειξις παντελής.

59. Πολιτικὴ ἐπιστήμη καλῶν καὶ συμφερόντων· ἐπιστήμη ποιητικὴ δικαιοσύνης ἐν πόλει.

35. Liberalitas est lucrandi facilitas, ut decet : adjectio vel adeptio honorum, ut decet.

36. Lenitas est sedatio motus ira concitati : apta animi temperatura

37. Modestia est obsequium voluntarium in re, quæ optima visa est : decorum in corporis motu.

38. Felicitas est bonum ex omnibus bonis compositum : facultas per se sufficiens ad bene vivendum : perfectio virtutibus ornata : vitæ commoditas per se sufficiens.

39. Magnificentia est dignitas secundum rectam rationem et res una omnium gravissima.

40. Sagacitas est bona animi indoles, qua qui excellit conjectura consequitur, quid in quaque re fieri oporteat : acumen ingenii.

41. Probitas est incorrupta morum proprietas cum bono consilio : morum bonitas.

42. Honestas est habitus qui optima eligit et amplectitur.

43. Magnanimitas est usus honestus eorum quæ continentur : altitudo animi cum ratione.

44. Humanitas est habitus morum docilis ad amicitiam cum homine contrahendam : habitus bene faciens hominibus : constans animi benevoli affectio : grata beneficiorum memoria cum bene faciendi studio conjuncta.

45. Pietas est justitia in deos : deorum colendorum

facultas sponte exercita : de deorum cultu recta existimatio : deorum venerandorum scientia.

46. Bonum est quod propter se ipsum est.

47. Securitas est habitus, propter quem in timorem non conjicimur.

48. Affectuum vacuitas habitus est, propter quem in affectus non inducimur.

49. Pax est otium ad inimicitias hostili animo suscipiendas.

50. Socordia est relaxatio animi : crucis et præfervidas iræ vacuitas.

51. Ingenii sollertia est affectio, qua qui præstat, proprium finem bona conjectura informare potest.

52. Amicitia est consensio in rebus honestis et justis : idem vitæ institutum : idem de consilio et actione judicium : consensio de vitæ societate cum benevolentia : mutuorum beneficiorum societas.

53. Nobilitas est virtus morum ingenuorum : animi ad dicta et facta docilitas.

54. Electio est justa probatio.

55. Benevolentia est electio : hominis erga hominem amor.

56. Agnatio communis ejusdem gentis societas est.

57. Concordia est rerum omnium communio : consensio sententiarum et opinionum.

58. Caritas argumentatio perfecta est.

59. Ratio civilis est scientia honestorum-et-utilium : scientia effectrix justitiæ in civitate.

60. Ἐταιρεία φίλα κατὰ συνήθειαν ἐν τοῖς καθ' ἡλικίαν γεγεννημένοις.
61. Εὐβουλία ἀρετὴ λογισμοῦ σύμφυτος.
62. Πίστις ὑπόληψις ὀρθὴ τοῦ οὕτως ἔχειν ὡς αὐτῷ φαίνεται· βεβαιότης ἤθους.
63. Ἀλήθεια ἔξις ἐν καταφάσει καὶ ἀποφάσει· ἐπιστήμη ἀληθῶν.
64. Βούλησις ἐφεσις μετὰ λόγου ὀρθοῦ· δρεξις εὐλογος· δρεξις μετὰ λόγου κατὰ φύσιν.
65. Συμβούλευσις παραίνεσις ἐτέρῳ πρὸς πράξεως, τίνα δεῖ τρόπον πράττειν.
66. Εὐκαιρία χρόνου ἐπίτευξις, ἐν ᾗ χρὴ παθεῖν τι ἢ ποιῆσαι.
67. Εὐλάβεια φυλακὴ κακοῦ· ἐπιμέλεια φυλακῆς.
68. Τάξις ἐργασίας ὁμοιότης τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία κοινωνίας· αἰτία τῶν πρὸς ἄλληλα πάντων ὄντων· συμμετρία πρὸς τὸ μαθεῖν.
69. Πρόσειξις συντονία ψυχῆς πρὸς τὸ καταμαθεῖν.
70. Εὐφυία τάχος μαθήσεως· γέννησις φύσεως ἀγαθῆ· ἀρετὴ ἐν φύσει.
71. Εὐμάθεια εὐφυία ψυχῆς πρὸς τάχος μαθήσεως.
72. Δίκη ἀποφασίς κυρία περὶ ἀμφισβητουμένου πράγματος.
73. Νόμος ἀμφισβήτησις περὶ τοῦ ἀδικεῖν ἢ μὴ.

74. Εὐνομία πειθαρχία νόμων σπουδαίων.
75. Εὐφροσύνη ἐπὶ τοῖς τοῦ σφύφρονος ἔργοις χαρὰ.
76. Τιμὴ δόσις ἀγαθῶν ἐν ταῖς δι' ἀρετὴν πράξεσι διδόμενων· ἀξίωμα ἀπ' ἀρετῆς σχῆμα σεμνότητος· τήρησις ἀξιώματος.
77. Προθυμία ἔμφανισμὸς προαιρέσεως πρακτικῆς.
78. Χάρις εὐεργεσία ἐκούσιος· ἀπόδοσις ἀγαθοῦ· ὑπουργία ἐν καιρῷ.
79. Ὁμόνοια ὁμοδοξία ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, ὡς δεῖ ἀρχειν καὶ ἀρχεσθαι.
80. Πολιτεία κοινωνία πλήθους ἀνθρώπων αὐτάρχεις πρὸς εὐδαιμονίαν· κοινωνία πλήθους ἔνομος.
81. Πρόνοια παρασκευὴ πρὸς μέλλοντά τινα.
82. Βουλὴ σκέψις περὶ τῶν μελλόντων πῶς συμφέρει.
83. Νίκη δύναμις κρατητικὴ περὶ ἀγωνίαν.
84. Εὐπορία εὐκρίνεια κρατητικὴ τοῦ λογιζομένου.
85. Δωρεὰ ἀλλαγὴ χάριτος.
86. Καιρὸς χρόνου ἀκμὴ πρὸς τὸ συμφέρον· χρόνος ἀγαθοῦ τινος συνεργός.
87. Μνήμη διάθεσις ψυχῆς φυλακτικὴ τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης ἀληθείας.
88. Ἐνοια συντονία διανοίας.

60. Sodalitas est amicitia pro consuetudine inter juvenes contracta.
61. Consiliorum bonitas est virtus menti insita.
62. Fides est recte iudicantis ita rem se habere, ut ipsi videatur de ingenii firmitas.
63. Veritas est habitus affirmantis et negantis : scientia eorum quae vera sunt.
64. Voluntas est appetitus cum recta ratione : desiderium rationi consentaneum : desiderium cum ratione ad naturam accommodatum.
65. Consilium est cohortatio alterius ante actionem, declarans, quomodo agere oporteat.
66. Opportunitas est oblata patiendi aliquid aut faciendi occasio.
67. Circumspectio est cautio mali : cavendi studium.
68. Ordo est muneris similitudo eorum omnium quae inter se conferuntur : apta societatis compositio : causa eorum omnium quae inter se conferuntur : apta disciplinae compositio.
69. Attentio animi ad pernosendum propensi contentio est.
70. Ingenium est cito discendi facultas : ingenita bona natura : virtus naturae insita.
71. Docilitas est naturalis ingenii ad cito discendum dexteritas.
72. Iudicium est rata sententia de re quae in controversiam vocatur.

73. Lex est contentio de juste aut injuste factis.
74. Bona legum constitutio est praeclearis legibus obtemperatio.
75. Laetitia est gaudium ex viri moderati factis perceptum.
76. Honor est largitio honorum quae actionibus honestis contingunt : dignitas virtutibus parta : gravitatis species : dignitatis conservatio.
77. Alacritas est declarata faciendi voluntas.
78. Gratia est beneficentia voluntaria : beneficii remuneratio : opera tempore opportuno navata.
79. Concordia est idem principum ac civium de imperio et obedientia iudicium.
80. Respublica est communitas multitudinis hominum per se sufficiens ad felicitatem : communitas multitudinis legitima.
81. Provisio est praeparatio ad futura quaedam.
82. Consultatio est deliberatio de rebus futuris, quem usum praebere possint.
83. Victoria est facultas vincendi certamine.
84. Scientiae facultas est animi sinceritas tenax ejus quod consideratur.
85. Donum est gratiae commutatio.
86. Occasio est temporis opportunitas ad id quod conducit : tempestas boni alicujus adjutrix.
87. Memoria est affectio animi, veritatis quae in ipso est custos.
88. Notio cogitationis contentio est.

89. Νόσος ἀρχὴ ἐπιστήμης.
90. Ἄγνεια εὐλάβεια τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀμαρτημάτων τῆς θεοῦ τιμῆς κατὰ φύσιν θεραπεία.
91. Μαντική ἐπιστήμη θεωρητικὴ τοῦ ὄντος καὶ μέλλοντος ζώφ θνητῶ.
92. Μαντεία ἐπιστήμη προδηλωτικὴ πράξεως ἀνευ ἀποδείξεως.
93. Σοφία ἐπιστήμη ἀνυπόθετος ἐπιστήμη τῶν αἰεὶ ὄντων· ἐπιστήμη θεωρητικὴ τῆς τῶν ὄντων αἰτίας.
94. Φιλοσοφία τῆς τῶν ὄντων αἰεὶ ἐπιστήμης ὁρεξίς· ἔξι θεωρητικὴ τοῦ ἀληθοῦς, πῶς ἀληθές· ἐπιμέλεια ψυχῆς μετὰ λόγου ὀρθοῦ.
95. Ἐπιστήμη ὑπόληψις ψυχῆς ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· δύναμις ὑποληπτικὴ τινος ἢ τινῶν, ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου· λόγος ἀληθής ἐπὶ διανοίᾳ ἀμετάπτωτος.
96. Δόξα ὑπόληψις μετὰ πίστεως λογική· λογιστικὴ φορὰ· διάνοια ἐμπέπτουσα εἰς ψεῦδος καὶ ἀληθές ὑπὸ λόγου.
97. Αἰσθησις ψυχῆς φορὰ· νοῦ κίνησις· ψυχῆς διὰ σώματος εἰσαγγελισίς εἰς ὥρας ἀνθρώπων, ἀφ' ἧς γίγνεται ψυχῆς ἄλογος δύναμις γνωριστικὴ διὰ σώματος.
98. Ἐξίς διάθεσις ψυχῆς καθ' ἣν ποιοὶ τινες λεγόμεθα.
99. Φωνὴ βεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας.
100. Λόγος φωνῆ ἐγγράμματος, φραστικὴ ἐκάστου τῶν ὄντων· διάλεκτος σύνθετος ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἀνευ μέλους.
101. Ὅνομα διάλεκτος ἀσύνητος ἐρμηνευτικὴ τοῦ τε κατὰ τῆς οὐσίας κατηγορουμένου καὶ παντὸς τοῦ μὴ καθ' ἑαυτὸ ἢ λεγομένου.
102. Διάλεκτος φωνῆ ἀνθρώπου ἐγγράμματος· καὶ σημειῶν τι κοινὸν ἐρμηνευτικὸν ἀνευ μέλους.
103. Συλλαβὴ ἀνθρωπίνης φωνῆς ἄρθρον ἐγγράμματον.
104. Ὅρος λόγος ἐκ διαφορᾶς καὶ γένους συγκείμενος.
105. Ἐκμήριον ἀπόδειξις ἀφανοῦς.
106. Ἀπόδειξις λόγος συλλογιστικὸς ἀληθής· λόγος ἐμφανιστικὸς διὰ προγιγνωσκομένων.
107. Στοιχεῖον φωνῆς φωνῆ ἀσύνητος· αἰτία ταῖς ἄλλαις φωναῖς τοῦ φωνᾶς εἶναι.
108. Ἄφελιμον τὸ αἴτιον τοῦ εὔ πάσχειν· τὸ αἴτιον τοῦ ἀγαθοῦ.
109. Συμφέρον τὸ εἰς ἀγαθὸν φέρον.
110. Καλὸν τὸ ἀγαθόν.
111. Ἄγαθόν τὸ αἴτιον σωτηρίας τοῖς οὔσι· τὸ αἴτιον παντὸς τοῦ πρὸς αὐτό· ἀφ' οὗ συμβαίνει ἢ χρὴ αἰρεῖσθαι.
112. Σῶφρον τὸ κόσμιον τῆς ψυχῆς.
113. Δίκαιον νόμου τάγμα ποιητικὸν δικαιοσύνης.

89. *Intelligentia scientiæ principium est.*
90. *Sanctimonia est evitatio peccatorum in deos : rerum divinarum cura secundum naturam habita.*
91. *Vaticinandi facultas scientia est contemplatrix ejus quod est et futurum est mortali animali.*
92. *Divinatio est scientia præsignificans rem sine demonstratione.*
93. *Sapientia est scientia nullius certæ argumenti : scientia eorum quæ semper sunt : scientia quæ rerum causas contemplatur.*
94. *Philosophia est scientiæ eorum quæ semper sunt desiderium : habitus contemplans verum, et quomodo verum sit considerans : cura animi cum recta ratione.*
95. *Scientia est opinio animo comprehensa quæ ratione non mutatur : facultas judicandi de quodam aut quibusdam quæ ratione non mutatur : vera ratio et mens in cogitatione defixa.*
96. *Opinio est existimatio rationi consentanea cum persuasione : ratiocinandi impetus : sententia incidens in falsum et verum a ratione.*
97. *Sensus est animi impetus : mentis agitatio : anima per corpus renuntiatio ad opportunitates hominum, ex qua nascitur animi facultas rationis expertæ, quæ per corpus cognoscit.*
98. *Habitus est animi affectio, propter quam certis quibusdam moribus præditi dicimur.*

99. *Vox est fluxus per os a mente et cogitatione.*
100. *Sermo est vox scripta, singulas res verbis enuntians : loquendi forma composita ex nominibus et verbis sine modulatione.*
101. *Nomen est locutio simplex explicans tum id quod de essentia prædicatur, tum quidquid non per seipsum diserte dicitur.*
102. *Locutio est vox hominis scripta et signum quoddam commune interpretandi sine modulatione.*
103. *Syllaba est humanæ vocis articulus scriptus.*
104. *Definitio est sermo ex genere et differentia compositus.*
105. *Signum est demonstratio rei occultæ.*
106. *Demonstratio est sermo ratiocinativus et verus : sermo id de quo agitur per res prius cognitæ declarans.*
107. *Elementum vocis est vox simplex : quæ causa est cæteris vocibus, ut voces sint.*
108. *Quod utile est, accepti beneficii causa est : causa boni.*
109. *Commodum est quod ad bonum pertinet.*
110. *Honestum est bonum.*
111. *Bonum est causa salutis iis quæ vere sunt : causa naturæ omnis cuncta ad se ipsam referentis : ex qua contingunt ea quæ consecrari nos decet.*
112. *Temperantia animi modestia est.*
113. *Jus legis præscriptum est, quod justitiam efficit.*

114. Ἐκούσιον τὸ αὐτοῦ προσπαγῶν· τὸ καθ' αὐτὸ αἰρετόν κατὰ διάνοιαν ἀποτελούμενον.
115. Ἐλεύθερον τὸ ἄρχον αὐτοῦ.
116. Μέτριον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ κατὰ τέχνην ἀρκοῦν.
117. Μέτρον τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως.
118. Ἄθλον ἀρετῆς γέρας τὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα αἰρετόν.
119. Ἀθανασία οὐσία ἐμψυχος καὶ ἀίδιος μονή.
120. Ὅσιον θεράπευμα θεοῦ ἀρεστόν θεῶν.
121. Ἐορτὴ χρόνος ἱερὸς κατὰ νόμους.
122. Ἀνθρώπος ζῶν ἄπτερον, δίπουν, πλατυώνυχον ὁ μόνον τῶν ὄντων ἐπιστήμης τῆς κατὰ λόγους δεκτικὸν ἐστί.
123. Θυσία θεῶν δόμα θύματος.
124. Εὐχὴ αἰτήσις ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἢ δοκούντων παρὰ θεῶν ^κ.
125. Βασιλεὺς ἄρχων κατὰ νόμους· ἀνυπεύθυνος· πολιτικῆς κατασκευῆς ἄρχων.
126. Ἀρχὴ ἐπιμέλεια τοῦ παντός.
127. Ἐξουσία ἐπιτροπὴ νόμου.
128. Νομοθέτης ποιητὴς νόμων καθ' οὓς δεῖ πολιτεύεσθαι.
129. Νόμος δόγμα πλήθους πολιτικὸν οὐκ εἰς τινα χρόνον ἀφωρισμένον.
130. Ὑπόθεσις ἀρχῆ ἀναπόδεικτος· συγκεφαλαίωσις λόγου.
131. Ψήφισμα δόγμα πολιτικὸν εἰς τινα χρόνον ἀφωρισμένον.
132. Πολιτικὸς ἐπιστήμων πόλεως κατασκευτῆς.
133. Πόλις οἰκῆσις πλήθους ἀνθρώπων κοινοῖς δόγμασι χρωμένων· πλήθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμον τὸν αὐτὸν ὄντων.
134. Πόλεως ἀρετὴ κατάστασις ὀρθῆς πολιτείας.
135. Πολεμικὴ ἐμπειρία πολέμου.
136. Συμμαχία κοινωμία πολέμου.
137. Σωτηρία περιποίησις ἀβλαβῆς.
138. Τύραννος ἄρχων πόλεως κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διανοίαν.
139. Σοφιστὴς νέων πλουσίων ἐνδόξων ἔμμισθος θηρευτῆς.
140. Πλοῦτος κτήσις σύμμετρος πρὸς εὐδαιμονίαν· περιουσία χρημάτων εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.
141. Παρακαταθήκη δόμα μετὰ πίστεως.
142. Κάθαρος ἀπόκρισις χειρόνων ἀπὸ βελτιόνων.
143. Νικήν κρατεῖν διαφερόμενον.
144. Ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὁ τοιοῦτος οἷος ἀνθρώπων τάγαθὰ ἐπιτελεῖν.
145. Σώφρων ὁ μετρίως ἐπιθυμίας ἔχων.
146. Ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν ἀντιτεινόντων τῶν τῆς ψυχῆς μορίων τῶ ὀρθῶ λογισμῶ.
147. Σπουδαῖος ὁ τελέως ἀγαθός· ὁ ἔχων τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν.

114. Virtus voluntaria blanda sui conciliatrix est : quod per se expetendum est et ex animi sententia perficitur.
115. Liberum est quod sibi ipsi imperat.
116. Mediocritas res media est inter abundantiam et defectum et adhibita arte sufficiens.
117. Modus res media est inter abundantiam et defectum.
118. Certaminis præmium est virtutis munus, quod propter se expetendum est.
119. Immortalitas est animans natura et perpetua permansio.
120. Res sacra est cultus dei, deo gratus.
121. Dies festus tempus legibus sacrum est.
122. Homo est animans involucris, bipes, latos unguis habens ; qui solus ex omnibus animantibus artium scientiam consequi potest.
123. Sacrificium est deo donata victima.
124. Precatio est petitio honorum aut eorum quæ bona videntur hominibus a diis.
125. Rex est ex legum præscripto princeps : legibus solutus : constituendæ reipublicæ dux.
126. Imperium summæ omnium rerum cura est.
127. Potestas est tutela legis.
128. Legum lator est scriptor legum, ex quibus in reipublica vivere oportet.
129. Lex civile multitudinis iussum est, non aliquamdiu, sed in omne tempus faciendum.
130. Argumentum est principium non demonstratum : summa sermonis.
131. Plebiscitum est iussum civile ad constitutum tempus spectans.
132. Vir civilis disciplinæ publicæ et regendæ civitatis peritus est.
133. Civitas domicilium multitudinis hominum est communia præcepta observantium : multitudo hominum qui iisdem legibus tenentur.
134. Civitatis virtus est iustæ reipublicæ constitutio.
135. Ars bellica est rei militaris peritia.
136. Auxilium armorum societas est.
137. Salus hominis incolumis conservatio est.
138. Tyrannus est qui reipublicam ad summum arbitrium regit.
139. Sophista est juvenum divitum nobilium mercenarius venator.
140. Divitiæ sunt facultates ad felicitatem accommodatæ : abundantia opum ad felicitatem pertinentium.
141. Depositum est donum alicujus fidei permissum.
142. Purgatio est separatio deteriorum a melioribus.
143. Vincere est pugna superiorem esse.
144. Homo bonus talis est, ut homini beneficia det.
145. Modestus est qui moderatas cupiditates habet.
146. Continens est qui animi partes rectæ rationi repugnantes coerces.
147. Probus est perfecte bonus : qui suam virtutem habet.

148. Σύννοια διάνοια μετὰ λύπης ἀνευ λόγου.
 149. Δυσμαθία βραδυτής ἐν μαθήσει.
 150. Δεσποτεία ἀρχὴ ἀνυπεύθυνος δικαία.
 151. Ἀφιλοσοφία ἔξις καθ' ἣν ὁ ἔχων μισολόγος ἐστί.
 152. Φόβος ἐκπληξίς ψυχῆς ἐπὶ κακοῦ προσδοκία.
 153. Θυμὸς ὀρμητικὸς βίαιος ἀνευ λογισμοῦ· νοῦς τάξως ψυχῆς ἀλογίστου.
 154. Ἐκπληξίς φόβος ἐπὶ προσδοκία κακοῦ.
 155. Κολακεία ὀμιλία ἢ πρὸς ἡδονὴν ἀνευ τοῦ βελτίστου· ἔξις ὀμιλητικὴ πρὸς ἡδονὴν ὑπερβάλλουσα τὸ μέτριον.
 156. Ὀργὴ παράκλησις τοῦ θυμικοῦ εἰς τὸ τιμωρεῖσθαι.
 157. Ὑβρις ἀδικία πρὸς ἀτιμίαν φέρουσα.
 158. Ἀκρασία ἔξις βιαστικὴ πρὸς τὸν ὄρθον λογισμὸν πρὸς τὰ δοκούντα ἡδέα εἶναι.
 159. Ὀκνος φυγὴ πόνων ἀρχῆς.
 160. Δειλία ἀντιληπτικὴ ὀρμητικὴ πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία.
 161. Διαβολὴ διάστασις φίλων λόγῳ.
 162. Καιρὸς ἐν ᾧ ἕκαστον ἐπιτήδειον παθεῖν ἢ ποιῆσαι.

163. Ἀδικία ἔξις ὑπεροπτικὴ νόμων.
 164. Ἐνδεια ἐλάττωσις τῶν ἀγαθῶν.
 165. Αἰσχύνη φόβος ἐπὶ προσδοκία ἀδοξίας.
 166. Ἀλαζονεία ἔξις προσποιητικὴ ἀγαθῶν ἢ ἀγαθῶν τῶν μὴ ὑπαρχόντων.
 167. Ἄμαρτία πρᾶξις παρὰ τὸν ὄρθον λογισμὸν.
 168. Φθόνος λύπη ἐπὶ φίλων ἀγαθοῖς ἢ οὔσιν ἢ γεγεννημένοις.
 169. Ἀναισχυντία ἔξις ψυχῆς ὑπομενητικὴ ἀδοξίας ἕνεκα κέρδους.
 170. Θρασύτης ὑπερβολὴ θράσους πρὸς φόβους οὐκ εἶ.
 171. Φιλοτιμία ἔξις ψυχῆς προετικὴ πάσης δαπάνης ἀνευ λογισμοῦ.
 172. Κακοφύα κακία ἐν φύσει καὶ ἄμαρτία τοῦ κατὰ φύσιν νόσου τοῦ κατὰ φύσιν.
 173. Ἐλπίς προσδοκία ἀγαθοῦ.
 174. Μανία ἔξις φθαρτικὴ ἀληθοῦς ὑπολήψεως.
 175. Λαλιὰ ἀκρασία λόγου ἄλογος.
 176. Ἐναντιότης τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος κατὰ τινα διαφορὰν πιπτόντων ἢ πλείστη διάστασις.
 177. Ἀκούσιον τὸ παρὰ διάνοιαν ἀποτελούμενον.
 178. Παιδεία δύνάμις θεραπευτικὴ ψυχῆς.

148. Mentis suspensæ agitatio est cogitatio cum dolore ratione vacans.

149. Durior ad studia animus ingenii ad discendum tarditas est.

150. Dominium est principatus justus et legibus solutus.

151. Animus a philosophia alienus est naturæ habitus, quo qui eum gerit doctrinæ osor est.

152. Timor est animi consternatio propter impendentis mali opinionem.

153. Ira est violentus animi ratione carentis impetus : animi partis ratione vacantis sententia.

154. Consternatio est timor propter impendentis mali opinionem.

155. Adulatio est sermo ad voluntatem loquentis, eo quod optimum est carens : habitus hominis ad voluntatem loquentis, modum excedens.

156. Iracundia est adhortatio partis animi irritabilis ad ultionem.

157. Contumelia est injuria ad ignominiam tendens.

158. Incontinentia est habitus cogens, præter rectam rationem, ad ea quæ jucunda esse videntur.

159. Pigritia est suscipiendi laboris fuga.

160. Timiditas incursionis capax prima vitæ causa est.

161. Calumnia est dissidium amicorum ex sermone ortum.

162. Occasio est qua quidque ad patiendum aut ad faciendum idoneum est.

PHIL. GRÆC. III.

163. Injustitia est habitus contemnens leges.

164. Indigentia est deminutio bonorum.

165. Verecundia est timor propter ignominia expectationem.

166. Gloriatio est habitus simulator boni aut bonorum quæ non exstant.

167. Peccatum est actio a recta ratione abhorrens.

168. Invidentia est ægritudo suscepta propter amicorum facultates, quæ iis aut sunt aut fuerunt.

169. Impudentia est animi habitus patiens ignominia ob lucrum.

170. Temeritas est audacia abundantia degenerans in timores, in quos non oportet.

171. Ambitio est animi habitus omni occasione profusos sumtus inconsiderate faciens.

172. Prævum ingenium est innata pravitas et aberratio ab eo quod naturæ convenit : morbus ejus quod naturæ conjunctum est.

173. Spes est expectatio boni.

174. Insania est habitus qui veram opinionem mente comprehensam corrumpit.

175. Loquacitas est incontinentia sermonis aversa a recta ratione.

176. Contrarietas est eorum quæ sub idem genus secundum differentiam aliquam cadunt maximum discrimen.

177. Non voluntarium est quod præter sententiam perficitur.

178. Eruditio est colendi animi facultas.

179. Παιδευσις παιδείας παράδοσις.
 180. Νομοθετικὴ ἐπιστήμη ποιητικὴ πόλεως εὐ-
 παγῆς.
 181. Νουθέτησις λόγος ἐπιτιμητικὸς ἀπὸ γνώμης
 λόγος ἁμαρτίας ἀποτροπῆς ἕνεκεν.
 182. Βοήθεια κακοῦ κώλυσις ὄντος ἢ γιγνομένου.
 183. Κόλασις ψυχῆς θεραπεία ἐπὶ ἁμαρτήματι
 γενομένου.
 184. Δύναμις ὑπεροχὴ ἐν πράξει ἢ ἐν λόγῳ ἕξις
 καθ' ἣν τὸ ἔχον δυνατόν ἐστίν ἰσχύς κατὰ φύσιν.
 185. Σώζειν τὸ περιποιεῖν ἀβλαβῆ.

(Definitiones hæc leguntur in decem codicibus quos Bekkerus ad Platonis editionem adornandam contulit. Eorum unus Vindobonensis 3a titulum addit Ὅροι Σπευσίππου τοῦ Πλάτωνος recentiore manu scriptum, qui in reliquis libris desideratur. De paucis tantum locis agam. — ^a Fragm. 11, posui καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου cum plerisque membranis; vulgo καὶ ἐκ τοῦ αὐτομάτου. — ^b Fragm. 28. ψυχῆς λογιστικῆς rescripsi cum Stephano et codd. nonnullis; vulgo λογιστικὴ vel λογιστικῶς — ^c Fragm. 38. ὠφέλεια αὐτάρχεις ζωῆς, quod exprimit Ficinus, vulgari; libri ὠφέλεια αὐτάρχεις ζωῶν. — ^d Fragm. 39. ὄρθον καὶ τὸ σεμνότατον edidi, libri ὄρθον τὸν σεμνότατον vel ὄρθον τὸ σεμνότατον vel ὄρθον καὶ σεμνότατον. — ^e Fragm. 40. στοχαστικὸς ἐστίν ἐν ἐκάστῳ recepi ex cod. régio Parisiaco 3052; vulgo στοχαστικὸς ἐστίν ἐκάστῳ. — ^f Fragm. 84. λογιζομένου, quod passive accipiendum, prætulit alteri scripturæ λεγομένου. — ^g Fragm. 96. μετὰ πίστει λογικῆ scripsi cum Stephano et codice regio Paris. 3052; vulgo μεταπιστὸς ὑπὸ λόγου. — ^h Fragm. 101. καθ' ἑαυτὸ cum Stephano recepi ex libro Vaticano 679; vulgo ἑαυτοῦ. — ⁱ Fragm. 106. προγιγνωσκομένων scripsi, vulgo προγιγνωσκομένων. — ^k Fragm. 124. παρὰ θεῶν, quod interpretatur Ficinus, recepi ex libro Paris. 3052; vulgo παρὰ θεοῖς vel παρὰ θεῶν. — ^l Fragm. 159-160. ὄκνος φυγῆ πόνων ἀρχῆς. Δειλία ἀντιληπτικὴ δρμῆς πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία scripsi Bekkerum secutus. Sed in codice regio Parisiaco 1807 et in

Vaticano 796 pro ἀρχῆς legitur ἀρχή. Adde quod pro δρμῆς liber regius Paris. 1813 habet δρμη et pro αἰτία codex regius 1642 exhibet αἰτίς συστολῆς. Similem lectionem exprimit Ficinus locum ita vertens: Pigritia est fuga laborum. Principium est prima causa, ut aliquid sit. Timiditas est affectio quæ percipit impetum. Conicias igitur eum in vetusto exemplari hæc scripta repperisse: Ὅκνος φυγῆ πόνων. Ἀρχὴ πρώτη τοῦ εἶναι αἰτία. Δειλία διάθεσις ἀντιληπτικὴ δρμῆς. Neque tamen hoc pro certo affirmare auserim. — ^m Fragm. 182. γιγνομένου exaravi, quod est in cod. Vindobonensi 32; vulgo γενομένου, cuius loco Stephanus aliorum librorum scripturam γενομένου vulgavit.

186. Σῶμα μὲν ἐν κόλποις κατέχει τόδε γαῖα Πλάτωνος,

ψυχὴ δ' ἰσοθέων τάξιν ἔχει μακάρων.

(Epigramma hoc tribuitur Speusippo in Anthol. Planud. 31. Simile illud est, quod præter duo alia Platonis monumento inscriptum fuisse dicit Diogenes Laertius lib. III, 44 Gaia μὲν ἐν κόλποις κρύπται τόδε σῶμα Πλάτωνος, ψυχὴ δ' ἀθανάτων τάξιν ἔχει μακάρων, υἱοῦ Ἀρίστωνος, τὸν τις καὶ τηλόθι ναίων τιμᾷ ἀνὴρ ἀγαθός, θεῖον ἰδόντα βίον. Idem exstat in Anthol. Pal. VII, 61 pag. 285 ed. Dübner. Vide Bergkium ad Poët. lyr. Græc. p. 503 et Dübnerum l. c. pag. 425.

187. Σπεύσιππος Φιλίππου.

Ἀντίπατρος (1) δὲ φέρων τὴν ἐπιστολὴν τὸ μὲν γένος ἐστὶ Μάγνης, γράφει δὲ Ἀθήνησι πάλαι τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἀδικεῖσθαι δὲ φησιν ὑπὸ τινος ἐν Μαγνησίᾳ. Διάκουσον οὖν αὐτοῦ (2) τὸ πρᾶγμα, καὶ βοηθησον, ὡς ἂν δύνῃ, καὶ προθυμότατα. Δικαίως δ' ἂν αὐτῷ βοηθήσειας διὰ πολλά, καὶ διότι παρ' ἡμῖν διαγνωσθέντος ἐν διατριβῇ τοῦ σοι πεμφθέντος ὑπὸ Ἰσοκράτους λόγου τότε, τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἐπήνεσε, τὸ δὲ παραλιπεῖν τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργεσίας ἡμῶν ἐνεκάλεσε. Πειράσομαι δ' αὐτῶν εἰπεῖν ὄλλγας. Ἰσοκράτης μὲν γὰρ (3) οὔτε τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργεσίας ὑπὸ σοῦ καὶ τῶν σῶν προ-

179. Institutio est doctrinæ traditio.

180. Ars ferendarum legum bene ordinata disciplina est, quæ rempublicam constituit.

181. Admonitio est sermo de industria reprehendens: sermo ad errorem deprecandum accommodatus.

182. Auxilium est prohibitio mali præsentis aut nascentis.

183. Castigatio est animi sanatio propter delictum commissum.

184. Potentia est excellentia in actione aut sermone: habitus, quo quod eum gerit potens est: innatum robar.

185. Servare est incolumem tueri.

186. Corpus quidem hoc Platonis terra simul complectitur.

Animus autem beatorum diis æqualium locum tenet.

187. Speusippus Philippo.

Antipater, qui tibi litteras affert, genere Magnes quidem est, sed Athenis jam dudum Græcorum res gestas scribit, atque se a nescio quo in Magnesia injuriis affici. Audi ergo ex eo rem, atque opitulare homini, quantum in te situm est, et promississime. Nam jure cum multis aliis nominibus illi præsidio eris, tum, quod quum apud nos in doctorum hominum congressu oratio ad te ab Isocrate missa examinaretur, argumentum quidem operis

γόνων δεδῆλωκεν, οὔτε τὰς ὑπὸ τινων κατὰ σοῦ γεγενημένας διαβολὰς λέλυκεν, οὔτε Πλάτωνος ἐν τοῖς πρὸς σέ πεμφθεῖσι λόγοις ἀπέσχηται. Καίτοι χρῆ (4) πρῶτον μὲν τὴν ὑπάρχουσαν οικειότητα πρὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν αὐτὸν μὴ λαθεῖν, ἀλλὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς ἀπὸ σοῦ γενομένοις φανεράν. Ἡρακλῆς γάρ (5), ὄντος νόμου τὸ παλαιὸν ἡμῖν μηδένα ξένον μισεῖσθαι, βουλευθεὶς μισεῖσθαι γίγνεται Πυλίου (6) θετὸς υἱός. Τοῦτου δὲ ὄντος τοιοῦτου, τοὺς λόγους ἐξῆν Ἰσοκράτης λέγειν ὡς πρὸς πολίτην, ἐπειδὴ τὸ γένος ὑμῶν (7) ἐστιν ἀφ' Ἡρακλέους, μετὰ ταῦτα τὰς Ἀλεξάνδρου (8) τοῦ σοῦ προγόνου, καὶ τῶν ἄλλων τὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα γενομένας εὐεργεσίας ἐξαγγέλλειν. Νῦν δὲ ὥσπερ ἀποβῆρτους συμφορὰς αὐτῶν κατασεσιώπηκεν. Ξέρου (9) γὰρ πρέσβεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα πέμφαντος γῆν καὶ ὕδωρ αἰτήσαντας, Ἀλέξανδρος τοὺς μὲν πρέσβεις ἀπέκτεινεν ὕστερον δέ, στασιαζόντων τῶν βαρβάρων, οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὴν ἡμετέραν Ἡράκλειαν (10) ἀπῆλθον, Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμύντου τὴν Θετταλῶν προδοσίαν (11) τοῖς Ἕλλησι μὲνύσαντος, ἀναξεύξαντες οἱ Ἕλληνες δι' Ἀλέξανδρον ἐσώθησαν. Καίτοι τούτων χρῆ οὐ μόνον Ἡρόδοτον καὶ Δαμάστην (12) μεμῆσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐν ταῖς τέχναις ἀποφαινόμενον ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὐνοὺς δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀκρατάς (13). Προσῆκει δὲ καὶ τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγεννημένην δηλώσαι, καὶ τὰς ἐξῆς τούτου τὰς τῶν σῶν προγόνων εὐεργεσίας. Οὕτως γὰρ ἂν ὁ περὶ (14) σοῦ γραφεὶς

λόγος τῆς παρὰ τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας ἔτυχε μάλλον, ἢ μηδὲν ἀγαθὸν περὶ τῆς ἡμετέρας βασιλείας εἰπόντος. Ἦν δὲ καὶ τὰ παλαιότερα διαλεχθῆναι (15) τῆς Ἰσοκράτους ἡλικίας, τὸ δέ, εὐθαλῶς, ὡς φησὶν αὐτός, ἀνθρώπου τῆς διανοίας. (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς διαβολὰς ἐνῆν λύσαι τὰς τὸ πλείστον ὑπ' Ὀλυνθίων γιγνομένας. Τίς γὰρ ἂν ὄτως εὐήθη σε νομίσεις (18), ὥστε σοι πολεμούντων Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν, ἔτι τε Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, πολεμον πρὸς Ὀλυνθίους ἐξενεγκεῖν; Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὐκ ἐν ἐπιστολῇ πρὸς σέ μηχαντεύον. Ἄ δὲ ἐστὶν οὐκ ἐμποδὸν τοῖς τυχοῦσιν εἰπεῖν, ἐκ πολλοῦ τε χρόνου τοῖς πᾶσι κατασεσιώπηται, συμφέροι δὲ σοι πυθέσθαι, ταῦτά μοι δοκεῖ φράσειν (19), καὶ τούτων ἀξιώσειν εὐαγγέλια (20) δικαίαν χάριν Ἀντιπάτρω παρὰ σοῦ δοθῆναι. Περὶ γὰρ τῆς γιγνομένης Ὀλυνθίους χώρας, ὡς ἐστὶ τὸ παλαιὸν Ἡρακλειδῶν, ἀλλ' οὐ Χαλκιδῶν, ὁ φέρων τὴν ἐπιστολὴν (21) μόνος καὶ πρῶτος ἀξιοπίστου μύθου εἶρηκεν. Τὸν αὐτὸν γὰρ, φησὶ, τρόπον Νηλέα (22) μὲν ἐν Μεσσήνῃ, Συλέα (23) δὲ περὶ τὸν Ἀμφιπολιτικὸν τόπον ὑπ' Ἡρακλέους ὑβριστάς ὄντας ἀπολέσθαι, καὶ δοθῆναι παρακαταθήκην φυλάττειν, Νέστορι μὲν τῷ Νηλέως Μεσσήνην (24), Δικαίῳ δὲ τῷ Συλέως (25) ἀδελφῷ τὴν Φυλλίδα χώραν καὶ Μεσσήνην μὲν ὕστερον πολλαῖς γενεαῖς Κρεσφόντην (26) κομισασθαι, τὴν δὲ Ἀμφιπολίτην (27) Ἡρακλειδῶν οὖσαν Ἀθηναίους καὶ Χαλκιδεῖς λαθεῖν. Ὡσαύτως (28) ὑφ' Ἡρακλέους

laudavit, beneficia autem a vobis in Græciam collata silentio prætermissa esse questus est. Eorum pauca memorare conabor. Etenim Isocrates neque beneficia a te et majoribus tuis Græciæ tributa declaravit, neque probra a quibusdam in te jactata diluit, neque in scriptis ad te missis Platonis insecratione abstinuit. Atqui debebat ante omnia, quæ intercedat vobis cum nostra urbe necessitudo non ignorare, sed posteris tuis eam planam facere. Hercules enim, quum olim lege sanctum esset Athenis, ne peregrinus mysteriis initiaretur, initiari cupiens a Pylio adoptatus est. Quæ res quum ita se habeat, in te tanquam in civem, quoniam ab Hercule genus ducis, Isocrati dicta ingerere licebat, post hæc autem Alexandri, unius e majoribus tuis, cæterorumque beneficia apud Græcos collocata celebrare. At nunc ille quasi non divulgandas clades ipsorum res istas reliquit. Siquidem legatos a Xerxe in Græciam missos, qui aquam et terram poscerent, Alexander interfecit: deinde barbaris seditiose inter se certantibus, Græci Heracleam nostram petiverant, et Alexandro Amyntæ filio ipsis Thesalorum præditiōnem indicanti prosperum in patriam reditum debuerunt. Quamquam horum beneficiorum non solum Herodotum ac Damasten memores esse oportebat, sed illum etiam qui in institutione oratoria tradit, e majorum laudibus auditorum benevolentiam

oratori esse conciliandam. Præterea illud beneficium, quo ad Plateas sub Mardonio ornati estis, cæteraque huic proxima majorum tuorum merita declaranda erant. Talis enim oratio de te scripta Græcorum benevolentiam magis collegisset, quam hominis nullam laudem vestro regno tribuentis sermo. Licebat etiam res ante Isocratis ætatem gestas edisserere, præsertim quum, ut ipse dicit, incorrupta mentis sanitate esset. Poterat item criminationes repellere quæ ab Olynthiis plerumque afferebantur. Quis enim te adeo stultum existimabit, ut belligerantibus tecum Illyriis, Thracibus, præterea Atheniensibus et Laodæmoniis, nec non cæteris Græcis et barbaris, Olynthiis arma inferas? Sed de his rebus in epistola ad te data non est copiosius disputandum. Quæ vero orationis cursum non morantur et ab omnibus jam pridem silentio præterita sunt, et quorum cognitio tibi prodesse potest: ea mihi dicenda videntur simulque a te petendum, ut pro illis Antipatro exoptatum nuntium afferenti meritum præmium des. Namque agrum, quem Olynthii possident, olim Heraclidarum, non Chalcidensium fuisse, ipse qui tibi litteras reddidit, solus et primus probabili ratione demonstravit. Eodem enim modo ait Neleum apud Messenios, Syleum autem in regione Amphipolitana ab Hercule ut injuriosos trucidatos, et tanquam rem depositam Nestori quidem Nelei filio Messe-

ἀναρεθῆναι κακούργους καὶ παρανόμους, Ἴπποκῶντα (39) μὲν ἐν Σπάρτῃ τύραννον, Ἄλκιονέα (39) δὲ ἐν Πολλίῃ, καὶ Σπάρτην μὲν Τυνδάρεω, Ποτίδαιαν δὲ καὶ τὴν ἄλλην Παλλήνην Σιθῶνι (31) τῷ Ποσειδῶνος παρακαταθέσθαι (32), καὶ τὴν μὲν Λακωνικὴν τοὺς Ἀριστοδήμου παῖδας ἐν ταῖς Ἑρακλειδῶν καθόδοις ἀπολαθεῖν, Παλλήνην δὲ Ἐρετριεῖς καὶ Κορινθίους, καὶ τοὺς ἀπὸ Τροίας Ἀχαιοὺς, Ἑρακλειδῶν οὖσαν κατασχεῖν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐξαγγέλλει (33) περὶ τὴν Τορωναίαν τοὺς Πρωτεΐδας (34) τυράννους, Τιμῶλον (35) καὶ Τηλέγονον ὡς Ἑρακλῆς ἀνέλοι, καὶ περὶ Ἀμβρακίαν Κλειδῶν καὶ τοὺς Κλειδῶν παῖδας ἀποκτείναι, Ἀριστομάχῳ μὲν τῷ Σιθῶνος τὴν Τορωναίαν τηρεῖν προστάξειεν, ἣν Χαλκιδεῖς ὑμετέραν οὖσαν κατήκισαν. Λαδίκῃ δὲ καὶ Χαράττῃ (36) τὴν Ἀμβρακικὴν χώραν ἐγγειροῦσιν (37) ἀξιώων ἀποδοῦναι τὰς παρακαταθήκας τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις (38). Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰς ὑπογυίους Ἀλεξάνδρου τῆς Ἠδωνῶν χώρας κτήσεις Μακεδόνες πάντες ἴσασιν καὶ ταῦτά ἐστιν οὐ προφάσεις Ἰσοκράτους, οὐδὲ ὀνομάτων ψόφος (39), ἀλλὰ λόγοι δυνάμενοι τὴν σὴν ἀρχὴν ὠφελεῖν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἀμφικτυονικῶν πραγμάτων δῆλος εἶ σπουδάζων, ἐβουλήθη σοι φράσαι μῦθον παρὰ Ἀντιπάτρου, τίνα τρόπον πρῶτον οἱ Ἀμφικτυῶνες συνέστησαν (40), καὶ πῶς ὄντες Ἀμφικτυῶνες Φλεγυαί μὲν ὑπὸ Ἀπόλλωνος (41) Δρύοτες δὲ

ὑπὸ Ἑρακλέους (42), Κρισσαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυῶνον ἀνηρέθησαν (43). Οὗτοι γὰρ πάντες Ἀμφικτυῶνες γενόμενοι τῶν ψήφων ἀφρήθησαν, ἕτεροι δὲ τὰς τούτων ψήφους λαθόντες τῆς τῶν Ἀμφικτυῶνων συντελείας μετέσχον, ὧν ἐνίοις σέ φησι μεμιμηῆσθαι, καὶ λαθεῖν ἄθλον Πυθίοις τῆς εἰς Δελφοὺς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυῶνων τὰς δύο Φωκείων (44) ψήφους. Ἐν δὲ τὰ παλαιὰ καινῶς (45), καὶ τὰ καινὰ παλαιῶς ἐπαγγελλόμενος διδάσκειν, λέγει νῦν οὔτε τὰς ἀρχαίας πράξεις, οὔτε τὰς ὑπὸ σοῦ νεωστὶ διαγωνισθείσας, οὔτε τὰς τοῖς χρόνοις μεταξὺ γενομένας μεμύθεικε. Καίτοι δοκεῖ τὰς μὲν οὐκ ἀκηκοῖναι, τὰς δὲ οὐκ εἰδέναι, τῶν δὲ ἐπιλελῆσθαι. Πρὸς δὲ τούτοις ἐπὶ πράξεις σε δικαίας παρακαλῶν ὁ σοριστής, τὴν μὲν Ἀλκιβιάδου φυγὴν καὶ κάθοδον ἐπαινῶν, ἐν παραδείγματι δεδήλωκε, τὰ δὲ μείζω καὶ καλλίω πράγματα τῷ πατρί σουπραχθέντα παρέλιπεν. Ἀλκιβιάδης (46) μὲν γὰρ ἐπ' ἀσεβείᾳ φυγῶν, καὶ πλείστα τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ κακῶς ποιήσας, εἰς αὐτὴν κατήλθεν Ἀμύντας δὲ ὑπὲρ βασιλείας στάσει (47) νικηθεὶς βραχὺν χρόνον ὑποχωρήσας (48), μετὰ ταῦτα πάλιν Μακεδονίας ἤρξεν. Εἶθ' ὁ μὲν πάλιν φυγῶν αἰσχυρῶς τὸν βίον ἐταλεύτησεν, ὁ δὲ σὸς πατὴρ βασιλείων κατεγήρασεν. Παρήνεγκέ δέ σοι καὶ τὴν Διονυσίου (49) μοναρχίαν, ὥσπερ προσήκόν σοι τοὺς ἀσεβεστάτους, ἀλλ' οὐ τοὺς σπουδαιότατους μιμήσασθαι, καὶ ζηλωτὴν τῶν κακίστων, ἀλλ'

nen, sed Dicæo, Sylei fratri Phyllida regionem custodiendam traditam esse, et Messenen multis sæculis post ad Cresphontem pervenisse, Amphipolitana autem regione, quæ Heraclidarum erat, Athenienses et Chalcidenses esse potitos. Similiter ab Hercule Hippocoontem Spartanorum, item Alcioneum Pallensorum tyrannos facinorosos jurisque violatores obruncatos, ac Spartam Tyndareo, Potidæam et reliquam Pallenen Sithoni Neptuni filio concreditas esse, Laconicam vero in Heraclidarum reditu Aristodemi filios recuperasse: Pallenen denique Eretrienses atque Corinthios Achivosque, qui Troja venerant, Heraclidarum quum esset, occupasse. Eadem ratione Protei filios tyrannos, Tmolium et Telegonum circa Toronæam refert ab Hercule occisos esse, qui etiam in Ambracia Clide ejusque filiis interentis, Aristomacho Sithonis filio, ut Toronæam servaret, mandaverit, quam Chalcidenses, vestra quum esset, incolis frequentarunt: Ladiceam autem et Charattæ fidei Ambraciam regionem commiserit, eo animo ut stirpi ex se relicte depositum redderent. Quid? quod recentes quoque Alexandri Hedonorum regis possessiones Macedones omnes norunt: atque hæc non sunt velamenta, quæ Isocrates orationi suæ quæsierit, neque inanis verborum sonitus, sed argumenta ad confirmandum imperium tuum accommodata. Sed quando et in Amphictyonum rebus aperte operam ponis, allata ex Antipatro labula tibi expcnerē volui, qua ratione Amphictyones primum societatem coierint, et quomodo quum Amphictyones essent Phlegys ab Apolline, Dryopes ab Hercule, Crissei ab Amphictyonibus deleti sint. Hi enim omnes qui Amphictyones essent suffragio privati sunt, aliique illorum loco jam suffragia ferentes Amphictyonum concilio accesserunt, quorum nonnullos ait te imitatum Pythiis Delphicæ expeditionis præmium duplicem Phocensium calculum ab Amphictyonibus accepisse. Quæ omnia homo ille, qui se antiqua novo modo, recentia per speciem vetustatis docere profitetur, silentio præterit, quippe qui neque majorum gesta, neque facinora nuper a te fortiter et animose facta, neque opera interposito spatio edita enarraverit. Quamquam mihi videtur ea partim non audivisse, partim non nosse, partim oblivioni dedisse. Præterea quum dicendi artifex te ad honestas actiones adhortaretur, Alcibiadis quidem exsilium atque in patriam reditum mirifice laudatum tibi tanquam exemplum proposuit, sed majora et pulchriora patris tui facta prætermisit. Alcibiades enim quamvis ob impietatem exsilio multatus esset plurimamque detrimenta patriæ importasset, tamen eam repetiit: Amyntas autem in regno occupando primum seditione superatus parumper cessit, deinde iterum regni Macedonici potitus est. Postea ut ille rursus exilium ejectus turpiter vitam finivit: ita tuus pater in regia potestate consenuit. Porro Dionysii dominationem tibi proposuit, tanquam si te deceret nequissimos, non prohibe-

cytones primum societatem coierint, et quomodo quum Amphictyones essent Phlegys ab Apolline, Dryopes ab Hercule, Crissei ab Amphictyonibus deleti sint. Hi enim omnes qui Amphictyones essent suffragio privati sunt, aliique illorum loco jam suffragia ferentes Amphictyonum concilio accesserunt, quorum nonnullos ait te imitatum Pythiis Delphicæ expeditionis præmium duplicem Phocensium calculum ab Amphictyonibus accepisse. Quæ omnia homo ille, qui se antiqua novo modo, recentia per speciem vetustatis docere profitetur, silentio præterit, quippe qui neque majorum gesta, neque facinora nuper a te fortiter et animose facta, neque opera interposito spatio edita enarraverit. Quamquam mihi videtur ea partim non audivisse, partim non nosse, partim oblivioni dedisse. Præterea quum dicendi artifex te ad honestas actiones adhortaretur, Alcibiadis quidem exsilium atque in patriam reditum mirifice laudatum tibi tanquam exemplum proposuit, sed majora et pulchriora patris tui facta prætermisit. Alcibiades enim quamvis ob impietatem exsilio multatus esset plurimamque detrimenta patriæ importasset, tamen eam repetiit: Amyntas autem in regno occupando primum seditione superatus parumper cessit, deinde iterum regni Macedonici potitus est. Postea ut ille rursus exilium ejectus turpiter vitam finivit: ita tuus pater in regia potestate consenuit. Porro Dionysii dominationem tibi proposuit, tanquam si te deceret nequissimos, non prohibe-

οὐ τῶν δικαιοτάτων γενέσθαι. Καί φησι μὲν ἐν ταῖς τέχνησι προσήκειν οἰκία καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα (60) φέρειν· ὀλιγορήσας δὲ τῆς τέχνης, ἀλλοτρίους καὶ τοῖς αἰσχίτοις, καὶ τοῖς πρὸς τὸν λόγον ὡς ἐναντιωτάτοις παραδείγμασι χρῆται. Καίτοι πάντων καταγελαστότατα τοιαῦτα γράφων χαριέντως ἀμύνασθαι φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμῶντας (61). Οἱ δὲ χειρῶντες ὑπὸ τῶν πλησιαζόντων ἀκμαζόντων τῆς ῥητορικῆς τῇ δυνάμει (62), καὶ παρὰ ταῦτα οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν οὕτως ἐπήνεσαν τὸν λόγον, ὥστε τὸ πρῶτον τῶν λόγων τῷ λόγῳ τούτῳ δεδώκασιν. Καταμάθεις δ' ἂν ἐν βραχεῖ τὴν Ἰσοκράτους ἱστορίαν ἐξ ὧν Κυρηναίου μὲν ποιεῖ (63) τοὺς ἀκούοντας ἀποίκους Λακεδαιμονίων, τὸν δὲ Ποντικὸν (64) μαθητὴν ἀπέδειξε τῆς αὐτοῦ σοφίας διάδοχον, οὗ σὺ πολλοὺς τεθεαμένους σοφιστὰς βδελυρώτερον οὐχ ἑώρακας. Πυνθάνομαι δὲ καὶ Θεόπομπον (65) παρ' ἡμῖν μὲν εἶναι πάνυ ψυχρόν, περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημεῖν (66), καὶ ταῦτα, ὥσπερ οὐ Πλάτωνος τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχῆς ἐπὶ Περδικκᾶ (67) κατασκευάσαντος καὶ διὰ τέλους χαλεπῶς φέροντος, εἰ τι γίνοιτο παρ' ἡμῖν ἀνημέρον ἢ μὴ φιλάδελφον. Ἴνα οὖν Θεόπομπος παύσῃται τραχύς ὢν, κέλευσον Ἀντίπατρον παραναγκῶναι τῶν ἑλληνικῶν πράξεων αὐτῷ, καὶ γινώσεται Θεόπομπος δικαίως μὲν ὑπὸ πάντων ἐξαλειφόμενος, ἀδίκως δὲ παρὰ σοῦ χορηγίας τυγχάνων. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰσοκράτης, ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου (68) καὶ ἡμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραψε, νυνὶ δὲ πρεσβύτης ὢν ὡσπερ ἀγνοῶν, ἢ φθονῶν (69) τὰ πλείστα

τῶν ἡμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν (61) παραλέλοιπεν ἀπεσταλακε δέ σοι λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν Ἀγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπόλει τῷ Σικελίας τυράννῳ (62) Διονυσίῳ· τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν ἀφελών, τὰ δὲ προσθεῖς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Θετταλῷ· τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σέ γλίσχρους αὐτὸν ἐπηκόντισεν. Βουλοίμην δ' ἂν χωρῆσαι τὸ βυβλίον (63) ἀναμνησῆσαι τὰς ἐν τῷ λόγῳ πρὸς σέ παμφθείσας ὑπ' αὐτοῦ προφάσεις. Ἐπὶ μὲν γὰρ Ἀμφιπολιεύς φησι καλῶσαι τὴν γενομένην εἰρήνην γράψαι λόγον ὑπὲρ τῆς Ἡρακλείους ἀθανασίας (64), ὕστερον δὲ αὐτῷ σοι φράσεις. Ὑπὲρ ἐνίων δὲ διὰ τὴν ἡλικίαν ὁμολογῶν (65) μαλακώτερον γράφειν, συγγνώμης ἀξιῶ τυχεῖν· μὴ θαυμάζειν δέ, εἰ καὶ πως ἀναγνοὺς ὁ Ποντικὸς (66) ἀμβλύτερον καὶ φαυλότερον ποιεῖ φαίνεσθαι τὸν λόγον· τὸν Πέρσην δὲ ὡς καταστρατηγήσεις αὐτὸν εἶδέναι σέ φησιν. Ἀλλὰ γὰρ τὰς λοιπὰς σκῆψεις γράφοντα (67) ἐπιλείπει με τὸ βυβλίον· (68) τοσαύτην ἡμῖν σπάνιν βυβλίων βασιλεὺς Αἴγυπτον λαβὼν πεποίηκεν. Ἐβῆρσο, καὶ Ἀντιπάτρου διὰ ταχέων ἐπιμεληθείς πρὸς ἡμᾶς αὐτὸν ἀπόστειλον.

(Epistola hæc omisso auctoris nomine simpliciter Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas trigesima est, legitur apud Orellium (in Epist. Socraticorum et Pythagoreorum Lipsiæ 1815) pag. 35-39. Eam autem cum Leone Allatio et aliis Speusippo vindicamus, quia convenit cum ejusdem philosophi loco quem ex litteris ad Philippum Macedonem missis Carystius Perga-

simos imitari, et pessimorum, non justissimorum regum amulatorem esse. Sed quamquam ipse in institutione oratoria tradit, apta notaque exempla esse afferenda, tamen oblitus artis alienis, turpissimis et argumento quam maxime contrariis exemplis utitur. Verum cum alias res perridiculas scribit, tum omnium lepidissime ait, ultimum se discipulos ipsam oburgantes. At illi circumventi ab ejus assectatoribus dicendi facultate florentibus quum nihil præter hæc dicere possent, tanto planius exceperunt orationem, ut ex omnibus orationibus dignitatis principatum huic dederint. Animadverte autem brevi, quæ sit in Isocrate rerum cognitio, siquidem Cyrenenses qui vocantur Lacedæmoniorum colonos facit, et Ponticum discipulum suæ sapientiæ successorem atque heredem instituit, quo tu, licet multos conspexeris sophistas, neminem impuriorem videris. Accipio etiam Theopompum apud vos deversantem, hominem valde frigidum, verborum contumeliis lacerare Platonem, idque quasi non a Platone tempore Perdiccæ regni tui fundamenta jacta sint, et perpetuo hoc ægre tulerit Plato, si quid apud vos minus humanum, et quod a fraterno amore abhorreret, contigisset. Ut igitur Theopompus agrestis esse desinat, jube Antipatrum Græcorum res gestas illo audiente in comparationem diligentis

legere; et Theopompus jure quidem ab omnibus abjici, injuria vero a te beneficiis se ornari sentiet. Similiter et Isocrates, postquam juvenis adhuc una cum Timotheo contra vos epistolas probrosas ad populum scripsit, nunc senex, quasi ignoraret, aut invideret, majorem virtutum vestrarum partem silentio præterit, misitque ad te orationem, quam primum Agesilao inscripserat, deinde paucis mutatis Dionysio, Sicilia tyranno, vendidit: tum aliis demtis aliis additis Alexandro Thessalo despondit: postremo nunc iliberaliter in te, ut ita dicam, jaculatus est. Vellem autem charta sufficeret ad commemorandas speciosas, quibus in oratione ad te missa utitur, excusationes. Nam de Amphipoli fatetur, pacem factam obtituisse, ne orationem super Herculis immortalitate scriberet, se tamen in posterum ea de re tibi verba facturum. Quum vero nonnulla propter ætatem se languidius tractasse confiteatur, veniam sibi dari vult, nec mirari te, si forte Pontico remissius recitante abjectior etiam et humilior tibi videatur oratio; Persarum autem regem a te profligatum iri se scire affirmat. Sed enim reliqua quæ præterdit scripturum deficit me charta: ad tantam papyri inopiam nos redegit rex Ægypto potitus. Vale et Antipatrum celeriter opera tua sublevatum ad nos remitte.

menus in commentarios rettulit exscripsitque Athenæus XI, p. 506. e. De singulis locis pauca dicenda. 1 Ἀντίπατρος videtur esse Alexandri successor, de quo Suidas : Ἀντίπατρος Ἰολάου, πόλεως δὲ Παλιούρας τῆς Μακεδονίας, στρατηγὸς Φιλίππου, εἶτα Ἀλεξάνδρου, καὶ διάδοχος βασιλείας, μαθητὴς Ἀριστοτέλους, κατέλιπεν ἐπιστολῶν σύγγραμμα ἐν βιβλίοις δυσί, καὶ ἱστορίαν, τὰς Παρδίκκου πράξεις Ἰλλυρικὰς κτλ. Cf. Fabric. Bibl. Græc. Vol. III pag. 465 ed. Harl. — 2 αὐτοῦ] correxit Allatius; codd. αὐτῶ. — 3 Sequitur censura quintæ orationis Isocrateæ, quam multis nominibus Speusippus reprehendit. — 4 χρῆ] quominus in χρῆν̄ mutes, obstat idem præsentis temporis usus in sequentibus. — 5 Ἡρακλῆς γὰρ, ὄντος κτλ.] Ita locum emendavit Hemsterhusius ad Schol. Aristoph. Plut. v. 1014, ubi hæc leguntur : ἐστὶ καὶ μικρὰ μυστήρια γινόμενα δι' Ἡρακλέα. Ἡρακλῆς γὰρ ἐπιστὰς ἤξιον μνεῖσθαι, ἔθος δὲ ἦν Ἀθηναίοις ξένον μὴ μνεῖν. Μὴ βουλόμενοι δὲ λῦσαι τὸ ἔθος μηδὲ ἀπῶσαι τὸν εὐεργέτην Ἡρακλέα, ἐπενόησαν μυστήρια εὐμετάδοτα. — 6 Πυλίου] Ita rescribendum esse docet Scholiastes Homeri ad Iliad. θ. 368 : ἦλθεν Ἡρακλῆς πρὸς Εὐμόλπον εἰς Ἐλευσίνα, βουλόμενος μυθηθῆναι ἦν δὲ οὐκ ἐξὸν ξένους τότε μνεῖσθαι· διὸ γίνεται Πυλίου θετοῦ υἱός, καὶ διαγενόμενος ἐμνεῖτο. Cf. Apollodorus II, 5, 12; codd. Πηλίου. — 7 ἡμῶν] Philippus, Alexandri pater, ab Hercule se oriundum ferebat. Vid. Theocrit. Idyll. XVII et Plutarchum in vit. Alexandri cap. 1. Quare aliorum codd. lectio ἡμῶν ferri non potest. — 8 τὰς Ἀλεξάνδρου] Vid. Herodot. IX, 44 et 45. — 9 Confundit tempora epistolæ auctor. Legatos enim non Xerxis, qui ei amicissimus erat, adeo ut ab rege Græciam occupante totam regionem inter Olympum et Hæmum montes interjectam dono acciperet, sed Darii Hystaspis ad patrem Amyntam, Macedonum regem, missos, qui terram et aquam poscerent, super vinum et epulas trucidavit Alexander. Testes sunt Herodotus lib. V cap. 17-21 et Justin. lib. VII, cap. 3. — 10 ἐπὶ τὴν ἡμέτεραν Ἡρακλείαν] scripsi; codd. ἐπὶ τὸ ἡμέτερον Ἡρακλείον. Est autem intelligenda urbs illa Phthiotidis prope sinum Maliacum et Thermopylas sita, quæ Ἡράκλεια Φθιώτιδος vel ἡ ἐν Τραχίνι vocari solet. Cf. Thucyd. III, 92 IV, 78; Strabo I p. 60; Ptolem. III, 13, 46; Hermippus apud Athen. XI p. 461. e. Cæterum ἡμέτεραν dicit, quia Græcorum erat colonia a Lacedæmoniiis ibi constituta. — 11 Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Ἀμόντου τῆν Θετταλῶν προδοσίαν] scripsi; codd. Ἀλεξάνδρου δὲ τὴν Ἀλέου καὶ Θετταλῶν προδοσίαν. Vid. Herod. VII, 172 seq. — 12 Δαμάστην] intelligit Damasten,

Dioxippi filium, historicum, memoratum a Dionysio Halicarnassensi de Thucydidis caractere Vol. VI pag. 818 ed. Reisk. Plutarcho in vita Camilli, Valerio Maximo lib. VIII cap. 13, aliis, de quo Suidas hæc tradit : Δαμάστης Σιγυεὺς ἀπὸ Σιγείου, γῆς τῆς Τρωάδος, Διωξίππου υἱὸς γεγονώς, πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν, σύγχρονος Ἡροδότου, τῶν παλαιτάτων ἱστορικός· γέγραφε περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γενομένων περὶ γονέων καὶ προγόνων, τῶν εἰς Ἰλιον στρατευσαμένων βιβλία δύο, ἐθνῶν κατάλογον καὶ πόλεων, περὶ ποιητῶν καὶ σοφιστῶν, καὶ ἄλλα συχνὰ γέγονε δὲ Ἑλληνικός μαθητής. Contemnitur a Strabone qui Eratosthenem reprehendit, quod illius et similibus scriptorum testimoniis sententiam suam confirmet. Strabonis verba sunt lib. I pag. 47 ed. Casaub. οὐδὲ τοῦτ' εὖ Ἐρατοσθένους, ὅτι ἀνδρῶν οὐκ ἀξίων μνήμης ἐπὶ πλεόν μέννηται, τὰ μὲν ἐλέγχων τὰ δὲ πιστεύων καὶ μάρτυσι χρώμενος αὐτοῖς, ὅσον Δαμάστη καὶ τοιούτοις ἄλλοις. x. t. λ. — 13 ἐκ τοῦ τῶν προγόνων ἐγκωμίου εὐνοῦς δεῖν ποιῆσαι τοὺς ἀκροατάς] scripsi; codd. ἐκ τῆς προγ... εὐνοῦς δεῖν προσεῖναι τοὺς ἀκροατάς. — 14 τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἐπὶ Μαρδονίου γεγενημένην] Vid. Herodot. IX, 44. — 15 περὶ] correxit Allatius; codd. παρὰ. — 16 τὰ παλαιότερα διαλεχθῆναι] posui; membranæ τὰ παλαιὰ διαλεχθῆναι. — 17 τὸ δέ, εὐθαλῶς, ὡς φησιν αὐτός, ἀνοῦσης τῆς διανοίας] spectat Isocratis verba orat. V, pag. 84 ed. Steph. ταῦτα δὲ διανοηθεῖς, καὶ νομίσας οὐδέποτε ἂν εὐρεθῆναι καλλίω ταύτης ὑπόθεσιν οὐδὲ κοινοτέραν οὐδὲ μᾶλλον ἔπασιν ἡμῖν συμπερούσαν, ἐπήρθην πάλιν γράψαι περὶ αὐτῆς, οὐκ ἄγνοῶν οὐδὲν τῶν περὶ ἑμαυτὸν, ἀλλ' εἰδὼς μὲν τὸν λόγον τοῦτον οὐ τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς δεόμενον, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀνοῦσαν τὴν ἀκμὴν ἔχοντος καὶ τὴν φύσιν πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντος. — 18 τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθη σε νομίσαιεν] emendavit Schæfer. libri τίς γὰρ ἂν οὕτως εὐήθης νομίσαιεν. — 19 ταῦτα μοι δοκεῖ (al. δοκῶ) φράσαιεν] verborum junctura nequaquam mendosa. Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 506. VI. Adde Krugerum ad Thucyd. I, 27, 2 et Lobeck. ad Phryp. p. 747 seqq. — 20 εὐαγγέλια] reposui; codd. εὐαγγελία. — 21 ὁ φέρων τὴν ἐπιστολήν] sequentia de Herculis rebus gestis et tyrannorum occisorum regnis, quæ frustra alibi quæras, ex Antipatri historici excerpta videntur. — 22 Νηλέα] Vid. Apollodor. Bibl. lib. II cap. 7, 3 et ibi Heynium p. 187. — 23 Συλέα] correxit Orellius; libri Δυλέα. — 24 Νέστοροι μὲν τῷ Νηλέως Μασσηνῶν] Rem narrat Philostratus in Heroicis pag. 696 ed. Olear. — 25 Δικαίω δὲ τῷ Συλέως ἀδελφῷ] correxit Orellius; libri Δικαίω δὲ τῷ Νηλέως ἀδελφῷ Cf. Conon. Narrat. XVII. — 26 Κρεσφόντην] scripsi; libri Κρε-

σφόντα. Vid. Pausan. lib. IV cap. III. — 27 Ἀμφικολίτην.] emendavit Schæfer; codd. Ἀμφικολίτην. — 28 ὠσαύτως] correxit Allatius; libri δ' αὐτως. — 29 Ἰπποκώοντα.] Vide Pausan. III, 15. Diodor. IV, 33. Apollodor. II, 7, 4 et III, 10, 5. — 30 Ἀλκυονία.] Cf. Apollodor. lib. I cap. VI, 1. — 31 Σίθωνι.] al. Σίθωνι, ut apud Parthen. ἔρωτ. καθ. cap. 6. Cf. Conon. Narrat. X. — 32 παρακαταθέσθαι.] i. e. ἐχειρισθῆναι. Vid. Matthiæ Gr. § 496. 8. — 33 ἐξαγγέλλει.] correxit Bremius; codd. ἐξαγγέλλειν. — 34 Πρωτείδας] scripsi; libri Πρωτίδας. — 35 Τρωῶλον καὶ Τηλέγονον.] Confudisse videtur Speusippus Tmolum, Lydorum regem, Omphales maritum, qui moriens uxori regnum reliquit, cum Polygono, Protei filio, ab Hercule cæso. Sic enim Apollodorus lib. II cap. V, 9 ἐκ Θάσου δὲ δρμηθεὶς (Ἡρακλῆς) ἐπὶ Τρωάδην, Πολύγονον καὶ Τηλέγονον, τοὺς Πρωτείως τοῦ Ποσειδῶνος υἱούς, παλαίειν προκαλουμένους, κατὰ τὴν πάλην ἀπέκτεινε. — 36 Λαδίκη δὲ καὶ Χαράττη] posui præunte Bremio; codd. Λαδίκη καὶ Χαράττη. — 37 ἐχειρήσειεν.] correxit Bremius; libri ἐχειρήσειεν. — 38 ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένοις] scripsi; codd. ἅπ' αὐτοῦ γιγνομένοις. — 39 ὀνομάτων φόρος] emendavit Valckenarius ad Eur. Phœn. v. 397 pag. 249. Vide eundem in Callimacheis p. 285; codd. ὀνομάτων φόρος. — 40 τίνα τρόπον πρῶτον οἱ Ἀμφικτύονες συνέστησαν.] Cf. Dionysius Halicarnassensis antiq. rom. lib. IV cap. 25 vol. II p. 702 ed. Reisk; Pausanias lib. II cap. VII, lib. X cap. VIII et alibi. — 41 Φλεγύαι μὲν ὑπὸ Ἀπολλωνος.] De Phlegysis pestilentia deletis vid. Pausan. lib. IX cap. 36. — 42 Δρύοπες δὲ ὑπὸ Ἡρακλέους.] cf. Apollodor. lib. II cap. VII, 7. — 43 Κρισσαῖοι δὲ ὑπὸ Ἀμφικτυόνων ἀνηρέθησαν.] Vide Strabonem lib. IX p. 416 seqq. ed. Casaub. — 44 καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων τὰς δύο Φωκίων ψήφους] scripsi cum Orellio; codd. καὶ λαβεῖν ἄθλον Πυθίους τῆς εἰς Δελφούς στρατείας παρὰ τῶν Ἀμφικτυόνων. Τὰς δὲ Φωκίων ψήφους. Hanc correctionem firmat Diodorus Siculus lib. XVI cap. 60 sic scribens: ἔδοξεν οὖν τοῖς συνέδροις μεταδοῦναι τῷ Φιλίππῳ καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτοῦ τῆς Ἀμφικτυονίας, καὶ δύο ψήφους ἔχειν, ἃς πρότερον οἱ καταπολεμηθέντες Φωκεῖς εἶχον, ubi vide Wesseling. — 45 ὣν δ' τὰ πολαιὰ καινῶς κτλ.] Ita Isocrates Paneg. p. 42. Carpit hoc dictum Longinus de sublimi dicendi genere cap. 38 ὁ γούνη Ἰσοκράτης, οὐκ οἶδ' ἔπος, παιδὸς πρᾶγμα ἔπαθεν, διὰ τὴν τοῦ πάντα ἀζητικῶς ἰθὺλαιν λέγειν φιλοτιμίαν. Ἔστι μὲν γὰρ ὑπόθεσις αὐτῷ τοῦ Πανηγυρικοῦ λόγου, ὅτι ἡ Ἀθηναίων πόλις ταῖς εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσίαις ὑπερβάλλει τὴν Λακεδαιμονίων. Ὁ δ' εὐ-

θὸς ἐν τῇ εἰσβολῇ ταῦτα τίθησιν. Ἐπειδ' οἱ λόγοι τοσαύτην ἔχουσι δύναμιν, ὥστ' οἶόν τ' εἶναι καὶ τὰ μεγάλα ταπεινὰ « ποιῆσαι, καὶ τοῖς μικροῖς περιθεῖναι μέγεθος, καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαίως διελεῖν. » Οὐκοῦν φησὶ τις, Ἰσοκράτης, οὕτως μέλλεις καὶ τὰ περὶ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων ἐναλλάττειν; Σχεδὸν γὰρ τὸ τῶν λόγων ἐγκώμιον ἀπιστίας τῆς καθ' αὐτοῦ τοῖς ἀκούουσι παράγγελμα καὶ προσίμιον ἐξέθηκε. — 46 Ἀλκιβιάδης μὲν γὰρ] Isocrates orat. V pag. 94 ed. Steph. σκέψαι δὲ πρῶτον τὰ περὶ Ἀλκιβιάδην· ἐκείνους γὰρ φυγὼν παρ' ἡμῶν κτλ. — 47 στάσει νικηθεὶς] reposuit Allatius; codd. στάσει ἐκνηθείς vel στάσει οἰκνηθείς. — 48 βραχὺν χρόνον ὑποχωρήσας] Isocrates in Archidamo pag. 125 παραπλήσια δὲ τούτοις Ἀμύντας ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς ἔπραξεν. Ἡττηθεὶς γὰρ ὑπὸ τῶν βαρβάρων τῶν προσοικούντων μάχῃ καὶ πάσης Μακεδονίας ἀποστρατηθεὶς τὸ μὲν πρῶτον ἐκλιπεῖν τὴν χώραν διενόηθη καὶ τὸ σῶμα διασώζειν, ἀκούσας δὲ τινος ἐπαινουῦτος τὸ πρὸς Διονύσιον ῥήθη, καὶ μεταγνοὺς ὥσπερ ἐκείνους, χωρὶν μικρὸν καταλασθῶν καὶ βοηθητῶν ἐνθένδε μεταπεμφθέντων ἐντὸς μὲν τριῶν μηνῶν κατέσχευε ἅπασαν Μακεδονίαν, τὸν δ' ἐπιλοιπον χρόνον βασιλεύων γῆρας τὸν βίον ἐτελεύτησεν. Cf. Diod. Sic. XV, 19. — 49 παρήνευκε δέ σοι καὶ τὴν Διονυσίου μοναρχίαν] Isocrates orat. V pag. 95 Διονύσιος τοίνυν (βούλομαι γὰρ ἐκ πολλῶν σε πεισθῆναι βραδίαν εἶναι τὴν πράξιν, ἐφ' ἣν σε τυγχάνω παρακαλῶν) πολλοστὸς ὢν Συρακούσιων καὶ τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπιθυμήσας μοναρχίας ἀλόγως καὶ μανικῶς, καὶ τολμησάσας ἅπαντα πράττειν τὰ φέροντα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτῆν, κατέσχε μὲν Συρακούσας, ἀπάσας δὲ τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις, ὅσαι περ ἦσαν Ἑλληνίδες, κατεστρέψατο, τηλικαύτην δὲ δύναμιν περιβάλετο καὶ πεζὴν καὶ ναυτικὴν, ὅσην οὐδεὶς ἀνὴρ τῶν πρὸ ἐκείνου γενομένων. — 50 προσήκειν οἰκεῖα καὶ γνώριμα τὰ παραδείγματα] Demosthenes orat. Olynth. II cap. 7 οὗ γὰρ ἄλλοτριος ὑμῖν χρωμένοις παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκελίου, ὃ ἀνδρὲς Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν ἐξεστὶ γενέσθαι. — 51 χαριέντως ἀμύνασθαι φησι τῶν μαθητῶν τοὺς ἐπιτιμῶντας] Isocrates orat. V pag. 85 ed. Steph. οὐκ ὀκνήσω δὲ πρὸς σὲ κατεῖπειν ἐφ' οἷς ἐλύπησάν τινές με τῶν πλησιασάντων ὀϊμαι γὰρ ἔσεσθαι τι προὔργου. Δηλώσαντος γὰρ μου πρὸς αὐτούς, ὅτι μέλλω σοι λόγον πέμπειν, οὐκ ἐπίδειξιν ποιησόμενον οὐδ' ἐγκωμιασόμενον τοὺς πολέμους τοὺς διὰ σοῦ γεγενημένους (ἕτεροι γὰρ τοῦτο ποιήσουσιν), ἀλλὰ πειρασόμενους σε προτρέπειν ἐπὶ πράξεις οἰκειοτέρας καὶ καλλίους καὶ μᾶλλον συμφερούσας ὧν νῦν τυγχάνεις προηρημένος, οὕτως ἐξεπλάγησαν, μὴ διὰ τὸ γῆρας ἐξεστηκὸς ᾧ τοῦ φρονεῖν, ὥστ' ἐτόλμησαν ἐπιπλήξαι μοι, πρότερον οὐκ εἰωθότες τοῦτο ποιεῖν, λέγοντες ὡς ἀτόπος καὶ λίαν ἀνοήτος ἐπιχει-

ρῶ πράγμασιν, ὅστις Φιλίππῳ συμβουλεύοντα λόγον μέλλεις πέμπειν. Idem paucis interjectis sic pergit : ταῦτ' ἀκούσας, ὡς μὲν τὸ πρῶτον ἐξεπλάγη, καὶ πάλιν ὡς ἀναλαβὼν ἑμαυτὸν ἀντίειπον πρὸς ἑκαστον τῶν βῆθέντων, παραλείψω, μὴ καὶ δόξω τισι λίαν ἀγαπῆν, εἰ χαριέντως αὐτοὺς ἡμυνάμην. Λυπήσας δ' οὖν μετρίως (ὡς ἑμαυτὸν ἐπειθον) τοὺς ἐπιπλήξαι μοι τολμήσαντας, τελευτῶν ὑπεσχόμεν μόνους αὐτοῖς τὸν λόγον τῶν ἐν τῇ πόλει δείξειν, καὶ ποιήσῃ οὐδὲν ἄλλο περὶ αὐτοῦ πλην ὅ, τι ἂν ἐκεῖνοις δόξῃ. Τούτων ἀκούσαντες ἀπῆλθον, οὐκ οἷδ' ὅπως τὴν διάνοιαν ἔχοντες. — 52 οἱ δὲ χειρωθέντες ὑπὸ τῶν αὐτῶν πλησιαζόντων ἀκμαζόντων τῆς βητορικῆς τῇ δυνάμει] scripsi ; codd. οἱ δὲ χειρωθέντες τῶν αὐτῶν πλησιαζόντων ἀκμαζόντες τῆς βητορικῆς τῇ δυνάμει. Spectavit autem Speusippus hunc Isocratis locum orat. V pag. 87 πλην οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὑστερον ἐπιτελεσθέντος τοῦ λόγου καὶ δειχθέντος αὐτοῖς τοσοῦτον μετέπεσον, ὥστ' ἠσχύνοντο μὲν ἐφ' οἷς ἔθρασύνοντο, μετέμελε δ' αὐτοῖς ἀπάντων τῶν εἰρημένων, ὠμολόγουν δὲ μηδενὸς πώποτε τοσοῦτον πράγματος διαμαρτεῖν, ἔσπευδον δὲ μᾶλλον ἢ ἐγὼ πεμφθῆναι σοι τὸν λόγον τοῦτον, ἔλεγον δ' ὡς ἐπιβρῶσιν οὐ μόνον σὲ καὶ τὴν πόλιν ἔξειν μοι χάριν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπαντας. — 53 Κυρηναίους μὲν ποιεῖ] Isocrates orat. V p. 83 ζητεῖν δὲ ἐκείνους τοὺς τόπους τοὺς πόβρω μὲν κειμένους τῶν ἀρχαίων δυναμένων, ἐγγυὸς δὲ τῶν δουλεύειν εἰθισμένων, εἰς οἷόν, περ Λακεδαιμόνιοι Κυρηναίους ἀπόκισαν. Nec dissentiunt hac de re ab Isocrate cæteri scriptores, qui Cyrenen Theræorum coloniam faciunt, et Battum Theræum conditorem ejus appellant. Fuerunt autem Theræi Lacedæmoniorum coloni. Vid. Herodot. IV, 147 seqq. Strabo XVII p. 837 ed. Casaub. Pausan. Lacon. cap. 14 ; Justin. XIII, 7 ; Solin cap. 27 ; Stephanus Byzantius v. Κυρήνη. Itaque Speusippus in eo reprehendit Isocratem, quod Cyrenen non a Theræis, sed a Lacedæmoniis conditam esse scripserit. At res eodem redit, siquidem veteres pro colonia majorem patriam interdum commemorant. — 54 τὸν δὲ Ποντικὸν μαθητὴν] Isocratem dicit Heracleensem vel Apolloniatem, qui Ponticus nominabatur, propterea quod tam Heraclea quam Apollonia in Ponto sita esset. De hoc Suidas : Ἴσοκράτης Ἀμύκλα τοῦ φιλοσόφου, Ἀπολλωνίας τῆς ἐν Πόντῳ, ἢ Ἡρακλείας, ὡς Καλλιμαχος ὁ ῥήτωρ, μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ μεγάλου Ἴσοκράτους, διακούσας δὲ καὶ Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου κτλ. Huic Apolloniatae Isocrati, Amyclæ filio, Isocratis Atheniensis discipulo et successori Suidas tri-

buit Παραίνεσιν πρὸς Δημόνικον, quæ vulgo Isocratis Atheniensis putatur. Vide Muretum var. lect. lib. I cap. 1, Fabricium Bibl. Gr. vol. II pag. 779 seq. ed. Harl. et Ruhnkenium in Hist. crit. orat. gr. p. 84. — 55 Θεόκομπον] De Theopompo consule Dionysium Halicarnassensem Epist. ad Pomp. cap. 6 ; Ciceronem de orat. II, 13, Brut. 56 ; Quintilianum Inst. X, 1 ; Photium et alios. — 56 περὶ δὲ Πλάτωνος βλασφημείν] Theopompum fuisse maledicum conviciatorem, adeo ut non modo Platonem, sed alios etiam mortales verborum contumeliis laceraret, multi annotarunt. Cf. Diog. Laërt. lib. III, 40 ; item Athenæus lib. VI p. 254. b. et aliis locis. — 57 Περδίκκα] scripsi ; codd. Περδίκκα. — 59 εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου] Pseudoplutarchus in vita X oratorum : ἀκραταὶ δὲ αὐτοῦ ἐγένοντο εἰς ἑκατόν, ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, σὺν ᾧ καὶ πολλὰς πόλεις ἐπῆλθε συντιθεὶς τὰς πρὸς Ἀθηναίους ὑπὸ Τιμοθέου πεμπομένας ἐπιστολάς, ὅθεν ἔδωρῆσατο αὐτῷ τάλαντον τῶν ἀπὸ Σάμου περιγενομένων. — 60 ὥσπερ ἀγνοῶν ἢ φθνοῶν] scripsi ; codd. ὥσπερ ἐκίων, ἢ φθνοῶν. — 61 τῶν ὁμῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν] reposui ; codd. τῶν ὁμῶν ὑπαρχόντων. — 62 ὑστερον ἐπώλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ] Neque hoc fecisse se diffitetur Isocrates orat. V pag. 98 καὶ μὴ θαυμάσης, ἅπερ ἐπέστειλα καὶ πρὸς Διονύσιον τὴν τυραννίδα κτησάμενον, εἰ μήτε στρατηγὸς ὦν, μήτε ῥήτωρ, μήτε ἄλλως δυνάστης θρασυτέρῳ σοι διελεγεμαι τῶν ἄλλων. — 63 βυβλίον] scripsi ; codd. βιβλίον. — 64 λόγον ὑπὲρ τῆς Ἡρακλέους ἀθανασίας] Isocrates orat. V pag. 89 τὴν δὲ πόλιν τὴν ὑμετέραν φασίν, οἷς περὶ τῶν παλαιῶν πιστεύομεν, Ἡρακλεῖ μὲν αἰτίαν γενέσθαι τῆς ἀθανασίας (ὅν δὲ τρόπον, σοὶ μὲν αὐθις πυθέσθαι βῆδον, ἐμοὶ δὲ νῦν εἰπεῖν οὐ καιρός), τοῖς δὲ παισὶ τοῖς ἐκείνου τῆς σωτηρίας. — 65 διὰ τὴν ἡλικίαν ἠμολογῶν] cf. Isocrat. orat. V init. — 66 ἀναγνοῦς ὁ Ποντικὸς] correxit Ruhnkenius Hist. crit. orat. Gr. p. 85. — 67 γράφοντα] scripsi ; libri γράφοντα. — 68 βυβλίον reposui ; codices βιβλίον. — 69 βασιλεὺς Αἰγυπτῶν λαβῶν] Artaxerxes Ochus. Vid. Diodor. Sicul. lib. XVI cap. 51

188. Σπεύσιππος Φιλίππῳ.

Περδίκκας ἂ μὲν ἐνδεδεῖχθαι μοι δοκεῖ περὶ πολλοῦ ποιούμενος κατὰ τὸν Ἡσίοδον τὰ ἡμίσεια ἅπαντων κεκτησθαι, νομίζων τὰ τε χρήματα καὶ διὰ τύχην ἂν τινα πολλὰ κτήσασθαι ὁ τῶν βελτίστων εἶναι. Σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφὰ ἂ τοῖς παρ' ἐκείνου ὑπηργγμένοις πράττειν, ὅπως ἂν δοκῆς καὶ τὸ ἦθος ἀδελφὸς εἶναι τοῦ

188. Speusippus Philippo.

Perdiccas mihi videtur ostendisse, magni se æstimare

de Hesiodi sententia omnium divitiarum partis possessionem existimans tam divitias quam multas res casu

περὶ σὲ διανοηθέντος τοιαῦτα °. Νόμιζε δὲ πάντας προσέχειν σοὶ τὸν νοῦν, καὶ σκοπεῖν ἴ ποῖός τε ἔσῃ πρὸς τὸν ἀδελφόν, καὶ τοὺς μὲν βελτίστους ἀγωνίζῃν, βουλομένους καὶ ἐξισοῦσθαι σε τῇ τοῦ ἀδελφοῦ ἐπιεικειᾷ, καὶ ὑπερβάλλειν, τοὺς δὲ φαύλους φθονοῦντας ἡδέως ἂν τι ἰδεῖν περὶ ὑμᾶς γενόμενον πλημμελές. Οὐδὲ δεῖ νομίσαντα πολεμίους εἶναι μετὰ τῶν βελτίστων ἀγωνίζεσθαι ὡς αὐτὸν ὄντα ° ἕνα τούτων. Δοκεῖ γάρ μοι οὐ μόνον ἀμιλλητέον εἶναι πρὸς τὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἔργα, ἀ ἐκείνω ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πέπρακται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς σὰς ° εὐεργεσίας, ὅπως μὴ καταδεέστεραι αἰ παρὰ σοῦ πρὸς ἐκείνον γίνωνται ἰ. Περὶ πλείστου δὲ δεῖ σε ποιῆσαι σώφρονά τε εἶναι, καὶ κατήκοον τοῦ ἀδελφοῦ, ὄντος περὶ σὲ οἶός περ νῦν ἔστιν. Ἐβ-βωσο.

(Epistola hæc omissio auctoris nomine simpliciter Φιλίππῳ inscripta, quæ inter Socraticas trigesima prima est, exstat apud Orellium l. c. pag. 39 seq. Eam autem cum Orellio præf. p. VII ad Speusippum auctorem referre non dubitamus. Pauca hic annotanda ° : Περδίκκας] scripsi; codd. Περδίκας. — ° τὰ ἡμίσηα πάντων κεκτήσθαι] Spectavit Hesiodi illud Op. et D. v. 40 νήπιοι, οὐδ' ἴσασιν ὅσων πλέον ἤμισυ παντός, cujus vim sic explicat Plato de legg. III p. 690. e. ἄρ' οὐκ ἀγνοήσαντες τὸν Ἡσίοδον ὀρθότατα λέγοντα, ὡς τὸ ἤμισυ τοῦ παντός πολλαῖς ἐστὶ πλείων; ὁπότεν ἦ τὸ μὲν βλον λαμβάνειν ζημιώδες, τὸ δ' ἤμισυ, μέτριον, τότε τὸ μέτριον τοῦ ἀμέτρου πλέον ἡγήσατο, ἀμεινον δὲ χείρονος. — ° κτήσασθαι οὐ τῶν βελτίστων] scripsi cum Allatio; libri κτήσασθαι τῶν βελτίστων. — ° σοὶ δὲ ἔστιν ἀδελφά] reposui cum Orellio; codd. σοὶ δὲ ὅτι ἔστιν ἀδελφά. — ° τοῦ περὶ σὲ διανοηθέντος] scripsi cum Bremio; codd. τοῦ περὶ σὲ οὐ διανοηθέντος — ° σκοπεῖν] correxi; codd. ποιεῖν. — ° ὡς αὐτὸν ὄντα] posui cum Allatio; codd. αὐτὸν ὄντα. — ° τὰς σὰς εὐεργεσίας] scripsi cum parte membranarum; alii codd. habent τὰς εὐεργεσίας. — ἰ γίνωνται] posui; codd. γίνονται.

189. Σπεύσιππος Ξενοκράτει.

Ἐνόμιζον ἐπιτήθειον εἶναι μοι μηδὲν πῶν καλῶς ἐχόντων παραλιπεῖν, καὶ διὰ τὴν Πλάτωνος ἐντολήν, καὶ διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐμοὶ καὶ σοὶ φιλίαν. Καὶ δὴ ὦμην ° δεῖν γράψαι πρὸς σέ, ὡς διακαίμενος τυγχάνω τὸ σωματίον, καὶ διότι νομίζω παραγενόμενον σε εἰς Ἀκαδημίαν ° συνέχειν τὸν περίπατον °. Ταῦτα δὲ ὡς δίκαιά ἐστι καὶ καλῶς ἐχόντα, πειράσομαι σοὶ φράζειν. Πλάτων, καθάπερ καὶ σὺ οἶσθα, καὶ ἐν οὐ τῇ τυχούσῃ τιμῇ ° τὴν ἐν Ἀκαδημίᾳ διατριβὴν ἔγεν, νομίζων εἶναι τι καὶ πρὸς δόξαν ὀρθήν, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὴν ὑστερον παρ' ἀνθρώποις μείαν ἐσομένην. Καὶ τούτων ὁσῶς ἐχόντων, διότι σε περὶ πλείονος ποιούμενος ἐτύγγανε, τελευταῖον τὸν βίον ἐμαρτύρησεν. Ἐπέσκηψε γὰρ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς οικείοις, ἂν τι πάθης, πρὸς ἑαυτὸν θεῖναι σε, νομίσας οὐκ ἀπαλλαγῆσεσθαι σε τὸ παράπαν ἐξ Ἀκαδημίας. Διὸ δὴ καὶ μάλιστα μοι φαίνεται σοὶ προσήκον εἶναι καὶ ζῶντα καὶ τεθνηκότα Πλάτωνος τιμᾶν. Θεῶν γὰρ δὴ καὶ γονέων καὶ ἐπιστολῶν ποιητέον ἐπιμέλειαν τὸν χαρίεντα. Οἰκαιοτάτη δὲ τοῖς εἰρημνοῖς εὐρίσκοιτο ἂν οὐσα ἢ Πλάτωνος συνουσία πρὸς τοὺς συνόντας. Τῶν μὲν γὰρ ὡς γενήσας, τῶν δὲ ὡς εὐεργέτης ἐπεμελεῖτο, κοινή δὲ πρὸς ἅπαντας θεοῦ τάξιν εἶχεν. Συμβουλευῶ δὲ καλὸν ἡγούμενος καὶ δίκαιον εἶναι χάριν ἀποδιδόναι σε Πλάτωνι πασῶν μεγίστην, κακείνω μάλιστα ἀρμόζουσαν ἀποδοῆς ἔ' ἂν °, εἰ παραγενόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγοις συνέχοις ἰ. Σοφία γὰρ ἀληθῆς λέγοιτο ἂν ἰνδικος βεβαιότης καὶ πιστότης °. Προσῆκει δὲ ἡμᾶς ἐν τούτοις πολὺ πῶν πολλῶν ἀνθρώπων ° διαφέρειν. Σὺ δὲ καὶ δοκεῖς πλέον τοῦ προσήκοντος ἐπιμελεῖς εἶναι.

(Epistola hæc, incerto auctore vulgata ab Orellio l. c. pag. 40-41, inter Socraticas trigesima secunda est. Hanc æque ac sequentem Speusippi esse ad Xenocratem datam ex Diogenis Laertii verbis in ejus vita recte collegit Allatius. Namque ille lib. IV, 3 ait : ἤδη δὲ ὑπὸ παραλύσεως καὶ τὸ σῶμα διέφθαρτο, καὶ πρὸς Ξενοκράτην διεπέμπετο, παρακαλῶν αὐτὸν ἔλθειν, καὶ τὴν

oblatus sibi parare optimorum hominum non esse. Tibi vero licet similia illius inceptis facinora facere, ut videaris moribus etiam ejus esse frater, qui tam fraterne de te cogitavit. Velim autem tibi ita persuadeas, omnes te diligenter attendere et observare, qualem te fratri præstaturus sis, et optimos quidem animo angi, quum cupiant te fratris incontinentiam adæquare vel superare, pessimos autem invidia adductos libenter aliquid in conversatione vestra delinqui visuros esse. Quibus tanquam hostibus abjectis, te cum optimis tanquam unum ex illis honesto benevolentis certamine certare oportet. Videtur enim mihi cum fratre non solum de factis, quæ ille pro republica gessit, sed etiam de mutuis beneficiis contendendum

esse, ne tua illorum magnitudine obruantur. Verum id maxime curare debes, ut prudens sis, et fratri tuo, quoad talem se tibi præbebit, qualem nunc se præbet, obtemperes. Vale.

189. Speusippus Xenocrati.

Existimabam mihi consentaneum esse, nihil eorum quæ bona forent silentio præterire, cum ob Platonis mandata, tum ob mutui nostri amoris vinculum. Ideo mihi visum est ad te epistolam dare, qua de corpusculi mei infirmitate te certiolem facerem, et quod puto, si modo in Academiam adveneris, fore ut Peripateticorum licentiam comprimas. Hæc autem justa et honesta esse, te docere conabor. Plato, ut et tu probe scis, plurimum

σχολὴν διαδέξασθαι. Quare nos quoque utramque epistolam Speusippo attribuimus. De singulis locis pauca monenda. Scripsi : ^a καὶ δὴ φῆμην] cum Bremio; codd. καὶ τοὶ φῆμην. — ^b Ἀκαδημίαν] cum codd. quamvis alii ubique vel Ἀκαδημίαν vel Ἀκαδημίαν scribendum censeant. Vid. Buttmann. Gramm. Græc. tom. II p. 382 seq. — ^c συνέγειν τὸν περίπατον] De simulatibus quas Plato cum Aristotele habuisse dicitur vide Ælian. var. hist. lib. III cap. 19. — ^d ἐν οὐ τῇ τυχοῦσῃ τιμῇ] libri ἐν τῇ τυχοῦσῃ τιμῇ. Sed requiritur negatio. Cf. Viger. de Gr. dict. id. p. 364 ed Herm. — ^e ἀποδοῆς δ' ἄν] libri ἀποδοῆς δ' ἄν. — ^f εἰ παραγεγόμενος εἰς Ἀκαδημίαν τὸν περίπατον τοῖς σοῖς λόγοις συνέχοις] codd. mendose εἰ παραγεγόμενος Ἀκαδημίαν καθηπεριπε. — ^g πιστότης] cum Bremio; codd. πιστός. — ^h τῶν πολλῶν ἀνθρώπων] cum eodem; codd. τῶν ἀνθρώπων.

190. Σπεύσιππος Ξενοκράτης.

Ἔδοξέ μοι γράψαι πρὸς σέ ἐπιστολὴν περὶ τῶν συμβεβηκότων κατὰ τὸ σωματίον ^a. Οὐ γὰρ μετρίως ἐκλελοίπασιν αἱ δυνάμεις τῶν μερῶν ἁπάντων, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι ^b. κατὰ τύχην δέ τινα ἢ γλῶττα καὶ τὰ περὶ τὴν κεφαλὴν μεμῆνηκεν, εἰ μὴ καὶ διὰ τὸ κεχαρισμένον καὶ διὰ τὸ θεϊοτάτον εἶναι. Πάνυ μὲν οὖν ἐβουλόμην παρῆναι σε· εὖ δὲ ποιήσεις καὶ νῦν παραγεγόμενος. Καὶ γὰρ τῶν περὶ ἐμὲ προσήτη κατὰ τρόπον, ὡς ἐγὼ εὖ οἶδα, καὶ τῶν ἐν τῷ περιπάτῳ ἐπιμελήσῃ προσηκόντως.

(Epistola hæc, incerto auctore edita ab Orel-lio l. c. pag. 41, inter Socraticas trigesima tertia est. Eam vero justis de causis Speusippo

attribuimus. Vide quæ diximus ad præcedentem epistolam. Pauca de lectionis varietate aliisque rebus monenda. Scripsi : ^a κατὰ τὸ σωματίον] ex uno codice; al. περὶ τὸ σωματίον. — ^b ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν ἐμὲ δύνασθαι] codd. ὥστε μηδὲν αὐτοῖς ἐνεργεῖν δύνασθαι. — ^c διὰ τὸ θεϊοτάτον εἶναι] Plato Tim. p. 44 τὰς μὲν δὴ θείας περιόδους δύο οὐσας, τὸ τοῦ παντὸς σχῆμα ἀπομιμησάμενοι περιφερῆς ὄν, εἰς σφαιροειδὲς σῶμα ἐνέδησαν, τοῦτο δὲ νῦν κεφαλὴν ἐπονομάζομεν, δὲ θεϊοτάτον τ' ἐστὶ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων δεσποτοῦν· ᾧ καὶ πᾶν τὸ σῶμα παρέδοσαν ὑπερσεῖαν αὐτῷ ζυναθροῖσαντες θεοί, κατανοήσαντες ὅτι πασῶν ὄσαι κινήσεις ἴσονται μετέγοι. Hinc Alcinous cap. 23 ὡς ἂν δὲ μὴ τῆς φλυαρίας τῆς θνητῆς ἀναπιμπλάμενον ἦ τὸ θεῖον αὐτῆς καὶ ἀθάνατον, κατῶκισαν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς οἴον ἀκροπόλεως ἄρχον καὶ βασιλεῦον ἀποφῆναντες, οἰκισίν τε ἀπνεύει-μαντες αὐτῷ τὴν κεφαλὴν σχῆμα ἔχουσαν μιμούμενον τὸ τοῦ παντὸς.

191. Ἐκ τῆς Σπεύσιππου πρὸς Δίωνα ἐπιστολῆς.

Ἐγραψε δὲ καὶ Σπεύσιππος αὐτῷ, μὴ μέγα φρονεῖν, εἰ πολὺς περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶν ἐν παιδαρίοις καὶ γυναίοις, ἀλλ' ὀρθῶν, ὅπως οἰοίτητι καὶ δικαιοσύνη καὶ νόμοις ἀρίστοις κοσμήσας Σικελίαν, εὐκλεῆ θῆσει τὴν ἀκαδημίαν.

(Plutarchus de adul. et amic. discrim. cap. 43 vol. VII pag. 224 seq. ed. Hutten. τοιαῦτα τὰ Κύρου πρὸς Κυμαζάρην, καὶ τὰ πρὸς Δίωνα Πλάτωνος ὅτε λαμπρότατος ἦν, καὶ πάντας εἰς ἑαυτὸν ἀνθρώ-πους ἐπέστρεψε, διὰ τὸ κάλλος τῶν πράξεων καὶ τὸ μέγεθος, παρακελευομένου φυλάττεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν αὐθαδείαν, ὡς ἐρημία ζήνοικον. Ἐγραψε δὲ καὶ

etiam faciebat sermones in Academia habitos, ratus eos multum valere ad veram gloriam, et ad proprium vitæ genus et ad futuram apud posteros memoriam. Quæ quum ita essent, se tuam virtutem magni aestimasse vita excedens testimonio suo probavit. Omnibus enim nobis familiaribus præcepit, si quid tibi accidisset, ut te iuxta ipsum poneremus, nequaquam te ab Academia se-junctum iri arbitratus. Quapropter mihi vel maxime videtur te decere, Platonem tum vivum tum mortuum honore afficere. Quippe hominem politum convenit curam agere deorum et parentum eorumque quæ morientes ipsi mandant. Ex iis quæ dicta sunt facile intelligitur, arctissimum fuisse necessitudinis vinculum, quo Plato cum sodalibus junctus erat. Nam quorundam rebus tanquam pater consulebat, aliorum salutem velut bene de iis meritis prospiciebat, in universum autem omnibus dei loco erat. Itaque bonum et æquum censens, ut Platoni gratiam omnium maximam ac tali viro debitam referas, tibi auctor sum; referas vero, si in Academiam adveneris tuisque verbis Peripateticorum licentiam compresseris. Vera enim sapientia dicitur

justa firmitas et fides. Nostrum autem officium est, in his rebus hominum vulgo multum antecellere. Tu vero etiam ultra modum mihi videris esse diligens.

190. Speusippus Xenocrati.

Placuit mihi ut te litteris edoceram de iis quæ in corpusculum meum invaserunt. Neque enim modice defecerunt membrorum omnium vires, sed ita ut nihil iis proficere possim; sed casu lingua et caput intacta permanserunt, nisi id propterea contigit, quod et gratissimæ sunt corporis partes et prorsus divinæ. Omnino igitur te adesse volebam; bene autem feceris, si vel nunc adveneris. Rebus enim meis, ut probe scio, decenter præeris, atque ut par est observabis quomodo Peripatetici se gerant, curabisque, ne quid Academia detrimenti capiat.

191. E Speusippi epistola ad Dionem data.

Scripsit etiam Speusippus ad illum, non debere eum superbire, quod multus de ipso sermo esset apud pueros et mulierculas, sed providere, ut sanctimonia justitiaque et optimis legibus temperata Sicilia, academi- am illustraret.

Σπεύσιππος κτλ. Quum Speusippus Platonis scholam primo Olympiadis 108 anno regendam susceperit, Dio autem Syracusas quarto Olympiadis 105 anno in libertatem vindicaverit, et quarto anno post, Olympiade 106 exeunte, interfectus fuerit : necesse est, epistolam hanc vivo adhuc Platone a Speusippo ad Dionem datam fuisse. Cæterum scripsi εἰ πολλὸς περὶ αὐτοῦ λόγος, quum in membranis tantum legatur εἰ πολλὸς αὐτοῦ λόγος.)

192. Οὗτος δ' ἐστὶ Πλάτων, ὃν Σπεύσιππὸς φησὶ φίλατον ὄντα Ἀρχελαῶ, Φιλίππῳ τῆς βασιλείας αἴτιον γενέσθαι. Γράφει γοῦν Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτως « Σπεύσιππος πυνθανόμενος Φιλίππον βλασφημεῖν περὶ Πλάτωνος εἰς ἐπιστολὴν ἐγράψε τι τοιοῦτον, ὥσπερ ἀγνοοῦντας τοὺς ἀνθρώπους ὅτι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας Φιλίππος διὰ Πλάτωνος ἔσχεν. Εὐφραίων γὰρ ἀπέστειλε τὸν Ὁρείτην πρὸς Περδίκκην Πλάτων, ὃς ἐπεισεν ἀπομνησθεῖν τινὰ χῶραν Φιλίππῳ. Διατρέφων δ' ἐνταῦθα δύναμιν, ὃς ἀπίθανε Περδίκκας, εἰς ἐτοίμου δυνάμεως ὑπαρχούσης, ἐπέπεσε τοῖς πράγμασι. » Τοῦτο δ' εἶπερ οὕτως ἀληθείας ἔχει, θεὸς ἂν εἰδείη.

(Athenæus lib. XI p. 506. e.)

193. Σπεύσιππος γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κλεοφῶντα πρώτῳ τὰ ὅμοια τῷ Πλάτωνι εἶκοι διὰ τούτου γράφειν· εἰ γὰρ ἡ βασιλεία σπουδαῖον, ὃ τε σοφὸς μόνος βασιλεὺς καὶ ἀρχὼν· ὁ νόμος, λόγος ὢν ὀρθός, σπουδαῖος ἔστι καὶ ἔστιν.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 367 a. ed. Sylburg.)

194. Σπεύσιππὸς τε, ὁ Πλάτωνος ἀδελφιδεὺς, τὴν εὐδαιμονίαν φησὶν ἔξιν εἶναι τελείαν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν, ἢ ἔξιν ἀγαθῶν· ἧς δὴ καταστάσεως ἀπαντας μὲν ἀνθρώπους ὄρεξιν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ τοὺς ἀγαθοὺς τῆς ἀσχλησίας. Ἐἴεν δ' ἂν αἱ ἀρεταὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεργαστικάαι.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 418. d. Sententia hæc est. Si quis beatus esse

velit, eum naturæ congruenter vivere oportet. Quodsi ad talem vitam et virtutes adjecerit, beatus fiet.)

196. Πιθανώτερον δ' εἰκόασιν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, τιθέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἐν οἷς δὴ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθήσαι δοκεῖ.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 p. 1096. B. ed. Bekker. Sumebant Pythagorei decem esse rerum principia, quibus opposita decem altera ex parte responderent, ita ut duplex inde principiorum ordo sive συστοιχία oriretur. Qua de re sic Aristoteles Metaph. I, 5 : ἕτεροι δὲ τῶν αὐτῶν τούτων τὰς ἀρχὰς δέκα λέγουσιν εἶναι τὰς κατὰ συστοιχίαν λεγομένας, πέρας καὶ ἀπειρον, περιττὸν καὶ ἀρτιον, ἐν καὶ πλῆθος, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, ἄββεν καὶ θῆλυ, ἡραμοῦν καὶ κινούμενον, εὐθὺ καὶ καμπύλον, φῶς καὶ σκότος, ἀγαθὸν καὶ κακόν, τετράγωνον καὶ ἑτερόμηκες. Propius autem ad verum Pythagoreorum opinionem accedere judicat Stagiritis, quod speciem boni non separatam a cæteris omnibus elementis sive principiis esse voluerint, sed cum illis conjunctam, utpote eodem in ordine locatam. Nimirum quamvis Pythagorei et ipsi unitatem suo bono tribuerent : unum enim est in eodem ordine, quo bonum; tamen boni notionem non habebant a reliquis bonis secretam, quum omnia ejusdem ordinis principia ad bonum pertinerent. Quid? quod omnino principia Pythagorei non, ut Plato, sola mente intelligi, sed sensibus percipi posse censuerunt. Vid. Metaph. I, 6. Placet igitur Pythagoreis, bonum non esse rem solam per se, sed rerum multitudinem ejus unitate contineri. Quocirca Pythagoreorum dogma Speusippo probatum Platonis decreto anteponit Aristoteles, quia omnia bona ad unum bonum, quod est in rebus humanis referebant, non ad unam illam boni speciem, quæ ab omni concrezione mortali segregata est.)

192. Hic ille est Plato, quem Archelai amicisimum fuisse narrat Speusippus, atque idcirco Philippo causam regni occupandi attulisse. Sic igitur Carystius Pergamensis in commentariis historicis scribit : « quum Speusippus Philippum Platoni obtreectare audivisset, tale quid, quasi ignorantibus hominibus Philippum Platonis beneficio ad regnum pervenisse, in epistola scripsit. Plato enim Euphræum Orilanum ad Perdiccam misit, qui ei persuasit, ut regionem quandam Philippo assignaret. Qui quum ibi exercitum aluisset, post Perdiccæ obitum copiis paratis rerum politus est. » Quod quam vere dictum sit, deus noverit.

193. Speusippus enim in primo adversus Cleophontem

videtur dicere similia Platoni, sic scribens : si enim regnum res bona est, et sapiens solus est rex et princeps. lex quum sit recta ratio, bona fuerit. Quæ quidem ita se habent.

194. Et Speusippus, Platonis ex sorore nepos, ait beatitudinem esse plenam eorum quæ naturæ consentanea sunt cognitionem, aut habitum bonorum; quem statum omnes quidem homines appetere, tendere autem bonos ad molestiæ vacuitatem. Virtutes vero felicitatem effecerint.

195. Probabilius autem de eo Pythagorei dicere videntur, quum unum in bonorum numero reponant; quos et Speusippus videtur esse secutus.

196. Ἀλλὰ μὴν οἷα καὶ ἡ λύπη κακόν, ὁμολογεῖται, καὶ φευκτόν· ἡ μὲν γὰρ ἀπλῶς κακόν, ἡ δὲ τῷ πᾶσι ἐμποδιστικὴ. Τῷ δὲ φευκτῷ τὸ ἐναντίον ἢ φευκτόν τε καὶ κακόν, ἀγαθόν. Ἀνάγκη οὖν τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. Ὡς γὰρ Σπεύσιππος εἶπεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις ὥσπερ τὸ μείζον τῷ ἐλάττωι καὶ τῷ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅπερ κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν.

(Aristoteles Ethic. Nicomach. lib. VII cap. 14 pag. 1153. B. ed. Bekker. Cf. Eudem. VI, 13. Speusippus ait, voluptatem, etsi oppositam dolori qui sit malum, ideo tamen non esse bonum; nam sicut voluptas et dolor opposita sint bono, ita et majus et minus opposita esse æquali: non tamen majus, oppositum minori quod sit inæquale, per se jam æquale fieri. Hanc solutionem Aristoteles non admittit, quia sequeretur, voluptatem esse malum, quum voluptas et dolor bono sint opposita. Sic Aspasius et alter interpres græcus locum acceperunt. Huc accedit Gellii auctoritas, qui Noct. Attic. IX, 5 ita scribit « Speusippus vetusque omnis Academia voluptatem et dolorem duo mala esse dicunt opposita inter sese, bonum tamen esse quod utriusque medium foret. » Ubi apparet voluptatem hilarem animi corporisque affectionem appellari, contra dolorem utriusque cruciatum intelligi, quorum medium statuunt firmam corporis constitutionem, quam Galenus lib. I de morb. cogn. sanitatem definit. Cæterum in verbis Aristoteleis φαίη non refertur ad Speusippum, sed cum interpretibus græcis subaudito pronomine τις explicandum est.)

197. Σπεύσιππος δὲ καὶ πλείους οὐσίας ἀπὸ τοῦ ἐνός ἀρξάμενος, καὶ ἀρχὰς ἐκάστης οὐσίας, ἄλλην μὲν ἀριθμῶν, ἄλλην δὲ μεγεθῶν, ἔπειτα ψυχῆς καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὰς οὐσίας.

(Aristoteles Metaph. VI, 2 pag. 1028. B. ed. Bekker. Constat Platonem omnem rerum varietatem in tria genera digessisse, quorum unum ideas, aliud formas geometricas cum numeris, tertium res sensibus subjectas complectitur. Hæc ita videtur auxisse Speusippum, ut quæ ei-

dem generi subesse voluerat Plato, velut formas geometricas cum numeris, ea non solum aliter divisa novis generibus illustraret et partibus distribueret, sed suum cuique generi etiam principium statueret. Sic enim græci explicatores Aristotelis locum intellexerunt, e quibus Alexander Aphrodisiensis pag. 428 ed. Bonitz. ait: Σπεύσιππος δὲ ὁ τοῦτου μαθητῆς καὶ πλείω τῶν τριῶν ἔλεγεν εἶναι τὰς οὐσίας τὰς νοητάς, πρώτην μὲν τοῦ αὐτοῦ, ἄλλην δὲ τὴν τῶν ἀριθμῶν ἀρχήν, ἄλλην τὴν τῶν μεγεθῶν, καὶ ἄλλην τὴν τῆς ψυχῆς καὶ οὐτως ἐπεκτείνει εἰς πλῆθος τὰ γένη τῶν οὐσιῶν. In eandem sententiam Asclepius Scholl. Arist. pag. 740. a. ed. Brandis ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ξενοκράτη. Καὶ ὁ μὲν Σπεύσιππος πολλάς ἔλεγεν εἶναι οὐσίας· ἄλλην γὰρ ἔλεγεν εἶναι μεγεθῶν καὶ ἄλλην ἀριθμῶν καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὁμοίων, καὶ πάλιν ἄλλην οὐσίαν νοῦ, καὶ ἄλλην ψυχῆς, καὶ ἄλλην σημείου, καὶ ἄλλην γραμμῆς, καὶ ἄλλην ἐπιφανείας.)

198. Ὅσοι δὲ ὑπολαμβάνουσιν, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Σπεύσιππος, τὸ κάλλιστον καὶ ἀριστον μὴ ἐν ἀρχῇ εἶναι, διὰ τὸ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων τὰς ἀρχὰς αἰτία μὲν εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τέλειον ἐν τοῖς ἐκ τούτων, οὐκ ὀρθῶς οἴονται.

(Aristoteles Metaph. XI, 7 pag. 1072. B. ed. Bekker. Docuit Aristoteles deum æternum et optimum hujus universitatis esse principium. Quo posito atque concesso reprehendit tum Pythagoricum tum Speusippum, quod bonitatem et pulchritudinem a principio rerum segregandam et ad earum finem transferendam esse existimarint. Quippe illi in fraudem inciderunt singularum rerum consideratione decepti, quarum initia ac semina manca quidem atque imperfecta sunt, sed repetenda tamen e causis antecedentibus iisque perfectis. Qua de re sic disserit Alexander Aphrodisiensis pag. 674 ed. Bonitz: δεῖξαις οἷα ὁ θεὸς ἢ πρώτη ἀρχὴ ζῴων ἀίδιον καὶ ἀριστόν ἐστιν, αἰτιᾶται τοὺς Πυθαγορείους καὶ Σπεύσιππον εἰπόντας οἷα τὸ κάλλιστον καὶ ἀριστόν οὐκ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ δυνατόν λέγειν τὴν ἀρχὴν ἀριστόν, διότι τὸ σπέρμα καὶ τὸ καταμήνιον ἀρχαὶ μὲν εἰσι τῶν ζῴων καὶ οὐκ εἰσὶν ἀριστα, ἀλλ' ἐστὶ μέλλον ἀριστόν τὸ ἐκ τοῦ

196. Enimvero inter omnes constat malum esse dolorem ac fugiendum: alius enim omnino malum est, alius eo quod quodammodo impedimento est. Rei autem fugiendæ, quatenus fugienda et mala est, contrarium est bonum. Necessario igitur bonum quoddam est voluptas. Neque enim ea qua utebatur Speusippus, solutio quadrat: quemadmodum majus minori et æquali contrarium est, sic voluptati duo esse contraria, et dolorem et id quod medium est; non enim quisquam dixerit voluptatem idem esse quod aliquod malum.

197. Speusippus vero etiam plures naturas ab uno orsus constituit, et principia uniuscujusque naturæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animi; atque hoc quidem modo extendit naturas.

198. Quicumque vero ut Pythagorici et Speusippus putant, pulcherrimum et optimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque et animalium initia causæ quidem sint. bonum vero et perfectum in iis quæ ex his orta sunt, reperiatur, non recte putant.

σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου γεγονός. Οὐκ ὀρθῶς οὖν, φησίν, ὁλοῦνται ὅτι τὸ σπέρμα τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ καταμηνίον εἰσὶν ἀρχαί, ἀλλ' ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, ὅτινες πρὸς τῷ τέλει οὖν εἶναι καὶ πρότεροί εἰσι τοῦ σπέρματος καὶ τοῦ καταμηνίου ὥστε πρότερός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ σπέρματος, οὐχ ὁ ἐκ τοῦ σπέρματος γεγονός, ἀλλ' ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὸ σπέρμα. Καὶ συμπεραίνεται λέγων· ὅτι μὲν οὖν ἔστιν οὐσία αἰδίου καὶ κερωρισμένη καὶ ἄλλη τῶν αἰσθητῶν, ὁπῶλον. Δέδεικται δὲ καὶ ἐν τῷ Θ τῆς Φυσικῆς Ἀκροάσεως ὅτι καὶ ἀσώματος καὶ ἀμερῆς ἔστιν ἡ τοιαύτη οὐσία. Καὶ ὑπομνήσκει τῶν ἐκεῖ βηθέντων ὅτι ἡ τοιαύτη ἀρχὴ κινεῖ αἰδίου κίνησιν, τὸ δὲ εἰς αἰδίου κινῶν κίνησιν ἀπειροδύναμον εἶναι ἀνάγκη· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκεῖσε. Ἡ δὲ ἀπειρος δύναμις ἐν πεπερασμένῳ σώματι εἶναι οὐ δύναται· δέδεικται γὰρ καὶ τοῦτο ἐκεῖσε. Ἄπειρον δὲ σῶμα ὅτι οὐκ ἔστιν ὄλωσ, δέδεικται καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, δέδεικται καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς περὶ Οὐρανοῦ. Ἀσώματων ἄρα τὸ ἀπειροδύναμον ἔστιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπαθὲς ἔστι τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ ἀναλλοίωτον· εἰ γὰρ ὄλωσ ἐκινεῖτο, τὴν πρώτην ἂν ἐκινεῖτο τῶν κινήσεων τὴν κατὰ τόπον, ταύτην δὲ δέδεικται ὅτι οὐ κινεῖται· εἰ δὲ μὴ ταύτην, σχολῆ γέ τις ἄλλας.)

199. Σπεύσιππος παραλυθῆναι τὰ σκέλη Διογένους ἐξαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ βίου παρήγει, ὁ δὲ, οὐ τοῖς σκέλεσιν, ἔφη, ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ νῷ.

(Stobæus Floril. CXIX, 17 Σπεύσιππου. Ρο-
sui αὐτὸν cum Meinekio; vulgo αὐτόν.)

200. Σπεύσιππος θεὸν τὸν νοῦν οὔτε τῷ ἐνὶ οὔτε τῷ ἀγαθῷ τὸν αὐτόν, ἰδιοφυῆ δὲ [ἀπεφήνατο].

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 2, 28 pag. 58 ed. Heeren; pag. 22 ed. Gaisford. In-
serui θεὸν et ἀπεφήνατο neglecta scriptura τὸν θεόν, quam pro τὸν αὐτὸν codex Augustanus præbet. Cum Stobæi loco operæ pretium est contendere Ciceronis auctoritatem. Is enim de nat. deor. I, 13 philosophum hunc de deo sic judicantem facit : « Speusippus Platonem avunculum subsequens, et vim quandam dicens, quæ omnia regantur, eamque animalem, evellere ex animis conatur cognitionem deorum. » Licet

enim Speusippus multo plura a Pythagoreis, quam a Platone mutuatus sit, de hoc tamen ab iis in disputationibus dissensit, quod mentem tam ab unitate quam a bono diversam putavit. Sunt qui Stobæo Aristotelem opponant. Nempe hic Ethic. Nicomach. lib. I cap. 4 (vid. supra fragm. 195) Speusippum ait Pythagoreorum exemplo unum in bonorum ordine (ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ) locasse. At controversia ita sine dubio componenda est, ut Speusippum unitati quidem bonitatem tribuisse, sed ab utraque mentem diversam statuisset dicamus.)

201. Ἐν ἰδέᾳ τοῦ πάντη διαστατοῦ Σπεύσιππος (τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀφωρίσατο).

(Stobæus Ecl. phys. et eth. lib. I cap. 52 pag. 862 ed. Heeren; pag. 368 ed. Gaisford. In hac quoque re Speusippus e Pythagoræ decretis pendebat teste Cicerone, qui de nat. deor. I, 11 : Nam Pythagoras, inquit, qui censuit animum esse per naturam rerum omnem intentum et comitantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi et lacerari deum etc. Vide quæ dixi Phil. Gr. Fragm. vol. II pag. IX.)

202. Σπεύσιππος σπάνιον τι τὸ τίμιον ποιεῖ, τὸ περὶ τὴν τοῦ μέσου χώραν τὰ δ' ἄκρα καὶ ἐκατέρωθεν.

(Theophrastus Metaph. 9. pag. 322 ed. Brandis. Spectant hæc ad Pythagoreorum opinionem, quam et Speusippus habuit, optimum non esse in principio. Vid. Fragm. 198. Est autem probabile Speusippum ea quæ leguntur apud Platonem Tim. pag. 36. E joco magis quam serio dicta cum Philolai igne centrali conjunxisse. Cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II. Philol. fragm. 6 pag. 2.)

203. Σπεύσιππος δέ, ἐπεὶ τῶν πραγμάτων τὰ μὲν αἰσθητά, τὰ δὲ νοητά, τῶν μὲν νοητῶν κριτήριον ἔλεξεν εἶναι τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον, τῶν δὲ αἰσθητῶν τὴν ἐπιστημονικὴν αἰσθησιν. Ἐπιστημονικὴν δὲ αἰσθησιν ὑπελιθρε καθεστάναι τὴν μεταλαμβάνουσαν τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀληθείας. Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῦ ἀ-

199. Speusippum cruribus captum ac debilem Diogenes hortabatur, ut mortem ipse sibi conscisceret. Tum ille : Non cruribus, inquit, vivimus, sed mente.

200. Speusippus deum mentem nec uni nec bono æqualem, sed propriæ naturæ esse voluit.

201. In forma rei quoquoersus per hanc universitatem intentæ et comitantis Speusippus animi naturam posuit.

202. Speusippus rarum faciens id quod pretiosum est, in media regione versari dicit : præstantissima vero etiam utrimque.

203. Speusippus autem, quum res aliæ sub sensus cadereat, aliæ sola mente intelligerentur, harum judicem esse ait rationem scientiæ præditam, illarum vero observationem subtilem. Atque hanc observationem subtilem putavit esse participem veritatis rationi consentaneæ. Ut enim tibicinis aut psaltæ digiti artis factitandæ facultatem habent, non in ipsis quidem præcipue consummatam, sed exercitationibus rationi convenientibus perfectam : atque ut musici sensus facultatem habet percipiendi congruentis ac discrepantis concentus, non nativam quidem, sed rationi convenienter adeptam; ita

λητού ἢ ψάλτου δάκτυλοι τεχνικὴν μὲν εἶχον ἐνέργειαν, οὐκ ἐν αὐτοῖς δὲ προηγουμένως τελειομένην, ἀλλ' ἂ ἐκ τῆς πρὸς τὸν λογισμὸν συνασκήσεως ἀπαρτιζομένην, καὶ ὡς ἡ τοῦ μουσικοῦ αἰσθησις ἐνέργειαν ὃ μὲν εἶχεν ἀντιληπτικὴν τοῦ τε ἡρμοσμένου καὶ τοῦ ἀναρμόστου, ταύτην δὲ οὐκ αὐτοφυῆ, ἀλλ' ἐκ λογισμοῦ περιγεγονυῖαν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αἰσθησις φυσικῶς παρὰ τοῦ λόγου τῆς ἐπιστημονικῆς μεταλαμβάνει τριθῆς πρὸς ἀπλανῆ τῶν ὑποκειμένων διάγνωσιν.

(Sextus Empiricus adv. Math. VII, 145-146 pag. 402 ed. Fabric. [pag. 223 B.] Opponuntur bona naturalia, velut ratio, iis quæ exercitatione comparantur. Similiter Plato de Rep. VII p. 518 B. seqq. αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἔγγυς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος· τῶν ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὑστερον ἐμποιῆσθαι ἐθεοί τε καὶ ἀσκήσεσιν· ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θεοσιτέρου τινοῦς τυγχάνει, ὡς εἰκεν, οὔσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπολλύσιν, ὅπο δὲ τῆς περιαιγωγῆς χρῆσιμόν τε καὶ ὠφελίμον καὶ ἀχρηστον αὐτὴ καὶ βλαβερὸν γίγνεται. Sed Speusippus multo plus sensibus quam magister videtur tribuisse. Cæterum in Sexti verbis posui : ἂ ἀλλ' ἐκ τῆς] cum Herveto Gentiano; codd. ἀλλὰ τῆς. — ὃ ἐνέργειαν] cum Bekkero; codd. ἐνάργειαν. —

204. Σπεύσιππος δὲ οὐ καλῶς λέγει φάσκων ἀναγκαῖον εἶναι, τὸν δριζόμενον πάντα εἰδέναι· δεῖ μὲν γάρ, φησί, γινώσκειν τὰς διαφορὰς αὐτοῦ πάσας αἷς τῶν ἄλλων διανήνοχεν· ἀδύνατον δὲ εἰδέναι τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς ἕκαστον, μὴ εἰδὼτας αὐτὸ ἕκαστον.

(Themistius in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 13. Pertinet hoc scholion ad illa Aristotelis verba pag. 97. A. 6 ed. Bekker. οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν δριζόμενον καὶ διαιρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατόν φασι τινες εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδὼτα ἕκαστον· ἀνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· ὃ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτῳ, ὃ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψεῦδος· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλὰ γὰρ διαφοραὶ

ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῶν εἶδει, ἀλλ' οὐ κατ' οὐκίαν οὐδὲ καθ' αὐτά. Εἴτα θταν λάβῃ τάντικειμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐμπέπει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτο γινώσκῃ, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὅσων κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφοραὶ. Φανερόν γάρ ὅτι ἐν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα, ὧν μηκέτι ἐστὶ διαφορὰ, ἔξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Τὸ δ' ἅπαν ἐμπέπει εἰς τὴν διαίρεσιν, ἐν ᾗ ἀντικείμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξύ, οὐκ αἰτήμα· ἀνάγκη γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἰσίου διαφορὰ ἴσται. Apparet Themistii explicationem orationi Aristoteleæ congruere, nisi quod Themistius addidit Speusippi nomen, quod Stagiritis prætermisit.)

205. Σπεύσιππος ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει τὴν ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ὀρίσασθαι τί τῶν ὄντων μὴ πάντα τὰ ὄντα εἰδὼτα.

(Anonymus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 111 B apud Brandia. Scholl. Arist. pag. 248. A.)

206. « Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν δριζόμενον καὶ διαιρούμενον. » Τοῦτο λέγει ἀναίρων τοὺς λόγους δι' ὧν ἐπεχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος ἀναίρησαι καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τοὺς ὀρίσμούς. Ἐπεχειρεῖ γὰρ οὕτω δεικνύειν καὶ ὡς οὐκ ἴσται ἀποδοῦναι ὀρίσμόν τινοῦ, λέγων ὅς ὁ θέλων δι' ὀρίσμου παραστήσαι τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἵππου ἢ ἄλλου τινοῦ ὀφείλει γινώσκειν πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν καθ' ἑς διαφέρουσιν ἀλλήλων· οὕτω γὰρ παρίσταται ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἵππου ἢ ἄλλου τινοῦ, ἐν τῷ χωρίζεσθαι τῶν ἄλλων πάντων.

(Is. Philoponus in Aristot. Anal. post. lib. II cap. 13 fol. 92 B. apud Brandis. Scholl. Arist. pag. 248 A. Posui autem ἐπεχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος rejecta codicum scriptura μεταχειρεῖ ὁ Σπεύσιππος.)

207. Ὀμώνυμα λέγεται ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, οἷον ζῶον ὃ τε ἀνθρώπος καὶ τὸ γεγραμμένον. Τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τούνομα λόγος τῆς οὐσίας

etiam subtilis observatio secundum naturam ratione magnum rerum incorrupte iudicandarum usum consequitur.

204. Spensippus vero inæptit affirmans necesse esse, eum qui definiat quidpiam, omnia scire : oportet enim, inquit, nosse discrimina omnia, quibus illud a cæteris separatur; at fieri non potest, ut rerum inter se discrimina norimus, nisi singulas res perspectas et cognitatas habeamus.

205. Speusippi hanc opinionem Eudemus esse dicit, fieri non posse, ut ullam rem definiamus nisi omnes res perspexerimus.

206. « Neque vero necesse est, eum qui definiat

aut dividat quidpiam, simul omnia quæ sunt nosse. » Hoc dicit confutans argumenta quibus nitebatur Speusippus divisionem et definitiones resellere. Conabatur enim ita demonstrare, non licere etiam nobis ullam rem definire, affirmans eum qui definitione hominis aut equi aut alius rei naturam declarare vellet, nosse debere tum res omnes tum earum inter se discrimina; ita enim declaratur natura hominis aut equi aut alius rei, si a cæteris omnibus separantur.

207. Homonyma dicuntur, quorum nomen solum est commune, substantiæ ratio autem sive definitio ad illud nomen accommodata diversa est; quemadmodum et homo, et quod pictum est, animal dicitur. Quippe ho-

ἕτερος· ἂν γὰρ τις ἀποδιδῶ τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῶν εἶναι, ἴδιον ἑκατέρου λόγον ἀποδώσει. Συνώνυμα δὲ λέγεται ὧν τὸ τε ὄνομα κοινὸν καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός, ὡς ζῶν ὁ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ βούς. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ βούς κοινῶν ὀνόματι προσαγορεύεται ζῶν, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἂν γὰρ ἀποδιδῶ τις τὸν ἑκατέρου λόγον, τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῶν εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει.

(Aristoteles Categ. cap. 1 pag. 1 a. ed. Bekker. Apposui hæc Aristotelis verba quæ ad Speusippi sententiam intelligendam necessaria sunt.)

208. Σπεύσιππος δέ, ὡς φασιν, ἤρκειτο λέγειν « ὁ δὲ λόγος ἕτερος ». Καίτοι εἰ τις οὕτως ἀποδίη, καὶ τὰ συνώνυμα ὁμώνυμα ἔσται καὶ τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα. Ἡμῖν γὰρ καὶ τοῖς ἴπποις ὄνομα κοινὸν τὸ ζῶν, οἱ δὲ λόγοι ἕτεροι, καθὼ ἄνθρωπος καὶ ἴππος· ἔσται οὖν τὸ συνώνυμον ὁμώνυμον. Καὶ πάλιν ὁ θαλάττιος κύων καὶ ὁ χερσαῖος κατὰ τὸ ζῶν τὸν αὐτὸν ἔχουσι λόγον, καὶ ἔσται τὰ ὁμώνυμα συνώνυμα, διότι οὐ καθὼ ἦν ὁμώνυμα, κατὰ τὸν κύνα, ἀπεδόθη αὐτῶν ὁ ὄρισμός· ἀλλὰ κατὰ τὸ ζῶν. Ἀναγκαῖα οὖν ἢ κατὰ τοῦνομα προσθήκη. Ὁ δὲ λόγος σημαίνει μὲν καὶ τὸν ἐν ταῖς ψήφοις λογισμόν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐνδιάθετον κατὰ τὴν ἔννοιαν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν προφορικὸν καὶ τὸν σπερματικόν, σημαίνει δὲ καὶ τὸν ἐκάστου περιγητικὸν καὶ ὄριστικόν. Λόγον δὲ εἶπε καὶ οὐχ ὄρισμόν, ἵνα καὶ τὴν ὑπογραφικὴν ἀπόδοσιν περιλάβη, ἥτις καὶ τοῖς γένεσι τοῖς ἀνωτάτω καὶ τοῖς ἀτόμοις ἐφαρμόττει, ὄρισμῳ μὴ δυ-

ναμένοις περιληφθῆναι, διότι οὐτε τῶν ἀνωτάτω γένων γένος ἔστι λαβεῖν οὐτε τῶν ἀτόμων διαφορὰς, ἢ δὲ ὑπογραφή τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας ἀποδιδοῦσα καὶ ἐπὶ ταῦτα φθάνει. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπε τὸν κατὰ τοῦνομα λόγον ἀλλὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, διότι ὁ μὲν ὑπογραφικὸς λόγος τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας ἀφορίζει, ὁ δὲ ὄριστικὸς τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου καὶ τὴν οὐσίαν αὐτήν. Ὁ οὖν λόγος τῆς οὐσίας καὶ τὸν ὄριστικὸν λόγον καὶ τὸν ὑπογραφικὸν περιελάλησεν. Ὡστε μάτην ἐγκαλοῦσι πάλιν οἱ περὶ τὸν Νικόστρατον ὡς ἐν μόνῃ τῇ οὐσίᾳ δοκοῦντι λέγειν τὴν ὁμώνυμιαν τῷ Ἀριστοτέλει.

(Simplicius ad Aristot. Categ. cap. 1 fol. 2 apud Brandis. Scholl. Arist. p. 41.)

209. Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὁμοίων φησὶ σίον ἐν ὕδατι γίνεσθαι, σελίνῳ ἐλείψῃ τὸ φύλλον εἰκόξ. Διὸ καὶ Πτολεμαῖος ὁ δεύτερος Ἐυεργέτης Αἰγύπτου βασιλεύσας παρ' Ὁμήρῳ ἄξιοι γράφειν.

Ἄμφι δὲ λειμῶνες μαλακοὶ σίου ἠδὲ σελίνου.

Σία γὰρ μετὰ σελίνου φύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἱα.

(Athenæus lib. II pag. 61. c. Homeri locus est Odysseæ lib. V vers. 72 seq. ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἱοῦ ἠδὲ σελίνου θήλειον, de quo fortasse Speusippus ita iudicavit, ut ἱοῦ in σίου mutandum esse censeret. Illam enim multorum veterum opinionem fuisse tradit Eustathius, cujus hæc sunt verba : τὸ δὲ ἱοῦ σίου τινὲς γράφουσιν· ὁ καὶ κρεῖττον, ὡς καὶ πολλοῖς ἀρέσκει τῶν παλαιῶν· ἱα γὰρ ἐν λειμῶσιν οὐκ εἶσιν, ἀλλὰ σία, ὡς μέχρι νῦν φαίνεται· οἷς, καθὰ καὶ τοῖς σελίνου, χρεῖα δαψιλοῦς

rum nomen solum est commune; definitio vero ad illud nomen accommodata diversa est. Si quis enim explicet, quid sit utrumque eorum, qua animal est, propriam utriusque definitionem tradet. Synonyma autem dicuntur, quorum et nomen est commune et definitio ad illud nomen accommodata eadem est, quemadmodum et homo et bos dicitur animal. Horum enim utrumque communi nomine appellatur animal, ac definitio quoque eadem est. Si quis enim utriusque definitione tradita explicet, quid sit utrumque, qua est animal, eandem tradet definitionem.

208. Speusippus autem, ut ajunt, satis habebat dicere: « sed ratio alia est. » Atqui si quis hæc ita explicet, et synonyma homonyma erunt et homonyma synonyma. Nobis enim et equis commune nomen est animal, sed rationes aliæ, qua homo et equus; erit igitur quod synonymum est homonymum. At contra canis marini et terrestris, animalis respectu, eadem ratio est, ideoque erunt quæ homonyma sunt synonyma, quia non quatenus homonyma erant, canis respectu, eorum definitio tradita est, sed animalis respectu. Necessaria ergo verborum adjectio est ad illud nomen accommodata. Ratio (λόγος) autem significat tum computationem calculi fa-

ctam, tum orationem sive mente conceptam sive ore prolata, tum rationem seminalem, tum sermonem singularum rerum enarratorem ac definitorem. Rationem vero dixit, non definitionem, ut descriptionem etiam eo nomine comprehenderet, utpote qua summis generibus qua insecabilibus corporibus convenientem, quæ definitione declarari non possunt, quia neque summorum generum genus neque insecabilem corporum discrimina animadvertere licet, descriptio autem singularum rerum naturæ proprietatem explicans ad has quoque res pertinet. Quapropter non simpliciter dixit rationem ad illud nomen accommodatam, sed substantiæ rationem; id est, definitionem, quoniam descriptio naturæ proprietatem constituit, definitio vero, quid hoc rei sit et quæ sit ipsa uniuscujusque natura declarat. Itaque substantiæ ratio tam definitionem, quam descriptionem continet. Quamobrem temere Nicostatus rursus reprehendit Aristotelem, quod soll substantiæ homonymiam assignare videatur.

209. Speusippus secundo similitudinem libro ait sium in aqua nasci, foliumque habere apio palustri simile. Quapropter etiam Ptolemæus Energetes secundus Ἐαγπτιοῦ rex apud Homerum scribere vult:

ὕδατος θάλλουσι γὰρ πλέον ἐν αὐτῶ. Διὸ καὶ πηγὰς προανέβρηξεν ὑδάτων, ὡς ἐβρέθη, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστι θάλλειν αὐτά.)

210. Σπεύσιππος δ' ἐν τοῖς Ὀμοίοις τὸν πέποννα καλεῖ σικύαν· Διοκλῆς δὲ πέποννα ὀνομάσας οὐκ ἔτι καλεῖ σικύαν. καὶ ὁ Σπεύσιππος δὲ σικύαν εἰπὼν πέποννα οὐκ ὀνομάζει.

(Athenæus lib. II pag. 68. e.)

211. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια εἶναι κήρυκας, πορφυράς, στραβήλους, κόγχους. Τῶν στραβήλων μνημονεύει καὶ Σοφοκλῆς ἐν Καμικίοις οὕτως·

Ἄλιος στραβήλου τῆσδε τέκνον εἰ τινα
δυναίμεθ' εὔραϊν.

Ἔτι ὁ Σπεύσιππος ἐξῆς πάλιν ἴδια καταριθμεῖται κόγχους, κτίνας, μῦς, πίννας, σωλήνας, καὶ ἐν ἄλλῃ μέρει ὄστρακα, λεπάδας.

(Athenæus lib. III pag. 86. c. d.)

212. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι τῶν μαλακοστράκων κάραβον, ἀστακόν, νύμφην, ἀρκτον, καρκίνον, πάγουρον.

(Athenæus lib. III pag. 105. b. Scripsi autem κάραβον cum Gesnero de Aquatil. p. 300; codd. κόρακον.)

213. Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ ζώων καὶ Σπεύσιππος παραπλήσια φησὶν εἶναι φάγγρον, ἐρυθρίνον, ἥπατον.

(Athenæus lib. VII pag. 300. e. Eadem verba repetuntur pag. 327, c., nisi quod comprehensionem sic orditur scriptor : Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν κτλ. Priore loco ἐρυθρίνον jam Dindorfius posuit, quum ἐρυθρίνον legeretur. Denique pag. 301. c. in eandem sententiam Athenæus paulo brevius scribit : Σπεύσιππος δ' ὁμοῖον φάγγρον τὸν ἥπατον.)

214. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων εἰσηγησὶν αὐτὰς τῶν θύνων.

(Athenæus lib. VII pag. 303. d. Θυνίς. Τοῦ ἀββένος ταύτην φησὶ διαφέρειν ὁ Ἀριστοτέλης τῶ ἔχειν ὑπὸ τῆ γαστρὶ πτερύγιον, ὃ καλεῖσθαι ἀθέρα. Ἐν δὲ τῷ περὶ ζώων μορίων διστάς αὐτὴν τοῦ θύνου φησὶ τοῦ θέρους τίκεται περὶ τὸν Ἐκατομβαιῶνα θυλακοειδές, ἐν ᾧ πολλὰ γίνεσθαι μικρὰ φά. Καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

215. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ἐμπερεῖς φησὶν εἶναι μελάνουρον καὶ κορακίνον.

(Athenæus lib. VII pag. 308. d.)

216. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ὁμοία φησὶν εἶναι τῇ μαινιδὶ βόακα καὶ σμαρίδας.

(Athenæus lib. VII pag. 313. a. qui hæc addit : ὧν μνημονεύειν καὶ Ἐπίχαρμον ἐν Γ᾽ καὶ Θαλάσση οὕτως· Ὅχι' ὄρη βώκας [τε] πολλὰς καὶ σμαρίδας. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I pag. 135.)

217. Πέρκαι. Τούτων μὲνηται Διοκλῆς καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων, παραπλήσια εἶναι λέγων πέρκην, χάνναν, φυκίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 319. b.)

218. Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων ὡς παραπλήσια ἐκτίθεται χέστραν, βελόνην, σαυρίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. a.)

219. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον λέγοντα εἶναι ὁμοία σηπίαν καὶ τευθίδα.

(Athenæus lib. VII pag. 323. f. Ἐπίχαρμος δ' ἐν Ἡβας γάμφ φησὶ Ποιλύποι τε σηπίαι τε καὶ ποταναὶ τευθίδες. Τοῦτο δὲ σημειωτέον πρὸς Σπεύσιππον κτλ. Conf. Epicharm. fragm. in Philos. Gr. Fragm. Vol. I p. pag. 137.)

220. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων παραπλήσια φησὶν εἶναι ψῆτταν, βοῦγγλωσσον, ταινίαν.

Sunt apii atque sil circum mollissima prata.

Nam sium cum apio nasci, non autem violas.

210. Speusippus in similitudinum libris peponem cucumerem vocat; Diocles autem postquam peponem nominavit non amplius cucumeris nomine utitur; sed Speusippus qui cucumerem dixit eum fructum peponis nomine non appellat.

211. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse dicit buccina, purpuras, cochleas, conchas. Cochlearum meminit etiam Sophocles in Camicilis ita :

Conchæ hujus marinhæ si quem fetum
possimus invenire.

Præterea Speusippus deinceps rursus singulatim enumerat conchas, pectines, mytilos, pinnas, ungues et alibi ostrea, lepadæ.

212. Speusippus secundo similitudinum libro finitima esse ait inter animalia crustis mollibus contacta locustam, astacum, nympham, ursam, cancrum, pagurum.

213. Aristoteles in volumine de animalibus, sicut Speusippus, similes esse scribit phagrum, rubellionem, hepar.

214. Speusippus quoque secundo similitudinum libro eas a thynnibus maribus sejungit.

215. Speusippus autem secundo similitudinum libro melanurum et coracinum similes esse ait.

216. Speusippus secundo similitudinum libro bocas et smarides similes esse mænis affirmat.

217. Percæ. Harum meminit Diocles et Speusippus secundo similitudinum libro, similes esse dicens percam, channen, phycidem.

218. Speusippus secundo similitudinum libro tanquam similes pisces ponit sudem, belonen, lacertum.

219. Hoc autem notandum est adversus Speusippum, qui sepias et loligines similes esse dicebat.

220. Speusippus secundo similitudinum libro similes esse ait rhombum, soleam, tæniam.

(Athenæus lib. VII pag. 329. f.)

221. Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων α' Ῥαφανίς, ψησί, γογγυλίς, ῥάφους, ἀνάβρινον, θμοια. »

(Athenæus lib. IX pag. 369. a. b.)

222. Μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων.

(Athenæus lib. IX pag. 387. c. καὶ Ἀριστοτέλης ἐν ὀγδόῃ ζῶων ἱστορίας γράφει τάδε α' Εἰσὶ δὲ τῶν ὀρνίθων οἱ μὲν κονιστικοί, οἱ δὲ λούνται, οἱ δὲ οὔτε κονιστικοὶ οὔτε λούνται. Ὅσοι δὲ μὴ πτητικοί, ἀλλ' ἐπίγειοι, κονιστικοί, οἷον ἀλεκτορίς, πέρδιξ, ἀτταγὴν, φασιανός, κορυδαλλός. » Μνημονεύει δ' αὐτῶν καὶ Σπεύσιππος κτλ.)

223. Καὶ Σπεύσιππος δ' ἐν δευτέρῳ Ὀμοίων χωρὶς τοῦ α κῶπας αὐτοὺς ὀνομάζει.

(Athenæus lib. IX pag. 391. d. Speusippus igitur non σχῶπας, sed κῶπας has aves appellabat.)

224. Ἔστι δ' ἡ κερκώπη ζῶων ὅμοιον τέττιγι καὶ τρυγονίῳ, ὡς Σπεύσιππος παρίστησιν ἐν τετάρτῳ Ὀμοίων.

(Athenæus lib. IV pag. 133. b. Secutus sum vulgatam scripturam τρυγονίῳ, quam etiam Eustathius tuetur pag. 1282, 40. Nam τινονίῳ, quod Dindorfius posuit, ferri non potest.)

225. Σπεύσιππος δ' ἐμπερῆ ψησί εἶναι κόκκυνα, χελιδόνα, τρίγλαν.

(Athenæus lib. VII pag. 324. f.)

Ἐκ τῶν Διονυσίου πρὸς Σπεύσιππον ἐπιστολῶν.

226. Οὐ μακρὰν δὲ τούτων ἦν καὶ Σπεύσιππος, ὁ Πλάτωνος ἀκουστής καὶ συγγενής. Διονύσιος γοῦν ὁ τύραννος ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαῖς καὶ τὰ τῆς φιληδονίας αὐτοῦ διεξερχόμενος, ἔτι δὲ τῆς φιλαργυρίας, ἐρανίζεσθαι τε παρὰ πολλῶν αὐτὸν διελέγχεον ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθηνείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἐταίρας

ἔρωτα, ἐπὶ πᾶσι τε λέγει τάδε. « Σὺ τισὶ φιλαργυρίαν ὀνειδίζεις, αὐτὸς μὴδὲν ἔλλελοπῶδες ἀισχροκερδίας; τί γὰρ οὐ πεπρωμένος; οὐχ ὑπὲρ ὧν Ἑρμείας ὤφειλεν αὐτὸς ἐκτετικῶς ἔρανον συναγεῖν ἐπιχειρεῖς; »

(Athenæus lib. VII pag. 279. e. Similiter idem lib. XII pag. 546. d. φιλήδονος δ' ἦν καὶ Σπεύσιππος ὁ Πλάτωνος συγγενής καὶ διάδοχος τῆς σχολῆς. Διονύσιος γοῦν ὁ τῆς Σικελίας τύραννος ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ κατὰ τῆς φιληδονίας αὐτοῦ εἰπόν καὶ φιλαργυρίαν αὐτῷ ὀνειδίζει καὶ τὸν Λασθηνείας τῆς Ἀρκαδικῆς ἔρωτα, ἧτις Πλάτωνος ἠκηκόει. Libri priore loco σαρκικῆς habent, quod in Ἀρκαδικῆς mutandum esse jam Menagius ad Diogenem Laert. III, 46 vidit.)

227. Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ καὶ αἱ Πλάτωνος ἀκούειν μαθήτριά, Λασθηνία τε ἡ Μαντινική καὶ Ἀξιοθέα ἡ Φλιασία, ὅτε καὶ Διονύσιος πρὸς αὐτὸν γράφων τωθαστικῶς ψησί. καὶ ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς σου μαθητριάς ἐστὶ τὴν φιλοσοφίαν καταμαθεῖν καὶ Πλάτων μὲν ἀτελεῖς φόρων τοὺς παρ' αὐτὸν φοιτῶντας ἐποίησε, σὺ δὲ δασμολογεῖς, καὶ παρ' ἐκόντων καὶ ἀκόντων λαμβάνεις.

(Diogenes Laërtius lib. IV, 2)

228. Βούλομαι σε μετὰ παιδιᾶς παρρησιάσασθαι, ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθέβληκας ἢ τῷ τρόπῳ τούτῳ. Λέγω δὴ σοὶ εὐ πράττειν, εἰ ἄρα τοῦτό ἐστι τοῦ χαίρειν ἀμεινον, ὡς οὐκ ἔστιν, ἢ ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι, ᾧ Λασθηνία καὶ Σπεύσιππος χρῆται, αἴτιος τοῦ ἐς Σικελίαν στόλου ὁμολογῶν εἶναι, καὶ πλείονας τοῦ Γηρυῦνου χεῖρας καὶ πόδας ἔξων, μᾶλλον δὲ τοῦ Βριάρεω.

(Epist. Socratic. 36 p. 44 ed. Orell. Scripsi: ἢ ἐπειδὴ σὺ καὶ πρὸς ἐμὲ προεισθέβληκας] codd. ἐπειδὴ καὶ σὺ περὶ ἐμοῦ προεισθέβληκας. — ἢ ὡς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοῦ μὲν ἡδεσθαι] codd. ὡς οὐκ ἔστιν.

221. Speusippus secundo similitudinum libro: Raphanus, inquit, rapum rotundum, rapa, nasturtium, similia sunt.

222. Meminit earum avium et Speusippus secundo similitudinum libro.

223. Speusippus quoque secundo similitudinum libro sine s ipsos asiones nominat.

224. Est autem cicada parvula animal simile cicadæ vel parvo turturi, ut Speusippus quarto similitudinum libro ostendit.

225. Speusippus vero similes esse cuculum, hirundinem, mullum affirmat.

E Dionysii epistolis ad Speusippum datis.

226. Non longe ab his etiam Speusippus dissentiebat Platonis auditor et cognatus. Itaque Dionysius tyrannus in epistolis quas ad eum dedit tum voluptatis studium

PUBL. CR.ÆC. III.

tum avaritiam ejus exponens, simulque a multis illum pecuniam exigere convincens Lastheniæ quoque, Arcadicæ amicæ, amorem exprobrat, ac postremo hæc addens: « Tu quibusdam, inquit, hominibus avaritiam objicis, quum ipse nullum turpe lucrum prætermiseris? Quid enim non fecisti? Nonne quarum rerum poenas ipse Mercurius luere debebat, ex iis fructum percipere conaris? »

227. Dicebantur ipsum Platonis quoque discipulæ, Lasthenia Mantinæ alumna et Axiothæa Phliasia audivisse, quo tempore etiam Dionysius mordaciter sic ad eum scripsit: *et ab Arcadæ discipula tua philosophiam discere nobis licet; et Plato discendi studiosos gratis docebat, tu vero tributa extigis, et æque a volentibus atque a nolentibus accipis.*

228. Volo te per jocum libere loqui, quoniam tu etiam antea in me hoc modo invecus es. Jubeo te igitur bene agitare, si forte hoc satius est quam gaudere, sicut non

Ἄλλὰ τοῦ μὲν ἕδου. — De epistolica salutatione εὖ πράττειν, item de reliquis χαίρειν, ἕδου, ὑγαίνειν vide Henr. Stephani Thes. s. v. πράττειν. Diogenes Laërtius in Platonis vita lib. III, 61 ἐπιστολαί τρισκαίδεκα ἤθικαι, ἐν αἷς ἔγραψεν εὖ πράττειν, Ἐπίκουρος δὲ εὖ διάγειν, Κλέων χαίρειν, ubi consule Menagium. Cæterum Speusippus Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus esse fingitur propter avaritiam. Videntur enim avari multis et manibus et pedibus tam ad accipiendam quam ad quærendam pecuniam quodammodo egere. —

229. Ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξισαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμφινόμον, ἠγούμενοι ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμασι οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων, ἄλλως τε καὶ περὶ αἰδίων ποιουμέναις τοῖς λόγουσι. Οὐ γὰρ ἐστὶ γένεσις ἐν τοῖς αἰδίοις, ὥστε οὔτε τὸ πρόβλημα χώραν^a ἐπὶ τούτων ἂν ἔχοι, γένεσιν ἐπαγγελλόμενον καὶ ποιῆσιν τοῦ μήπω πρότερον ὄντος, οἷον ἰσοπλεύρου τριγώνου σύστασιν, ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας^b ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν. Ἄμεινον οὖν, φασί, λέγειν διὰ πάντα ταῦτα ἐστὶ. Τὰς δὲ γενέσεις αὐτῶν οὐ ποιητικῶς, ἀλλὰ γνωστικῶς ὀρωμεν, ὡς ἂν εἰ γιγνόμενα λαμβάνοντες τὰ αἰεὶ ὄντα. Ὡστε καὶ πάντα θεωρητικῶς ἐροῦμεν, ὅτι ἄλλ' οὐ προβληματικῶς λαμβάνεσθαι. Οἱ δὲ ἀνάπαλιν πάντα προβλήματα λέγειν ἰδικαίον, ὡς οἱ περὶ Μέναιχμον μαθηματικοί· τὴν δὲ προβολὴν εἶναι διττήν, ὅτε μὲν πορίσασθαι τὸ ζητούμενον, ὅτε δὲ^a περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τί ἐστίν, ἢ τί παθόν, ἢ τίνας ἔχει πρὸς ἄλλο σχέσεις. Καὶ λέγουσι μὲν ὀρθῶς ἀμφοτέρω. Καὶ γὰρ οἱ περὶ Σπεύσιππον καλῶς. Οὐ γὰρ τοιαῦτα ἐστὶ τὰ προβλήματα γεωμετρίας, οἷα τὰ μηχανικῆς. Αἰσθητὰ γὰρ ταῦτα καὶ

γένεσιν ἔχοντα, καὶ παντοίαν μεταβολὴν. Καὶ οἱ περὶ τὸν Μέναιχμον.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. elementor. lib. II, 8 pag. 22 ed. græc. Basil. 1533. Cf. interp. lat. (Patav. 1560) pag. 45. πάλιν δὲ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν εἰς προβλήματα διαιρεῖται καὶ θεωρήματα, τὰ μὲν τὰς γενέσεις περιέχοντα τῶν σχημάτων καὶ τὰς τομὰς καὶ τὰς ἀφαιρέσεις ἢ προσθέσεις, καὶ ὄλλως τὰ παθήματα τὰ γιγνόμενα περὶ αὐτὰ, τὰ δὲ καθ' αὐτὰ συμβεβηκότα ἐκάστοις δεικνύοντα. Καθάπερ γὰρ αἱ ποιητικαὶ τῶν ἐπιστημῶν θεωρίας μετέχουσι, κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ αἱ θεωρητικαὶ τὰ προβλήματα ταῖς ποιήσεσιν ἀνάλογον προειλήφασιν. Ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν κτλ. Nihil mutavi in verbis οἰκειότερον εἶναι τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν, quamvis rectius dicatur οἰκειότεραν. Sed vide Thucyd. III, 101; V, 110, ut alia hujusmodi exempla omittam. In sequentibus correxī :^a χώραν] codd. χωρίς. —^b ἢ τετραγώνου δοθείσης εὐθείας ἀναγραφῆν, ἢ εὐθείας πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ θέσιν] codd. ἢ τετραγώνου, δοθείσης εὐθείας, πρὸς τῷ δοθέντι σημείῳ, ἢ ἀναγραφῆν, ἢ θέσιν. —^c ἐροῦμεν] libri ἐροῦμεν. —^d ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν ἢ τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τί ἐστίν, ἢ τί παθόν] codd. ὅτε δὲ περιωρισμένον λαβόντας ἰδεῖν εἴ τις ἐστίν, ἢ ποῖόν τί ἐστίν, ἢ τί πάθεν. —)

230. Καθόλου γὰρ φησιν ὁ Σπεύσιππος, ὅτι ἡ διάνοια τὴν θεωρίαν ποιεῖται, τὰ μὲν οὐδεμίαν ποικίλην ποιησαμένην διέξοδον προβάλλει, καὶ προσευρετρίζει πρὸς τὴν μέλλουσαν ζήτησιν, καὶ ἔχει τούτων ἐναργεστέραν ἐπαφὴν μᾶλλον, ἢ τῶν ὁρατῶν ἢ ὄψις, τὰ δὲ ἐκ τοῦ εὐθέως αἰρεῖν^a ἀδυνατούσα, κατὰ μετάβασιν ἀπ' ἐκείνων διαβαίνουσα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον^b αὐτῶν ἐπιχειρεῖται τὴν θήραν. Οἷον τὸ μὲν ἀπὸ σημείου γραμμῆν εὐθείαν ἐπὶ σημείον ἀγαγεῖν ὡς πρόχειρον λαμβάνει καὶ εὐπόριστον. Τῇ γὰρ ὀμαλῇ ῥύσει

est, sed quam latari, quo *asthenia* utitur æquæ Speusippus, qui se Platoni fuisse auctorem, ut in Siciliam navigaret confitetur, et Geryone, vel potius Briareo plures et manus et pedes habiturus est.

229. Jam vero veterum alii omnia appellare theoremata voluerunt, ut Speusippi Amphinomique sectatores, rati doctrinis contemplativis magis esse propriam theorematum appellationem, quam problematum, præsertim quum de æternis disputetur. Ortus enim in æternis non est. Quamobrem neque problema locum in his quidem habebit. ortum confectionemque ejus, quod prius non erat promittendo, verbi causa trianguli æquilateri constitutionem, vel quadrati data recta linea descriptionem, vel rectæ lineæ in dato puncto positionem. Præstat igitur, (inquiunt) dicere hæc omnia esse. Ortus autem ipsorum non conficiendo, sed cognoscendo cernimus, in eorum quæ fiunt numero æterna reponentes.

Quapropter cuncta etiam contemplando, non autem quærendo accipi dicemus. Alii contra cuncta problemata nominanda esse censent, ut qui Menæchmi sectam secuti sunt mathematici; munus autem problematis esse duplex, nunc quæsitum invenire, nunc, quum definitum illud acceperint, videre vel quid sit, vel quale quid sit, vel quid affectionis habeat, vel quam ad aliud rationem. Et recte quidem utriusque dicunt. Etenim Speusippi sectatores recte sentiunt. Non enim talia sunt geometriæ problemata, qualia mechanicæ artis. Sunt enim hæc sensibilia et ortum omnique generis mutationem habentia. Sed Menæchmi quoque sectatores vera prædicant.

230. In universum enim (inquit Speusippus) eorum quæ animus contemplatur, alia quidem missis ambagibus proponit et ad futuram disquisitionem accommodat, eaque clarius cernit, quam oculus res ipsi subjectas: alia vero, quum statim assequi non possit, in transitu ab

τοῦ σημείου συγκεκλιμένη καὶ προϊούσα, τῷ μηδαμοῦ μᾶλλον καὶ ἤττον ἀπονεῦειν, εἰς τὸ ἕτερον καταπίπτει σημεῖον. ^ο Πάλιν εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένοντος τὸ δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον, ^ι γέγραφε τὸν κύκλον. Εἰ δὲ τις ἑλικά μονόστροφον γράφειν ἐθέλησει, ποικιλωτέρας δεῖται μηχανῆς. Καὶ γὰρ κινήσεις ποικίλαι γεννώσιν αὐτήν.

(Proclus commentar. in prim. Euclid. elementor. lib. III, 1 pag. 50 ed. græc. [Cf. interp. lat. pag. 102.] qui hæc explicationis causa addit : καὶ εἰ τις τρίγωνον ἰσόπλευρον συστήσασθαι ἐθέλησει, κἀναυῖθα δεῖσεται μεθόδου τινὸς εἰς τὴν τοῦ τριγώνου σύστασιν. Ἐρεῖ γὰρ ὁ γεωμετρικὸς νοῦς, ὅτι νοήσας εὐθεῖαν κατὰ μὲν θάτερον τῶν περάτων μένουσαν, κατὰ δὲ θάτερον κινουμένην περὶ ἐκεῖνο, καὶ σημεῖον ἀπὸ τοῦ μένοντος ἐπ' αὐτῆς κινούμενον, εἰς ταῦτὸ καταστάντα καὶ συμπεσόντα ποιῆι μοι τὴν τοιαύτην ἑλικά. Καὶ πάλιν κύκλους ὁμοίους γράψας, καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς τῆμης εἰς τὰ κέντρα τῶν κύκλων ἐπιζεύξας, καὶ ἀπὸ θατέρου τῶν

κύκλων ἐπὶ θάτερον εὐθεῖαν ἀγαγὼν ἔξω τὸ ἰσόπλευρον τρίγωνον. Scripsi : ^α ἐκ τοῦ εὐθέως αἰρεῖν] codd. ἐκ τοῦ εὐθέως αἰρεῖν. — ^β κατὰ τὸ ἀκόλουθον] libri καὶ τὸ ἀκόλουθον. — ^ο ἐπιχειρεῖται] libri ἐπιχειρεῖσθαι. — ^α τῷ] codd. τὸ. — ^ε εἰς τὸ ἕτερον καταπίπτει σημεῖον] codd. εἰς τὸ ἕτερον κατὰ ταῦτα σημεῖον. — ^ι εὐθείας τοῦ μὲν τῶν περάτων μένοντος τὸ δὲ περὶ αὐτὸ κινούμενον] codd. εὐθείας τὸ μὲν τῶν περάτων μόνον περὶ αὐτὸ κινούμενον. In sequentibus νοήσας et κύκλους ὁμοίους pro codicum lectionibus νοῆσαι et κύκλους ὁσους posui. Pro καταστάντα καὶ συμπεσόντα expectes καταστᾶσαν καὶ συμπεσοῦσαν. Sed vide Matthiæ Gramm. Græc. § 436. 2. Quippe sensus est : dicit enim mens geometriæ innutrita, postquam excogitavit rectam lineam, cujus una extremitas maneat, altera circa illam motu cieatur, et punctum a manente super ipsam lineam moveatur, se adiutam et conjunctam talem spiram mihi facere.

illis progrediens, juxta convenientiam ipsa venari conatur. Exempli gratia a puncto ad punctum rectam lineam ducere promptum existimat et factu facile. Quum enim æquabili puncti fluxu constet simulque progrediatur, eo quod nusquam magis vel minus declinat : in alterum incidit

punctum. Rursus si uno quidem extremorum rectæ lineæ manente, alterum circa ipsum moveatur, circulum scribit. Si quis autem simplicis flexus spiram describere voluerit, magis varia eget machinatione. Variis enim motibus illa gignitur.

DE XENOCRATE.

Xenocrates (1) patriam habuit Chalcedonem, quam cæcorum urbem esse plerique olim credebant (2), quod conditores locum minus commodum elegissent, spreto solo vicino eoque fertiliori, ubi postea Byzantium conditum est. Namque ejus Bithyniæ partis, ubi tertio Olympiadis 43 anno Chalcedon a Megarensibus constituta floruit, sterile erat solum. Ibi Xenocratem natum esse memoriæ produnt Cicero (3), Athenæus (4) Suidas (5) et Stobæus (6), a quorum auctoritate dissident Clementis Alexandrini (7) membranæ et quidam Æliani (8) ac Diogenis Laertii (9) codices, eum Carthaginensem facientes. Nimirum librarii nomina Καρχηδόσιος et Χαλκηδόσιος confuderunt, quod eo facilius erat, quia pro hoc etiam Χαλκηδόσιος dicebatur. Quamobrem Ciceronem sequimur auctorem cæterosque qui Xenocratem Chalcedonium fuisse tradunt, præsertim quum etiam marmore antiquo (10) illorum testimonia confirmentur.

Quando vero natus sit, nemo veterum commemorat; præterea de numero annorum quos explevit inter scriptores controversia est. At hæc quoque res neque obscura videtur, neque difficiles habet explicatus. Narrat enim Diogenes La-

ertius (11) Xenocratem, Speusippi successorem, viginti quinque annos scholæ præfuisse. Addit, eum munus auspiciatum esse sub Lysimachide secundo centesimæ decimæ Olympiadis anno, sed quum annum ætatis octogesimum secundum ageret, repentina morte obiisse. Quæ si vera sunt, sequitur philosophum, posteaquam octoginta duos annos confecisset, tertio Olympiadis centesimæ sextæ decimæ anno mortalitatem explevisse, natumque esse primo vel secundo Olympiadis nonagesimæ sextæ anno sive ante Chr. 396. Obsistunt autem Laertio Censorinus (12) Lucianus (13) in Longævis et Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ (14), quorum primus Xenocratem ad annum ætatis LXXXI, alter ad LXXXIV vixisse testatur, tertius ejus ortum ad primum Olympiadis nonagesimæ primæ annum refert. Quapropter, quum aliunde sciamus Xenocratem Olympiadis 116 non fuisse superstitem, ex Scaligeri computatione Meursius (15) collegit, eum ad annum vitæ centesimum secundum vel tertium pervenisse illiusque Olympiadis anno secundo aut tertio naturæ concessisse. A Meursio quodcum Scaligero errare maluerit, quam cum Dio-

(1) Cf. Dionysii van de Wynpersse de Xenocrate Chalcedonio, philosopho academico, dissertatio. Lugduni Batavorum 1822. — (2) Plinius Hist. nat. lib. V cap. 82; Pomponius Mela lib. I cap. 19; Tacitus Annal. lib. XII cap. 63. — (3) Cicero Acad. lib. I cap. 4 nam, quum Speusippum, sororis filium, Plato philosophiæ quasi heredem reliquisset; duos autem præstantissimos studio atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium et Aristotelem Stagiriten etc. — (4) Athenæus lib. XII p. 530. D. διὰ καὶ Ἀριστοτέλους Ξενοκράτην τὸν Χαλκηδόσιον σκώπτων κτλ. — (5) Suidas v. Ξενοκράτης. — (6) Stobæus Eclog. phys. lib. I cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης, Χαλκηδόσιος κτλ. Strabo lib. XII, p. 566. Β. ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι κατὰ παιδείαν γενόμενοι ἐν τῇ Βιθυνίᾳ Ξενοκράτης τε ὁ φιλόσοφος καὶ Διονύσιος ὁ διαλεκτικός. — (7) Clemens Alexandrinus Admon. ad gentes p. 44. A. ed. Sylburg. Ξενοκράτης, Καρχηδόσιος οὗτος κτλ. Id. Strom. lib. V, p. 604. C. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόσιος. — (8) Ælianus var. hist. lib. II, cap. 41 καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόσιος (al. codd. Καρχηδόσιος) et lib. XIII, cap. 31 Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόσιος, ὁ ἑταῖρος Πλάτωνος. — (9) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Χαλκηδόσιος (al. codd. Καρχηδόσιος). — (10) apud Fulvium Ursinum Elogiorum pag. 55 et Expressorum Vultuum Tab. 19, ubi legitur ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΑΓΑΘΑΝΟΡΟΣ ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΟΣ. Cf. Sponium in Misc. Erud. Antiq. pag. 136. —

(11) Diogenes Laertius lib. IV, 14 δ· δέκατο δὲ Σπεύσιππον, καὶ ἀφηγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη, ἐπὶ Λυσίμαχίδου ἀρχάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐτελεύτα δὲ νυκτός, λεϊάνῃ προσκταίσας. ἔτος ἦδη γεγονώς δεύτερον καὶ ὀγδοηκοστόν. — (12) Censorinus de die natali cap. 15: Quare, sanctissime Cærelli, quum istum annum qui maxime fuerat corpori formidolosus sine ullo incommodo transieris, cæteros, qui leviores sunt, climacteris minus tibi extimesco, præsertim quum in te animi potius quam corporis naturam sciam dominari, eosque viros qui tales fuerunt non prius vita excessisse quam ad annum illum octogesimum et unum pervenerint, in quo Plato finem vitæ et legitimum esse existimavit et habuit. Hoc anno et Dionysius Heraclotes ut vita abiret cibo abstinuit et contra Diogenes cynicus cibi cruditate in choleram solutus est. Eratosthenes quoque ille orbis terrarum mensor et Xenocrates Platonici veteris academici princeps ad eundem annum vixerunt. — (13) Lucianus Longæv. cap. 20 Ξενοκράτης δὲ Πλάτωνος μαθητικῆς γενόμενος τέσσαρα καὶ ὀγδοήκοντα. — (14) Scaliger in Ὀλυμπιάδων συναγωγῇ pag. 322 editionis Eusebiana. —

(15) Meursius de Archontibus Athen. lib. III, cap. 9.

gene vera sentire, dissentiunt Ionsius (16), Bælius (17), alii. Nam primum illa Ὀλυμπιάδων συναγωγή non est incerti scriptoris antiqui opus, ut Meursius putabat, sed Scaligeri, quemadmodum ipse fatetur ad Eusebii Chronica pag. 431, tum Valckenarius ad Theocritum pag. 270 demonstravit. Deinde multo verisimilius est Scaligerum errasse, quam Laertium non vera dixisse. Id autem rationibus certis et illustribus docuit Bælius. Earum prima, quam subjicit, hæc est. Xenocratem ait a juventute Platonis disciplina usum esse et Platonem jam seniore scholas habere cœpisse: de Scaligeri sententia Platonem quatuordecim tantum annis Xenocrati ætate præstitisse; ergo non potuisse hunc ab ineunte adolescentia illius auditorem esse. Etenim Plato jam trigesimum agebat annum, quo tempore Socrates ex hominum vita demigravit; cujus post mortem plura fecit itinera, unde redux demum philosophiam professus studiosorum juvenum cœtus habuit. Ergo aut Scaliger fallitur aut ii auctores, qui Xenocratem peradolescuntulum Platoni operam dedisse scribunt. Altera ratio a Bælio allata haud minus exquisita est. Quippe Xenocratem memorat tertio Olympiadis 114 anno legatum ad Antipatrum missum esse. Quodsi primo Olympiadis 91 anno natus esset, futurum fuisse, ut ætatis anno 93 hanc legationem obiret: minime autem probabile esse, auctores qui hanc legationem litteris memoriæque mandarunt nihil de summa legati senectute fuisse dicturos, si decrepitis senex tale negotium suscipere auderet. Justis igitur de causis Laertii auctoritas plus apud nos valet, quam Scaligeri Ὀλυμπιάδων συναγωγή, licet ex antiquis fontibus ducta sit. Censorinus vero exempla ponit virorum qui in fatali anno octogesimo primo finem vitæ habuerunt, plurimosque citat quos vel hunc ætatis annum non complevisse vel diutius vixisse ex aliis monumentis intelligitur. Denique Lucianum sive τῶν Μακροβίων scriptorem in exquirendis temporibus non semper diligentem fuisse inter omnes hodie constat. Itaque utriusque auctoris in hac quæstione

ratio haberi non potest, siquidem solum Laertium locupletem testem esse apparet.

Sed ut digressus a re ad propositum redeam, Xenocrates, Agathenoris filius, a puero Platonem audivit (18). Etenim procul dubio mature relicta patria urbe Athenas habitatum concessit, ut optimis auctoribus in philosophia versaretur. Ibi primum Æschinis in disciplinam se tradidit, qui propter paupertatem mercede docebat (19). Hunc unicum discipulum mox ei Plato subtraxit, qui nunquam amice cum Æschine vixisse fertur. Contigit autem Xenocrati, ut quamvis tardo esset ingenio, tamen sub Platone magistro multum in philosophia et optimis studiis proficeret. Cæterum quot annos natus fuerit Xenocrates, quo tempore Platonis sermonibus interesse cœpit, incertum est. Plato enim, quum ille in vitam veniret, trigesimum quartum ætatis annum agebat. Accedit, quod Socrate mortuo, qui quarto Olympiadis 94 anno obierat, plura suscepit itinera. Deinde Athenas reversus postquam scholam aperuerat, bis tantum in Siciliam videtur esse profectus. Unius vero itineris comes fuit Xenocrates (20). Hinc conjicias eum Platonis institutione jam ante Dionysii majoris obitum esse usum, id est eo tempore quod inter primam et secundam philosophi Siciliensem peregrinationem interfuit. Vivo Dionysio majore Xenocratem Athenas venisse, ex certaminis potatorii narratione efficitur. Dionysius autem morbo debitum reddidit naturæ Nausigene archonte (21) primo Olympiadis 103 anno, quum Xenocrates duodetricesimum ætatis annum agebat. Adde quod Plato dicitur quadraginta annos natus Syracusas primum se contulisse (22); præterea Diodorus Siculus congressum Platonis cum Dionysio ad tertium Olympiadis 98 annum refert. Verum utcunque est, sive 40 sive 44 annos natus Plato primum Syracusas adiit, certe post tertium Olympiadis 98 annum Xenocrates Athenas venit. Neque enim verisimile est, eum puerum, nondum decem annos habentem Athenas in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ collocasse. Igitur Plato circiter quinquaginta

et lib. IV, cap. 12. — (16) Jonsius de Script. hist. phil. lib. I, cap. 10. — (17) Bayle, *Dictionnaire historique et critique* s. v. *Xénocrate* not. x. —

(18) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Ξενοκράτης Ἀγαθήνορος Καλλικλῆδόνος ὅτιος ἐκ νέου Πλάτωνος ἤκουσεν. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren. Ξενοκράτης Ἀγαθήνορος, Καλλικλῆδόνος. Vid. fragm. 1. Suidas v. Ξενοκράτης Ἀγαθῶνος ἢ Ἀγαθόνος. Inscriptio marmoris antiqvi: Ξενοκράτης Ἀγαθῶνος Καλλικλῆδόνος. Vid. supra not. 10. — (19) Athenæus lib. XI, p. 607. C. Ἀλσχιῶν τε πένητος ὄντος καὶ μαθητὴν ἕνα ἔχοντος Ξενοκρά-

την, τοῦτον περιέσπασε (Πλάτων). Diogenes Laertius lib. II, 62 ἐπειτ' ἀφικόμενος Ἀθήναζε (τὸν Ἀισχίνην) μὴ τολμᾶν σοφιστεῖν, εὐδοκίμουστων τότε τῶν περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀρίστιππον ἑμίμους; δὲ ἀπρόσσεις ποιῆσαι. —

(20) Diogenes Laertius lib. IV, 6 Πλάτωνος ἤκουσε, καὶ εἰς Σικελίαν αὐτῷ συναπαθήμησεν. — (21) Diodorus Siculus lib. XV, cap. 73 μετ' ἄλλων δὲ χρόνον Διονύσιος εἰς ἀρρωστίαν ἐμπεσὼν ἐτελεύτησε, δυναστεύσας ἕτη τριάκοντα καὶ ὀκτώ. — (22) Cf. Aldobrandinus ad Diogen. Laert. lib. III, 21. —

confecerat annos, qua tempestate Xenocrates adolescens eum convenit.

Simulatque vero tali doctore adhibito ad philosophiam pertractandam Xenocrates se dedit, brevi tantos in litteris progressus fecit, ut postea Academiæ princeps evaderet. Laborabat quidem ingenii tarditate, sed omnes difficultates studiorum laboribus et exercitationis assiduitate tandem ita superavit, ut præclara eruditione et sapientia nemini cederet. Qua in re ridiculum fuit laboriosissimi hominis dictum, comparantis se cum vasis angusti oris et tabulis æneis, quod ægre doctrinam perciperet, firme autem et constanter retineret (23). Erat in Xenocrate singularis severitas, adeo ut perpetuo gravitatem præ se ferret atque etiam tristis et austerus videretur. Mores quoque nulla suavitate commendabantur. Quocirca sæpius a Platone, ut Gratiis litaret, admonebatur. Quam rem nunquam ægre tulit, bene se a Platone vituperari arbitratus (24). Plurimum autem intererat inter Xenocratem et alios Platonis auditores, Aristotelem potissimum, qui tantum ingenio valebat tantaque erat morum suavitate, ut brevi tempore percepta magistri disciplina inter omnes discipulos maxime emereret (25). Platoni tamen et hebes Xenocrates et acutus Aristoteles æque probabantur, sed de utroque ita judicare solebat, ut *alterum calcariibus, alterum freno egere statueret*. Celebratur porro ejus vox: *contra qualem equum qualem usinum ungo* (26). Ad hæc carum fuisse Platoni Xenocratem satis constat, quum discipulum ea familiaritate magister complecteretur, ut servi

puniendi munus ei injungeret. Ingresso videlicet Xenocrati aliquando *cæde*, inquit, *hunc servum; nam ipse, quia iratus sum, non possum* (27). Fictam existimo narratiunculam, quam Valerii Maximi verbis libet referre. Is enim lib. IV cap. 1 ext. 2: « Audierat, inquit, Plato Xenocratem de se multa impie locutum: sine ulla cunctatione criminacionem respuit. Instabat certo vultu index, causam quærens, cur sibi fides non haberetur. Adjecit Plato, non esse credibile, ut quem tantopere amaret, ab eo invicem non diligeretur. Postremo quum ad jusjurandum inimicitias serentis malignitas confugisset, ne de perjurio ejus disputaret, affirmavit, nunquam Xenocratem illa dicturum fuisse, nisi ea dici expedire sibi judicasset. » Videntur vero multi existisse laudum Xenocratis obtrectatores, qui hominem nihil tale commeritum edacitatis et helluacionis incusarent. Crimen hoc inferiore ætate confictum est. Neque tamen dubium, quin confingendi ejus ansam dederit Athenæi locus, cui consentanea Ælianus et Laertius tradunt.

Athenæus (28) ita scribit: Timæus narrat Dionysium tyrannum Congiorum die festo ei qui primus congium ebiberet præmium proposuisse coronam auream: primumque ebibisse Xenocratem philosophum et acceptam auream coronam quum domum rediret imposuisse Herminæ in aula constituto, cui solebat floreas imponere coronas, quotiescunque vespere donum redibat; quocirca admiratione dignus judicatus est. Similiter Ælianus (29) var. hist. lib. II, 41: Et Bacchi die festo, qui Congiorum nomine appel-

(23) Plutarchus de auditione cap. 10, vol. VII, pag. 154 ed. Hulten. ὥσπερ δὲ Κλεάνθης καὶ ὁ Ξενοκράτης βραδύτεροι δοκοῦντες εἶναι τῶν συσχολαστῶν, οὐκ ἀπεθιδρασκον ἐκ τοῦ μανθάνειν, οὐδ' ἀπέικαμον, ἀλλὰ φθάνοντες εἰς ἐαυτοὺς ἑπαιζον, ἀγγείους τε βραχυστόμοις καὶ πινακίσι χαλκαῖς ἀπεικάζοντες, ὡς μόλις μὲν παραδεχόμενοι τοὺς λόγους, ἀσφαλῶς δὲ καὶ βεβαίως τηροῦντες. — (24) Diogenes Laertius lib. IV, 6 σημῶδες δὲ τὰ τε ἄλλα Ξενοκράτης καὶ σκυθριπὸς αἰεὶ, ὥστε λέγειν αὐτῷ συνεχῆς τὸν Πλάτωνα Ξενοκράτης, ὅτε ταῖς Χάρσι. Plutarchus Amator. cap. 23 vol. XII, pag. 62 ὁ μὲν οὖν Πλάτων τὸν Ξενοκράτην, τέλλα γενναῖον ὄντα καὶ μέγαν, αὐστηρότατον δὲ τῷ ᾗθει, παρεκάλει θύειν ταῖς Χάρσι. Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 9 Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ ἀχαρὶ σιωπώμενος οὐδέπω ἠγανάκτει [φρῆσιν], ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν παρεβύονοντα αὐτὸν, ὑπὲρ τούτου ἵνα τε ἀποκρίνηται τῷ Πλάτωνι, ὅδε καὶ πᾶν ἐμπρόσθεν κατασιγάων τὸν ἄνδρα ἔφατο ἄλλα τοῦτο ἐμοὶ συμφέρει. Plutarchus Conjug. Præc. vol. VII, pag. 419 ed. Hulten. ὁ Πλάτων τῷ Ξενοκράτει, βαρυτέρῳ τὸ ᾗθος ὄντι, τέλλα δὲ καλῶ ἀγαθῶ, παρεκλεύετο θύειν ταῖς Χάρσιν. — (25) Diogenes Laertius lib. V, 1 οὗτος γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος μαθητῶν. — (26) Diogenes Laertius lib. IV, 6 ἦν δὲ τὴν φύσιν νιοθρὸς, ὥστε φασὶ λέγειν τὸν Πλάτωνα, συγκρίνοντα αὐτὸν Ἀριστοτέλει, τῷ μὲν αἰώπος δεῖ, τῷ δὲ χαλινού, καί, ἐφ' ὅσον ἔπνον ὅσον ὄνον

ἀλείφω. Similiter dicit ἐν μύθῳ *asinum in unguento*, quod proverbiis loco dici solet, quum nobis aliquis in deliciis est, qui amore nostro indignus videtur. Vide Diogenianum et Erasmus. — (27) Diogenes Laertius lib. III, 38 εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοκράτους, εἶπε μαστιγῶσαι τὸν καίτε· αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι διὰ τὸ ὀργίσθαι. — (28) Athenæus lib. X, pag. 437. Β. Τίμαιος δὲ φησιν, ὡς Διονύσιος ὁ τύραννος τῇ τῶν Χῳῶν ἑορτῇ τῷ πρώτῳ ἐπιπίνοντι χάριτον ἔθηκε στέφανον χρυσοῦν· καὶ ὅτι πρῶτος ἐξέπιε Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος, καὶ λαβὼν τὸν χρυσοῦν στέφανον, καὶ ἀναθείων τῷ Ἑρμῇ τῷ ἱδρυμένῳ ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἐπέθηκεν, ᾗπερ εἰώθει καὶ τοὺς ἀθλοῦς ἐκαστοτε ἐπιτιθέναι στέφανους, ἐσπερας ἀπαλασσόμενος ὡς αὐτὸς, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἰθαυμάσθη. — (29) Ælianus var. hist. lib. II, 41 καὶ ἐν Διονύσιου δὲ τῇ τῶν Χῳῶν ἑορτῇ προύκειτο ἄθλον τῷ πίνοντι πλέον στέφανος χρυσοῦς· καὶ ἐνίκησε Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ τὸν στέφανον λαβὼν, ὅτε ἐπᾶνθι μετὰ τὸ δείπνον τῷ Ἑρμῇ τῷ πρὸ θυρῶν ἐστᾶτι ἐπέθηκεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἐμπροσθεν ἡμερῶν. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀθλοῦς καὶ τοὺς ἐκ τῆς μύθῳ, καὶ τὸν ἐκ τοῦ κειτού, καὶ τὸν ἐκ τῆς δάφνης ἐνταῦθα ἀνέπαισε καὶ ἀπέλιπε. Pro πλέον Kuhnius non male ex Athenæo reponit πρῶτος; sed quod in codd. legitur Χῳῶν, mutavit in Χῳῶν Henr. Stephanus Thes. L. Gr. v. χῳεῖς; ἐτ χῳεῖ. Nam χῳεῖς appellabant τὴν ἑορτήν, χῳεῖς autem ἐτ μέτρον, denique χῳεῖς τὰς ἐκχύσεις καὶ σπονδὰς νεκρικὰς

latur, præmium propositum erat ei qui plurimum bibisset, corona aurea, quam meruit sodalium victor Xenocrates Chalcedonius. « Omitto cætera quæ cum Athenæi verbis concordant. Denique Diogenes Laertius (30) lib. IV, 8 sic de Xenocrate : » quumque in bibendi certamine apud Dionysium Congiorum die festo qui quotannis celebratur aurea corona esset donatus, exeuntem apposuisse illam Mercurii statuæ, ubi floreas quoque ponere solebat. » Jam vero festum illum diem τῶν Χοῶν Athenis actum esse quotannis veteres scriptores testantur. Vide Meursium in Græcia feriatâ v. Ἀνθεστήρια, Ruhnkenii Disputationem de festis Dionysiorum Opusc. Vol. I, pag. 206-215, Car. Fr. Hermanni Antiq. sacr. (gottesdienstl. Alterthümer) § 58. Itaque non est quod cum Casaubono ad Athenæi locum citatum Syracusis quoque tale festum celebratum esse credamus. Recte enim Kuhnius ad Laertium notavit, hoc nulla antiquorum testimoniorum auctoritate demonstrari posse. Hinc efficitur, si vera retulit Timæus, ex cujus libris cæteri sua petierunt, Dionysium aliquando Athenas profectum apparatus epulis cum alios excepisse, tum Xenocratem philosophum. Nec tamen perperam de Laertii loco judicavit Kuhnius, qui vulgatam scripturam sic tuetur, ut exigua mutatione facta legi jubeat : τοῖς κατασχῶσι παρὰ Διονυσίου i. e. *per eos qui a Dionysio missi Athenas appulissent*, ut non ipse tyrannus convivio interfuerit, sed ejus amici. Sed quoniam Ruhnkenii conjectura magis convenit cum rei gestæ relatione quæ est apud Timæum, huic album adjicere calculum non dubitavi. Enimvero scimus Xenocratem in Academia sedem ac domicilium habuisse et studiis deditum publico fere caruisse, uno die excepto quo homo laboriosus quotannis in astu se contulerit, Liberalibus, ut novorum tragicorum solemnia condecoraret (31). Licet igitur die festo Athenis super vinum et epulas in bibendi certamine victor fuerit Xenocrates, quis ei vitio vertet,

quod semel a regula et præscriptione vitæ aberravit? Injuria ergo nonnulli hac narratione inducti immoderatum pastum potumque Xenocrati objiciunt. Gregorius enim Nazianzenus (32) ὀφφάγίαν ei exprobrat pariterque edacitatis eum insimulat Nonnus (33). Verum hos refutare supervacaneum est.

Xenocratem Cicero (34) iis annumerat philosophis, qui ætates suas in perpetua peregrinatione consumserunt, ut semel egressi nunquam domum reverterint. Quam rem ita se habere nemo non videt, quoniam eum mature relicta patria post multos annos natale Bithyniæ solum repetisse ea mente, ut ibi consenesceret, nusquam legimus. Quamquam autem alia ejus itinera ignorantur, tamen eum Syra usas adiisse notum est. Quum enim ter in Siciliam profectus sit Plato, unius itineris socium fuisse Xenocratem, Diogenes Laertius (35) testificatur. Sed in aula Dionysii eximium fidei et amoris, quo præceptorem amplectebatur, specimen dedit. Simul atque videlicet Dionysius Platoni dixit (36) : *colulum tibi aliquis secabit*, Xenocrates suum ostendens respondit : *nemo id prius quam hoc decidet*; quo dicto se dignissimum esse qui tanti philosophi et discipulus et comes esset, satis probavit.

Ejusdem generis illud est, quod memoria prodit Ælianus. Nam quum Xenocrates aliquando in patriam iter fecisset, Speusippus autem ægrotaret, Aristoteles Platonem jam octogenarium et obliviosum propositis questionibus ita conturbasse fertur, ut senex locum suum in Academia relinqueret ac domi cum amicis maneret. Tribus mensibus post redux Xenocrates, hac rerum mutatione offensus, tum Speusippum reprehendit, quod Aristoteli cessisset, tum Stagiriten objurgatum Academiæ spatiis eiecit Platonemque in integrum restituit (37).

Post Platonis mortem primo Olympiadis 108 anno Aristoteles ad Hermiam tyrannum, amicum et discipulum suum, comite Xenocrate (38), profectus est; ibique triennium ambo transege-

Ego codicum vestigia sarta tecta habui. — (30) Diogenes Laertius lib. IV, 8 καὶ χρυσῶ στεφάνῳ τιμηθέντα ἐπ' ἄλλῳ πολυποσίας τοῖς κατ' ἑτοῦ Χουσι παρὰ Διονυσίῳ, ἐξίοντα θείναι πρὸς τὸν ἰδρυμένον Ἑρμῆν, ἔνθα περ τιθέναι καὶ τοὺς ἀθηνοὺς εἰσθῆν. Scripsi e Ruhnkenii conjectura τοῖς κατ' ἑτοῦ Χουσι παρὰ Διονυσίῳ. Vid. Ruhnkenii Opusc. vol. I, pag. 213 ed. Friedem. — (31) Vide supra Speusippi vitam not. 82. — (32) Gregorius Nazianzenus orat. 3 adv. Julianum pag. 78. D. ed. Paris. anni 1609. — (33) Nonnus in Collectione profanarum historiarum, quarum meminit Nazianzenus orat. cit. § 23. — (34) Cicero Tusc. lib. V, cap. 37. — (35) Vide supra not. 20. — (36) Dio-

genes Laertius lib. IV, 11 εἰπόντος δὲ Διονυσίου πρὸς Πλάτωνα ὡς ἀφαιρήσει τις αὐτοῦ τὸν τράχηλον, παρὼν οὗτος καὶ δεξίας τὸν ἴδιον, οὐκ ἄν γε, ἔφη, τις πρότερον τούτου. — (37) Vide Speusippi vitam not. 93. — (38) Strabo lib. XIII, p. 610 ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀριστοτέλης διέτριψε διὰ τὴν πρὸς Ἑρμῆαν τὸν τύραννον κηδείαν. Ἦν δὲ Ἑρμῆας εὐνοῦχος, τραπέζιτου τινὸς οἰκέτης· γενόμενος δ' Ἀθηναῖον ἠκούσατο καὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους· ἐπανελθὼν δὲ τῷ δεσπότην συνετυράνησεν, πρῶτον ἐπιθεμένῳ τοῖς περὶ Ἄταρνεά καὶ Ἄσσαν χωρίοις· ἔπειτα διεδόξατο ἐκείνων, καὶ μετεπέμψατο τὸν τε Ἀριστοτέλην καὶ Ξενοκράτην καὶ ἐπεμελήθη αὐτῶν· τῷ δ' Ἀριστοτέλει καὶ θυγατέρα ἀδελφοῦ συνήκισα. Μένων δ' ὁ Ῥόδιος ὑπερταῶν τότε τοῖς Πέρσαις καὶ στρατη-

runt; post triennium Hermia capto atque interfecto Aristoteles Mitylenas confugit et secundo Olympiadis 109 anno Macedoniam petiit ibique apud Philippum et Alexandrum usque ad secundum Olympiadis 111 annum commoratus est (3g). Xenocrates vero, ut opinor, Athenas rediit, ubi Spensippus in Academia Platoni successerat.

Ex Asia redux Xenocrates ad Philippum Macedonem legatus de rebus majoribus missus neque pecunia corrumpi neque voluptatum blanditiis deleniri se passus est (40). Reversi cæteri legati dixerunt frustra Xenocratem secum ivisse. Atheniensibus autem jamjam mulctam ei irrogaturis affirmavit Xenocrates, Philippum cæteros donis corrupisse, se vero nulla ratione capi potuisse. Quocirca duplici honore Athenis auctus est, et Philippus ipse postea præ se tulit, solum Xenocratem ex omnibus qui ad se venissent legatis, munera non accepisse. Hæc Laertius: quando vero eam legationem obierit, non constat.

Postquam Speusippus octo annos continuos scholæ Platonicæ præfuit, morbo articulari ita afflictus est, ut tuendæ Academiæ stationem Chalcedonio philosopho mandare cuperet. Successit ei Xenocrates quinquaginta septem annos natus Lysimachide apud Athenienses prætore secundo Olympiadis 110 anno vel ante Chr. 339 (41). Mox Aristoteles e Macedonia redux ipse

in Lyceo scholam aperuit, usus Euripidis versu in hunc modum mutato:

αισχρὸν σιωπῆν, Ξενοκράτη δ' ἔβην λέγειν (42).

Ab eo inde tempore laudum et gloriæ æmuli Xenocrates et Aristoteles fuerunt. Quid? quod ipse Alexander aliquamdiu Aristoteli offensus ad Xenocratem dona misit eumque honestavit (43). Aristoteles etiam librum confecit de Speusippi et Xenocratis philosophia (44), in quo controversias, quæ inter Academicos et Peripateticos erant, videtur composuisse (45). Uterque tamen doctrinæ fama celebratus tum gratia et auctoritate tum discipulorum nobilitate floruit. Namque Aristoteles tredecim annos docuit Athenis et plurimos habuit discipulos, inter quos Theophrastum et Aristoxenum; Xenocrates vero viginti quinque annos academiam rexit usque ad tertium Olympiadis 116 annum, ut ait Diogenes Laertius (46).

De forma institutionis Xenocrateæ sciendum est, Platoni et Xenocrati duplex fuisse docendi munus, ita ut modo adolescentes in philosophia erudirent, modo viros claros et reipublicæ moderandæ studiosos civili ratione instruerent. Namque in Platonis disciplinam se tradiderunt qua philosophi qua clari viri, velut Dio (47), alii. Hac docendi ratione, quam Platonem a Pythagoreis accepisse suspicamur, usus est etiam Xe-

γῶν, προσποιησάμενος φιλιαν καλεῖ πρὸς αὐτὸν ἑνιαίας τε ἄμα καὶ πραγμάτων προσποιητῶν χάριν, συλλαβὴν δ' ἀνεπιμψεν ὡς τὸν βασιλέα, κάκει κρεμασθεὶς ἀπώλετο· οἱ φιλόσοφοι δ' ἐσώθησαν, φεύγοντες τὰ χωρία, & οἱ Πέρσαι κατέσχον. — (39) Diogenes Laertius lib. V, 9 Πλάτωνος δὲ τελευταίαντος (Ἀπολλόδορος ἐν χρονικοῖς φησὶ αὐτὸν) τῷ πρώτῳ ἔπει ἐπὶ Θεοφίλου πρὸς Ἑρμιαν ἀπάραι, καὶ μείναι ἔτη τρία· ἐπὶ Πυθοδότου δ' ἔλθειν πρὸς Φίλιππον τῷ δευτέρῳ ἔπει τῆς ἐνάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, Ἀλεξάνδρου πεντεκαίδεκα ἔτη ἤδη γεγονότος· εἰς δ' Ἀθήνας ἀπικέσθαι τῷ δευτέρῳ ἔπει τῆς ἐνδεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ἐν Λυκίῳ σχολάσαι ἔτη τρία πρὸς τοὺς δέκα, εἶτα ἀπάραι εἰς Χαλκίδα τῷ τρίτῳ ἔπει τῆς τετάρτης καὶ δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος κ. τ. λ. —

(40) Diogenes Laertius lib. IV, 8-9 λόγος δὲ αὐτὸν μετὰ καὶ ἄλλων πεμφορῆταιν πρεσβευτῆν πρὸς Φίλιππον· καὶ τοὺς μὲν δῶροις μαθασσομένους καὶ ἐς τὰς κλήσεις συνίεναι καὶ τῷ Φίλιππῳ λαλεῖν· τὸν δὲ μηδέτερον τούτων ποιεῖν. Οὐτε γὰρ ὁ Φίλιππος αὐτὸν προσέειπε διὰ τοῦτο. Ὅθεν ἐλθόντας τοὺς πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας φάσκειν, ὡς μάτην αὐτοῖς Ξενοκράτης συνελήλυθε· καὶ τοὺς ἐτοιμοὺς εἶναι ζημιῶν αὐτὸν. Μαθόντας δὲ παρ' αὐτοῦ ὡς νῦν καὶ μᾶλλον φροντιστέον εἶναι τῆς πόλεως αὐτοῖς, (τοὺς μὲν γὰρ ἤδη ἐδωροδόκησεν ὁ Φίλιππος, ἐμὲ δὲ μηδενὶ λόγῳ ἐπαξέόμενος) φασὶ διπλασίως αὐτὸν τιμῆσαι· καὶ τὸν Φίλιππον δὲ λέγειν ὕστερον, ὡς μόνο· εἴη Ξενοκράτης τῶν πρὸς αὐτὸν ἀφιγμένων ἀδωροδόκητος. — (41) Vide Speusippi vitam not. 135. — (42) Diogenes Laertius lib. V, 2-3 φησὶ δ' Ἑρμιππος ἐν τοῖς βίοις, ὅτι πρεσβεύοντος αὐτοῦ πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ Ἀθηναίων, σχολάρ-

χος ἐγένετο τῆς ἐν Ἀκαδημίᾳ σχολῆς Ξενοκράτης· ἐλθόντα δὲ αὐτὸν καὶ θεασάμενον ὑπ' ἄλλῃ τῇ σχολῇ, ἐλθεῖν περιπατοῦν τὸν ἐν Λυκίῳ. Καὶ μέχρι μὲν ἀλείμματος ἀνακάμπτοντα, τοῖς μαθηταῖς συμφοροσοφῆν, ὅθεν Περιπατητικὸν προσεγορευθῆναι. Οἱ δ', ὅτι ἐκ νόσου περιπατοῦντι Ἀλεξάνδρῳ συμπάρων διελέγτο ἄτα. Ἐπειδὴ δὲ πλείους ἐγίνοντο ἤδη, καὶ ἐκάθισεν, εἰκὼν· αἰσχρὸν σιωπῆν, Ξενοκράτη δ' ἔβην λέγειν. Euripidis ex Philocteta versus fuit αἰσχρὸν σιωπῆν, βαρβάρους δ' ἔβην λέγειν, quem sic mutavit Aristoteles. Vid. Quintilian. Instit. orat. lib. III, cap. 1. Cicero ad Attic. lib. VI, ep. 8; de Orat. lib. III, cap. 35 et Tusc. lib. I, cap. 4 qui rem paulo aliter narrat. Cf. Menagius ad Laertii l. c.; Valckenar. Diatribæ cap. XI et nos supra in Speusippi vita not. 97. — (43) Diogenes Laertius lib. V, 10 λέγεται δὲ διὰ τὴν Καλλισθένους πρὸς Ἀλέξανδρον σύστασιν προσκρούσαι τῷ βασιλεῖ, κάκεινον ἐπὶ τῷ τούτῳ λυπησάμενον Ἀναξιμένην μὲν αὐτῆσαι, πέμψαι δὲ καὶ Ξενοκράτη δῶρα. — (44) περὶ τῆς Speusippi καὶ Ξενοκράτους φιλοσοφίας Cf. Diog. Laert. lib. V, 25. — (45) Vido Luzacii Lectiones Atticas Sect. II § 3 pag. 142. — (46) Diogenes Laertius lib. IV, 14 διεδέξατο δὲ Speusippον καὶ ἀφηγήσατο τῆς σχολῆς πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ἐπὶ Αὐσιμαχίδου, ἀρξάμενος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος. Cf. not. 41. — (47) Diogenes Laertius lib. III, 46 μαθητὰ δ' αὐτοῦ Σπεύσιππος Ἀθηναῖος, Ξενοκράτης Χαλκηδόνιος, Ἀριστοτέλης Σταγειρίτης, Φίλιππος ὁ Ὀπούντιος, Ἐστιαῖος Περίνθιος, Δίων Συρακούσιος κτλ. —

nocrates qui et privatim discipulos instituit et publice de sapientiæ studio disseruit, quum scholis habitis unicuique adesse liceret. Huiusmodi enim disputationi Polemo ebrius aliquando (48) interfuit. Aristoteleam vero docendi rationem haud multum diversam, sed paulo perfectiorem fuisse conijcimus. Cæterum singulas diei partes certis negotiis assignans Xenocrates aliud tempus docendis adolescentibus constituebat, aliud meditationi, id est commentationi solitariæ, attribuebat, unam denique horam silentio destinabat (49).

E Xenocratis discipulis, qui non minus honoribus, quam rerum gestarum gloria floruerunt, primo loco ponendus est Phocion (50), vir probus et eruditus, ut qui adolescentulus Platoni, deinde in Academia Xenocrati operam dedisset atque ab initio ætatis jam in optima quæque studia incubisset. Porro Chæron Pel-lenensis, tyrannus sævus et violentus, Platonis et Xenocratis quæ tenebat præcepta, crudelitate vitæque fœda et facinorosa refutavit (51). Transeo ad eos qui auctore Xenocrate in philosophia versati tempus ætatis in rerum contemplatione consumserunt. Horum primus est Polemo Atheniensis. Is perditæ luxuriæ adolescens neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens, quum e convivio non post occasum solis sed post ortum surrexisset, domumque repetens, Xenocratis philosophi patentem januam vidisset; vino gravis, unguentis delibutus, ser-

tis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam ejus intravit. Nec contentus tam deformi introitu consedit etiam, ut clarissimum eloquium et prudentissima præcepta temulentia lascivia eluderet. Orta deinde, ut par erat, omnium indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cujus gravitate sermonis respiscere coactus Polemo, primum coronam, capite detractam, projecit, paulo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris convivalis hilaritatem deposuit; ad ultimum totam luxuriam exuit, uniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus evasit (52). Eandem historiam sic tetigit Horatius Satir. II, 3 vs. 254 sq.

quæro, faciasne quod olim

Mutatus Polemo? ponas insignia morbi,

Fasciolas, cubitali, focialia, potus ut ille

Dicitur ex collo furtim carpisse coronas,

Postquam est impransi correptus voce magistri?

Fuerunt qui putarent Xenocratem a Cratero quoque esse auditum; sed hoc sola conjectura continetur, neque ab antiquis scriptoribus traditum est (53). At Crantor Solensis (54) quum in magno honore apud suos esset, motus Xenocratis gloria Athenas venit, ut talis magistri disci-

(48) Diogenes Laertius lib. IV, 11 φασι καὶ Ἀντιπάτρου ποτὲ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας καὶ ἀσπασαμένου αὐτόν, μη πρότερον ἀντιπροσαγορεύσαι πρὶν ἢ τὸν λόγον δι' ἑλεγε διαπεράνασθαι. — (49) Diogenes Laertius lib. IV, 11 ἀτυφράτος δὲ ὢν, πολλάκις ἐαυτῷ τῆς ἡμέρας διεμαλῆτα, καὶ ὥραν μίαν, φασίν, ἀπένευε σιωπῇ. Stobæus Flor. XXXIII, 11 Ξενοκράτης διαίρων ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πράξιν τινα καὶ τῇ σιωπῇ μέρος ἀπένευε (vid. fragm. 75). Conf. Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (50) Plutarchus vit. Phocion. cap. 4 vol. V, pag. 5 ed. Hutten. εἰ γὰρ ἦν, ὡς φησὶν Ἰδομενεύς, δοιδυκοποιῦ πατρός, οὐκ ἂν ἐν τῷ λόγῳ Γλαύκιππος δ' Ὑπερίδου, μυρία συνεληγώς καὶ εἰρηκώς κατ' αὐτοῦ κακά, τὴν δυσγένειαν παρήμην· οὐδ' ἂν οὕτως Ἰλευθερίου βίου καὶ σώφρονος καὶ παιδείας μετέσχευ, ὥστε τῆς Πλάτωνος, ἐπὶ μαιρκίων ὢν, ὕστερον δὲ τῆς Ξενοκράτους διατριβῆς ἐν Ἀκαδημίῃ μετασχεῖν, καὶ τὸν ἀρίστου ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδεύματων ἠλωτῆς γενέσθαι. — (51) Athenæus lib. XI, pag. 509. τοιοῦτοι δ' εἰσι καὶ νῦν τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τινες, ἀνοσίως καὶ ἀδόξως βιοῦντες. Χρημάτων γὰρ ἐξ ἀσεθείας καὶ παρὰ φύσιν κυριεύσαντες διὰ γοητείαν νῦν εἰσι περίβλεπτοι· ὥσπερ καὶ Χαίρων δ' Πελληνεύς, ὃς οὐ μόνον Πλάτωνος ἐσχόλασεν, ἀλλὰ καὶ Ξενοκράτη. Καὶ οὗτος οὖν τῆς πατρίδος πικρῶς τυραννήσας οὐ μόνον τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν ἐξήλασεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τούτων δούλοις τὰ κτήματα τῶν δεσποτῶν χαρισάμενος, καὶ τὰς ἐκεῖνον γυναῖκας συνήκισεν πρὸς γάμου κοινωσίαν· ταῦτ' ὤφελ' ἦν εἶναι ἐκ τῆς καλῆς Πολιτείας καὶ τῶν παρανομῶν Νόμων. — (52) Valerius

Maximus lib. VI, cap. 9 Ext. 1. Diogenes Laertius IV, 16 Πολέμων, Φιλοστράτου μὲν υἱὸς ἦν, Ἀθηναῖος, τὸν δὴ μὼν Οἴηθεν. Νέος δ' ὢν ἀκόλαστος τε καὶ διασεχυμένος ἦν οὕτως, ὥστε καὶ περιφέρειν ἀργύριον πρὸς τὰς ἐτοιμοὺς λύσεις τῶν ἐπιθυμιῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς στενωποῖς διέκρυπτεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀκαδημίᾳ πρὸς κίονι τινι τριώβολον εὐρέθη προσπεπλασμένον αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁμοίαν τῇ προειρημένῃ πρόφασιν. Καὶ ποτε συνθέμενος τοῖς νέοις, καὶ ἐσταφανωμένος, μεθῶν εἰς τὴν Ξενοκράτους ἦξε σχολήν. Ὁ δὲ, οὐδὲν διατραπέεις, ἦρε τὸν λόγον ὁμοίως· ἦν δὲ περὶ σωφροσύνης· ἀκούον δὲ τὸ μαιρκίον κατ' ὀλίγον ἐθηράθη· καὶ οὕτως ἐγένετο φιλόσοφος, ὡς ὑπερβάλλεσθαι τοὺς ἄλλους, καὶ αὐτὸν διαδέξασθαι τὴν σχολήν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ δεκάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, Id. IV, 19 ὡς ἐφικε δὴ, ὁ Πολέμων κατὰ πάντα ἐζηλώκει τὸν Ξενοκράτην· καὶ ἐραστήνηαι αὐτοῦ φησὶν Ἀρίστιππος ἐν τετάρτῳ περὶ καλαιᾶς τρυφῆς. Sed de hac re vide Phil. Gr. vol. II, pag. 403 seq. De Polemone autem ad virtutem revocato cf. Plutarchus super adulatoris et amici discrimine cap. 47 vol. VII, p. 230 ed. Hutten. ὥσπερ ἀμείλι καὶ Πολέμωνα Ξενοκράτης ὄφελος μόνον ἐν τῇ διατριβῇ, καὶ ἀποβλέψας πρὸς αὐτόν, ἐτρέψατο καὶ μετέστηκεν. Lucianus in his Accusato tom. II, pag. 321. Themistius orat. 26 p. 303. D. Epictetus Diss. III, 1 p. 348. Origenes contra Celsum p. 379. A. et 492. A. — (53) Cf. Cicero de orat. III, 18 et Laertius lib. IV, 21-23. — (54) Diogenes Laertius

plina exercitatus rectam vitæ viam sequeretur et præceptis institutisque philosophiæ abundaret. Denique Zeno, Stoicæ sectæ conditor, et Epicurus Xenocratis institutione imbuti sunt, quorum hic duodeviginti annorum adolescens (55), ille vero per decem annos continuos ejus scholis interfuit (56).

Porro præcipua omnium virtutum experimenta edidit. Ac primum quidem fide ita eminebat, ut nemo locupletiozem Xenocrate auctorem laudare posset. Quocirca Athenienses hominem, testimonium dicentem, jurare prohibuerunt (57). Quum enim aliquando Chalcedonius philosophus, qui sancte graviterque vixisset, testimonium publice dixisset, et ut mos fuit Græcorum (58) jurandi causa ad aram accederet, una voce, ne is juraret, reclamarunt. Nota ejus in victu continentia est. Nam si quando vini cadum relevisset, in vappam vertebatur, antequam consumeretur. Sed sæpe etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proterbium: *Xenocratis caseolus*, de rebus diu durantibus, quæ non celerrime absumuntur (59). Divitias non inutiles quidem esse affirmavit, sed tamen contempsit, sibi iis non opus esse ratus (60). Quamobrem pecunia Alexandri jussu aliquando ei allata, acceptos apparatus epulis suo more legatos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecuniæ missum erat. Quum autem postridie legati Xenocratem rogarent, cui numerari juberet: Quid? Vos hesternæ, inquit, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos ubi tristiores vidit, triginta minas accepit, ne aspernari regis liberalitatem videretur (61). Quin etiam Xenocratem rogavit Alexander, ut in

Macedoniam veniret et apud se maneret, siquidem Plutarchus narrat Chalcedonium philosophum Alexandri convictum recusasse (62). Verum quanti Xenocratis virtutem et ingenium aestimaverit rex, apparet e quodam Plutarchi (63) loco qui Alexandram a Xenocrate præcepta de regno petiisse refert. Cæterum morem gessit regi; nam quatuor libros confecit, qui *elementa de regno ad Alexandrum* inscribebantur (64). In publicum prodeunti philosopho turbulenti homines et impudici (65) omnes de via decedebant. Castitatem ejus frustra a meretrice tentatam esse veteres ajunt. Qua de re Valerius Maximus lib. IV, cap. 3. extr. 3: « Phryne, inquit, nobile Athenis scortum, juxta eum vino gravem in pervigilio accubuit, pignore cum quibusdam juvenibus posito, an temperantiam ejus corrumpere posset. Quam nec tactu, nec sermone aspernatus, quoad voluerat in sinu suo morari, irritam propositi dimisit. Factam sapientia imbuti animi abstinens, sed meretriculæ quoque dictum perquam facetum. Deridentibus enim se adolescentibus, quia tam formosa tamque elegans poti senis animum illecebris pellicere non potuisset, pactumque victoriæ pretium flagitantibus, de homine se cum iis, non de statua pignus posuisse respondit. Potestne hæc Xenocratis continentia a quoquam magis vere magisque proprie demonstrari, quam ab ipsa meretricula expressa est? Phryne (66) pulchritudine sua nulla ex parte constantissimam ejus abstinenciam labefecit. » Maxima fuit ejus beneficentia. Accidit autem, ut aliquando imprudens hominem minus probum Polysperchonti commendaret (67). Namque is a Macedone comiter exceptus interrogatusque num qua re egeret, talentum petiit. Ac dedit

lib. IV, 24. — (55) Diog. Laert. X, 1. Cicero de nat. deor. lib. I, cap. 26. — (56) Diogenes Laertius lib. VII, 2. Eusebius Præp. Evang. lib. XIV, cap. 5 pag. 729. — (57) Diogenes Laertius lib. IV, 7. Valerius Maximus lib. II, cap. 10. Cicero pro Balbo cap. 5. Epist. ad Attic. lib. I, 16. — (58) De hac lege cf. Petilus pag. 445 ed. Wesseling. — (59) Stobæus Flor. XVII, 25. Vid. fragm. 74. — (60) Plutarchus adv. Stoic. cap. 18 vol. XIV pag. 19 ed. Hutten. οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Ἐπενσίππου κατηγοροῦντες ἐπὶ τῇ μὴ τὴν ὕγιαιν ἀδιάφορον ἡγήσασθαι μὴδὲ τὸν πλεῖστον ἀνωφελέει. —

(61) Cicero Tuscul. Quæst. lib. V, cap. 32; Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 extr. 3; Plutarchus de Fort. Alex. orat. I, cap. 12 vol. IX, p. 48 ed. Hutten.; vita Alex. cap. 8, vol. IV, pag. 261; Apophthegm. vol. VIII, pag. 105 ejusd. ed.; Stobæus Flor. V, 118 [Vid. fragm. 73]; Diogenes Laertius lib. IV, 8; Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης; Themistius Orat. 2, pag. 26; Orat. 21, pag. 252. — (62) Plutarchus de Stoic. Repugn. ap. 20, vol. XIII, pag. 366 ed. Hutten. Ἐφορον δὲ καὶ Ξενοκράτην καὶ Μενέδημον ἐκαινοῦσαι παραιτησαμένους τὸν Ἀλέξανδρον. — (63) Plutarchus adv. Colot. cap. 32,

vol. XIV, pag. 194 ed. Hutten. παρὰ δὲ Ξενοκράτους Ἀλέξανδρος ὑποθήκας ἤρτησε περὶ βασιλείας. — (64) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. — (65) Diogenes Laertius lib. IV, 6 καὶ εἰποτε μέλλοι ἐς ἄστυ ἀνίεναι, φασὶ τοὺς θυροῦδεις πάντας καὶ προυνείκους ὑποστέλλειν (leg. ὑποστέλλεσθαι) αὐτοῦ τῇ πόρῳ. —

(66) Diogenes Laertius lib. IV, 7 καὶ ποτε καὶ Φρύνην τὴν ἑταῖραν ἐθέλῃσαι πειράσαι αὐτὸν, καὶ ὄθβεν διωκομένην ὑπὸ τινῶν καταφυγεῖν εἰς τὸ οἰκίδιον. Τὸν δὲ ἐνεκα τοῦ ἀνθρωπίνου εἰσδέξασθαι, καὶ ἐνὸς ὄντος κλιναδίου εὐρομένη μεταδύναι τῆς κατακλίσεως· καὶ τέλος πολλὰ λιπαροῦσα, ἀπρακτος ἀναστῆναι, λέγειν τε πρὸς τοὺς πυνθανομένους, ὡς οὐκ ἀπ' ἀνδρὸς ἀλλ' ἀπ' ἀνδριάντος ἀνασταίη. Ἔνοι δὲ λατῆρα φασὶ παρακατακλίναι αὐτῷ τοὺς μαθητάς· τὸν δὲ οὕτως εἶναι ἐγκρατῆ, ὥστε καὶ τομὰς καὶ καύσεις πολλὰς ὑπομέναι περὶ τὸ αἰδοῖον. — (67) Plutarchus de vitioso pudore cap. XI, vol. X, pag. 175 ed. Hutten. Ξενοκράτης δὲ, καθ' ἑαυτὸν ὄν τὸν τρόπον, ὅμως ὑπὸ δυσωπίας ἐκάμθη, καὶ συνέσθητος Πολυσπέρχοντι δι' ἐπιστολῆς ἀνθρώπων οὐ χρηστὸν, ὡς τὸ ἔργον ἔδειξε· δεξιωσαμένου δ' αὐτὸν τοῦ Μακεδόνα, καὶ πυθομένου, μὴ τινος ἔχει χρεῖαν, ἤρτησε

quidem hoc Polysperchon, sed Xenocratem tamen per litteras monuit, ut diligentius posthac examinaret, quos commendare vellet. Misericordiam brutis etiam animalibus tribuit; cujus rei hanc dedit significationem. Passer instantem accipitrem fugiens in ejus sinum devolaverat. Tum Xenocrates avem liberent receptam et occultatam custodivit, donec hostis et conspectu evolasset. Quo facto avem liberavit, dicens se supplicem hosti non prodidisse (68).

Fuisse eum injuriarum patientem, his testimoniis cognoscimus. Quum maledico quorundam sermoni summo silentio interesset; uno ex his quaerente, cur solus ita linguam suam cohiberet (69): Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. Præterea a Bione sugillatus Xenocrates, non respondebo tibi, inquit: nam ne tragedia quidem comœdiam, quando ab ea lacessitur, respensione dignatur (70).

Talis autem tantusque vir ter legationibus functus est. Hoc enim honore Athenienses eum decorarunt non solum quod donis se corrumpi non pateretur, sed etiam quod putarent, Xenocratis aspectum ad sedandas animi perturbationes valere (71). Has ob causas cum antea ad Philippum Athenienses legatum Chalcædonium philosophum miserunt, tum postea bis ad Antipatrum tertio Olympiadis 114 anno. Lamiaco scilicet bello pacem petere coacti viros claros

ad Antipatrum legarunt, in his Phocionem et Xenocratem (72). Qui quum Antipatrum adiissent, hic primum reliquis data dextra solum Xenocratem non salutavit, deinde dicere orsum non sustinuit, sed reclamando silentium ei imposuit. Qua in re Xenocrates affirmasse traditur, recte facere Antipatrum quod aspere tractaturus civitatem sua tantum præsentia erubesceret. Mox duras tulit condiciones, quas ceteri legati ita acceperunt, ut bonas esse præ se ferrent, Xenocrates servis æquas, liberis indignas esse judicaret (73). Iterum Athenienses eum ad Antipatrum de captivis reddendis (74) miserunt. Facile autem id quod volebat obtinuit. Nam benigne exceptus est ab homine præpotente quumque ad cœnam ab eo vocaretur, respondit his versiculis, quibus apud Homerum Circe Ulixes alloquitur:

ὦ Κίρκη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, δεῖναίσιμος εἶη,
πρὶν πλατὴ πάσσασθαι ἐδητύος ἠδὲ ποτήτος,
πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι;

Postea Xenocrates apud Antipatrum in honore fuit: sed pecuniam ab hoc sibi missam accipere noluit (75). Deinde Macedo Athenas profectus philosophum in schola disputantem salutavit, cui hic non ante respondit, quam cœptam orationem finisset (76).

Sed quamvis de Atheniensium republica optime meruisset Xenocrates, ut etiam Phocioni

τάλαντον ὁ δ' ἐκείνῳ μὲν ἔδωκε, Ξενοκράτης δ' ἔγραψε παραιῶν ἐπιμελέστερον τὸ λοιπὸν ζεταῖζειν, οὗς συνίστησιν. — (68) *Ælianus var. hist. lib. XIII, cap. 31* Ξενοκράτης ὁ Καρχηδόνιος ὁ εταῖρος Πλάτωνος τὰ τε ἄλλα ἦν φιλοκίτριμος, καὶ οὐ μόνον φιλόανθρωπος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἄλλων ζῶων ἠγάπη. Καὶ οὐδὲν ποτε καθήμενος ἐν ὑπαίθρῳ, διακόμενος βιαιῶς στρουθὸς ὑπὸ ἰέρακος, εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ κατέπη. Ὁ δὲ ἀσμένως ἐδέξατο τὸν ἕρπον, καὶ διεφύλαξεν ἀποκρύψας, ἕστε δὴ ὁ διώκων ἀπήλθεν. Ἐπει δὲ ἤλευθέρωσεν αὐτὸν τοῦ φόβου, ἀπλώσας τὸν κόλπον ἀρῆκε τὸν ἕρπον, ἐπειπὼν, ὅτι μὴ ἐξέδωκε τὸν ἰκέτην. *Diogenes Laertius lib. IV, 10* στρουθίου δὲ ποτε διακομένου ὑπὸ ἰέρακος, καὶ εἰσπηδῆσαντος εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ, καταψήσας μεθήκεν, εἰπὼν, τὸν ἰκέτην δεῖν μὴ ἐκδιδόναι. — (69) *Valegius Maximus lib. VII, cap. 2* ext. 6. — (70) *Diogenes Laertius lib. IV, 10* σκωπτόμενος ὑπὸ Βίωνος οὐκ ἐφη αὐτῷ ἀποκρινέσθαι· μηδὲ γὰρ τὴν τραγωδίαν ὑπὸ τῆς κωμῆδος σκωπτομένην ἀποκρισεως ἀξίωτον. *Bion hic diversus fuit a Borysthenita, qui post Xenocratis mortem demum natus est. Vid. Fragm. Phil. Gr. vol. II, pag. 419.* — (71) *Plutarchus vit. Phocion. cap. 27* vol. V, pag. 28 ed. *Hutten.* τοσοῦτον γὰρ ἦν ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς τοῦ Ξενοκράτους καὶ δόξα καὶ λόγος παρὰ πᾶσιν, ὥστ' οἰεσθαι μήτε ὄφρον εἶναι, μήτ' ὀμώτητα, μήτε θυμὸν ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ φύσμενον, φ. Ξενοκράτους μόνον φθόντος, οὐκ ἂν αἰετοῦς τι καὶ τιμῆς ἐγγίνοιτο πρὸς αὐτόν.

(72) *Plutarchus vit. Phoc. cap. 27* ὡς οὐδὲν ἐπανήλθεν ὁ Φωκίων εἰς ἄστυ, καὶ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ αὐτὸ εἶπεν ὑπ'

ἀνάγκης, αὐθις εἰς Θήβας ἐβάδιζε μετὰ τῶν ἄλλων πρέσβων, Ξενοκράτη τὸν φιλόσοφον τῶν Ἀθηναίων προσελομένον. —

(73) *Plutarchus vit. Phoc. cap. 27* πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἠσκάσατο τὸν Ξενοκράτην, τοὺς ἄλλους δεξιωσάμενος· ἐφ' ᾧ φασιν εἶπε·ν ἐκεῖνος, ὡς Ἀντίπατρος καλῶς ποιεῖ, μόνον αὐτὸν αἰσχυνόμενος ἐφ' οὗς ἀγνωμονεῖν μέλει πρὸς τὴν πόλιν. Ἐπειτα λέγειν ἀρῆμενος οὐχ ὑπομένων, ἀλλ' ἀντικρούων καὶ δυσκολεῖων, ἐποίησεν ἀποσιωπήσας. Τῶν δὲ περὶ τὸν Φωκίωνα διαλεγθέντων, ἀπεκρίνατο φίλιαν εἰσεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ συμμαχίαν, ἐκδοῦσι μὲν τοὺς περὶ Δημοσθένην καὶ Ὑπερίδην, πολιτευομένους δὲ τὴν πατριὸν ἀπὸ τιμῆματος πολιτείας, δεξαμένους δὲ φρουρὰν εἰς τὴν Μουνυχίαν, ἐτι δὲ χρήματα τοῦ πολέμου καὶ ζημίαν προσεκτίσασιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πρέσβεις ἠγάπησαν ὡς φιλανθρώπου τὰς διαλύσεις, πλὴν τοῦ Ξενοκράτους. Ἐφη γάρ, ὡς μὲν δούλοις, μετρίως κεχρησθαι τὸν Ἀντίπατρον· ὡς δὲ λευθέροις, βραβείας. — (74) *Diogenes Laertius lib. IV, 9* ἀλλὰ καὶ πρεσβείων πρὸς Ἀντίπατρον περὶ ἀιχμαλώτων Ἀθηναίων κατὰ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, καὶ κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον πρὸς αὐτόν, προσηνέγκατο ταυτὶ· ὦ Κίρκη, τίς γάρ κεν ἀνὴρ, δεῖναίσιμος εἶη, πρὶν πλατὴ πάσσασθαι ἐδητύος ἠδὲ ποτήτος, πρὶν λύσασθ' ἐτάρους καὶ ἐν ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι; καὶ τὸν, ἀποδεξάμενον τὴν εὐστοχίαν, εὐθὺς ἀνέειπεν. — (75) *Diogenes Laertius lib. IV, 8* ἀλλὰ καὶ ὅπ' Ἀντίπατρον πεμψθὲν (ἀργύριον) μὴ προσέσθαι, ὡς φησι Μυρμανικὸς ἐν Ὀμιείοις. — (76) *Diogenes Laertius lib. IV, 11* φασὶ καὶ Ἀντίπατρον ποτὲ ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας καὶ δασπασαμένου αὐτόν, μὴ πρότερον ἀντιπροσαγορεύσει, πρὶν ἢ τὸν λόγον, ὃν εἶπε, δια-

civitate donandus (77) videretur, tamen virum egregium, quia inquilinorum tributum aliquando pendere non posset, vendiderunt (78). Eum vero Demetrius Phalereus emit et utrique succurrit: Xenocrati enim libertatem statim reddidit, Atheniensium autem reipublicæ collato tributo profuit. Post vitam honestissime actam philosophus repentina morte obiit. Octoginta duos scilicet annos natus noctu capite ad æneam pelvim offenso et fronte vulnerata animam efflavit, tertio Olympiadis 116 anno (79). Verum ut vivo inimici, ita mortuo quoque obrectatores non defuerunt. Quum enim primo Olympiadis 118 anno Demetrio Phalereo civitate expulso ejusque status eversis sapientiæ doctores etiam exsilio afficerentur (80): comicos poetas philosophorum auctoritati et præceptis illis apparet. Hinc Alexis comicus in quadam fabula sic invectus est in Xenocratem (81):

Τοῦτ' ἐστὶν Ἀκαδήμεια, τοῦτο Ξενοκράτης;
πολλ' ἀγαθὰ δοῖεν οἱ θεοὶ Δημητρίῳ,
καὶ τοῖς νομοθέταις, δίστι τοὺς τὰς τῶν λόγων,
ὡς φασι, δυνάμεις παραδιδόντας τοῖς νέοις
ἐς κόρακας ἔρβειν φασὶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Narrata Xenocratis Chalcedonii vita, relinquunt ut pauca de aliis viris, quibus idem nomen fuit, dicamus. Diogenes Laertius (82) lib. IV, 15 sex alios enumeraturus Xenocrates primum ponit perantiquum disciplinæ bellicæ scriptorem, cujus discipulos fuisse Hecatæum Milesium et Menecratem Elaitem auctor est Strabo lib. XII, pag. 550 his verbis: ἔπαιναι δὲ μάλιστα [ὁ Σχῆ-
φος] τὴν Ἐκαταίου τοῦ Μιλήσιου καὶ Μενεκράτους τοῦ Ἐλαίτου, τῶν Ξενοκράτους γυμνασίων ἀνδρός, δόξαν. Secundum numerat nostri philosophi pro-

pinquum et civem, eique assignat orationem Arsinoeticam, de Arsinoe defuncta scriptam. Tertium librariorum indiligentia omisit. Quartum fuisse prodit philosophum, elegiæ auctorem non satis probatum, cui fortasse cum Fabricio (83) attribuendum est epigramma in Mercurii imaginem factum, quod exstat Anthologiæ lib. IV. Tit. 2. el. 34. Quintum statuarium nominat, Tisicratis vel Euthycratis discipulum (84), Ptolemæi Philadelphi temporibus clarum (85): quem de toreutice commentatum esse refert Plinius in indice libri XXXIII et de arte statuaria composuisse volumina lib. XXXIV, cap. 8 ait, et de pictura librum confecisse testatur lib. XXXV, cap. 10 (86). Sextum denique, Aristoxene auctore laudato, poemata condidisse tradit. His adjungamus cæteros viros cognomines, qui ab antiquis memorantur. Fuit igitur septimus Xenocrates, Agrigentinus, Isthmionices, celebratus a Pindaro carmine Isthmio secundo (87). Octavus (88), cujus πρῶτον Χρονικῶν citat Etymologus Magnus v. Ἀσσυρία. Nonus, Bœotarcha, de quo Pausanias lib. IV, cap. 3a, 6 et lib. IX, cap. 13, 6 disserit. Decimus, cujus Οἰκιοσκοπικὸν οἰώνισμα memorat Suidas v. Ξενοκράτης φιλόσοφος et Οἰωνιστική. Est enim οἰκιοσκοπικὸν οἰώνισμα, quum observantur ea quæ domi accidunt. Velut si in tecto apparuerit mustela vel serpens, aut oleum effusum fuerit, aut mel, aut vinum, aut aqua, aut cinis: aut lignum crepuerit, aut aliquid aliud acciderit, hoc vel illud significat. Hæc vaticinia tractavit Xenocrates. Cf. Casaubonus Lect. Theocrit. cap. 5. Undecimus superioribus accedit ejusdem nominis medicus Aphrodisiensis, qui Tiberio imperante vixit. Is inclauit edito opere de percipienda ex animalibus utilitate (περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζῴων ὠφελείας),

περάνασθαι. Cf. Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. — (77) Plutarchus vit. Phocion. cap. 29 ὁρῶν δὲ τὸν Ξενοκράτην τελοῦντα τὸ μετοίκιον, ἐβούλετο γράψαι πολίτην· ὁ δ' ἀπέπειπε, φήσας, οὐκ ἂν μετασχεῖν ταύτης τῆς πολιτείας, περὶ ἧς ἐπρέσβευεν, ἵνα μὴ γένηται. — (78) Diogenes Laertius lib. IV, 14 Ἀθηναῖοι δ' ἄλλως αὐτὸν ὄντα τοιοῦτον ἐπίπρασχόν ποτε, τὸ μετοίκιον ἀδυνατοῦντα θεῖναι. Καὶ αὐτὸν ἀνεῖται Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, καὶ ἐκάτερον ἀποκατέστησε· Ξενοκράτη μὲν τὴν Ἐλευθερίαν, Ἀθηναίους δὲ τὸ μετοίκιον. Cf. Hesychius Milesius s. v. Ξενοκράτης. — (79) Diogenes Laertius lib. IV, 14 ἐτελεύτα δὲ νυκτός, λεκάνῃ προσπταίσας ἔτος ἡδὴ γεγονῶς δεύτερον καὶ ὀγδοηκοστόν. Φαμὲν δὲ καὶ εἰς αὐτὸν οὕτως· Καλῆ προσπταίσας λεκάνῃ ποτὲ καὶ τὸ μέτωπον Πλήξας, λαχὼν δὲ σύντονον, εἰτ' ἔθανεν, ὁ πάντα πάντῃ Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγῶς. — (80) Diogenes Laertius lib. V, 38; Pollux lib. IX, cap. 5. — (81) Athenæus lib. XII, p. 610. Ἀλέξιος γοῦν ἐν Ἰππῶ φησὶ· τοῦτ' ἐστὶν Ἀκαδήμεια κτλ· καὶ Σοφοκλῆς δὲ τίς ψηφίσματι ἐξήλασε πάντας φιλοσόφους τῆς Ἀττικῆς, καθ' οὗ λόγον ἔγραψε Φίλων, ὁ Ἀριστοτέλους γυνάμιμος. Vid. Luzacii Lectt. Attic. Sect. II § 5 pag. 126. —

*) I ogenes Laertius lib. IV, 15 γεγενῆσθαι δὲ καὶ ἄλλοι Ξενοκράταις ε'. ὁ τε τακτικός, ἀρχαῖος σφόδρα· καὶ ὁ συγγενῆς αἷμα καὶ πολιτῆς τῷ προειρημένῳ φιλόσοφῳ φέρεται δὲ αὐτοῦ λόγος Ἀρσινόητικὸς, γεγραμμένος περὶ Ἀρσινόης ἀποθανούσης. Τέταρτος, φιλόσοφος, ἐλεγείαν γεγραφῶς οὐκ ἐπιτυχῶς· ἴδιον δέ. Ποιητὰ μὲν γὰρ ἐπιβαλλόμενοι πεζογραφεῖν, ἐπιτυχάνουσι· πεζογράφοι δὲ ἐπιτιθέμενοι ποιητικῇ, πταίουσι· δῆλον τὸ μὲν φύσεως εἶναι, τὸ δὲ τέχνης ἔργον. Πέμπτος, ἀνδριαντοποιὸς· ἔκτος, ξήματα γεγραφῶς, ὡς φησὶν Ἀριστότελος. — (83) Fabricius Bibl. Græc. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (84) Plinius lib. XXXIV cap. 8. — (85) Vide Vossium de Historicis Græcis lib. III, pag. 192. — (86) Pro Xenocrate fortasse Hysicrates hic nominandus erat. Vide Diogenem Laertium lib. VII, 188. Cf. Junius de pictura veterum lib. II, cap. 8 et in catalogo architectorum, mechanicorum et pictorum pag. 278; item Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193 ed. Harles. — (87) Cf. Goeller de origine et progressu Syracusarum pag. 24. — (88) Etymologus Magnus p. 157, 53 Ἀσσυρία, ἢ Βαβυλωνία. Τὸ μὲν πρῶτον ἐκαλεῖτο Εὐρρατιε, ὕστερον δὲ Χαλδαία, τὸ τελευταῖον δὲ ἀπὸ Ἀσσοῦρου τοῦ

cujus primum librum spectat Galenus decimo volumine super temperatura et facultate medicamentorum simplicium tom. II, pag. 132 ed. Basil. Vide eundem Galenum tom. II, pag. 68, Artemidorum Onirocrit. IV, 22 et Aetium Tetrab. I, lib. II, cap. 83. De hoc autem sic judicat Clemens Alexandrinus Stromatum lib. VII, p. 717 : δοκᾷ δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς, καὶ Πολύμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάγμασι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορον ἔστιν ἢ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξωμοιωμένη (leg. ἐξωμοιωμένη) ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς. Cæteroquin ex illo opere locum satis longum περὶ τῆς ἀπὸ ἐνύδρων τροφῆς servavit Oribasius Collectan. med. II, 58. Cf. Fabricius Bibl. Gr. vol. III, pag. 193. Agmen claudit Xenocrates Ephesius a Plinio aliquoties laudatus, ut lib. XXXVII, cap. 2, qui in physiologia videtur elaborasse (89).

Venio nunc ad Xenocratis Chalcedonii scripta. Diogenes Laertius lib. IV, 11 plurima eum ingenii sui monumenta reliquisse docens, in his συγγράμματα καὶ ἔπη καὶ παραινέσεις, id est, libros soluta oratione conscriptos, carmina heroica et monita fuisse ait. Sed ut quanta doctissimi viri de singulis philosophiæ litterarumque partibus merita fuerint, appareat, non illum voluminum ordinem, qui Laetio placuit, sequemur, sed philosophi scripta generatim disposita exhibebimus.

I. Scripta mathematica.

(1) περὶ γεωμετρῶν βιβλία ε', *de geometris*, libri quinque.

(2) περὶ γεωμετρίας α' β', *de geometria*, libri duo.

(3) περὶ ἀριθμῶν, *de numeris*.

(4) ἀριθμῶν θεωρία, *numerorum contemplatio*.

(5) τῶν περὶ ἀστρολογίαν ζ', *astrologiæ libri sex*.

II. Scripta physica.

(6) περὶ φιλοσοφίας α'.

In hoc singulari de philosophia libro verisimile est Xenocratem ea exposuisse quæ ad tripartitam sapientiæ divisionem spectarent. Huc pertinet Sexti Empirici locus qui adv. mathem. VII, 16 ita Chalcedonii philosophi placitum tangit : πλὴν οὗτοι μὲν ἑλλίπῳς ἀνεστράφηαι δοκοῦσιν, ἐντελέστερον δὲ παρὰ τούτους οἱ εἰπόντες τῆς φιλοσοφίας τὸ μὲν τι εἶναι φυσικόν, τὸ δὲ ἠθικόν, τὸ δὲ λογικόν· ὧν δυνάμει μὲν Πλάτων ἔστιν ἀρχηγός, περὶ πολλῶν μὲν φυσικῶν, πολλῶν δὲ ἠθικῶν, οὐκ ὀλίγων

δὲ λογικῶν διαλεχθεῖς· βητότατα δὲ οἱ περὶ τὸν Ξενοκράτην καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῆς στοχῆς ἔχονται τῆσδε τῆς διαιρέσεως.

(7) περὶ θεῶν α' β'.

Hos libellos intuitus Vellejus apud Ciceronem de nat. deor. lib. I, cap. 13 : Neque vero, inquit, ejus condiscipulus Xenocrates in hoc genere prudentior; in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur : deos enim octo esse dicit : quinq; eos, qui in stellis vagis nominantur, unum, qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis (quasi membræ simplex sit putandus deus; septimum Solem adjungit : octavumque Lunam, qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest.

(8) περὶ φύσεως α' β' γ' δ' ε' ζ' *de natura libri sex*.

(9) φυσικῆς ἀκροάσεως α' β' γ' δ' ε' ζ'.

(10) περὶ τῶν Παρμενίδου α'.

(11) περὶ εἰμαρμένης α'.

(12) περὶ τοῦ ὄντος α'.

(13) περὶ τοῦ ἐνός α'.

(14) περὶ τοῦ ἀορίστου α', *de infinito liber unus*.

(15) περὶ τοῦλευθέρου α'.

(16) περὶ ἔκουσίου α'.

(17) περὶ τοῦ ἐναντίου α' β'.

(18) ἐναντίων α'.

(19) περὶ διασχημάτων α'.

(20) περὶ γενῶν καὶ εἰδῶν α'.

(21) περὶ εἰδῶν α'.

(22) περὶ ψυχῆς α' β'.

(23) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν α' β' γ' δ' ε' ζ' η'.

De Rebus quæ ad mentem spectant libri octo.

(24) τῶν περὶ τὴν διάνοιαν ἄλλα βιβλία δύο.

De eodem argumento alii libri duo.

(25) περὶ ἰδεῶν α', *de ideis liber unus*.

(26) περὶ μνήμης α'.

(27) περὶ τῶν παθῶν α'.

(28) περὶ βίου α'.

(29) περὶ θανάτου α'.

III. Scripta dialectica.

(30) τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία 18. μετὰ τοῦτο βιβλία 1ε', καὶ ἄλλα βιβλία 1ς'.

De disserendi ratione libri XIV, post hæc libri XV et alii XVI. Emendavi locum e latina Ambrosii interpretatione. Nam corruptam pleoronique codicum scripturam τῆς περὶ τὸ διαλέγεσθαι πραγματείας βιβλία 1ε', μ', α', β', ψ', μ'. Μετὰ τοῦτο βιβλία 1ε', καὶ ἄλλα βιβλία 1ς' ortam reor

e verbis μετὰ τοῦτο a librario bis scriptis. Quod reliquum est, bene meruisse Xenocratem de hac philosophiæ parte, ostendit Cicero Acad. lib. II, cap. 46. Sic autem judicat: « *Ubi enim (Antiochus) aut Xenocratem sequitur, cujus libri sunt de ratione loquendi multi, et multum probati? aut ipsum Aristotelem etc.* »

(31) περὶ τοῦ γράφειν α'.

(32) περὶ τέχνης α'.

(33) περὶ ἐπιστήμης α'. *de scientia* liber unus.

(34) περὶ ἐπιστημοσύνης α'. *de peritia* liber unus.

(35) λύσεις τῶν περὶ τοὺς λόγους ια',

Solutio quæstionum ad litteras pertinentium undecim libris comprehensa.

Legendum enim ια', non, ut vulgo fit, α' ι'.

(36) λύσεις α' β', *Solutionum* libri duo.

(37) διαίρεσεις η', *Divisionum* libri octo.

(38) θέσεων βιβλία μγ' *Propositorum* libri XLIII. Scripsi μγ', quum vulgo mendose legeretur κ' μ' γ'.

Cæterum θέσεων verti *propositorum* imitatus Ciceronem Topic. cap. 21.

(39) περὶ μαθημάτων τῶν περὶ τὴν λέξιν λογικῶν βιβλία θ',

de disciplinis rationalibus, quæ circa dictionem versantur libri novem.

(40) τῶν περὶ τὰ μαθήματα βιβλία ς', *eorum quæ circa disciplinas versantur* libri sex.

IV. Scripta moralia et politica.

(41) περὶ εὐδαιμονίας α' β', *de felicitate* libri duo.

Fortasse huc referendum est Sexti Empirici testimonium adv. math. XI, 3-4 πάντες μὲν οὐ κατὰ τρόπον στοιχειοῦν δοκοῦντες τῶν φιλοσόφων, καὶ ἐπιφανέστατα παρὰ πάντας οἱ τε ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀκαδημίας, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου, ἔτι δὲ τῆς στοᾶς, εἰώθασιν διαιρούμενοι λέγειν τῶν ὄντων τὰ μὲν εἶναι ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μεταξὺ τούτων, ἅπερ καὶ ἀδιάφορα λέγουσιν· ἰδιαιτέρον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης καὶ ταῖς ἐνικαῖς πτώσεσι χρώμενος ἔφασκε· « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθὸν ἔστιν, ἢ κακὸν ἔστιν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἔστιν οὔτε κακὸν ἔστιν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξεως τὴν τοιαύτην διαιρέσιν προσιεμένων αὐτὸς ἔδοκει καὶ ἀποδείξειν συμπαραλαμβάνειν. Nimirum tradita rerum divisione, quæ vel bonæ sunt, vel malæ, vel neque bonæ neque malæ, videtur de vita beata disse-ruisse. Cf. Clemens Alexandrinus Strom. II, pag. 419.

(42) περὶ τοῦ ἀγαθοῦ α'.

(43) περὶ τοῦ ὀφελίμου α'.

(44) περὶ πλούτου α'.

(45) περὶ ἡδονῆς α' β'.

(46) περὶ ἀρετῆς α' β', *de virtute* libri duo.

Quomodo hanc materiam tractaverit Chalcedonius sapientiæ doctor, declarat Cicero Tusc. Disp. lib. V, cap. 18: Quid ergo aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum, gravissimum philosophorum, exaggerantem tantopere virtutem, extenuantem cætera et abjicientem, in virtute non beatam modo vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi fit, virtutum interitus consequetur.

(47) περὶ δικαιοσύνης α'.

(48) Ἀρχέδημος ἢ περὶ δικαιοσύνης α'.

(49) περὶ ἐπιεικίας α', *de æquitate* liber unus.

(50) περὶ ἀνδρείας α', *de fortitudine* liber unus.

(51) περὶ φρονήσεως α' β', *de prudentia* libri duo.

Citat hoc opus Clemens Alexandrinus Strom. lib. II, pag. 369 ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτιῶν καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι φησι· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττὴν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἣν δὲ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἢ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία.

(52) περὶ σωφροσύνης α', *de temperantia* liber unus.

(53) περὶ ἐγκρατείας α', *de continentia* liber unus.

(54) ὅτι παραδοτὴ ἢ ἀρετὴ α', *virtutem tradi posse* liber unus.

(55) περὶ σοφίας ς', *de sapientia* libri sex.

(56) περὶ φιλίας α' β', *de amicitia* libri duo.

(57) περὶ ὁσιότητος α', *de sanctitate* liber unus.

(58) περὶ ἁμονίας α', *de concordia* liber unus.

(59) περὶ τοῦ ψεύδους α', *de mendacio* liber unus.

(60) Στοιχεῖα πρὸς Ἀλέξανδρον περὶ βασιλείας δ'. *Elementa de regno ad Alexandrum* quatuor libri comprehensa.

(61) περὶ πολιτείας α', *de republica* liber unus.

(62) Οἰκονομικὸς α', *Oeconomicus* unus.

(63) Πολιτικὸς α', *Politicus* liber unus.

(64) περὶ δυνάμεως νόμου α', *de vi legis* liber unus.

Ex hoc opusculo fortasse petitus est locus de tribus Triptolemi legibus, quem ex Hermippo proferre se dicit Porphyrius de Abstinence lib. IV, cap. 22 τῶν τοίνυν Ἀθήνησι νομοθετῶν Τριπτόλεμον παλαιότατον παρελήφαμεν· περὶ οὗ Ἑρμιππος ἐν δευτέρῳ περὶ τῶν νομοθετῶν γράφει ταῦτα· φασὶ δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς ἔτι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διαμένειν Ἐλευσίνοι τούσδε· γονεῖς τιμῆν, θεοὺς καρποῖς ἀγάλλαιν, ζῶα μὴ σίνεσθαι. Vid. fragm. 72.

- (65) περί τοῦ παιδίου α', *de puero liber unus.*
 (66) περί μαθητῶν α' β', *de discipulis libri duo.*

V. Scripta varia.

- (67) περί βίων α', *de vitis liber unus.*

In hoc volumine probabile est eum de Platone quoque et Pythagora egisse, siquidem utriusque philosophi vitam a Xenocrate litteris mandatum fuisse veteres testificantur. Simplicius in Aristotelis Physica lib. VIII, p. 265 B. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 427 ed. Brandis.) ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀκροατῶν ἐν τῇ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου τάδε γεγραφώς κτλ. Iamblichus de vita Pythagoræ cap. II, 7 παρατηρεῖ γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδόξος καὶ Ξενοκράτης ἕποντο οὖντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κύουσαν αὐτὴν ἐκ μὴ οὕτως ἐχούσης καταστήσαι τε καὶ προαγγεῖλαι διὰ τῆς προφητείας· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσισθῆναι. Conf. Wytenbachius Bibl. Crit. parte VIII pag. 120.

- (68) Ἀρχὰς α'.
 (69) Καλλιχίδης α'.
 (70) Κεφάλαιον α'.

Inutilis est Fabricii conjectura qui Bibl. Græc. vol. III, p. 192 ed. Harl. ait pro Κεφάλαιον legendum videri Κέφαλος, quia Speusippi liber quidam sic inscriptus fuerit.

- (71) Πυθαγόρεια α'.

Menagius ad Diog. Laert. lib. IV, 13 ratus librum Clementi Alexandrino Stromatum, lib. VII, p. 717 citatum περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς, non fuisse diversum ab eo qui Πυθαγόρεια inscribebatur, utrumque Chalcedonio philosopho tribuit. Licet autem supra Xenocrati Aphrodisiensi commentarium illum assignaverimus, tamen, quum incerta res sit, neque Menagium refellere, neque nostram sententiam allatis rationibus tueri conabimur.

- (72) Ὑπομνημάτων α', *commentariorum liber unus.*

- (73) πρὸς Ἀρύβαν α', *ad Arybam liber unus.*

- (74) πρὸς Ἡφαίστιωνα α', *ad Hephaestionem liber unus.*

Hæc omnia volumina continere versus μ' χδ' δ' σ' λ' θ' Diogenes Laertius auctor est, quem versuum numerum plerique animo assequi non poterunt. Sed componi cum hoc similes locum

oportet, qui legitur lib. V, 27 de Stagiritæ scriptis : γίνονται αἱ πᾶσαι, μυριάδες στίχων τέτταρες καὶ τετταράκοντα πρὸς τοῖς πεντακισχιλίοις καὶ διακοσίοις ἑβδομήκοντα. Itaque si librariorum hic στίχοι μ' pro στίχων μυριάδες scripsisse conjicimus, cuncti Xenocratis libri ducenties vicies quater mille ducentos triginta novem versus habebant. Sin aliter propter scriptoris inconstantiam et librariorum indiligentiam de nostro loco judicandum est, possis facile reponere στίχοι μ' β' σ' λ' θ' i. e. quadragies bis mille ducenti triginta novem Cf. supra Speusippi vitam not. 134. Verum hic in lubrico versamur.

Transeo ad philosophiæ formam a Xenocrate institutam. Quamquam Chalcedonius sapientiæ doctor Platonis disciplinam explicuit et illustravit, tamen magistri vestigia persecutus in rerum contemplatione ulterius progressus est in-sitasque opiniones evellere et novas inserere studuit. Jam primum omnium statuit philosophiæ mysteria tradi nemini posse, nisi qui perceptis prius artibus mathematicis animum ad sapientiam præparatum haberet (90). Qua in re magistri auctoritatem secutus est Xenocrates. Plato (91) enim magni æstimaverat mathematica, neque quemquam in dialecticis omnem curam consumere patiebatur, nisi qui doctrinis illis, quibus puerilis ætas impertiri debet, eruditus esset ac simul pulverem eruditum attigisset. Quin etiam idem Pythagoræ fuerat judicium, quippe qui numeros omnium rerum principia appellaret atque adeo cuilibet quæstioni mathematicas disciplinas adhiberet. Quid? quod scholæ inscripserat : μηδὲς ἀγεωμέτρητος εἰσέλτω.

Porro quum ab antiquis philosophis usque ad Socratem numeri rerumque origines tractarentur, studioseque siderum magnitudines, intervalla, cursus et cuncta celestia inquirentur, Socrates primus philosophiam e cælo devocavit et ad hominum mores traduxit, Plato de singulis philosophiæ partibus multa disseruit; sed ejus discipulus Xenocrates primus sapientiæ disciplinam in tres partes, physicam, ethicam, dialecticam divisit (92). Sic igitur Socratica dubitatione relicta Xenocrates dogmaticus evasit philosophus. Verissime autem Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 4 de Academicis et Peripateticis disputans : « Utrique, inquit, Platonis ubertate

(90) Diogenes Laertius IV, 10 πρὸς δὲ τὸν μήτε μουσικήν, μήτε γεωμετρίαν, μήτε ἀστρονομίαν μαθητὴν, βουλόμενον δὲ παρ' αὐτὸν φοιτῆν· Ποσειδίου, ἔφη· λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας. Οἱ δὲ τοῦτο φασὶν εἰπεῖν, Παρ' ἐμοὶ γὰρ πάσις οὐ κνάπτεται. — (91) Plato de Rep. lib. VII, pag. 536. D. Cf. Plutarch. Sympos. pag. 718. C. — (92)

Sextus Empiricus adv. Math. VII, 16, cujus verba supra attuli. Contra minus recte Platonem ejus divisionis auctorem dicere videntur Cicero Acad. Quæst. I, 5, Augustinus de civ. dei lib. VIII, cap. 4; Aristocles apud Eusebium Præp. Evang. lib. XI, cap. 2; Galeus hist. phil. tom. II. p. 21. C. ed. Paris. anni 1679; Joannes et Saris-

completi certam quandam disciplinæ formulam composuerunt, et eam quidem plenam ac referentem : illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus et, nulla affirmatione adhibita, consuetudinem disserendi reliquerunt. Ita facta est, quod minime Socrates probabat, ars quædam philosophia et rerum ordo et descriptio disciplinæ. » Plus dubitationis videntur habere sequentia : « Quæ quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una : nihil enim inter Peripateticos, et illam veterem Academiam differebat. Abundantia quadam ingenii præstabat, ut mihi videtur, Aristoteles quidem, sed idem fons erat utrisque, et eadem rerum expetendarum fugiendarumque partitio. » Sed cave putes errasse Ciceronem, qui iudicat Aristotelem cum Platone verbis sæpius quam re dissidere. Quippe morum præcepta prope eadem tradunt, ac de aliis (93) quoque philosophiæ locis similiter disserunt. Præterea tum Academicum tum Peripateticum, postquam ex eodem fonte, id est Platonis disciplina, decreta sua hauserunt; quamvis diversis quasi itineribus in naturæ contemplatione ad ultimum pervenire tentarint, tamen in morali philosophia eandem rerum expetendarum fugiendarumque partitionem fecerunt.

In Xenocratis physica cum multæ res sunt non satis explicatæ, tum perdifficilis et obscura quæstio de numeris est. Solet enim in tractanda hac materia vocabulis Pythagoreis Platonis dogmata obscurare potius quam illustrare. In primis vero numeris ad designandas Platonis ideas usus est. Quod ne cui temere fecisse videatur, reputare nos convenit, Platonem Pythagoræ ejusque sectatoribus multa debuisse (94). Itaque summam alterius numeros, alterius ideas attingamus, ut quomodo Xenocrates in hoc argumento versatus sit, conjicere nobis liceat. Numeros Pythagorei omnium rerum principia vocarunt (95). Cuncta enim numeris sunt assimilata (96), quia, quæcumque in universo exstant, numerari possunt. Ergo

numerorum principia rerum etiam principia esse debent (97). Monas autem et dyas, id est unum et plura, sunt elementa uniuscujusque numeri (98) ideoque etiam omnium rerum. Quo in genere monas est principium activum, agentis causæ rationem : dyas passivum, patientis materiæ locum obtinens (99). Hæc Pythagoras et qui ad ejus auctoritatem se contulerunt.

Contra Platoni tria placet esse rerum principia eaque æterna, Deum, ideas, materiam. Materiam vago et incerto motu fluctuantem deus in ordinem digessit, ad idearum exemplum conformavit et mundum ex ea composuit : mundo animam (ψυχὴν) animæque mentem (νοῦν) indidit (100). Hæc anima mixta est ex materia bipartita; altera simplici et immutabili, altera corporea, dividua et mutabili. Eam vero animam per totam rerum naturam intentam et comitantem, quamvis a summo deo procreatam, tamen intelligentem ac divinam et quasi secundum deum esse (101) statuit. Porro summus deus opifex deos cœlestes generavit, qui sunt astra ignea (102) : immortales, non quidem sua natura, sed summi dei voluntate. Deinceps summus deus effecit animas animalium eadem ratione, qua effecerat animam mundi, non tamen ita perfectas ut animam mundi, sed deteriores; quippe quæ minorem partem haberent materiæ illius simplicis et immutabilis (103). Has animalium animas idem summus opifex deus inter deos cœlestes divisit, ut ipsi illis corpora fabricarentur (104), iisque corporibus illas includerent. Nolo persequi cætera quæ in Timæo dicuntur. Id tantum apparet, ideas Platonicas, hoc est, species æternas et ab omni concretionem mortali segregatas, quarum similitudinem gerunt res creatæ, posse cum numeris comparari. Ut enim ex uno plura fiunt (105) : sic ex materia ad idearum exemplum conformata ingens rerum varietas exorta est. Hinc patet, optimo jure Xenocratem, philosophiæ Platonice fontes aperientem, maxime in commen-

beriensis Metalogici lib. II, cap. 2. — (93) Cicero Quæst. Acad. lib. I, cap. 5-8. Cf. II, cap. 42 et 44; de Finibus lib. II, cap. 11, lib. IV, cap. 1 et 6. — (94) Aristoteles Metaph. lib. I, cap. 6. Porphyrius vit. Pythag. cap. 53. —

(96) Sextus Empiricus Pyrrh. Hyp. lib. III, 152. — (96) Sextus Empiricus adv. Mathem. lib. IV, 2. — (97) Sextus Empiricus adv. Math. lib. X, 248. — (98) Id. Pyrrh. Hyp. III, 153 seqq. adv. Math. X, 261 seq. — (99) Id. adv. Math. lib. X, 277 ἔθεν φασιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ταῖταις τὸν μὲν τοῦ δρῶντος αἰτίου λόγον ἐπέχειν τὴν μονάδα τὸν δὲ τῆς πασχούσης ὕλης τὴν δυάδα. —

(100) Plato Tim. p. 517. A. B. — (101) Id. Tim. p. 528. — (102) ibid. p. 530. C. D. — (103) ibid. p. 531. A. B. seq. — (104) ibid. p. 531 seq. — (105) cf. Plato Phileb. pag. 14. D. Sextus Empiricus adv. mathematicos lib. IX,

362 τῶν δὲ ἀσώματα λογματιζόντων οἱ μὲν περὶ Πυθαγόραν τοὺς ἀριθμοὺς ἄεξεν πάντων ἀρχεῖν, οἱ δὲ μαθηματικοὶ τὰ πέρατα τῶν σωμάτων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλάτωνα τὰς ἰδέας. Id. adv. mathematicos lib. X, 258 ἀλλ' ὅτι ἀσωμάτου εἶναι δεῖ τὰς ἀρχὰς τῶν λόγων θεωρητῶν σωμάτων, ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές. Ἡδὴ δὲ οὐκ εἰ τινα προϋφέστηκε τῶν σωμάτων ἀσώματα, ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης στοιχεῖά ἐστι τῶν ὄντων καὶ πρῶται τινες ἀρχαί. Ἰδοὺ γὰρ καὶ αἱ ἰδέαι ἀσώματοι οὐσαὶ κατὰ τὸν Πλάτωνα προϋφείσθη τῶν σωμάτων, καὶ ἕκαστον τῶν γινομένων πρὸς αὐτὰς γίνεται· ἀλλ' οὐκ εἰσι τῶν ὄντων ἀρχαί, ἐπειπερ ἐκάστη ἰδέα κατ' ἰδίαν μὲν λαμβανομένη ἐν εἶναι λέγεται, κατὰ σύλληψιν δὲ ἑτέρα; ἢ ἄλλων δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, ὥστε εἶναι τι ἐκαστοῦ ἑκάστου αὐτῶν τῆς ὑποστάσεως, τὸν ἀριθμὸν, οὗ κατὰ μετοχὴν τὸ ἐν ἢ τὰ δύο ἢ τὰ τρία ἢ τὰ τοῦτων ἐπιλείονα ἐπινατα-

tariis, quos in magistri libros composuerat, potuisse numeris ad designandas Platonis ideas uti et vocabulis Pythagoreis illius decreta explicare. Sed de singulis philosophiæ locis (106) copiose hic disputare non vacat. Quæcunque enim ad Xe-

nocratis doctrinam et intelligendam et recte judicandam valent, ex ejus fragmentis veterumque de eo testimoniis cognoscentur. Hæc autem omnia collecta, emendata, diligenter denique conversa jam proponemus.

γορείται αὐτῶν. Cf. id. adv. Math. lib. IV, 11. — (106) Cf. Philoponus ad Aristot. Metaph. lib. XIII, cap. 9, pag. 1085 seq. ed. Bekker. [pag. 56 et 60]; Syrianus ad Aristotelis Metaph. lib. XIII, cap. 7 [lib. XII, pag. 84.] φανερόν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι χεῖριστα λέγεται ὁ τρίτος τρόπος, τὸ εἶναι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τὸν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν μαθηματικόν. Cf. pag. 58. B. et pag. 71 seq. Scholia in

Aristotelem p. 820 A. ed. Brandis. τῶν περὶ ἀριθμοῦ ἐπιπόντων οἱ μὲν δύο ἐποιοῦν αὐτοὺς καὶ διέκρινον, ὥσπερ ὁ Πλάτων (σαφῶς γὰρ οὗτος τὸν μαθηματικὸν ἕτερον εἶναι λέγει τοῦ εἰδητικοῦ), οἱ δὲ ἓνα τὸν μαθηματικόν, ὥσπερ τινὲς τῶν Πυθαγορείων· οἱ δὲ ἐγίνωσκον μὲν ἀμφοτέρους καὶ τὸν εἰδητικὸν καὶ τὸν μαθηματικόν, ἓνα δὲ ἐποιοῦν, ὥσπερ Σπεύσιππος καὶ Ξενοκράτης. cf. pag. 822. B.

ΞΕΝΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Ξενοκράτης, Ἀγαθήνορος, Χαλκηδόνιος ^a, τὴν μονάδα καὶ τὴν δυάδα θεοῦς, τὴν μὲν ὡς ἄββενα πατρὸς ἔχουσαν τάξιν, ἐν οὐρανῷ βασιλεύουσαν, ἥτινα προσαγορεύει καὶ Ζῆνα καὶ περιττὸν καὶ νοῦν, ὅστις ἐστὶν αὐτῷ πρῶτος θεός· τὴν δὲ ὡς θήλειαν, μητρὸς θεῶν δίκην, τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν λήξεως ^b ἡγουμένην, ἥτις ἐστὶν αὐτῷ ψυχὴ τοῦ παντός.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren.; pag. 24 ed. Gaisford.; pag. 15 ed. Meinek. Scripsi : ^a Χαλκηδόνιος] cod. Aug. ἀλχηδόνιος. — ^b λήξεως] accipiendum ut apud Herodotum lib. IV, 21 ἢ πρώτη τῶν λαζίων. Quum autem codex Vaticanus præbeat λέξεως, non iουσιε scripsisse λάξιος ut ait Meinekius, sed Herodoteo more hic locutus esse Xenocrates putari debet.)

2. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὸν μὲν ἕπατον Δία, τὸν δὲ νέατον καλῶν, ἐμφασιν πατρὸς ἀπολείπει καὶ υἱοῦ.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, pag. 604. C. quem locum Eusebii Præp. Ev. lib. XIII, cap. 13, pag. 681 descripsit, sed pro Χαλκηδόνιος mendose Καρχηδόνιος substituit.)

3. Ξενοκράτης Δία τὸν ἐν μὲν τοῖς κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν ἕπατον καλεῖ, νέατον δὲ τὸν ὑπὸ σελήην.

(Plutarchus Quæst. Platon. IX, vol. XIII, p. 275 ed. Hutten. τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον ἕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον· ἧ καὶ Ξενοκράτης Δία καλ.)

4. Ξενοκράτης, Καρχηδόνιος οὖτος, ἐπτά μὲν θεοὺς τοὺς πλάνητας, ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων αὐτῶν συνεστῶτα κόσμον αἰνίττεται.

XENOCRATIS

FRAGMENTA.

(Clemens Alexandrinus Admonit. ad Gentes pag. 44. Aliter Cicero de natura deorum lib. I, cap. 13, apud quem Vellejus : Nec vero, inquit, ejus discipulus Xenocrates in hoc genere prudentior : in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur. Deos enim octo esse dicit : quinque eos, qui in stellis vagis nominantur : unum qui ex omnibus sideribus, quæ infixæ cælo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus : septimum, solem adjungit : octavamque, lunam : qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Quare Davisius ad Ciceronis l. c. apud Clementem legi jubet ὄγδοον δὲ τὸν ἐκ πάντων τῶν ἀπλανῶν. At nihil mutare ausim.)

5. Ἐλήρει δ' Ἀριστοτέλης, ἐλήρει δὲ Ξενοκράτης, ὠφελίσθαι μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θεῶν, ὠφελίσθαι δὲ ὑπὸ γονέων, ὠφελίσθαι δὲ ὑπὸ καθηγητῶν ἀποφαινόμενοι· τὴν δὲ θαυμαστὴν ἀγνοοῦντες ὠφείλιαν, ἣν οἱ σοφοὶ κινουμένων κατ' ἀρετὴν ἀλλήλων ὠφελοῦνται, καὶ μὴ συνῶσι, μηδὲ γινώσκοντες τυγχάνωσιν.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 22, vol. XIV, pag. 29 ed. Hutten. Disputat hoc loco Plutarchus de Stoicorum dogmate, qui contendunt, si unus sapiens digitum prudenter quodammodo porrigat, omnes toto orbe sapientes fructum inde capere. Hoc si contingit, ait Plutarchus, delirasse dicendus est Xenocrates, ratus homines a diis, parentibus et præceptoribus juvari, quum de Stoicorum sententia sapientes tantum de hominibus bene merere queant. Patet autem hinc, Xenocratem deorum providentia mundum administrari affirmasse.)

1. Xenocrates, Agathenorius filius, Chalcedonius, monadem et dyadem deos facit, illam quidem ut marem patris vice fungentem atque in cælo regnantem, quam et Jovem vocat et imparē et mentem, qui est ipsi primus deus : hanc vero ut feminam, matris deorum instar, portioni cælo subjectæ imperantem, quæ ipsi est anima mundi.

2. Xenocrates autem Chalcedonius, unum quidem vocans supremum Jovem, alterum vero infimum, nonnullam patris ac filii significationem dat.

3. Xenocrates Jovem in rebus immutabilibus supremum appellat, infimum autem in iis quæ sunt infra lunam.

4. Xenocrates (fuit hic Carthaginiensis) septem quidem deos planetas, octavum vero, qui ex his omnibus constat, mundum obscure significat.

5. Delirabat igitur Aristoteles, delirabat Xenocrates, adjuvari homines a diis, adjuvari a parentibus, adjuvari a præceptoribus censentes, mirabilem vero illam ignorantem utilitatem, quam sapientes mutua virtute commoli percipiunt, etiam si non intelligant neque agnoscant.

6. Καθόλου γ' οὖν τὴν περὶ τοῦ θεοῦ ἔνοιαν Ξενοκράτης ὁ Χαλκηδόνιος οὐκ ἀπελπίζει καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. V, p. 590. B. Scripsi Χαλκηδόνιος rejecta librorum lectione Καρχηδόνιος. Vid. supra ad fragm. 2.)

7. Θεὸν ὁ δὲ εἶναι καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας πυρώδεις ὀλυμπίους θεούς, καὶ ἑτέρους ὑποσελήνους δαίμονας ἀοράτους^b. Ἀρίσκει δὲ καὶ αὐτῷ πλήν τούτων φύσεις τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν^c τοῖς ὕλικοις στοιχείοις. Τούτων δὲ τὴν μὲν δι' ἀέρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει^d, τὴν δὲ διὰ τοῦ ὑγροῦ Ποσειδῶνα, τὴν δὲ διὰ τῆς γῆς φυτοσπόρον Δήμητρα^e.

(Stobæus Eclog. phys. lib. I, cap. 2, 29 pag. 62 ed. Heeren; pag. 24 ed. Gaisford; pag. 15 ed. Meineke. Scripsi : ὁ θεὸν] e codd. Vat. et Aug; vulgo θεῖον. —^b ἀοράτους] ex iisdem codd; vulgo δρατούς. —^c ἀρίσκει δὲ καὶ αὐτῷ πλήν τούτων φύσεις τινὰς ὑπάρχειν ἐν τῷ περιέχοντι καὶ ἐνδοικεῖν] secutus Plutarchum de Isid. et Osir. cap. 26. Cf. fragm. 10; codd. ἀρίσκεται δὲ καὶ αὐτὸς et post plurium verborum lacunam καὶ ἐνδοικεῖν (al. ἐνδιήκειν) τοῖς ὕλ. στ. Cæterum ἐνδοικεῖν similiter dicitur ab eodem scriptore pag. 22 ed. Gaisford, in verbis τὰς ἐνδοικούσας τοῖς στοιχείοις ἢ τοῖς σώμασι δυνάμεις, quamquam ibi quoque aliæ membranæ ἐνδιήκειν præferunt. Est autem utraque vox philosophorum propria. Sic Stobæus l. c. p. 26 καὶ πνεῦμα ἐνδιήκον δι' ὄλου τοῦ κόσμου, item Sextus Empiricus pag. 296 αἱ ἐνδιήκουσαι ἐν τοῖς κατὰ μέρος κοινότητες. —^d τούτων δὲ τὴν μὲν δι' ἀέρος διήκουσαν Ἦραν προσαγορεύει] codd. Vat. et Aug. τὴν μὲν αἰετὴν προσαγορεύει, nisi quod post μὲν aliquid deesse indicant. Quare lacunam inserto διήκουσαν explevi, atque αἰετὴν cum Heerenio in δι' ἀέρος converti. —^e Δήμητρα] vulgo Δήμητραν.)

8. Βέλτιον οὖν οἱ τὰ περὶ τὸν Τυφῶνα καὶ Ὅσιριν

καὶ Ἰσιν ἱστορούμενα, μήτε θεῶν παθήματα, μήτε ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων μεγάλων εἶναι νομίζοντες, οὗς^a καὶ Πλάτων καὶ Πυθαγόρας καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρῦσιππος, ἐπόμενοι τοῖς πάλαι θεολόγοις, ἐβρωμενστέρους μὲν ἀνθρώπων γεγονέναι λέγουσι, καὶ πολλῇ τῇ δυνάμει τὴν φύσιν ὑπερφέροντας ἡμῶν, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγές, οὐδ' ἀκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς φύσει καὶ σώματος αἰσθήσει συνειληγός^b, ἡδονὴν δεχομένη καὶ πόνον, καὶ ὅσα ταύταις ἐγγενόμενα ταῖς μεταβολαῖς πάθη, τοὺς μὲν μάλλον, τοὺς δὲ ἥττον ἐπιταράττει. Γίνονται γὰρ ὡς ἐν ἀνθρώποις, καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφορά καὶ κακίας.

(Plutarchus de Isid. et Osir. cap. 25 vol. IX pag. 134 ed. Hutten. quem locum descripsit etiam Eusebius Præp. Evang. lib. V, cap. 5, pag. 187. Posui autem : ὁς] ex Eusebio; ὡς codd. Plutarchi. —^b συνειληγός] ex Eusebio; ἐσυνειληγός vel ἐν συνληγός Plutarchi exemplaria. —)

9. Ὅμοιος δὲ καὶ εὐδαίμονα, ὃ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖαν· ταύτην γὰρ ἐκάστω εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topicor. lib. II, cap. 6, pag. 112. A. ed. Bekker. ἐτι τὸ ἐπιχειρεῖν μεταφέροντα τούνομα ἐπὶ τὸν λόγον, ὡς μάλλον προσῆκον ἐκλαμβάνειν ἢ ὡς καίται τούνομα, ὅλον εὐψυχον μὴ τὸν ἀνδρείον, καθάπερ νῦν καίται, ἀλλὰ τὸν εὖ τὴν ψυχὴν ἔχοντα, καθάπερ καὶ εὐελπιν τὸν ἀγαθὰ ἐλπίζοντα· ὁμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα κτλ. ad quem locum Alexander Aphrodisiensis (cf. Scholl. in Arist. p. 268. B. ed. Brandis) hæc annotavit : εἰ δὴ δαίμων ἐκάστω ἢ ψυχῇ, καθὰ Ξενοκράτης δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὖ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὖ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος. σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.)

10. Παράδειγμα δὲ τῷ λόγῳ Ξενοκράτης μὲν, ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος, ἐποιήσατο τὸ τῶν τριγώνων, θείῳ μὲν ἀπεικάσας τὸ ἰσόπλευρον, θνητῷ δὲ τὸ σαληγόν, τὸ δ' ἰσοσκελὲς δαιμονίῳ· τὸ μὲν γάρ, ἴσον πάντη· τὸ

6. Quippe omnino Xenocrates Chalcedonius non desperat, etiam in animalibus rationis expertibus esse dei notitiam.

7. Deum etiam cælum statuit ardentisque stellas deos Olympios, et alios subter lunam genios non aspectabiles. Placet ei autem præter hos naturas quoque quasdam in aere esse, easque per elementa materie penetrare. Ex his quæ per aerem transit Junonem, qui per aquam Neptunum, qui per terram, Cererem frugiferam vocat.

8. Melius igitur illi qui quæ de Typhone, Osiride, Iside narrantur, neque deorum neque hominum, sed magnorum geniorum casus esse putant, quos genios et Plato et Pythagoras, et Xenocrates et Chrysippus priscorum theologorum exemplo hominibus robustiores existiasse di-

cunt et virium magnitudine nostram naturam superasse, divinitate autem non sincera aut pura fuisse præditos, sed quæ animi natura corporisque sensu temperata voluptatis esset dolorisque capax, allisque id genus obnoxia affectionibus cum mutationum varietate conjunctis, quibus alii magis, alii minus turbantur. Namque ut in hominibus, ita etiam in dæmonibus sunt virtutum et vitiorum discrimina.

9. Similiter εὐδαίμονα (id est beatum) eum cujus dæmon sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait εὐδαίμονα esse eujus animus sit bonus : hunc enim unicuique esse dæmonem.

10. Hujus argumenti exemplum Xenocrates, Platonis sodalis, proposuit formas triangulorum, quum divinæ

δ', ἀνισον πάντη· τὸ δέ, πῆ μὲν ἴσον, πῆ δ' ἀνισον, ὥσπερ ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος θνητοῦ καὶ θεοῦ δύναμιν.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 13, vol. IX, p. 319 ed. Hutten.)

11. Ἀλλὰ φαύλους μὲν (ἔφη) δαίμονας οὐκ Ἐμπεδοκλῆς μόνον, ὃ Ἡρακλείων, ἀπέλιπεν, ἀλλὰ καὶ Πλάτων καὶ Ξενοκράτης καὶ Χρυσίππος.

(Plutarchus de oracul. def. cap. 17, vol. IX, p. 326 ed. Hutten. Cf. Euseb. Præp. Ev. lib. V, cap. 17, p. 206. B. Adde Philos. Græc. fragm. vol. I, pag. XVIII.)

12. Ὁ δὲ Ξενοκράτης καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς ἀποφράδας, καὶ τῶν ἑορτῶν ὄσαι πληγὰς τινὰς, ἢ κοπετούς, ἢ νηστείας, ἢ δυσφημίας, ἢ αἰσχρολογίαν ἔχουσιν, οὔτε θεῶν τιμαῖς, οὔτε δαιμόνων οἰεται προσήκειν χρηστῶν, ἀλλὰ εἶναι φύσεις ἐν τῷ περιέχοντι μεγάλας μὲν καὶ ἰσχυράς, δυστρόπους δὲ καὶ σκυθρωπάς, αἱ χαίρουσι τοῖς τοιοῦτοις καὶ τυγχάνουσαι πρὸς οὐδὲν ἄλλο χεῖρον τρίπονται.

(Plutarchus de Iside et Osir. cap. 26, vol. IX, pag. 136 ed. Hutten.)

13. Ὁ δὲ Ξενοκράτης τὰ μὲν ἀστέρα καὶ τὸν ἥλιον ἐκ πυρὸς φησι καὶ τοῦ πρώτου πυκνοῦ συγκεῖσθαι, τὴν δὲ σελήνην ἐκ τοῦ δευτέρου πυκνοῦ καὶ τοῦ ἰδίου ἀέρος, τὴν δὲ γῆν ἐξ ὕδατος καὶ πυρὸς καὶ τοῦ τρίτου τῶν πυκνῶν· ὅπως δὲ μήτε τὸ πυκνὸν αὐτὸ καθ' αὐτό, μήτε τὸ μανόν, εἶναι ψυχῆς δεκτικόν.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

14. Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν οἰεται κεῖσθαι τοὺς ἀστέρας· οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοὶ πρὸ τῶν ἐτέρων τοὺς ἐτέρους ἐν ὕψει καὶ βάθει.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 24, p. 514 seq. ed. Heeren; pag. 200 ed. Gaisford; pag. 141

ed. Meinek. Idem locus exstat apud Pseudoplutarchum de Placit. phil. lib. II, cap. 15 et Eusebium Præp. Evang. lib. XV, cap. 46, pag. 846, nisi quod ibi legitur : Ξενοκράτης κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν οἰεται κινεῖσθαι. Sed quoniam de stellis inerrantibus videtur disputari, non κινεῖσθαι, sed κεῖσθαι hic flagitari apparet. Ut autem hac in re certior auctor Stobæus est : ita scriptura κατὰ μιᾶς ἐπιφάνειας, quam ejus codices præbent, mutanda in κατὰ μίαν ἐπιφάνειαν. Hanc enim Plutarchi et Eusebii exemplaria exhibent. Mirum est hæsisse criticos et interpretes omnes in verbis οἱ δὲ ἄλλοι Στωϊκοὶ; sed illorum errores convincere supersedeo. Constat enim ἄλλος sæpe salva sententia omitti posse, velut apud Platonem Gorg. p. 473. C. εὐδαιμονιζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἄλλων ξένων, ubi vide Heindorfium. Adde eundem ad Phæd. pag. 110. E.)

15. Καὶ γὰρ αὐτὸν οὕτω τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἀνω καὶ τῶν κάτω φύσει φερομένον συνηρμοσμένον ἀπηλλάχθαι παντάπασι τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. Ταῦτα δὲ καὶ Ξενοκράτης ἔοικεν ἐννοῆσαι θείῳ τινὶ λογισμῷ, τὴν ἀρχὴν λαβὼν παρὰ Πλάτωνος.

(Plutarchus de facie in orbe lunæ cap. 29, vol. XIII, pag. 93 ed. Hutten.)

16. Ξενοκράτης μέτρον τῶν γεννητῶν καὶ κίνησιν ἀΐδιον (τὸν χρόνον ἔλεγε).

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 8, 40 pag. 250 ed. Heeren; pag. 91 ed. Gaisford; pag. 63 ed. Meinek.)

17. Δοκεῖ μὲν πρὸς Ξενοκράτην μάλιστα καὶ τοὺς Πλατωνικοὺς ὁ λόγος τείνειν, διότι ἐξ ἀτάκτου καὶ πλημμυλοῦς γεγονέναι τὸν κόσμον φασί, τοῦ Πλάτωνος εἰπόντος « παραλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν οὐχ ἡσυχίαν ἀγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμυλῶς

naturæ conferret triangulum æquilaterum, mortali fastigio scalenum, geniorum prosaplæ æquicrurium : quippe primum undique æquale est, alterum inæquale, tertium tum æquale tum inæquale, ut geniorum natura simul affectionibus humanis simul dei viribus conspicua.

11. Sed malos (inquit) genios esse, non solum Empedocles, o Heracleo, scriptum reliquit, sed Plato etiam, Xenocrates et Chrysippus.

12. Xenocrates etiam dies nefastos et festos, quibus verbera, plantæ, jejunia, mali omnino voces aut obscena dicta usurpantur, neque cum deorum neque cum honorum geniorum cultu convenire censet; sed esse in aere naturas quasdam magnas et fortes, easdemque morosas ac difficiles, quæ istius modi rebus delectentur, easque consecutæ injuriis esse desinant.

13. Xenocrates vero stellas et solem ex igne ait et primo denso constare, lunam ex secundo denso et pro-

prio aere, terram ex aqua et igne et tertio dense; omnino autem neque densum ipsum per se, neque rarum animæ esse capax.

14. Xenocrates in una superficie positas putat stellas : at Stoici alias aliis altius vel humillius.

15. Nam ipsum quoque mundum ita ex iis, quæ sua natura sursum et deorsum feruntur, apte compositum, liberum esse ab omni loci mutatione. Hæc etiam Xenocrates videtur divinitus concepisse mente, principium a Platone mutuatus.

16. Xenocrates (tempus) rerum creaturarum mensuram motumque perpetuum (appellabat).

17. Videtur ad Xenocratem maxime et ad Platonicos disputatio pertinere, quia ex inordinato et incomposito mundum effectum esse ajunt, quum Plato dixerit : *quidquid erat, quod cerni posset, id sibi deus assumpsit, non tranquillum et quietum, sed immoderate*

καὶ ἀτάκτως εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας. » Οὗτοι οὖν γενητὸν καὶ ἀφθαρτον λέγοντες τὸν κόσμον τὴν γένεσιν οὐχ ὡς ἀπὸ χρόνου φασὶ δεῖν ἀκοῦειν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως εἰρημένην, διδασκαλίας χάριν τῆς τάξεως τῶν ἐν αὐτῷ προτέρων τε καὶ συνθετωτέρων.

(Simplicius ad Aristotelem de Caelo pag. 70. B. Cf. Schol. Arist. p. 488. Spectat autem hæc explicatio ad lib. I de Caelo cap. 10, pag. 279. B. ed. Bekker. εἰ δὲ γέγονεν, ἀνάγκη δηλονότι ἀκείνα δυνατὰ εἶναι ἄλλως ἔχειν καὶ μὴ αἰεὶ οὕτως ἔχειν, ὅστε καὶ συνεστῶτα διαλυθήσεται καὶ διαλελυμένα συνέστη ἔμπροσθεν, καὶ τοῦτ' ἀπειράκις ἢ οὕτως εἴχεν ἢ δυνατὸν ἦν. Εἰ δὲ τοῦτ', οὐκ ἂν εἴη ἀφθαρτος, οὔτ' εἰ ἄλλως εἶγε ποτε οὔτ' εἰ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν. Ἐν δὲ τινες βοήθειαν ἐπιχειροῦσι φέρειν ἑαυτοῖς τῶν λεγόντων ἀφθαρτον μὲν εἶναι γινόμενον δέ, οὐκ ἔστιν ἀληθές κτλ. Huc pertinet etiam scholion cod. Coisl. 166, p. 489 ed. Brandis. ταῦτα πρὸς Ξενοκράτην εἴρηται ἀπολογούμενον ὑπὲρ Πλάτωνος καὶ λέγοντα ὅτι γινόμενον εἶπε τὸν κόσμον ὁ Πλάτων οὐ τοῦτο βουλόμενος, ἀλλὰ διδασκαλίας χάριν ἔφησεν ἐκ τῆς ὅλης τῆς προηγουμένης καὶ τοῦ εἶδους γεγονέναι τὸν κόσμον, ὡς ἔχει ἐπὶ τῶν μαθημάτων. Simile est scholion cod. Reg. 1853 l. c. ὁ Ξενοκράτης καὶ ὁ Σπεύσιππος ἐπιχειροῦντες βοηθῆσαι τῷ Πλάτωνι ἔλεγον ὅτι οὐ γενητὸν τὸν κόσμον ὁ Πλάτων ἐδόξαζεν, ἀλλὰ ἀγένητον, χάριν δὲ διδασκαλίας καὶ τοῦ γνωρίσαι καὶ παραστήσαι αὐτὸ ἀκριβέστερον ἔλεγε τοῦτον γενητὸν. De reliquo quæ affert Simplicius Platonis verba παραλαβὼν γὰρ ὁ θεὸς κτλ. leguntur in Timæo p. 30 A. Est vero operæ pretium audire Censorinum de die natali cap. 4 antiquorum de rerum origine opiniones sic referentem. Sed prior, inquit, illa sententia, qua semper humanum genus fuisse creditur, auctores habet Pythagoran Samium et Ocellum Lucanum et Archytan Tarentinum omnesque adeo Pythagoricos. Sed et Plato Atheniensis et Xenocrates et Dicæarchus Messenius itemque antiquæ academix philosophi non aliud videntur opinati.)

18. Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ξενοκράτης ἐκ μικροτέρων

ὄγκων τὰ στοιχεῖα συγκρίνει, ἅπερ ἔστιν ἐλάχιστα καὶ οἰνεὶ στοιχεῖα στοιχείων.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 17 pag. 368 ed. Heeren; pag. 143 ed. Gaisford; pag. 100 ed. Meinek. Eadem verba exstant apud Pseudo-plutarchum de placit. phil. lib. I, cap. 17, nisi quod omissio Xenocratis nomine scribit Ἐμπεδοκλῆς ἐκ μικροτέρων ὄγκων κτλ. Cf. ibid. cap. 13 Ἐμπεδοκλῆς πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων θραύσματα ἐλάχιστα, οἰνεὶ στοιχεῖα στοιχείων, δμοιομερῆ, ὅπερ ἔστι στρογγύλα. In eandem sententiam Galenus hist. phil. cap. 10 οἱ μὲν παλαιότεροι τὰς τῶν στοιχείων μίξεις κατ' ἀλλοίωσιν ἤτοι κρᾶσιν φήθησαν γίνεσθαι, οἱ δὲ περὶ Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτον κατὰ παράθεσιν. Ἐμπεδοκλῆς δὲ ἐκ μικροτάτων οἰεται τὰ στοιχεῖα συγκρίνειν. Quidam igitur Galenum secuti non modo apud Plutarchum, sed etiam apud Stobæum pro μικροτέρων substitui μικροτάτων voluerunt. Verum illam rem haud in magno discrimine ponimus.)

19. Ξενοκράτης καὶ Διόδωρος ἀμερῆ τὰ ἐλάχιστα ὀρίζοντο.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 14, 1 pag. 350 ed. Heeren; pag. 133 ed. Gaisford; pag. 94 ed. Meinek. Ut autem e minoribus corpusculis orta sunt elementa : ita ex quatuor elementis illa, quæ in terris sunt, corpora originem acceperunt. De quo argumento Plutarchi locus est, quem nunc proponemus.)

20. Τί οὖν; οὐχὶ καὶ Πλάτωνι συνέβαιεν καὶ Ἀριστοτέλει καὶ Ξενοκράτει, χρυσὸν ἐκ μὴ χρυσοῦ, καὶ λίθον ἐκ μὴ λίθου, καὶ τὰλλα γεννᾶν ἐκ τεσσάρων ἁπλῶν καὶ πρώτων ἀπάντων; Πάνου μὲν οὖν. Ἄλλ' ἐκεῖνοις μὲν εὐθύς τε συνίσασιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς τὴν ἐκάστου γένεσιν, ὡς περ συμβολὰς μεγάλας φέρουσαι τὰς ἐν αὐταῖς ποιότητας, καὶ δταν συνέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συμπεσῶσι ξηροῖς ὑγρά, καὶ ψυχρὰ θερμοῖς, καὶ στερεὰ μαλθακοῖς, σώματα κινούμενα παθητικοῖς ἀπ' ἀλλήλων, καὶ μεταβάλλοντα δι' ὄλων, ἑτέραν ἀφ' ἑτέρας κράσεως συναποτίκται γένεσιν.

(Plutarchus adv. Colot. cap. 9 vol. XIV,

agitatum et fluctuans, idque ex inordinato in ordinem adduxit. Hi igitur procreatum et immortalem vocantes mundum rerum procreationem non ut quodam tempore factam intelligi oportere ajunt, sed ea conditione dictam, ut indicaretur ordo eorum quæ in mundo priora et magis composita sunt.

18. Empedocles et Xenocrates e minoribus corpusculis elementa componunt, quæ minima sunt ac tanquam elementorum elementa.

19. Xenocrates ac Diodorus minima partibus carere censebant.

20. Quid ergo? nonne Plato et Aristoteles et Xenocrates aurum ex non auro, lapidem ex non lapide et reliqua e quatuor primis et simplicibus omnium elementis generari faciebant? Sane quidem. Verum his statim ad uniuscujusque rei generationem coeunt principia magnamque rerum velut adjumentum suas quodque qualitates afferunt : et quando congressa sunt cum siccis humida, cum calidis frigida, cum mollibus dura, corpora mota cum his quæ invicem se afficiunt, et penitus mutata diversum diversa mixtura partum simul edunt.

pag. 150 ed. Hutten. De reliquo omnia, quæ in terra exstant, vel per se sunt, vel ad aliquid referuntur. Docet hoc Simplicius ad Aristot. Categ. pag. 27 (interp. lat. Venet. 1567) : *Xenocrates et Andronicus videntur omnia comprehendere sub per se et ad aliquid : perinde quasi supervacaneum sit apud eos tantam multitudinem generum afferre. Qui locus sic explicandus est, ut quod per se sit, substantiam esse dicamus, quod ad aliquid referatur, accidens vel modum appellemus, quoniam hic non potest nisi in altero esse.*)

21. Οἱ δὲ περὶ Ξενοκράτην τὴν μὲν πρώτῃ ἀκολουθίαν ὑπεῖναι συνεχώρουσιν, τοῦτ' ἔστιν ὅτι εἰ ἐν ἔστι τὸ ὄν, καὶ ἀδιαίρετον ἔσται· οὐ μὴν ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ὄν· διὸ πάλιν μὴδὲ ἐν μόνον τὸ ὄν, ἀλλὰ πλείω διαίρετόν μέντοι μὴ ἐπ' ἀπειρον εἶναι, ἀλλ' εἰς ἄτομά τινα καταλήγειν· ταῦτα μέντοι μὴ ἄτομα εἶναι ὡς ἄμερῆ καὶ ἐλάχιστα, ἀλλὰ τὸ ποσὸν καὶ τὴν ὕλην τμητὰ καὶ μέρη ἔχοντα· τῷ δὲ εἶδει ἄτομα καὶ πρῶτα πρῶτας τινὰς ὑποτιθέμενος εἶναι γραμμὰς ἀτόμους καὶ ἔκ τούτων ἐπίπεδα καὶ στερεὰ πρῶτα. Τὴν οὖν ἐκ τῆς διχοτομίας καὶ ἀπλῶς τῆς ἐπ' ἀπειρον τομῆς καὶ διαίρεσεως ὑπαντῶσαν ἀπορίαν ὁ Ξενοκράτης οἰεται διαλύεσθαι, τὰς ἀτόμους εἰσαγαγὼν γραμμὰς, καὶ ἀπλῶς ἄτομα ποιήσας μεγέθη, φεύγων τὸ ὄν εἴπερ ἔστι διαίρετόν εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλυθῆναι καὶ ἀναλωθῆναι, τῶν ἀτόμων γραμμῶν ἐξ ὧν ὑπίσταται τὰ ὄντα ἀτμήτων μνουσῶν καὶ ἀδιαίρετων.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30. A.)

22. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ξενοκράτης σοφὸς ἦν ἀνὴρ, πῶς ἄρα τὰς ἀτόμους γραμμὰς ὑπετίθετο; Οὐδὲ γὰρ ἠγνόει τὴν φύσιν τοῦ μεγέθους, ἀλλ' οὐδὲ τῷ εἶδει ἀδιαίρετον ἔλεγε· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον αἱ ἐλάχισται γραμμῆαι ἔχου-

σιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σώματα· μήποτε οὖν οὐ πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τομὴν ἐνίστατο ὁ Ξενοκράτης· οὐ γὰρ ἂν γεωμετρικὴν ἀρχὴν ἀνεῖλεν, γεωμετρικὸς ὢν ἀνὴρ, ἀλλὰ πρὸς τὸ εἰς ἀπειρα διηρησθαι, ὄντων αἰτιῶν ἀτμήτων μεγεθῶν, ἅτινα οὐδὲ ὑπὸ φύσεως ἰσχύει καθ' αὐτὰ διαίρεσθαι διὰ σμικρότητα, ἀλλ' ἐνωθέντα πάλιν ἄλλοις σώμασιν, οὕτω, τοῦ θλου διαιρουμένου, ἐν ἑαυτοῖς ἐκείνην δέχεται τὴν διαίρεσιν, ἣν μόνον ὄντα οὐκ ἂν ὑπέμεινεν. Ὡς οὖν ὁ Πλάτων ἐπίπεδα εἶπεν εἶναι τὰ πρῶτα καὶ ἐλάχιστα σώματα, οὕτως ὁ Ξενοκράτης γραμμὰς ἀδιαίρετους μὲν διὰ σμικρότητα, διαίρετὰς δὲ καὶ αὐτὰς οὕσας τῇ φύσει.

(Simplicius in Aristotelis Phys. pag. 30 B. Scripsi autem ἐκείνην δέχεται τὴν διαίρεσιν rejecta membranarum lectione ἕκείνα δέχεται τὴν διαίρεσιν.)

23. Ἀλλὰ μὴν δέδεικται ἐν τῇ Φυσικῇ Ἀκροάσει, ἐν τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις, ἐν οἷς ἀντέλεγε πρὸς Ξενοκράτην γραμμὰς ἀτόμους λέγοντα, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἀδιαίρετοι γραμμῆαι, τοῦτ' ἔστιν ὅτι οὐδὲν μέρος γραμμῆς ἔστιν ἀδιαίρετον, ἀλλ' εἰς ἀπειρόν ἔστι διαίρετόν· οὐκ ἄρα ἐκ σημείων ἔστι γραμμῆ, οὐδ' ἐκ γραμμῶν τὸ ἐπίπεδον, οὐδ' ἐξ ἐπιπέδων τὸ στερεόν ταῦτα μὲν τὰ Ἀριστοτέλους, ὅπερ αἰεὶ ἔφην, ἀπαντῶντος πρὸς τὸ τοῦ λόγου φαινόμενον. Ῥητέον δὲ ὅτι εἴπερ τὰ ἐπίπεδα ἔλεγον μαθηματικὰ εἶναι, ὡς μῆκος μόνον καὶ πλάτος ἔχειν, οἱ ἐξ ἐπιπέδων τὰ στερεὰ λέγοντες καὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα αὐτὰ ἀναλύοντες, καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπήγαγε τὰ ἄτοπα καὶ τὰ ἐξῆς ἐπάξει. Εἰ δὲ φυσικὰ τὰ ἐπίπεδα λέγουσιν, ὡς μὴ μόνον μῆκος καὶ πλάτος ἀλλὰ καὶ βάθος ἔχειν, ὅπερ ἀρχὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς καθιστάναί δυνατόν, οὐκέτι τῇ θέσει αὐτῶν ἔπεται τὰ ἄτοπα τὰ ἐπαγόμενα πρὸς τὰ ἐπίπεδα, ὡς μὴ βεβαθυμένα. Ὅτι δὲ φυσικὰ καὶ οὐ

21. At Xenocrates primam consecutionem subesse concedebat, hoc est, si unum sit ens, etiam individuum fore : non tamen individuum esse ens, ideoque rursus ne unum quidem solum, sed plura : in infinitum vero dividi non posse, sed in atomos quasdam desinere : has porro atomos non esse partium expertes et minimas, sed pro quantitate et materia dividi posse et partes habere : cæteroqui specie atomos et prima naturæ statuens esse primas quasdam lineas insecabiles et ex his facta plana et solida prima. Hanc igitur quæstionem ex divisione in duas partes et omnino ex sectione in infinitum et divisione exorientem Xenocrates solvi putat, quum insecabiles lineas afferat atque omnino indivisas magnitudines efficiat, vitans entis, si modo dividi possit, in non ens resolutionem et consumptionem, manentibus insecabilibus lineis, ex quibus constant ea quæ sunt, ita ut secari ac dividi nequeant.

22. Quum vero etiam Xenocrates vir sapiens esset, quo pacto igitur statuebat lineas insecabiles? Neque

enim ignorabat magnitudinis naturam, sed ne forma quidem indivisam dicebat : hanc enim non solum minimæ lineæ habent, sed et maxima corpora : fortasse igitur sectioni et infinitum Xenocrates non adversabatur : (neque enim geometriæ principium sustulisset vir geometriæ peritus), sed negabat lineas in infinitum dividi posse, quia semper sunt quædam indivisæ magnitudines, quæ ne natura quidem per se propter parvitatem dividi queunt, sed rursus cum aliis corporibus cohærentes, toto diviso, illam admittunt divisionem, quam a corporibus separatæ non sustinerent. Ut igitur Plato dixit plana prima esse et minima corpora, ita Xenocrates lineas individas quidem propter parvitatem, dividas autem natura et ipsas appellavit.

23. Atqui in libris de Physica Auditione, in disputationibus de motu, ubi Aristoteles Xenocratem insecabiles lineas statuentem refutabat, rationibus probatum est non esse lineas individas, hoc est, nullam lineæ partem esse individuum, sed in infinitum dividi posse : ergo

μαθηματικά τὰ ἐπίπεδα ὑποτίθενται, ὄντων ἐκ τοῦ ἔνυλα λέγειν αὐτὰ· διὸ καὶ τὴν ἕλην πρότερον παραδόντες διεσχηματίσθαι ταύτην εἶδεν τε καὶ ἀριθμοῖς λέγουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Τίμαιος ἐν τῷ οἰκείῳ συγγραμμάτι τάδε γέγραπεν· ἀρχαὶ μὲν ὧν τῶν γεννωμένων κτλ.

(Simplicius ad Aristotelis de Cælo lib. III, cap. 1 fol. 139. B. Cf. Schol. in Arist. p. 510. A. ed. Brandis. Cæterum verba ἀρχαὶ μὲν ὧν τῶν γεννωμένων, quæ librarii in ἀρχὰς μὲν οὖν τῶν γενομένων corruperunt, ex ipso scriptore emendavi. Leguntur enim in libro qui sub Τίμαϊ Locri nomine fertur § 5 Philos. Græc. Fragm. vol. II, pag. 41.)

24. Εἰ δ' ἔστιν ἀδιαίρετα μεγέθη καὶ ἀπαθῆ καὶ χωρὶς ποιότητος, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ἔλεγον, καὶ Ξενοκράτης ἀτόμους γραμμὰς ὑποτιθέμενος, ἐξ ἐναντίας τοῖς μαθηματικοῖς ἀν' ἀφομοιοῖτο.

(Simplicius ad Aristotelis de Cælo lib. III, cap. 8 fol. 162.)

25. Ξενοκράτης μὲν πρὸς τὴν ἐπ' ἀπειρον τομὴν τὰς ἀτόμους γραμμὰς [εἰσάγει], ἵνα φεύγη ταυτὸν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν· ἦν ἀντίφασιν κακῶς ὑπολαμβάνων ἑτέρα περιέπιπτεν ἀντιφάσει χαλεπωτέρα, ταυτὸν ἅμα ποιῶν μέγεθος τε καὶ οὐ μέγεθος· καίτοι ταυτὸν μὲν ἐν τε καὶ πολλὰ λέγειν οὐκ ἔστιν ἀντικείμενα, εἰ διαιροῖτο τις τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ταυτὸν δὲ ποιεῖν γραμμὴν τε καὶ ἀδιαίρετον ἀντικίρως ἔστι ποιῶντος τὴν γραμμὴν οὐ γραμμὴν.

(Themistius Paraphras. Physicorum Aristotelis lib. I, fol. 18. A. Cf. Schol. in Aristot. p. 334. A. ed. Brandis. Huc pertinent etiam ea quæ in Commentario in Aristotelis librum de

insecabilibus lineis dicuntur pag. 930. A. Τοῦ Παρμενίδου λέγοντος ἐν τῷ ὄν, καὶ τὸ παρὰ τὸ ὄν οὐδέν, ὡς μὴ ὄν, ἵνα μὴ πολλὰ λέγων εἰσάξῃ καὶ τὸ μὴ ὄν, οἱ ἀμφὶ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἐνεδίδουσαν τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς τὰς διχοτομίας καὶ τὰς ἐπ' ἀπειρον διαίρεσεις τοῦ ὄντος εἰσάγουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐν δειχθεῖη πολλὰ, καὶ οὐ κυρίως ἐν εἴῃ τὸ ὄν, εἰ διαιρετὸν εἴη, ὡς Παρμενίδης ἰσχυρίζετο, καὶ σὺν αὐτῷ Ζήνωνος, ἀναιρῶν τὰ πολλὰ, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ Πλατωνικοῦ Παρμενίδου· τοῖς τοιοῦτοις οὖν οἱ ἀμφὶ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα ἀντιτείνοντες ἀδιαίρετα ἐποιοῦν μεγέθη; ὧν καὶ τὸ ἐν ἐκεῖνο ἐτίθειον, ὥστ' εἶναι καὶ ἐν καὶ ἀδιαίρετον. Similiter Philoponus in Aristot. Phys. lib. I fol. B, 16 et C, 1 πρὸς δὲ τὸν Ζήνωνος λόγον, τὸν Ξενοκράτην φασὶν ἀπαντῆσαι ὑποθέμενον μὴ ἐπ' ἀπειρον τὴν τῶν μεγεθῶν γίνεσθαι τομὴν, καταλύσειν γὰρ εἰς ἀτόμους γραμμὰς τεμονομένην τὴν γραμμὴν· ἠγγόνησε δὲ καὶ οὗτος ἀντιφάσει περιπεσῶν διὰ τοῦ δοκεῖν φεύγειν τὴν ἀντίφασιν. Idem paulo post sic pergit : ἐνιοὶ δὲ ἐνέδουσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις· ἀμφοτέροις, φησί, τοῖς τε τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῖς τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ζήνωνος· τοῖς μὲν τοῦ διδασκαλοῦ ὁ διδάσκαλος Πλάτων, τοῖς δὲ τοῦ μαθητοῦ Ζήνωνος ὁ μαθητὴς Πλάτωνος ὁ Ξενοκράτης.)

26. Ἐνθεν ὁ Ξενοκράτης ἀνῆρει τὴν ἐπ' ἀπειρον τῶν μεγεθῶν τομὴν· αὐτὸς γοῦν πολλαχῶς συγχωρήσας τούτῳ ἀληθεῖ ὄντι, ὅμως ἐπελύσατο μοναχῶς τὴν ἀπορίαν, ἐν οἷς καὶ τοῦτο φησὶν ὅτι τῶν μεγεθῶν ἡ τομὴ δυνάμει μὲν ἔστιν ἐπ' ἀπειρον, ἐνεργείᾳ δ' οὐ, ἀδύνατον γὰρ ἐνεργείᾳ γενέσθαι τὸ ἀπειρον· ὥστε καὶ ἡ κίνησις δυνάμει μὲν δι' ἀπείρων ἐλεύσεται, ἐνεργείᾳ δὲ διὰ πεπερασμένων· οὐδὲ γὰρ κατὰ σημειοῦ

neque ex punctis constat linea, neque ex lineis planum, neque ex planis solidum : hæc quidem Aristoteles, ut semper dixi, occurrens ei quod in hac quæstione verisimile est. Notandum vero, siquidem plana dicebant mathematica esse, ut solum longitudinem et latitudinem habentia, qui ex planis solida esse dicunt. et in plana quidem solida resolvunt, pulchre Aristotelem et hæc iis attulisse absurda et sequentia allaturum. Sin autem physica plana vocant, ut non solum longitudinem et latitudinem, sed et altitudinem habeant, quod ad principium in physicis constituendum valet, non amplius thesin eorum sequuntur absurda, planis tanquam altitudine carentibus opposita. Ponere vero eos physica, non mathematica plana, ex hoc intelligitur, quod materialia ea appellant : quamobrem etiam postquam materiam tradiderunt, hanc omni specie et numero formatam esse affirmant. Sed ipse quoque Timæus in libro suo hæc scripsit : *Principia igitur rerum creatarum, etc.*

24. Si vero sunt magnitudines tum indivisæ, tum affectionibus carentes, tum qualitatis expertes, ut Demo-

critus dicebat et Xenocrates insecabiles lineas statuens, e contrario mathematicis assimilentur.

25. Xenocrates quidem contra sectionem in infinitum lineas insecabiles assertit, ut caveat idem unum et multa dicere; quam contradictionem male interpretans in alteram incidit contradictionem eamque graviorem, quia idem simul magnitudinem et non magnitudinem faciebat : tametsi idem dicere unum et multa non est ea, quæ opposita sunt, idem appellare, si quis potentiam et actum distinguat; at idem putare lineam et rem insecabilem aperte est lineam non lineam esse fingentis.

26. Quapropter Xenocrates sectionem magnitudinum in infinitum sustulit : ipse quidem quamvis multimodis huic quod verum est assensus esset, tamen uno tantum modo quæstionem in scriptis solvit, ubi et hoc affirmat, magnitudinum sectionem in infinitum potentia quidem esse, actu autem non esse, quia fieri nequeat ut actu sit infinitum; quamobrem etiam motus potentia quidem per infinita penetrabit, actu vero per finita; neque enim per punctum fit motus, sed per definitam magni-

γίνεται ἢ κίνησις, ἀλλὰ κατὰ μέγεθος ὀρισμένον. Διχοτομίαν δὲ ἐκάλεσε τὴν Ζήνωνος ἐπιχείρησιν, καὶ δῆλον διὰ τὸ διότι τῷ ληφθέν μέγεθος δίχα τέμνεται, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν κατασκευὴν.

(Philoponus in Aristotelis Phys. lib. I, fol. C, 1.)

27. Εἶπομεν δὲ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ὅτι τινὲς τὸν Ξενοκράτην ὑπώπτευσαν τὰς ἀτόμους εἰσηγεῖσθαι γραμμάς, καὶ ἐδέξαμεν ὡς ψευδῆς ἢ ὑπόνοια.

(Philoponus in Aristotelis Phys. fol. M, 8. Est vero Xenocrates iis philosophis annumerandus, quorum placita sic tangit Aristoteles Phys. lib. I, 3 pag. 187. A. ed. Bekker. ἐνιοὶ δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις, τῷ μὲν ὅτι πάντα ἓν, εἰ τὸ ἓν ἐν σημαίνει, ὅτι ἐστὶ τὸ μὴ ἓν, τῷ δὲ ἐκ τῆς διχοτομίας, ἀτομα ποιήσαντες μεγέθη.)

28. Ἐλέγχοιτο δ' ἂν διὰ τοῦ προβλήματος τούτου καὶ ὁ Ξενοκράτειος λόγος ὁ τὰς ἀτόμους εἰσάγων γραμμάς. Ὅπως γὰρ εἰ ἐστὶ γραμμὴ, ἢ εὐθεία ἐστὶ καὶ δυνατὸν αὐτὴν δίχα τεμεῖν, ἢ περιφερῆς, καὶ μεῖζον ἐστὶν εὐθείας τινός· (πᾶσα γὰρ περιφερῆς πάντως ἔχει τινὰ εὐθείαν ἐλάσσονα) ἢ μικτή, καὶ πολλῶν πλεον αὐτῆ διαιρετὴ ἐστίν, ἔπαρ ἐξ ἀπλῶν ἐστὶ διαιρετῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἄλλην ἀναβεβλήσθω θεωρίαν.

(Proclus in prim. Euclidis element. lib. III, pag. 74 seq. ed. Basil. 1533. Cf. interp. lat. Patan. 1560 pag. 159. Posui autem ἔχει τινὰ εὐθείαν ἐλάσσονα pro vitiosa codicum lectione ἔχει τὴν εὐθείαν ἐλάσσονα. Huc referendus videtur etiam locus qui legitur apud eundem in prim. Euclidis element. lib. II, 9 pag. 29 ed. Basil. καὶ μέντοι ὁ Ἀριστοτέλης τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ Πλάτῳ διάνοιαν. Πᾶν γὰρ εἶδος γραμμῆς εὐθὺ φησὶν εἶναι, ἢ περιφερῆς, ἢ μικτὸν ἐκ τούτων. Διὸ καὶ κινήσεις τρεῖς, ἢ μὲν ἐπ' εὐθείας, ἢ δὲ κύκλῳ, ἢ δὲ μικτῇ. Διαμφισβητοῦσι δὲ τινες πρὸς τὴν διείρησιν ταύτην, καὶ φασὶ μὴ δύο μόνας εἶναι τὰς ἀπλᾶς γραμμάς, ἀλλὰ καὶ

τρίτην ἄλλην, τὴν περὶ τὸν κύλινδρον εἰλικα γραφομένην, ὅταν εὐθείας κινουμένης περὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κυλίνδρου, σημειῶν ὁμοταχῶς ἐπ' αὐτῆς κινήται. Γίνεται γὰρ ἑλιξ, ἢ ὁμοιομερῶς πάντα τὰ μέρη πᾶσιν ἐφαρμόζει, καθάπερ Ἀπολλώνιος ἐν τῷ περὶ τοῦ κοχλίου γράμματι δείκνυσσι.)

29. Ψυχὴ ἀριθμὸς ἑαυτὸν κινῶν.

(Scholiastes ineditus ad Dionysium Thracem ap. Fabricium Biblioth. Gr. vol. III, pag. 192 ed. Harles. Eandem animi definitionem Xenocrati tribuunt Plutarchus de anim. Procr. cap. 1 (vol. XIII p. 287 ed. Hutten.), Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, pag. 321 ed. Gaisford. Macrobius in Somn. Scip. cap. 14 et cap. 6, ubi omisso Xenocratis nomine commemoratur, Boëthius Top. lib. III, pag. 873; Themistius in Paraphr. Post. Anal. Aristot. lib. II, fol. 10 A; Aristoteles de anim. lib. I, cap. 2 et 4. Sed in definiendo animo, qualem Xenocrates infermat, Platonicæ disciplinæ vestigia apparent. Vide Phædrum p. 245 C.)

30. Ἐπεὶ δὲ τῶν δοκιμωτάτων ἀνδρῶν τοὺς μὲν Ξενοκράτης προσηγάγετο, τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν ἀριθμὸν αὐτὸν ἔφ' ἑαυτοῦ κινούμενον ἀποφηνάμενος. — Οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν ἀριθμοῦ δηλοῦσθαι νομίζουσι τῇ μῆξει τῆς ἀμερίστου καὶ μεριστῆς οὐσίας· ἀμερίστον μὲν γὰρ εἶναι τὸ ἓν, μεριστὸν δὲ τὸ πλῆθος, ἐκ δὲ τούτων γίνεσθαι τὸν ἀριθμὸν, τοῦ ἐνὸς ὀρίζοντος τὸ πλῆθος, καὶ τῇ ἀπειρίᾳ πέρας ἐντιθέντος, ἦν καὶ δυάδα καλοῦσιν ἀρίστον. — Τοῦτον δὲ μήπω ψυχὴν τὸν ἀριθμὸν εἶναι, τὸ γὰρ κινήτικόν καὶ τὸ κινήτῳ ἐνδεῖν αὐτῷ· τοῦ δὲ ταυτοῦ καὶ τοῦ ἐτέρου συμμιγέντων, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ κινήσεως ἀρχὴ καὶ μεταβολῆς, τὸ δὲ μονῆς, ψυχὴν γεγονέαι, μηδὲν ἦττον τοῦ ἰσταναι καὶ ἰστασθαι δύναμιν ἢ τοῦ κινεῖσθαι καὶ κινεῖν οὖσαν.

(Plutarchus de anim. Procr. cap. 1-2. vol. XIII, pag. 287 seq. ed. Hutten. Cæterum

tudinem. Cæterum divisionem in duas partes nominavit Zenonis argumentationem; quod cur fecerit, apparet: quoniam iam sumtam magnitudinem in duas partes dividebat atque ita rem demonstrabat.

27. Diximus etiam in primo libro, nonnullos suspicatos esse Xenocratem insecabiles lineas introduxisse, eamque suspensionem falsam esse ostendimus.

28. Redarguatur autem hoc problemate Xenocratis etiam disputatio insecabiles lineas inferens. Omnino enim si est linea, aut recta est, fierique potest ut bifariam ipsa secetur: aut orbiculata, et est major quadam recta; (quippe omnis orbiculata prorsus quandam rectam minorem habet) aut mixta, ac multo magis fissilis, siquidem ex simplicibus dividuis constat. Verumenimvero hæc quidem ad aliam meditationem differantur.

29. Animus numerus est se ipsum movens.

30. Sed quoniam præstantissimorum virorum quosdam Xenocrates sibi conciliavit, animæ naturam numerum dicens qui a se ipso moveatur. — Hi enim nihil aliud animam intelligi debere putant, quam ortum numeri mixture individue et dividue nature geniti. Unitatem nimirum esse individuum dividuum, multitudinem: ex his nasci numerum, unitate multitudinem definiente terminumque infinitati constituyente, quam etiam dyadem infinitam appellant. — Hunc vero numerum nondum esse animam; ei enim deesse adhuc vim, qua moveatur et qua moveatur: eodem autem et diverso mixtis, quorum alterum motus est et mutationis, alterum quietis initium, animam existitisse, vim scilicet non minus sistendi et insistendi quam movendi et motus percipiendi.

scripsi οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ γένεσιν; codd. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν ἢ γένεσιν.) —

31. Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν ἀπεφήνατο] ἀριθμὸν αὐτὸν κινουῖντα, τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Ὁμοίως δὲ καὶ Ξενοκράτης ^b.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 41, 1 pag. ; 95 ed. Heeren; pag. 321 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Eadem verba leguntur apud Pseudoplutarchum de plac. phil. lib. IV, cap. 2 Πυθαγόρας [τὴν ψυχὴν] ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινουῖντα· τὸν δ' ἀριθμὸν ἀντὶ τοῦ νοῦ παραλαμβάνει. Scripsi : ^a αὐτὸν cum Heerenio ex Plutarcho; codd. αὐτὴν. — ^b Ξενοκράτης ex optimis codd.; alii male Ἀναξαγόρας vel Ξεναγόρας. Cicero Quæst. Acad. lib. II, cap. 39 *Tenemusne, quid animus sit? an, ut Xenocrates, mens nullo corpore, ubi parum probabiliter Bentlejus numerus nullo corpore scribi volebat. Mens enim videtur corpus desiderare, numerus non item.*)

32. Ἦσαν δὲ ἕτεροι, οἱ καὶ τὰ δύο ἅμα συμπλέκοντες εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ψυχῆς, τὸ τε κινεῖν καὶ τὸ γιγνώσκειν· ὡς ὁ τὴν ψυχὴν ἀποφηνάμενος ἀριθμὸν κινουῖντα ἑαυτὸν διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ τὴν γνωστικὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, διὰ δὲ τοῦ κινεῖν ἑαυτὸν τὴν κινήτικην.

(Themistius in Paraphr. Arist. de Anim. lib. I, fol. 67. A.)

33. Πυθαγόρας δὲ συμβολικῶς εἰκάζειν αἰεὶ καὶ τὸν θεὸν καὶ πάντα τοῖς ἀριθμοῖς εἰσθῶς, ὠρίσατο καὶ τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν ἑαυτὸν κινουῖντα, ᾧ καὶ Ξενοκράτης ἠκολούθησεν· οὐχ ὅτι ἀριθμὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς ἐστὶ καὶ ἐν τοῖς πεπληθυσμένοις, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ διακρίνουσα τὰ πράγματα τῶ μορφῆς καὶ τύπους ἐκάστοις ἐπιβάλλειν· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ τὰ εἶδη ἀπὸ τῶν εἰδῶν χωρίζουσα καὶ διάφορα

αὐτὰ ἀποφαίνουσα τῇ τε ἑτερότητι τῶν εἰδῶν καὶ τῶ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀριθμητὰ ποιοῦσα τὰ πράγματα· ὅθεν οὐ παντάπασιν ἀπῆλλακται τῆς κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς κοινωρίας.

(Nemesius de nat. hom. cap. 2.)

34. Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὴν [τὴν ψυχὴν] θέμενος ἐν ποσῶ δοκεῖ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 2 A.)

35. Ξενοκράτους ὁ τῆς ψυχῆς οὗτος λόγος, βουλομένου τὴν μεσότητα αὐτῆς τῶν τε εἰδῶν καὶ τῶν εἰδοποιουμένων, ἅμα καὶ τὸ ἴδιον αὐτῆς ἐνδείξασθαι· ὁ γὰρ ἀριθμὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ κινήτων τοῖς εἰδοποιουμένοις προσήκει, ἐκ μὲν οὖν τῶν ἄκρων μόνον οὐ δηλοῖ τὸ, οὔτε ἀριθμὸς ἀπλῶς ἔσται, οὔτε κινήτός· τοῦ μὲν γὰρ ὑφείται ἢ τοῦ ἀμερίστου ἐκβέβληται· τοῦ δὲ ἐστὶ κρείσσων, ἢ τοῦ μερίστου ὑπερέχει· τὸ συναμφοτέρον οὖν ἂν πως εἴη, ὡς ἀμφοτέροις κοινωνοῦσα, ἀριθμὸς κινήτός· κατὰ δὲ τὸ οἰκείον τῆς μεσότητος ὑφ' ἑαυτοῦ κινήτός λέγεται. Ὅτι οὐχ ὡς διαστατική ἐστὶ μέση ἡ ψυχὴ, οἷος ὁ φυσικὸς λόγος, καὶ πρὸ τούτου κατὰ τοὺς ἀνδρας ἡ μαθηματικὴ οὐσία, οὐδὲ ὅσα κατὰ τὸ προῖδν ἀπὸ νοῦ φῶς οὐσία, νοερά ^a μὲν εἶτι μένουσα, τῶ δὲ εἰς τὸ φανὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑπὸ νοῦ καταλαμπομένοις προέρχεται, διαγγέλλουσα τὸ μόνιμον καὶ κρύφιον τῆς νοερᾶς ^b φύσεως, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν τὴν ζωτικὴν ιδιότητα ἐγερσιν καὶ ζῆσιν τινὰ πάσης δηλούσης ζωῆς, ἀμερίστον μὲν καὶ ἐν ἑαυτῇ μένουσαν τῆς νοερᾶς ^c· περὶ δὲ τὰ σώματα μεριζομένην, καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἕτερα ὑφίζανουσαν τῆς σωματοειδοῦς· τῆς δὲ ψυχῆς τὴν ἀφ' ἑαυτῆς εἰς ἀνελίξιν καὶ εἰς διάστασιν ἅμα συναγωγὴν. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ξενοκράτης ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινουῖντα τὴν ψυχὴν ἀπεφήνατο· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν ἀριθμὸν δριστηκὸν προειπὼν καὶ τῶν γνωστῶν καὶ τῶν γνωστικῶν,

31. Pythagoras [animum] numerum sese moventem dixit, numero pro mente sumto. Similiter etiam Xenocrates.

32. Fuerunt vero illi, qui duabus simul rebus copulatis motum et cognitionem in animi definitione conjungerent : quemadmodum qui animum numerum se ipsum moventem dixit, numero quidem cognoscendi vim, spontaneo autem motu movendi facultatem indicans.

33. Pythagoras symbolice comparare semper et deum et omnia cum numeris solitus, animum quoque definivit numerum se ipsum moventem, quem etiam Xenocrates secutus est; non quod animus esset numerus, sed quia in his est quæ numerantur et multiplicantur, et quia animus res discernit, formas et notas singulis imprimendo : hic enim species a speciebus separat, easque tam formarum diversitate quam numeri multitudine dissimiles efficit, ac propterea res numerabilis reddidit, ideoque a numerorum comunione non omnino alienus est.

34. Xenocrates numerum animum nominans in quantitate ponere videtur.

35. Xenocratis hæc fuit de anima sententia, quum vellet mediam ejus naturam inter formas et formata ac simul proprietatem ejus ostendere : numerus enim est forma, mobilitas formatis convenit, sola igitur rerum præstantissimarum non indicat, se neque simpliciter numerum esse, neque immobilem : partim enim deterior est, quatenus individua natura caret, partim melior, quatenus res dividas superat : ergo simul utrumque quodammodo fuerit, ut cum utrisque consociata, numerus mobilis : at propter mediæ naturæ proprietatem per se mobilis dicitur. Quia non ut dirimens mediæ est anima, qualis physica ratio habetur, et ante eam juxta viros illos mathematica substantia, neque qualis a lumine mentis orta substantia, intellectualis adhuc manens, sed quoniam ad perspicuitatem et congruentem rebus mente illustratis tenorem progreditur, stabilem et

ἐπὶ τῆς ψυχῆς εὐλόγως ὡς γνωστικὸν εἰρησθαι ἀκούει, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς εἰπόντας τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινουῦντα, συμπλέξει ἐφη τὸ κινήτικόν καὶ τὸ γνωστικόν.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I fol. 7 A. Scripsi : ^a νοερά; codd. νευρά. — ^b νοεράς φύσεως; codd. νευράς φύσεως. — ^c τῆς νοεράς; codd. τῆς νευράς. —)

36. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸ ποσόν ὧν ἔστι καὶ Ξενοκράτης ἀριθμὸς γὰρ φησι κινῶν ἑαυτὸν ἔστιν ἡ ψυχὴ· ὁ δὲ ἀριθμὸς ὑπὸ τὸ ποσόν· εἰ δὲ τοῦτο ἔλεγεν ἐκεῖνος, καὶ μὴ ἄλλο τι διὰ τούτου ἠντίτετο.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. A, 15.)

37. Ἐπὶ ταῦτο δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινῶν· εἰκόασι γὰρ ὅδοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνησιν οικειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ τὴν ψυχὴν· ταύτην δ' ὅφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηθὲν ὄραν κινῶν, ὁ μὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 2, pag. 404 A. ed. Bekker. ad quem locum Philoponus fol. B, 16. αἰνίττεται εἰς Πλάτωνα καὶ Ξενοκράτην καὶ Ἀλκμαίωνα.)

38. Ξενοκράτης ὁ τούτου διάδοχος ἀπ' ἀμφοτέρων δρίζεται τὴν ψυχὴν, εἰπὼν αὐτὴν ἀριθμὸν κινουῦντα ἑαυτὸν· διὰ μὲν τὸ γνωστικὴν εἶναι αὐτὴν τῶν ὄντων, ἀριθμὸν εἰπὼν ὡς Πυθαγόρας· ἀρχὴ γὰρ πάντων ἀριθμὸς κατὰ αὐτοῦ· διὰ δὲ τὸ κινήτικὴν εἶναι τὸ αὐτο-

κίνητον ἀναθεῖς αὐτῇ· ἀρχὴ γὰρ καὶ πηγὴ πάσης κινήσεως κατ' αὐτοῦ τὸ αὐτοκίνητον.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. C, 5.)

39. [Ξενοκράτης] ἔλεγεν οὖν ἀριθμὸν μὲν τὴν ψυχὴν διὰ τὸ πλήρωμα εἰδῶν εἶναι τὴν ψυχὴν καὶ λόγον, ἐκ τῶν λόγων πάντων γὰρ ἐν ἑαυτῇ τοὺς λόγους ἔχει ὡς εἴπομεν· ἀριθμὸς δὲ τὰ εἶδη ἐκάλουν ὡς εἰρηται, καὶ αὐτὸς γοῦν ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν· καὶ εἰ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν τόπον εἰδῶν, ἀριθμὸν μὲν οὖν διὰ τοῦτο· κινουῦντα δὲ αὐτὸν διὰ τὸ αὐτόζων αὐτῆς· οὐ γὰρ ὅφ' ἐτέρου αὐτῇ τὸ ζῆν, αὐτόζωη γὰρ ἔστιν.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Scripsi αὐτόζων pro codd. lectione αὐτόζων.)

40. Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ τῆς ψυχῆς ὄρος, εἰ ἀριθμὸς αὐτὸς αὐτὸν κινῶν ἔστι· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινῶν ψυχῇ, καθάπερ Πλάτων ὄρισται.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 140 B. ed. Bekker.)

41. Ὡσπερ ψυχῆς ὄρισμός, τὸ ἀριθμὸς αὐτὸς ἑαυτὸν κινῶν, τὸ γὰρ ἀριθμὸς ἐκ περιττοῦ κείται· καὶ γὰρ τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινῶν, χωρὶς τοῦ ἀριθμοῦ, τὴν ψυχὴν δηλοῖ, καθάπερ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρω φησὶ λέγων· ἀθανάτου δὲ παρασμένου τοῦ ὅφ' ἑαυτοῦ κινουμένου ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτο τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. Ἄλλως τε καὶ ὁ ἀριθμὸς οὐκ ἔστι γένος τῆς ψυχῆς· ὥσπερ δὴ τινος ἐνισταμένου καὶ λέγοντος, πῶς φησὶ ὅτι ἀφαιρεθέντος τοῦ ἀριθμοῦ, οὐ λυ-

latentem nuntians intellectualis naturæ virtutem, sed quod omnis vita propter ipsam vitalem vim et proprietatem incitationem quandam et fervorem indicat, intellectualis quidem individuum et inhærentem, corporea autem circa corpora scissam et aliunde in alia parte subsidentem, anima denique ex se ipsa in orbem simul discursumque collectionem : idcirco Xenocrates animam numerum se ipsum moventem statuit. Aristoteles vero numerum definitivum eorum, quæ tum cognita tum cognoscendi facultate prædita sunt, paulo ante appellans, de anima bene cognoscendi vim prædicari intelligit, ideoque eos qui animam numerum se ipsum moventem nominarunt, movendi facultatem et cognoscendi vim conjunxisse ait.

36. Alii ad quantitatem [animum redigunt] : quorum est et Xenocrates dicens animum esse numerum se ipsum moventem : numerus autem quantitati subjacet, siquidem hoc ille dicebat, et non aliud quid eo obscure significabat.

37. Eodem feruntur et ii quicumque dicunt animum id esse quod se ipsum moveat ; videntur enim hi omnes existimasse, motum maxime proprium esse animi ; ac cætera quidem omnia propter animum, hunc autem a se ipso moveri, quia nihil videbant movens, quod non et ipsum moveretur.

38. Xenocrates, Platonis successor, utroque nomine animum definit, dicens eum numerum se ipsum moventem : quia rerum cognoscendarum facultate præditus sit, numerum appellans, ut Pythagoras : principium enim omnium numerus de illorum sententia : quoniam vero ei movendi vis insit, spontaneum motum ipsi tribuens : quippe principium et fons omnis motus secundum eos est motus spontaneus.

39. Xenocrates igitur appellabat animum numerum propterea quod animus et ratio essent formarum complementum ; ex omnibus enim rationibus in se habet rationes, ut diximus : numeros autem formas nominabant, ut dictum est, et ipse quidem in iis quæ sequuntur ait : atque etiam recte sentiant qui animum perhibent formarum locum, ideoque numerum ; se ipsum vero moventem quia per se vivit ; neque enim ab alio in lucem susceptus est, quum ipsa vitæ lux sit.

40. Talis etiam animi definitio est, si numerus est se ipsum movens : etenim quod se ipsum movet, est animus, ut Plato definivit.

41. Sicut animi definitio numerus se ipsum movens, nam numeri nomen ex abundanti positum est : quia quod se ipsum movet, omisso numeri nomine, animum indicat, ut Plato in Phædro ait dicens : quoniam autem

μαίνεται ὁ δρισμός; γένος γάρ ἐστι τῆς ψυχῆς ὁ ἀριθμὸς κατὰ Ξενοκράτην καὶ Πλάτωνα, καὶ δεῖ τῆς προσθήκης τοῦ ἀριθμοῦ ὡς γένους ἐν τῷ δρισμῷ, φησὶν· ὅτι εἰ δώσωμεν ὅτι ὁ ἀριθμὸς γένος ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἀφαιρεθέντος τούτου, τὸ καταλειφθὲν οὐκ ἐστὶ ἄλλ' ἴδιον· οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν οὐσίαν δηλώσει τοῦ πράγματος· πᾶς μὲν γὰρ ἄλλος ἴδιον· οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνάπαλιν ἁπλοτέρως μὲν οὖν ἔχει ἁπλοῦς χαλεπὸν ἐστὶ διασαφηνίσαι, ἁπλοῦς γένος ψυχῆς ὁ ἀριθμὸς, ἢ οὐ· καὶ πότερον, ἀφαιρεθέντος τοῦ ἀριθμοῦ, τὸ καταλειπόμενον ἁπλοῦς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ἢ ἴδιον; ἢ οὐ· μείζονος γὰρ σκέψεως ἢ περὶ τούτου ζήτησις ἢ τῆς διαλεκτικῆς.

† (Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 3, pag. 211. Cf. Scholia in Aristot. pag. 287 B. ed. Brandis. ubi præterea hoc scholion e codicis alicujus marginis petitum asfertur: ὡς Ξενοκράτης ὠρίζετο λέγων τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν αὐτὸν ἑαυτὸν κινεῖν. Καὶ τὸν μὲν ἀριθμὸν λαμβάνει ὡς γένος, τὸ δὲ λοιπὸν ὡς διαφορὰν. Cæterum in Alexandri verbis εἰ δώσωμεν pro membranarum lectione εἰ δώσωμεν posui; Platonis autem in Phædro locus est pag. 245, unde veram sumsimus scripturam aschynæται, quum vulgati libri habeant ἀσχύνεται.)

42. Εἰπέ οὖν εἰ ὁ ἀριθμὸς, ὃ Ξενοκράτης, ἢ περιττός ἐστιν, ἢ ἄρτιος· ἢ ψυχὴ ἢ ἄρτιος ἐστιν, ἢ περιττός· καὶ εἰ ἄρτιος, ἢ τέτταρες ἐστὶν, ἢ ζ'· εἰ δὲ περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'· ἢ οὖν ψυχὴ τί ἐστὶ, δ' ἢ ε', καὶ ἐπεὶ ἐκ παντὸς ἀριθμοῦ ἐκβαλλομένης μονάδος, ἕτερος ἀριθμὸς καταλείπεται, οἷον ἀπὸ τοῦ ζ' ὁ ε', καὶ

ἀπὸ β' τοῦ ζ' πάλιν ὁ ζ', τίνα ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβληθῆναι· ὁ δὲ καὶ ποιῆσαι ἄλλο. Καὶ οὕτως ἀνασκευάσει, καίτοι τοῦ δριζομένου τὴν ψυχὴν οὕτω κατὰ τοὺς Πυθαγορείους δριζομένου.

(Alexander Aphrodisiensis Comment. ad Aristot. Topic. lib. VI, cap. 14 pag. 238. Cf. Scholia in Aristot. pag. 290. B. Scripsi: ἢ περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'; codd. περιττός, ἢ ε', ἢ ζ'. — β' ἀπὸ τοῦ ζ'; codd. ἀπὸ τοῦ ζ'. — ὁ ἐκβληθῆναι cum codd; rectius ἐκβαλεῖν. — α' ποιῆσαι; codd. ποιῆται. —)

43. Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ ὑπὸ Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ἀποδοθεὶς δρισμός· ἀριθμὸς γὰρ φησὶν ἐστὶ κινῶν ἑαυτὸν· ὁ γὰρ τοῦτον ἀκούσας οὐδὲν εἰκάσαι καὶ λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ τῶν τῆ ψυχῆς ἢ τῶ ζῳῳ ὑπαρχόντων δυνήσεται.

(Philoponus ad librum I Aristotelis de Anima Fol. B. 4.)

44. Πολλὸ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλογώτερον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινεῖν ἑαυτὸν· ὑπάρχει γὰρ αὐτοῖς ἀδύνατα, πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίοντα, ἴδια δὲ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμὸν.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 408. B. ed. Bekker.)

45. Μετὰ δὲ ταῦτα διελέγχει τὸν Ξενοκράτους δρισμὸν τῆς ψυχῆς, οὐ πρὸς τούνομα τοῦ ἀριθμοῦ μαχόμενος, ὡς φησὶν Ἀνδρόνικος καὶ Πορφύριος, ἀλλὰ καὶ πάνυ τὴν διάνοιαν ἐπιζητῶν τὴν Ξενοκράτους, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν περὶ Φύσεως αὐτῷ γεγραμμένων· ἐν οἷς ἂν ὀξείη, μοναδικὸν ποιεῖν ἀριθμὸν τὴν ψυχὴν· ὁ Ξενοκράτης· τοῦτον γὰρ τὸν λόγον φησὶ πολλὸν τῶν εἰρημένων ἀλογώτατον εἶναι.

(Themistius in Paraphr. Aristot. lib. I de

apparet, immortale esse, quod se ipsum moveat, animi naturam rationemque hoc appellare nemo vereatur. Præsertim quum numerus non sit genus animi, quasi vero instet quisquam et dicat, quomodo ais demto numeri verbo definitionem non corrumpi? Genus enim, inquit, animi numerus est secundum Xenocratem et Platonem et addi oportet numeri nomen ut generis in definitione: quia si concedemus numerum esse genus animi, demto eo verbo, id quod restabit non erit definitio, sed proprium quid: non tamen et rei naturam indicabit: omnis enim definitio proprium: non tamen et contra, utroque modo se habet. difficile est declarare, utrum genus animi numerus sit, nec ne: et utrum, demto numero, reliquum pro animi definitione habendum sit, an pro proprio, nec ne; nam acrioris cogitationis quæstio de hoc est, quam dialecticæ.

42. Dic igitur, Xenocrates, si numerus vel impar est vel par, num animus sit par an impar: et si par, num quatuor sit, an sex: si impar, num quinque, an septem: est igitur animus aliquid, quatuor vel quinque, et quoniam ex omni numero ejecta unitate, alter numerus re-

linquitur, velut e senario quinarium, e septenario rursus senarium, quem numerum ex animo ejicere oportet et efficere alterum? Atque ita rem refutabis, tametsi finitor animum ita secundum Pythagoreos finit.

43. Talis est et a Xenocrate tradita animi definitio: numerus enim, inquit, est se ipsum movens: nam qui eam audit nihil ex ea conicere vel concipere mente poterit eorum, quæ animo vel animali insunt.

44. Atqui numerum animum esse affirmare se ipsum motu cientem, multo absurdius est quam ea quæ dicta sunt. Namque iis qui hoc affirmant, ea primum quæ ex motu oriuntur, impossibilia sunt, deinde seorsum quædam ex eo quod ipsum esse numerum dicunt.

45. Post hæc Aristoteles redarguit animi definitionem a Xenocrate propositam, non numeri nomen impugnans, ut ajunt Andronicus et Porphyrius, sed omnino Xenocratis sententiam desiderans, ut intelligitur e libris ejus de Natura: in quibus videri potest Xenocrates animum unitatem facere: hanc enim rationem multo absurdiorē esse, quam ea quæ dicta sunt, affirmat.

Anim. fol. 71 B. Scripsi autem ἐπιζητῶν pro codicum lectione ἐπιζηταίν.)

46. Τὸ προκείμενον ἐλέγξει τὴν Ξενοκράτους τοῦ Πλάτωνος διαδόχου περὶ ψυχῆς δόξαν· ὅς ἐλεγε τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν εἶναι κινουῦντα ἑαυτόν. Καὶ δῆλον ὅτι εἰ οὕτως ἐλεγε κατὰ τὸ φαινόμενον εὐέλεγκτος ὁ λόγος, ἀλλ', ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπον, οὐκ ἂν τις οὐδ' ἄκριν δακτύλῳ τῶν μαθημάτων γευσάμενος τοιαῦτα ἂν εἶποι· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ὡς εἶωθεν ἐλέγχει τὸ φαινόμενον τοῦ λόγου· τὰ μὲν οὖν κοινὰ φησὶν εἶναι καὶ ταύτῃ τῇ δόξῃ πρὸς τὰς ἐληλεγμένας, ὅσα γὰρ εἶπετο τοῖς κινεῖσθαι λέγουσι τὴν ψυχὴν ἄτοπα, ταῦτα καὶ τούτῳ ἔσεται λέγοντι ἀριθμὸν εἶναι κινουῦντα ἑαυτόν· τὰ δὲ ἴδια, καθὼ φησὶν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν, πρὸς θ νῦν ἐνίσταται.

(Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 11. Omisi inter verba τοιαῦτα ἂν εἶποι et ὁ δὲ Ἀριστοτέλης locum jam supra positum. Vid. fragm. 39. Ut Themistius et Philoponus inter se dissentiunt, quorum ille definitionem ipsam, hic verba tantum reprehendi existimat : ita Simplicius quoque alia ratione Aristotelis locum interpretatur.)

47. Ὅτι μὲν τὸν Ξενοκράτους τῆς ψυχῆς ὄρισμόν διακαθαίρει, ἵνα μὴ κατὰ τὴν συνήθη τῶν ὀνομάτων χρῆσιν ἀκούωμεν, φανερόν. Ὁ δὲ πραγματεωδῆς αὐτῷ τέταται σκοπός, παντὸς μερισμοῦ τὴν ψυχικὴν οὐσίαν ὑπερέχουσαν δεῖξαι, οὐ τοῦ κατὰ συνέχειαν μόνου· τοῦτο γὰρ ᾗδῃ δέδειχεν, ἀκίνητον αὐτὴν τὰς σωματικὰς κινήσεις δεδειχέναι, καὶ καθ' ἑδρους αἰε βαίνουσαν, καὶ οὐ μέρεισι μέρη ἢ τὸ ὅλον γινώσκουσαν·

δι' ὃν οὐ μόνον ὅτι οὐ σῶμα, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἄλλο τι μέγεθος ἔχειν ἐδείκνυτο· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ συνήθως ὀνομαζόμενος ἀριθμὸς, ὅς τε ἐκ μονάδων, ὅσος ὁ μαθηματικός, καὶ ὁ ἐκ σωματίων ἀδιαίρετων, ἢ ἐνεργείᾳ μόνον ἢ καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον ὑπετίθεντο, ἢ ὅπως τῇ θέσει ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένων^h, μεριστός ἐστίν, αὐτὸς τε ἐν διαίρεισι θεωρούμενος, καὶ τὰ συμπληροῦντα ἔχων μερικὰ καὶ ἀπεστενωμένα, διὰ τῶν πρὸς Ξενοκράτην ἀντιβλήσεων, ὅτι οὐδὲ οὕτω μεριστὴ ἢ ψυχὴ δεικνυσθῆναι, οὔτε ὡς ἀριθμὸς, οὔτε ὡς μονάδες ἢ στιγμαί, ἐξ ὧν ἀδιαίρετων ὁ ἀριθμὸς. Ὁ γὰρ ἐκ σωματίων τινῶν ἀριθμὸς ὀνομαζόμενος ὁ αὐτῇ οὐ προσήκει· εἶγε μὴδὲν ἔχει μέγεθος. Ὁ μὲν οὖν Ξενοκράτης ἀριθμοὺς τὰ εἶδη καὶ αὐτὸς προσαγορεύων, καὶ πᾶν εἶδος ἀμέριστον εἶδός, τὸ δὲ κινούμενον μεριστόν, καὶ πάντως μετὰ τὰ εἶδη τὴν μεσότητα τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἄκρων ἀμφοτέρων δηλοῖ, ἀριθμὸν κινούμενον αὐτὴν εἰπὼν, ὡς οὐχ ἀπλῶς οὕσαν εἶδος, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο εἰς μερισμὸν ὑποβάν, οὐ μερισθὲν τελείως, ἀλλ' οὐδὲ μείναν εἶδος, τῷ χαλάσαι καὶ ἐκλύσαι πως τὴν ἀμέριστον ἔνωσιν μεταξὺ γεγόμενον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κινούμενον ἀπλῶς, ἀλλ' ἑαυτὸν ἔφη κινουῦντα· ἵνα καὶ τὸ ἴδιον ἐμφάνη τῆς μεσότητος, κεχαρασμένης μὲν, ὅπερ ἢ κινήσει σημαίνει, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀπροσπαθείσης. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀριθμὸν τε τὸ μεριστόν ἀκούων πλῆθος, καὶ κινήσει τὴν κατὰ συνέχειαν προϊούσαν, ἀναγκαίως ἀμφὸς τῆς ψυχῆς ἀποφάσκει, ὡς διὰ τῆς μεσότητος ἀριστὸς ὑπερέχουσαν μερισμοῦ.

(Simplicius ad Aristotelis de Anima lib. I, fol. 16 B. Scripsi : ὀνομαζόμενος ; codd. συνήθως. —

46. Propositum est refellere Xenocratis, qui Platoni successit, de animo opinionem, qui animum esse numerum se ipsum moventem dicebat. Sed perspicuum est, si sic dicebat, pro eo quod apparet ejus sententiam facile posse refutari, verum, quod etiam in superioribus dixi, nemo qui vel extremis digitis disciplinas attigerit talia dicit : Aristoteles vero, ut solet, opinionis quæ apparet levitatem confutat : alia igitur communia esse ait huic præcepto cum confutatis ; quæcumque enim sequentur illos absurda, qui animum moveri dicunt, ea et hunc sequentur affirmantem, numerum esse se ipsum moventem ; alia vero propria, quatenus ait numerum esse animum, cui nunc obsistit.

47 Aristotelem animi definitionem a Xenocrate traditam purgare, ne ex vulgari nominum usu intelligamus, apertum est. At operosa res ei proposita est, ostendere animi substantiam omnem divisionem superare, non eam tantum quæ fit per continuitatem : iam enim id ostendit, immunem ipsam a corporis motibus demonstrans, et per terminos semper tendentem, non autem partes vel totum per partes cognoscentem : eo loco ubi non modo non corpus, sed ne ullam quidem aliam magnitudinem

habere eam demonstrabat : sed quoniam tum qui vulgo dicitur numerus, tum qui ex monadibus, ut mathematicus, tum qui ex corporibus individuis aut actu tantum aut potentia et actu, ut Democritus censebat, aut omnino ab aliis mutuo situ separatis est compositus dividi potest, simul ipse in divisione spectatus, simul partium suarum complementis et angustis præditus, allatis ad refutandum Xenocratem argumentis, neque ita dividuum esse animum monstrat, neque ut numerum, neque ut monades aut puncta, e quibus utpote indivisis numerus constat. Numerus enim e corporibus quibusdam confusus ex confesso ipsi animo non convenit, siquidem nullam habet magnitudinem. Xenocrates igitur qui et ipse formas ipsas numeros appellat omnemque formam individuum, quod vero movetur dividuum esse scit, omnino etiam post formas mediam animi naturam utrisque terminis indicat, quum numerum motu agitatam eum nominaverit, quippe qui non simpliciter forma sit secundum ipsum, sed hoc totum, scilicet forma quæ in divisionem quasi descendit. nec tamen prorsus dividi possit, sed ne forma quidem pura maneat, eo quod recesserit et quodammodo individua illa conjunctione exsoluta medius remanse

^b κχωρισμένων; codd. κχωρισμένων. — ° δμολογουμένων; codd. δμολογουμένων.)

48. Πῶς γὰρ χρὴ νοῆσαι μονάδα κινουμένην, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάφορον οὔσαν; Εἰ γὰρ ἐστὶ κινήτικη καὶ κινήτη, διαφέρειν δεῖ. Ἐτι δ' ἐπεὶ φασὶ κινήθεισαν γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμὴν, καὶ αἱ τῶν μονάδων κινήσεις γραμμαὶ ἴσονται· ἡ γὰρ στιγμή μονάς ἐστὶ θέσιν ἔχουσα· δ δ' ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς ἤδη πού ἐστι καὶ θέσιν ἔχει. Ἐτι δ' ἀριθμοῦ μὲν ἐὰν ἀφέλῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμὸς· τὰ δὲ φυτὰ καὶ τῶν ζώων πολλὰ διαιρούμενα ζῆ, καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν τῶ εἶδει. Δόξει δ' ἂν οὐθὲν διαφέρειν μονάδας λέγειν ἢ σωματία μικρά· καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαιρίων ἐὰν γένωνται στιγμαί, μόνον δὲ μένη τὸ ποσόν, ἴσται τι ἐν αὐτῶ τὸ μὲν κινοῦν τὸ δὲ κινούμενον, ὥσπερ ἐν τῶ μεγέθει· οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ μικρότητι συμβαίνει τὸ λεχθέν, ἀλλ' ὅτι ποσόν. Διὸ ἀναγκαῖον εἶναι τι τὸ κινήσαν τὰς μονάδας. Εἰ δ' ἐν τῶ ζῳίῳ τὸ κινοῦν ἢ ψυχὴ, καὶ ἐν τῶ ἀριθμῷ, ὥστα οὐ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον ἢ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ κινοῦν μόνον.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4, pag. 409 A. ed. Bekker.)

49. Ἐτι δὲ πῶς οἶόν τε χωρίζεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἰ γὰρ μὴ διαιροῦνται αἱ γραμμαὶ εἰς στιγμάς.

(Aristoteles de Anima lib. I, cap. 4 pag. 409 A. ed. Bekker. Cf. Philoponus ad Aristotelis de Anima lib. I fol. E, 14.)

50. Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Πλάτων, Ξενοκράτης, Κλεάνθης θύραθεν εἰσκρίνεσθαι τὸν νοῦν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 7 pag. 790 ed. Heeren; pag. 319 ed. Gaisford; pag. 224 ed. Meinek. Cæterum Xenocrates animi figuram et quasi corpus esse negavit teste Cicerone Tuscul. I, 10.)

51. Οἱ δ' ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Πυθαγόρου παρεῖναι μὲν καὶ ἐν τοῖς ἀρτιγενέσι τὸν λόγον φασίν, ἐπισκοπεῖσθαι γὰρ μὴ ἐν τοῖς ἔξωθεν, καὶ μὴ ἐνεργεῖν τὴν οὐκείαν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἡσυχάζειν.

(Stobæus Ecl. Phys. lib. I, cap. 40, 8 pag. 792 ed. Heeren; pag. 320 ed. Gaisford; pag. 225 ed. Meinek. Non dubium est, quin hæc ad Xenocratem quoque referenda sint.)

52. Εἰ δὲ ψυχὴ μὴ τρέφεται, πᾶν δὲ σῶμα ζῳίου τρέφεται, οὐ σῶμα ἢ ψυχὴ.

(Nemesius de Nat. Hom. cap. 2.)

53. Ἐν τῶ τρίτῳ περὶ τῆς διαλεκτικῆς (ὁ Χρυσίππος) δειπίων, ὅτι Πλάτων ἐσπούδασε περὶ τὴν διαλεκτικὴν, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ἀπὸ τούτων οἱ ἄχρι Πολέμωνος καὶ Στράτωνος, μάλιστα δὲ Σωκράτης· καὶ ἐπιφωνήσας ὅτι καὶ συνεξαμαρτάνειν ἂν τις θελήσειε τούτοις τοσοῦτοις καὶ τοιοῦτοις οὔσιν, ἐπιφέρει κατὰ λέξιν· Εἰ μὲν γὰρ ἐκ παρέργου περὶ αὐτῶν εἰρήκεσαν, τάχ' ἂν τις διέσυρε τὸν τόπον τούτον· οὕτω δ' αὐτῶν ἐπιμελώεω εἰρηκότων ὡς ἐν ταῖς μεγίσταις δυνάμεσι καὶ ἀναγκαιοτάταις αὐτῆς οὔσης, οὐ πιθανὸν ἐπὶ τοσοῦτον διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἐν τοῖς ὅλοις ὄντας, οἷους ὑπονοοῦμεν.

rit, ideoque nec simpliciter numerum illum noverit dixit, sed se ipsum moventem numerum, ut etiam mediæ naturæ proprietatem repræsentaret, quæ recessit quidem ab individua conjunctione, quod motus ille significat non ita tamen, ut ab eo numero abijuncta sit. At Aristoteles, numerum intelligens multitudinem partes habentem, motumque continuatum, necessario utrumque ab animo abjudicat, ut qui obi illam suam mediam naturam omnem superet divisionem.

48. Quomodo enim unitatem moveri intelligere oportet, et a quo, et quo pacto, quum et partibus et differentia careat? si enim tum movendi vim habet, tum mobilis est, diversam esse oportet. Præterea quum lineam motam planum efficere dicant, punctum autem lineam, monadum etiam motus lineæ erunt; punctum enim unitas est positionem habens, numerus vero animi jam alicubi est positionemque habet. Insuper si quis de numero numerum deduxerit vel unitatem, alius relinquitur numerus; atqui plantæ multaque animalium vivunt divisa, et eandem animam specie videntur habere. Sed nihil interesse videbitur, monadas dicas an parva corpuscula; etenim si ex Democriti pilulis puncta fiant, solaque quantitas maneat, erit aliquid in ipsa quantitate, quod partim movet

partim movetur, ut in magnitudine: non enim quod magnitudine differant aut parvitate, id quod dictum est accidit, sed quia quantitas manet. Quare necesse est aliquid esse, quod monadas moveat. Quodsi id quod in animali movet anima est, id quoque quod in numero movet, anima est. Quamobrem anima non est id quod movet atque movetur, sed id quod movet duntaxat.

49. Præterea qui fieri potest, ut animæ separentur a corporibus et solvantur, nisi dividantur lineæ in puncta?

50. Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Xenocrates, Cleanthes extrinsecus mentem inseri putarunt.

51. Platonici autem et Pythagorei inesse quidem rationem etiam recens natis contendunt, extrinsecus vero obscurari, neque munere suo fungi, sed quiescere.

52. Si anima non nutritur, omne vero corpus animalis nutritur, anima non est corpus.

53. In tertio de dialectica libro quum Chrysippus monuisset, Platonem, Aristotelem et alios qui hos subsecuti essent, usque ad Polemonem et Stratonem, dialecticæ operam dedisse, maxime autem Socratem, ac pronuntiasset, velle se etiam errare cum his talibus tantisque viris, hæc verba subjungit: Nam si obiter de his rebus dixissent, poterat aliquis fortasse locum tanquam male

(Plutarchus de Stoicorum repugn. cap. 24 vol. XIII, pag. 374 ed. Hutten. Hic cum aliorum philosophorum, tum Xenocratis placita obscure significavit Chrysippus. Dialecticæ autem principium Xenocrates duxit a φωνῆς sive vocis consideratione, quo nomine reprehensum esse refert Porphyrius ad Musica Ptolemæi p. 193.)

54. Ξενοκράτης δὲ τρεῖς φησὶν οὐσίας εἶναι, τὴν μὲν αἰσθητήν, τὴν δὲ νοητήν, τὴν δὲ σύνθετον καὶ δοξαστήν, ὧν αἰσθητὴν μὲν εἶναι τὴν ἐντὸς οὐρανοῦ, νοητὴν δὲ πάντων τῶν ἐκτὸς οὐρανοῦ, δοξαστήν δὲ καὶ σύνθετον τὴν αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ὁρατὴ μὲν γὰρ ἐστὶ τῇ αἰσθήσει, νοητὴ δὲ δι' ἀστρολογίας. Τούτων μὲντοι τοῦτον ἐχόντων τὸν τρόπον, τῆς μὲν ἐκτὸς οὐρανοῦ καὶ νοητῆς οὐσίας κριτήριον ἀπεφαίνετο τὴν ἐπιστήμην, τῆς δὲ ἐντὸς οὐρανοῦ καὶ αἰσθητῆς τὴν αἰσθησιν, τῆς δὲ μικτῆς τὴν δόξαν· καὶ τούτων κοινῶς τὸ μὲν διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου κριτήριον βεβαίον τε ὑπάρχειν καὶ ἀληθές, τὸ δὲ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀληθές μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς τὸ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, τὸ δὲ σύνθετον κοινὸν ἀληθοῦς τε καὶ ψευδοῦς ὑπάρχειν· τῆς γὰρ δόξης τὴν μὲν τινα ἀληθῆ εἶναι, τὴν δὲ ψευδῆ. Ὅθεν καὶ τρεῖς Μοῖρας παραδεδοσθαι, Ἄτροπον μὲν τὴν τῶν νοητῶν, ἀμετάθετον οὖσαν, Κλωθῶν δὲ τὴν τῶν αἰσθητῶν, Λάχεσιν δὲ τὴν τῶν δοξαστῶν.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. VII, 147-149 pag. 402 ed. Fabric; pag. 223 ed. Bekker. Conf. Cic. Quæst. Acad. lib. I, cap. 8.)

55. Ἰδιαίτερον δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ξενοκράτης

καὶ ταῖς ἐνικαῖς πτώσεσι χρώμενος ἔφασκε « πᾶν τὸ ὄν ἢ ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν οὔτε κακὸν ἐστὶν. » Καὶ τῶν λοιπῶν φιλοσόφων χωρὶς ἀποδείξεως τὴν τοιαύτην διαίρεσιν προσιμεῖνων αὐτὸς ἔδοκει καὶ ἀπόδειξιν συμπαραλαμβάνειν. Εἰ γὰρ ἐστὶ τι κερωρισμένον πρᾶγμα τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ τῶν μῆτε ἀγαθῶν μῆτε κακῶν, ἐκείνο ἦτοι ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Καὶ εἰ μὲν ἀγαθὸν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν γενήσεται· εἰ δ' οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἦτοι κακὸν ἐστὶν ἢ οὔτε κακὸν ἐστὶν οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν· εἴτε δὲ κακὸν ἐστὶν, ἐν τῶν τριῶν ὑπάρξει, εἴτε οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν οὔτε κακὸν ἐστὶν, πάλιν ἐν τῶν τριῶν καταστήσεται. Πᾶν ἄρα τὸ ὄν ἦτοι ἀγαθὸν ἐστὶν ἢ κακὸν ἐστὶν, ἢ οὔτε ἀγαθὸν ἐστὶν οὔτε κακὸν ἐστὶν. Δυνάμει δὲ καὶ οὕτως χωρὶς ἀποδείξεως προσήκατο τὴν διαίρεσιν, ἐπεὶπερ ὁ εἰς κατασκευὴν αὐτῆς παραληφθεὶς λόγος οὐχ ἕτερός ἐστιν αὐτῆς· ὅθεν εἰ ἐν ἐαυτῇ περιέσχηκε τὴν πίστιν ἢ ἀπόδειξιν, ἔσται καὶ ἡ διαίρεσις ἐξ ἐαυτῆς πιστὴ μὴ διαφέρουσα τῆς ἀποδείξεως.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 4-6, pag. 692 ed. Fabric; pag. 546 ed. Bekker.)

56. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ὅταν φῶσιν ἐτέρως λέγεσθαι ἀγαθὸν τὴν ἰδέαν, καὶ ἐτέρως τὸ μετέχον τῆς ἰδέας, σημαίνοντα ἐκτίθενται καὶ κατὰ πολλὴ ἀλλήλων δις τῶτα, καὶ μηδεμίαν ἔχοντα κοινότητα.

(Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 28, pag. 696 ed. Fabric; pag. 551 ed. Bekker. Postquam dixit a Platone et Xenocrate multis modis nominari bonum, sic pergit : ἐκείνοι μὲν γὰρ κτλ.)

ab his tractatum traducere; sed quum ita accurate dialecticæ præcepta tradiderint, ut qui eam inter summas maximeque necessarias facultates haberent, non est probable homines universi contemplatione occupatos, quales animo fingimus, tantum a vero aberrasse.

54. Xenocrates tres naturas esse ait, unam sensibilem, aliam intelligibilem, tertiam compositam et opinabilem, e quibus sensibilis sit infra cælum, intelligibilis eorum omnium quæ sunt supra cælum, opinabilis autem et composita ipsius cæli; est enim aspectabilis sensui, per astrologiam vero in intelligentiam cadit. Quæ quum ita sint, naturæ super cælum locatæ et intelligibilis iudicem constituit scientiam, infra cælum autem positæ et sensibilis sensum, mixtæ denique opinionem. Atque ex his communiter iudicium ratione scientiæ propria nixum certum esse et verum, sed illud quod sensu nitatur verum quidem, at non ita ut illud quod per rationem scientiæ propriam fiat; compositum vero commune veri et falsi esse: nam opinionum alias esse veras, alias falsas. Quocirca etiam tres Parcas esse traditum, Atropon dominam rerum intelligibilium, utpote quæ immutabilis sit, Clotho sensibillum, Lachesin opinabilium.

55. Seorsum vero a cæteris Xenocrates et singularis numeri casibus utens dicebat: *Quidquid est, vel bonum vel malum est, vel neque bonum neque malum.* Quumque reliqui philosophi sine demonstratione talem divisionem admitterent, ipse etiam simul demonstrationem assumere videbatur. Nam si est aliquid diversum a rebus bonis vel malis vel neque bonis neque malis, illud vel bonum est, vel non est bonum: et si bonum est, unum e tribus erit: si vero non est bonum, aut malum erit, aut neque malum neque bonum: sed sive malum est, unum e tribus erit, sive neque bonum neque malum est, rursus unum e tribus fiet. Quidquid igitur est, vel bonum est vel malum, vel neque bonum neque malum. Sed potentia et hic sine demonstratione divisionem admisit, quoniam ratio ad rem probandam allata ab ipsa non differt. Quapropter si reapse fidem facit demonstratio, erit etiam per se credibilis divisio, quippe quæ a demonstratione non discrepet.

56. Illi enim quando affirmant aliter dici bonum ut ideam, aliter ut particeps ideæ, significata exponunt et multum inter se distantia, et quæ nihil habent inter se commune.

57. Ἄξιον δ' ἀναλαβεῖν τὸ δόγμα ταῖς ἐκεῖνον λέξεσιν, ἵνα καὶ μάθης, οἱ τοῦ Ξενοκράτους καὶ Σπυσιππου κατορουῦντες ἐπὶ τῷ μὴ τὴν υγιάν ἀδιάφορον ἡγῆσθαι, μηδὲ τὸν πλοῦτον ἀνωφελές, ἐν τίνι τόπῳ τὴν κακίαν αὐτοὶ τίθενται, καὶ τίνας λόγους περὶ αὐτῆς διεξίσαιν.

(Plutarchus adv. Stoic. cap. 13 vol. XIV, p. 19 ed. Hutten. Conf. Cicero Acad. Quæst. lib. I, cap. 5; de legg. I, 13; de finibus lib. IV, 18; Disp. Tuscul. V, 10.)

58. Δοκεῖ δὲ Ξενοκράτης ἰδίᾳ πραγματευόμενος περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς καὶ Πολέμων ἐν τοῖς περὶ τοῦ κατὰ φύσιν βίου συντάξασαι σαφῶς λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστιν ἡ διὰ τῶν σαρκῶν τροφή, εἰργασμένη ἤδη καὶ ἐξομοιουμένη ταῖς τῶν ἀλόγων ψυχαῖς.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. VII, p. 717 D. ed. Sylburg. Liber περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς, quem non citat Diogenes Laertius, fortasse non fuit diversus a volumine Πυθαγόρεια inscripto. Vid. Menag. ad Diog. lib. IV, 13.)

59. Ἐμνήσθη δὲ τρίτην ἡμέραν διαλεγόμενος τὸ τοῦ Ξενοκράτους, καὶ οἱ Ἄθηναῖοι τῷ ζῶντα τὸν κριὸν ἐκδείραντι δίκην ἐπέθηκαν.

(Plutarchus de Esu carniū Orat. I, cap. 7 vol. XIII, pag. 239 ed. Hutten. Haud scio an idem opus περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ζώων τροφῆς vel Πυθαγόρεια hic spectetur. Sententia sine dubio hæc est. Mentionem feci Xenocratis pecorum trucidationem improbantis et Atheniensium qui punire solebant eum qui vivum arietem deglupsisset.)

60. Ξενοκράτης τὸν εὐδαίμονα βίον καὶ τὸν σπουδαῖον ἀποδείκνυσι τὸν αὐτόν, ἐπειδὴ πάντων τῶν βίων αἰρετώτατος ὁ σπουδαῖος καὶ ὁ εὐδαίμων· ἐν γὰρ τὸ αἰρετώτατον καὶ τὸ μέγιστον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152

A. ed. Bekker. Scripsi καὶ τὸ μέγιστον cum veteribus edd; vulgo καὶ μέγιστον.)

61. Διὸ καὶ Ξενοκράτης οὐκ ἀποδείκνυσιν· οὐ γὰρ εἰς ἀριθμῷ ὁ εὐδαίμων οὐδ' ὁ σπουδαῖος βίος, ὡστ' οὐκ ἀναγκαῖον τὸν αὐτὸν εἶναι, διότι ἄμφω αἰρετώτατοι, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ὑπὸ τὸν ἕτερον.

(Aristoteles Topic. lib. VII, cap. 1 pag. 152 A. ed. Bekker.)

62. Ὅμοίως δὲ καὶ εὐδαίμονα, οὗ ἂν ὁ δαίμων ἦ σπουδαῖος, καθάπερ Ξενοκράτης φησὶν εὐδαίμονα εἶναι τὸν τὴν ψυχὴν ἔχοντα σπουδαῖον· ταύτην γὰρ ἐκάστου εἶναι δαίμονα.

(Aristoteles Topic. lib. II, cap. 6, pag. 112 A. ed. Bekker. Ad quem locum Alexander Aphrodisiensis p. 94 (Schol. in Aristot. pag. 268 B. ed. Brandis.) εἰ δὴ δαίμων ἐκάστου ἡ ψυχὴ, καθὰ Ξενοκράτης δοκεῖ, εἴη ἂν εὐδαίμων ὁ εὐ τὴν ψυχὴν ἔχων· εὖ δὲ τὴν ψυχὴν ἔχει ὁ σπουδαῖος, σπουδαῖος ἄρα ὁ εὐδαίμων.)

63. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος τὴν εὐδαιμονίαν ἀποδίδωσι κτῆσιν τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ τῆς ὑπηρετικῆς αὐτῆς δυνάμεως· εἶτα ὡς μὲν ἐν ᾧ γίνεται, φαίνεται λέγων τὴν ψυχὴν· ὡς δὲ ὑφ' ὧν, τὰς ἀρετάς· ὡς δὲ ἐξ ὧν, ὡς μερῶν, τὰς καλὰς πράξεις, καὶ τὰς σπουδαίας ἔξεις τε καὶ διαθέσεις, καὶ κινήσεις καὶ σχέσεις· ὡς τούτων οὐκ ἄνευ τὰ σωματικά καὶ τὰ ἐκτός.

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II, pag. 419. A. ed. Sylburg. Scripsi initio Ξενοκράτης δὲ; codd. Ξενοκράτης τε.)

64. Ἐπεὶ καὶ Ξενοκράτης ἐν τῷ περὶ φρονήσεως, τὴν σοφίαν ἐπιστήμην τῶν πρώτων αἰτίων καὶ τῆς νοητῆς οὐσίας εἶναι φησὶ· τὴν φρόνησιν ἡγούμενος διττήν· τὴν μὲν πρακτικὴν· τὴν δὲ θεωρητικὴν· ἦν δὴ σοφίαν ὑπάρχειν ἀνθρωπίνην· διόπερ ἡ μὲν σοφία φρόνησις· οὐ μὴν πᾶσα φρόνησις σοφία.

57. Decet me vero decretum illud ipsius verbis proponere, ut etiam intelligas, qui Xenocratem et Speusippum reprehendunt, quod sanitatem non esse indifferentibus annumerandam, neque divitias inutiles putent, quo loco ipsi vitiositatem ponant, et quæ de ea disserant.

58. Videtur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimento ex animalibus parato, et Polemon in Commentariis de vita naturæ consentanea aperte dicere, damnosum esse quod fit per carnes nutrimentum, jam confectum et bestiarum animis assimilatum.

59. Nudius tertius disserens memoravi illud Xenocratis, et Athenienses pœnam irrogasse homini, qui vivo arietem pellein deripuisset.

60. Xenocrates vitam beatam et honestam eandem esse demonstrat, quandoquidem ut honesta vita sic beata maxime una ex omnibus expetenda est: unum enim esse, quod magnopere expetendum et quod maximum sit.

61. Quocirca ne Xenocrates quidem demonstrat: non enim una numero est beata et honesta vita: itaque non est necesse eandem esse, propterea quod ambæ maxime sint expetendæ, sed alteram alteri subjacere.

62. Similiterque genialem (id est beatum), eum cujus genius sit bonus, quemadmodum Xenocrates ait, genialem sive beatum esse, cujus animus sit bonus: hunc enim suum cujusque esse genium.

63. Xenocrates vero Chalcedonius beatitudinem definit possessionem propriæ virtutis et facultatis ei servientis; deinde in quo oritur, videtur dicere animum; a quibus autem, virtutes; ex quibus vero, tanquam partibus, rectas actiones et bonum animi habitum atque affectum, et motus et habitudines: quod non sine his sint res externæ et ad corpus pertinentes.

64. Nam Xenocrates quoque in opere de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum causarum et naturæ intelligibilis: duplicem esse prudentiam existi-

(Clemens Alexandrinus Strom. lib. II pag. 369 C. ed. Sylburg.)

66. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ δις φθέγγασθαι ταῦτὸν ὄνομα τῶν ἀτόπων, ἀλλὰ τὸ πλεονάκις περὶ τίνος τὸ αὐτὸ κατηγορεῖν, ὅσον ὡς Ξενοκράτης τὴν φρόνησιν ὀριστικὴν καὶ θεωρητικὴν τῶν ὄντων φησὶν εἶναι. Ἡ γὰρ ὀριστικὴ θεωρητικὴ τίς ἐστιν, ὥστε δις τὸ αὐτὸ λέγει προσθεὶς πάλιν καὶ θεωρητικὴν.

(Aristoteles Topic. lib. VI, cap. 3 pag. 141 A. ed Bekker. De quo loco sic Alexander Aphrodisiensis p. 213 καὶ τίθησι τοῦτου παράδειγμα τὸν ἀπὸ Ξενοκράτους ἀποδοθέντα ὀρισμὸν τῆς φρονήσεως· λέγοντος φρόνησις ἐστὶν ὀριστικὴ καὶ θεωρητικὴ τῶν ὄντων· τὸ γὰρ θεωρητικὸν ταῦτὸν ὄν τῶ ὀριστικῶ δις ἐν ᾧ (leg. τῶ) τοιοῦτω παραλαμβάνεται ὀρισμῶ. Recepi autem in verbis Aristoteleis κατηγορεῖν e codice Coisliniano 330 pro κατηγορεῖν, quæ plerarumque membranarum scriptura est.)

66. Ξενοκράτης ὁ Πλάτωνος ἑταῖρος ἔλεγε, μηδὲν διαφέρειν, ἢ τοὺς πόδας ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄλλοτριαν οἰκίαν τίθεναι. Ἐν ταύτῳ γὰρ ἀμαρτάνειν τὸν τε εἰς ἂ μὴ δεῖ χωρῖα βλέποντα, καὶ εἰς οὐς μὴ δεῖ τόπους παριόντα.

(Ælianus var. hist. lib. XIV, cap. 42 ascripto lemmate Ξενοκράτους γνώμη.)

67. Ξενοκράτης ἔλεγε, ὥσπερ τὸ κακοπρόσωπον αἰσχεῖ προσώπου, καὶ μοχθηρὰ τινὲ μορφῆς τὸ δύσμορφον, οὕτω δαίμονος κακίᾳ τοὺς πονηροὺς κακοδαίμονας ὀνομάζομεν.

(Stobæus Flor. CIV, 24.)

68. Διὸ καὶ Ξενοκράτης τοῖς παισὶ μᾶλλον, ἢ τοῖς ἀλλήτοις, ἐκέλευε περιάπτειν ἀμφώτιδας, ὡς ἐκείνων μὲν τὰ ὅσα ταῖς πληγαῖς, τούτων δὲ τοῖς λόγοις τὰ ἤθη διαστρεφόμενων· οὐκ ἀνηχοῖαν, οὐδὲ κωφότητα προμυόμενος, ἀλλὰ τῶν λόγων τοὺς φαύλους φυλάτ-

τῆσαι παραινῶν, πρὶν ἑτέρους χρηστούς, ὥσπερ φύλακας ἐντραφέντας ὑπὸ φιλοσοφίας τῶ ἤθει, τὴν μάλιστα κινουμένην αὐτοῦ καὶ ἀναπειδομένην χώρην κατασχέειν.

(Plutarchus de auditione cap. 2 vol. VII, pag. 130 ed. Hutten.)

69. Φιλόσοφος τις ἔλεγε· μεγάλους δεῖ λαμβάνειν μισθοὺς μαθητῶν τοὺς διδασκάλους, παρὰ μὲν τῶν εὐφυῶν, διτι πολλὰ μανθάνουσι, παρὰ δὲ τῶν ἀφυῶν, διτι πολλὸν κόπον παρέχουσι.

(Antonius Serm. CCX, pag. 707 qui huic sententiæ tanquam sine auctore positæ subjungit Xenocratis verba apud Plutarchum de virtute morali cap. 12 οὐ γὰρ οὕτως τὰ μαθήματα φαίη τις ἂν (ὡς ἔλεγε Ξενοκράτης) λαβᾶς εἶναι φιλοσοφίας, ὡς τὰ πάθη τῶν νέων, αἰσχύνην, ἐπιθυμίαν, μετάνοιαν, ἡδονήν, λύπην, φιλοτιμίαν· ὧν ἐμμελῆ καὶ σωτήριον ἀφῆν ἀπτόμενος ὁ λόγος καὶ ὁ νόμος, εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδὸν ἀνυσίμως καθίστασι τὸν νέον.)

70. Τὰ μὲν οὖν ζῶα οὕτω πάλιν διηρεῖτο, εἰς ἰδέας τε καὶ μέρη, πάντα τρόπον διαιρῶν, ἕως εἰς τὰ πάντων στοιχεῖα ἀφίκετο τῶν ζῶων, ἂ δὴ πέντε σχήματα καὶ σώματα ὀνόμαζεν, εἰς αἰθέρα καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα.

(Simplicius Comment. in Aristotelis Physic. lib. VIII, fol. 265. B. Cf. Scholia in Aristot. p. 427 ed. Brandis. ἔτι δὲ τοῦτο σαφέστερον πεποίηκε Ξενοκράτης ὁ γνησιώτατος τῶν Πλάτωνος ἀκρατῶν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πλάτωνος βίωυ τάδε γεγραφώς· τὰ μὲν οὖν ζῶα κτλ.)

71. Παραιτητέοι γὰρ Ἐπιμενίδης καὶ Εὐδόξος καὶ Ξενοκράτης ὑπονοοῦντες τῇ Παρθενίδι τότε μιγῆναι τὸν Ἀπόλλω, καὶ κύουσαν αὐτὴν ἐκ μῆ οὕτως ἐχούσης καταστήσασθαι τε καὶ προαγγεῖλαι διὰ τῆς προφητεῖδος· τοῦτο μὲν οὖν οὐδαμῶς προσίσθαι.

mans, activam unam, alteram contemplativam, quam humanam sapientiam perhibet. Quocirca sapientia quidem est prudentia, sed tamen non quævis prudentia est sapientia.

65. Non est ineptum, idem nomen bis enuntiare, sed sæpius idem de re quæpiam prædicare, verbi causa ut Xenocrates prudentiam ait esse definitionem et meditationem rerum. Nam definitio meditatio quædam est, ita ut bis idem dicat adjecto meditationis vocabulo.

66. Xenocrates Platonis familiaris dicebat, nihil interesse, pedes an oculos in aliena domo defigeremus. Namque eodem in genere peccare hominem agros non aspiciendos contuentem et loca non ingredienda intrantem.

67. Xenocrates dicebat, quemadmodum a faciei sæditate aliquem sædum atque a formæ vitio informem vocamus: sic ob genii malitiam homines miseros infelices vocari.

68. Quamohrem etiam Xenocrates pueris potius, quam

athletis applicari jubebat aurum munimenta, quod horum aures verberibus, illorum mores verbis perverterentur: neque auditionis defectum aut surditatem commendans, sed hortans, ut pravos sermones vitarent, antequam boni sermones tanquam custodes ingenio per philosophiam inditi eam regionem, quæ maxime oratione movetur ac ducitur, occupassent.

69. Philosophus quidem dicebat, magnam oportere mercedem magistros accipere a discipulis; ab ingeniosis quidem, quod multa discerent: ab hebetibus vero, quod multum molestiæ exhiberent.

70. Animalia igitur ita rursus distribuebat in genera et partes, omni modo dividens, donec ad omnium animalium elementa pervenit, quæ quinque formas et corpora appellabat, ætherem, ignem, aquam, terram et ærem.

71. Etenim rejiciendi sunt Epimenides, Eudoxus et Xenocrates suspicantes tum Apollinem cum Parthenide

(Jamblichus de vita Pythagoræ cap. II, 7.)

72. Φασί δὲ καὶ Τριπτόλεμον Ἀθηναίους νομοθετῆσαι, καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ τρεῖς εἶναι Ξενοκράτης ὁ φιλόσοφος λέγει διαμεῖναι Ἐλευσίνοι τούσδε· γονεῖς τιμᾶν, θεοὺς καρποῖς ἀγάλλειν, ζῶα μὴ σίνεσθαι. Τοὺς μὲν οὖν δύο καλῶς παραδοῦναι· δεῖ γὰρ τοὺς μὲν γονεῖς εὐεργέτας ἡμῶν γεγεννημένους ἀντευποιεῖν ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, τοῖς θεοῖς δὲ ἀφ' ὧν ἔδωκαν ἡμῖν ὠφελίμων εἰς τὸν βίον ἀπαρχὰς ποιεῖσθαι· περὶ δὲ τοῦ τρίτου διαπορεῖ, τί ποτε διανοηθεὶς ὁ Τριπτόλεμος παρήγγειλεν ἀπέχεσθαι τῶν ζῴων. Πότερον γάρ, φησὶν, θῶος οἰόμενος εἶναι δεῖνὸν τὸ δημογενὲς κτείνειν ἢ συνιδῶν ὅτι συνέβαιναν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ γενησιμώτατα τῶν ζῴων εἰς τροφήν ἀναίρεισθαι· βουλόμενον οὖν ἡμερον ποιῆσαι τὸν βίον πειραθῆναι καὶ τὰ συνανθρωπεύοντα καὶ μάλιστα τῶν ζῴων ἡμερα διασώζειν· εἰ μὴ ἄρα διὰ τὸ προστάξει τοῖς καρποῖς τοὺς θεοὺς τιμᾶν ὑπολαβῶν μᾶλλον ἢν διαμεῖναι τὴν τιμὴν ταύτην, εἰ μὴ γίγνοιτο τοῖς θεοῖς διὰ τῶν ζῴων θυσίαι. Πολλὰς δὲ αἰτίας τοῦ Ξενοκράτους καὶ ἄλλας οὐ πᾶν ἀκριβεῖς ἀποδιδόντος ἡμῖν αὐταρχεὺς τοσοῦτον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῦτο νενομοθέτητο ἐκ τοῦ Τριπτόλεμου.

(Porphyrius de abstinentia lib. IV, cap. 22.)

73. Χρημάτων αὐτῷ κομισθέντων ἀπ' Ἀλεξάνδρου, ἐστίασας τοὺς κομιζοντας τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγεῖλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρω, ὅτι ἐστ' ἂν οὕτω ζῶ, οὐ δέομαι ταλάντων πεντήκοντα. Τοσαῦτα γὰρ ἦν τὰ πεμφθέντα.

(Stobæus Flor. V, 118 Ξενοκράτους. Eundem locum servavit auctor Florilegii Monacensis in Stobæi Flor. vol. IV. p. 285 ed. Meinek. ubi sic

exhibetur : Ξενοκράτει χρημάτων κομισθέντων ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, ἐστίασας τοὺς κομισαντας κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον, ἀπαγγεῖλατε, ἔφη, Ἀλεξάνδρω, ὅτι ἐστ' ἂν οὕτω ζῶ, οὐ δέομαι τῶν πεντήκοντα ταλάντων. Τοσαῦτα γὰρ ἦσαν τὰ πεμφθέντα. Cum hoc concordat scriptor Florilegii Lugdunobatavi (Γνώμαι κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν Δημοκρίτου, Ἐπικούρου καὶ ἑτέρων φιλοσόφων καὶ ποιητῶν καὶ δητόρων etc. Lugduni Batavorum 1837) pag. 35 ed. Bynen. nisi quod primum pro Ἀλεξάνδρου, quod in margine codicis recentiore manu scriptum est, in orationis contextu habet ἀνθάνδρου. Deinde pro αὐτοῦ præbet αὐτοῦ. Denique pro τῶν πεντήκοντα ταλάντων in eo comparet τῶν ἑκατάκων. Cf. Diog. Laert. IV, 8. Suidas et Hesychius Milesius v. Ξενοκράτης. Valerius Maximus lib. IV, cap. 3 ext. 3. Themistius Orat. 2, pag. 26. Orat. 21 pag. 252. Cicero Disp. Tusc. lib. V, cap. 32.)

74. Ξενοκράτης εἰ ποτε σταμνίον οἴνου ἀνοίξειεν, ἐφθανεν ὁ οἴνος τρεπόμενος πρὶν ἀναλωθῆναι· καὶ τὰ ὄψα δὲ πολλάκις ἔωλα ἐξέβριπτεν. Ἐνθεν καὶ ἡ παροιμία τὸ Ξενοκράτους τυρίον ἐπὶ τῶν ἐπὶ πολὺ παραμενόντων καὶ μὴ τάχιστα ἀναλισκομένων.

(Stobæus Flor. XVII, 25 Ξενοκράτους.)

75. Ξενοκράτης δικιρῶν ἕκαστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πρᾶξιν τινα καὶ τῆ σιωπῆς μέρος ἀπένεμα.

(Stobæus Flor. XXXIII, 11.)

76. Ξενοκράτης νέον φιλοσοφεῖν βουλόμενον ἤρετο εἰ γεγεωμέτρηκε· τοῦ δ' ἀποφῆσαντος, ἀλλ' εἰ ἡστρονόμηκε· καὶ τοῦτο ἀπειπόντος, ἀλλ' εἰ τὰ τῶν ποιητῶν ἀνέγνωκεν· ὁ δὲ καὶ τοῦτο ἔξαρνος ἦν· ἄλλως δὲ εἰ γράμματα οἶδεν· οὐδὲ ταῦτα ἔφη ἐκεῖνος εἶδέναι.

coivisse, eamque gravidam ex non gravida fecisse, et per vatem sive sacerdotem suam id prænuntiasse: hoc vero nullo modo comprobandum est.

72. Ajunt etiam Triptolemus Atheniensibus leges scripsisse, et ex legibus ejus has tres adhuc Eleusine manere Xenocrates philosophus affirmat: Parentes honorare, Deos frugibus colere, Animalia non vexare. Harum utique duas recte promulgatas esse dicit: oportet enim parentibus, qui de nobis bene meruerunt, quoad ejus fieri potest, debitam gratiam referre; Diis vero rerum, quas nobis largiti sunt, utilium et ad vitam necessariorum primitias dare; de tertia autem quærit, quo tandem consilio Triptolemus animalibus abstinendum esse monuerit: utrum, inquit, omnino indignum ratus, cognatos interficere, an quia animadvertet contingere, ut utilissima animalia ab hominibus pastum auquirentibus cæderentur: quum vellet igitur mitem reddere vitam, tentasse eum animalia, quæ cum hominibus versantur et mansuetissima sunt, conservare: nisi forte, quod deos frugibus coli jussisset, existimaret cultum hunc diutius permansurum esse, si deorum numini hostiis minime

immolaretur. Multas vero alias rationes non a modum certas Xenocrate afferente, nobis ex dictis illis satis est, quod hoc a Triptolemo legibus sanctum erat.

74. Pecunia Alexandri jussu ei allata, acceptos apparatus epulis suo more gerulos Alexandro nuntiare jussit, quam diu ita viveret, non opus sibi quinquaginta talentis fore. Tantum enim pecuniæ missum erat.

74. Xenocrates, si quando vini cadum relevisset, in vappam convertebatur, antequam consumeretur. Sed scopæ etiam obsonia pridiana jam corrupta ejiciebat. Hinc natum est proverbium, Xenocratis caseolus, de rebus diu durantiibus, quæ non celerrime absumuntur.

75. Xenocrates singulas diei partes certis negotiis assiggnans, silentio quoque suam partem attribuebat.

76. Xenocrates adolescentem, qui se ad philosophiæ studium conferre volebat, num geometriam didicisset, interrogavit: quo negante, quæsivit ex eo, num curam in siderum cognitione posuisset: hoc quoque abnuente eo, num poetarum scripta attigisset, sciscitatus est. Qui quum et hoc infitaretur, Xenocrates, num alioqui litteris tinctus esset, ex eo requisivit. At ne his quidem tinctum

Πόκος τοίνυν, εἶπεν ὁ Ξενοκράτης, ὑπὸ γναφείως ὃ οὐ πλύνεται.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 191 ed. Meinek. Scripsi: ὄϊδεν· οὐδὲ ταῦτα] e Nauckii conjectura; cod. οἶδε· ταῦτα. — ὃ ὑπὸ γναφείως] cum Nauckio in Phil. Gott. 1849, p. 299 et Badhamio apud Hirschigium in Miscell. phil. Traj. ad Rhen. 1849; cod. ὑπογραφείως.)

77. Ξενοκράτης, ὅποτε τις αὐτῷ σχολάζειν ἤθελεν

οὐδενὸς τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων μετεληφώς, ἀπιθι, εἶπε, λαβὰς οὐκ ἔχεις πρὸς φιλοσοφίαν· δεῖ γὰρ προμεμαλάχθαι διὰ τούτων τὴν ψυχὴν.

(Excerpta e codice Florentino Joannis Damasceni in Stobæi Flor. vol. IV, p. 205 ed. Meinek.)

78. Ξενοκράτης δὲ ὁ Χαλκηδόνιος ἀνάσων τὴν Ἑλλην, ἐξ ἧς ἅπαντα γεγονέναι, προσηγόρευσε.

(Theodoretus Græcarum affectionum curat. serm. IV, pag. 57 seq. ed. Sylburg.)

se esse ille confessus est. Tum Xenocrates : Atqui vellus, inquit, a fullone non lavatur.

77. Xenocrates, quando quis omnis liberalis doctrinæ expers audire ipsum cupiebat, *Abi*, inquit, *ansas philo-*

sophiæ non habes : oportet enim his animum præ-
mollitum esse.

78. Xenocrates autem Chalcedonius materiam, ex qua omnia facta sint, perennem appellavit.

DE CRANTORE ACADEMICO.

Crantor (1) natus est Solis, Ciliciæ oppido, circa Olympiadem CX, homo bene nummatus, ut arbitror (2), sed longe omnibus ingenio et doctrina præstans, quippe qui jam adolescens antequam Athenas se conferret, civibus suis in litteris admirabilis (3) visus sit. Erat enim pereruditus, quales paucos illo tempore fuisse accepimus. Nimirum tum artibus mathematicis studuerat, tum res fabulosas tractaverat (4), tum veterum philosphorum præcepta tenebat (5), tum plurimos confecerat libros (6). Huc accedebant eximium ingenium, poetica studia forsitan nunquam intermissa, Homeri denique atque Euripidis maxima admiratio (7). Ipse quidem non multa carmina condidisse videtur (8), verum quæ prosa oratione composuit plena sunt spiritus poetici, quæque de aliis poetis judicia fecit, intelligentem virtutis poeticæ existimatorem indicant. Eo pertinet quod de Euripide dixit, difficile esse, servata verborum proprietate tragice simul et cum commiseratione scribere (9). Quo in genere versum ex Bellerophonte petitum laudabat (10):

οἴμοι· τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

Subtiliter de Theophrasti stilo judicavit, cujus Proposita ostro scripta esse dixit (11), pariterque tragædî nescio cujus vocem non dolatam et cortice plenam nominavit, et poetæ ejuſdem versus miseros esse præ se tulit.

Jam quod ad philosophiam attinet, Crantor ne-

que ejusmodi philosophus erat, qui in verba magistri juraret solamque ejus disciplinam coleret, nec qui ipse novam philosophiæ formam institueret; veritatis potius amicum et divini Platonis explanatorem appelles. Quamobrem nihil reliqui fecit, quominus veterum etiam sapientiæ doctorum decreta cognosceret. Sed de studiis ejus uberius nunc et latius disseremus.

Quum domi poesis læude florisset, hæc abjecta et carminibus suis signatis atque in Minervæ fano depositis, ut rerum divinarum humanarumque contemplationi vacaret, Athenas demigravit, neque unquam in patriam revertit. Venit (12) autem in illam urbem ante Olymp. CXVI, quo tempore nominis sui gloria orbem terrarum impleverat. Vigeant enim varix philosophorum familiæ singularumque disciplinarum principes ab adolescentibus discendi cupidis diligenter audiebantur. Docebat tum Xenocrates, quem post Spousippi mortem ab anno Ol. CX, a ad annum Ol. CXVI, 3 Academia veteri præfuisse vidimus, docebat Pyrrho, docebant Aristoteles et Theophrastus; Cyrenaici itemque Megarici florebant; fortasse jam Zeno et Epicurni scholas suas aperuerant. Majorem tamen gloriam Xenocratis sectatores, quam cæteri philosophi consecuti erant. Itaque primum Xenocratem, dein eo mortuo Polemonem, condiscipulum olim suum, qui Xenocrati in Academia successerat, audivit. Jure igitur veteribus Academicis annumeratus est (13) quum egre-

(1) Cf. *Frid. Kayseri* de Crantore Academico dissertatio. Heidelbergæ 1841; M. Herm. Ed. *Meteri* de Crantoris libro, qui περί πένθους inscribatur, disputatio. Halis Saxonum 1840; F. *Schneideri* de Crantoris Solensis philosophi Academicorum philosophiæ addicti libro, qui περί πένθους inscribitur, commentatio in *Zeitschrift für die Allerthumswissenschaft* 1836, Nr. 104-105. — (2) Diogenes Laertius lib. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλαφ, ταλάντων οὐσαν δυοκαίδεκα. — (3) Diog. Laert. IV, 24 Κράντωρ, Σολεύς, θαυμαζόμενος ἐν τῇ ἐκποῦ πατρίδι ἀπῆρεν εἰς Ἀθήνας. — (4) Vide fragm. 1-7. — (5) Vide fragm. 9. 11. — (6) Diogenes Laertius IV, 24 καὶ καταλίπεν ὑπομνήματα εἰς μυριάδας στίχων τρεῖς ἂν τινὰ τινεῖς Ἀρκεσίλαφ προσάπτουσιν. — (7) Id. IV, 26 ἐθαύμαζε δὲ Κράντωρ πάντων δὴ μάλλον Ὀμηρον καὶ Εὐριπίδην. — (8) Diog. Laert. IV, 25 λέγεται δὲ καὶ ποιήματα γράφει

καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἐπὶ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερῷ σφραγισάμενος αὐτὰ θεῖναι. — (9) Diog. Laert. IV, 26 ἰργώδες εἶναι ἐν τῷ κυρίῳ τραγικῶς ἅμα καὶ συμπαθῶς γράφαι. — (10) Vid. Eurip. Fragm. p. 688 ed. Wagner. Parisiis 1846. — (11) Diog. Laert. IV, 27 ἦν δὲ καὶ δεινὸς ἄνοματοποιῆσαι. Τραγῶδῶν γὰρ ἀπελέκθηον εἶπεν ἔχειν φωνήν, καὶ εἰλοῦ μυστήν. Καὶ τινος ποιητοῦ σκίφης μεστοῦ εἶναι τοῦ στίχου· καὶ τὰ Θεοφράστου θέσεις ὁστρέφ γεγράφαι. — (12) Cf. not. 8. Cæterum ante Ol. CXVI Crantor Athenas venit; eo enim tempore Polemo post Xenocratis obitum docere cœpit. Vid. Diog. Laert. IV, 16. Utriusque auditor fuit Crantor. Diog. Laert. IV, 24 ἀπῆρεν εἰς Ἀθήνας καὶ Ξενοκράτου διήκουσε Πολέμων συσγολάζων. Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 301 Πολέμωνος; δὲ ἀκουσται Κράτης τε καὶ Κράντωρ. — (13) Diog. Laert. proœm. 14; Clemens

gium Platonis interpretem (14) et postremum ejus sectæ patronum se præbuisset. Cæterum non pauci erant, qui post Xenocratis mortem scholas ab ipso Crantore haberi atque in ejus disciplinam se tradere vellent. Postquam videlicet morbi causa aliquando in Æsculapii templum concessit, multi qui eum non morbo vexatum, sed ad juvenes literis erudiendos propensum ibi morari suspicabantur, continuo in illum locum convenerunt (15). At Crantor qua erat modestia tantum absfuit, ut æmulari cum Polemone vellet, ut statim sanitate recuperata ad Polemonem rediret eique multos annos operam daret (16). Quocirca rogatus quondam, qua Polemonis virtute caperetur, respondisse fertur (17), *quia illum nunquam neque acutius neque gravius loquentem audivisset*. Quemadmodum vero Crantor Polemonem ut præceptorem suum dilexit: sic eum Arcesilaus admiratus et amore prosecutus est: quam amicitiam ortam esse constat quo die primum Crantor Arcesilaum conspexit. Tum enim statim amore incensus versiculo Euripideo eum allocutus esse perhibetur (18):

ὦ παρθέν', εἰ σώσαιμι σ', εἴη μοι χάριν;

cui nihil aliud respondit Arcesilaus, quam quod apud Euripidem sequitur:

ἀγού με ὦ ξένη, εἴτε δμῶιδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλογον (19).

Itaque ex eo tempore facti sunt amici et contubernales (20). Inter istos autem qui postea Crantori in Æsculapii templo deambulanti occurrebant, ut si forte scholas aperire vellet, ejus institutione imbuerentur, Arcesilaus quoque erat, quoniam ab illo, quamvis amatore suo, Polemoni com-

mendari volebat. Quid? quod moriens Crantor Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constat, reliquisse dicitur. Vide Diog. Laert. IV, 24-25.

Jam quando Academicus fuit Crantor, forsitan nihil opus videatur, quæ ejus dogmata fuerint, sciscitari, præsertim quum Cicero (21) nos doceat, Polemonem, Cratetem et Crantorem diligenter tuitos esse ea quæ a superioribus accepissent; quod simul argumentis ex quadam philosophi disputatione (22) ductis confirmari potest. Ibi enim sic ordinat vitæ humanæ bona, ut summum bonum virtutem esse velit, quæ etiam deficientibus reliquis ad bene beateque viveudum sufficiat, secundum locum valetudini, tertium voluptati, quartum divitiis concedat. Huic consentanea est Polemonis sententia, teste Clemente Alexandrino (23) qui, Xenocratis familiaris, inquit, Polemo videtur velle beatitudinem esse moderationem in omnibus bonis, vel plurimam et maximam. Decernit igitur, sine virtute non futuram unquam beatitudinem, sine corporis autem bonis et externis virtutem ad beatitudinem sufficere. Adde Cicer. Ac. post. I, 5, 6. Licet autem in universum priorum Academicorum placita Crantor tueretur, tamen interdum ab illis dissentire ausus est. Huc pertinent ea quæ refert Cicero Tuscul. III, 6. « Nec absurde Crantor (24) ille, qui in Academia nostra vel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse, nec debet. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore. » His ergo verbis sa-

Alexandrinus Strom. I, p. 301; Galenus hist. phil. cap. 2. — (14) Cf. fragm. 1-7. —

(15) Diogenes Laertius lib. IV, 24 οὗτος νοσήσας εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον ἀνεχώρησε κακάι περιεπάτει· οἱ δὲ πανταχόθεν προσήσαν αὐτῷ, νομίζοντες οὐ διὰ νόσον, ἀλλὰ βούλεσθαι αὐτῷ σχολὴν συστήσασθαι. — (16) Diogenes Laertius lib. IV, 24 ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ὑγιάναντα διακονεῖν Πολέμωνος, ἐρῶ καὶ μάλιστα θαυμασθήναι. — (17) Diogenes Laertius lib. IV, 24 φασὶ δὲ αὐτὸν ἐρωτηθέντα τίνη θρασεῖη ὑπὸ Πολέμωνος, εἰπεῖν, τῷ μῆτε ὀξύτερον μῆτε βαρύτερον ἀκούσαι φθεγγόμενον. — (18) Diogenes Laertius lib. IV, 29 καὶ αὐτοῦ Κράντωρ ἐρωτικῶς διατεθεὶς ἐπέθετο, τὰ ἐξ Ἀνδρομέδης: Εὐριπίδου προσενεγκάμενος· ὦ παρθέν', εἰ σώσαιμι σ', εἴη μοι χάριν; καὶ ὅς τὰ ἐγόμενα· ἀγού με, ὦ ξένη, εἴτε δμῶιδ' ἐθέλεις, εἴτ' ἄλογον. Vide Euripidis Fragm. p. 650 ed. Wagner. Cæterum confer Euseb. præp. ev. XIV, 6, p. 731 διὰ τὸ καλῶς εἶναι (Ἀρκεσίλαος) ἐπὶ ὧν ὠραῖος τυχῶν ἐραστοῦ Κράντωρος; τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ προσεχώρησε μὲν τούτῳ. — (19) Corrige ex Herodiano περὶ σχημάτων p. 58, 9: ἀγού δὲ μ', ὦ ξέν', εἴτε πρόσπολον θέλεις, εἴτ' ἄλογον εἴτε δμῶϊσα. — (20) Antigonus Carylus apud Diog. Laert. IV, 22 συσσίτων δὲ φησὶν αὐτῷ [τῷ Κράτητι] ὁ Ἀντίγονος

εἶναι παρὰ Κράντωρ, ὁμοῦως συμβιούτων τούτων τε καὶ Ἀρκεσίλαου. Τὴν δὲ οἰκίαν Ἀρκεσίλαου μὲν ἔχειν μετὰ Κράντωρος, Πολέμωνα δὲ σὺν Κράτητι μετὰ Λυσικλέους; τινὸς τῶν πολιτῶν. Ἦν δὲ, φησὶν, ἐρώμενος Κράτης; μὲν, ὡς προείρηται, Πολέμωνος, Ἀρκεσίλαος δὲ Κράντωρος. — (21) Cicero Acad. post. I, 9. — (22) Vid. fragm. 13. — (23) Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419. C. ὁ γὰρ Ἐνοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουλόμενος ἐγαθῶν πάντων ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων, Δογματίζει γούν, χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἂν εὐδαιμονίαν ὑπάρχειν, δίχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός τὴν ἀρετὴν αὐτάρκην πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. — (24) Plutarchus Consolat. ad Apollon. vol. VII, p. 318 ed. Hulten. διὸ καὶ τοῦτο μὲν ἐατέον, ὡς βλαβερὸν καὶ φαῦλον, καὶ σπουδαῖος; ἀνδράσιν ἥμιστα πρέπειν· τὴν δὲ μετροπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστοῦν. Μὴ γὰρ νοσοῖμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κράντωρ, νοσήσας δὲ παρήϊη τις ἀσθήσις, εἴτ' οὖν τέμνοιτό τι τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῶτο. Τὸ γὰρ ἀνώδυον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ· τεθρησῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐν ταῦθα δὲ ψυχὴν. Vide infra fragm. 8. —

tis refutantur qui Crantorem censent pedem a Platone nunquam descivisse. At de re ipsa infra erit disputandi locus. Haud scio an futuri sint, qui putent, Crantorem in Epicuri sententiam transiisse, præsertim quum eodem fere tempore voluptarius philosophus sitiendi juventuti philosophiæ fontes aperuisse videatur. Sed quoniam alia voluptariæ disciplinæ vestigia in Crantoris fragminibus non exstant, diversum ab Epicuri ratione sapientiæ genus nobis circumspiciendum est. Videatur forsitan Aristoteles (25), qui tunc scholam suam ab Academia nondum plane disjunxerat, ad suam sententiam traduxisse Crantorem : mediocritatem certe quam celebrat Aristoteles, Crantor non rejecit (26). Huc accedit Ciceronis auctoritas, qui sæpe de indiscreta doctrinæ veterum Academicorum et Peripateticorum similitudine loquitur. Quippe de orat. III, 18 : Nam Speusippus, inquit, Platonis sororis filius et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem, Polemo et Crantor, nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere dissensit ; copia fortasse et varietate dicendi pares non fuerunt. Idem de Fin. II, 11 Polemoni et jam ante Aristoteli ea prima visa sunt quæ paulo ante dixi. Ergo nata est sententia veterum Academicorum et Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent secundum naturam vivere, id est, virtute adhibita frui primis a natura datis. Conf. IV. 6 ; V, 5 ; Tusc. V, 13 et 31. Verum re diligenter considerata fatebimur, Crantorem suo Marte in philosophiæ præceptis aliquid novasse. Fuit enim, quantum animi mei conjectura colligere possum, sæpius infirma atque ægra valetudine, quum et morbi causa, ut supra vidimus, in Æsculapii templum concessisse ibique aliquamdiu commoratus esse et juvenis hydrope affectus supremum diem obiisse narretur (27). Neque negligenda nobis sunt ipsius verba (28), e quibus cogas, eum morbi naturam cognitam habuisse. Quare existimo

Crantorem usu doctum paulatim ad aliorum dogmata inclinasse, quia doloris sensum vitari non posse intelligeret. Itaque ut Dionysium Stoicum ajunt, quum ex renibus laboraret, ipso in ejulatu clamitasse falsa esse illa quæ antea de dolore ipse sensisset (29), ita Crantorem arbitror corporis dolore cruciatum retractasse, quæ olim de indolentia tradidisset. Sic experientiam ducem secutus Crantor, simul quanti fecerit cum alios poetas, tum Homerum atque Euripidem, humanæ vitæ magistros, declaravit. Quibus Cicero, indolentiæ in Tusculanis disputationibus defensor, propterea succenset quod hominum animos fortissimorum virorum lamentis molliant (30).

Perspecta igitur doloris vi ac natura, cujus sensum inevitabilem esse videbat, Crantor vitam humanam tanquam malis plenam supplicii instar (31) habere statuit. Similia quidem, sed diversa tamen profert Plato (32). Quum enim Plato hoc tantum queratur, quod animus rebus divinis intentus nonnunquam cupiditatibus, doloribus, voluptatibus perturbetur : Crantor in eo miseriam humanam ponit, quod vita morbis, molestiis, ærumnis obnoxia sit, quæ omnia ex communi quodam fonte profluant. Quid, quod hinc etiam animi et corporis deformitatem manare credit atque adeo hanc ipsam mortis causam ducit, neque quidquam esse quod omnino sanum sit sibi persuasit. Deinde quum Crantor aut natura ita comparatum esse dixerit, ut homines in miseris versentur, aut ipsorum culpa id accidisse (33) : Plato quidquid acerbum in vita humana est, ad generis nostri auctores inferiores deos refert (34). Quamquam autem hæc aliter atque a philosopho narrantur, accipienda esse liquet, exploratum tamen habemus, Platonem haudquaquam hominibus eorum quibus premuntur malorum culpam attribuisse. Itaque ne lapsus quidem animæ, quem Phædr. p. 248 describit, ad humanæ naturæ vitiositatem trahendus est.

(25) Cf. inprimis lib. de moribus ad Nicom. II, 6. 7. — (26) Vid. fragm. 8. — (27) Diog. Laert. IV, 27 και κατέστρεψε πρό Πιολέμωνος και Κράττος, ἰδρωπική διατέσει νοσήσας. — (28) Vid. fragm. 13. — (29) Cicero Tusc. II, 25. —

(30) Cicero Tuscul. lib. II, cap. 11. — (31) Vide fragm. 9 et 12. — (32) Plato Phædr. pag. 66. B. οὐκ οὖν ἀνάγκη, ἔφη, ἐκ πάντων τούτων παρίστασθαι δόξαν τοιάυτη τινὰ τοῖς γησίως φιλοσόφοις, ὥστε και πρὸς ἀλλήλους τοιαύτ' ἄττα λέγειν, ὅτι Κινδυνεύει τοι ὡσπερ ἀτραπὸς τις ἐκφέρειν ἡμᾶς μετὰ τοῦ λόγου ἐν τῇ σκέψει, ὅτι, ἕως ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν και συμπεφυμένη ἡ ἡμῶν ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ τοιοῦτου κακοῦ, οὐ μὴ ποτε κτηζώμεθα ἰκανῶς· οὐ ἐπιθυμοῦμεν φανερόν ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές. — (33) Vide fragm. 9. — (34) Plato Tim. pag. 69. c. ἀλλὰ πάντα ταῦτα πρῶτον διεκόσμησεν, ἔπειτα ἐκ τούτων πᾶν τόδε ξυνεστήσατο, ζῶον ἐν ζῷᾳ ἔχον

ἅπαντα ἐν αὐτῷ θνητὰ ἀθάνατά τε. Καὶ τὸν μὲν θείων αὐτὸς γίνεταί δημιουργός, τῶν δὲ θνητῶν τὴν γένεσιν τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξεν. Οἱ δὲ μιμούμενοι, παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὐτῇ περιτέτρυνεσαν ὄχημά τε πᾶν τὸ σῶμα ἔδωσαν ἄλλο τε εἶδος· ἐν αὐτῷ ψυχῆς προσφροδοῦσιν τὸ θνητόν, εὐνά και ἀναγκαῖα ἐν ἑαυτῷ παθήματα ἔχον, πρῶτον μὲν ἡδονῆν, μέγιστον κακοῦ δόλεαρ, ἔπειτα λύπας, ἀγαθῶν φυγὰς, ἔτι δ' αὖ βάβρος και φόβον, ἀπρονε ξυμβούλων, θυμὸν δὲ δυσπαραμύθητον, ἐπιπῖδα δ' εὐπαράγωγον αἰσθήσει τε ἀλόγῳ και ἐπιχειρητῇ παντός· ἔρωτι· ἐνυκερασάμενοι τ' αὐτὰ ἀναγκαῖως τὸ θνητόν γένος ξυνέθεσαν. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι μισαίνειν τὸ θεῖον, ὅ τι μὴ πάσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κατοικίζουσιν εἰς ἑλλην τοῦ σώματος οἰκῆσιν τὸ θνητόν, ἰσθμὸν και ὄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς· και τοῦ στήθους· ἃ ὕχένα μεταξὺ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς. —

Sed hæc hæc tunc. Superest ut de mortis tempore pauca annotemus. Vero proximum est, hominem doctissimum circa Ol. CXX decessisse (35). Namque ea tempestate Arcesilaus floruit (36) quem ante Crantoris obitum docuisse nemo credit, præsertim quum post Crantorem etiam Pyrrhonem et Diodorum audiverit (36). De reliquo Solensem philosophum in patria, ubi sepeliri voluerat, sepultum esse suspicamur (37). Morientem autem Arcesilao patrimonium suum, quod duodecim talentis constabat, reliquisse jam supra vidimus. Finis vitæ ejus multis luctuosus ac tristis fuisse putandus est, adeo ut statim notæ ejus virtutis desiderium consequeretur. Quapropter Theætetus (38) poeta hoc eum carmine celebravit (39) :

Ἦνδ' ἀνεῖν ἀνθρώποις, δ' δ' ἐπὶ πλεόν ἦνδ' ἀνεῖν Μούσαις
Κράντωρ, καὶ γήρωσ ἤλυθεν οὔτι πρόσω.
Ἰῆ, σὺ δὲ τεθνεώτα τὸν ἱερὸν ἀνδρ' ὑπεδέξω (40).
ἦ β' ὄγε καὶ ζῶει καίτι ἐν εὐπαθείῃ (41).

Longe deterius est epigramma, quod in eum fecit Diogenes Laertius (42). Id vero sic scribendum esse existimamus :

Ἐπέκλυσε καὶ σέ, Κράντωρ, ἡ νόσων (45) κακίστη,
χ' οὕτω κατῆλθε εἰς μέλαιναν Πλουτέως ἄδυσσον.
Καὶ σὺ μὲν ἐκαίτι νῦν χαίρεις, λόγων (44) δὲ τῶν σῶν
Ἀκαδημία δ' ἔστηκε χήρη (45) καὶ Σόλοι πατρίς
[σευ.

Fuisse Crantorem inter exquisitos virtutis præceptores ejusque nomen vulgo jactatum et tanquam ipsius philosophiæ moralis, non hominis, usurpatum esse, cum alia veterum dicta ostendunt, tum illud Horatii Epist. lib. I, II, 1 seqq. :

Trojani belli scriptorem, maxime Lolli,
dum tu declamas Romæ, Præneste relegi,
qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile,
[quid non,

planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit,

At quantis laudibus Panætius, Cicero, alii eum ornaverint, infra videbimus, quum ad librum de luctu pervenerimus.

Transeo ad Crantoris scripta quæ exceptis fragmentibus quibusdam interciderunt. Exstant autem quatuor fragmentorum genera, quorum unum commentariorum in Platonis Timæum fragmenta, alterum consolationis sive libri περὶ πένθους reliquias, tertium incerti libri fragmentum, quartum denique poeticas quasdam reliquias quæ Solensi philosopho forsitan assignari possint, complectitur. Quum Spesippus et Xenocrates jam antea in hoc elaborassent, ut Platonicum ingenium monumenta tum copiosis et uberibus commentariis, tum aliis libellis ac disputationibus illustrarent mirum est quod Proclus in Tim. p. 24 Crantorem (46) primum Platonis interpretem vocat. Videtur utique hoc nomine præcipuum divini philosophi explanatorem appellare. Reliquit Crantor, si Diogeni (47) fides, commentarios ad triginta milia versuum continentes. In his non dubito quin fuerit etiam Timæi Platonicus explicatio. Et Proclus quidem e Crantoris ὑπομνήμασι peculiare quasdam annotationes profert, Plutarchus vero ea quæ ille ad mundi harmoniam numerosque Platonicos dilucidandos excogitavit.

Sed summa in laude ejus de luctu libellus erat (48), non magnus ille quidem, sed, ut Panætio et Ciceroni, id est doctis et intelligentibus talium rerum existimatoribus, visum est, aureolus et ad verbum ediscendus (49), quem perissee vel propterea dolemus, quod ne Ciceronis quidem Consolatio superest. Etenim anno ab u. c. DCCVIII, quum vehementissimo dolore ex Tulliæ, filię suæ, uxoris Dolabellæ, morte capto laboraret, orator Romanus in medio mœrore conscripsit librum de luctu minuendo sive Consolationem. Eo videlicet in libro Crantorem unum omnium maxime secutus est, non quidem ut interpretes, quippe qui tum aliorum etiam volumina in hanc sententiam scripta eo transtulerit, tum Romana quædam exempla suo Marte addiderit (50),

(35) Inde colligimus Crantorem circa Ol. CX natum esse : siquidem *mature* decessit (γήρωσ ἤλυθεν οὔτι πρόσω) i. e. ante quadragesimum saltem annum. — (36) Diog. Laert. IV, 45. — (37) Eusebius præp. evang. XIV, 6, XV, 5. — (38) Diogenes Laertius IV, 25 λέγεται δὲ καὶ τὴν οὐσίαν καταλιπεῖν Ἀρκεσίλαω, ταλάντων ὄσαν δυοκαίδεκα καὶ ἑρωτηθέντα πρὸς αὐτοῦ ποῦ βούλεται ταφῆναι, εἰπεῖν ἐν γῆσι φίλης μυχοῖσι κρυφθῆναι καλόν. Sed hic versus a Telete apud Stobæum Flor. XL, 8 paulo aliter citatus καὶ γῆσι φίλης δαχθοῖσι κρυφθῆναι τάφω Euripideus videtur. Cf. Meinek. ad Stob. l. c. tom. II, præf. p. IX. — (39) Vid. Fabric. Bibl. Gr. vol. IV, p. 496 ed. Harles. — (40) Diog. Laert. IV, 25. — (41) ὑπεδέξω scripsi e Casauboni

conjectura; vulgo ὑποδέξω. — (42) εὐπαθείη scripsi; codd. εὐθυμείη quod metro repugnat. — (43) Diog. Laert. IV, 27. — (44) νόσων repositi cum plerisque edd.; codd. νόσος. — (45) λόγων δὲ τῶν σῶν posui cum Hermanno; libri σῶν λόγων δέ. — (46) sic cum Hermanno; libri χήρη ἔστηκεν Ἀκαδημία. — (47) Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] ὁ πρῶτος; τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητῆς Κράντωρ. — (48) Diogenes Laertius lib. IV, 24 καὶ κατέλιπεν ὑπομνήματα εἰς μοριάδας στίχων τρεῖς, ὧν τινὰ τινες Ἀρκεσίλαω προσάπτουσι. —

(49) Diogenes Laertius lib. IV, 27 θαυμάζεται δὲ οὕτω μάλιστα βιβλίον τὸ περὶ πένθους. — (50) Cicero Acad. pr. II, 44. — (51) Hieronymus in Epitaph. Nepotiani Opp.

sed quemadmodum consueverat, ita fere ut hunc potissimum imitaretur, hunc tanquam ducem ad rem bene gerendam, cæteros scriptores comites haberet. Neque hoc dissimulavit Tullius, sed Plinius (51) teste in Consolatione illa professus est et præ se tulit, se Crantoris vestigia persequi. Idem testatur Hieronymus (5a). Nunc quoniam ne hujus quidem opusculi Ciceroniani quidquam superat præter unum locum, quem ex Consolatione in Tusculanas disputationes transtulit auctor, et sex septemve locos, quos Lactantio debemus, duo sola sunt hodie chartarum amissarum solatia, Tusculanas dico paulo post illam commentationem a Cicerone divulgatas et Consolationem a Plutarcho ad Apollonium scriptam. Nam Tusculanæ quoque in consolatorio argumento versantur, quarum primus liber mortem non in malis ducendam, secundus dolorem contemnendum et fortitudine patientiaque opprimendum, tertius ægritudinem non cadere in sapientem et quæ sint ægritudinis remedia, quartus reliquas animi perturbationes cum sapientia constare non posse et quibus modis sedari tollique debeant docet. In his autem tradendis Crantoris librum liquet non neglectum esse a Cicerone. Plutarchi vero ad Apollonium missam consolationem (nam brevior illa quam ad uxorem post mortem filiolæ scripsit, nobis in hac quæstione inutilis est) exceptis paucis Platonis aliorumque philosophorum præceptis, paucisque item ipsius scriptoris sententiis, licet tribus tantum quatuorve locis Crantor citeatur, ex hujus tamen potissimum libro depromptam esse, persuasum habemus. Ac primum quidem utraque ad patrem scripta est immatura liberorum morte graviter commotum; deinde Plutarchea consolatio fere nihil continet, sive res, quæ memorantur, sive scriptorum sententias respicias, quæ testimonii causa afferuntur, quod necessario contendas Crantoris libello posterius esse; poetarum autem versus, qui Plutarcheæ orationi admixti sunt, ex eodem fonte hausti videntur. Nimirum Homeri et Euripidis loci sunt, quos poetas Solensi philosopho in deliciis fuisse supra annotavimus. Denique quædam insunt in Plutar-

chea consolatione, quæ cum Ciceronis Tusculanis et Lactantio comparata, dubitari non potest quin Crantoris si non verba, at sententiam tamen repræsentent. Etsi igitur non Wytttenbachium (53) imitandum censemus, qui ex diversitate rationis et orationis, ex antiquitatis quodam colore, ex verborum, dictionum compositionisque natura, quæ res semper dubiæ et incertæ sunt, ipsa Crantoris verba, etiam ubi nomen ejus omittatur, distinguere a reliquo Plutarchi volumine separari posse statuit: licet tamen imaginem quandam libri deperditi, quo olim lugentium animi erigebantur doctique homines omnes delectabantur, dicendo adumbrare. Qua in re ita versabimur, ut non ea solum, quæ constat, sed ea etiam quæ probabile est Crantorem in illo opusculo dixisse hic afferamus. Neque tamen passis orationis velis scribendi copia Plutarcho aut Ciceronem victurissimus, sed capita quædam Crantoris proposituri.

Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem aut flabile aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quod et præterita teneat, et futura provideat, et complecti possit præsentia; quæ sola divina sunt. Nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a deo. Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, sejuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vivit, quod viget, cæleste et divinum ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec vero deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam et libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens et movens ipsaque prædita motu sempiterno (54).

Multi autem iique sapientes viri non nunc primum deploraverunt res humanas, vitam esse supplicium judicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes (55). Etenim luendorum scelerum causa nascuntur homi-

VT. I. P. II, p. 268 ed. Bened. Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum ut nuntiabatur subito filium, se jussit absente sepeliri. L. Paulus septem diebus inter duorum exsequias filiorum triumphans urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scævolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit, et quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicavit. — (51) Plinius Hist. nat. præf. lib. I, 22 pag. 4 ed. Harduin. Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis proximis vete-

res transcriptos ad verbum neque nominatos, non illa Virgilliana virtute, ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica Platonis se comitem profitetur, in Consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor, item Panætium de Officiis, quæ volumina ejus ediscenda, non modo in manibus quotidie habenda nosti. — (52) Hieronymus epist. 60. Legimus Crantorem, cujus volumen ad concoquendum dolorem suum secutus est Cicero. — (53) vol. VI, p. 698.

(54) Cicero Tuscul. lib. I, cap. 27 § 66. Lactantius de Ira dei cap. 10; Instit. lib. I cap. 5. — (55) Vid. fragm.

nes (56). Damnanda igitur vita omnis, quippe quæ malorum plena sit. Scilicet hæc mors est, quam vulgus vitam putat; illa vita, quam plerique pro morte timent (57). Quare non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ; proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ (58). Quæ sententia ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur (59). Eadem in Cresphonte usus est Euripides :

Nam nos decebat, cœtus celebrantes, domum
lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
humanæ vitæ varia reputantes mala :
at, qui labores morte finisset graves,
hunc omni amicis laude et lætitia exsequi (60).

Cæterum ad bene beateque vivendum recta bonorum, quæ hominibus in vitæ malis contingunt, æstimatione opus est. Bonum (61) igitur valetudinem, nec tamen finem bonorum dici convenit. Quippe singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportet. Si enim fingamus commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire: statim etiam bonorum differentie intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentia transgressa : Ego, inquiet, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sua nervi et artus rerum gerendarum. His enim verbis Græci universi auditis consensu Opulentie dignitatis principatum dari jubebunt. Verum si, dum hæc jam præconis voce renuntiatur, superveniens Voluptas,

Cui conjunctus amor, desiderium atque venustus
qui possit quamvis prudentes fallere, sermo,

dīcat, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiari :

Fragiles, caducæ, vix diem stabiles opes
florent brevi, rursusque ex ædibus evolant,

expetuntur vero ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem : omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem

coronandam esse vociferabuntur. Sed hac quoque victoriæ præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, æ absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid non valentem maximæ juvant opes ?
Tenui paratu vivere equidem mavelim
quam possidere divitum ægritudinem,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægrotam subsistere non posse, Valetudinem victoria potiri affirmabunt. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fortitudo magno principum et heroum globo circumdata et consensu suggestu ita cœperit : *me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentque forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri*, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent.

Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque (62) capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim iis assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque contingere nobis neque prodesse potest. Eripiet enim nobis ista illam quam conservari maxime oportet e mutuo amore ortam benevolentiam. Mœrore autem ultra modum affici et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci. Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime decens vitandum, mediocritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive secetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vacuitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita hic ejusmodi animum esse efferatum.

Hæc omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit (63), quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam et difficilem esse. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit : et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime sa-

12. — (56) Cicero apud Lactantium divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10. — (57) Lactantius divin. instit. lib. III, cap. 19 § 14. — (58) Cicero apud Lactantium l. c. — (59) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 114. Cf. Lactantius l. c. —

(60) Cicero Tusc. lib. I, cap. 48 § 115. — (61) Vid. fragm. 13. —

(62) Vid. fragm. 8. — (63) Vid. fragm. 9. —

lubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis omnibus admiscetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus causæ sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eodem casu esse subjectos. Verum (64) haudquaquam sua culpa in miseris versari magnum est calamitatum levamen.

De Euthynoo (65) Italo hujusmodi narratio fertur. Hunc enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortunis, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quamobrem Elysio patri (qui illum unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo rem explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indormivisse, ac talem speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, oraverit atque obsecraverit, ut in causa mortis inveniendâ se adjuvaret. Respondisse patrem: equidem id circo adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mœres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogatumque quis esset, respondisse: genius sum filii tui, simulque ei porrexisse codicillos, quibus evolutis Elysios tres hos versus invenerit intus exaratos:

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant:
en jacet Euthynous fatali morte peremptus.

Nam fuit utilius finire ipsique patrique.

Deorum immortalium judicia solent in scholis proferre de morte; nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto (66) auctore aliisque pluribus. Primum Argivæ sacerdotis, Cleobis et Biton, filii, prædicantur: nota fabula est. Quum enim illam ad solemne et statum sacrificium curru vehi jus esset, satis longe ab oppido ad fanum, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii quos modo nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, quum currus esset ductus a filiis, precata a dea

dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari posset a deo: post, epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse, mane inventos esse mortuos. Simili precatione Trophonius et Agamedes usi dicuntur: qui quum Apollini Delphis templum exædificavissent, venerantes deum, petierunt mercedem non parvam quidem operis et laboris sui, nihil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit post ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Judicavisse deum dicunt, et eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter cæteros divinaret.

Alcidamas quidem, rhetor in primis nobilis, scripsit (67) etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione humanorum malorum. Cui rationes eæ, quæ exquisitius a philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ vero mortes, pro patria appetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent. Repetunt ab Erechtheo, cujus etiam filia cupide mortem expetiverunt pro vita civium. Codrum memorant, qui se in medios immisit hostes, veste famulari, ne posset agnosci, deposito ornatu regio; quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. Menœceus non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore et Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas aliique vigent.

Neque vero omnibus (68) iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. Nam vitis et sceleribus contaminatos deprimi in tenebras atque in cœno jacere docuerunt: castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, levi quodam et facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem pervolare. Quum vero (69) et mares et feminas complures ex hominibus in deorum numero esse videamus et eorum in urbibus atque agris augustissima delubra veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis et inventis omnem vitam legibus et institutis exultantam constitutamque habemus. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. Si Cadmi progenies aut Amphitryonis aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem

(64) Vid. fragm. 11. — (65) Vid. fragm. 10.

(66) Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 335 seq. Cicero Tuscul. I, 47. — (67) Cicero Tuscul. I, 48.

(68) Lactantius Instit. lib. III, cap. 19 § 6. — (69) Lactantius Instit. lib. I, c. 15 § 20. —

honus certe dicandus est. Quod quidem faciam, teque omnium optimum doctissimumque, approbantiſ diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatum, ad opinionem omnium mortalium consecrabo.

Ita fere philosophatus est Crantor, cujus de

luctu liber si exstaret, sempiternum græcarum litterarum monumentum haberetur. Restat, ut huic disputationi ipsa Solensis philosophi fragmenta subjiciam, quæ e variis scriptoribus collecta diligenter recensui atque interpretatus sum.

ΚΡΑΝΤΟΡΟΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

CRANTORIS

FRAGMENTA.

1. Τὸν περὶ τῶν Ἀτλαντίνων σύμπαντα τοῦτον λόγον οἱ μὲν ἱστορίαν ψιλήν εἶναι φασιν, ὥσπερ ὁ πρῶτος τοῦ Πλάτωνος ἐξηγητῆς Κράντωρ· ὅς δὲ καὶ σκώπτεισθαι μὲν φησιν αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ὡς οὐκ αὐτὸν ὄντα τῆς πολιτείας εὐρετὴν ἀλλὰ μεταγράψαντα τὰ Αἰγυπτίων. Τὸν δὲ τοσοῦτον ποιήσασθαι τῶν σκωπτόντων λόγον, ὥστε ἐπὶ Αἰγυπτίους ἀναπέμψαι τὴν περὶ Ἀθηναίων καὶ Ἀτλαντίνων ταύτην ἱστορίαν, ὡς τῶν Ἀθηναίων κατὰ ταύτην ζησάντων ποτὲ τὴν πολιτείαν. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ προφῆται, φησί, τῶν Αἰγυπτίων, ἐν στήλαις ταῖς ἐτι σωζομέναις ταῦτα γεγράφθαι λέγοντες. Οἱ δὲ φασιν αὐτὴν μῦθον εἶναι.

(Proclus Comment. in Platonis Timæum pag. 24. A. ed. Basil. [pag. 54 ed. Schneider.] Pertinent hæc verba ad notum illum Platonis locum, ubi sacerdotem Ægyptium Soloni narrantem inducit, Atlantidem insulam trans Herculis columnas sitam fuisse Libya et Asia majorem potentissimisque regibus paruisse, qui quondam Libya usque ad Ægyptum et Europa usque ad Etruriam subacta imperii fines protulerint, donec ab Atheniensibus et cæteris Græcis quos bello petiverant victi sint; postremo totam insulam ingentibus terræ motibus concussam et aquis haustamsuperfuso mari Atlantico interiisse. Eadem fere referuntur in Platonis dialogo Critia. Cf. Strabo lib. II, p. 102; Plutarchus Solon. cap. 26. Plinius hist. nat. lib. II, 90; Tertullianus Apologet. cap. 40. Illa vero de re Proclus i. c. p. 54. F. [pag. 126 ed. Schneider.] hæc scripsit: ὅτι μὲν ἐγένετο τοιαύτη τις νῆσος καὶ τηλικαύτη, δηλοῦσιν τινες τῶν ἱστορούντων τὰ περὶ τῆς ἕξω θαλάττης. Εἶναι γὰρ καὶ ἐν τοῖς αὐτῶν χρόνοις ἑπτὰ μὲν νήσους ἐν ἐκείνῳ τῷ πελάγει Περσεφόνης ἱεράς, τρεῖς δὲ ἄλλας ἀπλέτους, τὴν μὲν Πλούτωνος, τὴν δὲ Ἀμμωνος, μέσην δὲ τούτων ἄλλην Ποσειδῶνος, χιλίων σταδίων τὸ μέγεθος, καὶ τοὺς οἰκούντας ἐν αὐτῇ μνήμην ἀπὸ τῶν προγόνων διασώζει περὶ τῆς Ἀτλαντίδος

ὄντως γενομένης ἐκεῖ νήσου παμμεγεθεστάτης, ἣν ἐπὶ πολλὰς περιόδους δυναστεῦσαι πασῶν τῶν ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ πελάγει νήσων, Ποσειδῶνος καὶ αὐτὴν οὖσαν ἱεράν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Μάρκελλος ἐν τοῖς Αἰθιοπικοῖς γέγραφεν. Videmus igitur Crantorem, Marcellum aliosque veteres tum rerum gestarum pronuntiatores tum philosophos ea quæ de Atlantide narrantur credidisse, alios autem falsa existimasse. Cf. Proclus in Tim. p. 31 [p. 70 ed. Schneider.] Sed utris assentiendum sit, hodie quoque quæri solet. Cavendum tamen, ne incognita pro cognitis habeamus. Multi enim non intellecto Procli loco in Tim. p. 26 putarunt, memoriam belli cum Atlantinis gesti in Panathenæis Minervæ peplo tropæis Atlanticis ornato conservatam esse. Nempe apud Proclum ejus rei nec vola nec vestigium apparet. Ostendit hoc jam pridem Car. Fr. Hermannus in Antiquit. sacr. § 54 not. 13 atque in Histor. phil. Plat. Tom. I, p. 704. Cæterum antiquitatis investigatoribus legendus est Alexandri Humboldtij liber qui inscribitur: *Examen critique de l'histoire du nouveau continent*. Quod reliquum est, probamus Stallbaumii sententiam, qui ad Tim. p. 100 hæc proposuit: « quidquid rei est, illud quidem negari non potest, quæ de situ et regione, de magnitudine, de potentia denique atque opibus hujus insulæ a Platone narratur, ea mirifice in Americam convenire, ut si non ex historiæ fontibus ducta, certe singulari quadam ac prorsus divina animi præ sagitione conflictata sint. »)

2. Οἱ δὲ περὶ Κράντορα τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταὶ φασὶ γενετὸν λέγεσθαι τὸν κόσμον ὡς ἀπ' αἰτίας ἄλλης παραγόμενον καὶ οὐκ ὄντα αὐτόγονον οὐδὲ αὐθιπόστατον.

(Proclus in Tim. p. 85. A. ed. Basil. [p. 199 ed. Schneider.] τοιαύτης ἔσθ' ὅσων τῆς ζητήσεως οὐσης Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν

1 Totam hanc de Atlantinis narrationem alii nudam historiam esse aiunt, ut primus Platonis interpres Crantor; qui eum etiam ab æqualibus derisum esse dicit, quod non ipse esset reipublicæ inventor, sed Ægyptiorum res in græcam linguam transtulisset. Illum autem adeo non neglexisse derisores, ut Ægyptiis hanc de Atheniensibus et Atlantinis narrationem remitteret, ratus olim Athe-

nenses hunc civitatis statum habuisse. Ea vero, inquit, testificantur Ægyptiorum quoque vates, hæc columnis quæ adhuc exstant inscripta esse dicentes. Alii vero historiam illam meram fabulam esse aiunt.

2. At Crantor, Platonis interpres, ait procreatum dici mundum, quatenus ab alia causa oriatur ac neque suapte sponte natus sit, neque per se subsistat.

Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν, καί φασι γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγένητος κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κοσμοποιίας ἀτακτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως ἐστὶ καὶ χρόνος, ὥστε καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παντός· ἅμα δὲ τῶ παντὶ γεγενῆσιν χρόνον ἀριθμὸν ὄντα τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκείνος ἦν τῆς πρὸ τῆς κοσμοποιίας οὐσίας ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμός· οἱ δὲ περὶ Κράντορα κτλ. Spectant hæc ad Platonis in Timæo verba p. 28. B. πᾶν δὲ αὐτὸ τὸ γιγνόμενον ὑπ' αἰτίου τινὸς ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι παντὶ γὰρ ἀδύνατον χωρὶς αἰτίου γένεσιν σχεῖν. "Οτου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων αἰεὶ, τοιοῦτω τινὶ προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ δυνάμειν ἀπεργάζεσθαι, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν οὐδ' ἂν εἰς τὸ γεγονός, γεννητῶ παραδείγματι προσχρῶμενος, οὐ καλόν. "Ο δὲ πᾶς οὐρανὸς ἡ κόσμος ἢ καὶ ἄλλο θ, τι ποτὲ ὀνομαζόμενος μάλιστα· ἂν δέχοιτο, τοῦθ' ἡμῖν ὀνομάσθω, σκοπεῖον δ' οὖν περὶ αὐτοῦ πρῶτον, ὅπερ ὑπόκειται περὶ παντός ἐν ἀρχῇ δεῖν σκοπεῖν, πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος. Γέγονεν· βρατὸς ἀπτός τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. Vide Phil. Græc. Fragin. Vol. II, pag. 157.)

3. Οἱ δὲ Κράντορι τῷ Σολεῖ προσέθεντο μιγνύντι τὴν ψυχὴν ἕκ τε τῆς νοητῆς καὶ τῆς περὶ τὰ αἰσθητὰ ὀφαστικῆς φύσεως.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 vol. XIII, pag. 287 ed. Hutten.)

4. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράντορα μάλιστα τῆς ψυχῆς ἴδιον ὑπολαμβάνοντες ἔργον εἶναι τὸ κρίνειν τὰ τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ, τὰς τε τούτων ἐν αὐτοῖς καὶ πρὸς ἄλληλα γινομένης διαφορᾶς καὶ ὁμοιότητος, ἐκ πάντων φασί, ἵνα πάντα γινώσκῃ, συγκεκράσθαι τὴν ψυχὴν ταῦτα δ' εἶναι τέτταρα, τὴν νοητὴν φύσιν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν, καὶ τὴν περὶ τὰ σῶματα παθητικὴν καὶ μεταβλητὴν· ἐστὶ δὲ τὴν ταυτοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου, διὰ τὸ κάκεινον ἑκατέραν μετέχειν ἑτερότητας καὶ ταυτότητας. "Ομαλῶς δὲ πάντες οὗτοι χρόνῳ μὲν ὄνεται τὴν ψυχὴν μὴ γεγενῆσθαι, μὴδ' εἴ-

ναι γεννητὴν, πλείονας δὲ δυνάμεις ἔχειν, εἰς αἷ ἀναλύοντα θεωρίας ἕνεκα τὴν οὐσίαν αὐτῆς, λόγῳ τὸ Πλάτωνι γινομένην ὑποτίθεσθαι καὶ συγκεραννυμένην τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ κόσμου διανοούμενον, ἐπίστασθαι μὲν αἰδίων ὄντα καὶ ἀγέννητον, τὸ δὲ ὧ τρόπῳ συντέτακται καὶ διοικεῖται καταμαθεῖν οὐ βραδίον ὄρωντα τοῖς μήτε γένεσιν αὐτοῦ μὴδὲ τῶν γεννητικῶν σύνοδον ἐξ ἀρχῆς προϋποθεμένους, ταύτην τὴν ἰδὸν τραπέσθαι.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 1 et 2 vol. XIII, pag. 288 ed. Hutten. Conjuncti tertium et quartum fragmentum, quia ad eandem rem spectant. Refertur utrumque ad hæc Platonis in Timæo verba pag. 34 sqq. τὴν δὲ ψυχὴν οὐκ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐπιχειρήσατο καὶ ὁ θεὸς νεωτέραν· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου ζυνέρχας εἴασεν· ἀλλὰ πως ἡμεῖς πολλὴ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῆ ταύτην πῃ καὶ λέγομεν, ὁ δὲ καὶ γενέσει καὶ ἀρετῆ προτέραν καὶ πρεσβυτέραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότην καὶ ἀρξοῦσαν ἀρξομένου, ζυεστήσατο ἐκ τῶνδὲ τε καὶ τοιῶδε τρόπῳ. Τῆς ἀμερόστου καὶ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἐγούσης οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς περὶ τὰ σῶματα γιγνομένης μεριστικῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ ζυεκεράσατο οὐσίας εἶδος, τῆς τε ταυτοῦ φύσεως ὄν (sic. leg. pro vulg. αὐτῆς) καὶ τῆς θατέρου, καὶ κατὰ ταῦτα ζυνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμερούς αὐτῶν καὶ τοῦ κατὰ τὰ σῶματα μεριστοῦ. Καὶ τρία λαθὼν αὐτὰ ὄντα συνεκεράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὔσαν εἰς ταῦτον ζυναρμόττων βίαν. Μιγνύς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἐκ τριῶν ποιησάμενος ἐν πάλιν ὄλον τοῦτο μοῖρας ὄσας προσῆκε διένειμεν, ἐκάστην δὲ ἕκ τε ταυτοῦ καὶ θατέρου καὶ τῆς οὐσίας μεμιγμένην. Ἦρξετο δὲ δικεῖν ὧδε. Μίαν ἀφείλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντός μοῖραν, μετὰ δὲ ταύτην ἀφῆρει διπλασίαν ταύτης, τὴν δ' αὐτὴν ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης, τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν, πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης, τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (leg. πέμπτην δὲ τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν, τὴν δ' ἕκτην τριπλῆν τῆς τρίτης),

3. Alii autem Crantori Solensi astipulati sunt, qui animam e duabus naturis miscet, altera sub intelligentiam cadente, altera opinabili et sensibus inherente.

4. Crantor vero, ut qui id maxime proprium animæ officium putaret, judicare intelligibilia et sensibilia, eorumque et inter se in suo et invicem in diverso genere discrimina ac similitudines: animam, ut possit omnia cognoscere, ex omnibus aut essa concretam. Esse autem hæc quatuor: naturam quæ mente dunlaxat cernitur, semperque unius modi ac sui similis est; tum eam quæ corporibus adest patibilem et mutabilem: ad hæc ejusdem et diversi proprietatum sit. Isti vero omnes pariter hoc sentiunt, animam tempore non esse ortam, neque omnino genitam, sed plures habere facultates, in quas ejus substantiam Plato contemplationis gratia solvens, verbo ponat nasci eam et commisceri. Eademque illum de mundo etiam sensisse: quem quum sciret esse æternam nulloque ortu generatum, videret autem difficulter considerari posse quo modo compositus esset et regeretur, nisi quis orbem ejus et causarum ipsum efficientium concursum ab initio statuisset, istam viam esse ingressum.

ἑβδόμην δὲ ἑπτακαικισαπλασίαν τῆς πρώτης. Μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπληροῦτο τὰ τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκείθεν ἀποτείμων καὶ τίθεις εἰς τὸ μεταξύ τούτων, ὥστε ἐν ἑκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μασότητες, τὴν μὲν αὐτῷ μέρει τῶν ἄρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερεχομένην. Ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διαστάσει, τῷ τοῦ ἐπογδοῦ διαστήματι τὰ ἐπιτρίτα πάντα ξυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἑκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἔχούσης τοὺς δρους ἕξ καὶ πενήκοντα καὶ διακοσίων πρὸς τρία καὶ τετραράκοντα καὶ διακόσια. Vide Phil. Græc. Fragm. Vol. II, pag. 162 seq. Apparet quam Plato hoc loco appellat τὴν ἀμερίστον οὐσίαν, eam a Crantore τὴν νοητὴν nominari; quam ille μεριστὴν vocat, eam ab interprete περὶ τὰ αἰσθητὰ δοξαστὴν, παθητικὴν, μεταβλητὴν dici. Probat hanc explicationem Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 7 pag. 475 ed. Basil. scribens: διττῆς δὲ φύσεως ταύτης οὐσης τῆς μὲν νοητῆς, τῆς δὲ αἰσθητῆς, ἀμεινον μὲν ψυχῇ ἐν τῷ νοητῷ εἶναι. Quare Proclus in Tim. p. 187 B. ed. Basil. [pag. 444 ed. Schneider.] οἱ δὲ φιλοσοφώτερον ἀπτόμενοι τῶν λόγων νοῦ καὶ αἰσθήσεως αὐτὴν μέσσην λέγουσι, τοῦ μὲν ἀμερίστου, τῆς δὲ περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς, ὡς Πλωτίνος. Quod quam valde abhorreat a sensu verborum Platonis, non est obscurum. Quum enim ille significasset, animam mundi non solum *individuum* esse et harmoniæ instar sibi coherentem, sed omnia quoque corpora permeantem i. e. *dividuum*: Crantor qui nullam animi per naturam rerum omnem intenti et commean-tis notionem haberet, mentem mundi cum anima humana comparavit, cujus actio cerneretur et *cogitatione* quæ semper ejusdem modi esset, et *sensu* qui vario modo afficeretur, ideoque animæ mundi τὸ μεριστὸν *sensum*, τὸ ἀμερές *cogitationem* esse censuit. Præterea illud κάλειων ἑκατέραν μετέχειν ἑτερότητος καὶ ταυτότητος [i. e. *cogitationem* et *sensum* participem esse tum varietatis

tum aequalitatis] per se quidem negari non potest, quia cuncta mentis non magis cogitata quam sensa *commune* aliquid (ταυτό) inter se habent et *discrimina* complura (ἑτερότητας); sed Platonem id exprimere voluisse non est verisimile. Quippe τὸ ἀμερές idem est quod ἡ ταυτότης, natura semper sibi constans, omnia complectens, individua, infinita, æterna; itemque τὸ μεριστὸν idem valet quod ἡ ἑτερότης, constatque e rebus innumerabilibus atque inter se diversis, corporeis, finitis, mutabilibus et fragilibus. Cæterum quod Crantor dixit animam ex omnibus concretam esse, ut omnia cognosceret, ea communis Platoniorum opinio erat. Vide Proclum in Tim. p. 186. 189. 203 et præcipue 205. In hoc autem a magistro dissensit, quod quum ille animam mundi ex duabus tribusve naturis conflata esse judicasset, ipse eam ex quatuor partibus dissimilibus compositam duxit. Denique Xenocrates et Crantor (hos enim antea nominaverat Plutarchus) intellexerunt, contemplationis causa fieri, ut Plato quamvis mundum sciret esse æternum nulloque ortu generatum, idemque de anima mundi sentiret, tamen utriusque generationem paulatim factam introduceret. Neque enim aliter Plato rem obscuram iis qui philosophiæ studio tenerentur dilucide explicare posse sibi videbatur.)

5. Εἰρηκότος δὲ τοῦ Πλάτωνος ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν γενομένων, ἐκ τούτων τῶν δεσμῶν ἐν ταῖς πρόσθε διαστάσει, τῷ τοῦ ἐπογδοῦ διαστήματι τὰ ἐπιτρίτα πάντα ξυνεπληροῦτο, λείπων αὐτῶν ἑκάστου μόριον, τῆς τοῦ μορίου ταύτης διαστάσεως λειψείσης ἀριθμοῦ πρὸς ἀριθμὸν ἔχούσης τοὺς δρους ζ' καὶ ν' καὶ σ' πρὸς γ' καὶ μ' καὶ σ', διὰ ταύτην τὴν λέξιν ἠναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μεῖζονας ποιεῖν. Ἔδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς ἐπόγδοα γίνεσθαι δύο τῆς δὲ ἐξάδος οὐτ' αὐτόθεν ἐπόγδοον ἔχούσης, εἴτε τέμνοιτο, κερματιζομένων εἰς μόρια τῶν μονάδων, δυσθεωρήτου τῆς μαθήσεως ἑσομένης, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ὑπηγόρευεν, ὥσπερ ἐν ἀρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος δλου συνεπιτεινομένου τῷ

5. Quum autem dixisset Plato: *sesquialteris vero intervallis et sesquitertis et sesquioctavis sumptis, ex his colligationibus in primis intervallis, sesquioctavo intervallo sesquitertia omnia explebat, quum particulam singulorum relinqueret. Ejus autem particulæ intervallo relicto habebat numerus ad numerum eandem proportionem comparationemque in extremis, quam habent CCLVI cum CCXLIII*, ob hæc ergo Platonis verba coacti sunt numeros denuo augere. Oportet-

hat enim deinceps post senarium poni duos sesquioctavos. At neque octavam partem habet senarius, et si comminuat, monadibus ejus ad scrupulos redactis, difficilis futura sit contemplatio. Quapropter ipsa res multiplicationem suggestit, ut tanquam in harmonica mutatione secundum primi numeri incrementum tota augetur descriptio. Eudorus igitur Crantorem secutus primum numerum posuit CCCLXXXIV, qui fit VI cum LXIV multiplicatis.

πρώτη τῶν ἀριθμῶν. Ὁ μὲν οὖν Ἐδῶρος ἐπακολου-
θήσας Κράντορι, πρῶτον ἔλαβε τὸν τπδ', ἕς γίνεται
τοῦ εξ' ἐπὶ τὰ ζδ' πολλαπλασιασθέντος.

(Plutarchus de anim. procreat. in Τιμῶο cap. 16 vol. XIII, pag. 305 ed. Hutten. Cf. Plato Tim. pag. 36 A. Plato verbis a Plutarcho allatis declarat, quomodo mundi opifex animæ mundanæ simul æqualitatem et varietatem (τὸ ἀμερές καὶ τὸ μεριστὸν) impertiverit. Atque id quidem jam a Pythagoreis instrumentorum musicorum comparatione demonstratum fuisse nemo ignorat. Neque negari potest, quin præclare exprimatur rerum creaturarum discordia et concordia chordarum sono et fidium cantu. Quum enim singulæ chordæ diversos inter se sonos reddant, universæ musica modulatione junctæ concentum sive harmoniam efficiunt. Verum quicumque hæc diligentius consideraverint, fateantur oportet, istam comparationem non omnes habere in se numeros veritatis, sed solam rei similitudinem. Jam ne quis in musicis hæreat, latius chordarum rationem perscribam. Primum igitur constat, diagramma sive scalam musicam e septem sonis semper redeuntibus esse, ita ut soni gradu inter se differant et modo graviores modo acutiores sint. Nostri eos litterarum nominibus notarunt : CDEFGAH etc. Ex his C est sonus primarius, F quartus ponitur sive διὰ τεσσάρων, G quintus sive διὰ πέντε, deinde sonus C, qui post H redit, octavus sive διὰ πασῶν. Recte autem Henr. Stephanus in Thesauro lingue græcæ animadvertit, apud musicos in harmoniarum appellationibus διὰ accipi pro ἐκ, ut διὰ πασῶν sit *harmonia ex omnibus*. Accedit, quod in modulationibus musicis maxime tum primarius sonus, tum quartus et quintus adhibentur. Dicuntur vero ἐπιτάχορδοι ἀρμονίαι concentus qui septem fiunt chordis seu nervis. Jam si de chorda C dimidiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum C redeuntem, acutiorem primario, sive διὰ πασῶν; si quartam, reliqua chordæ pars reddet sonum F sive διὰ τεσσάρων, ejusque partis longitudo cum integræ chordæ longitudine collata hanc proportionem habet :

$$\frac{3}{4} : \frac{4}{4} = 3 : 4$$

$$\text{sive } \frac{3}{4} : 1 = 3 : 4 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{3},$$

itaque sonus C (= 4) una particula major est quam sonus F (= 3). Quocirca sonus F ἐπίτριτον διάστημα vocatur i. e. sesquitercium intervallum, sive tertia parte adjuncta natum. Qua de re Macrobius in Somnium Scipionis lib. II,

cap. 1 : est epitritus, inquit, quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus tertiam partem : ut sunt quatuor ad tria. Nam in quatuor sunt tria, et tertia pars trium, id est, unum. Ex eo numero nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Porro si de chorda C tertiam partem demseris, reliqua chordæ pars reddet sonum G sive διὰ πέντε, proportioque hæc existet :

$$\frac{2}{3} : \frac{3}{3} = 2 : 3$$

$$\text{sive } \frac{2}{3} : 1 = 1 : 1 \frac{1}{3},$$

unde sonus G etiam ἡμιόλιον (1 $\frac{1}{2}$) διάστημα nominatur i. e. sesquialterum intervallum, sive dimidia parte adjuncta ortum. Est enim hemiolius, interprete Macrobio l. c., quum de duobus numeris major habet totum minorem, et insuper ejus medietatem : ut sunt tria ad duo. Nam in tribus sunt duo, et media pars eorum, id est, unum. Et ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Postremo demta nona parte deprehendes sonum D secundum parvo intervallo a primario sono distantem, quod intervallum a Græcis τόνος dictum est. De hoc sic præcipit Martianus Capella lib. 9 : « Tonus spatii magnitudo est : qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spatium, ante omnes prima vox quæ fuerit, extenditur, hoc est, de nota qualibet in notam, ut a media in paramesen. » Facta autem ea cujus memini mutatione, proportio hæc oritur :

$$\frac{8}{9} : \frac{9}{9} = 8 : 9$$

$$\text{sive } \frac{8}{9} : 1 = 8 : 9 + 1 = 1 : 1 \frac{1}{9}.$$

Quamobrem hoc διάστημα ἐπόγδοον quoque vocatur i. e. sesquioctavum intervallum, sive octava parte addita natum. Bene ergo Macrobius l. c. ait : Epogdous est numerus, qui intra se habet minorem et insuper ejus octavam partem : ut novem et octo, quia in novem octo sunt, et insuper octava pars eorum, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocaverunt. Superest, ut a primo tono D ad secundum, id est, E progrediamur demta nona parte chordæ D; deinde eodem modo totum intervallum a sono G usque ad διὰ πασῶν sonum tonis explendum est, unde nascuntur soni A, H. Nunc quomodo intervallorum rationem Græci reddiderint, exponendum. Ea nostræ maxime contraria erat. Exempli causa si totius chordæ longitudinem numero duodenario notemus, diatessaron est nostrorum hominum judicio :

$$12 - \frac{12}{4} (= 12 - 3 = 9);$$

nos enim *chordam ipsam* seu sonum primarium pro *toto* habemus, cujus *parte* quarta demta diatessaron relinqui dicimus; Græci *reliquam chordæ partem* pro *toto* habebant, cui deinde adjiciebatur (velut ad complendam chordam) *tertia ejus pars* ($12 + \frac{1}{3}$ sive $12 + 4 = 16$). Atque ut diatessaron ex primario sono colligebant, ita reliqua quoque intervalla constituere assueverant. Venio jam ad numeros, quibus Græci intervalla signabant. *Primarius sonus* tali numero notandus erat, qualis facile in partes dividi posset i. e. cujus *tertia*, *quarta*, *octava pars* haud difficulter inveniretur. Quare philosophi jam ante Platonem *numerum 192 primarium* posuerant. Is numerus habet :

Diapason	$192 + \frac{192}{2} = 384$
Diatessaron (ἐπίτριτον).	$192 + \frac{192}{3} = 256$
Tonum (ἐπόγδοον) primarium	$192 + \frac{192}{8} = 216$
Tonum secundum	$216 + \frac{216}{8} = 243$
Diapente (ἡμιόλιον)	$192 + \frac{192}{2} = 288$
Proximum deinde tonum	$288 + \frac{288}{8} = 324$
Alterum tonum	$324 + \frac{324}{8}$

Cæterum intervallum inter 243 (ἐπόγδοον secundum) et 256 (sive diatessaron) est numerus 13, qui quum prioribus numeris non continetur, a Græcis nominabatur *λείμμα*, id quod reliquum est, sive *hemitonium minus*. Vide Macrobius l. c. Sed octonarius in 324 non continetur, atque idcirco, ut ait Plutarchus hoc loco ἡναγκάζοντο πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς ἐπανάγειν καὶ μείζονας ποιεῖν (ea mente ut pro 324 alius inveniretur numerus, quo octonarius contineretur)· ἴδει μὲν γὰρ ἐφεξῆς (post diapente) ἐπόγδοα γίνεσθαι δύο τῆς δὲ ἐξάδος οὐτ' αὐτόθεν ἐπόγδοον ἐχούσης (quum numerus 324 [sexturnum diagrammatis sonum significans] octavam sui partem intra se non habe-

ret) εἴτε τέμνοιτο, καρματιζομένων εἰς μόρια τῶν μονάδων δυσθεωρήτου τῆς μαθήσεως ἐσομένης, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν πολυπλασιασμὸν ὑπεργόρευσε, ὥσπερ ἐν ἀρμονικῇ μεταβολῇ τοῦ διαγράμματος θλου συνεπιτεινομένου τῷ πρώτῳ τῶν ἀριθμῶν (sicut quum musici alicujus instrumenti chordæ ad alios sonos reddendos aliter tenduntur, omnium sonorum numeri eodem modo mutantur, quo numerus primarii soni.) Ὁ μὲν οὖν Εὐδώρος [vide Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. LI seq.] ἐπακολουθήσας Κράντορι πρώτων ἔλαβε τὸν πδ' (384) δε γίνεται τοῦ ἐξ ἐπὶ τὰ ξ' πολλαπλασιασθέντος (6×64). Itaque totum diagramma hac ratione tonis compleri potuit :

Primarius.				Diatessaron.
384	432	486	512	
Diapente.				Diapason.
576	648	729	768	

ε. Ὑποδειγμένων δὲ τούτων, τὸ μὲν συμπληροῦν τὰ διαστήματα καὶ παρεντάττειν τὰς μεσοτήτας, εἰ καὶ μηδεὶς ἐτύγχανε πεποιηκῶς πρότερον, ἡμῖν ἂν αὐτοῖς ἔνεκα γυμνασίας παρήκα. Νῦν δὲ πολλοῖς κάγαθοῖς ἀνδράσιν ἐξεργασμένου τούτου, μάλιστα δὲ Κράντορι καὶ Κλεάρχῳ καὶ Θεοδώρῳ τοῖς Σολεῦσι, μικρὰ περὶ τῆς τούτων διαφορᾶς εἰπεῖν οὐκ ἀχρηστὸν ἔστιν. Ὁ γὰρ Θεόδωρος, οὐχ ὡς ἐκεῖνοι, δύο στίχους ποιῶν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς εὐθείας ἐφεξῆς τοὺς τε διπλασίους ἐκτάττων καὶ τοὺς τριπλασίους, πρώτον μὲν ἰσχυρίζεται τῇ λεγομένη κατὰ μήκος σχίσσει τῆς οὐσίας, δύο ποιούση μοίρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυῶν· ἐπειτὰ φησι τὰς τῶν μεσοτήτων παρεντάξεις, οὕτω λαμβάνειν προσήκειν χώρων· εἰ δὲ μή, παραχῆν καὶ σύγχυσιν ἔσσεσθαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρώτων εὐθὺς τριπλασίον ἐκ τοῦ πρώτου διπλασίου, τῶν συμπληρουμένων ἑκάτερον ὀφειλόντων. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Κράντορα βοηθοῦσιν αἱ τε θέσεις τῶν ἀριθμῶν, ἐπιπέδων ἐπιπέδοις, καὶ τετραγώνων τετραγώνοις, καὶ κύβων κύβοις ἀντιθέτως συζυγούντων, τῇ τε μὴ κατὰ τάξιν αὐτῶν λήψει, ἀλλ' ἐναλλὰξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίοις καὶ ἐπιπέδοις ἀντιθέτω συζυγία.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 20 vol. XIII, p. 310 seq. ed. Hutten. Ul-

6 His ita demonstratis, quomodo compleantur intervalla et inserantur medietates, etiamsi nemo jam ante commonstrasset, tamen vobis hanc exercitationem reliquissem. Nunc quum multi et egregii viri id perfecerint, Crantor maxime, Clearchus et Theodorus Solenses : pauca de eorum dissensione dicere, non inutile est. Theodorus enim non, ut illi, duos ordines instituens, sed in una linea deinceps duplos triplosque ponens, primum nititur materiæ illa quam vocant fissura in longitudinem patente, quæ duas ex una, non quatuor ex duabus

partes facit. Deinde medietatum, inquit, insertiones ita convenit locum nancisci : alioqui rem perturbatum confusumque iri, ac transitiones futuras in primum statim triplum ex primo duplo, quum complementa alterutrum efficere debeant. Crantorem vero adjuvant posituræ numerorum planos planis, quadratos quadratis, cubos cubis opposcentes et copulantes, utque non ordine sumantur, sed alternis pares et plani paribus et planis opponantur et copulentur.

timia quæ in codicibus sic scripta sunt : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί, quum manca esse pateat, ita supplevimus, ut reponeremus : ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπιπέδων ἀρτίοις καὶ ἐπιπέδοις ἀντιθέτω συζυγίᾳ. Periisse hic multa inprimisque elegantem de numeris disputationem jam vidit Xylander. Itaque alii pro ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ ἐπί legi jusserunt ἀλλ' ἐναλλάξ ἀρτίων καὶ περιττῶν, rati melius opponi pares numeros imparibus. Sed loci lacunosi incerta est medicina. De Clearcho Solensi egit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 481 ed. Harles. De Theodoro Solensi alibi quoque meminit Plutarchus, qui eum libro de defectu oraculorum cap. 32 τὰ μαθηματικά τοῦ Πλάτωνος interpretatum esse testatur. Cf. de anim. procreat. in Tim. cap. 29. Verba ei δὲ μή, ταρχῆν καὶ σύγχυσιν ἔσεσθαι, καὶ μεταστάσεις εἰς τὸ πρῶτον εὐθύς τριπλάσιον a nobis restituta sunt. Nam pro μεταστάσεις vulgo legitur μεταστάς; pro εὐθύς autem fuerunt qui αἰθίς exarari vellent. At quoniam res non satis nota est, receptam lectionem mutare non audemus. Explicatio hæc a Plutarcho servata ad eum Platonis locum refertur, quo varietates in anima mundi notabiles et confusæ per speciem descriptionis numerorum quadratorum et cubicorum representantur. Sunt autem hi numeri :

1,	1 ² sive 1,	1 ³ sive 1
2,	2 ² sive 4,	2 ³ sive 8
3,	3 ² sive 9,	3 ³ sive 27

quos sic ordinabimus :

1, 2, 3, 4, 8, 9, 27,

idque Plato his verbis expressit (Tim. p. 35. B. cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163 :) μίαν ἀπειλὰ τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν (1), μετὰ δὲ ταύτην ἀφῆρει διπλασίαν ταύτης (2), τὴν δ' αὖ τρίτην ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης ($1 \frac{1}{2} \times 2 = 3 \times 1 = 3$), τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν ($2 \times 2 = 4$), πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης ($3 \times 3 = 9$), τὴν δ' ἕκτην τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν (8×1), ἑξάδομην δὲ ἑπτακαικεκοσάπλασίαν τῆς πρώτης (27×1). De numerorum vi et potestate longæ sunt Procli, Jamblichi, Porphyrii aliorumque commentationes, e quibus tamen nihil excerpimus, præsertim quum ad abditos Platonis sensus eruendos non valeant. Vide Proclum ad Tim. p. 206 seqq. [pag. 494 seqq. ed Schneider.] Paucis igitur rem exponemus. Numeri 1, 2, 3, 4, 8, 9, 27 a Pythagoreis aliorum numerorum ope connectebantur. Quo in genere tales numeri illis placebant, qui duobus numeris interpositi minorem eodem modo superarent, quo a majore superarentur, quales idcirco medietates (μεσότητες) vocari so-

lent. Itaque in Timæo l. c. ait : μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπληροῦτο τὰ τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοῖρας ἔτι ἐκείθιν ἀποτέμνων καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἑκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητες, τὴν μὲν ταυτῶ μέρει τῶν ἀκρῶν αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην. Harum medietatum prima est numerus quaternarius, ternario et senario interjectus, ternarium eodem modo superans, quo a senario superatur, proportione, quam veteres harmonicam appellabant. Id proportionis genus in eo versatur, ut quum inter majorem numerum (6) et minorem (4) aliud intervallum intersit atque inter medium (4) et minorem (3), hæc intervalla eandem inter se comparationem habeant, quam numerus major et minor (οἱ ἀκροί, 3 et 6). Quodsi minus intervallum dicamus d, majus. D : portio hæc existit :

$$\begin{aligned} 3 : 6 &= d & : D \\ \text{seu} &= 4 - 3 : 6 - 4 \\ &= 1 \dots : 2 \dots \\ \text{vel etiam } 3 : d &= 6 & : D \\ \text{sive } 3 : 4 - 3 &= 6 & : 6 - 4. \end{aligned}$$

Itaque quoniam quaternarius ternarium tertia ejus parte superat ($4 = 3 + \frac{1}{3}$) et a senario item tertia ejus parte superatur ($6 = 4 + \frac{2}{3}$), patet, quid significant Platonis verba, quum primam medietatem (4) ταυτῶ μέρει (i. e. tertia parte) τῶν ἀκρῶν (6 et 3) ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην dicit. Atque hujusmodi medietates plures inter numeros Platonicos interponi poterant; siquidem ut numerus 8 medium quiddam est inter 6 et 12; ita 12 inter 9 et 18 medium interjectum, et 16 inter 12 et 24 medium esse apparet. Quum ergo talis proportio *harmonica* nominaretur, alterum genus vocabatur, ut nunc quoque vocatur arithmeticum, hoc dico,

$$4 : 5 = 5 : 6,$$

in quo quaternarius non eadem parte sed eodem numero (1) superat quaternarium et superatur a senario. Vide Proclum in Tim. p. 103. Quocirca Plato alteram medietatem ait ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δὲ ὑπερεχομένην. Jam videamus, quibus argumentis Theodoros et Crantor hæc docere conati sint. Quum alii duas lineas duxissent, quarum alteram διπλασίους (numeris a binario derivatis, 2, 4, 8) compleverunt [i. e. dividerunt in duas, quatuor, octo partes], alteram τριπλασίους (3, 9, 27, aliis) : Theodoros una eademque linea διπλασίους et τριπλασίους completa demonstravit, quomodo numeris Platonice permixtis sponte nascerentur medietates. Πρῶτον μὲν ἰσχυρίζεται, inquit Plutarchus τῇ

λεγόμενη κατὰ μήκος σχίσαι τῆς οὐσίας (i. e. divisione ejus lineæ quæ οὐσίαν i. e. totum sive materiam repræsentat) δύο ποιούση μοίρας, ὡς ἐκ μιᾶς, οὐ τέσσαρας ἐκ δυῶν. Videtur autem Theodorus eos vituperare, qui lineam confestum in quatuor partes partiebantur, quam in duas autea partiri debebant. Deinde medietates in linea sic divisa notandas esse dixit, id quod ita instituit, ut eandem lineam postmodo in tres partes distribueret ac de his unam demeret. Quod quo facilius intelligatur, Theodori lineam expositioni nostræ subjungamus.

A a C b B

Linea AB, quæ totum repræsentat, bipartita est in puncto C; ideoque AC+CB (duæ lineæ æquales) binarium efficiunt, qui complet lineam AB (τὴν οὐσίαν.) Præterea linea τριπλασίους completur, et primum quidem ternario i. e. tribus lineis æqualibus Aa, ab, b B; quarum si unam (Aa) demseris, relinquetur linea aB, quatuor particulis constans, media inter CB, quæ tribus, et AB, quæ sex particulis constat. Quæ quum ita sint, hanc habebis proportionem

$$\begin{aligned} \frac{3}{6} : \frac{1}{6} &= \frac{6}{6} : \frac{2}{6} \\ CB : CB &= AB : Aa \\ \text{sive } 3 : 1 &= 6 : 2 \\ 3 : 4-3 &= 6 : 6- \\ CB : AB - CB &= AB : AB - Aa; \end{aligned}$$

ut medius inter numeros quaternarius, media inter lineas Ab sit. Crantorem vero, ut Plutarchus testatur, adjuvit ea qua usus est numerorum disponendorum ratio : quos sic collocavit, ut numeris quadratis quadratos, cubicis cubicos (τετραγώνους τετραγώνους, κύβους κύβους) poneret, non κατὰ τάξιν (non eo ordine quo eos Plato recensuerat), sed ut primum pares, deinde impares recenseret, planorum etiam habita ratione. Cæteroque in probanda hac re formam litteræ A adhibuit, ut ex fragmento septimo cogi oportet. Sic igitur videtur eos disposuisse :

$$\begin{array}{ccccccc} & & 1 & & & & 1 \\ & & 2^1 & 3^1 & & & 2 & 3 \\ & & 2^2 & & 3^2 & & 4 & & 9 \\ 2^3 & & & & 3^3 & & 8 & & 27. \end{array}$$

Quæritur autem, quos numeros Plutarchus in fragmento hoc ἐπιπέδους sive planos appellet. Nuncupari solent hoc vocabulo numeri qui e

duorum numerorum, tanquam longitudinis et latitudinis, multiplicatione efficiuntur. Vide interpretes ad Platonis Theæt. p. 148. a. et Astium ad Theologum. Arithm. p. 164. Quamobrem si Crantor pugnantia secum frontibus adversis composuit, tales numeros fortasse in hunc modum ordinavit :

minores.	medii	maiores.
3	4	6
6	8	12
9	12	18
12	16	24

Neque tamen hoc pro certo habere ausim.

7. Παρὶ δὲ τῆς τάξεως (ζητεῖται), πότερον ἐφ' ἐνὸς στίχου πάντας ἐκθετέον, ὡς Θεόδωρος ἢ μάλλον, ὡς Κράντωρ, ἐν τῷ Α σχήματι, τοῦ πρώτου κατὰ κορυφὴν τιθεμένου, καὶ χωρὶς μὲν τῶν διπλασίων, χωρὶς δὲ τῶν τριπλασίων ἐν δυοῖ στίχοις ὑποταττομένων.

(Plutarchus de anim. procreat. in Timæo cap. 29 vol. XIII, p. 322 ed. Hutten. Ergo ea disponendorum numerorum ratio Crantori arrisit, quæ A litteræ formam exprimeret.

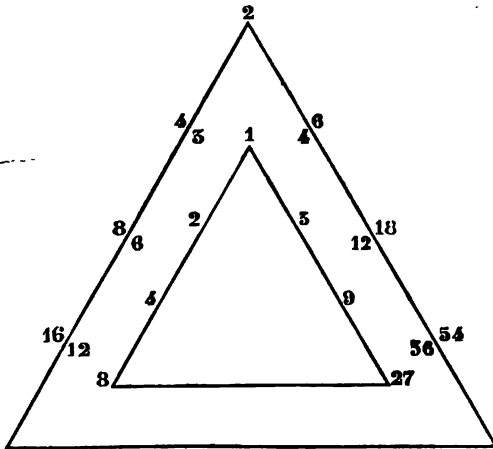
$$\begin{array}{ccc} & & 1 \\ & & 2 & 3 \\ & & 4 & & 9 \\ 8 & & & & 27. \end{array}$$

Hanc in usum suum convertit Adrastus peripateticus, de quo disseruit Fabricius Bibl. Gr. Vol. III, p. 458 et 653 ed. Harles. Memorat eum Proclus in Tim. p. 197. C. [pag. 471 ed. Schneider.] his verbis : Ἄδραστος δὲ φιλοτεχνῶν, δ καὶ πρότερον εἰπομεν λαβδοειδὲς τὸ σχῆμα ποιεῖ καὶ ἐν τρισὶ τριγώνοις ἐκτίθεται τοὺς δρους. Cf. etiam p. 193 et 198. Ex Procli igitur de Adraсто testimoniis fortasse intelligi potest, quomodo Crantor numeris Platonis medietates interposuerit vel ut Plutarchi (vid. fragm. 6 init.) verbis utar παρενάττειν τὰς μεσότητας tentaverit. Illum enim locum a Plutarcho olim exornatum in mutilo isto capite vicesimo libri de anim. procreat. in Timæo librorum culpa nunc desiderari arbitrator. Proclus autem in Tim. p. 192. C. [pag. 458 ed. Schneider.] hæc scripsit : διὸ καὶ εἰώθασί τινες τρία τρίγωνα ποιεῖν καὶ ἐφ' ἐνὸς μὲν γράφειν τοῦ ἐλαχίστου τὰς ἐπτά μοίρας, κορυφὴν ποιούντες τὴν μίαν μοῖραν, κατασχίζοντες δὲ τὰς ἑξ περὶ ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς γράφοντες τὸν διπλασίον ὄλον στίχον, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὸν τριπλασίον, ἐπὶ δὲ

7. De numerorum autem ordine quæritur, utrum uno in versa omnes sint disponendi, ut Theodorus vult, an potius, ut Crantor, in A figura, primo in vertice posito,

deinde duplici serie, una duplorum, altera triplorum, subjecta.

ἄλλου τριγώνου μεζονος και τοῦτο περιέχοντος αὐξήσαντες τοὺς ἀριθμούς, παρεμβάλλειν τὰς δύο μεσότη-
τας πάλιν ὁμοίως, χωρὶς μὲν τοὺς διπλασίους, χωρὶς
δὲ τοὺς τριπλασίους τάξαντες, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τὴν
μίαν μοῖραν, ἐπὶ δὲ τρίτου τριγώνου και ἀμφότερα
ταῦτα περιλαμβάνοντος ἴσον καταγράφειν τὸ διά-
γραμμα τὸν αὐτὸν τρόπον. Καὶ οὕτως ὁ Ἄδρατος
πεποίηκεν. Inde colligo Crantorem τὴν τῶν μεσο-
τήτων παρένταξιν ita instituisse, ut arithmetica
medietatem inter τοὺς διπλασίους, harmonicam
inter τοὺς τριπλασίους interjiceret. De reliquo
credibile est, in secundo triangulo numeros esse
duplicatos. Quare talem formam geometricam
descripsi, in qua tamen tertium triangulum bre-
vitatibus causa omissum est. Neque enim omnia in
tanta rerum obscuritate ad vivum rescare volui.)

8. Τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν και δάκνεσθαι, τελευταίαν-
τος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης, και οὐκ
ἐφ' ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τοῖς τὴν ἀγριον
ἡμνοῦσι και σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω και τοῦ δυνατοῦ
και τοῦ συμφέροντος οὐσαν. Ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν
αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι και φιλεῖν εὐνοίαν, ἣν
παντὸς μᾶλλον διασώζειν ἀναγκαῖον. Τὸ δὲ πέρα
τοῦ μέτρου παρακφέρεισθαι και συναύξειν τὰ πένθη,
παρὰ φύσιν εἶναι φημι, και ὑπὸ τῆς ἐν ἡμῖν φαύ-
λης γίνεσθαι δόξης. Διδὸν και τοῦτο μὲν ἰατέον, ὡς
βλαβερὸν και φαῦλον, και σπουδαίους ἀνδράσιν ἤκιστα

πρίπον· τὴν δὲ μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστίον.
Μὴ γὰρ νοσοῦμεν, φησὶν ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Κράντωρ,
νοσήσασι δὲ παραίτη τις αἰσθησις, εἴτ' οὖν τέμνοίτο τι
τῶν ἡμετέρων, εἴτ' ἀποσπῶτο. Τὸ γὰρ ἀνώδυνον
τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀν-
θρώπῳ. Τεθρηῶσθαι γὰρ εἰκός, ἐκαί μὲν σῶμα τοιοῦ-
τον, ἐνταῦθα δὲ ψυχὴν.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. Vol. VII, pag. 317 seq. ed. Hutten. Verissime quidem judicat Crantor, sed a plerisque philosophis hac in re dissentit. Interpretatus est hunc locum Cicero Tusc. disp. III, 6, cujus verba sunt : « Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis : *minime*, inquit, *assentior iis, qui istam nescio quam indolentiam magnopere laudant, quæ nec potest ulla esse nec debet. Ne ægrotus sim ; sed si fuerim, sensus adsit, sive secetur quid, sive avellatur a corpore. Nam istud nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitatis in animo, stuporis in corpore.* » Crantoris sententiam approbavit Seneca, qui in Consol. ad Helviam cap. 1 omnia clarissimorum ingeniorum monumenta ad compescendos moderandosque luctus composita evolvisse se profitetur. Nimirum illius libri cap. 16 hæc posuit : *nam et infinito dolore, quum aliquem ex carissimis amiseris, affici, stultu indulgentia est, et nullo, inhumana duritia.* Idem in Consol. ad Polybium cap. 36 ait : *et non sentire mala sua, non est hominis, et non ferre, non est viri.* Ad totum vero Plutarchi locum Wytenbachius hæc ascripsit : *teneo adhuc quod notavi, verba τὸ μὲν ἀλγεῖν κτλ. item ut proxima esse Crantoris.* Concedendum est, hanc quidem sententiam τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν και δάκνεσθαι, τελευταίαντος υἱοῦ, φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης e Crantore sumtam videri, præsertim quum similia legamus apud Ciceronem Tusc. disp. III, 29 : *natura affert dolorem, cui quidem Crantor, inquit, vester cedendum putat. Premit enim atque instat, nec resisti potest.* Quid ? quod his consentanea habet Seneca epist. 99. Quum primum nos nuntius acerbi funeris percussit, quum tenemus corpus e complexu nostro in ignem transiturum, lacrimas naturalis necessitas

8. Jam ex filii morte animi dolorem ægritudinemque capere, res est talis, quæ a naturali profecta principio, non sit in nostra potestate. Non enim lis assentior, qui immanem duramque indolentiam laudant, quæ neque coutingere nobis neque prodesset potest. Eripiet enim nobis ista illam quam conservari maxime oportet e multo amore ortam benevolentiam. Mærore autem ultra modum afflicti et nimis augere luctum contra naturam esse affirmo, et ex prava animi nostri opinione nasci,

Quapropter etiam hoc ut damnosum et vitiosum et viros probos minime decens vitandum, mediocritas vero affectuum non est reprobanda. Ne ægrotus sim, inquit Crantor Academicus, sed si fuerim, sensus aliquis adsit, sive secetur pars membrorum, sive a corpore avellatur. Nam ista doloris vacuitas non sine magna mercede homini obtingit. Quippe verisimile est, ut ibi corpus, ita hic ejusmodi animum esse efferatum.

exprimit, et spiritus ictu doloris impulsus quem admodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem perprimit et expellit. Hæ lacrimæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Et in Cons. ad Helv. cap. 16. Scio rem non esse in nostra potestate, nec ullum affectum servire, minime vero eum, qui ex dolore nascitur: ferox enim et adversus omne remedium contumax est. Adde ad Marciam cap. 7. Quin etiam ea quæ in sequentibus eminent, primum tñn ἀπάθειαν ἔλω τοῦ συμφέροντος οὔσαν, deinde ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν εὐνοίαν, tum τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου παρεκτρέσθαι παρὰ φύσιν εἶναι, denique τὴν μετριопάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον ad Crantorem auctorem referenda esse liquet. Sic enim Cicero Acad. pr. II, 44: « Sed quæro, quando ista fuerint ab *Academia vetere* decreta, ut animum sapientis commoveri et conturbari negarent? *Mediocritates* illi probabant et in omni permotione *naturalem* volebant esse *quendam modum*. Legimus omnes *Crantoris*, veteris Academici, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus, et, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad verbum ediscendus libellus. Atque illi quidem etiam *utiliter a natura* dicebant permotiones istas animis nostris datas; metum cavendi causa, *misericordiam ægritudinemque clementiæ*; ipsam iracundiam fortitudinis quasi cotem esse dicebant. » Hæc igitur quum nec Xenocrati nec Polemoni ἀπαθείας studiosis assignari possint, quumque simillima sint aliorum Plutarchi dictorum: sententias nemo negabit e Crantoris volumine esse petitas, quamquam veteris Academici orationem a Chæronensi philosopho interpolatam esse, credibile est. Cur Cicero non totum locum verterit, sed eorum quæ apud Plutarchum exstant partem prætermiserit, quærere supervacaneum judicamus. Fuit enim Tullius homo sui iudicii, qui etiam eadem præcepta modo sectari modo aspernari videretur. Itaque non miramur oratorem Romanum in Consolatione, quæ intercidit, Crantoris vestigiis ingressum, tamen Tuscul. IV, 19 seqq. ejus et Peripateticorum de perturbationibus placita rejecisse. Quod vero dixi, Xenocratem et Polemo-

nem ἀπαθείας studiosos fuisse: id quodammodo in Platonem quoque convenit. Qui licet interdum mediocritatem probaverit, sæpius tamen indolentiam tuetur. Ac mediocritatem quidem commendat de legg. II, p. 652 b. παιδείαν δὲ λέγω τὴν παραγινομένην πρῶτον παισὶν ἀρετὴν, ἡδονὴν δὲ καὶ φιλίαν καὶ λύπην καὶ μῖσος ἂν ὀρθῶς ἐν ψυχαῖς ἐγγίγνεται μήπω δυναμένων λόγον λαμβάνειν, λαθόντων δὲ τὸν λόγον συμφωνήσασιν τῷ λόγῳ, ὀρθῶς εἰθίσθαι ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἔθων κτλ. Cf. Rep. IV, p. 442. b. Tim. p. 86. b. indolentiam vero laudat Phæd. p. 83. b. ἢ τοῦ ὡς ἀληθῶς φιλοσόφου ψυχῇ οὕτως ἀπέχεται τῶν ἡδονῶν τε καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ λυπῶν καὶ φόβων καθ' ὅσον δύναται. Cf. ibid. p. 64 seqq. Ex his, quæ disputavimus, efficitur, Crantorem tum ab Academicis tum a plerisque philosophorum scholis illa in re dissensisse. Solos excipimus Epicureos, a quibus eum dogmata suum mutuatum esse nemo contendet. Quocirca totum, quem e Plutarcho attulimus, locum Crantori vindicare non gravamur.)

9. Τούτοις δὲ ἐπομένως καὶ ὁ Κράντωρ παραμυθούμενος ἐπὶ τῇ τῶν τέκνων τελευταίῃ τὸν Ἰπποκλέα φησί· ταῦτα γὰρ πᾶσα ἡ ἀρχαία αὕτη φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακαλεῖται· ὦν εἰ δὲ τι ἄλλο μὴ ἀποδεχόμεθα, τό γε πολλαχῆ εἶναι ἐργώδη καὶ δύσκολον τὸν βίον, ἄγαν ἀληθές. Καὶ γὰρ εἰ μὴ φύσει τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὑπὸ γε ἡμῶν εἰς τοῦτο ἀφίεται διαφθορᾶς· ἢ τ' ἀδῆλος αὕτη τύχη πρόβρωθεν ἡμῖν καὶ ἐτι ἀπ' ἀρχῆς ἠκολούθηκεν, οὐδ' ἐπ' ἐνὶ ὕγει. Φυομένους τε μίγνυται τις ἐν πᾶσι κακοῦ μοῖρα. Τὰ γὰρ τοι σπέρματα εὐθὺς θνητὰ ὄντα ταύτης κοινώνει τῆς αἰτίας, ἐξ ἧς ἀφύτα μὲν ψυχῆς, νόσοι τε καὶ κήδεα καὶ μοῖρα θνητῶν ἐκείθεν ἡμῖν ἔρπει. Τοῦ δὲ χάριν ἐτραπόμεθα δεῦρο; ἢν' εἰδείμεν, ὅτι καινὸν οὐδὲν ἀτυχεῖν ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ πάντες ταῦτο πεπόνθαμεν.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 322 seq. ed. Hutten. Ultima τοῦ δὲ χάριν usque ad πεπόνθαμεν ex Wyttienbachii conjectura ad Plut. vol. VI, p. 714 adicienda esse censui. Idem Theophrasti et Homeri dicta, quæ in sequentibus commemorat Plutarchus, Crantori deberi putat; quod ego, ut incompertum, in medio relinquam. Sic autem pergit Plutarchus: ἄσχοπος γὰρ ἡ τύχη (φησὶν ὁ Θεόφραστος) καὶ δεινὴ

9. His convenienter etiam Crantor in Consolatione ad Hippoclem liberorum morte merentem ita scripsit. Hæc enim omnis illa vetus philosophia docet ac præcipit, quorum si quid aliud non probamus, id saltem nimis verum est, vitam nostram multimodis laboriosam esse et difficilem. Nam si natura non est talis, nostro certe vitio in hanc perniciem incurrit: et incerta ista fortuna e longinquo nos ac jam inde ab initio propter res minime

salubres comitata est. Mali quædam portio fatalis jam nascentibus nobis omnibus admiscetur. Quippe semina quum sint mortalia, statim partem hujus causæ sustinent, cur ingenii tarditas, morbi, curæ, mors denique ipsa nobis obrepant. Cur vero eo aberravit oratio? nempe ut intelligamus, non inusitatum homini esse infortunium, sed omnes nos sub eodem casu esse subiectos.

παρῆσθαι τὰ προπεποιημένα, καὶ μεταρρίψαι τὴν δοκοῦσαν εὐημερίαν, οὐθένα καιρὸν ἔχουσα τακτὸν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐκάστω λογισασθαι βῆδιον, καὶ ἄλλων ἀκοῦσαι παλαιῶν καὶ σοφῶν ἀνδρῶν. Ὡς πρῶτος μὲν ἐστὶν ὁ θεὸς Ὀμηρος, εἰπὼν οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώπιον κτλ. (Odys. XVIII, 130-137) καὶ ἐν ἄλλοις· Τυδεΐδῃ μεγάρῳ, τῆ γενεῆν ἔρεεινεις; κτλ. (Iliad. VI, 145-149) Ταῦτῃ δ' ὅτι καλῶς ἐχρήσατο τῇ εἰκόνι τοῦ ἀνθρωπεύου βίου, δῆλον, ἐξ ὧν ἐν ἄλλω τόπῳ φησὶν οὕτως· βροτῶν δ' ἕνεκα πτολεμίζειν δειλῶν, οἳ φύλλοισιν ἐνοικότες κτλ. (Iliad. XXI, 463-466) De vitæ humanæ miseriis exposuisse antiquos philosophos auctor est Crantor (ταῦτα γὰρ πᾶσα ἡ ἀρχαία αὕτη φιλοσοφία λέγει τε καὶ παρακαλεῖται) quod etiam nunc ex vetustis monumentis intelligitur. Vide modo e Pythagoreis Hippodami et Hipparchi fragmenta apud Stobæum Flor. XCVIII, 71 et CVIII, 81 in Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 14 et 16 seqq; item Empedoclis versus 30-31 ὦ πόποι, ὦ δειλῶν θνητῶν γένος, ὦ δυσάνοδον, ὧν ἐξ ἐρίδων ἐκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε in Vol. I, pag. 2. Adde Euripidis versiculos apud Stobæum Flor. CXXIV, 7 (cf. Eur. Fragm. p. 718 ed. Wagner) γίγνωσκε τάνθρώπεια, μηδ' ὑπερμέτρως ἄλγει· κακοῖς γὰρ οὐ σὺ πρόσκεισαι μόνῃ, quibus fortasse Anaxagoræ sententia exprimitur. Plato quid de ea re censuerit, et quid inter eum et Crantorem interfuerit, jam supra vidimus. Nam Plato neque unum eundemque ærumnarum fontem esse statuit, neque omnino certam malorum originem indicavit. Nimirum quum deos inferiores miseriæ humanæ auctores dicat, id figurate interpretandum esse patet. Ut locum de miseriis in quibus mortales versantur ac de morte, malorum omnium termino, ex quodam Prodicī Cei opere depromptum servavit Pseudoplato in Axiocho (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. LXXVIII, et p. 138 seqq.) : sic Welckerus Crantorem a Prodicō multa accepisse quæ ad vitæ incommoda pertinerent non

sine causa suspicatus est. Nec tamen propterea audiendus Wyttēbachius, qui Comm. in Plut. VI, p. 699 auctorem Axiochi præcipuam dialogi partem, id est expositionem rerum hominibus molestarum, non Prodicō, sed Crantori acceptam rettulisse arbitratur.)

10. Τὰ δὲ περὶ τὸν Ἰταλὸν Εὐθύνοον τοιαῦτά φασὶ γενέσθαι. Εἶναι μὲν γὰρ αὐτὸν Ἡλυσίου πατρὸς Τερναίου, τῶν ἐκεῖ πρώτου καὶ ἀρετῆ καὶ πλούτου καὶ δόξης, τελευτῆσαι δ' ἐξακίνης αἰτία τινὶ ἀδήλω· τὸν οὖν Ἡλύσιον εἰσελθεῖν ἔπερ· ἴσως κὰν ἄλλον εἰσηῆθε, μὴ ποτ' εἴη φαρμάκιος ἀπολωλώς· τούτων γὰρ εἶναι μόνον αὐτῷ ἐπ' οὐσίᾳ πολλῇ καὶ χρημασίῳ. Ἀποροῦντα δέ, ὅτι τῷ τρόπῳ βάσανον λάβοι τούτων, ἀφικέσθαι ἐπὶ τι ψυχομαντίῳ· προθυάμενον δέ, ὡς νόμος, ἐγκοιμᾶσθαι καὶ ἰδεῖν ὅψιν τοιάνδε. Δόξαι παραγενέσθαι τὸν πατέρα τὸν ἑαυτοῦ· ἰδόντα δέ, διεξέρχεσθαι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τύχης τῆς κατὰ τὸν υἱόν, καὶ ἀντιβολεῖν τε καὶ δεῖσθαι, συνεξευρεῖν τὸν αἰτιον τοῦ θανάτου. Καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ ἦκω, φάναι· ἀλλὰ δέξαι παρὰ τοῦδε ἅ σοι φέροι· ἐκ γὰρ τούτων ἅπαντ' εἴσῃ, ὧν περὶ λυπῆ. Εἶναι δ', ὃν ἐσῆμίανε, νεανίσκον ἐπόμενον αὐτῷ, ἐμπερῆ τε τῷ υἱῷ, καὶ τὰ τοῦ χρόνου τε καὶ τὰ τῆς ἡλικίας ἐγγύς. Ἐρέσθαι οὖν, ὅστις εἴη, καὶ τὸν φάναι· δαίμων τοῦ υἱόος σου· καὶ οὕτω δὴ ἀρέξαι οἱ γραμματίδιον. Ἀνειλήσαντα οὖν αὐτὸ ἰδεῖν ἐγγεγραμμένα τρία ταῦτα·

ἤρου, νῆπιε; ἡλθίαι δειλῶν φρένες ἀνδρῶν
Εὐθύνοος καίται μοιριδίῳ θανάτῳ.
οὐκ ἦν γὰρ ζῶειν καλὸν αὐτῷ, οὔτε γονεῦσι.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 336 seq. ed. Hutten. omissio auctoris nomine, quem ex Tusculanis disputationibus I, 48 Crantorem fuisse apparet. Ibi enim Tullius, postquam similia quædam de Cleobi et Bitone, de Trophonio et Agamede narravit, ita pergit : *Simile quiddam est in Consolatione Crantoris; ait enim Terinæum quandam Elysium, quum graviter filii mortem mæreret, venisse in psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis*

10. Jam de Euthynoō Italo hujusmodi narratio fertur. Hunc enim Elysio patre, Terinæo, virtute, fortuna, gloria civium suorum principe natum, repentina morte ob incertam causam obiisse. Quapropter Elysio patri (qui illura unicum habuisset filium, maximarum divitiarum et opum heredem) incidisse suspicionem, quæ forsitan et aliis incidisset, filium veneno necatum esse. Quum autem dubitaret, quomodo rem explorare posset, venisse eum in psychomanteum, sacrisque legitime operatum loco isti indormivisse, ac talam speciem per somnum ei esse oblatam. Visum esse patrem ad ipsum accedere; quem posteaquam conspexisset, narrato filii casu, ora-

verit atque obsecraverit, ut in causa mortis invenienda se adjuvaret. Respondisse patrem : equidem idcirco adsum; sed ab isto accipe quæ tibi affert; inde enim omnia cognosces, quibus mæres. Fuisse vero eum quem pater indicabat juvenem pone sequentem, ætate et statura filii propemodum similem; interrogatumque quis esset, respondisse : genius sum filii tui, simulquo porrexisse ei codicillos, quibus evolutis Elysus tres hos versus invenierit intus exaratos :

Quæris, stulte? homines insanis mentibus errant :
En jacet Euthynous fatali morte peremptus.
Nam fuit utilis finiri ipseque patrique.

causa; huic in tabellis tres hujusmodi versiculos datos:

*Ignaris homines in vita mentibus errant:
Euthynous potitur, fatorum numine, leto:
Sic fuit utilius finire ipsique tibi que.*

Primum versum, qui in membranis sic exaratur: ἤρου, νήπια, ἡλίθια φρένες ἀνδρῶν, a librariis mutilatum esse, nemo non videt. Quem ut supplerem, scripsi: ἤρου, νήπια, ἡλίθια δειλῶν φρένες ἀνδρῶν. Quod reliquum est, hæc narratio optime copulatur cum vitæ humanæ miserationes quam fragmentum 9 continet. Confer et fragm. 12.)

11. Τὸ γὰρ μὴ δι' αὐτὸν κακῶς πράττειν ὁ μὲν Κράντωρ φησὶν οὐ μικρὸν εἶναι κούφισμα πρὸς τὰς τύχας.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 349 ed. Hutten. Hoc solatio multi in rebus adversis se consolati sunt, velut Socrates apud Xenophontem Apol. cap. 24-28, Cicero, cujus complura dicta refert ad h. 1. Wytttenbachius p. 759, alii.)

12. Πολλοὶ γὰρ καὶ σοφοὶ ἀνδράσιν, ὡς φησι Κράντωρ, οὐ νῦν, ἀλλὰ παλαιά κέκλαυσται τὰνθρώπινα, τιμωρίαν ἡγουμένους εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἀνθρώπων συμφορὰν τὴν μεγίστην.

(Plutarchus Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351, ed. Hutten. Viri sapientes, qui in hac fuerunt sententia, appellantur Homerus, Theognis, Empedocles, Prodicus, alii. Empedoclis luculenti extant versus apud Plutarchum de exilio p. 607 ἔστιν ἀνάγκης χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν κτλ. (Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 1 vs. 1-10); de quibus sic judicat Plotinus Ennead. IV, lib. VIII, cap. 1, p. 468 Ἐμπεδοκλῆς τε εἰπὼν ἀμαρτανούσας νόμον εἶναι ταῖς ψυχαῖς πεσεῖν ἐν ταῦθα καὶ αὐτὸς φυγὰς θεοῦ γενόμενος ἤκειν πῖσυνος μαινομένῳ νείκει, τοσοῦτον παρεγύμνου ὅσον καὶ Πυθαγόρας οἶμαι καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου ἠντίττοντο περὶ τε τούτου περὶ τε πολλῶν ἄλλων. Adde locos quos ad Empedoclem attuli pag. 15 seqq. Idem sensit Plato Phædr. p. 248. Similiter Euripides in Stobæi Flor. CXX, 22 ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους τὸν φύντα θρηγεῖν εἰς ὅς' ἔρχεται κακά, τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπει δόμων. (Cf. Eur. Fragm. p. 728 ed. Wagner.) Porro Crantoris dicto usus est Phalaris p. 252 ed. Lennep. Inprimis autem Crantoris apophthegma celebravit Cicero in

Consolatione teste Lactantio divin. institut. lib. III, cap. 18 § 10 et cap. 19 § 14. Ac priore quidem loco Lactantius: Cicero, inquit, quum in principio Consolationis suæ dixisset, *luendum scelorum causa nasci homines*, iteravit id ipsum postea *quasi objurgans eum qui vitam pœnam non esse putet*. Posteriore vero ait: *Damnata igitur vitam omnem, plenamque nihil aliud, quam malis, opinantur. Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putemus; illam vitam quam nos pro morte timeamus: ita primum bonum esse, non nasci; secundum, citius mori. Quæ ut majoris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ: proximum autem, si natus sis, quam primum mori, et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ.* Huc pertinent etiam Aristotelis verba apud Plutarchum in Consol. ad Apoll. vol. VII, pag. 351 seqq. ed. Hutten. τούτο δὲ φησὶν Ἀριστοτέλης καὶ τὸν Σειληνὸν συλλήφθῆντα τῷ Μίδᾳ ἀποφῆνασθαι. Βέλτιον δ' αὐτὰς τὰς τοῦ φιλοσόφου λέξεις παραθέσθαι. Φησὶ δὲ ἐν τῷ Εὐδήμῳ ἐπιγραφομένῳ, ἢ Περί ψυχῆς, ταυτί' διότι, ὡς κράτιστε πάντων καὶ μακαριστότατε, πρὸς τῷ μακαρίους καὶ εὐδαίμονας εἶναι τοὺς τετελευτηκότας νομίζειν, καὶ τὸ ψεύσασθαι τι κατ' αὐτῶν καὶ τὸ βλασφημεῖν, οὐχ ὄσιον, ὡς κατὰ βελτιόνων, ἡγουμένα, καὶ κρειττόνων ἤδη γενοτότων. Καὶ ταῦθ' οὕτως ἀρχαῖα καὶ παλαιὰ διατελεῖ νενομισμένα παρ' ἡμῖν, ὥστε τὸ παράπαν οὐδεὶς οἶδεν οὔτε τοῦ χρόνου τὴν ἀρχὴν, οὔτε τὸν θέντα πρῶτον, ἀλλὰ τὸν ἀπειρον αἰῶνα τυγχάνουσι διὰ τέλους οὕτω νενομισμένα. Πρὸς δὲ ἐκ τούτοις, διὰ στόματος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὄρθς, ὡς ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐκ παλαιοῦ χρόνου, περιφέρεται θρυλούμενον. Τί τοῦτ', ἔφη, ἀριστον πάντων, τὸ δὲ τεθῆναι τοῦ ζῆν ἔστι κρεῖττον. Καὶ πολλοῖς οὕτω παρὰ τοῦ δαιμονίου μεμαρτύρηται. Τοῦτο μὲν ἐκείνῳ τῷ Μίδᾳ λέγουσι δήπου μετὰ τὴν θῆραν, ὡς ἔλαβε τὸν Σειληνὸν, διερωτῶντι καὶ πυνθανομένῳ, τί ποτὲ ἔστι τὸ βέλτιον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τί τὸ πάντων αἰρετώτατον, τὸ μὲν πρῶτον οὐδὲν ἐθέλειν εἰπεῖν, ἀλλὰ σιωπᾶν ἀρδῆτως. Ἐπειδὴ δὲ ποτε μόλις πᾶσαν μηχανὴν μηχανώμενος προσηγάγετο φθέγγασθαι τι πρὸς αὐτόν, οὕτως ἀναγκαζόμενος εἰπεῖν· δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν, ἃ ὑμῖν ἀρειον μὴ γῶναι; μετ' ἀγνοίας γὰρ τῶν οἰκείων κακῶν ἀλυπότατος ὁ βίος. Ἀνθρώποις δὲ πάμπαν οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸ πάντων ἀριστον, οὐδὲ

11. Nam haudquaquam sua culpa in miseriis versari, Crantor magnum calamitatum levamen esse ait.

12. Multi enim, ut ait Crantor, iique sapientes viri

non nunc primum deploraverunt res numanas, vitam esse supplicium judicantes, et omnino nasci hominem summam calamitatem ducentes.

μετασχῆν τῆς τοῦ βελτίστου φύσεως. Ἄριστον γὰρ πᾶσι καὶ πάσαις τὸ μὴ γενέσθαι· τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἀνθρώποις ἀνυστῶν, δευτέρων δέ, τὸ γενομένους ἀποθανεῖν ὡς τάχιστα. Δῆλον οὖν, ὡς οὐσίας κρείττονος τῆς ἐν τῷ τεθνάναι διαγωγῆς ἢ τῆς ἐν τῷ ζῆν, οὕτως ἀπεφάνητο. Denique Seneca Consolat. ad Marciam cap. 22 : itaque si felicissimum est, non nasci : proximum puta, brevitate vitæ defunctos, cito in integrum restitui. Taceo poetarum Hesiodi, Theognidis, Bacchylidis versus a Wytttenbachio ad Plut. vol. VI, p. 769 allegatos.)

13. Ἀγαθὸν δ' εἶπαν αὐτὴν [τὴν ὑγείαν] ὑπάρχειν, οὐ μὴν καὶ πρῶτον, οἱ τε ἀπὸ τῆς Ἀκαδημίας καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου. Δεῖν γὰρ ὑπέλαβον ἐκάστῳ τῶν ἀγαθῶν τὴν οἰκείαν τάξιν τε καὶ ἀξίαν ἀπονέμειν. Ἔνθεν καὶ ὁ Κράντωρ εἰς ἔμφασιν τοῦ λεγομένου βουλόμενος ἡμᾶς ἀγειν, πάνυ χαρίεντι συνεχρήσατο παραδείγματι. Εἰ γὰρ νοήσαιμεν, φησί, κοινὸν τι τῶν Πανελλήνων θέατρον, εἰς τοῦτό τε ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν παρὶδὸν καὶ τῶν πρωτεῶν ἀντιποιοῦμενον ἦκειν, εὐθύς καὶ εἰς ἔννοιαν ἀναχθῆσόμεθα τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς διαφορᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Πλούτος παρατηρήσας ἐρεῖ· ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Πανελλήνες, κόσμον παρέχων πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰς ὑποδέσεις καὶ τὴν ἄλλην ἀπολαυσιν χρεϊώδης εἰμὶ νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι, καὶ ἐν μὲν εἰρήνῃ παρέχω τὰ τερπνά, ἐν δὲ πολέμοις νεῦρα ἄ τῶν πράξεων γίνομαι. Τούτων γὰρ δὴ τῶν λόγων ἀκούσαντες οἱ Πανελλήνες δημοθυμαδὸν κελεύουσιν ὁ ἀποδοῦναι τὰ πρωτεῖα τῷ Πλού-

τῳ. Ἄλλ' ἐὰν τούτου ἤδη ἀνακηρυττομένου ἐπιστῆσα ἢ Ἥδονῃ,

τῇ ἐνὶ μὲν φιλότῃ, ἐνὶ δ' ἱμερος, ἐν δ' ὀρασιτύς, ἢ πάρασις, ἢ κ' ἐκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων,

λέγῃ δὲ εἰς μέσον καταστῆσα ὅτι αὐτὴν δίκαιόν ἐστι ἀναγορεύειν·

ὁ γὰρ ὄλθος οὐ βέβαιος, ἀλλ' ἐφήμερος ἔξιπτατ' οἰκων, μικρὸν ἀνθήσας χρόνον,

διώκεται τε πρὸς τῶν ἀνθρώπων οὐ δι' ἑαυτὸν ἀλλὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ περιγινομένην ἀπολαυσιν καὶ ἡδονήν, πάντως οἱ Πανελλήνες, οὐκ ἄλλως ἔχειν τὸ πρᾶγμα ἢ οὕτως ὑπολαβόντες, κεκράζονται δεῖν τὴν ἡδονὴν στεφανοῦν. Ἄλλὰ καὶ ταύτης τὸ βραβεῖον φέρεσθαι μελλούσης, ἐπὴν εἰσεβάλλῃ ἢ Ὑγεία μετὰ τῶν συνέδρων αὐτῇ θεῶν, καὶ διδάσκη ὡς οὕτε Ἥδονῆς οὕτε Πλούτου ὀφελός τι ἐστὶν ἀπούσης αὐτῆς;

τί γὰρ με κλοῦτος ὀφείλει νοσοῦντά γε; μίκρ' ἂν θέλωμι καὶ καθ' ἡμέραν ἔχων ἄλυπον οἰκεῖν βίωτον ἢ πλουτῶν νοσείν,

ἀκούσαντες πάλιν οἱ Πανελλήνες καὶ καταλαβόντες ὡς οὐκ ἐνεστι κλινοπετῆ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν, φήσουςι νικᾶν τὴν Ὑγείαν. Ἄλλὰ καὶ τῆς Ὑγείας ἤδη νικώσης, ἐπὴν εἰσελθῇ ἢ Ἀνδρία πολλὸ στίφος ἀρίστων καὶ ἡρώων ἔχουσα περὶ ἑαυτῆν, καταστῆσά τε λέγῃ· ἐμοῦ μὴ παρουσίας, ὦ ἄνδρες Ἑλληνες, ἀλλοτρία γίνεται ἢ κτῆσις τῶν παρ' ὑμῖν ἀγαθῶν, εὐξαιντό τ' ἂν οἱ πολέμοιοι περιουσιάζειν ὑμᾶς

13. Bonum valetudinem, nec tamen finem bonorum tum Academici tum Peripatetici esse dixerunt. Nam singulis bonis suum ordinem suamque dignitatem attribui oportere existimarent. Quapropter etiam Crantor rem de qua agitur nobis explicaturus, admodum venusto exemplo usus est. Si enim fingamus, inquit, commune aliquod Græcorum theatrum, ac singula bona in scenam prodire et ad petendum principatum venire : statim etiam bonorum differentiam intelligentiam habebimus. Primum enim Opulentiam transgressa : Ego, inquit, Græci universi, omnibus hominibus ornatum præbens et vestimenta et calceos et reliqua commoda utilis sum tam ægris quam sanis, atque in pace quidem præbeo res jucundas, in bello autem sum nervi rerum gerendarum. His enim verbis Græci univesi auditis consensu Opulentiam dignitatis principatum dari jubeunt. Verum si, dum hæc jam præconis voce renuntiat, superveniens Voluptas,

cul inest quidem amor, inest desiderium, inest colloquium, blandiloquentia scilicet, quæ decipit mentem etiam valde [prudentium,

dicat, postquam in medium processit, æquum esse, suum nomen per præconem pronuntiare;

nam divitiarum, quæ non certæ sunt, sed incertæ, ex ædibus evolant, ubi breve tempus creverunt,

expetunturque ab hominibus non propter se, sed propter illam, quæ ex iis capitur, delectationem et voluptatem : omnino Græci universi non aliter quam sic rem se habere rati, Voluptatem coronandam esse vociferabuntur. Sed hac quoque victoriæ præmium acceptura, ubi intraverit Valetudo cum diis consessoribus, et docuerit, se absente neque Voluptatem neque Opulentiam quidquam prodesse :

Quid enim me divitiarum juvant ægotantem ?

Parva et in diem sufficientia habens

doloris expertus vivere, quam dives ægotare malim,

rursus Græci universi tali voce audita intelligentes, beatitudinem lecto affixam et ægotam subsistere non posse, Valetudinem victoria potiri affirmabunt. Verum Valetudine quoque jam vincente, quum ingressa fuerit Fortitudo magno principum et heroum globo circumdata et consensu suggestu ita cœperit : me absente, Græci, bona quæ possidetis alienantur, exoptentique forsitan hostes, ut vos in omnium rerum abundantia vivatis, tanquam bello superiores quam vos futuri, his igitur auditis Græci primas partes Virtuti tribuent, secundas

πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὡς μελλήσοντες ἑμῶν κρατεῖν, καὶ τούτων οὖν ἀκούσαντες οἱ Ἕλληνες τὰ μὲν πρωτεῖα τῆ Ἀρετῆ ἀποδώσουσι, τὰ δὲ δευτερεῖα τῆ Ὑγείᾳ, τὰ δὲ τρίτα τῆ Ἥδονῃ, τελευταῖον δὲ τάξουσι τὸν Πλοῦτον. Καὶ δὴ ὁ μὲν Κράντωρ τὴν ὑγείαν ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ ἐτίθετο, στοιχῶν τοῖς προειρημένοις^ε φιλοσόφοις.

[Sextus Empiricus adv. Math. lib. XI, 51—59 p. 701 seq. ed. Fabric. [p. 556 seqq. ed. Bekker.] E quo Crantoris opere hoc fragmentum sumtum sit, ignoramus. De singulis locis pauca dicenda^a νεῦρα τῶν πράξεων] Cf. Epicharmus apud Cicero ad Attic. I, 19 : νᾶφι καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν ἄρθρα ταῦτα τᾶν φρονῶν. — ^b κελύουσιν] sic legendum cum Fabricio et Bekkero; codd. κελύουσιν. — ^c Homer. Iliad. XIV, 216-217. — ^d Incerti poetæ versus, quos quidam Euripidi tribuunt. — ^e Intelligendi videntur Fabricio dii dæque Apollo Mercurius, Minerva, Venus, Panacea, quibus cum Hygea communem aram in templo quodam Oropi olim fuisse, memoriæ prodidit Pausanias lib. I, cap. 34. At non liquet. — ^f Versus ex Euripidis Telepho petiti. Vide Eurip. Fragm. p. 790 ed. Wagner. — ^g προειρημένους φιλοσόφοις] i. e. Academicis et Peripateticis. — Ex hoc fragmento colligi oportet, Crantorem et veterem Academiæ disciplinam tenuisse et sapientiæ præcepta ad vitæ usum contulisse. Enimvero scimus, ab Academicis virtutem quidem summum bonum esse habitam, sed tamen idcirco reliqua bona, valetudinem, divitias; alia de numero bonorum non esse exempta, ut a Stoicis postea factum esse inter omnes constat. Qua de re cum in aliis scriptis Cicero disputavit, tum præcipue in libris de finibus bonorum et malorum, e quibus duos locos excerpere juvat. Acad. post. I, 5 : « Fuit ergo jam accepta a Platone philosophandi ratio triplex; una de vita et moribus: altera, de natura et rebus occultis: tertia, de disserendo, et quid verum, quid falsum; quid rectum in oratione pravumve; quid consentiens sit, quid repugnet, judicando. Ac primam partem illam bene vivendi a natura petebant, eique parendum esse dicebant: neque ulla alia in re, nisi in natura, quærendum esse illud summum bonum, quo omnia referrentur; constituebantque, extremum esse rerum expetendarum et finem bonorum, adeptum esse omnia e natura et animo et corpore et vita. Corporis autem alia ponebant esse in toto, alia in partibus: valetudinem, vires, pulchritudinem, in toto: in

partibus autem, sensus integros, et præstantiam aliquam partium singularum: ut in pedibus, celeritatem; vim, in manibus; claritatem, in voce; in lingua etiam explanatam vocum expressionem: animi autem, quæ essent ad comprehendendam ingeniis virtutem idonea; eaque ab iis in naturam et mores dividebantur. Naturæ celeritatem ad discendum et memoriam dabant: quorum utrumque mentis esset proprium et ingenii. Morum autem putabant studia esse, et quasi consuetudinem: quam partim exercitationis assiduitate, partim ratione formabant; in quibus erat philosophia ipsa. In qua quod inchoatum est, neque absolutum, progressio quædam ad virtutem appellatur: quod autem absolutum, id est, virtus, quasi perfectio naturæ, omniumque rerum, quas in animis ponunt, una res optima. Ergo hæc animorum. Vitæ autem (id erat enim tertium) adjuncta esse dicebant, quæ ad virtutis usum valerent. Nam virtus cernitur in quibusdam, quæ non tam naturæ, quam beatæ vitæ, adjuncta sunt. Hominem esse censebant, quasi partem quandam civitatis et universi generis humani, eumque esse conjunctum cum hominibus communi quadam societate. Ac de summo quidem atque naturali bono sic agunt: cætera autem pertinere ad id putant aut adaugendum, aut tuendum; ut divitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. Ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum. « Ibid. cap. 6. « Omnis illa antiqua philosophia sensit in una virtute positam esse beatam vitam; nec tamen beatissimam, nisi adjungerentur et corporis et cætera quæ supra dicta sunt ad virtutis usum idonea. « Addamus Polemonis sententiam, quo auctore Crantor in philosophia versatus est. De hoc Clemens Alexandrinus Strom. VII, p. 419 ὁ γὰρ Ἐσνοκράτους γνώριμος Πολέμων φαίνεται τὴν εὐδαιμονίαν αὐτάρκειαν εἶναι βουλόμενος ἀγαθῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων. Δογματίζει γοῦν χωρὶς μὲν ἀρετῆς μηδέποτε ἂν εὐδαιμονίαν ἰπάρχειν δίχα δὲ καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτός, τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν εἶναι. Cf. Sextus Empiricus adv. Math. XI, 42 p. 699 ed. Fabric. [p. 554 ed. Bekker.] et Archytas Tarentinus apud Stobæum Flor. I, 76. Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 554 seq. Jam quum ex his locis pateat, Crantorem nihil quod non Academicorum placitis consentaneum esset, præcepisse, simul eum quæ experientia duce cognita haberet tradidisse liquet. Nempe non solum divitem fuisse, sed etiam sæpe

Valetudini, tertias Voluptati, ultimam denique Opulentiam ponent. Et Crantor quoque valetudinem secundum

locum obtinere volebat, prædictis philosophis astipulatus.

infirmata atque ægra valetudine esse usum Diogenes Laertius IV, 24, 27 testificatur. Quocirca non ignoravit, quantam utilitatem homines ex opibus perciperent, quamque necessaria ad beatitudinem esset commoda valetudo. Quum porro ægrotum neque divitiis delectari neque ulla omnino voluptate frui intelligeret, illum tamen multo miseriorem esse cognovit, qui omnium rerum inops ægrotaret. Eo pertinet fragmentum 14, in quo nihil egestate miseriori esse affirmat, atque ex hoc fragmento pars eorum quæ ab Opulentia dicuntur, v. c. *χρειώδης εἰμι νοσοῦσι καὶ ὑγιαίνουσι*, item quod postea legitur *οὐκ ἔνεστι κλινοπέτῃ καὶ νοσοῦσαν ὑποστῆναι τὴν εὐδαιμονίαν*. Quid? quod inter morborum cruciamenta fragilitatis humanæ memor fortunarumque vice commotus cæteris omnibus posthabitis ad divinarum humanarumque rerum intelligentiam omnes cogitationes intendit. Ergo ubi in philosophiæ portum se contulit, virtutis studio acquievit, illisque hominibus felicissimam sortem obvenire iudicavit, qui in rebus adversis nunquam demitterent animam neque consideratiores in secunda, quam in adversa fortuna essent. Quare finem bonorum virtutem esse censuit.)

14. Οὐκ ἔστι πενίας οὐδὲν ἀθλιώτερον ἐν τῷ βίῳ σύμπτωμα· καὶ γὰρ ἂν φύσει σπουδαῖος ᾖ, πένης δέ, κατάγελως ἔσει.

(Stobæus Flor. XCVI, 13 Κράντορος. Sic enim legendum. In Stobæi membranis partim Κράντωνος reperitur, partim Κράτωνος, quam posteriorem scripturam exhibet etiam Maximus Conf. II, 571, unde Bergkiius Κρίτωνος restituendum putavit. Sed bene Meinekius edidit Κράντορος, præsertim cum Floril. XCVII, 6 hoc nomen in omnibus codicibus compareat. Errarunt qui cum Fabricio Biblioth. Gr. vol. II, p. 428 ed. Harles. comicum poetam a Stobæo utroque loco citari crediderunt. Quippe et carmina scripsisse traditur Crantor, si fides Diogeni Laertio IV,

25, et horum versuum sensus cum fragmento 13 quodammodo congruit.)

15. Τὸ γὰρ διάφορον καὶ φρονίμους πάντας ποιεῖ, τὸ σωφρονεῖν δ' ἔνεστιν ἐν τούτῳ μόνῃ.

(Stobæus Flor. CXVII, 6 Κράντορος. Quum præcedentia perierint, dici non potest, quo τὸ γὰρ διάφορον referatur. Itaque alii aliter de his duobus versibus iudicant. Et Gesnerus quidem interpretatur: *ut lucrum vel commodum aliquod sibi venientur, omnes sapiunt: et hac in re sola inest sapientia*; parum probabiliter. Rectius alii τὸ διάφορον excellentiam vel præstantiam intelligunt, natalium splendorem vel divitias a poeta spectari existimantes. Nam homines nobiles ac divites philosophia et litteris perpoliti esse solent, pauperes raro accuratæ doctrinæ facultatem consequuntur. Quæ si vera est interpretatio, similem hic locus sententiam fragmenti 14 verbis habebit: *καὶ γὰρ ἂν φύσει σπουδαῖος ᾖ, πένης δέ, κατάγελως ἔσει*. At ne hæc quidem explicatio mihi satisfacit, ideoque τὸ διάφορον, quod locus postulat, in eam partem accipi, ut *mentis præstantiam* esse vellem.)

15. Ἐν δοιῇ μοι θυμός, ὃ τοι γένος ἀμφιβόησον, ἢ σε θεῶν τὸν πρῶτον ἀειγενέων, Ἔρος, εἶπω, τῶν θεσσοῦς Ἐρεβός τε παλαί βασιλεία τε παῖδας γείνατο Νδξ πελάγασσιν ὑπ' εὐρύος Ὀκειανοῖο ἢ σέ γε Κύπριδος υἷα περίφρονος, ἢέ σε Γαίης, ἢ Ἄνεμων· τοῖος σὺ κακὰ φρονέων ἀλλήλοισι ἀνθρώποις ἢδ' ἑσθλά· τὸ καὶ σοε σῶμα δίφουον.

(Diogenes Laertius lib. IV, 26-27 λέγεται δὲ καὶ Ἀνταγόρα τοῦ ποιητοῦ [sic enim legendum] ὡς Κράντορος εἰς Ἔρωτα πεποιημένα φέρεσθαι ταυτί· ἐν δοιῇ μοι θυμός κτλ. Quum Antagoræ Rhodii versus, quos de Amore scripserat, Crantori a quibusdam vindicarentur; nos quoque Solensis philosophi reliquiis hoc qualecunque carmen adjicere non dubitavimus. De hoc vide Jacobium in Anthologia priore VII, p. 183.)

14. Non est paupertate miserabilior ullus in vita casus: nam si natura studiosus fueris, sed pauper, ludibrio habebis.

15. Nam mentis præstantia omnes etiam prudentes reddit, et in hac re sola animi sanitas inest.

16. In dubio est animus (clarum tibi quod genus omne) te divum in numero primæ Capido reponam,

Quos Erebusque senex et Nox regina profundis Oceani (ut memorant) quondam genere sub undis: an Venere, an Ventis, an Terra te esse creatum dicam: namque vagus mala tot mortalibus affers, totque bona: hinc corpus tribuit natura bifforme.

ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

NUMENII
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTA.

1. Ἐπὶ μὲν τοίνυν Σπεύσιππον τὸν Πλάτωνος μὲν ἀδελφιδοῦν, Ξενοκράτην δὲ τὸν διάδοχον τοῦ Σπεύσιππου, Πολέμωνα δὲ τὸν ἐκδεξάμενον τὴν σχολὴν παρὰ Ξενοκράτους ἀεὶ τὸ ἦθος διατεινέτο τῶν δογματικῶν σχεδόν τι ταυτόν, ἕνεκά γ' ἐτὴς μήπω ἐποχῆς ταυτησί τῆς πολυθρῦλλήτου τε, καὶ εἰ δὴ τιῶν τοιούτων ἄλλων. Ἐπεὶ εἷς γὰρ τὰ ἄλλα πολλαχῆ τὰ μὲν παραλύοντες, τὰ δὲ στρεβλοῦντες, οὐκ ἐνέμειναν τῇ πρώτῃ διαδοχῇ· ἀρξάμενοι δὲ ἀπ' ἐκείνου, καὶ θάπτον καὶ βράδιον δίσταντο προαιρέσει ἢ ἀγνοίᾳ, τὰ δὲ δὴ τινι αἰτίᾳ ἄλλη, οὐκ ἂν φιλοτιμίᾳ ἴσως. Καὶ οὐ μὲν βούλομαι τι φλαῦρον εἰπεῖν διὰ Ξενοκράτην, μᾶλλον μὲν ὑπὲρ Πλάτωνος ἐθέλω. Καὶ γὰρ με δάκνει, ὅτι μὴ πᾶν ἐπαθόν τε καὶ ἔδρων, σῶζοντες τῷ Πλάτωνι κατὰ πάντα [πάντη] πᾶσαν ὁμοδοξίαν. Καίτοι ἄξιός ἦν αὐτοῖς ὁ Πλάτων, οὐκ ἀμείνων μὲν Πυθαγόρου τοῦ μεγάλου, οὐ μέντοι ἴσως οὐδὲ φλαυρότερος ἐκείνου· ἢ συνακολουθοῦντες, σφθόντες τε οἱ γνώριμοι ἐγένοντο πολυτιμητίζεσθαι αἰτιώτατοι τὸν Πυθαγόραν. Τοῦτο δὲ οἱ Ἐπικούριοι, οὐκ ὄφελον μὲν, μαθόντες δ' οὖν, ἐν οὐδενὶ μὲν ὠφθησαν Ἐπικούρῳ ἐναντία θέ-

μενοι οὐδαμῶς, ὁμολογήσαντες δὲ εἶναι σοφῶ συνδεδογμένοι, καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦτο ἀπέλαυσαν τῆς προσήσεως εἰκότως. Ὑπὴρξέ τε ἐκ τούτου ἐπὶ πλείστον τοῖς μετέπειτα Ἐπικούριοις, μὴδ' αὐτοῖς εἰπεῖν πῶς ἐναντίον οὔτε ἀλλήλοις, οὔτε Ἐπικούρῳ μὴδὲν εἰς μὴδὲν, ὅτου καὶ μνησθῆναι ἄξιον. Ἄλλ' ἔστιν αὐτοῖς παρανόμημα, μᾶλλον δὲ ἀσέβημα, καὶ κατέγνωσται τὸ καινοτομηθέν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδαίς οὐδὲ τολμᾶ· κατὰ πολλὴν δὲ εἰρήνην αὐτοῖς ἤραμεν τὰ δόγματα, ὑπὸ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἀεὶ ποτε συμφωνίας. Ἔοικέ τε ἢ Ἐπικούρου διατριβῇ πολιτείᾳ τινὶ ἀληθεῖ, ἀστασιαστοτάτῃ, κοινὸν ἓνα νοῦν, μίαν γνώμην ἔχουσῃ. Ἀφ' ἧς ἦσαν, καὶ εἰσι, καὶ ὡς ἔοικεν, ἔσονται φιλακόλουθοι. Τὰ δὲ τῶν Στωϊκῶν ἐστασιάζονται, ἀρξάμενα ἀπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ μὴδέπω τελευτῶντων καὶ νῦν. Ἐλέγχονται δὲ ἀγαπητῶς ὑπὸ δυσουσίτου ἐλέγχου, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐμμεμενηκότες ἔτι, οἱ δ' ἤδη μεταθήμενοι. Ἐξασιν οὖν οἱ πρῶτοι ὀλιγαρχικώτεροι, οἱ δὲ διαστάντες ὑπῆρξαν εἰς τοὺς μετέπειτα πολλῆς μὲν τοῖς προτέροις, πολλῆς δὲ τῆς ἀλλήλοις ἐπιτιμησεως αἰτίοι, εἰσέτι ἐτέρων ἕτεροι Στωϊκώτεροι. Καὶ

1. Speusippum Plato nepotem habuit ex sorore; successit huic Xenocrates, quem in schola regenda Polemo secutus est. Ab his Platonicæ doctrinæ ratio propagata, sui fere similis: quum hæc saltem assensionis decantata retentio et quidquid huic affine est, nondum exstaret. Iidem tamen, si cætera cogitamus, his partim infractis, partim depravatis, primam illam successionem minime retinuerunt: sed inde statim orsi, cum initio tum deinceps, diversas in factiones abiere, sive prudentes id fecerint, sive imprudentes, sive alia qualibet causa impulsis. Abfuit tamen, opinor, omnis ambitiosa contentio. Equidem Xenocratis causa secus dicere nihil vellem, sed tamen Platonis causa dicendum est. Id enim profecto doleo, quod non omnes vias persecuti sunt, ut plenam sibi atque integram in omnibus cum Platone consensionem defenderent. Et ea quidem Plato dignus erat, qui magno illo Pythagora ut melior non fuerit, non fuit tamen fortasse deterior: quem discipuli quod secuti omnes ac venerati sint, id etiam egere potissimum, ut summo apud omnes in pretio haberetur. Hoc ipsum Epicurei, perperam illi quidem, sed tamen quum intelligerent, nulla unquam in re ab Epicuro dissidere visi sunt, sed potius eadem

omnino se cum sapiente suo sentire professi, jure propterea id nominis habuere. Quin etiam qui longissimo deinceps intervallo consecuti sunt Epicurei, il nec a se mutuo, nec ab eodem Epicuro tantillum, quod quidem memoratu dignum sit, discessere. Imo sceleris apud eos, vel potius impietatis ille damnatur, qui novi quippiam invexerit. Quare nemo prorsus id audeat. Sed eorum dogmata ob constantem illam omnium inter se perpetuamque concordiam in altissima quadam et tranquillissima pace versantur. Ita hæc Epicuri secta veræ cuiusdam reipublicæ persimilis est, quam nulla seditione turbatam mens quædam una communis unaque sententia moderetur. Quam disciplinam tum olim fuerunt, qui colerent, tum etiam nunc sunt, tum, ut videtur, in posterum erunt. At inter Stoicos existere factiones, quæ ab ipsis eorum principibus paratæ ad nostram memoriam manserunt. Vix autem obscuris argumentis refutantur, alii disciplinam illam adhuc tenentes, alii jam ejus desertores facti. Et factiosorum quidem istorum principes eorum similes sunt, qui paucorum potentis effusius favent, suoque illo dissidio effecere, ut posteris et majores suos et sese invicem vehementer accusent, quum

μᾶλλον ὅσοι πλείον ἐπὶ τὸ τεχνικὸν ὤφθησαν μικρολόγοι. Αὐτοὶ γάρ οὗτοι τοὺς ἐτέρους ὑπερβαλλόμενοι τῇ τε πολυπραγμοσίῃ τοῖς τε σκαριφισμοῖς, ἐπετίμων θάττον. Πολλοὶ μὲντοι τούτων πρότερον ταῦτα ἔπαθον οἱ ἀπὸ Σωκράτους, ἀφελκύσαντες διαφόρους τοὺς λόγους· ἰδίᾳ μὲν Ἀριστιππος, ἰδίᾳ δὲ Ἀντισθένης· καὶ ἀλλαχοῦ ἰδίᾳ οἱ Μεγαρικοὶ τε καὶ Ἐρετρικοί, ἢ εἰ τινες ἄλλοι μετὰ τούτων. Αἴτιον δέ, ὅτι τρεῖς θεοὺς τιθεμένου Σωκράτους καὶ φιλοσοφοῦντος αὐτοῖς ἐν τοῖς προσήκουσιν ἐκάστῳ ῥυθμοῖς, οἱ διακούσαντες τοῦτο μὲν ἠγνόουν, φωντο δὲ λέγειν πάντα αὐτὸν εἰκῆ, καὶ ἀπὸ τῆς νικώσης ἀεὶ ἂ προστυχῶς ἄλλοτε ἄλλης τύχης, ὅπως πνέοι. Ὁ δὲ Πλάτων Πυθαγορίσας, (ἦξει δὲ τὸν Σωκράτην μηδαμῶθεν ἢ ἐκείθεν ταῦτα καὶ τοιαῦτα ὁ εἰπεῖν τε καὶ γνόντα εἰρηκέναι,) ὤδε οὖν καὶ αὐτὸς συνεδήσατο τὰ πράγματα, οὔτε εἰωθότως, οὔτε εἰς τὸ φανερόν¹. Διαγαγὼν δὲ ἕκαστα ὅση ἐνόμιζεν, ἐπικρυψάμενος ἐν μέσῳ τοῦ ὅληα εἶναι καὶ μὴ ὅληα, ἀσφαλῶς μὲν ἐγράφατο, αὐτὸς δὲ αἰτίαν παρέσχε τῆς μετ' αὐτὸν στάσεως τε ἅμα καὶ διαλεκτικῆς τῶν δογμάτων, οὐ φθόνῳ μὲν, οὐδὲ γε δυσολοίᾳ· ἀλλ' οὐ βούλομαι ἐπὶ ἀνδράσι πρεσβυτέροις εἰπεῖν ῥήματα οὐκ ἐναίσια. Τοῦτο δὲ χρὴ μαθόντας ἡμᾶς ἐπινεγκεῖν ἐκεῖσε μᾶλλον τὴν γνώμην, καὶ ὡσπερ ἐξ ἀρχῆς προϋθέμεθα, χωρίζειν αὐτὸν Ἀριστοτέλους καὶ Ζήνωνος, οὕτω καὶ νῦν τῆς Ἀκαδημίας, ἐὰν ὁ θεὸς ἀντιλάβηται, χωρίζοντες,

ἔασομεν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ νῦν εἶναι Πυθαγόρειον. Ὡς νῦν μανικώτερον, ἢ Πενθεὶ τινι προσῆκε, διεκλόμενος πάσχει μὲν κατὰ μέλη, ὅπως δ' ἐξ ἑαυτοῦ μετατίθεται τε καὶ ἀντιμετατίθεται οὐδαμῶς. Ὡς οὖν ἀνὴρ μεσεῦν Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους, τοῦ μὲν τὸ σεμνὸν ὑπαγαγὼν μέχρι τοῦ φιλανθρώπου· τοῦ δὲ τὸ κομψὸν τοῦτο καὶ παιγινητὸν ἀναγαγὼν ἀπὸ τῆς εἰρωνείας εἰς ἀξίωμα καὶ ὄγκον, καὶ αὐτὸ τοῦτο κεράσας Σωκράτει Πυθαγόραν, τοῦ μὲν δημοτικώτερος, τοῦ δὲ σεμνότερος ὤφθη. Ἄλλ' οὐ γὰρ τι ταῦτα διαιτήσων ἦλθον, μὴ περὶ τούτων οὔσης νῦν μοι τῆς ζητήσεως. Ἄ δὲ προὔδεδόκτο, καὶ εἶμι ἐκεῖσε, ἢ δὴ φροῦδος ἀναδραμεῖν δοκῶ μοι, μὴ καὶ που ἀποκρουσθῶμεν τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης. Πολέμωνος δὲ ἐγένοντο γνώριμοι Ἄρκεσιλαος καὶ Ζήνων· πάλιν γὰρ αὐτῶν μνησθήσομαι ἐπὶ τέλει. Ζήνωνα μὲν οὖν μέμνημαι εἰπὼν Ξενοκράτει, εἶτα δὲ Πολέμωνι φοιτήσαι, αὐθις δὲ παρὰ Κράτητι κύνισαι. Νῦν δὲ αὐτῷ λελογίσθω, ὅτι καὶ Στίλπονός τε μετέσχε καὶ τῶν λόγων τῶν Ἡρακλειτείων. Ἐπει γὰρ συμφορῶντες παρὰ Πολέμωνι ἐπιλοτιμήθησαν ἀλλήλοις, συμπαρέλαβον εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους μάχην, ὃ μὲν Ἡράκλειτον καὶ Στίλπωνα, ἅμα καὶ Κράτητα, ὧν ὑπὸ μὲν Στίλπωνα ἐγένετο μαχητῆς, ὑπὸ δὲ Ἡρακλείτου αὐστηρὸς, Κυνικὸς δὲ ὑπὸ Κράτητος· ὃ δ' Ἄρκεσιλαος Θεόφραστον ἴσχει καὶ Κράντορα τὸν

aliis adhuc alii Stoicæ philosophiæ studiosiores sint. Quo in genere molestiores fuere, qui subtiles dicendi artifices videbantur. Hi enim ut curiositate cæteros ac dumetis suis superabant, ita ad reprehendendum paratiores erant. Quod ipsum tamen multo ante hos accidit iis qui e Socratis disputationibus diversas eruerunt rationes, separati præceptis tum Aristippus, tum Antisthenes, tum alibi et Megarici et Eretrici, aut si qui alii cum his sentiunt. Cujus dissidii causa hæc fuit, quod quum Socrates tres deos statueret, atque in eorum honorem singulorum naturæ convenienter philosopharetur, auditores re non perspecta partim temere eum partim fortunæ, quæ alio tempore alia est, prout vicisset, flatu usum omnia proloqui existimabant. At Plato ut Pythagoræ assector erat, sic Socratem sciebat non aliunde quam ex Pythagoreo illo fonte hausta hæc ac talia dicere solitum et scientem prudentemque ea locutum esse. Quocirca rem totam ita ipse quoque convolvit, ut nec usitate nec perspicue loqueretur. At singulis arbitrato suo non tam explicatis quam obscuratis, ut quædam intelligerentur, alia ignota manerent, caute quidem scripsit, sed tamen ipse hujus quæ post eum secuta est dissensionis et dogmatum distractionis causam præbuit, non invidia quidem, aut malevolentia. Enimvero nihil de antiquioribus illis, quod minus fastum omen habiturum sit, dicere statui. Verum nos hoc semel cognito animum eo potius intendere oportebit, et quemadmodum nobis ab

initio propositum erat, eum ab Aristotele et Zenone jungere, sic eum nunc ab ipsa quoque Academia, si deus juvet, segregantes per se Pythagoreum esse patiemur. Quippe furiosius nunc, quam Penthem quendam decebat, distractus ex membris laborat, sed minime ita totus mutatur, ut novum sibi ingenium induat. Sed potius, quasi medius inter Pythagoram et Socratem, dum illius gravitatem ad humanitatem flectit, hujus festivitatem et jocos a dissimulatione ad dignitatem aliquam severitatemque traducit, adeoque cum Socrate jungit miscetque Pythagoram, comitate alterum, alterum gravitate vincit. Enimvero hæc judicare non est in animo, quum alia nobis quæstio hoc tempore proposita sit. Quamobrem ad inceptum redeo, ac ne longius aberrare a proposito videar, illuc nunc revertor. Polemonis discipuli Arcesilas et Zeno fuerunt: rursus enim eos ad extremum commemorabo. Nempe dicere me jam meminî, Zenonem Xenocratis primum, deinde Polemonis auditorem fuisse, tum apud Cratetem Cynicam sectam professum esse. Nunc autem præterea ei imputanda est percepta Stilponis et Heraclitea philosophia. Quum enim ambo Polemoni operam darent, quod mutua quadam æmulatione ducebantur, pugna socios sibi accessiverunt Heraclitum, Stilponem et Cratetem Zeno, qui Stilponis consuetudine pugnavit; Heracliti, austerus; Cratetis, Cynicus evasit: Arcesilas vero Theophrastum, Crantorem Platonicum, Diodorum ac deinde Pyrrhonem habuit: et a Crantore

Πλατωνικόν, καὶ Διοδώρον, εἶτα Πύρρων· ὧν ὑπὸ μὲν Κράντορος πιθανουργικός, ὑπὸ Διοδώρου δὲ σοφιστής, ὑπὸ δὲ Πύρρωνος ἐγένετο παντοδαπός, καὶ ἴτης, καὶ οὐδέν. °Ο καὶ ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ ἀδόμητον τι ἔπος παράγωγον καὶ ὑβριστικόν·

Πρόσθε Πλάτων, ὅπιθεν Πύρρων, μέσσοι Διό-
[διωρος.

Τίμων δὲ καὶ ὑπὸ Μενεδήμου τὸ ἐριστικόν φησι λα-
βόντα ἐξαρυθῆναι, εἴπερ γὰρ δὴ φησι περὶ αὐτοῦ·

Τοιγὰρ ἔχων ° Μενεδήμου ὑπὸ στέροισι μὲ-
[λυθδον
θεύσεται ἐς ° Πύρρωνα τὸ πᾶν κρέας, ἢ Διό-
]δωρον.

Ταῖς οὖν Διοδώρου διαλεκτικῷ ὄντος λεπτολογίαις τοὺς λογισμοὺς τοὺς Πύρρωνος καὶ τὸ σκεπτικὸν καταπλέξας, διεκόσμησε λόγου δεινότητι τῇ Πλάτωνος φληναφὸν τινα κατεστωμυλμένον· καὶ ἔλαγε, καὶ ἀντέλαγε, καὶ μετεκυλιδαίτο κάκειθεν, κἄντηϋθεν, ἐκατέρωθεν, ὅπθθεν τύχοι, παλινάγρετος, καὶ δύσκριτος, καὶ παλίμβολός τε ἄμα, καὶ παρακεκινδυνευμένος, οὐδέν τε εἰδώς, ὡς αὐτὸς ἔφη, γενναῖος ὧν· εἶτά πως ἐξέβαιναν ὅμοιοι τοῖς εἰδόσιν, ὑπὸ σκιαγραφίας τῶν λόγων παντοδαπὸς πεφαντασμένος.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 5 περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα πρώτης διαδοχῆς ἐκ τῶν Νομηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ. Scripsi : ° πολλὰ καὶ τὰ μὲν παραλύοντες.] e Vigeri conjectura; libri πολλὰ καὶ τὰ μὲν παραλύοντες. — ° ἐλέγχονται δὲ ἀγαπητῶς ὑπὸ δυσνοήτου ἐλέγχου;] codd. ἐλέγχουσι δὲ ἀγαπώντως ὑπὸ δυσμενοῦς ἐλέγχου. — ° σκαριψισμοῖς.] e Vigeri conjectura; libri σκαριψιθημοῖς. — ° αἰεὶ.] codd. αἰεὶ. — ° ταῦτα καὶ τοιαῦτα.] codd. διὰ τὰ αὐτὰ

τοιαῦτα. Cf. Xenoph. Cyr. lib. VIII, cap. 2, 26. — ° οὔτε εἰς τὸ φανερόν.] membranæ οὔτε δὲ εἰς τὸ φανερόν. — ° τοιγὰρ ἔχων.] codd. τῇ μὲν ἔχων. Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I, p. 90. — ° θεύσεται ἐς.] codd. θεύσεται, ἢ Vid. Phil. Gr. Fragm. Vol. I, p. 90. —)

2. Τοῦ τε Ὀμηρικοῦ Τυδαίδου ° ὀποτέροις μετεῖη ἀγνοουμένου, οὔτε εἰ Τρωσῖν ἠμιλείοι, οὔτε εἰ καὶ Ἀχαιοῖς, οὐδὲν ἤττον Ἀρκεσίλαος ἠγνοεῖτο. Τὸ γὰρ ἓνα τε λόγον καὶ ταῦτόν ποτ' εἰπεῖν, οὐκ ἐνήν ἐν αὐτῷ, οὐδέ γὰρ ἤξιον ἀνδρὸς εἶναι πῶ τὸ τοιοῦτο δεξιῶ οὐδαμῶς. Ὡνομάζετο οὖν δεινὸς σοφιστής, τῶν ἀγυμνάστων σφαγεύς. Ὡσπερ γὰρ αἱ Ἐμπουσαι, ἐν τοῖς φαντάσμασι τοῖς τῶν λόγων, ὑπὸ παρασκευῆς τε καὶ μελέτης ἐφήρμυτταν, ἐγοστήτευεν, οὐδὲν εἶχαν εἰδέναι οὔτε αὐτός, οὔτε τοὺς ἄλλους ἔβην· εἰδειμάτου δὲ καὶ κατεθούρει, καὶ σοφισμάτων γὰρ καὶ λόγων κλοπῆς φερόμενος τὰ πρῶτα, κατέχειρε τῷ ὄνειδι, καὶ ἤδρύνετο ° θαυμαστῶς, ὅτι μήτε τί αἰσχρὸν ἢ καλόν, μήτε ἀγαθόν, μήτε αὖ κακόν ἐστὶ τί, ἤδει· ἀλλ' ὀπό-
τερον εἰς τὰς ψυχὰς πέσοι, τοῦτο εἰπὼν, αὐτοῖς μεταβαλὼν, ἀνέτραπεν ἂν πλεοναχῶς, ἢ δι' ὧν κατεσκευάσει. Ἦν οὖν ὑδραν τέμνων ἑαυτὸν, καὶ τεμνόμενος ὑπ' ἑαυτοῦ ἀμφοτέρω ἀλληλίζων ° δυσκρίτως, καὶ τοῦ δέοντος ἀσκέπτως. Πλὴν τοῖς ἀκούουσιν ἤρκεσεν, ὁμοῦ τῇ ἀκροάσει εὐπρόσωπον ὄντα θεωμέ-
νοις ἦν οὖν ἀκούμενος καὶ βλεπόμενος ἥδιστος, ἐπεὶ τοι προσειθίσθησαν ἀποδέχεσθαι αὐτοῦ τοὺς λόγους ἰόντας ἀπὸ καλοῦ προσώπου τε καὶ στόματος, οὐκ ἄνευ τῆς ἐν τοῖς ὄμμασι φιλοφροσύνης. Δεῖ δὲ ταῦτα ἀκοῦσαι μὴ ἀπλῶς, ἀλλ' ἔσχεν· ὧδε ἐξ ἀρχῆς. Συμβαλὼν γὰρ ἐν παισὶ Θεοφράστῳ, ἀνδρὶ πρᾶν καὶ οὐκ ἀφροεῖ τὰ ἐρωτικά, διὰ τὸ καλὸς εἶναι ἔτι ὧν ὠραῖος, τυχὼν ἑραστοῦ Κράντορος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, προσεχώρησε μὲν τούτῳ, οἷα δὲ τὴν φῶσιν οὐκ ἀφῆς, τρε-

quidem ad persuadendum callidus, a Diodoro autem sophista, denique a Pyrrhone simul ad omnia aptus ac temerarius, simul etiam nullus esse didicit. Quem porro in eum cani solitum aiunt versiculum, is contumeliosæ causa ab alio ductus est :

Fronte Plato, pedibus Pyrrho, medio Diodorus.

Timon vero eum a Menedemo etiam concertationis studio imbutum fuisse scripsit. Sic enim ille de Arcesila :

Itaque Menedemi sub pectore plumbum habens curret ad Pyrrhonem carnosum, vel ad Diodorum.

Itaque Diodori dialectici argutis dubias Pyrrhonis cogitationes hæsitacionemque implicans, nugatoriam loquacitatem Platonice dicendi vi exornabat : atque eandem quidem rem modo affirmabat, modo negabat, et hinc, illinc, utrimque, vel undelibet se versabat, inconstans, iudicatu difficilis, veterator, temerarius, atque ut ipsemet (adeo ingenuus erat), confitebatur, omnino nihil

sciens : postea vero nescio quo pacto scientibus similis evadebat, ita ut umbratili quadam orationis specie ad omnia aptus videretur.

2. Æque ignotus erat Arcesilas, atque ignorabatur, inter utros Homericus ille Tydides versaretur, Trojanos an Achivos. Is enim nec unum idemque unquam ut diceret, impetrare ab animo poterat, nec tale quid omnino viri sollertis esse existimabat. Ergo vaserrimus sophista dicebatur, quique homines inexercitatos jugularet. Nam quemadmodum Empusæ illæ solent, sic in disputationum suarum præstigiis, de industria dataque opera se colloquantibus accommodabat, eosque decipiebat, neque quidquam vel ipse sciebat vel alios scire patiebatur : terrebat et obturbabat omnes, argutiarumque et veteratoris dictionis palmam ita ferebat, ut hac laude delectaretur et mirum in modum superbi-ret, quod quid turpe quidve honestum, quid bonum quidve malum esset, ignoraret : sed utrumcunque in mentem venisset, effuti-

χούση χρησάμενος αὐτῇ, βραδία, θερμουργῶ ὑπὸ φιλο-
νεικίας, μετασχὼν μὲν Διοδώρου εἰς τὰ πεπανουργη-
μένα πιδανὰ ταῦτα τὰ κομψά, ὠμιληκῶς δὲ Πύρ-
ρωνι· (ὁ δὲ Πύρρων ἐκ Δημοκρίτου ἄρμητο ὁπόθεν
δήποθεν ἄ·) οὗτος μὲν δὴ ἔνθεν καταρτυθεὶς, πλὴν
τῆς προσήσεως, ἐνέμεινε Πύρρωνι, ὡς τῇ πάντων
ἀναιρέσει. Μνασείας γοῦν, καὶ Φιλόμελος, καὶ Τί-
μων οἱ σκεπτικοί, σκεπτικὸν αὐτὸν προσονομάζουσιν,
ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ἦσαν, ἀναιροῦντα καὶ αὐτὸν τὸ ἀλη-
θές, καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ πιδανόν. Λεχθεὶς οὖν
κατ' ἀξίαν ὁ ὑπὸ τῶν Πυρρῶναιων Πυρρῶναιος, αἰδοῖ
τοῦ ἑραστοῦ ὑπέμεινε λέγεσθαι Ἀκαδημαϊκὸς ἔτι.
Ἦν μὲν τοίνυν Πυρρῶναιος, πλὴν τοῦ ὀνόματος·
Ἀκαδημαϊκὸς δ' οὐκ ἦν, πλὴν τοῦ λέγεσθαι. Οὐ
γὰρ πείθομαι, τοῦ Κνιδίου Διοκλέους φάσκοντος ἐν
ταῖς ἐπιγραφομέναις διατριβαῖς, Ἀρκεσίλαον φόβῳ
τῶν Θεωδωρείων τε καὶ Βίωνος τοῦ σοφιστοῦ, ἐπει-
σιόντων τοῖς φιλοσοφοῦσι, καὶ οὐδὲν ὀκνοῦντων ἀπὸ
παντὸς ἐλέγχειν, αὐτὸν ἐξευλαθεῖντα, ἵνα μὴ πράγ-
ματα ἔχη, μηδὲν γὰρ δόγμα ὑπειπεῖν φαινόμενον.
Ὅσπερ γὰρ τὸ μέλαν τὰς σηπίας, προβάλλεσθαι πρὸ
ἑαυτοῦ τὴν ἐποχὴν. Τοῦτ' οὖν ἐγὼ οὐ πείθομαι. Οἱ
δ' οὖν ἔνθεν ἀφορηθέντες, δ' τε Ἀρκεσίλαος καὶ Ζή-
νων, ὑπὸ τῶν τοιούτων ἀρωγῶν, ἀμφοτέροις συμπο-
λεμοῦντων λόγων, τῆς μὲν ἀρχῆς ὅθεν ἐκ Πολέμωνος

ὠρμήθησαν, ἐπιλανθάνονται, διαστάντες δέ γε, καὶ
σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,

σὺν ῥ' ἔβαλον ἑ βινούς, σὺν δ' ἔγχεα καὶ μένε'
[ἀνδρῶν
χαλκεοδωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόσσαι
ἔπληντ' ἀλλήλησι, πολὺς δ' ὄρυμαγδὸς ὀρώρει.
Ἄσπις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ'
[ἀνῆρ
καρπαλλίμως ἐβίαζεν ε.
Ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγῇ τε καὶ εὐχολῇ πᾶσαν ἀν-
[δρῶν,
ἰλλύντων τε καὶ δαλυμένων ἂ.

Τῶν Στωϊκῶν οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ γὰρ οὐκ ἐβάλλοντο
ὑπ' αὐτῶν, ἀγνοοῦμενοι ἢ ἦσαν ἀλῶναι δυνατώτεροι.
Ἠλίσκοντο ἰδέ, τῆς βάσεως αὐτοῖς σιτισθείσης, εἰ
μῆτε ἀρχὴν ἔχοιεν, μῆτε μάχεσθαι ἀφορμὴν. Τὴν
μὲν δὴ ἀρχὴν ἦν ἂ, τὸ μὴ Πλατωνικὰ λέγοντας αὐτοὺς
ἐλέγχει· τὸ δὲ μὴδ' ἔχειν τινὰ ἀφορμὴν, ἦν, εἴ που ἰ
μόνον ἐν τι μετέστρεψαν ἀπὸ τοῦ ὄρου τοῦ περὶ τῆς
καταληπτικῆς φαντασίας ἀφελόντες. Ὅπερ νῦν μὲν
οὐκ ἔστι μνησθεῖν μοι ἐν καιρῷ, μνησθήσομαι δ' ἀπὸ
τοῦ αὐθις, ἐπὶ ἀνὰ τοῦτο μάλιστα γενέσθαι μέλλω.
Διαστάντες δ' οὖν εἰς τὸ φανερόν, ἔβαλλον ἀλλήλους

ret, rursusque, mutata sententia, id ipsum pluribus
quam antea argumentis firmaverat, infirmaret. Se ipsum
igitur ille quasi hydram secabat, et secabatur a se ipso,
dum sic in utramque partem disputat, ut neque quid
sibi vellet facile dispiceret, neque ipse ullam decori rationem
haberet. Tenebat ille tamen auditores, quum in
loquente multam hilaritatem esse viderent. Quocirca
et auditus et aspectus perplacebat, quoniam assueverant
excipere ejus orationem praestanti ex vultu et ore non
sine quadam nativa oculorum comitate fluentem. Oportet
autem haec non simpliciter quasi subito ascita intelligere,
sed jam ab initio aetatis tale ingenium sibi induerat. Cum
Theophrasto enim in pueritia versatus, homine mansueto,
neque a rebus amatoris alieno, propter pulchritudinem
autem quum in aetate flore adhuc esset, Crantorem Academicum
amatorem nactus, huic quidem accessit, sed quoniam
ingenio valebat, ejus celeritate, agilitate et ob contentionem
fervore usus, a Diodoro quidem veteratorum illud idemque
probabile et venustum orationis genus didicit, maxime tamen
Pyrrhoni, a Democriti philosophia undelibet profecto, operam
dedit, atque hac scientia instructus, Pyrrhoni, si appellationem
excipias, tanquam omnium rerum eversioni acquievit. Mnaseas
quidem, Philomelus et Timon Sceptici philosophi, Scepticum
illum vocant, sui persimilem, qui ipsorum exemplo veritatem,
mendacium ac verisimilitudinem omnem tollerent. Ergo
quem Pyrrhoni Pyrrhoni pro dignitate dixissent, is pro sua
in amatorem observantia Academicum se no-

minari adhuc passus est. Ita qui Pyrrhoneus, excepto
nomine, totus erat, idem Academicus praeter nomen nihil
habebat. Neque enim fide dignus mihi videtur Gai-
dus ille Diocles, qui in libris quos Diatribas inscripsit,
Arcesilam affirmat, Theodorem et Bionis sophistae
metu, qui philosophis infesti, nullam non eos reprehendendi
occasionem arripere, etiam, ne isti negotium ipsi faces-
serent, veritum esse certam de ulla re sententiam in
medio ponere. Nam ut sepias effuso atramento, ita il-
lum cohibita a rebus incertis assensione se tueri. Verum
hoc, ut dixi, minus credo. Caeterum illi, de quibus
hic quaeritur, Arcesilas et Zeno, hinc semel profecti et
suorum quisque sociorum disputationibus tanquam ar-
mis opibusque freti, Polemonis scholam oblitum sunt pu-
gnae suae tirocinium fuisse. Quare postquam in certamen
vntum est instructique ordines constituerunt,

scutaque jam scutis, hastasque et robora aene
committunt acies, clypeisque sonantibus icti
densantur clypeus: vastus fragor undique surgit.
Umbonem umbo premit, galeam galea atque virum vir
urgebat prope.
Hic vero crebri gemitus ac vota sequuntur,
dum perimunt pereantque simul.

Stoicos intellige; Academicos enim illi non petebant,
quod qua parte capi facilius vincique possent, ignora-
rent. Atqui tum demum vincerentur, si suum illis fun-
damentum excuteretur, hoc est, si neque principium
suum retinerent, neque pugnandi occasionem haberent
Ac principium quidem illud conveli poterat, si quis eis

οὐκ οἱ δύο, ἀλλ' ὁ Ἀρκεσίλαος τὸν Ζήνωνα. Ὁ γὰρ Ζήνων εἶχε δὴ τὴ μάχη σεμνὸν καὶ βαρὺ, καὶ Κηφισοδώρου τοῦ ῥήτορος οὐκ ἀμεινον· ἐς δὴ [ὁ Κηφισοδώρος], ἐπειδὴ ὑπ' Ἀριστοτέλους βαλλόμενον ἑαυτῷ τὸν διδάσκαλον Ἰσοκράτην ἑώρα, αὐτοῦ μὲν Ἀριστοτέλους ἦν ἀμαθὴς καὶ ἀπειρος, ὑπὸ δὲ τοῦ καθορᾶν ἔνδοξα τὰ Πλάτωνος ὑπάρχοντα, οἴηθεις κατὰ Πλάτωνα τὸν Ἀριστοτέλην φιλοσοφεῖν, ἐπολέμει μὲν Ἀριστοτέλει, ἔβαλλε δὲ Πλάτωνα, καὶ κατηγορεῖ ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἰδεῶν, τελευτῶν εἰς τὰ ἄλλα, ἀ οὐδ' αὐτὸς ᾔδει, ἀλλὰ τὰ νομιζόμενα ἀμφ' αὐτῶν ᾗ λέγεται ὑπονοῶν. Πλὴν οὗτος μὲν ὁ Κηφισοδώρος, ᾧ ἐπολέμει μὴ μαχόμενος, ἐμάχετο ᾧ μὴ πολεμῆν ἐβούλετο. Ὁ μέντοι Ζήνων καὶ αὐτός, ἐπειδὴ τοῦ Ἀρκεσιλάου μεθίετο, εἰ μὲν μηδὲ Πλάτωνι ἐπολέμει, ἐφιλοσόφει δὴπου ἔμοι κριτῆ πλείστου ἀξίως, ἐνεκά γε τῆς εἰρήνης ἢ ταύτης. Εἰ δ' οὐκ ἀγνοῶν μὲν ἴσως τὰ Ἀρκεσιλάου, τὰ μέντοι Πλάτωνος ἀγνοῶν, ὡς ἐξ ὧν αὐτῷ ἀνέγραψεν ἐλέγχεται, ἔτι ἢ ἐποίησεν ἐναντία καυτός, μήτε δν ᾔδει πλήττων, δν τε οὐκ ἐχρῆν, ἀτιμώτατα καὶ ἀσχηστα περιουδριώως, καὶ ταῦτα πολὺ κάκιον ἢ προσήκει κυνί. Πλὴν διδίδειξί γε μὴν μεγαλοφροσύνη ἀποσχόμενος τοῦ Ἀρκεσιλάου. Ἦτοι γὰρ ἀγνοία τῶν ἐκείνου ἢ δέει τῶν Στωϊκῶν, πολέμοιο μέγα στόμα πευκεδανοῖο ἀπετρέψατο ἄλλη εἰς Πλάτωνα. Ἀλλὰ καὶ περὶ μὲν τῶν Ζήνωνι εἰς Πλάτωνα

κακῶς τε καὶ αἰδημόνως οὐδαμῶς νεωτερισθέντων εἰρήσεται μοι αὐθίς ποτε, ἐὰν φιλοσοφίας σχολὴν ἀγάγω. Μὴ πως ὁ μέντοι ἀγάγοιμι σχολὴν ποτε τσσαύτην, τούτων γοῦν ἔνεκεν, εἰ μὴ ὑπὸ παιδιᾶς. Τὸν δ' οὖν Ζήωνα ὁ Ἀρκεσίλαος ἀντίτεχον καὶ ἀξιόνικον ὑπάρχοντα θεωρῶν, τοὺς παρ' ἐκείνου ἀποφερομένους λόγους καθήρει, καὶ ὁ οὐδὲν ὄκνει. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἀ ἐμαμάχητο ἐκείνω, οὐτ' ἴσως εἰπεῖν ἔγω, εἴτε καὶ εἶχον, οὐδὲν ἔδει νῦν αὐτῶν μνησθῆναι. Τὸ δὲ δόγμα τοῦτο αὐτοῦ πρώτου εβρομένου, καὶ αὐτὸ ἢ τὸ ὄνομα βλέπων εὐδοκιοῦν ἐν ταῖς Ἀθήναις, τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν, πάσῃ μηχανῇ ἐχρῆτο ἐπ' αὐτήν. Ὁ δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ἡσυχίαν ἀγων, οὐ δυνάμενος ἀδικεῖσθαι, Ἀρκεσιλάου μὲν ἀφίετο ὁ πολλὰ ἀν εἰπεῖν ἔχων, ἀλλ' οὐκ ᾔθελε, τάχα δὲ μάλλον ἄλλως πρὸς δὲ τὸν οὐκέτι ἐν ζῶσιν ὄντα Πλάτωνα ἐσκιαμάχει, καὶ τὴν ἀπὸ ἀμάξης πομπείαν πᾶσαν κατεθροῦβει, λέγων ὡς οὐτ' ἀν τοῦ Πλάτωνος ἀμυνομένου, ὑπερδικεῖν τε αὐτοῦ ἄλλω οὐδενὶ μέλον· εἴτε μελήσειεν Ἀρκεσιλάω, αὐτὸς γε κερδανεῖν φέτο ἀποτρεψάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀρκεσίλαον. Τοῦτο δὲ ᾔδει καὶ Ἀγαθοκλέα τὸν Συρακοῦσιον ποιήσαντα τὸ σόφισμα ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ Στωϊκοὶ δὲ ὑπήκουον ἐκπεπληγμένοι. Ἡ μούσα γὰρ αὐτοῖς οὐδὲ τότε ἦν φιλόλογος, οὐδ' ἐργάτις χαρίτων, ὑφ' ὧν ὁ Ἀρκεσίλαος, τὰ μὲν περικρούων, τὰ δὲ ὑποτέμνων, ἄλλα δ'

contra Platonis dogmata disserere ostenderet : pugnandi vero ansa tum iis reliqua nulla foret, si vel unum aliquid praecepto illi suo detraxerent, quod de imaginatione comprehensionis capace dant. Sed hanc rem tempestive declarare mihi nunc non licet ; de ea autem rursus erit dicendi locus, quum ad hanc potissimum rem venero. Palam igitur ambo dissident illi quidem, sed tamen Arcesilas unus Zenonem petit. Habebat enim Zenonis pugna magnificum quiddam et grave, nec Cephisodori rhetoris contentione praestabilius. Hic enim quum Isoeratem, praecoptorem suum, ab Aristotele vexari animadverteret, in Aristotelea disciplina quod plane hospes ac peregrinus esset, magnamque Platonice famam esse videret, Aristotelem cum Platone sentire ratus, bellum quidem gerebat cum Aristotele, sed ipsum tamen Platonem percutiebat, reprehensionemque suam ab ideis repetitam ad alia denique perducebat, quæ ne ipse quidem norat, sed quæ de illis statuerentur, ex verbis ac vocibus coniciebat. Cæterum omisa cum eo pugna, quem bello persecutus erat, pugnabat cum eo cui arma inferre nolebat. Verum Zeno et ipse, si relicto Arcesila ne Platonem quidem bellum intulisset, egregie profecto me iudice, certe pacis hujus causa, philosophatus esset. At si forte non ignorans quæ docebat Arcesilas, contra acceptæ a Platone philosophandi rationis imperitus, ut ex iis quæ Platoni ascribitur conficitur, hoc belli genus suscepit, secus omnino quam par erat, et ipse fecit, nec

vulnerato homine quem norat, et eo quem minime decebat, indignissime ac turpissime, ideoque longe fœdius quam cani convenit, contumeliis vexato. Cæterum magnitudinis quadam animi abstinere se ab Arcesila ostendit. Nam seu quod hominis sensum ignoraret, seu quod Stoicos vereretur, *tructis ora ingentia belli* alio, hoc est, in Platonem vertit. Sed enim de iis quæ perperam et inverecunde in Platonis ratione Zeno novavit, tum a me rursus aliquando disputabitur, quum a philosophia vacavero. Verum utinam nunquam tantum ab ea vacem, ut hoc argumenti genus aliter ac joco tractandum suscipiam. Nunc ut redeam ad Arcesilam, is Zenonem et artis contrariæ magistrum et sua dignum victoria quum videret, hominis disputationes convellebat, idque sine mora faciebat. Ac cætera quidem omnia, de quibus cum eo contendeat, nec fortasse proferre possim, nec ut possim, nunc certe ea commemorare oporteat. At decretum illud, cujus Zeno ipse princeps et auctor erat, quodque celebri nomine tum Athenis appellari et jactari videbat, illam, inquam, imaginationem comprehensionis rapacem machinis sibi omnibus petendam et concutiendam putavit. Alter interea adversus infirmiore, quasi ab eo lædi non posset, nihil conabatur : idem tamen misso Arcesila, in quem multa dicere poterat, (sive hominem urgere nollet, sive quid aliud sequeretur,) cum Platone ipso, qui vivere jam desiderat, tanquam cum umbra pugnabat. Quin etiam nihil non

ὑποσκελίζων, κατεγλωττίζετο αὐτούς, καὶ πιθανὸς ἦν. Τοιγαροῦν πρὸς οὓς μὲν ἀντέλεγεν, ἠττωμένον, ἐν οἷς δὲ λέγων ἦν, καταπεπληγμένον, δεδειγμένον πως τοῖς τότε ἀνθρώποις ὑπῆρχε, μηδὲν εἶναι μῆτ' οὖν ἔπος μῆτε πάθος, μῆτε ἔργον ἐν βραχύ, μηδὲ ἀχρηστον τούναντιον ὀφθῆναι ποτ' ἄν, εἴ τι μὴ Ἀρκεσιλάω δοκεῖ τῷ Πιταναίῳ. Τῷ δ' ἄρα οὐδὲν ἰδόκει, οὐδ' ἀπεφαίνετο οὐδὲν μᾶλλον, ἢ ῥηματισκία ταῦτ' εἶναι καὶ φόβους.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 6 περὶ Ἀρκεσιλάου τοῦ τὴν δευτέραν Ἀκαδημίαν ὑποστησαμένου ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi^a: Τυδείδου] al. Διομήδους. Cæterum spectat Iliad. lib. V versum 85 seq. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνοῖς ποτέροισι μετεῖη, ἢ μετὰ Τρώεσσιν ἑμιλείοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς. —^b ἡβρόνετο] codd. ἡμβρόνετο. —^c ἀλληλίζων] e Vigeri conjectura; libri ἀλλήλων. —^d ὀπόθεν δῆποθεν] membranæ ὀπόθεν γέ ποθεν. —^e Λεχθεῖς οὖν κατ' ἀξίαν ὑπὸ τῶν Πυθρῶνείων] libri Λεχθεῖς οὖν ἀνάττια τῶν Πυθρῶνείων. —^f σὺν β' ἔβαλον] codd. σὺν δ' ἔβαλον. Sunt Iliadis libri IV versus 447-451 σὺν β' ἔβαλον δινούς, σὺν δ' ἔγχεα, καὶ μένε' ἀνδρῶν χαλκοθεωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι Ἐπληγν' ἀλλήλησι, πολὺς δ' ὄρυμαγδὸς ὄρωρει. Ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγῇ τε καὶ εὐχολῇ πέλεν ἀνδρῶν, Ὀλλύντων τε καὶ ὄλλυμένων. Quare etiam in verbis Ἐπληγν' ἀλλήλησι Homericam lectionem restitui, quum Eusebii codices Ἐπληγν' ἀλλήλοισι exhibeant. Sequitur versus ἀσπίς ἀρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυς, ἀνέρα δ' ἀνὴρ, qui est Iliad. lib. XIII, 131. —^g καρπαλίμως ἐβίαζεν] codd. ἐδνοπάλιζεν, vocabulum corruptum, in quo καρπαλίμως ἐβίαζεν latere suspicor. Cf. Odys. lib. XII, 297. —^h ὀλλύντων τε καὶ ὄλλυμένων] ex Homero; codices ὀλλύντων καὶ ὄλλυμένων —ⁱ ἠλίσκοντο [i. e. ἠλίσκοντο δ' ἄν. Vid. Hermann. de part. ἄν lib. I, cap. 12 in Opusc. vol. IV p. 58 sqq. Cæterum

similis est Xenophontis locus Cyrop. lib. II cap. 1, 9 ἐγὼ μὲν ἄν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰ σὺ εἶην, ὡς τάχιστα ὄπλα ἐποιοῦμην πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιούσι. Cf. Plato Alcib. I p. 111. E. Adde Matthiæ Gramm. Gr. § 524. 3. —^k τὴν μὲν δὴ ἀρχὴν ἦν] scilicet ἐλέγξει, quod bis positum cogitari convenit; codd. ἢ μὲν δὴ ἀρχὴ ἦν. —^l ἀφορμῆν, ἦν, εἴ που μόνον] magna ex parte cum Vigero; libri ἀφορμῆν, ἦν εἶπον μόνον. De re ipsa vide Ciceronem Acad. prior. lib. II cap. 18. —^m εἰρήνης] cum codd.: vulgo εἰρημένης. —ⁿ ἐτι ἐποίησεν] codd. ἐτι ἐποίησεν. —^o μήπως μέντοι ἀγάγοιμι] codd. μή ποτε μέντοι ἀγάγοιμι Cf. Plato Apol. Socr. p. 19. c. μήπως ἐγὼ ὑπὸ Μελήτου τσοσάτας δικαίως φύγοιμι. —^p καὶ οὐδὲν ὄκνει] ut apud Lucianum Prometh. cap. 18 καὶ πρὸς θεῶν τούτῳ μοι ἀπόκρινα μὴδὲν ὀκνήσας. —^q καὶ αὐτὸ] codd. καυτὸ. —^r δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ] cum Vigero; libri δ' ἐν τῷ ἀσθενεστέρῳ ὄν. —^s Ἀρκεσιλάου μὲν ἀφίετο] codd. Ἀρκεσιλάω μὲν ἀφίετο. —^t ἤδει] codd. ἦδε. —

3. Περὶ δὲ Λακύνδου βούλομαί τι διηγήσασθαι ἡδύ. Ἦν μὲν δὴ Λακύνδης ὑπογλισχρότερος καὶ τινα τρίπον δ λεγόμενος Οἰκονομικός, οὗτος δ εὐδοκίμων παρὰ τοῖς πολλοῖς. Αὐτὸς μὲν ἀνοίγνις τὸ ταμίειον, αὐτὸς δ' ἀποκλείων. Καὶ προηρεῖτο δὲ ὧν ἔδειτο, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐποίει πάντα δι' αὐτοურγίας, ὅστι που αὐτάρκειαν ἐπαίνων, οὐδ' ἄλλως πενία χρώμενος, οὐδ' ἀπορία δούλων, ᾧ γε ὑπῆρχον δούλοι δπόσοι γούν. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔξεστιν εἰκάσειν. Ἐγὼ δὲ δ ὑπεσχόμεν τὸ ἡδύ, διηγήσομαι. Ταμίειών γάρ αὐτὸς ἑαυτῷ, τὴν μὲν κλεῖδα περιφέρειν ἐφ' ἑαυτοῦ οὐκ ᾔφετο δεῖν ἀποκλείσας δὲ, κατετίθει μὲν ταύτην εἰς τι κοῖλον γραμματαῖον. Σημνόμενος δὲ δακτυλίῳ, τὸν μὲν δακτύλιον κατεκύλιε διὰ τοῦ κλειθροῦ, ἔσω εἰς τὸν ὄξιον μεθειῖς, ὥσθ' ὕστερον ἐπειδὴ πάλιν ἐλθὼν ἀνοίξει τῇ κλειδί, δυνησόμενος, ἀνελὼν τὸν δακτύλιον,

conviciorum in eum, quasi e plastro, promiscue et captivum fundebat, nimirum quod nec reponere Plato jam posset, nec alium quemquam ei patrocinaturum putaret; aut si forte res illa curæ esset Arcesilæ, sic a suis eum cervicibus esse depulsum expedire sibi arbitraretur. Quo quidem artificii genere Agathoclem Syracusanum adversus Carthaginienses usum esse sciebat. Atque hæc Stoici cum stupore audiebant. Erat enim adhuc infans eorum Musa, nec illarum facetiarum artifex, quibus Arcesilas Zenonis argumenta partim excutiens, partim præcidents, partim supplantans, sic eos linguæ vi obruebat, ut aliis etiam probabilis videretur. Ita, quum et si quibus contradicebat, victi, et si quorum in corona loquebatur, attoniti essent: fere pro comperto ejus ætatis hominibus erat, nihil nec verbum esse statuendum nec calamitatem, neque opus vel minimum, neque contra quidquam

inutile visum iri, nisi quod Arcesilæ Pitaneæ tale videretur. Ei utique nihil plane videbatur, nec aliud quidquam omnino magis hæc omnia, quam vocolas tantum aliquas ac terrores esse docebat.

3. Jam vero de Lacyde jucundum quiddam narrare in animo est. Erat igitur is paulo tenacior et quodammodo ejusmodi qui vulgo notissimus ille dispensator jure appellaretur. Nam ipse quidem tum aperiebat penus, tum claudebat. Ac promebat quibus egeret, cæteraque id genus omnia per se et suo arbitratu factitabat, non quidem frugalitatis studio, non paupertate præterea coactus, non inopia servorum laborans, qui aliquot saltem aleret. Sed causam ex suo quisque ingenio concipiat. Ego jucundum illud commemorabo, quod promisi. Quum igitur suam ipse cellam penariam curaret, nec secum ejus clavem portandam censeret, eam simulatque cellam

αὐθις μὲν ἀποκλείειν, εἶτα δὲ σημαίνεισθαι, εἶτα δ' ἀναβάλλειν ὀπίσω πάλιν ἔσω τὸν δακτύλιον διὰ τοῦ κλειθροῦ. Τοῦτο οὖν τὸ σοφὸν οἱ δοῦλοι κατανόησαντες, ἐπειδὴ προοίη Λακῦδης εἰς περίπατον, ἢ ὅποι ἄλλοις, καὶ αὐτοὶ ἀνοίξαντες ἄν. κἀπειτα ὡς σφισιν ἦν θυμός, τὰ μὲν φαγόντες, τὰ δ' ἐμπιόντες, ἄλλα δὲ ἀράμενοι, ἐκ περιόδου ταῦτ' ἔποιον, ἀπκλειον μὲν, ἐσημαίνοντο δέ, καὶ τὸν δακτύλιον, πολλὰ γὰρ αὐτοῦ καταγελάσαντες, εἰς τὸν οἶκον διὰ τοῦ κλειθροῦ ἤφρισαν. Ὁ Λακῦδης οὖν πλήρη μὲν καταλιπὼν, κενὰ δὲ εὐρισκόμενος τὰ σκεύη, ἀπορῶν γῶ γιγνομένῳ, ἐπειδὴ ἤκουε φιλοσοφείσθαι παρὰ τῷ Ἀρκεσιλάῳ τὴν ἀκαταληψίαν, φέτο τοῦτο ἐκεῖνο αὐτῷ συμβαίνειν περὶ τὸ ταμειον. Ἀρξάμενός τε ἔνθεν, ἐφιλοσόφει παρὰ τῷ Ἀρκεσιλάῳ, μηδὲν μῆτε ὄραν, μῆτε ἀκούειν ἐναργείας, ἢ ὕγιες. Καὶ ποτε ἐπισπασάμενος τῶν προσομιλούντων αὐτῷ τινα εἰς τὴν οἰκίαν^h, ἰσχυρίζετο πρὸς αὐτὸν ὑπερφυῶς, ὡς ἐδόκει, τὴν ἐποχὴν, καὶ ἔφη· τοῦτο μὲν ἀναμφιλεκτον ἐγὼ σοῦ ἔχω φράσαι, αὐτὸς ἀπ' ἐμαυτοῦ μαθῶν, οὐκ ἄλλου πειραθείς. Κἀπειτα ἀρξάμενος περιηγίτο τὴν ἄλην τοῦ ταμείου συμβῆσαν αὐτῷ πάθην. Τί οὖν ἄν, εἶπεν, εἶτι Ζήνων λέγει πρὸς οὕτως ὁμολογουμένην διὰ πάντων φανεράν μοι ἐν τοῖς τοιοῖσδε ἀκαταληψίαν; ὅς γὰρ ἀπέκλεισα μὲν ταῖς ἐμαυτοῦ χερσίν, αὐτὸς δὲ ἐσημηνάμην, αὐτὸς δὲ ἀφῆκα μὲν ἔσω τὸν δακτύλιον· αὐθις δ' ἔλθων ἀνοίξας, τὸν μὲν δακτύλιον ὀρῶ

ἔνδον, οὐ μέντοι καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐ δικαίως ἀπκστούντως τοῖς πράγμασιν ἔξω; Οὐ γὰρ τολμήσω εἰπεῖν ἔγωγος, ἔλθόντα τινα κλέψαι ταῦτα, ὑπάρχοντος ἔνδον τοῦ δακτυλλοῦ. Καὶ ὅς ἀκούων, ἦν γὰρ ὕβριστής, ἐκδεξάμενος τὸ πᾶν ὡς ἔσχεν ἀκούσαιⁱ, μόλις καὶ πρότερον ἑαυτοῦ κρατῶν, ἀπέβρῆξε γέλωτα καὶ μάλιστα πλατύν, γελῶν τε εἶτι καὶ καγγάζων διήλεγχεν ἅμα αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν. Ὡστε ἔκτοτε Λακῦδης ἀρξάμενος, οὐκέτι μὲν τὸν δακτύλιον ἔσω ἐνέβαλλεν, οὐκέτι δὲ τοῦ ταμείου ἐχρῆτο ἀκαταληψία, ἀλλὰ καταλαμβάνε τα ἀφειμένα, καὶ μάτην ἐπεφιλοσοφῆκει. Οὐ μέντοι, ἀλλὰ οἷγε παῖδες φόρτακες ἦσαν, καὶ οὐ θάτερα ληπτοί, οἷοι δὲ οὗτοι οἱ κωμῶδικοί τε καὶ Γέται καὶ Δακοί, καὶ τῆς Δακικῆς λαλεῖν στωμυλήθρας κατεγλωττισμένοι, εἶτε τινὸς Στωϊκοῦ τὰ σοφίσματα ἀκούσαντες, εἶτε καὶ ἄλλως ἐκμαθόντες, εὐθὺς τοῦ τολμήματος ἦσαν, καὶ παρελύοντο αὐτοῦ τὴν σφραγίδα· καὶ τοτὲ μὲν ἑτέραν ἀντ' ἐκαίνης ὑπετίθεισαν· τοτὲ δὲ οὐδὲ ἄλλην διὰ τὸ ἰεσθαι ἐκεῖνῳ γὰρ ἀκατάληπτα ἔσεσθαι, καὶ οὕτω καὶ ἄλλως^o. Ὁ δὲ εἰσελθὼν ἰσκοπεῖτο· ἀσημάντων δὲ τὸ ταμειον θεωρῶν^a, ἢ σεσημασμένον μὲν, σφραγίδι δ' ἄλλῃ, ἠγανάκτει· τῶν δὲ σεσημάνθαι λεγόντων, ἀδοτοῖς γοῦν τὴν σφραγίδα ὀρᾶσθαι τὴν αὐτοῦ, ἠκριβολογίτο ἄν, καὶ ἀπεδείκνυε. Τῶν δ' ἠττωμένων τῇ ἀποδείξει καὶ φαιμένων εἰ μὴ τι ἔπεστιν ἢ σφραγίς, αὐτὸν ἴσως ἐπιλελήσθαι καὶ μὴ σημηνασθαι· καὶ μὴ^c αὐτὸς τε ἔφη σημηνάμενος μνημονεύειν, καὶ

clauserat, cava quadam in arcula deponebat. Tum aditu obsignato, anulum per seræ foramen immissum in armarium promptuarium devolvebat, ut eo rursus quum liberet clavi reserato, anulum tollere, atque ita locum denno cum obserare, tum etiam obsignare posset, anulumque simul per eandem seram rursus immittere. At servi detecto heri artificio, postquam is aut deambulatium aut alio quovis ierat, cella reserata, ubi prout colliberat, alia vel edendo vel potando hausissent, alia secum ipsi asportassent, eadem vicissim facilitantes, cellam primo clauderant, tum obsignabant, denique anulum non sine maximo in philosophum risu per seræ-foramen in œcum istum immittebant. Lacydes igitur quando cellæ vasa quæ plena reliquerat, vacua reperiebat, diu ea re confertus hæsit, tandemque percipi comprehendique nihil, ab Arcesila doceri, quum audivisset, id ipsum esse credidit, quod in suo sibi penu usu veniebat. Hinc initio captio apud Arcesilam sapientiæ studio deditus argumentabatur, nihil se vel perspicui vel sani nec videre unquam nec audire. Quumque aliquando e familiaribus suis unum sæcum domum abduxisset, hanc ei assensionis retentionem mirifice, ut sibi videbatur, affirmabat. Ibi vero, hoc tibi, inquiebat, sine ulla dubitatione confirmare possum, quod ipse usu præditus, non per aliena experimenta doctus scio. Tum ab initio totan. illam cellæ sææ perniciem exponebat. Quid igitur,

inquiebat, huic argumento responderet Zeno, quo nihil planum et perspicuum fit, percipi nihil comprehendique posse? Nam postquam manibus ipse meis cellam tum clausi, tum obsignavi, tum anulum immisi, quum reversus, œco reserato, intus anulum modo, non item cætera reperiam, nonne merito fidem omnem rebus abrogem? Nec enim profecto dicere ausim, quemquam huc intro irrumperem ea suffurari sustinuisse, quia intus anulum meum offendo. Hic auditor ille, erat enim unus ex protervis istis furibus, ubi rem totam ut poterat narrantis ex ore audivit, qui vix risum antea continuisset, in cachinnos effusus est; sed dum ridet adhuc et cachinnatur, simul se nimia sui opinione duci convicit. Itaque Lacydes ex eo tempore nec anulum transmisit in cellam, nec sui armarii promptuarii exemplo percipiendi vim amplius negavit, sed quæ adhuc negligentius asseraverat, omnino comprehendit. Quippe frustra sapientiæ studio tempus impertiverat. Veruntamen servos habebat irrisores, quique neutram in partem facile caperentur: quales utique isti comœdiarum servuli sunt, Getæ atque Daci. Ergo hi ut erant lingua ad Dacicam illam jocandi ridendique licentiam erudita ac procusa, sive Stoici cñusdam argutias audivissent, sive alia ratione hoc didicissent, recta facinus aggressi, sigillum ab eo impressum ita solvebant, ut nunc alterum quoddam ejus in locum supponeret nunc nullum,

ἀπεδείκνυε, καὶ περιτῆι τῷ λόγῳ, καὶ ἐδεινολογεῖτο πρὸς αὐτούς, οἰόμενος παίζεισθαι, καὶ προσώμυεν. Οἱ δ' ὑπολαβόντες τὰς προσβολὰς ἐκείνου, αὐτοὶ γε ὦντο ὑπ' αὐτοῦ παίζεισθαι· ἐπεὶ σοφῷ γε ὄντι δεδόχθαι τῷ Λακιδῆι εἶναι ἀδοξάστῳ, ὥστε καὶ ἀμνημονεύτῳ. Μνήμη γὰρ εἶναι δόξαν· ἐναγχος γοῦν τοῦ χρόνου ἔφασαν ἀκοῦσαι τὰυτα αὐτοῦ πρὸς τοὺς φίλους. Τοῦ δ' ἀναστρέφοντος αὐτοῖς τὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ λέγοντος οὐκ Ἀκαδημαϊκὰ, αὐτοὶ φοιτῶντες εἰς Στωϊκῶν τινος, τὰ λεκτὰ ἑαυτοῖς ἀνεμάνθανον, κἀκείθεν ἀρξάμενοι ἀντισοφίστευον, καὶ ἦσαν ἀντίτεχνοι κλέπτει Ἀκαδημαϊκοί. Ὁ δὲ Στωϊκός ἐνεκάλει οἱ παῖδες δὲ τὰ ἐγκλήματα παρέλθον αὐτῷ, ὑπὸ ἀκαταλήψιας, οὐκ ἄνευ τωθασμῶν τινων. Διατριβαὶ οὖν ἦσαν πάντων ἐκεῖ, καὶ λόγοι, καὶ ἀντιλογίαι· καὶ ἐν οὐδὲν ἐν τῷ μέσῳ καταλείπετο, οὐκ ἀγγεῖον, οὐ τῶν ἐν ἀγγεῖῳ τιθεμένων, οὐχ' ἕσα εἰς οἰκίαν κατασκευὴν ἀλλ' ἔτι συντελεῖ. Καὶ ὁ Λακιδῆς τέως μὲν ἠπόρει, μὴ τι λυσιτελοῦσαν ἑαυτῷ θεωρῶν τὴν ἑαυτοῦ δόγματος βοήθειαν, εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι, αὐτοὺς ἑαυτῷ δοκῶν, πεσῶν εἰς τὰ μῆχανον, τοὺς γείτονας ἐκεκράγει, καὶ τοὺς θεούς· καὶ ἰοῦ ἰοῦ, καὶ φεῦ φεῦ, καὶ νῆ τοὺς θεούς,

καὶ νῆ τὰς θεάς, ἄλλαι τε θεαὶ ἐν ἀπιστίαις δεινολογούμενων εἰσὶν ἀτεχνοὶ πίστεις, τὰυτα πάντα ἐλέγγο βοῆ καὶ ἀξιοπιστία. Τελευτῶν δέ, ἐπεὶ μάχην εἶχεν ἀντιλεγομένην ἐπὶ τῆς οἰκίας, αὐτὸς μὲν ἂν δῆπουθεν ἐστωικεύετο πρὸς τοὺς παῖδας τῶν παιδῶν δὲ τὰ Ἀκαδημαϊκὰ ἰσχυρίζομένων, ἵνα μηκέτι πράγματα ἔχοι, οἰκουρὸς ἦν φίλος τοῦ ταμείου προκαθήμενος. Οὐδὲν δὲ εἰς οὐδὲν ὠφελῶν, ὑπειδόμενος οἷ τὸ σοφὸν αὐτῷ ἔρχεται, ἀπεκαλύφτο. Ἄλλως, ἔφη, ταῦτα, ὦ παιδεις, ἐν ταῖς διατριβαῖς λέγεται ἡμῖν, ἄλλως δὲ ζῶμεν. Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ Λακιδίου. Τοῦτου δὲ γίνονται ἀκουσταὶ πολλοί, ὧν εἷς ἦν διαφανῆς ὁ Κυρηναῖος Ἀριστιππος. Ἐκ πάντων δ' αὐτὸς τῶν γνωρίμων τὴν σχολὴν αὐτοῦ διεδέξατο Εὐάνδρος καὶ οἱ μετὰ τοῦτον. Μεθ' οὗς Καρνεάδης ὑποδεξάμενος τὴν διατριβὴν, τρίτην συνεστήσατο Ἀκαδημίαν. Λόγων μὲν οὖν ἀγωγῇ ἐχρήσατο, ἧ καὶ ὁ Ἀρκεσίλαος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπετίθειε τὴν εἰς ἐκότερα ἐπιχειρήσειν, καὶ πάντα ἀνεσκέυαζε τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων λεγόμενα μόνω δ' ἐν τῷ περὶ τῆς ἐποχῆς λόγῳ πρὸς αὐτὸν δίστη, φάς ἀδύνατον εἶναι ἄνθρωπον ὄντα περὶ ἀπάντων ἐπέχειν· διαφορὰν δὲ εἶναι ἀδήλου καὶ ἀκαταλήπτου, καὶ πάντα μὲν εἶναι ἀκατάληπτα, οὐ πάντα δὲ ἀδηλα. Μεταίξει

quod utrumcunque factum esset, rem ab eo nunquam perceptum iri existimarent. At ille domum ingressus locum oculis perlustrabat; quem si aut resignatum, aut secus obsignatum videret, ea de re conquerebatur. Jam vero servis sigillum ab eo impressum integrum quidem cerni defendentibus, contra ille subtiliter disserebat et, quid accidisset, demonstrabat. Qua demonstratione victi servi, quum dicerent, si non exstaret sigillum, ab eo fortasse per oblivionem locum non esse obsignatum; itumo, inquebat, eum obsignare me oppido meminim, simulque rem longa oratione demonstrabat, ac sese illudi sentiens interposito etiam jurejurando hæc omnia deplorabat. Quos hominis impetus ita excipiebant, ut ipsi etiam irrideri ab eo sibi viderentur: quoniam Lacydi, sapienti viro, visum esset, nihil sibi nec opinionionis relinquere, nec memoriæ. Memoriam videlicet opinionionem quandam esse; id quod eum nuper certe amicis quibusdam dixisse testes auriti affirmabant. Has ille argumentationes quum ita refutaret, ut alia atque Academicæ solent omnia reponeret, servi Stoicum aliquem frequentantes, quid sibi dicendum foret, ab eo discabant: atque inde orsi argutias argutiis eludere atque artem opponendo vere Academicos se fures præstare. Tum ille quidem in Stoicos invehebatur, sed servi crimina in ipsos collata comprehendendi posse negando diluebant, idque non sine dictis quibusdam mordacibus. Ibi ergo disputationes omnium, argumenta, verborum concertationes, dum interea nihil relinquebatur, non vas, non quidquam eorum quæ in vasa recondebantur, non aliud quiddlibet, quod ad supellectilem pertineret. Qua-

propter Lacydes aliquamdiu astuare, qui dogmatis sui defensionem nequaquam sibi utilem esse videret; mox reputans, ni detegeret fraudem, fortunas suas omnes illorum culpa esse perituras, tandem inops consilii, vicinos inclamare, implorare deos: sæpe heu mihi, cheu, per deos deasque omnes ingeminare, ac cætera id genus argumenta, quæ hominibus graviter querentibus, ubi nulla eis apud alios fides est, sine arte natura suppeditat. Quæ quidem universa magno clamore deplorata sane probabilitatis speciem habebant. Postremo hac in contentione domestica de rebus controversis ipse quidem utique Stoicum apud servos agebat: sed quum isti Academica dogmata pervicacius tuerentur, ne quid amplius molestiæ inde traheret, domi deinceps manebat ac cellæ suæ foribus assidebat. Sed quoniam ista sessio Lacydi nihil ad ullam rem proderat, et quia secum ipse cogitabat, quo sua sibi calliditas recideret: tandem sententiam suam aperiens, nimirum famuli, inquit, aliter hæc in schola disputamus, aliter vivimus. Sed hæc hactenus etiam de Lacyde. Hujus multi fuerunt auditores, inter quos Aristippus Cyrenæus excelluit. Ex omnibus autem ejus discipulis Evander post eum scholæ præfuit ac cæteri qui eum exceperunt. Quibus cunctis succedens Carneades ita magistri partes obtinuit, ut tertiam Academicam conderet. Is igitur eodem quo Arcesilas orationis genere utebatur, siquidem et illum in utramque partem disputandi morem tenebat, et quæ ab alijs dicerentur omnia refutabat: cæterum una erat assensionis retentio, de qua ab illo dissideret. Quippe fieri non posse dicebat, ut qui homo esset, is a rebus omnibus

δὲ οὗτος καὶ τῶν Στωϊκῶν λόγων, πρὸς οὓς καὶ ἐριστικῶς ἱστάμενος, ἐπὶ πλεόν ἠδύθη, τοῦ φαινομένου τοῖς πολλοῖς πιθανοῦ, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας στοχαζόμενος. Ὅθεν καὶ πολλὴν παρέσχε τοῖς Στωϊκοῖς ἀηδίαν. Γράφει δ' οὖν καὶ ὁ Νουμῆνιος περὶ αὐτοῦ ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 7 ὁποῖος τῶν δηλουμένων ὁ βίος. Περὶ Λακύνου τοῦ τῶν Ἀρκεσίλαου διαδεξαμένου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi * : ἐκ περιόδου ταῦτά] codd. ἐκ περιόδου ταῦτα. Cæterum de eadem re ita scribit Diogenes Laertius lib. IV, 59 τοῦτον φασὶ καὶ περὶ οἰκονομίαν γλυκύτατα ἐσχηκέναι. Ἐπειδὴν γάρ τι πρόβλοι τοῦ ταμείου, σφραγισάμενος πάλιν εἰσῶ τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐβρίπτει, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ περιαιρηθεῖ καὶ τι βασταχθεῖ τῶν ἀποκειμένων. Μαθόντα δὲ τοῦτο τὰ θεραπόντια ἀπεσφράγιζε, καὶ ὅσα ἐβούλετο ἐβάσταζεν· ἔπειτα τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐνίει εἰς τὴν στοάν· καὶ τοῦτο ποιῶντα οὐδέποτε ἐφωράθη. — ^b οἰκίαν] cum Wyttenbachio ad Plutarch. lib. de recta audiendi ratione p. 39. A. (Vol. VI p. 326 ed. Oxon.); codd. οἰκίαν. — ^c καὶ οὕτω καὶ ἄλλως] e Vigeri conjectura; libri καὶ οὕτω καὶ οὐκ ἄλλως. — ^d τὸ ταμειὸν θεωρῶν] e Vigeri conjectura; libri τὸ γραμματεῖον θεωρῶν — ^e καὶ μὴν] codd. καὶ μὴν. — ^f συντελεῖ] codd. συντελεῖ. — ^g εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι αὐτοὺς ἑαυτῶν δοκῶν] ubi ἀνατρέψαι αὐτοὺς accipiendum ut apud Demosthenem de fals. leg. p. 419. ult. ἀνέτρεψε καὶ κατέδουσε. Structura autem εἰ δὲ μὴ ἐξελέγχοι, πάντα ἂν ἀνατρέψαι κτλ. similis est Demosthenæ Phil. I, 11 δοκεῖτε δέ μοι πολλὸ βέλτιον ἂν περὶ τοῦ πολέμου καὶ ὄλης τῆς παρασκευῆς βουλευσασθαι, εἰ τὸν τόπον, ὃ ἄνθρωποι Ἀθηναῖοι, τῆς χώρας, πρὸς ἣν πολεμεῖτε, ἐνθυμηθεῖτε. Cf. Bremium ad Olynth. III, 6. Membranæ habent partim εἴτα μὴ ἐξελέγξαι πάντα ἀνατρέψαι τε ἑαυτῶν δοκῶν, partim εἴτε μὴ ἐξελέγχοι πάντα ἀνατρέψασθαι ἑαυτῶν δοκῶν. Non audiendus Vigerus, qui in verbis ἰκρίβολοιτο ἂν, καὶ ἀπεδείκνυε particulam ἂν delendam censebat. Vid. Hermann. de part. ἂν lib. I cap. 7 in Opusc

vol. IV pag. 205qq. Illud vero mirandum, quod Lacydes toties a servis suis deceptus fallere iudices in amici causa ausus est. Qua de re sic Plutarchus de discern. adul. ab amico cap. 32 vol. VII p. 205 ed. Hutten. Λακύνου γούν, ὁ Ἀρκεσίλαου γνώριμος, ἀπ' εἰσαγγελίας φεύγοντι δίκην Κηφισοκράτει μετὰ τῶν ἄλλων φίλων παρεστήκει· τοῦ δὲ κατηγοροῦ τὸν δακτύλιον αἰτήσαντος, ὁ μὲν ἡσυχῇ παρακαθῆκεν· αἰσθόμενος δὲ ὁ Λακύνου ἐπέβη τῷ ποδί, καὶ ἐπέκρουσεν· (ἦν δὲ ὁ Ξεργχος ἐν ἐκείνῳ) μετὰ δὲ τὴν ἀπόφειξιν τοῦ Κηφισοκράτους δεξιουμένου τοὺς δικαστάς, εἰς τις, ὡς εἴκεν, ἑωρακὸς τὸ γινόμενον, ἐκέλευσε Λακύνου χάριν ἔχειν, καὶ τὸ πρῆγμα διηγῆσάτο, τοῦ Λακύνου πρὸς μηδένα φράσαντος. Consule Wyttenbachium Animadv. in Plutarch. Vol. VI pag. 493 ed. Oxon.)

4. Καρνεάδης δὲ ἐκδεξάμενος παρήγησιν ^a, οὗ χρεῶν φυλάξαι ὅσα ἀκίνητα καὶ ὅσα κεκινημένα ἦν, τούτου μὲν ἡμέλει· εἰς δ' Ἀρκεσίλαον, εἰτ' οὖν ἀμείνω, εἴτε καὶ φαυλότερα ἦν ἐπανενεγκῶν, διὰ μακροῦ τὴν μάχην ἀνενέαζε. Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγει, ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐπέφερον ^b, ἀντιλογίας τε καὶ στροφᾶς λεπτολόγους συνέφερε τῇ μάχῃ ποικίλλων, ἐξαρνητικός τε καὶ ^c καταφαντικός ἦν, κάμφοτέρωθεν ἀντιλογικός. Εἰ δὲ που ^d εἶδει τι καὶ θαῦμα ἔχόντων λόγων, ἐξηγεῖτο λάβρος, οἷον ποταμὸς ῥοώδης, σφοδρῶς ῥέων, πάντα καταπιμπλάς τὰ τῆδε καὶ τὰ κείθι, καὶ εἰσέπιπτε, καὶ συνέσυρε τοὺς ἀκούοντας διὰ θυροῦ. Τοιγαροῦν ἀπάγων τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ἔμενεν ἀνεξαρτήτως, ὁ μὴ προσῆν τῷ Ἀρκεσίλαῳ. Ἐκεῖνος γὰρ περιχόμενος τῇ φαρμάξει τοὺς συγκορυβαντιῶντας, ἔλαθεν ἑαυτὸν πρῶτον ἐξηπατηκῶς μὴ ἡσθῆσθαι, πεπεισθαι δ' ἀληθῆ εἶναι, ἃ λέγει διὰ τῆς ἀπαξασπάντων ἀναιρέσεως χρημάτων. Κακὸν δὲ ἦν ἂν κακῶ ἐπανακειμένον, ὁ Καρνεάδης τῷ Ἀρκεσίλαῳ μὴ χαλάσας τι σμικρόν, ὑφ' οὗ οὐκ ἀπρακτοὶ ἐμῆλλον ἔσθασθαι, κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ λεγομένας αὐτῶν θετικὰς τε καὶ ἀρνητικὰς φαντασίας, τοῦ εἶναι τὸδε τι ζῶν, ἢ μὴ ζῶν εἶναι. Τοῦτο οὖν ὑπανεῖς, ὥσπερ οἱ ἀναχάζοντες θῆρες, βιαίτερον, καὶ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἰεῖσιν εἰς τὰς αἰγμάς, καὶ οὗτος ἐνδοὺς δυνατώτερον ἐπῆλθεν.

assensum cohereret: aliud porro incertum esse, aliud comprehendi non posse; et incomprehensibiles quidem esse res omnes, non omnes tamen incertas esse. Fuit hic etiam Stoicorum rationis non ignarus, qua impugnanda magis etiam inclaruit, dum id potius quod vulgo verisimile videbatur, quam verum ipsum spectat. Quapropter Stoicis quoque plurimum molestiæ exhibebat. De hoc igitur Numenius ita scribit.

4. Carneades docendi postea munere suscepto, eum aspernatus, cujus omnia dogmata vel immota adhuc vel ab aliis jam sollicitata retinere debebat, cunctisque ad Arceilam, sive meliora, sive deteriora essent, relatis, pugnam

ipse longo demum intervallo renovabat. Ac superioribus subjungens alia hic quoque tum allegabat tum afferebat, pugnamque suam contradictionibus et subtilibus quibusdam argutiis variatam conserebat, negando simul et affirmando atque oppositis utrimque rationibus disputando. Quodsi magnifico quodam dicendi genere opus esset, tum vehementi cursu ferebatur, ut amnis celer et rapidus, omnia passim inundans et obruens, atque urgens auditorum magno cum strepitu secum rapiebat. Itaque alios in errore inducens ipse a nemine decipi poterat, quæ natura non inerat in Arcesila. Is enim cæteros, quibuscum Corybantum more insanivit, præstigiis suis complexus, non

Ἐπεὶ δὲ ὑποσταίη^c τε καὶ εὖ ἔχοι, τηνικαῦτα ἦδη καὶ ὁ προὔδεδόκτο καὶ ἐμέμνητο, ἔκων ἡμέλει^f. Τὸ γὰρ ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνεῖναι συγχωρῶν, ὡσπερ ξυνεργαζόμενος τῆς ζητήσεως τρόπῳ, παλαιστοῦ δεινοῦ λαβὴν δούς, περιεγένετο ἔνθεν. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ πιθανοῦ ῥοπὴν ἐκάτερον παρασχών, οὐδέτερον εἶπε βεβαίως καταλαμβάνεσθαι. Ἦν γοῦν ληστής καὶ γόγης σοφώτερος. Παραλαβών γὰρ ἀληθεῖ μὲν ὁμοιον ψεῦδος, καταληπτικῆ δὲ φαντασίᾳ καταληπτόν ὁμοιον, καὶ ἀγαγὼν εἰς τὰς ἴσας, οὐκ εἴασεν οὔτε τὸ ἀληθές εἶναι, οὔτε τὸ ψεῦδος, ἢ οὐ μᾶλλον τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου, ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πιθανοῦ. Ἦν οὖν ὄνειράτα ἀντι ὄνειράτων, διὰ τὸ ὁμοίας φαντασίας ἀληθεῖσιν εἶναι τὰς ψευδεῖς, ὡς ἀπὸ ὡσοῦ κηρίνου πρὸς τὸ ἀληθινὸν ὠόν. Συνέβαιεν οὖν τὰ κακά, καὶ πλείω. Καὶ μέντοι λέγων ὁ Καρνεάδης ἐψυχαγωγεῖ καὶ ἠδραποδοῖζετο. Ἦν δὲ κλέπτων μὲν ἀφανής, φαινόμενος δὲ ληστής, αἰρῶν δὲ δόλω καὶ βίᾳ τοὺς καὶ πάνυ σφόδρα παρεσκευασμένους. Πᾶσα γοῦν Καρνεάδου διάνοια ἐνίκα, καὶ οὐδεμία ἤτις-

οὔν ἄλλως· ἐπεὶ καὶ οἷς ἐπολέμει, ἦσαν εἰπεῖν ἀδυνατώτεροι. Ἀντίπατρος γοῦν ὁ κατ' αὐτὸν γενόμενος, ἔμελλε μὲν ἀγωνίων^g τι γράφειν· πρὸς δ' οὖν τοὺς ἀπὸ Καρνεάδου καθ' ἡμέραν ἀποφερομένου λόγου οὐποτε ἐδημοσίευσεν, οὐκ ἐν ταῖς διατριβαῖς, οὐκ ἐν τοῖς περιπάτοις, οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐφθέγγετο, οὐδ' ἤκουσεν τις αὐτοῦ, φασιν, οὐδὲ γρῦ· ἀντιγραφὰς δὲ ἐπαντεῖνετο, καὶ γωνίαν λαβών, βιβλία κατέλιπε γράφας τοῖς ἕστερον, οὐδὲ νῦν^h δυνάμενα, καὶ τότε ἀδυνατώτερα πρὸς οὗτοις ἀνδρα ὑπέρμεγαν φανέντα, καὶ καταδόξαντα εἶναι τοῖς τότε ἀνθρώποις τὸν Καρνεάδην. Ὅμως δέ, καίτοι καὶ τὸς ὑπὸ Στωϊκῆς φιλονεικίας εἰς τὸ φανερόν κυκῶν, πρὸς γε τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους δι' ἀποβρήτων ὠμολόγει τε καὶ ἠλήθευε^h, καὶ ἀεφαίνετο, ἃ καὶ ἄλλος τῶν ἐπιτυχόντων. Εἶτα ἐξῆς φησι, Καρνεάδου δὲ γὰρ γνώριμος Μέντωρ μὲν ὁ πρῶτος, οὐ μὴν διάδοχος. Ἄλλ' ἐτι ζῶν Καρνεάδης ἐπὶ παλλακῆ μοιχὸν εὐρών, οὐχ ὑπὸ πιθαῆς φαντασίας, οὐδ' ὡς μὴ κατειληφώς, ὡς δὲ μάλιστα πιστεύων τῇ ὄψει, καὶ καταλαβών, παρητήσατο τὴν διατριβήνⁱ. Ὁ δὲ ἀπο-

animadvertebat, in quam fraudem primum semet ipsum impulisset, dum sublatis rebus universis de placitorum suorum veritate ei persuasum est. Verum Carneadem Arcesila sic tanquam malura malo impositum iure dixeris; qui ne tantillum quidem unquam remitteret, nisi quo effecturum se videbat, ut auditores postea quo se vertent non haberent: id quod eo visorum, ut appellabat, genere consequeretur, quæ probabilis ratione certum ac singulare quiddam, animal esse, vel confirmandi vel negandi vim haberent. Ergo postquam aliquid ejusmodi dederat, quemadmodum feræ aliquantum retrocedentes, in spicula tanto postea vehementius irruunt: sic ille ubi nonnihil aliis indulerat, eo deinde potentius ingruerat. Quum vero firmiorem jam solidioremque disputationem ingressus erat, tum illud ipsum quod sibi antea visum esset quodque jam memorasset, ultro negligebat. Nam qui verum et falsum in rebus inesse concederet, quasi verbis ad propriam questionis rationem accommodatis quam ipse periti luclatoris more ansam dederat, ea postmodum vincebat. Dum enim utrumque pro verisimilitudinis utrimque nutantis ratione concedit, neutrum simul firme comprehendi posse dixit. Ergo prædator prædisputatorque Arcesila sollertior fuit. Ita enim vero aliquid falsi, quod et percipiebatur et imaginationi comprehensionis capaci simile erat adjungebat, ut quum paria ea esse ostenderet, simul nec vero locum ullum nec falso relinqueret, aut neutrum altero potius verum esse falsumve pateretur, aut si alterutrum potius, id tamen sola probabilitate commendatum tale videretur. Somniis ergo somnia succedebant, quia veris etiam visis falsa similia putabantur, tanquam si ovi cerei species cum vero ovo componeretur. Incommoda hæc igitur aliaque plura contingebant. Sed tamen Carneades interea dicendi facultate audientium

animos permulcebat ac devinciebat. Erat autem occulte fur, palam prædator, qui fraude et vi etiam paratissimum quemque caperet. Omnis enim Carneadis vincebat sententia, et præterea nulla cujlibet alius hominis opinio, quum dicendi facultate adversarios etiam omnes præstaret. Antipater certe illius æqualis scripto duntaxat aliquid mandabat, sed admodum timide. Itaque nunquam disputationibus a Carneade quotidie habitis quidquam publice opposuit, neque in schola neque in ambulationibus de iis loquens, aut eas tangens, neque quisquam ullum ab eo verbum, ut aiunt, ea de re audivit: scripta solum quædam eminus intentabat, et angulos latebrasque adhibens, libros tantum posteris relinquebat, verum ejusmodi, qui ne nunc quidem, tum vero multo minus Carneadem illum, qui tantus ejus ævi hominibus et videbatur et existimabatur, sustinere possent. Et tamen ille ipse qui Stoicos vellicaturus palam in omnibus rebus turbabat, clam inter sodales suos cuncta illa concedebat, verissime loquebatur et pronuntiabat quæ cuilibet alius homo de multis. Deinceps ait Mentorem primum Carneadis discipulum, non tamen successorem fuisse. Sed quum vivus adhuc Carneades hominem cum pellice sua concubentem reperisset, non propter probabilem aliquam visionem, aut quod eum minus comprehenderet, sed quia suis maxime credebatur oculis eumque comprehendebat, postea ejus operam et consuetudinem repudiavit. Is igitur postquam a magistro defecit, mutuis cum illo argutis artificisque pugnare, quæque ille incomprehensa defendebat, reprehendere cœpit. Præterea alio loco superioribus hæc subjungens: Carneades, inquit, quippe qui contrario modo philosopharetur, mendacibus superbiebat, quibus verum funditus delere conabatur. Quocirca mendacibus tanquam præter-

στάς ἀντεσοφίστους καὶ ἀντίτεχνος ἦν, ἐλέγχων αὐτοῦ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀκαταληψίαν. Καὶ πάλιν ἐπιφέρει λέγων ὁ δὲ Καρνεάδης, ὅσον ἀντεστραμμένα φιλοσοφῶν, τοῖς ψεύμασιν ἐκαλλωπίζετο, καὶ ἵσ' αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ ἠφάνιζε. Παραπετάσμασιν οὖν ἐχρήτε τοῖς ψεύμασι, καὶ ἠλήθευεν ἡ ἐνδον λανθάνων κατηλιχώτερον. Ἐπασχεν οὖν πάθημα ὀσπρίων, ὧν τὰ μὲν κανά ἐπιπολάζει τε τῷ ὕδατι καὶ ὑπερέχει, τὰ χρηστά δὲ αὐτῶν ἐστὶ κάτω καὶ ἐν ἀφανεί. Ταῦτα καὶ περὶ Καρνεάδου λέγεται. Διάδοχος δ' αὐτοῦ τῆς διατριβῆς καθίσταται Κλειτόμαχος· μεθ' ὃν Φίλων, οὗ περὶ ὁ Νουμήνιος μνημονεύει ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 8 περὶ Καρνεάδου τοῦ τὴν τρίτην Ἀκαδημίαν ὑποστησάμενου. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi^a : παρήγησιν] cum codd. i. e. ὑφήγησιν. Quod autem sequitur οὗ χρεῶν, ad Platonem referendum esse patet. —^b ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐπέφερον] codd. ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἀπέφερον. Est vero ἦγε intelligendum, ut δῶρα ἄγειν τινὶ apud Xenophontem et alios scriptores. Vid. Henr. Steph. Thes. s. v. ἄγειν. Porro quum ἀπέφερον ferri non posset, hoc in ἐπέφερον mutandum censui. Neque enim probabilis est Vigeri conjectura, qui in vulgatæ scripturæ locum ἦγε δ' οὖν καὶ οὗτος καὶ ἐφερον substituere volebat. —^c καὶ καταφαντικὸς] cum codd; cujus loco Aristoteles καταφαντικὸς dicere solet. —^d εἰ δέ που] e Vigeri conjectura; libri εἴτε που. —^e ἐπεὶ δὲ ὑποσταίη] e Vigeri conjectura; codd. οὗ προδέδοκτο, ἐκὼν ἡμέλει καὶ ἐμέμνηθ'. —^f ἀγωνιῶν] libri ἀγωνιῶν —^g οὐδὲ νῦν] codd. οὔτε νῦν. —^h ἠλήθευε] codd. ἠλήθευε. —ⁱ τὴν διατριβὴν] libri τῆς διατριβῆς. —^k ἠλήθευεν] membranæ ἠλήθευεν.

5. Ὁ δὲ Φίλων ἄρα οὗτος, ἄρτι μὲν ἐκδεξάμενος

τὴν διατριβὴν, ὑπὸ χαρμοῦνης ἐξεπέπληκτο, καὶ χάριν ἀποδιδούς ἐθεράπευε, καὶ τὰ δεδογμένα τῷ Κλειτομάχῳ ἠῤῥε, καὶ τοῖς Στωϊκοῖς ἐκορύσσετο νόσοσι χαλκῷ. Ὡς δὲ προϊόντος μὲν τοῦ χρόνου, ἐξιτήλου δ' ὑπὸ συνθηλαίας οὐσης αὐτῶν τῆς ἐποχῆς, οὐδὲν μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἑαυτῷ ἐνόει, ἢ δὲ τῶν παθημάτων αὐτὸν ἀνέστρεφεν ἐνάργεια τε καὶ δημολογία. Πολλὴν δὲ ἔχων ἤδη τὴν διαίτησιν, ὑπερεπεθύμει, εὖ ἴσθ' ἔτι, τῶν ἐλεγξάντων τυχεῖν, ἵνα μὴ ἐδόκει μετὰ νῦτα βαλὼν αὐτὸς ἐκὼν φεύγειν. Φίλωνος δὲ γίνεται ἀκουστῆς Ἀντίοχος, ἐτέρας ἄρξας Ἀκαδημίας. Μνησάρχῳ γοῦν τῷ Στωϊκῷ σχολάσας, ἐναντία Φίλωνι τῷ καθηγητῇ ἐφρόνησε, μυρία τε ζενα προσῆψε τῇ Ἀκαδημίᾳ. Ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις μυρία τῆς Πλάτωνος περὶ διαδοχῆς μνημονεύεται. Ὡρα δ' οὖν ἀνωθεν τὸν λόγον ἀναλαβόντας, τῶν φυσικῶν φιλοσόφων τὰς ψευδοδοξίας ἡμοῦ καὶ ἀντιδοξίας ἐπισκέψασθαι οἱ τὴν πολλὴν γῆν πλανηθέντες, καὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὕρεσιν περὶ πλείστου πεποιημένοι, ταῖς τε τῶν παλαιῶν ἀπάντων δόξαις καθωμιληχότες, καὶ τὰ κριθεὶς τῆς παρὰ πᾶσι Φοινίξί τε καὶ Αἰγυπτίοις, αὐτοῖς τε Ἑλλήσι πολὺ πρότερον θεολογίας ἐξηκριβωκότες, τίνα τῶν πόνων τὸν καρπὸν εὕροντο, παρ' αὐτῶν ἄξιον ἀκοῦσαι, ὡς ἂν μάθοιμεν εἰ τι θεοπρεπὲς εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων κατήλθεν. Ἐκράται μὲν γὰρ πρότερον ἐκ παλαιῶ ἀϊῶνος παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ἢ πολύθεος δεισιδαιμονία, νεφί τε καὶ μυστήρια ἱερὰ τῶν θεῶν κατὰ πόλεις καὶ χώρας συνήθως παρὰ πᾶσιν ἐφυλάττοντο. Οὐ δὲ οὖν οὐδὲ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἦν χρεία, εἰ δὲ τὰ τῆς Θεοσοφίας προσιλήφει οὐδ' ἦν τις ἀνάγκη καινοτομεῖν τοὺς σοφοὺς, εἰ δὲ τὰ τῶν προγόνων αὐτοῖς εὖ ἔχοντα ἦν. Ἄλλ' οὐδὲ στασιάζειν καὶ διαφέρεισθαι τοὺς γενναίους φιλοσόφους, εἰ δὲ σύμφωνος καὶ ἀληθοῦς ἢ πάτριος αὐτοῖς περὶ θεῶν δόξα τυγχάνει δεδοκίμαστο. Τί δὲ ἔδει πολεμεῖν ἀλλήλοισ, καὶ μάχεσθαι, ἢ τὴν μακρὰν δόδον ἀνω καὶ

tis quibusdam velis utebatur, quatinquam intus latitans fraudulentius vera dicebat. Ita hoc ipsum philosopho accidebat, quod in leguminibus evenire solet, quorum quæ inania sunt, summæ aquæ innatant atque eminent, quum optima quæque lateant atque in profundo abstrusa sint. Hæc etiam de Carneade traduntur. Is Clitomachus artis doctrinæque successorem habuit; Philonem Clitomachus, de quo idem Numenius hæc prædicat.

5. Philo igitur hic principio quum modo scholæ præfecturam accepisset, lætitia vehementiore affectus ac referendæ gratiæ cupidus, Clitomachi decreta tum colere, tum magis magisque illustrare et amplificare, Stoicos autem *radiante lacerare ferro*. At temporis progressu quum quotidiana consuetudine illa Academicorum assensionis retentio paulatim evanesceret, nihil jam pristino suo more sentiebat, sed ipsum in contrariam omnino partem casuum maiorumque evidentia et confessio con-

vertebat. Sed quoniam pieraque certo jam planeque percipiebat, exsistere tantum videlicet a quibus convinceretur, summopere cupiebat, ne terga ultro vertisse fugisseque videretur. Hujus porro Philonis auditor fuit Antiochus, novæ postea Academiæ conditor: qui postquam Mnesarcho Stoico operam dedit, a Philone magistro dissensit et aliena atque inusitata sexcenta Academiæ attribuit. Hæc aliaque id genus innumera de Platonis successione traduntur. Nunc igitur altius oratione repetita, physicorum istorum partim falsas opiniones, partim contrarias sententias excutere vacat: quumque tantum ipsi terarum oblerint, tanto arserint veri reperiendi studio, tanta in cognoscendis veterum omnium opinionibus assiduitate versati sint, denique pristina omnium vel Phœnicum vel Ægyptiorum vel ipsorum Græcorum theologiæ mysteria tam acute indagarint, æquum est, nos ex illis audire, quem tandem laborum suorum fructum consecuti sint.

κάτω περιτρέχειν, πλανῆσθαι τε καὶ τὰ βαρβάρων ἵπσουλξιν, οἰκοὶ δέον μένοντας παρὰ θεῶν ἐκμανθάνειν, εἰ δὲ τινες ἦσαν θεοί, ἢ παρὰ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν, τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἀδιαπτῶτους περὶ τῶν ἐπιζητούμενων ἐν φιλοσοφίᾳ λόγους, περὶ ὧν μυρία ὄσα μοχθήσαντες διηνήχθησαν, μακρῶ τῆς ἀλήθοῦς εὐρέσεως ἀφυστέρησαντες; Γί δὲ καὶ περὶ θεῶν νεώτερα χρῆν ἐπιζητεῖν τολμᾶν, ἢ στασιάζειν καὶ διαπυκτεύειν ἄλλήλοισι, εἰ δὲ ἀσφαλῆς καὶ βεβαία θεῶν εὐρεσις, καὶ γνώσις εὐσεβείας ἀληθῆς ἐν τελευταῖς καὶ μυστηρίοις, τῇ τε ἄλλῃ τῶν παλαιωτάτων περιείχετο θεολογίᾳ, αὐτὴν ἐκείνην παρὸν ἀκίνητον καὶ ὁμολογουμένην συμφῶνως περιείπεν; Ἄλλὰ γάρ, εἰ φανερὸν οὗτοι μὴδὲν ἀληθὲς περὶ θεοῦ παρὰ τῶν προτέρων μεμαθηκότας, οἰκειάς δ' ἐπινοίας τῇ περὶ φύσεως ἐπιθεβληκότας ἐξετάσει, καὶ στοχασμοῖς μᾶλλον ἢ καταλήψει κερημῆνοι· τί χρῆ λοιπὸν μὴ οὐχὶ συνολογοῦν, τὴν παλαιάν τῶν ἰθῶν θεολογίαν μὴδὲν πλέον τῆς ἀποδοθείσης ἐν τοῖς πρὸ τούτου συγγράμμασιν ἱστορίας ἐπέχειν; Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀνθρωπίνων στοχασμῶν, καὶ πολλῆς λογομαχίας, καὶ πλάνης, ἀλλ' οὐκ ἐκ τινος ἀκριβοῦς καταλήψεως, ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ὑπέστη φιλοσοφία, ἐκ τῆς πρὸς Νεκτανεβῶ τὸν Αἰγύπτιον ἐπιστολῆς τοῦ Πορφυρίου μάθοις ἂν, αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀκούσας ὁμολογοῦντος ἐν τούτοις.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV cap. 9 περὶ Φίλωνος τοῦ διαδεξαμένου Κλειτόμαχον, τὸν διαδεξαμένου Καρνεάδην. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Numenii verbis sua subjungit Eusebius, quæ servanda putavi.)

6. Ἄλλὰ τί δὲ ἐστὶ τὸ ὄν; ἄρα ταυτὶ τὰ στοιχεῖα τὰ τέτταρα, ἢ γῆ καὶ τὸ πῦρ, καὶ αἱ ἄλλαι δύο μεταξὺ φύσεις; ἄρα οὖν δὴ τὰ ὄντα ταυτὰ ἐστὶν, ἦτοι ζυλλήθδην, ἢ καθ' ἐν γέ τι αὐτῶν; καὶ πῶς, εἰ γέ ἐστὶ καὶ γεννητὰ καὶ καλινάγρετα, εἰ γέ ἐστὶν ὄραν αὐτὰ ἐξ ἀλλήλων γινόμενα καὶ ἀπαλασσόμενα, καὶ μήτε στοιχεῖα ὑπάρχοντα, μήτε συλλαβάς; Σῶμα μὲν τουτὶ ὁ οὕτως οὐκ ἂν εἴη τὸ ὄν. Ἄλλ' ἄρα ταυτὶ μὲν οὐ, ἢ δ' ὕλη δύναται εἶναι ὄν· ἀλλὰ καὶ ταύτην παντὸς μᾶλλον ἀδύνατον, ἀβῆρωστία τοῦ μένειν. Ποταμὸς γάρ ἢ ὕλη βρώδης καὶ ὀξύβροπος, βᾶθος καὶ πλάτος καὶ μήκος ἀόριστος καὶ ἀνήνυτος. Καὶ μετὰ βραχέα ἐπιλείγει· ὥστε καλῶς ὁ λόγος εἴρηκε, φάς, εἰ ἐστὶν ἀπειρος ἢ ὕλη, ἀόριστον εἶναι αὐτὴν· εἰ δὲ ἀόριστος, ἄλογον εἰ δὲ ἄλογος, ἀγνωστον. Ἄγνωστον δὲ γε οὖσαν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι ἀτακτον· ὡς, τεταγμένα γνωσθῆναι πᾶν δῆπουθεν ἂν εἴη βράδιον τὸ δὲ ἀτακτον οὐχ ἔσθηκεν· δ, τι δὲ μὴ ἔσθηκεν ὁ, οὐκ ἂν εἴη ὄν. Τοῦτο δὲ ἦν ὅπερ ἡμῖν αὐτοῖς ὠμολογησάμεθα ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ταυτὶ πάντα συνενεχθῆναι τῷ ὄντι ἀθέμιστον

ut intelligamus, eequid divina illa natura dignum ab antiquioribus acceperint. Enimvero ab ultima jam usque memoria superstitionis ille apud gentes plurimum deorum cultus vigeat, templaque passim et sacra numinum mysteria tam in urbibus quam in regionibus omnibus antiquo more servabantur. Quamobrem ne humana quidem tum opus erat philosophia, siquidem divina sapientia locum occuparet: nec sapientes illos quidquam novare necesse fuit, si bonis majorum et institutis et legibus respublica temperata esset. Immo nec præclaris philosophis tot factiones comparandæ ac dissensiones commovendæ erant, si patria de diis opinio secum ipsa consentiens et vera judicaretur. Nam quid attinuit, mutua quodammodo gerere bella pugnasque edere, aut tam longa sursum deorsum itinera conficere, vagarique passim et suas barbaris opes supplire, quum domi potius manentes vel a diis, si qui forte dii essent, vel a theologis veras certasque eorum, quæ in philosophia requiruntur, rationes discere debuissent; de quibus ipsi exantlatis infinitis laboribus inter se dissentientes, a veri investigatione multum aberrarunt? Quid porro necesse illis fuit, nova quædam de diis comminisci audere, aut inter se certare et digladiari, si modo certa et firma de diis existimatio, veraque religionis cognitio priscorum hominum cærimoniis ac mysteriis cæterisque avitæ theologiæ rationibus continebatur, quum illa ipsa communi posterorum consensu et professione integra relinqui posset? Sin autem apparet, recentiores istos nihil

veri de deo ab antiquioribus illis didicisse, ac suo quemque ingenio ita in naturæ investigationem incubuisse, ut conjecturis potius quam ulla comprehensione niterentur: cur nos de reliquo ingenue nobis confitendum sit, nihil omnino præter scientiam superioribus libris explicatam antiqua gentium theologia contineri? Ortam igitur esse Græcorum philosophiam non ex accurata quadam comprehensione, sed ex mentis humanæ conjecturis multisque verborum concertationibus et erroribus, facile vel e Porphyrii ad Nectenabonem Ægyptium epistola intelligas, in qua id ipsum totidem verbis audies contentem.

6. Sed quid tandem est illud ens? Num hæc elementa quatuor, terra, ignis, mediæque duæ inter utrumque naturæ? Suntne ergo vere hæc simul universa, an seorsum ac per se singula? Qui tandem alterutrum dici possit, quum et genita illa sint et mutabilia, siquidem ea videmus cum fieri ex se invicem, tum ita prorsus interire, ut nec elementa maneat, nec elementorum ulla complexio? Itaque corpus hoc quod vere sit, in elementis reperiri non potest. Esto: elementis hoc non convenit; at materia ens esse potest. Atqui ab eo omnium longissime abest materia, quia infirmior illa est, quam quæ constanter permanere queat. Est enim flumen rapidum et concitatum, infinita et inmensa qua altitudine, qua latitudine, qua longitudine. Tum paucis quibusdam interjectis: quamobrem, inquit, præclare dictum illud est, materiam, si sit interminata, esse infinitam; si vero

εἶναι. Δοξάτω μάλιστα μὲν πᾶσιν, εἰ δὲ μή, ἀλλ' ἔμοι. Οὐκοῦν φημι τὴν ὕλην οὕτε αὐτὴν, οὕτε τὰ σώματα εἶναι ὄν. Τί οὖν δὴ; Εἰ ἔχομεν παρὰ ταῦτα ἄλλο τι ἐν τῇ φύσει τῆ τῶν ὄλων; καί· τοῦτο οὐδὲν εἰπεῖν ποικίλον, εἰ τόδε πρῶτον μὲν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἄμα πειραθειόμενοι διαλεγόμενοι. Ἐπεὶ δὲ τὰ σώματα ἐστὶ φύσει τεθνηκότα, καὶ νεκρά, καὶ πεπορημένα, καί· οὐδ' ἐν ταυτῶ μένοντα, ἀρ' οὐχὶ τοῦ καθέξοντος αὐτοῖς δεῖ; Παντός μᾶλλον. Εἰ μὴ τύχοι δὲ τούτου, ἄρα μείναιεν ἄν; Παντός ἤττον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κατασχῆσεν; Εἰ μὲν δὴ καὶ τοῦτο εἴη σῶμα, Διὸς σωτήρος δοκεῖ ἄν ἔμοι δεηθῆναι αὐτὸ παραλυόμενον καὶ σκιδνάμενον. Εἰ μέντοι χρῆ αὐτὸ ἀπηλλάχθαι τῆς τῶν σωμάτων πάθης, ἵνα κάκείνοις κεκυημένοις τὴν φθορὰν ἀμύνειν δύνηται καὶ κατέχη, ἔμοι μὲν οὐ δοκεῖ ἄλλο τι εἶναι, ἢ μόνον γε τὸ ἀσώματον· αὕτη γὰρ δὴ φύσειεν πασῶν μόνῃ ἔστηκε, καὶ ἐστὶν ἀραρυία, καὶ οὐδὲν σωματικῆ. Οὕτε γοῦν γίνεσθαι, οὕτε αὔξεται, οὕτε κίνησιν κινεῖται ἄλλην οὐδεμίαν, καὶ διὰ ταῦτα καλῶς δίκαιον ἐφάνη πρᾶσειῦσαι τὸ ἀσώματον.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XV cap. 17 δεῖ οὐκ ἀνεῖν σῶμα τὸ ὄν κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς. ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάγαθου Νουμηνίου. Scripsi * : τουτὶ] codd. ταυτὶ. — ^b ἔστηκεν] membranæ ἔστηκε. —

7. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσοφοῦ, καὶ Νουμηνίου λέγω, ἀπὸ τοῦ πρώτου περὶ τάγαθου τὰδε παραθήσομαι. Εἰς δὲ τοῦτο δεήσει εἰσιόντα ^a, καὶ σημηνάμενον ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος, ἀναχωρήσαι τε καὶ ζυνοῦσαι ^b τοῖς λόγοις τοῦ Πυθαγόρου ἐπικαλέσασθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκιμοῦντα, προσφερόμενον αὐτῶν τὰς τελετάς, καὶ τὰ δόγματα, τὰς τε ἰδρύσεις συντελουμένας Πλάτωνι δημολογουμένως, ὁπόσας Βραχυμῆνες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ μάγοι καὶ Αἰγύπτιοι διέθεντο. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶνδε.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. IX cap. 7 Νουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσόφου περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ α' τῶν περὶ τάγαθου. Scripsi * : εἰσιόντα] codd. εἰπόντα. — ^b ἀναχωρήσαι τε καὶ ζυνοῦσαι] codd. ἀναχωρήσασθαι καὶ ζυνοῦσασθαι.

8. Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ βίβλῳ Μωσείως ὁ αὐτὸς τὰδε λέγων μνημονεύει. Ἐὰ δ' ἐξῆς Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες οὐδενὸς ἤττους μαγευταὶ ^a κριθέντες εἶναι, ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαινομένων ἐξ Αἰγύπτου. Μουσαῖον ^b γοῦν τῷ Ἰουδαίων ἐξηγησαμένῳ, ἀνδρὶ γενομένῳ θεῷ εὐξασθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παραστήναι ἀξιοθέντες ὑπὸ τοῦ πληθους τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, οὗτοι ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας αὐτῶν ἐπιλύεσθαι ὥφθησαν δυνατοί. Διὰ δὲ

infinita, eam rationis expertem esse; si denique rationis experts, eam cognosci non posse. Quodsi cognosci non potest, confusam illam ac perturbatam esse necesse est, quum ordinata omnia sint ad cognoscendum utique longe facillima; quod vero perturbatum est, id constare profecto non potest; quod autem non constet, id sane non fuerit ens. Atque id quidem est, quod jam inter nos in superioribus convenit, hæc omnia non posse cum entis ratione congruere. Hoc maxime quidem omnibus placere velim; sin minus, placeat certe mihi. Ergo materiam tam ipsam quam corpora ens esse nego. De his ergo quid dicimus? Num aliud præter ista nobis in omni rerum natura superest? Superest vero: neque id explicare difficile fuerit, si modo primum illud in nobis ipsis dispicere conemur. Et quoniam corpora per sese vita et sensu carent, atque huc illuc jactantur, nec eodem semper loco manent, nonne aliquo indigent, cujus vi contineantur? Omnium maxime. Id vero si nancisci non potuerint, num manebunt illa per se? Minime vero. Quid igitur illud erit, quod ipsa contineat? Enimvero si corpus id etiam fuerit, equidem, quum naturæ convenienter dissolvatur ac dissipetur, Jove servatore opus ei futurum existimo. Quodsi illud segregatum ab omni concreione mortali esse oporteat, ut corpora jam concepta vindicare ab interitu et continere possit: mihi sane præter id unum, quod corporis experts sit, ejusmodi esse nihil videtur: quippe ex omnibus naturis una hæc est, quæ tum constet, tum firma et immutabilis sit, nec

quidquam corporeum habeat. Neque enim generatur illa, nec crescit, neque alio ullo motu cietur; ideoque merito æquum mihi esse visum est, naturam corpore vacantem honore affici.

7. Libet autem ex primo ipsius Numenii, Pythagorici, de hono hunc præterea locum afferre. Qui hanc, inquit, disputationem ingressus, Platonis eam testimoniis obsignarit, illum ad superiora sæcula redire eamque cum ipsius Pythagoræ verbis copulare oportebit. Gentes ei præterea nobilissimæ appellandæ erunt, earumque caerimoniarum, instituta, sacrificia, quæ cum Platonis omnino consentiant, proferenda, quotquot a Brachmanis, Judæis, magis, Ægyptiis sancita sunt. Hæc igitur ille de hisce tradit.

8. Idem rursus libro tertio de Mose mentionem his verbis facit. Sequenti tempore, inquit, Iannes et Iambres Ægyptii rerum sacrarum scriptores, quum Ægypti finibus expellerentur Judæi, clari erant, viri omnium judicio magicæ artis scientia nemini cedentes. Quippe ambo communi Ægyptiorum consensu delecti sunt, qui Musæo ducti Judæorum, cujus apud deum potentissimæ preces erant, sese opponerent, adeoque atrocissimas quasque calamitates per Musæum Ægypto illatas coram omnibus dissolvere ac detrahare potuerunt. Quibus sane verbis Numenius tum factorum a Mose miraculorum, tum divini erga ipsum amoris testimonium composuit.

τούτων ὁ Νουμήνιος καὶ τοῖς ὑπὸ Μωσαίως ἐπιτελεσθεῖσι παραδόξοις θαύμασι, καὶ αὐτῶ δὲ ὡς θεοφιλῆ γεγονομένη μαρτυρεῖ.

(Eusebii Præparat. Evang. lib. IX cap. 8 τοῦ αὐτοῦ περὶ Μωσαίως ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ γ' τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Scripsi * μαγευταί] codd. μαγεῦσαι^h — Μουσαίω] bis cum codd. Nam qui ab Eusebio et aliis scriptoribus græcis Μωσαεύς vel Μωσῆς sive Μωϋσῆς vocatur, eum a Numenio Μουσαίων appellari apparet. Itaque nihil hic mutandum est.)

β. Φέρε οὖν ὅση δύναμις, ἐγγύτατα πρὸς τὸ ὄν ἀναγόμεθα, καὶ λέγωμεν τὸ ὄν οὔτε ποτὲ ἦν, οὔτε ποτὲ μὴ γένηται^a, ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ ἐν χρόνῳ ὀρισμένῳ, τῷ ἐνεστώτῳ μόνῳ. Τούτων μὲν οὖν τὸν ἐνεστώτα εἰ τις ἐθέλει καλεῖν αἰῶνα, κατὰ συμβουλεύω^b. Τὸν δὲ παρελθόντα χρόνον οἰεσθαι χρῆ ἡμᾶς διαπεφυγῶτα, ἥδη διαπεφυγέναι, ἀποδορχνέαι τε εἰς τὸ εἶναι μηκέτι^c ὅ τε αὖ μέλλον ἔστι μὲν οὐδέπω, ἐπαγγέλλεται δὲ οἷός τε ἔσεσθαι ἤξειν εἰς τὸ εἶναι. Οὐκ οὐκ^e εἰκόσ ἔστιν ἐνὶ γε τρῶπι νομίζειν τὸ ὄν ἦτοι μὴ εἶναι, ἢ μηκέτι, ἢ μηδέπω. Ὡστε τούτου γε οὕτως λεγομένου ἐν γίνεται τι ἐν τῷ λόγῳ μέγα ἀδύνατον, εἶναι τε ὁμοῦ ταυτὸν, καὶ μὴ εἶναι. Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, σχολῆ γ' ἂν ἄλλο τι εἶναι δύναίτο, τοῦ ὄντος αὐτοῦ μὴ ὄντος κατὰ αὐτὸ τὸ ὄν. Τὸ γὰρ ὄν αἰδιόν τε βέβαιόν τε ἔστιν, ἀεὶ κατὰ ταυτὸν καὶ ταυτὸν, καὶ οὐδὲ γέγονε μὲν, ἐφθάρη δέ, οὐδ' ἐμεγεθύνετο μὲν, ἐμειώθη δέ· οὐδὲ μὴ ἐγένετό πω πλείον, ἢ ἕλασσον. Καὶ μὲν δὴ τὰ τε ἄλλα καὶ οὐδὲ τοπικῶς κινήθησεται. Οὐδὲ γὰρ θέμις αὐτῶ κινήθῃναι, οὐδὲ μὲν ὀπίσω, οὐδὲ πρόσω· οὔτε ἄνω ποτὲ, οὔτε κάτω· οὐδ' εἰς δεξιὰ, οὐδ' εἰς

ἀριστερὰ μεταθεθήσεται ποτε τὸ ὄν· οὐδὲ^d περὶ τὸ μέσον ποτὲ ἑαυτοῦ κινήθησεται· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐστῆσεται, καὶ ἀραρὸς τε καὶ ἐστηκὸς ἔσται κατὰ ταῦτα ἔχον ἀεὶ καὶ ὡσαύτως. Καὶ ἐξῆς μεθ' ἑτέρα ἐπιλέγει^e τσαυτὰ μὲν οὖν μοι πρὸ ὀδοῦ. Αὐτὸς δ' οὐκ ἐτι σχηματισθήσομαι, οὐδ' ἀγνοεῖν φήσω τὸ ὄνομα τοῦ σώματος. Καὶ γὰρ κινδυνεύει νῦν ἤδη ἥδιον εἶναι εἰπεῖν μᾶλλον, ἢ μὴ εἰπεῖν. Καὶ ὅητα λέγω τὸ ὄνομα αὐτῶ εἶναι τούτο τὸ πάλαι ζητούμενον. Ἄλλὰ μὴ γελασάτω τις, ἐάν φῶ, τοῦ σώματος εἶναι ὄνομα, οὐσίαν καὶ ὄν. Ἡ δὲ αἰτία τοῦ [ὄντος]^e ὀνόματός ἐστι, τὸ μὴ γεγονέναι, μηδὲ φθαρῆσθαι, μηδ' ἄλλην μῆτε κίνησιν μηδεμίαν ἐνδέχεσθαι, μῆτε^f μεταβολὴν κρείττω ἢ φυλῆν· εἶναι δὲ ἀπλοῦν καὶ ἀναλλοίωτον, καὶ ἐν ἰδέᾳ τῇ αὐτῇ, καὶ μῆτε ἐθελοῦσιον ἐξίστασθαι τῆς ταυτότητος, μὴθ' ὑπ' ἑτέρου προσαναγκάζεσθαι. Ἐφη δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ, τὰ ὀνόματα ὁμοίωσι τῶν πραγμάτων εἶναι αὐτὰ ἐπίθετα. Ἔστω οὖν καὶ δαδόςθω εἶναι τὸ ὄν τὸ σώματων. Εἴθ' ὑποκαταθὰς ἐπιλέγει· τὸ ὄν εἶπον σώματων, τοῦτο δὲ εἶναι τὸ νοητόν. Τὰ μὲν οὖν λεχθέντα, ὅσα μνημονεύειν ἔστι μοι, τοιαῦτα γοῦν ἦν. Τὸν δ' ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον^g ἐθέλω παραμυθῆσασθαι, τσοσόνδε ὑπειπὼν, ὅτι ταῦτα τοῖς δόγμασι τοῦ Πλάτωνος, εἰ μὴ συμβαίνει, ἀλλ' ἑτέρου γ' ἐχρῆν οἰεσθαι τινος ἀνδρὸς μεγάλου, μέγα δυναμένου, οἷου Πυθαγόρου. Λέγει γοῦν Πλάτων· φέρ' ἀναμνησθῶ πῶς λέγει· Τί τὸ ὄν ἀεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον; καὶ τί τὸ γινόμενον μὲν, ὄν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετὰ αἰσθήσεως ἀλόγου δοξατόν, γινόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν. Ἥρετο γάρ, τί ἐστι

9. Age vero, ad illud quod est, quantum licet aspiremus : omninoque affirmemus, quod est, id neque fuisse unquam, neque unquam futurum esse, at stato duntaxat præsentibus tempore semper esse. Quod sane tempus hoc modo præsens si quis æternitatem dicere velit, ne quidem auctore id faciat. At vero tempus præteritum ejusmodi nos existimare convenit, quod jam transvectum sit atque ita abierit, ut penitus esse desierit : futurum autem, quod nondum sit, tametsi hanc speciem et vim habeat, ut aliquando fore videatur. Ergo quod est, id uno eodemque modo vel non esse, vel non amplius, vel nondum esse, haudquaquam credi par est. Quamobrem, si quis hoc dicat, is rem, quæ nunquam fieri possit, contendat, idem esse simul et non esse. Quippe hoc posito atque concessio, vix aliud quid esse poterit, si id ipsum quod est, etiam qua tale est, non erit. Namque ens sempiternum ac stabile est, quum eodem semper loco idemque sit, neque aut ita fuit, ut deinde interierit, aut modo crevit, modo decrevit, aut nondum majus vel minus evasis. Enimvero neque alia ulla ratione nec loco unquam movebitur. Neque enim fas est

illud ens retrorsum aut porro, sursum aut deorsum, dextrorsum aut sinistrorsum moveri unquam vel transferri : ac ne circa medium quidem sui partem unquam movebitur : sed hærebit potius et immotum atque inconcusum per se semper eademque ratione constabit. Idem autem deinceps interjectis nonnullis ita scribit : atque hæc legentium in usum mihi dicenda putavi. Jam vero deposita omni simulatione, nosse me incorporei nomen ingenue confitebor ; quum id nunc quidem pronuntiare suavius futurum videatur, quam silere. Et sane illud ipsum, de quo jam dudum quaeritur, ei nomen esse contendendo. Sed ne rideat quisquam, si incorporei nomen essentiam et ens esse dixerō. Nempe nominis hujus ea est causa, quod ens neque ortum habuit, neque interierit, neque aliud prorsus ullum motus aut mutationis sive mellioris sive deterioris genus admittit, sed simplex et immutabile est, et uniforme, quum a formæ suæ unitate neque sua sponte, nec aliena vi ac necessitate discedat. Quin etiam Plato in Cratylo nomina rebus a quadam earum similitudine imposita esse docuit. Est, concedatur incorporeum esse id quod est. Quibus ver-

τὸ ὄν, φὰς αὐτὸ ἀγέννητον ἀναμφιλέκτως. Γένεσιν γὰρ οὐκ ἔφη εἶναι τῷ ὄντι· ἐτρέπετο γὰρ ἂν τρεπόμενον δὲ οὐκ ἦν αἰδίων. Ἐἴτα ὑποβάς φησιν· εἰ μὲν δὴ τὸ ὄν πάντως πάντα αἰδίων τέ ἐστι καὶ ἀτρέπτον, καὶ οὐδαμῶς οὐδαμῆ ἐξιστάμενον ἐξ ἑαυτοῦ, μένει δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὠσαύτως ἔστηκε, τοῦτο δὴπου ἂν εἴη τὸ τῆ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτόν. Εἰ δὲ τὸ σῶμα ρεῖ καὶ φέρεται ὑπὸ τῆς εὐθὺς μεταβολῆς, ἀποδιδράσκει καὶ οὐκ ἔστιν. Ὅθεν οὐ πολλῆ μανία μὴ οὐ τοῦτο εἶναι ὀριστόν ἢ, δόξῃ δὲ μόνῃ δοξαστόν, καὶ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενον¹ καὶ ἀπολλύμενον, ὄντω; δὲ οὐδέποτε ἔν. Ταῦτα μὲν ὁ Νουμήνιος, ὁμοῦ τὰ Πλάτωνος, καὶ πολὺ πρότερον τὰ Μωσέως ἐπὶ τὸ σαφὲς διερμηνεύων. Εἰκότως δῆτα εἰς αὐτὸ ἐκεῖνον τὸ λόγιον περιφέρεται, δι' οὗ φάναι μνημονεύεται, τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων, ἢ Μωσῆς ἀτικίζων;

(Eusebii Præparat. Evang. lib. XI cap. 10 ἀπὸ τοῦ Β' περὶ τάγαθοῦ, Νουμηρίου τοῦ Πυθαγορείου. Præcedit caput de ente ex Mosis Platonisque præceptis compositum, quod Eusebius sic claudit : καὶ ἵνα γε μὴ τις ἡμᾶς παρερμηνεύειν ἠγγήσῃται τὰς τοῦ φιλοσόφου φωνάς, ὑπομνήμασι χρῆσσομαι, τῶνδε τῶν λόγων τὴν διάνοιαν ἐκφαίνουσι. Πλείους μὲν οὖν εἰς τὴν τούτων ἐπιθεβλήκασι θεωρίαν· ἐμοὶ δ' ἔφαρκε τὰ νῦν, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς Νουμηρίου τοῦ Πυθαγορείου παραθέσθαι λέξεις, ἃς ἐν τῷ περὶ τάγαθοῦ δευτέρῳ συγγράμματι ὠδέ πη δίδεξιςιν. Scripsi : ὅτε ποτὲ μὴ γένηται] cum codd; de hac structura vide Bernhaldi Syntax. p. 394 seq. — ὁ συμβουλεύω] cum codd. plerisque; alii habent συμβού-

λομαι. — ὁ οὐκ οὐκ] e Vigeri conjectura; membranæ οὐκοῦν. — ὁ οὐδὲ] codd. οὔτε. — ὁ ὄντος] quod salva sententia omitti potest, uncis inclusi. — ὁ μήτε] codd. μηδὲ. — ὁ ἐπιζητοῦντα τὸν λόγον] cum Vigeri; codd. ἐπιζητοῦντα λόγον. — ὁ ὀριστόν] e Vigeri conjectura; libri ὀριστόν. — ὁ ὡς φησι Πλάτων, γινόμενον] libri; ὡς φησι Πλάτων, καὶ γινόμενον coniecit Vigerus.)

10. Τὸν μέλλοντα δὲ συνήσειν θεοῦ περὶ πρώτου καὶ δευτέρου χρῆ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει καὶ ἐν εὐθημοσύνη τινὶ κάπειτα ἐπὶ ὁδοῦ ἡδὴ εὐχεῖν, τότε καὶ δεῖ ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως, ἄλλως δὲ μὴ. Ἡ τῷ προῖταίτερον ἢ πρὶν τὰ πρώτα γενέσθαι ἀποτόμῃ σποδὸς ὁ θησαυρὸς γίνεσθαι λέγεται. Μὴ δὴ πάθωμεν ἡμεῖς ταυτόν· θεὸν δὲ προσκαλεσάμενοι², ἑαυτοῦ γινόμενα γινόμενον τῷ λόγῳ, δεῖξαι θησαυρὸν φροντίδων, ἀρχώμεθα³ οὕτως. Εὐκτέον μὲν ἦδη, ὁ διελέσθαι δὲ δεῖ. Ὁ θεὸς ὁ μὲν πρώτος ἐν ἑαυτῷ ὢν ἐστὶν ἀπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος δι' ἑαυτοῦ, μήποτε εἶναι διαρετός. Ὁ θεὸς μέντοι ὁ δευτέρος καὶ τρίτος ἐστὶν ἑῖς συμπερόμενος δὲ τῆ ὕλη δυάδι οὕση, ἐνοῖ μὲν αὐτῇ, σχίζεται δὲ ἐπ' αὐτῆς, ἐπιθυμητικὸν εἶδος ἐχούσης καὶ βρούσης. Τῷ οὖν μὴ εἶναι πρὸς τῷ νοητῷ, ἦν γὰρ ἂν πρὸς ἑαυτῷ, διὰ τὸ τὴν ὕλην βλέπειν, ταύτης ἐπιμελούμενος, ἀπερίοπτος ἑαυτοῦ γίγνεται. Καὶ ἀπτεται τοῦ αἰσθητοῦ καὶ περιέπει, ἀνάγει τε εἰς τὸ ἴδιον ἦθος, ἀπορεγόμενος⁴ τῆς ὕλης. Καὶ μεθ' ἑτέρᾳ φησι· καὶ γὰρ οὕτι ἢ δημιουργεῖν ἐστὶ χρεὼν τὸν πρώτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ χρῆ νομίζειν ἰπατέρα, τὸν πρώτον θεόν. Εἰ μὲν οὖν

his paulo post hæc subjungit : ens incorporeum dixerunt, utpote sub intelligentiam cadens. Atque hæc sunt, quæ tum disputata esse memini. Si quis autem Platonis orationem requirat, hujus animum permulcebo, ubi hoc tantum monuero, quæ loco illo disputantur, ea si minus in Platonis dogmata convenient, alteri certe cuipiam, sed viro magno et sapientiæ professione claro assignanda esse, qualem Pythagoram fuisse dixeris. Sic igitur Plato : age nunc, ejus verba memoriter citemus. quid illud est, inquit, quod semper est, nec tamen ortum habet ullum? Quid illud contra, quod oritur, sed nunquam est? Alterum illud quidem intelligentia cum ratione percipi potest; alterum hoc, quod oritur simul et occidit, neque unquam vere est, ea duntaxat, quam sensus ratione vacans efficit, opinione nititur. Quærit Plato, quid illud sit, quod est, ejus sine controversia nullam esse originem statuens. Namque ens originem ab alio habere negat : mutaretur enim alioqui; si autem mutaretur, sempiternum non esset. Inde paululum progressus hæc addit : si quod est, id omnino sempiternum et immutabile est, neque unquam ullo modo a sua natura degenerat, sed uno eodemque loco et statu semper permanet, hoc unum profecto sit oportet, quod intelligentia

cum ratione percipiatur. Contra vero, si corpus fluit, et repentina quadam mutatione abripitur, evanescit illud neque est. Quare non valde desipiat is, qui corpus definiri non posse dixerit, sed ejusmodi esse, quod sola, ut ait Plato, opinione nitatur, dum oritur simul et occidit, neque unquam vere est. Hæc Numenius, quibus simul Platonis, simul Mosis, viri longe antiquioris, doctrinam perspicue exponit. Itaque merito sane dictum ejus hanc in rem celebre circumfertur, quid enim aliud Plato est, quam Moses attice loquens?

10. Quisquis Dei tum primi tum secundi cognitionem consequi vult, eum singula prius suo quæque loco et ordine eleganter apteque dicere; tum ubi sua cuique sedes ratioque consulerit, operam dare oportebit, ut decenter de illis disputet, secus vero minime. Alioqui si quis nondum factis quæ prius faciendæ sunt justo citius opus aggressus fuerit : suus ei thesaurus, ut ajunt, cinis futurus est. Cavendum igitur, ne idem nobis eveniat, et proinde deum obtestati, ut nobis disputaturis suæ naturæ monstrator esse velit, et cogitationum thesaurum recludere, ita demum ordiamur. Jam vero primum vota faciendæ sunt, deinde ad rei tractationem accedendum. Primus ille deus, quum in se ipso sit, omnino

περὶ τοῦ δημιουργοῦ ζητοῖμεν, φάσκοντες δεῖν τὸν πρότερον ὑπάρχοντα, οὕτως ἂν ποιεῖν ἔχειν διαφερόντως, οἰκεία ἢ πρόσδος αὐτῆ γεγονυῖα ἂν εἴη τοῦ λόγου. Εἰ δὲ περὶ τοῦ δημιουργοῦ μὴ ἔστιν ὁ λόγος, ζητοῦμεν δὲ περὶ τοῦ πρώτου, ἀφοσιούμαι τε τὰ λεχθέντα, καὶ ἔστω μὲν ἐκεῖνα ἀβήτητα, μέτεμι δὲ εἰλεῖν τὸν λόγον, ἐτέρωθεν θηράσας. Πρὸ μέντοι τοῦ λόγου τῆς ἀλώσεως διομολογησώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς, ὁμολογίαν οὐκ ἀμφισβητήσιμον ἀκοῦσαι, τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι ἔργων ζυμπάντων καὶ βασιλέα, τὸν δημιουργικὸν δὲ θεὸν ἡγεμονεῖν, δι' οὐρανοῦ ἰόντα. Διὰ δὲ τούτου καὶ ὁ στόλος ἡμῖν ἔστι, κάτω του νοῦ πεμπομένου ἐν διεξόδῳ, πᾶσι τοῖς κοιωνήσασιν συνεταγμένοις. Βλέποντος μὲν οὖν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσκεισθαι τότε τὰ σώματα, κηδεύόμενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα μὲν ἀποσβέννυσθαι, τὸν δὲ νοῦν ζῆν, βίου ἐπαυρόμενον εὐδαίμονος. Ταῦτα ὁ Νουμήνιος. Σὺ δὲ γε παράθεσ αὐτοῖς τὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Δαβὶδ προφητείας πάλαι παρ' Ἑβραίοις τοῦτον ἀδόμενα τὸν τρόπον ὡς¹ ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· πάντα πρὸς σέ^μ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς εἰς εὐκαιρον. Δόντος σοῦ αὐτοῖς συλλέξουσιν· ἀνοίξαντος δὲ σοῦ τὴν χεῖρα, τὰ πάντα πληρωθήσεται χρηστότητος. Ἀποστρέψαντος δὲ σοῦ

τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται. Ἄντανελίς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξακουστέλις τὸ πνεῦμα σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινίεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τί γὰρ ταῦτα διαφέρει ἂν τῆς φασκούσης τοῦ φιλοσόφου διανοίας, ὡς ἄρα βλέποντος μὲν καὶ ἐπεστραμμένου πρὸς ἡμῶν ἕκαστον τοῦ θεοῦ, συμβαίνει ζῆν τε καὶ βιώσκεισθαι τότε τὰ σώματα κηδεύόμενα^κ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀκροβολισμοῖς· μεταστρέφοντος δὲ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπῆν τοῦ θεοῦ, ταῦτα ἀποσβέννυσθαι; πάλιν δ' αὐτὸ τοῦ Σωτηρίου λόγου^ο παρ' ἡμῖν φάντος, ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Νουμήνιος ἐπάκουσον οἶα περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου θεολογεῖ. Ὡσπερ δὲ πάλιν λόγος ἔστι γεωργῶν πρὸς τὸν φυτεύοντα^ρ ἀναφερόμενος τὸν αὐτὸν λόγον μάλιστα ἔχει^ο ὁ πρῶτος θεὸς πρὸς τὸν δημιουργόν. Ὁ μὲν γε ἂν σπέρμα πάσης ψυχῆς, σπείρει εἰς τὰ μεταλαγχάνοντα αὐτοῦ χρήματα σύμπαντα· ὁ νομοθέτης δὲ φυτεύει καὶ διανέμει, καὶ μεταφυτεύει εἰς ἡμᾶς ἐκάστους, τὰ ἐκεῖθεν προκαταβεβλημένα. Καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν περὶ τοῦ πῶς ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου τὸ δεύτερον ὑπέστη, τοιαύτε φησίν· ὅποσα δὲ δοθέντα, μέτεισι πρὸς τὸν λαμβάνοντα, ἀπελθόντα ἐκ τοῦ δευκότος, οἶα δὴ ἔστι· θεραπεία, χρήματα, νόμισμα κοῖλον, ἐπίσημον· ταυτὶ μὲν οὖν ἔστι θνητὰ καὶ ἀνθρώπινα. Τὰ δὲ θεῖα ἔστιν, οἶα μεταδοθέντα, ἐνθὲν^δ ἐκείθι γεγεννημένα, ἐνθὲν τε οὐκ ἀπελήλυθε·

simplex est; qui quoniam secum ipse totus perpetuoque versatur, nunquam dividuus esse possit. Porro secundus tertiusque deus unus est; sed idem cum materia, quæ dyas est, circumiens simul conjungit eam, simul ab ea quæ concupiscentis speciem habet assidueque fluit, dividitur. Quum igitur ad id quod intelligibile est, minus adhærescat, (alioquin enim ad se ipsum adhæresceret) : idcirco quod diligenti materiæ contemplatione occupatur, se ipsum contemplari non potest. Verum sensibilia non modo attingit et tractat, sed etiam in suum fastigium materiæ desiderio incensus evehit. Idemque nonnullis interjectis : nec enim, inquit, primum illum deum quidquam moliri fas est, sed potius opificis dei patrem ipsum habere nos oportet. Si igitur de opifice quæstio sit, quum illum jam ante necessario existitisse, atque ita demum excellenter agere posse dicimus, opportunus hic orationis ingressus jure videatur. At si omisso opifice, de primo deo quærimus, quæ id orationis usurpare religio est, ideoque quæ dicta sunt, pro indictis haberi velim, atque aliunde disputationis principium ducendum mihi esse ratus eo transibo. Sed antequam dicendi initium sumamus, concedamus hoc, de quo audientium nemo dubitare possit, deum primum prorsus abstinere a rebus gerendis et regem esse universi, opificem vero deum per cælum permeantem cuncta moderari. Et sane commeatus noster atque ap-

paratus omnis ipsius beneficium est, dum per vices mens ad eos omnes [de cælo] demittitur, quos ejus consortes fieri pro sua cujusque conditione fas sit. Itaque quum in quemque nostrum conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immisissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui, mentem autem non modo vivere, sed etiam beate vivere constat. Hæc Numenius. Tu vero confer cum iis illa quæ olim apud Hebræos his verbis David propheta cecinerat : *quam magna sunt opera tua, domine! omnia sapienter fecisti. Repleta est terra animalibus et rebus a te creatis : cuncta a te expectant, ut victum ipsis in tempore præbeas. Te enim dante colligent : te manum tuam explicante, omnia bonitate complebuntur. Avertente autem te vultum, turbabuntur. Auseres eis spiritum, et mortem obidiant atque ad terræ premium revocabuntur. Emittes flatum tuum, et procreabuntur, et terræ faciem renovabis.* Quid enim interest inter hæc et illam philosophi mentem, qui ait : quum in quemque nostrum conversus intuetur deus, tum sua corporibus vita, suus vigor inest, quod immisissis divinitus radiis foveantur. Sin autem ad sui ipsius contemplationem incubuerit deus, tum corporeum et aspectabile omne exstingui. Rursus quum Dei filius in Evangelio de se ipso dica, *ego sum vitis, et*

καίθη γενόμενα τὸν μὲν ὤνησε, τὸν δ' οὐκ ἔβλαψε, καὶ προσώνησε τῇ περι ὧν ἠπίστατο ἀναμνήσει. Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ καλὸν χρῆμα, ἐπιστήμη ἢ καλή, ἥς ὄντα μὲν ὁ λαβῶν, οὐκ ἀπολείπεται δ' αὐτῆς ὁ δεδωκώς. Οἷον ἂν ἴδοις ἐξαφθέντα ἀφ' ἑτέρου λύχνου λύχνον, φῶς ἔχοντα, ὁ μὴ τὸν πρότερον ἀφείλετο, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῷ ὕλης πρὸς τὸ ἐκείνου πῦρ ἐξαφθείσης. Τοιούτων τὸ χρῆμά ἐστι τὸ τῆς ἐπιστήμης, ἢ δοθεῖσα καὶ ληφθεῖσα παραμένει μὲν τῷ δεδωκότι, σύνεστι δὲ τῷ λαβόντι ἢ αὐτῇ. Τοῦτου δὲ τὸ αἴτιον, ὧ ξένη, οὐδὲν ἐστὶν ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὅτι: ἕξις τε καὶ οὐσία ἢ ἔχουσα τὴν ἐπιστήμην, ἢ αὐτὴ ἐστὶ παρὰ τῷ δεδωκότι θεῷ, καὶ παρὰ τῷ εἰληφότι ἐμοὶ καὶ σοί. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν σοφίαν ὑπὸ Προμηθεύς ἐλθεῖν εἰς ἀνθρώπους, μετὰ φανωτάτου τινὸς πυρὸς ἔφη. Καὶ πάλιν ὑποβάς ἕξις φησιν· εἰαὶ δ' οὗτοι βίοι, ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δευτέρου θεοῦ. Δηλονότι ὁ μὲν πρῶτος θεὸς ἐστὶν ἐστῶς², ὁ δὲ δευτέρος ἔμπαλιν ἐστὶ κινούμενος. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ νὰ νοητά, ὁ δὲ δευτέρος περὶ τὰ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Μὴ θαυμάσης· δ' εἰ τοῦτ' ἔφη, πολὺ γὰρ ἐστὶ θαυμαστότερον ἀκούσης. Ἄντι γὰρ τῆς

προσούσης τῷ δευτέρῳ κινήσεως, τὴν προσοῦσαν τῷ πρῶτῳ στάσιν φημί εἶναι κίνησιν σύμφυτον· ἀφ' ἧς ἢ τε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἢ ἀίδιος, καὶ ἡ σωτηρία ἀναχέεται εἰς τὰ θλα. Ἐπὶ τούτοις καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ προστίθησι ταῦτα· ἐπειδὴ ἤδει ὁ Πλάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τὸν μὲν δημιουργὸν γινωσκόμενον μόνον, τὸν μέντοι πρῶτον νοῦν, ὅστις καλεῖται, αὐτὸν παντάπασιν ἀγνοούμενον παρ' αὐτοῖς, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν, ὥσπερ ἂν εἶ τις οὕτω λέγοι· ἢ ἀνθρώποι, ὅν τοπάχετε ὑμεῖς νοῦν, οὐκ ἐστὶ πρῶτος, ἀλλὰ ἕτερος πρὸ τούτου νοῦς, πρῆσβύτερος καὶ θεϊότερος. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει κυβερνήτης μὲν που ἐν μέσῳ πελάγει φορούμενος, ὑπὲρ πηδαλίου ὑψίζυγος, τοῖς οἰαζὶ διθύνει τὴν ναῦν ἐφαζόμενος· ὄμματα δ' αὐτοῦ καὶ νοῦς, εὐθὺ τοῦ αἰθέρος ζυγνέταται πρὸς τὰ μετάρσια, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῷ ἄνω δι' οὐρανοῦ ἄπεισι, πλέοντι κάτω κατὰ τὴν θάλατταν· οὕτω καὶ ὁ δημιουργός, τὴν ὕλην, τοῦ μήτε διακρουσθῆναι ἢ μήτε περιπλανηθῆναι αὐτήν, ἀρμονίᾳ ζυνηθασάμενος, αὐτὸς μὲν ὑπὲρ ταύτης ἰδρυται, οἷον ὑπὲρ νεῶς, ἐπὶ θαλάττης, τῆς ὕλης· τὴν ἀρμονίαν δὲ ἰθύνειν, ταῖς ἰδέαις οἰακίζων,

ter meus agricola, vos palmites; disce qualia Numenius de secundo principio theologorum more disputet. Quem admodum rursus agricolæ ad eum qui plantat quædam relatio est: sic plane deus primus ad opificem deum refertur. Nam primus quidem, quum omnis animæ semen sit, universa illa seminat, quæ in naturæ suæ societatem æsumsit; at vero legum lator quæ ab illo proseminata sunt inserit ipse ac dividit, atque in nostrum quemque transplantat. Atque in sequentibus rursus, dum quærit, qua ratione a primo principio secundum oriatur, ita scribit: quæcunque postquam donata fuerint, sic ad eum qui accipit traducuntur, ut ab eo qui dederit sejungantur, exempli gratia curatio, divitiæ, argentum cælatum aut signatum: ea omnia mortalia sunt et humana. At divina sunt ejusmodi, quæ cum aliis ita communicentur, ut neque postquam hinc illuc commearunt, hinc tamen abscesserint, et illuc profecta sic eum juvent qui acceperit, ut ei qui dederit non noceant, immo prosint etiam eorum quæ jam ante noverat recordatione. Cujusmodi sane liberalis doctrina est, res plane singularis et præstans, quæ quum accipienti utilitatem afferat, ei tamen qui dederit non eripitur. Nam quemadmodum lucernam eam vides, quæ accensa ab altera fuerit, lumen illud continere, quod priori non ademerit, sed tantum, qua instructa ipsa est materia, alterius igne accensa, acceperit: sic profecto doctrina, ut tradatur ab altero, ab altero accipiatur, eadem tamen et in eo qui dederit postea remanet, et in eo qui acceperit, ipsa inest. Cujus rei causa, o hospes, nihil humani est; sed quod affectio illa atque naturæ habitus doctrina præditus idem in deo est, qui dedit, atque in me et te, qui accepimus. Itaque Plato sapientiam ad homines una cum igne claris-

simo a Prometheo delatam esse dicebat. Idem paululum progressus superioribus hæc subjungit: ea sunt vitæ genera; primi dei alterum, alterum secundi. Nimirum primus deus unus idemque permanet: contra secundus subinde moveri solet. Atque ille quidem in rebus sub intelligentiam cadentibus, hic in intelligibilibus et sensibilibus versatur. Noli autem mirari, si hoc dixi; nam multo etiam mirabilius est, quod audies. Quippe loco motus ejus, quo secundus cietur, quietem primi propriam nativam quandam motionem esse defendo, ex qua mundi ordo est sempiterna constantia et incolumitas in rerum universitatem diffundatur. Post hæc etiam libro sexto præcedentibus alia adjiciens ita scribit: quum Plato sciret solum opificem deum notum hominibus esse, at primum illum, qui mentis nomine appellatur, eos penitus latere, idcirco hoc orationis genus adhibuit, perinde ac si quis hunc in modum loqueretur: quam vos mentem homines esse conjicitis, ea quidem prima non est, sed antiquior altera quædam est atque diviniore. Itemque nonnullis interpositis ait: gubernator fere medio mari jactatus, clavo quidem sublimis insidens, navem gubernaculis dirigit: verum oculos simul atque animum recta in ardorem cælestem, qui æther nominatur, intentum defixumque tenet, suumque homini, dum infra mare trajicit, iter supra per cælum conficitur. Ita etiam mundi opifex, ne materia aut discuteretur, aut vagaretur, eam temperatione non solum colligavit, sed ipse etiam ei, quomodo in mari navigio, sic insidet, ut temperationem suam ideis, quasi gubernaculis quibusdam, moderetur: cælique loco superiorem in deum ipsius oculos in se convertentem intuitus, ex contemplatione judicandi vim atque ex suo desiderio propensionem et

βλέπει τε ἀντί τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν ἄνω θεὸν προσα-
γόμενον αὐτοῦ τὰ ὄμματα, λαμβάνει τε τὸ μὲν κρι-
τικὸν ἀπὸ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ ὀρθητικὸν ἀπὸ τῆς ἐφέ-
σεως. Καὶ ὁ Σωτήριος παρ' ἡμῖν λόγος, Οὐδέν',
φῆσι, δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ τι
βλέπῃ τὸν πατέρα ποιῶντα. Ἀλλὰ γὰρ τὸσαῦτα καὶ
περὶ τοῦδε ὁ Νουμήνιος.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 18
Νουμηνίου περὶ τοῦ αὐτοῦ. Prægreditur autem ca-
put de secundo principio ex Plotino, quod Euse-
bius sic claudit : Ταῦτα μὲν ὁ Πλωτίνιος· ὁ δὲ Νου-
μήνιος τὰ Πλάτωνος πρεσβυῶν ἐν τοῖς περὶ τάγαθῶ
τάδε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ δευτέρου αἰτίου λέγων διε-
ρμηνεύει. Cæterum loci hujus principium affertur
et excutitur a Cyrillo contra Julianum lib. VIII
Tom. VII pag. 338 ed. Paris. Scripsi ^a : ἐπὶ ἀν] codd.
ἐπ' ἀν — ^b ἢ τῷ πρωϊότερον — ἡμεῖς ταυ-
τόν] cum Eusebii codd; hæc omnia omisit Cyril-
lus. — ^c προσκαλεσάμενοι] cum Eusebii codd;
προσκαλεσάμενος Cyrillus. — ^d ἀρχώμεθα οὕτως
cum Eusebii codd; ἀρχόμεθα δὲ οὕτως Cyrillus. — ^e
εὐκτέον μὲν ἤδη, διελέσθαι δὲ δεῖ] cum Eusebii
codd; omisit hæc Cyrillus. — ^f ἐστὶν εἷς] cum
Eusebii codd; ἐστὶν ὁ εἷς Cyrillus. — ^g ἐπορευό-
μενος] codd. ἀποριζόμενος. — ^h οὔτι] libri οὔτε.
— ⁱ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ χρὴ νομίζειν πα-
τέρα] membranæ καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ περὶ
πατρὸς καὶ υἱοῦ χρὴ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα. Sed
locus interpolatus est; simplex autem constru-
ctio requiritur, ut apud Platonem Conviv. p. 202.
1). ὁρᾷς οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ Ἐρωτα οὐ θεὸν νομί-
ζεις; — ^k κηδεύομενα] e Vigeri conjectura; codd.
κηδεύοντα. — ^l ὡς ἐμεγαλύνθη — τὸ πρόσωπον τῆς
γῆς] petita sunt e Psalm. 104 vs. 24 seqq. — ^m
πρὸς σέ] idem hoc loco valet quod παρὰ σοῦ apud
Atticos. Æschylus Prom. 968 εἰ προσδοχᾷς ἐμοῦ τι
πευσίσθαι πάρα. Aristoph. Vesp. 56 μηδὲν παρ'
ἡμῶν προσδοχᾷν λίαν μέγα. Sed nihil in tali scriptore
mutare ausus sum. — ⁿ κηδεύομενα] e Vigeri
conjectura; codd. κηδεύοντα. — ^o Σωτηρίου λό-

γου] Joann. Evang. cap. XV, 5. — ^p τὸν φυτεύοντα]
e Vigeri conjectura; codd. τὰ φυτεύοντα. — ^q μά-
λιστα ἔχει] e Vigeri conjectura; codd. μάλιστά
ἐστίν. — ^r ἐκ τοῦ δεδαωκός, οἷα δὴ ἐστὶ] e Vigeri
conjectura; libri ἐκ τοῦ δεδαωκός, ἐστὶ. — ^s θεός
ἐστίν ἐστώς] cum Vigerio; codd. θεὸς ἐστὶ ἐστώς.
— ^t ὡσπερ ἀν εἰ τις οὕτω λέγοι] libri ὡσπερ ἀν τις
οὕτω λέγοι. — ^u τοῦ μήτε διακρουσθῆναι μήτε περι-
πλανηθῆναι] membranæ τοῦ μήτε διακρούσαι, μήτε
ἀποπλεχθῆναι. — ^v οὐδέν, φῆσι,] Joann. Evang.
cap. V. 19. —)

11. Τὰ μὲν οὖν σώματα λαβεῖν ἡμῖν ἔξεστι, ση-
μαινομένοις ἐκ τε ὁμοίων, ἀπὸ τε τῶν ἐν τοῖς παρα-
κειμένοις γωρισμάτων ἐνόντων. Τάγαθὸν δὲ οὐδενὸς
ἐκ παρακειμένου οὐδ' οὖν ἀπὸ ὁμοίου αἰσθητοῦ ἐστὶ
λαβεῖν μηχανῇ τις οὐδεμία. Ἀλλὰ δεήσει, οἷον εἰ
τις ἐπὶ σκοπῇ καθήμενος, ναῦν ἀλιαδα βραχεῖάν τινα,
τούτων τῶν ἐπακτριδῶν, τῶν μόνων, μίαν, μόνην,
ἔρημον, μετακυμαίαις ἐχομένην δευδοροκῶς, μὴ βολῆ
κατεῖδε τὴν ναῦν· οὕτω δὴ τὴν ἀπελθόντα πόρρω τῶν
αἰσθητῶν, διελθῆσαι τῷ ἀγαθῷ μόνῳ μόνον, ἔνθα μήτε
τις ἀνθρωπος, μήτε τι ζῶον ἕτερον, μηδὲ σῶμα μέγα,
μηδὲ σμικρόν, ἀλλὰ τις ἀφατος καὶ ἀδιήγητος ἀτε-
χνῶς ἐρημία θεσπέσιος, ἔνθα τοῦ ἀγαθοῦ ἦθη, διατριβαί
τε καὶ ἀγλαΐαι, αὐτὸ δὲ ἐν εἰρήνῃ, ἐν εὐμενείᾳ, τὸ ἡρε-
μον, τὸ ἡγεμονικόν, ὧλων, ἐποχούμενον ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ.
Εἰδέ τις πρὸς τοῖς αἰσθητοῖς λιπαρῶν, τὸ ἀγαθὸν ἐπι-
πτάμενον φαντάζεται, κάπειτα τρυφῶν οἰοῖτο τῷ ἀγαθῷ
ἐντετυχηκέαι, τοῦ παντός ἀμαρτάνει. Τῷ γὰρ ὄντι, οὐ
βαθίας, θείας δὲ πρὸς αὐτὸ δεῖ μεθόδου καὶ ἐστὶ κρατί-
στον, τῶν αἰσθητῶν ἀμελήσαντι, νειανειυσσάμενον πρὸς τὰ
μαθήματα, τοὺς ἀριθμοὺς θεασαμένῳ, οὕτως ἐκμελε-
τῆσαι μάθημα, τί ἐστὶ τὸ ἐν. Ταῦτα μὲν ἐν τῷ πρώτῳ.
Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ταῦτα φῆσιν· εἰ δ' ἐστὶ μὲν νοητὸν
ἢ οὐσία καὶ ἡ ἰδέα, ταύτης δ' ὁμολογήθη πρεσβύτερον
καὶ αἴτιον εἶναι ὁ νοῦς, αὐτὸς οὗτος μόνος εὑρηται
ὦν τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ εἰ ὁ μὲν δημιουργὸς θεός
ἐστὶ γενέσεως ἀρχή, τὸ ἀγαθὸν οὐσίας ἐστὶν ἀρχή.
Ἀνάλογον δὲ τούτῳ μὲν ὁ δημιουργὸς θεός, ὦν αὐτοῦ
μιμητής, τῇ δὲ οὐσίᾳ ἢ γένεσις, εἰκὼν αὐτῆς οὐσα

impetum accipiat. Similiter salutis nostræ auctor,
Nihil, inquit, potest illis facere a se, nisi quid pa-
trem facientem viderit. Sed satis etiam de hac re ex
Numenio.

11. Corporum rationes intelligere nobis licet, dum
partim e similibus signis, partim e rerum vicinarum indi-
ciis conjecturam facimus. At boni vim capere nullo prorsus
modo neque ex ullius rei vicinæ aspectu, neque ex cu-
jusquam omnino, quæ sensibus percipiatur, similitudine
possumus. Sed oportebit, tanquam si quis in specula
sedens cymbam medio in mari perparvam, unam ex pi-
scatoris illis aliquam, quæ solæ apparere solent, omni
comitatu nudam, fluctuumque intervallis inclusam, qua

valet acie conspiciens, uno oculorum conjectu totam
videat : ita unumquemque ab omni rerum sensibilibus
usu sejunctum cum solo bono solum versari, ubi neque
homo, neque aliud animal, neque ullum omnino corpus
sive magnum sive parvum occurrat, sed vasta quædam
omnique oratione major ac plane divina solitudo : in
qua boni mores, studia, deliciæ sunt : ipsumque bonum
summa pace animique tum æquitate tum tranquillitate
fruens, simul rerum principatum obtinens et omnibus
propitium naturæ universæ insidet. Verum si quis,
dum in rebus sensibilibus assiduus ac totus est, boni
cogitationem velut advolantem menti informat, ac deinde
luxuriose vivens bonum sibi videtur invenisse, is tota

καὶ μίμημα. Εἰ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὁ τῆς γενέσεώς ἐστιν ἀγαθός, ἢ που ἔσται καὶ ὁ τῆς οὐσίας δημιουργὸς αὐτοάγαθον, σύμφυτον τῇ οὐσίᾳ. Ὁ γὰρ δευτέρως, διττὸς ὢν αὐτός, ποιεῖ τὴν τε ἰδέαν ἑαυτοῦ καὶ τὸν κόσμον, δημιουργὸς ὢν ἔπειτα θεωρητικὸς βλωγ. Συλλελογισμένων δ' ἡμῶν ὀνόματα τεττάρων πραγμάτων, τέτταρα ἔστω ταῦτα· ὁ μὲν πρῶτος θεός, αὐτοάγαθον· ὁ δὲ τούτου μιμητής, δημιουργὸς ἀγαθός· ἢ δ' οὐσία, μία μὲν ἢ τοῦ πρώτου, ἑτέρα δὲ ἢ τοῦ δευτέρου ἢς μίμημα ὁ καλὸς κόσμος, κεκαλλωπισμένος μετουσίᾳ τοῦ καλοῦ. Καὶ ἐν τῷ ἔκτῳ δὲ ἐπιλέγει μετέγει δε αὐτοῦ τὰ μετέγοντα, καὶ ἐν ἄλλω μὲν οὐδενί, ἐν δὲ μόνῳ τῷ φρονεῖν· ταύτῃ ἄρα καὶ τῆς ἀγαθοῦ συμβάσεως ὀνομαζέται ἄν, ἄλλως δ' οὐ. Καὶ μὲν δὴ τὸ φρονεῖν τοῦτο δεόντως ἂ συντετύχηκε μόνῳ τῷ πρώτῳ· ὑφ' οὗ οὖν τὰ ἄλλα ἀποχραίνεται καὶ ἀγαθοῦται, ἐὰν τοῦτο ἐκείνῳ μόνον μόνῳ προσῆ, ἀβελτέρας ἂν εἴη ψυχῆς ἔτι ἀμφιλογεῖν. Εἰ γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ δευτέρος οὐ παρ' ἑαυτοῦ, παρὰ δὲ τοῦ πρώτου, πῶς οἶόν τε ὑφ' οὗ τῆς μετουσίας ἂ ἐστὶν οὗτος ἀγαθός, μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ἄλλως τε καὶ ἂν τύχη αὐτοῦ ὡς ἀγαθοῦ μεταλαχῶν ὁ δευτέρος; Οὕτω τοι ὁ Πλάτων ἐκ συλλογισμοῦ τῶν θεῶν βλέποντι ἀπέδωκε τὸ ἀγαθὸν ὅτι ἐστὶν ἔν. Καὶ πάλιν ἐξῆς φησι· ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἤδη ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων ὁ ἄλλη καὶ ἄλλη χωρίσας· ἰδίᾳ μὲν γὰρ τὸν κυκλικὸν λόγον ἂ ἐπὶ τοῦ δημιουργοῦ

ἐγράφητο ἐν Τιμαίῳ εἰπών, ἀγαθὸς ἦν· ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τὸ ἀγαθὸν εἶπεν, ἀγαθοῦ ἰδέαν ὡς δὴ τοῦ δημιουργοῦ ἰδέαν οὖσαν τὸ ἀγαθόν, ὅστις πέφανται ἡμῖν ἀγαθὸς μετουσίᾳ τοῦ πρώτου τε καὶ μόνου. Ὅπως γὰρ ἄνθρωποι μὲν λέγονται τυπωθέντες ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου ἰδέας, βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας· οὕτω καὶ εἰκότως ὁ δημιουργὸς εἶπερ ἐστὶ μετουσίᾳ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ ἀγαθός, ἰδέα ἂν εἴη ὁ πρῶτος νοῦς, ὢν αὐτοάγαθον.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI cap. 22 Nουμηνίου περὶ τἀγαθοῦ. In præcedentibus ait : πάλιν δὲ ὁ Νουμηνίος ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν τοῦ Πλάτωνος διάνοιαν ἐρμηνεύων, τοῦτον διεξέειπε τὸν τρόπον. Scripsi : ἂ δεόντως] codd. δεῖν. — ἂ ὑφ' οὗ τῆς μετουσίας] libri ὑφ' οὗ μετουσίας. — ὁ ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἤδη ἐστὶ μὲν ὁ Πλάτων] membranæ ταῦτα δὲ οὕτως ἔχοντα ἔθη μὲν ὁ Πλάτων. — ἂ τὸν κυκλικὸν λόγον ἐπὶ] e Vigeri conjectura ; codd. τὸν κυκλικὸν ἐπὶ. — ὁ βόες δὲ καὶ ἵπποι ὑπὸ τῆς βοῆς καὶ ἵππου ἰδέας] codd. βόες δ' ὑπὸ τῆς ἵππου ἰδέας.)

12. Εἰ μὲν γράφειν ὑποτεινόμενος ὁ Πλάτων περὶ τῆς θεολογίας τῆς τῶν Ἀθηναίων, εἴτα ἐδυσχέραινεν αὐτῇ, καὶ κατηγορεῖ, ἐχούσῃ σπράσεις μὲν πρὸς ἀλλήλους, τέκνων δὲ τῶν μὲν μίξεις, τῶν δὲ ἰδωδῶτων δὲ ἀντὶ τούτων πατράσι τιμωρίας, ἀδελφῶν τε

via errat. Revera enim non facili, sed prorsus divina boni investigandi via et ratione opus est. Quo in genere optimum fuerit, omnibus iis quæ sub sensus cadunt neglectis, in artes mathematicas vehementer incumbere, atque ubi numerorum rationes inspexeris, tum demum instituta quæstione, quid sit unum, diligenter cognoscere. Hæc in primo Numenius. Idem in quinto ita scribit : si tam essentia ; quam idea intelligibile quiddam est, et si utraque antiquiorem, immo et causam utriusque mentem esse confitemur, eam profecto solam bonum esse intelligimus. Nam si opifex deus generationis principium est, bonum ipsum sine dubio essentialiter principium erit. Enimvero ut opifex ille deus ad bonum, cuius æmulator est : ita ad essentialiter generatio refertur, quod ejus imago quædam et imitatio sit. Si enim generationis opifex bonus est : utique essentialiter opifex ipsum illud per se bonum erit, atque essentialiter cognatum. Quippe secundus quum ipse duplex sit idemque opifex, primum quidem et ideam ipse suam et mundum hunc efficit, deinde vero in una rerum contemplatione habitat. Quare, ut ex his quæ dicta sunt rerum quatuor nomina colligamus, quatuor hæc esse possint : deus primus, quod ipsum per se bonum est : ejus imitator opifex bonus : essentialiter duplex, primi altera, altera secundi : cuius imitatio est pulcher ille mundus, pulchri communione ornatus. Præterea in sexto superioribus hæc subjungit : cæterum quidquid in ejus societatem assumitur, non alius rei sed sapientiae ejus tantum par-

ticeps sit : quippe quod ita demum ex ipsius boni consortione fructum aliquem capere possit ; alioqui nullum. Atque hæc quidem sapientia, primo solum illi decenter contigit : a quo enim cætera colorantur et exornantur, num illi uni hæc perfecti boni dignitas insit, id insuper dubitare, stolidi profecto ac recordis animi fuerit. Si enim secundus non per se bonus est, sed primi beneficio, qui tandem fieri potest, ut cujus unius communione bonus alter iste sit, is ipsum per se bonum non sit, præsertim si secundus eo duntaxat qua bonus est perfruitur ? Ita sane Plato bonum unum esse, si rem acute dispicias, certa ratione docet. Rursus in sequentibus ait : hæc philosophiæ præcepta Plato alibi aliter tradita ac distincta reliquit : nam qui privatim in Timæo vulgarem quandam opificis dei rationem descripsit, dum ait, *bonus erat* : idem in Republica bonum boni eadem esse affirmat, utpote bonum opificis ideam esse declarans, quæ primi illius soliusque boni communione bonum esse vidimus. Quemadmodum enim homines in humani, boves autem et equi in bubuli et equini oris speciem assimilati dicuntur : sic etiam opifex deus, quum primi boni communione bonus sit, prima mens, quæ ipsum per se bonum sit, idea jure fuerit.

12. Si Plato de Atheniensium theologia scripturum se esse pollicitus, ac deinde rei pertæsus eam reprehendisset, quod partim mutua deorsum dissidia contineret, partim liberos cum parentibus coeuntes aut ab his devoratos, partim sceleris utriusque causa poenas vel paren-

ἀδελφοῖς θμνούση, καὶ ἄλλα τοιαῦτα· εἶπερ ὁ Πλάτων ταυτὶ λαβὼν εἰς τὸ φανερόν καταγέροι, παρασχέιν ἂν δοκεῖ μοι τοῖς Ἀθηναίοις αἰτίαν, πάλιν κακοῖς γενέσθαι ἀποκτείνασαι καὶ αὐτὸν ὡσπερ τὸν Σωκράτην. Ἐπει δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἂν προελετο μᾶλλον, ἢ ἀληθεύειν, ἑώρα δὲ ζῆν τε καὶ ἀληθεύειν ἀσφαλῶς δυνησόμενος, ἔθηκεν ἐν μὲν τῷ σχήματι τῶν Ἀθηναίων τὸν Εὐθύφρονα, ὄντα ἄνδρα ἀλαζόνα, καὶ κοάλεμον, καὶ εἰ τις ἄλλος θεολογεῖ κακῶς· αὐτὸν δὲ τὸν Σωκράτην ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ σχηματισμῷ, ἐν ᾧ περὶ εἰωθότος ἤλεγχεν ἐκάστῳ προσομιλῶν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIII cap. 5 Νουμηνίου, ἐκ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, περὶ τοῦ αὐτοῦ. In extremo capite 4 ait : Ταῦτα ὁ Πλάτων ἐν τῷ Εὐθύφρονι. Διασαφεῖ δὲ τὴν διάνοιαν ὁ Νουμῆνιος ἐν τῷ περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορρήτων, ὧδὲ πη λέγων.)

13. Νουμῆνιος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεκτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησὶν εἶναι τὸ φανταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ παρακολούθημα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐκ τῶν Πορφυρίου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [pag. 352 ed. Gaisford.] Scripsi autem οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα, quod et Meinekio placuisse video, qui tamen vulgatam lectionem οὐ μὴν ἔργον τε καὶ ἀποτέλεσμα in Stobæi verbis reliquit.)

14. Ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νουμῆνιος, οὐ τρία μέρη ψυχῆς μίθς ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς ἔχειν ἡμᾶς οἴονται, ὡσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 25 ἐν ταυτῷ pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] Quæ sequuntur apud Stobæum, non viden-

tur ad Numenium pertinere. Sunt vero hæc ὧν πάλιν οἱ μὲν ἄμφω ἀθανάτους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Τὴν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰς ἐνεργείας μόνον ἀφίστασθαι τῆς ποιᾶς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν διαλύεσθαι. Τοῖς δὲ ἰδοῦμαι, δύο ψυχῶν εἰς ταῦτ' ἀποπλακείσθαι ἀλλήλαις, διπλασίας εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιομένων ἀλλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἑκατέραν τῶν τῆς ἐτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἑνωσιν.)

15. Ἴθι δὴ οὖν ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὴν ἀσώματον οὐσίαν ἐπανώμεν, διακρίνοντας καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δόξας. Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν ὁμοιομερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποφαίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄρωσιν αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ δλα· ὅτινες καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοῦ καὶ δαίμονος καὶ γάγαθον καὶ πάντα τὰ πρεσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρύουσι, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποφαίνονται, οἰκείως μὲντοι κατὰ τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισθητῶς μὲν ἐστὶ Νουμῆνιος. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν κρειττόνων γενῶν οὐδὲν ἢ ψυχῇ διενήνογς κατὰ τὴν ἄληθιν οὐσίαν

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 32 Ἰαμβλίχου περὶ ψυχῆς pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Post Νουμῆνιος omisi quæ ad hunc non referuntur. Nam integer locus hic est: Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμφισθητῶς μὲν ἐστὶ Νουμῆνιος, οὐ πάντη δὲ ὁμολογουμένως Πλωτῖνος, ἀστάτως δὲ ἐν αὐτῇ φέρεται Ἀμέλιος, Πορφύριος δὲ ἐνδοιάζει περὶ αὐτῆς, πῆ μὲν διατεταγμένως (leg. διατεταμένως) αὐτῆς ἀφίσταμενος, πῆ δὲ συνακολουθῶν αὐτῇ, ὡς παραδοθεῖση ἄνωθεν. Κατὰ δὲ ταύτην κτλ.)

16. Ἦδη τοίνυν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσιν· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ

tibus a liberis, vel fratribus a fratribus irrogatas, atque id genus alia celebraret; hæc, inquam, si palam atque aperte Plato reprehendisset, mihi causam Atheniensibus attulisse videretur improbitatis suæ quemadmodum in Socrate, sic in ipso interficiendo rursus expromendæ. Quum autem non vivere quam verum loqui mallet, et utriusque rei tuendæ facultatem habere posse sibi videretur, Euthyphronem illum, hominem vanum ac stolidum, eundemque de rebus divinis, si quisquam alius, perperam disserentem Atheniensium loco induxit: Socratem vero per se et in suæ naturæ speciem conformatum, qua singulos in omni colloquio de rebus consuetis habito refutabat.

13. Numenius autem assentiendi facultatem capacem esse actionum dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed consecutionem.

14. Alii vero, in quibus etiam Numenius est, non tres

partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censent, sicut et alii, alteram rationis compotem, expertem alteram.

15. Age nunc ad ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opiniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur. Iidemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissimam quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen naturæ convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt.

16. Jam vero multi etiam Platonicorum inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam

μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντος, ὡσπερ Πλωτίνος τε καὶ Πορφύριος· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα καταταίνοντες, ὡσπερ Νομῆνιος.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 894 ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.]. Servavi codicum lectionem καταταίνοντες, cujus loco Heerenius vulgavit καταταίναντες.)

17. Τῶν δ' αὖ δισταμένω πρὸς τούτους, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν προσφωμένω προστιθέντων ὅπως οὖν τῇ ψυχῇ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης Νομηνίου καὶ Κρονίου πολλάκις.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37 περὶ τῶν ἔργων τῆς ψυχῆς· ἐν ταυτῷ pag. 896 ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.]. Omisi quæ ad Numenium non pertinent.)

18. Οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν τῆς διαφορότητος εἰς ταῦτὸ συγχέουσι τὰς ἐνωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πάσας δισχυρίζονται, καὶ διαφερόντως οἱ περὶ Κρονίων τε καὶ Νομηνίων καὶ Ἄρποκρατίωνα.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40 περὶ διαφορᾶς καθόδου τῶν ψυχῶν. Ἐν ταυτῷ pag. 910 ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.]. Quæ in præcedentibus exciderunt verba, sic supplevit Heerenius : [τινὲς δὲ τῶν νεωτέρων οὐκ οὕτως] διακρίνουσιν, οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν κτλ.)

19. Ἐνωσιν μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἑαυτῆς ἀρχὰς προσθεύειν φαίνεται Νομηνίος, σύμφωσι δὲ καθ' ἑτέραν οὐσίαν οἱ πρεσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει μὲν ἐκείνοι, συντάξει δὲ οὗτοι προσεοίκασι.

(Stobæus Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 57 ἐν ταυτῷ pag. 1066 seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.] Antiquos philosophos intelligit Platonem, Aristotelem, Pythagoram, qui cum anima aliam naturam, id est, mentem (νοῦν) conjungebant; Numenii autem animam omnino unam putantis sententiam supra positam vide in fragm. 15.)

20. Νομηνίος μὲν γὰρ τρεῖς ἀνυμνήσας θεοὺς πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, ποίημα δὲ τὸν τρίτον.

(Proclus in Tim. pag. 93. A. qui explicationis causa addit : ὁ γὰρ κόσμος κατ' αὐτὸν ὁ τρίτος ἐστὶ θεός· ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διττός, ὃς τε πρῶτος θεός καὶ ὁ δεύτερος, τὸ δὲ δημιουργούμενον ὁ τρίτος.)

21. Νομηνίος μὲν οὖν πάντα μεμῖχθαι οἰόμενος οὐδὲν οἶεται εἶναι ἀπλοῦν.

(Proclus in Timæum pag. 141. E. Idem in Tim. p. 187 B. refert Numenium inter eos philosophos qui numerum esse animum statuerunt. Sic enim scribit : τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιούντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσσην τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν, οἱ μὲν ἀριθμὸν αὐτὴν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιοῦσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὐσαν ἐκ σημείου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰσι δόξης οἱ περὶ Ἀρίστανδρον καὶ Νομηνίον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεθῆρος.)

22. Μέθεξις τῶν ὄντως ὄντων ἐστὶ κἀν τοῖς νοητοῖς.

(Proclus in Timæum pag. 249. A. εἰ μὲν οὖν, ὡς ᾔφeto Πορφύριος καὶ τινες ἄλλοι Πλατωνικοί, μόνα μετέχει τῶν ὄντως ὄντων τὰ αἰσθητά, ἐν αὐτοῖς μόνοις ἂν ἐζητούμεν τὰς εἰκόνας· εἰ δ', ὡς Ἀμελίου γράφει καὶ πρὸ Ἀμελίου Νομηνίος, μέθεξις ἐστὶ κἀν τοῖς νοητοῖς, εἴτε ἂν εἰκόνας καὶ ἐν αὐτοῖς. Idem in Tim. pag. 299. C. hæc de diis rerum parentibus et artificibus tradit : περὶ δὲ ἀπάντων τῶν κατευθυνόντων τὴν γένεσιν θεῶν λέγωμεν, ὡς οὔτε τὴν οὐσίαν ἔρρουσι τῇ ὕλῃ συμμεμιγμένην, καθάπερ φασὶν οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς· οὐδὲν γὰρ ὄνιον κατὰ τῆς ὕλης νῦν καὶ φρονήσει δύναται διοικεῖν οὐδὲ κυρίως ἐστὶ ποιητικὸν αἴτιον, ἀλλ' ὄργανον ἐτέρου τινός· οὔτε τὴν μὲν οὐσίαν ἔχουσιν ἀμιγῆ πρὸς τὴν ὕλην, τὰς δὲ δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας ἀναμειγμένας πρὸς αὐτὴν, ὡς οἱ περὶ Νομηνίον λέγουσιν. Idem memorizæ prodit Numenium bellum Atlanticum et fictum putasse et ad animorum dissidium retulisse. Nam pag. 26. C. ait : Ὀριγένης δὲ πεπλάσθαι μὲν ἐλεγχοῦ διήγημα καὶ τοσοῦτόν γε συνεχώρει τοῖς ἀμφὶ τὸν Νομηνίον, οὐ δὲ ἡδονὴν δὲ πεπλάσθαι μεμηχανημένην κατὰ τὸν Λογγίνον· αἴτιον δὲ οὐ προσετίθει τῷ πλά-

pecies ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius.

17. Alii contra ab hisce dissentientes ab externis eventis animæ malum utcunque conciliant, atque a materia quidem Numenius frequenter et Cronius.

18. Differentiæ rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius Numenius et Harpocratius.

19 Unitatem igitur et indiscretam similitudinem animæ cum principis suis asserere videtur Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ retinent vetustiores. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere.

20. Numenius enim, qui tres deos celebravit, primum quidem patrem vocat, secundum vero opificem, tertium denique opus perfectum.

21. Numenius omnia mixta esse ratus nihil simplex existimavit.

22. Intelligibilia etiam in veritatis partem veniunt.

σματος. Porro pag. 24. C. οἱ δὲ εἰς ψυχῶν οὐκίστα-
 σιν καλλίωνων καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τροφίμων καὶ γενε-
 σιουργῶν ἄλλων, αἱ καὶ τῇ τῆς γενέσεως ἐφόρῳ θεῶν
 προσήκουσι. Καὶ ἔστι τῆς ἐξηγήσεως ταύτης Νου-
 μῆνιος. Quod reliquum est, Numenium a Iambli-

cho refutatam esse testatur Proclus in Tim. pag.
 226 B. ὁ δὲ γε θεῖος Ἰάμβλιχος ἄπασαν τὴν τιαύ-
 την θεωρίαν ἀπεβρόβησεν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ἀμφὶ
 Ἀμέλιον (οὕτω γὰρ ἐπιγράφει τὸ κεφάλαιον) καὶ ὧν
 καὶ Νουμῆνιον ἀντιβρόβησεν.

DE SEVERO, ATTICO ET NUMENIO.

Antequam ad Peripateticos transeamus, Severi, Attici et Numenii fragmenta recognita et latine versa hic proponere destinavimus. Severus quando vixerit, non traditur; nam quod nonnulli secundo post Chr. n. sæculo eum floruisse existimarunt, ea libera est conjectura. Jam vero Porphyrius (1) in vita Plotini cap. 14 testatur Plotino in scholis lectos esse commentarios Severi, Cronii, Numenii, Caji, Attici philosophorum Platoniorum: item Peripateticorum Aspasii, Alexandri, Adrasti et quotecunque forte incidierint scripta. Videtur autem Severus plures libros confecisse. Ac primum quidem inter Timæi Platonici interpretes fuit, cujus tamen proecium explicare dedignatus est (2). In exponendis verbis Platonice pag. 27. D. (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) τί τὸ δὲν αἰεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν αἰεί, δὲ δὲ οὐδέποτε; jure ab eo dissentit Proclus in Timæum p. 70. a. [p. 163 ed. Schneider] ita scribens: οἱ μὲν πάντα τὰ δὲντα ὁπωσοῦν, εἴτε παραδειγματικῶς εἴτε εἰκονικῶς, ἔφαντο διὰ ταύτης παραλαμβάνεσθαι τῆς διακρίσεως, οἱ δὲ οὐ πάντα, καὶ τῶν ἐξηγητῶν ἀντιλογίαὶ πρὸς ἀλλήλους οὐκ ὀλίγαι περὶ τοῦτου γεγόνασιν· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν γνοίμεν, ποτέρως προσήκει λέγειν, εἰ μὴ τῶν λέξεων ἐκάστην αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἐξετάσαιμεν. Φέρε οὖν, ἐξ ἀρχῆς ἕκαστον τῶν ῥημάτων ἐφ' ἑαυτοῦ τίνα δύναμιν ἔχει κατανοήσωμεν. Πρῶτον οὖν τὸ τί βούλεται μὲν δριμύον εἶναι· τὸ γὰρ τί ἐστὶν ἐν τοῖς δριμύοις προτάττειν εἰώθαμεν, καὶ οὐχὶ γένος ἐστίν, ὡς οἶεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, λέγων τοῦ δντος καὶ γιγνομένου τοῦτου εἶναι γένος τὸ τί, σημαίνεσθαι δὲ ὅπ' αὐτοῦ τὸ πᾶν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ γιγνόμενον εἴη πᾶν καὶ τὸ αἰεὶ δὲν ἀπορίαν μὴν ἐμποιοῖ ταύτην, ἣν καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν, τί δὴ ποτε μὴ πρὸ τοῦ τί ἐστὶν ὅτι ἐστὶ παραδεδῶκε. Πόθεν γὰρ δῆλον, ὅτι ἐστὶ τὸ αἰεὶ δὲν; Τοῦτο δὲ ὁ τῶν ἀποδεικτικῶν βούλεται νόμος, τί ἐστὶν ὁ Πλάτων, ἐν οἷς τὸ εἰ ἐστὶ, πρὸ τοῦ τὸ τί ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο σκοπεῖν [add. δει]. Ῥητέον οὖν, ὅτι τόχα μὲν οὐκ ὤρθη τοῦτο δεῖσθαι τῆς παρ' ἑαυτοῦ κατασκευῆς ὁ Τιμαῖος κτλ. Idem perperam judicasse Severum dicit de hoc ejusdem scriptoris loco pag. 28. A.

(Cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) τὸ μὲν δὲ νὸς μετὰ λόγου περιληπτὸν αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ δὲν, τὸ δ' αὖ δόξη μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε δὲν. Sic enim pag. 78. A (pag. 183 ed. Schneider.) explanato Platonis dogmate istum philosophum redarguit: ὅπως δὲ περὶ κριτηρίων ἦν ἔχει δόξαν ὁ Πλάτων, ἀπὸ τούτων ληπτέον. Ἄλλων γὰρ ἄλλο τὸ κριτήριον θεμένον, τῶν μὲν αἰσθησιν, ὡς περ οἱ Πρωταγόρειοί φασι, τῶν δὲ δόξαν, ὡς περ ὁ λέγων δοκῶς δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται, τῶν δὲ λόγον, τῶν δὲ νοῦν, ὁ Πλάτων οικειῶς τοῖς πράγμασι τὴν τῶν κριτηρίων διεῖλεν οὐσίαν, τοῖς μὲν νοητοῖς νοῦν ἀπονεύμας, τοῖς διανοητοῖς διάνοιαν, τοῖς δὲ δοξαστοῖς δόξαν, τοῖς δὲ αἰσθητοῖς αἰσθησιν. Καὶ μὴ διὰ τοῦτο οἰηθῆς διεσπασμένα τὰ κριτήρια κατ' αὐτὸν ὑπάρχειν. Ἡ γὰρ ψυχὴ καὶ ἐν ἐστὶ καὶ πληθός. Εἰ τοίνυν τὸ κρίνον ψυχὴ ἐστὶν (οὐ γὰρ που σῶμα τὸ ἡμέτερον κριτικὴν ἔχει δύναμιν) ἢ δὲ ψυχὴ ἐν ἐστὶ καὶ πληθός, καὶ τὸ κριτικὸν ἄρα ἐν ἐστὶν ἕνα καὶ πολλά, καὶ μονοειδῆς ἢ κριτικὴ δύναμις καὶ πολυειδῆς. Τίς οὖν ἢ μία δύναμις; φαίη τις ἄν. Ὁ λόγος, φήσομεν. Ὁβτός μὲν γὰρ ἐπὶ τὴν τῶν νοητῶν θεῶν στελλόμενος ἑαυτῷ τε χρῆται καὶ τῇ νὸς, οὐχ ὅτι ὄργανον μὲν ἢ νὸς, τὸ δὲ χρώμενον αὐτός, ὡς οἶεται Σεβῆρος ὁ Πλατωνικός, χεῖρω τοῦ λόγου τὴν νὸς τιθέμενος, ἀλλ' ὅτι φῶς ἐστὶν ἢ νὸς τοῦ λόγου, τελεσιουργὸς οὐσα καὶ ἀναγωγὸς αὐτοῦ καὶ ἀπολαμπρόνοσα τὴν ἐν αὐτῷ γνωστικὴν δύναμιν. Quid? quod mundum per se sempiternum, hunc vero qui nunc sit et moveatur, ortum statuit. Nempe mirabiliter interpretatur ea quæ leguntur apud Platonem Tim. p. 28. C. (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) γέγονεν ὁρατὸς γὰρ ἄπτὸς τέ ἐστὶ καὶ σῶμα ἔχων, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητὰ, τὰ δ' αἰσθητὰ, δόξη περιληπτὰ μετ' αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γενητὰ ἐράνη. Qua de re operæ pretium est audire Proclum ad Tim. p. 88 D (pag. 207 ed. Schneider) philosophantem, qui simul Severi sententiam explodit. Is igitur ait: ἀλλὰ μὴν ἀναγκαῖον ταῦτα συγχωρεῖν, εἰ γενητὸς κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, ἀλλὰ μὴ τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ χρόνου συνωφεστώς. Δοκοῦσι δὲ μοι καὶ εἰς αὐτὸν πλημμελεῖν καὶ ἄλλως

(1) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις ἀνεγινώσκειτο μὲν αὐτῷ ὑπομνήματα, εἴτε Σεβῆρου εἴη, εἴτε Κρονίου ἢ Νουμηνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικῶ. Κἂν τοῖς Περὶπατητικοῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου,

Ἄδράστου τε καὶ τῶν ἐμπεσόντων. — (2) Proclus in Tim. pag. 63. a (pag. 145 ed. Schneider.) μέχρι δὲ τούτων συμπληρῶνται τὸ τοῦ Τιμαῖου προσίμου, ὅπερ Σεβῆρος μὲν οὐδὲ ἐξηγήσεως ἤξισσε τὸ παράπαν. —

τὸν τοῦ κόσμου δημιουργὸν οἱ τὸν κόσμον ποτὲ μὴ εἶναι λέγοντες. Εἰ γὰρ οὗτός ποτε οὐκ ἦν, ἐκεῖνός ποτε οὐκ ἐποίησε. Ἄμα γὰρ τὸ ποιούμενον καὶ τὸ ποιῶν. Εἰ δὲ ποτε οὐκ ἐποίησε, δυνάμει ἦν τότε ποιῶν. Εἰ δὲ δυνάμει, ἀτελής ἦν καὶ ὑστερον τέλειος, ὅτε ἐποίησε. Εἰ δὲ τὸ πρότερον ἐστὶ καὶ τὸ ὑστερον περὶ αὐτόν, δῆλον, ὡς οὐκ ἦν τῶν αἰωνίως ἐνεργούντων, ἀλλὰ κατὰ χρόνον ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μεταστάς. Ἄλλὰ μὴν αὐτὸς παράγει τὸν χρόνον. Πῶς οὖν ἐνεργεῖαν ἔχων χρόνου δεομένην διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς; Πότε γὰρ ποιεῖ τὸν χρόνον, οὗ δέεται, ἵνα ποιῆσθαι χρόνον, ὃν παρήγαγεν; Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι· μετὰ δὲ ταύτην τὴν δόξαν ἐπισκεψώμεθα Σεβῆρον, ὃς φησὶν ἀπλῶς μὲν αἰδιον εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτον δὲ τὸν νῦν ὄντα καὶ ὄντω κινούμενον γενητόν. Ἄνακυκλήσεις γὰρ εἶναι διττάς, ὡς εἰδείξεν ὁ Ἐλεάτης ξένος (cf. Platon. Politic. pag. 270. B), τὴν μὲν, ἣν νυνὶ περιπορεύεται τὸ πᾶν, τὴν δὲ, ἐναντίαν. Γενητὸς οὖν ὁ κόσμος καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἤρξατο τινος ὁ ταύτην τὴν ἀνακύκλῃσιν ἀνακυκλούμενος, ἀπλῶς δὲ οὐ γενητός. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν ἐξηγήσιν ἀπαντησόμεθα λέγοντες, ὅτι τὰ μυθικὰ αἰνίγματα μεταγίγειν εἰς φυσιολογίαν οὐκ ἔδει. Ποῦ γὰρ ἀποκαμῖν δυνατὸν τὴν κινῶσαν ψυχὴν καὶ μεταβάλλειν τὴν ἀρχαίαν περιφορὰν; Πῶς δὲ τέλειον καὶ αὐταρχεὶς τὸ πᾶν, εἰ μεταβολῆς ἐπίκειται; Πῶς δὲ ἀμφοτέρων τὴν οὐκ εἶναι διασωζόντων, τοῦ τε κινουμένου καὶ τοῦ κινούντος, ἔχει χώραν ἢ ἀμοιβῆ τῶν ἀνακυκλήσεων; πῶς δὲ ὁ Τίμαιος φησὶ τὴν μὲν ταυτοῦ περιφορὰν ἐπὶ δεξιᾷ κινεῖσθαι κατὰ τὴν δημιουργικὴν βούλησιν, τὴν δὲ θατέρου ἐπ' ἀριστερά; εἰ γὰρ δεῖ μένειν ὡσαύτως καὶ αἰεὶ εἶναι τὰ δημιουργικὰ ἔργα, δεῖ καὶ τὰς ἀνακυκλήσεις εἶναι τὰς αὐτὰς αἰεὶ, καὶ τὴν ταυτοῦ περίοδον τὴν ἐπὶ δεξιᾷ κινεῖσθαι κίνησιν. Ἄμα γὰρ προῆλθεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ καὶ ταύτην ἔλαχε τὴν περιφορὰν. Ἔτι δὲ πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἀνωμαλίαν ἐπεισάγειν τῇ κινήσει τοῦ οὐρανοῦ; πᾶν γὰρ τὸ παύεσθαι μέλλον τῆς προτέρας κινήσεως, ἐπ' ἄλλην δὲ μεταβαίνειν τὴν ἐναντίαν, καὶ ἐπὶ στάσιν ἐπείγεται καὶ ἀπομαραίνει τὴν προηγουμένην κίνησιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐστῶς ἐνεργείας (lege ἔτι τῆς αὐτῆς ἐστῶσης) τίς αἰτία τῆς δευτέρας ἀνακυκλήσεως; ταύτας μὲν δὴ φυσικὰς οὐκ οὖσας ἐξηγήσεις οὐδαμῶς ἀποδεχόμενος. Huc pertinet etiam, quod Severus conversiones fabulosas admittens mundum et generatum et non generatum facit. Auctor Proclus qui ad illa Platonis in Timæo verba pag. 34. A (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 162) διὸ δὴ κατὰ ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ περιπατῶν αὐτὸ ἐποίησε κύκλῳ κινεῖσθαι στρεφόμενον· τὰς δὲ εἰς ἀπάσας κινήσεις ἀφείλε, καὶ ἀπλανὲς ἀπειργάσατο ἐκείνων. Ἐπὶ δὲ τὴν περίοδον ταύτην, ἅτε οὐδὲν ποδῶν δίον, ἀσκελὲς καὶ ἄπουν αὐτὸ ἐγέννησε hanc notiam apposuit pag. 168. D. (pag. 398 ed. Schneider.) τὸ μὲν παράδειγμα τῆς

κυκλοφορίας ὅτι νοῦς ἐστὶ καὶ φρόνησις, εἴρηται πρότερον· τίς δὲ ἐστὶν αὕτη καὶ πῶς ἀπεικάζεται πρὸς νοῦν, ἐν τούτοις παραδίδωσιν ὁ λόγος. Ἔστι γὰρ ἡ κυκλοφορία κινήσις κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτῇ περιεχομένη, καθάπερ ἐν τούτοις τέ φησιν ὁ Τίμαιος καὶ ἐν Νόμοις ὁ Ἀθηναῖος ξένος· ὦν τὸ μὲν κατὰ ταῦτα ταῦτόν ἐστι τῆ καθ' ἑνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Τί γάρ, εἰ κοινοῦ μὲν τὸ πᾶν κυκλικῶς, μεταβάλλοι δὲ ἄλλοτε ἄλλως ἀνατέλλων ἢ δύνων, ὡς φησὶν ὁ ἐν τῷ Πολιτικῷ μύθος; Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο ὑπολάβωμεν, τὸ κατὰ ταῦτα πρόκειται τῶν ἄλλων περὶ αὐτῆς ῥημάτων. Οὐκ ἄρα ὀρθῶς ὁ Πλατωνικός Σεβῆρος (παρῆρησιασόμεθα γὰρ ἐντεῦθεν πρὸς αὐτόν) τὰς ἀνακυκλήσεις τὰς μυθικὰς προσέμενος καὶ γενητὸν ὄντω ποιῶν καὶ ἀγένητον τὸν κόσμον. Interdum quæ a Platone dicuntur non tam refellere argumentis, quam confirmare voluisse videtur. Patet hoc ex iis quæ super hoc Timæi Platonici loco pag. 41. B (cf. Philos. Gr. Fragm. vol. II, p. 169) θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα ἅλута ἐμοῦ γ' ἐθέλοντος. Τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, τό γε μὴν καλῶς ἀρμοσθὲν καὶ ἔχον εἰς λύειν ἐθέλειν κακοῦ Proclo teste scripsit. Proclus enim p. 304. A. (p. 737 ed. Schneider) hæc habet: πᾶν οὖν τὸ δεθὲν λυτόν, καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς. Δίδεται γὰρ τὰ μὲν σώματα διὰ τῆς ἀναλογίας· δεσμός γὰρ αὐτῶν αὕτη κάλλιστος· τὰ δὲ ζῶα τοῖς ἐμφύχοις δεσμοῖς, ὡσπερ εἴρηται πρότερον· αἰ δὲ ψυχὰι μεριστόν τι ἔχουσαι καὶ αὐταὶ δέδενται ταῖς μεσότησι· δεσμοῦς γὰρ κακείνας ἐκάλεσε καὶ τοὺς λόγους πάντας, εἰ δὲ ὦν ἐστὶν ἡ ψυχὴ· μόνα γὰρ τὰ ἀμέριστα δεσμῶν ἐστὶν ἀπροσδετῆ· δεδεμένα δὲ ἐκ διακεκριμένων ἐστὶν, οὐ κατὰ χρόνον διακεκριμένων τούτων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν τῷ δημιουργῷ περιοχὴν τῆς τῶν ἀπλῶν αἰτίας. Οὕτως οὖν ἔχει καὶ τὸ λυτόν ὡς παρ' ἄλλου, μᾶλλον δὲ ὡς ἐν ἄλλῳ· πη οὖν, ἀπλῶς δὲ οὐδαμῶς. Φέρε γὰρ, εἰ παρ' ἑαυτῶν μὲν λυτὰ ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν βούλησιν ἅλута τοῦ πατρὸς, ὡσπερ εἰώθησιν λέγειν Σεβῆρος, Ἄττικός, Πλούταρχος, πρὸς ὅς καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ περιπάτου πολλὰ διὰ πολλῶν ἀντειρήκασιν, πόθεν ἔχει τοῦτο τὸ παρ' ἑαυτῶν λυτόν; εἰ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἡ λύσις, τίς δὲ τὴν φύσιν δεδωκώς; οὐ γὰρ ἄλλος ἦν ἢ ὁ δημιουργός· εἰ δὲ ἐκεῖνος ὁ τῆς φύσεως αὐτοῖς χορηγός, ἐκεῖνος καὶ ὁ τῆς λύσεως αἴτιος. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν τὸ λυτόν, κατὰ φύσιν δὴ πεῦ τὸ ἐναντίον, τὸ ἄλυτον. Εἰ δὲ κατὰ φύσιν, παρ' ἑαυτῶν ἔχοιεν ἂν τοῦτό που καὶ ἄλυτον (leg. τὸ ἄλυτον), καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν ἐστὶν τοιοῦτον, ἀδεκτὸς πάντη τῆς λύσεως. Severi diagramma pluribus verbis exponit Proclus comparatque cum aliorum philosophorum de eadem re placitis. Is autem ad Tim. p. 192. A. hæc annotavit: ὁ δ' οὖν Πλάτων ἐν τῷ διατόνῳ γένει ποιεῖται τὴν τῶν τετραχόρδων διαίρεσιν καὶ πρόβειν οὐ μέγρ' τοῦ διὰ πασῶν

μόνον, ἀλλ' ἕως τοῦ τετρακίς διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε προσθεῖς καὶ τόνον, ἢ ὡς ὁ Σεβῆρος πεποίηκεν, οὐκ ἀνευμέν τοῦ τόνου ποιῶν οὐδὲ οὗτος, εἰς δὲ τὸ λείμμα λήγων, ἀλλ' οὐ τὸν τόνον et paucis interpositis p. 192. D. ἄλλοι δὲ τὴν μὲν λαβδοειδῆ παρητήσαντο καταγραφῆν, ἐξῆς δὲ ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ κανόνος κατατομῆς τάττουσι τοὺς ἀριθμοὺς κατὰ τὰ τρία κέντρα, πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τρίτους λαμβάνοντες, ὥσπερ δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσομεν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Πορφύριος καὶ ὁ Σεβῆρος ἀξιώσιν. Idem p. 198. B de eodem argumento hæc disse-rit : Σεβῆρος δὲ ἀξιοῖ μὴ εἰς τόνον τὸ διάγραμμα καταλήγειν, ἀλλ' εἰς λείμμα, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πλάτων εἰς τοῦτο πάντα τὸν περὶ τῆς διαιρέσεως τῆς ψυχῆς λόγον συνεπέραντο. 'Ἰν' οὖν εἰς λείμμα καταντήσῃ, μεθαρμόζει τινὰς τῶν ὄρων καὶ ποιεῖ τοὺς πάντας τριάκοντα καὶ τέσσαρας· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ τετάρτῳ μονάδος ὑπέτρηνεν ἡμῖν, διπλασιάζει τοὺς ὄρους καὶ ποιεῖ πρώτην μοῖραν τὸν ψῆ, ὅς ἐστι τοῦ τῆς διπλασίας. Adde sequentia pag. 198. E. οὐκ ἀφαιρῆ δὲ οὐδὲ ὁ Σεβῆρος τὸν τόνον, ἀλλ' οὐ καταλήγει εἰς αὐτόν. Ὡστε τὸ ὄλον διάγραμμα κατὰ πάντας ἐκ τε τοῦ τετρακίς ἐστὶ διὰ πασῶν καὶ διὰ τοῦ πέντε καὶ ἐνὸς τόνου. Κἂν ἐθελήσωμεν ἐπ' αὐτῶν τῶν μοναδικῶν ἀριθμῶν λαμβάνειν τὰ διαστήματα ταῦτα, θεασόμεθα μέχρι τοῦ ἐπτά καὶ εἰκοσι τὴν πρόδον γιγνομένην. Διπλασίος γὰρ ὁ δύο τῆς μονάδος, καὶ ὁ τούτου ὁ τέσσαρα, καὶ ὁ τούτου ὁ ἑκτό, καὶ ὁ τούτου ὁ δέκα καὶ ἕξ, καὶ μέχρι τοῦδε τὸ τετρακίς διὰ πασῶν· αὐτοῦ δὲ τούτου ἡμιόλιος ὁ εἰκοσι καὶ τέσσαρα, καὶ τὸ διὰ πέντε τοῦτο· καὶ πρὸς τοῦτον ἔχει τὸν ἐπόγδον λόγον εἰκοσι καὶ ἐπτά· ὥστε ἀπὸ τῆς μιᾶς μοίρας μέχρι τῆς ἐπτακατακίσεως αἱ εἰρημέναι τελειοῦνται συμφωνίαι. Τοῦτο μὲν οὖν, ἔπερ ἔφη, κοινὸν ἅπασιν τοῖς διαγράμμασι· διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὰ μὲν ἐστὶ λαβδοειδῆ, τὰ δὲ ἐπ' εὐθείας. Καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν ὁ μὲν Ἀδραστος τοῖς λαβδοειδέσιν, ὁ δὲ Σεβῆρος τοῖς κατ' εὐθείαν τίθεται (leg. προστίθεται)· καὶ τοῦτο ἀμεινον.

Sed præter commentarios quos in Platonis Timæum composuerat Severus, ejus de animo disputatio memoratur ab Eusebio Præpar. Evang. lib. XIII, cap. XVII. Fragmentum autem (3), quod ex eo excerptis, signo est, philosophum istum Platonis de animo sententiam propterea impugnare, quod eum ex duplici parte, altera impatientem, altera patibili concretum ponat. Quod si quis concederet, Severus animum, utpote ex duabus naturis iisque dissimilibus conflatum, immortalem fore negabat, ratus dissimilia et contraria perpetuo cohære non posse, sed temporis progressu necessario dissolvi, partibus illis e quibus constabant ad

pristinum statum redeuntibus. Erat enim ei persuasum, animum tum unum esse et incorporum, tum formæ geometricæ speciem habere, quod e Stobæi et Procli testimoniis efficitur. Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41 pag. 860 seq. ed. Heeren. μετὰ δὴ ταῦτα τοὺς εἰς μαθηματικὴν οὐσίαν ἐντιθέντας τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς καταλέγω διευκρινημένως. Ἔστι δὴ γένος ἐν τι αὐτῆς τὸ σχῆμα, πέρας δὲ διαστάσεως, καὶ αὐτῆ διαστάσις. Ἐν αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις Σεβῆρος ὁ Πλατωνικὸς αὐτὴν ἀφωρίσατο κτλ. Proclus in Tim. pag. 186. E. οὐκ ἄρα ἀνεξόμμεθα λέγειν ἡμεῖς οὕτω μέσση αὐτὴν, ὡς ἔχουσάν τι καὶ σώματος καὶ σωματικόν, ὡς Ἐρατοσθένης ὑπέλαβεν, ἢ διάστημα γεωμετρικὸν ἐπὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀναφέρειν, ὡς Σεβῆρος. Κρῆσις γὰρ ἂν ποτε γένοιτο ἀδιαστάτου καὶ διαστατοῦ καὶ ἀμερίστου καὶ σώματος· οὐδὲ γὰρ σημείου καὶ γραμμῆς· εἰ δὲ μὴ ταύτης, καὶ ἄλλου τινὸς διαστήματος πολλῶν μῆλλον· μᾶλλον γὰρ τοῦ ἀμεροῦς ἀφέστηκε τὸ τριχῆ μεριστόν, ἢ τὸ μοναχῆ· ἀλλὰ τὴν μὲν νοεράν οὐσίαν αἰετὶ μένειν μίαν, τὴν δὲ μεριστὴν ἐκ πολλῶν οὐσιῶν εἶναι, τὴν δὲ ψυχικὴν μίαν καὶ οὐ μίαν, ὡς καὶ τὸ ἐν φυλάττειν ἐν τῷ πληθύνεσθαι καὶ τὸ πλῆθος ἐν τῷ ἐνίζεσθαι· οὐ γὰρ οὕτω διαιρεῖν αὐτὴν τὸν δημιουργόν, ὡς δαπανᾷν τὸ ὄλον εἰς τὴν κατατομήν, ἀλλὰ φυλάττοντα τὸ ἐν αὐτῆς πληθεῖν καὶ τὸ ὄλον μερίζειν, ὅπου γε καὶ ἐν τοῖς σώματι καὶ ταῦτα πάντα μεριστοῖς οὖσιν εἶναι τί φησιν ἐν συνεκτικῶν τῶν μερῶν ὁ Ἐλεάτης ξένος, (cf. Plat. Soph. p. 245. A) καὶ Ἀριστοτέλης συνιδῶν εἶναι καὶ ἐν τοῖς μεριστοῖς τι δίδωσιν ἀμέρες· ὥστε πολλῶν μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὸ ὄλον καὶ ἐν μένοι ἂν πληθουμένης καὶ μεριστομένης, διὸ καὶ ἀμέριστός ἐστιν, ὡς φησιν ὁ Τίμαιος. Εἰ δὲ μὴ ἐσώζετο τὸ ἐν αὐτῆς, μόνως ἂν ἦν μεριστή· ὄλον καὶ εἰ λέγοις τὸ διανοητικὸν αὐτῆς καὶ δοξαστικὸν δύο εἶναι οὐσίας καὶ ὅμως μίαν εἶναι τὴν ὄλην διανοητικὴν καὶ δοξαστικὴν, οὐκ ἀποστᾶσαν τοῦ ἐνὸς τῷ καὶ εἰς εαυτὴν συννεύειν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπ' αὐτῶν δρμηθέντες τῶν Πλάτωνος τὴν ἀμέριστον οὐσίαν καὶ τὴν μεριστὴν ἐξηγησάμεθα· τῶν δὲ πρὸ ἡμῶν οἱ μὲν μαθηματικὴν ποιούντες τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὡς μέσση τῶν τε φυσικῶν καὶ τῶν ὑπερφυσικῶν, οἱ μὲν ἀριθμὸν αὐτὴν εἰπόντες ἐκ μονάδος ποιῶσιν, ὡς ἀμερίστου, καὶ τῆς ἀορίστου δυάδος, ὡς μεριστῆς, οἱ δὲ ὡς γεωμετρικὴν ὑπόστασιν οὖσαν ἐκ σημείου καὶ διαστάσεως, τοῦ μὲν ἀμεροῦς, τῆς δὲ μεριστῆς. Τῆς μὲν προτέρας εἰσὶ δόξης οἱ περὶ Ἀρίστανδρον καὶ Νουμήριον καὶ ἄλλοι πλείστοι τῶν ἐξηγητῶν, τῆς δὲ δευτέρας Σεβῆρος. Enimvero quum Jamblichus apud Stobæum memoriæ prodatur, Severo animum videri formam geometricam, quæ et intervalli terminus et ipsum intervallum sit : quumque Proclus adjiciat, ani-

(3) Vide infra pag. 201.

mum ab isto philosopho haberi substantiam geometricam e puncto individuo et intervallo dividuo compositam; verisimile est, eum mentem humanam ad trianguli aut circuli similitudinem accedere judicasse. Talis autem opinio Pythagoricorum (4) dogmata redolet, qui numeros et figuras deorum nominibus ornavunt. Nam triangulum æqualium laterum nominaverunt Mineravam e vertice natam et Tritogeniam, quia triplici perpendiculari e tribus angulis suis ducto dividitur. Unitatem Apollinis vocabulo nuncuparunt, binarium numerum Contentionem et Audaciam vocaverunt, ternarium vero Justitiæ titulo dignati sunt. Sed hæc hactenus.

Quod reliquum est, meminerunt de Severo et alii philosophi ætate posteriores, velut Syrius in Aristotelis Metaphys. lib. XII, pag. 44 et sæpe Damascius in vita Isidori apud Photium cod. CCXLII. Verum horum omnium testimonia commemorare et expendere non vacat. Qui denique philosophum Platonicum cum Severo, imperatore Romano, confuderunt, eos refellere supersedemus (5).

Atticus, quem sub M. Aurelio Antonino clausisse et Platoniam sectam professum esse Syn-cellus p. 353 testificatur, Harpocrationis (6) Argivi præceptor fuit. Utriusque censuram facit Proclus in tractando hoc Timæi Platonici loco p. 28. A. τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐραῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς ἅπαντας ἀδύνατον λέγειν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 157) pag. 93 B. [pag. 218 seq. ed. Schneider] ita scribens: Ἀρκοκρατία δὲ θαυμάσιμ' ἄν, εἰ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ γε ἀρέσκοι τοιαῦτα περὶ τοῦ δημιουργοῦ διαταττόμενος. Ἐπειτα γὰρ τοῦδε τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὴν τῶν τριῶν θεῶν παράδοσιν καὶ καθόσον διττὸν ποιεῖ τὸν δημιουργόν, ἀποκαλεῖ δὲ τὸν πρῶτον θεὸν Οὐρανὸν καὶ Κρόνον, τὸν δὲ δεύτερον Δία καὶ Ζῆνα, τὸν δὲ τρίτον οὐρανὸν καὶ κόσμον. Πάλιν δὲ αὐτὸ μεταβαλὼν τὸν πρῶτον Δία προσαγορεύει καὶ βασιλεία τοῦ νοητοῦ, τὸν δὲ δεύτερον ἄρχοντα, καὶ ὁ αὐτὸς αὐτῷ γίγνεται Ζεὺς, Κρόνος, Οὐρανός. Πάντα γοῦν ταῦτά ἐστι τὸ πρῶτον, ὅς πάντα ὁ Παρμενίδης ἀφείλε, πᾶν ὄνομα καὶ πάντα λόγον καὶ πᾶσαν σχέσιν. Καὶ ἡμεῖς μὲν οὐδὲ πατέρα τὸν πρῶτον ἠνεσχόμεθα καλεῖν, ὁ δὲ τὸ αὐτὸ καὶ πατέρα καὶ ἔγγονον καὶ ἀπόγονον ἀπέφηεν. Ἄττικὸς δὲ, ὁ τούτου διδάσκαλος, αὐτόθεν τὸν

δημιουργὸν εἰς ταῦτὸν ἀγει τὰγαθῶν, καίτοι ἀγαθὸς μὲν καλεῖται παρὰ τῷ Πλάτωνι, τὰγαθὸν δὲ οὐ· καὶ νοῦς προσαγορεύεται, τὰγαθὸν δὲ αἴτιον ἀπάσης οὐσίας καὶ ἐπέκεινα τοῦ ὄντος ἐστίν, ὡς ἐν Πολιτείᾳ (lib. VI pag. 509. B.) μεμαθήκαμεν. Τί δ' ἂν εἴποι καὶ περὶ τοῦ παραδείγματος; ἢ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐστὶ, καὶ ἐστὶ τὴν τὰγαθοῦ πρεσβύτερον, ἢ ἐν τῷ δημιουργῷ, καὶ ἐστὶ πολλὰ τὸ πρῶτον, ἢ μετὰ τὸν δημιουργόν, καὶ τὰγαθόν, ὁ μὴδὲ θέμις εἰπεῖν, εἰς τὰ μετ' αὐτὸ ἐπιστραφῆσεται κάκεινα νοῆσαι. Ut autem hic rerum parentem fabricatoremque mundi cum bono confundere ac permiscere non dubitavit: ita alibi quoque similiter de optimo genitore Atticus locutus est. Colligit hoc et Proclus ad illa Platonis in Timæo verba p. 29. E. ἀγαθὸς ἦν, ἀγαθῶν δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος· τούτου δ' ἐκτὸς ὧν πάντα θεὶ μάλιστα γενέσθαι ἐβουλήθη παραπλήσια ἑαυτῷ (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 158 seq.) annotatione pag. 111. C. [pag. 262 ed. Schneider.]: καὶ εἰ πᾶσι βούλεται χορηγεῖν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῷ παντὶ μόνως κακόν, ὥστ' οὐδὲ ἀτακτον οὐδὲ ἀπρονόητον οὐδὲ ἀόριστον, ἀλλὰ πάντα μετέχει κάλλους καὶ τάξεως καθ' ἑσὸν δέχεσθαι πέφυκα. Πάντα οὖν ἑαυτῷ ποιεῖ παραπλήσια καθ' ἑσὸν θεὸς ἀγαθῶν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ δὲ λοιπὸν κατ' ἄλλους ἀπεργάζεται λόγους παραδειγματικούς. Ὡσπερ γάρ, φησὶν Ἄττικὸς, ὁ τέκτων πάντα μὲν τεκτονικὰ ποιεῖ, ἀλλὰ δὲ κατ' ἄλλον λόγον, τὸ μὲν βῆθρον, τὸ δὲ κλίνην, οὕτω καὶ ὁ θεός, ἢ μὲν ἀγαθός, ἐξομοιοῖ πάντα ἑαυτῷ, ἀγαθὰ ἀποτελῶν, κατὰ δὲ τὰ εἶδη τὰ μερίζοντα τὰς ἐκάστων οὐσίας ποιεῖ πρὸς τὰς παραδειγματικὰς αἰτίας.

Quum autem Proclus Atticum laboriosissimum (7) nominet, probabile est, multa olim ejus ingenii monumenta litteris mandata exstittisse. Namque inter scripta quæ ei attribuit Porphyrius in vita Plotini (8), sine dubio ejus in Platonis Timæum et Phædrum (9) commentaria cæteris præstiterunt. Hinc illorum frequens a Proclo facta est mentio. Ab his diversæ fuerunt ejus adversus Aristotelem disputationes, e quibus plura fragmenta servavit Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, quæ infra scripsi et recognita interpretatus sum. De his non est, quod copiosius disputemus. Itaque illa potius viri dicta nobis spectanda sunt, quæ Proclus in Platonis

(4) Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. XXIV.

(5) Vide Harlesium ad Fabricii Bibl. Gr. vol. III, pag. 187. — (6) Harpocration, Argivus Platonius philosophus, Cæsaris (Veri) familiaris, scripsit commentariorum in Platonem volumina XXIV et dictionum Platoniarum libros II. Vide Suidam v. Ἀρκοκρατίων, Capitolinum in Vero et C. Barthium ad Æneam Gazæum p. 97. Adde Eu-

dociam in Violario pag. 73 et Athenæum lib. XIV pag. 648. C. — (7) Proclus in Tim. p. 315. A. [p. 761 seq. ed. Schneider.] καὶ ἔγωγε καὶ τὸν φιλοπονώτατον Ἄττικὸν ἐθαύμασα κτλ. — (8) Porphyrius in vita Plotini cap. 14. ὑπομνήματα Ἄττικου. Vid. not. 1. — (9) Proclus in Tim. pag. 315. A. μέμνηται δὲ ὁμοῦ ἐκείνος[ὁ Ἄττικός] τοῦ διττοῦ κρατήρος καὶ τὸν Φαῖδρον ἐξηγούμενος. —

Timæo interpretando posteris tradidit. Apparet igitur primum assuevisse doctissimum hominem in enarrando scriptore singula verba premere. Nimirum ad locum qui est pag. 28. C. γέγονεν· δρατὸς γὰρ ἀπτός τί ἐστι καὶ σῶμα ἔχων, πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα αἰσθητά, τὰ δὲ αἰσθητά, δόξη περιληπτά μετὰ αἰσθήσεως, γιγνόμενα καὶ γενητὰ ἐφάνη (cf. Phil. Gr. vol. II, p. 157) hæc notata sunt Proclo p. 87. A. [p. 204 ed. Schneider] πότερον οὖν πᾶν τὸ αἰσθητὸν ἀπὸ χρόνου γενητόν, ἢ οὐ πᾶν; εἰ μὲν δὴ πᾶν, καὶ τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον ἔσται ἀπὸ χρόνου γενητόν· δρατὸν γὰρ καὶ ἐκεῖνό φησιν· εἰ δὲ οὐ πᾶν, ἀσυλλόγιστος ὁ λόγος κατὰ τὸν Ἄττικόν καὶ οὐδενὸς περαντικός. Εἰ μὴ ἄρα λέγει τὸν μὲν κόσμον εἶναι δρατὸν καὶ ἀπτόν, τὸ δὲ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον οὐχὶ νῦν δρατὸν εἶναι, ἀλλὰ πρὸ τῆς κοσμοποιίας· ἐπεὶ καὶ ὁ Πλάτων οὕτω φησὶ· πᾶν ὅσον δρατὸν ἦν πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον· ἐνταῦθα δὲ δρατὸς γὰρ ἀπτός τί ἐστι καὶ σῶμα ἔχων. Πᾶν οὖν, ὃ ἐστὶν δρατὸν καὶ ἀπτόν, τοῦτο δεικνύται γενητόν, ἀλλ' οὐχ ὃ ἦν. Κἂν ταῦτα τοίνυν λέγη (δεινὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀντιλαβέσθαι τῶν ῥημάτων), λεκτέον, ὅτι ἐν γε τῷ ὄρω τοῦ γενητοῦ τοιοῦτον οὐδὲν ἐστίν, ἀλλ' ἀπλῶς εἰρηται πᾶν τὸ γενητὸν δόξη μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστόν· ὥστε καὶ εἰ τι αἰσθητὸν ἐστὶ, πάντως γενητὸν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον. Πᾶν δὲ τὸ δρατὸν αἰσθητόν· ὥστε τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον γενητόν, πρὸς τῷ καὶ ἐκεῖνο σαφῶς τὸν Πλάτωνα λέγειν γενητόν. Πρὶν γὰρ οὐρανὸν γενέσθαι τρία φησὶν εἶναι, τὸ ὄν, τὴν χώραν, τὴν γένεσιν, ἐν ἔχουσιν εἰδὼν ὑφ' ἑσθηκυῖαν· ὥστε καὶ τὸ πλημμελὲς ἐκεῖνο γενητόν ἐστὶν ὡς περ καὶ δρατὸν κτλ. Deinde non est subtile Attici de alio Timæi Platonici capite iudicium. Quippe pag. 41. D verba καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα, ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραυνὸς ἔμισγε, τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170) super quibus plerique multimodis scripsere, sic Proclus declarat p. 315. A. [pag. 764 seq. ed. Schneider.] ὁ μὲν γὰρ Θεόδωρος οὗτος διττὸν ποιεῖ τὸν κρατῆρα, τὸν μὲν πρῶτον, τὸν δὲ δεύτερον, καὶ τρίτον, τὸ κρᾶμα θ' ἕτερον τούτου (leg. καὶ τριστὸν τὸ κρᾶμα τοῦ ἑτέρου)· ὁ γὰρ δεύτερος κρατῆρ τὸ κρᾶμα κατ' αὐτὸν ἐστὶ· μοίρας δὲ λοιπὸν τὴν τε τοῦ παντὸς καὶ τὰς τῶν οὐρανίων θεῶν καὶ τὰς ἡμετέρας. Τὴν μὲν γὰρ αὐτοψυχὴν πρότερον κρατῆρα καλεῖ, τὴν δὲ καθ' ἑαυτοῦ κρατῆρά τε ἕμα τὸν δεύτερον καὶ κρᾶμα, τοῦ Πλάτωνος ἕνα μὲν κρατῆρα καλέσαντος καὶ ἐν αὐτῷ τὰς ψυχὰς κεράσαντος πάσας, τὰς μὲν πρῶτως, τὰς δὲ δευτέρως, δευτέρω δὲ κρατῆρος οὐδ' ὄπωστιοῦν μνημονεύσαντος οὐδὲ τῆς ἐν αὐτῷ πράσεως. Τί γὰρ καὶ εἰδέτο, τοῦ πρότερου κρατῆρος ἀποχρῶντος καὶ εἰς τὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀπογέννησιν; καὶ ἔγωγε καὶ τὸν φιλο-

πονώτατον Ἄττικὸν ἐθαύμασα διττὸν ποιεῖν τὸν κρατῆρα λέγοντα εὐρών, καὶ ταῦτα εἰωθότα σφόδρα παρεπέσθαι ταῖς ῥήσεσι· μέμνηται δὲ ὅμως ἐκεῖνος τοῦ διττοῦ κρατῆρος καὶ τὸν Φαῖδρον ἐξηγουμένους.

In principio Timæi, ubi Socrates quantum qui pridiano sermoni interfuerat jamque aberat coniviam requirit, verba ἀσθένειά τις αὐτῷ ξυνέπεσεν, ὃ Σώκρατες· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν τῆσδε ἀπελείπετο τῆς συνοουσίας recte cepit Atticus. De his ita Proclus in Tim. p. 7. B. γλίσχρωσ τε γὰρ ἐπιχειροῦσιν ἅπαντες, καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον, εἰ καὶ τοῦτον εὐροῖμεν, ὃ ζητοῦσιν· ἐπεὶ καὶ τὸν μὲν Θεαίτητον διὰ τὴν νόσον ἢ Πλάτωνα λέγειν οὐδὲ τοῖς χρόνοις συνάδει· τούτων γὰρ ὁ μὲν κρινόμενου Σωκράτους, ὃ δὲ Θεαίτητος ἀποθανόντος εἰρηται νοσεῖν· τὸ δὲ Κλειτοφῶντα, παντελῶς ἀστοπον· παρῆν γὰρ οὐδὲ τῇ προτραίᾳ, Σωκράτους διηγουμένου, τίνα εἶπεν ὁ Κλειτοφῶν τῇ πρὸ ἐκείνης κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ συνοουσίαν· πλὴν τοσοῦτον ὁ Ἄττικὸς ὀρθῶς ἐπισημαίνεται· ἴσικεν ὁ ἀπολειπόμενος οὗτος εἶναι τῶν μετὰ Τιμαίου ξένων. Διὸ καὶ ὁ Σωκράτης αὐτὸν ἐρωτᾷ τὸν Τιμαῖον, ὅπου ποτὲ εἴη ὁ τέταρτος, καὶ ἐκεῖνος ὡς περὶ ἐπιτηδείου τινὸς ἀπολογεῖται τὴν ἀπουσίαν ἀναγκασίαν αὐτῷ καὶ ἀβούλητον δεικνύς. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ παρὰ τῶν παλαιωτέρων· ἃ δὲ ὁ ἡμέτερος καθηγεμῶν ἐν τούτοις ἐπέκρινε, ταῦτα ἡμῖν ῥητέα τῷ Πλάτωνι διαφερόντως ἐπόμμενα. Ἔλεγε δ' οὖν, ὅτι ὅσα αἱ ἀκροάσεις περὶ σεμνοτέρων γίνονται καὶ ὑψηλοτέρων πραγμάτων, τοσοῦτῳ τὸ μὲν τῶν ἀκροατῶν ἑλαττοῦται πλῆθος, μυστικώτερον δὲ καὶ ἀπορρητότερον πρόεισιν ὁ λόγος. Καὶ διὰ ταῦτα ἐν μὲν τῇ προτέρα τῆς πολιτείας παραδόσει κατὰ τὴν ἐν Πειραιεῖ ξυνοουσίαν πολλὸς ὁ ἀκροατῆς, καὶ ὅ γε ὀνόματος τυγχόντες ἕξ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ κατὰ τὴν τοῦ Σωκράτους ἀφήγησιν τέτταρες οἱ δεχόμενοι τοὺς λόγους· ἐν δὲ ταύτῃ καὶ ὁ τέταρτος ἀπολείπεται, τρεῖς δὲ οἱ ἀκροαταί, καὶ ὅσῃ καθαρώτερος καὶ νοερώτερος ὁ λόγος, τοσοῦτῳ συστέλλεται ὁ ἀκροατῆς. Tum Plato pag. 21. E. ait : ἔστι τις κατ' Αἴγυπτον, ἢ δ' ὅς, ἐν τῷ Δέλτα, περὶ ὃ κατὰ κορυφὴν σχίζεται τὸ τοῦ Νεῖλου ῥεῦμα, Σαίτικὸς ἐπικαλούμενος νομός, τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σαίς, ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὁ βασιλεὺς· καὶ τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγός τις ἐστίν, Αἴγυπτιστὶ μὲν τοῦνομα Νηῖθ, Ἑλληνιστὶ δὲ, ὡς ὁ ἐκεῖνον λόγος, Ἄθηνᾶ· μάλα δὲ φιλαθῆναιοὶ καὶ τίνα τρόπον οἰκεῖο τῶνδ' εἶναι φασιν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 152) ad quem locum Proclus Attici et aliorum testimonia Theopompi sententiæ opponit. Etenim pag. 30. C. [pag. 69 ed. Schneider.] hæc refert : τοὺς δὲ Ἀθηναίους Καλλιθένης μὲν καὶ Φανόδημος πατέρας τῶν Σαίτων ἱστοροῦσι γενέσθαι, Θεόπομπος δὲ ἀνάπαλιν ἀποίκους αὐτῶν εἶναι φησὶν (Ἄττικὸς ὁ Πλατωνικὸς διὰ βασκανίαν φησὶ μεταποιῆσαι τὴν ἱστορίαν τὸν Θεόπομπον, ἐπ' αὐτοῦ (leg.

ἐφ' αὐτοῦ) γὰρ ἀφικέσθαι τινὰς ἐκ τῆς Σάεως ἀνανεομένους τὴν πρὸς Ἀθηναίους συγγένειαν)· ὁ δὲ Πλάτων τοσοῦτον μόνον εἶπε περὶ αὐτῶν, ὅτι φιλαθηναῖοί τε οἱ Σαῖται καὶ τινα τρόπον οἰκεῖοι.

Porro pag. 28. A. Plato scribit : ὅπου μὲν οὖν ἂν ὁ δημιουργὸς πρὸς τὸ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων αἰεὶ, τοιοῦτοί τινι προσχρῶμενος παραδείγματι, τὴν ἰδεάν αὐτοῦ καὶ δύναμιν ἀπαργάζηται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν· οὐ δ' ἂν εἰς τὸ γεγονός, γενητῆ παραδείγματι προσχρῶμενος, οὐ καλόν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 157). Hic Atticus αἰεὶ cum βλέπων construit. Qua de re Proclus pag. 83. C. [pag. 195 ed. Schneider.] τὸ δὲ αἰεὶ συναπτέον τῷ κατὰ ταῦτα ἔχον, ἴν' ἢ πρὸς τὸ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἔχον βλέπων. Οὕτω καὶ ὁ φιλόσοφος ἐκρίνε Περφύριος, εἰκότως. Οὐ γὰρ αἰεὶ βλέπειν φησὶ πάντα δημιουργόν, ὡς οἰεταὶ Ἀττικὸς, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἔχειν τὸ νοητόν.

Præterea ad Platonis quæstionem pag. 28. B. πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρχάμενος (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 157) ita respondet Atticus, ut ortum secundum tempus intelligat. Id enim Proclus pag. 84. F. [p. 199 ed. Schneider.] his verbis testatur : τοιαύτης δ' οὖν τῆς ζητήσεως οὐσης Πλούταρχος μὲν καὶ Ἀττικὸς καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Πλατωνικῶν κατὰ χρόνον τὴν γένεσιν ἤκουσαν, καὶ φασὶ γίνεσθαι τὴν ζήτησιν, εἴτε ἀγέννητος κατὰ χρόνον ὁ κόσμος, εἴτε γενητός· εἶναι γὰρ πρὸ τῆς κοσμοποιίας ἀτακτον κίνησιν, ἅμα δὲ κινήσει πάντως ἐστὶ καὶ χρόνος, ὥστε καὶ χρόνον εἶναι πρὸ τοῦ παντός· ἅμα δὲ τῷ παντὶ γεγονέναι χρόνον ἀριθμὸν ὄντα τῆς τοῦ παντός κινήσεως, ὡς ἐκείνος ἦν τῆς πρὸ τῆς κοσμοποιίας οὐσης ἀτάκτου κινήσεως ἀριθμός. Quapropter idem ad sequentia pag. 30. A. οὕτω δὲ πᾶν ὅσον ἦν δρατὸν παραλαβὼν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἠγησάμενος ἐκεῖνο τοῦτου πάντως ἄμεινον (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) hæc annotavit pag. 116. B. [p. 274 ed. Schneider.] οἱ μὲν περὶ Πλούταρχον τὸν Χαιρωνεῖα καὶ Ἀττικὸν λιπαρῶς ἀντέγονται τοῦτων τῶν ῥημάτων ὡς τὴν ἀπὸ χρόνου τῷ κόσμῳ γένεσιν αὐτοῖς μαρτυρούντων, καὶ δὴ καὶ φασὶ προεῖναι μὲν τὴν ἀκόσμητον ὕλην πρὸ τῆς γενέσεως, προεῖναι δὲ καὶ τὴν κατεργάτιν ψυχὴν τὴν τοῦτο κινουσαν· πόθεν γὰρ ἢ κινήσει ἦν, ἢ ἀπὸ ψυχῆς; εἰ δὲ ἀτακτος ἢ κινήσει, ἀπὸ ἀτάκτου ψυχῆς· εἴρηκε γοῦν ἐν Νόμοις (lib. X, pag. 897. A) τὴν μὲν ἀγαθοεῖδῃ ψυχῇ ὀρθὰ καὶ ἔμφρονα παιδαγωγεῖν, τὴν δὲ κατεργάτιν ἀτάκτως τε κινεῖσθαι καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς διοικούμενον πλημμελῶς ἄγειν· ἐπιγενομένης δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ κοσμοποιίας τὴν μὲν ὕλην καθίστασθαι πρὸς τὴν τοῦ κόσμου σύστασιν, τὴν δὲ κατεργάτιν νοῦ μεταλαχοῦ-

σαν ἔμφρονα ἀποτελεῖσθαι καὶ τεταγμένην ποιεῖσθαι κίνησιν· ἀγεῖ γὰρ εἰς τάξιν τὴν μὲν ἢ τοῦ εἶδους μετουσία, τὴν δὲ ἢ τοῦ νοῦ παρουσία. Huc pertin' etiam ea quæ Plato pag. 34. B de mundi satu atque ortu tradit : οὗτος δὲ πᾶς ὄντος αἰεὶ λογισμὸς θεοῦ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον θεὸν λογισθεὶς λείον καὶ ἑμαλὸν πανταχῆ τε ἐκ μέσου ἴσον καὶ ἴλον καὶ τέλειον ἐκ τελέων σωμάτων σωμᾶ ἐποίησε (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 162). Philosophi sententiam hoc modo exponit Proclus pag. 169 F. [p. 401 ed. Schneider.] ὁ δὲ δὴ λογισμὸς τῆς δημιουργίας τῆς διηρημένης ἐστὶ σημαντικὸς· τὸ δὲ αὖ ποτὲ ἐσόμενον οὐ τῆς κατὰ χρόνον ἐστὶν ἀρχῆς σημαντικόν, ὡς οἰεταὶ Ἀττικὸς, ἀλλ' ὅτι τὴν οὐσίαν ἔχει τῷ χρόνῳ συνευγεμένην. Χρόνος γὰρ ἅμα οὐρανῷ γέγονε, καὶ ὁ τε κόσμος ἔγχρονος καὶ ὁ χρόνος ἐγχεσμιος· συμπάρηχθησαν γὰρ ἀλλήλοις καὶ συνυπέστησαν ἀπὸ τῆς μιᾶς δημιουργίας. Ἔστιν οὖν τὸ ποτὲ τοῦτο οὐ χρόνου μόριον, ἀλλ' ὁλος χρόνος, ὡς πρὸς τὸ αἰεὶ ὃν παραβαλλόμενος. Eadem ratio est loci qui exstat p. 34. C. τὴν δὲ δὴ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμνησανῆσατο καὶ ὁ θεὸς νεώτερον· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεώτερου ξυνέρξασεσεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 182). Hunc Proclus ita commentatur p. 174. E [p. 412 ed. Schneider] νῦν δὲ εἰ βούλει καὶ τὴν τοῦ Πλάτωνος λέξιν καθ' ἕκαστον τῶν ῥημάτων θεωρήσωμεν. Πρῶτον οὖν εὐθύς τὸ δὲ τὴν ψυχὴν (leg. τὸ τὴν δὲ ψυχὴν) ὅτι περὶ πάσης λέγει τῆς ψυχῆς, τὸ ἀρθρον προστεθὲν ἐδήλωσεν. Οὐ γὰρ ὡς περὶ πρότερον ψυχὴν δὲ ἐν μέσῳ θεὸς εἶπεν, ἀλλὰ τὴν δὲ ψυχὴν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ δύναμις ἦν ψυχῆς ὅλης ἢ περὶ τὸ μέσον, ἐνταῦθα δὲ ἢ πάσα ψυχὴ πρεσβυτέρα λέγεται τὸ σώματος. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ νεώτερον οὐ κατὰ χρόνον ληπτέον, ὡς ὑπέλαβεν Ἀττικὸς· ἅμα γὰρ ὑπέστησε τὴν ψυχὴν ὁ πατὴρ καὶ σώματι περιεκάλυψεν αὐτήν· ἀλλὰ τῇ τάξει τῆς οὐσίας. Τὸ γὰρ τῷ δημιουργῷ προσεγγέστερον πρεσβύτερον, τὸ δὲ πορρωτέρω νεώτερον. Εἰ δὲ βούλει, καὶ κατὰ χρόνον τὸ πρεσβύτερον καὶ τὸ νεώτερον ἀκουστέον. Πρεσβύτερος γὰρ ὁ ἐν τῇ ψυχῇ χρόνος καὶ θεϊότερος, νεώτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος, καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἢ ψυχῇ χρόνον, κατὰ τοῦτον οὐκ ἐστὶ τὸ σωματικόν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον, ἐκεῖνον δεύτερον. Ὡς γὰρ κινήσεως ἕτερον εἶδος ἐν ἀμφοῖν, οὕτω καὶ ὁ χρόνος ἕτερος. Ex his aliisque locis efficitur, statuise Atticum motionem et materiam inordinatam ortu carere, mundum autem tempore ortum esse, velut p. 116. F. [p. 275 ed. Schneider.] ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς ψυχῆς ἀσωμάτου οὐσης τοῦτο ἀληθές· ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος τὸ μὲν περὶ τῶν εἰδῶν τῶν πρώτων δεδείχαμεν, ὅπως καὶ τοῦτων αἴτιος ὁ θεός, περὶ δὲ τῆς ὕλης αὐτῆς ζητήσεως ἂν τις, εἴτε ἀγέννητός ἐστιν ἀπ' αἰτίας, ὡς φασὶν οἱ περὶ Πλούταρχον

και Ἀττικόν, εἴτε γενητή, και ἐκ ποίας αἰτίας. Conf. p. 87. A. et 99. C. Cæterum ideas cum mundi orifice conjunxisse Atticum, relatum legitimus pag. 119. B. [p. 280 ed. Schneider.] πρῶτον μὲν οὖν ἀποτεινεται πρὸς τοὺς περὶ Ἀττικὸν πολλὰς υποτιθεμένους ἀρχὰς συναπτούσας ἀλλήλοισι τὸν δημιουργὸν και τὰς ἰδέας, οἱ και τὴν ἕλην ἐπὶ ἀγενήτου φασὶ κινουμένην ψυχῆς, ἀλόγου δὲ και κατεργάτιδος, πλημμελῶς και ἀτάκτως φέρεσθαι, και προὔρισσῃσι κατὰ χρόνον τὴν μὲν ἕλην τοῦ αἰσθητοῦ, τὴν δὲ ἀλογίαν τοῦ λόγου τὴν τε ἀταξίαν τῆς τάξεως. Ἔστω δὴ, ὡς φασιν, ἕλη και θεὸς ἀγένητα ἀμφοῦ ἀπ' αἰτίας. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἀγένητον αὐτοῖς κοινόν· διαφέρει δὲ θεῶς ἀλλήλων. Insuper p. 30. C. οὐδ' ἔστι τὰλλα ζῶα καθ' ἓν και κατὰ γένη μόρια, τούτων πάντων δημοσιώτατον αὐτὸν εἶναι τιθῶμεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) quomodo Atticus καθ' ἓν et κατὰ γένη interpretetur, sic declarat Proclus p. 129. D [p. 305 ed. Schneider.] τὸ καθ' ἓν τοῦτο και τὸ κατὰ γένη τινὲς μὲν εἰρήκασιν ἀντιδιαίρειν τὰ ἄτομα εἶδη πρὸς τὰ κοινότερα, ὡσπερ Ἀττικὸς· καλοῦσι δὲ ἄτομα εἶδη τὰ προσεχῆ και ἀτόμων αἰτία, τὸν αὐτοάνθρωπον, εἰ τύχοι, τὸν αὐτοίππον, ἕκαστον τῶν τοιούτων εἰδῶν, γένη δὲ τὰ δλικιώτερα τούτων και περιληπτικώτερα παραδείγματα. Accedit quod Atticus in tractando loco, qui est pag. 31. A. τῷ γὰρ τῶν νοουμένων καλλίστῳ, και κατὰ πάντα τελείῳ, μάλιστα αὐτὸν θεὸς ὁμοιωῖσαι βουληθεὶς, ζῶον ἔν ὁρατὸν πάντα ὅσα αὐτοῦ κατὰ φύσιν συγγενῆ ἐντός ἕχον ἑαυτοῦ συνίστησεν (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) de mundi fabricatoris et exemplaris ratione Proclo teste pag. 131. C. [pag. 309 ed. Schneider.] hoc modo quæsitivus : ὁ μὲν Ἀττικὸς ἐν τούτοις ἠπόρησεν ; εἰ και ὁ δημιουργὸς ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ζῶου περιέχεται· δοκεῖ γὰρ, εἰ μὲν περιέχεται, μὴ εἶναι τέλειος· τὰ γὰρ μερικὰ ζῶα, φησὶν, ἀτελεῆ, και διὰ τοῦτο τὰ παραπλήσια αὐτοῖς οὐ καλά· εἰ δὲ μὴ περιέχεται, οὐ πάντων τῶν νοητῶν εἶναι τὸ αὐτοζῶον περιληπτικόν· και ἀπορήσας ἔθετο βραδῶς ὑπὲρ τὸ αὐτοζῶον εἶναι τὸν δημιουργόν. Ad hæc Attici explicatio τῆς μεριστῆς et τῆς ἀμερίστου οὐσίας pag. 35. A in verbis τῆς ἀμερίστου και αἰετὸν κατὰ τὰ αὐτὰ ἐχούσης οὐσίας, και τῆς αὖτε περὶ τὰ σώματα γιγνομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκράσατο οὐσίας εἶδος (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, pag. 163) memoratur a Proclo, pag. 187. B. [pag. 444 ed. Schneider.], quæ talis est : οἱ δὲ ὡς φυσικὴν θεωροῦντες μεριστὴν μὲν οὐσίαν λέγουσι

τὴν ἀλογον προοῦσαν τῆς λογικῆς, ἀμέριστον δὲ τὴν θεῖαν, και ἐκ τῶν δύο ποιοῦσι τὴν λογικὴν, τῆς μὲν ὡς κοσμοῦσης, τῆς δὲ ὡς ὑποκαείμενης, καθάπερ Ἠλούταρχος και Ἀττικὸς, και φασιν ἀγένητον μὲν κατὰ τὸ ὑποκαείμενον αὐτὴν εἶναι, γενητὴν δὲ κατὰ τὸ εἶδος. Non male accepit Atticus ea quæ dicuntur a Platone pag. 37. B. λόγος δὲ ὁ κατὰ ταῦτόν ἀληθῆς γιγνόμενος, περὶ τε θάτερον ὄν και περὶ ταῦτόν, ἐν τῷ κινουμένῳ ὑφ' αὐτοῦ φερόμενος, ἀνευ φθόγγου και ἤχῆς (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165). Proclus enim p. 234. D. [pag. 567 ed. Schneider.] hanc ejus interpretationem citat : τὸν λόγον τοῦτον ὁ μὲν Ἀττικὸς ἐπὶ τῆς προσεκτικῆς δυνάμεως ἤκουσεν, ὁ δὲ Πορφύριος ἐπὶ τοῦ ἡνιόχου τοῦ κινουμένου τοὺς διττοὺς ἵππους κτλ. Denique ad locum de dierum, noctium, mensium et annorum origine, pag. 37. E. ἡμέρας γὰρ και νύκτας και μῆνας και ἐνιαυτούς, οὐκ ὄντας πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, τότε ἄμα ἐκείνῳ ζυνοσταμένῳ τὴν γένεσιν αὐτῶν μηχανάται. Ταῦτα δὲ πάντα μέρη χρόνου, και τὸ τ' ἦν τό τ' ἔσται, χρόνου γεγονότα εἶδη (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) hæc notavit Proclus p. 250. B. [p. 605 ed. Schneider.] μάτην ἄρα λέγουσιν οἱ περὶ Ἀττικόν, ὅτι χρόνος μὲν ἦν και πρὸ οὐρανοῦ γενέσεως, τεταγμένος δὲ χρόνος οὐκ ἦν. Ὅπου γὰρ χρόνος, ἐκεῖ και τὸ παρελθόν ἔστι και τὸ μέλλον, ὅπου δὲ ταῦτα, ἐκεῖ και τὸ ἦν και τὸ ἔσται πάντως. Ἀλλὰ μὴν και τὸ ἦν και τὸ ἔσται χρόνου ἔστιν εἶδη γεγονότα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ. Διὸ και γεγονότα αὐτὰ προσεῖπεν. Οὐδ' ἄρα χρόνος τις ἦν πρὸ τῆς δημιουργίας. Cæterum vitam ratione carentem mortalem esse Atticus censebat. Intelligitur hoc ex ejus interpretatione verborum quæ exstant p. 41. D. τὸ δὲ λοιπὸν ἡμεῖς, ἀθανάτω θνητὸν προσυφαίνοντες (cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 170). De his ita Proclus pag. 311. A. [pag. 754 ed. Schneider.] : τί τὸ ἀθάνατόν ἔστι τοῦτο, και τί τὸ θνητόν, ἐζητήται παρὰ τοῖς τοῦ Πλάτωνος ἐξηγηταῖς, και οἱ μὲν τὴν λογικὴν ψυχὴν μόνην ἀθάνατον ἀπολείποντες φθεῖρουσι τὴν τε ἀλογον ζῶην συμπάσαν και τὸ πνευματικὸν ὄχημα τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν εἰς γένεσιν βροτῆν τῆς ψυχῆς τὴν ὑπόστασιν διδόντες αὐτοῖς μόνον τε τὸν νοῦν ἀθάνατον διατηροῦντες ὡς μόνον και μένοντα και ὁμοιούμενον τοῖς θεοῖς και μὴ φθειρόμενον, ὡσπερ οἱ παλαιότεροι και ἐπεσθαι τῇ λέξει κρίναντες, δι' ἧς ὁ Πλάτων φθείρει τὴν ἀλογον, θνητὴν αὐτὴν καλῶν, τοὺς Ἀττικὸς λέγω και Ἀλβίνους και τοιούτους τινὰς. Numenius Apameus (10), quem alii veterum

(10) Clemens Alexandrinus Strom. I, p. 342 ed. Svlburg. Ἀριστοβούλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει· καταηκολούθησε δὲ και ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς νομοθεσίᾳ, και φανερόν ἔστι περιεργασάμενος ἕναστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Διηρμήνεται δὲ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως δι' ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου και

Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγωγήν τῶν Ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, και ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, και κράτησις τῆς γῶρας, και τῆς διης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡστε εὐδελον εἶναι τὸν προειρημένον φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά. Γέγονε γὰρ πολυμαθῆς, καθὼς και Πύθαγορας πολλά τῶν παρ' ἡμῖν

ουῦ, περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς citata ab Origene (13). Præterea ex opusculo περὶ τῆς τῶν Ἀκαδημαϊκῶν πρὸς Πλάτωνα διαστάσεως magna fragmenta supersunt apud Eusebium Præpar. Evang. XIV, 5 seqq.; (14) apud eundem nonnulla ex libro περὶ τὰγαθοῦ XI, 10, 22; (15) XV, 17, (16) qui videtur fuisse dialoγus, et ex disputationibus τὰ παρὰ Πλάτωνι ἀπόρρητα in scriptis XIII, 5 (17). Hæc omnia collegi, emendavi, interpretatus sum (18).

Ex universis Numenii decretis olim centum fere commentariorum libros Porphyrio (19) teste composuerat Amelios, quos editos dono dedit Justino Hesychio, filio adoptivo. De his Apamensis philosophi decretis, quæ ex ejus fragminibus et aliorum quos attuli scriptorum locis cognoscuntur, uberius disserere non attinet. Unum excipio de animorum immortalitate placitum. Age nunc, inquit Stobæus (20), ad

ipsam per se incorpoream naturam revertamur, vulgaresque de illa, quatenus ad animam spectant, opinioniones omnes distinctas ordine referamus. Sunt igitur qui totam hujusmodi naturam partes similes habere, eamque unam et eandem esse doceant, ita ut in quavis ejus parte totum cernatur. Idemque etiam in anima dividua mundum intelligibilem, deos, genios et bonum et præstantissima quæque collocant, atque in omnibus similiter omnia inesse statuunt, singulorum tamen naturæ convenienter. Et hanc quidem sententiam sine dubio Numenius tuetur. Quam si sequimur, a mente, diis et divina progenie anima tota sua natura nihil differt. Ad hæc idem Numenius (21) non tres partes unius animæ, aut duas utique, rationis participem et expertem, sed animas duas nos habere censet, alteram rationis compotem, expertem alteram. Quid? quod

μος· Ἐπειδὴ δὲ θεμιστοκλῆς καὶ Φοβίων, οἱ τε μέχρι πρώτης ἀκμάσεως Ἀναξίς τε καὶ Μήδιος, Περιπατητικῶν δὲ δ' Ἀλεξανδρείης Ἡλιόδωρος· τοῦ δὲ δευτέρου Πλατωνικοὶ μὲν Ἀμμωνίος καὶ Ὀριγένης, οἱς ἡμεῖς τὸν πλείστον τοῦ χρόνου προσεφετήσαμεν, ἀνδράσιν οὐκ ὀλίγω τῶν καθ' ἑαυτοὺς εἰς σύνεσιν διενεγκούσιν. Paucis autem interpositis ita pergit: οἱ δὲ καὶ πλήθει προβλημάτων ἃ μετεχειρίσαντο τὴν σπουδὴν τοῦ γράφειν ἀποδείκνυμαι, καὶ τρόπω ἰδίῳ χρησάμενοι Πλωτίνος· εἰσι καὶ Γεντιλιανὸς Ἀμελιος, ὃς μὲν τὰς Πυθαγορείους ἀρχὰς καὶ Πλατωνικάς, ὡς ἰδοῦκε, πρὸς σαφεστέρην τῶν πρὸ αὐτοῦ καταστησάμενος ἐξήγησιν, οὐδὲ γὰρ ἔγγυς τι τὰ Νοουμηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θερασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων εἰς ἀκρίθειαν. Ὁ δὲ Ἀμελιος κατ' ἴχνη μὲν τούτου βαδίζειν προαιρούμενος καὶ τὰ πολλὰ μὲν τῶν αὐτῶν δογματικῶν ἐχόμενος, τῆ δὲ ἑξερρασίᾳ πολλῶν, καὶ τῆ τῆς ἐρημνίας περιβολῆς πρὸς τὸν ἐναντίον ἐκείνῳ ῥηλον ὑπαγόμενος, ὧν καὶ μόνων ἡμεῖς ἀξίον εἶναι νομίζομεν ἐπισκοπεῖσθαι τὰ συγγράμματα. Idem l. c. cap. 21. Ἐν δὲ τούτοις τότε ὡμολόγησε μὲν πάντων τὰ ἐπ' αὐτοῦ γεγονότων, πλήθει τε προβλημάτων διενεγκεῖν Πλωτίνον τε καὶ Ἀμελίον· τρόπον δὲ θεωρίας ἰδίῳ μάλιστα τούτους χρῆσασθαι. Τὰ Νοουμηνίου δὲ οὐχ ὅτι ὑποβάλλεσθαι καὶ τὰ ἐκείνου προσεθεύειν δόγματα, ἀλλὰ τὰ τῶν Πυθαγορείων αὐτοῦ τε ἐχομένου (leg. αὐτοῦ τε Πλάτωνος) μετιέναι δόγματα, καὶ οὐδ' ἔγγυς εἶναι τὰ Νοουμηνίου καὶ Κρονίου καὶ Μοδεράτου καὶ Θερασύλλου τοῖς Πλωτίνου περὶ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων εἰς ἀκρίθειαν. — (13) Origenes contra Celsum lib. IV pag. 198 ἐγὼ δ' οὐδὰ καὶ Νοουμηνίου τὸν Πυθαγόρειον, ἀνδρα πολλῶν κρείττον διηγησάμενον τὸν Πλάτωνα καὶ περὶ τῶν Πυθαγορείων δογμάτων πιστεύσαντα, πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐπιτιθέμενον τὰ Μωυσείας καὶ τῶν προφητῶν, καὶ οὐκ ἀπίθανως αὐτὰ τροπολογοῦντα, ὥσπερ ἐν τῷ καλουμένῳ ἔποσι καὶ ἐν τοῖς περὶ τόπου. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ περὶ ἀγαθοῦ ἐκτίθεται καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν τινά, τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ λέγων. Idem lib. V, pag. 268 ὥσπερ παρὰ τῷ Χαιρωνεῖ Πλουτάρχῳ ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, καὶ τῷ Πυθαγορείῳ Νοουμηνίῳ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἀφθαρσίας ψυχῆς. Hunc ipsam librum respexit Nemesius de natura hominis cap. 2 κοινή μὲν οὖν πρὸς πάντας τοὺς λέγοντας ὅσα μὲν τὴν ψυχὴν ἀφίεσι καὶ παρὰ Ἀμμωνίου, καὶ διδασκάλου Πλωτίνου, καὶ Νοουμηνίου τοῦ Πυθαγορικοῦ

εἰρημένα. — (14) Vid. fragm. 1. — (15) Vid. fragm. 9 et 11. — (16) Vid. fragm. 6. — (17) Vid. fragm. 12. — (18) Vid. fragm. 1-22. — (19) Porphyrius vit. Plotin. cap. 3 Πλωτίνος δὲ ἄχρι μὲν πολλοῦ γράφων οὐδὲν διέτελεσεν, ἐκ δὲ τῆς Ἀμμωνίου συνουσίας ποιούμενος τὰς διατριβάς, καὶ οὕτως ὄλων ἐτῶν δέκα διέτελεσε, συνὼν μὲν τισι, γράφων δὲ οὐδέν. Ἦν δὲ ἡ διατριβὴ, ὡς ἂν αὐτοῦ ζητεῖν προτροπομένου τοὺς συνόντας, ἀταξίας πλήρης καὶ πολλῆς φλυαρίας, ὡς Ἀμελιος ἡμῖν διηγείτο. Προσῆλθε δὲ αὐτῷ ὁ Ἀμελιος, τρίτον ἔτος ἀγοντι ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ τρίτον τῆς Φιλίππου βασιλείας ἔτος, καὶ ἄχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Κλαυδίου βασιλείας παραμείνας, ἔτη δια συγγέγονεν εἰκοσι καὶ τέσσαρα, ἔξιν μὲν ἔχων, ὅτε προσῆλθεν, ἀπὸ τῆς Λουσιμάχου συνουσίας, φιλοπονία δὲ υπερβαλλόμενος τῶν καθ' αὐτὸν πάντων διὰ τὸ καὶ σγεδὸν πάντα τοῦ Νοουμηνίου καὶ γράφειν καὶ συναγαγεῖν, καὶ σγεδὸν τὰ πλείστα ἐμαθεῖν. Σχόλια δὲ ἐκ τῶν συνουσιῶν ποιούμενος ἑκατόν που βιβλία συνέταξε τῶν σχολίων, ἃ Ἰουστίνῳ Ἠσαυρίῳ τῷ Ἀπαμει, ὃν υἱὸν ἔβατο, χαρίσασθαι. — (20) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 32, pag. 866 ed. Heeren. [p. 369 ed. Gaisford.] Ἰθ: δὴ οὖν ἐπὶ τὴν καθ' αὐτὴν ἀσώματον οὐσίαν ἐπανώμεν, διακρίνοντες καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐν τάξει τὰς περὶ ψυχῆς πάσας δόξας. Εἰσι δὲ τινες, οἱ πᾶσαν τὴν τοιαύτην οὐσίαν ὁμοιομερῆ καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἀποφαίνονται, ὡς καὶ ἐν ὄψεσιν αὐτῆς μέρει εἶναι τὰ δια' ὀψιντες καὶ ἐν τῇ μεριστῇ ψυχῇ τὸν νοητὸν κόσμον καὶ θεοὺς καὶ δαίμονας καὶ τὰγαθὸν καὶ πάντα τὰ πρεσβύτερα ἐν αὐτῇ ἐνιδρύουσι, καὶ ἐν πᾶσιν ὡσαύτως πάντα εἶναι ἀποφαίνονται, οἰκείως μόντοι καὶ ἐν αὐτῶν οὐσίαν ἐν ἐκάστοις. Καὶ ταύτης τῆς δόξης ἀναμεισθητῆς μὲν ἐστὶ Νοουμηνίος. Κατὰ δὲ ταύτην νοῦ καὶ θεῶν καὶ τῶν κρείττωνων γενῶν οὐδὲν ἡ ψυχὴ διενήνοχε κατὰ τὴν ἄληθιν οὐσίαν. — (21) Stobæus Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25, pag. 836 ed. Heeren. [pag. 353 ed. Gaisford.] ἄλλοι δὲ, ὧν καὶ Νοουμηνίος, οὐ τρίτῃ μέρει ψυχῆς· μίας ἢ δύο γε, τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον, ἀλλὰ δύο ψυχὰς· ἔχειν ἡμᾶς οἰοῦνται, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, τὴν μὲν λογικὴν τὴν δὲ ἄλογον. Ὅτι πάλιν οἱ μὲν ἄμφω ἀθανάτους, οἱ δὲ τὴν λογικὴν ἀθάνατον. Τὴν δὲ ἄλογον οὐ κατὰ τὰς ἐνεργείας μόνον ἀφίστασθαι τῆς ποιῆς κινήσεως, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν διαλύεσθαι. Τοῖς δὲ ἰδοῦκε, δύο ψυχῶν εἰς ταῦτ' ἀντιπλακείων ἀλλήλαις, διπλασσία· εἶναι τὰς κινήσεις, ὁμοιομένον κλήλαις ἐκ τοῦ ἀπολαύειν ἑκατέρων τῶν

assentiendi (22) facultatem capacem esse actionum dicens, ejus eventum esse ait imaginationem, non tamen opus aut effectum, sed confectionem. Jam vero multi (23) etiam Platoniorum inter se discordant, partim in unum ordinem unamque formam species ac partes vitæ ejusque acta redigentes, ut Plotinus et Porphyrius; partim ad dissidium hæc referentes, ut Numenius. Nonnulli a superioribus philosophis dissentientes (24) ab externis eventis animæ malum utcunque conciliant, atque a materia quidem Numenius frequenter et Cronius. Cæterum differentię (25) rationem non habentes in unum confundunt omnes animorum in corpora illapsus, et cunctos malos esse cum alii affirmant, tum præcipue Cronius, Numenius et Harpocratio. Quamvis (26)

vero duas distingueret animas, unitatem tamen et indiscretam similitudinem animæ cum principiis suis asserere visus est Numenius; conjunctionem autem alterius naturæ, id est, mentis Pythagoras, Plato, Aristoteles aliique vetustiores virtutis magistri retinuerunt. Et illi quidem dissolvere videntur, hi connectere. Enimvero de animorum immortalitate summa inter doctissimos homines dissensio fuit. Licet autem Plato animi partem ratione præditam solum immortalẽ esse duceret, reliquas duas morti addiceret; Numenius tamen totum animum corporis vinculis exsolutum sempiternum fore contendit (27).

Fuerunt et alii Numenii, quos enumerat Ju. Alb. Fabricius *Bibl. Græc.* vol. III, pag. 179 ed. Harles.

τῆς ἑτέρας παθημάτων κατὰ τὴν ἔνωσιν — (22) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I, cap. 41, 25* ἐκ τῶν Πορφυρίου περὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων pag. 833 ed. Heeren. [p. 352 ed. Gaisford.] Νουμῆνιος δὲ τὴν συγκαταθετικὴν δύναμιν παραδεικτικὴν ἐνεργειῶν φήσας εἶναι, σύμπτωμα αὐτῆς φησὶν εἶναι τὸ φηταστικόν, οὐ μὴν ἔργον γε καὶ ἀποτέλεσμα ἀλλὰ παρακολούθημα. — (23) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37*, pag. 894 ed. Heeren. [pag. 381 ed. Gaisford.] ἤδη τείνουσιν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Πλατωνικοῖς πολλοὶ διαστασιάζουσι· οἱ μὲν εἰς μίαν σύνταξιν καὶ μίαν ἰδέαν τὰ εἶδη καὶ τὰ μόρια τῆς ζωῆς· καὶ τὰ ἐνεργήματα συνάγοντες, ὡσπερ Πλωτῖνος τε καὶ Πορφυρίου· οἱ δὲ εἰς μάχην ταῦτα κατατείνοντες, ὡσπερ Νουμῆνιος. — (24) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 37* pag. 896 ed. Heeren. [pag. 382 ed. Gaisford.] τῶν δ' αὖ δισταμῆτων πρὸς τοῦτου, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν προσφουμένων προστιθέντων ὅπως οὖν τῆ ψυχῆ τὸ κακόν, ἀπὸ μὲν τῆς ὕλης· Νουμηνίου καὶ Κρονίου πολλάκις. — (25) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 40* pag. 910 ed. Heeren. [pag. 388 seq. ed. Gaisford.] οὐκ ἔχοντες δὲ σκοπὸν τῆς διαφορῆτης εἰς ταῦτ' ὁμοῦσιν

τὰς ἐνωματώσεις τῶν ὄλων, κακὰς τε εἶναι πᾶσα· διαγιγρίζονται, καὶ διαφερόντως οἱ περὶ Κρόνιον τε καὶ Νουμηνίον καὶ Ἀρκοκρατίωνα. — (26) Stobæus *Eclog. Phys. lib. I cap. 41, 67* pag. 1066 seq. ed. Heeren. [pag. 475 ed. Gaisford.] ἔνωσιν μὲν οὖν καὶ ταυτότητα ἀδιάκριτον τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἑαυτῆς ἀρχὰς πρεσβεύειν φαίνεται Νουμῆνιος, σύμφωνον δὲ κατ' ἑτέραν οὐσίαν οἱ πρεσβύτεροι διασώζουσι. Καὶ ἀναλύσει ἐπαίνοι, συντάξει δὲ οὗτοι προσεοίκασι. — (27) Olympiodorus *Comment. ined. in Plat. Phæd. sp. Victor. Cousin. in Journal des Savants*, 1838 pag. 145 οὗτοι οἱ μὲν ἀπὸ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἄχρι τῆς ἐμφύχου ἕξως ἀπαθανατίζουσι, ὡς Νουμῆνιος· οἱ δὲ μέχρι τῆς φύσεως, ὡς Πλωτῖνος ἐν ἔκτου· οἱ δὲ μέχρι τῆς ἀλογίας, ὡς τῶν μὲν παλαιῶν Ἐενοκράτης· καὶ Ἐπύσειππος, τῶν δὲ νεωτέρων Ἰάμελιχος καὶ Πλούταρχος· οἱ δὲ μέχρι μόνης τῆς λογικῆς, ὡς Ἡρόκληος καὶ Πορφυρίου· οἱ δὲ μέχρι μόνου τοῦ νοῦ. Φθείρουσι γὰρ τὴν δόξαν, ὡς πολλοὶ τῶν Περιπατητικῶν. Οἱ δὲ μέχρι τῆς ὅλης ψυχῆς· φθείρουσι γὰρ τὰς μερικὰς εἰς τὴν ὅλην. —

ΑΤΤΙΚΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

1. Τριχῆ τοίνυν διαιρουμένης τῆς ἐντελοῦς φιλοσοφίας, εἰς τε τὸν ἠθικὸν καλούμενον τρόπον, καὶ τὸν φυσικόν, καὶ ἔτι τὸν λογικόν· καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατασκευάζοντος ἡμῶν ἕκαστον καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ τοὺς οἴκους ὄλους εἰς τὸ ἀριστον ἐπανορθοῦντος, ἤδη δὲ καὶ δῆμον σύμπαντα πολιτεία τῇ διαφερούσῃ, καὶ νόμοις τοῖς ἀκριβεστάτοις κοσμοῦντος· τοῦ δευτέρου δὲ πρὸς τὴν περὶ τῶν θείων γνῶσιν διήκοντος, αὐτῶν τε τῶν πρώτων, καὶ τῶν αἰτίων, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα ἐκ τούτων γίνεται, ἃ δὴ περὶ φύσεως ἱστορίαν ὁ Πλάτων ὠνόμακεν· εἰς δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάκρισιν τε καὶ εὑρεσιν τοῦ τρίτου παραλαμβάνομένου· οἱ μὲν Πλάτων πρῶτος, καὶ μάλιστα συναγαίρας εἰς ἓν πάντα τὰ τῆς φιλοσοφίας μέρη, τῶς ἐσκεδασμένα καὶ διεβρίμμένα, ὥσπερ τὰ τοῦ Πενθέως μέλη, καθάπερ εἶπέ τις, σῶμά τε καὶ ζῶον δλόκληρον ἀπέφηνε τὴν φιλοσοφίαν, ὅπλα παντὶ λεγόμενα. Οὕτε γὰρ οἱ περὶ Θαλῆν καὶ Ἀναξίμενην καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ ὅσοι κατὰ ταῦτόν γεγόνασι τούτοις, ἀγνοοῦνται περὶ μόνην τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῶν ὄντων σκέψιν διατρέψαντες. Οὐ μὴν οὐδὲ Πιττακός, καὶ Περιανδρός, καὶ Σόλων, καὶ Λυκούργος, καὶ οἱ παραπλήσιοι τούτοις, λαμβάνουσι τινὰς τὴν αὐτῶν φιλοσοφίαν εἰς πολιτείαν καταθέντες. Ζήνων δὲ καὶ πᾶν τὸ Ἐλεατικὸν τοῦτο διδασκαλεῖον, καὶ αὐτὸ γνῶρι-

1. Quum igitur tres in partes integra perfectaue philosophia dividatur, id est in morum, naturæ disserendique doctrinam; quarum prima illa non singulos modo nostrum bonos ac probos efficiat, verum etiam familias totas ad honestissimam vitæ rationem informet, adeoque populum universum excellenti quodam reipublicæ genere et accuratissimis legibus instituat: secunda vero ad rerum divinarum cognitionem ita pertineat, ut simul et principia ipsa et causas cæterarum, quæque ex illis fiunt reliquas omnes contempletur, quam naturæ historiam Plato appellavit: tertia denique ad certiorum superioris utriusque æstimationem et inventionem assumatur: Platonem exstitisse primum qui partes illas omnes philosophiæ dissipatas antea atque disiectas, sic tanquam Penthei membra, ut nescio quis dixit, vel maxime complexus, philosophiam in unius cuiusdam corporis atque integri animantis formam rodegerit, omnes uno ore consentiunt. Quippe nemo ignorat, Thalesen, Anaximenes, Anaxagoram et quotquot præterea eodem tempore vixerunt, in sola rerum naturæ consideratione esse

ΑΤΤΙΚΙ
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTA.

μον ἐπὶ τῇ τέχνῃ τῶν λόγων μάλιστα σπουδάσαν. Τούτοις δὲ ἐπιγενομένοις Πλάτων, ἀνὴρ ἐκ φύσεως ἀρτιτελής, καὶ πολὺ διενεγκών, οἷα κατὰπεμπτος, ὡς ἀληθῶς, ἐκ θεῶν, ἴν' δλόκληρος ὄρθῃ δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία, * παρῆκέ τε οὐδέν, καὶ ἕκαστα ἠκρίβωσε, μήτε ἑλλείπων πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, μήτε πρὸς τὸ ἄχρηστον ἐξενεχθείς. Ἐπει τοίνυν πάντων ἔφαμεν μετεῖναι τῷ Πλατωνικῷ, καὶ φυσιολογοῦντι, καὶ περὶ ἠθῶν λέγοντι, καὶ διαλεγόμενοι, φέρε, καθ' ἕκαστον ἐπισκεψώμεθα. Ταῦτα μὲν δ' Ἀττικὸς.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XI, cap. 2. Ἀττικοῦ περὶ τοῦ τριμεροῦς τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. De hoc autem sic judicat Eusebius in fine capituli primi: θήσω δὲ τὰ ἀρέσκοντα Πλάτωνι, ἀπὸ τῶν τὰ αὐτοῦ πρεσβεουσάντων, ὧν Ἀττικὸς διαφανῆς ἀνὴρ τῶν Πλατωνικῶν φιλοσόφων, ὧδέ πη τὰ δοκούντα τῷ ἀνδρὶ διέξεισιν, ἐν οἷς ἴσταιται πρὸς τοὺς διὰ τῶν Ἀριστοτέλους τὰ Πλάτωνος ὑπισχυομένους. * Scripsi δι' αὐτοῦ ἡ φιλοσοφία pro codicum lectione ἡ δι' αὐτοῦ φιλοσοφία.)

2. Τῆς γὰρ συμπάσης φιλοσοφίας, κοινῇ γνώμῃ τῶν φιλοσοφησάντων, τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν ὑπισχυομένης, τριχῆ δὲ διαιρουμένης, κατὰ τὴν τῶν ὄλων ποιητικὴν διανεμήσιν· τοσοῦτον ἀποδέων ἐν τούτοις τοῦ διδάσκειν τι τῶν Πλάτωνος ὁ Περιπατητικὸς

versatos. Pittacus autem, Periander, Solon, Lycurgus ac cæteri id genus philosophiam suam ad reipublicæ curam ac studium aperte contulerunt. Zenonem denique et omnem illam Eleaticam scholam in disserendi artem potissimum incubuisse, notum est. At vero his Plato succedens, vir natura partibus omnibus ac numeris absolutus longeque cæteris antecellens, utpote deorum plane munere ac dono in terram demissus, per quem integra tandem aliquando philosophia crerneretur, et præterit omnino nihil, et singula tam diligenter examinavit, ut neque necessari quidquam desiderari, neque abstrahisse ad inutilia pateretur. Quoniam igitur Platonicus philosophi propriam hanc trium illorum conjunctionem esse defendimus, ut de rerum natura disputet, de moribus præcepta det, ac simul in dialectica sapientia versetur, age, singula per sese videamus. Hæc Atticus.

2. Quum enim de communi philosophorum sententia humanam beatitudinem universa philosophia pollicetur, eaque trifariam pro illa rerum omnium effectrice distributione dividatur: tantum abest, ut in hisce rebus Pla-

ὀφθίσεται, ὥστε πλείονων ὄντων οἱ διαφέρονται Πλάτωνι, μάλιστα ἐναντιούμενος αὐτὸς φανείται. Καὶ πρῶτον γε ἀπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μεγίστου καὶ κυριωτάτου, τὴν πρὸς Πλάτωνα παραλλαγὴν ἐποίησατο, μὴ τηρήσας τὸ μέτρον τῆς εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς τοῦτο συγχωρήσας· ἀλλ' ἀπολιθῶν τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἠγησάμενος αὐτῇ προσδεῖν τῶν ἐκ τῆς τύχης, ἵνα μετὰ τούτων ἔλθῃ τὴν εὐδαιμονίαν· εἰ δ' ἐφ' ἑαυτῆς ληφθεῖν, ὡς ἀδύνατον καὶ οὐκ ἐφικτὸν τῆς εὐδαιμονίας, μεμφάμενος. Τὸ μὲν οὖν ἀγεννές καὶ διημαρτημένον τῆς γνώμης ἐν τούτῳ τε κἀν τοῖς ἄλλοις, οὐ τοῦ παρόντος δεικνύναι καιροῦ. Ἐκεῖνο δὲ οἶμαι πρόδηλον, ὅτι τοῦ σκοποῦ καὶ εὐδαιμονίας οὐκ ἴσων ὄντων, οὐδὲ τῶν αὐτῶν κατὰ Πλάτωνα καὶ κατὰ Ἀριστοτέλην· ἀλλὰ τοῦ μὲν βωῶντος ἐκάστοτε καὶ κηρύττοντος ὅτι εὐδαιμονέστατος ὁ δικαιοτάτος, τοῦ δὲ μὴ ἐκτρέποντος ἐπεσθαι τῇ ἀρετῇ τὴν εὐδαιμονίαν, ἂν μὴ καὶ γένος εὐτυχίῃ καὶ κάλλος καὶ ἄλλα,

Καὶ γὰρ χρυσὸν ἔχων πλεονέχων ἴεν, ἥτε κούρη,

ἀνάγκη κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ τέλους καὶ τῆς ἐπὶ τοῦτο ἄγουσαν φιλοσοφίαν διάφορον εἶναι. Μῖθ' ἄρ' ὁδῶν βαδίζοντα, ἥ τις ἄγειν πέφυκεν ἐπὶ τι ἃ τῶν μικρῶν καὶ ταπεινῶν, οὐκ ἔστιν ἔλθειν ἐπὶ τὰ μέγιστα καὶ ἐν ὕψει κείμενα.

Ὅρξ, ἴν' ἔστ' ἐκεῖνος ὑψηλὸς πάγος,
τραχύς τε καὶ καλίγκτος, ἐγκαθήμενος δ'
ὁ ἐνελαφρίζων αὐτὸν ὄρεϊ;

Ἐπὶ τοῦτον τὸν ὑψηλὸν πάγον τὸ ὄριμὸν καὶ πανοῦρον ἐκεῖνο θηρίον ἀνελεθεῖν ἀδύνατον ἵνα δὲ εἰς ταῦτόν ἔλθῃ τοῖς ἀετοῦ γεννήμασιν ἀλώπηξ, ἢ τύχη τινὶ δεῖ χρησαμένους ἐκεῖνος πονηρᾷ καταπεσεῖν εἰς γῆν, τῶν οἰκείων αὐτοῖς φθαρέντων ἢ τὴν φύσασαν αὐτήν, ἢ μὴ πέφυκε φύειν, λαίψηρὰ κυκλῶσαι περὰ ταύτην, ἢ καὶ οὕτως ἀρθεῖσαν ἐκ γῆς ἀνίπτασθαι πρὸς τὸν ὑψηλὸν πάγον. Ἔως δ' ἂν ἐκάτερον ἃ ἐπὶ τῆς οἰκείας μένῃ τάξεως, οὐκ ἐνὶ κοινωνίᾳ τοῖς γῆς πρὸς τὰ οὐρανοῦ θρέμματα. Καὶ μεθ' ἕτερα ἐπιλέγει, τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων καὶ πειρωμένου τοῦ Πλάτωνος ἔλκειν τὸς τῶν νέων ψυχὰς ἄνω που πρὸς τὸ θεῖον καὶ τοῦτον τὸν τρόπον προσοικειοῦντος μὲν τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ καλῷ, τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων ἀνακείθοντος ὑπερφορεῖν· φράσον ἡμῖν, ὦ Περιπατητικέ, πῶς ἐκδιδάξεις ταῦτα; πῶς ὁδηγήσεις ἐπ' αὐτὰ τοὺς φιλοπλάτωνα; Ποῦ σοι τῆς αἰρέσεως τοσοῦτον ὕψος λέγων, ὥστε τὸ ἢ τῶν Ἀλωαδῶν φρόνημα κτήσασθαι, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ὁδὸν ζητεῖν; ἢν ἐκεῖνοι μὲν φροντοὶ ὄρων ἀναθεῖαι δύνασθαι γίνεσθαι· τὸ δ' ἄρ' ἴν' ἀπαρῆσει τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων γένεσθαι, ὡς φησι Πλάτων. Τίς οὖν ἢ παρὰ σοὶ πρὸς τοῦτα τοῖς νέοις βοήθεια; καὶ πόθεν τις ὁ τῆς ἀρετῆς συναγωνι-

tonicum aliquid Peripateticus iste doceat, ut ex pluribus qui a Platone dissentiunt, longius ab eo nemo discesserit. Principio quod ut omnium commune est, ita maximum et præcipuum, in eo Platonem reliquit, et ultra beatitudinis modum progressus satis ad eam rem per sese virtutem futuram negavit. Quippe fugit cum vis potestasque virtutis, eamque fortunæ muneribus egere ad felicitatem consequendam putavit; reprehendo Platone, quod si illa sola per se spectaretur, nunquam ejus beneficio ad illius possessionem perveniri posset. At hominis opinio cum in hoc genere, tum in aliis, quam prava sit errorisque plena, etsi hujus loci demonstrare non est: hoc tamen perspicuum existimo, quum in re proposita et felicitate constituenda Platonis et Aristotelis non una sit eademque ratio; sed ille felicissimum eum, qui justissimus sit, prædicare passim et usurpare consueverit: hic contra virtuti felicitatem comitari non sinat, nisi ad eam natalium etiam splendor, formæ dignitas et alia accesserint:

Namque auro radians quasi virgo ad bella profectus est

quam diversus utriusque finis est, tam diversam utrumque necessario, quæ suum ad finem perducatur, philosophi formulam componere. Nam qui viam unam quandam, quæ ad pusillum aliquid humileque ferat, semper insistit, is majora et altiora nunquam consequi poterit.

*Fiden' ut hic alto collis assurgat jugo?
Salebrosus, asper, cujus culmini insidens
pennas volucris allevat.*

In excelsum illum montem evadere acris hæc et versipellis hestia nullo modo potest: ut enim eundem in locum aquilæ pulli vulpesque convenient, aut illi disjecto ac dissipato nido, in terram iniqua quadam sorte decidunt necesse est, aut vulpes, quas natura ei largiri non solet, præpetibus alis a rerum parente instruat, quibus tum demum sublatis in arduum illum collem subvolare queat. Quamdiu certe utrumque genus suo loco manebit, nullum terrestribus animalibus cum cælestibus illis commercium esse poterit. Hæc ille. Tum aliis quibusdam interjectis sic prosequitur. Quæ quum ita sint quumque Plato juvenum animos ad divinum nomen trahere conetur eoque modo simul ad virtutem et ad honestatem adducere, ut cæterorum illis omnia despicientiam et contemtionem injiciat: dic nobis, Peripatetice, quo pacto hæc traditurus sis, quam ad ea Platonis amatoribus viam monstraturus. Ubi secta tua tantam doctrinæ excellentiam tibi præbet, ut Alodarum spiritu summo viam tibi ad cælum facere studeas? Atque hoc iter illi montes montibus imponendo facile et expeditum sibi fore putabant. At ea res utique, quemadmodum Plato docet, sublatis demum humanis cupiditatibus impetratur. Ad hæc igitur consequenda quam tu adole-

στης λόγος; ἐκ δὲ πύων γραμμάτων Ἀριστοτέλους; Τίνος τῶν ἀπ' αὐτοῦ; ἐκ ποίων γραφῶν; Δίδωμι γὰρ σοι, κἀν ψεύδεσθαι θέλω, μόνον τι νεανικόν. Ἄλλὰ γὰρ οὐτ' ἔχεις εἰπεῖν, οὐτ' ἂν ἐπιτρέψαι σοι τῶν ἡγεμόνων τῆς αἰρέσεως εὐδαίς. Αἱ γοῦν Ἀριστοτέλους περὶ ταῦτα πραγματεῖαι, Εὐδήμιοι τε καὶ Νικομάχειοι καὶ Μεγάλων Ἑθικῶν ἐπιγραφόμεναι μικρόν τι καὶ ταπεινὸν καὶ δημῶδες περὶ τῆς ἀρετῆς φρονούσι, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν τις καὶ ἰδιώτης καὶ ἀπαιδευτος, καὶ μαιράκιον, καὶ γυνή. Τὸ μὲν γὰρ διάδημα, ὡς εἰπεῖν, καὶ τὸ σκῆπτρον τὸ βασιλικόν, ὃ παρὰ τοῦ Διὸς ἔχει λαβούσα ἀναφαίρετον ἢ ἀρετῆ· (ἐπεὶ ἔ

οὐ καλινάγρετον, ὃ, ττι κεν
ὄτος τῆ κεφαλῆ ἐπινεύσῃ·)

τοῦτο αὐτὴν ἀφαιρεῖσθαι τολμῶσιν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπουσιν αὐτὴν ποιεῖν εὐδαίμονα· ὁμοίαν δὲ αὐτὴν καθιστάσι πλοῦτῳ καὶ δόξῃ καὶ γένει καὶ ὑγείᾳ καὶ κάλλει, καὶ ὅσα ἄλλα κοινὰ τῆς κακίας. Ὡς γὰρ τούτων ὁτιοῦν παρὸν χωρὶς ἀρετῆς οὐκ αὐταρκεῖς εὐδαίμονα τὸν κακῆμένον ἀποφῆναι· καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ ταῦτα χωρὶς τούτων οὐκ ἰκανὴ ποιῆσαι τὸν ἔχοντ' αὐτὴν εὐδαίμονα. Πῶς οὖν οὐ καθήρηται καὶ καταβέβληται τὸ τῆς ἀρετῆς ἀξίωμα; Ναί· ἀλλὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὑπερέχει τὴν ἀρετὴν λέγουσι. Τί δὲ τοῦτο; καὶ γὰρ τὴν ὑγείαν τοῦ πλοῦτου· ἀλλ' ἔτ' γε χωρὶς ἄλλῳ μὴ ἀρκεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν, πᾶσι κοινόν. Ὅποτε οὖν τις ἔκ τούτων τῶν δογμάτων καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως διδάξει τὸν ἐν αὐτῇ

τῇ ψυχῇ καὶ πᾶν ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ζητοῦντα, εὐδαίμονα, φασίν, ἐπὶ τροχὸν οὐκ ἀναβαίνειν· οὐδὲ ὁ τὰς Πριαμικαῖς τύχαις συνεχόμενος δύναται· ἂν εὐδαιμονῶν καὶ μακάριος εἶναι. Τὸν δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχοντα τοσοῦτος τῶν περιπεσιῶν οὐκ ἀπεικός. Τούτοις δὲ ἔπεται τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν ἐκ παντὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς τὴν ἀρετὴν ἔχουσι, μᾶλλον εἰ γένοιτο, παραμένειν αἰεὶ.

Φύλλα τὰ μὲν τ' ἀνεμοὶ χαράσσει χεῖ, ἄλλα δὲ θ' ἴσθι
τῆλεθώσα φύει·
ὡς ἀνδρῶν γενεὴ ἢ μὲν φύει ἢ δ' ἀπολήγει.

Ἔτι σοι τὸ παράδειγμα μικρὸν καὶ ἀτολμον ὄ ποιητά·

ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη. ἢ

Πολὺς ὁ μεταξὺ χρόνος, ἐν ᾧ μὴδὲν γίνεται. Ἐἰ θέλεις ἀκριβῶς τὸ ἐπίκηρον καὶ σαθρὸν τῆς ἀνθρωπίνης γενεᾶς ἀπεικᾶσαι, παράβαλε κ' τὴν Ἀριστοτέλους εὐδαιμονίαν. Ἐξὸν τῶν φύλλων αὕτη καὶ φύεται καὶ ἀπολείπει, οὐκ ἀναμένουσα περιτελλόμενον τὸν ἐνι-αυτὸν, οὐδ' αὐτοτετεῖ, ἢ οὐδ' αὐτομηνί, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἢ τῆς αὐτῆς ὥρας, ἢ καὶ γίνεται καὶ ἀπόλλυται. Πολλὰ δὲ τὰ ἀπολλύντα, καὶ πάντα ἐκ τῆς τύχης. Καὶ γὰρ αἱ τοῦ σώματος κῆρες, μυρίαὶ δὲ αὐται, ὃ καὶ πένια, καὶ ἀτιμίαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πρὸς οὐδὲν αὐταρκεῖ τὰ τῆς φιλῆς ἀρετῆς, πρὸς βοήθειαν οὐκ ἰκανά· τὴν μὲν γὰρ κακοδαιμονίαν εἰρ-

scentibus opem fers! Unde vel unum aliquod orationis genus, quod virtuti suffragetur? Quibus ex Aristotelis operibus? aut cujusquam alterius, qui ab eo profectus sit? quibus tandem ex scriptis? Namque, etiamsi mentiri velis, generosi aliquid tibi tantum concedo. Enimvero nec omnino quidquam habes ipse quod dicas: nec ut habeas, quisquam tamen ex hujus disciplinæ principibus id te eloqui patiatur. Quippe Aristotelis hac de re libri, seu qui ad Eudemum, seu qui ad Nicomachum, seu qui Magna Moralia inscribuntur, nihil nisi pusillum quiddam humileque ac vulgare sapiunt, atque ejusmodi, quod idiotæ hominesque indocti, quod adolescentuli ac mulierculæ cogitare possint. Nimirum quod virtuti diadema, ut ita dicam, regiumque sceptrum a Jove datum est, nec auferri a quoquam potest: (quoniam

manet irrevocabile, quidquid
innuerit capite:)

eo tamen illam spoliare audent. Neque enim concedunt, virtutem per sese beatos facere homines, eamque divitiis, gloriæ, generosæ stirpi, sanitati, pulchritudini ac cæteris, quæ ei cum vitio communia sunt, similem esse volunt. Nam ut istorum nihil, quamvis adsit, dum virtus abest, possessorem suum felicem reddere per sese potest: ita ne suo quidem cultori virtus, si uni-

versa hæc deerunt, felicitatem afferre valebit. Hoc ergo, quid aliud est, quam virtutis dignitatem infringere et labefactare. Esto, inquit. At virtutem longe cæleris bonis præstare affirmant. Quid tum? Etenim sanitatem divitiis anteponunt: sed quod sine mutua quadam ope ad beatitudinem non sufficiunt, id omnibus commune est. Quum igitur aliquis hujus doctrinæ sectæque regulas secutus docuerit, quisquis in ipso animo humana etiam omnia bona quærat, hunc hominem, utpote felicitate florentem, in rotam pœnalem, ut ajunt, non ascendere: ei profecto felix nunquam et bestus esse poterit, qui duriore Priami fortuna conflictetur. Atqui illos etiam virtutis cultores in talem miseriam incidere, verisimile est. Inde sequitur, nec iis qui virtute præditi sint quoquo modo felicitatem comitari, nec ut comitetur interdum, perpetuam hanc societatem esse.

Fundit humi ventus frondes, aliasque subinde
silva virens general:
sic ætas illa exorta est, hæc occidit olim.

Præterea illud quod adjungis exemplum, o poeta, exile ac timidum est:

succrescunt tempore verno.

At longum tamen tempus præterit, quo nihil succrescit. Si fragilem et caducam generis humani conditionem ac-

γειν, τὴν δὲ εὐδαιμονίαν διασώζειν ἀσθενής. Τοῦτοις οὖν τις ἐντραφεῖς, καὶ τοῦτοις ἀρεσκόμενος τοῖς λόγοις, τίνα τρόπον ἢ αὐτὸς συνάσεται τοῖς Πλάτωνος, ἢ ἄλλους πρὸς αὐτὰ ἐπιβρῶσει ποτέ; Οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἂν τις ἐκ τούτων ὀρμώμενος παραδέξαιτο τὰ Ἡράκλεια καὶ θεῖα ἐκεῖνα δόγματα ὡς ἰσχυρόν τι καὶ πάγκαλον χρῆμα ἀρετῆς, καὶ οὐποτε ἐνδέουσα πρὸς εὐδαιμονίαν, οὔτε ποτὲ αὐτὴν ἀφαιρουμένη· ἀλλὰ καὶ πένια, καὶ νόσος, καὶ ἀδοξία, καὶ πίττα καὶ σταυρός, καὶ τὰ ἐκ τῆς τραγωδίας ἅμα πάντα ἐπιβρῶσῃ, ἔτι ὁ δίκαιος εὐδαίμων καὶ μακάριος. Ἐπικηρυκεύει γοῦν αὐτῆ Ῥ τῷ μεγαλοφρονότατῳ κηρύγματι, ἢ καθάπερ ἀθλητῆν τινα νικηφόρον, τὸν δικαιοτάτον, ὅτι οὗτός ἐστιν εὐδαιμονέστατος, ὁ ἐξ αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης τὸν καρπὸν τῆς εὐδαιμονίας δρεπόμενος. Διαίρει τοίνυν, εἰ βούλει, καὶ ποικίλλε τριχῆ καὶ τετραχῆ καὶ πολλαχῆ τὰ ἀγαθὰ διαστέλλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ταῦτα πρὸς τὸ προκείμενον. Οὐ δὲ ἢ ποῦ ἤμας δι' αὐτῶν προσάξεις τῷ Πλάτωνι. Τί γὰρ εἰ τῶν ἀγαθῶν, ὡς φῆς, τὰ μὲν τέμια, καθάπερ οἱ θεοί· τὰ δὲ ἐπαινετὰ, ὡς αἱ ἀρεταί· τὰ δὲ δυνάμεις, ὡς πλοῦτος καὶ ἰσχύς· τὰ δὲ ὠφέλιμα, ὡς αἱ θεραπεῖαι; τί δ' εἰ ταῦτα ἐλάττωνι διαίρεισι διαστέλλόμενος, λέγοις τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι τέλη, τὰ δὲ οὐ τέλη; τέλη μὲν ὀνομάζων, ὧν χάριν τὰ ἄλλα· οὐ τέλη δὲ, τὰ τῶν ἄλλων ἕνεκα λαμβανόμενα. Τί δ',

εἰ μάθοι τις, ὅτι τὰ μὲν ἀπλῶς ἀγαθὰ· τὰ δὲ οὐ πᾶσιν; ἢ ὅτι τὰ μὲν ψυχῆς ἀγαθὰ, τὰ δὲ σώματος, τὰ δ' ἐκτός; ἢ πάλιν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἀγαθῶν, δυνάμεις· τὰ δὲ, διαθέσεις καὶ ἐξεις, ἀλλὰ δὲ ἐνέργειαι· τὰ οἷ, τέλη· τὰ δὲ ὄλαι, τὰ δὲ ὄργανα; καὶ κατὰ τὰς δέκα κατηγορίας μάθη τις δεκαχῆ διανέμειν τάγαθόν, τί ταῦτα πρὸς τὴν Πλάτωνος γνώμην τὰ διδάγματα; Ἔως γὰρ ἂν οὐ σὺ μὲν εἶτε ὁμνώνμως, εἶτε ὅπως βούλει καλῶν ἀγαθὰ τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἅττα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὡς ἀναγκαῖα παραλαμβάνης, τὸ ἰκάνον τῆς ἀρετῆς ἀφαιρούμενος, Πλάτων δ' ἐκ περιουσίας περὶ τῶν ἄλλων ζητῆ, τὸ ἐκπλεον εἰς εὐδαιμονίαν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρετῆς ἔχων· οὐδὲν ἂν ὑμῖν εἴη κατὰ τοῦτο κοινόν· ἀλλὰ σοὶ δεῖ λόγων ἄλλων τῶν τῷ Πλάτωνος.

Ἔως γὰρ οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρια πιστά,
οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνε· ὁμότρονα θυμὸν ἔχουσι·

οὕτως οὐκ ἔστι Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει φίλια περὶ τοῦ κορυφασιότητος καὶ κυριωτάτου τῆς εὐδαιμονίας δόγματος. Διαμπερὲς γὰρ εἰ μὴ κατὰ φρονέουσιν ἀλλήλοισι, τὰ γε ὑπεναντία περὶ τῶν εἰς τοῦτο διαφερόντων φαίνονται λέγοντες.

(Eusebius Præp. Evang. lib. XV, cap. 4.
Ἄττικῷ Πλατωνικῷ πρὸς Ἀριστοτέλην, διενεχθῆντα Μωσῆ καὶ Πλάτωνι, ἐν τῇ περὶ τοῦ τελους λόγῳ.

curatius exprimere vis, Aristoteleam potius beatitudinem cum ea confer. Facilius ea quam frondes ullæ, nascitur atque interit, quippe quæ neque anni conversionem exspectet, neque eodem anno vel mense, sed eodem die eademque hora et oriatur et occidat. Jam vero cum quæ interimant nulla sunt, tum omnia in casu posita. Etenim simul fatales quidam corporis morbi sunt, atque ii quidem innumerabiles, simul paupertas, infamia, cæteraque id genus, quibus vel singulis par nullum in bona illa virtute præsidium est; quoniam ipsa per se nec ad deprecandam calamitatem nec ad felicitatem conservandam valet. Quisquis igitur his decretis innutritus acquiescet, quomodo tandem aut ipse cum Platonis disciplina concordabit, aut alios ad eam amplectendam irpellet? Neque enim fieri potest, ut quis ab ista philosophia profectus Herculeæ illa et divina dogmata admittat: robustum et pulchrum quid esse virtutem, quæ nunquam nec ad felicitatem ullo subsidio egeat, neque ea spoliari queat: sed etiamsi paupertas, morbus, infamia, pix, crux, etiamsi illa ex tragædiis simul omnia in unum confluant, adhuc tamen felicem ac beatum virum justum futurum. Quippe ipsa justitiam, tanquam victoris athletæ, nomen vocali hoc et ingenti præconio celebrat, hunc demum felicissimum esse affirmans, qui ex ipsa justitia felicitatis fructum percipiat. Ago ergo, bona partire, si vis, eaque trifariam, quadrifariam, multifariam variata distingue. Nihil enim

hæc ad rem propositam pertinent. Nunquam hæc in via nos ad Platonem adduces. Quid enim juverit, si e bonis alia, ut dicis, venerabilia sint, ut dii; alia laudabilia, ut virtutes; alia facultates, ut divitiæ atque robur; alia denique utilia, ut curationes? Quid porro, quum hæc minutiori divisione distinguens e bonis alia fines esse dixeris, alia negaveris? finium ea nomine afficiens, quorum gratia sunt cætera; non fines aulem appellans, quæ cæterorum in gratiam adhibeantur. Quid item, ubi alia simpliciter bona esse didicerimus, alia non omnibus? aut alia quidem animi bona esse, alia corporis, alia externa? aut rursus alia bona facultates esse, alia animi affectiones et habitus, alia denique actus esse? Postremo alia fines, alia materias, alia instrumenta? Sed etiamsi quis didicerit e decem categoriis bonum in decem partes distribuere, quid tandem omnia hæc præcepta ad Platonis mentem pertinebunt? Quam diu enim tu quidem sive communi nomine, sive quocunque modo liberit, bonum appellans virtutem, sed satis ei per se virium esse negans, alia quædam ut ad felicitatem necessaria assumes: Plato contra dicis causa duntaxat obiterque de aliis quærens, sufficere virtutem ad felicitatem statuet: nihil vobis hoc quidem in genere commune erit: sed præcepta a Platonicis diversa tradas necesse est.

Fœdera nulla homines inter sævosque leones:
nunquam agni atque lupi sensu ducuntur eodem.

Scripti : * ἐπί τι cum Vigerō] codd. ἐπὶ τῆ. — ^b τραχὺς τε καὶ παλίγκοτος, ἐγκαθήμενος δ' ὁ ἐνελαφρίζων αὐτὸν ὄρνις] libri τραχὺς τε καὶ παλίγκοτος, ἐν ᾧ κάθηται ὁ ἐνελαφρίζων ἑαυτὸν ὄρνις. — ^c ταύτη cum codd.] αὐτῆ conjecit Vigerus. — ^d ἕως δ' ἂν ἐκάτερον] membranæ ἕως δ' ἐκάτερον. — ^e τὸ τῶν Ἀλωαδῶν] libri τὸ τῶν Ἀλωάδων. Sunt autem Aloadae, qui et Aloidae vocantur, Otus et Ephialtes. Vid. Iliad. V, 385. Odys. XI, 305 seqq. Diodor. Sic. IV, 85. Apollon. Rhod. I, 484. Virgil. Æn. VI, 582. Ovid. Met. VI, 117. Claudian. de bello Getico 74. Cf. Apollodor. I, 7, 4. — ^f ἐπεὶ — οὐ παλινάγρετον κτλ.] mutuatus est hæc ab Homero, qui Iliad. lib. I, vs. 526-527 habet : τέκνωρ' οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον, ὅ, τι κεν κεφαλῆ κατανεύσω. — ^g ὅποτε οὖν τις ἐκ τούτων τῶν δογμάτων καὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως διδάξει — δύναιτ' ἂν] Similiter Plato Apol. pag. 41 ἔμοιγε καὶ αὐτῶν θαυμαστοῦ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὅποτε ἐντύχοιμι Παλαμῆδαι καὶ Αἰάντι τῶν Τελαμῶνος. Sed Eusebii codices præbent : ὅποταν οὖν τις κτλ. — ^h ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη] ut in plerisque Homeri membranibus Iliad. lib. VI, vs. 149. At Eusebii codices aliam agnoscunt scripturam, quæ tum hujus tum Homeri quibusdam editoribus arrisit ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὄρη, id est, Vigerō interprete : *succedunt tempora veris*. Hanc qui tuerentur ita exponere solent, quasi scripserit poeta ἔαρος ὅτε ἐπιγίγνεται ὄρη. Verum prior scriptura unice mihi probatur. — ⁱ ἐν ᾧ μὴδὲν γίνεται] e Vigeri conjectura; codd. καὶ ᾧ μὴ γίνεται. — ^k παράβαλε] libri παράβαλλε. — ^l αὐτοεἶ] legitur etiam apud Theocritum Idyll. XXVIII, 13, ubi Bergkiius codicum lectionem temere mutavit in αἰτοεἶ. — ^m τῆς αὐτῆς ἡμέρας] codd. αὐτῆς ἡμέρας. — ⁿ τῆς αὐτῆς ὄρας] codd.; αὐτῆς ὄρας. — ^o μυρίας δὲ αὐτὰ] cum codd. μυρίαὶ δὲ αὐτὰ conjecit Vigerus. — ^p ἐπικρυκεύει γοῦν αὐτῆ] cum Vigerō; libri ἐπικρυκεύει γοῦν αὐτῶ — ^q τῶ μεγαλοφωνοτάτῳ κηρύγματι] e Vigeri conjectura; codd. τῶ μεγαλοφω-

τάτῳ κήρυκι. — ^r ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὄρνις πιστά κτλ.] Versus, qui hic commemorantur, sunt Iliad. lib. XXII, 262 et 263. Cæterum γὰρ priori versui ab Attico insertum uncis inclusi. — Præterea annotare libet, in præcedentibus (cf. not. ^s) verba οὐδὲ δ ταῖς Πριαμικαῖς τύχαις συνεχόμενοι δύναιτ' ἂν εὐδαιμονῶν καὶ μακάριος εἶναι referri ad Aristotelis locum qui legitur Ethic. Nicom. lib. I, cap. XI, pag. 1101. A. ed. Bekker. Ibi enim Stagiritis ita scribit : εἰ δ' οὕτως, ἀθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαιμῶν, οὐ μὴν μακάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περιπέσῃ.)

3. Πάλιν Μωσέως καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις προφητῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Πλάτωνος τούτοις συμφώνως, τὸν περὶ τῆς τῶν ὄλων προνοίας λόγον εὐκρινῶς διαθεσιμῶν ὁ Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στήσας τὸ ὄσιον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. * Ἐφ' οἷς καὶ ἀπελέγχεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος, ὃδὲ πη διεξιόντος. * Οὗτος δ' ἐστὶ μεγίστου καὶ κυριωτάτου τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντελουμένων τοῦ περὶ τῆς προνοίας πείσματος, ὃ δὴ καὶ μάλιστα τὸν ἀνθρώπινον βίον ὀρθοῖ, εἴγε μὴ μέλλοιμεν ἀγνοεῖν, ὅτερον δὴ κατ' ἴχνος ὑπτιον ^b ἢ σχολιαῖς ἀπάταις ἐμβαίνει ^c ἐπιθονίων γένος ἀνδρῶν. Ὁ δὲ Πλάτων εἰς θεὸν καὶ ἐκ θεοῦ πάντα ἀνάπτει. Φησὶ γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν ^d τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχοντα, εὐθεῖα περαίνειν περιπορευόμενον. Καὶ αὐτὸν πάλιν φησὶν αὐτὸν ἀγαθὸν εἶναι, ἀγαθῶν δὲ μὴδὲνα φθόνον ἐγγίγνεσθαι περὶ μνηδένος. Τοῦτον δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ὄντα πάντα ^e ὅτι μάλιστα ἀγαθὰ ποιεῖν, εἰς τάξιν ἀγοντα ἐκ τῆς ἀταξίας. Πάντων δὲ ἐπιμελούμενον καὶ πάντα κατὰ δύναμιν κοσμοῦντα πεφροντικέναι καὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ βραχέα καὶ ὁ μὲν Πλάτων οὕτως. Ὁ δὲ τὴν δαιμονίαν ταύτην φύσιν ἐκποδῶν ποιούμενος, καὶ τὴν γε εἰσαυθῆς ἐλπίδα τῆς ψυχῆς ἀποτέμνον, τὴν τε ἐν τῶ παρόντι πρὸς τοῦς κρείττονας ^f εὐλάβειαν ἀφαιρούμενος, τίνα πρὸς Πλάτωνα ἔχει κοινωνίαν; ἢ πῶς ἂν ἐφ' αὐτῷ βούλεται Πλάτων παρακαλέσαι καὶ πιστώσασθαι τὰ εἰρημένα; Πᾶν γὰρ τούναντίον, συνεργός ἂν ὀστός γε καὶ συναγωνιστής τῶν ἐθελόντων ἀδικεῖν φανείη. Πᾶς γὰρ τις

Sic in maximo hoc et præcipuo de felicitate placito inter Platonem et Aristotelem consensus nullus esse potest. Prorsus enim, si minus alter erga alterum male animatus sit, contraria saltem eos de rebus huc pertinentibus dicere apparet.

3. Rursus quum Moses et Hebræorum prophetæ maximeque Plato his astipulatus verba de universo providentia administrato perspicue fecerint : Aristoteles in lunari orbe divino numini terminos statuens reliquas mundi partes ab ejus cura et gubernatione segregavit. Quam ob causam his etiam ab eodem Attico verbis redarguitur. Quum porro, inquit, inter ea quæ ad felicitatem

prosunt res una omnium maxima et potissima de providentiæ vi persuasio sit, quæ vel maxime humanam vitam erigit, si minime ignoremus, utrum recto itinere an per errorum flexus terrestrium hominum genus incedat : Plato omnia ad deum auctorem refert etique cuncta vindicat. Dicit enim eum ita rerum omnium principium, media finemque tenere, ut recta semper eas obeundo perficiat. Tradit insuper bonum illum esse, bonum autem nemini unquam ulla in re invidere. Hunc vero quæ extra se sint quam optima cuncta efficere ex perturbatione in ordinem redacta. Denique qui omnium curam agat atque illa pro pote-

ἀνθρώπος ἂν καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις ὀρέξεσι κατεσχη-
μένος, ἂν καταφρονήσῃ τῶν θεῶν, κάκεινους μηδὲν
νομίση ἢ πρὸς αὐτὸν ἀνήκειν, ἢ πόρρω μὲν αὐτῶν
ἀπωρισμένος ἐν τῷ ζῆν, ἀπαθανῶν δὲ οὐδὲ ἔτι ὢν,
ἔτοιμος ἂν ἔλθοι πρὸς τὸ χαρίζεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις.
Πίστιν γὰρ λαθεῖν περὶ τοῦ λαθεῖν ἀδικούντα οὐκ
ἀδύνατον, ἂν γε ἀνθρώπους δέη λαθάνειν· οὐ μὴν
ἀναγκαῖον ἔκ παντὸς λαθεῖν ζητεῖν, ὅπου γέ τις τῶν
πεφωρακῶτων κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν. ἢ Ὡστε ἔτοι-
μόν τι χρῆμα πρὸς ἀδικίαν ἢ τῆς προνοίας ἀπόγνωσις.
Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ πάνυ χρηστός ἐστιν, ὅστις τὴν
ἡδονὴν ἡμῖν προτείνειας ὡς ἀγαθόν, καὶ τὴν ἐκ θεῶν
ἀδειαν παρασχόμενος, ἔτι μηχανὴν πρὸς τὸ μὴ ἀδι-
καῖν πορίζειν οἰεται· ὁμοίον τι ποιῶν λατρῶν, τὴν μὲν
ἔτι ζῶντος τοῦ κάμνοντος βοήθειαν παρέντι, μετὰ θά-
νατον δὲ πλέκειν τινας μηχανὰς ἢ πειρωμένῳ πρὸς
σωτηρίαν τοῦ θενεῦτος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ
ὁ περιπατητικός. Οὐ γὰρ οὕτως ἢ περὶ τὴν ἡδονὴν
σπουδῆ, ὡς ἢ περὶ τὸ θεῖον, ὅτι κηδοῖτο, ἀπιστία, τὴν
ἀδικίαν ἐπιβρώννυσι. Τί οὖν, φῆσαι τις ἂν, ἐν ταύτῳ
θήσεις Ἀριστοτέλην καὶ Ἐπίκουρον; Πάνυ μὲν οὖν,
ὡς γε πρὸς τὸ προκειμένον. Τί γὰρ διαφέρει πρὸς
ἡμᾶς, ἢ τοῦ κόσμου τὸ θεῖον ἐξοικίσασθαι καὶ μηδε-
μίαν ἡμῖν πρὸς αὐτὸ κοινωνίαν ἀπολιπεῖν, ἢ ἐν κόσμῳ
τοὺς θεοὺς καθεῖρξαντα τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἀπο-
στῆται; Κατ' ἴσον γὰρ ἀμφοτέροις τὸ ἐκ θεῶν ἀμελεῖς
εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἴση τοῖς ἀδικοῦσι ἀπὸ τῶν
θεῶν ἀδεια. Τὸ δὲ ἐκεῖνων μενόντων κατ' οὐρανὸν καὶ
ἡμᾶς τι χρηστὸν ἀπολαύειν, μάλιστα μὲν κοινὸν καὶ

ἀλόγων καὶ ἀψύχων· ἤδη δὲ ταύτῃ γε καὶ κατ' Ἐπι-
κουρον ὄνησις τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ θεῶν γίγνεται. Τὰς
γούν βελτίονας ἀποβόλας αὐτῶν φασὶ τοῖς μετασχούσι
μεγάλων ἀγαθῶν παραιτίας γενέσθαι. Ἄλλ' οὐτε τούτον,
οὔτε ἐκεῖνον δίκαιον ἐν προνοίας ὑπερμάχων ἀριθμει-
σθαι λόγῳ ἢ. Εἴπερ γὰρ καὶ κατ' Ἐπίκουρον τὸ τῆς
προνοίας οἴχεται, καίτοι τῶν θεῶν κατ' αὐτὸν πᾶσαν κτ-
δεμονίαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν οικείων ἀγαθῶν εἰσφερι-
μένων· οὕτως ἂν οἴγοιτο καὶ κατ' Ἀριστοτέλην τὸ τῆς
προνοίας, εἰ καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν ἐν τάξει τινὲ καὶ
κόσμῳ διοικεῖται. Πρόνοιαν γὰρ ζητοῦμεν ἡμῖν διαφέ-
ρουσαν, ἧς οὐ μέτεστι τῷ μῆτι δαίμονας, μῆτι ἥρωας,
μῆτι δλωκ ἐπιδιαμένειν δύνασθαι τὰς ψυχὰς συγκε-
χωρηκότι. Ἐκεῖνο δὲ μοι κριτῆ καὶ αἰσχυνηλότα-
ρον ὁ Ἐπίκουρος δοκεῖ πεποιημέναι. Ὡς περ γὰρ
ἀπογνοὺς δύνασθαι τοὺς θεοὺς ἀποσχίσθαι τῆς ἀν-
θρώπων κηδεμονίας, εἰς ταῦτον ἰθύνοντας αὐτοὺς, κα-
θάπερ εἰς ἄλλοδαπὴν ἀπίκισα, καὶ ἔγω που τοῦ κό-
σμου καθίδρουσε, τὸ ἀπάνθρωπον αὐτῶν τῇ ἀποστάσει
καὶ τῇ πρὸς ἅπαν ἀκοινωνησίᾳ παραιτούμενος. Ὁ δὲ
περιττός ἡμῖν οὗτος τῆς φύσεως εὐρατής, καὶ τῶν
θεῶν πραγμάτων ἐπιγνώμων ἀκριβής, ὑπ' αὐτὴν τὴν
ἔφιν τῶν θεῶν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ὑποθεῖς, εἴα-
σεν ἀτημέλητα καὶ ἀφρόντιστα, φύσει τινὲ καὶ οὐ
θεῶν λογισμῶν διοικούμενα. Ὅθεν εἰκότως ἂν καὶ αὐ-
τὸς οὐδ' ἐκεῖνο τὸ ἐρχλημα ἐκφύγοι, ὃ κατ' Ἐπικου-
ρου ἢ τινὲς μαρτυροῦνται· ὡς ἄρα μὴ κατὰ γνώμην,
ἀλλὰ διὰ τὸ πρὸς ἀνθρώπων δέος τοῖς θεοῖς ἀπένοι-
μεν ὃ ἐν τῷ παντὶ χώραν, ὡς περ ἐν θεάτρῳ θέαν.

state ornet, humano etiam generi prospicere. Et pau-
cis interjectis : ac Plato quidem, inquit, ita sentit. At
vero Aristoteli, dum excellentem illam divinamque
naturam summovens, spem simul futuri omnem animo
conceptam tollit, simul etiam e vestigio omnem adver-
sus deos pietatem aufert; quæ tandem cum Platone
communitas esse possit? aut quomodo ad Platonis
præcepta percipienda adhortetur ejusque dicta ulla ex
parte confirmet? Contra sane improbis adiutorem se
palam ac sceleris administrum profitetur. Quisquis
enim homo est et humanis cupiditatibus affectus, is si
deos semel contempserit, nec eos ad se quidquam per-
linere putaverit, propterea quod procul ab iis disjunc-
tus hic vivat, nec post mortem ullus sit futurus, uti-
que fidenter voluptatibus serviat. Nam si homines
tantum fallendi erunt, non erit, cur eos, quum im-
probe faciet, latere se posse desperet : nec tamen
quoquo modo sceleri latebram quærendam putabit,
quandoquidem ex iis qui deprehenderint tenere ipsum
et cohibere nemo poterit. Quamobrem qui de provi-
dentia desperaverit, ei facilis est ad improbitatem
transitus. Prorsus enim vir bonus ille sit necesse est,
qui postquam nobis hinc voluptatem tanquam bonum
aliquod porrexerit, illinc deorum metum omnem sus-

tulerit, prohibendi tamen sceleris rationem sibi adhuc
inire videatur. Facit autem similiter ac si medicus,
postquam ægroto nullam dum adhuc vivebat opem
tulit, mortuo demum novis artibus afferre salutem
conetur. Huic utique finitimus noster etiam Peripate-
ticus est. Neque enim ita voluptatis appetitio, ut cer-
tum de diis res humanas non curantibus præceptum
ad improbitatem corroborandam valet. Quid ergo, in-
quiet aliquis, tu eodem loco Aristotelem, quo Epicu-
rum habiturus es? Omnino, quantum ad hanc quæstio-
nem. Quid enim nostra interest, utrum e mundo numen
divinum extermines, nobisque cum eo nihil communi-
tatis relinquas, an deos in mundo inclusos a rebus
terrestribus semoveas ac sejungas? Æqualis videlicet
ex utraque doctrina cum in diis hominum neglectio,
tum in improbis deorum metus vacuitas consequetur.
Nam quod ex iis, dum in cælo versantur, fructus ali-
quid nos etiam capiamus : primum totum hoc nobis
cum rebus non ratione solum, sed etiam anima caren-
tibus commune est : deinde similem quoque utilitatem
dii hominibus Epicuro iudice afferunt. Quæ enim ab
illis optima defluunt, quibus ipsa contigerint, ingentium
bonorum causas esse docent. At neque hunc, neque
illum æquum est in providentiæ defensoribus numerari.

Τεκμήριον δὲ ποιῶνται τῆς γνώμης τοῦ ἀνδρός, ὅτι αὐτῶν ἀφείλε τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐνέργειαν, ἐξ ἧς μόνῃς τὸ εἶναι τοὺς θεοὺς ἐμελλε τὴν δικαίαν πίστιν ἔξειν. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ Ἀριστοτέλης ποιεῖ. Ἀποστήσας ἡ γὰρ τοὺς κρείττους καὶ παραδοὺς ὄψει μόνῃ τὴν πίστιν, πράγματι κρίνειν ἀσθενεῖ τὰ ἐκ τοσούτου διαστήματος; τάχ' ἂν αἰδοίτο δοκοῦν λέγειν ἐνταῦθα εἶναι θεοὺς. Οὐ γὰρ ἀπολιπὼν ἔξω τι τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐπὶ γῆς προσαγαγὼν τοὺς θεοὺς, ἀνάγκη ἔσται παντάπασιν ἄθεος εἶναι δηλολογεῖν, ἢ τοῦ [δοκεῖν] ἀπολιπεῖν ἢ τοὺς δοῦσαν ἀνασώζειν, ἐνταῦθα που τοὺς θεοὺς ἀποκίσας. Ὁ δὲ τὴν τῶν κρείττων ἀκρίθειαν παραιτησάμενος τῇ ἀμιξίᾳ ἔοικεν εὐσχημόνως ἀπιστεῖν τοῖς θεοῖς. Ταῦτα δ' Ἀττικὸς πρὸς Ἀριστοτέλην χρεοκοποῦντα τὸν περὶ προνοίας λόγον. Ὁ δ' αὐτὸς ἔτι καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις προστίθει, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀποτεινόμενος, μὴ βουλόμενον γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. 5 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, διενεχθέντα Μωσῆ καὶ Πλάτῳ ἐν τῷ περὶ προνοίας λόγῳ. Scripsi : ἂ περιγράψει ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως] ut apud Æschinein adv. Ctes. cap. 72, p. 446 περιγράψατέ με ἐκ τῆς πολιτείας; codd. περιγράψει τῆς τοῦ θεοῦ διοικήσεως. — ἂ ὑπτιον] cum Vigerō; libri ὑψιον. — ἂ ἐμβαίνει] membranæ ἀναβαίνει. — ἂ καὶ τελευτήν] Plato de legg. IV, p. 715 ὁ μὲν δὲ θεός, ὡσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν τε καὶ τελευτήν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος κτλ. — ὁ τοῦτον δὲ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ ὄντα πάντα] codd. τούτου δὲ ἐκτὸς

ὄντα, πάντα. — ἂ πρὸς τοὺς κρείττους] cum Vigerō; libri πρὸς τῶν κρείττωνων. — ἂ κακείνους μὴδὲν νομίση] e Vigeri conjectura; libri καὶ μὴδὲν νομίση. — ἂ πρὸς αὐτὸν ἀνήκειν, πόρρω] codd. πρὸς αὐτόν, πόρρω. — ἂ οὐ μὴν ἀναγκαῖον] cum codd.; οὐ μὴν οὐδ' ἀναγκαῖον conjecit Vigerus. — ἂ κρατεῖν ἀδύνατός ἐστιν] libri κρατεῖν δυνατός ἐστιν. — ἂ πλέκειν τινὰς μηχανὰς] e Vigeri conjectura; codd. πλέκειν τινὰς μὲν μηχανὰς. — ἂ ἐν προνοίας ἐπερμάχων ἀριθμείσθαι λόγῳ] libri ἐν προνοίας ἀριθμείσθαι λόγῳ. — ἂ κατ' Ἐπικούρου] e Vigeri conjectura; codd. κατ' Ἐπίκουρον. — ὁ ἀπένειμεν] codd. κατένειμεν. — ἂ ἀποστήσας γὰρ τοὺς κρείττους καὶ παραδοὺς] libri ἀποστήσας γὰρ καὶ παραδοὺς. — ἂ τοῦ δοκεῖν ἀπολιπεῖν θεοῦ] cum codicibus, licet dokeῖν, quod a me uncis inclusum est, omitti possit. Cæterum nonnulla eorum quæ hic super Epicuro dicuntur, congruunt cum Ciceronis de eodem philosopho testimoniis. Sed ut alios ejus locos prætermittam, de nat. deor. lib. I, cap. 30 seq. ita scribit : quamquam video nonnullis videri Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, verbis reliquisse deos, re sustulisse. Itaque in illis selectis ejus brevibusque sententiis, quas appellatis κυρίας δόξας, hæc, ut opinor, prima sententia est : Quod beatum et immortalæ est, id nec habet nec exhibet cuiquam negotium. In hac ita exposita sententia sunt qui existimant, quod ille incscitia plane loquendi fecerit, fecisse consulto : de homine minime vafro male existimant. Dubium est enim, utrum

Si enim de Epicuri sententia, quamvis deos omnem curam in honorum suorum conservatione adhibere velit funditus tamen providentia tollitur : eam etiam secundum Aristotelis decreta tolli necesse est, etiamsi in rerum cælestium moderatione ordinis aliquid ornatusque cernatur. Nimirum nos eam, quæ nostra intersit providentiam quærimus, qua sane careat oportet, qui nec genios aut heroes, nec animos omnino sempiternos esse concesserit. Illud vero me judice verocundius etiam fecit Epicurus, qui quod fieri posse desperaret, ut se ab hominum cura, si semel cum iis versarentur, superi abstinerent, eos tanquam in peregrinum aliquod solum relegatos extra mundum alicubi collocavit omnem ab iis inhumanitatis suspicionem hoc intervallo atque hæc ab universo separatione depellens. At vero summus hic naturæ speculator, rerumque divinarum diligens existimator, ubi res humanas in ipso deorum conspectu posuit, illas nobis omni eorum cura et provisione destitutas reliquit, ac natura nescio qua potius, quam divina ulla ratione consilioque gubernatas. Quamobrem ne illud quidem crimen et ipse merito effugiat, quod de Epicuro nonnulli suspicati sunt, eum non quod

ita sentiret, sed quod hominum de se judicia extimesceret, hoc in universo diis, tanquam in theatro, locum spectandi aliquem tribuisse. Quam ad hominis mentem hæc conjectura ducuntur, quod omni eos in rebus nostris vi et effectu privaverit, ex quo tamen uno deos esse colligi merito credique debuisset. Idem enim hoc etiam Aristoteles facit. Nam qui simul et deos procul hinc ablegat, et uni tamen oculorum sensui fidem relinquit, qui sensus ad judicandas res tam longo intervallo disjunctas parum valet : is, opinor, pudore duntaxat commotus deos ibi esse affirmare videatur. Quippe quum nec extra mundum quidquam esse velit, et deos a rerum terrestrium contagione sevocatos statuat : necesse fuit aut omnino se atheum profiteretur, aut suam de diis a se agnitis sententiam, eos istuc amandando, constanter tueretur. At vero alter ille qui cælestes ob vitæ genus omni cum mortalibus commercio carens cura et diligentia liberavit, honeste diis diffidere videtur. Hæc Atticus adversus Aristotelem vim præcepti de divina providentia datæ eludentem. Idem vero præterea etiam hæc superioribus subjungit, in eundem invehens, quod mundum ortum esse nolit.

aliquid dicat esse beatum et immortale, an, si quid sit, id esse immortale.)

4. Πόλιν Μωσῶς γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον δρῖσα-
μένου, ποιητὴν τε καὶ δημιουργὸν τοῖς ὄλοι τὸν θεὸν
ἐπιστήσαντος, τοῦ τε Πλάτωνος τὰ ἴσα Μωσῆϊ φιλο-
σοφούντος· τὴν ἐναντίαν κἀν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης
ὀδεύσας ἀπελέγγεται πρὸς τοῦ δηλωθέντος συγγραφῆς,
ὧδε πρὸς βῆμα γράφοντος. Πρῶτον δὴ περὶ γενέσεως
κόσμου σκοπῶν, καὶ τὸ τῆς προνοίας τὸ μέγα τοῦτο καὶ
πολυωφελὲς δόγμα πάντα ζητεῖν ἀναγκαῖον ἡγούμενος·
καὶ λογισάμενος, ὅτι τῷ μὴ γενομένῳ, οὔτε τινὸς ποιη-
τοῦ οὔτε τινὸς κηδεμόνος πρὸς τὸ γενέσθαι καλῶς χρεία,
ἵνα μὴ ἀποστερηθῆ τὸν κόσμον τῆς προνοίας, ἀφεῖλε
τὸ ἀγέννητον αὐτοῦ. Παιριτούμεθα δὲ νῦν μὴ ἐμπο-
δῶν ἡμῖν τοὺς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐστίας εἶναι, οἷς ἀρέ-
σκει καὶ κατὰ Πλάτωνα τὸν κόσμον ἀγέννητον εἶναι.
Δίκαιοι γάρ εἰσιν ἡμῖν συγγνώμην νέμειν, εἰ περὶ
τῶν δοκούντων Πλάτωνος πιστεύομεν οἷς αὐτὸς Ἑλλη-
νὸν πρὸς Ἑλληνας ἡμᾶς σαφεῖ τε καὶ τρανῶ τῷ στό-
ματι διελεῖνται. Παραλαβὼν γάρ, φησὶν, ὁ θεὸς πᾶν
ἄστρον ἦν δρατὸν, οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, πλημμελῶς δὲ
καὶ ἀτάκτως κινούμενον, εἰς τάξιν ἤγαγεν ἐκ τῆς
ἀταξίας, ἡγήσάμενος τοῦτο ἐκείνου πάντως ἄμεινον.
Ἔτι δὲ καὶ μάλλον ὅτι μὴ δι' αἰνιγμάτων, μηδ' ἐπὶ
τοῦ σαφοῦς χρεία τὴν γένεσιν παρεδέξατο, δηλοῖ δι'
ὧν ὁ πατὴρ αὐτῶ τῶν πάντων διελεῖται περὶ τούτου,
μετὰ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν. Ἐπειδὴ ἄ γάρ,
φησὶ, γεγέννησθε, (λέγει δὲ πρὸς τοὺς θεούς,) ἀθάνα-
τοὶ μὲν οὐκ ἐστέ, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὔτι γε μὴν
λιθῆσεσθε, τῆς ἐμῆς βουλήσεως τυχόντες. Ἄλλ' ὄπερ
ἔφην, πρὸς μὲν τοὺς ἔνδον ἡμῖν φθεγγομένους, ἅτε
φίλους ὄντας, φιλίως τε καὶ μεθ' ἡσυχίας πράσειν

ἐλέγχους διακριθείημεν ἄν. Ἔοικε γὰρ καὶ τούτου
Ἀριστοτέλης μεταδεῖναι, τῇ μὲν κατηγορίᾳ τοῦ δόγ-
ματος ἀντισχεῖν ἀδυνατήσαντας, τὸ δὲ ἄλλῳνα ὀξῶν
ὡς ψεῦδος οὐ βουληθέντας ἀναθεῖναι Πλάτωνι. Κατὰ
δὲ τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν ἀξιούντος Πλάτωνος τὸν κόσμον
γεγονέναι κάλλιστον ἔργων, ὑπὸ τοῦ κάλλιστου τῶν
δημιουργῶν, καὶ περιθέντος τῷ τοῦ παντός ποιητῇ
δύναμιν, δι' ἧς οὐκ ὄντα πρότερον ἐποίησε τὸν κόσμον,
καὶ ποιήσας, εἰς αἰετὸν βουλόμενός γε ὧν διαφυλάξει·
καὶ ταύτη δὴ γεννητοῦ καὶ ἀφάρτου κατ' αὐτὸν ὑπο-
κειμένου τοῦ κόσμου, τίς ἡμῖν τῶν περιπατητικῶν
ταῦτα βεβαῖοι; δεῖ δὲ παραμυθῆσθαι τὸν συναγο-
ριστὴν τούτων, ὅτι οὐ πάντως, εἰ τι γέγονεν, ἀνάγκη
τούτο φθαρῆναι· ἄλλιν δ' οὐδ' εἰ τι μὴ φθαρῆσεται,
τούτο ἀναγκαῖον ἀγέννητον εἶναι. Οὔτε γὰρ μίαν αἰ-
τίαν τῷ ἀφάρτῳ τὴν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου συγχωρητέον,
οὔτε τῷ γενομένῳ τὴν εἰς ὄλεθρον μεταβολὴν ἀδοθή-
τον καταλείπετον. Πόθεν οὖν ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους
λάβομεν ἂν βώθειαν εἰς ταῦτα, ἀνδρὸς οὐ τηλάλως,
οὐδὲ καθ' αὐτὸν περαινοῦτος ὁ τὸν περὶ τούτων λόγον,
ἀλλ' ἐξ ὀρθοῦ πρὸς Πλάτωνα ἐναντιούμενου, καὶ τό-
τε γενομένου εἰς ἀνάγκην τοῦ ἀπολέσθαι περισταντος,
τό τε μὴ ἀπολλύμενον ἐκ μόνου τοῦ μὴ γενέσθαι λέ-
γοντος κρατύνεσθαι ἀφάρτον, ὃ οὐ μὴν ὡς δύναμιν
ἀπολείποντος αὐτοῦ περὶ τὸν θεόν, ἢ χρώμενος ἀγα-
θὸν ἂν τι ποιῆσαι; Ὁ γὰρ οὐπω πρότερον γέγονε,
τούτο, φησὶν, οὐδ' ἂν γένοιτο. Τοσοῦτόν τε ἀποδεῖ
τοῦ διὰ τούτων βώθειν τῷ Πλάτωνος λόγῳ, ὥστε
ἤδη τινὰς καὶ τῶν περὶ Πλάτωνα ἐσπουδακῶτων φρ-
σῆσας, οἷς εἶπεν, ἀπέστῃσε τοῦ δόγματος· οὐ δυνη-
θέντας συνιδεῖν, ὅτι κατὰ μὲν τὴν αὐτῶν φύσιν τῶν
πραγμάτων, ἴαν τις ἄνευ θεοῦ βουλήσεως καὶ δυά-

4. Mundum rursus Moses cum ortum statuit, tum
ejus opificem ædificatoremque deum huic rerum univer-
sitati præfecit: quo in genere Mosi quoque consentanea
Plato disputat. Contrariam utrique Aristoteles hac etiam
in quæstione viam ingressus, ab eodem Attico ita ad
verbum scribente refutatur. Principio, inquit ille, quum
de mundi ortu Plato commentaretur atque meditaretur,
idemque magnum illud et fructuosum providentiæ
dogma cuius diligenter examinandum putaret; ac simul
censeret, nullo ortu generatum neque effectore neque
curatore ad bene vivendum egere: continuo, ne man-
dam providentia privaret, nunquam esse ortum nega-
vit. Hic vero homines eandem sectam proficientes, qui
mundum etiam de Platonis sententia ortum esse negant,
rogamus, ne nobis impedimento sint. Æquum enim pro-
fecto est hanc eos nobis veniam dare, si quantum ad
Platonis doctrinam iis ipsis fidem adjungamus, quæ clara
et splendida voce apud nos, hoc est Græcos homines,
Græcus homo disputavit. Quum enim, inquit, deus
quidquid erat aspectabile assumpsisset, id non tranquil-
lum et quietum, sed immoderate atque indigeste agita-

tum ex inordinato in ordinem adduxit, statum hunc ra-
tus utique altero illo meliorem futurum. Cæteroque se
non aut ænigmatis specie aut illustrandæ tantum rei
gratia hunc mundi ortum probasse, declarat etiam ma-
gis illis verbis, quibus rerum, ut vocat, parentem de ea
causa post creatam rerum universitatem usum esse scri-
bit. Nimirum quoniam, inquit, orti estis (deos autem
alloquitur), immortales vos quidem esse et plane indis-
solubiles non potestis, nequitiam tamen dissolvimini,
quod meæ voluntatis vinculo colligati estis. Veram, uti
jam dixi, cum iis qui nos intus domique nostræ allo-
quantur, tanquam cum amicis, amice quoque et placide
controversiam hanc mitioribus argumentis transigere li-
ceat. Nam hos etiam Aristoteles ad suam sententiam tra-
duxisse videtur, qui nec dogmatis hujus reprehensioni
repugnare possent, neque ullam tamen opinionem, quam
ipsi ut falsam convellerent, Platoni tribuisse convin-
vellent. Nunc vero, quum Plato, uti nostris ipsi auribus
docentem audivimus et mundum operum omnium pul-
cherrimum a præstantissimo opifice factum existimet, et
eam universitatis molliori vim ac potestatem assignet

μεως ὁ ἐπινοήση, οὔτε τὸ γενόμενον ἀφθαρτον, οὔτε τὸ μὴ φθαρσόμενον γεννητόν. Ὄταν δὲ τὴν ἀρίστην τις αἰτίαν ἐπιστήσῃ τὴν ἐκ θεοῦ, δεῖ ταύτην ἡγεμόνα τῶν πάντων λαβόντα, μηδὲν αὐτὴν τῶν ἄλλων αἰτιῶν ἀποφαίνειν χειρόνα. Γελοῖον γάρ, διότι μὲν γέγονέ τι, διὰ τοῦτο φθαρῆναι· εἰ δὲ ὁ θεὸς βούλεται, μὴ φθαρῆναι· καὶ διότι μὲν τι ἀγέννητόν ἐστιν, ἔχει ἰσχύον τοῦ μὴ φθαρῆναι· τὴν δὲ παρὰ θεοῦ βούλησιν ἐνδέειν, πρὸς τὸ ἀφθαρτον τηρῆσαι τι τῶν γενομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος ἱκανὸς οὐκ οὔσαν οἰκίαν κατασκευάσασθαι· ἱκανὸς δὲ τις καὶ ἀνδριάντα μὴ ὄντα πρότερον, ὄντα ποιῆσαι καὶ ναῦν ἄλλος ἐξ ἕλης ἀργοῦ τεκτονάμενος παρέσχε τοῖς δεομένοις· καὶ τῶν ἄλλων τεχνιῶν ἕκαστος, ὅσοι γε τὰς ποιητικὰς μετέπει τεχνίας, δύναμιν ταύτην ἔχουσιν, ὥς τι τῶν οὐκ ὄντων ἀγνεῖ εἰς οὐσίαν. Ὁ δὲ παμβασιλεὺς καὶ ἀριστοτέχνης, οὐδ' ὅσον ἀνθρωπίνου τεχνίτου δυνάμειος μεθέξει, ἄμοιρος δ' ἤμιν πάσης ἐστὶ γενέσεως; οὐκ, ἐάν γε κατὰ βραχὺ θείας αἰτίας ἐπιλογισμῶν οἷοί τε ὤμεν λαβεῖν. Ἄλλὰ ποιῆσαι μὲν ἱκανὸς καὶ βουλῆσθαι τὰ

καλά· ἀγαθὸς γάρ, (ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς φθόνος περὶ οὐδενός·) τηρῆσαι δὲ καὶ διαφυλάξαι τὰ γενόμενα οὐ δυνατός; Καὶ μὴν καὶ οἱ λοιποὶ τεχνίται πρὸς ἄμφο ἱκανοί. Ὁ γοῦν οἰκοδόμος καὶ ὁ ναυπηγὸς οὐ μόνον καινὰς κατασκευάζονται ναῦς καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ταῖς ὑπὸ χρόνου διαφθειρομένας ἱκανοὶ βοηθεῖν, ἕτερα τῶν πεποιημένων ἀντικαθιστάντες αὐταῖς. Ὡστε καὶ τῷ θεῷ πάντως ἔ τό γε τοσοῦτον συγχωρητέον. Ὁ γὰρ τις ἄλλον ποιῆσαι δυνατός, τοῦτο πῶς ἂν ἐκ μέρους ἀδύνατος εἴη ποιεῖν; Καὶ γενέσθαι τοῖνον τι δεῖ καινόν, εἶγε μέλλει τις δλιος εἶναι ποιητής, καὶ τὸ καλὸν ἔργον πρὸς ἅπαν διασώζεσθαι. Τὸ γὰρ εὔ γενόμενον ἐθέλειν λύειν, κακοῦ. Μείζων δὲ ἄλλος εἰς σωτηρίαν τῶν γενομένων δεσμός οὐκ ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ βουλήσεως. Ἡ ἀνθρωπίνης μὲν σπουδῆς καὶ βουλήσεως μεταλαβόντα πολλά, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ ἔργα, μένει χρόνον ἀμήχανον ὅσον γενομένα, μηκέτ' ὄντος τοῦ θελήσαντος· τὰ δὲ τῆς τοῦ θεοῦ μετασχόντα γνώμης, καὶ δι' αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτοῦ γενομένα, ταῦτα δὴ ἄρα παρόντος τοῦ ποιήσαντος οἰχίγεται καὶ οὐ

qua tum eum qui antea nullus erat mundum effecerit, tum factum jam a se, perpetuo si velit, integrum et incolumem servabit : atque ita mundus Platonis iudicio simul ortus sit, simul sempiternus, quis tandem peripateticorum nobis ista rationibus probabit? Enimvero amice nobis monendus sit dogmatum istorum defensor, neque si quid ortum sit, id necessario occidere debere, neque si quid vicissim nunquam occidet, id nullo ortu generatum esse. Neque enim aut quod interitu careat, id aliam nullam, quam quod etiam ortu careat, perpetuitatis suæ causam habere concedendum est : aut quod semel ortum habuerit, ei inexorabilis quædam intereundi necessitas imponenda. His ergo stabilendis quid tandem ex Aristotelis doctrina præsidii nobis comparabimus? ejus nempe hominis, qui non obiter, imo nec per se istud disputationis genus contextat, sed recta in Platonem feratur, eique quod ortum est pereundi necessitatem afferat; quod vero non pereat, id ex eo tantum, quod ortum nunquam sit, integrum manere defendat : postremo ne deo quidem ipsi boni ullius, si velit, efficiendi vim ac potestatem relinquat? Quod enim prius nondum erat, id esse, inquit, postea nullo modo potest. Atque hoc orationis genere tantum abest, ut Platonis doctrinam stabiliverit, ut eo absterritos ex illis nonnullos, qui Platoni operam dabant, de ea sententia demoverit. At vero illi intelligere non potuerunt, si rerum ipsarum natura per sese atque a dei voluntate ac numine sejuncta spectetur, neque quod ortum semel est, id ab interitu liberum futurum, neque vicissim quod interibit nunquam, idem ortum aliquando esse : sin autem præcipua divinæ causæ ratio habeatur, æquum esse profecto, eam semel omnium ducem et principem constitutam, nihilo saltem infirmiore quam cæteras judicari.

Etenim ridiculum utique fuerit, quod ortum aliquid sit propterea id corrumpi; idem si corrumpi deus voluerit, non corrumpi : similiter, quod aliquid ortu careat, propterea illud interitus a se propulsandi vim habere; divinam contra voluntatem non satis ad eorum quidquam, quæ generata sunt, ab interitu liberandum valere. An vero domum, quæ non erat, architectus ædificare poterit, statuam alius facere, quæ antea non esset, alius ex rudi materia navem hominibus illa egentibus construere : postremo quicumque in artibus operosis versantur, aliquid ut sit quod prius non erat, efficiendi vim habebunt : summum illum regem et optimum artificem potestatis ne tantum quidem, quantum mortalem opificem habere concedemus, omnique eum generandi facultate privabimus? Nunquam profecto, si paulatim causam divinam cogitatione complecti poterimus. Quid igitur? An forte (quoniam ipse bonus est; bonus autem nemini quidquam invidet) præclara efficere cum possit, tum etiam velit, quæ tamen effecta sint conservare idem turique non possit? Atqui cæteri artifices utrumque possunt. Architecti quidem et navium fabricatores non solum novas seu domos seu naves ædificant, sed iis etiam tempore vitialis partes alias in prius factarum corruptarumque locum substituendo, mederi possunt. Quamobrem omnino saltem tantundem deo concedendum est. Quod enim totum efficere quis potuerit, quomodo ex parte id ipsum efficere nequeat? Itaque, si quis omnino effector futurus est, cum ejus novum aliquid opus exstare, tum illud si bonum fuerit, per eum ab omni injuria vindicari oportebit. Opus enim bene coagmentatum dissolvere velle, mali utique fuerit. Porro ad ea quæ facta sunt conservanda, non aliud divina voluntate fortius est vinculum. Quid enim? an populi, urbes, opera

παραμεινῆ; Τίνος αἰτίας βιασαμένης τὴν τοῦ θεοῦ γνώμην; Πότερον τῆς ἐξ αὐτῶν τῶν γενομένων ἀνάγκης; Ἄλλ' αὐτὴ γε τῷ προσέσθαι τὸ κοσμηθῆναι τὴν ἐκ θεοῦ προσωμολόγησεν ἤτταν. Ἄλλ' ἔξωθέν τινος αἰτίας ἀναγκαστικῆς τῷ θεῷ; Ἄλλ' οὐτ' ἔστιν, οὔτε ἐν οἷς ἔφθη κρατήσας καὶ κοσμήσας ὁ θεός, ἔτι ἀξίον ἐν τούτοις αὐτὸν ἐλαττοῦν τινος, εἰ γε μὴ παντάπασι λαθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ τῆς μεγίστης καὶ θειοτάτης δυνάμεως διαλεγόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ εἰς τὸν περὶ τῆς ἀληθείας λόγον εὐκαίμεν ὑπὸ προθυμίας ἐκφέρεσθαι. Δῆλον μὲν καὶ ὁ προῦθέμεθα, ὡς οὐκ ἂν εἴεν διδάσκαλοι περὶ κόσμου γενέσεως οἱ μηδὲ τὴν ἀρχὴν γενέσει ἀπολιπόντες αὐτῶ. Καὶ μὴν καὶ περὶ τῆς τῶν σωματίων πέμπτης οὐσίας, ἣν εἰσηγήσατο Ἀριστοτέλης, ταῦτα παραθετέον.

(Eusebii Præpar. Evang. lib. XV cap. 6 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, διενεχθέντα Μωσεί καὶ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῷ μὴ συγχωρεῖν γεννητὸν εἶναι τὸν κόσμον. Scripsi: ὁ ἐπειδὴ γάρ, φησί, γεγέννησθε κτλ.] cum Eusebii codd; Platonis locus est in Timæo pag. 41 δι' ἃ καὶ ἐπειπερ γεγέννησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστέ οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὗτι μὲν δὴ λυθήσεσθε γε οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων οἷς ὅτ' ἐγγίγησθε ξυνεδείσθε. Cf. Photius Biblioth. pag. 900 qui pro γεγέννησθε habet ἐγένεσθε atque in sequentibus οὗτοι γε μὴ λυθήσεσθε. — ὁ οὐδὲ καθ' αὐτὸν περαίνοντος] e Vigeri emendatione; codd. οὐδὲ καθ' αὐτοῦ περαίνοντος. — ὁ κρατύνεσθαι

ἀφθαρτον] e Vigeri emendatione; libri κρατύνεσθαι τὸ ἀφθαρτον. — ὁ ἐάν τις] membranæ ἦν ἂν τις. — ὁ δυνάμεως ἐπιπόηση] libri δυνάμεως ἐπιπόησαι. — ὁ τῶν ἄλλων αἰτιῶν] e Vigeri emendatione; codd. τῶν ἄλλων αἰτιῶν. — ὁ πάντως το] codd. πάντος τόγος. — ὁ εἶγε μέλλοι τις δλωσ εἶναι ποιητής] e Vigeri emendatione; codd. εἶγε μέλλοι τις δλωσ ποιητής. —)

5. Περί γοῦν τῶν καλουμένων στοιχείων, ἐξ ὧν πρώτων σώματα συνέστηκε, Πλάτων μὲν ἐπόμενος τῇ περὶ αὐτὰ ἐναργείᾳ, καθάπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, τέσσαρά τε ἔφησεν εἶναι ταῦτα ὁμολογούμενα, πῦρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ, καὶ ἐκ τούτων συγκρινομένων καὶ τρεπομένων τὰ λοιπὰ πάντα γεννάσθαι. Ἀριστοτέλης δέ, ὡς εἰσικεν, ἐλπίσας περιττότερος φανείσθαι τῷ φρονεῖν, εἰ τι σῶμα ἐκ περιττοῦ πρῶθει, προσκατηρθμῆσε τοῖς φαινομένοις τέτταρσι σώμασι τὴν πέμπτην οὐσίαν· πάνυ μὲν λαμπρῶς καὶ φιλοδώρως τῇ φύσει χρησάμενος, μὴ συνιῶν δὲ ὅτι οὐ νομοθετεῖν δεῖ φυσιολογοῦντα, τὰ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐξιστορεῖν. Εἰς τοίνυν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τέτταρας εἶναι τὰς πρώτας τῶν σωματίων φύσεις, ἧς δὴ χρεια τοῖς Πλατωνικοῖς, οὐ μόνον οὐκ ἂν συντελεῖται ὁ περιπατητικὸς, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ μόνος ἐναντιοῖτ' ἂν. Λεγόντων γοῦν ἡμῶν, ὅτι πᾶν σῶμα ἢ θερμὸν ἢ ψυχρὸν, ἢ ὑγρὸν ἢ ξηρὸν, ἢ μαλακὸν ἢ σκληρὸν, ἢ κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ἀραιὸν ἢ πυκνόν· καὶ εὐρισκόντων ὅτι οὐκ ἂν ἕτερον εἴη τι τὸ μεθέξον τούτων τινός παρα τὰ τέσσαρα· (εἰ μὲν γὰρ θερμὸν, ἢ πῦρ ἢ ἀήρ· εἰ δὲ

plurima, quæ semel hominum studium ac voluntas accesserit, infinito tempore etiam post mortem ejus qui ita voluerat constituta manent : quæ vero dei orta consilio, quæ propter ipsum atque ab ipso perfecta sint, ea præsentē videlicet effectore dilapsa interibunt? Quæ causa tantam vim afferet divinæ voluntati? An ex rebus ipsis, quæ factæ sint, profecta necessitas? At illa vel hoc ipso, quod fingi eas disponique sivit, victam se a deo esse confessa est? An deo causa quædam extrinsecus adversatur? At nec ulla talis est, nec si esset, æquum tamen foret, deum, quibus in rebus etiam ordinandis superior jam fuerit, in his ipsis aliqua demum inferiorē duci : nisi forte nobis de summo maximeque divino numine sermonem esse penitus ignoramus. Sed enim in hanc de veritate disputationem acriore quodam studio delapsi esse videmur. Planum quidem illud fecimus, quod propositum nobis erat, de mundi origine doctores illos nunquam futuros, qui ne ullam quidem originem ipsi relinquant. Cæterum de quinta etiam corporum essentia, quam introduxit Aristoteles, hæc addenda sunt.

5. Nam de iis quæ vulgo dicuntur elementa, ex quibus primis corpora constant, ita Plato superiorum philosophorum exemplo perspectam istorum evidentiam secutus disseruit, ut quattuor illa publice recepta pone-

ret, ignem, terram, aerem et aquam, ex quibus inter se mixtis et mutatis cætera omnia gignerentur. At vero Aristoteles, quum perfectioris, ut videtur, sapientiæ laudem se consecuturum speraret, si novum aliquod insuper corpus inveheret, notis illis quattuor quintam annumeravit essentiam : in quo splendide prorsus ac liberaliter quidem ille naturam habuit, sed non intellexit, physici non esse leges constituere, sed tantum quæ naturæ propria sunt perquirere. Quare ad illam demonstrationem, quæ primas quattuor esse corporum naturas efficiat, qua sane Platonici indigent, non modo Peripateticus nihil prodest, sed prope solus etiam ei adversatur. Quum enim omne corpus calidum aut frigidum, humidum aut siccum, molle aut durum, leve aut grave, rarum aut densum esse dicamus, videamusque aliud nullum præter illa quattuor corpora esse posse, quod his e proprietatibus aliquam sortiatur : (nam si calidum sit, aut ignis erit aut aer; si frigidum, vel aqua vel terra; si autem siccum fuerit, aut ignis aut terra; si humidum, vel aqua vel aer : si vero molle sit, aut aer aut ignis; si durum, vel aqua vel terra : denique si leve sit atque rarum, aut ignis erit aut aer; si grave atque densum, aqua vel terra) nullum item aliud ex cæteris omnibus simplicibus facultatibus, præter illa quattuor

ψυχρόν, ὕδωρ καὶ γῆ· καὶ εἰ μὲν ξηρόν, πῦρ ἢ γῆ· εἰ δὲ ὑγρόν, ὕδωρ ἢ ἀήρ· καὶ εἰ μὲν μαλακόν, ἀήρ ἢ πῦρ· εἰ δὲ σκληρόν, ὕδωρ ἢ γῆ· καὶ κοῦφον μὲν καὶ ἀραιόν, οἷον πῦρ καὶ ἀήρ· βαρὺ δὲ καὶ πυκνόν, ὕδωρ καὶ γῆ·) καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἀπασῶν δυνάμεων, κατανοούντων, ὡς οὐκ ἂν εἴη τι παρὰ ταῦτα σῶμα ἕτερον· οὗτος ἀνθίσταται μόνος, φάσκων δύνασθαι σῶμα εἶναι τούτων ἄμιρον· σῶμα δὲ μήτε βαρὺ, μήτε κοῦφον, μήτε μαλακόν, μήτε σκληρόν, μήτε ὑγρόν, ἀλλὰ μήτε ξηρόν, μόνον οὐχὶ λέγων σῶμα οὐ σῶμα. Τὸ μὲν γὰρ ὄνομα καταλέλοιπεν αὐτῷ, τὰς δὲ δυνάμεις, δι' ὧν σῶμα πέφυκε γίνεσθαι, πάσας ἀφῆρκεν. Ἡ τοίνυν ἡμᾶς ἄπερ αὐτὸς λέγει πείθων, ἀφαιρήσεται τῆς Πλάτωνος γνώμης· ἢ τὰ Πλάτωνος βεβαιούμενος, τῶν αὐτῷ δοκούντων ἀποστήσεται. Ὡστε οὐδαμῆ χρησίμος πρὸς τὰ τοῦ Πλάτωνος. Ἔτι ὁ μὲν Πλάτων πάντα τὰ σώματα, ἅτε ἐπὶ μιᾶς ὁμοίας ὕλης θεωρούμενα, βούλεται τρέπεσθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς ἄλλα· ὁ δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων, ἂ οὐσίαν ἀπαθῆ τε καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀτρεπτον πάντως ἀξιοί, ἵνα δὴ μὴ εὐκαταφρονήτου τινὸς πράγματος γεννητῆς εἶναι δοκῆ· περιττὸν μὲν καὶ ἴδιον παντάπασι λέγων οὐδέν, τὰ δὲ ὑπὸ Πλάτωνος ἐπ' ἄλλων ἑωραμένα καλῶς, μεταφῶρων ἐπὶ τὰ μὴ προσήκοντα· καθάπερ τινὲς τῶν ὕστερον γενομένων ἀνδριαντοποιῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ ἀπομιμησάμενοι τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς κεφαλῆν, ἄλλου δὲ τὸ στέφρον, ἑτέρου δὲ τὴν ζώνην, εἰς ταῦτον συνθέντες ἐνίστε μὴ προσήκοντα πράγματα ἀλλήλοισ, ἔπεισαν

αὐτοὺς ὡς τι πεποιηκότες ἴδιον· καὶ ὄντως τὸ μὲν ὄλον, ὃ δὴ τις ἂν ἀσυμμέτρως ἔχειν αἰτιάσαιτο, ἔστιν αὐτῶν, τὰ δ' ἐν αὐτῷ συνηρανισμένα καὶ τι καλὸν ἔχοντα, οὐκ αὐτῶν. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστοτέλης ἀκούων Πλάτωνος, ὅτι ἔστι τις οὐσία νοητῆ καθ' αὐτήν, ἀσώματός τε καὶ ἀχρώματος καὶ ἀναφῆς, οὔτε γινομένη, οὔτε φθειρομένη, οὔτε τρεπομένη, οὔτε μεταβαλλομένη, αἰεὶ δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσα· πάλιν δ' αὐτὸ περὶ τῶν κατ' οὐρανὸν ἀκούων, ὡς τινα θεῖα ἢ καὶ ἀφθαρτα καὶ ἀπαθῆ ἔστι σώματα, συνέθηκε καὶ συνεκόλλησεν ἐξ ἀμφοῖν πράγματα μὴ συνάδοντα. Παρ' ὧν μὲν γὰρ τὸ εἶναι σῶμα, παρ' ὧν δὲ τὸ ἀπαθὲς εἶναι λαβῶν, σῶμα ἀπαθὲς ἔτεκτῆναιτο. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἀνδριάντων, εἰ καὶ μὴ καλὸν τὸ ἐκ τῶν διαφερόντων, οὔτι γε ἀδύνατον γενέσθαι. Διὰ δὲ οὖν τὰ τοιαῦτα καὶ Ὀμηρος·

Ἄμματα γάρ, φησι, καὶ κεφαλῆν Ἰκελὸς Διὶ τερπικεραῦνφ,
Ἄραι δὲ ζώνην, στέφρον δὲ Ποσειδάωνι.

Τὸ δὲ σῶμα ἀπαθὲς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο. Παθητῆ γὰρ καὶ τρεπτῆ συνδεδεμένον φύσει ἀνάγκην ἔχει συμπαθεῖν, ἢ συνέζευκται. Εἰ δὲ τι ἀπαθὲς εἴη, τοῦτο ἀφαιρούμενον καὶ ἐλεύθερον ἀπὸ τοῦ πάσχοντος εἶναι δεῖ· ὥστε χωρὶς ἂν εἴη τῆς ὕλης, ἥς κχωρισμένον, ἀσώματον ἀναγκαιῶς ἠμολογοῖτ' ἂν. Ἔτι καὶ τούτοις πρόσχωμεν τὸν νοῦν, ἐν ὅσοις ἄλλοις διαφέρεσθαι τῷ Πλάτωνι τὸν Ἀριστοτέλην παρίστησιν.

corpora exstare posse sentiamus : hic unus nobis resistit, corpus aliquod his omnibus vacuum esse defendens : corpus, inquam, non grave aut leve, non molle aut durum, non humidum aut siccum; adeoque tantum non dicens corpus idem idemque non corpus. Nam corporis ei nomen reliquit, facultates autem ex quibus sua natura conficitur corpus, universas ademittit. Aut igitur, quæ docet, nobis persuadendo simul nos a Platonis, cujus socii sumus, sententia depellet; aut si Platonis doctrinam stabiliot, a decretis suis avertet. Itaque ad explicandam Platonis mentem omnino nihil valet. Præterea Plato corpora omnia, quod eorum materiam unam eandemque esse videamus, in sese invicem converti mutarique voluit : Aristoteles vero inter cætera essentiam non patibilem, incorruptam et prorsus immutabilem statuit, ne contemendi cujusdam dogmatis inventor esse videretur. In quo tamen omnino nihil singulare ac sibi peculiare affert, quum ea duntaxat quæ præclare aliis in rebus Plato animadvertit, ad alienas transferat : id quod nonnullis e recentioribus statuaris usu venit. Illi enim hominis unius caput, alius pectus, tertii cingulum imitati, partesque alias cum aliis minus interdum coherentes inter sese complexi, hoc tanquam proprio aliquo opere superbiunt. Et vero totum illud, quod jure aliquis velut inconditum reprehendat, ipsorum est : partes autem, e

quibus constat, quamvis pulchritudinis commendationem habeant, ad illos tamen nihil pertinent. Sic et Aristoteles, quum ex Platone audiret, essentiam aliquam esse, quæ per se intelligibilis, incorporea, coloris expers tactumque fugiens nec oriatur, nec intereat unquam aut convertatur et mutetur, sed eodem semper statu maneat : simulque de celestibus rebus audiret, divina quædam esse corpora eaque incorrupta et impatientia, ex utroque genere composuit et conglutinavit ea quæ inter se minime congruerent. Quum enim ab aliis corpus esse aliquod, ab aliis impatiens quid esse sumeret, corpus ipse impatiens fabricatus est. In statuis igitur, ut pulchrum id non sit, dissimilibus tamen e partibus consulari aliquid potest. Quocirca Homerus quoque talia docet :

Ille oculosque caputque Jovis, qui fulmine gaudet,
Cingula Mavoris, Neptuni pectora gessit.

At corpus non patibile nullum unquam fuerit. Corpus enim, utpote cum patibili inutabilique natura conjunctum, cum illa vitæ sociâ patiatur necesse est. Quod vero patibile non sit, id a patibili sejunctum ac liberum esse oportet, ita ut secretum a materia habeatur, quæ secretio efficit, ut necessario incorporeum esse concedamus. Hactenus ille. Sed alia porro videamus, in quibus idem Aristotelem a Platone dissentire demonstrat.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. 7 τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, πέμπτην σωμαίων ὑποτιθέμενον οὐσίαν, ἣν οὔτε Μωσῆς οὔτε Πλάτων γινώσκει. Scripsi : * ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων] cum codd. *inter cætera*. Similiter Sophocles Antig. vs. 789 καὶ σ' οὐτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδαίς, οὐθ' ἀμερίων ἐπ' ἀνθρώπων, item Aristides Panathenæico tom. I, p. 96 μόνῃ τῇ πόλει ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν. — ^b ὡς τινα θεῖα] codd. ὡς ὄντα θεῖα, cuius loco Vigerus ὡς ὄν τὰ θεῖα scribi voluerat. — ^c Ὁμηρος] Iliad. lib. II vs. 478-479. —)

a. Ἐπειτα τούτοις ἐπόμενα πολλά, ἐν οἷς διαφέρονται. Ὁ μὲν γὰρ φησι, τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρός * ἔχειν · δὲ, μηδαμῇ ^b μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρός. Καὶ ὁ μὲν φησιν, ἀνάσαι τὸν θεὸν φῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ ^c πρὸς γῆν περιόδῳ, ἵν' ὅτι μάλιστα εἰς ἅπαντα φαίνεται ^d τὸν οὐρανόν, περὶ ἡλίου τῷ τοιοῦτον ἀποφαινόμενος · δὲ δέ, ἅτε οὐκ ἐθέλων πῦρ εἶναι τὸν ἥλιον, τὸ δὲ φῶς εἰδῶς πῦρ καθαρὸν, ἢ τι πυρὸς ὄν, οὐκ ἐπιτρέπει φῶς περὶ αὐτὸν ἀνῆφθαι. Ἐτι ^e δὲ μὲν, κατ' εἶδος ἀφθαρίαν ἀπονέμων τοῖς κατ' οὐρανὸν ἅπασιν, ἀποχωρήσεις τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις ^e συμμέτρους φησὶ γίνεσθαι. Ἀναγκάζουσι δὲ αὐτὸν λέγειν ταῦτα, τὰς μὲν ἀποκρίσεις, αἵ τε ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου καὶ θερμότητες κατὰ ἀπόρρυσιν αὐτοῦ γινομένης · τὰς δὲ προσκρίσεις, ἡ ἴσι τοῦ μεγέθους αὐτοῦ φάσις. Οὐ γὰρ ἂν ἤθελαν ἴσα φαίνεσθαι, μηδὲν ἀνθ' ὧν ἀφίσει λαμβάνοντα. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πάντη μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας αὐτὰ βούλεται, μήτε τινὸς αὐτοῖς ἀποχωροῦντος, μήτε προσίοντος. Ἐτι δ

μὲν, πρὸς τῇ κοινῇ κινήσει τῶν ἀστρων, καθ' ἣν ἐν ταῖς σφαίραις ἐνδεδεμένοι κινουῦνται πάντες οἱ ἀστέρας, οἱ τε ἀπλανεῖς καὶ οἱ πλανώμενοι, καὶ ἑτέραν αὐτοῖς ^f κίνησιν ἀποδίδωσιν, ἣν δὴ καὶ ἄλλως καλλίστην εἶναι συμβέβηκε, καὶ προσήκουσαν αὐτῶν τῇ φύσει τοῦ σώματος. Σφαιρικοὶ γὰρ ὄντες, εἰκότως σφαιρικὴν ἂν τινα κίνησιν ἕκαστος κινεῖτο περιδινόμενος · δὲ δέ, καὶ ταύτης ἀφαιρεῖται ^g τῆς κινήσεως αὐτούς, ἣν ὡς ἐμφυχοὶ κινουῦνται, μόνῃ δὲ ἀπολείπει τὴν ὑπ' ἄλλων τῶν περιεχόντων, ὥσπερ ἀψύχοι συμβαίνουσιν. Καὶ δὴ καὶ φησι τὴν γινομένην φαντασίαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἀστέρων ὡς κινουμένων πάθος εἶναι τῆς ἡμετέρας ὄψεως ^h ἀδυνατούσης, καὶ ὥσπερ ἐλ σιομένης, ἀλήθειαν δὲ οὐκ εἶναι · ὥσπερ Πλάτωνος ἀπὸ ταύτης τῆς φαντασίας, τὴν ὑπὲρ τῆς κινήσεως πίστιν λαμβάνοντος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ λόγου, τοῦ διδάσκοντος, ὅτι ἀνάγκη τούτων ἕκαστον, ζῶον ὄντα καὶ ψυχὴν ἔχοντα καὶ σῶμα, κινεῖσθαι τὴν ἰδίαν κίνησιν · (πᾶν γὰρ σῶμα, ὅ μὲν ἐξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ⁱ δὲ ἐνδοθεν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ, ἐμφυχον ·) κινούμενον δέ, ἅτε θεῖον ὄντα, τὴν καλλίστην κινεῖσθαι κίνησιν · καλλίστης δ' οὐσίας τῆς ἐν κύκλῳ κινήσεως, ταύτην αὐτὸν κινεῖσθαι. Ἡ δὲ αἴσθησις τὰ μὲν ἐκ τοῦ λόγου μαρτυροῖτο ἂν ὡς ἀληθεύουσα, οὐ μὴν αὕτη παρέσχε τὴν πίστιν τῆς κινήσεως. Περὶ δὲ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως, ὡς μὲν οὐκ ἐν κύκλῳ τινὶ γίνεται, νικώμενος ὑπὸ τῆς ἐναργείας, οὐκ ἔσχεν ἀντεπιπεῖν Πλάτωνι · παρεῖχε δὲ κἀνταῦθα διαφορὰν αὐτῷ τὸ καλὸν τοῦτο εὕρημα τοῦ σώματος. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων, ἅτε ὄντων τεσσάρων σωμαίων, καὶ πάντων φύσει κινουμένων ἀπλῆν καὶ

6. Sequuntur, inquit, alia deinde multa, in quibus ambo inter se dissident. Quippe celestium rerum speciem maxime Plato facit ex igne : Aristoteles negat illis cum igne quidquam commune esse. Atque ille quidem deum ait ad secundum supra terram ambitum lunam accendisse, ut celum passim omne quam maxime collustraret, de sole tale quid pronuntians : sed hic, quod et solem ignem esse nolit, et lumen aut puriorem ignem, aut aliquid ab igne profectum esse sciat, lumen ideo circa solem accensum esse non concedit. Præterea formæ respectu immortalitatem celestibus cunctis attribuens, decessiones in iis accessionesque mutuas proportione quadam evenire docet. Quam philosophandi rationem ab eo expressit necessitas, ut decessiones quidem statueret, quod e sole radii et calores per effluvium exeant, accessiones vero, quod æqualis ejus magnitudo semper appareat. Neque enim æquale visum iri arbitrabatur, nisi ejus quod dimittit loco aliquid nancisceretur. Aristoteles vero omni ex parte in eadem illas substantia permanere vult, nec iis aut decedere quidquam, aut omnino accedere. Præter communem illum motum, quo suis in sphaeris illigatæ tam inerrantes quam errantes stellæ moveantur, suum quibusque Plato ac proprium alterum

assignat, quem et alioqui pulcherrimum esse et cum tallium corporum natura conjunctum esse constat. Quum enim illæ globosæ sint, jure volubili quodam et in orbem acto motu singulæ ciantur. At Aristoteles hunc quoque motum illis eripit, quo tanquam animatæ agantur, eumque solum relinquit, qui ab aliis ambientibus et continentibus, tanquam inanibus afferatur. Addit etiam, quod moveri nobis stellæ videantur, id infirmioris et quasi trepidantis oculi vitio fieri, neque ita se rem habere : perinde ac si Plato talem motum hoc viso sibi persuaserit, ac non potius rationis vim et momentum sequatur, quæ docet, quemadmodum unaquæque earum animans sit, utpote animo simul et corpore prædita, sic suo quodam motu eam incitari : (corpus enim otium, quod movetur extrinsecus, inanimatum est ; quod vero interiore et suo motu cietur, animatum) : sin autem moveatur, quia divina sit, pulcherrimo eam motu uti, qui quum non alius sit, quam hic in orbem circumactus, hunc etiam omnino eam sortiri. Sensus autem vera in hoc genere renuntians, quamvis illam rationis normam testimonio suo confirmet, tamen motionis istius fidem per se non facit. Sed quod ad universi motum attinet, Aristoteles re perspicua et evidenti convictus, quum ad-

εὐθεῖαν κίνησιν, πυρὸς μὲν ἐπὶ τὸ ἐκτός, γῆς δ' ἐπὶ τὸ μέσον, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ τὰ μεταξύ, τῆς ἐν κύκλω κίνησιν ἀπέδωκε τῇ ψυχῇ· ὁ δ' ἤπερ ἄλλω¹ σώματι ἄλλην, οὕτω δὲ καὶ τὴν ἐν κύκλω, καθάπερ σωματικὴν τινα, τῷ πέμπτῳ προσένευε σώματι, πάντ' εὐκόλως αὐτὸν ἔξαπατήσας. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας κινουμένοις αἱ βαρύτερες καὶ κουφότερες τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρείχοντο². τὸ δὲ πέμπτον σῶμα, μήτε βαρὺς μετέχον, μήτε κουφότητος, ἀκινήσιος μαῖλλον, ἀλλ' οὐ¹ τῆς ἐν κύκλω κινήσεως αἰτίαν ἔχει. Εἰ γὰρ τοῖς ἐπ' εὐθείας κινουμένοις οὐ τὸ σχῆμα τὴν αἰτίαν ἔχει τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἡ ῥοπή· σῶμα ὁμοῖον ἐν μέσῳ τεθὲν ὁμοίου τινός³, οὐχ ἔξει τῆς ἐπὶ τι κλίσεως αἰτίαν, εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴσως⁴ πρὸς ἡῶ τ' ἡέλιόν τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερά, εἴτε πρόσω, εἴτ' ὀπίσω. Ἐτι τοῖς μὲν ἄλλοις σώμασιν ἐξωσθεῖσι τῶν οικείων τόπων παρῆχει τὸ κινεῖσθαι πάλιν ἀπ' αὐτῶν ἢ πρὸς τούτους ἀναφορά· τῷ πέμπτῳ δὲ ἐκείνῳ, μηδέποτε ἐκβαίνοντι τῶν αὐτοῦ τόπων, μένειν ἂν προσήκοι. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὲ σωμάτων, ὑπεξαιρουμένου τοῦ πέμπτου, φαίνεται φιλονεικῶν Ἀριστοτέλης, μὴ τὰ αὐτὰ λέγειν Πλάτωνι. Ζητήσαντος⁵ γὰρ Πλάτωνος, εἰ ἐστι φύσει βαρὺ σῶμα, ἢ κουφόν· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω σχέσιν ἐφαίνετο λέγεσθαι, σκεψαμένου εἴτε ἐστὶ τι κάτω φύσει καὶ ἄνω, εἴτε μή· καὶ ἀποδείξαντος ἀκριβῶς, ὅτι κατὰ μὲν τὰς τῶν σωμάτων πρὸς τοὺς τόπους οικειότητας⁶ τὸ κάτω ἢ λέ-

γοῖτο ἐκάστοις ἐφ' ὃ φέροντο· ἄνω δὲ ἐκάττοις τὸ ἀλλότριον, ἀπ' ὃ ἀναχωροῖεν, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν σχέσιν καὶ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κουφόν διανείμαντος· καὶ πρὸς τούτῳ ἀποδείξαντος, ὅτι μήτε τὸ μέσον⁷ μήτε τὸ περίξ αὐτῶν εὐλογον ἄνω ἢ κάτω λέγεσθαι. Ὁ δὲ ἀντιτίθῃσι⁸, πανταχόθεν καταβάλλειν δεῖν ἡγούμενος τὰ ἐκείνου· καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ μέσον φερόμενον βαρὺ λέγειν βιάζεται, τὸ δὲ ἐπὶ τὸ περίξ, κουφόν· καὶ τὸν μὲν τόπον τὸν ἐν μέσῳ κάτω φησί, τὸν δὲ περίξ ἄνω. Ἀλλὰ περὶ μὲν κόσμου, καὶ ἐξ ὧν οὗτος, καὶ τῶν κατ' οὐρανόν, τοσοῦτον ἀλλήλων ἀφαστήκατον. Ταῦτα μὲν οὖν οἶδε. Μωσῆς δὲ καὶ τὰ Ἑβραίων λόγια τούτων οὐδὲν πολυπραγμονεῖ· καὶ εἰκότως· ὅτι μηδὲ πρὸς βίου κατόρθωσιν τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις λυσιστελεῖν ἐνομίσθη.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV cap. VIII τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν θεωρήμασι διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, ἄτινα Μωσῆς οὐ πολυπραγμονεῖ. Sed pauca hic explicanda : ^a ἐκ πυρὸς ἔχειν] Plato Tim. p. 40. a. εἰσι δὲ τέτταρες, μία μὲν οὐράνιον θεῶν γένος, ἄλλη δὲ πτηνὸν καὶ ἀερόπρον, τρίτη δὲ ἐνυδρον εἶδος, πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον τέταρτον. Τοῦ μὲν οὖν θεοῦ τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἀπήρξατο (Steph. ἀπειργάζετο), ὅπως ἐτι λαμπρότατον ἰδεῖν τε κάλλιστον εἶη κ. τ. λ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 168. — ^b μηδαμῆ] Vid. Aristot. de Cælo lib. I cap. 2 et lib. II cap. 7 ; item Me-

versus Platonem, in orbem eum ferri negare non posset, ex præclaro tamen novi corporis invento dissidii occasionem arripuit. Plato enim qui quatuor tantum corpora agnosceret, quæ suapte natura simplici rectoque motu cicerentur, ita ut ignis foras, in medium terra ferretur, cætera inter utrumque motus suos continerent, animo volubilitatem tribuerat : Aristoteles vero, uti motum aliis corporibus alium, ita quinto corpori volubilem, quasi corporeum aliquem assignavit. In quo vehementer eum errasse perspicuum est. Nam quæ recto cientur motu, ea motionis principium gravitatem suam aut levitatem afferunt : at quintum illud corpus, quum et gravitatis sit et levitatis expers, quietis in se potius, quam motus in orbem incitati principium continet. Si enim quæ recto feruntur motu, in iis non jam figura, sed proprium cujusque momentum genus illud efficit motionis : profecto corpus sui simile, similis alterius in medio collocatum, nullam in partem inclinationis causam habebit, qua vel in dextram, ad auroram solemque versus, vel in sinistram, vel prorsus cedant, vel retrorsum redeant. Præterea cæteris quidem corporibus quæ suis sedibus expulsa sint, reditus in eas justam alterius per se motus occasionem præbet : quintum autem illud, quod e suis regionibus nunquam exeat, immotum manere conveniens sit. Porro de cæteris etiam corporibus quinto illo excepto apparet Aristotelem id

contendere et laborare, ne eadem quæ Plato dicat. Quum enim Plato quævisset, num suapte natura aut grave corpus esset aut leve, tum quod utrumque nomen ex quadam ad superius et inferius relatione ductum videretur, secum reputasset, easne aliquid natura sua deorsum ac sursum, nec ne, adeoque accurate demonstrasset, pro corporum ipsorum cum suis quibusque locis conjunctione, deorsum id in singulis vocari, ad quod ipsa tendant; sursum contra alienum illud, unde revertantur, ideoque ex eadem relatione grave simul ac leve distribuisset : quumque ostendisset præterea, nec medium, nec circumjectum spatium aut sursum in illis aut deorsum recte vocari posse : Aristoteles sententias Platonis omnes quoquo modo sibi abiciendas esse ratus, hic quoque aliquid opponit : quodque ad medium tendat, grave, et quod ad circumjectum spatium feratur, leve appellare cogitur; adeoque locum illum qui in medio est, deorsum, qui vero circa, sursum esse docet. Hæc Atticus. Sed de mundo mundique partibus et rerum cælestium natura, quantum ambo inter se discordent, diximus. Et illorum quidem tota hæc disputatio est. Nam Moses et Hebræorum oracula horum nihil diligenter examinant; nec immerito, quum talium rerum studium hominibus nihil ad vitæ emendationem profdesse judicarent.

teorolog. lib. III cap. 3. — ^c ἐν τῇ δευτέρᾳ] Plato Tim. p. 39. φῶς δ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων, ὃ δὴ νῦν κακλήκαμεν ἥλιον κτλ. Conf. Phil. Gr. vol. II pag. 167. — ^d φαίνοιο] habent Eusebii codices atque e Platonis Ricardianus; in cæteris est φαίνοι. — ^e ἀποχωρήσεις τινὰς αὐτῶν καὶ προσχωρήσεις] Plato Tim. p. 40 χορείας δὲ τούτων αὐτῶν καὶ παραβολὰς ἀλλήλων, καὶ περὶ τὰς τῶν κύκλων πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανακυκλήσεις καὶ προσχωρήσεις (al. προχωρήσεις), quæ verba Cicero sic reddit: *Flexiones (Steph. conj. Iusionones) autem deorum et inter ipsos [deos] concursiones, quæque in orbitibus eorum conversiones antecessionesque eventant, ubi apparet eum neque per agnoscere, neque προσχωρήσεις, sed προσχωρήσεις legisse. Vide Stephanum ad eum locum.* — ^f ἑτέραν αὐτοῖς κίνησιν] Plotinus Ennead. 2 lib. 2 cap. 2 pag. 109 καὶ Πλάτων δὲ τοῖς ἀστροῖς οὐ μόνον τὴν μετὰ τοῦ θλου σφαιρικὴν κίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστῳ δίδωσι τὴν περὶ τὸ κέντρον αὐτῶν ἑκαστον γὰρ, οὗ ἔστι περιειληφὸς τὸν θεόν, ἀγάλλεται, οὐ λογισμῶ, ἀλλὰ φυσικαῖς ἀνάγκαις. — ^g ὃ δέ, καὶ ταύτης ἀφαιρέται κινήσεως αὐτοῦς] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 1 pag. 284. a. ed. Bekker. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὑπὸ ψυχῆς εὐλογον ἀναγκαζούσης μένειν αἰδίων· οὐδὲ γὰρ τῆς ψυχῆς οἶόν τ' εἶναι τὴν τοιαύτην ζωὴν ἀλυπον καὶ μακαρίαν· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὴν κίνησιν μετὰ βίας οὔσαν, εἴπερ κινεῖσθαι πεφυκότος τοῦ πρώτου σώματος ἄλλως κινεῖ συνεχῶς, ἀσχολον εἶναι καὶ πάσης ἀπληλαγμένην βραστώνης ἐμφορον, εἰ γε μὴδ' ὥσπερ τῇ ψυχῇ τῇ τῶν θνητῶν ζῶων ἔστιν ἀνάπαυσις ἢ περὶ τὸν ἕπνον γινομένη τοῦ σώματος ἀνεσις, ἀλλ' ἀναγκαῖον Ἰξίονός τινος μοῖραν κατέχειν αὐτὴν αἰδίων καὶ ἀτρυτον. — ^h πάθος εἶναι τῆς ἡμετέρας ὄψεως] Aristoteles de Cælo lib. II cap. 8 pag. 290. a. ed. Bekker. ἢ γὰρ ὄψις ἀποτεινομένη μακρὰν ἐλίσσεται διὰ τὴν ἀσθένειαν. Ὅπερ αἴτιον ἴσως καὶ τοῦ στίλβειν φαίνεσθαι τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐνδεδεμένους, τοὺς δὲ πλάνητας μὴ στίλβειν· οἱ μὲν γὰρ πλάνητες ἐγγύς εἰσιν, ὥστ' ἐγκρατῆς οὔσα πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται ἢ ὄψις· πρὸς δὲ τοὺς μένοντας κραδαίνεται διὰ τὸ μῆκος, ἀποτεινομένη πόρρω λίαν. Ὅ δὲ τρόμος αὐτῆς ποιεῖ τοῦ ἀστρου δοκεῖν εἶναι τὴν κίνησιν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει κινεῖν τὴν ὄψιν ἢ τὸ δρῶμενον. — ⁱ ὃ δ', ἢπερ ἄλλω]. Aristoteles de Cælo lib. I cap. 2. — ^k παρέχοντο] i. e. παρέχονται.

Vid. Matthiæ Gramm. Gr. § 505. 2. — ^l ἀλλ' οὐ] scripsi; codd. ἀλλὰ οὐ. — ^m σῶμα ὁμοιον ἐν μέσῳ τεθὲν ὁμοιο τινός] videtur dictum de globoso sideris corpore, quod globoso item cælo includitur. — ⁿ εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι] scripsi; vulgo εἴτ' ἐπὶ δεξιὰ ἴωσι. Petita sunt hæc ex Iliad. lib. XII, vs. 239 seq. εἴτ' ἐπὶ δεξι' ἴωσι πρὸς ἧῶ τ' ἠελιόν τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε κτλ. — ^o Ζητήσαντος γὰρ Πλάτωνος] Tim. p. 63 ed. Steph. — ^p κατὰ μὲν τὰς τῶν σωμάτων οἰκειότητας] Plato Tim. p. 63 ed. Steph. τότε γε μὴν ἐν τι διανοητέον περὶ πάντων αὐτῶν, ὡς ἢ μὲν πρὸς τὸ συγγενὲς ὁδὸς ἐκάστοις οὔσα, βαρὺ μὲν τὸ φερόμενον ποιῶν, τὸν δὲ τόπον, εἰς ὃν τὸ τοιοῦτον φέρεται, κάτω, τὰ δὲ τούτοις ἔχοντα ὡς ἐτέρως, θάτερα. — ^q τὸ κάτω] posui cum codd.; Vigerus τὸ μὲν κάτω scribi volebat. — ^r μήτε τὸ μέσον] Plato Tim. p. 62 ὃ μὲν γὰρ μέσον ἐν αὐτῷ (τῷ κόσμῳ) τόπος, οὔτε κάτω πεφυκότος οὔτε ἄνω λέγεσθαι δίκαιος, ἀλλ' αὐτὸ, ἐν μέσῳ· ὃ δὲ περίξ οὔτε δὴ μέσον, οὐτ' ἔχων διάφορον αὐτοῦ μέρος ἕτερον, θατέρου μᾶλλον πρὸς τὸ μέσον, ἢ τι τῶν καταντικρῶ. — ^s ὃ δὲ ἀντιτίθησι] Aristoteles de Cælo lib. 4 cap. 1 p. 308. a. ed. Bekker. τὰ μὲν γὰρ ἀεὶ πέφυκεν ἀπὸ τοῦ μέσου φέρεσθαι, τὰ δ' ἀεὶ πρὸς τὸ μέσον. Τούτων δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ μέσου φερόμενον ἄνω λέγω φέρεσθαι, κάτω δὲ τὸ πρὸς τὸ μέσον. Ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ νομίζειν εἶναι τι ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω, καθάπερ τινὲς [i. e. ὁ Πλάτων] ἀετιοῦσιν. Οὐ γὰρ εἶναι τὸ μὲν ἄνω τὸ δὲ κάτω φασίν, εἴπερ πάντῃ ὁμοίος ἔστι, καὶ πανταχόθεν ἀντίπους ἔσται πορευόμενος ἕκαστος αὐτὸς αὐτῶ. Ἡμεῖς δὲ τὸ τοῦ παντός ἔσχατον ἄνω λέγομεν, ὃ καὶ κατὰ τὴν θέσιν ἔστιν ἄνω καὶ τῇ φύσει πρώτον. Ἐπει δ' ἔστι τι τοῦ οὐρανοῦ ἔσχατον καὶ μέσον, δηλον ὅτι ἔσται καὶ ἄνω καὶ κάτω. —

7. Ὑπὲρ δὲ τῆς ψυχῆς τί καὶ λέγομεν ἄν; δηλα γὰρ ταῦτα οὐ μόνον τοῖς φιλοσοφοῦσιν, ἀλλὰ δὴ σχεδὸν καὶ τοῖς ἰδιώταις ἀπασιν· ὅτι Πλάτων μὲν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀπολείπει, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ τούτου λόγους ποιεῖται, ποικίλως καὶ παντοίως ἀποδεικνύσκει, ὅτι ἔστιν ἀθάνατος ἢ ψυχῆ. Πολλὴ δὲ καὶ τοῖς ἔσπουδακόσι περὶ τὰ Πλάτωνος ἢ φιλοτιμία γέγονε, συναγωνιζομένοις τῷ τε δόγματι καὶ τῷ Πλάτωνι. Σχεδὸν γὰρ τὸ συνεχὸν τὴν πᾶσαν ἀρεσιν ἀνδρὸς τοῦτ' ἔστιν. Ἡ τε γὰρ τῶν ἠθικῶν δογμάτων ὑπόθεσις ἐπηκολούθησε τῇ τῆς ψυχῆς ἀθανασίᾳ, τὸ μέγα καὶ λαμ-

7. Sed de animo, inquit, quid dicamus? Constat enim non solum inter eos qui philosophantur, sed etiam inter idiotas ferme omnes, animum a Platone immortalem existimari, plurimasque simul ab illo eam in rem disputationes haberi, simul omni rationum genere probatam hanc et confirmatam immortalitatem relinqui. Et vero cum in defendendo Platone, tum præsertim in hac ejus

sententia tuenda, assectatorum illius permagna fuit vehemensque contentio. Quippe hoc prope unum est, quo ejus philosophiæ formula maxime continetur. Namque illa moralium præceptionum silva animi immortalitatem secuta est, quod dignitatem suam, splendorem adeoque generosum illum ardorem impetumque suum tueri ac retinere virtus propter hanc animi divinitatem posset: cunctaque

πρὸν καὶ νεανικόν, τῆς ἀρετῆς, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς θεῖον, σῶσαι δυναθῆσθαι· τὰ τε τῆς φύσεως πράγματα πάντα, κατὰ τὴν τῆς ψυχῆς διοίκησιν, ἔσχε τὸ καλῶς διοικεῖσθαι δύνασθαι. Ψυχὴ γὰρ πᾶσα, φησί, παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου· πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ ἄλλοι ἐν ἄλλοις εἶδеси γινομένη. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ τῆς ἐπιτήμης καὶ τῆς σοφίας καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀνήπτει τῷ Πλάτῳ. Πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις ^α, ἀναμνήσεις καὶ οὐκ ἄλλως οἰεται δύνασθαι σώζεσθαι τὴν ζήτησιν καὶ μάθησιν, ἐξ ὧν ἐπιστήμη γίνεσθαι. Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, οὐδὲ ἀνάμνησις· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδὲ μάθησις. Πάντων οὖν τοῦ Πλάτωνος δογμάτων ἀτεχνῶς ἐξηρητημένον, καὶ ἐγκραμαμένον τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν θεότητος τε καὶ ἀθανασίας, ὃ μὴ συγχωρῶν τοῦτο, τὴν πᾶσαν ἀνατρέπει φιλοσοφίαν Πλάτωνος. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐγγχειρήσας ἀντιτάξασθαι ἀποδείξει, καὶ τὴν ψυχὴν ἀφελῆσθαι τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἄλλης πάσης δυνάμεως; Τίς δ' ἕτερος ἢ ὁ Ἀριστοτέλης; Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων οἱ μὲν ἐπιδιαμένειν συνεχώρησαν· οἱ δ' εἰ μὴ καὶ τοῦτο, δύναμιν γε ἐν τῷ σώματι καὶ κίνησιν τινα, καὶ ἔργα καὶ πράξεις ἀπένειμαν τῇ ψυχῇ. Ὅδε, ὅσω περ Πλάτων ἀπεσέμνυε τὸ τῆς ψυχῆς πρᾶγμα, ἀρχὴν γενέσεως, καὶ θεοῦ παιδεύμα, καὶ τῶν ἀπάντων προστάτιν ἀποφρηνάμενος· τοσοῦτω ἤ ἐπιλονεῖ-

κῆσε ^β καθελῆν καὶ ἀτιμάσαι, καὶ μικροῦ δεῖν μηδὲν ἀποφῆναι τὴν ψυχὴν. Οὔτε γὰρ πνεῦμα ^γ, οὔτε πῦρ, οὔτε δλωσ σῶμα, ἀλλ' οὐδὲ ἀσώματον, οἷον εἶναι τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ κινεῖσθαι, ἀλλ' οὐδ' ὅσον ἐπὶ τοῦ σώματος ἀκίνητον, καὶ ὡς εἰπεῖν ἄψυχον. Οἷον γὰρ τὸδε ἐτόλμησεν, ἢ καὶ ἀπηναικάσθη, ὡς καὶ τὰς πρωτουργοῦς κινήσεις ^δ ἀφελῆσθαι τῆς ψυχῆς, τὸ βουλευῆσθαι, τὸ διανοηθῆναι, τὸ προσδοκῆσαι, τὸ μνημονεῦσαι, τὸ λογίσασθαι; Οὐ γὰρ ψυχῆς ταῦτά ἐστι τὰ κινήματα, ὃ τῆς φύσεώς φησι γραμματεῦς. Πάνυ γοῦν οὗτός ἐστι πιστός, ὡς συνῆκε τι περὶ τῶν ἐκτός, ὃ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς τοσοῦτον διημαρτηκώς, ὡς μῆδ' ὅτι διανοεῖται παρακολουθεῖν. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ, φησὶν, ἀλλ' ὁ ἀνθρωπῶς ἐστὶν ὁ τούτων ἕκαστον ἐνεργῶν, ἡ ψυχὴ δὲ ἀκίνητος. Τοῦτω τοιγαροῦν ἐπόμενος Δικαίπρωχος ^ε, καὶ κατ' ἀκολουθῶν ἱκανὸς ὧν θεωρεῖν, ἀνήρηκε τὴν δλην ὑπόστασιν τῆς ψυχῆς. Ὅτι μὲν γὰρ ἀράτον τι καὶ ἀφανές ἐστὶν ἡ ψυχὴ, δῆλον· οἷστε οὐκ ἂν διὰ γε τὴν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργεῖαν δόξωμεν εἶναι ψυχὴν. Αἱ δὲ κινήσεις αὐτῆς ἀφανοῦς οὐσης, ἀναγκαῖον ἡμᾶς δοκοῦσιν εἶναι τὴν ψυχὴν ἁμολογεῖν. Ταῦτα γὰρ ἅπας τις συνιέναι δοκεῖ τῆς ψυχῆς ὄντα, τὸ βουλευῆσθαι καὶ σκοπεῖσθαι καὶ καθ' ὃν δῆποτε τρόπον διανοεῖσθαι. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν τὸ σῶμα, καὶ τὰς τούτου δυνάμεις, καὶ ἐνθυμηθῶμεν δὲ τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ὡς οὐ σώματος

in rerum natura pro animorum administratione præclare ordinantur. Animus enim omnis, inquit, omnis inanimati curam agit : idemque totum cœlum lustrat, sp̄ciem in aliis aliam atque aliam induens. Enimvero quidquid scientiæ ac sapientiæ proprium est, id totum cum animi immortalitate Plato connexit. Omnis enim doctrinæ perceptio recordatio quædam est : neque aliter rerum investigationem et perceptionem, ex quibus scientia nascitur, servari posse arbitratur. Quodsi animus non est immortalis, ne recordatio quidem ulla est ; qua sublatâ, ne disciplina quidem ulla supererit. Quum igitur dogmata Platonis universa ex animi divinitate et immortalitate omnino apta ac suspensa sint, qui hoc decretum rejiciat, is omnem Platonis philosophiam funditus overtat necesse est. Quis ergo primus omnium Platonis demonstrationibus repugnare aggressus est, atque animum simul immortalitate ac facultate omni privare. Quis autem alius nisi Aristoteles? Nam ex ceteris quidam eum stabilem permanere concedunt : nonnulli, si minus hoc probant, vim certe aliquam et motionem in corpore cum propriis quibusdam actionibus animo relinquunt. Aristoteles autem, quo magnificentius animum Plato celebraverat, quum illum et ortus principium et dei alunnum et rerum omnium præsidem appellaret : eo magis contendit, ut eum abjiceret atque æspnaretur, imo vero nihil propemodum esse ostenderet. Quippe neque spiritum illum esse, neque ignem, neque omnino corpus, imo nec etiam incorporeum, sic quidem ut ipse sit

ac per se moveatur : quod ipsum nec ei concedit, ut est in corpore, prorsus ut immobilis ille sit atque ut ita dicam inanimus. Cujusmodi videlicet hoc est vitium, ut primarios etiam motus animo vel audeat vel cogatur adimere, deliberationem, cogitationem, expectationem, recordationem, ratiocinationem. Neque enim animi hæc sunt commotiones, inquit iste naturæ auctor. Adzno dum certe dignus hęc est, quem de rebus externis aliquid percipere credamus, qui tantum ab animo ipse suo aberravit, ut ne propriam quidem ejus esse cogitationem intelligere potuerit. Non enim animus, inquit, sed homo potius efficit hæc omnia : animus vero manet immobilis. Itaque hunc secutus postea Dicaearchus, id quod ex ea doctrina consequens erat optime quum videret, totam animi naturam funditus sustulit. Namque illud constat, animum rem neque aspectabilem neque conspicuam esse : quo fit, ut saltem propter nullam sensuum efficientiam, animum esse dare debeamus. At vero lætentis animi motiones cogere nos videntur, ut aliquid ipsum esse consiteamur. Nemo enim sere est, quin hæc animi propria esse intelligat, deliberare, considerare et quocunque modo cogitare. Nam quando corpus et corporis facultates videmus, simulque tales actus corporis esse non posse reputamus : aliud quippiam, quod per se deliberet, in nobis esse, atque illud ipsum animum esse concedimus. Unde enim, si non inde, aliquid unquam de animo credidimus? Si quis igitur ista, quibus maxime proditur animus, ei eripiens alii cuidam rei tri-

ούσας, δίδομεν εἶναι τι ἐκ ἡμῶν ἕτερον τὸ βουλευόμενον· τοῦτο δὲ εἶναι τὴν ψυχὴν. Ἐπεὶ πόθεν ἀλλαχθὲν ἐπισταύσαμεν ὑπὲρ ψυχῆς; Ἄν οὖν τις ἐξ ὧν μάλιστα ψυχὴ φαίνεται, ταῦτα ἀφαλόμενος ἐτέρῳ τι πρὸς ἀψὴ πράγματι, οὔτε θέν οὐσα ἐμφαίνεται καταλείπειν, οὔτε θ, τι χρήσιμος ἂν εἶναι δοκοίη. Τίς οὖν ἡ βοήθεια τῷ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι θέλοντι, παρὰ τοῦ τὴν ψυχὴν ἀποκτινύντος; Τίς δὲ ἡ διδασκαλία τοῦ τρόπου τῆς κινήσεως, καθ' ἣν αὐτοκίνητον αὐτὴν φάμεν, παρὰ τῶν μηδὲ τὸ παράπαν αὐτῇ κίνησιν νεμόντων; Ναί. Ἄλλὰ κατὰ γὰ τὴν ἀθανασίαν τοῦ νοῦ, φησὶαι τις ἂν αὐτὸν κοινωνεῖν Πλάτωνι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ πᾶσαν βούλεται τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι, τὸν γὰρ νοῦν δμολογεῖ θεῖον τε καὶ ἀφάρτον εἶναι. Τίς μὲν οὖν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν ὁ νοῦς, θέν ὧν, καὶ πόθεν ἐπισκρινόμενος τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ποῦ πάλιν ἀπαλλαττόμενος, αὐτὸς ἂν εἰδείη· εἴγε τι συνήσιν ὧν λέγει περὶ τοῦ νοῦ, καὶ μὴ τὸ ἀπορον τοῦ πράγματος τῷ ἀσαφεῖ τοῦ λόγου περιστέλλων, ἐξίσταται τὸν ἔλεγχον, ὥσπερ αἰ σηπίαί τὸ δυσθῆρευτον ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ πορίζόμενος. Πάντως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαφέρεται Πλάτωνι. Ὁ μὲν γὰρ φησι νοῦν ἄνευ ψυχῆς ἀδύνατον εἶναι συνίστασθαι· ὁ δὲ χωρίζει τῆς ψυχῆς τὸν νοῦν. Καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας ὁ μὲν μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἄλλως οὐκ ἐνδεχόμενον· ὁ δὲ φησιν, αὐτῷ μόνῳ χωριζομένῳ τῆς ψυχῆς τοῦτο περιγίνεσθαι. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν τοῦ σώματος οὐκ ἤξιωσεν ἐκβαίνειν, ὅτι Πλάτωνι τοῦτο ἤρσε· τὸν δὲ νοῦν ἀποβῆγγυσθαι τῆς ψυχῆς ἠνάγκασαν, ὅτι ἀδύνατον ἔγνω Πλάτων τὸ τοιοῦτο. Ταῦτα μὲν δ' Ἄττικός.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. IX, τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, καὶ τοῖς Ἑβραίων λόγοις. Pauca hic notabimus^a : πᾶσαι γὰρ αἱ μαθήσεις, ἀναμνήσεις.] Vide Platonem in Phædone p. 74, A et p. 75. C; item Phædr. p. 249. B. C. et Menon p. 82 B. — ^b τοσοῦτ' ἡ ἐπιλονεῖκῆσε] scripsi e Vigeri conjectura; codd. τὸ σῶμα δὲ ἐπιλονεῖκῆσε. — ^c οὔτε γὰρ πνεῦμα] lege Aristote-

lem lib. I, de anima cap. 2 seqq. — ^d πρωτοουργούς κινήσεις] Plato de legg. lib. X, pag. 897 ἄγει μὲν δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν ταῖς αὐτῆς κινήσεσιν, αἷς δνόματά ἐστι βούλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμαλεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δεξάζειν ὀρθῶς, ἔψευσμένως, χαίρουσιν, λυπομένην, θαβροῦσαν, φοδουμένην, μισοῦσαν, στέργουσαν καὶ πάσαις ὄσαι τούτων ζυγγενεῖς ἢ πρωτοουργοὶ κινήσεις τὰς δευτερουργούς αὐ παραλαμβάνουσαι κινήσεις σωμάτων ἄγουσι πάντα εἰς αὔξησιν καὶ φθίσιν καὶ διάκρισιν καὶ σύγκρισιν κτλ. Aliter judicat Aristoteles de anim. lib. I, cap. 4 p. 408. B. ed. Bekker. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχὴν ὁμοιον κἂν εἴ τις λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν ἢ οἰκοδομεῖν· βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν τὴν ψυχὴν ἔλεσιν ἢ μαθηάνειν ἢ διανοεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον τῇ ψυχῇ. Idem tamen de anim. lib. III, cap. 4 pag. 429. A. ed. Bekker. ait : ὁ ἄρα καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς (λέγω δὲ νοῦν ᾧ διανοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἢ ψυχῇ). — ^e Δικαίταρχος] Cicero Tuscul. I, 10 Dicaearchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium primo libro multos loquentes facit : duobus Pherecratem quendam, Plithiotam senem, quem ait a Deucalione ortum, disserentem inducit, nihil esse omnino animum, et hoc esse nomen totum inane, frustra que et animalia et animantes appellari; neque in homine inesse animum, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum et simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat et sentiat. Idem lib. I, 31 acerrime autem delicæ meæ, Dicaearchus, contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mitylenis sermo habetur; in quibus vult efficere, animos

buerit : is profecto nihil relinquet, unde animum esse appareat, vel quem præbeat usum, intelligatur. Quid igitur opis, qui animum immortalem esse defendit, ab eo qui animum ipsum morte afficit, expectare quæat? aut qui modi ejus, quo per sese illum moveri dicimus, ab iis doctrina ulla speretur, qui nullum prorsus ei motum concedant? Sane, inquiet quispiam : at certe quod ad mentis immortalitatem attinet, Aristoteles cum Platone consentit. Etenim si non omnem animum immortalem esse vult, at mentem saltem divinam et incorruptam esse fatetur. Ergo quæ mentis hujus essentia sit, quæ natura, unde vel ducat originem vel hominibus inseratur, quo denique rursus avolet, idem ipse noverit, si modo eorum quæ de mente disputat, quidquam omnino

intelligit, ac non potius orationis obscuritate suam hæc in re dubitationem dissimulans, ansam reprehensionis vitat, ac seiparum more tenebris sese, quo difficilius capiatur, involvit. Quamquam de his rebus omnino etiam a Platone dissentit. Is enim mentem negat seorsum ab animo posse consistere : Aristoteles contra mentem ab animo separat. Deinde immortalitatem Plato, quod aliter fieri non possit, menti cum animo conjunctæ attribuit, quam huic soli et ab animo disjunctæ contingere arbitratur Aristoteles. Postremo, migrare animum ex corpore, quod ita Platoni visum esset, statuere non potuit : mentem idem ab animo, quoniam id Plato fieri non posse sentiebat, vel invitam abstraxit. Atque hæc quidem Atticus.

esse mortales. — ἄ αποκτινύντος] scripsi; codd. αποκτινούτος. —)

8. Ἐτι τοῦ Πλάτωνος λέγοντος, τὴν ψυχὴν διακοσμεῖν τὰ πάντα, διήκουσαν διὰ πάντων, καὶ ταύτην, ἀφ' ἧς καὶ οἱ λοιποὶ διοικεῖσθαι συγχωροῖεν ἂν ἕκαστα, καὶ μηδὲν ἄλλο εἶναι τὴν φύσιν ἢ ψυχὴν, καὶ δηλονότι ψυχὴν οὐκ ἄλογον, καὶ ἐκ τούτων συνάγοντος, ὅτι πάντα κατὰ πρόνοιαν γίνεται, εἴ γε καὶ κατὰ φύσιν πρὸς οὐδὲν τούτων ἡμῖν Ἀριστοτέλης δμολογεῖ. Οὐ γὰρ εἶναι τὴν φύσιν ψυχὴν, καὶ τὰ περὶ γῆν ὑπὸ μιᾶς φύσεως διοικεῖσθαι. Εἶναι γὰρ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας. Τῶν μὲν γὰρ οὐρανίων αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἑαυαύτως ἐχόντων, αἰτίαν τὴν εἰμαρμένην ὑπετίθεισιν τῶν δὲ ὑπὸ σελήνην, τὴν φύσιν· τῶν δὲ ἀνθρωπίνων, φρόνησιν καὶ πρόνοιαν καὶ ψυχὴν· τὸ μὲν γλαφυρὸν ἐν ταῖς τοιαύταις διαιρέσεσι παρεχόμενος, τὸ δὲ ἀναγκαῖον οὐ συνορῶν. Εἰ γὰρ μὴ μία εἴη δύναμις ἐμψυχος, διήκουσα διὰ τοῦ παντός, καὶ πάντα συνδούσα καὶ συνέχουσα, οὔτ' ἂν εὐλόγως τὸ πᾶν, οὔτε καλῶς διοικόμενον εἶναι δύνατο. Τῆς δ' αὐτῆς ἦν ἀρ' ἀβλεψίας, καὶ πόλιν ἐλπίσαι ποτὲ καλῶς χωρὶς ἐνώσεως διαγεγένησθαι, καὶ τὸ πᾶν τότε ἡγήσασθαι πάγκαλον τῷ λόγῳ διαφυλάξειν, οἷόνπερ φαίνεται, μὴ συνδήσαντα καὶ συναρμόσαντα ἑνὸς τινος ὁμοίου κοινωνία. Καὶ τοιούτων μὲν τι πρᾶγμα τὸ διοικοῦν ἕκαστα εἶναι φησιν, οἷον ἀρχὴν εἶναι κινήσεως· τοῦτο δὲ εἶναι ψυχὴν δμολογεῖν οὐ βούλεται· καίτοι καὶ τοῦ Πλάτωνος αὐτῷ δεικνύντος, ὅτι τοῖς ^b κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχὴ. Καὶ ὁ μὲν ἂν ἔργον εἴη ψυχῆς λογικῆς καὶ φρονίμου, τὸ μηδὲν μᾶτην ποιεῖν, τοῦτο ἀνατίθεισιν τῇ φύσει, τοῦ δὲ ὀνόματος αὐτῇ τῆς ψυχῆς οὐ μεταδίδωσιν· ὥσπερ ἐκ τῶν ὀνο-

μάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν δυνάμεων, τῶν πραγμάτων λαμβανόμενον.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. XII, πρὸς τὸν αὐτὸν διενεχθέντα τῷ Πλάτωνι, καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν Ἀττικοῦ. Sic enim cum Vigero rejecta codicum scriptura ἐν τῷ περὶ τῆς καθόλου ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ τῶν αὐτῶν legendum esse, e philosophi dictione et disserendi ratione intelligitur. Ut igitur hoc caput : ita etiam sequens Attico vindicamus. In hoc fragmento scripsi ^a : ἄλλας καὶ ἄλλας τὰς αἰτίας.] e Vigeri conjectura; codd. ἄλλας καὶ τὰς αἰτίας. — ^b ὅτι τοῖς κινουμένοις ἅπασιν ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆς κινήσεως ἢ ψυχῆ] Plato in Phædro pag. 245 ed. Steph. ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. Τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινεῖται καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. Μόνον δὲ τὸ αὐτὸ κινεῖται, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἐαυτὸ, οὔποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. Conf. Cicero. Tuscul. I, 23. —)

9. Τὸ δὲ κεφάλαιον ^a καὶ τὸ κύριον τῆς Πλάτωνος ἀφρέσεως, ἢ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις, ἠτίμασται καὶ προπετηλάκισται, καὶ παντοῶς, τό γε ἐπ' Ἀριστοτέλει εἶναι, περιύβρισται. Οὐ γὰρ δυνάμενος ἐνοησαι, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ περιττὰ τῶν πραγμάτων, παραπλησίον τινὸς δυνάμεως εἰς ἐπίγνωσιν δεῖται· τῇ δ' αὐτοῦ λεπτῇ καὶ ταπεινῇ δριμύτητι πιστεύων, ἥτις διαδῦναι μὲν τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων, καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀληθειαν ἰδεῖν ἐδύνατο, τῆς δ' ὄντως ἀληθείας ἐποπτεῖσθαι τὸ πανεύδιον οὐχ ὅσα τε ἦν αὐτῷ· κανόνι δ' αὐτῷ καὶ χρητῇ τῶν ὑπὲρ αὐτὸν χρησάμενος, ἀπέγνω τινὰς εἶναι ἰδίας φύσεις ^b,

8. Præterea, quum Plato, inquit, animum cuncta permeantem rebus omnibus ornatum asferro dicat, atque ejusmodi esse, quem sua vi singula moderari ac regere cæteri quoque libenter concedant : naturam porro nihil aliud esse, quam animum, eumque profecto non rationis expertem, indeque concludat, omnia quæ naturæ vis efficiat, dono quodam providentiæ signi : eorum nihil est, quod Aristoteles nobis assentiatur. Is enim et naturam animum esse, et unius tantum naturæ vi res terrestres gubernari negat. Causas enim alias atque alias rerum esse singularum. Ac coelestium quidem, utpote quæ usque sui similes eodem semper statu maneant, causam fatum esse censet; earum vero quæ sub luna sunt, naturam; humanarum denique prudentiam, providentiam et animum. Quo in rerum causarumque discrimine statuendo elegantiam aliquam ostendit, quod necessitatis erat non vidit. Nam nisi vis una quædam animata esset, quæ rerum universitatem pervadens, colligaret cuncta atque contineret : nunquam mundus vel

sapienter vel pulchre regi posset. Est igitur ejusdem cæcitatatis, et civitatem aliquando dissociatam fore incolam sperare, et hoc universum præclaram illam, quam cernimus partium omnium speciem conservaturum allatis rationibus arbitrari, nisi id ipsum similis alicujus communione complectaris atque devincias. Cæterum, quod res singulas moderetur, id quidem motus principium esse ait; idem tamen animum esse fateri non vult, tametsi rebus omnibus quæ moventur principium fontemque motus animum esse Plato demonstravit. Quod autem animi ratione præditi atque sapientis proprium sit, nihil agere frustra, id naturæ attribuit, cui tamen animi nomen non imponit : quasi a nominibus, non autem a facultatibus rerum initia viresque profisciscantur.

9. Postremo, quod caput est, inquit, ac Platonice philosophiæ cardo, rerum sola mente percepturum doctrina, quantum in Aristotele fuit, illusa, conculcata, donique quoquo modo exagitata est. Quum enim intelligere non posset, res magnas ac divinas, quæ longe

οίας Πλάτων ἔγνω, λήρους τε καὶ τρετίσματα^c καὶ φλυαρίας ἐτόλμησεν εἰπεῖν τὰ τῶν ὄντων ἀνώτατα. Τὸ μὲν οὖν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον τῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστὶ, τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀίδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν. Ἐνθα δὴ πόνος τε καὶ ἀγὼν ἔσχατος τῇ βυγῇ πρόκειται. Ὁ μὲν γὰρ μετασχὼν καὶ ἐφικόμενος αὐτῆς, πάντως εὐδαιμῶν^d ὁ δὲ ἀπολειφθεὶς καὶ ἀδυνατήσας θεωρὸς γενέσθαι, πάντως ἄμοιρος εὐδαιμονίας καταλείπεται. Καὶ διὰ τοῦτο Πλάτων τε πανταχῇ διαγωνίζεται, δεικνύς τὴν ἰσχύϊν τούτων τῶν φύσεων. Οὕτε γὰρ αἰτίαν ὄντινωνοῦν ἀποδοῦναι φησιν οἷόν τε εἶναι καλῶς, ἂν μὴ τῇ τούτων μεθέξει^e, οὔτε γινῶσιν τινος ἀληθοῦς, ἂν μὴ τῇ πρὸς ταύτας ἀναφορᾷ^f ἀλλ' οὐδὲ λόγου μετέσσεσθαι τισιν, εἰ μὴ τὴν τούτων οὐσίαν ἠμολογήσειαν. Ὁ γὰρ αὐτὸς τῶν Πλάτωνος συνιστάται ἐγκωκότες, τὸν πλεῖστον ἀγῶνα τῶν λόγων ἐν τούτῳ τίθενται πάνυ ἀναγκαίως. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τὸ Πλατωνικὸν ἀπολείπεται, εἰ μὴ τὰς πρώτας καὶ ἀρχικωτάτας φύσεις ταύτας συγχωρήσεται τις αὐτοῖς ὑπὲρ Πλάτωνος. Ταῦτα γὰρ ἐστίν, οἷς μάλιστα τῶν ἄλλων ὑπερέχει. Νοήσας γὰρ θεὸν αὐτός, ὡς τῶν ἀπάντων πατέρα καὶ δημιουργόν, καὶ δεσπότην, καὶ κηδεμόνα^g καὶ γνωρίζων ἐκ τῶν ἔργων, τὸν τεχνίτην πρότερον νοῆσαι τοῦτο ὁ μᾶλλον δημιουργήσειν, εἰθ' οὕτω τῷ νοηθέντι κατόπιν, ἐπὶ τῶν πραγμάτων προσάγειν τὴν ἁμολογήσειαν ταῦτόν δὴ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα^h πρῶτον τῶν πραγμάτων, τὰ τῶν γινομένων παραδείγματα, ἀσώματα καὶ νοητά, καὶ

τὰ αὐτὰ καὶ διασῶτως ἔχοντα αἰεὶ, καὶ μάλιστα μὲν πρώτως αὐτὰ ὄντα, παραίτια δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦ εἶναι τοιαῦτα ἕκαστα οἷα πέρ ἐστι, κατὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα, συνιδῶν ὁ Πλάτων ὄντα οὐ βῆστα ὁρῆσθαι, οὐ μὴν οὐδὲ λόγῳ σαφῶς δηλωθῆναι δυνάμενα αὐτὸς ὡς οἷόν τε ἦν ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν, καὶ φρονῆσαι, καὶ παρασεύσαι τοὺς μέλλοντας ἐπακολουθήσειν, πραγματευσάμενος ταῦτα, καὶ τὴν σύμψασαν αὐτοῦ φιλοσοφίαν εἰς τοῦτο συνταξάμενος, περὶ ταῦτα φησὶ καὶ τὴν τούτων νόσην τὴν σοφίαν εἶναι καὶ τὴν ἐπιστήμην, δι' ἧς τὸ ἀνθρώπινον τέλος καὶ ἡ μακαριστὴ βιοτὴ παραγίνεται. Τοσαῦτα ὁ Ἀττικὸς.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. XV, cap. XIII πρὸς τὸν αὐτὸν διαπαίζαντα καὶ τὰς παρὰ τῷ Πλάτωνι ἰδέας, ἃς οὐκ ἄγνοεῖν καὶ οἱ Ἑβραίων ἤδη πρότερον συνεστήσαντο λόγοι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Allatis Attici verbis hæc subjungit Eusebius : παρῆν ἐὶ καὶ τούτων ἐστὶ πλεῖον ἐκ τῆς δηλωθείσης παραδίδοται τοῦ ἀνδρὸς γραφῆς. Πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἐκτεθειμένοις ἀρκεσθέντες, μεταβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Στωϊκῶν αἴρεσιν. Σωκράτους τοῖνον ἀκουστῆς ἐγένετο Ἀντισθένης, Ἡρακλειτικὸς τις ἀνὴρ τὸ φρόνημα, ὃς ἔφη τοῦ ἤδεσθαι τὸ μαινέσθαι κρεῖττον εἶναι. Διὸ καὶ παρῆναι τοῖς γνωρίμοις, μηδέποτε χάριν ἡδονῆς δάκτυλον ἐκταίνειν. Τούτου δὲ ἀκουστῆς γέγονε Διογένης ὁ Κῦων, ὃς καὶ αὐτὸς θηριωδέστατα φρονεῖν ὄρεται, πολλοὺς ἐπηγάγετο. Τοῦτον Κράτης διεδέξατο Κράτης δὲ ἐγένετο Ζήνων, ὁ Κιτιεὺς, ὁ τῆς Στωϊκῶν

cæteris antecellunt, simili aliqua facultate ad sui cognitionem egere : minuta quadam sua et humili subtilitate confisus, (quæ ut terrestrium in rerum naturam penetrare posset earumque veritatem perspicere, purissimam tamen illam propriæ veritatis lucem intueri non poterat,) ideoque se ipso quodam quasi rerum illarum, quæ supra ipsius captum essent, canone arbitroque usus, peculiare illas, quales Plato agnoverat naturas, rejecit, illaque omnium altissima, nugæ, insulasque cantilenas et fabulas pueriles appellare ausus est. Quippe summum illud atque ultimum est Platoniorum dogmatum, quod in intelligibili hac et æterna idearum natura versatur. Ubi supremus animo labor ac certamen propositum est. Nam qui ad illam aspirare eaque frui potuerit, is beatus omnino ; cui eam intueri et penitus pervidere non licuerit, is omni felicitate privatus relinquitur. Itaque hoc ubique Plato et quoquo modo contendit, ut harum naturarum vim potestatemque demonstret. Negat enim aut ullius omnino rei causam commodè reddi posse, nisi quæ harum communione nitatur, aut veri ullius haberi notitiam, nisi quæ ad eas referatur. Imo homines etiam nescio quos rationis expertes esse defendit, nisi earum substantiam fateantur. Porro qui Platonicam doctrinam confirmare argumentis statuerunt, hac potissimum in disputatione multi esse solent. Quod quidem neces-

sario faciunt. Neque enim Platonicum amplius quidquam relinquatur, nisi quis primarias illas principesque naturas Platonis in gratiam iis concesserit. Hæc enim illa sunt, quibus cæteris omnibus maxime præstat. Quum enim ipse deum rerum parentem fabricatoremque, ideoque dominum et curatorem agnosceret : quum item ex nostris operibus intelligeret, artificem id ante quod effecturus sit animo comprehensum tenere, ac tum deum illum speciem cogitando informari, eam ipsi in rebus similitudine quadam exprimere : similiter divinas notiones, quæ rebus antiquiores et eorum quæ sunt exempla sint, eademque incorporeas ac mente sola perceptas, similesque sui semper et eodem statu manentes, denique et præcipue primum exstantes, et cæteris deinde causæ cur talia sint singula, qualia sunt, pro sua cujusque cum principibus illis similitudine : notiones, inquam, illas nec facile videri, nec oratione explicari dilucide posse quum animadverteret : is quantum vel dicendo de iis vel cogitando mens humana consequi, ac cæteris qui ad eam cognitionem postea aspiraturi essent, commonstrare viam poterat, in ipsarum tractationem incumbens, et cunctas philosophiæ suæ rationes eo revocans, in iis demum earumque notitia sapientiam ac scientiam positas esse defendit, qua in finis humani et beatæ vitæ possessionem veniamus. Hactenus Atticus.

φιλοσόφων αἰρέσεως καταστάς ἀρχηγός· Ζήνωνα δὲ Κλεάνθης διεδέξατο, Κλεάνθην δὲ Χρύσιππος· τοῦτον δὲ Ζήνων ἕτερος, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς. Λέγονται δ' οὗτοι πάντες διαφερόντως καὶ βίου στεβροῦ καὶ διαλεκτικῆς ἐπιμεληθῆναι. Τὰ γέ τοι τῆς κατ' αὐτοὺς φιλοσοφίας δόγματα ὧδέ πως ἔχει. *Paucas ad hunc locum annotationes arponeius* : ^a τὸ δὲ κεφάλαιον] *Socrates apud Lucianum Vit. auct. cap. 18* *quærenti emtori τῆς δὲ σοφίας τί σοι τὸ κεφάλαιον; respondet αἰ ἰδέαι καὶ τὰ τῶν ὄντων παραδείγματα. Ὅποσα γὰρ ὀν δρῆς, τὴν γῆν, τὰ ἐπὶ γῆς, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλατταν, ἀπάντων τούτων εἰκόνες ἀφανεῖς ἐστᾶσιν ἔξω τῶν ὄλων. Tum ille ποῦ δὲ ἐστᾶσιν;*

Socrates vero : οὐδαμοῦ· εἰ γὰρ που εἶεν, οὐκ ἂν εἶεν. — ^b ἰδίας φύσεις] *Non male Vigerus αἰδίους φύσεις veram scripturam esse conjecit.* — ^c *τερατίσματα*] *Aristoteles Analytic. posterior. lib. I, cap. 22, pag. 83. A. ed. Bekker.* τὰ γὰρ εἶδη χαιρέτων τερατίσματα τε γὰρ ἔστι, καὶ εἰ ἔστιν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον ἔστιν· αἱ γὰρ ἀποδείξεις περὶ τῶν τοιούτων εἰσίν. — ^d ἂν μὴ τῇ τούτων μεθέξει] *scripsi; codd. ἂν μὴ τούτων μεθέξει.* — ^e ἂν μὴ τῇ πρὸς ταῦτας ἀναφορᾷ] *conjecit Vigerus; codd. ἂν μὴ τῇ πρὸς ταῦτα ἀναφορᾷ.* — ^f ταῦτὸν δὲ τὸν τρόπον τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα] *scripsi; libri ταυτὸν δὲ τὰ τοῦ θεοῦ νοήματα.* — ^g

ΣΕΒΗΡΟΥ
ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΟΝ.

SEVERI
PLATONICI PHILOSOPHI
FRAGMENTUM.

Περὶ δὲ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχῆς, ἣν φησιν εἶς ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας συστήναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος τῶν μέσων τι χρωμάτων, εἰκεῖνα ἔχομεν εἰπεῖν ὅτι ἀνάγκη, χρόνῳ διαστάσεως αὐτῶν γιγνομένης, ἀφανισθῆναι αὐτὴν, ὡς τὴν τοῦ μέσου χρώματος σύστασιν, ἐπὶ τὰ οἰκεία ἐκάστου εἶς ὧν συνέστη, ἐν χρόνῳ φύσει χωριζομένου. Εἰ δὲ τοῦτο, φθαρτὴν ἀποφανοῦμεν, ἀλλ' οὐκ ἀθάνατον τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ τοῦτο ὁμολογεῖται, μηδὲν τῶν ἐν τῇ φύσει ὄντων ἄνευ τοῦ ἐναντίου εἶναι, τὰ τε ἐν τῇ κόσμῳ ἐκ τῆς τῶν ἐναντιῶν φύσεως ὑπὸ θεοῦ κεκοσμηθῆσθαι, φιλίαν αὐτοῖς καὶ κοινωνίαν ἐμποιήσαντος αὐτοῦ, οἷον τῷ ξηρῷ πρὸς τὸ ὑγρὸν, καὶ τῷ θερμῷ πρὸς τὸ ψυχρὸν, τῷ τε βαρεῖ πρὸς τὸ κοῦφον, λευκῇ τε πρὸς τὸ μέλαν, γλυκεῖ τε πρὸς τὸ πικρὸν, σκληρῷ τε πρὸς τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις μίαν ἄλλην πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα καὶ μιχθέντα, χωρισμὸν τὸν ἀπ' ἀλλήλων ἐν χρόνῳ φύσει ἐπιδέχεται· ἡ δὲ ψυχὴ εἰς

ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας γεγενῆσθαι ὑποκείται, ἀνάγκη ὡς τὸ μέσον χρῶμα, οὕτω καὶ αὐτὴ ἐν χρόνῳ φύσει ἀφανισθῆναι, τῶν ἐν τῇ συστάσει αὐτῆς ἐναντιῶν ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐπειγομένων. Ἡ γὰρ οὐχ ὀρῶμεν καὶ τὸ φύσει βαρὺ, καὶ ὑγρὸν ἡμῶν, ἢ τινος ἔξωθεν φυσικῆς προσγενομένης αὐτῆς κουφότητος, ἄνω φέρηται, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν κάτω βιάζεται; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φύσει κοῦφον, κατὰ τὰς ὁμοίας ἔξωθεν αἰτίας κάτω φέρημενον, ὡς αὐτὸ ὁμοίως ἐπὶ τὰ ἄνω βιάζεται; Τὰ γὰρ ἐκ δύο τιῶν ἀλλήλοις ἐναντιῶν εἰς ταῦτ' ἀναχθέντα, ἀδύνατον ἐν τῷ αὐτῷ ἀεὶ εἶναι, μὴ τρίτου τινὸς τῆς τῶν ὄντων οὐσίας ἀεὶ ἐνότος αὐτοῖς. Ἀλλ' ἂν οὐκ ἔστι ψυχὴ τρίτον τι πρᾶγμα ἐκ δύο ἐναντιῶν ἀλλήλοις σύνθετον, ἀπλοῦν δὲ καὶ τῇ αὐτοῦ φύσει ἀπαθὲς καὶ ἀσώματος. Ὅθεν Πλάτων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀθάνατον αὐτὴν ἔφασαν εἶναι. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀνθρωπὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κοινὸς ἔστι πάντων λόγος γεγενῆσθαι, τὰ δ' ἐν ἡμῖν ἄνευ σώματος ἔκου-

Jam vero, inquit Severus, de animo illo, quem a deo duplici ex parte, altera impatiēte, altera patibili conflatum, quasi medium quendam ex albo nigroque colore statuit Plato, hæc nobis in præsentia dicenda videntur. Partium dissidio paulatim facto interire animum oportebit, quemadmodum illam medii coloris temperationem, quum illi ex quibus coaluit, suapte natura tandem in suum quisque genus solvuntur, perire necesse est. Quum si semel probabitur, mortali certe obnoxium, non immortalem animum perhibebimus. Etenim si pro confesso habeatur, hac in rerum natura prorsus nihil esse, quod contrario careat, quæque mundus contineat omnia, ex adversis pugnantibusque naturis dei beneficio temperata esse, qui mutuum illis amorem et communionem iniecerit, ut alcco et humido, calido et frigido, gravi et levi, albo et nigro, dulci et amaro, duro et molli, naturæ denique impatiēti et naturæ patibili, ea que id genus cuncta una quadam alia rerum omnium communione inter se junxerit: præterea si quæ temperata cum aliis et mixta sunt temporis progressu naturæ convenienter discedunt ac sejunguntur, animum profecto, si eum ex duplici parte, altera impatiēte, altera patibili concretum ponimus, æque ac medium aliquem colorem naturæ suæ vitio tandem interire necesse erit: contrariis illis ex quibus ipse constabat, ad proprium

naturæ suæ statum properantibus. Nonne videmus id quod suapte natura grave sit, licet a nobis, aut alia quavis extrinsecus accepta naturali levitate, sursum feratur, ut tamen deorsum naturæ suæ vi ac pondere moveatur? Similiter quod suapte natura leve sit, licet extrinsecus ob similes quasdam causas deorsum feratur, ut tamen suis quoque viribus sursum agatur? Etenim quæ ex duobus contrariis in unum aliquid simul coierint, fieri non potest, ut eodem modo semper se habeant, nisi e rerum natura tertium aliquid perpetuo iis insit. Sed enim animus tertium quid profecto non est, ex duobus contrariis pugnantibusque compositum, sed potius unum aliquid simplex, natura que sua impatiens et incorporeum ut eorum propterea Plato ejusque associatores immortalem esse affirmaverint. At quoniam tum hominem ex animo et corpore constare omnes communi consensu judicant, tum quæ sine corporis commercio in nobis volentibus nolentibus existunt commotiones, animo assignantur; plerique hinc naturam ejus patibilem esse conjicientes, mortalem illum atque corporeum, non corporis expertem esse contendunt. Plato autem ad illam ejus partem, quæ suapte natura impatiens esset alteram hanc patibilem adjungere coactus est. Itaque vero utrorumque, non aliam rationem fuisse, ex his que cum a Platone, tum etiam a cæteris disputantur, ostenduntur.

σίως καὶ ἀκουσίως γινόμενα πάθη, τῆς ψυχῆς εἶ-
ναι λέγεται, οἱ μὲν πολλοὶ ^b τούτῳ τεκμαιρόμενοι
παθητὴν εἶναι τὴν οὐσίαν αὐτῆς, θνητὴν αὐτὴν εἶναι
λέγουσι, καὶ σωματοειδῆ, ἀλλ' οὐκ ἀσώματον. Ὁ δὲ
Πλάτων, τῷ φύσει αὐτῆς ἀπαθεῖ ^c προσηναγκάσθη
τὴν παθητὴν οὐσίαν προσυφᾶναι. Ὅτι δὲ μὴ ἐτέρως
ἔχει, ἐξ ὧν ἑκάτεροι εἰρήκασι, Πλάτων τε καὶ οἱ
ἄλλοι, πειρασόμεθα τῷ λόγῳ, τὰς ἐν ἡμῖν ἐνεργούσας
δυνάμεις παραθέντες, προσδιδάσαι. Ταῦτά μοι ἀπὸ
τῶν Σεβήρου τοῦ Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς προκείσθω.

(Eusebius Præpar. Evang. lib. III, cap. XVII
ἔτι μὴ κατὰ Πλάτωνα ἐξ ἀπαθοῦς καὶ παθητῆς οὐσίας
ἢ τῆς ψυχῆς συνέστηκε φύσις. Ἀπὸ τῶν Σεβήρου τοῦ
Πλατωνικοῦ περὶ ψυχῆς. Ita legendum cum Vi-
gero; nam in membranis caput hoc sic inscri-
bitur: ὅτι κατὰ Πλάτωνα μὴ ἐξ ἀπαθοῦς κτλ. Pauca
hic notanda: ^a τὸ μαλακόν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ
πρὸς τὴν παθητὴν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις μίαν ἄλ-
λην πάντων κοινωνίαν· τὰ δὲ κραθέντα κτλ.] Ita col-
locanda esse verba jam Vigerus vidit; codd. τὸ

μαλακόν, καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις μίαν ἄλλην πάντων
κοινωνίαν, τῇ τε ἀπαθεί οὐσίᾳ πρὸς τὴν παθητὴν· τὰ
δὲ κραθέντα κτλ. — ^b οἱ μὲν πολλοὶ τούτῳ τεκμαιρό-
μενοι παθητὴν εἶναι] scripsi; codd. τῷ παθητῆν; est
autem duplex hic Vigeri conjectura οἱ μὲν πολλοὶ
τούτῳ τεκμαιρόμενοι τὸ παθητὴν εἶναι. vel τεκμαι-
ρόμενοι παθητὴν εἶναι. — ^c Plato Tim. pag. 69.
D. καὶ διὰ ταῦτα δὴ σεβόμενοι (οἱ θεοὶ) μαινεῖν τὸ
θεῖον, ὅτι μὴ πᾶσα ἦν ἀνάγκη, χωρὶς ἐκείνου κα-
τοικίζουσιν εἰς ἄλλην τοῦ σώματος οἴκησιν τὸ θνητόν,
ἰσθμὸν καὶ ὄρον διοικοδομήσαντες τῆς τε κεφαλῆς καὶ
τοῦ στήθους, ἀγένητα μεταξὺ τιθέντες, ἵνα εἴη χωρὶς.
² Ἐν δὲ τοῖς στήθεσι καὶ τῷ καλουμένῳ θύρακι τὸ
τῆς ψυχῆς θνητὸν γένος ἐνέδουν κτλ. Immortalem
sive divinam animi partem in cerebro posuit.
Tim. p. 73. D. καὶ τὴν μὲν τὸ θεῖον σπέρμα, οἷον
ἄρουραν, μέλλουσαν ἔξειν ἐν αὐτῇ περιφερῇ πανταχῇ
πλάσας, ἐπωνόμασε τοῦ μυελοῦ ταύτην τὴν μοῖραν,
ἐγκέφαλον κτλ. Conf. Cicero Tusculan. lib. I,
cap. 10. —)

dere, ac simul effectrices illas, quæ nobis insitæ sunt.
facultates promere et proferre conabimur. Hæc mihi e-

Scveri Platonici de animo disputatione proponenda vi-
dentur.

ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ
ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ.

ARISTOCLIS
PERIPATETICI
FRAGMENTA.

1. Ἐφιλοσόφησε δὲ Πλάτων, εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν πώποτε, γνησίως καὶ τελείως. Οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Θαλοῦ φυσιολογοῦντες διετέλεσαν· οἱ δὲ περὶ Πυθαγόραν ἀπεκρύψαντο πάντα· Ξενοφάνης δὲ καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου τοὺς ἐριστικοὺς κινήσαντες λόγους, πολλὴν μὲν ἐνέβαλον Ὀϊγγον τοῖς φιλοσόφοις, οὐ μὴν ἐπόρισάν γέ τινα βοήθειαν. Οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ Σωκράτης, αὐτὸ δὲ τὸ λεγόμενον, ἐγένετο πῦρ ἐπὶ πυρὶ, καθάπερ αὐτὸς ἔφη Πλάτων. Εὐφύεστατος γὰρ ὢν, καὶ δεινὸς ἀπορῆσαι περὶ παντὸς ὄτουσῶν, ἐπεισήνεγκε τὰς τε ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς σκέψεις, ἔτι δὲ τὴν περὶ τῶν ἰδεῶν πρώτος ἐπιχειρήσας ὀρίεσθαι· πάντα δὲ ἐγείρων λόγον, καὶ περὶ πάντων ζητῶν, ἔφη τελευτήσας. Ἄλλοι δ' ἀποτεμόμενοι μέρη τινὰ, περὶ ταῦτα διέτριψαν, οἱ μὲν ἰατρικὴν, οἱ δὲ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας· ἔνιοι δὲ περὶ τοὺς ποιητὰς καὶ τὴν μουσικὴν. Οἱ μὲντοι πολλοὶ τὰς τῶν λόγων δυνάμεις ἐθαύμασαν, ὧν οἱ μὲν ῥήτορας, οἱ δὲ διαλεκτικούς προσεῖπον ἑαυτούς. Οἱ μὲντοι Σωκράτην διαδεξάμενοι καὶ πᾶν τινὲς ἐγένοντο παντοῖοι καὶ ὑπεναντίῳ τὰς γνώμας. Οἱ μὲν γὰρ κυνισμοὺς καὶ ἀτυφίας καὶ ἀπαθείας ὕμνουν· ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἡδονὰς. Καὶ

οἱ μὲν εἶδέναι πάντα ἐκόμπαζον· οἱ δὲ ἀπλῶς μὴ θέν. Ἔτι δ' οἱ μὲν ἐν μέσῳ καὶ ἐν ὄψει πάντων ἐκαλινοῦντο τοῖς πολλοῖς ἐξομιλοῦντες· ἄλλοι δ' αὖ τοῦναντίον ἀπρόσιτοι καὶ ἀπροσαύθητοι διετέλουν ὄντες. Πλάτων μόντος κατανοήσας, ὡς εἴη μία τις ἢ τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη, πρώτος διείλε, καὶ ἔφη τὴν μὲν τινα περὶ τῆς τοῦ παντὸς φύσεως εἶναι πραγματείαν· τὴν δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων τρίτην δέ, τὴν περὶ τοὺς λόγους. Ἠξίου δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἀνθρώπινα κατιδεῖν ἡμᾶς, εἰ μὴ τὰ θεῖα πρότερον ὀφθῆι. Καθάπερ γὰρ οἱ ἰατροὶ μέρη τινὰ θεραπεύοντες, ἐπιμελοῦνται τῶν ὅλων σωμάτων πρῶτον· οὕτω χρῆναι καὶ τὸν μέλλοντα τάνθαδε κατέχεσθαι τὴν τῶν ὅλων φύσιν εἶδέναι πρότερον, μέρος τε τῶν ὄντων τὸν ἀνθρωπῶν καὶ τὰ γὰθὸν διττόν, τὸ μὲν ἡμέτερον, τὸ δὲ τοῦ παντὸς, κυριώτερον δὲ τὸ τοῦ παντὸς διὰ γὰρ ἐκεῖνο^δ καὶ τοῦτο γίνεσθαι. Φησὶ δ' Ἀριστοξένος ὁ μουσικός, Ἰνδῶν εἶναι τὸν λόγον τοῦτον. Ἀθήνησι γὰρ ἐντυχθεὶν Σωκράτει τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἓνα τινὰ, κἀπειτα αὐτοῦ πυθῆνασθαι, τί ποῖων φιλοσοφίῃ τοῦ δὲ εἰπόντος, δεῖ ζητῶν περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καταγελάσαι τὸν Ἰνδῶν, λέγοντα μὴ δύνασθαι τινα

1. Plato, inquit ille, si quis alius unquam, germanus perfectusque philosophus fuit. Nam Thaletis assectatores in naturæ investigatione toti erant: Pythagorei texerunt atque involverunt omnia: Xenophanes ejusque discipuli suis illis argumentorum contentionibus vertiginis plurimum philosophis attulerunt, opis autem subsidii que nihil. Socrates maxime, ignem, quod ajunt, quodque Plato ipse dictitabat, igni addidit. Nam indole quum esset ingenioque singulari, ideoque de re qualibet quæstionem movere solerter imprimis graviterque posset novas ipse de moribus deque republica disputationes invexit, præterea etiam de idels commentari omnium primus instituit: eundem vero nullo non excitato controversiæ genere ac de omnibus quærentem adhuc et dubitantem mors occupavit. Jam alii quas sibi quisque particulas abscederant, in iis hæsero perpetuo: atque ita quidam medicinam, alii mathematicas disciplinas, alii poesin musicamque sectati sunt. Plerique vero disserendi vi ac facultate capti erant, quorum alii se rhetores, dialecticos alii appellarunt. Nam qui Socrati successere, cum multiplices admodum ac varii fuere, tum etiam contrariarum, quas habebant, sententiarum

defensores. Nam alii cynicam vitam, modestiam et animi tranquillitatem: alii voluptates contra miris laudibus prædicabant. Hi sese omnia scire gloriabantur, illi plane nihil. Quidam in media turba et ante omnium oculos versabantur, cum infima plebe consuetudinem jungentes: alios adire nemo, nemo alloqui poterat. At Plato quum unam eandemque divinarum esse humanarumque rerum scientiam probe intelligeret, eam primus ita digressit, ut partem illius unam explicandæ universi naturæ, alteram rerum humanarum tractationi, tertiam conformandæ orationi tribueret. Cæterum nisi divina prius perspecta et cognita haberemus, pervideri a nobis humana non posse statuebat. Quemadmodum enim medici, ut partibus quibusdam medeantur, prius in totius corporis curationem incumbunt: ita prorsus qui res nostras intueri velit, ei prius universi naturam cognoscendam esse, quum illius pars quædam homo sit, atque ex bonis duobus, quorum alterum ad nos, ad universum alterum pertinet, præcipuum sit universi bonum, quod alterum ejus causa procreetur. Atque hanc Indorum esse rationem Aristoxenus musicus testatur: quippe unum ex ea natione aliquem Athenis collocatum esse

τὰ ἀνθρώπινα κατιδεῖν, ἀγνοοῦντά γε τὰ θεία. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ ἀληθές ἐστιν, οὐκ ἂν δύναίτο τις διατεινόμενος εἰπεῖν. Διὰ τὴν δ' οὖν Πλάτων τὴν τε περὶ τῶν ὄλων φιλοσοφίαν, καὶ τὴν πολιτικὴν, ἔτι δὲ τὴν λογικὴν.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XI, cap. 3 Ἀριστοκλέους περὶ τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας. Superioribus autem hæc subjicit Eusebius : τοιαύτης οὐσης τῆς κατὰ Πλάτωνα φιλοσοφίας, καιρὸς καὶ τὴν Ἑβραίων ἐπισκέψασθαι, μακρῶ πρόσθεν ἢ Πλάτωνα γενέσθαι, τὸν ὅμοιον περιλοσοφηκῶτον τρόπον. Ἐβραῖοι δ' οὖν καὶ παρ' αὐτοῖς τὴν τε σύμφωνον τὴν τριμέρειαν, ἰθικῶν τε καὶ λογικῶν καὶ φυσικῶν μαθημάτων, τόνδε ἐπιστήσας τὸν τρόπον. Scripsi * ἀπλῶς μὴδὲν] cum codd. pro μὴδὲν. —^b διὰ γὰρ ἐκεῖνου] e Vigeri conjectura ; libri διὰ γὰρ ἐκεῖνου. —

2. Ἄλλοι δ' ἐγένοντο τούτοις τὴν ἐναντίαν φωνὴν ἀφιέντες. Οἴονται γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῶ δὲ μόνον τῷ λόγῳ πιστεύειν. Τοιαῦτα γὰρ τινα πρότερον μὲν Ξενοφάνης, καὶ Παρμενίδης, καὶ Ζήνων, καὶ Μέλισσος ἔλεγον, ὕστερον δ' οἱ περὶ Στίλπωνα καὶ τοῦ Μεγαρικούς. Ὅθεν ἤξιον ὁδοῖ γε τὸ ὄν ἐν εἶναι, καὶ τὸ ἕτερον μὴ εἶναι, μὴδὲ γενεῖσθαι τι, μὴδὲ φθειρῆσθαι, μὴδὲ κινεῖσθαι τὸ παράπαν. Τὸν μὲν οὖν πλείω πρὸς τούτους λόγον ἐσήμεθα φιλοσοφοῦντες· νυνὶ μὲντοι πρὸς τοῦτο λεκτέον. Εἰποιμεν γὰρ ἂν, ὡς ὁ μὲν λόγος ἡμῶν εἴη τὸ θεῖοτατον· οὐ μὴν ἀλλὰ δεῖ γε καὶ τῆς αἰσθη-

σεως, ὥσπερ γε δὴ καὶ σώματος. Ὅτι δὲ καὶ ἡ αἴσθησις ἀληθεύειν πέφυκε, δῆλον. Οὐ γὰρ ὅλον τε τὸν αἰσθανόμενον μὴ οὐχὶ πάσχειν τι πάσγων δὲ τὸ πάθος ἂν εἰδείη· γνῶσις οὖν τίς ἐστι καὶ ἡ αἴσθησις. Ἀλλὰ μὴν εἰ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἐστιν, ἅπαν δὲ τὸ πάσχον ὑπὸ τοῦ πάσχει, πάντως ἂν ἕτερον εἴη τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. Ὡστε πρῶτον εἴη ἂν τὸ λεγόμενον ἕτερον ὄν, τὸ χρωῖμα καὶ ὁ ψόφος· ἔπειτα δὲ ἐν τὸ ὄν οὐκ ἔσται· καὶ μὴ οὐδὲ ἀκίνητον, ἡ γὰρ αἰσθησις ἐστὶ κίνησις. Ταύτη βούλεται πᾶς τις κατὰ φύσιν ἔχειν τὰς αἰσθήσεις, ἅτε δὴ πιστεύων, οἶμαι, ταῖς ὑγιαίνουσαις μᾶλλον ἢ ταῖς νοσοῦσαις. Εἰκότως ἄρα καὶ δαιμόσιος τις ἔρωσις αὐτῶν ἡμῖν ἐντέτηκεν. Οὐδαίς γέ τοι μὴ μεμνηνὼς ἔλοιτ' ἂν ποτε μίαν αἴσθησιν ἀποβαλεῖν, ὅπως αὐτῶ πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ γένοιτο. Τοὺς δὲ διαβάλλοντας αὐτὰς ἐχρῆν, πεπεισμένους γε ὅτι μάτην ἔχοιεν αὐτάς, εἰπόντας ἅπερ ὁ Πάνδαρος λέγει παρὰ τῷ Ὀμήρῳ περὶ τῶν ἑαυτοῦ τόξων·

Αὐτίκα ἔπειτ' ἀπ' ἡμεῖο * κάρη τάμοι ἄλλότριος φῶς,
εἰ μὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαεινῶ ἐν πυρὶ θεῖναι,
χερσὶ διακλάσσαι· ἀνεμῶλια γὰρ μοι ὀπηδεῖ,

τὸ μετὰ τοῦτο διαλυμῆνασθαι πάσας τὰς αἰσθήσεις ἑαυτῶν. Οὕτω γὰρ ἂν τις ἐπίστευεν αὐτοῖς ἔργῳ διδάσκουσι, ὡς εἰς οὐδὲν αὐτῶν δέοιντο. Νυνὶ δὲ τοῦτο ἀτοπώτατον ἐστὶ. Ἀχρήστους γὰρ ἀποφαίνοντες αὐτάς τῷ λόγῳ, τοῖς ἔργοις τὰ μάλιστα χρωμένοι διατελοῦσιν αὐταῖς. Ὅ γέ τοι Μέλισσος ἐθέ-

cum Socrate, ex eoque quæsisisse, quid rerum sibi agendum esset, ut philosopharetur; quo respondente. humanam vitam speculandam et perscrutandam ipsi esse, risiisse Indum, quum negaret humana quemquam pervidere posse, qui in divinorum ignoracione versaretur. Id porro verum sit, nec ne, ut maxime contendat, statuere nemo potest. Plato igitur philosophiam in eam quæ de universo disputaret, in prudentiam civilem et disserendi rationem partitus est.

2. Alii contrariam his vocem emisierunt. Sensus enim visaque omnia omnino repudianda, uni rationi fidem adjungendam putant. Talia primo Xenophanis, Parmenidis, Zenonis et Melissi, deinde Stilponis ac Megarensium placita fuerunt. Quamobrem hi quidquid esset, unum duntaxat esse: quod ab eo diversum esset, id non esse: generari nihil. nihil corrumpi, moveri prorsus nihil statuebant. Adversus istos alius erit pluribus philosophandi locus: nunc autem, quod ad hanc rem attinet, ita ratiocinamur. Partem nostri divinissimam esse rationem ipsi quoque fatemur: sed tamen sensu præterea, quemadmodum et corpore egemus. Sensum vero etiam suapte natura veridicum esse, apparet. Nam qui sentit, is fieri non potest, quin aliquid patiat. At qui patitur, hoc ipsum quod patitur, noverit necesse est.

Sensus igitur cognitio quædam est. Jam si sentire pati aliquid est, et quidquid patitur, ab aliquo patitur, sequitur omnino, quod efficit ab eo quod patitur esse diversum. Quamobrem existimamus primum id esse quod diversum vocatur, cujusmodi sunt color et sonus: deinde quidquid est non esse unum. Enimvero ne immobile quidem illud est, quum ipsa sentiendi actio motus quidam sit. Quocirca nemo est, qui non sensus nativos habere velit, credo, quod omnes sanis potius quam vitiosis fidem adjungant. Et merito sane vehemens quidam illorum amor nobis altius insidet. Nemo certe sanus unquam reperiatur, qui ut cæteris bonis omnibus fruatur, sensus vel unius jacturam facere velit. Qui autem eos criminantur, illos utique adductos, ut sensus inutiles esse credant, id ipsum de sensibus, quod apud Homerum Pandarus de arcu suo dicebat, usurpare oportebat:

*Insensus mihi continuo caput auferat hostis,
ni fractum hunc manibus nervum, quando ille per
pondus iners pendet, mediis injecero flammis [armos*

simulque sensus omnes suos extinguere. Tum enim demum fides ipsis haberetur, quum iis sibi nihil opus esse re ipsa probarent. Nunc vero ineptissime faciunt, qui quum eos inutiles esse verbis significant, iisdem

λων ἐπιδεικνύουσι, ὅτι τῶν φαινομένων καὶ ἐν ὄψει, τούτων οὐδὲν εἴη τῶ ὄντι, διὰ τῶν φαινομένων ἀποδεικνύουσιν ὅ αὐτῶν. Φησὶ γοῦν· εἰ γὰρ ἐστὶ γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀήρ, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ χρυσοῦς· καὶ τὸ μὲν ζῶν, τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν, καὶ λευκόν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα φασὶν εἶναι ἄνθρωποι ἀληθῶς, ἢ καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς ὀρώμεν καὶ ἀκούομεν, εἶναι ἐχρῆν καὶ τὸ ὄν τοιοῦτον, οἷον πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν εἶναι, καὶ μὴ μεταπίπτειν, μηδὲ γίνεσθαι ἕτερον, ἀλλ' εἶναι ὅμοιον, οἷον πέρ ἐστιν ἕκαστον. Νῦν δὲ ἔφαμεν ὀρθῶς ἠρᾶν, καὶ ἀκούειν, καὶ συνίεναι. Δοκεῖ δὲ ἡμῖν τὸ θερμόν, καὶ ψυχρὸν γίνεσθαι καὶ τὸ ψυχρὸν, θερμόν, καὶ τὸ σκληρὸν, μαλακόν, καὶ τὸ μαλακόν, σκληρὸν. Ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, καὶ μάλα εἰκότως ἐπιθετό τις ἄν, ἄρ' οὐκ ἔτι ὅ νῦν θερμόν ἐστι, κάπναιτα τοῦτο γίνεται ψυχρὸν, οὐκ αἰσθόμενος ἔγνωσ; Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ὅπερ γὰρ ἔφη, εὐρεθείη ἂν οὐδέν, ἀλλ' ἢ τὰς αἰσθήσεις ἀναιρῶν καὶ ἐλέγχων, διὰ τὸ μάλιστα πιστεύειν αὐταῖς. Ἄλλα γὰρ οἱ μὲν τοιοῦτοι λόγοι σχεδὸν ἱκανὰς ἤδη δεδώκασιν εὐθύνας. Ἐξίτηλοι γέ τοι γεγόνασιν, ὡς εἰ μηδὲ ἐλέχθησαν ὁ τὸ παράπαν. Ἢδὴ μέντοι θαρρόντες λέγωμεν ὀρθῶς φιλοσοφεῖν τοὺς καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν γνώσιν τὴν τῶν πραγμάτων παραλαμβάνοντας. Τοιοῦδε μὲν οὖν οἱ ἀμφὶ τὸν Ξενοφάνην, ὅς δὴ λέγεται συνακμάσαι τοῖς ἀμφὶ Πυθαγόραν καὶ Ἀναξαγόραν. Ξενοφάνους δὲ ἀκουστής γέγονε Παρμενίδης· τούτου Μελίσσος, οὗ Ζήνων, οὗ Λευκιππος, οὗ Δη-

μόκριτος, οὗ Πρωταγόρας, καὶ Νεσσοῦ· τοῦ δὲ Νεσσοῦ Μητροδόωρος, οὗ Διογένης, οὗ Ἀναξαρχος. Ἀναξαρχοῦ δὲ γνώριμος γέγονε Πύρρων, ἀπ' οὗ ἢ τῶν Σκεπτικῶν ἐπικληθέντων διατριβὴ συνέστη· ὁδὸς καὶ αὐτοὺς μηδὲν εἶναι τοπαράπαν, μήτε γ' ἐν αἰσθήσει, μήτε ἐν λόγῳ καταληπτῶν ὀριζόμενους, ἐπέχοντας δ' ἐν πᾶσιν, ὅπως ἀπήλεγχον οἱ ἀντιδοξάζοντες, μαθεῖν πάρεστιν ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος συγγραμματος, ὧδέ κη πρὸς λέξιν ἔχοντας.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 17 πρὸς τοὺς περὶ Ξενοφάνην καὶ Παρμενίδην, τὰς αἰσθήσεις ἀναιρῶντας· ἀπὸ τοῦ ὁδόου τῶν περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Scripsi : ὁ αὐτὸς ἔπειτ' ἀπ' ἐμῆιο] Iliad. V, 214-216. De quo loco sic Plutarchus in libello de cohibenda ira cap. 5 vol. IX, p. 429 ed. Hutten. ὀργιζόμεθα καὶ πολεμίοις καὶ φίλοις, καὶ τέχνιοις καὶ γονεῦσι, καὶ θεοῖς νῆ Δίῳ, καὶ θηρίοις, καὶ ἀψύχοις σκεύεσιν· ὡς ὁ Θάμυρις, ῥηγγύς χρυσόδετον κέρας, ῥηγγύς ἄρμονίαν χορδοτόνου λύρας καὶ ὁ Πάνδαρος, ἀβτῶ καταρῶμενος, εἰ μὴ τὰ τόξα καταπρήσειε χερσὶ διακλάστας. Ὁ δὲ Ξερότης καὶ τῇ θαλάττῃ στίγματα καὶ πληγὰς ἐνέβαλλε. — ὁ ἀποδείκνυσιν] codd. ἀποδεικνύειν. — ὁ ἐλέχθησαν] cum Vigero; codd. ἠλέχθησαν.]

3. Ἀναγκαιὸς δ' ἔχει πρὸ παντός, διασκέψασθαι περὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν γνώσεως. Εἰ γὰρ αὖ μηδὲν περὶ φύκαμεν γνωρίζειν, οὐδὲν ἔτι δεῖ περὶ τῶν ἄλλων σκοπεῖν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ τῶν παλαι τινές,

tamen re ipsa constantissime utuntur. Enimvero Melissus eorum quæ apparent quæque oculis subjecta sunt, nihil re vera esse probare dum vult, ex illis ipsis quæ apparent argumenta ducit. Quippe ita scribit : si terra est, si aqua et aer, si ignis, ferrum, aurum ; si aliud vivum, aliud mortuum, si nigrum atque album, si alia sunt omnia, quæ ab hominibus vere esse dicuntur : postremo si videmus ipsi audimusque recte ; illud etiam profecto, quod est, tale semper manere debet, quale primo nobis est visum, nec mutari subinde atque alterum evadere, sed potius constanter idem debet quidlibet esse quod semel est. Atqui recte cum videre nos, tum audire etiam et intelligere dicimus ; et tamen frigidum id nobis quod calidum erat fieri videtur, calidumque vicissim quod erat frigidum, similiterque durum in molle, et molle rursus in durum mutari. Hæc igitur aliaque id genus plurima quum a Melisso dicantur, jure profecto quæsierit ex eo quispiam, num hoc ipsum quod modo calidum est, frigidum postea fieri, sentiendo cognoverit. Cæterorum vero omnium eadem plane ratio est. Quod enim dixi, nihil aliud quam sensus tollere et carpere invenitur Melissus, quia maximam iis fidem adjungat. Sed enim abunde opinor castigatum a nobis est totum hæc ratiocinandi genus ; imò perinde jam

exolevit, ac si omnino nunquam usurpatum esset. Hoc autem jam confidenter dicamus, recte philosophari qui ad rerum cognitionem capiendam sensus etiam cum ratione adhibeant. Hactenus ille. Tales igitur Xenophanis assectatores fuere, quem Pythagoræ et Anaxagoræ temporibus floruisse ajunt. Nam Xenophanis quidem auditor Parmenides fuit : hunc vero Melissus audivit, Melissumque Zeno : Zenoni Leucippus, Leucippo Democritus, Democrito Protagoras atque Nessas operam dedere. Jam Metrodorum Nessas, Diogenem Metrodorus, Anaxarchum Diogenes, Pyrrhonem Anaxarchus discipulum habuit. Scepticorum qui vocantur sectam Pyrrho constituit, quos itidem, quod nihil omnino vel sensu vel ratione comprehendi posse statuerent, quæmadmodum contrariæ sententiæ defensores refutaverint, ex eodem Aristoclis opere cognosci potest. Sic enim ad verbum ipse scribit.

3. Necessè est, inquit ille, ante omnia de cognitionis nostræ ratione disceptemus. Nam si cognoscendi vim innatam nullam habemus, omittamus licet de aliis quærere. Talem igitur vocem veterum nonnulli etiam emisserunt, quibus repugnavit Aristoteles. Sustinuit vero talia dicere et Pyrrho Eleus : sed ipse nihil scriptum

οἱ ἀφέντες τήνδε τὴν φωνήν, οἷς ἀντείρηκεν ὁ Ἄριστοτέλης. Ἰσχυσε μέντοι τοιαῦτα λέγων καὶ Πύρρων ὁ Ἡλείος· ἀλλ' αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐν γραφῇ καταλείπειν. Ὁ δὲ γε μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων φησί, δεῖν τὸν μέλλοντα εὐδαιμονήσειν εἰς τρία ταῦτα βλέπειν· πρῶτον μὲν, ὅποια πέφυκε τὰ πράγματα· δεύτερον δέ, τίνα χρὴ τρόπον ἡμᾶς πρὸς αὐτὰ διακείσθαι· τελευταῖον δέ, τί περιέσται τοῖς οὕτως ἔχουσι. Τὰ μὲν οὖν πράγματά φησιν αὐτὸν ἀποφαίνειν ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα, καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μῆτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μῆτε τὰς δοξὰς ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. Διὰ τοῦτο οὖν μὴδὲ πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους καὶ ἀκλινεῖς καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἐνὸς ἐκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἔστιν, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὐδ' οὐκ ἔστιν. Ἔτι μὲντοι διακειμένοις οὕτω περιέσεσθαι Τίμων φησί, πρῶτον ἀρασίαν, ἔπειτα δ' ἀταραξίαν, Αἰνησιδήμου δὲ ἡδονήν. Τὰ μὲν οὖν κεφάλαια τῶν λεγομένων ἐστὶ ταῦτα. Σκεψώμεθα δ' εἰ ὀρθῶς λέγουσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα φασὶν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κελεύουσι μὴδενὶ προστίθεσθαι, μὴδὲ δοξάζειν, εἰκότως ἂν, οἶμαι, πύθοιτό τις αὐτῶν· ἄρα γε διαμαρτάνουσιν οἱ διαφέρειν αὐτὰ νομίζοντες, ἢ οὐ; Πάντως γάρ, εἰ μὲν ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνειν ἂν. Ὡστε ἀνάγκη λέγειν αὐτοῖς εἶναι τινὰς, τοὺς τὰ ψευδῆ περὶ τῶν ὄντων δοξάζοντας· αὐτοὶ τοίνυν εἶεν ἂν οἱ τάληθ' ἔχοντες· οὕτω δὲ εἴη ἂν ἀληθές τε καὶ ψεύδος. Εἰ δ' οὐχ ἁμαρτάνομεν οἱ πολλοί, τὰ ὄντα διαφέρειν υἱόμενοι, τί παθόντες ἐπιπλήττουσιν ἡμῖν;

αὐτοὶ γὰρ ἁμαρτάνοιεν ἂν, ἀξιοῦντες μὴ διαφέρειν αὐτά. Καὶ μὴν εἰ καὶ δοξημεν^b αὐτοῖς, ἐπίσης ἀδιάφορα πάντα εἶναι, δῆλον ὡς οὐκ ἂν διαφέροιεν οὐδ' αὐτοὶ τῶν πολλῶν. Τίς οὖν εἴη ἂν αὐτῶν ἢ σοφία; καὶ διὰ τί Τίμων τοῖς μὲν ἄλλοις λοιδορεῖται πᾶσι, Πύρρωνα δ' ἠμνεῖ μόνον; Ἐτι γὰρ μὴν, εἰ ἐπίσης ἔστιν ἀδιάφορα πάντα, καὶ διὰ τοῦτο χρὴ μὴδὲν δοξάζειν, οὐκ ἂν οὐδὲ ταῦτα διαφέρει· λέγω δὲ τὸ διαφέρειν, ἢ μὴ διαφέρειν, καὶ τὸ δοξάζειν, ἢ μὴ δοξάζειν. Τί γὰρ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν, ἢ οὐκ ἔστιν; ἢ, ὡς φησὶ Τίμων, διὰ τί, ναί, καὶ διὰ τί, οὐ; καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τί; φανερὸν οὖν ὡς ἀναιρεῖται τὸ ζητεῖν. Ὡστε παυσάσθωσαν ἐνολοῦντες. Ἐπεὶ νῦν γε μεμήνασι, πόρρω τέχνης ἅμα μὲν ἡμῖν διακελευόμενοι μὴ δοξάζειν, ἅμα δὲ κελεύοντες αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν καὶ λέγοντες ὡς περὶ οὐδενὸς ἀποφαινεσθαι δεῖοι, κἄπειτα ἀποφαινόμενοι καὶ ἀξιοῦσι μὲν μὴδενὶ συγκατατίθεσθαι, πείθεσθαι δ' αὐτοῖς κελεύουσιν. Εἴτα λέγοντες μὴδὲν εἰδέναι, πάντας ἐλέγχουσιν ὡς εὔειδότες. Ἀνάγκη δὲ^c τοὺς φάσκοντας ὡς ἀόηλα πάντα εἶη, οὐκ ἂν ἄλλο, ἢ σιωπᾶν, ἢ ἀποφαινεσθαι τί καὶ λέγειν. Εἰ μὲν οὖν ἡσυχίαν ἄγοιεν, δῆλον ὅτι πρὸς γε τοὺς τοιούτους οὐδεὶς ἂν εἴη λόγος· εἰ δ' ἀποφαινόντο, πάντη τε καὶ πάντως ἢ εἶναι τι φαῖεν ἂν, ἢ μὴ εἶναι, καθάπερ ἄμελει νυνὶ φασὶν ὡς εἴη πάντα ἄγνωστα καὶ νομιστὰ πᾶσι, γνωστὸν δ' οὐδέν που. Ὁ τοίνυν ἀξίων ἢ τι δηλοῖ πρᾶγμα, καὶ ἔνεστιν αὐτὸ συνεῖναι λεγόμενον, ἢ οὐκ ἔνεστιν. Ἄλλ' εἰ μὲν οὐ δηλοῖ, καθάπαξ οὐδεὶς οὐδ' οὕτω πρὸς τὸν τοιούτον ἂν εἴη λόγος. Εἰ δὲ σημαίνει. πάντως ἢ ἄπειρα λέγοι ἂν, ἢ πεπερα-

reliquit. At Timo ejus discipulus, tria ei spectanda esse docet, qui felicitate florere cupit: primum, cujusmodi rerum natura sit: deinde, quomodo eas intneri debeamus: postremo, quid iis eventurum sit, qui hoc fecerint. Res ergo ait illum æque promiscuas appellare et incertas ac dubias: ideoque nec in sensibus, nec in opinionibus verum aut falsum inesse posse: ex quo demum sequatur, fidem iis adjungi nullam oportere, ac propterea id nobis agendum esse, ut nihil opinemur, nullam in partem inclinemus, inconcussi denique semper immotique maneamus: atque ita quidquid propositum nobis sit, id non potius esse, quam non esse, aut esse idem et non esse dicamus, imo ne non esse quidem. Caterum qui hoc modo affocli sint, id consecuturos illos esse affirmat, primum ut asseverent nihil, deinde ut omni animi perturbatione careant, quibus rebus Ænesidemus voluptatem adjungit. In his igitur, que dici solent, summa rei vertitur. Sed quæramus, nun hæc recte dicantur. Quum igitur isti promiscuas rerum omnium rationes esse velint, et idcirco nos vetent cuiquam assentiri, aut quidquam opinari, merito aliquis, arbitror, ab iis sciscitetur, utrum errent qui discriminis aliquid inter eas faciant, nec ne. Si enim errant, uti-

que non recte sentiunt. Itaque necesse est, ipsi quoque dicant, esse nonnullos, qui falso de rebus judicent; se porro solos esse qui vera prædicent: ex quo profecto sequitur veri aliquid falsique reperiri. Quodsi non erramus, qui vulgo res inter se dissimiles esse arbitramur, cur tam acorbe et contumeliose in nos invectantur, quum ipsi in errore versentur, quia res indiscretas statuunt? Sed quamvis iis concedamus, omnia esse promiscua, tamen in manifesto ne ipsos quidem a vulgo differre appareat. Quam igitur sapientiam isti profitentur? aut cur Timon cæteros omnes contumeliosis insectatur, solum Pyrrhonem celebrat? Præterea, si idcirco nihil profecto opinari oportet, quia omnium rerum discrimen æqualiter sublatum est, ne hæc quidem diversa fuerint: dico autem differre aut non differre, opinari aut non opinari. Cur enim sunt potius ista, quam non sunt? vel, ut ait Timon: cur ita? cur non? Imo, quorsuin tandem vel ipsum cur? omnem ergo questionem funditus tollendam esse apparet. Quamobrem desinant nobis molestiam exhibere. Nam insaniant illi utique, dum suæ ipsorum artis oblitii nos opinari quidquam vetant simul ac jubent, iidemque pronuntiant aliquid de rebus, qui tamen nihil pronuntiandum esse contendunt. Porro

σμένα. Καὶ εἰ μὲν ἀπειρα, οὐδ' ὅπως ἂν εἴη λόγος πρὸς αὐτόν· ἀπειροῦ γὰρ γινώσκεις οὐκ ἔστι. Πεπερασμένων δὲ ὄντων τῶν δηλουμένων, ἢ ἐνὸς ὄντος οὐδ' οὐτοῦ λέγων ὀρίζει τι καὶ κρίνει. Πῶς οὖν ἀγνωστα καὶ ἀνεπίκριτα πάντα εἴη ἂν; Εἰ δὲ φαίη ταῦτα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, πρῶτον μὲν ἔσται ταῦτό καὶ ἀληθές καὶ ψεῦδος· ἔπειτα δὲ ἔρει τι καὶ οὐκ ἔρει, καὶ λόγῳ χρώμενος ἀναιρήσει λόγον. Ἔτι δὲ ὁμολογῶν ψεύδεσθαι, πιστεύειν ἑαυτῷ φησι δεῖν. Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, πόθεν καὶ μαθόντες ἀόηλα πάντα φασιν εἶναι. Δεῖ γὰρ εἰδέναι πρότερον αὐτούς, τί δήποτ' ἔστι τὸ δῆλον· οὕτω γοῦν ἂν ἔχοιεν λέγειν, ὡς οὐκ εἴη τὰ πράγματα τοιαῦτα. Πρῶτον γὰρ εἰδέναι χρὴ τὴν κατάφασιν, εἴτα τὴν ἀπόφασιν. Εἰ δὲ ἀγνοοῦσιν ὅποιόν ἐστι τὸ δῆλον, οὐκ ἂν εἶδειεν οὐδέ τι τὸ ἀόηλον. Ὅποταν γε μὴν Αἰνησίδημος ἐν τῇ ἵππουτυπώσει τοὺς ἐννέα διεξή τρούπους κατὰ τοσοῦτους γὰρ ἀποφαίνειν ἀόηλα τὰ πράγματα πεπαιραται· πότερον αὐτὸν φῶμεν εἰδῶτα λέγειν αὐτούς, ἢ ἀγνοοῦντα; Φησὶ γὰρ ὅτι τὰ ζῶα διαφέρει, καὶ ἡμεῖς αὐτοί, καὶ εἰ πόλις καὶ οἱ βίαι, καὶ τὰ ἔθνη, καὶ οἱ νόμοι. Καὶ τὰς αἰσθήσεις δὲ φησιν ἡμῶν ἀσθενεῖς εἶναι, καὶ πολλὰ τὰ ἐξωθεν λυμαινόμενα τὴν

γνώσιν, ἀποστήματα, καὶ μεγέθη, καὶ κινήσεις· ἔτι δὲ τὸ μὴ ὁμοίως διακρίσθαι νέους καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐγρηγορότας καὶ κοιμωμένους, καὶ ὑγιαίνοντας καὶ πρῶτους· οὐδενὸς τε ἡμᾶς ἀπλοῦ καὶ ἀκραιφνοῦς ἀντιλαμβάνεσθαι. Πάντα γὰρ εἶναι συγκεχυμένα, καὶ πρὸς τι λεγόμενα. Ταῦτα δὲ, φησὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα κομψολογοῦντα αὐτόν, ἡδέως ἂν τις ἔροιτο· πότερον εὖ εἰδῶς λέγοι διότι τὰ πράγματα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἢ ἀγνοῶν. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔξει, πῶς ἂν ἡμεῖς αὐτῷ πιστεύοιμεν; εἰ δ' ἐγίνωσκε, κομιδῇ τις ἦν ἡλίθιος, ἅμα μὲν ἀόηλα πάντα ἀποφαίνόμενος, ἅμα δὲ τοσαῦτα λέγων εἰδέναι. Καὶ μὴν ὅποτε γε τὰ τοιαῦτα διεξίονεν, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐπαγωγὴν τινα λέγουσι, δεικνύντες ὅποι' ἄττα εἴη τὰ φαινόμενα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Τὸ δὲ τοιοῦτο καὶ ἔστι καὶ λέγεται πίστις. Εἰ μὲν οὖν αὐτῇ συγκατατίθενται, δῆλον ὅτι δοξάζουσιν· εἰ δ' οὐ πιστεύουσιν, οὐδ' ἂν ἡμεῖς προσέχοιμεν αὐτοῖς. Ὅ γε μὴν Τιμῶν ἐν τῷ Πύθωνι διηγείται μακρὸν τινα κατατείναι λόγον, ὡς ἐντόχι τῷ Πύθῳ βαδίζοντι Ἡυδοῖδε, παρὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἄμφιαράου, καὶ τίνα διαλεχθῆεν ἀλλήλοισι. Ἄρ' οὐκ εὐλόγως ἂν τις αὐτῷ ταῦτα συγγράφοντι παραστὰς εἴποι, τί, ὦ πονηρέ, ἐνοχλεῖς

vetant nos cuiquam astipulari, ac tamen fidem sibi habere jubent : dumque se nihil scire profitentur, omnes tamen, quasi res probe sciant, passim reprehendunt. Jam vero necesse est eos qui omnia incerta esse affirmant, e duobus alterum, aut silere aut aliquid pronuntiare et dicere. Quodsi quiescent, patet, nullam cum talibus hominibus futuram esse disputationem : sine pronuntiantur aliquid, aut esse quiddam, aut non esse omnino et utique dicturi sunt, quemadmodum plane ignota esse cunctis universa nunc dicunt et opinabilia, notum esse fere nihil. Porro qui sumit aliquid, aut rem sic aperit, ut intelligi, dum explicatur, possit, aut obscuram potius et ignotam relinquit. Sed si non aperiet, ne tum quidem ulla omnino cum eo futura est disputatio. Sin explicabit aliquid, prorsus aut infinita dicet, aut finita. Quod si infinita, rursus omnem secum agendi facultatem nobis eripiet; quia infiniti cognitio nulla esse potest. At si finita quaedam, aut etiam unum aliquid aperiet; qui hoc faciat, definiat aliquid iudicetque necesse est. Qui igitur ignota omnia et injudicata esse queant? Jam vero si ea esse simul ac non esse dicet, primum quidem verum simul idem ac falsum erit : deinde aliquid ipse dicet et eodem tempore nihil dicet, atque ita orationem, dum oratione utetur, exstinguet. Præterea qui se falsum dicere fatetur, idem sibi fidem haberi vult. Ad hæc queri etiam ex illis poterit, unde tandem incerta esse cuncta didicerint? Prius enim scire debent, quid sit certum et perspicuum; tumque demum, res universas non esse tales statuere poterunt. Quippe affirmationis notitia negationis cognitionem antecedit. Sed si

ignorent, quid sit certum, illi ne incertum quidem quid sit sciverint. Enimvero quando Ænesidemus in illa sua rerum informatione novem omnino modos exponit, (tot enim modis rerum obscuritatem demonstrare conatus est :) dicemusne eum cognitos memorare an incognitos? Ait enim et animalia, et nos ipsos, et urbes, et vitas et mores et leges inter se differre. Idem vero sensus nostros infirmos esse defendit, et plurima quæ cognitioni extrinsecus officiant impedimenta existimat, intervalla, magnitudines, motus. Adde dissimiles juvenum atque senum, vigilantium et dormientium, valentium et aegrotorum affectus : denique rerum, dum eas percipimus, neque simplicem unquam vultum neque sincerum. Omnia enim esse permixta, et ad aliquid relata appellari. Hæc vero, inquam, cæteraque id genus dum facete dicit, libenter ex eo quispiam querat, sitne hic hominis varias illas rerum rationes probe scientis an ignorantis sermo. Si enim illas ignorat, qui tandem ipsi fidem habebimus? Sin eas probe novit, stolidus admodum est, qui quam obscura esse cuncta præ se ferat, tam multa se tamen scire confirmet. Atqui quando talia exponunt, nihil aliud quam inductionem aliquam texunt, et cujusmodi illa sint quæ apparent, sigillatim demonstrant : quod quidem orationis genus est vocaturque probatio. Hanc igitur illi si sequuntur, eos opinari nemo non videt : si vero non credunt, ne nos quidem illos audiemus. Jam vero quod in Pyrrhone longam quandam Timo narrationem explicat, quomodo Pyrrhoni juxta templum Amphiarai, Pythiam adeunti occurrerit, et quem cum eum sermonem contulerit; nonne quis talium rerum scripto-

σεαυτῶ ταῦτα συγγράφων, καὶ ἂ μὴ οἶσθα διηγούμενος. Τί γὰρ μᾶλλον ἐνέτυχες αὐτῶ καὶ διελέχθης, ἢ οὐ διελέχθης; Αὐτὸς τε ἐκεῖνος ὁ θαυμαστός Πύρρων, ἄρα γε ἤδει τὸ διὰ τί βαδίζοι Πύθια θεασόμενος; ἢ καθάπερ οἱ μεμνηότες ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ὁδόν; Ἦνίκα δὲ ἤρξατο κατηγορεῖν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ἄρα γε φῶμεν αὐτὸν ἀληθῶς λέγειν, ἢ μὴ; Ἄρα γε καὶ τὸν Τίμωνα παθεῖν τι, καὶ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις, ἢ μὴ προσέχειν; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐπέισθη, πῶς ἀντὶ χορευτοῦ φιλόσοφος ἐγένετο, καὶ τὸν Πύρρωνα διετέλεσε θαυμάζων; Εἰ δὲ συγκατέθετο τοῖς λεγομένοις, ἄποκος ἂν εἴη τις, αὐτὸς μὲν φιλοσοφῶν, ἡμᾶς δὲ κωλύων. Ἀπλῶς δὲ θαυμάσαι τις ἂν, οἱ Τίμωνος σίλλοι, καὶ αἱ κατὰ πάντων ἀνθρώπων βλασφημίαι, καὶ αἱ κακαὶ στοιχειώσεις Αἰνησιδήμου, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος ὄχλος τῶν λόγων τί δήποτε βούλεται αὐτοῖς. Εἰ μὲν γὰρ οἴομενοι κρείττους ἡμᾶς ἀπεργάσασθαι, ταῦτα γεγράφασαι, καὶ διὰ τοῦτο πάντας οἴονται δεῖν ἐλέγχειν, ἔπως παυσώμεθα φλυαρσοῦντες, βούλονται δηλονότι τὴν ἀλήθειαν ἡμᾶς εἰδέναι, καὶ ὑπολαβεῖν, ὅτι τοιαῦτα εἶη τὰ πράγματα, καθάπερ ἀξιοῖ Πύρρων. Ὡστε εἰ πεισθεῖν μὲν αὐτοῖς, ἐκ χειρόνων βελτίους ἂν γενοίμεθα, κρίναντες τὰ συμφωρότερα, καὶ τοὺς ἄμεινον λέγοντας ἀποδεξάμενοι. Πῶς οὖν ἐπ' ἴσης ἀδιάφορα τὰ πράγματα, καὶ ἀνεπίκριτα δύναται ἂν εἶναι; καὶ

πῶς ἀσυγκατάθετοι καὶ ἀδόξαστοι γενοίμεθ' ἂν; Εἰ δ' οὐδὲν ὄφελός ἐστι τῶν λόγων, τί ἡμῖν ἐνοχλοῦσιν; ἢ διὰ τί Τίμων φησίν. ¹

Οὐκ ἂν δὴ Πύρρωνί γ' ἐρίσειεν βροτὸς ἄλλος.

Οὐ γὰρ μᾶλλον Πύρρωνα θαυμάσαι τις ἂν, ἢ τὸν Κόρυβον ἢ ἐκεῖνον, ἢ τὸν Μελιτίδην, ἢ οἱ δὴ δοκοῦσα μωρία διενεγκεῖν. Ἐνθυμείσθαι μέντοι χρὴ καὶ ταῦτα Ὅποιος γὰρ ἂν γένοιτο πολλίτης, ἢ δικαστῆς, ἢ σύμβουλος, ἢ φίλος, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀνθρώπος, ὃ γε τοιοῦτος; ἢ τί τῶν κακῶν οὐ τολμήσειεν ἂν ὁ μὴδὲν ὡς ἀληθῶς οἴομενος εἶναι κακόν, ἢ αἰσχρόν, ἢ δίκαιον, ἢ ἀδίκον; Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο φαίη τις ἂν, ὅτι τοὺς νόμους δεδοίκασι κριτάς, καὶ τὰς τιμωρίας οἱ τοιοῦτοι. Πῶς γὰρ οἱ γε ἀπαθείς καὶ ἀτάραχοι, καθάπερ αὐτοῖ φασιν, ὄντες; ὃ γὰρ τοῖς Τίμων ¹ ταῦτα καὶ λέγει περὶ τοῦ Πύρρωνος.

ἄλλ' οἷον ἔ τὸ ἄτυρον ἐγνώ ἴδων ἠδ' ἀδάμαστον ¹
πᾶσιν ὄσοις δαμνᾶται, ἀμ' ἀρρήτοις τε φατοῖς τε
λαῶν ἔθνεα κούφα βερυρόμεν' ἔθνα καὶ ἔθνα
ἐκ παθῶν δόξης τε καὶ εἰκαίης νομοθήκης.

Ὅποταν μέντοι φῶσι τὸ σοφὸν δὴ τοῦτο, ὅτι δέοι κατακολουθοῦντα φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι ζῆν, μὴδενὶ μέντοι συγκατατίθεσθαι, πάνυ τίνες εἰσιν εὐθήεις. Εἰ γὰρ μὴδενὶ ἄλλω, τούτῳ γοῦν αὐτῶ δέοι ἂν συγκα-

rem præsens præsentem jure sic compellet : quid ipse tibi homo nequam, molestus es, dum ista scribis caque commemoras, quæ necis? Cur enim ei occurristi, et cur sermonem cum eo contulisti potius, quam non contulisti? Sed egregius ille tuus Pyrrho satiane quorsum ad Pythia spectanda pergeret ipse norat? an furiosorum more in via temere vagabatur? Idem vero quom et homines et hominum ignorantiam accusare cœpit, illumne vera prædicare licemus, nec ne? Porro Timonem ejus oratione commotum contendemusne isti astipulatam esse, an aurem non præbuisse? Si enim fidem homini non habuit, qui tandem evasit e saltatore philosophus, et cur Pyrrhonem perpetuo admiratus est? Quodsi ejus verbis albam calculum adjecit, ineptit profecto, qui nos dum philosophatur, philosophari prohibeat. Omnino quid illi Timonis silli et jactæ in universum genus humanum contumeliæ, et tradita Ænesidemi perniciose ista rudimenta, et tota illa verborum congeries sibi velit, mirum jure cuiuspiam videatur. Si enim idcirco hæc scripserunt, quia nos ad frugem compellere posse sibi viderentur, atque eo consilio omnes sibi reprehendendos putant, ut nugari tandem desinamus, nimirum veritatem cognitam nos habere volunt, atque existimare, tales esse res, quales Pyrrho statuebat. Itaque si ipsis credamus, e deterioribus meliores efficiamur, dum et melius de rebus ipsis judicabimus et saniora loquentes audiemus. Quæ quom ita sint, qui tandem omnia æque promiscua

et injudicata esse queant? aut quomodo ita nos geramus, ut nemini assentiamur, neque quidquam opinemur? At vero si nihil prosunt istæ disputationes, cur molesti nobis sunt? aut quamobrem Timon ait :

Cum Pyrrhone hominum possit contendere nemo.

Nec enim causæ quidquam fuerit, cur Pyrrhonem potius admiremur, quam aut Corybum illum aut Melitidem, qui stultitia videntur inclaruisset. Sed illud quoque, quod dicam, considerandum est. Nam qui talis sit, qualis ille, quæso, civis, aut judex, aut consiliarius, aut amicus, aut denique homo futurus est? vel quæ facinora non audebit qui nihil vere honestum aut turpe, qui justum esse nihil aut injustum opinabitur? Neque enim quisquam affirmaverit, istud hominum genus legum auctoritatem et pœnas extimescere. Quomodo enim in eos metus cadat, qui se ab omni animi perturbatione vacuos et intrepidos prædicant? Nam de Pyrrhone quidem hæc canit Timon :

*sed qualem ego vidi modestum indomitumque
omnibus iis quibus domantur, simul tacendis et dicen-
tebus hominum nationes agitata ultro citroque [dis,
commotionibus, gloria et temere scriptis legibus.*

Quom autem præclarum illud sapientiæ præceptum dant, debere unumquemque nostrum naturæ et moribus convenienter viventem nemini astipulari, stultissime faciunt. Nam ut cæteris omnibus non credatur, huic tamen necesse

ταθέσθαι, καὶ ὑπολαβεῖν οὕτως ἔχειν αὐτό. Τί δὲ μᾶλλον τῇ φύσει καὶ τοῖς ἔθεσι δεῖ κατακολουθεῖν, ἢ οὐ δεῖ, μὴ εἰδόμενος γε δὴ μηδὲν, μηδὲ ἔχοντάς τι δεικνυόμενος; Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ παντάπασιν ἐστὶν ἰλίθιον, ἔπειδ' ἂν λέγουσιν, ὅτι καθάπερ τὰ καθαρτικὰ φάρμακα συνεκκρίνει μετὰ τῶν περιττωμάτων καὶ ἑαυτά, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ πάντα ἀξίων εἶναι λόγος ἀδύνατος, μετὰ τῶν ἄλλων ἀναιρεῖ καὶ ἑαυτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἐλέγχει, ληροῖεν ἂν οἱ χρώμενοι τούτῳ. Βέλτιον οὖν ἡσυχίαν ἀγειν αὐτούς, καὶ μηδὲ τὸ στόμα διαίρειν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὅμοιον ἔχει τι τὸ καθαρτικὸν φάρμακον, καὶ ὁ τούτων λόγος. Τὸ μὲν γὰρ φάρμακον ἐκκρίνεται, κἂν τοῖς σώμασιν οὐχ ὑπομένει τὸν μέντοι λόγον ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑπάρχειν δεῖ τὸν αὐτὸν ὄντα, καὶ πιστευόμενον αἰεὶ. Μόνος γὰρ οὗτος εἶη ἂν ὁ ποιῶν ἀσυγκαταθέτως. Ὅτι οὐκ ὁλοῦται τὸν ἀνθρώπον ἀδόξατον εἶναι, καὶ ὠδὶ καταμάθοι τις ἄν. Ἀδύνατον γὰρ τὸν αἰθανόμενον μὴ αἰσθάνεσθαι. Τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι γνωρίζει τι ἦν. Ὅτι δὲ καὶ πιστεύει τῇ αἰθηθεί, πᾶσι φανερόν. Ἀκριβέστερον γὰρ θέλων ἰδεῖν ἀπέψησε τὴν ὀφθαλμῶν, καὶ προσῆλθεν ἐγγύτερον, καὶ ἐπιλίσατο. Καὶ μὴν ἠδόμενοι γε καὶ ποιοῦντες ἴσμεν. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὸν καίωμενον ἢ τεμνόμενον ἀγνοεῖν. Ἦτάς δὲ δὴ μνήμας καὶ ἀναμνήσεις τίς οὐκ ἂν φαίη μεθ' ὑπολήψεως γίνεσθαι; Περὶ μὲν γὰρ τῶν κοινῶν ἐνοιῶν, ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀνθρωπὸς ἐστίν, ἐτι δὲ περὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, τί λέγοι τις ἄν; Οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν τού-

των, εἰ μὴ πεφύκειμεν ὑπολαμβάνειν. Ἄλλ' ἔγωγε ἐδοῦκα τὰλλα. Τοῖς μέντοι λεγομένοις ὑπὸ τούτων ἕαν τε πιστευόμενος, ἕαν τε ἀπιστώμενος, ἀναγκαιῶς ἔχει δοξάζειν πάντη τε καὶ πάντως. Ὅτι μὲν οὖν ἀμύχανόν ἐστι φιλοσοφεῖν τὸν τρόπον τούτον, φανερόν. Ὅτι δὲ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ παρὰ τοὺς νόμους, ὠδὶ κατιδοίμενος ἄν. Εἰ μὲν γὰρ τῶν ὄντων τὰ πράγματα τοιαῦτα εἶη, τί λοιπὸν ἄλλ' ἢ καθάπερ ἐν ὕπνῳ, ζῆν ἡμᾶς εἰκῆ καὶ ἐμπλήκτως; Ὡστε φλυαροῖεν ἂν οἱ νομοθέται, καὶ στρατηγοί, καὶ οἱ παιδεύοντες. Ἄλλ' ἔμοιγε δοκοῦσιν οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀνθρώποι ζῆν κατὰ φύσιν, μόνοι μὲντοι τετυφώσθαι, μᾶλλον δὲ μεμηνῆναι μανίαν ἐβρωμένην οἱ ταῦτα ληροῦντες. Οὐχ ἥκιστα μέντοι τοῦτο καταμάθοι τις ἂν κἀκεῖθεν. Ἀντίγονος γὰρ ὁ Κιχρύστιος κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενομένους χρόνους, καὶ ἀναγράφας αὐτῶν τὸν βίον, φησὶ τὸν Πύρρῳνα διωκόμενον ὑπὸ κυνός, ἀναφυγεῖν ἐπὶ τὸ δένδρον σικακτόμενον δὲ ὑπὸ τῶν παρόντων, εἰπεῖν ὡς χαλσπὸν εἶη τὸν ἀνθρώπον ἐκδύναϊ. Φιλίστης δὲ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ θυοῦσης, ἔπειτα τῶν φίλων τινοῦς ὑποσχομένου τὰ πρὸς τὴν θυσίαν, καὶ μὴ παρσχομένου τοῦ μέντοι Πύρρῳνος πριαμένου καὶ ἀγανακτοῦντος, ἐπειδήπερ ὁ φίλος ἔλεγεν, ὡς οὐ ποιήσαιτο σύμφωνα τοῖς λόγοις, οὐδ' ἀξία τῆς ἀπαθείας εἰπεῖν αὐτόν, ἐν γούν γυναικὶ οὐ δεῖ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Καίτοι δικαίως ἂν εἶπεν ὁ φίλος, ὅτι ματαῖα καὶ ἐν γυναικί, καὶ κυνί, καὶ πᾶσιν. Εἰ δὲ σοὶ τῶν λόγων τούτων ἐστὶν ὄφελος, ὀρθῶς γ' ἔχει μαθεῖν, καὶ τίνας οἱ ζή-

sario saltem fides habenda sit. planeque statnendum ita rem se habere. Sed enim cur naturam et mores sequi nos potius oporteat, quam ab iis discedere, qui nec sciamus omnino quidquam, nec quidquam habeamus, quo res iudicemus? Illud enim hominis admodum stulti est, quod addunt, quemadmodum in medicamenta purgativa simul cum excrementis excernuntur, sic etiam rationem, quae omnia incerta esse efficit, aequae ac reliqua tolli. Nam si se ipsa redarguat, ineptiant qui ea utuntur. Quiescant igitur isti, ac ne hiscant quidem. Neque vero purgativo medicamento quidquam simile istorum ratio habet. Quippe medicamentum ita excernitur, ut in corpore minime resideat: at haec ratio eadem maneat habeatque in animo fidesque ei semper adjungatur necesse est. Sola enim aliis nos assentiri prohibeat. Sed ab illis homines haudquaquam pro nihil opinantibus haberi, vel ex hoc intelligas. Qui sentit, Idem ut non sentiat fieri nullo modo potest: sentire autem cogoscere est. At homines sensu fidei adjungere nemo non videt. Nam ut diligentius aliquid considerare possint, cum abstergere oculos, tum etiam propius accedere ac subinde nictando considerare solent. Quin etiam ipsi nostrum tam laetitiae quam doloris sensum novimus. Neque enim fieri potest, ut quis nesciens uratur aut secetur. Memoriam similiter ac recordationem quis non cum exi-

stimatione conjunctam esse dixerit? Quid de comunitibus animi notionibus, quae ejusmodi hominem esse clamant, praeterea quid de litteris et artibus dicitur? Horum enim nihil exstaret, nisi ad existimandum nati et apti essemus. At mitto caetera, dum hoc unum constet, fidem ut illorum verbis sive adjungamus, sive derogemus, opinandi facultatem omnino et utique nobis esse relinquendam. Nullam igitur hujusmodi philosophandi rationem esse posse apparet. Quae quantopere etiam naturae et legibus repugnet, nunc videamus. Nam si vere ita se res habeant, quid aliud superest, nisi ut sic tanquam in somno temere stolidaeque vivamus? Quam obrem nugentur legumlatores, duces, praecceptores. Sed mihi videntur caeteri omnes homines naturae convenienter vivere, solique philosophi illi qui tam absurda loquantur, desipere vel potius vehementer furere. Quod ipsi unum maxime vel ex hoc intelligas. Antigonos enim Carystius, qui iisdem temporibus vixit illorumque vitam scripsit, Pyrrhonem ait, ut insequentem caecum effugeret, in arborem aliquando evasisse; deinde vero ab illis qui aderant ea de causa ludibrio habitum, aegre hominem exui respondisse. Praeterea quum Philiste ejus soror sacrificium pararet, quendam ex amicis qui res ad illud necessarias pollicitus erat, promissis non stetit. Pyrrhonem igitur eos sumptus facere coactum in-

λώσαντες αὐτὸν ἐγένοντο, καὶ τίνας ἐξήλωσεν αὐτός. Ὁ μὲν οὖν Πύρρων Ἀναξάρχου τινὸς ἐγένετο μαθητής, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἦν ζωγράφος, οὐδ' οὕτως εὐτυχής, ἔπειτα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις ἐντυχῶν, χρηστὸν μὲν οὐδὲν οὔτε εὗρεν, οὔτε ἔγραψε, κακῶς δὲ πάντας εἶπε καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους. Αὐτὸς δ' ὕστερον τοῦτον τὸν τύφον περιβαλλόμενος, καὶ καλῶν ἀτυφον ἑαυτὸν, οὐδὲν ἐν γραφῇ κατέλιπεν. Ἐγένετο δὲ μαθητὴς αὐτοῦ Τίμων Φλιάσιος, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἐχόρευεν ἐν τοῖς θεάτροις· ἔπειτα δ' ἐντυχῶν αὐτῶ συνέγραψεν ἀργαλέας παρωδίας καὶ βωμολόγους, ἐν αἷς βεβλασφήμηκε πάντας τοὺς πώποτε φιλοσοφήσαντας. Οὗτος γὰρ ἦν ὁ τοὺς σίλλους γράψας καὶ λέγων·^α

στέλιοι ἄνθρωποι, κάκ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον,
οἶων ἐκ τ' ἐριδῶν ὅ τε στυγαχῶν πέπλασθε! P καὶ
ἄνθρωποι κενεῖς οἰήσεις ἐμπλοεῖ ἀσποί.

Μηδενὸς δ' ἐπιστραφέντος αὐτῶν, ὡς εἰ μὴδὲ ἐγένοντο τοπαράπαν, ἐγθῆς καὶ πρῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ κατ' Αἴγυπτον Αἰνησιδημὸς τις ἀναζωπυρεῖν ἤρξατο τὸν ὕθλον τοῦτον. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν κράτιστοι δοκοῦντες εἶναι τῶν τὴν ὁδὸν βεβαδικῶν ταύτην, εἰσὶν οὗτοι. Ὅτι μὲν οὖν τὴν τοιαύτην εἶτε ἀφρῆσιν,

εἶτε ἀγωγῆν λόγων, εἶτε ὅτη καὶ ὅπως ἂν ἐθέλη τις ἢ καλεῖν αὐτήν, οὐδεὶς ἂν εὐφρονῶν ὀρθῆν εἶναι φαίη, δῆλον. Ἐγὼ μὲν οὐδὲ φιλοσοφίαν οἶμαι δεῖν ὀνομάζειν αὐτήν, ἀναίρουσάν γε δὴ τὰς τοῦ φιλοσοφεῖν ἀρχάς. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς κατὰ Πύρρωνα φιλοσοφεῖν νομιζομένους. Συγγενῆ δ' αὐτοῖς εἶη ἂν καὶ τὰ ἀντιλεγόμενα πρὸς τοὺς κατὰ Ἀριστιππον τὸν Κυρηναῖον, μόνᾳ λέγοντας εἶναι τὰ πάθη καταληπτά. Σωκράτους δ' ἐταῖρος ὁ Ἀριστιππος ἦν; ὁ τὴν καλουμένην Κυρηναϊκὴν συστησάμενος ἀφρῆσιν, ἀφ' ἧς τὰς ἀφορμὰς Ἐπικούρου πρὸς τὴν του τέλους ἐκθεσὶν εἴληφεν. Ἦν δ' ὁ Ἀριστιππος ἑγρὸς πάνυ τὸν βίον καὶ φιλήδονος· ἀλλ' οὐδὲν μὲν οὗτος ἐν τῷ φανερωῖ περὶ τέλους διελέξατο δυνάμει δὲ τῆς εὐδαιμονίας τὴν ὑπόστασιν ἔλεγεν ἐν ἡδοναῖς κεῖσθαι. Ἄει γὰρ λόγους περὶ ἡδονῆς ποιούμενος, εἰς ὑποψίαν ἤγε τοὺς προσιόντας αὐτῷ τοῦ λέγειν, τέλος εἶναι τὴν ἡδέως ζῆν. Τούτου γέγονεν ἀκουστῆς Σύνναλλος καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρήτη. Ὅτις γεννήσασα παῖδα ὀνόμασεν Ἀριστιππον, ὃς ὑπαχθεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς λόγους φιλοσοφίας, μητροδιδάκτος ἐκλήθη· ὃς καὶ σαφῶς ὥριστο τέλος εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν, ἡδονὴν ἐντάττων τὴν κατὰ κίνησιν. Τρεῖς γὰρ ἐρη καταστάσεις εἶναι περὶ τὴν ἡμετέραν σύγκρασιν· μίαν μὲν,

designari cōpisse, quod ex amico isto audiret, se handquaquam philosophiæ præcepta esse observaturum, neque ita victurum, ut omni animi perturbatione caret. Tum Pyrrhonem homini respondisse, hujus rei documentum in mulierculæ causa dari non oportere. Atqui merito amicus ille diceret, in muliere, in cane in reliquis denique omnibus inane totum hoc disputandi genus futurum. Quodsi hæc oratio tibi prodest, hand absurdum erit, tum quos habuerit assectatores, tum quos ipse æmulatus sit, cognoscere. Fuit igitur Pyrrho Anaxarchi cuiusdam discipulus: ac primum quidem picture operam dedit, sed vano conatu rem aggressus est, deinde vero posteaquam Democriti libros legisset, nihil aut in iis boni reperit aut ipse conscripsit, sed deos tantum hominesque omnes probris et maledictis vexavit. Idem postea quum hoc fastus genus sibi induisset, ac tamen minime fastosum se appellaret, nihil scripturum reliquit. Ejus disciplina usus est Timon Philisius, primo in scenis saltare solitus; qui ubi deinde hominem audivit, versus mordaces et scurriles edidit, quibus omnem superiorum philosophorum nationem proscindebat. Fuit enim is sillorum auctor, in quibus ita scribit:

duri homines, ignavum genus, ventres solum,
quibus e libibus et suspiriis conflati estis! Et
homines vanæ opinionis pleni utres.

Quum autem jam nemo eos observaret, quasi omnino nunquam fuissent, heri aut nudius tertius Alexandriæ, Ægypti urbe, exstitit Enesidemus quidam, qui anti-quum illud nugarum genus renovare aggredetur. Atque

hi fere sunt ex vulgi opinione principes, qui hanc philosophandi viam inierunt. Et hanc talemque vel sectam vel disciplinam, vel utcumque et quomodoque eam appellare libet, nemineri qui quidem prudens sit, approbatum esse manifestum est. Ego vero ne philosophiam quidem eam vocandam existimo, quum ipsa philosophiæ principia tollat. Hæc igitur adversus philosophos, qui Pyrrhonis assectatores habentur, dicta sunt. Quibus cognata illa fuerint, quæ opponi solent hominibus ex Aristippi Cyrenæi disciplina profectis, qui solos affectus mente comprehendere posse statuebant. Socratis autem sodalis Aristippus fuit, qui Cyrenaicam sectam instituit, ex qua quidem Epicurus finis illius constituendi occasionem arripuit. Erat enim Aristippus in omni vita mollis admodum et voluptarius; qui etsi nihil unquam ipse palam de fine disseruit, potentia tamen beatitudinis fundamentum in voluptatibus positum esse docuit. Nam quum de voluptate perpetuo loqueretur, præbuit auditoribus suis suspicionem finis in vitæ deliciis collocati. Is Synallum quendam ejusque filiam Areten discipulos habuit. Hæc filium suscepit nomine Aristippum, qui ab ipsa ad philosophiæ studium impulsus, matris discipulus vulgo dicebatur. Hic aperte statuit finem esse suaviter vivere, voluptatem eam ponens, quæ in aliqua commotione versaretur. Triplicem enim temperationis nostræ conditionem esse censebat: unam qua doleremus, tempestate in mari coortæ peraimilem: alteram, qua letaremur, et placido æquorū similes essemus: placidam enim commotionem esse vo-

καθ' ἦν ἀλοῦμεν, ἰουκίαν τῶν κατὰ θάλασσαν χειμῶνι: ἐτέραν δέ, καθ' ἦν ἡδόμεθα, τῶν λειψύματι ἀφομοιούμενοι εἶναι γὰρ λείαν κίνησιν τὴν ἡδονήν, οὐρίῳ παραβαλλομένην ἀνέμου: τὴν δὲ τρίτην μέσην εἶναι κατάστασιν, καθ' ἦν οὔτε ἀλοῦμεν, οὔτε ἡδόμεθα, γαλήνη^τ παραπλησίαν οὔσαν. Τούτων δὲ καὶ ἔφασκε τῶν παθῶν μόνων ἡμᾶς τὴν αἰσθησιν ἔχειν. Πρὸς οὗς ἀντιλέγεται ταῦτα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 18 πρὸς τοὺς κατὰ Πύρθωνα σκεπτικούς, ἧτοι ἐφακτικούς ἐπικληθέντας, μηδὲν καταληπτὸν εἶναι ἀπορηναμένους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi: "οὐδ' οὐκ ἔστιν] codd. οὐτ' οὐκ ἔστιν. — ^b εἰ καὶ δοίημεν] libri εἰ καὶ δώημεν. — ^c ἀνάγκη δέ] cum Vigerō; codd. ἀνάγκη τε — ^d ἡδέως ἂν τις ἔροιτο] libri ἡδέως ἂν τις εἴρετο. — ^e διελέχθης] codd. διελέχθης bis. — ^f Τίμων φησὶν] Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 95. — ^g Κόρυβον] Corythus sive Coræbus (Κόροιβος), Mygdonis filius, a poetis stulti hominis persona sæpe indutus, passim a veteribus memoratur. Vid. Eurip. Rhes. 539; Quint. Smyrn. XIII, 169; Pausan. X, 27, 1; Virg. Æn. II, 341 et ibi Heyn. Excurs. X. Hinc proverbium Κροίβου ἡλιθιώτερος apud Zenob. IV, 58; Apostol. X, 3; Diogenian. V, 56 et μωρότερος Κορύβου apud Apostol. XI, 93. — ^h Μελιτιάδην] De hoc aliisque hominibus stultis sic Ælianus var. hist. XIII, 1 φασὶ παχύτατον γενέσθαι τὴν διάνοιαν οἱ τῆς κωμωδίας ποιηταί, τὸ δέρμα ἔχοντα ἀδιακόντιστον, Πολύδωρόν τινα καὶ ἄλλον Κοικυλίωνα ὄνομα, ὅσπερ τὰ κύματα ἠρῶμαι ὑπὸ τῆς ἄγαν μανίας. Λόγος δὲ τις καὶ Σανυυρίωνα τοιοῦτον γενέσθαι, ὅς ἐν τῇ ληκύδω τὴν κλίμακα ἐζήται. Καὶ Κόροιβον δέ, καὶ Μελιτιάδην καὶ ἐκεῖνους ἀνοήτους φασίν. Aristophanes Ran. 990 τέως δ' ἀβελτερώτατοι, καχηνότες Μαμμάκου, Μελιτιάδα καθῆντο, ubi legendus est interpres græcus. — ⁱ Τίμων] vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 95. — ^k ἀλλ' οἶον] cum Vigerō; membranæ ἀλλοῖον. — ^l ἡδ'

ἀδάμαστον] e Vigeri conjectura; codd. ἡ ἀδάμαστον. — "οὐδὲν γὰρ ἂν ἦν] libri οὐδὲν γὰρ ἦν. — " Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. I, pag. 85 — " οἶον ἐκ τ' ἐρίδων] cod. τοῖον apud Eusebium et ποῖον apud Theodoretum de curandis gentium morbis serm. 2 tom. IV, p. 489. — ^p ἐκ τε στοναχῶν πέπλασθε] cum Eusebio; Theodoretus καὶ λισχομάχων πεπλάνησθε. — ^q ὅπως ἂν ἐθέλη τις] codd. ὅπως ἐθέλη τις. — ^r γαλήνη] libri γαληνῆ. —)

4. Ἐξῆς δ' ἂν εἴην οἱ λέγοντες μόνα τὰ πάθη καταληπτά. Τοῦτο δ' εἶπον ἐνοιοῦν τῶν ἐκ τῆς Κυρήνης. Οὗτοι δ' ἤξιον, ὥσπερ ὑπὸ κάρου πιεζόμενοι τινες, οὐδὲν εἶναι τὸ παράπαν, εἰ μὴ τις παραστάς αὐτοὺς παῖοι καὶ κεντῆρ. Καίόμενοι γὰρ εἰσγον καὶ τεμνόμενοι γνωρίζουν, ὅτι πάσχοιεν τι πότερον δὲ τὸ καιὸν εἴη πῦρ, ἢ τὸ τέμον σίδηρος, οὐκ ἔχουν εἰπεῖν. Τοὺς δὲ ταῦτα λέγοντας εὐθὺς ἐροιτό τις ἂν, εἰ δὴ τοῦτο γοῦν Ἰσαῖον αὐτοί, διότι πάσχοιεν τι καὶ αἰσθάνονται. Μὴ εἰδότες μὲν γὰρ οὐδ' εἰπεῖν δυναθεῖεν ἂν ὅτι μόνον Ἰσαῖο τὸ πάθος. Εἰ δ' αὖ γνωρίζουσι, οὐκ ἂν εἴη μόνα τὰ πάθη καταληπτά. Τὸ γὰρ, ἐγὼ καίομαι, λόγος ἦν καὶ οὐ πάθος. Ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη γε τρία ταῦτα συνυφίστασθαι, τὸ τε πάθος αὐτό, καὶ τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον. Ὁ τοίνυν ἀντιλαμβανόμενος τοῦ πάθους πάντως αἰσθάνοιτ' ἂν. Οὐ γὰρ δὴ ὅτι μὲν, εἰ τύχοι, θερμαίνεται γνωρεῖ, πότερον δ' αὐτὸς ἢ ὁ γείτων, ἀγνοήσει: καὶ νῦν ἢ πέρουσι καὶ Ἀθήνησιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ζῶν ἢ τεθνεώς, ἔτι δὲ ἀνθρώπος ἂν ἢ λίθος. Οὐκοῦν εἴσεται καὶ ὕφ' οὗ πάσχει. Καὶ γὰρ ἀλλήλους γνωρίζουσι, καὶ ἐδούς, καὶ πόλεις, καὶ τὴν τροφήν. Οἱ δ' αὖ τεχνίται τὰ ἐργαλεῖα τὰ αὐτῶν οἶδασιν. Καὶ οἱ ἰατροὶ καὶ ναυτικοὶ σημειοῦνται τὰ μέλλοντα. Καὶ τῶν θηρίων οἱ κύνας εὐρίσκουσι τοὺς στίβους. Ἐτι γε μὴν ὁ πάσχων τι, πάντως ἢ ὡς οἰκεῖοι τινός, ἢ ὡς ἀλλοτρίου πάθους ἀντιλαμβάνεται. Πόθεν οὖν ἔξει λέγειν, ὅτι τοῦτο μὲν ἔστιν ἡδονή, τοῦτο δὲ πόνος; ἢ ὅτι γενόμενος ἢ δρῶν ἢ ἀκούων πάσχει τι; καὶ τῇ μὲν γλώσση γεύομενος, τοῖς δ' ὀμμασιν δρῶν, τοῖς δ' ὠσὶν ἀκούων

luptatem, secundi venti simillimam. Tertiam denique mediam esse conditionem, qua nec doleremus, nec lactaremur, malaciæ et tranquillitati comparandam. Horum ille duntaxat animi motuum sensum aliquem nobis inesse docebat. Sed illis hæc adversantur.

4. Deinceps, inquit, eos videamus, qui solos affectus mente comprehendendi posse defendunt. Dixerunt hoc quidam ex illi qui Cyrenæicorum sectam professi sunt. Hi sic tanquam somno oppressi omnino nihil esse existimabant, nisi quis propius accedens ipsos feriret aut foderet. Quippe si urerentur ac secarentur, pati se aliquid, sibi liquere, atrum vero ignis esset illud quod ureret, an ferrum quod secaret, id se incompertum habere affirmabant. Ex hoc hominum genere statim quæramus, num id saltem probe

sciant, pati se ac sentire aliquid. Hoc illi si nosciant, ne contendere quidem possint, se solos affectus posse. Sin autem hoc intelligant, non soli affectus mente comprehendendi possint. Nam illud uror loquentis est, non patientis. Enimvero simul hæc tria subsistere necesse est, primum mala ipsa, deinde id quod ea affert, denique id quod illi premitur. Porro qui malum sustineat, is utique sentiat oportet. Nec enim profecto calefieri se, si forte calescat, intelliget; idem tamen, ipsæ an vicinus calefiat, ignorabit: adeoque nunc an superiore anno, Athenis an in Ægypto, vivusne an mortuus, lapide an igne an lapis. Quare simul etiam noverit, a quo fiat. Etenim homines cum se invicem, tum vias etiam, urbes ciboque norunt. Sua porro artificibus

ἢ πῶς ἴσασιν, ὅτι τοῖς μὲν αἰρεῖσθαι χρῆν, τοῖς δὲ φάσθαι; Εἰ δὲ μηδὲν τούτων γινώσκουσιν, οὐχ ἔξουσιν ὁρμήν, οὐδ' ὄρεξιν· οὕτως δ' οὐδ' ἂν ζῶσα εἴεν. Γελοῖοι γάρ εἰσιν, ὅποτε λέγουσιν, ὅτι ταῦτα μὲν αὐτοῖς συμβέβηκεν, οὐ μὴν ἴσασι γε πῶς καὶ τίνα τρόπον. Οὗτοι γὰρ οὐδ' εἰ ἀνθρώποι πεφύκασιν, οὐδ' εἰ ζῶσιν, ἔχουσιν ἂν εἰπεῖν οὐκοῦν οὐδ' εἰ λέγουσι τι καὶ ἀποφαινόνται. Πρὸς δὲ τοὺς τοιοῦτους τίς ἂν εἴη λόγος; θαυμάσαι μὲν τις ἂν, εἰ ἀγνοοῦσι πότερον ἐπὶ τῆς γῆς εἰσιν, ἢ ἐν τῷ οὐρανῷ· πολλῶν δὲ θαυμασιώτερον, εἰ οὐκ οἴδασιν, καὶ ταῦτα φάσκοντες φιλοσοφεῖν, ἄρα γε τὰ τέτταρα πλείονά ἐστιν ἢ τὰ τρία· καὶ τὸ ἐν καὶ τὰ δύο, πῶσα ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ ὀπίσθους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν χειρῶν δακτύλους οὗτοι γε δύνανται εἰπεῖν, οὐδὲ πότερον ἕκαστος αὐτῶν εἷς ἐστίν, ἢ πλείους. Ὅσπερ οὐδὲ τοῦνομα τὸ ἴδιον εἰδέναι ἂν, ἢ οὐδὲ τὴν πατρίδα καὶ τὸν Ἀρίστιππον. Οὐκοῦν οὐδὲ τίνας φιλοῦσιν ἢ μισοῦσιν, οὐδὲ τίνων ἐπιθυμοῦσιν· οὐδ' εἰ γελάσαιεν ἢ διακρύσαιεν, ἔξουσιν εἰπεῖν, οὐδ' ὅτι τὸ μὲν εἴη γελοῖον, τὸ δὲ λυπηρόν. Δῆλον οὖν ὡς οὐδὲ τί νυνὶ λέγομεν ἡμεῖς, συνίσασιν. Οὐδὲν οὖν οἷός γε τοιοῦτοι διαφέρουσιν ἂν ἐμπέδων ἢ μυῶν, καίτοι κάκεινα γνωρίζει τὰ κατὰ φύσιν. Πρὸς δὲ τοὺς οὕτως διακειμένους, εἰ καὶ μυρία λέγειν ἐνεστιν, ἀλλ' ἄρχει γε καὶ ταῦτα. Ἐπεταὶ τούτοις οὖν, συνεξέτασαι καὶ τοὺς τὴν ἐναντίαν βαδίζοντας, καὶ πάντα χρῆναι πιστεύειν ταῖς τοῦ

σώματος αἰσθήσεσιν ὀρισσαμένους, ὧν εἶναι Μητροδώρον τὸν Χιον καὶ Πρωταγόραν τὸν Ἀθηναῖον. Τὸν μὲν οὖν Μητροδώρον Δημοκρίτου ἔφασαν ἀκηκοῖναι ἀρχὰς δὲ ἀποφῆνασθαι τὸ πᾶν καὶ τὸ κενόν· ὧν τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν εἶναι. Γράφων γέ τοι περὶ φύσεως εἰσβολῆς ἐχρήσατο τοιαύτη· οὐδεὶς ἡμῶν οὐδὲν οἶδεν, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο πότερον οἶδαμεν, ἢ οὐκ οἶδαμεν. Ἦτις εἰσβολῆς κακὰς ἔδωκεν ἀφορμὰς τῷ μετὰ ταῦτα γενομένῳ Πύρρῳ. Προβάς δὲ φησιν, ὅτι πάντα ἐστίν, ὃ ἂν τις νοήσῃ. Τὸν δὲ Πρωταγόραν λόγος ἔχει κακλῆσθαι ἄθεον. Γράφων γέ τοι καὶ αὐτὸς περὶ θεῶν εἰσβολῆς τοιγάρ ἐχρήσατο·^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὅποιοί τιες ἰδέαν. Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με ἕκαστον τούτων εἰδέναι. Τούτων Ἀθηναῖοι φυγῆς ζημώσαντες, τὰς βίβλους αὐτοῦ δημοσίᾳ ἐν μέσῃ τῆς ἀγορῆς κατέκαυσαν. Ἐπεὶ οὖν οἶδα μόναις δεῖν ἔφασαν ταῖς αἰσθήσεσιν πιστεύειν, τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀντιβρῆσεις θαυμάσμεθα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 19. πρὸς τοὺς κατ' Ἀρίστιππον φιλοσόφους, μόνᾳ λέγοντας τὰ πάθη εἶναι καταληπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀκατάληπτα. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi: ^a εἰδέναι ἂν | codd. εἰδέναι ἂν. — ^b περὶ μὲν οὖν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὅποιοί τιες ἰδέαν] cum codd.; idem lib. XIV. cap. 3 ita scribit: ὃ μὲν γὰρ Δημοκρίτου γε

nota sunt instrumenta. Quid? quod medici et nautici futura præsentiant. Inno e hostiliis etiam canes tritas vias reperiunt. Quin etiam qui aliquid patiunt, is omnino quasi proprium aut tanquam alienum malum sustineat necesse est. Qui ergo dicere poterit, voluptatem unam esse rem, alteram laborem? aut sese gustum aut visum aut auditum aliquid pati? et gustare se lingua, videre oculis, auribus audire? aut qui tantum alterum expectandum, alterum fugiendum esse sciunt? Quorum si nihil ipsi norunt, ne impetum quidem ullum aut appetitum habent, et ideoque ne animalia quidem sunt. Nam risum movent, quum ajunt, ea quidem sibi evenisse, qui tamen vel quemadmodum evenerint, se nescire. Illi enim nec num homines sint, nec num vivunt, declarare queant; ideoque nec num aliquid loquantur ac statuunt. Cum hoc igitur hominum genere quod commercium habere possimus? Et quidem mirabimur, eos in cælonem an in terra versentur, ignorare: at longe mirabilius est, quum philosophari se profiteantur, eos tamen non intelligere, sintne quatuor plura quam tria: et unum ac duo, quot sint. Nam quot in manibus digitos habeant, aut sinte horum quilibet unus an plures, definire nequeunt. Quamobrem ne nomen quidem ipsi suum noverint, nec patriam, nec Aristippum. Ergo quos vel ament, vel oderint, vel concupiscant: porro rideant an lacrimentur, pronuntiare non queant: ideoque ne dicere quidem, hoc jucundum esse, illud molestum.

Liquet igitur ipsos, quid nunc nos dicamus, ne intelligere quidem. Quocirca inter tales homines atque inter culices aut muscas omnino nihil interest, tametsi bestiolæ istæ res naturæ suæ congruentes norunt. Verum hæc e sexcentis quæ urgeri possint, adversus homines sic animatos dicta sufficiant. Sequitur, ut eorum etiam, qui contrariam inierunt viam, atque in omnibus rebus fidem sensibus adiungendum esse censent, sententiam exploremus. Horum e numero sunt Metrodorus Chius et Protagoras Abderites. Et Metrodorus quidem, ut ajunt, Democriti auditor fuit, ac principia duo, plenum et vacuum posuit; e quibus alterum ens, alterum non ens esse affirmabat. Is de natura scripturus tali usus est deputationis proœmio: nemo nostrum quidquam scit, ne hoc ipsum quidem, sciamusne aliquid, an nihil sciamus. Hoc proœmium pessimum locum Pyrrhonis, qui postea vivebat, dubitatio fecit. At idem ulterius progressus, id esse omnia statuit, quod quisque intelligat. Cæterum quod ad Protagoram attinet, athenam illum dictum esse tradunt. Quippe quum et ipse de diis scriberet, sic sermonem orsus est: de diis neque ut sint, neque qualein speciem habeant, scio. Sunt enim multa, quæ me singula horum scire prohibeant. Hujus jam exsilio multati libros Athenienses publice medio in foro combusserunt. Sed quoniam solis isti sensibus credendum esse dixerunt, quibus refellantur argumentis, videamus.

γονός ἑταῖρος ὁ Πρωταγόρας ἄθεον ἐκτίησάτο δόξαν. Λέγεται γοῦν τοιαῦδε κεχρησθαι εἰσοβολῇ ἐν τῷ περὶ θεῶν συγγράμματι· περὶ μὲν θεῶν οὐκ οἶδα οὐθ' ὡς εἰσίν, οὐθ' ὡς οὐκ εἰσίν, οὐθ' ὅποιοι τινες ιδέαν. Quamohrem hic locus ex altero corrigi poterit. Neque tamen quidquam mutandum esse censui, praesertim quum scriptores alii aliter haec Protagoræ verba referant, velut Sextus Empiricus adv. Math. IX, 57 ὁ δὲ Πρωταγόρας ῥητῶς που γράψας περὶ θεῶν οὐτ' εἰ εἰσίν, οὐθ' ὅποιοι τινές εἰσι, δύναμαι λέγειν· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Theophilus ad Autol. lib. III, cap. 7 καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης λέγων· εἴτε γὰρ εἰσὶ θεοὶ οὐ δύναμαι περὶ αὐτῶν λέγειν, οὔτε ὅποιοι εἰσι δηλώσαι· πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κωλύοντά με. Vid. Philos. Græc. Fragm. vol. II, p. 130 sq.)

5. Γεγόνασι δὲ τινες, οἱ ἀξιοῦντες τῇ αἰσθήσει καὶ ταῖς φαντασίαις μόναις δεῖν πιστεῦειν. Ἔνιοι δὲ φασὶ καὶ τὸν Ὀμηρον αἰνίττεσθαι τὸ τοιοῦτο, πάντων ἀποφαίνοντα τὸν Ἄλκιον ἀρχήν, ὡς ἐν βύσει τῶν πραγμάτων ὄντων. Καὶ μὴν καὶ Μητρόδωρος ὁ Χίος τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγει. Οὐ μὴν ἄλλ' ἀντικρὺς γε Πρωταγόρας, ὁ Ἀβδηρίτης. Οὗτος γὰρ ἔφη μέτρον εἶναι πάντων χρημάτων τὸν ἄνθρωπον· τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἔστι· τῶν δ' οὐκ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν. Ὅποια γὰρ ἐκάστη φάνεται τὰ πράγματα, τριαῦτα καὶ εἶναι. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων μηδὲν ἡμᾶς δύνασθαι διισχυρίσασθαι. Πρὸς δὲ τούτους εἶπυ τις ἄν, ἃ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ· πρῶτον μὲν, τί δήποτε τοιούτων γε δὴ τῶν πραγμάτων ὄντων, ἤξιώσαν εἶναι μέτρον τῆς ἀληθείας τὸν ἄνθρωπον, ἄλλ' οὐ συνῆκαν τὸ κεφάλαιον; ἔπειτα δὲ πῶς ἔλεγον εἶναι σοφοὺς ἑαυτούς,

εἰ δὴ πᾶς τις αὐτὸς ἑαυτῷ μέτρον ἐστὶ τῆς ἀληθείας; ἢ πῶς ἐλέγχουσι τοὺς ἄλλους, εἴπερ ἐκάστω τὸ φαινόμενον ἀληθές ἐστιν; ἀγνοοῦμέν τέ τινα, καίτοι πολλάκις αἰσθανόμενοι, καθάπερ ἐπειδὴν τῶν βαρβάρων ἀκούωμεν; Ὅ γε μὴν θεασάμενος ὄντων, εἶτα μεμνημένος, οἶδε μὲν, αἰσθάνεται δ' οὐκέτι. Καὶ εἰ θατέρῳ μὲν ὀφθαλμῷ μῦσαι, θατέρῳ δ' ὄρη, δῆλον ὅτι ταῦτο εἴσεται καὶ οὐκ εἴσεται. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ τὸ φαινόμενον ἐκάστω καὶ ἀληθές ἐστιν, ἡμῖν δὲ οὐ φαίνεται τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα ἀληθῆ, καὶ τὸ μὴ εἶναι πάντων πραγμάτων μέτρον τὸν ἄνθρωπον ἀληθές ἂν εἴη. Καὶ μὴν οἱ γε τεχνῖται τῶν ἀτέχνων διαφέρουσι, καὶ οἱ ἔμπειροι τῶν ἀπειρῶν· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον προορᾷ τὸ μέλλον ἔσεσθαι κυβερνήτης, καὶ ἰατροῦ, καὶ στρατηγός. Ἀπλῶς τε ἀναιροῦσιν οὗτοί γε τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, καὶ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ τὸ παρὰ φύσιν. Οὕτω δ' ἂν εἴη ταῦτόν καὶ ὄν καὶ οὐκ ὄν. Οὐδὲν γὰρ κωλύει ταῦτό, τοῖς μὲν εἶναι φαίνεσθαι, τοῖς δὲ μὴ εἶναι. Καὶ ταῦτό ἂν εἴη ἄνθρωπος καὶ ζῦλον. Ἐπι' ὅτε γὰρ φαίνεται ταῦτό, τῷδε μὲν ἄνθρωπος, τῷδε δὲ ζῦλον. Ἄπας τε λόγος ἀληθής ἂν εἴη· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ψευδής. Καὶ οἱ βουλευόμενοι καὶ δικάζοντες οὐκ ἂν ἔχοιεν οὐδὲν ποιεῖν. Καὶ τὸ δεινότατον, ἔσονται οἱ αὐτοὶ σπουδαῖοι καὶ μοχθηροὶ· καὶ ταῦτο κακία καὶ ἀρετή. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἄλλα τις ἂν ἔχοι λέγειν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν δεῖ πλειόνων λόγων πρὸς τοὺς μὴ οἰομένους ἔχειν νοῦν καὶ λόγον. Εἴθ' ἐξῆς ἐπιλέγει· ἐπεὶ δ' εἴτι νῦν εἰσὶ τινες, οἱ πᾶσαν αἰσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ λέγοντες εἶναι, μικρὰ καὶ περὶ τούτων εἴπωμεν. Ἔοικας· γὰρ οὗτοί γε δεδοικέναι, μήποτε εἰ ψευδεῖς εἴποιεν αἰτῶν-

5. Fuere, inquit, nonnulli præterea, qui sensibus tantum atque visis fidem adhibendam esse putarent. Nec desunt, qui tale quid ab Homero obscure significatum esse dicant, quum Oceanum rerum omnium principium vocarit, quod res quasi fluminis instar laberentur. Quin etiam Metrodorus Chius hoc ipsum asseverat, sed plene ac disertè Protagoras Abderites. Is enim omnium rerum mensuram hominem esse contendit; earum quidem quæ exstant, ut siunt, quæ vero non exstant, ut non sint. Quippe quales cuique res videantur, tales ei esse. De cæteris nihil nos posse affirmare. Quibus merito eadem obijcias, quæ a Platone in Theæteto disputantur: Primum, si res ita se habent, quamobrem tandem hominem veritatis mensuram esse voluerunt, sed quod hoc in genere caput est, non viderunt? Deinde, qui se ipsos sapientes vocare potuerunt, si quilibet sibi ipsi veritatis mensura est? aut quorsum alio reprehendunt, si quod cuique apparet, id continuo verum est? et cur nonnulla, etiamsi sæpius ea sensu percipimus, adhuc tamen ignoramus, ut quum barbaros loquentes audimus? Præterea qui ejus rei quam antea

spectavit, postea recordatur, novit illam profecto, nec amplius tamen sentit. Jam si ex oculis alterum clauserit, altero aspiat, idem simul noverit ignoretque necesse est. Ad hæc, si quod cuique videtur, id etiam verum est, nobisque vera non videntur, quæ ab illis dicuntur, verum simul erit hominem rerum omnium non esse mensuram. Jam qui artem exercent vel aliam quamcunque rem tractant, ejus rei imperitos cognitione præcellunt: eamque ob causam gubernator, medicus et imperator, quid futurum sit claris multo certiusque prospiciunt. Isi vero quidquid in quoque genere aut magis aut minus est, porro rei necessariæ pariter et possibilis, naturalis denique et præter naturam accidentis discrimen omnino tollunt. Ita ens et non ens unum idemque fuerint. Nihil enim obstat, quominus aliis idem, aliis non esse videatur. Ergo idem erunt homo atque lignum: quippe idem alteri nonnunquam homo, alteri lignum videtur. Vera quoque omnis oratio futura est, ideoque falsa etiam omnis futura. Similiter qui aliqua de re aut deliberant aut judicant, nihil quod agant habebunt. Quodque longe gravissimum est,

σεις εἶναι τινὰς, οὐκ ἂν σχοίεν τὸ κριτήριον καὶ τὸν κανόνα βέβαιον, οὐδ' ἐχέγγυον. Οὐχ ὀρῶσι δέ, ὡς οὐκ ἂν φθάνοιεν οὕτω γε, καὶ τὰς δόξας ἀπάσας ἀληθεῖς ἀποφαίνοντες· πολλὰ γὰρ δὴ ταύταις πεφύκαμεν κρίνειν, καὶ οὐδὲν ἤττον ἀξιοῦσιν αὐτῶν τὰς μὲν ἀληθεῖς εἶναι, τὰς δὲ ψευθεῖς. Ἐπειτα δὲ σκοπῶν ἴδοι τις ἄν, οὐδὲ τῶν ἄλλων κριτηρίων αἰεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀψευδὲς οὐδέν, οἷον λέγω ζυγόν, ἢ τόννον, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν, ὡδὶ μὲν ἔχον, ὑγιές ἐστιν ὡδὶ δέ, μοχθηρόν· καὶ τουτοῖ μὲν χρωμένων τὸν τρόπον, ἀληθεύει· τουτοῖ δέ, ψεύδεται. Καὶ μὴν εἶγε πᾶσα αἴσθησις ἀληθὴς ἦν, οὐκ ἔδει τοσοῦτον διαφέρειν αὐτάς. Ἄλλαι γὰρ εἶτιν ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν, καὶ νοσοῦντων καὶ ἐρρωμένων, καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀτέχνων, καὶ φρονίμων καὶ ἀφρόνων. Τὰς δὲ δὴ τῶν μεμνησάντων παντάσῃν ἂν εἴη ἀτοπον λέγειν ἀληθεῖς εἶναι, καὶ τὰς τῶν παρορώντων καὶ παρακούστων. Εὐθὺς γὰρ ἂν ἦν τὸ λεγόμενον, ὡς ὁ παρορῶν ἦτοι ὄρα ἢ οὐχ ὄρα. Φαίη γὰρ ἂν τις, ὅτι ὄρα μὲν, ἀλλ' οὐχ ὄρα. Ὅποταν μέντοι φῶσιν, ὡς ἢ μὲν αἴσθησις οὔσα ἀλογος οὐδὲν προστίθῃσιν, οὐδ' ἀφαίρει, φαίνονται τὰμποδῶν οὐχ ὄρωντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ ἐρεσμοῦ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι, κατὰ τῶν γραφῶν καὶ μυρίων ἄλλων ἢ αἴσθησις ἐστὶν ἢ ἀπατώσα. Διὸ

καὶ μεμφομέθα πάντες ἐπὶ τῶν τοιούτων οὐ τὸν νοῦν ἡμῶν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν. Ἐλέγχει γὰρ ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀξίων ἅπασαν ἀληθῆ φαντασίαν εἶναι. Τὴν γὰρ ἡμετέραν, δι' ἣν οὐκ οἰόμεθα πᾶσαν εἶναι τοιαύτην, ψευδῆ πάντως ἀποφαίνει. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς ἅπασαν φαντασίαν ἀληθῆ καὶ ψευδῆ λέγειν εἶναι. Καθόλου δὲ ἀμαρτάνουσιν, ἀξιοῦντες, ὅποια ἂν ἡμῖν φαίνηται τὰ πράγματα, τοιαῦτα καὶ εἶναι. Τοῦναντίον γὰρ, ὅποια πέφυκε, τοιαῦτα φαίνεται, καὶ οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ ποιοῦμεν οὕτως ἔχειν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ διατιθέμεθα πως. Ἐπεὶ καὶ γελοῖον εἴη ἂν, εἰ διανοηθεῖμεν ἡμεῖς, ὅσπερ οἱ ζωγράφοι καὶ πλάσται σκύλακας ἢ χιμαίρας, ἀξιοῦν εὐθὺς εἶναι ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο φαντάζεσθαι, καθάπερ εὐτερεπῆ παρέσται. Διότι μὲν οὖν οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν, οἱ φάσκοντες εἶναι πᾶσαν αἴσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τούτων. Ἄλλα γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, αἰθῆς οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον ἐκ τῆς Ἀριστίππου διαδοχῆς ὀρμώμενοι, πάντα ἡδονῆς ἐξῆπτον καὶ αἰσθήσεως, μόνᾳ τὰ πάθη καταληπτά καὶ τέλος ἀγαθῶν τὴν ἡδονὴν εἶναι ὀρίζομενοι. Λέγεται δὲ ὁ Ἐπίκουρος ὑπὸ μὲν τινῶν μηδενὸς ἀκηκοέναι, ἐντυχεῖν δὲ τοῖς τῶν παλαιῶν συγγραμμάσιν, ὑπὸ τινῶν δ' ὅτι ἤκουε Ξενοκράτους, ὕστερον δὲ καὶ Ναυσικα-

idem prohi simul et improbi erunt : idem vitium ac virtus erit. Cujusmodi pleraque alia proferri possint : sed pluribus adversus istos rationibus uti supervacaneum sit, qui se nec mente nec ratione uti arbitrantur. Hæc ille, qui deinceps superioribus hæcce subjungit : Et quoniam, inquit, nonnulli sunt etiam nunc, qui omnem sensum ac visum omne verum esse affirmant; de his etiam pauca dicemus. Vereri enim videntur, ne forte, si sensum aliquem falsum esse dixerint, certam ea de causa nullam ac sive dignam iudicandi normam habituri sint : nec interea vident, hoc plane sequi, ut opiniones omnes veras esse defendent, quum in earum plerisque iudicium sequi soleamus : et tamen nihilominus veras alias, alias contra falsas esse existimant. Deinde qui talia diligenter considerare volet, is ne inter cæteras quidem regulas, quibus res iudicantur, ullam esse comperiet semper et omnino certam, verbi causa jugum, tornum et reliqua id genus. Quodlibet enim horum instrumentorum, dum certo modo se habet, sanam est : dum secus, pravum : eo dum sic uteris, verum est : dum aliter, falsum. Quodsi sensus omnis verus esset, tantum inter eos discriminis esse non deberet. Quippe cominus alii sunt, eminus alii ægrotorum et valentium, peritorum et imperitorum, prudentium et stultorum. Nam furiosorum certe quidem, aut eorum qui perperam aliquid vident audirent sensus veros appellare, plane ineptum fuerit. Nempe fatuus esset, qui secus videntem aut videre diceret, aut non videre.

Nimirum respondeas, videre illum quidem, sed non recte. Quando autem affirmant, sensum a ratione aversum nihil addere, nihil demere; quæ maxime obvia sunt, ea se non videre palam ostendunt. Namque in remota, quem in aqua cernimus, in picturis aliisque sexcentis sensus ipse nos fallit. Quocirca in hoc rerum genere non mentem, sed visum ipsi nostrum reprehendere consuevimus. Etenim quæ cogitationem omnem veram perhibet, ea se ipsam redarguit oratio. Nostram certe, propter quam non ejusmodi quilibet esse arbitramur, prorsus falsam esse declarat. Hinc contingit iis, ut omne visum simul verum ac falsum esse defendant. Cæterum quod tales res esse velint, quales nobis videntur, tota via errant : contra enim, quales suapte natura sunt, tales videri solent : neque nos causa sumus, cur ita se habeant, sed ab iis potius quodam modo afficimur. Ridiculum enim fuerit, si nos pictorum fictorumque instar cætos aut capras excogitamus, ea continuo esse arbitrari, ideoque illorum imaginem numeris suis absolutam cogitatione fingere. In errore igitur versari eos, qui omnem sensum et omne visum verum esse contendunt, ex his intelligitur. Quæ quum ita sint, tamen Epicurus ab Aristippi doctrina profectus, ex voluptate sensuque omnia suspensa esse volebat, quod tum ea quæ patimur sola comprehendere posse, tum suam bonorum voluptatem esse statueret. Hunc quidem produunt præceptorem habuisse neminem, sed antiquorum libros legisse ; alii primo Xenocratis, post Nau-

vous τοῦ Πύρρωνος γενομένου γνωρίμου. Τίνα δὴ οὖν καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν ἀντειρημένα τυγχάνει, θεασώμεθα.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XIV, cap. 20. πρὸς τοὺς περὶ Μητροδώρον καὶ Πρωταγόραν μόναις δεῖν πιστεῦσθαι ταῖς αἰσθήσεσι λέγοντας. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ.)

6. Ἐπειδὴ ἐστὶ γνώσις διττῆ, ἡ μὲν τῶν ἔξω πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν ἡμῖν αἰρετῶν καὶ φευκτῶν, ἐπιφασὶ τῆς αἰρέσεως καὶ φυγῆς ἀρχὴν καὶ κριτήριον ἔχειν ἡμᾶς, τὴν ἡδονὴν καὶ τὸν πόνον. Ἔτι γέ τοι καὶ νῦν τοιαῦτα λέγουσιν οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον. Ἀναγκαίως οὖν ἔχει καὶ περὶ τούτου σκέψασθαι. Τοσοῦτου τοίνυν ἔγωγε δέω λέγειν, ἀρχὴν εἶναι καὶ κανόνα τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν τὸ πάθος, ὥστε μοι δοκεῖ τοῦτό γε αὐτὸ κριτηρίου δεῖσθαι. Διότι μὲν γὰρ ἐστὶν, ἑαυτὸ δείκνυσιν ἥποιον δ' ἐστὶν, ἑτέρου δὲ τοῦ κρίνοντος. Εἰ μὲν γὰρ οἰκεῖον ἢ ἀλλότριον, ἢ αἰσθησις λέγει πότερον δ' αἰρετὸν ἢ φευκτόν, ὁ λόγος. Αὐτοὶ γέ τοι φασιν οὐ πᾶσαν ἡδονὴν ἀσπάξασθαι, καὶ πάντα πόνον ἐκτρέψασθαι. Τοῦτο δὲ συμβέβηκε καὶ μάλα εἰκότως. Τὰ μὲν γὰρ κριτήρια καὶ ἑαυτὰ δείκνυσι, καὶ τὰ κρίνομενα τὸ μέντοι πάθος, ἑαυτὸ μόνον. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, μαρτυροῦσιν αὐτοὶ. Καίπερ γὰρ ἀξιούντες ἅπασαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πᾶσαν ἀλγηδόνα κακόν, ἕως οὐκ αἰέ φασὶ δεῖν, τὴν μὲν αἰρεῖσθαι, τὴν δὲ φεύγειν· μετρεῖσθαι γὰρ αὐτὰ

τῶν ποσῶν, εἰ καὶ οὐ τῶν ποιῶν. Ἄπλον οὖν ὡς τό γε πρῶτον, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ὁ λόγος κρίνει. Τὸ γὰρ, ἀμεινὸν ἐστὶν ὑπομείναι τούσδε τινὰς τοὺς πόνους, ὅπως ἠσθείημεν ἡδονὰς μείζους· καὶ τό, συμφέρει τῶνδε τινῶν ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, ἵνα μὴ ἀλγῶμεν ἀλγηδόνας χαλεπωτέρας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, λόγος ὁ κρίνων ἐστίν. Τὸ δ' ὅλον, αἰ μὲν αἰσθήσεις καὶ αἰ φαντασίαι, καθάπερ καὶ κάτοπτρα καὶ εἰκόνας εἰκόσασιν τῶν πραγμάτων εἶναι· τὰ μέντοι πάθη, καὶ αἰ ἡδοναὶ, καὶ οἱ πόνοι, τροπαὶ καὶ ἀλλοιώσεις ἡμῶν αὐτῶν. Ταύτη δὲ, αἰσθανόμενοι μὲν καὶ φαντασιούμενοι, πρὸς τὰ ἔξω βλέπομεν· ἡδόμενοι δὲ καὶ ἀλγούντες ἐπιστρέφομεν ἐπὶ μόνους ἑαυτούς. Τὰς μὲν γὰρ αἰσθήσεις ἡμῶν τὰ ἔξω ποιεῖ· καὶ ὅποια ἂν ᾖ ἐκεῖνα, τοιαῦτα ἀπεργάζεται καὶ τὰς φαντασίας. Τὰ δὲ πάθη ἢ ποῖα ἅττα γίνεται δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἂν ἡμεῖς ἔχωμεν. Διὸ ταῦτα ἢ ποτὲ μὲν ἡδέα, ποτὲ δ' ἀηδῆ φαίνεται, καὶ ἐστ' ὅτε μὲν μᾶλλον, ἐστ' ὅτε δὲ ἥττον. Ἐν οὕτως ἐγόντων εὐρήσομεν, εἰ ἐθέλομεν σκοπεῖν, ἀριστα τὰς τῆς γνώσεως ἀρχὰς ὑποτιθεμένους, ὅπως καὶ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὸν νοῦν παραλαμβάνουσι. Ἔοικε δ' ἡ μὲν αἰσθησις ταῖς ἀρκυσι καὶ τοῖς δικτύοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς τοιοῦτοις θηράτορι· ὁ δὲ νῦς καὶ ὁ λόγος τοῖς κυσὶ τοῖς στιβέουσι καὶ μεταθέουσιν. Αὐτῶν μὲν τοιούτων, ἀμεινον φιλοσοφεῖν οἰεσθαι χρῆ, τοὺς μῆτε ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡς ἔτυχε, χρωμένους, μῆτε τὰ πάθη παραλαμβάνοντας ἐπὶ τῇ

siphanis qui Pyrrhonis discipulus fuerat, auditorem fuisse ajunt. Nunc ergo quibus iste quoque rationibus urgeatur, attendamus.

6. Quoniam, inquit illo, duplex cognitionis genus est, alterum rerum externarum, alterum eorum quæ expetendæ nobis ac fugiendæ sunt: nonnulli electionis fugæque principum ac normam habere nos voluptatem et laborem arbitrantur. Quod ipsum Epicurei hodieque docent. Quocirca necesse est, nos quoque in hac quæstione versari. Equidem tantum abest, ut honorum malorumque principum ac regulam commotionem esse dicam, ut illam ipsam altera quadam iudicii regula egere existimem. Ipsa enim se esse ostendit; sed qualis sit, qui iudicet, alium desiderat. Quippe si ne illa domestica, an aliena, sensus declarat; utrum expetenda, an fugienda, ratio statuit. Sane quidem isti nec omnem se amplecti voluptatem, nec omnem laborem fugere dicunt. Hoc autem etiam optimo jure fieri solet. Iudicandi enim instrumenta cum ipsa se ostendant, tum ea de quibus iudicatur, aperiant: commotio se solam indicat. Ita autem rem se habere, vel isti testificantur. Nam ut omnem voluptatem bonum, dolorem omnem malum esse velint, alteram tamen semper expetendam, fugiendum semper alterum esse negant, rati utrumque, si minus qualitate, at quantitate meliendum esse. Hujus vero quantitalis iudicem nihil aliud quam rationem esse constat. Hac

enim, quæ ab illis vulgo jactantur, præstare certus quosdam labores subire, ut majores inde voluptates capiamus, et certarum quarundam voluptatum abstinentiam prodesse, ne acriter postea doloribus urgeamur, cæteraque id genus omnia rationis unius iudicio decernantur. Omnino sensus et visa quædam quasi rerum specula et imagines videntur: commotiones autem, voluptates et labores nostrum ipsorum conversiones et mutationes. Itaque dum sentimus aliquid aut imaginamur, res externas respicimus; quum lætamur aut dolemus, ad nos ipsos tantum convertimur. Res enim extrinsecus acceptæ sensus nostros movent; et quales fuerint illæ, talia etiam visa nostra efficiunt. At vero certi quidam animorum impetus nostra culpa et affectione impelluntur. Quo fit, ut commotiones modo jucundæ, modo injucundæ, et quidem nunc magis, nunc minus videntur. Quæ quum ita sint, si diligenter rem perpendere velimus, eos optime cognitionis principia statuere reperiemus, qui simul mentis ac sensuum vim assument. Et sensus quidem plagis ac retibus cæterisque hujusmodi instrumentis venatoriis; mens autem et ratio canibus vestigatoribus et insequentibus similes sunt. Quo in genere existimandum est eos melius philosophari, qui nec tenere sensibus abstantur, nec ad verum dijudicandum perturbationes adhibeant. Enimvero indignum fuerit hominibus, repudiata mente divina rerum disceptatrice,

τάληθους διάγνωσιν. Ἡ δαινόν γ' ἂν εἴη, ° πεφυκά-
τας ἀνθρώπους, ἡδοναῖς καὶ πόνοις ἀλόγους ἐπιτρέ-
πειν ἑαυτοῦς, ἀρέντας τὸν θεϊότατον κριτὴν νοῦν.
Ταῦτα ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλήους.

(Eusebius Praeparat. Evang. lib. XIV, cap.
21 πρὸς τοὺς κατ' Ἐπίκουρον ἡδονὴν τέλος ὀρίζομέ-
νους. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. Scripsi : ° τὰ δὲ πάθη] e
Vigeri conjectura; codd. τοιαῦτα δὲ πάθη. ° διὸ
ταῦτα] cum Vigerio; codd. διὰ ταῦτα. — ° ἢ δει-
νόν γ' ἂν εἴη] libri ἢ δαινόν γ' ἂν εἴη. —

7. Πῶς γὰρ οἶόν τε, καθάπερ φησὶν Ἐπίκουρος ἐν
τῇ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστολῇ, νόον μὲν ὄντα
καταφαγεῖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν οὐσίαν, ἔπειτα δὲ ἐπὶ
τὸ στρατεύεσθαι συνεῖσθαι; κακῶς δὲ πράττοντα ἐν
τούτοις ἐπὶ τὸ φαρμακοπωλεῖν ἔλθειν ἔπειτα ἀναπε-
πταμένου τοῦ Πλάτωνος περιπάτου πᾶσι, παραλαβεῖν
αὐτόν; ἢ πῶς ἂν τις ἀποδέξαιτο Τιμαίου τοῦ Ταυρο-
μενίτου, λέγοντος ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀδόξου θύρας
αὐτὸν ἱατροῦ καὶ τὰς τυχοῦσας, ὅβη τῆς ἡλικίας,
κλειῖσαι; τίς δ' ἂν πεισθῆι τοῖς ὑπ' Ἀριστοξένου τοῦ
μουσικοῦ λεγομένοις ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πλάτωνος; ἐν γὰρ
τῇ πλάνῃ καὶ τῇ ἀποδημίᾳ φησὶν ἐπανίστασθαι καὶ
ἀντοικοδομεῖν αὐτῷ τινὰς Περίπατον ξένους ὄντας.
Οἶονται οὖν ἐνίοι ταῦτα περὶ Ἀριστοκλήους λέγειν
αὐτόν, Ἀριστοξένου διὰ παντὸς εὐφημοῦντος Ἀριστο-
τέλην. Καταγέλαστα δ' εἰκότως εἶναι φαίη τις ἂν καὶ
τὰ ἀπομνημονεύματα τὰ Ἀλεξίνου τοῦ Ἐριστικοῦ.
Ποιεῖ γὰρ Ἀλέξανδρον παιδα διαλεγόμενον τῷ πατρὶ

Φιλίππῳ, καὶ διαπτύοντα μὲν τοὺς τοῦ Ἀριστοτέ-
λους λόγους, ἀποδεχόμενον δὲ Νικαγόραν, τὸν Ἐρ-
μῆν ἐπικληθέντα. Καὶ Εὐβουλίδης δὲ προδήλως ἐν
τῷ κατ' αὐτοῦ βιβλίῳ ψεύδεται, πρῶτον μὲν ποιή-
ματα ψυχρὰ προφερόμενος, ° ὡς γεγραφότων ἄλλων
περὶ τοῦ γάμου, καὶ τῆς πρὸς Ἑρμείαν οἰκειότητος
αὐτῷ γενοῦντος ἔπειτα Φιλίππῳ φάσκων αὐτὸν προσ-
κόψαι, καὶ τελευτῶντι Πλάτωνι μὴ παραγενέσθαι,
τά τε βιβλία αὐτοῦ διαφθεῖραι. Τὴν μὲν γὰρ Δημο-
χάρους κατηγορίαν κατὰ τῶν φιλοσόφων τί χρεὶ λέ-
γειν; οὐ γὰρ Ἀριστοτέλην μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
ἄλλους κακῶς εἴργκεν. Ἔτι γε μὴν αὐτὰς τὰς διαβο-
λὰς σκοπῶν ἂν τις ληρεῖν αὐτὸν φαίη. Λέγει γὰρ
Ἐπιστολὰς Ἀριστοτέλους ἀλῶναι κατὰ τῆς πόλεως
τῆς Ἀθηναίων, καὶ Στάγειρα τὴν πατρίδα ° προδοῦ-
ναι Μακεδόσιν αὐτόν. Ἔτι δὲ κατασκαφεῖσθαι Ὀλύμ-
θου, μηνύειν, ἐπὶ τοῦ λαφυροπωλεῖου, Φιλίππῳ
τοὺς πλουσιωπάτους τῶν Ὀλυθίων. Ἠλίθια δὲ δια-
βέβληκεν αὐτόν καὶ Κηριστόδωρος, ὁ Ἰσοκράτους
μαθητῆς; τρυφερόν καὶ τένην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα
λέγων αὐτὸν εἶναι. Πάντα δ' ὑπερπαλαίει μωρὰ τὰ
ὑπὸ Λύκωνος εἰρημένα, τοῦ λέγοντος εἶναι Πυθαγο-
ρικὸν ἑαυτόν. Φησὶ γὰρ θύειν Ἀριστοτέλη θυσίαν
τετελευτηκυῖα τῇ γυναικὶ τοιαύτῃ, ὅποιαν Ἀθηναῖοι
τῇ Δήμητρει, καὶ ἐν ἑλαίῳ θερμῷ λουόμενον, τοῦτο
δὲ πιπράσκειν. Ἡλίκα δὲ εἰς Χαλκίδα ἀπῆει, τοὺς
τελώνας εὖρει ἐν τῷ πλοίῳ λοπάδια χαλκᾶ πέντε
καὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ σχεδὸν οἱ μὲν πρῶτοι διαβα-

voluptatibus ac laboribus a recta ratione aversis se de-
dere. Sed hæc Bactenus ex Aristotele.

7. Qui tandem fieri potuit, inquit ille, ut quod in
opistola de vitæ Institutis Epicurus scribit, Aristoteles,
juvenis adhuc quum esset, patrimonium profunderit,
indeque ad militiam compulsus fuerit? sed postquam
inceptum non succedebat, pharmacopolam deinceps
egerit, donec tandem, quia Platonis ambulatio omnibus
patebat, eam ultro sibi deposeret? Quis porro Timæo
Tauromenitæno assentiatur, in historiis suis narranti,
illum jam affecta ætate neglectas obscuri cujusdam me-
dici officinæ fores claudere consuevisse? Quis autem
credat ea quæ ab Aristoxeno musico in Platonis vita
dicuntur? Nempe refert quo tempore philosophus iste
peregrinaretur et diutius abosset, quem vocant Peripa-
tum, adversus eum peregrinos homines excitasse. Hæc
enim verba nonnulli de Aristotele accipiunt, quem tam-
en semper eximia laude ornat Aristoxenus. Quin
etiam ridiculos jure putaveris Alexini Eristici commen-
tarios. Alexandrum enim inducit, quum adhuc puer
esset, cum Philippo patre colloquentem, qui Aristotelis
quidem doctrinam despiceret, sed Nicagoram cogno-
mento Mercurium vehementer probaret. Eubulides
autem in libro adversus Aristotelem scripto mendacii
manifestus est, primum quod frigida quædam carmina

profert, quæ alii de ejus conjugio et cum Hermia con-
suetudine scripserint: deinde quod eum ait in Philippi
offensionem incurrisse, nec adfuisse morienti Platoni
ejusque libros depravasse. Nam Democharis quidem
adversus philosophos criminationem cur memoremus,
qui non solum Aristotelem, sed etiam alios maledictis
vexaverit? Quas tamen hominum calumnias qui atten-
det, istum delirare merito dixerit. Aristotelis enim
adversus Atheniensium urbem epistolas deprehensas
esse, illumque Stagira suam ipsius patriam Macedoni-
bus prodidisse refert: præterea Olyntho jam eversa, in
venditione prædæ ditissimos quosque Olynthiorum
Philippo indicasse. Insulsus etiam calumniator Cephiso-
dorus, Isocratis discipulus, est, qui luxuriosum ipsum
et hallucinem, similibusque nominibus appellavit. At
hæc omnia longe dementia superant, quæ a Lycone Py-
thagoreo, ut se ipse vocat, objecta sunt. Scribit enim
Aristotelem idem sacrificii genus, quod Cereri ab Athe-
niensibus fiebat, mortuæ uxori facere solitum, atque
illud ipsum oleum postea vendere, in quo calido jam
ante lavisset. Quippe quum Chalcidem peteret, quin-
que et septuaginta æneas patellas in navi a publicanis
repertas esse. Atque hi fere principes Aristotelis ca-
lumniatores fuerunt: quorum nonnulli ejus ætate vive-
bant, alii paulo post; sophistæ omnes, contentiosi ac

λόντας Ἀριστοτέλην τοσοῦτοι γεγόνασιν. Ὡν οἱ μὲν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἦσαν χρόνους, οἱ δὲ μικρὸν ὑστερον ἐγένοντο. Πάντες δὲ σοφισταί, καὶ ἐριστικοί, καὶ ῥήτορες, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ βιβλία τέθηκε τῶν σωματίων μᾶλλον. Τοὺς μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα γεγονότας, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημένα λέγοντας, παντάπασιν ἔβην δεῖ χεῖρειν, καὶ μάλιστα τοὺς μηδ' ἐντευχῆκόςτας τοῖς βιβλίοις αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοσχεδιάζοντας· ὅποιοι εἰσι καὶ οἱ λέγοντες τριακοσίας ἔχειν λοπάδας αὐτόν. Οὐδεὶς γὰρ ἂν εὐρεθείη περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν ἢ εἰρηκῆς τῶν τότε ὄντων, ἢ ὅτι μὴ Λύκων. Οὗτος μέντοι, καθάπερ ἔφη, εἰρηκεν εὐρησθαι λοπάδια πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. Οὐ μόνον δὲ καὶ ἐκ τῶν χρόνων, καὶ ἐκ τῶν διαβεβληκῶτων τεκμηρηαντό τις ἂν, ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ εἰρημένα ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ πάντας τὰ αὐτὰ διαβάλλειν, ἀλλ' ἕκαστον ἰδιά τινα λέγειν. Ὡν περ εἰ ἦν ἐν ὄτιοῦν ἀληθές, ἔχρην δῆπου μυριάσις, ἀλλ' οὐχ ἅπαξ αὐτὸν ὑπὸ τῶν τότε ἀπολωλέναι. Φανερόν οὖν ὅτι καθάπερ πολλοῖς καὶ ἄλλοις, οὕτω καὶ Ἀριστοτέλει συνέβη, διὰ τε τὰς πρὸς τοὺς βασιλεῖς φιλίας, καὶ διὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις ὑπεροχὴν, ὑπὸ τῶν τότε σοφιστῶν φθονεῖσθαι. Δεῖ δὲ τοὺς εὖ φρονούντας μὴ εἰς τοὺς διαβάλλοντας ἀποβλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπαινοῦντας καὶ ζηλοῦντας αὐτόν. Οὐ μικρῶ γὰρ πλείους καὶ βελτίους ἐβρεθείην ἂν οὗτοί γε. Ἐὰ μὲν οὖν ἄλλα προδήλως πέπλασταί. Δύο δὲ ταῦτα δοκεῖ

πιστεύεσθαι, δι' ἃ ψέγουσι τινες αὐτόν· ἐν μὲν, ὅτι τὴν Ἑρμείου γήμει φύσει μὲν ἀδελφὴν, θετὴν δὲ θυγατέρα Πυθιάδα, κολακεῖων αὐτόν. Θεόκριτος γοῦν ὁ Χίος ἐποίησεν ἐπίγραμμα τοιοῦτον·

Ἑρμίου εὐνούχου τε καὶ Εὐβούλου τῶδε δούλου
μνήμα κενὸν κενόφων ἦκεν Ἀριστοτέλης·
ὅς διὰ τὴν ἀκρατῆ γαστρός φύσιν εἰλετο ναίειν
ἀντ' Ἀκαδημίας Βορβόρου ἐν προχοαῖς.

Ἔτερον δὲ, ὅτι ἡχαρίσθησε Πλάτῳ. Περὶ μὲν οὖν Ἑρμίου καὶ τῆς Ἀριστοτέλους πρὸς αὐτὸν φιλίας ἄλλοι τε πολλοὶ συγγεγράφασι, καὶ δὴ καὶ Ἀπελλίκων, οἳ τοῖς βιβλίοις ὁ ἐντυχὼν πεπαύσεται βλασφημῶν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ γάμου τοῦ Πυθιάδος ἀποχρώτως αὐτὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολαῖς ἀπολελόγηται. Θεωνέως γὰρ Ἑρμίου διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὖνοιαν ἐγγυμην αὐτὴν, ἄλλως μὲν σώφρονα καὶ ἀγαθὴν οὖσαν, ἀτυχούσαν μέντοι διὰ τὰς καταλαβούσας συμφοράς τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς. Εἴθ' ἐξῆς φησι· μετὰ δὲ τὴν Πυθιάδος τῆς Ἑρμίου τελευτῆν Ἀριστοτέλης ἐγγυμην Ἑρπυλλίδα Σταγειριτίν, ἐξ ἧς υἱὸς αὐτῷ Νικόμαχος ἐγένετο. Τοῦτον δὲ φασιν ὀρφανὸν τραπέντα παρὰ Θεοφράστῳ, καὶ δὴ μεираκίσκον ὄντα ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ τῆς δηλωθείσης Ἀριστοκλέους ἐγκρίσθω γραφῆς· ἥδη δὲ καὶ τὴν δογματικὴν Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν θεωρῆσαι καιρός.

rhetores, quorum nomina simul atque libri magis etiam interierunt quam corpora. Nam qui postmodum existerunt, aut qui jam ab illis objecta refricant, si vero mittendi prorsus ac negligendi sunt, illi praesertim, qui quura ne superiorum quidem libros attigerint, tenere conferre maledicta in alios sustinuerunt: cujusmodi sunt, qui trecentas ejus patellas numerant. Neino enim æqualium scriptorum qui tale quid de eo dixerit, excepto Lycone, inveniatur. Hic autem, ut supra dixi, patellas tantum quinque et septuaginta repertas esse narrat. Quis? quod non modo ex temporum, aut criuinatum ipsorum ratione, falsa esse crimina illa colligas, sed etiam ex eo quod non idem ab omnibus, sed a singulis aliquid proprium ac pecnliare homini obiciatur: cujusmodi si vel unum aliquid verum esset, sexcenties eum, non semel ab iis qui tum vivebant, interfectum esse oportebat. Liqueat igitur, quod aliis multis, idem Aristoteli quoque accidisse, ut propter regum amicitias ac summam eruditionis excellentiam æqualium sophistarum invidia laboraret. At æqui rerum existimatoris fuerit, non solos hominis calumniatores, sed laudatores etiam et æmulos respicere: qui sane haud paulo plures ac meliores reperiantur. Ac cætera quidem commenticia esse apparet: duo inodo sunt, a nonnullis in eo reprehendi solita, quæ credi videantur; alterum, quod Pythiadem, Hermiæ natura sororem, adoptione filiam,

uxorem duxerit, hominis gratiam eo facto sibi concilians. Nam Theocritus Chius tale fecit epigramma:

Hermiæ eunuchi et famuli Eubnli qaoque inanam
hunc tumulum posuit vanus Aristoteles:
quem pro Academia, voluit quæ Borborus undas,
dirus amor vcntris jussit habere domum.

Alterum, quod ingratus in Platonem fuerit. Cæterum quod attinet ad Hermiam et Aristotelis cum eo consuetudinem, cum alii hac de re multi scripsere, tum Apellico potissimum, cujus volumina qui legerit, eos calumniari desinet. De matrimonio autem cum Pythiade contracto ipse in epistolis ad Antipatrum datis abunde se purgavit. Quippe Hermia jam vita defuncto pro sua erga illum benevolentia uxorem hanc duxit, honestam sane ac probam alioqui feminam, sed quæ duriore tum fortuna propter adversum fratris sui casum conflictaretur. Hæc Aristocles, quibus ista subjicit. Post Pythiadis Hermiæ filia obitum Herpyllidem Aristoteles duxit, patria Stagiritidem, ex qua Nicomachum filium suscepit. Orbem hunc apud Theophrastum educatum esse ajunt, atque adolescentulum in bello periisse. Sed hæc hæcenus ex illo, cujus memini, Aristoclis opere. Jam vero tempus est, ipsa philosophiæ Aristoteleæ decreta perpendere.

(Eusebius Præparat. Evang. lib. XV, cap. 2 ἀπὸ τῶν Ἀριστοκλέους τοῦ Περιπατητικοῦ περὶ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων. Ἀπὸ τοῦ περὶ φιλοσοφίας ἐβδόμου. Scripsi : ^a προφερόμενος] codd. προσφερόμενος. — ^b Στάγειρα τὴν πατρίδα] cum codd.; alii Στάγειραν τὴν πατρίδα. — ^c οὐδαὶς γὰρ ἂν εὐρεθῆι περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐδὲν] codd. οὐδαὶς γὰρ ἂν εὐρεθῆι περὶ αὐτοῦ τοιοῦτον οὐθὲν. — ^d τῶν τότε ὄντων] codd. τῶν τότε ὄτων. — ^e Ἑρμίου] cum Meinekio apud Bergkium Poet. I yr. p. 529 propter synizesin. Vid. Hermannii Elem. Doct. Metr. p. 52 seqq.; vulgo Ἑρμείου apud Eusebium et Apostolium VI, 38 legitur, quamquam pars membranarum habet Ἑρμουῦ. Sed Diogenes Laertius lib. V, 11 scribit : Ἑρμείου εὐνούχου ἢ δ' Εὐβούλου ἅμα δούλου σῆμα κε-

νὸν κενόφρων τρυξεν Ἀριστοτέλης. Denique Plutarchus de exsilio cap. 10 vol. X, p. 376 ed. Hutten. ait : Ἀριστοτέλην δὲ καὶ λελοιδόρηκε Θεόκριτος ὁ Χίος, ὅτι τὴν παρὰ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου δίαιταν ἀγαπήσας, εἴλετο ναίειν ἀντ' Ἀκαδημίας Βορβόρου ἐν προχοαῖς. Ἔστι γὰρ ποταμὸς περὶ Πέλλαν, ὃν Μακεδόνες Βόρβορον καλοῦσι. Notandus verborum lusus. Nam fluvius dicitur Borborus, quod nomen in græco sermone *cænum* significat. Cæterum Eubulus Hermiæ dominus fuerat, ut tradit Diogenes lib. V, 3 his verbis : ὡς φησι Δημήτριος ὁ Μάγνης ἐν τοῖς περὶ ὁμωνύμων ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, ὃς καὶ δούλον Εὐβούλου φησὶ γενέσθαι τὸν Ἑρμείαν, γένει Βιθυνὸν ὄντα καὶ τὸν δεσπότην ἀνελόντα.)

ΕΥΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΑ (1).

ΦΥΣΙΚΑ.

1. Ὅπερ ἡρεμῆν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον. Ἐναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ.

(Aristoteles Physic. V, 2. pag. 226. b. 14 ed. Bekker. Simplicius ad Phys. lib. VI fol. 216 εἶρηται δὲ καὶ πρότερον, ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου Φυσικά καλοῦσι, τὰ δ' ἐνταῦθεν τρία περὶ κινήσεως. Οὕτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως διατάττεται μαρτυροῦντος (leg. μαρτυρῶν) περὶ τῶν πρώτων καὶ Θεοφράστου γραψάντος Εὐδήμου (leg. Εὐδήμῳ) περὶ τινος αὐτῷ (leg. αὐτοῦ) τῶν δημαρτημένων ἀντιγράφων κατὰ τὸ πέμπτον βιβλίον ὑπὲρ ὄν, φησίν, ἐπέστειλας καλεῦν με γράψαι καὶ ἀποστεῖλαι ἐκ τῶν Φυσικῶν ἥτοι ἐγὼ οὐ ξυνήμι ἢ μικρόν τι παντελῶς ἔχει τοῦ ἀνὰ μέσον τοῦ ὅπερ ἡρεμῆν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον ἑναντίον γὰρ ἡρεμία κινήσει, ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. Ὡστε καὶ τὸ πέμπτον βιβλίον ὁ Θεοφραστός ἐκ τῶν Φυσικῶν νομίζει.... Ὅτι δὲ τὰ τρία ἐστὶ περὶ κινήσεως καὶ τὰ πέντε Φυσικά, μαρτυρεῖ καὶ Δάμασος ὁ τὸν βίον Εὐδήμου γράψας λέγων· καὶ τῶν ἐκ τῆς περὶ φύσεως πραγματείας τῆς Ἀριστοτέλους τῶν περὶ κινήσεως τρία. Spengelius ad Simplicii verba hanc notam apposuit : « Duo codd. Paris. apud Brandisium Mus. Rhen. I, 245 non αὐτῷ (Theophrasto) sed αὐτοῦ (Eudemi) exhibent. Sed mirum est περὶ τινος... τῶν δημαρτημένων ἀντιγράφων. Num ἐν ἀντιγράφῳ, de loco quodam in codice suo corrupto? Theophrasti verba vix sana sunt. Hoc dicere videtur : aut non intelligo quid velis, aut paulum corrupta leguntur in codice tuo verba, quæ jam laudat Aristotelis Phys. V, 2. Auctor Eudemi vitæ in Aldino libro est Δάμας, Brandisius Δάμασος edidit, Lobeckius Aglaopham.

1. Quod solum immobilium quiescere dico. Est enim motui contraria quies, ita ut sit privatio rei ad se movendam aptæ.

2. Quum circa omnes doctrinas, quarum sunt principia vel causas vel elementa, ex horum perceptione co-

ΕΥΔΕΜΙ ΡΗΘΙΟΥ

PERIPATETICI

FRAGMENTA.

PHYSICA.

p. 33g Damascium dicit ex Ionsii conjectura. Conf. Fritzsich. in præf. ad Aristot. Ethica Eudem. pag. XXII et Brandis. hist. phil. græc. III, 250. » Mihi locus magna ex parte scribendus videtur ut jam pridem editus est a Brandisio in Scholiis veterum Aristotelis interpretum collectis pag. 404. b.)

2. Ἐπειδὴ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ ἢ αἰτία ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν (τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἰτία γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας καὶ μέχρι τῶν στοιχείων), δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον διωρίσασθαι πρῶτον τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. I, pag. 184. a. 10. ed. Bekker. Simplicius fol. 3. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἐπήγαγε καὶ δείξας, « ὅτι πρὸς μὲν τὰς πράξεις εὐχρηστότερον εἰδέναι τὰ καθ' ἕκαστα, πρὸς δὲ θεωρίαν τὰ κοινὰ, κοινότερον, φησί, φαίνεται περὶ τὰς ἐπιστήμας τὸ τῶν ἀρχῶν ὑπάρχουσι γὰρ τινες καθ' ἕκαστην. Τούτων δὲ οὕτως ἔχοντων, ἀναγκαῖον τῷ φυσιολογοῦντι τὰς ἀρχὰς πρῶτον ἐπισκέψασθαι. » Ἔστι δὲ ἄξιον ζητητῆν τί ἀρχὴ καὶ τί αἰτιον καὶ τί στοιχεῖον. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος διαφέρειν ταῦτα ἀλλήλων φησὶ τῷ ἀρχὴν μὲν λέγεσθαι ἰδίως τὸ ποιητικὸν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, αἰτιον δὲ τὸ οὐ ἕνεκα καὶ τὸ εἶδος· ἐν γὰρ τοῖς φύσει τὸ οὐ ἕνεκα τούτου. Στοιχεῖον δὲ τὸ ἐνυπάρχειν ὡς τὴν ὕλην. Ἔοικε δὲ τῷ Εὐδήμῳ κατακολουθεῖν ὁ Ἀλέξανδρος λέγοντι, ὅτι « τοῦ αἰτίου τετραχῶς λεγομένου τὸ μὲν στοιχεῖον κατὰ τὴν ὕλην λέγεται· ἐνυπάρχειν γὰρ δοκεῖ τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ ἐν διαλέκτῳ τὰ γράμματα· οὕτω καὶ ὁ χαλκὸς αἰτιος λέγεται τῆς πολυχρονιότητος τῶν ἔργων. Αἰτιον δὲ λέγεται καὶ ὅθεν ἡ κίνησις, φαιμέν δὲ εἶναι ταύτην ἀρ-

gnitio fiat atque scientia (tunc enim unamquamque rem scire nos putamus, quum causas primas principiaque prima et usque ad elementa cognoverimus), patet et ea quæ ad physiologiæ principia pertinent, tentandum esse prius determinare.

(1) Cf. Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta, quæ supersunt, collegit Leonardus Spengel. Editio secunda. Be-

roini apud S. Calvary ejusque socium. MDCCLXX

χήν, ὅθεν λοιδορίας νεῖκος ἀρχή. Τὴν μὲν οὖν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον οὕτω λέγουσιν εἶναι αἰτία, τὸ δὲ οὐ ἔνεκα οὐκ ἐπιδέχεται τὸν τοῦ στοιχείου λόγον· οὐ γὰρ ἐνυπάρχει ἐν τῷ αἰτιατῷ, οἷον ἐν τῷ περιπατεῖν ἢ ὑγίαια, οὐδὲ ἀρχὴ τοῦ περιπατεῖν ἢ ὑγίαια φαίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον αἰτία. Τὸ δὲ οὐ ἔνεκα καὶ τὸ εἶδος σύνεγγυς φαίνεται, διὸ μάλιστα αἰτίῳ ἔοικε τὸ οὐ ἔνεκεν. » Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου. — Τούτων δὲ ἡμῖν ἱστορημένον πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ πρὸ τούτου πρὸς τὸν Εὐδήμον βητέον, ὅτι τὸ οὐ ἔνεκα τέλος ὄν καὶ ἀρχὴ εἴη ἂν πάντως καὶ κυριώτερα τοῦ ποιητικοῦ ἀρχῆ.)

3. Ἀνάγκη δ' ἴσθαι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἢ πλείους, καὶ εἰ μίαν, ἴσθαι ἀκίνητον, ὡς φησὶ Παρμενίδης καὶ Μελίσσος, ἢ κινουμένην ὡς περ οἱ φυσικοὶ, οἱ μὲν ἀέρα φάσκοντες εἶναι, οἱ δ' ὕδωρ τὴν πρώτην ἀρχὴν· εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας ἢ ἀπείρους, καὶ εἰ πεπερασμένας πλείους δὲ μίᾳς, ἢ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέταρτας ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμὸν, καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὡς περ Δημόκριτος, τὸ γένος ἔν, σχήματι δὲ ἢ εἶδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2, pag. 184. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 5. b. (Conf. Scholl. in Arist. pag. 325. b. ed. Brandis) καὶ τὸ κινούμενον δὲ καὶ τὸ ἀκίνητον καὶ τοῖς μίαν καὶ τοῖς πλείονας λέγουσιν ἀρχὰς ἀρμόττει πρὸς διαίρασιν. Τοιγαροῦν καὶ Εὐδήμος ὡς ἂν, φησὶν, ὑπάρχωσιν αἱ ἀρχαί, ἴσθαι κινούσται ἢ ἀκίνητοί εἰσιν. « Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ διαιρητικὸν παρῆκεν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὸ μὴ γενοῦσαι δόξαν πολλὰς καὶ ἀκίνητους τὰς ἀρχὰς λεγούσας. Idein fol. 96 (cf. Scholl. in Arist. pag. 326. b. ed. Brandis) ἐπὶ τῶν πλείους λεγόντων τὰς ἀρχὰς οὐκ ἔχει χώραν τὸ ἕτερον διαιρητικὸν τὸ ἀκίνητο ἢ κινούμενα. Καὶ γὰρ ἀδύνατον ἐκ πλείονων ἀρχῶν μὴ κινουμένων γίνεσθαι τι· κοινωνεῖν γὰρ ἀλλήλαις δεόνται. Καὶ διὰ τὸ προφανὸς ἀδύνατον οὐδὲ ἔσχα προστάτην ἢ δοῖα. Τοιγαροῦν καὶ Δημόκριτος φύσει ἀκίνητα λέγων τὰ άτομα πληγῆ κινεῖσθαι φησιν. Ὁ μὲντοι εὐφραδὴς Θεμιστιος παραφράζων τὸ βητόν καὶ τὰς πλείους ἢ κινουμένας φησὶν ἢ ἀκινήτους, καὶ ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους. Καὶ Εὐδήμος δὲ, ὡς καὶ πρότερον εἶπον ἐν τοῖς Φυσικοῖς, ὡς ἂν ποτε ὑπάρχωσιν αἱ ἀρχαί, φησὶν; ἴσθαι κιν-

νοῦνται ἢ ἀκίνητοί εἰσι. Καὶ δῆλον ὅτι τὴν ἀνάγκην οὕτοι τῆς ἀντιφατικῆς διαιρέσεως ἀποδιεώκασιν. Caeterum Themistius fol. 15 b.; Eudemum fortasse secutus, Aristotelis verba tali circumlocutione explanat: ἀνάγκη τὴν ἀρχὴν ἢ μίαν ἢ πλείους εἶναι, ἀλλ' εἴτε μίαν, ἢ κινουμένην γε ἢ ἀκίνητον, ἢ πεπερασμένην ἢ ἀπείρον· εἴτε πλείους, καὶ ταύτας γε αὐτὴν ἢ κινουμένας γε ἢ ἀκινήτους, ἢ πεπερασμένας κατ' ἀριθμὸν ἢ πάλιν ἀπείρους.

4. Τὸ μὲν οὖν εἰ ἐν καὶ ἀκίνητον τὸ ὄν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεως ἴσθαι σκοπεῖν. Ὡς περ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῳ οὐκέτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀνελόντα τὰς ἀρχὰς, ἀλλ' ἴσθαι ἑτέρας ἐπιστήμης ἢ πασῶν κοινῆς, οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν. Οὐ γὰρ ἐστὶ ἀρχὴ ἐστίν, εἰ ἐν μόνον καὶ οὕτως ἐν ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀρχὴ τινὸς ἢ τινῶν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2. pag. 184. b. 25. ed. Bekker. Simplicius fol. 10 b. seq. (cf. Scholl. in Arist. pag. 327. a. ed. Brandis) ζητεῖ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Μετὰ τὰ φυσικά (B 2), πρότερον τὰς ἐκάστης ἐπιστήμης ἀρχὰς καθ' ἐκάστην μία τις ἐστίν ἢ δεικνύουσα, ἢ μίᾳς ἐπιστήμης ἐστὶ θεωρηῖσθαι κοινῆς τινος πασῶν τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἀρχόμενος τῶν Φυσικῶν ζητεῖ μὲν φιλοκάλως τὸ πρόβλημα, τὴν δὲ λύσιν εἰς ἄλλας πραγματείας τελωτέρας υπερτίθεται. Λέγει δὲ οὕτως· « πρότερον δὲ ἐκάστη τὰς αὐτῆς ἀρχὰς εὐρίσκει τε καὶ κρίνει, ἢ καθ' ἐκάστην ἑτέρα τις, ἢ περὶ πάσας μία τις ἐστὶ, διαπορήσειεν ἂν τις. Οἱ γὰρ μαθηματικοὶ τὰς οἰκείας ἀρχὰς ἐνδείκνυνται καὶ τί λέγουσιν ἕκαστον, δρίζονται. Ὁ δὲ μηδὲν συνιδῶν γελοῖος ἂν εἶναι δοξείεν ἐπιζητῶν τί ἐστὶ γραμμῆ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, περὶ δὲ τῶν ἀρχῶν οἷας αὐτοὶ λέγουσιν, οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἀποφαίνειν, ἀλλ' οὐδέ φασιν αὐτῶν εἶναι ταῦτα ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ τούτων συγχωρουμένων τὰ μετὰ ταῦτα δεικνύουσιν. Εἰ δὲ ἐστὶν ἑτέρα τις περὶ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἀριθμητικὰς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα, πρότερον μία τις περὶ τὰς ἀπασῶν ἀρχὰς ἐστίν, ἢ καθ' ἐκάστην ἄλλη; εἴτε δὲ μία ἐστὶ κοινή τις, εἴτε καθ' ἐκάστην ἴδια, δεήσει καὶ ἐν αὐταῖς ἀρχαῖς τινὰς εἶναι. Πάλιν οὖν ἐπιζητήσεται τὸν αὐτὸν τρόπον, εἰ καὶ τῶν οἰκείων ἀρχῶν εἰσιν αὐταὶ ἢ ἄλλαι τινές. Ἐτέρων μὲν οὖν γινομένων εἰς ἀπείρον

3. Necessesse autem est aut unum esse principium aut plura, et si sit unum, aut immobile, ut Parmenides et Melissus ajunt, aut mobile esse oportet, ut physici statuunt, alii aërem, alii aquam primum principium existimantes. Quodsi plura sint, aut finita aut infinita esse necesse est; et si finita sint pluraque uno, duo vel tria vel quattuor vel alio quodam numero esse oportet. Si infinita, aut genere quidem unum, figura vero vel specie differentia, ut Democritus censebat, aut contraria etiam esse necesse est.

4. Considerare igitur, num id quod est unum sit atque immobile, non est in rerum naturam inquirere. Nam ut geometræ nihil rei amplius est cum eo qui geometriæ principia tollit, sed aut alius scientiæ proprium habetur, aut ad communem omnium facultatem pertinet sic et illi qui de principiis disputat, nihil rei est cum eo qui unicum tantum statuit. Neque enim amplius principium est, si unum duntaxat atque ita unum est. Principium enim alicujus aut aliquorum principium esse constat.

πρόσειν, ὥστε οὐκ ἔσονται τῶν ἀρχῶν ἐπιστήμαι· ἀρχαὶ γὰρ εἶναι δοκοῦσιν αἱ ἀνώτεραι αἰ. Εἰ δὲ στήσονται καὶ ἔσονται τινες ἢ καὶ μία τις τῶν ἀρχῶν οικεία ἐπιστήμη, ζητήσεται καὶ λόγος δεήσει, διὰ τὴν αὐτὴν μὲν ἐστὶ τῶν τε ὑφ' ἑαυτὴν καὶ τῶν οικείων ἀρχῶν, αἱ δὲ ἄλλαι οὐ. Πλασματικῶν γὰρ ἔοικε τὸ ἴδιον, εἰ μὴ διαφορά τις ἐμφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐτέρας ἂν εἴη φιλοσοφίας ἀκριβοῦν. » Ταύτην μὲν τοῦ Εὐδήμου λέξιν σαφῶς ἐκτιθεμένην τὴν τῷ προβλήματι προσήκουσιν ἀπορίαν ὄλην παρεθέμην τοῖς ζητητικωτέροις. Καὶ ὁ μὲν Εὐδήμος τὴν ἀπόκρισιν, ὡς εἶπον, εἰς τελευτέρας πραγματείας ἀνεβάλετο.)

5. Ἀρχὴ δὲ οικειοτάτη κασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, ἰδεῖν πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἐν τὰ πάντα, πότερον οὐσίαν τὰ πάντα ἢ ποσὰ ἢ ποιὰ, καὶ πάλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, ὡς ἀνθρώπων ἕνα ἢ ἴππων ἕνα ἢ ψυχῆν μίαν, ἢ ποιόν, ἐν δὲ τοῦτο, ὡς λευκὸν ἢ θερμὸν ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων. Ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολὺ καὶ ἀδύνατα λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία καὶ ποσὸν καὶ ποιόν, καὶ ταῦτα εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων εἴτε μὴ, πολλὰ τὰ ὄντα. Εἰ δὲ πάντα ποιόν ἢ ποσόν, εἴτ' οὐσίας οὐσίας εἴτε μὴ οὐσίας, ἄτοπον, εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. Οὐθὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν· πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου, τῆς οὐσίας λέγεται. Μέλισσος δὲ τὸ ὄν ἀπειρόν φησιν εἶναι. Ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν, τὸ γὰρ ἀπειρόν ἐν τῷ ποσῷ, οὐσίαν δὲ ἀπειρόν εἶναι ἢ ποιότητα ἢ πάθος οὐκ ἐνδέχεται εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἅμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν· ὁ γὰρ τοῦ ἀπειροῦ λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίᾳ οὐδὲ τῷ ποιῷ. Εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ καὶ ποσόν, ὄσο καὶ οὐχ ἐν τὸ ὄν. Εἰ δὲ οὐσία μόνον, οὐκ ἀπειρόν, οὐδὲ μέγεθος ἔξει οὐδὲν· ποσὸν γὰρ τι ἔσται.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 185. a. 20. ed. Bekker. Simplic. fol. 16 b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 328. b. ed. Brandis) ὄλος δὲ ἡ ὄλη θέσις τῶν ἐν τὸ ὄν λεγόντων εἰ τις οὕτως αὐτὴν ἐπιπολαίως ἐκδέχοιτο, παράδοξός ἐστι καὶ ἀπειροφεινούσα, καὶ ὁμοῦ φειδοῖ τῶν ἀπλουστέρων ἀντιλογίας ἡξίωται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ μὲντοι Εὐδήμος συντομώτερον οὕτως ἐπιχειρεῖ τῷ λόγῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὸ ὄν πολλαχῶς λέγεται· καὶ γὰρ οὐσίαν καὶ ποσὸν καὶ ποιόν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν κατὰ τὰς διαίρεσεις εἶναι φαμεν, παρὰ ποῖον ἄρα τούτων οὐκ ἔσται τι ἄλλο; τοῦτ' ἐστὶ τίνος ὄντος δυνατὸν τὰ ἄλλα μὴ εἶναι; καὶ δηλονότι, φησί, παρὰ τὴν οὐσίαν μάλιστα ἂν εἴποι τις· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἐν τινι φαίνεται αἰ, ὥστε ἐκείνων ὄντων ἔσται καὶ τὸ ἐν ᾧ. Οὐσίας δὲ οὐσης οὐδὲν δοκεῖ ὑποκείσθαι. Εἰ δὲ ὑπόκειται οὐδὲν, ζῶα δ' ἔσται, ἄρα τὸ βαδίζειν οὐκ ἔσται, οὐδὲ τὸ πράσσειν καὶ κινεῖσθαι οὐδὲ καλὸν οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐθέν; πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ δὴ ποῖον οὐκ ἐνδέχεται μὴ ποιεῖν αὐτοῖς τῶν ὄντων· οὔτε γὰρ ἀπειρόν οὔτε πεπερασμένον ἀποφαίνον ἐν τὸ ὄν, εἴπερ ἐστὶ ταῦτα ποσότητος πάθη. » Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τοῦ Εὐδήμου προστόρηται, τὰ κατὰ τὴν λέξιν ἐπιστάσεως ἄξια προσθετέον.

6. Ἐτι ἐπει καὶ αὐτὸ τὸ ἐν πολλαχῶς λέγεται ὡς περ καὶ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν εἶναι ἐν τὸ πᾶν. Λέγεται δ' ἐν ἢ τὸ συνεχές ἢ τὸ ἀδιαιρετόν ἢ ὡς ὁ λόγος ὁ αὐτός καὶ εἰς ὁ τοῦ τι ἦν εἶναι, ὡς περ μέθυ καὶ οἶνος. Εἰ μὲν τοίνυν συνεχές, πολλὰ τὸ ἐν· εἰς ἀπειρόν γὰρ διαίρετόν τὸ συνεχές. Ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου, ἴσως δὲ ἐκ τῆς πρὸς τὸν λόγον ἄλλ' αὐτὴν καθ' αὐτὴν, πότερον ἐν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον, καὶ πῶς ἐν ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω, καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ

5. Sed aptissimum omnium principium, quoniam id quod est multipliciter dicitur, erit in quæstione, quomodo affirmant qui hoc contendunt unum omnia esse, utrum substantiam cuncta, an certæ cujusdam quantitatis aut qualitatis, et rursus utrum substantiam unam esse cuncta, velut hominem unum aut equum unum aut animam unam, an qualitatem, et hanc itidem unam, ut candorem aut calorem aut aliquid tale. Hæc enim omnia, quantum inter se distent, dici non potest. Nam si est substantia et quantitas et qualitas, sive separata sint ea quæ sunt, sive non sint separata, non unum sed plura profecto sunt. Sin autem qualitas sint universa vel quantitas, sive sit substantia sive non sit, absurdum est sane, si id quod fieri non potest, absurdum oportet appellare. Nihil enim cæterorum separatum esse potest præter substantiam. Universa enim hæc de subjecto dicuntur, de substantia quidem ipsa. At Melissus id quod est infinitum esse censet. Est igitur ens quantitas quædam: nimirum infinitum in quantitate inest. substantia autem infinita aut qualitas aut affectus infinitus

esse non potest nisi per accidens, si simul et certæ cujusdam quantitatis quædam sint. Quippe infiniti ratio quantitate utitur, non substantia aut qualitate. Si igitur et substantia sit et quantitas, id quidem quod est non unum, sed duo esse videntur. Si vero substantia tantum sit, infinitum sane non est, neque magnitudinem ullam habebit: erit enim quantitas quædam.

6. Præterea quum multipliciter et ipsum unum, sicut et id quod est, dici soleat, considerari oportet, quoniam modo universum unum esse affirmant. Unum autem dicitur partim continuum, partim individuum, partim ea quorum una atque eadem ratio, quærentibus quid rei sit, apparet, ut temetum et vinum. Si igitur unum illud continuum est, multitudo profecto est: continuum enim in infinitum dividi potest. Habet autem hæc res dubitationem de parte ac toto, non ad verba nostra forsitan accommodatam, sed per se considerandam, utrum unum an plura sint pars ac totum, et quo pacto sint unum vel plura, et si sint plura, quomodo sint plura. Et de partibus non continuis eadem sunt quærenda;

συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὄλῳ ἐν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὐτοῖς. Ἄλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲν ἔσται ποσὸν οὐδὲ ποῖον, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὄν, ὡς περ Μέλισσός φησιν, οὐδὲ πεπερασμένον, ὡς περ Παρμενίδης· τὸ γὰρ πέρας ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. Ἄλλὰ μὴν εἰ τῷ λόγῳ ἐν τὰ ὄντα πάντα ὡς λῶπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταῦτόν γὰρ ἔσται ἀγαθῆ καὶ κακῆ εἶναι καὶ μὴ ἀγαθῆ καὶ ἀκακῆ, ὥστε ταῦτόν ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἀνθρώπος καὶ ἵππος, καὶ οὐ περὶ τὸ ἐν εἶναι τὰ ὄντα ὁ λόγος ἔσται αὐτοῖς ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδὲν, καὶ τὸ τοιμῶδι εἶναι καὶ τοσιμῶδι ταῦτόν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 p. 185. b. 5 ed. Bekker. Simplicius fol. 18 b. τὸ δὲ ἴσως οὐ πρὸς τὸν λόγον καίτοι πρὸς λόγον ὄντων τῶν εἰρημέων λέγεσθαί φησι [Ἀλέξανδρος], διότι ἰκανὰ ἦν τὰ προλελεγμένα τοὺς οὕτως ἐν τὸ ὄν λέγοντας ὡς συνεχῆς διελέγξει. Ἴσως δὲ ὅτι ἡ ἐφ' ἑκάτερα ἀπορία τοῦ λόγου ἐξωτερικὴ τις ἦν ὡς Εὐδήμιος φησι, διαλεκτικὴ μᾶλλον οὐσα, παραθήσομαι δὲ μετ' ὀλίγον καὶ τὴν τοῦ Εὐδήμιου λέξιν ἐναργῶς τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου δηλοῦσαν. Νῦν δὲ τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου προκείσθαι. Λέγει γὰρ ὅτι ἔστω μὲν ἐπὶ τοῦ ταῦτοῦ συνηθέστερον τὸ δεδειγμένον· τὰ γὰρ τῶν αὐτῶν ταῦτά καὶ ἀλλήλοις ἐστὶ ταῦτά. Διὸ καὶ ὁ Εὐδήμιος οὕτως ἐγρήσατο τῇ ἀποδείξει καὶ οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐξηγητὰὶ τὸ ταῦτόν ἀντὶ τοῦ ἐνὸς λαβόντες. Ταῦτα μὲν Ἀλέξανδρος, ὁ μὲντοι Εὐδήμιος ὅτι μὲν διὰ τὸ δειγθῆναι τὸ συνεχῆς μὴ ὄν ἐν εἴρηκε ταῦτα, σαφῶς λέγει, μερῶν δὲ καὶ αὐτὸς ποτὲ μὲν διωρισμένων, ποτὲ δὲ συνεχῶν μέμνηται. Ἐχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Εὐδήμιου λέξις· μετὰ τὸ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ὄν οὕτως ἐν ὡς ἀδιαίρετον, ὅπερ αὐτὸς ἀποπον ἐκάλεσεν, ἐπάγει· « ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ συνέχειάν γε. Τὰ γὰρ διωρισμένα τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτά. Ἐχει δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀπορίαν ἐξωτερικὴν. Εἰ μὲν γὰρ ἐστὶ τῶν τῆς γραμμῆς μορίων ἕκαστον ταῦτόν τῃ ὄλῳ, καὶ αὐτοῖς ταῦτά ἔσται. Τὰ γὰρ ἐνὶ τὰ αὐτὰ ὡσαύτως καὶ ὄλοις τὰ αὐτά. Εἰ δὲ ἕτερον τῆς ὄλης ἕκαστον, ἄρα γε καὶ πάντα. Εἰ δὲ

τοῦτο, πῶς ὄλη ταῦτά ἐστιν; ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀφείσθω. » Ἐν δὴ τούτοις ὅτι μὲν οὐδὲ εἰ ὡς συνεχῆς λέγοιτο τὸ ὄν οὕτως ἐν ἐστὶ, δείκνυσσι κατ' ἄλλην ὡς ὄλῳ ἐπιβολήν. Τὰ γὰρ διωρισμένα, φησί, τῶν μερῶν οὐκ ἔσται τὰ αὐτὰ τοῖς συνεχῆς, ὥστε κἂν συγχωρήσῃ τις ἐν εἶναι τὸ συνεχῆς, ἐπειδὴ τὰ διωρισμένα μέρη ἄλλα παρὰ τὰ συνεχῆ ἐστὶ, πολλὰ τὰ ὄντα καὶ οὐχ ἓν. Καὶ περὶ τῶν μορίων δὲ ἀπορία τίς ἐστὶν ἦν αὐτὸς μὲν ἐξωτερικὴν καλεῖ, ὁ δ' Ἀριστοτέλης οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον φησὶν. Καὶ γὰρ διαλεκτικὴ μᾶλλον ἐστὶν, ἐφ' ἑκάτερα ἐνδοξῶς ἐπιχειροῦσα καὶ οὐχ ἰκανὴ τὸν τοῦ συνεχῆς λόγον ἐνοχλεῖν τὸν λέγοντα συνεχῆς εἶναι τὸ διαιρέτων εἰς ἀεὶ διαιρετὰ. Εὐδιάλυτος δὲ ὡς δέδεικται ἡ ἀπορία, πλὴν ὁ μὲν Εὐδήμιος ἐπὶ τῶν συνεχῶν μερῶν μόνον τὴν ἀπορίαν ἐκτίθεται τὰ ἐφ' ἑκάτερα ἐπιχειρήματα καὶ τὰ συναγόμενα ἀπ' αὐτῶν ἀτοπα τιθεῖς, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καὶ ἐπὶ τῶν μὴ συνεχῶν μερῶν ἀλλὰ διωρισμένων, δηλονότι τὴν αὐτὴν ἀπορίαν εἶναι φησὶ καὶ μόνον τιθῆσθαι τὸ ἐπόμενον ἀτοπον τοῖς τὸ αὐτὸ λέγουσι καὶ ἐν τὸ μέρος τῆ ὄλῳ.)

7. Ἐθοροβοῦντο δὲ καὶ οἱ ἕστεροι τῶν ἀρχαίων, ὅπως μὴ ἅμα γένηται αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἐν καὶ πολλά. Διὸ οἱ μὲν τὸ ἔστιν ἀφείλον ὅσπερ Λυκόφρων, οἱ δὲ τὴν λέξιν μετεβρύθμιζον, ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὐ λευκός ἐστὶν, ἀλλὰ λελευκώται, οὐδὲ βαδίζων ἐστὶν ἀλλὰ βαδίζει, ἵνα μήποτε τὸ ἔστιν προσάπτοντες πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἐν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ὄντος. Πολλὰ δὲ τὰ ὄντα ἢ λόγῳ (οἷον ἄλλο τὸ λευκῶ εἶναι καὶ μουσικῶ, τῷ δ' αὐτῶ ἀμφῶ· πολλὰ ἄρα τὸ ἐν) ἢ διαίρει, ὡς περὶ τὸ ὄλον καὶ τὰ μέρη. Ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὠμολόγουν τὸ ἐν πολλὰ εἶναι, ὡς περ οὐκ ἐνδεχόμενον ταῦτόν ἐν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τάντικείμενα δέ· ἔστι γὰρ τὸ ἐν καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 pag. 185 h. 25 ed. Bekker. Simplicius fol. 21. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπάγει λοιπὸν δι' ὄν ἐνδείκνυται, ὅτι οὐ λέλυται ἡ ἀπορία ἢ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀλλὰ μόνῃ

ac si toti utraque, et pars et ipsum totum sint unum pariter atque individuum, et ipsæ profecto partes unum itidem sibi ipsis erunt. Atqui si unum est ut individuum, nulla sane quantitas, nulla qualitas erit; ideoque neque infinitum est ens, ut ait Melissus, neque finitum, ut Parmenides censet. Nam finis dividi nequit, non finitum. At vero si omnia, quæ sunt, ratione sunt unum, ut vestimentum ac vestis, contingit liis ut Heracliti sententiam dicant. Eadem enim erit boni malique ratio, et non boni ac boni. Quare idem erit bonum et non bonum, æque atque homo et equus. Quin etiam sermo eorum non unum ea quæ sunt, sed nihil esse probabit; et eadem insuper ratio qualitatis et quantitatis erit.

7. Sed antiquorum posteriori metu etiam perturbabantur,

ne accideret, ut idem ipsis unum et multitudo esset. Quapropter alii ipsum est tollebant, ut Lycophron, alii autem dictionem mutabant, quia homo non albus est, sed albet, neque ambulans est sed ambulat, ne unquam illud est adjungentes, id quod est unum multa esse affirmarent, quasi id quod est unum, aut id quod est, uno modo diceretur. Multa vero sunt ea quæ sunt, aut ratione (verbi causa aliud est album esse et musicum, eidem autem inest utrumque; ipsum igitur unum multitudo est), aut divisione, ut totum ac partes. Sed hic jam hæsitabant, atque ipsum unum multa esse fatebantur, quasi non posset idem unum ac plura esse, non tamen opposita. Est enim illud unum et potentia et actu.

ἢ ἀπὸ διαιρέσεως λέγων· ἐπὶ μὲν οὖν τῶν τῷ λόγῳ πολλῶν ὡς εἰρηται φροντὸ το ποιῆν οὐς ὑστέρους εἰρηκε τῶν ἀρχαίων, οἱ δὲ ἀφαιρούντες τὸ ἔστιν ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων, οἱ δὲ παρεκκλίνοντας καὶ μεταβῆθμιζοντας τὴν λέξιν, ἐπὶ δὲ τοῦ ὡς θλου καὶ μέρους οὐκ ἔχοντες τοιαύτην ἔνστασιν πρὸς τὸ σόφισμα, ἐνεδίδοσαν. Ἔστι δέ, φησί, τὸ θλον ἔν τε καὶ πολλά, οὐ κατὰ ταῦτόν μὲν, ἀλλ' ἐντελεγεῖα μὲν ἔν, δυνάμει δὲ πολλά, ὥστε εἰ μέλλει καὶ ἢ ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων ἀπορία λύεσθαι, καλῶς ὁ Πορφύριος τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἠνιγμένον διὰ τοῦ ὡς μοναχῶς λεγομένου ἢ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ὄντος, πολλά δὲ τὰ ὄντα ἐνόησέ τε καὶ ἐξέφηνεν ἐνδειξαμένου μὲν πως καὶ τοῦ Εὐδήμου τὸ τοιοῦτο καὶ αὐτοῦ δὲ τὴν λύσιν εἰς τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα κατακλείσαντος. Οὐδὲν δὲ ἴσως χεῖρον καὶ τὰ Εὐδήμου παραθέσθαι πλείονος τῶν λεγομένων ἐπιστάσεως ἔνεκα. Ἔχει δὲ ὧδε ἢ μετὰ τὰς ἀπαντήσεις λέξις τὰς πρὸς τὰ τοῦ ἑνὸς σημαινόμενα. « Ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστιν ἔν, ἔν δὲ τί ἐστι; Τοῦτο γὰρ ἠπορεῖτο, καὶ Ζήνωνά φασὶ λέγειν εἰ τις αὐτῷ τὸ ἔν ἀποδοίη τί ποτέ ἐστιν, ἔξειν τὰ ὄντα λέγειν, διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς πολλά λέγεσθαι καὶ μερισμῶ, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲ ἔν τιθέσθαι (alii τι εἶναι). Ὁ γὰρ μήτε προστιθέμενον σῦξει μήτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ᾔστο τῶν ὄντων εἶναι. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς λοιπὰς προσηγορίας (Brandis. κατηγορίας) προσεπιθήη, πιστότερον ἂν κατασκευάσειεν ἔτι τὸν λόγον. Οὐ φαίνεται γὰρ οὔτε οὐσίαν, οὔτε ποιὸν ἢ στιγμὴν ποιούσα, οὔτε ἄλλο τῶν κατὰ τὰς διαιρέσεις οὐδέν. Εἰ δὲ ἢ μὲν στιγμὴ τοιοῦτον, ἡμῶν δ' ἕκαστος πολλά λέγεται εἶναι οἷον λευκός, μουσικός καὶ πολλά ἕτερα, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ λίθος ἀπειρος γὰρ ἢ θραύσις ἕκαστου, πῶς ἂν εἴη τὸ ἔν; Πρὸς μὲν οὖν τὰς κατηγορίας ἐνιοὶ μὲν οὐκ φροντο δεῖν τὸ ἔστιν ἐπιλέγειν, ὧν καὶ Λυκόφρων ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπον μὲν ἔλεγον εἶναι, ἄνθρωπον δὲ λευκὸν εἶναι οὐκ ἔφασαν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον· οὐδαμοῦ γὰρ τὸ εἶναι προσῆπτον, ἀλλ' ἔν ἢ καθ' ἕκαστον (add. ἔλεγον). Πλάτων δὲ τὸ ἔστιν οὐκ ᾔστο σημαίνει ἔπερ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὥσπερ τὸ φρονιμὸς ἐστι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἐστι τὸ καθῆσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει καὶ εἰ μὴ κεῖται ἄνοματα. Πρὸς μὲν οὖν τὰ κατηγορικῶς πολλά λούντα τὸ ἔν τοῦτον ἀπῆντων τὸν τρόπον, πρὸς δὲ εἰ κατὰ μερισμὸν οὐκ εὐπόρου. Ἔστι δέ, ὡς εἶοικε, τὸ διορίζειν ἕκαστον ποσαχῶς λέγεται, μέγα πρὸς ἀλήθειαν. Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ δισσὸν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγμάτων, ὧν (leg. ἐφ' ὃ) νῦν οἱ σοφισταὶ καταφεύγουσιν, ὥσπερ ἐπὶ τὰ εἶδη, καὶ πρὸς τοῦτοις τοῦνομα τῶν λόγων ἀφώρισε. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαιρέσεις. Ἦν δ' αὐτῆ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν ἐχρῶντο αὐτῆ. Ἔστι δὲ σαφὸν τὸ καλῶς ἐκάστη χρῆσθαι. Ὄτε γὰρ ταῖς ἀρχαῖς χρώμενοι οὐδὲν

προάγουσιν (ἢ γὰρ ἀρχὴ τοῦ ἔχων) οἱ τε [τὰς] μὴ ἀρχὰς ποιούμενοι ἀδυνατοῦσι προείναι διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀφ' οὗ. Ἐνεργεῖα δὲ καὶ δυνάμει ἐπιστήμονας μὲν ἔλεγον καὶ ἀνδρείους καὶ ὄσα τοιαῦτα, ἔν δὲ οὐκ ἔλεγον οὐδὲ πολλά. Φαίνεται δὲ περὶ πάντα εἰς εἰπεῖν ἢ διαιρέσεις αὐτῆ. Εἰ γὰρ δεοὶ ἡμᾶς τοὺς καθυδόντας ἀριθμεῖν, εὐθὺς μὲν ἄνθρωπον καὶ ἔππον καταριθμήσομεν, καίπερ πολλῶν οὐ καθυδόντων εἰς τὴν δύναμιν αὐτῶν ἀποβλέποντες, περὶ τῶν ἰχθύων δὲ ἀπορῆσομέν καὶ βαδιοῦμεν εἰς τοὺς ἀλιεῖς. Ἐν δὲ τῆ οἰκίᾳ τοὺς καθυδόντας ἀριθμοῦντες πολλοὺς παραλείψομεν ἀνθρώπους καὶ ἔππους, ἄνπερ ὧσι καὶ μὴ καθυδῶσι. Ἄηλον οὖν οἷς πρότερον εἰς τὴν δύναμιν, ὑστερον δὲ εἰς τὴν ἐνεργεῖαν ἀποβλέπομεν· οὕτω δὲ καὶ ἔν τε καὶ πολλά καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα ἐστίν. Ἐνεργεῖα μὲν οὖν ἄμφω οὐδέποτε τῷ αὐτῷ ὑπάρχει. Φαίνεται δὲ τοῦτο ἄτοπον, τὸ δὲ ἐνεργεῖα ἐν δυνάμει πολλά ἐστίν, εἴπερ τῶν μεριστῶν ἐστίν. Οὐδὲν δὲ ἄτοπον. Οὐ γὰρ ἐναντία ταῦτά ἐστιν. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ λίθῳ πολλά ἔσται, οἷον Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, μυρία ἕτερα. Δυνάμει γὰρ ἐστὶ πάντα ταῦτα ἐν τούτῳ, ἐνεργεῖα δὲ ἔν μόνον· τὰ δὲ ἐνεργεῖα πολλά οὐκ ἐστὶ δυνάμει ἔν, ἀλλ' ὄσα σύγκειται ἐν ἐνί, οἷον ἔσταναι, καθῆσθαι. Δυνάμει γὰρ ἅμα περὶ τὸ ἔν εἴη ἔν, ἐνεργεῖα δὲ οὐ. Εἰ δὲ παρῆν Ζήνων, ἐλέγομεν ἂν πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ ἑνός, ἐνεργεῖα ἔστι οὐκ ἔστι πολλά. Τὸ μὲν γὰρ κυρίως αὐτῷ ὑπάρχει, τὰ δὲ κατὰ δυνάμιν. Οὕτως οὖν ἔν καὶ πολλά τὸ αὐτὸ γίνεται, ἐνεργεῖα δὲ θάτερον μόνον, ἅμα δὲ ἄμφω οὐδέποτε. « Εἰ δὲ συνεπιθεομεν αὐτὸν ταῦτα λέγοντες, ἡξιοῦμεν ἂν τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδιδόναι, ἐν ἢ ὁ μὲν τοῦ Ζήνωνος λόγος ἄλλος τις εἶοικεν οὕτως εἶναι παρ' ἐκείνων τὸν ἐν βιβλίῳ φερόμενον, οὐ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Παρμενίδῃ μέμνηται· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἔστι οὐκ ἔστι πολλά, δεικνύσι βοηθῶν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῷ Παρμενίδῃ ἔν εἶναι λέγοντι, ἐνταῦθα δὲ, ὡς ὁ Εὐδήμος φησι, καὶ ἀνῆρει τὸ ἔν. Τὴν γὰρ στιγμὴν ὡς τὸ ἔν εἶναι λέγει, τὰ δὲ πολλά εἶναι συγχωρεῖ. Ὁ μὲν τοι Ἀλέξανδρος καὶ ἐνταῦθα τοῦ Ζήνωνος ὡς τὰ πολλά ἀναιρουῦντος μεμνησθαι τὸν Εὐδήμον οἰεται· ὡς γὰρ ἱστορεῖ, φησὶν Εὐδήμος, Ζήνων ὁ Παρμενίδου γνώριμος, ἐπειρᾶτο δεικνύναι, ἔστι μὴ οἷόν τε τὰ ὄντα πολλά εἶναι τῷ μηδὲν εἶναι ἐν τοῖς οὐσιν ἔν, τὰ δὲ πολλά πλῆθος εἶναι ἐνάδων. Καὶ ἔστι μὲν οὐκ ὡς τὰ πολλά ἀναιρουῦντος Ζήνωνος Εὐδήμος μεμνηται νῦν, δῆλον ἐκ τῆς αὐτοῦ λέξεως, οἷμαι δὲ μήτε ἐν τῷ Ζήνωνος βιβλίῳ τοιοῦτον ἐπιχείρημα φέρεσθαι, οἷον ὁ Ἀλέξανδρος φησι. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῶν εἰρημίων δῆλον, ἔστι καὶ ὁ Εὐδήμος τὴν ἀπορίαν ἀπὸ τῆς τοῦ δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα διαφοράς ἔλυσε· ἐνδεικνύται δὲ ἴσως καὶ τὴν ἀπὸ τῆς τοῦ ὄντος διαφοράς λύσιν ὁ Εὐδήμος ἐν οἷς φησι. « Πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἑνός ἀπορίαν ἄκος ἐφάνη ἢ τοῦ ὄντος διαιρέσεις. Ἦν δὲ αὐτῆ τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐμπόδιος, καὶ ἐπὶ μικρὸν χρόνον ἐχρῶντο

αὐτῆ. » Ἐμπόδιος ἴσως διὰ τὸ μὴ καλῶς διελέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν χρῆσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν εἶτε οὕτως, εἶτε ἄλλως ἔχει, ζητεῖν ἀξιον· τοῦ δὲ Εὐδήμου λέγοντος ὅτι Πλάτων ἐν τῇ τῶν συμβεβηκότων κατηγορίᾳ τὸ ἔστιν οὐκ ὤφειτο σημαίνειν οὐσίας μέθεξιν, ἀλλὰ μόνον τὴν κατὰ συμβεβηκός διάθεσιν, ὡς περὶ τὸ φρόνιμός ἐστιν οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ φρονεῖν καὶ τὸ καθήμενός ἐστιν οὐδὲν ἄλλ' ἢ τὸ καθῆσθαι· ταῦτα οὖν τοῦ Εὐδήμου λέγοντος ὁ Ἀλέξανδρος Πλάτωνά φησιν εἶναι τὸν τὴν λέξιν μεταβρῦθμίζοντα τῶν συμβεβηκότων, καὶ ἴσως διότι ὁ Εὐδήμος μετὰ τοὺς ἀφαιρουῦντας τὸ ἔστι τῆς δόξης ταύτης ἐμνήσθη. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν τῶν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ θορυβηθέντων ὁ Πλάτων, οὐδὲ τοῦτον ὁ Ἀριστοτέλης αἰνίττεται, δῆλον ἐξ ὧν ἐν Φιλήβῳ μὲν παιδῶν ἐρραχελούτων ἀδολεσχαν εἶναι τὴν τοιαύτην ἀμφισβήτησίν φησιν, ἐν Σοφιστῇ δὲ καὶ τὴν ὀλην ἀπορίαν σαφῶς ἐκτίθεται καὶ διαπαίζει πᾶν τοὺς ἐσπουδακότας περὶ αὐτὴν γράφων οὕτως. Simplicius fol. 30 ἀλλ' εἰσικεν ἀπὸ τῶν Εὐδήμου λόγων ὁ Ἀλέξανδρος δόξαν περὶ τοῦ Ζήνωνος λαθεῖν ὡς ἀναροῦντος τὸ ἐν. Λέγει γὰρ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς· « ἄρα οὖν τοῦτο μὲν οὐκ ἔστι, ἔστι δὲ τι ἐν; τοῦτο γὰρ ἠπορεῖτο, καὶ Ζήνωνά φασί λέγειν εἴ τις αὐτῷ τὸ ἐν ἀποδοίῃ τί ποτέ ἐστι, λέξει (leg. ἔξιν ut fol. 21) τὰ ὄντα λέγειν. Ἥπορε δὲ ὡς εἴκοι διὰ τὸ τῶν μὲν αἰσθητῶν ἕκαστον κατηγορικῶς τε πολλὰ λέγεσθαι καὶ μερισμῶ, τὴν δὲ στιγμὴν μηδὲν τιθέναι· ὁ γὰρ μήτε προστιθέμενον αὐξίει μήτε ἀφαιρούμενον μειοῖ, οὐκ ὤφειτο τῶν ὄντων εἶναι. » Καὶ εἰκὸς μὲν ἦν τὸν Ζήνωνά ὡς ἐφ' ἐκάτερα γυμναστικῶς ἐπιχειροῦντα (διὰ καὶ ἀμφοτερόγλωσσος λέμεται) καὶ τοιούτους ἐκφέρειν λόγους περὶ τοῦ ἐνός ἀποροῦντα, ἐν μέντοι τῷ συγγράμματι αὐτοῦ πολλὰ ἔχοντι ἐπιχειρήματα καθ' ἕκαστον δεικνυσιν ὅτι τῷ πολλὰ εἶναι λέγοντι συμβαίνει τὰ ἐναντία λέγειν.

8. Τὸν τε δὴ τρόπον τοῦτον ἐπιούσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἐν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπὸν· ἀμφοτέροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται καὶ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσιν αὐτῶν οἱ λόγοι· μᾶλλον δὲ ὁ Μελίσσου φορτικὸς καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν, ἀλλ' ἐνός ἀτόπου δοθέντος τᾶλλα συμβαίνει, τοῦτο δὲ οὐδὲν χαλεπόν. Ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μέλισσος, δῆλον· οἰεταὶ γὰρ εἰληφῆναι, εἰ τὸ γενόμενον ἔχει ἀρχὴν ἔπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 4. ed. Bekker. Simplicius fol. 22. h. ἐν δὲ τούτοις πρώτων εὐθύνη τὸν πρώτων λόγον τὸν λέγοντα, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, κἂν τούτῳ πρώτων μὲν ἐλέγχει τὸ ἀσυλλόγιστον, εἴτ' αὐτὸ τὸ ψεῦδος αἰτιᾶται τῶν λημμάτων. Τὸ μὲν οὖν ἀσυλλόγιστον ἐκ τοῦ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάπαλιν ἢ ἐχρῆν λαθεῖν ἠγιάσατο. Οὐ γὰρ ἔπεται τῷ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐ γέγονεν. Λαθὼν δὲ ὁ Μέλισσος, ὅτι τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ προδειξας ὅτι τὸ ὄν οὐ γέγονεν· οὔτε γὰρ ἐξ ὄντος οὔτε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν, συνήγαγεν ὅτι τὸ ὄν ἀρχὴν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὅτι καὶ ἢ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἀντιστροφή ἀληθής ἐστι πολλάκις ἐφ' ὧν ἐξισάζει τὸ ἐπόμενον τῷ ἡγουμένῳ· εἰ γὰρ ἄνθρωπος, ζῶν λογικὸν θνητόν, καὶ εἰ μὴ ἄνθρωπος, οὐ ζῶν λογικὸν θνητόν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτῳ ὧν ἔλαβεν ὁ Μέλισσος οὐ δοκεῖ ἐξισάζειν. Κἂν γὰρ τὸ γενόμενον πᾶν ἀρχὴν ἔχη τὴν κατὰ τὸ πρᾶγμα πεπερασμένον ὄν, ἀλλὰ τὸ πεπερασμένον οὐ πᾶν γέγονεν, ὡς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ οὐρανός. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος καὶ διὰ τούτων τῶν λημμάτων οὐδὲν ἄλλο δεικνυσθαι φησιν ἢ ὅτι ἐξ ἀρχῆς, ὅτι τὸ ὄν ἀγέννητόν ἐστι· ἢ γὰρ ὑγιῆς ἀντιστροφή ἐστι τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν ἀγέννητόν ἐστι, τὸ δὲ ὄν οὐκ ἔχει ἀρχὴν. Λέγει δὲ οὕτως· « οὐ γὰρ εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει, τὸ μὴ γενόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, μᾶλλον δὲ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο· οὕτω ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων ἢ ἀκολουθησις γίνεται. Ἀγέννητον οὖν αὐτῷ γίνεται τὸ ὄν· οὐ γὰρ ἔχει ἀρχὴν. »

9. Εἶτα καὶ τοῦτο ἀτοπον, τὸ παντὸς οἰεσθαι εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἀπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὡς περὶ οὐκ ἀθρόας γινομένης μεταβολῆς.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 23 h. καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἀντίρρηκε πρὸς τὸ φαινόμενον ὑπαντῶν· ἐπὶ δὲ σοφὸς ἀνὴρ Μέλισσος, ὡς τοιοῦτου χρεῖ καὶ τῆς ἐνοίας στοχαζόμενον τὰ ἐπαχθέντα αὐτῷ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι. Καὶ ὅτι μὲν οὐ σωματικὸν ἐλάμβανε τὸ ὄν, δῆλον ἐκ τοῦ ἀκίνητον καὶ ἀδιαίρετον αὐτὸ δεικνύουσι, τῶν σωμάτων ἐναργῆ τὴν κίνησιν καὶ τὴν διαίρεσιν ἐμφαινόντων, ἀλλ' ἀντὶ μὲν τοῦ αἰσθητοῦ καὶ διαστατοῦ τὸ γεννητὸν παραλαμβάνει, ὡς περὶ καὶ ὁ παρὰ Πλάτωνι Τίμαιος λέγων· γέγονεν, ὁρατὸς γὰρ ἀπτός

8. Hoc igitur modo nobis hanc sententiam impugnantibus ea quæ sunt non posse unum esse videntur. Atqui neque difficile est ea solvere, quibus illi homines hanc suam sententiam ostendebant. Uterque enim contentiose ratiocinatur, et Melissus et Parmenides. Nam et falsa sumunt, et conclusiones forma vitiosas efficiunt. Melissi tamen ratio magis est inepta, neque ullam dubitationem habet profecto, sed uno absurdo dato cætera

contingunt, quod quidem nullam habet difficultatem. Patet igitur vitiose Melissum argumentari. Putat enim se sumsisse, et omne quod factum est, principium habet, id quod factum non est, principium non habere.

9. Deinde hoc etiam est absurdum, cuiuslibet rei esse principium et non temporis, et generationis non simplicis, sed etiam conversionis, quasi non ingens fiat mutatio.

τέ ἐστι καὶ σῶμα ἔχων· ἀντι δὲ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀμεροῦς τὸ ἀγέννητον, ὡς καὶ τούτο πάλιν ὁ Πλάτων, τί τὸ δὴν αἰεί, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον· ὅταν οὖν λέγη τὸ γεννητὸν ἀρχὴν ἔχειν, τὸ αἰσθητὸν φησι καὶ διαστατὸν ἅτε παραγεθὴν ἀρχὴν ἔχειν καὶ πέρας· οὐ γὰρ ἐστὶ σῶμα ἀπειρον. Καὶ συντίθεται καὶ ὁ Εὐδήμος ὅτι κἂν καὶ ἐπ' ἄλλων τιῶν ὀλίγων γεννητῶν οὐκ εἰσὶν ἀρχαὶ αἱ κατὰ τὸ πρῶγμα, ἀλλ' ἐφ' οὗ σημαينوμένου λαμβάνει Μέλισσος, εἰαί. Γράφει δὲ οὕτως· « ἀλλ' ἴσως ὀλίγων μὲν οὐκ εἰσὶν ἀρχαί, ἐφ' ὧν δὲ λαμβάνει εὐλογον εἶναι· διὸ τούτου μὲν παραχωρητέον, τὴν δὲ ἀκολουθήσιν ἐπισκεπτέον. » Ὅταν δὲ ὁ Μέλισσος ἐπιφέρῃ τὸ μὴ γινόμενον ἀρχὴν οὐκ ἔχει, τότε λέγει ὅτι τὸ ὄντως δὴν ἀμερές ἐστὶ καὶ οὐτε ἀρχὴν ἔχει οὐτε τελευτήν, διὸ καὶ ἀπειρον. Καὶ οὕτως οὐδέτερον τῶν ἀξιοματῶν ψευδῶς εἰληπταί· κἂν γὰρ ἐστὶν ἀθρόως γενομένη ἀλλοίωσις, μάλιστα μὲν εἰ καὶ πάντα τὰ μέρη ἀλλοιοῦνται, ἀλλ' οὐχ ἅμα πᾶσα ἢ ἀλλοίωσις γίνεται, ἀλλ' ἔχει καὶ αὐτὴ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. Ἐπειτα καὶ ἐν τῇ ἀλλοίωσει τὸ ἀλλοιοῦμενον οὐχὶ ἢ λευκότης ἐστὶν ἀλλὰ τὸ σῶμα κατὰ τὴν λευκότητα, τὸ δὲ σῶμα ἀρχὴν ἔχει καὶ πέρας τὸ ἀλλοιοῦμενον καὶ γινόμενον οὕτως ὡς ἀλλοιοῦμενον. Καὶ τὸ ἀγέννητον δὲ κατὰ τούτου τὸ σημαينوμένον ἀληθῶς εἰρηται ἀρχὴν μὴ ἔχειν ἀδιάστατον καὶ ἀμερές ὑπάρχον. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ οὗτος ὁ κόσμος πολλῶν καὶ μακαρίων τετύχηκε παρὰ τοῦ γεννήσαντος, ἀτὰρ κεκοινωνηκέ γε σώματος, διὸ μέρη ἔχει καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος. Ὅτι δὲ ἀγέννητον τὸ ὄν ἐστὶ καὶ Ἀριστοτέλης συγχωρεῖ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα ἐνασμενίζων καὶ τὴν Μελίσσου περὶ τοῦ δόγματος ἀπόδειξιν. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τὸ ἀπλῶς δὴν ἀγέννητον εἶναι συγχωρεῖ λέγων· « τὸ μὲν γὰρ ἅπαν τὸ δὴν ἀθρόως μὴ γίνεσθαι καλῶς ἔχειν (leg. ἔχει) συγχωρεῖν, ἐπειδὴ οὐχ οἷόν τε ἐκ μὴ ὄντος αὐτὸ γενέσθαι, ἀλλὰ κατὰ μέρος γίνεσθαι πολλὰ καὶ φθαιρῶσθαι εὐλογον δῆπου ἐστὶ, καὶ ὁρῶμεν τούτο. » Καὶ οὕτως αἱ μὲν προτάσεις ἐλήφθησαν ἀληθῶς. Καὶ ἡ ἀντιστροφή δὲ ἐπὶ τῶν ἐξισαζόντων οὐ κωλύεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου γίνεσθαι, ὡς ὅταν εἰπωμεν εἰ ἀνθρωπός ἐστι, καὶ ζῶον λογικὸν θνητόν ἐστι, καὶ εἰ μὴ ἀνθρωπός, οὐδὲ ζῶον λογικὸν θνητόν. Εἰ τοίνυν τὸ γεννητὸν ἐξισάζει πρὸς τὸ ἀρχὴν ἔχον καὶ τέλος, οὐδὲν διαφέρει καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ἀντιστρέφαι. Ἐξισάζει γὰρ τὸ ἀγέννητον τῷ ἀρχὴν μὴ ἔχοντι, οὐκέτι τοῦ κατὰ τὸν οὐρανὸν καὶ θῶος τὰ ἀίδια σῶματα παραδείγματος ἐνοχλοῦντος ἡμᾶς. Ἀγέννητα γὰρ ταῦτα οὐχ ὡς ἀμερῆ, ἀλλ' ὡς μὴ ἀπ' ἀρχῆς χρόνου γεγεννημένα. Ἐγκαλεῖται δὲ ὁ Μέλισσος καὶ ὡς τῆς ἀρχῆς πολλαχῶς λεγομένης ἀντι τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς ἥτις ὑπάρχει τῷ γεννητῷ τὴν κατὰ τὸ πρῶγμα λαβόν, ἥτις καὶ τοῖς ἀθρόως μεταβάλλουσιν οὐχ ὑπάρχει. Ἔοικε δὲ αὐτὸς καὶ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους θεθεῖσθαι καλῶς, ὅτι πᾶν σῶμα καὶ τὸ ἀίδιον πεπερασμένον ὑπάρχον πεπερασμένην ἔχει δύναμιν καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ αἰεὶ ἐν τέλει χρόνου

ἐστὶ, διὰ δὲ τὴν ἀεικίνητον τοῦ παράγοντος ἐπιστάσιαν καὶ ἐν ἀρχῇ αἰεὶ ἐστὶ καὶ ἀίδιον ὑπάρχει, ὥστε τὸ κατὰ μέγεθος ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχον καὶ κατὰ χρόνον ἔχει ταῦτα καὶ ἀνάπαλιν. Τὸ γὰρ ἀρχὴν ἔχον χρόνον καὶ τέλος οὐχ ἅμα πᾶν ἐστὶ. Διὸ ποιεῖται τὴν μὲν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς κατὰ χρόνον ἀρχῆς καὶ τελευτῆς. Ἄναρχον δὲ οὕτω καὶ ἀτελευτήτῳ οὐ φησὶν εἶναι ὁ μὴ πᾶν ἐστὶ, τούτ' ἐστὶν ὁ μὴ ἅμα ὄλον ἐστίν, ὅπερ τοῖς ἀμερέσιν ὑπάρχει καὶ τῷ ὄντι ἀπείροις, τῷ δὲ γε ἀπλῶς ὄντι καὶ κυριώτατα· τῷ γὰρ ὄντι πᾶν ἐκεῖνο ἐστὶ. Λέγει δὲ ταῦτα οὕτως ὁ Μέλισσος. « Ὁ τε τοίνυν οὐκ ἐγένετο ἐστὶ δέ, αἰεὶ ἦν καὶ αἰεὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτήν, ἀλλ' ἀπειρόν ἐστιν· εἰ μὲν γὰρ ἐγένετο, ἀρχὴν ἂν εἶχεν· ἤρξατο γὰρ ἂν ποτε γινόμενον, καὶ τελευτήν· ἐτελεύτησε γὰρ ἂν ποτε γινόμενον. Εἰ δὲ μήτε ἤρξατο μήτε ἐτελεύτησε, αἰεὶ τε ἦν καὶ αἰεὶ ἔσται οὐκ ἔχον ἀρχὴν οὐδὲ τελευτήν· οὐ γὰρ αἰεὶ εἶναι ἀνυστόν ἐ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ. » Καὶ ὅτι μὲν τὸ ποτὲ χρονικόν ἐστὶ δῆλον, ὅτι δὲ γινόμενον τὸ κατ' οὐσίαν γεννητὸν εἶπεν, ὁ ἔως ἂν ἦ, γινόμενον ἐστὶ καὶ οὐκ ὄν, δῆλον ἐκ τοῦ ἐτελεύτησεν ἂν ποτε γινόμενον, καὶ ἐκ τοῦ· οὐ γὰρ αἰεὶ εἶναι ἀνυστόν ἐ, τι μὴ πᾶν ἐστὶ, ὡς τοῦ αἰεὶ ὄντος ὁ καὶ πᾶν ἐστίν, ἀντικειμένου τῷ γεννητῷ. Ὅτι δὲ ὥσπερ τὸ ποτὲ γενόμενον πεπερασμένον τῇ οὐσίᾳ φησὶν, οὕτω καὶ τὸ αἰεὶ δὴν ἀπειρον λέγει τῇ οὐσίᾳ, σαφῆς πεποίηκεν εἰπών· « ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν αἰεὶ, οὕτω καὶ τὸ μέγεθος ἀπειρον αἰεὶ χρῆ εἶναι. » Μέγεθος δὲ οὐ τὸ διαστατὸν φησὶν· αὐτὸς γὰρ ἀδιαιρητόν τὸ δὴν δείκνυσιν. Εἰ γὰρ διήρηται, φησί, τὸ ἔόν, κινεῖται· κινούμενον δὲ οὐκ ἂν εἴη ἅμα. Μέγεθος οὖν τὸ διαρμα αὐτὸ λέγει τῆς ὑποστάσεως. Ὅτι γὰρ ἀσώματον εἶναι βούλεται τὸ δὴν, ἐδήλωσεν εἰπών, εἰ μὲν δὴν εἴη, δεῖ αὐτὸ ἐν εἶναι· ἐν δὲ δὴν δεῖ αὐτὸ σῶμα μὴ ἔχειν. Καὶ ἐφεξῆς δὲ τῷ αἰδίῳ τὸ ἀπειρον κατὰ τὴν οὐσίαν συνέταξεν εἰπών, ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος ἔχον οὐδὲν οὐτε ἀίδιον οὐτε ἀπειρόν ἐστίν, ὥστε τὸ μὴ ἔχον ἀπειρόν ἐστίν· ἀπὸ τοῦ ἀπείρου δὲ τὸ ἐν συνελογίσαστο ἐκ τοῦ εἰ μὴ ἐν εἴη, περανεῖ πρὸς ἄλλο. Τοῦτο δὲ αἰτιᾶται Εὐδήμος ὡς ἀδιορίστως λεγόμενον γράφων οὕτως· « εἰ δὲ δὴ συγχωρησεί τις ἀπειρον εἶναι τὸ δὴν, διὰ τι καὶ ἐν ἔσται; οὐ γὰρ διότι πλείονα, περανεῖ πη πρὸς ἄλληλα. Δοκεῖ γὰρ καὶ ὁ παρεληλυθὸς χρόνος περαινέιν πρὸς τὸν παρόντα. Πάντη μὲν οὖν ἀπειρα τὰ πλείω τάχα οὐκ ἂν εἴη, ἐπὶ θάτερα δὲ φανεῖται ἐνδύχασθαι. Χρῆ (leg. χρῆν) οὖν διορίσαι πῶς ἀπειρα οὐκ ἂν εἴη εἰ πλείω. Quippe pro χρῆ in verbis extremis cum Spengelio legendum est χρῆν, siquidem Melissa debet definire, cur plura infinita esse non possent. Is autem in loco præclaro, quem e Simplicii Comm. in Aristotelis Phys. f. 22 b. attuli Phil. Græc. Fragm. vol. I pag. 261 seq. hac via et ratione progreditur: primum τὸ δὴν οὐ γέγονε i. e. αἰεὶ ἦν, deinde τὸ δὴν οὐ φθαρήσεται i. e. αἰεὶ ἔσται, tum τὸ ἐν αἰῶνι

οὐκ ἔχει, præterea τὸ δὴ τελευταίην οὐκ ἔχει, porro τὸ δὴ ἀπειρόν ἐστι, denique τὸ δὴ ἐν ἐστὶ, postremo τὸ δὴ ἀκίνητόν ἐστι, e quibus Aristoteles postremum, si *unum* sit, *immobile* esse negat; Eudemus etiam præcedens, si *infinitum* sit, *unum* esse necessario non sequi ait. Qui si plura confutasset, vix ea Simplicius omisisset.)

10. Ἐπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἐν; ὅσπερ γὰρ καὶ τὸ μέρος ἐν ὄν, τοδὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν ἑαυτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186, a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 24 (conf. Scholia in Aristot. pag. 331. a. ed. Brandis.) ὁ Μέλισσος δεῖξας τὸ ἀπειρον ἐκ τοῦ μῆτε ἀρχὴν μῆτε τέλος ἔχειν, ἐκ δὲ τοῦ ἀπειροῦ τὸ ἐν εἶναι, ἐφεξῆς καὶ ὅτι ἀκίνητον δεῖκνυσιν, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος φησὶ, τῷ τὸ κινούμενον ἢ διὰ πλήρους ὀφείλειν κινεῖσθαι, ἢ διὰ κενοῦ· οὕτω δὲ καὶ ἄλλο τι ἔσεσθαι. Ὅτι δὲ διὰ μὲν πλήρους οὐχ ὅσον τέ τι κινήθηται, κενόν τε μὴ δύνασθαι ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι· μηδὲν γὰρ εἶναι τὸ κενόν, ὄντος δὲ μηκέτι ἔσεσθαι ἀπειρον τὸ δὴ· εἰ γὰρ εἴη μεθίστασθαι δυνάμενον ἐν ἑαυτῷ, δῆλον ὡς μείζον ἂν αὐτοῦ εἴη, οὐδὲν δὲ μείζον τοῦ ἀπειροῦ. Ταῦτα μὲν οὕτως αὐτῇ λέξει φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος· ὅτι δὲ οὐχ ὡς Ἀλέξανδρος ἠκούσεν, οὕτως ἢ ἀπόδειξις προσήλθεν, ἐκ τοῦ τὸ κινούμενον ἢ διὰ πλήρους ὀφείλειν κινεῖσθαι ἢ διὰ κενοῦ, ἀλλ' ὅτι δεῖ αὐτὸ τὸ δὴ πλῆρες εἶναι, δηλοῖ καὶ ὁ Εὐδήμος λέγων. « Ἀκίνητον δὲ δὴ πῶς; ἢ ὅτι πλῆρες· πλῆρες δὲ ἐστὶ οὐκ ἔσται κενὸν μετέχον. »

11. Καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ ὁ αὐτὸς τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἰ τινες ἄλλοι ἴδιοι· καὶ ἡ λύσις τῇ μὲν ὅτι ψευδὴς τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται, ψευδὴς μὲν ἢ ἀπλῶς λαμβάνει τὸ δὴ λέγεσθαι, λεγομένου πολλὰ χῶς, ἀσυμπεράντος δὲ ὅτι, εἰ μόνον τὰ λευκὰ λευκῶ φησὶ, σημαίνοντος ἐν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἦττον πολλὰ τὰ λευκὰ καὶ οὐχ ἔν· οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἐν ἔσται τὸ λευκὸν οὔτε τῷ λόγῳ. Ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῶ καὶ τὸ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐθὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ἢ χωριστόν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τὸ λευκὸν καὶ ὅ ὑπάρχει. Ἄλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὕτω ἔωρα.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 22 ed. Bekker. Simplicius fol. 25 ὡς ὁ Ἀλέξανδρος

ἱστορεῖ, ὁ μὲν Θεόφραστος οὕτως ἐκτίθεται ἐν τῷ πρώτῳ τῆς φυσικῆς ἱστορίας· τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐκ ὄν, τὸ οὐκ ὄν οὐδὲν· ἐν ἄρα τὸ δὴ. Εὐδήμος δὲ οὕτως· τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐκ ὄν· ἀλλὰ καὶ μοναχῶς λέγεται τὸ δὴ· ἐν ἄρα τὸ δὴ. Τοῦτο δὲ εἰ μὲν ἀλλαγῶς που γέγραφεν οὕτως ἀσαφῶς ὁ Εὐδήμος, οὐκ ἔχω λέγειν, ἐν τοῖς Φυσικοῖς δὲ περὶ Παρμενίδου τάδε γράφει, ἐξ ὧν ἴσως συνάγειν τὸ εἰρημένον δυνατόν· « Παρμενίδης δὲ οὐ φαίνεται δεικνύειν, ὅτι ἐν τὸ δὴ, οὐδ' εἰ τις αὐτῷ συγχωρήσειε μοναχῶς λέγεσθαι τὸ δὴ, εἰ μὴ τὸ δὴ ἐν τῷ τί κατηγορούμενον ἐκάστου ὥσπερ τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀποδομένου τῶν λόγων καθ' ἕκαστον ἐνυπάρξει ὁ τοῦ ὄντος λόγος ἐν ἅπασιν εἰς καὶ ὁ αὐτός, ὥσπερ καὶ ὁ τοῦ ζώου ἐν τοῖς ζώοις. Ὅσπερ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴθὲν εἴη λαθεῖν ὁ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γὰρ τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλά· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ ὄ, τι δῆποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἐν οὐδὲ ταῦτό· ἕτερον μὲν γὰρ τὸ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγαθῆτις τις ἂν ἀναξιοπίστους ἀκολουθήσαντος λόγους, καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος, ἢ οὕτω τότε διασαφίτω. Οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς [add. δὴ] ἔλεγεν οὐδέεις, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτος τὸ δισπὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός (scil. δὴ), φαίνεται τε ὑπὸ τούτων διαψευσθῆναι. Ταῦτα δὲ ἐκ τῶν λόγων καὶ ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν θεωρήθη καὶ τὸ συλλογίζεσθαι· οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο εἰ μὴ φαίνοιτο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότεροι ἀναποδείκτως ἀπεφαίνοντο. » Καὶ μέχρι τούτου τὰ περὶ Παρμενίδην προαγαγόντα ἐπὶ Ἀναξαγόραν μετέβη. Οὕτως μὲν οὖν αἰ κατὰ Θεόφραστον προτάσεις ψευδεῖς οὕσαι διαλέγονται. Ὡς δ' ἀσυμπεράντοι, ὅτι τὸ μὲν ἀκολουθῶς ἐπαγόμενον συμπεράσμα ἦν, τὸ παρὰ τὸ δὴ οὐδὲν, ὁ δὲ ἐπήγαγεν ἐν ἄρα τὸ δὴ. Κἂν μοναχῶς δὲ τις ὑπόθηται τὸ δὴ λέγεσθαι, ὡς μνημονεύει ὁ Εὐδήμος, ψεύδος καὶ οὕτω λαμβάνει. Οὐ γὰρ μοναχῶς τὸ δὴ, εἴγε δεκαχῶς, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω συμπεραίνει ὅτι ἐν τὸ δὴ. Κἂν ὑπόθηται δὲ τις μὴδὲν ἄλλο παρὰ τὴν οὐσίαν εἶναι, οὐδὲν κωλύει οὐσίας μὲν εἶναι μόνως, πολλὰς δὲ ταύτας, ὥσπερ καὶ ὁ Εὐδήμος ἐδήλωσε διὰ τοῦ « οὐδὲ εἰ τις αὐτῷ συγχωρήσει μοναχῶς λέγεσθαι τὸ δὴ, καὶ τὸ ἐξῆς δὲ· ὡς γὰρ εἰ πάντα τὰ ὄντα καλὰ εἴη καὶ μὴθὲν εἴη λαθεῖν, ὁ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἐν γὰρ

10. Deinde cur si est unum, etiam immobile est? Ut enim, quæ una est pars, hæc aqua, in se ipsa movetur, cur non et universum eodem pulsu agitatur? Præterea cur conversio non erit?

11. Idem et in Parmenidem convenit modus rationum, et si qui alii proprii sunt. Ac solutio est partim ex eo, quia falsa sumit, partim ex eo quia non concludit. Nam falsa quidem sumit, quatenus ens simpliciter dici ponit, quam multipliciter dicatur. Non concludit autem, quia

si sola alba sumantur, ipso albo unum significante, nihilominus alba multa erunt, et non unum. Nam album nec continuatione unum erit, nec ratione. Alia enim ratio erit albi, alia ejus quod album accipit; neque quidem præter album ipsum separabile erit. Neque enim quatenus separabile est, sed ipsa substantia aliud est album, aliud id cui inest. Sed hoc Parmenides nondum videbat.

τὸ καλόν, ἀλλὰ πολλά· τὸ μὲν γὰρ χρῶμα καλὸν ἔσται, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ θ, τι δῆποτε, (τὸ δ' αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἔδειξεν ὁ Ἀριστοτέλης), οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἔν οὐδὲ τὸ αὐτό· » καὶ ψευδῆς ἡ ἐπιφορά ἢ λέγουσα, ἔν ἄρα τὸ ὄν, καὶ οὐκ ἔκ τῶν κειμένων συνηγμένη. Κἂν γὰρ μοναχῶς τὸ ὄν, οὐκ ἦδη ἔν τὸ ὄν. Μοναχῶς γὰρ λέγεται καὶ γένει καὶ εἶδει, ἑκατέρως δὲ πολλά, καὶ συμδύσεται τὸ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸ καλὸν παραδείγματος ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου εἰρημένον, ὅτι καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἔν τὸ καλὸν τῶ ἀριθμῶ· τὰ γὰρ τῶ λόγῳ ἔν οὐκ ἦδη καὶ τῶ ἀριθμῶ ἔν. Τὰ δὲ αὐτὰ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ συνηγάγεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν τοὺς κανόνας τῶν λόγων μῆπω τότε διακεκρίσθαι, ἀλλὰ φωραθέντας ὑστερον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὕτως ἐξενεχθῆναι πρὸς πλείονα συντελοῦντας ἀκριβείαν, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος μαρτυρεῖ λέγων· « Παρμενίδου μὲν οὖν ἀγασθεῖ ἂν τις ἀναξιοπίστοις ἀκολουθήσαντος λόγοις καὶ ὑπὸ τοιούτων ἀπατηθέντος ἂ οὕτω τότε διασεσάρητο· οὔτε γὰρ τὸ πολλαχῶς ἔλεγεν οὐδέεις, ἀλλὰ Πλάτων πρῶτον τὸ δισὸν εἰσήγαγεν, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός· φαίνεται δὲ ὑπὸ τούτων διαψευσθῆναι. Ταῦτα δὲ ἔκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἀντιλογιῶν ἐθεωρήθη καὶ τὸ συλλογιστικόν· οὐ γὰρ συνεχωρεῖτο εἰ μὴ φαίνοντο ἀναγκαῖον, οἱ δὲ πρότεροι ἀναποδείκτως ἀπεφαινοντο. » Ἄλλ' Ἀριστοτέλης βιαιότερόν πως ἐβουλήθη καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τῆ ὑποστάσει, ὡς ἐπὶ τοῦ λευκοῦ σώματος δεῖξει, ὅτι τὸ λευκὸν πολλὰ ἔστι τῶ λόγῳ τὸ τε ὡς ὑποκειμένον καὶ τὸ ὡς ἔν ὑποκειμένῳ. Καίτοι οὐδὲ τοῦνομα τούτων τὸ αὐτό· τὸ γὰρ ὑποκειμένον λευκὸν οὐκ ἔστιν οὐδὲ λέγεται καθ' αὐτό, ἐὰν μὴ ὅτε (leg. ὄταν) σὺν τῆ λευκότητι ληφθῆ, ὥστε εἴπερ ἄρα τὸ αὐτὸ ὄνομά ἔστιν ἔν διαφόροις λόγοις, οὐχί τοῦ ἔν ὑποκειμένῳ καὶ τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. Διότι καὶ τὸ μέτεχον λευκὸν λέξομεν μετὰ τῆς μεθέξεως καὶ αὐτὸ τὸ χρῶμα τὸ μετεχόμενον. Ἀκριβολογουμένῳ δὲ οὐδὲ τούτων τὸ αὐτὸ ἔστιν ὄνομα, εἴπερ τὸ μὲν λευκὸν τὸ δὲ λευκότης, καὶ τὸ μὲν ποιὸν τὸ δὲ ποιότης. Διὸ καὶ δριζόμεθα τὴν μὲν λευκότητα χρῶμα διακριτικὸν ὄψεως, τὸ δὲ λευκὸν-σῶμα λευκότητος μετέχον. Ταῦτα δὴ οὖν ἰδὼν ὡς ἔδεικεν Εὐδήμος οὐκ ἐβιάσατο ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆ ὑποστάσει δεῖξει τὴν τῶν λόγων διαφορὰν, ἀλλ' ἀπὸ κοινοῦ τινος τοῦ καλοῦ τὴν δεῖξιν ἐποίησατο πολλοῖς κατὰ λόγον διαφέρουσι ἐφαρισμάτωντος, ὥστε τὸ δοκοῦν πάλιν ἔν εἶναι τοῦτο κατὰ τὴν κοινότητα πολλὰ εἶναι κατὰ τοὺς λόγους. Γράφει δὲ

οὕτως· « ὥσπερ δὲ εἰ πάντα εἴη τὰ ὄντα καλὰ καὶ μὴθὲν εἴη λαβεῖν θ οὐκ ἔστι καλόν, καλὰ μὲν ἔσται πάντα, οὐ μὴν ἔν γε τὸ καλὸν ἀλλὰ πολλά· τὸ δὲ μὲν γὰρ χρῶμα καλόν ἔστι, τὸ δὲ ἐπιτήδευμα, τὸ δὲ θ, τι δῆποτε, οὕτω δὴ καὶ ὄντα μὲν πάντα ἔσται, ἀλλ' οὐχ ἔν οὐδὲ τὸ αὐτό· ἕτερον μὲν γὰρ ὕδωρ, ἄλλο δὲ τὸ πῦρ. » Ἴσως δὲ τοῦτον παρητήσατο τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως Ἀριστοτέλης, διότι εἰ ὡς κοινὸν ἔν ὑπετίθετο τὸ θν εἶπε ὡς γένος, εἴτε ὡς εἶδος, εἴτε ὡς δμῶνυμος φωνῆ, εὐθὺς καὶ τὰ πολλὰ συνείσηγετο τὸ γὰρ κοινὸν πλείονων εἶναι κοινὸν ἀνάγκη. Διὸ καὶ ὡς ἀριθμῶ ἔν ὑποθίμενος ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ἔν ἢ ὡς συνεχῆς ἔστιν ἔν ἢ ὡς τῶ λόγῳ τὸ αὐτὸ ἢ ὡς ἀδιαίρετον, ἔδειξεν ὅτι οὔτε ὡς συνεχῆς οὔτε ὡς τῶ λόγῳ τὸ αὐτό, τὸ δὲ ὡς ἀδιαίρετον ὡς ἐναργῶς ἀποτον παῖκεν εὐθύνην ὡς σωματικῶ πέρατος ὑποτιθέντος τοῦ ἀδιαίρετου).

12. Ἄλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὕτω εἴωρα. Ἀνάγκη δὴ λαβεῖν μὴ μόνον ἔν σημαίνειν τὸ ὄν, καθ' ὃ ἂν κατηγορηθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὄν καὶ ὅπερ ἔν· τὸ γὰρ συμβεβηκός καθ' ὑποκειμένου τινός λέγεται. Ὅστε ἢ συμβεβηκὸς τὸ ὄν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος ἔσται τὸ ἄρα οὐκ ὄν· οὐ δὴ ἔσται ἄλλω ἑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 29 καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ τῶ Ἀριστοτέλει πάντα κατακολουθῶν τοῦ ὅπερ ὄντος ἐκίενος (leg. ἐκείνῳ) οὐκ ἤκουσεν ὡς γένους. Ἐν γούτῳ τῶ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν περὶ Παρμενίδου λέγων ταῦτα γέγραπεν ὡς Ἀλέξανδρος φησιν. Ἐγὼ γὰρ οὐχ εὐρον ἔν τῶ Εὐδημίῳ (leg. Εὐδημίῳ aut Εὐδήμῳ) τὴν λέξιν ταύτην· « τὸ μὲν οὖν κοινὸν οὐκ ἂν λέγοι· οὔτε γὰρ ἐξηγεῖτό πω τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ὑστερον ἔκ τῶν λόγων προῆλθεν, οὔτε ἐπιδέχοιτο ἂν ἂ τῶ ὄντι ἐπιλέγει. Πῶς γὰρ ἔσται τοῦτο μεσσόθεν ἰσοπαλές καὶ τὰ τοιαῦτα; τῶ δὲ οὐρανῶ, φησί, σχεδὸν πάντες ἐφαρμόσουσιν οἱ τοιοῦτοι λόγοι »).

13. Οὐ γὰρ ἔσται ὄντι αὐτῶ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὄν σημαίνει οὕτως ὥστε εἶναι τι ἕκαστον. Ἄλλ' ὑπόκειται τὸ ὄν σημαίνει ἔν. Εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὄν μὴ δὲν συμβεβηκέν, ἀλλ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὄν σημαίνει τὸ ὄν ἢ μὴ ὄν;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 3 pag. 186. b. 2. Simplicius in Arist. Phys. fol. 31 ὅτι μὲν οὖν οὐ τῶν γινόμενων τι καὶ φθειρομένων ὁ Παρμενίδης ἔν τὸ ὄν τίθεται, δηλοῖ τὸ σημεῖον αὐτοῦ ἔν τὸ ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον λέγων ἔν οἷς φησι· μόνος δ' ἔτι μῦθος

12. Sed hoc Parmenides nondum videbat. Necessesse igitur est eos sumere qui id quod est unum esse dicunt, non solum unum significare id quod est, de quocunque prædicabitur; sed etiam quod proprie est ens, et quod proprie unum est. Accidens enim de subjecto aliquo dicitur. Quare illud, cui id quod est accidit, non erit:

est enim diversum ab eo quod est. Erit ergo quippiam quod non est: haudquaquam ergo id, quod proprie est ens, alii inerit.

13. Neque enim entis rationem subit, nisi id quod est plura significet hoc pacto, ut unumquodque aliquid sit. At id quod est, unum significare ponitur. Si

ἴδιον λαίπεται ὡς ἔστιν, ταύτη δ' ἐπὶ σήματ' ἔασι πολλά μάλ', ὡς ἀγνήτων ἔνδον ἐν ἀνώλεθρον ἔστιν. Οὐ μὴν οὐδὲ σωματικὸν ὄλωσ τοῦ ἐν εἶναι βούλεται, εἴπερ ἀδιαίρετον αὐτό φησι λέγων· οὐδὲ διαίρετόν ἐστιν, ἐπεὶ πᾶν ἔστιν ὁμοῖον, ὥστε οὐδὲ τῷ οὐρανῷ ἐφαρμόττει τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, ὡς τινὰς ὑπολαμβάνειν ὁ Εὐδήμος φησὶ ἀκούσαντας τοῦ « πάντοθεν εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκω. » Οὐ γὰρ διαίρετός ὁ οὐρανός, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοῖος σφαίρα, ἀλλὰ σφαῖρά ἐστιν ἡ τῶν φυσικῶν ἀκριβεστάτη. Versus Parmenidei leguntur Phil. Græc. Vol. I p. 124).

11. Τὸ δὲ μηδέποτε διακριθῆσθαι, οὐκ εἰδῶτως μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται. Τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. Εἰ οὐν ἐμεικτο τὰ χρώματα καὶ αἱ ἐξεις, ἐὰν διακριθῶσιν, ἔσται τὸ λευκὸν ἢ ὑγεινὸν οὐχ ἔτερόν τι ἢ οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἄτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρίναι, τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν, κατὰ μὲν τὸ ποσὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος, κατὰ δὲ τὸ ποιόν ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 4 pag. 188. 5. de Anaxagora. Simplicius fol. 37 b. εἰπόντος τοῦ Ἀναξαγόρου· οὐδὲ διακρίνεται οὐδὲ ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ ἀλαχοῦ· οὐδὲ ἀποκεκοπται πελέκει οὔτε τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ οὔτε τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ, οὐ γὰρ εἶναι τὸ εἰλικρινές καθ' αὐτό, τοῦτο, φησὶν, οὐκ εἰδῶτως μὲν λέγεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι συμβαίνει τὸ μὴ διακρίνεσθαι, συμβαίνει μόντοι. Διὸ κἂν μὴ εἰδῶτως, ἀλλ' ἄλλως ἀληθῶς λέγεται· τὰ γὰρ πάθη, τοῦτ' ἔστι τὰ συμβεβηκότα ἀχώριστα τῆς οὐσίας ἐστίν, οἷον τὰ χρώματα καὶ αἱ ἐξεις· μεμιγμένης γὰρ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων ἐὰν διακριθῆ τὸ συμβεβηκός, ἔσται οὐκέτι συμβεβηκός, ἀλλ' οὐσία, ἅτε καθ' αὐτὸ ὑπεστώσ καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ τὸ εἶναι ἔχον, ὅπερ πάλιν οὐ καθ' ὑποκειμένου ἐκάλεσεν, καὶ ὅπερ Εὐδήμος καλῶς ἐπέστησεν, « οὐ μόνον τὰ πάθη τῶν οὐσιῶν οὐχ οἷόν τε χωρῆσαι, ἀλλ' οὐδὲ πάντα ὁμοῦ τὰ πάθη εἶναι δυνατόν, ὥστε πάντα ἐν πᾶσιν εἶναι. Οὐ γὰρ δὴ θερμὸν καὶ ἐπιστήμη, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται μιχθῆναι, ὄλωσ δὲ ἡ μίξις ἐκ τῶν κχωρισμένων. Χωρίζεται δὲ τὰ καθ' αὐτὰ ὄντα ἢ

δυνάμενά γε, τοιαῦτα δὲ αἱ οὐσίαι, διὸ μίσγεται τὰ σώματα. Τούτων δὲ τὰ μὲν ὑγρά κεράννυσθαι λέγομεν, τὰ δὲ ξηρὰ μεμιχθαι οἷον σπέρματα καὶ πρόβατα, λευκὸν δὲ καὶ ἀνθρωπῶν οὐ λέγομεν μεμιχθαι οὐδὲ ἐπιστήμη καὶ ψυχῆν, ὑπάρχειν δὲ μόνους τοῦτοις τούτων ἕκαστα καθ' ἑν λέγεται. Ποῖα δὲ μεμικται καὶ ὅπως ὁμοῦ πάντα ἦν, διώριστα βέλτιον, ἐπειδὴ οὐ πᾶν παντὶ μίσγεται, ὅσπερ οὐδὲ γίνεται πᾶν ἐκ παντός· ἐκ τοῦ λευκοῦ γὰρ οὐ γίνεται γραμμῆ, ἀλλὰ μέλαν ἢ φαῖόν. » Ταῦτα γὰρ οἰκειῶς τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Εὐδήμου λεγόμενα παρεθέμην).

15. Ὅτι μὲν οὖν ἐναντία δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι φανερόν. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν πότερον δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείους εἰσὶ· μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἷόν τε, ὅτι οὐχ ἐν τὰ ἐναντία, ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι οὐκ ἐπιστητὸν τὸ ἂν ἔσται. Μία τε ἐναντίωσις ἐν παντὶ γένη ἐνί, ἢ δ' οὐσία ἐν τι γένος.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a. 9 ed. Bekker. Scripsi autem cum veteribus editionibus Iulii Pacii et aliorum ἀπείρους δ' οὐ, ὅτι, quum apud Bekkerum legatur ἀπείρους δ' ὅτι. Simplicius fol. 42 b. ποῖαν οὖν Ἀλέξανδρος οὐσίαν ἐνταῦθα τὴν κατὰ τὸ ἔνυλον εἶδος ἀκούει; Εἰ μὲν τὴν κυρίως οὐσίαν τὴν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις ἀντιδιηρημένην, ἑλλίπης ὁ λόγος· εἰ δὲ τὴν κοινῶς ἐπὶ πάντων τῶν γεννητῶν εἰδῶν λεγομένην, εὔ ἂν ἔχοι· καὶ τὰ Εὐδήμου ἐξ τοῦ Ῥοδίου πρὸς ταύτην μοι δοκεῖ τὴν ἔννοιαν φέρεσθαι, εἰ καὶ ἀσαφῶς εἰρηται καὶ ἐκείνα. Ἔχει δὲ οὕτως· « εἰ δὲ ἔστιν ἐναντιότης, δύο τοῦλάχιστον ἔσται. Δύο δὲ ὑποκειμένων τῶν πρώτων ἐναντίων τούτων μὲν οὐδέτερον οἷόν τ' εἶναι οὐσίαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία τῶν ἐναντίων. Εἰ δὴ ὁ φυσικὸς μὴ περὶ πάντων σκοπεῖ, διόπερ οὐδὲ ἀριθμῆι πάντα τὰ ὄντα, οὐδὲ ἀρχὰς κοινὰς πάντων λαμβάνει, ἀλλὰ τῶν οὐσιῶν καὶ τούτων τῶν σωματικῶν, οἷον γένους τινὸς ἐνός, μὴ γίνεται δὲ τὸ τυχὸν ἐκ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενές οἷον χρῶμα ἐκ χρώματος, χυλὸς ἐκ χυλοῦ καὶ τὰ λοιπὰ ὁμοίως, οὐδ' ἂν ἡ οὐσία γίνοιτο ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐδὲ σῶμα ἐκ μὴ σωματῶν. » Ἐν τούτοις τὸ μὲν οἷον γένους τινὸς ἐνός καὶ τὸ μὴ γίνεται δὲ τὸ τυχὸν ἐκ τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ὁμογενές οἷον χρῶμα ἐκ χρώματος οὐσίαν εἰληφθαί σημαίνει οἷον τὴν ἐν ταῖς δέκα γένεσι πρώτην· οὐ γὰρ ἔστιν

igitur id quod proprie est ens, non accidit cuiquam, sed aliquid illi aliud accidit, cur id quod est ens proprie ens significat potius quam non ens?

14. Quod vero affirmatur, nunquam omnia segregatum iri, non scienter quidem affirmatur, sed recte tamen dicitur. Affectus enim inseparabiles sunt. Quando igitur colores atque habitus misti sunt, si fuerint segregati: erit aliquid album aut sanum, quod ne in subiecto quidem diversum quiddam erit. Quare absurda mens est, ea quærens quæ fieri nequeunt, si separare quidem vult, hoc autem efficere nequit, tam quantitatis quam

qualitatis habita ratione, quantitatis quidem, quia non est minima magnitudo, qualitatis autem, quia affectus inseparabiles sunt.

15. Apparet igitur oportere contraria principia rerum esse. Sequitur deinceps, ut dicamus, utrum duo, an tria, an plura principia sint. Unum enim principium esse non potest, quia contraria non sunt unum: neque vero infinita, quia id quod est, sub scientiam sane non cadet. Una quoque contrarietas est in omni genere uno: substantia vero genus est quoddam unum.

οἷον γένος ἐκείνη, ἀλλὰ γένος τῆ ὄντι. Περὶ ἐκείνης οὖν λέγοιτ' ἂν τῆς καὶ τὰ συμβεβηκότα περιεχούσης).

10. Ἐτι οὐκ εἶναι φαμεν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ· τῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη;

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 6 pag. 189. a. 3a. ed. Bekker. Simplicius fol. 44. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ζητήσεως ἄξιον εἶναι μοι δοκεῖ, πῶς εἴρηται τὸ πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; καὶ γὰρ οὐδὲ ἔδει οὐσίας εἶναι τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα. Εἰ γὰρ προϋπάρχει τὰ στοιχεῖα τοῦ στοιχειωτοῦ καὶ εἶεν οὐσία τὰ τῆς οὐσίας στοιχεῖα, πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν οὐσίαν εἴη ἂν οὐσία, καὶ ὅπως πανταχοῦ τὰ στοιχεῖα οὐκ ἔστιν ἔπαρ τὰ στοιχειωτά· οὔτε γὰρ τὰ τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖα ἀνθρωποὶ οὔτε τὰ τῆς σαρκὸς σάρξ. Μήποτε οὖν ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, ἢτοι ἡ ἀντίθεσις στοιχεῖα ὄντα τῆς κυρίως οὐσίας, αὕτη δὲ ἔστιν ἡ σύνθετος, οὐσία μὲν καθ' αὐτὰ ἐκάτερα οὐκ εἰσὶν ἀλλ' οὐσιώδη μόνον, καὶ σώματα μὲν οὐκ ἔστι, σωματικὰ δέ, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος δηλοῖ σωματοειδῆ καλῶν τὴν ὕλην· συνελθόντα δὲ οὐσία καὶ οὐσίας ἀποδοτικά ἔστι, διὸ οὐδέτερον καθ' αὐτὸ οὔτε οὐσία ἔστιν οὔτε οὐσίας ἀποδοτικόν).

17. Ἡμέμοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροὶ τινές εἰσιν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἰκανῶς. Πρῶτων μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἀπλῶς γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὄντος ἢ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 9 pag. 191. b. 35 qui sine dubio Parmenidem, Eleaticum philosophum, hic memorat. Fallitur Simplicius Platonis Parmenidem intelligi statuens, quem tamen sequitur Brandisius comment. Eleat. p. 138. Simplicius fol. 53. b. (conf. Scholl. in Arist. pag. 343. b. ed. Brandis.) καὶ δοκεῖ ταῦτα ἀποτεινόμενος πρὸς Πλάτωνα λέγειν· αὐτὸς γὰρ ἐν Τιμαίῳ (p. 50) λέγων μηδὲν τῶν ὄντων ἐνεργεῖα τὴν ὕλην εἶναι, (ἐν οἷς φησιν ὅτι τοῖς εἶδεσιν ὑποκειμένον οὐκ ἂν εἴη παρεσκευασμένον εἶ, πλὴν ἀμορφον ὄν ἐκείνων πασῶν τῶν ἰδεῶν, ὅσας μέλλει δέχεσθαι), ἐφάψασθαι πῶς δοκεῖ καὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς στερήσεως· τὸ γὰρ πεφυκὸς δέχεσθαι καὶ μὴ, μὴ ἔχον δέ, ἑστερῆσθαι ἂν λέγοιτο δικαίως. Καὶ τὸ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ τὸ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκότος πρῶ-

τος φαίνεται διορίσας ὁ Πλάτων, καὶ τὸ πῆ μὲν ἢ πῆ δὲ μὴ ὄν, ὡς εἴρηται πρότερον. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὰ πολλαχῶς λεγόμενα διεστέλατο, ὡς καὶ ὁ Εὐδήμος ἐν τοῖς Φυσικοῖς μαρτυρεῖ λέγων, « Πλάτων τε γὰρ εἰσαγαγὼν τὸ διττὸν πολλὰς ἀπορίας ἔλυσε πραγμάτων » (Victorii cod. ἐπὶ τῶν πραγμάτων. cf. fragm. 11) Διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡμέμοις ἂν εἴη καὶ ὁ Πλάτων τῆς τοιαύτης φύσεως, οὐχ ἰκανῶς δὲ αὐτῆς ἤφθαι δοκεῖ κατὰ δύο τρόπους.)

18. Τῶν ὄντων τὰ μὲν ἔστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας, φύσει μὲν τὰ τε ζῶα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἀπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ καὶ πῦρ καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. Πάντα δὲ τὰ βηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. Τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὐξήσιν καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν· κλίτη δὲ καὶ ἱμάτιον καὶ εἰ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἔστιν, ἢ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἐκάστης καὶ καθ' ὅσον ἔστιν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὀρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον, ἢ δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς εἶναι λιθίνους ἢ γηίνους ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει καὶ κατὰ τοσοῦτον, ὡς οὐσῆ τῆς φύσεως ἀρχῆς τινος καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρῶτως καθ' αὐτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκότος.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 1 pag. 192. b. 8 ed. Bekker. Simplicius fol. 58 ὅτι τὰ ζῶα καὶ φυτὰ οὐ καθὸ ζῶα καὶ φυτὰ παρελαβεν ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης ὡς φύσει ὄντα, ἀλλὰ καθὸ καὶ αὐτὰ φυσικά, δηλοῖ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γράφων· « ἐπεὶ δὲ λέγομεν πολλὰ φύσει εἶναι· καὶ γὰρ ἴππον καὶ ἀνθρώπον καὶ πᾶν ζῶον καὶ τὰ τούτων μέρη, ἔτι δὲ ἑλισίαν καὶ πᾶν φυτὸν καὶ τὰ μέρη αὐτῶν καὶ πᾶσαν καὶ ὅπως τὰ φύσιμα, ἔτι δὲ γῆν καὶ πῦρ καὶ πολλὰ τῶν ἀψύχων, τί πᾶσι τούτοις ὑπάρχει; Ἡ μὲν γὰρ αἰσθησις ἰδίως ἔστι τῶν ζῶων καὶ πολλὰ ἕτερα, ἢ δὲ αὐξήσεως τῶν ζῴων· κινεῖται δὲ πάντα ὡς εἶπειν· καὶ γὰρ ξύλον καὶ χαλκὸς καὶ πῦρ καὶ ὅπως πᾶν σῶμα, οὐχ ὁμοίως δὲ πάσας τὰς κινήσεις, οἷον ὁ λίθος καὶ πάντα ὅσα βάρους ἔχει, ἄνω

16. Præterea substantiam non esse contrariam substantiæ dicimus. Quo pacto igitur substantia ex non substantiis, aut non substantia substantia prior erit?

17. Ipsam igitur et alii quidam, sed non satis tetigerunt. Primum enim ex non ente simpliciter aliquid fieri fatentur, ea relique qua Parmenidem recte dicere arbitrantur.

18. Eorum quæ sunt, alia quidem sunt natura, alia vero ob alias causas. Natura quidem sunt animalia partesque eorum et plantæ et simplicia corpora, ut terra, ignis, ær et aqua. Hæc enim ac talia natura dicimus esse. Omnia autem quæ dicta sunt ab illis, quæ natura

non constant, differre videntur. Namque ea quæ natura constant universa in se ipsis principium motus statusve, partim ejus qui loco accommodatur, partim incrementi ac decrementi, partim mutationis habere videntur. At lectica, vestis et si quid aliud ejus generis est, ex quo sua quæque nomina repererunt, et quatenus arte facta sunt, nullam mutationis appetitionem insitam habent: quatenus vero accidit iis, ut lapidea sint vel terrena, vel ex his mixta, eatenus in motu quietisve principium habent, quum natura principium sit quoddam et causa, ut id moveatur atque quiescat, in quo primo per se et non per accidens inest.

αὐν καὶ εἰς τὸ πλάγιον ὑφ' ἑτέρου, κάτω δὲ ὑφ' ἑαυτοῦ· τὸ δὲ πῦρ κάτω μὲν ὑφ' ἑτέρου, ἄνω δὲ καθ' ἑαυτό, καὶ τὸ μὲν ζύλον καθ' αὐτὸ κινεῖται κάτω, ἢ δὲ κλίνη ἢ ξυλίνη, οὐχ ἢ κλίνη· περὶνὴ γὰρ γινωμένη οὐκ οἰσθήσεται κάτω. » Εἰ δὲ τὰ μὲν τεχνητὰ οὐ κινεῖται καθ' αὐτά, ἀλλ' ἢ ἐκ τοιούτων ἐστὶ, τὰ δὲ φυσικά, ταῦτα δὲ τὰς μὲν ὑφ' ἑτέρου τῶν κινήσεων κινεῖται, τὰς δὲ καθ' ἑαυτά, καὶ τὰς μὲν ὑφ' ἑτέρου παρὰ φύσιν φαιμέν αὐτοῖς εἶναι, τὰς δὲ ὑφ' αὐτῶν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κινεῖσθαι κατὰ φύσιν αὐτοῖς ἂν εἴη, μὴ οὐκ ἔξωθεν τοῦ αἰτιῶν ὄντος ἀλλ' ἐν αὐτοῖς. Ἄρα οὖν τὴν τοιαύτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως φατέον τὴν φύσιν εἶναι, ἐπειδὴ πᾶσι τοῖς κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα τυγχάνει; εἰ δὲ οὕτως, ἡ φύσις γίνεται ἀρχὴ κινήσεως ἐν αὐτοῖς καὶ καθ' αὐτά.)

19. Ἐπεὶ δὲ διώρισται, ποσαυχῶς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον, τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 2 pag. 193. b. 2^a ed. Bekker. Simplicius fol. 63. πενταυχῶς λέγεται ἡ φύσις, καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἢ ἐν ἐκάστῳ ὕλη· κατὰ δεύτερον δὲ σημαίνοντα φύσις λέγεται τὸ περὶ τὴν ὕλην εἶδος· κατὰ δὲ τρίτον σημαίνοντα φύσις λέγεται τὸ ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἶδους συγκεῖμενον· κατὰ τέταρτον δὲ σημαίνοντα λέγεται φύσις ἡ οἶον ἐκφύσις καὶ γένεσις καὶ κίνησις καθ' ἣν ὑπὸ τοῦ φύοντος φύεται τὸ φυτόμενον· κατὰ πέμπτον δὲ σημαίνοντα τὸ κυριώτατον φύσις ἐστὶ τὸ τοῦ κινεῖσθαι τοῖς φυσικοῖς αἰτίων· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν σημαίνοντων τῆς φύσεως τὸ μὲν ὄνομα κυριώτερον τῆ φύσεως τῆ ὡς κινήσει καὶ ἐκφύσει προσήκει. Τῆ γὰρ ἰατρούσει καὶ ὑφάνσει καὶ ὄλως κινήσει ἀναλογεῖ· ἢ δὲ ἐννοία τοῦ ὀνόματος τῆ κυριῶς φύσει μᾶλλον προσήκει τῆ ὡς ποιητικῆ τῶν φυσικῶν. Ὁ μὲντοι ὄρισμός πᾶσι τοῖς σημαίνοντοῖς ἐφαρμόσει οἰκείως ἐφ' ἐκάτερα λαμβανόμενος. Καὶ γὰρ ἡ μὲν κυριῶς φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία κινήσεως ἐστὶ καὶ ἡρεμίας, ἢ δὲ ὡς κίνησις φύσις ὡς ὀργανική· διὰ γὰρ ταύτης ἢ ποιητικῆ φύσις τὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς κίνησιν καὶ ἡρεμίαν ἀποτελεῖ, ὡς ὁ ἰατρός διὰ τῆς ἰατρούσεως τὴν ὑγιάν. Ἡ δὲ ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχαὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀποδοδομένης ἐνεργείας εἰσὶν ὡς στοιχειώδεις, καὶ λέγει ὁ Εὐδήμος, ὅτι ἐπιδέχεται καὶ ταῦτα τὸν λόγον τῆς φύσεως· ἀρχὴ

γὰρ κινήσεως δοκεῖ εἶναι καὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ οὐ ἕνεκα· τῷ γὰρ ἔσθαι κάτω τὸν μολιθδὸν τὴν ὑποκειμένην ὕλην αἰτιώμεθα· ὅτι γὰρ ἐκ τοιαύτης ἐστὶ, κάτω φέρεται. Ἔχει δὲ κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ καὶ καθ' ἑαυτόν, ἢ γὰρ μολιθδός ἐστι. Τὸ δὲ εἶδος ἀρχὴ ἂν εἴη καὶ ὡς τέλος· εἰς τοῦτο γὰρ βλέπουσα ἡ φύσις πάντα πραγματοποιεῖται τὰ ἐν τοῖς φυσικοῖς.)

20. Ἄπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἰτία εἰς τέτταρας πίπτει τρόπους τοδς φανερωτάτους. Τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν συμπέρασματος ὡς τὸ ἐξ ὀδίου καὶ αἰ ὑποθέσεις τοῦ συμπέρασματος ὡς τὸ ἐξ ὀδίου αἰτία ἐστιν· τούτων δὲ τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη, τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τὸ τε ὄλον καὶ ἡ σύνθεσις καὶ τὸ εἶδος. Ἐὶ δὲ σπέρμα καὶ ὁ ἰατρός καὶ ὁ βουλευσας καὶ ὄλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἢ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἢ στάσεως ἢ κινήσεως. Τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος καὶ τάγαθόν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὐ ἕνεκα βέλτιστον καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι· διαφερέτω δὲ μὴδὲν εἰπεῖν αὐτὸ ἀγαθὸν ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. Τὰ μὲν οὖν αἰτία ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἶδει.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 3 pag. 195. a. 15 ed. Bekker. Simplicius fol. 72 τοσούτων οὖν ὄντων τῶν αἰτίων λέγει ὁ Εὐδήμος, ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον καὶ τὸ κινεῖν πρώτως πάντες ἡτιῶντο, τὴν δὲ μορφήν πολλοί, τὸ δ' οὐ ἕνεκα ἐλάττονας καὶ ἐπὶ μικρόν. Ἡμῖν δὲ τῶν πλείστων τοῦτο φαίνεται αἰτίων· φαίνεται γὰρ πολύχουν εἶναι· καὶ γὰρ αἰ ἡμέτεροι πράξεις σχεδὸν ἅπασαι τινὸς ἕνεκα γίνονται καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Εἰ γὰρ ποτε πυρετὸν ὁ ἰατρός παρασκευάζει κακὸν ἀπλῶς ὄν, ἀλλ' ὅτε γε παρασκευάζει ὡς ἀγαθὸν ποιεῖ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δι' εὐλάβειαν μειζόνων κακῶν ἐλαττον αἰρούμενος τάγαθόν πορίζεται, ὡςπερ ὁ τὸν θάνατον ἀνθ' ἑτέρων κακῶν αἰρούμενος· τοιαῦτα γὰρ τινες σοφίζονται. Ἄπειν δὲ αὐτὰ βέλτιον, ἴσως καὶ βῆδιόν ἐστι.

21. Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ διὰ τὸ αὐτόματον.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 4 pag. 195. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 73. b. εἰπὼν τίνα τε καὶ πόσα τὰ αἰτία καὶ τίνες τρόποι καὶ διαφοραὶ θεωροῦνται καθ' ἕκαστον, ἐπειδὴ λέγεται καὶ ἡ τύχη

19. Cum autem definitum sit, quot modis natura dicatur, posthac considerandum est, quo mathematicus a rerum naturalium investigatore differat.

20. Omnes autem, quas nunc memoravimus, causæ in quatuor genera manifestissimæ cadunt. Elementa enim syllabarum, materies factorum operum, ignis et talia corporum, partes totius, sumtiones denique conclusivæ, ut id ex quo fit aliquid, causæ sunt. Atque horum alia sunt ut subjectum, velut partes, alia ut quid rei sit, totum, inquam, composilio et forma. At semen,

medicus et consultor et omnino res efficiens, omnia sunt causæ, a quibus principium mutationis, vel quietis vel motus repetendum. Quædam autem causæ sunt ut finis bonumque cæterorum: id enim ejus gratia cætera sunt, optimum esse solet ac finis illorum: nihil autem intersit, bonum ipsum an apparens bonum dicatur. Tales igitur causæ ac tot earum species sunt.

21. Fortuna quoque et casus causis annumerantur, multaque esse et fieri forte fortuna et casu dicuntur.

καὶ τὸ αὐτόματον αἰτία καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, ἀκόλουθον ἦν ζητεῖν, εἰ ἔστι καὶ τί ἔστι καὶ ὑπὸ τί τῶν εἰρημένων αἰτίων ἀνάγεται ταῦτα. Οὐ μάλιστα δὲ εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης λέγεσθαι ταῦτα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν πολλοὶ καὶ αὐτόθεν ὄνται πολλῶν αἰτίων εἶναι τὴν τύχην καὶ τὸ αὐτόματον, οἱ δὲ φυσιολόγοι κἄν μὴ λέγωσι τι περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὖν ὡς οὕτω γράνται καὶ ὀνομάζουσι. Καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς ἐν οἷς φησιν· « οὕτω γὰρ συνέκυρσε θεὸν τότε, πολλὰκι δ' ἄλλως [leg. θεῖον, ut est apud Aristotelem. Sic enim vocatur δῆρ vel αἰθῆρ. Cf. Simplicius fol. 310 et Empedocli. vs. 260 in Phil. Græc. Fragm. vol. I pag. 7] καὶ πάλιν « ὅπη συνέκυρσεν ἅπαντα » (cf. Emped. vs. 311 *ibid.* p. 9) τὴν τύχην αἰτιᾶσθαι δοκεῖ. Καὶ οἱ θεοὶ ἢ ὕλην τὰς ἀρχὰς λέγοντες ἢ ἀγαθὸν ἢ κακόν, τὴν διάτασιν αὐτῶν καὶ τὸν μερισμὸν τῶν πόνων καὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἐκ τύχης ἢ ἐκ ταυτομάτου λέγειν ἀναγκασθήσονται. Ἀλλὰ καὶ Δημόκριτος ἐν οἷς φησὶ δεῖν ἀπὸ τοῦ παντός ἀποκρίνεσθαι παντοίων εἰδέων, πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τίνος αἰτίας μὴ λέγων ἔοικεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τύχης γενεῆν αὐτά. Καὶ Ἀναξαγόρας δὲ τὸν νοῦν ἐλάσας, ὡς φησιν Εὐδήμος, καὶ αὐτοματίζων τὰ πολλὰ συνίστησι. Καὶ τῶν ποιητῶν δὲ ἐνίοι πάντα σχεδὸν εἰς τὴν τύχην ἀγοῦσιν, ὥστε καὶ τῆς τέχνης οἰκείαν αὐτὴν ποιεῖν λέγοντες « τέχνην τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην ». Τὸν εὐτυχοῦντα δὲ καὶ φρονεῖν φασί. Aristotelis *ferè vestigiis ingressus est Eudemus, quum ille de Anaxagora idem dicat Phys. II, 8* λεκτέον δὲ πρῶτον μὲν διότι ἡ φύσις τῶν ἑνεκά του αἰτίων, ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονοῖ πέφυκε καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἔστι καὶ γίνεται· καὶ γὰρ ἐὰν ἄλλην αἰτίαν εἴπωσιν, ὅσον ἀψάμενοι χαίρειν εἴωσιν, ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. Cf. *Metaph. I, 4. Aristoteles secutus est Platonem Phædon. p. 97 ubi vid. Heindorf. p. 183 et Wytttenbach. p. 259. Adde Brandisii hist. phil. I p. 269. Cæterum versum illum τέχνην τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην Agathonī tribuit Aristoteles Ethic. Nicom. VI, 4.*)

22. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταυτομάτου,

ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἔστιν ἐπανευρεθῆναι ἕκαστον ἐπὶ τι αἰτίον τῶν γινομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος εἶπεν ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην, ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναι φασὶ πάντες ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης· διὸ καὶ ἀμῶς γέ πως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μείλιαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι φωντο εἶναι τὴν τύχην, ὅσον φιλίαν ἢ νεῖκος ἢ νοῦν ἢ πῦρ ἢ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων. Ἄτοπον οὖν εἶπε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι εἶτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε γράμμενοι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς οὐκ ἀεὶ τὸν ἀέρα ἀνωτάτω ἀποκρίνεσθαι φησιν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχη.

(Aristoteles *Phys. lib. II cap. 4 pag. 196. a. 11. ed. Bekker. (Simplicius fol. 74 (cf. Scholl. in Arist. pag. 351. a. ed. Brandis.)* τὸ δὲ καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην πρὸς Δημόκριτον ἔοικεν εἰρηθῆσαι· ἐκεῖνος γὰρ κἄν ἐν τῇ κοσμοποιῇ ἐδόκει τῇ τύχῃ χρῆσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν, ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας, ὅσον τοῦ θησαυρὸν εὐρεῖν τὸ σκάπτειν, ἢ τὴν φυτεῖαν τῆς ἐλαίας, τοῦ δὲ καταγῆναι τοῦ φαλακροῦ τὸ κρανίον τὸν ἀετὸν βρίζαντα τὴν γελώντην, ὅπως τὸ γελώνιον βραγῆ. Οὕτως γὰρ ὁ Εὐδήμος ἱστορεῖ. Ἀπολογεῖται δὲ ὁ Εὐδήμος ὑπὲρ τῶν παραλειπόντων ἐν τοῖς αἰτιόσι τὴν τύχην, λέγων· « εὐλόγως δὲ αὐτὴν παρέλιπον κατὰ συμβεβηκὸς οὖσαν· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδὲ εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τὰ καθ' αὐτά » *Locum de quo agitur hæc præcedunt Aristotelis verba* : καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις διὰ τί ποτ' οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἰτία περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων περὶ τύχης οὐδὲν διώρισεν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν φωντο οὐδὲ ἐκεῖνοι εἶναι ἀπὸ τύχης. Quare ὁ παλαιὸς λόγος non differt ab iis quos τοὺς ἀρχαίους σοφοῦς appellavit, repudiandumque quod ejus loco habet Themistius ὁ πρότερος λόγος. Ita enim scribit fol. 25. b. οὐ παροπτεῖον δὲ οὐδὲ τοὺς παλαιούς, ὅσοι περὶ αἰτίων ἐφιλοσόφησαν, ὧν οὐδεὶς αὐτὴν ἐν τούτοις καθρηθῆσατο· ταῦτα μὲν οὖν εἴποιμεν ἂν τὴν τύχην ἐξελαύνοντες ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡμεῖς δὲ τὸν μὲν πρότερον λόγον φαιμέν τούναντίον περαίνειν οὐ βούλεται. Βούλεται μὲν γὰρ ἀναιρεῖν τὴν τύχην· λανθάνει δὲ αὐτὴν μᾶλλον κρατύωνων.)

23. Τῶν δὲ γινομένων τὰ μὲν ἑνεκά του γίνεται, τὰ δ' οὐ· τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀμφω δ' ἐν τοῖς ἑνεκά του, ὥστε

22. Verum et hoc mirabile est : multa enim sunt sicutque forte fortuna et casu, quæ non ignorantes singula, dum fiunt, posse referri ad aliquam causam, ut sermo ille antiquus dixit, qui fortunam tollit : illorum tamen alia omnes forte fortuna evenisse, alia non temere nec casu cecidisse affirmant. Quapropter et quodammodo illa commemoranda iis erat. At vero ne istorum quidem quidquam fortunam, velut amicitiam aut dissidium aut mentem aut ignem aut aliud quid hujusmodi esse arbi-

trabantur. Absurdum igitur est, sive non esse putaverunt, sivo putantes esse omiserunt, præsertim quum interdum utantur ; ut Empedocles non semper æærem secerni supra contendit, sed prout contigerit.

23. Eorum autem quæ fiunt alia alicujus gratia fiunt alia non item ; atque horum quædam consilio fiunt, alia sine consilio. Utraque vero in his eunt, quæ alicujus gratia fiunt. Apparet igitur etiam in his quæ non necessario neque plerumque fiunt, esse aliqua circa quæ po-

ὄηλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. Ἔστι δὲ ἕνεκά του ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἀνπραχθεῖη καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. Τὰ δὲ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαμέν εἶναι· ὡσπερ γὰρ ὃν ἔστι τὸ μὲν καθ' αὐτό, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὕτω καὶ αἴτιον ἐνδέχεται εἶναι, οἷον οἰκίας καθ' αὐτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκός δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν. Τὸ μὲν οὖν καθ' αὐτὸ αἴτιον ὠρισμένον, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός ἀόριστον· ἀπειρα γὰρ ἂν τῷ ἐνὶ συμβαίῃ. Καθάπερ οὖν ἐλέχθη, ὅταν ἐν τοῖς ἕνεκά του γινομένοις τοῦτο γένηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταυτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 5 pag. 196. b. 17 ed. Bekker. *Rejecta codicum scriptura* ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὡς ἐπὶ πολὺ ἔστιν ἓνια *repositum* ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔστιν ἓνια. *Simplicius fol. 75. b.* (cf. *Scholl. in Arist. pag. 352. a. ed. Brandis.*) ὁ δὲ Εὐδήμος οὕτω δεικνυσιν, ὅτι ἡ τύχη ἐν τοῖς ἕνεκά του « ἐν οἷς, φησί, τὸ ἀτυχεῖν καὶ εὐτυχεῖν, ἐν τούτοις ἔστιν ἡ τύχη· ταῦτα δὲ ἐν οἷς ἀγαθοῦ ἐπίτευξις καὶ ἀπότευξις καὶ τὸ ἕνεκά του· πᾶς γὰρ ὁ ἕνεκά του πράττων ἀγαθοῦ ἐφίεται. » Ὁ δὲ λόγος οὗτος τὴν τύχην μόνην ἐν τοῖς ἕνεκά του θέθεικεν, οὐκέτι δὲ καὶ τὸ αὐτόματον· ὅταν δὲ τὰ ἕνεκά του γινομένα, ταῦτα δὲ ἔστι τὰ τε ἀπὸ διανοίας καὶ τὰ ἀπὸ φύσεως, ἐν τοῖς ἐπ' ἑλαττον κατὰ συμβεβηκός γένηται τινος αἴτια, τότε τὰ γινομένα ἀπὸ τύχης τε καὶ ἐκ ταυτομάτου φαμέν γίνεσθαι. *Neglexit in his Eudemus Aristotelis argumentationem, ita ut suo more rem paulo aliter confirmare stude-ret; probandi ratione e sequenti capite sumta.*)

24. Ἐπει δ' ἔστι τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια ὄν ἂν ἢ νοῦς γένοιτο αἴτιος ἢ φύσις ὅταν κατὰ συμβεβηκός αἰτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν, οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἔστι πρότερον τῶν καθ' αὐτό, δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκός αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὐτό. Ὑστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως· ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ

αἴτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν καὶ φύσιν αἰτίαν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

(Aristoteles Phys. lib. II cap. 6 pag. 198. a. 5 ed. Bekker. *Simplicius fol. 80. b.* (cf. *Scholl. in Arist. p. 353. b. ed. Brandis.*) ἐν δὲ τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπερ, φησὶν, ὁ Πλάτων ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νόμων βούλεται δεῖξαι, καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸ δεικνυσι, τοῦτο διὰ βραχέων ὁ Ἀριστοτέλης ἐδειξεν ἐνταῦθα, τὴν τῆς τύχης φύσιν ἣτις ποτέ ἔστιν ὀρισάμενος, καὶ δεῖξας ὅτι ὑστέρα. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὴν μὲν φύσιν τῆς τέχνης, τὴν δὲ τέχνην τῆς τύχης πρότερον δεικνυσιν. *De re ipsa vide Aristotelem infra cap. 8; item Platonem de Legg. X, 888.*)

25. Καὶ Εὐδήμος δὲ ἂν μὲν τὸ κατὰ τὴν τέχνην, φησὶν, ἀποτελέση, εὐτυχία λέγεται, ἂν δὲ παρὰ ταύτην, ἀτυχία.

(*Simplicius in Aristotelis Phys. fol. 81. qui tamen Stagiritæ sententiam ab Eudemo mutatam esse probat. Vide Aristotelis verba Phys. lib. II cap. 5 p. 197, 25* τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθὸν τι ἀποθῆ, φαῦλη δὲ, ὅταν φαῦλόν τι, εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγεθος ἔχοντα ταῦτα· διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν κακὸν ἢ ἀγαθὸν μέγα λαβεῖν ἢ δυστυχεῖν ἢ εὐτυχεῖν ἔστιν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια· τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν ὡσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ. *Ad quem locum Simplicius fol. 77. b.* ὅτι ἐν μεγέθει ἢ εὐτυχία ἔστι, δεικνυσιν, οἷμαι, δυνάμει συλλογιζόμενος οὕτως. Ἡ εὐτυχία καὶ δυστυχία, κἂν παρὰ μικρὸν ἔχωσι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κακόν, εὐτυχία καὶ δυστυχία εἰσὶν· τὰ παρὰ μικρὸν ἔχοντα οὐδὲν ἥττον ἔστι τοῦτο ὅπερ λέγεται· ταῦτα δὲ ἐν μεγέθει ἔστι, διότι ἐν τοῖς μεγέθεσι τὸ παρὰ μικρὸν οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ τοῦ ὅλου· ἢ ἄρα εὐτυχία καὶ δυστυχία ὡς μέγεθος ἔχοντα λέγεται οὕτως. *Monendum autem solum codicem Parisiensem cum Themistio servasse videri, quod Aristoteles p. 197, 25 scripsit: εὐτυχία δὲ ἔστιν ὅταν ὡς προεῖλετο ἀποθῆ, ἀτυχία δ' ὅταν παρὰ τὴν προεῖρεσιν. Hanc igitur sententiam aliter expressit Eudemus.*)

test id esse, quod alicujus gratia fit. Sunt autem alicujus gratia quæ a mente agi possunt et quæ a natura. Quocirca talia quum per accidens fiunt, a fortuna profecta esse defendimus. Nam ut ens aliud per se, aliud per accidens est: sic et causa esse potest, sicut domus per se quidem causa architectura, per accidens autem album ant concinnitas. Ea ergo causa quæ est per se, definita est, ea vero quæ est per accidens, indefinita: quippe infinita uni accident. Ut igitur dictum est, quum in his, quæ alicujus gratia fiunt, id evenit, tunc forte fortuna et casu fieri dicitur.

24. Quoniam autem casus et fortuna causæ sunt eorum,

quorum aut mens aut natura fieri causæ possunt, quum per accidens quippiam horum ipsorum habetur causa: atque nihil eorum quæ sunt per accidens, prius est his quæ sunt per se: sequitur, ut ne ista quidem quæ per accidens causa est illam quæ per se est causa antecedit. Nimirum casus et fortuna posterior et mente est et natura. Quamobrem si quam maxime cæli causa est casus: necesse est priorem mentem atque naturam et aliorum multorum et hujus universi causam esse.

25. Sed Eudemus quoque, si quis, inquit, opus affabre fecerit, ea res felicitas vocatur; si sine ulla arte, infelicitas.

26. Οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ τὸ μεταβάλλον δεῖ ἢ κατ' οὐσίαν ἢ κατὰ ποσὸν ἢ κατὰ ποιὸν ἢ κατὰ τόπον. Κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν, ὡς φαμεν, ὃ οὔτε τότε οὔτε ποσὸν οὔτε ποιὸν οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐθέν. Ὡστε οὐδὲ κίνησις οὐδὲ μεταβολὴ οὐθένος ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηδεὸς γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. Ἐκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν ὡς τὸ τότε· τὸ μὲν γὰρ μορφή αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιὸν· τὸ μὲν γὰρ λευκὸν τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. Ὡστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἔστιν εἶδη τσαυτὰ ὅσα τοῦ ὄντος.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 1 pag. 200. b. 32 ed. Bekker. Scripsi ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν γὰρ ἄνω, quum vulgo legatur ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν· τὸ μὲν ἄνω. Sed γὰρ particulam sententiarum ordo flagitat, praesertim quum praegressa comprehensio huic similis sit. Alii enim scriptor : καὶ κατὰ τὸ ποσόν· τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. Nimirum haec verissima codicis Parisiensis lectio videtur, siquidem in ceteris omnibus nihil aliud quam τὸ μὲν τέλειον exaratum est. Simplicius fol. 93-94 ἀλλ' ἄξιον ζητεῖν, διὰ τί τοῦ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐν πᾶσιν ὄντος τοῖς γένεσι τοῦ ὄντος, καὶ τῆς κινήσεως οὐσις ἐνεργείας τοῦ δυνάμει ἢ τοιούτων ἔστιν, ἐν τέτρασι μόνους γένεσι τοῦ ὄντος, τῆ οὐσία, καὶ τῷ ποιῷ, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τῷ πού, ἔστιν ἡ κίνησις, ὡς καὶ ἐν κατηγορηματικῆς δέδεικται, καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς πραγματείας ταύτης σπουδάσει δεῖξαι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐκέτι ἀξιώσας ὁ Ἀριστοτέλης τὰς κινήσεις καὶ μεταβολὰς ἐκ τῶν ἐναντίων γίνεσθαι εἰς τὰ ἐναντία, ἢ ἐκ τῶν μεταξὺ τῶν ἐναντίων λόγον ἔχόντων, διὰ τοῦτο, φησί, κατ' οὐσίαν μὲν οὐκ ἔστι κίνησις, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων οὐσία ἐναντίον. Οὐ μέντοι οὐδὲ ἐν τῷ πρὸς τι, οὐδὲ δὴ ἐπὶ τοῦ ποιούντος καὶ πάσχοντος οὐδὲ παντὸς κινουμένου καὶ κινούντος, τούτων οὖν τῶν κατηγοριῶν οὕτως ἀποδιδούς τοὺς λογισμοὺς ὁ Ἀριστοτέλης τὸ κείσθαι, τὸ ἔχειν καὶ τὴν πότε κατηγορίαν παρῆκε. Ἄλλ' ἐν τῇ πότε κατηγορίᾳ διὰ τί οὐκ ἂν εἴη κίνησις ἢ μεταβολή; ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν μεταβάλλω καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, οὕτως ἀπὸ τοῦ κέρυσις εἰς τὸ τῆτες καὶ εἰς νέωτα. Τί δὲ

τοῦτο διαφέρει τοῦ ἀπὸ Λυκείου εἰς Ἀκαδημίαν; κἄν γὰρ τὰ μέρη τοῦ χρόνου φεθίρηται, οὐδὲν παρὰ τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ Λυκείου ἐφθείροτο βαδίζοντος εἰς Ἀκαδημίαν, ἦδη διὰ τοῦτο οὐκ ἦν κατὰ τόπον κίνησις· καὶ γὰρ καὶ τὸ λευκὸν φεθίρηται, ὅταν ἀπὸ λευκοῦ μεταβάλλω εἰς μέλαν. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι ἡ μὲν κατὰ τόπον κίνησις φορὰ τίς ἐστι διὰ τόπου καὶ διεξόδου, διὰ δὲ τοῦ χρόνου οὐδὲν φέρεται, ἀλλὰ φερομένων συμπαρέχεται καὶ ὁ χρόνος· τὸ γὰρ γῆρας καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἀλλοιώσεις εἰσι καὶ πάθη τῶν σωμάτων περὶ ἑαυτὰ καὶ ἐν ἑαυτοῖς, ὃ δὲ χρόνος ἄλλως συνδέεται· εἰ τις οὖν ταῦτα λέγει, πολλῇ δοκεῖ μοι τῆ αἰσθήσει χρῆσθαι καὶ διὰ τοῦτο τὸ δραστήριον τοῦ χρόνου μὴ συννοεῖν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατὰ τόπον μεταβολὴν ἄτε ὑπ' αἰσθήσιν τοῦ τόπου πίπτοντος ἁπολογεῖν, τὴν δὲ κατὰ χρόνον ἀπαγορεύειν ὡς οὐχ ὀρωμένου τοῦ χρόνου. Καίτοι χρῆν ἔνοεσιν, ὅτι ὁρᾷ τι ἐκάστοτε εἰς ἡμᾶς ὁ χρόνος, καὶ ὡσπερ ἀπὸ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλομεν, οὕτως ἀπὸ τοῦ περυσίου πάθους εἰς τὸ τῆτινόν, οὐ καθὼ ἀπὸ πάθους εἰς πάθος ἢ μεταβολὴ ὡς ἀπὸ νέωτος εἰς γῆρας, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἄλλοιαν διάθεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρονικὴν συνέμφασιν τοῦ περυσίου καὶ τοῦ τῆτινῶ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ Εὐδῆμος, ὁ γνησιώτατος τῶν Ἀριστοτέλους ἐταίρων, λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰς ἄλλας τέτταρας κινήσεις· « καὶ γὰρ τὸ πότε τοῖς δυνατοῖς ἢ δυναταί, συμβαίνει κινουμένοις. Πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται. » Εἰ μὴ ἄρα λέγοι τις ἐν χρόνῳ εἶναι, ἀλλὰ μὴ κατὰ χρόνον τὴν κίνησιν. Σημεῖον δὲ φασὶ τινες τοῦ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἰδίως κίνησιν καὶ μηδεμίαν εἶναι κατὰ χρόνον ἡρεμίαν· οὐδὲ γὰρ ὁ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ἐ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, ὥστε οὐκ ἔσται τὸ διαμένον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἔστι καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ποιότητι. Ἄλλ' ἐπισκεπτόν μῆποτε τοῦτο τοῦ ἐναντίου σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ χρόνος οὐδεὶς οὐδενὶ ὁ αὐτός, ἀλλ' αἰεὶ ὁ ἐπιὼν ἕτερος, δῆλον ὅτι ὁ χρόνος ἐν τῷ γίνεσθαι καὶ φεθίρησθαι τὸ εἶναι ἔχει. Πῶς οὖν τὸ ἐν τῷ χθεσινῷ χρόνῳ ὅταν ἐν τῷ σημερινῷ γένηται, οὐκ ἂν λέγοιτο κατὰ χρόνον μεταβάλλειν, κἄν ἐφθαρταὶ ὁ χθεσινὸς χρόνος. Ἄλλὰ δὴ καὶ κατὰ τὸ κείσθαι, εἴπερ τοῦ κείσθαι διαφορά τὸ ὑπτιον καὶ τὸ πρηγές, καὶ ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις, διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ θέσιν μεταβάλλειν τὸ ἐξ ὑπτιῶν εἰς τὸ πρηγές μεθιστάμενον; Ὁμοίως δὲ

26. Non est autem motus ullus praeter res ipsas. Id enim quod mutatur, semper aut in substantia aut in quantitate aut in qualitate aut in loco mutatur. Commune autem in his nihil ponere possumus, uti diximus, quod quidem neque hoc neque aliquantum neque certa qualitate praeditum, neque ulla caeterarum attributionum sit. Itaque neque motus neque mutatio cuiusquam praeter ea quae diximus erit, quum nihil sit praeter ea quae dixi-

mus. Unaquaeque autem vis attributa rebus dupliciter omnibus inest, ut hoc : aliud enim est ejus forma, aliud privatio. Et certa qualitate praeditum : aliud enim est album, aliud nigrum. Et aliquantum : aliud enim est perfectum, aliud imperfectum. Similiter se res habet in lapsu : aliud enim est supra, aliud infra ; aut aliud est leve, aliud grave. Quamobrem quot sunt entis, tot etiam motus et mutationis species sunt.

καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ ὀπλισθαι ἐπὶ τὸ ἄοπλον μεταβαλὼν διὰ τί μὴ λέγοιτο ἂν κατὰ τὸ ἔχειν μεταβάλλειν; Καὶ ἐν αἷς μὲν κατηγορίαις ἐστὶν ἐναντιώσεις, διὰ τί μὴ καὶ κινεῖσθαι λέγοιτο ἂν κατ' ἐκείνας τὸ ὑποκείμενον; Ἄλλ' οἶδα μὲν ὅτι προπετὲς εἶναι δοκεῖ τὸ τὴν ἐναντίαν ἀφιέναι τῷ Ἀριστοτέλει φωνῇ· ἕως δ' ἂν γνῶναι δυνηθῶμεν ἀκριδῶς τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ διατάξεως, ἀρκούμεθα πρὸς παραμυθίαν τῇ τε Εὐδήμου συνηγορίᾳ ἐπὶ τῆς πότε κατηγορίας ῥηθελίῃ, καὶ ἔτι μᾶλλον τῇ Θεοφράστου σαφῶς τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἀπάσαις ταῖς κατηγορίαις θεωροῦντος. Λέγει γοῦν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν περὶ κινήσεως· « οἰκειότερον δὲ ἔπερ καὶ λέγομεν καὶ ἔστιν, ἐνέργειαν τοῦ δυνάμει κινήτου ἢ κινήτου, κατὰ γένος ἕκαστον τῶν κατηγοριῶν, ὅν οὐσίας, ποσοῦ, ποιοῦ, φορητοῦ, τῶν ἄλλων. Οὕτω γὰρ ἀλλοιώσις, αὐξήσις, φερά, γένεσις καὶ αἱ ἐναντίαι ταῦταις. » Ἐν τῷ τρίτῳ δὲ οἶμαι σαφέστερον ταῦτα γέγραπεν· « ἐν μὲν τῷ ἀφορισμῷ τῆς κινήσεως τοσαῦτά φαμεν αὐτῆς εἶδη, ὅσαι κατηγορίαι· τὴν γὰρ τοῦ δυνάμει ὄντος ἢ τοιοῦτον ἐντελέχειαν κίνησιν (leg. κίνησιν ἐντελέχειαν λέγομεν.) » Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ φησί· « τοῦ δὲ πρὸς τι κίνησις τοῦ μὲν κατὰ λόγον οὐκ ἔστι, τοῦ δὲ κατὰ δύναμιν ἔστιν· ἡ γὰρ ἐνέργεια κινήσις τε καὶ κατ' αὐτό. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ πλέον ζητητέον τὴν Ἀριστοτέλους γνώμην ἀνιχνευόντων ἡμῶν. De re ipsa uberius disputat Spengelius, cujus verba adscribam. Quum Eudemus auctore Simplicio quartum motum οὐσίας traderet, nostrum Aristotelis locum, non librum quintum ubi οὐσίας motus negatur, secutus est: primus igitur Eudemus ilber duos priores Aristotelis comprehendisse videtur. Simplicii vero quæstio apta sane et fere necessaria est: cur enim Aristoteles τὸ ποτέ ne mentione quidem dignum censuit V, 1? Ibi nunc legitur p. 225. b. 5 εἰ νῦν αἱ κατηγορίαι διήρηται οὐσία καὶ ποιότητα καὶ τῷ ποῦ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πρὸς τι καὶ τῷ ποσῷ καὶ τῷ ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις τὴν τε τοῦ ποιοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τὴν κατὰ τόπον. Etenim docet, neque οὐσίας, neque τοῦ πρὸς τι, neque τοῦ ποιεῖν ἢ πάσχειν esse κίνησιν; negligit vero illud τὸ ποτέ. Itaque temporis quæstionem ab eo omissam esse expositio demonstrat, et sane lemmatis verba καὶ τῷ ποτέ ignorant codices E. H. Themistius, item Meta-

physica quibus hic quoque locus e Physicis male insertus est; addidit qui ea ex more philosophi flagitari sensit. Et reliquas quidem categorias ab auctore cum physicos libros componeret, nondum constitutas esse credas, temporis vero prædicamentum qui eum fugere potuit? Rationem indicavit Eudemus. Nam φερά, ἀλλοιώσις, αὐξήσις καὶ φθίσις tempore omnibus communi eveniunt, πάντα γὰρ ἐν χρόνῳ κινεῖται, quæ ipse Aristoteles scripsit V, 4 p. 227. b. 26. Differunt igitur κατὰ σχέσιν et κατὰ διάθεσιν. Non mirum vero Eudemum hanc, Theophrastum omnes categorias verbo tetigisse; accuratius hanc quæstionem Simplicius infra V, 2 fol. 200.1 excutit et solvit, quam integram inseruimus. Hæc ille, cujus disputationem probamus, nisi quod ommissa codicum auctoritate categoriam non ποτέ, sed πότε esse censemus cum Henr. Stephano in Thes. ling. græc. v. κατηγορία. Vide et Phil. Gr. Fragm. vol. I pag. 574.)

27. Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ βράδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. Οὔτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένει θεῖναι δύναται· ἂν τις οὔτε οἱ ἐτέρως εἰρηκότες περὶ αὐτῆς κατορθῶσι. Δῆλον δὲ σκοποῦσιν ὡς τιθέασιν αὐτὴν ἔνιοι, ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὧν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτ' ἂν ἕτερα ἢ, οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα. Ἄλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ οὔτ' εἰς ταῦτα οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλον ἔστιν ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. Αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις, τῆς δὲ ἐτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τότε οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν ἔστιν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 2 pag. 201. b. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 98. b. καὶ ὅτι μὲν ὡς αἴτιον τὴν ἀνισότητα ὁ Πλάτων εἶπε, μετ' ὀλίγον ἔσται δῆλον, ὅταν τὴν Πλάτωνος παραθῶμεν [τὴν] ῥῆσιν (leg. ῥῆσιν παραθῶμεν). Nῦν δὲ τοσοῦτον ἴστέον, ὅτι καὶ Εὐδήμος πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἱστορῶν τὴν Πλάτωνος περὶ κινήσεως δόξαν καὶ ἀντιλέγων αὐτῇ τάδε γράφει· « Πλάτων δὲ τὸ μέγα καὶ μικρὸν καὶ τὸ μὴ ὂν καὶ τὸ ἀνώμαλον καὶ ὅσα τούτοις ἐπὶ ταῦτο φέρεται, τὴν κίνησιν λέγει· φαίνεται δὲ ἄτοπον αὐτὸ τοῦτο

27. Atqui bene nos de ipso motu dixisse, patet tum ex his quæ cæteri de eo dicunt, tum ex eo quod non est facile asfer illud definire. Neque enim quissquam motum mutationemque alio in genere ponere possit; neque qui aliter de eo dixere, recte judicant. Apparet vero considerantibus, nonnullos motum diversitatem et inæqualitatem statuisse, ratos etiam non ens esse motum. At horum nihil, sive diversum est, sive inæquale,

sive non ens, necessario videtur moveri. Verum ne mutatio quidem aut in hæc aut ex his potius est, quam ex oppositis. Causa autem, cur in his motus poneretur, fuit, quod motus indefinitum quiddam esse videtur; alterius vero seriei principia indefinita sunt, quia sunt privativa; nam neque hoc neque tale ullum eorum est, quoniam ne cæterarum quidem est categoriarum.

τὴν κίνησιν λέγειν· παρούσης γὰρ δοκεῖ κινήσεως κινεῖσθαι τὸ ἐν φ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται γελῶσιον, βέλτιον δὲ αἷτια λέγειν ταῦτα ὡσπερ Ἀρχύτας· καὶ μετ' ὀλίγον· « τὸ δ' ἀόριστον, φησί, καλῶς ἐπὶ τὴν κίνησιν οἱ Πυθαγόρειοι καὶ ὁ Πλάτων ἐπιφέρουσιν· οὐ γὰρ δὴ ἄλλος γε οὐδεὶς περὶ αὐτῆς εἶρηκεν. Οὐ γὰρ ὄρισται. Καὶ τὸ ἀτελὲς δὴ καὶ τὸ μὴ ὄν· γίγνεται γάρ, γιγνώμενον δὲ οὐκ ἔστι. » Καὶ ἔγε Εὐδήμος σαφέστερον ἐξέθετο τὴν Ἀριστοτελοῦς ἀπόδειξιν ἐν οἷς πρὸ ὀλίγου παραθέμην διὰ τοῦ παρούσης γὰρ κινήσεως δοκεῖ κινεῖσθαι τὸ ἐν φ · ἀνίσου δὲ ὄντος ἢ ἀνωμάλου προσαναγκάζειν ὅτι κινεῖται, γελῶσιον. Confer sequentia apud Aristotelem τοῦ δὲ δοκεῖν ἀόριστον κτλ.)

28. Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερόν, ὅτι ἔστιν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινήτῳ· ἐντέλεξις γὰρ ἔστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινήτικοῦ. Καὶ ἡ τοῦ κινήτικοῦ δὲ ἐνέργεια οὐκ ἄλλη ἔστιν· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντέλεξιαν ἀμφοῖν· κινήτικόν μὲν γὰρ ἔστι τῷ δύνασθαι, κινεῖν δὲ τῷ ἐνεργεῖν. Ἄλλ' ἔστιν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτοῦ, ὥστε ὁμοίως μία ἢ ἀμφοῖν ἐνέργεια ὡσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν πρὸς δύο καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἀνάπτες καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἐν μὲν ἔστιν, ὁ μόντος λόγος οὐχ εἴς. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινεῖντος καὶ κινουμένου.

(Aristoteles Physic. lib. III cap. 3 pag. 202. a. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 100. h. λέγει οὖν ἔτι καὶ τὸ ἀπορούμενον ἐν τούτοις λέλυται ἐκ τοῦ τῆς κινήσεως ὀρισμοῦ· φανερόν γὰρ ὅτι ἐν τῷ κινήτῳ ἔστιν ἡ κίνησις, εἴπερ ἐντέλεξις ἔστι τοῦ κινήτοῦ ὑπὸ τοῦ κινήτικοῦ. « ὑπαντιοῦσθαι δὲ φησιν Εὐδήμος τοῖς λέγουσιν ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ εἶναι τὴν κίνησιν τὸ περὶ τὰς αἰσθησέας· λέγομεν γὰρ· ὄραται ὄρασις, [ἀκούει] ἀκούεται ἀκούσις. Δοκεῖ οὖν ἡ ὄρασις ἐν τῷ ὄρωντι εἶναι καὶ ἡ ἀκούσις ἐν τῷ ἀκούοντι. Ὅμοίως καὶ αἱ γούσις καὶ αἱ λοιπαί· ταῦτα δὲ ἐν τῇ τοῦ ποιοῦντος καὶ κινεῖντος εἶναι δοκεῖ συστοιχίᾳ. Ἀπατώμεθα δὲ, φησί, τῇ λέξει ἐπακολουθοῦντες καὶ μὴ ἐνοοῦντες ὅτι τὸ αἰσθανόμενον πάσχει. » Ἄλλὰ διὰ τί οὐκ ἔστιν ἐνέργεια καὶ τοῦ κινεῖντος; εἰ γὰρ

πρότερον τὸ κινήτικόν ἐν τούτῳ δυνάμει κινεῖν ἔστιν, ἀνάγκη ὅταν κινεῖν ἐνεργεῖα γίνηται, τότε κινεῖν καὶ ἐνέργειαν κατὰ τὸ κινεῖν. Διὰ τί οὖν ἡ τοῦ κινήτοῦ ἐνέργεια κινήσις ἔστι καὶ μὴ μᾶλλον ἡ τοῦ κινεῖντος; ἢ οὐκ ἄλλη ἔστιν ἡ τοῦ κινήτικοῦ ἐνέργεια· ἔστι γὰρ κινήτικὸν ἐνεργητικὸν τοῦ κινήτοῦ. Μία οὖν ἢ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὡς μὲν ἀπὸ τοῦ κινεῖντος ἐνέργεια λεγομένη κυριώτερον, ὡς δὲ ἐν τῷ κινουμένῳ πάθος μᾶλλον ἢ περ ἐνέργεια.)

29. Οἱ δὲ περὶ φύσεως ἀπαντες αἰ ἐποτιθέσαν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῇ ἀπειρῷ τῶν λεγομένων στοιχείων, οἷον ὕδωρ ἢ ἀέρα ἢ τὸ μεταξὺ τούτων. Τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα οὐδεὶς ἀπειρα ποιῶσιν· οἱ δ' ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανοσιμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἀφῆ συνεχί· τὸ ἀπειρον εἶναι φασιν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 4 p. 203. a. 16 ed. Bekker. Simplicius fol. 106 ὅσοι δὲ, φησί, πλήθει ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα ὡσπερ Ἀναξαγόρας ἀπειροῦς τῷ πλήθει τὰς ὁμοιομερείας ἐποτιθέμενος, Δημόκριτος δὲ τὰς ἀτόμους, οὗτοι κατὰ μὲν τὸ πλήθος προφανῶς εἰσάγουσι τὸ ἀπειρον, ὅπερ ἐνδείξεται ὁ Ἀριστοτέλης εἰπὼν, ὅσοι δὲ ἀπειρα ποιῶσιν τὰ στοιχεῖα· ὅτι δὲ κατὰ μέγεθος, δείκνυσσι λέγων· τῇ ἀφῆ συνεχίς τὸ ἀπειρον εἶναι φασί, οὐ τῇ ἐνώσει, ὡς οἱ ἐν ἀπειρον λέγοντες τὸ στοιχεῖον. Ὅτι δὲ τῇ ἀφῆ συνεχίς ἀπειρόν τι, καὶ ἐκ τούτων γίνεται ὅλον· τί γὰρ ἀπειρα τῷ πλήθει μέγεθος ἔχοντα καὶ ὁμοιωθῆναι ὄντα, ὥστε καὶ ἀπεισθαι ἀλλήλων, ἀπειρον ποιῶν μέγεθος τῇ ἀφῆ συνεχίς. Διὸ καὶ Εὐδήμος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν τὸ κατὰ πλήθος φησιν ὁμοιοῦς ἀπειρον λέγειν οὐδὲν διαφέρει ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἀπειρον.)

30. Τοῦ δ' εἶναι τὸ ἀπειρον ἡ πίστις ἐκ πέντε μάλιστα· ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν, ἐκ τῆ τοῦ χρόνου (αὐτοῦ γὰρ ἀπειροῦ) καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαίρεσεως (χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπειρῷ), ἐπὶ τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθοράν, εἰ ἀπειρον εἴη ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γινόμενον. Ἐπὶ τῷ τὸ πεπερασμένον αἰεὶ πρὸς τι παραίνειν, ὥστε ἀνάγκη

28. Sed perspicuum etiam illud est de quo quaeritur, esse motum in mobili: hujus enim actus est atque a movendi vi profectus. Quippe illius actus non alius est: oportet enim esse amborum actum et perfectionem. Nimirum movendi vis est eo quod potest, movens autem eo quod agit. Sed agendi vis in mobili inest. Quare similiter unus est amborum actus, atque unius ad duo relati et duorum ad unum idem est spatium interjectum, et acclivis atque declivis idem spatium. Haec enim unum quidem sunt: sed ratio tamen non est una. Similiter etiam res se habet in movente et moto.

29. At physici omnes aliam quandam semper naturam eorum quae elementa dicuntur infinito supponunt, verbi causa aquam vel aërem, vel quod inter haec medium

vouat. Eorum autem, qui finita faciunt elementa, nemo infinita facit: qui vero elementa faciunt infinita, ut Anaxagoras et Democritus, ille quidem ex his quae similes partes habent, hic autem ex omnium figurarum seminario: ii infinitum tactu continuum esse ajunt.

30. Esse autem aliquid infinitum quinque maxime rerum ratio considerantibus fidem facit: primum temporis (est enim hoc infinitum), deinde magnitudinum divisionis (utuntur enim et mathematici infinito), tum quia hoc pacto duntaxat generatio et corruptio non deficiat, si infinitum sit, unde auferatur id quod nascitur. Præterea quod finitum semper in aliquid desinit, ita ut necessario nullus sit finis, si aliud in aliud semper desinere necesse est. Maxime denique et potissimum, quod

μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ ἀεὶ περαινέιν ἀνάγκη ἕτερον πρὸς ἕτερον. Μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον ὁ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσιν· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἄπειρον δὲ ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ τὸ σῶμα ἄπειρον εἶναι δοκεῖ καὶ κόσμοι· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὡστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ εἶναι τὸν ὄγκον. Ἄμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενὸν καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι ἀναγκαῖον· ἐνδέχεται γὰρ ἢ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς αἰδίοις.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 4 p. 203. b. 15 ed. Bekker. Simplicius fol 107. b. δευτέρα δὲ πίστις τοῦ εἶναι τὸ ἄπειρον ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως ἢ, ὡς Εὐδήμος φησιν, ἐν τοῖς συνεχέσι· δοκεῖ γὰρ οὐκ ὑπολείπειν. Πέμπτον δὲ ὁ μάλιστα καὶ κυριώτατον φησιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ κοινὴν ἀπορίαν ποιοῦν πᾶσιν ἢ τῆς νοήσεως, ἥτοι τῆς φαντασίας τῆς ἡμετέρας δύναμις, ἀεὶ τὸ προστιθέσθαι καὶ ἀφαιρεῖν ἰσχύουσα καὶ μηδέποτε ἠττωμένη καὶ ὑπολείπουσα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐπ' ἄπειρον αὐξῆσαι δοκεῖ, ὅτι παντὶ τῷ προστιθεμένῳ ἀριθμῷ δυνάμεθα προσθεῖναι μονάδα ἢ ἀριθμὸν. Καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη ἐπ' ἄπειρον διαιρεῖσθαι καὶ αὐξῆσαι ὅτι πᾶν τὸ λαμβανόμενον δυνατόν τεμῆναι καὶ τὸ τμήμα προσθεῖναι τῇ ἐπινοίᾳ· οὐ γὰρ δὴ τῇ αἰσθήσει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπινοία κατὰ τὰ πράγματα δοκεῖ γίνεσθαι, οἴομεθα τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν ὡς φανταζόμεθα. Τὸ αὐτὸ δὲ πάσχομεν καὶ περὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. Ἄει γὰρ τοῦ λευφθέντος ἔξω τὸ ἐπινοοῦμεν, καὶ οὕτως ἄπειρον δοκεῖ τὸ ἔξω. Καὶ εἰ μὲν κενόν, ὡς ἐδόκει λέγειν Δημόκριτος, ἄπειροι ἂν εἴεν καὶ κόσμοι. Τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὡστε εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἂν εἶναι τὸν σωματικὸν ὄγκον, ὡστε καὶ αὐτὸν ἄπειρον εἶναι. Καὶ ἄλλως εἰ τὸ κενὸν τόπος ἔστι δυνάμενος δέχασθαι σῶμα, ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων τὸ δυνατόν γενέσθαι πάντως ἂν καὶ γένοιτο, ὡς εἰ μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἐνδεχόμενον γενέσθαι· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν φαρτῶν οὐδὲν κωλύει φθορῆναι, πρὶν εἰς ἔργον ἐκβῆναι τὸ ἐνδεχόμενον· ἐπὶ δὲ τῶν αἰδίων ἀδύνατον. Διὸ ἐν τοῖς αἰδίοις οὐκ ἔστι τὸ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ἐν μόνις τοῖς

γενητοῖς καὶ φθορτοῖς, ὡστε εἰ ἄπειρον τὸ κενόν, καὶ ὁ τόπος ἄπειρον ἔσται καὶ σῶμα ἄπειρον, ὅπερ πέφυκε δέχασθαι ὁ ἄπειρος τόπος. « Ἀρχύτας δὲ, ὡς φησιν Εὐδήμος, οὕτως ἠρώτα τὸν λόγον· ἐν τῷ ἐσχάτῳ ἦγουν τῷ ἀπλανεῖ οὐρανοῦ γεγόμενος, πότερον ἐκτείναιμι ἂν τὴν χεῖρα ἢ τὴν βράβδον εἰς τὸ ἔξω ἢ οὐκ ἂν; τὸ μὲν οὖν μὴ ἐκτείνειν, ἀτοπον· εἰ δὲ ἐκτείνω, ἦτοι σῶμα ἢ τόπος τὸ ἐκτὸς ἔσται. Διοίσει δὲ οὐδὲν ὡς μαθησόμεθα. Ἄει οὖν βαδίζειται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τὸ ἀεὶ λαμβανόμενον πέρας καὶ ταῦτον ἐρωτῆσει. Καὶ εἰ ἀεὶ ἕτερον ἔσται ἐφ' ὃ ἡ βράβδος, ὅηλον ὅτι καὶ ἄπειρον. Καὶ εἰ μὲν σῶμα, δέδεικται τὸ προκειμένον· εἰ δὲ τόπος, ἔστι δὲ τόπος τὸ ἐν ᾧ σῶμα ἔστιν ἢ δύναμις ἂν εἶναι, τὸ δὲ δυνάμις ὡς ὄν χρὴ τιθέσθαι ἐπὶ τῶν αἰδίων, καὶ οὕτως ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον καὶ τόπος. » Μηποτε δὲ οὗτος ὁ λόγος καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀπορήσει ἠριμῶς, τοὺς λέγοντας μηδὲν εἶναι ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοῦ κοσμικοῦ σώματος, οὐ πέρας ὁ οὐρανός, τὴν δὴν χώραν κατελιηφότος. Εἰ οὖν ἐν τῷ νῶτῳ τοῦ οὐρανοῦ γεγόμενος ἐκτείνει τὴν χεῖρα, ποῦ ἂν ἐκταθεῖν· οὐ γὰρ δὴ εἰς τὸ μηδέν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἐν τῷ μὴ ὄντι. Ἄλλ' οὐδὲ κωλυθήσεται ἐκτείνειν· ὑπὸ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐ δυνατόν κωλυθῆναι. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ πέντε μάλιστα εἶναι τὴν πίστιν φησὶ τοῦ εἶναι τὸ ἄπειρον. Ὁ δὲ Εὐδήμος δι' αἰτίας ἕξ φησιν, ὧν πρώτην εἰπὼν τὴν ἐν τῷ συνεχεῖ διαιρέσειν ἐπ' ἄπειρον γινομένην, ταύτης ἀντίστροφόν φησὶ τὴν κατὰ πρόσθεσιν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς θεωρουμένην, οὐδὲ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν ὁ Ἀριστοτέλης παρήκεν ἐν τοῖς διὰ τὴν ἐπίνοιαν νομιζομένοις ἀπείροις θεῖς αὐτὴν ὅτε ἔλεγε· καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι.)

31. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον ὡς ἐνεργεῖα ὄν καὶ ὡς οὐσία καὶ ἀρχή· ἔσται γὰρ ὅτι οὗτοῦ ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. Τὸ γὰρ ἄπειρον εἶναι καὶ ἄπειρον τὸ αὐτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου, ὡστ' ἢ ἀδιαίρετον ἢ εἰς ἀπειρα διαιρετόν· πολλὰ δ' ἀπειρα τὸ αὐτό εἶναι ἀδύνατον. Ἄλλα· μὴ ὡς περ ἀέρος ἀήρ μέρος, οὕτω καὶ ἄπειρον ἄπειρον, εἰ γε οὐσία ἔστι καὶ ἀρχή. Ἄμεριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεγεῖα ὄν ἄπειρον· ποσὸν γὰρ τι εἶναι ἀναγκαῖον.

communem omnibus dubitationem affert : nam quia, quod cogitanti observatur non deficit, et numerus et mathematicæ magnitudines et id quod est extra cœlum, infinitum esse videtur. Quodsi illud quod extra est infinitum sit, et corpus infinitum esse videtur, et mundi infiniti : cur enim hic magis quam ibi vacui magnitudo collocanda est? Quare si uno tantum loco, ubique etiam eam esse necesse est. Simul autem si vacuum est et spatium infinitum, corpus quoque infinitum esse necesse est : namque in rebus æternis inter posse et esse nihil interest.

31. Perspicuum etiam est infinitum ita esse non

posse, ut actu sit, et ut substantia principiumve : nam infinitum erit quicquid ejus sumatur, si dividi in partes possit. Infinito enim esse idem quod infinitum esse valet, si infinitum substantia sit, et non in subjecto. Quamobrem aut individuum est, aut in infinita dividi potest. At fieri nequit, ut idem infinita sit multitudo. At vero. ut pars aëris aër est : sic etiam quævis infiniti pars infinitum, siquidem substantia et principium sit. Est igitur indivisum atque individuum. Verum esse illud ejusmodi non potest, quod actu sit infinitum : quod enim aliquantum dicitur, id esse aliquid necesse est.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. a. 20 ed. Bekker. Idem locus exstat in Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. 11 sic interpolatus : και οτι οὐκ ἔστιν ἐνεργεῖα εἶναι τὸ ἀπειρον, δηλον. ἔσται γὰρ οὐτιοῦν αὐτοῦ ἀπειρον μέρος τὸ λαμβανόμενον· τὸ γὰρ ἀπειρὸν εἶναι και ἀπειρον ταυτό, εἴπερ οὐσία τὸ ἀπειρον και μὴ καθ' ὑποκειμένου. Ὡστε ἢ ἀδιαιρετον ἢ εἰς ἀπειρα διαιρετόν, εἰ μεριστόν. Πολλὰ δ' εἶναι τὸ αὐτὸ ἀδύνατον ἀπειρα· ὥσπερ γὰρ ἀέρος ἀῆρ μέρος, οὕτως ἀπειρον ἀπειροῦ, εἰ ἔστιν οὐσία και ἀρχή. Ἀμεριστον ἄρα και ἀδιαιρετον. Ἄλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχεία ὄν ἀπειρον· ποσὸν γὰρ εἶναι ἀνάγκη. Simplicius fol 109. b. (cf. Scholl. in Arist. pag. 364. a. ed. Brandis.) και ἄλλο δὲ τοῖς ὡς οὐσίαν και ἀρχὴν ὑποτιθεμένοις τὸ ἀπειρον, ὡς ἀποπον ἐπόμενον ὁ Εὐδήμος ἐπάγει· « εἰ γὰρ ἔστι, φησὶ, στοιχείον τὸ ἀπειρον, και κινεῖται τι ἐξ αὐτοῦ. ἔσται ἐν τῷ γινόμενῳ πεπερασμένον τι· οὐ γὰρ δὴ πάντα γε τὰ γινόμενα ἔσται ἀπειρα. Συμβήσεται οὖν τὸ ἀπειρον ἐν τῷ πεπερασμένῳ εἶναι. »)

32. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ ἐν και ἀπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἀπειρον σῶμα, οὔτε (ὡς λέγουσιν-τινες) τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννώσιν, οὐθ' ἀπλῶς. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἀπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα ἢ ὕδωρ, ὡς μὴ τᾶλλα φθεῖρηται ὑπὸ τοῦ ἀπειροῦ αὐτῶν· ἔχουσι γὰρ πρὸς ἀλλήλα ἐναντίωσιν, οἷον ὁ μὲν ἀῆρ ψυχρός, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρόν, τὸ δὲ πῦρ θερμόν· ὡν εἴ ἦν ἐν ἀπειρον, ἐφθαρτο ἂν ἦδη τᾶλλα· νῦν δ' ἔτερον εἶναι φασιν ἐξ οὗ ταῦτα. Ἀδύνατον δ' εἶναι τοιοῦτον, οὐχ ὅτι ἀπειρον (περὶ τούτου μὲν γὰρ κοινόν τι λακτέον ἐπὶ παντός ὁμοίως, και ἀέρος και ὕδατος και δτουοῦν), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον, σῶμα αἰσθητόν παρὰ τὰ στοιχεῖα καλούμενα· ἀπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἔστι, και διαλύεται εἰς τοῦτο, ὥστε ἦν ἂν ἐνταῦθα παρὰ ἀέρα και πῦρ και γῆν και ὕδωρ· φαίνεται δ' οὐδέν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 p. 204. b. 22 ed. Bekker. Cf. Metaphys. lib. X cap. 10 p. 1066. b. οὐδὲ ἐν δὲ και ἀπλοῦν ἐνδέχεται τὸ ἀπειρον εἶναι σῶμα, οὐθ' ὡς λέγουσιν-τινες, παρὰ τὰ στοι-

χεῖα ἐξ οὗ γεννώσιν ταῦτα (οὐκ ἔστι γὰρ τὸ τοῦτο σῶμα παρὰ τὰ στοιχεῖα· ἀπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἔστι, και διαλύεται εἰς ταῦτα, οὐ φαίνεται δὲ τοῦτο περὶ τὰ ἀπλᾶ σώματα), οὐδὲ πῦρ οὐδ' ἄλλο τι τῶν στοιχείων οὐθέν. Simplicius fol. 111 (cf. Scholl. in Arist. p. 365. a. ed. Brandis.) ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὅτι και κατ' αὐτὸν ἐξ ὕλης και εἶδους ἔστι τὸ σύνθετον, ὥστε και τὴν ἀνάλυσιν εἰς ταῦτα γίνεσθαι και ὁμοῦ οὐδέποτε φαίνεται ἐνταῦθα γυμνή ἢ ὕλη, ἀλλ' οὐδὲ τὸ εἶδος καθ' ἑαυτό. Ἡ τούτου αἰτιον τὸ ἀεὶ μὲν εἶναι τὴν ὕλην εἶδος ἐν ἑαυτῇ ἄλλοτε ἄλλο, τὴν δὲ γένεσιν ἐκ τῶν ἐναντίων εἰδῶν εἶναι, και τὴν φθορὰν εἰς τὰ ἐναντία εἶδη; Ἐπειδὴ οὖν τὸ ἐνυλον ψυχρόν ἐκ τοῦ ἐνύλου θερμοῦ ἐγένετο, δεταν φθαρῆ τὸ ἐνυλον ψυχρόν, εἰς τὸ ἐνυλον θερμόν φθεῖρηται και ὁρᾶται τοῦτο. Καν λέγεται οὖν ἐξ ὕλης και τούναντίου εἶδους γίνεσθαι τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἐκ μὲν τῆς ὕλης ὡς ἀεὶ ἐνυπαρχούσης, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου εἶδους ὡς μεταβάλλοντος εἰς τὸ ἐναντίον. Ἔοικε δὲ και ὁ Εὐδήμος ὡς ἀπορήσας τὴν ἀπορίαν ταύτην οὕτω πως λύειν. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἐνταῦθα οὐ φαίνεται παρὰ τὰ Ἐμπεδοκλεία και τὰ ἐκ τούτων οὐδὲν, ἐπάγει· « τοῖς δὲ τὸ ἀμορρον λέγουσιν ἐνδέχεται· τὸ γὰρ τούτοις ὑποκειμένου. » Eudemi locus non est integer, ad quem explendum si quis velit, Simplicii verbis uti possit. Sed incerta videtur medicina.)

33. Ἀπλῶς δ' εἰ ἀδύνατον τόπον ἀπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ τῶν σῶμα, ἀδύνατον ἀπειρόν τι εἶναι σῶμα. Ἄλλὰ μὴν τό γε πού, ἐν τόπῳ· και τὸ ἐν τόπῳ, πού. Εἰ οὖν μὴδὲ ποσὸν οἶόν τ' εἶναι τὸ ἀπειρον· ποσὴν γὰρ τι ἔσται οἶον δίπηχυ ἢ τρίπηχυ· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν· οὕτω και τὸ ἐν τόπῳ ὅτι πού· τοῦτο δὲ ἢ ἄνω ἢ κάτω ἢ ἐν ἀλλῇ τινὶ διαστάσει τῶν εἶ. Τούτων δ' ἕκαστον πέρας τί ἔστιν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 5 pag. 205. b. 35. ed. Bekker. Simplicius fol. 114 (conf. Scholl. in Arist. p. 366. a. ed. Brandis.) ἀπὸ τῶν διαφορῶν τῶν τόπων δείξας ὅτι οὐχ οἶόν τε τὸ ἀπειρον ἐν τόπῳ εἶναι, οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ ἀπειρον, ἵνα μὴ τις λέγῃ

32. At vero ne potest quidem infinitum corpus unum ac simplex esse, neque (ut quidam dicunt) id quod est præter elementa, ex quo hæc generant, neque simpliciter. Sunt enim qui hoc faciant infinitum, sed non æræm aut aquam, ne ipsorum infinito cætera corrumpantur. Pugnans enim hæc inter se, verbi causa ær frigidus, aqua humida, ignis calidus; quorum si unum foret infinitum, cætera jam essent corrupta. Nunc autem aliud infinitum esse ajunt, ex quo hæc oriuntur. At fieri nequit, ut sit tale quid, non quod infinitum sit (de hoc enim commune quiddam dicendum est, de omni similiter et æræ et aqua et quovis alio simpliciter), sed quod non est tale corpus sensibile præter ea quæ elementa vocantur. Quippe omnia ex quo constant, in id etiam

solvuntur. Quamobrem præter æræm, ignem, terram et aquam hic aliud corpus utique esset. At nullum esse videtur.

33. Quodsi simpliciter spatium infinitum esse non potest, estque omne corpus in spatio: fieri nequit, ut corpus aliquod infinitum sit. At vero quod alicubi est, in spatio est; et quod in spatio est, alicubi est. Ut igitur infinitum ne aliquantum quidem esse potest: aliquantum enim erit velut duorum aut trium cubitorum, hæc enim aliquantum significant: ita etiam quod in spatio est, id alicubi sane est. Hoc autem aut supra aut infra aut aliquo sex intervallorum disjunctum significat. Horum vero unumquodque terminus quidam est.

ἅτι ἐν μερικῷ μὲν τόπῳ οὐκ ἔστι τὸ ἄπειρον, ἐν τῷ ὅλῳ δὲ καὶ ἐν τῷ ἁπλῶς ἀπειρῷ ὄντι τί κωλύει ἄπειρον εἶναι σῶμα, πρὸς τὴν τοιαύτην ἔνστασιν λέγει, ἅτι εἰ ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναι σῶμα. Τὴν δὲ πρόσληψιν τὴν λέγουσαν ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τόπον ἄπειρον εἶναι, τίθησι καὶ κατασκευάζει διὰ τοῦ δεῖξαι ἅτι οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ εἶναι τὸ μὴ ἐν τινι τόπῳ ὄν. Τοῦτο δὲ διότι τῶν κοινῶν ἢ ὑπαρξίς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστά ἐστιν. Οὐ γὰρ γένος τι κατηγορεῖται ἐν ὑπάρξει ὄντος, τοῦτο καὶ ἄτομόν τι ἐστιν, οἷον εἰ ἄνθρωπος, καὶ τις ἄνθρωπος. Οὕτω δὲ καὶ εἰ τὸ πού οἷον τὸ ἄνω ἢ τὸ κάτω, τοῦτο καὶ ἐν τόπῳ ἔστι καὶ τὸ ἐν τόπῳ πάντως που, τοῦτ' ἐστιν ἢ ἄνω ἢ κάτω, ἢ ἁπλῶς ἐν τινι ἀτόμῳ τόπῳ· διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ποσὸν ἁπλῶς ἔστι τὸ ἄπειρον, ὅτι ἀνάγκη καὶ τι ποσὸν αὐτὸ ἀφορισμένον εἶναι, οἷον τὸ δίπηχυ ἢ τρίπηχυ, εἴπερ τὸ κοινὸν ἐν τῷ ἀτόμῳ τὴν ὑπαρξίν ἔχει. Ὁ μέντοι Εὐδήμος ἠκολούθησεν ἔχειν φησὶ τὸ μὲν τι πρὸς τὸ ὅδε, τὸ δὲ πού οἷον πρὸς τὸ οἷον, τὸ δὲ ποσὸν πρὸς τὸ ὄσον, τὸ δὲ πού πρὸς τὸ οὐ, καὶ τὰ μὲν εἶναι καθ' ὅλου, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα, οἷον τὸ μὲν πού ἐν τόπῳ, τὸ δὲ οὐ Ἀθήνησιν. Ὁ μέντοι Ἀριστοτέλης ἔοικε τὸ πού ἀντὶ τοῦ καθ' ἕκαστον λαμβάνειν.)

34. Οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὄν λαμβάνειν ὥσπερ εἰ δυνατόν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς, οὕτω καὶ ἄπειρόν τι, ὅ ἐσται ἐνεργεία. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡμέρα ἔστι καὶ ὁ ἀγὼν τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον. Καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἔστι καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. Ὀλύμπια γὰρ ἔστι καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι καὶ τῷ γίνεσθαι. Ἄλλως δ' ἐν τε τῷ χρόνῳ δῆλον τὸ ἄπειρον καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 6 p. 206. a. 18 ed. Bekker. Simplicius fol. 114. b. εἰ δὲ καὶ ἐν τῷ διαιρεῖσθαι θεωρεῖται τὸ ἐπ' ἄπειρον, μὴ θαυμάσιος· τὸ γὰρ τοιοῦτον ἐνεργεία τὸ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχον σύνεστιν ἀεὶ τῷ δυνάμει. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχει ἀεὶ τὴν ἐν τῷ γίνεσθαι παράτασιν, ὅτι οὐδαμῶς τοῦ δυνάμει ἀπολύεται. Ἀπολυθὲν γὰρ ἔστιν ὅπερ ἔστι καὶ πέρας ἔχει καὶ οὐδὲν ἄπειρον. Διὸ τὰ ἐνεργείᾳ μόνως ὄντα διαίεσθαι ἔστι καὶ οὔτε τὸ δυνάμει ἔστιν ἐν αὐτοῖς, οὔτε τὸ ἐπ' ἄπειρον. Διὸ οὐδὲ χρόνος

ὁ κατ' ἀριθμὸν κινούμενος, ἀλλ' αἰὼν ὁ ἐν ἐνὶ μένων. Εἰκότως ἄρα ἐν τῷ δυνάμει λέγεται εἶναι τὸ ἄπειρον καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐνεργείᾳ. Τὸ μὲν γὰρ μερισθὲν ὄρισταί ἀεὶ, ὡς φησὶν Εὐδήμος, καὶ οὐκ ἔστιν ἄπειρον· πεπερασμένον γὰρ πεπερασμένῳ προστίθεται, ἢ δὲ διαίρεσις οὐχ ὑπολείπει· ὁ γὰρ γένοιτ' ἂν, οὐχ ὄρισταί· τὸ δὲ ἄοριστον ποσὸν ἄπειρον.)

35. Τὸ δὲ τῆ νοήσει πιστεύειν ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἢ ὑπεροχῆ καὶ ἢ ἔλλειψις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς νοήσεως. Ἐκαστον γὰρ ἡμῶν νοήσειεν ἂν τι πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὐξων εἰς ἄπειρον· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἀστεοῦ τίς ἐστιν ἢ τοῦ τηλικούδε μεγέθους, ὁ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις, ἀλλ' ὅτι ἔστιν· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν.

(Aristoteles Phys. lib. III cap. 8 p. 208. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 120. b. (conf. Scholl. in Arist. p. 369. a. ed. Brandis.) οὐ γὰρ εἰ τι νοούμεν καὶ φανταζόμεθα καὶ ὄνειροπολοῦμεν, ἢ ὅδε τοῦτο καὶ ἔστιν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τραγέλαφος εἴη, καὶ πολλὰ ἕτερα ὧν οὐδὲν οὔτε ἔστιν οὔτε ἐνδέχεται εἶναι. Ὡσπερ γὰρ οἱ γραφεῖς πολλὰ νοοῦσι καὶ γράφουσιν οὐ μόνον εἴδη, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἀντὶ μεγάλων, καὶ μεγάλα ἀντὶ μικρῶν, οὕτω καὶ ἡ φαντασία γράφει ἐν αὐτῇ καὶ πλάττει μυρία τῶν μὴ ὄντων, καὶ οὕτω Διάρη χιλίων σταδίων ἐστὶ φαντάζεσθαι τῆς πόλεως μείζω καὶ τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Κάλιον γὰρ ὅμαι τὸ ἔξω τοῦ ἀστεος οὕτως ἀκούειν, ὡς ὁ Εὐδήμος ἐνόησε τὰ τοῦ καθηγεμόνος, ὡς μείζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζομένων, καὶ μὴ ὡς Ἀλέξανδρος ἐξηγεῖται, ὅταν ἡμῶς αὐτοὺς ἐνδον ὄντας ἀστεος ἔξω νοήσωμεν, ἢ πολλαπλασίους κατὰ τὸ μέγεθος, ὡς τοῦ ἔξω τοῦ ἀστεος κατὰ τὸν τόπον ἔχοντος μόνον τὴν παραλλαγὴν. Καὶ εἰσικεν οὕτως ἐξηγεῖσθαι διὰ τὸ ἐπ' ἄλλου καὶ ἄλλου ἀκούσαι τὸ ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἀστεοῦ τί ἐστὶ καὶ τὸ ἢ τοῦ τηλικούτου μεγέθους ὁ ἔχομεν. Si fides Simplicio, male accepit Eudemus Aristotelis locum, quem solus Alexander recte interpretatus est. De reliquo quod attinet ad verba ὡς μείζονα τῆς πόλεως τὸν Διάρη φανταζομένων, exemplum quo utitur scriptor habet etiam Aristoteles de anima lib. II cap. 6 κατὰ συμβεβηχὸς δὲ λέγεται αἰσθητόν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρχου υἱός, ubi vide Trendelenburgium.)

36. Ὁμοίως δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικόν

34. Non oportet autem infinitum potentia sic accipere, ut actu tandem evadat, quemadmodum si potest hoc statua esse, erit hoc statua tandem. Sed quum multipliciter quidpiam esse dicatur, quomodo dies est et certamen ex eo quod semper aliud atque aliud fit, sic etiam infinitum. Etenim in his est et potentia et actu esse. Sunt enim Olympia, tum quia fieri potest certamen, tum quia fit. Aliter autem patet infinitum in tempore atque in hominibus et in divisione magnitudinum esse.

PHILOS. GRÆC. III.

35. Atqui absurdum est, intellectui credere; neque enim in ipsa re est abundantia et defectus, sed in intellectu. Nimirum unumquemque nostrum aliquis multo majorem semet ipso fingat, augens eum in infinitum. At non ideo quispiam extra urbem est aut nos, qui tanta statura sumus, corporis magnitudine superat, quod aliquis fingit, sed quod revera est. Hoc autem accidit.

36. Ut autem de infinito, similiter de loco necesse est physicum, utrum sit nec ne et quomodo sit, et quid

ὡσπερ καὶ περὶ ἀπείρου γνωρίζειν, εἴ ἐστιν ἢ μή, καὶ πῶς ἐστί, καὶ τί ἐστί. Τὰ τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναι πού (τὸ γὰρ μὴ ὄν οὐδαμοῦ εἶναι· πού γάρ ἐστι τραγέλαφος ἢ σφίγξ;) καὶ τῆς κινήσεως ἢ κοινή μάλιστα καὶ κυριωτάτη κατὰ τόπον ἐστὶν ἢν καλούμεν φορᾶν.

(Aristoteles Phys. lib. IV cap. 1 p. 208. a. 27 ed. Bekker. Simplicius fol. 121. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 369. b. ed. Brandis.) καὶ κοινήν μὲν ταύτην ἐκάλεσε τὴν κίνησιν, ἢ ὡς κοινή ὑπὸ πάντων ἠμολογουμένην· πάντες γὰρ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων αἰσθανόμεθα· ἢ κοινήν αὐτὴν εἶπεν ὡς ταύτην μόνην πᾶσι τοῖς φυσικοῖς σώμασιν ὑπάρχουσαν· τὰ γὰρ οὐράνια τῶν ἄλλων πασῶν κινήσεων ὑπερέχοντα ταύτην ὁμῶς κινεῖται. Διὸ καὶ κυριωτάτην αὐτὴν καλεῖ· κυριωτάτη γὰρ ἢ τῶν πρωτίστων καὶ ἀρχηγικωτάτων. Καὶ μέντοι ὡς δεῖξει προῖον ὅτι πρώτη τῶν κινήσεων ἐστὶν ἢ φορᾶ καὶ χρόνῳ καὶ φύσει καὶ αἰτίᾳ. Κυριωτάτη δὲ εὐλόγως ἢ τοιαυτή. Ἐν τισὶ δὲ ἀντὶ τοῦ κοινῆς πρώτη, καὶ οὕτω γράφει καὶ ὁ Εὐδήμος. Similiter Phys. VII, 2 πρῶτον μὲν οὖν ὑπὲρ τῆς φορᾶς εἶπόμεν· αὕτη γὰρ πρώτη τῶν κινήσεων ἐστὶν. Cf. VIII, 7 p. 261. a. 27.

37. Ἐχει δὲ πολλὰς ἀπορίας τί ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος· οὐ γὰρ ταῦτόν φαίνεται θεωροῦσιν ἐξ ἀπάντων τῶν ὑπαρχόντων. Ἐτι δὲ οὐκ ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων οὔτε προηπορημένον οὔτε προηπορημένον περὶ αὐτοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 208 a. 32 ed. Bekker. Simplicius fol. 122. ὁ δὲ Εὐδήμος τῆς δυσκολίας τοῦ περὶ τοῦ τόπου προβλήματος καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναι φησὶ, τὸ μὴ βῆδιον εἶναι ἐπιλαβέσθαι τοῦ τόπου, διότι ὑποφύγει πάντως ἐξαιρουμένου τοῦ ἐν τόπῳ σώματος, καὶ καθ' αὐτὸ μὲν οὐκ ἐστὶν αὐτὸ νοῆσαι, εἴπερ δὲ ἄρα, μεθ' ἑτέρου, ὡσπερ τοὺς τῶν ἀφῶνων καλουμένους φθόγγους· μετὰ γὰρ τοῦ α ὁ τοῦ β καὶ ὁ τοῦ γ δῆλος. Οὐ μέντοι διὰ τὴν δυσχέρειαν ἀποστατέον τοῦ προβλήματος ὄντος οὕτως οικείου καὶ ἀναγκαίου τῷ φυσικῷ. Κἂν γὰρ μηδὲν ἄλλο ἐπὶ τῶν δυσλήπτων, ἀλλὰ τό γε ἀπορῆσαι καλῶς περὶ αὐτοῦ ἱκανὸν τῷ φιλομαθεῖ, ὡς ἐν ἄλλοις αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης διδάσκει.)

38. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γ' ἀπορίαν, εἴ ἐστι, τί ἐστί, πότερον ὄγκος τις σώματος ἢ τις ἑτέρα φύσις ζητη-

τέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρῶτον. Διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάθος, οἷς δοίεται σῶμα πᾶν. Ἀδύνατον δὲ σῶμα τὸν τόπον εἶναι ἐν ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 2 ed. Bekker. Ultima in ταύτῳ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα possis etiam interpretari in eodem enim spatio duo corpora fuerint. At apud Xenophanem ἐν ταύτῳ μένιν valet eodem statu manere. Vid. Phil. Gr. Fragm. vol. 1, p. 101. Simplicius fol. 123. b. τὰ οὖν μῆματα τῆς διαιρέσεως καλῶς ἀπέδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος, τὸ δὲ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν οἱ μὲν ἀρχαῖοι ὡς ἐναργῆς ἄτοπον ἐλάμβανον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς στοᾶς ὕστερον προσήκοντο ὡς ἀκολουθοῦν ταῖς σφῆν αὐτῶν ὑποθέσειν ὡς ἐνόμιζον ἐν παντὶ τρῶπῳ εἶναι κυροῦν· σώματα γὰρ λέγιναι πάντα δοκοῦντες, καὶ τὰς ποιότητας καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ παντός ὄντες τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν χωροῦσαν καὶ τὰς ποιότητας ἐν ταῖς κράσεσι, συνεχώρουσιν σῶμα διὰ σώματος χωρεῖν. Ὅτι δὲ ἀδύνατον τοῦτο, δείκνυσιν μὲν καὶ δι' ἀφωρισμένου συγγραμματος. (i. e. in singulari libro περὶ κράσεων quem citat Themisius ad hunc locum fol. 37.) Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ πᾶν διὰ παντός χωρήσει, εἴπερ καθὼς σώματα, ἀλλὰ μὴ καθὼς θερμὰ ἢ ψυχρὰ ἢ τινα ἄλλην ἔχοντα διαφορὰν χωρεῖ δι' ἀλλήλων. Εἰ οὖν σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ ἐν τῷ μικροτάτῳ χωρηθήσεται τὸ μέγιστον· ὁμοίως γὰρ ἐξεῖ δεξάμενον τε καὶ πρὸ τοῦ δεξασθαι. Οὐ γὰρ δὴ τότε μὲν κενά τινα καὶ πόρους εἶχε, νῦν δὲ οὐκέτι. Δύναται οὖν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ὁμοίως δεξασθαι. Οὕτω δὲ ἐν τῇ κέχρωφ, φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ οὐρανὸς χωρηθήσεται, καὶ ἡ θάλασσα ἐν κυάθῳ. Ἐτι δὲ εἰ σῶμα διὰ σώματος χωρεῖ, καὶ διὰ παχυτέρου τὸ λεπτότερον, τί ὅποτε ὁ χρυσὸς χαλκὸν μὲν δεχεται, ὕδωρ δὲ οὐ; Ἄπορον δὲ καὶ διὰ τί δεξάμενος τὸν χαλκὸν ὁ χρυσὸς μείζονα τὸν ὄγκον ἔσχε, καὶ ὄλοις διὰ τί αὐξεται τινα τῶν μιγνυμένων, εἰ τὰ ἴσα ἀλλήλοισι δι' ὄλων ἀλλήλων συμπαρεκτείνεταί, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐπιφάνειαν· κυάθου γὰρ κυάθῳ μίχθέντος εἰ δι' ἀλλήλων χωρεῖ, τὸ ὄλον εἶδει κυσθιαῖον γίνεσθαι. Ὅ δὲ Εὐδήμος καὶ τοῦτο προστίθεισιν, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται δύο ἕμα εἶναι σώματα, οὔτε αἰσθητὰ ὄντα, οὔτε θάτερον μαθηματικόν. Πρὸς γὰρ τῷ ἅμα δύο εἶναι σώματα καὶ

sit, cognoscere. Etenim quæ sunt, omnes existimant alicubi esse, quia id quod non est, nusquam sit. Ubi enim fragelaphus sive hircicervus aut sphinx est? Quin etiam motus maxime communis et proprius loco convenit, quem cursuum appellamus.

37. Dubitatur autem multimodis, quid tandem sit locus; neque enim idem ex omnibus quæ in eo insunt, contemplantur videtur. Præterea nihil ab aliis aut antea de eo disputatum aut prius inventum habemus.

38. At vero si est locus, dubitatur, quid sit, utrum moles aliqua corporis an alia quædam natura: est enim primum genus ejus inquirendum. Habet igitur tria intervalla, longitudinem, latitudinem, altitudinem, quibus omne corpus definitur. At fieri nequit, ut ipse locus sit corpus; namque in uno duo corpora fuerint.

ποῦ ἔσται τὸ μαθηματικόν; ὅπερ οὐ δοκεῖ. Ἄλλ' εἰ τῶν οὐρανῶν ἕκαστος σφαῖρα τελεία ἐστὶ μέχρι κέντρου χωροῦσα, δῆλον ὅτι καὶ δι' ἀλλήλων χωροῦσιν αἱ οὐρανοὶ καὶ διὰ τῶν ἀστέρων καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ σελήνην παντός. Μήποτε οὖν τὰ μὲν ὑπὸ σελήνην ἄτε ὑλικιώτατα καὶ ἀντίτυπα καὶ φύσει ἀλλήλων διεσπασμένα οὐ χωρεῖ δι' ἀλλήλων διὰ καὶ μιγνύμενα μεῖζόν τι ποιεῖ, τὰ δὲ οὐράνια οὐχ οὕτως, ὥστε καὶ ἄτοπος ἢ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς κέγχρου ὑπόθεσις, εἴπερ ἀδιαίρετος ὁ οὐρανός. Εἰ δὲ μὴ σῶμα ἔστι τὸ τὰς τρεῖς ἔχον διαστάσεις, λόγου δεῖται πεισθῆναι γὰρ οὐ βῆδιον εἶναι τὴν ἀσώματον τρεῖς ἔχον διαστάσεις. Themistius fol. 37 εἰ γὰρ καὶ ὁ τόπος σῶμα, καὶ τὸ γενόμενον ἐν αὐτῷ σῶμα, καὶ ἴσα τοῖς διαστήμασιν ἄμφω, τὸ σῶμα ἔσται ἐν ἴσῳ ἐτέρῳ σώματι. Τοῦτο δὲ Χρυσόπῳ μὲν καὶ τοῖς ἀπὸ Ζήνωνος δόγμα ἐστίν, οἱ παλαιοὶ δὲ ἀπάγουσιν ὡς εἰς ἀδύνατον ἐναργῶς, καὶ πολλοὶ παρίστανται τῷδε τῷ λόγῳ γεννικῶς, ὃ τε Ἀφροδιταῖος Ἀλέξανδρος ἐν τῷ περὶ Κράσεων γράμματι καὶ τοῖς ὑπομνήμασι τοῖς Φυσικοῖς, καὶ ἄλλοι τινές, οἳ οὐ χαλεπὸν ἐντυχεῖν.)

30. Ἔτι δὲ καὶ τίνας ἀν τις θεῖη τοῖς οὖσιν αἴτιον εἶναι τὸν τόπον; οὐδεμία γὰρ αἰτία ὑπάρχει αὐτῶν τῶν τεττάρων. Οὔτε γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων, (οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συνέστηκεν), οὔτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων, οὐδ' ὡς τέλος, οὔτε κινεῖ τὰ ὄντα.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 1 p. 209. a. 18. ed. Bekker. Simplicius fol. 124 (cf. Scholl. in Arist. p. 370. b. ed. Brandis.) καὶ εἰ μὲν ὡς ὕλη οὐκ ἔστι στοιχεῖον οὔτε ἀρχὴ ὄλων οὔτε αἰτιον τῶν ὄντων ἐδείξεν οὕτως. Ὅλη ἐστὶν ἐξ ἧς συνίσταται τι, τὸ δὲ ἐξ οὗ συνίσταται, τόπος οὐκ ἔστιν· ἢ ἄρα ὕλη τόπος οὐκ ἔστιν. Ὅτι δὲ οὔτε εἶδος, οὔτε ποιητικὸν οὔτε τελικὸν αἴτιον ὁ τόπος, αὐτὸς μὲν παρήκει δεικνύναι, δείξας δ' ἂν ὅτι μὲν εἶδος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ ἄλλον λέγεσθαι τὸν τόπον παρὰ τὸ ἐν τόπῳ, καὶ ἐν ταῖς ἀντιμεταστάσεσι τὰ μὲν εἶδη μεθίστασθαι, τὸν δὲ τόπον μένειν. Ἄλλ' οὐδὲ ποιητικὸν αἰτιὸν ἐστὶν ὁ τόπος· δεκτικὸς γὰρ τοῦ ἤδη γεγονότος ἐστίν, ἀλλ' οὐχὶ ποιητικὸς τοῦ μὴ ὄντος. Οὐ μέντοι οὔτε κινεῖ, οὔτε μεταβάλλει τὸ ἐν αὐτῷ ὁ τόπος, ἀλλὰ τούναντίον εἴπερ ἄρα ἠρεμεῖν ποιεῖ· τὸ γὰρ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ γενόμενον ἠρεμεῖ. Διὸ καὶ ὁ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν παρακολουθῶν τοῖς ἐνταῦθα λεγομένοις καὶ ὡς ὁμολογούμενον ἕκαστον τῶν αἰτίων ἀφαιρῶν τοῦ τόπου « ἄλλ' ἄρα γε, φησὶν, ὡς τὸ κινήσαν; ἢ οὐδ' οὕτως ἐνδέχεται, ὡς Δημόκριτες; δεῖ γὰρ κινήτικὸν εἶναι καὶ

ἔχειν τινὰ δύναμιν. » Τὸ γὰρ κενὸν τόπον εἶπεν ὁ Δημόκριτος, ὅπερ τῇ ἑαυτοῦ φύσει κενὸν ὄντως καὶ ἀδύνατον καὶ ἀδρανὲς ἂν ἦν, εἴπερ ἦν. Μήποτε οὖν ὡς τέλος; Τοῦτο γὰρ δοκεῖ διὰ τὴν ἐπ' αὐτὸν τῶν σωμάτων φορὴν καὶ τὴν ἐφεσὶν τῆς τοῦ οἰκείου τόπου καταλήψεως, εἰς ὃν καὶ ἐλθόντα ἠρεμεῖ τὰ σώματα· τέλους δὲ τοῦτο ἴδιον τὸ ἐν αὐτῷ γενόμενον ἠρεμεῖν καὶ ἀναπεταῦσθαι. Ἄλλ' εἰ ἄλλο ὁ τόπος καὶ ἄλλο τὸ ἐν τόπῳ εἶναι, ὡς δηλοῖ καὶ ἡ ποῦ κατηγορία ἄλλη οὔσα παρὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἐν τῷ ποσῷ τεταγμένον, τὸ δὲ τέλος τοῖς σώμασιν οἰκείον, οὐκ ἂν εἴη ὁ τόπος τὸ τέλος. Ὅλως δὲ τὸ τέλος καὶ οὐ ἕνεκα οὐκ ἔστι τι καθ' αὐτό, ἀλλ' ἐκείνου τελειότης ἐστίν, οὗ λέγεται τέλος.)

40. Εἰκότως δ' ἐκ τούτων σκοπούμενοι δόξαιεν ἂν εἶναι χαλεπὸν γνωρίζαι τί ἐστὶν ὁ τόπος, εἴπερ τούτων ὑποπερνοῦν ἐστίν, εἴτε ἡ ὕλη εἴτε τὸ εἶδος.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 2 p. 209. b. 17. ed. Bekker. Simplicius fol. 128 (cf. Scholl. in Arist. p. 372. b. ed. Brandis.) ὁ δὲ Εὐδήμος δεικνύς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ τόπος ἢ ὕλη, καὶ τοῦτο προσετίθεισιν· « ἔτι δὲ ἡ μὲν ὕλη κινεῖται, ὁ δὲ τόπος ἀκίνητος. » Δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῷ εἶδει ἐφαρμόττει ὁ αὐτὸς διορισμός· καὶ γὰρ αὐτὸ κινεῖται.)

41. Ἔτι ὡς ἡ ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ.

Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 3 p. 210. a. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 128. b. σημειωτέον δὲ φησὶν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτι τοῦ ὑποκειμένου παραδείγμα τὴν ὑγίειαν παραθέμενος, ἐπήγαγε καὶ ὄλων τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ, καὶ τοῦ εἶδους ἐν ὑποκειμένῳ ὄντος. Καίτοι τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ συμβεβηκὸς ἐστὶ, τὸ δὲ εἶδος οὐσίαν φαίει ἂν τις. Καὶ τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ οὐκ ἔστι μέρος τοῦ συνθέτου, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίαις ὠρίσατο λέγων· ὃ ἐν τινὶ μὴ ὡς μέρος ὃν ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, τὸ δὲ εἶδος μέρος ἐστὶ τοῦ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. Καὶ Εὐδήμος δὲ τούτοις παρακολουθῶν καὶ εἰπὼν « ἄλλως δὲ τὰ πάθη καὶ αἱ ἐξῆς ἐν ταῖς οὐσίαις, » ἐπήγαγεν· « ἐπισκεπτέον δὲ εἰ οὕτω καὶ τὸ σχῆμα καὶ ὄλων ἢ μορφή ἐν τῇ ὕλῃ, » καὶ αὐτὸς δηλονότι τὴν διαφορὰν ἐνδεικνύμενος. Ἔοικεν οὖν ὡς ἐν λαμβάνειν τὸ τε ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ καὶ τὸ κυρίως ἐν ὑποκειμένῳ κατὰ κοινήν τινα φύσιν τοῦ μορφωτικοῦ· ἄμφω γὰρ μορφωτικὰ τοῦ ὑποκειμένου ἐστίν.)

42. Ὁ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ἐστὶ τι ὁ τόπος, ἐν τίνι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπὸν· οὐδὲν γὰρ κωλύει ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερ-

39. Præterea cujusnam rei causam locum esse quispiam ponet? Nulla enim quattuor causarum ei inest. Neque enim ut materia rerum est causa, quum ex eo nihil constet, neque ut forma et ratio earum est, neque ut finis, neque movet ea quæ exstant.

40. Merito autem ex hisce considerantibus difficile

esse videbitur, quidnam sit locus, cognoscere, si quidem utrumvis horum est, sive materia sive forma.

41. Præterea ut sanitas in calidis et frigidis atque omnino forma in materia.

42. Zenonis vero quæstionem, si locus est aliquid, in quonam futurus sit, solvere non est difficile. Nihil enim

μοίς ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σώματι ὡς πάθος. Ὡς ὁ
οὐκ ἀνάγκη εἰς ἄπειρον ἵεσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. IV. cap. 3 p. 210. b. 22. ed. Bekker. Simplicius fol. 131. Μέλλων οὖν ἐπὶ τὴν εὐρεσιν τοῦ τόπου χωρεῖν, λύει πρῶτον ταύτην τὴν ἀπορίαν ἐκ τῆς τοῦ ἐν τινι διαιρέσεως, ἣν προέλαβεν εἰκότως. Εἰκότως δὲ καὶ τὸ μὴδὲν εἶναι ἐν ἑαυτῷ προαπέδειξεν, ἵνα μὴ τις οἰηθῇ τὸν Ζήνωνος λύσει λόγον, λέγων τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, τὸν δὲ τόπον ἐν ἑαυτῷ, καὶ οὕτω τὸ ἐπ' ἄπειρον ἱστάνειν. Μᾶλλον οὖν ἐκ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς λύσει οὕτως. Εἰ μὲν γὰρ μοναχῶς τὸ ἐν τινι ἐπὶ τοῦ ἐν τόπῳ ἐλέγετο, ἄλυτος ἂν ἦν ἡ τοῦ Ζήνωνος ἀπορία, εἴπερ πᾶν τὸ ὄν εἴτε τὸ ἀπλῶς, εἴτε τὸ σωματικὸν ἐν τινὶ ἔστιν, ὡς οἱ παλαιοὶ πάντες ἐδόξαζον ὄνειροπολοῦντες τὴν ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς ὁ Πλάτων φησίν, τῶν εἰδῶν ὑπόστασιν. Ἐπεὶ δὲ πολλαχῶς λέγεται τὸ ἐν τινι, οὐδὲν κωλύει τὸν τόπον ἐν ᾧ ἔστι τὸ σῶμα, εἶναι μὲν καὶ αὐτὸν ἐν τινι, οὐ μὴν ἐν τόπῳ· οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ μὲν ἐν ἄλλῳ εἶναι, τὸ δὲ ἐν ἄλλῳ· ἡ γὰρ ὑγίεια ἐν θερμοσὶς, ἀλλ' ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν σώματι ἀλλ' ὡς πάθος, τὸ δὲ σῶμα ἐν τόπῳ. Διαφέρει δὲ ἡ ἕξις τοῦ πάθους, καθ' ὅσον ἡ μὲν τελειότης καὶ εἰδὸς ἔστιν, ὡς καὶ πρότερον ἐμνημόνευσε, τὸ δὲ διάθεσις εὐαπόβλητος καὶ οὐκ οὐσιωποιός· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἐν κατηγορίας αἰ παθητικαὶ ποιότητες ἐλέγοντο. Οὕτω δὲ ῥοδὲν κωλύει τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ εἶναι, τὸν δὲ τόπον ἐν ἄλλῳ τινὶ, ὡς τὸ πέρασ ἐν τῷ οὐ ἔστι πέρασ καὶ ἡ ἐπιφάνεια ἐν τῷ σώματι. Ἀλλὰ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος ζητεῖ, κατὰ τίνα τῶν προειρημένων τοῦ ἐν τινι τρόπου ἡ ἐπιφάνεια ἔστιν ἐν τῷ σώματι, καὶ ὅπως τὸ πέρασ ἐν τῷ περατουμένῳ, πότερον ὡς πάθος ἢ ἕξις ἢ ὅπως ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ἢ μᾶλλον ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· μέρος γὰρ πῶς ἡ ἐπιφάνεια ἢ μὲν ὡς πέρασ τοῦ πεπερασμένου σώματος, ἢ δὲ κατὰ μήκος καὶ πλάτος ἀφωρισμένη μέρος ἔστι τοῦ σώματος τοῦ κατὰ τὰς τρεῖς διαστάσεις οὐσιωμένου. Πρῶτος δὲ τόπον εἶπε τὸν προσεχῶς περιέχοντα, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄλλο σῶμα ὢν λέγεται εἶναι τόπος τινός, ὅταν ἢ τούτου πέρασ ὁ προσεχῶς περιέχων τόπος. Ἐν δὲ τούτοις ἀξιά μοι δοκεῖ ζητήσεως πρῶτον μὲν, πῶς λύεται ὁ Ζήνωνος λόγος ἀπὸ τῆς τοῦ ἐν τινι διαφορᾶς, εἴπερ πᾶν τὸ ὄν ἐν τινὶ ἔστιν ἑτέρῳ. Κἂν γὰρ τὸ σῶμα ἐν τινι ὡς ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν τινι ὡς πέρασ, καὶ ἐκεῖνο πάλιν ἐν τινι ἔσται καὶ ἐκεῖνο, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον· δεύτερον δὲ πῶς ἐνταῦθα μὲν τὸν Ζήνωνος λύει λόγον ἐκ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς, ὡς τοῦ Ζήνωνος οὕτως ἐρωτῶντος· εἰ ὁ τόπος ἔστι τι, ἐν τινι ἔσται. Πρότερον δὲ ἐλεγε· ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τίνα λόγον (cf.

p. 209. a. 23)· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν ποῦ (leg. ποῦ; sed Aristotelis libri habent ἐν τόπῳ), ὅλον δτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται. Εἰ γὰρ μὴ ἐν τινι, ἀλλ' ἐν τόπῳ ἔλεγε τὸ ὄν ἀντικρυς, πῶς ἔτι δυνατόν ἦν διὰ τῆς τῶν ἐν τινι διαφορᾶς λύσαι τὴν ἀπορίαν λέγοντα ὡς νῦν εἶρηται, δτι τὸ μὲν σῶμα ἐν τόπῳ, ὁ δὲ τόπος ἐν ἄλλῳ, εἴπερ καὶ αὐτὸς διὰ τὸ τῶν ὄντων εἶναι ἐν τόπῳ ἔστί. Καὶ πρὸς μὲν τοῦτο ῥητέον, δτι ἕοικεν ἐν μηδετέρῳ τούτων τῶν χωρίων ἐπ' αὐτῆς θεῖναι τῆς λέξεως τὸν Ζήνωνος λόγον, ἀλλ' ἐκεῖνο μέσον τι εἰπόντος ὅπερ ἐδύνατο καὶ εἰς τὸ ἐν τόπῳ μεταλαμβάνεσθαι καὶ εἰς τὸ ἐν τινι, αὐτὸς τὴν μὲν ἀπορίαν ἐπιτιμῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαβε, τῇ δὲ λύσει συναρτῶν εἰς τὸ ἐν τινι. Τί οὖν τοῦτο τὸ μέσον ἔστί; ἢ τὸ ποῦ; τοῦτο γὰρ ὡς ἕοικε καὶ τὸ ἐν τόπῳ καὶ τὸ ἐν τινι σημαίνει. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐμνησθή τοῦ ποῦ πρὸ τοῦ θείναι τὸν ἕτερον λόγον εἰπόν· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς εἰ ἔστι τι τῶν ὄντων, ποῦ ἔσται; τὸν δὲ λόγον ἐρωτῶν εἰς τὸ ἐν τόπῳ τὸ ποῦ μετέλαβεν εἰπόν· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὄν, ἐν τόπῳ. Καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ οὕτως ἱστορεῖ τὴν Ζήνωνος δόξαν λέγων· «ἐπὶ ταῦτον δὲ καὶ ἡ Ζήνωνος ἀπορία φαίνεται ἄγειν· ἀξίον γὰρ πᾶν τὸ ὄν ποῦ εἶναι. Εἰ δὲ ὁ τόπος τῶν ὄντων, ποῦ ἂν εἴη. Οὐκοῦν ἐν ἄλλῳ τόπῳ, κάκεινος δὴ ἐν ἄλλῳ, καὶ οὕτως εἰς τὸ πρόσω.» Καὶ ὁρᾷ δτι καὶ ὁ Εὐδήμος πρὸς τὸ τῆς ἀπορίας χρῆσιν τὸ ποῦ εἰς τὸ ἐν τόπῳ μετέλαβεν. Ὅπως δὲ καὶ αὐτὸς ἐξέλαβε τὸ ποῦ καὶ δτι κατὰ κοινὸν σημαίνουσαν, ὅλον γίνεσθαι ἐν οἷς λύει καὶ αὐτὸς τὸν Ζήνωνος λόγον γράφων οὕτως· «πρὸς δὲ Ζήνωνος φήσιν πολλὰχῶς τὸ ποῦ λέγεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐν τόπῳ ἡζήκειν εἶναι τὸ ὄντα, οὐ καλῶς ἀξιοῖ· οὔτε γὰρ ὑγίαν, οὔτε ἀνόριαν, οὔτε ἄλλα μυρία φαίη τις ἂν ἐν τόπῳ εἶναι. Οὐδὲ δὲ ὁ τόπος τοιοῦτος ὢν οἷος εἶρηται. Εἰ δὲ ἄλλως τὸ ποῦ, κἂν ὁ τόπος εἴη ποῦ· τὸ γὰρ τοῦ σώματος πέρασ ἔστί τοῦ σώματος ποῦ· ἔσχατον γάρ.»

43. Ἔστι δ' ὡςπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορῆς. οὕτω καὶ ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 4 p. 212. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 131. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 374. b. ed. Brandis. Ἰστέον δὲ δτι καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ τόπου ἀξιωμασι καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον προλαμβάνουσι. Διὰ τί δὲ ὁ Ἀριστοτέλης τοῦτο παρήκε, ὅλον γενήσεται δτε τὴν διαφορὰν τοῦ τόπου πρὸς τὸ ἀγγεῖον παραδώσει. Idem fol. 133. b. τάχα ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀξιωμασι διὰ τοῦτο οὐ προέλαβεν ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον, δτι χρειαίαν εἶχεν ὡς ἀγγεῖον, τῷ τόπῳ τέως χρῆσασθαι διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγγεῖου πάλλαχῶς πρὸς τὸν τόπον χειραγωγίαν, καίτοι καὶ τοῦ Θεοφράστου καὶ

prohibet, ne primus locus in alio quidem sit, non tamen in illo tanquam in loco, sed ut est sanitas quidem in calidis sicut habitus, calor autem in corpore ut affectus. Quamolrem necesse non est in infinitum abire.

43. Ut autem vas locus est, qui potest transferri: illa et locus vas est immobile.

τοῦ Εὐδήμου, ὡς εἴρηται πρότερον, τὸ ἀκίνητον ὡς ἐν τῶν περι τόπου ἀξιώματων προσηληφόντων. Idem fol. 141. b. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκίνητον εἶναι τὸν τόπον ὁ μὲν Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος ὡς ἀξίωμα καὶ αὐτὸ προσλαμβάνουσιν (leg. αὐτοὶ προλαμβάνουσιν), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τῷ ὄρισμῳ προστίθησι λέγων· ὥστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρασ πρῶτον ἀκίνητον, τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. cf. p. 212. a. 20.)

44. Ὡς μὲν οὖν σῶματι ἐστὶ τι ἐκτὸς σῶμα περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ, ᾧ δὲ μή, οὐ. Διὸ κῶν ἕδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ (περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων), τὸ δὲ πᾶν ἐστὶ μὲν ὡς κινήσεται ἐστὶ δ' ὡς οὐ. Ὡς μὲν γὰρ ὄλον, ἀμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει, κύκλῳ δὲ κινήσεται· τῶν μορίων γὰρ οὐτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω οὐ, κύκλῳ δ' ἕνια. Τὰ δὲ καὶ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ὡςπερ δ' ἐλέχθη, τὰ μὲν ἐστὶν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Διὸ ὅταν μὲν συνεχῆς ᾖ τὸ ὁμοιομερές, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη, ὅταν δὲ χωρισθῆ μὲν, ἀπτηται δ' ὥσπερ σωρός, κατ' ἐνέργειαν. Καὶ τὰ μὲν καθ' αὐτά, ὅν πᾶν σῶμα ἢ κατὰ φορὰν ἢ κατ' αὐξήσιν κινήτῶν καθ' αὐτό που, ὁ δ' οὐρανός, ὥσπερ εἴρηται, οὐ που ὄλος οὐδ' ἐν τινι τόπῳ ἐστίν, εἴ γε μὴδὲν αὐτὸν περιέχει σῶμα. Ἐφ' ᾧ δὲ κινεῖται, ταύτῃ καὶ τόπος ἐστὶ τοῖς μορίοις· ἕτερον γὰρ ἑτέρου ἐχόμενον τῶν μορίων ἐστίν. Τὰ δὲ κατὰ συμβεθεγκός, ὅλον ἢ ψυχὴ καὶ ὁ οὐρανός· τὰ γὰρ μόρια ἐν τόπῳ πως πάντα· ἐπὶ τῷ κύκλῳ γὰρ περιέχει ἄλλο ἄλλο. Διὸ κινεῖται μὲν κύκλῳ τὸ ἄνω, τὸ δὲ πᾶν οὐ που. Τὸ γὰρ που αὐτό τ' ἐστὶ τι, καὶ ἔτι ἄλλο τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο ἐν ᾧ ὁ περιέχει· παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὄλον οὐδὲν ἐστὶν ἔξω τοῦ παντός, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα· ὁ γὰρ οὐρανός τὸ πᾶν ἴσως. Ἐστὶ δ' ὁ τόπος οὐχ ὁ οὐρανός, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τι τὸ ἔσχατον καὶ ἀπτόμενον τοῦ κινήτου σώματος πέρασ ἡρεμοῦν. Καὶ διὰ τοῦτο ἢ μὲν γῆ ἐν τῷ ὕδατι,

τοῦτο δ' ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ αἰθέρι, ὁ δ' αἰθὴρ ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ δ' οὐρανός οὐκέτι ἐν ἄλλῳ.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 5 p. 212. a. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 138. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 379. a. ed. Brandis) πολλήν δὲ ἀσάφειαν τοῖς προκειμένοις ἐποίησε τὸ ποτὲ μὲν τὸ πᾶν, ποτὲ δὲ τὸν οὐρανὸν ὀνομάζειν, καὶ μήποτε περὶ ἀμφοῖν ποιεῖται τὸν λόγον ὡς ἕνα τὸν ὄλον οὐρανὸν παραλαμβάνων, καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, φημί δὴ διὰ τὸ μὴ περιέχεσθαι ὑπὸ τινος, ὁμοίως καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸν οὐρανὸν λέγων μὴ εἶναι ἐν τόπῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος τὸ μὲν πᾶν οὐδὲ ὀνομάζει, ἐπὶ δὲ τοῦ οὐρανοῦ τὴν ζήτησιν ποιεῖται τοῦ ὄλου καὶ αὐτός ὡς οἶμαι, γράφων οὕτως, εἰπὼν ὅτι τοῦ περιέχοντος ἢ περιέχοντος πέρασ ὁ τόπος ἂν εἴη ἀκινήτου ὄντος, ἐπήγαγεν· α τὸ γὰρ κινούμενον ἀγγειῶδες καὶ διὰ τοῦτο τῶν τόπων τὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν οὐρανὸν ποιούμεθα· οὗτος γὰρ οὐ μεταλλάσσει τόπον ἄλλον, ἀλλ' εἴπερ κατὰ μόρια· ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ ἢ περιφορὰ. Αὐτός δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἐστὶν ἢ πῶς ἑκάτερον; ὄλος μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἐστὶ τι ἐκτός· οὗτω γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. Τὰ δὲ ἄστρα καὶ ὅσα ἐντὸς τοῦ ἐξωτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἐστὶν ἢ περιέχον ἐστὶ· τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ ἐστίν, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, τὸ ὄλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τόπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἐν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ ὄλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού. » ἐν οἷς καὶ ὅπως κατὰ συμβεθεγκός ὁ ὄλος οὐρανός ἐν τόπῳ εἶπεν. Themistius fol. 40 (cf. Scholl. in Arist. p. 378. a. ed. Brandis) ᾧ μὲν οὖν σῶματι ἐστὶ σῶμα ἐκτὸς περιέχον αὐτό, τοῦτό ἐστὶν ἐν τόπῳ· ᾧ δὲ μή, οὐ. Διὸπερ ἢ μὲν γῆ καίτοι μένουσά ἐστὶν ἐν τόπῳ· ἔχει γὰρ ἔξωθεν ἄλλο σῶμα οὐ τὸ πέρασ ταύτην περιέχει, οὐκέτι δὲ τὸ κύκλῳ κινούμενόν ἐστὶν ἐν τόπῳ. Πῶς οὖν κινεῖται ὁ οὐρανός μὴ ὦν ἐν τόπῳ; ἢ ἐστὶ μὲν ὡς κινεῖται, ἐστὶ δὲ ὡς οὐ; Ὁλος μὲν γὰρ οὐ

44. Cui igitur corpori est aliquod corpus extra continens ipsum, hoc in loco est : cui vero non est, haudquaquam. Quapropter etiam si aqua fuerit huiusmodi, partes quidem ipsius movebuntur (continentur enim a se invicem), universitas autem modo movebitur, modo non movebitur. Ut enim totum, simul locum non mutat, in orbem tamen fertur (partium enim hic locus est), et sursum quidem ac deorsum non movetur, quaedam autem in orbem torquentur, aliae sursum ac deorsum moventur, quaecunque densitatem et raritatem habent. Ut autem dictum est, quaedam in loco potentia sunt, alia actu. Idcirco quum id quod est similium partium continuum est, tum partes potentia sunt in loco; sed quum sunt separatae, atque ut in acervo fit se tangunt, tum in loco sunt actu. Et rursus alia quidem per se, ut omne corpus aut cursu aut accretione mobile per se alicubi est; caelum autem, sicut dictum est, non est alicubi totum, ne-

que est ullo in loco, siquidem nullum corpus ipsum continet. Sed quia movetur, idcirco etiam locus partibus est : quippe alia pars alii adhæret. Alia vero per accidens, ut anima et caelum. Nimirum partes omnes quodammodo sunt in loco : circumcirca enim alia aliam continet. Quapropter supremum quidem corpus in orbem fertur, universum autem alicubi non est. Quod enim alicubi est, et ipsum est aliquid, et praeterea aliud quidpiam esse oportet praeter hoc, in quo sit, quod continet. At praeter rerum universitatem et totam mundi compagem nihil est extra, et propterea omnia sunt in caelo : fortasse enim caelum est universum. Est autem locus non ipsum caelum, sed caeli quidam ultimus et quietescens terminus, qui mobile corpus tangit; ideoque terra in aqua, haec in aere, aer in aethere et aether in caelo est collocatus, caelum autem non amplius in alio corpore est.

κινείται· οὐδὲ γὰρ ἀμείβει τὸν θλον τόπον· αὕτη γὰρ κίνησις τῶν θλων ὡσπερ τῶν ἐπ' εὐθείας μεθισταμένων, κύκλω δὲ κινεῖται. Αὕτη δὲ ἡ κίνησις τῶν μορίων ἐστὶν καὶ τοῦτοίς ἐστὶ τόπος. Ἐκάστη γὰρ σφαῖρα τῶν ἐν κύκλω φερομένων ἀμείβει τῆς ἐφεξῆς σφαίρας ἐκείνης τὴν ἐπιφάνειαν. Ταύτης οὖν καὶ τόπος ἐστὶν· περιέχονται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ πᾶν καὶ τὸ θλον αὐτὸ μὲν οὐκ ἐν τόπῳ, τὰ μόρια δέ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κύκλω κινεῖται, τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. Ταῦτα δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν παρίστησι, λέγει δὲ οὕτως· « αὐτὸ δὲ πότερόν ἐστιν ἐν τόπῳ ἢ οὐκ ἐστὶν ἢ πῶς ἐκάτερον; θλον μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐν τόπῳ, εἰ μὴ ἐστὶ τι ἐκτός· τούτῳ γὰρ ἂν περιέχοιτο. Τοῦτο δὲ ἐπισκεψόμεθα. Τὰ δὲ ἄστροα καὶ ὅσα ἐντὸς τοῦ ἐξωτάτου σώματος ἐν τῷ ἐκείνου πέρατι ἐστὶν, ἣ περιέχον ἐστί· τὰ δὲ οὕτως ἐν τινι ἐν τόπῳ λέγεται, ἐν ᾧ δὲ τὰ μόρια, καὶ τὸ θλον λέγομεν εἶναι. Οὕτω μὲν οὖν εἴη ἂν ἐν τόπῳ· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως που. Ἐν τοῖς μορίοις γὰρ ἐστὶ τὸ θλον, πολλαχῶς δὲ τὸ πού. » Apparet Themistium paulo aliter ac Simplicium Eudemi verba retulisse.)

45. Μαρτύριον δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἢ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἀγγεῖον τὸ κενόν.

Ὅλως δὲ ὅ τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγγεωμένου ὕδατος αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει. Ἡ γὰρ οὐκ αὐξάνεται ὅτι οὖν, ἢ οὐ σῆματι, ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν ταύτῳ εἶναι. Ἀπορίαν οὖν κοινὴν ἀξιῶσι λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἐστὶν. Ἡ πᾶν εἶναι ἀναγκαῖον τὸ σῶμα κενόν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται καὶ αὐξάνεται διὰ κενοῦ. Ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 6 et 7 p. 213 b. 21 et 214. b. 3. ed. Bekker. Simplicius fol. 155. b. λύει δὲ τὴν τῆς τέφρας ἀπορίαν ὁ Εὐδήμος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν λέγων ὅτι « ἐνδέχεται καὶ ἄνευ τῶν κενωμάτων συμβαίνειν τὸ λεγόμενον· θερμὸν γὰρ ἐν τῇ τέφρᾳ περιλαμβάνεσθαι τι δοκεῖ, καθάπερ ἐν τῇ τιτάνῳ. Δῆλον δὲ ἐπιγεωμένου γὰρ ὕδατος ἀμφότερα ταῦτα καίει, ἢ μὲν τίτανος ἀπὸ τῆς, ἢ δὲ τέφρα διὰ τὸ

διὰ τῆς τέφρας διηθούμενον ὕδωρ καίει τὰ σῶμα, τούτου δὲ συμβαίνοντος ἀτμὶς ἀποπορεύεται πολλή, ὥστε μειοῦσθαι τοὺς ὄγκους διὰ τὴν ἀτμίδα. » Ἄλλ' εἰ καὶ μειοῦται, οὐ δῆπου ἡ ὅλη τῆς τέφρας οὐσία διαπανᾶται. Δυνατὸν οὖν οἶμαι καὶ τοῖς τὸ κενὸν ὑποτιθεμένοις καὶ τοῖς τὴν πύκνωσιν βροθεῖν, λέγοντα μὴ μόνον τὰ τῆς τέφρας κενὰ λύειν τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ ὕδατος συνίζανειν ὑπὸ τοῦ πλήρους τῆς τέφρας ὠθούμενα, ὥστε μὴ τὸν αὐτὸν ὄγκον ἴσχειν τῷ καθ' αὐτὸ ὕδατι εἰς τὴν τέφραν ἐμβαλλόμενον.)

46. Ἐἰ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἐκ τε τῶν παραδεδομένων ἀδηλὸν ἐστὶ καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον. Οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ θλου κίνησιν εἶναι φασιν, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτήν. Καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος χρόνος τίς ἐστὶ, περιφορὰ δὲ γε οὐ μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ ληφθέν, ἀλλ' οὐ περιφορὰ. Ἐτι δ' εἰ πλείους ἦσαν οἱ οὐρανοί, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος ἢ ὅτουσιν αὐτῶν κινήσεις, ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἕμα. Ἡ δὲ τοῦ θλου σφαῖρα ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἐν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶ καὶ ἐν τῇ τοῦ θλου σφαίρᾳ. Ἐστὶ δ' εὐθητικώτερον τὸ εἰρημένον ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. Ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κινήσεις εἶναι καὶ μεταβολὴ τις ὁ χρόνος, τοῦτ' ἂν εἴη σκοπεῖται.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 10 p. 218, a. 31. ed. Bekker. Simplicius fol. 165. ἀδηλόν οὖν καὶ τὸ τί ἐστὶν, εἴπερ οἱ μὲν τὴν τοῦ θλου κίνησιν καὶ περιφορὰν τὸν χρόνον εἶναι φασιν, ὡς τὸν Πλάτωνα νομίζουσιν ὅ τε Εὐδήμος καὶ ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ ὡς τοὺς Πυθαγορικῶς ἱστοροῦσι λέγειν οἱ παρακούσαντες ἴσως τοῦ Ἀρχύτου λέγοντος καθόλου τὸν χρόνον διάστημα τῆς τοῦ παντός φύσεως [Archytas verba descripta a Simplicio comment. in Arist. Phys. fol. 137 et 186. a. vide in Phil. Gr. Fragm. vol. I, p. 570 et vol. II, p. 118. Pseudogalenus hist. phil. aët. : τὸν χρόνον εἶναι Πυθαγόρας διείληψε τὴν σφαῖραν τοῦ περιέχοντος, Πλάτων δὲ διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως, Ἐρατοσθένης δὲ τὴν τοῦ κόσμου πορείαν.

45. Testimonium autem hujus rei id etiam afferunt quod in cinere fieri solet, qui tantum accipit aquæ quantum vas vacuum capit.

Omnino autem accretionis et aquæ in cinerem infusæ ratio se ipsa impedit. Aut enim non augetur quidquam aut non corpore, aut fieri potest, ut duo corpora in uno sint. Quæestionem igitur communem solvere volunt, sed exstare vacuum non ostendunt. Aut lotum corpus vacuum esse necesse est, si omni ex parte augetur et per vacuum accrescit. Eadem vero et cineris ratio est.

46. Sed quidnam sit tempus et quæ sit ejus natura æque est obscurum ex iis quæ a majoribus nostris tradita sunt, et ex iis quæ prius a nobis sunt dicta. Quidam

enim universi motum; alii sphaeram ipsam tempus esse affirmarunt. Atqui conversionis pars etiam tempus est quoddam, conversio vero non est: pars enim conversionis est id quod sumtum est, non conversio. Præterea si plures essent cæli, motus uniuscujusque similiter tempus esset; quamobrem plura tempora simul essent. Sphaeram autem universi quidam sententiæ Illius defensores idcirco tempus esse putarunt, quia et in tempore et in universi sphaera cuncta insunt. Est autem dictum illud ineptius, quam quod egeat eorum quæ inde effici non possunt consideratione. Quum vero motus maxime et mutatio quædam tempus esse videatur, hoc considerandum erit.

Itaque etiam Varro de ling. lat. V, 2 : tempus, inquit, esse dicunt intervallum mundi motus.] ἢ ὡς τινες τῶν Στωϊκῶν ἔλεγον. Οἱ δὲ τὴν κίνησιν ἀπλῶς τρεῖς γὰρ ἴστωρεῖ περὶ χρόνου δοῦναι, τὰς μυθικωτέρας παρείς, εἶτα καὶ ἄλλο τίθησι πρὸς τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα. Εἰ γὰρ πλείους ἦσαν (φησὶν) οὐρανοί, τοῦτ' ἐστὶ κόσμοι, ὥσπερ ὑποτίθενται οἱ περὶ Δημόκριτον, ἢ ἐκάστου ἂν αὐτῶν περιφορὰ χρόνος ἦν. Οὕτω δὲ πολλοὶ ἂν ἅμα ἦσαν χρόνοι, ἔπερ ἀδύνατον· κινήσεις γὰρ ἅμα πλείους εἶναι δυνατὸν, χρόνους δὲ ἀδύνατον· τὸ γὰρ αὐτὸ νῦν πανταχοῦ τὸ αὐτό. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ ἄλλας ἐπιχειρήσεις τίθησιν ὧν οὐδὲν ἀποπον δι' αὐτῆς ἀκούειν τῆς λέξεως λεγούσης· « ἐστὶ δὲ ἡ μὲν κίνησις ἢ τοῦ παντός ὅλην ὅτι ἐν τούτῳ ἐστίν, ὅσον ἢ Διάρους βᾶδις ἐν Διάρει, καὶ ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἅρα ἐν τῷ οὐρανῷ αὐτοτελής. Τοῦτο δὲ ἀποπον· οὐ δοκεῖ γὰρ ὁ χρόνος ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ οὐρανὸς ἐν τῷ χρόνῳ. » Ἐστὶ δὲ ἀποπώτερον τὸ μὴ εἶναι χρόνον ἄλλοθι· ὁ γὰρ οὐρανὸς ἐν τῷ αὐτῷ αἰεὶ, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐδενί. Οὐκ ἐστὶ ἅρα οὔτε ἐν γῆ οὔτε ἐν θαλάττῃ ὁ χρόνος. Εἰ δὲ μὴ τὴν ὅλην περιφορὰν λεκτέον τὸν χρόνον, ἀλλ' ὁμοίως [i. e. ἀλλ' ὁμοίως ut apud Demosthenem. Vide Reiskii Indicem] τὴν οὐτινοσοῦν τῶν μορίων· ἕκαστον δὲ τῶν μορίων ἕτερον τοῦ οὐρανοῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς τῶν μορίων καὶ αἱ κινήσεις ἕτεροι τοῦ τε ὅλου καὶ τῶν μορίων ἐκάστου. Εἰ οὖν αἱ κινήσεις ἕτεροι, φησὶν, ὁ δὲ χρόνος οὐχ ἕτερος, ἀλλ' ὁ αὐτός, οὐκ ἂν εἶεν αἱ κινήσεις ὁ χρόνος, ὥστε οὔτε ἢ τοῦ παντός οὔτε αἱ τῶν μορίων κινήσεις ὁ χρόνος ἐστίν. » Εἶτα προσελθὼν καὶ ταῦτά φησιν· « οἱ δὲ λέγοντες τὴν τοῦ ἡλίου κίνησιν τὸν χρόνον πῶς ἐροῦσι περὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων; οὐ γὰρ πάντων αἱ αὐταί φοραί. Εἰ μὲν οὖν πᾶσαι χρόνοι ἕτεροι οὔσαι, αὐτὸ τοῦτο ἀποπον, καὶ ἔσονται πολλοὶ χρόνοι ἅμα· εἰ δὲ μὴ χρόνοι εἰσι καὶ αἱ τῶν λοιπῶν φοραί, διαφορὰν λεκτέον, διὰ τί ἢ μὲν τοῦ ἡλίου φορὰ χρόνος, ἢ δὲ τῆς σελήνης οὐ χρόνος οὐδὲ δὴ αἱ τῶν ἄλλων. Τοῦτο δὲ ἔοικεν οὐκ εὐμαρεῖ. » Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν εἰς Τίμαιον ὑπομνημάτων καὶ ταῦτα πρὸς τὴν δοῦσαν ἐπήγαγε· πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, κινήσεις πολλὰ ὁμοῦ ἐνίστανται, τὰ δὲ τοῦ χρόνου μόρια ἄλλα ἄλλοτε. Ἡ κίνησις περὶ τι μένον φέρεται, χρόνῳ δὲ οὐδὲν ἡρεμία δεῖ· κίνησις κινήσις ἢ ἡρεμία ἐναντιοῦνται τῇ μὲν ἐν γένει ἢ ἐν γένει, τῇ δὲ ἐν εἶδει ἢ ἐν εἶδει, χρόνῳ δὲ οὐδέν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος φιλοσοφικῶν δεῖξαι τοῦ Πλάτωνος δοῦσαν εἶναι τὴν λέγουσαν χρόνον εἶναι τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν πρῶτον μὲν τὸν Εὐδήμον μαρτύρεται λέγοντα· « ἠκολούθησε δὲ καὶ Πλάτων τῇ δόξῃ ταύτῃ καὶ μάλα ἀτόπως· πρὶν γὰρ οὐρανὸν γενέσθαι, φησὶ κινήσιν εἶναι ἀτακτον. Οὐ λίνον δὲ λίνῳ συνάπτει, εἴπερ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ. » Ἐπειτα οὐκ ἀποδέχεται τῶν λεγόντων, ὅτι καὶ ὁ Πλάτων συμφώνως τῷ Ἀριστοτέλει τὸν χρόνον ἀριθμὸν λέγει κινήσεως, εἰπὼν κατ' ἀριθμὸν ἰούσαν αἰώ-

νιον εἰκόνα· (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) οὐ γὰρ ἀριθμὸν κινήσεως φησὶ λέγειν τὸν χρόνον, ἀλλὰ κατ' ἀριθμὸν κινήσεως, ὅ ἐστι κατὰ τάξιν. Ταῦτα μὲν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμὲ δὲ ὑποδείξει χρεῶν πρῶτον μὲν, πῶθεν Εὐδήμος ὑπενόησε χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα τὴν τοῦ οὐρανοῦ περιφορὰν, εἶτα ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ τοῦτο τὸ ἀποπον τῷ Πλάτωνι, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος (leg. Εὐδήμος) συνελογίσαστο τὸ χρόνον εἶναι πρὸς χρόνον. Εἰ γὰρ πᾶσα κίνησις, φησὶν, ἐν χρόνῳ, δηλὸν ὅτι καὶ ἡ πλημμελής καὶ ἀτακτος κίνησις ἐν χρόνῳ. Εἰ οὖν ἡ τοιαύτη κίνησις ἦν πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, δηλὸν ὅτι καὶ χρόνος ἦν πρὸς τῆς τοῦ οὐρανοῦ περιφορᾶς. Εἰ οὖν αὕτη ὁ χρόνος, εἴη ἂν ὁ χρόνος πρὸς χρόνον, πρὸς ταῦτα οὖν ἀπολογησασθαι δεῖ. Τὸ γὰρ ὅπως ὁ Πλάτων κατ' ἀριθμὸν ἰούσαν αἰώνιον εἰκόνα τὸν χρόνον εἶπε, τότε μαθησόμεθα, ὅταν Ἀριστοτέλους ἀριθμὸν κινήσεως λέγοντος τὸν χρόνον ἀκούσωμεν. Καὶ τὸ μὲν τὴν οὐρανοῦ περιφορὰν χρόνον λέγειν τὸν Πλάτωνα, ἐκ τῶνδε οἶμαι τῶν ἐν Τιμαίῳ γεγραμμένων ὑπενοήθη· (Tim. p. 39. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 167. νῦν μὲν οὖν ἡμέρα τε γέγονε διὰ ταῦτα ἢ τῆς μιᾶς κυκλήσεως περίοδος· μὲν δὲ, ἐπειδὴν σελήνην τὸν ἑαυτῆς κύκλον περιελθοῦσα ἤλιον ἐπικαταλάβῃ, ἑνιαυτὸς δὲ, ὅπταν ὁ ἥλιος τὸν ἑαυτοῦ περιέλθῃ κύκλον. Τῶν δὲ ἄλλων τὰς περιόδους οὐκ ἐννενοηκότας ἀνθρωποὶ πλὴν ὀλίγοι τῶν πολλῶν οὔτε ὀνομάζουσι, οὔτε πρὸς ἀλλήλα ζυμμετροῦνται σκοποῦντες ἀριθμοῖς, ὥστε ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐκ ἴσασιν χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας. Καὶ οὕτω μὲν ἐκάστην περίοδον χρόνον τινὰ δοκεῖ λέγειν, τὴν δὲ τοῦ παντός μίαν τὸν ὅλον χρόνον· φησὶ γάρ, ὡς ὁ τέλειος ἀριθμὸς χρόνου τὸν τέλειον ἑνιαυτὸν πληροῖ τότε, ὅταν ἀπασῶν τῶν περιόδων τὰ πρὸς ἀλλήλα συμμετρὰν ἔντα τάξῃ σελήνην τῷ τοῦ ταύτου καὶ ὁμοίως ἀναμετρηθέντα κύκλω. Ὅτι δὲ οὐ τὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων ὁ Πλάτων λέγει τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως, σαφὲς μὲν, οἶμαι, καὶ ἐκ τούτων τῶν παραγεγραμμένων ἐστὶ. Τὸ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἀριθμοῖς συμμετρεῖσθαι τὰς περιόδους, διὰ τοῦτο μὴ εἶδέναι χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας σαφῶς δηλοῖ, ὅτι ὁ χρόνος κατὰ τὸ μέτρον εἶναι τῶν κινήσεων ἔχει τὴν οὐσίαν. Ἐστὶ δὲ ἐναργέστερόν ἐστι μαθεῖν, ὅτι οὐ ταῦτόν τὴν κίνησιν καὶ τὸν χρόνον φησὶν ὁ Πλάτων, ἐὰν εὐρωμεν ἥδη κινήθῃ τῷ παντί κατὰ τὸν λόγον διὰ τὴν τῆς ψυχῆς μετουσίαν τότε ὡς μέτρον τῆς κινήσεως ἐπαγαγόντα τὸν χρόνον· λέγει δὲ οὕτως ἐν τῷ Τιμαίῳ μετὰ τὴν τοῦ σωματοειδοῦς ψύχῳσιν (Tim. p. 37. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 165) ὡς δὲ κινήθῃ αὐτὸ καὶ ζῶν ἐνενόησε τῶν αἰδίων θεῶν γεγονὸς ἀγαλμα ὁ ἐγέννησε πατῆρ, ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεὶς ὁμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι. Καθάπερ οὖν αὐτὸ τυγχάνει ζῶν αἰδίων ὄν, καὶ τοῦτο τὸ πᾶν οὕτως εἰς δύναμιν ἐπεχειρήσε τοιοῦτον ἀποτελεῖν. Ἡ μὲν οὖν τοῦ ζῶντος φύσις ἐτύγχανεν οὔσα αἰώ-

νιος. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τῶ γενητῶ παντελῶς προσάπτειν οὐκ ἦν δυνατόν, εἰκῶ δ' ἐπινοεῖ κινήτην τινα αἰῶνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα οὐρανὸν ποιεῖ μένοντος αἰῶνος ἐν ἐνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰοῦσαν αἰώνιον εἰκόνα τοῦτον δὲ δὴ χρόνον ὠνομάκαμεν. Καὶ ὅτι μὲν πάντων ὑφισταμένων ἅμα ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τὴν πρὸς ἄλλα τάξιν ὁ λόγος ἐνεδείξατο, δῆλον. Εἰ γὰρ ἅμα τῶ οὐρανῶ γέγονεν ὁ χρόνος, ὡς δηλοῖ τὸ μετ' ὀλίγον τούτων εἰρημένον· χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρανοῦ γέγονε, δῆλον, ὅτι οὐδέτερον οὐδέτερον προηγείται τῶ χρόνῳ. Πῶς δ' ἂν καὶ χρόνον τι τῶ χρόνῳ προῦπῆρχεν; Εἰ δὲ κινήθῃ τῶ παντὶ τὸν χρόνον ἐπεισθήγαγε, δῆλον, ὅτι οὐ ταῦτόν ὁ χρόνος καὶ ἡ κίνησις κατ' αὐτόν. Ἀλλὰ τελειωτικὸς πῶς ὁ χρόνος τῆς κινήσεως. Καὶ ὅταν δὲ τὸ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον λέγῃ προηγεῖσθαι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὁ Πλάτων ἐν οἷς φησι (Tim. p. 30. Cf. Phil. Gr. Fragm. vol. II, p. 159) βουληθεὶς γὰρ ὁ θεὸς ἀγαθὰ μὲν πάντα, φλαῦρον δ' οὐδὲν εἶναι κατὰ δύναμιν, οὕτω δὴ πᾶν ὅσον ἦν ὁρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἄγον, ἀλλὰ πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως κινούμενον, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἡγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμεινον. Καὶ ἐν τούτοις οὖν οὐ τοῦτό φησιν ὑπερδοκεῖ λέγειν τὸ φαινόμενον, ὅτι ἦν ποτε τῶ χρόνῳ προῦπάρχον τὸ αἰσθητὸν ἀτακτον καὶ ὑστερον ὡς ἐξ ὑπνου τινὸς ὁ δημιουργὸς ἀναστὰς ἐτάξεν αὐτό. Εἰ γὰρ διὰ τὴν ἀγαθότητα δημιουργεῖ, ἡ δ' ἀγαθότης αὐτοῦ αἰεὶ τελεία καὶ ἐνεργὸς ἐστὶ καὶ τῶ εἶναι πάντα ἀγαθύνει, δῆλον, ὅτι τῆ τοῦ θεοῦ ἀγαθότητι συνυφέστηχεν ἡ δημιουργικὴ πρόνοια. Ἐνδεικνυτο δὲ τὸ λεγόμενον, ὅτι κόσμου καὶ τάξεως ὁ δημιουργὸς αἰτιὸς ἐστὶ τῶ παντί, εἴπερ τὸ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πλημμελῆς καὶ ἀτακτον ὑποτίθεται. Καὶ τῶ λόγῳ δὲ ὑπέθετο πλημμελῆ κίνησιν πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι. Καὶ εἰ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ χρόνος ἐκεῖνος πλημμελῆς καὶ ἀτακτος, καὶ ὅσον σκιαγραφία τις ὑποτεθήσεται τοῦ τελείου χρόνου κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μὴ καὶ πλεονα τοῦ δέοντος εἴρηται.)

47. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς· ὅταν γὰρ μηδὲν αὐτοὶ μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν, ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι χρόνος, καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν Σαρδοῖ μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσιν· συνάπτουσι γὰρ τὸ πρότερον νῦν τῶ ὑστερον νῦν καὶ ἐν ποιούσιν, ἐξαιρουντες διὰ τὴν ἀναίσθησιν αὐτὰ μεταξὺ.

47. At vero non sine mutatione tempus esse videtur. Nam quum ipsi nihil mente mutamus, aut non animadvertimus nos esse mutatos, non videtur nobis fuisse tempus, quemadmodum nec iis quos ferunt in Sardinia apud heroes dormivisse, ubi experrecti sint. Coniungunt enim prius illud nunc posteriori unumque faciunt, medium tempus ob sensus stuporem eximentes.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 218. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 167 ὅτι δὲ οἱ τῆ κινήσει μὴ παρακολουθοῦντες οὐδὲ τοῦ χρόνου συναισθάνονται, ἡμεῖς μὲν ὡς εἶπον δσημέραι ἐκ τῶν ὑπνων γινώσκομεν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ μακροτέρου πιστοῦται τοῦτο ὑπνου τῶν ἐν Σαρδοῖ τῆ νήσῳ παρὰ τοῖς ἥρωσι μυθολογουμένων καθεύδειν· ἐννεα γὰρ τῶ Ἡρακλεῖ γεγονότων παίδων ἐκ τῶν Θεστίου τοῦ Θεσπιέως θυγατέρων ἐν Σαρδοῖ τελευτησάντων, ἔλεγον ἕως Ἀριστοτέλους, τάχα δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξηγητοῦ τῶν Ἀριστοτέλους, ἀσηπτά τε καὶ δλόκληρα διαμένειν τὰ σώματα καὶ φαντασίαν καθευδόντων παρεχόμενα. Ὁ μέντοι Εὐδήμος τὴν ἀπὸ τῆς Σαρδοῦς παρὲς πίστιν ἐκ τινος Ἀθηνησὶ συμβεβηκότος αὐτὸς τὸ λεγόμενον πιστοῦται. Λέγεται γὰρ, φησί, θυσίας οὔσης δημοτελοῦς ἐστιᾶσθαι τινὰς ἐν καταγείῳ σπηλῳίῳ μεθυσθέντας δὲ κατακοιμηθῆναι πρὸς ἡμέραν ἤδη καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ καθεύδειν τὸ λοιπὸν τῆς νυκτὸς καὶ τὴν ἡμέραν καὶ ἔτι τὴν νύκτα. Ἐπεγερθέντα γὰρ ἕνα τινὰ ὡς εἶδεν ἀστέρας, πάλιν ἀπελθόντα ἀναπαύεσθαι. Τῆς δὲ ἐπιούσης ἡμέρας ὡς ἡγέρθησαν, τὴν κουρεῶτιν ἄγειν, ὑστερον τῶν ἄλλων, ἡμέραν, ὅθεν δὴ καὶ κατανοηθῆναι τὸ συμβάν. Κουρεῶτις δὲ ἦν ἡ τρίτη τῶν ἀπατουρίων ἡμέρα, ὡσπερ ἡ πρώτη δορπία, καὶ ἡ δευτέρα ἀνάβρυσσις, καὶ ἡ τετάρτη ἐπίβδα. Μετὰ τὴν τῆς δευτέρας οὖν θυσίαν καθευδήσαντες τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν καὶ τὴν μετ' αὐτὴν νύκτα, τὴν τετάρτην λοιπὸν ἀντὶ τῆς τρίτης ὡς Κουρεῶτιν ἦγον.)

48. Ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἐκ τινος εἰς τι, καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῶ μεγέθει ἡ κίνησις· διὰ γὰρ τὸ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχές καὶ ἡ κίνησις ἐστὶ συνεχής. Διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος ὅση γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος αἰεὶ δοκεῖ γεγονέναι.

(Aristoteles Pys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 10 ed. Bekker. Simplicius fol. 167. b. καὶ ὁ Εὐδήμος δὲ ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τὴν αὐτὴν ἔχων γνώμην φαίνεται, ὅτι διὰ μὲν τὸ μέγεθος ἡ κίνησις συνεχής, διὰ δὲ τὴν κίνησιν ὁ χρόνος γράφων οὕτως· « ἀναλαβόντες δὴ πάλιν λέγωμεν, ὅτι τῶν συνεχῶν ὁ χρόνος εἶναι δοκεῖ καὶ τῶν μεριστῶν. Οὐκοῦν καὶ ἡ κίνησις τε καὶ τὸ μῆκος. Τίς οὖν τούτων ἀρχὴ καὶ τίς πρῶτως ὑπάρχει ταῦτα; ἀρ' οὖν τῶ μὲν μήκει καὶ τῶ σώματι καθ' οὗτὰ φαίνεται ταῦτα διαρῆχθαι, οὐ γὰρ τῶ εἶναι τι αὐτῶν οὐδὲ τῶ τοιαῦτα εἶναι μερί-

48. Quum autem id quod movetur, ex quodam in quiddam profiscatur, magnitudoque omnis continua sit : motus profecto magnitudinem sequitur. Nam quia magnitudo continua est, idcirco et motus continuus est. At quia motus continuus est, etiam tempus continuum est. Quantus enim est motus, tantum et tempus semper fuisse videtur

ζεται και συνεχῆ ἔστιν. Ἡ δὲ κίνησις τῶ ἐπὶ μήκους εἶναι συνεχῆς τε και μεριστῆ φαίνεται, συνεχῆς μὲν τῶ ἐπὶ συνεχῶς εἶναι, μεριστῆ δὲ τῶ διαιρεῖσθαι ὡσπερ τὸ μήκος δ, τι γὰρ ἂν ληφθῆ τοῦ μήκους μόριον, τοῦτο και τῆς κινήσεως ἔστιν. Ὁμοίως δὲ και τοῦ χρόνου. Ὡς γὰρ τὴν κίνησιν, οὕτω και τὸν χρόνον οἰόμεθα μερίζειν. « Ὁ δὲ Λαμψακηνὸς Στρατῶν οὐκ ἀπὸ τοῦ μεγέθους μόνον συνεχῆ τὴν κίνησιν εἶναι φησιν, ἀλλὰ και καθ' ἑαυτὴν, ὡς εἰ διακοπή, στάσει διαλαμβανομένη, και τὸ μεταξὺ δύο διαστάσεων κίνησιν οὖσαν ἀδιάκοπον.)

49. Τὸ δὲ δὴ πρότερον και ὑστερον ἐν τόπῳ πρῶτον ἔστιν. Ἐγκαῦθα μὲν δὴ τῆ θέσει· ἐπει δ' ἐν τῶ μεγέθει ἔστι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον, ἀνάγκη και ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. Ἀλλὰ μὴν και ἐν τῶ χρόνῳ ἔστι τὸ πρότερον και τὸ ὑστερον διὰ τὸ ἀκολουθεῖν αἰε θατέρῳ θάτερον αὐτῶν.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 219. a. 14 ed. Bekker. Simplicius fol. 169 πρὸς δὲ τὰ ὑπ' Ἀριστοτέλους λεγόμενα ἀπορήσειεν ἂν τις, πρῶτον μὲν πῶς ἐν τῶ πρότέρῳ και ὑστερῳ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως τίθεται τὸν χρόνον ὡς δηλὸς (leg. δηλοῖ) τὸ ἀπὸ τοῦ ἐν τόπῳ πρότερον και ὑστερον τὴν θέσιν ἔγοντος ἐπὶ τὸ τῆς κινήσεως πρότερον και ὑστερον μετελθεῖν, καίτοι τοῦ χρόνου οὐκ ἐν τῆ τοπικῇ μόνῃ, ἀλλ' ἐν πάσῃ κινήσει θεωρουμένου. Πρὸς δὲ τὸ πρῶτον λέγομεν, ὅτι καὶ πᾶσα κίνησις χρόνῳ μετρηταί, ἀλλ' ὡσπερ ἐναργεστέρῃ τῶν ἄλλων ἔστι κινήσεων ἡ κατὰ τόπον, οὕτω και ὁ χρόνος ἐναργέστερος ὁ ταύτῃ τῇ κινήσει συνῶν τοῦ ταῖς ἄλλαις κινήσεσι συνόντος χρόνου. Μῆποτε δὲ ἀκριβέστερον σκοποῦντι και αἱ ἄλλαι πᾶσαι κινήσεις οἷον αὐξήσις, γένεσις, ἀλλοίωσις, ὑπὸ τοῦ χρόνου μετροῦνται τούτου τοῦ ἐν τοπικῇ κινήσει συνόντος· ὥραις γὰρ και ἡμέραις, και μῆσι και ἐνιαυτοῖς και τῶν ἄλλων κινήσεων δρίζομεν τὴν παράστασι. Ὁ μὲντοι Εὐδήμος ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν τάδε γέγραφε· « περὶ δὲ χρόνου τάχα ἂν τις ἀπορήσειε, τίος ἢ ποίας κινήσεως ἀριθμὸς ἔστιν. Οὐ δὴ φαίνεται μιᾶς τίνος, ἀλλ' ὁμοίως πάσης. Παντὸς γὰρ ἔστιν ὁμοίως ἀριθμὸς, ἐν ᾧ τὸ πρότερον και ὑστερον, τοῦτο δὲ κοινὸν τῆς κινήσεως. Ὡσπερ θνητοῦ ζῴου ἐπιστήμη οὐκ ἔστιν ἵππου οὐδὲ ἀνθρώπου, οὐδὲ ἄλλου τῶν εἰδῶν οὐδενός, ἀλλὰ τοῦ καθόλου· οὕτως οὐδὲ χρόνος τῆσδὲ τίνος κινήσεως ἀριθμὸς, ἀλλ' ὁμοίως

πάσης. Ἔστι (leg. εἶη) δὴ πανταχοῦ και ὁμοίως ἂν ἦτισσιν κινήσις. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρῶτως και μεῖλλον τῆς προτέρας και ὁμαλωτέρας· ἐν ὠρισμένοις γὰρ γνωριμώτερος γίνεται. » Ταῦτα σαφῶς οὕτω τοῦ Εὐδήμου γεγραμμένος ἀξίον ἐπιστῆσαι, τί τὸ καθόλου τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ ἔστιν ἐν ὑποστάσει ἡ καθόλου κινήσις, διὰ τί μὴ και ἀνθρωπος και ἵππος και τῶν ἄλλων ἕκαστον, διὰ τί δὲ μὴ ὡσπερ ἡ κίνησις ἡ μὲν καθόλου, ἡ δ' ἴδιος, οὕτω και χρόνος ὁ μὲν κοινός, ὁ δὲ ἴδιος. Εἰ δὲ τὸ καθόλου τῆς κινήσεως ἢ οὐδὲν ἢ ὑστερον, ὡς δὲ ἔχει ἡ κίνησις, ἔχει και ὁ χρόνος, και οὗτος ἄρα ἢ οὐδὲν ἢ ἐπίνοια μόνον. Cf. Arist. Phys. IV, 14 p. 223. a. 29.)

50. Τὸ δὲ νῦν ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ἢ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ και ἄλλῳ, ἕτερον (τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ τὸ νῦν), ἢ δὲ ὁ ποτε ὄν ἔστι τὸ νῦν, τὸ αὐτό· ἀκολουθεῖ γὰρ, ὡς ἐλέγηθ, τῶ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος, ὡς φαμεν. Και ὁμοίως δὴ τῆ στιγμῇ τὸ φερόμενον, ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν και τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ και τὸ ὑστερον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 11 p. 269. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 171 και ὁ Εὐδήμος δὲ τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ νῦν ἐν τῶ τρίτῳ τῶν Φυσικῶν φησι γράφων οὕτως· « εἰ δὲ νοήσαιμεν φερόμενην στιγμῆν, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ τῆς γραμμῆς γίνεσθαι και αὐτὴν ἄλλο και ἄλλο γινομένην, οὕτω δὲ οἰηθείμεν και περὶ τοῦ νῦν ἔχειν. Τὸ μὲν ὑποκειμένον ὅτι δηποτε δεῖ νοῆσαι αὐτό, διαμενεῖ τὸ αὐτό, ἐν ἄλλῳ δὲ και ἄλλῳ γινόμενον ἕτερον και ἕτερον ἔσται, ὥστε εἶναι κατὰ μὲν τὸ ὑποκειμένον ὅτι δηποτε ἔστι ταυτό, τῶ δὲ ἐν ἄλλῳ και ἄλλῳ γίνεσθαι, καθὼ ἕτερον ἢ δὴ πρότερον και ἕτερον ὑστερον γίνεται, ταύτῃ τὸ νῦν ἕτερον. Ταύτῃ δὲ και ἀριθμὸς ὁ χρόνος, ὥστε ὅταν μὲν τὰ νῦν ἢ τὰ αὐτὰ, και ὁ ἀριθμὸς και ὁ χρόνος ὁ αὐτὸς ἔσται· ὅταν δὲ ἕτερα, και τὰ λοιπὰ ἕτερα. »)

51. Ἔτι ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν και μίαν πάλιν και πάλιν, οὕτω και χρόνον, οἷον ἐνιαυτὸν ἢ ἔαρ ἢ μετόπωρον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 12 p. 220. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 173 (cf. Scholl. in Aristot. p. 390. b. ed. Brandis.) ἀλλὰ διὰ τί ἄρα οὕτε πρότερον εἶπε τῶ εἶδει τὸ αὐτό εἶναι τὸ νῦν, ἀλλὰ τῶ ὑποκειμένῳ, οὕτε νῦν τὸν χρόνον τῶ εἶδει ταυτόν, ἀλλὰ τῶ πάλιν και πάλιν ὡσπερ τὴν κίνησιν; καίτοι γε αὐτοῦ μάλιστα ἔστιν ἡ τοῦ ταυτοῦ τριχῆ

49. Atqui prius et posterius in loco primum sunt; hic quidem positione. Quoniam autem in magnitudine est prius et posterius, necesse est etiam in motu esse prius et posterius, convenienter his quae ibi eveniunt. At vero et in tempore est prius et posterius, propterea quod semper alterum ipsorum alterum sequitur.

50. Ipsum nunc tum idem est, tum non idem; quatenus enim in alio et alio est, differt; (atque hoc pacto

est illud nunc) quatenus vero est id, quod est, ipsum nunc idem est: sequitur enim, ut dictum est, magnitudinem motus, hunc autem tempus, ut memoravimus. Quin etiam puncti instar habet id quod fertur, quo motum et prius in ipso et posterius cognoscimus.

51. Praeterea ut motus idem et unus iterum iterumquo esse potest: sic et tempus idem unumque esse potest, velut annus, ver, autumnus.

γενομένη διαστολή γένει και εἶδει και ἀριθμῶν. ἢ ὅτι οὐ μόνον τὰ γένει τὰ αὐτὰ πολλὴν ἔτι διαφορὰν ἀπολείπει, ἀλλὰ και τὰ εἶδει ταῦτ' ἀλεγόμενα, εἰ τῶ ἀριθμῶ διαφέρει ὡς Πλάτων και Σωκράτης πολλὴν ἔχουσι συμβεβηκότων διαφορὰν, αἰ δὲ κινήσεις αἰ πάλιν και πάλιν ὡς αἰ αὐταί, και τὰ νῦν, και οἱ χρόνοι σχεδόν τι και τῶ ἀριθμῶ οἱ αὐτοὶ εἰσιν. Οὕτω δὲ και οἱ Πυθαγόρειοι τὰ αὐτὰ πως και τῶ ἀριθμῶ τῶ πάλιν και πάλιν ἔλεγον γίνεσθαι. Οὐδὲν δὲ ἴσως χειρόν και τῆς Εὐδήμου βήσεως ἐκ τοῦ τρίτου τῶν Φυσικῶν δὲ ἐνταῦθα λεγόμενα παραφραζούσης ἀκούειν. « Ὅ δὲ αὐτὸς χρόνος πότερον γίνεται ὥσπερ ἐνίοι φασιν ἢ οὐ, ἀπορήσειεν ἄν τις. Πλεοναχῶς δὴ λεγομένου τοῦ ταυτοῦ τῶ μὲν εἶδει φαίνεται γίνεσθαι τὸ αὐτό, οἷον θέρος και χειμῶν και αἰ λοιπαὶ ὄραϊ τε και περίοδοι, ὁμοίως δὲ αἰ κινήσεις αἰ αὐταὶ γίνονται τῶ εἶδει τροπὰς γὰρ και ἡμερησίας και τὰς λοιπὰς πορείας ὁ ἥλιος ἀποτελεῖ. Εἰ δὲ τις πιστεύσειε τοῖς Πυθαγορείοις, ὡς πάλιν ταῦτ' ἀριθμῶ, καὶ γὰρ μυθολογήσω τὸ βραδίων ἔγων ὑμῖν καθημένους, οὕτω και τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως ἔξει, και τὸν χρόνον εὐλογόν ἐστι τὸν αὐτὸν εἶναι· μῖξ γὰρ δὴ και τῆς αὐτῆς κινήσεως, ὁμοίως δὲ και πολλῶν τῶν αὐτῶν τὸ πρότερον και ὕστερον ἐν και ταυτόν, και ὁ τούτων δὴ ἀριθμὸς. Πάντα ἄρα ταῦτ', ὥστε και ὁ χρόνος. » Και ὅρα ὅτι μίαν και τὴν αὐτὴν λέγει κίνησιν τὴν πάλιν και πάλιν, και τὸ πρότερον και ἄλλο ὕστερον ἐν και τὸ αὐτό. « Ὅτι δὲ και οὗτος ἄλλο και ἄλλο τὸ αἰ γινόμενον εἶναι φησι και τῆς κινήσεως και τοῦ χρόνου, ἀκούσον οἷα μετ' ὀλίγων τῶν ἡδὴ παρατεθέντων γέγραφεν· ὥσπερ δὲ τῆς κινήσεως τὸ ἀτομόν ἐστι μόνον, τὸ δὲ παρεληλυθὸς ἔρρει, τὸ δὲ ἐσόμενον οὐπω ἐστίν, οὕτω και τοῦ χρόνου τὸ μὲν οἴχεται, τὸ δ' οὐπω ἐστίν, τὸ δὲ παρόν ἐστίν, ἄλλο και ἄλλο γινόμενον αἰ.)

Cæterum consentanea præcedentibus hæc habet Simplicius fol. 171. b. τὸ δὲ οὕτω τῶ εἶδει τὸ αὐτό, ὡς κατὰ μὴδὲν εἶναι διάφορον, και τῶ ἀριθμῶ πως τὸ αὐτό δοκεῖ, ὡς και ἐπὶ τῶν μονάδων εἰρηται πρότερον, και μετ' ὀλίγων τὸν Εὐδήμον μαρτυρα παραθήσομαι.)

52. Ἐν δὲ τῶ χρόνῳ πάντα γίνεται και φθίρειται, διὸ και οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων ἀμαθέστατον, ὅτι ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον.

(Aristoteles Phys. lib. IV, cap. 13 p. 222. b.

17 ed. Bekker. Simplicius fol. 178. b. Σιμωνίδης μὲν γὰρ σοφώτατον, ὅτι γίνονται ἐπιστήμονες ὑπὸ χρόνου, Πάρων δὲ ὁ Πυθαγόρειος ἀμαθέστατον, ὅτι ἐπιλανθάνονται ὑπὸ χρόνου. Οὗτος δὲ εἴκειν εἶναι, οὐ και Εὐδήμος ἀωνύμως ἐμνήσθη, λέγων ἐν Ὀλυμπία Σιμωνίδου τὸν χρόνον ἐπαινοῦντος ὡς σοφώτατον, εἰπερ ἐν αὐτῷ αἰ μαθήσεις γίνονται και αἰ ἀναμνήσεις, παρόντα τινὰ τῶν σοφῶν εἰπεῖν· τί δὲ, ὦ Σιμωνίδη, οὐκ ἐπιλανθανόμεθα μέντοι ἐν τῷ χρόνῳ; και μήποτε και παρὰ Ἀριστοτέλει ἐν τῷ δὲ Πυθαγόρειος παρῶν τὸ ΠΑΡῶΝ οὐκ εἶναι ὄνομα κύριον, ἀλλὰ μετοχὴν παρόντα γὰρ τὸν Πυθαγόρειον τῶ Σιμωνίδῃ λέγοντι, ὅτι σοφώτατος ὁ χρόνος, εἰπεῖν φασιν ὅτι ἀμαθέστατον. Quæ quum ita sint, tamen Πάρων nomen proprium est apud Aristotelem Politicor. lib. V, cap. 10.)

53. Ἔοικεν οὖν και Ἀρχύτας ὥσπερ και Ἀριστοτέλης τὴν τῶν νῦν συνεχῆ και ἀδιαίρετον βροην τίθεσθαι τὸν χρόνον, και τοῦτον μάλιστα παραδίδόναι τὸν ἐν τῇ γενέσει σύστοιχον και κυρίως λεγόμενον χρόνον εἰκόνα ὄντως τοῦ αἰῶνος. Ὅ δὲ γὰρ Πλάτων και Ἀριστοτέλης ἦν ἐσχέτην περὶ χρόνου δοξάν, εἰρηται πρότερον. Και Θεόφραστος δὲ και Εὐδήμος οἱ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐταῖροι τὰ αὐτὰ φαίνονται τῶ Ἀριστοτέλει περὶ χρόνου δοξάσαντες τε και διδάξαντες. Ὅ μὲντοι Λαμφακηνὸς Στράτων αἰτιασάμενος τὸν ὑπ' Ἀριστοτέλους τε και τῶν Ἀριστοτέλους ἐταίρων ἀποδοθέντα τοῦ χρόνου ὄρισμόν, αὐτὸς καιτοῖ Θεοφράστου μαθητῆς ἄν τοῦ πάντα ἀκολουθήσαντος τῶ Ἀριστοτέλει, και νωτέραν ἐβάδισεν ὁδόν.

(Simplicius Comment. in Aristot. Phys. fol. 187.)

54. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐστίν ἐκ τινος εἰς τι (δηλοῖ δὲ και τούνομα μετ' ἄλλο γὰρ τι και τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ, τὸ δ' ὕστερον), μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον. Λέγω δὲ ὑποκείμενον τὸ καταφάσει δηλούμενον, ὥστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι μεταβολὰς, τὴν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, και τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, και τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον.

52. In tempore autem omnia fiunt et corrumpuntur; quapropter nonnulli quidem sapientissimum illud appellarunt, sed Pythagoreus Paro indoctissimum, quia in eo etiam obliviscantur, rectius dicens.

53. Videtur igitur etiam Archytas æque atque Aristoteles continuum et inseparabilem rerum presentium fluxum statuere, maximeque tradere id quod simili ortu generatum sit, et proprie appelletur tempus, esse revera æternitatis imaginem. At Plato et Aristoteles quam sententiam de tempore habuerint, supra dictum

est. Sed Theophrastus quoque et Eudemos, Aristotelis sodales, idem quod Aristoteles de tempore sensisse et præcepisse videntur. Verum Strato Lampscacenus culpata temporis definitione ab Aristotele ejusque sodalibus prodita, ipse quamvis Theophrasti in omnibus rebus Aristotelem secuti discipulus esset, novam viam ingressus est.

54. Cum autem omnis mutatio e quopiam in quidpiam sit, (ut ipsum quoque nomen significat: quorum interposito alio aliud prius, aliud posterius est) id quod mutatur, mutari quatuor modis potest. Aut enim e sub-

Ἦ γὰρ οὐκ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολή διὰ τὸ μὴ εἶναι καθ' ἀντίθεσιν· οὕτε γὰρ ἐναντία, οὕτε ἀντίφασις ἔστιν.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 225. a. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 192. b. (cf. Scholl. in Arist. p. 396 ed. Brandis.) κἀν εἶπεν οὖν τετραχῶς μεταβάλλειν τὸ μεταβάλλον, οὐχ ὡς ἐν πᾶσι τοῖς τμήμασι τῆς διαιρέσεως οὕσης τῆς μεταβολῆς λέγει, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ διαιρέσει ταύτῃ πᾶσα μεταβολή περιέχεται ἢ γὰρ μία τῶν τεσσάρων, ἢ ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολή. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ τὰς στερεώσεις ὑποκειμένοις ἰσοκέναι φησίν. Οὐ γὰρ ὁμοίως λέγεται τὸ τυρλὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον ὀφθαλμούς, οὐδὲ τὸ φαλακρὸν καὶ τὸ μὴ ἔχον τρίχας· ὑποκείμενα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτά φησιν, οὐχ ὁμοίως δὲ ταῖς καταφάσεσιν.)

55. Ἐπεὶ δὲ οὔτε οὐσίας, οὔτε τοῦ πρὸς τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποῖόν καὶ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις.

(Aristoteles Phys. lib. V, cap. 2 p. 226. a. 23 ed. Bekker. Simplicius fol. 201. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 399 ed. Brandis.) Προθέμενος δεῖξει, ὅτι οὐκ ἐν πάσαις κατηγορίαις ἔστιν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν μόναις τρισί, τῷ ποσῷ, τῷ ποιῷ καὶ τῷ ποῦ, καὶ δεῖξας ὅτι οὔτε ἐν οὐσίᾳ, οὔτε ἐν τῷ πρὸς τι, οὔτε ἐν τῷ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ἐπειδὴ κινήσεις μὲν αὐταὶ τινὲς εἰσι, κινήσεις δὲ κινήσεως οὐκ ἔστι καθ' αὐτὸ ὅπερ διὰ πλείονων ἀπέδειξε· συμπεραίνεται λοιπὸν ὅτι μὴ οὕσης κινήσεως ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις, λείπεται κατὰ τὸ ποῖόν, καὶ τὸ ποσόν, καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ ἐν τούτοις εἶναι κίνησιν προστίθησιν εἰπών· ἐν ἐκάστῳ γὰρ ἔστι τούτων ἐναντιώσεις. Ἦ γὰρ κινήσις ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον ἦν μεταβολή. Εἰ οὖν ἔστιν ἐναντιώσεις ἐν τῇ πρὸς τι κατηγορίᾳ, ὡς αὐτὸς ἐν κατηγορίαις (cap. 7 p. 6. b. 15 ed. Bekker) ἐδήλωσεν εἰπών « ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης ἐν τοῖς πρὸς τι, » οὐδὲν κωλύει καὶ κατὰ ταύτην εἶναι κίνησιν. Τὸ μὲν γὰρ κινούμενον ἐνταῦθα ἡ οὐσία ἐστὶ, κινεῖται δὲ κατὰ τὴν σχέσιν ὡς περ κατὰ ποιότητα καὶ ποσότητα καὶ τοῦ ποῦ κατηγορίαν· καὶ κατὰ τὸ ποιεῖν δὲ καὶ τὸ πάσχειν κινεῖται ἂν τὸ ὑποκείμενον· ἀντίκειται δὲ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν ὡς τὰ πρὸς τι. Καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς δὲ κατηγορίας ἡ ὑποκείμενη, οἶμαι, οὐσία λέγοιτο ἂν

κινεῖσθαι, κατὰ χρόνον μὲν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος εἰς τὸ μέλλον, κἀν μὴ κυρίως ἢ ἐναντία ταῦτα, ὅπερ τὸ μὲν παρεληλυθός εἰς τὸ μέλλον μεταβάλλει, τὸ δὲ μέλλον οὐκέτι εἰς τὸ παρεληλυθός. Κατὰ δὲ τὸ κεῖσθαι καὶ ἐναντιότης φαίνεται τῆς στάσεως πρὸς τὴν καθέδραν καὶ τοῦ πρηνοῦς πρὸς τὸ ὑπτίον. Καὶ ἐν τῷ ἔχειν δὲ μεταβολή ἔστι τοῦ ὑποκειμένου ἀπὸ στερεώσεως τῆς καταφάσει δηλουμένης εἰς ἔξιν. Ἀλλὰ μήποτε ὁ Ἀριστοτέλης κίνησιν ὡς μεταβολὴν τοῦ ὑποκειμένου κατὰ διάθεσιν θεασάμενος πασῶν αὐτὴν ἀπέφησε τῶν σχετικῶν κατηγοριῶν καὶ ἀμενηνῶν καὶ οὐδὲν ἐκφανῶς τὸ ὑποκείμενον διατιθεῖσάν. Τὸ γὰρ κεῖσθαι καὶ τὸ ἔχειν οὐδεμίαν δοκεῖ τῷ ὑποκειμένῳ δευσοποιὸν διάθεσιν ἐμποιεῖν· τί γὰρ διαφέρει τῷ σώματι πρηγεῖ κεῖσθαι ἢ ὑπτίῳ, καὶ περικεῖσθαι δακτύλιον ἢ μή; καὶ τὸν χρόνον δὲ ὡς ἀδρανῆ δοκεῖ θεάσασθαι. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ κατὰ τὸ πρὸς τι σχέσις, δι' ἧς, οἶμαι, καὶ τὸ αἰτίον ἐνεδείξατο τοῦ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίαις τὸ μὴ διατιθέναι τὸ ὑποκείμενον, θταν λέγη· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος ἀληθεύεσθαι θατέρον μὴδὲν μεταβάλλον. (Arist. Phys. lib. V, cap. 2 p. 225. b. 11) Διὰ τὰς εἰρημένας οὖν ἴσως διαφορὰς ὁ Ἀριστοτέλης ἀπαγορεύει κίνησιν εἶναι ἐν ταῖς εἰρημέναις κατηγορίαις μεταβολὴν πάντως εἶναι συγχωρῶν ἐν αὐταῖς, εἴπερ μὴ εἰσιν αἰδίοι. Ὁ μέντοι Εὐδήμος ἐν τοῖς ἑαυτοῦ Φυσικοῖς παραφράζων τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰπών, ὅτι ἐν τῷ πρὸς τι οὐκ ἔστι κίνησις πλην κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὴν αἰτίαν προσθεῖς· γίνεται γὰρ, φησί, καὶ ἔστι τὸ δίπηχυ διπλάσιον ἀκίνητον ὅν πάντη πάντως γινομένου πηχυαίου), καὶ εἰπών, ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τι συμβαίνει, ἐπήγαγεν « εἰ ἐν χρόνῳ δὲ (leg. μὲν) πάντα κινεῖται, τρόπον δὲ ἄλλον, » τοῦτο, οἶμαι, ἐνδεικνύμενος, ὅτι κινήσις μὲν τῶν ὑποκειμένων ἔστιν ἢ κατὰ τὰς σχέσεις, ἄλλον δὲ τρόπον ἦπερ κατὰ τὰς διαθέσεις, ὡς περ ἄλλον τρόπον κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι οὐδὲ κίνησιν καλεῖν ἀξιοῦσιν οἱ ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ἀλλὰ γένεσιν καὶ φθορὰν διὰ τὸ μὴ ὑπομένειν τὸ μεταβάλλον. Ὁ μέντοι Θεόφραστος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἑαυτοῦ Φυσικῶν καὶ καθ' ἕκαστον γένος τῶν κατηγοριῶν τὴν κίνησιν θεωρεῖσθαι φησι γράφων οὕτως· « περὶ δὲ κινήσεως τὸν μὲν καθόλου καὶ κοινὸν λόγον οὐ χαλεπὸν ἀποδοῦναι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἐνέργειά τις ἔστιν ἀτελής τοῦ δυνάμει ὄντος ἢ τοιοῦτου καθ' ἕκαστον γένος τῶν

jecto in subjectum, aut e subjecto in non subjectum, aut e non subjecto in subjectum, aut e non subjecto in non subjectum mutatur. Dico autem id subjectum quod affirmatione significatur. Quamobrem ex iis quæ dicta sunt tres mutationes esse necesse est; eam quæ est e subjecto in subjectum, et eam quæ e subjecto in non subjectum, et eam quæ e non subjecto est in subjectum.

Quæ enim est e non subjecto in non subjectum, non est mutatio, quia non est per oppositionem; quippe quæ neque contraria, neque contradictio sit.

55. Quum autem neque in substantia, neque in relatione, neque in actione perpassioneve sit motus, restat, ut in qualitate, quantitate et ubi tantummodo motus sit: namque in unoquoque istorum contrarietas est.

κατηγοριῶν. » Ἐοικε δὲ καὶ νῦν κίνησιν κοινῶς τὴν μεταβολὴν λέγειν· καὶ γὰρ ὁ ὄρισμός ὁ λέγων ἐντελέχειαν τοῦ δυναμίει ἢ τοιοῦτόν ἐστιν, οὐ τῆς κυρίως κινήσεως ἐστίν, ἀλλὰ καὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς καὶ ὅλων πάσης μεταβολῆς· διὸ καὶ προελθὼν ὀλίγον ὁ Θεόφραστος ζητεῖν δεῖν φησὶ περὶ τῶν κινήσεων, εἰ αἱ μὲν κινήσεις εἰσὶν, αἱ δὲ ὡσπερ ἐνέργειαί τινες. Ἄλλ' ὅτι μὲν μεταβολὴν ἀνάγκη πάντως εἶναι καὶ ἐν ταῖς σχετικαῖς κατηγορίαις τῶν ὑποκειμένων κατὰ τὰς σχέσεις, πρόδηλον, εἴπερ μὴ αἰδιοὶ εἰσὶν αἱ τῶν οὐσιῶν κατ' αὐτὰς τὰς σχέσεις. Εἰ οὖν μεταβάλλουσι κατ' αὐτὰς αἱ οὐσίαι, ἢ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν αὐτὰς ἀνάγκη μεταβάλλειν ἢ κατὰ κινήσιν, εἴπερ αὗται διαφοραὶ μεταβολῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐκ διαιρέσεως παραδίδονται· ἀλλὰ γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἂν λέγοιμεν, ὅταν δακτύλιον περιθῆται ἢ κατ' ἄλλην μεταβάλλῃ σχέσιν, ὥστε κινεῖσθαι ἀνάγκη κατὰ τὰς τοιαύτας μεταβολάς, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τῆς κινήσεως ὁ Εὐδήμος εἶπε, καὶ οὐ κατ' ἑκείνον, καθ' ὃν αἱ κατὰ διάθεσιν μεταβολαὶ γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης προῖων τὴν ἀποβολὴν τῇ λήψει ἐναντίαν εἶναι φησὶ, καὶ μεταβολὰς ταύτας ἀξιοῖ καλεῖν, λέγων (p. 229, b. 12)· διὸ γένεσις φθορᾶ ἐναντία καὶ ἀποβολὴ λήψει. Αὗται δὲ μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δὲ οὐ. Εἰ δὲ βούλεται τις μὴδ' ὅλων κινήσιν ἐν ταύταις εἶναι τὰς κατηγορίας, μηκέτι τὴν μεταβολὴν εἰς μόνας γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ κινήσιν διαιρεῖτω, ἀλλὰ προστιθέτω τι καὶ ἄλλο εἶδος τὸ ταῖς κατὰ σχέσιν μεταβολαῖς ἐφαρμόττον, ὥστε τὴν μὲν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκειμένον μεταβολὴν γένεσιν εἶναι, τὴν δὲ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκειμένον φθορὰν, τὴν δὲ λοιπὴν τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκειμένον διαιρεῖσθαι εἰς τε τὴν κατὰ διάθεσιν ἢ κινήσιν ἀξιοῖ καλεῖν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ εἰς τὴν κατὰ σχέσιν ἢ κινήσιν μὲν ἀπαγορεύει καλεῖν, ὡς οὐδεμίαν ἐμφαίνουσαν τοῦ ὑποκειμένου τροπὴν, διὰ δὲ τὸ μὴ κείσθαι ὄνομα ἴδιον τῷ τοῦ γένους ὀνόματι μεταβολὴν καὶ αὐτὴν καλεῖ. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθῆς οἶμαι λέγειν, ὡς εἰ τὰ κατὰ μέρος κινούμενα μὴ ἀξιοῖ καθ' αὐτὰ λέγειν κινεῖσθαι, ἀλλὰ τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς κινουμένοις ταύτας συντάττει, πολλῶν μᾶλλον τὰ κατὰ σχέσιν [γὰρ τὰ ἄλλων κινουμένων αὐτὰ] μεταβάλλοντα οὐκ ἂν εἶποι καθ' αὐτὰ κινεῖσθαι· περὶ δὲ τῶν καθ' αὐτὰ κινουμένων ἢ ἢ ζήτησις, ὥστε κἂν ἡ Θεόφραστος ἐν πάσαις εἶναι

λέγειν ταῖς κατηγορίαις τὴν κίνησιν, ἀδιορίστως εἶπε, μήπω μήτε τὴν κίνησιν τῆς μεταβολῆς διορίσασα, μήτε τὸ καθ' αὐτὸ καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκός. Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐπὶ πλεόν ζητεῖσθω, εἴπερ δοκεῖ ζητήσεως ἀξία διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐξηγητῶν παραδρομὴν.)

56. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποῖον κινήσεις ἀλλοιώσεις ἔστω τοῦτο γὰρ ἐπέξευκται κοινὸν ὄνομα. Λέγω δὲ τὸ ποῖον οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ (καὶ γὰρ ἡ διαφορὰ ποιότητος) ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν ἢ ἀπαθεῖν εἶναι. Ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσόν, τὸ μὲν κοινὸν ἀνώνυμον, καθ' ἑκάτερον δ' αὐξήσις καὶ φθίσις, ἢ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος αὐξήσις, ἢ δ' ἐκ τούτου φθίσις. Ἡ δὲ κατὰ τόπον καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον ἀνώνυμος, ἔστω δὲ φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν· καίτοι λέγεται γε ταῦτα φέρεσθαι μόνα κυρίως, ὅταν μὴ ἐπ' αὐτοῖς ἢ τὸ στήναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα μὴ αὐτὰ ἐαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 2 p. 226, a. 26 ed. Bekker. Simplicius fol. 202. b. cf. Scholl. in Aristot. p. 399. b. ed. Brandis.) ἐν τούτοις ὁ Εὐδήμος προστίθησιν, ὅτι πᾶσαι αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαὶ ἀπὸ τοῦ εἰς ὁ μᾶλλον λέγονται, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐξ οὐ. Αὐξήσις μὲν ἢ ἐπὶ τὸ μέγα, μείωσις δὲ ἢ ἐπὶ τὸ μικρόν, καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως μάθησις, ὄγανσις, καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον, εἰς Ἀθήνας, εἰς Κόρινθον μᾶλλον ἢ ἀνάπαιιν. *Petita sunt hæc ex Arist. Phys. lib. V. cap. 1. p. 224. b. 7.*

57. Ἄμα μὲν οὖν λέγεται ταῦτ' εἶναι κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἐνὶ τόπῳ ἐστὶ πρώτῳ, χωρὶς δὲ, ὅσα ἐν ἐτέρῳ.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 p. 226. b. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 203. b. τὸ γὰρ ἄμα συναγωγὸν ἔχον ἔνοιαν καὶ τὰ κειρωρισμένα συναγεῖ ἢ ἀκριβῶς ἢ παχύτερον, ἀκριβῶς μὲν, ὅταν καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἄμα λέγεται, τὸν ἕνα καὶ προσεχῆ τόπον ἀκριβῶς σημαῖνον· παχύτερον δὲ, ὅταν ἐν διαφόροις μὲν, ὑπ' ἑνὸς δὲ τινος περιεχομένοις, ἐν ᾧ λέγονται ἄμα εἶναι, ὅσον ἐν οἰκίᾳ καὶ πόλει· κυριώτερον δὲ ἄμα λέγεται τὰ ἐν ἐλάσσονι τῷ αὐτῷ· τὰ γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κυριώτερον ἄμα λέγεται, καὶ τῆς οἰκίας τὰ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίᾳ, καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκίματος τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἄπλως τὰ ἐν μέρει. Καὶ ἄπλως τὰ ἐν τῷ πρώτῳ ἀτόμῳ τῷ αὐτῷ τῷ μὴ καὶ ἄλλα σώματα στερεὰ περιέχοντι, κἂν ἀπὸ τῆς ἢ μεταξὺ, κἂν μὴ συνεχῆ ἢ μὴδὲ ἀτόμα ταῦτα κυρίως

56. Is igitur motus, qui in qualitate est, variatio sit : hoc enim commune nomen ei impositum est. Jam vero qualitatem non eam voco, quæ in substantia est (elenim differentia qualitas est), sed eam quæ est passiva, qua pati dicitur aliquid aut impatibile esse. Is autem qui est in quantitate, communi quidem nomine caret, sed earum, in quas dividitur, partium nomina habet; quarum altera accretio, altera deminutio appellatur; ea quidem, qua ad perfectam acceditur magnitudi-

nem, accretio, ea vero, qua ab hac receditur, deminutio. At is qui est in loco, et communi nomine caret et proprio, Latio autem communi nomine nuncupetur, quamquam ea sola proprie ferri dicuntur, in quibus, quam mutant locum, non est situm ut consistant, et quæ loco se ipsa non movent.

57. Simul igitur ea loco esse dicuntur, quæ uno in loco sunt primo, seorsum autem ea quæ in diversis sunt locis.

ἄμα. Τοῖς κεκραμένοις δὲ φησι μάλιστα τοῦτο ὑπάρχειν ὁ Εὐδήμιος· οὐδὲ τούτοις κυριώτατα. Δύο γὰρ σώματα οὐχ οἷον τε εἶναι ἄμα ἐν ἐνὶ καὶ ἀτόμῳ τόπῳ, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν λόγον τὸ ἀκριβές φησι ζητητέον, κατὰ δὲ τὰς χρείας καὶ τὸ ἱκανὸν καὶ τὸ συνέγγυς δὴ τούτου πᾶν ἄμα λεκτέον. Λέγεται δὲ καὶ ἐν χρόνῳ ἄμα τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ χρόνῳ, ὅς ἵπλονότι καὶ εἷς καὶ προσεγγής ἐστι.)

58. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς ἐστίν· τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἐφεξῆς ἀνάγκη εἶναι, τὸ δ' ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἀπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστίν οἷον ἐν ἀριθμοῖς, ἀφ' ἧ δ' οὐκ ἐστίν. Καὶ εἰ μὲν συνεχές, ἀνάγκη ἀπτεσθαι, εἰ δὲ ἀπτεται, οὐπω συνεχές· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἐν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἄμα εἶεν· ἀλλ' εἰ ἐν, ἀνάγκη καὶ ἄμα. Ὡστε ἡ σύμφυσις ἰσάτη κατὰ τὴν γένεσιν· ἀνάγκη γὰρ ἀψασθαι, εἰ συμφύεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ ἀπτόμενα οὐ πάντα συμπέφυκεν. Ἐν οἷς δὲ μὴ ἐστίν ἀφ' ἧ, ὅηλον ὅτι οὐκ ἐστίν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 3 pag. 227. a. 17 ed. Bekker. Simplicius fol. 206 (conf. Scholl. in Arist. p. 400. b. ed. Brandis.) φανερόν δὲ φησι καὶ ὅτι πρὸς νόησιν πρῶτόν ἐστι τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἀπτομένου, τὸ δὲ ἀπτόμενον τοῦ συνεχοῦς. Τὸ μὲν γὰρ ἀπτόμενον ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι, τὸ δὲ ἐφεξῆς οὐ πᾶν ἀπτεσθαι. Διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστίν· πρότεροι γὰρ καὶ πρὸς ἄλλοις οἱ ἀριθμοὶ τῶν μεγεθῶν, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἐφεξῆς· τὰ γὰρ δύο τοῦ ἐνὸς ἐφεξῆς, ἀφ' ἧ δὲ οὐκ ἐστίν μονάδων. Πρότεροι δὲ ἀριθμοὶ καὶ μονάδες σωμάτων καὶ μεγεθῶν, οὐχ ὑποστάσει, ἀλλὰ λόγῳ. Διὸ κατὰ γένεσιν τελευταῖον τῇ ἐπινοίᾳ τὸ συνεχές· πρῶται γὰρ αἱ μονάδες, ἐν αἷς τὸ ἐφεξῆς, θέσιν δὲ λαβουσῶν τὸ ἀπτεσθαι ἐπιγίνεται. τῆς δὲ ἀφ' ἧς συμφύεται τὸ συνεχές, καὶ οὐδὲν ἔτι μετὰ τοῦτο. Ὁ μόντι Εὐδήμιος τὸ συνεχές τοῦ συνεχοῦς μᾶλλον θεασάμενος ἠνωμένον, καὶ ἴδιον

τῶν φυσικῶν αὐτὸ εἰπών, τοῦτο (φησί) κατὰ τὸν λόγον πρῶτόν ἐστι καὶ ἀρχή. Τούτῳ γὰρ ἔπεται τὸ συνεχές καὶ ἐχόμενον τε καὶ ἐφεξῆς· κατὰ δὲ τὴν γένεσιν, φησί, τελευταῖον τὸ συμφύεις. Δῆλον δὲ ὅτι τῷ λόγῳ τοῦτο πρῶτον εἶπεν ὡς ἐξ ἐκείνων συνεστώς. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸ ἐφεξῆς τοῦ ἀπτεσθαι πρῶτον εἶπε τῷ λόγῳ ὡς ὀλιχώτερον καὶ ἀπλούστερον καὶ συναναιροῦν καὶ συνεπιφερόμενον. Ὑστατον οὖν κατὰ γένεσιν τὸ συνεχές).

59. Γένει μὲν οὖν καὶ εἶδει κινήσις μία οὕτως, ἀπλῶς δὲ μία κινήσις ἢ τῇ οὐσίᾳ μία καὶ τῷ ἀριθμῷ· τίς δ' ἢ τοιαύτη, ὅηλον διελομένοις. Τρία γὰρ ἐστίν τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κινήσιν, 8, καὶ ἐν ᾧ, καὶ 8τε. Λέγω δ' 8, ὅτι ἀνάγκη εἶναι τι τὸ κινούμενον, οἷον ἄνθρωπον ἢ χρυσόν, καὶ ἐν τινι τοῦτο κινεῖσθαι, οἷον ἐν τόπῳ ἢ ἐν πάθει, καὶ ποτὲ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται. Τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει μίαν ἐστίν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται, τὸ δ' ἐχόμενον ἦν ἐν τῷ χρόνῳ, τὸ δ' ἀπλῶς μίαν ἐν ἀπασί τούτοις· καὶ ἐν ᾧ γὰρ ἐν δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον, οἷον τὸ εἶδος, καὶ τὸ 8τε, οἷον τὸν χρόνον ἕνα καὶ μὴ διαλείπειν, καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι μὴ κατὰ συμβεβηκός, ὥσπερ τὸ λευκὸν μελαίνεσθαι καὶ Κορίσκον βαδίζειν· ἐν δὲ Κορίσκος καὶ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Μηδὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἄμα δύο ἄνθρωποις ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν ὕγιανσιν, οἷον ὀφθαλμίας· ἀλλ' οὐ μία αὕτη, ἀλλ' εἶδει μία.

(Aristoteles Phys. lib. V. cap. 4. p. 227. b. 20 ed. Bekker. Simplicius fol. 207 b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 401. b. ed. Brandis.) εἰπὼν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς κυρίως μιᾶς κινήσεως καὶ τὸ κινούμενον ἐν εἶναι χρὴ καθ' αὐτό, ἀλλὰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, καὶ τὸ καθ' ἃ ἢ κινήσις ἐν ὡς ἄτομον, ἀλλὰ μὴ ὡς κοινόν, ἐπάγει ὅτι καὶ τὸν χρόνον ἐν τῇ συνεχείᾳ ἕνα εἶναι χρὴ, οἷον εἰ ὁ Σωκράτης μανθάνοι γραμματικὴν ἐν συνεχεῖ χρόνῳ· μία γὰρ αὕτη ἢ κινήσις ἐστίν, ὅτι τὸ

58. Apparet etiam primum id esse, quod est deinceps: quod enim tangit, id deinceps esse necesse est, non tamen omne quod deinceps sit, tangere. Quapropter ipsum deinceps et in prioribus ratione inest, ut in numeris, lactus autem non inest. Ac si continuum est, tangat necesse est; si vero tangit, nondum continuum est. Non enim si simul sint extrema ipsorum, unum ipsa esse necesse est; sed si sint unum, et simul esse necesse est. Quamobrem copulatio ultima est generatione; tangant enim necesse est, si extrema copulabuntur. Ea vero quæ tangunt, non cuncta sunt copulata. In quibus autem tactus non est, in his liquet ne copulationem quidem esse.

59. Genere igitur et specie motus hoc pacto unus est. Simpliciter autem is unus est motus, qui substantia et numero unus est. Sed quisnam sit talis, dividendibus apparebit. Triâ enim numero sunt, circa quæ motum

dicimus esse, quod, in que et quando. Dico autem quod, quoniam necesse est et esse aliquid, quod movetur, ut hominem aut aurum, et in aliquo hoc moveri, ut in loco, aut in affectu; et quando: omne enim quod movetur, in tempore movetur. Horum autem genere quidem aut specie unum esse in re, in qua motus fit, constat. Cohærentia vero in tempore erat. At esse simpliciter unum in universis his liquet. Etenim id in quo fit motus, unum et individuum esse oportet, veluti formam, pariterque ipsum quando, ut tempus unum esse, neque intermitti; porro id quod movetur unum non per accidens esse, ut album nigrescere et Coriscum ambulare. Unum autem est Coriscus et album, sed per accidens. Neque commune: fieri enim potest, ut duo simul homines eadem sanatione verbi causa ex oculorum morbo convalescant. At non unus hic motus est, sed specie unus.

ἐν δὲ χρόνος κατὰ τὴν συνέχειαν ἔχει καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀριθμῶν κυρίως ἐν, ὡς τὸ ὑποκείμενον. Ὁ δὲ Εὐδημὸς φησὶν ὡς δὲ χρόνος· οὐδὲ γὰρ ἢ ἀλλοίωσις, φησὶν, ὑπομένει, οὐδὲ ἢ φορὰ, ἀλλ' ὡσπερ δὲ χρόνος ὑποβρεῖ καὶ ἄλλη γίνεται αἰεὶ. Διὸ τῶν εἶδει ἐν τούτῳ βητέον, ἀλλ' οὐ τῶν ἀριθμῶν. Εἰ μέντοι, φησὶν, δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τῆς πάλιν ἐν ἄλλῳ χρόνῳ τὴν αὐτὴν ἦν ἀπέβαλεν, ἀναλαμβάνει, οὐ λεκτέον ἐστὶ ταύτην μίαν τῶν ἀριθμῶν, ἀλλὰ μάλλον τῶν εἶδει τὴν αὐτήν.)

60. Ὅτι δὲ τὸ νῦν προκείμενον βιβλίον τῆ τάξει μετὰ τὸ πέμπτον ἐστὶ, δηλοῖ μὲν καὶ Εὐδημὸς τὸ τῶν Ἀριστοτέλει ὧδε εἰρημένον συνάψας τοῖς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ βηθείσι, τὸ μηδὲν τῶν συνεχῶν ἐξ ἡμερῶν συγκεῖσθαι. Καὶ Ἀνδρόνικος δὲ ταύτην τὴν τάξιν τούτοις τοῖς βιβλίοις ἀποδίδωσι.

(Simplicius isagog. libri VI, fol. 216; cf. Scholl. in Arist. p. 404. b. ed. Brandis.)

61. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐφεξῆς ἐστὶ στιγμὴ στιγμῆς ἢ τὸ νῦν τοῦ νῦν, ὡστ' ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Ἐφεξῆς μὲν γὰρ ἐστὶν ὧν μηθὲν ἐστὶ μεταξὺ συγγενές, στιγμῶν δ' αἰεὶ τὸ μεταξὺ γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I p. 231. b. 6. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. ἐφεξῆς ἐστὶν ὧν οὐδὲν μεταξὺ ἐστὶ συγγενές, ὡς οἰκία ἐφεξῆς ἀλλήλαις, ὧν μὴ ἐστὶν οἰκία τις μεταξὺ, καὶ δένδρον ἢ ἄλλο τι μεταξὺ τυχάνῃ ἢ ἀργῶς τόπος. Ἰὼν δὲ στιγμῶν ἐστὶ τι μεταξὺ ὁμογενές γραμμῆ καὶ τῶν νῦν χρόνος. Συνάγεται οὖν ὅτι οὕτως αἰεὶ στιγμαὶ ἐφεξῆς εἰσιν οὐτε τὰ νῦν. Καὶ ὅτι μὲν μεταξὺ δύο στιγμῶν πανταχοῦ γραμμῆ ἐστὶ, καὶ μεταξὺ δύο νῦν χρόνος, πρόσδηλον, πῶς δὲ ὁμογενῆς ἢ γραμμῆ ταῖς στιγμαῖς; ἢ ὡς πέρασ ἐκείνῳ οὐδ' ἐστὶ πέρασ, ὡς ἐν Ἠθικοῖς τὴν ἡδονὴν συγγενῆ τὴν οἰκίαν εἰδείξε τῆ ἐνεργείας ἣς ἐστὶ πέρασ. Ἄλλ' εἰ τὸ μὲν σημεῖον ὁμογενές τῆ γραμμῆ, τὸ δὲ νῦν τῶν χρόνων, ποσὰ δὲ ἢ γραμμῆ καὶ ὁ χρόνος, ποσὰ ἂν εἴη καὶ τὸ σημεῖον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα ὑπὸ τὸ ποσόν, καὶ ταῦτα ὡς ποσοῦ πέρατα. Ὑπὸ γὰρ τίνα ἂν ἄλλην εἴη κατηγορίαν, εἴπερ χρὴ πᾶν τὸ ἐν ὑποστάσει ὑπὸ τίνα τῶν δέκα κατηγοριῶν ἀναχθῆναι; Καὶ εἰ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστὶ νῦν καὶ ἐν πάσῃ γραμμῆ σημεῖον, ὧν μεταξὺ ἐστὶ γραμμῆ καὶ χρόνος, τούτων μεταξὺ ἂν εἴη σημεῖον καὶ τὸ νῦν, εἰ μὴ ἄρα δύναμις καὶ οὐκ ἐνεργεία ἐστὶν ἐν τῇ γραμμῆ στιγμῆ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τὸ νῦν, ἢ τὸ δύναμις ὄν δύναται καὶ ἐνερ-

γεία γίνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐδημὸς τῶ ἐπιχειρήματι οὕτως ἐγρήσατο· « εἰ γὰρ ἐστὶν ἐφεξῆς, φησὶν, τὰ ἡμερῆ, δεῖ πάντως εἶναι τι αὐτῶν μεταξὺ μὴ ὁμογενές, ὥστε στιγμὴ μὲν οὐκ ἂν εἴη, γραμμῆ δὲ ἢ (αἰ. ὡς) κενὸν μεταξὺ στιγμῶν ἐν μήκει. Εἰ μὲν οὖν γραμμῆ, οὐκ ἐστὶ ἐκ τῶν στιγμῶν ἢ γραμμῆ· οὐ γὰρ ἐν αὐτῇ αἰεὶ ἐφεξῆς στιγμαί. Εἰ δὲ κενόν, πλέον ἐστὶ τὸ κενόν ἐν τοῖς συνεχῆσι τῶν, ἐξ ὧν, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἐφεξῆς λεγομένων στιγμῶν, ἢ οὐδὲ ἐστὶ δλωσ μέγεθος. Ὡσπερ γὰρ ἀπτόμεναι δύο στιγμαὶ μῆκος οὐδὲν ποιῶσιν, οὕτως οὐδὲ στιγμαὶ καὶ κενόν. Μηποτε οὖν ὀρθῶς ἐνοησάμεθα δοκεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους βηθέν δὲ Εὐδημῶς, ὅτι οὐκ ἀναίρει ἀπλῶς τὸ ἐφεξῆς εἶναι στιγμὴν στιγμῆ ἢ τὸ νῦν τῶν νῦν, ἀλλὰ τὸ οὕτως εἶναι ἐφεξῆς, ὥστε ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος ἢ τὸν χρόνον. Εἰ γὰρ μεταξὺ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν νῦν γραμμῆ ἐστὶ καὶ χρόνος, πῶς ἐκ τῶν ἐφεξῆς στιγμῶν εἴη ἂν συγκειμένη ἢ γραμμῆ, εἴπερ πέρατα μόνον αὐτῆς εἰσιν αἰεὶ ἐφεξῆς στιγμαί; Ὁ δ' Ἀλέξανδρος καὶ οὕτως ἐπεχείρησε τῷ λόγῳ. Ὁμογενῆ, φησὶν, τῶν σημείων τὴν γραμμὴν εἶπε καὶ τῶν νῦν τὸν χρόνον κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, εἶγε ἕκαστον αὐτῶν ἐξ ἡμερῶν σύγκειται, ὡς αὐτὸς φησὶν, ἢ μὲν γραμμῆ τῶν σημείων, ὁ δὲ χρόνος τῶν νῦν, ὥστε κατ' αὐτοὺς ἐκείνους οὐκ ἐφεξῆς τὰ σημεία, εἶγε τὸ ἐξ αὐτῶν γινόμενον κατ' αὐτοὺς μεταξὺ ἐστὶν αὐτῶν ὄν αὐτοῖς ὁμογενές. Καὶ δοκεῖ δ' Ἀλέξανδρος πανταχοῦ τὸ ἐφεξῆς νομίζειν ἀναίρειν τὸν Ἀριστοτέλην, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἐφεξῆς εἶναι, ὥστε ἐκ τούτων τὸ μῆκος εἶναι ἢ τὸν χρόνον, ὅπερ σαφῶς δι' αὐτῶν τῶν λέξεων δ' Ἀριστοτέλης ἐσήμανεν.)

62. Φανερόν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχές διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετὰ· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαιρετὰ, ἐστὶ ἀδιαιρετὸν ἀδιαιρετοῦ ἀπτόμενον· ἐν γὰρ τὸ ἐσχατον, καὶ ἀπτεται τῶν συνεχῶν. Τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου καὶ μέγεθος καὶ χρόνον καὶ κίνησιν ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι εἰς ἀδιαιρέτα ἢ μὴθὲν.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. I. p. 231. b. 15. ed. Bekker. Simplicius fol. 217. b. προστίθησι δὲ καὶ τοιαύτας τινὰς ἐπιχειρήσεις δ' Ἀλεξάνδρος ἐκ τοῦ Εὐδημοῦ λαβών· « εἰ ἐστὶν ἐξ ἡμερῶν μέγεθος, ἐστὶ γραμμῆ γραμμῆς στιγμῆ μείζων. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἢ οὐ διαιρεθῆσεται πᾶσα γραμμῆ δίγα, ἢ εἰ διαιρεθῆσεται, καὶ ἢ ἐκ περισσῶν συγκειμένη, διαιροῖτο ἂν. Οὕτω δ' ἂν εἴη καὶ τὸ σημεῖον διαιρούμενον. Ἐπι-εἰ δλωσ γραμμῆ γραμμῆς σημείω μείζων, καὶ κύκλος ἂν

60. Librum autem nunc ad commentandum propositum ex ordine post quintum collocandum esse, declarat etiam Eudemus, hoc Aristotelis dictum conjungens cum iis, quæ quinto libro exposuit, nihil quod continuum sit ex individuali constare. Sed Andronicus quoque hos libros sic disponit.

61. At vero neque punctum a puncto proximum erit, neque nunc ipsum proxime sequetur nunc ipsum, ut ex

illi* longitudo, ex his tempus constet. Nam ea quidem proxima sive deinceps sunt, inter quæ non ejusdem generis quidquam est; inter puncta vero semper est linea et inter ipsa nunc tempus.

62. Patet autem et omne continuum in ea quæ semper dividua sunt dividi posse. Si enim in individua dividetur, individuum videlicet individuum tanget: continuorum enim ultimum unum est, et ea se tangunt ex

εἴη κύκλου, ὥστε ὁ μὲν ἐξ ἄρτιων, ὁ δὲ ἐκ περισσῶν. Ἡ οὖν τὸν ἐκ περισσῶν οὐ διαιρήσομεν εἰς ἡμικύκλια, ἢ τὸ σημεῖον δίχα διαιρήσομεν. » In eandem sententiam Themistius Eudemum secutus fol. 52. b. εἶτι εἰ μέγεθος ἐξ ἡμερῶν, καὶ γραμμῆν μείζω σημειῶ γραμμῆς δυνατὸν γενέσθαι. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, δίχα διαιρεθήσεται τὸ σημεῖον. Εἰ γὰρ πᾶσα γραμμὴ δίχα διαιρετὴ, καὶ ἡ μείζων σημειῶ καὶ ἡ ἐλάττω. Ὅταν τοίνυν ἡ μείζων τέμνηται δίχα, καὶ τὸ σημεῖον δίχα τμηθήσεται, καὶ ὄλως ἢ ἐκ περισσῶν στιγμῶν συγκειμένη, καὶ κύκλος δ' ἂν εἴη τις ἐκ περισσῶν σημείων συγκείμενος. Πῶς οὖν οὗτος διαιρεθήσεται δίχα; Οἴχεται δὲ καὶ τὸ τῆ διαμέτρῳ δίχα τέμνεσθαι τὸν κύκλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὄλως ἔσται διάμετρος· τὸ γὰρ κέντρον ἡμέρες ὑποκείμενον τῆν δι' αὐτοῦ γραφομένην εὐθεῖαν οὐ παραδέχεται, ὥστε εἰς δύο γενέσθαι. Οὐκοῦν οὐδ' ἡμικύκλιον ἔσται, ἀλλὰ τὸ κέντρον αἰεθαιρέτω τοῦ κύκλου προσνεμόμενον ἐν τῇ τομῇ μείζων ἐκεῖνο ποιήσει. Πολλὰ ἕτερα ἂν τις προσεπιλάβοι τὰ Ἀριστοτέλους ἐξεργάσασθαι φιλοτιμούμενος.)

68. Ἐπεὶ δὲ πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν κινήθηαι, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἔσται τὸ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 2 p. 232. b. 20. ed. Bekker. Simplicius fol. 220 (cf. Scholl. in Arist. p. 407 ed. Brandis.) καὶ ἀπορεῖ καλῶς ὁ Ἀλέξανδρος πῶς ἐπὶ τοῦ κυκλοφορητικοῦ σώματος ἀληθές ὁμαλῶς κινουμένου τὸ θᾶττον καὶ βραδύτερον κινεῖσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν λύει μαλθακῶς, ὡς οἶμαι, λέγων· ἐφεξῆς δὲ λύει καλῶς δυνάμει λέγων, ὅτι ἡ κίνησις διάστημα ἔχει ἐν αὐτῷ τῷ μεγέθει, ἐφ' οὗ γίνεται. Τὸ οὖν διάστημα τῆς κινήσεως τῆς ἐπὶ τοῦ σταδίου ἢ ἐπὶ μιᾶς μοίρας τοῦ ζωδιακοῦ γινομένης δύναται καὶ τὸ θᾶττον κινούμενον διανύσαι καὶ τὸ βραδύτερον, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν ἐλάττω χρόνῳ, τὸ δὲ ἐν πλείονι. Καὶ παράγει καὶ τὸν Εὐδήμον ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν οὕτως ἀποδεικνύνα τὰ εἰρημένον

λέγει γὰρ καὶ αὐτός· « ἐπειδὴ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστὶ κίνησις, κινήσει δὲ πάσῃ τάχος καὶ βραδυτῆς ἔπεται, μερίζεσθαι πάντα ἀνάγκη τὰ εἰρημένα· ἐστὶ γὰρ κατὰ τοῦ αὐτοῦ μεγέθους θᾶττόν τι καὶ βραδύτερον κινούμενον λαβεῖν, εἰ καὶ μὴ τὸ αὐτὸ ποτὲ μὲν θᾶττον, ποτὲ δὲ βραδύτερον οἶόν τε κινήθηαι. »)

64. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καθ' ἕτερον, ἀλλὰ καθ' αὐτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ ἐν ἅπαντι τὸ τοιοῦτο χρόνῳ ἐνυπάρχειν. Ἔστι γὰρ ἔσχατόν τι τοῦ γεγονότος, οὗ ἐπὶ τὰδε οὐθέν ἐστὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὗ ἐπὶ τὰδε οὐθέν ἐστὶ τοῦ γεγονότος, ὃ δὴ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρας.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 3 p. 233. b. 33. ed. Bekker. Simplicius fol. 223 (cf. Scholl. in Arist. p. 408. b. ed. Brandis. ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἐπὶ τὰδε [περὶ] ἀμφοῖν εἰπῶν, καὶ τοῦ πέρατος καὶ τῆς ἀρχῆς, ἀσαφῆ τὸν λόγον ἐποίησεν· ὃ δὲ Εὐδήμος οὐδὲν φησὶν ἐπὶ τὰδε τοῦ πέρατος, οὐδ' ἐπέκεινα τῆς ἀρχῆς. Quum igitur Aristoteles ἐπὶ τὰδε de utroque et de praeterito et de futuro tempore dixerit, Eudemus planius ἐπὶ τὰδε de praeterito, ἐπέκεινα de futuro accepit.)

65. Κίνησις δὲ ἐστὶ διαιρετὴ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον τῷ χρόνῳ, ἄλλον δὲ κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις. Ἐτι δ' εἰ μὲν ἐστὶν ἄλλη τοῦ ὄλου κίνησις, οἷον ἐφ' ἧς ΘΙ, ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἑκατέρων τῶν μερῶν κίνησις· αὐταὶ δ' ἴσαι ἔσονται ταῖς ΔΕ ΕΖ· μία γὰρ ἐνὸς κινήσις. Ὅστ' εἰ μὲν ὄλη διαιρεθήσεται ἡ ΘΙ εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἔσται ἡ ΘΙ τῇ ΔΖ· εἰ δ' ἀπολείπει τι οἷον τὸ ΚΙ, αὕτη οὐδενὸς ἔσται κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὄλου οὔτε τῶν μερῶν διὰ τὸ μίαν εἶναι ἐνός, οὔτ' ἄλλου οὐθενός· ἢ γὰρ συνεχῆς κίνησις ἐστὶ συνεχῶν τινων. Ὅσαύτως δὲ καὶ εἰ ὑπερβάλλει κατὰ τὴν διαίρεσιν, ὥστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ἐστίν, καὶ ἀνάγκη παντὸς εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτῆν.

quibus continuum constat. Eiusdem autem rationis est magnitudine: et tempus et motum ex individuis conflata esse, et in individua dividi, aut nihil horum hanc conditionem subire.

63. Quoniam autem omnis quidem motus in tempore est, et omni tempore motus fieri potest, omne autem quod movetur, et celerius et tardius moveri potest, omni perfectio tempore celerior tardiorque motus fieri potest.

64. At vero necesse est ipsum etiam nunc, quod per se primumque, non per aliud dicitur, individuum esse. atque omni ævo tale inesse. Est enim aliquid extremum præteriti temporis, cuius sub hæc tempora nihil futuri est: et rursus futuri, cuius sub illa tempora nihil est

præteriti, quam rem utrorumque temporum finem esse diximus.

65. Motus autem duobus modis dividuus est, uno quidem modo tempore, altero vero secundum motus partium ejus quod movetur. Præterea si est totius motus alius, ut in quo TH, divellentur ab eo utrarumque partium motus, qui quidem æquales erunt motibus DE et EZ: unus enim unius est motus. Quamobrem si totus TH motus in motus partium dividetur, motus TH motui DZ erit æqualis. Sin autem supererit aliquid, ut KI, hic nullius erit motus, ninirum neque totius neque partium, quia motus unius est unus, neque eajusquam alius: continuus enim motus continuorum quorundam est motus. Sic etiam, si TH superat in divisione mo-

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 4. p. 234. b. 21. 34 ed. Bekker. Simplicius fol. 227 (cf. Scholl. in Arist. p. 409. b. ed. Brandis.) παντός δὲ τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἢ ἀντὶ τοῦ κινουμένου (ἔδειξε γὰρ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον μεριστόν ἐστιν), ἢ παντός τοῦ μεριστοῦ εἶπεν ἀντὶ τοῦ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου· εἰ δὲ πάντων τῶν μορίων τοῦ κινουμένου ἐστὶν ἡ κίνησις, καὶ διαιροῖτο ἂν κατὰ τὰ μόρια τοῦ κινουμένου. Ὁ δὲ Εὐδήμος καὶ οὕτως ἔδειξε τὸ προκείμενον· « εἰ γὰρ ἐστὶ τοῦ ὄλου κίνησις, ἐστὶ δὲ καὶ τῶν μορίων ἐκάστου, ἕτεροι δὲ αὐταὶ καὶ μέρος ἐκάστη τῆς ὄλης, αἱ τῶν μορίων κινήσεις μόρια ἔσονται τῆς ὄλης, τοσοῦτον ἕκαστον, ὅσοι τῆς ὄλης καὶ αὐτὸ τοῦ κινουμένου ἐστίν, ὥστε εἰ τὰ τοῦ κινουμένου μόρια ἰσάζει τῷ ὄλω, καὶ αἱ κινήσεις αἱ τοῦ κινουμένου ἴσαι ἔσονται τῇ ὄλη. » Καὶ ἀπορίαν δὲ τινα φαίνεσθαι περὶ τὰ εἰρημένα φησὶν ὁ Εὐδήμος· « πῶς χρὴ λέγειν τὰ μόρια κινεῖσθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐνεργεία, ἢ πάντα ἔσται τὰ μεριστὰ πολλὰ καὶ ἄπειρα, ἐν δὲ οὐθέν· εἰ δὴ δεῖ νοῆσαι τὰ μέρη, ἐπὶ μὲν ἀλλοιώσεως φαίνεται πῶς ἐνδέχεται τὸ λεχθῆναι· λευκαίνεται γὰρ καὶ σκέλος τῶν ἄλλων ἕκαστον, καὶ τούτων ἴδιαι φαίνονται αἱ ἀλλοιώσεις ἀριθμῷ· ἐνδέχεται γὰρ τὸ μὲν λευκαίνεσθαι, τὸ δὲ μὴ λευκαίνεσθαι, εἶδει δὲ ἔστωσαν αἱ αὐταί. Γίνεται οὖν καὶ ἡ πάντων τῇ τοῦ ὄλου ἢ αὐτῇ. Τί γὰρ διαφέρει τὴν ἐκάστου καθ' ἕκαστον εἰπεῖν ἢ ἀπάντων ἅμα; ἐπὶ δὲ τῶν φερομένων πῶς ἐροῦμεν ἕκαστον; ἕκαστον γὰρ τῶν μορίων ἴσην ἐνήνεκται· καὶ τὸ πρῶτον ληφθῆναι καὶ τὸ ἔσχατον καὶ ὁποιοῦν. Ἄλλὰ δὴ τὰ μόρια ἄπειρα. Πότερον οὖν τὴν τοῦ ὄλου κίνησιν σταδιαίαν λεχτέον ἢ πολυστάδιον; Ἄπειρα γὰρ ἔσται στάδια τὸ ἔλον οὗτοι γε διεληλυθός. Ἡ δὲ αὐξήσις τῇ ἀλλοιώσει φαίνεται συμπαθεσττέρα, ὥστε αἱ μὲν τούτων κινήσεις κατὰ τὰς τῶν μορίων κινήσεις συμμερισθήσονται πῶς, περὶ δὲ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως ἐπισκεπτέον. » Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Εὐδήμος αὐτοῖς ῥήμασιν ἀπορεῖ. Ῥητέον δὲ οἷμαι πρὸς αὐτὰ τὸ πρό ὀλίγου ῥηθέν, ὅτι κἂν μὴ καθ' αὐτὰ κινήται κατὰ τόπον τὰ μέρη τοῦ συνεχοῦς, ἀλλ' ἐν γε τῷ ὄλω κινεῖται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις καὶ τὸ μέγεθος διαιρετά, ἀλλ' οὐ

διηρημένα λέγεται· διηρημένα γὰρ ἂν ἦν, εἰ ἕκαστον τῶν ὄλου μερῶν καθ' ἑαυτὸ ἐκινεῖτο.)

66. Ὅτι μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος οὔτ' ἐν ᾧ μεταβάλλει χρόνος πρῶτον οὐθέν ἐστὶ, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· αὐτὸ δὲ ὁ μεταβάλλει ἢ καθ' ὁ μεταβάλλει, οὐκέθ' ὁμοίως ἔξει. Τρία γὰρ ἐστὶν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μεταβολήν, τὸ τε μεταβάλλον καὶ ἐν ᾧ καὶ εἰς ὁ μεταβάλλει, οἷον ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος καὶ τὸ λευκόν. Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος. Πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε πάντα διαιρετά· ᾧ γὰρ συμβεβηκε τὸ λευκὸν ἢ τὸ ποῖον, ἐκείνου διαιρετόν ἐστίν, ἔπει ὅσα γε καθ' αὐτὰ λέγεται διαιρετά καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ πρῶτον, οἷον ἐν τοῖς μεγέθεσι. Ἔστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ AB μέγεθος, κεννήσθω δὲ ἐκ τοῦ B εἰς τὸ Γ πρῶτον. Οὐκοῦν εἰ μὲν ἀδιαίρετον ἐστὶ τὸ BG, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἐστὶ ἐχόμενον· εἰ δὲ διαιρετόν, ἐστὶ τι τοῦ Γ πρότερον, εἰς ὁ μεταβέβηκεν, κἀκείνου πάλιν ἄλλο, καὶ αἰεὶ οὕτως διὰ τὸ μηδέποτε ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν. Ὅσ' οὐκ ἐστὶ πρῶτον, εἰς ὁ μεταβέβηκεν. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν συνεχεί ἐστίν. Φανερόν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων τῇ κατὰ τὸ ποῖον ἐνδέχεται ἀδιαίρετον καθ' αὐτὸ εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VI cap. 5. p. 236. a. 35 ed. Bekker. Simplicius fol. 231 (cf. Scholl. in Arist. p. 411. a.) δεῖξας ὅτι οὔτε τοῦ τόπου οὔτε τοῦ μεγέθους ἐστὶ τι πρῶτον λαβεῖν, διὰ τὸ συνεχῆ εἶναι καὶ διαιρετά εἰς αἰεὶ διαιρετά, ἐπήγαγεν ὅτι μόνων τῶν καθ' ὁ ἢ ἡ κίνησις τὸ ποῖον, καθ' αὐτὸ ἀδιαίρετον ἐνδέχεται εἶναι. Δῆλον δὲ ὅτι κατὰ συμβεβηκός καὶ τοῦτο διαιρετόν, κἂν ἀδιαίρετον δὲ ἢ τῇ αὐτοῦ φύσει, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστὶ τι πρῶτον· τὸ γὰρ πρῶτον ἐν διαιρουμένῳ καὶ μέρη ἔχοντι. Ἄλλὰ καὶ καθ' ὁ τοῦ ὑποκειμένου, ᾧ συνδιαίρεται, οὐκ ἐστὶ τι πρῶτον, οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ συνδιαιρουμένου εἴη ἂν τι πρῶτον. Συνδιαίρεται δὲ ἡ ἀλλοίωσις, εἰ μὴ ἄθροον γίνοντο ἢ μεταβολῆ, ἢν αὐτὸς ἡξίου γίνεσθαι ἐν τῷ πρῶτῳ βεβλήω πρὸς Μέλισσον διαλεγόμενος, ὅτε εἴργεν

tum DZ. Itaque si hoc fieri non potest, eundem atque æqualem esse necesse est. Hæc igitur divisio partium motibus accommodata est, eamque cujuslibet rei separabilis esse necesse est.

66. Patet igitur ex his quæ dicta sunt, neque ejus quod mutatur, neque temporis quo mutatur, primum quidquam esse. Illud autem quod mutatur, aut id secundum quod mutatur, non amplius simili modo se habebit. Tria enim esse dicuntur in mutatione, id quod mutatur, et id quo mutatur, et id in quod mutatur, ut homo, tempus et album. Homo igitur et tempus dividua sunt, sed alibi alia est ratio. Atqui per accidens omnia dividua sunt : cui enim album vel qualitas acci-

dit, id dividuum est; quoniam ne in iis quidem erit primum, quæ per se et non per accidens dicuntur dividua, quales sunt magnitudines ipsæ. Sit enim, in quo inveniatur AB magnitudo, eaque primum ex B in G moveatur. Ergo si individuum sit illud B G, inseparabile cum inseparabili cohererebit; sin autem dividuum, erit aliquid ipso G prius, in quod est mutatum, et illo rursus aliud prius, et sic semper, propterea quod nunquam deficit divisio. Itaque non erit quidquam primum, in quod mutatum sit. Similiter res sese habet et in quantitatis mutatione; etenim hæc in continuo est. Liquet igitur in solo qualitatis motu per se individuum esse posse.

« ὡςπερ οὐκ ἀθρόας μεταβολῆς οὐσης. » Ὁ μέντοι Εὐδήμος εὐλαβέστερον περὶ τούτου διατάξατο ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν γράφων οὕτως· « τὰ δὲ ἀλλοιούμενα πῶς χρῆ λαμβάνειν μεταβάλλοντα; εἰ μὲν γὰρ ἢ ποσὸν τὸ σῶμα ἀλλοιοῦται, καὶ μὴ πᾶν ἅμα θερμαίνεται καὶ ξηραίνεται, ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον· εἰ δὲ πῶς ἄλλως πάσχουσιν, ἄλλος λόγος. Caeterum verba ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ referuntur ad Arist. Phys. lib. I, cap. 3 p. 186. a. 15 ed. Bekker. ubi legitur ὡςπερ οὐκ ἀθρόας μεταβολῆς γινομένης, non, ut Simplicius habet, οὐσης.)

67. Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει, λέγεται δ' ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ καὶ ὡς καθ' ἕτερον, οἷον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ μεταβάλλει, ἐν ᾧ πρώτῳ χρόνῳ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον, ἐν ὅτῳ οὖν ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν. Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ (τὸ γὰρ πρῶτον οὕτως ἐλέγομεν), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν. Ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται τὸ κινούμενον ἐφ' οὗ ΧΡ καὶ διηρήσθω κατὰ τὸ Κ. Πᾶς γὰρ χρόνος διαιρετός. Ἐν δὲ τῷ ΧΚ χρόνῳ ἦτοι κινεῖται ἢ οὐ κινεῖται, καὶ πάλιν ἐν τῷ ΚΡ ὡσαύτως. Εἰ μὲν οὖν ἐν μηδετέρῳ κινεῖται, ἡρεμοίᾳ ἂν ἐν τῷ παντί· κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηθὲν τῶν τούτου κινούμενον ἀδύνατον. Εἰ δ' ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ κινεῖτο τῷ ΧΡ· καθ' ἕτερον γὰρ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη ἄρα ἐν ὀτῳ οὖν τοῦ ΧΡ κενεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 6 p. 236. b. 19 ed. Bekker. Simplicius fol. 231. b. ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ πρόβλημα, οὐδὲν ἀτοπον, οἶμαι, καὶ τὰ τῷ Εὐδήμῳ περὶ τούτου γεγραμμένα παραθέσθαι, πάντων μᾶλλον τῶν ἐξηγητῶν τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμην ἐπισταμένῳ. Γράφει δὲ ὁ Εὐδήμος

ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Φυσικῶν ταῦτα· « πῶς ἔσται τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ μετεβάλλειν; ἐν ᾧ μὲν γὰρ ἐπετελέσθη, ἔστι· πέρας γὰρ ἐν τούτῳ. Τὸ δὲ τέλος ἢ τὸ πρῶτον πλεοναχῶς λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον ἐν ᾧ ἀτόμῳ. Τοῦτο δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ μεταβεβληκέναι ἐστίν, ἐπειδὴ ἔστι μεταβεβληκέναι ἐν ἀτόμῳ· ἐπὶ δὲ τοῦ ἡρεμεῖν καὶ μεταβάλλειν οὐκ ἐστίν, ἐπειδὴ οὕτε κινεῖται, οὕτε ἡρεμεῖ ἐν ἀτόμῳ. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ κινεῖται, ἔστιν ὡςπερ εἰρηται. Οὐ μὴν ἐν τινι, ἀλλ' ὁμοίως ἐν παντί· λέγομεν γὰρ ὅτι ἐν τῷ μηνὶ τῷ Ὀλυμπικῷ ἐξέλειπεν ὁ ἥλιος, ὅτι τῇ νομηγία, καὶ τῇ νομηγία δέ, ὅτι ἐν τινι μορίῳ ταύτης, ἐν τῷδε δὲ τῷ μορίῳ οὐκέτι οὕτε ἐν ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι ἐν ὀτῳ οὖν τούτου. Ἀλλὰ τοῦτο μεριστόν, ὥστε πρότερον ἐν τῷ προτέρῳ. Πρότερον γὰρ τὸ μέρος ἐν τῷ μέρει. Ἀλλ' ἢ ὅτι ἐν τῷ ὅλῳ χρόνῳ, ὥστε ἐν τούτῳ πρώτῳ ἐξέλειπεν ὡς ἐν ὅλῳ χρόνῳ. Χρόνος μὲν οὖν οὐκ ἐστὶν πρώτος, ἐπειδὴ πᾶς μεριστός. Ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ ἐκινεῖτο ἢ ἄλλο τι ἐκασθεν, ἐστίν, ἐπειδὴ ἐν [ὅλῳ] χρόνῳ τὰ τοιαῦτά ἐστι, καὶ ἐν τινι οὕτως, ὥστε ἐν ὀτῳ οὖν γίνεσθαι αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγει τὸ ἐν πρώτῳ. »)

68. Τέταρτος δὲ ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δ' ἀπὸ μέσου, ἴσῳ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνει οἷσται ἴσον εἶναι χρόνον τῷ διπλασίῳ τὸν ἡμισυν. Ἔστι δὲ ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ τὸ μὲν παρὰ κινούμενον τὸ δὲ παρ' ἡρεμοῦν τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον φερέσθαι χρόνον· τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος. Οἷον ἔστωσαν οἱ ἐστῶτες ἴσοι ὄγκοι ἐφ' ὧν τὰ ΑΑ, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΒΒ ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν Α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ ΓΓ ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες τούτοις καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἴσοιτα-

67. Quum autem omne quod mutatur in tempore mutetur, mutari vero in tempore dicitur, et ut in primo et ut per aliud, quo pacto in anno mutari dicitur, quia in die mutatur: id sane quod mutatur, in quacunque ejus temporis parte mutari, in quo primo mutatur, necesse est. Id ita esse, patet quidem et ex definitione ipsius primi (sic enim ipsum antea definiebamus), patebit autem et ex his, quæ deinceps dicemus. Sit enim tempus in quo primo moveatur id quod movetur, in quo C H R, ac dividatur in K. Omne enim tempus dividuum est. In tempore igitur C H K aut movetur aut non movetur: et rursus in tempore K R eodem modo. Si igitur neutra in parte movetur, in toto quiescit: quippe fieri non potest, ut moveatur, si in nulla ejus parte movetur. Si vero in altera tantum movetur, non in C H R tempore primo movetur; per aliud enim in eo movetur. Ergo in quacunque parte temporis C H R moveatur necesse est.

68. Quarta est de molibus æqualibus juxta æquales contrario motu stadium currentibus, quarum aliæ a

calce stadii, aliæ a medio stadio pari celeritate moventur: ubi fieri putat, ut duplo temporari dimidium sit æquale. Rationis autem fallacia in hoc versatur, quod utrumque corpus quorum alterum juxta rem procedentem, alterum juxta quiescentem currit, æquale spatium pari celeritate æquali tempore transire censet. Hoc autem falsum est. Sint quiescentes quidem æquales moles, A A, aliæ vero B B super has moveantur, incipientes a medio molium A, numero et magnitudine æquales; item G G numero et magnitudine his æquales et æquæ celeres ac B B super illas, incipientes a prima, quæ est in medio ipsarum A, motu contrario moventur. Accidit igitur, ut prima B et G moles simul in extremis sit, dum juxta se invicem moventur; et ut G quidem universas B moles, B vero dimidium ipsarum A pervaserit. Quo fit, ut sit dimidium tempus: utraque enim tempore æquali molium unamquamque transiit. Simul autem accidit, ut B omnes moles G transierit. Prima enim G et B moles in contrariis sunt extremis, tanto temporis spatio per unamquamque B

χεις τοῖς Β. Συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον Β ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι καὶ τὸ πρῶτον Γ, παρ' ἄλληλα κινουμένων. Συμβαίνει δὴ τὸ Γ παρὰ πάντα τὰ Β διεξελθῆναι, τὰ δὲ Β παρὰ τὰ ἡμισυ· ὥστε ἡμισυ εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. Ἄμα δὲ συμβαίνει τὰ Β παρὰ πάντα τὰ Γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον Γ καὶ τὸ πρῶτον Β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν Β ὅσον περ τῶν Α, ὡς φησι, διὰ τὸ ἀμφοτέρα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ Α γίνεσθαι. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτός ἐστιν, συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ εἰρημένον ψεύδος.

(Aristoteles Phys. lib. VI. cap. 9, p. 239 b. 33 ed Bekker. Simplicius fol. 247. b. (cf. Scholl. in Aristot. pag. 413 seqq. ed. Brandis. et Phil. Græc. Fragm. vol. I. p. 267 seq. ubi integrum locum attuli) καὶ ὁ τέταρτος τῶν περι κινήσεως τοῦ Ζήνωνος λόγων, εἰς ἀδύνατον ἀπάγων καὶ οὗτος τὸ εἶναι κίνησιν, τοιοῦτός τις ἦν. Τούτων προληφθέντων στάδιον ὑποτίθεται, ἐφ' οὗ τὸ ΔΕ καὶ τέσσαρα μεγέθη ἢ ὁσαῦν ἄρτια μόνον, ὥστε ἔχειν ἡμισυ, ἰσόσκα, ὡς δὲ ὁ Εὐδήμος φησιν, κύβους. Ὁ μὲν οὖν λόγος τοιοῦτός ἐστιν, εὐθηθέατος ὢν, ὡς φησιν Εὐδήμος, διὰ τὸ προφανῆ τὸν παραλογισμόν ἔχειν, εἴπερ ἀξιοὶ τὰ ἴσα καὶ ἰσοταχῆ, ἐὰν τὸ μὲν παρὰ κινούμενον κινήται, τὸ δὲ παρὰ τὸ ἠρεμοῦν, τὸ ἴσον διάστημα ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς ἄτοπον· τὰ γὰρ ἀντικινοῦμενα ἀλλήλοις ἰσοταχῆ διπλασίαν ἀφίσταται διάστασιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ τὸ παρ' ἠρεμοῦν κινούμενον τὸ ἡμισυ διίσταται, κἀν ἰσοταχῆς ἐκείνοις ἦ.)

69. Πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ ὁμοίως τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν. Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη, ὥστ' ἠρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται. Πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐθένᾳ χρόνον, εἶτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει αἰεὶ εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένη περιφέρεια καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Β καὶ τοῦ Γ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου σημείων, πλὴν ὡς ὁ μουσικὸς ἀνθρώπος καὶ ἀνθρώπος, ὅτι συμβέβηκεν. Ὅποτε μεταβάλλει αἰεὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμήσει. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

(Aristoteles Phys. lib. VI, cap 9. p. 240. a. 29 ed. Bekker. Simplicius fol. 238. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 414. b. ed. Brandis.) ἔτι μὲν ἐστὶ πρὸς λόγον ἐπίσταται τινὰ τῶν ἀναιρουμένων τὴν κίνησιν, ὅῃλον ἐκ τοῦ καὶ τὸ πρὸ τούτου ἐπιχειρήματα ὡς ἀκολουθοῦν τοῖς πρὸς τὸν Ζήωνα εἰρημένους, οὕτως ἀρξασθαι· « οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἐστὶ ἔσται ἀδύνατον πρὸς τὸ εἶναι κίνησιν. » Δῆλον οὖν ὅτι καὶ νῦν ὡς περὶ αὐτοῦ λέγων πάλιν φησὶν ἐπὶ τοῦ κύκλου καὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων, ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν, ὡς οἴονται οἱ σοφίζομενοι· οὐδὲ τοῦτο ἀδύνατόν τι ἐπάγει τῷ εἶναι κίνησιν. Καὶ ὁ Ἀσκάσιος δὲ τοῦτον ἔχει τὸν σκοπὸν καὶ τοῦτόν φησὶ τὸν λόγον, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Εὐδήμος. Ὁ μὲντοι Ἀλέξανδρος νομίζει τὸ νῦν λεγόμενον πρὸς τοὺς ἀναιρουμένους ὑποθεθέντα ὅπ' αὐτοῦ ὄρισμόν τῆς ἠρεμίας λέγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἠρεμεῖν εἶπε τὸ ἐν ταύτῳ χρόνον τινὰ ὄν, καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη, δεικνυσὶν ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἀναιρεῖται διὰ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κινουμένων, ὡς οἴονται τινες. Τοιαῦτα δὲ ἐστὶ τὰ περιφερόμενα, ἃ δοκεῖ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μέρη καίτοι κινούμενα. Δεικνυσὶν οὖν, φησὶν, ὅτι οὐχ ὑποπίπτει ταῦτα τῷ τῆς ἠρεμίας ὄρισμῳ. Καὶ ὅτι μὲν τοῦτο δεικνυσὶν, ὅῃλον· δεικνυσὶν δὲ αὐτὸ οὐ τὸν τῆς ἠρεμίας ὄρισμόν βεβαιούμενος, ἀλλὰ τὸ μηδὲ ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας ἀναιρεῖσθαι τὴν κίνησιν. Ἐώκει δὲ τοιαύτη τις εἶναι ἡ ἀπορία. Δείξας δὲ ἐπὶ τοῦ κύκλου τὸ μήτε τὸ ὅλον μήτε τὰ μέρη ἠρεμεῖν, μηδὲ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, τὸν αὐτὸν λόγον φησὶν ἔσσεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων καὶ μὴ ἐξισταμένων τοῦ ἑαυτῶν τόπου, οἷοι καὶ οἱ στρόμβοι εἰσὶ, καὶ εἰ τι ἄλλο περιδινεῖται. Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ Ἀριστοτέλους εἰπόντος μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι περιφέρειαν πρῶτον τὴν ἀπὸ τοῦ Α λαμβανομένην τῆ ἀπὸ τοῦ Β, ὁ φιλαλήθης Εὐδήμος πότερόν φησὶ τὴν αὐτὴν φατέον εἶναι περιφέρειαν τὴν ὅλην ὀποθενοῦν ἀρξασμένην ἢ ἑτέραν ἔχει ζήτησιν.)

70. Ἰστέον δὲ ὅτι τῶν ἐν τῷ ἐβδόμῳ τούτῳ βιβλίῳ κειμένων προβλημάτων τὰ κυριώτερα καὶ πρὸς τὴν προκειμένην πραγματείαν οἰκειότερα ἐν τῷ μετὰ τοῦτο βιβλίῳ τῷ τελευταίῳ τῆς ὅλης πραγματείας κεῖται μετὰ ἀποδείξεων ἀσφαλεστέρων. Διὸ καὶ παρέλκειν ἐδοξέ τισι τοῦτο τὸ βιβλίον ἐν τῇ πραγμα-

molium mota, quanto singulas moles A transiit, ut dicit, propterea quod utraque æquali tempore per A moles est mota. Ratio igitur hæc est. Accidit autem ob id quod diximus, ut fallacia sit.

69. In circulo rursus ac sphaera, et in iis omnino quæ in se ipsis moventur, quia eveniet, ut ipsa quiescant. Namque eodem loco aliquamdiu et ipsa et partes erunt. Quamobrem quiescent simul et movebuntur. Primum enim partes nunquam eodem loco sunt, deinde

totum etiam semper in aliud transit: non enim eadem circumferentia est, quæ ab A et B et C cæterorumque quolibet puncto sumitur, nisi ut musicus homo etiam homo est, quia id accidit. Itaque in aliam alia semper mutatur, neque unquam quiescet. Eodem autem modo et in sphaera cæterisque quæ in se ipsis moventur.

70. Sciendum vero est, præcipuas quæstiones in septimo hoc libro propositas et ad præsentem disputationem in primis accommodatas eo qui hunc sequitur libro,

ταῖς, μαλακωτέραις ἢ ὡς φησιν Ἀλέξανδρος λογικωτέραις ταῖς ἀποδείξεσι χρώμενον. Καὶ ὅ γε Εὐδήμος μέχρι τοῦδε τοῖς ὄλως σχεδὸν τῆς πραγματείας κεφαλαίοις ἀκολουθήσας, τοῦτο παρελθὼν ὡς περιττόν, ἐπὶ τὰ ἐν τῷ τελευταίῳ βιβλίῳ κεφάλαια μετέηλθε. Καὶ ὁ Θεμιστιος δὲ τὴν ὄλην πραγματείαν παραφράζων ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ γενόμενος πολλὰ τῶν ἐν αὐτῷ κεφαλαίων κατενωτίαστο.

(Simplicius praefat. lib. VII fol. 242; cf. Scholl. in Arist. pag. 416. b. ed. Brandis.)

71. Εἰ δὴ ταῦτ' ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἔστιν αἰδίου κινήσεις, ἀλλ' οὐχ ὅτε μὲν ἦν, ὅτε δ' οὐ. Καὶ γὰρ εἴκοι τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μᾶλλον. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν, ὅτι πέφυκεν οὕτως καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν εἶναι ἀρχήν, ὅπερ εἴκοιεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης, ἡρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. Τάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιοῦντες, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν εἰποῖεν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 252, a. 3 ed. Bekker. Simplicius fol. 272. b. πλάσματι εἰκόναται εἰπὼν τὸ λέγειν, ὅτι ὅτε μὲν ἦν κινήσεις, ὅτε δὲ οὐ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν ἀποδοῦναι τούτου, ἐφεξῆς φησιν, ὅτι καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἀποδιδόναι ὁμοίως πλάσματώδες ἔστιν. Τοῦτο δὲ εἴκοιεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν ὅτε λέγει ὅτι τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο, καὶ τὸ ἡρεμεῖν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ· τῶν γὰρ ἐναντίων κινήσεων ἡρεμία μεταξὺ ἔστι. Εὐδήμος δὲ τὴν ἀκινήσιαν ἐν τῇ τῆς φιλίας ἐπικρατεῖα κατὰ τὸν σφαιρὸν ἐκδέχεται, ἐπειδὴν ἄπαντες συγκριθῆ « ἐνθ' οὗτ' ἡελίοιο διείδεται ὠκεία γυῖα, » ἀλλ', ὡς φησιν « οὕτως ἀρμονίης πυκινῷ κρῦφα ἐστῆρικται σφαιρὸς κυκλοτερῆς μονιῆ περιγηθεί αἰών, » Ἀρξάμενον δὲ πάλιν τοῦ νεῖκος ἐπικρατεῖν, τότε πάλιν κινήσεις ἐν τῷ σφαιρῷ γίνεται· « πάντα γὰρ ἐξείης πελεμίζετο γυῖα θεοῖο. » (Vide Empedocle. vs. 169-180 in Phil. Graec. vol. 1 p. 5 et 41 seq.) Ὁ δὲ Εὐδήμος μέμφεται τῷ Ἀναξαγόρα,

οὐ μόνον ὅτι μὴ πρότερον οὖσαν ἀρξασθαί ποτε λέγει τὴν κίνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ τοῦ διαμένειν ἢ λήζειν ποτὲ παρέλιπεν εἰπεῖν, καίπερ οὐκ ὄντος φανεροῦ· « τί γὰρ κωλύει, φησί, δοῦναι ποτὲ τῷ νῦ στήσαι πάντα τὰ χρήματα, καθάπερ ἐκεῖνος εἶπε κινήσαι. » Καὶ τοῦτο δὲ αἰτιᾶται τοῦ Ἀναξαγόρου ὁ Εὐδήμος. « Πῶς ἐνδέχεται στέρησιν τινα πρότερον εἶναι τῆς ἀντικειμένης ἔξεως; εἰ οὖν ἡ ἡρεμία στέρησις κινήσεως ἔστιν, οὐκ ἂν εἴη πρὸ τῆς κινήσεως. » At de eadem re ipse Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 1. p. 251. a. 16. οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα ἢ αἰδία εἶναι. Εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετο τῶν κινήτων ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληθείσεως ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κίνησιν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατόν κινήθησιν, ἢ κινήσαι. Εἰ δ' ὄντα προὔπηρχεν αἰεὶ κινήσεως μὴ οὔσης, ἄλογον μὲν φαίνεται καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν, οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι προῖούσης τοῦτο συμβαίνει ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ τῶν μὲν κινήτων ὄντων τῶν δὲ κινήσιων ὅτε μὲν ἔσται τι πρῶτον κινουῦν, τὸ δὲ κινούμενον, ὅτε δ' οὐθέν, ἀλλ' ἡρεμεῖ, ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον· ἦν γὰρ τι αἴτιον τῆς ἡρεμίας· ἢ γὰρ ἡρέμησις στέρησις τῆς κινήσεως. Ὡστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς ἔσται μεταβολὴ προτέρα.)

72. Ὡστε τὸ φάναι συνεχῶς ἀλλοιοῦσθαι λίαν ἔστι τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν. Εἰς τοῦναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις, ὃ δὲ λίθος οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος. Κατὰ τε τὸ φέρεσθαι θαυμαστὸν εἰ λελθῆεν ὁ λίθος κάτω φερόμενος ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3 p. 253 b. 28 ed. Bekker. Simplicius fol. 277 (cf. Scholl. in Aristot. p. 430. a. ed. Brandis.) ὅτι δὲ μὴ ἔστι συνεχῆς ἢ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν κινήσεις, δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς ἐναργείας. Ὁ γὰρ λίθος ἐν πολλῷ χρόνῳ οὔτε σκληρότερος γίνεται οὔτε μαλακώτερος ἀλλ' οὐδὲ ἐκάστης ἡμέρας ἀπορβῆ ἐἰ αὐτοῦ, ὡς φησιν Εὐδήμος. Ἐν πολλοῖς γὰρ ἔτεσι πλείων ἔσται ἢ ἀπόρροια τοῦ σώματος, ἀφ' οὗ ἀπορβῆ, καίτοι διαμένοντα, φησί, φαίνεται πολλὰ καὶ σμικρὰ παμπλήθη χρόνον ἀψαυστα κείμενα.)

id est, totius tractatus ultimo allatis certioribus argumentis institutas contineri. Quamobrem etiam nonnullis hic liber in rerum tractatione supervacaneus esse visus est, utpote qui infirmioribus vel, ut Alexander ait, subtilioribus rationibus nitatur. Quid? quod Eudemus quoque hactenus universae propemodum expositionis capita intellectu consecutus, omisso hoc tanquam supervacaneo, ad ultimi libri capita transiit. Sed Themistius quoque totius tractatus interpres, qui singula latius perscribit, postquam ad hunc librum pervenit multa ejus capita neglexit.

71. Quodsi haec fieri non possunt, apparet motum perpetuum esse, et non, modo esse, modo non esse. Ete-

nim ita dicere potius simile est commento; pariterque dicere, sic esse natura comparatum, atque hoc oportere principium esse putare, quod quidem Empedocles dixisse videtur, rebus videlicet contingere necessario, ut per vices concordia et discordia vincant easque moveant, medio autem tempore quiescant. Forsitan etiam qui unum principium faciunt, ut Anaxagoras, ita dixerint.

72. Quamobrem dicere, se continenter transfigurari est rebus admodum perspicuis oblatere. Transfiguratio enim in contrarium transitio est: at lapis neque durior fit, neque mollior. Quod autem ferri perhibetur lapis, mirandum est, si clam deorsum fertur aut in terra manet.

73. Ὅσα φανερόν, ὅτι ἀδύνατον ὁμοίως τὸ πάντα ἠρεμεῖν καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς, τῷ τὰ μὲν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ δ' ἠρεμεῖν αἰεὶ. Λοιπὸν οὖν θεωρησάσαι πότερον πάντα τοιαῦτα ὄσα κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ ἕνια μὲν οὕτως, ἕνια δ' αἰεὶ ἠρεμεῖ, ἕνια δ' αἰεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 3. p. 254. b. 1. ed. Bekker. Simplicius fol. 276. χρῆ δὲ ἐφίσταίνειν, ὅτι καὶ ἄλλα δύο τμήματα ἦν ἐκ τῆς διαιρέσεως ἀναφαίνεσθαι, διχῆ τέμνοντα τὰ ὄντα, τῶν μὲν ἐπαμφοτερίζόντων καὶ ποτὲ μὲν κινουμένων ποτὲ δὲ ἠρεμοῦντων, τῶν δὲ λοιπῶν ἢ αἰεὶ κινουμένων ἢ αἰεὶ ἠρεμοῦντων. Καὶ ὁ γε Εὐδήμος παραφράζων σχεδὸν καὶ αὐτὸς τὰ Ἀριστοτέλους τίθησι καὶ ταῦτα τὰ τμήματα συντόμως λέγων· « ἢ πάντα ἐπαμφοτερίζει ἢ τινα αὐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ κινεῖται ἢ ἠρεμεῖ. » Res ita se habet. Tria commemorat Aristoteles philosophorum dogmata. Etenim aut omnia semper quiescunt, quæ Parmenidis et Melissi opinio fuit; aut omnia semper moventur, ut Heraclitò placuit; aut alia moventur, alia quiescunt. Postremum vero hoc triplex est. Nimirum aut alia motu agitata semper moventur, alia quiescentia semper quiescunt; aut natura ita comparatum est, ut cuncta similiter moveantur atque quiescant, aut denique quædam res semper immobiles, aliæ semper in motu, aliæ utriusque status participes sunt. Jam vero his alia duo addi posse, eaque Eudemum indicasse monet Simplicius. Etenim ultimum sic amplificarì potest, ut dicamus non solum τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνει, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖται, sed etiam τὰ μὲν ἀμφοτέρων μεταλαμβάνει, τὰ δ' αἰεὶ ἠρεμεῖ. Quæ cur non scripserit philosophus, Simplicius ipse intellexit; Aristoteles vero his hoc capite de eadem re disputat. Nam p. 253. a. 22 ait ἀρχὴ δὲ τῆς σκέψεως ἔσται ἡπερ καὶ περὶ τῆς λεχθείσης ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἕνια τῶν ὄντων ὅτε μὲν κινεῖται, ὅτε δὲ ἠρεμεῖ πάλιν. Ἀνάγκη δ' ἦτοι πάντα ἠρεμεῖν αἰεὶ, ἢ πάντ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι τὰ δ' ἠρεμεῖν, καὶ πάλιν τούτων ἦτοι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖσθαι αἰεὶ, τὰ δ' ἠρεμοῦντα ἠρεμεῖν [adde αἰεὶ], ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν αἰεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι, τὰ δ' αἰεὶ κινούμενα,

τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν. Deinde paucis interpositis p. 254. a. 16 ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων τὴν αὐτὴν ἡπερ ἠρξάμεθα πρότερον. Ἡ γὰρ τοι πάντα ἠρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται, ἢ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων· καὶ εἰ τὰ μὲν ἠρεμεῖ τὰ δὲ κινεῖται, ἀνάγκη ἦτοί πάντα ὅτε μὲν ἠρεμεῖν, ὅτε δὲ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἠρεμεῖν τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν, τὰ δὲ ὅτε μὲν ἠρεμεῖν ὅτε δὲ κινεῖσθαι. Hæc consideranti apparet, mancam Aristotelis orationem supplendam nobis esse. Quippe deesse integrum membrum jam Spengelius vidit, quum duo, non tria sint. Locus autem, de quo agitur, facillime videtur repetitione verborum ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι posse restitui aut alia ratione sanari, verbi causa ἢ τὰ μὲν αἰεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δ' αἰεὶ κινεῖσθαι, ἢ τὰ μὲν οὕτως, τὰ δὲ ὅτε μὲν κτλ. Adjecto vero Simplicius: δῆλον δὲ ὅτι τῆς τριχῆ ταύτης διαιρέσεως δεικνυμένην ἀληθοῦς καὶ τὰ νῦν διχῆ διαιρεθέντα ἐλέγχεται.)

74. Εἰ δὴ πάντα τὰ κινούμενα ἢ φύσει κινεῖται, ἢ παρὰ φύσιν καὶ βίᾳ, καὶ τὰ τε βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν πάντα ὑπὸ τινος καὶ ὑπ' ἄλλου, τῶν δὲ φύσει πάλιν τὰ θ' ὑφ' αὐτῶν κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖται καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὐτῶν, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα (ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον ἢ βαρῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος), ἅπαντα ἂν τὸ κινούμενα ὑπὸ τινος κινεῖτο.

(Aristoteles Phys. lib. VIII. cap. 4 p. 255. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 282. b.) φυσικώτερον δὲ νῦν ἐδείκνεν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, ἡπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου βιβλίῳ. Ὁ δὲ Εὐδήμος ὅτι τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς τῶν πρὸς τι συνυποστάσεως· « ὡς γὰρ τὸ τεμνόμενον, φησὶν, ἄλογον μὴ ὑπὸ τινος τέμνεσθαι, καὶ τὸ ἐλκόμενον μὴ ὑπὸ τινος ἔλκεσθαι, καὶ ὅπως τὸ ποιούμενον μὴ ὑπὸ τινος ποιεῖσθαι, οὕτως καὶ τὸ κινούμενον μὴ ὑπὸ τινος κινεῖσθαι. »

75. Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον, ὃ κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' αὐτό, καὶ τοῦτο ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἔσχατον ἢ διὰ πλειόνων, οἷον ἢ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως δ' οὐκέτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. Ἄμφω δὴ κινεῖν φαμεν, καὶ τὸ τελευ-

73. Itaque apparet, fieri non posse, ut similiter cuncta quiescant atque omnia perpetuo moveantur, eo quod alia quidem semper moventur, alia vero semper quiescunt. Restat igitur, ut consideremus, utrum universa talia sint, ut moveantur et quiescant, an quædam huiusmodi sint, alia vero semper quiescant, alia denique semper moveantur. Hoc enim nobis demonstrandum erit.

74. Si igitur omnia quæ motu agitantur, aut natura moventur aut præter naturam et violenter, quæque per

vim et præter naturam omnia a quodam et ab alio; illorum autem, quæ natura rursus moventur, tum ea quæ interiore et suo motu cientur, tum ea quæ non sua vi aguntur, ut levia et gravia (aut enim ab eo quod generavit et fecit leve aut grave, aut ab eo quod impediencia et prohibentia solvit) omnia utique quæ in motu sunt ab aliquo moventur.

75. Id autem quod movet, est duplex. Aut enim non per se ipsum movet, sed per aliud, quod quidem id

ταῖον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινούντων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον· ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο πρῶτον, καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου, ὅσον ἡ βακτηρία οὐ κινήσει μὴ κινούντος τοῦ ἀνθρώπου.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 4 ed. Bekker. Simplicius fol. 283 (cf. Scholl. in Aristot. p. 433. a. ed. Brandis.) δείξας, ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, ἐφεξῆς ἀκολουθῶς ἀναζητεῖ, πότερον ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ ἀκινήτου. Διὰ δὲ τὸ πᾶσι σχεδόν, ὡς φησιν Εὐδήμος, δοκεῖν τὸ κινεῖν κινεῖσθαι καὶ αὐτό, τῶν δὲ κινούντων ἅμα καὶ κινουμένων τὸ μὲν αὐτοκίνητον ἐστίν, τὸ δὲ ὑπ' ἄλλου ἐξωθεν κινεῖται, δύο ὄντων τῶν ἀρχικῶν τῆς κινήσεως, τοῦ τε ἀκινήτου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ αὐτοκίνητον πρῶτον παραδίδωσι, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἐστὶ πρῶτον τι ἐν τοῖς κινουμένοις τε καὶ κινουμένοις, ὃ κινεῖ μὴ ὑπ' ἄλλου ἐξωθεν κινούμενον.)

76. Εἰ δὲ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινός τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ κινουμένου ὑπ' ἄλλου ἢ μὴ, καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τινος ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινεῖν ὃ οὐκ ὑπ' ἄλλου πρῶτον, εἰ δὲ τοιοῦτο τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον (ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον ἵναί· τὸ κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτό· τῶν γὰρ ἄπειρων οὐκ ἐστὶν οὐδὲν πρῶτον) — εἰ οὖν ἅπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινεῖται μὲν, οὐκ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 13 ed. Bekker. Edidi καὶ εἰ μὲν ὑπὸ τινος ὑπ' ἄλλου

κινουμένου pro vulgata lectione καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου. Simplicius fol. 283 b. συναγει λοιπὸν τὰ δεδειγμένα. Δέδεικται δὲ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, καὶ προσετέθη ὅτι τὸ ὑπὸ τινος κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινούντος κινεῖται, ᾧ προσελήφθη ὅτι τὸ πρῶτον κινεῖται μὲν, οὐκ ὑπ' ἄλλου δέ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι πρῶτον ἦν καὶ εἰς ἄπειρον ἀνάγκη προεῖναι τὰ κινούντα καὶ κινούμενα, καὶ οὕτως ἀνηρεῖτο ἡ κίνησις, ὥστε πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ πρώτου κινεῖται τοῦ αὐτοκινήτου. Καὶ γὰρ ἀναιρουμένου τούτου ἀναιρεῖται καὶ τὰ μὴ οὕτω κινούντα, ἐκείνων δὲ ἀναιρουμένων τοῦτο οὐ συναίρεται. Ὅλως δὲ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον ὑστερόν ἐστὶ τοῦ κινούντος κινουμένου καὶ αὐτοῦ, πρῶτον ἄρα τοῦτο. Ἐτι δὲ τὸ κινεῖν τῶν κινουμένων αἰτιὸν ἐστὶ τοῦ κινεῖσθαι· τὸ δὲ αἰτιατὸν ὑστερον τοῦ αἰτίου, πρῶτον ἄρα κινεῖ κινούμενον τὸ αὐτὸ κινεῖν. Προστίθῃσι δὲ ὁ Εὐδήμος, ὅτι καὶ τῶν ἐνταῦθα κινήσεων αἱ ζωτικαὶ φαίνονται κινήσεις αἰτιαί, καὶ ἡ οὐρανία τῆς τῶν στοιχείων δηλονότι μεταβολῆς. Δοκεῖ δὲ καὶ αὕτη ζωτικὴ πως· οὐ γὰρ ὑπ' ἄλλου κινεῖται ὁ οὐρανός, ἀλλ' ὑπ' ἑαυτοῦ.)

77. Ἐτι δὲ καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον ἐπιθεῖν. Πᾶν γὰρ τὸ κινεῖν τί τε κινεῖ καὶ τινί. Ἡ γὰρ αὐτῶ κινεῖ τὸ κινεῖν ἢ ἄλλω, ὅσον ἄνθρωπος ἢ αὐτός ἢ τῇ βακτηρίᾳ, καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτός ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. Ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτοῦ αὐτῶ κινούντος τὸ ᾧ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὐτῶ κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ᾧ κινεῖ, ἂν δὲ ἢ ἕτερον τὸ ᾧ κινεῖ, ἐστὶ τι ὃ κινήσει οὐ τινί, ἀλλ' αὐτῶ, ἢ εἰς ἄπειρον εἰσιν. Εἰ οὖν κινούμενόν τι κινεῖ,

motu ciet quod movet aut per se movet. Et hoc aut primum post ultimum aut per plura media movet, ut baculus movet lapidem et movetur a manu, quæ quidem ab homine motu agitur. Hic autem non amplius ex eo movet, quod ab alio ipse motu cietur. Utrumque igitur movere dicimus, et ultimum moventium et primum: sed magis primum. Illud enim ultimum movet, sed ultimum primum non movet; et sine primo quidem ultimum non movebit, sed sine hoc primum movere potest; verbi causa baculus, nisi homo movet, non movebit.

76. Si ergo omne quod movetur, ab aliquo moveri necesse est, et aut ab eo quod movetur ab alio, aut ab eo quod non movetur ab alio, et si movetur ab eo quod alieno pulsu agitur, movens aliquid esse primum quod non ab alio moveatur, necesse est: sin autem tale est primum, non necesse est alterum esse (feri enim non potest, ut in infinitum peregrinetur id quod movet atque movetur ab alio, quippe quum infinitorum nihil sit primum) si igitur omne quidem quod movetur, alieno pulsu agitur, id vero quod primum movet, movetur quidem, sed non ab alio, ipsum profecto primum suo motu cietur et agatur necesse est.

77. Præterea sic etiam eandem hanc rationem explicare licet. Omne enim quod movet, et aliquid et aliquo movet. Quippe aut per se aut alio movet motus principium, ut homo aut ipse aut baculo movet, et aut ipse ventus dejecit, aut lapis quem pepulit ventus. Fieri vero non potest, ut id quo motus alicui rei affertur, moveat sine eo quod movet sua sponte. Sed si illud per se movet, non necesse est aliud esse, quo moveat; si vero aliud sit id quo moveat, est aliquid, quod quidem non aliquo, sed per se movebit, aut in infinitum abibit. Si igitur aliquid, quod movetur, movet, necesse est illud stare, et non in infinitum pergere. Nam si baculus movet, quia manu movetur, manus ipsa baculo motum affert. Quodsi manum etiam aliud quidpiam moveat, et illud itidem manum movet. Quum igitur id quod motum affert, aliud semper aliquo movet, tum id sit prius quod per se movet necesse est. Quodsi hoc movetur quidem, sed alieno pulsu non agitur, necesse est ipsum profecto suo motu cleri et agi. Quamobrem hac etiam ratione aut ab eo statim quod se ipsum commovet, id quod movetur, motu cietur, aut ad tale quid aliquando pervenit.

ανάγκη στήναι καὶ μὴ εἰς ἀπειρον ἰέναι· εἰ γὰρ ἡ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρός, ἡ χεὶρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν· εἰ δὲ καὶ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερόν τι τὸ κινεῖν. Ὅταν δὲ τινι κινήσῃ αἰεττον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὐτῷ κινεῖν. Εἰ οὖν κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινεῖν αὐτό, ἀνάγκη αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἦτοι εὐθὺς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτὸ κινούντος κινεῖται ἢ ἔρχεται ποτε εἰς τὸ τοιοῦτον.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 256. a. 21 ed. Bekker. Simplicius fol. 284. b. ὅτι μὲν δ' αὐτὸς ἐστὶ λόγος οὗτος τῷ πρὸ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς λέγει· διαφέρει δέ, φησὶν δ' Ἀλέξανδρος, τῆ ἐφόδω, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ τῆς δεξιῶς ἀπὸ τοῦ τὸ κινούμενον ἢ ἐπὶ αὐτῷ κινούντος κινεῖσθαι ἢ οὐχ αὐτῷ, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου· ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τοῦ κινούντος ἢ δεῖξαι αὐτῷ πρόεισι. Λαμβάνει γὰρ πᾶν τὸ κινεῖν ὡςπερ τι κινεῖ· ἀδύνατον γὰρ τι κινεῖν μὲν, μὴδὲν δὲ κινεῖν, οὕτω καὶ τινι κινεῖν. Μήποτε δὲ οὐ ταύτη διεννηόχασιν οἱ λόγοι· καὶ γὰρ καὶ δ' ἡδὴ βῆθεις ἀπὸ τοῦ κινούντος ἐπεχειρήθη λέγων· ἡ γὰρ οὐ δι' ἑαυτοῦ τὸ κινεῖν, ἀλλὰ δι' ἕτερον δ' κινεῖ τὸ κινεῖν, ἢ δι' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἢ διαφέρει τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν τοῦ ἑαυτῷ κινεῖν, καὶ τὸ δι' ἕτερον τοῦ ἄλλω, ταύτη διεννηόχασιν οἱ λόγοι· διαφέρει δὲ ταῦτα τῷ τὸ μὲν δι' ἑαυτοῦ κινεῖν ὡς ἐν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἔχον κινεῖν, τὸ δὲ αὐτῷ κινεῖν ὡς προσεχῶς ἐφαπτόμενον τοῦ κινουμένου τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐν αὐτῷ ἔχον. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ βῆθὲν ὑπ' αὐτοῦ· οἷον ἄνθρωπος ἢ αὐτὸς ἢ τῆ βακτηρία, καὶ δ' ἀνεμος κατέβαλεν ἢ αὐτὸς ἢ δ' λίθος ἐν ἕσσει. Ὡςπερ οὖν πρότερον τὸ δι' ἕτερον κινεῖν ἀνήγαγεν εἰς τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν καὶ ἔδειξεν, ὅτι ἐάν ἦ τὸ δι' ἕτερον κινεῖν, ἀνάγκη τὸ δι' ἑαυτοῦ κινεῖν προὔπαρχειν, οὕτω τὸ ἕν κινεῖ τὸ κινεῖν μέσον ἐν τοῦτε πρώτου κινούντος καὶ τοῦ ἐσχάτου κινουμένου ἀνάγει εἰς τὸ αὐτῷ κινεῖν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὅταν τινὲ κινήσῃ αἰεττον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ ἑαυτῷ κινεῖν, δ' καὶ τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς κινήσεως ἔχει καὶ προσεχῆς ἐστὶ τῷ κινουμένῳ καὶ οὐ δι' ἄλλου αὐτὸ κινεῖ. Τοὺς μὲν οὖν λόγους οὕτως, οἶμαι, χρὴ διακρίνειν τοῦ Εὐδήμου καὶ συνάψαντος αὐτοῦ ἐν οἷς φησὶ « τὸ δὲ κινεῖν ἢ δι' αὐτὸ κινεῖ ἢ δι' ἄλλο, καὶ ἑαυτῷ ἢ ἄλλω. » Aristoteles postquam omnia, quæ movetur, ab aliquo agitur (ὑπὸ τινὸς κινεῖσθαι) docuit, motus principium ab eo ducit quod se ipsum commoveat sive quod suo motu cieatur et agatur (ὑφ' αὐτοῦ κινούμενον). Quippe in rebus cunctis, quæ alieno pulsu agitentur (ἐν τοῖς ὑπ' ἄλλου κινουμένοις) ait requiri aliquod movendi principium, quod sua sponte, non aliena vi ex-

trinsecus excitetur (ἀνάγκη τι εἶναι κινεῖν δ' οὐχ ὑπ' ἄλλου πρώτων), neque media in infinitum (εἰς ἀπειρον) progredi, quia infinitorum nullum sit initium (τῶν ἀπειρῶν πρώτων). Quamobrem movendi fons (πρώτων κινεῖν) agitur quidem, sed non aliunde (ὑπ' ἄλλου), verum a se (ὑφ' αὐτοῦ). Idem præceptum et alibi philosophus aliis verbis, non alia ratione dat. Itaque non est quod cum Alexandro et Simplicio verborum discrimen fingamus, quod ipse Aristoteles haudquaquam fecit. Namque ut eandem notionem habent ὑφ' αὐτοῦ, δι' αὐτό ἐ καὶ αὐτῷ κινεῖσθαι : ita eandem vim habere ὑπ' ἄλλου, δι' ἕτερον ἐ καὶ ἄλλω κινεῖσθαι apertum est. Accedit quod Stagiritis in eadem comprehensione variat dictionem p. 257. b. 18 διχῶς γὰρ ἦν κινεῖν, τὸ μὲν ὑπ' ἄλλω κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῷ. Non audiendus igitur Eudemus, qui hoc et sequenti loco tum δι' αὐτό ἐ καὶ αὐτῷ, tum δι' ἄλλω ἐ καὶ ἄλλω distinguit, quæ non in rerum, sed in sola verborum varietate versantur.)

78. Ἀδύνατον δὲ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν πάντη κινεῖν αὐτὸ ἑαυτοῦ· φέροιο γὰρ ἂν ὄλον καὶ φέροι τὴν αὐτὴν φορᾶν, ἐν δὲ καὶ ἀπομον τῷ εἶδει, καὶ ἄλλοιοῖτο καὶ ἄλλοιοῖ, ὥστε διδάσκει ἂν καὶ διδάσκειτο ἑμα, καὶ ὑγιᾶζοι καὶ ὑγιᾶζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίειαν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5 p. 257. b. 2 ed. Bekker. Simplicius fol. 286. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 435, a. ed. Brandis.) δ' μὲν οὖν Εὐδήμος προϊστορήσας τὸ αὐτὸ κινεῖν ὡς ὑπὸ Πλάτωνος διεδόθη, διαίρει πρώτων τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ἐνδέχεται τὴν αὐτοκίνητον λέγεσθαι γράφων οὕτως· « ἦτοι γὰρ ὄλον ὄλον κινεῖ, ἢ μέρος ὄλον, ἢ ἀνάπαλιν, ἢ μέρος μέρος. Κινεῖν δὲ λέγομεν πρώτως τὸ αὐτῷ κινεῖν οὐ τὸ ἐτέρῳ, καὶ τὸ δι' αὐτό καὶ οὐ δι' ἄλλω. » Καὶ οὕτω τοὺς τρεῖς τρόπους καθ' ἕκαστον ἀνελὼν μόνον δείκνυσιν αὐτοκίνητον δυνάμενον εἶναι τὸ μέρος μὲν κινεῖν, μέρος δὲ κινούμενον, καὶ τούτου τὸ ἔχον ἐν αὐτῷ τὸ μὲν τι κινεῖν, ἀκίνητον δὲ καθ' αὐτό, τὸ δὲ κινούμενον. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐ προελαβε μὲν τὴν διαίρεσιν ταύτην, προελθὼν δὲ τίθησιν αὐτὴν συντόμως ὅταν λέγῃ « τὸ γὰρ ὄλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἦτοι ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τινος κινήσεται ἢ ὄλον ὑπὸ ὄλου. » Νῦν δὲ εὐθὺς ἕνα ἕκαστον προχειρίζομενος τῶν τρόπων τὰ ἐπόμενα ἄτοπα δείκνυσι καὶ πρώτων τὸ τὸ ὄλον ὑφ' ὄλου ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ παραδείγματων ἀπεμφαίνον δείξας, ἐφεξῆς ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἐπιδείκνυσι, τὰ δὲ παραδείγματα· φέροι γὰρ ἂν, φησὶν, ὄλον καὶ φέροιο τὴν αὐτὴν φορᾶν, ἐν δὲ καὶ ἀπομον τῷ εἶδει, ἢ ἄλλοιοῖτο καὶ ἄλλοιοῖ, ὥστε διδάσκει ἂν

78. Fieri igitur nequit, ut id quod motu suo cietur, se totum penitus moveat. Unum enim et individuum specie feretur totum eademque latrone feret, et varia-

bitur et variabit; quamobrem simul docebit ac docebitur, eademque sanitate tum sanabit tum sanabitur.

καὶ μανθάνοι ἄμα καὶ διγιάζοι καὶ διγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγιαν, ἅπερ ὁ Εὐδήμος διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων σαφέστερα πεποίηκεν γράφων οὕτως· « ἄρ' οὖν ἐνδέχεται φέρειν ὄλον ὄλον εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ ὄμου καὶ ἄμα τὸ αὐτὸ καὶ ἐν ἐπὶ τοῦ ὄμου φέρεσθαι, καὶ εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ ὄμου φέρειν καὶ ἔχειν; ἢ τοῦτο μὲν οὐχ οἶόν τε, θερμαίνεσθαι δὲ ὄλον ὑφ' ὄλου; καὶ πῶς; τὸ μὲν γὰρ θερμαῖνον θερμαίνει, θερμὸν δηλοῦσι ὄν, τὸ δὲ θερμαινόμενον εἰς τὸ θερμὸν μεταβάλλει· εἰς δὲ δὲ μεταβάλλει, οὕτω ἔστιν ἐκεῖνο, ἄμα δὲ εἶναι τὸ αὐτὸ θερμὸν τε καὶ μὴ θερμὸν ἀδύνατον. » Cf. Themistius fol. 60, b. qui inde a verbis primorum de apertorum diaphereton ipsum fortasse sequitur Eudemum. Platonis et Aristotelis de eo quod se ipsum commovet sententias inter se comparatas vide apud Simplicium fol. 290.)

79. Ὅτι δ' οὐκ ἔστιν αὐτὸ αὐτὸ κινεῖν οὕτως, ὥστε ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν. Οὔτε γὰρ ἔσται πρῶτον κινεῖν οὐδέν, εἰ γε ἐκάτερον κινήσει ἐκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου καὶ κινήσει μᾶλλον. Διχῶς γὰρ ἦν κινεῖν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτό, τὸ δ' αὐτῶ· ἐγγύτερον δὲ τὸ πορρωτέρον τοῦ κινούμενου τῆς ἀρχῆς ἢ τὸ μεταξὺ.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 5, p. 257 b. 13 ed. Bekker. Simplicius fol. 287. b. συμπερανάμενος [ἂν εἰ] ἔστι τι αὐτοκίνητον, ἀνάγκη τὸ μὲν τι αὐτοῦ κινεῖν, τὸ δὲ κινεῖσθαι, δέδωκε πάλιν ἡμῖν καὶ τούτου τὴν διίρασις ἐνοεῖν· εἰ γὰρ τὸ μὲν τι κινεῖ τὸ δὲ κινεῖται, ἢ μέρος μὲν κινεῖ, τὸ δὲ ὄλον κινεῖται, ἢ τὸ μὲν ὄλον κινεῖ, μέρος δὲ κινεῖται. Διαίρει δὲ καὶ τοῦτο ὁ Εὐδήμος οὕτως· « τὸ γὰρ κινεῖν, φησί, μέρος ἢ ἀκίνητον ὄν κινήσει ἢ κινούμενον. Ἄλλ' εἰ μὲν ἀκίνητον, δέδεικται ὁ βουλόμεθα, ὅτι τὸ αὐτοκίνητον σύγκειται ἐκ κινούμενου καὶ ἀκινήτου τοῦ κινεῖντος· εἰ δὲ τὸ κινεῖν μέρος κινούμενον καὶ αὐτὸ κινεῖ, ἐπειδὴ πᾶν τὸ κινούμενον ὑπὸ τινος κινεῖται, καὶ τοῦτο ὑπὸ τινος κινήθησεται. Οὐκοῦν ἔξωθεν μὲν οὐχ οἶόν τε εἶναι τὸ κινεῖν αὐτό· οὐ γὰρ ἂν ἔτι ὑφ' ἑαυτοῦ λέγοιτο κινεῖσθαι τὸ ὄλον, ἀλλ' ὑπ' ἄλλου τοῦ τὸ κινεῖν αὐτὸ μέρος κινεῖντος. Ὑπὸ τινος ἄρα τῶν ἐν τῷ αὐτοκινήτῳ κινήσεται. Ἡ οὖν ὑπὸ τινος τῶν ἑαυτοῦ μορίων κινήσεται τὸ κινεῖν μέρος, ἢ ὑπὸ τοῦ κινούμενου. Καὶ τοῦτο πάλιν τὸ κινεῖν ἢ ἀκίνητον ὄν κινεῖ καὶ ἔσται τὸ πρῶτως κινεῖν ἀκίνητον, ἢ κινούμενον, καὶ πάλιν ἢ ὑπὸ μέρους ἑαυτοῦ, ἢ ὑπὸ τοῦ κινούμενου ἀνταναιρουμένων δέ, φησὶν

ὁ Εὐδήμος, οὕτως ἤξομέν ποτε εἰς τὰ πρῶτως κινεῖντα· ταῦτα δὲ ἦν ἢ μὴ τινι ἐκίνοι, ἀλλ' ὅλα ὄλοισ· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὴν ἀνταναιρέσειν ἀπειρον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν κινεῖντο [leg. κινεῖντο] μὴ ὄντος πρῶτου, δέδεικται δὲ ὅτι ὄλον ὑπὸ ὄλου ἀδύνατον κινεῖσθαι ἑαυτοῦ, ὥστε ἀνάγκη τὸ πρῶτως κινεῖν ἀκίνητον ὄν κινεῖν. » Οὕτω μὲν οὖν ὁ Εὐδήμος διαίρει. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης πρῶτον ἀναίρει τὸ μόριον μὲν τι κινεῖν, μόριον δὲ τι κινεῖσθαι οὕτως ὥστε καὶ τὸ κινούμενον κινεῖν πάλιν αὐτὸ καὶ τὸ κινεῖν κινεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ· συμβαίνει γὰρ οὕτως ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι, ὑπὸ τε τοῦ κινουμένου ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ A κινεῖ τὸ B, τὸ δὲ B κινεῖ τὸ A, καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ ἄρα κινεῖται τὸ A. καὶ μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῦ B. Μᾶλλον γὰρ ὑπὸ τοῦ πρῶτου κινεῖντος κινεῖται τὸ κινούμενον ἢ ὑπὸ τοῦ προσεχοῦς, ὡς δέδεικται πρότερον. Exponit Aristoteles quod per se moveatur (τὸ αὐτοκίνητον) e duobus constare membris, quorum alterum moveat, alterum moveatur. Quocirca fieri potest, ut aut totum (τὸ ὄλον) moveat et pars (μέρος) moveatur, aut pars moveat et totum moveatur, aut pars moveat et pars moveatur. Excluditur quartum. Quis enim totum simul movere et moveri dixerit, quod absurdum est? Neque priora duo admittas; tertium igitur probandum. Eo spectat Eudemi fragmentum. Quum enim philosophus membra ista non invicem se movere (ἐκάτερον ὑφ' ἐκατέρου κινεῖσθαι) affirmet, alterum immobile (ἀκίνητον) esse, alterum moveri (κινούμενον) efficitur. Etenim quoniam naturæ per se mobilis (τοῦ αὐτοκινήτου) alterum membrum est movens (τὸ μὲν μέρος κινεῖν), alterum motum (τὸ δὲ κινούμενον): prius illud (τὸ κινεῖν μέρος) movet, aut quando quiescit (ἀκίνητον ὄν), aut quando movetur (κινούμενον). Si quiescit, demonstratum est quod volumus; si vero pulsu agitatum (κινούμενον) commovet movens illud membrum (τὸ κινεῖν μέρος), non aliunde agitari, sed suo motu cieri debet. Quapropter semper in eadem quæstione res versabitur. Sic autem progredientes perveniens ad principium motus (τὸ πρῶτως κινεῖν), quod immobile esse apparet).

80. Ἄλλὰ μὴν εἴ γε ἔστι τι αἰεὶ τοιοῦτον, κινεῖν μὲν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ καὶ αἰδῖον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τούτου κινούμενον αἰδῖον εἶναι.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 6, p. 259. b. 3 a

79. At non licere ipsum se ita commovere, ut utrumque ab utroque moveatur, ex hisce sane intelligitur. Nam si utrumque movebit utrumque, nihil erit quod moveat primum. Id enim quod prius movet, causa magis est ut moveatur id quod motu cletur, quam id quod illi adhæret. Duplex enim est motus, ut diximus,

siquidem aliud aliunde agitur, aliud se ipsum movet. Cæterum id quod longius ab eo distat, quod motu cletur, propius est principio motus, quam id quod in medio invenitur.

80. At vero si quid semper tale est, ut moveat quidem aliquid, immobile autem et perpetuum sit, etiam

ed. Bekker. Simplicius fol. 294. b. (cf. Scholl. in Aristot. p. 440. a. ed. Brandis.) δείξας πρῶτον, ὅτι ἔστι κίνησις αἰεὶ, καὶ οὔτε γέγονε ποτε κίνησις πρότερον μὴ οὔσα, οὔτε φθίρεται ποτε, ὥστε μὴ εἶναι κίνησιν, εἴτα ἐφεξῆς δείξας, ὅτι τὸ πρῶτως κινεῖν καθ' ἐκάστην κίνησιν, ὡς ὁ Εὐδήμος προστίθηναι, ἀκίνητον εἶναι χρῆ καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κατὰ συμβεβηκός, εἶναι δὲ καὶ αἰδίον ὡς αἰδίου κινήσεως αἴτιον, ἀνάγκη εἶναι φησὶ τὸ πρῶτως κινούμενον ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου καὶ αἰδίου κινήτου αἰδίον καὶ αὐτὸ εἶναι· συνυπάρχει γὰρ ἀλλήλοις τὸ κινεῖν ὡς κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον ὡς κινούμενον. Αὐτὸς δὲ καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν τούτου προστίθῃσι. Λαβὼν γὰρ ἁπολογούμενον τὸ εἶναι γένεσιν καὶ φθορὰν ἐν τοῖς οὔσι, συνημμένον τι τοιοῦτον ἐπάγει. Εἰ μὴ ἔστι τι αἰδίον κινούμενόν τε καὶ κινεῖν, οὐκ ἂν εἶη γένεσις αἰεὶ καὶ φθορά. Ἄλλὰ μὴ ἔστι ταῦτα· ἔστιν ἄρα αἰδίον τι κινούμενόν τε καὶ κινεῖν.)

81. Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὔσι ἀνάγκη κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη δὲ μία ἐστίν, ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τέ τινος εἶναι (οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες) καὶ ἐνός καὶ ὑφ' ἐνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχῆς, ἀλλ' ἐχομένη ἐτέρα ἐτέρας καὶ διηρημένη. Τὸ δὲ κινεῖν εἰ ἐν, ἢ κινούμενον κινεῖ ἢ ἀκίνητον ἐν. Εἰ μὲν δὲ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει κατὰ συμμεταβάλλειν αὐτό, ἅμα δὲ κινεῖσθαι ὑπὸ τινος· ὥστε στήσεται καὶ ἤξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' αἰεὶ τε δυνήσεται κινεῖν (ἄπονον γὰρ τὸ οὕτω κινεῖν) καὶ ἁμαλλῆς αὕτη ἢ κίγησις ἢ μόνη ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν τὸ κινεῖν οὐδεμίαν. Δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς ἐκείνου ἔχειν μεταβολὴν, ἵνα ὁμοία ἦ ἢ κίνησις. Ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν μέσῳ ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὐτὰ γὰρ αἰ ἀρχαί. Ἄλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινουμένου. Τοιαύτη δ' ἢ τοῦ θλου κίνησις· ἐκεῖ ἄρα τὸ κινεῖν.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p 267. a. 21 ed. Bekker. (cf. Scholl. in Aristot. p. 453. a. ed. Brandis.) εἰπὼν ὁποῖόν ἐστι τὸ πρῶτως κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον τὴν αἰδίον κίνησιν, καὶ ὅπως ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα, ἐπειδὴ ζήτην ἔθος ἦν, ὡς ἔοικεν, ποῦ τὸ κινεῖν τὸν οὐρανόν ἐστι, καὶ οἷγε Πυθαγόρειοι

ἐν τῷ μέσῳ λέγειν ἐδόκουν αὐτό, καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς περὶ τοῦ κινουμένου λόγοις ἐδοκίμασαν, καὶ λέγει ὅτι ἀνάγκη αὐτὸ ἐν τῇ ἀρχῇ εἶναι τοῦ κινουμένου, ὅπερ κυριώτατόν ἐστιν. Δύο δὲ ἀρχαί εἰσιν ἐν τῇ σφαίρᾳ, τὸ τε μέσον καὶ τὸ περίεξ· ἀνάγκη οὖν φησὶν ἐν τούτων τινὲ εἶναι τὸ κινεῖν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐγγύτατα τοῦ κινουμένου τάχιστα μετακινεῖται, τάχιστα δὲ ἢ τοῦ κύκλου (αἰ. θλου) κίνησις, τοῦτ' ἐστὶ τῆς περιφέρειας, ἐκεῖ τὸ κινεῖν εἶη ἂν. Τὸ γὰρ μέσον ἀκίνητον ἐν οὐ δοκεῖ πρὸς τὸ κινεῖν οἰκείως ἔχειν. Ὁ δὲ Εὐδήμος ἐν τῷ μεγίστῳ κύκλῳ φησὶν εἶναι τῷ διὰ τῶν πόλων· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται, τὸ δὲ κινεῖν δοκεῖ ἀρχεσθαι, ὅθεν τάχιστα ἂν κινήσῃ καὶ ῥᾶστα. Ἀπορεῖ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ πρὸς τὴν ἐξω περιφέρειαν καὶ πρὸς τὸν μέγιστον κύκλον, εἰ ἐν τούτων (Ald. τούτῳ) τινὲ ἐστὶ τὸ κινεῖν αἴτιον, πῶς οὐ κινήσεται κατὰ συμβεβηκός. Καὶ εἰπὼν ἐκτός, εἰ μὴ ταύτης κατὰ τοὺς πόλους ἐστίν, ἐπαπορεῖ ὅτι καὶ δύο οὗτοι καὶ ἀκίνητοι, Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Εὐδήμος φησὶ τὸ ἐγγυτέρω τοῦ κινουμένου τάχιστα κινεῖσθαι. Λύων δὲ τὴν ἀπορίαν λέγει ὅτι εἰ μὲν ἐν μορίῳ τινὲ εἶη τῆς περιφέρειας τῆς ἐξωτάτω, κινεῖτο ἂν κατὰ συμβεβηκός, τῷ κατὰ μόρια τὴν κίνησιν εἶναι τῆς σφαίρας· εἰ δὲ ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἔσται τε ἐν τῷ τάχιστα φερομένῳ, καὶ οὐκέτι ἂν κινεῖτο κατὰ συμβεβηκός, τῷ πᾶσαν τὴν περιφέρειαν μὴ κινεῖσθαι, μηδὲ ἀλλάσσειν τὸν τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένειν αἰεὶ. Ἐγκρίνει οὖν εἶναι αὐτὸ ἐν πάσῃ τῇ τῆς ἐκτός σφαίρας περιφερείᾳ· οὕτω γὰρ, φησὶν, ἔσται ἐγγυτάτω τοῦ τάχιστα κινουμένου καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός κινούμενον καὶ τὴν αὐτὴν αἰεὶ σχέσιν ἔχον πρὸς τὸ κινούμενον ὑπ' αὐτοῦ, διὸ καὶ ὁμοίαν αἰεὶ κίνησιν κινήσει. Ταῦτα ἠπόρησεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἔλυσεν οὕτως, καίτοι πρότερον καλῶς εἰπὼν, ὅτι οὐκ ὡς τόπον τινὰ κατέχοντος τοῦ κινουμένου ἀκουστέον· ἀμερές γὰρ εἰδείχθη, ἀλλ' οὐδὲ ὡς εἶδος ὄντος τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν, ἀλλ' ὡς οὐσίας ἀσωμάτου αὐτῆς καθ' αὐτὴν ἐν οὐσίᾳ. Κἂν γὰρ ἐμψυχον, φησὶν, ἐν τῷ κυκλοφορητικῷ σώμα κινῆται κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ψυχῆν, ἀλλὰ καὶ ἄλλου τινὸς δεῖ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ τῆς κινήσεως παρέχοντος· ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν ἐμψύχων ἐξωθεν τι ἐν αἴτιον αὐτοῖς καὶ ἀρχὴ γίνεται τῆς κινήσεως

illud quod ab eo primum movetur perpetuum esse necesse est.

81. Quoniam autem in iis quæ sunt, continuus motus necessario inest, hic vero est unus, unum motum magnitudinis cuiuspiam esse necesse est (non enim id movetur, quod magnitudine caret) et unus esse atque ab uno : alioqui continuus non erit, sed adhærens alius alii ac divisus. Id porro quod movet, si unum est, aut motu agitata movet aut immobile manens. Si igitur motu agitata, simul sequatur ipsam atque mutetur, et insuper ab aliquo moveatur oportet. Quamobrem stabit

atque id consequetur, ut moveatur ab immobili. Hoc enim non necesse est simul mutari, sed poterit semper movere (facile enim est, hoc pacto movere) et hic motus aut solus aut inaxime est æquabilis : id enim quod movet, nullam habet mutationem. Oportet vero etiam id quod ab illo movetur, ut motus sit similis, nullam habere mutationem. Atqui illud aut in medio, aut in circulo esse necesse est : hæc enim principia sunt. Sed celerrime moventur quæ proxima sunt moventi. Talis autem est universi motus : illic igitur est id quod movet.

τῆς ψυχικῆς τῆς κατὰ τόπον γινομένης, εἶγε ἐφέσει τινός ἢ κατὰ τόπον γίνεται τῶν ἐμψύχων κινήσεις. Ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἔγραψεν ὡς τελικὸν μόνως αἴτιον τὸ πρῶτως κινῶν τὸν Ἀριστοτέλη λέγειν ἀποδεχόμενος. Εἰ δέ, ὡς πολλοὶ λόγοι δεικνύουσι, καὶ ποιητικὸν αὐτὸ νομίζει, τὴν μὲν ψυχὴν καὶ αὐτὸς οἶεται ὡσπερ ὁ Πλάτων τοῦ μεταβατικῆς τῆς κινήσεως αἰτίαν εἶναι, τὸν δὲ ἀκίνητον νοῦν τοῦ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἀεὶ κινεῖσθαι καθ' ἓνα λόγον καὶ μίαν τάξιν. Εἰ οὖν ἀμερές τὸ κινῶν καὶ χωριστὸν πάντῃ σωματῶν, αὐτὸ καθ' αὐτὸ τέλειον ἐξηρημένον τοῦ παντός σωματικῆς κόσμου, καλῶς ἔχει λέγειν καὶ πανταχοῦ αὐτὸ καὶ οὐδαμοῦ εἶναι. Εἰ δὲ οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τῷ κέντρῳ λέγουσιν ἰδρῦσθαι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ ἀπλανεῖ σφαίρᾳ φησὶν εἶναι, ἐκεῖνοι μὲν τὸ κέντρον ἐπιτηδειότερον τῶν ἄλλων τοῦ παντός μερῶν νομίζουσι πρὸς μέθεξιν τῆς τοῦ δημιουργοῦ συνοχικῆς καὶ ἐδραστικῆς ἀγαθότητος, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης πρῶτως ἀπολαύειν τῆς δημιουργικῆς νομίζει κινήσεως. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν Πυθαγόρειοι Ἐστίας τόπον καὶ Ζανὸς πύργον ἐκάλουν τὸ κέντρον, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (p. 265. b. 8) μέτρων τῶν ἄλλων κινήσεων τὴν τῆς ἀπλανοῦς ἐλεγεν ὡς πρῶτην καὶ συνηρημένην καὶ τὸ τοῦ κινουμένου ἀμερές διὰ τῆς ταχυτήτος ἐνεκονιζομένην. Οὐ χρὴ οὐχ δεδοικέναι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς κινήσωμεν τὸ πρῶτως κινῶν, ἐν τῷ ἀπλανεῖ λέγοντες αὐτὸ οὐρανῷ. Οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ κυρίως ἐκεῖνο, ἀλλ' ὁ οὐρανὸς ἐν αὐτῷ· εἶπερ τὸ ἐν τινι περιέχεται ὑπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ, περιέχει δὲ ἐκεῖνο τὸν ὅλον κόσμον τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ δυνάμει. Μήποτε δὲ οὐδὲ ἡ ἐπινοηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου βοήθεια πρὸς τὸ μὴδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐκεῖνο κινεῖσθαι αὐτάρχεις ἐστὶν ἀπὸ ἐννοίας ἔτι προϊούσα τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι τὸ πρῶτως κινῶν· εἰ γὰρ μὴ ἐν μορίῳ τινί, φησὶν, ἐστίν, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ περιφερείᾳ, ἐπειδὴ ἡ πᾶσα οὐ κινεῖται οὐδὲ ἀμείβει τόπον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ μένει, οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἂν κινεῖτο. Εἰ οὖν ἡ μὲν πᾶσα οὐ κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ τάχιστα κινουμένῳ λέγεται εἶναι, ὅηλον ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ περιφερείᾳ. Ἐπειτα εἰ μὲν οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ πάσῃ ὡς κατατεταγμένον ἐν αὐτῇ, ἡ δὲ πᾶσα κατὰ μόρια κινεῖται, ὅηλον ὅτι καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν μορίων κατὰ συμβεβηκὸς κινήθησεται. Εἰ δὲ ἀσχετῶς καὶ ἐξηρημένως τῷ ὅλῳ πάρεστι, τί κωλύει καὶ τοῖς μέρεσιν ἀσχετῶς καὶ ἐξηρημένως καὶ ἀμερίστως καὶ ἀκινήτως

ἅμα πᾶσι παρὸν μὴδὲ κατὰ συμβεβηκὸς τῇ ἐκείνων κινήσει συγκινεῖσθαι; Καὶ ἀσφαλῶς ὁ Εὐδήμιος τὸ πρόβλημα ἐκτιθέμενος « εἰ ἀμερές, φησὶν, ἐστὶ τὸ πρῶτως κινῶν καὶ μὴ ἄπτεται τοῦ κινουμένου, πῶς ἔχει πρὸς αὐτό; » Τὸ οὖν ἀμερές καὶ μὴ ἄπτόμενον τοῦ κινουμένου, ἀλλ' ἀσχετον πρὸς αὐτὸ καὶ ἐξηρημένον, πῶς δύναται συγκινεῖσθαι τῷ κινουμένῳ, ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖσθαι; Τὸν δὲ Εὐδήμιον ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρῶτως κινῶν ἐν τῷ μεγίστῳ φησὶ λέγειν κύκλῳ τῷ διὰ τῶν πόλων· οὗτος γὰρ τάχιστα κινεῖται. Ἐγὼ δὲ οὕτως εἶρον τὴν γραφὴν ἐν τῷ Εὐδημείῳ « τῆς δὲ σφαίρας ὁ μὲν τόπος ὁ περὶ τοὺς πόλους τάχιστα κινεῖται. » Καὶ τοῦτῳ δὲ ἐφιστάνειν ἄξιον, ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἐν τῇ τῆς σφαίρας περιφερείᾳ τὸ πρῶτως κινῶν νομίζει λέγειν τὸν Ἀριστοτέλη· μήποτε δὲ ἐν τῷ κύκλῳ λέγων, ἐν τῷ ὅλῳ οὐρανῷ λέγει.)

στ. Ἐχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεται τι κινουμένον κινεῖν συνεχῶς· ἀλλὰ μὴ ὡσπερ τὸ ὠθοῦν πάλιν καὶ πάλιν, τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς. Ἡ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὠθεῖν ἢ ἔλκειν, ἢ ἀμφῶ, ἢ ἕτερόν τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὡσπερ πάλαι ἐλέχθη ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων. Εἰ δὲ διαιρητὸς ὦν ὁ ἀήρ ἢ τὸ ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς ἀεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐχ οἶόν τε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐχομένην. Μόνη ἄρα συνεχῆς ἦν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· ἀεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἔξει καὶ συνεχῶς.

(Aristoteles Phys. lib. VIII cap. 10 p. 267. b. 9 ed. Bekker. Simplicius fol. 320. ὁ δὲ Εὐδήμιος τοῦτο μὲν οὐκ ἀπορεῖ ὅπερ ὁ Ἀριστοτέλης, εἰ ἐνδέχεται τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀπορεῖ δὲ ἀντὶ τούτου, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἀκίνητον κινεῖν. Δοκεῖ γάρ, φησὶ, τὸ κινῶν κατὰ τόπον ἢ ὠθοῦν ἢ ἔλκων κινεῖν, εἰ δὲ μὴ [μόνον] οὕτως, ἀλλ' οὖν ἄπτόμενόν γε ἢ αὐτὸ ἢ δι' ἄλλου, ἢ δι' ἐνός ἢ διὰ πλειόνων. Τὸ δὲ ἀμερές οὐθενὸς ἐνδέχεται ἀψασθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τὸ μὲν ἀρχή, τὸ δὲ πέρασ, τῶν δὲ ἀπτομένων τὰ πέρατα ἅμα. Πῶς οὖν κινήσει τὸ ἀμερές; καὶ λύει τὴν ἀπορίαν λέγων, ὅτι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ, τὰ δὲ ἠρεμοῦντα· καὶ τὰ μὲν κινούμενα κινεῖ ἀπτόμενα ἄλλων (leg. ἀλλήλων), οὐχ ὁμοίως δὲ πάντα. Οὐ γὰρ ὡς ἡ γῆ τὴν σφαῖραν ῥιφθεῖσαν ἐπ' αὐτὴν ἄνω ἐκίνει, οὕτω καὶ τὸ πρῶτως κινήσαν· οὐ γὰρ προγινομένης κινήσεως ἐκεῖνο κινεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἔτι πρῶτως κινεῖται, ἢ δὲ γῆ οὐδέποτε ἠρεμοῦσα πρῶτως κινήσει.)

82. Dubitatur autem, num fieri possit, ut quippiam motu agitato continenter moveat; sed non ut id quod iterum atque iterum pellit, ex eo continenter movet, quod motus deinceps sunt. Aut enim ipsum pellere vel trahere vel utrumque facere oportet; aut diversum quid, aliud ab alio, accipiens, ut antea diximus de iis quas projiciuntur. Si vero quum dividius sit aer vel

aqua movet, sed ut semper motu agitato: neutro modo motus unus esse potest, sed plures inter se cohaerentes erunt. Solus igitur is est continuus motus, quo id quod est immobile, movet. Quum enim semper eodem modo se habeat; etiam ad id quod movetur eandem rationem et continuationem habebit.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ.

83. Τούτων δὴ διωρισμένων μετρίων πρὸς τὸν ἀκολουθῶν αὐτοῖς λόγον ἀρχὴν λαβοῦσι τὴν αὐτὴν τοῖς Πυθαγορείοις, τοῦτ' ἐστὶ, καθ' ἣν τοὺς μὲν ἴσους ἀριθμοὺς τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις ἀπονέμομεν, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνιστόνοις, ὅτι τὸ τοιοῦτον αὐτόθι δῆλόν ἐστι.

(Ptolemæus Harmon. I, 7. Porphyrius ad h. l. in Ioann. Wallis oper. tom. III p. 287. τῆς διαιρέσεως τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἔχόντων φθόγγων τριαυτῆς γενομένης, καίτοι ἐκ τῆς αἰσθήσεως κρίσιν ἔχουσι, προσαρμοστέον φησὶ καὶ τὴν παλαιὰν τοῦ λόγου ἀκριβείαν ταῖς ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως δοθείσαι διαφοραῖς, ἐνθα καὶ τὰ περὶ τῶν Πυθαγορείων παραληπτέον, ὡς ἱκανῶς τὸ ἀκριβὲς ἔχοντα, καὶ ἀρκτέον γε καθάπερ ἐκεῖνοι ἄνωθεν ἀπὸ τῆς ἰσότητος τῶν ἀριθμῶν. Ἦν δὲ ἀποδοτέον καὶ τὸν λόγον τὸν κατ' αὐτὴν προσαρμοστέον τοῖς ἰσοτόνοις. Ἐκεῖνων μὲν οὖν οἱ πλείους οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἰσότητος ἤρχοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πυθμένου ἀριθμοῦ· τῆς ἰσότητος δὲ ἀπλῶς τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀποδοτέον φησὶ τοῖς ἰσοτόνοις φθόγγοις, τοὺς δὲ ἀνίσους τοῖς ἀνιστόνοις· ὅτι γὰρ διὰ τῶν πυθμένων τὰ κατὰ τὰς συμφωνίας ἀπεδείκνυσαν, ὅλοϊ Εὐδήμος ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἀριθμητικῆς ἱστορίας λέγων περὶ τῶν Πυθαγορείων ταυτὶ κατὰ λέξιν· « ἐστὶ δὲ τοὺς τῶν τριῶν συμφωνιῶν λόγους τοῦ τε διὰ τεσσάρων καὶ τοῦ διὰ πέντε καὶ τοῦ διὰ πᾶσῶν, ὅτι συμβέβηκεν ἐν πρώτοις ὑπάρχει (leg. ὑπάρχειν) τοῖς ἐννέα· β γὰρ γ δ γίνεται ἐννέα. » Αἰτίαν δὲ ὁ Πτολεμαῖος τοῦ δεῖν τοὺς ἴσους ἀριθμοὺς ἀπονέμειν τοῖς ἰσοτόνοις, ἀποδίδωσι τὴν αὐτόθι τοῦ λόγου ἐνάρχειαν.)

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ.

84. Ἐπεὶ δὲ χρὴ τὰς ἀρχὰς ^α καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς τὴν παρούσαν περίοδον σκοπεῖν, λέγομεν ὅτι παρ' Αἰγυπτίους μὲν εὗρησθαι πρῶτον ἢ γεωμετρίαν παρὰ πολλῶν ἱστορεῖται ἐκ τῆς τῶν χωρίων παραμετρήσεως ^β λαβοῦσα τὴν γένεσιν. Ἀναγκαῖα γὰρ ἦν ἐκεῖνοις αὕτη διὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ

Νεῖλου τοὺς προσήκοντας ὄρους ἐκάστοις ἀφανίζοντος, καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν ἀπὸ τῆς χρείας ἀρξασθαι τὴν εὗρεσιν καὶ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ἐν γενέσει φερόμενον ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς πρὸς τὸ τέλειον πρόσειν· ἀπὸ αἰσθήσεως οὖν εἰς λογισμὸν καὶ ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μεταβάσις ^ο γένοιτ' ἂν εἰκότως. Ὡσπερ οὖν παρὰ τοῖς Φοίνιξι διὰ τὰς ἐμπορίας καὶ τὰ συναλλάγματα τὴν ἀρχὴν εἶαθεν ἢ τῶν ἀριθμῶν ἀκριβὲς γνώσις, οὕτω δὴ καὶ παρ' Αἰγυπτίους ἢ γεωμετρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν εὗρηται. Θαλῆς δὲ πρῶτος ^α εἰς Αἴγυπτον ἔλθων μετήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν θεωρίαν ταύτην, καὶ πολλὰ μὲν αὐτὸς εἴρε, πολλῶν δὲ τὰς ἀρχὰς τοῖς μετ' αὐτὸν ὑφηγήσατο, τοῖς μὲν καθολικώτερον ἐπιβάλλων, τοῖς δὲ αἰσθητικώτερον. Μετὰ δὲ τούτων Ἄμείριστος ὁ Σησιχόρου τοῦ ποιητοῦ ἀδελφὸς ὡς ἐφαθάμενος ^ο τῆς περὶ γεωμετρίας σπουδῆς μνημονεύεται, καὶ Ἰππίας ὁ Ἡλείος ἰσότηρην ὡς ἐπὶ γεωμετρίᾳ δόξαν αὐτοῦ λαβόντος. Ἐπὶ δὲ τούτοις Πυθαγόρας τὴν περὶ αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰς σχῆμα παιδείας ἐλευθέρου μετέστρεψεν, ἀνωθεν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς ἐπισκοπούμενος καὶ ἀλύως καὶ νοερῶς τὰ θεωρήματα διερευνώμενος, ὅς δὴ καὶ τὴν τῶν ἀναλόγων ^β πραγματείαν καὶ τὴν τῶν κοσμικῶν σχημάτων σύστασιν ἀνέυρε. Μετὰ δὲ τούτων Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος πολλῶν ἐφήφατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν ^β καὶ Οἰνοπίδης ὁ Χίος [δὲ τὸν τοῦ μηνίσκου ^ι τετραγωνισμόν εὐρών, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηνάιος] ὀλίγω νεώτερος ὢν τοῦ Ἀναξαγόρου, ὧν καὶ Πλάτων ἐν τοῖς Ἀντιρασταῖς ἐμνημόνευσεν ὡς ἐπὶ τοῖς μαθήμασι δόξαν λαβόντων· ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης ^β ὁ Χίος ὁ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμόν εὐρών καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηνάιος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανεῖς· πρῶτος γὰρ ὁ Ἰπποκράτης τῶν μνημονευόμενων καὶ στοιχεῖα συνέγραψε. Πλάτων δὲ ἐπὶ τούτοις ^ι γενόμενος μεγίστην ἐποίησεν ἐπίδοσιν τὰ τε ἄλλα μαθήματα καὶ τὴν γεωμετρίαν λαβεῖν διὰ τὴν περὶ αὐτὴν ^β σπουδὴν, ὅς που ^β δηλὸς ἐστὶ καὶ τὰ συγγράμματα τοῖς μαθηματικοῖς λόγοις καταπυκνωσᾶς καὶ πανταχοῦ ^ο τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ Λεωδάμας ὁ Θάσιος ^β ἦν καὶ Ἀρχύτας ὁ Ταραντίος καὶ Θεαίτητος ὁ Ἀθηναῖος,

ARITHMETICA.

83. His porro definitis transire nos oportet ad rationem iis congruentem principium ducentes ab eadem re, a qua et Pythagorei exorsi sunt, id est, qua tum pares numeros sonis æquali tono præditis attribuimus, tum impares sonis inæquali tono prolatis, quia tale quid in iis elucet

GEOMETRICA.

84. Sed quoniam artium ac disciplinarum incunabula

presentis temporis respectu consideranda sunt : dicimus a multis tradi geometriam apud Ægyptios primum inventam esse, quum a locorum dimensione originem traxisset. Necessaria enim illis hæc erat disciplina propter Nilum tanto aquarum auctu crescentem, ut agrorum uniuscujusque terminos funditus tollat. Neque mirandum est, a necessitate tam hujus quam cæterarum doctrinarum inventionem esse ortam, quandoquidem res creatæ omnes ab exiguis initiis ad perfectionem transeunt. A sensu igitur in mentem atque ab hac in intellectum par est transitum fieri. Ut igitur apud Phœ-

παρ' ὧν ἐπηυξήθη τὰ θεωρήματα καὶ προήλθεν εἰς ἐπιστημονικωτέραν σύστασιν. Λεωδάμαντος δὲ νεώτερος ὁ Νεοκλείδης καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Λέων, οἱ πολλὰ προσεπόρισαν τοῖς πρὸ αὐτῶν, ὥστε τὸν Λέοντα καὶ τὰ στοιχεῖα συνθεῖναι τῷ τε πλήθει καὶ τῇ χρείᾳ τῶν δεικνυμένων ἐπιμελέστερον, καὶ διορισμούς εὐρεῖν, πότε δυνατόν ἐστι τὸ ζητούμενον πρόβλημα καὶ πότε ἀδύνατον. Εὐδόξος δὲ ὁ Κνίδιος Λέοντος μὲν ὀλίγῳ νεώτερος, ἑταῖρος δὲ τῶν περὶ Πλάτωνα γενομένων, πρῶτος τῶν καθόλου θεωρημάτων τὸ πλήθος ἠύξησε καὶ ταῖς τρισὶν ἀναλογίαις ἄλλας τρεῖς προσέθηκε, καὶ τὰ περὶ τὴν τομῆν ἄρχην λαβόντα παρὰ Πλάτωνος εἰς πλήθος προήγαγε καὶ ταῖς ἀναλύσεσιν ἐπ' αὐτῶν χρησάμενος. Ἀμύκλας δὲ ὁ Ἡρακλεώτης, εἷς τῶν Πλάτωνος ἑταίρων, καὶ Μέναιχος ὁ ἄκροατὴς ὧν Εὐδόξου καὶ Πλάτωνι δὲ συγγεγινώς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δεινόστρατος ἐτι τελευταίον ἐποίησαν τὴν ὅλην γεωμετρίαν. Θεύδιος δὲ ὁ Μάγνης ἔν

τε τοῖς μαθήμασιν ἔδοξεν εἶναι διαφέρων καὶ κατὰ τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν· καὶ γὰρ τὰ στοιχεῖα καλῶς συνῆταξε καὶ πολλὰ τῶν δοκίμων καθολικώτερα ἐποίησε. Καὶ μέντοι καὶ ὁ Κυζικηνὸς Ἀθήναιος ἠ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γεγινώς χρόνους καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν μαθήμασι, μάλιστα δὲ κατὰ γεωμετρίαν ἐπιφανῆς ἐγένετο. Διῆγον οὖν οὗτοι μετ' ἀλλήλων ἐν Ἀκαδημίᾳ, κοινὰς ποιούμενοι τὰς ζητήσεις. Ἐρμώτιμος δὲ ὁ Κολοφώνιος τὰ ὑπ' Εὐδόξου προηυπορημένα καὶ Θεαιτήτου προήγαγεν ἐπὶ πλέον, καὶ τῶν στοιχείων πολλὰ ἀνεύρε καὶ τῶν τόπων τινὰ συνέγραψεν. Φίλιππος δὲ ὁ Μεδμαῖος, Πλάτωνος ὧν μαθητὴς, καὶ ὑπ' ἐκείνου προτραπέις εἰς τὰ μαθήματα, καὶ τὰς ζητήσεις ἐποίητο κατὰ τὰς Πλάτωνος ὑφηγήσεις, καὶ ταῦτα προῦβαλλεν ἑαυτῷ ὅσα ἤθετο τῇ Πλάτωνος φιλοσοφίᾳ συντελεῖν. Οἱ μὲν οὖν τὰς γεωμετρικὰς ἱστορίας ἀναγράφαντες Εὐδήμος ὁ Περιπατητικὸς καὶ ἄλλοι μέχρι τούτου προάγουσι τὴν

nices propter mercaturam et negotiationem exquisita numerorum scientia ortum habuit : ita etiam apud Ægyptios geometria ob eam quam dixi causam inventa est. Thales autem primus in Ægyptum profectus hanc rerum subtilium contemplationem in Græciam transtulit, ipseque tum multa repperit, tum multarum rerum principia posteros docuit, quum aliis universe omnem animi vim intendisset, alias magis sensibus percepisset. Post hunc Ameristus, Stesichori poetæ frater, ut geometriæ studiosus memoratur, quum et Hippias Eleus geometriæ cognitione inclaruisse tradidit. Postea Pythagoras ejus studium in formam doctrinæ liberalis redegit, principia ejus quasi e sublimi contemplatus ac sine materia, solo videlicet intellectu theoremata perscrutatus, qui etiam rerum proportione respondentium studium et mundanarum formarum descriptionem invenit. Post hunc Anaxagoras Clazomenius multum in geometria versatus est, haud secus atque Cænopides Chius [semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus] paulo junior Anaxagora, quorum et Plato in Rivalibus mentionem fecit tanquam hominum in mathematicis artibus clarorum; post quos Hippocrates Chius, semicirculi quadraturæ inventor, et Theodorus Cyrenæus geometriæ cognitione incliti fuerunt : siquidem inter eos quos memoravimus primus Hippocrates et elementa scriptis mandavit. Dein Plato paulo ætate posterior sua industria effectit, ut cum cæteræ disciplinæ, tum geometria maximis incrementis augerentur, quem scilicet manifestum est libros etiam suos mathematicis rationibus referuisse, et ubique admirationem eorum qui ad philosophiam pertractandam se dederunt, circa illam disciplinam excitasse. Sed eo tempore Leodamas quoque Thasius fuit et Archytas Tarentinus et Theætetus Atheniensis, a quibus adaucta sunt theoremata et ad probationem scientiæ convenientiorem profecta. Fuerunt

porro Leodamante junior Neocides atque hujus discipulus Leo, qui multa superioribus adjecerunt, ita ut Leo elementa quoque rerum demonstratarum multitudine et utilitate diligentius composita ederet, ac definiret, quando proposita quæstio solvi posset et quando non posset. Tum Eudoxus Cnidius paucis quidem annis minor Leone, sed Platonis sodalis primus universarum theorematum multitudinem auxit, ac tribus proportionibus alias tres adjecit, et segmenta inducta a Platone cumulavit, in iis propositarum quæstionum etiam solutione usus. Amyclas vero Heracleotes, unus e Platonis sodalibus, et Menæchmus, Eudoxi auditor, qui cum Platone conversatus est, ejusque frater Dinostratus totam geometriam magis etiam excoluerunt. Insuper Theudius Magnes in artibus mathematicis atque in reliquis sapientiæ disciplina excellere visus est : etenim elementa bene composuit, multasque definitiones latius patere voluit. Atque etiam Athenæus Cyzicenus, qui iisdem temporibus vixit, cum reliquarum disciplinarum tum maxime geometriæ cognitione inclitus fuit. Hi igitur intima familiaritate inter se conjuncti in Academia versabantur, quum communes quæstiones instituerent. At Hermotimus Colophonius data prius ab Eudoxo et Theæteto præcepta complevit, multaque doctrinæ initia invenit et locos nonnullos litteris consignavit. Denique Philippus Medmaus, Platonis discipulus, atque ab illo ad tractandas artes mathematicas impulsus quæstiones etiam juxta Platonis præcepta instituebat, et quidem sibi proponebat, quæcumque ad Platonis philosophiam pertinere arbitraretur. Quocirca historiarum geometricarum scriptores, Eudemus Peripateticus cæterique, hucusque hujus scientiæ incrementa, tanquam ad maturitatem perducunt. His autem non nullo minor natu est Euclides.

τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελείωσιν. Οὐ πολλὸν δὲ τούτων νεώτερός ἐστιν Εὐκλείδης.

(Proclus in Euclid. p. 19 ed. Bas. Cf. Fabricius Bibl. Græc. Vol. II p. 385-386. Scripsi : a χρῆ τὰς ἀρχὰς καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν πρὸς] e codice Monacensi apud Spengelium; vulgo χρῆ καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν τεχνῶν πρὸς. — ^b παραμετρήσεως] e cod. Monac; vulgo ἀναμετρήσεως. — ^c ἀπὸ τούτου ἐπὶ νοῦν ἢ μετάβασις] e cod. Monac; vulgo ἀπὸ τῆς ἢ μετάβασις. — ^d πρῶτος] codd. πρῶτον. — ^e ὡς ἐφαπτάμενος] cum Fabricio; vulgo ὡς ἐφαπτάμενος. — ^f ὡς ἐπὶ γεωμετρίᾳ δόξαν] cum Fabricio; falso ed. Bas. ὡς ἐπὶ γεωμετρίας δόξαν et cod. Mon. ὡς ἐπὶ γεωμετρίαν δόξαν. — ^g ἀναλόγων] e cod. nescio quo apud Fabricium; vulgo ἀλόγων. — ^h πολλῶν ἐφήφατο τῶν κατὰ γεωμετρίαν] e cod. Monac; vulgo πολλῶν ἐφήφατο κατὰ γεωμετρίαν. — ⁱ δὲ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών, καὶ Θεόδωρος δὲ Κυρηναῖος] hæc verba desiderantur in codice Monacensi, ac delenda sunt licet, quum ex inferioribus male huc irrepserint, utpote quæ sequentibus tantum convenient. Cæterum Fabricius vitiose τὴν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν scripsit. Nimirum Anaxagoras et Cænopides, non Theodorus a Platone initio istius dialogi commemorantur. Sic enim Rival. p. 132. a. ἐφανέσθη μόντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ Οἰνοπίδου ἐρίζειν. — ^k ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης δὲ Χίος δὲ τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν εὐρών καὶ Θεόδωρος δὲ Κυρηναῖος ἐγένοντο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανείς] e codicibus, spreta Fabricii conjectura qui expuncta interpositione ἐφ' οἷς Ἰπποκράτης δὲ Χίος ἐγένετο περὶ γεωμετρίαν ἐπιφανείς posuit. — ^l ἐπὶ τούτοις] e cod. Monac; ed. Bas. τούτου, Fabric. τούτο. — ^m περὶ αὐτῆν] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. αὐτὰ. — ⁿ ὅς που] e cod. Monac. et ed. Bas.; Fabric. ὡς που. — ^o πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὴν θαῦμα τῶν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων] e cod. Monac. nisi quod meo Marte αὐτὴν restitui; vulgo πανταχοῦ τὸ περὶ αὐτὰ θαυμαστὸν φιλοσοφίας ἀντεχομένων ἐπεγείρων. — ^p Λεωδάμας δὲ Θάσιος] e cod. Monac., et ed. Bas.; vitiose Fabricius Λεοδάμας δὲ Θάσιος. — ^q διορισμοὺς εὐρεῖν] e cod. Monac.; vulgo διορισμὸν εὐρεῖν. — ^r ἐπιπίρος] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. ἔτερος. —

^a τὰ περὶ τὴν τομὴν] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. τὰ τὴν τομὴν. — ¹ Μέναιχος] cum Fabric. et ed. Bas.; cod. Monac. Μόναχος. — ² Θεόδιος δὲ δὲ Μάγνης] cum Fabricio et cod. Monac.; ed. Bas. Θεόδιος δὲ Μάγνης. — ³ ὀρικῶν] cum Fabricio et ed. Bas.; cod. Monac. μερικῶν. — ⁴ Ἀθηναῖος] cum Fabricio; falso cod. Monac. et ed. Bas. Ἀθηναῖος. — ⁵ ἐπιφανής ἐγένετο] e cod. Monac.; Fabricius et ed. Bas. καταφανής ἐγένετο. — ⁶ ὑπ' Εὐδόξου] e cod. Monac.; vulgo ὑπὲρ Εὐδόξου. — ⁷ Μεδμαῖος] cum Fabricio, conf. Martin. ad Theon. Smyrn. p. 42; vitiose ed. Bas. μεταίτιος et cod. Monac. μὲν, ταῖος, sed superscripto δ, ut sit Μενδαῖος. — ⁸ εἰς] e codice Monac., quam lectionem etiam Fabricius habet; ed. Bas. ὡς. Quod reliquum est, Suidas μηνίσκουσιν lunulas a philosophis vocari scribit τὰ τοῦ κύκλου τμηματα *circuli segmenta*. Possis etiam *semicirculos* interpretari.)

85. Ἐὰν δύο εὐθεῖαι τέμνωσιν ἀλλήλας, τὰς κατὰ κορυφὴν γωνίας ἴσας ἀλλήλαις ποιήσουσι.

(Euclides, I, 15).

Τοῦτο τοῖνον τὸ θεώρημα δείκνυσιν, ὅτι δύο εὐθειῶν ἀλλήλας τεμνουσῶν αἱ κατὰ κορυφὴν γωνίαι ἴσαι εἰσίν, ἐρρημένον μὲν, ὅς φησιν Εὐδήμος ὑπὸ Θαλοῦ πρώτου, τῆς δὲ ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως ἠξιομένον παρὰ τῶν στοιχειωτῶν.

(Proclus p. 79).

86. Πρὸς τῇ δοθείσῃ εὐθείᾳ καὶ τῷ πρὸς αὐτῇ σημείῳ τῇ δοθείσῃ εὐθυγράμμω γωνίᾳ ἴσην γωνίαν εὐθύγραμμον συστήσασθαι.

(Euclides, I, 23.)

Πρόβλημα τοῦτο Οἰνοπίδου μὲν εὐρημα μέλλον, ὡς φησιν Εὐδήμος.

(Proclus p. 87. De Cænopide uberius disserit Menagius ad Diog. Laërt. IX, 37.)

87. Ἐὰν δύο τρίγωνα τὰς δύο γωνίας ταῖς δυσὶ γωνίαις ἴσας ἔχη ἑκατέραν ἑκατέρᾳ, ἔχη δὲ καὶ μίαν πλευρὰν μιᾷ πλευρῇ ἴσην, ἦτοι τὴν πρὸς ταῖς ἴσαις γωνίαις ἢ τὴν ὑποτείνουσαν ὑπὸ μίαν τῶν ἴσων γωνιῶν, καὶ τὰς λοιπὰς πλευρὰς ταῖς λοιπαῖς πλευραῖς ἴσας ἔξει ἑκατέραν ἑκατέρᾳ, καὶ τὴν λοιπὴν γωνίαν τῇ λοιπῇ γωνίᾳ ἴσην.

(Euclides I, 26. Proclus p. 92 τοσαῦτα καὶ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἀκριβείαν δὲ Πορφύριος

85. Si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, æquales inter se reddent.

Hoc igitur theorema declarat, si duæ rectæ lineæ se invicem secuerint, angulos, qui sunt ad verticem, esse æquales, inventum quidem illud, ut ait Eudemus, a Thalete primo, sed demonstratione scientiæ propria dignum habitum in ejus libris, qui mathematicorum initia tradidit.

86. Juxta datam rectam lineam et punctum ei appositum dato reclarum linearum angulo æqualis angulus et ipse reclis lineis constans describatur.

Problema hoc Cænopidis potius inventum est, ut ait Eudemus.

87. Si duo triangula duos angulos duobus angulis alterum alteri æquales habent, unum vero etiam latus habent uni lateri æquale, sive illud quod æqualibus

ἡμῖν συμβάλλεται, Εὐδήμος δὲ ἐν ταῖς γεωμετρικαῖς ἱστορίαις εἰς Θαλήν τοῦτο ἀνάγει τὸ θεώρημα. Τὴν γὰρ τῶν ἐν θαλάττῃ πλοίων ἀπόστασιν, δι' οὗ τρόπου φασὶν αὐτὸν δεικνύναι, τούτῳ χρῆσθαι φησὶν ἀναγκαῖον.

88. Παντὸς τριγώνου μιᾶς τῶν πλευρῶν προσεμ-
βληθείσης ἡ ἐκτὸς γωνία δυσὶ ταῖς ἐντὸς καὶ ἀπεναντίον ἴση ἐστί, καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ τριγώνου τρεῖς γωνίαι
δυσὶν ὀρθαῖς ἴσαι εἰσίν.

(Euclides I, 32. Proclus p. 99 Εὐδήμος δὲ ὁ
Περιπατητικὸς εἰς τοὺς Πυθαγορείους ἀναπέμπει τὴν
τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὐρεσιν, ὅτι τριγώνον ἅπαν
δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει τὰς ἐντὸς γωνίας, καὶ δεικνύναι
φησὶν αὐτοὺς οὕτω τὸ προκειμένον· « ἔστω τρίγωνον
τὸ αβγ καὶ ἤχθω διὰ τοῦ α τῆς βγ παράλληλος ἡ δε.
Ἐπεὶ οὖν παράλληλοι εἰσὶν αἱ βγ δε καὶ αἱ ἐναλλάξ
ἴσαι εἰσίν, ἴση ἄρα ἡ μὲν ὑπὸ δαβ τῆς ὑπὸ αβγ, ἡ δὲ
ὑπὸ εαγ τῆς ὑπὸ αβδ. Κοινὴ προκείμεθα ἡ ὑπὸ βδγ
(leg. βαγ). Αἱ ἄρα ὑπὸ δαβ βαγ γαε, τοῦτ' ἐστὶν ἡ
ὑπὸ δαβ βαε, τοῦτ' ἐστὶν αἱ δύο ὀρθαὶ ἴσαι εἰσὶν ταῖς
τοῦ αβγ τριγώνου τρισὶν γωνίαις. Αἱ ἄρα τρεῖς τοῦ
τριγώνου δυσὶν ὀρθαῖς εἰσὶν ἴσαι. » Τοιαύτη μὲν οὖν
καὶ ἡ τῶν Πυθαγορείων ἀπόδειξις.

89. Παρὰ τὴν δοθείσαν εὐθείαν τῷ δοθέντι τρι-
γώνῳ ἴσον παραλληλόγραμμον παραβαλεῖν ἐν γωνίᾳ,
ἣ ἐστὶν ἴση τῇ δοθείσῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμῳ.

(Euclides I, 44. Proclus p. 109 ἐστὶ μὲν ἀρ-
χαῖα, φασὶν οἱ περὶ τὸν Εὐδήμον, καὶ τῆς τῶν Πυθα-
γορείων μούσης εὐρήματα ταῦτα, ἣ τε παραβολὴ τῶν
χωρίων καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις. Ἀπὸ δὲ
τούτων καὶ οἱ νεώτεροι τὰ δνόματα λαβόντες μετή-
γαγον αὐτὰ καὶ ἐπὶ τὰς κωνικὰς λεγομένας γραμμάς,

καὶ τούτων τὴν μὲν παραβολὴν, τὴν δὲ ὑπερβολὴν κα-
λέσαντες, τὴν δὲ ἔκλειψιν, ἐκείνων τῶν παλαιῶν καὶ
θειῶν ἀνδρῶν ἐν ἐπιπέδῳ καταγραφῇ χωρίων πρὸς
εὐθείαν ὀρισμένην τὰ ὑπὸ τούτων σημαζόμενα τῶν
δνομάτων ὀρώντων. Ὅταν γὰρ εὐθείας ἐκκειμένης
τὸ δοθὲν χωρίον πάσῃ τῇ εὐθείᾳ συμπαρατείνης, τότε
παραβάλλειν ἐκεῖνο τὸ χωρίον φασὶν· ὅταν μείζον δὲ
ποιήσης τοῦ χωρίου τὸ μήκος αὐτῆς τῆς εὐθείας, τότε
ὑπερβάλλειν· ὅταν δὲ ἑλασσον ὡς τοῦ χωρίου γραφέν-
τος εἶναι τι τῆς εὐθείας ἐκτὸς, τότε ἐκλείπειν.)

90. Ἡ Ἀρχύτου εὐρεσις, ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ.
(Eutocius in Archimed. de sphæra et cylindro
lib. II p. 19 ed. Basil.; p. 143 ed. Oxon.)

91. Εἴη δ' ἂν ὡς πρὸς τὸ προκειμένον ἐφεξῆς τὸ
γεγραμμένον Ἀρχιμήδῃ βιβλίδιον κύκλου μέτρησιν
τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον, ἐν ᾧ τὴν πρόθεσιν τὰνδρὸς ἐξ
αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν. Βούλεται γὰρ
ἐπιδειξαι, τίμη χωρίῳ εὐθυγράμμῳ ἴσος ἂν εἴη κύκλος,
πρᾶγμα πάλαι πρὸς τῶν πρὸ αὐτοῦ κλεινῶν φιλο-
σόφων ἐζητημένον. Δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτ' ἂν εἴη τὸ
ζητούμενον, ὅπερ Ἰπποκράτης τε ὁ Χίος καὶ Ἀνεψίων
ζητήσαντες ἐπιμελῶς ἐκείνους ἡμῖν τοὺς παραλο-
γισμοὺς εὐρήκασιν, οὐς ἀκριβῶς εἰδέναι νομίζω τοὺς
τε τὴν Εὐδήμου γεωμετρικὴν ἱστορίαν ἐπεσεμμένους
καὶ τῶν Ἀριστοτελικῶν μετασχόντας Κηρίων

(Eutocius in Archimed. de circuli dimens.
præf. p. 49 ed. Bas.; p. 204 ed. Oxon. Sed ne
quis in ultimis verbis τῶν Ἀριστοτελικῶν μετω-
σχόντας Κηρίων hæreat, sciendum est, nihil hoc
titulo frequentius apud veteres fuisse. Gelius
Noct. att. lib. XX cap. 12 namque alii *Musarum*
inscripserunt, alii *Silvarum*, ille Κηρίων, alius
Κέρας Ἀμαλθείας etc. Plinius Nat. Hist. lib. I
p. 4 ed. Harduin. Inscriptionis apud Græcos
mira felicitas : Κηρίων inscripsere, quod volebant
intelligi *favum* : alii Κέρας Ἀμαλθείας, quod
Copix cornu etc. Vide et Fabricium Bibl.
Græc. vol. III pag. 395 ed. Harl.)

92. Ἡμῖν δὲ ὑποκείμεθα τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἐνίμ

angulis adjacet, sive quod uni æqualium angulorum
subjectum est : reliqua quoque latera reliquis lateribus
alterum alteri æqualia habebunt et tertium qui superest
angulum tertio angulo æqualem.

88. In omni triangulo si unum latus insuper adjicitur,
externus angulus duobus internis atque ex contrario
æqualis est, et interni tres trianguli illius anguli duo-
bus rectis æquales sunt.

89. Juxta datam rectam lineam dato triangulo æquale
parallelogrammum describatur in angulo, qui est æqualis
dato reclarum linearum angulo.

90. Archylæ inventio, quemadmodum Eudemus
tradit.

91. Dicimus hæc respectu libelli deinceps propositi,
quem Archimedes de circuli dimensione scripsit, in quo
viri consilium ex ipsa inscriptione cognoscimus. Vult
enim demonstrare, cui reclarum linearum areæ æqualis
sit circulus : quam rem multo ante eum viri in philo-
sophia nobiles inquisiverunt. Manifestum enim est,
hanc esse illam quæstionem, quam quum diligenter
habuissent Hippocrates Chius et Antiphon, illa nobis
sophisnata invenerunt, quæ probe scire arbitror eos,
qui Eudemum historiam geometricam inspexere et Favos
Aristoteles legendo contriverunt.

92. Nos autem ea, quæ natura sunt, aut omnia aut
nonnulla moveri ponamus : quod quidem ex inductione

κινούμενα εἶναι. Δῆλον δὲ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· Ἄμα δὲ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνύς ψεύδεται, ὅσα δὲ μή, οὐ, ὅσον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων γεωμετρικοῦ διαλύσαι, τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ.

(Aristoteles Phys. lib. I cap. 2 p. 185. a. 12 ed. Bekker. Conf. Aristot. Soph. Elench. cap. 11 ibique paraphr. et Pseudoalex. fol. 36. Exstat etiam Archimedis de circuli dimensione libellus cum Eutocii commentariis. Simplicius fol. 12-15 τῆ ἐν καὶ ἀκίνητον λεγούση θέσει ἀντιθεῖς τὸ τὰ φύσει ἢ πάντα ἢ ἕνια κινεῖσθαι μαρτυρούμενον ὑπὸ τῆς ἐναργείας, ἵνα μή τις εἴη, ὅτι τὸ ζητούμενον ὡς ὁμολογούμενον ὑποθέτου (leg. ὑπέθετο), τὴν αἰτίαν τοῦ ὑποθέσθαι τὸ ἀληθές πρὸ τοῦ τὸ ψευδές ἐλέγξει προστίθῃσιν, ὅτι ἅμα τῷ εὐκόλῳ εἶναι καὶ μὴδὲν ἔχειν χαλεπὸν τὸ συνιδεῖν τὰ συμβαίνοντα τῷ ὑποτεθέντι ἀτόπῳ οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει τὰ ψευδῶς λεγόμενα, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνα ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ προσδιαλεγόμενου ἐπιδεικνύς τις ψεύδεται· ὅσα δὲ μή, οὐ, οἱ δὲ ἐν καὶ ἀκίνητον λέγοντες οὔτε ἀρχὴν οὔτε τὴν φύσιν φυλάττουσιν· οὐδὲν οὖν ἀτοπον καὶ πρὸ τοῦ λύσαι τοὺς ἐναντίους λόγους ὑποθέσθαι τὰ ἐκ τῆς ἐναργείας μαρτυρούμενα, εἴπερ οὐδὲ λύειν ἅπαντα ἀνάγκη. Τῆ δὲ διάφορον τοῦτο τῶν τε λύεσθαι ὀφειλόντων ψευδῶν καὶ τῶν μή, δείκνυσιν ἐπὶ τινῶν ἐν γεωμετρία ψευδογραφημάτων. Τὸν γὰρ τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου πολλῶν ζητούντων (τοῦτο δὲ ἦν τὸ τῷ κύκλῳ ἴσον τετράγωνον θέσθαι) καὶ Ἀντιφῶν ἐνόμισεν εὐρίσκειν καὶ Ἰπποκράτης, ὁμοίως ψευθεύς. Ἄλλὰ τὸ μὲν Ἀντιφῶντος ψῆδος διὰ τὸ μὴ ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀρχῶν ὠρμηθεῖν, ὡς μαθησόμεθα, οὐκ ἔστι γεωμετρικοῦ λύειν, τὸ δὲ Ἰπποκράτους, ἐπειδὴ τὰς ἀρχὰς φυλάξας τὰς γεωμετρικὰς ἐψεύσθη, γεωμετρικοῦ λύειν. Ἐκεῖνος γὰρ δεῖ λύειν μόνους τοὺς λόγους, ὅσοι τηροῦντες τὰς οἰκείας ἀρχὰς τῆς μεθόδου οὕτω παρασυλλογίζονται, τοὺς δὲ δι' ὧν παρακρούονται ἀναι-

ροῦντες τὰς ἀρχὰς, οὐ λυτέον. Ὁ δὲ Ἀντιφῶν γράψας κύκλον ἐνεγράφε τι χωρίον εἰς αὐτὸν πολύγωνον τῶν ἐγγράφασθαι δυναμένων. Ἔστω δὲ εἰ τύχοι τετράγωνον τὸ ἐγγεγραμμένον· ἔπειτα ἐκάστην τῶν τοῦ τετραγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὰς περιφέρειας πρὸς ὀρθὰς ἤγε γραμμὰς αἱ δηλονότι δίχα ἔτεμον ἐκάστη τὸ καθ' αὐτὴν τμήμα τοῦ κύκλου, ἔπειτα ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπεξεύγνυεν ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν γραμμῶν τοῦ τετραγώνου εὐθείας, ὡς γίνεσθαι τέσσαρα τρίγωνα τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν, τὸ δὲ ὅλον τὸ ἐγγεγραμμένον σχῆμα ὀκτάγωνον, καὶ οὕτω πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐκάστην τῶν τοῦ ὀκταγώνου πλευρῶν δίχα τέμνων ἀπὸ τῆς τομῆς ἐπὶ τὴν περιφέρειαν πρὸς ὀρθὰς ἄγων· καὶ ἐπιζευγνύς ἀπὸ τῶν σημείων, καθ' αἱ πρὸς ὀρθὰς ἀχθεῖσαι ἐφήπτοτο τῶν περιφερειῶν εὐθείας ἐπὶ τὰ πέρατα τῶν διηρημένων εὐθειῶν ἑκκαίδεκάγωνον ἐποίησε τὸ ἐγγραφόμενον καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον πάλιν τέμνων τὰς πλευρὰς τοῦ ἑκκαίδεκάγωνου τοῦ ἐγγεγραμμένου καὶ ἐπιζευγνύς εὐθείας καὶ διπλασιάζων τὸ ἐγγεγραμμένον πολύγωνον, καὶ τοῦτο αἰ ποῖων, ἕως οὐ δαπανωμένου ταύτης τοῦ ἐπιπέδου ἐμελλεν ἐγγραφῆσθαι τι πολύγωνον τοῦτῳ τῷ τρόπῳ ἐν τῷ κύκλῳ, οὐ αἱ πλευραὶ διὰ μικρότητα ἐφαρμόσουσι τῇ τοῦ κύκλου περιφέρειᾳ. Παντὶ δὲ πολυγώνῳ ἴσον τετράγωνον δυνάμεθα θέσθαι, ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις παρελάβομεν, ὥστε διὰ τὸ ἴσον ὑποκεῖσθαι τὸ πολύγωνον τῷ κύκλῳ ἐφαρμόζοντες τετράγωνον ἴσον αὐτῷ ἐσόμεθα καὶ κύκλῳ ἴσον τιθέντες τετράγωνον. Καὶ δῆλον ὅτι ἡ συναγωγή παρὰ τὰς γεωμετρικὰς ἀρχὰς γέγονεν, οὐχ ὡς ὁ Ἀλέξανδρος διέφησιν, ὅτι ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τὸν κύκλον τῆς εὐθείας κατὰ σημείον ἄπτεσθαι ὡς ἀρχὴν, ὁ δὲ Ἀντιφῶν ἀναιρεῖ τοῦτο· οὐ γὰρ ὑποτίθεται ὁ γεωμέτρης τοῦτο, ἀλλ' ἀποδείκνυσιν αὐτὸ ἐν τῷ ὀρθῷ βιβλίῳ. Ἄμεινον οὖν εἶναι ἀρχὴν λέγειν τὸ ἀδύνατον εἶναι εὐθεῖαν ἐφαρμόσαι περιφέρειᾳ, ἀλλ' ἡ μὲν ἐκτὸς κατὰ ἐν σημείον ἐφάπτεται τοῦ κύκλου, ἡ δὲ ἐντὸς κατὰ δύο μόνον καὶ οὐ πλείω, καὶ ἡ ἐπαφή κατὰ σημείον γίνεται, καὶ μέντοι τέμνων αἰ τὸ μεταξὺ τῆς εὐθείας καὶ τῆς τοῦ κύκλου περιφέρειας ἐπίπεδον οὐ δαπανῆσει αὐτό, οὐδὲ καταλήψεται ποτε τὴν τοῦ κύκλου περιφέρειαν, εἴπερ ἐπ' ἀπειρόν ἐστι διακεῖν τὸ ἐπίπεδον. Εἰ δὲ καταλαμβάνει, ἀνήρηται τις ἀρχὴ γεωμετρικὴ ἢ λέγουσα ἐπ' ἀπειρον εἶναι τὰ μεγέθη διαιρετά, καὶ ταύτην καὶ ὁ Εὐδήμος ἀναιρεῖσθαι φησὶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιφῶντος. Τὸν δὲ διὰ τῶν τμημάτων φησὶ τετραγωνισμὸν γεωμετρικοῦ διαλύειν ἐστὶ.

Intelligitur. Simul vero neque omnia sunt dissolvenda sed ea tantum quæ quis e principiis quidem, sed falso demonstrat. At quæcumque his dissimilia videntur, non sunt dissolvenda. Verbi causa, circuli quadraturam,

quæ fit per segmenta, dissolvere geometræ est; Antiphontis vero illam quadraturam redarguere, non est geometræ.

Λέγοι δὲ ἂν τὸν διὰ τῶν τμημάτων, τὸν διὰ τῶν μνησικων, ὃν Ἰπποκράτης ὁ Χῖος ἐφεῦρε· κύκλου γὰρ τμήμα ὁ μνησικός ἐστίν, ἡ δὲ δεῖξις τοιαύτη·

ἔστω, φησί, περὶ τὴν αβ εὐθείαν ἡμικύκλιον περιγεγραμμένον τὸ αβγ, καὶ τετμησθῶ ἡ αβ δίχα κατὰ τὸ δ, καὶ ἀπὸ τοῦ δ τῆ αβ πρὸς ὀρθὰς ἤχθω ἡ δγ, καὶ ἀπὸ τοῦ γ ἐπεξεύχθω ἡ γα, ἥτις ἐστὶ τετραγώνου πλευρὰ τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου, οὗ ἐστὶν ἡμικύκλιον τὸ αβγ. Καὶ περὶ τὴν αγ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω τὸ αεγ, καὶ ἐπεί ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς αβ ἴσον τῷ τε ἀπὸ τῆς αγ καὶ τῷ ἀπὸ τῆς ἐτέρας τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς τοῦ εἰς τὸ αβγ ἡμικύκλιον ἐγγραφομένου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς γβ (ἐστὶ γὰρ ὀρθογωνίου τριγώνου ὑποτείνουσα ἡ αβ· ὡς δὲ ἔχει τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα πρὸς ἀλλήλα, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι καὶ τὰ ἡμικύκλια, ὡς δέδεικται ἐν τῷ δεκαδύῳ (leg. δωδεκάτῳ, Vid. XII, 2 cf. VI, 20) βιβλίῳ τῶν στοιχείων), διπλάσιον ἄρα ἐστὶ τὸ αβγ, ἡμικύκλιον τοῦ αεγ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ τὸ αβγ ἡμικύκλιον διπλάσιον καὶ τοῦ αγδ τεταρτημορίου· ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ τεταρτημόριον τῷ αεγ ἡμικυκλίῳ. Κοινὸν ἀφῆρησθῶ τὸ ὑπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς καὶ τῆς αγ περιφερείας περιεχόμενον τμήμα· λοιπὸς ἄρα δ αεγ μνησικός ἴσος ἐστὶ τῷ αγδ τριγώνῳ, τὸ δὲ τρίγωνον τετραγώνῳ. Δείξας δὲ διὰ τούτων τὸν μνησικὸν τετραγωνιζόμενον ἐξῆς πειρᾶται διὰ τοῦ προαποδεδειγμένου τὸν κύκλον. τετραγωνίζειν οὕτως.

ἔστω εὐθεῖα ἡ αβ καὶ περὶ αὐτὴν ἡμικύκλιον περιγεγράφθω, καὶ κείσθω τῆ αβ διπλῆ ἡ γδ, καὶ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον περιγεγράφθω καὶ ἐγγεγράφθωσαν εἰς αὐτὸ τὸ ἡμικύκλιον ἐξαγώνου πλευραί, ἡ τε γε, καὶ ἡ εζ, καὶ ἔτι ἡ ζδ, καὶ περὶ αὐτὰς ἡμικύκλια περιγεγράφθω τὰ γηε, εθζ, ζκδ· ἕκαστον ἄρα τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων ἴσον ἐστὶ τῷ αβ ἡμικυκλίῳ· καὶ γὰρ ἡ αβ ἴση ἐστὶ ταῖς τοῦ ἐξαγώνου πλευραῖς· τῶν γὰρ ἐκ τοῦ κέντρου διπλῆ ἐστὶν ἡ διάμετρος, αἱ δὲ τοῦ ἐξαγώνου πλευραὶ ἴσαι εἰσι ταῖς ἐκ τοῦ κέντρου. Καὶ τῆς αβ δὲ ἐστὶ διπλῆ ἡ γδ, ὥστε τὰ τέσσαρα ἡμικύκλια ἴσα ἀλλήλοις εἰσὶ. Τετρα-

πλάσια ἄρα τὰ τέσσαρα τοῦ αβ ἡμικυκλίου, ἐστὶ δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν γδ ἡμικύκλιον τετραπλάσιον τοῦ περὶ τὴν αβ· ἐπεί γὰρ ἡ γδ τῆς αβ ἐστὶ διπλῆ, τετραπλάσιον τὸ ἀπὸ τῆς γδ γίνεται τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ὡς γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετραγωνα πρὸς ἀλλήλα ἔχουσι, οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὰς κύκλοι πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ ἡμικύκλια πρὸς ἀλλήλα, ὥστε τετραπλάσιον ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῦ ἀπὸ τῆς αβ. Ἴσον ἄρα ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς γδ ἡμικύκλιον τοῖς τέττασι ἡμικυκλίοις τῷ τε περὶ τὴν αβ καὶ τοῖς τριῖσι τοῖς περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίοις. Κοινὰ ἀφῆρησθῶ ἀπὸ τε τῶν περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ἡμικυκλίων καὶ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν γδ τμήματα τὰ τε ὑπὸ τῶν ἐξαγωνικῶν πλευρῶν καὶ τῶν τοῦ γδ ἡμικυκλίου περιφερειῶν περιεχόμενα. Λοιπὸν ἄρα οἱ γηε, εθζ, ζκδ μνησικοί μετὰ τοῦ αβ ἡμικυκλίου ἴσοι εἰσὶ τῷ γε, εζ, ζδ τραπεζίῳ, ἂν δὲ ἀφέλωμεν ἀπὸ τοῦ τραπεζίου τὴν ὑπεροχὴν, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἴσον τοῖς μνησικοῖς· ἐδείχθη γὰρ ἴσον εὐθύγραμμον μνησικῶν· καταλίπωμεν δὲ τὸ λοιπὸν δ ἐστὶν ἴσον τῷ αβ ἡμικυκλίῳ, καὶ τὸ καταλειφθὲν τοῦτο εὐθύγραμμον διπλασιασώμεν, καὶ τὸ διπλασιασθὲν τετραγωνισθῆ, τοῦτ' ἐστὶν ἴσον αὐτῷ τετράγωνον λάβωμεν, ἴσον ἔσται τὸ τετράγωνον τῷ περὶ τὴν αβ διάμετρον κύκλῳ. Καὶ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνισθῆσεται, καὶ ἐστὶ μὲν εὐφυῆς ἡ ἐπιχείρησις, τὸ δὲ ψευδογράφημα γέγονεν παρὰ τὸ μὴ καθόλου δεδειγμένον ὡς καθόλου λαβεῖν· οὐ γὰρ ἐδείχθη πᾶς μνησικός τετραγωνιζόμενος, ἀλλ' ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρᾶν εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Οὗτοι δὲ οἱ μνησικοὶ περὶ τὰς τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς εἰσι τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου. Ἔστι τις καὶ τοιαύτη δεῖξις διὰ τῶν μνησικῶν τετραγωνίζειν οιομένη τὸν κύκλον ἀπλουστέρα καὶ οὐκ ἐλεγχόμενη παρὰ τί γέγονεν ἐν αὐτῇ τὸ ψευδογράφημα. Μνησικὸν γὰρ τετραγωνισμὸν αὐρόντες τοῦ περὶ τὴν τοῦ τριγώνου (leg. τετραγώνου) πλευρᾶν ᾤοντο καὶ οὗτοι διὰ τούτου τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸν ἐδρῆκέναι, ὡς τοῦ κύκλου παντὸς εἰς μνησικούς διαιρεῖσθαι δυνατόν· τὸ γὰρ ἴσον τῷ μνησικῷ τετράγωνον τσαυταπλάσιον ποιοῦντες, ὄσαπλάσιοι πάντες εἰσιν οἱ μνησικοὶ, εἰς οὓς ὁ κύκλος διήρηται, ᾤοντο τὸ τούτοις ἴσον τετράγωνον τοῖς μνησικοῖς, ἴσον εἶναι καὶ τῷ κύκλῳ, ψεῦδος λαμβάνοντες τὸ τὸν ὕλον κύκλον εἰς μνησικούς διαιρεθῆναι δυνατόν. Ἐν γὰρ τῇ τοῦ κύκλου εἰς τοὺς μνησικούς διαιρέσει ἀεὶ υπολείπεται τι ἐντὸς μέσον ἀμφικυρτον περιλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ μνησικοῦ γραμμῶν, οὗ μῆτε μνησικοῦ ὄντος μῆτε τετραγωνιζομένου οὐδ' ἂν ὁ πᾶς κύκλος τετραγωνιζοίτο. Οὐχ ὕγιης δὲ ἡ ἐνστασις ἡ πρὸς τὸν τοιοῦτον τετραγωνισμὸν· οὐ γὰρ χρεῖα τῷ τετραγωνίζοντι τὸν κύκλον διὰ τῶν μνησικῶν διελεῖν τὸν πάντα κύκλον εἰς μνησικούς· οὐδὲ γὰρ οὐδ' εἰ τοῦτο εἴη, οὐδὲ οὕτως ὁ κύκλος τετραγωνίζεται διὰ τῶν μνησικῶν. Οὐ γὰρ πᾶς ἐδείχθη μνησικός τετραγωνιζόμενος, καὶ μὴ διαι-

ρουμένου δὲ παντὸς εἰς μηνίσκους πάλιν τετραγωνισθήσεται, ἂν συγχωρηθῶσιν οἱ περὶ τὰς τοῦ ἑξαγώνου τοῦ εἰς τὸν κύκλον ἐγγραφομένου πλευρὰς περιγραφόμενοι μηνίσκοι τετραγωνίζεσθαι, καὶ μὴ μόνοι οἱ περὶ τὰς τοῦ τετραγώνου. Κἀνταῦθα οὖν τοῦ ψευδογραφήματος αἴτιον τὸ μόνον τετραγωνίσαντας μηνίσκον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν, ὡς πάντως τετραγωνιζομένων μηνίσκων ὁποῖοί ποτ' ἂν ὦσιν, εἰς οὓς ὁ κύκλος διαιρεῖται, οὕτω ποιεῖσθαι τὴν δεξιῖν. Τινὲς δέ, φησὶν Ἀλέξανδρος, ἡγούνται, εἰ δεῖξαιεν τετράγωνον ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι κύκλου τετραγωνισμόν εὐρηκέναι. Ἔστι δέ, φησί, τετράγωνος μὲν ἀριθμὸς ὁ ἰσάκις ἴσος, κυκλικούς δὲ λέγον ἀριθμούς τοὺς συντιθεμένους ἐκ τῶν καθεξῆς περιττῶν, ὅσων ἑνὸς, τριῶν, πέντε, ἑπτά, ἑννέα, εὐρόντες δι' ἀριθμῶν τετράγωνόν τινα ἄμα καὶ κυκλικὸν ὄντα, ὅσων τὸν λστ, τετράγωνον μὲν ὄντα διότι ἀπὸ τοῦ στ ἐφ' ἑαυτὸν γινόμενον γεννᾶται, κυκλικὸν δὲ διότι ἀπὸ τῆς τῶν περιττῶν ἀγεζήθια συνθέσεως ἀποτελεῖται, ὥντο καὶ κύκλου τετραγωνισμόν εὐρηκέναι. Ἄλλ' ἡ δεξιῖς, φησὶν, οὐκ ἐκ τῶν γεωμετρικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν· ἀριθμητικαὶ γὰρ ἀρχαὶ τὸ εἶναι τὸν τοιοῦδε ἀριθμὸν κυκλικὸν καὶ τὸν τοιοῦδε τετράγωνον. Ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου λέγοντος ἐπιστάνειν ἄξιον, ὅτι πρῶτον μὲν τὸν κυκλικὸν ἀριθμὸν οὐ κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν οἱ ἀριθμητικοὶ τίθενται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ κατάληξιν· κύκλος γὰρ ὁ κε, ὅτι πεντάκις πέντε κε, καὶ ὁ λστ, οὔτε ὁ τέσσαρα, οὔτε ὁ ἑννέα, οὔτε ὁ ἰστ, καίτοι κατὰ σύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν γινόμενοι, ἀλλὰ τετράγωνοι μόνον οὗτοι· κατὰ γὰρ τὴν ἐπισύνθεσιν τῶν περιττῶν οἱ τετράγωνοι γίνονται καὶ ἴσως ὁ ἐξ ἀρχῆς τὴν μέθοδον παραδοὺς οὐκ εἶπε κυκλικούς ἀπλῶς εἶναι πάντας τοὺς κατὰ ἐπισύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἐπισύνθεσι τῶν ἐφεξῆς περιττῶν ἐπίσκοπται οἱ κυκλικοὶ οὐδὲ τούτου ἀεὶ συμβαίνοντες· κυκλικὸς γὰρ ὁν ὁ ρκε ὡς ἀπὸ τοῦ ε ἐπὶ τὸν κε γινόμενος, καὶ ὁ σιστ ὡς ἀπὸ τοῦ στ ἐπὶ τὸν λστ, ὁμοίως οὐκ ἐγένοντο κατὰ ἐπισύνθεσιν τῶν ἐφεξῆς περιττῶν, εἰ μὴ ἄρα οὐκ εἰσὶν οὗτοι κυκλικοὶ ἀλλὰ σφαιρικοὶ ἐξ ἐπιπέδων κύκλων κυκλικῶς βαρυνθέντες. Καὶ ἐκεῖνο δὲ ἐπιστάνειν ἄξιον, ὅτι οὐκ ἦν εἰκὸς τοὺς ἀριθμὸν εὐρηκόντας κυκλικὸν ἄμα καὶ τετραγωνικὸν τὸν αὐτὸν τοῦτον οἴεσθαι διὰ τοῦτο καὶ ἐν μεγέθεσι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμόν εὐρηκέναι, ἀλλ' ἴσως εὐρόντες ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸν αὐτὸν τετράγωνον ἄμα καὶ κύκλον εἰς ἔθνοισιν ἤλθον τοῦ καὶ ἐν τοῖς μεγέθεσι ζητεῖν τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμόν. Ἔλεγε δὲ ὁ ἡμέτερος καθηγεμὸν Ἀμμώνιος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἴσως, εἰ ἐπ' ἀριθμῶν εὐρέθη, τοῦτο καὶ ἐπὶ μεγεθῶν εὐρίσκεισθαι· ἀνομοιογενῆ γὰρ μεγέθη ἐστὶν εὐθεία καὶ περιφέρεια, καὶ οὐδὲν φησὶ θαυμαστόν μὴ εὐρεθῆναι κύκλῳ εὐθύγραμμον ἴσον, εἴπερ καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν εὐρίσκομεν τοῦτο· οὔτε γὰρ τῇ τοῦ ἡμικυκλίου γωνίᾳ οὔτε

τῇ λοιπῇ εἰς τὴν ὀρθὴν τῇ κερατοειδεῖ λεγομένη γένοιτο ἂν εὐθύγραμμος ἴση γωνία, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως φησὶ καὶ ὑπὸ οὕτω κλειῶν ἀνδρῶν ζητηθὲν θεώρημα ἄχρι νῦν οὐκ εὐρέθη, οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ Ἀρχιμήδους. Ἔλεγον δὲ ἐγὼ πρὸς τὸν καθηγεμὸνα, ὡς εἴπερ μηνίσκος τετραγωνιζοιτο ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρᾶς· τοῦτο γὰρ ἀνεπαπατήτως συνήκται, ὁμογενὲς δὲ ὁ μηνίσκος τῷ κύκλῳ ἐκ περιφερειῶν συγκείμενος, τί κωλύει καὶ τὸν κύκλον ἐπὶ τούτῳ τετραγωνίζεσθαι· εἰ δὲ ἀνόμοιον τὸ τοῦ μηνίσκου ἐπίπεδον τῷ κύκλῳ διὰ τὰ κέρατα, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐθύγραμμῳ ἀνόμοιος μηνίσκος πᾶς καὶ ὁμοίως ὁ περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μηνίσκος τετραγωνίζεται· αἱ μὲντοι γωνίαί αἱ τε τοῦ ἡμικυκλίου καὶ αἱ κερατοειδεῖς ἐκ περιφερείας καὶ εὐθείας ἄμφω συγκείμεναι οὐ μόνον ἀνομοιογενεῖς εἰσι τῇ εὐθύγραμμῳ, ἀλλὰ καὶ ἀσύμβλητοι. Οὐχ ἱκανὸν οὖν οἶμαι τὸ εἰρημένον εἰς ἀπόγνωσιν καταστῆσαι τῆς εὐρέσεως τοῦ τετραγωνισμοῦ· καὶ γὰρ ὁ Ἰάμβλιχος ἐν τῷ εἰς τὰς κατηγορίας ὑπομνήματι τὸν μὲν Ἀριστοτέλη φησὶ μήπω ἴσως εὐρηκέναι τὸν τοῦ κύκλου τετραγωνισμόν, παρὰ δὲ τοῖς Πυθαγορείοις εὐρησθαι, ὡς ἔγλον ἐστὶ, φησὶν, ἀπὸ τῶν Σέξτου τοῦ Πυθαγορείου ἀποδείξεων, ὅς ἄνωθεν κατὰ διαδοχὴν παρελαβε τὴν μέθοδον τῆς ἀποδείξεως, καὶ ὕστερον δὲ φησὶν Αρχιμήδης διὰ τῆς ἑλικαιοῦδος γραμμῆς (cf. Scholl. in Arist. p. 64 h. ed. Brandis.) καὶ Νικομήδης διὰ τῆς ἰδίας τετραγωνιζούσης καλουμένης καὶ Ἀπολλώνιος διὰ τινος γραμμῆς ἦν αὐτὸς μὲν κοχλιώδους ἀδελφὴν προσγορεῖ, ἡ αὐτὴ δὲ ἐστὶ τῇ Νικομήδους, καὶ Κάρπος διὰ τινος γραμμῆς, ἦν ἀπλῶς ἐκ διπλῆς κινήσεως καλεῖ, ἄλλοι τε πολλοί, φησὶ, ποικίλως τὸ πρόβλημα κατεσκεύασαν, καὶ μήποτε οὔτοι πάντες ὀργανικὴν ἐπιτήσαντο τοῦ θεωρήματος κατασκευήν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλέξανδρος οὕτως ὡς εἶπον, οἵεται τὸ ψευδογράφημα ἐλέγχεσθαι παρ' ὅσον τὸν περὶ τὴν τοῦ τετραγώνου πλευρὰν μόνον τετραγωνίσας μηνίσκον ὁ Ἱπποκράτης ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἑξαγώνου πλευρᾶς αὐτῷ δεδειγμένῳ ἀπεχρήσατο, ὁ μὲντοι Εὐδῆμος ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἱστορίᾳ οὐκ ἐπὶ τετραγωνικῆς πλευρᾶς δεῖξαι φησὶ τὸν Ἱπποκράτη τὸν τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμόν, ἀλλὰ καθόλου ὡς ἂν τις εἴποι· εἰ γὰρ πᾶς μηνίσκος τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν ἢ ἴσην ἔχει ἡμικυκλίου ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα, τετραγωνίζει δὲ ὁ Ἱπποκράτης καὶ τὸν ἴσην ἡμικυκλίου ἔχοντα καὶ τὸν μείζονα καὶ τὸν ἐλάττονα, καθόλου ἂν εἴη δεδειχῶς ὡς δοκεῖ. Ἐκθήσομαι δὲ τὰ ἐπὶ τοῦ Εὐδῆμου κατὰ λέξιν λεγόμενα, ὀλίγην τινα προσθεὶς σαφήνειαν ἀπὸ τῆς τῶν Εὐκλείδου στοιχείων ἀναμνήσεως διὰ τὸν ὑπομνηματικὸν τρόπον τοῦ Εὐδῆμου κατὰ τὸ ἀρχαῖκόν ἔθος συντόμους ἐκθεμένου τὰς ἀποδόσεις. Λέγει δὲ ὧδε ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς γεωμετρικῆς ἱστορίας· «καὶ οἱ τῶν μηνίσκων δὲ τετραγωνισμοὶ δόξαντες εἶναι τῶν οὐκ ἐπιπολαίων διαγραμμάτων διὰ τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς τὸν κύκλον ἐφ' Ἱπποκράτους

εγγραφήσάν τε πρώτως και κατά τρόπον ἔδοξαν ἀποδοθῆναι, διόπερ ἐπὶ πλέον ἀψώμαθά τε και διελθόμεν ». Ἀρχὴν μὲν οὖν ἐποίησατο και πρῶτον ἔθετο τῶν πρὸς αὐτοὺς χρησίμων, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει τὰ τε ὁμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα και αἱ βάσεις αὐτῶν δυνάμει· τοῦτο δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ τὰς διαμέτρους δεῖξαι τὸν αὐτὸν λόγον ἐγούσας δυνάμει τοῖς κύκλοις, ὅπερ Εὐκλείδης δεύτερον τέθεικεν ἐν τῷ ὡδεκάτῳ τῶν στοιχείων βιβλίῳ τὴν πρότασιν εἰπὼν οὕτως· οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα· ὡς γὰρ οἱ κύκλοι πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν, οὕτω και τὰ ὁμοια τμήματα. Ὅμοια γὰρ τμήματά ἐστὶ τὰ τὸ αὐτὸ μέρος ὄντα τοῦ κύκλου, οἷον ἡμικύκλιον ἡμικυκλίῳ και τριτημῶριον τριτημωρίῳ· διὸ και γωνίας ἴσας δέχεται τὰ ὁμοια τμήματα. Αἱ γοῦν τῶν ἡμικυκλίων πάντων ὀρθαὶ εἰσὶ και τῶν μείζονων ἐλάττωτες ὀρθῶν, και τοσοῦτῳ, ὅσω μείζονα ἡμικυκλίων τὰ τμήματα, και αἱ τῶν ἐλαττόνων μείζονες, και τοσοῦτῳ ὅσω ἐλάττονα ἡμικυκλίων τὰ τμήματα· δειχθέντος δὲ αὐτῷ τούτου πρῶτον μὲν ἔγραψεν μηνίσκον τὴν περιφέρειαν ἔχοντα ἡμικυκλίῳ περὶ τρίγωνον ὀρθογώνιον και ἰσοσκελὲς αὐτὸ τὸ ἡμικύκλιον περιγράφας και περὶ τὴν βάσιν τμήμα κύκλου τοῖς ὑπὸ τῶν ὑποζυγθεῖσῶν ἀφαιρουμένοις ὁμοιον ὅπερ Εὐκλείδης λ' τρίτον ἔθετο θεώρημα τοῦ τρίτου βιβλίου προτείνας οὕτως· « ἐπὶ τῆς δοθείσης εὐθείας γράψαι τμήμα κύκλου δεχόμενον γωνίαν ἴσην τῇ δοθείσῃ γωνίᾳ εὐθυγράμμῳ. » Εἰ γὰρ τὸ περὶ τὴν βάσιν οὕτω περιγράψῃ, ὡς ἴσην εἰξασθαι γωνίαν τῶν ἐν τοῖς τμήμασι τοῖς ὑπὸ τῶν ἐπιζευχθειῶν ἀφαιρουμένοις, ὁμοιον ἔσται ἐκεῖνος· ὁμοια γὰρ τμήματα κύκλων ὁ Εὐκλείδης ὠρίσατο ἐν τῷ τρισκαίδεκάτῳ (leg. τρίτῳ) βιβλίῳ τὰ δεχόμενα γωνίας ἴσας. Ὅντος δὲ τοῦ περὶ τὴν βάσιν τμήματος ἴσου τοῖς περὶ τὰς ἑτέρας ἀμφοτέρας διότι, ὡς δέδεικται ἐν τῷ παρατελεῦτῳ (Euclid. I, 47) τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων θεωρήματι, ἐν τοῖς ὀρθογωνίοις τριγώνοις ἡ ὑποτείνουσα ἴσον δύναται ταῖς τὴν ὀρθὴν περιεγούσας ἀμφοτέρας. Ὡς δὲ τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα, οὕτως ἔχει τὰ ὁμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα, και κοινοῦ προστεθέντος τοῦ μέρους τοῦ τριγώνου τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν βάσιν ἴσος ἔσται ὁ μηνίσκος τῶν τριγώνων. Ἴσος οὖν ὁ μηνίσκος τῶν τριγώνων δειχθεὶς τετραγωνίζοιτο ἄν. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ ἔνδεκάτῳ (leg. τεσσαρακαίδεκάτῳ) θεωρήματι τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, πῶς χρὴ τῷ δοθέντι εὐθυγράμμῳ ἴσον τετράγωνον ἐνστήσασθαι (Euclid., συστήσασθαι). Οὕτω μὲν οὖν ἡμικυκλίῳ τὴν ἔξω τοῦ μηνίσκου περιφέρειαν ὑποθέμενος ἔτετραγώνισεν ὁ Ἰπποκράτης τὸν μηνίσκον εὐκόλως, εἶτα ἐφεξῆς μείζον ἡμικυκλίου ὑποτίθεται συστήσασθαι τραπεζίον τὰς μὲν τρεῖς ἔχον πλευρὰς ἴσας ἀλλήλαις, τὴν δὲ μίαν τὴν μείζω τῶν παραλλήλων τριπλασίαν ἐκείνων ἐκάστης δυνάμει και τὸ τε τραπέζιον περιλαβὼν κύκλῳ και

περὶ τὴν μείστην αὐτοῦ πλευρὰν ὁμοιον τμήμα περιγράφας τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων τριῶν ἀποτερινομένοις ἀπὸ τοῦ κύκλου. Καὶ ὅτι μὲν περιληφθήσεται κύκλῳ τὸ τραπέζιον, δεῖξεις οὕτω διχοτομήσας τὰς τοῦ τραπέζιου γωνίας κατὰ τὸ ἕνατον τοῦ πρώτου τῶν στοιχείων και ἐπιζεύξας τὰς διαγωνίους, ἑρεῖς, ἐπεὶ ἡ βα τῆς ἀγ ἴση κοινὴ ἡ δε και γωνίαι και τὰ ἐξῆς. Ὅτι δὲ μείζον ἔστιν ἡμικυκλίῳ τὸ λεχθὲν τμήμα, ὅτῳ ἀχθείσης ἐν τῷ τραπέζιῳ διαμέτρου. Ἀνάγκη γὰρ ταύτην ὑπὸ δύο πλευρὰς ὑποτείνουσαν τοῦ τραπέζιου τῆς ὑπολοίπου μίᾳς μείζονα ἢ διπλασίονα εἶναι δυνάμει. Ἐπεὶ γὰρ μείζον ἔστιν ἡ βδ τῆς ἀγ, αἱ δγ βα ἴσαι οὔσαι και ἐπιζευγνῶσαι αὐτὰς ἐκβαλλόμεναι ἐμπεσοῦνται κατὰ τὸ ζ. Εἰ γὰρ παράλληλοι εἰσιν αἱ βα δγ ἴσαι οὔσαι, αἱ δὲ τὰς ἴσας τε και παραλλήλους ἐπιζευγνῶσαι και αὗται ἴσαι και παράλληλοι εἰσιν, ἔσται ἡ ἀγ ἴση τῇ βδ ὅπερ ἀδύνατον. Συμπιπτουσῶν δὲ τῶν βα δγ κατὰ τὸ ζ, αἱ ὑπὸ ζαγ γαβ γωνίαι δύο ὀρθαῖς ἴσαι ἔσονται διὰ τὸ τρισκαίδεκατον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου. Μείζον δὲ ἡ ὑπὸ γαβ τῆς ὑπὸ γαζ ἡ ἐκτὸς τοῦ τριγώνου τῆς ἐντὸς διὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον τοῦ πρώτου. Ἡμίσεια ἄρα ἡ ὑπὸ γαζ γωνία τῆς βαγ, ἡ ἄρα βγ μείζον ἢ διπλασίον δύναται ἑκατέρας τῶν βα ἀγ, ὥστε και τῆς γδ και τὴν μείστην ἄρα τῶν τοῦ τραπέζιου πλευρῶν ἀναγκαῖον ἐλάττον δύνασθαι τῆς τε διαμέτρου και τῶν ἑτέρων πλευρῶν ἐκείνης, ὑφ' ἣν ὑποτείνει μετὰ τῆς διαμέτρου ἡ λεχθεῖσα· αἱ γὰρ βγ γδ μείζον ἢ τριπλασίον δύναται τῆς γδ, ἡ δὲ βδ τετραπλασίον. Ὅξεια ἄρα ἔστιν ἡ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς βεθῆκυια γωνία. Μείζον ἄρα ἡμικυκλίῳ ἐστὶ τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἔστιν, ὅπερ ἔστιν ἡ ἔξω περιφέρεια τοῦ μηνίσκου. Τὸν δὲ τοῦ μηνίσκου τούτου τετραγωνισμόν παρῆκεν Εὐδῆμος, ὡς σαφῆ, οἶμαι. Εἶη δὲ ἄν τοιόσδε. Ἐπειδὴ ἴσα ἀλλήλοις ἔστιν ὁ μηνίσκος μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήματος τῷ τραπέζιῳ και τοῖς ὑπὸ τῶν τριῶν ἴσων αὐτοῦ εὐθειῶν ἀποτερινομένοις τμήμασιν, ὧν τὸ ἐπὶ τῆς μείζονος τοῦ τραπέζιου πλευρᾶς τμήμα ἴσον ἐστὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἴσων εὐθειῶν ἀφαιρουμένοις τοῦ κύκλου τρισὶ τμήμασιν, εἴπερ ἴσον ταῖς τρισὶ δύνασθαι ὑπόκειται ἡ μείζων τοῦ τραπέζιου πλευρὰ, τὰ δὲ ὁμοια τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἔστιν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν τετράγωνα. Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἴσων ἴσα ἀφαιρεθῇ, τὰ καταλειπόμενά ἐστιν ἴσα, ἴσος ἄρα ὁ μηνίσκος τῶν τραπέζιῳ. Ἡ και οὕτω συντόμως ἑρεῖς, ἐπειδὴ ἴσον ἐστὶ τὸ περὶ τὴν μείζονα τοῦ τραπέζιου πλευρὰν τμήμα τοῖς περὶ τὰς τρεῖς τὰς ἴσας περιγραφείσι, διότι και τὸ ἀπ' αὐτῆς τετράγωνον τριπλασίον τοῦ ἀπὸ ἐκάστης, ἐὰν κοῖνον προστεθῇ τὸ περιεχόμενον ἐπίπεδον ὑπὸ τε τῶν τριῶν ἴσων εὐθειῶν και τῆς τοῦ μείζονος τμήματος περιφερείας, ἔσται ὁ μηνίσκος ἴσος τῷ τραπέζιῳ, οὗ τετραγωνισθέντος, διότι ἔχομεν πᾶν εὐθύγραμμον τετραγωνίσει, τετραγωνισθήσεται και ὁ μείζονα ἡμικυκλίῳ τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν ἔχων μην-

νίσκος, εἰ δὲ ἑλάττων ἡμικυκλίου εἴη, προγράψας τοιόνδε τι ὁ Ἰπποκράτης τοῦτο κατασκευάσεν. Ἐστω κύκλος οὐ διάμετρος, ἐφ' ἧς ἡ αβ, κέντρον δὲ αὐτοῦ ἐφ' οὗ κ, καὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς γδ δίχα τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τεμνέτω τὴν ἐφ' ἧς βκ, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἡχθω παρὰ τὴν ἐφ' ἧς αβ, καὶ ἀπὸ τοῦ κ ἐπεζεύχθω ἐπὶ τὰ εζ, συμπίπτει δὲ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ ζ ἡ ἐπιζευχθεῖσα τῇ ἐφ' ἧς εη κατὰ τὸ η, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ β ἐπὶ τὰ ζη ἐπεζεύχθωσαν, φανερόν δὲ ὅτι ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἐκβαλλομένη ἐπὶ τὸ β πεσοῖται· ὑπόκειται γὰρ ἡ εζ ἐπὶ τὸ β νεύουσα, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βη ἴση ἔσται τῇ ἐφ' ἧς εκ, τοῦτο δὲ ἴσως μὲν ἄν τις καὶ προχειρότερον δείξειεν, ἐμοὶ δὲ ἐκ τῶν προωμολογημένων οὕτως ἐπῆλθε δεῖξαι· ὑπόκειται ἡ δγ τὴν βκ διχῶς τε καὶ πρὸς ὀρθὰς τέμνειν, ἐπὶ τῆς δγ ἄρα τὸ κέντρον ἐστὶ τοῦ περὶ τὸ τραπέζιον γραφσομένου κύκλου διὰ τὸ πόρισμα τοῦ πρώτου θεωρήματος τοῦ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Εὐκλείδου στοιχείων· ἐπειδὴ δὲ παράλληλος ἐστὶν ἡ εη τῇ κβ καὶ εἰς αὐτὰς ἐμπίπτωκεν ἡ γδ, τὰς ἐντὸς γωνίας δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ποιεῖ διὰ τὸ κ' θ' τοῦ πρώτου, ὀρθαὶ δὲ αἱ πρὸς τὸ γ, ὀρθαὶ ἄρα καὶ αἱ πρὸς τὸ δ'. Ἡ οὖν γδ διὰ τοῦ κέντρου τὴν εη πρὸς ὀρθὰς τέμνουσα καὶ δίχα τέμνει διὰ τὸ τρίτον τοῦ τρίτου τῶν στοιχείων. Ἐπεὶ οὖν ἴση ἐστὶν ἡ δη τῇ δε, κοινὴ δὲ ἡ δζ καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ δ', καὶ βάσις ἄρα ἡ ζη βάσει τῇ ζβ ἴση, ἀλλὰ καὶ ἡ βζ τῇ ζκ ἴση, διότι καὶ ἡ βγ τῇ γκ, κοινὴ δὲ ἡ γζ' καὶ ὀρθαὶ αἱ πρὸς τὸ γ. Ἐπεὶ οὖν δύο αἱ ηζ ζβ δυσὶ ταῖς κζ' ζε ἴσαι, καὶ γωνία αἱ κατὰ κορυφὴν ἴσαι, καὶ βάσις ἡ ηβ βάσει τῇ εκ ἴση. Περιγεγράφθω δὲ περὶ τὸ εζη τρίγωνον τμήμα κύκλου τὸ εζη ὁμοιον ἐκάστω τῶν εκ κβ βη τμημάτων· τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων τὸ τραπέζιον, φημί, ἐφ' οὗ βκ κη, περιλήψεται κύκλος. Τὸ μὲν γὰρ εκη τρίγωνον περιλήψεται κύκλος· ἔχομεν γὰρ ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ τετάρτου τῶν στοιχείων περὶ τὸ δοθέν τρίγωνον κύκλον περιγράψαι. Ἐὰν οὖν δείξω τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπὶ τὸ κ ἴσην ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπὶ τὸ β, ὄηλον ὅτι τὸ γραφομένον τμήμα κύκλου διὰ τοῦ εκη ἤξει καὶ διὰ τοῦ β, καὶ περιλήψεται κύκλου τμήμα τὸ τραπέζιον, ὅπερ τμήμα καὶ τὸ τρίγωνον περιέξει τὸ ἐφ' οὗ εζη. Αηφθέντος οὖν κέντρου οἷον τοῦ λ καὶ ἐπιζευγυμένων τῶν λε λη λκ λδ, ἐπειδὴ ἰσοσκελὲς ἐστὶ τὸ ελη τρίγωνον, αἱ γὰρ ἐκ τοῦ κέντρου ἴσαι, ἴσαι εἰσὶν αἱ πρὸς τῇ βάσει γωνία ἡ ὑπὸ ληε τῇ ὑπὸ ληδ διὰ τὸ πέμπτον τοῦ πρώτου τῶν Εὐκλείδου, ἐστὶ δὲ ἡ ὑπὸ βηε ἴση τῇ ὑπὸ κηη, διότι καὶ ἡ εβ ἴση τῇ κη, ὡς ἐδείχθη, καὶ ὅλη ἄρα ἡ ὑπὸ βηε ὅλη τῇ ὑπὸ κηη ἐστὶν ἴση, ἐστὶ δὲ καὶ ἡ κε τῇ βη ἴση καὶ βάσις ἄρα ἡ κλ τῇ λδ ἴση, ἐστὶν ἴση ἄρα τῇ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῇ λκ ἡ λβ, ταύτη δὲ γεγράφθω τὸ τμήμα. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων δ γενόμενος μηνίσκος, οὗ ἐκτὸς περιφέρειαν ἡ εκ βη, ἴσος ἔσται τῷ εὐθυγράμμῳ τῷ συγκειμένῳ ἐκ τῶν τριῶν τριγώνων τῶν βζη βχη εκζ. Τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν εὐθειῶν ἐφ' αἷς εζ ζη ἀφαιρούμενα ἐντὸς τοῦ μηνίσκου ἀπὸ τοῦ εὐθυγράμμου τμήματα ἴσα

ἐστὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ εὐθυγράμμου τμήμασιν ἀφαιρούμενοις ὑπὸ τῶν εκ κβ βη. Ἐκάτερον γὰρ τῶν ἐντὸς ἡμιολίων ἐστὶν ἐκάστου τῶν ἐκτὸς ἡμιολία γὰρ ὑπόκειται ἡ εζ τῆς ἐκ τοῦ κέντρου, τοῦτ' ἐστὶ τῆς εκ καὶ β καὶ βη. Ἐδείχθη γὰρ καὶ αὕτη ἴση τῇ εκ. Εἰ οὖν ἐκατέρω τῶν εζ ζη ἡμιολία ἐστὶ δυνάμει ἐκάστης τῶν εἰρημένων τριῶν, ὡς δὲ αἱ εὐθεῖαι πρὸς τὰς εὐθείας, τμήματα πρὸς τὰ τμήματα, τὰ δύο ἄρα τμήματα τοῖς τρισὶν ἐστὶν ἴσα. Εἰ οὖν ὁ μὲν μηνίσκος τὰ τρία τμήματά ἐστι, καὶ τοῦ εὐθυγράμμου τὸ παρὰ τὰ δύο τμήματα, τὸ δὲ εὐθύγραμμον μετὰ τῶν δύο τμημάτων ἐστὶ χωριστῶν τριῶν, ἐστὶ δὲ τὰ δύο τμήματα τοῖς τρισὶν ἴσα, ἴσος ἂν εἴη ὁ μηνίσκος τῷ εὐθυγράμμῳ. Ὅτι δὲ οὗτος ὁ μηνίσκος ἐλάττωνα ἡμικυκλίου τὴν ἐκτὸς ἔχει περιφέρειαν, δείκνυσσι διὰ τοῦ τὴν εκη γωνίαν ἐν τῷ ἐκτὸς οὔσαν τμήματι ἀμβλείαν εἶναι. Δέδεικται γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ τρίτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων, ὅτι ἡ ἐν τῷ ἐλάττω ἡμικυκλίου τμήματι μείζων ὀρθῆς ἐστὶν. Ὅτι δὲ ἀμβλεία ἐστὶν ἡ ὑπὸ εκη γωνία, δείκνυσιν οὕτως· ἐπεὶ ἡ μὲν ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία ἐστὶ τῶν εκ τοῦ κέντρου δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς βκ μείζων τῆς ἐφ' ἧς βζ, διότι καὶ γωνία ἡ πρὸς τῷ ζ' μείζων, ὡς δείξω, ἴση δὲ ἡ βκ τῇ κε, φανερόν ὅτι κὼν ἡ ἐφ' ἧς κε μείζων ἢ τῆς ἐφ' ἧς βζ ἡ διπλασία μήκει, καὶ ἡ ἐφ' ἧς βε, ὥστε τῆς ἐφ' ἧς κζ ἄρα μείζων ἢ διπλασία μήκει καὶ δυνάμει διὰ τὴν ὁμοιότητα τριγώνων τῶν βεκ βκζ. Ἐστὶ γὰρ ὡς ἡ εβ πρὸς βκ', οὕτως ἡ εκ πρὸς κζ, ὥστε ἡ ἐφ' ἧς εκ μείζων ἐστὶ τῆς ἐφ' ἧς κζ ἡ διπλασία δυνάμει, ἡ δὲ ἐφ' ἧς εζ ἡμιολία δυνάμει τῆς ἐφ' ἧς εκ. Ἡ ἄρα ἐφ' ἧς εζ μείζων ἐστὶ δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ. Εἰ μὲν γὰρ διπλασία ἦν δυνάμει τῶν ἐφ' αἷς εκ κζ, ἡ εκ τῆς κζ, ἡμιολία δὲ ἡ ζε τῆς εκ, ἦν ἂν ἡ ζε ἴση δυνάμει ταῖς εκ κζ' ὡς ἐπὶ ἀριθμῶν τῶν στ δδ, ἐπειδὴ δὲ μείζων ἡ διπλασία ἐστὶ δυνάμει, ἡ εκ τῆς κε μείζων ἐστὶ δυνάμει. Ἀμβλεία ἄρα ἐστὶν ἡ πρὸς τῷ κ γωνία, ἑλάττων ἄρα ἡμιολία τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἐστὶν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Ἰπποκράτης πάντα μηνίσκον ἑτετραγώνισεν, εἴπερ καὶ τὸν ἡμικυκλίου καὶ τὸν μείζονα ἡμικυκλίου καὶ τὸν ἐλάττωνα ἔχοντα τὴν ἐκτὸς περιφέρειαν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν ἐπὶ τῆς τοῦ τετραγώνου πλευρῆς μόνον, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος ἱστορήσεν, οὐ μέντοι οὐδὲ τὸν κύκλον ἐπεχείρησε τετραγωνίσαι διὰ τῶν περὶ τὴν τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶν μηνίσκων, ὡς καὶ τοῦτο Ἀλέξανδρός φησιν. Ἀλλὰ μηνίσκον ἅμα καὶ κύκλον ἑτετραγώνισεν οὕτως. Ἐστῶσαν περὶ κέντρον ἐφ' οὗ κ δύο κύκλοι, ἡ δὲ ἐκτὸς διάμετρος ἐξαπλασία δυνάμει τῆς τοῦ ἐντὸς καὶ ἐξαγώνου ἐγγραφώτους εἰς τὸν ἐντὸς κύκλον τοῦ ἐφ' ὧν αβ γδ' εζ, αἱ τε ἐφ' ὧν κα κβ κγ ἐκ τοῦ κέντρου ἐπιζευχθεῖσαι ἐκβεβλήσθωσαν ἕως τῆς τοῦ ἐκτὸς κύκλου περιφέρειας, καὶ ἐφ' ὧν ηθ θι ἐπεζεύχθωσαν, καὶ ὄηλον ὅτι καὶ ς ηθ θι ἐξαγώνου εἰσὶ πλευραὶ τοῦ εἰς τὸν μείζονα κύκλον ἐγγραφομένου, καὶ περὶ τὴν ἐφ' ἧς η, τμήμα ὁμοιον τῷ ἀφαιρούμένῳ ὑπὸ τῆς ἐφ' ἧς ηθ περιγυ-

γράφω. Ἐπει οὖν τὴν μὲν ἐφ' ἧς ἡ τριπλασίαν ἀναγκαῖον εἶναι δυνάμει τῆς ἐφ' ἧς ἡ τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς, ἡ γὰρ ὑπὸ δύο τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾶς ὑποταίνουσα μετὰ ἄλλης μιᾶς ὀρθὴν περιέχουσα γωνίαν τὴν ἐν ἡμικυκλίῳ ἴσον δύναται τῇ διαμέτρῳ, ἡ δὲ διάμετρος τετραπλάσιον δύναται τῆς τοῦ ἐξαγώνου ἴσης οὔσης τῇ ἐκ τοῦ κέντρου διὰ τὸ τὰ μήκει διπλάσια δυνάμει τετραπλάσια εἶναι, ἡ δὲ ἡ ἐξαπλάσια τῆς ἐφ' ἧς αβ, δῆλον ὅτι τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ἐφ' ἧς ἡ περιγραφὴν ἴσον εἶναι συμβαίνει τοῖς τε ἀπὸ τοῦ ἐκτός κύκλου ὑπὸ τῶν ἐφ' αἷς ἡ θι ἀφαιρουμένοις καὶ ταῖς ἀπὸ τοῦ ἐντός ὑπὸ τῶν τοῦ ἐξαγώνου πλευρῶν ἀπασῶν· τὰ γὰρ ὅμοια τῶν κύκλων τμήματα πρὸς ἀλλήλα ἐστίν, ὡς τὰ ἀπὸ τῶν βάσεων τετράγωνα, διότι καὶ οἱ ὅμοιοι κύκλοι πρὸς ἀλλήλους εἰσὶν ὡς τὰ ἀπὸ τῶν διαμέτρων τετράγωνα. Εἰ γὰρ ἡ ἡ τῆς ἡ θι τριπλάσιον δύναται, ἴσον δὲ τῇ ἡ θι δύναται ἡ θι, δύνανται δὲ ἑκατέρω τούτων ἴσον καὶ αἱ ἐξ πλευρᾶι τοῦ ἐντός ἐξαγώνου, διότι καὶ ἡ διάμετρος τοῦ ἐκτός κύκλου ἐξαπλάσιον ὑπόκειται δύνασθαι τῆς τοῦ ἐντός, ὡς δὲ ἡ διάμετρος πρὸς τὴν διάμετρον, οὕτω καὶ αἱ ἐκ τοῦ κέντρου, ἡ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου ἴση ἐστὶ τῇ τοῦ ἐξαγώνου πλευρᾷ, ὡς τὸ πόρισμα λέγει τοῦ προτελευταίου θεωρήματος ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ τῶν τοῦ Εὐκλείδου στοιχείων. Ὡς δὲ αἱ πλευραὶ, οὕτω καὶ τὰ τμήματα, ὥστε ὁ μὲν μηνίσκος ἐφ' οὗ ἡ θι τοῦ τριγώνου ἐλάττων ἂν εἴη ἐφ' οὗ τὰ αὐτὰ γράμματα τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ ἐξαγώνου πλευρῶν ἀφαιρουμένοις τμήμασιν ἀπὸ τοῦ ἐντός κύκλου. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡ θι τμήμα ἴσον ἦν τοῖς τε ἡ θι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Ἐὰ οὖν ἡ θι τμήματα ἐλάττω ἐστὶ τοῖς περὶ τὴν ἡ θι τμήμασι καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις. Κοινοῦ οὖν προστεθέντος τοῦ ὑπὲρ τὸ τμήμα τὸ περὶ τὴν ἡ θι μέρους τοῦ τριγώνου, ἐκ μὲν τούτου καὶ τοῦ περὶ τὴν ἡ θι τμήματος τὸ τρίγωνον ἔσται, ἐκ δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἡ θι τμημάτων ὁ μηνίσκος. Ἔσται οὖν ἐλάττων ὁ μηνίσκος τοῦ τριγώνου τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασιν, ὁ ἄρα μηνίσκος καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρούμενα τμήματ' ἐστὶν ἴσα τῷ τριγώνῳ καὶ κοινοῦ προστεθέντος τοῦ ἐξαγώνου, τὸ τρίγωνον τοῦτο καὶ τὸ ἐξαγώνον ἴσα ἐστὶ τῷ τε μηνίσκῳ τῷ λεχθέντι καὶ τῷ κύκλῳ τῷ ἐκτός· τὸ γὰρ τρίγωνον ἴσον ἦν τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐξαγώνου ἀφαιρουμένοις τμήμασι τοῦ ἐντός κύκλου. Εἰ οὖν τὰ εἰρημένα εὐθύγραμμα δυνατὸν τετραγωνισθῆναι, καὶ τὸν κύκλον ἄρα μετὰ τοῦ μηνίσκου. Ἐὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Χίου Ἴπποκράτους μᾶλλον ἐπιτραπτέον Εὐδήμῳ γινώσκειν ἰγγυτέρω τοῖς χρόνοις ὄντι καὶ Ἀριστοτέλους ἀκροατῆ, ὁ δὲ ἐκ τῶν τμημάτων τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου,

ὄν ὡς ψευδογραφοῦντα αἰτιᾶται ὁ Ἀριστοτέλης ἡ τὸν διὰ τῶν μηνίσκων αἰνιττεται (καλῶς γὰρ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεδοίασεν εἰπὼν, εἰ ὁ αὐτὸς ἐστὶ τῷ τῶν μηνίσκων) ἡ οὐκ εἰς τὰς Ἴπποκράτους δοξὰς ἀποβλέπει, ἀλλὰ τινὰς ἄλλας, ὧν μίαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος παρέθετο, ἡ τὸν μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸν τοῦ κύκλου αἰτιᾶται τοῦ Ἴπποκράτους, ὃν τῷ ὄντι διὰ τῶν τμημάτων ἀπέδειξε τῶν τριῶν ἐν τῷ ἐλάττωνι, τάχα γὰρ καὶ κυριώτερον αὐτῆς ἡ ἀπόδειξις βηθείη ἡ διὰ τμημάτων ἥπερ ἡ διὰ τῶν μηνίσκων. Τμήμα γὰρ κύκλου καὶ ὁ Εὐκλείδης ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ἑαυτοῦ στοιχείων ὠρίσατο τὸ περιεχόμενον σχῆμα ὑπὸ τε εὐθείας καὶ κύκλου περιφερείας. Εἰ οὖν μηνίσκοι οὐδὲ κυρίως τμήματ' αἰσι, καὶ εἴη ἂν ψευδογράφημα ἐν τούτῳ τὸ μετὰ τοῦ μηνίσκου τετραγωνίζειν τὸν κύκλον ἀλλὰ μὴ καθ' ἑαυτόν, ἐπεὶ πάντα τὰ ληφθέντα εἰς τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ γεωμετρικῶν ἀρχῶν εἰληπται· ἀλλ' εἰ ὁ τοῦ μηνίσκου τετραγωνισμὸς καθολικὸς ὑπὸ τοῦ Ἴπποκράτους δοκεῖ παραδεδοσθαι, πᾶς γὰρ μηνίσκος ἦτοι ἡμικυκλίῳ τμήματος ἢ ἐλάττωνος, δυνατὸν φαίη ἂν τις ἐκ τοῦ ἴσου τετραγώνου τῷ τε μηνίσκῳ καὶ τῷ κύκλῳ ἀφαιρέθεις τετραγώνου ἴσου τῷ μηνίσκῳ τὸ λοιπὸν εὐθύγραμμον τετραγωνίσαντα ἴσον τετράγωνον τῷ κύκλῳ ποιῆσαι μόνῳ, πῶς οὖν ἐτι ψευδογραφεῖσθαι δοξεῖ ὁ τοῦ Ἴπποκράτους τετραγωνισμὸς, εἰ μήπω εὐρησθαι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνομισθῆ λέγοντος ἐν κατηγορίαις (cap. 7 p. 7 b. 31) ὅλον ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμὸς εἰ ἐστὶν ἐπισητός, ἐπιστήμη μὲν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πω, τὸ δὲ ἐπισητόν ἐστι, καίτοι τοῦ Χίου Ἴπποκράτους πρὸ Ἀριστοτέλους ὄντος, ὥστε καὶ τὸν Εὐδήμῳ ἐν τοῖς παλαιότεροις αὐτὸν ἀριθμεῖν. Μήποτε οὖν οὐ καθόλου πᾶς μηνίσκος ἐτετραγωνίσθη ὑπὸ τοῦ Ἴπποκράτους· κἂν γὰρ ἡ ἐκτός τοῦ μηνίσκου περιφέρεια ὀρισθῆ, ἀλλ' ἐκείνης κειμένης τὰς ἐντός τοῦ μηνίσκου περιφερείας ἀπείρους, ἦτοι ἐπ' ἀπείρων ἀλλῶν καὶ ἄλλῃν, γράφει δυνατὸν, ἐπ' ἀπείρων διηρημένου τοῦ ἐπιπέδου, ὥστε τῆς ἐκτός τῆς αὐτῆς μενούσης τοῦ μὲν μείζονος τοῦ δὲ ἐλάττονος εἶναι τῶν μηνίσκων, αὐτὸς δὲ τὴν ἐντός περιφέρειαν ὀρισμένην ἔλαβεν, ὅμοιον γὰρ αὐτὴν τμήμα ἀποτεμένουσαν τοῖς πρὸς τῇ ἐκτός περιφερείᾳ συνισταμένοις τμήμασιν ἔλαβεν, ὥ τὰ μὲν τοῦ πρώτου θεωρήματος, ἐπὶ τετραγωνιῆς ἦν πλευρᾶς, τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπὶ ἀορίστων, ὥστε οὐ πᾶς ἐτετραγωνίσθη μηνίσκος, ἀλλ' οἱ τὴν ἐντός περιφέρειαν ὅμοιαν σχόντες τοῖς πρὸς τῇ ἐκτός συνισταμένοις τμήμασι καὶ αὐτοῖς ὠρισμένοις πῶς οὔσι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς τῶν μηνίσκων ψευδογραφίας.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΡΙ ΓΩΝΙΑΣ.

93. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν περὶ τῆς γωνίας Εὐ-

E LIBRO DE ANGULO.

93. Quam tres sint de angulo opiniones, Eudemus

Peripateticus, qui librum de angulo scripsit, quæstionem eum esse concessit: namque anguli originem considerans non aliam ac linearum fractionem esse ait.

δημος μὲν ὁ Περιπατητικὸς βιβλίον περὶ γωνίας γραφίας ποιότητα αὐτὴν εἶναι συνεχώρησεν· γένεσιν γὰρ γωνίας ἐπινοῶν οὐκ ἄλλην εἶναι φησιν ἢ τὴν κλάσιν τῶν γραμμῶν.

(Proclus in Euclid. p. 35 ed. Bas. τσαῦτα περὶ τῆς τῶν γωνιῶν ὑποτάσεως (leg. ὑποστάσεως) εἰρήσθω, κοινὴν προσλαμβάνοντα (leg. προλαμβάνοντα) θεωρίαν ἀπάσης γωνίας πρὸ τῆς τῶν εἰδῶν αὐτῆς διαιρέσεως. Τριῶν δὲ δοξῶν οὐσῶν κτλ. Superioribus autem haec subjicit Proclus : εἰ δὲ ἡ εὐθύτης ποιότης, καὶ ἡ κλάσις ποιότης, ἐν ποιότητι οὖν ἔχουσαν αὐτὴν τὴν γένεσιν πάντως εἶναι ποιότητα. Εὐκλείδης δὲ καὶ ὅσοι κλίσιν εἰρήκασιν, ἐν τοῖς πρὸς τι καταλέγουσι. Ποσότητα δὲ ἠρήκασιν (leg. εἰρήκασιν) αὐτὴν, ὅσοι φασὶ τὸ πρῶτον διάστημα ὑπὸ τὸ σημεῖον εἶναι τὴν γωνίαν, ὧν καὶ ὁ Πλούταρχος ἔστιν εἰς τὴν αὐτὴν δόξαν συνωθῶν καὶ τὸν Ἀπολλώνιον. Δαί γὰρ εἶναι τι, φησὶ, διάστημα πρῶτον ὑπὸ τὴν κλάσιν τῶν περιεχουσῶν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν. Καίτοι γε συνεχῶς ὄντος τοῦ ὑπὸ σημεῖον διαστήματος ἀδύνατον τὸ πρῶτον λαβεῖν. Ἐπ' ἀπειρον γὰρ πᾶν διάστημα διαιρετὸν πρὸς τῷ καὶ ἐὰν ὅπως οὖν ἀφορίσωμεν τὸ πρῶτον καὶ δι' ἐκείνου εὐθεῖαν ἀγάγωμεν γίνεσθαι τρίγωνον, ἀλλ' οὐ μίαν γωνίαν. Κάρπος δὲ ὁ Ἀντιοχεὺς ποσὸν μὲν εἶναι φησὶ τὴν γωνίαν καὶ διάστημα τῶν περιεχουσῶν αὐτὴν γραμμῶν ἢ ἐπιφανειῶν καὶ ἐφ' ἐν διεστῶς τοῦτο, μὴ μέντοι διὰ τοῦτο γραμμὴν εἶναι τὴν γωνίαν· οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἐφ' ἐν διαστατὸν ὑπάρχειν γραμμῆν. Τοῦτο δὲ πάντων παραδοξότατον, εἰ ἔστι τι ἐφ' ἐν μέγεθος διαστατὸν ἔξω γραμμῆς. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄδην.

ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

94. Δοκεῖ δὲ κατὰ τινὰς πρῶτος ἀστρολογῆσαι, καὶ ἡλιακὰς ἐκλείψεις καὶ τροπὰς προειπεῖν, ὡς φησιν Εὐδήμος ἐν τῇ περὶ τῶν ἀστρολογουμένων ἱστορίᾳ.

Diogenes Laërtius I, 23.

Θαλῆν δὲ Εὐδήμος ἐν ταῖς ἀστρολογικαῖς ἱστορίαις τὴν γενομένην ἐκλείψιν τοῦ ἡλίου προειπεῖν φησὶ, καθ' οὗς χρόνους συνῆψαν μάχην πρὸς ἀλλήλους Μῆδοι τε καὶ Λυδοί, βασιλεύοντος Κουαξάρου μὲν τοῦ Ἀστυάγου πατρός, Μήδων, Ἀλυάττου δὲ τοῦ Κροίσου, Λυδῶν. Συνάδει δὲ αὐτῷ καὶ Ἡρόδοτος ἐν τῇ πρώτῃ.

EX HISTORIA

ASTROLOGICA.

94. Videtur autem (Thales), ut quorundam opinio fert, primus astrologiam tractasse, ac solis defectiones et solstitia praedixisse, ut ait Eudemus in ea quam de astrologia scripsit, historia.

Thaletem autem Eudemus in historiis astrologicis dicit praedixisse defectum solis qui fuit eo tempore, quo inter

Elei δὲ οἱ χρόνοι ἀμφὶ τὴν πενητησοστὴν Ὀλυμπιάδα.

(Clemens Alexandrinus Strom. I pag. 302 ed. Sylburg. Theon Smyrnaeus de astron. p. 322 ed. Martin. cf. Fabricius in Biblioth. Græc. II p. 277 qui integrum hunc locum inde a verbis τίς τί εἶπεν e codice Peiresciano descriptum tauquam Anatolii fragmentum ediderat. Ταῦτ' ἐμὲν δ' Ἀδραστος· ὁ δὲ Δερκυλλίδης οὐδεμιᾶ μὲν οἰκείᾳ καὶ προσηκούσῃ τάξει περὶ τούτων ἀνέγραψεν, ἀ δὲ καὶ αὐτὸς ἀποδείκνυσιν ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀτράκτου καὶ τῶν σφονδύλων τῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ παρὰ Πλάτωνι λεγομένων, ἐστὶ τοιαῦτα. Τίς τί εἶπεν ἐν μαθηματικῇ; Εὐδήμος ἱστορεῖ ἐν ταῖς ἀστρολογίαις, ὅτι Οἰνοπίδης εἶρε πρῶτος τὴν τοῦ ζωδιακοῦ διάζωσιν καὶ τὴν τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ περίστασιν· Θαλῆς δὲ ἡλίου ἐκλείψιν καὶ τὴν κατὰ τὰς τροπὰς αὐτοῦ περίοδον, ὡς οὐκ ἴση αἰεὶ συμβαίνει· Ἀναξίμανδρος δὲ ὅτι ἐστὶν ἡ γῆ μετέωρος, καὶ κινεῖται περὶ τὸ τοῦ κόσμου μέσον· Ἀναξίμανθης δὲ ὅτι ἡ σελήνη ἐκ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ φῶς, καὶ τίνα ἐκλείπει τρόπον· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ ἔξυρημένους τούτους ἐπέεῦρον ἕτερα, ὅτι οἱ ἀπλανεῖς κινούνται περὶ τὸν διὰ τῶν πόλων ἄξονα μένοντα, οἱ δὲ πλανώμενοι περὶ τὸν τοῦ ζωδιακοῦ πρὸς ὀρθὰς ὄντα αὐτῷ ἄξονα, ἀπέχουσι δὲ ἀλλήλων ὅ τε τῶν ἀπλανῶν καὶ τῶν πλανωμένων ἄξων πεντεκαίδεκαγώνου πλευράν, ὃ ἐστὶ μοῖραι εἴκοσι τέσσαρες.)

95. Περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν, ὃν μὲν τρόπον ἕκαστον κεῖται τῷ τὰ μὲν εἶναι πρότερα, τὰ δ' ὕστερα, καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀλλήλα τοὺς ἀποστήμασιν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν· λέγεται γὰρ ἰκανῶς.

(Aristoteles de caelo lib. II cap. 10 p. 291. a. 29. ed. Bekker. Simplicius fol. 115 (cf. Scholia in Aristot. p. 497. a. ed. Brandis.) ταῦτα οὖν, φησὶν, ἐκ τῶν περὶ ἀστρολογίαν θεωρησῶν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ περὶ τῆς τάξεως τῶν πλανωμένων καὶ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων ἀποδέδεικται, Ἀναξίμανδρου πρῶτου τὸν περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστημάτων λόγον εὐρηκότος, ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ, τὴν τῆς θέσεως τάξιν εἰς τοὺς Πυθαγορείους πρῶτους ἀναφέρων· τὰ δὲ μεγέθη καὶ τὰ ἀποστήματα ἡλίου καὶ σελήνης μέχρι νῦν ἔγνωσται, ἀπὸ τῶν ἐκλείψεων τὴν ἀφορμὴν τῆς καταλήψεως λαβόντα. Καὶ εἰκὸς ἦν ταῦτα καὶ τὸν Ἀναξίμανδρον εὐρηξάναι, καὶ Ἐρμού δὲ καὶ Ἀφροδίτης ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους παραβολῆς, ὧν περὶ τὰ

se pugnam conseruere Medi et Lydi, regnante quidem Cyaxare patre Astyagis in Media : Alyatte autem Crusi in Lydia. Ei vero congruit Herodotus quoque in primu. Sunt autem ea tempora circa quinquagesimam Olympiadem.

95. De ordine vero stellarum, quomodo quaque col locata sit, ut aliæ sint priores, aliæ posteriores, et quantum intervallis disjunctæ inter se distent, ex iis

μεγέθη καὶ τὰ ἀποστήματα ὑπὸ τῶν μετὰ Ἀριστοτέλην κλείον ἠκριβώθη καὶ τελειώτατά γε ὑπὸ τῶν περὶ Ἰπταρχον καὶ Ἀρίσταρχον καὶ Πτολεμαίων.)

95. Ὁ δὲ πρῶτος οὐρανὸς εὐθὺς τυγχάνει διὰ μιᾶς κινήσεως τὰ δ' ἐν μέσῳ τοῦ πρώτου καὶ τῶν ἑσχαίων λφικνεῖται μὲν, διὰ πλείονων δ' ἀφικνεῖται κινήσεων.

(Aristoteles de cælo lib. II cap. 12 p. 292. b. 12 ed. Bekker. Simplicius fol. 119 (cf. Scholia in Arist. p. 498. a. 29 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν τὴν λύσιν ὁ Ἀριστοτέλης τῆς ἀπορίας ἀποδέδωκεν, ἰνδούς τῇ ἀπορίᾳ καὶ συγχωρήσας τοὺς πλάνητας κολλᾶς κινεῖσθαι κινήσεις τῶ εἶδει, διὰ τοὺς φαινομένους αὐτῶν οὐ μόνον προποδισμούς ἀλλὰ καὶ υποποδισμούς καὶ στηριγμούς καὶ φάσεις διαφόρους καὶ προηγήσεις καὶ ἀκολουθήσεις καὶ πολυειδεῖς ἀνωμαλίας. Διὰ γὰρ τὸ ταῦτα σώζεσθαι πλείονας καθ' ἕκαστον κινήσεις παραλαμβάνουσιν, οἱ μὲν ἐκκέντροι καὶ ἐπικύκλοι, οἱ δὲ ἁμοκέντροι τὰς ἀνελιττούσας καλούμενας ὑποτιθέμενοι. Ὁ δὲ γε ἀληθὴς λόγος οὔτε στηριγμούς αὐτῶν ἢ υποποδισμούς, οὔτε προσθέσεις ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ἐν ταῖς κινήσεσιν ἀριθμῶν παραδεχόμενος, κἂν οὕτω φαίνονται κινούμενοι, εὐδὲ τὰς ὑποθέσεις ὡς οὕτως ἐχούσας προσέται, ἀλλ' ἀπλᾶς καὶ ἐγκυκλίους καὶ ἁμαλείας καὶ τεταγμένας τὰς οὐραίας κινήσεις ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῶν τεκμαιρόμενος ἀποδείκνυσαι. Μὴ δυνάμενοι δὲ δι' ἀκριβείας ἐλεῖν πῶς, αὐτῶν ὑποκειμένων φαντασία μόνον ἐστὶ καὶ οὐκ ἀλήθεια τὰ συμβαίνοντα, ἡγάπησαν εὐρεῖν τίνων ὑποθεθέντων [δι' ἁμαλῶν καὶ τεταγμένων καὶ ἐγκυκλίων κινήσεων] δυνήσεται σωθῆναι τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν κλανθᾶσαι λεγόμενα φαινόμενα. Καὶ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων Εὐδόξος ὁ Κνίδιος, ὡς Εὐδήμος τε ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς ἀστρολογικῆς ἱστορίας ἀπειρημένους καὶ Σωσιγένης παρὰ Εὐδήμου τοῦτο λαβῶν, εἴψασθαι λέγεται τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, Πλάτωνος, ὡς φησὶ Σωσιγένης, πρόβλημα τοῦτο ποιησαμένου τοῖς περὶ αὐτὰ ἐσπουδακοῖσι, τίνων ὑποθεσιῶν ἁμαλῶν καὶ τεταγμένων κινήσεων διασωθῆ τὰ περὶ τὰς κινήσεις τῶν κλανωμένων φαινόμενα.)

97. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη μία οὖσα πολλὰ κινεῖ τῶν σωμάτων τῶν θείων, αἱ δὲ πολλὰ οὖσαι ἐν μόνον ἐκάστη τῶν γὰρ κλανωμένων ἐν ὀκτιῶν πλείους φέρεται φοράς. Ταύτη τε οὖν ἀνισάζει ἢ φύσις καὶ

ποιεῖ τινὰ τάξιν, τῇ μὲν μίῃ φορᾷ πολλὰ ἀποδοῦσα σώματα, τῷ δ' ἐνὶ σώματι πολλὰς φοράς· καὶ ἔτι διὰ τὸδε ἐν ἔχουσι σώμα αἱ ἄλλαι σφαῖραι, ὅτι πολλὰ σώματα κινούσιν αἱ πρὸ τῆς τελευταίας καὶ τῆς ἐν ἄστρον ἐχούσης· ἐν πολλαῖς γὰρ σφαῖραις ἢ τελευταία σφαῖρα ἐνδεμμένη φέρεται, ἐκάστη δὲ σφαῖρα σώμα τυγχάνει ὄν.

(Aristoteles de cælo lib. II cap. 12 p. 292. b. 31 ed. Bekker. Simplicius fol. 121 (cf. Scholia in Arist. p. 500. a. 13 ed. Brandis.) αὕτη μὲν ἢ κατὰ Εὐδόξον σφαιροποιία, εἴκοσι καὶ ἕξ τὰς πάσας ἐπὶ τῶν ἐπτά παραλαμβάνουσα, ἕξ μὲν ἐπὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἴκοσι δὲ ἐπὶ τῶν πέντε. Περί δὲ Καλλίππου τάδε γέγραφεν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Λ τῆς Μετὰ τὰ Φυσικά (cap. 8 pag. 1073. b. 32), « Καλλίππος δὲ τὴν μὲν θέσιν τῶν σφαιρῶν τὴν αὐτὴν ἐτίθετο Εὐδόξῳ, τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀποστημάτων τὴν τάξιν, τὸ δὲ πλῆθος τῶ μὲν τοῦ Διὸς καὶ τῶ τοῦ Κρόνου τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἀπεδίδου, τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ δύο ᾤετο προσθετέας εἶναι σφαῖρας, τὰ φαινόμενα εἰ μέλλοι τις ἀποδώσειν, τοῖς δὲ λοιποῖς τῶν πλανητῶν ἐκάστῳ ἀνά μιάν », ὡς εἶναι κατὰ Καλλίππον τὰς πάσας πεντάκις πέντε καὶ δις τέσσαρας, τοῦτ' ἐστὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς σφαῖρας. Οὕτε δὲ Καλλίππου φέρεται σύγγραμμα τὴν αἰτίαν τῶν προσθεθειῶν τούτων σφαιρῶν λέγον, οὔτε Ἀριστοτέλης αὐτὴν προσέθηκεν. Εὐδήμος δὲ συντόμως ἱστόρησε, τίνων φαινομένων ἕνεκα ταύτας προσθετέας εἶναι τὰς σφαῖρας ᾤετο. Λέγειν γὰρ αὐτὸν φησιν, ὡς εἴπερ οἱ μεταξὺ τροπῶν τε καὶ ἰσημεριῶν χρόνοι τοσοῦτον διαφέρουσιν, ὅσον Εὐκτημονι καὶ Μέτωνι ἐδόκει, οὐχ ἱκανὰς εἶναι τὰς τρεῖς σφαῖρας ἑκατέρῃ πρὸς τὸ σώζειν τὰ φαινόμενα, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην δηλονότι ταῖς κινήσεις αὐτῶν ἀνωμαλίαν. Τὴν δὲ μιάν, ἣν ἐν ἐκάστῳ τῶν τριῶν πλανητῶν Ἄρεος καὶ Ἀφροδίτης καὶ Ἑρμοῦ προσετίθει φοράν, τίνος ἕνεκεν προσετίθει συντόμως καὶ σαφῶς ὁ Εὐδήμος ἱστόρησεν.)

98. Σελήνην μὲν εἰς τὸν περὶ γῆν πρῶτον, ἡλίον δὲ εἰς τὸν δεύτερον ὑπὲρ γῆς, Ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον εἰς τοὺς τάχει μὲν ἰσοδρόμους Ἠλίῳ κύκλους ἰόντας, τὴν δὲ ἐναντίαν εἰληχότας αὐτῷ δύναμιν, ὅθεν καταλαμβάνουσι τε καὶ καταλαμβάνονται κατὰ ταῦτά ὑπ' ἀλλήλων, ἡλίος τε καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ὁ Ἑωσφόρος.

quæ circa astrologiam disputantur, consideremus oportet; satis enim ibi hæc dicuntur.

96. Primum autem cælum continuo per unum motum illud assequitur : at ea quæ sunt in medio primi et ultimorum perveniunt quidem, sed per plures motiones eo perveniunt.

97. Prima enim una quidem est, sed multa cælestium corporum movet; cæteræ vero licet multas sint unum tamen quæquo tantummodo movet; quippe varagarum stellarum unaquæque pluribus latonibus fertur.

Et igitur pacto natura ipsa hæc æquat, atque in ordinem quandam redigit, ut tum uni latoni multa corpora, tum uni corpori lationes complures tribuat. Et insuper ob hoc, unum cæteræ sphaeræ corpus habent, quod multa corpora movent, quippe quæ sint ante ultimam, et eam quæ unum astrum continet. In multis enim sphaeris ultima sphaera illigata fertur, unaquæque autem sphaera corpus est.

98. Lunam in primo supra terram circuitu posuit : in secundo solem : Luciferi deinde globum et Mercurii sa-

(Plato Tim. p. 38. d. cf. Phil. Græc. Fragm. vol. II p. 166. Proclus in Tim. p. 258. c. (pag. 624 ed. Schneider.) ὁ δ' οὖν Πλάτων εἰς τὴν πολλὴν κοινωσίαν καὶ τὴν δημοφῆ παροδὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τὴν εἰς τὸν κόσμον πρόσδοτον αὐτῶν ὡς συνημμένην παραδέδωκε. Καὶ οὐδὲ ταύτης ἤρξεν αὐτὸς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' Ἀναξαγόρας τοῦτο πρῶτος ὑπέλαβεν, ὡς ἰστορήσεν Εὐδήμος.)

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ.

99. Ἐγραψε γὰρ καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος περὶ κατηγοριῶν κατὰ μίμησιν τοῦ οικείου διδασκάλου.

(David. proleg. in categ. in Scholiis pag. 19. A. 34 ed. Brandis. Ammonius in Aristot. categor. fol. 13. a. δευτέρα δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοθεύεσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων ὁμωνυμία· οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ Εὐδήμος καὶ Φανίας καὶ Θεόφραστος κατὰ ζῆλον τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασιν κατηγορίας καὶ περὶ ἐρμηνείας καὶ ἀναλυτικῆν. Cf. Rose Aristot. Pseudep. p. 129 et Prantl. hist. logic. p. 350. Adde Brandis. hist. phil. Tom. III. p. 276.)

100. Ὅτι δὲ οικειότερον τῷ διαλεκτικῷ τὸ ἀνασκευάζειν τοῦ κατασκευάζειν, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἐπιγραφομένων Εὐδημίων Ἀναλυτικῶν (ἐπιγράφεται δὲ αὐτὸ καὶ Εὐδήμου ὑπὲρ τῶν Ἀναλυτικῶν) οὕτως λέγεται, ὅτι ὁ διαλεκτικὸς ἂ μὲν κατασκευάζει, μικρὰ ἔστιν, τὸ δὲ πολλὴ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς τῷ ἀναιρεῖν τί ἔστιν.

(Alexander ad Aristot. Topic. II p. 70 ed. Ald. (cf. Scholia in Aristot. p. 264. a. 27 ed. Brandis.) Cæterum codicum lectionem πρὸς τὸ ἀναιρεῖν mutavi in πρὸς τῷ ἀναιρεῖν.)

101. Πρῶτον μὲν οὖν ἔστω στερητικὴ καθόλου ἢ A B πρότασις. Εἰ οὖν μηδενὶ τῷ B τὸ A ὑπάρχει, οὐδὲ τῶν A οὐδενὶ ὑπάρξει τὸ B. Εἰ γὰρ τινι, ὅσον τῷ Γ, οὐκ ἀληθὲς ἔσται τὸ μηδενὶ τῶν B τὸ A ὑπάρχειν·

τὸ γὰρ Γ τῶν B τί ἔστιν. Εἰ δὲ παντὶ τὸ A τῷ B, καὶ τὸ B τινὶ τῷ A ὑπάρχει. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῷ B ὑπάρξει· ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ὅμοιος δὲ καὶ εἰ κατὰ μέρος ἔστιν ἢ πρότασις. Εἰ γὰρ τὸ A τινὶ τῶν B, καὶ τὸ B τινὶ τῶν A ἀνάγκη ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ μηδενὶ, οὐδὲ τὸ A οὐδενὶ τῶν B ὑπάρξει. Εἰ δὲ γε τὸ A τινὶ τῶν B μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸ B τινὶ τῷ A μὴ ὑπάρχειν, ὅσον εἰ τὸ μὲν B ἔστι ζῶον, τὸ δὲ A ἄνθρωπος· ἄνθρωπος μὲν γὰρ οὐ παντὶ ζῳῷ, ζῶον δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 2 pag. 25. a. 14 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 12 (cf. Scholia in Aristot. p. 148 b. 29 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν καὶ Εὐδήμος ἀπλούστερον ἔδειξαν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἀντιστρέφουσαν ἑαυτῇ. Τὴν γὰρ καθόλου ἀποφατικὴν ὀνόμασαν καθόλου στερητικὴν, τὴν δὲ δεῖξιν οὕτως ποιοῦνται. Κεῖσθω τὸ α' κατὰ μηδενὸς τοῦ β'· εἰ δὲ κατὰ μηδενὸς, ἀπέζευκται. Καὶ τὸ β' ἄρα παντὸς ἀπέζευκται τοῦ α'. Εἰ δὲ τοῦτο, κατ' οὐδενὸς αὐτοῦ. Οὕτω μὲν οὖν ἐκείνοι, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης δοκεῖ προσχρῶμενος τῇ εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῇ ἀντιστρέφουσαν αὐτὴν δεικνύναι. Philoponus fol. XIII. b. (cf. Scholia in Aristot. p. 148. b. 46 ed. Brandis) οἱ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους ἑταῖροι, οἱ περὶ τὸν Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον σαφέστερον καὶ ἀπλούστερον τοῦτο κατασκευάζουσι· φασὶ γὰρ, ὅτι εἰ τὸ α' κατὰ μηδενὸς ἔστι τοῦ β', πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ κεχώριται. Τὸ δὲ κεχωρισμένον κεχωρισμένου κεχώριται, ὥστε καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῷ α' ὑπάρξει. Τὸ γὰρ κεχωρισμένον τῶν πρὸς τί ἔστι (τινὸς γὰρ ἔστι κεχωρισμένον), τὰ δὲ πρὸς τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται· εἰκότως ἄρα καὶ τὸ β' οὐδενὶ τῷ α' ὑπάρχει. Λαμβάνονται δὲ τινες τῆς ἀντιστροφῆς, ὡς μὴ ἀληθεύουσιν, καὶ διὰ παραδειγμάτων ἐλέγχειν πειρῶνται τὸν λόγον, λέγοντες οὕτως· οὐδεὶς τοῖχος ἐν πατάλῳ ἔστιν, τοῦτο ἀληθὲς ἔστιν. Ἄρα οὖν, φασὶ, καὶ ἀντιστρέψαντες ὑγιῶς ἀποφαινόμεθα· οὐδεὶς πάτταλος

crum, ut dicitur, orbem circulis affixit soli celeritate paribus, potentia vero illi contrariis. Quo fit, ut apprehendant se invicem et a se vicissim apprehendantur similiter hæc sidera, Sol, Mercurius et Lucifer.

ANALYTICA.

99. Nam et Theophrastus et Eudemus magistri sui exemplo de categoriis scripserunt.

100. Haberi autem dialectici magis proprium infirmare, quam confirmare in primo *Analyticorum* quæ *Eudemea* inscribuntur (sed titulus ei libro præscribitur etiam *Eudemi pro Analyticis*) ita dicitur: quæ dialecticus confirmet, pauca esse, ejusque facultatem magna ex parte in eo versari, ut aliquid evertat.

101. Primum igitur propositio A B sit, negans aliquid universe. Si igitur nulli B illud A inest, etiam nulli A hoc B inerit. Nam si alicui insit, exempli causa isti G, non erit verum quod dictum est, nulli B illud A inesse, quia istud G est aliquid horum B. At si illud A inest omni B, etiam hoc B inerit cuidam A. Nam si nulli insit, etiam illud A nulli B inerit: sed existimabatur omni inesse. Eadem rei ratio est, si propositio sit particularis. Nam si illud ipsum A inest alicui B, necesse est etiam hoc ipsum B inesse alicui A, quia si nulli insit, etiam illud ipsum A nulli B inerit. Si vero illud ipsum A alicui B non inest, non est necesse etiam hoc ipsum B alicui A non inesse, ut si hoc ipsum B est animal atque illud ipsum A est homo, quoniam homo quidem non omni animali, animal vero omni homini inest

ἐν τῷ γῶ. (Cf. Prantl. hist. logic. p. 362 seq. et Brandis. hist. ph. III, 262.)

102. Ὀμοίως δὲ καὶ εἰ στερητικὸν εἶη τὸ Α Β· ἢ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐν μέρει συλλογισμῶν, εἰ μὲν τὸ καθόλου ἐστὶν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ συμπέρασμα ἔσται ἀναγκαῖον· εἰ δὲ τὸ κατὰ μέρος, οὐκ ἀναγκαῖον, οὔτε στερητικῆς οὔτε κατηγορικῆς οὕσης τῆς καθόλου προτάσεως.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30. a. 32 ed. Bekker. Philoponus fol. XXXIV (cf. Scholia in Aristot. p. 159. b. 6 ed. Brandis.) οὕτω μὲν οὖν κατὰ Ἀριστοτέλην, τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων οἱ περὶ Θεόφραστον (καὶ Εὐδήμου. Ὅποιος γὰρ ἂν ᾖ τῶν ὄρων ἀναγκαῖος, θατέρου ὄντος ὑπάρχοντος, τὸ συμπέρασμα ὑπάρχον ἔσται.)

103. Συμβαίνει δὲ ποτε καὶ τῆς ἐτέρας προτάσεως ἀναγκαῖας οὕσης ἀναγκαῖον γίνεσθαι τὸν συλλογισμόν, πλὴν οὐχ ὁποτέρας ἔτυχεν, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ μείζον ἄκρον.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 9 pag. 30 a. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 49-50 (cf. Scholia in Aristot. p. 158 b. 38 ed. Brandis.) φησὶ δὲ ὅτι γίνεται ποτε ἐκ μίξεως ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης προτάσεως ἀναγκαῖον συμπέρασμα, καὶ τότε γίνεται τὸ συμπέρασμα τοιούτου, προστίθισιν. Ἐν γὰρ πρώτῳ σχήματι ἀμφοτέρων οὐσῶν καθόλου, εἰ ἢ μείζων εἶη ἀναγκαῖα, ἂν τε καταφατικὴ ὡς ἐν τῷ πρώτῳ ἀναποδείκτῳ, ἂν τε ἀποφατικὴ ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἀναγκαῖον φησὶ γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οὗτος μὲν οὖν ὅπως λέγει. Οἱ δὲ γε ἑταῖροι αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐδημόν τε καὶ Θεόφραστον οὐχ ὅπως λέγουσιν, ἀλλὰ φασὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας τε καὶ ὑπαρχούσης συζυγίας, ἐὰν ὧσι κείμεναι συλλογιστικῶς, ὑπάρχον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα, τοῦτο λαμβάνοντες ἐκ τε τοῦ ἐν πάσαις ταῖς συμπλοκαῖς τὸ συμπέρασμα αἰετῶν ἐλάττωνι καὶ χείρονι τῶν κειμένων ἰσομοιοῦσθαι. Ἐκ τε γὰρ καταφατικῆς καὶ ἀποφατικῆς προτάσεως συνάγεται ἀποφατικὸν τὸ συμπέρασμα, ἂν τε καθόλου καὶ ἐπὶ μέρους, ἐπὶ μέρους καὶ τὸ συμπέρασμα. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς μίξεσιν ἔχειν. Ὑπάρχον γὰρ γίνεσθαι ἐκ τῆς ἐν ταῖς ἐξ ἀναγκαῖας καὶ ὑπαρχούσης συμπλοκαῖς τῶν ἐλαττων εἶναι τὸ ὑπάρχον τοῦ ἀναγκαῖου. Ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων τοῦτο δεικνύουσιν. Εἰ γὰρ τὸ β' τῶν γ' ὑπάρχει μὲν παντὶ, οὐ μὴν ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέ-

χεται ποτε αὐτὸ καὶ ἀποξευχθῆναι αὐτοῦ. Ὅτε δὲ τὸ β' τοῦ γ' ἀπέξευκται, τότε καὶ τὸ α' αὐτοῦ ἀποξευχθήσεται. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ ὑπάρξει. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὕλης δεικνύουσι τοῦτο ἔχρον ὅπως· λαβόντες γὰρ τὴν μείζονα καθόλου ἀναγκαῖαν ἀποφατικὴν ἢ καταφατικὴν, καὶ τὴν ἐλάττονα καθόλου καταφατικὴν ὑπάρχουσαν δεικνύουσιν ὑπάρχον γινόμενον τὸ συμπέρασμα· τὸ γὰρ ζῶον παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Ὁ ἀνθρώπος παντὶ κινουμένῳ ὑπαρχέτω. Οὐκέτι τὸ ζῶον παντὶ κινουμένῳ ἐξ ἀνάγκης. Ἐτι τὸ μὲν ἐπιστήμην ἔχειν κατὰ παντὸς γραμματικῶν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ γραμματικὸν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ὑπαρχόντως (leg. ὑπαρχέτω). Οὐκέτι τὸ ἐπιστήμην ἔχειν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τὸ μὲν κινεῖσθαι διὰ σκελῶν κατὰ παντὸς περιπατοῦντος ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ περιπατεῖν παντὶ ἀνθρώπῳ ὑπαρχέτω. Οὐκέτι δὲ τὸ κινεῖσθαι παντὶ ἀνθρώπῳ ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τοῦτο εἰκότως γίνεσθαι δοκεῖ. Παιρητέον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ πλεόν ἐξέτασιν τοῦ λεγομένου· εἰρηται γὰρ ἡμῖν ἐν τοῖς περὶ τῆς κατὰ τὰς μίξεις διαφορᾶς Ἀριστοτέλους τε καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ γεγραμμένοις. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς εἰσὶ τινες οἱ τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὅτι καλῶς εἰρηται δεικνύουσι πειρώμενοι. Ἔστω γὰρ ἡ μίξις ἐκκειμένη καὶ τὸ μὲν α' τῶν β' παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπαρχέτω, τὸ δὲ β' παντὶ τῶν γ' ὑπαρχέτω μόνον. Λέγω ὅτι τὸ α' τῶν γ' ἐξ ἀνάγκης παντὶ. Εἰ γὰρ μὴ, τὸ ἀντικείμενον ἐνδέχεται τὸ α' τῶν γ' τινὶ μὴ ὑπάρχειν, κείται δὲ καὶ τὸ α' παντὶ τῶν β' ἐξ ἀνάγκης. Γίνεται δὲ ἐν δευτέρῳ σχήματι συζυγία ἐκ καθόλου καταφατικῆς τῆς μείζονος ἀναγκαῖας καὶ ἐπὶ μέρους ἀποφατικῆς ἐνδεχομένης τῆς ἐλάττονος ἐπὶ μέρους ἀποφατικῶν ἐνδεχόμενον συνάγουσα, καθάπερ καὶ Θεοφράστῳ τε καὶ Εὐδήμῳ δοκεῖ. Τὸ ἄρα [τὸ] β' τῶν γ' ἐνδέχεται τινὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀλλ' ὑπέκειτο παντὶ ὑπάρχειν. Ἔστι πιστώσασθαι ὅτι τὸ λεγόμενον ὑπ' Ἀριστοτέλους ὀγιές ἐστι μάλιστα διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς τῆς γινομένης ἐν τρίτῳ σχήματι. Ἐν γὰρ τῇ τοιαύτῃ συζυγίᾳ τῇ ἐν τρίτῳ σχήματι καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ καὶ τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ ἐπὶ μέρους ἀποφατικῶν ἐνδεχόμενον γίνεσθαι τὸ συμπέρασμα. Philoponus fol. XXXII. b. (cf. Scholia in Aristot. p. 158. b. 18 ed. Brandis.) καὶ ὁ μὲν φιλόσοφος ὥσπερ εἶπομεν βούλεται αἰετῶν μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, διὸ καὶ ἐνταῦθα οὕτως ἔχουσῶν τῶν προτάσεων ἀναγκαῖον φησὶ συνάγεσθαι τὸ συμπέρασμα. Οἱ δὲ ἑταῖροι

102. Similiter etiam se res habet si A B sit privativum, quoniam eadem est demonstratio. In syllogismis autem particularibus, si quidem proloquium universale est necessarium, etiam conclusio erit necessaria. At si proloquium particulare est necessarium, conclusio non erit necessaria, sive privativa sive affirmativa est propositio universalis.

103. Accidit etiam aliquando, ut quum altera tantum propositio sit necessaria, syllogismus fiat necessarius, non tamen utraque, sed ea quae continet majus extremum.

αὐτοῦ οἱ περὶ Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον καὶ ἐτι οἱ ἀπὸ Πλάτωνος οὗ φασιν οὕτως ἔχειν οὐδὲ πάντως τῇ μείζονι ἀκολουθεῖν τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ὑπάρχον ἀεὶ γίνεσθαι. Cf. Prantl. histor. logic. p. 371 seq. et Brandis. hist. ph. III, 266.)

104. Ὡστε τούτων μὲν ὄντων ἀναγκαῖον ἔσται τὸ συμπέρασμα, ἀπλῶς δ' οὐκ ἀναγκαῖον.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 10 p. 30 b. 38 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 55. b. ἄμα δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀναγκαίου διαίρεσιν ἔτι καὶ αὐτὸς οἶδεν, ἣν οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ ποιοῦνται, δεδήλωκε διὰ τῆς προσθήκης, ἣν φάσας ἤδη καὶ ἐν τῷ περὶ ἑρμηνείας δέδειχεν, ἐν οἷς περὶ τῆς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον λεγομένης ἀντιφάσεως περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λέγει).

106. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀναγκαίου, πῶς γίνεται καὶ τίνα διαφορὰν ἔχει πρὸς τὸ ὑπάρχον, εἴρηται σχεδὸν ἱκανῶς· περὶ δὲ τοῦ ἐνδεχομένου μετὰ ταῦτα λέγωμεν πότε καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται συλλογισμός. Λέγω δ' ἐνδέχεσθαι καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, τεθέντος δ' ὑπάρχειν, οὐδὲν ἔσται διὰ τούτ' ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀναγκαῖον ἑμῶν μῶς ἐνδέχεσθαι λέγομεν.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 12 pag. 32. a. 15 ed. Bekker. cf. etiam sequentia usque ad capitulum 13 finem. Hæc spectavit incertus scriptor apud Menam excurs. ad Pseudogalenii εἰσαγωγὴν διαλεκτικὴν p. 100 περὶ τῆς καθόλου ἀποφατικῆς ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης Θεόφραστος διηγήθη πρὸς Ἀριστοτέλην καὶ Εὐδήμον, οἷς καὶ νῦν σχεδὸν πάντες κατακολουθοῦσιν. Ἀντιστρέφειν γὰρ φασι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὕλης πρὸς ἑαυτήν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑπαρχούσης καὶ ἀναγκαίας, καὶ τοῦτο ἐμπεδῶσαι· πειρῶνται δυσὶν ἐπιχειρήμασι διὰ τε δεξιῶς ἐκθετικῆς καὶ τῆς εἰς τὸ ἀδύνατον ἀγωγῆς. Ἡ μὲν οὖν ἐκθετικὴ δεξιὴ ἐστὶ τοιαύτη· εἰ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἐν μηθεὶ εἶναι ἀνθρώπῳ, ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀπεξεῦχθαι παντὸς ἀνθρώπου, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀπεξευγμένος παντὸς ἔσται λευκοῦ. Ἡ δὲ εἰς τὸ ἀδύνατον δεξιὴ ἐστὶν αὕτη· ἐπεὶ ψεῦδος τὸ ἐνδέχεσθαι μηθεὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι, ὥσπερ μηθεὶ ἀνθρώπῳ ἐνδέχεται τὸ λευκὸν ἀληθές, ἀληθές ἔσται τὸ μὴ ἐν-

δέχεσθαι μηθεὶ λευκῷ τὸν ἀνθρώπον εἶναι. Κατάφασις γὰρ καὶ ἀπόφασις ταῦτα. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν τὸν ἀνθρώπον ἀληθές. Αἱ γὰρ τοῦ ἐνδεχομένου προτάσεις πρὸ τοῦ τρόπου λαβοῦσαι τὴν ἄρῃσιν ἰσοδυναμοῦσι ταῖς ἀναγκαίαις. Εἰ δὲ ἀληθές ἐστὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης τινὶ λευκῷ ὑπάρχειν ὁ ἀνθρώπος, καὶ τὸ λευκὸν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχει τινί. Ὑπέκειτο δὲ καὶ ἐνδέχεσθαι μηθεὶ ἀνθρώπῳ τὸ λευκὸν· τὸ αὐτὸ ἄρα καὶ ἐνδέχεται μηθεὶ καὶ ἐξ ἀνάγκης τινὶ τὸ αὐτό, ἕπερ ἐστὶν ἀντίφασις. Sed ignoramus, unde talem explicationem mutuatus sit Menas, qui de fonte suo hæc tantum scripsit: ἔστωσαν δὲ παραδείγματα τῆς ἐκθέσεως καὶ ἀδυνατοῦ δεξιῶς καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ ἀνωτάτου Ἀριστοτελικῷ ὑπομνηματιστοῦ λέγοντος, et allatis scriptoris illius verbis subjicit ista: καὶ ταῦτα μὲν ὁ ὑπομνηματιστής. Vide ejus προθεωρίαν pag. ve seq. et Prantl. hist. log. p. 364, 591, 572.

106. Ἐὰν δὲ ἡ μὲν ὑπάρχειν, ἡ δ' ἐνδέχεσθαι λαμβάνηται τῶν προτάσεων, ὅταν μὲν ἡ πρὸς τὸ μείζον ἄκρον ἐνδέχεσθαι σημαίη, τελειοὶ τ' ἔσονται πάντες οἱ συλλογισμοὶ καὶ τοῦ ἐνδέχεσθαι κατὰ τὸν εἰρημένον διορισμόν, ὅταν δ' ἡ πρὸς τὸ ἐλάττον, ἀτελεῖς τε πάντες, καὶ οἱ στερητικοὶ τῶν συλλογισμῶν οὐ τοῦ κατὰ τὸν διορισμόν ἐνδεχομένου, ἀλλὰ τοῦ μηθεὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μηθεὶ ἢ μὴ παντὶ ἐξ ἀνάγκης, ἐνδέχεσθαι φαμεν καὶ μηθεὶ καὶ μὴ παντὶ ὑπάρχειν.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 15 pag. 33. b. 25 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 56. b. (Cf. Scholia in Aristot. p. 162, b. 23 ed. Brandis.) Θεόφραστος μὲν οὖν καὶ Εὐδήμον οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ ἐξ ἐνδεχομένης καὶ ὑπαρχούσης μίξει φασὶν ἔσεσθαι τι συμπέρασμα ἐνδεχόμενον, ὁποῦρα ἂν τῶν προτάσεων ἐνδεχομένη ληφθῆ· χειρὸν γὰρ πάλιν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦ ὑπάρχοντος. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῆς μείζονος ἐνδεχομένης οὐσης, ὑπαρχούσης δὲ τῆς ἐλάττονος, καὶ τὸ συμπέρασμα ἐνδεχόμενον ἔσεσθαι τὸ κατὰ τὸν διορισμόν, ὅ ἐστιν, οὐ μὴ ὄντος ἀναγκαίου, τεθέντος δὲ εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον ἔπεται. Ἄν δ' ἡ ἐλάττων γένηται ἐνδεχομένη, τῆς μείζονος ὑπαρχούσης, ἀτελεῖς τε

104. Quamobrem his positis necessaria erit conclusio, simpliciter autem non erit necessaria.

105. De necessario igitur, id est, quomodo colligatur et quid intersit inter necessarium et id quod est, satis fere diximus. Post hæc de contingenti dicamus, quando et quomodo et ex quibus propositionibus efficiatur syllogismus. Contingere autem et contingens id appello, quod quum non sit necessarium, si ponatur esse, nihil inde sequitur impossibile. Quod enim necessarium est, id communi nomine etiam contingens dicitur.

106. Si vero altera propositio pura, altera contingens habeatur, quum ea quæ continet majus extremum, contingere significat, omnes syllogismi erunt perfecti et de contingenti secundum prædictam definitionem accepto. Quum autem propositio, in qua est minus extremum, contingere significat, omnes erunt imperfecti, et privativi syllogismi non erunt de contingenti secundum definitionem illam accepto, sed de eo quod nulli aut non omni necessario inest. Nam si nulli aut non omni necessario inest, contingere dicimus, ut nulli aut non omni insit.

φθισιν ἔσεσθαι πάντας τοὺς τοιοῦτους συλλογισμούς, καὶ προσέτι τοὺς τὸ ἀποφατικὸν συνάγοντας οὐ τὸ κατὰ τὸν διορισμὸν ἐνδεχόμενον συνάγειν, ἀλλὰ τὸ κατὰ ψιλὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀναγκαίου λεγόμενον, ἢ τὸ οὐδενὶ ἐξ ἀνάγκης ἢ τὸ οὐ παντὶ ἐξ ἀνάγκης συναχθῆσθαι.)

107. Πρῶτον οὖν δεικτέον, ὅτι οὐκ ἀντιστρέφει τὸ ἐν τῷ ἐνδέχεσθαι στερητικόν.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 17 pag. 36 b. 35 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 87 b. (Cf. Scholia in Aristot. pag. 166 b. 15 ed. Brandis.) Ὅτε περὶ τῶν κατὰ τὰς προτάσεις ἀντιστροφῶν ἐπιτεῖτο τὸν λόγον, δεικνύς τινες τίσιν ἀντιστρέφουσι, μὴ ἀντιστρέφειν μὲν ἑαυτῇ τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἐνδεχομένην εἶπεν, ὑπερέθετο δὲ τὴν αἰτίαν ἀποδώσειν ὑστερον, νῦν δὲ δείκνυσιν. Περὶ ποίας δὲ ἀντιστροφῆς λέγει, ἐδήλωσε παραθέμενος τοὺς ὄρους· περὶ γὰρ τῆς κατὰ τὴν ὑπαλλαγὴν τῶν ὄρων, οὐ περὶ τῆς εἰς τὴν κατάφασιν μεταλήψεως· ἐκείνην γὰρ ἀντιστρέφειν κεῖται. Θεόφραστος μέντοι καὶ Εὐδήμος, ὡς κατ' ἀρχὰς ἐμνημονεύσαμεν, ἀντιστρέφειν φασὶ καὶ τὴν καθόλου ἀποφατικὴν αὐτῇ, ὅσπερ ἀντίστρεψε καὶ ἡ ὑπάρχουσα καθόλου ἀποφατικὴ καὶ ἀναγκαία. Ὅτι δὲ ἀντιστρέφει, δεικνύουσιν οὕτως. Εἰ τὸ α' ἐνδέχεται τῷ β' μηδενί· ἐπεὶ δὲ ἐνδέχεται τὸ α' τῷ β' μηδενί, ὅτε ἐνδέχεται μηδενί, τότε ἐνδέχεται ἀπεξελῆθαι τὸ α' πάντων τῶν τοῦ β'. Εἰ δὲ τοῦτο,

ἔσται καὶ τὸ β' τῶν α' ἀπεξευγμένον. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ β' ἐνδέχεται τῷ α' μηδενί. Ἔοικε δὲ Ἀριστοτέλει βέλτιον αὐτὸν λέγειν, μὴ φάσκων ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν ἐνδεχομένην ἑαυτῇ τὴν κατὰ τὸν διορισμὸν. Οὐ γὰρ εἰ τί τις ἀπέξευκται, ἤδη καὶ ἐνδεχομένως ἀπέξευκται αὐτοῦ.)

108. Ὅτι μὲν οὖν οἱ ἐν τούτοις τοῖς σχήμασι συλλογισμοὶ τελειοῦνται διὰ τῶν ἐν τῷ πρώτῳ σχήματι καθόλου συλλογισμῶν καὶ εἰς τούτους ἀνάγονται, ὁῦλον ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δ' ἀπλῶς πᾶς συλλογισμὸς οὕτως ἔξει, νῦν ἔσται φανερόν, ὅταν δειχθῇ πᾶς γινόμενος διὰ τούτων τινὸς τῶν σχημάτων.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 17 ed. Bekker. Scriptor ignotus apud Menam proth. ad Galeni isagogen p. vst. παρὰ ταῦτα μὲν οὖν ἕτερον σχῆμα γενέσθαι συλλογιστικὸν ἀδόνατον ἔδοξε τῷ τε Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς περὶ αὐτόν. Ἄδύνατον γὰρ καὶ ἄλλην τινὰ σχέσιν παρὰ τὰς εἰρημένας ἐν τρισὶν ὄροις τὸν μέσον ὄρον πρὸς τοὺς δύο συνταχθῆναι τοὺς ἄκρους. Θεόφραστος δὲ καὶ Εὐδήμος καὶ τινες ἑτέρας συζυγίας παρὰ τὰς ἐκτεθείσας τῷ Ἀριστοτέλει προσθεθείκασιν τῷ πρώτῳ σχήματι, ἃς καὶ τέταρτον ἀποτελεῖν σχῆμα τῶν νεωτέρων ᾠθήσαντινες, ὡς πρὸς κατέρα τὴν δόξαν τὸν Γαληνὸν ἀναφέροντες. Cf. Prantl. l. c. p. 572.)

107. Primum igitur ostendendum est, contingens privativum non converti.

108. Jam vero syllogismos, qui in his figuris fiunt, per syllogismos universales primæ figuræ perfici et ad hos referri ex prædictis constat. Omnino autem eandem esse rationem omnium syllogismorum, nunc erit perspicuum, quum omnem syllogismum in aliqua ex his figuris confici demonstratum fuerit.

109. At vero unaquæque harum trium figurarum habet sub se plures syllogismorum modos, ut modi sub figuris ita sint, ut sunt species sub suis generibus. Habet enim prima figura sub se Aristotele auctore modos quatuor, sed Theophrastus vel Eudemus super hos quatuor quinque alios modos addunt Aristotele dante principium in secundo priorum Analyticorum volumine, quod melius postmodum explicabitur. Secunda figura habet sub se quatuor modos, tertia vero auctore Aristotele sex, addunt etiam alii unum, sicut ipse Porphyrius superiores scilicet sequens; et quoniam, ut superiore libro dictum est, aliæ propositiones affirmativæ sunt, aliæ negativæ, et harum aliæ universales, aliæ vero particulares, secundum eas ipsas propositiones syllogismorum conclusionesque junguntur. Namque primæ figuræ primus modus est qui fit ex duabus universalibus affirmativis, universalem affirmativam colligens. Si enim fuerit A terminus in omni B termino, et si B terminus de omni C termino fuerit prædicatus, A terminus

de omni C termino prædicabitur. Namque A bonum si prædicetur de omni B justo, ut sit omne justum bonum est, B vero justum si de C prædicetur virtute, ut sit omnis virtus justum est, necessario concluditur extremitatibus ad se invicem prædicatis, id est, A et C, ut sit omnis virtus bonum est. Sunt igitur hujus modi propositiones atque conclusio, si A in omni B fuerit, et B in omni C fuerit, A terminus de omni C prædicabitur, id est omne justum bonum est, omnis virtus justa est. et conclusio omnis igitur virtus bonum est. Et hic est primæ figuræ modus primus.

Secundus vero modus primæ figuræ est, quoties ex prima universali negativa et secunda universali affirmativa conclusio universali negatione colligitur. Si enim sit A malum, B bonum, C justum, A terminus de nullo B termino prædicabitur; nullum enim bonum malum est, B vero terminus de omni C termino prædicabitur; omne enim justum bonum est; quare colligitur, nullum justum malum est, et hoc modo: si A terminus de nullo B termino prædicatur, B vero terminus de omni C fuerit prædicatus, A terminus de nullo C prædicabitur, ut est nullum bonum malum est, omne justum bonum est, nullum igitur justum malum est.

Tertius vero modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmativa et particulari affirmativa particularis affirmativa colligitur. Nam si A virtus de omni B, id est bono, prædicetur, et B bonum de quodam C,

id est justo fuerit prædicatum particulariter, erit quoque conclusio particularis, hoc modo ut A virtus de quodam C justo particulariter prædicetur; sic igitur si fuerit A terminus in omni B, et B terminus in aliquo C particulariter, erit A terminus in aliquo C particulariter, ut sit *Omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum virtus est.*

Quartus modus primæ figuræ est talis, quoties ex universali negatione et particulari affirmatione particularis negativa colligitur. Nam si A terminus de nullo B termino prædicetur, B vero terminus de quodam C termino prædicetur, A terminus de quodam C termino non prædicabitur, quod monstrat subjecta descriptio; nam sunt hujusmodi propositiones: *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est.* Hos ergo quatuor in prima figura modos in Analyticis suis Aristoteles posuit; cæteros vero quinque modos Theophrastus et Eudemus addiderunt, quibus Porphyrius gravissimæ vir auctoritatis visus est consensisse, qui sunt hujusmodi. Nam quoniam particularis affirmativa sibi ipsi convertitur, quisquis ostenderit in conclusione A terminum de quodam C termino particulariter prædicari, in eadem ipsa conclusione monstravit, quod C terminus de A termino rursus particulariter prædicetur. Nam si sibi particularis propositio in conclusione convertitur, si A terminus in quodam C termino fuerit, C terminus de quodam A termino prædicabitur. Item quisquis universalem negativam in conclusione probaverit, necesse est eum ipsius quoque conversionem in eadem conclusione probasse; universalis enim negatio semper sibi convertitur. Nam si quis probavit quod A terminus de nullo C termino prædicetur, non est dubium, quin in hac conclusione illud quoque probatum sit, quod C terminus de nullo A termino prædicetur. Semper enim ut dictum est, universalis negativa sibi ipsi convertitur. Universalis quoque affirmativa duplici conclusione continetur; nam quisquis ostendit A terminum de omni C termino prædicari, id quoque ostendit, quod C terminus de quodam A termino particulariter prædicetur. Si quis enim probaverit, animal de omni homine prædicari ita dicens: omnis homo animal est, illud quoque necessario monstravit particulariter, quoniam quoddam animal homo est. Ita semper universalis affirmatio et universalis negatio vel particularis affirmativa dupliciter concluduntur. Aliæ enim sibi ipsis convertuntur, quæ particularis est, particulariter, quæ universalis, universaliter; alia vero cum ipsa universalis affirmativa sit, particulariter sibi ipsa convertitur, particularis autem negatio nunquam sibi ipsa convertitur, atque ideo simplicem in se retinet conclusionem. Hoc autem, quod nuper diximus, in secundo priorum Analyticorum libro ab Aristotele monstratur, quod scilicet et Theophrastus et Eudemus principio sapienter ad alios in prima figura syllogismos adjiciendos animum

adjecerunt, qui sunt hujusmodi, qui κατὰ ἀνέκδοξιν ὁ-
cantur, id est, per refractionem quandam conversionem-
que propositionis.

Et est *quintus* modus ex duabus universalibus affirmationibus particularem colligens affirmativam, hoc modo: si A fuerit in omni B, et B fuerit in omni C, posset equidem concludi, quod A terminus esset in omni C termino; sed quoniam ista universalis propositio, ut dictum est, particulariter convertitur, prætermisso eo quod A terminus de omni C termino prædicatur, conclusio esse dicitur, quod C terminus de quodam A termino prædicatur, quod hoc exemplo demonstrandum est. Si enim sint propositiones sic: *omne justum bonum est, omnis virtus justa est,* posset equidem concludi, quoniam *omnis virtus bonum est.* Sed quoniam ita propositio sibi convertitur, ut sit *quoddam bonum virtus est* particulariter, particularis syllogismus conclusio-
que colligitur ex duabus universalibus affirmativis. Ejus vero forma talis est: A terminus in omni B, et B terminus in omni C, igitur C terminus in quodam A, ut est *omne justum bonum est, omnis virtus justa est, quoddam bonum virtus est,* per conversionem vero refractionemque dicitur, quoniam quod universaliter colligebatur, conversum particulariter collectum est.

Sextus modus est primæ figuræ, qui fit ex universali negativa et universali affirmativa universalem conclusionem per conversionem colligens. Nam si A terminus in nullo B fuerit, B vero terminus in omni C termino fuerit, posset equidem colligi, quoniam A terminus in nullo C termino est, sed quoniam universalis negativa convertitur, dicimus quoniam C terminus in nullo A termino est, ut sit sic *nullum bonum malum est, omne justum bonum est,* posset colligi *nullum justum malum est,* sed ex his per conversionem colligimus *nullum malum justum est.*

Septimus modus primæ figuræ est, qui ex universali affirmativa et particulari affirmativa per conversionem particularem colligit affirmativam. Si enim fuerit A terminus in omni B, et B terminus de quodam C termino prædicetur, potest A terminus de quodam C termino prædicari. Sed quoniam particularis affirmatio sibi ipsa convertitur, per conversionem fit conclusio et dicitur C terminus de quodam A termino prædicari, ut sit sic *omne bonum virtus est, quiddam justum bonum est,* posset equidem concludi, quoniam *quiddam justum virtus est;* sed quia particularis affirmatio convertitur, dicimus, *quoniam quædam virtus justum est.*

Octavus modus primæ figuræ est, quoties ex universali affirmatione et universali negatione particularis negativa colligitur. Si enim A terminus de omni B termino prædicatus fuerit, B vero terminus de nullo C termino prædicetur, non posset colligi, quoniam A terminus de nullo C termino prædicatur; cur autem non possit, in Resolutoriis dictum est. Sed quoniam universalis

110. Πρῶτον οὖν εἰπώμεν περὶ τῶν δεικτικῶν· τούτων γὰρ δειχθέντων φανερόν ἐσται καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ ἄλλως τῶν ἐξ ὑποθέσεως.

(Aristoteles *Analyt. prior. lib. I cap. 23 pag. 40 b. 26 ed. Bekker. Philoponus fol. LX* περὶ τῶν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν (cf. *Scholia in Aristot. p. 169 b. 25 ed. Brandis.*) Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τοσοῦτον εἰπὼν περὶ τῶν ὑποθετικῶν ἐπαύσατο καὶ οὐδὲν ἡμᾶς περὶ αὐτῶν ἐδίδαξεν, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν σπουδὴν περὶ τοῦ κατηγορικῶν συλλογισμοῦ ἐποίησατο, ἅτε δὴ τούτων μὲν τελείων ὄντων καὶ μηδενὸς ἔξωθεν δεομένων, τῶν δὲ ὑποθετικῶν δεομένων τῶν κατηγορικῶν, εἰπώμεν ἡμεῖς βραχέα περὶ αὐτῶν. Ἰστέον γὰρ ὅτι πολυστίχους πραγματείας περὶ τούτων κατεβῆλλοντο οἱ τε μαθηταὶ τοῦ Ἀριστοτέλους οἱ περὶ Θεόφραστον καὶ Εὐδήμον καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ ἔτι οἱ Στωϊκοί. Εἰπώμεν τίσιν ὀνόμασιν ἐχρήσαντο ἐν τε τοῖς μέρεσιν αὐτῶν καὶ τοῖς ὄλοις οἱ Περιπατητικοὶ καὶ Στωϊκοί, καὶ ἔτι τὴν διαίρεσιν αὐτῶν, καὶ πόσοι τρόποι ἐκ ταύτης ἡμῖν ὑποθετικῶν συλλογισμῶν ἀναφαινόνται. Ἰστέον οὖν ὅτι ἐφεξῆς τούτων ὄντων ἀλλήλοις πραγμάτων, νοημάτων, φωνῶν, πάλιν δ' αὖ καὶ τούτων ἐφεξῆς ὄντων ἐν τοῖς ὑποθετικῶν συλλογισμοῖς, ὡς γνωσόμεθα, τοῦ ἡγουμένου, τοῦ συνημμένου, τοῦ ἐπομένου, τῆς προσλήψεως, τοῦ συμπεράσματος, οἱ μὲν Περιπατητικοὶ τῇ κοινῇ συνηθείᾳ κεχρημένοι τὰ μὲν πράγματα αὐτὸ τοῦτο πράγματα ὀνόμασαν, καὶ τὰ νοήματα ὡσαύτως, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς φωνὰς· ἔτι δὲ τὸ ἡγούμενον ἐν τοῖς ὑποθετικῶν συλλογισμοῖς αὐτὸ τοῦτο ἡγούμενον, καὶ τὸ ἐπόμενον ὡσαύτως· ὅσον τὸ εἰ ἡμέρα ἐστί, τοῦτο ἡγούμενον, τὸ δὲ ἡλιος ὑπὲρ γῆν, τοῦτο ἐπόμενον. Ἐπεται γὰρ τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον. Τὸ δὲ ὄλον τοῦτο τὸ εἰ ἡμέρα ἐστί, ἡλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί, τοῦτο συνημμένον διὰ τὸ

συνῆσθαι ταῦτα ἀλλήλοις. Τὸ δὲ ἀλλὰ μὴν ἡμέρα ἐστί, τοῦτο οἱ Περιπατητικοὶ μετάληψιν καλοῦσι διὰ τὸ μεταλαμβάνεσθαι ἐκ δευτέρου· ἥδη γὰρ ἔληφθη ἐν τῷ ἡγουμένῳ. Τὸ δὲ ἡλιος ἀρα ὑπὲρ γῆν τοῦτο συμπεράσμα. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Περιπατητικοί, οἱ δὲ Στωϊκοὶ καινοτέραν βαδίζοντες τὰ μὲν πράγματα τυγχάνοντα ὀνόμασαν, διότι τῶν πραγμάτων τυχεῖν βουλόμεθα, τὰ δὲ νοήματα ἐκφορικά, διότι ἅπερ ἐν ἑαυτοῖς νοοῦμεν, ταῦτα εἰς τὸ ἔξω προφέρομεν, τὰς δὲ φωνὰς λεκτά. Τὸ δὲ ἡγούμενον καὶ αὐτοὶ ἡγούμενον ἐκάλεσαν (κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον συμφωνοῦσι τοῖς Περιπατητικοῖς), τὸ δὲ ἐπόμενον λῆγον, τὸ δὲ συνημμένον τροπικόν, διότι τροπόμεθα ἐκ τοῦ ἡγουμένου εἰς τὸ ἐπόμενον (εἰ ἡμέρα ἐστί, ὁ ἡλιος ὑπὲρ γῆν ἐστί), τὴν δὲ μετάληψιν πρόσληψιν (καὶ ἔμεινε τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ), τὸ δὲ συμπεράσμα ἐπιφοράν, διότι τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπιφέρεται. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ὀνόματα οἷς κέχρηται οἱ τε Περιπατητικοὶ καὶ οἱ Στωϊκοί. Alexander Aphrodisiensis ad *Analyt. prior. I, 44 p. 50, 39 fol. 160 b.* (cf. *Scholia in Aristot. p. 184. b. 45 ed. Brandis.*) εἰπὼν περὶ τῶν ἐξ ἁπολογίας καὶ τῶν διὰ τῆς εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγῆς λέγει καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐξ ὑποθέσεως, περὶ ὧν ὑπερτίθεται μὲν, ὡς ἐρῶν ἐπιμελέστερον, οὐ μὴν φέρεται αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ αὐτῶν. Θεόφραστος δ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίῳις Ἀναλυτικῶν μνημονεύει, ἀλλὰ καὶ Εὐδήμος καὶ τινες ἄλλοι τῶν ἑταίρων αὐτοῦ. Boëthius de *syllogismo hypothetico ad Symmachum I pag. 606 ed. Bas.* Quod igitur apud scriptores quidem græcos perquam rarissimos strictim atque confuse, apud latinus vero nullos reperiri, id tuæ scientiæ dedicatum noster etsi diuturnus, cœpti tamen efficax labor excoluit. Nam cum categoricorum syllogismorum plenissime notitiam

negativa sibi ipsa convertitur, potest dici et converti, quoniam C terminus de nullo B termino prædicatur, B vero terminus de quodam A termino dicitur, quoniam universalis affirmativa particulariter sibi ipsa convertitur, quare C terminus de quodam A termino non prædicabitur, ut sit sic *omne bonum justum est, nullum malum bonum est*, non posset colligi, quoniam *nullum malum justum est*, sed convertitur sic *nullum bonum malum est, quiddam justum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*.

Nonus modus primæ figuræ est, qui ex particulari affirmativa et universali negativa particularem colligit negativam per conversionem. Si enim A terminus de quodam B termino, B vero terminus de nullo C termino prædicatur, non potest quidem dici, quoniam A terminus de quodam C termino non prædicabitur. Cur autem non possit, hoc quoque in Resolutoriis diximus. Sed quoniam universalis negatio converti potest, dicitur, quoniam C terminus de nullo B termino prædicatur, et B

terminus de quodam A prædicatur, C igitur terminus de quodam A non prædicabitur, ut sit sic *quoddam bonum justum est, nullum malum bonum est, quiddam igitur justum malum non est*. Expeditis igitur novem primæ figuræ modis ad secundæ figuræ quatuor modos veniamus. (Boëthius de syllogismo categorico, lib. II, p. 594-596 ed. Basil. De tribus syllogismorum figuris: At vero uuaquæque, etc.)

110. Primum igitur dicamus de syllogismis probativis; de quibus quum hoc demonstratum fuerit, perspicuum erit etiam in syllogismis ad impossibile perducentibus et omnino in hypotheticis.

111. Sed quoniam de hypotheticis loquimur, quid significet hypothesis, prædicandum est. Hypothesis namque, unde hypothetici syllogismi accipere vocabulum, duobus, ut Eudemo placet, dicitur modis. Aut enim tale acquiritur aliquid per quandam inter se consentientium conditionem, quod fieri nullo modo possit, ut ad suum terminum ratio perducatur, aut in conditione

percepisses, de hypotheticis syllogismis sæpe quærebas, in quibus nihil est ab Aristotele conscriptum, Theophrastus vero vir omnis doctrinæ capax rerum tantum summam exsequitur, *Eudemus* latiore docendi graditur viam, sed ita ut veluti quædam seminaria sparsisse, nullum tamen frugis videatur extulisse proventum.)

112. Οὐδὲν δὲ δεῖ τὸν δριζόμενον καὶ διαιρούμενον ἅπαντα εἰδέναι τὰ ὄντα. Καίτοι ἀδύνατόν φασι τινες εἶναι τὰς διαφορὰς εἰδέναι τὰς πρὸς ἕκαστον μὴ εἰδόμενα ἕκαστον· ἄνευ δὲ τῶν διαφορῶν οὐκ εἶναι ἕκαστον εἰδέναι· οὗ γὰρ μὴ διαφέρει, ταῦτόν εἶναι τούτου, οὗ δὲ διαφέρει, ἕτερον τούτου. Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ψεῦδος· οὐ γὰρ κατὰ πᾶσαν διαφορὰν ἕτερον· πολλὰ γὰρ διαφορὰ ὑπάρχουσι τοῖς αὐτοῖς τῶν εἰδόμενων, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν οὐδὲ καθ' αὐτά. Εἴτα ὅταν λάβῃ τάντικείμενα καὶ τὴν διαφορὰν καὶ ὅτι πᾶν ἐμπίπτει ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα, καὶ λάβῃ ἐν θατέρῳ τὸ ζητούμενον εἶναι, καὶ τοῦτο γινώσκῃ, οὐδὲν διαφέρει εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι ἐφ' ὅσων κατηγοροῦνται ἄλλων αἱ διαφορὰι. Φανερόν γάρ ὅτι ἂν οὕτω βαδίζων ἔλθῃ εἰς ταῦτα ὧν μὴκέτι ἐστὶ διαφορὰ, ἔξει τὸν λόγον τῆς οὐσίας. Τὸ δ' ἅπαν ἐμπίπτει εἰς τὴν διαίρεσιν, ἂν ἢ ἀντικείμενα ὧν μὴ ἐστὶ μεταξύ, οὐκ αἴτημα· ἀνάγκη

γὰρ ἅπαν ἐν θατέρῳ αὐτῶν εἶναι, εἴπερ ἐκείνου διαφορὰ ἐστὶ.

(Aristoteles *Analyt. poster. lib. II cap. 13 pag. 97. a. 6 ed. Bekker. Anonymus in Scholiis Aristot. pag. 248. a. ed. Brandis. Σπευσίππου ταύτην τὴν δόξαν Εὐδήμος εἶναι λέγει, τὴν δὲ ἀδύνατόν ἐστιν ὀρίσασθαι τι τῶν ὄντων μὴ πάντα τὰ ὄντα εἰδόμενα. Itaque Eudemo auctore Themistius et Philoponus usi sunt, qui hæc ab Aristotele contra Speusippum dicta esse referunt. Conf. Brandisius in *Mus. Rhen. I p. 270**

ΠΕΡΙ ΛΕΞΕΩΣ.

113. Πρῶτον τοίνυν διωρίσθω, τί ἐστὶ πρότασις διαλεκτικὴ καὶ τί πρόβλημα διαλεκτικόν. Οὐ γὰρ πᾶσαν πρότασιν οὐδὲ πᾶν πρόβλημα διαλεκτικὸν θετέον· οὐδεὶς γὰρ ἂν προτείνει νοῦν ἔχων τὸ μηδενὶ δοκοῦν, οὐδὲ προβάλοι τὸ πᾶσι φανερόν ἢ τοῖς πλείστοις· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἔχει ἀπορίαν, τὰ δ' οὐδεὶς ἂν θεῖ. Ἔστι δὲ πρότασις διαλεκτικὴ ἐρώτησις ἐνδοξῆς ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις ἢ πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, μὴ παράδοξος.

posita consequentia vi conjunctionis vel disjunctionis ostenditur. Ac prioris quidem positionis exemplum est, veluti cum res omnes corporales materiæ formæque concursu subsistere demonstramus. Tunc enim quod per rerum naturam fieri non potest, ponimus, id est, omnem formæ naturam a subjecta materia, si non re, saltem cogitatione separamus; et quoniam nihil ex rebus corporeis reliquum fit, demonstratum atque ostensum putamus eisdem convenientibus corporalium rerum substantiam confici, quibus a se distinctis ac discedentibus interimitur. In hoc igitur exemplo posita consentiendi conditione, ut id paulisper fieri intelligatur quod fieri non potest, id est, ut formæ a materia separentur, quid consequatur intendimus, perire scilicet corpora, ut eadem ex iisdem consistere comprobemus. Nam quoniam interitus corporalium rerum consequitur, jure dicimus res omnes corporeas forma materiaque constare. Quæ vero a simplicibus differunt, illæ sunt, quando aliquid dicitur esse vel non esse, si quid vel fuerit vel non fuerit. Hæc semper cum conjunctionibus proponuntur, ut cum dicimus: si homo est, animal est. Fiunt vero propositiones hypotheticæ etiam per disjunctionem ita: aut hoc est, aut illud est. Omnis igitur hypothetica propositio vel per connexionem fit (per connexionem vero illum quoque modum, qui per negationem fit, esse pronuntio), vel per disjunctionem; uterque enim modus ex simplicibus propositionibus comparatur. (Boethius de *Syllogismo hypothetico ad Symmachum, I, pag. 607 ed. Basil.*)

112. Neque vero oportet eum qui definiat ac dividat res omnes nosse. Quamquam nonnulli affirmant fieri non posse, ut rerum inter se discrimina teneamus, nisi singulas res cognoverimus; sine differentiis autem non posse singula intelligi: id enim a quo hoc non differt, idem cum hoc esse: id vero a quo differt, diversum esse ab hoc. Primum igitur hoc falsum est. Non enim secundum quamvis differentiam est aliud, quandoquidem iis quæ sunt eadem specie, multæ sunt differentiarum, non tamen rei naturæ convenienter, nec per se. Deinde ubi quis sumpsit tum opposita, tum differentiam, et quidvis in hanc vel illam partem cadere, ac sumpsit in altera parte esse id quod queritur, idque cognoscit, nihil refert utrum sciat an ignoret, quibus aliis hæc differentiarum attribuantur. Apparet enim, si ita progrediens pervenerit ad ea quorum non est amplius differentia, eum habiturum esse definitionem. Sed ut quidvis in divisionem cadat, si sint opposita medio carentia, non est postulatum. Necesse enim est quidvis in altero eorum esse, si quidem illius differentia erit.

DE DITIONE.

113. Primum igitur definiatur, quid sit propositio dialectica et quid problema dialecticum. Nec enim omnis propositio nec omnis proposita quæstio dialectica existimari debet. Nemo enim mentis compos principium ponit quod nemini videtur, neque pro quæstione habebit, quod sit perspicuum omnibus aut plerisque, quoniam hæc nihil dubitationis habent, illa vero necesse

(Aristoteles Topic. lib. I cap. 10 pag. 104. a. 3 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis in Aristot. Topic. pag. 38 ed. Ald. (cf. Scholia in Aristot. p. 258. b. 22 ed. Brandis.) ἔστι μὲν οὖν πρότασις διαλεκτικῆ ἐρώτησις ἐνδοξος. Οὐτε οὖν πᾶσα πρότασις ἐρώτησις, ἀλλ' ἡ διαλεκτικῆ, οὐδὲ πᾶσα ἐρώτησις πρότασις, ἀλλ' ἡ διαλεκτικῆ. Ἔστι γὰρ αἰτῶ πλείω τῶν ἐρωτησεων. Οὐ γὰρ μόνον ἐρώτησις προτασεων γίνεται, ἀλλ' ὡς Εὐδήμος ἐν τοῖς περὶ λέξεως σιγηρῆκεν, οἱ ἐρωτῶντες ἢ περὶ συμβεβηκότος ἐρωτῶσιν ἢ γὰρ προθέντες τι καὶ ὄρισαντες πυνθά-ζονται τὸ τοῦτο συμβεβηκός, ὡς οἱ ἐρωτῶντες τίς τοῦ πυρός ἢ κατὰ φύσιν κίνησις, ἢ τί Σωκράτης συμβεβηκεν ἢ ἔμπαλιν τὸ μὲν συμβεβηκός ὀρίζουσι τε καὶ ἀμβάνουσιν ἐν τῇ ἐρωτήσει, ὃ δὲ τοῦτο συμβεβηκεν ἀξιοῦσι μαθεῖν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί τὸ λευκὸν ἢ τὸ μέλαν τῶν ζῶων συμβεβηκε, καὶ τί τῶν ἀγαθῶν δι' αὐτὸ ἔστιν αἰρετόν, καὶ τίς ἔστιν ὁ καθήμενος. Καὶ τοῦτο μὲν ἐν εἶδος ἐρωτήσεως, ἄλλο δὲ περὶ οὐσίαν, ὅταν προενεγκάμενοι τί ποτέ ἐστι τοῦτο, διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐξετάζωμεν, ὡς ὁ ἐρωτῶν τί ἐστιν ἄνθρωπος; ὁ γὰρ αἰτῶς ἐρωτῶν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀξιοῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ συμβεβηκεν αὐτῷ μαθεῖν. Τρίτον εἶδος ἐρωτήσεως ἔστιν, ὅταν περὶ προτάσεως τις τὴν ἐρώτησιν ποιῆται, εἶτα ἀπόκρισιν αὐτῆς αἰτῶν τὸ ἕτερον τῆς ἀντιφάσεως μέρος προτείνῃ, ὡς ἄρα γε ὁ κόσμος σφαιροειδής; ὑπὸ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἐρωτήσεως ἔστι καὶ ἡ διαλεκτικῆ πρότασις.)

114. Ὅρον δὲ καλῶ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, ὡς τὸ τε κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται, ἢ προστιθέμενον ἢ διαιρούμενον τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι.

(Aristoteles Analyt. prior. lib. I cap. 1 pag. 24. b. 16 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis fol. 7 b. (cf. Scholia in Aristot. p. 146 a. 44 ed. Brandis.) τὸ δὲ « προστιθέμενον ἢ διαιρούμενον τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι » προσέθηκεν, ἵνα μὴ τινες ἀγνοήσαντες, ὅταν τὸ ἔστι τρίτον προσκατηγορηται ἐν τῇ προτάσει, διαιροῦντες τὴν πρότασιν τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τρίτον ὅρον ἡγῶνται εἶναι· οὐ γὰρ ὅρος ἐν ταῖς τοιαύταις προτάσει τὸ ἔστιν, ἀλλὰ προστιθέμενον μὲν σύνθεσιν σημαίνει τοῦ κατηγορούμενου καὶ τοῦ ὑποκειμένου, καὶ ἔστι καταφάσεως δηλωτικόν, ἀποφατικῶς δὲ λεγόμενον διαιρεῖ τε καὶ χωρίζει τοὺς ὄρους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἔστιν ἀποφάσεως δηλωτικόν· εἰς γὰρ δύο ὄρους πᾶσα διαιρεῖται πρότασις. Ὅτι γὰρ μήτε ὄρος

τὸ ἔστι, μήτε ὄρος μέρος, δῆλον εἶναι δοκεῖ ἐκ τοῦ καθ' οὗ τὴν κατάφασιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τὰς ἀντικειμένους ἐκ τῶν αὐτῶν ὄρων συγκεῖσθαι. Δοκεῖ δὲ ὄρος γίνεσθαι τὸ ἔστιν ὅταν μόνον· δοκεῖ γὰρ τότε τὸ ἔστιν κατηγορούμενος ὄρος εἶναι. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ ἀκριβολογοῖτο τις, οὐδὲ τότε ἔστι καθ' αὐτὸ ὄρος τὸ ἔστιν. Ἡ γὰρ λέγουσα πρότασις « Σωκράτης ἔστιν » ἴσον δύναται τῇ Σωκράτης ὢν ἔστιν, ἐν ἣ γίνεται τὸ ὢν μετὰ τοῦ ἔστιν. Ὁ δὲ κατηγορούμενος ὄρος οὗτός ἐστιν... Καὶ εἴη ἂν καταλληλότερον ἢ λέξις ἔχουσα, εἰ οὕτως λέγοιτο « προστιθέμενον τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἢ διαιρούμενον. » Ἡ ἄτοπον τὸ μὴ ὄλος λέγειν τὸ ἔστιν ἐν ταῖς οὕτως ἐχούσαις προτάσει κατηγορεῖσθαι, καὶ ταῦτα Εὐδήμου ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Λέξεως δεικνύοντος τοῦτο διὰ πλείονων. Cod. Paris. ap. Brandis. I. c. σύνθετός ἐστι τῷ Ἀριστοτέλει προσκατηγορούμενον λέγειν τὸ ἔστιν, ὡς ἄνθρωπος φιλοσοφῶν ἔστι· συγκατηγορεῖται γὰρ ἰδοῦ τὸ ἔστιν κατὰ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ φιλοσοφεῖν· ὅπερ δὴ ἔστιν ὁ οὐ βούλονται οἱ περὶ Ἀλέξανδρον λέγειν ὅρον οὐδὲ μέρος προτάσεως, ἀλλὰ συνθέσεως μηνυτικὸν μόριον τῶν ἐν τῇ προτάσει ὄρων. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν οὕτω φρονεῖ περὶ τοῦ ἔστι καὶ Ἀλέξανδρος· Εὐδήμος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Λέξεως δεικνύει διὰ πλείονων, ὅτι τὸ ἔστιν ἐν ταῖς ἀπλάις κατηγορεῖται καὶ ὄρος ἔστιν, ὡς Σωκράτης ἔστι, Σωκράτης οὐκ ἔστι.)

115. Ἔτι δὲ οἱ ἀκριβέστεροι τῶν λόγων οἱ μὲν τῶν πρὸς τι ποιῶσιν ἰδέας, ὡς οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος, οἱ δὲ τρίτον ἄνθρωπον λέγουσιν.

(Aristoteles Metaph. lib. I cap. 9 pag. 990. b. 15 ed. Bekker. Alexander Aphrodisiensis pag. 61 seq. ed. Bonitz. ὁ μὲν καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζων ἰδέας λόγος τοιοῦτός ἐστιν. Ἐφ' ὧν ταυτὸν τι πλείονων κατηγορεῖται μὴ ὁμωνύμως, ἀλλ' ὡς μίαν τινὰ δηλοῦν φύσιν, ἥτοι τῷ κυρίως τὸ ἐπὶ τοῦ κατηγορούμενου σημαίνοντες εἶναι ταῦτα ἀληθεύεται κατ' αὐτῶν, ὡς ὅταν ἄνθρωπον λέγωμεν Σωκράτην καὶ Πλάτωνα, ἢ τῷ εἰκόνας αὐτὰ εἶναι τῶν ἀληθινῶν, ὡς ἐπὶ τῶν γεγραμμένων ὅταν τὸν ἄνθρωπον κατηγοροῦμεν· δηλοῦμεν γὰρ ἐπ' ἐκείνων τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰκόνας τὴν αὐτὴν τινα φύσιν ἐπὶ πάντων σημαίνοντες, ἢ ὡς τὸ μὲν αὐτῶν ὄν τὸ παράδειγμα, τὰ δὲ εἰκόνας, ὡς εἰ ἀνθρώπους Σωκράτη τε καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ λέγομεν. Κατηγοροῦμεν δὲ τῶν ἐνταῦθα τὸ ἴσον αὐτὸ ὁμωνύμως αὐτῶν κατηγορούμενον· οὐτε γὰρ ὁ αὐτὸς πᾶσιν αὐτοῖς ἐφαρμόζει λόγος, οὔτε τὰ ἀληθῶς

admisit. Est autem propositio dialectica interrogatio probabilis aut omnibus aut plerisque aut sapientibus, atque his vel omnibus vel plurimis vel nobilissimis, a communi opinione non abhorrens.

114. Terminum vero appello in quem solvitur propositio, ut attributum et id cui attribuitur, sive adjicitur sive separatur verbum esse vel non esse.

115. Insuper rationes aliæ, quæ certiores sunt, ex rebus ad aliquid relatis ideas faciunt, quarum per se genus esse negamus; aliæ vero tertium hominem perhibent.

ἴσα σημαίνοντες· κινεῖται γὰρ τὸ πᾶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ μεταβάλλει συνεχῶς καὶ οὐκ ἔστιν ἀφωρισμένον. Ἄλλ' οὐδὲ ἀκριβῶς τὸν τοῦ Ἰσοῦ λόγον ἀναδεχόμενον τῶν ἐνταῦθα ἐστὶ τι. Ἄλλὰ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὡς τὸ μὲν παράδειγμα αὐτῶν, τὸ δὲ εἰκόνα· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον θάτερον θατέρου παράδειγμα ἢ εἰκὼν. Εἰ δὲ καὶ δέξαιτό τις μὴ ὁμώνυμον εἶναι τὴν εἰκόνα τῷ παραδείγματι, αἶε ἔπεται ταῦτα τὰ ἴσα ὡς εἰκόνας εἶναι ἴσα τοῦ κυριῶς καὶ ἀληθῶς Ἰσοῦ. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔστι τι αὐτόισον καὶ κυριῶς, πρὸς ᾧ τὰ ἐνθάδε ὡς εἰκόνας γίνεταί τε καὶ λέγεται ἴσα, τοῦτο δὲ ἐστὶν ἰδέα, παράδειγμα καὶ εἰκὼν τοῖς πρὸς αὐτὸ γινομένοις. Ἐἴς μὲν οὖν οὗτος λόγος ὁ καὶ τῶν πρὸς τὴν κατασκευάζων ἰδέας, δοκῶν ἐπιμελέστερον καὶ ἀκριβέστερον καὶ προσεχέστερον ἄπτεσθαι τῆς δεΐξεως τῶν ἰδεῶν. Οὐδὲ γὰρ τὸ κοινὸν εἶναι τι παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα ἀπλῶς οὗτος ὁ λόγος δοκεῖ δεικνύναι, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τι εἶναι τῶν ἐνταῦθα ὄντων κυριῶς ὄν· τοῦτο γὰρ χαρακτηριστικὸν εἶναι δοκεῖ τῶν ἰδεῶν μάλιστα. Τοῦτον δὴ τὸν λόγον φησὶ καὶ τῶν πρὸς τὴν ἰδέαν κατασκευάζειν. Ἦ γούνη δεΐξις ἡ νῦν ἐπὶ τοῦ Ἰσοῦ προήλθεν, ὁ ἐστὶ τῶν πρὸς τι· τῶν δὲ πρὸς τι οὐκ ἔλεγον ἰδέας εἶναι διὰ τὸ τὰς μὲν ἰδέας καθ' αὐτὰς ὑπεστάναι αὐτοῖς οὐσίαις τινὰς οὐσας, τὰ δὲ πρὸς τι ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει τὸ εἶναι ἔχειν. Ἔτι δὲ εἰ τὸ ἴσον ἴσῳ ἴσον, πλείους ἰδέαι τοῦ Ἰσοῦ ἂν εἴεν· τὸ γὰρ αὐτόισον αὐτοῖσῳ ἴσον· εἰ γὰρ μηδενὶ ἴσον, οὐδὲ ἴσον ἂν εἴη. Ἔτι δεήσει καὶ τῶν ἀνίσων κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἰδέας εἶναι· ὁμοίως γὰρ τῶν ἀντικειμένων ἔσονται γε ἢ οὐκ ἔσονται ἰδέαι· τὸ δὲ ἄνισον ἁμολογεῖται καὶ κατ' αὐτοὺς ἐν πλείοσιν εἶναι. Πάλιν δὲ ἐκoinωποίησε τὴν δόξαν ὡς πρὸς οἰκειαν οὔσαν αὐτὴν λέγων, διὰ τοῦ εἰπεῖν « ὧν οὐ φαμεν εἶναι καθ' αὐτὸ γένος », γένος λέγων ἀντὶ τοῦ ὑπόστασιν καὶ φύσιν, εἶπε τὸ πρὸς τι παραφυάδι εἶκον, ὡς ἐν ἄλλοις εἶπεν. Ὁ δὲ λόγος ὁ τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Λέγουσι τὰ κοινῶς κατηγορούμενα τῶν οὐσιῶν κυριῶς τε εἶναι τοιαῦτα, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἴσα. Ἔτι τὰ ὁμοία ἀλλήλοισ τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὁμοία ἀλλήλοισ εἶναι, ὁ κυριῶς ἐστὶ τοῦτο· καὶ τὸ αὐτοῦ εἶναι τὴν ἰδέαν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, καὶ τὸ κατηγορούμενον τινῶν κοινῶς, ἂν μὴ ταυτὸν ἢ ἐκείνων τινὶ ὧν κατηγορεῖται, ἄλλο τί ἐστὶ παρ' ἐκεῖνα· διὰ τοῦτο γὰρ γένος ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὅτι κατηγορούμενος τῶν καθ' ἕκαστα οὐδενὶ αὐτῶν ἦν ὁ αὐτός. Τρίτος ἄνθρωπος ἔσται τις παρὰ τε τὸν καθ' ἕκαστα, οἷον Σωκράτη καὶ Πλάτωνα, καὶ παρὰ τὴν ἰδέαν, ἥτις καὶ αὐτὴ μία κατ' ἀριθμὸν ἐστίν. Ἦν δὲ τις λόγος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν λεγόμενος τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων τοιοῦτος. Εἰ λέγοντες « ἄνθρωπος περιπατεῖ » οὐτε τὸν ὡς ἰδέαν ἄνθρωπον περιπατεῖν λέγομεν (ἀκίνητος γὰρ ἐκεῖνη) οὐτε τῶν καθ' ἕκαστά τινα (πῶς γὰρ ὄν μὴ γνωρίζομεν; τὸ μὲν γὰρ ἄνθρωπον περιπατεῖν γνωρίζομεν, τίς δὲ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἐφ' ᾧ λέγομεν, οὐ γνωρίζο-

μεν), ἄλλον τινὰ παρὰ τούτους τρίτον ἄνθρωπον λέγομεν περιπατεῖν· τρίτος ἄρα ἄνθρωπος ἔσται, οὗ τὸ περιπατεῖν κατηγορήσαμεν. Τοῦτω δὴ τῷ λόγῳ ὄντι σοφιστικῶ ἀφορμὰς ἐνδιδοῦσιν οἱ χωρίζοντες τὸ κοινὸν τῶν καθ' ἕκαστα, ὁ ποιούσιν οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι. Λέγει δὲ Φανίας ἐν τῷ πρὸς Διόδωρον Πολύζενον τὸν σοφιστὴν τὸν τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγων λέγοντα εἰ κατὰ μετοχὴν τε καὶ μετουσίαν τῆς ἰδέας καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄνθρωπου ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ, δεῖ τινα εἶναι ἄνθρωπον ὅς πρὸς τὴν ἰδέαν ἔξει τὸ εἶναι. Οὐτε δὲ ὁ αὐτοῦ ἄνθρωπος, ὅς ἐστὶν ἰδέα, κατὰ μετοχὴν ἰδέας, οὐτε ὁ τις ἄνθρωπος. Λείπεται ἄλλον τινὰ εἶναι τρίτον ἄνθρωπον τὸν πρὸς τὴν ἰδέαν τὸ εἶναι ἔχοντα ». Δείκνυται καὶ οὗτος ὁ τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ τὸ κατηγορούμενον τινῶν πλείονων ἀληθῶς καὶ ἐστὶν ἄλλο παρὰ τὰ ὧν κατηγορεῖται, χωρισμένον αὐτῶν (τοῦτο γὰρ ἡγούνηται δεικνύναι οἱ τὰς ἰδέας τιθέμενοι· διὰ τοῦτο γὰρ ἐστὶ τι αὐτοῦ ἄνθρωπος κατ' αὐτούς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων πλείονων ὄντων ἀληθῶς κατηγορεῖται καὶ ἄλλος τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων ἐστίν) — ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔσται τις τρίτος ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ ἄλλος ὁ κατηγορούμενος ὧν κατηγορεῖται, καὶ κατ' ἰδίαν ὑπεστώσας, κατηγορεῖται δὲ κατὰ τε τῶν καθ' ἕκαστα καὶ κατὰ τῆς ἰδέας ὁ ἄνθρωπος, ἔσται τρίτος τις ἄνθρωπος παρὰ τε τοὺς καθ' ἕκαστα καὶ τὴν ἰδέαν. Οὕτως δὲ καὶ τέταρτος ὁ κατὰ τε τούτου καὶ τῆς ἰδέας καὶ τῶν καθ' ἕκαστα κατηγορούμενος, ὁμοίως δὲ καὶ πέμπτος, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον. Ἔστι δὲ ὁ λόγος οὗτος τῷ πρώτῳ ὁ αὐτός, ἐπεὶ ἔθεντο τὰ ὁμοία τοῦ αὐτοῦ τινος μετουσίᾳ ὁμοία εἶναι· ὁμοιοὶ γὰρ οἱ τὸν ἄνθρωπον καὶ αἱ ἰδέαι. Ἀμφοτέρους δὴ τοὺς δοκοῦντας ἀκριβεστέρους εἶναι λόγους διήλεγξε, τὸν μὲν ὡς καὶ τῶν πρὸς τι κατασκευάζοντα ἰδέας, τὸν δὲ ὡς τρίτον ἄνθρωπον εἰσάγοντα, εἶτα ἐπ' ἀπειρον αὔξοντα τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐξηθήσεται ὧν λέγουσιν ἰδέας εἶναι. Τῇ μὲν οὖν πρώτῃ τοῦ τρίτου ἀνθρώπου ἐξηγήσει ἄλλοι τε κέρρηται καὶ Εὐδῆμος σαφῶς ἐν τοῖς περὶ Λέξεως, τῇ δὲ τελευταίᾳ αὐτὸς ἐν τε τῷ τετάρτῳ περὶ Ἰδεῶν καὶ ἐν τούτῳ μετ' ὀλίγον. Ergo certiores rationes appellari judicat Alexander, quibus non solum commune quidpiam præter singulas res esse demonstretur, verum idem quoque exemplar, quod singulæ res imitentur. Cujus quidem generis quæ duo affert exempla, ea aliquid offensionis habent. Quippe Aristoteles rerum etiam ad aliquid relatarum ideas esse effici istis rationibus ait. Sed quaeritur, quem tertium hominem intelligat Stagiritis, qua appellatione nihil olim celebratius fuit. Est autem hic ejus appellationis sensus. Quod communiter de pluribus rebus prædicatur, id diversum ac se junctum ab illis exstat; atqui tum de sensibili homine tum de hominis idea, cujus communione ille existit,

humanitas prædicatur, siquidem utrique hominis nomen imponitur. Quocirca tertius homo præter sensibilem hominem et hominis ideam illa, quam dixi, humanitas est. Verum sic in infinitum nos abire posse apparet. Cæterum copiose de hoc loco disputat Bonitzius comm. in Aristot. Metaph. p. 111 seq.)

116. Δεικτέον δὲ τὸ μετὰ τοῦτ' ἂν εἴη, διὰ τί παρὰ τὸ διττὸν τῶν ὄνοματων, ὡς ὁμοίως Ἀριστοτέλης φησί, συνίσταται. Ἔσται δὲ λόγος σύνθεσις ὀνομάτων. Ἀνάγκη τὸ διττὸν ἢ ἐν τινι τοῦτων εἶναι τῶν ὀνομάτων, ἢ ἐν αὐτῶν τῶν λόγων (τρίτον γὰρ οὐδὲν ἔχομεν) καὶ τοῦτο ἢ ἐνεργεία ἢ δυνάμει ἢ φαντασίᾳ· παρὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἕτερον τις ἂν εὔροι ὑπάρχον. Ἐνεργεία μὲν γὰρ τὸ διττὸν ἔχουσι παρὰ τε τὴν ὁμωνυμίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, καὶ ἐν ὀνόματι μὲν ὁ παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ἐν λόγῳ δὲ ὁ παρὰ τὴν ἀμφιβολίαν. Ἐπεὶ δὲ ἔχομεν τὸ ἐνεργεία τε καὶ δυνάμει, λείπεται φαντασία. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ παρὰ τὸ σχῆμα τῆς λέξεως, καθάπερ ἐλέγετο ἔμπροσθεν.

Φαίνεται γὰρ καὶ τὸ ὄνομα διττὸν οὐχ οὕτως ἔχει, καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν^b. Καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἔκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων.

(Galenus περὶ τῶν παρὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων cap. 3. tom. XIV p. 593 ed. Kühn (Tom. IV p. 32 ed. Basil.) scripsi : * οὐδὲν ἕτερον τις ἂν εὔροι] codd. οὐδὲν ἕτερον τις εὔροι. — ^b καὶ ὁ λόγος ὁμοίως οὐ τοιοῦτος ὢν] cum Spengelio; codd. καὶ ὁ λόγος ὁμοίως καὶ οὐ τοιοῦτος. — ^c καθ' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἔκ τε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων] cum eodem, nisi quod δὲ particulam adjeci; codd. καθ' ἕκαστον τῶν προειρημένων· τὰ παραδείγματα λάβοι τις ἂν ἔκ τε τῶν καὶ Εὐδήμου καὶ ἄλλων. Sed non satis

certa est libelli mutili et male scripti emendatio. Idem Galenus de suis commentariis, tom. IV, p. 367 ed. Basil. hæc tradit : τούτων τῶν ὑπομνημάτων ἀπάντων οὐδὲν ὡς πρὸς ἔκδοσιν ἐγράφη, καθάπερ οὐδὲ τὰ ζ' τὰ εἰς Θεοφράστου βιβλίον ὁ περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως ἐγραφε. Τὰ δ' εἰς πρότερον (leg. τὸ περὶ) λέξεως Εὐδήμου πρότερον ἐτέροις ἀξιωμασιν ἐποίησα. Præcedunt autem commentarii in Aristotelis περὶ ἐρμηνείας libellum et Ἀναλυτικῶν libros. Inter ea vero, quæ postea diligentius elaboraverat, volumina enumerantur p. 368, περὶ ἐρμηνείας, πρότερα Ἀναλυτικά, εἰς τὰς Κατηγορίας, εἰς τὸ περὶ καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως Θεοφράστου, περὶ τοῦ ποσαχῶς, εἰς τὸ περὶ λέξεως Εὐδήμου ὑπομνήματα γ', περὶ τῶν κατὰ τὸ διότι ἀποδείξεων, περὶ τῶν ἐνδεχομένων προτάσεων καὶ συλλογισμῶν, περὶ τῶν ἐκ μικτῶν προτάσεων συλλογισμῶν, περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν σοφισμάτων. Hinc simul intelligitur, Eudemi περὶ λέξεως opus ad dialecticam illustrandam pertinuisse.)

117. Ἡ δὲ παρὰ τῶν Περιπατητικῶν Εὐδήμου ἀναγεγραμμένη ὡς τοῦ Ὀρφέως οὔσα θεολογία πᾶν τὸ νοητὸν ἐσιώπησεν ὡς παντάπασιν ἀβῆρτόν τε καὶ ἀγνωστον τρόπον τινὰ * κατὰ διέξοδόν τε καὶ ἀπαγγελίαν, ἀπὸ δὲ τῆς νυκτὸς ἐποίησατο τὴν ἀρχὴν, ἀφ' ἧς καὶ ὁ Ὀμηρος, εἰ καὶ μὴ συνεχῆ πεποιήται, τὴν γενεολογίαν ἴστησιν. ^b Οὐ γὰρ ἀποδεκτέον Εὐδήμου λέγοντος, ὅτι ἀπὸ Ὀκεανοῦ καὶ Τηθύος ἀρχεται· φαίνεται γὰρ εἰδῶς καὶ τὴν Νύκτα μεγίστην οὕτω θεόν, ὡς καὶ τὸν Δία σέβασθαι αὐτήν· ἄετο γὰρ μὴ Νυκτὶ σοῆ ἀποθύμια βέζοι^c. Ἄλλ' Ὀμηρος μὲν καὶ αὐτὸς ἀρχέσθω ἀπὸ νυκτὸς.

Ἡσιόδος δὲ μοι δοκεῖ πρῶτον γενέσθαι τὸ Χάος ἱστορῶν τὴν ἀκατάληπτον τοῦ νοητοῦ καὶ ἠνωμένην παντελῶς φύσιν κεκληχέναι Χάος· ταύτην^d δὲ τὴν

116. Demonstrandum autem post hæc fuerit, cur præter illam ambiguitatem e tanta varietate, quantum Aristoteles esse vult, constet. Erit igitur dictum verborum compositio. Necessè est illam ambiguitatem aut in aliquo horum verborum aut in ipso dicto esse (nihil enim tertium habemus) idque vel actu vel potentia vel specie : nam præter hæc nihil aliud quis subsesse animadvertat. Quippe actu ambiguitatem illam habent propter nominis communitatem vocemque ancipitem, ac sub nomine quidem propter nominis communitatem, sub dicto autem ob vocem ancipitem anceps sententia subjicienda est. Sed quoniam de iis quæ actu et potentia ambigua sunt diximus, restat ut de verborum ambiguitate e specie orta disseramus. Talis vero ambiguitas dictionis forma contingit, quemadmodum antea exposuimus. Apparet enim etiam nomen ambiguum, si non inest in eo hæc vis, haud secus atque dictum, si hæc notio ei subjecta non est. Singulorum autem quæ præ-

dicta sunt exempla ex Aristotele, Eudemo alisque sumas.

117. At quæ apud Eudemum Peripateticum perscripta legitur tanquam Orphica rerum divinarum scientia omnem naturam intelligibilem silentio præterit ut plane ineffabilem et ignotam quodammodo explicatori et enaratori, sed principium ducit a nocte, a qua etiam Homerus, quamvis non perpetuam fecerit, progeniem orditur. Neque enim assentiendum Eudemo dicenti, eum ab Oceano et Tethye exordium capere : apparet enim illum scire Noctem quoque maximam esse deam, adeo ut etiam Jupiter eam veneretur : *verebatur enim, ne Nocti celeri ingrata faceret*. Sed Homerus quidem et ipse a nocte orditur.

Healodus autem mihi videtur primum existisse chaos tradens incomprehensam naturam intelligibilis et plane unitam vim chaos appellasse, hanc vero primam produxisse, tanquam universæ deorum sobolis principium,

πρώτην ἐκείθεν παράγειν ὡς τινα ἀρχὴν τῆς ὄλης γενεᾶς τῶν θεῶν, εἰ μὴ ἄρα Χάος μὲν τὴν δευτέραν τῶν δυοῖν ἀρχῶν. Ταύτην δὲ καὶ Τάρταρον καὶ Ἔρωτα τὸ τριπλοῦν νοητόν, τὸν μὲν Ἔρωτα ἀντὶ τοῦ τρίτου, ὡς κατὰ ἐπιστροφὴν θεωρουμένην (τοῦτο γὰρ οὕτως ὀνομάζει καὶ ὁ Ὀρφεὺς ἐν ταῖς βραψωδίαις), τὴν δὲ Γῆν ἀντὶ τοῦ πρώτου, ὡς πρώτην ἐν στερεῶι τινὶ καὶ οὐσιώδει καταστήματι παγείσαν, τὸν Τάρταρον ἀντὶ τοῦ μέσου, ὡς ἤδη πῶς εἰς διάκρισιν παρακεκινημένον.

Ἄκουσιλος δὲ Χάος μὲν ὑποτίθεσθαι μοι δοκεῖ τὴν πρώτην ἀρχὴν ὡς πάντη ἀγνωστον, τὰς δὲ δύο μετὰ τὴν μίαν, Ἔρεβος μὲν τὴν ἄββρα, τὴν δὲ θήλειαν Νύκτα, ταύτην μὲν ἀντὶ ἀπειρίας, ἐκείνην δὲ ἀντὶ πέραςτος. Ἐκ δὲ τούτων φησὶ μιχθέντων αἰθέρα γενέσθαι καὶ Ἔρωτα καὶ Μῆτιν, τὰς τρεῖς ταύτας νοητάς ὑποστάσεις, τὴν μὲν ἄκραν αἰθέρα ποιῶν, τὴν δὲ μέσην Ἔρωτα κατὰ τὴν φυτικὴν μεσότητα τοῦ ἔρωτος, τὴν δὲ τρίτην Μῆτιν κατ' αὐτὸν ἤδη τὸν πολυτίμητον νοῦν. Παράγει δὲ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων θεῶν πολλὸν ἀριθμὸν κατὰ τὴν Εὐδήμου ἱστορίαν.

Τὸν δὲ Ἐπιμενίδην δύο πρώτας ἀρχὰς ἐποθέσθαι, Ἄερα καὶ Νύκτα, δηλονότι σιγῇ τιμήσαντα τὴν μίαν πρὸ τῶν δυοῖν, ἐξ ὧν γεννηθῆναι Τάρταρον οἶμαι τὴν τρίτην ἀρχὴν, ὡς τινα μικτὴν ἐκ τῶν δυοῖν συγκριθείσαν, ἐξ ὧν τινὰς τῆν νοητὴν μεσότητα οὕτω καλέσαντας ἡ, διότι ἐπ' ἄμφω διατείνει τό τε ἄκρον καὶ τὸ

πέρας, ὧν μιχθέντων ἀλλήλοισι ὧν γενέσθαι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ νοητὸν ζῶον ὡς ἀληθῶς, ἐξ οὗ καλὴν ἄλλην γενεάν προελθεῖν.

Φερεκύδης δὲ ὁ Σύριος Ζῆνα μὲν εἶναι ἄει καὶ Χρόνον καὶ Χθονίαν τὰς τρεῖς πρώτας ἀρχὰς, τὴν μίαν, φημί, πρὸ τοῖν δυοῖν, καὶ τὰς δύο μετὰ τὴν μίαν, τὸν δὲ Χρόνον ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ γόνου * πῦρ καὶ πνεῦμα καὶ ὕδωρ, τὴν τριπλῆν, οἶμαι, φύσιν τοῦ νοητοῦ, ἐξ ὧν ἐν πέντε μυχοῖς διηρημένων πολλὴν ἄλλην γενεάν συστήναι θεῶν τὴν πεντάμυχον ἰαλουμένην, ταῦτόν δὲ ἴσως εἰπεῖν, τὴν πεντάκοσμον. Περὶ δὲ τούτων ἄλλος ἴσως φανείται καιρῶς. Τοιαῦται μὲν οὖν καὶ τοσαῦται τανῦν παρελήφθασαν ἡμῖν αἰ διὰ μύθων ἑλληνικῶν ὑποθέσεις πολλῶν καὶ ἄλλων οὐσῶν.

Τῶν δὲ βαρβάρων ζοίκασι Βαβυλώνιοι μὲν τὴν μίαν τῶν θλων ἀρχὴν σιγῇ παρίεναι, δύο δὲ ποιεῖν Ταυθὲ καὶ Ἀπασῶν, τὸν μὲν Ἀπασῶν ἀνδρα τῆς Ταυθὲ ποιῶντες, ταύτην δὲ μητέρα θεῶν ὀνομάζοντες, ἐξ ὧν μονογενῆ παῖδα γεννηθῆναι τὸν Μωῦμιν, αὐτόν, οἶμαι, τὸν νοητὸν κόσμον ἐκ τῶν δυοῖν ἀρχῶν παραγομένοιν. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν ἄλλην γενεάν προελθεῖν, Δαχὴν καὶ Δαχόν, εἶτα αὖ τρίτην ἐκ τῶν αὐτῶν Κισσαρῆ καὶ Ἀσσωρόν, ἐξ ὧν γενέσθαι τρεῖς, Ἄνὸν καὶ Ἰλιάνον καὶ Ἀόν, τοῦ δὲ Ἀοῦ καὶ Δαυκῆς υἱὸν γενέσθαι τὸν Βῆλον, ὃν δημιουργὸν εἶναι φασιν.

Μάγοι δὲ καὶ πᾶν τὸ ἄρειον γένος, ὡς καὶ τοῦτο

nisi forte chaos duorum principiorum secundum esse voluit. Cæterum hanc vim et Tartarum et Amorem triplicem naturam intelligibilem iudicavit, Amorem quidem tertio loco ponens, ut juxta conversationem mente circumspectam (hoc enim sic etiam Orpheus in carminibus vocat), Terram autem primo loco, ut primam in certo quodam et naturali statu collocatam, Tartarum denique medio loco, ut jam quodammodo ad dissolutionem incitatum.

Acusilaus autem chaos ponere mihi videtur primum principium ut prorsus ignotum, duo vero post illud unum, Erebum marem et Noctem feminam, hanc quidem infinitatis, at illam finis loco. Ex his mixtis ait ætherem esse ortum et Amorem et Metin, tres hæc intelligibiles personas, summam ætheris faciens substantiam, mediam Amoris propter vegetabilem amoris medietatem, tertiam denique personam ob ipsam jam mentem honestam Metin appellans. Sed post hæc ex iisdem magnum etiam aliorum deorum numerum juxta Eudemii historiam generat.

Epimenidem autem arbitror duo prima principia stituisse Aërem et Noctem, quum scilicet unum tacite præferret his duobus, ex quibus Tartarum tertium principium procreatum puto, utpote ex duobus illis mixtum et temperatum, ex quibus nonnullos intelligibilem medietatem ita nominasse reor, quod ad utraque et summa

et infima pertinet, quibus mixtis partum esse hoc orum. quasi animal illud vere intelligibile, ex quo rursus alia soboles exclusa sit.

Pherecydes Syrius Jovem, Tempus et Terram, tria prima principia, semper esse censet, unum, opinor, ante duo reliqua et duo illa post unum, Tempus autem ex suo semine procreasse ignem et spiritum et aquam, triplicem nimirum vim naturæ intelligibilis, e quibus in quinque penetralia distributis alia frequens deorum soboles conflata sit, quæ quinque penetralium vel fortasse vocabulo idem declarante quinque mundorum divinarum progenies nuncupetur. Sed de his alius fortasse erit dicendi locus. Talia igitur tantaque (quum multa etiam alia sint) fabularum græcarum beneficio inventa dicendi argumenta nunc a nobis assumpta ad disputandum sufficiant.

Et barbaris videntur Babylonii unum rerum universitatis principium silentio præterire, duo autem facerent Tauthe et Apason, Apason quidem maritum Tauthe uxoris statuentes, hanc vero deorum matrem nominantes, e quibus unicum filium Moymin natum esse dicunt, ipsum, opinor, mundum intelligibilem e duobus illis principiis generatum. Ab iisdem aliam sobolem esse ortam, Dachen et Dachum, deinde rursus tertiam ab iisdem Cissare et Assarum, e quibus tres, Anum et Illinum et Aum genitos esse narrant, Ali autem et Danes

γράφει δ' Εὐδήμος, οἱ μὲν Τόπον, οἱ δὲ Χρόνον^α καλοῦσι τὸ νοητὸν ἅπαν καὶ τὸ ἡνωμένον, ἐξ οὗ διακριθῆναι ἢ θεὸν ἀγαθὸν καὶ δαίμονα κακόν, ἢ φῶς καὶ σκότος πρὸ τούτων, ὡς ἐπίουσι λέγειν. Οὗτοι δ' οὖν καὶ αὐτοὶ μετὰ τὴν ἀδιάκριτον φύσιν διακρινομένην ποιῶσι τὴν διττὴν συστοιχίαν τῶν κρειττόνων^ο, τῆς μὲν ἡγεῖσθαι τὸν Ὀρομάσδην, τῆς δὲ τὸν Ἀρειμάνιον.

Σιδώνιοι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφεὶα περὶ πάντων Χρόνον ὑποτίθενται καὶ Πόθον καὶ Ὀμίχλην, Πόθου δὲ καὶ Ὀμίχλης μιγέντων ὡς δυεῖν ἀρχαίαν Ἄερα γενέσθαι καὶ Αὐραν, ἀέρα μὲν ἀκρατον τοῦ νοητοῦ παραδηλοῦντες, αὐραν δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον τοῦ νοητοῦ ζωτικὸν προτύπωμα. Πάλιν δὲ ἐκ τούτων ἀμφοῖν Ὡτον γεννηθῆναι κατὰ τὸν νοῦν, οἴμαι, τὸν νοητόν. Ὡς δὲ ἔξωθεν Εὐδήμου τὴν Φοινίκων εὐρίσκομεν κατὰ Μῶχον μυθολογίαν, Αἰθέρ ἦν τὸ πρῶτον καὶ Ἄηρ αἱ δύο αὐτὰ ἀρχαί.

Αἰγυπτίω δὲ ὁ μὲν Εὐδήμος οὐδὲν ἀκριβὲς ἱστορεῖ, οἱ δὲ Αἰγυπτίοι καθ' ἡμᾶς φιλόσοφοι γεγονότες ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν^π τὴν ἀλήθειαν κεκρυμμένην εὐρόντες ἐν Αἰγυπτίῳ δὴ τισι λόγοις.

(Damascius de primis principiis pag. 38a ed. Kopp. Scripsi^α τρόπον τινὰ κατὰ] codd. τρόπον κατὰ. — ^β Ἰσησιν] vulgo Ἰσησάν. — ^ο ῥέζοι] cum Damascii codd; ἔρδοι pars librorum Homeri Iliad. XIV, 261. — ^δ ταύτην δὲ τὴν πρώτην] codd. τὴν δὲ τὴν πρώτην. — ^ο ταύτην δὲ καὶ Τάρταρον] codd. τὴν δὲ καὶ Τάρταρον. — ^ε παρακεκινημένον] vulgo παρακεκινημένου, — ^ς μὲν ἀντὶ ἀπειρίας] codd. μὲν ἀπειρίας. — ^η καλέσαντας] libri καλέσαντα. — ^ι Ζῆνα μὲν εἶναι] e Koppii conjectura; libri ζῶντα μενέναι. Similiter Diogenes Laërtius I, 119 σώζεται δὲ τοῦ Συρίου τό τε βιβλίον δὲ συνέγραψεν, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ζεὺς μὲν καὶ Χρόνος εἰς ἀεὶ καὶ Χθὼν ἦν. (leg.

Χθονίη ἦν). Χθονίη δὲ ὄνομα ἐγένετο Γῆς, ἐπειδὴ αὐτῇ Ζεὺς γέρας διδοῖ. Vide quæ notavi ad Empedoclis versum 22 ἐθ' ἦσαν Χθονίη τε καὶ Ἠλιώπη ταναῶπις in Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 21 Cf. Sturzium de Pherecyde p. 40 seqq. — ^κ τοῦ ἑαυτοῦ γόνου] vulgo τοῦ γόνου ἑαυτοῦ. — ^λ πεντάμυχον] libri παντέμυχον. Sed variat sæpe lectio etiam in aliis vocabulis, quum promiscue πενταδραχμία et πεντεδραχμία dicatur et illud quidem Xenophon Hellen. I, 6, 12, hoc vero Dinarchus contra Demosthenem 56 posuerit. At eam quam edidi formam Græcis usitatiorem fuisse constat. — ^μ πεντάκοσμον] libri πεντέκοσμον. — ^ν Χρόνον] vulgo Χρόνοι. — ^ο συστοιχίαν τῶν κρειττόνων] codd. συστοιχίαν τῶς κρειττόνων. — ^π ἐξήνεγκαν τῶν ἀρχῶν τὴν ἀλήθειαν] libri ἐξήνεγκαν αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν.

118. Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ φιλοσοφίας καὶ πρεσβυτέρους εἶναι τῶν Αἰγυπτίων, καὶ δύο κατ' αὐτοὺς εἶναι ἀρχάς, ἀγαθὸν δαίμονα καὶ κακὸν δαίμονα· καὶ τῷ μὲν ὄνομα εἶναι Ζεὺς καὶ Ὀρομάσδης, τῷ δὲ Ἄιδης καὶ Ἀρειμάνιος. Φησὶ δὲ ταῦτα καὶ Ἐρμιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Μάγων καὶ Εὐδόξος ἐν τῇ Περιόδῳ καὶ Θεόπομπος ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν Φιλιππικῶν, ὅς καὶ ἀναβιώσασθαι κατὰ τοὺς Μάγους φησὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔσσεσθαι ἀθανάτους καὶ τὰ ὄντα ταῖς αὐτῶν ἐπικλήσεσι διαμενεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ Εὐδήμος δὲ Ῥόδιος ἱστορεῖ.

(Diogenes Laërtius lib. I, 9. Cæterum Eudoxi liber, quem hic simpliciter Περίοδον nominat Diogenes, Γῆς περίοδος inscribatur. Vide eundem lib. VIII, 90 et ibi Menagium.)

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat Æmilium, quoniam usque adeo re-

filium fuisse Belum, quem mundi opificem esse aiunt.

Magi autem et totum illud militare genus, quemadmodum et hoc Eudemus scribit, partim Spatium, partim Tempus omnem intelligibilem et unitam naturam appellant, a qua separatam esse vel deum bonum et genium malum, vel ante eos lucem et tenebras quorundam opinio est. Hi igitur et ipsi post indiscretam progeniem discretam faciunt duplicem bonorum malorumque genitorum sobolem, atque illius quidem Oromasden, hujus vero Arimanium ducem esse arbitrantur.

Cæterum Sidonii juxta eundem scriptorem omnibus præponunt Tempus, Cupidinem et Nebulam, Cupidine autem et Nebula tanquam duobus principiis mixtis Aërem natum esse et Auram affirmant, aërem quidem immunem naturæ intelligibilis perhibentes, auram vero vegetabile naturæ intelligibilis exemplar ab eo motum nominantes. Rursus ex his ambobus Otum esse genitum propter mentem, opinor, divinam. Ut autem, si ab Eudomo discesseris, Phœnicum fabulas secundum Mochum

narratas reperimus, Æther primum et Aër duo hæc principia fuerunt.

Denique de Ægyptiorum opinioibus nihil exploratum perscribit Eudemus; sed Ægyptii nostro more philosophati quum principiorum veritatem in Ægyptiacis quibusdam libris invenissent, occultatam vulgarunt.

118. Ægyptiis vero antiquiores esse magos, Aristoteles auctor est in primo de philosophia libro, duoque de illorum sententia esse principia, tum bonum, tum malum genium. Eorum alterum Jovem et Oromasden, alterum Orcum et Arimanium appellari. Quod Hermippus quoque in primo de Magis ait, atque Eudoxus in Terræ ambitu, et Theopompus octavo Philippicorum libro, qui de magorum sententia ad vitam etiam redituros homines dicit, immortalesque futuros, et res omnes illorum precationibus permansuras. Hæc Eudemus quoque Rhodius tradit.

119. Cæterum, quamobrem plurimos jam pisces cognoverim, quorundam adhuc nescius esse nolim, discat

bus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis *περὶ ζῴων γενέσεως*, *περὶ ζῴων ἀνατομῆς*, *περὶ ζῴων ἱστορίας* multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur.

(Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Οἱ πελεκῆνες ἐν τοῖς ποταμοῖς κόγχας περιχαίνοντες εἶτα καταπίνουσιν. Ἐνδον δὲ καὶ ἐν μυγῶ τῆς γαστρὸς ὑποθάψαντες ἀνιμῶσι^a καὶ τὰ μὲν ὀστράκια ἐκ τῆς ἀλέας διέστη ὡσπεροῦν τῶν ἐφθῶν· οἱ δὲ ἐξορτυττοῦσι τὰ κρέα καὶ ἔχουσι δαίπνον. Καὶ μέντοι καὶ οἱ λάροι, ὡς Εὐδήμος φησι, τοὺς κοχλίας μεταπρίζοντες καὶ ὕψου αἴροντες ταῖς πέτραις βιαιότατα προσαράττουσιν.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 20. *Περὶ πελεκῆνων καὶ λάρων*. Scripsi : ^a ἀνιμῶσι] codd. ἀνιμῶσιν. — ^b προσαράττουσι] codd. προσαρῶττουσιν.)

121. Λέγει Εὐδήμος ἐν Παγγαίῳ τῷ Θρακίῳ κοίτη λέοντος ἐρήμῳ φυλακῆς ἐπιστάσας ἀνὰ ἄρκτον σκύμους τοῦ λέοντος διαφθεῖραι διὰ τὸ μικροῦς εἶναι ἐτι καὶ ἀμύναί σφισιν ἀδυνάτους. Ἐπεί δὲ ἀφίκετο ἐκ τινος ἄγρας ὃ τε πατήρ καὶ ἡ μήτηρ, καὶ εἶδον τοὺς παῖ-

δας ἐν τοῖς φόνοις, οἷα εἰκὸς ἤλθον καὶ ἐπὶ τὴν ἄρκτον ἔντο. Ἡ δὲ δαίσασα εἰς τὸ δένδρον ἢ ποδῶν εἶχεν ἀνέθει καὶ καθήστο, τὴν ἐπιδουλήν τὴν ἐξ ἐκείνων ἐκλίνας πειρωμένη. Ὡς δὲ ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι^a τὸν λυμῶνα ἦκειν δεῦρο, ἐνταῦθα ἡ μὲν λέαινα οὐ λείπει τὴν φυλακὴν, ἀλλ' ὑπὸ τῷ πρέμνῳ καθήστο ἄλλοχῶσα καὶ βραίμον ἀνω βλέπουσα. Ὁ δὲ λέων, οἷα ἀθμονῶν καὶ ἀλύων ὑπὸ τοῦ ἄχους ὡς ἄνθρωπος, εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσιν ἤλατο^b καὶ ἀνδρὶ ὕλουργῷ περιτυγγάνει. Ὁ δὲ εἶδισε καὶ ἀφίησι τὸν πέλεκυν. Τὸ δὲ θηρίον ὃ λέων ἔσαινέ τε καὶ ἑαυτὸν ἀνατείνας ἠσπάζετο, ὡς οἷός τε ἦν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον ἐπαίδρυνεν αὐτῷ· καὶ ἐκεῖνος ἐπεθάρσησεν^c ὃ τε λέων περιβαλὼν οἱ τὴν οὐρὰν ἦγεν αὐτόν, καὶ ἀφιέντα τὸν πέλεκυν οὐκ εἶα, ἀλλ' ἐσήμενε τῷ ποδὶ ἀνελέσθαι. Ὡς δὲ οὐ συνίει, ὅδε^d τῷ στόματι εὐάθετο καὶ ὠρεξέν οἱ, καὶ εἴπετο ἐκεῖνος, ἄγει τε αὐτὸν ἐπὶ τὸ αὐλίον. Καὶ ἡ λέαινα εἶδε, καὶ αὐτὴ προσελθοῦσα ἐπεσήμενε, καὶ ἑώρα οἰκτρόν, καὶ ἀνέβλεπεν εἰς τὴν ἄρκτον. Συνιδὼν οὖν ὃ ἄνθρωπος καὶ συμβαλὼν ἠδικῆσθαι τι τοῦτους ἐξ ἐκείνης, ὡς εἶχε βρώμης τε καὶ χειρῶν ἐξέκοψε τὸ δένδρον. Καὶ τὸ μὲν ἀνετράπη, ἡ δὲ κατηνέχθη, καὶ διεσπᾶσαντο οἱ θῆρες αὐτῆν· τὸν τε ἄνθρωπον ὃ λέων ἀπαθῆ τε καὶ ἀσινῆ πάλιν ἐπανήγαγεν εἰς τὸν χῶρον, ὃ πρότερον ἐνέτυχεν αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε τῇ ἐξ ἀρχῆς ὀλοτομίᾳ.

(Ælianus de animalium natura lib. III, cap. 21 *περὶ λέοντος καὶ ἄρκτου καὶ ὕλουργοῦ*. Scripsi : ^a ἐδόκουν, ἕνεκα τοῦ πη τιμωρήσασθαι] codd. ἐδόκουν τοῦ πη τιμωρήσασθαι. — ^b ἤλατο] cum Gesnero ; codd. ἦλαντο. — ^c ἐπεθάρσησεν] libri ἐπεθάρσησεν. — ^d ὅδε] libri ὃ δέ. —)

122. Λέγει Εὐδήμος ἴππου νέας καὶ τῶν νεμομένων τῆς ἀρίστης ἐρασεθῆναι τὸν ἵπποκόμον, ὡσπεροῦν κα-

Æmilium, quoniam usque adeo rebus meis curat. Quamquam est jam præcipiti ævo et occidua senectute : tamen, si videtur, accipiat doctrinam seram plane et postumam. Legat veterum philosophorum monumenta, tandem ut intelligat, non me primum hæc requisisse, sed jam pridem majores meos, Aristotelem dico et Theophrastum et *Eudemum* et Lyconem cæterosque Platonis minores : qui plurimos libros de genitu animalium deque victu deque particulis deque omni differentia reliquerunt. Bene, quod apud te, Maxime, causa agitur, qui pro tua eruditione legisti profecto Aristotelis *περὶ ζῴων γενέσεως*, *περὶ ζῴων ἀνατομῆς*, *περὶ ζῴων ἱστορίας* multijuga volumina, præterea problemata innumera ejusdem, tum ex eadem secta cæterorum, in quibus id genus varia tractantur. (Apulejus de magia orat. cap. 36.)

120. Pelecani fluvialibus conchis se complent, easque quum stomachi calore concoxerint, evomunt, atque testis jam alvi calore diductis, eligunt ex his quæ sunt

esculenta. Quin etiam gaviæ, ut Eudemus scribit, sublimes cochleas rapiunt, atque ab alto dejectas violentissime ad saxa allidunt. Quo fit, ut remotis testis esculenta eligant.

121. In Pangæo, Thraciæ monte, Eudemus ait ursam leonis cubili a defensoribus vacuo adstantem, hujus catulos qui per ætatem se nondum tueri possent, interfecisse. Mox parentes quum alicunde ex venatu revertissent cæcosque vidissent catulos, acerbissimo, ut par erat, dolore affectos ursam insectos esse. Hanc autem metu perterritam, postquam aufugit, in arboream evasisse, ibique ut illorum insidias vitaret condescisse. Quum vero suspicarentur, lignatorem quodammodo in ultionem cædis jamjam affore, leonem quidem continenter ad arboris truncum insidias comparantem excubuisse et sublatis oculis, quia sanguineus rubor ei suffundebatur, tetricum præ se tulisse vultum. Leonem vero haud secus atque hominem dolore cruciatum in montibus errasse, dum materiarium fabrum offendisset

λῆς μείρακος καὶ ἐν τῷ χωρίῳ ὠρικωτέρας πασῶν, καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐγκαρτερεῖν, τελευταῖα δὲ ἐπιτολμῆσαι τῷ λέγει τῷ ξένῳ, καὶ ὁμιλεῖν αὐτῇ. Τῇ δὲ εἶναι πῶλον καὶ τοῦτον καλόν. Θεασάμενόν γε μὴν τὸ πρακτόμενον ἀλῆσαι, ὡσπεροῦν τυραννομένης μητρὸς ὑπὸ τοῦ δεσπότη, καὶ ἐμπηδῆσαι καὶ ἀποκτείνει τὸν ἄνδρα. Εἶτα μέντοι καὶ φυλάξει, ἔνθα ἐτάφη, καὶ φοιτῶντα ἀνορύττειν, καὶ ἐνυβρίζειν τῷ νεκρῷ, καὶ λυμάνεσθαι λύμην ποικίλην οὐκ αἰθανομένῳ ἀλγοῦντα αὐτόν.

(Ælianus de animalium natura lib. IV cap. 8 περὶ τοῦ ἱπποκόμου τοῦ ἐρασθέντος τῆς ἵππου.)

123. Θαυμάσαι λόγον ἄξιόν φησιν Εὐδήμος· καὶ τῷ γε ἀνδρὶ τῷδε ὁ λόγος οὗτός ἐστιν. Νεανίας θηρατικός, συμβιών τοῖς τῶν ζῴων ἀγριωτάτοις, οἴους ἂ ἐκ νέων μέντοι καὶ βρεφῶν πεπωλευμένους εἶχε, συντρόφους τε καὶ συσσίτους ἑαυτοῖς γεγεννημένους κύνα καὶ ἄρκτον καὶ λέοντα. Καὶ ταῦτα μὲν ὀλίγου χρόνου ἔπρὸς ἄλληλα εἰρήνην ἄγειν καὶ φίλα νοεῖν ὁ φησιν ὁ Εὐδήμος· μίᾱς δὲ τυχεῖν ἡμέρας τὸν κύνα προσπαίζοντα τὴν ἄρκτον καὶ ὑπαικάλλοντα καὶ ἐρασελοῦντα, τὴν δὲ οὐκ εἰωθότως ἐκθηρωθῆναι, καὶ ἐμπεισῖν τῷ κυνί, καὶ λαφύξει τοῖς ὄνυξι τοῦ δειλαίου τὴν γαστέρα, καὶ διασπάσασθαι αὐτόν. Ἀγανακτήσαι δὲ τῷ συμβάντι ὁ αὐτός φησι τὸν λέοντα, καὶ οἶονεῖ μισῆσαι τὸ ἄσπονδον τῆς ἄρκτου καὶ ἀφίλον, καὶ τὸν κύνα οἷα ἐταῖ-

ρον ποθῆσαι, καὶ εἰς δικαίαν προελθεῖν ὀργήν, καὶ ἐπιθῆναι τῇ ἄρκτῳ τὴν δίχην, καὶ τὰ αὐτὰ δρᾶσαι αὐτήν, ἀπεροῦν εἰργάσατο τὸν κύνα ἐκείνη. Ὁμηρος μὲν φησιν ὡς ἂ ἀγαθόν, καὶ παῖδα καταφθιμένοιο λιπέσθαι. Ἔοικε δὲ ἡ φύσις δεικνύναι, ὅτι καὶ φίλον αὐτῷ τιμωρὸν καταλιπεῖν, ὡ φίλε Ὁμηρε, κέρδος ἐστὶν οἷόν τι καὶ περὶ Ζήνωνος καὶ Κλεάνθους ὁ νοοῦμεν εἶτε ἀκούομεν.

(Ælianus de animalium natura lib. IV, cap. 45 περὶ λέοντος τοῦ τιμωρήσαντος τῷ κυνί τῷ συντρόφῳ. Scripsi : ἂ οἴους] codd. οἴος τε vel οἷόν τε. — ἂ μὲν ὀλίγου χρόνου] codd. μὲν χρόνου. — ὁ φίλα νοεῖν] cum codd.; i. e. φίλα φρονεῖν. Confer poeticam locutionem ἐσθλὰ νοεῖν. — ἂ ὡς] cum codd; vulgo ὡς apud Homerum *Ὀμ. ἱβ. 116. 117* vs. 196. Sensum hunc esse patet. Bonum est, filium etiam bonum esse patris boni, qui ab insidiatore necatus sit. Nam alias ultio nulla est. — ὁ Κλεάνθους] libri Κλεάνθου. —)

124. Εἶναι δὲ ἄλογα μὲν ζῶα, φυσικὴν δὲ ἔχειν ἀριθμητικὴν μὴ διδασκνέμεντα, Εὐδήμος φησι, καὶ ἐπάγει μαρτύριον ἐκείνο τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ ζῴων· τὸ δὲ ὄνομα οὐ λέγει. Ἄ δὲ λέγει, ταῦτ᾽ ἐστίν. Ὁ, τι ἂν θηράσῃ, ποιεῖν μοίρας ἑνδεκά, καὶ τὰς μὲν δέκα σιτεῖσθαι, τὴν δὲ ἑνδεκάτην ἀπολιπεῖν ὅτῳ δὴ (ἀντὶ δὲ τοῦ, καὶ ἐννοίᾳ τίνι, σκοπεῖν ἄξιον ἂ) ἀπαρχὴν γέ τινα ἢ δεκά-

Cujus e manibus terrore percussus ubi securim excidisse bestia vidit, se erigens, ut poterat, illum palpando amplexabatur linguaque ei faciem abstergebat. Quam benignitatem homo sentiens suis rebus fidere cepit. Leo hunc cauda amplexatus ducebat, neque elapsam ex ejus manibus securim relinquere eum patiebatur, sed pede suo securim tollendam esse ostendebat : quumque homo rem non intelligeret, securim leo morsu correptam illi præbuit : postremo illum ad iustra sua, ubi strati catuli jacebant, perduxit. Id postquam leona animadvertit, ipsa quoque ad eos profecta, simul quid accidisset homini significabat, simul miseræ speciem habens ursam suspiciebat. Unde homo conjectura assecutus suspicatusque, gravem hos ab ista injuria accepisse, omnibus viribus ad cædendam arborem incubuit. Quæ simul atque prostrata est, ursam in terram delapsam feræ dilaniarunt : hominem autem integrum intactumque leo reduxit in locum, ubi prius in eum inciderat, atque materiæ quam ab initio cædebat, illum inviolatum reddidit.

122. Equam Eudemus ait ætate florentem atque armenti præstantissimam, tanquam istius regionis omnium formosissimam puellam ab equisone adamatam esse, ac primo quidem eum cupiditatem continuisse, deinde vero alienam Venerem attingere ausum cum illa coivisse. Posteaquam autem equæ pullus et ipse nitidus re quæ gerebatur animadversa acerbo dolore angeretur, utpote sæviente in matrem domino, bestiam istam impetu

facto virum interemisse. Mox quum observasset, ubi humaretur, eo profectum refodisse omnibusque suppliciiis cadaver jam nullum dolorem ex vexantis mœrore percipiens affecisse.

123. Miram rem memoriæ prodit Eudemus, quæ sic se habet. Juveni ferarum domitori, cum bestiis a teneris unguiculis conversari et convivere solito, fuisse canem, ursam et leonem. Hos aliquamdiu et pacem inter se servasse et amicitiam recte coluisse ait Eudemus : deinde quum aliquando canis cum ursâ jocans eam adlaretur et illuderet, hanc præter consuetudinem effertam facto impetu miseri ventrem unguibus dilaniasse et corpus ejus distraxisse. Cujus facti atrocitatem leonem indignatum et canis tanquam socii desiderio flagrantem, et perfidiæ ursinæ odio, quod fœdus illa fregisset et amicitiam institutam violasset, adductum, justa iracundia contra ursam tum exarsisse, tum ab ea easdem pœnas, quibus illa prius canem affecisset, repetivisse. Ita non solum, ut Homerus canit *Expedit interdum prolem superesse parentis Vindictæ*, sed quemvis amicis ultorem relinqui, lucrum videtur, quod bestiarum exemplis natura docet : et tale quid etiam, quod animis nostris obversatur, de Zenone et Cleante accepimus.

124. Animalia rationis expertia computandi artem, quam a nemine didicerint, natura tenere, Eudemus tradit, idque Libycorum animalium, quorum nomina tacet, testimonio confirmat. Quæ autem dicit, hæc sunt. Quod ceperint, in undecim partes dividere, et decem

την. Ὡς ἂν εἰποῦσιν οὐκοῦν ἐκπλαγῆσαι δίκαιον τὴν αὐτοδίδακτον σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα^β καὶ δυάδα καὶ τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς ζῶον οἶδεν ἄλογον. Ἀνθρώπων δὲ δεῖ πόσων μὲν τῶν μαθημάτων, πόσων δὲ τῶν πληγῶν, ἵνα ἢ μάθη ταῦτα εὖ καὶ καλῶς, ἢ πολλὰκις μὴ μάθη; (Ælianus de animalium natura lib. IV, cap. 53 περὶ ζῶων ἀριθμητικῶν Λιθυκῶν. Scripsi^α σκοπεῖν ἄξιον] vulgo σκοπεῖ ἄξιον. — ^β σοφίαν, ἢ τὴν μονάδα] e Gesneri conjectura; codd. σοφίαν τὴν δὲ γε μονάδα. —)

125. Ἐν Αἰγύπτῳ πίθηκος, ὡς φησιν Εὐδήμος, ἐδιώκετο^α αἰλουροὶ δὲ ἦσαν οἱ διώκοντες. Ἄνα κράτος οὖν ἀποδιδράσκων ὤρμησεν εὐθὺς^α δένδρου τινός· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνεθορον^β ὄπισθα. Ἔχονται γὰρ τῶν φλοιῶν, καὶ ἔστι καὶ τούτοις εἰς δένδρα ἐπιβαίνειν^γ. Ὁ δὲ ὡς ἤλσκετο εἰς ὦν, καὶ ταῦτα ὑπὸ πύλων, ἐκπηδᾷ ἐκ τοῦ πρέμνου, καὶ κλάδου τινός ὑπηρημένου καὶ μετεώρου λαμβάνεται ἄκραις ταῖς χερσὶ, καὶ ἐγκρατῶς εἴχετο οὐκ ἐπ' ὄλιγον. Οἱ δὲ αἰλουροὶ ὡς ἐφικτὸν οὐκ ἦν αὐτοῖς ἔτι, ἐπ' ἄλλην θήραν κατέδραμον. Ὁ δὲ κατὰ πολλὴν τὴν σπουδὴν διεσώζετο, ἑαυτῷ ὀφείλων, ὡς τὸ εἰκόσ, ζωάγρια.

(Ælianus de animalium natura lib. V, cap. 7. Scripsi: ^α εὐθὺς] vulgo εὐαθὺ. — ^β ἀνεθορον] codd. συνέθορον. — ^γ ἐπιβαίνειν] libri ἐπιβατόν. — Conf. Mich. Apostol. XII, 9, 141.)

126. Περὶ δὲ τὰ μαθηματικά, διὰ τί οὐκ εἰσὶ μέρη οἱ λόγοι τῶν λόγων; οἷον τοῦ κύκλου τὰ ἡμικύκλια· οὐ γὰρ ἔστιν αἰσθητὰ ταῦτα. Ἡ οὐθὲν διαφέρει; ἔσται γὰρ ὕλη ἐνίων καὶ μὴ αἰσθητῶν.

(Aristoteles Metaph. lib. VI, cap. 11 pag., 1036. b. 32. ed. Bekker. Vide Bonitz. commentar. p. 341. Alexander Aphrodisiensis p. 483, 14 ed. Bonitz. εἰπόν πρότερον, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν τῆς συλλαβῆς λόγῳ λαμβάνεται τὰ στοιχεῖα διὰ τὸ μὴ εἶναι ὕλης μέρη ἀλλ' εἶδους, ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου οὐ λαμβάνεται τὰ ἡμικύκλια, ὅτι ἑνὸς εἰσὶ καὶ μέρη ὕλης, συνεῖδεν ἑστασὶν τινα δυναμένην πρὸς τὸν λόγον φέρεσθαι, ἣν παρατίθησι καὶ λύει. Ἐφθημεν δὲ ἡμεῖς εἰπόντες ὅτι περὶ τῆς συλλαβῆς ἔλεγε, ὅπως τὰ μὲν ἡμικύκλια ὕλης εἰσὶ μέρη, τὰ δὲ στοιχεῖα οὐκ

εἰσὶν, καὶ οἶμαι καὶ ταῦτα ἐκείνοις εἶδει συντάττεσθαι, καὶ ἴσως ὑπὸ μὲν Ἀριστοτέλους συντάτταται (ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν εὐρίσκειται τοιοῦτόν τι πεποικῶς ὅποια ἐνταῦθα φαίνεται) ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐδήμου κειώριται. Quod conjicit Alexander partem disputationis Aristoteleæ ab Eudemo sepositam esse (κειώριται), parum probabile est; sed eum Eudemi recensionem librorum Metaphysicorum agnoscere apparet. Ad eandem rem pertinet Asclepii locus in Scholiis p. 519 b. 33 ed. Brandis. ὁ δὲ τρόπος τῆς συντάξεως, ὅτι ἔστιν ἡ παρούσα πραγματεία οὐχ ὁμοίως ταῖς ἄλλαις ταῖς τοῦ Ἀριστοτέλους συγκεκροτημένη, οὐδὲ τὸ εἰσ-ακτόν τε καὶ συνεχὲς ἔχειν δοκοῦσα, ἀλλὰ τινὰ μὲν λείπει ὡς πρὸς τὸ συνεχὲς τῆς λέξεως, τὰ δὲ ἐξ ἄλλων πραγματειῶν ὀλόκληρα μετενήκεται, καὶ πολλὰκις τὰ αὐτὰ λέγει. Ἀπολογούνται δὲ ὑπὲρ τούτου, καὶ καλῶς ἀπολογούνται, ὅτι γράψας τὴν παρούσαν πραγματείαν ἐπεμψεν αὐτὴν Εὐδήμῳ τῷ ἑταίρῳ αὐτοῦ τῷ Ῥοδίῳ, εἶτα ἐκείνους ἐνόμησε μὴ εἶναι καλὸν ὡς ἔτυχεν ἐκδοθῆναι εἰς πολλοὺς τηλικαύτην πραγματεῖαν. Ἐν τῷ οὖν μέσῳ χρόνῳ ἐτελεύτησε, καὶ διεφθάρησάν τινα τοῦ βιβλίου. Μὴ τολμῶντες δὲ προσθεῖναι οἰκοθεν οἱ μεταγενέστεροι διὰ τὸ πολὺ πᾶνυ λείπεσθαι τῆς τοῦ ἀνδρός ἐνοίας, μετήγαγον ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ πραγματειῶν τὰ λείποντα, ἀρμόσαντες ὡς ἦν δυνατόν. (Intelligit ea quæ ex Physicis decimo Metaphysicorum libro inserta leguntur. Cf. Bonitz. commentar. p. 7.) Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις σωζομένην εὐροὶ ἂν τις τὴν τῶν λεγομένων ἀκολουθίαν. Εἶτα λοιπὸν δεῖ εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ μεγάλου ἀλφα καὶ περὶ τοῦ μικροῦ ἀλφα. Εἰδέναι τοίνυν χρὴ ὅτι δεκατέσσαρα βιβλία ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματείας· μέχρι γὰρ τοῦ ν στοιχείου ἔγραψε καὶ αὐτοῦ. Τινὲς δὲ εἰρήκασι ὅτι δεκατρία· τὸ γὰρ μεῖζον ἀλφα, περὶ οὗ νῦν πρῶτως διαλέγεται, οὐ φασιν εἶναι αὐτοῦ, ἀλλὰ Πασικλέους τοῦ υἱοῦ Βοήθου, τοῦ ἀδελφοῦ Εὐδήμου, τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι δὲ ἀληθές· σώζεται γὰρ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους δεινότης καὶ ἐκ τῆς λέξεως καὶ ἐκ τῆς θεωρίας, καὶ πολὺ πλέον ὅτι μέμνηται αὐτοῦ ἐν τῷ ἐλάττονι ἀλφα.

quidem comedere, undecimam autem cuicumque relinquere: cur vero eam et qua mente tanquam primitias aut decumam relinquunt, operæ pretium est considerare. Quamobrem verissime dicas, mirandam quodammodo esse ingeneratam illam brutis animalibus sapientiam, qua nemine docente unitatem, binarium et reliquos deinceps numeros sciunt. At homo quot præceptis aut etiam quot verberibus ad hæc perdiscenda eget, quorum scientiam tamen sæpe ne sic quidem consequitur?

125. Quum feles simiam in Ægypto, ut refert Eudemus, insequerentur, hæc autem omnibus viribus aufugiens recta in arborem evasisset, atque illæ in eandem

arborem inscendissent (ad corticem enim adhærescentes sursum reptare sciunt): hæc sane, utpote sola a pluribus circumventa, ex arboris trunco in ramum suspensum et altum insiluit, quem manuum extremitatibus arcte tenens diu multumque pependit. Feles autem quoniam eo pervenire amplius non poterant, ad aliam prædam capiendam aggressæ sunt. At simia sedulo periculum effugit, quippe quæ, ut par est, sibi soli salutis præmium deberet.

126. In disciplinis mathematicis vero cur rationes non sunt partes rationum? ut circulorum semicirculi. Quippe talia non sunt sensibilia. An nihil interest? Erit enim quorumdam, etiam non sensibilibus, materia.

DE ARISTOTELE EJUSQUE DISCIPULIS ET SUCCESSORIBUS.

Peripateticorum memoriam ita renovabo, ut pauca de ipso Aristotele præfatus de discipulis ejus potissimum et successoribus agam. Nec tamen omnes hic memorare libet, sed eos, e quorum scriptis plurimi loci excerpti et fragmenta per aliorum libros sparsa exstant (1).

Aristoteles (2) filius fuit Nicomachi, qui genus et artem referebat ad Machaonem, Æsculapii filium, matre natus Phæstide, a Chalcidensi quodam oriunda, ex eorum numero qui Stagira coloniam deduxerunt. Partu vero editus est Olympiade XCIX triennio Demosthene major, prætore Athenis Diqtrephe. Sed Polyzelo ibidem gubernacula reipublicæ tractante, simulatque pater debitum naturæ reddidit, duodevigesimum agens annum Athenas venit, et Platoni commendatus viginti annos ei operam dedit. Tum Platone, quo tempore Theophilus Atheniensium reipublicæ præerat, mortuo, abiit ad Hermiam, Atarnei tyrannum: ac triennium apud eum moratus, Eubulo archonte, Mitylenas secessit: inde Pythodoto summum magistratum

gerente ad Philippum se contulit, apud quem Alexandrum instituens octo annos exegit. Post Philippi obitum, Evæneto rerum civitatis administratore, Athenas profectus, duodecim annos in Lyceo scholas habuit. Tertio decimo autem anno post Alexandri mortem, Cephisodoro prætore Chalcidem migravit, ibique morbo periit, quum tres et sexaginta vixisset annos.

Commentationum suarum, inquit Gellius (3), artiumque, quas discipulis tradebat, Aristoteles duas species habuisse dicitur. Alia erant quæ nominabat ἔξωτερικά, alia, quæ appellabat ἀκροαματικά. Ἐξωτερικά dicebantur, quæ ad rhetoricas meditationes, facultatem argutiarum civiliumque rerum notitiam conducebant ἀκροαματικά autem vocabantur, in quibus philosophia remotior subtiliorque agitabatur, quæque ad naturæ contemplationes disceptationesve dialecticas pertinebant. Huic disciplina, quam dixi ἀκροαματικὴν, tempus exercendæ dabat in Lycei matutinum, nec ad eam quemquam temere admittebat nisi quorum ante ingenium et erudi-

(1) Omisi Aristoxenum, Dicæarchum, Phanium, Clearchum, Demetrium, Stratonem, alios, quorum reliquias collegit Car. Müllerus in *Fragm. histor. Græc.* vol. II. Paris. 1848. — (2) Dionysius Halicarnassensis *Epist.* 1 ad Ammæum cap. 5 pag. 121 ed. Sylb. [vol. VI p. 727 ed. Reisk.] Ἀριστοτέλης υἱὸς μὲν ἦν Νικομάχου, τὸ γένος καὶ τὴν τέχνην ἀναφέροντος εἰς Μαχάονα τὸν Ἀσκληπιοῦ, μητρὸς δὲ Φαιστιδος, ἀπογόνου τινὸς τῶν ἐκ Καλλιίδος τὴν ἀποικίαν ἀναγαγόντων εἰς Στάγειρα. Ἐγεννήθη δὲ κατὰ τὴν ἐννενηκοστὴν καὶ ἐνάτην Ὀλυμπιάδα Διοτρεφούς Ἀθηνησιν ἀρχοντας. γ' ἔτεσι Δημοσθένους πρεσβύτερος. Ἐπὶ δὲ Πολυζήλου ἀρχοντας, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, ὀκτωκαίδεκατον ἔτος ἔχων εἰς Ἀθήνας ἦλθε, καὶ συσταθεὶς Πλάτωνι χρόνον εἰκοσαετῆ διέτριψε σὺν αὐτῷ. Ἀποθανόντος δὲ Πλάτωνος, ἐπὶ Θεοφίλου ἀρχοντας ἀπῆρε πρὸς Ἑρμείαν, τὸν Ἀταρνέως τύραννον, καὶ τριετὴ χρόνον παρ' αὐτῷ διατρίψας ἐπ' Εὐβούλου ἀρχοντας εἰς Μιτυλήνην ἐχωρίσθη· ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Φίλιππον ἤρχετο, κατὰ Πυθόδοτον ἀρχοντα, καὶ διέτριψε χρόνον ὀκταετῆ παρ' αὐτῷ καθηγούμενος Ἀλεξάνδρου· μετὰ δὲ τὴν Φιλίππου τελευτὴν ἐπ' Εὐαίνετου ἀρχοντας ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας ἐσχόλαζεν ἐν Λυκείῳ χρόνον ἑτῶν δώδεκα. Τῷ δὲ τρισκαίδεκάτῳ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν, ἐπὶ Κηφισοδώρου ἀρχοντας, ἀπάρας εἰς Χαλκίδα, νόσῳ τελευτῆ, τρία πρὸς τοῖς ἑξήκοντα βιώσας ἔτη. — (3) A. Gellius *Noct. Att.* XX, 5 qui quæ de utroque librorum genere tradit

ex Andronici Rhodii volumine sumpsisse videtur. Nam superioribus hæc subjicit: « Eos libros generis acroamatici quum in vulgus ab eo editos rex Alexander cognovisset atque ea tempestate armis exercituum omnem prope Asiam teneret regemque ipsum Darium præliis et victoriis urgeret, in illis tamen tantis negotiis litteras ad Aristotelem misit, non eum recte fecisse, quod disciplinas ἀκροαματικάς, quibus ab eo ipse eruditus foret, libris foras editis invulgasset: Nam qua, inquit, alia re præstare ceteris poterimus, si ea, quæ ex te accepimus, omnium prorsus fient communia? Quippe ego doctrina antea malim, quam copiis atque opulentis. Rescripsit ei Aristoteles ad hanc sententiam: Ἀκροαματικούς libros, quos editos quereris et non proinde ut arcana absconditis, neque editos scito esse neque non editos, quoniam his solis cognobiles erunt, qui nos audiverunt. Exempla utrarumque litterarum, sumpta ex Andronici philosophi libro, subdidi. Amavi autem prorsus in utriusque epistola brevitatis elegantissimæ filium tenuissimum. Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας, ἐκδοὺς τοὺς ἀκροαματικούς (al. ἀκροατικούς) τῶν λόγων· τίνι γὰρ δὴ διοίσωμεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἕσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἀριστα ἐμπειρίας ἢ ταῖς δυνάμεισι διαπέριεν. Ἐββῆσο. — Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. Ἐγραψάς μοι περὶ

tionis elementa atque in discendo studium laborumque explorasset. Illas vero ἑξωτερικὰς audiciones exercitiumque dicendi eodem in loco vesperi faciebat, easque vulgo juvenibus sine delectu dabat; atque eum δειλινὸν περίπατον ἀπέκλειε, illum autem supra ἑωθινόν: utroque enim tempore ambulans disserebat. Libros quoque suos, earum omnium rerum commentarios, seorsum divisit, ut alii ἑξωτερικοὶ dicerentur, partim ἀκροατικοὶ (4).

Idem philosophus annos (5) jam fere natus duo et sexaginta corpore ægro affectoque ac spe vitæ tenui fuit. Tunc omnis ejus sectatorum cohors ad eum accedit, orantes obsecrantesque, ut ipse deligeret loci sui et magisterii successorem, quo post summum ejus diem perinde ut ipso uterentur ad studia doctrinarum complenda excolendaque, quibus ab eo imbuti fuissent. Erant tunc in ejus ludo boni multi, sed præcipui duo, Theophrastus et Eudemus (6). Iugeni hi atque doctrinis ceteros præstabant; alter ex insula Lesbos fuit, Eudemus (7) autem Rhodo. Aristoteles respondit facturum esse quæ vellent, quum id sibi foret tempestivum. Postea brevi tempore quum iidem illi, qui de magistro destinando petierant, præsentibus essent, vinum ait, quod tunc biberet, non esse id ex valetudine sua, sed insalubre esse atque asperum, ac propterea quæri debere exoticum, vel Rhodium vel Lesbium; id sibi

utrumque ut curarent petivit, usurumque eo dixit, quod sese magis jувisset. Eunt, curant, inveniunt, afferunt. Tum Aristoteles Rhodium petit, degustat. Firmum, inquit, hercle vinum et jucundum.

Petit mox Lesbium. Quo item degustato, utrumque, inquit, oppido bonum, sed ἡδίων ὁ Λέσβιος. Id ubi dixit, nemini fuit dubium, quin lepide simul et verecunde successorem illa voce sibi, non vinum, delegisset. Is erat e Lesbos Theophrastus, homo suavitate insigni lingue pariter atque vitæ. Itaque non diu post Aristotele vita defuncto ad Theophrastum omnes concesserunt.

De Aristotelis bibliotheca post doctissimi hominis mortem variis casibus jactata mira est narratio, quæ legitur apud Strabonem (8) lib. XIII pag. 608. Sunt autem hæc ejus verba. Tullius Scepsis Socraticos Erastum et Coriscum et Neleum, Corisci filium, qui auditor fuit Aristotelis et Theophrasti, et hujus etiam bibliothecam per successionem nactus est, in qua Aristotelis quoque fuit bibliotheca; nam Aristoteles suam Theophrasto tradidit, cui et scholam reliquit. Primus omnium, qui nobis sunt noti, Aristoteles bibliothecam coemtis libris instituit, idque Ægyptiorum reges facere docuit. Theophrastus bibliothecam Neleo tradidit. Hic libros Scepsin translatos posteris suis, indoctis hominibus, reliquit, qui incuriose repositos clausus

τῶν ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις. Ἰσθὶ οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους· ζυνοῦτο γὰρ εἰσι μόνους τοῖς ἡμῶν ἀκούσασιν. Ἐρῶ σο. Hoc ego verbum ζυνοῦτο γὰρ εἰσι quærens uno itidem verbo dicere, aliud non repperi, quam quod est scriptum a M. Catone in Sexta Origine: Itaque ego, inquit, cognobiliter cognitionem esse arbitror. » Hæc Gellius, qui utramque epistolam substituitur esse non vidit. — (4) Cicero de finibus V, 5 de summo autem bono, quia duo genera librorum sunt, unum populariter scriptum, quod ἑξωτερικὸν appellabant, alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non semper idem dicere videntur. Aristoteles Politicor. III, 6 καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἑξωτερικοῖς λόγοις διορίζεσθαι περὶ αὐτῶν πολλάκις. Ibid. I, 3 ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως ἑξωτερικώτερας ἐστὶ σκέψεως. Plutarchus Alex. cap. 7 εἶπε δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τὸν ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν παραλαβεῖν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ βαρύτερων διδασκαλιῶν, ἃς οἱ ἀνδρες ἰδίως ἀκροατικὰς καὶ ἐποπτικὰς προσαγορεύοντες, οὐκ ἐξέφερον εἰς πολλοὺς, μεταχειρῖν. Eodem pertinere videtur divisio illa, quæ a Simplicio in categoriis ex Alexandri Aphrodisiensis sententia traditur, εἰς ὑπομνηματικὰ καὶ συνταγματικὰ, in quo tamen a Cicerone discrepant. Cf. Cicero ad Attic. IV, 16, 2; XIII, 19, 4; ad Famil. I, 9, 23; Plutarch. adv. Colot. cap. 14; Ammon. Herm. ad Arist. Cat. AA. fol. 2 b. Ald.; Simplicius in Phys. fol. 2. b.; Lucianus in Vit. Auct. cap. 26. — (5) Gellius Noct. Attic. XIII, 5. — (6) Eudemus] vulgo Menedemus. — (7) Eudemus] codd. Menedemus. —

(8) Strabo lib. XIII, p. 608 ed. Casanb. ἐκ δὲ τῆς Σκίθης οἰ τε Σωκρατικοὶ γεγονάσιν Ἐραστός καὶ Κορίσκος καὶ ὁ τοῦ Κορίσκου υἱὸς Νηλεὺς, ἀνὴρ καὶ Ἀριστοτέλους ἡκροαμένος καὶ Θεοφράστου, διαδεδεγμένος δὲ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Θεοφράστου, ἐν ᾗ ἦν καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους· ὁ γοῦν Ἀριστοτέλης τὴν ἑαυτοῦ Θεοφράστῳ παρέδωκεν, ὅπως καὶ τὴν σχολὴν ἀπέλιπε, πρῶτος ὧν ἴσμεν συναγαγῶν βιβλία καὶ διδάξαι τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλεῖας βιβλιοθηκῆς σύνταξιν. Θεοφράστος δὲ Νηλεῖ παρέδωκεν· ὁ δ' εἰς Σκίθην κομίσας τοῖς μετ' αὐτὸν παρέδωκεν, ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἱ κατάκλιεστα εἶχον τὰ βιβλία οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα· ἐπειδὴ δὲ ἤσθητο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀττικῶν βασιλέων ὑπ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγᾶμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἐκρυσαν ἐν διώρυγι τινι· ὑπὸ δὲ νοτίᾳς καὶ σπητῶν κωκωθέντα οὐ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελικῶντι τῷ Τρίῳ πολλῶν ἀργυρίων τὰ τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ τοῦ Θεοφράστου βιβλία· ἦν δὲ Ἀπελικῶν φιλόδοξος μάλλον ἢ φιλόσοφος· διὸ καὶ τῆσιν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων εἰς ἀντίγραφον καινὰ μετέθηκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εἰ καὶ ἐξέδωκεν ἀμαρτᾶδων πλήρη τὰ βιβλία. Συνέθη δὲ τοῖς ἐν τῶν περιπάτων τοῖς μὲν πάλαι τοῖς μετὰ Θεοφράστου οὐκ ἔχουσιν ἄλλως τὰ βιβλία πλὴν ὀλίγων, καὶ μάλιστα τῶν ἑξωτερικῶν, μηδὲν ἔχειν φιλοσοφεῖν πραγματικῶς ἀλλὰ θέσεις ληκυθίζειν· τοῖς δ' ὕστερον, ἀπ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προήλθεν, ἀμείνων μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελεῖν, ἀναγκάζεσθαι μέντοι τὰ πολλὰ εἰκότα λέγειν διὰ τὸ πληθὺς τῶν ἀμαρτιῶν. Πολλὸν δὲ εἰς τοῦτο καὶ ἡ Πρῶμῃ προσελάθετο· εὐθὺς γὰρ μετὰ τῆς Ἀπελικῶντος τελευτῆς

tenuerunt, quumque Attallicorum regum studium intellexissent, quibus Scepsis parebat, conquirentium libros ad instruendam Pergami bibliothecam, sub terra suos in fossam quandam abdidit. Ibi humore et tineis vitiatos tandem, qui ex ea stirpe erant, Aristotelis Theophrastique libros Apelliconti Teio grandi pecunia vendiderunt. Erat ille Apellico librorum quam philosophiæ studiosior; itaque corrosarum particularum restitutionem quærens, in nova libros exemplaria transcripsit, lacunas non recte explens, ediditque libros mendorum plenos. Accidit Peripateticis antiquis, qui post Theophrastum vixerunt, quum omnino libris istis carerent, paucis duntaxat, præcipue exotericis exceptis, ut nullum philosophiæ caput rite pertractare possent, sed in thesibus oratorie exornandis versarentur; posterioribus ab eo tempore, quo libri isti divulgati sunt, facilius quidem fuit philosophari et Aristotelea tradere, sed ob mendorum multitudinem cogebantur plurima modo probabiliter dicere. Multum huc etiam Roma contulit. Confestim enim ab Apellicontis morte Sulla urbe Atheniensium potitus illius bibliothecam recepit; quæ quum huc esset alata, Tyrannio grammaticus a bibliothecæ præfecto impetravit, ut sibi voluminum usus permitteretur, homo Aristotelis studiosus, et librorum venditores nonnulli, qui ineptos adhibebant librarios, neque cum exemplari descriptas membranas comparandas curabant, quod cæteris quoque libris accidit, qui ut prostant et Romæ et Alexandriæ exscribuntur.

Cum hoc fere consentit Plutarchus (9) narrans Sullam, posteaquam Athenas venisset, sacris initiatum Apelliconis Teii bibliothecam sibi de-

legisse, in qua plerique Aristotelis et Theophrasti commentarii inveniebantur, nondum plane vulgo cogniti. Ferunt, inquit, ea bibliotheca Romam perlata Tyrannionem grammaticum plerosque libros compilasse, ab eo autem adeptum exemplaria Andronicum Rhodium in medium protulisse atque edidisse ea quæ hodie circumferuntur volumina. Quippe apparet superioris ætatis Peripateticos ipsos elegantis ingenii studiique fuisse, Aristotelis vero scripta et Theophrasti neque multa neque accurate legisse, quod Nelei Scepsii (cui libros Theophrastus reliquerat) hereditatem rudes et sordidi homines adiissent. Huc accedit, quod Apelliconem Aristotelis bibliothecam possedisse etiam Athenæus lib. V p. 214 D. testificatur (10). Quod enim alibi (lib. I, p. 3, A.) refert, Neleum Aristotelis scripta Ptolemæo Philadelpho vendidisse, id de apographis interpretandum videtur (11). Nempe licebat salva bibliotheca, cujus dominus erat, librorum apographa aliis vendere. Cæterum quod Strabo et Plutarchus affirmant, Peripateticos post Theophrastum hujus et Aristotelis operibus caruisse, aperte falsum est (12), quum etiam Ptolemæum Philadelphum, regem litteratissimum, omnia Aristotelei ingenii monumenta collegisse, in genera digessisse ac de Stagiritæ vita commentatum esse sciamus (13). Est autem verisimile Ptolemæum qui Aristoteli mille libros tribuebat, subditicios a genuinis non bene distinxisse. Quocirca Tyrannio et Andronicus id potissimum egisse videntur, ut nova operum Aristoteleorum recensione facta libellos, qui falso viderentur inscripti, tanquam subditicios familia submoverent, et consultis optimis exemplaribus quæ ab ipso Aristotele

Σύλλας ἦρε (leg. εἶλε) τὴν Ἀπελλικῶντος βιβλιοθήκην ὁ τὰς Ἀθήνας ἐλὼν· δεῦρο δὲ κομισθεῖσαν Τυραννίων τε ἑ γραμματικῶς διεχειρίσατο φιλαρστοτελῆς ὢν, θεραπεύσας τὸν ἐπὶ τῆς βιβλιοθήκης, καὶ βιβλιοπῶλαι τινες γραφεῦσι φαῦλους χρώμενοι καὶ οὐκ ἀντιβόλοντες, ἅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. — (9) Plutarchus vit. Sull. cap. 28 ἀναγχείς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ Ἐφέσου, τριταῖος ἐν Πειραιεῖ καθωρμίσθη· καὶ μυθεῖς ἐξεῖλεν ἑαυτῷ τὴν Ἀπελλικῶνος τοῦ Τήσου βιβλιοθήκην, ἐν ἧ τὰ πλείστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὕτω τότε σπαρῆς γνωριζόμενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ, κομισθεῖσας αὐτῆς εἰς Ῥώμην, Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θείναι, καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας. Οἱ δὲ περισσότεροι Περιπατητικοὶ φαίνονται μὲν καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι χαρίεντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δ' Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὕτε πολλοὶ οὐτ' ἀκριβῶς ἐντετυχηκότες, διὰ τὸ τὸν Νηλέως τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεοφράστος, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους παραγενέσθαι. — (10) Athenæus lib. V, p. 214

D. ἐκπέμφσας γοῦν εἰς τὴν νῆσον Ἀπελλικῶντος τὸν Τήσον, πολίτην δὲ Ἀθηναῖον γενόμενον, ποικιλιωτάτον τινα καὶ ἀψίκορον ζητήσαντα βίβλιν· ὅτε μὲν γὰρ ἐπιλοσόφει καὶ τὰ περιπατητικὰ καὶ τὴν Ἀριστοτέλους βιβλιοθήκην καὶ ἄλλας συνηγόραζε συχνὰς· ἦν γὰρ πολυχρήματος. — (11) Athenæus lib. I p. 3. A. ἦν δὲ, φησί, καὶ βιβλίων κτήσις αὐτῷ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τοσαύτη ὡς ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς ἐπὶ συναγωγῇ τεθαυμασμένους, Πολυκράτην τε τὸν Σάμιον καὶ Πεισιστρατον τὸν Ἀθηναῖον τυραννήσαντα, Εὐκλείδην τε τὸν καὶ αὐτὸν Ἀθηναῖον καὶ Νικοκράτην τὸν Κύπριον, ἔτι δὲ τοὺς Περγᾶμου βασιλέας, Εὐριπίδην τε τὸν ποιητὴν, Ἀριστοτέλην τε τὸν φιλόσοπον, καὶ τὸν τὰ τούτων διατηρήσαντα βιβλία Νηλέα· παρ' οὗ πάντα, φησί, πριάμενος ὁ ἡμεδαπὸς βασιλεὺς Πτολεμαῖος, Φιλάδελφος δὲ ἐπίκλητον, μετὰ τῶν Ἀθηνησέων καὶ τῶν ἀπὸ Ῥόδου εἰς τὴν καλὴν Ἀλεξάνδρειαν μετήγαγε. — (12) Vid. Brandis, de scriptis Aristoteleis in Mus. Rhenan. Philol. I, 3 p. 236 seqq. et Stahr. Aristotelia tom. II. — (13) David. Comment. in Aristotelis Categ. p. 28, a scholl. Arist. ἐν οἷς ζητητέον καὶ τὸ γνήσιον διὰ τὴν γνομένην νοθεῖαν· νοθεύονται γὰρ τὰ βιβλία πενταχῶς· ἢ γὰρ δι' εὐγνωμοσύνην μαθητῶν τὰ οικεῖα συγγράμματα τοῖς οικείοις διδα-

exarata esse ferebantur, in adulterinæ editionis locum sinceram substituerent. Quid? quod ordinem librorum Aristoteleorum, qui nunc in nostris exemplaribus est, ab Andronico repetendum existimamus. Nam Porphyrius (14) in vita Plotini cap. 24 memoriæ prodit, Andronicum Aristotelis et Theophrasti volumina in tractatus distribuisse, ita ut affinis argumenti scripta conjungeret. Qui ordo præstat priori commentariorum perturbationi, quam servavit Diogenes Laërtius lib. V, 22-28 descriptionumque indici, quem exhibet incertus scriptor vitæ Aristotelis apud Menagium ad Diog. Laert. lib. V, 35. Confitendum tamen, eum nonnullas dissertationes pro spuris habuisse, quæ jure aliis philosophis ætate posterioribus genuinæ videbantur. Talis est disputatio de interpretatione, cujus auctoritatem tuetur Alexander (15) Aphrodisiensis. Adde quæ Boëthius et Simplicius in Categoriarum explicatione contra Andronici sententias disserunt.

Eudemus Rhodius (16), cujus supra mentionem feci, auditorum Aristotelis post Theophrastum præstantissimus fuit. Huic Ethica ad Eudemum creditur dedicasse, quæ alii malunt Eudêmia vocari ab Eudemo, tanquam ab auctore. Et Aristoteli quidem hæc de moribus commen-

tatio attribuitur in codicibus manu exaratis, nec non a Simplicio in Categorias et Favorino apud Laërtium (17) lib. V, 21, siquidem quod ibi ex septimo Ethicorum profertur, in septimo Eudemiorum exstat; item a Gemisto Plethone, qui post Nicomachea hoc opus scriptum putat, et illorum velut supplementum atque emendationem continere arbitratur. Sed quia rerum verborumque quandam ab Aristoteleo et dicendi et philosophandi genere dissimilitudinem habet, hoc antiquæ philosophiæ monumentum alii (18), in quibus et ego meum nomen profiteor, rectius Eudemo vindicant. Is autem non solum ad philosophiam pertractandam se dedit, sed mathematicas (19) etiam disciplinas et astrorum cognitionem (20) professus est. Adde quod multa fabulose de mundi origine in scriptis suis referens de deorum, qui partim apud Græcos partim apud barbaros coluntur (21), vi ac potestate disputavit. Philosophiæ studio ita tenebatur, ut unice in magistri operibus interpretandis versaretur (22) ejusque vestigia ubique premeret, nec nisi raro ab eo dissentiret. Scripsit vero varii argumenti volumina: Physica (23), Analytica, de categoriis (24), de interpretatione, de angulo, historiam arithmetici, geometricæ (25) et astrologiæ, de dictione atque alia, quorum

σκόλοι ἀνατιθέντων, ὡς τὰ Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους ἐπιγραφόμενα βιβλία, μὴ ὄντα Σωκράτους ἢ Πυθαγόρου ἀλλὰ Σωκρατικῶν καὶ Πυθαγορικῶν· ἢ διὰ φιλοτιμίαν βασιλικήν· Ἰοβάτους γὰρ τοῦ Λιβύων βασιλέως συνάγοντος τὰ Πυθαγόρου καὶ Πτολεμαίου τὰ Ἀριστοτέλους, τινὲς καπηλείας χάριν τὰ τυχόντα συγγράμματα λαμβάνοντες ἐκέρθρον καὶ ἔσηπον διὰ παραθέσεως νέων πυρῶν (log. μυρῶν), ἵνα σχοίεν δῆθεν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου ἀξιοπιστίαν· ἢ δι' ὁμωνυμίας συγγραφέων ἢ συγγραμμάτων ἢ ἰσομνημάτων. Idem p. 22. a. δεύτερον τίς ἢ διαίρεσις τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων πολλῶν ὄντων, χιλίων τὸν ἀριθμὸν, ὡς φησὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος ἀναγραφὴν αὐτῶν ποιησάμενος καὶ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ τὴν διάθεσιν. — (14) Porphyrius vit. Plotin. cap. 24 ὁ δὲ Ἄνδρόνικος τὰ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου εἰς πραγματείας διετέλε, τὰς οἰκείας ὑποθέσεις εἰς ταῦτ' ἐξ ἀναγκαζῶν. — (15) Alexander Aphrodisiensis in libr. I Analyt. fol. 52. a. (Scholl. Arist. p. 161. b. ed. Brandis.) ἐν γὰρ τῷ περὶ Ἑρμηνείας (cap. 12) ἔδειξε τὰς τὸν τρόπον ἔχούσας ἀνευ τοῦ ἀποφατικοῦ προσκατηγορούμενον πάσας καταφάσεις εἶναι. Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ « καθάπερ ἐλέχθη πρότερον ». Ἐξ ὧν καὶ αὐτῶν ἐνεστι δεικνύναι, ὅτι τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ὡς Ἀνδρόνικός φησιν. Ἦ καὶ ἐν τούτῳ προείρηκεν ἡδὴ περὶ τούτου, ὅτι ἐκεῖ μὴ ἀντιστρέφειν τὴν καθόλου ἀποφατικὴν. — (16) Diversus ab hoc fuit Eudemus Cyprius, Aristotelis familiaris, memoratus Ciceroni de divinatio. lib. I cap. 25 quem defunctum honestavit Stagiritis edito dialogo, qui inscribatur Eudemus sive de anima. Vid. Fabric. Bibl. Græc. vol. III p. 393 ed. Harles. et Wyttenbach. animadv. in Plutarch. Consolat. ad Apollonium p. 115. B. Eudemum autem Peripateticum, Galeni æqualem aliosque cognomines viros nemo cum Rhodio confundet.

Cf. Fabric. l. c. p. 493. — (17) Diogenes Laërtius lib. V, 21 φησὶ δὲ Φαβωρίνος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἀπονημένων, ὡς ἐκάστοτε λέγει, « Ὁ φίλοι, οὐδεὶς φιλῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἑξῆστῳ τῶν Ἠθικῶν ἐστὶ· καὶ ταῦτα μὴ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται. — (18) Christianus Dreierus Metaphys. p. 347 egregius auctor, sive Theophrastus, sive Eudemus fuerit Moralium Eudemiorum. Franc. Patricius discuss. Peripatet. p. 25 et 40 Eudemii potius credendi sunt esse, cum præsertim stilo et rerum aliqua diversitate sint ab Nicomachiis differentes, a quibus videntur usurpasse quartum, quintum et sextum libros, qui iidem ipsi sunt et rebus et verbis cum quinto, sexto et septimo Nicomachiis. Cf. Jonsius de script. hist. phil. I, 15 et Herm. Fritzsche in præf. ad Ethica. Eudemii. — (19) Vid. fragm. 83-93. — (20) Vid. fragm. 94-98. — (21) Vid. fragm. 117. — (22) Simplicius in Phys. 29. a. ὁ Εὐδήμος τῷ Ἀριστοτέλει πάντα κατακόλων. — (23) Physica in tres libros divisa erant (neque enim plures a Simplicio citantur) in quibus Aristotelis Physicorum octo libros præter septimum explicaverat. Vid. fragm. 70. Solebat autem scriptorem duntaxat enarrare, raro suum interponere iudicium aut aliquid addere, rarissime denique magistri sententiam impugnare, ut p. 35, 8 ubi Empedoclem contra Aristotelem defendit. — (24) Ammonius in Aristot. categ. fol. 13. a. δεύτερη δὲ (ἀφορμὴ τοῦ νοθεύεσθαι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους) ἢ τῶν συγγραμμάτων ὁμωνυμία· οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ Εὐδήμος καὶ Φανίας καὶ Θεόφραστος κατὰ τὴν τοῦ διδασκάλου γεγραφήκασιν κατηγορίας καὶ περὶ Ἑρμηνείας καὶ ἀναλυτικῶν. David. præfat. ad categ. p. 19, 34 od. Brandis. Ἐγραψε γὰρ καὶ Θεόφραστος καὶ Εὐδήμος περὶ κατηγοριῶν· κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου διδασκάλου. — (25) Proclus in Euclidem, quoties de veteribus philo-

fragmenta veteres servarunt. Tam laboriosi hominis chartæ si superessent, non est dubium, quin ad plenam veteris sapientiæ cognitionem consequendam multum valerent. Quamobrem laudibus ornandi sunt viri eruditi qui excerptos ex Eudemi commentariis locos et librorum reliquias colligere instituerunt.

Horum primus Christian. Aug. Brandisius in Scholiis Aristoteleis Berolini anno 1836 divulgatis partem fragmentorum edidit, reliqua tertio historiæ philosophiæ tomo anno 1860 inseruit. Inchoato operi successit Leonardus Spengelius qui excussis scriniis antiquis libellum in hoc genere omnibus suis numeris et partibus expletum Berolini a. 1866 et iterum 1870 publicavit. Qui quamvis optime de Eudemo esset meritus, tamen nihilominus totum opus retractandum suscepi. Itaque pauca voluminum Eudemiorum capita, quæ consulto omiserat Spen-

gelius, adjeci, verba græca castigavi, depravata restitui, denique non modo primarios Eudemi locos, sed etiam dicta Aristotelea, quæ apud Simplicium Rhodium philosophus exponit, e græco in latinum sermonem verti. Ita spero fore ut nova hæc Eudemi fragmentorum editio intelligentibus talium rerum existimatoribus probetur.

Andronicus Rhodius (26), de quo supra disserui, in successione ab Aristotele undecimus, simul Boëthi Sidonii præceptor (27), simul æqualis Tyrannionis qui a Lucullo captus est (28), Aristotelis et Theophrasti scripta primus digessit atque a Tyrannione emendata edidit (29). Apparet hominem eruditum, in recensendo Aristotele elaborantem, operam dedisse, ut genuina a spuris discerneret, quum non modo disputationem de interpretatione (30), sed etiam postremam libelli de Categoriarum partem

sophis geometriæ studiosis agit, multa Eudemi dicta, modo laudato illo auctore, modo nomine ejus prætermisso, usurpat; cuius generis aliquot exempla adjunxit Spengelius. Sed quoniam in lubrico versatur qui e mendoso Procli verborum contextu Rhodii philosophi fragmenta exculpere tentat, omnia illa quæ in isto doctissimi hominis commentario ad Eudemum auctorem forsitan referri possint, hic proponere nolui. Est enim hic labor futuris Procli editoribus suscipiendus. Paucis tamen utar exemplis. In fragm. 84 ait οἱ μὲν οὖν τὰς ἱστορίας ἀναγράφαντες μέχρι τούτου προάγουσι τὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης τελείωσιν οἰσίου Eudemi nomine, quod tamen addendum aut subaudiendum esse cum alii viderunt, tum Fabricius Bibl. Græc. vol. II p. 386. Tota enim illa narratio ex Eudemi historia geometriæ petita est. De Euclidis theoremate I, 23 p. 87 (fragm. 90) dicit πρόβλημα τοῦτο Οἰωνοῦ μὲν εὕρημα μᾶλλον, ὡς φησὶν Εὐδήμος et p. 99 (fragm. 92) Εὐδήμος εἰς τοὺς Πυθαγόρειους ἀναπέμπει τὴν τοῦδε τοῦ θεωρήματος εὕρεσιν. At idem p. 81 fusiús de hoc problemate disputans adjicit καὶ ἔστι τὸ θεωρήμα τοῦτο Πυθαγόρειον, haud dubie ex eodem Eudemo transcriptum. Jam non dubitabis cum Spengelio eidem auctori tribuere, quæ ad Euclid. I, 47 p. 110 dicuntur τῶν μὲν ἱστορεῖν τὰ ἀρχαῖα βουλομένων ἀκούοντες τὸ θεωρήμα τοῦτο εἰς Πυθαγόραν ἀναπεμπόντων ἔστιν εὕρεσιν καὶ βουθετεῖν λεγόντων αὐτῶν ἐπὶ τῇ εὕρεσει et paulo inferius p. 111 παραδίδονται δὲ καὶ μέθοδοι τινες τῆς εὕρεσεως τῶν τοιοῦτων τριγώνων, ὧν τὴν μὲν εἰς Πλάτωνα ἀναπέμψουσιν, τὴν δὲ εἰς Πυθαγόραν, ἢ (leg. ἢ) ἀπὸ περιττῶν ἔστιν ἀριθμῶν· τίθησι γὰρ κτλ. p. 37 οἱ μὲν οὖν πολλοὶ γεωμέτραι τῆς διαίρεσεως ταύτης οὐκ ἔχουσιν ἀποδιδόναι λόγον, ἀλλ' ὑποθέσει χρωσίου καὶ ταύτη τρεῖς εἶναι γωνίας. Ἐπειδὴν δὲ τὴν αἰτίαν αὐτοὺς ἔρωτήσωμεν, οὐ φασι χρῆναι παρ' αὐτῶν ἀπατεῖν· οἱ δὲ Πυθαγόρικοι τῆς τριπλῆς διανομῆς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς ἀναφέροντες τὴν λύσιν, οὐκ ἀποροῦσιν αἰτίας ἀποδιδόναι καὶ ταύτης τῆς διαφορᾶς τῶν εὐθυγράμμων γωνιών· ἐπειδὴ γὰρ κτλ. p. 32 οἱ δὲ γε Πυθαγόρειοι τῇ τριπλῆι προσχεῖν αὐτήν. p. 10 τοῖς μὲν οὖν Πυθαγόρειοις ἐδόκει τρεῖσιν διαίρειν τὴν ὅλην μαθηματικὴν ἐπιστήμην. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς περὶ τὸ πᾶσόν, τὸ δὲ περὶ τὸ πηλίκον ἀφορίζουσιν, καὶ τούτων ἐκῆτερον διττὸν τιθεμένους. Τὸ τε γὰρ πᾶσόν ἢ καθ' αὐτὸ τὴν ὑπόστασιν ἔχει ἢ πρὸς ἄλλο θεωρεῖσθαι κατὰ σχέσιν,

καὶ τὸ πηλίκον ἢ ἐστὸς ἢ κινούμενον εἶναι. Adde Pythagoreorum et Philolai mentionem p. 7, 36, 46, 48. Porro Eudemus apud Proclum p. 19 laudat Leodamantem, de quo Proclus p. 58 μέθοδοι δὲ ὅμως παραδίδονται, καλλίστη μὲν ἢ διὰ τῆς ἀναλύσεως ἐπ' ἀρχὴν ὁμολογουμένη ἀνάγουσα τὸ ζητούμενον, ἦν καὶ ὁ Πλάτων, ὡς φασι, Λεωδάμαντι παρέδωκεν' ἀφ' ἧς καὶ ἐκεῖνος πολλῶν κατὰ γεωμετρίαν εὕρετης ἱστορήσθαι γενέσθαι. p. 22 ἦδη δὲ τῶν παλαιῶν οἱ μὲν πάντα θεωρήματα καλεῖν ἤξισαν, ὡς οἱ περὶ Σπεύσιππον καὶ Ἀμρίνονην ἠγοῦμενοι ταῖς θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις οἰκειότερον εἶναι· τὴν τῶν θεωρημάτων προσηγορίαν ἢ τὴν τῶν προβλημάτων· οἱ δὲ ἀνάγκη πάντα προβλήματα λέγειν ἰδικαίον, οἱ περὶ Μέναιχμον μαθηματικοὶ κτλ. p. 28 οἱ δὲ περὶ Ξενοδότον τὸν προσήκοντα τῇ Οἰωνοῦ διαδοχῇ, τῶν μαθητῶν δὲ Ἀνδρόνους (leg. Ἀνδρόνους) διορίζοντα τὸ θεωρήμα τοῦ προβλήματος. Cf. p. 31, item p. 21 πάλιν δὲ τὸ στοιχεῖον λέγεται διχῶς, ὡς φησὶν ὁ Μέναιχμος. Hæc atque alia Eudemo assignabimus. Similiter Eutocius ad Archimedeum Archylas demonstrationem ab Eudemo mutuatus est. Nam secundum problema κώνου δοθέντος ἢ κυλίνδρου σφαιρῶν εὕρεσιν τῶ κώνῳ ἢ τῶ κυλίνδρῳ ἴσην solvit Archimedes p. 132 ed. Oxon. ubi Eutocius aliorum quoque mathematicorum solutiones appositis figuris affert, de Archyta autem ita scribit: ἢ Ἀρχύτου εὕρεσις ὡς Εὐδήμος ἱστορεῖ. Vid. fragm. 91. —

(26) Strabo lib. XIV p. 655 ed. Casaub. de Rhodo insula loquens super viris illustri laude celebratis hæc scribit: ἄνδρες δ' ἐγένοντο μνήμης ἄξιοι πολλοὶ στρατηλάται τε καὶ ἀθληταί, ὧν εἰσι καὶ οἱ Παναίτιου τοῦ φιλοσόφου πρόγονοι· τῶν δὲ πολιτικῶν καὶ τῶν περὶ λόγους καὶ φιλοσοφίας ὁ τε Παναίτιος αὐτὸς καὶ Στρατοκλῆς καὶ Ἀνδρόνικος ὁ ἐκ τῶν περιπτάτων καὶ Λεωνίδης ὁ στωικός· ἐτι δὲ πρότερον Πραξιφάνης καὶ Ἰερώνυμος καὶ Εὐδήμος.

(27) Cf. Ammonius in Categorias p. 2 et 5 nec non Alexander Aphrodisiensis de anima pag. 154. De hoc Strabo lib. XVI p. 767 καθ' ἡμᾶς δὲ ἐκ Σιδόνος μὲν ἔνδοξοι φιλόσοφοι γεγόνασι Βοηθῆς τε, ᾧ συνεφιλοσοφήσαμεν ἡμεῖς τὰ Ἀριστοτελεῖα, καὶ Διόδωτος, ἀδελφὸς αὐτοῦ. — (28) Plutarchus vit. Lucull. cap. 19 vol. III p. 304 ed. Hulten. τότε καὶ Τυραννίων ὁ γραμματικὸς ἔβλω. Adde Suidam v. Τυραννίων. — (29) Vid. adn. 9 et 14. — (30) teste Alexandro Aphrodisiensis in lib. I Analyticorum.

Aristotelis esse negaret (31), licet hi commentarii alii a Stagirite compositi esse viderentur. De disputatione illa sic Boëthius II, p. 284 : « Andronicus librum hunc Aristotelis esse non putat, quem Alexander vere fortiterque redarguit; quem quum exactum diligentemque Aristotelis librorum et judicem et repertorem judicaret antiquitas, cur in hujus libri judicio sit falsus, prorsus est magna admiratione dignissimum. Non esse namque proprium Aristotelis hinc conatur ostendere, quoniam quædam Aristoteles in principio libri hujus de intellectibus animi tractat, quos intellectus animæ passiones vocavit. His Alexander multa alia addit argumenta cur hoc opus maxime Aristotelis esse videatur. Ea namque dicuntur hic quæ sententiis Aristotelis quæ sunt de enuntiativa oratione consentiant. Illud quoque quod stilus ipse propter breviter pressior ab Aristotelis obscuritate non discrepat; et quod Theophrastus, ut in aliis solet quum de similibus rebus tractat, quæ scilicet ab Aristotele ante tractatæ sunt, in libro quoque de Affirmatione et Negatione iisdem aliquibus verbis utitur quibus in hoc libro Aristoteles usus est. Idem quoque Theophrastus dat signum hunc Aristotelis librum esse : in omnibus enim de quibus ipse disputat post magistrum, leviter ea tangit quæ ab Aristotele dicta ante cognovit, alias vero diligentius res non ab Aristotele tractatas exsequitur. Illic quoque idem fecit. Addit quoque hanc causam, quia Aristoteles quidem de syllogismo scribere animatus nunquam id recte facere potuisset, nisi quædam de propositionibus annotaret. » Hæc ille cujus sententiæ album calculum adjicimus.

Porro Andronicus in eo volumine quo usus est Gellius, qualis esset differentia librorum *ἔξωταρῶν* et *ἀρροαματικῶν* explanavit, atque Alexandri et Aristotelis quæ ferebantur epistolas proposuit (32). Præterea Rhodii philosophi *de divisione* libellum integrum inseruerat Porphyrius suis in Platonis Sophistam commentariis, teste Boëthio in principio libri de divisione. Idem Andronicus in opere nescio quo neque corporeum judicaverat animum, neque loco conclusum esse, neque scindi posse (33). Inter veteres categoriarum interpretes Simplicius (34) Andronicum numerat, quem paraphrasi illam Aristotelis commentationem explicasse videmus. Est autem probabile eum similiter *Physica* (35) interpretatum esse. Restat, ut de *Ethicorum Nicomacheorum* paraphrasi quæ Andronico Rhodio tribuitur, dicamus. Hanc primum sine auctoris nomine Lugduni Batavorum a. 1607, deinde adjecto Andronici Rhodii nomine additaque sua translatione latina edidit Daniel Heinsius a. 1617. Nempe in codice quæm pervolutaverat titulum Ἀνδρονίκου Ῥοδίου Περὶ ἠθικῶν φιλοσόφου scriptum quidem, sed indei hominis manu exaratum invenerat. Jam vero ea est hujus opusculi elegantia, ut jure Andronicum ejus auctorem agnoscere queamus. Itaque etiam Heinsii industria laudata est a Casaubono (36), quod egregiam paraphrasin quæ longe præstaret Eustratio, in lucem protulisset. Unus Salmasius (37) rem in controversiam vocavit. Namque infitias ivit illud opusculum posse veteri Peripatetico assignari, quia Aristotelis locum *Ethic. Nicom. I, 13, 9* perperam esset interpretatus. At unus et alter locus male acceptus hoc nobis non probat, præsertim

Vid. adn. 15. Sic et Ammonius in librum de interpretatione fol. 5. b. (Cf. Schol. Arist. p. 97. a. πρὸς δὲ τὸ γνήσιον εἶναι τοῦ φιλοσόφου τὸ βιβλίον, οὐδεὶς ἤξιωσε τῶν περὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐσπουδακῶτων ἀμφιβαλεῖν, εἰς τε τὸ πιθανὸν ἀποδέλτων τῆς ἐπαγγελίας καὶ εἰς τὴν ἐντεχνον καὶ κεκομψευμένην καὶ τῷ φιλοσόφῳ συνήθη τῶν ἐν αὐτῷ παραδιδουμένων θεωρημάτων διδάσκειν, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας αὐτοῦ πραγματείας ὁμολογῶν, πλὴν Ἀνδρονίκου τοῦ Ῥοδίου, ὃς ἐνδέκατος μὲν ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀκούσας δὲ αὐτοῦ καλοῦντος ἐν τοῖς προομίαις τοῦδε τοῦ βιβλίου τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς καὶ προστιθέντος ὡς περὶ τούτου εἰρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, διὰ τὸ μὴ συνελθεῖν ἔπου τῆς περὶ ψυχῆς πραγματείας τὰ νοήματα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐκάλειεν ὁ φιλόσοφος, ἀναγκαῖον ὡς περὶ τῶν δύο πραγματειῶν, ταύτης τε καὶ τῆς περὶ ψυχῆς. τὴν ἑτέραν νόθον ἀποφήνασθαι τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ δεῖν ἐνόμισα ταύτην ἀθετεῖν μᾶλλον ἢ τὴν περὶ ψυχῆς. — (31) Boëthius in *Categ. IV* init. Simplicius in *Categ.* fol. 95. Z. — (32) Vid. adn. 3 et 4. — (33) auctor libri lat. de spermate cap. II; Galenus in dissertatione

ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἦθη ταῖς τοῦ σώματος πράξεσιν ἐπεταῖοι. V p. 444 ed. Paris. Ἀνδρόνικον τὸν περιπατητικόν, ὅτι μὲν ἔβλαψεν ἐτόλμησεν ἀποφήνασθαι τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ἀνευ τοῦ περιπέλεκιν ἀσαφῶς, ἐπαίνῳ τε πάνυ, καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρός. — (34) Simplicius in *Categ.* pag. 5. b. ed. Basil. ταῦτα δ' ἐπιστήσαντες οὗτοι τοὺς τε ἄλλους τῶν κατηγοριῶν ἐξηγητῶν αἰτιῶνται καὶ Ἀνδρόνικον κτλ. pag. 87 seq. Ἀνδρόνικος ἀκολουθῶν τῷ Ἀρχύτῳ. pag. 6. b. Ἀνδρόνικος παραφράζων τὸ τῶν κατηγοριῶν βιβλίον. Cf. pag. 7. b. 13. b. 15. b. 34. 36 atque alios locos. — (35) Simplicius in *Phys.* fol. 103. b. (Cf. Schol. Arist. p. 361. b. ed. Braddis.) ἡ δὲ φύσις καὶ προδιατιθεμένη διατίθησι τὸ ἴσχυρὸν ἐνδοθεν καθ' ἕκαστον κινήσεως εἶδος, ὡς καὶ ὁ Ἀνδρόνικος εἶπε. Idem fol. 216 εἰρηται δὲ καὶ πρότερον ὅτι τὰ μὲν πέντε βιβλία τὰ πρὸ τούτου Φυσικὰ καλοῦσι, τὰ δ' ἐντεῦθεν τρία περὶ κινήσεως· οὗτω γὰρ καὶ Ἀνδρόνικος « ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν Ἀριστοτέλους περὶ κινήσεως » διατίθεται. Vid. fragm. I. Conf. et fol. 101. — (36) Vide Casauboni epist. 507 ed. Græv. — (37) Salmasius ad Epictetum et Simplicium p. 227 seqq. —

quum alii quoque Aristotelis interpretes sæpe erraverint, ipse autem ille Tyrannionis æqualis in genuinarum spuriarumque descriptione distinctione lapsus sit. Sed videamus id quod maxime rem causamque continet. Aristotelis verba sunt: λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἔξω-τεριοῖς λόγοις ἀρκούντως ἕνια· καὶ χρῆστὸν αὐτοῖς i. e. de animo vero etiam in exotericis disputationibus nonnulla satis copiose dicuntur; quibus utendum est. Quæ sic exprimit paraphrastes: περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἴπομεν ἕνια· καὶ χρῆστὸν αὐτοῖς i. e. at de animo non solum in scriptis, sed etiam memoriter apud auditores nostros nonnulla satis copiose diximus; quibus qui volent hac in re utantur. Refragatur huic explicationi Salmasius, aitque talem paraphrasin non esse veteris Peripatetici, qui aliter de libris esotericis et exotericis apud Gellium (38) disseverit. Quum autem dubitetur a viris doctis, utrum λόγους Aristoteles libros esse velit, ut Herodotus lib. V, cap. 36 et Xenophon Anab. lib. II cap. 1, an disputationes, verba et sermones: Andronicum apud Gellium secuti vocem istam interpretabimur de prælectionibus pomeridianis ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodatis (39). Nimirum licebat Aristoteli descriptionem prælegere in schola, ita ut frequenter aliquid ad rem præsentem aptatum subito ac memoriter adderet. Ita nihil falsi habet ista explanatio, quamquam paraphrastes hic non totam dictionem Aristoteleæ vim expressit. Pauca præterea quæ Salmasius (40) hujus paraphrasis auctori tanquam parum diligenter explicata objicit, commemorare non libet. Ut enim omnino homines doctrinæ studiis dediti non uni alicui certo se addicunt, sed multis utuntur magistris: ita Ethicorum Nicomacheorum libros legentibus

non ingrata erit hujus paraphrasis cum aliis interpretibus comparatio. Quamobrem dignam duxi, quam collatis superioribus editionibus (41) recognitam et latine versam Peripateticorum fragmentis adjicerem.

Subjuncti huic antiquitatis monumento Andronici de animi affectionibus libellum, mancum illum quidem atque a librariis male habitum, sed a Daniele Heinsio ex eodem codice, qui paraphrasin continet, atque ex aliis quibusdam membranis, ut mea fert opinio, depromptum. Ipse enim hac de re silet. Etsi vero novos lectionum fontes aperire mihi non contigit, id tamen studui, ut hanc disputatiunculam emendatam et latine redditam in lucem revocarem.

Aristocles Messenius, Peripateticus, quem Alexandri Aphrodisiensis præceptorem fuisse testantur Simplicius (41) et Cyrillus lib. II in Julianum, publicatis pluribus operibus inclaudit. Inter ejus scripta fuit volumen (42), quo quærebatur, utrum Homerus an Plato esset præstantior (πότερον σπουδαιότερος Ὁμηρος ἢ Πλάτων). Scripsit porro artem rhetoricam (τέχνας ῥητορικήας) et de Serapide (περὶ Σαραπίδος) libellum. Adde decem de moribus (Ἠθικά) totidemque de philosophia (περὶ φιλοσοφίας) libros, in quibus omnes recensuerat philosophos eorumque decreta persecutus erat. Sextum horum librorum citat Suidas v. Σωτάδης (43). Ex septimo fragmenta servavit Eusebius Præp. Eváng. XI, 3, XV, 2 et 14. Ex octavo XIV, 17, 18, 19, 20, 21, quæ in medium protuli atque interpretatus sum (44).

Alius Aristoclis videntur fuisse Paradoxa, e quibus Stobæus (45) Flor. LX, 4, 37 locum affert. Præterea viri cognominis primum de republica Lacedæmoniorum volumen laudat Athenæus (46) IV p. 140. B. qui etiam musici (47) nescio cujus e commentatione de choris caput

(38) Vid. adn. 3 et 4. — (39) Parum accurate Eustratius: τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων τὰ μὲν πρὸς τοὺς κοινῶς ἀκροωμένους τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἐκδέδοται ἐν ταῖς κοιναῖς διατριβαῖς ἀναγινωσκόμενα καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἀμέσως διασπορούμενα· τὰ δὲ κατ' ἴδιαν πρὸς τινὰς ἔξωθεν προσπεφώνηται ἕκαστον αὐτῶν πρὸς ἕκαστον τῶν ζητούντων τοῖς ζητούμενοις πράγμασιν οικείως ἐκθεθειμένον. Ἐκεῖνα μὲν οὖν ἀκροαματικά ὀνομαζόμενά ἐστι, ταῦτα δὲ ἔξωτερικά. — (40) Salmasius ad Epictetum et Simplicium pag. 241. — (41) Idem scriptor ex Heinsii recensione et cum latina ejus interpretatione formulis typographicis repetitus est Cantabrigiæ a. 1679 et Oxonii a. 1809.

(41) Simplicius in I de cælo fol. 34. b. (cf. Schol. Arist. p. 477. a. 31 ed. Brandis.) συνηρημένως ἐδὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς φησι, κατὰ τὸν αὐτοῦ διδασκαλὸν Ἀριστοτέλην (leg. Ἀριστοκλέα) ἐξέθετο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ τῆ κύκλου κινήσει μὴ εἶναι ἐναντίαν κίνησιν, μὴδὲ τῷ κυκλο-

φορητικῷ σώματι ἐναντίαν. — (42) Suidas v. Ἀριστοκλῆς. — (43) Suidas v. Σωτάδης sic: Σωτάδης, Βυζάντιος, φιλόσοφος, ὡς φησιν Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ περὶ φιλοσοφίας ἔκτῳ. — (44) Ex eodem opere, ni fallor, Proclus in Tim. p. 7. a. (p. 14 ed. Schneider.) hæc petiit: οὕτω γὰρ Ἀριστοκλῆς κατασκευάζει Θεαίτητον εἶναι τὸν ἀπόντα. — (45) Stobæus Flor. LX, 4, 37 Ἀριστοκλέους ἐν β' παραδόξων (cf. Plutarch. Moral. p. 312. e.) [Ἀριστῶνμος] Ἐφέσιος τῷ γένει νεανίας τῶν ἐπιστῆμων, υἱὸς Δημοστράτου, ταῖς δ' ἀληθείαις Ἄρεως οὗτος τὸ θῆλυ μισθὸν γένος νυκτὸς βαθείας εἰς τὰς πατρίδας ἔτρεχεν ἀγέλας, καὶ ὄνῳ συνεγένετο θηλεῖα. Ἡ δὲ ἔγκυος γενομένη ἔτεκε κῆρην εὐεῖδεστάτην Ὀνοσκελίδα τοῦνομα, τὴν πρῶσηγορίαν λαβοῦσαν ἀπὸ τοῦ συμπτόματος. — (46) Athenæus IV p. 140. B. ὡς Περσαῖος ἱστορεῖ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, καὶ Διοσκουρίδης ἐν δευτέρῳ πολιτείας, καὶ Ἀριστοκλῆς ἐν τῷ προτέρῳ καὶ οὗτος τῆς Λακωνίων πολιτείας. — (47) Athenæus IV p. 174. C. ἱστορεῖ δὲ τοῦτο Ἀριστοκλῆς ἐν

excerpsit. Fuerunt insuper Aristocles Lampscenus (48), Stoicus, explanator opusculi Chrysippe de ratione qua singula eloquimur et cogitamus, et Aristocles Pergamenus (49) sophista, Trajani et Hadriani temporibus clarus, a Suida memorati. Accedit Aristocles Rhodius (50), rhetor et grammaticus, qui Augusti imperatoris aetate vixit.

Sed redeo ad Aristoclem Messenium, cujus unum fragmentum infra omissum huic disputationi inseram. Nam ille apud Eusebium (51) Præpar. Evang. lib. XV cap. 14. de Stoicorum philosophia ita scribit: Rerum elementum, uti Heraclitus, ignem esse volunt, ejus vero principia, materiam atque deum, ut Plato. Verum hoc discrimine, quod Stoici ambo illa, tam efficiens quam patiens, corpora esse dicunt, Plato contra primum illum effectorem incorporeum auctorem esse statuit. Deinde certis quibusdam fatoque constitutis temporibus mundum omnem conflagrare docent, ac deinde rursus suam speciem ornatumque recipere. Ac primum quidem illum ignem quasi semen aliquod esse, quod cunctarum rerum rationes, ac præteritorum simul, præsentium futurorumque causas contineat, quarum conjunctio quædam et consequentia, eorum quæ sunt omnium fatum, scientia, veritas et lex ejusmodi sit, quæ nullo

pacto vitari declinarique queat. Sic porro quæ in mundo sunt universa quam optime gubernari, tanquam in republica æquissimis legibus temperata.

Censebat sine dubio deum mentem esse vel animum per naturam rerum omnium intentum et commeanem, ex quo nostri animi carperentur. Ita enim intelligendus locus de mente quæ sola divina est solaque extrinsecus illabitur (52). Atque Aristoteli quidem Alexander Aphrodisiensis (53) in secundo de anima fol. 144 seqq. hanc opinionem videtur ascribere, sed quæ adjicit, non in Aristotelem, sed in ipsius magistrum Aristoclem conveniunt. Quocirca pro Ἀριστοτέλους, quod in cunctis legitur codicibus calamo descriptis, reponendum esse Ἀριστοκλέους, animadvertit Zellerus hist. phil. Græc. tom. III, p. 429. Improbatur tale præceptum Alexander, atque Stoicis quam Peripateticis dignius esse contendit. Verum cum de omni Aristoclis philosophiæ formula, tum de hac re uberius disserere non attinet.

(54) Alexander Aphrodisiensis philosophiam Aristoteleam Athenis, ni fallor, vel Alexandria ab Imperatoribus Septimio Severo et Antonio Caracalla docere jussit studiorum suorum primitias libellum de fato iis dedicavit. Hinc colligas, eum ab anno post Chr. n. 199 usque ad annum

τῷ περὶ χορῶν οὕτως πως λέγων « Ζητεῖται πότῃ τῶν ἐμπνευστῶν ἐστὶν ὄργανον ἢ ὑδραυλικὴ ἢ τῶν ἐντατῶν. Ἀριστοτέλεος μὲν οὖν οὗτο οὐκ οἶδε. Λέγεται δὲ Πλάτων μισθρὸν τινα ἐννοῖαν δοῦναι τοῦ κατασκευάσματος νυκτερινὸν ποιήσαντα ὠρολόγιον ἰσοκῆς τῷ ὑδραυλικῷ, οἷον κλεψύδραν μεγάλην λίαν. Καὶ τὸ ὑδραυλικὸν δὲ ὄργανον δοκεῖ κατὰ κλεψύδραν εἶναι. Ἐντατὸν οὖν καὶ καθαπτόν οὐκ ἂν νομισθεῖν, ἐμπνευστὸν δ' ἂν ἴσως ῥηθεῖ διὰ τὸ ἐμπνεῖσθαι τὸ ὄργανον ὑπὸ τοῦ ὕδατος. Κατεστραμμένοι γάρ εἰσιν οἱ αὐλοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασσαμένοι τοῦ ὕδατος ὑπὸ τινος νεανίσκου, ἔτι δὲ διικνουμένων ἀξινῶν διὰ τοῦ ὄργανου, ἐμπνέονται οἱ αὐλοὶ καὶ ἤχον ἀποτελοῦσι προσηχητῆ. Ἔοικε δὲ τὸ ὄργανον βωμῷ στρογγύλῳ. Καὶ φασὶ τοῦτο εὐρησθαι ὑπὸ Κτησιβίου κουρέως, ἐνταῦθα οἰκοῦντος ἐν τῇ Ἀσπενδιᾷ ἐπὶ τοῦ δευτέρου Εὐεργέτου, διαπρέψαι τὴ φασὶ μεγάλως. Τουτοῖν οὖν καὶ τὴν αὐτοῦ διδάξει γυναικὰ Θαΐδα. » —

(48) Suidas : Ἀριστοκλῆς, ὁ Λαμψακηνός, φιλόσοφος Στωϊκός, ἔγραψεν ἐξηγησιν τῶν Χρυσίππου περὶ τοῦ πῶς ἕκαστα λέγομεν καὶ διανοοῦμεθα ἐν βιβλίοις τέσσαρσι (Diogenes Laërtius VII, 201) — (49) Suidas : Ἀριστοκλῆς, ὁ Περγαμηνός, σοφιστής, κατὰ Τραϊανὸν καὶ Ἀδριανὸν βεδιωκός, ἔγραψε Τέχνην ῥητορικὴν, Ἐπιστολάς, περὶ ῥητορικῆς βιβλία πέντε, Μελέτας, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπὶ τῇ διανοίᾳ τοῦ χρυσοῦ. — (50) Hujus de poetica librum laudat Ammonius v. ἐπικλήδιος, cujus hæc sunt verba : ἐπικλήδιος καὶ θρήνος διαφέρουσι. Ἐπικλήδιος μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῷ κήδει· θρήνος δὲ, τὸ ἐν φθῆ. Ὁδῶ Τρύφων. Ἀριστοκλῆς δὲ ὁ Ῥόδιος ἐν τῷ περὶ ποιητικῆς τοῦμπαλιν. Φησὶ γάρ· θρήνος δ' ἐστὶν φθῆ τῆς συμφορᾶς οἰκτεῖον ὄνομα ἔχουσα· ὀδυρμὸν ἔχει σὺν ἔγκω-

μῆφ τοῦ τελευτήσαντος. Τινὲς μὲν οὖν κοινῶς πάντα εἶπον θρήνους· οἱ δὲ διαφέρειν θρήνους καὶ ἐπικλήδιον τῷ τὸν θρήνον ἀδεσθαι παρ' αὐτῆ τῆ συμφορᾷ πρὸ τῆς ταφῆς, καὶ μετὰ τὴν ταφὴν, καὶ κατὰ τὸν ἐνιαύσιον χρόνον τῆς πειθείας, φερόμενον ὑπὸ τῶν θεραπευτῶν, καὶ τῶν σὺν αὐταῖς. Τὸ δ' ἐπικλήδιον, ἐπαινὸν τινα τοῦ τελευτήσαντος μετὰ τινος μετρίου σχελιασμοῦ. Vid. Fabric. Bibl. Græc. vol. VII p. 52. — (51) Eusebii Præpar. Evang. lib. XV cap. 14 περὶ τῆς τῶν στωϊκῶν φιλοσοφίας, ὅπως τε ὁ Ζήνων τὸν περὶ ἀρχῶν ἀπειδίτου λόγον· ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου περὶ φιλοσοφίας Ἀριστοκλέους. Στοιχείου εἶναι φασὶ τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ Ἡράκλειτος, τούτου δ' ἀρχὴς Ὀλη καὶ θεῶν, ὡς Πλάτων. Ἄλλ' οὗτοι ἀμφὸ σώματά φασιν εἶναι, καὶ τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάχον, ἐκείνου πρώτον ποιοῦν αἰτίου ἀσώματων εἶναι λέγοντος. Ἐπειτα δὲ καὶ κατὰ τινος εἰμαρμένους καὶ ὄρισμένους χρόνους ἐκφυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον, εἴτ' αὖθις πάλιν διακοσμοῦσθαι. Τὸ μέντοι πρώτον πῦρ εἶναι καταπερεῖ τι σπέρμα, τῶν ἀπάντων ἔχον τὸς λόγους, καὶ τὰς αἰτίας τῶν γινόμενων, καὶ τῶν γινόμενων, καὶ τῶν ἐσομένων· τὴν δὲ τούτων ἐπιποκλήν καὶ ἀκολουθίαν, καὶ εἰμαρμένην, καὶ ἐπιστήμην καὶ ἀλήθειαν, καὶ νόμον εἶναι τῶν ὄντων ἐδέδραστον τινα καὶ ἀφικτον. Ταύτη δὲ πάντως διοικεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον ὑπέρε, καθάπερ ἐν τῇ ἐνομοματῇ τινὶ πολιτείᾳ. — (52) Aristoteles de generat. animal. lib. II cap. 3 λέγεται δὲ τὸν νοῦν μόνον ὑδραλιν ἐκταίεσθαι, καὶ θεῶν εἶναι μόνον. — (53) Alexander Aphrodisiensis de anima lib. II fol. 144 seqq. ἤκουσα δὲ περὶ νοῦ τοῦ ὑδραλιν παρὰ Ἀριστοτέλους ἂν διεσωσάμην. — (54) Alexander Aphrodisiensis l. c. fol. 145 ἀντιπίπτειν ἔδοκε μοι τότε τούτοις, τὸν νοῦν καὶ ἐν τοῖς φαλοτάτοις εἶναι

211 fere floruisse. Qui quum Aristoclem Messenium (55) et Herminum (56) Peripateticos audisset atque in una rerum contemplatione quasi tabernaculum vitæ suæ collocasset, perfectus evasit philosophus. Fuit enim, si ab ipso sectæ conditore discesseris, Peripateticorum sine controversia princeps. Aliis videlicet aliena dogmata rationi Aristoteleæ admiscens, ipse quoad ejus fieri posset veterem Stagiritæ disciplinam restituit. Quapropter Aristotelis scripta plurimis commentariis illustravit, qui intelligentibus harum rerum existimatoribus adeo probabantur, ut ipse meritam gloriam consecutus illius interpres (ἐξηγητής) et diceretur et haberetur. Quo factum est, ut Hieronymus I in Rufinum his verbis eum designaret: *Revolvo Aristotelem et Alexandrum, Aristotelis volumina disserentem, et quanta ambiguum sit copia, eorum lectione cognosces. Quid? quod Ἀριστοτελικὸς Ἀλέξανδρος* vocatus est a Cyrillo IV contra Julian. pag. 133. Quin etiam Porphyrius (57) in vita Plotini cap. 14 Alexandri Peripatetici, quem Aphrodisiensem existimamus, commentarios in scholis lectos esse memoriæ prodit. Verum ne de commentariis illis, qui satis noti sunt, hic exponam, breviter de aliis ingenii monumentis, quibus Alexander nomen suum ad immortalitatis memoriam consecravit, dicendum videtur. Composuit igitur librum περὶ εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν de fato ac de eo quod in nostra est potestate, ex quo insignem locum excerpit Eusebius inseruitque Præpar. Evang. VI, 9. Hunc librum post duplicem Aldi Manutii editionem (58) primus latine vertit Hieronymus Bagolinus et quatuor voluminibus quæstionum Alexandri subjecit Venetiis a. 1541 et 1559 maxima forma apud Hieronymum Scotum (59). Eundem in collectis philosophorum de fato sententiis interpretatus est Hugo Grotius Lutetiæ a. 1648 quaternis et Amstelodami 1648 duodenis, qui se ad exemplar græcum in latinam linguam transferendum Aldi editionem cum Ruse-

bio et manu scripto codice contulisse testificatur. Denique græce et latine cum nova translatione nescio cuius viri docti (50) hic Alexandri libellus in publicum prodiit Londini anno 1658. Accessit autem huic volumini Ammonii Hermiæ commentarius in secundam partem dissertationis Aristoteleæ de interpretatione.

Porro lectu digna videtur Alexandri commentatio de mixtione (περὶ μίξεως) sive de temperatione corporum ad Stoicorum præcipue sententiam de corporum penetratione et deo mundi anima explodendam accommodata. Hæc primo græce edita est una cum commentariis Alexandri in Aristotelis Meteorologica Venetiis a. 1527 apud Aldum; deinde ab Angelo Caninio latine reddita ad calcem quæstionum naturalium et librorum de anima prodiit in eadem urbe a. 1555 apud Hieronymum Scotum.

Præterea plausum tulerunt ejus Φυσικῶν σχολίων δι' ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλία δ' Physicorum scholiorum per dubitationes et solutiones ad varios Aristotelis locos libri quatuor, sive Quæstiones naturales, ut Politianus vocat. Atqui hi quidem Quæstionum libri græce primum divulgati sunt a Victore Trincavello Venetiis a. 1536 in ædibus Aldi et Asulani forma majori; quibus adjunctus est libellus de fato. Latina autem eorundem librorum interpretatio, quæ Hieronymo Bagolino ejusque filio Joanni Baptistæ debetur, Venetiis anno 1559 in lucem prolata est.

Sed omnibus semper placuerunt duo ejus de anima (περὶ ψυχῆς) libri græce publicati in fine operum Themistii subjuncto Alexandri de fato libello Venetiis studio et opera Victoris Trincavello a. 1534 forma majori typis Aldi et Asulani. Primum librum ex græco in latinum sermonem vertit Hieronymus Donatus Venetiis a. 1538 octonis et Lutetiæ ad calcem Themistii a. 1528 forma majori. Alterum librum latinæ consuetudini tradidit Angelus Caninius, cujus interpretatio cum priore libro per Donatum verso prodiit in fine quæstionum naturalium Venetiis a.

θεῖον ὄντα, ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς ἔδοξεν. — (55) Simplicius in I de cælo fol. 34. b. et Cyrillus in Julian. lib. II cf. not. 41. — (56) Simplicius in II de cælo fol. 105. — (57) Porphyrius in vita Plotini cap. 14 ἐν δὲ ταῖς συνοουσιαῖς ἀνεγνώσκατο μὲν αὐτῷ τὰ ὑπομήματα, εἴτε Σεθῆρου εἴη, εἴτε Κρονίου, ἢ Νουμαγνίου, ἢ Γαίου, ἢ Ἀττικοῦ, κἀν τοῖς Περιπατητικοῖς τὰ τε Ἀσπασίου καὶ Ἀλεξάνδρου, Ἀδράστου τε καὶ τῶν ἐμπροσθέντων. — (58) Prioris titulus est: τὰ Θεμιστίου τοῦ εὐφραδοῦς ἄπαντα, τοῦτ' ἐστὶ παράφρασις καὶ λόγοι. Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιεύου περὶ ψυχῆς βιβλία δύο καὶ ἐν περὶ εἰμαρμένης. Venetiis apud Aldum 1534. Posterioris vero: Ζητήματα Ἀλεξάνδρου φυσικὰ περὶ ψυχῆς, Μετάφρασις ἐκ τῶν Δαμασκίου εἰς τὸ πρῶτον περὶ οὐρανοῦ βιβλίων. Ἐπιτομὴ σχολικὴ εἰς τὰ δ'

πρῶτα καὶ τὸ ἡ' περὶ φυσικῆς βιβλία. Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως βιβλίων, Πρισκίανου Λύδου μετάφρασις τῶν Θεοφράστου περὶ αἰσθήσεως. Venetiis, typis Aldi et Asulani 1536. Sed in exemplaribus omnibus, quæ Fabricius inspexit, insunt tantum Alexandri Quæstiones Physicæ cum libro de Fato, reliquis quæ titulus promiserat omissis. Vid. Fabric. Bibl. Græc. IV p. 66. — (59) Liber rarissimus sic inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis Peripatetici doctissimi Quæstiones Naturales et Morales et de Fato, Hieronymo Bagolino Veronensi et Baptista filio Interpretibus, de anima liber I Hieronymo Donato Patrio Veneto interprete, de anima liber II et de mixtione Angelo Caninio Angliensi interprete, omnia excusa Venetiis apud Hieronymum Scotum 1559. — (60) Hæc

1559 forma maxima ex officina Hieronymi Scoti, addito Alexandri de mixtione opusculo.

Cætera Alexandri scripta silentio prætereo. Ex iis autem nostræ memoriæ criticis qui ad emendanda Alexandri opera incubuerunt, nobilitatus est Joannes Conradus Orellius editione libri de Fato, quibus alias similis argumenti disputationes adjecit (61). Is enim multa rei bene gerendæ, quibus superiores editores caruerant, adjumenta habuit. Duorum videlicet librorum manuscriptorum lectiones, diligenter a viris doctis enotatæ, ad recensendum Alexandri textum ei præsto fuerunt. Quippe codicem Fabricianum, qui in Academiæ Hafniensis bibliotheca asservatur, cum editione Londinensi libelli de fato ac de eo quod in nostra est potestate contulit Th. D. Blochius, illius bibliothecæ præfectus, omnemque scripturæ varietatem Orellio misit. Idem Blochius duo capita de Fortuna et Fato ex isto codice exscripta cum diversitate lectionis editionis Aldinæ prioris (nam in altera Libri de anima, quibus continentur hæc capita, licet in titulo promittantur, non comparent) Orellio utenda tradidit. Cæterum in codice illo, qui numero 85 notatur, varia scripta hoc ordine reperiuntur; primum Joannis Damasceni κεφάλαια φιλοσοφικά; deinde Græculi nescio cujus dissertatio περί ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου sexto decimo sæculo composita; tum Alexandri Aphrodisiensis περί τύχης καὶ εἰμαρμένης capita duo ex ejus libro secundo de anima; præterea ejusdem πρὸς αὐτοκράτορα περί εἰμαρμένης καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν βιβλίον; porro ejusdem σχολίων φυσικῶν, ἀποριῶν καὶ λύσεων βιβλίον β' (cap. 2-16); denique Συναγωγή τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐξηγήσεων εἰς τὴν βῆτορικὴν τῶν ἀποδοθεῶν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἐξηγητῶν καὶ Ἑλλήνων. Alter codex quo Orellio uti licebat, est Monacensis vel potius exemplar editionis Aldinæ prioris, bibliothecæ regiæ Monacensis ornamentum, in cujus margine manu, ut videtur, F. Victorii cum correctiones Aldinæ posterioris, tum aliæ lectiones haud contemnendæ scriptæ sunt. Has Victorii notas e libro Monacensi depromptas Xaverius Werferus cum Orellio communicavit. Huc accesserunt alia doctrinæ præsidia. Etenim a Benekio, Professore Gottingensi, contentionem et comparisonem utriusque Aldinæ cum editione Londinensi a

doctis adolescentibus factam accepit. Insuper Joann. Caselii editionem, viri de Alexandro bene meriti, Rostochii a. 1588 quaternis adornatam Fridericus Creuzerus Orellio commoda vit, qui ipse eam cum Londinensi contulit. Idem ad corrigenda græcæ orationis menda non solum Eusebii Præparationem Evangelicam et Hieronymi Bagolini translationem cum codice Hafniensi sæpe consentientem, sed etiam latinas Hugonis Grotii et editoris Londinensis interpretationes et germanicam Georgii Schulthessii (62) adhibuit. Exemplari græco elegantem Hugonis Grotii interpretationem, maxime ex editione Aldina posteriore expressam, emendatis tamen locis quibusdam minus intellectis, adjunxit. Libro de Fato addidit Capita duo de Fortuna et Fato cum Angeli Caninii translatione, porro Ammonii Hermiæ filii et Plotini Commentationes de Fato, illam e Londinensi Alexandri editione, hanc e Basileensi petitam. Adjecit etiam ex Eusebii Præparatione Evangelica, collatis Rob. Stephani et Franc. Vigeri editionibus, Bardesanis Syri locum adversus astrologos scriptum. Denique in fine voluminis præter breve Alcinoui caput, Georgii Gemisti Plethonis de Fato libellum posuit, quem antea Sam. Reimarus Lugduni Batavorum a. 1722 græce et latine ediderat. His omnibus opusculis tum lectionis varietatem e libris scriptis et impressis excerptam, tum suas et patruelis Casp. Orellii annotationes subjecit.

Uberius de Orellio dixi, ne virum præclarum, cujus acumen in emendandis et illustrandis hisce disputationibus elaboravit, debita laude fraudasse viderer. At si quis non ex præsumta opinione, sed ex veritate quæ præstita sunt æstimaverit, plura incepta, aliqua absoluta, alia de integro et intentione studio agenda reperiet. Quum igitur Peripateticorum reliquis disputationes omnes ab Orellio vulgatas adjicere decrevissem videremque, quantum in hoc genere post illius laborem relictum esset bene merendi materiæ: operi inchoato et prope jam absoluto tanquam fastigium imponere conatus sum. Itaque verba græca castigavi, locos corruptos correxi, denique rejectis magna ex parte aliorum translationibus ipse hæc opuscula interpretatus sum.

translatio paulo melior et elegantior Grotiana est. (61) Liber ita inscribitur: Alexandri Aphrodisiensis, Ammonii Hermiæ filii, Plotini, Bardesanis Syri et Georgii Gemisti Plethonis de Fato quæ supersunt græcæ ad codicum manuscriptorum, editionum, versionum fidem recensuit, interpretationem latinam Hugonis Grotii et

aliorum emendatiorem, varietatem lectionis et notas adjecit Joannes Conradus Orellius. Insertæ sunt animadvertiones Jo. Casp. Orellii. Turici, typis Orellii, Fueslini et soc. 1824.

(62) Vide *Bibliothek der griechischen Philosophen* tom. IV pag. 150 seqq. Turici 1782. 8.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

Η ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ.

ΒΙΒΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Κεφ. α'.

* Ὅτι ἔστιν ἕσχατον τέλος, πρὸς ὃ πᾶσαι τάττονται αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις.

* Ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ μεθόδῳ ἀγαθόν τι ζητοῦμεν· καὶ προαιρούμεθα δὲ καὶ πράττομεν ἐκεῖνα, ὅθεν ἀγαθόν τι προσδοκῶμεν λαβεῖν. Διὰ τοῦτο καλῶς ἀπεφήναντο ἐκεῖνα εἶναι τὸ ἀγαθόν, ὃ πάντα ἐφίεται^a. Καὶ γὰρ οὐ μόνον τὰ λογισμῶν κινούμενα ἕνεκά τινος ἀγαθοῦ κινεῖται, ἀλλὰ καὶ τὰ φύσει κινούμενα πρὸς τι φέρεται τέλος ἀγαθόν ἀλόγως, καθάπερ τὸ βέλος εἰς τὸν σκοπόν. Ἔστι μὲν οὖν πάσης πράξεως καὶ κινήσεως τέλος.

** Διαφορὰ δὲ τις φαίνεται τῶν τελῶν. Ἔστι γὰρ πράξεως τέλος, ἔργον, ὡσπερ τῆς ναυπηγικῆς τὸ πλοῖον· ἔστι δὲ πάλιν πράξεως τέλος ἄλλη πράξις, ὡσπερ τῆς ἱππικῆς τὸ ἵππευεῖν.

Ἐφ' ὧν δὲ οὐχ ἡ πράξις τέλος, ἀλλὰ ἔργον, ἐπ' ἐκείνων βέλτιον τὸ ἔργον τῆς πράξεως. Πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη. Ἰατρικῆς μὲν γὰρ τέλος υἰγεία, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος. Συμβαίνει δὲ πολλὰς πράξεις καὶ τέχνας ὑπὸ μίαν δύναμιν εἶναι καὶ τέχνην πολλάκις, ἥνικα διὰ τὸ τέλος ἐκείνης τῆς τέχνης ἐκεῖναι ζητοῦνται. Ὅσον ἡ χαλινοποιητικὴ, καὶ ἡ ἱππικὴ, καὶ πᾶσα πολεμικὴ πράξις, τὸ τέλος ζητοῦσι τῆς στρατηγικῆς· πᾶσαι γὰρ ἕνεκα τῆς νίκης ἐπιτηδεύονται. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μὲν, ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν λέγονται εἶναι· ἡ δὲ στρατηγικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ πρὸς αὐτὰς καλεῖται· δύναται γὰρ ὅσπερ ὁ ἀρχιτέκτων ἐν τοῖς τέκτοσι. Καθάπερ γὰρ ἐκείνος ἀποβλέπων εἰς τὸ εἶδος τῆς οἰκίας ἐκεῖνα κελεύει ποιεῖν τοὺς τέκτονας, ἃ πρὸς ἐκεῖνο φέρει τὸ εἶδος, οὕτω καὶ ἡ στρατηγικὴ καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη, ἀπὸ τοῦ ἰδίου τελους ταῖς ἄλλαις δίδωσι τοὺς κανόνας. Καὶ γὰρ καὶ τὸν χαλινὸν ὁ χαλινοποιός, πρὸς τὴν νίκην, ὡσπερ εἰς κανόνα, ἀποβλέπων, τοιοῦτον ἐποίησεν, ὥστε ἀρμόττειν καὶ ἐπιτήδειον εἶναι τῷ ἐπειγομένῳ νικᾶν, καὶ τὴν ἐπεστρίδα ἕτερος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τεχνίται τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσι· καὶ ὁ ἱππικὸς οὕτω διέθηκεν ἑαυτὸν, ὥστε δυνηθῆναι νικᾶν· καὶ ὁ στρατιώτης· καὶ ὁλων πᾶσας τὰς ὑπὸ τὴν στρατηγικὴν τὸ τέλος αὐτῆς

* Superiorum editionum notas margini appositas repetit, quo facilius esset lectoribus Aristotelis verborum cum Andronici paraphrasi comparatio. — Ad Aristot. lib. 1, cap. 1. πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος κτλ. — ** Διαφορὰ δὲ τις κτλ.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS.

LIBER I.

Cap. I.

Aliquem extremum esse finem, ad quem omnes humanae actiones referantur.

In omni tam arte quam docendi ratione bonum ali-quod quaerimus : quia et praeter reliquis eligere illa et agere solemus, unde bonum aliquid consecuturos nos putamus. Quare recte nonnulli bonum id pronuntiarunt esse, quod omnia appetunt. Et profecto, non ea tantum quae moventur ratione, ob boni alicujus causam moveri videmus : sed et ea, quae natura sua moventur, ad bonum aliquem finem, licet sine ratione, ferri ; quemadmodum sagitta ad scopum fertur. Quamobrem tum actio omnis finem suum habet, tum motus.

Alia tamen finium videtur esse differentia. Actionis enim finis, opus est, sicut artis navium aedificandarum, navis : rursus actionis finis alia est actio : sicut equitandi artis, equitare.

Jam vero in quibus non actio finis est, sed opus, in iis melius actione opus est. Actiones autem quum sint multae, multi etiam sunt fines. Medicinae enim finis est sanitas, artis navium aedificandarum navis, imperatoriae artis victoria, rationis denique ejus quae in re familiari tuenda versatur, divitiae. Sed et frequenter actiones multae atque artes uni alicui vel facultati subjectae sunt vel arti : quoties nimirum propter illius artis finem illae expetuntur. Velut ars ea, quae in conficiendis frenis occupatur, item equitandi facultas omnisque actio militaris finem scientiae imperatorum quaerunt : omnes enim victoriae causa exercentur. Ac propterea illae quidem sub imperatorum scientia esse dicuntur : ipsa vero imperatoria ars respectu earum architectonica dicitur : idem enim potest, quod inter fabros reliquos architectus. Etenim quemadmodum ille ad formam respiciens domus, facere ea fabros jubet reliquos, quae ad illam formam efficiendam valent : sic ars imperatoria, et si quae alia est hujusmodi, ex fine suo reliquis normam praebet. Nam et qui frenum conficit, ita illud conficit, ut ad victoriam respiciat tanquam ad normam : idque eo modo, ut congruere possit ei et servire, qui victoriam consequi perperat : alius item sagulum, et quisquis denique equestria arma fabricatur : sed et eques ita se praeparat ut possit vincere, et miles

διατίθησιν. Ἔστι μὲν οὖν ἐκάστη τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τέλος, καθάπερ χαλινοποιητικῆ χαλινός, καὶ ἱππικῆ ἱκπεύσειν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἄλλο τι. Ἔστι δὲ καὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ τέλος, καθάπερ τῇ στρατηγικῇ ἢ νίκῃ· ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς βέλτιον, καὶ προτιμότερον^b τῶν ἄλλων τελῶν. Διότι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τέλη τῶν ὑπ' αὐτὴν, διὰ τὸ ταύτης τέλος ζητεῖται, καθάπερ εἰρηται. Εἰ δὲ καὶ μὴ πράξεις εἶεν τὰ τέλη τῶν πράξεων, ἀλλὰ ἔργα, οὐδὲν κωλύει βέλτιον εἶναι καὶ αἰρετώτερον καὶ αὐτῶν τῶν ἔργων τὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τέλος, καὶ πράξις ὄν. Ὡσπερ χαλινοποιητικῆς μὲν τέλος, ἔργον· χαλινός γάρ· στρατηγικῆς δὲ τέλος πράξις· νίκη γάρ. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὴν νίκην βελτίω εἶναι καὶ αἰρετωτέραν τοῦ χαλινού· τὸ γὰρ ἔργον βέλτιον τῆς πράξεως, οὐ πάσης, ἀλλὰ μόνης ἐκείνης, ἧς ἀποτέλεσμα ἐστὶ, διότι τέλος ἐκείνης ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος αἰετιμώτερον τοῦ πρὸς αὐτὸ τεταγμένου. Ἔστι δὲ πολλαῖς ἐν τέλος, τὸ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν· ἐστὶ δὲ καὶ πάσαις διμοῦ τέλος ἐν ἔσχατον, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται, καὶ οὐκ ἐστὶν ὁ ἐκεῖνο δι' ἄλλο, ἀλλὰ αὐτὸ δι' ἑαυτό.

Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τι εἴη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ αἰετι δι' ἕτερον αἰρούμεθα, καὶ ἐκεῖνο δι' ἄλλο, καὶ αἰετι ἐν τῷ παρόντι ἄλλο ζητήσομεν, οὐδέποτε ἐπιτευξόμεθα, οὐ ἐπιέμεθα· καὶ οὕτω συμβαίνει ματαίαν καὶ κενὴν τὴν ὄρεξιν εἶναι, οὐκ ὄντος ἐφ' ὃ στήσεται φερομένη. Τοῦτο δὲ ἀτοπὸν· οὐδέμια γὰρ φυσικὴ ἔφεσις μάτην. Ἀνάγκη τοίνυν ἐν τῷ ἔσχατον εἶναι τέλος· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον. Ὡστε καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλη ἡμῖν πρὸς τὸν βίον ἔσται βοήθεια· συμβήσεται γὰρ τοῦ δέοντος μάλλον ἐπιτυχάνειν, καθάπερ τοξόταις εἰς τὸν σκοπὸν βλέπουσιν.

(Scripsi : ἂ ἐφέται] ex Aristotele; codd. ἐφένται. — ^b προτιμότερον] cod. προτιμώτερον. — ὁ ἐστὶν] cod. ἐστὶ).

Κεφ. β'.

Ὅτι τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τέλος τὸ ἔσχατον τέλος.

** Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, πειρατέον δρῆσασθαι ὡς ἐν τύπῳ, τί ποτὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ ἔσχατον τέλος, καὶ τίνας ἐστὶ προσεχῶς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν πράξεων. Ἔστι μὲν γὰρ ἀπάσης τέχνης καὶ δυνάμεως κοινὸν τέλος. Ἔστι δὲ καὶ προσεχῶς μίξις τινος δυνάμεως· καθάπερ τὸ τέλος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐστὶ μὲν καὶ πασῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν· ἐστὶ δὲ καὶ προσεχῶς αὐτῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Δοκεῖ τοίνυν εἶναι τέλος τῆς κυριωτάτης τῶν τεχνῶν καὶ μάξιστα ἀρχιτεκτονικῆς· τοιαύτη δὲ ἡ πολιτικῆ· ταῖς γὰρ ἄλλαις τέχναις τὴν τάξιν καὶ τὸν καιρὸν αὐτὴ δίδωσι. Τίνας γὰρ ἐπιστήμας ἐν ταῖς πόλεσιν εἶναι προσήκει, καὶ τίνας ἀνθρώπους ποίας ἐπιστήμας δεόν μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνας, μόνης τῆς πολιτικῆς ἐστὶ σκοπεῖν· μόνη γὰρ ἡ πολιτικὴ τὰς μὲν πονηρὰς τῶν τεχνῶν τῆς πό-

alius : omnes denique quæ sub imperatorum scientia sunt, ipsius imperatoris artis finis regit. Habent ergo quæ sub architectura sunt finem suum singulæ, velut quæ ad frena facienda incumbit, frenum ipsum, equitandi facultas equitationem, aliæ denique alium finem. Habet et finem suum architectura, ut imperatoria ars victoriam : cæterum finis hujus et melior et præstantior reliquis est. Quare et aliarum, sicut jam dictum est, quæ sub ea sunt fines, ob hujus finem expetuntur. Porro licet non actiones, sed opera sint actionum fines, nihil tamen obstat, quominus præstantior sit magisque expetendus architecturæ finis, quamvis sit actio tantum. Sicut artis quæ frenum fabricatur, finis est opus : est enim frenum ; imperatorum autem scientiæ, actio : est enim victoria : neque quidquam obstat propterea, quin præstantior freno longeque præferenda sit victoria : opus enim actione quidem est præstantius ; non omni tamen, sed ea tantum, qua perficitur hoc opus : quippe quum finis actionis illius sit : finis autem eo quod ad ipsum refertur, semper est potior. Est autem finis unus multarum rerum et artium, sicut ille quem in architectonicis videmus : sed et omnium reliquarum finis unus extremus est, cujus causa reliquarum fines quaruntur : quum ipse nullius alterius causa, sed per se expetatur. Etenim nisi unus aliquis extremus finis esset, sed semper aliquid alterius causa peteremus, et hoc rursus alterius, atque ita aliud in singulis, nunquam id quod petimus consecuturi essemus : sed contra vanum et sine ullo effectu foret hoc desiderium, quum nihil haberet, ubi posset consistere. Quod certe absurdum est, quia nulla naturalis cupiditas inanis est. Quare necesse erit, unum esse finem extremum : is autem erit, id quod bonum appellamus et optimum. Itaque etiam cognitio illius magno nobis in vita subsidio futura est : sic enim continget, ut, quemadmodum sagittarii solent, qui scopum sibi proponunt, magis id quod decet assequamur.

Cap. II.

Finem prudentiæ civilis esse extremum finem.

Quodsi ita est, danda est opera, ut quasi crassa Minerva, quis extremus ille finis, et cujus proprie scientiæ actionisque sit, definiamus. Omnis enim artis et facultatis communis est finis. Sed et unius alicujus facultatis peculiaris est : sicut finis architecturæ ; is enim et omnium simul quæ architecturæ subsunt, et ipsius peculiariter est architecturæ. Quare et artis ejus quæ præcipua maximeque est architectonica, finem esse aliquem verisimile fit : talis autem est prudentia civilis : utpote quæ aliis artibus ordinem suum tempusque præfiniat. Etenim et quas in urbibus esse, et quas a quibus hominibus disciplinas, et quousque disci oporteat inspicere, unius civilis est rationis : sola videlicet ratio civilis inutilis ex urbe ejicit, nec eas quæ sunt utiles ab omnibus aut disci aut semper exerceri simit.

* Cap. 2 εἰ δὲ τι τέλος κτλ. — ** Εἰ δ' οὕτω, πειρατέον κτλ.

λωος ἀπελαύνει, τὰς δὲ λυσιτελούσας οὐ συγχωρεῖ πάντας μαθάνειν, ἢ μαθόντας ἀεὶ μεταχειρίζεσθαι. Οὐ γὰρ εἰ τις δυνάμενος στρατηγεῖν καὶ σώζειν τὴν πόλιν, τοῦτον ἐξ σκυτοτομεῖν· οὐδὲ στρατιώτην εἶναι δίκαιον εἶναι ὄντα, στρατηγὸν ἐποίησε. Τῷ δὲ προσήκοντι τῇ τέχνῃ τοὺς καιροὺς ἀποδίδωσιν· ὥστε μὴ στρατηγεῖν, ὅτε ἡσυχίαν ἀγειν προσῆκεν. Ὁ γὰρ πολιτικὸς πέμψει μὲν τὸν στρατηγὸν ὁπόταν δέη· κελεύσει δὲ ἡσυχίαν ἀγειν ὅτε τούτου καιρός. Εἰ γὰρ καὶ ὁ στρατηγὸς πολλάκις ἑαυτῷ δίδωσι τὸν καιρὸν, ἀλλ' οὐ τῇ στρατηγικῇ τέχνῃ. Πάντες γὰρ ρί τῆς τέχνης κανόνες τὸ τέλος τῆς τέχνης ἐκείνης μόνον σκοποῦσιν· ὅς δὲ πρὸς τοῦναντίον ἢ πρὸς ἄλλο φέρεται, οὐκ ἔστι τῆς τέχνης ἐκείνης κανὼν. Ὡστε ὁ στρατηγὸς σκοπῶν, ὁπότε δεῖ πολεμεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἡσυχάζων πολλάκις, καὶ περὶ εἰρήνης διαπρσθευόμενος, δηλὸς ἐστὶν οὐ τῷ κανόνι τῆς στρατηγικῆς κεκρημένος, ἀλλ' ἐτέρας τινὸς τέχνης μείζονος καὶ κυριωτέρας, ἥτις ἐστὶν ἢ πολιτικῇ. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὰς τιμιωτάτας τῶν τεχνῶν ὑφ' ἑαυτὴν ἢ πολιτικῇ ποιεῖται· λέγω δὴ στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, καὶ ῥητορικὴν, καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν πρακτικῶν χρῆται πρὸς τὸ οἰκείον δηλαδὴ τέλος· (πάσας γὰρ τάττει πρὸς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἀγαθόν, καὶ διὰ τοῦτο νομοθετεῖ, τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι·) τὸ ταύτης τέλος περιέχει ἂν τὰ τῶν ἄλλων. Ἐπεὶ δὲ πάντα τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητεῖται, διὰ τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ τέλος ἐστὶ τῆς πολιτικῆς, δι' ὃ τὰ τῶν ἄλλων τέλη ζητοῦνται, φανερόν ἐστι τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Καὶ δῆλον μὲν, ὅτι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν ζητεῖται καὶ παρὰ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ παρὰ πόλεως· ἀλλ' ὁμοῦ μείζον καὶ τελειότερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται ἀγαθόν, καὶ λαθεῖν καὶ λαθόντα διασῶσαι. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐν ἐνὶ ἀνθρώπῳ τὸ ἀγαθὸν διασῶσαι ἀγαπητόν, (ἂν τε ἐν ἐτέρῳ τις, ἂν τε ἐν ἑαυτῷ δυναθῆ ῥυλάξει·) κάλλιον δὲ καὶ θεώτερον εἶναι καὶ πόλεσιν, ὅσον ἢ τῶν πολλῶν εὐδαιμονία τῆς ἐνὸς ἀμείνων ἐστίν. Ὡστε δικαιοτέρον ἂν εἴη τὸ τῆς πολιτικῆς τέλος ἕσχατον εἶναι τέλος καὶ ἕσχατον ἀγαθόν· ἥτις οὐχ ἔν μόνον τέλος, ἀλλὰ τῶν ἄλλων πασῶν σκοπεῖ ὡς οἰκεία, κοινή τις οὔσα τέχνη καὶ πολιτικῇ.

Κεφ. γ'.

*Ὅτι οὐ δεῖ ἀκριβεστάτην ἀποδείξειν ἐν τοῖς περὶ τῆς πολιτικῆς λόγοις ζητεῖν, ὅτι οὐ δίδωσιν ἢ κατ' αὐτὴν ὕλην.

* Λέγειν δὲ περὶ τούτου τοῦ τέλους προθυμουμένους ἱκανὸς ἂν γένοιτο περὶ αὐτοῦ λόγος ὁ τῇ ὑποκειμένη ὕλη προσήκων· οὐ γὰρ ὁμοίως ἐν πᾶσι λόγοις τὸ ἀκριβὲς ζητήσομεν. Οὐ γὰρ δυνατόν ἐπι πάσης ὕλης ὁμοίως τὴν ἀκριβεστάτην ἀλήθειαν εὑρεῖν. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς μαθηματικοῖς ἄτε ἀναγκαῖαν ἔχουσιν ὕλην κα'

Siquidem nec eum qui imperatoris munere fungi aut servare rempublicam potest, autorem esse patitur: nec ei qui melius inter milites versatur, summam imperii tradit. Sed et tempora exercendis artibus maxime idonea designat, ne quis, exempli gratia, quum præstat quiescere, exercitum ducat. Nimirum et quum opus est imperatorem mittere, mittet eum politicus: et quum præstabit quiescere, hoc quoque imperabit. Quamvis enim non raro ipse sibi tempus constituat imperator, non tamen ipsi propterea arti constituit. Siquidem omnes alicujus artis regulæ ad solum illius artis finem spectant: quæ vero ad contrarium vel ad aliud pertinent, artis illius non est regula. Quamobrem imperator, quum considerat, quando belligerare oporteat, atque idcirco sæpe bello abstinere, aut pacis causa legatos mittit, manifesto non amplius imperatoris artis lege agit, sed alterius alicujus, quæ et major sit et superior, ipsius videlicet civilis prudentiæ. Quum ergo etiam artes illas, quæ præstantissimæ habentur ac præcipuæ, sibi ratio civilis subiciat, artem imperatoriam dico, et rationem tuendæ rei familiaris et bene dicendi facultatem, reliquasque quæ in actione versantur disciplinas ad suum finem referre soleat: (omnes enim ad commune reipublicæ bonum dirigit, ac propterea legibus latis quid agendum et a quibus abstinendum sit præscribit) ejus sine reliquarum artium fines contineri videantur. Quoniam vero reliquarum fines omnes boni humani causa petuntur: is autem finis est civilis prudentiæ, cujus gratia aliarum fines petuntur, manifesto apparet, hoc esse humanum bonum. Neque vero dubium, quin idem bonum et ab uno petatur homine et a tota civitate; civitatis tamen bonum et consequi et conservare majus quiddam esse et perfectius videtur. Non enim negari potest, quin unius etiam hominis (sive id propter alium aliquid, sive sua causa faciat aliquid) bonum conservare, res sit non contemnenda: tanto, tamen in totius gentis vel civitatis gratiam id posse facere tum pulchrius est, tum divinius, quanto multorum felicitas unius preferenda est felicitati. Quare multo magis merebit finis prudentiæ civilis, ut et extremus finis et extremum bonorum appelletur, quum ea non modo unum finem, sed reliquarum etiam omnium tanquam proprios consideret, quippe quæ communis disciplina et civitatis sit.

Cap. III.

In tradenda prudentia civili non requiri accuratam demonstrationem, quia artis materia id non permittat.

His vero qui de hoc fine agere instituunt, sufficet talis disputandi ratio, quæ subjectæ materiæ convenire videatur: nec enim in omni sermonis ac disputationis genere æque accurata tradendi ratio sequenda est. Quia fieri non potest, ut in quavis materia similiter perspicuam veritatem inveniamus. Sed in mathematicis qui-

*Cap. 3. Λέγοιτο δ' ἂν ἱκανῶς κτλ.

ἀεὶ ὡσαύτως ἔγρουν, ἀμιγῆς ἡ ἀλήθεια, καὶ οὐδὲν ἡ ὕλη κωλύει τὸ ἀκριβές· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς τὰ ὑποκείμενα οὐκ ἀναγκαῖα, οὐδὲ ἀεὶ ὁμοίως ἔχει, ἀρκατός ἐστι λόγος, ὁ ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον^a συνάγων. Οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν δημιουργικῶν τεχνῶν ἔχει· τὸ γὰρ τεχνητὸν εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ὕλαις· ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς ἐπιτηδειοτέροις, ἀκριβέστερον, ἐν δὲ ταῖς ἐτέρωσιν ἐχούσαις, οὐχ ὁμοίως. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον εἶδος οὐχ ὁμοίως ἐφαρμόσει ταῖς ὕλαις ὅτε πλάστης καὶ ὁ ζωγράφος· ὁ μὲν γὰρ ζωγράφος καὶ τὸ χρῶμα παρίστησι, καὶ ὄγκον τινὰ δοκεῖ μιμῆσθαι καὶ διάστασιν· ἡ γὰρ ὕλη συγχωρεῖ. Ὁ δὲ πλάστης τὸν μὲν ὄγκον ἐφαρμόσει τῇ ὕλει, τὸ χρῶμα δὲ ἀπὸ τῆς ὕλης οὐκ ἔχει· δεῖξαι ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. Διὰ τοῦτο οὐ τὴν αὐτὴν ἀκριβείαν παρὰ πάσης τέχνης ἀπαιτεῖν δεῖ, ἀλλ' ὅσην ἡ ὕλη δίδωσι· τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ τῆς πολιτικῆς ὕλη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὰ γὰρ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖ, καὶ ἅπερ ὕλην ποιεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε καὶ δοκεῖν μὴ τὸ καλὸν φύσει καλὸν εἶναι, μηδὲ τὸ δίκαιον^b φύσει δίκαιον, ἀλλὰ θέσει τινὶ καὶ νόμῳ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ κατὰ ἀλήθειαν καλὸν καὶ δίκαιον δυσχερές ἐστὶ τοῦ δοκοῦντος διελεῖν. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ ἐξ ὧν δοκεῖ συνίστασθαι ἡ εὐδαιμονία (ἀνδρείαν λέγει ἢ πλοῦτον, ἢ τοιοῦτόν τι·) καὶ αὐτὰ πλάνην ἔχει πολλήν, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. Ἦδη γάρ τινες ἀπώλοντο διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ δι' ἀνδρείαν. Ἀγαπητὸν οὖν περὶ τοιούτων λέγοντας καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, καχυλοῦς καὶ ὡς ἐν τύπῳ τὴν ἀλήθειαν ἀνεξέλασθαι· καὶ καθόλου περὶ τῶν ἐνδεχομένων ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν λέγοντα καὶ τοῦ ἐκ τούτων τέλους, ἱκανὸν ἂν εἶη τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι.

* Ὡς περὶ δὲ ὁ περὶ τῆς πολιτικῆς λέγων οὐ δύναται ἀκριβεστέραν ἀλήθειαν εὑρεῖν, ἢ ὅσην ἡ ὕλη δίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ κρίνων τοὺς τοιούτους λόγους καλῶς ἂν κρίνοι, εἰ κατὰ τὸν ἴσον τρόπον μὴ ἀκριβεστέραν ἀλήθειαν ἀπαιτεῖ, ἢ ὅσην ἡ ὕλη δίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἐνδεχομένην ἀποδέχεται· πεπαιδευμένου γὰρ ἐστὶν ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ἀκριβές ἐπιζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος μαθόντος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. Ἐν μὲν γὰρ τῶν τῶν μαθηματικῶν γένει, καθῶς εἴρηται, οὐδὲν ἐνδεχόμενον συγχωρήσει· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, ἢ τοῖς φυσικοῖς, ἢ τοῖς ἄλλως ἔχουσιν οὐχ ὡσαύτως. Παραπλήσιον γὰρ ἐστὶ, μαθηματικῶν πιθανολογούντος ἀποδέχεσθαι, καὶ βητορικῶν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν.

Scripti :^a ἐπὶ τὸ πλεῖστον] cod. ἐπιτοπλεῖστον.
—^b μηδὲ τὸ δίκαιον] cod. οὐδὲ τὸ δίκαιον.—)

* Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κτλ.

dem disciplinis, quippe quæ necessariam et semper sui similem habeant materiam, simplex est veritas, ita ut materia subtilitati non obstat; in reliquis autem, in quibus nec necessaria sunt argumenta, nec eodem semper modo se habent, ea sufficiens ratio, quæ ex iis, quæ maxima ex parte ita se habent, aliquid colligit. Nam et ita in operariorum artibus se res habet: nec enim forma artificiosa eodem modo omni conveniet materiæ: sed in aptioribus magis quadrabit, in aliis non item. Humanam, exempli gratia, formam non similiter accommodabit materiæ plastes et pictor: nam et colorem pictor addit, et molem quandam videtur exprimere et intervallum: materia enim hoc permittit. Plastes vero moiem quidem illam accommodat materiæ, sed colorem simul ut addat, non permittit materia. Eadem aliarum quoque artium ratio est. Quare nec par subtilitas ab omnibus flagitanda est, sed quia materia patitur: tantum ergo ad veritatem etiam civilis prudentiæ materia valet. Quippe honesta et iusta, quæ considerat ratio civilis, et in quibus tanquam in materia versatur, tantam vel dissensionem faciunt vel errorem hominibus obijciunt, ut nec honestum natura videatur esse honestum, neque justum natura justum, sed instituto quodam et lege. Ac propterea id quod re vera honestum est et justum, non facile ab eo distingui potest, quod videtur tantum. Nec hoc tantum, sed etiam ipsa, e quibus felicitas constare putatur, bona (fortitudines dico et divitias et id genus alia) multis et ipsa implicita sunt erroribus, quia plurimis noxæ et damni causa fuerunt. Jam enim quidam propter divitias, alii propter fortitudinem perierunt. Ergo satis erit, si quum de talibus rebus et earum sine verba facimus, pingui crassaque Minerva verum ostendamus, et omnino quum de rebus quæ plerumque eveniunt earumque sine disputationem habemus, talia quoque concludamus.

Sicut autem qui prudentiam civilem tradit, veritatem non potest invenire accuratorem, quam quantum materia suppeditat: ita et qui de talibus disputationibus iudicaturus est, recte tum demum iudicabit, si eodem modo veritatem non accuratorem requirit, quam materia permittit, eamque quæ haberi potest admittit: est enim hominis eruditi, tantam in unoquoque disciplinæ genere subtilitatem desiderare, quantum rei ipsius natura patitur. Quocirca in eo, ut dictum est, quo mathematicæ artes traduntur, nihil minus necessarium admittit: in logicis contra physicisque aut iis quæ aliter se habent, non item. Nam æque absurdum est, mathematicum probabilia dicentem laudare et ab oratore demonstrationes exigere.

Κεφ. δ'.

* Ὅτι τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἐμπειροὺς εἶναι δεῖ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων.

* Ἡ μὲν οὖν προσήκουσα κρίσις τῶν λόγων τοιαύτη. Κρινεῖ δὲ ἐκεῖνα καλῶς ὃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐκεῖνος κρινεῖ καλῶς, ὃς πεπαιδευμένος ἐστὶ τὰ πολιτικά, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου πείραν ἔλαβεν αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν ἐν τισὶ μερικοῖς πεπαιδευμένος ἐκεῖνα κρινεῖ καλῶς· ὁ δὲ περὶ πᾶν πεπαιδευμένος ἀξιοχρεῶς ἐστὶ περὶ πάντων κριτής. Διὰ τοῦτο τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων οὐκ ἐστὶν ὁ νέος οἰκείος ἀκροατής· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Οἱ δὲ τῆς πολιτικῆς λόγοι, ὃ μὲν περὶ τούτων διαλαμβάνουσιν, οἱ δὲ ἐκ τούτων συμπεραίνονται. Ἐτι δὲ οὕτω κατὰ λόγον ζῶν, ἀλλ' ἔτι πάθει καὶ ἀνέσει καὶ συνηθείᾳ ἀκολουθῶν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς· οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἀφικέσθαι δυνήσεται τῶν λόγων, καὶ τὸ ἦθος ἀμειψαί, καὶ κατὰ λόγον ζῆν, ὑπὸ τῆς συνηθείας ἔτι κρατούμενος. Τὸ γὰρ τέλος τῶν τοιούτων λόγων οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πράξις. Οὐ μόνον δὲ ὁ νέος, ἀλλὰ καὶ ὁ νεαρὸς τὸ ἦθος, εἰ καὶ τὴν ἡλικίαν ὑπερέβη, τῶν νέων, ὁμοίως ἀνωφελῶς ἀκούσεται τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, ζῶν ἔτι τὴν προσήκουσαν τοῖς νέοις ζωὴν. Καὶ γὰρ καὶ τῷ νέῳ τὴν ἡλικίαν οὐ παρὰ τὸν χρόνον ἢ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ λογισμῶ διοικεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ πάθος ἔτι ζῆν, καὶ κατὰ πάθος πάντα ζητεῖν. Τοῖς γὰρ τοιούτοις ἢ γνῶσις τῶν λόγων τούτων ἀνωφελής, καθάπερ τοῖς πάντῃ ἀκολαστοῖς, καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἀκρατέσι. Τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὁρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι πολλὴν ὠφέλειαν φέρει τὸ περὶ τῶν τοιούτων λόγων εἰδέναι. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ὁ λογισμὸς, ὃ νοήσει δέοντα παρὰ τούτων τῶν λόγων, καὶ δυνήσεται ποιεῖν, τῆς τῶν παθῶν δουλείας ἀπηλλαγμένος, καὶ δυνάμενος ἤδη τῇ ἰδίᾳ χρῆσθαι δυνάμει.

Κεφ. ε'.

* Ὅτι τῆς πολιτικῆς τέλος ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, καὶ ὅτι ἐπιγνωσόμεθα αὐτὴν τίς ἐστὶν ἀπὸ τῶν πράξεων τῆς πολιτικῆς.

* Ὅποιον μὲν οὖν εἶναι δεῖ τὸν ἀκροατὴν τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων, καὶ πῶς κρίνειν δεῖ καὶ ἀποδέχεσθαι τοὺς λόγους, καὶ τί τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, ἱκανῶς ἐπροομιασάμεθα. Ἀναλαβόντες δὲ τὸν λόγον, λέγωμεν ἤδη· ἐπειδὴ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ἐφίεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι; καὶ πασῶν πράξεων ἐπὶ τὴν ἀγαθὸν φερομένων, καθὼς εἴρηται, πρὸς τί αὕτη φέρεται; καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτικῶν

Cap. IV.

Eum qui civili prudentiæ operam daturus est, eorum quæ in vita aguntur peritum esse debere.

Et iudicium quidem quod in hac disciplina requiritur, tale est. Quivis autem recte de iis iudicat quæ novit, bonusque eorum est iudex. Itaque et de prudentia civili recte iudicabit, qui ejus usum percepit, ac temporis progressu eam experiendo didicit: et ille qui in singulis rebus est eruditus, recte de illis iudicabit: qui vero in omnibus, intelligens omnium existimator erit. Quapropter eorum quæ de civili prudentia traduntur, idoneus auditor esse juvenis non potest, quia eorum quæ in vita aguntur adhuc imperitus est. At vero disputationes politicas partim de his habentur, partim ex his colliguntur. Præterea quum nondum rationi convenienter vivat, sed adhuc affectus ævus, immodicam quandam libertatem et consuetudinem sequatur, frustra et inutiliter hæc audiet, propterea quod nunquam ad finem hujus disciplinæ pervenire, aut mores suos mutare et rationi convenienter vivere poterit, quam diu adhuc consuetudinem sequetur. Siquidem finis talium disputationum non scientia est, sed actio. Neque is tantum qui ætate, sed etiam qui moribus est talis, licet ex ephebis excesserit, nihilominus sine fructu politicas disputationes audiet: quam diu more ætatis illius vitam agat. Namque et is qui ætate est juvenis, non propter tempus defectu laborat, sed quod nec rationi pareat, et affectibus congruenter tum vivat adhuc, tum omnia petat. Nimirum hujusmodi hominibus inutilis est hujus disciplinæ scientia, ut libidinosis et intemperantibus. Iis vero qui ad rationis normam suos appetitus suasque actiones dirigunt, hujus disciplinæ cognitio multum proderit. Quippe illorum animus, quæcumque sennel facienda esse ex his disputationibus didicerit, præstare etiã poterit, utpote affectuum servitute liberatus, et cui jam vires suas exercere liceat.

Cap. V.

Finem civilis prudentiæ esse felicitatem, ejus autem vim et publicis negotiis posse cognosci.

Qualem igitur disputationum politicarum auditorem esse oporteat, et quomodo singula quæ traduntur tum iudicanda, tum accipienda sint, et quid nobis in præsentia ad disserendum sit propositum, satis præemissis loco diximus. Quare repetita superiore disputatione, quandoquidem omnem cognitionem omneque adeo consilium bonum aliquod appetere diximus, videamus quid sit illud quod civilis prudentia appetit: et quum omnes actiones ad bonum aliquod, ut supra dictum est, refe-

* Ἐκαστος δὲ κρίνει κτλ. — ** Cap. 4. λέγομεν δὲ ἀναλαμβάνοντες κτλ.

ἀγαθῶν, δὲ τέλος ἐστὶ τῆς πολιτικῆς; Τὸ μὲν οὖν ὄνομα αὐτοῦ ἐν παρὰ τῶν πλείστων καὶ τὸ αὐτὸ λέγεται, καὶ ἐν τούτῳ καὶ οἱ πολλοὶ καὶ οἱ βέλτιστοι τῶν ἀνθρώπων συμφωνοῦσιν. Εὐδαιμονίαν γὰρ αὐτὸ ὀνομάζουσι πάντες. Τὸ δὲ εὖ ζῆν καὶ εὖ πράττειν ταῦτον ὑπολαμβάνουσι τῶν εὐδαιμονεῖν.

* Περὶ δὲ τοῦ τί ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀμφισβητοῦσι, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς πολλοῖς οἱ σοφοὶ λέγουσι περὶ αὐτῆς. Οἱ πολλοὶ γὰρ ἐν τι τῶν ἐναργῶν καὶ δοκούντων ἀγαθῶν τὴν εὐδαιμονίαν φασίν· οἷον ἡδονήν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δὲ ἄλλο τοιοῦτον. Καὶ πολλὰκις δὲ ὁ αὐτὸς οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτὸ εὐδαιμονίαν ὀνομάζει, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δὲ ἐκείνῳ· νοσήσας μὲν γὰρ, τὴν υγίειαν, πενόμενος δὲ, πλοῦτον· καὶ ὄλωσας αἰεὶ οὖν ἐπιθυμῆτις, εὐδαιμονίαν ὀνομάζει. Οἱ δὲ σοφίας ἐρῶντες, ὧν ἑαυτοῖς συνίσασιν ἀγνοοῦσιν, ἐφίεσθαι μανθάνειν, καὶ τοὺς μέγα τι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας θαυμάζουσιν. Ἐνιοὶ δὲ ἐνόμισαν παρὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλο τι ἀγαθὸν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, καθ' ἑαυτὸ ὑπερστόν, ὃ καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτίον εἶναι τῆς ἀγαθότητος. Ἀπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς περὶ τῆς εὐδαιμονίας δόξας, μάταιον ἴσως ἐστίν· ἱκανὸν δὲ ἐστὶν εἰ ἐξετάσομεν τὰς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ὑπὸ πλειόνων νομιζομένας ἢ δοκούσας ἔχειν τινα λόγον.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ ἀρχῆς ὁ λόγος· (ἀρχὴ γὰρ καὶ αἰτία ἐστὶ τὸ τέλος τῶν πράξεων· δι' ἐκείνου γὰρ τι πράττομεν,) ζητητέον, πῶς δεῖ ποιήσασθαι τὸν περὶ αὐτῆς λόγον· ἔχει γὰρ διαφορὰν. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν αἰτίων μικρὸν διαληψόμεθα. Τῶν γὰρ αἰτίων τὸ μὲν τελικὸν ἐστὶ, τὸ δὲ εἰδικόν, τὸ δὲ δλικόν, τὸ δὲ ποιητικόν. Καὶ ποιητικὸν μὲν, ἡ ἐνέργεια τοῦ τεχνίτου· δλικόν δὲ, τὰ φύλα, καὶ οἱ λίθοι ἐξ ὧν ἡ οἰκία· εἰδικὸν δὲ, τὸ εἶδος τῆς οἰκίας· τελικὸν δὲ, δι' ὃ ἡ οἰκία γέγονεν. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αἰτία εἰσι^a τοῖς πράγμασι τοῦ εἶναι, αἰτία εἰσι καὶ τῆς γνώσεως αὐτῶν, καὶ δι' αὐτῶν δύνανται ἐκείνα γινώσκεισθαι. Ἐὰν γὰρ τις εἰδῆ τὴν τέχνην τοῦ τεχνίτου, καθ' ἣν τὴν οἰκίαν ἐδημιούργησεν, εἴσεται τὴν οἰκίαν ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην· ὅσον τῇ τέχνῃ προσῆκε. Καὶ ὁ τὴν ὕλην εἰδὼς καὶ ὁ τὸ εἶδος ὁμοίως. Πάλιν δὲ γινώσκοντες τί τὸ τέλος αὐτῆς, εἰσόμεθα ἢ ἀγαθὴν ἢ φαύλην. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν, ἀπὸ τοῦ εἰδέναι τὸ ἀποτελεσματὰς αἰτίας γινώσκειν· ὃ γὰρ εἰδὼς τὴν αἰτίαν^b, τὴν τέχνην εἴσεται τοῦ τεχνίτου, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. Ὡστε τοὺς λόγους διχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι· ἢ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰς ἀρχὰς ἀποδεικνύειν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τὰ ἀποτελέσματα· χρησόμεθα δὲ ἑκατέρῃ τῶν μεθόδων κατὰ καιρόν. Καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχῶν ἀποδείξομεν, δεῖσαν αὐτὰ δῆλαί ᾤσιν· τὸ δὲ ἀνάπαλιν, δεῖσαν τὰ ἀποτελέσματα φανερώτερα γ. Διὰ τοῦτο καὶ Πλάτων καλῶς ἐζήτησε

rantur, quonam, tendat hæc, quodque sit eorum quæ in actione versantur honorum extremum, quod quidem finis civilis prudentiæ appellari possit. Et hujus quidem nomen unum idemque a plerisque dicitur, atque ea res inter vulgus et optimum quemque convenit. Felicitatem enim id vocant omnes. Rursus bene vivere et bene rem gerere idem quod felicem esse existimant.

Cæterum quid sit felicitas ambigitur, neque vulgus et sapientes similiter eam declarant. Vulgus scilicet unum aliquid ex manifestis illis et quæ in oculis incurunt bonis, felicitatem esse existimat, ut voluptatem aut divitias aut honorem, aliique aliud simile. Fit etiam sæpenumero, ut idem homo non semper eandem rem, sed modo hanc modo illam, felicitatem nominet : nam si quis ex illis ægrotat, bonam valetudinem ; si in egestate versatur, divitias : atque omnino quod in præsentī maxime concupiscit, felicitatis nomine appellare solet. Rursus qui sapientiæ studiosi sunt, ea quæ ignorare sibi videntur, discere cupiunt, hominesque magna et ipsorum intelligentiæ vim fugientia loquentes admirantur. Nonnulli vero præter multa hæc bona aliud esse bonum, quod per se subsisteret, iisque omnibus quæ bona dicuntur bonitatis suæ causa esset, felicitatem esse existimarunt. Quomobrem omnes omnium de felicitate opiniones expendere vanum forsitan et inutile fuerit ; satis autem erit, si eas quæ maxime celebrantur vel aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus.

Quia autem de principio agimus ; (etenim principium et causa ipse finis actionum est, utroque cujus causa faciamus aliquid) videndum est, quomodo quæ de eo suscipitur, habenda sit disputatio : neque enim eodem modo se habet. Ac primum quidem de causa aliquid dicamus. Nempe alia causa est finalis, alia formalis, alia materialis, alia efficiens. Efficiens, ut actus artificis : materialis, ut ligna et lapides, ex quibus domus constat : formalis, ut forma ejus : finalis, cujus causa domus ædificata est. Hæc ergo quum essentiæ uniuscujusque rei causæ sint, etiam cognitionis earum causæ sunt, quia cognosci per eas illas possunt. Si quis enim artificis artem, qua domum ædificavit, noverit : is etiam, bene sit domus, an male exstructa, sciet : quatenus ea res ad artem pertinebat. Similiter et qui materiam et qui formam novit. Rursus si sciamus, quis ejus finis sit, utrum bene an male exstructa sit, sciemus. Interdum tamen contra fit, ut postquam perfectum opus cognoverimus, causas quoque cognoscamus : qui enim causam novit, artem quoque artificis noverit, et reliqua eodem modo. Quocirca necesse est duplicem omnem esse institutionem, ut in rerum demonstratione aut ab effectu ad principia, aut a principis ad effectum proficiscamur ; nos autem utraque via et ratione suo tempore disputabimus. Et a principis quidem in demonstratione proficiscemur, quum manifesta illa erunt : e contrario autem, quum perfecta opera manifestiora erunt. Propterea etiam Plato

* Περὶ δὲ τῆς εὐδαιμονίας κτλ. — ** Μὴ λανθάνετω δ' ἡμᾶς κτλ.

τοῦτο καὶ ἠπόρει, ὡς οὐκ ἀδιάφορον ὄν ἐπὶ παντός, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἢ προσήκουσα τῆς ἀποδείξεως ὁδός, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· ὥσπερ ἐν σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρασ, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Διτῆς οὖν οὐσης τῆς ὁδοῦ, πόθεν ἡμῖν ἀρκτέον; ἢ ὄγλον ὅτι ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων δηλονότι τῶν πολιτικῶν πράξεων, ὧν ἀρχὴ καὶ αἴτιον τὸ πολιτικὸν τέλος ἐστί; Δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀρξασθαι, οὐ τῆ φύσει, ἀλλ' ἡμῖν. Φύσει μὲν γὰρ γνώριμα λέγονται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἴτια· ἐκεῖνα γὰρ ἢ φύσει πρότερα παρίστησι, καὶ πρὸς ἐκεῖνα πρῶτως ὁρᾷ. Ἡμῖν δὲ τὰ ἀποτελέσματα γνώριμα· ὅθεν ἀρκτέον· οὕτω γὰρ σαφὴς ἐστὶ ὁ λόγος ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων γινόμενος.

(Scripsi : ἂ αἴτια εἰσι] vulgo αἴτια εἰσί. — ὁ αἰτίαν] cum cod.; al. οἰκίαν.)

Κεφ. ζ'.

ἽΟτι τὸν ἀκουσόμενον τῶν περὶ τῆς πολιτικῆς λόγων ἐν ἔθει δεῖ εἶναι τῶν ἀγαθῶν πράξεων.

Διὰ τοῦτο τὸν ἀκουσόμενον τῶν τοιούτων λόγων, εἰ μέλλει καλῶς αὐτοὺς γινώσκειν καὶ κρίνειν ὀρθῶς, καὶ ἐκ τούτων ὠφελίσθαι, προσήκει ἐν ἔθει εἶναι τῶν καλῶν καὶ δικαίων πράξεων. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἀπεδείκνυμεν τὰς πολιτικὰς πράξεις ἀγαθὰς εἶναι, καὶ τὸν μὴ πεπαιδευμένον ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐπειθόμενον ἂν, λόγων ἀνάγκη δῆσαντες· ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῶν ὑστέρων τὴν ἀρχὴν βουλόμεθα ἀποδεικνύειν τῶν πολιτικῶν πράξεων δηλονότι, καὶ δεῖ ὑποκείσθαι περὶ αὐτῶν καθάπερ ἀρχὴν ἀποδείξεως ὅτι ἀγαθαί, φανερόν ὅτι οὐ δύναται πεισθῆναι, εἰ μὴ ὁ πείρα καλὰς καὶ δικαίας τὰς τοιαύτας πράξεις εἰδώς. Εἰ γὰρ τὸ ὅτι ἀγαθαὶ αἱ πράξεις ἀρκούντως δέξαιτό τις, οὐδὲν δεησόμεθα τοῦ διότι· τὴν δὲ αἰτίαν, τὸ τέλος δηλονότι, ἢ γινώσκει ἤδη, ἢ ἀκούσας βραδῶς γινώσεται· ὅς δὲ οὐδ' ἕτερον ἔχει τούτων, καὶ μήτε αὐτὸς γινώσκει, μήτε παρ' ἑτέρων δύναται μανθάνειν, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου·

οὗτος μὲν πανάριστος, ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ, φρασάμενος τὰ κ' ἐπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω· ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνος, ὅς εὖ εἰπὸντι πίθηται· ὅς δὲ κα μήτ' αὐτὸς νοήσῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων ἐν θυμῷ βάλληται, ὅδ' αὖτ' ἀρχήτος ἀνήρ.

Κεφ. ζ'.

ἽΟτι τρεῖς εἰσι βίαι· ὁ καθ' ἡδονήν, καὶ ὁ τὴν τιμὴν ζητῶν, ἐν ᾧ καὶ ὁ χρηματιστικὸς θεωρεῖται, καὶ τρίτος, ὁ θεωρητικὸς· καὶ ὅτι οὐτε ὁ τὴν ἡδονήν, οὐτε ὁ τὴν τιμὴν, οὐτε ὁ τὰ χρήματα ζητῶν τὴν εὐδαιμονίαν ζητεῖ.

* ἽΗμεῖς δὲ λέγωμεν ὅθεν παρεξέβημεν. ἽΗν δὲ ἡμῖν ὁ λόγος περὶ τοῦ ὅτι διαφόρους οἱ ἄνθρωποι περὶ

recte hoc quærebatur et dubitabat, quod non idem omnis rei tractandæ modus esset, utrum a principiis conveniens argumentatio, an ad principia progredieretur, velut in stadio a designatoribus ad metam, an contra. Duplex igitur quum sit via, unde ordiendum erit nobis? An vero perspicuum est, a civilium potius actionum effectu, quarum principium et causa finis civilis est? Ordiendum enim est a rebus, quæ non natura sua, sed nobis notæ sunt. Nimirum res natura notæ dicuntur principia et causæ, quippe quæ natura prius fundat et in quas primum intueatur. Nobis vero noti sunt effectus; a quibus primordium capi oportet: ita enim perspicua futura est disputatio, si ab iis quæ nobis nota sunt, proficiscatur.

Cap. VI.

Flagitari ab eo qui prudentiæ civilis operam daturus est, ut in bonarum prius actionum consuetudinem venerit.

Quamobrem eum qui talibus disputationibus operam daturus est, si et intelligere eas et recte judicare vult ex iisque fructum et utilitatem percipere, bonis justisque actionibus assuefactum esse consentaneum est. Si enim principiorum ope civilia negotia bona esse demonstrarem, etiam hominem regendæ civitatis imperitum oratione ad persuadendum accommodata flecterem; quum vero a posteriori parte videlicet civilium negotiorum principium demonstrare nobis propositum sit, quumque omni de iis disputationi tanquam demonstrationis fundamentum subesse oporteat persuasionem, bona illa esse, manifestum est, id persuaderi posse nemini, nisi qui experiendo bona illa et justa esse didicerit. Si quis enim bonas esse actiones satis certo sciverit, nihil addere opus erit, cur sint tales: causam enim, ipsum scilicet finem, aut jam novit, aut quum audiverit, facile intelliget. Qui vero neutrum horum habet, id est, qui neque ipse per se hæc novit, neque ab alio potest discere, audiat illud Hesiodi.

optimus est sese qui novit cuncta magistro, ad finem usque videns quæ semper sint mellora; est bonus ille etiam, qui paret recta monenti; at qui mentis inops aliorum audire recusat consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

Cap. VII.

Tria esse vitæ genera; unum quod voluptates captat, alterum quod honoribus studet, in quo etiam lucripetarum vita consideratur, tertium in contemplatione et cognitione rerum positum. Præterea neque voluptarios homines, neque ambitiosos, neque lucripetas felicitatem quærere.

Sed eo unde digressi sumus nostra redeat oratio. Dicebamus autem diversas hominum esse de felicitate

* Cap. 5. ἽΗμεῖς δὲ λέγωμεν κτλ.

τῆς εὐδαιμονίας ἔχουσι δόξας. Ἐκαστος τοίνυν ἀκολούθως τῷ οικείῳ βίῳ τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζεται· ὥστε καὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἀκόλαστοι τὴν ἡδονὴν φασὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι· διὰ τοῦτο καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν. Οἱ γὰρ καθολικοὶ βίοι μάλιστα τρεῖς εἰσὶν· ὁ τε καθ' ἡδονὴν, καὶ ὁ πολιτικός, καὶ τρίτος ὁ θεωρητικός. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος βίος οὐδὲν ἱερόν· ἀνδραποδώδεις γὰρ ἐπιεικῶς οἱ τοῦτον διώκοντες, καὶ βροσκημάτων βιοῦσι βίον. Λόγου δέ τινος ἰλλως ἀξίος φαίνεται, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐξουσίαις τοῦτον αἰρουμένους τὸν βίον, ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ.

* Τὸν δὲ δεύτερον οἱ βαλτιοῦς τῶν ἀνθρώπων αἰροῦνται, καὶ οἱ τὰς ἀγαθὰς διώκοντες πράξεις ἡγοῦνται τὴν τιμὴν· σχεδὸν γὰρ τοῦ πολιτικοῦ βίου τὸ τέλος οὗτος, ὃν λέγω, καὶ τὸ παρὰ πάντων ζητούμενον, ἡ τιμὴ ἐστὶ. Φαίνεται δέ, ὅτι οὐ τοῦτό ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ τῶν δοκούντων καὶ αὐτό ἐστὶ καὶ φαινομένων ἀγαθῶν. Τὸ γὰρ ἀληθῶς ἀγαθόν, δι' οὗ τις εὐδαιμονεῖ, ἐν αὐτῷ δεῖ εἶναι· ἡ δὲ τιμὴ οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ τιμωμένῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ τιμῶντι· οὐκ ἄρα ἐν τῇ τιμῇ ἡ εὐδαιμονία. Δεῖ γὰρ τῷ εὐδαιμονοῦντι οικεῖον εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ δυσσφαίρετον. Ἐτι διὰ τοῦτό τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα πιστεύσῃ περὶ ἑαυτοῦ ὅτι ἀγαθὸς ἐστὶ· καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ ὑπὸ τῶν φρονιμῶν τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκειται· * καὶ ἐπ' ἀρετῇ. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι διὰ τοῦτό τις τὴν τιμὴν διώκει, ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ καὶ σπουδαῖος διὰ τὴν ἀρετὴν· ὥστε δῆλον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ἡ τιμὴ διώκεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ μὲν οὐκ ἂν εἴη ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀρετὴ.

** Ἐστὶ δὲ καὶ αὐτὴ ἀτελής, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἐν αὐτῇ τὸ τέλειον ἀγαθόν, ἡ εὐδαιμονία· ὅτι δὲ ἀτελής ἐστὶ, δῆλον· δυνατόν γὰρ τινα εἶναι ἀρετῆς ἔχειν, ἢ καθεύδοντα ἢ ἄλλον τρόπον ἀπρακτοῦντα διὰ βίου· ἢ κακοπαθοῦντα καὶ δυστυχοῦντα καὶ ἀτυχοῦντα τὰ μέγιστα, καὶ οὕτως ἀτελεῖ τὴν ἀρετὴν ἔχειν. Τὸν δὲ οὕτω βιοῦντα οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειεν, μὴ που αὐτὸ ὑπόθοιτο, καὶ ὀνομάζοι εὐδαιμονίαν τὴν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ καθ' ἡδονὴν βίου καὶ τοῦ πολιτικοῦ εἴρηται. Ἰκανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις περὶ αὐτῶν εἴπομεν· περὶ δὲ τοῦ βίου τοῦ θεωρητικοῦ μετὰ ταῦτα ἐπισκεπτέον· νῦν γὰρ τὸ προκείμενον ἄλλο.

*** Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλος βίος ἐν αὐτοῖς θεωρούμενος τοῖς εἰρημένοις, ὁ τοῦ χρηματιστοῦ· καὶ γὰρ καὶ ὁ τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ τὴν τιμὴν διώκων χρήματα ἐθέλει συλλέγειν. Καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς ἔφαμεν τοὺς μάλιστα προέχοντας βίους. Οὗτος γὰρ ἐν αὐτοῖς θεωρεῖται, καὶ ἐστὶ βίαιος. Οὔτε γὰρ τὸ ἀγαθὸν διώκει, ὁ τελειόν ἐστιν, οὔτε πᾶν δοκεῖ διώκειν. Ὅθεν οὐ πολλοὶς ἐστὶν ἐραστός· ὀλίγοι γὰρ εἰλοντο πάσης τῆς ἐν

opiniones. Quorum pro illo quod singuli sibi constituerunt ætatis degendæ genere, felicitatem definiunt: itaque et vulgus hominum et qui sunt intemperantes voluptatem dicunt felicitatem esse: ideoque vitam quoque voluptariam amplectuntur. Sunt enim tria potissima perpetua vitæ genera, unum voluptatibus plenum, aliud civile, tertium in rerum contemplatione et cognitione positum. Et horum quidem primum nihil habet sanctum: quum plerumque hoc qui sequuntur, nihilominus illiberales sint et pecudum vitam agant. Et tamen omnino non spernendum videtur, quia multi eorum, qui amplissimos dignitatis gradus adepti sunt, hoc ætatis degendæ genus sibi constituentes similibus ac Sardanapalus voluptatibus serviunt. Secundum autem vitæ institutum præstantissimi mortalium, et qui virtutis atque honestatis studium amplissimi honoris putant, capere solent: fere enim vitæ civilis hic quem dico finis est; et quod ab omnibus petitur, honor est. Pater vero ne id quidem summum esse bonum, sed hoc quod ex eo honorum genere esse, quæ videntur tantum esse bona et apparent. Nam illud vere bonum, quod beatum efficere aliquem potest, in ipso inesse oportet: at honor non inest in eo qui honoratur, sed potius in eo qui honorat; ergo in honore non inest felicitas. Quippe hominem felicem bonum aliquod proprium, et quod haud facile eripi queat, habere oportet. Adde quod honoribus nonnulli fideo student, ut viri boni esse sibi videantur: ac propterea ab hominibus prudentibus et ab iis quibus noti sunt honorari se volunt: idque virtutis causa. Apparet igitur, honorem idcirco peti ab aliquo, ut bonus videatur et honestus, idque propter virtutem: ut manifestum sit, non sua causa peti honorem, sed ob virtutem. Ideoque ne ipse quidem extremus finis esse poterit, sed potius virtus.

Quæ tamen ipsa virtus imperfecta est: neque in ea summum bonum, id est, felicitas inesse queat: ipsam autem imperfectam esse liquet: fieri enim potest, ut habitum virtutis consecutus sit aliquis, qui tamen aut dormiat, aut alia ratione toto vitæ tempore nihil agat: aut etiam vexetur, aut miser sit vel in maximis malis versetur, atque ita imperfectam habeat virtutem. Eum vero, qui ita vivat, nemo beatum dixerit; tantum abest, ut id pro concessio sumpturus sit, ipsum virtutis habitum felicitatem esse. Et de vita quidem tum voluptaria tum civili diximus. Satis enim etiam in promiscuis disputationibus nostris de iis egimus: de contemplativa autem postea disserendum erit: aliud enim nunc nobis propositum est.

Est autem et aliud vitæ genus, quod in præcedentibus spectamus, hominum dico quæstui deditorum: etenim et ille qui voluptatem captat et qui honoribus studet, pecuniam vult conficere. Quocirca tria maxime ætatis degendæ genera excellere diximus. Hoc enim in iis spectatur, et est quodammodo violentum. Neque enim quod summum est bonum sequitur neque omnino sequi videtur. Quare non ita multis hoc videtur am-

* Οἱ δὲ χαρίεντες κτλ. — ** Τάχα δὲ καὶ μᾶλλον κτλ. — *** Ὁ δὲ χρηματιστὴς κτλ.

βίην σπουδῆς τέλος τὰ χρήματα ἔχειν. Ὅτι δὲ οὐδ' αὐτὸς τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ζητεῖ, πρόδηλον· ὁ γὰρ πλοῦτος διὰ τὴν χρῆσίν ἐστιν ἀγαθός, καὶ ἄλλου χάριν ζητεῖται, τιμῆς ἕνεκα ἢ ἡδονῆς· τὸ δὲ ἔσχατον ἀγαθὸν δι' ἑαυτὸ δεῖ ἀγαθὸν εἶναι. Δι' ὃ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπολάβοι, ἡδονὴν λέγω καὶ τὴν τιμὴν· δι' αὐτὰ ὁ γὰρ ἀγαπᾶται. Φαίνεται δὲ οὐδ' ἐκεῖνα τὰ τέλεια ἀγαθὰ· καίτοι πολλοὶ λόγοι περὶ αὐτῶν ἐγένοντο πολλοῖς τῶν παλαιῶν, τῶν μὲν τὴν ἡδονὴν, τῶν δὲ τὴν τιμὴν λεγόντων ἔσχατον ἀγαθόν. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθη.

(Scripsi: ἂ γινώσκεται] cod. γινώσκονται. — ὁ δι' αὐτὰ] cod. δι' ἐκεῖνα.)

Κεφ. η'.

Ὅτι οὐκ ἐστὶ μία ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ ἔσχατου τέλους ὁ λόγος ἡμῖν, ὃ δοκεῖ καθόλου τι ἀγαθὸν εἶναι, σκεπτόμενοι περὶ τοῦ καθόλου πῶς λέγεται, καὶ εἰ ἐστὶ τις ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Καίτοι προσάντης ὁ λόγος οὗτος ἡμῖν, διὰ τὸ φίλους εἶναι τοὺς εἰσενεγκόντας τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον. Ὁ δὲ λόγος, εἶναι τινα ἰδέαν ἐκάστου τῶν ὄντων, καθ' ἑαυτὴν ὑπεστηκυῖαν. Δόξαι δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι καὶ δεῖν, καὶ τὰ οἰκεία ἀναιρεῖν, ἐπὶ τῷ σώσει τὴν ἀλήθειαν*, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας. Ἄμφοιν γὰρ ὄντων φίλων, τῆς τε ἀληθείας καὶ τοῦ περὶ τῶν ἰδεῶν εἰπόντος, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν.

** Οἱ δὲ ταύτην εἰσαγαγόντες τὴν δόξαν οὐκ ἔλεγον ἐκεῖνων τῶν ὄντων μίαν ἰδέαν εἶναι, ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἦν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ἀριθμοῦ μίαν ἐποίουν ἰδέαν, ὅτι τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔχει. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερόν ἐστι, φανερόν ἐστι οὐκ ἂν εἶη μία αὐτοῦ ἰδέα.

Ὅτι δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερόν ἐστιν ἰδεῖν ἐν τῷ ἀγαθῷ, ὀφλόν. Ἔστι γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ, οἷον νοῦς ἢ θεός. Καὶ ἐν τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταί· καὶ ἐν τῷ πρὸς τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐν τῷ ποσῷ, τὸ σύμμετρον· καὶ ἐν τῷ ποῦ, διαίτα· ἢ γὰρ διαίτα τόπος ἐστίν, ἐν ᾧ εὖ διάγομεν· καὶ ἐν τῷ πότε, καιρός· ἐστὶ γὰρ ὁ καιρός ὁ ἐπιτήδειος ἐκάστῳ χρόνος. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. Ἐν τούτοις δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερόν ἐστιν· ἢ γὰρ οὐσία προτέρα ἐστὶ τοῦ πρὸς τι. Καὶ ὅτι ἢ μὲν καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ, τὸ δὲ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι· καὶ ὅτι ἢ μὲν ἀσχετος, τὸ δὲ ἐν σχέσει ἐστὶ· παραφυᾶδι γὰρ εἶοικε καὶ συμβεβηκότι τοῦ ὄντος.

*** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι, πολλαχῶς δὲ λέγεται τὸ ὄν, πολλαχῶς ἂν λέγοιτο καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἂν εἶη κοινὸν τι καὶ καθόλου καὶ ἐν οὐ γὰρ ἂν ἐν πάσαις ταῖς κατηγορίαις ἐλέγετο, καθὼς εἴρηται, ἀλλ' ἐν μιᾷ μόνῃ.

plectendum : paucissimi enim in constituenda vita omni studio solas pecunias tanquam finem quaerendas sibi proposuerunt. Sed ne hoc quidem vitae institutum finem bonorum sequi manifestum est : divitiarum enim propter usum bonae putantur, aliamque ob causam expetuntur, honorem dico vel voluptatem : summum vero bonum per se bonum esse oportet. Quapropter eos potius quos supra exposuimus fines esse merito quis existimaverit, voluptatem dico et honorem : propter se enim adamantur. Veruntamen ne illi quidem bonorum videntur esse fines : quamvis multi apud veteres multa de iis disputaverint, quorum alii voluptatem, alii honorem summum bonum esse dixerunt. Sed haec missa faciamus.

Cap. VIII.

Non esse unam boni speciem.

Quum hoc loco de fine ultimo, qui videtur universum quoddam bonum esse, nobis sit sermo ; considerandum est quomodo universon dicatur, et num boni aliqua species sit ; tametsi ardua nobis et lubrica haec quaestio futura est, quod homines amici primum hanc de ideis disputationem introduxerunt. Quorum opinio fuit, singularum quae sunt rerum, aliquam esse ideam, quae per se subsistat. Forsitan autem praestare atque adeo oportere videatur, veritatis tuendae causa vel nostra ipsorum decreta evertere, praesertim quum etiam nos philosophi simus. Etenim quum ambo nobis amici sint, veritas et Idearum auctor, veritatem certe aequum est praeferr.

Qui porro hanc de qua agimus opinionem attulerunt, non statuebant unam esse illarum rerum ideam, in quibus prius et posterius esset. Quocirca ne numerorum quidem unam faciebant ideam, quia primum habent numeri et secundum. Quum vero in bono prius sit et posterius, manifestum est non posse unam esse illius ideam.

Prius autem in bono reperiri et posterius, apparet. Etenim et in substantia bonum est, ut mens vel deus. Et in qualitate, ut virtus : et in eo quod ad aliquid refertur, ut utile : et in quantitate, ut mediocre : et in ubi, ut domicilium : domicilium enim locus dicitur, in quo bene vivimus : et in quando, ut occasio : occasio autem tempus singulis rebus opportunum vocatur. Et similiter in aliis. In his vero prius est et posterius : eo enim, quod ad aliquid refertur, prior est substantia. Tum quod haec per se subsistit, illud in alio ; tum quod haec libera et soluta est, illud vero alterius respectu dicitur, siquidem arboris pullo et entis accidenti simile est.

Praeterea quando totidem modis nominatur bonum, quot modis nominatur ens, ens autem plurimis dicitur, plurimis quoque modis necesse est dici bonum, idque nec commune, nec universale, nec unum esse ; non enim in omnibus categoriis, sicut dictum est, foret, sed in una tantum.

* Cap. 6. τὸ δὲ καθόλου κτλ. — ** Οἱ δὲ κομίσαντες τὴν δόξαν ταύτην κτλ. — *** Ἐπεὶ ἐπεὶ τὰ ἀγαθὸν κτλ.

* Ἐτι ἐπει μίᾳ ἰδέᾳ μία ἐστὶν ἐπιστήμη, ἣν ἂν καὶ μία ἐπιστήμη τοῦ ἀγαθοῦ, εἶγε ἦν μία ἰδέα. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν· οὐκ ἄρα μία ἐστὶν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅτι δὲ πολλαὶ ἐπιστήμαι τοῦ ἀγαθοῦ, φανερόν. Οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν διαφορῶσι ὄντων κατηγορίας οὐκ ἐστὶ μία ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ μίαν. Οἷον ἐν τῷ πότε τὸ ἀγαθὸν ὁ καιρὸς ἐστίν. Οὗτος δὲ ὁ καιρὸς καὶ ἐν πολέμῳ ἐστὶ καὶ ἐν νόσῳ, οὐ τῆς αὐτῆς δὲ ἐπιστήμης· ἀλλ' ὁ μὲν ἰατρικὸς τὸν ἐν τῇ νόσῳ καιρὸν, ὁ δὲ στρατηγικὸς τὸν ἐν τῷ πολέμῳ γινώσκει. Καὶ τὸ σύμμετρον, ὃ ἐστὶ τοῦ ποσοῦ, καὶ ἐν τροφῇ καὶ ἐν πόνοις. Καὶ τὸ μὲν, γυμναστικῆς, τὸ δὲ ἰατρικῆς εἰδέναι.

** Ἐτι ἐπει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοανθρώπῳ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὁρισμὸς ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ ἵππῳ καὶ ἐν τῷ αὐτοἵππῳ, τῇ ἰδέᾳ δηλονότι· εἰ γὰρ διάφορος, πῶς ἂν εἴη αὐτοῦ ἰδέα; φανερόν· ὅτι οὐδὲν διαφέρει ὁ ἄνθρωπος ἢ ἄνθρωπος, τοῦ αὐτοανθρώπου· καὶ ἐπὶ πάντων ὁμοίως· ὥστε καὶ τὸ ἀγαθὸν ἢ ἀγαθὸν οὐδὲν διαφέρει τοῦ αὐτοαγαθοῦ^β. Φανερόν γάρ, ὅτι οὐ διοίσουσιν ὡς ἀγαθὰ, ὅτι τὸ μὲν αὐτοάγαθον αἰδίων, τὸ δὲ, οὐ ὥσπερ οὐδὲ τὸ πολυχρόνιον λευκὸν τοῦ ἐφημέρου λευκότερον. Οὐκ ἄρα οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν ὄντων ἰδέα ἐστὶν ὑπὲρ αὐτό, οὔτε τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι πιθανώτερον εἰκόσκει λέγειν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ γὰρ ἐν ἐν ἢ ἔλεγον τοῦ ἀγαθοῦ ἔταξαν συστοιχία, οἷς δὲ καὶ Σπεύσιππος ἀκολουθήσαι δοκεῖ. Ἡ δὲ συστοιχία τῶν ἀγαθῶν, ἦν ἔλεγον, αὐτῆ· τὸ πέρας, τὸ περισσόν, τὸ ἔν, τὸ δεξιόν, τὸ ἀββέν, τὸ εὐθός, τὸ φῶς, τὸ τετράγωνον, τὸ ἡρεμοῦν, τὸ ἀγαθόν· ἢ τινι καὶ ἐτέραν ἐποίουν ἀντικειμένην. Τὸ ἄπειρον, τὸ ἄρτιον, τὸ πλήθος, τὸ ἀριστερόν, τὸ θῆλυ, τὸ καμπύλον, τὸ σκότος, τὸ ἑτερόμηκες, τὸ κινούμενον, τὸ κακόν.

(Scripsi : * ἐπὶ τῷ σῶσαι τὴν ἀλήθειαν] i. e. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀληθείας, ut ait Aristoteles; cod. ἐπὶ τὸ σῶσαι τὴν ἀλήθειαν. — ^β αὐτοαγαθοῦ] cod. αὐτοαγαθοῦ. —)

Κεφ. θ'.

Ἅτι οὐκ ἐστὶν ἰδέα μία τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν.

*** Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλος ἐστὶ λόγος· ἐροῦμεν δὲ ἔτι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἀκριβέστερον. Τὰ γὰρ εἰρημένα δεῖται τινος ἐξετάσεως καὶ ἀκριβείας, διὰ τὸ μὴ περὶ παντὸς ἀγαθοῦ κατὰ μέρος εἰρησθαι τοὺς λόγους. Νῦν δὲ διεξιόντες ἀκριβέστερον ποιήσομεν τὸν λόγον. Διπλῶς τοίνυν λέγεται τὸ ἀγαθόν· τὰ μὲν γὰρ δι' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται, καὶ ἀγαθὰ λέγονται, καὶ ἀγαπῶνται· τὰ δὲ οὐ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δι' ἑκείνα· διώκονται γάρ, ὅτι φυλακτικὰ εἰσι τῶν δι' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, ἢ ποιητικὰ, ἢ τῶν ἐναντιῶν κωλυ-

Deinde quomam unus idem una est scientia, una quoque boni foret scientia, si una esset idea. Alqui hoc non est· ergo nec una boni est idea. Multas autem boni esse scientias manifestum est. Nam non solum eorum, quæ in diversis categoriis sunt, non una est scientia, sed nec eorum quæ uni subsunt. Exempli gratia in categoria quando bonum est occasio. Est occasio et in bello et in morbo est, non ejusdem tamen scientiæ: sed medicus occasionem quæ in morbo, imperator eam novit quæ in bello requiritur. Rursus mediocre, quod in categoria quantitatis est, atque in alimento et in laboribus. Et alterum quidem ars gymnastica, alterum vero medicina novit.

Insuper quum hominis et ipsius hominis una eadem que sit definitio, sicut equi et ipsius equi, id est, idea equi: (si enim alia esset, quomodo posset ipsius idea consistere?) apparet nihil differre hominem, qua homo est, ab eo quem ipsum vocant hominem, hoc est ab idea hominis: eodemque modo in reliquis: itaque et bonum, qua est bonum, nihil differt ab ipso bono. Præter enim, differre ista non posse ut bona, quia idea boni æterna est, alterum vero illud non est æternum: sicut nec res diu candida candidior habetur ea que unum diem candida est. Ex quo efficitur, nec alterius rei esse ideam supra ipsam, nec boni. Probabilis autem de bono loqui videntur Pythagorei: qui unum in eo quem statuebant bonorum ordine locant, quos etiam Speusippus videtur esse secutus. Ipse autem bonorum ordo quem statuebant talis erat: finitum, impar, unum, dextrum, masculinum, rectum, lumen, quadratum, quiescens, bonum. Cui alium rursus opponebant: infinitum, par, plura, sinistrum, femininum, curvum, tenebras, altero latere longius, quod movetur, malum.

Cap. IX.

Bonorum per se non esse unam ideam.

Verum de his alius erit dicendi locus: nunc de bono etiam accuratius agamus. Ea enim quæ dicta sunt, diligentius tum examinanda tum explicanda erunt, quia nondum de omni bono singulariter disseruimus. Quare adhibita divisione accuratius in hac disputatione pergerimus. Duobus ergo modis dicitur bonum: alia enim per se bona sunt, quæ et per se petuntur, et per se hoc nomen habent, et per se amantur: alia autem contra non per se, sed propter illa: quia enim reliqua quæ per se bona sunt, vel conservant, vel efficiunt, vel contra

* Ἐτι δὲ, ἐπει τῶν κατὰ μίαν ἰδέαν κτλ. — ** Ἀπορήσειε δ' ἂν τις κτλ. — *** Τοῖς δὲ λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησις κτλ.

τικά. Καὶ καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀγαθὰ, υγίεια, καὶ ἀρετὴ, τὸ φρονεῖν, τὸ δρᾶν· οὐ δι' ἑαυτὰ δέ, ἀσκήσεις, ἃ πρὸς ἀρετὴν φέρει, γυμνάσια, φαρμακείαι, ἃ τῆς υγιείας ἔνεκα ζητοῦνται. Ταῦτα δὲ καὶ ὠφέλιμα καλοῦνται.

* Διελόντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ ἀγαθὰ, ἃ καθ' ἑαυτὰ εἰσι, σκεψόμεθα εἰ μία ἰδέα τούτων ἐστὶ· φαίνεται τοίνυν μάταιον εἶναι, ἰδέαν λέγειν τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν. Τί γὰρ ἂν τούτων καὶ διαφέροι, εἴπερ καὶ ταῦτα καθ' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καθάπερ ἐκείνη; Τὸ γὰρ φρονεῖν καὶ δρᾶν, καὶ ἡδοναί τινες αἱ σώφρονες, καὶ τιμαί, εἰ καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, ἀλλ' ὅμως καὶ ἄνευ τῆς ἐκείνων προσθήκης αὐτὰ δι' ἑαυτὰ καὶ αἰρετὰ εἰσι καὶ δικατά. * Ὅστε κατὰ τοῦτο καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ εἰσι, καὶ οὐ μόνη τῇ ἰδέᾳ τούτο δώσωμεν.

** Ἐτι εἰ ἐστὶν ἰδέα μία τῶν καθ' ἑαυτὰ ἀγαθῶν, αὐτὸς ὁ δρισμὸς τοῦ ἀγαθοῦ ἐφαρμόσει πᾶσι· καθάπερ ὁ αὐτὸς ἐφαρμόζει λόγος ὁ τῆς λευκότητος ἐν τε χιόνι^a καὶ ψιμυθίῳ·^b ἀλλ' οὐκ ἐστὶ. Φρονήσεως γὰρ καὶ ἡδονῆς, καθ' ἑαυτὰ, διάφοροί οἱ δρισμοί· ἄλλο γὰρ τὸ τῆς ἡδονῆς ἀγαθόν, καὶ ἄλλο τὸ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : ^a χιόνι.] vulgo χιόνι. — ^b ψιμυθίῳ.] vulgo ψιμυθίῳ. —]

Κεφ. ι'.

* Ὅτι τὰ ἀγαθὰ καθ' ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγονται· καὶ ὅτι οὐδεμία βοήθεια τῷ ἡθικῷ ἀπὸ τοῦ τῶν ἰδέων αὐτὸν εἶδέναι.

Ἐπει δὲ τὰ ἀγαθὰ, καθὼς εἴρηται, οὐ συνωνύμως λέγονται, (οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχουσιν δρισμὸν) ζητητέον πῶς λέγονται. Ἡ γὰρ ὁμωνύμως, ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἑνός, ἢ πρὸς ἐν συντελοῦντα, ἢ κατὰ ἀναλογίαν ὥσπερ λέγεται ὁ νοῦς ὀφθαλμὸς, ὅτι τὸν αὐτὸν λόγον ἔχει πρὸς τὴν ψυχὴν, ὃν ὁ ὀφθαλμὸς πρὸς τὸ σῶμα. Δοκεῖ δὲ τὰ ἀγαθὰ κατὰ ἀναλογίαν ἐνὶ ὀνόματι λέγεσθαι. Καθάπερ γὰρ ψυχὴν ἀγαθὴν λέγομεν, ὅπως καὶ χρόνον καὶ τόπον· ἔχει γὰρ ἀνάλογον· καὶ ὅπερ ἐν ψυχῇ ἀρετὴ, τοῦτο ἐν χρόνῳ καιρὸς, καὶ ἐν τόπῳ διαίτα, καὶ ἐν ποσῷ συμμετρία. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφετέον νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλη ἂν εἴη φιλοσοφία οἰκειότερον· οὐ γὰρ τῇ ἡθικῇ ταῦτα προσήκει. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς ἰδέας λέγειν καθόλου· θεολογικοῦ γὰρ τινος καὶ τοῦτο, καὶ οὐδὲν συντελεῖ τῷ ζητοῦντι τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν.

*** Ἡ γὰρ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ εἰ καὶ ἐστὶν, ἥτις κοινῇ τῶν ἄλλων καὶ καθόλου κατηγορεῖται καὶ χωριστὸν τῶν ἄλλων καὶ καθ' ἑαυτὸ ὕφεστός, δηλοῦν ὡς οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ἀνθρώπῳ πράξει τούτο ἢ κτήσει· ἡμῖν δὲ περὶ τοιούτου ἀγαθοῦ ὁ λόγος. Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν συστήνασι δυνατόν· εὐδαιμονεῖ γὰρ τις ἐν ᾧ ἐπραξεν ἢ ἐν ᾧ ἐκτήσατο. Ὅστε οὐκ ἂν εἴη προσήκον ἡμῖν περὶ τοῦ μὴ τοιούτου λέγειν· τάχα

ria depellunt, propterea expetuntur. Et per se quidem bona sunt sanitas et virtus, sapere, videre : non per se, exercitia, sicut exercitationes gymnasticæ, quibus virtutis causa utimur, et quæ valetudinis gratia adhibentur remedia. Hæc enim et utilia dicuntur.

Quamobrem primum ab iis quæ utilia appellantur, bona quæ per se sunt distinguamus, deinde num per se aliqua eorum sit idea consideremus : videtur ergo ineptum esse, aliquam bonorum, quæ per se sunt, ideam ponere. Qualis enim harum rerum differentia erit, si et illa per se sunt, sicut hæc est? Etenim sapere et videre et voluptates quædam pudicæ et honores, licet propter alia petantur, nihilominus sine illis tamen ipsa per se et eligenda et expetenda sunt. Itaque eo nomine per se bona sunt, nec soli id ideæ ascribendum est.

Insuper si una bonorum quæ per se sunt est idea, eadem boni definitio omnibus conveniet : quemadmodum eadem candoris in nive et in cerussa finitio congruit : quod non fit. Prudentiæ enim et voluptatis, qua bona sunt, diversa est definitio : aliud enim voluptatis, aliud prudentiæ bonum est.

Cap. X.

Bona proportionem uno nomine appellari : deinde ideam ipsius cognitionem nihil prodesse homini moralis philosophiæ studioso.

Quum ergo, quemadmodum dictum est, bona non simili nomine appellantur, (non enim eandem definitionem habent), videndum est quomodo dicantur. Aut enim communiter nomine notantur, vel ut ea quæ ab uno proficiuntur vel quæ ad unum tendunt, aut proportionem idem nomen habent : sicut mentem oculum vocamus, quia eandem ad animum, quam oculus ad corpus rationem habet. Videntur autem bona proportionem eodem nomine affici. Nam quomodo animum bonum dicimus, sic et tempus et locum : proportionem enim habent : et quod in animo est virtus, hoc in tempore occasio, in loco domicilium, in quantitate modus est. Sed hæc nunc mittamus : quia alii potius philosophiæ accurata eorum convenit tractatio : neque enim talia ad ethicam pertinent. Similiter et universe de idea agere : quod theologum potius decet, neque quidquam illi prodest qui civile bonum quaerit.

Etenim quamvis boni idea sit, quæ communiter et universe de aliis dicatur, quæque ab aliis sejuncta existimetur et per se subsistat : hanc tamen neque actioni humanæ accommodari, neque ab homine comparari posse manifestum est. Nos vero de tali nunc bono loquimur. Quippe in eo potest consistere felicitas : suis enim quibusque actionibus aut possessionibus beatus redditur. Quare nec nostrum officium est, de alio bono disserere :

* Χωριστάντες οὐκ κτλ. — ** Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἐστὶ κτλ. — *** Εἰ γὰρ καὶ ἐστὶν ἐν τι κτλ.

δέ τῷ δόξειεν ἂν τούναντιον, βέλτιον εἶναι μᾶλλον καὶ συμφορώτερον εἰς τὸ πρᾶξαι καὶ κτήσασθαι τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ ἀγαθὰ, τὸ εἰδέναι αὐτὴν τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· καθάπερ γὰρ παραδείγματι χρώμενοι ταύτῃ γνωσόμεθα, ποῖα τῶν πρακτῶν καὶ κτητῶν εἰσιν ἡμῖν ἀγαθὰ· κὰν εἰδῶμεν, ἐπιτευξόμεθα αὐτῶν. Πιθανότητα μὲν οὖν ἔχει τινὰ οὗτος ὁ λόγος· ἔοικε δὲ ταῖς ἐπιστήμαις διαφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ αἱ ἐπιστήμαι ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεῆς ἀναπληρῶσαι ἐπιζητοῦσιν· ὡσπερ ἱατρικὴ μὲν τὸ ἐλλείπον τῆς υγιείας, γυμναστικὴ δὲ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἀνδρίας. Οὕτω δὲ ἔχουσαι πρὸς τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καθόλου τούτου ἀγαθοῦ τὴν γνώσιν παραλιμπάνουσιν· οὐκ ἂν δὲ παρελίμπανον^a, εἰ βοήθειά τις ἦν αὐταῖς ἀπ' αὐτοῦ. Βοήθημα γὰρ τηλικούτον ἅπαντας ἀγνοεῖν τοὺς τεχνίτας καὶ μὴ ἐπιζητεῖν, οὐκ εὐλογον. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ματαίαν τινὰ τὴν ἰδέαν εἶναι. Ἄπορον καὶ τί ὠφελήθησεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὐτοῦ τέχνην, εἰ γινώσκει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τὸ καθόλου, ἢ ἱατρὸς πῶς ἱατρικώτερος ἔσται, ἢ στρατηγὸς πῶς ἂν γένοιτο στρατηγικώτερος, ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ θεοαμένος· οὐ γὰρ τὸ καθόλου ὁ τεχνίτης σκοπεῖ· ὡσπερ ὁ ἱατρός. Οὐ γὰρ τὴν καθόλου υγιείαν^b σκοπεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· μᾶλλον δέ, οὐδὲ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀτόμου· καθ' ἕκαστον γὰρ ἱατρεύει.

(Scripsi^a παρελίμπανον] cod. παραλίμπανον.
—^b υγιείαν] al. υγιείαν. —)

Κεφ. ια.

Ὅτι τελειόν ἐστιν ἀγαθὸν τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει, καὶ αὐταρκές.

* Καὶ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον, καὶ σκοπεῖμεν τί ποτ' ἂν εἴη· λέγω δὴ τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ τέλει. Ἔστι μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ τέχνῃ ἀγαθόν· ἄλλο γὰρ ἐν ἱατρικῇ, καὶ ἄλλο ἐν στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως· ἐκάστη δὲ ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστίν, οὐ ἕνεκα τὰ ἄλλα ποιεῖ. Ὡσπερ ἐν ἱατρικῇ μὲν υγιεία τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐν στρατηγικῇ νίκη, καὶ ἐν οἰκοδομικῇ οἰκία. Ἐπει τοίνυν ἐν πάσῃ πράξει καὶ τέχνῃ ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀγαθόν, οὐ ἕνεκα τὰ ἄλλα γίνεται, τὸ τέλος δηλονότι· καὶ καθόλου εἰ εὐρήσομεν τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων, οὐ ἕνεκα πάσας ποιοῦμεν, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσιν ἀγαθόν· καὶ καθάπερ ἱατρικὸν ἀγαθὸν τὸ τέλος ἐστὶ τῆς ἱατρικῆς, καὶ στρατηγικόν, τὸ τέλος τῆς στρατηγικῆς· οὕτω καὶ πρακτικόν τι ἔσται ἀγαθόν, τὸ τέλος πασῶν τῶν πράξεων. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐν ἄλλῃ πλείω εἴη, ταῦτα ἂν εἴη τὰ πρακτὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο δὲ τί ἐστι, πειρατέον ἐστὶ διασαφῆσαι· οὐπω γὰρ τι περὶ αὐτοῦ σαφές εἴπομεν, ἀλλ' ἐστὶ ζητού-

* Cap. 7. Πάλιν δὲ ἐπανέλθωμεν κτλ.

sed forsitan e contrario satius esse duxerit quispiam et utilius ad ea bona quæ agi quæque possideri a nobis possunt tum agenda tum comparanda, ipsam boni ideam cognitam habere: quam tanquam exemplar intuiti, quænam ex illis bonis bona nobis sint, et intelligemus et intellecta consequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, sed a scientiis atque artibus plurimum videntur discrepare. Nam aliquod bonum omnes expetunt, et id quod deest supplere nituntur: sicut medicina, quod ad sanitatem, ars gymnastica quod ad robur deest aut ad fortitudinem. Et tamen quamvis ita in boni investigatione versentur, nihilominus boni hujus universi scientiam prætermittunt. quod nequiquam farent, si ipsis illud subsidio foret. Nimirum non est verisimile aut consentaneum, artifices omnes tantum adumentum fuisse ignoraturos, ac ne requisituros quidem. Ex quo etiam sequitur, vanam esse hanc ideam. Illud quoque maxime dubium et pæne inexplicabile est, quid utilitatis ad artem suam textor aut faber ex ipsis universi boni cognitione consecuturus sit, aut quo tandem modo vel medicus ad medendum vel imperator ad exercitum ducendum aptior sit futurus, qui ipsam boni ideam contemplatus fuerit. Id videlicet quod universale est non spectat artifex, ut nec medicus. Neque enim universam sanitatem spectat, sed hominis: immo vero ne universe quidem hominis, sed individui, quia singulis hominibus medicinam adhibet.

Cap. XI.

Perfectum esse et per se sufficiens civilis prudentiæ bonum.

Et de his quidem hactenus. Quare rursus ad priorem questionem revertamur, ut videamus, quis sit finis ille, quem civilis sibi proponit prudentia. Aliud enim in alia arte bonum est: siquidem aliud in medicina est, aliud in arte imperatoria et in reliquis eodem modo: bonum autem unicuique arti finis est, cujus causa cætera agit. Sicut in medicina bonum est sanitas, in imperatoria arte victoria, in architectura domus. Quum ergo in omni tum actione tum arte illud sit bonum, cujus causa cætera fiunt, ipse scilicet finis: in universum etiam, si omnium actionum finem illum invenerimus, cujus causa actiones istæ fiunt, hoc in omnibus actionibus bonum erit: et quemadmodum bonum medicum finis medicinæ, et imperatorum itidem est imperatoris artis: sic etiam omnium actionum finis bonum aliquod in agendo positum erit. At si non unus est finis, sed plures, utique hæc quæ agi possunt erunt bona. Sed danda nobis opera est, ut quis ille sit finis, planius explicemus: quia nihil hactenus de eo explicate diximus.

μεν τί ἐστι· μεταβαίνων γὰρ ὁ λόγος οὐδὲν ἤνυσε πλέον, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ ἀφίκετο, ὅ και ἐν τοῖς προοιμίαις ἐλέγομεν, ὅτι τὸ πάσης πράξεως τέλος, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν και τὸ ἀριστον. Ἐπει τοίνυν πολλὰ φαίνεται τῶν πράξεων τὰ τέλη, τούτων δὲ τινα οὐδ' ἑαυτὰ αἰρούμεθα, ἀλλὰ δι' ἕτερα τέλη ἄλλων ἐπιστημῶν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν, καθὼς εἴρηται, και εἰσι χρήσιμα πρὸς ἑκείνα, ὡσπερ ὁ πλοῦτος, ὅ τοῦ χρηματιστοῦ ἐστι τέλος, χρησιμεύει τῷ πολιτικῷ εἰς τὸ ἴδιον τέλος, και ὁ αὐλός, τέλος μὲν τοῦ αὐλοποιοῦ, χρησίμον δὲ τῷ αὐλητῇ διὰ τὸ αὐλεῖν, ὁμοίως δὲ και πάντα τὰ ὄργανα· ἐπει τοίνυν εἰσὶ τινα τῶν τελῶν μὴ δι' ἑαυτὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἂν εἴη πάντα τὰ τέλη τελεία. Τὸ δὲ ἀγαθόν, ὅ ἕνεκα πάντα πράττομεν, τελειον δεῖ εἶναι· ὡστε οὐκ ἂν εἴη ἐν τῶν τοιούτων τελῶν, ἀπερ ἀτελῆ εἰσιν. Ἄλλ' εἰ μὲν πολλὰ εἰσὶ τὰ τελεία, τὸ τελειότατον τούτων· εἰ δὲ ἓν, ἑκείνο ἐστι τὸ ζητούμενον ἐν πάσαις ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν ἀγαθόν. Και τὸ μὲν δι' ἑαυτὸ ζητούμενον τοῦ δι' ἄλλο ζητουμένου τελειότερον λέγομεν· πάλιν δὲ ἐπει τινα τῶν ἀγαθῶν και δι' ἑαυτὰ και δι' ἄλλα ζητοῦνται, ὡσπερ τὸ ὑγιαίνειν και τὸ φρονεῖν, τελειότερον τούτων ἐστίν, ὅπερ δι' ἑαυτὸ μόνον ζητεῖται, οὐδέποτε δὲ δι' ἄλλο· και οὐ μόνον κατὰ σύγκρισιν τελειότερον ἄλλου, ἀλλὰ και ἀπλῶς τελειον ἀγαθόν τοῦτό ἐστι. Τοιοῦτον δὲ ἡ εὐδαιμονία μάλιστα εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἰρούμεθα αἰεὶ δι' ἑαυτήν· τιμὴν δὲ και ἡδονὴν και φρόνησιν, και πᾶσαν ἀρετὴν αἰρούμεθα μὲν δι' ἑαυτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος ἄλλου ἀπὸ τῆς κτήσεως αὐτῶν, ἐλοιμέθα ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἰρούμεθα δὲ και τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσμεν. Τὴν δὲ εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἰρεῖται διὰ ταῦτα, ἡ ὅπως δι' ἄλλο· ἀλλὰ μόνον δι' ἑαυτήν· ὡστε ἡ εὐδαιμονία ἂν εἴη τὸ ζητούμενον παρὰ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀγαθόν.

* Ἐτι δὲ και ἐκείθεν δῆλον· και γὰρ τὸ τελειον ἀγαθόν ὅ ζητεῖται, αὐταρχεῖ εἶναι δοκεῖ. Αὐταρχεῖ δὲ, ὅ ἀρκεῖ οὐ μόνον ἐνί τινι ζῶντι βίον μονώτην, ἀλλὰ και γονεῦσι και τέκνοις και γυναίκαί, και ὅπως τοῖς φίλοις και πολίταις. Ἐπει και τοῦ ἐν τούτοις ἀγαθοῦ ὁ ἀνθρώπος χρήζει, * φύσει πολιτικὸς ὢν και κοινωνικός. Και ὅπως αὐταρχεῖς ἐστίν, ὅ μονούμενον, ἀρχιον και αἰρετὸν ποιεῖ τὸν βίον και μηδενὸς ἐνδεᾶ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι. Φαίνεται ἄρα, τὸ ζητούμενον ἀγαθόν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι. Ἐτι τὴν εὐδαιμονίαν οὐ λέγομεν συναριθμεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς τῶν γὰρ αἰρετῶν ἡγούμεθα εἶναι τὸ ἄκρον· και εἰ σύστοιχον αὐτῇ τοῖς ἄλλοις ποιήσομεν ἀγαθοῖς, φανερόν ἐστι, εἰ προσθήσομεν τι τῶν ἄλλων αὐτῇ, αἰρετωτέραν ποιήσομεν, και ὅπως οὐκ ἂν εἴη αὐτὴ τὸ ἄκρον τῶν αἰρετῶν· τὸ γὰρ προστιθέμενον τῶν ἀγαθῶν μετὰ τῆς εὐδαιμονίας ἀγαθόν τι ἀποτελεῖσει τῆς εὐδαιμονίας αἰρε-

sed adhuc quis sit quærimus : neque enim quidquam effectit, dum huc et illuc vagatur oratio, sed eodem revoluta est, nec aliud probavit, quam actionis, ut in proœmio diximus, cujusque finem hoc esse, quod bonum dicimus et optimum. Quum ergo multi videantur esse actionum fines, atque horum quidam non per se, sed ob alios aliarum scientiarum fines, qui principes vocantur, ut supra dictum est, expetantur ac propterea utiles existimentur, sicut divitiæ, qui lucripetæ finis est, homini rerum civilium perito ad finem suum possunt prodesse, et tibia quæ finis est tibiarii, nihilominus tibiicini ad canendum conducit, et similiter instrumenta reliqua : quum ergo, inquam, fines quidam sint, qui per se non sint boni, sequetur nec omnes fines perfectos esse. Illud vero cujus causa omnia facimus, perfectum esse oportet bonum : quare nec inter illos fines erit, qui non sunt perfecti. Quodsi multi sunt perfecti, is qui perfectissimus erit : sin autem unus, hoc jam illud erit, quod in omnibus humanis actionibus quærimus bonum. Jam id certe quod per se peti solet, eo quod ob aliud petitur, perfectius dicimus : rursusque quum talia sint bona quædam, ut et per se et ob aliud petantur, sicut valere et sapere, horum perfectiora sunt quæ per se semper, neque unquam ob aliud petuntur : atque hujusmodi quidem bonum non alterius tantum respectu, sed simpliciter et absolute perfectum est. Tale autem maxime videtur esse felicitas : hanc enim semper per se expelimus : honorem contra, voluptatem ac prudentiam cæterasque per se quidem petimus virtutes (quamvis enim possessionem earum nihil aliud sequatur, tamen singula qualia sunt petimus) nihilominus tamen et felicitatis causa petuntur, quod per ea felices futuros nos judicamus. Felicitatem vero nec harum, nec omnino cujusquam alius rei causa quisquam petit, sed per se tantum : ex quo sequitur, felicitatem esse illud quod humanæ actiones sibi proponunt bonum.

Præterea id ipsum et hinc intelligi potest : etenim perfectum illud quod quæritur bonum, per se sufficere videtur. Sufficere autem illud creditur, quod non uni tantum qui vitam degit solitariam sufficit homini, sed quod parentibus etiam, uxori et liberis, omninoque cæteris tum amicis sufficit tum civibus. Quippe tali bono, quod ad hos etiam pertineat, opus est homini ad vitam societatemque civilem nato. Denique sufficiens hoc est, quod si demas reliqua, sufficientem per se vitam et expetendam facit, ita ut nulla re egeat : talem autem esse felicitatem putamus. Unde apparet, felicitatem esse illud quod quærimus bonum. Insuper felicitatem non dicimus cum reliquis conjungi bonis, quia eorum quæ expetuntur bonorum extremum eam esse arbitramur : nam si in reliquorum bonorum ordine eam locemus, illud eveniet, ut si aliud illi adjungamus, eam optabiliorem etiam faciamus ; unde sequetur, summum eam bonum

* Φαίνεται δὲ και ἐκ τῆς αὐταρχείας κτλ.

τώτερον τοιοῦτον δὲ καὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθὸν ἐστὶ, οὐ συναριθμούμενον τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν αἰρετῶν ἄκρον ὑπάρχον· τέλειον γὰρ ἐστὶ τὸ δὲ τέλειον, αἰρετώτατον· αἰεὶ γὰρ τὸ τελειότερον ἀγαθὸν μᾶλλον αἰρούμεθα· ἡ ἄρα εὐδαιμονία ἐστὶ τὸ ζητούμενον τέλος. Ἔχει δὲ τινα ἀπορίαν ὁ περὶ τοῦ αὐτάρκους λόγος. Εἰ γὰρ τότε τὸ ἀγαθὸν αὐταρκῆς τι, θύαν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκείοις ἀρκέσει, καὶ τοῖς πολίταις, καὶ τοῖς φίλοις, καὶ ἔτι τοῖς οἰκείοις καὶ συγγενέσιν ἐκείνων, ἐπεὶ τοῦτο εἰς ἀπειρον πρόεισιν, οὐκ ἂν συσταῖ τὸ αὐταρκῆς ἀγαθόν. Ὡστε ἀνάγκη λαθεῖν τινα ὅρον τῶν οἰκείων, ἐφ' ὅδε δεῖ προεῖναι τὸ ἀγαθόν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαυθῆς ἐπισκεπτέον· λέγωμεν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου.

(Seripsi : * χρῆζει.] vulgo χρῆσει. —)

Κεφ. ιβ'.

* Ὅτι ἐν τῇ κατὰ λόγον τοῦ ἀνθρώπου ζωῇ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, καὶ ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

* Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὴν εὐδαιμονίαν αὐτὸ εἶναι τὸ ζητούμενον τῇ πολιτικῇ ἀγαθὸν τὸ ἀριστον, ὁμολογούμενον τι φαίνεται. Ποθεῖται δὲ λεχθῆναι περὶ αὐτῆς ἐναργέστερον, τί ἐστὶ. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἰ τὸ ἔργον ἐβήσομεν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ὡς περὶ γὰρ παντὸς τεχνίτου ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ αὐλοῦ μὲν ἐν τῷ αὐλεῖν, ἀγαλαματοποιοῦ δὲ ἐν τῷ ἀγαλματι, καὶ θύω ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ πράξεως οὕτως ἔχει, οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ ἐστὶν, εἴπερ τι ἔργον ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος. Πότερον οὖν τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως ἐστὶν ἔργα τινὰ καὶ πράξεις, ἀνθρώπου δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἄλλ' ἄργον πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς καὶ ποδὸς καὶ ὄλων ἐκάστου τῶν μορίων φαίνεται τι ἔργον, οὕτω καὶ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θεῖη τις ἔργον τι.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἔργον; τὸ μὲν οὖν ζῆν κοινόν ἐστὶ καὶ τοῖς φυτοῖς· ἡμεῖς δὲ τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου ζητοῦμεν· ὥστε ἐατέον τὸν περὶ τούτου λόγον. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωὴν, τὴν φυτικὴν δηλονότι, ἐπομένῃ ἐστὶν ἡ αἰσθητικὴ, ἔγγιον γὰρ τῆς λογικῆς, σκεπτέον καὶ περὶ αὐτῆς. Ἄλλὰ καὶ αὕτη κοινὴ καὶ ἴσῳ καὶ βοῖ, καὶ παντὶ ζῳῷ. Ὡστε οὐδὲ αὕτη ἐστὶ τὸ ζητούμενον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. Λέγεται δὲ ἡ ἐν λόγῳ πρακτικὴ ζωὴ. Καὶ αὕτη * δὲ διπλῆ τις φαίνεται. Τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς ἄλογον μὲν, ἐπιτηδῆς δὲ καὶ ὁπεικον τῷ λόγῳ· τὸ δὲ λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον. Καὶ τὸ μὲν λόγον ἔχον καὶ διανοούμενον τάττει καὶ ρυθμίζει· τὸ δὲ ἄλογον τάττει καὶ ρυθμίζεται. Ὡστε τὸ λογικὸν κυριώτερον ἀνθρώπινον

* Ποθεῖται δὲ ἐναργέστερον κτλ.

non fuisse. Nimirum illud quod felicitati adjungetur, aliquid ipsa felicitate optabilis efficiet bonum : hoc vero quod quaerimus bonum tale est, ut cum reliquis conjungi non debeat, sed eorum omnium, quae eligenda perhibemus, sit summum : est enim perfectum : quod autem perfectum est, maxime est expetendum : semper enim quo perfectius est bonum, eo magis etiam illud consecramur : hinc patet, felicitatem esse finem nobis propositum. Sed dubitatur in hac quaestione de bono per se sufficiente. Si enim tum demum sufficiens homini bonum est, quum ipsi ejusque familiaribus omnibus et civibus et amicis, rursusque illorum familiaribus et propinquis sufficit, quod in infinitum abit, nusquam consistet illud quod sufficiens dicitur bonum. Quare certus aliquis, ad quem usque progredi hoc bonum oporteat, constituendus erit amicorum terminus. Quae de re posthac commentabimur ; nunc ad propositum revertamur.

Cap. XII.

Felicitatem in ea, quam homo ad rationis normam dirigit vita constare, eamque esse functionem muneris animi honestam in vita perfecta.

Summum igitur illud, quod prudentia civilis quaerit bonum, felicitatem dici posse, constare videtur inter omnes. Res autem poscere videtur, ut planius de ea disseramus, et quid illa sit ostendamus. Quod fiet, si prius exploraverimus, quodnam sit opus hominis, quantum est homo. Etenim ut artificis cujuslibet bonum in ejus opere consistit, et tibicinis quidem in tibiarii cantu, statuarii autem in statua, omninoque eodem modo in omni opere et actione : sic et hominis bonum in ejus opere cernitur, siquidem aliquid hominis opus est, qua est homo. Utrum ergo fabri et aurtoris opera aliqua sunt et aliquae actiones, hominis autem nullum erit, sed animal ad desideria natum reperietur? an potius ut oculi, manus, pedis singulorumque adeo membrorum suum cujusque opus ac munus est, sic hominis quoque praeter haec omnia opus aliquid esse statuimus? Quodnam ergo hominis opus erit? Nam vivere quidem cum plantis et fruticibus ei videtur esse commune; at nos proprium hominis opus quaerimus : quamobrem nihil amplius de hoc dicendum est. Quum vero post vitam alendi augendique vi et facultate praeditam, quam plantis tribuimus, sequatur vita sentiendi vim habens, quippe quae ad rationalem proprius accedat, de hac etiam agendum erit. Porro et haec equo et bovi reliquisque communis est animalibus. Quocirca ne hoc quidem erit opus illud hominis, quod quaerimus. Relinquitur ergo vita rationalis, quae ad agendum apta sit. Sed et haec duplex videtur. Altera enim pars ejus ratione quidem caret, quamvis rationi obtemperet et cedat : altera vero ratione praedita est cogitandique munere fungitur. Et ea quidem quae ratione est praedita et cogitationis particeps, disponit et ordinat : quae autem ratione caret, disponitur et ordinatur. Quamobrem rationali

ἐνέργειά ἐστιν, ἐπαί και τοῦτο ἐστιν ἐνέργεια· θάτερον γὰρ παθητικὸν λέγεται.

* Ἔστι τοίνυν ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον, ἔταν διανοῆται ^b, ἢ οὐκ ἀνευ λόγου, ἔταν κατὰ τὸ παθητικὸν μέρος κινήται ^c μετὰ λόγου. Ἐπει τοίνυν ἐνέργειά ἐστιν ἀνθρωπίνη ἢ κατὰ λόγον, εἰ και εὔ και καλῶς γίνωτο, οὐδὲν κωλύει ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν πάλιν εἶναι· οὐ γὰρ ἕτερογενῆ τὸ τοῦ κιθαριστοῦ ἔργον και τὸ τοῦ σπουδαίου κιθαριστοῦ· κιθαριστοῦ μὲν γὰρ τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δὲ τὸ εὔ κιθαρίζειν. Και οὐκ εἰσὶν ἕτερογενῆ· ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἵππος τοῦ ἀγαθοῦ ἵππου ἕτερος τῶ γένει. Εἰ δ' οὐτω ταῦτα, ἀνθρώπου δὲ τίθεμεν ἔργον ζῶντι τινι, ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν και πράξεις μετὰ λόγου, σπουδαίου ἀνθρώπου ἂν εἴη ἔργον, τὸ εὔ και καλῶς κατὰ λόγον ἐνεργεῖν. Εὔ δέ τι και καλῶς γίνεται ἕκαστον, κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῶ ἀγαθόν, και ἢ ἀνθρωπίνη ἀρα ἐνέργεια εὔ και καλῶς ἔσται, κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῶ ἀγαθόν. Τὸ δὲ προσῆκον αὐτῶ ἀγαθόν ἢ ἀρετὴ ἐστίν. Ὡστε τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἕκαστον ἂν εἴη, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν.

** Εἰ δὲ πολλὰ αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν και τελειοτάτην ^d. Εὐρηται ἀρα τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν. Τὸ δὲ ἐν ἕκαστῳ ἀγαθόν, τὸ τέλος ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται. Εὐρηται ἀρα τὸ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὸ δὲ τέλος τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰδείχθη ταῦτόν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἢ εὐδαιμονία ἀρα εὐρηται, ὅπερ εἰδει ποιῆσαι.

*** Ἐτι δὲ προσῆκει τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, εἰ μέλλοι πάντῃ τελεῖον εἶναι, ἐν βίῳ εἶναι τελείῳ· μία γὰρ χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὐτω δὲ οὐδὲ μακάριον και εὐδαιμονα μία ἡμέρα οὐδὲ ὀλίγος χρόνος.

**** Ὀρίσθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀνθρώπινον ἢ εὐδαιμονία τοῦτον τὸν τρόπον, ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν ἐν βίῳ τελείῳ. Δεῖ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶτα τελείως γράψαι, καθάπερ εἰκόνα, τὸν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ λόγον. Τὸ δὲ τὰ καλῶς τυπωθέντα προαγαγεῖν εἰς τὸ βέλτιον και διαρθρῶσαι, δόξειεν ἂν εὐλογον εἶναι και τοῦ βουλομένου παντός· συντελεῖ γὰρ και ὁ χρόνος· εὐρετής ἂν και συνεργός ἀγαθός τῶν τοιούτων. Ἀπὸ τούτου γὰρ και αἱ τῶν τεχνῶν ἐπιδόσεις γεγῶνασι· παντός γὰρ προσθεῖναι τὸ ἑλλείπον.

(Scripsi : * αὕτη] cod. αὕτη. — ^b διανοῆται] cod. διανοεῖται. Vide Hermannum ad Viger. p. 792 et Bast. ad Greg. Cor. p. 115. — ^c κινήται] cod. κινεῖται. — ^d τελειοτάτην] cod. τελειωτάτην. —)

parti magis proprie tribuitur hominis efficacia, siquidem hæc est efficacia ; altera enim patibilis vocatur.

Est ergo opus hominis functio muneris animi consentanea, quoties nimirum intelligit, aut ratione non carens, quoties in patibili parte cum ratione movetur. Quum igitur hominis efficacia rationi sit consentanea, si bene illa recteque fiat, nihil obstat, quin rursus sit hominis efficacia : sicut nec diversi generis citharistæ et boni citharistæ opus est : citharistæ enim est citharam pulsare, boni autem, bene. Neque enim ista genere inter se differunt : sicut nec equus genere a bono equo diversus est. Quodsi hæc ita se habent, hominisque opus esse statuimus vitam aliquam, hanc vero functionem muneris animi et actiones cum ratione conjunctas, boni hominis opus erit, bene et honeste, ut decet, hoc munere fungi. Bene autem singula et honeste fieri dicuntur secundum suum cujusque bonum ; quare et hominis efficacia ad ipsius bonum accommodata recte ac decenter se habebit. Sed conveniens ei bonum virtus est. Itaque hominis bonum erit functio muneris animi virtuti consentanea.

Quodsi multæ sint virtutes, optimæ earum et perfectissimæ consentanea erit. Atque ita hominis bonum invenimus. Bonum autem in singulis finis est, ut jam diximus. Quapropter et finem humanarum actionum invenimus. Finem vero humanarum actionum eundem esse cum felicitate demonstravimus : ideoque et ipsam, quod propositum nobis erat, felicitatem invenimus.

Quin etiam hominis opus, ut plane sit perfectum, si vita perfecta esse oportet. Ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus : sic nec dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum.

Sic igitur hominis bonum, felicitas, definiatur, functio muneris animi virtuti consentanea in vita perfecta. Primum enim fortasse boni notio adumbranda, deinde pingendi artificum more ejus tanquam imago, sic boni quam proponimus definitio expingenda nobis et perficienda est. Nam quæ bene delineata sunt, promovere suisque velut membris et articulis distinguere, consentaneum et cujusvis esse videtur : quum etiam tempus talium rerum inventor et adjutor bonus prosit. Unde et artes incrementum ceperunt ; cujuslibet enim hominis est, id quod deest, addere.

* Εἰ δὲ ἐστὶν ἔργον ἀνθρώπου κτλ. — ** Εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί κτλ. — *** Ἐτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ κτλ. — **** Πρωτοιγεγράφθω μὲν οὖν κτλ.

Κεφ. ιγ'.

*Οτι δεῖ κατὰ τὸ προσήκον τῇ ὄλῃ τοὺς περὶ αὐτῆς λόγους ἀπαιτεῖν. Καὶ δεῖ οὐκ ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ διότι ζητήσομεν.

Χρὴ δὲ καὶ τῶν προειρημένων λόγων μεμνησθαι, καὶ τὴν ἀκρίβειαν μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ἀπαιτεῖν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ μεθόδῳ. Καὶ τέκτων καὶ γεωμέτρης οὐχ ὁμοίως ἐπιζητοῦσι τὴν ὀρθὴν ἑκαστος γάρ, ἐφ' ὅσον οἰκείον τῇ προκειμένη μεθόδῳ ὁ μὲν γάρ τέκτων τοσοῦτον ἐπιζητεῖ, ὅσον χρησιμεύσει αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ γεωμέτρης αὐτὴν ὀρθὴν ζητεῖ, τί ἐστὶ καὶ ποῖόν τι· οὐ γὰρ ἔργον τι κατασκευάσαι βούλεται δι' αὐτῆς, ἀλλὰ τὸν ἀληθῆ ζητεῖ περὶ αὐτῆς λόγον. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ πάρεργα τῶν ἔργων πλείω γίνηται. Εἰ γὰρ τὸν τέκτονα ἀπαιτήσομεν τὸν περὶ τῆς ὀρθῆς λόγον, ὅπερ πάρεργόν ἐστιν αὐτῷ πρὸς τὸ ἔργον, πλείονος ζητήσεως αὐτῷ δεήσει, ἢ τὰ πρὸς τὰ τέχνης ἔργα. Οὐκ ἀπαιτητέον δὲ οὐδὲ τὴν αἰτίαν ὁμοίως ἐν ἅπασιν. Ἰκανὸν γὰρ ἐν τισιν, εἰ δειχθεῖεν καλῶς δεῖ εἶναι, καὶ εἰ μὴ προσθήσομεν τὸ διότι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ἐπιστημῶν ἐν αὐταῖς γὰρ οὐ τὸ διότι ζητήσομεν, ἀλλὰ τὸ δεῖ μόνον. Καὶ τοῦτο ἐν πάσαις ἐπιστήμαις ἀρχὴ ἐστίν· εἰ γὰρ ζητήσομεν τῶν ἀρχῶν αἰτίαν, οὐδέποτε ἀρξόμεθα, ἀλλ' ἐπ' ἀπειρον βαδιοόμεθα. Φανερόν δὲ γίνεται ἐν ταῖς ἀρχαῖς τὸ δεῖ, ἢ ἐπαγωγῇ, ἢ αἰσθήσει, ἢ ἔθισμῳ· ἐπαγωγῇ μὲν, ὡς περὶ τὰ τῶ αὐτῶ ἴσα, καὶ ἀλλήλοισ ἐστὶν ἴσα· δεῖξομεν γὰρ ἀριθμούς τινας καὶ μεγέθη εἰσαγαγόντες· ἐπαγωγῇ γὰρ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τῶν μερικῶν δεῖξαι αἰσθήσει δέ, ὅταν δεικνύη ὁ φυσικὸς τὸ πῦρ θερμόν, καὶ τὸ ὕδωρ ψυχρόν, ἕτινα ἀρχαί εἰσι τῆς ἐπιστήμης. Ἐθισμῷ δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἡθικοῦ γινώσκονται. Καὶ γὰρ ἀδύνατον εἰς γνῶσιν ἐλθεῖν τῶν περὶ ἀρετῆς λόγων μὴ ἐν ἔθει γενόμενον τῶν σπουδαίων πράξεων, ὡς ἐν τῷ ε εἰρηται κεφαλαίῳ. Πειρατέον δὲ μετέρχεσθαι ἑκάστην τῶν ἀρχῶν καθὼς πέφυκε δαίκνυσθαι, καὶ σπουδατέον, ὅπως δι' ὀρισμοῦ φανῶσι καλῶς. Μεγάλην γὰρ παρέχουσι βοήθειαν ταῖς ἀποδείξεσι ταῖς ἐπομέναις αὐταῖς. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται πλέον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἀποδείξεως δύνασθαι τὴν ἀρχήν, καὶ πολλὰ τῶν ζητούμενων ἐμφανῆ γίνεσθαι δι' αὐτῆς· ἐν γὰρ τῇ μείζονι προτάσει αἰεὶ ἢ ἀρχὴ παραλαμβάνεται· ἢ δὲ μείζονα προτάσει τὸ πᾶν δύναται τῆς ἀποδείξεως σχεδόν. Καὶ ἴσως εἰ καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μείζονα καλεῖται.

(Scripsi : ἢ χρησιμεύσει] codex χρησιμεύσει.
— ὁ δεικνύη] vulg. δεικνύει. —)

Cap. XIII.

Pro ratione materiæ varias disputationes quæ de ea habeantur desiderari. Item causam rei in principiis non queri.

Verum et ea meminisse nos oportet quæ supra dicta sunt, et summam subtilitatem non peræque in omnibus requirendam esse, sed in unaquaque re pro materiæ subjectæ ratione, et quoad docendi via et ratio patitur. Nam faber et geometra non eodem modo rectum angulum inquirunt : singuli enim prout rationi suæ convenit, hoc agunt : faber quidem, quatenus operi suo conducere existimat : geometra vero ipsum per se considerat, hoc est, quid sit et qualis : neque ejus beneficio aliud opus efficere vult, sed veram tantum ejus rationem perquirat. Eodem igitur modo et in cæteris omnibus faciendum est, ne operum accessiones et ornamenta operibus ipsis ampliora existant. Si enim ex fabro rationem recti anguli quæramus, quæ res ad institutionem operis illius non pertinet, difficilium eam inveniet, quam quæ ad artis opera spectant. Neque vero in omnibus æque causa flagitanda est. Quippe satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit ea esse, etiamsi non addatur, cur sint. Hoc autem in disciplinarum etiam principiis fieri solet, in quibus non cur sint quærimus, sed esse ea tantum statuimus. Atque hoc commune omnibus disciplinis principium est : si enim principiorum semper rationem quæremus, nunquam incipimus, sed in infinitum potius abibimus. Sed esse principia planum facimus aut inductione, aut sensu aut consuetudine : inductione, ut quum dicimus, quæ eidem æqualia sunt, etiam inter se esse æqualia : siquidem demonstratio erit, quum numeros et magnitudines inducemus : probatio enim a particularibus est inductio : sensu vero, ut quum ignem calere, aquam frigere physicus demonstrat ; quæ quidem principia sunt scientiæ : consuetudine denique moralis philosophiæ principia cognoscuntur. Neque enim fieri potest, ut aliquis disputationes de virtute habitas intelligat, qui non prius honestis actionibus assueverit : sicut in sexto a nobis capite dictum est. Quare danda est opera, ut singula principia persequamur, quemadmodum suæ naturæ convenienter tradi solent, atque id studendum, ut definitione bene declarentur. Multum enim ad ipsas illas quæ sequuntur demonstrationes conferunt. Quannobrem principium plus quam diuidium totius demonstrationis valere videtur, multaque eorum quæ in quæstionem veniunt illius ope explanantur ; semper enim in majore propositione assumitur principium : major vero propositio omnia fere potest in demonstratione. Et fortasse, quemadmodum et aliam ob causam, ita etiam ob hanc major vocatur.

Κεφ. ιδ'.

* Ὅτι οὐ παντὴ ἀπέδουσιν οἱ λεγόμενοι περὶ τῆς εὐδαιμονίας παρὰ τῶν παλαιῶν λόγοι τῷ λεχθέντι αὐτῆς ὀρισμῷ.

* Ταῦτα μὲν οὖν καθόλου περὶ τῶν ἀρχῶν εἴρηται. Περὶ δὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν ἀρχῆς, τῆς εὐδαιμονίας δηλονότι, σκεπτέον ἔστι οὐ μόνον τὸν ὀρισμὸν αὐτῆς ἐξετάσαντας, καὶ τοὺς λόγους τοὺς συμπεράναντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγομένους περὶ αὐτῆς παρὰ τῶν παλαιῶν ἀληθεῖς λόγους, εἰ συνάδουσι τῷ ὀρισμῷ. Τῷ μὲν γὰρ ἀληθεῖ ὀρισμῷ καὶ πάντα συνάδει τὰ προσόντα τῷ ὀρισμῷ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τ' ἄλλα τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ. Τῷ δὲ ψευδεῖ ταχῶς διαφωνεῖ τὸ ἀληθές. Τῶν ἀγαθῶν τοίνυν εἰς τρία διαιρουμένων, καὶ τῶν μὲν λεγομένων ἐκτός, τῶν δὲ περὶ ψυχῆν, τῶν δὲ περὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχῆν ἀγαθὰ κυριώτατα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ κοινῇ πάντες λέγομεν. Περὶ ψυχῆν δὲ λέγομεν ἀγαθὰ τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς ψυχικὰς. Οὐκοῦν αἱ ψυχικαὶ πράξεις καὶ ἐνεργεῖαι αἱ ἀγαθὰι κυριώτατα καὶ μάλιστα εἰσι ἀγαθὰ. Ἐν τῇ κατὰ ψυχῆν ἀρα ἀγαθῇ ἐνεργείᾳ τὸ κυριώτατον καὶ μάλιστα ἀγαθὸν συνίσταται. Τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία. Ἔστιν ἀρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνεργεία κατ' ἀρετὴν, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δοξαν παλαιᾶν οὔσαν, καὶ θεολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων.

** Ὅρθως δὲ πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνεργεῖαι ἡ εὐδαιμονία· οὕτω γὰρ ἂν εἴη τῶν περὶ ψυχῆν ἀγαθῶν καὶ οὐ τῶν ἐκτός.

*** Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐδαιμῶν εὖ πράττειν λέγεται καὶ εὖ ζῆν· ἢ ἐνεργεῖαν καὶ πράξιν δηλοῦσι.

**** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ζητούμενα παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐνυπάρχουσι τῷ λεχθέντι. Τὰ ἐπιζητούμενα δὲ τοῖς μὲν ἀρετῇ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις.

***** Τοῖς δὲ καὶ πάντα ταῦτα εὐδαιμονία εἶναι δοκεῖ. Τοῖς δὲ τούτων τι μεθ' ἡδονῆς, ἀλλὰ τῆς ἀπ' αὐτῶν τούτων τικτομένης.

***** Ἐτεροι δὲ καὶ τὴν ἐκτός εὐετηρίαν συμπαράλαμβάνουσι. Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἐνδοξοὶ ἄνδρες· ὧν οὐδέτερος εὐλογον τῆς ἀληθείας ἐν πᾶσι διαμαρτάνειν· ἀλλὰ καθ' ἑν τι μόνον ἴσως, ἐν τοῖς πλείστοις δὲ ἀληθεύειν.

Τοῖς μὲν οὖν λέγουσι πᾶσαν ἀρετὴν τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι, ἢ τῶν ἀρετῶν τὴν ἀρίστην, συνωδὸς δὲ ἡμέτερος περὶ αὐτῆς λόγος. Κατὰ γὰρ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖαν ἡ εὐδαιμονία ἐστίν. Διαφέρει δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῇ ἔξει καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι φασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ χρήσει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ. Διαφορὰ δὲ ἔστιν οὐκ ὀλίγη τοῦ ἐν κτήσει ἢ χρήσει

Cap. XIV.

Quæ veteres de felicitate dixerunt non omnino a superiori definitione dissentire.

Hæc igitur de principiis in genere dicta sunt. De eo autem quod nunc peculiariter tractamus, plura videnda erunt : de felicitate nimirum : quare non tantum definitionem ejus examinabimus, sed etiam singula ex quibus constat verba inspiciemus, cum quibus deinde veterum opiniones comparabimus, ut consideremus num hæc nostræ definitioni respondeant. Veræ enim definitioni omnia, quæ definito insunt, facile respondent, ac propterea et alia quæ de eo dicuntur. A falsa vero statim dissentit veritas. Quum ergo in tres partes distribuatur bona, aliæque externa, alia animi, alia corporis perhibeantur esse : animi bona præcipua et maxime bona communiter omnes dicimus. Animi autem bona actiones animi et muneris functiones appellamus. Unde patet actiones ejus bonasque muneris ejus functiones præcipuas maximeque bonas esse. Quare in animi bona muneris functione id quod præcipuum maximeque bonum vocamus, consistit. Hoc vero est felicitas. Animi ergo actus honestus est felicitas, etiam ex hac opinione, quæ et antiqua est et philosophorum omnium suffragiis comprobata. Recte præterea actionum quarundam et muneris functionum nomen habet felicitas : ita enim ex animi bonis eam esse apparebit, nec ad externa referendam. Ideoque bene rem gerere et bene vivere dicitur, qui felix est : quæ muneris functionem actionemque designant. Apparet porro et ea quæ in felicitate perfecta requiruntur, in eo quod a nobis dictum est, inesse. Hominum enim alii virtutem, alii prudentiam, alii sapientiam requirunt. Alii etiam omnia hæc felicitatem esse judicant. Alii aliquid horum cum voluptate, sed quæ ex his ipsis potissimum nascatur.

Sunt etiam qui externam felicitatem adjungant. Atque horum alia multi et veteres, alia pauci et clari viri statuant : quorum neutros in omnibus errasse verisimile est, sed in uno fortasse aliquo, in plerisque vero recte sensisse. Jam vero cum iis qui vitam beatam aut omnem virtutem esse dicunt aut virtutum præstantissimum nostrum de ea congruit iudicium. Etenim actus honestus felicitas est. Sed inter illos et nos hoc maxime interest, quod illi in virtutis habitu et possessione, nos in usu et muneris functione felicitatem positam esse putamus. Sed multum refert, utrum in possessione an in usu, in habitu summum bonum ponas, an in muneris

* Cap. 8. Σκεπτέον δὴ περὶ αὐτῆς κτλ. — ** Ὅρθως δὲ καὶ κτλ. — *** Συνάδει δὲ κτλ. — **** Φαίνεται δὲ καὶ κτλ. — ***** Τοῖς δὲ ταῦτα κτλ. — ***** Ἐτεροι δὲ καὶ κτλ.

τὸ ἀριστον ὑπολαμβάνειν καὶ ἐν ἔξει ἢ ἐνεργείᾳ. Τὴν μὲν γὰρ ἔξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν, ὅσον τῶ καθεύδοντι, ἢ ἄλλως πως ἐξηγηχότι· τὴν δ' ἐνεργείαν, οὐχ ὅσον τε. Πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὁ τὴν ἐνεργείαν ἔχων καὶ εἰ τὴν ἀγαθὴν ἐνεργείαν ἔχει, εὖ πράξει. Τοῦτο δὲ ἔστι τὸ εὐδαιμονεῖν. Ὡσπερ γὰρ Ὀλυμπίασιν * οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ ἰσχυρότατοι ^b στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνιζόμενοι· (τούτων γὰρ τινας καὶ νικῶσιν) οὕτω καὶ τῶν ἐν τῶ βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οὐχ εἰ δυνάμειοι πράττειν ὀρθῶς, ἀλλ' οἱ πρᾶττοντες ὀρθῶς ἐπιήβολοι γίνονται.

(Scripsi : * Ὀλυμπίασιν] codex Ὀλυμπίασιν. — ^b ἰσχυρότατοι] cod. ἰσχυρώτατοι.)

Κεφ. ιε'.

* Ὅτι ἡδιστος δι' ἑαυτὸν ἔστιν ὁ κατ' ἀρετὴν βίος, καὶ μάλιστα ἀγαθὸς καὶ καλός

* Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν καθ' ἑαυτὸν ἡδύς, οὐκ ἔξωθεν ἔχων τὴν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἡδυσθαί τῆς ψυχῆς ἔστιν, οὐδὲν καλύει τὴν τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαν μεθ' ἡδονῆς εἶναι. Ὅτι δὲ καὶ ἔστι, δῆλον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκάστω ἐκεῖνο ἔστιν ἡδύ, πρὸς ὃ λέγεται φιλοτιοῦτος· ὅσον ὁ ἵππος ἡδύ τῷ φιλίππῳ, καὶ θέαμα τῷ φιλοθεώρῳ καὶ τῷ φιλαρέτῳ ἄρα ἡδεῖα ἢ ἀρετῆ. καὶ αἱ κατ' αὐτὴν πράξεις. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς ἡδεῖα μάχεται· ἄλλος γὰρ ἄλλο νομίζει ἡδύ, καὶ τὸ ἄλλο ἀηδές. Αἴτιον δέ, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει ἡδεῖα. Τοῖς δὲ φιλοκάλοισ ἡδεῖα δοκεῖ τὰ καὶ φύσει ἡδεῖα· ἀριστος γὰρ οὐσα τὰ ἀληθῶς ἡδεῖα διώκειν ἀκόλουθον· διώκεισι δὲ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις. Ὡστε δῆλον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαί εἰσι τοῖς φιλαρέτοις καὶ δι' ἑαυτὰς· τὸ γὰρ φύσει ἡδύ, οὐκ ἔστι δι' ἕτερον ἡδύ. Διὰ τοῦτο οὐ προσδέεται ὁ βίος αὐτῶν ἄλλης ἔξωθεν ἡδονῆς, καθάπερ τινὸς περιάρπτου, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν ἑαυτῷ. Εἰ δὲ τις εἴποι μὴ πάντα τοὺς σπουδαίους ἡδυσθαί τῇ ἀρετῇ, (εἰσι γὰρ οἱ μὴ μεθ' ἡδονῆς ταύτην πράττουσιν) ἔροῦμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς οὐδὲ σπουδαῖος ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν. Οὕτε γὰρ δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι, τὸν μὴ χαίροντα τῷ δικαιοπραγεῖν, οὕτε ἐλευθέριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Εἰ δ' οὕτω, δι' ἑαυτὰς ἂν εἴεν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ καλῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· μὴ καλῶς γὰρ κρίνειν οὐκ εὐλογον· κρίνει δέ, ἀγαθὰ εἶναι καὶ καλὰς. Ἀριστον ἄρα καὶ κάλλιστον, καὶ ἡδιστον ἢ εὐδαιμονία· καὶ οὐκ ἄλλο μὲν κάλλιστον, ἄλλο δὲ ἀριστον, ἄλλο δὲ ἡδιστον κατὰ τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα.

Κάλλιστον ἐὶ δικαιοτάτον, λῆσπον δ' ὑγιαίνειν,
ἡδιστον δὲ πέφυχ' οὐ τις ἐρεῖ τὸ τυχεῖν.

* Ἔστι δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῶν κτλ.

functione. Quippe accidere potest, ut habitus qui insit, nihil efficiat, ut in eo qui dormit, aut qui alio aliquo modo otiaur: quod in muneris functionem non convenit. Necessario enim ager, penes quem est muneris functio, et si bona ea est, recte ager. Hoc autem est felicitate florere. Quenadmodum vero Olympiæ non pulcherrimi aut fortissimi coronantur, sed qui certant (ex his enim nonnulli etiam vincunt): sic et ea quæ sunt in vita honesta et bona, assequuntur et obtinent non ii qui recte agere possunt, sed qui recte agunt.

Cap. XV.

Jucundissimam per se esse vitæ sanctitatem, maximeque bonam et honestam.

Est vero eorum vita etiam per se jucunda, utpote quæ non extrinsecus acceptam habeat voluptatem. Quum enim delectari sit animi, nihil obstat, quin honestus animi actus voluptati sit. Esse autem, vel hinc apparet. Siquidem singulis jucundum est illud, cujus quisque studiosus dicitur: sicut equus ei qui equis delectatur, gratus est, spectaculum ei qui inde voluptatem capit: ita et homini virtutis studioso grata virtus est gratæque actiones honestæ. Ea autem quæ plerisque jucunda videntur, inter se pugnant: alius enim aliud vel jucundum vel injucundum existimat. Cujus rei causa est, quod natura non sunt talia. Hominiibus vero rerum honestarum studiosis ea quæ natura sunt talia jucunda videntur: quum enim sint optimi; illos ea quæ revera sint jucunda appetere consentaneum est: incumbunt autem ad actiones honestas. Unde apparet, actiones honestas etiam per se hominibus virtutis studiosis esse jucundas: nam quod natura sua est jucundum, non ob aliud jucundum est. Quamobrem illorum vita non eget ulla externa voluptate, tanquam appendice, sed habet in se inclusam voluptatem. Quod si quis dicat, non omnes viros bonos delectari virtute (sunt enim qui cum voluptate virtutem non exercent), respondebimus, bonum revera aut honestum non esse, nisi qui recte factis gaudeat. Neque enim quisquam aut justum dixerit cum, qui non ex juste factis capiat voluptatem, aut liberalem, qui liberalibus actionibus non delectetur; idemque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, sequitur per se jucundas esse virtuti consentaneas actiones: enimvero illæ et bonæ sunt et honestæ, singula autem facta maxime, siquidem de iis vere judicat vir bonus: male vero judicare talem non est probabile: bonas autem eas et honestas esse actiones judicat. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum et jucundissimum felicitas. Neque vero aliud pulcherrimum, aliud optimum, aliud, ut in Dellaco epigrammate dicitur, est jucundissimum.

Justitia est formosa, valetudo optima res est;
dulce frui, cujus quemque perurit amor.

Ἄπαντα γὰρ ταῦτα ταῖς ἀρίστοις ἐνεργεῖαις ὑπάρχει. Ταῦτας δὲ φαμεν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἣ μίαν τούτων τὴν πασῶν ἀρίστην.

Κεφ. ις'.

Ὅτι δεῖται καὶ τῶν ἐξωθεν μέλλων εὐδαιμονεῖν, εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐξωθεν ἡ εὐδαιμονία συνίσταται. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τύχης ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία.

Ἔστι μὲν οὖν τὸ εἶναι τῆς εὐδαιμονίας ἐν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι. * Φαίνεται δ' ὁμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεομένη, καθάπερ εἶπομεν. Ἀδύνατον γὰρ, ἢ οὐ βράδιον, τὰ κατὰ πράττειν, μὴ βοηθούμενον τοῖς ἐξωθεν. Πολλὰ γὰρ τῶν ἀρίστων πράττεται διὰ τῶν ἐξωθεν, καθάπερ δι' ὀργάνων, ἢ διὰ φίλων, ἢ διὰ πλούτου, ἢ διὰ τῆς ἐν τῇ πόλει τιμῆς, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως. Ὡσπερ καὶ οἱ τινων τούτων στερισκόμενοι ἀκαλλῆ τινα τὴν εὐδαιμονίαν ποιῶσιν. Οἷον εἰ τις στέροισι εὐγενείας ἢ εὐτεκνίας, ἢ κάλλους. Οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικός ὁ τὴν θέαν πάναισχος, ἢ δυσγενής, ἢ μονώτης καὶ ἀτεκνος, ἢ κακοῦς παῖδας ἔχων, ἢ ἀγαθοῦ ἀποβαλὼν διὰ τοῦτο φαμεν, τὴν εὐδαιμονίαν προσδεῖσθαι καὶ τῆς τοιαύτης εὐμερίας. Καὶ τούτου χάριν τινὲς τὴν διὰ τῶν ἐξωθεν εὐτυχίαν ταυτὸν εἶναι ἐνόμισαν τῇ ζητουμένῃ εὐδαιμονίᾳ· ἐνιοὶ δὲ φασι εἶναι τὴν ἀρετὴν· ὅτι καὶ ἀμφοτέρων χρεῖα τῷ κυρίως εὐδαιμονίᾳ.

** Καὶ διὰ τοῦτο ἀπορεῖται, πότερον μαθητὸν ἔστι, καὶ διὰ μεθόδου τινὸς παραγίνεται, ἢ ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαι ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσι, ἢ δι' ἄλλης τινὸς ἀσκήσεως, ἢ θεοθεν δίδοται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἀπὸ τύχης τινός. Δοκεῖ δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἄλλο τι δώρημά ἐστι παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῦτο ἂν εἴη δικαίως. Καὶ μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεοδοτός, ὅσῳ καὶ βέλτιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάντων. Ἄλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτων λέγειν, τῶν περὶ προνοίας ἂν εἴη λόγων, καὶ ἄλλης πραγματείας· ἡμῖν δὲ κατὰ τὸ προσήκον τῇ προκειμένῃ μεθόδῳ σκεπτέον.

*** Φαίνεται τοίνυν, εἰ καὶ μὴ θεοδοτός ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, ἢ ἄλλην τινα ἀσκήσιν, παραγίνεται, ὁμοῦ τῶν θεοδοτῶν εἶναι. Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἄθλον καὶ τέλος, ὅπερ ἐστὶν αὐτῆς ἡ εὐδαιμονία, ἀριστον εἶναι φαίνεται καὶ θεῖον τι καὶ μακάριον γένοιτο δ' ἂν καὶ πᾶσι κοινόν. Δυνατὸν γὰρ πᾶσι τοῖς μὴ τὴν διάνοιαν βεβλαμμένοις, καὶ πάντῃ ἀκινήτοις πρὸς τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας ὑπάρχει τὴν εὐδαιμονίαν.

**** Εὐλόγον δὲ ἀπὸ ἀσκήσεως μελλῶνα καὶ τελειοτέραν ὑπάρχει τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ τύχης. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ ἀπὸ πάσης ἄλλης αἰτίας γινόμενα, ἢ τεχνικῆς, ἢ φυσικῆς, βελτίω τῶν ἀπὸ τύχης γινομένων.

Insunt enim hæc omnia in optimis muneris functionibus. Has autem aut harum unam omnium optimam felicitatem esse diximus.

Cap. XVI.

Externis etiam rebus egere eum, qui felix futurus sit, licet in externis non consistat felicitas. Item humanam felicitatem non esse fortunæ donum.

In rectis ergo actionibus felicitatis natura consistit. Sed tamen externis quoque bonis egere videtur, ut diximus. Fieri enim non potest, aut certe difficile, ut quis præclaras res externorum auxilio orbatus gerat. Multa enim pulcherrimorum facinorum externis adiumentis, tanquam instrumentis quibusdam, aut amicorum opera, aut divitiis, aut publico denique munere, imperio et potentia fiunt. Unde et qui nonnullis horum carent, invenustam quandam felicitatem efficiunt. Ut si quis generis nobilitate vel prospera liberorum sobole vel pulchritudine careat. Neque enim admodum idoneus ad felicitatem videtur, qui insigniter deformis aut obscurissimo loco natus aut solitarius et orbis est, aut qui improbos liberos vel habet vel probos amisit. Quocirca talem quoque prosperitatem, ut diximus, vita beata desiderare videtur. Quo factum est, ut hanc ipsam de qua agimus felicitatem quidam eodem numero et loco atque secundam fortunam et externa bona haberent, nonnulli autem virtutem existimarent, propterea quod homo vere beatus utraque re egeret. Quamobrem dubitatur, utrum disci possit, an certa quadam disciplinæ ratione comparari, an sola honeste agendi consuetudine vel alia quadam exercitatione acquiri felicitas, vel potius divinitus aut fortunæ beneficio hominibus contingat. Ac videtur certe, si quod aliud a deo hominibus datum est munus, hoc quoque jure iis esse allatum. Quin etiam tanto magis, quam reliqua, deorum donum felicitas est, quanto reliquis omnibus, quæ contingunt hominibus, præstat. Cæterum de his exponere non est hujus loci, sed ibi potius faciendum erit, ubi de providentia disputabitur: nobis autem præsentī tractatui convenienter agendum est. Apparet igitur, etiamsi non sit a diis data felicitas, sed aut virtute aut alia quapiam exercitatione pariatum tamen in rebus maxime divinis esse numerandam. Virtutis enim præmium et finis, quæ ipsa putatur esse felicitas, optimum quid et divinum videtur ac beatum esse. Patet vero tale quid omnibus esse commune. Possunt scilicet omnes, quibus integra mens neque durum ad comparandam virtutem ingenium est, vel doctrina vel studio ipsam quoque consequi felicitatem. At probabile est, ab exercitatione majorem perfectionemque felicitatem, quam a fortuna proficisci. Similiter et ea quæ omnibus aliis causis, sive ex artificio tractis sive naturalibus, perficiuntur meliora sunt rebus fortuitis: maximeque, quæ optima causa, id est virtute, effici solent. Præterea maximum pulcherrimumque bonum, felicitatem dico, fortunæ arbitrio permittere, nimis

* Φαίνεται δ' ὁμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς κτλ. — ** Cap. 9. Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Φαίνεται δὲ καὶ κτλ. — **** Et δ' ἐστὶν οὕτω βέλτιον κτλ.

καὶ μάλιστα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρίστης αἰτίας γινόμενα, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀρετὴ. Ἄλλως τε τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ κάλλιστον τὴν εὐδαιμονίαν ἐπιτρέψαι τῇ τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. Τοῦτο δὲ φανερόν ἐστι καὶ ἐκ τοῦ εἰρημένου τῆς εὐδαιμονίας ὀρισμοῦ· εἰρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀγαθὰ, τὰ τε σωματικά, αὐτοῦ τοῦ σώματος, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, τὰ μὲν ἀναγκαῖα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, τὰ δὲ καθάπερ ὄργανά εἰσι πρὸς αὐτήν. Ἀναγκαῖα μὲν, ὅσον υγιεία σώματος, καὶ ζωῆς ἐπίτασις, καὶ τ' ἄλλα, ὧν χωρὶς οὐκ ἐστὶ τελειωθῆναι τὴν εὐδαιμονίαν· ὄργανα δέ, ὥσπερ πλοῦτος καὶ φίλοι. Εἰ τοίνυν οὗτός ἐστιν ὁ ὀρισμὸς τῆς εὐδαιμονίας, πῶς ἂν αἰτίαν ἔχοι τὴν τύχην; ἡ γὰρ ψυχικὴ ἐνέργεια οὐκ ἀπὸ τύχης. Τοῦτ' αὖ δὴ τῷ ὀρισμῷ καὶ τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς ἀκολουθεῖ. Τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος τὸ ἀριστον ἐλέγομεν εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Εἰκότως οὖν οὕτως ἔπικον, οὔτε βούην, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζῶων εὐδαιμονοῦ λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ὅσον τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. Διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ καὶ εὐδαιμονοῦ ἐστίν· οὐπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν. Οἱ δὲ λεγόμενοι εὐδαιμονοὶ καὶ παῖδες διὰ τὴν ἐλπίδα μακαρίζονται. Δεῖ γάρ, ὡς εἶπομεν, καὶ ἀρετῆς καὶ βίου τελείου.

* Πολλοὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον, καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐθηνούοντα μεγαλείς συμφοραὶ περιπεσεῖν ἐπὶ γῆρας, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται· τὸν δὲ τοιαύτως χρησάμενον τύχαις καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως οὐδεὶς εὐδαιμονίζει.

(Scripsi : τελειοτέραν] cod. τελειωτέραν.)

Κεφ. ιζ'.

Εἰ δεὶ ζῶντας μακαρίζειν.

** Πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων εὐδαιμονίζειν ἄξιον ἕως ἂν ζῆ, ἀλλὰ χρεῶν τὸ τέλος ὄρῃν, καθά φησι Σόλων; καὶ εἰ τοῦτο θήσομεν, ἔσται ἄρα τις εὐδαιμονοῦ τότε, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ; ἢ τοῦτό γε παντελῶς ἄτοπον, ἐν τῷ τεθνάναι τὴν εὐδαιμονίαν λαβεῖν; ἄλλως τε καὶ ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐν τινὶ ἐνεργείᾳ ἐστίν. Ἐκ τούτου δὲ φαίνεται μᾶλλον ἐν ἀργίᾳ παντελεῖ εἶναι.

*** Λέγομεν δέ, ὅτι οὔτε ἡμεῖς οὔτε ὁ Σόλων τὸν τεθνεῶτα μακαρίζει διὰ τὸ τεθνάναι, ἀλλ' ὅτι μέχρι παντός ὁ βίος αὐτῷ μακάριος ἦν, καὶ ὅτι τὴν καυτὰ ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἀνθρώπων, ὡς ἐκτός ἤδη τῶν κακῶν ὄντα καὶ δυστυχημάτων. Πάλιν δὲ οὐκ ἀρκούσα ἡ λύσις δοκεῖ. Ἀπορία γὰρ ἐστὶν ἔτι, εἰ λέγομεν εἶναι τι τῷ τεθνεῶτι καὶ κακόν τι καὶ ἀγαθόν, καὶ αἰσθα-

absurdum fuerit. Quod ipsum vel ex superiore felicitatis definitione intelligitur: diximus enim esse bonum animi actum in vita perfecta. Reliqua vero bona corporis, quae ipsius sunt corporis, tum caetera quae ad corpus referuntur, partim ad felicitatem sunt necessaria, partim tanquam instrumenta ad eam se habent. Et necessaria quidem sunt verbi causa sanitas corporis, eaque quae ad vitam sustinendam valent, et similia, sine quibus perfici non potest felicitas: instrumenta vero, ut opes et amici. Quodsi haec vera est felicitatis definitio, quomodo causa ejus statuatur fortuna? Animi enim muneris functio a fortuna non proficiscitur. Huic vero definitioni etiam reliqua consentanea sunt, quae de prudentiae civilis fine supra disputavimus. Quippe finem ejus id quod optimum est, esse diximus, ideoque in ea humanam felicitatem consistere. Merito ergo nec equum, nec bovem, nec aliud simile animal beatum appellamus: quia in nullum eorum hujusmodi muneris functio cadit. Ea autem de eorum nec puer beatus est: nondum enim per aetatem talibus actionibus idoneus esse potest. Si qui vero inter pueros beati dicuntur, propter bonam spem, quam de his concepimus, ita nominantur. Etenim et virtute, ut diximus, et vita opus est perfecta.

Multae enim in vita rerum commutationes variorumque casus interveniunt; fierique potest, ut qui nunc fortunatissimus sit, is senex in maximas calamitates et mala incidat, qualia in heroicis carminibus de Priamo tradunt poetae. Sed qui tales casus fuerit expertus misereque ex vita abierit, eum profecto nemo beatum praedicat.

Cap. XVII.

Num felices judicandi sint viventes.

Nemone igitur alius mortalium, quam diu vivit felix judicandus est, sed finis, ut volebat Solon spectari debet? Quodsi verum esse ponamus, sequetur aliquem post mortem felicem fore? an contra prorsus absurdum est, in morte felicitatem ponere? praesertim quum felicitas in functione quadam muneris consistat. Hinc patet de ista sententia illam potius in perpetuo otio et segnitie versari.

Dicimus ergo, neque nos neque Solonem idcirco beatum judicare mortuum, quia sit mortuus, sed quia ad finem usque vixerit beate, tum vero posse tuto felicem praedicari aliquem, ut jam extra omnium malorum atque infortuniorum discrimen positum. Rursus tamen haec solutio non videtur sufficere. Adhuc enim dubitari potest, an aliquid vel malum mortuo putemus esse vel bonum,

* Πολλοὶ γὰρ μεταβολαὶ κτλ. — ** Cap. 10. πότερον οὖν οὐδ' ἄλλον κτλ. — *** Εἰ δὲ μὴ λέγομεν κτλ.

νομένῳ δὲ ὄσπερ καὶ τῷ ζῶντι. Μακαρίζεται γὰρ καὶ ταλαινίζεται, καὶ ἀτιμάζεται καὶ τιμᾶται· καὶ τέκνων δὲ καὶ ἀπογόνων εὐπραξίαι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς λογιζονται· εὐδαιμονες γὰρ καὶ μακάριοι διὰ τὴν τῶν ἀπογόνων εὐδαιμονίαν, καθάπερ δυστυχεῖς διὰ τὴν αὐτῶν δυστυλίαν ἀπορίαν γὰρ καὶ τοῦτο παρέχει. Τῷ γὰρ μακαρίως βεβιωκότι καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς ἐκβαίνειν περὶ τοὺς ἐγγόνους, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ τυχεῖν βίου τοῦ κατ' ἀξίαν, τοὺς δὲ ἐξ ἐναντίας. Ἄτοπον δὲ γένοιτ' ἂν εἰ συμμεταβάλλοι καὶ ὁ τεθνεὺς, καὶ γίνοιτο ποτὲ μὲν εὐδαιμών, πάλιν δὲ ἀθλιός. Ἄτοπον δὲ πάλιν χἀκεῖνο δοκεῖ, τὸ μὴ κοινωνεῖν τοὺς ζῶντας τοῖς ἀπελθοῦσι τῆς τύχης, διὰ τὴν ἐκ τοῦ γένους οἰκειότητα. Ἄλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὴν προτέραν ἀπορίαν, καὶ ζητῶμεν, εἰ οὐ δεῖ ζῶντας ἀλλὰ μετὰ τελευτῆν μακαρίζειν· τάχα γὰρ ἂν ἐξ ἐκείνης θεωρηθεῖ καὶ τὸ νῦν ἐπιζητούμενον.

* Εἰ δὴ τὸ τέλος ὄρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα διὰ τὸ θεθάναι μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον μακάριος ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτε ἐστὶν εὐδαιμών, μὴ ἀληθεύεται κατ' αὐτοῦ τὸ ὑπάρχον αὐτῷ, μηδὲ ἐροῦμεν αὐτὸν ἀληθῶς εὐδαιμόνα, διὰ τὸ μὴ τοὺς ζῶντας ἐθέλειν εὐδαιμονίζειν, σκοποῦντας τὰς τοῦ βίου μεταβολὰς, τῷ μόνιμον τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μηδαμῶς εὐμετάβολον, τὴν δὲ τύχην πᾶν τούναντιον; Δῆλον γὰρ, ὡς, εἰ συνακολουθοῖμεν * ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαιμόνα καὶ πάλιν ἀθλιον ἐροῦμεν πολλάκις, χημαιλέοντ' αἰ τινὰ τὸν εὐδαιμόνα ἀποραίνοντες, καὶ σαθροῦς ἰδρυμένον.

** Λέγομεν τοίνυν πρὸς τὴν ἀπορίαν, ὅτι τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς ὀρθόν· οὐ γὰρ ἐν ταύταις ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἢ τούναντιον· ἀλλὰ προσδεῖται μὲν τούτων πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἶπομεν· ἡ δὲ οὐσία τῆς εὐδαιμονίας οὐκ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ἐν τῇ κατ' ἀρετὴν ἐνεργείᾳ συνίσταται, καθὼς εἴρηται. Μόνιμον γὰρ δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατόν αὐτὴν ἐν τοῖς ἀπὸ τύχης συνίστασθαι· καὶ τούτῳ μαρτυρεῖ ἡ προκειμένη ζήτησις· ἀπὸ τούτου γὰρ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑποκείσθαι τὴν εὐδαιμονίαν μόνιμον εἶναι. Περὶ οὐδὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τοσαύτη βεβαιότης ὑπάρχει, ὡς ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, ἐν αἷς ἡ εὐδαιμονία· μόνιμώτεροι γὰρ καὶ τῶν ἐπιστημῶν αὗται τυγχάνουσι. Τούτων δὲ πάλιν τῶν ἀρετῶν αἱ τιμιώτεροι μόνιμώτεροι, διὰ τὸ ζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους μάλιστα καὶ συνεχέστατα, μὴ διακοπόμενης ποτὲ οὐδ' ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ τῆς περὶ τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἐργασίας, διὰ τὸ ἡδεῖαν αὐτοῖς τὴν τοιαύτην εἶναι ζωὴν, καθὼς εἴρηται. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ λήθην αὐτῶν λαμβάνουσιν.

*** Ἐπει τοίνυν οὐκ ἐν τῇ τύχῃ ἡ εὐδαιμονία συνίσταται, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ὑπάρξει τὸ

ejus ad eum pervenire sensus possit, sicut ad eum qui adhuc vivit. Etenim tum beati judicantur et miseri, tum honore afficiuntur et ignominia; tum liberorum ac nepotum prosperitas eorum felicitati solet ascribi: beati nimirum ac felices propter posteriorum felicitatem, sicut infelices ob eorum infelicitatem videntur esse: difficultatem enim hoc quoque affert. Quippe fieri potest, ut qui feliciter vixit et eodem modo mortuus est, eum multas in posteris mutationes excipiant, ut eorum alii boni sint vitamque se dignam consequantur, alii contra. Absurdum autem sit, si una etiam mortuus mutetur, et modo felix, interdum contra infelix sit. Rursus absurdum et illud videatur, si ii qui adhuc vivunt, fortunæ mortuorum nullo modo fiant participes, quos propinqua cognatione attingunt. Verum ad priorem quæstionem nobis redeundum est, videndumque, ne non, dum vivunt, sed post obitum tantum judicandi sint beati: fortasse enim ex ea re illud quoque fiet manifestum de quo nunc quærimus.

Quodsi vitæ finis exspectandus, et tum demum quisque beatus judicandus est, non quod tum quia supremum diem oblit, idcirco quoque felix sit, sed quia prius erat felix, nonne absurdum videbitur, quamdiu felix est, tribui ei non posse quod habet, nec vere felicem dici posse, quia vivos beatos prædicare nolimus, propterea quod diversas in hac vita rerum commutationes esse videamus, felicitatem vero firmum quiddam minimeque mutabile esse existimemus; sicut contra maxime instabilis est fortuna? Est enim perspicuum, si fortunæ casus sequamur, nos eundem nunc beatum nunc contra miserum sæpe esse dicturos, chamæleontem quandam et parum stabili sede collocatum virum beatum perhibentes.

Respondemus ergo ad hanc quæstionem, minime debere nos fortunæ varietatem et mobilitatem sequi: non enim bene vel male vivendi ratio in hac versatur, sed fortunæ bona ut adjumenta quædam felicitatis humana vita desiderat, quemadmodum diximus: ita tamen, ut ipsa felicitatis natura non in his, sed in honesto actu consistat, sicut jam dictum est. Quum enim stabilem oporteat esse felicitatem, in fortunæ muneribus non potest constare: idque confirmat præsens dubitatio, utpote orta ex opinione, in qua disputationis positum est fundamentum, stabilem esse felicitatem. Nullum enim opus humanum tam firmum est, quam actiones honestæ, ex quibus felicitas pendet: siquidem ipsis etiam disciplinis stabiliiores habentur. Rursus harum ipsarum virtutum ut quæque præstantissima est, ita diutissime permanet, propterea quod in eis maxime et assidue ætatem agunt beati, adeo ut ne minimo quidem temporis puncto interrumpatur eorum industria in honestis actionibus posita, quia talis vita, ut dictum est, eos delectat. Quocirca nunquam illarum eos capit oblivio.

Quoniam igitur non fortuna, sed actionibus virtutū consentaneis continetur felicitas, continget beato id quod

* Εἰ δὴ τέλος ὄρᾶν δεῖ κτλ. — ** Ἡ τὸ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν κτλ. — *** Ἐπάρξει δὴ τὸ ζητούμενον κτλ.

ζητούμενον τῶν εὐδαιμόνων, τὸ μόνιμον δηλονότι αὐτῶν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ ἔσται διὰ βίου εὐδαιμόνων. Ἄει γὰρ ἢ μάλιστα πάντων πράξει καὶ θεωρήσει τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις καὶ θεωρίας.

* Καὶ πρὸς τὰς τύχας στήσεται, καὶ ὑπὸ τῶν ἐναντίων οὐδεμίαν πείσεται μεταβολήν, ἀλλ' οἴσει τὰ ἐπιόντα κάλλιστα καὶ ἐπιμελέστατα ὅ γε ὡς ἀληθῶς ἀγαθός, καὶ τετράγωνος, ἄνευ ψόγου.

** Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐπερχομένων ἀπὸ τῆς τύχης καὶ τῶν μὲν μεγάλων ὄντων, τῶν δὲ μικρῶν, τὰ μὲν μικρὰ τῶν εὐτυχημάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀτυχημάτων, οὐ παρέξει πράγματα τῶν σπουδαίων, οὐδὲ ἐπάξει τῶν βίῳ μεταβολήν.

*** Τὰ δὲ μεγάλα καὶ πολλὰ, εὐτυχήματα μὲν ὄντα, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσει καὶ γὰρ αὐτὰ συνεπικοσμεῖ τὴν εὐδαιμονίαν· χρῆται γὰρ αὐτοῖς ὁ σπουδαῖος ἐπὶ τὰ κάλλιστα.

**** Ἀτυχήματα δὲ ὄντα θλίβει μὲν καὶ λυμáινεται τὸ μακάριον, καὶ ἐμποδίζει πολλάκις ἐνεργείαις, ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, ἐπειδὴν φέρη τις εὐκόλως πολλὰς καὶ μεγάλας ἀτυχίας, οὐ δι' ἀναληγῆσιν καὶ ἀναίσθησιν, ἀλλὰ γεννάδας ὄν καὶ μεγαλόψυχος.

***** Εἰ γὰρ ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις ἡ μακαριότης ἔχει τὸ εἶναι, καὶ αὐταὶ κύριαί εἰσι τῆς τοῦ εὐδαιμόνου ζωῆς, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μισητὰ καὶ φαῦλα. Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐμφορὰ καὶ ἀγαθὸν πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας εὐσχημόνως φέρειν· καὶ καθάπερ ὁ ἀριστος τεχνίτης ἀπὸ τῆς τυχεύσεως ἕλθῃ τὴν ἰδίαν ἐπιδείκνυται τέχνην, καὶ στρατηγὸς μὲν τῶν παρόντων στρατοπέδῳ, καὶ εἰ μὴ ἀξιολογῶν εἴη, χρῆται πολεμικώτατα, καὶ ὁ σκυτοτόμος ὁ ἀριστος ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖ, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ οἱ ἄλλοι τεχνίται ἄπαντες· οὕτω καὶ ὁ μακάριος οὐκ εὐροῖαν ἀεὶ ζητήσει, ἀλλ' ἐκ τῆς παρουσίας τύχης ἀεὶ τὰ κάλλιστα πράξει.

***** Καὶ διὰ τοῦτο ἄθλιος μὲν οὐδέποτε γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ μόνον οὐ μακάριος ὁ τῆς γε τύχης ἕνεκα, ἐὰν Πριαμικαῖς περιπέσῃ τύχαις.

***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος γε καὶ εὐμετάβολος ἔσται· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσεται βραδύως, οὔτε ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημάτων, ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων ἴσως καὶ πολλῶν.

***** Καὶ οὐδὲ ὑπὸ τούτων βραδύως· ἐπεὶ καὶ ἀπαλλαγῆς τῶν δυστυχημάτων οὐκ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ τέλειον ἀγαθὸν μεταπεσείται, οὐ μικρὸν παρέκλινη, διὰ τὸ μὴ εὐκίνητος εἶναι· ἀλλ' ἐν πολλῷ χρόνῳ ἔσται τοιοῦτος, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν τούτῳ γεόμενος ἐπιτυχῆς.

***** Τί οὖν κωλύει τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον

quærimus, ut nimirum bonum habeat stabile, ac dum vita suppetit felicitate utatur. Nam vel semper vel omnium maxime ea et ager et animo cernet, quæ cum virtute conjuncta sunt. Quin etiam fortunæ casibus obstet, neque unquam ab adversariis mutabitur, sed quæcumque ingruerint, pulcherrime et commodissime feret, ut vere vir bonus et sine vituperatione quadratus.

Sed quum multa fortuito eveniant, eaque magnitudine et parvitate differant, rerum prosperarum itemque adversarum parvitas nullam viro bono molestiam exhibebit, neque ullam vitæ ejus mutationem faciet.

Magna autem fortunæ beneficia et multa vitam beatiorum efficiunt; siquidem illa felicitatem simul ornant, nec nisi ad pulcherrimas res a viro bono adhibentur.

At res adversæ premunt et corrumpunt vitam beatam et multorum munerum functiones impediunt; veruntamen etiam in his splendet atque elucet ipsum honestum, tum maxime, quum quis multas et magnas calamitates æquo animo fert, non quod doloris sensu careat stupeatque, sed quod generosi magnique est animi.

Si enim in munerum functionibus virtuti consentaneis beatitudinis natura nititur, atque hæc vitæ beatæ dominatum summamque adeo potestatem obtinent, nemo unquam qui beatus erit, miser est futurus, quia nunquam ager quæ odio digna sunt aut improba. Hominem enim vere prudentem ac probum putamus omnes fortunæ casus decenter ferre: et quemadmodum optimus artifex in qualibet materia artem suam ostendat, et dux optimus exercitu, quem forte habet, licet non eximius sit, pugnacissime utitur, et sutor optimus ex iis pellibus quæ ad eum delatæ sunt, calceum pulcherrimum conficit, eodemque modo cæteri artifices omnes: ita et beatus non semper prosperos rerum successus petet, sed pro præsentī fortuna semper præclarissima facinora efficiet.

Quocirca miser ille nunquam erit, sed tantummodo non beatus propter casum repentinum, si in Priami calamitates inciderit.

Neque vero varius et mutabilis erit, quia neque secundis rebus facile movebitur, neque quibuslibet rebus adversis, sed magnis fortasse et multis.

Sed ne his quidem facile: siquidem, quotiescunque e malis se emergerit, rursus longo tempore ad perfectam perveniet felicitatem, a qua ad tempus digressus est, quia non facile movetur, sed longo temporis intervallo talis erit, quum magnarum et honestarum rerum interea compos factus fuerit.

Quid igitur prohibet, quominus talem hominem dicamus beatum, qui suas actiones perfecta virtute dirigat atque in rebus externis duriorē fortuna aliquando con-

* Καὶ τὰς τύχας κτλ. — ** Πολλῶν δὲ γενομένων κτλ. — *** Τὰ δὲ μεγάλα κτλ. — **** Ἀνάγκαιον δὲ συμβαίνοντα κτλ. — ***** Εἰ δ' εἰσὶν αἱ ἐνεργεῖαι κτλ. — ***** Εἰ δ' οὕτως κτλ. — ***** Οὐδὲ δὴ ποικίλος κτλ. — ***** Ἐκ τῶν τοιοῦτων κτλ. — ***** Τί οὖν κωλύει κτλ.

εὐδαιμόνα λέγειν, ὅς κατ' ἀρετὴν μὲν τελείαν ἐνεργεῖ, δυστυχίας δὲ τοῖς ἐξωθεν πάλιν εἰς τὴν εὐτυχίαν ἐπα-
νελεύεται, καὶ ἱκανῶς ὑπὸ τῶν ἐκτὸς χορηγηθήσεται ἀγαθῶν, οὐ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ τὸν μέχρι τελευ-
τῆς, καὶ βιωσάμενος οὕτω τελευτήσας κατὰ λόγον·
προστίθῃμι δὲ καὶ τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ, διὰ τὸ τὴν εὐ-
δαιμονίαν τέλος εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ
διὰ τοῦτο προσήκειν τέλειον ἀγαθὸν εἶναι καὶ μηδενὸς
ἄλλείπειν. Εἰ δὲ τοῦτο οὕτως, οὐ μετὰ τὴν τελευτὴν
μακαρίσομεν τοὺς εὐδαιμόνας, ἀλλὰ ζῶντας ἔτι, οἷς
ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ λεχθέντα. Μακαρίους δὲ, ὡς
ἀνθρώπους τὴν ἀνθρωπίνην μακαριότητα, ἥτις οὐ
πάντη τέλειον ἔχει τὸ ἀγαθόν. Καὶ τὸ μὲν ὅτι δεῖ ζῶν-
τας τοὺς εὐδαιμόνας μακαρίζεσθαι, ἐπὶ τοσούτων εἰ-
ρήσθω.

(Scripsi : * συνακολουθούμεν] cod. συνακολου-
θείμεν. — ^b γε] vulgo ὄγε. — ^c μόνον οὐ μακά-
ριος] cod. μονοῦ μακάριος. —)

Κεφ. ιη'.

Εἰ κοινωνοῦσι τῆς τύχης τῶν ἀπογόνων οἱ μακάριοι μετὰ
τελευτήν.

* Ῥητέον δὲ πρὸς τὴν ἄλλην ἀπορίαν, εἰ ἐκ τῶν
ἀπογόνων δυστυγούντων ἢ τῶν φίλων χεῖρονα δόξει
τοῖς μακαρίοις τὰ πράγματα. Τὸ μὲν οὖν μηδοτιοῦν
ἐκ τῶν ἀπογόνων ἢ ἄλλως οἰκείων εἰς τοὺς εὐδαιμόνας
ἔρχεσθαι ἢ εὐτυχίας ἢ δυστυχίας, ἀκοινωνήτῳ ἐστὶ
καὶ ἀλλότριον τῶν ἀνθρωπίνων* (κοινωνικὸν γὰρ
ὁ ἀνθρώπος) καὶ πρὸς γε ἔτι καὶ ταῖς κοιναῖς δόξαις
ἐναντίον· κοινὰ γὰρ τὰ τῶν φίλων εἶναι πᾶσι δοκεῖ.
Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν συμβαινόντων τοῖς οἰκείοις τῶν
μακαρίων, καὶ παντοίας ἐχόντων διαφορὰς, καὶ τῶν
μὲν μᾶλλον συντελούντων εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν δὲ
ἥττον, τὸ μὲν κατὰ μέρος διαιρεῖν αὐτὰ, μακρὸν καὶ
ἀπειρον φαίνεται· εἰ δὲ ὀλοσχερῶς καὶ ὡς ἐν τύπῳ εἴ-
ποιμεν περὶ αὐτῶν, ἱκανὸν ἂν εἴη. Διαιρήσομεν τοίνυν
καὶ ταῦτα, καθάπερ τὰ συμβαινόντα δυστυχήματα
τοῖς μακαρίοις, ὅτι τὰ μὲν μεγάλα καὶ ἀξιόλογα, καὶ
βίαιος ἔχει πρὸς τὸν βίον, τὰ δὲ μικρὰ καὶ ἐλαφρότε-
ρα. Ἐχει δὲ διαφορὰν, ὅσα ζῶντων ἔτι τῶν μακαρίων
τοῖς οἰκείοις συμβαίνει, τῶν συμβαινόντων μετὰ τὴν
αὐτῶν τελευτήν, ὅσην ἔχει τὰ ἐν ταῖς τραγηδαῖς
πλαττόμενα κακὰ τῶν προὔπαρξάντων πραγμάτων, ὧν
ταῦτα σκιαί.

** Σκεπτέον οὖν περὶ τῆς διαφορᾶς. Βέλτιον δὲ ἐστὶ
σκέψασθαι εἰ κοινωνοῦσιν οἱ μακάριοι τοῖς οἰκείοις
μετὰ τελευτὴν τῆς τύχης. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι, εἰ
καὶ ἔρχεται τι πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τούτων, εἴτε ἀγαθόν,
εἴτε φαῦλον, ἀσθενὲς μέντοι* καὶ μικρόν. Ἡ δὲ καὶ
τῇ ἑαυτοῦ φύσει μικρόν ἐστιν, ἢ ἐκείνου μικρόν, κἀν
μέγα ὑπάρχη, διὰ τὸ μὴ ζῆν τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Εἰ

dictatus ad felicitatem redeat, bonisque externis medio-
criter instructus sit, non ad quodlibet tempus, sed us-
que ad vitæ finem, talisque et postea vivat et sapientis
in modum moriatur? Adjungo autem et externa bona,
quia humanarum actionum firmis est felicitas, ac propterea
perfectum esse debet hoc bonum neque ulla ex parte
mancum. Quæ quum ita sint, beatos non post obitum
dicemus, sed dum vivunt adhuc eos appellabimus, qui
habent et habebunt ea quæ a nobis supra dicta sunt.
Beatos autem prædicamus, ut homines, beatitudine hu-
mana, quæ non undique perfectum habet bonum. Atque
hæc quidem de felicitate, quam non mortuis, sed vivis
tribuendam esse putamus, dicta sint hactenus.

Cap. XVIII.

Num beati post obitum posteriorum fortunæ participes
fiant.

Ad alteram vero quæstionem, perveniatur ex infelici-
tate posteriorum aut amicorum aliqua ad beatos cala-
mitas, nunc respondendum erit. Jam vero omnino nihil
a posteris aliisve propinquis sive prosperarum rerum
sive adversarum ad beatos pervenire, a communione
abhorret et conditione humana : (nam ad communitatem
natus est homo :) sed et cum opinione communi pugnat :
omnibus enim videtur, communia esse quæ amicorum
sunt cuncta. Quum vero multa beatorum propinquis
eveniant, eaque ipsa dissimilia sint et diversa, ita ut
quædam magis, alia minus ad felicitatem conferant, si-
gillatim ea distinguere longum et infinitum videtur ; uni-
verse autem ostendere ac velut rudi imagine adumbrare
forsitan satis fuerit. Distinguemus ergo hæc etiam, quem-
admodum et reliqua, tam secunda quam adversa,
quæ eveniunt beatis, ut alia esse dicamus magna et
eximia, quæ pondus aliquod et momentum ad vitam
habeant, alia parva et leviora. Sed inter res, quæ quam-
diu vivunt beati, eorum propinquis eveniunt, atque
inter eas, quæ post illorum obitum illis accidunt, tantum
interest, quantum inter mala in tragædiis ficta et eventa
ipsa, quorum hæc tantum umbræ sunt.

Videndum igitur, qualis illarum rerum differentia sit.
Melius autem est quærere, num beati post mortem pro-
pinquorum fortunæ participes sint. Apparet porro, etiam
si quid ad eos ab his perveniat, sive bonum sit sive
malum, tamen leve hoc et exiguum esse : vel quod per
se leve sit et exiguum, vel quod illis sit tale, quamvis
per se magnum sit, quia ex hac vita semel discesserunt.

* Cap. 11. τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἴσως τὸ διαπορεῖσθαι κτλ.

δὲ ἔχει τινὰ δύναμιν, ἀλλ' οὐ τοσαύτην γε καὶ τοιαύτην, ὥστε ποιεῖν εὐδαιμονας τοὺς μὴ τοιοῦτους, ἢ τοὺς ὄντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν μακαριότητα. Ὡστε ἔρχεται μὲν τι ἀπὸ τῶν ζώντων τοῖς τεθνεώσι τοιαῦτα δὲ καὶ τοσαῦτα ὡς μηδεμίαν ἐπάγειν μεταβολήν.
(Scripsi : * μέντοι] cod. μέν τοι. —)

Κεφ. ιθ'.

Ὅτι τῶν τιμῶν ἡ εὐδαιμονία.

* Διωρισμένων δὲ τούτων, σκεψώμεθα περὶ τῆς εὐδαιμονίας, πότερον τῶν δυνάμεων ἐστίν, ἢ τῶν ἐπαινετῶν, ἢ τῶν τιμῶν ἡ εὐδαιμονία· καὶ δυνάμεις μὲν εἰσὶν αἱ ἕξεις τῶν τεχνῶν ὅσον κυβερνητικῆς ἢ ἰατρικῆς, δῆλον ὅτι τὸ δύνασθαι ἰατροῦν ἢ κυβερνᾶν ἐπαινετὰ δέ, τὰ ἤδη κατορθωθέντα καὶ εἰς ἐνέργειαν ἔλθοντα ἀγαθὰ. Τίμια δὲ τὰ θεῖα καὶ ὑπὲρ ταῦτα. Τούτων οὕτως ἔχόντων, ζητητέον τί τούτων ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία· δύναμις μὲν οὐκ ἐστίν· ἐστὶ γὰρ τέλειον ἀγαθόν· ἢ δὲ δύναμις ἀτελής. Ἄλλως τε ἡ μὲν εὐδαιμονία οὐ συναριθμεῖται πολλοῖς, ἢ δὲ δάναμις τοιαύτη· πολλαὶ γὰρ δυνάμεις· ἢ εὐδαιμονία ἄρα οὐκ ἐστὶ δύναμις. Καὶ μὴ οὐδὲ τῶν ἐπαινετῶν ἐστίν· ἐπαινεῖται γὰρ ἂν μετέγει τινὸς ἀγαθοῦ. Τὸν γὰρ δίκαιον καὶ τὸν ἀνδρείον, καὶ δίκαιον τὸν ἀγαθόν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν, διὰ τὸ ποιότητος τινος ἀγαθοῦ μετέχειν, καὶ σκέψιν ἔχειν πρὸς ἀγαθόν τι καὶ σπουδαῖον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦντες γελῶσι εἰσὶν, ἡμῖν αὐτοὺς ἐξισοῦντες. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διὰ τὸ γίνεσθαι τοὺς ἐπαίνους ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀναφορᾶς καὶ σχέσεως.

Τὰ μὲν οὖν ἐπαινετὰ τοιαῦτα· ἢ εὐδαιμονία δὲ οὐ τοιοῦτον· ἐστὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀρίστον. Τοῦ δὲ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ἀρίστου οὐκ ἐστὶν ἐπαίνος· οὐ γὰρ πρὸς τὴν ἀναφέρεται ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τοὺς θεοὺς ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ μακαρίζομεν καὶ εὐδαιμονίζομεν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θεοσιμῶς καὶ τὰ ἀγαθὰ, ὅσα δι' ἑαυτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, ὅσα ἐστὶν * ἢ εὐδαιμονία. Οὐδεὶς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπαινεῖ καθάπερ πρὸ δίκαιον, ἀλλ' ὡς θεϊοτέρον τι καὶ βέλτιον μακαρίζει. Ἐπει τοίνυν τὰ μὲν ἐπαινετὰ διὰ τι τέλος ἀγαθὸν ἐπαινοῦνται, ἢ δὲ εὐδαιμονία εἰς οὐδὲν ἀναφέρεται τέλος, (ἐστὶ γὰρ αὐτὴ τὸ ἔσχατον τέλος) οὐκ ἂν εἴη τῶν ἐπαινετῶν· λείπεται δὲ τῶν τιμῶν εἶναι. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὁ Εὐδόξος μαρτυρεῖ· τὴν γὰρ ἡθονὴν βουλόμενος δεῖξαι ἀρίστον εἶναι καὶ τέλειον ἀγαθόν, ἀπὸ τούτου ἔλεγε δεικνύσθαι ὅτι οὐκ ἐστὶ τῶν ἐπαινετῶν ἀλλὰ βέλτιον τούτων, ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπαινεῖσθαι, ἀγαθὸν οὖσαν· τοιοῦτον δὲ ἔλεγε εἶναι τὸν θεὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. Πρὸς ταῦτα γὰρ καὶ τ' ἄλλα ἀναφερόμενα, ἀγαθὰ λέγεσθαι καὶ ἐπαινετὰ εἶναι. Ἐπαινεῖται μὲν γὰρ ἢ ἀρετῆ, ὅτι πρακτικοὶ γίνονται οἱ

Quod si vim quandam habeat, certe non tantam aut talem habet, ut eos qui non sunt beatos efficiat, vel beatitudinem iis qui eam adepti sunt adimat. Quamobrem penetrat quidem aliquid a vivis ad mortuos : sed ea quæ penetrant talia sunt ac tantilla, ut omnino nullam mutationem faciant.

Cap. XIX.

Beatitudinem esse in rebus honore dignis.

His autem explanatis, restat ut de beatitudine videamus, utrum facultas sit, an habenda in numero rerum laudabilium vel potius earum quæ honore dignæ sunt. Ac facultas quidem appellatur ingenii ad artes dexteritas : verbi causa artes gubernandi aut medendi patet eorum esse qui mederi aut gubernare possunt : contra laudabilia vocantur bona jam probata et ad usum actionemque conversa. At honore digna sunt divina et reliquis majora. Quæ quum ita sint, querendum quid ex his omnibus sit beatitudo : ac primum quidem facultas esse non potest : est enim bonum perfectum, facultas autem imperfecta est. Deinde beatitudo non annumeratur multis, sed facultas talis est : quippe multæ sunt facultates : beatitudo ergo non est facultas. Enimvero ne in rerum quidem laudabilium numero haberi potest : id enim laudatur quod boni alicujus est particeps. Nimirum justum fortemque hominem omninoque bonum, aut ipsam denique virtutem laudamus, quia certæ cujusdam boni qualitatis particeps est atque ad bonum et honestum quodammodo refertur. Quare et ii qui deos laudant, sunt ridiculi, quia eos quodammodo nobis æquant. Hoc autem propterea accidit, quod laudes comparatione et relatione ad id quod bonum est constant.

Tales igitur sunt res laudabiles : beatitudo autem non est talis : est enim ipsa bonum et optimum. Quod vero bonum est et optimum, laudari non potest : nec enim ad aliquid refertur bonum. Quocirca nec deos ipsos laudamus, sed felices et beatos dicimus : eodemque modo homines divinissimos eaque bona, quæ per se sunt talia, qualis est beatitudo. Nemo enim beatitudinem, sicut id quod justum est, laudat, sed tanquam divinius quid ac mellus suspicit et in rerum beatissimarum numero collocat. Quoniam ergo res laudabiles ob bonum aliquem finem laudantur, nullum vero ad finem refertur beatitudo (ipsa enim ultimus est finis), sequitur eam non esse rebus laudabilibus annumerandam ; quare restat, ut iis rebus quæ honore dignæ sunt, adjiciatur. Hanc vero opinionem et Eudoxus confirmat : qui voluptatem optimum et perfectum bonum esse ostensurus, quod ipsa, quum sit in numero rerum bonarum non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis, quæ essent laudabiles, esse meliorem : talem autem deum ac summum bonum esse præ se ferebat. Horum enim respectu reliqua quoque bona dici et laudabilia esse. Laudatur enim

* Cap. 12. διωρισμένων δὲ τούτων κτλ.

ἀνθρωποι τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης ἐγκωμιάζονται δὲ τὰ ἔργα ὁμοίως τὸ ἀγαθόν, τὰ τε σωματικά, καὶ τὰ ψυχικά, ὅτι πρὸς τὸ τέλος φέρουσι ἀγαθόν· αὐτὴ δὲ ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἂν ἐπαινεθεῖη· οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος ἀγαθὸν φέρει· αὐτὴ γάρ ἐστι τὸ ἔσχατον τέλος, καθὼς εἴρηται. Ἄλλὰ τὸ μὲν περὶ ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων λέγειν τίσιν ἀρμόττει, οὐκ ἔστιν ἡμῖν προκειμένον· οἰκειότερον γὰρ ἄλλοις· ἡμῖν δὲ περὶ τοῦ προκειμένου ρητέον. Φαίνεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐστὶ τῶν τιμίων καὶ τελείων· φαίνεται δὲ καὶ ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν ἄλλων ἀγαθῶν· ταύτης γὰρ χάριν τὰ ἄλλα πράττομεν· τὴν δὲ ἀρχὴν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν τίμιον καὶ θεῖον τίθεμεν.

(Scripsi : * οἶα ἐστίν] vulgo οἶα ἐστίν. —)

Κεφ. κ'.

Περὶ ἀρετῆς ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς

* Ἐπει δὲ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν τελείαν, σκεψόμεθα περὶ τῆς ἀρετῆς· ἡ γὰρ περὶ αὐτῆς σκέψις σαφέστερον ποιήσει τὸν περὶ τῆς εὐδαιμονίας λόγον. Φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ ὁ κατὰ ἀλήθειαν πολιτικός περὶ αὐτῆς σκέπτεται· βούλεται γὰρ ἀγαθοὺς ποιεῖν τοὺς πολίτας καὶ τῶν νόμων ἐπηκόους, καθάπερ οἱ Κρητῶν καὶ Λακεδαιμονίων νομοθέται, καὶ εἰ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι γεγέννηται· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ζήτησις αὐτῆ ἀκόλουθος ἂν εἴη τῷ ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου σκοπῷ. Ἦν γὰρ ἐκεῖνος περὶ τοῦ τέλους τῆς πολιτικῆς.

** Περὶ ἀρετῆς τοίνυν ἐπισκεπτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι· ἐπει καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐζητοῦμεν. Ἐπει τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ οὐ τοῦ σώματος ἐστίν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· (καὶ τὴν εὐδαιμονίαν γὰρ ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν,) ὁ πολιτικός δὲ σκέπτεται περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς· δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πολιτικὸν εἰδέναι πῶς ἔχει τὰ περὶ ψυχῆν· ὥσπερ καὶ τὸν μέλλοντα ὀφθαλμὸν θεραπεύσειν, τοῦ σώματος παντὸς τὴν γνῶσιν ἔχειν ἀνάγκη· καὶ τοσοῦτω πλέον ὁ πολιτικός δικαίως εἴσεται τὰ περὶ ψυχῆν, ἢ ὁ ἱατρὸς τὸ σῶμα, ὅσω βελτίων ἡ πολιτικὴ τῆς ἱατρικῆς καὶ τιμιωτέρα· καὶ οἱ βέλτιστοι δὲ τῶν ἱατρῶν πολλὰ πραγματεύονται περὶ τὴν τοῦ σώματος γνῶσιν· ὥστε εἰκὸς ἀνεῖη τὸν πολιτικὸν περὶ τῆς ψυχῆς εἰδέναι. Θεωρητέον δὲ περὶ ψυχῆς τσαυτὰ, ὅσα ἀρκέσει ἡμῖν πρὸς τὸν προκειμένον περὶ ἀρετῆς λόγον· τὸ γὰρ ἐπὶ πλεῖον ἐξακριβῶσαι περὶ ψυχῆς, καὶ τὸν καθόλου περὶ αὐτῆς ἐκθέσθαι λόγον, μείζον ἔργον ἐστὶ τῶν προκειμένων.

*** Περὶ ψυχῆς τοίνυν οὐ μόνον ἐν συγγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ στόματος πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀρκούντως εἰπομεν ἕνια· καὶ χρηστέον αὐτοῖς. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι τῆς ψυχῆς τὸ μὲν λογικόν ἐστίν, τὸ δὲ ἄλογον. Ταῦτα δὲ πότερον κχωρισμένα εἰσὶν ἀλλήλων, κα-

virtus, quia homines hac ad res honestas agendas idonei efficiuntur : eodemque modo præclara facinora sive corporis sive animi laudibus ornamus, quod ad bonum aliquem finem tendunt : ipsa autem beatitudo nunquam laudari poterit : neque enim ad bonum finem refertur, quum ipsa, ut jam diximus, extremus sit finis. Sed de laudibus et præconiis agere, et quibus ea tribui soleant, non est hujus argumenti : quippe magis convenit aliis : nobis vero de eo quod propositum est, disputandum erit. Patet ergo ex iis quæ dicta sunt, vitam beatam in bonis iis, quæ honore digna et perfecta sunt, esse numerandam : quin et principium reliquorum videtur bonorum et causa : siquidem ejus causa facimus et reliqua. Principium autem causamque cur cætera bona sint, honore dignum et divinum quiddam esse ducimus.

Cap. XX.

De virtute : in quo et de animi facultatibus.

Sed quoniam beatitudo functio quædam muneris animi est, virtuti perfectæ congruens, videamus de virtute : quæ quidem consideratio hanc etiam nostram de beatitudine disputationem planiorem faciet. Videtur autem et vir regendæ civitatis vere peritus de ea disceptare : studet enim cives suos viros bonos et legibus obedientes efficere, sicut Cretensium et Lacedæmoniorum legum latores, et si qui alii tales exstiterunt : hinc patet hanc quæstionem accommodatam esse ad id consilium atque institutum, quod ab initio suscepimus. Nam de sine prudentiæ civilis agere nobis propositum erat. De virtute ergo commentandum est, humana scilicet, siquidem et a principio humanum bonum quærebamus.

Quoniam ergo humana virtus non corporis est, sed animi, (nam et beatitudinem functionem muneris animi dicebamus) virtutem autem humanam vir regendæ civitatis peritus considerat : nimirum ut eum qui oculos curaturus est, totius corporis naturam oportet habere perspectam, sic virum regendæ civitatis peritum, eam quæ ad animum pertinent, scientia comprehendisse necesse est ; atque eo quidem magis vir ad gubernacula reipublicæ aptus quæ de animo traduntur sciet, quam medicus corpus, quo majore honore digna et melior quam medicina prudentia civilis est. At vero homines medicina clari multum studii atque operæ in cognitione corporis ponere consueverunt : unde sequitur rerum publicarum rectori animi naturam cognitam esse debere. Eatenus autem de animo commentandum est, quatenus præsentis nostræ de virtute disputationi sufficit : nam accuratius in ejus vim inquirere et generalim de eo exponere, majus opus est, quam instituti nostri ratio postulat.

Porro de animo non tantum in scriptis, sed etiam in sermonibus apud auditores habitis nonnulla satis luculenter tradidimus : quibus qui volent hoc loco utantur. Dicimus ergo, unam animi partem rationis compotem esse, alteram rationis expertem. Quæ utrum separatæ a se

* Cap. 3. ἐπει δ' ἐστίν ἡ εὐδαιμονία κτλ. — ** Περὶ ἀρετῆς δὲ κτλ. — *** Λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἐν εἰσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἐν μὲν γὰρ εἰσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ δρισμαῖ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ δρισμὸς τῆς περιφερείας καθὸ κολῆς, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζῴοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἐν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστὶ, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὕτη δὲ καὶ ἐν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετὴ, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττους ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἡ δὲ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, οὐδαμῶς ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα διαδέηλος ὑπνώττων. Καὶ διὰ τοῦτο φασι μηδὲν διαφέρειν τὸ ἤμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοῖς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Πλὴν εἰ μή τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθιμερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνου φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλις. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἄμοιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογος κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πῇ μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὅ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δὲ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτείνον· ὁ μὲν μέχρις οὗ οἷ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι δὴ ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ, καθάπερ τὰ παραλειμμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινήσαι, τούναντίον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν ὀρώμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρώμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὀρᾷται, ὁμῶς ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δὲ, πρὸς τὸ προκειμένον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὥσπερ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἐγκρατοῦς λόγῳ τοῦτο τὸ ἄλογον, τὸ θυμικὸν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἄγεται καὶ πειθεται. Ἔτι δὲ μάλλον πειθεται καὶ εὐηκοώτερόν ἐστι τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὥστε φαίνεται τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quidquid in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt : alla enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partibus quæ rationis expertis est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est ; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis ; nam aliam iis tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur : virtus vero hominis minime : homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidiam vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse : nec immerito : quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur : sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, expertis est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis expertis, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur : alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animum inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet : id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi paret. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur eique paret. Magis vero etiam in temperante et forti paret et obsequitur : in illo enim omnia cum ratione consentiunt. Quamobrem duplex in animo videtur pars rationis expertis, altera omni mentis lumine carens, vegetabilem dico, quæ alendi augendique corporis causa est ; altera quæ ex parte rationis est particeps, irritabilem dico et libidinosam, quæ eatenus rationis particeps esse perhibe-

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερὸν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλαὶ τῶν ἀλόγων κινήσεων βυθμαίζονται. Διττῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἑξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ,^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἡθους λέγωμεν,^ο οὐ λέγομεν τὸν ἀνθρώπον σοφὸν ἢ συντόν, ἀλλὰ πρᾶον^ι καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἣτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξεις ἀρετάς λέγομεν.

(Scripsi : ^ο ἀλλὰ πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι δν] vulgo ἄλλο τι δν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρᾶον] vulgo πρᾶον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem vel ex omni admonitione, adhortatione et obijuratione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi paret, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἓν εἶσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἓν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἓν μὲν γὰρ εἶσι πρῶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῶ ὄρισμῳ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὄρισμός τῆς περιφέρειας καθὼ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὼ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐροῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις πᾶσιν· αὕτη γὰρ ἡ δύναμις ἓν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστί, καὶ ἓν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὕτη δὲ καὶ ἓν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετὴ, τὸ τρέφεσθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττους ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ, οὐδαμῶς· ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἥκιστα διάδηλος ὑπνώτων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γὰρ ἐστὶν ὁ ὕπνος καὶ τῆ σπουδαία καὶ τῆ φαύλη ψυχῆ. Πλὴν εἰ μὴ τίς ἐκαίνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθημερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνου φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοι. Τὸ γὰρ θρεπτικόν ἀμοιρον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογος κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πῃ ἂ μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὅ καὶ τὸν τοῦ ἐγκρατοῦς λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνόησε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτεῖνον· ὁ μὲν μέχρι οὗ οἶ, ὁ δὲ ἐνόησε καὶ μέχρι τίνος. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι δὴ ἓν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνῶς γὰρ, καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένην κινῆσαι, τοὐναντίον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ ἀδρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἓν τοῖς σώμασι μὲν δρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρῶμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ δρᾶται, ὅμως ἐστὶ καὶ νομιμῶς εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιούμενον τούτῳ, καὶ ἀντιβαῖνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκείμενον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὡς περ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἐγκρατοῦς λόγῳ τοῦτο τὸ ἀλογον, τὸ θυμικόν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀγεται καὶ πειθεται. Ἔτι δὲ μᾶλλον πειθεται καὶ εὐηκοότερόν ἐστι τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡστε φαίνεται τὸ ἀλογον πῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικόν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quidquid in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt: alia enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) hujusmodi quæstio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis expertus est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est; eisdem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaturis, tum etiam in hominibus adultis; nam aliam iis tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur: virtus vero hominis minime: homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidium vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse: nec immerito: quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, alique idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur: sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, expertus est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis expertus, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps ac simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur: alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat ac reluctatur. Plane enim, ut resolutæ corporis partes, quum eas dextrorsum movere animum inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Absunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse, præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet: id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi parat. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur etque parat. Magis vero etiam in temperante et forti parat et obsequitur: in illo enim omnia cum ratione concordant. Quamobrem duplex in animo videtur pars, quæ rationis particeps, altera omni mentis lumine caret, quæ alendi augendique corporis causa est, quæ ex parte rationis est particeps et libidinosam, quæ eat

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερόν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλαὶ τῶν ἀλόγων κινήσεων ρυθμίζονται. Διττῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ,^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δέ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἡθους λέγωμεν,^ο οὐ λέγομεν τὸν ἀνθρώπον σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρᾶον^ι καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἥτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξεις ἀρετὰς λέγομεν.

(Scripsi : ^α ἀλλὰ πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι δν] vulgo ἄλλο τι δν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρᾶον] vulgo προᾶον.

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem vel ex omni admonitione, adhortatione et oburgatione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi pareat, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

θάπερ τὰ τοῦ σώματος μέρη, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μεριστά, ἢ πράγματι μὲν ἓν εἶσι, λόγῳ δὲ δύο, καθάπερ ἓν τῆ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, (ἓν μὲν γὰρ εἶσι πρᾶγμα, καὶ ἀχώριστα πέφυκε, τῷ ὀρισμῷ δὲ διαφέρουσιν· ἄλλος γὰρ ὀρισμὸς τῆς περιφερείας καθὸ κοίλης, καὶ ἄλλος καθὸ κυρτῆς) τοῦτο μὲν οὖν ζητεῖν οὐδὲν συντείνει πρὸς τὴν προκειμένην μέθοδον. Ἐρωῦμεν δὲ περὶ τοῦ ἀλόγου. Ἔστι τοίνυν τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς τὸ μὲν φυτικόν, λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν καὶ αὐξητικόν, ὅπερ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς φυτοῖς καὶ τοῖς ζώοις πᾶσιν· αὐτὴ γὰρ ἡ δύναμις ἓν ἅπασιν τοῖς τρεφομένοις ἐστί, καὶ ἓν τοῖς ἐμβρύοις· ἡ αὐτὴ δὲ καὶ ἓν τοῖς τελείοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὐ γὰρ ἄλλην εὐλογον λέγειν. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇ δυνάμει οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἰδίως ἀρετὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ κοινήν ἅπασιν. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἀρετὴ, τὸ τρέφασθαι καὶ αὐξάνεσθαι, καὶ ὑπνώττους ἐνεργεῖται, καὶ μάλιστα τότε· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ, οὐδαμῶς· ὁ γὰρ ἀγαθὸς καὶ κακὸς ἤκιστα διάδηλος ὑπνώττων. Καὶ διὰ τοῦτο φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸ ἤμισυ τοῦ βίου (τὸν τοῦ ὕπνου καιρὸν δηλονότι,) τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων· καὶ εἰκότως· ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος καὶ τῇ σπουδαίᾳ καὶ τῇ φαύλῃ ψυχῇ. Πλὴν εἰ μὴ τις ἐκεῖνο εἴποι, ὅτι καὶ οἱ ὕπνοι τῶν σπουδαίων βελτίους, τῶν μεθημερινῶν κινήσεων τρόπον τινὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ὕπνους διερχομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν καθ' ὕπνους φαντασμάτων ἀμεινόνων τοῖς σπουδαίοις γινομένων, ἢ τοῖς τυχοῦσιν· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλις. Τὸ γὰρ θρεπτικὸν ἄμοιρον τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς οὐ πάντῃ ἀλογα κατὰ τὴν εἰρημένην, ἀλλὰ πῆ * μετέχουσα λόγου, καὶ μαχομένη πρὸς τὸν λόγον. Δι' ὅ καὶ τὸν τοῦ ἔγκρατους λόγον, καὶ τὸν τοῦ ἀκρατοῦς δέ, ἐνίοτε ἐπαινοῦμεν, ὅτι ἀντέχουσι πρὸς τὸ ἀντιτείνον· ὁ μὲν μέχρις οὐ δεῖ, ὁ δὲ ἐνίοτε καὶ μέχρι τινός. Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ἄλλο τι ὄν^β ἐν αὐτοῖς παρὰ τὸν λόγον, ὃ μάχεται καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. Ἀτεχνούς γὰρ, καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μόρια, εἰς τὰ δεξιὰ προαιρουμένων κινῆσαι, τοῦναντίον καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐπὶ τάναντία γὰρ αἱ ὀρμαὶ τῶν ἀκρατῶν φέρονται, τῆς τοῦ λόγου κινήσεως. Ἄλλ' ἐν τοῖς σώμασι μὲν δρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ ὀρῶμεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ὀρᾶται, δμως ἐστὶ καὶ νομιστέον εἶναι τι παρὰ τὸν λόγον ἐναντιοῦμεν τούτῳ, καὶ ἀντιθαῖνον· πῶς δέ, πρὸς τὸ προκειμένον λέγειν οὐδὲν συντελεῖ. Φαίνεται δὲ καὶ τοῦτο λόγου μετέχον, ὥσπερ εἴπομεν, καθόσον τῷ λόγῳ πειθαρχεῖ. Καὶ γὰρ τῷ τοῦ ἔγκρατους λόγῳ τοῦτο τὸ ἀλογον, τὸ θυμικόν λέγω καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀγεται καὶ πείθεται. Ἔτι δὲ μᾶλλον πείθεται καὶ εὐχαιωτέρον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα τῷ λόγῳ συμφωνεῖ. Ὡστε φαίνεται τὸ ἀλογον τῆς ψυχῆς διττὸν εἶναι· τὸ μὲν πάντῃ ἀλογον, τὸ φυτικόν, τὸ αὐξητικὸν δηλονότι, καὶ θρεπτι-

mutuo sint quemadmodum corporis partes et quiddam in partes secari potest, an re ipsa unum idemque sint, verbo autem diversæ, ut in linea circumcurrente tum convexa pars, tum concava (quæ quum idem revera sint, nec possint disjungi, definitione tamen inter se differunt: alla enim lineæ circumcurrentis definitio est, qua concava, alia qua convexa habetur) huiusmodi questio ad instituti nostri rationem non pertinet. Quare de ea parte, quæ ratione caret, dicamus. Hujus ergo partis quæ rationis expertus est, quædam pars est vegetabilis, eam dico quæ alendi augendique corporis causa habetur, omnibusque plantis et animalibus communis est; siquidem hanc animi vim cum in omnibus quæ aluntur, animadvertimus, atque adeo in fetibus immaluris, tum etiam in hominibus adultis; nam aliam his tribuere absurdum est. In hac igitur animi vi non hominis propria, sed omnium communis reperitur virtus. Talis enim virtus, qua vel nutriatur corpus vel crescat etiam in dormientibus, ac tum maxime, munere suo fungitur: virtus vero hominis minime: homines enim boni et mali minime in somno discernuntur. Hinc illud est quod ajunt, inter beatos et miseros dimidiam vitæ partem (quamdiu nimirum dormiunt) nihil interesse: nec immerito: quippe somnus tam boni quam mali animi est cessatio vacatioque ob opere. Nisi quis hoc dicit, propterea honestorum quoque hominum somnos meliores esse, quod diurni motus quodammodo in somnos transeunt, atque idcirco species viris bonis per somnum oblatas meliores esse, quam quæ vulgo offerantur: sed de his satis. Certe ea animi pars, quæ alendi corporis causa habetur, humanæ virtutis, de qua nunc loquimur, expertus est. Sed et alia quædam animi vis est non plane rationis expertus, ut superior, quæ tamen aliquo modo ejus est particeps at simul cum ea pugnat. Quamobrem et continentis et incontinentis rationem interdum laudamus, quia non statim cedunt, sed in contrarium nituntur: alter quamdiu oportet, alter ad tempus. Quocirca apparet in eis etiam alia quædam pars a ratione aversa quæ rationi repugnat et reluctatur. Ratione enim, ut resolutus corporis partes, quum eas dextrorsum movere animum inducunt, in contrariam partem sinistrorsum perverse feruntur, sic et in animo evenit. Abeunt enim in contrarias partes, atque a ratione trahuntur, incontinentium appetitiones. Sed in corporibus id quod perverse movetur oculis cernimus, in animo non cernimus. Quod etsi non cernitur, tamen fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid inesse. præter rationem, quod ei adversetur ac repugnet: id autem quomodo fiat, pro instituti nostri ratione dicere nihil attinet. Videtur certe et hoc rationis particeps esse, quemadmodum diximus, quatenus rationi pareat. Etenim ratione viri continentis illa animi pars, quæ mentis lumine caret, irritabilem dico et libidinosam, ducitur eique pareat. Magis vero etiam in temperante et forti pareat et obsequitur: in illo enim omnia cum ratione consentiant. Quamobrem duplex in animo videtur pars rationis expertus, altera omni mentis lumine carens, vegetabilem dico, quæ alendi augendique corporis causa est; altera quæ ex parte rationis est particeps, irritabilem dico et libidinosam, quæ eateam rationis particeps esse perhibet-

κόν· τὸ δὲ πη^ο λόγου μετέχον, τὸ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικόν· τοῦτο γὰρ κοινωνεῖ λόγου, καθ' ὅσον κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. Ὅτι δὲ πείθεται πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, φανερόν ἀπὸ τῶν νοουσιῶν, καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ ἐπιτιμήσεων· ἀπὸ τούτων γὰρ πολλαὶ τῶν ἀλόγων κινήσεων ρυθμίζονται. Διτῶς δὲ λέγεται τὸ λόγου μετέχειν, καθάπερ καὶ τὸ λόγον ἔχειν. Λέγομεν γὰρ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων λόγον ἔχειν, τὸ ἐπιστρέφεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ οἷς κελεύουσιν ἐξακολουθεῖν· λέγομεν δὲ καὶ τῶν μαθηματικῶν λόγον ἔχειν, τὸ εἰδέναι αὐτά, καὶ γινῶσιν τινα καὶ ἐπιστήμην αὐτῶν ἔχειν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διπλῶς λέγεται καὶ τὸ λόγου μετέχειν· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν ἑαυτῷ, ^α ὥσπερ αὐτὸ τὸ λογικόν· τὸ δὲ διὰ τὸ ἐκείνῳ πειθαρχεῖν, λόγου μετέχειν λέγεται, ὥσπερ τις τῷ πατρὶ πείθεται.

Διαιρεῖται δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτάς, τὰς μὲν διανοητικὰς, αἱ τοῦ λογικοῦ εἰσι· τὰς δὲ ἠθικὰς, αἱ τοῦ θυμικοῦ καὶ ἐπιθυμητικοῦ εἰσι. Καὶ διανοητικαὶ μὲν εἰσι, σοφία, σύνεσις καὶ φρόνησις· ἠθικαὶ δὲ, ἐλευθεριότης καὶ σωφροσύνη. Ὅταν γὰρ περὶ τοῦ ἤθους λέγομεν, ^ο οὐ λέγομεν τὸν ἄνθρωπον σοφὸν ἢ συνετόν, ἀλλὰ πρᾶον· καὶ σώφρονα. Ἐπαινοῦμεν δὲ τὸ σοφόν, διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔξιν, ἥτις ἐστὶν ἀρετὴ. Τὰς γὰρ ἐπαινετάς ἔξει ἀρετάς λέγομεν.

(Scripsi : ^α ἀλλὰ πη] vulgo ἀλλὰ πῆ. — ^β ἄλλο τι ὄν] vulgo ἀλλό τι ὄν. — ^ο τὸ δὲ πη] vulgo τὸ δὲ πῆ. — ^α καὶ ἐν ἑαυτῷ] ex Aristotele; cod. καὶ ἑαυτῷ. — ^ο λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ^ι πρᾶον] vulgo πρᾶον.)

tur, quatenus ei obtemperat et morem gerit. Rationi autem quodammodo parere animi partem rationis expertem vel ex omni admonitione, adhortatione et obijuratione apparet, quia his multi animorum motus ratione carentes sedantur. Dupliciter autem dicitur rationis esse participem, sicut et rationem habere. Dicimus enim aliquem patris et amicorum rationem habere, qui parentes diligenter curat aut amicos, et quæ illi fieri jubent exsequitur : dicimus et artium mathematicarum rationem habere aliquem, qui eas novit, aut cognitionem earum aliquam vel scientiam consecutus est. Eodem quoque modo dupliciter aliquid dicitur rationis participes : primum proprie et in se habens talem vim, sicut pars rationalis : deinde improprie, ut altera, quæ quia rationi paret, sicut aliquis patri, rationis quoque participes dicitur.

Sed et ipsa secundum hanc differentiam dividitur virtus : alias enim virtutes in cogitatione et ratione positas esse dicimus, quæ ad rationalem referuntur partem, alias ad mores pertinere, quas morales appellamus quæque ad alteram referuntur, in qua iracundiam et libidinem collocamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia et prudentia, in moribus liberalitas et temperantia. Nec enim solemus, quum de moribus loquimur, sapientem aut intelligentem, sed mitem dicere aliquem aut temperantem. Quin etiam sapientem a bono habitu laudamus, quæ est virtus. Habitus enim eos, qui sunt laudabiles, virtutes vocamus.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Κεφ. α'.

* Ὅτι οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐν ἡμῖν γίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους.

* Ἐπει δὲ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς ἐστὶ τελειότης, τῆς ψυχῆς δὲ τὸ μὲν ἐστὶ λογικόν, τὸ δὲ ὀρεκτικόν, διττὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀρετὴν εἶναι· καὶ τὴν μὲν τοῦ διανοητικοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις· τὴν δὲ τοῦ ὀρεκτικοῦ, ἥτις ἡθικὴ καλεῖται. Καὶ ἡ μὲν διανοητικὴ ἔχει μὲν καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν (δεκτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπιστήμης) καὶ ἀπὸ ἡθους αὐξήσιν λαμβάνει τινά· τὸ δὲ πλεόν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὐξήσιν ἔχει· διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἡθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται. Ἡ μὲν γὰρ φύσις ἐκείνη δίδωσι μόνον, τὸ δύνασθαι σπουδαίους γενέσθαι· ἡ δὲ διδασκαλία, γινώσκουσι ὅτι δεόν γενέσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἐνεργεῖα ἤδη γενέσθαι σπουδαίους, μόνον τὸ ἔθος παρέχεται. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβεν ἡθικὴ γὰρ καλεῖται, μικρὸν παρεγκλίνον ἀπὸ τοῦ ἔθους.

** Ὡστε δῆλον, ὅτι οὐδεμία τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται. Εἰ γὰρ φύσει σπουδαῖοι ὑπάρχοντες, οὐκ ἂν ἐκινούμεθα πρὸς τὸ ἄναντιον ἀπὸ τοῦ ἔθους, νυνὶ δὲ κινούμεθα. Οὐδεμία ἄρα τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν περιγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει κινουμένων ὑπὸ τοῦ ἔθους ἐπὶ τὴν ἐναντίαν μεταβάλλει ῥοπήν. Οὕτε γὰρ τὸν λίθον ἐθίσει τις ἄνω φέρεσθαι, καὶ ἄνω φέρεσθαι, οὕτε τὸ πῦρ κάτω, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖν. Οὕτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἡμῖν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ τὸ δύνασθαι μὲν ἀπὸ φύσεως ἔχομεν, καὶ πεφυκαμένον δεχέσθαι τὰς ἀρετάς· δεχόμεθα δὲ καὶ τελειούμεθα διὰ τοῦ ἔθους. Ἐτι τῶν φυσικῶν τὰς δυνάμεις πρῶτον τελείας ἔχοντες, εἴτα χρώμεθα· τὴν γὰρ ὀρεκτικὴν ἢ ἀκουστικὴν δύναμιν τελείαν ἔχοντες ἐχρησάμεθα· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα· τὰς δὲ ἀρετάς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντες ποιεῖν, ταῦτα ἀπὸ τοῦ ποιεῖν μαθάνομεν. Οἷον, οἰκοδομοῦντες μὲν οἰκοδομοὶ γινόμεθα, κιθαρίζοντες δὲ κιθαρισταί. Οὕτω δὲ καὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

Neque a natura, neque præter naturam, sed consuetudine virtutes nobis insitas esse.

Quoniam ergo animi perfectio virtus est, animi vero pars alia rationi, alia appetitui destinata est, duplicem quoque necesse est esse virtutem: alteram quidem partis in cogitatione positæ, quæ est sapientia et prudentia; alteram appetentis, quam moralem vocant. Et illa quidem cogitationis sedes partim a natura initium habet (capax enim disciplinæ est homo) partim more etiam promovetur: potissimum tamen a doctrina et ortum et incrementum habet: quare cum usum et experientiam, tum spatium tempusque desiderat: moralis vero consuetudine comparatur. Etenim natura sic tantum homines fingit, ut possint boni esse: doctrina vero, ut intelligant, se tales esse debere. Cæterum sola consuetudo efficit, ut jam actu viri boni sint. Hinc etiam nomen accepit: siquidem virtus moralis appellatur, quod vocabulum a more sive consuetudine paululum deflectit.

Ex quo etiam hoc manifestum est, nullam ex moralibus virtutibus nobis ingenerari. Si enim natura boni essemus homines, nunquam consuetudine in contrarium moveremur; nunc vero hoc fit. Unde sequitur, nullam nobis moralem virtutem natura contingere: quia nihil quod natura movetur, consuetudine in contrarium inclinari potest. Neque enim quisquam lapidem assuefaciat sursum ferri, licet sexcenties sursum mittat, neque ignis unquam deorsum feratur: nec quidquam aliud eorum, quæ aliter a natura comparata sunt, aliter assueferi queat. Ergo neque natura, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes: sed facultatem natura nobis tribuit sic affectis, ut ad virtutes suscipiendas apti simus: quas postquam suscepimus, more et consuetudine perficimus. Præterea quæcumque nobis a natura obveniunt, eorum facultates primum perfectas habemus, deinde flos utimur: nam videndi vim et audiendi perfectam habemus iisque utimur: neque enim ex eo quod sæpe aut vidimus aut audivimus, sensus adepti sumus, sed contra quum sensus haberemus, eis usi sumus: at virtutes consequimur, prius virtutis muneribus functi, quomodo et in cæteris artibus fit: nam postquam didicerimus quæ nos oporteat efficere, ea efficiendo discimus. Verbi causa, ut ædificando ædificatores et architecti et fidibus canendo fiducines evadimus: ita iusto agendo.

* Lib. II. Cap. 1. διττῆς δὲ τῆς ἀρετῆς κτλ. — ** Ἐξ οὗ καὶ δῆλον κτλ.

δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα, καὶ τὰ σώφρονα, σώφρονες, καὶ τὰ ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

* Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθεταὶ τῷ ἔθει ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιοῦσι. Συνελαύνουσι γὰρ ἀμοιβαίως ἀγαθαῖς καὶ τιμωραῖαι ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις, καὶ οὕτω σπουδαίους ἀποτελοῦσιν. Εἰ δὲ καὶ μὴ πάντες τοῦτο ποιοῦσιν, ἀμαρτάνουσιν· ἡ γὰρ ἐπαγγελία καὶ τὸ βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτο ἐστὶ, τὸ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐθίζειν. Οὐκ ἄρα ἀπὸ φύσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔθους αἱ ἀρεταί.

** Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἔθῶν καὶ ἔργων καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται· γίνεται μὲν ἀγαθῶν ὄντων τῶν ἔθῶν, φθείρεται δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη. Ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ ἀποτελοῦνται κιθαρίσταί· ἐκ μὲν τοῦ καλῶς, οἱ ἀγαθοί, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κιθαρίζειν, κακοί· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι καὶ πάντες ἄλλοι τεχνίται ἀπὸ τῆς κατὰ τέχνην ἐνεργείας ἢ ἀγαθοὶ ἢ κακοὶ γίνονται· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ γίνονται οἰκοδόμοι, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί. Εἰ γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν τοιῶνδὲ ἦν ἐνεργειῶν ἢ τοιαύτα τέχνη, ἀλλὰ φύσιν ἦν ἡ τὸν τεχνίτην ποιῶσα, οὐκ ἂν ἐδέξασεν οὐδενὶ διδασκάλῳ πρὸς τὴν τέχνην, ἀλλὰ πάντες ἂν εὐθὺς ἐγίνοντο ἢ ἀγαθοί, ἢ τοῦναντίον. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει. Πράττοντες γὰρ τὰ συναλλάγματα τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἀδικοί· τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ πάντα δικαίως πράττειν καὶ κατὰ νόμον, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἐναντίας πολιτείας. Πάλιν δὲ ἐπειδὴν δεινοῖς τισὶ περιπέσωμεν, ἐθιζόμεθα φοβεῖσθαι ἢ θαρσεῖν· καὶ οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοὶ γινόμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰς ὀργάς· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔθῶν, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῆς οἱ μὲν σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δὲ ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· καὶ ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν συνελόντα εἰπεῖν, πᾶσα ἕξις ἀπὸ τῆς ὁμοίας ἐνεργείας τίκεται· ἀγαθὴ μὲν ἀγαθῆς, φαύλη δὲ φαύλης. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως ἐνεργεῖαν ἀπλῶς αἰτίαν λέγειν, ἀλλ' ἀγαθὴν, οὐδὲ τῆς κακῆς, ἀπλῶς ἐνεργεῖαν, ἀλλὰ κακὴν· Ὡσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομικῆς· οὐ γὰρ τῆς ἀγαθῆς οἰκοδομικῆς ἕξεως τὴν οἰκοδομικὴν ἀπλῶς ἐνεργεῖαν αἰτίαν ἐροῦμεν· ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν οἰκοδομικὴν ἐνεργεῖαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν φαύλην τῆς φαύλης αἰτίαν· καὶ ὅπως τοιαύτῃ τινὰς ἀποδοτέον ἐκάστη τῶν ἕξεων τὰς ἐνεργείας. Κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν ἕξεις. Διὰ ταῦτα πολλὴ διαφορὰ πρὸς τὴν ἕξιν, ἀπὸ τοῦ καλῶς ἢ κακῶς ἐκ νέων ἐθιζεσθαι· μᾶλλον δὲ πᾶσα ἢ τῶν ἕξεων διαφορὰ ἐκεῖθεν ἐστίν.

justi, temperanter, temperantes, fortiter, fortes quoque evadimus.

Et hoc quidem confirmat quod in civitatibus fieri videmus, ubi legum latore virtutis assuetudine bonos efficiunt cives. Quippe tam præmiis virtutum quam pœnis ad honestas eos actiones compellunt, atque ita etiam honestos reddunt. Quodsi non omnes hoc faciunt, falluntur : nam hæc est omnium qui leges ferunt, mens et voluntas, ut cives ad bonas actiones assuefaciant. Quare non a natura, sed a consuetudine proficiuntur virtutes.

Præterea ex hisdem rebus et per eosdem mores eademque actiones omnis virtus et nascitur et interit : nascitur enim a bonis moribus, interit a contrariis : eodemque modo ars. Etenim fidibus canendo et boni fidicines fiunt et mali : bene quidem canendo boni, male autem, mali : similiter et architecti et reliqui omnes artifices in artibus suis versando aut boni fiunt aut mali : nam ex eo quod bene ædificant boni sunt architecti, ex eo quod male, mali futuri. Nisi enim a tali muneris functione talis ars proficisceretur, sed natura fingeret creaturque artificem, nemini ad percipiendam artem magistro opus esset : sed omnes statim aut boni forent, aut contra. Eodem igitur modo et in virtutibus se habet res. Nam dum agimus ea quæ ad contractus hominum spectant, alii justi, alii injusti evadimus : partim juste agendo omnia et ex lege, partim ex contrario vitæ instituto. Rursus quoties in pericula incidimus, aut timere assuescimus aut confidere : unde alii fortes, alii timidi evadimus. Similis et cupiditatum irarumque ratio est. Namque moribus eorumque assuetudine alii temperantes et lenes, alii intemperantes et iracundi efficiuntur : atque ut uno verbo et summatim dicam, omnis habitus ex simili muneris functione atque actione oritur : ebona bonus, e mala autem malus. Quamobrem neque simplex muneris functio boni habitus causa dicenda est, sed bona : neque mali quævis muneris functio, sed mala. Plane ut in architectura : neque enim boni in ædificando habitus causa simplex ædificandi actus dicetur esse, sed bona boni, sicut mala mali : omninoque similibus habitibus similes quoque muneris functiones tribuendæ sunt. Harum enim differentiam habitus etiam differentes ac disparēs sequuntur. Quocirca multum interest ad singulorum habitum, utrum bene an male agere a pueris assuescamus : immo vero tota habituum differentia inde pendet.

* Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ κτλ. — ** Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

Κεφ. β'.

Ἵτι αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις μεσοτέεις εἰσι, καὶ ὑπὸ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φθειρόνται.

Ἐπεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐκ ἔστι τοῦ θεωρητικοῦ φιλοσοφίας μέρους, ὃ τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας μόνον ἔχει τέλος, (καταγίνεται γὰρ περὶ τὰ ὄντα, ἃ μόνον γνωστά εἰσιν, οὐ μέντοι καὶ πρακτά,) ἀλλὰ τοῦ πρακτικοῦ μέρους ἐστίν, ὃ τέλος ἔχει τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν. (οὐ γὰρ ἵνα εἰδῶμεν τί ἐστὶν ἄρετὴ σκοπεύμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ εἰ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος ἡμῖν τῆς σπουδῆς, μὴ πρὸς τὸ τέλος ἀφικνουμένοις.) ἐπεὶ οὖν αἱ πράξεις τὸ τέλος, σκοπεύμεθα τὰ περὶ τὰς πράξεις, αἱ κύριαί εἰσι, καθάπερ εἰρηται, τοῦ ἀγαθοῦ ἢ πονηρὰς τὰς ἔξεις γενέσθαι, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος ἡμῖν. Τὸ μὲν οὖν οὕτω διορίσασθαι τὰς ἀγαθὰς πράξεις, τὰς κατὰ τὸν ὀρθὸν γινομένας λόγον, καὶ τὰς πονηρὰς τοῦναντίον, ἀληθὲς μὲν, οὐκ ἔστι δὲ ἱκανὸν τὰς πράξεις σημεῖναι^β. Τὸ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γίνεσθαι, καθόλου τί ἐστὶ· τὸ δὲ τοιοῦτον ἀποδιδόμενον οὐχ ἱκανὸν πρᾶγμα ἀγνωστοῦ ὑποδείξει. Τὸν γὰρ ἐρωτῶντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τί ἐστὶ, τὸ ζῷον^γ ἀποδιδόμενον οὐκ ἀρκεῖ διδάξει τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. Διὰ τοῦτο, τοῦτο μὲν ὑπερκαίσθω· ῥηθήσεται δὲ ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστὶν ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει^δ πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. Ἐκείνο δὲ προδιομολογήσθω, ὅτι πάντα τὸν περὶ τῶν πρακτῶν λόγον, δηλονότι, τὸν περὶ τῶν πράξεων, τίνες αὐτῶν ἀγαθαί, καὶ τίνες αἱ φαῦλαι, οὐκ ἀκριβῶς, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ, γίνεσθαι δεῖ· ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς εἰπομεν, ὅτι ταῖς ὕλαις ἀκολουθῶς τοῦδε λόγου τὸν περὶ αὐτῶν ἀπαιτεῖν προσήκει. Ἐπεὶ καὶ αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐν αὐταῖς συμφέροντα οὐ τὰ αὐτὰ εἰσιν αἰεὶ, ὥσπερ οὐδὲ τὰ νῦν ὑγιεινά· (ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ τοῦναντίον ἅπαν· ταῖς γὰρ διαθήσεσι τῶν σωμάτων καὶ ταῖς τοῦ καιροῦ μεταβολαῖς συμμεταβάλλουσιν) οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων ἔχει· αἱ αὐταὶ γὰρ νῦν μὲν βλαβεραί, νῦν δὲ ὠφελίαν ἔνεγκαν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις πολλαίαι. Οὕτω δὲ ἀκριβῶς διορίσθαι μὴ δυναμένον τοῦ περὶ τῶν καθόλου λόγου, ἐτι μᾶλλον σφαλερώτερος ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα·^ε τὰ γὰρ καθ' ἕκαστα τῶν καθόλου ἤττον δυνάμεθα γινώσκειν· ἢ γὰρ περὶ ταῦτα σκέψις οὔτε ὑπὸ τέχνην ἐστὶ τινα, οὔτε μέθοδον καὶ παραγγελίαν ὠρισμένην. Καὶ διὰ τοῦτο δεῖν ἐστὶ τοὺς πράττοντας πρὸς τὸν καιρὸν βλέπειν, καὶ ἀπὸ τούτου ζητεῖν τὸν περὶ τῶν πράξεων λόγον· γινώσκονται γὰρ εἰ ἀγαθαί εἰσιν αἱ πράξεις, ἢ φαῦλαι, τούτων τὸν τρόπον σκοποῦντες, ὥσπερ καὶ ἱατροὶ καὶ κυβερνήται ποιούσι· τὰς γὰρ κατὰ τὴν τέχνην πράξεις ἐκότερος ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνουσιν. Ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιοῦτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν τῇ κατ' αὐτὸν ἀληθείᾳ.

* Καὶ πρῶτον τοῦτο θεωρητέον, ὅτι αἱ κατ' ἀρετὴν

Cap. II.

Actiones virtuti consentaneas esse res medias, easque abundantia et defectu corrumpi.

Quum ergo hoc in quo nunc versamur argumentum non referatur ad contemplativam philosophiam, quæ solam veritatis contemplationem habet finem, (quia circa eas versatur res, quæ animo tantum comprehenduntur, ad usum autem actionemque non convertuntur) sed contra activæ pars sit, cui propositum est recte facere: (non enim quid sit virtus ut sciamus, hic disserimus, sed ut boni evadamus: quia si illud spectaremus, periret nobis opera, siquidem ad finem nostrum pervenire non possemus:) quum ergo finis sint actiones, de illis jam videamus, quæ ut supra diximus, efficiunt, ut vel boni sint habitus vel mali, de quibus hic sermo est. Cæterum bonas actiones ita definire, ut eas rectæ rationi congruere dicamus, atque e contrario malas, verum quidem est, sed ad eas ab aliis distinguendas non valet. Nam actionum rectæ rationi convenientium notio universalis est: at talis explicatio ad denotandas res prius ignotas nihil adjuvat. Nam si quis quærat, quid sit homo, alius vero respondeat, esse animal, nequaquam totum quod de homine dicitur, expresserit. Quare in præsentia hoc differatur: postea vero et quid recta sit ratio et quo pacto ad reliquas virtutes se habeat, exponemus. Illud vero prius concedatur, totam hanc quæ de rebus in agendo positis habetur orationem, hoc est, eam qua quæ bonæ sint actiones quæque malæ ostenditur, rudiore quadam forma et adumbrata, non exquisita neque accuratius expressa constare oportere, ut etiam initio diximus, quod sermones materiæ subjectæ convenientes sint postulandi. Quoniam et actiones ipsæ et quæ in iis sunt utilia non semper eadem sunt, sicut neque quæ nunc sunt salubria: (sed nunc hoc, nunc omnino contrarium salubre est: cum corporum enim affectionibus et temporum vicibus hæc quoque mutantur); eodem modo et in actionibus res se habet: eadem enim modo nocent, modo prosunt, et iisdem sæpe hominibus. Quum igitur ea quæ ad genus universum pertinet oratio, diligenter elaborata esse non possit, tum multo minus subtilis multoque fallacior est is qui de singulis rebus habetur sermo, quia singulas res minus quam universa rerum genera cognoscere possumus: siquidem harum consideratio neque sub artem aliquam rationemque neque sub definita præcepta cadit. Quocirca eos qui in rebus agendis versantur semper oportet occasionem intueri atque hinc sumere sermonem de actionibus habendum: hoc enim modo actionum aut bonitatem aut pravitatem cognoscent, quemadmodum et medici faciunt et gubernatores: utriusque enim actiones artibus suis congruentem occasionem dijudicant. Veruntamen etiamsi talis sit hæc quam instituumus oratio, danda tamen opera est, ut ejus veritati succurramus.

Jam primum illud animadvertendum ac sciendum est,

* Πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον κτλ.

πράξεις ὑπὸ ἐνδείας ἢ ὑπερβολῆς πεφύκασι φθειρεσθαι ὡς περ ἐπὶ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγίειας δρῶμεν· δεῖ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυροῖς χρῆσθαι¹. Τὰ τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια τὴν ἰσχὴν τοῦ σώματος διαφθείρει, καὶ τὰ ἐλλείποντα τοῦ μετρίου τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τὰ στίβια καὶ τὰ ποτά· τὰ μὲν πλεῖω ἢ ἐλάττω τῶν δεόντων τὴν ὑγίειαν ἀπελαύνει, τὰ μέσα δὲ καὶ ποιεῖ καὶ αὖξει καὶ σώζει· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας² ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ὁ τε γὰρ³ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένων δειλὸς γίνεται· ὃ τε μηδὲν δίως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ἀνδρεῖος δέ, ὁ μέσος. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ σωφροσύνη ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως φθίρεται· καὶ γὰρ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμίαν ἀπεργόμενος ἀκόλαστός ἐστίν· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὡς περ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν· ὑπὸ τῆς μεσότητος γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία¹ σώζεται.

* Οὐ μόνον δὲ αἱ ἐνέργειαι, δι' ὧν αἱ γενέσεις καὶ αἱ αὐξήσεις τῶν ἀρετῶν, καὶ αἱ φθοραὶ, καταλλήλως ἔχουσι τοῖς ἀποτελουμένοις, ἀγαθὰ μὲν, εἰ γεννώσι καὶ αὖξουσι, φαῦλα δέ, εἰ φθειροῦσιν· ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ τὰς ἔξεις τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, ὧν αἰτίαι εἰσιν² αἱ ἔξεις ὡσαύτως ἔχουσι· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν ὁμοίων τῶν φανερωτέρων. Ἡ γὰρ ἰσχύς γίνεται ἐκ τοῦ πολλῆν τροφὴν λαμβάνειν καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν καὶ πάλιν ἡ ἰσχύς αἰτία γίνεται ταύτης τῆς ἐνεργείας· ὁ γὰρ ἰσχυρὸς δύναται μάλιστα πολλὴν τροφὴν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν σώφρονες γινόμεθα, καὶ σώφρονες γενόμενοι δυνάμεθα τῶν ἡδονῶν ἀπέχεσθαι μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας¹ ἐπιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν³ καὶ ὑπομένειν αὐτά, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· γενόμενοι δὲ αὐτὸ τοῦτο πάλιν πλέον δυνάμεθα καὶ ὑπομένειν τὰ φοβερὰ.

(Scripsi : ^a εἰδῶμεν τί ἐστιν] vulgo εἰδῶμέν τί ἐστιν. — ^b σημάναι] vulgo σημάναι. — ^c τί ἐστι, τὸ ζῶον] vulgo τί ἐστιν, τὸ ζῶον. — ^d καὶ πῶς ἔχει] cod. καὶ πῶς ἔχει. — ^e καθ' ἕκαστα] bis; vulgo καθέκαστα. — ^f χρῆσθαι] cod. κεχρησθαι. — ^g ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^h ὃ τε γὰρ] vulgo ὃ, τε γὰρ. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^k αἰτίαι εἰσιν] vulgo αἰτίας εἰσιν. — ^l ἀνδρίας] cod. ἀνδρίας. — τῶν φοβερῶν] ex Aristotele; cod. τῶν ἡδονῶν.)

Κεφ. γ'.

¹ Ὅτι περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετῆ.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὶν εἰς ἔξιν εἰθεῖν ἀρετῆς καὶ μετὰ τὴν ἔξιν τὰς αὐτὰς ἐπιδεικνύμεθα ἐνεργείας, τί ση

actiones virtuti consentaneas ab eo quod parum et ab eo quod nimium est, corrumpi ac perimi solere natura, quemadmodum in viribus corporis et valetudine fieri videmus : perspicuis enim exemplis ad ea quæ obscura sunt declaranda, testimonii loco utendum est. Nam et immoderate et pauciores aut remissiores quam par sit exercitationes corporis vires minuunt et corrumpunt, itemque esculenta et potulenta æque copiosiora ac parciora valetudinem lædunt ac perdunt : at vero moderata efficiunt eam, augment ac tuentur. Eodem igitur modo se res habet in temperantia quoque et fortitudine cæterisque virtutibus. Nam ut qui fugit et extimescit omnia, neque quidquam sustinet, is timidus efficitur : sic qui omnino nihil metuit, sed omnibus periculis se offert, fit audax : medium autem quiddam tenet fortis. Similiter et temperantia ab eo quod nimium est et parum corrumpitur : etenim tum qui omni genere voluptatis perfruitur nullaque sese abstinere, intemperans, tum qui ab omnibus refugit, quemadmodum solent homines agrestes, stupidus evadit : sed medium quiddam tenet temperans, siquidem mediocritas et temperantiam et fortitudinem servat.

Non solum autem actus, quibus generantur, augentur et corrumpuntur virtutes, respondent iis quæ inde oriuntur, ut boni sint, si generent et augeant illas, mali, si corrumpant : sed etiam istæ quæ habitum sequuntur, et quarum causa est habitus, eodem modo se habent actiones honestæ ; quod ex aliis tum similibus tum manifestioribus apparet. Nimirum corporis robur maxime ex eo nascitur quod quis copiosum cibum capiat, multosque labores perferat, quod robur rursus hujus industriæ causa est. Qui enim corporis viribus valet, maxime rursus tum cibum copiosum sumere, tum multos labores ferre potest. Similiter et in virtutibus se res habet. Nam quemadmodum fugiendis voluptatibus temperantes evadimus, et temperantes facti magis etiam abstinere voluptatibus possumus : sic similis et fortitudinis ratio est. Quippe et assuescendo ea quæ terribilia sunt contemnere eaque sustinere fortes efficiuntur ; et fortitudinem consecuti rursus magis ea quæ terrorem afferunt subire ac perferre possumus.

Cap. III.

In voluptatibus et doloribus moralem virtutem versari.

Quoniam ergo priusquam virtutis habitum consequamur, et postquam eum consecuti sumus, iisdem muneri-

¹ Ἄλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις κτλ. — ** Cap. 3. σημειῶν δὲ δεῖ ποιεῖσθαι.

μῆϊον γένοιτ' ἂν τῶν ἐχόντων τὰς ἕξεις, ἢ τῶν μήπω κτησαμένων; οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ἐπὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἔργοις ἡδονὴ τε καὶ λύπη. Ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τῶ ἀπέχεσθαι χαίρων, οὗτος σὺφρων ἐστίν· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος ἐστὶ. Καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινά, καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενος γέ, ἀνδρείος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλὸς ἐστὶ.

* Περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ. Διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. Διὰ τοῦτο δεῖ τῶν ἀγαθῶν ἐθῶν καὶ πράξεων εὐθὺς ἐκ παιδῶν πολλὴν ποιήσασθαι λόγον, ὡς ὁ Πλάτων φησί, καὶ ἀνάγεσθαι παῖδας ὄντας τοῖς τοιοῦτοις ἔθεσιν, ὥστε δυνήθηται χεῖρην μὲν οἷς δεῖ, λυπεῖσθαι δὲ οἷς προσήκει· λυπεῖσθαι· ἢ γὰρ ὀρθὴ καὶ κατὰ λόγον παιδεία αὕτη ἐστίν. Ἔτι, ἐπεὶ αἱ ἀρεταὶ πράξεις εἰσὶν ἢ πάθη, οἷς δὲ τις πράττει ἢ πάσχει, ἢ χαίρει ἐὰν βουλόμενος πράττει, ἢ πάσχει, ἢ λυπεῖται ἐὰν ἄλλου βιαζομένου, φανερόν ἐστι πᾶσα ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστίν. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς κολάσεων φανερόν· τοὺς γὰρ τοῖς πονηροῖς ἡδομένους λυποῦντας οἱ νομοθέται πείθουσι τὰ μὲν φαῦλα μισεῖν, ἡδέσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· καὶ οὕτως ἐντιθέασιν αὐτοῖς ἐθίζοντες τὴν ἐπ' ἀρετῇ ἡδονήν. Αἱ γὰρ τοιαῦται κολάσεις πρὸς τοὺς νοσοῦντας τὰ πολιτικὰ ἰατρειῶν ἔχουσι λόγον. Καὶ καθάπερ ἐκεῖναις ἐναντία αἱ νόσοι ἄς θεραπεύουσι, καὶ ἐὰν ἴδωμεν ἰατρὸν ψυχρὰν προσάγοντα θεραπείαν, γινώσκομεν εὐθὺς τὴν νόσον ἀπὸ θερμῆς συστήναι, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν κολάσεων ὀδυνῶν οὐσῶν γινώσκομεν, ὅτι θεραπεύομεναι κακίαι ἀπὸ ἡδονῆς γίνονται. Ἔτι, καθὼς εἰρηται, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' ὧν τίκεται, καὶ βελτίων ἢ χεῖρων γίνεταί, πρὸς ταῦτα τὴν φύσιν ἔχει, καὶ ἐν αὐτοῖς συνίσταται· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης αἱ φαῦλαι γίνονται ἕξεις, δηλαδὴ τοῦ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὥσπερ οὐ δεῖ, καὶ ὅτε οὐ δεῖ, καὶ πάλιν φεύγειν τὴν λύπην ὅτε οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ ὅπου οὐ δεῖ· καὶ δεῖσαι ἄλλαι περιστάσεις πονηρὰν ποιοῦσι τὴν ζήτησιν τῆς ἡδονῆς, ἢ τὴν φυγὴν τῆς λύπης· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει· συνίσταται γὰρ ἀπὸ τοῦ διώκειν καὶ φεύγειν τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν λύπην ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ὡστε φανερόν, ὅτι περὶ ταύτας αἱ ἕξεις τὴν φύσιν ἔχουσι, καὶ ἐν αὐταῖς συνίστανται. Διὰ τοῦτο καὶ τινες ὀρίζονται τὰς ἀρετάς, ἀπαθείας καὶ ἡρεμίας εἶναι, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τὸν ὀρισμὸν λαμβάνοντες· καίτοι οὐ καλῶς ὀρίζονται· ὅτι ἀπλῶς ἀνευ προσθήκης ποιοῦνται τὸν ὀρισμὸν, μὴ προστιθέντες τῇ ἡρεμίᾳ καὶ ἀπαθείᾳ, τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις. Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἢ ἕξις ἢ οὕτως ἔχουσα περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καθὼς προσδιωρισάμεθα, τῶν βελτίστων πρακτικῆ. Ἡ δὲ κακία τοῦναντίον. Γινώσκωμεν δ' ἂν ἐστὶ βέλτιον περὶ τῶν εἰρημένων, καί

bus fungimur, quo signo judicabimus aliquem aut consecutum esse hunc habitum, aut nondum eum habere? Nullo certe alio quam voluptate ex honestis actionibus aut molestia capta. Nam qui se a corporis voluptatibus abstinet, hacque ipsa abstinence delectatur, is temperans est, qui vero molestiam inde trahit, est adhuc intemperans. Jam qui res graves et acerbis perfert iisque lætatur, aut certe non dolet, fortis est: qui vero dolet, adhuc est timidus.

Quippe in voluptatibus et doloribus omnis moralis versatur virtus; siquidem voluptatis causa turpia facinora facimus, doloris causa autem a recte factis abstinemus. Quapropter magna morum recteque factorum statim a pueris, ut ait Plato, habenda est ratio: ac talibus moribus assuetos educari convenit pueros, ut quibus rebus oportet, iis rebus lætari et dolere possint: hæc enim recta rationique congruens educatio est. Præterea, quoniam in actionibus affectibusque consistunt virtutes, iis vero quæ agit aliquis aut quibus afficitur, vel gaudet si volens ea agit, vel dolet, si ab alio cogatur, satis manifestum est, in voluptatibus et doloribus omnem versari virtutem. Sed et idem ex pænis illis quas in republica proponi videmus, satis apparet: nimirum eos qui malis facinoribus gaudent, ut ab iis abhorreant, contraque honestis actionibus delectentur, dolore legum latores solent adducere: atque ita assuefaciendo voluptatem e virtute capiendam paulatim iis instillant. Nempe ejusmodi pæna ægros in republica curant, ac medicinæ loco sunt. Et quemadmodum cum medicina pugnant morbi quos medicina curat, et quum frigidam medicinam a medico adhiberi videmus, statim intelligimus morbum a calore esse natum, ita etiam e pænis acerbis intelligimus, mala quæ curantur a voluptate orta esse. Præterea, sicut supra diximus, quibus rebus omnis animi habitus et nascitur, et melior vel deterior fit, ad eas res ejus natura pertinet, et in iis consistit: at a voluptate et dolore repetendi sunt vitiosi habitus nobis ingenerati, ut nimirum voluptates conseclemur secus quam oportet, et quum non oportet, dolorem contra quum non oportet, secusque quam oportet, et ubi non oportet fugiamus, et si quæ aliæ occasiones malam faciunt vel voluptatis consecutionem vel doloris fugam: eodem modo et in virtute se res habet: quæ in voluptatis consecutione et doloris fuga, ut oportet, et quum oportet, consistit. Ex quo apparet, in duabus hisce rebus versari habitum naturam et consistere. Quocirca nonnulli omnem virtutem affectuum vacuitatem et tranquillitatem definiunt, quam definitionem a voluptate mutuunt: nec tamen recte definiunt, quia simpliciter et sine adjectione ulla hoc faciunt, non addentes tranquillitati et affectuum vacuitati, ut oportet et quum oportet et reliquas occasiones. Hoc ergo tanquam concessum ponitur, virtutem esse habitum, quæ quum in voluptatibus et doloribus versetur, quemadmodum diximus, optima quæque agat. Vitium autem contra. Cæterum de his ipsis, de quibus jam locuti sumus, multo incorruptius e sequentibus judicabimus. Quum enim tria

* Περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας κτλ.

ἀπό τούτων τῶν λόγων. Τριῶν γάρ ὄντων δι' ἃ τις αἰρεῖται τι, ^b καὶ τοσούτων δι' ἃ τις φεύγει τι· ^c καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· ὁ μὲν ἀγαθὸς πᾶσι κατὰ τὸ εἶκος ἐπιβάλλει, δῶκων μὲν τὰ ἀρίστα, φεύγων δὲ ἅ βλάβη δῶκων, ὁ δὲ κακὸς ἀμαρτάνει περὶ κρίσει αὐτῶν, καὶ μάλιστα τὴν τοῦ ἡδέος· ἢ γὰρ ἡδονὴ οὐ μόνον κοινὴ ἐστὶ πᾶσι τοῖς ζώοις, ^d ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἔπεται τοῖς εἰρημένους αἰρετοῖς. Ἄ γὰρ αἰρούμεθα, τοῦτοις πᾶσιν ἡδόμεθα. Καὶ ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ συμφέρον ἡδὴ τῆ ἑαυτῶν φύσει· καὶ διὰ τοῦτο οἱ κακοὶ ἀπατῶνται, τὸ ἡδὴ καλὸν καὶ συμφέρον ἡγούμενοι πᾶν, διότι ἔπεται νομίζοντας καὶ ἀντιστρέφειν· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· συμβαίνει γὰρ πολλὰ τῶν ἡδῶν αἰσχροῦ καὶ ἀσυμφορὰ εἶναι· ὥστε φανερόν, ὅτι περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας αἱ ἀνθρώπιναι καταγίνονται πράξεις. Ἔτι πᾶσιν ἡμῖν ἐκ νηπίου τοῦτο τὸ πάθος ὕνεσσι καὶ συντρέφεται, καθάπερ ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ· καὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ τὰς πονηρὰς τοῦτω κρῖνομεν τῷ κανόνι, τῷ τὰς μὲν λύπην φέρειν, τὰς δὲ ἡδονήν, καὶ πάντας οὕτω κανονίζομεν τὰς ἐνεργείας, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἥττον· ὥστε ἀνάγκη περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἶναι τὴν πᾶσαν ταυτηνὴν πραγματείαν. Οὐ γὰρ μικρὸν βοηθεῖ τῷ ζητοῦντι τὰ πρακτέα, τὸ εἰδέναι, τί ἐστὶ τὸ καλῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τὸ κακῶς ἐπεὶ μὴδὲ μικρὸν μέρος τῶν πράξεων τὸ ἡδῆσθαι καλῶς ἢ λυπεῖσθαι, ἢ τὸναντεῖον. Ἀπὸ τούτων γὰρ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη γίνωσκομεν, ἢ φαῦλα ἢ ἀγαθὰ. Ἔτι ὅσα τῶν πρακτέων οὐκ εἰσὶ βῆδία, ^e περὶ ταῦτα καὶ τέχνη καταγίνεται καὶ ἀρετὴ· πρὸς γὰρ τὰ βῆδία οὐδεμία χρεῖα πολυχρονίου ἔθους, ἢ μεθόδου τεχνικῆς· ὥστε ὅσῳ χαλεπώτερα, τοσούτῳ μελλόνος δεήσονται καὶ τέχνης καὶ ἀρετῆς· ἐπεὶ καὶ βέλτιον τὸ τὰ χαλεπώτερα διαθέσθαι καλῶς τοῦ τῶν βῆδίων περιγενέσθαι· ἢ ἀρετὴ ἄρα μάλιστα ἐν τοῖς χαλεπωτέροις ἐστὶ, καὶ περὶ ταῦτα καταγίνεται. Ἔστι δὲ χαλεπώτερον τῷ σπουδαίῳ ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθά φησιν Ἡράκλειτος· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἶναι ἀνάγκη πᾶσαν τὴν πραγματείαν καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ καλῶς χρώμενος ἡδονῇ καὶ λύπῃ, ἀγαθός, ὁ δὲ κακῶς, κακός.

(Scripsi : ^a προσήκει] cod. προσήκει. — ^b αἰρεῖται τι] vulgo αἰρεῖται τι. — ^c φεύγει τι] vulgo φεύγει τι. — ^d ζώοις] vulgo ζώοις] — ^e οὐκ εἰσὶ βῆδία] vulgo οὐκ εἰσὶ βῆδία. —

Κεφ. δ'.

* Ὅτι διαφέρει ὁ δίκαιος τοῦ ποιοῦντος τὰ δίκαια, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας ἐστὶ, καὶ ὅτι ἐξ ὧν γίνονται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐξεται καὶ φθείρεται, καθ' ἕτερον τρόπον καὶ ἕτερον τῶν ἐνεργ-

sint, quorum causa aliquid expetitur, totidemque quorum causa aliquid vitatur : honestum dico, utile, jucundum ; turpe item, inutile, molestum : vir quidem bonus omnia hæc, ut oportet, sequitur, quæque optima sunt, petit, quæ vero cum damno conjuncta sunt, vitat : improbus vero male de iis judicat, maximeque de jucundo, neque enim communis tantum omnibus animalibus est voluptas, sed omnia etiam ea sequitur, quæ expetenda esse diximus. Quæ enim expetimus, iis omnibus delectamur. Sic et honestum et utile natura sua est jucundum : ac propterea falluntur improbi, qui omne quod jucundum est honestum quoque et utile esse arbitrantur : ita sentientes, quia jucunditas hæc ipsa sequatur, ratique converti hæc duo posse : at hoc falsum est : accidit enim, ut multa eorum quæ jucunda sunt, turpia simul et inutilia sint : unde rursus apparet, in voluptatibus et doloribus actiones humanas versari. Præterea a teneris unguiculis hic animi affectus omnibus nobis inest unaque adolescit, totaque vita nostra quasi tincta eo est et imbuta : sed et facinora omnia tam præclara quam mala hæc quasi regula judicamus, quod alia voluptatem, alia molestiam afferant, omnesque ad hanc normam industrias nostras si non æqualiter, at magis aut minus dirigimus. Quamobrem necesse est in voluptatibus et doloribus totum hunc tractatum versari. Neque enim parum prodest homini, quid agendum sit quærenti, nosse quid sit recte lætari vel dolere, aut perperam : quoniam honesta voluptas vel dolor honestus, aut contra, ipsarum actionum haud exigua pars est. Hinc enim hominum mores aut malos aut bonos esse intelligimus. Insuper si quæ actiones non sunt faciles, his et ars occupatur et virtus : nam ad res faciles gerendas neque diuturna consuetudine opus est, neque discendi ratione : quare quanto difficiliores sunt actiones, tanto majorem et artem et virtutem flagitabunt : quia præstat, quæ difficilia sunt recte administrare, quam quæ facilia sunt superare : quapropter maxime in difficilioribus virtus est, iisque occupatur. Difficilius autem viro bono est, ut ait Heraclitus, voluptati quam iracundiæ obsistere, ideoque necesse est in voluptatibus ac doloribus omne studium suum et virtus ponat et prudentia civilis : qui enim bene voluptate utitur et dolore, bonus ; qui male, malus est.

Cap. IV.

Differre justum ab eo qui justo facit, ac similiter in reliquis.

Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus versari ; et quibus ex rebus gignitur, ab iisdem eam etiam augeri vel perimi, prout vel hoc modo vel illo aliquid molimur,

γενῶν γινομένων, καὶ ὅτι ἐξ ὧν ἐγένετο, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἴρηται.

* Ἀπορήσει δ' ἂν τις πῶς λέγομεν ὅτι τὸν θέλοντα δίκαιον γενέσθαι δεῖ τὰ δίκαια ποιῆν, καὶ τὸν σώφρονα τὰ σώφρονα· οἱ γὰρ τὰ δίκαια πράττοντες δίκαιοι πάντως εἰσὶ, καὶ οἱ τὰ σώφρονα σώφρονες, ὥσπερ οἱ πράττοντες τὰ μουσικὰ ἢ γραμματικὰ, μουσικοὶ εἰσὶ καὶ γραμματικοί.

** Λέγομεν δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι φαίνεται τις οὖσα διαφορὰ τοῦ τὰ δίκαια ποιούντος καὶ τοῦ δικαίου, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἐνδέχεται γάρ τινα γραμματικὸν τι ποιῆσαι ἢ ἀπὸ τύχης, ἢ ἄλλου ὑποκειμένου, καὶ μὴ γραμματικὸν εἶναι· ἔσται δὲ γραμματικὸς, ὅτε γραμματικὸν τι ποιῆσει, καὶ γραμματικῶς· τοῦτ' ἐστὶν ἀκολουθῶν τῷ κανόνι τῆς ἐν αὐτῷ γραμματικῆς. Οὕτω καὶ τὰ δίκαια ἐνδέχεται ποιῆσαι τινα, καὶ μὴ δίκαιον εἶναι.

*** Μᾶλλον δὲ μειζων ἐστὶν ἐν τούτοις ἡ διαφορὰ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ἢ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. Ἀγαθὸν γὰρ ἐν αὐταῖς ἐστὶ ταῖς ἐνεργεῖαις τῆς τέχνης. Ὡστε εἴαν τις μουσικὰ ποιῇ μουσικὴν εἰδῶς, οὐδὲν κωλύει μουσικὸν αὐτὸν ὀνομάζειν· ἐστὶ γὰρ μουσικὸς, καὶ εἴαν μὴ προαιρούμενος αὐτὸς τὰ μουσικὰ ποιῇ, ἀλλὰ ἑτέρου βιαζομένου· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐχ οὕτως. Καὶ γὰρ εἴαν τις δίκαια ποιῇ, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος, εἴαν μὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πᾶν βουλόμενος ποιῇ, καὶ ὅφ' ἑαυτοῦ κινούμενος, καὶ οὐχ ἑτέρου βιαζομένου. Τότε γὰρ ἔσται δίκαιος, πρῶτον μὲν εἴαν πράττῃ τὰ δίκαια, γινώσκων ἢ πράττει· ἔπειτα, εἴαν προαιρούμενος αὐτὸς πράττῃ καὶ τρίτον, εἰ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχει πρὸς τὴν πράξιν. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ὁ εἰδῶς μὲν τὰ δίκαια καὶ πράττων ἐκῶν, οἰόμενος δὲ μὴ πάντα χρόνον καιρὸν εἶναι δικαιοσύνης· ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν τὰς ἄλλας τέχνας καὶ τεχνίτας εἶναι κατ' αὐτὰς οὐ ζητοῦνται, πλὴν τοῦ εἰδέναι, χωρὶς γὰρ τοῦ εἰδέναι, πῶς ἂν τις εἴη τεχνίτης; εἰ δὲ μήτε προαιρούμενος τὴν τέχνην ποιεῖ, μήτε ἀμετακινήτως ἔχων πρὸς τὴν μεταχειρῖσιν τῆς τέχνης, οὐ διὰ τοῦτο κωλύεται τεχνίτης εἶναι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν, τὸ μὲν εἰδέναι περὶ αὐτῆς πάντα ἢ προσήκειν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν συντελεῖ, πρὸς τὸ σπουδαῖόν τινα γενέσθαι· τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μηδὲν ἀκριβὲς περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν, εἰδὸτα σπουδαῖον εἶναι. Χωρὶς δὲ τοῦ προαιρεῖσθαι καὶ ἀμετακινήτως ἔχειν ὃ πρὸς ἀρετὴν, ἀδύνατον εἶναι σπουδαῖον ἄτινα ἐκ τοῦ πολλάκις ποιῆν τὰς ἐνεργείας περιγίνεται, καθὼς εἴρηται.

**** Τὰ μὲν οὖν πράγματα, δίκαια καὶ σώφρονα· ὅταν ᾗ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξῃ· ὁ δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστίν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων πᾶς, ἀλλὰ ὁ οὕτω πράττων ὥσπερ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρο-

a quibus denique rebus ortum habuit, in iis quoque suo munere fungi, jam diximus. Sed quaerat aliquis, cur statuamus eum qui justus esse vult, juste quoque facere oportere, et temperanter qui temperans. Etenim tum qui juste faciunt, omnino sunt justii, tum qui temperanter, sunt temperantes, sicut homines musicorum grammaticorumque officia explentes musici sunt et grammatici.

Ad hoc respondemus, videri esse aliquam differentiam hominis juste facientis et viri justii, eodemque modo in artibus. Fieri enim potest, ut aliquis grammaticum quid efficiet, vel fortuito vel alio praeeunte, qui tamen non sit grammaticus: is vero qui et grammaticum quid faciet et grammaticus, erit grammaticus: hoc est, quum faciet aliquid ad normam grammaticam, qua praeditus est. Ita etiam cuiquam juste facere licet, qui tamen justus non sit.

Quin etiam major in virtute, quam in artibus hujus rei differentia animadvertitur. Bonum enim in ipsis artis operibus inest. Itaque si quis musicis eruditus ea quae musicas propria sunt faciat, nihil obstat, quominus dici possit musicus: est enim musicus, etiamsi non sponte artem musicam tractet, sed ab alio coactus: at virtutis non eadem est ratio. Nam si quis juste agat, non propterea est justus, nisi praeter reliqua, quae requiruntur, omnino etiam volens et ultroneus ita agit, et non ab alio coactus. Quippe tum demum justus erit, primum si juste agit, sciens quarum rerum auctor sit: deinde si ipse sua sponte agit, postremo si firma et constanti voluntate agit. Etenim qui novit justa volensque juste agit, nec tamen putat omne tempus justitiae esse idoneum, nondum justus est. Sed in aliis artibus si quis eas percipere atque egregius hujus generis artifex esse vult, horum nihil requiritur praeter scientiam; nam si alienus a scientia sit, quomodo quis artifex erit? Quodsi neque sponte artem colit, neque firmiter in ea exercenda persistit, nihil propterea obstat, quominus sit artifex: ad virtutem vero parum aut nihil prodest earum omnium rerum scientia, quas scire convenit eum qui vir bonus fieri velit: caetera vero non parvam vim habent, sed omnem: etenim fieri potest, ut qui de virtute subtiliter disserere nequeat, tamen vir bonus sit. Caeterum nisi sponte ad recte faciendum incumbit, atque in exercenda virtute firmiter persistit, bonus esse nemo potest: quae quidem ex frequenti munerum functione, ut dictum est, contingunt.

Res igitur justae ac temperatae dicuntur, quum tales sunt, quales vir justus ac temperans egerit: justus autem et temperans est, non quicumque has res gerit tantum, sed qui ita gerit ut justus ac temperans homines.

* Cap. 4. ἀπορήσει δ' ἂν τις, πῶς λέγομεν κτλ. — ** Ἡ οὐδὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν οὕτως ἔχει; κτλ. — *** Ἐτι οὐδὲ ὁμοίως ἐστὶν ἐπὶ τε τῶν τεχνῶν κτλ. — **** Τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια κτλ.

νες πράττουσιν. Ὡστε καλῶς λέγεται, ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν ὁ δίκαιος γίνεται, καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρωνα ὁ σώφρων· ὅς δὲ μὴ πράττει ταῦτα, οὐδέποτε γίνεται ἀγαθός, οὐδὲ μελλήσει ποτὲ γενέσθαι.

* Ἄλλ' οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν, ἐπὶ δὲ τὴν σοφίαν καταφεύγοντες καὶ τοὺς λόγους, οἴονται διὰ τοῦτο φιλοσοφεῖν, καὶ οἴονται σπουδαῖοι εἶναι, ὅτι μόνον περὶ τῆς ἀρετῆς ἀκριδῶς γινώσκουσιν εἰπεῖν· ὁμοίον τι ποιῶντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ τῶν ἱατρῶν ἀκούουσι μὲν ἐπιμελῶς, ποιῶσι δὲ οὐδὲν τῶν προσταττομένων. Ὡσπερ τοίνυν ἐκείνοις οὐδέποτε ἔξει τὰ σώματα καλῶς, οὕτω θεραπευόμενοι, οὕτως οὐδὲ οὗτοι τὴν ψυχὴν καλλίω ποιήσουσιν, οὕτω φιλοσοφούντες.

(Scripsi : * ἀμετακινήτως] cod. ἀκινήτως. — ὁ ἀμετακινήτως ἔχειν] cod. ἀκινήτως ἔχειν. — ὁ οἶα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει] cod. οἶα ἂν ὁ δίκαιος ἢ ὁ σώφρων πράξει. Satius hoc visum est, quam ex Aristotele reponere πράξει, præsertim quum librarii in his formis sæpe erraverint. Vid. Hermann. ad Viger. p. 819 et Bernhardy Syntax. p. 399. —)

Κεφ. ε'.

Ὅτι ἔξις ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ μεσότης.

** Μετὰ δὲ ταῦτα σκεπτέον τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ. Τρία γὰρ ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ πάθη, δυνάμεις, ἔξεις.

*** Καὶ πάθη μὲν εἰσὶν ἐπιθυμία, ὄργη, φόβος, θράσος, φθόνος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, ἄ πόθος, ζῆλος, ἔλεος· ὅλων οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη.

**** Δυνάμεις δὲ αἱ πρὸς ταῦτα ἐπιτηδεϊότητες τῆς ψυχῆς, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον, καθ' ἃς ἐσμὲν ὁ δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι.

***** Ἐξίς δέ, οἱ τρόποι, καθ' οὓς πάσχομεν τὰ πάθη, δηλονότι τὸ πάσχειν αὐτὰ καλῶς ἢ κακῶς· οἷον, πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς καὶ ἀσχετῶς ἔχομεν, ἢ τούναντίον ἀνεμιένως καὶ μαλακῶς, κακῶς ἔχομεν· εἰ δὲ μέσως, καλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. Τούτων δὲ τῶν τριῶν, τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, πάθος, ἢ δύναμις, ἢ ἔξις;

***** Πάθος μὲν οὐκ ἐστὶν οὔτε ἡ ἀρετὴ, οὔτε ἡ κακία. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρετὴν σπουδαῖοι λεγόμεθα, καὶ κατὰ τὴν κακίαν φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰ πάθη, οὐδαμῶς οὐδεὶς γὰρ φαῦλος ἢ σπουδαῖος διὰ μόνον τὸ ὀργίζεσθαι· ἡ ἀρετὴ ἄρα, ἢ ἡ κακία, οὐκ ἐστὶ πάθος. Ἔτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη οὔτε ἐπαινούμεθα οὔτε ψεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Ἐτι ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαι-

solent. Itaque recte dicitur, justis actionibus justos et temperatis temperantes effici; his autem neglectis neminem unquam virum bonum vel esse vel futurum esse.

Sed plerique omnes quum hæc agere non curent, ad sapientiam et verba confugientes, se philosophari arbitrantur, bonique viri propterea sibi videntur esse, quod de virtute duntaxat subtiliter disserere possunt: non multum ab ægris differentes, qui diligenter quidem audiunt medicos, sed nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur faciunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, quam diu ita curantur: sic neque hi emendabunt animum, quam diu hoc modo philosophantur.

Cap. V.

Habitu esse virtutem et mediocritatem.

Post hæc restat, ut videamus quid sit virtus. Tria enim sunt animo insita: perturbationes, facultates, habitus.

Et perturbationes quidem sunt cupiditas, ira, timor, audacia, invidia, gaudium, amicitia, odium, amor, æmulationis, misericordia, et omnino ea omnia quæ voluptas sequitur aut dolor.

Facultates autem sunt habilitates quædam animi his accommodatæ, quibus ad has perturbationes propensi esse dicimur, ut quarum impulsu vel ad irascendum vel ad dolendum vel ad miserendum proclives simus.

Habitus vero sunt modi, quibus perturbationes toleramus, nimirum vel bene vel male, veluti si ita affecti simus, ut vehementer et immoderate aut contra remitte et molliter irascamur, male affecti sumus: sin medio quodam modo, recte: itemque in cæteris. Jam vero ex his tribus quid est virtus? Estne perturbatio, facultas an habitus?

Et perturbatio quidem nec virtus est, nec vitium. Ex virtute enim boni esse dicimur, ex vitio mali: ex perturbationibus vero minime: quippe nemo aut malus dicitur, aut bonus, quatenus tantum irascitur: ergo virtus aut vitium non est perturbatio. Præterea ex perturbationibus nec laudamur nec vituperamur, ex virtutibus autem aut vitii laudamur aut vituperamur. Insuper irascimur et timemus inconsulto, cæterisque

* Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν κτλ. — ** Cap. 5. μετὰ δὲ ταῦτα κτλ. — *** Λέγω δὲ πάθη μὲν κτλ. — **** Δυνάμεις δὲ καθ' ἃς κτλ. — ***** Ἐξίς δέ, καθ' ἃς τὰ πάθη ἔχομεν κτλ. — ***** Πάθη μὲν οὐκ εἰσὶν κτλ.

ρίτως, καὶ τὰ ἄλλα πάσχομεν ὁμοίως· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οὐχ οὕτως· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη. Ἔτι πρὸς τὰ πάθη οὐ λεγόμεθα διακαίεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κατ' αὐτὰ κινεῖσθαι· πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν διακαίεσθαι λεγόμεθα καὶ πρὸς τὴν κακίαν· οὐκ ἄρα εἰσι πάθη.

* Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν. Οὐτε γὰρ φαῦλοι ἢ ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι ὀργισθῆναι ἀπλῶς, οὐτε ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. Οὐτε τῷ προαιρεῖσθαι δυνάμεθα ὀργισθῆναι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ περυκνεῖν· ἀγαθοὶ γὰρ ἢ κακοὶ οὐ γινόμεθα φύσει, καθὼς ἐν τοῖς προειρημένοις εἰδείχθη.

** Εἰ οὖν μήτε πάθη αἱ ἀρεταί, μήτε δυνάμεις, λαίπεται τῶν ἔξων αὐτὰς εἶναι· τί μὲν οὖν ἔστιν ἀρετῆ τῷ γένει, εἴρηται· ἔστι γὰρ ἔξις.

*** Δεῖ δὲ μὴ μόνον ἔξιν αὐτὴν εἶναι λέγειν, ἀλλὰ προστιθεῖναι τὸ τοιαῦδε τις, τοῦτ' ἔστιν ἡ ἀγαθὴ· ἡ γὰρ κακία ἔξις ἐστὶ πονηρά. Ῥητέον οὖν περὶ τῆς ἀρετῆς ἐκεῖνο, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ αὐτὸ τε κοσμεῖ τὸ ἔχον τὴν ἀρετὴν, καὶ καλῶς ἔχειν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ δι' αὐτῆς ἐνεργούμενον εὖ διατίθῃσιν. Οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ καὶ αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸν τελειοῖ, καὶ ποιεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὀφλονοῖ τὸ δρᾶν· τῆ γὰρ τοῦ σφραλμοῦ ἀρετῆ εὖ δρῶμεν. Ὅμοίως καὶ ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ αὐτόν τε τὸν ἵππον κοσμεῖ καὶ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ γὰρ τῆ τοιαύτῃ ἀρετῇ δύναται ἐνεργεῖν καλῶς ἐπιβάτην, καὶ δραμεῖν, καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐπὶ πάντων ἔχει, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ὁμοίως ἂν ἔχοι· καὶ εἴη ἂν ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ, ἔξις ἀπ' ἧς ὁ ἀνθρώπος ἀγαθὸς γίνεταί, καὶ ἀπ' ἧς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον εὖ καὶ καλῶς ἀποτελέσει. Πῶς δὲ ἔσται ἡμῖν ἡ τοιαύτη ἔξις; εἴρηται μὲν καὶ πρὸ ὀλίγου· ἐλέγομεν γὰρ τῆς μεσότητος αἰεὶ στοχάζεσθαι τῶν ἐπὶ τὰ πάθη κινήσεων, καὶ ἑαυτὸν ἐθίζειν ἐν τοῖς τοιούτοις τὸν ἐν ἀρετῇ ζῆν προαιρούμενον· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λεχθησομένων ἔσται φανερόν, ἂν θεωρήσωμεν, ποία τις ἔστιν ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς. Σκοπῶμεν δὲ οὕτως.

**** Ἐν παντὶ συνεχεῖ, οἷον γραμμῇ, ἐπιφανείᾳ, σώματι, ἢ λόγῳ, ἢ χρόνῳ, καὶ ὅπως ἐν παντὶ δυνάμεν διαιρεθῆναι λαβεῖν ἔστι τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δὲ ἑλάττω, τὸ δὲ ἴσον· οἷον ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς, εἰ τὸ μὲν δεκάπηχον πολὺ, τὸ δὲ δίπηχον ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὸ ἔξ ἔχον πῆχεις, ὅ καὶ μέσον καλεῖται, ὅτι ὅ ἑλλείπει τοῦ δεκαπήχεος, ὑπερέχει τοῦ δίπήχεος. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διωρισμένου ποσοῦ· εἰ γὰρ εἴκοσι πολὺ, τὰ δὲ δέκα ὀλίγον, ἴσον ἔσται τὰ δεκαπέντε· ὅτι ὅ ἑλλείπει τοῦ μειζονος, ὑπερέχει τοῦ ἐλάττωτος· τὸ δὲ τοιοῦτον ἴσον μέσον καλεῖται· καὶ ἡ τοιαύτη τάξις, ἀριθμητικὴ ἀναλογία. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ διωρισμένου

perturbationibus eodem modo incitatur : virtutis autem et vitii non eadem ratio est : ergo non sunt perturbationes. Postremo perturbationibus non dicimur conformari, sed potius iis moveri : at virtute et vitio conformari dicimur ; ergo non sunt perturbationes.

Eisdem vero de causis ne facultates quidem sunt. Neque enim mali aut boni dicimur, quatenus simpliciter irasci possumus, nec laudamur aut vituperamur. Sed nec consulto possumus irasci, sicut in virtute res se habet, sed potius quoniam ita comparata est ratio naturæ nostræ : quum contra neque boni natura simus, nec mali. quemadmodum in superioribus ostendimus.

Quodsi virtutes nec perturbationes sunt, nec facultates, relinquatur ut ad habitus referantur : quid igitur sit virtutis genere, jam diximus : est enim habitus.

Sed non satis est ita dicere, virtutem habitum esse, verum etiam addendum est, talem esse, id est bonum : siquidem vitium est habitus malus. Dicendum igitur illud de virtute omnem virtutem tum id in quo inest ornare beneque affectum reddere, tum opus quoque ejus cum virtute factum perpolire. Exempli gratia oculi virtus cum oculo ipsum perficit efficitque probum, tum opus ejus, id est visum : oculi enim virtute bene videmus. Eodemque modo equi virtus non modo ipsum equum ornat bonumque reddit, sed etiam opus ejus ; hac enim virtute et equitem bene vehere potest et currere et hostes exspectare. Quum autem res in omnibus ita se habeat, etiam humana virtus similiter se habebit : quæ nihil est aliud, quam habitus, quo bonus fiat homo, et quo humanum opus recte et bene efficiat. Quomodo autem talem nobis comparabimus habitum ? Jam quidem paulo ante diximus : ostendebamus enim hominem cum virtute vivere meditantem semper consecrari mediocritatem motuum nos ad perturbationes impellentium iisque insuescere : sed et idem ex sequentibus patebit, si nimirum consideremus, qualis sit virtutis natura. Id autem hoc modo videamus.

In omni re continua, qualis est linea, superficies, corpus, oratio et tempus omninoque in quavis re dividua aliud plus aliud minus, aliud æquale sumere licet : exempli gratia in re continua, si quod decem cubitorum est, multum est, bicubitale autem parum, æquale erit quod sex cubitorum est, quod et medium vocatur, quia qua parte minus est quam id quod est decem cubitorum, eadem majus est quam bicubitale. Similiter etiam res se habet in quantitate definita : si enim multa sunt viginti, pauca vero decem, æqualia erunt quindecim, quia qua re cedunt majori, eadem minori præstant : ejusmodi autem æquale medium vocatur, ac talis ordo arithmetica

* Διὰ ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσίν, κτλ. — ** Εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσίν, κτλ. — *** Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν ὅτι ἔξις κτλ. — **** Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ κτλ.

ποσῶ οὐκ ἀνάγκη ἐπὶ παντὸς λαβεῖν τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν· (οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπ' ἀπειρα διαιρετόν·) ἐπὶ δὲ τοῦ συνεχοῦς ἐπὶ παντὸς δυνατὸν ἐστίν, ἅτε ἀπειράκις δυναμένου διαιρεθῆναι. Τοῦτο δὴ τὸ μέσον οὐχ ὁμοίως ἀεὶ κρίνομεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ποτὲ δὲ πρὸς ἡμᾶς. Καὶ κατ' αὐτὸ μὲν τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ, τὰ ἐξ τοῦ δέκα καὶ δύο, ἴσον ὑπερέχοντα καὶ ἑλλείποντα· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων λαμβάνεται ἡ διαφορά· πρὸς ἡμᾶς δέ, ὅταν ἀπ' ἡμῶν ἡ μεσότης, καὶ ἡ ὑπερβολή, καὶ ἑλλειψὶς λαμβάνηται. Οἷον εἴ τιμι πολλὸ τὸ δέκα μνᾶς φαγεῖν, δύο δὲ ὀλίγον, οὐκ ἀνάγκη τὰς ἐξ μνᾶς τὴν μεσότητα φυλάττειν, καὶ προσηκούσας εἶναι τῷ σώματι· δυνατὸν γὰρ ἡ πλείους ἢ ἐλάττους ἀρκεῖν. Πρὸς μὲν οὖν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα αἱ ἐξ μναὶ τὸ μέσον καὶ ἴσον ἐστὶ, πρὸς ἡμᾶς δέ, ἐπὶ ἴσως ἢ πέντε, ἦγουν ὄσας τὸ σῶμα προσήκει. Αἱ δὲ εἰ Μίλωνι μὲν, ἅτε ἰκανῶς γεγυμνασμένῳ, ὀλίγη ἐστὶ τροφή, καὶ ὁ ἀλείπτῃς πλείω παρέξει· τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων, πολὺ. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης ἔχει· καὶ ἐπὶ τούτων γὰρ ἀπὸ τῶν γυμναζομένων τὸ ἴσον κρίνομεν. Ἔστι δὲ καὶ πᾶς τῆς ἡστυνοσοῦν προϊστάμενος ἐπιστήμης τὸ μέσον ἀεὶ ζητεῖ, τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἑλλειψιν φεύγων· μέσον ἐκεῖνο δηλονότι διώκων, ὃ πρὸς ἡμᾶς οὐ πρὸς τὸ πρᾶγμα μέσον ἐστὶ.

* Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον πᾶσα ἐπιστήμη τὸ ἴδιον ἔργον καλῶς ἀποτελεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ εἰώθαμεν λέγειν ἐν τοῖς εὖ ἔχουσι τῶν ἔργων, ὅτι οὔτε ἀφελεῖν ἐστίν, οὔτε προσθεῖναι· δεικνύντες ὅτι καὶ τὴν ὑπερβολὴν ὁμοίως καὶ τὴν ἑλλειψιν φεύγει, ὡς τῶν μὲν διαφθερουσῶν τὸ τῶν ἔργων ἀγαθόν, τῆς δὲ μεσότητος μόνῃς σωζούσης. Ἐπει δὲ ἡ ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμεινὸν ἐστὶ, καθάπερ καὶ ἡ φύσις, τὸ μέσον ἂν καὶ αὕτη σκοποῖη. Ἀρετὴν δὲ λέγω οὐ τὴν διανοητικὴν, (ἄλλως γὰρ τὸ κατ' αὐτὴν ἔχει) ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γὰρ ἐστὶ περὶ πάθη καὶ πράξεις· ἃ καὶ πλείω καὶ μειζρῶ τοῦ δέοντος καὶ ἐλάττω δυνατὸν εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ δέον ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι τὸ ἴσον. Καὶ γὰρ ἐστὶ καὶ φοβηθῆναι, καὶ θαρβῆσαι, καὶ ἐπιθυμῆσαι, καὶ μισῆσαι, καὶ ὀργισθῆναι, καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὀλις ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι μᾶλλον καὶ ἤττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐ καλῶς. Τὸ δὲ παθεῖν ταῦτα πάντα, ὅτε δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ πρὸς οὓς δεῖ, καὶ οὐ ἕνεκα δεῖ, μέσον ἐστὶ καὶ ἀριστον, ἐν ᾧ ἡ ἀρετὴ γίνεταί. Ὅμοίως δὲ ἔχει καὶ περὶ τὰς ἀποτελουμένας ὑπὸ τῶν παθῶν πράξεις· ἐστὶ γὰρ καὶ ἐν αὐταῖς ὑπερβολή, καὶ ἑλλειψὶς, καὶ μεσότης. Ἐπει τοίνυν ἡ ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις καταγίνεται, τῶν δὲ παθῶν καὶ τῶν πράξεων τὸ μέσον ἀεὶ καὶ κατόρθωμα ὀνομάζεται καὶ ἐπαινέται, ἅπερ ἄμφω προσήκει τῇ ἀρετῇ, φανερόν ὅτι οὔτε ὑπερβολὴ οὔτε ἑλλειψὶς, ἀλλὰ μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή, τὸ μέσον ἀεὶ σκοποῦσα.

proportio est. Et in definita quidem quantitate necesse non est nos ubique hanc proportionem servare, (nec enim in infinitum dividendum est,) in continua vero ubique hoc fieri potest, quum in infinitum dividi possit. Hoc vero medium non similiter semper judicamus, sed nunc rei respectu, nunc nostri. Et rei quidem respectu senarius numerus medius inter denarium et binarium est, utpote qui æqualiter et superat et superatur : quippe ab ipsis rebus differentia sumitur : respectu vero nostri, quum a nobis mediocritas itemque nimium et parum sumitur. Ut si cui decem libras comedere nimium sit, duas parum, non erit necesse medium numerum servari atque eum corpori convenire; fieri enim potest, ut aut plures sufficiant aut pauciores. Respectu ergo rei ipsius sex libræ medium quiddam erunt et æquale, nostri vero septem fortasse vel quinq̄ue, quot nimirum corpus postulat. Etenim sex illæ Miloni, utpote satis exercitato, parum alimenti erunt, pluresque ei præbebit aliptes : ei vero qui primum exercetur, multum. Similiter etiam de cursu et lucta sentiendum : nam et in his ex eorum qui exercentur natura æquale judicamus. Sed et quicumque disciplinæ alicujus princeps est, mediocritatem quærît semper, nimium et parum fugit, mediocritatem, inquam, non rei, sed eam quæ nobis est mediocritas.

Atque hoc quidem modo omnis scientia munus suum explet et absolvit. Quapropter opera affabre facta ita commendare solemus, ut iis neque detrahi quidquam neque addi posse dicamus : quo ostendimus, illa ab eo quod est nimium tantum distare, quantum ab eo quod est parum, quia hisce omnia operum perfectio corrumpatur ac pereat, quam sola mediocritas conservet. Quum autem virtus omni arte limatior et melior sit, quemadmodum et natura, ea profecto medium spectet. Virtutem autem non illam, quæ in cogitatione et ratione posita est, dico (alio enim modo se hæc habet), sed quæ ad mores pertinet : hæc enim in perturbationibus atque actionibus versatur, quæ tum plures et majores, quam res desiderat, tum pauciores esse possunt. Quocirca etiam decorum in iis collocamus, hoc est, æquale. Namque et timere et fidere, concupiscere et odisse, irasci et misereri, denique gaudere et dolere potest unusquisque nimium et parum, atque utrumque non recte. At vero quo tempore et quomodo et propter quam causam et quibus et cujus rei gratia oportet his omnibus affectibus commoveri, id sane et medium esse et optimum, in quo virtus consistit. Eadem etiam ratio est facinorum cum aliqua perturbatione factorum; nam in his quoque nimium, parum, medium reperitur. Quoniam ergo in perturbationibus et actionibus versatur virtus, id vero quod medium in perturbationibus et actionibus est, rectum vocatur et laudari solet, quæ ambo virtuti conveniunt, apparet nec nimium nec parum esse virtutem, sed mediocritatem, quæ medium semper respicit.

* Εἰ δὲ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ κτλ.

* * * Ἐτι τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολυειδὲς ἐστίν, ὡς εἰπεῖν πολλαχῶς γὰρ τὸ δύναται ἁμαρτάνειν. Τὸ γὰρ κακὸν ἄπειρον, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὀρισμένον τι καὶ πεπερασμένον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ κατορθοῦν ἀπλοῦν τί ἐστι καὶ μονοειδὲς. Ὅθεν καὶ τὸ μὲν ἁμαρτάνειν ῥηζιὸν ἐστίν, ὥσπερ τοξότη τὸ ἀποτυγχάνειν τοῦ σκοποῦ· τὸ δὲ κατορθοῦν χαλεπὸν, ὥσπερ τὸ βάλλειν κατὰ σκοπόν. Φαίνεται ἄρα καὶ διὰ τοῦτο, τὴν μὲν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῆς κακίας εἶναι, (ἀόριστα γὰρ ἑκάτερον) τὴν μεσότητα δὲ τῆς ἀρετῆς, ὀρισμένην καὶ μίαν οὔσαν.

Ἔσθλοι μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

** Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικῆ, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὀρισμένη λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειε.

*** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ καθ' ἔλλειψιν. Τὴν μὲν γὰρ ὑπερβάλλει, τῆς δὲ ἔλλειπει· διὰ τὸ τὴν μὲν τῶν κακιῶν ὑπερβάλλειν τὸ δέον, τὴν δὲ ὑπερβάλλεσθαι· τὴν δὲ ἀρετὴν τὸ δέον μόνον ζητεῖν, δηλονότι τὸ μέσον, καὶ τοῦτο μόνον αἰρεῖσθαι. Ὅστε εἰ μὲν ζητοῦμεν αὐτὸ τὸ εἶναι τῆς ἀρετῆς, μεσότης ἐστίν· εἰ δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτῆς καὶ τὸ εὔ, ἀκρότης ἐστίν.

(Scripsi ^a μῖσος] cod. μίσος. — ^b καθ' ἄς ἐσμην] vulgo καθ' ἄς ἐσμέν. — ^c τοῦτ' ἐστίν] vulgo τοῦτ' ἐστίν. — ^d ποία τίς ἐστίν.] vulgo ποία τίς ἐστίν — ^e δεκαπέντε] cod. δέκα πέντε.)

Κεφ. ζ΄.

* Ὅτι οὐκ ἐν παντί πάθει ἡ πάσῃ πράξει μεσότης· καὶ κατὰ μέρος περὶ τοῦ τίς ἀρετῆ τίνων κακιῶν μέση ἐστίν.

**** Προσῆκει δὲ καὶ ἔχειν γινώσκειν, ὅτι οὐ πᾶσα πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος μεσότητα ἐπιδέχεται τὴν ζητούμενην, τὸ δέον ὀγλονότι· ἔνια γὰρ ἁμῶ καὶ ὑπερβάλλοντα καὶ ἔλλείποντα καὶ ἐν μεσότητι τινὶ ὄντα, αἰ πονηρὰ εἰσιν. Οἷον ἐν μὲν πάθεισιν ἀναισχυντία καὶ φόβος, ἐν δὲ πράξεσι μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία· καὶ πάντα ταῦτα οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν ἐν αὐτοῖς μεσότητα, ἢ ἔλλειπειν αὐτῆς, φαῦλα λέγονται, ἀλλὰ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πονηρὰ εἰσιν. Οὐκ ἐστὶν οὖν οὐδέποτε τὸ δέον ἐν τοῖς τοιούτοις, οὐδὲ κατορθοῦν ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ αἰ ἁμαρτάνειν· οὐδ' ἐστὶν ἐν αὐτοῖς προδιορίζειν, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πάθεισιν, τὸ ὡς δεῖ καὶ ὅτε δεῖ· οὐ γὰρ προδιοριστέον, τοὺς τοιγυρῶχους πῶς δεῖ κλέπτειν, καὶ πότε, καὶ τίνα, καὶ παρὰ τίνων, ἀλλὰ ἀπλῶς τό τι τούτων ποιεῖν ἁμαρτάνειν ἐστίν.

***** (Ὁ τοίνυν ἐστὶν ἐν τοῖς τοιούτοις μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ οὐδὲ ἀδικίας, ἢ δειλίας,

Insuper multis modis peccare licet; siquidem diversa peccandi ratio est. Etenim malum, ut Pythagorici dicebant, infinitum est, bonum vero definitum ac terminatum: ideoque recte facere res est simplex et uniformis. Quare etiam facile est peccare, sicut sagittario aberrare a scopo: at recte facere difficile est, sicut scopum ferire. Apparet ergo ex hoc quoque, nimium et parum ad vitium pertinere, (utrumque enim indefinitum est), mediocritatem vero ad virtutem, quæ definita est et unica. Etenim

Simpliciterque boni sunt, variegue mali.

Est igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum arsius, qui in mediocritate ad nos relata consistit, quæ quidem mediocritas ratione definita est, et ut prudens definirēt:

Mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum, unius quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est nascitur. Alterum enim superat, altero autem superatur: quia alterum vitiorum superat id quod rectum est, alterum eo superatur; virtus vero id solum quærit quod rectum est, hoc est, medium solumque hoc sequitur. Itaque si essentiam virtutis quæramus, erit mediocritas: sin bonum, quod in ea est ac rectum, extremitas.

Cap. VI.

Non in omni affectu vel actione esse mediocritatem: deinde singulatim, quæ virtus quorum vitiorum sit media.

Sed et illud sciendum est, non omnem actionem neque omnem affectum, eam quam quærimus, mediocritatem, hoc est, ipsum rectum, admittere: quodam enim, sive justo majora sive minora, sive ad mediocritatem revocata sunt, semper mala esse apparet. Exempli gratia in affectibus impudentia et invidia: in actionibus adulterium, furtum, homicidium: et cætera hujus generis omnia non quod mediocritatem ipsis propriam superent, aut ei cedant, mala dicuntur, sed ipsa per se talia sunt. Quamobrem nunquam in iis decorum est, neque recte quisquam facit in iis, sed semper peccabit: sed neque in illis ut in aliis affectibus præstitueret quisquam potest, quomodo oporteat et quando: sicut nemo professori parietum præstituet, quomodo furari aut quando aut quæ, aut a quo oporteat, quia simpliciter et absolute quidvis horum admittere peccare est.

Quamobrem neque in hoc genere mediocritas est aut nimium et parum, neque in injustitia aut timiditate,

* Ἐτι τὸ μὲν ἁμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστὶ κτλ. — ** Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ κτλ. — *** Μεσότης δὲ δύο κακιῶν κτλ. — **** Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ πᾶν κτλ. — ***** Ὅμοιον οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν κτλ.

ἢ ἀκολασίας. Τούτων γὰρ αἱ μὲν ὑπερβολαὶ εἰσιν, αἱ δὲ ἐλλείψεις ἀρετῆς· ὑπερβολῆς δὲ καὶ ἐλλείψεως ὑπερβολῆν καὶ ἐλλείψιν καὶ μεσότηα ζητεῖν, σφόδρα ἄτοπον.

* Ἄλλ' ὥσπερ μεσότητος οὐκ ἔστιν ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης, τῆς ἀρετῆς λέγω, ἄλλ' ἔστι τὸ ἄκρον τῆς μεσότητος, ὡς εἰπεῖν· οὕτως οὐδὲ τῶν ὑπερβολῶν καὶ ἐλλείψεων μεσότης, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις γένοιτ' ἂν, ἀλλὰ αἰεὶ καὶ καθ' ἂν τρόπον πράττωνται, ἁμαρτάνονται· καὶ καθόλου εἰπεῖν, οὔτε ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστίν, οὔτε μεσότητος ὑπερβολή καὶ ἔλλειψις.

** Δεῖ δὲ μὴ μόνον καθόλου λέγειν τὴν ἀρετὴν μεσότηα, τὴν δὲ κακίαν τὰ ἄκρα, ἀλλὰ καὶ κατὰ μέρος, τίς ἀρετὴ τίνων κακιῶν^b μεσότης ἐστίν. Τῶν γὰρ περὶ τὰς πράξεις λόγων οἱ μὲν καθολικοί, κοινότεροι καὶ πλείοσιν ἐφαρμύζουσιν, οἱ δὲ μερικοί, ἀληθινώτεροι, ἅτε διὰ τοῦτο προσεχῶς ταῖς πράξεσιν ἐφαρμύζοντες, αἵτινες αἰεὶ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται· οἷς δὲ μερικοῖς οἱ ἀληθεῖς συμφωνοῦσι λόγοι· ληψόμεθα δὲ τὰ ζητούμενα ἐκ τῆς ἐκτεθείσης διαγραφῆς, ἐν ἐκάστῳ μὲν οὖν τῆς ψυχῆς πάθει, πλὴν τῶν καθ' αὐτὰ πονηρῶν, καθὼς εἴρηται, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεταξύ ἐστὶν ἡ ἀρετή.

*** Καὶ ἐν μὲν τῷ φόβῳ καὶ τῷ θάρρει (πάθη γὰρ ταῦτα τῆς ψυχῆς) μέση ἐστὶν ἀνδρεία. Ἄκρα δὲ ἔλλειψις μὲν, δειλία, ὑπερβολὴ δὲ, θρασύτης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ φόβου οὐκ ἔστιν ὄνομα τῇ ὑπερβολῇ, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ θάρρους μόνον. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἀνώνυμά ἐστιν. Ἐπεὶ καὶ τῇ ἐλλείψει οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ θάρρους ὄνομα, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ φόβου μόνον· δειλία γάρ. Ὡστε τῶν ἄκρων τὸ ἕτερον μὲν ἀπὸ τοῦ φόβου, θάτερον δὲ δὲ ἀπὸ τοῦ θάρρους ὀνομάζεσθαι.

**** Καὶ ἐν ταῖς ἡδοναῖς δὲ καὶ ταῖς λύπαις αἱ ἀκρότητες καὶ μεσότητες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώνυμοί εἰσι, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς λύπαις. Περὶ δὲ τὰς ἐν σώματι ἡδονὰς μεσότης μὲν, σωφροσύνη, ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία, ἔλλειψις δὲ, ἐπεὶ οἱ πάντη τῶν ἡδονῶν ἀπεχόμενοι ὅλγοι εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἀνώνυμός ἐστι· καλεῖσθω δὲ ἀναισθησία.

***** Ἐν δὲ τῷ πάθει, ὃ πάσχομεν ἐν τῷ διδόναι καὶ λαμβάνειν χρήματα, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης, ἄκρα δὲ ὑπερβολὴ μὲν ἀσωτεία, ἔλλειψις δὲ ἀνελευθερία. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· τὴν μὲν ἀσωτείαν ἐλλείψιν εἶναι, τὴν δὲ ἀνελευθερίαν ὑπερβολὴν· ἐν μὲν γὰρ τῷ διδόναι χρήματα ἡ μὲν ἀσωτεία ὑπερβολὴ ἐστίν, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθερία· ἐν δὲ τῷ λαμβάνειν ἡ μὲν ἀνελευθερία ὑπερβολὴ ἐστίν, ἡ δὲ ἀσωτεία ἔλλειψις. Νῦν μὲν οὖν κεφαλαιωδῶς περὶ αὐτῶν λέγωμεν καὶ ὡς ἐν τύπῳ, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· μετὰ δὲ ταῦτα ἀκριβέστερον ἐροῦμεν περὶ αὐτῶν.

aut intemperantia. In his enim ipsis virtutis vel nimium animadvertitur vel parum : nimii autem et ejus quod parum est tum nimium tum parum tum mediocritatem quærere, perabsurdum est.

Sed quemadmodum mediocritatis neque nimium est, neque parum, neque mediocritas, ipsius dico virtutis, quæ quasi mediocritatis extremitas est : sic nec nimii aut ejus quod parum est mediocritas aut nimium aut parum esse queat, quia quocumque modo agis, in iis peccari necesse est : denique ut universe dicam, nec nimii nec ejus quod est parum mediocritas esse potest, nec mediocritatis nimium et parum.

At vero non solum universe dici convenit, virtutem esse mediocritatem, vitium vero extremitatem, sed et illud singulatim declarandum est, quæ virtus quorum vitiorum sit mediocritas. Etenim eorum qui de actionibus habentur sermonum, ii qui ad genus universon pertinent, simul latius patent simul pluribus conveniunt ; qui vero partes et res singulares explicant, veriores sunt, propterea quod apte cum ipsis actionibus coherant, quæ semper in rebus singularibus versantur : cum quibus veram orationem congruere oportet : sed hæc de quibus quærimus e superiore descriptione sumenda sunt, in singulis ergo animi affectibus, exceptis iis qui per se sunt vitiosi, ut jam dictum est, inter nimium et parum medium quiddam virtus est.

Et inter metum quidem ac confidentiam (nam et hi animi affectus sunt) media est fortitudo. Extremitas autem ejus quod parum est timiditas, nimii vero audacia est. Eorum autem qui modum superant, is qui timoris vacuitate superat, caret nomine ; qui vero fidendo modum superat, auidax appellatur. Quippe multa etiam alia sunt, quæ nomine carent. Nam et id quod parum est, non a confidentia, sed a metu denominatur, quoniam timiditas vocetur. Itaque extremitatum altera quidem a metu, altera vero a confidentia nomen traxit.

Jam vero voluptatum et dolorum extremitates et media ut plurimum nomine carent, maxime in dolorum acerbitate. Porro corporis voluptatum mediocritas quidem temperantia est, nimium vero intemperantia, parum denique, quia pauci omnibus voluptatibus abstinent, nomine vacat : dicitur vero stupor.

Cæterum in illa animi affectione, quam habemus, quum aut damus pecunias aut accipimus, mediocritas est ea quæ liberalitas dicitur, extremitas vero nimii effusio, ejus autem quod parum est illiberalitas. Sed et contrarium accidit, ut id quod parum est sit effusio, nimium vero illiberalitas ; namque in dandis pecuniis nimium est effusio, parum autem illiberalitas : at in accipiendis illiberalitas minium, effusio vero parum est. Et nunc quidem summam de iis pinguique quasi Minerva loquamur, in tali expositione acquiescentes : postea vero accuratius de iis agemus.

* Ὡσπερ δὲ σωφροσύνης κτλ. — ** Cap. 7. Δεῖ δὲ τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν φόβου καὶ θάρρει κτλ. — **** Περὶ ἡδονῶν δὲ καὶ λύπας κτλ. — ***** Περὶ δὲ δόσιν χρημάτων κτλ.

* Εἰσι δὲ περὶ τὴν δόσιν καὶ τὴν λήψιν τῶν χρημάτων καὶ ἄλλη μεσότης καὶ ἄκρα. Καὶ ἔστιν ἄλλη μεσότης μὲν μεγαλοπρέπεια (διαφέρει γὰρ τῆς ἐλευθεριότητος, ὅτι ἡ μὲν μεγάλη τινὰ προίεται, ἡ δὲ μικρά,) ὑπερβολή, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἐλλειψίς, μικροπρέπεια· καὶ αὗται γὰρ διαφέρουσι τῶν τῆς ἐλευθεριότητος ἄκρων. Αἱ δὲ διαφοραὶ μετὰ ταῦτα βριθήσονται.

** Ἐν δὲ τῷ περὶ τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν πάθει μεσότης μὲν μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ χαυνότης τις λεγομένη, ἑλλειψίς δὲ μικροψυχία.

*** Ὡς δὲ ἐλέγομεν διαφέρειν τὰς περὶ τὰ χρήματα διαθέσεις, τὴν ἐλευθεριότητα δηλαδὴ, καὶ μεγαλοπρέπειαν τῷ τὴν μὲν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ εἶναι, περὶ μεγάλα δὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν· οὕτω καὶ περὶ τὴν τιμὴν ἔστι τις διάθεσις διαφέρουσα τῆς μεγαλοψυχίας τῷ τὴν μὲν περὶ μικρὰ εἶναι, τὴν δὲ μεγαλοψυχίαν περὶ μεγάλα. Ἔστι γὰρ ὀρέγεσθαι τιμῆς ὡς δεῖ, καὶ ἔστιν ὀρέγεσθαι πλεόν ἢ προσήκει, καὶ ἤττον τοῦ δέοντος· λέγεται γὰρ ὁ μὲν ὑπερβάλλον τὰς ὀρέξεις φιλότιμος, καὶ ἡ διάθεσις φιλοτιμία· ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος· ἡ δὲ διάθεσις ἀνώνυμος· ἡ δὲ μεσότης καὶ αὕτη ἀνώνυμος, ἥτις διαφέρει τῆς μεγαλοψυχίας τῇ εἰρημένῃ διαφορᾷ. Καὶ διότι ἀνώνυμος ὁ μέσος, ἀπὸ τῶν ἄκρων ὀνομάζεται, διότι καὶ ἀμφοτέρων μετέχει, καὶ ποτὲ μὲν φιλότιμον αὐτὸν καλοῦμεν, ποτὲ δὲ ἀφιλότιμον· καὶ ποτὲ μὲν ἐπαινοῦμεν τὸν φιλότιμον, ποτὲ δὲ τὸν ἀφιλότιμον. Ἴτινος δὲ χάριν τοῦτο ποιοῦμεν, ἐν τῷ ἐξῆς βριθήσεται· νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν παθῶν λέγωμεν, ζητοῦντες ἐν ἑκάστῳ τὴν μεσότητα καὶ τὰ ἄκρα.

**** Ἔστι τοίνυν ἐν τῇ ὀργῇ μεσότης μὲν πραότης· (ὁ γὰρ μέσος πρῶτος λέγεται)· τὰ δὲ ἄκρα ἀνώνυμα. Καλεῖσθαι δὲ ἡ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης, καὶ ὀργίλος ὁ ὑπερβάλλον, ἡ δὲ ἑλλειψίς ἀοργησία, καὶ ὁ ἐλλείπων ἀοργητος.

***** Εἰσι δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες, αἱ κατὰ τι μὲν κοινοῦσιν, ἔχουσι δὲ καὶ διαφορὰν. Τῶν γὰρ πράξεων καὶ λόγων, ἃ λέγομεν καὶ πράττομεν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους κοινωνίᾳ, τὰ μὲν πρὸς ἀλήθειαν λέγομεν καὶ πράττομεν, τὰ δὲ πρὸς ἡδονήν· καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν τὰ μὲν παιδιᾶς λέγονται καὶ πράττονται χάριν, τὰ δὲ ἕνεκα τῆς λοιπῆς τῆς ἐν τῷ βίῳ ἡδονῆς· ὥστε τρεῖς εἶναι τὰς μεσότητας ἐξ ἀνάγκης. Καὶ τῶν μὲν πρὸς ἀλήθειαν λεγομένων ἢ πραττομένων ἢ μεσότης καὶ ἀλήθεια ὀνομάζεται· τῶν δὲ πρὸς ἡδονὴν ἢ μὲν περὶ τὴν παιδιὰν εὐτραπέλαια, ἢ δὲ περὶ τὴν λοιπὴν ἡδονὴν φίλια. Κοινοῦσι μὲν οὖν ἀλλήλαις, ὅτι ἅπαντα εἰσι περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι οὐ περὶ τὰ αὐτὰ, καθὼς εἴρηται. Ἰὰ δὲ ἄκρα αὐτῶν ἀνώνυμα· ὀνομασθησόμεν δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς σαφηνείας ἕνεκα, καὶ τοῦ βραδύως τῷ λόγῳ πα-

In pecuniis autem tam dandis quam accipiendis alia quoque mediocritas est et extremitas. Et mediocritas ea quidem magnificentia nominatur : (eo enim a liberalitate differt, quod altera magna quædam impendit, altera vero parva), nimium autem elegantie ignorantia et sumptuum factorum rusticitas vocatur : denique id quod parum est indecora parsimonia nuncupatur : namque et hæc differunt a summa liberalitate. Sed differentia postea explicabuntur.

In honoris vero et infamie affectu mediocritas quidem animi magnitudo est : nimium autem id quod fastus nomine appellatur, parum denique humilis et demissus animus.

Quemadmodum vero differre notavimus eas quas in pecuniis versabantur affectiones, liberalitatem dico et magnificentiam, quod altera parvis, altera autem magnis occupetur : sic et in honore diversa quædam ab animi magnitudine affectio est, quod eodem modo alter in parvis, animi magnitudo vero in magnis versatur. Nam et expetere honorem quemadmodum oportet, et magis quam decet, et minus quam debemus, potest aliquis : dicitur enim qui honoris cupiditate modum excedit, ambitiosus, ipsa autem affectio : qui ambitione caret, contemtor honoris appellatur : cuius affectio nomine vacat, sicut et mediocritas, quæ ab animi magnitudine eo quo diximus modo differt. Quoniam autem nomen non habet is qui medius est, idcirco ab extremitatibus denominatur, quia utriusque est particeps, nosque ipsi eum nunc ambitiosum nunc honoris contemtorem perhibemus, ac modo ambitiosum modo honoris contemtorem laudamus. Quod quamobrem faciamus in iis quæ deinceps sequuntur explicabimus ; nunc de reliquis affectibus dicamus, modiumque in singulis exquiramus et extrema.

Est ergo mediocritas in ira quidem mansuetudo : (medius enim mansuetus vocatur) : extremitates vero caret nomine. Appelletur tamen nimium iracundia, et qui modum excedit iracundus, parum autem lenitudo et qui deserit modum lentus.

Sunt et aliæ tres mediocritates, quæ tametsi commune aliquod habent, tamen etiam inter se differunt. Etenim rerum quas gerimus, sermonumque quos in hominum consortione habemus, pars ad veritatem accommodata est, in aliis sola voluptas spectatur. Jam vero dictorum factorumque quæ ad voluptatem referuntur, alia dicuntur joci causa et fiunt, alia reliquæ quam in vita sequimur voluptatis gratia : ita ut tres esse mediocritates sit necesse. Atque eorum quidem quæ ad veritatem accommodate vel dicuntur vel fiunt, mediocritas quoque appellatur veritas : eorum vero quæ ad voluptatem pertinent, ea quæ in joco versatur festiuitas, quæ ad reliquam vero voluptatem, amicitia. Hoc autem commune habent, quod omnes in dictorum factorumque communicatione versantur, sed differunt inter se ea re, quia non in iisdem, sicut dictum est, versantur.

* Περί δὲ τὰ χρήματα κτλ. — ** Περί δὲ τιμὴν κτλ. — *** Ὡς δὲ ἐλέγομεν ἔχειν πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν κτλ. — ***** Εἰσι δὲ καὶ ἄλλαι τρεῖς μεσότητες κτλ.

ρακολουθεῖν τοὺς ἀπροωμένους. Καλεῖσθω δὲ τὰ ἄκρα τῆς ἀληθείας, ἢ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον προσποιήσεις, ἀλαζονεία, καὶ ὄχων αὐτήν, ἀλαζών· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εἰρωνεία καὶ εἰρων. Τῆς δὲ εὐτραπέλειας ἢ μὲν ὑπερβολὴ βωμολοχία, καὶ ὁ ἔχων αὐτήν βωμολόχος· ἢ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον ἀγροικία, καὶ ὁ ἔχων ἀγροικός. Τῆς δὲ φιλίας ὁ μὲν ὑπερβάλλον καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ἀρεσκός καλεῖσθω· εἰ δὲ ἕνεκα τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, κόλαξ· ὁ δὲ ἑλλείπων καὶ ἀχαρὶς ἐν πᾶσι, δύσερίς τις καὶ δύσκολος.

* Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πάθεσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητές εἰσι, καθάπερ ἐπὶ τῆς αἰδοῦς φαίνεται. Καὶ γὰρ ἡ αἰδὼς ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπεὶ οὐκ ἔστι πάθος μεσότης, ἀλλὰ τῶν περὶ τὸ πάθος τῶν ἐπαινουμένων δὲ ἔστιν. Ὁ γὰρ αἰδήμων ἐπαινεῖται, καὶ παρ' ἐκάτερα καὶ ὑπερβολὴν ἔχει καὶ ἑλλείψιν· καὶ αὐτὴ μεσότης ἐστὶ· καὶ ὁ μὲν ὑπερβάλλον αἰδοῖ, καταπληγὴ καλεῖται· ὁ δὲ ἑλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ θίως αἰδοῦμενος, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων.

** Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ λύπῃ μεσότης, ὅτε λυπεῖται ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν εὐτυχοῦσιν, ἥτις νέμεσις καλεῖται. Καὶ ὑπερβολὴ δὲ ἐστὶ παρ' ἐκάτερα καὶ ἑλλείψιν· ὑπερβολὴ μὲν, ὅταν τις ἐπὶ πᾶσι τοῖς εὐτυχοῦσι λυπῆται· καὶ ἡ τοιαύτη κακία φθόνος καλεῖται, καὶ ὁ ἔχων φθονερός· ἑλλείψιν δὲ, ὅταν τις οὐ μόνον οὐ λυπῆται, ἢ ἀλλὰ καὶ χαίρη^ε ἐπὶ τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακῶς πράττουσι· καὶ ὁ τοιοῦτος, ἐπιχαιρεκακός καλεῖται, καὶ ἡ ἑλλείψιν ἐπιχαιρεκακία· τῆς δὲ μεσότητος νέμεσεως καλουμένης, ὁ ἔχων, νέμεσητικός καλεῖται. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς μεσότητος καὶ τῶν ἄκρων καὶ μετὰ ταῦτα ἀκριβέστερον ἔροῦμεν.

*** Καὶ περὶ τῆς δικαιοσύνης δὲ, ἐπεὶ διπλῆ τις ἐστὶ, καὶ δεῖ αὐτῇ μακροτέρων λόγων, νῦν μὲν οὐκ εὐκαιρὸν λέγειν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς διελόντες περὶ ἑκατέρας διαληψόμεθα, πῶς μεσότητές εἰσι, καὶ τίνων. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν λογικῶν ἀρετῶν.

(*Scripti*^a καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττωνται] *cod.* καθ' ὃν ἂν τρόπον πράττονται. — ^b τίς ἀρετὴ τίνων κακιῶν] *vulgo* τίς ἀρετῆ, τίνων κακιῶν. — ^c πραότης] *vulgo* πραότης. — ^d ὅτι πᾶσαι εἰσι] *vulgo* ὅτι πᾶσαι εἰσι. — ^e δύσκολος] *cod.* δύσκολος. — ^f λυπῆται] *cod.* λυπεῖται. — ^g χαίρη] — *cod.* χαίρει. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν παρ' ἐκάτερον τῆς ἀρετῆς κακιῶν, ἣν τε πρὸς ἀλλήλας * ἔχουσι καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν.

**** Νῦν δὲ ἔροῦμεν περὶ τῆς ἐναντιότητος τῶν ἄκρων

At eorum extremitates nomine carent : nos tamen tum perspicuitatis causa, tum quo facilius quæ traduntur assequi possint studiosi, quædam iis nomina imponere conabimur. Dicatur ergo extremitatum veri altera quidem, quæ simulatione rem auget, arrogantia, et qui ea præditus est, arrogans : quæ vero minuit, dissimulatio, et qui ea utitur, dissimulator. Jam nimium festivitatis scurrilitas, et cui hoc vitium est, scurra : at parum festivitatis rusticitas, et cui hoc vitium est, rusticus vocetur. In amicitia autem qui modum excedit, idque nulla causa adductus, blandus appelletur : sin autem commodi sui causa, adulator : contra qui deserit modum atque in omnibus est injucundus, difficilis ac morosus nominetur.

Non solum autem in perturbationibus ipsis, sed etiam in iis rebus quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates insunt, quemadmodum in verecundia apparet. Verecundia enim virtus non est, siquidem non perturbationis, sed rerum ad perturbationem pertinentium mediocritas est : est vero in iis quæ laudantur. Quippe verecundus laudatur, utpote qui utrinque et nimium habet et parum : ipsa videlicet mediocritas est : et qui verecundia excedit modum, pudore consternatus ; qui vero deserit modum, aut quem nihil omnino pudet, impudens : medius autem verecundus vocatur.

Sed et in dolore est mediocritas, ut quum quis dolet eorum rebus secundis qui eis indigni sunt, quæ indignatio dicitur. Utrumque vero tum nimium, tum parum reperitur : et nimium quidem, quando quis ex omnium felicitate dolorem capit : atque hoc vitium invidia appellatur, et qui eo laborat, invidus : parum autem, quando non tantum non dolet aliquis, sed etiam gaudet rebus adversis eorum qui indigna patiuntur : et talis quidem malevolus nuncupatur, habitus vero malevolentia. Quum autem mediocritas indignatio nominetur, qui præditus ea est indignabundus dicitur. Cæterum cum de mediocritate, tum de extremitatibus posthac accuratius agemus

Similiter de justitia ; quæ quum duplex sit et uberiorem disputationem desideret, nunc de ea disserere non vacat : verum in sequentibus divisione ejus in duas partes facta de utraque exponemus, quomodo mediocritates sint et quorum. Eodemque modo de virtutibus iis quæ rationem attingunt disseremus.

Cap. VI.

De vitiorum quæ utrinque virtutem ambiunt contrarietate, tum illa quam inter se, tum ea quam ad virtutem habent.

Nunc de contrarietate extremorum, tum quam inter

* Εἰσι δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν κτλ. — ** Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου κτλ. — *** Περὶ δὲ δικαιοσύνης κτλ. — **** Cap. 8. τριῶν δὲ διαθέσεων οὐσῶν κτλ.

πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὴν μεσότητα. Τριῶν γὰρ διαθέσεων οὐσῶν, μίαν μὲν ἀρετῆς, ἥτις μεσότης ἐστὶ, δύο δὲ κακιῶν, τῆς μὲν ὑπερβαλλούσης, τῆς δὲ ἐλλειπούσης, ἐν πάσαις ἐστὶ τις ἀντίθεσις· καὶ αἱ μὲν ἀκραὶ ἐναντίας ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, ἡ δὲ μέση πρὸς ἑκατέραν τῶν ἀκρων. Ὡσπερ γὰρ τὸ ἴσον καὶ πρὸς τὸ μείζον ἀντικειμένον ἐστὶ, καὶ πρὸς τὸ ἐλάττω, (τοῦ μὲν γὰρ μείζονος ἐλαττώ ἐστὶ, τοῦ δὲ ἐλαττώτος μείζον,) οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις ὑπερβολαὶ εἰσι, πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείψεις. Ὁ καὶ ἐν πάθει καὶ ἐν πράξει ὁμοίως ἔχει· ἐν πάθει μὲν ἀνδρεία^β μεσότης, ἐν πράξει δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀνδρείαν^ο πρᾶξις· καὶ διὰ τούτων ὁ ἀνδρείος πρὸς μὲν τὸν δειλὸν θρασὺς φαίνεται, πρὸς δὲ τὸν θρασὺν δειλός. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον^δ ἀκολαστος, πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον ἀναίσθητος· ὁ δὲ ἐλευθέριος ἀσωτος μὲν πρὸς τὸν ἀνελεύθερον, πρὸς δὲ τὸν ἀσωτον ἀνελεύθερος. * Καὶ ὁλιγὸς ἑκάτερος τῶν ἀκρων τῷ ὀνόματι ἑτέρου τὸν μέσον καλεῖ· καὶ ὁ μὲν θρασὺς τὸν ἀνδρείον δειλὸν καλεῖ, ὁ δὲ δειλὸς θρασύν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως.

* Οὕτω δὲ τῶν ἀκρων πρὸς τὸ μέσον ἀντικειμένων, καὶ πρὸς ἀλλήλα, μείζων ἐστὶν αὐτῶν ἐναντιότης· πορρωτέρω γὰρ ἀλλήλων ἐστὶν ἢ τοῦ μέσου· καθάπερ τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα ἢ τὸ μέσον, τὸ ἴσον δηλονότι. Καὶ πρὸς μὲν τὸ μέσον ἐστὶ τις ὁμοιότης ἐν ἑκατέρῳ τῶν ἀκρων, ὥσπερ τῇ θρασύτητι πρὸς τὴν ἀνδρείαν,^ι καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθερίτητα· ἐν δὲ τοῖς ἀκροῖς οὐδεμία ἐστὶν ὁμοιότης, ἀλλὰ πλείστον ἀλλήλων διαφέρουσι· τὰ δὲ πλείστον ἀλλήλων ἀπέχοντα ἐναντία δρίζονται· ὥστε καὶ μάλλον ἐναντία τὰ μάλλον ἀλλήλων ἀπέχοντα.

** Τὰ δὲ ἀκρα πλέον ἀντίκειται πρὸς ἀλλήλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον· οὐκ ἐπ' ἴσης^ε δὲ ἀντίκειται ἀκρων ἑκάτερον· ἀλλ' ἐπὶ τιῶν μὲν ἡ ἐλλείψεις πλέον ἀντίκειται πρὸς τὸ μέσον, ἢ ἡ ὑπερβολή· ἐπὶ τιῶν δὲ ἡ ὑπερβολὴ μάλλον, ἢ ἡ ἐλλείψις. Νειόσαι γὰρ αἱ μεσοτήτες πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἀκρων πλέον, ἢ πρὸς τὸ ἕτερον, καὶ ὁμοιότεραί εἰσι ποτὲ μὲν^β ἐλλείψει, ποτὲ δὲ ὑπερβολῇ. Οἷον ἡ ἀνδρεία^ι μάλλον ὁμοιοῦται τῇ θρασύτητι, ἢ τῇ δειλίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ δειλίᾳ, ἢ τῇ θρασύτητι. Ἡ δὲ σωφροσύνη μάλλον ὁμοία ἐστὶ τῇ ἀναισθησίᾳ, ἢ τῇ ἀκολασίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ ἀκολασίᾳ, ἢ τῇ ἀναισθησίᾳ. Ἔστι δὲ οὐ μόνον ἡ πρὸς τὸ ἕτερον τῶν ἀκρων ὁμοιότης αἰτία τῆς πρὸς τὸ ἕτερον ἐναντιότητος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὸ τοιοῦτον συμβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ ὁ πόλεμος τῷ σπουδαίῳ πρὸς τὰ ἀκρα γίνεται, τὴν μεσότητα ζητοῦντι, πρὸς δὲ τῶν ἀκρων μείζων ἢ μάχη, ἐκεῖνο ἐναντιώτερον τῷ μέσῳ δοκεῖ. Μείζων δὲ ἢ μάχη πρὸς δὲ μάλλον περὶκαμεν, καὶ εἰς δὲ πλέον κινούμεθα. Ὡστε εἰς δὲ πλέον αὐτοὶ κινούμεθα, ἐκεῖνο ἐναντιώτερον ἐστὶ τῷ μέσῳ. Καθά-

se, tum quam ad mediocritatem habent, agamus. Quum enim tres sint affectiones, una quidem ipsa virtus, quam mediocritatem appellamus, duas vero vitiorum, quorum alterum modum excedit, alterum deserit, in omnibus quædam est oppositio: ac primum extrema inter se pugnant, deinde medium cum extremitate utraque. Ut enim hoc quod æquale est, majori opponitur et minori, (siquidem majore minus est, minore autem majus,) ita medii quoque habitus, si cum iis quæ modum deserunt comparentur, excessus sunt, si cum excessibus, defectus. Quod quidem cum in perturbationibus, tum in actionibus eodem modo se habet: in perturbationibus enim fortitudo est mediocritas, in actionibus autem res fortiter gesta: ideoque fortis ad ignavum audax, ad audacem ignavus ac timidus videtur. Similiterque temperans stupidi quidem respectu intemperans, intemperans vero respectu stupidus habetur. Liberalis autem, si cum illiberali conferatur, prodigus, si cum prodigo, illiberalis existimatur. Denique uterque extremorum alterius nomine medium appellat: nimirum audax fortem timidum perhibet, timidus audacem vocat. Atque ita etiam in reliquis.

Hoc autem modo extrema quum et medio sicut et invicem sibi opposita, major mutua illorum contrarietas est: longius enim absunt a se mutuo quam a medio: sicut id quod magnum et quod parvum est, longius a se absunt mutuo, quam a medio, nimirum ab æqualitate. Porro aliqua medii similitudo est in utroque extremo, sicut in audacia fortitudinis, et liberalitatis in prodigalitate: contra vero nulla in extremitatibus similitudo est, sed plurimum inter se differunt: quæ vero plurimum inter se distant, definiuntur esse contraria. Itaque etiam magis contraria habentur, quæ longius inter se disjuncta sunt.

Longius autem inter se distant extremitates, quam a medio: quamquam sane non æquali spatio utraque distat extremitas: sed in quibusdam defectus magis opponitur medio, quam excessus; in aliis contra excessus magis, quam defectus. Namque ipsæ mediocritates ad alterum magis inclinant extremum, quam ad alterum, et modo defectui, modo excessui similiores sunt. Verbi causa fortitudo propius ad audaciam accedit, quam ad timiditatem: ideoque etiam magis timiditati contraria est, quam audaciæ. Rursus temperantia stupori similior est, quam intemperantiæ; atque idcirco magis est intemperantiæ contraria, quam stupori. Porro non tantum ea quæ cum altero extremorum est similitudo, ejus quæ cum altero extremorum est contrarietatis causa habetur, sed etiam nostro beneficio tale quid contingit. Quum enim viro bono, ad mediocritatem tendenti, cum extremitatibus semper sit pugnandum, ea certe cum qua magis luctatur, magis etiam medio contraria videtur extremitas. Major autem luctatio est cum iis, ad quæ natura propius sumus, aut quo magis impellimur. Quamobrem

* Οὕτω δ' ἀντικειμένον ἀλλήλοισ τούτων. κτλ. — ** Πρὸς δὲ τὸ μέσον ἀντίκειται κτλ.

περ τῶν τῆς σωφροσύνης ἀκρων πλέον εἰς ἀκολασίαν κινούμεθα, ἢ εἰς ἀναισθησίαν· ὅτι πρὸς ἡδονὰς πεφύκαμεν μᾶλλον, ἢ πρὸς τοῦναντίον· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀκολασίαν μείζων ὁ πόλεμος· καὶ αὕτη ἐναντιότερα ἐστὶ τῆ σωφροσύνη, ἢ τῆ ἀναισθησία. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει.

(Scripsi ^a ἀλλήλας] cod. ἀλλήλους. — ^b ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^c ἀνδρεία] cod. ἀνδρίαν. — ^d ἀναίσθητον] vulgo ἀναισθητόν. — ^e ἀνελεύθερος] vulgo ἀνελευθέρος. — ^f ἀνδρεία] cod. ἀνδρίαν. — ^g ἐπ' ἴσης] cod. ἐπίσης. — ^h ὁμοίωταί εἰσι ποτὲ μὲν] vulgo ὁμοιώταί εἰσι ποτὲ μὲν. — ⁱ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. — ^k ἢ τῆ φναισθησία] cod. ἢ ἢ ἀναισθησία. —)

Κεφ. η'.

Περὶ τοῦ πῶς ἂν γένοιτο μάλιστα τῆς μεσότητος τυγχάνειν.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης ἐστὶ δύο κακῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν, τῆς δὲ καθ' ἔλλειψιν, διὰ τὸ τὸ μέσον αἰετὶ ζητεῖν τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων, ἱκανῶς εἴρηται. Τὸ δὲ ἐπίστασθαι λαβεῖν τὸ μέσον καὶ γενέσθαι σπουδαῖον, ἐργῶδες ἐστίν. Ἐν παντὶ γὰρ πράγματι τὸ μέσον εὐρεῖν, δύσκολόν ἐστιν· ὥσπερ τοῦ κύκλου τὸ μέσον, δηλονότι τὸ κέντρον, οὐ πᾶς εὐρεῖν δύναται, ἀλλὰ μόνος ὁ γεωμετερεῖν ἐπιστάμενος· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ ὀργισθῆναι βῆδιον, καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ δὲ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πρὸς τίνα, καὶ ὅσον, καὶ τίνος ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ εὖ, καὶ σπάνιον, καὶ ἐπαινετόν, καὶ καλόν, τοῦτο δὲ οὐ βῆδιον, οὐδὲ τοῦ βουλομένου παντός.

** Διὰ τοῦτο προσήκει τὸν βουλόμενον σπουδαῖον γενέσθαι, καὶ ζητοῦντα τὸ μέσον, πρώτων φεύγειν πάση δυνάμει τῶν ἀκρων τὸ μᾶλλον ἐναντίον τοῦ μέσου· δηλονότι, πρὸς ὃ μᾶλλον εὐκίνητότερός ἐστι ^a τῶν παρ' ἑκάτερα τῆς μεσότητος κακῶν· καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παρήγει τό·

τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτός ἐεργε
Νῆα ^b·

καὶ γὰρ ἀμαρτάνομεν μὲν, πρὸς ὅπερ ἂν πέσοιμεν τῶν ἀκρων· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως· μείζων γὰρ ἔσται ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ ἐναντιωτέρῳ τῶν ἀκρων, ἢ ἐν τῷ ἤττον ἐναντίῳ. Ἐπεὶ οὖν ἀκρως τοῦ μέσου τυχεῖν χαλεπόν, κατὰ τὸν δεύτερον, φασί, πλοῦν ^c τὰ ἐλάχιστα τῶν κακῶν αἰρεῖσθαι προσήκει. Τοῦτο δὲ ἔσται, εἰ διακείμεθα πρὸς τὰ ἀκρα τοῦτον τὸν τρόπον, ὃν ἔφη.

quo magis ipsi impellimur, illud etiam medio magis est contrarium. Sicut ex duabus temperantiæ extremitatibus magis ad intemperantiam impellimur, quam ad stuporem; quia ad voluptates magis inclinamus, quam ad contrarium; ac propterea major cum intemperantia luctatio est; quare hæc etiam magis temperantiæ contraria est, quam stupori. Similiter et in reliquis se res habet.

Cap. VIII.

Quomodo potissimum ad mediocritatem perveniat.

Ac virtutem quidem moralem mediocritatem esse duorum vitiorum, quæ sunt nimium et parum, quia cum in perturbationibus tum in actionibus semper quærit medium, satis jam dictum est. Medium porro consequi scire, bonumque virum evadere, difficile atque operosum est. Magni enim negotii est in unaquaque re medium invenire: ut circuli medium, centrum dico, non quilibet invenire potest, sed solus ille qui geometriæ peritus est: quippe sic et in perturbationibus se res habet et in actionibus. Nam facile quidem est, irasci et dare pecuniam et sumptum facere, sed quomodo et quo tempore, et cui, et quantum et cuius rei causa irascendum et dandum est, irasci ac dare pecuniam, quod et medium et rectum est et rarum et laudabile, et honestum, hoc vero nec facile est, nec cuiusvis.

Quare decet eum qui vir bonus esse velit, ac medium consecutur, omni studio primum eam vitare extremitatem, quæ medio magis est contraria: hoc autem est illud, ad quod ex duobus illis quæ mediocritatem ambiunt proclivior est malis: quemadmodum et Calypso suadebat:

a fumo procul atque a fluctu dirige navem.

Etenim peccamus quidem, ad quamcunque extremitatem deferimur: non eodem tamen modo: quippe majus peccatum erit in contraria magis extremitate, quam in minus contraria. Quoniam igitur perfecte medium assequi difficile est, secunda, ut ajunt, navigatione minima mala eligere nos decet. Hoc autem fiet, si eo quo diximus modo in extremitates animati simus. Cæterum non illud tantum videndum est, ad quam extremitatem

* Cap. 9. ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης κτλ. — ** Διὰ δὲ τὸν στοχαζόμενον τοῦ μέσου κτλ.

* Δεῖ δὲ μὴ μόνον σκοπεῖν πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων πεφύκαμεν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἕλαστος ἡμῶν πρὸς ποῖον πέφυκε ζητητέον· (ἄλλοι γὰρ πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν) γνωσόμεθα δὲ τοῦτο, ἐξετάσαντες τίσιν ἡδόμεθα καὶ τίσι λυπούμεθα. Εὐρόντες δὲ πρὸς ποῖον τῶν ἄκρων πεφύκαμεν, ἐπὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ διὰ σπουδῆς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀφελκύσομεν. Φεύγοντες γὰρ σφόδρα τοῦτο τὸ ἄκρον, εἰς τὸ μέσον ἤξομεν. Ὅσπερ ποιοῦσιν οἱ τὰ διαστραμμένα τῶν ζύλων ὀρθῶσαι σπουδάζοντες· κλίνουσι γὰρ εἰς τοῦναντίον.

** Μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων παθῶν ἡ ἡδονὴ καὶ τὸ ἡδὺ βίαιον. Καὶ διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς ἀκριθείας, καὶ τὴν ἀπάτην πάντα τρόπον φυλάττεσθαι δεῖ, ὅτε τὴν πονηρὰν τῆς ἀγαθῆς ἡδονῆς ἐθέλομεν διακρίνειν· χαλεπὸν γὰρ ἀδέκαστον εἶναι τῶν τοιούτων κριτὴν δ. Ὅπερ οὖν οἱ δημογέροντες ὁ τῶν Τρώων πρὸς τὴν Ἐλένην ἔπαθον, καλὴν μὲν εἰπόντες αὐτὴν, καὶ τοῦ κάλλους θαυμάσαντες, ψηφισάμενοι δὲ καὶ οὕτως ἔχουσαν ἀποπέμψαι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς πρὸς τὴν ἡδονήν. Οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀποπειμπόμενοι ἤττον ἀμαρτησόμεθα. Αὕτη ἐστὶν ἡ μέθοδος ὡς ἐν κεφαλαίῳ καὶ τύπῳ, δι' ἧς μάλιστα τυχεῖν δυνασόμεθα τῆς μεσότητος.

*** Καὶ οὕτω δὲ ὁμοῦ χαλεπὸν ἔστι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς μερικοῖς. Οὐ γὰρ ὠρισμένη τίς ἐστὶν ἡ κρίσις τούτων, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλῃ· ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὰ ὠρισμένα, οἷον τὸ ὀργισθῆναι· οὐ γὰρ βράδιον διορίσαι, τίσι, καὶ πῶς, καὶ ποτε ὀργιστέον· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ καιροῦ κρίνοντας καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων, ἄλλοτε ἄλλα ἀποφαινόμεθα· καὶ ποτὲ μὲν τὸς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾶος φαμέν, ἢ ποτὲ δὲ τοὺς ὑπερβάλλοντας ὀργῆ, καὶ καλοῦμεν ἀνδρώδεις. Ἄλλ' ὁ μὲν μικρὸν τῆς μεσότητος ἐκκλίνει οὐ ψέγεται· καὶ γὰρ οὐτε ὑπερβάλλειν, οὐτε ἐλλείπειν δοκεῖ· ψέγεται δὲ ὁ τοσοῦτον τῆς μεσότητος παρακλίνας, ὅσον μὴ λαθεῖν. Τὸ δὲ μέχρι τίνος καὶ ἐπὶ πόσον τοῦ ὀρθοῦ παρεκβάντες ψεγόμεθα, οὐκ ἐστὶν ἐνὶ καθολικῷ διορίσασθαι λόγῳ· ἐπεὶ μὴδὲ ἄλλο μὴδὲν, ὅπερ ἐν τοῖς μερικοῖς εὐρίσκεται, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχει· ἡ γὰρ τούτων κρίσις μερικῶς καὶ αἰσθησίη γίνεται. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μέση ἐξίς ἐπαινετή. Δεῖ δὲ, καθὼς εἴρηται, ἀποκλίνειν ποτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολήν, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὴν ἐλλείψιν· δηλονότι ἐπὶ ταύτην τῶν ἀκροτήτων, ἧτις ὁμοιοτέρα ἐστὶ τῇ μεσότητι. Οὕτω γὰρ βῆσται τῆς μεσότητος τευξόμεθα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

(Scripsi : ἡ εὐκίνητοτέρως ἐστὶ] cod. εὐαινετότερός ἐστι. — ὁ τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔργε Νῆα] cum codd. Aristotelis et Andronici Rhodii. Nam apud Homerum Odys. XII, 219 seq. legitur τούτου μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔργε Νῆα, apud Clementem Alexandrinum autem Admon. ad Gentes p. 73 ed. Sylburg. καί-

omnes homines natura maxime inclinent, sed ad quam etiam unusquisque nostrum proclivior sit, dispendium : (alii enim ad alia vitia proniores sumus) hoc autem intelligemus, si inquiramus, quibus rebus delectemur et doleamus. Postquam autem cognoverimus, ad quam extremitatem natura propensiores simus, omni deinde studio in contrariam partem nos abstrahemus. Si enim diligenter ab hac extremitate declinemus, ita denum ad medium veniemus. Sicut illi faciunt qui ligna distorta dirigere conantur : in contrarium enim ea flectunt.

Præ cæteris autem quæ vehementer afficiunt violentissima sunt voluptas et jucunditas. Quocirca summa adhibenda est cura et summopere videndum, ne decipiamur, quum ab honesta voluptate improbam discernere volumus : est enim difficile, incorruptum talium rerum iudicem esse. Quod igitur senes illi ac proceres Trojanorum de Helena sentiebant, quam ut pulchram esse concedebant ejusque venustatem admirabantur, ita ad Græcos dimittendam esse judicabant, quamvis talis esset : idem nobis de voluptate sentiendum est. Nam quum eam ita amandabimus missamque faciemus, minus peccabimus. Hæc ergo via et ratio est, quantum quidem summatim breviterque tradi potuit, qua maxime ad mediocritatem perveniamus.

Nec minus tamen difficultatis restat propterea maximeque in rebus singularibus. Nimirum non facile in his est certum quid definire, sed alias aliter judicamus : si quidem nec ipsa definita sunt, exempli gratia iracundia : neque enim facile est, distinguere, quibus, quomodo modo et quando irascendum sit : etenim quum vel ex occasione vel ex aliis rebus iudicemus, aliud alias necesse est decernamus : nam modo eos homines, qui parum irascuntur, laudamus et lenes appellamus, modo eos qui graviter succensent, animoque virili hos esse dicimus. At qui paulum a mediocritate defleat, non reprehenditur : quia neque excedere modum videtur, neque deserere : sed qui tam longe a mediocritate recedit, ut latere non possit, is reprehenditur. At vero quatenus et quam longe a recto quis recedere, ut vituperetur, debeat, universe definiri non potest quum neque aliud quidem, quod in rebus singularibus versatur, aliasque aliter se habet, in universum describi queat : nempe huiusmodi res et singulare iudicium requirunt et sensu iudicantur. Apparet igitur, medium habitum in omnibus esse laudabilem. Declinandum autem est, sicut diximus, nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum : ad eam videlicet e duabus extremitatibus, quæ ad mediocritatem propius accedit. Sic enim et mediocritatem et bonum facillime consequemur.

* Σκοπεῖν δὲ δεῖ πρὸς ἃ καὶ αὐτοὶ εὐκατάφοροι ἔσμεν κτλ. — ** Ἐν παντὶ δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδὺ κτλ. — *** Χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο κτλ.

νου μὲν καπνοῦ κτλ. Cæterum memoria lapsum esse Aristotelem, signo sunt verba ἢ Καλυψὼ παρήναι. Ipse enim Ulixes gubernatorem alloquens ea quæ hic referuntur dicit. — ° κατὰ τὸν δεύτερον, φασί, πλοῦν] vulgo κατὰ τὸν δευτέρον φασί πλοῦν. Proverbium hoc convenit in eos, qui experientia docti pericula aut mala priora vitare didicerunt. Qua de re sic Scholiastes ad Plat. Phædonem p. 381 ed. Bekker. παροιμία δεύτερος πλοῦς ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς τι πραττόντων, παρ' ὅσον οἱ διαμαρτόντες κατὰ τὸν πρότερον πλοῦν ἀσφαλῶς παρασκευάζονται τὸν δεύτερον. Ἐμνήσθη δὲ

ταύτης καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Ἠθικῶν, καὶ Μένανδρος Κεκρυφάλῳ καὶ Πλοκίῳ καὶ Θεοφορουμένῳ. Cf. Erasmus in Adag. Chiliad. p. 605 Sylloges proverbiorum Francofurtanæ. — ^d κριτήν] cod. κρίτην. — ° δημογέροντες] Iliad. III, 156-160 οὐ νέμεσις, Τρωῖας καὶ εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοῖθ' ἀμφὶ γυναῖκι πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν Αἰνῶς ἀθανάτησι θεῆς εἰς ὧπα ἕοικεν. Ἀλλὰ καὶ ὧς, τοίη περ ἑοῦσ', ἐν νηυσὶ νεέσθω, Μηδ' ἡμῖν τεκέεσσι τ' ὀπίσσω πῆμα λίποιτο. — ^e καὶ ποτὲ μὲν] vulgo καὶ ποτὲ μὲν. — ^e φάμεν] vulgo φάμεν.)

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΘΗΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου.

* Ἐπει δὲ ἡ ἀρετὴ ἢ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστὶ, καὶ ἔστιν ἀρετὴ πράξις ἀγαθὴ ἐκούσιος, καὶ ἡ κακία τοῦναντίον, καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ κακίας καὶ ἀρετῆς καὶ τὸ ἐκούσιον παραλαμβάνεται, διὰ τοῦτο τῷ λέγοντι περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀνάγκη περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διαλαθεῖν· τῷ γὰρ ἐκούσιῳ καὶ ἀκούσιῳ τὰς πράξεις κρίνομεν. Καὶ τὰς μὲν ἐπαινετὰς λέγομεν, τὰς δὲ συγγνωστάς, τὰς δὲ ψόγου ἀξίας. Καὶ τὰς μὲν ἐκούσιως γινομένης ἀγαθὰς ἐπαινοῦμεν· τὰς δὲ ἐκούσιως πονηρὰς ψέγομεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς οὐ ψέγομεν ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιοῦμεν· τὰς δὲ ἀκούσιως πονηρὰς καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῶν ποιούντων γινομένης ἔλεου ἀξίας ἡγοῦμεθα. Διὰ τοῦτο, ἐπεὶ περὶ τῶν ἐπαινετῶν καὶ τῶν ψόγου ἀξίων ὁ λόγος ἡμῖν, δεῖον εἶδέναι περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου. Ὁ δὲ περὶ τούτων λόγος καὶ τοῖς νομιθετοῦσι χρήσιμος, ἀπὸ τούτων γὰρ εἴσονται τίνας τε κολάζειν ἀξίον, καὶ τίνας τιμᾶν, καὶ τίνας ἀξιοῦν συγγνώμης, ἢ ἔλεου· ὃ δὴ τῆς ἐν πολιτείας τέχνης κεφάλαιόν ἐστι· διοριστέον δὴ, τί ἐστὶν ἐκούσιον καὶ τί ἀκούσιον.

** Δοκεῖ τοίνυν ἀκούσιον εἶναι τὸ βίαιον, ἢ δι' ἀγνοίαν γινομένον.

*** Βίαιον δέ, οὗ ἡ ἀρχὴ οὐκ ἐν τῷ ποιῶντι, ἀλλὰ ἔξωθεν, ἐν ᾗ οὐδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων· ὅλον εἴ τινα κινήσει τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἀγάγοι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες καὶ δυνάμενοι κινεῖν μὴ βουλόμενον. Ἐκούσιον δέ, τοῦναντίον, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιῶντι πᾶσα. Εἰσι δὲ τίνα μῆτε ἀκούσια ὄντα κυρίως, μῆτε ἐκούσια, ἀλλὰ μέσα τίνα εἰσι δὲ ὅσα διὰ φόβον μαιζόνων κακῶν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· ὅλον, εἰ τύραννος προστάττοι αἰσχρόν τι ποιῆσαι κύριος ὢν καὶ αὐτοῦ, καὶ γονέων, καὶ τέκνων, καὶ δυνάμενος πράττοντα μὲν σώζειν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ, μὴ πράττοντα δὲ, ἀποκτείνει. Τοῦτο γὰρ ἀμφισβήτησιν ἔχει, πότερον ἐκούσιον ἐστίν, ἢ ἀκούσιον. Τοιοῦτον δὲ ἐστὶ καὶ τὸ γινομένον ἐν τοῖς κλυδωνίοις ὑπὸ τῶν ἐπιβατῶν, ῥίπτουσι γὰρ τὰ ἀγώγιμα· ὅπερ οὔτε ἐκούσιον εἶποι τις ἂν τελείως, οὔτε ἀκούσιον, ἀλλ' ἐκάτερον παρὰ μέρος. Τοῦ γὰρ ἔργου ἐστὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER III.

Cap. I.

De voluntario et non voluntario.

Quum in perturbationibus et actionibus versetur virtus, eademque sit actio bona sponte suscepta, contrarium autem habeatur vitium, quumque in definitione vitii et virtutis adhibeatur vox, sponte, propterea ei qui de virtute et vitio disputat necesse est de rebus voluntariis et non voluntariis exponere: siquidem eo quod sponte et quod invite fit actiones iudicamus. Quarum alias laude, alias venia, alias objurgatione dignas esse dicimus. Et bonas quidem, quæ sponte suscipiuntur, actiones laudamus: at mala facinora, quæ sponte fiunt, vituperamus; quæ vero ab invitis efficiuntur, non vituperamus, sed ignoscenda esse statuimus: ea denique mala facinora, quæ dum fiunt facientibus damno sunt, miserabilia esse ducimus. Quocirca quum de iis quæ aut laudabilia sunt aut vituperanda, sermo nobis institutus sit, simul quid sit voluntarium et non voluntarium, cognosci oportet. Erit autem disputatio de his rebus habita etiam legum latoribus utilis, quia ex his intelligunt, quinam poenis aut contra honoribus afficiendi sint, qui item venia aut misericordia sint digni: quod precipuum prudentiæ civilis caput est: definiendum igitur, quid sit voluntarium et non voluntarium.

Videtur ergo non voluntarium esse id quod violentum est aut quod per ignorantiam agitur. Violentum vero, cujus principium non in agente est, sed extra, atque ejusmodi, ut nihil adjumenti afferat is qui agit aut qui patitur: verbi gratia, si quem ventus impulerit atque e loco in locum traduxerit, aliiue homines, in quorum vel potestate sumus, vel qui nolentem etiam possunt impellere. Contra vero voluntarium id appellamus, cuius in agente totum est principium. Sunt autem nonnulla, quæ proprie neque non voluntaria sint, neque voluntaria, sed medii cujusdam generis: sicut ea quæ metu majoris mali fiunt aut honesti alicujus causa: exempli gratia, si hominem nescio quem flagitium admittente jubet tyrannus, in cujus potestate tum ipse sit, tum parentes ejus et liberi, quique facientem hoc cum suis omnibus servare, non facientem autem possit de medio tollere. Hoc enim, utrum sponte an invite factum sit, dubitare licet. Tale est quod coorta tempestate a

* Lib. III. cap. 1. Τῆς ἀρετῆς δὴ περὶ πάθη τε καὶ πράξεις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι κτλ. — *** Βίαιον δὲ οὗ ἡ ἀρχὴ κτλ.

μὲν καὶ ἀρχὴ ἐξωθεν, ὁ κλύδων δηλονότι, ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς ποιοῦσι· κρίνοντες γὰρ αὐτοὶ καὶ βουλόμενοι τοῦτο ποιοῦσιν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ αὐτῶν καὶ τῶν συμπλεόντων ὡς νοῦν ἔχοντες· ὅστε τὰς τοιαύτας πράξεις μικτὰς εἶναι, καὶ ἑκούσιου καὶ ἀκούσιου μετέχειν. Δοκοῦσι δὲ μᾶλλον τοῦ ἑκούσιου μετέχειν, ἢ τοῦ ἐτέρου· καὶ γὰρ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κλύδωνος αἱ τοιαῦται πράξεις αἰρεταὶ εἰσι· καὶ τὸ τέλος αὐτῶν, εἴ τις κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον σκοπεῖ, ἀγαθὸν ἔστι καὶ θελητόν. Ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκάστης πράξεως τέλος κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς ἔστι, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἢ ἀγαθὸν ἢ πονηρὸν γίνεται· ὥστε καὶ τὸ ἑκούσιον, ἢ τὸ ἀκούσιον, κατὰ τὸν καιρὸν ὅτε πράττεται, ζητητέον κατ' ἐκείνον τοίνυν τὸν καιρὸν ἐκὼν πράττει ἢ πράττει, εἰ καὶ ἐν ἄλλω καιρῷ, γαλήνης οὔσης, οὐκ ἂν ποιήσῃ βουλόμενος ταῦτα· καὶ γὰρ τὰ ὀργανικὰ μέρη, καὶ χεῖρες, καὶ πόδες, οὐκ ἐξωθεν ὑπ' ἄλλης ἀρχῆς κινουῦνται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῷ τῷ ποιοῦντι· ἢ δέ τις ποιεῖ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενος, κύριός ἔστι καὶ ποιεῖν, καὶ μὴ τοιαῦτα δὲ ἐκούσια λέγονται. Ἔστι τοίνυν ἑκούσιον μὲν αὐτῆ ἢ πράξις, δηλονότι μετὰ τῶν περιστάτικῶν· ἀπλῶς δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης ἀκούσιον· χωρὶς γὰρ τῆς περιστάσεως οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο τοιαῦτα ποιεῖν. Τινὲς δὲ τῶν τοιούτων πράξεων καὶ ἐπαίνων ἀξιούονται, ἔνια δὲ καὶ φόγων ἐπαίνων μὲν, ὅταν τις αἰσχρὸν τι ἢ λυπηρὸν ὑπομένη ἀντὶ καλῶν καὶ μεγάλων φόγων δέ, ὅταν φαύλων ἔνεκα. Φαῦλος γὰρ ὁ τὰ αἰσχίστα ὑπομένων ἐπὶ μηδενὶ καλῷ ἢ μετρίῳ. Ἔστι δὲ ἄς οὔτε ἐπαίνων οὔτε φόγων ἀξιούμεν, καὶ ὡς εἴρηται, ἀλλὰ συγγνώμης ἢ ἐλέου· ὅταν τις τὰ μὴ δέοντα πράττει, ἢ δέσι μεγάλων δεινῶν, καὶ μειζόνων ἢ δύνασθαι ὑπομείναι φύσιν ἀνθρωπίνην. Ἔνια δὲ οὕτως εἰσὶν αἰσχρά, ὅστε οὐδεμία ἔστι τῷ ποιοῦντι παραίτησις, ἀλλὰ δεῖ φεύγειν τὴν πρᾶξιν τοῦτων πάσῃ δυνάμει, κἂν δέη ἀποθανεῖν πάντα παθόντα τὰ δεινότατα. Καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελῶσα φαίνεται τὰ ἀναγκαζάσαντα μητροκτονῆσαι. Ἔνιοι δὲ χαλεπὸν ἔστι διακρίναι, τίνων δεινῶν φόβω τίνα τῶν αἰσχρῶν ὑπομένειν ἄξιον, καὶ τίνα ἀντὶ τίνων αἰρησόμεθα· ἔτι χαλεπώτερον τὸ εἰρόντα τὸ προσῆκον, ἐμμεῖναι τοῖς δεδογμένοις. Καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἢ μὲν ἀναγκαζόμεθα ποιεῖν, μᾶλλον αἰσχρὰ ἢ λυπηρὰ· ἢ δὲ προσδοκῶντες ποιοῦμεν, λυπηρὰ. Διὰ τοῦτο γενναῖος ἀνδρὸς ἔστι κατατολμῆσαι τῶν λυπηρῶν ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αἰσχρὸν ὑπομείναι ποιεῖν. Ὅθεν ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσι καὶ ἐπαινοῦμεν τινεas καὶ ψεγομεν ἐνίοις, καὶ οὐδέτερον τούτων, ἀλλὰ συγγνώμης ἀξιούμεν. Ἔστι τοίνυν ἀπλῶς μὲν ἀκούσια, ὅποταν ἢ αἰτία αὐτῶν ἐν τοῖς ἐκτὸς ἢ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλλῃται πρὸς τὴν πρᾶξιν· ἐκούσια δέ, ὅποταν ἢ αἰτία τῶν πράξεων πᾶσα ἢ ἐν τῷ ποιοῦντι. Ἄ δὲ δι' ἑαυτὰ μὲν οὐκ εἰσὶ θελητά, θέλομεν δὲ αὐτὰ κατὰ τίνα καιρὸν καὶ τίνων ἄλλων ἔνεκα, καθ' ἑαυτὰ μὲν ἀκούσια εἰσι, νῦν δὲ καὶ ἀντὶ τῶνδε ἐκούσια. Μᾶλλον δὲ δο-

navigantibus fieri solet, quum onera ejiciunt, quod neque plane voluntarium dixeris, neque non voluntarium, sed utrumque vicissim. Quippe illius actionis principium est extra, tempestas videlicet, idemque tamen est in agentibus: nimirum tum judicio certoque consilio, tum ad se aliosque qui una navigant conservandos hoc sapientissimi quique faciunt: ex quo apparet mixtas esse hujusmodi actiones ac partim sponte, partim invite susceptas. Videntur tamen voluntate potius quam coactu susceptæ; nam quo tempore fiunt, hoc est, dum tempestas sævit, hujusmodi actiones optabiles atque eligendæ sunt; sed et finis earum, si quis tempus illud respiciat, bonus est et optatus. Siquidem uniuscujusque actionis finis talis est pro tempore; et tempori convenienter aut bonus fit aut malus: quamobrem id quoque, quod voluntarium est aut non voluntarium, e tempore quo peragitur, spectari oportet: illo scilicet tempore sponte facit homo, quæ facit, licet alio tempore, orta tranquillitate, sponte hæc non faceret: namque illæ partes, quæ instrumentorum locum obtinent, manus dico et pedes, non alio extrinsecus moventur principio, sed eo quod est in agente: quæ vero suo motu agitalus aliquis facit, ea aut facere poterit, aut non facere: talia autem sunt quæ sponte fieri perhibentur. Est igitur voluntarium quidem ipsum factum, nimirum respectu calamitatis: simpliciter autem et per se consideratum, non voluntarium: nemo enim extra calamitatem talia facere velit. Rursus aliæ harum actionum laude dignæ judicantur, objurgatione aliæ: et laudabiles quidem sunt, quoties aliquis turpe quid aut molestum magnæ et honestæ rei causa sustinet: vituperabiles vero, quum futillum rerum causa hoc fit. Improbus enim est, qui turpissima quæque nullius honestæ rei aut mediocris gratia suffert. Sunt tamen et alia facta, quæ neque laude, ut dictum est, neque objurgatione, sed venia potius et miseratione digna existimamus: quando aliquis magnorum malorum metu, quæ talia sunt, ut humanæ naturæ intolerabilia videantur, indecora facit. Quædam vero ita turpia sunt, ut hujusmodi flagitium committenti nulla possit esse excusatio, sed talia summo studio vitari convenit, etiamsi mors oppetenda gravissimique cruciatus perferendi sint. Etenim ridicula videntur, quæ Alcæmonem Euripidis, ut matrem interficeret, coegerunt. Interdum vero difficile est dijudicare, quorum malorum metu quæ flagitiosa facinora facere nos deceat, et quæ quibus anteponenda sint: difficilius vero etiam est, postquam id quod decet inveneris, in sententia sua permanere. Plerumque enim ea quæ facere cogimur, turpia magis quam molesta sunt: quæ vero cum expectatione facimus, molesta sunt. Quapropter generosi viri est, ea quæ molesta sunt, forti potius animo subire, quam flagitio aliquo se commaculare. Unde in hujusmodi facinoribus quosdam laudamus, alios reprehendimus, alios denique neque laude neque objurgatione, sed venia dignos existimamus. Sunt ergo simpliciter non voluntaria, quum eorum causa in eis est quæ sunt extra, neque quidquam is qui agit ad actionem confert: voluntaria autem, quum omnis actionum causa penes agentem est. Quæ autem propter se non sunt expetenda sed pro tempore aut alterius alicujus

καὶ ἐκούσια εἶναι, ἢ ἀκούσια· αἱ γὰρ πράξεις αἱ ἐν τοῖς μερικοῖς γίνονται, ἐν οἷς αἱ καὶ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ τόπος, καὶ ἡ αἰτία· ταῦτα δὲ ἐκούσιους τὰς τοιαύτας πράξεις ποιοῦσι. Διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν, δηλονότι τὸ περὶ τὰ μερικὰ εἶναι τὰς πράξεις, οὐκ ἔστιν εὐχέρως ἀποδοῦναι, ποῖα αἰσχροῦ ποίων λυπηρῶν προκρίνειν ἄξιον· πολλὰ γὰρ διαφορὰ ἐν τοῖς μερικοῖς.

(Scripsi : * καθὼς] cod. καθὼς. — ὁ πρᾶττη] cod. πρᾶτται. —)

Κεφ. β'.

Ἔτι περὶ ἐκούσιου, καὶ ἀκούσιου, καὶ τῶν μεταξύ αὐτῶν θεωρουμένων.

Δοκεῖ δὲ καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, βίαιά τινα εἶναι, ὅτι αὐτὰ κινεῖ καὶ ἀναγκάζει ποιεῖν τοὺς ποιοῦντας τῷ κάλλει καὶ τῇ ἡδονῇ, ἔξωθεν ὄντα. Οὐκ ἔστι δέ· εἰ γὰρ τοῦτο δώσομεν, πάντα ἂν εἴη βίαια· πάντα γὰρ ὅσα πρᾶττομεν, ἕνεκα τοῦ νομίζειν, ὅτι καλὰ, ἢ ἡδέα πρᾶττομεν. Καὶ μὲν τινα λυπούμενοι πρᾶττομεν ὅσα ποιοῦμεν ἔξωθεν βιαζόμενοι· τινὰ δὲ μεθ' ἡδονῆς, ὅσα ἐκόντες αὐτοὶ ποιοῦμεν τοῦ ἡδέος ἕνεκα. Πάντα δὲ ἕνεκά τινος * καλοῦ ἢ ἡδέος ποιοῦμεν· καὶ γὰρ καὶ ἡ λυπηρὰ ποιοῦμεν ἀναγκαζόμενοι, τῆς ἡδονῆς ἕνεκα ποιοῦμεν· ποιοῦμεν γὰρ ἵνα φύγωμεν τὰ λυπηρότερα· τοῦτο δὲ τὴν ἡδονὴν ἔστι διώκειν. Διὰ τοῦτο οὐ δεῖ τὰ καλὰ καὶ ἡδέα βίαια λέγειν· ἄλλως τε καὶ γελοῖόν ἐστιν, αἰτία νομίζειν τῶν πράξεων τὰ ἔξωθεν καλὰ καὶ ἡδέα, καὶ μὴ ἑαυτὸν ὑπὸ τούτων βραδίως ἀλισκόμενον. Ἀλλὰ τῶν μὲν καλῶν πράξεων πολλαίαι τις ἑαυτὸν αἰτιᾶται, τῶν δὲ αἰσχροῦ οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὴν ἡδονήν. Οὐκ ἔστι δέ· ἀκούσιον γὰρ ἔστιν, ὅ ἢ ἀρχῇ ἔξωθεν, οὐδὲν πρὸς τὴν πράξιν συντελοῦντος τοῦ πρᾶττοντος.

* Τὰ δὲ δι' ἀγνοίαν γινόμενα ζητητέον εἰ ἐκούσια εἰσιν, ἢ ἀκούσια. Ἐχει δὲ οὐ πάντα ὁμοίως· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀκούσια εἰσι, τὰ δὲ ἐκούσια, τὰ δὲ οὔτε ἐκούσια οὔτε ἀκούσια, ἀλλὰ καλεῖσθω οὐχ ἐκούσια. Καὶ ἀκούσια μὲν, ὅσα ποιήσαντες λυπούμεθα, γνόντες μετὰ τὸ ποιῆσαι, καὶ μεταμελόμεθα· οὐχ ἐκούσια δέ, ὅσα ποιοῦντες οὐ λυπούμεθα, καὶ μετὰ τὴν πράξιν οὐ μεταμελόμεθα· ὁ γὰρ δι' ἀγνοίαν πρᾶττων καὶ μετὰ τὸ γινῆναι μὴ δυσχεραίνων τῇ πράξει οὔτε ἐκὼν ἔπραξεν ὅγε μὴ ἤδει, οὔτε ἄκων· οὐ γὰρ γνοὺς ἑαυτῷ δυσχεραίνει· διὰ τοῦτο οὐχ ἐκούσια τὰ τοιαῦτα καλεῖσθω. Διαφέρει δὲ τὸ δι' ἀγνοίαν πρᾶττειν τοῦ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν δι' ἀγνοίαν πρᾶττειν ἢ ἀκούσιόν ἐστιν, ἢ οὐχ ἐκούσιον· τὸ δὲ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν ἐκούσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ τὸ ἀγνοοῦντα πρᾶττειν ἐστίν, ἐπὶ τὰς ἀρχὰς, ἢ μεθῆ, ἢ ἄλλην τινὰ ποιῆ πονηρίαν· ὅπως γὰρ εὐδὲ ἀγνοίαν, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴν ἢ ἄλλο τι ποιεῖ ἢ ποιεῖ, ἀγνοῶν δέ. Πᾶς οὖν μοχθηρὸς ἀγνοεῖ, τίνα δεῖ πρᾶττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι· καὶ διὰ τὴν

rei causa expetantur, per se quidem non voluntaria sunt, nunc vero et pro his voluntaria dicuntur esse. Et voluntaria quidem magis videntur esse, quam non voluntaria : quoniam in rebus singularibus semper versantur actiones, in quibus perpetuo tempus, aut locus spectatur, aut causa : quæ omnia talia facta voluntaria efficiunt. Rursus eadem de causa, quod in rebus singularibus versantur actiones, non facile est definire, quæ turpia quibus præferenda sint molestiis : quia multæ in rebus singularibus sunt differentie.

Cap. II.

Adhuc de eo quod sponte et quod invite fit, atque de iis quæ inter utrumque considerantur

Videntur autem ea quoque, quæ pulchra et quæ jucunda sunt, violenta quodammodo esse, quia quum extia sint, jucunditate sua et pulchritudine movent homines illosque agere cogunt ea quæ agunt. Quod tamen non ita est : nam si hoc concedatur, omnia violenta erant· omnia enim, quæcumque agimus, quia pulchra esse ac jucunda putamus, idcirco etiam agimus. Et alia quidem non sine molestia agimus, quæcumque vi extrinsecus adhibita facimus : alia vero cum voluptate, quæ sponte ipsa delectationis causa facimus. Omnia vero pulchritudinis cujusdam aut delectationis causa facimus : nam et illa quæ molesta sunt, coacti quum facimus, delectationis causa facimus : siquidem ut molestiora vitemus, ea facimus : hoc vero est voluptatem consecrari. Quamobrem neque ea quæ pulchra, neque ea quæ jucunda sunt, violenta oportet dicere : adde quod ridiculum est, extrinsecus assumpta sive pulchra sive jucunda causas actionum esse existimare, ac non potius se ipsum qui talibus facile capiatur. Atqui honestarum actionum causam sæpenumero sibi aliquis attribuit, turpium vero factorum non sibi, sed voluptati. Verum aliter se res habet : non voluntarium enim est, cujus principium est extra, quum is qui agit ad actionem nihil confert.

Quæ autem per imprudentiam fiunt, num voluntaria, an non voluntaria sint, nunc considerandum. Neque tamen omnium eadem ratio est, sed alia non voluntaria sunt, alia voluntaria, alia neque voluntaria neque non voluntaria, quæ quidem nunc non sponte fieri dicantur. Jam vero non voluntaria sunt, quæ post actionem cognita deploramus et quorum nos poenitet : non sponte facta autem quæ sine molestia agimus, et post actionem sine poenitentia recordamur : qui enim per imprudentiam agit aliquid, et quum novit non indignatur hanc actionem, neque sponte fecit, quod non noverat, neque invitus, quia postquam novit, non indignatur vicem suam ; quare non sponte facta talia appellentur. Aliud autem est per imprudentiam, aliud imprudentem agere. Ideoque qui per imprudentiam agit, aut invitus agit, aut non sponte : at qui imprudens agit, sponte agit. Imprudentem enim dicimus agere eum, qui irascitur, vel ebrius est, vel aliud quid delinquit : hic enim non per imprudentiam, sed delectationis causa vel ob aliud quid facit, quod committit

* Τὸ δὲ δι' ἀγνοίαν ἐκούσιον κτλ.

τοιαύτην ἀμαρτίαν οἱ ἄνθρωποι ἄδικοι, ἢ ὄλωσ κακοὶ γίνονται. Αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις οὐκ εἰσὶν ὁ ἀκούσιος· ἢ γὰρ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, ἣτις ἐστὶν αἰτία τῶν κακιῶν, οὐκ ἔστιν αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας. Οὐ γὰρ τὸ καθόλου περὶ τῆς μέθης ἀγνοεῖν ὅτι πονηρὸν, αἰτιον γίνεται τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τὸ ἀγνοῆσαι μερικῶς τήνδε τὴν μέθοδον· ὅσον, φέρε εἰπεῖν, οὐκ εἰδότα μέχρι πόσου πίνοντας ἐνὶ μεθύσει. Τοῦτο γὰρ καὶ συγγνώμης ἀξιούται καὶ ἐλέου, ὃ γὰρ ὁσῶς ἀγνοήσας δι' ἄγνοιαν ποιεῖ ὃ ποιεῖ, καὶ ἀκουσίως πράττει. Δεῖ δὲ διορῆσαι, τίνα καὶ πόσα ἐστὶν, ἃ ἀγνοοῦντες ἀκουσίως πράττομεν, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ πρὸς ὃν τις ποιεῖ ὃ ποιεῖ, τὸ πρᾶγμα ὃ ποιεῖ, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ διὰ τίνος ὄργανου ποιεῖ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ὅσον σωτηρίας, καὶ πῶς, δηλαδὴ τὸν τρόπον, ὅσον, ἡρέμα ἢ σφόδρα. Ἄπαντα μὲν οὖν ταῦτα οὐδεὶς ἂν ἀγνοήσκειν, εἰ μὴ μαίνοιτο. Ἐνδέχεται δὲ τίνα τούτων ἀγνοεῖν καὶ σωφρονοῦντα· ὥσπερ ἀγνοεῖ τις πολλαίκις αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὃ πράττει, καθάπερ οἱ ἐξειπότες τὰ μυστήρια. Λέγοντας γὰρ περὶ ἄλλων συγχυθῆναι φασί, καὶ τι καὶ περὶ τῶν μυστηρίων παραφθέγγασθαι, μὴ συνορῶντες ὃ λέγουσιν, ἢ καὶ ἀγνοοῦντες ὅτι ἀπόρρητα ἦν. Οὗτοι γὰρ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γινόμενον ἀγνοοῦσιν· οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ὅτι τὰ μυστήρια ἐξάγουσι. Καὶ τις ἀφῆκε πρὸς τίνα καταπέλτην, δείξει βουλόμενος αὐτόν, καὶ τυχῶν ἀπέκτεινε· καὶ τις τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ οἰηθεὶς πολέμιον εἶναι, ὥσπερ ἡ Μερόπη· ἢ λελογχωμένον τὸ δόρυ νομίσας ἀνευ λόγῃς εἶναι, ἢ κίσηριν τὸν λίθον ὑπολαβὼν, ἐπὶ σωτηρία πέμψας, ἀπέκτεινε. Ὁ τοίνυν τι τούτων ἀγνοῶν, ἐν οἷς ἢ πράξις, ἄκων ἐποίησε. Κυρίως δὲ ἄκων, ὅταν τὰ κυριώτατα ἀγνοῇ τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα· κυριώτατα δὲ τὰ πρόσωπα, καὶ τὸ ἔργον, ἐν οἷς ἢ πράξις, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. Ἄτινα εἰ ἀγνοεῖ καὶ προσέτι μεταμέλει αὐτῷ ἐφ' οἷς ἐποίησε, κυρίως ἄκων ἐποίησε.

* Τοιοῦτου δὲ ὄντος τοῦ ἀκουσίου, τὸ ἐκούσιον ἐστίν, οὗ ἢ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ, εἰδότες τὸ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἢ πράξις.

** Οὐ γὰρ καλῶς λέγεται ἀκούσια εἶναι, ἃ ποιοῦμεν ὑπὸ θυμοῦ κινούμενοι, ἢ ἐπιθυμίας, γινώσκοντες πάντα τὰ κατὰ μέρος, δι' ὃν καὶ ἐν οἷς πράττομεν. Εἰ γὰρ τοῦτο δοίημεν, πρῶτον μὲν οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων ἄκούσιον τι πράττειν ἐροῦμεν, (ἀεὶ γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμῷ πράττει), ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς παῖδας· ἔπειτα καὶ ἐφ' ἡμῖν ἄποπον συμβαίνει· ἢ γὰρ οὐδὲν ἐκούσιως πράττομεν τῶν δι' ἐπιθυμίαν, ἢ θυμόν, ἢ τὰ καλὰ μὲν ἐκούσιως, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, τῶν γὰρ ἀπὸ ἐπιθυμίας ἢ θυμοῦ τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα. Εἰ μὲν οὖν τὰ καλὰ μόνον ἐκούσιως πράττομεν, τὰ φαῦλα δὲ ἀκούσιως, γελοῖον εἰπεῖν· ἐν γὰρ τὸ αἰτιον, θυμὸς ἢ ἐπιθυμία. Τὸ δὲ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ἢ διαφορὰ τοῦ αἰτίου ποιεῖ, τῷ τὸ μὲν ἔνδον εἶναι, τὸ δὲ

imprudens tamen. Quisvis ergo improbus, quæ agenda et quibus abstinendum sit, ignorat : atque hujusmodi errore injusti fiunt homines aut omnino mali. Tales autem actiones non invite suscipiuntur : quæ enim in consilio versatur imprudentia, unde hæc vitia nascuntur, non est causa cur id quod agitur actum esse invite dicatur, sed improbitatis. Neque enim si quis in universum ignorat. malam esse ebrietatem, hæc actionis non voluntariæ causa erit, sed quod singulatum hæc ratio nobis ignota est, ut exempli gratia, si ignoremus, quantum vini potare liceat, ut inebriemur. Quippe hoc et venia dignum putamus et misericordia : nam qui illud ignorat, per imprudentiam facit quod facit, et invitus agit. Sed et illud defendendum est, quæ sint et quot negotia, quæ imprudentes agimus invite, deinde declaranda persona ejus cujus respectu facimus, quod facimus, tum memoranda res quam gerimus, interdum etiam quod velut instrumento geramus dicendum, et cujus rei causa, verbi gratia salutis, et quomodo, modus videlicet observandus, ut, leniter an vehementer rem geramus. Hæc igitur omnia nemo ignoraverit, nisi forte insanit. Quædam tamen etiam, qui mentis sit compos, ignorare potest : sicut sæpe aliquis hoc ipsum ignorat quod agit, ut qui mysteria enuntiarunt. Solent enim dicere, se quum de aliis vellent loqui perturbatos fuisse, et oblata occasione aliquid de mysteriis, quod non debebant, adjecisse, vel quod non satis perspicere, quid eloquerentur, vel quod nescirent esse tacenda et arcana. Hi enim ipsum illud quod faciunt facinus ignorant : neque enim animadvertunt, se mysteria efferre. Sic aliquis emisit catapultam in aliquem, quum ostendere tantum vellet, eumque ictu interfecit : aut alius filium suum, quem hostem esse existimabat, ut Merope : aut qui præferratam hastam sine mucrone esse putavit, vel qui conservandi alicujus causa lapidem jecit, quem pro pumice habebat, hominique vitam ademit. Qui igitur aliquid eorum ignorat, in quibus actio cernitur, invitus fecit. Sed proprie invitus fecit, quum capita rerum ignoravit : sunt autem capita personæ et opus, in quibus actio consistit, et id cujus gratia actio suscipitur. Quæ si ignoraverit, ac præterea eorum quæ perpetravit pœnitentia accesserit, proprie invitus fecit.

Tale ergo quum sit non voluntarium, sponte factum erit id cujus principium est in homine agente singulasque res, in quibus actio consistit, non ignorante.

Neque enim recte dicuntur non voluntaria esse, quæ iræ vel cupiditatis impulsu facimus, postquam perspeximus singulatum omnia, quibus nititur et in quibus consistit actio. Nam si hoc concedamus, primum nullum animal rationis experts sponte quidquam agere dicemus, quippe quæ semper, quod cupiditate ardent iraque inflammata sunt, agant, et similiter pueros : deinde etiam in nobis absurdum erit · nam aut nihil sponte agimus, quod cupiditatis vel iræ impulsu facimus, aut honesta quidem sponte, turpia autem inviti, quoniam facinora a cupidis vel iratis facta partim bona sunt, partim mala. Jam ridiculum erit, si honesta tantum sponte, turpia autem invitos nos facere judicemus : una enim utrorumque causa est, ira aut cupiditas. Volun-

* Ὅντος δ' ἀκουσίου τοῦ βιαίου κτλ. — ** Ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ ἀκούσια εἶναι τὰ διὰ θυμόν κτλ.

ἔξωθεν. Εἰ δὲ πάντα ἀκούσια, πῶς οὐκ ἄτοπον, ἀκουσίως δρέγεσθαι λέγειν, ὧν δεῖ δρέγεσθαι; ἔστι γὰρ εἰς δέον χρῆσασθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῇ θυμῷ, καὶ δεῖ ὀργίζεσθαι ἐπὶ τισι, καὶ ἐπιθυμῶν τινων, οἷον, βγείας, ἢ μαθήσεως, ἅπερ ἀκούσια λέγειν οὐκ εὐλογον· τὰ γὰρ ἀκούσια, λυπηρά· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. Ἔτι, εἰ ἀκούσια ἦν τὰ κατὰ θυμὸν ἀμαρτηθέντα, διέφερον ὅτι τῶν ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ ἀμαρτανομένων, κατὰ τὴν ἐκούσιου καὶ ἀκουσίτου διαφορὰν· διαφέρει δὲ οὐδέν· καὶ γὰρ ταῦτα ἁμολίως ἐκείνοις φευκτά, ὁ τοῦ ἐκούσιου ἐστὶ, καὶ ψόγων ἀξία οὐδὲν ἦντον ἔπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ διέφερον ὡς ἐκούσιον ἀκουσίτου. Ἔτι δὲ τὰ ἀλογα κᾶθη καὶ ἀνθρώπινά εἰσιν, ὥσπερ ὁ λογισμὸς ἀπὸ τούτων δὲ τῶν παθῶν, θυμοῦ δηλονότι καὶ ἐπιθυμίας, κᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι γίνονται πράξεις· ταύτας τοίνυν ἀκουσίους λέγειν, ἄτοπον.

(Scripsi : * ἕνεκά τινος] cod. ἕνεκα τινός. — ὁ ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι.] — ὁ οὐκ εἰσιν] cod. οὐκ εἰσιν.] — ὁ ζῶων] cod. ζῶων. — ὁ διέφερον] cod. διέφερουν. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ προαιρέσεως.

* Ἐπει δὲ περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκουσίτου διωρισάμεθα, μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν ἂν εἴη περὶ τῆς προαιρέσεως διαλαθεῖν. Ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ εἶναι ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τῇ ταύτης κανόνι δυνασώμεθα κρίνειν τὰ ἄβη καὶ τὰς πράξεις.

** Ἡ προαίρεσις τοίνυν ἐκούσιον μὲν ἐστίν, οὐκ ἐστὶ δὲ αὐτὸ τὸ ἐκούσιον, ἀλλὰ τι τῶν τοῦ ἐκούσιου· τὸ γὰρ ἐκούσιον ἐπὶ πλεόν ἐστὶ τῆς προαιρέσεως. Καὶ δηλονότι τὸ μὲν γὰρ ἐκούσιον καὶ ζῶοις ἀλόγοις, καὶ παισὶ, καὶ τελείοις τὸν νοῦν πρόσσει· (ποιοῦσι γὰρ καὶ οἱ παῖδες καὶ τᾶλλα ζῶα ἄκουσίως,) ἢ δὲ προαίρεσις μόνοις τοῖς κρίνειν δυναμένοις καὶ βουλευέσθαι εἰδόσι πρόσσει· ἢ γὰρ μετὰ βουλῆς ὁ δὲ βραχὺς προαίρεσις καλεῖται. Ἄλλως τε καὶ τὰ ἐξαίφνης ὅφ' ἡμῶν γινόμενα μὴ προβουλευσαμένων ἐκούσια μὲν λέγονται, προαιρετὰ δὲ οὐδαμῶς.

*** Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ προαίρεσις θυμὸς, ἢ ἐπιθυμία, ἢ βούλησις, ἢ δόξα, καθὼς τινες ὑπεκλήφασιν.

**** Ὁ μὲν γὰρ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία κοινῆ ἐστὶ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς ἀλόγοις· προαίρεσις δὲ οὐδαμῶς. Ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς οὐ λέγεται προαιρούμενος πράττειν ἢ πράττει, ἀλλ' ἐπιθυμῶν· ὁ δὲ ἐγκρατὴς λέγεται πράττειν προαιρούμενος, οὐκ ἐπιθυμῶν. Ἔτι προαίρεσις μὲν ἐπιθυμία ἐναντίον ἐστὶ· καὶ γὰρ προαιρούμεθα πολλαῖς ἐναντία ὧν ἐπιθυμοῦμεν· ἐπιθυμία δὲ

tarium vero aut non voluntarium causæ differentia facit, quod altera intus, altera extra est. Quodsi omnia non voluntaria sunt, nonne absurdum est, ea dicere invite appetere nos, quæ sunt appetenda? Licet enim cupiditate et ira opportune uti, ideoque ob aliquas causas irascendum est, et quædam sunt cupienda, ut bona valetudo vel doctrina, quæ non voluntaria dicere ineptum est: quippe non voluntaria pro molestis habentur, at quæ ex cupiditate fiunt, jucunda sunt. Præterea, si non voluntaria essent mala facinora, quæ ira commissa sunt, differrent a flagitiis ratione factis, secundum ejus quod sponte et quod invite fit differentiam: at nihil differunt: namque hæc pariter atque illa fugienda sunt, quod voluntario convenit, neque minus reprehendenda sunt: quod non accideret, si ut voluntarium a non voluntario differrent. Adde quod perturbationes rationis expertes humanæ sunt, sicut ratio: ab his vero perturbationibus, ira videlicet et cupiditate, omnes actiones humanæ nascuntur; hæc ergo non voluntarias dicere, absurdum erit.

Cap. III.

De consilio.

Postquam autem de voluntario et non voluntario exposuimus, superest, ut de consilio disseramus. Hoc enim necessitudinem habet cum virtute, ideoque ejus velut regula mores et actiones judicare poterimus.

Consilium igitur est sane quiddam sponte susceptum, non est tamen id ipsum quod sponte factum appellamus, sed aliquid eorum quæ ad rem voluntariam referuntur; nam id quod sponte fit latius patet, quam consilium. Nempe hoc vel ex eo apparet, quod voluntarium etiam brutis animalibus, et pueris et hominibus adultis ac judicio valentibus inest: (namque et pueri et reliqua animalia sponte agunt,) consilium vero solis illis, qui et judicare possunt et deliberare, inesse perhibetur: etenim appetitus deliberationi junctus consilium appellatur: præsertim quum et illa, quæ subito a nobis nulla prius habita deliberatione fiunt, voluntaria esse dicamus, non consulto tamen facta.

Nam consilium neque ira est, neque cupiditas, neque voluntas, aut opinio, ut nonnulli existimant.

Quippe ira et cupiditas nobis etiam cum brutis animalibus communis est: consilium autem neutiquam. Præterea incontinenens non consilio capto, sed cupiditate impulsus agere dicitur, quæ agit: at continens capto consilio, non cupiditate impulsus dicitur agere. Consilio insuper contraria est cupiditas: quia consilium sæpenumero optatis nostris contrarium capimus: cupiditas an-

Cap. 2. διωρισμένων δὲ τοῦ τε ἐκούσιου κτλ. — ** Ἡ προαίρεσις δὲ ἐκούσιον μὲν φαίνεται κτλ. — *** Οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν ἐπιθυμίαν κτλ. — **** Οὐ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις κτλ.

ἐπιθυμίας οὐκ ἔστιν ἐναντίον· ἡ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Ἐτι ἡ μὲν ἐπιθυμία λυπηρά ἐστι, καὶ τὸ ἡδὺ ἀεὶ ἀντικείμενον ἔχει, (πρὸς αὐτὸ γὰρ ἀεὶ φέρεται) ἡ δὲ προαίρεσις οὕτε λυπηρά ἐστιν, οὕτε τὸ ἡδὺ ἀντικείμενον ἔχει.

* Ἐτι δὲ οὐδὲ ὁ θυμὸς προαίρεσις ἐστι, καὶ πολλῶν μᾶλλον, ἢ ἡ ἐπιθυμία· ἥμισα γὰρ διὰ θυμὸν γινόμενα κατὰ προαίρεσιν εἶναι δοκεῖ.

** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις ἔστιν ἡ προαίρεσις· καί τοι ἐγγιστα εἶναι ταῦτα δοκεῖ. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων· οὐ γὰρ προαιρούμεθα ἵπτασθαι, ἢ ἀθάνατοι εἶναι, ἀλλὰ βουλόμεθα· (ὁ γὰρ τὰ τοιαῦτα προαιρούμενος δοκοῖ ἂν ἡλίθιος εἶναι) ἡ προαίρεσις ἄρα οὐκ ἔστι βούλησις. Καὶ βουλόμεθα μὲν πολλάκις ἄπρ οὐχ ἡμεῖς αὐτοί, ἀλλ' ἕτεροι ποιοῦσιν· οἶον, ὑποκριτὴν τινα νικᾶν τῶν ἐν τῇ σκηνῇ, ἢ ἀθλητὴν· προαιρεῖται δὲ ταῦτα οὐδέ τις, ἀλλ' ὅσα οἰεῖται γενέσθαι ἂν δι' αὐτοῦ. * Ἐτι ἡ μὲν βούλησις τοῦ τέλους ἔστιν ἀεὶ, ἡ δὲ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων· βουλόμεθα μὲν γὰρ τὴν ὑγίειαν, προαιρούμεθα δὲ ἂ πρὸς αὐτὴν φέροι, καὶ δι' ὧν ἔστιν ὑγιαίνειν· καὶ τὴν μὲν εὐδαιμονίαν καὶ βουλόμεθα καὶ φάμεν· βούλεσθαι, προαιρεῖσθαι δὲ οὐ λέγομεν· ἐπεὶ μὴδὲ ἀρμύζει. Καὶ ὅπως ἔοικεν ἡ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν εἶναι.

*** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δόξα ἐστίν. Ἡ μὲν γὰρ δόξα περὶ πάντα ὁμοίως ἐστὶ καὶ τὰ αἰδία, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ ἀδύνατα· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μόνον. * Ἐτι ἡ δόξα τῶ ψευδεῖ καὶ τῶ ἀληθεῖ διαίρεται· τὴν μὲν γὰρ τῶν δοξῶν ἀληθῆ λέγομεν, τὴν δὲ ψευδῆ· ἡ δὲ προαίρεσις τῶ ἀγαθῶ καὶ τῶ κακῶ μᾶλλον διαίρεται· τὴν μὲν γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν, τὴν δὲ τοῦ κακοῦ. Ἐπὶ μὲν οὖν καθόλου δόξη ταῦτόν εἶναι τὴν προαίρεσιν οὐδενὶ δοκεῖ· οὐ μόνον δὲ τῇ καθόλου δόξη οὐκ ἔστι ταυτόν, ἀλλ' οὐδέ τις.

**** Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς προαιρέσεως ποιοὶ τινες ἡ γινόμεθα· τῶ γὰρ προαιρεῖσθαι τὰ κακὰ κακοὶ γινόμεθα, καὶ τῶ προαιρεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ ἀγαθοί· ἀπὸ δὲ τῆς δόξης οὐκέτι. Ἐτι προαιρούμεθα μὲν πράττειν τι, ἢ μὴ πράττειν, λαβεῖν τι, ἢ φυγεῖν τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ τί ἐστὶν ὁ προαιρούμεθα, ἢ ἄλλο τι, * ἢ τί νιν συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ, ἢ φυγεῖν τι, ἢ ἐλίσθαι, οὐκ ἔστι τῆς δόξης· ἡ ἄρα προαίρεσις οὐκ ἔστι δόξα. Ἐτι ἡ μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, ὅταν προαιρώμεθα ἂ δεῖ· ἡ δὲ δόξα ἐπαινεῖται, ὅταν δοξάζωμεν τὰ ἀληθῆ. Ἐτι προαιρούμεθα μὲν, ἂ σφόδρα γινώσκωμεν ἀγαθὰ εἶναι, δοξάζομεν δὲ, ἂ οὐ πάνυ γινώσκωμεν ἀληθῆ εἶναι. Ἐτι ὁ αὐτὸς οὐχ ὁμοίως προαιρεῖται καὶ δοξάζει· δοξάζει γὰρ πολλάκις καλῶς, δοξάζων τὰ ἀληθῆ, προαιρεῖται δὲ τὰ φαῦλα· οὐκ ἄρα ταῦτόν δόξα καὶ προαίρεσις. Εἰ δὲ πολλάκις ἡ δόξα προηγείται τῆς

tem cupiditati non est contraria : ergo consilium non est cupiditas. Porro cupiditas molesta est, semperque oppositum habet jucundum, (eo enim perpetuo tendit :) contra consilium neque molestum est, neque oppositum habet jucundum.

Adde quod nec ira est consilium, multoque minus, quam cupiditas : nam quæ per iram fiunt, consilio minime consentanea esse videntur.

Neque vero voluntas est consilium : quamvis finitima hæc esse videantur. Consilium enim non est in iis quæ fieri non possunt : quia volare aut immortales esse non con itumus, sed volumus : (nam qui talia constituat, stultus esse videatur :) ergo consilium non est voluntas. Quin et volumus sæpe, quæ non ipsi facimus, sed alii : verbi causa histrionem aliquem in scena primas agere partes aut athletam superiorem discedere : at nemo tamen rerum consilium capit, sed earum duntaxat, quæ per se effici posse arbitratur. Præterea voluntas est ultimi semper ac finis, consilium autem eorum quæ ad finem conferunt : nimirum volumus bona uti valetudine, consulto autem ea facimus quæ ad eam conferunt, et quibus bene valeamus : et beati esse volumus, atque hoc nos velle dicimus, sed tale consilium nobis captum esse, ut beati simus, non dicimus, quoniam ineptum est. Denique eorum quæ in nostra potestate sunt, videtur esse consilium.

Neque vero opinio est. Opinio enim ad omnia eodem modo pertinet, tum æterna, tum ea quæ in nostra potestate sunt, tum quæ fieri non possunt : at consilium eorum tantum est, quæ in nobis sita sunt. Adde quod opinio vero et falso distinguitur ; siquidem aliam opinionem veram, aliam falsam dicimus : at consilium bono potius et malo distinguitur, siquidem de capto bonarum malarumque rerum agendarum consilio loquimur. Idem igitur quod universam opinionem esse consilium nemo putat : cæterum non modo non est idem quod universa opinio, sed ne idem quidem quod quedam opinio.

Quippe consilio capto certo quodam modo afficimur ; nam si quid male facere destinavimus, mali ; si bene facere constituimus, boni evadimus ; at sola opinione non item. Præterea statuimus aliquid agere aut non agere, potiri aliqua re aut vitare aliquid ejus generis : at existimamus, quid sit quod constituimus, vel aliud quid, aut cui conducatur, aut quemadmodum : contra potiri aliqua re aut vitare aliquid aut eligere non est res opinabilis : ergo consilium non est opinio. Insuper laudatur consilium, quando ea quæ agenda sunt agere instituimus : contra opinio in laude est, quum vera opinamur. Tum ea facere destinamus, quæ admodum bona esse intelligimus, opinamur autem quæ non admodum vera esse scimus. Denique non eodem modo idem homo et constituit aliquid et opinatur : sæpe enim recte sentit, dum autem vera opinatur, male facere constituit : ergo non est

* Θυμὸς δ' ἔτι ἤττον κτλ. — ** Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις κτλ. — *** Οὐδὲ δὴ δόξα ἂν εἴη κτλ. — **** Τῶ γὰρ προαιρεῖσθαι τὰγαθὰ ἢ τὰ κακὰ ποιοὶ τινὲς ἴσμεν κτλ.

προαιρέσεως ἢ παρακολουθεῖ, οὐ δὲ τοῦτο ταῦτόν ἐ-
σται δόξα καὶ προαίρεσις· τοῦτο γὰρ οὐδὲν κωλύει διά-
φορα εἶναι.

(Scripsi : ^a) [ζῶα] cod. ζῶα. — ^b μετὰ βουλῆς] cum Heinsio; codex μεταβολῆς. — ^c αὐτοῦ] ex Aristotele; cod. αὐτοῦ. — ^d καὶ φαμεν] vulgo καὶ φαμέν. — ^e μόνον] cod. μόνων. — ^f ποιοὶ τινες] vulgo ποιοὶ τινες. — ^g ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως, τί ἐστὶ καὶ περὶ τίνα, καὶ περὶ βου-
λεύσεως.

* Ἐπεὶ δὲ οὔτε ἐπιθυμία ἐστὶν ἢ προαίρεσις, οὔτε θυμός, οὔτε βούλησις, οὔτε δόξα, ζητητέον τί ἐστὶν, ἢ ποῖόν τί ἐστι. ^a Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι ἐκούσιόν ἐστὶν, οὐκ αὐτὸ τὸ ἐκούσιον, καθὼς εἴρηται· οὐ γὰρ πᾶν ἐκούσιον προαιρετόν· ἀλλὰ τῶν ἐκουσίων ἐκεῖνο μόνον προαιρετόν καλεῖται, ὃ προβουλευόμενοι ποιοῦμεν· ἢ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγου καὶ διανοίας. Φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· τὸ γὰρ προαιρετόν δοκεῖ σημαίνειν τὸ πρὸ ἐτέρων αἰρετόν.

** Τούτων δὲ ὑποκειμένων, ζητητέον, πότερον περὶ πάντων δυνατὸν βουλευσάσθαι, ἢ περὶ ἐνίων οὐ δυνατόν· ἢ α γνωμὲν ἐντεῦθεν, τίνων ἐστὶν ἢ προαίρεσις, καὶ τίνων οὐκ ἐστὶ. Τῶν γὰρ βουλευτῶν καὶ ἢ προαίρεσις ἐστὶ. Βουλευτὸν δὲ λέγω, περὶ οὗ βουλεύεται οὐκ ἡλίθιος ἢ μαινόμενος, ἀλλ' ὁ νοῦν ἔχων.

*** Ἡ τοίνυν βουλή οὔτε περὶ τῶν αἰδίων ἐστὶν οἶον, περὶ τοῦ κόσμου· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ κινῆσθαι τὰ οὐράνια σώματα· ἢ περὶ τῶν ἀδυνατῶν ἄλλως εἶναι· οἶον περὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ τετραγώνου καὶ τῆς διαμέτρου, ποιῆσαι λόγον τινὰ ἔχειν πρὸς ἀλλήλας, ὃν ἀριθμὸς πρὸς ἀριθμόν.

**** Οὔτε περὶ τῶν κινουμένων αἰεὶ ὡσαύτως, ἢ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν· οἶον τροπῶν καὶ ἀνατολῶν.

***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως ἐχόντων βουλευσόμεθα· οἶον αὐχμῶν καὶ ὄμβρων.

***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης· ^b οἶον θησαυροῦ εὐρέσεως· ὅτι οὐδὲν τούτων ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν, οὐδὲ ἀνθρώπινον.

***** Καὶ μὴν οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν πάντων βουλευσόμεθα, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἅπερ ἂν αὐτοὶ πράξαιμεν, ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν ἢ δι' ἐτέρων· οὐ γὰρ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Σκυθῶν πολιτείας βουλευσονται, πῶς ἂν Σκυθῶν ὀρθῶς πολιτεύοιτο. Οὐδὲν γὰρ τῶν εἰρημένων δι' ἡμῶν ἂν γένοιτο.

***** Βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν ἄτινα γνωσόμεθα.

idem opinio et consilium. Quodsi sæpenumero opinio consilium antecedit vel subsequitur, non tamen propterea idem erit utrumque : non enim hoc obstat, quominus inter se differant.

Cap. IV.

De consilio, quid sit et in quibus versetur, itaque de deliberatione.

Quum autem neque cupiditas sit consilium, neque ira, nec voluntas, neque opinio, dispiciendum est quid sit aut quale. Apparet igitur esse quiddam quod sponte fiat, non tamen ipsum voluntarium, ut dictum est : non enim quidquid sponte fit, de eo consilium captum est. sed ex iis, quæ voluntaria sunt, illud solum consilio factum appellatur, quod ratione inita et subducta factum : quia consilium cum ratione et cognitione conjunctum est. Quod quidem ex ipso nomine intelligitur : nam consilio factum videtur significare id quod cæteris posthabitis amplectimur.

His positus atque concessis, quaeritur, utrum de omnibus deliberari possit, an de nonnullis nequeat : ut inde intelligamus, de quibus rebus consilium capiatur et de quibus non capiatur. Namque ad res in deliberationem cadentes etiam consilium pertinet. Sed in deliberationem cadens illud voco, de quo non stolidus aliquis aut insanus, sed is qui mentis est compos, deliberat.

Ac primum neque de æternis est deliberatio, ut de mundo : neque enim quomodo æterna corpora moveantur, quisquam deliberat : aut de iis quæ aliter se habere non possunt, exempli gratia de quadrati latere et diametro, si quis velit efficere, ut eandem inter se rationem habeant, quam numerus ad numerum.

Neque de iis quæ semper eodem modo moventur, sive necessitate, sive natura, sive propter aliam aliquam causam, ut de solis conversionibus et orbitibus.

Sed neque de iis, quæ alias aliter se habent, deliberabimus ; ut de siccitatibus et imbribus.

Neque de iis quæ fortuito eveniunt, ut de thesauri inventione, quia neque horum quidquam in nostra potestate, neque humanum est.

Immo ne de omnibus quidem rebus humanis deliberabimus, verum de iis tantum quæ in nostra sunt potestate, hoc est, quas aut ipsi per nos aut per alios efficere queamus : Lacedæmonii enim de Scytharum re publica non deliberabunt, quo pacto recte Scythæ eam administrare possint. Nihil enim horum, quæ dicta sunt, per nos effici possit.

At de iis deliberabimus, quæ quum ad effectum adduci queant, tum in nostra sunt potestate : quæ jam cognoscemus.

* Τί οὖν ἢ ποῖόν τί ἐστι κτλ. — ** Cap. 3. Βουλευονται δὲ πότερα περὶ πάντων κτλ. — *** Περὶ δὲ τῶν αἰδίων οὐδεὶς βουλεύεται κτλ. — **** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως κτλ. — ***** Οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης κτλ. — ***** Ἄλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπικῶν κτλ. — ***** Βουλευόμεθα δὲ κτλ.

* Οὗτω τρία εἰσι τὰ αἰτία ἐν τοῖς οὖσι, φύσις, ἀνάγκη καὶ τύχη· εἶτι δὲ νοῦς καὶ πᾶν τὸ δι' ἀνθρώπου, οἷον τέχνη ἢ ἄλλη τις πράξις. Οἱ δὲ ἄνθρωποι βουλευόμενοι οὐτε περὶ ὧν αἰτία ἡ φύσις, οὐτε περὶ ὧν ἡ ἀνάγκη αἰτία, ἢ ὧν ἡ τύχη, ἀλλὰ περὶ μόνων ἐκείνων, ὧν αἰτία ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη μέθοδος, καὶ ἡ πράξις.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ περὶ πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων μεθόδων οἱ ἄνθρωποι βουλευόμενοι. Περὶ γὰρ τὰς ἀκριβεῖς καὶ αὐτάρχεις τῶν ἐπιστημῶν οὐκ ἐστὶ βουλή· οἷον περὶ τῶν γραμμάτων· οὐ γὰρ δισταζόμενοι πῶς γραπτέον· ὅτι ἐγνωσμένον ἐστὶν ἀκριβῶς, καὶ ὠρισμένα εἰσι τὰ σημεία.

*** Ἄλλ' ὅσα γίνονται ὑφ' ἡμῶν δυνάμενα πολλαχῶς γενέσθαι, περὶ τούτων βουλευόμεθα. Οἷον περὶ τῶν κατὰ τὴν ἱατρικὴν πράξεων, αἵτινες οὐ πάνυ εἰσι ὠρισμένοι, ἢ τὴν χρηματιστικὴν, (πολλαχῶς γὰρ δυνατόν χρηματίζεσθαι) ἢ τὴν κυβερνητικὴν, ἢ γυμναστικὴν· καὶ μᾶλλον περὶ τῶν κατὰ τὴν κυβερνητικὴν βουλευόμεθα, ἢ τὴν γυμναστικὴν· ἐπεὶ καὶ ἑλαττόν ἐστιν ἀκριβῶς ἡ κυβερνητικὴ· καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως.

**** Πλέον δὲ περὶ τῶν κατὰ τὰς τέχνας βουλευόμεθα ἢ τὰς ἐπιστήμας· πλέον γὰρ δισταζόμενοι ἐν ταῖς τέχναις, ὅτι ἑλαττόν ἐστιν ὠρισμένα τῶν ἐπιστημῶν.

***** Τὸ δὲ βουλευέσθαι ἐστὶ ὁ μὲν τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνδεχομένων γίνεσθαι· ὅταν δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ τρόπος ἀδηλος, ἢ πῶς δηλονότι γενήσεται, καὶ ἐν οἷς, οὐκ ἐστὶ δυνατόν τὴν βούλευσιν ὠρισμένην εἶναι.

***** Διὰ τοῦτο καὶ συμβούλους παραλαμβάνομεν, ὅταν ἢ περὶ μεγάλων ἢ βουλῆ· καὶ γὰρ ἀπιστοῦμεν ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἱκανοῖς περὶ τοῦ πράγματος διαγνώσκειν.

***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τελῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὰ τέλη. Ὁ γὰρ ἱατρὸς οὐ βουλευέσεται δοῦναι τὴν ὑγίειαν τῷ κάμνοντι· (οὐ γὰρ ἐνδέχεται πρὸς ἄλλο τι ἢ βλέπειν τὸν ἱατρὸν, καὶ τούτων χάριν οὐ χρεῖαν ἔξει βουλευσεως,) ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν ὑγίειαν, περὶ τούτων βουλευέσεται, ἅτινα πολλαχῶς ἐνδέχεται γενέσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βῆτωρ οὐ βουλευέσεται περὶ τῆς πειθοῦς, ἀλλὰ περὶ τῶν φερόντων εἰς τὴν πειθὴν· καὶ ὁ πολιτικὸς οὐ καθίζει τὴν βουλήν, ἵνα γνῶ ἢ περὶ τῆς εὐνομίας· (ὅτι γὰρ καλῶς τὰ πράγματα αὐτὸν διοικῆσαι,) ἀλλὰ περὶ τῶν συνιστάντων τὴν εὐνομίαν βουλευέσεται.

***** Καὶ ὁλοὺς πάντας οἱ τοιοῦτοι τὸ μὲν τέλος ὑποτιθέασιν, ζητοῦσι δὲ, πῶς καὶ διὰ τίνων ἀφίξονται πρὸς αὐτό. Καὶ πολλῶν ὄντων δι' ὧν ἐστὶ τυχεῖν τοῦ σκοποῦ, ζητοῦσι διὰ τίνος βῆστα καὶ κάλλιστα τὸ τέλος εὐρήσουσιν. Ὅταν δὲ δι' ἐνὸς ἐνδέχεται μόνου,

Itaque tres rerum omnium causæ sunt, natura, necessitas, fortuna : quibus accedit mens et quæcunque per hominem fiunt, velut artes aliæque actiones. Jam vero neque de iis quorum natura, nec de iis quorum necessitas aut fortuna causa est, deliberare solent homines, sed de iis tantum, quorum disciplina aliqua humana causa est. actio.

Sed neque de omnibus disciplinis humanis deliberare homines solent. Quippe in doctrinis exquisitis suaque vi contentis deliberationi sive consultationi locus non est : verbi gratia de litteris non consultamus, quia quomodo scribendum sit non ambigimus ; siquidem satis nota res est et definitæ sunt litterarum formæ.

At vero de iis quæ opera nostra fiunt, quum diversis modis fieri queant, deliberamus. Exempli gratia de actionibus medicis, quæ non admodum definitæ sunt, aut de rebus pecuniariis, (quia multis modis pecuniam quærere licet,) aut de gubernandi arte, aut gymnastica : et magis de rebus ad gubernandi artem quam ad gymnasticam pertinentibus consultamus, siquidem minus subtilis est gubernandi ars : ac de reliquis similiter.

Sed in artibus magis quam in doctrinis consultationi locus est : magis enim dubitamus in artibus, quia minus definitæ sunt quam doctrinæ.

Porro de iis quæ ut plurimum accidere possunt, deliberare consuevimus ; quum vero horum incerta est ratio, vel quum quomodo eventura sint, et in quibus, non apparet, ibi rursus definita non potest esse deliberatio.

Quare et consiliarios assumimus, quum de rebus magnis deliberamus : quia nobis ipsis diffidimus, tanquam non satis idoneis qui de tanto negotio iudicemus.

Ac deliberamus quidem non de finibus, sed de iis quæ ad fines spectant. Neque enim medicus de restituenda ægro sanitate deliberabit (quia non potest aliam rem respicere, ac propterea deliberatione non eget,) sed de iis quæ ad sanitatem conferunt, quæ non uno modo fieri possunt, deliberat : similiter et orator non de suasionem, sed de iis quæ ad persuadendum accommodata sunt deliberabit : neque vir civitatis regendæ peritæ convocat senatum, ut de bonis legibus iudicet : (quippe oportet eum bene rempublicam administrare,) sed de iis quæ ad constituendas bonas leges valent deliberabit.

Denique omnes qui tale quid agunt, finem quidem sibi proponunt, sed quemadmodum et quibus rebus eum assequi possint, quærunt. Quumque multi sint modi quibus quod expetimus consequi liceat, quo pacto facillime et optime ad calcem perveniamus, inspicunt. At

* Αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Καὶ περὶ μὲν τὰς ἀκριβεῖς. ὡς — *** Ἄλλ' ὅσα γίνεται κτλ. — **** Μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τὰς τέχνας κτλ. — ***** Τὸ βουλευέσθαι δὲ κτλ. — ***** Συμβούλους δὲ παραλαμβάνομεν· κτλ. — ***** Βουλευόμεθα δὲ οὐ περὶ τῶν τελῶν. — ***** Ἄλλο θέμενοι τέλος τι κτλ.

τότε οὐ τοῦτο ζητοῦσιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον πῶς χρησόμεθα αὐτῷ, καὶ τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι, ἡ διὰ τούτου τοῦ τέλους τευρόμεθα. Καὶ πάλιν ἐκείνην τὴν πράξιν διὰ τίνος ἐργασόμεθα, κάκεινο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ ἀμέσως γινόμενον, καὶ οὐ δι' ἄλλου· ὅ ἐστι τὸ πρῶτον αἴτιον τοῦ τέλους, ἕπερ τελευταῖον εὑρίσκεται. Οὕτω γὰρ ὁ βουλευόμενος ἀπὸ τοῦ τέλους ἀρχόμενος, διὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος ὁδεύει, μέχρι τοῦ πρώτου αἰτίου τὴν πράξιν πᾶσαν ἀναλύων, καθάπερ οἱ μαθηματικοὶ τὰ διαγράμματα.

* Ἔστι τοίνυν ἡ μὲν βούλευσις ζήτησις τις· πᾶσα δὲ ἡ ζήτησις οὐκ ἔστι βούλευσις. Καίτοι, καθὼς εἴρηται, τρόπον τινὰ ὁμοίως καὶ ὁ βουλευόμενος, καὶ ὁ μαθηματικὸς ἀναλύει· καὶ ὁ ἔσχατον εὑρίσκεται ἀναλύοντι, τοῦτο ἔργον πρῶτον γίνεται τῷ βουλευομένῳ· καθάπερ ὁ μαθηματικὸς, πρὸς ὃ ἔσχατον ἀφίξεται ἀναλύων, τοῦτο ὑποθεῖς, καὶ ἀπὸ τούτου διὰ τῶν ἄλλων ὁδεύων, ἀποδείκνυσι τὸ προκείμενον. Καὶ ἄμφω δὲ εἰ ἀναλύοντες ἀδύνατοι ἐντύχοιεν, ἀφίστανται τοῦ ζητήματος. Οἷον, εἰ χρημάτων δεήσει πρὸς τὸ ζητούμενον τέλος, ὃ τούτων ἄνευ οὐκ ἐνὶ γενέσθαι, ἀδύνατον δὲ φανείη ταῦτα πορισθῆναι, περὶ τοῦ τρόπου οὐκέτι ζητοῦσιν, ἀλλ' ἀφίστανται· εἰ δὲ δυνατόν, ἐγχειροῦσι πράττειν. Ἐκεῖνα δὲ δυνατόα καλοῦμεν, ἃ δι' ἡμῶν γένοιτ' ἂν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων τρόπον τινὰ δι' ἡμῶν γίνονται· ἡ γὰρ αἰτία καὶ τούτων ἐν ἡμῖν ἔστι· βουλευόμεθα δέ, καθὼς εἴρηται, ποτὲ μὲν περὶ τῶν ὀργάνων, ποτὲ δὲ περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν, καὶ ἄπλως, ποτὲ μὲν περὶ τῶν φερόντων εἰς τὸ τέλος πῶς ἂν ληφθεῖεν, ποτὲ δὲ περὶ τοῦ τρόπου πῶς χρῆσόμεθα αὐτοῖς, ἢ διὰ τίνος.

** Φαίνεται δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, μὴ εἶναι τὸ τέλος βουλευτόν. Βουλευτὰ μὲν γὰρ εἰσιν, ὧν κύριος ὁ ἀνθρωπὸς ἔστι ποιῆσαι ἢ μὴ· ὧν δὲ ὁ ἀνθρώπος κύριός ἐστιν, ἐκεῖνα πράξεις ἀνθρώπιναί εἰσιν· αἱ δὲ ἀνθρώπιναί πράξεις ἄλλων ἕνεκα γίνονται· ἃ δὲ ἄλλων ἕνεκα γίνονται, οὐκ εἰσὶ τέλη· τὸ βουλευτόν ἄρα οὐκ ἔστι τέλος. Οὕτε τοίνυν τὸ τέλος ἔστι βουλευτόν. οὕτε τῶν πρὸς τὸ τέλος, ὅσα καθ' ἕκαστα· οἷον, εἰ ἄρτος τοῦτο, εἰ πέπεπται, εἰ ποιεῖται ὡς δεῖ· ταῦτα γὰρ αἰσθήσει γινώσκωμεν, οὐ βουλήν καὶ κρίσει· εἰ δὲ περὶ τούτων ἀεὶ βουλεύσεται, εἰς ἀπειρον ἤξει.

*** Τὸ μὲν οὖν βουλευτόν τοῦτο ἔστι. Τὸ δὲ προαιρετόν ἔστι βουλευτόν ὠρισμένον· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς βουλῆς προκριθὲν προαιρετόν καλεῖται· μετὰ γὰρ τὸ προκρίναι ὃ δέον γενέσθαι, οὐκέτι περὶ τοῦ πράγματος βουλευόμεθα, ἀλλὰ γινώσκωμεν ὠρισμένως ὡς δεῖ ποιεῖν· ἀνάγομεν γὰρ τὴν μὲν τοῦ πράγματος τοῦ ζητούμενου ἀρχὴν εἰς τὴν ἡμετέραν βούλησιν· τὴν δὲ ἡμετέραν κρίσιν καὶ βούλησιν εἰς τὴν προαίρεσιν, ἥτις ἔστιν ἀρχὴ ἡδὴ τῆς πράξεως. Τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν, ὡς Ὀμηρος ἐν ταῖς βασιλείαις

vero quando unus tantum modus est, tum non hoc quaerunt, sed qua ratione eo utamur, et quid potissimum agendo, eo quo volumus perveniamus. Rursusque illam actionem quo pacto suscipiamus, atque illud qua ratione, donec pervenerimus ad id quod per se, non per aliud fit; quae prima finis causa est, ad quam postremo pervenitur. Sic enim qui deliberat rem a fine aspiciens, per ea quae ad finem spectant progreditur, ita ut totam actionem usque ad primam causam resolvat, sicut figuras suas mathematici.

Est ergo consultatio quaestio aliqua: nec omnis item quaestio est consultatio. Verum aliquatenus, ut jam dictum est, similiter atque mathematicus is qui deliberat resolvit: et quod postremum in resolutione invenitur, hoc primum consultantis opus est: quemadmodum ad quod ultima resolutione pervenit mathematicus, hoc posito, inde per reliqua progrediens, id de quo agitur certis argumentis demonstrat. Sed et utique si in aliquo quod fieri nequit inciderit, quaerere desistit. Exempli gratia, si pecunia sit opus ad finem, quem nobis proponimus, assequendum, quem sine illa assequi nequeamus, nulla autem ejus pecuniae nobis faciendae ratio iniri possit, de cogendae illius modo non amplius quaerunt homines, sed a quaestione desistunt: sin autem iniri queat ratio, rem ex sententia conficere aggrediuntur. Ea autem fieri posse putamus, quae per nos possunt fieri: (nam et quae per amicos nostros, aliquo modo per nos fiunt, quia et horum causa in nobis est:) alias autem, sicut dictum est, de instrumentis, alias vero de usu eorum deliberamus, denique nunc de his quae ad finem tendunt, quo pacto comparari possint, nunc de modo quo uti illis queamus, aut per quem.

Ex iis ergo, quae dicta sunt, apparet de fine ipso consultari non posse. Siquidem de his rebus, quae in hominis potestate sunt, adeo ut vel agere eas vel non agere queat, consultatio est: quae vero in hominis potestate sunt actiones, sunt humanae: humanae vero actiones aliarum rerum causa suscipiuntur: at quae aliarum rerum causa fiunt, non sunt fines: ergo id de quo deliberatur non est finis. Jam vero ut in deliberationem finis non cadit, ita nec quae ad finem pertinent, si sint singularia; verbi gratia, an hoc sit panis, an sit ita coctus aut factus ut oportet: haec enim sensu judicamus, non consilio et iudicio: nam si quis de his semper deliberare volet, in infinitum abibit.

Quod igitur in deliberationem cadit, hoc est. Ceterum illud quod nobis propositum est, quamquam in deliberationem cadit, tamen jam definitum est: quod enim consulto reliquis praepositum est, id propositum appellatur: quia postquam semel id quod fieri oportet reliquis praestulimus, non amplius de re deliberamus, sed jam definite quomodo agendum sit novimus: quippe rei quam quaerebamus principium ad nostram voluntatem revocamus: nostrum vero et iudicium et voluntatem ad animi propositionem, quae principium jam actio-

* Φαίνεται δὲ ἡ μὲν ζήτησις οὐ πᾶσα εἶναι βούλησις κτλ. — ** Ἔοικε δὲ καθάπερ εἴρηται κτλ. — *** Βουλευτόν δὲ καὶ προαιρετόν τὸ αὐτὸ, κτλ.

ἐμμεῖτο· εἰσάγει γὰρ τοὺς βασιλεῖς μετὰ τὴν βουλὴν τὸ προκριθέν ἀπαγγέλλοντας τῷ δήμῳ, ὥσπερ τῇ προαιρέσει, ὥστε πραγθῆναι. Ἐπει τοίνυν τὸ προαιρετὸν βουλευτὸν ἐστίν, ὁρεκτὸν τῶν ἐφ' ἡμῖν δηλονότι, ὃ μετὰ τὴν βουλὴν ὁρεγόμεθα δυνάμενοι τοῦτα ποιῆσαι, φανερόν, ὅτι ἡ προαίρεσις εἴη ἂν ὄρεξις βουλευτικῆ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Ἐκ τοῦ βουλευσασθαι γὰρ κριναντες, ὁρεγόμεθα κατὰ τὴν βούλησιν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ δρισμὸς τῆς προαιρέσεως ὡς ἐν τύπῳ. Εἰρηται δὲ καὶ περὶ ποῖά ἐστιν· ὅτι τὰ πρὸς τὸ τέλος.

(Scripsi : ^a ποῖόν τί ἐστι] vulgo ποῖον τί ἐστι. — ^b οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης] cod. οὐδὲ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης. — ^c τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν] vulgo τὸ δὲ βουλευσασθαι ἐστίν. — ^d διαγνώναι] cod. διαγνώσαι. — ^e ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^f γνῶ] cod. γνῶ. — ^g ἐνδέχεται] cod. ἐνδέχεται. — ^h τίνα πράξιν μεταχειρισάμενοι] cod. τίνα πράξει μεταχειρισάμενοι. ⁱ οὐκ εἰσι τέλη] cod. οὐκ εἰσὶν τέλη. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ βουλῆσεως καὶ βουλητοῦ.

* Δεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς βουλῆσεως εἰπεῖν ἤδη. Ὅτι μὲν οὖν ἡ βούλησις τοῦ τέλους ἐστίν, ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐδείχθη· ἀμφισβητεῖται δὲ πότερον παντὸς τέλους, ὃς τις ἂν ἐθέλοι τυχεῖν, ἢ βούλησις ἐστίν, ^a ἢ τὸ ἀγαθὸν μόνου.

** Καὶ τοίνυν οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἵκνου· οἱ δὲ τοῦ δοκοῦντος, ἢ ὄντος δὲ ἢ μὴ ὄντος.

*** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν λέγουσι τὸ ἀγαθὸν μόνον βουλητὸν εἶναι τὸ κακὸν λέγειν μὴ εἶναι τῷ μοχθηρῷ βουλητόν· καίτοι βουλητόν ἐστίν αὐτῷ.

**** Τοῖς δὲ λέγουσι τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκεῖνο εἶναι τὸ βουλητόν, οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν, ἐπειδὴ ἄλλῳ ἄλλο δοκεῖ ἀγαθόν, καὶ τὸ αὐτὸ τῷ μὲν ἀγαθὸν δοκεῖ, τῷ δὲ κακόν, ἢ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ ἐναντία ἀγαθὰ νομίζει πολλάκις, καὶ οὕτως οὐδὲν ἐστὶ βουλητόν φύσει καὶ δι' ἑαυτοῦ.

***** Εἰ δὲ ταῦτα οὐ δοκεῖ εἰκότα εἶναι, ἐκεῖνο ἐροῦμεν· βουλητόν μὲν εἶναι φύσει καὶ ἀληθείᾳ καὶ δι' ἑαυτοῦ, τὸ ἀγαθόν· πῆ ^b δὲ καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν βουλητόν ἐστίν. Εἰ γὰρ καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἐστίν ἀγαθόν, ἀλλὰ κατὰ τινὰ περίστασιν ἀγαθόν ἐστίν· ὅσον τὸ λωποδυτεῖν κακὸν μὲν ἐστὶ τῇ φύσει, τῷ λωποδύτῃ δὲ, καὶ κατὰ τινὰ καιρὸν, ἀγαθόν· διὰ τοῦτο καὶ δοκεῖ ἀγαθὸν ἀπλῶς εἶναι· καθόσον δὲ ἀγαθὸν καὶ βουλητόν ἐστίν. Ὡστε συμβαίνει τὸ δοκοῦν ἀγαθὸν πῆ εἶναι ^c βουλητόν· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν βουλητόν ἐστίν, τῷ δὲ φαύλῳ τὸ τυχόν.

nis est. Quod vel ex antiquis civitatum formis, quas Homerus in carminibus imitabatur, apparet : quoniam reges dimisso senatu, quæ optima visa essent, populo denuntiantes introducunt, capto videlicet consilio ut agerentur. Quando igitur id quod nobis propositum est in deliberationem cadit, qua rem in nostra potestate sitam appetimus, quam post deliberationem appetere solemus, quum ad eam agendam valeamus : patet animi propositionem esse appetitionem deliberativam eorum quæ in potestate nostra sunt. Nam postquam consultatione adhibita iudicavimus, tum ei consultationi convenienter appetimus. Hæc igitur incondita quædam animi propositionis definitio est. Sed et quibus in rebus versetur jam dictum est : in iis nimirum, quæ ad finem pertinent.

Cap. V.

De voluntate et de eo quod sub voluntatem cadit.

Sed et de voluntate jam disserendum est. Voluntatem ergo ultimi seu finis esse, ex iis quæ supra diximus efficitur : jam vero utram cuiuslibet sit finis nobis propositi, an boni tantum, ambigitur.

Alii ergo dicunt eam boni tantum esse : alii ejus, quod videtur bonum, sive sit, sive non sit.

Contingit autem illis, qui solum bonum sub voluntatem cadere dicunt, ut malum sub improbi voluntatem cadere negent, quamvis hoc sub ejus voluntatem cadat.

Quodsi quis dicat illud, quod videtur bonum cadere sub voluntatem, non per se, sed quia cuique tantum videtur tale, quoniam alii aliud videtur bonum, atque idem alii bonum, alii malum videtur, aut idem homo contraria sæpe bona existimat, nihil natura et per se sub voluntatem cadet.

Sed si hæc non videntur probabilia, illud dicemus, natura sua et revera et per se sub voluntatem cadere id quod sit bonum : aliquatenus vero et sub singulorum hominum voluntatem cadere id quod specie duntaxat bonum sit. Quamvis enim revera bonum non sit, pro ratione temporum tamen bonum est : verbi gratia, spoliare natura sua malum est, at spoliatori et pro tempore bonum : quare et simpliciter bonum videtur : quatenus vero bonum est, etiam sub voluntatem cadit. Quo fit, ut quod specie bonum est, aliquatenus etiam sub voluntatem cadat : viro bono igitur id quod revera bonum est optabile videtur, malo autem quidquid fors obtulerit.

* Cap. 4. ἡ δὲ βούλησις κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν κτλ. — *** Συμβαίνει δὲ τοῖς μὲν κτλ. — **** Τοῖς δ' αὐτὸ φαίνόμενον κτλ. — ***** Εἰ δὲ δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει κτλ.

* Ὡσπερ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων τοῖς μὲν υγιαίνουσι καὶ εὖ ἔχουσι τὰ σώματα υγιεινὰ δοκεῖ τὰ κατὰ ἀληθειαν υγιεινὰ, τοῖς δὲ ἐπιπόσοις ἕτερα· ὁμοίως δὲ καὶ πικρὰ καὶ γλυκεῖα, τοῖς μὲν υγιαίνουσι τὰ ὄντα πικρὰ τῇ φύσει καὶ γλυκεῖα τοιαῦτα δοκεῖ· ὁμοίως καὶ θερμὰ καὶ βαρέα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· τοῖς δὲ νοσοῦσι τὰς αἰσθήσεις ἕτεροια. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων καὶ κακῶν. Ὁ μὲν σπουδαῖος τὰ ὄντα νομίζει καὶ τὰ ἀληθῆ, ὁ δὲ φαῦλος τὰναντία πολλάκις· καθ' ἑκάστην γὰρ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἔστι τι ^d ἴδιον ἀγαθὸν καὶ ἡδύ. Καὶ τούτω διαφέρει τῶν φαύλων ὁ σπουδαῖος, ὅτι διακρίνει τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἡδέος, καὶ τὸ ἀληθές ἐν πᾶσιν ὄρα, καθάπερ κανῶν καὶ μέτρον αὐτῶν γινόμενος· οἱ δὲ φαῦλοι, μὴ δυνάμενοι τὸ ἀληθές συνιδεῖν, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἀπατῶνται, νομίζοντες ἀγαθὰ τὰ ἡδέα, οὐκ ὄντα φύσει ἀγαθὰ· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ λυπηρὰ φεύγουσιν, οὐκ ὄντα φύσει πονηρὰ καὶ φευκτά.

(Scripsi : ἔστιν] cod. ἔστι. — ^b πη] cod. πῆ. — ^c πη εἶναι] cod. πῆ εἶναι. — ^d διαθέσεων ἔστι τι] cod. διαθέσεων ἔστι τι. —)

Κεφ. ε'.

Ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ἐκούσιον.

** Ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν τέλη βουλευτά, τὰ δὲ πρὸς τὰ τέλη βουλευτά καὶ προαιρετά, φανερόν ὅτι αἱ πράξεις αἱ περὶ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά κατὰ προαίρεσιν εἶεν ἂν καὶ ἐκούσιον. Τοιαῦται δὲ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· περὶ γὰρ τὰ βουλευτά καὶ προαιρετά γίνονται. Ἐρ' ἡμῖν ἄρα ἔστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· αἱ γὰρ πράξεις, δι' ὧν ἐθίζομεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, προαιρεταὶ καὶ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν. Εἰ δὲ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ μὴ πράττειν ἐφ' ἡμῖν ἔστιν· ἐν οἷς γὰρ τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί. Καὶ εἰ τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμῖν ἔστιν, ἀγαθὸν ὄν, καὶ τὸ μὴ πράττειν αὐτό, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται· καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν τὸ κακόν, ἀγαθὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔστι, καὶ τὸ πράττειν τὸ κακόν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἔστι. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἀγαθοὺς ἢ κακοὺς ποιεῖ· ὥστε ἐφ' ἡμῖν ἔστι τὸ ἐπιεικέσιν εἶναι ἢ πονηροῖς.

*** Τὸ δὲ λέγειν ὅς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός, οὐδ' ἄκων μακάριος, τὸ μὲν ἀληθές δοκεῖ, τὸ δὲ ψεῦδος. Τὸ μὲν γάρ, ὡς οὐδεὶς ἂν γένοιτο μακάριος ἄκων, ἀληθές· ψεῦδος δὲ τὸ πρῶτον. Ἢ γὰρ μοχθηρία οὐδαμῶς ἀκούσιον· δέδεικται γὰρ ἀπὸ τῶν εἰρημένων, τὸν ἄνθρωπον ἀρχὴν εἶναι τῶν ἰδίων πράξεων· ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐν ἡμῖν, ταῦτα ἐφ' ἡμῖν ἔστι καὶ ἐκούσια· ὥστε διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀνθρώπινην πρᾶξιν ἐκούσιον εἶναι ὁμοίως τὴν τε ἀγαθὴν καὶ τὴν πονηράν. Τούτω δὲ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἰδιῶται καὶ οἱ νομοθέται μαρτυροῦσι, δι' ὧν πράττουσι·

Eadem etiam corporum ratio est : quippe valentibus et bene constitutis corporibus salubria videntur quæ vera talia sunt, ægris autem alia : similiter tum amara tum dulcia ; nimirum valentibus natura sua quæ amara et dulcia sunt reapse talia videntur esse : eodemque modo calida et gravia et cæterorum unumquidque : his vero, quorum sensus hebetati sunt, alia. Eadem ergo etiam bonorum, jucundorum et malorum ratio est. Etenim vir bonus quæ reapse talia sunt vera quoque existimat : at malus sæpe contraria : singulis scilicet animi affectionibus peculiare quid, quod bonum et jucundum est, convenit. Cæterum vir probus ab improbis hoc quoque differt, quod bonum a jucundo discernit, atque in omnibus rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura : contra improbi quum verum intelligere nequeant, voluntate decipiuntur, quippe qui bona esse existimant quæ jucunda sunt, quamvis natura sua bona non sint : eodemque modo molesta vitant, etiamsi natura sua nec mala sint nec vitanda.

Cap. VI.

Utrumque, et virtutem et vitium, voluntarium esse.

Quum fines sub voluntatem cadant, de iis autem quæ ad fines pertinent et consultari et consilium capi possit, manifestum est, eas quoque actiones quæ in utroque versantur genere, et consilio consentaneas et voluntarias esse. Tales autem actiones honestæ sunt : quia ad res, de quibus tum consultari tum consilium capi potest, spectant. Itaque virtus in nostra est potestate haud secus atque vitium : namque eæ actiones, quibus virtuti assuescimus, arbitrariæ atque in nostra potestate sunt. Quodsi in nobis situm est, ut honestum quid agamus, erit etiam in nobis situm, ut non agamus : nam penes quos est non agendi potestas, penes eos etiam agendi erit. Ac si in nostra est potestate, honestum aliquid agere, quod bonum sit, etiam non agere illud quod turpe sit, in nostra erit potestate : præterea si malum facinus vitare, quod bonum est, in nostra est potestate, etiam male facere, quod turpe est, in nostra erit potestate. Hæc autem sunt, quæ bonos nos efficiunt aut malos ; quamobrem in nobis situm est, ut probi aut improbi simus.

Jam vero dicere, neminem sponte esse improbum aut invitum felicem, partim verum, partim falsum videtur. Nam posterius illud, neminem invitum fieri felicem, verum est, falsum autem est prius. Improbitas enim minime est invita : etenim verbis præcedentibus satis probavimus, hominem actionum suarum esse principium : quorum vero penes nos sunt principia, hæc in potestate nostra et voluntaria sunt : quamobrem facinus omne ab hominibus factum, sive bonum sive malum, voluntarium est. Hanc autem sententiam et privati ho-

* Ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων κτλ. — ** Cap. 5. ὄντος δὲ βουλευτοῦ μὲν τοῦ τέλους κτλ. — *** Τὸ δὲ λέγειν ὅς οὐδεὶς ἐκὼν πονηρός· κτλ.

καὶ γὰρ τιμωροῦνται μὲν καὶ κολάζουσι τοὺς ποιῶντας τὰ πονηρά, ἐὰν μὴ ποιῶσιν ἐτέρωθεν βιασθέντες, ἢ ἀγνοοῦντες ἀγνοίαν ἧς οὐκ εἰσὶν αἰτίοι^α αὐτοί· καθάπερ εἰ τις μεθύων πονηρὸν τι ποιήσειεν ἀγνοήσας· οὗτος γὰρ καὶ τῆς ἀγνοίας αἰτίας ἐγένετο ἑαυτῶ· τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας τιμῶσιν, ἵνα τοὺς ἄλλους προτρέψωνται μὲν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ, κωλύσῃσι δὲ ποιεῖν τὰ φαῦλα. Ὅθεν δῆλον, ὅτι νομίζουσιν ἐφ' ἡμῖν εἶναι πονηροὺς τε εἶναι καὶ γενέσθαι ἀγαθοὺς, καὶ διὰ τοῦτο πείθειν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειροῦσιν. Ἄ γὰρ μήτε ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μήτε ἐκούσια, οὐδεὶς προτρέπεται πράττειν νοῦν ἔχων· οὐδεὶς γὰρ πείθει τινὰ μὴ θερμαίνεσθαι, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλο ὅτιοῦν τῶν τοιούτων, ὧν οὐκ ἐσμὲν^β αὐτοὶ κύριοι· οὐ γὰρ δυνατόν γενέσθαι τὸ πλέον ἀπὸ τῆς παρακλήσεως, οὐδ' ἂν αὐτοὶ οἱ παρακαλούμενοι σφόδρα βουλώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἤττον πεισόμεθα αὐτά. Ὅμοιως δὲ καὶ εἰ τις ἄκων ἀγνοεῖ μὴ δυνάμενος εἰδέναι, τοῦτον οὐδεὶς προτρέπεται δυνηθῆναι εἰδέναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν ὅς δὲ αἰτιὸς ἐστὶν ἑαυτῷ τῆς ἀγνοίας δι' ἧς ἐποίησε τὸ πονηρὸν, κολάζεται· καὶ γὰρ ἐκούσιως φαίνεται ἀγνοῦν, ὅτι ἐπ' αὐτῷ ἐστὶν εἰδέναι καὶ ἀγνοεῖν. Καθάπερ ὁ μεθύων, ἢ ὁ δι' ἀμέλειαν ἀγνοῶν τὸν νόμον, ὃν ἐδύνατο βραδύως μαθεῖν· κάκεινος γὰρ αἰτιὸς ἐστὶν ἑαυτῷ καὶ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς μοχθηρίας, καὶ ἐκὼν ἐστὶ μοχθηρὸς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἃ δυνατόν μαθεῖν, οὐ γινώσκοντες ἀκρατομεν^γ καὶ τούτων ἕνεκα δίδομεν^δ δίκην τοῖς νομοθέταις. Κύριοι γὰρ ἐσμεν τοῦ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ ἐπιμεληθῆναι μαθεῖν.

* Εἰ δὲ τις καὶ τοιούτος ἐστὶν, ὅλος μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι, οὐ διὰ τοῦτο φευξεται τὴν δίκην· κολασθήσεται μὲν οὖν διὰ τοῦτο· ὅτι καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι ἐπιμεληθῆναι αὐτὸς ἑαυτῷ αἰτίος ἐγένετο, ἀκρατῶς καὶ ἀνειμένως διατιώμενος· ἀφ' ἧς διαίτης καὶ οἱ πλείους μοχθηροὶ γίνονται, καὶ ἀδικοὶ, καὶ ἀκόλαστοι. Καὶ γὰρ γίνονται μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικῶν καὶ ἀκόλαστων πράξεων ἐθιζόμενοι, ἀδικοὶ καὶ ἀκόλαστοι γίνονται δὲ καὶ ὅταν αὐτὸ μὲν μὴ προκείμενον ἔχῃσι τὸ κακουργεῖν, ζῶσι δὲ βίον ἀνειμένον καὶ τρυφῇ χαίρουσιν· ἀπὸ ταύτης γὰρ τῆς διαίτης καὶ ἐπὶ τὸ κακουργεῖν ἔρχονται. Ἄει γὰρ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν ἐθιζόμενοι, καθὼς προεῖρηται, πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ γινόμεθα, ἢ ἄλλην τινὰ ἕξιν λαμβάνομεν. Καθάπερ ὀρώμεν καὶ τοὺς ἐβέλοντας γυμνικοὺς γενέσθαι, ἢ ἄλλην τινὰ πρᾶξιν ἢ ἀγωνίαν ἀσκήσαι, ἐνεργοῦντας καὶ γυμναζόμενους ἐν πράξει, δι' ὧν εἰς ἐκεῖνα ἀφίζονται. Καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν εἰς ἕξιν ἐρχόμεθα κακῶν ἢ ἀρετῶν, εἰ μὴ λίαν εἴη ἀναίσθητος. Εἰ δὲ τῷτο δῆλον ἔπασαι, φανερόν ἐστιν ὅτι πάντες γινώσκουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα καὶ τὰς πράξεις, εἴτε πρὸς κακίαν φέρουσιν, εἴτε πρὸς ἀρετήν· εἰδότες δὲ ἃ τοιοῦσιν,

mines et legum latores re ipsa confirmant : siquidem castigant supplicioque afficiunt eos qui flagitia admittunt, nisi forte aliunde coacti, iis se inquirarunt, aut per imprudentiam, cujus ipsi culpam non sustinent : ut si quis ebrius imprudenter fœdum facinus in se consci-verit : qui tamen imprudentiæ suæ culpam sustinet : eos vero qui res bene gesserint, omni honore prosequuntur, ut cæteros cum ad rectas actiones excitent, tum a maleficis deterreant. Unde manifestum est, existimare eos, in nobis situm esse, ut vel improbi simus, vel probi, ideoque talia persuadere aliis conantur. Nempe quæ neque in nostra potestate sunt, neque voluntaria, ad ea agenda nemo prudens nos impellit : neque enim quisquam alteri persuadeat, ut ne calescat, vel ut doleat, vel etiam esuriat, vel aliud quid tale, quod non est in nostra potestate : quoniam nihil hujusmodi efficit adhortatio, quamvis hoc vehementer optet qui admonetur : nihilo enim minus ea perferemus. Similiter si quis invitus aliquid ignorat quod scire non potest, hunc nemo adhortabitur, ut possit scire, quia non est in eo situm, ut aut sciat aut ignoret : qui vero ignorantiam suæ culpam sustinet, unde natum est illud malum, supplicio afficitur : sponte enim ignorare videtur, in ipso situm esse, ut vel sciat vel ignoret. Velut homo ebrius aut per incuriam ignarus legis, quam discere facile poterat : nam et ille ignorantiam sibi illius et improbitatis auctor est, volensque est improbus : item in cæteris, quæ scire poteramus, si ignoremus ea, peccare dicimur : ideoque pœnam legum latoribus damus. Nimirum in nostra potestate est non ignorare illa, quia in nobis situm est, ut vitium negligentiam, operamque in eorum investigatione ponamus.

Quodsi quis talis est, ut diligentiam adhibere non possit, non tamen propterea pœnam subterfugiet : scilicet vel idcirco supplicio afficitur, quia illius etiam negligentiam quam vitare amplius nequit, ipse causam sustinet, quippe qui incontinenter et dissolute vivat : qua vitæ degendæ ratione improbi plerique injustique evadunt et intemperantes. Etenim injusti et intemperantes fiunt, quum in actionibus injustis et intemperantibus versantur : et quoties ne hoc quidem propositum habent, ut flagitia admittant, sed quum dissolutam agunt vitam luxuque diffuunt, ab hoc vitæ genere profecti etiam ad flagitia et scelera transeunt. Semper enim actionibus, sicut dictum est, assuefacti, mali aut boni evadimus, vel alium quendam habitum induimus. Sicut videmus eos qui in gymniciis ludis excellere volunt, aut aliam quandam actionem suscipere, aut certamen inire, quum perpetuo in eorum actione et exercitatione versentur, quibus se ad illam laudem perverturos existimant. Neque quisquam ignorat, ipsis actionibus nos virtutis aut vitii habitum induere, nisi qui plane est stupidus. Quodsi hoc omnibus perspicuum est, apparet omnes de operibus suis et actionibus judicare posse, sive ad vitium, sive

* Ἄλλ' ἴσως τοιοῦτός τις ἐστὶν ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι κατ.

ἰκόντες εἶσιν ἢ ἀγαθοί, ἢ πονηροί. Πάνυ γάρ ἐστιν ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα λέγειν ὅτι οὐ βούλεται ἀδικος εἶναι, ἢ τὸν ἀκόλαστον ὅτι οὐ βούλεται ἀκολασταίνεσθαι· εἰ γὰρ καὶ βουλόμενος δίκαιος καὶ σώφρων γενέσθαι οὐ δύναται τῶ μακρῷ ἔθει κρατούμενος, καὶ οὕτως ἰκὼν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διαίτη διεφθαρμένη χρώμενος καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς καὶ διὰ τοῦτο νοσῆσας, ἰκὼν μὲν νοσῶ· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἦν ἡ διαίτα· βουλόμενος δὲ ἀπαλλαγῆναι, οὐ δύναται· πρὶν μὲν γὰρ νοσῆσαι, ἐπ' αὐτῷ ἦν τὴν ὑγίαιαν φυλάττειν· προεμὲν δὲ διὰ τῆς ἀκρατοῦς διαίτης ἄ οὐκ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ τὴν ὑγίαιαν ἐπαναγαγεῖν. Ὡσπερ λίθον μὲν τις δύναται κατὰ πελάγους ἀφαιρεῖν, ἀφίεις δὲ οὐ δύναται πάλιν ἐπαναλαθεῖν· ἀλλ' ὁμοίως ἰκὼν ἐβρίψῃ τὸν λίθον, ἐπ' αὐτῷ γὰρ ἦν βῆσαι ὁ καὶ μὴ. Οὔτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ τοῦ ἀκόλαστου· πρὸ μὲν γὰρ πονηρὸς γενέσθαι καὶ εἰς ταύτην τὴν ζῆν ἔλθειν, ἐξῆν μὴ γενέσθαι· γενόμενος δὲ οὐ δύναται μὴ εἶναι. Οὐ μόνον δὲ αἱ ψυχικαὶ κακίαι ἐκούσιοι εἰσιν, ἀλλ' ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων καὶ τινες σωματικαὶ ἐκουσίως γίνονται, δι' ἃς καὶ ἐπιτιμῶνται· τοῖς μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ νοῦν ἔχων· τοῖς δὲ δι' ἀγυμνασίαν, καὶ ἀμέλειαν, ἢ μοχθηρίαν τὰ σώματα διαφθείρασι, τούτοις μεμφόμεθα· ὅς μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως τυφλός, ἢ ὑπὸ νόσου, ἢ ὑπὸ πληγῆς, τοῦτον οὐκ ἐνειδίκομεν, ἀλλὰ μάλλον ἐλεοῦμεν· ὅς δὲ ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης τινὸς μοχθηρίας διέφθειρε τοὺς ὀφθαλμούς, τούτω μεμφόμεθα, καὶ ἐπιτιμῶμεν. Φαίνεται τοίνυν, ὅτι τῶν σωματικῶν κακιῶν αἱ μὲν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐπιτιμῶνται, αἱ δὲ ἀκούσιοι οὐδαμῶς. Ὡστε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων οὕτως ἂν ἔχοι· ἃς μὲν γὰρ κολάζομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν αἱ τιμωρίαι, πᾶσαι εἰσιν ἐκούσιοι καὶ ἐφ' ἡμῖν, αἱ δὲ μὴ τοιαῦται, ἀκούσιοι. Ἡ κακία ἄρα ἐκούσιον.

* Δοκεῖ δὲ τῶ λόγῳ ἐκεῖνο ἐναντιοῦσθαι· ὅτι ἡ μὲν κακία γίνεται ἀπὸ τοῦ τιθέναι τοῖς ἔργοις τέλος πονηρόν· τοῦτο δὲ γίνεται ἀπὸ τοῦ νομίζειν, ὅτι ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ νομίζειν τὸ ἀγαθόν, ἢ τοῦναντίον, οὐκ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν. Πάντες μὲν γὰρ ἐπιμέμεθα τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ· τῆς δὲ φαντασίας ταύτης οὐκ ἐσμὲν αὐτοὶ κύριοι· ἡ ἄρα κακία οὐκ ἐστὶν ἐκούσιον.

Πρὸς δὲ τοῦτο ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ταῦτα ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ἐκούσιόν ἐστιν· οὐδεὶς γὰρ ἄκων μακάριος. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς πονηρᾶς ἡ ἀγνοία γίνεται τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἡ γνώσις τοῦ ἀγαθοῦ· φανερόν ὅτι ἐκουσίως καὶ ἀγαθοὶ καὶ πονηροὶ γινόμεθα· τῆς γὰρ ἕξεως ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς αἴτιοι. Εἰ δὲ ἡ γνώσις τοῦ τέλους οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἕξεως οὐδ' ἐστὶ προαιρετή, ἀλλ' ὥσπερ ὅψις ἀγαθῆ ἢ ἄλλο τι τῶν φυσικῶν ἐστὶν, ὅπερ μὴ ἔχοντα οὐκ ἐνὶ λαθεῖν ἐτέρωθεν, οὐδὲ αὐτὸν τινα κτήσασθαι οἰκοθεν, ἀλλὰ φῦναι ἀνάγκη μετὰ τῆς τοιαύ-

ad virtutem referantur : quum vero sciant, quarum rerum actores sint, sponte etiam aut boni sunt, aut mali. Nimirum valde absurdum est, eum qui injuste agit, dicere se injustum esse nolle, aut qui intemperante agit intemperantem esse nolle. Quamvis enim nequale si velit, postquam diuturna illa jam victus est consuetudine, aut justus esse aut temperans, nihilominus tamen sponte est improbus. Nam et qui victu ulitur corrupto, neque morem gerit medicis, ideoque in morbum incidit, sponte certe egrotat : quia vivendi genus ab ejus voluntate proficisceretur : et quum defungi morbo velit, non amplius potest : quippe priusquam egrotaret, solum in eo erat, ut valetudinem tueretur : quum vero semel eam per victus incontinentiam pessumdedit, non est in eo situm, ut sanitatem restituat. Quemadmodum potest aliquis lapidem in mare projicere, ubi vero jam projecit, non potest retrahere : et tamen sponte misit lapidem, quia in ejus potestate erat, mittere aut non mittere : sic ergo injusti et intemperantis eadem ratio est. Priusquam enim vitiosi sunt et ad hunc habitum pervenerunt, licebat non esse vitiosis ; postquam autem tales facti sunt, non possunt non esse. Non solum autem animi vitia sponte contrahuntur, sed quibusdam hominibus nonnulla quoque corporis vitia sponte accidunt, ob quae etiam reprehenduntur. Nam qui natura deformes sunt, eos nemo prudens reprehendit : eos vero qui per ignaviam, aut negligentiam, aut aliam improbitatem corruerunt corpora, reprehendere solemus : nimirum qui natura vel morbo vel ictu aliquo caecus sit, ei nemo hoc exprobraverit, sed potius misericordiam adhibet : qui vero vinolentia aut alia improbitate aliqua oculos corrupti, hunc vituperamus et reprehendimus. Apparet igitur, corporis vitia, quae sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt, reprehendi, quae vero hominibus invitae afferuntur vitia, nequaquam. Itaque etiam in aliis sic se res habebit : nam quae punimus et quibus supplicia constituimus, ea vitia sponte contrahuntur atque in nostra potestate sunt ; quae autem non sunt talia, ea invitae afferuntur. Quare vitium sponte contrahitur.

Videtur autem illud cum recta ratione pugnare : quia ex eo nascitur vitium, quod improbum finem in agendo nobis proponimus : id vero oritur ex opinione, bonum esse quod agimus : atque opinio de bono aut malo non est in nostra potestate. Omnes enim id appetimus, quod bonum videtur : haec autem visio non est in nostra potestate : ergo vitium non est voluntarium.

Ad hoc igitur illud respondemus, virtutis quoque eandem esse rationem, quum tamen sit voluntaria : nemo enim invitae fit felix. Si enim a vitioso habitu haec boni ignorantia proficiscitur, et a bono habitu boni cognitio : patet nos sponte et bonos fieri et malos : quia hujus habitus nobis ipsis causa sumus. Quodsi finis cognitio non oritur ab habitu, neque arbitraria est, sed prout visus bonus erit aut aliud naturale bonum existabit, quod nisi quis habet ne aliunde quidem accipiet, nec ipse sibi subministrabit, sed nasci cum ejusmodi iudicio oportebit, si quis recte judicare velit, quae con-

* Εἰ δὲ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ κτλ.

της κρίσεως εἰ μέλλει κρίνειν καλῶς, ὅ ἐστιν ἡ τελεία καὶ ἀληθινή εὐφροσύνη· εἰ δὲ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, καὶ οὕτως ὁμοίως τῇ ἀρετῇ καὶ ἡ κακία ἐκούσιόν ἐστιν. Ἡ γὰρ γνῶσις τοῦ τέλους ὡσαύτως ἐστὶ καὶ τῷ φαύλῳ καὶ τῷ σπουδαίῳ, εἴτε ἀπὸ τῆς ἕξεως γινώσκειται ἢ ἀγνοεῖται, ἢ φύσει, καθὼς εἴρηται. Εἰ δὲ τὴν ἀρετὴν ἐκούσιον λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν τέλος φύσει ἐστὶ καὶ γινώσκειται τῷ σπουδαίῳ, τὰ δὲ πρὸς τὸ τέλος ἐπ' αὐτῷ ἐλέσθαι καὶ μὴ, τί κωλύει καὶ τὴν κακίαν διὰ ταῦτα ἐκούσιον εἶναι; καὶ γὰρ καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος ἀγνοῦντα φαῦλον, ἐφ' ἡμῖν ἐλέσθαι καὶ μὴ. Εἰ δὲ πάλιν ἐκούσιόν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ὅτι καὶ ἡ γνῶσις τοῦ τέλους ἀπὸ τῶν ἕξεων γίνεται τῶν ἀγαθῶν, ὧν αὐτοὶ πως συναίτιοι ἐσμεν, εἴη ἂν καὶ ἡ κακία διὰ τοῦτο ἐκούσιον, ὅτι ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἕξεων ἀγνοεῖται τὸ τέλος.

(Scripsi : * οὐκ εἰσιν αἵτιοι] cod. οὐκ εἰσιν αἵτιοι. — ^b οὐκ ἐσμὲν] cod. οὐκ ἐσμεν. — ^c δίδομεν] cod. δίδομεν. — ^d διαίτης] cod. διαίτης. — βίψαι] cod. βίψαι. — ^e οὐκ ἐσμὲν] cod. οὐκ ἐσμεν. — ε ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι.)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι οὐχ ὁμοίως ἐκούσια εἰσιν αἱ πράξεις καὶ αἱ ἕξεις.
Καὶ περὶ ἀνδρείας.*

* Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ; καθόλου καὶ ὁλοσχερῶς εἴρηται, ὅτι μεσότης ἐστὶ δύο κακιῶν, τῆς μὲν ἑλλείπουσα, τὴν δὲ ὑπερβάλλουσα· καὶ ὅτι ἕξις ἐστίν· ἐτι δὲ εἴρηται καὶ ὑπὸ τίνων γίνεται· καὶ ὅτι ὑφ' ὧν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων γίνεται, ταύτας πράττομεν μετὰ τὸ κτήσασθαι τὴν ἀρετὴν· ἐδείχθη δὲ ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐκούσιος.

Νῦν δὲ εἴη ῥητέον, ὅτι οὐχ ὁμοίως ἐστὶν ἐκούσιον ἡ πράξις καὶ ἡ ἕξις· (καὶ γὰρ ἐδείχθη καὶ ἀμφω ἐκούσια εἶναι) τὰς μὲν οὖν πράξεις ποιῶμεν, γινώσκοντες κατὰ μέρος, καὶ διὰ τοῦτο κύριοι ἐσμεν ^b καθάπαξ αὐτῶν ποιῆσαι ἢ μὴ ποιῆσαι, ἀπ' ἀρχῆς αὐτῶν μέχρι τέλους· καὶ εἰσιν ἐκούσιοι κυρίως· ἢ δὲ ἕξις οὐ γινώσκειται παντελῶς. Γνώριμος γὰρ ἡ ἕξις οὐ δι' ἑαυτὴν ἐστὶν, ἀλλὰ διὰ τὰς πράξεις ἐξ ὧν γίνεται· τὰς μὲν γὰρ πράξεις σφόδρα γινώσκουμεν ὅθεν τὴν ἕξιν λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἕξιν οὐκέτι. ^c Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἀβρωσιῶν γίνεται· τὴν μὲν γὰρ διαίταν γινώσκοντες αἰρούμεθα, ἢ δὲ ἀβρωστίᾳ ληληθότως ἐπακολουθεῖ. Λέγεται τοίνυν ἕξις ἐκούσιος, διὰ τὸ τὰς ἐνεργείας ἐξ ὧν γίνεται, ἐκούσιος εἶναι, ταύτας γὰρ δυνατὸν ἦν μὴ ποιῆσαι.

** Δεῖ δὲ ἦδη καὶ περὶ τῶν ἕξεων κατὰ μέρος διεξιθεῖν, τί τέ ἐστιν ἐκάστη, καὶ περὶ ποία πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ πῶς γίνεται· ἅμα δὲ ἀπὸ τούτων δηλῶν

summata est et vera ingenii sollertia : si hæc igitur vera sunt, una cum virtute vitium quoque voluntarium est. Etenim finis cognitio æque improbo ac probro est, sive habitu cognoscitur finis aut ignoratur, sive natura, ut dictum est. Jam si virtutem voluntariam esse dicimus, quia finis natura est et cognoscitur a viro bono, quæ vero ad finem spectant, ea sive expetere ei sive non expetere licet, quid vetat propter hæc ipsa etiam vitium esse voluntarium? Nam et ea quæ ad malum finem adducunt, nobis sive expetere sive non expetere licet. Sin autem rursus virtus est voluntaria, quia etiam finis ex bono habitu cognoscitur, cujus ex parte causa quodammodo sumus, vitium quoque propterea erit voluntarium, quia ex improbo habitu nascitur finis ignorantia.

Cap. VII.

Non æque voluntarias esse actiones et habitus. Item de fortunæ.

Quid ergo est virtus? Universe et generatim jam dictum est, mediocritatem esse duorum malorum, quorum altero inferior, altero superior sit : præterea habitum esse : insuper declaratum, a quibus gignatur : quin etiam e quibus munerum functionibus et actionibus constat, has nos suscipere, postquam virtutis compotes facti sumus : denique eam in nostra potestate et voluntariam esse ostendimus. Nunc autem illud dicendum est, non æque voluntariam esse actionem et habitum : (nam ambo voluntaria esse ostendimus :) siquidem actiones suscipimus, quas singulatim cognitæ habemus, ideoque in nostra est potestate, ab illarum principio usque ad finem omnino eas aut suscipere aut non suscipere : atque ita proprie sunt voluntariæ ; at vero habitus prorsus non cognoscitur. Notus enim habitus non per se est, sed per actiones e quibus constat : actiones enim perspicimus, e quibus consequimur habitum, habitum autem non item. Ut etiam in morbis evenit : victum enim quo uſmur et novimus et adhibemus, morbus autem sequitur occulte. Habitus ergo voluntarius esse dicitur, quia munerum functiones e quibus constat, voluntariæ sunt, siquidem eas omittere nobis licebat.

Jam autem et de habitibus separatim dicendum erit, quid videlicet sint singuli et in quibus animi affectibus versentur, et quo pacto fiant : simul vero etiam hinc

* Κοινή μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται ἡμῖν, κτλ. — ** Ἀναλαβόντες δὲ περὶ ἐκάστης κτλ.

ἔσται καὶ πόσαι εἰσὶ. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἀνδρείας^α διαληφόμεθα.

* Ὅτι μὲν οὖν περὶ φόβους καὶ θάρβη ἐστὶ, καὶ δι μέσσης τούτων ἐστὶν ὑπερβάλλουσα μὲν τὴν δειλίαν, ἑλλείπουσα δὲ τῆς θρασύτητος, διὰ τῶν προειρημένων ἐφάνη· ῥητέον δὲ, τίσιν ἀντίκειται.

** Ὁ μὲν οὖν φόβος πρὸς τὰ φοβερά λέγεται, καὶ τούτοις ἀντίκειται. Φοβερά δὲ εἰσι καθόλου πάντα τὰ δοκούντα κακὰ· διὸ καὶ τὸν φόβον δριζόμενοι φασι^ε εἶναι προσδοκίαν κακοῦ. Φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακὰ οἶον, ἀδοξίαν, πένιαν, νόσον, ἀφίλιαν, θάνατον· ἢ δὲ ἀνδρεία οὐ τούτοις πάσιν ἀντίκειται· οὐ γὰρ περὶ πάντα ὁ ἀνδρεῖός ἐστι. Φοβεῖται γὰρ ὁ ἀνδρεῖος, ἃ δεῖ φοβεῖσθαι· οὐ πάντα δὲ ταῦτα δέον φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἔνια· οἶον, ἀδοξίαν φοβεῖσθαι μὲν καλόν, μὴ φοβεῖσθαι δὲ αἰσχρόν, τὸ μὲν γὰρ αἰδήμονός ἐστιν ἀνθρώπου, τὸ δὲ ἀνισχύτου· εἰ καὶ ἀνδρεῖος ὁ τοιοῦτος καλεῖται κατὰ μεταφοράν, διὸ ἔχει τι τοῦ ἀνδρεῖου, τὸ μὴ πάντα φοβεῖσθαι δηλονότι· ἀφοβος γὰρ τις ἐστὶ καὶ ὁ ἀνδρεῖος. Πενίαν δὲ καὶ νόσον ἴσως οὐ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ πάντα ὅσα μὴ ἀπ' ἡμῶν αὐτῶν ἡμῖν συμβαίνουσιν, ἢ διὰ κακίαν. Ὡσπερ δὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ δέον φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος, (εἰ μὴ κατὰ μεταφοράν,) οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ μὴ δεῖ φοβεῖσθαι, ἀνδρεῖός ἐστιν, ἀλλὰ καθ' ὁμοίωσιν μόνον λέγεται ἀνδρεῖος· καὶ γὰρ πολλοὶ ταῦτα μὴ φοβούμενοι, ἀλλὰ ἐλευθέρως ὄντες καὶ πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχοντες, δειλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς πολέμοις κινδύνους. Ὡσπερ δὲ ὁ φοβούμενος ἃ δεῖ μὴ φοβεῖσθαι οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος, οὕτως οὐδὲ ὁ μὴ φοβούμενος ἃ δεῖ φοβεῖσθαι ἀνδρεῖός ἐστιν· οἶον, τὴν περὶ παῖδας ἢ γυναῖκα ὕβριν ὁ μὲν φοβούμενος οὐκ ἐστὶ δειλός, ὁ δὲ μὴ φοβούμενος οὐκ ἐστὶν ἀνδρεῖος· ἢ ἴάν τις μέλλων μαστιγοῦσθαι οὐ φοβῆται, ἀλλὰ θάρβῃ· οὗτοι γὰρ ἃ δεῖ φοβεῖσθαι μὴ φοβούμενοι οὐκ εἰσὶν ἀνδρεῖοι. Ἔστι τοίνυν ἀνδρεῖος ὁ τὰ μέγιστα μὲν τῶν δεινῶν μὴ φοβούμενος· οὐδεὶς γὰρ καρτερικώτερος τοῦ ἀνδρεῖου. Οὐκ αἰεὶ δὲ ὁμοίως τινὰ γὰρ τῶν δεινῶν διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπάγονται, φοβερά εἰσι καὶ τῷ ἀνδρεῖω· οἶον, ὁ θάνατος μὲν δοκεῖ εἶναι τὸ ἔσχατον τῶν κακῶν, διὸ πέρασ ἐστὶ τοῦ βίου, καὶ οὐ δυνατὸν τῷ τεθνεῶτι ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν γενέσθαι· καὶ τούτου ἕνεκα δοκεῖ μέγιστον εἶναι δεινόν, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς φαύλοις.

*** Ἄλλ' ὁ μὲν ἀπὸ αἰσχρῶν γινόμενος αἰτιῶν φοβερός ἐστὶ τῷ ἀνδρεῖω· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἀρίστων, οἷός ἐστιν ὁ ἐν πολέμῳ συμβαίνων, οὐκέτι, ἢ ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀγαπητός ἐστὶν· ὁ δὲ ἐν νόσῳ ἢ ἐν θαλάττῃ θάνατος, καθ' ὅσον μὲν οὐκ ἐπῆλθε κατὰ σεμνοῦ τινος, φοβερός ἐστὶ τῷ ἀνδρεῖω, καθ' ὅσον δὲ λυπηρός ἐστὶν, οὐδαμῶς. Ὡστε λέγοιτο ἂν ἀνδρεῖος ὁ περὶ τὸν καλὸν θά-

apparebit, quot sint. Ac primum quidem de fortitudine agemus.

Eam autem in formidine et fiducia versari, atque earum mediocritatem, quæ timiditatem quidem superet, sed audaciæ cedat, e superioribus liquido patet; jam vero dicendum est, quibus sit opposita.

Metus ergo eorum quæ metuuntur respectu dicitur, quibus etiam oppositus est. Ea autem sunt quæcumque in universum mala nobis videntur: quare et metum definientes mali expectationem esse ajunt. Mala ergo metuimus omnia, ut infamiam, paupertatem, morbum, amicorum defectum, mortem: porro fortitudo non est his omnibus opposita: nec enim in omnibus vir fortis versatur. Quæ enim metui debeat, metuit vir fortis: at non omnia hæc metui debent, sed quædam tantum: exempli gratia, infamiam metuere pulchrum, non metuere turpe est, quia alterum verecundi, alterum inverecundi est hominis: neque refert, si fortis dicitur improprie homo ejusmodi, quia aliquid commune cum viro forti habet, quod videlicet non cuncta metui: siquidem et fortis metu vacat. Paupertatem vero fortasse pertimescere non oportet, neque morbum, neque ea omnia, quæ nobis culpa et vitio carentibus accidunt. Quemadmodum vero qui non metuit ea quæ metui oportet, non est fortis (nisi improprie ita dicitur): sic nec ille qui non metuit quæ metui non oportet, fortis est, sed propter similitudinem tantum fortis appellatur: quippe multi eorum qui hæc non metuunt, sed liberales sunt ac fidenter pecuniæ jacturam ferunt, tamen in belli periculis timidi sunt et ignavi. Ut autem qui metuit ea quæ metuere non debet, non est fortis, ita nec ille qui non metuit quæ debet metuere fortis est: verbi causa, qui contumeliam in liberos et uxorem extimescit, non est timidus; qui vero non extimescit, non est fortis: aut si quis quum flagellandus est, non metuit, sed confidit: scilicet hi, quum quæ metui oportet, non metuant, non sunt fortes. Est igitur fortis qui maxima pericula non reformidat: nemo enim omnis incommodi patientior est, quam fortis. Non eodem tamen semper modo: nimirum quædam pericula propter eam qua importantur rationem etiam forti terribilia sunt: exempli gratia mors malorum omnium extremum esse videtur, quia vitæ terminus est neque amplius mortuo aut bonum aut malum evenire potest: ideoque maximum malum tum probis esse videtur, tum improbis.

Jam vero mors, quæ turpibus causis alicui affertur, viro forti terribilis est: at honestissimis causis homini illata, ut illa quæ in bello oppellitur, non item, sed valde optabilis est: quæ vero a morbo vel in mari accidit mors, quatenus non gravi aliqua causa affertur, viro forti terribilis erit, quatenus autem molesta est, minime. Quamobrem fortis dicatur, qui aut pulchram

* Cap. 6. ὅτι μὲν οὖν μέσσης κτλ. — ** Φοβούμεθα δὲ δηλονότι τὰ φοβερά κτλ. — *** Δόξειε δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν παντί κτλ.

νατον ἢ τὸν μὴ αἰσχροὺν ἀδείας, καὶ ὅσα ὕψιστον ἐπιφέρει αἰφνιδίως ἐπερχόμενα· οἷά εἰσι τὰ ἐν τῷ πολέμῳ. Ὁ γὰρ τὰ αἰφνιδίως ἐπερχόμενα δεῖνὰ καρτερῶν ἀποδείξιν ἐναργῆ παρέχεται τοῦ πρὸς ἑξὶν ἀνδρείας ἐηλακέναι. Κυρίως δὲ ἀνδρείος, ὁ τὸν ἄριστον θάνατον καρτερῶν. Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῶν τιμῶν ἔχει· τῶν μὲν γὰρ παρὰ τοῖς τυράννοις τιμῶν, ὡς οὐδὲν ἕρως ἔρως οὐδὲ βέβαιον, ὁ ἀνδρείος καταφρονήσει· τῶν δὲ ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς εὐνομούμεναις, ὡς εὐνόμων καὶ δικαίων, οὐκέτι. ἅ Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ θαλάττιοι πρὸς τὸν θάνατον ἀδείας· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τῷ ἀνδρείῳ· οἱ μὲν γὰρ δοκοῦσι καρτερεῖν, διὰ τὸ καθάπαξ ἀπεγνωκέναι τὴν σωτηρίαν· οἱ δὲ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἐπιζῶντες περιγενέσθαι τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κακῶν. Ἐπεὶ οὐδὲ δυνατὸν κυρίως ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀνδρίζεσθαι· ἀνδρίζεται γὰρ τις ἐν ὅς χρεῖα τόνου τινός καὶ ὀρθῆς, ἢ θάνατος σεμνός ἐστιν ἐν κλύδωνι δέ, ἢ ἐν νόσῳ, τὰ τοιαῦτα γόρην ἢ οὐκ ἔχει· οὔτε γὰρ ὁ θάνατος ἀγαθοῦ τινός ἐστιν αἴτιος, οὔτε ὀρθῆ τινι καὶ ἀληθῆ γρώμεθα πρὸς αὐτόν.

* Ἐτι τοίνυν ὁ ἀνδρείος περὶ τὰ φοβερά οὐχ ὁμοίως ἔχει. Εἰσὶ γὰρ ἄλλα ἄλλοις φοβερώτερα· οἱ μὲν γὰρ τὴν τῶν χρημάτων ἀποβολὴν μάλιστα φοβοῦνται, ὅσοι φιλοχρήματοι· οἱ δὲ τὴν ἀδοξίαν, ὅσοι δόξης μάλιστα τῶν ἄλλων ἐρῶσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως (ἅτινα οἱ μὲν σφόδρα φοβοῦνται, οἱ δὲ ἐλαττων, οἱ δὲ οὐδαμῶς) εἰσὶ δὲ τινι, ἃ οὐδεὶς ἐστὶν ἀνθρώπων, ὅς οὐ φοβεῖται· οἷά ἐστι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων κακά, ὄϊον, καὶ σκηπτοί, σεισμοί, καὶ θαλάσσης ἐκδρομαί· ταῦτα γὰρ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσι φοβερά.

** Καὶ ὁ ἀνδρείος φοβεῖται μὲν, ὡς δεῖ δέ, καὶ καθὼς ὁ λόγος προστάττει, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος ὁ σπουδαῖος ποιεῖται τῶν ἰδίων παθῶν καὶ τῶν πράξεων, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἀρετῆ. Καὶ ταῦτα δὲ οὐχ ὁμοίως πᾶσιν εἰσι φοβερά, ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἥττον, ὥσπερ καὶ τὰ κατὰ ἀνθρώπων, ἅπερ οὐ πᾶσιν εἰσι φοβερά· ὄϊον, κενία, καὶ ἀδοξία καὶ τὰ τοιαῦτα· ἅτινα καὶ ὁ σπουδαῖος, ὅτε δεῖ, φοβηθήσεται, καθὼς εἴρηται, καὶ ὡς δεῖ. Ὁ γὰρ φαῦλος διὰ τοῦτο ἡμικραίνει, ὅτι οὐ φοβεῖται καθὼς δεῖ, ἢ ὅτε δεῖ, ἢ ἐνθα δεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ θαρῶν οὐ κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ χρόνον θαρῶν. Ὁ μὲν οὖν θαρῶν ἢ φοβούμενος, ἃ, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὅτε προσήκει θαρῶν καὶ φοβεῖσθαι, ἀνδρείως κατὰ τὸ εἶδος γὰρ θαρῶν καὶ φοβεῖται, καὶ ὥσπερ ὁ λόγος τῆς ἀνδρείας * ἔχει. Τοῦτο γὰρ τέλος ἐστὶ πάσης ἐνεργείας τῆς κατ' ἀρετὴν, τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἕξεως γίνεσθαι· ὄϊον, αἱ κατὰ δικαιοσύνην πράξεις τέλος ἔχουσι τὸ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἕξεως τῆς δικαιοσύνης πράττεσθαι· καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀνδρείαν, ἢ κατὰ τὸν λόγον τῆς ἕξεως τῆς ἀνδρείας. Ἔλεος μὲν γὰρ ἀπάσης πράξεως τὸ καλόν· καλὸν δὲ τῷ ἀνδρείῳ ὁ τῆς ἀνδρείας λόγος· καὶ

mortem non metuit, aut certe non turpem, quique non reformidat quæcunque subito ingruentia mortem inferunt, qualia sunt belli certamina. Qui enim sustinet ea quæ subito ingruunt pericula, manifesto docet, se ad summum fortitudinis habitum pervenisse. Jam vero fortis est proprie, qui pulcherrimam mortem oppetit. Ul etiam in honoribus se res habet: quippe honores quos tyranni hominibus tribuunt, quum nihil neque legitimum neque stabile habeant, vir fortis contemnet: eos autem quos in republica bonis legibus temperata adipiscimur, quum et legitimi sint et iusti, non item. Quin etiam nautæ mortis metu vacant: non ita tamen, ut fortis: alii enim fidenter obire eam videntur, quod semel de salute desperarint, alii quod experientia sua freti facile sperent fore ut maritimis periculis defungantur. Nam ne fieri quidem proprie potest, ut in talibus alii quis fortiter se gerat: id enim in iis fit, in quibus vigor ille impetusque animi requiruntur, aut quum mors est clara et pulchra: in tempestate vero aut morbo talia locum non habent, quoniam neque boni alicujus causa hujusmodi mors est, neque ullo animi impetu aut robore adversus eam ulimar.

Præterea vero fortis non eodem modo in terribilibus se habet. Alia enim aliis terribiliora sunt: nimirum quidam pecuniarum jacturam maxime metuunt, avari videlicet omnes: alii infamiam, quicumque scilicet præ cæteris gloriam sequuntur, eademque reliquorum ratio est: (quæ alii maxime, alii minus, alii vero omnino non metuunt:) sunt et nonnulla quæ nemo non metuit mortalium: velut illa quæ supra hominem sunt mala, exempli gratia, fulmina violenta, terræ motus, maris exundationes: hæc enim omnibus qui sapiunt terribilia sunt.

Ea ergo vir fortis quoque metuit, sed ut oportet, et ut ratio jubet, aut honestatis causa: quem finem affectuum suorum et actionum vir bonus statuit: hujus enim causa virtus omnis exercetur. Atque hæc quidem non æque omnibus terribilia sunt, sed aliis magis, aliis minus, ut ea quæ facultatem humanam non excedunt, quæque non omnibus sunt horribilia, verbi gratia paupertas, infamia atque alia hujus generis, quæ etiam vir bonus, quum oportet, metuet, sicut dictum est, et ut oportet. Quippe improbus in hoc peccat, quod nec ut oportet, nec quum oportet, nec ubi oportet metuit: pariterque in hoc delinquit, quod quum confidit, non eo quo decet modo neque opportunum tempore confidit. Qui ergo confidit aut metuit, quæ decet et cujus rei causa decet, item quum decet ipsum confidere et metuere, fortis est: quia ut par est tum confidit tum metuit, et quemadmodum fortitudinis ratio postulat. Hic enim omnis actionis honestæ finis est, ut ex habitus ratione fiat, exempli gratia, actiones justitiæ consentaneæ finem habent hunc, ut ex justitiæ habitus ratione suscipiantur; item actiones fortitudini consentaneæ ex fortitudinis habitus ratione. Siquidem omnis actionis finis est honestas; honestas vero viro

* Cap. 7. τὸ δὲ φοβερόν οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτὸ κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρείος, φνέκκλητος κτλ.

τῷ δικαίῳ ὁ τῆς δικαιοσύνης· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ λόγος τῶν πράξεων, τὸ κατὰ τὴν ἔξιν ἄνεσθαι· ὅρος γάρ ἐστιν ἑκάστῳ τὸ τέλος αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἀνδρεῖος ἐν τῷ δέοντι καὶ τῷ προσήκοντι ἔστηκε.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων ὁ μὲν τῷ μὴ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, ἀνώνυμος· εἰρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρότερον, ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἀνώνυμα· καλοῖτο δ' ἂν ὁ τοιοῦτος μινόμενος, ἢ ἀνάληγτος, εἰ μὴδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν μήτε κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς· ὁ δὲ τῷ θαρρῆν υπερβάλλων περὶ τὰ φοβερά, θρασὺς. Δοκεῖ δὲ καὶ ἀλαζῶν εἶναι ὁ θρασὺς καὶ προσηγορικῶς εἶναι ἀνδρείας· χρηματίζεται γὰρ ἀνδρεῖος εἶναι· ὡς γὰρ ἑκαῖνος περὶ τὰ φοβερά ἔχει, οὕτως ὁ θρασὺς βούλεται φαίνεσθαι. Ἐν οἷς οὖν δύναται μιμαῖται· διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειοι· ἐν τούτοις γὰρ θρασυόμενοι, τὰ φοβερά οὐχ ὑπομένουσιν. Ὁ δὲ τῷ φοβεῖσθαι υπερβάλλων, δειλός· ὅτι ἂ μὴ δεῖ φοβεῖται, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· ἐλλείπει δὲ καὶ τῷ θαρρῆν, υπερβάλλει δὲ ἐν ταῖς λύπαις, καὶ δύσελπις τίς ἐστιν ὁ δειλός· πάντα γὰρ φοβεῖται.

** Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίος· εὐελπίς γάρ ἐστι· τὸ γὰρ θαρρῆν ἀπὸ τοῦ τὰ χρηστὰ ἐλπίζειν γίνεται. Περὶ τὰ αὐτὰ μὲν οὖν καὶ ὁ δειλός, καὶ ὁ θρασὺς ἐστὶ, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· εἰσὶ γὰρ περὶ τὰ φοβερά καὶ θαρραλία· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, διαφόρως γὰρ ἔχουσι πρὸς αὐτὰ· οἱ μὲν γὰρ υπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἵσταται. Καὶ οἱ μὲν θρασεῖς προπετεῖς, καὶ πρὸ τῶν κινδύνων ὀρμηῶντες, καὶ σφόδρα βουλόμενοι τὰ δεινὰ, ἐν αὐτοῖς δὲ γινόμενοι ἀποτηδῶσιν· οἱ δὲ ἀνδρεῖοι τούναντιον, ἐν αὐτοῖς μὲν τοῖς ἔργοις ὀρεῖς, πρότερον δὲ ἡσυχίαν ἄγουσι. Καθάπερ οὖν εἰρηται, ἡ ἀνδρεία ἢ μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλία καὶ φοβερά, καθὼς δεῖ· καὶ ὅτι καλόν, αἰρεῖται καὶ ὑπομένει, καὶ ὅτι μὴ αἰρεῖσθαι καὶ ὑπομένειν, αἰσχροῦν.

*** Τὸ δὲ ἀποθνήσκειν βουλευθῆναι διὰ πέναν, ἢ διὰ ἔρωτα, οὐκ ἐστὶν ἀνδρεία, ἀλλὰ μέλλον δειλίας· τὸ γὰρ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, μαλακίας καὶ χαινότητος. Οὐ γὰρ αἰρεῖται τις τὸν τοιοῦτον θάνατον ὅτι καλός, ἀλλ' ὅτι ἀπαλλαγὴ ἐστὶ κακοῦ, ὃ φέρειν οὐ δύναται· τὸ δὲ οὕτως ἔχειν, δειλίας. Ἡ μὲν οὖν ἀνδρεία τοιοῦτόν τι.

(Scripsi : ἢ ἀνδρείας] ex Aristotele; cod. ἀνδρίας. — ἢ κύριοι ἔσμεν] vulgo κύριοι ἔσμεν. — ὁ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ἢ ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ὁ δριζόμενοι φασιν] vulgo δριζόμενοι φασιν. — ἢ οὐκ εἰσὶν] vulgo οὐκ εἰσιν. — ὁ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ἢ οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ἢ χώραν] cod. ὤραν. — ἢ ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ἢ ἀνδρείαν] cod. ἀνδρίαν. — ἢ ἀνδρείας] vulgo ἀνδρίας. — ἢ ἀνδρεία] cod. ἀνδρία. —)

forti fortitudinis ratio, sicut justo iustitiæ : et in aliis similiter. Hæc enim est actionum ratio, ut secundum habitum fiant, quoniam terminus etiam suus cuique finis est : fortis igitur in eo quod æquum est atque in officio consistit.

Ex iis autem qui modum excedunt, is qui non metuendo excedit, caret nomine : esse vero multa, quibus imposita nomina non essent supra diximus : sed appellari poterit talis vel insanus vel doloris expera, si nihil metuat, neque terræ motum neque fluctus, quales ajunt esse Gallos : at qui in eo modum excedit, quod in rebus formidolosis præsidat, audax est. Atque audax etiam arrogans esse sibi que fortitudinis laudem vindicare videtur : quippe vir fortis appellari vult : qualis enim ille in rebus formidolosis est, talis videlicet audax quoque videri cupit. Quibuscumque ergo rebus potest, eum imitari : quocirca eorum perierique simul audaces ac timidi sunt : namque licet in his se jactent audaciamque ostendant, res formidolosas tamen non perferunt. At qui metuendo modum excedit, is ignavus timidusque nominatur : quia quæ non oportet metuere metuit, nec ut oportet : quin etiam confidendo in dum deserit, in doloribus vero ac molestiis modum excedit, nec facile quidquam sperat timidus : utpote qui omnia pertimescat.

At vir fortis huic contrarius est : quippe qui bene speret : namque ex eo ipso, quod bene sperat, fiducia illa nascitur. In iisdem igitur rebus timidus, audax et fortis versantur : siquidem circa formidolosa et audenda versantur : nec tamen similiter, quia non uno modo erga eas res affecti sunt : illi enim modum excedunt aut deserunt : hic vero mediocritatem servat, et ubi debet consistit. Atque audaces sane præproperi ac præcipites sunt, periculumque antequam in eo versentur adire volunt, postquam autem periclitari coeperunt, resiliunt : contra viri fortes in factis ipsis acres sunt et celeres, ante facta quieti et sedati. Quemadmodum igitur diximus, fortitudo mediocritas est, quæ versatur cum in iis quæ fiducia complent animos, tum in formidolosis, ut oportet : quæ et quia honestum est eligit ac perfert, et quia non eligere ac perferre turpe est.

Jam vero paupertatis aut amoris causa mori velle non est fortitudinis, sed potius timiditatis : nam quæ molesta sunt vitare, mollitiæ proprium est et levitatis. Neque enim quisquam propterea ejusmodi mortem sibi consciscit, quod honesta sit, sed ut iis defungatur malis, quæ ferre amplius non potest : ita vero affici, ignavia est. Talis ergo fere est fortitudo.

* Τῶν δὲ υπερβαλλόντων κτλ. — ** Ὁ δὲ ἀνδρεῖος, ἐναντίος κτλ. — *** Τὸ δὲ ἀποθνήσκειν, φεύγοντα πέναν κτλ.

Κεφ. η'.

Ἔτι περὶ ἀνδρείας. *

* Λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι ἀνδρεία κατὰ πέντε τρόπους. Πρώτη ἡ πολιτικῆ· καθ' ἣν οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ἐπιτίμια καὶ τὰ ὄνειδη, καὶ διὰ τὰς τιμὰς, ὑπομένουσι τοὺς ὑπὲρ τῆς πόλεως κινδύνους. Καὶ δοκοῦσιν ἀνδρειότατοι εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἐντιμοὶ. Ὁσους καὶ Ὀμηρος ἐν τοῖς ποιήμασιν ἄδει· οἶον, τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ἔκτορα·

Πουλυδάμας ἡ μοι πρῶτος ἐλεγχθῆν ἀναθήσει·

καὶ Διομήδης·

Ἐκτωρ ὁ γὰρ ποτε φήσει ἐνὶ Τρώεσσ' ἀγορεύων,
Τυδείδης ὑπ' ἡμεῖο.

Ἔοικε δὲ αὕτη ἡ ἀνδρεία τῇ πρότερον εἰρημένῃ· ὅτι καθάπερ ἐκείνη τοῦ καλοῦ ἕνεκα, οὕτω καὶ αὕτη διὰ τινα γίνεται ἀρετῆν. Διὰ τὴν αἰδῶν ὁ γὰρ καὶ τὴν τοῦ καλοῦ ὄρεσιν, καὶ διὰ τὴν φυγὴν τοῦ ὀνειδούς, αἰσχροῦ ὄντος, οἱ πολῖται ἀνδρίζονται· αἰρῶμενοι γὰρ τοὺς νόμους καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι τοὺς κινδύνους ὑπομένουσι. Δευτέρα δὲ ἀνδρεία, καθ' ἣν ἀνδρίζονται οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζόμενοι τοὺς πόνους καρτερεῖν, καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀνδρείως ἔχειν. Χείρων δὲ αὕτη τῆς πολιτικῆς, ὅτι διὰ φόβον καὶ οὐ δι' ἔρωτα ἀγαθοῦ γίνεται· καὶ οἱ κατ' αὐτὴν ἀνδρίζονται οὐ τὸ αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν φεύγουσιν. Ἀναγκαζοῦσι γὰρ οἱ κύριοι, ὡςπερ ὁ Ἐκτωρ·

Ὅν δὲ κ' ἐγὼν ὁ ἀπάνευθε μάχης πτώσσοντα νοήσω,
Οὐ οἱ ἄρκιον ἔσσειται φυγῆεν κίνας.

Κἂν μὴ παρῶσι δὲ οἱ στρατηγοὶ τῇ παρατάξει, καὶ ἀναγκάζωσι τοὺς στρατιώτας τοὺς κινδύνους καρτερεῖν, ἀλλὰ φόβον αὐτοῖς ἐνθέντες, δι' ὧν πολλὰκις ἐτύπησαν λιπόντες τὴν τάξιν, τὸ αὐτὸ δρῶσι· καὶ οὕτω δι' ἀνάγκην ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι· δεῖ δὲ οὐ δι' ἀνάγκην αἰρεῖσθαι τὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ὅτι καλόν.

** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα ἐμπειρία ἀνδρεία εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωκράτης τὴν ἀνδρείαν ἐπιστήμην ἐνόμισεν εἶναι. Ἄλλοι μὲν οὖν ἐν ἄλλοις ἐπιστήμονες ὄντες ἀνδρεῖοι ἂν περὶ ταῦτα καλοῖντο· ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς οἱ στρατιῶται. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τινα ἐν τῷ πολέμῳ κενά, ἃ μάλιστα συνειρώκασι οὗτοι, καὶ τῶν ἄλλων μὴ εἰδῶτων οἷς συμπλέκονται, αὐτοὶ ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν. Ἐκ γὰρ τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς δύνανται ποιῆσαι τοὺς ἀντιπάλους κακῶς, καὶ μηδὲν παθεῖν ὑπ' ἐκείνων, καὶ φυλάξασθαι μὲν τὰ βέλῃ καὶ τὰ δόρατα, παρατάξει δὲ αὐτοὺς εὐχερῶς, διὰ τὸ δύνασθαι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις καλῶς, καὶ τοιαῦτα

Cap. VIII.

Aduh de fortitudine.

Dicuntur vero etiam aliae quaedam fortitudines, idque quinque modis. Earum prima est civilis, qua cives tum legitimis poenis atque ignominiiis compulsi, tum honoribus et praemiis invitati pro republica pericula subeunt. Quocirca viri fortissimi apud eos videntur esse, apud quos et infamia notantur ignavi, et honore afficiuntur viri fortes. Quales sunt etiam quos Homerus in carminibus celebrat, verbi causa Diomedes et Hector :

Næ mihi Polydamas faciet convicia primus,

et Diomedes .

Namque aliquando Hector Trojanis dicit in urbe,
Tydides a me

Hæc autem fortitudinis species accedit ad similitudinem superioris illius, quia sicut illa honestatis causa requiritur, ita et hujus effectrix virtus est. Pudore enim honestatisque studio ducti ad vitandam ignominiam, quia turpis est, fortiter se gerunt cives : quum enim et leges vereantur et honorem appetant, pericula quoque sustinent. Altera fortitudinis species est, qua fortiter se gerunt homines a civitatum rectoribus molestiam perferre et pericula fortiter obire coacti. Est autem hæc civilis inferior, propterea quod a metu, non ab amore boni proficiscitur : et quod illi qui ea sunt præditi non turpitudinem sed molestiam fugiunt. Cogunt enim ii penes quos est potestas, ut Hector :

Quem procul a pugna sese subducere cernam,
non tamen hic avium atque canum minus esca jacebit.

Licet autem forte imperatores absint ab acie, neque cogant milites sustinere pericula, tamen propter eum quem animis eorum injeecerunt metum, quod sæpe eos quum ordinem desererent, verberibus in officio continuerunt, idem faciunt . atque ita necessario videntur fortes esse : quum contra non necessitatis, sed honestatis gratia expetenda sit fortitudo.

Videtur etiam rerum singularum experientia fortitudo esse. Quapropter Socrates fortitudinem scientiam esse putabat. Jam vero alii aliarum rerum periti fortes in iis dici poterunt ; in bellicis vero milites. Videntur enim quædam in bello vana esse terricula, quæ maximo perspecta et cognita habent isti, ideoque quum alii ignorent, cum quo hoste confligant, ipsi fortes videntur. Namque usu hoc et exercitatione præditi possunt tum nocere adversariis, tum cavere, ne damno ab illis afficiantur, atque eorum tela quidem et lanceas vitare, ipsos vero facile ferire, propterea quod armis dextero uti sciunt atque hujusmodi armis instructi sunt, quæ ad

* Cap. 8. λέγονται δὲ καὶ ἕτεροι κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία κτλ.

ἔχειν τὰ θπλα, ὅποια ἂν γένοιτο ἐπιτήδεια καὶ πρὸς τὸ πατάξει τοὺς ἀντιπάλους, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν δεῖνὸν ὑπ' ἐκείνων μάχονται γοῦν ὡς περ ὀπλισμένοι ἀνόπλοις. Καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρείωτατοι μαχιμώτατοι εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, καὶ τὰ σώματα ἄριστα ἔχοντες, καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἄριστοι· δειλοὶ δὲ γίνονται οἱ τοιοῦτοι, ὅταν ὑπερβάλλῃ ὁ κίνδυνος καὶ λείπωνται τοῖς πλήξεσι καὶ ταῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰρ οἱ ἐμπειροὶ φεύγουσιν. Οἱ δὲ ἀνδριζόμενοι κατὰ τὰ πολιτικά μένοντες ἀποθηήσκουσιν· ὅπερ χάπι' τῷ Ἑρμαίῳ συνέθη. Οἱ μὲν γὰρ παραταττόμενοι στρατιῶται ἐφυγον, αἰσθόμενοι τοῦ κινδύνου μείζονος· οἱ δὲ πολῖται μειναντες ἀπέθανον· ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῖς αἰρετώτερος ἐδόκει τῆς σωτηρίας ταύτης· οἱ δὲ στρατιῶται ἠνδρίζοντο μὲν, οἰόμενοι κρείττους εἶναι καὶ πλείους τῶν ἀντιπάλων· ἐπεὶ δὲ ἐώρων ἐλάττονες ὄντες καὶ χείρονες, ἐφυγον, τὸν θάνατον μᾶλλον φοβηθέντες, ἢ τὸ αἰσχρόν. Ὁ δὲ ἀνδρείος οὐ τοιοῦτος.

* Λέγεται δὲ ἀνδρεία καὶ ὁ θυμὸς παρὰ τισιν· καὶ ἀνδρείοι καλοῦνται, καθάπερ τὰ θηρία, ἐπὶ τοὺς τρώσαντας φερόμενοι· ὅτι καὶ οἱ ἀνδρείοι θυμοειδεῖς. Ὁ γὰρ θυμὸς ὀρμητικὸν ἔστι πρὸς τοὺς κινδύνους· ὅθεν καὶ Ὁμηρὸς φησι·

σθένος ἐμβαλε θυμῷ·^h

καὶ

μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε·ⁱ

καὶ

δριμύ δ' ἀνά βίνας μένος·^k

καὶ

ἔξεσεν αἴμα·^l

πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα εἰκοι σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν καὶ ὀρμὴν. Ὁ μὲν οὖν ἀνδρείος καλοῦ τινος ἕνεκα πάντα ποιεῖ, ἄγεται δὲ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλὰ χρῆται τούτῳ συνεργῶ καθάπερ ὄργανῳ. Οἱ δὲ λεγόμενοι ἀνδρείοι διὰ τὴν ὀρμὴν τοῦ θυμοῦ οὐ διὰ τὸ καλὸν πράττουσιν, ἀλλὰ διὰ λύπην· ὡς περ τὰ θηρία διὰ τὸ πληγῆναι, ἢ διὰ τὸ φοβεῖσθαι, οὐ γρώμενα τῷ θυμῷ ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ μᾶλλον ἀγόμενα· ὅτινες, πρὶν πληγῆναι ἢ φοβεῖσθαι, οὐδεμίαν ἐπιδείκνυνται ὀρμὴν· ἐπεὶ καὶ τὰ θηρία, ἐὰν ἐν ὕλῃ ἢ ἐν ἔλει, οὐ προσέρχονται, οὐδὲ ὀρμῶσιν. Οὐκ ἔστι τοίνυν ἀνδρείος, ὁ δι' ἀληθόνα, ἢ θυμοῦ κινουῦντος, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους, πρὸς τὸν κίνδυνον ὀρμῶν, καὶ μηδὲν τῶν δεῖνῶν προσρώμενος· ἐπεὶ οὕτω γε κἂν^m οἱ ὄνιοι ἀνδρείοι καλοῦντο δικαίως, πεινῶντες τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρώσιν· ἀλλ' οὐκ εἰσινⁿ ἀνδρείοι, οὔτε οἱ ὄνιοι, οὔτε ἀνθρώποι, οἱ δι' ἀληθόνοσ ἢ θυμοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς πάθους ἐξελαινούμενοι πρὸς τὸν κίνδυνον. Ἡ δὲ φυσικωτάτη καὶ ἡ κυρίως ἀνδρεία ἐκείνη ἔστιν, ὅταν κινώμεθα μὲν διὰ τοῦ θυμοῦ, μετὰ προαιρέσεως δέ, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Οἱ δὲ διὰ τὰ προσηρημένα ὀργιζό-

damnum hosti inferendum et a se propulsandum maxime valent : quamobrem ut armati cum inermibus decerant. Nempe in talibus certaminibus non fortissimus quisque pugnacissimus est, sed qui plurimum virtus valet corporeque est praestantissimo et magnum usum habet : verum huiusmodi milites tum ignavi sunt, quam et periculum majus est, quam quo defungi possint, et copiis atque apparatu sunt inferiores : siquidem usum feritum primi terga vertunt. At qui in civili exercitu fortiter pugnant solent in pugna ad mortem usque persistere : id quod etiam in Hernaeo contigit. Nam milites quos in acie collocaverat dux, quum periculum opinione majus sentirent, fugam capessiverunt : cives vero ad mortem usque peristerunt : potior enim tali salute illis mors videbatur : contra milites mercenarii, quamdiu se superiores esse aut plures hostibus putabant, rem bene gerebant : postquam autem se pauciores esse et inferiores viderunt, in fugam se conjecerunt, ut qui mortem magis quam dedecus timerent. Talis vero non est fortis.

Sed et ira apud nonnullos dicitur fortitudo : et qui tanquam belluae in eos a quibus vulnerati sunt feruntur, eos fortes vocant, quia fortes etiam aliquo modo sunt iracundi. Quippe ira periculis se committere solet : unde et Homerus ait :

vimque addidit irae :

et

vires iramque ciebat :

et

ingens tum nares subit vigor :

et

sed sanguis ferbuit intus :

Haec enim omnia animi concitationem atque impetum significare videntur. Vir fortis igitur honesti alicujus causa res omnes gerit, neque ullo modo ira afficitur, sed ejus auxilio tanquam instrumento utitur. Contra illi qui ob animi concitati impetum fortes appellantur, non honesti causa, sed dolore pressi omnia agunt : ritu ferarum, quæ quia sunt percussæ ab aliquo aut metuunt, ira non utuntur, sed ejus æstu potius abripiuntur : siquidem hi homines, antequam ab aliquo percutiantur aut metuant, nullum concitati animi impetu ostendant, quum etiam belluæ, si in silva sint aut palude, neminem neque aggrediantur neque invadant. Quocirca non est fortis nominandus, qui dolore aut ira incitatus, aut alio quodam perturbati animi impetu tractus periculum adit, neque quidquam eorum quæ gravia et periculosa sunt providet : nam isto quidem modo etiam asini merito fortes dicere licebit, quum esuriunt, quoniam ne verberibus quidem a pastu dimoventur : quin etiam adulti cupiditate inflammati multa audacter faciunt : verum neque asini fortes sunt, neque homines, quos vel dolor vel ira vel alius denique affectus ad periculum rapit. Naturalis autem maximeque propria fortitudo est illa, quæ tunc ira quidem incendimur, sed capto consilio et bono causa. At qui ista quæ memoravimus stomachantur non

* Καὶ τὸν θυμὸν ἐπὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπιφέρουσιν . . .

μενοι οὐκ ἀνδρείοι εἰσιν, ἀλλὰ μάχιμοι· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν δρῶσι καὶ ὀργίζονται, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· καὶ οὐχ ὡς δέον ἐστί, καὶ ὁ ὀρθὸς ἀπαίτει λόγος, ἀλλ' ὡς ἂν κινήσειε τὸ πάθος.

* Δοκοῦσι δὲ καὶ οἱ εὐέλπιδες πάντες ἀνδρείοι εἶναι, οὐκ εἰσι^ο δὲ πάντες. Δυνατὸν γὰρ εὐέλπιδας^ρ εἶναι, οὐ διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ λυπηρὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τὸ πολλάκις καὶ πολλοὺς νενικηθέναι, καὶ διὰ τοῦτο θαρρῆναι, ὡς οὐ περιπεσοῦνται τοῖς κακοῖς· δοκοῦσι δὲ ἀνδρείοι, διὰ τὸ εὐκίεσθαι τοῖς ἀνδρείοις κατὰ τὸ θαρρῆναι. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνδρείοι θαρρῶσι διὰ τὰ προειρημένα, οὗτοι δὲ διὰ τὸ οἴεσθαι μηδὲν πείσεσθαι λυπηρόν. Οὗτω δὲ καὶ οἱ μεθυσκόμενοι εὐέλπιδες εἰσιν, ὅτι οἴονται πάντα αὐτοῖς κατ' ἡδονὴν ἀπαντήσιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐπειδὴν ἐναντίοις ἐντύχῳ τῶν προσδοκωμένων, ἀποπηδῶσιν. Ὁ δὲ ἀνδρείος ἐργόμενα καὶ φαινόμενα τὰ λυπηρὰ ὑπομένει, ὅτι ἀγαθόν ἐστιν ὑπομένειν, ἢ αἰσχρὸν τὸ μὴ ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀνδρείοις ἐκεῖνος μᾶλλον ἀνδρείος ἐστίν, ὃς ἐν τοῖς αἰφνιδίοις^ρ ἀτάραχος καὶ ἀφοδός ἐστίν, ἢ ἐν τοῖς σφόδρα προδήλοισι καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν οὖσιν· ὁ μὲν γὰρ προγινώσκων τὰ λυπηρὰ, λογισμῷ καὶ κρίσει προπαρασκευασάμενος, ὑπομένειεν ἂν· ὁ δὲ μὴ προγινώσκων, εἴτα ἐπιόντα ὑπομένειν, δῆλός ἐστιν εἰς ἕξιν ἀνδρείας ἔλθῶν.

** Λέγονται δὲ ἀνδρείοι καὶ οἱ δι' ἀγνοίαν τῶν ἀπαντησόντων κακῶν εἰς τοὺς κινδύνους δρῶντες. Καὶ σχεδὸν τῶν εὐέλπιδων οὐδὲν διαφέρουσι, πλην ὅσον οἱ μὲν εὐέλπιδες ὑπομένουσι τὰ δεινὰ χρόνον τινα· οἱ δὲ ἀγνοοῦντες, ἐπειδὴν γινώσιν, φεύγουσιν· ὡς περ οἱ Ἄργεῖοι ἐπαθον περιπεσόντες τοῖς Λάκωσιν, ὡς Σικυωνοῖς.

(Scripti : ^a ἀνδρείας] ex Aristotele, ut cæteris locis ; cod. ἀνδρίας. — ^b Πουλυδάμας] ex Iliad. XXII, 100. Idem versus legitur in Magn. Moral. lib. I, cap. 20 atque in Ethic. Eudem. lib. III, cap. 1. Ad Catonem vero hunc versum trahit Cicero ad Attic. II, 5 et VII, 1. — ^c Ἐκτωρ] Iliad. VIII, 148 sq. — ^a αἰδῶ] cod. αἰδῶ. ^ο ὃν δὲ κ' ἐγὼν] Iliad. II, 391 et 393. Utitur Aristoteles etiam Polit. III, 14 his versiculis, quos pronuntiat Agamemnon. Similia profert Hector Iliad. XV, 348-351. Nemo autem Stagiritæ in referendis versibus Homericis negligentiam carperet, quum memoria eum haud dubie fefellerit. — ^f κἀπὶ] cod. κἀπὶ] — ^g Ἐρμαίω] Eustratius ad hunc locum ita scribit : « Horum utraque in Hermæo Coroneæ Bœotiæ urbis loco olim contigisse visa sunt. Nam quum arcem urbis per proditorem captam Onomarchus Phocensis occupasset, cives (τὰ πολιτικά) accitis e Bœotia auxiliariibus

fortes sunt, sed pugnaces : neque enim honestate inducti ruunt aut stomachantur, sed animi ardore abrepti : neque ut oportet aut recta ratio monet, sed prout perturbatione concitati sunt.

Videntur etiam qui bene sperant omnes esse fortes, quum tamen non sint omnes. Possunt enim nonnulli bene sperare, non quod honestatis causa res molestæ non metuant, sed quod et sæpius et multos vicerunt, ideoque nunc quomodo confidunt, fore ut non incidant in malum. Cæterum idcirco fortes videntur, quia quatenus fiduciam habent, fortibus similes sunt. Verum quemadmodum fortes propter eas quas diximus causas fidunt, sic hi quod a dolore et molestia tutos se fore arbitrantur. Ita ebrii quoque bene sperant, quia omnia ex animi sententia eventura sibi judicant ; ideoque quum alia quam speraverant eis evenerint, aufugiunt. At vero vir fortis molestias venientes, quæ jam apparent, sustinet, quod vel sustinere eas honestum sit, vel quod non sustinere sit turpe. Quocirca etiam inter fortes ille fortior est, qui in rebus repentinis imperterritum se minimeque perturbatum præbet, quam in rebus manifestis et ante oculos positis : nam qui prænovi futura quæ molestiam afferre possunt, is ratione et judicio diu ante instructus facile ea sustinuerit : qui vero mala prius ignota tum quum ingruunt sustinet, eum fortitudinis habitum jam consecutum esse apparet.

Dicuntur et illi fortes, qui per ignorantiam malorum quæ accidere possunt, periculis se committunt. Atque hi quidem fere ab hominibus bene sperantibus nihil differunt, nisi quod hi pericula aliquamdiu sustinent : si vero qui ignorant, simul atque cognoverunt, fugiunt : quod Argivis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt.

militibus, in campestri urbis loco, qui Hermæus appellabatur, cum Onomarchi copiis conflixere : oclusisque portis, ut fugæ spes tolleretur, fortiter pro patria pugnarunt, omnesque ibi interfecti sunt ; milites (οἱ στρατιῶται) vero statim a principio, ubi Charonem ex ducibus suis unum in prælio cecidisse audiverunt, fugæ se mandarunt. « Ubi cives, patriæ defensores, (τὰ πολιτικά) opponuntur militibus mercenariis (τοῖς στρατιώταις). — ^h σθένος ἔμβαλε θυμῷ] Homeri verba Iliad. XVI, 529 μένος δὲ οἱ ἔμβαλε θυμῷ robur animo ejus injectit mutare atque in alienam sententiam detorqueere ausus est Aristoteles. Felicianus illud σθένος ἔμβαλε θυμῷ vertit vires injicit ira, quasi legerit θυμός. Similiter Lambinus interpretatur : vires addidit ira. — ⁱ μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε] Hæc videntur referri ad Homeri locum Iliad. lib. V, vers. 509 seq. ἔς μιν ἀνάγει Τρωσὶν θυμὸν ἔγειραι, quem suo more interpola-

* Παραπλήσιον δ' ἔχουσι τι κτλ

** Ἀνδρείοι δὲ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες κτλ.

vit Aristoteles. — ἰ δριμύ δ' ἀνά βίνας μένος]
Homerus Odys. XXIV, 317 seq. τοῦ δ' ὠρίνετο
θυμός, ἀνά βίνας δέ οἱ ἤδη Δριμύ μένος προὔτυψε,
φίλον πατέρ' εισορόωντι. — ἰ ἐξισεν αἶμα] apud
Theocritum XX, 15 hæc versus clausula occurrit
ἐμοὶ δ' ἄραρ ἔξισεν αἶμα, sed Aristoteles ab alio

poeta istud versiculi fragmentum mutuatus est.
— ἰ κἄν] cod. κἄν] — ἰ οὐκ εἰσὶν] vulgo οὐκ
εἰσιν. — ἰ οὐκ εἰσὶ] vulgo οὐκ εἰσι. — ἰ εὐέλπιδας]
cod. εὐέλπιδας. — ἰ αἰφνιδίος] cod. ἀφνιδίος. —
ἰ δὲ μὲν] cod. δὲ μὲν. — ἰ ἀνδρείος] cod. ἀνδρείας. —)

Κεφ. θ'.

* Ἐπι περὶ ἀνδρείας ἢ ἐπι δὲ ἀνδρείος περὶ τὰ φοβερά καὶ λυ-
πηρά ἐστὶ μάλλον, ἢ περὶ τὰ θαρβαλῆα καὶ ἡδέα.

* Τίνας μὲν οὖν οἱ ἀληθῶς ἀνδρείοι, καὶ τίνας οἱ δο-
κοῦντες εἰρηται. Ἐπει δὲ περὶ θάρβῃ καὶ φόβους ἐστὶν
ἡ ἀνδρεία, οὐχ ὁμοίως περὶ ἀμφω ἐστίν· ἀλλὰ μάλ-
λον περὶ τὰ φοβερά. Ὁ γὰρ περὶ τὰ φοβερά ἀτάραχος
μᾶλλον ἀνδρείος ἐστίν, ἢ ὁ περὶ τὰ θαρβαλῆα. Μεί-
ζων γὰρ ὁ ἀγὼν οὗτος, ἢ ἐκαίνο· τὸ γὰρ ὑπομεῖναι
λύπην χαλεπώτερον ἐστίν, ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι.
Διὰ τοῦτο καὶ λυπηρὸν ἢ ἀνδρεία, ἐπὶ ἀνδρείοι εἰσιν
οἱ τὰ λυπηρά ὑπομένοντες· τούτου δὲ χάριν καὶ ἐπι-
νεῖται. Εἰ γὰρ καὶ ἡδονὴν ἔχει τινὰ ὁ ἀνδρείος διὰ
τὸ τέλος, (τὸ γὰρ τέλος ἡδύ·) ἀλλ' ὁμοίως ὑπὸ τῶν
λυπηρῶν οἷς παλαίει καὶ ταύτην ἀφανίζεσθαι συμβαί-
νει. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων ἔχει· τοῖς
γὰρ πύκταις τὸ μὲν τέλος ἡδύ· στέφανος γὰρ καὶ τι-
μαί· τὸ δὲ τύπτεσθαι ἀλγεῖνόν· σάρκινος γὰρ· τοῖς δὲ
τοιούτοις λυπηρὸν πᾶς πόνος· ἐπὶ τοίνυν τὰ μὲν λυ-
πηρά μεγάλα, τὸ δὲ ἡδύ μικρόν, οὐδὲν ἡδύ δοκοῦσιν
ἔχειν· τοιούτων δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνδρείων συμβαίνει.
Ὁ μὲν γὰρ θάνατος καὶ τὰ τραύματα λυπηρά ἐστίν
αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀκούσια· ὑπομένουσι δὲ
αὐτά, καὶ καλὸν τὸ ὑπομένειν, ἢ ἐπὶ αἰσχρὸν μὴ ὑπο-
μένειν. Ὁ δὲ τοσούτων μᾶλλον δοκοῦσιν, ὅσον ἂν εἴεν
ἀγαθοὶ καὶ ἀνδρείοι, καὶ εὐδαίμονες, καὶ πᾶσαν με-
τελθόντες ἀρετήν· τοῖς γὰρ τοιούτοις μάλιστα ὁ θάνα-
τος λυπηρὸν, ἐπὶ τὸ ζῆν ἢ πολλοῦ τινος ἀξίον ἦν, διὰ
τὸ ἀρίστα ζῆν, καὶ ὡς προσήκειν ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ θά-
νατος αὐτοῦς πολλῶν ἀποστερήσει τῶν ἀγαθῶν. Διὰ
τὸ μέγεθος τοίνυν τῶν λυπηρῶν δοκεῖ τὸν ἀνδρείον
μηδεμίαν ἡδονὴν ἔχειν· τὸ δὲ οὕτως ἀλγεῖν καὶ δά-
κνεσθαι ὑπὸ τῶν λυπηρῶν οὐδὲν κωλύει ἀνδρείον εἶναι.
Τὸ μὲν γὰρ ἡττᾶσθαι τῶν λυπηρῶν καὶ ὑποχωρεῖν
οὐκ ἀνδρείου, τὸ δὲ δάκνεσθαι καὶ λυπεῖσθαι οὐκ ἐπι-
σσην γὰρ μᾶλλον λυπεῖται, καὶ λυπούμενος ὑπομένει
διὰ τὸ ἀγαθόν, τοσούτων ἀνδρείος ἂν εἴη κυρίως. Ἐπει
καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς οὐδεμία ἐνέργεια
μὲθ' ἡδονῆς ἐστὶ καθ' ἑαυτήν· ἀλλὰ μόνον διότι πρὸς
τὸ τέλος ἀγαθὸν ἀγεῖ, ἢ ἡδέα δοκεῖ τῷ ἐνεργῶντι.
Ἐν δὲ τοῖς στρατιωταῖς ἴσως οὐκ ἀνάγκη πᾶσα τὸν
ἀκριβοῦς τῆς ἀνδρείας ὅρον ζητεῖν· μᾶλλον δὲ χρησιμώ-
τεροι ἂν εἴεν πρὸς τὸν πολεμικὸν οἱ ἀνδρείας μὲν οὐ πάνυ

Cap. IX.

Adhuc de fortitudine : fortem videlicet magis in iis quæ formi-
dosa sunt et molesta, quam quæ fiducia complent animos,
aut quæ jucunda sunt versari.

Qui igitur vere fortes sint, et qui videantur esse, su-
pra declaravimus. Sed quum in fiducia metuque versetur
fortitudo, non tamen paræque in utroque, sed in
rebus formidolosis magis cernitur. Nam qui in his intre-
pidus apparet, fortior est eo, qui in rebus quæ fiduciam
afferunt constantiam suam retinet. Nimirum majus hoc
est certamen, quam illud ; quia difficilior habetur mole-
stiam sustinere, quam a jucundis se abstinere. Quo-
circa molesta quoque est fortitudo, quia fortes mole-
stiam sustinent : atque hanc ob causam etiam laudantur.
Quamvis enim etiam voluptate quadam fruatur fortis
propter finem (nam finis ejus est jucundus) : nihilominus
tamen molestiis quibus conflictatur, hanc obscurari at-
que adeo deleri constat. Cujusmodi quiddam et in lu-
dis gymnasticis accidit : quippe pugilibus finis ipse est ju-
cundus, corona scilicet atque honores : at molestum est,
verberibus cædi, quia ex carne constant : ideoque tali-
bus omnem laborem molestum esse patet : quum igitur
magnæ eorum sint molestiæ, parva voluptas, nulla frui
voluptate videntur : hujusmodi quid etiam in viris for-
tibus animadvertimus. Nam mors et vulnera molesta
sunt, ac propterea non voluntaria : et tamen ea perfe-
runt, quia et perferre honestum et non perferre turpe
est. Atque eo magis ista molesta videntur, quo magis vel
boni vel fortes sunt, vel felices, omni denique virtutum
genere præditi : nempe talibus molestissima mors est,
quia ipsorum vita laudabilis fuit, quum et optime vive-
rent et ut hominem decebat et quia mors eos plurimis
bonis privatura est. Ob molestiarum igitur magnitudi-
nem videntur vir fortis nulla frui voluptate : sed quam-
vis vita doleat et molestiis conflictetur, nihil tamen obsta-
t, quominus sit fortis. Nimirum succumbere et cedere mole-
stis non est viri fortis, conflictari illis et dolere non
item : quo enim magis dolet, ac tamen dolorem honesta-
tis causa fert, eo magis proprie fortis est dicendus. Nam
nec in reliquis virtutibus ulla inest munerum functio
per se voluptaria, sed quia ad bonum finem adducit.
Idcirco tantum jucunda videntur homini qui eo munere
fungitur. In militibus autem fortasse non est necesse, ac-
curatam fortitudinis definitionem querere : quin potius

* Cap. 9. περὶ θάρβῃ δὲ καὶ φόβους ἢ ἀνδρεία οὐσα κτλ.

μετέχοντες, τῶν ἄλλων δὲ ἀγαθῶν ἰστερημένοι· ἐτοιμότεροι γὰρ οὗτοι πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸν βίον μικρῶν ἕνεκα κερδῶν προδιδᾶσιν. Οἱ γὰρ κυρίως ἀνδρείοι, φρόνιμοι ὄντες καὶ τὰ ἄλλα σπουδαῖοι, χαίρουσι μὲν τῷ βίῳ ἑαυτῶν ἀγαθῶ ὄντι, προίενται δὲ αὐτὸν οὐ πᾶνυ βραδίως. Περὶ μὲν οὖν ἀνδρείας ἱκανῶς εἴρηται· βράδιον δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καὶ ὀρισμὸν αὐτῆς ἀποδοῦναι ὡς ἐν τύπῳ.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] ex Aristotele, ut aliis locis; cod. ἀνδρίας — ^b ζῆν] cod. ζῆν. —

Κεφ. ε΄.

Περὶ σωφροσύνης.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· ἁμοταγῆς γὰρ ἐστὶ τρόπον τινὰ τῇ ἀνδρείᾳ, καθόσον τοῦ ἀλόγου μέρους εἶσιν ἀμφοτέραι. *

** Ὅτι μὲν οὖν ἡ σωφροσύνη μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονάς, εἴρηται ἡμῖν. Περὶ ἡδονάς δὲ λέγω, ὅτι εἰ καὶ περὶ λύπας ἐστὶν, ἀλλ' ἤττον, καὶ οὐχ ὁμοίως, ὡς περὶ τὰς ἡδονάς ἔχει· ἐν τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται.

*** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονάς ἐστὶν ἡ σωφροσύνη, εἴρηται· νῦν δὲ ἀφορίσωμεν περὶ ποίας ἐστὶ τῶν ἡδονῶν. Τῶν ἡδονῶν δὲ αἱ μὲν εἰσι σωματικαί, αἱ δὲ ψυχικαί. Ἐν γὰρ φιλοτιμία καὶ φιλομαθείᾳ ἡδοναί εἰσι ψυχικαί· ἐλάττω γὰρ ὅ τε φιλότιμος καὶ ὁ φιλομαθὴς ἡδέεται ὧς φιλεῖ, μηδὲν πάσχοντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς εἰανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονάς, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται. Ὅμοίως δὲ οὐδὲ οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι οὐκ εἰσι σωματικαί· τοὺς γὰρ φιλομύθους καὶ διηγητικούς καὶ περὶ τὰ τυχεύοντα κατατρίβοντας τὰς ἡμέρας ἀδόλεσχους ὀνομάζομεν, ἀκόλαστους δὲ οὐδαμῶς· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ἐπὶ χρήμασιν ἢ φίλοις, ὅταν ἢ τούτους ἢ ἐκεῖνα ζημιωθῶσι.

**** Περὶ μὲν οὖν τὰς ψυχικὰς ἡδονὰς οὐκ ἐστὶν ἡ σωφροσύνη· περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν οὐ περὶ πάσας δὲ ταύτας. Οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς ἡδέσι ^b τῶν δρατῶν, ὅσων χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· οὐδ' ὅσοι ψόφων τινῶν καὶ μελῶν ἐρῶσιν· οὐδ' ὅσοι τῶν ἡδέων ὀσμῶν. Καίτοι ἐν τούτοις εἰσι καὶ μεσότητες, καὶ τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις τοῦ δέοντος· ἀλλ' ὁμοίως οὔτε τοὺς μέσους σώφρονες λέγομεν, οὔτε τοὺς ὑπερβάλλοντας ἀκόλαστους. Εἰ δὲ τῶν περὶ τὰς ὀσμῶν τῶν μὲν μῆλων ὀσμῆς ἐρῶντας, ἢ ῥόδων, ἢ θυμιαμάτων, οὐ λέγομεν ἀκόλαστους, ἀλλὰ τοὺς μύρων καὶ ὀσφῶν, ἀκόλαστους καλοῦμεν· ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι διὰ τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν ἐπιθυμητῶν. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ

ad bellum utiliores futuri sunt, qui fortitudinis vix participes, reliquis quoque virtutibus carent : quando tales ad pericula subeunda paratiores sunt, et exigui lucri causa vitam profundunt. Nam quos proprie fortes dicimus, quum prudentes sint ac cætera boni, illi vitam quoque amant suam, quod honesta sit, ideoque non facile eam profundunt. De fortitudine igitur satis dictum est : quare facile erit ex iis quæ dicta sunt rudem quandam illius definitionem depromere.

Cap. X.

De temperantia.

Post hæc de temperantia dicamus : ut quæ aliquo modo conjuncta sit cum fortitudine, quatenus utraque ejus partis est, quæ ratione caret.

Temperantiam igitur mediocritatem esse, quæ in voluptatibus versatur, jam a nobis dictum est. In voluptatibus dico, quia quamquam etiam in molestiæ vertitur, minus tamen nec eodem modo vertitur, quo in voluptatibus consistit : in his vero etiam intemperantia comparet.

In voluptatibus ergo cerni temperantiam jam diximus : nunc in quibus voluptatibus versetur, definiamus. Voluptates aliæ corporis sunt, aliæ animi. Sic in honoris cupiditate et discendi studio animi voluptas consistit : uterque enim et ambitiosus et studiosus delectatur eo quod amat, quum tamen non corpus ejus illo afficiatur, sed potius mens : qui autem hujusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperantes nec intemperantes nominantur. Similiter neque ii qui alias consecantur voluptates, quæ ad corpus non pertinent : nam qui fabellarum cupiditate studioque rerum narrandarum ducuntur et qui in rebus fortuitis et vulgaribus totos dies conterunt, eos nugatores appellamus, intemperantes vero minime : ne eos quidem qui ex pecuniarum jactura vel amicorum morte, ubi vel his vel illis orbatī sūnt, majorem dolorem capiunt.

Quocirca in animi voluptatibus non cernitur temperantia : in iis vero quæ ad corpus pertinent eam versari necesse est : sed ne in his quidem omnibus. Etenim qui voluptatem capiunt e rebus quæ aspectu sentiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, neque temperantes appellantur neque intemperantes : sicut neque qui sonitus amant aliquos aut cantus : nec qui odores jucundos. Quamquam in his quoque aliqua mediocritas, certumque et quatenus oportet, terminus est, itemque nimium illius quod oportet et parum : sed tamen neque eos qui medium quiddam tenent temperantes dicimus, neque qui modum excedunt intemperantes. Jam vero in odoribus voluptate quod eos quidem, quos malorum aut rosarum aut suffimentorum odor delectat, non dicimus intemperantes, sed quos unguenta aut obsonia delectant sic vocamus, sciendum est illud fieri per accidens : si-

* Cap. 10. μετὰ δὲ ταύτην περὶ σωφροσύνης κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ κτλ. — *** Περὶ ποίας οὖν τῶν ἡδονῶν, νῦν ἀφορίσωμεν κτλ. — **** Περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν σωφροσύνη κτλ.

τοὺς ἄλλους, ὅταν πεινώσιν, ἠδομένους τῇ τῶν βρωμάτων ὄσμῃ. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οἱ ταῖς τοιαύταις ὄσμαϊς ἠδόμενοι κατὰ συμβεβηκὸς ἤδονται· ὅτι ἀνάμνησις αὐτοῖς, γίνεται τῶν βρωμάτων καὶ τῆς ἄλλης φλυαρίας, οἷς ἤδονται οἱ ἀκόλαστοι. Οὐκ ἔστι τοίνυν οὔτε τῷ ἀνθρώπῳ, οὔτε ἄλλῳ τινὶ ζῳίῳ κατὰ τὰς εἰρημένους αἰσθήσεις ἠδονή, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς. Ἡδονὰς δὲ λέγω, περὶ ἃ ἑ ἀκόλαστός ἐστιν ἢ ὁ σώφρων. Καὶ γὰρ οἱ κύνες, εἰ καὶ χαίρουσι ταῖς ὄσμαϊς τῶν λαγῶν, ἀλλ' οὐ δι' αὐτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν βρωσίν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὄσμῆς αἰσθησὶν λαμβάνοντες τῆς θήρας, διώκουσιν. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ λέων οὐχ ἠδεύεται τῇ ὄσμῃ τοῦ βοός, ἢ τῆ φωνῆς, ἀλλὰ τῇ βρώσει· ὅτι καὶ ἐγγύς ἐστι, διὰ τῆς φωνῆς ἤσθετο· οὐδὲ χαίρει ὅτι εἶδεν, ἢ εὔρεν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ὅτι βορὰν ἕξει.

* Περὶ τὰς ἠδονὰς τοίνυν, ὧν κοινωνοῦμεν καὶ τοῖς λοιποῖς ζῳοῖς, ἢ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν· αἱ δὲ εἰσὶν ἀφῆ καὶ γεῦσις. Διὰ τοῦτο θηριώδεις τινὲς καὶ ἀνδραποδώδεις οἱ ἀκόλαστοι φαίνονται, ὅτι οἷς ἠδονται τὰ θηρία, περὶ ταῦτά εἰσιν ἀκρατεῖς. Τούτων δὲ μᾶλλον τῇ ἀφῇ ἠδονται, ἢ τῇ γεύσει· μᾶλλον δὲ τῇ γεύσει μὲν οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῇ ἀφῇ μόνον. Ὡστε ὁ ἀκόλαστοι οὐ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις ἠδοναῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν σιτοῖς καὶ ἐν ποτοῖς. Καὶ τούτοις γὰρ οὐχ ὡς γευστοῖς μόνον χαίρουσι, (γεύσεως γὰρ ἐστὶ τὸ κρίναι τοὺς χυμούς, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δοκιμάζοντες καὶ σίτα ὄψα ἀρτύοντες,) ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀπτοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ τὶς Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιδος, ὁ ὀσφράγος ὢν, ἠύξατο τὸν φάρυγγα αὐτοῦ μακρότερον γεράνου γεῖσθαι, ὡς ἠδόμενος τῇ ἀφῇ τῶν ὄσμων. Κοινοτάτη ὁ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀφῆ ἐν πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν· ἐπεὶ καὶ ἀφῆ τινὶ πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις αἰσθάνονται. Περὶ ταύτην δὲ τὴν ἀφῆν ἀκολασία ἐστὶ καὶ δόξειεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος εἶναι, ὅτι συμβαίνει ἡμῖν, οὐ καθόσον ἔσμεν ἄνθρωποι, ἀλλὰ καθὸ ζῶα· τὸ δὲ τοῖς τοιούτοις χαίρειν καὶ τούτων μάλιστα ἐφίεσθαι, θηριώδεις. Καίτοι εἰσὶ καὶ κατὰ τὴν ἀφῆν ἐλευθέριοι ἠδοναί, ἃς ὁ ἀκόλαστος ἀφῆρηται· οἷον αἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις διὰ τρίψεως καὶ θερμασίας γινόμεναι· οὐ γὰρ περὶ πᾶν τὸ σῶμα, ἀλλὰ περὶ τινὰ μέρη.

(Scripti : ^a ἀμφοτέρω] cod. ἀμφοτέροι. — ^b ἕξει] codex ἕδει. — ^c ὥστε] cod. ὡςγε. — ^d Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιδος] ex Ethic. Eudem. III, 2, quam scripturam agnoscunt etiam Athenæus I, p. 6. b. in verbis Φιλόξενον τὸν Ἐρύξιδος et Plutarchus Quæst. Symp. IV, 4, 2 Φιλοξένω τῷ Ἐρύξιδος; cod. Φιλόξενος Ἐρύξιος. De hoc Philoxeno, Eryxidis filio, vide Muretum in Comment. ad Aristot. Ethic. Nicom. lib. III, cap. 10 uberius disserentem et quos citat Wytttenbachius Opusc. Vol. II, p. 300 seq. — ^e κοινοτάτη] cod. κοινοτάτη. — ^f ζῶα] cod. ζῶα. —)

quidem his gaudent intemperantes, quia iis hæc ipsa rerum desiderabilium memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios. quum esuriunt, ex ciborum odore capere voluptatem. Unde apparet, eos qui ejusmodi odoribus gaudent, per accidens delectari : quia tum cibi et aliarum quibus capiuntur ineptiarum intemperantes recordari solent. Quare neque homini neque ceteris animalibus ullam sensus illi quos diximus voluptatem afferunt, nisi per accidens. Voluptates autem nomino, quibus aut intemperans servit aut temperans. Etenim canes, quamvis leporum odore delectentur, hoc tamen non odoris sed cibi causa fit : nimirum quum odor ille sensum feræ iis objiciat, eam persequuntur. Similiter etiam leo non bovis odore aut voce delectatur, sed pastu : ex voce autem eum in propinquo esse sentit : neque lætatur in hoc quod viderit invenerit ovum, aut capream, sed quod pastum habiturus est.

Quare in iis demum voluptatibus, quas cum reliquis animalibus communes habemus, temperantia cernitur et intemperantia : hæc autem tactus sunt et gustatus. Unde etiam bestiis similes et serviles quodammodo esse intemperantes videntur, quia quibus rebus delectantur bestiæ, earum cupiditatem illi refrenare non possunt. Et his tactu magis quam gustatu gaudent : vel potius gustatu nequaquam, sed tactu tantum. Quamobrem intemperantes non solum in aliis voluptatibus, sed in cibo etiam et potu versantur. Etenim his non ut gustu duntaxat explorandis delectantur, (siquidem gustatus est proprie de saporibus judicare, quod faciunt ii qui vina explorant et obsonia condiunt,) sed potius ut tractatilibus. Quapropter et Philoxenus quidam, Eryxidis filius, obsoniorum gurges atque heluo, guttur sibi longius gravis gutture optavit, quippe qui ex obsoniorum tactu maximam caperet voluptatem. Omnium videlicet sensuum maxime communis est tactus, siquidem tactu quodam omnes sensus moventur. In hoc ergo tactu intemperantia cernitur : meritoque turpis et probrosa videatur, quia non qua homines, sed qua animalia smous, nobis evenit : quocirca talibus delectari et ea maxime appetere bestiarum est. Jam vero et liberales quædam voluptates sunt, quæ in tactu consistunt, sed quibus privatus est intemperans : verbi gratia quæ in gymnasiis fricatione et calefactione gignuntur : nec enim in toto corpore, sed in partibus quibusdam locum obtinent.

* Περὶ τὰς τοιαύτας δὲ ἠδονὰς ἢ σωφροσύνη κτλ.

Κεφ. ια'.

Περὶ ἐπιθυμίας.

* Ἐπεὶ δὲ περὶ ἐπιθυμιῶν ἀκόλουθον εἰπεῖν, βητέον ποσαχῶς ἡ ἐπιθυμία. Ἡ μὲν οὖν ἐστὶ κοινὴ καὶ φυσική· ἡ δὲ ἰδίαι καὶ ἐπιθετος. Κοινὴ μὲν οὖν ἐπιθυμία ἐστὶ, τὸ ὀρέγεσθαι τροφῆς ξηρᾶς ἢ υγρᾶς, ὅταν ἐν χρειᾷ τούτων γενώμεθα· ἰδίαι δὲ καὶ ἐπιθετος, τὸ τοιαῦδε ὀρέγεσθαι ἢ τοιαῦδε. Τοῦτο γὰρ οὐκέτι * φυσικὸν οὐδὲ κοινόν· οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν πάντες ὀρέγονται, οὐδὲ ὁμοίως· ἀλλ' οἱ μὲν ταύτης, οἱ δὲ ἐκείνης· καὶ οἱ τῆς αὐτῆς ὀρεγόμενοι οὐχ ὁμοίως ὀρέγονται, ἀλλ' οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἥττον. Ἔστω ἡ τοιαύτη ἐπιθυμία οὐκ ἐστὶ κοινὴ οὐδὲ φυσικὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐπιθετος, ὅφ' ἡμῶν ἐπινοηθεῖσα. Καίτοι κατὰ τινὰ τρόπον καὶ φυσική ἐστὶ, διὰ τὸ ἀκολουθῶς ἕκαστον τῆ ἑαυτοῦ φύσει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχειν.

** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις ὀλίγοι ἁμαρτάνουσι, καὶ κατ' ἓνα τρόπον· ὅταν χρῶνται ταῖς τοιαύταις ἐπιθυμίαις πλέον ἢ προσήκει· οἷον, ὅταν πλείω τῶν μετρίων ἐσθῶσιν, ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι, οἵτινες παρὰ τὸ δέον πληροῦσι τὴν φυσικὴν ἐπιθυμίαν. Τοιοῦτοι δὲ γίνονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. Ἐν δὲ ταῖς ἐπιθετοῖς^β καὶ ἰδίαις ἐπιθυμίαις πολλοὶ ἁμαρτάνουσι, καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἐπεὶ πολλαὶ ἰδίαι τοιούτων ἐπιθυμιῶν· πολλὰ γὰρ ἰδέαι τροφῶν, καὶ πῶσεων, καὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐπιθυμητῶν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ πολλαχῶς περὶ τὰς τοιαύτας ἐπιθυμίας ἁμαρτάνουσιν· ἢ χαίροντες οἷς μὴ δεῖ, ἢ πλέον ἢ κατὰ τοὺς πολλοὺς. Οἱ γὰρ ἀκόλαστοι κατὰ πάντα υπερβάλλουσι· χαίροντες γὰρ οἷς οὐ δεῖ, ἔάν ποτε καὶ τὰς θεούσας τῶν ἡδονῶν ἔλωσιν, πλέον ἢ προσήκει, καὶ οὐχ ὡς οἱ πολλοί, χαίρουσιν αὐταῖς.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^β ἐπιθετοῖς] codex ἐπιθέταις. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίνα τρόπον περὶ λύπας ἐστὶν ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀκολασία.

* Ὅτι μὲν οὖν ἡ περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολή, ἡ ἀκολασία, ψεκτόν, ὄηλον· ἐν δὲ ταῖς λύπαις, οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀνδρείας^α ἔλεγτο, ὅτι τὸ μὴ ὑπομένειν μὴδὲ φέρειν δειλία ἐστίν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης τὸ μὴ ὑπομένειν ἀκολασία ἐστίν, ἢ τὸ φέρειν σωφροσύνη· ἀλλ' ἐστὶν ἀκολασία περὶ τὰς λύπας, ὅταν τις λυπῆται τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνων, πλέον ἢ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· καὶ σωφροσύνη ὁμοίως, ὅταν τις ὅσον δεῖ λυπῆται, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ λύπην ἐπάγῃ ἢ τῶν ἡδέων ἀπουσία. Ὁ γὰρ ἀκόλαστος ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων πάντων ἢ τῶν μάλιστα.

Cap. XI.

De cupiditate.

Quoniam superest, ut de cupiditatibus agamus, quot modis dicatur cupiditas, primum exponendum est. Alia igitur communis et naturalis est : alia propria et ascita. Et communis quidem cupiditas est appetitus alimenti vel siccī vel humidī, quum eo egemus : propria autem et ascita cupiditas, talis vel talis alimenti appetitus. Quippe ea res nec naturalis est neque communis, quia nec eadem omnes appetunt, nec eodem modo : sed alii hoc, alii illud : rursus qui idem alimentum appetunt, non eodem modo solent appetere, sed alii magis, alii minus. Quamobrem talis cupiditas neque communis est, neque simpliciter naturalis, sed ascita potius atque a nobis excogitata. Verum naturalis quodammodo etiam hæc est, quia suæ quisque naturæ convenienter cupiditate quadam trahitur.

In naturalibus igitur cupiditatibus pauci peccant, et uno quidem modo, quum huiusmodi cupiditatibus magis quam decet, ardent : verbi causa, quum justo plus edunt, ut helluones, qui ultra quam satis est naturalem cupiditatem explent. Tales autem evadunt ii qui admodum servili ingenio præditi sunt. At vero in ascitis et propriis cupiditatibus complures et multis modis peccant. Siquidem multæ ejusmodi cupiditatum sunt species, quoniam variæ quoque ciborum, potuum, indumentorum cæterarumque rerum, quas natura desiderat, formæ exstant : ideoque etiam in huiusmodi cupiditatibus multipliciter delinquant homines, quum vel aliis atque oportet delectantur, vel magis quam plerique. Nempe intemperantes in omnibus rebus modum excedunt : quum enim aliis rebus atque oportet delectantur, si quando etiam iis quæ requiruntur voluptatibus serviunt, magis tamen quam decet, nec ut plerique iis delectantur.

Cap. XII.

Quomodo in doloribus temperantia et intemperantia cernatur.

Voluptatum ergo abundantiam, id est intemperantiam, vituperabilem esse apparet : in molestiis autem, non quemadmodum de fortitudine exponebamus, non sustinere aut non perferre illas timiditatem esse, sic etiam de temperantia dicendum, non sustinere eas intemperantiam esse, aut ferre temperantiam : sed est circa dolores intemperantia, quum aliquis plus quam oportet, aut non ut oportet, dolet se carere voluptatibus : similiterque temperantia, quum quantum oportet, aut ut oportet, aut ob quæ oportet tristatur aliquis, voluptatumque vacuitas nullam ei molestiam exhibet. Intemperans enim

* Cap. 11. τῶν δ' ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν κοιναὶ δοκοῦσιν εἶναι κτλ. — ** Ἐν μὲν οὖν ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμίαις κτλ.

λιστα, και ἀγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ὥστα ἀντι πάντων τὰ ἡδέα αἰρεῖσθαι. Διὸ και λυπεῖται ἀποτυγχανῶν τῶν ἐπιθυμητῶν μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία. Ὡστα και ἀτοπὸν τι δοκεῖ, τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι, και αἰτίαν εἶναι τὴν ἡδονὴν τοῦ ἐναντίου. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ὑπερβολὴ ἀκολασία ἐστίν, ὡς εἴρηται.

* Ἡ δὲ ἄλλειψις ὄνομα οὐκ ἔχει διὰ τὸ μὴ πάνυ εὐρίσκεισθαι. Οἱ γὰρ περὶ τὰς ἡδονὰς ἄλλείποντες και τοῦ δέοντος ἄτακτον ἐπιθυμοῦντες αὐτῶν οὐ πάνυ γίνονται· σχεδὸν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν ἡ τοιαύτη ἀναίσθησία. Καίτοι και τὰ ἄλογα ζῶα^b διακρίνει τὰ βρώματα, και χαίρει μὲν τοῖς ἡδέσι, τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις οὐδαμῶς. Εἰ δὲ τις οὐδὲν ἡδὺ νομίζει εἶναι, οὐδὲ γινώσκει διαφορὰν τῶν ἡδέων και τῶν ἐναντίων, πόρρω ἂν εἴη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς ἡ λύπας ἄλλειψις ἡ ὑπερβολὴ κακία ἐστίν.

** Ἀρετὴ δὲ τὸ μέσον, ἡ σωφροσύνη. Ὁ γὰρ σώφρων οὔτε ἡδεται μάλιστα οἷς ὁ ἀκόλαστος, ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει πᾶσιν, οἷς οὐ δέον ἐστὶ χαίρειν οὔτε οἷς χαίρει, μᾶλλον χαίρει τοῦ δέοντος, οὔτε λυπεῖται τῶν ἡδέων ἀπόντων, οὐδ' ἐπιθυμεῖ τῶν ἡδέων, ἡ ἐπιθυμῶν μετρίως ἐπιθυμεῖ, και οὐ πλέον ἢ δεῖ, οὐδὲ ὅτε μὴ δεῖ. Ὅσα μέντοι πρὸς ὑγίειάν ἐστιν ἡ πρὸς εὐξίαν συντελοῦντα, ἡδέα ὄντα, ἡ τὸ ἐλάχιστον οὐκ ἐμποδῶν γινόμενα τῇ ὑγίειᾳ και τῇ εὐξίᾳ, τούτων ὀρέγεται μὲν, μετρίως δὲ και καθὼς δεῖ. Ὁ γὰρ ἡδονῶν ἐπιθυμῶν, αἰτίνας αὐτῶν πρὸς τὸ εἶναι ἐμποδῶν γίνονται ἡ πρὸς τὸ εἶναι, παρὰ τὸ δέον ἐπιθυμεῖ. Ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιούτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

(Scripsi : * ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. — ^b ζῶα] cod. ζῶα. —)

Κεφ. ιγ'.

Ἵτι ἡ ἀκολασία μᾶλλον ἐκούσιόν ἐστίν ἡ δειλία.¹

*** Ἐπει δὲ και ἡ ἀκολασία και ἡ δειλία ἐκούσιά εἰσι, ζητητέον, εἰ ὁμοίως εἰσιν ἐκούσια. Δοκεῖ δὲ μὴ ὁμοίως, ἀλλὰ τὴν ἀκολασίαν μᾶλλον ἐκούσιον εἶναι. Τῆς μὲν γὰρ δειλίας ἡ λύπη αἰτία· διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι τὴν λύπην δειλοὶ γινόμεθα. Τὴν δὲ ἀκολασίαν ἡ ἡδονὴ ποιεῖ· ὧν ἡ μὲν ἡδονὴ αἰρετόν, ἡ δὲ λύπη φευκτόν. Ὁ δὲ διὰ τὸ αἰρετόν ποιοῦμεν, μᾶλλον ἐστίν ἐκούσιον τοῦ διὰ τὸ φευκτόν γινομένου. Και ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι και φθαίρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν, ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ.

**** Διὰ τοῦτο και ἐπονειδιστότερον ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. Ἐπει γὰρ διὰ τὸ ἐκούσιον ἀγαθὸν ἡ κακὸν ἐπαινῆται τις ἡ ψέγεται, φανερόν ἐστι τὸ κακόν, ἡ τὸ ἀγαθόν, καθόσον ἐστίν ἐκούσιον, κατὰ τοσοῦτον

omnia quæ jucunda sunt concupiscit, aut certe quæ jucundissima, atque ita cupiditate trahitur, ut reliquis omnibus ea quæ oblectationem habent anteponat. Quare etiam dolet, quoties voto non potitur : semper enim cum dolore cupiditas conjuncta est. Quamobrem absurdum videtur, propter voluptatem dolore affici ipsamque voluptatem contrarii causam esse. Est igitur voluptatum abundantia, ut diximus, intemperantia.

Defectus vero, quia raro reperitur, vacat nomine. Qui enim in expetendis voluptatibus modum deserant; minusque quam oportet eas concupiscant, raro exoriuntur : siquidem ejusmodi stupor fere in humanam naturam non convenit. Verum bruta quoque animalia pastum discernunt, ita ut jucundo pabulo delectentur, contrario non item. Quodsi quis nihil jucundum esse existimet, neque suavium contrariarumque rerum discrimen noverit, is profecto ab humanitate fuerit remotissimus. Quocirca voluptatum vel molestiarum defectus aut abundantia in vitiis numerantur.

Virtus autem mediocritas est, nimirum temperantia. Nam temperans neque iis maxime delectatur, quibus intemperans, sed potius iis omnibus offenditur, quibus gaudere non oportet : neque quibus gaudet, iis magis gaudet quam oportet, neque dolet quum jucunda absunt, neque voluptates concupiscit, aut si eas concupiscit, in mediocriter certe, nec magis quam oportet, neque quum non oportet. Quæcumque vero ita jucunda sunt, ut ad bonam valetudinem vel optimum corporis habitum multum conferant, aut saltem neque huic obsint neque illi, ea quidem appetit, sed mediocriter et ut oportet. Qui enim voluptates concupiscit, quæ ipsum impediunt, ne vivat aut ne felicitate utatur, secus quam decet concupiscit. At homo temperans talis non est, sed ut recta ratio præcipit.

Cap. XIII.

Intemperantiam magis voluntariam esse quam timiditatem.

Quoniam ergo et intemperantia voluntaria est et timiditas, quærendum, sintne eodem modo voluntariæ. Quæ res tamen non ita videtur se habere, sed intemperantia magis voluntaria esse. Timiditatis enim causa dolor est : quum enim dolorem timeamus, timidi evadimus. At intemperantiam voluptas creat : e quibus voluptas expetenda, dolor fugiendus est. Quod vero rei expetendæ causa facimus, magis voluntarium est, quam quod rei fugiendæ gratia fit. Adde quod dolor naturam hominis mœrore afflicti corruptit ac depravat, quum nihil tale facit voluptas.

Quapropter intemperantia probrosior etiam quam timiditas est. Quum enim aliquis propter id quod sponte vel bene vel male facit aut laudetur aut vituperetur, patet malum aut bonum, quatenus e voluntate pendet, cætenus

* Ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς κτλ. — ** Ὁ δὲ σώφρων μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει κτλ. — *** Cap. 12. ἐκούσιον δὲ μᾶλλον εἰσιν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας κτλ. — **** Διὸ και ἐπονειδιστότερον κτλ.

ἐπαινεῖται μᾶλλον, ἢ ψέγεται. Ἐπεὶ καὶ εὐκολώτερόν ἐστι τῆς ἀκολασίας ἀποστῆναι, ἢ τῆς δειλίας· οἱ γὰρ ἔθισμοί, δι' ὧν τὰ τοιαῦτα κατορθοῦνται, ἐπὶ μὲν τῆς δειλίας ἐπικίνδυνοι εἰσιν, (οἱ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ ἔθισμοί, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ φοβεροῖς, δι' ὧν τὴν δειλίαν ἐκβάλλομεν, οὐ πόρρω κινδύνων·) οἱ δὲ σώφρονες ἔθισμοι καθάπαξ εἰσιν ἀκίνδυνοι· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐκούσιόν ἐστιν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας.

* Δόξειε δ' ἂν οὐχ ὁμοίως ἐκούσιον εἶναι τὴν δειλίαν τοῖς καθ' ἕκαστον. Ἡ μὲν γὰρ δειλία, αὐτῇ δηλονότι ἢ ἕξις, ἀλυπὸς ἐστίν· οὐ γὰρ ἀναγκαζόμεθα παρ' οὐδενὸς λυπηροῦ δειλοὶ εἶναι· ὥστε μᾶλλον ἐκούσιόν ἐστι· τὰ δὲ κατὰ τὴν δειλίαν ἔργα, ἃ ποιῶμεν διὰ λύπην καὶ φόβον, ἀνάγκη τινὶ ποιῶμεν, ἥτις ἐξίστησιν ἡμᾶς, καὶ πείθει τὰ θπλα ῥίπτειν, καὶ τὰ ἄλλα ἀσχημονεῖν· καὶ τοῦτο χάριν ἤττον ἐκούσιά εἰσι τὰ καθ' ἕκαστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκολασίας τὸ ἀνάπαλιν ἔχει. Αὐτὴν μὲν τὴν ἀκολασίαν οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ βούλεται τις ἀκόλαστος εἶναι· τὰ δὲ κατὰ τὴν ἀκολασίαν ἔργα σφόδρα ὀρεγόμενοι ποιῶσιν· ὥστε τὴν ἀκολασίαν ἤττον ἐκούσιον εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα.

** Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τὰς παιδικὰς ἁμαρτίας φέρομεν, καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν παιδῶν ἀκαλάστους καλοῦμεν. Ἐχουσι γὰρ αἱ τοιαῦται ἁμαρτίαι πρὸς τὴν εἰρημένην ἀκολασίαν ὁμοιότητά τινα· πότερον δὲ ἀπὸ πότερου καλεῖται, ζητεῖν, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸν προκείμενον συντελεῖ· πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν εἰκός, ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ προτέρου καλεῖσθαι μᾶλλον προσήκει, καὶ ἀπὸ τῶν παιδικῶν ἁμαρτιῶν ἐπὶ ταύτην τὴν ἀκολασίαν τὸ ὄνομα μετενεχθῆναι. Ἔοικε δὲ οὐ κακῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν προσηκόντως μετενεχθῆναι τὸ ὄνομα· ὥσπερ γὰρ κολάζειν δεῖ τὸν παῖδα τῶν αἰσχροῶν ὀρεγόμενον, καὶ συστέλλειν εἰσω τοῦ μετρίου τὴν ὄρεξιν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν κεκολλάσθαι· δεῖ, πολλὴν αὐξήσειν ἔχουσαν. Ὅτι γὰρ παῖς, εἰ μὴ παιδαγωγοῖτο, τὴν ὄρεξιν τοῦ ἡδέος ἀπληστον ἔχων, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἡλικίαν, ἔξω τοῦ δέοντος πεσαῖται· ἢ τε ἐπιθυμία, εἰ μὴ ὑπὸ λόγου κολάζοιτο, ἐπὶ πολὺ ἤξει· καὶ ὑπὸ τῶν καθ' ἐπιθυμίαν ἐνεργειῶν αὐξανόμενη, καὶ τὸν λογισμὸν ἐκκρούει πολλάκις. Διὸ δεῖ μετρίως τὰς ἐπιθυμίας καὶ ὀλίγας εἶναι, καὶ τῷ λόγῳ μὴδὲν ἐναντιοῦσθαι. Τὰς δὲ τοιαύτας εὐπειθεῖς λέγομεν καὶ κεκολασμένας· ὥστε εἰκότως τούναντιον ἐπὶ τε τῶν παιδῶν καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀκολασία καλεῖται. Ὡσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν κατὰ τὸν λόγον· διὸ δεῖ τοῦ σώφρονος τὸ ἐπιθυμητικὸν συμφωνεῖν τῷ λόγῳ· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν. Καὶ ἐπιθυμεῖ ὁ σώφρων ὧν δεῖ καὶ ὡς· δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ τάττει καὶ ὁ λόγος. Ταῦτ' οὖν ἡμῖν εἰρησθω περὶ σωφροσύνης.

[Scripsi : * κεκολλάσθαι] cod. κεκολλάσθαι. — b δ τε] vulgo δ, τε. — c ὡς] cod. ὡς. —]

magis laudari aut vituperari. Nam etiam facilius est ab intemperantia desistere, quam a timiditate : quippe consuetudo, qua ejusmodi vitia emendantur, si timiditatem spectes, cum periculo conjuncta est, (nimirum abjiciendi timoris consuetudo, quam in bello aut alia re terribili asciscimus, non longe a periculo abest :) si temperantiam rationem habeamus, omnino periculis vacat : quare ob hanc quoque causam intemperantia magis voluntaria est, quam timiditas.

Sed ut inea fert opinio, aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulas sponte nostra extimescimus. Timiditas enim, ipse videlicet habitus, doloris expertus est : neque enim ulla reperitur molestia quæ nos timidos esse cogat : itaque magis e nostra voluntate pendet : at vero timiditatis opera, quæ propter dolorem vel metum gerimus, necessitate coacti facimus, quæ nos stupefactos adducit, ut arma abjiciamus aliaque indecora committamus : ideoque res singulæ minus voluntariæ esse videntur. In intemperantia vero contrarium valet. Ipsam quidem intemperantiam nemo cupit, neque quisquam intemperans esse vult, sed intemperantiæ opera cupidissime faciunt, ita ut intemperantia minus e nostra voluntate pendeat, quam res singulæ.

Hoc autem intemperantiæ nomen ad puerilia etiam errata transferimus, puerosque qui peccant intemperantes vel lascivos nominamus. Namque hujusmodi errata ad ejus de quo agitur intemperantiæ similitudinem quandam accedunt : utrum vero ab utro appelletur, quum ad institutum nostrum non faciat, quærere nihil attinet : nisi forte posterius a priori potius denominari verisimile esse dicendum est, atque adeo a puerilibus erratis ad hanc intemperantiam translatum esse nomen. Nec sane male, sed admodum convenienter hæc translatio videtur esse facta : ut enim puerum turpia appetentem castigari oportet, ejusque libidinem quasi cancellis circumscriptam coerceri : ita appetitum longius evagantem castigare nos decet. Etenim puer, nisi educetur, insatiabili voluptatum cupiditate incensus, et quidem præcipue ob ætatem, facile officium deserat : et cupiditas nisi ratione castigetur, longissime processerit : quin etiam dum quotidie actionibus ex libidine susceptis latus serpit, sæpe etiam mentem ac rationem de sua sede detrahit ac deturbat. Quare et mediocres et paucas oportet esse cupiditates, et quæ cum recta ratione non pugnent. Tales autem obediens et castigatas appellamus : unde non immerito contrarium tam in pueris quam in cupiditate intemperantiæ nomine notatur. Ut enim puer ex pædagogii præscripto vivere, sic et vis concupiscendi obtemperare rationi debet : quocirca debet in viro temperante cum ratione concinere ea pars animi quæ ad concupiscendum valet : quia utriusque propositum est honestum. Quippe appetit temperans quæ oportet omnia, et quemadmodum et quo tempore oportet : hoc enim et ratio præscribit. Atque hæc quidem de temperantia nobis dicta sint.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBAION TETARTON.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐλευθεριότητος.

* Καὶ ἡ ἐλευθεριότης δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἐστὶν ἀρετὴ καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν σωφροσύνην περὶ ἐλευθεριότητος λέγομεν. * Ἔστι δὲ ἐλευθεριότης ἡ περὶ χρήματα μεσότης, ὅταν οὔτε πλεόν τοῦ δέοντος, οὔτε ἔλαττον ἀναλίσκωμεν, ἀλλ' ὡς δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς προσήκει, καὶ ἴσως ἐνεκα· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς οὐδ' ἐν οἷς ἐπαινεῖται ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ὥσπερ ὁ δίκαιος, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν.

** Μᾶλλον δὲ ἐπαινεῖται ἐν τῇ δόσει.

*** Χρήματα δὲ λέγομεν πάντα, ὅσων ἡ ἀξία νομίματι μετρεῖται. Ἡ μὲν οὖν περὶ χρήματα μεσότης ἡ ἐλευθεριότης ἐστίν· ἡ δὲ ὑπερβολὴ ἡ ἀσωτία· ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης.

**** Ἀσωτίαν δὲ οὐ μόνον τὴν περὶ τὰ χρήματα ὑπερβολὴν καλοῦμεν, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ τοὺς ἀκολάστους ἀσώτους καλοῦμεν, ὅτινες πολλὰ δι' ἀκολασίαν δαπανῶσι, καὶ ἀσωτίαν τὴν τοιαύτην κακίαν δομαζόμεν. Διὰ τοῦτο καὶ φαυλότατοί εἰσιν οἱ τοιοῦτοι, πολλὰς ἔμα κακίας ἔχοντες, καὶ περὶ χρήματα δὲ καὶ ἡδονὰς διεφθαρμένοι· διὰ τοῦτο οὐδὲ οἰκείως προσαγορεύονται ἐνὶ ὀνόματι μίαν κακίαν δηλοῦντι· βούλεται γὰρ ἀσώτος εἶναι ὁ ἐν τι κακὸν ἔχων, τὸ φθείρον τὴν οὐσίαν· ἀσώτος γὰρ ὁ δι' ἑαυτὸν ὀλλύμενος· δοκεῖ γὰρ ἀπώλειά τις αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν^b διὰ τῶν χρημάτων ὄντος.

***** Ἀσώτους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς καλοῦμεν· ἀνελευθέρους δὲ μόνους τοὺς πλεόν ἢ δεῖ τῶν χρημάτων ἀντεχομένους καὶ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα ἐλλείποντας.

***** Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσιν, ὧν χρεῖα τίς ἐστίν, οἷον δοξῆς, ἢ τροφῆς, τούτοις δυνατόν χρῆσθαι καὶ εὖ καὶ κακῶς· τοιοῦτον δὲ καὶ ὁ πλοῦτος, (καὶ τούτου γὰρ χρεῖα τίς ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ) δυνατόν ἄρα χρῆσθαι τῷ πλούτῳ καὶ εὖ καὶ κακῶς· ἐπεὶ δὲ ἐκάστῳ πράγματι ἐκεῖνος χρῆται καλῶς, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸ ἀρετὴν, καὶ τῷ πλούτῳ ἐκεῖνος χρῆσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ αὐτὸν ἀρετὴν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER IV.

Cap. I.

De liberalitate.

Est et liberalitas virtus, quæ ad eam animi partem pertinet, in qua regnat cupiditas : ac propterea, postquam de temperantia egimus, de liberalitate disseramus. Est autem liberalitas mediocritas quædam in erogandis pecuniis, quum neque plus quam oportet, neque minus, sed quemadmodum oportet et in qua decet et quorum causa decet eas impendimus. laudatur enim homo liberalis neque in re bellica, neque in quibus temperans laude afficitur, neque rursus in iudiciis, ut vir justus, sed in donatione et acceptance pecuniarum.

Veruntamen magis in donatione.

Pecunias autem appellamus omnia, quorum æstimationem nummo metimur. Mediocritas ergo in erogandis pecuniis liberalitas est : contra effusus sumtus profusio, defectus autem illiberalitas.

Jam vero profusionem non solum effusus sumtum vocamus, sed etiam intemperantes nonnunquam prodigos dicimus, qui per intemperantiam multa profundunt, ac tale vitium profusionis vocabulo nuncupamus. Quamobrem hujusmodi etiam homines pessimi sunt, utpote qui multis simul vitiis serviant, et quorum dignitati tum pecunia tum voluptates labem asperserint : ac propterea ne uno quidem ac proprio nomine unum vitium designante appellantur : videtur enim prodigus is esse, qui uno est vitio affectus, nimirum eo quod rem familiarem perdat et consumat : est vero prodigus qui sua ipsius culpa perit, quia videtur exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota vivendi ratio pendeat.

Prodigos ergo simul incontinentes simul eos, qui in libidinem atque intemperantiam sumtus immensos faciunt, appellamus : illiberales vero eos tantum qui magis quam oportet pecuniis adhærent et liberalitatis officio desunt.

Quum igitur omnibus, quorum est usus aliquis, ut gloria vel cibo, aut bene quis uti possit aut male : talesque etiam divitiarum sint, (nam et harum aliquis in vita usus est :) sequitur, ut iis quoque aut bene aliquis uti possit aut male : quum autem rebus singulis bene utatur ille, qui propria cujusque rei virtute est præditus, etiam divitiis optime utetur, qui virtutem eam, quæ ad pecuniarum usum pertinet, consecutus erit : atque hic est liberalis.

* Lib. IV, Cap. 1 λέγομεν δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος κτλ. — ** Μᾶλλον δ' ἐν κτλ. — *** Χρήματα δὲ λέγομεν κτλ. — **** Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία κτλ. — ***** Καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν κτλ. — ***** Ὅν δὲ ἐστὶ χρεῖα κτλ.

* Ἡ δὲ χρῆσις τῶν χρημάτων οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ δαπάνη καὶ δόσις. Ἡ δὲ λήψις καὶ φυλακὴ οὐ χρῆσις δοκεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον κτήσις. Διὰ τοῦτο ὁ ἐλευθέριος περὶ τὴν δαπάνην ἐστὶ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἢ περὶ τὴν λήψιν· καὶ μᾶλλον αὐτῷ προσήκει τὸ εἰδέναι, ὅπως δεῖ δαπανᾶν, καὶ ὧν ἕνεκα, καὶ πρὸς οὓς, ἢ ὅπως δεῖ λαμβάνειν, καὶ ὧν ἕνεκα, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Ἔστι μὲν γὰρ περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου, καθὼς εἴρηται· χρῆσις δὲ ἡ δόσις μᾶλλον ἐστίν, ἢ ἡ λήψις. Καὶ ἐτι μᾶλλον δοκεῖ ἀρετὴ εἶναι, τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὐ πάσχειν, καὶ τὸ τὰ καλὰ πράττειν, ἢ τὸ τὰ αἰσχροῖα μὴ πράττειν· ἐπειτα δὲ τῇ μὲν δόσει τὸ εὖ ποιεῖν καὶ τὸ τὰ καλὰ πράττειν, τῇ δὲ λήψει τὸ εὐ πάσχειν καὶ τὸ αἰσχροῖα μὴ πράττειν. Τὸ γὰρ λαβεῖν ὅθεν δεῖ εὖ πάσχειν ἐστίν, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν οὐ δεῖ, τὸ μὴ αἰσχροῖα πράττειν ἐστίν. Ἔτι, ὁ μᾶλλον ἐπαινεῖται, τοῦτο μᾶλλον ἀρετῇ προσήκει, μᾶλλον δὲ ἐπαινεῖται τὸ ὡς δεῖ διδόναι, ἢ τὸ ὡς δεῖ λαμβάνειν· ἢ γὰρ χάρις, καὶ ὁ ἐπαινος τῷ διδόντι μᾶλλον, ἢ τῷ μὴ λαμβάνοντι. Ἔτι περὶ τὸ δυσχερέστερον ἐστὶν ἡ ἀρετῇ· δυσχερέστερον δὲ ἐστὶ διδόναι καλῶς, ἢ λαμβάνειν, ἢ μὴ λαμβάνειν καλῶς· τὸ γὰρ οἰκεῖον προσέσθαι πολλῷ δυσχερέστερον τοῦ τὸ ἀλλότριον ἀποπέμψασθαι· μᾶλλον ἄρα προσήκει τῷ ἐλευθερίῳ διδόναι καλῶς, ἢ οὐ λαμβάνειν, ἢ λαμβάνειν καλῶς. Ἐπει καὶ ἐλευθερίου οὐ τούτους καλοῦμεν, ὅσοι οὐ λαμβάνουσιν ὅθεν οὐ δεῖ, ἀλλὰ ὅσοι διδῶσιν οἷς δεῖ· ἐκεῖνοι γὰρ μᾶλλον δοκῶσι δίκαιοι ἢ ἐλευθερίοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐπαινοῦνται· οἱ δὲ λαμβάνοντες ὅθεν δεῖ οὐδὲ ἐπαινοῦνται· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ δυσχερὲς τὸ ποιῶν διὰ τὸ ἀγαθόν, ὁ δὲ λαμβάνων ὅθεν δεῖ οὐδὲν δυσχερὲς ὑπομένει. Ἔτι φιλοῦνται οἱ ἐλευθερίοι μάλιστα τῶν σπουδαίων, ὅτι ὠφέλιμοί εἰσι· τὸ δὲ ὠφέλιμον οὐκ ἐν τῷ μὴ λαβεῖν κακῶς, ἀλλ' ἐν τῷ δοῦναι καλῶς. Ὁ ἄρα ἐλευθέριος περὶ τὴν δόσιν εἶναι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ περὶ τὴν λήψιν· ἐστὶ τοίνυν ἐλευθέριος ὁ διδούς οἷς δεῖ, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα.

** Πᾶσαι γὰρ αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις τῷ καλοῦ ἕνεκα· καὶ οὐ μόνον τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ τὰλλα πάντα ἃ ὅσα ἐπειτα τῇ ὀρθῇ δόσει, ἀλλὰ καὶ ἡδέως καὶ ἀλύπως. Ὁ γὰρ μετὰ λύπης διδούς οὕτω ἐλευθέριος· ἐλευθερίου μὲν γὰρ ἔργον ποιεῖ, ἐλευθερίου δὲ οὕτω ἐστίν· οὕτω γὰρ εἰς ἕξιν ἦλθεν· οὐ γὰρ ἂν ἐλυπεῖτο. Τὰ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἔργα ἢ ἡδέα ἐστίν, ἢ ἀλυπα· ὁ δὲ διδούς οἷς μὴ δεῖ, ἢ οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ διὰ τινὰ ἄλλην αἰτίαν, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλλὰ ἄλλος τις· ῥηθῆσεται· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ὁ μετὰ τῆς λύπης διδούς, καθὼς εἴρηται· Ὁ γὰρ τοιοῦτος προτιμᾷ τὰ χρήματα τῆς καλῆς πράξεως· διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἐλευθέριος.

*** Ὁ γὰρ ἐλευθέριος δώσει μὲν, ὡς ὁ ὀρθὸς τάττει λόγος, λήψεται δὲ ἀδδαμῶς παρ' ὧν οὐ δεῖ λαβεῖν.

Usus autem pecuniarum nihil est aliud, quam sumtus et donatio. Acceptio vero et custodia non videtur esse usus, sed potius possessio. Quapropter liberalis magis in erogandis quam in accipiendis pecuniis versatur, magisque illum decet scire, quomodo sumtus faciendi sint, quorum causa et in quos, quam quomodo accipere debeat, quorum causa et a quibus. Disponit scilicet divitiarum usum, ut diximus: usus vero magis est donatio quam acceptio. Quin etiam magis videtur esse virtus, beneficio afficere quam affici, et quæ honesta sunt agere, quam quæ turpia sunt non facere: quemadmodum autem ejus est qui dat, beneficium conferre resque honestas agere, sic ejus qui accipit est, beneficio affici et turpiter non facere. Accipere nimirum unde oportet, est beneficio affici, sicut non accipere unde non oportet, est non turpia facere. Præterea id quod magis laudatur, magis etiam virtutem decet; dare autem ut oportet magis laudatur, quam accipere ut oportet: quippe gratia et laus magis et tribuitur qui dat, quam qui non accipit. Præterea in eo quod difficilius est cernitur virtus: difficilius autem est commode dare, quam accipere, aut non commode accipere: suum enim ipsius profundere multo difficilius est, quam alienum repudiare: quocirca liberalem magis decet, dare honeste, quam aut non accipere, aut accipere honeste. Siquidem nec eos, qui unde non oportet non accipiunt, sed qui dant quibus oportet, liberales dicimus: quia isti justi magis quam liberales videntur, ac propterea laudantur: qui vero unde oportet accipiunt, ne laudentur quidem: laudatur videlicet qui rem difficillem honestatis causa gerit, at qui unde oportet accipit, nihil quod difficile sit sustinet. Adde quod ex hominibus honestis liberales maxime diliguntur, quia prosunt aliis: sed eorum utilitati serviunt non ita, ut non accipiant male, sed ut honeste dent. Quare in dando magis quam in accipiendo cernitur liberalis: qui ergo dat quibus oportet, idque honestatis causa, liberalis est.

Omnes enim actiones virtuti consent neæ honesti gratia suscipiuntur: neque solum honesti gratia et quibus oportet, et quo tempore oportet, et cætera omnia quæ rectam dandi rationem consequuntur, sed etiam libenter ac sine molestia. Nam qui cum animi ægritudine dat, nondum liberalis est: opus scilicet liberalis facit, nondum tamen est liberalis, quia nondum ad hanc animi affectionem pervenit: nimirum, si pervenisset, dolore non augetetur. Opera enim virtuti convenienter facta aut jucunda sunt aut non molesta: qui vero quibus non oportet aut non honesti gratia, sed alia quadam de causa dat, non liberalis, sed alio nomine appellabitur: ut neque qui cum molestia dat, quemadmodum diximus. Talis enim honestæ actioni pecuniam anteponit; ideoque liberalis esse non potest.

Quippe liberalis dabit quidem, quemadmodum recta ratio præscribit, sed a quibus non oportet nequaquam

* Χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων κτλ. — ** Αἱ γὰρ κατ' ἀρετὴν πράξεις κτλ. — *** Οὐδὲ λήψεται δέ, ὅθεν μὴ δεῖ κτλ.

Ὁ τε μὴ τιμῶν τὰ χρήματα οὔτε αἰτῆσεται· οὐ γὰρ εὐχερῶς εὐεργετῆται ἢ φιλῶν τὸ εὐεργετῆν λήψεται δὲ ἀπ' ὧν δεῖ, δηλονότι ἀπὸ τῶν οικείων κτημάτων, οὐχ ὅτι καλὸν ἡγεῖται τὸ χρηματίζεσθαι, ἀλλ' ὅτι ἀναγκαῖον πρὸς τὸ διδόναι· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τῶν ἰδίων ἀμαλῆσαι χρημάτων, βουλόμενος διὰ τούτων τισὶν ἐπαρκεῖν.

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει, ἵνα ἔχη διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ οὗ καλὸν ἔστι δὲ σημεῖον τοῦ σφόδρα ἐλευθερίου καὶ τὸ υπερβάλλειν ἐν τῇ δώσει τοσοῦτον, ὥστε καταλείπειν ἑαυτῷ τὰ ἐλάττω. Τὸ γὰρ μὴ πρὸς τὴν οικείαν χρεῖαν ὄρεσθαι τῆς μεγίστης ἐλευθεριότητος σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ μέγεθος ἢ τὸ πλῆθος τῶν δεδομένων ἢ ἐλευθεριότητος κρίνεται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ἔχουσι τὰ διδόμενα πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ διδόντος· (ἀπὸ τούτου γὰρ ἡ ἕξις τῆς ἐλευθεριότητος δείκνυται) ὥστε οὐδὲν καλύει ἐλευθεριώτερον εἶναι τοῦ τὰ πολλὰ διδόντος τὸν ἐλάττω διδόντα, ἢ ἀπὸ ἐλάττονος οὐσίας διδῶν. Συμβαίνει δὲ τοὺς μὴ κτησαμένους οὐσίαν ἰδίοις πόνοις, ἀλλὰ διαδεξαμένους παρ' ἄλλων, ἐλευθεριωτέρους δοκεῖν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἀπειροὶ εἰσι τῆς ἐνδείας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ σφόδρα ἀγαπῶσι τὸν πλοῦτον· καὶ ὅτι, καθάπερ οἱ γυνεῖς καὶ οἱ ποιηταί, μᾶλλον ἀγαπῶσι τὰ χρήματα οἱ κτησαμένοι. Οἱ δὲ ἐλευθεριοὶ οὐ δύνανται σφόδρα πλουτεῖν· οὔτε γὰρ εὐχερεῖς εἰς τὸ λαμβάνειν εἰσίν, οὔτε εἰς τὸ φυλάττειν τὴν οὐσίαν προνοητικοί· ἀλλὰ μᾶλλον προσηκόντες τῶν ὄντων· καὶ οὐ τιμῶντες δι' ἑαυτὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως. Διὰ καὶ ἐγκαλοῦμεν τῇ τύχῃ, ὅτι μὴ πλουτοῦσιν οἱ ἐλευθέριοι, πλοῦτοι καὶ χρημάτων ὄντες ἀξιοί. Τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει ἀλόγως· τὸν γὰρ μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως ἔχη χρήματα, πῶς ὄντως πλουτεῖν; ὥσπερ οὐδ' ἄλλο τί' κτήσασθαι δυνατόν, τὸν μὴ ἐπιμελούμενον ὅπως κτήσεται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ ἐλευθέριος δυνήσεται πλουτεῖν, μήτε ἐτέρωθεν χρήματα συλλέγων καὶ τὰ οἴκοι σκορπίζων.

** Ἐτι καὶ μὴ δίδωσιν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ· ἵνα μὴ εἰς τὰ μὴ δέοντα ἀναλώσας ἐνδείης εὐρεθῆ πρὸς τὰ δέοντα, καὶ μὴ δῶ οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Ἐλευθέριος γὰρ ἔστι, καθὼς εἴρηται, ὁ μὲν ἔχει κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς οὐσίας δαπανῶν εἰς ἃ δεῖ· ὁ δὲ ἄς ἔτυχε διδούς, ἄσωτος. Διὰ τοῦτο τοὺς τυράννους οὐ λέγομεν ἀσώτους, καίτοι πολλὰ καὶ ἀμετρα διδόντας· τὸ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως τὸ πλῆθος τῶν δόσεων ὑπερβάλλειν δοκεῖ, καὶ πλείω εἶναι τὴν οὐσίαν τῆς δαπάνης συμβαίνει.

*** Ἐπει τοίνυν ἡ ἐλευθεριότης μεσότης ἔστι περὶ χρημάτων ὅσιν καὶ λήψιν, ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανῆσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ· καὶ ἐν μικροῖς καὶ ἐν μεγάλοις ὁμοίως, καὶ ἀμφοτέρω ἡδῶς ποιήσεται, τό

accipiet. Quum enim pecuniam despiciat, ne petet quidem : non enim hominis benefici est, facile beneficium accipere : faciet tamen, unde debeat, quæstum nimirum e possessionibus suis, non quod pulchrum statuat, pecuniam sibi facere, sed quia necesse est, ut donare possit : ideoque nec suas opes negliget, quippe qui per eas nonnullis prodesse velit.

Neque quibuslibet largietur, ut suppetat ei quod largiri possit quibus oportet, et quo tempore et ubi honestum est : cæterum viri valde liberalis est ita in dando modum excedere, ut sibi minora relinquat. Quippe suam utilitatem negligere maximè liberalitatis est. Neque enim magnitudine aut multitudine eorum quæ dantur liberalitas iudicatur, sed proportione et ratione, qua dona ad donantis facultates referuntur : (hinc enim animi liberalis affectio probatur :) quamobrem nihil prohibet eum esse liberaliorem, qui e parvis facultatibus pauciora donet, quam qui multa e majoribus. Evenit autem plerumque, ut qui suas facultates non proprio labore pepererunt, sed ab aliis partas acceperunt, liberaliores videantur : vel quia tales egestatis incommodum nunquam sunt experti, ideoque non magnopere divitiis adhærent : vel quia, ut parentes et opifices solent, magis amant pecunias qui eas quæssiverunt. At liberales non possunt admodum locupletari, quia neque ad accipiendum prompti sunt, neque ad conservandas opes suas satis providi, sed potius ad erogandum parati : quum non per se magni æstiment pecunias, sed benefici conferendi causa. Quare hoc fortunæ etiam objicimus, quod liberales non sint divites, quamvis divitiis et opibus sint digni. Hoc autem non temere accidit : quomodo enim fieri potest, ut pecuniis abundet is qui operam non dat, ut pecuniosus sit? quemadmodum neque aliud quidquam sine studio ac diligentia comparatur. Quocirca nec liberalis ditari poterit, quum neque aliunde pecuniam quærat et opes suas prodigat.

Præterea nec quibus non debet nec quo tempore non debet, dat : ne postquam pecuniam in res inutiles impenderit, ita inops reperiat, ut in res necessarias sumtus facere nequeat, ac neque quibus debet, nec quo tempore debet dare possit. Est enim is liberalis, ut diximus, qui pro facultatibus in res necessarias sumtum facit : qui vero temere largitur, prodigus est. Quamobrem reges non dicimus prodigos, licet multa et amplissima munera dent : quia facultatum amplitudo munerum amplitudinem superare videtur, semperque evenit, ut plura possideant, quam quæ impendunt.

Quoniam igitur liberalitas mediocritas est, quæ in dandis et accipiendis pecuniis vertitur, largietur et impendet liberalis in eas res in quas debet, et quantum debet, idque non aliter in parvis quam in magnis, sed

* Οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι δώσει κτλ. — ** Οὐ μὴν δώσει γε οἷς οὐ δεῖ κτλ. — *** Τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὐσῆς κτλ.

τε δοῦναι καὶ τὸ λαβεῖν κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· μεσότης γὰρ ἐστὶν ἡ ἐλευθεριότης περὶ τε λήψιν καὶ δόσιν. Ἐπειτα δὲ τῶ διδόντι καλῶς καὶ λαμβάνειν καλῶς, καὶ ἄμφω μεθ' ἡδονῆς.

* Ὡστε λυπήσεται, ἐὰν μὴ δῶ, ἢ μὴ λάβῃ κατὰ τὸν προσήκοντα λόγον· καὶ τοῦτο δὲ μετρίως καὶ ὡς δεῖ. Ἔστι δὲ ὁ ἐλευθέριος καὶ εὐκοινωνήτος ἐν τοῖς χρήμασι, καὶ ἡδύς ἐστιν ἐν ταῖς περὶ τὰ χρήματα κοινωνίαις, ὅτι χρημάτων καταφρονῶν οὐ πάνυ ἀχθεταὶ ἀδικούμενος καὶ ζημιούμενος. Μᾶλλον γὰρ ἀχθεταὶ εἴ τι προσήκον ἀναλωσάτωι οὐκ ἀνάλωσεν, ἢ εἴ τι προσήκον μὴ ἀναλωσάτωι, ἀνάλωσε. Τὸ μὲν γὰρ δαπανῆσαι ποτε παρὰ τὸ δέον περὶ χρηματὰ ἐστὶν ἡ ζημία, καὶ οὐ τοσοῦτον λυπεῖ τὸν ἐλευθέριον· τὸ δὲ μὴ εἰς τὸ δέον δαπανῆσαι περὶ τὸ δέον καὶ τὴν ἀρετὴν ἡ ζημία γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ· ὥστε οὐδὲ τὴν Σιμωνίδου δέχεται παραινέσιν, τάναντία ὑποπιθεμένου. Ὁ δὲ ἄσωτος περὶ τὴν ἡδονὴν αἰεὶ καὶ τὴν λύπην διαμαρτάνει· οὕτε γὰρ ἥδεται ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ· φανερώτερον δὲ ἐν τοῖς ἐξῆς βηθήσεται.

(Scrispi : ^a λέγωμεν] ex melioribus Stagiritæ libris; codex λέγομεν cum parte membranarum Aristotelis. — ^b ζῆν] cod. ζῆν. — ^c μᾶλλον ἐστὶν] cod. μᾶλλον ἐστι. — ^d τᾶλλα πάντα] cod. τ' ἄλλα πάντα. — ^e ἄλλος τις] cod. ἄλλός τις. — ^f ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^g ὁ μὲν] cod. ὁ μὲν. — ^h ὁ δὲ] cod. ὁ δὲ. — ⁱ τό τε] vulgo τό, τε. —)

Κεφ. β'.

Ἄστω κακὸν ἢ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας..

** Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἐλευθεριότης ἡ μεσότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθεριότης. Ἡ μὲν οὖν ἀσωτία τῶ διδόντι καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῶ δὲ λαμβάνειν ἔλλειπει· ἡ δὲ ἀνελευθεριότης τῶ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, τῶ δὲ διδόντι ἔλλειπει.

*** Ἀμφοτέρων δὲ οὐσῶν ἔξω τοῦ δέοντος, χείρων ἐστὶν ἡ ἀνελευθεριότης τῆς ἀσωτίας. Ἡ γὰρ ἀσωτία πρῶτον μὲν οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ εὐχερῶς ἀφίσταται, τῆς ὕλης δαπανηθείσης· (ὁ γὰρ πλοῦτος ταχέως ἐπιλείπει τοὺς δαπανῶντας ιδιώτας, διδόντας μὲν ἀμέτρως, λαμβάνοντας δὲ οὐδαμόθεν) ἡ δὲ ἀνελευθεριότης οὐδαμῶς· οὕτε γὰρ αὐξανομένου τοῦ πλούτου βελτίων ὁ ἀνελεύθερος γίνεται, καὶ δαπανωμένου πολλῶ χείρων. Ἐπειτα καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ ὑπὸ τῆς πείρας τῶν ἀπὸ τῆς ἀπορίας κακῶν ἰαθῆναι τὸν ἄσωτον δυνατόν, καὶ πρὸς τὸ μέσον ἐλθεῖν· ἐγγὺς γὰρ ἐστὶ τοῦ μέσου (καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει, εἰ καὶ μὴ ὡς δεῖ, καὶ οἷς οὐ δεῖ) ὥστε εἰ τρῦτο μόνον ἐπιθεῖται, διδόναι οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, εἴη ἂν ἐλευθε-

et utrumque libenter faciet, ut vel det pro rata portione vel accipiat : quia mediocritas in dando et accipiendo liberalitas est. Contingit autem homini qui honeste dat, ut etiam honeste accipiat, et utrumque quidem cum voluptate.

Quare dolebit quoque, si vel non dederit pro rata portione, vel non acceperit : idque modice et ut oportet. Est autem liberalis tum in re nummaria facilis et tractabilis, tum in societate rei pecuniariae jucundus, quia quum pecuniam contemnat non valde stomachatur, si injuria afficitur et detrimentum facit. Magis enim stomachatur, si ubi sumtus faciendi erant, non fecit, quam si ubi non erant faciendi, fecit. Nam erogare aliquando pecuniam secus ac decet, pecuniæ damnum est, quod tamen liberalem non vehementer angit; at omiltere opportunam pecuniæ erogationem contra officium et virtutis damnum est, ideoque majore dolore eum angit. Quamobrem ne Simonidis quidem admittit consilium, qui contraria suadet.

Prodigus vero semper in voluptate et dolore peccat : neque enim gaudet quibus aut quomodo debet : quod ex iis quæ in sequentibus dicentur melius intelligetur.

Cap. II.

Majus malum esse illiberalitatem quam profusionem.

Mediocritas ergo est liberalitas, quemadmodum effusus sumtus profusio, defectus vero illiberalitas. Ac profusio quidem donando et non accipiendo modum excedit, accipiendo autem deserit : contra illiberalitas accipiendo modum excedit, donando vero deserit.

Quum autem utraque extra viri boni officium sit, peior tamen profusione est illiberalitas. Primum enim profusio diu permanere nequit, sed consumpta materia facile deficit : (cito videlicet homines plebejos, qui assiduos sumtus faciunt, facultates destituunt, præsertim si large donent neque quidquam aliunde accipiant :) neutiquam vero illiberalitas : neque enim si crescant opes, melior illiberalis efficitur et si consumantur, multo deterior. Deinde ætate eorumque quæ egestatem sequi solent malorum experientia, sanari potest prodigus et ad mediocritatem pervenire, a qua non longe abest : (nam et donat et non accipit, quamvis non ut debet, et quibus non debet :) quapropter si huic tantum rei assuescat, ut iis quibus oportet dona det et quemadmo-

* Ἐὰν δὲ παρὰ τὸ δέον καὶ τὸ καλῶς ἔχον συμβαῖν κτλ — ** Εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ κτλ. — *** Τὰ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας κτλ.

ριος· και δώσει ος δεῖ, και ου ληψεται θεν ου δεῖ. Δια τουτου ο ασωτος ου δοκει φαυλος τις εἶναι το ηθος· ου γαρ μογηρου και αγεννοους το υπερβαλλειν εν τῳ διδοναι και μη λαμβανειν, ηλιθίου δε. Δια τουτου βελτιων ο ασωτος του ανελευθερου· και δια τα ειρημενα, και οτι ο μεν ασωτος πολλους ωφελει, ^a ο δε ανελευθερος ουδενα, αλλ' ουδε εαυτον. Ασωτος δε λεγω, ος υπερβαλλει μεν τῳ διδοναι, ελλειπει δε τῳ λαμβανειν, ον υπαθεμεθα ακρον εἶναι προς τον ελευθεριον. Πολλοι γαρ ασωτοι και ανελευθεροι εἰσιν, υπερβαλλοντες ομοιως και τῳ λαμβανειν και τῳ διδοναι· ληπτικοι γαρ εἰσι δια το βουλεσθαι μεν αναλίσκειν, ευχερως δε τουτο μη ποιειν· ταχως γαρ επιλειπει αυτους τα υπαρχοντα, και αναγκάζονται ετέρωθεν πορίζειν· εμα δε και δια το μη φροντίζειν του δεοντος, πανταχθεν και ως ετυχε λαμβανουσι. Διδοναι γαρ επιθυμουσι μόνον· το δε πως δεῖ και ποθεν λαμβανοντας ουδεν προσπεριεργάζονται. Δια τουτου ουδε ελευθεριοι εἰσιν αι δόσεις αυτων· ου γαρ καλαι, ουδε του καλου ενεκα, ουδε ως δεῖ· αλλ' ενιοτε ος δεῖ πένεσθαι, τουτους πλουσιους ποιουσι, τοις δε μετριος τα ηθη ουδεν αν δοειν· τοις κολαξι δε η αλλην τινα ηδονην αυτοις προξενουσι πολλα παρεχουσι. Διο και ακολαστοι εἰσιν ως επι το πλειστον οι ασωτοι. Δια γαρ το μη ζην ^b κατὰ λόγον προς τας ηδονας αποκλίνουσι, δια δε το εθισθηναι πολλα δαπαναν, και εις τας ακολασίας δαπανηροι γίνονται· ωστε σφοδρα ακολαστοι εἶναι. Ο μεν ουν ασωτος απαيداγωγητος γινόμενος εις τοσουτον ερχεται πονηρίας· παιδαγωγηθεις δε και τυχων επιμελειας εις το δεον αφικεσθαι δυναται.

* Η δε ανελευθεριότης ανιατός εστιν· ου γαρ εστιν ελπις απο πλειονος πείρας η ηλικίας τινος βελτιονα γενεσθαι τον ανελευθερον. Το γαρ πειραν λαβειν των εν τῳ βίῳ, και το γηρας, και τα εκ του γηρωσ κακα, και πασα αδυναμία, και κακοπάθεια πολλῳ μειζω ποιει την ανελευθεριότητα. Και αλλως δε μαλλον πεφύκασιν οι ανθρωποι προς την ανελευθεριότητα, η προς την ασωτιαν· οι γαρ πλειστοι των ανθρωπων φιλοχρήματοι και ανελευθεροι εἰσι· διδάσαι δε ου σφοδρα πολλοι· ελάχιστοι δε οι ασωτοι. Δια τουτου τοίνυν πολλῳ βελτιων η ασωτία της ανελευθεριότητος φαίνεται γαρ απο τούτων εγγύτερον οσα του μεσου.

** Και χωρις δε τούτων και πολυειδής τι κακόν η ανελευθεριότης· πολλοι γαρ τρόποι δοκουσι της ανελευθεριότητος εἶναι. Επει γαρ περι ληψιν και δόσιν εστιν, οι μεν των ανελευθερων περι την δόσιν φαυλως εχουσι, οι δε περι την ληψιν· οι μεν γαρ ουτε ουδενι διδάσασιν, ουτε λαμβανειν βούλονται παρ' ουδενός. Οι μεν δια τινα επιείκειαν, και ενα μη αναγκασθῶσι πρᾶξαι τι αισχρόν· οι δε φοβούμενοι, μήποτε και δοῦναι

dum oportet, liberalis sit : nam et quibus erit *damnum*, dabit, neque unde accipere nefas erit, accipiet. Itaque prodigus non male moratus esse videtur : non enim improbi aut humilis et degeneris hominis est, sed stulti potius, largiendo et non accipiendo ultra modum progredi. Quocirca prodigus avaro melior est, cum propter ea quæ dicta sunt, tum quia prodigus multis prodest, avarus vero nemini, ac ne sibi ipsi quidem. Prodigum nimirum intelligo, qui dando modum excedit, accipiendo autem deserit, quem respectu liberalis in eius rei fastigio stare posuimus. Quippe multi et prodigi sunt et liberales, qui accipiendo simul et dando modum excedunt : sunt enim ad accipiendum proclives propterea quod, quum sumtus facere velint, hoc assequi non facile possunt : nam cito eos facultates deficiunt, ideoque aliunde comparare coguntur : simulque quia officio suo desunt parum solliciti de æquo et bono, undique ac temere corradunt. Nam sola largiendi cupiditate flagrant : sed quomodo : nam cito eos facultates deficiunt, ideoque aliunde comparare coguntur : simulque quia officio suo desunt parum solliciti de æquo et bono, undique ac temere corradunt. Nam sola largiendi cupiditate flagrant : sed quomodo et unde accipere debeant quod largiantur, non curiose quærent. Quare ne liberales quidem sunt eorum donationes, quia neque honestas sunt, neque honesti causa fiunt, nec ut par est : sed interdum quos homines oportebat pauperes esse, hos fortunis læcipientes, et quum iis qui temperatis et moderatis moribus sint nihil donent, assentatores aliarumve voluptatum ministros muneribus explent. Quare etiam intemperantes sunt plerumque prodigi. Etenim quia vitam ad rationis normam non dirigunt, ad voluptates propensiores evadunt, et quia maxima impendia facere consueverunt, etiam in res venereas pecuniam impendunt, ita ut admodum intemperantes sint. Prodigus ergo, si custodit et magistro careat, eo improbitatis procedit : si vero erudiatur et magistri alicujus cura ac diligentia nitatur officii partes implere poterit.

Illiberalitas autem et avaritia insanabilis videtur : neque enim spes est, aut majore experientia aut ætate progrediente illiberalem ad meliorem frugem se recepturum. Namque usus rerum quæ in hominum vita eveniunt, præterea senectus et senectutis mala, omnisque imbecillitas et calamitas illiberalitatem multo majorem efficiunt. Alioquin autem natura hoc ita comparatum est, ut homines ad illiberalitatem potius, quam ad profusionem inclinent : plerique enim homines avari et illiberales sunt : neque admodum multi sunt qui donent, paucissimi denique prodigi. Quamobrem multo melior illiberalitate profusio videtur : quia ex his satis apparet, propius eam a medio abesse.

Præter hæc autem multiforme etiam malum illiberalitas est : multa enim genera multique modi avaritiæ videntur esse. Nam quum in accipiendo et dando cernatur, illiberales alii in dando, alii in accipiendo male versantur : sunt enim qui neque dent quidquam aliis neque accipere quidquam ab aliis velint. Horum quidam tum æquitate et modestia adducti, tum ne quid aliquando turpe admittere cogantur : alii meluentes, ne quid ali-

* Η δε ανελευθερία ανιατός εστι κτλ. — ** Πολλοι γαρ τρόποι δοκουσι της ανελευθερίας εἶναι κτλ.

ποτε ἀναγκασθῶσιν, διότι λαμβάνουσιν ἀγαπῶσιν οὖν τὸ μῆτε λαμβάνειν μῆτε δίδόναι.

* Καλοῦνται δὴ οὗτοι φειδωλοὶ, γλίσχροι, κίμβικες, ὅσοι τῇ δόσει ἐλλείπουσι· τούτων δὲ καὶ ὁ κυμινοπρίστης.

** Ἄλλοι δὲ τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, ὅσοι πάντα τὰ αἰσχροὰ καὶ ποιῶσι καὶ πάσχουσιν, ἵνα τι λάβωσιν, οὐχ ὡς δεῖ, οὐδὲ παρ' ὧν δεῖ. Οὗτοι δὲ πάντες αἰσχροκερδεῖς καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ πορνοβοσκοί, καὶ οἱ τοκισταί, καὶ οἱ κυβευταί, καὶ οἱ λωποδύται, καὶ οἱ λησταί·^c πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους καὶ τούτου μικροῦ μεγάλα ὑπομένουσιν ὄνειδη. Οἱ γὰρ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν τὰ τοιαῦτα ὑπομένοντες καὶ λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, οὐδὲ ὡς δεῖ, οὐκ αἰσχροκερδεῖς, ἀλλὰ πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἳ εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες, καὶ ἱερὰ σὺλῶντες. Ὁ γὰρ κυβευτὴς λαμβάνει μὲν ὅθεν οὐ δεῖ· παρὰ τῶν φίλων γάρ, οἷς δεῖ δίδόναι· μικρὰ δὲ, καὶ διὰ τοῦτο αἰσχροκερδής· καὶ ὁ ληστὴς μεγάλους μὲν ὑπομένει κινδύνους, ἀλλὰ μικροῦ λήμματος ἕνεκα ὁμοίως καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτος.

*** Εἰκότως οὖν ἡ ἀνελευθεριότης τῇ ἐλευθεριότητι ἐναντίον λέγεται· ὅτι τε μᾶλλον ἀφρέστηκεν αὐτῆς, ἢ ἡ ἀσωτία, (ἐναντιώτερον γὰρ ἐστὶν αὐτῆς, διότι μεῖζον κακόν ἐστὶν, ἢ ἡ ἀσωτία,) καὶ ὅτι κατὰ πλείονας τρόπους ἁμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ ταύτην, ἢ περὶ τὴν ἀσωτίαν.

(Scripsi : ὠφελεῖ | cod. ὠφελεί. — ^b ζῆν | cod. ζῆν. — ^c λησταί | cod. λησταί.)

Κεφ. γ'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

**** Περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἀντικειμένων κακῶν τσαῦτα εἰρησῶ· ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη μετὰ ταῦτα περὶ μεγαλοπρεπείας διεξελθεῖν· εἴκοι γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια τῇ ἐλευθεριότητι, καθόσον καὶ αὐτὴ περὶ χρήματὰ ἐστὶ καὶ περὶ δαπάνας χρημάτων.

**** Διαφέρει δὲ, ὅτι ἡ μὲν ἐλευθεριότης καὶ περὶ δόσεις, καὶ περὶ λήψεις, καὶ δαπάνας ἐστίν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας μόνον· καὶ ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ δαπάνας ὀλίγων χρημάτων καὶ μικρῶν, ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια περὶ μεγάλων καὶ πολλῶν· καθάπερ δηλοῖ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς μεγαλοπρεπείας· ἐστὶ γὰρ δαπάνη μεγέθει πρέπουσα. Ἴδὲ δὲ μέγεθος οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτὸ πᾶσι τῆς δαπάνης· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ μέγεθος πᾶσι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάλογον. Οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα προσήκει τριηράργῳ καὶ τῷ ἀρχιερω^a· ἀλλ' ἑκάτέρῳ τὸ πρέπον τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς, ὅπερ ἑκάτερος ἀναλώ-

quando dare cogantur, quia accipiunt, neque accipere neque dare cupiunt.

Dicuntur vero hi parci, tenaces, sordidi, qui in largiendo modum deserunt : inter quos est et cuminsector quem vocant. Alii rursus accipiendo modum excedunt, quia omnia turpia et admittunt et patiuntur, ut aliquid accipiant, idque neque ut oportet, neque a quibus oportet. Hi autem omnes turpi lucro dediti vocantur : quales sunt lenones, feneratores, aleatores, grassatores, qui obvios spoliant, et latrones; quorum nemo est qui non propter quasstum, eumque exiguum, magnum dedecus subeat. Nam qui magni lucri causa talia sustinent, quique nec unde, nec quemadmodum oportet accipiunt, non turpi lucro dediti, sed improbi et impii et injusti appellantur; quales sunt tyranni, urbium eversores, et qui deorum templa expilant. Nam aleator accipit, unde non oportet : nimirum ab amicis, quibus dare eum oportebat : sed non magnum quasstum facit, ideoque turpiter lucratur : quin etiam magna pericula adit latro, sed parvi lucri causa : similiter et grassator qui obvios spoliat, et si quis alius hujus generis est.

Merito ergo illiberalitas liberalitati contraria dicitur : tum quod longius absit ab ea quam profusio, (magis enim illi est contraria, quia majus malum est quam profusio,) tum quod pluribus modis in hac, quam in profusione homines peccent.

Cap. III.

De magnificentia.

Ac de liberalitate quidem viliisque oppositis dictum sit haecenus : superest, ut deinceps de magnificentia disseramus : quippe magnificentia ad liberalitatis similitudinem accedit, quatenus et ipsa circa pecuniam ejusque erogationem versatur.

Sed eo inter se differunt, quod liberalitas in dando accipiendoque et sumtu faciendo, magnificentia tantum in sumtu faciendo versatur : deinde in paucis nec ita magnis sumtibus cernitur liberalitas, in magnis contra multisque magnificentia, quemadmodum ipsum quoque magnificentiae nomen declarat : est enim sumtus magnitudine praestans. In omnibus autem non est eadem sumtus magnitudo : quia non omnibus eadem magnitudo convenit, sed apta. Neque enim idem sumtus trierarum et spectaculorum aut sacrorum praefectum decet : sed qui imperii utriusque magnitudini consentaneus est,

* Οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις κτλ. — ** Οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν κτλ. — *** Εἰκότως δὲ τῇ ἐλευθεριότητι κτλ. — **** Cap. 2. Δόξειε δ' ἂν ἀνόλουθον εἶναι κτλ. — ***** Οὐχ ὡσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει κτλ.

σας ὡς δεῖ, καὶ περὶ ἃ δεῖ, μεγαλοπρεπῆς λέγεται. Ὁ γὰρ τὰ πρόποντα μὲν δαπανῶν καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι, μὴ μεγάλα δέ, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπῆς, ἀλλὰ ἐλευθέριος· οἷός ἐστιν ὁ λέγων.

Πολλάκι δόσκον ἀλήτη·^b

ἀλλ' ὁ μεγάλα δαπανῶν καὶ πρόποντα καὶ ἑαυτῶ καὶ τῷ λαμβάνοντι. Ὡστε τὸν μὲν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, τὸν δὲ ἐλευθέριον, οὐ πάντως μεγαλοπρεπῆ.

* Ταύτης δὲ τῆς ἔξεως ἢ μὲν ἑλλειψις μικροπρέπεια καλεῖται· ἢ δὲ ὑπερβολὴ βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται, αἰτίαι γίνονται οὐ διὰ τὸ ὑπερβάλλειν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τῆς προσήκουσης, ἀλλὰ τῷ δαπανᾶν ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ οὐχ ὡς δεῖ. Καὶ περὶ μὲν τῶν παρ' ἑκάτερα τῆς μεγαλοπρεπείας κακιῶν ὕστερον ἀκριβέστερον ἐροῦμεν· λέγωμεν δὲ περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας.

** Ἔστι τοίνυν ὁ μεγαλοπρεπῆς, καθάπερ ἐπιστήμων, θεωρῶν πάντα κατὰ λόγον, καὶ τάττων μετὰ τοῦ πρόποντος κανόνας· δαπανῆσει γὰρ τὰ μεγάλα ἐμμελῶς, καὶ ὡς προσήκει. Αἱ γὰρ κατὰ τὴν ἔξιν ἐνέργειαι τῇ ἔξει ἀκολουθοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο ἢ ἔξι ταῖς ἐνεργείαις ὀρίζεται, καθὼς εἴρηται ἐν ἀρχῇ· ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ μεγαλοπρεποῦς δαπάναι μεγάλαί καὶ πρόπουσαι τῷ μεγαλοπρεπεῖ, καὶ τῷ ἔργῳ, οὐ ἕνεκα δαπανῶνται, μεγάλα καὶ αὐτῷ ὄντι. Καὶ οὕτως ἴσονται αἱ δαπάναι μὲν τῷ ἔργῳ πρόπουσαι, τὸ δὲ ἔργον ταῖς δαπάναις προσήκον. Εἰ δὲ δεῖ τὸ ἕτερον ὑπερβάλλειν, τὸ ἔργον τοῦτο γὰρ μᾶλλον προσήκει τῷ μεγαλοπρεπεῖ. Ταῦτα δὲ ὁ μεγαλοπρεπῆς δαπανῆσει, πρῶτον μὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, (ὅπερ κοινὸν ἐστὶ πᾶσι τοῖς σπουδαίοις,) ἔπειτα ἡδέως καὶ προετικῶς, μὴδὲν ἀκριβολογούμενος· ἢ γὰρ ἀκριβολογία μικροπρεπὲς. Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς περὶ μὲν τοῦ ἔργου σκέψεται, ὅπως ἀριστον γένοιτο καὶ πρεπωδέστατον, καὶ τούτου χάριν ὁ πλεῖστος λόγος αὐτῷ. Περὶ δὲ τῆς δαπάνης, ὅση προσήκει τῷ ἔργῳ, καὶ περὶ τοῦ μὴδὲν πλεόν ἀναλωθῆναι, ἀλλὰ γενέσθαι δι' ὧν μάλιστα ἐνδέχεται ἐλαχίστων, οὐ τοσοῦτον ποιεῖται λόγον· μικροπρεπὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον. Ἀνάγκη δέ, καθὼς εἴρηται, τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐλευθέριον εἶναι, εἰ καὶ ὁ ἐλευθέριος οὐκ ἐστὶ μεγαλοπρεπῆς· δαπανᾷ γὰρ ὁ μεγαλοπρεπῆς ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ ἐλευθέριος· μεγάλα δὲ καὶ μεγάλων ἕνεκα, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς. Πολλάκις γὰρ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δαπάνης ὁ μεγαλοπρεπῆς οὐ τὸ αὐτὸ ἔργον ποιεῖ τῷ ἐλευθερίῳ, ἀλλὰ μεγαλοπρεπέστερον· οἷον, φέρε εἰπεῖν, θεραπεύσαι τὸ θεῖον δεῖσαν, ὁ μὲν ἐλευθέριος χρυσοῦν τι σκεῦος ποιήσει, καὶ λίθους τιμίους ἐγκολλήσει τῷ σκεύει· ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ναὸν μέγαν καὶ καλὸν οἰκοδομήσει, ἢ ἀνδριάντας ἀναστήσει, ἢ γεφύρας οἰκοδομήσει, ἢ ἄλλο τι· μέγα καὶ θαυμαστόν

quo ut oportet et in quæ oportet factio magnificæ appellatur. Nam qui impensas tum sibi tum accipienti convenientes facit, non magnas tamen, non magnificas dicitur, sed liberalis : qualis ille est qui ait :

Mendicoque vago dare sæpe solebam :

sed qui impensās magnas easque tam sibi quam accipienti convenientes facit. Quamobrem magnificus etiam liberalis est : at liberalis non est utique magnificus.

Hujus vero habitus defectus indecora parsimonia vocatur : at ejus abundantia inepta magnificentia et elegantis inscitia nominatur, et si quæ ejusmodi sunt, que committuntur, non quod sumtus idonei magnitudine cedant magnificentiam, sed quia in quæ non oportet et non ut oportet eos insument. Et de iis quidem, quibus utrinque cincta est vitiiis magnificentia postea accuratius agemus : nunc de ipsa magnificentia dicamus.

Magnificus igitur, tanquam intelligens, ex rationis præscripto omnia considerat, et ad normam quasi idoneam dirigit ; nam sumtus magnos quidem illos facit, sed concinne et ut oportet. Quippe actiones ad habitum accommodatæ habitum sequuntur, ideoque habitus actionibus definitur, ut initio diximus : itaque sumtus quoque hominis magnifici et magni sunt et simul operi ejus, quod magnum quoque esse oportet, cujus causa impenduntur, convenientes. Atque ita sumtus operi, opus sumtibus respondebit. Quodsi alterum necesse est justam magnitudinem excedere, id opus erit : hoc enim magis decet magnificum. Sumtus autem hos magnificus facit primum honestatis causa, (quod quidem omnibus bonis commune est,) deinde etiam libenter et prolixè, haudquaquam inita accuratius subduclaque ratione : quippe omnia ad calculos vocare, indecora parsimonia est. Magnificus vero de ipso quidem opere deliberabit, quomodo illud optimum et maxime decorum efficiatur : atque hoc potissimum considerat. De sumtu vero qui requiritur in opere, vel ne quid plus impendat quam conveniat, sed ut efficiatur quam minima impensa facta, non tantopere sollicitus est aut curat : nam tale quid indecoræ parsimonia est. Verum necesse est, ut supra diximus, liberalem etiam esse eum qui sit magnificus, quamvis qui liberalis est non sit magnificus : sumtus enim facit magnificus, quos, et quemadmodum, et quum oportet : quod commune habet cum eo liberalis : sed et magnos et in res magnas, quod proprium est magnifici. Iisdem videlicet sæpenumero sumtibus non idem opus magnificus facit quod liberalis, sed magnificentius : exempli gratia, si de deorum cultu cogitandum est, liberali vas aliquod aureum caris lapillis distinctum conficiet : at magnificus templum magnum et pulchrum ædificabit, aut statuas ponet, aut pontes in fluvio faciet, aut aliud quid magnum et admirabile

* Τῆς τοιαύτης δ' ἔξεως ἢ μὲν ἑλλειψις κτλ. — ** Ὁ δὲ μεγαλοπρεπῆς ἐπιστήμωνι ἔοικε κτλ.

διὰ τῆς ἴσης δαπάνης ἐργάζεται· καὶ τὸ μὲν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἔργον κυρίως ἔργον ἔσται, τὸ δὲ τοῦ ἐλευθερίου, κτῆμα μᾶλλον ἢ ἔργον. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτῆματος καὶ ἔργου· ἀλλὰ κτῆματος μὲν, τὸ πλείστου ἀξίον εἶναι καὶ τιμιώτατον, ὅς ὁ χρυσός, καὶ οἱ τίμιοι λίθοι· ἔργου δὲ ἀρετῆ, τὸ μέγα εἶναι καὶ καλὸν καὶ θαυμαστόν· ὃ τῷ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει· ἔστι γὰρ ἔργου ἀρετὴ μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

* Ἔργα δὲ μεγαλοπρεπῆ καὶ τίμια, ὅν τὰ περὶ τὸ θεῖον ἀνάθηματα, κατασκευαὶ θυσίων καὶ ναῶν, φιλοτιμίαι πρὸς τὸ κοινόν, χορηγίαι ἢ τριηραρχίαι, ἢ καὶ τὸ ἐστιᾶν τὴν πόλιν δεῖσαν· οὐ μόνον δὲ τὰ ἔργα δεῖ εἶναι μεγαλοπρεπῆ, καὶ τὰς δαπάνας προσηκούσας, καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιῶντι προπούσας μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὐσίαν· πένης γὰρ οὐκ ἂν εἴη μεγαλοπρεπής· εἰ δ' ἐπιχειροῖη μέγαλοις ἔργοις, ἡλίθιος ἔσται, παρὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ δέον ἐπιχειρῶν. Ἐπειτα πρέπει δοκεῖ καὶ τοῖς πολλὰκις τοιαῦτα πεποιηκόσιν, ἢ ὧν οἱ πρόγονοι μεγαλοπρεπεῖς ἦσαν. Τῶν δὲ ἔργων τὰ πλείω μὲν εἰς τὸ κοινόν καὶ εἰς τὸ θεῖον· ταῦτα γὰρ μεγαλοπρεπῆ· τινὰ δὲ καὶ ἴδια, ὅσα εἰσάπαξ γίνονται, ὅν γάμοι, καὶ οἰκίαι, καὶ ἄλλο τοιοῦτον. Τῷ γὰρ μεγαλοπρεπεῖ μάλιστα προσήκει τὸ δαπανᾶν εἰς τὸ κοινόν, ἢ εἰς τὸ θεῖον, ἐλάχιστα δὲ εἰς ἑαυτόν. Ἔσται δὲ μεγαλοπρεπὲς ἔργον καὶ τὸ πολυχρόνιον· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἔργα θαυμαστά εἰσι καὶ καλὰ.

** Δεῖ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἕτερον τρόπον τὸ πρόπον ζητεῖν, καὶ σκοπεῖν τίνα ἔργα τίσιν ἀρμόζει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πρέπει τῷ θεῷ καὶ τῷ κοινῷ· οὐδὲ ταῦτ' ἀποσῆκει ἱερῷ καὶ τάφῳ· ὥστε εἶναι τὰ ἔργα τοῦ μεγαλοπρεποῦς μέγαλα καὶ θαυμαστά, πρὸς τὰ ὁμογενῆ συγκρινόμενα· τάφων μὲν οἰκοδομήματα πρὸς τάφους, ναῶν δὲ πρὸς ναοὺς, καὶ γεφύρας πρὸς γεφύρας· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς οὐ μόνον σκοπεῖ τὸ μέγεθος, ὃ προσήκει τῷ γένει τοῦ ἔργου· οὐ γὰρ ταῦτόν μέγα εἶναι ἀπλῶς διὰ τὴν δαπάνην, καὶ μέγα εἶναι πρὸς τὰ ὁμογενῆ συγκρινόμενον, ἀλλὰ διαφέρει· καὶ γὰρ ἡ σφαῖρα, καὶ ἡ λήκυθος ἢ καλλίστη μικρὰ μὲν εἰσι διὰ τὴν δαπάνην· εἰσι δὲ μεγαλοπρεπῆ δῶρα τῶν παιδίων, καὶ εἰσι ^a μέγαλα πρὸς τὰ παιδικὰ συγκρινόμενα δῶρα· ἐπεὶ τοίνυν διαφέρει τὸ ἐν γένει μέγεθος τοῦ ἐν ταῖς δαπάναις, ἀνάγκη σκοπεῖν ἀμφότερα τὸν μεγαλοπρεπῆ καὶ ποιεῖν μεγαλοπρεπῶς, κατὰ τὴν προσήκουσαν ἐκάστῳ γένει μεγαλοπρέπειαν. Οὕτω γὰρ γενόμενον τὸ ἔργον μέγα ἔσται, καὶ θαυμαστόν, καὶ καλόν, καὶ οὐδὲ εὐχερῶς ὑπὸ ὁμογενοῦς ὑπερβληθήσεται. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

*** Ὁ δὲ ὑπερβάλλον καὶ βάνυσος παρὰ τὸ δέον

isidem sumtibus efficiet : ideoque quod magnificus faciet, opus proprie, quod vero liberalis, possessio magis quam opus erit. Neque enim eadem est possessionis virtus et operis : sed possessionis virtus est, ut sit plurimi aestimanda, pretiosissima et carissima, ut aurum et cari lapilli ; operis autem, ut magnum sit, pulchrum et admirabile : quod maxime decet magnificum : est enim operis virtus magnificentia, quæ in magnitudine consistit.

Opera autem magna sunt et pretiosa, verbi gratia dona in deorum honorem suspensa, victimarum apparatus et templorum, item munera quæ honestæ laudis studio reipublicæ dantur, ut si quis in ludos sumtum impendere, aut triremium præfecturam de suo administrare velit, aut epulum præbere civitati, quum res postulat : neque solum opera magna sumtusque congruentes esse oportet et magnificos, sed etiam eum qui facit maxime decere propter divitias : nemo enim pauper magnificus esse queat : sin autem magna opera aggredietur, stultus erit, quoniam et præter dignitatem et contra officium talia aggreditur. Deinde magis eos decere videntur qui sæpe talia fecerint, aut quorum majores magnifici fuerunt. Operum vero pleraque quæ reipublicæ ac diis dicantur talia sunt : nimirum hæc magnifica habentur : sunt tamen et privata quædam, quæ scilicet semel tantum fiunt, ut nuptiæ, sædes atque alia ejus generis. Nempe magnificum decet in rempublicam atque in deorum cultum maximos, in se ipsum vero minimos sumtus facere. Quippe et quæ diuturna sunt, magnifica sunt opera : talia enim tum admirabilia, tum pulchra judicantur.

Sed et alio modo in operibus spectandum est decorum, considerandumque, quæ opera quibus convenient : nec enim eadem deo congruant et reipublicæ : sicut nec eadem templo et tumulo accommodata sunt, ita ut magnifici opera magna sint et admirabilia, cum iis quæ sunt ejusdem generis collata : verbi causa sepulcrorum monumenta cum sepulcris, templorum cum templis, pontium cum pontibus collata : atque in reliquis similiter. Etenim magnificus non solum spectat magnitudinem, quam operis genus requirit : quia non idem est magnum esse simpliciter propter sumtum, et magnum esse respectu eorum quæ sunt ejusdem generis, sed differunt hæc inter se : pila videlicet aut ampulla aliqua pulcherrima, quæ ob parvam impensam minima sunt, magnifica tamen puerorum dona habentur, et si cum reliquis, quæ donari illis solent donis componantur, jam magna erunt : quum igitur intersit aliquid inter generis et sumtus magnitudinem, utriusque rei ratio ducenda magnifico est, quem ita magnifice facere decet, ut convenientem unicuique generi magnificentiam exhibeat. Ita demum et magnum et admirabile et pulchrum futurum est opus, neque facile alio ejusdem generis opere superabitur. Talis ergo est magnificus.

Qui autem modum excedit et inepte magnificus est,

* Ἔστι δὲ τῶν δαπανημάτων, ὅσα λέγομεν τὰ τίμια κτλ. — ** Καὶ ἐν ἐκάστοις τὸ πρόπον κτλ. — *** Ὁ δὲ ὑπερβάλλον καὶ βάνυσος κτλ.

ἀναλίσκει, καὶ ὥσπερ οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οὗ οὐ δεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ὑπερβάλλειν λέγεται τὸν μεγαλοπρεπῆ. Καὶ γὰρ φαύλων ἕνεκα ἔργων, ὧν ἡ δαπάνη μετρία, πολλὰ δαπανᾷ καὶ μεγάλα, καὶ μεγαλοπρεπῆς βούλεται δοκεῖν, παρὰ τὸ εἶδος καὶ τὸ προσήκον τῇ μεγαλοπρεπείᾳ· οἶον, ἐρανιστὰς ἐστιᾷ πολυτελέστατα, ὥσπερ εἰ γάμοις ἐποίη· καὶ τοὺς κωμικοὺς ὁ χορηγῶν παριοῦσι, καὶ χρήματα φιλοτίμως ἀναλίσκων ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ εἰς κοινὸν ὄφελος· ἢ ἐν ταῖς κωμωδίαις ἀντὶ κωδιῶν, ἃ παραπετάσματα ἦν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πορφυρίδας ἔχων, καθάπερ οἱ Μεγαρεῖς. Καὶ ταῦτα ποιεῖ οὐ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλ' ἵνα μόνον ἐπιδείξηται τὸν πλοῦτον. Οἶεται γὰρ ἀπὸ τούτου θαυμαστός τις εἶναι δέξαι· καὶ ἐν οἷς μὲν πολλῆς χρεῖα δαπάνης, ὀλίγα ἀναλίσκει, ἐν οἷς δὲ ὀλίγης, πολλὰ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ὑπερβάλλων τὸν μεγαλοπρεπῆ, ὃς καὶ βάνανος καλεῖται.

* Ὁ δὲ ἑλλείπων, ὃς καὶ μικροπρεπῆς καλεῖται, περὶ πάντα ἑλλειπῆς ἐστίν. Ἀναλίσκων γὰρ οὐδὲν τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἐπειτα σκοπεῖ, πῶς ἂν ὄσων ἐνδέχεται τὰ ἐλάχιστα ἀναλώσαι· καὶ πολλάκις τὰ πλείω τῆς δαπάνης ἀναλώσας, καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἤδη βλέπωντος τοῦ ἔργου, ὑπ' ἀκριβολογίας ἀτέλεστον ἀφήσιν διὰ μικρὰν δαπάνην. Καὶ πάντα δέ, ὅσα ποιεῖ, ἀεὶ μέλλων καὶ σκοπῶν ποιεῖ, καὶ οἰόμενος καὶ πλείω τοῦ δέοντος ἀναλίσκει, καὶ ὀδυρόμενος ὅτι πολλὰ ἀνάλωσεν.

** Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ ἔξεις, ἥ τε μικροπρέπεια καὶ βαναυσία, κακίαι εἰσίν, ὁνειδῆ δὲ οὐκ ἐπιφέρουσιν· διότι οὔτε βλαβεραὶ εἰσι τῶν πλάσας, οὔτε λίαν αἰσχροὶ καὶ ἀσχημονες.

(Scripsi: ἄρχιθεωρῶ] cod. ἀρχιθεωρῶ. — ὁ ἀλήτη] Odyss. XVII, 420. — ὁ ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ὁ καὶ εἰσι] vulgo καὶ εἰσι. — ὁ κωμικοὺς.] cod. κωμικοὺς. — ὁ ἔχων] cod. ἔχειν. —).

Κεφ. δ'.

Περὶ μεγαλοψυχίας.

*** Λέγομεν δὲ ἤδη καὶ περὶ μεγαλοψυχίας. Ἔστι τοίνυν ἡ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα, ὡς καὶ τὸ ὄνομα οἰδῶσιν εἰκάζειν. Περὶ ποῖα δὲ μεγάλα, σκοπῶμεν. Φανερόν δὲ ὅτι ταῦτόν ἐστι τῶν περὶ μεγαλοψυχίας καὶ τὸ περὶ μεγαλοψύχου σκοπεῖν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει τὴν ἔξιν εἰδέναι, ἢ τὸν ἔχοντα τὴν ἔξιν.

**** Ἔστι τοίνυν μεγαλόψυχος περὶ μέγαλων· μεγάλα δὲ τὰ αὐτῶν προσήκοντα· ὅταν μέγαλων ἀξίος ὦν, καὶ αὐτὸς κρίνῃ ἑαυτὸν μέγαλων ἀξίον εἶναι. Ὁ γὰρ μικρῶν ἀξίος ὦν, καὶ μικρῶν ἑαυτὸν ἀξίον οὐ λέγεται μεγαλόψυχος, ἀλλὰ σώφρων· ἢ γὰρ μεγαλοψυχία ἐν μεγέθει ἐστὶ. Τοιοῦτον γὰρ λόγον ἔχει πρὸς τὸν σώφρονα ὁ μεγαλόψυχος, οἷον ὁ καλὸς πρὸς τὸν ἀ-

contra officium, neque ut oportet, neque in qua oportet sumtus facit, et idcirco talis homo superare magnificentum dicitur. In res enim viles et quæ parvam impensam desiderant, multam pecuniam insumit, et contra quam magnificentiam congruat et conveniat magnus videri vult: verbi causa, magnificentissimo hospatio et quasi epulis nuptialibus excipit eos qui datis symbulis ad cœnam venerunt; item comœdis dux chori præpositus ad chori ingressum exornandum omnia confert, et ambitiose pecuniam in ludos, tanquam in rem omnibus profuturam, impendit: aut in comœdiis agendis pro pellibus, quibus sipariorum loco in scena utebantur. Megarensium exemplo purpureas vestes mavult. Atque hac non honesti causa, sed ad ostendendas tantum divitias facit. Namque eo modo se admirabilem visum arbitratur: et quas in res multa impendere debet, in eas parvam impensam facit, ubi vero parva impensæ desideratur, ibi largus et profusus est. Talis igitur est qui magnificum superat atque idcirco inepte magnificus appellatur.

At vero is qui modum deserit, quique indecore parvus vocatur, in omni re modi deserior est. Quum enim honestatis causa sumtus nullos faciat, tantum considerat, quomodo quam minimum sumtum impendat: quum sæpenumero ubi maximam pecuniæ partem in opus aliquod erogavit, quod jam ad finem vergit, dum omnia nimis exigue et exiliter ad calculos vocat, illud ob parvam impensam imperfectum relinquit. Sed et omnia quæ agit, semper cunctabundus agit et ratione bene subducta, ratus se plus quam oportet impendisse magnæque sumptus se fecisse conquerens et lamentans.

Hi ergo habitus, indecora nimirum parsimonia et inepta magnificentia, vitia quidem sunt, sed probum nemini inferunt: quia neque nocent aliis, neque admodum turpes ac deformes sunt.

Cap. IV.

De animi magnitudine.

Sed et de animi magnitudine jam agamus. Versatur igitur in magnis rebus animi magnitudo, quemadmodum etiam ipsum ejus nomen declarat. Quales autem magnæ illæ res sint, consideremus. Est vero manifestum, idem valere sermonem de magnanimo habitu et si de animi magnitudine quæramus: nihil enim interest, utrum animi habitum an hominem eo præditum nominemus.

Magnanimus igitur in magnis rebus versatur: sunt vero magnæ quæ ipsum decent, quoties nimirum dignus est magnis dignumque se iis esse judicat. Neque enim qui dignus est parvis, dignumque se parvis iudicat, magnanimus dicitur, sed temperans: quippe animi magnitudo in magnitudine sita est. Namque eodem modo ad temperantem se habet magnanimus, quo par-

* Ὁ δὲ μικροπρεπῆς περὶ πάντα ἑλλείπει κτλ. — ** Εἰσι μὲν οὖν αἱ ἔξεις αὐταὶ κακίαι κτλ. — *** Cap. 3. ἢ δὲ μεγαλοψυχία περὶ μεγάλα κτλ. — **** Δοκεῖ δὲ μεγαλόψυχος κτλ.

στεῖον· ὁ μὲν γὰρ καλὸς μετὰ μεγέθους ἔχει τὸ κάλλος, ὁ δὲ ἀστεῖος μετὰ σμικρότητος, ὅς καὶ σύμμετρος καλεῖται, καλὸς δὲ οὐδαμῶς· ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος. Τῶν δὲ παρ' ἑκάτερα ὁ μὲν ὑπερβάλλον χαῦνος· χαῦνος γὰρ ἐστὶν ὁ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιῶν οὐκ ἀξίος ὢν· ὁ δὲ ἀξίος μὲν ὢν πολλῶν, πλειόνων δὲ ἀξιῶν ἑαυτὸν, οὐ πάντῃ χαῦνος. Ἑλλείπων δέ, ὁ μικρόψυχος· ἐστὶ γὰρ μικρόψυχος ὁ πολλῶν μὲν ἀξίος ἐλαττόνων δὲ κρίνων ἑαυτὸν ἀξίον, ἢ ὁ ὀλίγων ἀξίος ἐτι δὲ ἐλαττόνων ἀξιῶν ἑαυτὸν. Τούτων δὲ μᾶλλον ἐστὶ μικρόψυχος ὁ πολλῶν ἀξίος ὢν ἔτι τῆς οἰκείας ἀξίας μὴ ἐπαισθανόμενος· ποταπὸς γὰρ ἂν ᾦν, εἰ ὀλίγων καὶ μετρίων ἀξίος ᾦν; Εἰσι μὲν οὖν οἱ παρ' ἑκάτερα, ὁ μὲν ὑπερβάλλον, ὁ δὲ ἐλλείπων.

* Ὁ δὲ μεγαλόψυχος, καθόσον ὁ μὲν περὶ μεγάλα ἐστίν, ἄκρος δοκεῖ· καθόσον δὲ ἐπὶ τοῦ δέοντος ἐστηκεν αἰεὶ, καὶ οὔτε ὑπὲρ τὸ δέον ζητεῖ, οὔτε παρὰ τὸ δέον, διὰ τοῦτο μέσος ἐστίν.

(Scripsi : * ἔταν — κρίνει] cod. ἔταν — κρίνει. — ὁ καθόσον] cod. καθ' ἔσον. —)

Κεφ. ε΄.

Περὶ μεγαλοψυχίας· καὶ περὶ τίνα ὁ μεγαλόψυχος, καὶ τίνα ἰδίᾳ ἐστὶν αὐτοῦ.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ τὰ ἐξω ἀγαθὰ ὁ μεγαλόψυχός ἐστίν, ὢν παρὰ τῶν ἄλλων ἀξιοῦται κατὰ τὸ προσήκον αὐτῷ, εἴη ἂν πάντως ἢ περὶ χρήματα, ἢ περὶ ἡδονήν, ἢ περὶ τιμὴν· ἐπεὶ δὲ περὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐστίν, (ἐστὶ γὰρ μεγαλόψυχος ὁ τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξιῶν, ἀξίος ὢν,) εἴη ἂν περὶ τὴν τιμὴν· ἥτις δοκεῖ μέγιστον εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν· καὶ διὰ τοῦτο τῷ θεῷ ταύτην μάλιστα ἀπονέμομεν. Ὅστε περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ἐστίν, ὡς δεῖ· καὶ χωρὶς δὲ τούτων ἀπὸ τῆς ἐπαγωγῆς φανερόν ἐστι. Ὅρωμεν γὰρ πάντας τοὺς μεγαλοψύχους τιμῆς μάλιστα ἐπιμένοντες τῆς ἀξίας ἑαυτῶν· ὁ δὲ μικρόψυχος ἑλλείπει καὶ πρὸς ἑαυτὸν· (ἐλάττω γὰρ τῆς ἀξίας φρονεῖ τῆς ἑαυτοῦ)· ἐλλείπει καὶ πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. Ὁ δὲ χαῦνος πρὸς ἑαυτὸν μὲν ὑπερβάλλει· (μεῖζω γὰρ φρονεῖ τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ)· τὸν δὲ μεγαλόψυχον οὐχ ἂν ὑπερβάλλει τῷ φρονήματι. Ὁ γὰρ μεγαλόψυχος τῶν μεγίστων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, τῶν μεγίστων ἀξίος ὢν· ὥστε ἀνάγκη τὸ μεγαλόψυχον ἀριστον εἶναι, καὶ σφόδρα ἀγαθὸν τοὺς τρόπους· καὶ ἀνδρείον, καὶ δίκαιον, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἄκρον. Ὁ δὲ μικρὰ ἠγοούμενος πάντα καὶ οὐδαμῶς ἀξία ἑαυτοῦ, καὶ οὐ ψευδόμενος, ἀλλὰ ἀληθεύων ἐν τῇ τοιαύτῃ ψήφῳ, τίνος ἕνεκα αἰσχροῖν τι ποιήσει καὶ ἀτιμον; ἢ πῶς δυνατόν; ἐναντίον γὰρ ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ μεγαλοψύχου τὸ τοιοῦτο. Πῶς γὰρ ἂν εἴη τιμῆς ἀξίος ὁ φαῦλος; εἰ δὲ τιμῆς ἑαυτὸν

cher ad venustum : quia in pulchro pulchritudo est; quæ cum magnitudine conjuncta sit, in venusto eximia forma ad brevitatem adjuncta, qui etiam concinnus appellatur, pulcher vero minime : talis ergo magnanimus est. Eorum autem qui utrinque sunt, is qui modum excedit, elatus ac superbus dicitur : est enim elatus ac superbus, qui magnis se dignum judicat, quum neutquam dignus sit : qui vero multis dignus est, sed plura sibi deberi quam quibus dignus sit, arbitratur, non omnino superbus est. Verum qui modum deserit, is humili imbecilloque animo est : sic enim nominatur is qui quum magnis dignus sit, minoribus se dignum judicat, aut qui quum parvis dignus sit, minoribus etiam se dignum statuit. Ex his autem humillimo animo est, qui quum magnis dignus sit, dignitatem ipse suam non percipit : quomodo enim se gereret, si aut parvis aut mediocribus dignus esset? Quare eorum qui utrinque sunt, alter modum excedit, alter deserit.

At vero magnanimus, quatenus in magnis versatur, summus videtur : quatenus vero in officio semper manet, neque aut majora aut minora quam oportet, expetit, eatenus medius est.

Cap. V.

De animi magnitudine : tum in quibus versetur magnanimus, et quæ ejus sint propria.

Quum in externis ergo bonis versetur magnanimus, quibus pro merito dignus judicatur ab aliis, necesse omnino est, vel in pecuniis, vel in voluptate vel in honore versetur : quum autem in iis quæ maxima inter homines habentur, bonis versetur (siquidem qui summis se dignum statuit honoribus, quum sit dignus magnanimus vocatur,) sequitur, ut honore occupetur : qui humanorum externorumque bonorum finis videtur, ideoque deorum numini eum poltissimum tribuimus. Itaque in honore et infamia sic se gerit ut oportet vir magni animi : quod et sine his inductione facile probatur. Omnes enim magnanimos honorem eum appelere videmus, qui se dignus sit : at qui demisso et humili animo est, is modum deserit, sive ipsius persona (minus enim quam meretur de se magnifice sentit) : sive magnanimi dignitas spectatur. Superbus autem sui quidem respectu superat (magnificentius enim quam pro dignitate sua de se sentit) magnanimum vero magna de se opinione non superat. Etenim magnanimum, quum summis honoribus dignus sit, summis quoque se dignum esse existimat : unde sequitur, optimum etiam eum esse, moribusque bonis præditum : sed et fortem et justum reliquisque eodem modo virtutibus excellentem. Nam qui parva omnia ducit minimeque se digna, neque in hoc fallitur opinione, sed vera sentit, cujus tandem rei causa turpiter aliquid aut indigne faciat? aut qui fieri hoc possit? siquidem tale quid cum magnanimi ratione pugnat. Quo pacto enim honore dignus esse queat improbus? Sin autem eo dignum se esse existimat, quum sit improbus, et flagitiorum vincitur, jam ridiculus videbitur : quoniam virtutis præmium honor est, solis que

* Ἐστὶ δὲ μεγαλόψυχος κτλ. — ** Εἰ δὲ δὲ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ κτλ.

ἀξιοὶ φαῦλος ὢν, καὶ τοῖς αἰσχροῖς ἀλισκόμενος, γελοῖος ἂν δόξειεν εἶναι· ἡ γὰρ τιμὴ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἄθλον, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπονέμεται μόνοις δικαίως. Ὡστε ὁ μεγαλόφυγος πάσας συλλαβῶν ἔχει τὰς ἀρετὰς· καὶ ἐστὶν ἡ μεγαλοφυχία ὅσον κόσμος τις τῶν ἀρετῶν. Καὶ οὐ γίνεται μὲν ἄνευ ἐκείνων, μείζους δὲ καὶ καλλίους αὐτὰς ποιεῖ· κρίνει γὰρ αὐτὰς ἀξίας εἶναι ὢν εἰσὶν ἀξιαί. Διὰ τοῦτο σφόδρα χαλεπὸν μεγαλόφυχόν τινα γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνατόν μεγαλόφυχον εἶναι ἄνευ πασῶν τῶν ἀρετῶν· τὸ δὲ πάσας κτήσασθαι, καὶ ταύτας εἰς ἄκρον, σφόδρα χαλεπόν. Ἔστι μὲν οὖν ὁ μεγαλόφυχος περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἰρηται. Καὶ ἐπὶ μὲν ταῖς μεγάλαις, καὶ ὑπὸ μεγάλων ἡδεται, ὡς τῶν οἰκείων τυγχάνων, καὶ ὢν ἀξιος, ἡ καὶ ἐλαττώμενος τῆς ἀξίας· τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀξία τιμῆ. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ καὶ ἡδεται, διὰ τοῦτο ἡδέεται, ὅτι τὴν δυνατόν προσάγουσιν αὐτῷ τιμὴν, καὶ ἧς οὐκ ἔχουσι^ο μείζω. Τῆς δὲ παρὰ τῶν τυχόντων τιμῆς καθάπαξ ὀλιγωρήσει· καὶ μάλιστα ἔστιν ἐπὶ μικροῖς αὐτὸν τιμῶσιν· ὅσον, εἴ τις ἐτίμα τὸν Ἀχιλλεῖα ὅτι καλῶς ἤδει καθαρίζειν· δημοῖς δὲ καὶ περὶ τὰς ἀτιμίας κατὰ τὸ προσῆκον αὐτῷ. Ἔστι τοίνυν ὁ μεγαλόφυχος μάλιστα μὲν περὶ τιμᾶς καὶ ἀτιμίας, καθὼς εἰρηται· ἔστι δὲ ἐπομένως καὶ περὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν· καὶ περὶ ταύτας γὰρ μετρίως ἔξει καὶ ὡς προσήκεν^α· καὶ οὐδὲν αἰσχρὸν πείσεται πρὸς τὴν ἐν τοῦτοις μεταβολήν· καὶ οὔτε εὐτυχῶν περιχαρὴς ἔσται, οὔτε ἀτυχῶν περιλυπός· οὐ γὰρ μέγιστον ἡγήσεται τὴν τιμὴν, καὶ οὕτω περὶ αὐτὴν ἔξει ὡς μέγιστον ὄν. Οὕτω δὲ ἔχων περὶ τὴν τιμὴν, πολλῶν μᾶλλον περὶ τὸν πλοῦτον ὀλιγώρως ἔξει, καὶ τὰς δυναστείας· αἰρετώτερον γὰρ ἡ τιμὴ δυναστείας καὶ πλοῦτου· διὰ γὰρ τὴν τιμὴν ἀγαπητὰ εἰσὶν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δυναστεία· καὶ γὰρ οἱ ἔχοντες αὐτὰ τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. Ὁ δὲ τὴν τιμὴν μικρὸν ἡγοῦμενος πολλῶν μᾶλλον τὰ ἄλλα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγαλόφυχοι ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι, ὅτι οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων σφόδρα τιμῶσιν. Ἐπει δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα τιμῆς ἀξία δοκοῦσιν εἶναι, καὶ ταῦτα συντελοῖεν ἂν πρὸς τὴν μεγαλοφυχίαν. Τὸ γὰρ ὑπερέχον ἐν ἀγαθοῖς ἐντιμώτερον· ὑπερέχει δὲ ἐν ἀγαθοῖς ὁ εὐτυχῆς· διὸ καὶ τὰ τοιαῦτα τὴν μεγαλοφυχίαν συνίστησιν. Ὁ γὰρ εὐτυχῆς ἀξίον ἑαυτὸν μεγάλης τιμῆς ἡγείται διὰ τὴν ἀγαθὴν τύχην· τιμᾶται γὰρ παρ' ἐνίων· κατ' ἀληθειαν δὲ μόνος ὁ ἀγαθὸς τοὺς τρόπους ἀξίος ἐστὶ τιμῆς. Ὡς δὲ ἀμφω πρόσσεσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τὰ ἐξωθεν ἀγαθὰ, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς τοῦ τὴν ἀρετὴν μόνον ἔχοντος· ὅς δὲ μόνον εὐτυχῆς ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐξωθεν ἀγαθοῖς εὐθηνᾷ, πρὸς δὲ τὴν ἀρετὴν οὐδὲν κοινὸν ἔχει, ὁ τοιοῦτος οὔτε δικαίως τιμᾶται, οὔτε αὐτὸς δικαίως ἑαυτὸν μεγάλης ἀξιοῖ τιμῆς, οὔτε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον μεγαλόφυχος λέγεται. Ἄνευ γὰρ ἀρετῆς τελείας ἀδύνατόν τινα μεγαλόφυχον εἶναι, καθὼς εἰρηται. Διὰ

bonis viris merito tribuitur. Quapropter omnes simul virtutes in se complectitur magnanimus : estque quasi virtutum omnium ornamentum quoddam animi magnitudo. Nempe ut sine illis constare nullo modo potest, ita majores eas pulchrioresque facit : quia illas iis quibus dignæ sunt dignatur. Quocirca admodum difficile est, esse magnanimum : quia nemo sine omnium virtutum comitatu talis esse potest : omnes vero habere virtutes atque in iis excellere, admodum difficile est. In honore ergo et infamia, quemadmodum diximus, cernitur magnanimus. Ac magnis quidem honoribus et qui a viris magnis deferuntur, delectari solet, tanquam suos sibi que debitos aut etiam sua virtute minores consecutus : quia perfectæ virtuti meritum præmium nunquam ab hominibus persolvatur. Enimvero si gaudeat, vel hanc ob causam gaudebit, quod quem possunt maximum aut quo majorem non habent, ipsi honorem tribuunt. Eum autem honorem, qui a vulgo ei habetur, prorsus negliget atque aspernabitur, maxime quum ob res parvas ipsum honorant : verbi causa, si quis honore affectisset Achillem, quod scienter fidibus caneret : eademque infamiæ ratio est, prout illi convenit. In honore igitur et infamia potissimum vir magni animi, sicut dictum est, cernitur : ideoque etiam in divitiis ac principatu omnique secunda et adversa fortuna versatur : atque in his rebus omnibus moderatum se et ut oportet præbebit : neque in earum mutatione quidquam aut turpiter faciet aut moleste patietur : siquidem neque rebus secundis lætabitur, neque adversis mærebit : quippe ne honorem quidem rerum omnium maximam putabit, neque sic in eum tanquam in summum bonum animatus erit. Porro quum sic erga honorem affectus sit, multo magis divitiis et principatum contemnet : quoniam principatu et divitiis optabilior est honor : siquidem propter honorem divitiis et principatus in deliciis habentur : nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honestari volunt. Qui vero honorem in rebus parvis numerat, is multo justius etiam cætera despiciet. Quapropter magnanimi etiam contemtores esse videntur, quia nihil in rebus humanis admodum magni æstimant. Quum vero successus quoque prosperi honore digni videantur esse, etiam illi ad animi magnitudinem aliquid conferant. Quod enim excellit in bonis, honoratius est : in bonis autem excellit, qui fortuna utitur : quare et talia animi magnitudinem efficiunt. Nimirum fortunatus magno se honore dignum existimat, quia felicitate floret : a nonnullis videlicet honore afficitur, quum revera solus homo bene moratus honore dignus sit. Cui vero utrumque, virtus scilicet et externa bona adsunt, is honore dignior habetur, quam qui sola virtute præditus est : at qui fortunatus tantum est et cui externa prospere succedunt, qui tamen nihil cum virtute habet commune is neque, merito honore ab aliis angetur, neque se ipsum magnis honoribus dignum merito existimat, neque

τοῦτο οἱ ἐν εὐτυχίᾳ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ὑπερόπται καὶ ὄβρισταὶ γίνονται· χωρὶς γὰρ ἀρετῆς οὐ βέβαιον φέρειν τὰ εὐτυχήματα ἐμμελῶς καὶ μετρίως. Οὐ δυνάμενοι δὲ φέρειν τὴν εὐτυχίαν καλῶς, ὄνται μὲν τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, καὶ πάντων καταφρονοῦσιν· ἀπὸ τοῦ δὲ ἀσυλλογίστως πάντα ποιοῦσιν, ὡς ἔτυχα. Βούλονται γὰρ μιμεῖσθαι τὸν μεγαλόψυχον, καίτοι πανταλῶς ἀνόμοιοι ὄντες· ὁ γὰρ μεγαλόψυχος καταφρονεῖ μὲν, ἀλλὰ δικαίως· (τὰ ἀληθῆ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οἴεται) καὶ μεγάλοις μὲν ἐπιχειρεῖ, καὶ μεγάλων κινδύνων κατατολμᾷ· ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ πρὸς μεγάλα τινὰ ἀφορῶν· οἱ δὲ τὰ ἔξω μόνον ἀγαθοὶ τὴν μὲν ἀρετὴν οὐ τιμῶσιν, οὔτε βούλονται κατορθοῦν, τῶν δὲ ἄλλων καταφρονοῦσι, καὶ τὰς ἄλλας πράξεις αὐτῶν βούλονται ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τοῦ μεγαλοψύχου πράξεις, ὅση δύναμις· οὐκ ἀφομοιοῦσι δέ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὴν ἀρετὴν.

* Ἔστι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐ πυκνοκίνδυνος μὲν (οὐ γὰρ συνεχῶς εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐκβάλλει, διὰ τὸ μὴ τιμᾶν τὰ τυχεύοντα, καὶ μικρῶν τιμῶν καὶ ὀλίγων προκινδυνεύειν)· μεγαλοκίνδυνος δὲ, ὅταν γὰρ μεγάλων τινῶν ἀγαθῶν προκινδυνεύῃ, οὐδὲ τῆς οἰκείας φειδεται ζωῆς.

** Καὶ εὐεργετῶν μὲν χαίρει, εὐεργετούμενος δὲ ἀισχύεται. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετεῖν ὑπερέχοντος, τὸ δὲ εὐεργετῆσθαι ὑπερχομένου· ὁ δὲ μὲν γὰρ περὶ ἑαυτοῦ φρονῶν ἀχθεταὶ τῇ ἐλάττω μοίρᾳ. Εἰ δὲ εὐεργετηθεὶς, ἀντευεργετεῖν ἐθέλησει, πλείονα δίδωσιν, ἵνα ὀφειλῆσθαι ἑαυτῷ ποιῆσθαι τὸν ὑπάρξαντα τῆς εὐεργεσίας. Δοκεῖ δὲ ὁ μεγαλόψυχος τῶν μὲν εὖ παρ' αὐτοῦ παθόντων ἐθέλειν αἰεὶ μεμνησθαι, παρ' ὧν δὲ αὐτὸς εὖ πέπονθεν, ἐπιλησθαι οὐκ ἀγνωμοσύνη τινί· (πῶς γὰρ, ὅς μελλῶ δίδωσιν, ἢ λαμβάνει;) ἀλλ' ὅτι οἰκειότερον αὐτῷ καὶ μάλλον προσῆχον τὸ εὖ ποιεῖν ἢ τὸ εὖ πάσχειν· καὶ διὰ τοῦτο τὸ μὲν εὐεργετεῖν, ὅτι ἀριστον καὶ τοιῷδε πρέπον, λόγου καὶ μνήμης ἀξιοῦται· τὸ δὲ εὖ πάσχειν, οὐδαμῶς· βούλεται γὰρ αἰεὶ ὑπερέχειν. Καὶ ἄλλου δὲ διηγουμένου τὸ μὲν ἡδέως ἀκούει, τὸ δὲ ἀηδῶς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Θέτις παρ' Ὀμήρω· οὐ λέγει τὰς εὐεργεσίας τῷ Δίῳ, οὐδὲ μέμνηται πρὸς αὐτὸν ὧν εὖ ἐποίησεν αὐτόν, ἀλλ' ὧν εὖ πέπονθε παρ' αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Λάκωνες ἑ βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις τὰς εἰς αὐτοὺς τῶν Ἀθηναίων εὐεργεσίας εἰς μέσον ἀγοῦσι. Καὶ τοῦτο δὲ ἴδιον μεγαλοψύχου, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι ἢ μόλις, αὐτὸν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀβουλοῦνται ὑπηρετεῖν πρόθυμον εἶναι.

*** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι μέγαν εἶναι, διὰ τὸ μηδὲν ἠγεῖσθαι σεμνὸν τῶν τοιοῦτων ἀγαθῶν, ἐξ ὧν ἀξιοῦσιν οἱ ἐν ἐξουσίαις φοβεροὶ τινες εἶναι· πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον· διὰ τὸ σωφρονεστέρους καὶ ἐπιεικιστέρους τοὺς τοιούτους εἶναι. Ἄλλως τε ὅτι τῶν μὲν ἐν ἀξιώ-

rectæ rationi convenienter magnanimus vocatur. Nam sine perfecta virtute, ut antea diximus, magnanimus esse nemo potest. Quamobrem qui felicitate florent, contemptores fere aliorum et contumeliosi evadunt; difficile est enim sine virtute res secundas concinne et moderate ferre. Quum autem decenter eas ferre non possint, cæteris se præstare arbitrantur, ideoque omnes contemnant: ipsi vero omnia inconsiderate, ut fors tulerit, agunt. Imitari scilicet virum magnanimum volunt, quum sint ei plane dissimiles: quippe magnanimus despicit quidem, sed merito + (quia vere de se judicat:) sed et magna aggreditur, magna que pericula subit: verum honestatis causa et magna duntaxat spectans: qui vero externis tantum bonis excellunt, virtutem ipsam non honorant, neque eam exercere volunt, sed et alios despiciunt, cæterasque actiones suas, quantum in ipsis situm est, magnanimi actionibus assimilare student, quod tamen non possunt, quum virtutem non habeant.

Sed magnanimus non frequenter periclitatur: (neque enim assidue se periculis offert, quia non curat vulgaria, nec ob minimas tenuissimasque res discrimen adit: sed contra magna pericula suscipit; nam quoties pro proximis quibusdam bonis propugnat, ne suam quidem vitæ parcat. Sed et beneficia in alios quum confert, ea re delectatur, quum ab alio accipit, rubor ei suffunditur. Nam bene facere aliis præstantis et excellentis hominis est, at beneficio affici inferioris: qui vero magnifice de se sentit, deteriore statu offenditur. Quodsi prior affectus beneficio referre gratiam velit, ea quæ accepit majore mensura reddit, ut alterum qui prior de ipso bene meritus est beneficio obstrictum teneat. Videtur porro magnanimus il studere, ut eorum quibus bene fecit semper meminerit, a quibus beneficio affectus sit, obliviscatur: non quod ingratus sit: (quomodo enim sit ingratus, qui majora reddit, quam accepit?) sed quia ei aptius et convenientius est, beneficio afficere quam affici: ideoque beneficia, quibus alios ornat, ut rem optimam suaque persona, quod ita moratus sit dignam, oratione et memoria prosequitur: quæ vero accepit, non item: semper enim excellere vult. Atque alio narrante illud libenter, hoc gravate audit: quocirca neque Thetis apud Homerum Jovi sua in eum beneficia exponit neque quomodo de eo bene merita sit commemorat, sed quibus ab eo affecta sit beneficiis, declarat: similiter et Lacedæmonii, quum gratificari Atheniensibus volunt, beneficia ab illis in se collata in medium proferunt. Atque hoc quidem proprium est magnanimi, ut neminem aut vix quemquam roget, ipse vero aliis quæ desiderat libenter subministrat.

Sed et illud ejus proprium est, ut in viros dignitate aliqua præditos magnum se atque excelsum præbeat, quia nihil ex bonis illis splendidum existimat, quibus potentes terrorem aliis injicere volunt: in eos vero quorum mediocris fortuna est, modestum ac moderatum

* Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος κτλ. — ** Καὶ οἷος εὖ ποιεῖν κτλ. — *** Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι καὶ εὐτυχίαις μέγαν εἶναι κτλ.

ματι ὑπερέγειν καὶ ἐργῶδες ἔστι, καὶ σεμνόν, καὶ διὰ τοῦτο τῷ μεγαλοψύχῳ προσήκει· τὸ δὲ τῶν μέσων, καὶ βράδιον καὶ οὐδὲν μέγα· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σεμνύνασθαι οὐκ ἀγενές, ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικόν· ὥσπερ εἴ τις ἐπεδείκνυτο τὴν τοῦ σώματος βώμην ἐν τοῖς ἀσθενέσι καὶ ὑπὸ νόσου ἢ γήρως διεσθαρμένοις. Ἔτι δὲ ὁ μεγαλόψυχος οὐδὲ περιελεύσεται ζητῶν οὐ τιμηθήσεται· (μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο) οὐδὲ ἐθελήσει ποτὲ παραγενέσθαι σπου πρωτεύουσιν ἢ ἄλλοι, ἵνα μὴ τυχῆ τῶν δευτερευόντων, τῶν πρωτεῖων ἀξίος ὢν. Ἔστι δὲ οὐδὲ βτοιμος εἰς τὰς πράξεις, ἀλλὰ ἀργός τις καὶ μελλητής. Ζητεῖ γὰρ αἰεὶ πράττειν μεγάλα, καὶ μεγάλων ἕνεκα, καὶ ὅθεν μεγάλη γίνεται τιμὴ· ταῦτα δὲ ἐπανίως συμπύπτει· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγα μὲν πράττει, μεγάλα δὲ καὶ ὀνομαστά. Οὓς δὲ ἢ φίλους ἡγεῖται ἢ ἐχθρούς, φανερώς καὶ μισεῖ καὶ φιλεῖ· γινώσκει γὰρ ἀσφαλῶς, ὅτι κατὰ τὸ δέον ἀμφοτέρα ποιεῖ, καὶ οὐ δέδοικε τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ἀδοξίαν· μᾶλλον γὰρ φροντίζει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δέοντος, ἢ τῆς δόξης. Καὶ διὰ τοῦτο φανερόμισός ἐστι καὶ φανερόφιλος· καὶ πάντα δέ, ἃ λέγει καὶ πράττει, φανερώς καὶ λέγει καὶ πράττει, διὰ τὸ καταφρονεῖν ὡς εἴρηται τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης. Διὰ τοῦτο καὶ παρβήσιαστικός ἐστι, καὶ αἰεὶ ἀληθεύει· εἰ μὴ που εἰρωνεύοιτο πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ τὰ μικρὰ λέγοι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι παρὰ φάυλων ἀνθρώπων τιμᾶσθαι. Συζῆ δὲ καὶ συνδιάγει οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλὰ τῷ φίλῳ· τὸ γὰρ τῷ μὴ φίλῳ συνείναι, καὶ τραπέζης καὶ στέγης κοινωνεῖν, οὐ μεγαλόψυχον, ἀλλὰ δουλικὸν καὶ κολακικόν· ταπεινοὶ γὰρ οἱ κολακεῖς, καὶ τὸ ἀνάπαλιν οἱ ταπεινοὶ πάντες κολακῆς εἰσιν. Ἔτι δὲ, οὐδὲ θαυμαστικός τις ὁ μεγαλόψυχός ἐστι, τὰ τυχόντα ὑπερθαυμάζων· οὐδὲν γὰρ αὐτὸς νομίζει μέγα. Ἄλλ' οὐδὲ μνηστικός· μικρὰν γὰρ καὶ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν βλάβην ἡγεῖται, καὶ μηδὲν αὐτῷ δυναμένην λυμῆνασθαι, ἰδιὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς, ἄλλως τε ἢ καὶ τὸ ἀπομνημονεύειν, καὶ παρεληλυθότων ποιῆσθαι λόγον, καὶ ταῦτά καὶ ἀκῶν, μικροψύχου τινός ἐστι· τὸ δὲ παρορᾶν, μεγαλοψύχου. Ὅς γὰρ ὢν εὐπέπονθεν, οὐδαμῶς ἀξιοὶ μνησθῆναι, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται, διὰ τὸ μὴ μέγα εἶναι καὶ ἀξίον αὐτοῦ τὸ εὐπάσχειν, πολλῷ μᾶλλον ὢν κακῶς πέπονθε παρὰ τινων οὐ μνησθήσεται. Ἔτι δὲ οὐδὲ πράξεις τινὰς ἢ ἄλλων ἀνθρώπων ἀνέχεται καταλέγειν, ἢ ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ τῶν ἐπαίνων αὐτῷ μέλει τῶν ἑαυτοῦ, οὔτε τῶν ἄλλων. Οὐδὲ πάλιν σπουδῆν ἔχει, ἵνα οἱ ἄλλοι ψέγωνται· οὐ τοίνυν οὔτε ἐπαινετικός ἐστιν, οὔτε κακολόγος· οὐδὲ τοὺς ἐχθρούς διασύρει, εἰ μὴ που παρόντας· τὸ γὰρ ἀπόντας λοιδορεῖσθαι, οὐ μεγαλοψύχου. Περὶ δὲ ἀναγκαίων ἢ μικρῶν οὐ σφόδρα ἐκτετεύει, ἢ ὀλοφύρεται, ἐάν τις ἐσηθῇ· ὁ γὰρ μηδὲν μέγα ἠγούμενος, μηδὲ σπουδάζων περὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων, πῶς δύναται οὕτως ἀγεννῶς ἔχειν; Αἰεὶ δὲ τὸ καλὸν τοῦ κέρδους προτιμῶν

se præstat : propterea quod ejusmodi homines honestiores et moderatiores esse solent. Præterea eos qui dignitate excellent superare et difficile est et amplum, ideoque magnanimum decet : at mediocres superare, tum proclive, tum nihil negotii est : et inter illos gloriari generosi hominis esse videtur, inter humiles autem et infimos ridiculum atque ineptum putatur : non secus ac si quis inter infirmos aut morbo vel senio confectos corporis robur ostentaret. Porro neque honores ambire ac petere volet magnanimum : (nam et hoc leve est :) neque unquam ad ea accedet in quibus alii principem locum obtinent, ne primas partes merito secundæ deferrantur. Verum neque promptus et alacer ad actiones suscipiendas, sed cessator potius et cunctator est. Semper enim magnis actionibus intentus est, cum magnarum rerum causa, tum earum a quibus magnus honor expectatur : hæc autem raro eveniunt : ideoque pauca illa quidem agit, sed magna et illustria. Quos vero vel amicos sibi vel inimicos putat, palam aut diligit aut odit : certo enim scit, recte se facere utrumque, ideoque nec male audire metuit a plebe : quia magis veritatem et rectum quam opinionem respicit. Quocirca apertas inimicitias gerit et aperte amat : sed et quidquid aut dicit aut agit, palam dicit et agit, propterea quod, ut diximus, vulgarem opinionem negligit. Quare liberio rem sorronem amat, semperque vera dicit : nisi forte apud plebejos homines dissimulatione utitur, parumque sibi tribuit, quia ab infimis hominibus honorari non cupit. Neque cum quovis vivit aut versatur, sed cum amico tantum : nam commercium habere cum eo qui non sit amicus, unaque mensa et eodem tecto frui, non magnanimum est, sed servile et adulatorium : quippe humiles sunt adulescentes, et contra, omnes qui humiles sunt, adulescentes sunt. Sed neque tam facile admiratur magnanimum, ut res vulgares cum stupore contempletur : nihil enim ipse magnum existimat. At ne injuriarum quidem memor est : quia etiamsi aliquod ab inimicis damnnum patitur, minus tamen id putat, quam quod sibi nocere possit, ob virtutis magnitudinem, ac præsertim ut memorem esse, præteritorumque maxime malorum meminisse humilis et demissi hominis est, ita negligere illa magnanimi. Nam qui ne beneficiorum quidem, quibus affectus est, meminisse ullo modo dignatur, sicut supra diximus, quia leve neque se dignum esse, affici beneficiis censet, multo magis malorum, quæ ab aliquo acceperit, memoriam deponet. Præterea nec aliorum hominum actiones recensere sustinebit, nec suas : quia nec alienas laudes curat nec suas. Rursus neque operam dat, ut alii vituperentur, et idcirco neque laudator est neque maledicus, sed nec inimicos sugillat nisi præsentis : nam absentes contumeliis vexare, non est magnanimi. In rebus necessariis aut exiguis, si qua earum eget, neque cuiquam supplicat, neque lamentatur : quomodo enim is qui nihil magnum existimat, neque ad ullam rerum humanarum studium curamque confert,

βελτίω νομίζει τὰ καλὰ καὶ ἄκαρπα τῶν καρπιμῶν καὶ ὠφελίμων, ἂν μὴ καλὰ ᾖσιν. Ὁμοίως ἐπὶ τε κτημάτων, καὶ δένδρων, καὶ οἰκετῶν· οὐ γὰρ χρηματιστὰς ἀλλὰ τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς κτήσεται τῶν οἰκετῶν. Καὶ κίνησις δὲ τοῦ μεγαλοψύχου βραδεία δοκεῖ εἶναι, καὶ ἡ φωνὴ βαρεῖα, καὶ λέξις στάσιμος· οὐ γὰρ δυνατὸν σπεύδειν τὸν περὶ ὀλίγων φροντίζοντα· (ὀλίγα γὰρ αὐτῷ ἂ θαυμάζουσιν οἱ πολλοί·) οὐδὲ σύντονον εἶναι τὸν οὐδὲν μέγα οἰόμενον· σπεύδουσι γὰρ καὶ ὀψυφνοῦσιν· οἱ περὶ τὴ σφῶδρα ἐπτοημένοι, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιούμενοι φροντίδα. Ὁ μὲν οὖν μεγαλόψυχος τοιοῦτος.

Ὁ δὲ ἄλλειπρον, μικρόψυχος, ὃ δὲ ὑπερβάλλον, χαῦνος· οὐκ εἰσὶ δὲ οὐδὲ οὗτοι κακοί· οὐ γὰρ κακοποιοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μόνον ἡμαρτημένοι, καθ' ὅσον τοῦ δέοντος ἐκπίπτουσι καὶ τοῦ μέσου.

** Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, καὶ ἀποστερεῖ ἑαυτὸν ὢν ἐστὶν ἄξιος. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος κακὸς ἐστὶν ἑαυτῷ, μὴ εὖ ποιῶν ἑαυτὸν, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ αὐτῷ προσήκοντα· εἰ γὰρ ᾗδει, ὠρέγετο ἂν, ἀγαθῶν ὄντων· ὃ τοιοῦτος δὲ ἡλίθιος μὲν οὐκ ἂν λέγοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον ωθρός. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ μέρος ὃ μικρόψυχος ἑαυτὸν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τρόπον· καὶ γὰρ διὰ τὸ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν καὶ χείρων γίνεται τοὺς τρόπους· τῶν γὰρ ἀγαθῶν καὶ γενναίων πράξεων καὶ τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀφίσταται, ὡς ἀνάξιος ὢν αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν ἀπέχεται, νομίζων ὑπὲρ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ταῦτα εἶναι.

*** Ὁ δὲ χαῦνος, καὶ ἡλίθιος, καὶ ἑαυτὸν ἀγνοῶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐπιχειρεῖ. Ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔχων κοσμεῖσθαι, κοσμούμενος δὲ ἐσθῆτι καὶ σχήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦτοις· καὶ σεμνός τις εἶναι διὰ τούτων νομίζων, εὐτυχῆς τις θέλει δοκεῖν· καὶ πειρᾶται φανερά ποιεῖν αἰετὰ εὐτυχήματα ἑαυτοῦ, καὶ περὶ αὐτῶν αἰετὰ λέγει, ὡς διὰ τούτων τιμηθησόμενος.

**** Ἀμφοτέρων δὲ ἀντικειμένων τῇ μεγαλοψυχίᾳ, τῆς τε μικροψυχίας καὶ τῆς χαυνότητος, ἡ μικροψυχία μᾶλλον ἀντίκειται, ὅτι μᾶλλον γίνεται, καὶ χείρῳ ἐστὶ κακόν· τοῦ γὰρ ἔχοντος τὸ ἥθος χείρῳ ποιεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν ἔλαττοῦ, καθὼς εἰρηται· ἡ δὲ χαυνότης φαῦλον μὲν ἐστὶ δι' ἑαυτήν, τὸν δὲ ἔχοντα οὐ ποιεῖ κατὰ τὰ ἄλλα φαυλότερον· οὐδὲν γὰρ ἀγαθόν, ὃν ἔχει, ὃ χαῦνος ἀπόλλυσι διὰ τὴν χαυνότητα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνίστα διὰ τοῦτο καὶ καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπιχειρεῖ, ἄξιον ἑαυτὸν ἡγούμενος τῶν τοιοῦτων. Ἔτι δὲ ἡ μὲν χαυνότης οὐκ αἰετὰ ἀπὸ γὰρ τῆς πείρας ὃ χαῦνος ἐπιγνώμων ἑαυτοῦ γίνεται· ἦν γὰρ ζητεῖ τιμὴν οὐ λαμβάνων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον, ἀναγκάζεται σωφρονεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ χαυνότης εὐαπάλλακτόν ἐστι, καὶ οὐ δύναται παραμῆναι· ἡ δὲ μικροψυχία αἰετὰ προ-

tam abjecto animo esse possit? Semper autem id quod honestum est lucro anteponeus meliora statuit honesta et infructuosa fructuosus et utilibus, si inhonesta sint. Eadem etiam opum, arborum et servorum ratio est: neque enim lucripetas, sed honestos et bonos servos sibi comparabit. Sed et motus hominis magnanimi tardus videtur esse, et vox gravis, et dictio sedata: neque enim fieri potest, ut festinet, qui pauca curat: (nam quæ vulgus admiratur, ille levia ac tenuia judicat:) neque ut magnopere contendat qui nihil magnum esse credit: quippe festinant et volubiliter loquuntur, qui vehementer admirantur aliquid, ac studiose diligenterque curant. Talis ergo est magnanimus.

Qui autem modum deserit, is humili imbecilloque animo dicitur; qui excedit, elatus ac superbus; quamvis nec isti mali sint; nihil enim maleficum in quemquam admittunt, sed tantum errant, quatenus videlicet ab officio atque a mediocritate discedunt.

Nam qui humili imbecilloque animo est, quum sit bonis dignus, ipse se non novit, ac propterea bonis quæ meretur se privat. Atque idcirco sibi ipsi malevolus est, quia bene sibi non facit, quod ignoret, quæ sibi debeantur: nimirum si novisset, expeteret quoque, quum bona sint: neque tamen stolidus recte dicitur ejusmodi homo, sed potius piger et segnus. Neque vero hoc tantum modo nocet sibi is qui humili imbecilloque animo est, sed etiam alio: etenim quoniam se ipse ignorat, mores quoque ejus magis magisque labuntur: a rectis enim et honestis actionibus bonisque institutis desistit, tanquam indignus sit illis, quemadmodum et ab externis bonis se abstinere, ea supra dignitatem suam esse ratus.

At vero superbus et stolidus et qui se ipsum ignorat, ea aggreditur, quæ dignitatem suam excedunt. Qui quum virtute ornari non possit, veste contra et habitu et consimilibus aliis se exornat, quumque iis decorus sibi videatur, fortunati speciem præbere vult, suasque res secundas semper in hominum notitiam perferre conatur, ac de iis loquitur perpetuo, quasi ex his honorem consecuturus.

Quum autem utraque animi magnitudini et humilitas et superbia adversetur, humilitas magis adversatur quam superbia, tum quia est crebrior, tum quia roajus est malum: ejus enim quem tenet, et mores corrumpit, et virtutem, ut dictum est, minuit: superbia autem per se quidem mala est, eum vero quem tenet, deteriorem in reliquis non efficit: nullum enim bonum, quod possidet superbus, superbia corrumpitur, sed potius interdum præclara idcirco et honesta operæ aggreditur, quia se dignum iis existimat. Porro non semper crescit superbia: experientia enim sui cognitionem consequitur superbus: quum enim plerumque non afficitur eo quem petit honore, modeste se gerere cogitur. Quare superbia facile deponitur, neque potest permanere: at humilitas semper procedit. Nam natura, ut dictum est, deprava-

* Ὁ δὲ ἄλλειπρον μικρόψυχος, ὃ δ' ὑπερβάλλον χαῦνος κτλ. — ** Ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν κτλ. *** Οἱ δὲ χαῦνοι ἡλίθιοι, καὶ ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες κτλ. — **** Ἀντιτίθεται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ κτλ.

χωρεί. Τοῦ γὰρ ἤθους, ὥσπερ εἴρηται, χεῖρον διατε-
θέντος, καὶ τὸ φρόνημα ἐλαττοῦται· τοῦ φρονήματος
δὲ ἐλαττωθέντος, καὶ ὁ τρόπος γίνεται χείρων, καὶ τὸ
φρόνημα διὰ τούτου· καὶ οὕτως ἡ μικροψυχία ἀεὶ
προχωρεῖ. Καὶ ἀπὸ τῆς πείρας δὲ ὁ μικροψυχος οὐ
γίνεται βελτίων· οἷς γὰρ ἔργοις ἐπιχειρεῖ, βραδύως ταῦτα
περαίνων (μικρὰ γὰρ καὶ τῆς δυνάμεως ἐλάττω)
τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ὥσπερ ἀγνοεῖ. Καὶ τιμὴν δὲ ζητῶν
ἐλάττω τῆς ἀξίας οὐδένα λυπεῖ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ
ἐξελεγχόμενος θεραπεύεται, καθάπερ ὁ χαῦνος. Διὰ
ταῦτα τοῖνον ἡ μικροψυχία¹ χεῖρόν ἐστι κακὸν τῆς
χαυνότητος καὶ δυσσπαλλακτότερον· ὅθεν μᾶλλον ἀν-
τίκειται τῇ μεγαλοψυχίᾳ.

(Scripsi : ^a) οὐκ ὑπερβάλλει.] cod. οὐκ ὑπερβάλλει.
— ^b κόσμος τις.] cod. κόσμος τις. — ^c ἔχουσιν.]
cod. ἔχουσιν. — ^d προσῆκεν.] i. e. προσήκει. Recte
enim Thomas Magister p. 751 : τὸ δὲ προσῆ-
κεν, ἀντὶ τοῦ προσήκει λαμβανόμενον, ἀττικόν ἐ-
στιν. — ^e παρ' Ὀμήρῳ.] Eustratius : Thetis enim,
ut apud Homerum est, quum maximis beneficiis
Iovem affecisset, eumque a conjuratione aliorum
deorum liberasset, id quod filius ejus declarat
his versibus : ἔλθοῦσ' Οὐλυμπόνδε Δία λίσαι, εἴ ποτε
δὴ τι κτλ. (Iliad. I, 394-406) non id quidem ipsa
explicat apud Iovem, quum ab eo petit, ut filio
suo honorem et gloriam afferat, sed tantum la-
tenter significat : Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δὴ σε μετ' ἀθα-
νάτοισιν ὄνησα κτλ. Iliad. I, 503-510. — ^f οἱ Λά-
κωνες.] Eustratius : « Lacedæmonii, ut refert
Callisthenes in primo historiæ græcæ libro,
quum Thebani in Laconicam hostili exercitu in-
vasissent, ad Athenienses auxilii petendi causa
profecti, beneficiorum, quibus Athenienses af-
fecerant, nullam prorsus fecere mentionem, sed
quæ ipsi ab illis acceperant magnifice commem-
orarunt, ut ea potissimum ratione generosum
Atheniensium animum ad ferendam sibi opem
possent inducere. » Xenophon tamen Hist. græc.
lib. VI cap. 5, 33 collata in Athenienses bene-
ficia Spartanos enumerasse scribit. — ^g ἄλλως
τε.] cod. ἄλλωστε. — ^h πρωτεύουσιν.] cod. προτεύου-
σιν. — ⁱ λυμήνασθαι.] cod. λυμήνασθαι. — ^k ἄλλως
τε.] cod. ἄλλωστε. — ^l μικροψυχία.] cod. μικροψυ-
χία. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ τῆς ἐν φιλοτιμίᾳ μεσότητος.

* Ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία περὶ τιμὴν μεγάλην ἐστὶ,
καθὼς εἴρηται. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἀρετὴ περὶ τὴν
τιμὴν, ἥτις λόγον ἔχει πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, ὅν ἡ

* Cap. 4. Ἔοικε δὲ καὶ περὶ ταύτην εἶναι ἀρετὴ τις κτλ.

vata ejus etiam de se opinio decrescit : opinione autem
decescente mores quoque in pejorem partem mutantur,
et propter eos opinio : atque ita humilitas semper proce-
dit. Sed nec experientia is qui humili imbecilloque
animo est, respicit : nam quum ea quæ aggreditur
opera facile perficiat (parva enim sunt viribusque ejus
minora) virtutem suam quasi ignorat. Sed et honorem
quum petat minorem quam quo dignus est, neminem
offendit, ideoque ne repulsa quidem quam a populo tu-
lit ad frugem compellitur, ut superbus. Ob has igitur
causas humilitas pejus malum est quam superbia minus
que sanabile : unde etiam magis animi magnitudini ad-
versatur.

Cap. VI.

De mediocritate quæ in honorum cupidine consistit

In magno ergo honore, sicut dictum est, animi alti-
tudo cernitur. Sed et alia virtus in honore occupata est.
quæ eandem rationem ad animi excelentiam habet.

ἐλευθεριότης πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν· ὡς γὰρ ἡ μεγαλοπρέπεια διαφέρει τῆς ἐλευθεριότητος τῶν μεγάλων, περὶ τὰ χρήματα καὶ αὐτῆς οὕσης, οὕτως ἡ μεγαλοψυχία τῆς τοιαύτης ἀρετῆς διαφέρει, τῶν περὶ μεγάλας εἶναι τιμᾶς, αὐτῆς περὶ τὰς μικρὰς οὕσης.

* Ὡς περὶ γὰρ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων μεσότης ἐστὶ, καὶ ὑπερβολή, καὶ ἄλλειψις, οὕτω καὶ ἐν τῇ δρέξει τῆς τιμῆς ἐν λαβεῖν μεσότητα, καὶ ὑπερβολήν, καὶ ἄλλειψιν. Ἔστι γὰρ δυνατόν ἐφίεσθαι τιμῆς πλέον ἢ δεῖ, καὶ ἔλαττον τοῦ δέοντος, καὶ πάλιν κατὰ τὸ δέον, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· ψέγομεν γὰρ καὶ ἐπαινοῦμεν πολλοὺς ἐπὶ τῇ τῆς α τιμῆς δρέξει· ὅθεν δῆλον, ὅτι οἱ μὲν ὡς δεῖ ταύτης ἐφίεσθαι, οἱ δὲ οὐχ ὡς δεῖ· τούτων δὲ οἱ μὲν ὑπερβαίνουσι τὸ δέον, οἱ δὲ ἐλλείπουσι.

** Καὶ γὰρ ψέγομεν τὸν φιλότιμον ὡς πλέον ἢ δεῖ τιμῆς ἐφίεμενον· ψέγομεν δὲ καὶ τὸν ἀφιλότιμον, ὡς μηδὲ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντα τιμᾶσθαι.

*** Ἐνίοτε δὲ καὶ τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνδρώδη καὶ φιλόκαλον, τὸν δὲ ἀφιλότιμον ὡς μέτριον καὶ σώφρονα, ὡς καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἴπομεν· γίνεται γὰρ τοῦτο διὰ τὸ εὐκίεσθαι τὰ ἄκρα τῇ μεσότητι, καὶ διὰ τὸ τὴν μεσότητα ἀνώνυμον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἄκρων. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὴν μεσότητα φιλοτιμίαν ὀνομάζεσθαι ἢ ἀφιλοτιμίαν. Ὁ γὰρ φιλότιμος καὶ ὁ φιλοχρήματος πολλαχῶς δύναται λέγεσθαι· ἐπὶ καὶ τὸ φιλεῖν κατὰ πολλοὺς τρόπους δύναται εἶναι· ἐστὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ τὸ δέον φιλεῖν τι, καὶ παρὰ τὸ δέον, καὶ ὡς δεῖ· ὥστε καὶ τὸ ὄνομα οὕτως ἂν ἔχειν, καὶ λέγοιτο ἂν φιλοτιοῦτος εἰκότως καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὁ μὴ ὡς δεῖ φιλῶν· ὥστε ὅταν τινὰ φιλότιμον ὀνομάζοντες ἐπαινοῦμεν, νομίζομεν ὑπερβάλλειν μὲν ἐν τῇ τῆς τιμῆς δρέξει, ἀλλ' οὐ τὸ δέον, ἀλλὰ τοὺς πολλοὺς· ὅταν δὲ ψέγομεν τὸν φιλότιμον, τὸν ὑπερβάλλοντα τὸ δέον φιλότιμον ὀνομάζομεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀφιλοτιμοῦ ἔχει.

**** Ἔστι τοίνυν μεσότης ἐν τῇ μετρίᾳ τιμῆς δρέξει, εἰ καὶ ἀνώμυμος ἐστίν· ἐν οἷς γὰρ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἄλλειψις, ἀνάγκη καὶ τὸ μέσον εἶναι· ὥστε ἐπὶ δρέγονται τιμῆς καὶ πλέον τοῦ δέοντος καὶ ἔλαττον, ἀνάγκη καὶ τὴν μέσῃν δρεξίν εἶναι τὴν κατὰ τὸ δέον γινομένην, ἥτις ἐπαινεῖται.

***** Καὶ ἐστὶν ἀρετὴ ἀνώμυμος φαίνεται δὲ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν τὴν ἀκρότητα συγχρισμένην, ἀφιλοτιμία, πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφοτέρωθεν δὲ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀφιλοτιμίαν συγχρισμένην, ἀμφοτέρωθεν δοκεῖ, καθόσον ἀμφοτέρωθεν μετέχει· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν γίνεται. Ἄξι γὰρ ἡ μεσότης τῶν ἄκρων μετέχουσα τοῖς ὀνόμασιν αὐτῶν ὀνομάζεται· καθόσον καὶ φεύγει τὸ ἕτερον, πρὸς τὸ ἕτερον ἀποκλίνειν δοκεῖ· ἐπὶ ταύτης δὲ μᾶλλον, διότι ἀνώμυμος ἐστὶ.

quam liberalitas ad magnificentiam : quemadmodum enim magnitudine a liberalitate differt magnificentia, quem in pecuniis et ipsa versetur, sic ab illa virtute differt animi magnitudo, quod in magnis posita est honoribus, quam illa tantum in parvis sita sit.

Nimirum ut in accipiendis et dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium et parum : ita etiam in expetendo honore tum mediocritatem tenere, tum in id quod aut nimium aut parum est incidere possumus. Nam et magis quam oportet, et minus quam decet, et rursus decenter atque ut recta ratio postulat honorem expetere possumus : siquidem multos ob honoris cupiditatem aut laudamus aut reprehendimus : unde apparet, alios decenter alios non decenter eum expetere : ex quibus quidam officiorum fines paulo longius proferunt, alii officio desunt.

Ambitosum enim in eo reprehendimus, quod magis quam oportet honorem expetat ; reprehendimus et honoris contemtorem, quod ne in rebus honestis quidem honore affici velit.

Interdum vero et ambitiosum laudamus, ut virum fortem et honestatis studiosum, honoris autem contemtorem tanquam modestum ac temperantem, ut etiam supra diximus : hoc enim ideo fit, quod extrema ad mediocritatis similitudinem accedunt, et quod mediocritas nomine vacat, ideoque ab extremis denominatur. Neque quidquam obstat, quominus vel ambitio vel honoris contemptus dicatur mediocritas. Multis enim modis dici potest aliquis honorem appetere aut pecuniam, quoniam omnino multis modis aliquid appetere dicimur. Nam et plus minusve quam oportet, et quemadmodum oportet, aliquid appetere nobis licet ; quare et nomen hominis aliquid appetentis ita se habet, meritoque rei alicujus studiosus esse perhibetur tam qui decenter quam qui non decenter appetit : quomobrem quoties hominem laudibus efferentes ambitiosum appellamus, non magis quam oportet, sed magis quam vulgus honorem expetere eum putamus : quum vero hunc ipsum vituperamus, eum qui magis quam oportet, honorem expetit, hoc nomine afficimus. Similiter et in honoris contemtore se res habet. Consistit igitur mediocritas in moderata honoris cupiditate, quamvis nomine vacet, quibus enim in rebus nimium et parum est, in his mediocritatem quoque esse necesse est : itaque quoniam vel magis quam oportet nonnulli honorem expetunt vel minus, necesse est moderatam quoque aliquam cupiditatem esse eamque officio convenientem, quæ laudatur.

Atque hæc virtus nomine caret : videtur autem, si cum ambitione comparetur, hoc est cum extremo, honoris contemptus, si cum honoris contemptu, ambitio : denique si cum utraque, id est, ambitione et honoris contemtione, comparetur, utrumque extremum, quatenus utriusque particeps est : quod in aliis etiam virtutibus fit. Semper enim quum ad extrema accedit medium, nominibus quoque eorum appellatur : nimirum quatenus recedit ab altero, eatenus ad alterum inclinare videtur : in hac vero magis, quia caret nomine.

* Ὡς περὶ δὲ καὶ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων κτλ. — ** Τὸν τε γὰρ φιλότιμον ψέγομεν κτλ. — *** Ἔστι δ' ὅτε τὸν φιλότιμον ἐπαινοῦμεν κτλ. — **** Ἀνώμυμος δ' οὕσης τῆς μεσότητος κτλ. — ***** Ἐπαινεῖται γοῦν ἢ ἐξ ἑξ ἄσπης κτλ.

* Διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ ἀντικεισθαι δοκοῦσι τὰ ἄκρα μέσῳ τινί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλήλοισ· ἡ γὰρ ἀφιλοτιμία τῆ φιλοτιμία φαίνεται ἀντικεισθαι.

(Scripsi : * ἐπὶ τῆ τῆς] cod. ἐπὶ τῆς. — ^b ψέγωμεν] cod. ψέγομεν. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ πραότητος.

** Ἡ δὲ πραότης περὶ τὰς ὀργάς ἐστὶ μεσότης· ἥς ἡ μὲν ὑπερβάλλουσα ἕξις ὀργιότης καλεῖται· ἡ δὲ ἐλλείπουσα, ἀνώνομος. Τὸ μὲν οὖν πάθος, περὶ ὃ ἡ πραότης, ὀργή ἐστὶ· τὰ δὲ κινουῦντα τὴν ὀργὴν πολλὰ καὶ διαφέροντα.

*** Ὁ μὲν οὖν ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ ὀργιζόμενος ἐπαίνεται· ὅς δὲ ὁ πρῶτος ἐστὶ. Δοκεῖ γὰρ πρῶτος εἶναι ὁ ἀτάραχος καὶ μὴ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, ἀλλ' αὐτὸς ἄγων τὸ πάθος, καθὼς ὁ ὀρθὸς προστάττει λόγος· δοκεῖ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐλλείψιν ἀποκλίνειν, καθόσον οὐ τιμωρητικός ἐστίν, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός.

**** Ἡ δὲ ἐλλείψις κακίζεται, εἴτε ἀοργησία καλεῖται, εἴτε δ', τι δῆποτε· τὸ γὰρ ἐν οἷς δεόν μὴ ὀργίζεσθαι καὶ περιορῆν προπηλακίζομενον, καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς οἰκείους, ἡλίθιον καὶ ἀνδραποδῶδες.

***** Ἡ δὲ ὑπερβολὴ κατὰ πάντα μὲν γίνεται· καὶ γὰρ ὅτε παρὰ τὸ δεόν καὶ τοῦ τόπου, καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ προσώπου, καὶ τῶν ἄλλων περιστάσεων ὀργίζεται τις, ὑπερβάλλει. Οὐ μὴν αἰεὶ ὁ ὑπερβάλλων καὶ πάντῃ ὑπερβάλλει· σχεδὸν δὲ καὶ ἀδύνατον τοῦτο· τὸ γὰρ κακόν, εἰ κατὰ μηδὲνα τρόπον ἀγαθὸν εἶη, οὐ δύναται συστῆναι, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸ ἀπέλλουσι· κἂν ὀλοκλήρον ἦ, ἀφόρητον γίνεται.

Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς ὁ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως, ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι· τοῦτο δὲ πάσχουσιν, ὅτι οὐ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, οὐδὲ κρύπτουσιν, ἀλλὰ ἐξάγονται καὶ αἰμύονται εὐθὺς δι' ὧν ἕξεσιν· αἰμυνόμενοι δὲ ταχέως διὰ τὴν ὀξύτητα παύονται εὐθὺς τῆς ὀργῆς. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ εἰσιν ὀξεῖς οἱ ἀκρόχολοι, καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ἐπὶ παντί· θῆεν καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ ἄκρου παρηγμένον. Οἱ δὲ πικροί, καὶ δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν χρόνον ὀργίζονται· οὐ γὰρ εὐθὺς πανεροῦσι τὸν θυμόν, ἀλλὰ κατέχοντες κρύπτουσι· παύονται δὲ τοῦ θυμοῦ, ἐπειδὴν ἀναποδώσωσι· κακὰ τοῖς λελυπηκόσιν. Ἡ γὰρ τιμωρία ἤδονην αὐτοῖς ἐμποιεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς λύπης ἀφίστησι· τούτου δὲ μὴ γινομένου, τὸ βάρος ἔχουσι, καὶ περιφέρουσι τὴν ὀργὴν. Διὰ γὰρ τὸ μὴ πανεροῦν τὴν ὀργὴν, οὐδὲ παραμυθίας παρὰ τῶν ἀνθρώπων τυγχάνουσιν, οὐδὲ παρακαλεῖ τις αὐτούς·

Quamobrem nec medio alicui opposita, sed inter se potius pugnare videntur extrema : nam honoris contemptus ambitioni videtur obstare.

Cap. VII.

De lenitate.

Lenitas autem medioeritas est quae in ira versatur : ad quam quae nimia est proclivitas, ea iracundia nominatur : at defectus nomen non habet. Perturbatio ergo, in qua lenitas cernitur, ira est : quae autem eam movet, multa sunt et varia.

Atque is quidem qui, quemadmodum et quo tempore oportet, et de quibus oportet, irascitur, laudari solet. quem lenem ac mansuetum appellamus. Videtur etiam lenis esse cupiditatum expers, neque perturbatione incitari, sed ipse coercere cupiditatem, ut recta ratio praecipit : videtur enim potius ad defectum inclinare, quatenus non ad ulciscendum proclivis, sed potius ad ignoscendum propensus est.

Defectus autem, sive lentitudo nominatur, sive quocunque nomine afficitur, vituperari solet : ubi enim succensere oportet, non irasci aliorumque tum in se tum in suos contumelias perpeti ac negligere, stultum est et servile.

At abundantia in omnibus rebus cernitur : quoties enim non apte ad locum vel tempus, vel negotium, vel personam, vel alia eventa aliquis irascitur, modum excedit. Nec tamen semper qui modum excedit etiam in omni re nimius est : quod vix fieri potest : quia malum, nisi aliqua ex parte bonum sit, consistere non potest, sed suo vitio corrumpitur, et si integrum sit, intolerabile efficitur.

Atque iracundi quidem celeriter et quibus non oportet irascuntur : sed iidem irascendi finera cito faciunt, quod quidem in illis vel optimum est : atque hoc eis propterea accidit, quia iram non cohibent, neque comprimunt, sed efferuntur, et quo modo possunt, injuriam ulciscuntur : quod quum cito fecerunt, statim, quae animi concitati celeritas est, irasci desinant. Ultra modum autem vehementes sunt in iram praecipites et ad omnia atque omnibus de causis iracundia inflammantur : unde et nomen a praecipitio derivatum habent. At vero amari tum propemodum sunt implacabiles. Iur diu in ira perseverant : neque enim statim vultu praeferrunt et effundunt, sed cohibent et comprimunt : quam tum demum missam faciunt, quum injuria auctores ultri fuerint. Nam vindicta voluptatem vis affert. ideoque dolorem illum adimit : quod si assequi non possint, onus sustinent et quasi iram circumferunt. Quia enim iram in neminem evomant, neque solando neque

* Ἀντικεισθαι δὲ ἐνταῦθα κτλ. — ** Cap. 5. πραότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης κτλ. — *** Ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ καὶ οἱ δεῖ ὀργιζόμενος κτλ. — **** Ἡ δ' ἐλλείψις, εἴτ' ἀοργησία κτλ. — ***** Ἡ δ' ὑπερβολὴ κατὰ πάντα κτλ. — ***** Οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι κτλ.

θθεν και κατέχουσιν αὐτήν, μέχρις ἂν αὐτὴ ὑφ' ἑαυτῆς διαλυθῆι, και πεφθῆι τοῦτο δὲ διὰ χρόνου γίνεται. Οἱ τοιοῦτοι δὲ και ἑαυτοῖς εἰσιν^β ὄχληροί, και τοῖς μάλιστα φίλοις. Οὔτοι δὴ και χαλεποὶ καλοῦνται, ὅτινες χαλεπαίνουσιν ἐφ' ὅς οὐ δεῖ, και ὅτε μὴ δεῖ, και ὅσον οὐ δεῖ, και πλείστον ὀργίζονται χρόνον, και οὐ διαλλάττονται, εἰ μὴ ἀντιλυπήσουσι^ο τοὺς λελυπηκότας. Οὗτοι δὲ και συνοικῆσαι χαλεποὶ, και βαρεῖς τοῖς δημοδαίτοις. Ἡ μὲν οὖν μεσότης ἡ πραότης ἐστίν, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ὀργιλότης, ἑλλείψεις δὲ ἀναίσθησιαι τις ἂν καλοῖτο, και ἡλιθιότης, ἡ ἀοργησία.

* Ἀμοτέρων δὲ ἀντικειμένων τῇ μεσότητι, μάλλον ἀντίκειται ἡ ὀργιλότης, ἢ ἡ ἀοργησία. χειρὸν γὰρ κακὸν ἐστὶν ἡ ὀργιλότης τῆς ἀοργησίας, ὅτι μάλλον γίνεται· ἐλάχιστοι γὰρ οἱ ἀοργητοὶ· και ὅτι συνοικῆσαι ὁ μὲν ἀοργητος ἡδύς, ὁ δὲ ὀργιλος χαλεπός, και διὰ τοῦτο χειρὸν τὸ κακόν· τὸ γὰρ ἡμερον τῶν ἀνθρώπων και φιλάλληλον ἀναιρεῖ. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης τις τὸ ἀγαθὸν και ἡ ἀρετὴ, τὰ δὲ παρ' ἑκάτερα ὑπερβολαὶ και ἑλλείψεις, κακὰ, δῆλον· και εἴρηται ὅτι τὸ ὡς δεῖ ὀργισθῆναι, και ἐφ' ὅς δεῖ, και ὅτε, τοῦτο ἐστὶ και μεσότης. Μέχρι δὲ τίνος^δ ὀργιζόμενοι, και ἐπὶ τίσι^ο τὰ δέοντα ποιήσομεν, και τίς ὁ δέων τῆς ὀργῆς καιρός, και ὁ τόπος, και τὸ πρόσωπον, και τὰ τοιαῦτα, οὐ δυνατόν ἐστι διορίσασθαι· τὰ γὰρ κατὰ μέρος και τὰ καθ' ἕκαστα ἀόριστα, καθὼς και περὶ τὰς ἀρχὰς εἴρηται· και ἄλλοτε ἄλλα εἰσι^ε τὰ προσήκοντα, και οὐδὲν τούτων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἕστηκε. Τοῦτο δὲ μόνον δυνατόν εἰπεῖν, ὅτι ἡ μὲν μέση ἕξις ἐπαινετή, αἱ δὲ ὑπερβολαὶ και ἑλλείψεις ἐπὶ παντὸς πάθους κακίζονται· και αἱ μὲν μικρὸν ἀφιστάμεναι τοῦ μέσου οὐ πάνυ γίνονται φανεραὶ, και διὰ τοῦτο οὐδὲ πάνυ ψέγονται, αἱ δὲ πλείστα, και πλείστα δοκοῦσι, και σφόδρα κακίζονται· θθεν δῆλον, ὅτι τῆς μέσης ἕξως ἀνθακτέον.

(Scripsi : * ἀναπαδώσει.] cum cod. insolenter quidem, sed accommodate ad quaedam recentiorum scriptorum exempla. Sic Theocritus Idyll. XXVII vs. 21 δειμαίνω μὴ δὴ σε κακώτερω ἀνέρι δώση, quam lectionem etiam Valckenarius tuetur. Adde Joannis Evang. XVII, 2 ἵνα δώση. — ^β ἑαυτοῖς εἰσιν.] cod. ἑαυτοῖς εἰσίν. — ^ο ἀντιλυπήσουσι.] cod. ἀντιλυπήσουσιν. — ^δ μέχρι δὲ τίνος.] cod. μέχρι δὲ τίνος. — ^ε ἐπὶ τίσι.] cod. ἐπὶ τισιν. — ^ε ἄλλα εἰσι.] cod. ἄλλα εἰσι. —)

Κεφ. η'.

Περὶ φιλίας, και τῶν παρ' ἑκάτερα κακῶν, δυσκολίας και κολακείας.

** Αἱ μὲν οὖν περὶ τὴν ὀργὴν ἕξεις εἴρηται. Εἰσι δὲ και ἄλλαι ἕξεις ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ταῖς

hortando quisquam mortalium juvare eos potest : quapropter eam cohibent, dum ipsa sua sponte solvatur et concoquatur : hoc vero non fit nisi temporis progressu. Quin etiam hoc hominum genus cum sibi ipsi, tum amicissimis molestum est. Hi porro difficiles et saevi vocantur, qui ob quas causas non debent, et quando non debent et gravius quam debent, irascuntur, ac dūtissime succensent, neque unquam reconciliantur, nisi injuriarum auctores ulți sint. Atque hi quidem difficiles sunt in convictores et graves contubernalibus. Mediocritas igitur lenitas est, abundantia iracundia, defectus vero stupor quidam, aut stoliditas possit vocari, aut lentitudo.

Quum autem utraque res mediocritati opposita sit, magis tamen iracundia quam lentitudo ei opposita est, siquidem pejus malum iracundia est, quam lentitudo, quia saepius locum habet : quippe paucissimi sunt illi quos lentos dicimus : deinde quod homo lentus jucundus comes, at iracundus difficilis esse solet, ideo pejus malum est : quidquid enim in homine mansueti est aut amoris mutui, tollit iracundia. Jam vero mediocritatem quandam bonum esse et virtutem, quae vero utrimque sunt, abundantiam ac defectum, mala esse, manifestum est : ac supra jam diximus, mediocritatem in hoc versari, ut quemadmodum oportet, et quas ob causas oportet, et quando oportet, irascamur. Quam diu vero et quibus de causis decenter irascendum sit, quae item justa sit irae occasio, et locus, et persona, et alia ejus generis, definiri non potest : quippe particularia et singula indefinita sunt, ut etiam in principio diximus : nimirum alia alio tempore apta sunt, nec quidquam horum fixum ac stabile est. Hoc tantum dicere possumus, medium habitum laudabilem videri, sed abundantiam ac defectum in omni perturbatione, id est nimium et parum, vituperari ; quae si non longe absunt a medio, non valde oculos in se convertunt, ideoque leviter reprehenduntur ; si longissime absunt, longissime etiam abesse videntur, atque idcirco acerrime increpantur : unde apparet, medium habitum constanter servandum esse.

Cap. VIII.

De amicitia vitisque quae cingunt eam, morositate videlicet et adulatione.

Atque eos quidem, qui in ira versantur, habitus jam tractavimus. Sunt vero et alii habitus in hominum inter

* Τῇ πραότητι δὲ μάλλον τὴν ὑπερβολὴν ἀντιτίθεμεν κτλ. — ** Cap. 6. ἐν ταῖς ὀμιλίαις και τῷ συζῆν κτλ.

πρὸς ἀλλήλους· αἴτινες ἐν λόγοις καὶ ἐν πράγμασι γίνονται· περὶ ταύτας τοῖνον τὰς κοινωνίας δυνατὸν ἐπαινεῖσθαι τινα καὶ ψέγεσθαι. Ἐπει δὲ ἡ μὲν μεσότης ἐπαινετὸν, ψεκτὸν δὲ αἱ ὑπερβολαὶ καὶ ἑλλείψεις, φανερὸν ὅτι ἐν ταῖς κοινωνίαις ταύταις ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψις ἐστὶ καὶ μεσότης· οἱ μὲν γὰρ ἄλυτοι παντάπασιν βούλονται εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι, καὶ πάντα ἐπαινοῦσι, καὶ πᾶσιν ἀρέσκεισθαι βούλονται δοκεῖν, καὶ οὐδενὶ περὶ οὐδενὸς ἀντιλέγουσιν.

* Οἱ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων τούτοις ἔχουσι, καὶ πάντας λυποῦσι, καὶ πάντα ψέγουσι, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς τῶν γινομένων ἀρέσκει, καὶ πᾶσι περὶ παντὸς ἀντιλέγουσιν.

** Οὗτοι δὲ ἄμφω κακίζονται. Ἐπαινεῖται δὲ ὁ κατὰ τὸ δέον ταῦτα ποιοῦν· καὶ ἂ μὲν δεῖ ψέγων, ἂ δὲ δεῖ ἐπαινοῦν, καὶ ἀρεσκόμενος οἷς ἀρέσκεισθαι δεῖ. Καλεῖται τοῖνον ὁ μὲν πάντα ἐπαινοῦν ἀρεσκὸς τις^a καὶ κόλαξ· ὁ δὲ πᾶσιν ἐπιτιμῶν, δύσκολος· ὁ δὲ τὸ γινόμενον σώζων περὶ ἄμφω, φίλος ἂν καλοῖτο· εἶκοι γὰρ τὸ κατ' αὐτὸν φιλικόν· ὄνομα γὰρ ἴδιον τῆς τοιαύτης μεσότητος οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ὁμοίου καλεῖται. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἕξις τὸ στέργειν προσλαβοῦσα, φιλικὴ ἐστὶ· διαφέρει γὰρ τῆς φιλίας, ὅτι ἀνευ τῆς στοργῆς γίνεται. Οὐ γὰρ διὰ τὸ στέργειν ἢ ἐχθαίρειν ἀποδέχεται τὰ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ἢ ψέγει, ἀλλ' ἀπλῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ δεῖ τοιαύτην ἔλαβεν ἕξιν ὁμοίως γὰρ διάκειται πρὸς τε τοὺς γνωρίμους καὶ τοὺς ἀγνωστας, καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις κατὰ ταύτην τὴν ἕξιν. Ἐπαινεῖ γὰρ αἰεὶ καὶ ψέγει ἂ δεῖ, καὶ ὄσσαι δεῖ· πλὴν οὐχ ὁμοίως παντάπασιν, ἐν οἷς γὰρ δεῖ λυπεῖν οὐχ ὁμοίως λυπήσει τοὺς γνωρίμους, καὶ τοὺς ἀγνωστας, καὶ τοὺς συνήθεις καὶ ἀσυνήθεις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἡδονῆς, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀρμόζει· καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπων αἰεὶ καὶ τὸ συμφέρον, ὃ σπουδαῖος καὶ λύπην ποιῆσει καὶ ἡδονὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

*** Ἔστι γὰρ τοιαύτη ἕξις περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινομένας. Καὶ ὄσαι μὲν ἡδοναὶ οὐ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποβλέπουσι,^b ταύταις οὐ συνησθήσεται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδομένοις δυσχερανεῖ· καὶ προαιρησεται λυπηρὸς ὀφθῆναι μᾶλλον ἢ ἡδύς, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· μάλιστα ἂν ἡ ἡδονὴ αἰσχύνῃν φέρῃ καὶ βλάβην τῷ ποιούντι μεγάλην· τότε γὰρ αἰρήσεται μᾶλλον λυπησάμενος, καὶ αἰσχύνεται μικρόν, καὶ τῆς μείζονος ἀπαλλάξεται λύπης καὶ αἰσχύνῃς, ἢ μικρόν εὐφράναντα διὰ τοῦ συνησθῆναι, τῇ μείζονι λύπῃ περιβαλεῖν. Οὐχ ὁμοίως δὲ ὁμιλήσει τοῖς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλ' ἐκάστω ἀποδώσει τὸ πρέπον, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ διαφορὰς τῶν ἐντυγχανόντων καὶ αὐτὸς διαφέρουσαν τὴν ὁμιλίαν ποιήσεται, καὶ ἐπαινέσει ὡς δεῖ ἕκαστον, καὶ ἐπιτιμήσει

se consortione et congressu, qui in sermonibus et factis cernuntur: in his ergo aut laudamus aut reprehendimus aliquem. Quum autem laudari mediocritas, abundantia vero ac defectus, sive nimium et parum, vituperari debeant, manifestum est, in hac etiam vite societate tum nimium esse tum parum, tum mediocritatem: alii enim iis quibuscum quotidie congregiantur minime molesti esse volunt, atque idcirco omnia laudant omniumque sententias probare videri volunt, neque unquam ab aliis dissentiant.

Alii directe cum his pugnant, qui molesti sunt omnibus, omnia vituperant, neque quidquam eorum quae sunt approbantes de qualibet re cum omnibus contendunt.

Hi ambo utique vituperantur. Ac laudatur quidem qui decenter haec facit, hoc est, qui vituperabilia vituperat et laudabilia laudat, iis denique, quibus astipulari debet, astipulatur. Atque is quidem qui omnia laudat blandus et adulator dicitur: qui vero cuncta reprehendit, morosus: qui denique ad rem quae geritur iudicium accommodat, ita ut in utroque genere neque laudando neque reprehendendo peccet, amicus appellatur: videtur autem virtus ipsius amicitiae esse: nam tali mediocritati nomen non est impositum, sed a simili denominatur. Quippe huiusmodi habitus, quum amandi affectum assumpsit, fit amicitia: eo enim differt ab amicitia, quod amoris affectu caret. Nec enim quia aut amat aut odit ea quae dicuntur et fiunt, approbat aut improbat, sed simpliciter honesti causa, et quia tale sibi ingenium induit: nimirum eodem modo erga notos et ignotos se habet, erga familiares et alienos, quod ad hunc habitum attinet. Nam, quantum oportet, et laudabilia semper laudat et vituperabilia vituperat: sed non plane eodem modo, neque enim ubi fieri hoc necesse erit, molestia aequae notos afficiet atque ignotos, item familiares et alienos: similiterque in voluptate erit, neque enim eadem conveniunt: ideoque honestatis semper et utilitatis ratione habita vir bonus eos, quibuscum vivit, vel molestia afficiet, vel delectabit.

Et enim talis habitus in voluptatibus ac molestiis versatur, quae ex sermonibus et coetibus hominum capiuntur. Quare quaecumque voluptates ad honestatem non spectant, iis non fruetur cum hominibus quibus familiariter utitur, sed potius succensebit iis, si talibus rebus delectantur: et honestatis causa molestus quam jucundus videri malet: maxime si voluptas facientibus dedecori aut magno damno sit: tum enim malet parva aliquem molestia afficere aut ignominia, ut eum majori molestia et ignominia liberet, quam gaudio communiter percepto paulum exhilaratum majori postmodum molestia implicare. Non eodem autem modo conversabitur et loquetur cum viris dignitate aliqua praeditis et cum plebe, sed suum cuique tribuet decorum, ac pro diversitate hominum forte fortuna oblatorum et ipse diver-

* Οἱ δ' ἐξ ἐναντίας τούτοις κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν αἱ εἰρημμένα ἕξεις κτλ. — *** Καθόλου μὲν οὖν εἰρημαί, ὅτι ὡς δεῖ ὁμιλήσει, κτλ.

δμοίως ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· τὸ μὲν συνηδύνειν μά-
λιστα ζητῶν, καὶ τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ αἰρούμενος, τὸ
δὲ λυπεῖν ἐλάχιστα καὶ μετρίως, καὶ οὐ δι' ἑαυτό,
ἀλλὰ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε λυπεῖ,
ἕνεκά τινος μεγάλης ἡδονῆς, μετρίως λυπεῖ, τὸ φορ-
τικὸν αἰεὶ εὐλαβούμενος. Ὁ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐν ταῖς
δμιλίαις ἡδονὰς καὶ λύπας μέσος τοιοῦτος· οὐκ ὠνόμα-
σται δὲ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀλλὰ φίλος καλεῖται διὰ τὴν
πρὸς τὴν φιλίαν ὁμοιότητα, καθὼς εἴρηται.

* Τῶν δὲ παρ' ἑκάτερα ὁ μὲν υπερβάλλων, εἰ μὲν
οὐδενὸς ἕνεκα πάντα ἐπαινοῦν καὶ πᾶσιν ἀρεσκόμενος
τὸ ἡδὺς εἶναι μόνον ζητεῖ, ἀρεσκος καλεῖται· εἰ δὲ
ἔπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γένηται εἰς χρήματα, ἢ ὅσα
διὰ χρημάτων, κόλαξ.

** Ὁ δὲ ἐλλείπων, δύσκολος καὶ δύσερις, ὃς πᾶσι
δυσχεραίνει, καὶ πᾶσιν ἐπιτιμᾷ.

*** Ὅτι δὲ καὶ ἐναυθα ἡ μεσότης ἢν εἴρηται τρόπον
ἀνώνομος ἐστίν, οὐ δοκεῖ μέσῳ τινὶ ἀντικεῖσθαι τὰ
ἄκρα, ἀλλὰ ἀλλήλοις.

[Scrispi : * ἀρεσκός τις] cod. ἀρεσκός τις. — ^b
ἐποδλέπουσι, ταύταις] cod. ἀποδλέπουσιν, ταύτας.)

Κεφ. θ'.

Περὶ ἀληθείας καὶ τῶν παρ' ἑκάτερα κακιῶν.

**** Περὶ ταύτας δὲ τὰς πρὸς ἀνθρώπους δμιλίαις καὶ
ἕτεροι γίνονται ἕξεις. Ἡ γὰρ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀν-
θρώπων δμιλία διπλῆ ἐστίν· ἢ γὰρ περὶ τῶν λόγων ἢ
τῶν ἔργων τοῦ συντηγάνοντος γίνεσθαι, ἢ ἐκάστου
περὶ τῶν ἑαυτοῦ· καὶ περὶ μὲν τὴν πρώτην αἰ εἰρη-
μείναι γίνονται ἕξεις, περὶ δὲ τὴν δευτέραν ἄλλαι· ἢ
γὰρ ψεύδεται τις περὶ ἑαυτοῦ λέγων καὶ τῶν ἰδίων
ἔργων, ἢ ἀληθεύει· καὶ εἰ ψεύδεται, ἢ ἐλάττω λέγει
τῶν ὄντων, ἢ μείζω· εἰ μὲν οὖν ἀληθεύει, καὶ οὔτε
μείζω λέγει τῶν ὄντων, οὔτε ἐλάττω, ἢ τοιαυτὴ ἕξις
ἀλήθεια καλεῖται, καὶ ὁ ἔχων ἀληθευτικός.

***** Εἰρωνεία δὲ καὶ ἀλαζονεία καὶ τῶν ἄλλων τῶν
τοιοῦτων ἕκαστα ἐπιτηδεύονται μὲν παρ' ἐνίων καὶ
τινὸς ἕνεκα· οἷον, δόξης ἢ πλοῦτου ἢ ἄλλου τινὸς
τῶν τοιούτων· εὐρίσκονται δὲ παρά τισι καὶ οὐ-
δενὸς ἕνεκα. Καὶ τινες ἐλάττω περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν
ὅν εἰσιν ἀξιοί, καὶ αὐτοῖς ἕτεροι μείζω· οὐχ ὅτι βού-
λονται οὕτω δοκεῖν, ἀλλ' ὅτι ἑαυτοὺς ἀγνοοῦσι, τοῦτο
δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει. Ὡς γὰρ ἐπιπολύ, ἐάν τις οὐ-
δενὸς ἕνεκα λέγῃ ἢ πράττῃ, οἷός ἐστι, τοιαῦτα καὶ
λέγει καὶ πράττει καὶ οὕτω ζῆ. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν
ψεύδος ψεκτὸν ἐστὶ καθ' ἑαυτό, ἢ δὲ ἀλήθεια ἐπαινε-
τόν, διὰ τοῦτο μεσότης μὲν κἀναυθα * τὸ ἐπαινετόν,
ἢ ἀλήθεια· υπερβολὴ δὲ καὶ ἑλλειψις τὰ ψεκτά, τὰ
ψεύδη ἐηλονότι. Ὡν ἢ μὲν ἀλαζονεία υπερβάλλει, ἢ

sum cum iis commercium et sermonem habebit, singu-
losque tum laudibus efferet quemadmodum oportet,
tum simili ratione reprehendet in quibus oportet et
quando oportet : qua in re communem celestationem
maxime spectabit, eamque per se sequetur atque eliget.
offensionem vero minime aut modice afferet, nec per
se, sed utilitatis causa. Nam et quum molestia aliquem
afficiet, magnæ alicujus voluptatis causa leviter offen-
det, omni semper arrogantia vitata. Talis igitur medius
est, qui in vitæ socialis jucunditatibus et molestiis cer-
nitur : qui quidem proprio nomine non appellatur, sed
propter illam quæ ei cum amicitia est similitudinem, ut
diximus, amicus vocatur.

Eorum vero qui utrinque sânt, is quidem qui modum
excedit, si sine causa omnia laudans omnibusque asti-
pulans solam jucunditatem consecratur, blandus dicitur :
sin autem id facit, ut aliquam ex eo utilitatem capiat,
quæ vel in pecunia vel in iis rebus quæ pecunia astiman-
tur posita sit, adulator. Qui autem modum deserit, mo-
rosus ac litigiosus nominatur, qui omnibus offenditur
et omnia reprehendit.

Quia vero et hic, quemadmodum dictum est, nomen
non habet mediocritas, non videntur extrema medie
cuidam opposita esse, sed inter se pugnare.

Cap. IX.

De veritate et quæ utrinque eam cingunt vitis.

In hac autem hominum societate etiam alii vertuntur
habitus. Duplex enim hominum inter se consortionis
ratio est : altera quæ ad ejus quocum versamur dicta
factaque spectat, altera quæ ad suas cujusque res re-
fertur : atque ad illam quidem duo superiores pertinet
habitus, ad hanc alii : aut enim mentitur aliquis, qui de
se suisque actionibus loquitur, aut verum dicit : quodai
mentitur, aut minora re ipsa dicit, aut majora : si ergo
vera, hoc est, nec majora re ipsa nec minora dicit, talis
habitus veritas vocatur, et qui eo præditus est verax
appellatur.

Jam vero dissimulatio et arrogantia atque id genus
alia a quibusdam ob aliquam rem, exempli gratia, glo-
riam aut opes aut quæ sunt reliqua hujusmodi, sumun-
tur : in aliis vero nulla prorsus de causa insunt. Alii
ergo minora quam merentur de se prædicant, alii rur-
sus majora : non quod ita velint videri, sed quia se
ipsos ignorant, quod rarissime accidit.

Plerumque enim, qualis quisque est, si nullius rei
gratia dicat aliquid aut faciat, talia quoque et loquitur
et agit, atque ita vivit. Quum igitur mendacium per
se reprehendendum sit, veritas autem laude digna, id-
circo hic quoque res laudabilis judicatur mediocritas,
quæ quidem veritas est : at nimium et parva vituper-
abilia sunt, nempe mendacia. Ex quibus arrogantia qui-
dem modum excedit, dissimulatio autem modum dese-

* Ταῦ δὲ συνηδύνοντος κτλ. — ** Ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων κτλ. — *** Ἀντικεῖσθαι δὲ φαίνεται κτλ. — **** Cap. 7.
ἐπερὶ τὰ αὐτὰ ὁ σχεδὸν ἐστὶ καὶ ἡ τῆς ἀλαζονείας μεσότης κτλ. — ***** Δοκεῖ δὲ ὁ μὲν ἀλαζων κτλ.

δὲ εἰρωνεῖα ἁλλεῖπει. Ἐροῦμεν δὲ περὶ ἑκατέρου ἀκριθέστερον· πρότερον δὲ περὶ τοῦ μέσου ἐροῦμεν.

* Ἔστι τοίνυν ἀληθευτικός, οὐχ ὁ ἀληθεύων ἐν ταῖς συμφωνίαις καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις, ὅσα εἰς δικαιοσύνην ἢ ἀδικίαν συντείνει· τοῦτο γὰρ ἄλλης ἐστὶν ἀρετῆς· ἀλλ' ὅστις ἀνευ ἀνάγκης, ἢ νομίμου, ἢ δικαίου, ἢ ἄλλου τινὸς πολιτικοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν βίῳ ἀληθεύει, διὰ μόνον τὸ ἔχειν ἕξιν τῆς τοιαύτης ἀρετῆς, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα· καὶ τοιαῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγει καὶ τοιοῦτος τοῖς ἄλλοις θέλει δοκεῖν, ὅς κατὰ ἀληθείαν ἐστίν. Οὗτος δὲ καὶ ἐπεικὴς ἂν εἴη. Οἱ γὰρ φιλαλήθεις καὶ ἐν οἷς οὐκ ἐστὶν ἀνάγκη, πολλῶν μᾶλλον ἐν οἷς ἀληθεύειν ἀνάγκη διὰ τὸ πολιτικὸν ἀγαθόν· ὅς γὰρ εὐλαβεῖται τὸ ψεῦδος καθ' ἑαυτό, διότι κακόν, ὅταν καὶ αἰσχρὸν τὸ αὐτὸ γένηται, καὶ οὐ μόνον ἢ κακόν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις δοκῆι τοιοῦτον, πῶς οὐ φεύζεται πάσῃ δυνάμει; Ὁ μὲν οὖν ἀληθευτικός τοιοῦτος, καὶ ἐστὶν ἐπαινετός, τὸ κακὸν καὶ αἰσχρὸν εὐλαβοῦμενος· ὅς εἰ δεήσις παρεκκλίναι τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἑλλειψιν, οὐ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν νεύσει· τοῦτο γὰρ ἐμμελέστερον δοκεῖ θατέρου διὰ τὸ τὰς ὑπερβολὰς ἐπαχθεῖς εἶναι.

** Ὁ δὲ ἀλαζών, μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος καὶ λόγοις καὶ ἔργοις. Οὗτος δὲ, εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα προσποιεῖται, φαῦλος μὲν εἰσικεν εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ἔχαιρε τῷ ψεύδει· μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός· εἰ δὲ τινὸς ἕνεκα προσποιεῖται, εἰ μὲν δόξης ἢ τιμῆς, οὐ λίαν ψεκτός ὁ ἀλαζών· ὁ δὲ ἕνεκα ἀργυρίου, ἢ ὅσα εἰς ἀργύριον ἔρχεται, ἀσχημονέστερος.

*** Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἀλαζόνος ἡ ἀλαζονεῖα· εἰ γὰρ οὕτως εἴχεν, οὐκ ἂν ἦν ψεκτός· οὐ γὰρ ἂν ἦν τῶν ἐκουσίων καὶ ἐφ' ἡμῖν· ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει ἐστὶ. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἰσχρὸν ἐστὶ, καὶ ψέγεται· ἕξις γὰρ τίς ἐστὶν ἡ ἀλαζονεῖα· καὶ κατὰ τινὰ ἕξιν ὁ ἀλαζών γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ ψεύστης, ὅς οὐ δόξης ἕνεκα ἢ χρημάτων προσποιεῖται, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ἕνεκα μόνον.

**** Οἱ μὲν οὖν δόξης ἕνεκα ἀλαζονεύμενοι τοιαῦτα προσποιῶνται, ὅθεν ἐπαινος ἀκολουθεῖ ἢ εὐδαιμονισμός· οἱ δὲ κέρδους ἕνεκα ἀλαζονεύμενοι ἐκεῖνα προσποιῶνται, ὅσα τοὺς πέλας ὠφελούσιν· ὅλον ἱατρικὴν ἢ μαντικὴν. Προσποιῶνται γὰρ ἱατροὶ τινες εἶναι, ἢ μάντιες σοφοί, ἵνα δόξαντες ὠφελίμοι εἶναι τοῖς κεχρημένοις παρακερδαίνωσι τὰ ἐκείνων. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ ἀλαζών.

***** Ἐἴρων δὲ ἐστὶν ὁ τὰ ἐλάττω τῶν ὄντων προσποιούμενος. Οὗτος δὲ χαριέστερος τοῦ ἀλαζόνος δοκεῖ· οὐ γὰρ κέρδους ἕνεκα προσποιεῖται, ἀλλὰ φεύγων τὸ ὀγκηρὸν καὶ τὸ μέγα εἶναι δοκοῦν. Ὅς μὲν οὖν εἰρωνεύμενος τὰ ἐνόησα ἀπαρνείται, ὥσπερ καὶ Σωκράτης ἐποίει,

rit. Sed accuratius de utraque re disputabimus: antea vero de mediocritate agemus.

Veracem igitur intelligimus, non eum qui in pactis et conventis aliisque id genus, quæ ad justitiam aut injustitiam pertinent, verum dicit: hoc enim aliis virtutis est; sed qui sine necessitate, sine lege, nullo denique juris aut alio civili vinculo astrictus, tum in oratione tum in vita nunquam a veritate deflectit, idque propterea tantum, quod hujusmodi virtutis habitu præditus est, et honestatis causa: sed et talia de se prædicat, illisque videri vult aliis, qualis est revera. Hic autem etiam vir bonus fuerit. Nam qui ubi nihil necesse est veritatem amant, multo magis ubi bonum civitæ veritatis amorem postulat, tales sunt futuri: qui enim mendacio per se, quia vitium est, abhorret, quomodo si accedat dedecus, neque tantum sit tale, sed aliis etiam videatur, non omni modo hoc vitabil? Ac talis quidem est verax, qui quum vitium et dedecus fugat merito laudatur: et ita quidem, ut si recedendum fuerit a mediocritate ad defectum quam ad id quod nimium est propensior futurus sit: hoc enim concinnius videtur altero, quia omne nimium grave et molestum est.

Arrogans vero, qui majora re ipsa simulare dictis et factis solet. Atque hic quidem, si nullius rei causa id faciat, improbus judicatur: alioqui non gauderet mendacio: et tamen vanus potius videtur, quam malus: quodsi rei alicujus causa arrogans simulet, si id rei gloriæ vel honoris causa faciat, non est valde vituperandus: at qui ob pecuniam aut alias res quæ pecunie locus sunt, hoc faciat, turpior habetur.

Neque enim arrogantis vi ac potestate arrogantia vituperatur: nam si res ita se haberet, vituperanda non esset: propterea quod ad ea, quæ voluntaria atque in potestate sita sunt, non pertineret: sed e consilio et vitæ instituto pendet. Quapropter et fœda est et vituperatur: est enim habitus quidam arrogantia, et ex habitu aliquis arrogans fit, haud secus atque mendax, qui nec gloriæ nec pecuniarum causa, sed solius mendacii gratia simulat.

Qui ergo gloriæ causa falsa de se prædicant, illi etiam simulare solent, propter quæ aut laudari aut beati prædicari possint: qui vero lucri causa id faciunt, ea sibi attribuunt, quibus prodesse aliis queant: exempli gratia medicinam aut divinationem. Medicos enim aut hariolos peritos se esse simulant, ut postquam visi fuerint profuisse iis, qui ipsorum auxilio usi sint, illorum opes injuste lucrentur. Talis ergo est arrogans.

Dissimulator vero is est, qui re ipsa minor simulat. Hic profecto arrogante venustior videtur: neque enim lucri causa simulat, sed quia omne quod elatum magnunquæ videtur esse, vitare studet. Qui igitur dissimulatione utitur ita, ut gloriosa omnia de se negat,

* Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμιλοῖαις ἀληθεύοντος λέγομεν κτλ. — ** Ὁ δὲ μείζω τῶν ὑπαρχόντων προσποιούμενος κτλ. — *** Οὐκ ἐν τῇ δυνάμει ὁ ἐστὶν ὁ ἀλαζών, κτλ. — **** Οἱ μὲν οὖν δόξης χάριν ἀλαζονεύμενοι κτλ. — ***** ὁ δ' εἰρωνεὺς ἐπὶ τὸ ἐλάττω κτλ.

χαρίεις τις εἶναι δοκεῖ· ὅς δὲ οὐ μόνον τὰ μεγάλα καὶ ἔνδοξα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ἀπαρνέεται, καὶ ἂ ὄηλος ἐστὶ δυνάμενος ταῦτα προσποιεῖται μὴ δύνασθαι, ὁ τοιοῦτος βαυκοπανοῦργος λέγεται καὶ εὐκαταφρόνητός ἐστιν. Ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλαζῶν διὰ ταῦτα καλεῖται· ὅσα ἐποιοῦν ἐν τοῖς ἱματίοις οἱ Λάκωνες· καὶ γὰρ καὶ ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ λίαν ἔλλειψις ἀλαζονικόν. Οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ χαρίεντες φαίνονται, ὅτινες οὐ περὶ τὰ λίαν εὐτελεῖ καὶ σφόδρα φανερὰ εἰρωνεύονται. Οὕτω δὲ τῷ ἀληθεικῶ τῷ τε εἰρωνος καὶ τοῦ ἀλαζόνος ἀντικειμένου, μᾶλλον ἀντίκειται ὁ ἀλαζῶν ἢ ὁ εἰρων· χεῖρον γὰρ ἡ ἀλαζονεία, ὡς φανερόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων.

(Scripsi : * κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — β τινός] cod. τινός. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ εὐτραπέλειᾳ καὶ τῶν παρ' ἑκάτερα κακῶν.

* Ἐπεὶ δὲ ἐστὶν ἀνεσίς τις καὶ ἀνάπαυσις ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀνέσει ἐστὶ τις διαγωγὴ μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι τις ὁμιλία ἀγαθῆ καὶ ἐμμελῆς, καὶ λέγειν ὅσα δεῖ καὶ ὡς δεῖ τὸν ἀναπαύσεως δεόμενον· ἑμοίως δὲ καὶ ὅσα δεῖ ἀκοῦειν, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Διαφέρει γὰρ τὸ τοιαῦτα λέγειν τοῦ τοιοῦτων ἀκοῦειν· ὅθεν ὄηλον, ὅτι ἐστὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ὁμιλίᾳ καὶ ὑπερβολή, καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης.

** Ἡ μὲν οὖν ὑπερβολὴ βωμολοχία καλεῖται, καὶ οἱ ἔχοντες βωμολόχοι καὶ φορτικοί· οἱ τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλουσι, καὶ μᾶλλον ζητοῦσι τὸ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τὸ λέγειν εὐσχήμονα, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον.

*** Ἐλλειψὶς δὲ σκληρότης καὶ ἀγριότης, καὶ οἱ ἔχοντες ἄγριοι καὶ σκληροί· ὅτινες οὔτε αὐτοὶ γελοῖον οὐδὲν λέγουσι, καὶ τοὺς λέγοντας δυσχεραίνουσι καὶ μισοῦσιν.

**** Ἡ δὲ μεσότης εὐτραπέλεια, καὶ οἱ ἔχοντες εὐτράπελοι, ὅσον εὐτροποὶ· καὶ γὰρ τοῦ ἥθους εἶναι δοκοῦσι * τοιαῦται κινήσεις· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε. Ὡσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσι, ὅσον, πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κινήσις, καὶ πᾶν κούφον, βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φαινομένων τοῦ ἀνθρώπου κινήσεων αἱ ἔξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἥθη. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκληροὶ ἐλάχιστα γίνονται, πλεῖστοι δὲ εἰσὶν οἱ χαίροντες παιδιᾶ καὶ σκώμμασι, καὶ τὸ γελοῖον ἀγαθὸν δεκεῖ μᾶλλον, ἢ τὸ σκυθρωπὸν· διὰ τοῦτο οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι λέγονται, ὡς χαρίεντες καὶ ἡδαῖς· ὅτι

quemadmodum et Socrates faciebat, elegans videtur ac venustus ; at qui non solum magna et gloriosa, sed etiam parva infitiat, et quæ aperte potest, supra vires suas esse simulat, is delicatus veterator appellatur et contemtu dignus est. Interdum vero tales homines propterea etiam arrogantes vocantur : qualiter in vestimentis olim Lacedæmonii faciebant : nam sibi aut nimium assumere aut parum tribuere de seque omnia detrahare, arrogantis est. Qui autem intra modum dissimulatione utuntur, eaque dissimulant quæ non admodum vilia neque in promptu sunt posita, ii politici homines videntur. Atque hoc modo quum et dissimulato veraci opponatur et arrogans, magis tamen quam dissimulato opponitur arrogans : pejus enim malum, ut apparet ex iis quæ diximus, est arrogantia.

Cap. X.

De urbanitate et quæ utrinque eam clugunt vitis.

Quum autem remissio quædam et quies in vita sit, et in hac ipsa remissione aliquod tempus cum ludo et joco ponatur, hic quoque videtur conversatio quædam honesta et concinna in eo versari, ut qui indiget quiete cum talia dicat, qualia et quemadmodum dici debent, tum etiam qualia, quemadmodum et quum audienda sunt, audiat. Est enim aliud talia dicere et talia audire : unde apparet, in hac quoque conversatione nimium esse et parum et mediocritatem.

Et nimium quidem, quod in ea re est, scurrilitas vocatur, quique sic peccant scurræ atque importuni habentur : qui risu movendo modum excedunt, magisque id student, ut risum moveant, quam ut honeste loquantur, neve eum quem cavillantur, dolore afficiant.

Contra quod in eo genere parum est, asperitas et rusticitas nominantur, quique sic peccant, asperi et rustiti dicuntur : qui neque ipsi quidquam joculari profertur, et jocantes aversantur atque oderunt.

At mediocritas urbanitas est, quique in eo genere excellunt, tanquam bene morati, urbani appellantur : morum enim tales videntur esse motus : hi autem sunt qui concinne et quemadmodum et quum oportet jocantur. Sicut enim motibus suis corpora distinguuntur, verbi causa, ignis et quidquid leve est motu sursum ascendente, grave contra motu medium petente, eodemque modo in cæteris, ita etiam ex illis externis et conspicuis hominum motibus quis animorum habitus et quales mores sint, intelligitur. Quum vero rarissimi sint illi quos asperos diximus, plurimi contra quos joci delectant et festivitas, quumque melior scurrilis habitus videatur quam austeritas, fit ut scurræ quoque urbani vocentur, quia festivi et jucundi judicantur : plurimum

* Cap. 8. οὐσης δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ κτλ. — ** Οἱ μὲν οὖν τῷ γελοίῳ ὑπερβάλλοντες κτλ. — *** Οἱ δὲ μὴτ' αὐτοὶ ἂν εἰπόντες κτλ. — **** Οἱ δὲ ἐμμελῶς παίζοντες εὐτράπελοι κτλ.

δὲ οἱ βωμολόχοι τῶν εὐτραπέλων οὐ μικρῶ διαφέρουσι, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον.

* Ὅτιοι δὲ οἱ εὐτράπελοι καὶ ἐπιδέξιοι εἰσι, καὶ εὐτραπέλια ἐπιδειξίτης ἂν εἰκότως καλοῖτο· τοῦ ἐπιδείξιου γὰρ ἔστιν ἐκεῖνα καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν, οἷα τῶ ἐπιεικεῖ καὶ ἐλευθέρῳ ἀρμόττει. Ἔστι γὰρ τινα πρόποντα τῶ τοιοῦτῳ λέγειν ἐν παιδείᾳ μέρει καὶ ἀκούειν ἢ γὰρ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ ἢ τοῦ πεπαιδευμένου τῆς τοῦ ἀπαιδευτου. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν κωμωδιῶν γίνεται δῆλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ τῶν νέων· ἐν γὰρ ταῖς κωμωδίαις οἱ μὲν φαύλους τινὰς καὶ ἀνδραποδώδεις ὑποκρινόμενοι γελοῖα καὶ ἡδέα ἡγοῦνται τὰ αἰσχρά· οἱ δὲ ἐλευθέρους τινὰς καὶ ἐπιδείξιους καὶ ἐπιεικεῖς ὑποκρινόμενοι τὰ μὲθ' ὀπνοίας ταῦτα δὲ οὐ μικρῶ τινα διαφέρει ἀλλήλων πρὸς ἐδοχημοσύνην. Τίνα οὖν ἐροῦμεν εἶναι τὸν μέσον ἐν ταῖς παιδείαις; τὸν εὖ σκώπτοντα, καὶ ὡς δεῖ ἀνθρωπῶν ἐλευθέρων, ἢ τὸν μὴ λυπηρὸν τοῖς ἀκούουσιν, ἢ καὶ χαρίεντα καὶ ἡδύν; καὶ τοῦτο ὀρισμὸς ἔσται τοῦ ἐν ταῖς παιδείαις μέσου. Ἀλλὰ ἀόριστός τις ὄντος ο ὀρισμὸς εἶναι δοκεῖ· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ πάντες μισοῦσιν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσιν· ἀλλὰ ἄλλοις ἄλλα δοκεῖ ἡδέα καὶ λυπηρά· καὶ οἷς ἕκαστος χαίρει, τοιαῦτα καὶ λέγει καὶ ποιεῖ ἐν ταῖς πρὸς ἄλλους ὁμιλίαις· καὶ ἂ σκώμματα ἀκούων ἀνέχεται, ταῦτα καὶ λέγει· οὐ γὰρ πάντα ἐρεῖ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ νομοθέται ἔνια λοιδορεῖν κωλύουσι· λοιδορήματα δὲ τί ἐστι καὶ τὸ σκώμμα. Ὅτι τοίνυν ἀόριστά εἰσιν ἂ μισοῦμεν, καὶ οἷς χαίρομεν, διὰ τοῦτο χαλεπὸν ἔστιν ἀκριβῶς ὀρισσασθαι τὸν ἐν ταῖς παιδείαις μέσον· ἀλλ' αὐτὸς ἐλευθέριος καὶ χαρίεις οὕτως ἔξει, οἷον νόμος ὦν ἑαυτῶ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος, εἴτε εὐτράπελος, εἴτε ἐπιδέξιος λέγεται.

** Ὅ δὲ βωμολόχος σφόδρα ἔρων τοῦ γελοίου, οὐδενὸς φεΐδεται τῶν γέλωτα ποιούντων οὔτε ἔργων οὔτε βημάτων, καὶ οὔτε ἑαυτοῦ οὔτε τῶν ἀκούοντων ἀπέχεται· ἀλλ' ἵνα μόνον κινήσῃ γέλωτα, καὶ ἑαυτὸν αἰσχύνει καὶ τοὺς ἀκούοντας, ἐκεῖνα λέγων καὶ πράττων, ὧν οὐδὲν οὔτε εἴποι ἂν οὔτε ποιήσειεν ὁ χαρίεις· ἔνια δὲ οὐδὲ ἀνάσχοιτο ἂν ἀκούσαι.

*** Ὅ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας ἀχρεῖος· οὔτε γὰρ αὐτὸς ἡδὺς ἔστιν, καὶ τοὺς ἄλλους οὕτως ἔχοντας δυσχεραίνει· καὶ οὗτος δὲ κακίζεται διὰ τὸ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν παιδιάν.

**** Τρεῖς γὰρ εἰσι μεσότητες ἐν τῷ βίῳ περὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίας· μία μὲν περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἣτις παρ' ἑκάτερα τὴν τε ἀλαζονείαν καὶ τὴν εἰρωνείαν ἔχει, δύο δὲ περὶ τὸ ἡδύ· ὧν ἡ μὲν ἔστιν ἡ λεγομένη φιλία, ἣτις παρ' ἑκάτερα τὴν τε κολακείαν καὶ τὴν δυσκολίαν ἔχει, ἑτέρα δὲ ἡ εὐτραπέλια

tamen inter scurras et urbanos interesse, vel ex his quae diximus perspicuum est.

Hi autem urbani sunt etiam dexteri, meritoque urbanitas possit dexteritas vocari: siquidem dexteri hominis est, ea et dicere et audire, quae viro bono ac libero conveniunt. Sunt enim quaedam, quae talem virum joco et dicere et audire deceat: nimirum ingenii hominis jocos a servilli diversus est, itemque viri docti sales ab indocti facetiis differunt. Quod quidem ex comodiis tum veteribus, tum recentioribus intelligitur: namque in comodiis qui pravorum hominum servorumque penam sustinent, ridicula et jucunda putant quae obscuro sunt: at qui ingenii dexterique hominis et viri boni partes suscipiunt, potius figurata verba: inter haec autem ad elegantiam plurimum interest. Quem igitur dicemus in jocis medium quiddam tenere ac temperatum servare? Utum cum qui recte et ut homine ingenio dignum est cavillari solet, an qui audientibus non est molestus, an qui venustus potius et jucundus est! atque haec hominis in jocando medium quiddam tenentis definitio erit. Atqui incerta nec definita videtur esse haec definitio: neque enim omnes aut eadem oderunt, aut iisdem delectantur: sed alia aliis jucunda videntur aut molesta: quibus vero delectantur singuli, ea in congregationibus familiarium et dicunt et faciunt: porro quos cavillationes aliquis aequo animo audit, iis utetur quoque: neque enim omnia dicit. Nam etiam legum latore quaedam maledicti loco obicere nos velant: est autem cavillatio quoddam maledicti genus. Quia igitur indefinita sunt, quae odimus et quibus delectamur, idcirco accurate definire eum qui in jocis medium quiddam tenet, difficile est, sed homo ingenuus ac venustus ita crit affectus, quasi ipse sibi lex sit. Talis igitur medium est, sive urbanus sive dexter appellatur.

At vero scurra, quum vehementer quae ridicula sunt amet, neque factis neque dictis abstinere, quibus risum moveat, ideoque nec sibi nec audientibus parci: sed dummodo risum moveat, tum se ipsum, tum audientes ignominia afficit, ea dicendo et faciendo, quorum nihil homo politus neque dixerit neque fecerit: et quorum nonnulla ne audire quidem sustineat.

At rusticus et agrestis ad tales congregationes prorsus ineptus et inutilis est: neque enim ipse jucundus est, et alios tales aversatur: atque hic quidem reprehenditur, quod ad vitam humanam requies et jocos necessaria sunt.

Tres enim inveniuntur in humana vita mediocritates, ad consuetudinem qua homines inter se conjuncti sunt, spectantes: una quidem in veritate, quae utriusque arrogantiam et dissimulationem habet, duae vero in jucunditate sitae: quarum altera est, quae amicitiam appellatur, atque adulationem utriusque et morositatem habet, at-

* Τῆ μέση δ' ἔξει οικειὸν καὶ ἡ ἐπιδειξίτης κτλ. — ** Ὅ δὲ βωμολόχος ἤττων ἐστὶ τοῦ γελοίου κτλ. — *** Ὅ δ' ἄγριος εἰς τὰς τοιαύτας ὁμιλίας κτλ. — **** Τρεῖς οὖν αἱ εἰρημένα ἐν τῷ βίῳ μεσότητες κτλ.

καὶ ἐπιδειξιότης, ἥς παρ' ἑκάτερα ἡ βωμολοχία καὶ ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀγριότης ἐστίν· ἀμφω γὰρ ἡδονὴν τινα ποιῶσι τῷ βίῳ, ὃ τε^b φίλος καὶ ὁ εὐτράπελος.

(Scripsi : * δοκοῦσι] cod. δοκοῦσιν. — ^b ὃ τε] cod. ὃ, τε. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ αἰδοῦς, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ.

* Ἡ δὲ αἰδώς οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἐστὶν ἕξις, ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· ὃ δὴλον ἀπὸ τοῦ ὀρισμοῦ· ὀρίζεται γὰρ φόβος ἀδοξίας. Συμβαίνει γὰρ τῷ αἰδουμένῳ παραπλήσιον τῷ περὶ τὰ δεινὰ φοβουμένῳ· ἐρυθραίνεται γὰρ, ὥσπερ ὠχριαῖ ὁ φοβούμενος τὸν θάνατον· ἀμφω δὲ σωματικὰ πικρὰ φαίνονται εἶναι, ἥ τε αἰσχύνη καὶ ὁ φόβος τῶν δεινῶν· τὰ τοιαῦτα δὲ πάθη μᾶλλον δοκοῦσιν, οὐχ ἕξεις λέγονται. Τοῦτο δὲ τὸ πάθος οὐ πάση ἡλικίᾳ ἀρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ μόνον· δεῖ γὰρ τοὺς νέους αἰδήμονας εἶναι διὰ τὸ πολλὰ ἀμαρτάνειν· πολλὰ γὰρ ἀμαρτάνουσιν οἱ νέοι, διὰ τὸ πάθει μᾶλλον ἀγεσθαι ἢ λόγῳ· συσταλλόμενοι γὰρ ὑπὸ τῆς αἰδοῦς ἀμείνους γίνονται. Διὰ τοῦτο τῶν μὲν νέων ὅσοι αἰδήμονες, ἐπαινετοί, πρεσβύτερον δὲ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὅτι αἰσχυντηλός· οὐ δεῖ γὰρ τὸν πρεσβύτερον ἑκείνα πράττειν ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἐστίν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ αἰσχύνη τοῦ ἐπικουῦς, εἴπερ ἐστὶν ἐπὶ τοῖς φαύλοις.

** Ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν αἰσχρά, τὰ δὲ οὐκ εἰσι μὲν, δοκοῦσι δέ, δέον ἐστὶ φεῦγειν ἀμφοτέρω τὸν ἐπικειῆ· φεύγων δὲ τὰ αἰσχρά οὐδέποτε αἰσχυνθήσεται.

*** Τὸ γὰρ οἴεσθαι αὐτὸ τοῦτο ἐπικουῦς εἶναι τὸ αἰσχυνέσθαι, εἰ πράξειέ τι τῶν αἰσχυρῶν, καὶ τὸν οὕτως ἔχοντα ἐπικειῆ νομίζειν, ἀτοπον· ἡ γὰρ αἰδώς ἐπὶ τῶν ἐκουσίων αἰσχυρῶν γίνεται· ὃ δὲ ἐπικειῆς οὐδὲν αἰσχυρὸν οὐδέποτε πράξειεν ἂν ἐκουσίως.

**** Φαίνεται δὲ μὴ εἶναι τὴν αἰδῶν ἀρετὴν τινα, ἀλλὰ μᾶλλον πάθος· οὐ γὰρ ἀεὶ ἐπαινετόν ἐστιν, οὐδὲ ἀπλῶς καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐπικειῆς ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως· οἷον, εἰ γένοιτο ἀμαρτεῖν τινα, ἐπικειῆς ἐστὶν αἰδεῖσθαι· οὐχ οὕτω δὲ ἔχουσιν αἱ ἀρεταί· ἕξεις γὰρ εἰσι διὰ παντὸς ἐγκείμεναι τῇ ψυχῇ.

***** Εἰ δὲ καὶ μεσότης τις εἶναι δοκεῖ καὶ ἐστὶ μεταξὺ τῆς τε καταπλήξεως καὶ τῆς ἀναίσχυντίας, καὶ ἐπαινεῖται μὲν ὁ αἰδήμων, κακίζονται δὲ οἱ τε ἀναίσχυνοι περὶ τὰ αἰσχρά, καὶ οἱ πλέον τοῦ δέοντος αἰδήμονες, οἱ λεγόμενοι καταπλήγεις, οὐδὲν μᾶλλον διὰ τοῦτο ἀρετὴ ἐστὶν ἡ αἰδώς· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ μεσότης, ἡ δὲ μεσότης οὐ πᾶσα ἀρετὴ· οὐ γὰρ ἀντιστρέφει.

vera urbanitas dexteritasque, quam utrinque scurrilitas asperitasque cingit, ac rusticitas : uterque enim voluptatem aliquam vitæ afferunt, et amicus et urbanus.

Cap. XI.

Verecundiam virtutem non esse.

Verecundia autem non est virtus : nec enim habitus, sed potius perturbatio est, quod vel ex definitione patet : definitur enim, metus infamias. Quippe idem fere accidit verecundo, quod ei qui res formidolosas metuit : erubescit enim ille, sicut pallet qui mortem extimescit : quare utrumque quodammodo apparet ad corpus pertinere, tum verecundiam, tum periculorum metum : talia autem quæ perturbationes potius videantur esse, non dicuntur habitus. Et hæc quidem perturbatio non omni ætati, sed adolescentiæ tantum convenit : nam qui hæc ætate sunt, eos pudentes et verecundos esse oportet propterea quod multa peccant : nimirum multa peccant adolescentes, quia perturbatione magis incitantur, quam rationi obtemperant : quare quoties verecundia reprimuntur, meliores evadunt. Quæ quum ita sint, verecundos laudamus adolescentulos ; at nemo senem ideo laudaverit, quod pudibundus sit : neque enim ea agere oportet senem, in quibus erubescere debet : nam nec viri boni est pudor, siquidem ex rebus malis nascitur.

Quum autem alia revera sint turpia, alia non sint, sed videantur tantum, utraque viro bono fugienda sunt : turpia vero fugiendo nunquam erubescet.

Etenim existimare, hoc ipsum viri boni esse, ut pudore afficiatur, si quid turpiter fecerit, atque eum qui sic animatus sit, virum bonum judicare, absurdum est : eorum enim quæ sponte nostra flagitiose facimus, nos pudet : at vir bonus nullum unquam flagitium sponte admittet.

Unde apparet non virtutem, sed perturbationem potius esse verecundiam : nec enim semper laudanda, nec simpliciter aut per se res proba dicenda est, sed sub conditione tantum : verbi causa, ubi acciderit, ut aliquis per errorem labatur, pudore affici decet : atqui non ita se virtutes habent : illæ enim sunt habitus animo semper inhærentes.

Quamvis autem aliqua videatur esse, et sit revera, inter consternationem atque impudentiam mediocritas, laudeturque verecundus, sicut contra qui in rebus turpibus impudentes et qui nimis verecundi sunt, quos consternatos dicunt, reprehendi solent, nihilo magis propterea virtus est verecundia : quippe virtus est mediocritas, mediocritas vero non omnis est virtus : neque enim hæc reciprocantur.

* Περὶ δὲ αἰδοῦς ὡς τινος ἀρετῆς οὐ προσήκει λέγειν κτλ. — ** Εἰ δ' ἐστὶ τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρά, τὰ δὲ κατὰ δόξαν κτλ. — *** Τὸ δὲ οὕτως ἔχειν κτλ. — **** Εἴη δ' ἂν ἡ αἰδώς κτλ. — ***** Εἰ δὲ ἡ ἀναίσχυντία φαῦλον, κτλ.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ ἐγκράτεια ἀρετὴ, ἀλλὰ τις
 μικτὴ· δειγθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς ἑστέρον.
 Νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἰπώμεν.

(Scripsi : * αἰδῶ] cod. αἰδῶ. —)

Jam vero ne continentia quidem virtus est, sed ali-
 quid ex ea admixtum habet : de qua posterius agemus.
 Nunc vero de justitia dicamus.

* Οὐκ ἔστι δὲ οὐδ' ἡ ἐγκράτεια κτ).

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ δικαιοσύνης.

* Ἦδη δὲ σκεπτόμεν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, περὶ ποίας πράξεις εὐρίσκονται, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον, καὶ τίνα τὰ παρ' ἑκάτερα τοῦ δίκαιου.

** Σκεψώμεθα δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον μεθ' ἧς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐσκεψάμεθα.

*** Ὅρωμεν δὲ πάντας δικαιοσύνην ὀνομάζοντας ἔξιν τινά, ἣν ἔχοντες πρακτικοὶ τῶν δικαίων ἐσμέν, καὶ δικαιοπραγοῦμεν, καὶ βουλόμεθα τὰ δίκαια. Τὸν δὲ αὐτὸν τρόπον καὶ περὶ τῆς ἀδικίας· ἀδικίαν γὰρ ὀνομάζουσι, καθ' ἣν ἀδικοῦμεν, καὶ τὰ ἀδίκαια βουλόμεθα. Ταύτας δὲ τὰς κοινὰς περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας δόξας ὑποθώμεθα· καὶ ἔστω δικαιοσύνη καὶ ἀδικία ὡς ἐν τύπῳ, ἔξιν ἀπ' ἧς βουλόμεθα τὰ δίκαια, καὶ ἔξιν ἀπ' ἧς οὐ βουλόμεθα. Δεῖ γὰρ προσκεῖσθαι αἰετὰς ἀρεταῖς ταῖς ἠθικαῖς τὸ βούλεσθαι· καὶ ἀδύνατον ἄλλως αὐτὰς ὀρισθῆναι διὰ τὸ βούλεσθαι γὰρ σωφρονεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν ὁ δίκαιος καὶ ὁ σώφρων γίνεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων τὸ δύνασθαι μὲν ἀναγκαῖον, τὸ βούλεσθαι δὲ οὐκ ἀναγκαῖον· εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν, ἀρκοῖται ἂν τοῦτο αὐτῷ· τὴν γὰρ ἔξιν τῆς ἰατρικῆς οὐδὲν κωλύει τὸ μὴ βούλεσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἀνάπαλιν ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι δίκαια πράττειν, δυνατόν ἐστι καὶ τῷ ἀδίκῳ πολλάκις· τὸ δὲ βούλεσθαι μόνον ἐστὶ τοῦ δίκαιου. Ὅθεν δίκαιός ἐστι καὶ ὁ μὴ δυνάμενος μὲν πράττειν τὰ δίκαια, βουλόμενος δὲ καὶ ἔξιν ἔχων δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ ἀδίκος ἔχει. Ἐτι δὲ πᾶσα δύναμις καὶ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἐστὶ· μίξ γὰρ ἐπιστήμη δυνατόν τὰ ἐναντία εἶδεναι· μία γὰρ γνῶσις ἐστὶ τοῦ ὑγιεινοῦ καὶ νοσώδους ἢ ἰατρικῆς, καὶ μίξ δυνάμει τὰ ἐναντία γίνονται, μία δὲ ἔξιν οὐκ ἐστὶ τῶν ἐναντίων πρακτικῆς· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης τὰ ἀδίκαια πράττομεν καὶ δίκαια, ὥσπερ οὐδὲ αἱ νοσώδεις κινήσεις ταῖς ὑγιειναῖς αἰ αὐταί· γινώσκονται μόντοι αἱ ἐναντία ἔξιν ἀπὸ τῶν ἐναντίων. Εἰ γὰρ τις γινώσκει τὴν εὐεξίαν εἶναι πυκνότητά σπυρρός, εἴσεται τὴν

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER QUINTUS.

Cap. I.

De justitia.

Jam vero de justitia et injustitia videndum est, tum cujusmodi in actionibus versentur, tum cujusmodi mediocritas justitia, et jus quarum rerum medium sit, quæ denique utrinque illud cingant.

In his autem rebus exquirendis eandem viam rationemque teneamus, quam in superiori de reliquis virtutibus disputatione secuti sumus.

Videmus igitur omnes justitiam ejusmodi quendam habitum vocare, quo præditi homines ad ea quæ justa sunt agenda inclinamus, quoque ea et agimus et volumus. Eodemque modo et de injustitia judicant: ita enim nominant habitum, quo res injustas et agimus et volumus. Quare communes has de utraque opiniones principio ponamus: sitque justitia et injustitia, ut pingui Minerva dicam, ejusmodi habitus, quo justa tum volumus, tum nolumus. Semper enim ad morales virtutes voluntas accedat oportet: neque aliter definiri possunt: nimirum quia temperans vult esse aliquis justeque agere, idcirco temperans etiam est et justus. Quippe in scientiis et facultatibus posse res necessaria est, velle non item: nam si quis possit sanare, hoc ei suffecerit: nec enim medicinæ habitum impedit, quod aliquis nolit: similiter vero etiam in reliquis. In virtutibus autem moralibus contra se res habet. Nam facultatem juste agendi sæpe injusto quoque esse apparet: at voluntas solius est justæ. Unde is etiam qui juste vult agere, habitumque habet justitiæ, licet non possit, justus tamen est: similiterque et injustus se habet. Adde quod omnis facultas ac scientia contrariorum est: unus enim scientiæ ope contraria nosse possumus: quia una cognitio sanitatis et morbi medicina est, eademque facultate fiunt contraria: unus vero habitus non efficit contraria: nimirum per justitiam non agimus justa et injusta, neque motus ægri corporis iidem sunt qui bene constituti: ex contrariis vero contrarii cognoscuntur habitus. Si quis enim norit bonam corporis habitudinem carnis soliditatem esse, malam sciet carnis esse raritatem. Cognoscuntur vero habitus etiam ex iis quæ habentur: habitus videlicet, exempli causa, sanitas est: id autem, quod habetur, s-

* Lib V, cap. 1. περὶ δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας κτλ. — ** Ἢ δὲ σκέψιν ἡμῖν ἔστω κτλ. — *** Ὅρωμεν δὲ πάντας κτλ.

καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός. Γινώσκονται δὲ αἱ ἕξεις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκτῶν ἕξις μὲν γὰρ, φέρε εἰπεῖν, ἢ ὑγίαια· ἐκτὸν δὲ τὸ ὑγιεινόν, ἢ πρὸς ὑγίαιαν φέρει· εἰ γὰρ γινώσκομεν ὑγιεινὸν εἶναι τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί, γινώσκομεν εὐεξίαν εἶναι τὴν ἐν σαρκὶ πυκνότητα. Ἀκολουθεῖ δὲ κακείνο ταῖς ἕξεσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον· καὶ γὰρ ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται ἢ ἡ ἑτέρα τῶν ἐναντιῶν ἕξων, καὶ ἡ ἑτέρα πλεοναχῶς λέγεται ὅσον, εἰ ἡ σωφροσύνη πολυσήμαντόν ἐστιν, καὶ ἡ ἀκολασία πολυσήμαντόν ἐσται καὶ εἰ ἡ δικαιοσύνη ὁμώνυμός ἐστι καὶ ἐπὶ πλείονων λέγεται, καὶ ἡ ἀδικία τοῦτον ἕξει τὸν τρόπον. Ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον δὲ εἴρηται, ὅτι καὶ ἐστὶν ἐν αἷς τῶν ἕξων τὸ τοιοῦτον οὐ συμβαίνει· οἷον, τὸ φιλεῖν τῶ μισεῖν ἐναντίον ἐστίν· ἀλλὰ τὸ μὲν φιλεῖν οὐχ ἀπλοῦν ἐστί, σημαίνει γὰρ τὸ τε ἀγαπᾶν καὶ τὸ τοῖς χεῖλεσιν ἀσπάζεσθαι· τὸ δὲ μισεῖν ἐν μόνον σημαίνει, τὴν ἔχθραν. Τοιοῦτο δὲ ἐλάχιστα συμβαίνει· μάλιστα δὲ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὸ πλεοναχῶς λέγεσθαι τὴν ἕξιν, τῆς ἐναντίας πλεοναχῶς λεγομένης. Ἐπει τοίνυν καὶ ἡ δικαιοσύνη πλεοναχῶς λεγομένη ἐστί, καὶ ἡ ἀδικία τῶν πλεοναχῶς λεγομένων ἂν εἴη. Δοκεῖ δὲ ἐν τι σημαίνει τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀδικίαν, διὰ τὸ τὰ σημαίνόμενα μὴ σφόδρα διαφέρειν ἀλλήλων· τότε γὰρ ἡ ὁμώνυμία καὶ τὸ πολυσήμαντον γίνεσθαι δεῖται, ὅτι τὰ σημαίνόμενα πράγματα πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὴν διαφορὰν· οἷον, κλεις λέγεται ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τοῦ ζώου, καὶ ἢ τὰς θύρας κλειόμεν· ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὸ πολλὴν εἶναι τῶν πραγμάτων τὴν διαφορὰν, φανερά ἐστὶν ἡ ὁμώνυμία καὶ τὸ πολυσήμαντον. Ἐπει τοίνυν πολλαχῶς ἡ δικαιοσύνη λέγεται καὶ ἡ ἀδικία, εἰληφθῶ ποσαχῶς λέγεται ὁ ἀδικος· ἐντεῦθεν γὰρ ληψόμεθα καὶ τὰ σημαίνόμενα τῆς δικαιοσύνης.

* Λέγεται τοίνυν ἀδικος, ὅ τε παράνομος, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε καὶ δίκαιος ἂν εἴη ὁ τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος· καὶ δίκαιον μὲν τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον, ἀδικον δὲ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον.

** Ἐπει δὲ καὶ πλεονέκτης ἐστὶν ὁ ἀδικος, ἢ δὲ πλεονεξία περὶ τί ἐστὶν ἀγαθόν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς περὶ τὴν πλεονεξίαν ἀγαθόν. Ἀγαθὸν δὲ ζητεῖ οὐ τὸ αὐτῶ ἀγαθόν, καὶ ἅπερ ἂν αὐτὸν ἀμείνω ποιήσειεν· οὐ γὰρ ζητεῖ τῶν ἄλλων σωφρονέστερος εἶναι, οὐδὲ τῶν ἰατρῶν ἰατρικώτερος, οὐδὲ τῶν ἐλευθέρων ἐλευθεριώτερος, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν, ὅσα αὐτὰ τε ἀπλῶς καὶ καθ' ἑαυτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, καὶ αὐτὸν ἀγαθὸν ποιεῖ· ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνα τῶν ἀγαθῶν ζητεῖ τοὺς ἕλλους ὑπερνικᾶν, ὅσα ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὰ εἰσιν ἀγαθὰ, αὐτὸν δὲ οὐ ποιεῖ ἑαυτοῦ βελτίονα, ἀλλὰ καὶ χεῖρον πολλαχῶς ὅσον, χρήματα καὶ δυνάστειαν καὶ σώματος εὐεξίαν· ταῦτα γὰρ ἕλη κακίας τῶ φαύλῳ γίνεσθαι χείρονος· καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περὶ εὐτυχίαν ἢ ἀτυχίαν ἐστίν, ἅπερ οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἑαυτοῖς εὐχονται καὶ διώ-

lubre, quod quidem ad sanitatem prodest : si enim non verimus salubre esse, id quod soliditatem efficit in carne, sciemus quoque, bonam corporis habitudinem esse carnis soliditatem. Sequitur autem et hoc plerumque habitus : nam si pluribus modis alter contrarius habituum dicatur, etiam pluribus modis alter dicitur : verbi causa, si temperantia multa significat, in temperantia quoque multa significabit : ac si iustitia ambiguum vocabulum est et de pluribus usurpatur, eodem modo et injustitia se habebit. Plerumque autem dicimus, quia nonnullis in habitibus tale quid non inest : verbi causa, amplexari et odisse inter se sunt contraria : atqui amplexari non est simplex, siquidem dicitur significat, tum amare, tum commissis aliquem libere osculari : at vero odisse unum tantum significat, scilicet odium. Verum tale quid rarissime evenit : sæpius vero ac plerumque contra, ut quum pluribus modis alter habitus dicatur, multimodis quoque contrarius significatur. Quoniam igitur multis modis iustitia dicitur, injustitiam quoque pluribus modis significari consentaneum est. Videtur autem unum aliquid designare iustitiam et injustitiam, propterea quod significata non multum inter se differant : quia tum demum nominis communitas et diversæ apparent significationes, quum res significatæ multum inter se differunt : exempli gratia *clavis* apud Græcos uno et communi nomine appellatur simul ea pars corporis quæ cervicibus animalium subest, latine *jugulum*, simul id instrumentum quo ostia claudimus : hic enim, quia res multum inter se differunt, manifesta est nominis communitas et significationis diversitas. Quum ergo pluribus qua iustitia, qua injustitia dicatur modis, statutum sit, quot modis dicatur injustus : hinc enim etiam iustitiæ significationes mutuabimur.

Injustus ergo appellatur et violator legum, et qui plus quam par est sibi vindicat, et iniquus : quum bonum justus fuerit tum qui legi obtemperat, tum bono æquus : justum autem erit simul legitimum, simul æquum, injustum contra legibus repugnans et iniquum.

Quando igitur injustus plus quam oportet sibi vindicat, hæc autem injusta vindicatio in bono aliquo cernitur, sequitur ipsum quoque boni alicujus justo majorem partem sibi vindicare. Bonum vero non desiderat, quod sibi bonum sit, et qui ipse melior possit evadere : neque enim cæteris temperantior esse, aut medicina medices, aut liberalitate liberales vincere studet, aut ullum aliud consequi ejus honorum generis, quæ et simpliciter et per se bona sunt ipsamque bonum possunt efficere : sed cæteros iis bonis longe superare tentat, quæ simpliciter quidem et per se bona sunt, sed tantum abest ut ipsam meliorem faciant, ut sæpe etiam deteriores reddant. quales sunt pecuniæ ac potentia bonaque corporis habitudo : hæc enim homini improbo majoris nequitie fomenta sunt, ut et alia, quæ secundæ aut adversæ for-

* Δοκεῖ δὲ ὅ τε παράνομος ἀδικος εἶναι κτλ. — ** Ἐπει δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἀδικος κτλ.

κουσι. Δεῖ δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖν, ἀλλ' εὐχεσθαι μὲν ταῦτα τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοὺς ἀγαθῶναι καὶ ὠφελῆσαι, καὶ μὴ χείρους ποιῆσαι. Αἰρέσεως δὲ προσκειμένης, προκρίνειν οὐ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ ὅσα αὐτοῖς δυνήσεται βελτίους ποιεῖν. Ὁ δὲ ἀδικος εὐχεται μὲν αὐτῷ τὰ περὶ εὐτυχίαν ἀγαθὰ, καὶ ἐν τούτοις αἰετὶ ζητεῖ τὸ πλεονέχειν· αἰρεῖται δὲ καὶ τὰ ἐλάττωνα τῶν περὶ δυστυχίαν κακῶν· νομίζει γὰρ τὸ ἐλάττωνα κακῶν ἀγαθὸν εἶναι. Καὶ διότι ὁ πλεονέκτης αἰετὶ καὶ ἡ πλεονεξία περὶ τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ, διὰ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι. Ἔστι δὲ ὁ ἀδικος ἀνίσος· τοῦτο γὰρ περιεκτικὸν ὄνομα καὶ κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς εἶδεσι τῆς ἀδικίας, ἡ ἀνισότης· καὶ γὰρ καὶ ὁ παράνομος ἀνίσος τίς ἐστὶ, καὶ ὁ πλεονέκτης.

* Ἐπεὶ δὲ ὁ παράνομος ἀδικός τίς ἐστὶ, καὶ ὁ νόμιμος δίκαιος, φανερόν ἐστι πάντα τὰ νόμιμα δίκαιά πῶς ἐστὶ· ἃ τὰ γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά τέ ἐστι, καὶ δίκαια λέγονται· ἕκαστον γὰρ τῶν νομιμῶν καὶ δίκαιον εἶναι φαμεν· ὥστε περὶ ὅσα εἰσὶν οἱ νόμοι, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει.

** Ἄλλ' οἱ νόμοι περὶ ἀπάντων ἀγορεύουσι, στοχαζόμενοι τοῦ συμφέροντος ταῖς πολιταῖς ἀπάσαις, εἴτε δημοκρατίαν, εἴτε ἀριστοκρατίαν, εἴτε ἄλλην τινὰ τάττουσι πολιτείαν· προστάττοντες δὲ πάντα τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ἔργα, οἶον, σώφρονα, καὶ δίκαια, καὶ ἀνδρεία.

*** Προστάττουσι γὰρ μὴ λείπειν τὴν τάξιν μηδὲ φεύγειν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀνδρείου, καὶ μὴ μοιχεύειν μηδὲ ὑβρίζειν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ σώφρονος ἔργον, καὶ μὴ τύπτειν μηδὲ κακουργεῖν, ὃ πραότητος ἐστὶν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν καὶ κακιῶν τὰ μὲν κελεύει, τὰ δὲ ἀπαγορεύει. Καὶ ὁ μὲν ἀκριβὴς νόμος καὶ ὀρθὸς κατὰ τὸν ὀρθὸν καὶ ἀκριβῆ λόγον, ὃ δὲ αὐτοσχεδίως καὶ ἀβασανιστως θετεῖται οὐ πάνυ ἀκριβῶς καὶ ὡς προσῆκεν, ἀλλὰ χεῖρον καὶ κελεύει καὶ ἀποτρέπει· κελεύει δ' ὅν ὁμοῦ καὶ ἀποτρέπει τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ φαῦλα· παντὸς γὰρ νόμου τόδε σκοπὸς ἐστὶν.

**** Εἰ τοίνυν ὅσα νόμιμα, τσαῦτα καὶ δίκαια, καὶ περὶ ἃ ὁ νόμος, περὶ ταῦτα καὶ τὴν δικαιοσύνην εἶναι συμβαίνει, πᾶσαν ἀρετὴν ἢ δικαιοσύνην περιέχει, καὶ ἐστὶ τις ἀρετὴ τελεία διὰ τὸ πάσας τὰς ἀρετὰς περιέχειν, καὶ αὐτὴν εἶναι τὴν θλην ἀρετὴν. Τούτῳ γὰρ μόνῳ τῆς καθόλου ἀρετῆς ἡ δικαιοσύνη διαφέρει, ὅτι ἡ μὲν ἕξις ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν μόνον, ἡ δὲ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἕξις, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀναφερομένη· τὸ γὰρ χοῦσθαι πάσαις ἀρεταῖς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν πέλας, τοῦτό ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη.

***** Καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη δοκεῖ πασῶν ἀρετῶν, καὶ οὐθ' ἑσπερος, οὐθ' ἕξιος ἀετῆρ οὐτω λαμπρὸς ἐστὶ καὶ θαυμαστός, ὥσπερ ἡ δικαιοσύνη· καὶ παροιμιαζόμενοι φαμεν·

tunæ tribuuntur, quæque plerique homines sibi optant ac persequuntur. At non ita oportet facere, sed optare, ut ea quæ simpliciter bona sunt, nobis quoque utilitatem afferant ac prosint, moribus nequaquam corruptis. Et quum eligendum est, præferenda non ea quæ simpliciter, sed quæ nobis bona sunt et quæ meliores nos efficere possunt. Jam vero injustus sicut secundæ quidem fortunæ dona optat, in iisque maximam sibi partem semper vindicare nititur : ita minima mala ex rebus adversis nata expetit : minus enim malum bonum esse judicat. Præterea quia is qui plus quam oportet sibi vindicat, et injusta hæc pluris cupiditas in bono cernitur, idcirco pluris quoque cupidus videtur esse. Est vero injustus etiam iniquus : nam generale et commune omnium injustitiæ formarum hoc iniquitatis nomen habetur : siquidem et violator legum iniquus est et qui plus quam oportet sibi vindicat.

Quum autem legum violator injustus et juris cultor justus sit, perspicuum est, omnia legitima justa quodammodo esse : nam et ea quæ a legum ferendarum scientia definita sunt, legitima habentur et justa appellantur : eorum enim quæ legitima sunt unumquidque justum esse dicimus : ut in quibuscumque leges, in iis quoque justitiam esse constat.

At vero leges de omnibus rebus publice loquuntur, spectantes id quod omni reipublicæ conducit, sive rationem popularem, sive optimatum civitatem, sive aliam disciplinam publicam constituunt : simul etiam imperantes quamlibet actionem omni virtuti consentaneam, exempli gratia, res aut temperanter et juste factas aut fortiter gestas.

Imperant enim, ne quis ordinem deserat neve fugiat, quod est viri fortis, porro ne quis adulterium faciat neve alienæ pudicitiam illudat, quod est temperantis, item ne quis percutiat alios aut vexet, quod est mansuetudinis : similiter vero et quæ ad reliquas virtutes aut vitia spectant, vel jubent vel prohibent. Atque illa quidem lex quæ accurate recteque constituta est, rectæ accuratæque rationi convenienter, sed quæ temere inconsiderateque lata est, non valde accurate, neque ut decet, sed deterius et jubet et vetat : quæ bona sunt nihilominus quæque mala, tum jubet tum vetat : omnium enim legum finis hic est.

Si igitur quæcumque sunt legitima, etiam justa sunt, et in quibus lex cernitur, in iis justitiam versari constat, omnem virtutem justitia continet, et quia ad omnes virtutes pertinet, ipsaque tota virtus est, perfecta quoque est virtus. Hoc enim solo ab universali virtute differt justitia, quod altera per se tantum habitus est, justitia vero perfectus est habitus, non tamen simpliciter, sed ad alium relatus : quoties enim aliquis omnes virtutes ad alterius utilitatem refert, hoc est quod justitia appellatur.

Quocirca omnium virtutum præstantissima esse videtur, ac neque Hesperus neque Lucifer ita clarus et admirabilis est, ut justitia : ideoque proverbii loco dicitur :

* Ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἀδικός ἦν κτλ. — ** Οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι κτλ. — *** Προστάττει δὲ ὁ νόμος κτλ. — **** Ἀυτὴ μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη κτλ. — ***** Καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς κρατίστη κτλ.

Ἐν δὲ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ὅστι.

Καὶ τελεία μάλιστα ἀρετῇ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσις ἐστίν. Ὁ γὰρ ἔχων αὐτήν καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὐτόν. Πολλοὶ γὰρ αὐτοὺς μὲν ταῖς ἀρεταῖς ὠφελούσιν, ἄλλοι δὲ δι' αὐτῶν οὐ δύναται βοηθεῖν· καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὁ τοῦ Βίαντος ἔχει λόγος, ἀρχὰ δειξέει ἄνδρα· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀρχή, ἢ ἡ πρὸς ἄλλους τῶν ἀρετῶν κοινωνία. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλότριον ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ὅτι οὐχ ἑαυτῷ τὸ συμφέρον ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ζητεῖ, ἢ τῷ κοινῷ, ἢ τῷ ἄρχοντι. Ὁ μὲν οὖν ἑαυτὸν τε βλάπτων τῇ μοχθηρίᾳ, καὶ τοὺς φίλους, κάκιστος ὁ δὲ ταῖς ἀρεταῖς οὐ πρὸς τὸ οἰκτεῖον κεχρημένους συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀριστός ἐστι· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν.

* Ἀυτῇ μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἐστὶν ἡ ἀρετῇ· καὶ ἀδικία ὁμοίως οὐ μέρος ἐστὶ κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία.

** Τίτι δὲ διαφέρει ἡ καθόλου ἀρετῇ τῆς δικαιοσύνης ταύτης, εἴρηται.

(Soripsi: * εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν, ἀρχοῖν ἂν τοῦτο αὐτῷ] cod. εἰ γὰρ τις δύναται ὑγιάζειν omissa apodosi. — ^b ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται] cod. ἐὰν πλεοναχῶς λέγεται. — ^c τῶν πραγμάτων τὴν διαφορὰν] cod. τῶν πραγμάτων διαφορὰν. — ^d δίκαια πῶς ἐστὶ] vulgo δίκαια πῶς ἐστὶ. — ^e ἔπερ ἐστὶ] vulgo ἔπερ ἐστὶ. — ^f τοθεῖς] cod. τιθεῖς. —)

Κεφ. β'.

Περὶ τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

*** Ἐστὶ δὲ ἄλλη τις δικαιοσύνη, ἥτις ἐστὶ ^a μερικὴ ἀρετῇ ὡς περ καὶ ἀδικία, ἥτις ἐστὶ μερικὴ κακία.

**** Σημεῖον δὲ τοῦ καὶ μερικῆν εἶναι δικαιοσύνην καὶ ἀδικίαν, ἐκεῖνο ἂν εἴη· ὁ γὰρ ἐνεργῶν κατὰ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ἀδικος μὲν λέγοιτο ἂν, πλεονέκτης δὲ οὐδαμῶς· οἷός ἐστιν ὁ βίψας τὴν ἀσπίδα διὰ δευλίαν, ἢ ὁ λοιδορησάμενος τὸν πέλας διὰ χαλεπότητα καὶ τὸ μὴ δύνασθαι θυμοῦ κρατεῖν καὶ ὀργῆς, ἢ ὁ μὴ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθεριότητα· οὗτοι γὰρ πάντες ἀδικοὶ μὲν εἰσι, πλεονέκται δὲ οὐδαμῶς. Ὡστε ὁ πλεονέκτης περὶ ἄλλην τινὰ ἐστὶ πονηρίαν, ὅτι μήτε περὶ μίαν τούτων ἐστίν, οὔτε περὶ πάσας· ψέγεται δὲ ὡς ἀδικος· ἐστὶν ἄρα ἄλλη τις ἀδικία μερικὴ, ὡς μέρος οὕσα τῆς ὅλης ἀδικίας· καὶ ἀδικόν τι μερικόν, μέρος τοῦ ὅλου ἀδίκου τοῦ παρὰ τὸν νόμον. Ἐτι εἰ ὁ μὲν κέρδους ἕνεκα μοιχεύει καὶ προλαμβάνει, ὁ δὲ ἡδονῆς ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο ζημιούται καὶ ἀναλίσκει τὰ ὄντα· ὁ μὲν ἀκόλαστος ἂν λέγοιτο καὶ οὐ πλεονέκτης, ὁ δὲ πλεονέκτης καὶ ἀδικος, ἀκόλαστος δὲ οὐδαμῶς· ὡστε ἀδικία

Justitia in sese virtutem amplectitur omnem.

Et etiam maxime perfecta virtus, quoniam perfecta virtutis usus est. Siquidem qui ea praeditus est, etiam in aliam virtute uti potest, non tantum ipse secum. Multi enim suis sibi virtutibus prosunt, alios vero iis juvare ne possunt, ideoque recte a Biante dictum est, *magistratus virum patefaciet*: nimirum nihil aliud est magistratus, quam virtutum cum aliis communicatio. Alique ob eam ipsam causam sola ex virtutibus alienum esse bonum videtur justitia, quia non quod sibi, sed quod aliis conducit, ut reipublicae aut principi, spectare solet. Ut ergo qui sibi amicisque suis improbitate nocet, pessimus est: ita qui virtutes non ad suam, sed ad aliorum utilitatem refert, optimus habetur: hoc enim difficile est.

Hæc igitur justitia non pars virtutis, sed tota est virtus: similiterque injustitia non est pars vitiositatis, sed tota vitiositas.

Quid autem universa virtus et hæc justitia inter se differant, dictum est.

Cap. II.

De particulari justitia.

Est et alia justitia, quæ particularis est virtus: sicut et injustitia, quæ particulare vitium.

Porro et justitiam particularem esse et injustitiam, argumento vel illud fuerit, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, injustus quidem vocatur, sed non plus quam oportet sibi vindicare dicitur: qualis est qui clypeum propter ignaviam abiecit aut qui vel asperitate ductus alteri maledixit vel quod ira incensus inoderari animo non posset, aut qui pecunia non est ali-cui opitulatus ob illiberalitatem: hi enim omnes sunt injusti, nequaquam vero plus quam oportet sibi vindicant. Quare qui plus quam oportet sibi vindicat, alia improbitate insignis est, quia neque in uno aliquo eorum quæ memoravimus peccat, neque in omnibus, sed tamēn ut injustus reprehenditur: unde apparet aliam quamdam esse injustitiam particularem, tanquam totius injustitias partem: sicut aliud injustum particulare est, tanquam totius injusti pars quædam, quo quicquid sit contra leges continetur. Præterea si duorum unus quidem lucri causa adulteret atque insaper mercedis aliquid accipiat, alter delectationis causa, ideoque etiam aliquid de suo det facturamque rei suæ faciat, hic quidem intemperans potius quam pluri cupidus, ille autem

* Ἀυτῇ μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη κτλ. — ** Τίτι δὲ διαφέρει κτλ. — *** Cap. 2. ζητούμεν δὲ κτλ. — **** Σημεῖον δὲ ἐστὶ κτλ.

τίς ἐστι μὴ περιέχουσα τὴν ἀκολασίαν· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἢ αὐτὴ τῇ καθόλου ἀδικίᾳ, ἀλλὰ μερικῇ. Ἐπι πᾶσα μὲν πονηρὰ πράξις ἐπὶ τινι κακίαν ἀναφέρεται, οἷον τὸ μὲν μοιχεύειν εἰς ἀκολασίαν ἀνάγεται, τὸ δὲ φυγεῖν καὶ βῆσαι^β τὴν ἀσιτία, ἐπὶ δειλίαν, τὸ δὲ λοιδορησασθαι καὶ πατάξαι, ἐπὶ ὀργήν, τὸ δὲ κερδᾶναι^γ τὰ ἐτέρων καὶ οὐδαμοθεν ἑαυτῷ προσήκοντα, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἀναφέρεται, ἢ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν.

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις^δ ἀδικία ἄλλη μερικῇ συνώνυμος τῇ καθόλου· καὶ γὰρ ὁ ὀρισμὸς ἐκατέρως ἐν τῷ αὐτῷ ἐστὶ γένει· ἀμφω γὰρ ἐν τῷ πρὸς ἕτερον χρῆσθαι τῷ ἀγαθῷ τὸ εἶναι ἔχουσι· διαφέρει δὲ ἡ μερικῇ τῆς καθόλου, ὅτι ἡ μὲν μερικῇ περὶ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ περὶ ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους, ἢ εἰ τί ἐστὶν ὄνομα κοινὸν τούτων ἀπάντων· ἢ δὲ καθόλου περὶ πάντα ἐστὶ, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος καταγίνεται.

** Ὅτι μὲν οὖν πολλαχῶς ἡ δικαιοσύνη λέγεται, καὶ ὅτι ἐστὶ τις^ε ἄλλη μερικῇ δικαιοσύνη παρὰ τὴν καθόλου ἀρετὴν, ὅῃλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· τίς δὲ ἐστὶν αὕτη ἡ μερικῇ δικαιοσύνη, τοῦτο ἤδη ῥητέον. Διωρισάμεθα μὲν οὖν, ὅτι τὸ ἀνίσον καὶ τὸ παράνομον ἐστὶ τὸ ἀδικον, δίκαιον δὲ ἐστὶ τὸ νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· ἢ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη ἐστὶ περὶ τὸ νόμιμον, καὶ ἡ καθόλου ἀδικία περὶ τὸ παράνομον καὶ τὸ ἀνίσον.

*** Ἐπει δὲ τὸ πλέον οὐ ταῦτόν ἐστι τῷ ἀνίσῳ, ἀλλ' ἐστὶ τὸ μὲν ἀνίσον ὡςπερ ὄλον, τὸ δὲ πλέον ὡς μέρος (τὸ γὰρ πλέον καὶ ἀνίσον, οὐ πᾶν δὲ τὸ ἀνίσον πλέον) ἐστὶ τις ἀδικία καὶ περὶ τὸ ἀνίσον ἄλλη· αἱ οὐκ ἂν εἴεν αἱ αὐταὶ ἀδικίαι· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τὸ πλέον μερικῇ ἐστὶ ἀδικία, ἢ δὲ περὶ τὸ ἀνίσον ἀδικία, καθόλου. Ἡ δὲ μερικῇ ἀδικία, ἣτις ἔχει πρὸς τὴν τελείαν ἀδικίαν ὡς μέρος πρὸς ὄλον, περὶ τὸ πλέον ἐστὶ· καὶ αὕτη ἐστὶν^ε ἡ λεγομένη πλεονεξία. Ἀπὸ τούτων δὲ γινώσκεται καὶ ἡ μερικῇ δικαιοσύνη τί ἐστὶν, ὡς ἐν τύπῳ λεκτέον δὲ ἐστὶ περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον.

(Scripsi : * ἣτις ἐστὶ] vulgo ἢ τίς ἐστὶ. —^β βῆσαι] cod. βίψαι. —^γ κερδᾶναι] cod. κερθᾶναι. —^δ ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τις. —^ε ἐστὶ τις] vulgo ἐστὶ τις. —^ε αὕτη ἐστὶν] cod. αὕτη ἐστὶν.)

Κεφ. γ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς μερικῆς δικαιοσύνης.

**** Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη, καθὼς εἰρηται, τελεία ἐστὶν ἀρετὴ καὶ χρῆσις τῆς ὅλης ἀρετῆς· (ὡςπερ καὶ ἡ ἀδικία παντελῆς κακία ἐστὶ) καὶ γὰρ νόμιμός ἐστὶν. Ὁ δὲ νόμος οὐ μόνον τὰς πράξεις ἀπάσης ἀρετῆς κελεύει ποιεῖν, ὡς ἐν τοῖς εἰρημένοις ἐδείχθη, ἀλλὰ καὶ παιδεύει σπουδαίους τοὺς πολίτας γενέσθαι, καὶ εἰς ἕξιν τῆς ὅλης ἄλλθῃ ἀρετῆς. Οὐ γὰρ ταῦτόν πράξεις ποιεῖν ἀρετῆς, καὶ ἀρετῆς ἕξιν ἔχειν· καὶ διὰ

pluris cupidus et injustus, intemperans vero neutiquam appelletur : quamobrem est quadam injustitia, quæ non continet intemperantiam : ac propterea non eadem cum universa injustitia est, sed particularis. Præterea omne malum facinus ad vitium aliquod refertur, verbi causa si quis adulterium fecit, ad intemperantiam trahitur, si ex prælio fugit et clypeum abiecit, ad timiditatem, si alteri maledixit eumque verberavit, ad iram, sin autem alienum lucratus aliorum spoliis minimeque ad se pertinentibus suas facultates auxit, ad nullum aliud vitium nisi ad injustitiam refertur.

Unde apparet, præter universam illam injustitiam aliam esse particularem quandam, uno eodemque nomine appellatam, quoniam utriusque definitio eodem genere continetur : ambæ enim in eo versantur, ut boni usum ad alterum referant : ab universa rursus differt particularis, quod hæc quidem in pecuniis aut salute, aut ea voluptate quam e lucro capimus, aut si quo uno nomine hæc omnia complecti licet, cernitur : universa vero in omnibus in quibus vir bonus occupatus est.

Multimodis igitur justitiæ nomen usurpari, et esso præter universam illam virtutem particularem quandam justitiam patet ex iis quæ diximus : quæ autem sit particularis hæc justitia, jam exponendum est. Ostendimus igitur, injustum esse tum iniquum tum legibus repugnans, justum vero simul legitimum simul æquum : quapropter universa justitia in eo quod ex lege fit, at universa injustitia in eo quod contra legem fit et iniquum est, consistit.

Quum vero non idem sit plus quod iniquum, sed iniquum præ toto, plus pro parte habeatur : (nam plus etiam iniquum, nec tamen omne iniquum plus est :) alia quoque injustitia in iniquitate posita est : quæ quidem duæ eædem esse non possint : quin ea quæ ad plus spectat, particularis, quæ ad iniquum refertur, universa injustitia est. Quare particularis illa injustitia, quæ ad summam injustitiam eandem habet rationem, quam pars ad totum, circa id quod plus est versatur : et hæc est, quæ injusta pluris cupiditas dicitur. Atque ex his quidem quid sit particularis justitia, tanquam e quibusdam extremis lineamentis intelligitur : verum de his accuratius etiam disputandum erit.

Cap. III.

De formis justitiæ particularis.

Universa ergo justitia, ut dictum est, perfecta virtus totiusque virtutis usus est : (quænammodum et injustitia, mera est improbitas :) nam legibus obtemperat. Lex autem non tantum actiones omni virtuti consentaneas suscipere nos jubet, ut supra ostendimus, sed etiam cives viros bonos esse docet et ad totius virtutis habitum perducit. Non enim idem est honestas actiones suscipere et virtutis habitum habere : atque idcirco aliud est ci-

* Ὡστε φανερόν, ὅτι ἐστὶ τις ἀδικία κτλ. — ** Ὅτι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύνη πλείους κτλ. — *** Ἐπει δὲ τὸ ἀνίσον καὶ τὸ πλέον κτλ. — **** Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν κτλ.

τοῦτο ἄλλο ἐστὶ * τὸ πολίτην εἶναι τινα ἀγαθόν, καὶ ἕτερον τὸ ἄνδρα εἶναι ἀγαθόν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀγαθός ἐστιν ὁ ἕξιν ἀρετῆς ἔχων, πολίτης δὲ ἀγαθός ὁ πράττων ἀρετῆς ἔργα, δι' ὧν τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ὠφελήσει κοινῇ, καὶ βίως ὁ πρὸς τοὺς πολίτας ὧν ἀγαθός.

* Ὅθεν ἀπορήσειεν ἄν τις, πῶς τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ παιδεία, καθ' ἣν γίνεται τις ἀνὴρ ἀγαθός· περὶ οὗ βεβαιότερον ἐροῦμεν. Ἡ μὲν οὖν καθόλου δικαιοσύνη καὶ ἀδικία τοιαύτη. Τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου ἐν μὲν ἐστὶν εἶδος τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς, βταν διανέμειν δεήση χρήματα, ἢ τιμὴν, ἢ ἄλλο τι ^b τῶν, ὅσα μερίζονται πρὸς τοὺς ἐν ταῖς πολιταίαις ἐν τούτοις γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀνίσον, καὶ τὸ ἕλαττον καὶ τὸ μείζον· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὡς δεῖ μερίζειν καὶ διανέμειν δικαιοσύνης εἶδος ἐστὶν. Ἔτερον δὲ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. Τούτου δὲ μέρη δύο διὰ τὸ καὶ τὰ συναλλάγματα εἰς δύο μέρη διακρίσθαι. Τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν εἰσὶν ἐκούσια, τὰ δὲ ἀκούσια. Ἐκούσια μὲν πρᾶσις, ὠνή, δανεισμός, ἐγγύη, χρησις, (βταν τις ἐπὶ μισθῶ τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἢ τὸ ζῶον δώση ὁ τινὶ χρησασθαι,) παρακαταθήκη, μίσθωσις ἢ δούλου ἢ τεχνίτου· ἐκούσια δὲ λέγεται ταῦτα, βτι λαβὼν μὲν τις ἢ χρησάμενος καὶ ἐκούσιως ἀποδώσει, καταρχὰς μόντοι ἐκούσιως λαβὼν καὶ παρ' ἐκόντος καὶ βουλομένου τοῦ διδόντος· καὶ διὰ τοῦτο ἐκούσια λέγονται· ἀκούσια δὲ τὰ μὲν λαθραία λέγονται, τὰ δὲ βίαια· λαθραία μὲν, ὄϊον, κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγή, ^d τὸ δούλον ἀπατήσαι τινος, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· βίαια δὲ, ὄϊον, πληγά, δεσμός, θάνατος, ἀρπαγή, πῆρωσις, κακηγορία, προσηλακισμός. Συναλλάγματα δὲ τὰ τοιαῦτα βίαια λέγονται, βτι ὁ περὶ ταῦτα ἀδικῶν λαμβάνει μὲν λάθρα καὶ βιαίως ἢ χρήματα, ἢ ἡδονή· ἀποδίδωσι δὲ ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἢ τοι ζημίαν, ^e ἢ θάνατον, ἢ τὸ αἰκισθῆναι, ἢ τὸ ἀτιμασθῆναι. Εἶσι τοίνυν δικαιοσύνης εἶδη δύο, τό τε ^f περὶ τὴν διανομὴν καὶ τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα· τοῦ δὲ περὶ τὰ συναλλάγματα τὸ μὲν περὶ τὰ ἐκούσια ἐστὶ συναλλάγματα, τὸ δὲ περὶ τὰ ἀκούσια. Ἐροῦμεν δὲ ἀκριβέστερον περὶ ἑκάστου.

(Scripsi : * ἄλλο ἐστὶ | vulgo ἄλλο ἐστὶ. — ^b ἄλλο τι | vulgo ἄλλο τι. — ^c δώση | cum codd; vid. supra ad lib. IV cap. 7 — ^d προαγωγή | ex Aristotele; cod. προαγωγή, quod etiam in parte membranarum Stagiritæ legitur. — ^e ἢ τοι ζημίαν | cod. ἢ διὰ ζημίαν. — ^f τό τε | vulgo τό, τε. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς ἐν δικαιοσύνῃ ἰσότητος καὶ ἀναλογίας, καὶ περὶ τοῦ διανεμητικοῦ εἶδους τοῦ δικαίου.

** * Ἐστὶ τοίνυν τὸ δίκαιον, καὶ μέσον, καὶ ἴσον, καὶ

vem bonum, aliud virum bonum esse. Qui enim virtutis habitu est præditus, vir bonus est; qui vero res virtuti consentaneas gerit, quibus prodesse publice civibus possit, quique omnino ut dignum est viro bono cum civibus vivit, civis bonus est.

Quamobrem quærat aliquis, quomodo ad prudentiam civilem ea disciplina pertineat, qua vir bonus efficitur: de qua posterius disseremus. Talis ergo universa et iustitia et iniustitia est. Porro iustitiæ particularis iurisque in quæ versatur illa, una quidem in distributione cernitur species, quoties nimirum vel pecunias vel honores, vel aliud quid quod dividi inter cives solet, distribuere debemus: in his enim æquum et iniquum, minus et majus est: ideoque dividere aliquid, ut oportet, ac distribuere iustitiæ species est. Altera vero filia habetur, qua negotia, quæ cum aliis contrahimus, diriguntur. Hujus rursus duæ sunt partes propterea quod et negotia contracta in duas partes dividuntur. Contractus enim alii sponte nostra, alii nobis invitæ sunt. Sponte fiunt venditio, emtio, locatio, sponsio, locatio, (ut quum aliquis domum suam aut animal mercede locat,) depositum, famuli denique aliquid vel operarii conductio: et sponte quidem contracta hæc negotia dicuntur, quoniam qui accepit talia aut iis usus est, sponte etiam reddet, utpote qui initio etiam volens a volente qui dederat acceperit: atque idcirco hæc voluntaria appellantur: contra non voluntaria dicuntur partim clandestina, partim violenta: et clandestina quidem, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi alieni fraudatio, cædes per dolum atque insidias commissa, falsum testimonium; violenta vero, ut verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio, malevolentia, contumelia. Talia vero negotia violenta dicuntur, propterea quod qui hæc injuste facit furtim et per vim vel pecunias vel voluptatem rapit: pro quibus postea in iudicio multam aut mortem, aut tormenta aut infamiam subit. Duæ ergo iustitiæ sunt species, tum quæ in distributione, tum quæ in contractis negotiis cernitur: quæ autem quæ in hisce negotiis consistit alia forma circa voluntaria, alia circa non voluntaria negotia versatur. De singulis autem accuratius disputabimus.

Cap. IV

De iustitiæ æqualitate et proportione, item de ea juris specie, quæ in distribuendo cernitur.

Est ergo iustum et medium, et æquum, et propor-

* Παιὶ δὲ τῆς καθ' ἑκάστον παιδείας κατ' — ** Cap. 3. ἐπει δὲ ὁ τ' ἀδικεῖ ἀνίσος, καὶ τὸ ἀδικεῖν ἀνίσον κατ'.

ἀνάλογον, καὶ ἡ δικαιοσύνη, μεσότητος, καὶ ἰσότητος, καὶ ἀναλογίας ποιητική. Καὶ μέσον μὲν ἐστὶ τὸ δίκαιον, ὅτι μεταξύ ἐστὶ τοῦ πλεονός καὶ ἐλάττονος καὶ τοῦ ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρὰ τὸ δέον ὡς περ καὶ πᾶσαι αἱ ἀρεταί. Καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι τῆ δικαιοσύνη πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς· τὸ δὲ ἰσονίδιον ἐστὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅτι ἐκάστω τὸ ἀρμόζον καὶ τὸ προσήκον ἀποδίδωσι· καὶ ὁ δίδωσι τῷ λαμβάνοντι ἴσον ἐστὶ· τὰ γὰρ ἐφαρμόζοντα ἴσα. Τὸ δὲ προσήκον τρόπον τινὰ ἐφαρμόζει. Ἄλλως τε, ἐπεὶ ἡ ἀδικία ἀνισότης ἐστὶ, καὶ τὸ ἀδικον ἀνισον, εἰκὸς ἂν εἴη τὴν δικαιοσύνην ἰσότητα εἶναι, καὶ τὸ δίκαιον ἴσον, μέσον γὰρ ἐστὶ τοῦ πλεονός καὶ τοῦ ἐλάττονος· ἐν ὅποις γὰρ πράξει τὸ πλεόν ἐστὶ καὶ τὸ ἔλαττον, ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον εἶναι· καὶ χωρὶς δὲ λόγου τινός οὕτω πᾶσι δοκεῖ τὸ δίκαιον ἴσον εἶναι.

* Ἀνάλογον δέ ἐστιν, ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν ἀνάλογα τίθησι τὰ διανεμόμενα τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἔχει τὰ διδόμενα πρὸς ἄλληλα, ὅν οἱ λαμβάνοντες πρὸς ἀλλήλους· εἰ γὰρ ὁ Ἀχιλλεύς τοῦ Αἴαντος διπλασίον, φέρε εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἀρετήν, ἢ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα τιμὴ τῆς πρὸς τὸν Αἴαντα διπλασίον δοθήσεται παρὰ τοῦ δίκαιου. Καὶ καθόσον μὲν ἐστὶ μέσον, πολλῶν ἐστὶ, τὰ γὰρ ἔξω τοῦ μέσου, ἐγγύς ὄντα καὶ πόρρω μᾶλλον καὶ ἥττον, πολλά.

Καθόσον δὲ ἴσον, δύο τινῶν ἐστὶ, ^a τοῦ τε ^b λαμβάνοντος, καὶ τοῦ δώρου· τὸ γὰρ ἴσον τῶν πρὸς τι ὅν ἀεὶ δύο τινῶν ἐστὶ. ^c Καθόσον δὲ ἀναλόγον ἐστὶ τὸ δίκαιον, τὸ ἐλάχιστον τεσσάρων ἐστὶν· ἢ γὰρ ἀναλογία ἀεὶ τεσσάρων· ἢ γὰρ ἀναλογία δύο λόγων ἐστὶν ἰσότης, ὁ δὲ λόγος ἐν δυσὶν ἐστὶν ὁρισ· ὡστε ἀνάγκη εἶναι τὴν ἀναλογίαν τεσσάρων εἶναι. Οἷον, λόγος ἐστὶν ὁ διπλασίος, φέρε εἰπεῖν, ἢ ὁ τριπλασίος· δύο τινῶν ἐστὶ ^d σχέσις τοῦ μὲν ὄντος διπλασίως, τοῦ δὲ ἡμίσεως, ὡς περ ὁ εἰκοσι τοῦ δέκα· ὡστε δύο ἀνάγκη ὁρισ τῷ ἐνὶ εἶναι λόγῳ· εἰ δὲ λάβομεν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐν ἄλλοις δυσὶν ὁρισ, οἷον τῷ β' καὶ γ', ἀναλογίαν ποιήσομεν, καὶ ἔσται ὡς ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ β' πρὸς γ'· καὶ οὕτως ἀεὶ ἔσται ἡ ἀναλογία, ἐν τέσσαρσι τὸ ἐλάχιστον· δυνατόν γὰρ καὶ ἐν πλείοσι εἶναι.

Εἰ δὲ τρεῖς συμβαίνει πολλὰκις ὁρισ λαβεῖν καὶ ἀναλογίαν ποιῆσαι· ὡς περ γὰρ ὁ κ' πρὸς ἰ', ὁ ἰ' πρὸς ε'· ἀλλ' ὅτι τὸν δέκα δις λαμβάνομεν, τέσσαρες γίνονται πάλιν. Καλεῖται δὲ ἡ μὲν τοιαύτη ἀναλογία συνεχής, ἢ δὲ διὰ τεσσάρων ὄρων, διηρημένη. Ἐκατέραν δὲ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν οἱ μαθηματικοὶ καλοῦσι, διὰ τὸ καὶ ἄλλην ἀναλογίαν εἶναι, ἥτις ἀριθμητικὴ ἀναλογία καλεῖται.

Ἔστι δὲ ἀριθμητικὴ ἀναλογία, ὅταν τὸ α ὑπερέχη τοῦ β τοσοῦτον, ὅσον τὸ γ ὑπερέχει τοῦ δ. Τὸ δὲ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογόν ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν· τὸ δὲ αἴτιον ἐροῦμεν. Ὑποκείσθω δὴ τὸ μὲν διανεμόμενον τιμὴ, πρὸς οὗς διανέμεται, ὁ

tione respondens, et mediocritatis, æquitatis ac proportionis effectrix justitia. Ac medium quidem est justum, quia tum inter id quod plus et minus, tum inter id quod supra fas et contra officium est intercedit: haud secus atque omnes virtutes. Et hoc quidem justitiæ cum reliquis virtutibus commune est: proprium vero ejus habetur æquum, quia singulis quod convenit ac debetur persolvit: et quod accipienti nescio cui tradit, æquum est: æqua enim sunt quæ conveniunt. Quæ autem debentur, aliquo modo conveniunt. Præterea, quum injustitia sit iniquitas, injustum vero iniquum, verisimile quoque est justitiam æquitatem et quod justum est esse æquum, quia medium est ejus quod plus est et quod minus: in quacunque enim actione plus est et minus, in ea æquum quoque inesse necesse est: sed et nulla ratione allata quod justum est omnibus videtur esse æquum.

Proportione autem respondet, quia in distributione rerum proportione similia efficit ea quæ accipientibus distribuuntur. Eandemque quæ dantur inter se rationem habent, quam accipientes inter se habent: si enim, exempli gratia, Achilles duplo majore virtute Ajacem vincit, duplo majorem etiam honorem Achilli quam Ajaci vir justus tribuet. Quatenus autem medium est, multoties est: quæ enim extra medium sunt, quum alia propius absint ab eo, alia longius, alia minus longe, multa quoque sunt.

Quatenus vero æquum sive æquale habetur, duorum est, simul accipientis, simul ejus quod datur: quum enim eorum quæ ad aliud quid referuntur sit æquale, duorum semper esse oportet. Quatenus vero æqua proportione respondet id quod est justum, minimum quatuor est; siquidem proportio semper ad quatuor pertinet: nam proportio duarum rationum æqualitas fess, in duobus vero terminis est ratio: unde sequitur necessario, proportionem ad quatuor pertinere. Verbi causa ratio est dupli aut tripli: hic duplex est relatio, tum ipsius duplicis, tum ejus quod dimidium est, sicut viginti ad decem: ut necesse sit duos esse in una ratione terminos: sin autem eandem rationem in aliis duobus terminis sumamus, exempli gratia in duodecim et sex, proportionem efficiemus, eruntque sicut viginti ad decem, ita duodecim ad sex: atque ita semper in quatuor minimum erit proportio: nam et potest esse in pluribus. Quin etiam ad proportionem efficiendam tres sæpe terminos nos sumere constat: ut quum dico, sicut viginti ad decem, sic decem ad quinque se habent; sed tamen quia bis sumimus decem, rursus fiunt quatuor. Vocaturque hujusmodi proportio continua; at quæ e quatuor terminis constat, disjuncta. Ultramque vero geometricam proportionem mathematici dicunt, distinguentes eam ab altera, quæ arithmetica proportio nominatur.

Erit autem arithmetica, ubi A tantum superet B, quantum G superat D. Jus vero, quod in distributione versatur, geometrica proportione constat, cujus rei causam afferemus. Sit enim quasi materię loco id quod distribuitur, honor, item quibus distribuitur, Achilles et

* Ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσὶν, κτλ.

Ἀχιλλεύς καὶ ὁ Αἴας· δεῖ δὴ λόγον ἔχειν τὴν τιμὴν πρὸς τὴν τιμὴν, ὅν δ' Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ ἀναλλάξ, ὅν ἡ τιμὴ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ἡ τιμὴ τοῦ Αἴαντος πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ συνθέντι, ὅν ἔχει λόγον ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, τοῦτον ὁ τετιμημένος Αἴας πρὸς τὸν Αἴαντα· καὶ ἀναλλάξ, ὅν λόγον ἔχει ὁ τετιμημένος Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν τετιμημένον Αἴαντα, τοῦτον ἔχει τὸν λόγον ὁ Ἀχιλλεύς πρὸς τὸν Αἴαντα· αὕτη δὴ πᾶσα ἡ ἀναλογία τῶν διανεμητικῶν δικαίων προσήκει, ἥτις εὐρεθῆναι οὐ δύναται ἐν τῇ ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ γεωμετρικῇ μόνον. Καὶ ὅτι μὲν ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἀναλογίᾳ ταῦτα τὰ εἶδη πάντα τῶν ἀναλογιῶν εὐρίσκονται, δείκνυσιν ὁ γεωμέτρης. Ὅτι δὲ ἐν τῇ ἀριθμητικῇ οὐ δύναται εὐρεθῆναι, ὅλον ἐκαίθει· ἔστωσαν γὰρ ἀριθμοὶ τέσσαρες ἐν ἀριθμητικῇ ἀναλογίᾳ, ὁ δ' καὶ ὁ γ', καὶ ὁ ε' καὶ ὁ ε'· ὑπερέχει δὴ ὁ δ' τοῦ γ', ὅσον ὑπερέχει ὁ ε' τοῦ ε'· ἀλλὰ συνθέντι οὐκ ἔσται ἀνάλογον ἀριθμητικῶς· συντεθέντα γὰρ ὁ ε' καὶ ὁ ε' ὑπερέχει τοῦ ε' τῶν ε'· ὁ δὲ δ' καὶ γ' συντεθέντα ὑπερέχει τοῦ γ' τῶν δ'· καὶ οὕτω διηρημένα μὲν ἀνάλογον ἔχει ἀριθμητικῶς ἢ αὐτὴ γὰρ ὑπεροχὴ τοῦ δ' πρὸς γ', ἥτις ἐστὶ τοῦ ε' πρὸς ε'· συντεθέντα δὲ οὐκέτι ἀνάλογον ἐστὶ· μᾶλλον γὰρ ὑπερέχει ὁ ια' τοῦ ε', ἢ ὁ ζ' τοῦ γ'.

Διὰ ταῦτα δὴ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον ἀνάλογον ἐστὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἀναλογίαν, καὶ οὐ κατὰ τὴν συνημμένην ἀλλὰ κατὰ τὴν διηρημένην· τέσσαρας γὰρ εἶναι δεῖ τοὺς ὄρους τῶν ἀριθμῶν· οὐ γὰρ δυνατὸν τὸ διδόμενον καὶ τὸν λαμβάνοντα ἐν εἶναι τῶν ἀριθμῶν. Καὶ τὸ δίκαιον ἐκεῖνο ἀνάλογον ἐστίν, ὅσον ἐστὶν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὅταν ἕκαστος λάβῃ τὸ κατ' ἀξίαν, ἢ τιμὴν, ἢ χρήματα, ἢ ἄλλο τι * τῶν μεριζομένων· ὅθεν εἰρήνη γίνεται καὶ τάξις πολιτείαις· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐναντιῶν αἱ στάσεις, καὶ αἱ μάχαι, καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ οἱ ἴσοι μὴ ἴσα λάβωσιν, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα. Ὅτι δὲ ἀναλογίαν ζητεῖ ὁ μετὰ δικαιοσύνης ποιούμενος τὴν διανομὴν, καὶ ἀπὸ τούτου δῆλον· τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἕκαστου, τοῦτο πάντες νομίζουσι δίκαιον· τὴν ἀξίαν δέ, δι' ἣν τις τιμᾶται, οὐ τὴν αὐτὴν πάντες λέγουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ τὴν ἐλευθερίαν λέγουσιν, οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ τὸν πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετὴν· ἐπεὶ τοίνυν διάφοροί εἰσιν αἱ ἀξίαι, εἴ τις μετὰ δικαιοσύνης βουλευθεῖ τὴν τιμὴν διανεῖμαι κατὰ τὴν ἀξίαν ἕκαστου, οὐκ ἴσῃ ποιήσεται τὴν διανομὴν, ἀλλὰ ἀνάλογον.

* Τὸ μὲν οὖν δίκαιον τὸ ἀνάλογον, καθὼς εἴρηται· τὸ ἀδίκον δὲ τὸ ἐξω τοῦ ἀνάλογου· ὅταν ἢ διανομὴ κατὰ τὸ πλεῖον τῆς ἀξίας καὶ τὸ ἕλαττον γίνηται, ἢ πρὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν ἄλλων τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Καὶ γὰρ ὁ ἀδίκων τοῦ ἀδικουμένου πλεῖον ἀγαθὸν ἔχειν ζητεῖ, ὁ δὲ ἀδικούμενος ἕλαττον ἔχει·

Ajax : debet igitur eandem rationem ad honorem habere honor, quam ad Ajacem Achilles : et vicissim, quam rationem honor Achillis ad Achillem, eandem honor Ajacis ad Ajacem : aut si malis conjungere, quam rationem habet Achilles honoratus ad Achillem, eandem Ajax honoratus ad Ajacem : et vicissim, quam rationem habet honoratus Achilles ad honoratum Ajacem, eandem habet Achills ad Ajacem : atque hæc sane omnis proportio pertinet ad jus in distributionibus positum, quam in arithmetica non invenias, sed in geometrica tantum analogia. Nam in geometrica analogia has omnes proportionum species reperiri geometræ ostendunt : in arithmetica autem non inveniri vel illinc manifestum est : ponamus enim in arithmetica proportione numeros esse quatuor, 4. 3. 6. 5 : hic igitur 4. superat 3. quantum 6. superat 5 : quous conjungas, non tamen proportio erit arithmetica : si enim conjungas 6. et 5, superabit 5. illis 6 : sin autem 4. et 3. conjungas, superabit 3. illis 4 : itaque disjuncta quidem proportionem habent arithmetice, eodem enim modo 4. superat 3. quo 6. superat 5 : si vero conjungas, non manebit proportio : nam magis superat 11. 5, quam 7. 3.

Quapropter jus in distributionibus positum proportionem habet geometricam, et quidem non continuatam, sed disjunctam : quatuor enim oportet numero esse terminos, quia quod datur et qui accipit unum idemque numero esse non potest. Habet autem proportionem jus illud, quatenus in distributionibus versatur, quoniam singuli vel honorem vel pecuniam, vel aliud quid eorum quas dividuntur, pro dignitate sua accipiunt : unde pax et firma rerum publicarum constitutio nascitur : e contrariis enim seditio, jurgia et querelæ nascuntur, quando aut æquales inæqualia, aut non æquales æqualia accipiunt. Porro proportionem ab eo spectari, qui exercenda justitia distributionem instituit, vel hinc plenum est : quod videlicet secundum singulorum dignationem fit, id omnes justum esse arbitrantur : dignitatem vero illam, ob quam aliquis honoratur, non eandem esse omnes præ se ferunt ; sed qui populari civitati favent, libertatem ; qui paucorum dominatione gaudent, divitias ; qui denique optimatum factores sunt, virtutem dicunt : quum ergo diversæ sint dignitates, si quis juste velit pro dignitate honores singulis distribuere, non æqualitatem in distribuendo respiciet, sed proportionem.

Justum igitur est, quod proportione constat, ut diximus : injustum vero, quod nullam habet proportionem : quando nimirum plus minusve, quam dignitas requirit, in distributione datur, quod etiam in cæteris quæ injuste fiunt contingit. Nam qui infert injuriam plus boni habere studet, quam is cui infertur : at qui injuria afficitur

* Τὸ δ' ἀδίκον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον κτλ.

καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ δὲ τὸ ἀνάπαλιν, ὁ μὲν ἀδικῶν ἔλαττον κακὸν ἔχει, ὁ δὲ ἀδικούμενος μείζον· διότι τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἰρετὸν τοῦ μείζονος, καὶ ὡς μείζον ἀγαθὸν τὸ ἔλαττον κακὸν ζητεῖται. Τὸ μὲν οὖν διανεμητικὸν εἶδος τὸ δικαίου τοῦτο ἐστὶ. Λέγωμεν δὲ ἥδη περὶ θατέρου.

Scrpsi : * τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ.. — ὁ τοῦ τς] vulgo τοῦτε. — ° τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ. — ° τινῶν ἐστὶ] cod. τινῶν ἐστὶ. — ° οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ° ἐστὶν] cod. ἐστὶ. — ° ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —]

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ διορθωτικοῦ εἶδους τῆς δικαιοσύνης καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸ ἀναλογίας.

* Τὸ δὲ δεύτερον εἶδος τοῦ δικαίου τὸ διορθωτικόν, ἢ περὶ τὰ συναλλάγματα ἐστὶ, τὰ τε ἐκούσια καὶ τὰ ἀκούσια καὶ τὰ λαθραῖα, καὶ τὰ βίαια. Ἔστι μὲν καὶ αὐτὸ κατὰ ἀναλογίαν τινα, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν, καθ' ἣν ὑπῆρχε τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ διανεμητικόν, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμητικὴν. Τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δικαίον ἀπὸ τῶν κοινῶν εἰς τοὺς πολίτας ποιούμενον τὴν διανομήν, ἀναλόγως ἐκάστω δίδωσι κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ τὴν εἰσφοράν, ἣν εἰς τὸ κοινὸν συνετέλεσεν· ἐπεὶ οὐ πάντες ὁμοιοί, οὐδὲ πάντες ὁμοίως εἰσφέρουσιν· ἔθεν οὐ τὰ ἴσα, ἀλλὰ τὰ ἀνάλογα δέχονται· τὸ δὲ διορθωτικὸν τῶν συναλλαγμάτων δικαίον ὅρους μὲν ἔχει τὸν ἡδίκηκτα καὶ τὸν ἡδικημένον. Δίδωσι δὲ ἐκάστω οὐ τὸ ἀνάλογον, ἀλλὰ τὸ ἴσον· τὴν γὰρ ἰσότητα, ἣν ὁ ἀδικῶν διαφθείρει, ἀφαιρούμενος ἀγαθὸν τι τοῦ ἡδικημένου καὶ προστιθεὶς ἑαυτῷ, ταύτην ὁ δίκαιος ἀνακαλεῖται ζημιῶν τὸν ἀδικήσαντα τοσοῦτον, ὅσον ἡδίκησε· καὶ οὕτως ἐκατέρω τὸ ἴσον δίδωσιν. Οὕτω δὲ τεσσάρων γινομένων τῶν ὄρων, τοῦ τε * ἀδικηθέντος καὶ τοῦ ἡδικηκότος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικηθεὶς παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος, καὶ ὁ πέπονθεν ὁ ἀδικήσας παρὰ τοῦ δικαστοῦ, συμβαίνει ἀναλογίαν ὅτι εἶναι ἀριθμητικὴν. Ὡς γὰρ ὑπερέσχεν ὁ ἀδικήσας τοῦ ἡδικημένου, τοῦτω ὑπερέχειν ποιεῖ ὁ δικαστὴς τοῦ ἀδικήσαντος τὸν ἡδικημένον· καὶ οὕτω συμβαίνει εἰκόνα τινα τῆς τοιαύτης ἀναλογίας τὸ διορθωτικὸν δικαίον εἶναι. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπιεικὴς μὲν ὁ ἀποστερῶν, φαῦλος δὲ ὁ ἀποστερηθεὶς, οὐδὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον δίκαιον διαφέρει, οὐδὲ εἰ ὁ μὲν μοιχέυσας φαῦλος, ὁ δὲ ἀδικηθεὶς ἐπιεικὴς, ἀλλ' αἰ τὴν ἰσότητα ζητητέον τῷ διορθωτῇ· ὡς ἀδικηθεὶς γὰρ μόνον καὶ ὡς ἀδικούμενος ἐκάτερος λαμβάνεται· καὶ ὁ ἐκέρδανεν ὁ ἀδικήσας, ἢ ἡδονῆς, ἢ χρημάτων, ἢ δόξης παρὰ τοῦ ἡδικημένου, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερέσχεν αὐτοῦ, τοῦτο ἀποδίδωσιν ὁ δικαστὴς τῷ ἡδικημένῳ, ἢ ζημιώσας τὸν ἡδικηκότα, ἢ ἀτιμάσας, ἢ αἰκισάμενος, ἢ ἀποκτείνας. Δυνατὸν

minus habet : atque in malo contra tum injuriæ auctor minus habet mali, tum injuria affectus plus habet : siquidem minus malum optabilius est majore, quia tantum majus bonum minus quaeritur malum. Hæc igitur juris species in distributionibus posita est. Quare jam de altera dicamus.

Cap. V.

De justitiæ specie in corrigendo sita ac de ejus proportione.

Secunda vero juris species ea est quæ ad corrigendum valet, vel quæ in negotiis tam sponte et invite contractis, quam furtivis et violentis versatur. Atque hæc quidem etiam in proportione aliqua consistit, non geometrica tamen, in qua prior illa forma in distributionibus posita locum habebat, sed arithmetica. Quum enim jus in distributionibus situm in rebus communibus inter cives dividendis vertatur, servata proportione pro dignitate singulis distribuit, et prout quisque aliquid in medium attulit : quia neque similes sunt omnes, neque cuncti similiter conferunt : quo fit, ut non æqualia, sed proportione tantum accipiant : jus vero in emendatione positum, quod ad negotia pertinet, termines habet injuriæ auctorem et injuria affectum. Neque in rebus, quæ singulis distribuuntur, proportionem, sed æqualitatem respicit : æqualitatem enim, quam corrumpit injuriæ auctor, dum boni aliquid aufert ab eo quem lædit et sibi vindicat, hanc vir justus restituit, siquidem tantam illi multam irrogat, quantum alteri injuriam intulit : atque ita æquum utrique tribuit. Sic quum quatuor sint termini tum læsi hominis, tum injuriarum auctoris, tum quod læsus a lædente patitur, tum quod injuriarum auctor a iudice accipit, proportionem arithmeticam esse constat. Quo scilicet lædens læsum superabat, eo efficit iudex, ut læsus lædentem superet : atque ita contingit, ut jus quod ad corrigendum valet talis proportionis quasi imago quædam sit. Quamvis enim vir bonus sit qui fraudat, malus homo qui fraudatur, hæc tamen nihil ad tale jus pertinet, nec si adulter improbus et injuria affectus probus sit, sed correctori semper æqualitas expetenda est : quoniam uterque tantum, quatenus ille quidem læsus est, hic vero lædit, spectatur : quantumque injuriæ auctor vel voluptatis vel pecuniæ vel dignitatis a læso abstulit, ita ut illum ea re superet, tantum iudex læso reddat, quum injuriæ auctorem aut pecunia multet, aut ignominia notet, aut tormentis excruciet, aut

* Cap. 4. τὸ δὲ λοιπὸν ἐν τῷ διορθωτικῷ, κτλ.

δὲ καὶ ἕτερον τρόπον τὴν ἀναλογίαν ταύτην ἐν ταύτῃ τῇ δικαιοσύνῃ κατιδεῖν, συνεχεῖς ποιησάμενον τοὺς ὄρους· ἐστὶ γὰρ ὡς ὁ ἀδικήσας πρὸς τὸν ἡδικημένον, οὕτως ὁ δικαστὴς πρὸς τὸν ἀδικήσαντα· οἷς γὰρ ἐποίησε πρὸς τὸν ἡδικημένον ὁ ἀδικήσας, τὰ ἴσα πάσχει παρὰ τοῦ δικαστοῦ.

** Ἐπει τοίνυν ἡ μὲν ἀδικία τὸ μείζον καὶ τὸ ἐλάττον εἰσάγει καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς, ἐναντίως μέντοι· ὅς γὰρ τὸ μείζον ἀγαθὸν ζητεῖ, τὸ ἐλάττον κακὸν αἰρεῖται, ἡ δὲ δικαιοσύνη τὴν ἰσότητα, ἡ δὲ ἰσότης μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος· φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶ μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους. Καλεῖσθω γὰρ ζημία μὲν πᾶν τὸ ἀδικεῖσθαι, κέρδος δὲ πᾶν τὸ ἀδικεῖν καὶ πλεονεκτηεῖν, ἂν τε εἰς χρήματα, ἂν τε εἰς δόξαν, ἂν τε εἰς ἄλλο τι ἀδικεῖν τις ἐθέλῃ. Ἔστι τοίνυν τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον μέσον ζημίας καὶ κέρδους· διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἀμφισθητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσιν, οἴομενοι τοῦτον τὸν τρόπον μηδέτερον τούτων ζημιωθῆναι, ὅθεν ἐξ ἀνάγκης μηδὲν κερδᾶναι, ἀλλὰ τι μέσον λαβεῖν, καὶ γὰρ αὐτὸν εἶναι νομίζειν ὡς ἐμψυχον δίκαιον διορθωτικόν· καὶ καλοῦσι δὲ αὐτὸν μέσον, ὡς διὰ τοῦτο τοῦ μέσου τευζόμενοι. Ἐνιοὶ δὲ οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς μεσιδίους καλοῦσιν ἐν ταῖς ἀμφισθητήσεσιν· ὅθεν φαίνονται ὅτι τὸ μέσον ζητοῦσιν, ὡς ταῦτόν ἐν τῷ μέσον ζητεῖν καὶ τὸ δίκαιον· μέσον ἄρα τὸ δίκαιον. Ἐπει καὶ ὁ δικαστὴς μέσος, τὴν μεσότητα καὶ τὸ δίκαιον εἰσάγων, καὶ ἐπανορθῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀδικίας ἀνισότητα. ** Καὶ ὥσπερ τὴν αβ γραμμὴν εἰς ἀνισα τμηθεῖσαν κατὰ τὸ δ, εἰ τις ἐθέλοι εἰς ἴσα διελθεῖν, ἀφελὼν ἀπὸ τῆς μελλόνος τῆς βδ τὴν ὑπεροχὴν ἣν ὑπερέχει τῆς ἐλάττονος τῆς δα, τὴν γδ, καὶ προσθεῖς τῇ δα, τὴν αγ ἴσον ἐποίησε τῇ γβ, καὶ εὔρε τὴν διχοτομίαν τῆς αβ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀνισότητος τῆς ἀδικίας συμβαίνει. Ἐὶ γὰρ διορθωτικὸν δίκαιον, ἀφελόμενον ἄπὸ τοῦ κέρδους τοῦ ἡδικηκότος, ἕπερ ὡς ὑπεροχὴ ἐστὶν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡδικημένον, καὶ προστεθὲν ὁ τῶν ἡδικημένων, ἰσότητα καὶ μεσότητα ἐποίησε. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δίκαιον καλεῖται, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἰ τις εἴποι δίχαιον· καὶ ὁ δικαστὴς δικαστής.

*** Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς γραμμῆς εχει, ὅταν διχαίεται· ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν ἴσων εὐθειῶν μέση ἀναλόγῳ ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, οὕτω καὶ τὸ δίκαιον μέσον ἐστὶ

morte afficiat. Sed et alio modo in hac justitia hac proportionem animadvertere possumus, si nimirum terminos conjungamus: sicut enim injuriæ auctor ad hominem læsum se habet, ita judex ad injuriæ auctorem: nam qualibus malis injuriæ auctor alterum maceravit, talia a judice accipit.

Quum ergo injustitia tam in bonis quam in malis contrario modo majus et minus inducat: qui enim majus bonum appetit, minus eligit malum, justitia vero æqualitatem spectat, medium autem inter majus et minus æqualitas est: apparet talem justitiam temperamentum inter damnum et lucrum servare. Jam vero damnum dicitur omnis injuria nobis illata, lucrum autem omnis contumelia aliis imposita et fraudatio, sive in aliorum pecuniis, sive in eorum existimationem, sive in aliud quid injurius aliquis esse vult. Est igitur jus, quod ad æquandum valet, medium inter damnum et lucrum: quocirca quum contendunt, ad judicem confugiunt, rati hoc modo neutri detrimentum importari ideoque necessario ipsos ne lucrari quidem quiddam, sed fore ut medium quiddam teneant propterea quod eum quasi vivum jus corrigendi vi præditum existimant, atque idcirco medium eum vocant, utpote juris illius ope ad medium perventuri. Nonnulli etiam non unum tantum, sed duos aut tres medianos in controversiis appellant: unde apparet eos medium quærere, quasi unum idemque sit medium quærere et justum: medium ergo est justum. Nam medius quoque est judex, mediocritatem et justum inducens, simulque inæqualitatem ab injustitia ortam tollens. Et ut si quis lineam AB inæqualiter divisam circa D, velit æqualiter dividere, auferendo a majori parte ED exsuperantiam, qua minorem DA superat, nimirum GD, addensque ad DA, AG æqualem facit ipsi GB, atque ita invenit, quo pacto bifariam AB dividi possit: sic etiam in injustitiæ inæqualitate res se habet. Quippe jus corrigendi vi præditum, si detractum sit de lucro lædentis, quod in eo læsi hominis respectu tanquam exsuperantia quædam animadvertitur, additumque ei qui injuria affectus est, æqualitatem et mediocritatem inducit. Quamobrem etiam jus græce dicæson nominatur, quia dicha, id est, bifariam divisum est, quasi divisum (dichæson) et judex divisor (dichæstes) dicatur.

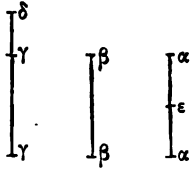
Et quemadmodum in linea se res habet, quum dupliciter divisa est, quia altera rectorum linearum æqualium arithmetice proportionis ratione majoris minorisque media est, sic justum quoque medium lucri et damni

* Ὅστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον κτλ. — *** Καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἀνισα τετραμμένης κτλ.

**

τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας, τοῦ μείζονος ἢ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, καὶ τοῦ ἐλάττονος ἕλαττον μὲν τοῦ μείζονος, μείζων δὲ τοῦ ἐλάττονος. Ὅτι δὲ ἐπὶ τῆς γραμμῆς οὕτως ἔχει, καθὼς εἴρηται, φανερόν· ἡ γὰρ βδ ὑπερέχει τῆς γα τῆ γδ· ἡ δὲ γα ὑπερέχει τῆς αδ τῆ αὐτῆ τῆ γδ· ὥστε αἱ μὲν βδ, γα, αδ ἀνάλογον ἔχουσι κατὰ ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· μέση δὲ ἐστὶν εἰ ἡ γα, ἢ ἴση τῆ γβ, ἥτις ἐλάττων μὲν ἐστὶ τῆς βδ, μείζων δὲ τῆς αδ, τῆ αὐτῆ τῆ γδ ἐλαττουμένη καὶ ὑπερέχουσα. Ἔτι δὲ καὶ ἐκείθεν δῆλον, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἴσον μέσον ἀνάλογον εἶναι τῆς ζημίας καὶ τοῦ κέρδους, κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· ἔστωσαν τρεῖς εὐθείαι ἴσαι

ἀλλήλαις, αἱ αα, ββ, γγ· τετημέσθω δὲ ἡ αα δίχα κατὰ τὸ ε, ἢ τε^b γγ κατὰ τὸ ζ· καὶ ἀφηρήσθω ἀπὸ τῆς αα ἡ αε· φανερόν δὲ ἡ, ὅτι ἡ γγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ γζ· προσκείσθω δὲ ἡ ἀφαιρηθεῖσα τῆς αα τῆ γγ, καὶ ἔστω ἡ δγ· φανερόν δὲ ἡ, ὅτι ἡ δγ μείζων ἐστὶ τῆς εα τῆ τε δγ καὶ τῆ γζ. Εἰ τοίνυν δεήσει τῶν ἄκρων εὐθειῶν τὴν ἰσότητα ἐπαναγαγεῖν, διὰ τῆς ββ τοῦτο ποιήσομεν· ὥσπερ γὰρ κανόνα τῆ γδ ἐφαρμόσαντες τὴν ὑπεροχὴν ἀφελούμεν· ἐφαρμόσαντες δὲ τῆ αα, τὸ ἐλλείπον προσθήσομεν· καὶ οὕτως ἔσονται πάλιν αἱ ἄκραι ἴσαι ἀλλήλαις. Αὕτη δὲ ἡ τὴν ἰσότητα ἐπαναγοῦσα ββ, μέση ἀνάλογόν ἐστὶ^k κατὰ ἀριθμητικὴν τῆς δγ καὶ εα· ἡ μὲν γὰρ δγ τῆς ββ ὑπερέχει τῆ δγ, ἡ δὲ ββ τῆς εα ὑπερέχει τῆ αὐτῆ τῆ δγ· ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου τὸ αὐτὸ συμβαίνει, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν συμβαίνει. Τότε γὰρ εὖ ἔχουσι καὶ συνίστανται, ὅταν ἐν χρεῖα τούτων γενώμεθα, καὶ τοσοῦτον τεχνιτῶν δεώμεθα, ὅσον αὐτοὶ περὶ τὴν τέχνην πονοῦσι καὶ ζημιῶνται· οὕτω γὰρ δυνατόν συνιστάται τοὺς τεχνίτας, τὴν ἔνδειαν παρὰ τῶν δεομένων ἀναπληροῦντας. Εἰ δὲ οἱ μὲν πονοῦσι καὶ ποιοῦσι τὰς τέχνας, οἱ πάσχοντες δὲ αὐτάς, οἱ δεόμενοι αὐτῶν δηλονότι, οὐχ οὕτω πάσχουσιν ὡς ἐκείνοι ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολλῶν ἕλαττον, οὐδὲν κωλύει πάσας ἀπολέσθαι. Διὰ τοῦτο κἀνταῦθα^l τὸ μέσον καὶ τὸ ἴσον ἀναγκαῖόν ἐστίν, ὃ ἐστὶ μεταξὺ ζημίας καὶ κέρδους.

* Ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα, ἡ ζημία καὶ τὸ κέρδος, λέγεται μὲν κυρίως ἐπὶ τῶν ἐκουσίων συναλλαγμάτων, ἐλήφθη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουσίων. Λέγεται γὰρ ἀπλῶς κερδαίνειν, τὸ κτήσασθαι πλείονα ὢν τις κέκτηται· ὁμοίως καὶ ζημιῶσθαι, τὸ κτήσασθαι ἐλάττονα ὢν

est, majoris videlicet aut minoris boni vel mali, minus scilicet majore, majus minore. Hanc autem quam diximus, lineæ esse rationem, manifestum est : BD enim superat GA ipsa GD : GA autem superat AD eadem GD : itaque BD, GA, AD proportione arithmetica conveniunt : media autem est GA, quippe quæ æqualis illi GB sit, quæ minor est quam BD, sed major quam AD, eadem illa GD, qua et superatur et superat. Sed inde etiam intelligitur, id quod justum est et æquale, proportione, et quidem arithmetica, medium esse damni et lucri : sint tres rectæ lineæ inter se æquales, AA, BB, GG : secetur autem AA bifariam circa E, et GG circa Z : deinde auferatur ab AA linea pars AE : perspicuum igitur est, GG majorem futuram quam EA, ipsa GZ : addatur postea quæ aufertur ab AA ad GG, et sit DG : apparet ergo DG majorem futuram quam EA, ipsa DG et GZ. Quodsi extremæ rectæ lineæ partes ad æqualitatem nobis redigendæ sunt, hoc per BB faciemus : tanquam normam enim illi GD aptando exsuperantiam tollemus : quam ad AA apponendo, id quod deest addemus : atque ita rursus æquales inter se erunt extremæ partes. Ipsa vero quæ æqualitatem hanc inducit BB, media erit arithmetica proportione illius DG et EA : DG enim BB ipsa DG superat, BB autem EA eadem DG : idem vero etiam in jure corrigendi vi prædito locum habere, ex præcedentibus apparet. Verum hoc in artibus quoque contingit. Tunc enim bene se habent et constant, quum iis opus habemus, ac tantum artificibus egemus, quantum ipsi artifices vel laboris ad artes suas impendunt vel damni contrahunt : quippe ita licebit efficere, ut consistant artifices, si lacunam rei familiaris per eos qui ipsorum arte egent, expleant. Sed si illi quidem operam navant suasque artes exercent, hi autem qui eas sustinent, id est qui iis egent, non ita sustinent ut illi eas exercent, sed multo minus, nihil obstabit, quominus omnes pereant. Quapropter et hic necessario medium et æquale requiritur, quod inter damnum et lucrum interjectum est.

Hæc autem nomina, damnum ac lucrum, licet proprie de iis, quæ sponte cum aliis contrahimus, negotiis usurpentur, nihilominus tamen etiam ad res non voluntarias transferuntur. Dicitur enim simpliciter lucrari, qui plus quam ante habebat sibi comparavit : pariterque damnum facere, qui minus quam a principio possidebat sibi acquisivit : sed bona quorum in possessione prius

* Ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα κτλ.

εἶχεν ἐξ ἀρχῆς· τὸ δὲ τὰ ὄντα ἔχειν οὔτε ζημία, οὔτε κέρδος ὀνομάζεται, ἀλλὰ τι μέσον· ὥστε κέρδους τινός καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι· λέγω δὲ τῶν ἐν τοῖς ἀκουσίῳ συναλλάγμασιν, ὅταν τις τοσαῦτα λάβῃ, ὅσα εἶχε πρὶν ἀδικηθῆναι ἢ ἀδικῆσαι, τοῦτ' ἐστὶ κερδᾶναι^α ἢ ζημιωθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐκουσίῳ συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἀδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνεται· τοῦτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος.

(Scripsi : * τοῦ τε] cod. τοῦτε. —^b δικαστοῦ, συμβαίνει ἀναλογίαν] ex Heinsii conjectura ; cod. δικαστοῦ, ἀναλογίαν. —^c ἄν τε] cod. ἄντε. —^d ἀφελόμενον] cum codd. i. e. ἀφαιρέθην. Vid. Matthiæ Gr. Gr. § 496. 8 et Wesseling. ad Herodot. V, 35. —^e προστεθῆν] cod. προσθῆν. —^f εἴ τις] cod. εἴ τις. —^g δὲ ἐστίν] cod. δὲ ἐστίν. —^h ἢ τε] cod. ἢ τε. —ⁱ ἀφελόμενον] cum codd. i. e. ἀφαιρέσομεν, ut καθελῆι pro καθαιρήσει Diog. Laert. VI, 78. —^k ἐστίν] cod. ἐστίν. —^l κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. —^m τοῦτ' ἐστὶ κερδᾶναι] cod. τουτέστι κερδᾶναι. —)

Κεφ. ζ'.

* Ὅτι τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐστὶν εἶδος δικαιοσύνης, εἰ μὴ κατὰ ἀναλογίαν ἢ ἀντιπεπονηθῆσι γένοιτο.

* Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι ἔλεγον δίκαιον εἶναι τὸ ἀντιπεπονηθὸς, τὸ τὰ αὐτὰ πάσχειν, ἃ ποιεῖ τις καὶ πρὸς τοῦτο φέρειν καὶ τὸ τοῦ 'Ραδαμάνθυος ἔπος·

εἰ κα πάθοι τά κ' ἔρξει, δίκη κ' ἰθεὶα γένοιτο.

Τοῦτο δὲ τὸ ἀντιπεπονηθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὐδενὶ εἶδει τοῦ δικαίου. Οὔτε γὰρ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον τοιούτων ἐστίν, οὔτε τὸ διορθωτικόν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς διανομῆς οὐ δυνατόν ἀεὶ τὸν πολλίτην ἐκεῖνα πάσχειν εὖ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, ἄπερ ἐποίησεν· εἰ γὰρ τύραννον ἀπέκτεινε, πῶς τὸ αὐτὸ πείσεται; ἐπὶ δὲ τοῦ διορθωτικοῦ δικαίου πολλαχοῦ διαφωνεῖ· εἰ γὰρ τις ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ δίκαιον πληγῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι· καὶ εἰ τις ἄρχων ὦν τινὰ τῶν ἀρχομένων ἐπάταξεν, οὐ δίκαιον τὰ ἴσα παθεῖν· εἰ δὲ τις καὶ ἀκουσίως καὶ ἀγνοῶν ἔβλαψε τὸν πέλας, οὐ δίκαιόν ἐστιν ὁμοίως ἀντιβλαβῆναι.

** Δυνατὸν δὲ τὴν τοιαύτην ἀντιπάθειαν δίκαιαν εἶναι ἐν ταῖς ἀλλακτικαῖς κοινωνίαις· οἷον ἐν τῷ εὖ ποιεῖν ἀλλήλους καὶ κακῶς ποιεῖν, καὶ ἐν τοῖς τῶν τεχνῶν πρὸς ἀλλήλους^a συναλλάγμασι· πλὴν τὴν ἀντιπάθειαν οὐ κατὰ τὸ ἴσον ἐλαθεῖν δεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον. Ὁ γὰρ τὸν ἄρχοντα τυπτήσας τὴν τάξιν τῆς πολιτείας ἀνεῖλε, καὶ οὐ τυπτήσεται, ἀλλὰ ἀποκτανθήσεται· καὶ ὁ τὸν γάμον τοῦ πέλας διαφθείρας πείσεται μὲν καὶ αὐτὸς κακῶς, οὐ τὰ αὐτὰ δέ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον· εἴτε γὰρ μὴ πείσεται κακῶς ὁ δρᾶσας κα-

fueras possidere, neque damnum dicitur, neque lucrum sed medium quid : quare jus inter lucrum et damnum medium est : loquor de iis quæ ad res non voluntaria pertinent, quando aliquis tantundem consequitur, quantum ante injuriam vel acceptam vel illatam possidebat, hoc est, antequam lucraretur aut damnum faceret. Quod enim in contractibus sponte nostra factum lucrum vocatur, neque injustum est, neque corrigendum : nimirum quia legibus hoc conceditur.

Cap. VI.

Talionem non esse speciem justitiæ, nisi pro portione reprocæ illa permissio locum habeat.

Pythagorei autem jus reciprocæ perpressionem esse dicebant, id est, quom quis patitur idem quod fecit : atque huc spectare illud Rhadamanthi :

si quis, quod fecit, patitur, jus erit æquum.

Hæc vero reciproca permissio nulli justitiæ formæ congruit. Neque enim jus in distributionibus positum est tale, neque corrigendi vi præditum : fieri enim non potest, ut in distributione semper eadem beneficia e publico accipiat civis, quæ prior contulit : nam si quis, exempli gratia, tyrannum interfecerit, quomodo idem ei non veniet ? in jure autem corrigendi vi prædito sæpe discrepat res : si quis enim magistratum percussit, is non solum verberibus, sed etiam graviore poena dignus est : ac si quis magistratum gerens aliquem eorum, qui sub ipsius potestate sunt, percussit, non est æquum, eum parem poenam sustinere : sed si quis et invitus et ignarus alium læssit, non est æquum, illum simili incommodo affici. Potest tamen in communitate rerum ultro citroque permutandarum justa esse reciproca ejusmodi permissio : ut quom alter alteri vel bene facit vel male, atque in negotiis de mutuo artium subsidio contractis, verum ibi non æqualitate, sed proportione reciprocæ illam perpressionem explicari oportet. Qui enim præterea maximum pulsavit, quom rerum publicarum ordinem perturbaverit, non verberibus, sed morte multabitur : et qui alienam uxorem stupravit, punietur et ipse, non eodem tamen modo, sed pro portione : sive enim non punietur qui male fecit, servitus revera et tyrannis erit.

* Cap. 5, δοκεῖ δὲ τισὶ καὶ τὸ ἀντιπεπονηθὸς εἶναι κτλ. — ** Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις κτλ.

κῶς, δουλεία τις ἔσται καὶ τυραννὶς ἢ πολιτεία· εἴτε τὰ αὐτὰ πείσεται ἄπερ ἔδρασεν, ἀποτόν τι καὶ αἰσχρόν. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν χαρίτων, καὶ τοῦ εὐ ποιεῖν καὶ εὐ πάσχειν· πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰσότητά τῆς πολιτείας ἀναγκασιὸν ἔστι τὸν εὐ παθόντα καὶ εὐ ποιῆσαι καὶ τὴν χάριν ἀμείψασθαι, καὶ ἐπὶ δευτέρων ἄρξαι χαρίτων· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο εἴη, ἀπολείται ἡ μετάδοσις, ἢ συνέχει τὴν πολιτείαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐν ἐκάστη τῶν πόλεων Ἱδρυται· ἵνα αἱ Χάριτες τιμῶνται διὰ τῆς ἀντιχάριτος. Οὐ δυνατόν δὲ τὴν χάριν τὴν αὐτὴν εἶναι τῇ ἀντιχάριτι, ἀλλὰ ἀνάλογον· δίδωσι γὰρ τίς τινι οὐ δεῖται ὁ λαμβάνων, καὶ λαμβάνει παρ' ἐκείνου, ὅπερ αὐτὸς ἐν χρεῖα καθέστηκε· καὶ οὕτω χάρει καὶ χάρειν ποιεῖ· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λήφεται ἂ δέδωκε, τίς ἢ χάρις; Ὡστε καὶ τὸ εὐ ποιεῖν καὶ εὐ πάσχειν οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνάλογον γίνονται.

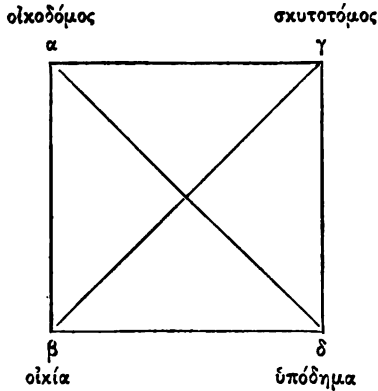
* Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείθεν φανερώτερον γένοιτ' ἂν. Αἱ μεταδόσεις καὶ ἀντιδόσεις κοινωναὶ τινές εἰσιν· αἱ δὲ κοινωναὶ τῶν ἐν χρεῖα· ἐκείνου γὰρ τίς ζητεῖ κοινωνεῖν, οὐ χρεῖαν ἔχει· τὸ δὲ ἐν χρεῖα εἶναι τῶν ἀνομοίων ἔστιν· οὐ γὰρ δεῖται τις ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἑαυτοῦ, ἢ ὧν αὐτὸς δύναται ποιεῖν, ἀλλ' ὧν οὐκ ἔχει, οὐδὲ δύναται ποιεῖν, ἐκείνων ζητεῖ τῶν πλησίον κοινωνεῖν· ὁ γὰρ σκυτοτόμος οὐ δεῖται τοῦ σκυτοτόμου, οὐδὲ ὁ ἱατρὸς τοῦ ἱατροῦ, ἀλλ' ὁ σκυτοτόμος ἱατροῦ, καὶ ὁ ἱατρὸς σκυτοτόμου· ὥστε φανερόν, ὅτι αἱ χάριτες τῶν ἀνομοίων εἰσιν. Αἱ ἄρα μεταδόσεις, καὶ αἱ ἀντιδόσεις οὐχ αἱ αὐτὰ ἔσονται· ἀλλ' ἵνα καὶ κατὰ τὸ δίκαιον γίνωνται, κατὰ τὸ ἀνάλογον τὴν ἰσότητά ἐκληπτέον· ὁ γὰρ σκυτοτόμος τῶ οἰκοδόμῳ ὑπόδημα δώσει, λήφεται δὲ ὅσα εἰς οἰκίαν φέροι ἀναλόγως τῇ χάριτι· καὶ ὁ ἱατρὸς τῶ γεωργῶ ἀλλὰ μὲν δώσει, ἀλλὰ δὲ παρ' αὐτοῦ λήφεται κατὰ ἀναλογίαν. Ἐνδέχεται γὰρ τὸ ἐτέρου ἔργον τιμιώτερον εἶναι θητέρου· οὐ γὰρ ἀντὶ οἰκίας ὑποδήματα δώσει ὁ σκυτοτόμος τῶ οἰκοδόμῳ, ἀλλὰ τοσοῦτον δεῖ εἰσενεγκεῖν τὸν σκυτοτόμον εἰς τὴν ἀντίδοσιν, ὅσον ἐκεῖνος εἰς τὴν οἰκίαν ἐζημιώθη· εἰ δὲ μή, ἄνισα ἔσται τὰ ἀλλάγματα, καὶ αἱ χάριτες ἀνόμαλοι. Δεῖ τοίνυν ἐν ταῖς χάρισι τηρεῖν τὴν ἰσότητά· πλὴν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, ἣν ποιεῖ ἢ κατὰ διάμετρον σύζευξις· διάμετρος μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ παραλληλογράμμου ἐπὶ τὴν ἀπεναντίον γωνίαν ἐπιζευγυμένη εὐθεῖα.

respublica; sive eodem incommodo afficitur, quod aliis attulit, absurdum ac turpe erit. Similiter in muneribus dandisque et accipiendis beneficiis se res habet: nam ad conservandam reipublicæ æqualitatem necesse est eum, qui beneficium accepit, aliis quoque benigne facere et gratiam referre atque etiam alia beneficia prius in bene meritos conferre: quod nisi contigerit, peribit communicatio, quæ civitatem hominumque concordiam sustinet. Quocirca et Gratiarum templum in singulis urbibus exstructum est, ut Gratiæ beneficiorum remuneratione colantur. Non potest autem acceptum beneficium idem esse cum ejus remuneratione, sed pro portione tantum respondere: dat enim aliquis alicui quo eget is qui accipit, vicissimque accipit ab eo quo ipse opus habet: atque ita gaudet et gaudere facit: quod si eadem accipiat, quæ dedit, quænam erit gratia? Quamobrem beneficiis ornare alios et ab iis ornari, non eodem modo, sed pro portione fit.

Hoc vero etiam ex eo quod dicturi sumus, magis apparebit. Nam conferre beneficium in aliquem, vicissimque referre gratiam communicatio quædam est: communicatio autem rerum necessariorum est: siquidem rerum, quibus eget aliquis, particeps esse studet: opus vero habemus iis quæ sunt dissimilia: neque enim quisquam se ipso vel rebus suis vel iis quæ ipse efficere potest, eget, sed quæ nec habet nec efficere ipse potest, eorum particeps fieri ab alio cupit: quippe sutor non eget sutore, nec medicus medico, sed sutor medico, et medicus sutore, ut vel hinc appareat, dissimilia esse beneficia. Quare nec beneficii collatio, neque ejus remuneratio eadem erit: sed ut juste fiant, proportione æqualitas fingenda est: sutor enim architecto calcem dabit: vicissimque architectus accipiet operæ in exstruendo ædificio positæ pretium proportione ejus quod præstitit: similiter et medicus alia dabit agricolæ, alia pro portione ab eo accipiet. Quippe fieri potest, ut alterius opus majoris prelii quam alterius sit: siquidem haudquaquam pro ædificio calceos architecto sutor dabit, sed sutorem tantum pecuniæ in remunerationem impendere oportet, quantum damni in exstruendo ædificio ille contraxit: sin minus, inæqualis erit permutatio et beneficia minime paria. Quamobrem in beneficiis quibus alius alium ornat servanda est æqualitas, verum pro portione, quam directa efficit conjunctio: dimetiens enim est, quæ ab adverso parallelogrammi angulo in oppositum recta transcurrit linea.

architectus	sutor
a	g
b	d
domus	calceus

* Ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν κτλ.

Ἔστω δὲ ὡσπερ τετράγωνον οἱ τέσσαρες ὄροι· ὁ οἰκοδόμος, ὁ σκυτοτόμος, τὸ ὑπόδημα, ἡ οἰκία· ὁ οἰκοδόμος μὲν ἐφ' οὗ τὸ α, σκυτοτόμος δὲ, ἐφ' οὗ τὸ γ, οἰκία, ἐφ' οὗ τὸ β, ὑπόδημα, ἐφ' οὗ τὸ δ· ἐπεὶ τοῖνον ὑπὸ τὸν σκυτοτόμον τὸ ὑπόδημα τίθεται, ὡσπερ τὸ δ ὑπὸ τὸ γ, καὶ ὑπὸ τὸν οἰκοδόμον ἡ οἰκία, ὡσπερ τὸ β ὑπὸ τὸ α, ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαις συναφθήσεται μὲν ὁ οἰκοδόμος τοῖς ὑποδήμασιν, ὡσπερ συνάπτεται τὸ α τῷ δ· ὁ δὲ σκυτοτόμος τῇ οἰκίᾳ, ὡσπερ τὸ γ τῷ β· καὶ οὕτως ἔσονται αἱ κοινωνίαι κατὰ διάμετρον· οὐ κατὰ τὰ αὐτά, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἀνάλογα.

* Διὰ τοῦτο δεῖ τὰ ἀλλασσόμενα λόγον ἔχειν καὶ συμμετρίαν πρὸς ἀλλήλα· εἰσι γὰρ ἕνια, ἃ οὐδὲ δύναται σχεδὸν ἀλλαγῆναι διὰ τὸ ἀσύμμετρα εἶναι· οἷον τὸ τοῦ αὐλητοῦ ἔργον, καὶ τὸ τοῦ οἰκοδόμου. Διὰ τοῦτο παρελήφθη τὰ νομίματα, ἅτινα πρὸς πᾶν ἔργον δύνανται ἀλλαγῆναι, καὶ παντὸς ἔργου τὴν ἀξίαν μετροῦσιν· ἀπὸ τούτων γὰρ γινώσκομεν πόσων ὑποδημάτων ἡ οἰκία ἀξία ἐστίν, ἢ πόσης τροφῆς, ἢ ἄλλων ἔργων· εἰ γὰρ μὴ ἡ ἀξία ἐκάστου γινώσκοιτο, οὐ δύναται συστήναι ἡ ἀλλαγή καὶ ἡ κοινωνία· τὸ γὰρ μὴ δίδοναι καὶ λαμβάνειν ἀξίωμα οὐκ ἐστὶν ἀλλαγή οὐδὲ κοινωνία.

** Διὰ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι τι ἐν μέτρον κοινὸν ἀπάντων, ὃ πάντα δυνάμεθα μετρεῖν, καὶ δι' οὗ τὴν ἀξίαν ἐκάστου γινώσκομεν. Ἔστι δὲ φύσει μὲν καὶ ἀληθεῖα ἡ χρεια μέτρον ἀπάντων καθόσον γὰρ τις δεῖται τινος, κατὰ τοσοῦτον βούλεται αὐτῷ κοινωνεῖν· εἰ γὰρ μὴ δεῖτο τῶν ἑτέρου, ἢ μὴ ὡσπερ ἄλλος τῶν ἐκείνου, ἀλλὰ ἔλαττον, οὐκ ἔσται ποτὲ ἀλλαγή· δεόμενος δὲ τὰ ἑαυτοῦ δίδωσι, καὶ λαμβάνει τὰ τῶν ἄλλων. Ἡ μὲν οὖν χρεια φύσει καὶ ἀληθεῖα μέτρον ἐστὶ τῶν πραγμάτων· αὕτη γὰρ πάντας εἰς ἓν συνάγει· νόμῳ δὲ καὶ κατὰ συνθήκην τὸ νόμισμα· καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμισμα καλεῖται, ὅτι οὐκ ἔστι φύσει, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν ἐτέθη, καὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ μεταβαλεῖν αὐτὸ καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Ἔστι τοῖνον καὶ τὸ νόμισμα μέτρον, ὡς εἰρηται, τῆς τῶν πραγμάτων ἀξίας, καὶ αὐτοῦ μὲν οὐκ

Sint ergo nobis quadrati instar quatuor termini: architectus, sutor, calceus, ædificium: et quidem architectus ubi A, sutor autem ubi G est, ædificium ubi B, calceus denique ubi D: quoniam igitur sub sutore calceus ponitur, sicut D ponitur sub G, et sub architecto ædificium, quemadmodum B sub A ponitur, in communicatio: mutua conjungitur architectus cum calceis, ut A conjungitur cum D: sutor vero cum ædificio, sicut G cum B: atque ita mediis lineis communicatio efficietur: non quidem eodem modo, sed pro portione.

Quare oportet ea quæ permutantur rationem aliquam inter se habere et convenientiam: sunt enim quedam quæ fere ne permutari quidem possint, quia inter se non congruunt: verbi causa, tibicinis opus et architecti. Quapropter nummi assumti sunt, qui qualibet re permutari queunt, omniumque rerum pretium metiuntur: hinc enim discimus, quot calceos valeat ædificium, illo quantum cibi, aut aliarum rerum: nam nisi cuiusque rei pretium cognovimus, neque permutatio ulla horum habere potest, neque communicatio: siquidem non datur aut accipere quod pretium singulæ res habent, non est permutatio aut communicatio.

Quapropter necesse est unam aliquam esse communem omnium rerum mensuram, qua metiri cuncta queamus singularumque rerum pretia cognoscimus. Hæc autem rerum omnium mensura proprie quidem et revera indigentia est: nam quatenus aliquis quopiam eget, ealens ejus particeps esse vult: nisi enim iis quæ alterius sunt eget, aut minus quam alius quæ ipsis sunt desiderat, nulla unquam erit permutatio: quum vero eget, dat sua accipitque aliena. Proprie ergo ac revera rerum mensura est indigentia: hæc enim omnes admodum lege vero et instituto nummus est: ideoque etiam nummus vocatur, propterea quod non lege valeat, sed a nobis inventus et signatus sit, ac simul in nostra potestate sit, eum immutare inutilemque reddere. Est ergo nummus quoque, quemadmodum diximus, pretii omnium

* Διὸ πάντα συμβελητὰ δεῖ πως εἶναι κτλ. — ** Δεῖ ἄρα ἐνί τινι πάντα μετρεῖσθαι κτλ.

ἔστι χρεῖα δι' ἑαυτῆς, ἔστι δὲ ὡσπερ ὑπάλλαγμα τῆς χρεῖας διὰ τούτων τοίνυν τῶν μέτρων γνωσθείσης ἐκάστου τῆς ἀξίας τῶν ἔργων, ἢ ἀλλαγῇ ἰσόρροπος ἔσται κατὰ τὸ ἀνάλογον.

* Ἡ δὲ ἀναλογία ἔσται ἀντιπεπονητός· οὕτως γὰρ δυνατὸν ἰσασθῆναι τὴν ἀλλαγὴν. Ἀντιπεπονητά δὲ λέγονται παρὰ τοῖς μαθηματικοῖς, ὅταν ἤ, ὡς τὸ α πρὸς τὸ β, τὸ γ πρὸς τὸ δ'· καὶ ὡς τὸ α πρὸς τὸ γ, τὸ δ πρὸς τὸ β· εἰ τοῦτον τοίνυν τὸν τρόπον ἀνάλογον ἔσται τὰ ἀλλασσόμενα, καὶ οἱ ἀλλάσσοντες, δικαῖα ἔσται ἡ ἀλλαγῇ. Ἔστω γὰρ σκυτοτόμος ἐφ' οὗ γ, γεωργός, ἐφ' οὗ α, ὑποδήματα, ἐφ' οὗ δ, σίτος, ἐφ' οὗ β· κείσθω δὲ τὸν γεωργὸν πρὸς τὸν σκυτέα διπλάσιον λόγον ἔχειν, ἔσται δὲ καὶ ὁ σίτος διπλάσιος τῇ ἀξίᾳ τῶν υποδημάτων· εἰ τοίνυν ἔσται ὡς γεωργὸς πρὸς τὸν σκυτέα, τὰ ὑποδήματα πρὸς τὴν τροφήν ἢ τὸν σίτον, διπλάσιον ἔσται τὰ ὑποδήματα τοῦ σίτου, καὶ οὕτως ἔσονται ἀξία τοῦ σίτου· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἢ ἀλλαγῇ γένοιτο, οὐ δεῖ εἰς σχῆμα ἀναλογίας ἀγεῖν αὐτά, οὐ γὰρ δυνατὸν ἰσασθῆναι. Εἰ γὰρ ἔσται, ὡς ὁ γεωργὸς πρὸς τὸν σκυτέα, τὸ ἔργον τοῦ γεωργοῦ δ λαμβάνει ὁ σκυτέας πρὸς τὸ ἔργον τοῦ σκυτέως δ λαμβάνει ὁ γεωργός, οὐκ ἔσται ἰσότης, ἀλλ' ὅταν ἀντιπεπονητός ἔχῃσι, τότε ἀλλαγῇ κυρίως καὶ κοινωνία γίνεται.

** Ὅτι δὲ ἡ χρεῖα συνέχει τὰς πολιτείας, καὶ αὐτὴ τὰς κοινωνίας ποιεῖ καὶ τὰς ἐνώσεις, καθάπερ ἐν τῷ ὄν, ὁῦλον· καὶ γὰρ ὅταν μὴ χρεῖαν ἔχῃσιν ἀλλήλων, οὐκ ἀλλάττονται, οὐδὲ κοινοῦσιν ἀλλήλοις ἢ ὅταν ὁ μὲν δέηται^α θατέρου, ἄτερος δὲ θατέρου χρεῖαν οὐκ ἔχῃ, καὶ τότε γὰρ ὁμοίως ἀκοινωνήτοί εἰσιν· ὡσπερ τοῦναντίον, ὅταν οὗ μὲν ἔχει αὐτὸς δέηται τις, αὐτὸς δὲ χρῆξῃ^β· ὡν ἐκεῖνος δοῦναι δυνατός.

*** Ἐπεὶ δὲ πολλάκις ὁ μὲν γεωργὸς δεῖται τοῦ ἔργου τοῦ τέκτονος, ὁ δὲ τέκτων οὐ δεῖται τοῦ γεωργικοῦ, ἵνα τὰ ἀλλάγματα καὶ αἱ κοινωνίαι μηδέποτε ἴ κωλύονται, παρελήφθη τὸ νόμισμα· καὶ τοῦτο διδοὺς ὁ γεωργὸς τῷ τέκτονι λαμβάνει παρ' ἐκείνου τὸ ἐκείνου ἔργον· ὁ δὲ τὸ νόμισμα καθάπερ ἐγγυητής ἐστι πρὸς τὸν τέκτονα, ὅτι ἐπειδὴν τῶν τοῦ γεωργικοῦ δεηθῆ, δι' αὐτοῦ λήψεται παρὰ τοῦ γεωργοῦ ὡν ἐν χρεῖα κατέστη. Καὶ οὕτως κἀνταῦθα^β διὰ τὴν μελλούσαν τοῦ τέκτονος χρεῖαν ἢ ἀλλαγῇ καὶ ἡ κοινωνία γίνεται. Καὶ τὸ νόμισμα δυνάμει ἐστὶ πάντα σχεδόν, ὡν δεῖται ἕκαστος ἐκάστου· καὶ ἡ τούτου χρεῖα μάλιστα μένει· εἰ καὶ μὴ αἰ ὁμοίως. Καὶ γὰρ ἐν μὲν ταῖς εὐθηνίαις πολλὴ τις ἐστὶν ἡ χρεῖα τοῦ νομίσματος· ἐν δὲ ταῖς σιτοδείαις οὐκ ἐστὶν·^α οὐ γὰρ ἐν τις ἔλοιτο ὀλίγον προσέσθαι σίτον πολλῶν νομισμάτων. Ὅμως δὲ δι' ἃ εἰρηται μᾶλλον μένει ἡ τούτου χρεῖα, ἢ ἡ τῶν ἄλλων· διὸ δεῖ πάντα τιμᾶσθαι· οὕτω γὰρ δυνατὸν εἶναι αἰεὶ ἀλλαγῇ καὶ κοινωνίαν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πάντα μετρεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι

rerum mensura, qui tamen per se non desideratur, sed quasi in locum indigentiae successit : quum hac ergo mensura singula rerum pretia cognoverimus, æqualis pro portione permutatio erit.

Porro reciproca et quasi e talionis lege erit hæc portio : quippe ita æquari poterit permutatio. Reciproca autem hoc modo dicuntur apud mathematicos, quum sicut A ad B, ita se habet G ad D : et ut A ad G, ita D ad B : si hoc ergo modo pro portione respondent res permutatæ hominesque permutantes, justa erit permutatio. Sit enim sutor ubi G, agricola ubi A est, calcei ubi D, frumentum ubi B : ponamus ergo agricolam ad autorem dupli rationem habere, profecto et frumentum duplicis pretii rationem ad calceos habebit : si igitur quemadmodum agricola ad autorem, sic calcei ad cibum aut frumentum se habebunt, necesse erit duplo frumentum excedant calcei, atque ita frumenti pretium æquabunt : quod nisi ita fit permutatio, in proportionis formam ista redigenda non erunt, quia æquari non possunt. Si enim quemadmodum agricola ad autorem, sic et opus agricolæ quod accipit sutor, ad opus sutoris se habet quod accipit agricola, non erit æqualitas, sed quum reciproca accedit talio, tum demum proprie permutatio fit et communicatio.

Indigentia autem contineri civitates, eamque esse quæ vitæ communionem efficiat et unitatem, tanquam unum quid, manifestum est : quum enim alter alter non indiget, non permutant neque communicant inter se : aut quum unus quidem altero, alter autem altero non indiget, ne sic quidem similiter communicant : quod contra tum demum locum habet, quum quod aliquis ipse possidet, eo eget alter, ipse autem rursus eget eo quod ille dare potest.

Quum vero sæpenumero agricola fabri opere indigeat, sed agricolæ opere non indigeat faber, ne unquam permutatio et communicatio impediretur, adhiberi nummus cœpit : hunc quum fabro tradit agricola, vicissim illius opus ab eo accipit : qui quidem nummus fabro quasi spondet, ubi quid eorum quæ ad rusticum pertinent desideret, fore ut pecuniæ beneficio quæ ipsi necessaria sunt ab agricola accipiat. Atque ita quia aliquando quoque indigere talibus faber poterit, permutatio hic fit et communicatio. Quin etiam nummus potentia fere omnium instar est, in quibus alter alterius opera indiget : manetque in primis hujus rei necessitas, quamvis non eodem semper modo. Etenim in annonæ vilitate maxime necessarius est nummus, in caritate contra, non item : quia non facile tum reperitur qui parum frumenti magno emtum aliis condonare velit. Nihilominus tamen ob ea quæ dicta sunt magis hujus quam cæterarum rerum manet necessitas : ideoque omnia æstimari oportet, quia ita demum semper permutatio et communicatio locum

* Ἔσται δὲ ἀντιπεπονητός, ὅταν ἰσασθῆ κτλ. — ** Ὅτι δὲ ἡ χρεῖα συνέχει κτλ. — *** Ὑπὲρ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς κτλ.

νομίσματι ἢ ἰσότης γίνεται· ἀπὸ δὲ τῆς ἰσότητος ἀλλὰ γινῆ γενέσθαι δυνατὸν. Ἰσότητα δὲ οὐκ ἀεὶ δυνατὸν γίνεσθαι ἀνευ νομίσματος· τινὰ γὰρ ἔργα τεχνῶν οὕτως ἀλλήλων διαφέρει, ὥστε παντελῶς ἀσύμμετρα εἶναι, καὶ μηδένα λόγον ἔχειν πρὸς ἀλλήλα· ἔθεν οὐ δυνατὸν ἰσότητα εὑρεῖν ἐν αὐτοῖς. Ὅτι δὲ ἕκαστος ἕκατέρου δεῖται, διὰ ταύτην τὴν χρεῖαν παρελήφθη ἐν τι κοινὸν μέτρον ὃ πάντα μετρεῖ, τὸ νόμισμα· ὃ φύσει μὲν καὶ ἀληθείᾳ οὐ μετρεῖ, (οὐ γὰρ ἐστὶ μέρος τῶν μετρούμενων), νόμῳ δὲ τι νῆμετέρῳ καὶ συνθήκῃ· καὶ οὕτως ἐν μέσῳ γενόμενον τῶν ἀσυμμέτρων, σύμμετρα ποιῶ καὶ ἰσάζει. Τοῦτο δὲ ἔσται καὶ ἀπὸ τοῦ διαγράμματος σαφέστερον. Ἔστω δὲ τὸ α οἰκία, τὸ δὲ β μναῖ δέκα, τὸ δὲ γ κλίνη. Ἔστω δὲ ἡ οἰκία πέντε μῶν, ἡ δὲ κλίνη μιᾶς· ὥστε αἱ δέκα μναῖ τὸ β τῆς μὲν κλίνης δεκαπλάσιόν ἐστι, τῆς δὲ οἰκίας διπλάσιον· ἡ ἄρα οἰκία ἡμισία ἐστὶ τῶν δέκα μῶν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν οἰκία ἡμισυ, ἡ δὲ κλίνη δέκατον τοῦ αὐτοῦ, τὸ δὲ ἡμισυ τοῦ δεκαπλάσιου¹ πενταπλάσιον, ἡ ἄρα οἰκία τῆς κλίνης πενταπλάσιος· σύμμετρος ἄρα ἡ οἰκία γέγονε τῇ κλίνῃ διὰ μέσου τοῦ νομίσματος, ὃ κοινὸν ἐγένετο μέτρον. Εἰ δὲ σύμμετρος, καὶ ἴση γενέσθαι δυνατὸν· εἰ γὰρ πενταπλασιασθῆ, ² ἴση ἔσται τῇ οἰκίᾳ. Τί μὲν οὖν τὸ ἀδικον, καὶ τί τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται, κατὰ τε διανομὴν καὶ διώρθωσιν, ἥτοι τὸ διανεμητικὸν καὶ διορθωτικόν.

(Scripsi : ἀλλήλους.] cod. ἀλλήλους. — ^b αἱ αὐταὶ ἔσονται.] cod. αὐταὶ ἔσονται. — ^c ἐστὶ.] cod. ἐστὶ. — ^d δέηται.] cod. δεῖται. — ^e χρήζη.] cod. χρήζει. — ^f μηδέποτε.] cod. μηδέ τότε. — ^g κἀνταῦθα.] cod. κἀνταῦθα. — ^h οὐκέτι.] cod. οὐκ ἔτι. — ⁱ δεκαπλασίου.] cod. δεκάτου — ^k πενταπλασιασθῆ.] cod. πενταπλασιασθῆ. —)

Κεφ. ζ'.

Ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι.

* Τοῦτων δὲ οὕτω διωρισμένων, φανερόν ἐστιν, ὅτι ἡ δικαιοπραγία μεσότης ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ πλεόν ἐστὶ, τὸ δὲ ἐλάττων· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ^a ἢ τὸ πλεόν ἔχειν, ὅπου τὸ ἴσον ἔδει· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, τὸ ἐλάττων ἔχειν. Καὶ ἡ δικαιοσύνη μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς προτέραις ἀρεταῖς· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀρετῶν ἕκαστη μέση ἐστὶ δύο κακιῶν, τὴν μὲν ὑπερβάλλουσα τῆς δὲ ἐλλείπουσα· ἡ μὲν γὰρ σωφροσύνη μεταξὺ τῆς ἡλιθιότητος καὶ τῆς ἀκολασίας ἐστίν, ἡ δὲ ἀνδρεία ^b μεταξὺ τῆς δειλίας καὶ τῆς θρασύτητος, καὶ αἱ ἄλλαι ὁμοίως· ἡ δὲ δικαιοσύνη οὐκ ἔχει ^c παρ' ἑκάτερα δύο κακίας, αἷς ἀντίκειται, ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἀδικίᾳ ἀντίκειται· μέση δὲ ἐστίν, ὅτι τῆς ἀδικίας τὴν ἀνίσότητα εἰσ-

habebit. Ex eo enim quod nummo metiri omnia et aestimare solemus æqualitas oritur : ex æqualitate autem permutatio nasci potest. Æqualitas vero sine nummo non semper effici possit : nonnullæ scilicet artes cum operibus artificiosis tantum inter se differunt, ut omnino nulla inter eas congruentia sit aut ratio : quare ne reperiri quidem in iis potest æqualitas. Sed quoniam in contractibus alter altero eget, ejus indigentia ergo communem aliquam mensuram, quæ cuncta metiretur, id est nummum, adjunximus : qui proprie quidem et revera non metitur, (neque enim pars est eorum quæ metiri solemus.) sed tantum ex lege quadam nostra et instituto : atque idcirco quum in medio sit eorum quæ nullo modo inter se congruunt, illa ad congruentiam et æqualitatem redigit. Hoc autem ex tali figura manifestius erit. Sit A ædificium, B minas decem, G lectica. Sit porro ædificium quinque minarum et lectica unius ; itaque decem minas B decuplum sunt lecticæ, ædificiū vero duplum : ædificium ergo decem minarum est dimidium. Quum igitur dimidium sit ædificium, decima vero pars ejusdem summæ sit lectica, et dimidium decupli sit quinquepartitum, sequitur ædificium esse quinque partibus majus quam lecticam : ita cum lectica congruere ædificium nummi beneficio cepit, qui communis mensuræ instar habet. Quodsi congruere cepit, etiam æquari potest : nam si quinqueplicetur, æqualis erit ædificio. Quid igitur tum injustum sit, tum justum, tam in distribuendo quam in corrigendo, hoc est, in jure partim distribuendi partim corrigendi vi prædito, jam diximus.

Cap. VII.

Justitiam faciendæ accipiendæque injuriæ esse mediam.

His ita definitis, constat justam actionem faciendæ accipiendæque injuriæ esse mediam : alterum enim plus, alterum minus est : quippe injuriam facere nihil est aliud quam plus habere, ubi æquale habendum erat : sicut injuria affici, habere minus. Porro justitia mediocritas est, non eodem modo quo virtutes illæ, de quibus antea disputavimus : reliquarum enim virtutum unaquæque media est duorum vitiorum, ita ut alterum superet, altero superetur : nimirum temperantia inter stoliditatem et intemperantiam est, ut fortitudo inter timiditatem et audaciam, et reliquæ similiter : at vero justitia non habet utrinque duo cum quibus pugnet vitia, sed soli injustitiæ adversatur : media autem est, quia quum inæqualitatem injustitia inducat, æqualitatem ipsa quæ-

* Διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ κτλ.

αγούσης, τὸ ἴσον αὐτῆ ζητεῖ, καὶ τούτου ἐστὶ ποιη-
τικῆ. Ὁ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ
ἐλάττονος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆ μὲν μεσότης ἐστίν·
ἡ δὲ ἀδικία ἀκρότης, ὅτι τῶν ἄκρων ἐστὶ. Καὶ ἡ μὲν
δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις, καθ' ἣν ὁ δίκαιος κατὰ προαι-
ρεσιν πρακτικὸς ἐστὶ τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς,
ὥστε καὶ ἑαυτῷ νομοθετεῖν προσηκόντως διανέμειν
πρὸς ἄλλους, καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰ δεήσει, καὶ τοῖς ἄλ-
λοις παρέχειν κανόνα διανομῆς, οὐχ ἑαυτῷ μὲν πλεόν
τοῦ ἀγαθοῦ παρέχων ἐν τῇ διανομῇ ἐλάττον δὲ τῷ
πλησίον, ἢ τοῦ βλαβεροῦ ἑαυτῷ μὲν ἐλάττον πλεόν
δὲ τῷ πλησίον, ἀλλὰ τὸ ἴσον τοῦ κατὰ ἀναλογίαν·
ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλω νομοθετῶν τὰ ἴσα ποιεῖν ἐν ταῖς
διανομαῖς. Τοιαύτη μὲν ἡ δικαιοσύνη.

* Ἡ δὲ ἀδικία πᾶν τὸ ὑναντιόν. Ὑπερβολὴ γὰρ καὶ
ἐλλείψις ἐστὶ τοῦ ὠφελίμου καὶ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνά-
λογον. Ὁ γὰρ ἀδικὸς ἐν ταῖς διανομαῖς ὑπερβάλλει
μὲν τὸν πλησίον ἐν τοῖς ὠφελίμοις, ἐλλείπει δὲ αὐτοῦ
ἐν τοῖς βλαβεροῖς· ὅταν δὲ πρὸς ἄλλους τὴν διανομὴν
ποιῆται, καὶ τότε μὲν παρὰ τὸ ἀνάλογον, πλὴν οὐ
τοὺς αὐτοὺς ποιεῖ τῶν αὐτῶν ὑπερβάλλειν ἢ ἐλλείπειν,
ἀλλ' ὡς ἔτυχεν· ὥστε εἶναι καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἐλλει-
ψιν ἐν τοῖς ἀδικήμασιν, τὸ μῆζον καὶ τὸ ἐλάττον· καὶ
μῆζον μὲν ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν, ἐλάττον δὲ τὸ ἀδικεῖσθαι·
ὧν μέσον ἐστὶ τὸ ἴσον, ἥτοι τὸ δίκαιον.

(Scripsi * ἄλλο ἐστίν] cod. ἄλλό ἐστιν. — ὁ ἀν-
δρεία] cod. ἀνδρία. — ὁ οὐκ ἔχει] cod. οὐχ ἔχει.
—)

Κεφ. η'.

Πῶς ἐστὶν ἡ ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι.

** Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, καὶ τίς
ἐκατέρω τούτων ἡ φύσις, καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου,
καθόλου εἴρηται. Ἐκεῖνο δὲ νῦν ζητητέον· ἐπεὶ εἰσὶ
τινα ἀδικήματα, ἃ ποιῶν τις ἀδικεῖ μὲν, ἀδικὸς δὲ
οὐκ ἐστὶ, τίνα ταῦτα. Πρῶτον δὲ ἐκεῖνο δεῖξομεν, ὅτι
δυνατὸν ἀδικεῖν τινα, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι· οἷον κλέ-
πτειν, καὶ μὴ κλέπτειν εἶναι, καὶ μοιχεύειν, καὶ μὴ
μοιχὸν εἶναι. Ὁ γὰρ κλέψας τὴν μάχαιραν τοῦ μαινο-
μένου, ἵνα μὴ ἑαυτὸν ὁ μαινόμενος ἀποσφάζῃ, ἔκλεψε
μὲν, κλέπτης δὲ οὐκ ἐστὶ· καὶ ὁ μοιχεύων, ἵνα δυνηθῇ
πλουτεῖν, μοιχεύει μὲν, μοιχὸς δὲ οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ
φιλοχρήματος· καὶ εἰ τις ἰατρὸς ἀπατῆν ὁ τὸν νοσοῦντα
ἐφ' ᾧ σώσει, ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἐστὶ. Ὅτι
οὖν ἐστὶ δυνατὸν τινα ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι
κατ' ἐκείνην τὴν ἀδικίαν ἧς τὸ ἔργον ποιεῖ, ὅγλον.
Τίνα δὲ ἐστὶ ταῦτα τὰ ἀδικήματα, ἐνὶ καθολικῷ λόγῳ
ῤητέον· ὅσα ἀδικεῖ τις, οὐχ ἕνεκα τοῦ τέλους, ὁ προσ-
ῤηκεὶ τῇ ἀδικίᾳ ἐκείνῃ, ἧς τὴν πρᾶξιν ποιεῖ, ἀλλὰ
ἄλλου τέλους ἕνεκα, ἢ ἀγαθοῦ ἢ φαύλου, κατ' ἐκείνη

rit, atque hanc efficit. Atque hæc æqualitas medium
quiddam inter majus et minus tenet, ideoque ipsa est
mediocritas : at injustitia est extremitas, quia est extre-
morum. Et justitia quidem est habitus, ex quo justus
habetur propensus ad agendum consulto id quod justum
est, et ad distribuendum, ita ut tum sibi legem impo-
nat recte distribuendi, sive ad alios sive ad se, quum
oportebit, ea distributio spectet ; tum etiam aliis certam
distribuendi legem normamque constituat, quia in dis-
tributione non sibi plus boni, minus alteri, aut sibi mi-
nus damni, plus alteri, sed sibi et aliis id quod æquum
pro portione est tribuit : eoque modo aliis quoque præ-
cipit, ut æquitatem in distributionibus servant. Et talis
quidem est justitia.

At injustitia plane contrarium est. Est enim nimium et
parum ejus quod prodest aut nocet, justam excedens
proportionem. Namque injustus in distributionibus ita
versatur, ut in rebus utilibus alterum superare velit, in
rebus damnosis ab eo superari : inter alios autem quum
dividit, etiam tum proportionem negligit, nisi quod non
eosdem iisdem semper superiores aut inferiores facit,
sed ut sors tulerit : ita ut exsuperantia et defectus in in-
juriis sit majus minusque : et majus quidem est injuste
facere, minus vero injuriam accipere : quorum medium
est æquale, hoc est justum.

Cap. VIII.

Quomodo fieri possit, ut quis injuste faciat, nec tamen injus-
tus sit.

De justitia igitur et injustitia, tum quæ utriusque na-
tura sit, tum de justo atque injusto in universum dixi-
mus. Illud vero jam quærendum est, quum sint injustæ
quædam actiones, quas qui suscipit, injuste quidem
facit, non tamen injustus est, quænam sint illæ. Ac
primum illud ostendemus, fieri posse, ut injuste fa-
ciat aliquis, nec tamen sit injustus : verbi causa, ut fure-
tur, nec tamen fur sit, atque ut adulterium ineat, nec
sit adulter. Qui enim, insano homini gladium furatur, ne
mortem sibi consciscat, furatur quidem, sed non est
fur : et qui adulterium facit, ut dives fieri queat, is
adulterium quidem facit, nec tamen adulter, sed pecu-
niæ avidus est : et si quis medicus ægrotum decipiat, ut
sanet, decipit quidem, sed deceptor non est. Posse igitur
fieri, ut quis injustum quiddam agat, nec tamen in-
justus sit suscepta actione illa injusta cujus auctor est,
apparet. Quæ autem sint ejusmodi actiones injustæ,
generali definitione semel declarandum est : quæcumque
injuste aliquis agit, non finis causa, qui illi injustitiæ

* Ἡ δ' ἀδικία τὸ ὑναντιόν τοῦ ἀδίκου κτλ. — ** Cap. 6. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μὴ πῶς ἀδικον εἶναι κτλ.

ἀδικεῖ μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστιν. Ἀπατᾷ μὲν γὰρ ὁ ἰατρός, ἀπατεῶν δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· ὁμοίως καὶ ὁ κλέψας τὸ ξίφος τοῦ μαινομένου οὐ ζητεῖ τὸ πλέον λαβεῖν ἑαυτῷ καὶ λάθρα παρακερδᾶναι^α τοῦ πλησίον ὥσπερ ὁ κλέπτης, ἀλλὰ τέλος ἔχει τὴν τοῦ μαινομένου σωτηρίαν. Πᾶσα δὲ πράξις ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ εἶδος λαμβάνει, καὶ τὸν δρισμόν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα· τὸ γὰρ ὄνομα συνεσταλμένος δρισμός ἐστιν. Οὐδὲ γὰρ τὸν στρατηγὸν ἐλεποῖς κατασκευάζοντα πολλάκις καὶ ὀρηγήτρια ἐν πολιορκίαις οἰκοδόμον ἐροῦμεν ἢ τέκτονα· τὰ μὲν γὰρ οἰκοδόμου καὶ τοῦ τέκτονος ποιεῖ, καὶ οἰκοδομεῖν λέγεται· ὅτι δὲ οὐ πρὸς τὸ τέλος ἀποσκοπεῖ τοῦ οἰκοδόμου, ἀλλὰ τὸ τοῦ στρατηγοῦ, οὐκ οἰκοδόμος, ἀλλὰ στρατηγός ἐστι καὶ καλεῖται· καὶ ὁ τὸν γάμον μὲν τοῦ πλησίον ἀδικῶν, μὴ δὲ ἀκολασίαν δὲ αὐτὸ τοῦτο προαιρούμενος, ἀλλὰ διὰ φιλοχρηματίαν, οὐκ ἂν εἴη μοιχός ἀλλὰ φιλοχρήματος. Δυνατὸν τοίνυν τινὰ ἀδικεῖν, καὶ μὴ ἀδικον εἶναι κατ' ἐκείνην τὴν ἀδικίαν, ἥς τὴν πράξιν ποιεῖ, ἀλλὰ ἢ οὐδαμῶς ἀδικον, ὥσπερ ὁ ἰατρός, ἢ καθ' ἑτέραν ἀδικίαν ἀδικον, ὥσπερ ὁ μοιχός. Κατὰ τίνα δὲ τρόπον, εἴρηται. Δυνατὸν δὲ καὶ ἄλλως ἀδικοῦντα μὴ ἀδικον εἶναι, ὅταν ἀκουσίως τις ἀδικῇ· ὁ γὰρ νυκτὸς ἀγνοήσας τὸν κλέπτην καὶ τὸν μὴ κλέπτην ἀποκτείνας ἠδίκησε μὲν, ἀδικος δὲ οὐκ ἔστι.

(Scripsi : ^a ἔστιν] cod. ἔστιν. — ^b ἀπατῶν] cod. ἀπατῶν. — ^c παρακερδᾶναι] cod. παρακερδάναι. — ^d κατὰ τίνα] cod. κατὰ τινα. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ δικαίου, ὃ κυρίως οὐκ ἔστι δικαίον.

* Περὶ μὲν οὐν ἀντιπεπονητός, τίνα τρόπον γινόμενον δίκαιον ἔσται, εἴρηται πρότερον. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο δίκαιον, ὃ οὐκ ἔστι κυρίως δίκαιον, ὥσπερ δὴ τὸ πατρικὸν καὶ δεσποτικόν· ταῦτα γὰρ οὐκ εἰσὶ κυρίως δίκαια, ἀλλὰ ὁμοίως τῷ πολιτικῷ δικαίῳ. Λέγω δὲ πατρικὸν δίκαιον, ὃ προσήκει πατρὶ πρὸς παῖδα ποιεῖν, καὶ δεσποτικόν, ὃ δεῖ δεσπότην πρὸς δοῦλον. Κυρίως τοίνυν καὶ ἀληθῶς δίκαιόν ἐστι τὸ διανεμητικόν, καὶ τὸ διορθωτικόν, ὅπερ ἐστὶ ^a τὸ πολιτικόν, ὅπερ ἢ κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν γίνεται, καθὼς εἴρηται, ἢ κατὰ ἀριθμητικὴν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἐν οἷς καὶ νόμος τίθεται· νόμος δὲ τίθεται ἐν ἐκείνοις, ὅς δυνατὸν καὶ ἀδικεῖσθαι καὶ ἀδικεῖν· ὁ γὰρ νόμος καὶ ἡ δίχη διάκρισις ἐστὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδικίου. Ταῦτα δὲ ἀρμόζει τοῖς πολιταῖς· οὗτοι γὰρ ἀλλήλους δύνανται ἀδικεῖν τῷ βούλεσθαι ἕκαστον πλέον ἑαυτῷ νέμειν τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν, ἕλαττον δὲ τῷ πλησίον, καὶ τῶν βλαβερῶν τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐῷμεν ἀρχειν ἀνθρώπων πόλεως, δηλονότι αὐτὸν ταῖς ἑαυτοῦ δρμαῖς

congruit, ad quam iste actionem suam accommodat, sed alterius finis causa, seu boni seu mali, in iis agit quidem injuste, sed non est injustus. Decipit enim medicus at non est deceptor : quippe non hæc ejus ratio est, ut decipiat ægrotum, sed ut vitam ei servet : similiter et qui insano homini gladium furatus est, non plus sibi acquirere et clam alienum lucrari vult, tanquam fur, et solam insani hominis salutem spectat. Jam vero omnis actio a fine formam definitionemque suam, ideoque et nomen mutuatur : siquidem nomen contracta quasi definitio est. Neque enim imperatorem qui in obsidendis urbibus sæpenumero machinas et propugnacula fabricat, architectum propterea aut fabrum appellabimus : ac hic etiam architecti et fabri opus facit, et ædificare dicitur : quia vero non finem et consilium architecti, sed imperatoris respicit, non architectus, sed imperator est et vocatur : et qui alienæ uxori stuprum infert, ac quidem intemperantia, sed pecuniæ aviditate ductus, non adulter, sed pecuniæ avidus erit. Quare fieri potest ut quis injustum quiddam agat, nec tamen injustus suscepta actione illa injusta cuius auctor est, sed et minime injustus sit, sicut medicus, aut alius injustiæ respectu injustus, sicut adulter. Quo autem modo, jam dictum est. Potest etiam alio pacto fieri, ut qui injuste facit non tamen injustus sit, quum videlicet invitatus injuste facit : qui enim noctu ignoravit furem, eumque qui fur non est interfecit, injuste quidem fecit, non tamen est injustus.

Cap. IX.

De jure, quod proprie jus non est.

De talione, quo pacto jus fiat, antea expositum est. Verum et aliud jus est, quod proprie quidem non est, sicut patrum jus et herile : quippe hæc proprie non sunt jura, sed civili juri quodammodo similia. Patrium autem jus appello, quo patrem in liberos uti decet, sicut herile quo herum oportet uti in servum. Proprie ergo verique jus est id, quod in distributionibus positum et corrigendi vi præditum appellatur, quodque civile jus est, ac geometrica, quemadmodum diximus, vel arithmetica proportione describitur. Inter eos enim jus est, quibus etiam lex scribitur : lex autem scribitur illis, qui accipere injuriam possunt et facere : quia lex et injustitia justis et injuriam possunt et facere : quia lex et injustitia justis et injuriam possunt et facere, propterea quod singuli sibi plus eorum quæ simpliciter bona sunt, minus aliis tribuere volunt, in rebus damnosis vero contrariam adhibere rationem : ideoque non patitur reipublicæ præesse hominem, qui videlicet cupiditatibus suis serviat, sed potius legibus summam imperii tradimus.

* Cap. 6. Δεῖ δὲ μὴ λαθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενον ἐστὶ κτλ.

ἐπόμενον, ἀλλὰ τοὺς νόμους ἄρχοντας ποιούμεθα, ἵνα μὴ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἄρχῃ, μηδὲ τὸ πλεόν ἑαυτῶν παρέχῃ ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ ἀνάλογον· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἔχει, τύραννος ἔσται. Ὁ γὰρ ἄρχων οὐδὲν ἄλλο βούλεται, ἢ φιλάττειν τὸ δίκαιον, ἥτοι τὸ ἴσον καὶ τὸ ἀνάλογον· οὐ γὰρ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἄρχει, καθὼς εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν δικαιοσύνην ἀλλότριον ἀγαθὸν ὀνομάζουσιν. Ὅθεν καὶ μισθοὶ πολλοὶ κείνται τοῖς ἀγαθοῖς ἀρχουσιν· οἱ δὲ εἰσι τιμαὶ δημόσιαι καὶ γέρα· ὅς δὲ οὐκ ἀρκεῖται τοῖς τοιοῦτοις μισθοῖς, τυραννίδι ἐπιχειρεῖ.

* Τὸ μὲν οὖν πολιτικὸν δίκαιον διὰ τοῦτο κυρίως δίκαιον λέγεται. Τὸ δὲ πατρικὸν καὶ δεσποτικὸν οὐκ ἐστὶ· οὐ γὰρ δύναται τις πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ ἴδιον μέρος ἀδικος εἶναι, οὐδὲ τὸ ἴδιον κτήμα προαιρεῖται τις βλάπτειν· ἔστι δὲ ὡσπερ μέρος τῶ πατρὶ τὸ τέκνον, ἕως ἢν αὐτὸν ἔσται, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐξηρημέων ἔστιν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δούλος ὡφελεία τις τοῦ δεσπότου ἔστί, καθόσον ἔστί δούλος, καὶ ἕως ἢν ἡ οὐδεις δὲ τῆ ἑαυτοῦ ὡφελεία ἐπιβουλεύει. Ἐν οἷς δὲ οὐ δύνατον ἀδικίαν εἶναι, οὐδὲ τὸ κυρίως δίκαιόν ἔστιν, ἢ ὅς ἔστι τὸ πολιτικόν, ἀλλὰ ὁμοίον αὐτῶ. Τὸ γὰρ πολιτικόν, καθὼς εἴρηται, ἐν ἐκείνοις ἔστιν, ἐν οἷς ἔστι νόμος· ἐν πατρὶ δὲ καὶ υἱῶ καὶ δεσπότη καὶ δούλῳ διὰ τὰ εἰρημένα οὐκ ἔστι νόμος, ὅτι μηδὲ ἀδικία, ἀλλὰ ἐν ἐκείνοις ἔστιν, ἐν οἷς ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἀρχεσθαι· διὸ μᾶλλον δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, ἢ πρὸς υἱὸν καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον, καὶ μᾶλλον ἔοικε τῶ πολιτικῶ· ἔστι δὲ ὁμοῦ καὶ αὐτὸ ἄλλο παρὰ τὸ πολιτικόν.

(Scripsi : * ὅπερ ἔστι] cod. ὅπερ ἔστι. — ἢ ἔστιν] cod. ἔστι. — c ἔστι] cod. ἔστι. — d μηδὲ ἀδικία] cod. μήδε ἀδικία. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου, τί ἔστιν ἐκάτερον.

** Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἔστι, τὸ δὲ νομικόν· καὶ φυσικὸν μὲν λέγεται, ὅτι πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ πᾶσι δίκαιον δοκεῖ· ὅσον τὸ τὸν δανεισάμενον τὸ δάνειον ἀποδοῦναι· πᾶσι γὰρ δοκεῖ δίκαιον εἶναι τὸ ἔκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ νομικὸν δέ, ὅπερ πρὶν νομοθετηθῆναι, ἀδιάφορον ἦν, καὶ οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδικον ἐδόκει, μετὰ δὲ τὸ νομισθῆναι, δίκαιόν ἔστιν· ὡσπερ τὸ πιπράσκειν τὸν δούλον μίαν μνᾶν. Πρὶν μὲν γὰρ τεθῆναι τὸν νόμον, ἀδιάφορος ἦν ἡ πρᾶσις τῶν δούλων, καὶ ὡς ἕκαστος τῶν δεσποτῶν ἐβουλήθη· μετὰ δὲ τὸ τεθῆναι τοῦτον τὸν νόμον, οὐκέτι ἂ ἀδιάφορος· ἀλλὰ τὸ δίκαιόν ἔστι τὸ τοσοῦδε πωλεῖν. Τοιαῦτα δὲ εἰσι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μερικῶν, ὅσα ψηφίσματα· ὅσον, ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ

ne civitatem sui emolumentum gratia gubernet, neve in distributionibus honorum justo plus sibi tribuat, sed id quod congruum est : quæ res nisi ita se habet, tyrannus est futurus. Nempe nihil aliud studet prætor maximus, quam ut jus conservet, id est æqualitatem et congruentiam : nec enim sui commodi causa, ut diximus, imperat, sed in reipublicæ administratione omnia ad aliorum utilitatem refert. Propterea justitiam quoque alienum bonum vocitant. Quocirca multa iis qui recte imperant proposita sunt præmia : qualia sunt, honores publici ac dona : quibus præmiis si quis non acquiescit, is tyrannidem affectat.

Atque hæc causa est, cur jus civile proprie jus dicatur. Patrium vero et herile non item : neque enim fieri potest, ut quisquam in se atque in partem sui sit injustus, aut ei quod ipse possidet nocere statuat : sunt autem tanquam partes patris liberi, donec sub eo vivunt, et ex illius quasi providentia pendent : similiter vero et servus quasi utilitas quædam heri est, quatenus et quam diu est servus : nemo autem suæ utilitati insidiosè nocet. In quibus vero locum habere nequit injuria, in iis ne jus quidem proprie, hoc est civile, locum habet, sed aliud quod illi est simile. Nimirum jus civile, ut diximus, inter eos est, inter quos lex est : inter patrem autem filiumque et herum ac servum propter ea quæ diximus non est lex, quia ne injuria quidem esse potest, sed inter eos tantum, quibus inter ipsos imperandi et parendi æqualitas est : quare magis viro cum uxore, quam cum liberis et servis aliquid juris esse videtur : hoc enim jus est ad tuendam rem familiarem pertinens, et ad civilis similitudinem magis accedit : quod tamen ipsum quoque diversum est a civili.

Cap. X.

De jure naturali ac legitimo, et quid sit utrumque.

Civile autem jus partim naturale est, partim legitimum : diciturque naturale, quod ubique gentium idem valet, omnibusque æquum videtur : verbi causa eum, qui mutuo aliquid sumsit, reddere quod accepit : sua enim quemque habere, omnibus æquum videtur : legitimum autem, quod antequam legibus constitutum esset, indifferens erat, ac neque justum neque injustum videbatur, postquam autem invaluit, justum est et æquum : exempli causa mina vendi servum. Antequam enim lex ferretur, servorum venditio sic fieret, an seculus, nihil intererat, atque ea res in dominorum singulorum potestate erat : postquam vero lata est hæc lex, res non amplius arbitraria habetur, sed hoc ipsum jus est, ut tanti vendantur. Talia etiam sunt quæ singularim fiunt, verbi causa populiscita, velut senatui et populo visum est, Demosthenem corona donare. aut

* Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικόν, κτλ. — ** Cap. 7. τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν κτλ.

τῷ δήμῳ τὸν Δημόσθενή στεφανῶσαι, ἢ τὸν Θεμιστοκλέα καλεῖν Ὀλύμπιον· ταῦτα γὰρ πρὶν ψηφισθῆναι, ἀδιάφορα ἦν· ψηφισθέντα δέ, δίκαια δοκεῖ.

* Τινὲς δὲ νομίζουσι, μηδὲν δίκαιον εἶναι φύσει, ἀλλὰ πάντα νομικά. Πάντα μὲν γὰρ τὰ φυσικὰ ἀμετάβλητα· τὸ γὰρ πῦρ πανταχοῦ καὶ ἐκαστοτε θερμαίνει, καὶ παρ' ἡμῶν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὁμοίως· τὰ δὲ δίκαια πάντα μεταβάλλονται· τὸ γὰρ δανείζεσθαι καὶ μὴ ἀποδιδόναι παρὰ τισι δίκαιον δοκεῖ· καὶ τᾶλλα ὁμοίως ἔχει, καὶ οὐ πᾶσι δίκαια δοκεῖ τὰ αὐτά· ὥστε πάντα τὰ δίκαια νομικά εἶναι, καὶ οὐδὲν φυσικόν. Πρὸς δὲ ταῦτα ἐκείνο λέγομεν, ὅτι οὐ καθάπαξ κινεῖται πᾶν δίκαιον καὶ μεταπίπτει· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀνθρώποις πάντα ἦν τὰ δίκαια μεταβλητά, παρὰ γὰρ ^b τοῖς θεοῖς ἀνάγκη δίκαιον εἶναι ἀμετάβλητον, ὥστε εἶναι τι φυσικὸν δίκαιον· νῦν δὲ καὶ παρ' ἀνθρώποις, τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἔστι δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. Εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γὰρ ὃ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· τὸ τοίνυν δίκαιον τὸ φυσικὸν δοκεῖ μὲν τισι δίκαιον, δοκεῖ δὲ ἄλλοις μὴ δίκαιον εἶναι.

** Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον φυσικὸν ἔστι καὶ ὑγιεινῶν ἀνθρώπων, ^c τὸ δὲ δεύτερον παρὰ φύσιν καὶ μαινομένων ἀνθρώπων· ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν κωλύει φυσικὸν εἶναι δίκαιον, ὅτι ἔνιοι δίκαιον οὐ νομίζουσιν αὐτό, δῆλον. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νομικὸν δίκαιον κινήτων ἔστι καὶ τὸ φυσικὸν ὃν εἰρητὰ τρέπον, τίνι διακριθήσονται καὶ ἀμφοτέρα κινούμενα; καὶ ἔστιν ἡ διάκρισις φανερά. Αὐτὸ γὰρ ἐξετασθήσεται τὸ δίκαιον καθ' ἑαυτό, εἰ συμφέρει πᾶσιν ἀκίνητον ὃν, καὶ εἰ καταλυθὲν βλάβην ἐπινεγκεῖν δύναται. Καὶ εἰ οὕτως ἔχει, φυσικὸν δίκαιον ἔστιν, εἰ δὲ μὴ τοιοῦτον, νομικόν· καὶ γὰρ ἐνδέχεται μὲν πάντας τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ, ὡς δεξιᾷ, χρῆσασθαι, ἢ μέντοι ^d δεξιὰ φύσει φαίνεται κρείττων εἶναι τῆς ἀριστερᾶς· τὰ δὲ νομικά δίκαια κατὰ συνθήκην τηρούμενα, ὁμοία ἔστι τοῖς μέτροις, ἅπερ ἄλλα ἀλλαχοῦ γίνονται· τὰ γὰρ οἰνήρᾳ καὶ σιτηρᾳ μέτρα οὐ πανταχοῦ εἰσὶν ἴσα, ἀλλ' οὐ μὲν ὠνοῦνται τὸν οἶνον ἢ τὸν σῖτον, μείζω τὰ μέτρα ποιοῦσιν, οὐ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω τὸν αὐτὸν δὴ τρέπον ἔχει καὶ τὰ μὴ φυσικά, ἀλλὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατὰ συνθήκην γινόμενα δίκαια. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεία μία πᾶσιν, ἀλλὰ μία πανταχοῦ πολιτεία, ἢ κατὰ φύσιν ἀρίστη· ὥσπερ καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον ἐν πανταχοῦ ἐν ταῖς εὐνομούμεναις πολιτεταῖς.

*** Καὶ οὕτως ἔχει πρὸς τὰς ἐν αὐταῖς πράξεις, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα· ^e τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα πολλά, τὸ δὲ δίκαιον, ἢ τὸ νόμιμον, ἐν καθόλου γὰρ ἔστιν· οὐ γὰρ τόνδε τὸν ἀριστεία κελεύει τιμᾶσθαι, καὶ τοιάνδε τιμῆν, ἀλλὰ καθόλου πάντα ἀριστεία ἀπλῶς τιμᾶσθαι.

Themistoclem Olympium nominare : hæc enim priusquam decreta essent, arbitraria erant : postquam autem decreta sunt, iusta videntur.

Quidam vero existimant, nullum natura jus esse, sed legitima omnia. Naturalia enim cuncta immutabilia sunt : quippe ignis ubique et semper calefacit, tam apud nos quam in Ægypto : jura autem omnia mutantur : siquidem mutuo aliquid sumere, nec tamen acceptum reddere, jus apud quosdam habetur : eademque ceterorum ratio est, sed non omnibus eadem videntur iusta : ex quo sequitur, legitima esse jura omnia neque ullum naturale. Ad hoc respondemus, non omnino moveri jus omne et mutari : quamvis enim apud homines jura omnia mutarentur, apud deos tamen necesse foret jus esse immutabile, ex quo efficeretur, naturale aliquod jus esse : nunc vero etiam inter homines sapientes et bonæ frugi est jus aliquod immobile, quod naturale dicitur. Quodsi hominibus insanis et mente captis non videtur esse jus, nihil interest ; neque enim qui mel dulce esse dicit, mentitur, quia insanientibus non tale videtur : quare jus naturale quibusdam jus, aliis non videtur esse jus.

Sed prius illud naturæ congruit et sanorum hominum est, posterius naturæ repugnat et desipientium hominum proprium habetur : quod igitur nonnulli illud jus non esse existimant, id non obstare, quominus jus naturale sit, manifestum est. Quom vero jus utrumque et legitimum et naturale eo quo diximus modo sit mobile. quo pacto distinguetur, si utrumque sit mobile? Est vero manifesta distinctio. Ipsum enim per se jus explorabitur, utrum immobile manens omnibus conducat, an mutatum nocere possit. Jam vero si ita se habet, jus naturale est ; si non est tale, legitimum existimandum : nam evenire quidem potest, ut omnes homines sinistra manu æque ac dextra utantur, sed natura tamen dextera manus videtur esse fortior quam sinistra : legitima vero jura, quæ ex communi consensu servantur, mensuris sunt similia, quæ aliæ alibi sunt : neque enim omnibus locis æquales sunt vini et frumenti mensuræ, sed ubi quidem emunt vinum aut frumentum, majores etiam faciunt mensuras, ubi vero vendunt, minores : eodem quoque modo se habent ea, quæ non naturalia, sed humana et ex communi hominum consensu descripta jura sunt. Neque enim eadem ubique sunt, quando ne republicæ quidem status unus omnibus est, sed unus ubique natura optimus : sicut jus naturale unum ubique in omni republica bonis legibus temperata est.

Quin etiam ita ad res quæ in illis civitatibus gerantur se habet, ut universa ad singula : licet enim actiones sint multæ, unum tamen est idemque id quod justum aut legitimum vocamus : quippe universale est : neque enim hunc militem fortem aut illum certo quodam honore affici, sed universæ quemvis fortem militem utique honorari jubebit.

* Δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα εἶναι τοιαῦτα κτλ. — ** Ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεγομένων κτλ. — *** Τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου κτλ.

(*Scripti* : * οὐκέτι] *cod.* οὐκ ἔτι. — ^b παρά γε] *cod.* παράγε. — ^c ἔστι] *cod.* ἐστὶ. — ^d καὶ ὑγιεινῶν ἀνθρώπων] *cod.* καὶ ὑγιεινῶν τῶν ἀνθρώπων, *cujus loco Heinsius* καὶ ὑγιεινῶν τῶν ἀνθρώπων *scribi voluerat.* — * μέντοι] *cod.* μὲν τοι. — ^f πανταχοῦ εἰσιν] *cod.* πανταχοῦ εἰσίν. — ^e καθ' ἕκαστα] *cod.* καθέκαστα. —)

Κεφ. ια'.

Cap. XI.

Τί ἐστὶ δικαίωμα, καὶ δικαιοπράγημα, καὶ ἀδικοπράγημα.

Quid sit *juste factum* et *justa actio*, nec non *injusta actio*.

Διαφέρει δὲ δικαίωμα τοῦ δικαίου καὶ τὸ ἀδίκημα τοῦ ἀδίκου· δικαίον μὲν γὰρ ἐστίν, ἔπερ ἀπλῶς θεωρεῖται καὶ καθόλου, ἢ νομικὸν ἢ φυσικόν, οἷον τὸ τὸν ἀνδροφόνον ἀποθνήσκειν· ὅταν δὲ τὸ τοιοῦτο δικαίον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ^a γίνηται, καὶ ὅδε ὁ ἀνδροφόνος τόνδε τὸν τρόπον ἀποθάνῃ, τότε δικαίωμα καλεῖται· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδίκου καὶ ἀδικήματος ἔχει. Καλεῖται δὲ δικαιοπράγημα μὲν πᾶσα πράξις δικαία, πάντε ^b ἀδικίας ἔκτισις ἢ, πάντε ἀρετῆς ^c ἀνταπόδοσις· δικαίωμα δὲ ἰδίως ἢ τῆς ἀδικίας τιμωρία. Ὅποια δὲ καὶ πόσα εἶδη δικαιοπραγημάτων καὶ δικαιωμάτων εἰσίν, ὕστερον ἐπισκεψόμεθα.

* Νῦν δὲ ἐκεῖνο λέγωμεν. Οὕτως οὖν ἐχόντων τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, ὡς εἴρηται, ἀδικεῖ μὲν ἢ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἐκὼν τις αὐτὰ πράττῃ, ὅταν δὲ ἄκων, οὔτε ἀδικεῖ οὔτε δικαιοπραγεῖ ^d καθ' αὐτόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Αἱ γὰρ πράξεις καθ' ἑαυτὰς οὐκ εἰσὶν ἀδικοὶ οὔτε δίκαιαι, οὐ γὰρ ἐφαρμόσει αὐταῖς ὁ ὄρισμός τοῦ ἀδικοπραγήματος, ὅς συνίσταται ἐν τῷ ἐκούσιῳ, ἀκούσιοι γὰρ εἰσίν· ἀλλ' ὅτι συμβέβηκεν αὐταῖς ἢ ἰσότης τῆς δικαιούσης, ἢ ἢ ἀνισότης τῆς ἀδικίας, διὰ τοῦτο ἀδικοὶ ἢ δίκαιαι λέγονται ^e κατὰ συμβεβηκός, καὶ οἱ πράττοντες αὐτὰς ἀδικοπραγεῖν ἢ δικαιοπραγεῖν. Καθ' αὐτὸ δέ, ὅταν ἐκούσιον ἢ τὸ ἔργον, τότε καὶ ἀδίκημα ἐστὶ καὶ ἀδικοπράγημα· χωρὶς δὲ τοῦ ἐκούσιου ἀδίκον μὲν ἐστὶ πεποιηκός, ἢ πράξις δὲ οὐκ ἐστὶ ἀδίκημα· αὐτὸς γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀδικος, εἰ καὶ ἀδίκῃ ποιεῖ· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προειρημένοις εἰδείχθη, δυνατόν εἶναι ἀδίκῃ μὲν ποιεῖν, ἀδίκον δὲ μὴ εἶναι. Τότε γὰρ ἀδικός ἐστίν, ὅταν ἢ πράξις ἐπ' αὐτῷ ἢ, καὶ μηδεὶς βιάζεται, καὶ εἰδὼς καὶ μὴ ἀγνοῶν τὰ περιστατικὰ πάντα. Οἷον, τίνα τύπτει, καὶ τίνος ἕνεκα· ταῦτα δὲ ἐν τῷ περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου διωρισάμεθα. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν δίκαια ποιοῦντων ἐστὶ· τότε γὰρ τις δίκαιός ἐστι, καὶ τὸ ἔργον δικαιοπράγημα καθ' αὐτό, ὅταν ἐκούσιως γίνηται· ὁ γὰρ τὴν παρακαταθήκην ἀποδοῦς διὰ φόβον οὔτε δικαιοπραγεῖ, οὔτε δίκαιός ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός λέγεται. Ταῦτα δὲ ἐτι διακριτέον ἀκριβέστερον.

Differt autem *juste factum* a *justo*, ut *injusta actio* ab *injusto* : siquidem *justum* et *æquum* est illud, quod simpliciter et universe consideratur, quoniam aut legibus aut naturæ convenit, verbi causa homicidam mori : quando vero hujusmodi jus in singulis cernitur, exempli gratia, ut hic homicida hac morte multetur, tum *juste factum* vocatur : similiterque in *injusto* et *injuria* se res habet. Nominatur autem *justa actio* omne recte factum, sive *injuriæ* exsecutio est, sive *virtutis remuneratio* : *juste factum* vero proprie *injustitiæ* ultio. Sed quales et quot tam *justarum actionum* quam *juste factorum species* sint, posthac videbimus. Nunc illud quoque dicamus. Quum *justa* et *injusta* eo quo diximus modo se habeant, *injuste* *justeque* aliquis agit, quando ea sponte facit ; quando vero *invitus*, nec *injuste* nec *juste* per se facit, sed per *accidens*. Etenim *actiones* per se nec *injustæ* sunt nec *justæ* : quoniam in eas non quadrat *injustæ actionis definitio*, quæ in re *voluntaria* consistit, quum illæ *invite* suscipiantur : sed quia vel *justitiæ æquitas* vel *injustitiæ iniquitas* iis accidit, idcirco *injustæ* aut *justæ* dicuntur per *accidens*, et qui eas suscipiunt, hi *injuste* aut *juste* agere dicuntur. At quum per se *voluntarium* erit *facinus*, tunc *injuria* vocabitur et *injusta actio* : nimirum si quis *alienæ tantum voluntati* *morem gesserit*, *injuste* quidem *egisse* dicetur, sed *actio* non erit *injuria* : ipse enim non est *injustus*, quamvis *injuste* agat : quippe fieri potest, quemadmodum in superioribus ostendimus, ut *injuste* faciat aliquis, nec tamen *injustus* sit. Etenim tum *injustus* est, quum ipse *agendi potestatem* habet, nec a quoquam cogitur, aut *tempora ignorat*, sed *cognitis rebus* omnibus agit. Verbi gratia, quem *feriat* et *qua de causa* : hæc autem in superiori de rebus tum *voluntariis* tum non *voluntariis* *disputatione* definivimus. Eadem vero etiam *hominum* *juste agentium ratio* est : tum enim *justus* est aliquis et *res quæ* agitur per se *justa actio*, quando sponte suscipitur : nam qui propter metum *restitut depositum*, neque *juste* facit, neque *justus* est, sed tantum per *accidens* ita vocatur. Verum hæc etiam accuratius sunt distinguenda.

* Cap. 8. ὄντων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων κτλ.

(Scripsi : * καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^b κάντε ἀδικίας] cod. κάντε ἀδικίας. — ^c κάντε ἀρετῆς] cod. κάντε ἀρετῆς. — ^d δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτόν] cod. δικαιοπραγεῖ καθ' αὐτό. — ^e ἀδικοὶ ἢ δίκαιαι λέγονται] cod. ἀδικοὶ λέγονται. —)

Καφ. β'.

Περὶ ἀδικημάτων καὶ ἀτυχημάτων, καὶ συγγνωστῶν καὶ ἀσυγγνωστῶν.

* Αἱ γὰρ ἐν ταῖς κοινωναίαις βλάβαι αἱ μὲν ἐκούσιοι εἰσιν, αἱ δὲ ἀκούσιοι. Καὶ τῶν ἀκούσιων αἱ μὲν ἀμαρτήματα λέγονται, αἱ δὲ ἀτυχήματα. Καὶ ἀμαρτήματα μὲν ἐστίν, ὅταν τις βλάβῃ τινα ἀκούσιως μὲν, παρασχῶν δὲ τινα τῆς βλάβης αἰτίαν· οἷον, εἴ τις ^a ἐν ὁδοῦ τοξέυων, ἐν ἧ' ἐνεδέχεται ἀνθρώπων παρῖναί, ἐφόνευσέ τινα· οὗτος γὰρ ἀκῶν μὲν ἀπέκτεινε τὸν ἄνθρωπον, παρέσχε δὲ αἰτίαν τοῦ φόνου τὸ ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ τοξέυειν. Ἀτύχημα δὲ ἐστίν, ὅταν παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἢ βλάβῃ συμβῇ· οἷον εἴ τις τοξέυων ἐπ' ἐρημίας, οὕτω συμβῶν, παρῖοντα τινα ἀπέκτεινεν· ἐνταῦθα γὰρ παραλόγος τις ἢ βλάβῃ συνέβη καὶ παράδοξος, καὶ οὐδὲν ἐς αὐτὸ συνετέλεσεν ὁ βλάψας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' ἔξωθεν ἡ αἰτία πᾶσα τοῦ φόνου.

** Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν ἐκ προαιρέσεως λέγονται, τὰ δὲ οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἀδικήματα. Καὶ ἐκ προαιρέσεως μὲν τὰ προβεβουλευμένα, ὅταν τις σκεψάμενος καὶ βουλευσάμενος τὴν βλάβην ποιήσῃ δι' αὐτὸ τοῦτο, ἵνα βλάβῃ· οὐκ ἐκ προαιρέσεως δὲ, τὰ ἐκ πάθους τινὸς γινόμενα, καὶ μὴ προβεβουλευμένως· οἷον, ὅταν τις βλάβῃ τὸν πέλας ἀθρόον τῷ θυμῷ συσχεθεῖς, ἢ ὑπὸ ἐνδείας τυραννόμενος κλέψῃ, οὐκ αὐτὸ τοῦτο, βουλόμενος κακοῦργεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐνδειαν παραμυθήσασθαι. Ταῦτα δὲ ἑκάτερα, τὰ τε ἐκ προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀδικήματα λέγονται.

*** Τῶν δὲ πρακτόνων αὐτὰ δὲ μὲν ἐκ προνοίας βλάπτων ἀδίκος ἐστὶ καὶ πονηρός· ὁ δὲ ὑπὸ πάθους κινήθεις, ἢ φυσικοῦ, οἷον, ὀργῆς ἢ λύπης, ἢ ἀναγκαίου, ὡσπερ, πείνης ἢ φόβου, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐστὶν ἀδίκος οὐδὲ πονηρός.

**** Διὰ τοῦτο καὶ διακρίνεται παρὰ τοῖς δικασταῖς ὁ ἀμυνόμενος τοῦ προκατάρξαντος. Ἄρχει δὲ οὐχ ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτὸν εἰς ὀργήν· ὅς καὶ ἐγκαλεῖται ὡς ἀδίκος· οὗτος γὰρ ἐγένετο τῆς βλάβης αἰτιος. Καὶ τούτου χάριν ὁ μὲν προκατάρξας ἀπαρνεῖται μὴ προκατάρξαι, ὁ δὲ ἀμυνόμενος τὴν βλάβην μὲν ὁμολογεῖ ἢν ἔβλαψε τὸν ἀρξάντα, ἀμυναν δὲ καὶ ἀνταπόδοσιν ὀνομαζει, διὰ τὸ μὴ οἰκοθεν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ βλάψαντος ^b εἰς τὴν ὀργὴν κινήθησθαι. Οὐ γάρ, ὡσπερ ἐν τοῖς ἐκούσιοις συναλλάγμασιν ἔχει, οὕτω κἀνταῦθα ^c ἢ ἀμφισβήτησις γίνεται· ἐν ἑκαίνας μὲν γὰρ ἡ πρᾶξις ἀμφισβητεῖται· οἷον, εἰ ἔλαβε τὴν πα-

Cap. XII.

De injuriis et rebus adversis, tum venia dignis, tum non ignoscendis.

Quæ enim in societatibus alicui importantur detrimenta, partim voluntaria sunt, partim non voluntaria. Eorum autem quæ non voluntaria sunt, alia errata dicuntur, alia mala divinitus invecata. Et erratum quidem est, quum aliquis alium lædit invitus quidem, sed ita ut aliquam lædendi causam afferat : verbi gratia, si quis in via, in qua fieri poterat, ut homo transiret, jaculatus fuerit, hominemque necarit : hic enim invitus quidem hominem interfecit, sed tamen cædis culpam sustinuit, propterea quod in tali loco sagittavit. Contra in malum divinitus invecatum est, quum præter omnium expectationem damnum contrahitur, ut si quis in solitudine jaculatus forte fortuna prætereuntem hominem interfecit : hic enim præter rationem atque opinionem omnium damnum illatum est, neque quidquam, nisi per accidens, attulit qui læsit, sed extra est omnis causa cædis.

Earum autem quæ sponte fiunt, aliæ capto consilio, aliæ non capto illatæ dicuntur injuriæ. Et capto quidem consilio fiunt, quæ antegressa deliberatione inferuntur, quoties aliquis re prius perpensa ac deliberata alii detrimentum importat, idque ob hoc ipsum, ut nocent : contra non capto consilio inferuntur, quæ cum aliqua perturbatione fiunt nullaque antegressa deliberatione. ut quum quis alium ira magna inflammatus lædit, aut rerum necessariarum inopia conflictatus furatur, nec tamen hoc ipsum studet, ut lædat alios, sed ut suam inopiam sublevet. Utriusque igitur generis res, tam quæ capto consilio, quam quæ non capto fiunt, injuriæ appellantur.

Eorum autem qui injurias faciunt, is qui consilio et cogitate nocet, injustus est et improbus : qui vero affectu, sive naturali, ut ira aut dolore, sive necessario, ut fame vel metu perturbatus, is nec injustus est nec improbus.

Quamobrem etiam de judicium sententia distinguitur qui propulsat injuriam ab eo qui inchoat. Inchoare autem dicitur non qui per iram aliquid facit, sed qui illum ad iram acuit : qui et accusatur ut injustus : hic enim damni fuit auctor. Ideoque qui incipit, negat se incepisse, qui vero propulsat, damnum quidem quod apponat ei qui incipit fatetur, sed tum ultionem, tum gratiam a se relatam appellat, quod non sponte, sed ab eo qui prius nocuit, irasci sit coactus. Neque enim, quam admodum in iis quæ sponte fiunt contractibus, sic et hic in controversiam res venit : quippe ibi de facto dicitur, exempli gratia, num depositum aliquis accep-

* Τῶν δὲ ἐκούσιων τὰ μὲν προεβουλευμένα κτλ. — ** Ὅταν δὲ εἰδὼς κτλ. — *** Ὅταν δὲ ἐκ προαιρέσεως κτλ. — **** Διὸ καλῶς τὰ ἐκ θυμοῦ, κτλ.

ρακαταθήκην ἢ τὸ δάνειον, καὶ λαβῶν οὐκ ἀπέδωκε, καὶ τούτο δειχθῆ, πονηρὸς εὐθύς καὶ ἀδικὸς ἐστίν, εἰ μὴ ἐπιλαθόμενος ἀρνείται· ἐνταῦθα δὲ ἡ μὲν πρῆξις ἡμολογεῖται καὶ φανερά ἐστιν· (ὁ γὰρ τις ὀργῆ ποιεῖ, φανερώς ποιεῖ) ἀμφισβητεῖται δέ, εἰ δικαίως ἐπάταξεν, ἢ ἀδικῶς. Ὡστε ὁ μὲν προκατάρξας καὶ ἐπιβουλεύσας ἀδικὸς οἴεται εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἡμολογεῖ προκατάρξαι· ὁ δὲ ὀργισθεὶς παρ' ἐκείνου μὴ ἀδικὸς εἶναι νομίζει, καὶ διὰ τοῦτο τὴν βλάβην ἡμολογεῖ.

* Φαίνεται δὴ καὶ ἀπὸ τούτου, ὅτι ὅσα διὰ θυμὸν ἢ ἄλλα πάθη καὶ οὐ διὰ μοχθηρίαν ἀδικεῖ τις, κατ' ἐκεῖνα οὐκ ἐστὶν ἀδικὸς, ὁ δὲ ἐκ προνοίας ἀδικὸς ἐστὶ καὶ πονηρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ διορθωτικῷ δικαίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ διανεμητικῷ, εἴαν τις μὴ κατὰ τὸ ἴσον καὶ ἀνάλογον διανεμῆ. Ὁμοίως δὲ καὶ δικαίως ἐστὶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν δικαίων ὁ μὴ εἰς πάθος, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα τὸ δίκαιον ποιῶν· ὁ γὰρ ὑπὸ πάθους κινήσει, ἢ λύπης, ἢ ἔρωτος, καὶ δικαιοπραγίας δίκαια μὲν ἐποίησε, δίκαιος δὲ οὐκ ἐστίν.

** Ἐπεὶ δὲ τῶν ἀκουσίων ἀδικημάτων τὰ μὲν συγγνώμης τυγχάνει, τὰ δ' οὐ· ῥητέον τίνα τὰ συγγνωστά, καὶ τίνα τὰ ἀσύγνωστα. Ὅσα μὲν οὖν τις ἀμαρτάνει καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν, συγγνωστά· ὅσα δὲ ἀγνοῶν μὲν, οὐ δι' ἀγνοίαν δέ, ἀλλὰ διὰ πάθος, ὁ μήτε φυσικὸν ἐστὶ μήτε ἀνθρωπικόν, οἶον, φόβον; ἢ λύπην, ἢ πείναν, ἢ ἄλλην ἀνάγκην, ἀλλὰ τροφήν τινα, οἶον, διὰ τὸ δρέγεσθαι πεινῆ ἀνοσομίου, καὶ φαγεῖν πέρδικος, τὰ τοιαῦτ' ἀσύγνωστά ἐστὶ. Ἔστι δὲ τὸ μὲν δι' ἀγνοίαν καὶ ἀγνοοῦντα ἀμαρτάνειν οἶον, ὅταν τις ἀγνοῶν, ὅτι κακὸν τὸ τὸν πατέρα ἀπελαύνει, νυκτὸς ἀγνοήσας τὸν πατέρα ἀπελαύνῃ τῆς οἰκίας· ὁ δὲ μὴ μὴ εἰδὼς τὸ καθόλου ἀγνοῶν λέγεται ποιεῖν· ὁ δὲ μὴ εἰδὼς τὸ μερικόν, δι' ἀγνοίαν· ὁ δὲ ἄμω μὴ γινώσκων καὶ ἀγνοῶν καὶ δι' ἀγνοίαν λέγεται ἀμαρτάνειν, ὅς καὶ συγγινώσκειται· ἀγνοῶν δὲ καὶ οὐ δι' ἀγνοίαν, ὅταν τις ἀγνοῇ ὁ μὲν καθόλου, ὅτι κακὸν τὸ κλέπτειν, κλέπτῃ δέ, οὐ διότι ἀγνοεῖ, ἀλλὰ διὰ μοχθηρίαν καὶ πάθος, ὁ οὔτε ἀναγκαῖόν ἐστίν, οὔτε φυσικόν, καθὼς εἴρηται.

(Scripsi : * εἰ τις] cod. εἴ τις. — ^b βλάψαντος] cod. βλαβέντος. — ^c κατὰ τῶν] cod. κατὰ τῶν. — ^d καὶ] cod. καὶ. — ^e ἀγνοῆ] cod. ἀγνοῆ. — ^f κλέπτῃ] cod. κλέπτει. —)

Κεφ. ιγ'.

ἽΟτι οὐ δυνατόν ἐκόντα ἀδικεῖσθαι.

*** Δόξειε δ' ἂν μὴ ἱκανῶς διωρίσθαι περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀδικεῖν τῷ ἀδικεῖσθαι ἀντίκειται, διέλλομεν δὲ τὸ ἀδικεῖν εἰς τε τὸ ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον, διαίρετέον ἂν εἴη τὸ ἀδικεῖσθαι εἰς ἐκούσιον καὶ

rit aut mutuam pecuniam, atque ita quod accepit non reddiderit, ac si hoc ostendatur, improbus statim erit et injustus, nisi per oblivionem negaverit : hic vero factum conceditur et manifestum est : (nimirum quod per iram aliquis facit, manifesto facit :) sed quaeritur tantum, num juste percusserit, an injuste. Itaque qui incipit et antegressa deliberatione fecit, injustus sibi videtur esse, ideoque non fatetur se incepisse : qui vero ab eo irritatus est, non putat se injustum esse, atque idcirco damnum fatetur.

Sed et hinc apparet, ex iis quæ vel per iram vel alium quemcunque affectum, non autem per improbitatem sunt injuriis, neminem injustum esse, qui vero consulto talia facit, injustum esse et improbum, idque non in eo tantum jure quod in corrigendo versatur, sed in illo etiam quod in distribuendo cernitur, si quis non ex æquo aut pro portione distribuat. Similiter et in utroque jure justus est, qui non perturbatione incitatus, sed honesti causa quod justum est facit : qui enim perturbatione aliqua, sive dolore, sive amore incitatus juste egit, id quidem quod justum est, fecit, sed non est justus.

Quum autem earum, quæ invite fiunt, injuriarum aliæ veniam impetrent, aliæ non impetrent : dicendum quæ venia dignæ sint, quæ non sint. Quæcunque ergo aliquis imprudens et per imprudentiam peccat, ignoscenda sunt : quæcunque vero imprudens, non tamen per imprudentiam peccat, sed perturbatione aliqua, neque naturali, neque humana incitatus, ut metu aut dolore, fameve aut alia necessitate, sed gula adductus, verbi causa, si vinum odoratum bibere, aut perdicem comedere cupit, talia ignoscenda non sunt. Potest autem aliquis per imprudentiam et imprudens peccare, ut quum aliquis qui ignorat, malum esse patrem expellere, noctu patrem, quoniam non novit, domo expellit : qui enim non novit universale, imprudens facere dicitur : qui vero ignorat singulare, per imprudentiam facere : qui denique utrumque ignorat, et imprudens et per imprudentiam peccare perhibetur ideoque ei etiam ignoscitur : imprudens autem et non per imprudentiam facere dicitur, quando quis ignorat omnino, malum esse furari, et tamen furatur, non quod ignoret, sed per improbitatem et animi affectionem, neque necessariam, neque naturalem, ut dictum est.

Cap. XII.

Fieri non posse, ut volens aliquis injuria afficiatur.

Possimus forsitan nondum satis distincte de justo et injusto disputasse videri. Quum enim inferre injuriam et accipere sint contraria, qui vero alios lædit, eum partim volentem partim nolentem iis injuriis inferre dixerimus,

* Ἄν δ' ἐκ προαιρέσεως βλάβη, κτλ. — ** Τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν ἐστὶ συγγνωμονικά, τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά, κτλ. — *** Cap. 9. Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, κτλ.

ἀκούσιον, ὃ καὶ Εὐριπίδῃ δοκεῖ. Φησὶ γὰρ εἶναι τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον, λέγων πως·

Μητέρα κατέκταν^α τὴν ἐμὴν, βραχὺς λόγος,
Ἐκὼν ἐκούσαν, καὶ^β θέλουσαν οὐχ ἐκὼν.

Δεῖ γάρ, ἐπεὶ ἀντίκειται, ἢ ἅπαν τὸ ἀδικεῖν ἐκούσιον εἶναι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι πᾶν ἀκούσιον· ἢ ἐπεὶ διήρηται τὸ ἀδικεῖν, καὶ τὸ μὲν ἐκούσιόν ἐστι, τὸ δὲ ἀκούσιον, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι οὕτω διήρησθαι, ἵνα θατέρῳ θατέρον ἀντικείμεται. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ δικαιοῦν καὶ δικαιουῖσθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν νομίζειν πᾶν ἀδικεῖσθαι ἢ δικαιουῖσθαι, ἐκούσιον εἶναι, ἄτοπον· καὶ γὰρ καὶ ἄκων πολλάκις τις δικαιούται, ὅταν ἀδικήσας κολασθῇ· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εἶναι τι ἐκούσιον ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τοῦτό ἐστιν ἀληθές· αἰεὶ γὰρ ἀκούσιως τις ἀδικεῖται· δικαιούται δὲ ποτὲ μὲν^α ἀκούσιως, ποτὲ δὲ ἐκούσιως· ὃ μὲν γὰρ ἀδικῶν κολαζόμενος ἀκούσιως δικαιούται, ὃ δὲ ἀδικούμενος ἐκδικούμενος ἐκούσιως δικαιούται.

* Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ δικαιουῖσθαι τὰ εἰρημένα ἀρκεῖτω· περὶ δὲ τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐ δυνατόν ἐκούσιον εἶναι, βῆτερον ἐτι σαφέστερον.

** Καὶ πρῶτον ἐροῦμεν τοὺς λόγους, ὅθεν δοκεῖ συναγεσθαι ἐκούσιως τινὰ δύνασθαι ἀδικεῖσθαι. Ἐπεὶ γὰρ ἐκούσιως ἐστὶν ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἀδικῶς τινά, εἰδὸτα καὶ τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ μηδὲν ἀγνοοῦντα τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐτι οἰκοθεν κινούμενον καὶ οὐκ ἐξωθεν βιαζόμενον, εἴη, ἂν τὸ ἐκούσιως ἀδικεῖσθαι τὸ βλάπτεσθαι παρὰ τὸ δίκαιον, εἰδὸτα τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόντα, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀνέχεσθαι, δυνάμενον ἀποσεισασθαι. Τοῦτο δὲ ὅτι γίνεται, φανερόν· ὃ γὰρ ἀκρατής καὶ ὑπ' ἐτέρου βλάπτεται, εἰδὼς πάντα, καὶ ἀνέχεται, δυνάμενος ἀποσεισασθαι· δυνατόν ἄρα ἐστὶν ἐκόντα τινὰ ἀδικεῖσθαι· ἐτι δὲ καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν ὃ ἀκρατής βλάπτει καὶ ἐκούσιως· ἐκούσιως ἄρα ἐαυτὸν ἀδικεῖσθαι ἐστι, τὸ ἀδικα πάσχειν· πάσχει δὲ τις ἀδικα ἐκὼν· οἱ γὰρ ἐπιεικέστεροι ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω τῆς ἀξίας λαμβάνουσι βουλόμενοι, ὅπερ ἀδικον μὲν ἐστὶν, ἐκούσιον δὲ· ἀδικοῦνται ἄρα ἐκούσιως· ἐστὶν ἄρα τι ἀδικεῖσθαι ἐκούσιον. Ἄλλὰ τοῦναντίον ἐστὶν, ἀδύνατον εἶναι ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκούσιως. Τότε γὰρ τις ἀδικεῖται, ὅτι τι πάσχει ἀδικον παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν· τὸ γὰρ πάσχειν τι παρὰ τὴν ἐαυτοῦ βούλησίν τινα ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τοῦ ἐκούσιου· ὥστε οὐ δυνατόν βουλεσθαι τινὰ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ τὸν ἀκρατῆ. Καὶ οὗτος γὰρ ἀγαθὰ βούλεται ἐαυτῷ, καὶ οὐκ ἀνέχεται ἀδικεῖσθαι ἀπλῶς· ταύτης δὲ τῆς βλάβης ἀνέχεται, οἷεται γὰρ μὴ βλάπτεσθαι· καὶ οἷεται μὲν δέον εἶναι πράττειν ἢ ὠφελῆσαι, πράττει δὲ τὰ βλαπτόντα, οἰόμενος μὴ βλαπτόντα εἶναι· ὥστε οὐ δυνατόν ἐστὶν ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα^α. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπιχειρήματα λύεται. Καὶ γὰρ ἀδικεῖ τις, ὅταν βλάβη

etiam permissio injuriæ in spontaneam erit dividenda et invitam, quod et Euripidi videtur. Is enim ostendit, posse aliquem volentem injuria affici, ita fere:

*Matrem ut meam necaverim, brevi eloquar,
volens volentem, vel volentem non volens.*

Quum enim duo hæc opposita sint, oportet aut omnem quæ infertur injuriam sponte inferri, et omnem quæ accipitur ab invito accipi: aut quoniam lædendi *actus* in duas species divisa est, partimque voluntaria habetur partim invita, etiam perpressionem injuriæ ita distingui, ut altera res alteri opponatur. Eodemque modo fieri videtur, quoties aut alteri jus suum tribuimus, aut ipsi jus nostrum obtinemus: atque existimare, volentem semper aut injuria affici aut jus suum obtinere, absurdum est: sæpe enim invitus aliquis jus suum adipiscitur, quando ejus maleficia vindicantur: similiterque posse aliquem volentem injuria affici, ne hoc quidem verum est: quippe semper invitus quis injuriam accipit: jus suum autem modo invitus aliquis, modo sua voluntate adipiscitur: nimirum homo injustus dum ponitur, invitus jus suum obtinet: at qui ab injuria iudicatur, ultro jus suum obtinet.

Sed hæc de obtinendo jure suo dicta sufficiant: et volentem neminem injuria affici posse, planius docendum est.

Ac primum quidem rationes afferemus, ex quibus videtur cogi, volentem aliquem posse injuria affici. Quum enim sponte injuriam facere nihil aliud sit, quam injuste aliquem lædere, quoties nec damnum nec is qui læditur, nec quidquam eorum quæ ad rem pertinent, ignoratur. ac præterea quando aliquis suo consilio usus externa vi non cogitur, erit vicissim sponte injuriam accipere nihil aliud, quam injuste damnum pati, quoties quis et damnum et eum qui illi id apportat, et quæcumque ad rem pertinent novit, et quum possit propellere, tamen tolerat. Hoc autem fieri manifestum est: incontinens enim etiam ab aliis damno augetur, et quum sciat omnia et propulsare possit, nihilominus tolerat: ex quo efficitur, fieri posse ut sponte aliquis injuriam accipiat: præterea sibi quoque ipse incontinens nocet, et quidem sponte: unde sequitur sponte a se ipso injuria affici, esse injuriam pati: sponte autem aliquis injuriam patitur: sæpe enim qui æquiores reliquis sunt in distribuendo minus quam merentur accipiunt volentes, quod injustum quidem est, sed sponte fit: sponte ergo injuria afficitur: ex quo apparet posse fieri, ut aliquis volens accipiat injuriam. Atqui contrarium est, fieri non posse, ut aliquis volens injuriam accipiat. Quippe tum injuriam accipit, quum id quod injustum est contra voluntatem suam patitur: nam pati aliquid contra voluntatem suam res est contraria definitioni ejus quod sponte fit: unde sequitur fieri non posse, ut aliquis velit injuria affici: ne incontinens quidem. Etenim hic bona sibi optat, neque simpliciter injuria se affici patitur: hoc vero damnum admittit, quia se lædi non putat: et quamvis existimet ea quæ profutura sint sibi agenda esse, agit tamen quæ nocent, propterea quod haudquaquam noxia esse credit: quamobrem fieri non potest, ut sponte aliquis injuria afficiatur. Unde etiam contraria argumenta con-

* Ἄτοπον δ' ἂν δόξειε κτλ. — ** Ἐπεὶ καὶ τόγε διαπορήσειεν ἂν τις κτλ.

πτῆ τινὰ ἐκὼν παρὰ τὴν τοῦ βλαπτομένου·βούλησιν·
 ὁμοίως δὲ καὶ ἀδικεῖται, θταν ἀδίκᾳ πάσχη παρὰ τὴν
 ἑαυτοῦ βούλησιν. Τὸ δὲ ἐκόντα ἀδίκᾳ πάσχειν, οὐκ
 ἔστιν ἀδικεῖσθαι· ὥσπερ γὰρ τὸ ἀδικὸν ποιεῖν οὐ πᾶν
 ἔστιν ἄδικεῖν, οὐδὲ ὁ ἀδικῶν ποιῶν ἀδικός, ὡς ἀνω-
 τέρω δέδεικται, οὕτως οὐδὲ πᾶς ὁ πάσχων ἀδικῶ ἀδι-
 κεῖται· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἀπατῶν τὸν νοσοῦντα ἰατρός ἢ ὁ
 κλέπτων τὴν τοῦ μαινομένου μάχαιραν ἀδικῶ μὲν
 ποιεῖ, ἀδικός δὲ οὐκ ἔστι, διότι πρὸς σωτηρίαν ὄρᾳ
 τοῦ νοσοῦντος, καὶ οὐ ζημιῶν, ἀλλὰ κερδαίνειν
 ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ἐν ταῖς διανομαῖς ἐλάττω λαμβάνων
 τῆς ἀξίας οὐκ ἀδικεῖ ἑαυτόν, εἰ καὶ ἀδικῶ πάσχει· οὐ
 γὰρ ἵνα βλάβῃ ἑαυτόν ἀνέχεται τῶν ἐλαττόνων ἀξιού-
 μενος, ἀλλ' ἵνα ὠφελήσῃ μᾶλλον, δοῦσαν μετριότητος
 καὶ ἐπιχειρίας λαβόντα. Ἐπειτα εἰ καὶ βλάπτειν
 ἑαυτόν ἀνέχεται, οὐκ ἀδικεῖται· οὐ γὰρ παρὰ τὴν
 αὐτοῦ βούλησιν τὰ ἀδικῶ πάσχει· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἀδι-
 κείσθαι. Ὁ γὰρ ἀλλαξάμενος τὰ βελτίω τῶν ἐλαττό-
 νων, ὥσπερ φησὶν Ὁμηρος τὸν Ἰλαῦκον τῷ Διομή-
 δεϊ δοῦναι,

Χρῆσα χαλκίων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων, ι

οὐκ ἀδικεῖται· βουλόμενος γὰρ ἔδωκεν· ὁ δὲ ἀδικούμε-
 νος ἀκουσίως βλάπτεται. Οὐκ ἄρα δυνατόν ἀδικεῖσθαι
 τινὰ ἐκόντα, βλάπτεσθαι δὲ ἐκόντα δυνατόν.

(Scripsi : ἄ κατέκταν] codd. hic et apud Ari-
 stotelem κατέκτα. —^b καὶ] cum libris Andronici;
 ἢ codd. Aristotelis. Sed primum sæpe ponit Sta-
 girites καὶ pro ἢ. (Vid. Henr. Steph. Thesaur.
 s. v. καὶ); deinde etiam librarii utramque par-
 ticulam frequenter confuderunt. Conf. Schæfer.
 ad Greg. Corinth. p. 384. Itaque utraque lectio
 æque bona est. Cæterum versus istos ex Euri-
 pidis Bellerophonte petitos esse testatur Michaël
 Ephesius his verbis : ὁ γὰρ ἀκρατὴς ὑπὸ τῆς ἔρω-
 μένης ἀποσυλόμενος τὰ ἴδια χρήματα ἐκὼν βλάπτε-
 ται, κακείνης ἐκούσης βλαπτούσης, ὥστε καὶ ἐκὼν
 ὑφ' ἐκούσης. Ὁρθῶς ἄρα εἴρηται τῷ Εὐριπίδῃ, ὅτι
 ἐκὼν ἐκούσαν ἔκτεινέ τὴν μητέρα ὁ Βελλεροφόντης.
 —^c δὲ ποτὲ μὲν] cod. δὲ ποτε μὲν. —^d ἀδικεῖσθαι
 τινὰ ἐκόντα] vulgo ἀδικεῖσθαι τινὰ ἐκόντα. —^e πᾶν
 ἔστιν] vulgo πᾶν ἔστιν. —^f Cf. Iliad. VI vs. 236).

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τοῦ πότερον ἀδικεῖ μᾶλλον ὁ διανεμὼν ἀδικῶς,
 ἢ ὁ λαμβάνων.

* Ῥητέον δὲ ἐκεῖνο, πότερον ἀδικεῖ ὁ διανεμὼν ἀδι-
 κῶς καὶ μὴ κατὰ ἀνάλογον, ἢ ὁ λαμβάνων τὸ πλεόν
 τῆς ἀξίας τῆς ἑαυτοῦ. Φαίνεται δὲ, ὅτι ὁ διανεμὼν
 ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὁ δὲ λαμβάνων κατὰ συμβεθερῶς·
 ἐκείνος γὰρ ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ὅς ἐκὼν τοῦτο ποιεῖ.

* Ἐτι δ' ὦν προσιλόμεθα, κτλ.

futantur. Injuriam enim facit, quum sponte quis lædit
 alium, idque contra voluntatem ejus qui læditur : simi-
 liter et injuria afficitur, quando injusta præter volunta-
 tem suam perpetitur. At vero sponte injusta perpeli non
 est injuriam accipere : quemadmodum enim injusta
 agere non semper est agere injuste, neque qui injusta
 agit injustus est, ut supra ostendimus, sic nec quicun-
 que injusta patitur, afficitur injuria : sed ut medicus
 qui ægrum decipit, aut qui insani gladium furatur,
 injusta quidem facit, sed non est injustus, quia ægri
 salutem respicit, neque illi damni, sed potius lucri auc-
 tor est, ita qui in distribuendo minus quam meretur ac-
 cipit, non infert sibi injuriam, quamvis injusta patiatur :
 neque enim ut noceat sibi ipse, patitur minora quam
 oportet sibi assignari, sed ut prosit magis, hoc est, ut
 modestiæ et æquitatis laudem consequatur. Deinde, li-
 cet detrimentum importari sibi a se ipso sinat, haud-
 quaquam tamen injuriam accipit : neque enim præter
 voluntatem suam injusta patitur : hoc autem est, injuria
 affici. Qui enim meliora permutavit deterioribus, ut Ho-
 merus ait Glaucum Diomedei dedisse,

*aurea dat pretio arma boves æquantia centum :
 ærea fert nihiloque novem meliora juvencis,*

ei nulla fit injuria : volens enim dedit : qui vero injuriam
 accipit, is invitus damnum contrahit. Quare fieri non
 potest, ut volens aliquis injuria afficiatur, sed ut detri-
 mentum capiat volens, fieri potest.

Cap. XIV.

Utrum qui injuste distribuit, an qui injuste accipit majorem
 faciat injuriam.

Jam illud explicandum est, utrum injuriam faciat is
 qui injuste distribuit, et non pro portione, an qui plus
 accipit quam ipse meretur. Videtur certe facere per se
 injuriam is qui distribuit, per accidens vero is qui acci-
 pit : ille enim per se injuriam facit, qui sponte hoc facit.

Ἐκὼν δέ τις ποιῆι, ὅταν ἢ παρ' αὐτῷ τῆς πράξεως ἢ αἰτία καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν· τῆς δὲ διανομῆς ἢ ἀρχῆ παρὰ τῷ διανεμόντι· ὁ ἄρα διανεμὼν τὸ πλεόν ἀδικεῖ καθ' αὐτό, ἀλλ' οὐχ ὁ δεχόμενος· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ ἔστιν * ἢ ἀρχῆ, καθὼς εἰρηται. Οὐ γὰρ ὁ ποιῶν τὰ ἀδίκῃ ἀδικεῖν λέγεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· ὥσπερ λέγεται καὶ ἡ χεὶρ φονεύειν, ἢ μάχαιρα, ἢ λίθος, παρ' οἷς οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τοῦ φόνου, οὐδὲ ἀφ' ἑαυτῶν πράττουσιν· ἀδίκῃ μὲν γὰρ ποιούσιν, ἀδικοῦσι δὲ οὐδαμῶς. Ὁ δὲ διανεμὼν ἀδίκως, εἰ μὲν ἀγνοῶν τοὺς νόμους ἔξω τοῦ νομικοῦ δικαίου ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸν νόμον, ἢ οὐδὲ ἀδικός ἢ κρίσις ἔστιν· ἕτερον δὲ τρόπον ἀδικεῖ, λέγω δὴ κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ἄλλο γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον, καὶ ἄλλο τὸ φυσικόν· οἷον, νόμου ὄντος τὸν ἀριστέα πλεόν * ἔχειν ἐν ταῖς διανομαῖς, ὁ διανεμὼν ἀγνοήσας τὸν νόμον τῶν ἰσῶν τοῖς ἄλλοις ἡξίωσεν· οὗτος τοῖνον κατὰ μὲν τὸ νομικὸν δίκαιον οὐκ ἡδίκησεν, ἡγνόησε γὰρ τὸν νόμον· ὁ δὲ δι' ἀγνοίαν τὰ ἀδίκῃ πράττων οὐκ ἀδικεῖ· ἐπεὶ δὲ καὶ φυσικὸς νόμος ἔστι τοὺς εὐεργέτας ἀντεποιεῖν, καὶ μὴ ἀγνοῶν, ἅτε φυσικὸν ὄντα, παρέβη, κατὰ τοῦτον ἀδικός ἔστιν· εἰ δὲ καὶ τὸν νόμον γινώσκων καὶ τὸ φυσικὸν δίκαιον παρέβη, καὶ ἀδίκως ἔκρινεν, καὶ τὸ πλεόν ἐνειμεν ὧ μὴ προσῆκεν, οὐ μόνον τὸν λαβόντα πλεονεκτεῖν ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πλεονεκτεῖ. Καὶ γὰρ εἴτε διὰ φιλίαν, ἢ δι' ἐχθραν, ἢ διὰ δῶρα ἡδίκησε, συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· πλεονεκτεῖ γὰρ καὶ αὐτός, ἢ χάριτος πρὸς τὸν φίλον, ἢ τιμωρίας εἰς τὸν ἐχθρόν, ἢ ἀργυρίου καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς κοινῶναι τοῦ ἀδικήματος τῷ πλεόν λαβόντι· καθάπερ γὰρ εἰ ἀγρόν τις ἀδίκως, ὧ μὴ προσῆκεν, ἔδωκεν ἀργυρίου, συμμερίσασθαι λέγεται τὸν ἀγρόν τῷ λαβόντι· καίτοι ¹ οὐκ ἀγρόν ἔλαβεν, ἀλλ' ἀργύριον· οὕτω καὶ ὁ ἐν ταῖς διανομαῖς ἀδικήσας, ἵνα ἢ αὐτῷ ἢ φίλῳ χάρισται, μετέχει τοῦ πλεονεκτήματος, καὶ συμμερίζεται τὸ ἀδίκημα· καὶ ὁ μὲν λαβὼν πλεόν μὲν ἔχει, καὶ ἀδίκῃ ἐποίησεν· οὐκ ἡδίκησε δέ, εἰ μὴ δῶροισι ἢ ἄλλῃ τινι πειθοῖ τὸν διανομέα παρέπεισεν· ὁ δὲ διανομὴς καὶ τὸ πλεόν ἔχει ὅν εἰρηται τρόπον· καὶ ἀδικός ἔστι.

(Scripsi : * αὐτῷ ἔστιν] vulgo αὐτῷ ἔστιν. — ^b τὸν νόμον] cod. τὸ νόμον. — ^c πλεόν] cod. πλέα. — ^d καίτοι] cod. καὶ τοι. —)

Κεφ. ιε'.

* Ὅτι οὐ βῆδιον παντὶ ἐκάστοτε ἀδικον ἢ δίκαιον εἶναι.

* Τινὲς δὲ τὸ ἀδικεῖν ἢ δίκαιον εἶναι βῆδιον νομιζουσι, καὶ ἅμα τῷ θελῆσαι δυνατόν εἶναι δίκαιον ἢ ἀδικον γενέσθαι· τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ πρᾶξαι τὰ δίκαια ἢ τὰ ἀδίκῃ, καὶ ἢ δοῦναι ἀργύριον, ἢ πατάξαι τὸν πλησίον, βῆδιόν ἐστι καὶ τοῦ βουλομέ-

Sponte autem aliquis facit, quum penes ipsum actio causa est et faciendi principium; at vero distributionis principium penes distribuentem est: qui ergo distribuit majorem per se injuriam facit, quam is qui accipit: nec enim penes hunc est principium, ut diximus. Neque ¹ injusta facit dicitur injuriam facere, nisi per accidens: quemadmodum et manus dicitur occidere, aut gladius, aut lapis, quum tamen in eorum potestate non sit caedis principium, neque per se agant: nam injusta quidem facit injuriam autem neutquam. Qui vero distribuit injuste, si leges ignorans praeter legitimum jus judicavit, non facit injuriam ex lege, neque injustum est judicium: alia vero ratione injuriam facit, id est, quod ad jus naturale attinet. Aliud enim jus legitimum est, aliud naturale, velis causa, si lex sit, ut omnium fortissimus in distributionibus plus accipiat, ac si is qui distribuit propter legis ignorantiam aequaliter huic caeterisque omnia distribuat: hoc igitur quod ad jus legitimum attinet, injuste non fecit, quia legem ignorabat: qui autem per imprudendum injusta facit, non agit injuste: quum vero etiam lex naturalis sit, ut aliorum merita beneficiis compensemus. quum utpote a natura profectam quum ignorare non posset, ac tamen migrasset, hujus respectu injustus est. quodsi cognitam legem simulque etiam jus naturale migravit, injusteque judicavit, eique cui minime conveniebat, plus tribuit, non solum eum qui accepit plus habere fecit, sed etiam ipse plus habet. Etenim sive amicitiae, sive inimicitiae aut muneris accipiendi causa injuste fecit, dividitur injuria: plus enim et ipse consequitur, vel gratiae respectu, dum amico gratificatur, vel vindictae, dum inimicum ulciscitur, vel pecuniae demique: ideoque et cum altero qui plus accepit, injuria est particeps: sicut enim, si quis agrum, cui non conveniebat, per injuriam pecunia corruptus tradidit, is communicare agrum illum dicitur cum eo qui accepit, quumvis non agrum, sed pecuniam acceperit: ita qui illi alii injuria in distribuendo peccavit, ut vel sibi vel amico gratificetur, in partem lucri venit injuriamque sit consors: et ille quidem qui accepit plus habet, fertique quod injustum est, quum ne sic quidem injuste fecerit, nisi vel muneribus vel alia nescio qua oratione ad persuadendum accommodata eum qui distribuerebat ad rem sic agendam induxit: qui vero distribuit tum plus ea qua dictum est ratione habet, tum injustus est.

Cap. XV.

Non esse facile cuilibet justum semper aut injustum esse.

Quidam autem injuste agere aut justum esse facile existimant, statimque si quis velit, eum justum posse aut injustum fieri: atqui haec res non ita se habet. Etenim agere quae justa aut injusta sunt, nec non dare pecuniam, aut percutere alium, facile est et volentis: ad

* Οἱ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς κτλ.

νου· τὸ δὲ ἢ δικαιοσύνης ἔξιν ἔχειν ἢ ἀδικίας, ὃ χρόνου καὶ ἀσκήσεως δεῖται, δι' ἃς ἔξεις ἢ δικαίος τις ἢ ἀδικος λέγεται, τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν, ὥστε ἄμα τῷ βούλεσθαι καὶ βράδιον εἶναι κτήσασθαι.

* Ὁμοίως δὲ νομίζουσι καὶ τὴν γνῶσιν τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδικῶν βράδιον εἶναι, καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα γινώσκειν οὐδὲν ὁνοῦνται σοφὸν εἶναι· ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν συνιέναι. Ταῦτα δὲ εἶναι φασί· τὰ δίκαια· οὐκ εἰσὶ δὲ εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ ἀπλῶς οὕτω πραττόμενος ὁ νόμος δικαίος ἔστιν ἐκάστοτε, καὶ ὡς ἔτυγε τελούμενος, καὶ παρ' ὧν, ἀλλ' ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ παρ' ὧν δεῖ. Τὸ δὲ ταῦτα καθ' ἕκαστον τῶν νόμων εἰδέναι δυσχερέστερόν ἐστι τοῦ τὰ ὑγιεινά εἰδέναι· ἐπεὶ κακῆι μέλι καὶ οἶνον καὶ ἑλλέβορον, καὶ καῦσιν, καὶ τομῆν εἰδέναι βράδιον· ἀλλὰ πῶς δεῖ τούτων ἕκαστον πρὸς τὴν ὑγίειαν τάξει, καὶ τίνι προσενεκτέον, καὶ πότε, ἢ τοσοῦτον ἔργον, ὅσον ἱατρὸν εἶναι.

** Διὰ ταῦτα δὴ καὶ τὸν δίκαιον νομίζουσι δύνασθαι ἀδικεῖν οὐδὲν ἔλαττον τοῦ ἀδίκου, ἀλλὰ καὶ πλέον, διὰ τὸ ἀδίκῃ δύνασθαι πράττειν· δύναται γὰρ ἂν καὶ πατάξει τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα καὶ ὑπελέσθαι τὰ ἀλλότρια, καὶ ὁ ἀνδρεῖος ῥίψαι τὴν ἀσπίδα καὶ φυγεῖν· ἀλλ' οὐ τὸ τὰ ἀδίκῃ πράττειν ἀδικεῖν ἔστιν, οὐδὲ τὸ τὰ τοῦ δειλοῦ πράττειν δειλαίνειν ἔστι, πλην κατὰ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ μετὰ τῆς ἔξεως ταῦτα πράττειν, τοῦτό ἐστι τὸ δειλαίνειν ἢ ἀδικεῖν· ὅταν τις οὐκ ἐθέλων ἀπλῶς, ἀλλὰ πάθει κινούμενος δειλιάς φεύγη, ἢ τῷ ἔξιν ἔχειν ἀδικίας ἀδικῆ, ὥσπερ καὶ τὸ ἱατρεύειν, καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμακεύειν ἔστιν, ἀλλὰ τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, ταῦτα ποιεῖν ἔξιν ἱατρικῆς ἔχοντα. Τὸ μὲν οὖν ἐπανορθωτικὸν καὶ διανεμητικὸν δίκαιον, περὶ ὧν εἶπεῖν προὔκειτο, τίνα ἔστι καθ' αὐτά, καὶ ὅπως ἔχει, διωρισάμεθα.

*** Νῦν δὲ ῥητέον ἐστὶ, πῶς ἔχει τὸ δίκαιον πρὸς τὸ ἐπιεικές, καὶ ἡ δικαιοσύνη πρὸς τὴν ἐπιεικίαν· ἐκείνο μόνον τῷ περὶ τοῦ δικαίου λόγῳ προσθεῖσιν, ὅτι τὸ διανεμητικὸν καὶ διορθωτικὸν δίκαιον ἐν ἐκείνοις ἔστιν, ἃ μετέχουσι τῶν ἀπλῶς ἀγαθῶν· οἷον πλούτου ἢ δόξης, ἐν οἷς ὑπερβολὴ καὶ ἑλλείψις εὐρίσκεται· ἐν γὰρ δόξῃ καὶ ὑπερβάλλειν δυνατὸν τὸ δέον καὶ ἑλλείπειν ὁμοίως καὶ ἐν πλούτῳ· ἐπὶ γὰρ τῶν οὕτως ἐχόντων ἡ ἰσότης καὶ ἡ ἀναλογία ζητεῖται καὶ τοῖς μετέχουσι τούτων τοῦ διανεμητικοῦ δικαίου χρεῖα καὶ τοῦ διορθωτικοῦ. Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς θεοῖς οὐκ ἔχει χῶρον ἢ ἀνίσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ ἔστιν ἐν ἐκείνοις, οὐδὲ ἑλλείψις· ὅθεν οὐδὲ χρεῖα τῆς τοιαύτης δικαιοσύνης· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς φάλοισι παντάπασιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑπὸ τρυφῆς καὶ τῆς ἄλλης μοχθηρίας διεφθαρμένοι· τοῖς γὰρ ὑγιάζεσθαι μελλοῦσιν ἀνάγκη τι μόνον ὑγιές ἔχειν, ἢ ἐκείθεν ὁ ἱατρὸς ἐπανακαλέσθαι τὴν ὑγίειαν· οἱ δὲ

vero justitiæ aut injustitiæ habitum consequi, quod tem-
pus et exercitationem desiderat, propter quem habitum
aut justus aliquis aut injustus vocatur, id in potestate
nostra non est, ita ut facile, simul atque voluit aliquis,
id consequatur.

Similiter et eorum quæ justa et injusta sunt faci-
esse cognitionem arbitrantur, eaque cognoscere posse
nullius esse sapientiæ putant : quia ea de quibus leges
loquuntur non sit difficile intelligere. Hæc autem justa
esse ajunt : non sunt tamen nisi per accidens : neque
enim simpliciter lex ab aliquo observata justa est sem-
per, præsertim temere et a quovis, sed quoties ut oportet,
et quum oportet, et a quibus oportet, in actionibus
ea observatur. Hoc vero in singulis legibus scire diffi-
lius est, quam salubria nosse : siquidem ibi quoque mel,
et vinum, et elleborum, et ustionem, et sectionem facile
est nosse : sed quomodo singula ad sanitatem adhibenda,
et cui et quando admovenda sint, tam difficile est quam
medicum esse.

Ac propterea existimant, virum justum nihilo minus
quam injustum posse injuste agere, imo etiam magis,
quia injusta potest agere : possit enim percutere aliquem
a quo injuriam non accepit et alienas res subripere,
haud secus quam vir fortis clypeum abjicere et fugere :
aliqui injusta agere non statim est injuste agere, neque
quæ timidi sunt agere, timere quoque, nisi per acci-
dens : at vero tali habitu ista agere, hoc est timide
agere aut injuste : quum aliquis non quod velit, sed
perturbatione incitatus timiditatis reus sit, aut quia in-
justitiæ habitu præditus est, agit injuste : sicut mederi
et sanare non secare aut medicamenta vel adhibere,
vel non adhibere est, sed quemadmodum oportet, et
quum oportet, medicinæ habitu præditum hæc facere.
Ergo jus tam illud quod ad emendandum pertinet, quam
quod in distribuendo cernitur, de quibus nobis dicere
propositum erat, qualia per se sint, et quomodo se ha-
beant, haec definivimus.

Nunc vero dicendum nobis est, quomodo jus ad æquum
et justitia ad æquitatem se habeat : si illud tantum ad
superiorem de jure disputationem addiderimus, jus et
illud quod in distribuendo cernitur et quod ad emendan-
dum pertinet, in iis versari, quæ in partem simpliciter
honorum veniunt, quales sunt divitiæ aut gloria, in
quibus nimium et parum reperitur : siquidem in gloria
potest aliquis excedere modum, aut non consequi eam :
similiter et in divitiis : namque in hujusmodi rebus
æqualitas et proportio requiritur : quique earum parti-
cipes sunt jus simul illud quod in distribuendo cernitur,
simul quod ad emendandum pertinet desiderant. Jam
vero in diis inæqualitati non est locus, neque nimium
aut parum in iis animadvertitur : quare ne talis quidem
justitiæ necessitas est : sed nec in hominibus omnino
sceleratis, luxuque aut alia improbitate corruptis : qui
enim sanitatem recuperaturi sunt, eos necesse est mem-

* Ἀλλὰ τὸ ὀδὲ ἔχοντα ταῦτα ποιεῖν κτλ. — ** Δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ δικαίου κτλ. — *** Ἔστι δὲ τὰ δίκαια ἐν τούτοις, κτλ.

παντάσσι διαφθαρέντες οὐ δύνανται θεραπευθῆναι· ὅθεν οὐδ' ἐν αὐτοῖς ἔχει χῶραν τὸ δίκαιον ἐν ἐκείνοις· δεῖ ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσα βούλονται τὰ δίκαια, καὶ ποιῶσι κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, καὶ αὖθις ἀμαρτάνουσιν ὅσον ἀνθρώποις προσῆκε.

(Scripsi : * εἶναι φασί] vulgo εἶναι φασί. — ^b καὶ πότε] cod. καὶ ποτε. — ^c βῆσαι] cod. βίψαι. — ^a προσθεῖσιν] cod. προσθέντες. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς.

* Περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς πῶς ἔχει ἡ μὲν ἐπιεικεία πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ' ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀκολουθῶν ἐστὶν εἰπεῖν. Καθόσον μὲν γὰρ τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινεῖται μᾶλλον τοῦ δικαίου, καὶ δ' ἐπιεικῆς ἀνὴρ τοῦ δικαίου βελτίων δοκεῖ· ἐτι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα μεταφύρομεν, ὅταν ἐπαινεῖν δεῖ τι τῶν ἀρετῶν· καὶ γὰρ ἐπιεικεστέραν τήνδε ἐκείνης λέγομεν, τὸ βέλτιον δηλοῦντες οὐ τὸ δικαιοτέρων· κατὰ πῶτο ἄλλη τις δοκεῖ εἶναι παρὰ τὴν δικαιοσύνην ἡ ἐπιεικεία. Πάλιν δὲ τῶ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἀτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς ἄλλο παρὰ τὸ δίκαιον ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν· εἰ γὰρ ἐπαινετόν, δίκαιόν ἐστι· πᾶν γὰρ ἐπαινετόν δίκαιον, καὶ ἡ δικαιοσύνη τελεία ἐστὶν ἀρετὴ, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δέδεικται· εἰ δὲ οὐκ ἐστὶ δίκαιον, οὐδὲ ἐπαινετόν· ἢ εἰ τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινετόν, τὸ δίκαιον οὐκ ἐστὶν ἐπαινετόν· ἢ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν διὰ ταῦτα συμβαίνει. Ἐχει δὲ καὶ ἀμφότερα ὀρθῶς, τό τε ἐν ^a εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ διαφέρειν, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοις ἐναντιοῦνται. Τὸ γὰρ ἐπιεικὲς καὶ δίκαιόν ἐστι, καὶ δικαίου τινὸς βέλτιον· καὶ οὐχ ὡς ἕτερογενὲς τοῦ δικαίου βελτίον ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς μέρος ἄλλου μορίου ἰσομοῦς· καὶ σπουδαίου ὄντος καὶ αὐτοῦ καὶ δικαίου, τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον σπουδαιότερόν ἐστι. Ταύτην δὲ τὴν ἀπορίαν εἰσήγαγεν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον μὲν ἐστίν, οὐ κατὰ νόμον δέ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ἐστὶν ἐπανόρθωμα δικαίου νομίμου. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς διορθώσεως, ὅτι ὁ μὲν νόμος ἅπας καθόλου διορίζεται ἐπ' ἐνίοις δὲ τῶν καθ' ἕκαστα ^b οὐ δυνατὸν ἐφαρμόζειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, διὰ τὸ τὸν μὲν νόμον ὠρισμένον εἶναι, καὶ εἰς ὠρισμένον τι σκοπεῖν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα ^a ἀόριστα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα· οἷον ὁ νόμος κελεύει καθόλου πάντα τὸν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνελεθόντα ξένον ἀποθνήσκειν· ἀνελεθὼν δὲ τις ἡρίστευσεν· εἰ τοῖνον ἐφαρμόσωμεν τὸν νόμον τῶ ἀρισταί, καὶ ἀποκτείνωμεν, παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὸ δίκαιον ποιήσομεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων πολλῶν ἔχει τοῦτο δὲ τὸ ἀμάρτημα οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, οὐδὲ ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πραγμάτων φύσει. Ὁ γὰρ νόμος, ἐπεὶ ἀδύνατον τὰ κατὰ μέρος πάντα περιλα-

brum aliquod sanum habere, ut illinc medicus incipit revocare sanitatem : qui vero penitus corrupti sunt, sanari non possunt : quocirca nullum in iis locum jus habet : in iis autem hominibus est, qui ea quae justa sunt volunt, quantumque in hominis potestate situm est faciunt, rursusque peccant, quantum homines deest.

Cap. XVI.

De aequitate et aequo.

Jam vero de aequitate et aequo, quo videlicet modum aequitas ad justitiam, tum jus ad aequum se habeat, superest ut dicamus. Namque haec neque eadem omnino neque alia genere videntur. Quatenus enim aequum magis laudatur, quam jus, etiam vir aequus justo melior videtur : praeterea ad alia quoque eam vocem transferimus, quum videlicet laudari virtutum aliquam oportet : quippe hanc illa aequiorem appellare solemus, non quod justius sed quod melius est significantes : estenus igitur diversa a justitia videtur esse aequitas. Rursus rationem ipsam sequentibus absurdum videtur, aequum quum a jure diversum sit, tamen esse laudabile : si enim laudandum, simul est justum : nimirum quidquid laudandum est, justum habetur, et justitia, quemadmodum in superioribus ostendimus, perfecta virtus est : quodsi non est justum, ne laudandum quidem est : aut si laudandum est id quod est aequum, non est laudandum id quod est justum : haec igitur fere sunt quas dubitationem habent. Est autem utrumque verum, tum idem jus esse, tum aliud, neque haec duo inter se repugnant. Etenim et jus et jure melius est aequum, neque tanquam diversi generis jure ipso melius est, sed ut pars alius partis cognatae : quumque illud et honestum sit et justum, justius tamen et honestius est aequum. Caeterum hanc dubitationem illud attulit, quod ipsum quoque aequum jus est, non tamen lex lege, quia non continetur lege, sed legitimi juris correctio est. Ejus vero correctionis causa haec est, quod lex omnis generaliter decernit, quibusdam autem singularibus accommodari rectae rationi convenienter non potest, quia ut lex definita est, ita ad definitum quid spectat, indefinita autem sunt et alias aliter se habent singularia : exempli gratia lex jubet generatim peregrinum, quicumque muros urbis ascenderit, mori : forte fortuna aliquis ascendit, qui egregie fortitudinis documentum dedit : si ergo legem hanc illi qui fortiter pugnavit accommodemus, atque interficiamus hominem, praeter rectam rationem et contra jus fasque egerimus. Eadem autem multarum etiam aliarum rerum ratio est : et tamen nec in lege, nec in legum latore hic error est, sed in ipsa rerum natura. Etenim lex quia fieri non potest, ut singularia comprehendat omnia, quum infinita sint, quod plerumque fit sumit, idque respiciens

* Cap. 10. περὶ δὲ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς κτλ.

βεῖν ἀόριστα ὄντα, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν^d λαμβάνει, καὶ πρὸς τοῦτο βλέπων νομοθετεῖ· καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἀμάρτημα ὃ νομοθέτης ἀπροσδιόριστον ἀφῆκε τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δυνατόν εἶναι τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν διορισμῶ καθυποβληθῆναι ἄλλοτε ἄλλως ἔχόντων. Ἀόριστος γάρ ἐστιν ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη, καὶ πολλὰς ἔχει τὰς μεταβολάς. Διὰ τοῦτο τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαινόντων οἱ νομοθεταὶ στοχαζόμενοι τὸ γὰρ ξένον ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνιόντα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου τὴν πόλιν ὠφελῆσαι, ἐπ' ἐλάχιστα συμβαίνει· πλεόν δὲ ἐνδέχεται κατὰ τῆς πόλεως ἀνέρχουσθαι. Ἐπεὶ τοίνυν ἀναγκαῖον εἶδέναι πῶς δαῖ τοὺς τοιοῦτους νόμους τηρεῖν, καὶ δεῖ, καὶ ἐπὶ τίσιν, εἶδει τινὰ ξῆν εἶναι καθ' ἣν δύνησόμεθα τὰ τοιαῦτα ἐπανορθοῦν ἀμαρτήματα· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐπιείκεια, καθ' ἣν τὸ ἁλλείπον ἀναπληροῦται τοῦ νόμου, καὶ τὸ ἀμάρτημα ἐπανορθοῦται, καὶ ὁ προσδιορισμὸς,^e ὃ ἐκείνος παρέλιπε, διὰ τὸ πάντα κατὰ μέρος οὐκ εἶδέναι, προστίθεται· ἐρεῖ γὰρ ὁ ἐπιεικὴς, πάντα τὸν ἀνιόντα ξένον ἀποσπῆσκειν, εἴγε ἐπιβουλεύσωσιν^f ἀνῆλθεν, εἰ δὲ ἠρίστευσεν, οὐ μόνον σιωτηρίας, ἀλλὰ καὶ γερῶν ἀξιοθῆτω ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἂν εἶπεν ὁ νομοθέτης, εἴγε παρῆν· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμοίους νόμους ὁ ἐπιεικὴς ἐπανορθώσεται. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιείκεια δίκαιον μὲν ἐστὶ βέλτιον τινος δικαίου· οὐ τοῦ καθόλου δικαίου, ἀλλὰ τοῦ νομικοῦ, τοῦ διὰ τὸ καθόλου ἀμαρτάνοντος. Καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς ἐπανόρθωμα τοῦ νόμου, καθ' ὅσον ἀμαρτάνει καὶ ἑλλιπὴς^g ἐστὶ διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα τὰ δικαίως γινόμενα κατὰ νόμον εἶναι, δεῖ καθόλου καὶ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ νόμοι. Καὶ διὰ τοῦτο ψηφισμάτων ἐδέξασεν, ἃ ποιοῦσιν οἱ πολιτευόμενοι ἐν τοῖς κατὰ μέρος πράγμασιν, ἄλλοτε ἄλλως καὶ αὐτοῖς ἔχουσι· τῶν δὲ ἀόριστων ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ἐστὶν ὡσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος^h κανὼν, δεῖ μετακινεῖτο πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ λίθου· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον καὶ τὰ ψηφίσματα πρὸς τὰ πράγματα μεταβάλλονται.

^a Τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἡ ἐπιείκεια, καὶ δεῖ, ^b δίκαιον, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ καθόλου δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, εἴρηται. Δῆλος δὲ ἀπὸ τούτων καὶ ὁ ἐπιεικὴς, τίς ἐστίν· ἐστὶ γὰρ ὁ τῶν εἰρημίων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοῦς ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν· καὶ ἡ ἕξις αὕτη ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὕσα, καὶ οὐκ ἄλλη τις παρὰ ταύτην καὶ διάφορος ἕξις.

(Scripsi : ^a τὸ τε ἐν] vulgo τό, τε ἐν. — ^b καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. — ^c τὰ δὲ καθ' ἕκαστα] cod. τὰ δὲ καθέκαστα. — ^d ὡς ἐπὶ τὸ πλεόν] quæ est plerarumque Aristotelis membranarum lectio ;

præscribit : neque propterea quod errorem ignoret legum lator, legem indefinitam edidit, sed quia definitioni subijci non potest rerum natura, quum alias aliter se habeant. Indefinita enim est rerum agendarum materia, multasque habet mutationes. Quamobrem quæ plerumque accidunt legum latores respiciunt : nam rarissime evenit, ut peregrinus belli tempore muros ascendat atque ex iis urbi auxilium ferat : sæpius autem usu venit, ut urbi damno sit ejus ascensus. Quum ergo illud necessario sit sciendum, quo pacto ejusmodi leges servandæ sint, præterea quando et in quibus, oportet quoque habitum esse aliquem, quo hujusmodi errores emendare queamus : talis vero est æquitas, qua defectus legis suppletur, et error emendatur, et nova definitio, quam prætermisit illa, quia singularia non potest nosse omnia, adjicitur : dicit enim vir æquus peregrinum, quicumque ascendat, mori debere, si ad insidias struendas ascenderit, sin forti animo dimicaverit, non modo conservari, sed præmiis etiam affici debere : quæ eadem et ipse legum lator dixisset, si adesset : aut si hoc ipsum scivisset, talem legem tulisset. Eodem autem modo similes etiam alias leges vir æquus emendabit. Quocirca jus quoddam et ipso jure melior est æquitas : non universali illo, sed legitimo, quod propter universale peccat. Atque hæc æquitatis natura legis emendatio est : quatenus aut peccat propter universale aut manca habetur : quippe hæc causa est, cur non omnia quæ juste fiunt legibus congruant, quia universales et eorum quæ plerumque fiunt, sunt leges. Quare et decretis quibusdam opus fuit, quæ magistratus in singulis rebus faciunt, quum hæc et ipsæ alias aliter se habeant : eorum autem quæ indefinita sunt, indefinita quoque est regula : ut et ædificationis Lesbii plumbea est regula, quæ ad figuram lapidis transferri atque inflecti solebat : nimirum eodem modo ad res ipsas decreta transferuntur.

Quid ergo sit tum æquum tum æquitas, præterea quod jus sit et quomodo ad universale jus se habeat, et quo jure sit melius, jam dictum est. Ex his vero etiam facile apparet, quis sit æquus : talis enim est, qui ea quæ dicta sunt consulto sectatur atque agit, neque summum jus, quod in pejus detorquet, sequitur, sed de jure suo decedit, etiamsi legis auxilio niti possit : atque hic habitus æquitas appellatur, quæ justitia quædam est, non vero diversus ab ea et alius habitus.

^a Φανερόν δ' ἐκ τούτου κτλ.

cod. Andronici ὡς ἐπὶ πλέον, ut Stagiritæ liber Parisiensis. — * ὁ προσδιορισμός] cod. τὸν προσδιορισμόν. — † ἐπιβουλεύων] cod. ἐμβουλεύων. — ‡ ἐλλιπής] cod. ἔλλιπής. — § μολύβδινος] ex Aristotelis libro Parisiensi; cod. Andronici cum aliis Stagiritæ membranis μολίβδινος. — † δ, τι] cod. ὅτι. —)

Κεφ. ιζ'.

*Ὅτι οὐ δυνατόν ἀδικεῖσθαι ἑαυτὸν.

Ῥητέον δὲ περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι τελεώτερον, εἰ δυνατόν ποτε ἔκούσιον εἶναι. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία ἢ μὲν καθολικὴ τίς ἐστι καὶ τελεία ἀρετὴ, καθὼς δέδεικται, δημοῖός δὲ καὶ ἡ ἀδικία κακία, ἡ δὲ μερικὴ φανερόν ἐστι οὔτε κατὰ τὴν καθόλου, οὔτε κατὰ τὴν μερικὴν ἀδικίαν δυνατόν τινα ἑαυτὸν ἀδικεῖν δοκεῖ δὲ δυνατόν εἶναι. Διὰ ταῦτα, τοῦ νόμου μὴ κελεύοντος ἑαυτὸν τινα ἀποκτείνειν, παράνομον ἐστὶ τὸ ἑαυτὸν τινα ἀποκτείνειν· ὁ γὰρ μὴ κελεύει ὁ νόμος, ἀπαγορεύει· τὸ δὲ παράνομον, ἀδικον, καὶ ἀδικεῖ ὁ ἑαυτὸν ἀποκτείνων· ὁ δὲ ἀδικῶν τινα ἀδικεῖ· ὁ γὰρ δὴ ἐστὶ ἑαυτὸν ἀδικεῖ· τοῦτο δὲ καὶ ἔκουσίως ἐποίησεν ἔκουσίως ἄρα ἀδικεῖται. Ἐτι δὲ καὶ ὁ παρὰ τὸν νόμον βλάπτων τινα, καὶ μὴ ἀμυνόμενος καὶ ἀντιόλαπτων, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς βλάβης, ἐκὼν ἀδικεῖ, ὅταν καὶ γινώσκῃ τὴν βλάβην καὶ τὸν βλαπτόμενον, καὶ ἄλλα β τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ δι' ὄργην ἑαυτὸν ἀποσφάξας οὔτε ἀμύνεται ἑαυτὸν, καὶ γινώσκει καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὴν βλάβην, καὶ πάντα τὰ περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκὼν ἄρα ἀδικεῖ· εἰ δὲ ἐκὼν ἀδικεῖ, καὶ ἐκὼν ἀδικεῖται. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ δυνατόν εἶναι ἔκουσίως ἀδικεῖσθαι τινα κατὰ τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἥτις ἐστὶν ἐναντία τῇ καθόλου δικαιοσύνῃ, ἥτις χρῆσις ἐστὶ πάσης ἀρετῆς. Τὸ γὰρ δι' ὄργην ἑαυτὸν ἀποσφάττειν ἐναντίον ἐστὶ τῷ κατὰ τὴν πραότητα νόμῳ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ ἀδύνατόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν προειρημένων εἰδείχθη· ὁ γὰρ ὁρισμός τοῦ ἀδικεῖσθαι ἐναντίος ἐστὶ τῷ τοῦ ἔκουσίου λόγῳ.

* Ὁ δὲ ἐναντίος λόγος, χαθόσον μὲν ἔκουσίως ἀδικεῖν φησι τὸν ἀποσφάξαντα ἑαυτὸν, ἀληθεύει, καθόσον δὲ φησὶν αὐτὸν ἑαυτὸν ἀδικεῖν, ψεύδεται· οὐ γὰρ αὐτὸς ἀδικεῖται, οὐ γὰρ παρὰ τὴν βούλησιν αὐτοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ ἡ πόλις, ἢ ζημιούται στρατηγόν, ἢ στρατιώτην, ἢ οἰκοδόμον, ἢ πολιτὴν ἀπλῶς, καὶ παρὰ τὴν αὐτῆς βούλησιν.

** Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἡδικημένη δίκας ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ, ἀμυνομένη αὐτὸν δι' ὧν ἔξιστιν· οὐ γὰρ εἴθ' ἠάπτεται τὸ σῶμα.

*** Κατὰ μὲν οὖν τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἐστὶ οὐχ ἔκούσιον τὸ ἀδικεῖσθαι, δέδεικται· κατὰ δὲ τὴν μερικὴν,

Cap. XVII.

Neminem posse se ipsum injuria afficere.

De injuria autem accipienda plenius dicendum est, num aliquando res voluntaria esse possit. Quum justitia ergo et injustitia, altera quidem universalis, quemadmodum ostendimus, et perfecta, virtus sit, istaque tale quoque vitium injustitia, altera vero singularis, manifestum est, nec secundum universalem nec secundum singularem injustitiam posse aliquem sibi injuriam facere, quamvis posse videatur. Quapropter, quum lex non jubeat, ut aliquis se ipsum vita privet, voluntaria mors legibus contraria est: quod enim lex non jubet, id prohibet: quod autem legibus contrarium, id injurium est, facitque injuriam qui mortem sibi consciscit: qui vero injuriam facit, alicui eam facit; sequitur ergo ut eam sibi inferat: hoc ipsum autem sponte etiam facit: quare sponte quoque injuriam accipit. Præterea qui contra legem lædit aliquem, nec illi a ullionem facit aut vicissim nocet, sed prior nocet, sponte injuriam infert, quum et detrimentum, et eam cui importatur, et reliqua quæ ad rem pertinent, non novit: qui vero per iram manus sibi infert, neque ulciscitur se ipsum, et tum se, tum detrimentum, tum omnia quæcunque ad rem pertinent novit: sponte ergo injuriam facit: quodsi sponte injuriam facit, sponte etiam accipit. Quocirca fieri posse videtur, ut sponte aliquis injuriam secundum universalem patiatur injustitiam, quæ universali justitiæ contraria est, quam omnis virtutis esse usum constat. Nam per iram se ipsum exanimare res est molliori legi contraria. Hoc autem fieri non posse, allatis in superiori disputatione rationibus docui: nam acceptæ injuriæ definitio contraria est rei voluntariæ explicationi. Contraria vero opinio, quatenus sponte injuriam facere dicit eum qui se ipsum vita privat, verum loquitur; quatenus vero illam sibi injuriam inferre ait, falsum dicit: neque enim ipse injuriam patitur, quandoquidem haudquaquam volenti hoc malum accidit, sed urbs, quæ duces, vel militem, vel architectum, vel omnino civem cum damno suo et præter voluntatem suam amittit. Quamobrem etiam tanquam ad se spectet injuria, penas ab eo repetit. eumque ulciscitur, ut potest: neque enim corpus hu-

* Ἄλλα τινα, κτλ. — ** Διὸ καὶ ἡ πόλις κτλ. — *** Ἐτι καθ' ὁ ἀδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, κτλ.

ἥτις ἐστὶν ἡ πλεονεξία, πῶς δυνατόν ἐαυτὸν τινα ἀδικεῖν; Εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν κατὰ ταύτην τὴν ἀδικίαν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τὸ πλεόν ἔχειν θατέρου, ἔξει αὐτὸς ἐαυτοῦ πλεόν ὁ ἐαυτὸν ἀδικῶν· εἰ δὲ πλεόν ἐαυτοῦ, καὶ ἔλαττον· καὶ εἴη ἂν τὸ αὐτὸ καὶ προσθήκη αὐτῷ καὶ ἀφαίρεσις, ἔπερ ἀδύνατον· ἀνάγκη γὰρ τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἐλάχιστον ἐν δυσὶν εἶναι· οὕτω γὰρ δυνατόν καὶ ἀφαίρεσιν καὶ προσθήκην γενέσθαι· καὶ ἀδικεῖσθαι καὶ ἀδικεῖν.

Ἔτι δὲ ἀνάγκη τὸν ἀδικοῦντα τοῦ ἀδικουμένου πρότερον τὴν βλάβην ποιεῖν, καὶ ἐκουσίως καὶ ἐκ προαιρέσεως βλάπτειν· ὁ γὰρ, διότι ἔπαθε, τὸ αὐτὸ ἀντιποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν. Τὸν δὲ ἐαυτὸν ἀδικοῦντα ἀνάγκη κατὰ ταῦτον καὶ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· διὰ τὸ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ ἀδικοῦντα καὶ ἀδικούμενον, καὶ ἄρα καὶ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι· δεῖ ἄρα ἐν πλείοσιν εἶναι ταύτην τὴν ἀδικίαν· οὐκ ἄρα δυνατόν αὐτὸν τινα ἐκ τούτων ἀδικεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ ἀδικῶν οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ὁ ποῖων τὰ κατὰ μέρος ἀδικήματα· καὶ χωρὶς τῶν καθ' ἕκαστα· οὐ δύναται τις ἀδικεῖν, οὐθ' ὅλως ἄλλο τι· ποιεῖν τὰ δὲ κατὰ μέρος, κλοπή, ἔβρις, πλῆγαι, τοιχωρυχία· οὐδεὶς δὲ ἢ κλέπτει τὰ ἐαυτοῦ, ἢ τὸν ἐαυτοῦ τοῖχον διορύττει, ἢ ἐαυτὸν ὑβρίζει, ἢ πλῆττει. Ὅλως δὲ ἐλέγχεται ψεῦδος εἶναι τὸ ἐαυτὸν τινα ἀδικεῖν καὶ ἐκουσίως ἀδικεῖσθαι, διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὃ ἐστὶ τὸ ἀδίκῃ πάσχειν παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν.

(Scripsi: * ὅταν καὶ γινώσκη] cod. ὅταν καὶ γινώσκει. —^b τὰλλα] cod. τ' ἄλλα. —^c ἀπαταιεῖ] cod. ἀπαταῖ. —^d ἄλλο ἐστίν] vulgo ἄλλο ἐστίν. —^e καθ' ἕκαστα] cod. καθέκαστα. —^f ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —)

Κεφ. ιη'.

* Ὅτι χειρὸν κακὸν τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι.

* Φανερόν δέ, ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ γὰρ ἄμφω τοῦ μέσου ἕξω πίπτουσι, καὶ τὸ μὲν ἀδικεῖν πλεόν ἐστίν, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι ἔλαττον, τὸ δὲ δικαιοπραγεῖν ἴσον καὶ μέσον, ὥσπερ τὸ υγιεινὸν ἐν ἰατρικῇ, καὶ τὸ εὐεχτικὸν ἐν γυμναστικῇ· ἄμφω μὲν οὖν φαῦλα, χειρὸν δὲ ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν καὶ κακὸν ἐστίν, καὶ ψέγεται καὶ κακόν, ἢ κατὰ τελείαν κακίαν, ἥτοι τὴν καθόλου ἀδικίαν, ἢ τὴν μερικὴν καὶ ἢ ἐκουσίως καὶ μετὰ προαιρέσεως, ὃ ἐστὶ τὸ τελείως ἀδικεῖν, ἢ ἐκουσίως μὲν, οὐ μετὰ προαιρέσεως δέ, ἔπερ ἐγγύς ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ οὐ τελείων· οὐ γὰρ ἄπαν ἐκούσιον βλαβερὸν τῷ πλησίον καὶ ἀδικόν. Τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι κακὸν μὲν ἐστίν, οὐ ψέγεται δέ, ὅτι μὴ διὰ πονηρίαν ἢ ἄλλην τινὰ κακίαν ἀδικεῖται τις. Καθ' αὐτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι

mari sinit. Atque ita quidem secundum universalem injuriam sponte injuriam non accipi ostendimus: secundum singularem vero, quæ est avaritia, quomodo fieri queat, ut injuriam sibi ipse inferat aliquis? Si enim injuriam facere in hac injuria nihil aliud est, quam plus alio habere, habebit ipse plus se ipso, qui sibi injuriam facit: sin autem plus se ipso, etiam minus: idemque ei et additamentum erit et ademptio, quod fieri non potest: siquidem necesse est jus ejusmodi minimum in duobus esse: nam ita tum demi poterit aliquid, tum addi: ita accipere injuriam et inferre.

Insuper necesse est, ut is qui injuriam facit, prius quam is qui accipit, detrimentum importet, atque ut sponte et capto consilio noceat: nimirum qui quia injuriam passus est, maleficium maleficio pensat, facere injuriam non videtur. Eum vero qui sibi injuriam facit, eodem tempore et facere injuriam necesse est et accipere: quia idem est et qui facit injuriam et qui accipit, simulque inferre et pati: quare in pluribus hanc injuriam esse oportet: ideoque fieri nequit, ut aliquis injuriam sibi faciat. Adde quod qui injuriam facit non alius est, quam qui in certis et singularibus injuriarum generibus injusta agit: neque sine singularibus potest quisquam injuste agere aut omnino similem culpam committere: sunt vero singularia furtum, contumelia, verbera, parietum effractura: nemo autem vel sua furatur, vel proprium parietem perfodit, vel contumelia se ipse afficit aut verberat. Denique aliquem sibi injuriam facere et sponte accipere falsum esse probatur definitione injuriæ acceptæ, quæ est hominis injusta præter voluntatem suam patientis.

Cap. XVIII.

Majus malum esse facere injuriam quam accipere.

Apparet autem, utrumque malum esse, et accipere injuriam et facere, siquidem utrumque extra medium est, et facere quidem plus habetur, accipere vero minus, contra juste agere et æquale et medium est, sicut in medicina salubre atque in gymnastica arte bonus corporis habitus: utrumque ergo malum est, at pejus injuriam inferre. Namque afficere alios injuria tum improbum est, tum vituperatur: et improbum quidem, vel absolutæ improbitatis respectu, id est, injuritiæ vel universalis, vel singularis: et aut sponte et capto consilio, quod est absolute injuriam facere, aut sponte quidem, at non capte consilio, quod proxime ad illud accedit, sed non est absolutum: neque enim omnis actio voluntaria, quæ alteri nocet, simul injusta est. Injuriam vero accipere, malum quidem est,

* Φανερόν δέ, ὅτι ἄμφω κτλ.

ἤττον κακὸν ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ χεῖρον εἶναι, διότι συνέβη πολλάκις τὸ ἀδικεῖσθαι μείζονος βλάβης αἰτίον γενέσθαι ἢ τὸ ἀδικεῖν· ὥσπερ εἴ τις διὰ τὸ ἀδικεῖσθαι ὀργισθεὶς πῦρ ἀνῆψε τῇ τοῦ ἀδικοῦντος οἰκίᾳ, ἐκείθεν δὲ συνέβη πᾶσαν ἐμπρησθῆναι τὴν πόλιν. Ὅμως δὲ καὶ οὕτω μείζον κακὸν τὸ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτοῦ χεῖρον διὰ τὰ συμβεβηκότα· ἐπεὶ οὐδὲ πλευρίτις ἔλαττον κακὸν ἐστὶ τοῦ προσπταίσματος, διότι συνέβη τινὰ προσπταίσαντα ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν.

Τὸ μὲν οὖν κυρίως δίκαιον καὶ ἄδικον, καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, τὰ εἰρημένα ἐστί. Λέγεται δὲ καὶ ἄλλο οὐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν καὶ ὁμοίότητα τοῦ δικαίου, ὅπερ ἔχει τις πρὸς τὰ ἑαυτοῦ· ὥσπερ ὁ δεσπότης πρὸς τὸν δούλον, καὶ ὁ πατὴρ πρὸς τὸν υἱόν. Καθ' ὃ καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἑαυτῆς μέρη δικαία λέγεται, ἢ ἄδικος· καὶ τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου διέσπται· καὶ τὸ μὲν λογικὸν ἄρχει καὶ τάττει, τὸ δὲ ἄλογον ἄρχεται καὶ τάττεται. Πρὸς ὃ δὴ τινες βλέποντες νομίζουσιν ἀδικεῖν τινὰ ἑαυτὸν καὶ δικαιοῦν· ὅτι ποτὲ μὲν ὁ λόγος ἀκολουθεῖ τῷ ἀλόγῳ, ποτὲ δὲ ἀντίκειται, ὅταν τις ποιῇ παρὰ τὰς ἑαυτοῦ ὀρέξεις· καὶ ἔχουσιν ὥσπερ ἄρχον πρὸς ἀρχόμενον· καὶ δίκαιόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὅπερ ἐν ἀρχομένῳ καὶ ἀρχοντι. Περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripti : a τῷ πλησίον; cod. τοῦ πλησίον. —)

sed non vituperatur, quia nemo propter improbitatem aut aliud quoddam vitium injuriam patitur. Quare per se quidem accipere injuriam minus malum est, quam inferre : per accidens vero nihil vel etiam pejus esse ; quia fit sæpenumero, ut lædi datur majoris causa sit quam lædere : ut si quis injuria irritus aliqua, ejus a quo injuriam accepit tecto ignem injiciat, atque illinc tota urbs incendatur. Nihilominus vero etiam sic majus malum est lædere : nihil enim proprium accidens pejus se ipso est : quum ne laterum quidem dolor minus malum sit, quam pedis offensio, quia si quando accidit, ut quidam posteaquam pedem offensus caperetur ab hostibus atque interficeretur.

Proprie igitur jus et injuria, justitia item atque injustitia sunt ea quæ diximus. Dicitur vero ita et aliud non proprie, sed per translationem et propter juris similitudinem, quod habet aliquis in sua, ut dominus a servum et pater in filium. Quemadmodum et anima suorum partium respectu justa vel injusta appellatur : ita rationale ab eo quod rationem non habet, differt : rationale enim imperat ac disponit, quod ratione caret paret ac disponitur. Quod ipsum intuentes nonnulli existimant, posse aliquem vel juste vel injuste secum agere : quod modo ratio id quod irrationale est sequitur, modo ei refragatur, quum quis aliquid alienum ab appetitionibus suis facit : habentque se hæc partes, ut id quod imperat ad illud quod paret : idemque his inter se jus est, quod est inter id quod paret et id quod imperat. De justitia igitur cæterisque virtutibus moralibus hoc modo explicatum sit.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Κεφ. α'.

* Ὅτι λοιπὸν περὶ τοῦ ὁρθοῦ διορίσασθαι λόγου τίς ἐστίν.

* Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς προειρημένοις περὶ τῶν ἀρετῶν λόγοις ἐκεῖνο κεφάλαιον ἐποιούμεθα, ὅτι τὸ μέσον ἐστὶν ἐν παντὶ πάθει καὶ πάσῃ πράξει τὸ ἐπαινετὸν καὶ τὸ ἀριστον, καὶ τοῦτο δεῖν αἰρεῖσθαι, μὴ τὴν ὑπερβολὴν ἢ τὴν ἑλλειψίν· μέσον δὲ εἶναι ἐλέγομεν, ὅπερ ὁ ὁρθὸς λόγος κελεύει· βῆτεον ἂν εἴη, τίς δ' ὁρθὸς λόγος, καὶ τίς δ' ὁρος αὐτοῦ.

** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἔξεισι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πράξεων ἢ ἔξειών ἐστὶ τις σκοπὸς, πρὸς δὲ ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ταττόμενος, αὐξάνει μὲν τὰ ἐλάττω τοῦ δεόντος, συστέλλει δὲ τὰ ὑπὲρ τὸ δεῖον, εἴτε πάθη εἴεν, εἴτε πράξεις, εἴτε ἄλλο τι· τῶν δυνατῶν καὶ ἐπιτείνεσθαι καὶ ἀνίστασθαι καὶ ἐστὶ τις κανὼν καὶ ὅρος, δι' οὗ τὸ μέσον γινώσκειται, ὃ λέγομεν κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον γίνεσθαι, καὶ μεταξὺ εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἑλλείψεως· ἀνάγκη τοίνυν τοὺς μέλλοντας γινώσκειν περὶ τοῦ μέσου τὸν ὅρον αὐτοῦ γινώσκειν καὶ τὸν κανόνα· τοῦτο δὲ ὁ ὁρθὸς ἐστὶ λόγος.

*** Τὸ δὲ οὕτως ἀπλῶς εἰπεῖν, μέσον ἐστὶ τὸ κατὰ τὸν γινόμενον λόγον, ἀληθὲς μὲν, οὐδὲν δὲ σφάε· ἀδηλον γὰρ εἶτι τὸ μέσον τοῖς μὴ τὸν ὁρθὸν γινώσκουσι λόγοις. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι καὶ σπουδαῖς, ἐν αἷς ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὕτε πλείω τοῦ δεόντος, οὕτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὁρθὸς λόγος· οὐ δυνατόν δὲ ἀπὸ τούτου μόνου τὸ δεῖον μαθεῖν. Οὐδὲ γὰρ τὰ ἱατρικὰ καὶ ὑγιεινὰ γινώσκειται τίς, καὶ οἷα δεῖ προσάγειν τῶν νοσοῦντι, εἰ μόνον ἀκούσεται ὅτι ὑγιεινὰ ἐστὶ καὶ ἱατρικὰ, ἀπερ ἂν ἡ ἱατρικὴ καὶ ὁ ταύτην ἔχων ἱατρός κελεύει ποιεῖν· καὶ γὰρ ἀληθὲς μὲν ὁ λόγος, ἀδηλον δὲ τὸ ζητούμενον οὐδὲν ἦττον.

**** Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τῶν μέσων τῆς ψυχῆς οὐκ ἀληθῆ λόγον μόνον εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ἀλλὰ καὶ δηλωτικόν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ ὁρθοῦ διορίσασθαι λόγου, τίς τὲ ἐστὶ, καὶ τίς δ' ὁρος αὐτοῦ· λέ-

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VI.

Cap. I.

Reliquum esse, ut quænam sit recta ratio, definiatur.

Quoniam in superioribus de virtute disputationibus hoc quasi fundamento posito statuimus, medium in omni tam affectu quam actione esse id quod laudatur et optimum judicatur, idque expeti oportere, non nimium aut parum : medium autem esse diximus, quod recta ratio imperat : declarandum fuerit, quæ sit recta ratio et quæ ejus definitio. Namque in omnibus de quibus egimus habitibus, ut in aliis quoque actionibus habitibusve propositum quiddam est, quod spectans is qui rationis est particeps ejusque imperio obtemperat, quæ minora sunt quam oportet intendit, quæ majora sunt contrahit, sive affectus ii, sive actiones sunt, sive aliud quid eorum quæ et intendi et remitti possunt : estque quasi regula aliqua et terminus, quo medium illud, quod rectæ rationi convenienter fieri, interque id quod nimium et illud quod parum est interjectum esse dicebamus, cognoscitur : quare necesse est eos qui hanc mediæ scientiam consequi volunt, terminum quoque ejus perspectrum habere et regulam : hæc vero recta est ratio. At quum ita simpliciter dicitur, medium esse illud quod rectæ rationi convenienter fit, est hoc quidem verum, sed non perspicuum : nam rectam rationem ignorantibus medium adhuc obscurum videtur. Quippe in cæteris quoque actionibus et studiis, in quibus aliqua scientia versatur, licet hoc quidem vere dicere, neque plus quam res postulet, neque minus laborandum, sed medium quiddam tenendum esse, et quod recta jubeat ratio : nondum tamen, quid oporteat fieri, ex hoc solo disci potest. Neque enim remedia et quæ valetudini conducunt quisquam cognoscet, aut qualia ægro adhibenda sint intelliget, si remedia tantum esse et valetudini conducere audiverit, quæ tamen medicina et medicus artifex adhiberi jubet : quamvis enim verum sit quod dicitur, nihilominus tamen obscurum manet quod quæritur. Eodem modo de mediis quoque animi habitibus non vera tantum, sed etiam perspicua dicenda sunt ; hoc est ita de recta ratione disserendo, ut tum quæ sit, tum quo pacto definiri queat, tradatur :

* Lib. VI. cap. 1. Ἐπεὶ δὲ τυγχάνομεν πρότερον κτλ. — ** Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις, κτλ. — *** Ἐστὶ δὲ τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, κτλ. — **** Διὸ δεῖ δὲ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς, κτλ.

γωμεν τοίνυν περί τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀνωθεν ἀρξάμενοι.

(Scripsi : * ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. —)

Κεφ. β'.

Διαίρεσις τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς· καὶ τίνα ἐν ἡμῖν τὰ κύρια τῆς πράξεως.

* Ἐν τοῖς προειρημένοις διελόντες τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς, τὰς μὲν ἠθικάς ἐλέγομεν εἶναι, ὅσαι τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους, τὰς δὲ διανοητικάς, ὅσαι τῆς διανοίας εἰσὶ. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἠθικῶν διεληθθαίμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἤδη λέγωμεν, ἐν αὐταῖς γὰρ τὸν ὀρθὸν εὐρήσομεν λόγον· ἐκεῖνο πρῶτον εἰπόντες περὶ τῆς ψυχῆς.

** Πρῶτερον μὲν οὖν δύο μέρη τῆς ψυχῆς εἴπομεν εἶναι, τὸ τε * λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον.

*** Νῦν δὲ τὸ λόγον ἔχον διαιροῦντες, λέγομεν δύο εἶναι τὰ λόγον ἔχοντα ἐν μὲν, δι' οὗ τὰ ἀναγκαῖα γινώσκουμεν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, καὶ β' μὴ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν· ἄλλο δὲ, δι' οὗ τὰ ἐνδεχόμενα γινώσκουμεν, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα.

**** Καὶ γὰρ ἔπει τὰ γνωστὰ διάφορά εἰσι καὶ τῶν εἶδει ἕτερα, καὶ τὰς γνώσεις ἑπεται διαφόρους εἶναι τῶν εἶδει. Τὴν γὰρ γνώσιν ὁμοίαν εἶναι τῶν γινωσκομένων, καὶ ἀναγκαῖαν^β μὲν τὴν τοῦ ἀναγκαίου, ἐνδεχομένην δὲ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου, πᾶσα ἀνάγκη· καὶ γὰρ ἐνδεχομένη γνώσις ἐστίν, ἥτις οὐκ αἰεὶ ἀληθεύει· ψεύδεται δὲ ἡ γνώσις, ὅταν τὸ γινωσκόμενον μὴ οὕτως ἔχῃ ὡσπερ γινώσκεται· τὸ δὲ μὴ οὕτως ἔχειν ὡσπερ εἶχε, τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχόντων· τῶν ἐνδεχομένων ἄρα ἡ γνώσις ἐνδεχομένη ἐστὶ. Διὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τῶν ἀναγκαιῶν ἀναγκαῖα ἡ γνώσις· πᾶσα γὰρ γνώσις καθ' ὁμοιότητα καὶ καθ' οἰκειότητα γίνεται· καὶ γὰρ ἐφαρμογὴ τίς ἐστὶ καὶ ἐπαρῆ τοῦ γινωσκομένου καὶ τοῦ γινωσκοντος.

***** Ἐπει τοίνυν διττὴ ἡ γνώσις, ἡ μὲν ἀναγκαῖα, ἡ δὲ ἐνδεχομένη, καλεῖσθω ἡ μὲν ἀναγκαῖα ἐπιστημονική, ἡ δὲ ἐνδεχομένη λογιστική, ἢ βουλευτική. Τὸ γὰρ βουλευέσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταῦτόν ἐστι γὰρ ἡ βουλευσις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα· οὐδεὶς γὰρ βουλευέται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν· ἀνάγκη γὰρ ὁμοίως ἔχειν, καὶ οὐδὲν ἢ βουλή κινήσει οὐδὲ μεταβαλεῖ. Ἐπει τοίνυν περὶ τὰ ἐνδεχόμενα τὸ βουλευτικόν, περὶ δὲ τὰ ἐνδεχόμενα αὐτό φημεν εἶναι τὸ λογιστικόν, ταῦτόν ἂν εἴη τὸ λογιστικόν καὶ βουλευτικόν. Ἔστιν ἄρα τὸ βουλευτικόν, τὸ ἕτερον μέρος τοῦ λογιστικοῦ.

***** Ἐπει δὲ περὶ τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν ὁ λόγος ἡμῖν, τοῦτ' ἐστὶ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ διανοίᾳ, τῶν λογιστικῶν· τὰ δὲ μέρη τοῦ λογικοῦ, τὸ ἐπιστημονικόν ἐστὶ καὶ βουλευτικόν· ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσι τοῦ λογικοῦ ζητητέον ἡμῖν τὰς διανοητικάς ἀρετάς· ληπτέον

igitur de recta ratione, re paulo altius repetita, dicere aggrediamur.

Cap. II.

Dividitur rationalis animi pars : et quæ in nobis sint actione propria.

Divisio in superiori disputatione animi virtutibus, alias morales esse dicebamus, quæcumque ad patibilem animi partem pertinent, alias in cogitatione positas, quæ scilicet mentis. Ac de moralibus quidem disserimus : animæ vero de reliquis dicamus, in quibus veram illam de qua agitur rationem inveniemus, ubi primum illud de animo exposuerimus. Prius ergo duas esse animi partes dicimus, alteram rationis participem, expertem alteram.

Nunc vero eam quæ ratione prædita est dividimus, duplicemque illam esse affirmamus : alteram, quæ necessaria et quæ eodem semper modo se habent, nec aliter habere se possunt : alteram, quæ contingit, quæ alias aliter se habent cognoscimus.

Etenim quum ea quæ cognosci queunt sint diversa atque alia specie, sequitur etiam cognitiones specie diversas esse. Quippe cognitionem ei necesse est similem esse, quod cognoscitur, et necessarii quidem necessariam, contingentis vero contingentem esse : contingens enim cognitio est quæ non semper vera prædicat : tam autem mentiri dicitur, quum id, quod cognoscitur, non ita se habet, ut cognoscitur : porro aliter ac prius habere eorum est quæ contingentia appellantur et alias aliter se habent : contingentium ergo contingens quoque est cognitio. Propterea igitur et rerum necessariarum necessaria est cognitio : nimirum omnis cognitio ex similitudine quadam atque affinitate comparatur : siquidem nihil aliud quam convenientia et quasi coherentia quadam cognoscentis et rei cognitæ est.

Quum ergo duplex sit cognitio, necessaria altera, altera contingens, necessaria quidem scientiæ propria, contingens vero ratiocinativa aut deliberativa vocetur. Nam deliberare et ratiocinari idem sunt : quippe in contingentibus versatur deliberatio : quia nemo de iis deliberat quæ aliter se habere non possunt : nimirum illa necesse est eodem semper modo se habere, siquidem deliberatio neque movebit quidquam in iis neque mutabit. Quum ergo in contingentibus deliberativa animi pars occupetur, in iisdem autem contingentibus ratiocinativam occupari dicamus, eadem res et ratiocinativa erit et deliberativa. Itaque deliberativa altera ratiocinativæ pars erit.

Quum vero de virtutibus in cogitatione positis agamus, hoc est iis quæ in animi parte, in qua inest ratio atque consilium, consistunt : partes autem ratione præditæ sunt scientiæ propria et deliberativa : in ipsis animi ratione præditæ partibus virtutes quæ cogitatione continentur nobis qua rendæ sunt : videndum igitur utriusque be-

* Τὰς δὲ τῆς ψυχῆς ἀρετάς κτλ. — ** Πρῶτερον μὲν οὖν κτλ. — *** Νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγου κτλ. — **** Πρὸς τὴν τὰ τῶν γένει ἕτερα κτλ. — ***** Λεγέσθω δὲ τοῦτόν τὸ μὲν ἐπιστημονικόν, κτλ. — ***** Ληπτέον ἄρα, ἑκατέρου κτλ.

ἀρα ἐκατέρου τούτων τις ἢ βελτίστη ἐξίς· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἐκατέρου· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀρετὴ ἐν τοῖς οἰκείοις ἔργοις θεωρεῖται, ζητητέον τίνα τὰ ἔργα τὰ προσήκοντα τῷ ἐπισημονικῷ καὶ βουλευτικῷ.

* Τρία τοίνυν ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεις καὶ ἀληθείας. Ἀληθείας μὲν κύρια νοῦς καὶ αἴσθησις, ὅτι ἐκάτερον γινώσκis ἐστίν· ἡ δὲ γινώσκis τέλος ἔχει τὴν ἀληθειαν· πράξεως δὲ, ἡ ὁρεξις· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐστὶ πᾶσα πράξεως ἀρχή, καὶ παντὸς ἔργου αὕτη αἰτία· ὁ μὲν γὰρ νοῦς γινώσκει ὅτι τόδε τι δεόν ποιῆσαι· ἡ δὲ εἰς τὴν πρᾶξιν κίνησις ἀπὸ τῆς ὁρέξεως γίνεται· ἡ δὲ αἴσθησις οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἀρχὴ πράξεως. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν ἀλόγων, καὶ γὰρ αἰσθησιν ἔχοντα οὐ δύνανται πρᾶξιν ἔχειν· πρᾶξις γὰρ ἐστὶν ἡ μετὰ βουλεύσεως ἐνέργεια· ὥστε ἡ μὲν αἰσθησις οὐδεμιᾶς αἰτία πράξεως, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ ὁρεξις πασῶν πράξεων εἰσιν ἀρχή· ὁ μὲν τὰ δεόντα διδάσκων, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ πρᾶττειν κινούσα.

** Ὅν δὲ ἔχει λόγον ἐν τῇ διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτον ἔχει ἐν τῇ ὁρέξει δίωξις καὶ φυγή· ὥστε ἐπεὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ ἐξίς ἐστὶ προαιρετικὴ, ἡ δὲ προαίρεσις ὁρεξις βουλευτικὴ, (προαίρεσις γὰρ ἐστὶ τὸ θελήσαι καὶ ἐλέσθαι τὸ βουλευθέν,) πᾶσα ἀνάγκη, εἴτερ ἡ προαίρεσις ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ σπουδαία, ἐκεῖνα αἰρεῖσθαι, ὅσα σπουδαία, καὶ τὴν ὁρεξιν ὀρθὴν εἶναι τὸ ἀγαθὸν βουλομένην. Οὐ δύναται δὲ ἡ προαίρεσις τὸ ἀγαθὸν ἐθέλειν, μὴ τῆς βουλεύσεως διδασκούσης· ὥστε ἀνάγκη εἶναι τὴν μὲν βούλευσιν ἀληθῆ λέγειν, τὴν δὲ προαίρεσιν ἐλέσθαι· καὶ τὴν ὁρεξιν τὸ ἀγαθὸν διώκειν, καὶ τὸ αὐτὸ τὴν μὲν βούλευσιν λέγειν, τὴν ὁρεξιν δὲ διώκειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ διάνοια, τὸ λογιστικὸν δηλονότι καὶ βουλευτικόν, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἀλήθεια, πρακτικὴ καλεῖται· διότι τέλος ἔχει τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ἐστὶν αὐτῆς ἔργον· ἡ ἥρη μὲν ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶ περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακόν· τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας καὶ μὴ πρακτικῆς ἔργον ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος. Καὶ τέλος ἔχει τὴν γινώσιν τοῦ ἀληθοῦς· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἔργον παντὸς διανοητικοῦ, καθόσον ἐστὶ διανοητικός. Ὅς δὲ διανοητικός καὶ πρακτικός ἐστίν, ἐκείνην τὴν ἀληθειαν ἔργον ἔχει, ἥτις σύμφωνος ἐστὶ τῇ σπουδαίᾳ πράξει, καὶ τῇ ὁρθῶς ἐχούσῃ καὶ σπουδαίῳ ὁρέξει.

(Scripsi : ^a τό τε] vulgo τό, τε. — ^b ἀναγκαίαν] vulgo ἀναγκαίαν. — ^c τοῦτ' ἐστὶ] cod. τουτέστι. — ^d ἔργον ἐστίν] vulgo ἔργόν ἐστίν. —)

Κεφ. γ'.

* Ὅτι ἡ πρακτικὴ διάνοια ἀρχὴ ἐστὶ τῆς προαιρέσεως.

*** Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις αἰτία καὶ ἀρχὴ πράξεως· αἰτία δὲ οὐ τελικὴ· οὐ γὰρ ἕνεκα τῆς προαιρέσεως

rum, quis sit optimus habitus : hæc enim virtus utriusque est : quum autem virtus in operibus suis consideretur, quærendum etiam, quæ sint illa quæ tam huic quam illi animi parti convenient opera.

Tria ergo sunt in animo quæ actionis et veritatis dominatum obtinent. In veritate dominantur mens et sensus, quia utraque res cognitio est : finis autem cognitionis est veritas : in actione vero appetitus : siquidem in eo omne actionis principium cernitur, et omnis operis hæc causa habetur : scilicet mens cognoscit tale quid agendum esse : motus vero, qui ad actionem fertur, ex appetitu oritur : nullius autem actionis principium est sensus. Quod ex iis quæ ratione carent intelligitur : nam quum sensum habeant, nequeunt tamen habere actionem : nempe actio quædam cum deliberatione muneris functio est : itaque sensus nullius actionis causa est, omnium vero actionum principia sunt mens et appetitus : quorum altera ea quæ fieri oportet, docet, alter ad agendum impellit.

Quod est autem in cogitatione affirmatio et negatio, hoc est in appetitu rei alicujus persecutio et fuga : quapropter quum virtus moralis habitus sit ad consilium capiendum expeditus, consilium autem appetitus ad deliberationem accommodatus, (est enim consilium nihil aliud quam velle id et eligere de quo deliberamus,) omnino necesse est, si bonum honestumque consilium sit, illa quoque eligi quæ honesta sunt, rectumque appetitum esse qui bonum petit. Bonum autem velle non potest consilium, nisi hoc ipsum docet deliberatio : ut necesse sit, tum deliberationem verum dicere, consilium autem eligere, tum appetitum id quod bonum est persequi, idemque deliberationem dicere, appetitum vero persequi. Hæc igitur mens, ratiocinativa videlicet ejus pars ac deliberativa, ejusque veritas, activa dicitur : quia finis ejus est actio boni : opusque illius est assumpta veritas, quæ in bono et malo versatur : mentis autem contemplativæ non activæ opus est veritas et mendacium. Quin etiam finem habet veritatis cognitionem : hoc enim opus est omnis hominis ingeniosi, quatenus est ingeniosus. Qui vero simul ingeniosus et actuosus habetur, ejus opus est illa veritas, quæ honestæ actioni rectoque et honesto appetitui respondet.

Cap. III.

Cogitationem ad usum translata[m] consilii esse principium.

Consilium igitur causa et principium actionis est : nec tamen causa princeps : neque enim consilii gratia agi-

* Cap. 2. Τρία δ' ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κτλ. — ** Ἔστι δ' ὅπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις κτλ. — *** Τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, κτλ.

πράττομεν· ἀλλὰ ποιητικὴ μᾶλλον· πρὶν γὰρ πράξει
προαιρούμεθα, τὸ δὲ τέλος μετὰ τὴν πράξιν· προαιρέ-
σεως δὲ ἀρχή, ὁρεξίς καὶ λόγος, ἥτις ἐστὶν ἡ βούλευ-
σις. Τὸ ἕτερον τοῦ λογικοῦ μέρος τὸ λογιστικὸν καὶ
βουλευτικὸν, ὃ τὴν ἀλήθειαν ζητεῖ μὲν, οὐ δι' ἑαυτὴν
δέ, ἀλλὰ τῆς πράξεως τοῦ ἀγαθοῦ χάριν· διὰ τοῦτο δέ,
ὅτι ὁ λόγος καὶ ἡ ὁρεξίς τῆς προαιρέσεως εἰσὶν ἀρχαί,
οὐδὲ δυνατόν προαίρεσιν εἶναι ἀνευ διανοίας καὶ ἠθι-
κῆς ἔξεως· ἀπὸ γὰρ τῆς ἠθικῆς ἔξεως ἡ ὁρεξίς γίνεται
τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τοῦ κακοῦ.

* Καθὸ δὲ θεωρητικὴ ἡ διάνοια, οὐδενὸς ἐστὶν ἀρχή,
οὐδὲν γὰρ κινεῖ, ἀλλὰ μόνον καθὸ πρακτικῆ τῶν εἰρη-
μένων ἐστὶν ἀρχή τῆς τε ὁρέξεως, καὶ τῆς προαιρέ-
σεως, καὶ τῆς πράξεως· εἶτι δὲ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρ-
χῆς ἐστὶν ἡ πρακτικὴ αὕτη διάνοια. Διαφέρει γὰρ
ποιητικὴ πρακτικῆς· ἡ μὲν γὰρ πρακτικὴ τοῦ ἀγαθοῦ
τέλος ἔχει, αὐτὸ τὸ εὖ πράττειν τὸ ἀγαθόν· καὶ μέχρι
τούτου σκοπεῖ, ὅπως εὖ πράξῃ τὰ τῇ ὁρέξει δοκούντα·
ἡ δὲ ποιητικὴ αὐτὸ ἐστὶ τὸ πράττειν εὖ τὸ ἀγαθόν·
καὶ τέλος ἔχει τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Καὶ τὸ
μὲν τέλος τῆς πρακτικῆς καθ' αὐτὸ ἐστὶ· τὸ δὲ τέλος
τῆς ποιητικῆς πρὸς τὴν καὶ γὰρ πρὸς τὸν ἀνθρώπου
ἀναφέρεται· τὴν γὰρ ὠφέλειαν τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖ.
Ἐπεὶ τοίνυν ὅπερ ἔχει τέλος ἡ πρακτικὴ διάνοια καὶ
οὐ ἐστὶν ἀρχὴ καὶ αἰτία, τὴν πράξιν λέγω τοῦ ἀγαθοῦ,
τοῦτο ἀρχὴν ἔχει τοῦ ἰδίου τέλους ἢ ποιητικῆ (ἀπὸ
γὰρ τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία)
διὰ τοῦτο καὶ αὐτῆς ἀρχὴ λέγεται.

** Ἐπεὶ δὲ ἀρχὴ ἐστὶν ἡ διάνοια τῆς ὁρέξεως, ἡ δὲ
ὁρεξίς τῆς προαιρέσεως, εἴη ἂν ἡ προαίρεσις ἢ ὁρε-
κτικὸς νοῦς ἢ ὁρεξίς διανοητικῆ ταῦτα δ' ἂν εἴη ἐν
μόνῳ τῷ λογικῷ ζῳῳ * ὅς ἐστιν ἀνθρώπος.

(Scipisi : *) ζῳῳ | cod. ζῳῳ. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τέχνης, ἐπιστήμης, φρονήσεως, σοφίας καὶ νοῦ· καὶ
τίνι διαφέρει τῶν λοιπῶν ἢ ἐπιστήμη.

*** Ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τοιαύτη· προαιρετὰ δέ,
δηλονότι ἢ δυνάμεθα προαιρεῖσθαι, τὰ ἐνδεχόμενά εἰσι,
καὶ τούτων τὰ μέλλοντα· περὶ γὰρ τῶν παρελθόντων
οὐδεὶς βουλευεται εἰ δεῖ ποιῆσαι· περὶ ὧν δὲ οὐδεὶς
βουλευεται, οὐδὲ προαιρεῖται· τὰ γὰρ βουλευτὰ καὶ
προαιρετὰ, ὡς ἐν τοῖς περὶ προαιρέσεως εἴρηται· οὐ-
δεὶς γὰρ προαιρεῖται· Ἴλιον πεπορθηκέναι· διὸ ὀρθῶς ὁ
Ἀγάθων εἶπε·

Μόνου * γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκειται,
ἀγνήτητα ποιεῖν ἄσο' ἂν ἢ πεπραγμένα.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει· λέγωμεν δὲ περὶ τοῦ ἔρ-
γου τοῦ τε * ἐπιστημονικοῦ διανοητικοῦ, καὶ τοῦ βου-
λευτικοῦ ἀκριβέστερον.

mus : sed efficiens potius : priusquam enim agamus,
consilium capimus, finis vero post actionem est : consi-
lii autem principium appetitus habetur et ratio, qui
quidem est deliberatio. Altera autem rationalis per
ratiocinativa et deliberativa est, quæ quidem veritatem
quærit, non tamen per se, sed actionis ipsius hæc
causa : ac propterea quod consilii principia ratio et
appetitus sunt, ne esse quidem sine cogitatione et mor-
rali habitu consilium potest : quippe a morali habita
vel boni vel mali appetitus oritur.

Quatenus vero contemplativa est mentis agitatio,
nullius principium esse potest, nihil enim movet, sed
tantum quatenus activa est, eorum quæ diximus prin-
cipium est, appetitus dico, consilii et actionis : præ-
terea efficiens principium est activa hæc mentis agita-
tio. Namque efficiens ab activa differt : quippe activa
boni finem habet, ut bene agat id quod bonum est, et
eatenus spectat, ut bene agat quæ appetitui placeant.
efficiens autem est ipsa illa bene agendi id quod bonum
est actio : finemque habet humanam felicitatem. Et finis
quidem activæ per se est : finis vero efficiens alterius
respectu : quippe ad hominem refertur : ejus enim utili-
tati servit. Quoniam ergo quem finem habet activa
mentis agitatio, cujusque est principium et causa
ipsam boni actionem dico, hoc finis sui principium ha-
bet efficiens (a bona enim actione humana felicitas
proficiscitur) hanc ob causam ejus quoque dicitur prin-
cipium.

Quia vero appetitus principium est mentis agitatio
consilii autem appetitus : ideo consilium aut mens est
ad appetendum excitans, aut appetitum cogitandi vim
habens : hæc autem in solum illum animantem ratione
præditum cadunt, qui est homo.

Cap. IV.

De arte, scientia, prudentia, sapientia et mente : et qua re
reliquis scientia præstat.

Consilium quidem est tale : arbitraria vero, hoc est
ea de quibus consilium capere possumus, contingenti
sunt et ex his futura : quippe de præteritis, an faciendâ
sint, nemo deliberat : de quibus autem nemo deliberat,
ea ne agere quidem quisquam constituit : quæ enim in
deliberationem cadunt, etiam arbitraria sunt, ut in se-
riori de consilio disputatione diximus : nimirum nemo
consilium capit, illum evertisse : itaque recte Agatho
dixit :

Una hac enim re etiam deus privatus est,
infecta facere, facta quæ sunt, ut quæst.

Et hæc quidem ita se habent : cæterum de opere tum
scienter effecto et ingenioso, tum post habitam de eo
deliberationem facto uberius disseramus.

* Διάνοια δ' αὐτὴ οὐθέν κινεῖ, κτλ. — ** Διὸ ἡ ὁρεκτικὸς νοῦς κτλ. — *** Οὐκ ἐστὶ δὲ προαιρετὸν οὐθέν γστ' ἄνός, κτλ.

Τὸ μὲν γὰρ ἔργον ἑκατέρων, ὡς δέδεικται, ἀλήθειά ἐστι· τοῦ ἔργου δὲ δευθέντος ἑκατέρου, φανερά ἐστιν αὐτῶν ἡ ἀρετή· ἑκάστου γὰρ ἡ ἀρετὴ ἐν τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἔργῳ συνίσταται· τὸ γὰρ εὖ καὶ καλῶς ποιῆσαι τὸ ἔργον, τοῦτό ἐστιν ἡ ἀρετή· αἱ τοίνυν ἕξεις καθ' ἃς δυνήσεται ἑκάτερον αὐτῶν τὴν οἰκειαν ἀλήθειαν ἀληθεύειν, ὡς ἐνὶ μάλιστα δυνατὸν, αὐταὶ εἰσιν αἱ ἀρεταὶ ἑκατέρου.

* Ἀρξάμενοι οὖν ἄνωθεν περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν.

Ἐπει περὶ τῆς ἀληθείας ὁ λόγος ἡμῖν, ζητητέον ποσαχῶς ἡ ψυχὴ δύναται ἀληθεύειν ἐν τῷ καταφάσκειν καὶ ἀποφάσκειν· καὶ πόσαι εἰσιν αἱ ἕξεις καθ' ἃς ἀληθεύομεν. Εἰσὶ τοίνυν πέντε τὸν ἀριθμὸν, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς· τὴν γὰρ ὑπόληψιν καὶ τὴν δόξαν, ὡς ἐνδεχομένως ἀληθεύουσιν, παραλείπομεν. Ἰῶν γὰρ εἰρημένων πέντε δυνάμεων νοῦς μὲν οὐδέποτε ψεύδεται οὐδὲ ἡ ἐπιστήμη· τοῦτο γὰρ ἐστιν αὐτοῖς τὸ εἶναι, τὸ ἐξ ἀνάγκης ἀληθεύειν· τέχνη δὲ καὶ φρόνησις καὶ σοφία ψεύδονται μὲν ποτε, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτάς, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀνωμαλίαν· τότε γὰρ τις μέθοδος ψεύδεται δι' ἑαυτήν, ὅταν ἀπὸ τῶν κανόνων αὐτῆς τὸ ψεῦδος συνάγῃται· εἰ δ' αὐτὴ μὲν περὶ τοὺς οἰκείους κανόνας ὑγιῶς ἔχει, τὰ δὲ πράγματα ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα τὸ ψεῦδος ποιοῦσιν, οὐκ αὐτὴ λέγοιτο ἂν δικαίως ψευδής, ἡ δὲ ὑπόληψις καὶ ἡ δόξα· καὶ τῶν γνωσσομένων αἰεὶ ὡσαύτως ἔχόντων, αὐτὴ ψεύδεται· ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ δι' ἑαυτὴν ψεύδεται· ὥσπερ τὸ οἶσθαι τὸν ἥλιον ποδιαῖον εἶναι, ἢ τὴν σελήνην οἰκοθεν ἔχειν τὸ φῶς· τούτων γὰρ ὡς ἔχουσιν αἰεὶ ὁμοίως ἔχόντων ἡ περὶ αὐτῶν δόξα καὶ ὑπόληψις ψεύδεται. Τὰ μὲν οὖν ἀληθεύοντα πέντε εἰσιν ὡς εἰρηται· βητέον δὲ τί ἐστιν ἑκάστον αὐτῶν· καὶ γὰρ εἰ καὶ ὁμοιότητας ἔχουσι* πρὸς ἀλλήλα (καὶ γὰρ πολλὰ κοινὰ τέχνη καὶ ἐπιστήμη, καὶ αὐδὲς ἐπιστήμη καὶ σοφία, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως) ἀλλ' ὁμοῦ ἀκριβῶς σκοποῦσι περὶ αὐτῶν, καὶ διάφορά εἰσι, καὶ διάφορος ὁ ἑκάστου λόγος.

** Ἐπιστήμη μὲν οὖν ἐστὶ γνῶσις τῶν ἀναγκαίων· ἐκεῖνο γὰρ λέγομεν ἐπίστασθαι, ὃ οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐ βεβήσιως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια παρ' ἡμῖν, διὰ τὸ ταυτὸν ἔμνεῖν· ἡ γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀλήθεια οὐχ ὅσῳ βεβαία· μετὰ γὰρ τὸ γνωσθῆναι μεταβάλλεται, καὶ πολλάκις λανθάνει ἀπογινόμενον, ὥστε μηδὲ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐστάναι, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλως ἔχειν· οὐ δὲ ἡ γνῶσις βεβαία καὶ ἐστῆκεν, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ ἀναγκαῖον καὶ ὁμοίως ἔχον αἰεὶ τοιαῦτα δὲ εἰσι τὰ αἰδία· ἀνάγκη ἄρα τὸ ἐπιστητὸν αἰδίων εἶναι, καὶ τὴν ἐπιστήμην γνῶσιν εἶναι τῶν αἰδίων.

*** Ἐτι, πᾶσα ἐπιστήμη διδακτὴ ἐστὶ, καὶ τὸ ἐπιστητὸν μαθητὸν.

Opus enim utriusque animi partis ad cogitandum valentis, quemadmodum demonstravimus, veritas est : quum vero opus utriusque appareat, manifesta quoque earum virtus est : quippe in suo cujusque opere ejus virtus consistit : nam bene recteque perficere opus, virtus habetur : habitus ergo, secundum quos suam utraque pars veritatem quam optime fieri potest proficitur, hæ sunt utriusque virtutes.

Principio igitur altius repetito de iis rursus disseramus. Quum ergo de veritate nobis institutus sit sermo, videndum quot modis in affirmando et negando verum enuntiare possit animus : et quot sint habitus, quibus verum enuntiamus. Sunt ergo quinque numero, ars videlicet, scientia, prudentia, sapientia, mens sive intelligentia : nam existimationem et opinionem, quæ tantum pro ratione temporum verum enuntiant, prætermittimus. Ex iis enim quas diximus quinque facultatibus nunquam neque intelligentia fallitur, neque scientia : quippe hoc natura iis inasitum est, ut necessario verum enuntiant : ars vero, prudentia et sapientia interdum quidem, non per se tamen mentiuntur, sed ob materiæ inæqualitatem : tunc enim per se mentitur artificiosa de re quæpiam tractandi ratio, quum regulis et præceptis illius falsum colligitur : quodsi regulæ ejus certæ sunt, res ipsæ vero quæ alias aliter se habent falsum efficiunt, non illa merito falsa appellanda, sed existimatio ejus et opinio eo nomine afficienda est : nam quum ea, quæ in cognitionem cadunt, eodem semper modo se habeant, ista est quæ mentitur : unde apparet, eam per se non mentiri : ut si quis pedaneum solem esse existimet, aut lunam lumen ex se accensum habere : nimirum quia hæc eodem semper modo se habent, existimatio de iis mentitur et opinio. Quæ igitur verum enuntiant, quinque sunt, ut diximus : declarandum autem, quæ sit singulorum vis : etenim quamvis singula cæterorum mutuam quandam similitudinem gerant (multa videlicet arti cum scientia, rursusque scientiæ cum sapientia et reliquis similiter communia sunt) nihilominus si accuratius inspicantur, tamen differunt, estque diversa singulorum definitio.

Scientia igitur rerum necessariarum est cognitio : quippe illud scire nos dicimus, quod aliter se habere non potest, cujusque veritas firme in mentibus nostris inhæret, propterea quod unum idemque manet : neque enim contingentium æque constans veritas est : quippe postquam cognita sunt, mutantur, et sæpe nobis inscisci pereunt, ita ut neque ratio eorum neque veritas permaneat, sed alias aliter se habeat : cujus veritas firma stabilisque est cognitio, id vero est quod necessarium vocatur et eodem semper modo se habere dicitur : talia autem sunt æterna : quare necesse est, id quod sub scientiam cadit æternum esse, cognitionemque rerum æternarum esse scientiam.

* Cap. 3. Ἀρξάμενοι οὖν ἄνωθεν, κτλ. — ** Ἐπιστήμη μὲν οὖν τί ἐστὶν, κτλ. — *** Ἐτι διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, κτλ.

* Πᾶσα δὲ διδασκαλία καὶ μάθησις ἐκ προὔπαρχούσης γίνεται γνώσει, ὡς ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς λέγομεν πάσης ἄρα ἐπιστήμης εἶναι ἀρχαί. Καὶ αἱ μὲν τῶν ἐπιστημῶν ἀρχὰς ἔχουσι ἀμείους καὶ ἀναποδείκτους δι' ἐπαγωγῆς δεικνυμένας, οἷα εἰσι αἱ τῆς γεωμετρίας ἀρχαί· τινὲς δὲ ἐξ ἀρχῶν δρῶνται ἀποδεικτῶν, αἱ συλλογισμῶ δεικνύνται, ἄλλης ἐπιστήμης ὑψηλότερας· οἷα ἐστὶν ἡ ὀπτική, καθάπερ ἀρχαῖς χρωμένῃ ταῖς ἀποδείξει τῆς γεωμετρίας. Ἡ μὲν οὖν ἐπαγωγή καθάπερ ἀρχὴ ἐστὶ καὶ τῶν ἀναποδείκτων ἡ ἀρχῶν, αἱ καθόλου μὲν εἰσι, γινώσκονται δὲ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα· ὁ δὲ συλλογισμός, ὅς πιστοῦται τὰς ἀποδείκτους ἡ ἀρχὰς ἐνίων ἐπιστημῶν, ἀρχὰς ἔχει τὰς καθόλου καὶ ἀναποδείκτους ἐνοίαις ἄρα ἀρχαὶ ἐπιστήμης αἱ καθόλου καὶ κοιναὶ ἔνοιαι, ἐξ ὧν ὑποτιθεμένων συλλογιζόμεθα, ὅς οὐ πιστοῦται συλλογισμός, ἀλλ' ἐπαγωγῆ· ὑφ' ἧς ἐπιστήμης ἄλλη ἀποδεικνύται ἐπιστήμη, ἥτις καὶ ὑπ' αὐτὴν εἶναι λέγεται. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπιστήμη ἀπὸ αὐτοπίστων τῶν ἐσάτων ἀρχῶν ἀποδείκνυται.

** Ἔστιν ἄρα ἐπιστήμη ἕξις ἀποδεικτικὴ ἐκ τῶν καθ' αὐτό, καὶ ἡ αὐτό, καὶ πρώτων καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος ἀποτελουμένη, καθάπερ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς διωρισάμεθα. Καὶ γὰρ ὅταν τις ὑποθέσει τινας πιστεύη, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ᾧσιν αἱ τοῦ πράγματος ἀρχαί, τότε ἐπίστασθαι αὐτὸ δύναται· εἰ γὰρ τις μὴ τὰς ἀρχὰς γινώσκῃ, μὴδὲ ἡ φανερώτεραι εἶεν αἱ προτάσεις τοῦ συμπεράσματος αὐτῷ, κατὰ συμβεβηκὸς ἔχει τὴν ἐπιστήμην· οὐ γὰρ δι' ἑαυτοῦ ὁ τοιοῦτος ἐπίσταται, καὶ διὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτῷ τῶν ἀρχῶν γινώσκῃ, ἀλλὰ παρ' ἄλλων ἴσως ἀκούσας· εἰ γὰρ οὕτως ἐγίνωσκε διὰ τὰς ἀρχὰς τὸ συμπέρασμα, μᾶλλον ἂν ἐγίνωσκε τὰς ἀρχὰς, ἢ τὸ συμπέρασμα· δι' ὃ γὰρ ἄλλο γνωστόν, ἐκείνο μᾶλλον γινώσκειται. Περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης διωρισθὼ τὸν τρόπον τοῦτον.

(Scripsi: ἂ μόνου) cum codd; vid. Poetarum tragicorum graecorum fragmenta pag. 58 ed. Wagner. Paris 1846. — ἂ λέγωμεν] cod. λέγομεν. — ἂ τοῦτε] cod. τοῦτε. — ἂ δὲ τί ἐστίν] vulgo δὲ τί ἐστίν. — ἂ ἔχουσι] cod. ἔχουσιν. — ἂ διὰ τὸ ταυτὸν μένειν] cod. διὰ τὸ αὐτοῦ μένειν. — ἂ οὐχ] cod. οὐκ. — ἂ ἀναποδείκτων] vulgo ἀναποδείκτων. — ἂ ἀποδείκτους] cod. ἀποδεικτάς. — ἂ μὴδὲ] μὴ δὲ. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τέχνης.

*** Ῥητέον δὲ περὶ τῆς τέχνης. Τῶν ἐνδεχομένων γὰρ καὶ ἄλλο τε ἄλλως ἐχόντων τὰ μὲν εἰσι ποιητά, τὰ δὲ πρακτά· καὶ ποιητὰ μὲν, περὶ ἃ ἡ ποίησις, πρακτὰ δὲ, περὶ ἃ ἡ πρᾶξις ἐστὶ καὶ ποίησις μὲν ἐστίν, ἥς

Præterea omnis scientia doceri potest; et quidquid sub scientiam cadit, discere licet. Omnis autem doctrina et disciplina, ut in Analyticis diximus, ex præcedente quadam cognitione gignitur: sunt ergo cujuslibet scientiæ principia. Et aliæ quidem scientiæ principia spontanea nec demonstrata habent, quæ per inductionem probantur, qualia sunt geometriæ principia: aliæ vero ex principis jam demonstratis, et quidem aliorum cujusdam scientiæ oriuntur, quæ syllogismo probantur: qualis est optice, quæ tanquam principis quibusdam geometricis demonstrationibus utitur. Est ergo inductio tanquam principiorum etiam non demonstratorum principium, quæ universalis quidem sunt, sed e singularibus cognoscuntur: at vero syllogismus, qui demonstrata probat nonnullarum doctrinarum principia, universales quasdam nec demonstratas notiones pro principis habet: sunt igitur universales communesque notiones scientiæ alicujus principia, ex quibus pro fundamento positis rationem concludimus, quas non probat syllogismus, sed inductio: qua scientia rursus alia scientia demonstratur, quæ sub ipsa esse dicitur. Quapropter omnis scientia extremis quibusdam ac per se probabilibus principis demonstratur.

Est igitur scientia habitus ad aliquid demonstrandum idoneus, qui ex iis quæ per se sunt et quatenus hæc ipsa sunt, primisque et causis conclusionis efficitur, quemadmodum in Analyticis definivimus. Quomodo enim aliquis elementa quædam credit, notaque ei sunt rei principia, tunc eam rem scire potest: si enim nec principia habeat cognita, nec magis ei perspicuæ sint propositiones quam conclusio, per accidens tantum habet scientiam: neque enim talis homo per se scit, vel propter nescio quam principiorum quam consecutus sit cognitionem, sed quia fortasse ex aliis audivit: nam si, quemadmodum dico, ob principia conclusionem cognitam haberet, magis quam conclusionem nosset principia: propter quod enim cognosci aliud potest, illud magis cognoscitur. Et de scientia quidem hoc modo expositum sit.

Cap. V.

De arte.

Jam vero de arte dicendum est. Eorum enim, quæ contingentia sunt et alias aliter se habent, quedam in effectationem, alia in actionem cadunt: et in effectationem quidem cadunt, circa quæ effectio; in actionem vero,

* Ἐκ προγινώσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία κτλ. — ** Ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν κτλ. — *** Cap. 4. τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν κτλ.

τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποιήσιν. * Ἐπει δὲ ἕτερόν ἐστι ποιήσις τῆς πράξεως, ἕτερον ἂν εἴη ἢ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικῆ, τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. Ἔτερα δὲ εἰσιν οὐχ οὕτως, ὥστε περιέχεσθαι ἐπ' ἀλλήλων, ὡς τὸ μερικόν καὶ τὸ καθόλου, ἀλλ' ὥσπερ ἴππος καὶ βούς· οὕτε γὰρ ἡ πράξις ὑπὸ τὴν ποιήσιν ἀνάγεται, οὐ γὰρ ἐστι ποιήσις· οὕτε ἡ ποιήσις ὑπὸ τὴν πράξιν, οὐ γὰρ ἐστι πράξις. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν ὀρισμῶν ἑκατέρως· ἄλλος γὰρ πράξις ὀρισμός, καὶ ἄλλος ποιήσεως. Ἔστι δὲ τέχνη μὲν ἕξις μετὰ λόγου ποιητικῆ, ὥσπερ ἡ οἰκοδομικῆ· φρόνησις δὲ ἕξις μετὰ λόγου πρακτικῆ, ὡς μετὰ ταῦτα βηθήσεται· ἡ ἄρα τέχνη καὶ τῆς ἐπιστήμης διαφέρει, καὶ γὰρ περὶ ἐνδεχόμενα καταγίνεται, καὶ τῆς φρονήσεως, ὅτι ποιητικῆ ἐστὶν οὐ πρακτικῆ· ἡ γὰρ τέχνη πᾶσα ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ· καὶ ἡ ἐστὶ τοιαύτη ἕξις, τέχνη ἐστὶν ἀντιστρέφει γάρ.

* Πᾶσα δὲ τέχνη περὶ γένεσιν ἐστὶν ἐκείνων, ἃ ἐνδέχεται γενέσθαι· καὶ μὴ γενέσθαι οἷον, ἡ οἰκοδομικῆ περὶ τὸ γενέσθαι οἰκίαν· καὶ ἡ ναυπηγικῆ περὶ τὸ γενέσθαι τὸ πλοῖον, ἃ ἐνδέχεται γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. Πλὴν οὐκ ἐστὶ περὶ πάντα τὰ ἐνδεχόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ περὶ ἐκεῖνα μόνον, ὧν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν τῷ ποιοῦντι καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιουμένῳ ἐστὶν· οἷα ἐστὶ τὰ φυσικὰ· τῶν γὰρ κατὰ φύσιν ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν αὐτοῖς ἐστὶ· καὶ εἰσι μὲν ἐνδεχόμενα, τεχνητὰ δὲ οὐκ εἰσιν· οὐκ ἔχουσι γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως ἕξωθεν· ὥσπερ οἰκία τὸν οἰκοδόμον, καὶ πλοῖον τὸν ναυπηγόν.

** Ἔστι δὲ ἡ τέχνη καὶ ἡ τύχη σχεδὸν περὶ τὰ αὐτὰ ὑποκείμενα· καὶ γὰρ ἡ τύχη ἐν τούτοις, ὧν ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως ἕξωθεν· εἰ γὰρ ἐν αὐτοῖς εἶχον τὰ τυχηρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπάρξεως, οὐκ ἂν ἐδόκει παράδοξα· νῦν δὲ διὰ τοῦτο θαυμάζονται, ὅτι ἡ αἰτία αὐτῶν οὐ μόνον ἕξωθεν, ἀλλὰ καὶ ὅθεν ἂν οὐδεὶς προσεδόκησε· τὸ γὰρ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν αἰτίον ὑπῆρξε πολλάκις ἐν θεμελίῳ· γὰρ τις βόθρον δρύττων περιέτυχε θησαυρῶν· παρὰ προσδοκίαν δὲ ἐστὶ, διότι καθ' αὐτὸ οὐκ ἐστὶν αἰτίον τὸ σκάπτειν τοῦ πλουτεῖν· ἡ γὰρ ἂν πάντας ἐπλούτουσιν οἱ σκάπτοντες· ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· τὰ γὰρ κατὰ συμβεβηκός αἰτία, ὧν εἰσιν αἰτία, οὐ προσεδοκῶντο γενέσθαι· ἐκεῖνα γὰρ τις περὶ τοῦ πράγματος προσδοκᾷ, ὅσα ἐν τῷ αὐτοῦ περιέχονται λόγῳ, ἡ δυνάμει, ἡ ἀνεργείᾳ· τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός οὐ τοιαῦτα. Ἔστι τοίνυν τέχνη καὶ τύχη τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτά. Τρόπον τινὰ δὲ λέγω, ὅτι τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτε ἄλλους ἔχοντων· οὐκ ἐστὶ δὲ καθ' αὐτὸ τούτων αἰτία, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, ἡ δὲ τέχνη καθ' αὐτὸ ἐστὶν αἰτία τῶν τεχνητῶν.

*** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς εἴρηται, ἕξις ἐστὶ μὲν μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικῆ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἡ

circa quæ actio versatur : atque est quidem effectio, cujus beneficio opus perficitur. Quoniam autem effectio ab actione differt, etiam habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus ab eo differt, qui quum ad efficiendum valeat, cum ratione est conjunctus. Alia tamen sunt, non ita ut alterum altero contineatur, sicut particulare et universale, sed ut equus et bos : neque enim actio ad effectiorem refertur, quia non est effectio : neque effectio ad actionem, quia non est actio. Quod quidem vel ex utriusque definitione apparet : namque alia actionis, alia effectiorem est definitio. Est ergo ars habitus cum ratione conjunctus, qui ad efficiendum valet, sicut architectura : prudentia vero habitus cum ratione conjunctus et ad agendum idoneus, ut postea dicitur : itaque ars a scientia differt, quia in contingentibus versatur, et a prudentia, eo quod efficiendi non agendi facultatem habet : siquidem ars habitus est cum vera ratione conjunctus et ad efficiendum idoneus : at habitus qui talis est, ars est : sunt enim hæc reciproca.

Omnis autem ars in earum rerum molitione cernitur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt : verbi causa architectura eo spectat, ut domus ædificetur : et ars navium fabricandarum, ut navis ædificetur, quæ fieri aut possunt aut nequeunt. Nec tamen in omnibus, quæ fieri possunt, ars occupata est, sed in iis tantum, quorum originis principium in efficiente non in effecto est : qualia sunt naturalia : quippe naturalium originis ratio in ipsis est : suntque contingentia quidem, sed non arte facta : neque enim externam substantiæ suæ causam habent : sicut domus architectum, navis navium fabricatorem.

Porro arti et fortunæ fere eadem res subjacent : namque in his versatur fortuna, quibus externa substantiæ suæ causa est : si enim fortuita substantiæ suæ causas in se haberent, non viderentur inopinata : nunc vero propterea illa admiramur, quod non modo externa eorum causa est, sed etiam origo eorum inde repetenda, unde nemo exspectasset : nam fossio sæpenumero divitiarum causa fuit : quippe dum in fundamento domus aliquis fossam fodit, in thesaurum incidit : et tamen hoc præter spem ei obtingit, quia per se fossio non est causa divitiarum : nimirum, si hoc ita esset, omnes profecto fossores divitiis abundarent : sed per accidens : quæ enim per accidens causæ sunt eorum, quæ efficiunt, ea ut fierent nemo exspectabat : siquidem illa in eadem re exspectantur, quæ ejus notione aut facultate aut efficacia continentur : quæ vero per accidens causæ habentur, non sunt talia. Quapropter ars et fortuna quodammodo circa eadem versantur. Quodammodo autem dico, quia contingentium est et eorum quæ alias aliter se habent : non per se autem horum causa est, sed per accidens, ars vero rerum artificiosarum causa per se est.

Ars igitur, ut diximus, habitus est cum vera ratione conjunctus, et ad efficiendum in contingentibus idoneus

* Ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν κτλ. — ** Καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν κτλ. — *** Ἡ μὲν οὖν τέχνη, κτλ.

αἰτία ἐν τῷ ποιῶντι· ἀτεχνία δὲ τοῦναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικῆ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

(Scripsi : * καὶ ποιήσις μὲν ἔστιν, ἥς τὸ ἔργον μετὰ τὴν ποίησιν] ex Heinsii conjectura ; cod. καὶ ποιήσις μὲν ἔστιν, ἥς τὸ, ubi desideratur simplex τῆς ποιήσεως sive effectiois definitio, quam ab actione (ἀπὸ τῆς πράξεως) cum alibi, tum Politicorum primo et Eudemiorum quinto Aristoteles distinguit. — ^b ἐν θεμελῶ] cod. θεμελῶ. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ φρονήσεως.

* Νῦν δὲ λέγωμεν περὶ φρονήσεως. Γένοιτο δ' ἂν σαφὴς ὁ περὶ τῆς φρονήσεως λόγος, εἰ θεωρήσομεν, τίνας^a λέγομεν εἶναι φρονίμους. Δοκεῖ δὴ φρονίμος εἶναι, ὅς δύναται καλῶς βουλευέσθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ περὶ τῶν μερικῶν ἀγαθῶν σκοπούμενος· ὅλον, περὶ ὑγείας, ἢ ἰσχύος, ἢ ἄλλου τινός, καὶ τῶν πρὸς ταῦτα φερόντων· ἀλλὰ περὶ τοῦ εὖ ζῆν ἁπλῶς, καὶ ὅσα συντελεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν, ὅ ἐστι τὸ ἀνθρώπινον τέλος. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, δῆλον φρονίμους γὰρ ὀνομάζομεν τοὺς πρὸς τι τέλος ἀγαθὸν τὰς ἰδίας πράξεις τάττοντας, καὶ καλῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, καὶ ὡς ἂν δι' αὐτῶν δυνηθεῖεν τοῦ σπουδαίου τέλους τυχεῖν, ἐκείνα πράττοντας, ὧν οὐκ ἔστι τέχνη· ὥστε καὶ ὄλιγος ἂν εἴη φρονίμος ὁ βουλευτικός· εἰ δὲ βουλευτικός, περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστιν.

** Οὐδεὶς γὰρ βουλευέται περὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ μὴ δυναμένων ἄλλως ἔχειν· ἐτι δέ, οὐδὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων μὲν γενέσθαι ὄλιγος, ὑπ' αὐτοῦ δὲ γενέσθαι οὐκ ἐνδεχομένων· ὁμοίως γὰρ οὐδὲ περὶ αὐτῶν βουλευέται τις, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶν δυνατῶν ὑπ' αὐτοῦ πραγματοποιηθῆναι· φανερόν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἡ φρόνησις ἄλλο ἐστὶν οὐ μόνον παρὰ τὴν τέχνην, ὡς δέδεικται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην· ὅτι ἡ μὲν περὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐστίν, ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν.

*** Ἔστι γὰρ φρόνησις ἕξις ἀληθῆς μετὰ λόγου πρακτικῆ περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ κακὰ. Ἐτῆς τέχνης δὲ διαφέρει, καθὼς εἴρηται, ὅτι ἄλλο πρᾶξις, καὶ ἄλλο ποιήσις· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως τὸ τέλος ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ποίησιν· ἄλλο γὰρ ἐστὶ ναυπηγικῆ, καὶ ἕτερον τὸ πλοῖον· τῆς δὲ πράξεως τὸ τέλος οὐκ ἔστιν ἄλλο παρὰ τὴν πρᾶξιν αἰεὶ· καὶ γὰρ ἐνίοτε αὐτὴ ἡ πρᾶξις τέλος ἐστὶν ἑαυτῆς, ὅταν εὖ καὶ καλῶς πράττηται· τῆς γὰρ ἱππικῆς τέλος τὸ εὖ καὶ καλῶς ἱπεύειν.

^a Ἔστι τοίνυν φρόνησις ἕξις περὶ τὰ ἀνθρώπου ἀγαθὰ καὶ κακὰ.

quorum causa in efficiente est : inertia contra habitus cum ratione falsa conjunctus, tum ad efficiendum aptus, tum in eo quod aliter se habere potest, occupatus.

Cap. VI.

De prudentia.

Nunc de prudentia dicamus. Erit autem perspicuus noster de prudentia tractatus, si quos prudentes esse dicamus, consideraverimus. Prudens vero videtur esse, qui de iis quæ bona ipsi et utilia sunt, bene consultare potest, non de singulis bonis cogitans, verbi causa, de sanitate, aut robore, aliisque ejusmodi, aut quæ eo spectant : sed omnino de vita bene agenda, iisque quæ ad felicitatem conferunt, qui humanus est finis. Hoc autem ita se habere, apparet : prudentes enim appellamus eos, qui ad finem aliquem bonum actiones suas referunt, recteque de iis deliberant et tanquam eorum ope honestum, quod ipsis propositum est, assequi possint, ea agunt, in quibus ars locum non habet : quantum obrem universe prudens fuerit, qui ad consultandum ingenio valet : quodsi ad consultandum idoneus est, in contingentibus quoque versabitur. Consultat enim nemo de necessariis et quæ aliter se habere non possunt, sed nec de iis quæ omnino quidem fieri possunt, sed ab ipso effici nequeunt : nam nec de iis quisquam perinde consultat, sed de illis tantum quæ ab ipso effici possunt : patet ergo ex iis quæ dicta sunt, prudentiam non solum aliud quam artem esse, quemadmodum ostendimus ; sed etiam aliud quam scientiam : quia altera in necessariis, altera in iis quæ aliter se habere possunt, cernitur.

Quippe prudentia est habitus verus cum ratione conjunctus, ad agendum idoneus, in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus. Ab arte autem differt, ut diximus, quia aliud actio, aliud est effectio : effectiois enim finis diversus est ab effectione : nempe aliud navium fabricandarum ars, aliud navigium est : actionis vero finis non semper diversus ab actione est : etenim nonnunquam ipsa actio, quando res bene geritur, semel ipsam habet finem : nam equitandi artis finis est bene et scite equitare. Est igitur prudentia habitus in iis quæ homini bona et mala sunt occupatus.

Quocirca Periclem etiam ceterosque ejusmodi viros prudentes esse arbitramur, quia quæ sibi et reliquis ho-

* Cap. 5. Περὶ δὲ φρονήσεως οὕτως ἂν λάβοιμεν κτλ. — ** Βουλευέται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων κτλ. — *** Λέγεται ἀρα αὐτὴν εἶναι κτλ.

* Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιοῦτους φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, διότι τὰ ἑαυτοῖς ἀγαθὰ καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐδύναντο θεωρεῖν τοιοῦτους δὲ εἶναι ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς.

** Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς σωφροσύνης γίνεται δῆλον· ὁ γὰρ σώφρων φυλάττων τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, τὴν φρόνησιν λέγεται σώζειν καὶ τὴν σωφροσύνην, ὡς σώζουσιν τὴν φρόνησιν, τούτῳ προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι· καὶ γὰρ ὁ ἀκόλαστος οὐδεμίαν τῶν ἄλλων γνώσεων τῇ ἡδονῇ διαφθείρει, εἰ μὴ τὴν φρόνησιν μόνην· ἀλλ' οὔτε τὴν ἐπιστήμην, οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν ἀπηριθμημένων· ἡ γὰρ ἡδονὴ οὐδὲν κωλύει εἰδέναι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς εἶχειν· ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐπιστήμης· οὐδὲ πῶς δεῖ ναῦν οἰκοδομῆσαι, ἢ ἄλλο τι ^b ποιῆσαι τεχνιτῶν· ἀλλὰ μόνον τὸ πρακτὸν διαστρέφει, περὶ δὲ φρόνησις ἐστίν· αἱ γὰρ ἀρχαὶ καὶ τὰ αἷτια τῶν πρακτῶν τὰ τέλη εἰσίν, ὧν ἕνεκα πράττονται· τέλος δὲ ἐστὶν ἐκάστῳ πρακτῶ τὸ ἀγαθὸν τοῦ πράττοντος προσεχῶς, ὅπερ εἰ ἀγνοήσεται, τὸ πρακτὸν διαστρέφεται· ἀγνοοῖται δὲ, ὅταν τις ὀφ' ἡδονῆς, ἢ λύπης διαφθαρεῖς, ^a ἢ ἄλλου τινὸς πάθους, οἴηται ὅτι τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ τέλος τὸ προσήκον αὐτὸ νομίζῃ, ^c καὶ εἰς αὐτὴν τάττει ^e τὰς πράξεις· καὶ οὕτω διαφθείρει τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, ὅ ἐστι ^b τὸ τέλος καὶ ἡ προσήκουσα τῶν πρακτῶν ἀρχή· ἐστὶ γὰρ ἡ κακία φθαρτικὴ ἀρχή. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ἀκολάστου φθειρόντος τὴν φρόνησιν, ὁ διασωζὼν σώφρων καλεῖται· ὡστε ἀνάγκη τὴν φρόνησιν εἶναι μετὰ λόγου ἀληθῆ, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικῆν. Δῆλον μὲν οὖν καὶ ἀπὸ τούτων, ὅτι ἄλλο ἐστὶ παρὰ τὴν ἐπιστήμην, καὶ τὴν τέχνην, καὶ τὰς ἄλλας γνώσεις.

*** Ἐτι δὲ, τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ καὶ κακία καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ δυνατὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι τεχνιτῆν καὶ πονηρόν· φρονήσεως δὲ οὔτε κακία ἐστίν (ἀδύνατον γὰρ φρόνιμόν τινα φαῦλον εἶναι) οὔτε ἀρετή· αὐτὴ γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ· ἀρετὴ δὲ ἀρετῆς οὐκ ἐστίν, οὐ γὰρ μεσότης μεσότητος. Ἔτι, ὁ μὲν κατὰ τὴν τέχνην ἐκὼν ἁμαρτάνων βελτίων τοῦ ἀκοντος ἁμαρτάνοντος, καθ' ὅσον ⁱ ἐστὶ τεχνίτης· ἐπὶ δὲ τῆς φρονήσεως οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τούναντίον· ὁ γὰρ ἐκὼν τὴν φρόνησιν διαφθεῖρων χείρων τοῦ ἀκοντος. Δῆλον οὖν, ὅτι ἡ φρόνησις ἀρετὴ τίς ἐστὶ καὶ οὐ τέχνη· ἀρετὴ δὲ ἐστὶ τοῦ δοξαστικοῦ.

**** Δυσὸν γὰρ ὄντιον τῶν λόγων ἐχόντων τῆς ψυχῆς μεροῖν, τοῦ τε ^k διανοητικοῦ καὶ τοῦ δοξαστικοῦ, ἦτοι τοῦ βουλευτικοῦ, τὸ δεύτερον περὶ τὰ ἐνδεχόμενά ἐστι, περὶ ^h καὶ ἡ φρόνησις. Ἔστι δὲ ἡ φρόνησις οὐχ ἕξις μόνον μετὰ λόγου ἀληθῆς, ὡς περὶ ἡ τέχνη, ὅταν μὴ ποιῇ ὁ τεχνίτης τὰ τεχνιτὰ (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ μὴ ποιῶντα τεχνιτῆν εἶναι, καὶ τέχνην τὴν μετὰ λόγου εἶναι ἀληθῆ) τὴν δὲ φρόνησιν αἰεὶ πρακτικῆν εἶναι πᾶσα

minibus bona forent dispicere potuerunt : tales autem eos putamus esse, qui rei familiaris tuendæ reique publicæ administrandæ periti sunt.

Quod quidem vel ex temperantiæ nomine intelligitur : temperans enim, quum bonum suum custodiat, prudentiam conservare dicitur, ideoque temperantiam tanquam prudentiæ conservatricem, hoc nomine appellamus : etenim intemperans nullam aliam cognitionem voluptate corrumpit, nisi solam prudentiam : nempe neque scientiam, neque artem, neque ullam aliam earum quas enumeravimus facultatum : neque enim obstat voluptas, quominus sciamus triangulum duas rectas habere lineas : quod est scientiæ : aut quomodo navis fabricanda sit, aut alia res artificiosa effici debeat : sed solum id quod sub actionem cadit, pervertit, in quo versatur prudentia : nimirum principia et causæ rerum sub actionem cadentium sunt fines quorum causa res illæ geruntur : singulis autem quæ sub actionem cadunt, finis est bonum præsertim ejus qui agit, quod si ignoratur, pervertitur id quod sub actionem cadit : ignoratur vero, quum quis voluptate aut dolore aut alio affectu corruptus, voluptatem bonum esse arbitratur, ipsumque finem sibi propositum esse existimat, ad eamque actiones suas refert : atque ita bonum suum corrumpit, qui finis est et legitimum eorum quæ sub actionem cadunt principium : principii videlicet corruptrix improbitas est. Quamobrem quum prudentiam corrumpat intemperans, qui eam conservat temperans vocatur, ut necesse sit, prudentiam esse habitum verum cum ratione conjunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Ergo vel hinc apparet, prudentiam a scientia, arte cæterisque notitiis differre.

Præterea artis est vitium et virtus : siquidem artifex et bonus esse potest et malus : prudentiæ autem neque vitium est (quia fieri nequit, ut homo prudens sit malus) neque virtus : ipsa enim virtus est : virtus vero virtutis non est, sicut nec mediocritas mediocritatis. Quinetiam qui in arte sponte errat melior est eo qui invitus labitur, quatenus artifex est : in prudentia vero non ita, sed contrario modo se res habet : nam qui sponte prudentiam corrumpit, deterior est eo qui invitus hoc facit. Sequitur ergo, prudentiam esse virtutem, non artem : virtus autem ejus est animi partis quæ ad opinandum valet.

Quum enim duæ sint animi partes rationis participes, cogitando valens et opinandi vi prædita, id est, deliberativa, altera in contingentibus versatur, in quibus et prudentia. Est autem prudentia non tantum habitus verus cum ratione conjunctus, sicut ars, quum opera artificiosa artifex non efficit (nihil enim obstat, quominus, licet nihil efficiat, sit artifex, et habitus verus cum ratione conjunctus sit ars) at prudentiam semper

* Διὰ τοῦτο Περικλέα κτλ. — ** Ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην κτλ. — *** Ἀλλὰ μὴν τέχνης μὲν ἐστὶν ἀρετὴ κτλ. — **** Δυσὸν δ' ὄντιον μεροῖν τῆς ψυχῆς κτλ.

ανάγκη· τὰ μὲν γὰρ ὑποκείμενα καὶ ἡ ἔβλη τῆς τέχνης οὐκ αἰεὶ πάρασι τῷ τεχνίτῃ· τὰ δὲ τῆς φρονήσεως ὑποκείμενα οὐδέποτε τὸν φρόνιμον ἐπιλείπει· τὰ γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη, καὶ ἀνθρώπινα πράξεις, καὶ αἱ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαι, καὶ ἄλλα, περὶ ἃ πᾶσα ἀρετὴ ἐστὶ, καὶ φρόνησις, ταῦτα τοίνυν ἔξω τοῦ ἀνθρωπίνου βίου γενέσθαι ἀδύνατον· διὰ τοῦτο καὶ λήθη τῆς μὲν τέχνης ἐστὶ, φρονήσεως δὲ οὐκ ἔστιν. Περὶ μὲν οὖν φρονήσεως εἴρηται.

(Scripsi : ^a θεωρήσομεν, τίνας] vulgo θεωρήσομεν τινας. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλό τι. — ^c ὅταν τις] vulgo ὅταν τις. — ^d διαφθοαίς] cod. διαφθοαίς. — ^e οἴηται.] cod. οἴεται. — ^f νομίζη] cod. νομίζει. — ^g τάττη] cod. τάττει. — ^h ἔστι] cod. ἔστιν. — ⁱ καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^k τοῦ τε] cod. τοῦτε.

Κεφ. ζ'.

Περὶ τοῦ νοῦ.

* Ῥητέον δὲ ἤδη περὶ τοῦ νοῦ, περὶ τίνα ἐστὶ τῶν γνωστώων.

¹ Ἐπει τοίνυν ἡ ἐπιστήμη γνώσις ἐστὶ τῶν καθόλου καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, μετὰ λόγου καὶ ἀποδείξεως, ἡ δὲ ἀπόδειξις ἀρχὰς ἔχει, ἃς δεῖ προὑποκείσθαι τῆς ἀποδείξεως τῷ ἐπιστήμονι, ζητητέον τίνος τῶν ἀπρηριθμημένων γνώσεων ἐστὶ τὸ ταύτας εἰδέναι τὰς ἀρχὰς, ἐπιστήμης, ἢ τέχνης, ἢ φρονήσεως, ἢ σοφίας, ἢ νοῦ. Ἐπιστήμης μὲν οὖν οὐ δύνατον εἶναι· ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἀποδεικτικὴ· αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐκ ἀποδεικταί· ἀλλ' οὐδὲ φρονήσεως, οὐδὲ τέχνης· αἱ μὲν γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, αἱ δὲ ἀρχαὶ οὐ τοιαῦται· ἐτι δὲ οὐδὲ τῆς σοφίας ἐστὶ τὸ τὰς ἀρχὰς εἰδέναι· καὶ γὰρ καὶ σοφία ἐστὶ, τὸ ἀποδεικτὰ τίνα εἰδέναι· αἱ δὲ ἀρχαὶ ἄμεσοι.

** Λείπεται δὲ τοῦ νοῦ ^a εἶναι γνώσιν τῶν ἀρχῶν, καὶ τοῦτό ἐστι νοῦς, ᾧ τὰς ἀρχὰς γινώσκωμεν τῆς ἐπιστήμης.

(Scripsi ^a τοῦ νοῦ.] cod. τὸν νοῦν. —)

Κεφ. η'.

Περὶ σοφίας.

*** Ἡ δὲ σοφία διχῶς λέγεται· ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν μερικὴ σοφία, ἡ δὲ καθόλου· καὶ μερικὴ μὲν ἐστὶν ἡ ἐκάστης τέχνης ἀρετὴ καθ' ἑνὸς τοῦτο ἢ ἐκείνων τῶν τεχνίτην σοφῶν λέγομεν κατὰ τὴν αὐτοῦ τέχνην· οἶον, τὸν Φειδίαν λιθοργὸν σοφὸν λέγομεν, ὅτι ἄριστός ἐστι τὴν λιθοργικὴν, καὶ Πολύκλειτον σοφὸν ἀνδριαντοποιῶν.

**** Καθόλου δὲ σοφία ἐστὶ, καθ' ἑνὸς κατὰ τι λέγο-

actuosam esse omnino necesse est : neque enim semper res artificii subjectæ et artis materia ei præsto sunt. prudentiæ vero materia nunquam deficit prudentem. quippe animi affectus et humanæ actiones et multa hominum inter se consortia et reliqua, in quibus virtus versatur et prudentia, hæc igitur e vita humana tolli non possunt : ideoque artis quidem interdum, nulla vero prudentiæ unquam obliuio est. Et hæc quidem de prudentia exposita sunt.

Cap. VII.

De mente.

Jam vero declarandum est, circa quas res quæ cognosci possunt, mens versetur. Quum ergo scientia universalium eorumque quæ necessario sunt, cum ratione ac demonstratione conjuncta notitia sit, demonstratio autem principia habeat, quæ intelligenti existimatori ante demonstrationem suppeditare oportet : querendum est, cujus ex omnibus quas enumeravimus notitiis sit, hæc nosse principia, sitne scientiæ, an artis, an prudentiæ, an mentis. Ac primum quidem scientiæ esse non potest : quia scientia demonstrandi vim habet, principia autem demonstrari nequeunt : sed nec prudentiæ aut artis est : siquidem illæ in contingentibus cernuntur, quum principia nequaquam talia sint : sed nec sapientiæ est, principia nosse : etenim hujus est, res quasdam, quæ demonstrari possunt, scire : at principia per se spectantur.

Relinquitur igitur, ut mentis sit nosse principia, et que mens ea vis, qua scientiæ principia cognoscimus.

Cap. VIII.

De sapientia.

Sapientiæ autem nomen ambiguum est; alia enim particularis, alia universalis sapientia habetur : et particularis quidem singularum artium virtus est, et hunc aut illum artificem artis suæ peritum dicimus : verbi gratia, Phidiam sapientem lapidum sculptorem appellamus, quia peritissimus lapidum sculpture est. et Polycletem sapientem statuarum fictorem.

Universalis vero sapientia est, cujus respectu non in

* Cap. 6. Ἐπει δ' ἡ ἐπιστήμη κτλ. — ** Εἰ δὲ οἷς ἀληθεύομεν, κτλ. — *** Cap. 7. Τὴν δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις κτλ. — **** Εἶναι δὲ τινὰς σοφούς κτλ.

μέν τινας σοφούς· ὥσπερ Ὁμηρός φησιν ἐν τῷ Μαρ-
γίτῃ·

Τὸν δ' οὐτ' ἀρ' σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὐτ' ἀροτῆρ',
Οὐτ' ἄλλως τι σοφόν·

Ὡστε δῆλον, ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη τῶν ἐπιστημῶν ἀν-
εἶη ἡ σοφία, κἄν τε τὴν μερικὴν εἴη αἰ τις, κἄν τε
τὴν καθόλου· ἢ τε γὰρ μερικὴ αὐτὸ τοῦτο ἐστὶν ἀκρι-
βῆς ἐπιστήμη καὶ τέχνη, καὶ ἡ καθόλου, διὰ τὸ κα-
θόλου εἶναι, ἀκριβεστέρα ἐστὶ τῶν ἄλλων, καθ' ὅσον^δ
μᾶλλον ἐστὶν ὀρισμένη. Ἐπεὶ τοίνυν καθόλου τί ἐστὶν
ἡ σοφία, δεῖ τὸν σοφὸν τὸν κατ' αὐτὴν σοφὸν μὴ τὸ
μὲν τῶν γνωστῶν εἰδέναι, τὸ δὲ ἀγνοεῖν· καὶ διὰ τοῦτο
μὴ μόνον τὰ ἀποδεικτὰ ὁ σοφὸς εἴσεται, ἀλλὰ καὶ τὰς
ἀρχάς, ὅθεν αἰ ἀποδείξεις, καὶ τὸν ἐγχωροῦντα περὶ
αὐτῶν ἀποδώσει λόγον. Ὡστε εἴη ἂν ἡ σοφία νοῦς
καὶ ἐπιστήμη· καὶ οὕτως ἔσται ἐπιστήμη ἡ τιμιωτάτη,
καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὰς ἀρχάς. Ἐν γὰρ τῷ αὐ-
τῆς λόγῳ καὶ τὰ ἀποδεικτὰ^ε καὶ ἀρχαὶ λαμβάνονται·
ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ
ἐν τῷ ὀρισμῷ αὐτῶν ἡ γνώσις τῶν ἀρχῶν παραλαμ-
βάνεται, ἀλλὰ τῶν ἀποδεικτῶν^α μόνον.

* Διαφέρει δὲ ἡ σοφία φρονήσεως, ὅτι ἡ μὲν φρόνη-
σις πολιτικὴ ἐστὶν, ἡ δὲ σοφία ἡ τῶν ἄλλων ἐπιστη-
μῶν σπουδαιωτάτη· οὐ γὰρ φρόνησις σπουδαιωτάτη·
σπουδαιωτάτη γὰρ ἐστὶν, ἥτις περὶ τὸ ἀρίστον κατα-
γίνεται· ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ κα-
ταγίνεται· ὁ δὲ ἀνθρώπος καὶ τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ οὐκ ἔστι
τὸ ἀρίστον. Ἐπεὶ φρόνιμόν ἐστι τὸ εὐρετικὸν τοῦ ἴδιου
ἀγαθοῦ· ἀγαθὸν δὲ οὐ πᾶσι τὸ αὐτό· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ
πᾶσιν ὑγιεινὸν καὶ ὠφέλιμον· φρόνιμον ἄρα οὐ παρὰ
πᾶσι τὸ αὐτό· σοφὸν δὲ τὸ αὐτὸ παρὰ πᾶσιν. Τὸ γὰρ
ἐπιστητὸν σοφόν· τὸ δὲ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχειν,
ἐπιστητὸν ἐστὶ, καὶ τὸ αὐτὸ δοκεῖ παρὰ πᾶσιν ἐπι-
στητὸν εἶναι, καθάπερ καὶ τὸ αὐτὸ εὐθὲ καὶ τὸ αὐτὸ
λευκὸν παρὰ πᾶσιν· φρόνιμον δὲ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπων
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τὸ θεωρεῖν ἕκαστον
τὰ ἑαυτοῦ ἀγαθὰ καὶ πράττειν· ὅθεν καὶ ἕνια τῶν θη-
ρίων φρόνιμά φασι εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον
ἔχοντα φαίνονται δύναμιν προνοητικὴν· φανερὸν τοί-
νου, ὅτι οὐκ ἂν εἴη ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτή. Εἰ
γὰρ τὴν πρακτικὴν τῶν ἑαυτοῦ ὠφελίμων ἐροῦσι σο-
φίαν, πολλὰ ἔσονται σοφίαι· πολλὰ γὰρ τὰ ὠφέ-
λιμα ἕκαστῳ· καθάπερ καὶ ἱατρικὴ οὐ μία περὶ πάντα
τὰ ζῷα·^ε διότι ἄλλοις ἄλλα ὑγιεινὰ ἢ νοσώδη· εἰ δὲ
φαῖεν βέλτιστον εἶναι τὸν ἀνθρώπον τῶν ἄλλων
ζῶων^ι καὶ διὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν, ἥτοι τὴν φρόνη-
σιν, σπουδαιωτάτην εἶναι, καθάπερ ἡ σοφία, οὐδὲν
διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολλῶν θεϊότερα τὴν
φύσιν· οἷα τὰ προδήλως συνιστάντα τὸ πᾶν· λέγω δὲ
ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν.

** Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ δῆλον, ὅτι σοφία ἐστὶ νοῦς

uno aliquo sapientes quosdam dicimus : sicut Homerus
ait in Margite :

*Hic neque fossor erant, neque arator munere Divum,
nec sapiens ulla in re alia.*

Quamobrem perspicuum est, subtilissimam disciplina-
rum omnium esse sapientiam, sive particularem, sive
universalem intelligas : etenim et particularis hoc ipsum
est, quod diximus, subtilis disciplina et ars, et univer-
salis, quia universalis est, reliquis est subtilior, qua-
tenus magis est definita. Quum ergo universale quid sit
sapientia, oportet sapientem, qui omnino talis sit, non
quædam eorum quæ cognosci possunt, scire, alia igno-
rare : ideoque non solum illa quæ demonstrationibus
probantur, sed etiam principia, a quibus istæ profici-
sunt, sciet sapiens, et probabilem de iis rationem
reddet. Itaque sapientia appellabitur tum mens tum
scientia, eoque modo longe præclarissima erit scientia,
utpote quæ capitis instar principia habeat. In ejus enim
definitione res demonstrabiles cum principiis jungun-
tur, quum cæterarum disciplinarum non eadem ratio
sit : neque enim ad eas definiendas principiorum etiam,
sed sola rerum demonstrabilium cognitio adhibetur.

A prudentia autem differt sapientia, quod civilis qui-
dem sit prudentia, sapientia vero reliquarum discipli-
narum sit præstantissima : neque enim præstantissima
est prudentia : quippe præstantissima est, quæ in re
optima versatur : prudentia vero in bonis humanis cer-
nitur : homo autem ejusque bona non sunt id quod
optimum est. Præterea bonum suum invenire hominis
prudens est : bonum autem non idem est omnibus :
neque enim idem omnibus salutare est et utile : pru-
dentia igitur non apud omnes eadem est : at sapientia
apud omnes eadem. Quod enim sub scientiam cadit,
sapiens appellatur : duas vero rectas lineas habere
triangulum, scire licet, idemque omnibus videtur tale
esse ut sciri possit, sicut rectum aut album idem est
apud omnes : id autem quod prudens dicimus non tan-
tum in hominibus, sed in aliis etiam locum habet, hoc
est, ut sua quisque bona inspiciat et agat : unde et
bestias nonnullas prudentes esse ajunt, quotquot vide-
licet facultatem providam rerum ad vitam necessaria-
rum habere apparet : manifestum ergo est, sapientiam
et prudentiam non esse eandem. Si enim facultatem
agendi, quæ expedire sibi quisque putat, sapientiam
dixerint, multæ erunt sapientiæ : quippe multa singulis
prosunt : sicut non eadem omnibus animalibus adhibe-
tur medicina, quia alia aliis salutaria aut damosa et
morbida sunt : sin autem reliquorum animalium opti-
mum hominem esse dixerint, ideoque civilem scientiam,
id est, prudentiam esse præstantissimam, qualis sap-
ientia est, nihil refert : sunt enim alia homine multo
diviniora natura, ut ea quæ manifesto universum coag-
mentant : ea videlicet dico ex quibus mundus consti-
tus est.

Ex iis igitur, quæ diximus, patet, sapientiam esse

* Ἀποκν γάρ, εἰ τις τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων κτλ.

καὶ ἐπιστήμη, περὶ τὰ φύσει τιμιώτατα, ἃ εἰσι τὰ ἀναγκαῖα καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν καὶ τοὺς τοιοῦτους σοφοὺς μὲν λέγουσι, φρονίμους δὲ οὐδαμῶς· διότι τὰ μὲν αὐτοῖς συμφέροντα ἠγνοοῦν καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα, ἰγνώσκον δὲ περιττά τινα, ^α καὶ θαυμαστά, καὶ χαλεπά, καὶ δαιμόνια. ^β Ἡ μὲν οὖν σοφία περὶ ταῦτα φρόνησις δὲ περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλευσάσθαι. Τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτο φαμεν ἔργον εἶναι, τὸ εὖ βουλευέσθαι· οὐδεὶς δὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων βουλευέται, καὶ ἅπερ οὐ δύναται ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ ὅσα μὴ ἔχουσι τέλος τὸ πρακτὸν ἀγαθόν· ἢ δὲ σοφία τέλος ἔχει τὴν καθόλου ἀλήθειαν· καὶ ἢ μὲν ὑποκείμενον ἔχει τὸ καθόλου ἐπιστητόν, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀπάσης ἐπιστήμης.

** Ἡ δὲ φρόνησις καὶ τῶν μερικῶν ἔστι· γινώσκει μὲν γὰρ ὁ φρονίμος καὶ καθόλου τίνα τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθὰ, γινώσκει δὲ καὶ τὰ μερικὰ ἐξ ἀνάγκης, τίνα εἰσὶν ἃ δεῖ πράττειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τόνδε τὸν καιρόν· καὶ γὰρ πρακτικὴ ἔστιν· ἢ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ τὰ μερικὰ μόνον εἰδότες τῶν τὰ καθόλου εἰδόντων πρακτικώτεροι. Καὶ ὅλων ἐν πᾶσιν οἱ ἐμπειροὶ μᾶλλον δύνανται πράττειν, ἢ οἱ τὰ καθόλου γινώσκοντες· εἰ γάρ τις εἰδοίη μὲν ὅτι τὰ κοῦφα κρέα εὐπεπτα καὶ ὑγιεινά, τίνα δὲ εἰσὶν ἀγοῦσι, οὐ ποιήσει ὑγίαν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον. Ἐπει τοίνυν ἢ φρόνησις πρακτικὴ, καὶ ἅμφω ἔχειν ἀνάγκη, ἢ τὰ καθ' ἕκαστα μᾶλλον· μετὰ γὰρ τοῦ καθόλου μόνον οὐ δύναται εἶναι πρακτικὴ. Τί μὲν οὖν ἔστιν ἢ σοφία καὶ τίτι διαφέρει φρονήσεως, εἴρηται.

(Scipisi : ^α καὶ τε τὴν μερικὴν εἴη τις, καὶ τε) cod. καὶ τε τὴν μερικὴν εἴποι τις, καὶ τε. — ^β καθ' ἕσον] cod. καθόσον. — ^γ ἀπόδεικτα] cod. ἀποδεικτά. — ^δ ἀποδείκτων] cod. ἀποδεικτῶν. — ^ε ζῶα] cod. ζῶα] — ^ζ ζῶων] cod. ζῶων. — ^η περιττά τινα] cod. περιττά τινα. — ^θ δαιμόνια] vulgo δαιμονία. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ φρονήσεως.

*** Περὶ δὲ φρονήσεως ἔτι λέγωμεν. Ἔστι τοίνυν ἢ φρόνησις καὶ τῶν καθόλου καὶ καθ' ἕκαστα, καθάπερ ἀρχιτεκτονική· ὁ γὰρ τὰ καθόλου εἰδὼς πρὸς τὸν ἐμπειρον ὡσπερ ἀρχιτέκτονος ἔχει λόγον.

Τῆς δὲ φρονήσεως ἀπλῶς ἢ μὲν ἔστιν ἠθικὴ, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ εὐαυτοῦ ἀγαθόν, ἥτις φρόνησις καλεῖται· ἢ δὲ, ἥτις τὸ πόλεως ἀγαθόν ἔχει τέλος, ἥτις καλεῖται πολιτικὴ. Καὶ ἔστι μὲν ἢ αὐτῇ τῇ φρονήσει, τῷ λόγῳ δὲ διαφέρει καθ' ἕσον περὶ ὑποκείμενά εἰσι διάφορα.

mentem ac scientiam in rebus natura præclarissimam occupatam, quæ necessariæ sunt semperque eodem modo se habent.

Quocirca Anaxagoram, Thaletem aliosque ejusmodi viros sapientes quidem vocant, prudentes vero nequam : quia quum res ipsis utiles et ad vilis commoditatem conducentes ignorarent, eximia quedam et admiranda et difficilia et divina intelligebant. In his ergo versatur sapientia : in rebus humanis autem iisque ea quibus consultari potest prudentia. Prudentis enim hoc maxime proprium munus esse dicimus, bene consistere : de iis vero consultat nemo, quæ aut necessariorum, aut aliter se habere non possunt : neque de his quorum non est finis bonum quod in actionem cadit. finis autem sapientiæ universalis est veritas, atque hæc quidem materiam habet id quod in universum sciri potest et omnis scientiæ principia.

At vero prudentia etiam in rebus particularibus connotitur : novit enim vir prudens universe, quæ sibi hominis bona ; novit et necessario particularia, quæ sibi verbi causa huic homini hoc opportuno tempore agenda. siquidem ad agendum idonea est : in rebus singularibus autem omnis actio vertitur. Quapropter qui particularia tantum noverant, aptiores ad agendum sunt iis, qui universalia cognita habent. Denique in omnibus rebus exercitati melius possunt agere, quam qui universalia intelligunt : nam si quis sciat carnes leves esse ad concoquendum faciles et salubres, leves autem quæ sibi ignoret, sanitatem nemini restituet, sed is potius hoc faciet, qui avium carnes scit esse leves et salubres. Quum igitur in agendo posita sit prudentia, utraq; etiam illi inesse necesse est, aut singularia potius : quæ universalibus tantum instructa ad agendum idonea esse non potest. Quid ergo sit sapientia et quid cum prudentia differat, jam diximus.

Cap. IX.

De prudentia.

De prudentia autem amplius dicamus. Est ergo et universalium et singularium prudentia, quemadmodum architectonice : qui enim novit universalia, architecti instar ad hominem usu præditum se habet.

Omnino autem prudentiæ altera pars est moralis. quum quis id tantum querat, quod sibi bonum esse statuit, quæ simpliciter prudentia appellatur : altera, quæ finem duntaxat civitatis bonum sibi proponit, quæque idcirco scientia civilis dicitur. Atque est quidem eadem cum prudentia, sed definitione inter se differunt : quatenus in diversa materia versantur.

* Διὸ Ἀναξαγόραν καὶ Θαλῆν κτλ. — ** Οὐδ' ἔστιν ἢ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον κτλ. — *** Cap. 8. Ἔστι ἢ καὶ ἢ πολιτικὴ κτλ.

* Τῆς δὲ πολιτικῆς ἡ μὲν ἐστὶ καθάπερ ἀρχιτεκτονικῆ φρόνησις, ἣτις καλεῖται νομοθετικὴ ἢ δὲ μερικὴ καὶ ἰπ' αὐτὴν ἐστίν, ἣτις καλεῖται πολιτικὴ. Πολιτικὴν ἰὲ λέγω τὴν πρακτικὴν καὶ βουλευτικὴν, ἣτις ἐστὶ ἂ περὶ τὰ ψηφίσματα καὶ τὰς πράξεις· τὰ γὰρ ψηφίσματα πρακτικά εἰσιν, οὐχ ὡς ἡ πρώτη φρόνησις ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἀλλ' ὡς ἡ ἐσχάτη, ἣτις καὶ κυρίως ἐστὶ πρακτικὴ. Διὰ τοῦτο καὶ τούτους μόνους λέγουσι πολιτευομένους, καὶ τὸ κατ' αὐτοῦς πολιτεῖαν· διότι οὗτοι μόνοι τῶν φρονίμων πράττουσιν ὥσπερ οἱ χειροτέχνηται. Καὶ γὰρ οὗτοι μόνοι κυρίως πράττουσι· οἱ γὰρ ἀρχιτέκτονες τῷ τάττειν μόνον τὰς πράξεις πρακτικοὺς λέγονται, κυρίως δὲ οὐκ εἰσι ἂ πρακτικοί.

** Δοκεῖ δὲ κυρίως εἶναι φρόνησις, ὅταν τις ζητῇ μόνον τὸ ἑαυτῷ ἀγαθόν· ἣτις καὶ ἔχει τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ φρόνησις ἰδίως λέγεται· τῶν δὲ ἄλλων ἡ μὲν περὶ οἰκίαν οἰκονομικὴ ἢ δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν νομοθεσία, ἡ δὲ πολιτικὴ· καὶ τῆς πολιτικῆς ἡ μὲν βουλευτικὴ, ἡ δὲ δικαστικὴ.

*** Ἡ μὲν οὖν ἰδίως καλουμένη φρόνησις, δηλονότι τὸ τὰ ἑαυτῷ ὠφέλιμα εἰδέναι καὶ ἀγαθὰ, γινώσκεις τίς ἐστίν, ὥσπερ καὶ ἡ πολιτικὴ. Οὐκ ἐστὶ δὲ πάντῃ ἡ αὐτὴ τῇ πολιτικῇ· καὶ διὰ τοῦτο τὸν μὲν τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ μόνον ζητοῦντα φρόνιμον οἱ ἄνθρωποι νομίζουσι· τὸν δὲ πολιτικὸν πολυπράγμονα. Διὰ τοῦτο καὶ Εὐριπίδης φησὶ·

Πῶς δ' ἂν φρονοῖν, ᾧ παρῆν ἄπραγμόνως
ἐν τοῖσι πολλοῖς ἠριθμημένον στρατοῦ
Ἴσον μετασχεῖν τῷ σφοδρᾶτῳ τύχῃ;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καὶ τι πρᾶσσοντας πλέον
Ζεὺς μισεῖ.

Τοῦτο χάριν καὶ ἰδίως φρόνησις ἐκλήθη ἡ ἠθικὴ· καὶ φρόνιμος ἰδίως ὁ ζητῶν μόνον τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, καὶ τοῦτο μόνον δεῖν οὐόμενος πράττειν, περαιτέρω δὲ μὴ ζητεῖν.

**** Καίτοι οὐ δυνατόν ἴσως τὴν ἠθικὴν εἶναι ἄνευ τῆς οἰκονομικῆς, οὐδὲ τὴν οἰκονομικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς· οὐ γὰρ δυνατόν εἶναι καὶ καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὸν τινὰ διαθεῖναι, τῆς οἰκίας αὐτῷ ἢ τῆς πόλεως οὐ καλῶς ἐχούσης. Καλεπὸν γὰρ μὴ διασφαρῆναί τινα ὁ μετὰ πολλῶν φαύλων διατρίβοντα· εἰ δὲ μετὰ μηδενὸς διατρίβει, ἀλλὰ βίον ἔχει μονώτην, πῶς εἴσεται τὸ ἑαυτῷ ἀγαθόν; ἀδηλον γάρ, καὶ χρεῖα διδασκαλίας πρὸς αὐτὸ καὶ σκέψεως. Ταῦτα δὲ ἀδύνατον ἄνευ ἐμπειρίας γενέσθαι· ἡ δὲ ἐμπειρία τῶν ἐν κοινωνίᾳ ὄντων ἐστὶ, καὶ οἰκίας καὶ πόλεως, καὶ ἄνευ τούτων οὐκ ἐνὶ ἐμπειρον οὐδὲ φρόνιμον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νομομαθηματικοὶ μὲν γίνονται καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα, φρόνιμοι δὲ οὐ δοκοῦσιν εἶναι. Ἐὐ γὰρ αἴτιον, ὅτι τῶν καθ' ἕκαστά ἐστὶν ἡ φρόνησις, ἅτινα ἐξ ἐμπειρίας γινώσκονται· ὁ δὲ νέος ἐμπειροῦς οὐκ ἐστὶ διὰ τὸ χροῖον

Rursus scientiæ civilis altera pars est quasi architectonica prudentia, quæ legum inventrix nominatur : altera particularis et priori subjecta, quæ præcipue scientia civilis vocatur. Rationem civilem autem dico, quæ in agendo et deliberando cernitur, quæque in decretis et actionibus occupata est : ad actionem enim decreta quoque pertinent, non ut prima, quam architectonicam dicimus, prudentia, sed ut extrema, quæ proprie etiam activa est. Quapropter et hos solos rerum civitatis administratores, et in qua re hi versantur rempublicam perhibent : quia hi soli ex prudentibus agunt, quemadmodum opifices. Etenim hi soli proprie agunt : quippe architecti propterea quod quæ facienda sint aliis tantummodo imperant, agere dicuntur, quum proprie non agant.

Proprie autem videtur esse prudentia, quum quis id tantum quærit, quod sibi bonum esse statuit : quæ et communi nomine appellatur, et peculiariter prudentia dicitur : aliarum vero illa quæ familiam regit, rei familiaris dispensandæ scientia : quæ vero civitatem, partim legum latio, partim ratio civilis vocatur : hujus rursus pars altera deliberativa, altera judicialis nominatur.

Jam vero quæ peculiariter appellatur prudentia, qua videlicet aliquis quæ sibi utilia et bona sint, novit, cognitio quædam est, sicut ratio civilis. Nec tamen prorsus eadem est cum ratione civili : ideoque virum ea tantum quæ sibi bona esse arbitratur quærentem prudentem homines existimant : sed rerum civitatis administratorem negotiosum esse putant. Idcirco et Euripides ait :

*Prudensne ut habear, cui licebat molliter
exercitus pars esse cum multis simul,
et sorte cum sapiente qualibet frui?
Præstantiores namque et eos qui pluribus
se rebus implicanti, male odit Juppiter.*

Quamobrem peculiariter dicta est prudentia doctrina morum, sicut prudens peculiariter qui suum tantum quærit bonum, solumque hoc agendum, nec ulterius inquirendum esse opinatur.

Atqui fortasse ne esse quidem poterit doctrina morum sine rei familiaris dispensandæ scientia, neque hæc sine ratione civili : neque enim fieri potest, ut sua aliquis recte disponat, quum domus male se habeat ut civitas. Nec facile fit, ut qui cum multis versetur improbis hominibus non corrumpatur ipse : quodsi cum nemine versetur, sed solitariam vitam degat, quomodo id quod ipsi profuturum est sciet? Est enim incertum, atque ad illud cognoscendum doctrina et meditatione egemus. Hæc autem sine usu et experientia contingere nemini possunt : jam vero usu atque exercitatione præditi sunt illi, inter quos est domus ac civitatis communio, nec sine his cuiquam aut usu perito aut prudenti esse licet. Quocirca etiam adolescentes mathematicarum quidem aliarumque artium scientiam consequuntur, sed prudentes non videntur esse. Cujus rei causa habetur, quod

* Τῆς δὲ περὶ πόλιν ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστα εἶναι κτλ. — *** Εἶδος μὲν οὖν τὸ ἐν εἰρη γνώσεως, κτλ. — **** Καίτοι ἴσως οὐκ ἐστὶ τὸ αὐτοῦ κτλ.

πολλῷ δέισθαι τὴν ἐμπειρίαν. Καὶ τοῦτο δὲ ἀκόλουθον σκέψασθαι, πῶς οἱ νέοι μαθηματικοὶ μὲν γίνονται, σοφοὶ δὲ ἢ φυσικοὶ οὐδαμῶς ἢ ὅτι τῶν μὲν φυσικῶν καὶ τῆς σοφίας αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα λαμβάνονται; Καὶ γὰρ καὶ τὴν σοφίαν, ἥτις περὶ τὸ ἀναγκαῖα ἔστι καὶ αἰδία, ἀδύνατον ἔστι κατορθωθῆναι ἄνευ τῆς ἐμπειρίας. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἡμῶν καὶ τῆ αἰσθησίαι γνωρίμων ἐπὶ τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν ἀγόμεθα· χωρὶς μὲν γὰρ τοῦ γνῶναι τίνα συμβαίνουσι τῶδε ἢ ἐκείνω τῷ φυσικῷ, τὸν καθόλου περὶ αὐτῶν λόγον, οὐ δυνατόν συμπερᾶναι· οὐδὲ ποιῆσαι ἐπιστήμην. Πάλιν δὲ χωρὶς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἀδύνατον ἐπὶ τὴν σοφίαν ἔλθειν· μετὰ τὰ φυσικὰ γὰρ τὰ ὑπὲρ φύσιν γινώσκόμεν· τὸ δὲ γνῶναι τὰ καθ' ἕκαστα, ἐμπειρίας ἐστίν· ἢ δὲ ἐμπειρία χρόνον πολλοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς νέους οὐ δυνατόν φυσικοὺς ἢ σοφοὺς εἶναι. Τῶν δὲ μαθηματικῶν αἱ ἀρχαὶ χωρὶς τῆς ὕλης λαμβάνονται· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρεῖαν ἔχουσι γνῶσιν ἔχειν τῶν καθ' ἕκαστα· καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῇ ἕλῃ σκοποῦσι τὸν κύκλον ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἐν ᾗ πολυειδῆς τις, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὁρίστος γίνεται, καθάπερ τὰ φυσικὰ ὁ φυσικός· ἀλλὰ ἀφελόντες τῆς ὕλης καὶ αὐτὸν σκοποῦντες καθ' ἑαυτὸν, τοῦτο χάριν τοὺς νέους οὐδὲν κωλύει μαθηματικοὺς εἶναι· καὶ γὰρ τὰς μὲν τῶν φυσικῶν ἀρχάς, καὶ ὅλως τὰ φυσικὰ εἰ καὶ λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ ἴσασιν ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν, οὐδὲ πιστεύουσι· τὰς δὲ τῶν μαθηματικῶν καὶ πιστεύουσι· γινώσκουσι γὰρ διὰ τὸ ὠρισμένους εἶναι τοὺς αὐτῶν λόγους. Ἐπει τοίνυν φανερόν, ὅτι τῆς φρονήσεως τῆς ἠθικῆς αἰτία ἐστὶν ἢ ἐμπειρία, τὴν δὲ ἐμπειρίαν οὐκ ἐν γενέσθαι χωρὶς κοινωνίας πολιτικῆς, ἢ δὲ πολιτικῆς κοινωνίας οὐ δύναται εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, ὅτλον ὅτι τὴν ἠθικὴν φρόνησιν οὐ δυνατόν εἶναι ἄνευ τῆς πολιτικῆς. Ἐτι ἐπεὶ ἡ ἀμαρτία ἢ περὶ τὰς πράξεις ἀπὸ ἀγνοίας συμβαίνει, ἢ τῆς καθόλου, ἢ τῆς μερικῆς (καὶ γὰρ ὁ ἀγνοῶν καθόλου, ὅτι τὰ βαρύσταθμα ὕδατα φαῦλα, καὶ ὁ τοῦτο μὲν εἰδῶς, ἀγνοῶν δὲ μερικῶς, ὅτε τὰδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ὁμοίως ἀμαρτῆσται· χρεῖσται γὰρ ἐκάτερος τοῖς φαύλοις ὕδασι) φανερόν, ὅτι πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτεῖν ἀναγκαῖον μὴ μόνον εἰδέναι, ὅτι τὰδε τὰ ὕδατα βαρύσταθμα, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ βαρύσταθμα φαῦλα· δεῖται ἄρα ἢ μερικῆς φρόνησις τῆς καθόλου φρονήσεως τῆς πολιτικῆς, καὶ ἀδύνατον τὴν ἠθικὴν ἄνευ τῆς πολιτικῆς συστῆναι, ὥσπερ καὶ τὴν μερικὴν γνῶσιν ἄνευ τῆς καθόλου μὴ ἀμαρτάνειν ἀδύνατον.

* Ἀπὸ τούτων δὲ φανερόν καὶ ὅτι ἡ φρόνησις οὔτε ἐπιστήμη ἐστίν, οὔτε νοῦς· ἐπιστήμη μὲν, ὅτι περὶ τὰ καθ' ἕκαστά ἐστιν, ἄπειρ ὕστερά εἰσι τῇ φύσει· ἢ δὲ ἐπιστήμη τῶν πρώτων τῇ φύσει τῶν καθόλου ἐστὶ· νοῦς δὲ ἢ φρόνησις οὐκ ἐστίν.

** Ἐτι καὶ ἀντίκειται τῷ νῷ. Καὶ γὰρ ὁ μὲν νοῦς περὶ τὰ πρώτα καὶ ἀναπόδεικτα, φρόνησις δὲ περὶ τὰ

prudencia rerum singularum est, quæ usu cognoscitur, adolescens autem neque usu neque sapientia prestat, quia ad talium rerum usum percipiendum non dispicere, qui fiat, ut adolescentes mathematici student, sapientes vero aut physici nequaquam a singularibus sumuntur? Nimirum ipsa sapientia, quæ in rebus tam versariis tum æternis versatur, sine experientia periturus quit. Ab iis enim, quæ nobis sensibusque nota sunt, ea quæ sensus excludunt deducimus: nam nisi cognoverit, quæ eveniant, hac aut illa causa naturalis antecedente, in universum de iis dicere aut artificium de iis componere non poterit. Rursusque sine doctrina rerum natura ad sapientiam pervenire nemo poterit quippe post naturalia res naturalibus majores cognoscimus: nosse autem singularia, est experientia: licet vero temporis experientia: ideoque adolescentes nec physici nec sapientes esse queunt. Ceterum mathematicorum principia sine materia sumuntur, ac propter illi singularium cognitione non egent: neque enim a materia aut circulo aut numero considerant, in qua multiformis atque, ut ita dicam, indefinitus fit, quem admodum naturalia physici considerant: sed circula a materia segregatum per se contemplantur, et licet nihil obstat, quominus adolescentes mathematici sal etenim de rerum naturalium principis omninoque de rebus naturalibus quamvis loquantur, tamen illa elementa neque cognita habent, neque credunt: at mathematicorum principia etiam credunt: tenent enim illa quia certa ac definita eorum ratio est. Quum ergo manifestum sit, causam prudentiæ moralis esse experientiam sine societate civili autem esse nequeat experientia civilis vero societas sine civili prudentia esse non possit. apparet prudentiam moralem sine civili esse non posse. Præterea quum quidquid in actionibus peccatur causam vel universarum vel singularum rerum ignorantiam habeat (etenim qui in universum ignorabit graves aquas vitiosas esse, et qui hoc sciet, illud vero separatim ignorabit, has ipsas aquas graves esse, similiter errabit: quia uterque aquas vitiosis utetur) apparet necesse esse, ut si quis errare nolit, non solum sciat, has aquas graves esse, sed etiam graves vitiosas esse. quamobrem prudentia particularis universali sive civili prudentia eget; nec fieri potest, ut sine civili prudentia moralis consistat, sicut particularis cognitio sine universali non potest non errare.

Ex his intelligitur, prudentiam nec scientiam esse nec mentem: scientiam quia in singularibus, quæ posteriora sunt natura cernitur: in universalibus vero, quæ prima sunt natura, versatur scientia: mens autem nec est prudentia.

Quin etiam opposita est menti. Etenim mens in primis, quæ demonstrari nequeunt, in ultimis vero pri-

* Ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, κτλ. — ** Ἀντίκειται μὲν δὲ τῷ νῷ, κτλ.

ἔσχατα, περὶ ἃ οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστίν, ἀλλ' αἰσθησις. Ἐκεῖνα δὲ λέγω, οὐχ ὧν ἰδίως ἐκάστη αἰσθησις ἀντιλαμβάνεται, ὅσων τῶν γευστῶν, καὶ ὄσφραντῶν, ἢ ἀκουστῶν· οὐ γὰρ χυμούς κρίνει ἢ φρόνησις, ἢ ἀναθυμιάσεις, ἤχους, ἢ ἀλλ' ἀπλῶς τὰ καθ' ἕκαστα· ταῦτα γὰρ μόνη γινώσκει ἢ αἰσθησις, καὶ διὰ τοῦτο τὴν φρόνησιν περὶ ἐκεῖνα λέγομεν εἶναι, περὶ ἃ καὶ ἡ αἰσθησις· ὅσων, εἰ δὲ τήνδε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων τῆδε τῆ πόλει τῶν Κορινθίων πολεμεῖν, τοῦ φρονίμου εἰδέναι· πρακτικὴ γὰρ ἡ φρόνησις· ἢ δὲ πρᾶξις τῶν μερικῶν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ οἱ μαθηματικοὶ τὸ αἰσθητὸν γινώσκουσι τρίγωνον, οὐ καθ' ὅσον ἀντίκειται· τῇ δὲ δράσει ἢ τῇ ἀφῆ, ἀλλὰ ἀπλῶς, καθ' ὅσον ἐστὶ ἢ τῶν καθ' ἕκαστα, καὶ μερικῶν, ἅπερ τελευταῖα γινώσκονται· ἐν αὐτοῖς γὰρ ὁ γινώσκων ἴσταται, καὶ οὐδὲν περαιτέρω ζητεῖ. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν μερικῶν καὶ αἰσθητῶν ἀρχομένοις ἔσχατὴ ἐστὶν ἡ γνώσις τῶν καθόλου· ἀπὸ δὲ τῶν καθόλου τῆς γνώσεως προΐούσης, τὰ αἰσθητὰ τελευταῖον γινώσκονται. Τὸ μὲν οὖν γινώσκων τὰ μερικά, καθ' ὅσον εἰσὶν αἰσθητὰ, καὶ ἀντίκειται τὰ μὲν γεύσει, τὰ δὲ ἀκοῇ, τὰ δὲ ἀφῆ, τὰ δὲ δράσει, τῆς αἰσθησεως ἐστὶ, καὶ οὐ τῆς φρονήσεως· τὸ δὲ εἰδέναι ταῦτα, καθ' ὅσον λυσιτελοῦσιν, ἢ λυμαίνονται τῷ ἀνθρωπίνῳ ἀγαθῷ, τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς φρονήσεως.

(Scripsi : * ἐστὶ περὶ] vulgo ἐστὶν περὶ. — ἢ εἰσὶ πρακτικοί] vulgo εἰσὶν πρακτικοί. — ἢ γνῶσις τις ἐστὶν] vulgo γνῶσις τις ἐστὶν. — ἢ παρῆν] vulgo παρῆν. Cæterum versus petiti sunt ex Euripidis Philocteta. Vide Euripidis fragm. p. 810 ed. Wagner. (Paris. 1846). — ἢ διαφθαρῆναι τινα] vulgo διαφθαρῆναι τινά. — ἢ συμπερᾶναι] cod. συμπεράναι. — ἢ καθ' ὅσον ἀντίκειται] cod. καθόσον ἀντίκειται. — ἢ καθ' ὅσον ἐστὶ] cod. καθόσον ἐστὶ. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ εὐβουλίας.

* Περὶ μὲν οὖν σοφίας, καὶ φρονήσεως, καὶ νοῦ, καὶ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον, καὶ τίσι διαφέρουσιν ἀλλήλων, εἴρηται. Νῦν δὲ ῥητέον περὶ εὐβουλίας, περὶ συνέσεως καὶ περὶ γνώμης· τίς τὲ ἐστὶν ἐκάστη, καὶ τίνι διαφέρει τῶν εἰρημένων πάντε ἀληθευτικῶν ἔξεων.

Καὶ πρῶτον περὶ εὐβουλίας· οἰκείως γὰρ ἔχει μάλιστα τῇ φρονήσει, ἧς τὸν λόγον ἀρτίως ἀπηλλάξαμεν· ὥστε τὸν περὶ εὐβουλίας λόγον τῷ περὶ τῆς φρονήσεως συναπτέον. Πρῶτον μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ ζήτησις· ἐπιπλέον γὰρ ἐστὶν ἡ ζήτησις τῆς εὐβουλίας· οὐ μόνον γὰρ ὁ εὐβουλευόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ κακῶς βουλευόμενος ζητεῖ, καὶ οὐ μόνον τὰ ἐνδεχόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγ-

dentia vertitur, circa quæ ne scientia quidem, sed sensus versatur. Illa autem dico, non in quibus singuli sensus peculiariter occupantur, ut ea quæ ad gustum et odoratum pertinent, aut quæ auribus percipiuntur : nec enim de succis vel suffitionibus vel sonis, sed de singulis simpliciter judicat prudentia : hæc enim solus judicat sensus, ideoque in iis, in quibus sensus cerni statuimus, prudentiam quoque totam se collocare affirmamus : exempli gratia, numquid hanc Atheniensium urbem cum hac Corinthiorum urbe bellum gerere oporteat, prudentis est scire : in actionibus enim prudentia consistit : particularium autem est actio. Porro eodem modo mathematici quoque triangulum sensibile cognoscunt, non quatenus in conspectum aut sub tactum cadit, sed omnino quatenus ex singularibus et particularibus est, quæ ad ultimum noscuntur : nam qui illa cognoscit, in iis subsistit, nec ulterius inquirat. Etenim si a particularibus et sensibilibus cognoscendi studium auspiceris, ultima est universalium cognitio : si vero ab universalibus proficiscatur cognitio, sensibilia ad ultimum cognoscuntur. Jam vero particularia cognoscere quatenus sensibilia sunt, et quatenus partim gustari possunt, partim auribus percipi, partim sub tactum aut in conspectum cadunt, hoc sensus est, non prudentiæ : at hæc scire, quatenus aut prosunt humano bono aut nocent, prudentiæ est.

Cap. X.

De bono consilio.

Ac de sapientia quidem, prudentia, mente, arte et scientia, quid harum rerum unaquæque sit et quo pacto inter se differant, dictum est. Nunc de bono consilio, de intelligentia et sententia dici convenit : primum quid horum quidque sit, deinde quomodo a superioribus quinque veritatis habitibus differant.

Et de bona consultatione primum : magnam enim cognationem cum prudentia habet, cujus tractatum modo absolvimus : quamobrem quæ de bona consultatione disserenda sunt cum iis quæ de prudentia disputavimus conjungenda videntur. Primum ergo non est quæstio : latius enim quam bona consultatio patet quæstio : quia non tantum qui bene, sed etiam qui

* Cap. 9. Τὸ ζητεῖν δὲ καὶ τὸ βουλευέσθαι, κτλ.

καὶ α ζητοῦνται· περὶ δ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη· ὅλον, εἰ τὸ τρίγωνον ἔχει δύο ὀρθὰς, ζητεῖται πρὸς τῆς ἐπιστήμης, καὶ εἰ ἡ σελήνη σφαιροειδὴς ἔστι· διὰ τοῦτο ἡ εὐβουλία οὐκ ἔστι· ταῦτον τῇ ζητήσῃ.

* Ἐτι δέ, οὐδὲ ἐπιστήμη ἔστιν ἡ εὐβουλία· ὁ μὲν γὰρ ἐπιστήμων οὐ ζητεῖ περὶ ὧν ἐπίσταται, ὁ δὲ εὐβουλος ζητεῖ· ἡ γὰρ εὐβουλία βουλή τις ἔστιν· ἢ δὲ βουλή ζητήσῃς ἔστι· τοῦ τί δεῖ πράττειν· καὶ ὁ βουλευόμενος ζητεῖ καὶ λογίζεται περὶ τῶν πράξεων, ὅπως εὖ καὶ καλῶς γίνωνται· ὥστε ἡ μὲν εὐβουλία ζητήσῃς, ἡ δὲ ἐπιστήμη οὐ τοιαύτη· ἡ εὐβουλία ἄρα οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ εὐστοχία ἔστιν ἡ εὐβουλία· ἡ μὲν γὰρ εὐστοχία ἄνευ χρόνου τινὸς καὶ λογισμοῦ καὶ μελέτης γίνεται· τὸ γὰρ γινῶναι περὶ τοῦ προκειμένου καλῶς ἀθρόον καὶ ἄνευ μελέτης, τοῦτο ἔστιν εὐστοχία· ἡ δὲ εὐβουλία οὐ τοιαύτη· μετὰ γὰρ χρόνον καὶ βραδέως ἡ βουλή γίνεται· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῶν πολλῶν λόγος φησὶ, δεῖν ταχέως μὲν πράττειν τὰ βουλευθέντα, βουλευέσθαι δὲ βραδέως. Ἐτι, ἡ ἀγχίνωια ἕτερον παρὰ τὴν εὐβουλίαν· ἀγχίνωια γὰρ ἔστιν ἀσκαπτος ἀπόδοσις τοῦ μέσου, δηλονότι τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος· ἡ δὲ εὐβουλία μετὰ σκέψεως· ἔστι γὰρ ἀγχίνωια εὐστοχία τις· οὐκ ἄρα ἀγχίνωια ἡ εὐβουλία ἔστι.

Καὶ γὰρ ἡ μὲν εὐστοχία ἔστι τὸ περὶ τοῦ παντὸς τοῦ προτεθέντος εὐπερήθως εἰπεῖν· ἡ δὲ ἀγχίνωια τῆς αἰτίας τοῦ προτεθέντος ζητήματος ἀπόδοσις ταχεῖα ἔστιν· ὅλον, διὰ τί βέλτιον ἀρχεσθαι ἢ ἀρχειν ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ὅτι ἀσφαλέστερον· διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἡ εὐβουλία οὔτε εὐστοχία, οὔτε ἀγχίνωια ἔστιν.

*** Ἄλλ' οὐδὲ δόξα ἔστιν ἡ εὐβουλία· πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰδῶν τῆς δόξης, οὐδὲν τούτων ἡ εὐβουλία ἔστι· καὶ γὰρ τῶν δοξῶν αἱ μὲν εἰσι συμπεράσματα διανοίας ἐξ ἀνάγκης ἀποδείχθέντα· ὥσπερ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθὰς ἔχει, εἰ τις ἀπὸ τῆς ἀποδείξεως δοξάζει, δόξαν ἔχει ἀναγκαίαν· αἱ δὲ ἀπὸ αἰσθήσεως συνάγονται, ὅθεν ἔνιαι καὶ ψευδεῖς πολλάκις εἰσὶ. Πᾶσαι δὲ τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τέλος, καὶ ἡ ὀρθότης τῆς δόξης ἡ ἀλήθεια ἔστι· ἡ δὲ εὐβουλία τέλος ἔχει τὸ συμφέρον ἢ τοῦ βουλευομένου, ἢ ἢ τὴν βουλήν οἶδωσιν, ἢ καὶ διὰ ψεύδους καὶ ἀπάτης πολλάκις οἱ εὐβουλοὶ κατορθοῦσιν.

**** Ἐτι δὲ οὐ τῆς εὐβουλίας ἄλλη τις ἔστιν ὀρθότης, ἀλλὰ αὕτη ἔστιν ὀρθότης βουλή· εἰ γὰρ ὁ κακῶς βουλευόμενος ἀμαρτάνει, πάντως ὁ εὖ βουλευόμενος κατὰ τὸν ὀρθὸν βουλεύεται λόγον.

***** Ἐτι γὰρ ὀρθότης ἡ εὐβουλία οὔτε δόξης, οὔτε ἐπιστήμης, ἀλλὰ τῆς βουλή, ὡς δηλοῖ καὶ τούνομα· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐδεμία ὀρθότης, οὐδὲ γὰρ ἀμαρτάνει ἡ ἐπιστήμη, ὥστε ὀρθότητος δεῖσθαι.

***** Τῆς δὲ δόξης ἡ ὀρθότης, καθὼς εἴρηται, ἡ ἀλήθεια ἔστιν· οὔτε τοίνυν δόξα ἔστιν ἡ εὐβουλία, ἢ ἐπι-

male consultat, quærit, neque solum contingit, sed necessaria quoque quæruntur: in quibus videlicet habet scientia: verbi causa, num triangulum duas rectas lineas habeat, a scientia quæritur, et num sit luna: quare non idem quod questio est bona consultatio.

Sed nec scientia est bona consultatio: neque quærit quæ scit, qui scientia est præditus, qui bene aliis consultit, quærit: etenim consilium ab ipso qua quid agendum sit, constituitur: et qui consilium init, quærit de actionibus et considerat, quo bene recteque suscipi possint: itaque bona consultatio quæstio quidem est, sed scientia non est talis: quare bona consultatio non est scientia.

Præterea ne bona quidem conjectura est bona consultatio: quippe bona conjectura sine tempore aut deliberatione aut meditatione fit: nam de re proposita simul sentire et sine ulla meditatione iudicare, bona conjectura est: talis vero non est bona consultatio: nimirum longo tempore ac tarde consilium capitur: idque vulgo dicunt, ea de quibus consultaveris esse agenda, sed lente consultandum esse. Insuper sagacitas a bona consultatione diversa est: nam sagacitas inconsiderata et prompta medii assignatio est, ita videlicet rei de qua agitur causam voco: bona vero consultatio cum consideratione conjungi solet: est enim sagacitas quodammodo bona conjectura: ergo sagacitas non est bona consultatio. Etenim bona conjectura est de omni re proposita recte disserere: sagacitas vero in causa rei propositæ prompte allata cernitur: etiam gratia, cur in paucorum potentia parere quam imperatius sit: quia est tutius: quamobrem bona consultatio nec bona conjectura est, nec sagacitas.

Sed nec opinio est bona consultatio: quum multæ sint opinionum species, nulla earum est bona consultatio: quippe aliæ opiniones rationis conclusiones sunt necessario demonstratæ: velut triangulum duas habere rectas lineas, si quis demonstratione adducta credat, opinionem habet necessariam: aliæ a sensibus concipiuntur, unde nonnullæ sæpe etiam falsæ sunt. Quum autem veritatem omnes propositam habeant opinionis recta species ipsa veritas est: at bonæ consultationis finis est vel consultantis, vel ejus cui consilium dat utilitas, quam rem peritii consilii sæpe numero tum mendaciis tum fraudè consequuntur.

Præterea bonæ consultationis non aliud rectum, sed ipsa consilii recta ratio est: si enim qui male consultat, fallitur, omnino qui bene consultat, rectæ rationis convenienter consultat.

Est enim rectum bona consultatio neque opinionis neque scientiæ, sed consilii, sicut ipsum indicat nomen: quippe scientiæ nulla est recta species, qui scientia non peccat, ut recta specie indigeat.

Opinionis vero recta species, sicut diximus, est veritas: quare neque opinio est bona consultatio, aut

* Ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν, κτλ. — ** Ἄλλὰ μὴν οὐδ' εὐστοχία, κτλ. — *** Οὐδὲ δὴ δόξα, κτλ. — **** Ἐπειὶ ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, κτλ. — ***** Οὐτ' ἐπιστήμης δὲ κτλ. — ***** Δόξης δ' ὀρθότης, κτλ.

στήμη, οὔτε ὀρθότης ἐστὶν ἢ δόξης ἢ ἐπιστήμης· ἐτι δὲ ἢ μὲν εὐβουλία ζητησίς ἐστι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἢ δὲ δόξα εὐρεσίς τινος συμπεράσματος καὶ περὶ τὴν ὠρισμένον ἐστὶ· καὶ ἢ μὲν εὐβουλία ζητεῖν ἐστίν, ἢ ἢ δόξα δὲ εὐρηκέναι. Καθὸ καὶ τῆς διανοίας ἢ εὐβουλία λείπεται· ἢ μὲν γὰρ διάνοια λόγος ἐστὶν ἀπρητισμένος καὶ εὐρημένος μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτίας· ἢ δὲ εὐβουλία ἐν τῇ ζητήσῃ ἔχει τὸ εἶναι· ὁ γὰρ βουλευόμενος, ἔάν τε εὖ, ἔάν τε κακῶς βουλευῆται, ζητεῖ τι καὶ λογίζεται· καὶ μετὰ λόγου μὲν ζητεῖ, οὕτω δὲ συνεπέρανεν· ἢ δὲ δόξα οὐ τοιαύτη· οὐ γὰρ ζητησίς ἐστίν, ἀλλὰ φάσις ἀπρητισμένη· οὔτε τοίνυν ἐπιστήμη ἐστὶν ἢ εὐβουλία, οὔτε εὐστοχία, οὔτε δόξα. Ἄλλ' ἐπεὶ ὀρθότης ἐστὶ βουλῆς, ζητητέον πρῶτον τί ἐστὶ βουλή, καὶ περὶ τίνα καταγίνεται ὁ βουλευόμενος· καὶ περὶ μὲν βουλῆς καὶ βουλευτῶν ἐν τοῖς πρότερον εἰρηται· ῥητέον δὲ περὶ τῆς ὀρθότητος.

* Ἡ τοίνυν ὀρθότης πολλὰ καὶ λέγεται. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πονηρὸν τιθέμενοι τέλος, καὶ τὰ πρὸς αὐτὸ ἀντικρυς φέροντα ζητοῦντες ὀρθῶς βουλευόνται· καὶ ἢ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ· ἢ καὶ οἱ ἀγαθὸν μὲν τιθέμενοι τέλος καὶ πρὸς αὐτὸ φερόμενοι, τὰ δὲ πρὸς αὐτὸ φέροντα μάλιστα τῶν ἄλλων οὐ ζητοῦντες ἀλλ' ἕτερα, ὡς περὶ οἱ διὰ προτάσεων ψευδῶν, ἢ μὴ ἐξ ἀναγκαίων ἀληθῆς συνάγοντες συμπέρασμα· καὶ οὗτοι γὰρ περὶ μὲν τὰ πρὸς τὸ τέλος σφάλλονται, ὅτι δὲ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθὸν φέρονται, ὀρθῶς βουλευόνται· καὶ ἢ τοιαύτη βουλή ὀρθότης ἐστὶ.

** Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἢ εὐβουλία ὀρθότης ἐστίν, ἥτις καὶ κυρίως ὀρθότης λέγεται βουλῆς, καθ' ἣν πρὸς τὸ ἀγαθὸν φερόμεθα τέλος, καὶ ἐκείνα ζητοῦμεν, δι' ὧν δυσησόμεθα ῥῆστα¹ καὶ κάλλιστα τοῦ τέλους τυχεῖν.

*** Εὐβουλία γὰρ οὔτε ἢ πρώτη ὀρθότης ἐστίν, οὔτε ἢ δευτέρα· ἢ μὲν γὰρ πρώτη κακῆ ἐστὶ βουλή· ἢ δὲ εὐβουλία ἀγαθόν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ ὄνομα, ἀγαθὴ βουλή· ἢ δὲ δευτέρα ὀρθότης ζητεῖ μὲν ὁ δεῖ, δι' οὗ δὲ τυχεῖν οὐ ζητεῖ, καὶ περὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος οὐ καλῶς βουλευέται, περὶ δὲ ἢ βουλή γίνεται, καθῶς προεῖρηται· ὥστε καθ' ὅσον μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν φέρεται, ὀρθῶς φέρεται· καθ' ὅσον δὲ οὐ διὰ τῶν προσηκόντων τῶν τέλει φέρεται, οὐ καλῶς φέρεται· ὥστε οὐκ ἂν εἴη εὐβουλία ἢ τοιαύτη ὀρθότης.

**** Ἐτι δὲ, οὐδὲ ἢ διὰ πολλοῦ χρόνου καὶ πλείονος τοῦ δέοντος γινομένη βουλή εὐβουλία ἐστίν.

***** Εὐβουλία γὰρ ἐστὶ μόνον ἢ ὀρθότης τῆς βουλῆς, ἢ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, ὅταν περὶ ὧν δεῖ βουλευόμεθα, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅσον χρόνον δεῖ.

***** Ἐπεὶ δὲ τὸ τέλος ἢ καθόλου ἐστὶ καὶ ἔσχατον, ἢ μερικόν, ἔσχατον μὲν, πρὸς ὁ πᾶσα πρᾶξις ἀνθρωπίνῃ φέρεται, μερικόν δὲ, πρὸς ὁ τινες πράξεις φέρουσιν, ἀκολουθῶς καὶ ἢ εὐβουλία ἔχει· ἢ μὲν γὰρ καθόλου ἐστίν, ἥτις ὀρθὴ καὶ ἀγαθὴ βουλή ἐστὶ περὶ

scientia, neque recta species aut opinio aut scientia est : insuper bona consultatio quaestio est rectae rationi consentanea : opinio autem conclusionis cuiusdam inventio habetur et in re definita versatur : ideoque bene consultare est quasi quaerere, opinari autem quasi invenisse. Sicut et cogitatione bona consultatio inferior est : nam cogitatio habetur ratio absoluta et inventa jam cum idonea causa : at bonae consultationis natura in quaestione cernitur : nimirum qui consultat, sive bene sive male consultat, quaerit aliquid et perpendit : et cum ratione quidem quaerit, sed nondum conclusit : atqui non talis est opinio : nec enim quaestio, sed enuntiatio absoluta est : ergo bona consultatio neque scientia, neque bona conjectura, neque opinio est. Sed quum rectum sit consilium, primum quid sit consilium et in quibus versetur consultans, quaerendum est : ac de consilio quidem rebusque in deliberationem cadentibus supra disseruimus, nunc autem de recto agendum est.

Rectum ergo multimodis dicitur. Nam etiam qui malum finem sibi proponunt resque recta eo ferentes inquirunt, rite deliberant : estque ejusmodi consilium rectum : sed et qui bonum quidem sibi finem proponunt, et ad eum tendunt, neque tamen quae eo ducunt omnium maxime quaerunt, sed alia, ut qui ex falsis propositionibus aut non necessariis veram conclusionem efficiunt : etiam hi, inquam, in iis quae ad finem ducunt, labuntur, verum quia ad bonum feruntur finem, bene deliberant : atque ejusmodi consilium rectum est.

Ad haec bona consultatio rectum genus est, quod etiam proprie rectum consilium vocatur, quo ad bonum finem tendimus, et quibus rebus facillime atque optime voti compotes fieri queamus, dispicimus.

Nimirum bona consultatio nec primum est rectum genus, nec secundum : siquidem primum est malum consilium, bona vero consultatio bonum : hoc enim ipsum nomen significat, ut pro bono consilio accipiat : secundum vero rectum genus id quidem quod oportet quaerit, id vero quo id consequi oporteat, non item, neque recte de iis quae ad finem tendunt deliberat, in quibus tamen, quemadmodum dictum est, consilium versatur : itaque quatenus ad bonum fertur, recte fertur : quatenus vero non per ea quae ad finem pertinent fertur, non recte fertur : quare hujusmodi rectum genus non erit bona consultatio.

Præterea nec illud quod longo atque longiore quam oportet tempore capitur consilium, bona est consultatio.

Namque ea demum consilii bonitas bona consultatio est, quae ad utilitatem spectat, et quidem quum de quibus oportet, et quemadmodum oportet et quam diu oportet, deliberamus.

Quum vero finis vel universalis sit et ultimus, vel singularis, atque ultimus quidem, ad quem omnis humana actio tendit, singularis vero, ad quem quaedam actiones ferunt, his convenienter et bona se habet consultatio : alia enim universalis est, rectum scilicet

* Ἐπεὶ δὲ ἢ ὀρθότης, κτλ. — ** Δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, κτλ. — *** Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τούτου, κτλ. — **** Ἐτι ἐστὶ πολλὸν χρόνον, κτλ. — ***** Ἄλλ' ὀρθότης, κτλ. — ***** Ἐτι ἐστὶ καὶ ἀπλῶς, κτλ.

τῶν φερόντων εἰς τὸ ἔσχατον τέλος, τὴν κατ' ἀρετὴν ζωὴν ἢ δὲ μερικὴ, ἥτις εἰς μερικὸν τι τέλος φέρεται, ὃ οὐκ ἔστι μὲν τὸ ἔσχατον, φέρεται δὲ εἰς τὸ ἔσχατον τέλος.

* Ἐπεί δὲ τῶν φρονιμῶν ἔστι τὸ εὖ βουλευέσθαι, δεῖ προσθεῖναι τῷ τῆς εὐβουλίας δρισμῷ καὶ τὴν φρόνησιν ὥστε εἶναι τὸν δρισμὸν τῆς εὐβουλίας οὕτως εὐβουλία ἔστιν ὀρθότης ἢ κατὰ τὸ συμπερόν πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἔστι· κατὰ τὸ συμπερόν μὲν, διὰ τὴν βουλήν ἢ πρὸς τέλος μὲν ἀγαθὸν φέρεται, δι' ὧν δὲ προσήκειν οὐδαμῶς· λέγω δὴ πράξεων καὶ χρόνου καὶ τρόπου· τὸ δὲ πρὸς τι τέλος, οὗ ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις ἔστι, διὰ τὴν πονηρὰν βουλήν, ἥτις τὰ μὲν τέλει προσήκοντα καὶ ἀκόλουθα ζητεῖ· πρὸς τέλος δὲ φέρεται πονηρὸν, οὗ οὐκ ἔστιν ἢ φρόνησις ἀληθῆς ὑπόληψις.

(Scripsi : * ἔστι] cod. ἔστιν. — ὁ βουλή τις ἔστιν] cod. βουλή τις ἔστιν. — ὁ ζήτησις ἔστι τοῦ] cod. ζήτησις ἔστιν τοῦ. — ὁ εἰ τις] cod. εἴ τις. — ὁ ἀναγκαῖαν] cod. ἀναγκαῖαν. — ὁ αὐτὴ ἔστιν] cod. αὐτὴ ἔστιν. — ὁ ζητεῖν ἔστιν] vulgo ζητεῖν ἔστιν. — ὁ ὀρθότης ἔστι] cod. ὀρθότης ἔστι. — ὁ ῥᾶστα] cod. ῥάστα. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ συνέσεως.

** Περὶ μὲν εὐβουλίας τοσαῦτα· ῥητέον δὲ περὶ συνέσεως.

* Ἐστὶ τοίνυν σύνεσις καὶ ἀσύνεσις, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους.

*** Καὶ οὐτε ἐπιστήμη ταυτὸν ἔστιν ὁ ἢ σύνεσις, οὐτε δόξα, οὐτε φρονήσις· ἐπιστήμη μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδὲ δόξα ἢ σύνεσις· ἢ γὰρ ἂν πάντες οἱ ἐπιστήμονες ἢ οἱ δοξάζοντες συνετοὶ ἦσαν.

**** Ἄλλ' οὐκ εἰσὶν ἄλλ' οὐδὲ μία τις τῶν ἐπιστημῶν ἔστιν ἢ σύνεσις, οἷον ἱατρικὴ ἢ γεωμετρία· ἢ γὰρ ἂν περὶ ὑγιεινῶν ἦν, ἢ περὶ μεγεθῶν.

***** Ἄλλως τε οὐδὲ περὶ τὰ ἀναγκαῖα καὶ ἀειώσαυτως ἔχοντά ἔστιν ἢ σύνεσις.

***** Οὐδὲ ἰδίως περὶ ἐνός τινος τῶν ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν.

***** Καθόλου δὲ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἂν τις καὶ βουλευσαίτο, καὶ ἀσκέψως ἀνέχεται τινος, καὶ βουλή, καὶ ζητήσεως· διὰ τοῦτο περὶ τὰ αὐτὰ μὲν ἔστιν ἢ σύνεσις τῇ φρονήσει· ἔστι γὰρ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, ὧν ἔσμεν ὁ αὐτοὶ κύριοι πράττειν καὶ μὴ πράττειν.

***** Οὐκ ἔστι δὲ πάντῃ ταυτὸν τῇ φρονήσει· ἢ μὲν γὰρ φρόνησις ἐπιτάττει μόνον πρὸς τοιοῦτον τέλος δεῖ φέρεσθαι, καὶ τίνα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τέλος τυχεῖν· καὶ

bonumque consilium de iis quæ ad ultimum finem est, vitam honestam deducunt : alia singularis, quæ ad singularem aliquem finem fert, qui quidem non est ultimus, sed ad ultimum finem deducit.

Quum autem prudentium virorum sit bene deliberare, necessario bonæ consultationis definitioni adju-genda est prudentia : quamobrem bonæ consultationis hæc erit definitio : bona consultatio consilii bonitas est, quæ ad utilitatem accommodate ad aliquem finem spectat, cujus vera existimatio prudentia est : et ad utilitatem quidem accommodate, quia ad bonum quidem finem interdum tendit consilium, per quæ vero optet, neutiquam : actiones dico vel tempus vel modum : illud vero, ad finem aliquem, cujus vera existimatio est prudentia, propter malum consilium, quod illa fini conveniunt et consentanea sunt querit : sed ad malum finem tendit, cujus non est prudentia vera existimatio.

Cap. XI.

De intelligentia.

Hactenus de bona consultatione : nunc vero etiam de intelligentia dicendum videtur. Est ergo intelligentia stultitia, ex quibus intelligentes et stultos dicimus.

Neque vero idem intelligentia est quod scientia, aut opinio, aut prudentia : namque nec scientia neque opinio intelligentia est : quippe hac ratione omnes homines aut scientes aut opinantes simul intelligentes forent.

At non sunt : sed neque una aliqua ex disciplinis intelligentia est, ut medicina aut geometria : nam in rebus salubribus aut magnitudinibus versaretur.

Præterea ne in iis quidem, quæ necessaria sunt eodemque modo semper se habent, intelligentia certitur.

Neque proprie de uno aliquo eorum est, quæ aliter se habere possunt.

Omnino intelligentia ad eas res pertinet, de quibus dubitari et consultari potest, et ad eas quæ consilium et questionem admittunt : quocirca in iisdem intelligentia versatur, in quibus prudentia : quippe in contrariis vertitur, quæ vel facere vel non facere in nostra est potestate.

Nec tamen prorsus idem quod prudentia est : nam prudentia imperial tantum, quem finem petere nos oportet, et quæ nobis agenda sint, ut ad illum finem veni-

* Εἰ δὲ τῶν φρονιμῶν, κτλ. — ** Cap. 10. Ἐστὶ δὲ καὶ ἢ σύνεσις κτλ. — *** Οὐτε ὅλων τὸ αὐτὸ κτλ. — **** Οἷος τις μία κτλ. — ***** Οὐτε γὰρ περὶ κτλ. — ***** Οὐτε περὶ τῶν κτλ. — ***** Ἄλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἢ κτλ. — ***** Οὐκ ἔστι δὲ ταυτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις κτλ.

τοῦτο ἐστὶν αὐτῆς τὸ ἔργον, τὸ ἐπιτάττειν ἃ δεῖ πράττειν· τὸ δὲ κρίνειν τὰ ἐπιταχθέντα παρὰ τῆς φρονήσεως, καὶ τὸ εἶδέναι ὅτι καλῶς ἔχει καὶ οὕτω δεῖ πράττειν, τοῦτο ἐστὶν ἡ σύνεσις.

* Οὐ γὰρ διαφέρει ὁ εὐσύνετος τοῦ συνετοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ συνετὸς αὐτὸ τοῦτο βούλεται, τὸ εὖ καὶ καλῶς συνιέναι καὶ κρίνειν τὰ παρὰ τοῦ φρονίμου ἐπιταττόμενα.

** Καὶ ταῦτόν ἐστι σύνεσις καὶ εὐσυνεσία, ἥτις οὔτε φρόνησις ἐστὶν, οὔτε τὸ ἔχειν φρόνησιν. Οὔτε δὲ τὸδέχασθαι καὶ λαμβάνειν φρόνησιν σύνεσις ἐστὶν· τὸ γὰρ λαμβάνειν φρόνησιν ἐστὶν ὁ μανθάνειν ἄπερ ὁ φρόνιμος γινώσκει· ἡ δὲ σύνεσις ἐστὶ τὸ κρίνειν αὐτὰ· οὐκ ἄρα ταῦτόν ἐστι σύνεσις τῷ φρόνησιν λαμβάνειν ἢ φρόνησιν ἔχειν.

*** Ἄλλ' ὥσπερ ὁ παρ' ἄλλου τινὸς ἐπιστήμην ἀκούων καὶ γινώσκων καλῶς ξυιέναι λέγεται, οὕτως ὁ τὰ παρὰ τοῦ φρονίμου ἐπιταττόμενα γινώσκων καὶ κρίνων ὁρθῶς συνιέναι τε λέγεται, καὶ συνετὸς ὀνομάζεται, καὶ εὐσύνετος διὰ τὸ καλῶς γινώσκειν· τὸ γὰρ εὖ καὶ τὸ καλῶς ταῦτόν· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς αἰτίας ἐλήφθη τὸ ὄνομα, ὅτι τὸ ἄλλου λέγοντος ἄλλον τινὰ ἀκούοντα γινώσκειν καλῶς, μανθάνειν καὶ συνιέναι λέγεται.

(Scripsi : a ταῦτόν ἐστιν] vulgo ταῦτόν ἐστιν. — b ὧν ἐσμην] vulgo ὧν ἐσμέν. — c φρόνησιν ἐστὶ] vulgo φρόνησιν, ἐστὶ. —)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

**** Ρητίον δὴ περὶ τῆς γνώμης. Ἔστι δὲ καὶ αὕτη περὶ τὰ ἐνδεχόμενα, καθάπερ καὶ ἡ φρόνησις, καὶ ἡ εὐβουλία, καὶ ἡ σύνεσις. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ αὐτῆς λέγωμεν.

Ἔστι τοίνυν γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας λέγομεν, καὶ ἔχειν γνώμην, ἡ ὁρθὴ κρίσις τοῦ ἐπιεικοῦς. Τίς δὲ ἐστὶν ὁ ἐπιεικὴς καὶ ἡ ἐπιεικεία, εἰρηται ἐν τοῖς πρότερον.

***** Ὅτι δὲ τοῦτο ἐστὶν ἡ γνώμη, δῆλον· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστα φαμεν εἶναι συγγνωμονικόν· καὶ ἐπιεικὴς, τὸ ἐν τισὶν ἔχειν συγγνώμην.

***** Ἡ δὲ συγγνώμη γνώμη ἐστὶν ὁρθὴ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς· κρίσις γὰρ ὁρθὴ καὶ γνώμη ἐπιεικῆς ἐστὶν ἡ συγγνώμη.

***** Ὅρθὴ δὲ λέγεται κρίσις ἡ τοῦ ἀληθοῦς· εἰ τοίνυν ἡ μὲν συγγνώμη κρίσις ἐστὶ τοῦ ἐπιεικοῦς καὶ γνώμη ὁρθή, κατὰ δὲ τὴν ὁρθὴν γνώμην εὐγνώμονες τινες λέγονται, ἡ γνώμη ἄρα, καθ' ἣν εὐγνώμονας λέγονται, τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ κρίσις.

***** Πᾶσαι μὲν οὖν αἰετῆς αἰ ἀληθευτικαὶ πρὸς τὸ

mus : estque hoc ejus officium, imperare quæ agenda sint : judicare vero ea quæ præcipit prudentia, itemque scire recte hæc se habere atque ita agendum esse, id vero intelligentia est.

Neque enim ab intelligente differt bene intelligens, sed intelligens id ipsum studet, ut bene recteque ea quæ prudens præcipit intelligat ac diducet.

Quin etiam idem est intelligentia et bona intelligentia, quæ neque idem quod prudentia est, neque quod prudentiam habere. Neque vero accipere et consequi prudentiam, intelligentia est : nam accipere prudentiam est discere quæ prudens novit : intelligentia autem est ea judicare : ergo intelligentia non est idem quod prudentiam accipere aut habere.

Sed quemadmodum qui ab alio aliquo scientiam audit recteque cognoscit intelligere dicitur ; sic qui ea quæ a prudente præcipiuntur cognovit recteque judicat, intelligere perhibetur, idemque intelligens et bene intelligens, quia bene ea novit, vocatur : bene enim et recte idem valet : atque ab hac causa nomen mutuatum est, quod quæ ab alio dicuntur quum alius audit recteque ea novit, discere hoc et intelligere appellatur.

Cap. XII.

De sententia.

Jam vero de sententia dicendum est. Vertitur autem et hæc in contingentibus, sicut prudentia quoque, bona consultatio et intelligentia. Quamobrem et de illa disseramus.

Est ergo sententia, ex qua bene sentientes et sententiam habere dicimus, rectum moderati viri judicium. Quis autem æquus et quæ æquitas sit, in superioribus diximus.

Hanc vero esse sententiæ naturam manifestum est : æquum enim virum maxime ad ignoscendum propensum existimamus : ipsamque æquitatem esse quibusdam peccatis veniam dare.

Venia autem est tum apta ad judicandum ex æquo et bono tum recta sententia : nimirum rectum judicium et æqua sententia est venia.

Rectum vero appellatur hominis veri judicium : si ergo venia moderati viri judicium et recta sententia est, a recta autem sententia quidam bene sentientes denominantur, sequitur sententiam ex qua bene sentientes appellantur, moderati viri judicium esse.

Omnes igitur veraces habitus eodem tendunt, eadem-

* Ταῦτο γὰρ ξύνεσις καὶ εὐσυνεσία κτλ. — ** Ἔστι δ' οὔτε κτλ. — *** Ἄλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι κτλ. — **** Cap. 11 Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη κτλ. — ***** Σημείων δὲ κτλ. — ***** Ἡ δὲ συγγνώμη κτλ. — ***** Ὅρθὴ δὲ κτλ. — ***** Εἰσι δὲ πάσαι αἰ εἰς κτλ.

αὐτὸ φέρουσι, καὶ τὰ αὐτὰ ἔχουσιν ὑποκαίμενα, περὶ δὲ καταγίνονται· καὶ γὰρ καὶ φρόνησις, καὶ νοῦς, καὶ εὐβουλία, καὶ σύνεσις, καὶ γνώμη περὶ τὰ καθ' ἕκαστά εἰσι καὶ τὰ μερικὰ τὰ ἐν οἷς αἱ πράξεις. Νοῦν δὲ λέγω τὸν πρακτικόν, ὃς ἀρχὰς ἔχει τὰ μερικὰ καὶ αἰσθητὰ· ὁ γὰρ αὐτὸς ἀνθρώπος, ὅταν μὲν τὰ πρὸς τὸ ἀγαθὸν τέλος φέροντα ποιῇ, φρόνιμός ἐστιν· ὅταν δὲ περὶ αὐτῶν ὡς δεῖ βουλευῆται, εὐβουλός ἐστιν· ὅταν δὲ ὅσα ἔταξε πρὸς τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐποίησε, γινώσκῃ καὶ κρίνῃ ὀρθῶς, καὶ ὡς δεῖ ἐπεπράχθαι, συνετός ἐστιν· ὅταν δὲ τὰ ὑπ' ἄλλου πραχθέντα ὀρθῶς κρίνων καὶ συγγνώμης ἐνίοτε ἀξιοῖ οἷς τοῦτο προσῆκεν, εὐγνώμων ἐστὶ καὶ συγγνώμων.

* Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς κρίσις περὶ πάντα ἐστὶ κοινῇ τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπ' ἄλλων πραττόμενα· καὶ γὰρ καὶ ἡ καλουμένη ἐπιεικεία, ἣτις ἐστὶ τοῦ νομικοῦ δικαίου διορθωτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον, τοὺς παρ' ἑτέρων τεθέντας νόμους κρίνει, καὶ ἡ συγγνώμη καὶ ἡ γνώμη περὶ τῶν πραττομένων ὑπ' ἑτέρων ὀρθῶς ψηφίζεται· πάντα δὲ ταῦτα τοῦ ἐπιεικοῦς ἐστὶ συμβαίνει δὲ καὶ πάσας τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις ταύτας εἶναι μόνας, ἃς ὁ ἐπιεικὴς κρίνει, καὶ περὶ ὧν ψηφίζεται· ἡ μὲν γὰρ ἐπιεικεία περὶ τὸ νομικὸν δίκαιόν ἐστιν· ἡ δὲ γνώμη περὶ τὰ πρακτὰ ἐστὶν, ὅταν ὑπ' ἑτέρων πράττωνται· περὶ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ πρακτικὸς· καὶ γὰρ ἐπεὶ ὁ νοῦς γνώσις ἐστὶ τῶν ἀρχῶν, ἀρχαὶ δὲ τῶν μὲν πράξεων τὰ καθ' ἕκαστα, τῶν δὲ θεωρητῶν καὶ ὧν ἐστὶ τέλος ἡ ἀλήθεια, οἱ ὄροι, καὶ οἱ ἀμειβοὶ λόγοι, καὶ αἱ κοιναὶ ἐνοιαι, εἴη ἂν ὁ μὲν θεωρητικὸς νοῦς γνώσις τῶν ὄρων, καὶ τῶν πρώτων καὶ ἀκινήτων λόγων, ὁ δὲ πρακτικὸς, γνώσις τῶν ἐσχατῶν καὶ ἐνδεχομένων, δηλονότι τῶν καθ' ἕκαστα πρακτῶν· ὥστε τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν θεωρητικὸν νοῦν τῶν ἐσχατῶν εἶναι καὶ πρώτων. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἀμειβοὶ λόγοι, καὶ οἱ ὄροι, καὶ τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ πρῶτα καὶ ἐσχατὰ εἰσι. Οἱ μὲν ἀμειβοὶ λόγοι τῇ φύσει πρῶτοι, ἐσχατοὶ δὲ ἡμῖν τὰ δὲ καθ' ἕκαστα πρῶτα μὲν ἡμῖν, ἐσχατὰ δὲ τῇ φύσει· ταῦτα δὲ τὰ ἐσχατὰ τῇ φύσει ἀρχαὶ εἰσι καὶ αἰτία τοῦ τέλους τοῦ πρακτοῦ· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ αἰσθήσει καθ' ἕκαστα διδασκόμενοι πράττειν τὰ συμφέροντα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ δι' ὧν πρὸς τὸ ζητούμενον ἀφιζόμεθα τέλος· καὶ ἀπὸ τούτων τῶν μερικῶν καθολικοῦς τινὰς συνάγοντες λόγους, φρόνιμοι γινόμεθα πρὸς τὰς ἐν τῷ βίῳ πράξεις. Διὰ τοῦτο δεῖ τὸν πολιτικὸν γνῶσιν ἔχειν τῶν μερικῶν· ἡ τοιαύτη δὲ γνώσις ἀνευ μέσου γινομένη νοῦς ἐστὶ· νοῦς γὰρ ἐστὶν ἡ γνώσις τῶν ἀμέσων καὶ τῶν ἀρχῶν.

** Διὰ τοῦτο καὶ φυσικὴ τις ἡ τοιαύτη γνώσις εἶναι δοκεῖ.

Οὐ γὰρ ἀπὸ μεθόδων τιῶν * καὶ μαθήσεως περιγίνεται, ἀλλὰ φύσει. Καὶ οὐχ ὁ νοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ φρόνησις, καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη φυσικὰ δοκεῖ

que in quibus versantur, proposita habent, siquidem et prudentia, et mens, et bona consultatio, et intelligentia et sententia in singulis et particularibus, in quibus actiones sunt, cernuntur. Mentem autem dico agendi vi præditam, quæ principia singularia et sensibilia habet. nempe idem homo, quum ea quæ ad bonum finem tendunt agit, prudens est: quum vero de iis, ut oportet, deliberat, consultus appellatur: quum autem quæ ad bonum finem accommodavit fecitque simul cognoscit, simul recte, et ut fieri oportet, de iis iudicat, intelligens vocatur: quum denique quæ ab aliis facta sunt recte aestimat, eaque interdum ignoscenda putat, quæ veniam merentur, tum bene sentiens et ad ignoscendum propensus nominatur.

Totum enim moderati viri iudicium communiter in omnibus quæ ab aliis bene facta sunt versatur: etenim tum illa quæ vocatur æquitas, quæ legitimum jus emendare potest, de qua ante diximus, de iis legibus, quas alii tulerunt, iudicare solet; tum venia et sententia recte de iis quæ ab aliis facta sunt statuit: hæc vero omnia viri æqui et moderati sunt: ita evenit, ut omnes humanæ actiones eæ solæ sint, de quibus iudicat et statuit vir æquus: etenim æquitas in legitimo jure vertitur: sententia vero in iis quæ sub actionem cadunt, quum ab alio aguntur: in iisdem quoque mens agendi vi prædita cernitur: quum enim mens principiorum sit cognitio, principia autem actionum sint singularia, sicut rerum in contemplatione positarum, quarum finis veritas est, termini et rationes per se credibiles, communesque notitiæ, sequetur etiam, mentem rerum contemplationi deditam terminorum primarumque et immutabilitium rationum cognitionem esse, contra mentem agendi vi præditam esse cognitionem extremorum et contingentium, hoc est, singulorum quæ sub actionem cadunt: ita ut mens activa et contemplativa extremorum sit et primorum. Etenim tum rationes per se credibiles, tum termini et singularia partim prima sunt, partim postrema. Ac rationes quidem per se credibiles primæ natura, nobis autem extremæ sunt: contra singularia prima nobis, extrema vero natura: hæc autem quæ natura sunt extrema, principia et causæ illius finis sunt qui sub actionem cadit: etenim rerum sensibilibus operi singula facere docti, quæ tam nobis quam aliis conducant, et quorum beneficio ad propositum finem veniamus, dum ex his singularibus universales quasdam rationes colligimus, prudentes ad res in vita communi gerendas efficimur. Quocirca rerum publicarum rectorem singularia percepta habere oportet: huiusmodi autem cognitio, quam nullius interventu nobis paramus, mens est: quoniam mens rerum per se credibilium et principiorum cognitio est.

Quamobrem naturalis etiam videtur esse huiusmodi cognitio. Neque enim certa aliqua docendi ratio ac disciplina, sed natura nobis contingit. Neque mens tan-

* Πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις κτλ. — ** Διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι κτλ.

εἶναι· ἀπὸ γὰρ τῆς φυσικῆς γνώσεως τοῦ νοῦ ταῦτα πάντα ὁρμῶνται, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ εἰσι τῶ νῶ, τὰ καθ' ἕκαστα δηλονότι. Σοφία δὲ οὐκέτι^b φύσει γὰρ σοφὸς οὐδεὶς ἐστίν, ὅτι μεθόδων χρεια καὶ μαθήσεως πρὸς τὸ γενέσθαι σοφόν, καὶ τὴν μὲν φρόνησιν, καὶ τὴν γνώμην, καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν σύνεσιν οἰόμεθα ταῖς ἡλικίαις ἀκολουθεῖν· φαμέν γὰρ τήνδε τὴν ἡλικίαν νοῦν ἔχειν, καὶ γνώμην, καὶ φρόνησιν, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· σοφίαν δὲ οὐ τῆδε τῆ ἡλικίᾳ, ἣ τῆδε ἀποδίδομεν· καὶ νέῳ γὰρ δυνατόν γενέσθαι σοφόν, καὶ μειρακίῳ, καὶ οὐ πρεσβύτῃ μόνον, καθάπερ ἐπὶ τῆς φρονήσεως ἔχει καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ γὰρ πείρα^c τῶν πρεσβυτέρων ἐστίν, ἥς χωρὶς οὐ δυνατόν φρόνιμον γενέσθαι, καὶ νοῦν καὶ σύνεσιν ἔχειν καὶ γνώμην.

* Νοῦν λέγω τὸν πρακτικόν· ὁ γὰρ νοῦς, καθὼς εἴρηται, καὶ θεωρητικὸς ἐστὶ καὶ πρακτικὸς, καὶ ἀρχή, καὶ τέλος· ἀρχὴ μὲν, καθ' ὅσον τῶν πρώτων ἀρχῶν ἐστὶ γνώσις καὶ θεωρητικὸς λέγεται· ἀρχὴ γὰρ ἐστὶν ἀποδείξεως· τέλος δέ, καθ' ὅσον γνώσις ἐστὶ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ ἐν αἰσθήσει, καὶ πρακτικὸς λέγεται· περὶ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ ταῦτά εἰσι τὰ ἀπόδεικτα,^d καὶ εἰς ταῦτα τελευταῖον ὁ ἀποδεικνύς ἐρχεται ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτοῦ καταβαίνων.

** Οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἀπὸ ἐμπειρίας περιγιγνώμενος ἐν τοῖς πρεσβυτέροις εὐρίσκειται· διὰ τοῦτο δεῖ πιστεῦναι ταῖς τῶν ἐμπειρῶν, καὶ πρεσβυτέρων, ἣ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἥττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα ὁρῶσι τὰς ἀρχὰς τῶν πράξεων, τὰ καθ' ἕκαστα δηλονότι πρακτά· δι' ὧν τὰ συμφέροντα γινώσκουσι καὶ ὑποτίθενται· καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις.

(Scripsi : * τινῶν] cod. τίνων. — ^b οὐκέτι] vulgo οὐκ ἔτι. — ^c πείρα] cod. πείρα. — ^d ἀπόδεικτα] cod. ἀποδεικτά. —)

εφ. ιγ'.

Περὶ φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, τί χρήσιμοι καὶ ποτέρα βελτίων.

*** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία, καὶ περὶ τίνα ἐστὶν * ἑκατέρω, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἐστὶν ἑκατέρω, εἴρηται.

**** Διαφορῆσει δ' ἂν τις περὶ αὐτῶν, τί χρήσιμοι εἰσι, καὶ πρὸς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις.

***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρεῖ ἐξ ὧν ἐστὶν εὐδαιμόνων ὁ ἀνθρώπος· ἡ μὲν γὰρ εὐδαιμονία περὶ τὴν πράξιν ἐστίν, ἣ δὲ σοφία οὐδεμιᾶς αἰτίας γενέσεως· οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὸ πρακτὸν ἀγαθόν.

***** Ἡ δὲ φρόνησις ἐστὶ μὲν αἰτία πράξεως, καὶ πρὸς τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, ἀναγκαῖα δὲ πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἀρετῆς οὐ πᾶν δοκεῖ· τοῖς μὲν γὰρ σπουδαίοις ἀπὸ

tum, sed prudentia etiam, intelligentia et sententia videntur esse naturalia : a naturali enim mentis cognitione hæc omnia proficiscuntur, et in iisdem rebus cum mente versantur, in singularibus videlicet. Sapientia vero non item : nemo videlicet natura sapiens est, quia ad sapientiam sibi parandam certa docendi ratione ac disciplina eget, ac prudentiam, sententiam, mentem et intelligentiam ætatis congruere putamus : dicimus enim hanc aut illam ætatem mentem habere et sententiam et prudentiam, quasi natura earum rerum causa sit : sapientiam vero nunquam huic aut illi ætati ascribimus : nam et juvenis et adolescens potest esse sapiens, non senex tantum, quæ et prudentiæ cæterarumque rerum ratio est.

Quippe seniorum est experientia, sine qua prudens nemo esse potest, nemo etiam intellectum aut intelligentiam habere aut sententiam.

Mentem autem dico agendi vi præditam; nempe mens, ut diximus, et contemplativa est et activa, principiumque et finis : ac principium quidem, quatenus primorum principiorum est cognitio, et contemplativa appellatur : nimirum demonstrationis principium est : finis vero, quatenus singularium est cognitio, et in sensu consistit, atque activa dicitur : de his quippe sunt demonstrationes, suntque hæc ad demonstrandum facilia, et ad hæc postremo qui demonstravit ab universalibus descendit.

Hic autem intellectus quum experientia duce nobis contingat, in senioribus invenitur : ideoque usu peritorum et seniorum aut prudentium virorum sententiis et opinionibus nulla demonstratione probatis non minor fides quam eorum demonstrationibus adjungenda est : quia enim experientia magistra aliquem quasi oculum sibi compararunt, ipsa actionum principia, hoc est, illa quæ sub actionem cadunt, singula vident : quorum beneficio fides tum sibi tum aliis hominibus utiles et animadvertunt et suadent.

Cap. XIII.

De prudentia et sapientia, quam utilitatem præbeant : Item utra sit melior.

Quid sit igitur prudentia et sapientia, et in quibus utraque versetur, et utramque non esse ejusdem animi partem, dictum est.

Sed quærat aliquis de iis, quam utilitatem afferant, et quid hominibus prosint.

Sapientia enim nihil eorum contemplatur, quibus homo beatus esse potest : in actione quippe cernitur beatitudo, sapientia autem nullius generationis causa est : neque enim finem habet bonum quod sub actionem cadit.

Prudentia autem causa quidem actionis est, et ad id quod sub actionem cadit bonum deducit : sed ad virtutis possessionem non admodum videtur necessaria : viris

* Διὸ καὶ ἀρχὴ κτλ. — ** Ὅστε δεῖ προσέχειν τῶν ἐμπειρῶν κτλ. — *** Τί μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία κτλ. — **** Cap. 12. Διαφορῆσει κτλ. — ***** Ἡ μὲν γὰρ σοφία κτλ. — ***** Ἡ δὲ φρόνησις κτλ.

τοῦ ἔθους τὰς ἀρχὰς περιγενομένης, βεβαίας εἶναι συμβαίνει· ἔξεις γάρ εἰσι· καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ εἰδέναι τὰ καλὰ καὶ δίκαια πρακτικοὶ αὐτῶν γίνονται· ὡς περ οὐδὲ ὑγιεῖνοι ἢ εὐεκτικοὶ γινόμεθα, ἀπὸ τοῦ καλῶς εἰδέναι τὰ ὑγιεινὰ καὶ εὐεκτικά, ἀλλὰ τῷ ἔχειν ἔξιν ὑγείας καὶ εὐεξίας· οὐ γὰρ ὁ πύκτης πυκτικώτερος γίνεται διὰ τὸ εἰδέναι τί ἐστὶ τὸ εὖ καὶ καλῶς πυκτεῦν· οὐ γὰρ τῷ εἰδέναι, ἀλλὰ τῷ ἔξιν ἔχειν πυκτικῆς πυκτεῦσι· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ παλαιστής καὶ ὁ ὀρμηκός· καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ γυμνικός διὰ τὴν ἔξιν γυμνικός ἐστίν, οὐ διὰ τὸ εἰδέναι τὰ εὐεκτικά καὶ γυμνικά· λέγω δὲ εὐεκτικά καὶ γυμνικά ἢ ὑγιεινά, οὐ τὰ ποιητικά εὐεξίας ἢ ὑγείας, ἀλλ' ἃ ποιεῖ ὁ ὑγιαίνων, ἢ ὁ εὐεκτῶν, ἀπὸ τοῦ ἔξιν ὑγείας ἢ εὐεξίας ἔχειν· ὡς περ τοίνυν ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἔξων οἱ ἔχοντες οὐκ ἂν ἀμείνους γένοιτο διὰ τὸ εἰδέναι, οὕτως οὐδὲ ὁ σπουδαῖος καλλίων περὶ τὴν ἀρετὴν γένοιτο διὰ τὴν φρόνησιν· εἰ δὲ τοῖς σπουδαίοις οὐδὲν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ φρόνησιν συντελεῖ, λείπεται δὴ τοὺς μὴ ὄντας σπουδαίους τὴν φρόνησιν καλλίους ποιεῖν· καὶ τούτους δὲ οὐ σφόδρα ἀναγκαῖον φρονίμους εἶναι πρὸς τὸ γενέσθαι σπουδαίους· δυνατόν γὰρ καὶ παρ' ἄλλων μαθόντας τὸν περὶ ἀρετῆς λόγον καὶ πεισθέντας αὐτοῖς σπουδαίους γενέσθαι· ὡς περ βουλόμενοι ὑγιαίνειν, οὐκ αὐτοὶ μανθάνομεν ἰατρικὴν, ἀλλὰ τοὺς ἰατροὺς ἐρωτῶμεν, καὶ οὐδὲν κωλύει ὑγιαίνειν ταῦτα μὲν οὖν ἀπορήσειεν ἂν τις περὶ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς σοφίας, εἰς τί συντελοῦσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὸς τί εἰσι χρήσιμοι.

* Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖνο δεῖ ζητεῖν περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχέσεως, ποτέρα βελτίων. Δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ σοφία βελτίων τῆς φρονήσεως, καθ' ὅσον ^b τῶν ἀναγκαίων ἐστὶ γνώσις· δοκεῖ δὲ ἡ φρόνησις βελτίων τῆς σοφίας, καθ' ὅσον ^c ἀρχὴ ἐστὶ πράξεως, καὶ διὰ τοῦτο κυριωτέρα τῆς σοφίας, ἥτις μόνον θεωρητικὴ ἐστίν· ἡ γὰρ πρακτικὴ ἔξις ἀρχει καὶ ἐπιτάττει περὶ ἕκαστον

** Ταῦτα μὲν οὖν ἠπόρηται περὶ σοφίας καὶ φρονήσεως· ῥητέον δὲ πρὸς ταῦτα, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου· πρῶτον μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἦσαν χρήσιμοι αἱ τοιαῦται ἀρεταί, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς ἀναγκαῖον αἰρετὰς αὐτὰς εἶναι· ἀρεταὶ γὰρ εἰσιν ἕκατέρα ἕκατέρου τοῦ διανοητικοῦ, καθὼς εἴρηται· πᾶσα δὲ ἀρετὴ αἰρετόν τί ἐστίν. ^a

*** Ἐπειτα καὶ χρήσιμοι εἰσι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, οὐχ ὡς περ ἰατρικὴ πρὸς ὑγείαν· ἀλλ' ὡς περ ἡ ὑγεία πρὸς ὑγίαν ἔχει, οὕτως σοφία καὶ φρόνησις πρὸς εὐδαιμονίαν χρήσιμοι εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ καθόλου εὐδαιμονία ἢ παντελής ἐστίν ἀρετή, σοφία δὲ καὶ φρόνησις μέρος εἰσι τῆς ὅλης ἀρετῆς· ὥστε μέρος εἰσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας σοφία καὶ φρόνησις, καὶ τὸ ταύτας ἔχειν μετὰ τῶν ἄλλων ἀρετῶν εὐδαιμονεῖν ἐστὶ τὴν ὅλην εὐδαιμονίαν.

enim bonis quum ex consuetudine illa contingant principia, firma quoque esse constat : nempe habitus sunt : nihilo autem ad agenda ea quæ honesta et justa sunt aptiores eorum cognitione efficiuntur : quemadmodum nec convalescimus aut firmum corpus nascimur, propterea quod res nobis salubres et ad corporis firmitatem pertinentes probe novimus, sed quia habitum firmæ valetudinis et salubris corporis habemus : neque enim pugil pugilatus aptior fit, si sciat quid sit bene recteque certare pugnis : nimirum non quatenus hoc scit, sed quatenus habitum pugilationis habet, pugnis certat : eademque et luctatoris et cursoris est ratio : nam et gymnicus non ob rerum ad corporis firmitatem et ad gymnasia pertinentium cognitionem, sed propter habitum gymnicus est : dico autem res ad corporis firmitatem et gymnasticam artem pertinentes aut nobis salubres non boni habitus aut sanitatis effectrices, sed illa omnia quæ homo sanus aut firmo corpore præditus facit : quia habitum sanitatis aut firmi corporis habet : sicut ergo in iis quos diximus habitibus, qui eos consecuti sunt haudquaquam meliores ipsa scientia efficiuntur, ita nec vir bonus ad virtutem melior efficietur prudentia : quodsi viris bonis nihil ad virtutem prudentia prodest, restat ut qui viri boni non sunt, eos meliores prudentia efficiat : atqui ne hos quidem admodum necesse est prudentes esse, ut viri boni efficiantur : possunt quippe ab aliis discere ea quæ de virtute traduntur, iisque obtemperare, atque ita viri boni fieri : non secus ac si bene valere cupientes, non ipsi medicinam addiscimus, sed medicos consulimus, neque quidquam obstat, quin convalescamus : hæc igitur sunt, quæ de prudentia et sapientia disseri queant allata dubitatione, quid hominibus prosint et quam utilitatem afferant.

Sed et illud de utriusque ad alteram relatione quaeritur oportet, utra sit præstantior. Videtur enim sapientia prudentiæ præstare, quatenus necessarium est cognitio : rursus prudentia videtur sapientiæ præstare, quatenus actionis est principium, ideoque plus posse quam sapientia, quæ in sola rerum contemplatione posita est : activus quippe habitus in singularibus dominatur et regnat.

Hæc igitur de sapientia et prudentia allata dubitatione disputata sunt : ad quæ respondendum est, et primum quidem de primo : primum ergo, etiamsi ad nihil aliud hæc virtutes conferrent, tamen per se necessario expetendæ forent : quia virtutes sunt, estque utraque utriusque quæ menti tribuitur partis cogitatione valentis, ut diximus : omnis autem virtus expetenda est.

Deinde etiam ad vitam beatam conferunt, non ut medicina ad sanitatem : sed ut sanitas ad sanitatem se habet, ita sapientia et prudentia ad beatitudinem conducit : nam beatitudo universalis perfecta virtus est : sapientia autem et prudentia virtutis totius partes sunt : quamobrem pars etiam felicitatis humanæ sapientia et prudentia est, et qui iis cum reliquarum virtutum comitatu præditus est, is perpetua felicitate uti perhibetur.

* Πρὸς δὲ τούτοις ἄσπον κτλ. — ** Περὶ δὲ τούτων λεκτέον κτλ. — *** Ἐπειτα καὶ ποιοῦσι κτλ.

* Ἐτι δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν πράξιν σπουδαίαν ἢ φρόνησις χρήσιμός ἐστι, καὶ δι' αὐτῆς πᾶν τοιοῦτον ἔργον ἀποτελεῖται· ἢ μὲν γὰρ ἠθικὴ ἀρετὴ τὴν θέλησιν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀπευθίνει τέλος, καὶ ὀρθὸν ποιεῖ τὸν σκοπὸν· ἢ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος φέροντα τὸ ἀγαθὸν ζητεῖ· καὶ βουλευέται δι' ὧν κάλλιστα, καὶ βῆσται, καὶ ὡς δεῖ, τοῦ τέλους ἐνὶ τυχεῖν. Τοῦ δὲ τετάρτου μορίου τῆς ψυχῆς, ὅ ἐστι τὸ θρεπτικόν, οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος, ἥτις ἀρχὴν ἔχει τὸ ὀρεκτικόν, λέγει δὴ τὴν ἠθικὴν· οὐ γὰρ ἔστι τὸ θρεπτικόν κύριον πράξεως οὐδεμιᾶς· ὁ δὲ οὐκ ἔστιν ἀρχὴ πράξεως, οὐ δύναται ἀρετὴν ἔχειν τοιαύτην. Δύναται δὲ λέγεσθαι ἀρετὴ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ εὐτραφές, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπονται, ὅταν καλῶς ἔχη τὸ θρεπτικόν, ὅλον κάλλος ἢ μέγεθος, ὅπερ ἀρετὴ οὐκ ἔστι κυρίως· οὐ γὰρ ἀπὸ προαιρέσεως γίνεται, οὐδὲ αἰρετὴ ἔστιν· ἀλλὰ κατὰ μεταφορὰν λέγεται. Καὶ ταῦτα μὲν μεταξὺ εἴρηται· ῥητέον δὲ ἔτι πρὸς τὸ προκειμένον· ὅτι μὲν οὖν εἰ καὶ πρὸς μηδὲν ἄλλο συντελεῖν ἠδύνατο ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις, διὰ γὰρ ἑαυτὰς ἔδει πολλοῦ τινος ἀξίας εἶναι δοκεῖν, δέδεικται.

** Δείξομεν δὲ ἔτι σαφέστερον, ὅτι ἡ φρόνησις συντελεῖ πρὸς τὸ σπουδαιότερος γενέσθαι, καὶ πρακτικωτέρους τῶν καλῶν καὶ δικαίων· μικρὸν δὲ ἄνωθεν ἀναληπτέον τὸν λόγον, ἀρξάμενους ἐκείθεν. Ὅσπερ γὰρ λέγομεν δυνατὸν εἶναι πράττοντάς τινας τὰ δίκαια οὕτω δικαίους εἶναι, καὶ τὰ σώφρονα καὶ μὴ σώφρονας εἶναι, οἳ οἱ εἰσιν οἱ τὰ προσταττόμενα ὑπὸ τοῦ νόμου ποιῶντες διὰ φόβον καὶ ἀκουσίως, ἢ οἱ δι' ἄγνοιαν δίκαιόν τι πεποιηκότες· ὡσπερ εἰ τις λάθοι τὸν ἀδικουῦντα κολάσας ἀντὶ τοῦ ἠδικημένου· ἢ δι' ἄλλο τι, ἢ χρήματα, ἢ ἡδονὴν τὸ δίκαιον ποιῶντες, καὶ μὴ δι' ἑαυτὸ· ὡσπερ τοῖνον τοῦς τοιοῦτους οὐ λέγομεν δικαίους, καί τοι πράττοντας τὰ δίκαια, οὕτως, ὡς εἰκεν, ἐπὶ πάσης ἀρετῆς ἔχει· καὶ ὁ ποιῶν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ δι' ἑαυτήν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ αὐτὸς προαιρούμενος καὶ οὐκ ἀκουσίως, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σπουδαῖος· ὁ γὰρ βιαζόμενος ὑφ' ἑτέρου πρὸς τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν τοῦ ἀγαθοῦ μὲν ἕνεκα ποιεῖ ὅπερ ποιεῖ, εἴπερ ὁ καταναγκάζων αὐτὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καταναγκάζει· σπουδαῖος δὲ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἀγαθός, ὅτι μὴ προαιρούμενος καὶ ἐκουσίως πράττει τὸ ἀγαθόν· ἢ μὲν οὖν ἕξις τῆς ἀρετῆς ῥυθμιζούσα τὸ ὀρεκτικόν τῆς ψυχῆς, τὸ θυμικόν καὶ ἐπιθυμητικόν, ὀρθὴν ποιεῖ τὴν προαίρεσιν· ἐπιθυμεῖ γὰρ καὶ προαιρεῖται τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἕξεως· οὐ δεῖ δὲ μέχρι τούτου τὸν σπουδαῖον ἵστασθαι τοῦ ἕξιν ἔχειν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἐξ ὧν ἔσται βεβαιὰ ἡ ἕξις ἐν τῇ ψυχῇ, τὰς πράξεις τὰς σπουδαίας δηλονότι. Τὸ τοῖνον τὰς τοιαύτας πράξεις εἰδέναι οὐ δυνατὸν λαβεῖν ἀπὸ τῆς ἕξεως τῆς ἀρετῆς· αὕτη γὰρ μόνη ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ τὴν

Præterea ad omnem actionem honestam conducit prudentia, et per eam quodlibet tale opus perficitur: virtus quippe moralis voluntatem ad bonum finem dirigit, et quod expetimus rectum efficit: prudentia vero ea quæ ad rectum finem ducunt quærit: quin etiam deliberat, quibus rationibus optime facillimeque, et ut oportet, propositum assequi possit. Quartæ vero animi partis, quæ alendi vim habet, nulla est ejusmodi virtus, de qua hic agitur, cujus principium sit appetendi facultas, intelligo videlicet moralem: neque enim pars illa altrix actionis alicujus potestatem proprie habet: id vero quod actionis non est principium, tali præditum virtute esse nequit. Virtus autem dici potest tum partis altricis bonum alimentum, tum quæcunque alia sequuntur, quum bene se habet pars altrix, verbi causa, corporis pulchritudo aut magnitudo, quæ proprie non est virtus: non enim consulto fit, neque expetenda est, sed per translationem ita vocatur. Et hæc quidem reliquias interposui: sed et aliud præterea ad rem quæ tractatur adjici oportet; nimirum etiamsi ad nihil aliud sapientia et prudentia prodesse posset, per se tamen eas magni æstimandas videri, jam ostendimus.

Jam vero manifestius etiam ostendemus, prudentiam efficere, ut meliores fiant homines aptioresque ad actiones honestas et justas suscipiendas: quod ut faciamus, paullo altius nobis repetendus erit sermo, atque inde ducendum exordium. Quemadmodum enim dicimus fieri posse, ut nonnulli qui res justas agunt nondum sint justus et qui temperate agunt, nondum sint temperantes, quales sunt illi qui quæ legibus constituta et præscripta sunt metu commoti faciunt et inviti, aut qui per ignorantiam rem justam faciunt: ut quis inscius eum qui injuriam intulit, punit pro eo qui accepit: aut qui propter aliud aliquid, sive pecuniam sive voluptatem, non autem per se id quod justum est faciunt: sicut ergo hos non appellamus justos, licet ea quæ justa sunt agant, ita in omni virtute, ut videtur, se res habet: et qui quod bonum est agit virtutemque exercet, idque et per se et boni ipsius causa, simul etiam sua voluntate, non invite, is est vir vere honestus: qui enim cogitur ab alio, ut faciat bonum, boni quidem causa facit quod facit, siquidem qui cogit eum, boni causa eum cogit: at neque honestus est neque bonus, nisi consulto et sponte facit bonum: quapropter habitus virtutis dum format animi partem appetendi facultate præditam, id est, iracundiam et libidinem, rectum consilium efficit: cupit quippe et consecatur bonum boni habitus beneficio: nec tamen in solo virtutis habitu acquiescere debet vir honestus, sed illa etiam suscipere, quibus confirmari stabiliri que in animo iste queat habitus, actiones videlicet honestas. Talium ergo actionum scientiam virtutis habitu consequi non possumus: siquidem hæc solum animo boni appetitum ingé-

* Ἐτι τὸ ἔργον ἀποτελεῖται κτλ. — ** Περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι πρακτικωτέρους κτλ.

δρεξιν τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ δὲ εἰδέναι ἃ δεῖ πράττειν τὸν σπουδαῖον, ἄλλης ἐστὶ δυνάμεως.

* Λεκτέον δὴ περὶ ταύτης τῆς δυνάμεως σαφέστερον. Ἔστι δὴ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δὲ ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποθεθέντα σκοπὸν συντεινοντα δύνασθαι ταῦτα πράττειν, καὶ τυγχάνειν αὐτῶν· ἂν μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ᾗ καλός, ἐπαινετὴ ἐστίν, ἂν δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους δεινοὺς καὶ πανούργους φαιμέν εἶναι· ἐστὶ δὲ ἡ φρόνησις οὐχ αὕτη ἡ δύναμις, ἡ δεινότης, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης· ταύτης γὰρ τῆς δυνάμεως ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φρόνησις. Οὕτε τοίνυν ἄνευ φρονήσεως τελειωθείη ἂν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, τὴν τε φρόνησιν ἀδύνατον ἐπιγενέσθαι τῷ πρακτικῷ νόῳ ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν, οὓς δηλονότι συλλογιζόμενοι πράττομεν, ἀρχὰς ἔχουσι τὰ τέλη τῶν πράξεων· ἀπὸ γὰρ τῶν τελῶν συλλογιζόμεθα, εἰ ἀγαθαί εἰσιν αἱ πράξεις ἢ πονηραί· τὰς δὲ τοιαύτας ἀρχὰς, τὰ τέλη δηλονότι, οὐ γινώσκομεν ἄνευ τῆς ἕξεως τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· πονηρὸν γὰρ τίθεμεθα τέλος ὑπὸ πονηρᾶς ἕξεως, καὶ πρὸς τοῦτο τὰς πράξεις τάττομεν, ὥσπερ εἰς ἀγαθόν· καὶ συμβαίνει τὴν γνῶσιν τῶν τοιούτων πρακτῶν μὴ εἶναι φρόνησιν, ἡ γὰρ φρόνησις περὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε ἀνάγκη τὸν φρόνιμον τὸ ἀγαθὸν τίθεσθαι τέλος· καὶ διὰ τοῦτο οὐ δυνατὸν τὴν φρόνησιν συστῆναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς· καὶ ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι μὴ ὄντα ἀγαθόν· οὕτω μὲν οὖν φαίνεται τὴν φρόνησιν μὴ εἶναι ἄνευ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς.

** Φανερόν δὲ μηδὲ τὴν ἀρετὴν εἶναι ἄνευ φρονήσεως· καὶ γὰρ ὡς ἔχει ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα, οὐ ταῦτόν μὲν, ὁμοίον δέ· καὶ γὰρ ἡ μὲν δεινότης φυσικὴ ἐστὶν ἐπιτηδεϊότης τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἐπιτηδεϊότητος· οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀρετὴν ἔχει.

*** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἐκάστη φυσικὴ πως εἶναι· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοί, καὶ ἀνδρείοι, καὶ τάλλα ἔχομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς.

**** Ἄλλ' ὁμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι νομίζοντες οὐ ταύτας εἶναι τὰς κυρίως ἀρετάς.

***** Αὗται γὰρ καὶ παισὶ καὶ θηρίοις ὑπάρχουσαι, βλαβεραὶ γίνονται ἐνίοτε, διὰ τὸ ἄνευ νοῦ προσεῖναι· καὶ καθάπερ σώματι ἰσχυρῷ κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ὅταν ἄνευ ὄψεως κινῆται, οὕτω καὶ τὰς τοιαύτας ἕξεις ἄνευ νοῦ πονηρὰς εἶναι συμβαίνει, μετὰ δὲ νοῦ ἀγαθὰς· αἱ καὶ ἀρεταὶ κυρίως καλοῦνται. Καὶ αἱ αὐταὶ ἕξεις νοῦ μὲν ἄνευ οὐκ εἰσὶν ἀρεταὶ κυρίως, μετὰ δὲ νοῦ κυρίως ἀρεταὶ γίνονται· ὥστε καθάπερ ἐπὶ τοῦ δοξαστικοῦ δύο εἰσὶν εἶδη, δεινότης καὶ φρόνησις, οὕτως ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ δύο ἐστὶ, τὸ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ, τὸ δὲ ἡ κυρίως.

nerat : illa autem scientia rerum viro honesto agendarum alterius facultatis est.

De qua quidem facultate jam planius dicendum nobis erit. Est igitur facultas quædam quam sollertiam vocant : hæc autem ejusmodi est, ut ea quæ ad finem propositum spectant agere et consequi queat : quodsi finis honestus est, illa quoque laudabilis, sin malus ac turpis, versutia nominatur : ideoque prudentes tum sollertes esse tum versutos affirmamus : est autem prudentia non ipsa facultas illa, quam sollertiam diximus, sed non sine hac facultate est : hujus quippe facultatis virtus prudentia est. Quare nec sine prudentia virtus moralis perficiatur, neque prudentia ad mentem agendi vi præditam sine reliqua virtute morali accedere possit : ratiocinationes quippe eorum quæ sub actionem cadunt, quas nimirum ratiocinando agimus, principia habent actionum fines : e finibus enim ratiocinamur, utrum bona sint facinora an mala : principia vero ejusmodi, hoc est, ipsos fines sine moralis virtutis habitu non cognoscimus : quippe propter malum habitum malum quoque finem nobis proponimus, atque ad istum tanquam ad bonum actiones nostras referimus : quo fit, ut ejusmodi rerum sub actionem cadentium cognitio non sit prudentia, nempe in hominis bonis versatur prudentia : itaque necesse est bonum sibi finem proponat vir prudens : ideoque prudentia sine reliqua morali virtute constare nequit : neque quisquam prudens esse potest, qui non sit bonus : atque ita quidem apparet, sine reliqua morali virtute non posse esse prudentiam.

Sed et illud manifestum est, ne virtutem quidem prudentia carere : etenim quemadmodum prudentia ad sollertiam se habet, ita ut non eadem res sit cum ea, sed similis potius : quippe sollertia naturalis animi dexteritas habetur, ejusmodi autem dexteritatis virtus est prudentia : sic et virtus moralis ad naturalem se habet.

Omnibus enim singulæ virtutes morales videntur quodammodo naturales esse : namque ad justitiam, temperantiam, fortitudinem cæterasque virtutes apti sumus, quum primum nascimur.

Sed tamen aliud quiddam requirimus, rati non has esse illas, quæ proprie dicantur virtutes.

Hi enim habitus qui in pueris et bestiis animadvertuntur, nonnunquam detrimentum afferunt, quia sine intellectu illis insunt : et ut valido corpori accidit, quoties movetur, ut pedes vehementer offendat, quum sine videndi sensu movetur, ita etiam tales habitus sine intellectu malos esse constat, cum intellectu vero bonos : unde et proprie virtutes vocantur. Itaque iidem habitus sine intellectu proprie virtutes non sunt, cum intellectu autem proprie virtutes sunt : quamobrem sicut in ea animi parte, quæ ad opinandum valet, duæ sunt species, sollertia ac prudentia, ita in morali duæ sunt, altera virtus naturalis, altera quæ proprie dicitur virtus.

* Λεκτέον δ' ἐπιστήσασι σαφέστερον κτλ. — ** Cap. 13. Σκεπτόν δὴ πάλιν κτλ. — *** Πᾶσι γὰρ δοκεῖ κτλ. — **** Ἄλλ' ὁμως κτλ. — ***** Καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις κτλ.

* Καὶ τούτων ἡ κυρίως * οὐ γίνεται ἄνευ φρονή-
σεως

** Διόπερ φασὶ πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶναι.

*** Καὶ Σωκράτης τούτῳ τῷ λόγῳ στοιχῶν, πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε^b πῆ δὲ ἡμάρτανεν¹ ὅτι μὲν γὰρ φρονή-
σεις ὦρετο εἶναι τὰς ἀρετὰς ἀπάσας, ἡμάρτανεν ὅτι δὲ οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε.

**** Σημείον δὲ καὶ γὰρ νῦν πάντες, ὅταν ὀρῶνται τὴν ἀρετὴν, εἰπόντες αὐτὴν εἶναι, καὶ περὶ τίνα καταγίνεται, προστιθέσσι καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθός δὲ λόγος ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν· φαίνεται ἄρα μὴ δύνασθαι εἶναι ἀρετὴν ἄνευ φρονήσεως.

***** Ἐτι δὲ, οὐ μόνον κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον εἷς ἡ ἀρετὴ λέγεται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου· ὁ δὲ περὶ τῶν τοιούτων ὀρθὸς λόγος, ἡ φρόνησις ἐστίν.

***** Ὁ μὲν γὰρ Σωκράτης λόγους τὰς ἀρετὰς ὦρετο εἶναι, πάσας γὰρ ἐπιστήμας ἔλεγε εἶναι· ἡμεῖς δὲ εἷς μετὰ λόγου· τὸ γὰρ κατὰ λόγον διαφέρει τοῦ μετὰ λόγου· κατὰ λόγον γὰρ τις ποιεῖ τι, καὶ ἑτέρου κινουόντος, καὶ τὸ τέλος σκοποῦντος, ὥσπερ ἡ φύσις κατὰ λόγον ποιεῖ· μετὰ λόγου δὲ, ὅταν αὐτὸς εἰδὼς πράττει, καὶ τὸ τέλος σκοπῶν κατὰ λόγον ποιῇ· διὰ τοῦτο δεῖ προσκεῖσθαι τῷ κατὰ λόγον τὸ μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐστὶν ἡ φρόνησις καθὼς εἴρηται.

***** Ἀῆλον τοῖνον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐχ ὁῖόν τε ἀγαθὴν εἶναι κυρίως τὴν εἶναι ἄνευ φρονήσεως, οὐδὲ φρόνησιν ἄνευ ἀρετῆς.

***** Ἐντεῦθεν δὲ λούει^c ἂν καὶ εἴ τις ἐκ τοῦ ἐναντιοῦ λόγος εἰσαγόιτο· δοκεῖ γὰρ δυνατόν εἶναι χωρίζεσθαι τὴν φρόνησιν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς οὕτως εὐφυνῶς ἔχει πρὸς ἀπάσας, ὥστε πάσας τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φρόνησιν ὁμοῦ λαβεῖν δυνηθῆναι· ὥστε τὴν μὲν λήφεται, τὴν δὲ οὐπω εἰληρωῶς ἔσται· δοκεῖ ἄρα χωρίζεσθαι τὰς ἀρετὰς.

***** Τοῦτο τοῖνον κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται, κατὰ δὲ τὰς ἠθικὰς, καθ' ἃς ἀπλῶς ἀγαθὸς ὁ ἄνθρωπος λέγεται, οὐκ ἐνδέχεται.

***** Ἄμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾶ οὔση πᾶσαι ὑπάρξουσιν.

***** Ἡ τοῖνον φρόνησις ἐστὶ μὲν καὶ πρακτικὴ, καὶ χρησιμὸς ἐστὶ πρὸς τὰς πράξεις ἀπάσας τῶν ἄλλων ἀρετῶν. Ἐστὶ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὴν ζητητέα, διὰ τὸ ἀρετὴ εἶναι τοῦ βελτίστου μορίου τῆς ψυχῆς, τοῦ λογικοῦ δηλονότι, καὶ τούτου μόνου χάριν χρεῖα ἂν ᾖν αὐτῆς. Οὐ γὰρ ἂν τις ἀπλῶς γένοιτο ἀγαθὸς κατὰ τὸ βέλτιστον ἑαυτοῦ μέρος φαύλος ἔχων· νῦν δὲ οὐκ ἐνὶ οὐδεμίαν ἀρετὴν ἄνευ τῆς φρονήσεως συστήναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ὀρθὴν εἶναι τὴν προαίρεσιν ἄνευ φρονήσεως, ὥσπερ οὐδὲ ἄνευ ἀρετῆς, καθὼς εἴρηται· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος κινεῖ τὸ ἀγαθόν, καὶ τούτου ἐφίε-

Earum autem hæc, quæ proprie dicitur virtus, sine prudentia constare non potest.

Quapropter omnes virtutes prudentias esse ajunt.

Et qui hanc rationem secutus est Socrates, partim recte sentiebat, partim errabat : nam quod virtutes omnes prudentias esse putabat, in hoc errabat : quod autem eas prudentia non vacare arbitrabatur, recte dicebat.

Id vero hoc argumento confirmatur, quod nunc omnes, quum virtutem definiunt, postquam eam habitum esse dixerunt, et in quibus versetur docuerunt, addunt etiam rectæ rationi consentaneum : recta autem ratio est ea quæ prudentiæ congruit : apparet igitur, non posse virtutem prudentia carere.

Insuper non solum habitus rectæ rationi consentaneus, sed etiam cum recta ratione conjunctus dicitur virtus : recta vero talibus in rebus ratio prudentia est.

Socrates enim rationes virtutes esse existimabat, quia omnes disciplinas esse præ se ferebat : nos autem habitus cum ratione conjunctos : nempe quod rationi congruit, discrepat ab eo quod cum ratione conjunctum est : etenim rationi convenienter facere quispiam aliquid dicitur, etiam alio impellente finemque considerante, ut natura rationi convenienter facit : cum ratione autem, quando facti auctor sciens agit, finemque considerans rationi convenienter facit : quapropter id quod cum ratione conjunctum est adjungi oportet ei quod rationi congruit : ratio autem, sicut diximus, prudentia est.

Ex his ergo quæ dicta sunt apparet, neque bonum habitum proprie sine prudentia, neque prudentiam sine virtute esse posse.

Hinc etiam diluetur, si quod e contrario allatum fuerit argumentum : etenim a morali virtute videtur distingui posse prudentia : non enim idem ad omnes virtutes ita aptus natura est, ut cum cunctas simul morales virtutes, tum etiam prudentiam consequi possit : quamobrem aliam consequetur, aliam vero nondum adeptus erit : videntur ergo separari posse virtutes. Hoc igitur in naturalibus quidem virtutibus evenire potest, in moralibus vero, ex quibus simpliciter homo bonus nominatur, evenire nequit.

Simul enim cum prudentia licet una tantum sit, cæteræ omnes aderunt.

Prudentia igitur tum ad agendum apta, tum ad omnes reliquarum virtutum actiones utilis est. Quin etiam per se expetenda est, quia præstantissimæ animi partis virtus habetur, rationalis videlicet, atque hanc vel solam ob causam ea opus esset. Nemo enim simpliciter bonus erit, qui ex præstantissima sui parte laboret : nunc vero ne una quidem virtus sine prudentia constare potest : neque enim sine prudentia rectum poterit esse consilium, sicut nec sine virtute, ut dictum est : quippe virtus ad bonum finem impellit, et ad hunc petendum

* Καὶ τούτων κτλ. — ** Διόπερ φασὶ κτλ. — *** Καὶ Σωκράτης κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Δεῖ δὲ μικρὸν κτλ. — Σωκράτης μὲν κτλ. — ***** Ἀῆλον τοῖνον ἐκ τῶν κτλ. — ***** Ἄλλὰ καὶ ὁ λόγος ταύτῃ κτλ. — ***** Τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν κτλ. — ***** Ἄμα γὰρ κτλ. — ***** Ἀῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ κτλ.

σθαι παρασκευάζει· ἡ δὲ φρόνησις τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν.

* Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γέ ἐστι τῆς σοφίας, ὅτι διὰ τὴν φρόνησιν ἡ σοφία. Τῷ γὰρ φρόνιμοι εἶναι ζητούμεν τὴν σοφίαν, καὶ ἡ φρόνησις τὸ τέλος ζητεῖ τῆς σοφίας, καὶ τὰ πρὸς τὴν σοφίαν φέροντα ζητεῖ· καὶ οὕτω γὰρ ἔχουσα οὐκ ἐστὶ τῆς σοφίας βελτίων· ἐστὶ γὰρ ἡ σοφία ἀρετὴ τοῦ βελτίονος μορίου τῆς ψυχῆς· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις ἀρετὴ ἐστὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ, ἡ δὲ σοφία τοῦ θεωρητικοῦ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις σκοπεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται αὐτῇ πρὸς τὸ ἑαυτῆς τέλος, ὥσπερ αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ ἔχουσι πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὰς τέχνας, ἀλλὰ ζητεῖ ὅπως γένηται· καὶ οὐ διὰ τοῦτο κυρία αὐτῆς ἐστίν, ὥσπερ οὐδ' ἡ ἰατρικὴ κυρία ἐστὶ τῆς υγιείας· οὐ γὰρ αὐτῇ ἐπιτάττει, ἀλλὰ αὐτῆς ἐνεκα· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον βελτίων ἡ σοφία τῆς φρονήσεως, καθάπερ καὶ ἡ υγιεία τῆς ἰατρικῆς, ὅτι αὐτῆς ἐνεκα πράττει. Εἰ δὲ ἐπιτάττει ἡ φρόνησις, ἀλλ' οὐ τῷ σοφῷ, ἀλλὰ τῷ μὴπω εἰς ταύτην ἔλθοντι τὴν ἀρετὴν· τῷ δὲ ἔλθοντι οὐκέτι· οὐδὲ γὰρ ἡ πολιτικὴ, διότι ἐπιτάττει περὶ πάντων ἐν τῇ πόλει, ἥδη καὶ τῶν θεῶν ἀρχεῖ.

(Scripsi : ^a ἐστίν] vulgo ἐστίν. ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^c καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^d αἰρετόν τί ἐστίν] vulgo αἰρετόν τι ἐστίν. — ^e οὐδὲ] cod. οὐ δέ. — ^f διὰ γε] cod. διάγε. — ^g ἡ κυρίως] cod. ὁ κυρίως. — ^h πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε] cod. πῆ μὲν ὀρθῶς εἶχε. — ⁱ πῆ δὲ ἡμάρτανεν] cod. πῆ δὲ ἡμάρτανεν. — ^k ἀγαθὴν] cod. ἀγαθόν. — ^l γὰρ ἂν τις] cod. γάρ τις. —)

nos instituit : prudentia vero efficit, ut ea quæ ad finem spectant faciamus.

At vero neque præest sapientiæ, quia propter prudentiam est sapientia. Quatenus enim prudentes sumus, sapientiam quærimus, et prudentia tum sapientiæ finem, tum ea quæ ad sapientiam ducunt, quærit : neque propterea tamen sapientia est præstantior : siquidem sapientia præstantioris animi partis virtus habetur : activi enim intellectus virtus est prudentia, contemplativi autem sapientia. Quamvis vero etiam de sapientia interdum prudentia cogitet, non tamen ad finem suum ea utitur, quemadmodum architectonicæ rationes ad artes quæ eis subsunt se habent, sed quomodo comparari possit tantum inquiri : nec propterea præest illi, sicut nec sanitati præest medicina : nec enim illi imperat, sed ejus causa præcipit atque imperat ; ideoque sapientia prudentiæ præstat, ut sanitas arti medicinæ, quia illius causa agit. Quodsi imperat prudentia, non sapienti illa quidem, sed homini hanc virtutem nondum adepto imperat : adepto autem non item : sicut nec civilis scientia, quod omnia præcipiat quæ in civitate fiunt, etiam diis imperat.

* Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἐγκρατείας.

* Μετὰ τὰ εἰρημένα περὶ τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν καὶ διανοητικῶν ῥητέον περὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετῆς, ἥτις ἡρωικὴ τίς ἐστι καὶ θεία· οὔτε γὰρ ἡ ἐγκράτεια ὁμογενής ἐστι ταῖς εἰρημέναις ἀρεταῖς, οὔτε ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ διὰ τοῦτο μετὰ τὰ περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένα περὶ τούτων ἰδίως λέγωμεν, ἀλλῆλη ποιησάμενοι ἀρχήν. Ὅτι δὲ οὐδετέρα αὐτῶν ὁμοταγής ἐστι ταῖς προειρημέναις, δῆλον ἔσται ἀπὸ τῶν περὶ αὐτῶν ῥηθησομένων· τῶν δὲ ψόγου ἀξίων καὶ φευκτῶν τρία ἐστὶν εἶδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης.

** Τὰ δὲ ἐναντία τούτοις τῇ μὲν κακίᾳ ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ, περὶ ἧς διεληπται τῇ δὲ ἀκρασίᾳ ἡ ἐγκράτεια· τῇ δὲ θηριότητι ἡ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρετὴ, ἡ ἡρωικὴ καλεῖται, καθ' ἣν ἀνθρώποι γίνεσθαι λέγονται θεοὶ τινες ἐξ ἀνθρώπων.

*** Ὡσπερ καὶ Ὀμηρος εἰσάγει τὸν Πρίαμον περὶ τοῦ παιδὸς Ἑκτορος λέγοντα,

— — — οὐ γὰρ ἐφίκα
Ἄνδρός γε θνητοῦ πάϊς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοτο,

δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν.

**** Αὕτη ἡ ἔξις ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη τῇ θηριωδίᾳ. Ὡσπερ γὰρ ἡ θηριωδία οὐκ ἐστὶ κακία, οἷα ἐστὶν ἡ ἀντικειμένη ταῖς ἀρεταῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ κακία, ὅπως δὲ οὐδὲ κακία, οὐ γὰρ ἐστὶ θηρίου κακία ἡ ἀρετὴ, διὰ τὸ μὴ μετὰ λόγου ποιεῖν ἢ παρὰ τὸν λόγον· οὕτως οὐδὲ ἡ θεία ἀρετὴ καὶ ἡρωικὴ ἀρετὴ ἂν εἴη κυρίως· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἀρετὴ λέγεται· τὸ δὲ θεῖον τί ἐστίν· οὐκ ἐστὶ δὲ θεοῦ ἀρετὴ, ἀλλὰ τι τιμωτέρον ἀρετῆς τὸ θεῖον ἐστὶν ἀγαθόν· καὶ ὡσπερ σπάνιον ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἔξις, οὕτω καὶ ἡ ἀντικειμένη θηριωδία σπάνιον. Ἔστι δὲ μάλιστα ἐν τοῖς βαρβάροις. Γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη θηριωδία οὐ μόνον διὰ πονηροτάτην ἔξιν, ἀλλὰ καὶ διὰ νόσους καὶ πηρώσεις.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER VII.

Cap. I.

De continentia.

Post ea quæ de virtutibus tum moralibus tum positis in cogitatione diximus, disputandum nobis erit de continentia eaque quæ supra hominem est, virtute, quæ heroica et divina vocatur: neque enim cognata reliquis, de quibus egimus, virtutibus aut continentia est, aut ea quæ humanum fastigium excedit virtus: quocirca post ea quæ de virtutibus dicta sunt, alio facto initio, de his seorsum exponamus. Neutram autem earum cum iis quas supra memoravimus cohærere virtutibus, vel ex his ipsis quæ de illis tradituri sumus, erit manifestum: eorum vero quæ reprehendenda et fugienda videntur, tres sunt species, vitiositas, incontinentia, feritas.

His vero contraria habentur, vitiositati quidem virtus, de qua disseruimus, moralis: incontinentiæ continentia: feritati quæ supra hominem est virtus, quam heroicam nominant, qua ex hominibus divini quidam homines fieri dicuntur.

Quemadmodum et Priamum Homerus de Hectore filio loquentem inducit,

*namque illum haud esse putares
mortali genitore satum, at genus esse deorum,*

propter virtutis excellentiam.

Hic autem est qui immanitati opponitur habitus. Nam quemadmodum immanitas non est vitiositas talis, qualis virtutibus opponitur: neque enim humana vitiositas est, sed omnino ne vitiositas quidem, siquidem nec feræ vitium aut virtus est, quia nec cum ratione nec præter eam agit: ita nec divina virtus nec heroica proprie erit: humanum quippe bonum virtus vocatur: hoc vero divinum quid est: dei autem non est virtus, sed præstantius quid virtute divinum est bonum: et sicut rarum quid est ejusmodi habitus, ita et quæ opponitur, rarum quid est immanitas, Reperitur vero maxime apud barbaros. Nimirum talis immanitas non tantum a pessimo habitu, sed etiam a morbis et mutilationibus profiscitur.

* Lib. VII. cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον, κτλ. — ** Τὰ δ' ἐναντία τοῖς μὲν δυοῖ δὴλα, κτλ. — *** Ὡσπερ Ὀμηρος περὶ Ἑκτορος κτλ. — **** Ὡστ' εἰ καθάπερ φασίν κτλ.

* Περὶ μὲν οὖν τῆς τοιαύτης διαθέσεως ὑστερον ποιησόμεθα λόγον. Περὶ δὲ τῆς κακίας εἰρηται πρότερον, ὅτε ^b περὶ ἀρετῶν ἐλέγομεν τῶν ἠθικῶν. Νῦν δὲ περὶ τῆς ἀκρασίας ἐρούμεν, καὶ περὶ τῆς μαλακίας καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἀντικειμένων, ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· οὐτε γὰρ τῇ εἰρημένη κακία καὶ ἀρετῇ αἱ αὐταὶ εἰσιν, οὐτε πάντα διάφοροι, ὡς ἑτερογενεῖς εἶναι· καθ' ὅσον ^c μὲν γὰρ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται ὁ ἐγκρατής καὶ τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖ, ἀρετῇ προσήκει ἢ ἐγκράτεια· καθ' ὅσον δὲ ἐναντιοῦται ^d αὐτῷ ἢ ἐπιθυμία καὶ ἐν ἀγωνίᾳ ἐστὶν αἰεὶ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἕξιν, κατὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἀρετῆ. Ἀκολουθῶς δὲ οὐδὲ ἢ ἀκρασία κακία ἐστὶ κατὰ τὴν κακίαν τὴν ἀντικειμένην ταῖς ἠθικαῖς ἀρεταῖς· ὁ μὲν γὰρ τὴν ἄλλην κακίαν φαῦλος, ἕξιν ἔχων τῆς φαυλότητος, πράττει τὰ φαῦλα, μὴ ἀντιτεινοντος αὐτῷ τοῦ λογισμοῦ· ὁ δὲ ἀκρατής, τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔλκοντος, ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖται· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν ὁμοειδῆς τῇ κακίᾳ ἢ ἀκρασίᾳ· ὅτι δὲ παρὰ τὸν λόγον καὶ αὐτῇ ἐστὶ, καὶ ἑκούσιον, τοῦτο αὐτῇ κοινῶναι.

** Λέγομεν δὲ περὶ αὐτῶν κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὅν καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἴπομεν· ἐκησόμεθα γὰρ τοὺς δοκοῦντας περὶ αὐτῶν λόγους, ὧν τοὺς μὴ συμβαίνοντας τῇ ἀληθείᾳ ἐλέξαντες, τοὺς μάλιστα ἐνδόξους καταλείψαντες βεβαιώσομεν· καὶ οὕτως ἐστὶ φανερὸς ὁ περὶ αὐτῶν λόγος.

*** Δοκεῖ δὲ πᾶσιν ἢ ἐγκράτεια ἀγαθόν, καὶ ἢ καρτερία τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἢ δὲ ἀκρασία τούναντιον. Φασὶ δὲ περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ ἐγκρατής ὁ αὐτός ἐστι τῷ ἐμμενετικῷ ἔν τινι λογισμῷ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ ἐγκράτεια τὸ ἐμμένειν τῷ λογισμῷ, ἀκρασία δὲ καὶ ἀκρατής τούναντιον· δεύτερον, ὅτι εἰδῶς ὁ ἐγκρατής ὅτι φαῦλαι ^e αἱ ἐπιθυμίαι, ἀφίσταται τούτων καὶ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ, ὁ δὲ ἀκρατής, εἰδῶς ὅτι φαῦλα πράττει, διὰ τὴν ἡδονὴν οὐ πείθεται τῷ λόγῳ· τρίτον, ὅτι καὶ ὁ σώφρων ἐγκρατής ἐστὶ καὶ καρτερικός, καὶ ὁ ἀκόλαστος τούναντιον· τέταρτον, ὅτι καὶ πᾶς ἐγκρατής σώφρων· ἔνιοι δὲ ὁμοίως καὶ τὸν ἀκρατῆ πάντα ἀκόλαστον, καὶ τὸν ἀκόλαστον ἀκρατῆ εἶναι φασιν· ἄλλοι δὲ διαφέρειν ἀλλήλων· πέμπτον, ὅτι ἐνδέχεται φρόνιμον καὶ δεινὸν ὄντα καὶ ἀκρατῆ εἶναι· ἕκτον, ὅτι λέγονται ἀκρατεῖς οἱ πρὸς θυμὸν ἐπιβρέπεις, καὶ οἱ σφόδρα τιμῆς καὶ κέρδους ὀρεγόμενοι· ταῦτα μὲν οὖν εἰσι πάντα σχεδὸν τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας· ὧν περὶ ἐκάστου σκεψώμεθα· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου.

(Scripsi : ^a οὐ γὰρ ἔφακε] cum cod. Andronici et Marciano Aristotelis; nam apud Homerum Iliad. XXIV, 258-259 et in plerisque Stagiritæ libris legitur οὐδὲ ἔφακε. — ^b δε] cod. ὅτι. — ^c

Jam vero de tali animi affectione postea disputabimus. De vitiositate autem in priore de virtutibus moralibus dissertatione diximus. Nunc vero de incontinentia, mollitie et luxu, deque contrariis virtutibus, continentia videlicet ac tolerantia agamus : neque enim cum prædicta vitiositate aut virtute sunt eadem, neque tamen ita diversæ, ut alterius generis sint : quatenus ergo bonum expetit rationemque sequitur continens, convenit virtuti continentia : quatenus vero semper ei adversatur cupiditas et perpetuo in certamine est, quia habitu caret, eatenus non est virtus. His autem quæ dicimus congruenter nec incontinentia vitiositas est respectu ejus quæ moralibus virtutibus opponitur vitiositatis : qui enim reliquis vitiis contaminatus improbus nominatur, quum improbitatis consecutus sit habitum, non repugnante rationis vi improba facta gerit : incontinens vero, quum ad bonum eum trahit ratio, cupiditatum ardore superatur : ideoque non ejusdem cum vitiositate speciei est incontinentia : quatenus vero præter rationem quoque ipsa est, et res voluntaria, eatenus aliquid cum ea commune habet.

Dicamus autem de iis eodem modo, quo etiam de cæteris disseruimus : exponemus enim eas quæ vulgo probantur rationes, e quibus incongruentes opposita veritate refutabimus, reliquas vero quæ maxime probabiles sunt, confirmabimus ac relinuemus : atque ita planus erit de iis sermo.

Omnibus ergo bonum videtur continentia rebusque probis et laudabilibus annumeranda esse tolerantia : contrarium vero incontinentia. Sed et hæc de continentia prædicant : primum continentem eundem esse atque eum qui in ratione permanet eique immotus adhærescit, et in ratione permanere esse continentiam, contrarium autem incontinentiam et incontinentem appellari : deinde continentem, quum sciat insanas esse cupiditates, ab iis disciscere et rationem sequi, ac incontinentem, qui exploratum habet, improba facta se gerere, propter voluptatem rationi non obtemperare : tum temperantem quoque esse continentem ac tolerantem, sed intemperantem contrarium vocari : porro omnem hominem continentem etiam temperantem esse : et alii quidem similiter omnem hominem incontinentem intemperantem, et intemperantem omnem hominem incontinentem esse ajunt : alii vero eos inter se differre : denique posse prudentem et sollertem hominem tamen incontinentem esse : postremo incontinentes eos dici, qui in iram præcipites sint, aut honoris et lucri cupiditate flagrant : hæc igitur omnia fere sunt, quæ de continentia et incontinentia dicuntur : de quibus singulis videamus : ac primum quidem de primo.

* Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως κτλ. — ** Δεῖ δ', ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, κτλ. — *** Δοκεῖ δὲ ἢ τε ἐγκράτεια κτλ.

καθ' ὅσον μὲν] cod. καθόσον μὲν. — ^d καθ' ὅσον δὲ ἐναντιοῦται] cod. καθόσον δὲ ἐναντιοῦται. — ^c φαῦλαι] cod. φαύλαι. — Cæterum quinque, quæ sequuntur, capita sive Andronici ipsius sive librariorum errore præpostero ordine videntur descripta. Rerum autem in Aristoteleo opere traditarum series e numeris appositis intelligitur.

Κε. β'. [ε].

*Οτι οὐκ ἔστιν ἐγκράτεια τὸ ἀπλῶς ἐμμένειν τοῖς δεδογμένοις.

* Εἰ τοῦτό ἐστιν ἐγκράτεια, τὸ ἐμμένειν πάσῃ δόξῃ, ἔσται καὶ φαῦλη ἐγκράτεια, ὅταν ἐμμένη τις ψευδεῖ δόξῃ· ἀλλὰ μὴν ὑπόκειται ἐπαινετὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι αὐτήν· οὐκ ἄρα τὸ ἐμμένειν ἀπλῶς τῇ παρουσίῃ δόξῃ ἐγκράτεια ἔστιν.

** Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκρασία οὐ πᾶσα φαῦλη ἔσται καὶ φευκτὴ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ, ὅταν μὴ ἐμμένη τις τῇ ψευδεῖ δόξῃ· ὡσπερ ὁ Νεοπτολεμος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ψεύσασθαι, καὶ μὴ ἐμμεῖνας τῇ δόξῃ ἀλλὰ ἀληθεύσας· ἢ εἰ τις ^a ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ προσδιαλεγόμενου καὶ δοξάσας ψευδῆ, οὐκ ἐμμένει τοῖς δεδογμένοις· οὐ γὰρ ψέγεται ὁ τοιοῦτος· ὁ δὲ ἀκρατὴς ψέγεται· οὐκ ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς ἔστιν, οὐδὲ ὁ τῆς δόξης ἐκστατικὸς ἀκρατὴς· ὅπως δὲ ἀκρασία μετὰ ἀφροσύνης συμβαίνει ἀρετὴ εἶναι, εἰ τοῦτό ἐστιν ἀκρασία τὸ ἐξίστασθαι τῆς δόξης καὶ μὴ ἐμμένειν τοῖς δοκοῦσιν ἀγαθοῖς· εἰ γὰρ τις ὑπὸ ἀφροσύνης νομίζῃ ἢ τὴν ἀκολασίαν ἀγαθόν, μὴ ἐμμεῖναι δὲ τοῖς δεδογμένοις, ἔσται σώφρων· καὶ οὕτως ἔσται ὁ ἀκρατὴς σπουδαῖος, ὅπερ ἔστι ^c ψεῦδος· ψεκτὸν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν ἡ ἀκρασία. *Ἐτι, ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι τῆς δόξης τοῦ μὴ δυναμένου βελτίων ἔστι πολυλάχις· ὁ δὲ ἀκρατὴς τοῦ ἐγκρατοῦς οὐκ ἔστι βελτίων· οὐκ ἄρα ὁ ἐμμενετικὸς τῇ δόξῃ ἐγκρατὴς, οὐδὲ ὁ ἐκστατικὸς ἀκρατὴς.

*** Ὅτι δὲ ὁ δυνάμενος ἐκστῆναι τῆς δόξης βελτίων τοῦ μὴ δυναμένου, δῆλον· ὁ γὰρ τῷ ἠπατησθαι τὰ φαῦλα διώκων, ὅτι νομίζει ἀγαθὰ εἶναι, βελτίων ἔστι τοῦ εἰδότος ὅτι φαῦλα καὶ διώκοντος· ὁ μὲν γὰρ ἠπατημένος μεταπεισθεὶς δύναται ἀγαθὸς γενέσθαι, ὁ δὲ δι' ἀκρασίαν διώκων καὶ εἰδὼς ὅτι φαῦλα, οὐ δύναται ἐκστῆναι τῶν κακῶν· πῶς γὰρ ἂν ἐκστατῆ, ἐπεὶ οὐ δύναται μεταπεισθῆναι; ὁ γὰρ ἔδει γινώσκειν, οἶδε, καὶ εἰδὼς ἀκρατεύεται, καὶ ἔνοχος ἔστι τῇ παροιμίᾳ,

*Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγῃ, τί δεῖ ἐπιπίνειν;

φανερὸν δὲ ὅτι τὸ ἐμμένειν τῇ παρουσίῃ δόξῃ οὐκ ἔστιν ἐγκράτεια, οὐδὲ τὸ ἐξίστασθαι ἀκρασία.

Cap. II [V].

Non esse continentiam simpliciter in sententia permanere

Si ergo perpetua in qualibet sententia permansio continentia est, erit etiam mala continentia, quum quis in errore perseverat : atqui laudabile quiddam et bonum esse eam sententiam posuimus : ergo non simpliciter in præsentia sententia perstare continentia est.

Similiter vero incontinentia non omnis prava erit et fugienda, sed bona etiam quædam, quando aliquis in errore non perseverat : qualis fuit Neoptolemus ab Ulixæ ad mentiendum adductus, sed postmodum deposita illa opinione verum locutus : aut si quis ab eo, quocum sermocinatur, deceptus quum falsa pro veris amplecteretur, in sententia non perstat : neque enim vituperatur talis : vituperatur vero incontinens : quamobrem neque qui in sententia permanet, idcirco continens est, neque qui a sententia sua discedit, propterea est incontinens : omnino res eo redibit, ut incontinentia, cui adhæret stultitia, virtus sit, si incontinentia est discedere a sententia neque in iis quæ bona nobis videntur manere : si quis enim propter stultitiam bonam esse iudicet intemperantiam, ac tamen instituto suo decedat, hic jam temperans erit : atque ita incontinens bonus erit, quod est falsum : omnibus scilicet vituperanda videtur esse incontinentia. Præterea qui instituto suo decedere scit eo qui nescit sæpenumero melior est : at vero continente non est melior incontinens : quare nec qui in sententia permanet continens, nec qui ab ea discedit incontinens erit.

Jam vero eum qui instituto suo decedere scit, meliorem esse eo qui nescit, manifestum est : qui enim deceptus mala sequitur, quia bona esse existimat, melior est eo qui mala esse scit et tamen expellit : qui enim deceptus est, is postmodum commutata voluntate bonus fieri potest ; qui vero per intemperantiam ea sequitur, quum mala esse sciat, non potest discedere a malis : quomodo enim discedat, quum ad aliam sententiam perducere nequeat ? quod enim cognitum habere debebat, novit, et quamvis norit, intemperanter tamen vivit, atque idcirco in eum convenit proverbium

Quid adbibendum est, quum premittit fauces aqua ?

Apparet igitur, neque in præsentia sententia perstare continentiam, neque de ea desistere incontinentiam esse.

* Cap. 2. *Ἐτι, εἰ πάσῃ δόξῃ κτλ. — ** Καὶ εἰ πάσῃ δόξῃ ἢ ἀκρασία κτλ. — *** Ἐτι ὁ τῷ πεπεισθαι πράττων κτλ.

(Scripsi : * εἰ τις] cod. εἴ τις. — ^b νομί[ζη] cod. νομί[ζει]. — ^c ἄπερ ἐστὶ] cod. ἄπερ ἐστὶ. —)

Κεφ. γ' [β'].

Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀκρατοῦς, ἢ γινώσκων οὐκ ἐμμένει.

* Ζητητέον δὴ περὶ τοῦ δευτέρου· ἀπορία γάρ ἐστι, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς περὶ ὧν πράττει τις, ἐπειτα ἀκρατεύεται. Καί φασι τινες ^a, ὅτι οὐ γινώσκαι ὁ ἀκρατῆς ἀ πράττει φαῦλα εἶναι, οὐδὲ ἔχει ἐπιστήμην αὐτῶν, ὡσπερ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν, οὐ δυνατόν ἐπιστήμης ἐνούσης ἄλλο τι ^b κρατεῖν καὶ περιέλκειν ὡσπερ ἀνδράποδον· οὗτος δὲ ὁ λόγος ἐναντίος ἐστὶ τοῖς φανεροῖς· ὅτι γὰρ ἐστὶν ἀκρατῆς, καὶ οὗτός ἐστιν ἀκρατῆς, ὁ πρὸς τάναντία ὧν οἶδεν ἀγαθῶν φερόμενος, φανερόν. Διδὸς ζητητέον, εἰ δι' ἀγνοίαν πράττει πᾶς ὁ πράττων τὸ πονηρόν, καὶ τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας· ἄλλοι δὲ οἰοῦνται εἰδέναι μὲν ἀ πράττει τὸν ἀκρατῆ, ἐπιστήμην δὲ οὐκ ἔχειν αὐτῶν, ἀλλὰ δόξαν· οὐ γὰρ δυνατόν ἐπιστήμην ἔχοντα κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· οὐδὲν γὰρ εἶναι τῆς ἐπιστήμης ἐπικρατέστερον· διὰ τοῦτο τὴν τοῦ ἀκρατοῦς γνῶσιν δόξαν εἶναι φασιν· ἀλλὰ μὴν εἰ γε ^c δόξα ἐστὶ καὶ μὴ ἐπιστήμη, οὐδὲ ἰσχυρὰ γνῶσις τοῦ πράγματος ἐν τῷ ἀκρατεῖ, ἀλλ' ἀσθενής τις καὶ ἡρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς δισταζουσι, συγγνώμη ἂν εἴη τοῖς ἀκρατέσι, μὴ ἐμμένουσι τοῖς οὕτως γινωσκομένοις, βιαίων ἀνθαλουσιῶν ἐπιθυμιῶν· οὐκ ἄρα μοχθηρὸν ἢ ἀκρασία· οὐδενὶ γὰρ συγγνώμη τῶν μοχθηρῶν καὶ ψεκτῶν καὶ φευκτῶν· τοιοῦτον δὲ ἢ ἀκρασία.

** Ἐπει δὲ οὔτε δόξα ἐστὶν ἢ γνῶσις τοῦ ἀκρατοῦς, οὔτε ἐπιστήμη, δοκεῖ φρόνησις εἶναι· αὕτη γὰρ λέπεται καὶ ἐστὶν ἰσχυρὰ γνῶσις· καὶ τοῦτο δὲ ἄτοπον· ἐστὶ γὰρ ἅμα καὶ φρόνιμος καὶ ἀκρατῆς. Οὐδαίς δ' ἂν εἴποι, φρονίμου εἶναι τὸ πράττειν τὰ φαῦλα ἐκόντα· ἐπεὶ καὶ δίδεικται ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὅτι πρακτικὸς γὰρ ὁ φρόνιμος, καὶ περὶ αὐτάς ἐστι τὰς πράξεις τὰς μερικὰς, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπομέννας ^d ἔχων ἐξ ἀνάγκης· οὐκ ἄρα φρονήσει γινώσκει ἀκρατῆς. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς εἰρημένους τρόπους γινώσκειν τὸν ἀκρατῆ δίδεικται μὴ δυνατόν εἶναι· ζητητέον ἄρα τὸν τρόπον. ^o Μετὰ μικρὸν ἀκριβέστερον ἐπισκεψόμεθα.

(Scripsi : ^a καὶ φασι τινες] vulgo καὶ φασι τινες. — ^b ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^c εἰ γε] cod. εἴ γε. — ^d ἐπομέννας] cod. ἐπομένας. —)

Κεφ. δ'.

^o Ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ ἐγκρατῆς σώφρων, οὔτε ὁ σώφρων ἐγκρατῆς.

*** Νῦν δὲ σκοποῦμεν περὶ τοῦ τρίτου, εἰ δυνατόν τὸν

Cap. III [II].

De cognitione incontinentis, in qua sciens non persistit.

De secundo etiam quaerendum est : dubitatur enim, quo pacto, quum recte aliquis de iis quae agit iudicet, nihilominus tamen incontinentem se gerat. Dicuntque nonnulli, nescire incontinentem quae agit mala esse. eumque hac scientia carere, sicut Socrates praese se ferebat, fieri non posse, in quo insit scientia, ut in eo aliud quiddam dominetur et tanquam mancipium ultro citroque trahat : quae quidem ratio cum iis quae manifesta sunt pugnat : esse enim incontinentem, et eum esse incontinentem, qui in contrarium illius fertur boni quod novit, id vero manifestum est. Quare quaeri oportet, num per ignorantiam agat, quisquis male facit, et quis sit ignorantiae modus : alii vero existimant, scire quidem ea quae agit incontinentem, non tenere tamen eorum scientiam, sed opinionem tantum habere : neque enim fieri posse, ut qui scientia sit praeditus a voluptatibus superetur : nihil quippe scientia esse fortius : ideoque opinionem esse volunt illam incontinentis cognitionem : atqui si opinio est, non vero scientia neque firma rei in incontinente cognitio, sed infirma tantum ac tenuis, sicut in dubitantibus, danda erit venia incontinentibus, quod in iis quae eo modo noverunt non permanent, quoties violentae libidines eos in contrariam partem abripiunt : quocirca ne mala quidem erit incontinentia : quae enim mala et vituperabilia et fugienda sunt, nulla huic generi venia tribuitur : talis autem incontinentia est.

Quum vero nec opinio sit cognitio incontinentis, nec scientia, videtur esse prudentia : haec enim restat estque firma cognitio : at hoc absurdum : erit enim simul prudens et incontinens. Nemo autem prudentis esse dixerit sua sponte res improbas admittere, praesertim quum supra ostenderimus, prudentem ad agendum esse aptissimum, et simul actiones singulares suscipere, simul reliquis virtutibus tali ingenio necessario convenientibus excellere : quapropter non prudentia edoctus intemperans scit. Iis ergo quos memoravimus modis intemperantem cognoscere non posse demonstravimus : quare quo pacto cognoscat, quaerendum est. Quod paulo post accuratius consideremus.

Cap. IV.

Continentem non esse temperantem, neque temperantem continentem.

Nunc vero de tertio, possitne temperans esse conti-

^a Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, κτλ. — ** Φρονήσεως ἄρα ἀντιτεινούσης κτλ. — *** Ἐτι εἰ μὲν ἐν τῷ ἐπιθυμίας ἔχειν ἰσχυράς κτλ.

σώφρων· ἔγκρατῆ εἶναι· καὶ ἔτι περὶ τοῦ τετάρτου, εἴ πως ^a ἔγκρατῆς σώφρων. Φανερόν δὲ ἔσται λαβοῦσι τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἔγκρατοῦς· ἔστι δὲ ἔγκρατῆς ὁ ἀντιστάμενος πρὸς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· ἔχει ἄρα ὁ ἔγκρατῆς ἰσχυράς καὶ φαύλας ἐπιθυμίας· εἰ δὲ ὁ σώφρων ἔσται ἔγκρατῆς, ἔξει φαύλας ἐπιθυμίας καὶ ἰσχυράς· ὅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς σωφροσύνης· ἐν γὰρ τῷ ἔπεσθαι τὰς ἐπιθυμίας τῷ λόγῳ ἢ σωφροσύνη οὐ συνίσταται· ἄλλως τε ὁ μὲν σώφρων ἡδέεται οἷς πράττει, ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ᾗν σώφρων· ὁ δὲ ἔγκρατῆς ἐν ἀγῶνι ὦν καὶ μάχῃ πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, οὐχ ἡδέεται· ἢ γὰρ ἡδονὴ ἐν τῇ ἡρεμίᾳ ἐστίν· ἔτι τὸν ἔχοντα ἔξιν ἀνδρείας ^b ἐπιόντα ἐξαίφνης τὰ φοβερά, καὶ πρὶν τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν χηρῆσαι, οὐ ταράττει· ὁμοίως δὲ τὸν ἔχοντα ἔξιν σωφροσύνης οὐ κινήσει τὰ ἡδέα, καὶ πρὶν περὶ αὐτῶν σκέψασθαι, καὶ τὸν λόγον ἀντιστήσῃ· ὁ δὲ ἔγκρατῆς οὐ τοιοῦτος· ἐν γὰρ τῷ χηρῆσθαι τῷ λόγῳ κατ' αὐτῶν κατ' ἀντίστασθαι πρὸς αὐτὰς ἢ ἐγκράτεια συνίστασθαι λέγεται· εἰ μὲν γὰρ χρῆσται αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἔγκρατοῦς, φαύλῃ ἢ ἐγκράτεια, κωλύουσα αὐταῖς χηρῆσαι· εἰ δὲ ἀσθενεῖς καὶ οὐ φαῦλαι, οὐδὲν σεμνὸν ἢ ἐγκράτεια· νῦν δὲ τοιαύτη δοκεῖ· εἰ δὲ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα τὸ τοιοῦτων κρατεῖν· ὥστε οὐ μέγα ἢ ἐγκράτεια· λείπεται δὲ φαύλας εἶναι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ ἔγκρατοῦς καὶ ἰσχυράς. Καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ὁ σώφρων ἔγκρατῆς ἂν εἴη, οὔτε ὁ ἔγκρατῆς σώφρων.

(Scripsi : ^a εἴ πως] cod. εἴπως. — ^b ἀνδρείας] cod. ἀνδρίας. —)

Κεφ. ε'. [γ]

Ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ φανερόν, καὶ ὅτι οὐ δύναται ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς εἶναι. Ἐπεὶ γὰρ τῇ φρονήσει ἔπεται καὶ ἡ σωφροσύνη, ὅτι καὶ πᾶσα ἡθικὴ ἀρετὴ, ὁ δὲ σώφρων οὐ δύναται ἔγκρατῆς εἶναι, πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ ἀκρατῆς ἐστίν· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ ὁ φρόνιμος ἀκρατῆς ἂν εἴη.

Κεφ. ζ'.

Ὅπως ζητῆσαι δεῖ τὸ περὶ ἐγκρατείας ζήτημα.

* Ζητητέον δὲ καὶ περὶ τοῦ ἔκτου, εἰ περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ ἀπλῶς πᾶν ἐπιθυμητὸν ἢ ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἢ ἐγκράτεια. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ὁ περὶ ἕκαστον τούτων ἐπιβρεπῶς ἔχων ἀκρατῆς ἐστὶ, ζητητέον τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς· οὐ γὰρ ὁ περὶ πάντα ἔχων οὕτως, ἐστίν· οὐδαίς γὰρ ἀπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας· ὥστε ζητῶμεν τὸν κυρίως ἀκρατῆ. Ἰὰ μὲν οὖν ζητήματα τὰ

nens : ac præterea de quarto, sitne continens quodammodo temperans, videamus. Erit autem hoc manifestum, si continentis definitionem sumamus : est ergo continens, qui vehementibus malisque cupiditatibus resistit : vehementes ergo malasque cupiditates habet continens : si igitur temperans erit continens, malas simul et vehementes cupiditates habebit : quod cum temperantiæ notione pugnat : neque enim in eo versatur temperantia, ut rationi cupiditates obtemperent : deinde temperans gaudet iis quæ agit, quia alioqui non foret temperans : at continens quoniam cum cupiditatibus confligit et conflictatur, non gaudet : nam voluptas quietem capit : porro eum, qui fortitudinis habitum consecutus sit, subito ingruentia pericula aliaque formidabilia, etiam priusquam ratione contra ea se munierit, non terrent : similiter et eum qui temperantiæ habitum gerit non movebunt iucunda, licet nondum de iis cogitaverit, rationemque iis opposuerit : talis autem non est continens : in hoc ipso enim, ut ratione adversus ea utatur iisque resistat, versari continentia dicitur : si enim bonæ sint cupiditates continentis, mala est, quæ ipsum uti iis vetat continentia : sin imbecillæ nec malæ, nihil grave ac præclarum erit continentia : nunc vero talis videtur : sin autem imbecillæ et malæ, non erit magnum eas continere : quapropter non erit præclara res continentia : restat ergo, ut continentis cupiditates tum malæ sint tum vehementes. Quamobrem neque qui temperans est, continens, neque qui continens, temperans esse poterit.

Cap. V [III].

Prudentem non esse incontinentem.

Ex superiore disputatione patet, eum qui sit prudens non posse incontinentem esse. Quum enim prudentiæ etiam temperantia insit, quia omnis quoque virtus moralis inest, temperans autem nequeat esse continens : multo magis non poterit esse incontinens : quod si ita est, ne prudens quidem incontinens erit.

Cap. VI.

Quomodo habenda sit questio de continentia.

Sed et de sexto quærendum est, sitne in opibus et existimatione et absolute in omni re desiderabili posita continentia et incontinentia. Et si hoc verum est, constetque eum qui in singulas hujusmodi res propendat esse incontinentem, quærendum erit, quis sit ille qui simpliciter incontinens vocatur : neque enim is qui ad omne genus æque inclinatur, talis erit : quippe nemo omni simul

* Ἐτι εἰ περὶ πάντα ἀκρασία ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια, κτλ.

περὶ τῆς ἐγκρατείας καὶ αἱ ἀπορίας τοιαῦται συμβαίνουσι. Τούτων δὲ τὰ μὲν ἀνελεῖν δεῖ, τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας εὐρεσίς ἐστι τοῦ ζητουμένου.

* Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες ἀκρατεύονται οἱ ἀκρατεῖς, ἢ οὐ, καὶ πῶς εἰδότες· ἐπειτα περὶ ποία ἐστὶν ὁ ἐγκρατής καὶ ὁ ἀκρατής· λέγω δὲ περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, ἢ περὶ τινὰς ἀφωρισμένους· καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν εἰ διαφέρουσι, καὶ ὅσα ἀκόλουθα τούτοις τοῖς ζητήμασιν ἐστίν.

** Ὡν ἡ ἀρχὴ ἐστὶ τὸ ζητῆσαι περὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς, κατὰ τί διαφέρουσι· κατὰ τὰ ὑποκείμενα, περὶ ἃ εἰσιν, ἢ κατὰ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πρὸς αὐτὰ ἔχουσι, ἢ κατ' ἀμφοτέρα.

Μετὰ δὲ τοῦτο σκεπτέον, εἰ περὶ ἅπαντα τὰ ἡδέα ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὐ. Οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντά ἐστὶν ἡ ἀκρασία, καὶ ἡ ἐγκράτεια, καὶ ὁ ἀπλῶς ἀκρατής, ἀλλὰ περὶ ἃ ὁ ἀκόλαστος· οὔτε ὁμοίως τῶ ἀκόλαστῳ ἔχει πρὸς αὐτά, ἀλλὰ ἕτερον τρόπον· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος διεφθαρμένως κρίνων, καὶ νομίσας ἡδὴ ἀγαθὸν τὸ δικάειν αἰετὸ τὸ ἡδύ, πρὸς αὐτὸ φέρεται· ὁ δὲ ἀκρατής, τοῦ λόγου ἀντιλέγοντος τῆ ἐπιθυμίας, αὐτὸς ἀκολουθεῖ.

(Scripsi : ἢ περὶ τινὰς] vulgo περὶ τίναν. —)

Κεφ. ζ'.

Τίνα τρόπον γινώσκαι ὁ ἀκρατής.

*** Τὸ μὲν οὖν δόξαν εἶναι τὴν γνῶσιν τῶν ἀκρατῶν, ἢ ἀντιπράττουσι, καὶ μὴ ἐπιστήμην, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· τοῦτο γὰρ ζητοῦμεν, εἰ βεβαία ἐστὶν αὐτῷ, ἢ ἀμφίβολος ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ. Συμβαίνει δὲ πολλάκις τὴν δόξαν οὕτω βεβαίως ἐγκεῖσθαι, ὥστε μὴ διαφέρειν ἐπιστήμης κατὰ τὸ ἀντιβαίνειν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ εἶναι οὕτω πιστεύουσιν ὡς δοξάζουσιν, ὥσπερ οἱ ἐπιστήμονες τοῖς διὰ τῆς ἐπιστήμης γινωσκομένοις· ὥσπερ δ' Ἡράκλειτος ἃ ἐδόξαζεν φέτο ἐπιστάσθαι ἀκριδῶς, οἷον, ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις καὶ τᾶλλα ὅσα ἐτίθει. Τῇ γοῦν τοιαύτῃ δόξῃ τοῦ ἀγαθοῦ ὁ ἀντιπράττων οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς τὸ ἡδὺ φερομένου· ὁμοίως γὰρ εἰσι μοχθηροί, καθόσον ὁμοίως ἰσχυρῶν λογισμῶν ἑκάτερος πολεμεῖ. Ὡστε δ' ἐν τοῖς προσηρημένοις ἡπορήθη, πῶς δυνατὸν τὸν εἰδῶτα τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖσθαι τὸ κακόν, οὐχ οὕτω δύναται λυθῆναι. Ζητητέον δὲ πῶς ἑτέρως λυθῆσεται.

**** Λέγωμεν τοίνυν ὅτι τὸ ἐπίστασθαι καὶ κατὰ ἐπιστήμην γινώσκαι διττόν ἐστι. Λέγεται γὰρ ἐπίστασθαι καὶ ὁ ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος αὐτῇ, ὥσπερ εἰ τις γεωμέτρης ὢν καὶ γεωμετρεῖ, λέγεται

incontinentiæ genere laborat : quare eum qui proprie sit incontinens quæramus. Tales igitur de continentia quæstiones et dubitationes accidunt. Horum generum alia tollenda, alia relinquenda sunt : nimirum sublatio dubitationis rei de qua quæritur inventio est.

Primum igitur videndum est, utrum scientes intemperanter vivant incontinentes, nec ne, aut si scientes, quomodo : deinde quibus in rebus continens et incontinens versetur : hoc est, utrum in omni voluptate et dolore an in quibusdam separatim : præterea intersitne aliquid inter continentem et patientem, et quæcumque his quæstionibus consentanea sunt.

Earum autem fundamentum est quæstio, quo pacto continens et incontinens inter se differant, hoc est, utrum rebus in quibus versantur, an ratione qua ad eas se habent, an utroque modo.

Deinde et illud videndum est, utrum in omnibus quæ sunt jucunda, continentia cernatur et incontinentia, nec ne. Neque enim in omnibus cernitur incontinentia et continentia, et qui simpliciter incontinens vocatur, sed in quibus intemperans, neque eodem quo intemperans modo se habet ad illa, sed alio : etenim intemperans quum corrupte iudicet, putetque bonum esse sequi semper id quod est jucundum, eo etiam fertur : incontinens vero quum ejus cupiditati adversetur ratio, ipse tamen jucunda sequitur.

Cap. VII

Quomodo norit incontinens.

Si ergo sit opinio illa cognitio, cui contraria incontinentes faciunt, et non scientia, nihil refert ad rem de qua disputamus : hoc enim quærimus, utrum sit firma illi an ambigua boni cognitio. Fit autem sæpenumero, ut tam firma illi inhæreat opinio, ut in oppugnandis cupiditatibus nihil a scientia differat : sed et nonnulli eandem fidem rebus quas opinantur adjungunt, quam homines periti rebus scientia comprehensis : sicut Heraclitus quæ opinabatur certo se putabat scire, verbi causa, non esse motum et reliqua quæ statuebat. Tali igitur boni ipsius opinioni qui facit contraria nihil ab eo differt qui quum boni scientia præditus sit, tamen ad id quod jucundum est fertur : æque enim sunt improbi, quatenus uterque eodem modo cum firma ratione pugnat. Quamobrem quæ in præcedentibus habita est quæstio, qui fiat, ut homo boni sciens nihilominus expetat malum, solvi hac ratione non potest. Quare, quo pacto aliter solvatur, quæri oportet.

Dicamus ergo scire et scientia comprehendisse dupliciter accipi. Scire enim dicitur et qui habet scientiam et qui ea utitur, ut si quis geometres est eamque artem exercet, scire perhibetur : verum et is qui habet qui-

* Cap. 3. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον κτλ. — ** Ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως κτλ. — *** Περὶ μὲν οὖν τοῦ δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ἐπιστήμην κτλ. — **** Ἄλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν κτλ.

ἐπίστασθαι· καὶ ὁ ἔχων μὲν τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος δὲ αὐτῇ, ὥσπερ γεωμέτρης λογοποιῶν, ἢ ἄλλο τι, οὐ γεωμετρῶν· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ γεωμέτρου θαυμαστόν μὲν ἔστιν, εἰ γεωμετρῶν ψευδῆ συναγάγοι, θαυμαστόν δὲ οὐδέν, εἰ λογοποιῶν οὐ συνορᾷ εἴ τις παρὰ τὴν γεωμετρίαν τὰ σχήματα θεωροῖη, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς ἔχει· εἰ μὲν γὰρ ἐπιστάμενος ὁ ἀκρατής, καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ κατ' αὐτὴν θεωρῶν ἐπὶ τὰναντία ὧν ἐπίσταται φέρεται, θαυμαστόν, εἰ δὲ μὴ χρώμενος, κἂν ἐπιστήμην ἔχη, οὐ δεῖ θαυμάζειν.

* Ἐπι, καὶ δεῖαν τις ἔχων τὴν ἐπιστήμην καὶ χρώμενος, ἂν μὴ τελείως χρῆται, οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ μοχθηρός ἐστιν. Ἐπεὶ γὰρ δυοὶ τρόποις προτάσεων ἀποδεικνύς ἐπίσταται ὁ ἐπιστάμενος, καθόλου καὶ μερικῶ, ἐὰν ἀμφοτέροις μὴ χρῆται, λέγω τῇ καθόλου, τῇ δὲ μερικῇ οὐ χρῆται, θαυμαστόν οὐδὲν εἰ μοχθηρός ἐστιν· οἷον, ἐπίσταται τις, ὅτι τόδε πονηρόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐ δεῖ πράττειν, τόδε ἄρα οὐ δεῖ πράττειν· καὶ ἀμφοτέρων οὕτων ἐν τῇ ψυχῇ τῶν προτάσεων, ἐπειδὴν ἐπιθυμία τις ἐπὶ τὴν κινή πονηρὸν, συμβαίνει τῇ μὲν καθόλου χρῆσθαι, ὅτι τὸ κακὸν οὐ δεῖ πράττειν, καὶ θεωρεῖν κατ' αὐτὴν τῆνικαῦτα, τὴν δὲ μερικὴν, ὅτι τόδε κακόν, ἔχειν μὲν, οὐ χρῆσθαι δέ, οὐδὲ συνορᾷ ἐνεργείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν μοχθηρίαν χωρεῖν, ὥσπερ ἀποτυφλωθέντα, τοῦτο δὲ οὐδὲν θαυμαστόν. Εἰ γὰρ καὶ χρῆται τῇ καθόλου προτάσει, ἀλλὰ πράττειν οὐ δύναται κατὰ τὴν ἐπιστήμην μὴ χρώμενος καὶ τῇ μερικῇ· αὕτη γὰρ ἐστιν ἡ κυρία τῶν πράξεων. Ἦν γὰρ τις εἰδῆ, ὅτι τοῖς ξηροῖς χρηστὸν, μὴ εἰδῆ δὲ ὅτι τάδε ξηρά, οὐδὲν μᾶλλον χρῆσεται τοῖς ξηροῖς· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει· ἂν τις τῇ καθόλου χρῆται καὶ θεωρῆ, τῇ μερικῇ δὲ οὐ χρῆται, οὐδὲν τῆς ἐπιστήμης ἀπώνατο. Αἱ μερικαὶ δὲ διαφέρουσι· τὰς μὲν γὰρ ἀνάγκη πᾶσα εἰδέναι, τῶν καθόλου γινωσκομένων· τὰς δὲ οὐ. Ὄταν γὰρ τὸ καθόλου οὕτως ἔχη, ὥστε περιέχειν αὐτὸν τὸν συλλογιζόμενον, ἢ τὸν ὁμοειδῆ, τῇ καθόλου συγγινώσκειται καὶ ἡ μερικὴ· οἷον, πᾶσι ἀνθρώποις βλαβερὸν ὁ ἐλλέβορος, αὐτὸς δὲ ἀνθρώπος, αὐτῷ ἄρα βλαβερὸν ὁ ἐλλέβορος· ἐνταῦθα τῇ καθόλου καὶ ἡ μερικὴ συγγινώσκειται· οὐ γὰρ ἑαυτὸν δύναται ἀγνοεῖν ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπος· ὁμοίως δὲ κἂν * τοὺς ὁμοειδεῖς περιέχη, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοὺς ἀγνοεῖν δυνατόν. Ὄταν δὲ ἡ καθόλου πρᾶγμα τι περιέχη, τότε οὐκ ἀνάγκη, τῆς καθόλου γινωσκομένης, καὶ τὴν μερικὴν γινώσκεισθαι· οἷον, πᾶς ἐλλέβορος βλαβερὸν, τόδε ἐλλέβορος, τόδε ἄρα βλαβερὸν· ἐνταῦθα οὐκ ἀνάγκη γινώσκεισθαι τὴν μερικὴν, τῆς καθόλου γινωσκομένης. Τὴν τοιαύτην οὖν μερικὴν ὁ ἀκρατής ἢ οὐκ ἔχει, ἢ ἔχων οὐ χρῆται. Τὸ δὲ χρῆσθαι καὶ μὴ χρῆσθαι τοσούτω διαφέρει ἀλλήλων, ὥστε τὸν μὲν χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ καὶ

dem scientiam, sed ea non utitur, ut geometres, qui dicendi artifex sit, aut aliud quid, non suam artem facit: sicut ergo in geometre mirum est, si dum artem suam tractat, falsa colligat, at minime mirum est, si dum disserit in concione, non animadvertat, quando quis contra geometriæ leges formas consideret: item in incontinente se res habet: si enim sciens suaque utens scientia incontinens et e præscripto ejus omnia considerans, in contrarium eorum quæ scit deveniat, mirum id erit, sin autem habeat quidem scientiam, sed ea non utatur, minime mirandum.

Præterea etiam quando quis habet scientiam, atque ea utitur, si non plene utitur, tamen minime id mirum, si sit improbus. Quum enim duo sint propositionum modi, quibus persuadet aliquis sibi qui scit, universalis videlicet et singularis, si non utroque utatur, sed omisso singulari universalem adhibeat, minime mirum si sit improbus: exempli gratia, scit aliquis, hoc esse improbum, quod autem improbum esse non debet committi, hoc igitur non est committendum: quumque utraque propositio in animo sit, quum ad aliquid quod improbum est impellit libido, fit ut utatur universali, nullam culpam esse committendam, eique propositioni convenienter rem ipsam tum inspiciat, singularem vero, hoc nimirum improbum esse, sciat quidem, sed non adhibeat, neque re ipsa expendat, atque idcirco tanquam oculis captus ad improbitatem deveniat, quod quidem haudquaquam mirum est. Quamvis enim universali utatur propositione, tamen scientiæ lege agere non poterit, nisi et singulari utatur: hæc quippe est quæ in actionibus dominatur. Si quis enim sciat, siccis utendum esse, nesciat autem hæc sicca esse, nihilo magis siccis utetur: eodem autem modo et hic se res habet: nam si quis universali propositione utatur eique congruenter rem consideret, singulari vero non utatur, nullum e scientia sua fructum capit. Jam vero differunt etiam singulares: alias enim, cognitæ universalibus, necessario scimus: alias non item. Quum enim ita se habet universale, ut complectatur ratiocinantem et ejusdem generis hominem, universali propositione cognoscitur et singularis, exempli gratia, omnibus hominibus noxium est elleborum: ipse autem homo est, ei ergo noxium est elleborum: hic videlicet una cum universali singularis quoque cognoscitur, neque enim ignorare potest se esse hominem: eodemque modo, si ejusdem generis homines complectatur, nam nec illos ignorare potest. Quando autem universalis rem aliquam complectitur, tum necesse non est, cognita universali propositione singularem quoque cognosci: verbi causa, omne elleborum est noxium, hoc est elleborum, hoc ergo est noxium: hic cognita universalis non est necesse singularem quoque cognosci. Singularem ergo hujusmodi propositionem aut non novit, aut si novit, non utitur ea incontinens. At vero uti et non uti tantum inter se distant, ut eum qui utitur scientia et tamen

* Ἐπι ἐπὶ δύο τρόποις κτλ.

ἀμαρτάνοντα ἀποπόν τινα ἡγούμεθα, καὶ θαυμάζομεν εἰ ἔστι τις οὕτως ἔχων· τὸν δὲ μὴ χρωμένον καὶ ἀμαρτάνοντα, οὐδαμῶς.

* Ἐτι, οὐ τούτῳ μόνῳ διαφέρουσιν οἱ ἐπιστάμενοι, τῷ τοὺς μὲν ἔχειν καὶ χρῆσθαι, τοὺς δὲ ἔχειν μὲν, οὐ χρῆσθαι δέ, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἔχειν διαφέρουσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἔχουσι τὰς ἐπιστήμας οἱ ἐπιστάμενοι· ἔστι γὰρ ἔχοντά τινα ἐπιστήμην, μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἔχουσι τὴν ἐπιστήμην καὶ οἱ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· μεθύουσι γὰρ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ μαινοῦνται ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν μαινομένων καὶ οἰνωμένων, καὶ αὐτῶν τὰ σώματα ἀλλοιοῦνται καὶ μεθίστανται φανερώς ὑπὸ τῶν τοιούτων παθῶν· καὶ γὰρ καὶ χρῶμα καὶ βλέμμα, ἐνίοι δὲ καὶ καθαρῶς μαινοῦνται· φανερόν οὖν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀκρατῶν ὁμοίως ἔχει τῇ τῶν μεθύοντων καὶ μαινομένων.

** Εἰ δὲ καὶ λέγουσι λόγους τῆς ἐπιστήμης, οὐ παρὰ τοῦτο φαίνονται μὴ ὁμοίως ἔχειν τοῖς εἰρημένοις· καὶ γὰρ καὶ οἱ μεθύοντες ἀποδείξει καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· ὡσπερ καὶ οἱ ἀρτί μανθάνοντες παῖδες συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, ἴσασι δὲ οὐπω πρὶν ἐν ἔθει γενέσθαι, καὶ ὡσπερ συμφύνη, ὅπερ διὰ μακροῦ γίνεται χρόνου· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευόμενους, οἱ πρόσωπα ὑποκρινόμενοι τὰ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἔπη λέγουσι^β μὲν, ἴσασι δὲ ὧν λέγουσιν οὐδέν.

*** Ἐτι καὶ τόνδε τὸν τρόπον φυσικῶς ἂν τις συνίδοι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν γινώσκοντες οἱ ἀκρατεῖς τὸ ἀγαθὸν οὐχ αἰροῦνται· ἔστι δόξα καθόλου, καὶ ἔστι δόξα μερικῆ, ἥτις δὴ μερικῆ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἔστιν· ὅταν δὲ ἀπὸ τῆς καθόλου καὶ τῆς μερικῆς δόξης ἄλλην τινὰ συναγάγωμεν δόξαν, ἀνάγκη, εἰ μὲν ἔστιν ἡ δόξα θεωρητικῆ, καταφάναι τὴν διάνοιαν, καὶ πιστεῦσαι ὅτι οὕτως ἔχει· εἰ δὲ ἔστι πρακτικῆ ἡ δόξα, ἀνάγκη πράττειν εὐθύς, ἂν μὴ τις κωλύῃ· οἷον, θεωρητικῆ μὲν δόξα, ὅτι ἐλλέβορος βλαβερόν, ἢ τὸ μέλι γλυκύ, ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πιστεῦομεν μόνον, οὐ πράττομεν· πρακτικῆ δὲ, ὅτι τοῦ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· ὅπερ εἰ συναγάγωμεν, πράξομεν καὶ γευσόμεθα· ὅταν οὖν αἱ μὲν δόξαι, καὶ ἡ καθόλου, καὶ ἡ μερικῆ, κελεύωσι πράττειν τι, οἷον, δεῖ γεύεσθαι τοῦδε, ὅτι τόδε γλυκύ, τοῦ δὲ γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, ἢ δὲ ἐπιστήμη κελεύη καὶ ὁ καθόλου λόγος μὴ γεύεσθαι, τύχη δὲ καὶ ἐπιθυμία ἐνοῦσα τοῦ πράγματος, τὸ μὲν ἐκ τούτων συναγόμενον ἐνέργειαν ἔχει, καὶ χρῆται αὐτῷ, τὸ δὲ καθόλου κωλύει γεύεσθαι, ἢ δ' ἐπιθυμία μετὰ τῆς δόξης ἐπὶ τὸ γευστὸν ἀγει· δύναται γὰρ κινεῖν ἕκαστον τῶν μορίων, λέγω δὲ τὰς οἰκείας αἰσθησεις τῶ ἐπιθυμητῶν, ὅρασιν εἰ δρατὸν ἔστι τὸ ἡδύ, δὲ πρὸς ὃ ἑαυτὸ ἔλκει, καὶ γεῦσιν τὸ γευστὸν· ὥστε

peccat, ineptum judicemus, miremurque vehementer, si talis homo inveniatur : eum autem qui non utitur scientia et peccat, nullo modo.

Præterea non hoc tantum differunt homines rerum scientes, quod alii scientiam quidem habeant eaque utantur, alii habeant quidem, verum non utantur, sed etiam ipsa habendi ratione differunt : neque enim eodem modo scientiam habent rerum scientes : quippe fieri potest, ut homo scientia præditus, tamen scientiam non habeat : qualis est is qui dormit, et furiosus, et temulentus : et hoc quidem modo etiam homines perturbationibus incitati scientiam habent : nam et inebriantur cupiditate et ira furibundi redduntur : et quemadmodum in insanientibus et ebriis usu venit, ita illorum quoque corpora talibus affectibus manifesto mutantur et transfigurantur : nam et colorem mutant et vultum, nonnulli autem etiam omnino insaniunt : unde apparet, incontinentium scientiam haud secus atque ebriorum et furentium se habere.

Quamvis autem rationes a scientia profectas asserant, ne propterea quidem iis videntur esse dissimiles, quos jam commemoravimus : etenim et ebrii demonstrationes sæpe aut versus Empedoclis recitant : ut etiam pueri, qui nuper didicerunt, connectunt quidem verba, sed nondum intelligunt, antequam assueverint, et quasi cognatum ingenium sibi induerint, quod temporis diuturnitate fit : quare sicut histriones, ita existimandi sunt dicere incontinentes, qui alienam quasi personam agentes poetarum versus recitant, neque quidquam tamen eorum intelligunt, quæ dicunt.

Præterea hoc etiam modo nativa ratione rei causam perspicias, propter quam incontinentes quum norint bonum non tamen expetant : est enim universalis, est et singularis opinio, quæ quidem singularis in rebus sensibilibus versatur : quando autem ex universali et singulari opinione aliam quandam opinionem colligimus, necesse est, siquidem contemplativa sit opinio, animus eam confirmet, remque ita se habere credat : sin activa opinio, necesse est, nisi quis impediatur, animus statim agat : velut, contemplativa opinio est, elleborum noxium esse, aut mel dulce, quod si colligamus, non agemus sed credemus tantum : at vero quæ dulcia sunt gustanda esse, activa est opinio : quod si colligamus, agemus aliquid, hoc est, gustabimus : quum igitur opiniones tam universalis quam singularis agere aliquid nos jubent, verbi causa hoc gustandum est, quia hoc dulce est, ea autem quæ dulcia sunt gustari oportet, scientia vero et ratio universalis haudquaquam nos gustare jubent, ac tum forte rei ipsius quæ in nobis eat accedit cupiditas, id quod ex his colligitur ad effectum adducitur utiturque ea re : universale enim prohibet nos gustare, cum opinione vero cupiditas nos ad gustandum impellit : quippe singulas movere partes potest, ita voco sensus rei desiderabilis proprios, visum

* Ἐτι τὸ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην κτλ. — ** Τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους κτλ. — *** Ἐτι καὶ ὁδὲ φυσικῶς ἂν τις κτλ.

συμβαίνει τὴν ἀκρασίαν ὑπὸ λόγου γίνεσθαι, καὶ δόξης τῆς ἐναντίας τῷ λόγῳ· ἔστι δὲ ἐναντία ἡ δόξα τῷ ὀρθῷ λόγῳ οὐ δι' ἑαυτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν· οὐ γὰρ ἡ δόξα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει τοῦ λόγου τοῦ ὀρθοῦ κρατεῖ· ἀδύνατον γὰρ ἐπιστήμης δοῆναι περιγενέσθαι· ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς ἐπιθυμίας, ἣ καὶ τὸ σῶμα μεθίστησι καὶ ἄλλοιοι· γίνεται δὲ ἡ ἀκρασία ὑπὸ λόγου καὶ δόξης ἀντιφθεγομένης τῷ ὀρθῷ λόγῳ, διὰ τῆς ἐπιθυμίας.

* Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ θηρία ἀκρατῆ δύνανται λέγεσθαι, ὅτι οὐκ ἔχουσι λόγον ^a ἢ ἀνίσταται ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ φαντασίαν τινὰ τῶν μερικῶν καὶ μνήμην.

** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία τοῦ ἀκρατοῦς τῆς ἐπιθυμίας σεβασθείας, καὶ πάλιν γίνεται ὁ ἀκρατῆς ἐπιστήμων καὶ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐνεργῶν, ὁ αὐτός ἐστι λόγος, ὅς ἐστι καὶ ἐν τῷ μεθύοντι καὶ καθεύδοντι· τοῦτο δὲ φυσιολόγων εἰδέναί.

*** Ὅταν δὲ ἐν τῷ πάθει γένηται ὁ ἀκρατῆς, τὴν ἐλάττω πρότασιν, τὴν κυρίαν τῶν πράξεων, τὴν ὅτι τόδε κακόν, ἢ οὐκ ἔχει οὐδαμῶς οὐδὲ ἐπίσταται, ἢ οὕτως ἔχει ὥσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι ἐπητινά καὶ ἀποδείξει λέγουσιν· ἄλλως τε, ὅτι οὐδὲ ἡ ἐλάττω πρότασις αὐτῆ καθ' αὐτὴν ἐπιστημονικὴ ἐστίν, ὥσπερ ἡ καθόλου καὶ μείζων.

**** Ὅμοτε εἰσικεν, ὁ ἐξήτει Σωκράτης συμβαίνει· οὐ γὰρ παρουσίας τῆς κυρίως εἶναι δοκούσης ἐπιστήμης, ἥτις ἐστίν ἡ καθόλου, γίνεται τὸ πάθος· οὐ γὰρ ταύτης κρατεῖ ἡ ἐπιθυμία· ἀλλὰ τῆς κυρίας τῶν πράξεων, ἥτις ἐστίν ἡ ἐλάττω καὶ ἡ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ^c ταύτην γὰρ διαφθείρει ὁ πρᾶττων, ἥτις ἐστὶ περὶ τὰς πράξεις· καὶ αὕτη περιέλεται διὰ τὸ πάθος, οὐχ ἡ καθόλου. Περὶ μὲν οὖν τῆς γνώσεως τῶν ἀκρατῶν, εἰ γινώσκουσιν ὅλως τὸ ἀγαθόν, καὶ πῶς γινώσκοντες ἀκρατεύονται, τοσαῦτα εἰρήσθω.

(Scripsi . ^a κᾶν] cod. κᾶν. — ^b λέγουσι μὲν] cod. λέγουσιν μὲν. — ^c ἡδύ, ὁ πρὸς] cod. ἡδύ, πρὸς. — ^d ἔχουσι λόγον] cod. ἔχουσιν λόγον. — ^e τὰ καθ' ἕκαστα] τὰ καθέκαστα. —)

Κεφ. η'.

Τίς ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς; καὶ ὁ ἀπλῶς ἐγκρατῆς.

***** Μετὰ δὲ ταῦτα ρητέον, εἰ ἔστι τις ἀπλῶς ἀκρατῆς ἀνευ προσθήκης, ἢ πάντες κατὰ μέρος, οἶον, ἀκρατῆς θυμοῦ καὶ ἀκρατῆς δόξης· καὶ εἰ ἔστιν ἀπλῶς ἀκρατῆς, λεχτέον περὶ ποῖα ἐστὶν ὑποκείμενα.

***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας εἰσὶν ἅπαντες οἱ ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ καὶ ἀπλῶς καὶ μερικοί, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοί, φανερόν.

***** Ἐπεὶ δὲ τῶν ἡδέων τὰ μὲν εἰσὶν ἀναγκαῖα, τὰ

videlicet, si spectabile est jucundum illud, quod ad se allicit, et gustum, si gustari potest, quod ad se trahit: ita fit, ut incontinentia a ratione et opinione rationi contraria proficiscatur: est autem non per se, sed propter cupiditatem rectæ rationi contraria opinio: neque enim vi sua propria rectæ rationi imperat opinio: quia fieri nequit, ut scientiam superet opinio: sed vi cupiditatis, quæ corpus quoque mutat et transfigurat: e ratione ergo et opinione rectæ rationi contraria, instigante cupiditate, nascitur incontinentia.

Quocirca ne bestiarum quidem incontinentes dici possunt, quia rationem cui cupiditas adversatur, non habent, sed visionem quandam singularium et memoriam.

Quo pacto autem restincta cupiditate incontinentis ignorantia depellatur, rursusque scientiam et consequatur incontinentes et ad ejus normam agat, si quaeratur, eandem dicemus ejus rationem esse. quæ est ebriorum et dormientium: hoc autem scire physicorum est.

Quum vero affectibus indulget incontinens, minorem propositionem, et quæ actionum quasi princeps est et domina, hoc nimirum malum esse, aut omnino non habet nec novit, aut ita habet ut ebrii et insani versus ac demonstrationes recitant: sed et propterea quod neque per se propria scientiæ minor propositio est, sicut universalis et major.

Quamobrem videtur illud quod quaerebat Socrates evenire: neque enim præsentē ea quæ proprie videtur scientia, quæ universalis est, oritur affectus ille: neque enim ei imperat cupiditas: sed illa, quæ actionum propria est et minor, atque in singulis versatur: namque hanc quæ in actionibus cernitur, corrumpit agens: estque ea quæ impetu rapitur, non autem universalis. Ac de cognitione quidem incontinentium, num omnino norint id quod est bonum, et quomodo, si norint, incontinenter agant, hactenus dictum sit.

Cap. VIII.

Quis simpliciter continens et simpliciter sit incontinens.

Deinceps dicendum erit, utrum aliquis simpliciter sine ulla adjunctione sit incontinens, an omnes ex aliqua parte, ut iræ incontinens aut gloriæ: item si sit aliquis simpliciter incontinens, in quibus rebus versetur, dicendum erit.

In voluptatibus ergo ac doloribus continentes versari omnes ac patientes, tam qui simpliciter quam qui ex parte dicuntur, incontinentes item ac molles, perspicuum est.

Quum vero eorum quæ jucunda sunt, alia necessaria,

* Ὅμοτε καὶ διὰ τοῦτο κτλ. — ** Πῶς δὲ λύεται ἡ ἀγνοία κτλ. — *** Ἐπεὶ δὲ ἡ τελευταία κτλ. — **** Καὶ εἰσικεν ὁ ἐξήτει κτλ. — ***** Cap. 4. Πότερον δὲ ἐστὶ τις κτλ. — ***** Ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονᾶς κτλ. — ***** Ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, κτλ.

οὐκ ἀναγκαῖα μὲν, αἰρετὰ δὲ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἡδέα· λέγου δὲ ἀναγκαῖα μὲν, ὧν χωρὶς οὐ δύναται συνεστάναι ἢ τὸ εἶδος καθ' ἑαυτοῦ· τὸ ἀνθρώπινον, ὡσπερ δὲ γάμος, ἢ τὸ ἄτομον, ὡσπερ τροφή, ἀνσεις, ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἀναγκαῖα δὲ, αἰρετὰ καὶ ἡδέα δι' ἑαυτὰ, οὐ διὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, πλουτοῦτος, τιμῆ, νίκη, καὶ τὰ τοιαῦτα· συμβαίνει καὶ ἐν ἀμφοτέροις ἡδέσις ὑπερβολὰς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ ἐν τοῖς δι' ἑαυτὰ αἰρετοῖς, ὅταν τις αὐτοῖς χρήσεται πλέον ἢ δεῖ, καὶ ὁ ὀρθὸς κέλευσις λόγος αὐτοῖς χρήσασθαι.

* Ὁ μὲν οὖν πρὸς τὰ ἡδέα ὑπερβάλλων τὰ μὴ ἀναγκαῖα οὐ λέγεται ἀπλῶς χωρὶς προσθήκης ἀκρατῆς, ἀλλὰ ἀκρατῆς δόξης, ἢ ἀκρατῆς πλουτοῦτος, ὡς ἕτερος ὧν ἐκείνου τοῦ κυρίως καὶ ἀπλῶς ἀκρατοῦς, ὀνομαζόμενος δὲ ἀκρατῆς διὰ τινὰ πρὸς ἐκεῖνον ὁμοιότητα· καθάπερ διαφέρει ὁ ἀνθρώπος ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς^b τοῦ ἀπλῶς ἀνθρώπου· καὶ γὰρ εἰ καὶ μικρὸν ἐστὶ τὸ διάφορον αὐτῶν, ἀλλ' ἕμως διαφέρει, καὶ ἕτερός ἐστι διὰ τὴν προσθήκην.

** Ὅτι δὲ διάφορός ἐστιν^c ἢ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ἀκρασία τῆς ἀκρασίας, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ τὴν μὲν ἀκρασίαν ἀπλῶς ψέγεσθαι, καὶ δοκεῖν οὐ μόνον ἀμαρτιάν, ἀλλὰ καὶ κακίαν, ἢ κυρίως, ἢ κατὰ τι, τὴν δὲ μετὰ προσθήκης ἀκρασίαν οὐ ψέγεσθαι ὡς κακίαν· οἱ μὲν οὖν περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντες ἀκρατεῖς λέγονται μετὰ προσθήκης.

*** Οἱ δὲ περὶ τὰς ἀναγκαῖας καὶ σωματικὰς ἡδονὰς ὑπερβάλλοντες, οὐ κρίνοντες καὶ συντιθεμένου τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀνθισταμένου, καὶ τὰς μὲν ἡδονὰς ὑπερβαλλόντως διώκοντες, περὶ δὲ ἔφαμεν εἶναι τὸν σώφρονα καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὰς δὲ λύπας φεύγοντες πλέον ἢ προσῆκεν, οἷον πείνης, δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων τῶν περὶ ἀφῆν καὶ γεῦσιν, οἱ τοιοῦτοι ἀκρατεῖς λέγονται, οὐ μετὰ προσθήκης, ἀλλὰ ἀπλῶς.

**** Δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκολάστους λέγεσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ὑπερβάλλοντας, τοὺς δὲ περὶ τὰ μὴ ἀναγκαῖα ἡδέα ὑπερβάλλοντας, οὐδαμῶς.

***** Ὅτι γὰρ περὶ τὰς αὐτὰς σωματικὰς ἡδονὰς συμβαίνει εἶναι τὸν σώφρονα καὶ ἔγκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀκόλαστον, εἰς ταῦτον τίθεμεν τὸν σώφρονα τῷ ἔγκρατῆ, καὶ τὸν ἀκόλαστον τῷ ἀκρατῆ.

***** Εἰ καὶ οὐχ ὁμοίως ἔχουσι πρὸς ταύτας τὰς ἡδονὰς· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος προαιρούμενος ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν φέρεται, ὁ δὲ ἀκρατῆς μὴ προαιρούμενος, ἀλλὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀνθισταμένου· τὸν μὲν οὖν ἀκρατῆ τῷ ἀκολάστῳ εἰς ταῦτον τίθεμεν, καὶ τῷ σώφρονι τὸν ἔγκρατῆ, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ λεγόμενα αὐτοῦς εἶναι, τὸν δὲ περὶ τὰς ἄλλας ἡδονὰς τὰς μὴ ἀναγκαῖας ἀκρατῶς ἔχοντα, οὐδαμῶς. Εἰ δὲ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν

alia non necessaria sint, sed per se expetenda et jucunda : necessaria autem a me dicuntur, sine quibus constare vel omnino species humana nequit, ut nuptiæ, vel singuli homines, ut cibus, remissio, somnus et alia ejus generis : non necessaria autem, quæ per se expetenda sunt et jucunda, non ita tamen, ut sine iis homo nequeat constare, divitiæ, honor, victoria et ejusmodi alia : fit, ut in utroque jucundorum genere quædam sint nimia, tam in iis quæ necessaria sunt, quam quæ per se sunt expetenda, quando aliquis magis quam oportet, aut quam recta ratio præcipit, iis utitur.

Qui ergo in rebus jucundis eorum quæ non necessaria sunt modum excedit, non simpliciter sine ulla adjectione incontinens vocatur, sed aut gloriæ incontinens, aut opum, tanquam diversus ab eo qui proprie et absolute incontinens appellatur, ut qui tantum ob quandam cum eo similitudinem ita nominetur : sicut differt homo Olympiorum victor ab eo qui simpliciter homo est : quamvis enim parva sit eorum differentia, differt tamen diversusque ab eo est propter illam adjectionem.

Differre autem incontinentiam, quæ in rebus jucundis et non necessariis cernitur, ab illa altera incontinentia, vel ex eo apparet, quod quæ absolute dicitur incontinentia vituperatur, neque peccatum solum, sed etiam vitium videri solet, sive proprie, sive alicujus rei respectu, altera vero, cui aliquid adjicitur, non vituperatur ut vitium : qui ergo in rebus simul jucundis simul non necessariis modum transeunt, addita alia voce incontinentes vocantur.

Qui vero necessariis corporis voluptatibus supra modum se dedunt, idque sine judicio, certe non consentiente, sed adversante ratione, easque voluptates vehementer appetunt, in quibus temperantem et intemperantem versari diximus, dolores vero magis vitant quam oportet, ut famis, sitis, æstus, frigoris omniumque quæ in tactu et gustu cernuntur, hi sine ullo additamento simpliciterque incontinentes appellantur.

Idque vel ex eo intelligitur, quod qui in his modum excedunt, intemperantes nominantur, qui in rebus tum jucundis tum non necessariis, minime.

Quia enim in iisdem corporis voluptatibus temperantem et continentem, item incontinentem et intemperantem versari convenit, eodem loco temperantem et continentem, item intemperantem et incontinentem ponimus.

Quamvis non eodem modo in his voluptatibus se habeant : consulto enim ad cupiditatem fertur intemperans, inconsulto autem, adversante recta ratione, incontinens : tamen eodem loco cum intemperante incontinens et cum temperante continens a nobis ponitur, eosque versari in iisdem dicimus, qui vero in aliis iisque non necessariis voluptatibus incontinentem se gerit, non item. Et si autem in iisdem cum intemperante volupta-

* Τοὺς μὲν οὖν πρὸς ταῦτα κτλ. — ** Σημεῖον δὲ κτλ. — *** Τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς κτλ. — **** Σημεῖον δὲ κτλ. — ***** Καὶ διὰ τοῦτο κτλ. — ***** Οἱ δ' εἰσι μὲν περὶ ταῦτά, κτλ.

ἡδέα ὁ ἀκρατῆς τῶ ἀκολάστῳ, ἀλλὰ μᾶλλον ψέγεται ὁ ἀκόλαστος, ὡς μᾶλλον ταῖς ἐπιθυμίαις δουλεύων· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς σφοδροτάτων ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται· οὐ γὰρ ἦν ἄλλως, τοῦ ὀρθοῦ ἀνθισταμένου λόγου· ὁ δὲ ἀκόλαστος καὶ μικρῶν καὶ ἀσθενῶν ἐπιθυμιῶν ἡττᾶται, διὰ τὸ μὴ ἀντιπρᾶττειν αὐταῖς τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ ζητεῖ τὰς ὑπερβολάς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας· καὶ εἰ μετρίων κινουσῶν ἐπιθυμιῶν οὕτως εἰς τὰς ὑπερβολὰς φέρεται, τίς ἂν γένοιτο, εἰ προσγένοντο αὐτῷ ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαιῶν χρεῖας λύπη ἰσχυρά;

(Scripsi : « καθ' ἑλοῦ] cod. καθόλου. — ὁ νενηκῶς] cod. νενηκῶς. — ὁ διάφορός ἐστιν] vulgo διαφορός ἐστιν. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς θηριωδίας καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀκρασίας.

* Πάλιν τῶν ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶ φύσει ἀγαθὰ, τὰ δὲ φύσει κακὰ, τὰ δὲ μεταξὺ. Καὶ φύσει μὲν ἀγαθὰ ἡδέα εἰσὶν, ἃ δι' ἑαυτά, καὶ οὐ δι' ἄλλα ζητούμεν· οἶον, δόξαν, νίκην, ὑγίειαν· φύσει δὲ κακὰ, οἶον, τὸ φαγεῖν ἄνθρωπον, καὶ πιεῖν αἵματος ἀνθρωπίνου, καὶ ἡ παρὰ φύσιν ἀκολασία· μεταξὺ δὲ τούτων, ὅσα δι' ἑαυτὰ μὲν οὐτε ἀγαθὰ εἰσιν, οὐτε κακὰ, ἀλλὰ χρῆσιμα πρὸς τι ἀγαθόν, οἶον, τὰ σιτία, καὶ τὰ ἱμάτιον, καὶ ὁ γάμος· τὰ μὲν οὖν φύσει ἀγαθὰ, καὶ τὰ μεταξὺ, ἐπειδὴν τις ζητῇ, ἐπαινεῖται, ἐὰν μὴ ὑπερβάλλῃ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' ὡς προσῆκε ζητῇ.

** Καὶ γὰρ ἡ ὑπερβολὴ ἐν ἅπασιν οὐκ ἐπαινετόν, ἀλλ' ἡ μὲν ἐν τοῖς φύσει ἀγαθοῖς ὑπερβολὴ ψεκτόν μὲν οὐκ ἐστὶν οὐδὲ μοχθηρόν, ὅτι τὰ διωκόμενα, ὡς εἴρηται, φύσει εἰσὶν ἀγαθὰ, καὶ δι' ἑαυτὰ ζητοῦνται· ψεκτόν δὲ ἐστὶ καὶ φαῦλον· τοῦ γὰρ φιλεῖν τοὺς παῖδας, φύσει ὄντος ἀγαθοῦ, φεύγειν δεῖ τὴν ὑπερβολήν, καὶ μὴ καθάπερ ἡ Νιόβη, ἣ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐμάγετο, ἣ ὁ Σάτυρος ὡς θεὸν ἐπικαλούμενος τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν.

*** Ἄλλ' οὐδὲ ἀκρασία ἐστὶν ἡ τοιαύτη ὑπερβολή. Ἡ γὰρ ἀκρασία οὐ μόνον ψεκτόν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστὶ· λέγεται δὲ καὶ ἀκρασία δι' ὁμοιότητά τινα, ἣν ἔχει περὶ τὴν ἀκρασίαν μετὰ προσθήκης, καθὼς εἴρηται, ἀκρασία κέρδους ἢ ἀκρασία τιμῆς. Καὶ ἀκρατῆς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἀκρατῆς τιμῆς, ἣ φιλοτεχνίας, ἣ τινος τῶν τοιοῦτων· ὡσπερ κακὸν ἱατρὸν λέγομεν, τὸν παρὰ τὴν ἐπιστήμην χρώμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ κακὸν ὑποκριτὴν, τὸν μὴ ἀκριβῶς μιμούμενον δὲ ὑποκρίνεται, καὶ οὐχ ἀπλῶς κακὸν· ὅτι οὐκ ἐστὶ κακία ἡ τοιαύτη παρατροπή, ἀλλ' ἡ καθ' ὁμοιότητα * μετὰ προσθήκης. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα ὑπερβολὴ οὕτως ἔχει. Τῶν δὲ μεταξὺ ἀγαθῶν αἰ-

tibus versatur incontinens, magis tamen reprehenditur intemperans, ut qui magis serviat voluptatibus : etenim acerrimis cupiditatibus incontinens frangitur : nam repugnante recta ratione fieri hoc aliter non posset : at vero parvis etiam et exiguis cupiditatibus intemperans servit, quia non adversatur iis recta ratio : ideoque et nimium appetit, et mediocres dolores fugit : quodsi modicis tantum cupiditatibus impulsus ita ad nimium rapitur, qualis tandem futurus sit, si acris et vehemens aliqua cupiditas eum invadat, aut ob rerum necessariorum penuriam dolor gravis?

Cap. IX.

De feritate et quæ in ea inest incontinentia.

Rursus eorum quæ jucunda sunt, alia natura bona, alia mala sunt, alia media. Et natura quidem bona ea sunt jucunda, quæ per se non propter aliud petimus : ut gloria, victoria, bona valetudo : natura vero mala, ut hominem vorare, sanguinem humanum bibere, et quæ contra naturam est intemperantia : media autem horum, quæ per se nec bona sunt, nec mala sed ad bonum quoddam conducunt, exempli gratia, cibi, vestes, nuptiæ : quæ igitur natura bona sunt et quæ sunt media, si quis ea ita petat, ut a recta ratione non deflectat, sed decenter petat, laudatur.

Neque enim in omnibus nimia laudantur, sed quod in rebus natura bonis nimium est non quidem vituperatur, nec malum habetur, quia quæ expetuntur, ut dictum est, natura sunt bona et per se quæeruntur : nihilominus tamen et fugiendum est et malum : verbi causa, quum amare liberos natura sit bonum, vitandum nihilominus in eo genere id quod nimium est, neque agere debemus ut Niobe, quæ cum diis pro liberis suis pugnat, aut Satyrus qui tanquam deum patrem suum invocabat : omnino enim insanire videbatur.

Sed ne incontinentia quidem talis est nimietas. Quippe incontinentia non solum fugienda est, sed etiam in rebus vituperabilibus numeratur : dicitur autem etiam incontinentia propter similitudinem quandam, adjectione facta rei quæ ad ejus similitudinem accedit, ut dictum est, incontinentia lucri aut incontinentia honoris. Et incontinens non simpliciter, sed incontinens honoris, aut amoris quo liberos vel aliud quid prosequitur : sicut malum appellamus medicum, qui contra artis legem curat ægros, et malum histrionem, qui non recte imitatur eum cujus personam sustinet, non autem absolute malum : quia non est vitium hujusmodi aberratio, nisi propter rei similitudinem cum adjectione. Nimis igitur atque immoderatæ rerum natura bonarum et ju-

* Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Διὸ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον κτλ. — *** Μοχθηρία μὲν οὖν κτλ.

ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσι καὶ ψεκταὶ· ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔχουσι τὸ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα εἶναι, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τέλους πρὸς ὃ τάττονται, ἢ ἀγαθὰ εἶναι ἢ κακὰ. Καὶ διὰ τοῦτο, ἂν πρὸς τέλος ταχθῶσι μοχθηρόν, μοχθηρὰ εἰσι· τάττονται δὲ εἰς μοχθηρόν τέλος, ὅταν μεθ' ὑπερβολῆς διώκωνται· ὃ γὰρ ὑπερβάλλων ἐν τῇ χρήσει τῶν σιτίων, καὶ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον αὐτοῖς χρώμενος, εἰς τὴν ἀκολασίαν αὐτὰ τάττει. Καὶ διὰ τοῦτο ^b ἡ τοῦτων ἀπάντων ὑπερβολὴ μοχθηρία ἐστὶ. Τινῶν δὲ καὶ ἀπλῶς ἀκρασία καὶ χωρὶς προσθήκης, περὶ ^a καὶ ἡ σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡ ἀκολασία.

* Τῶν δὲ φύσει κακῶν καὶ ἡδέων οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ μοχθηραὶ εἰσιν, ἀλλ' ἀπλῶς αἱ περὶ ταῦτα ἔξεις, αἱ εἰσιν αἱ θηριώδεις· ἀπερ οὐδὲ φύσει ἡδέα εἰσι. Τῶν γὰρ ἡδέων τὰ μὲν ἐστὶν ἡδέα φύσει καὶ πᾶσι ζώοις ^a, οἷον, τροφή, καὶ ὕπνος, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ φύσει μὲν ἡδέα, οὐ πᾶσι δὲ ἡδέα, ὡσπερ ἡ τοιαύτη τροφή, οἶον, τὸ πᾶν φαγεῖν ἢ κρέα ἐνίοις τῶν ζώων ^a φύσει ἡδέα εἰσι, τὰ δὲ οὐδαμῶς φύσει ἡδέα, ἀλλὰ ἢ διὰ ἔθου, ἢ διὰ πηρώσεως, ἢ διὰ μοχθηρίας φύσεως· ἅτινά εἰσι φύσει κακὰ.

** Περὶ ^a ἡ θηριότης ἐστίν· οἶον τὴν ἀνθρωπὸν ἐκείνην λέγουσι ποιεῖν, τὰς κούσας ἀνασχίζουσαν τὰ παιδία κατεσθλεῖν· ἢ οἷς ἡδονοὶ οἱ ἀπηγριωμένοι περὶ τὸν Πόντον ἀνθρωποὶ, οἱ μὲν ἰχθύς ὠμοὺς ἐσθίοντες, καὶ κρέα ὠμά, οἱ δὲ δανειζόντες τὰ τέκνα ἀλλήλοισι εἰς εὐωχίαν· ἢ ὁ Φάλαρις ἐποίησε φαγῶν τὸν ἑαυτοῦ παιδῶν· τοιαῦτα δὲ τὰ κακὰ καὶ ἡδέα, οὐ φύσει ἡδέα, ἀλλὰ διὰ μοχθηρίαν φύσεως ἡδέα δοκοῦσι ταῦτα. Τοῖς δὲ διὰ πηρώσεως τινὲς ἡδονοῖται, ἢ διὰ μανίαν, ἢ ἀλλήν τινὰ νόσον· διὰ μανίαν μὲν, ὡσπερ ὁ μανεὶς καὶ φαγῶν τοῦ συνδούλου ἤπαρ, ἢ ὁ τὴν μητέρα καθιερεύσας καὶ φαγῶν· διὰ νόσον δὲ ὁ ἐσθίων ἀνθρώπων καὶ γῆς· ἐξ ἔθους δὲ γίνεται θηριώδης, ὁ ταῖς παρὰ φύσιν ἡδοναῖς ἐκ προοιμίων τοῦ βίου συνθεσθεῖς, καὶ χαίρων μὲν σιτίοις, οἷς οὐδεὶς ἡδεται ἀνθρώπων μὴ τῶν φυσικῶν ἔρων ἐκστάς, ἀκολασταίνων δὲ τὴν παρὰ φύσιν ἀκολασίαν· τούτων δὲ ἐστὶ καὶ ὁ χαίρων τριγῶν τίλει, ἢ ὀνύχων τρώζει· ταῦτα δὲ καὶ διὰ μοχθηρίαν φύσεως γίνεται.

*** Ὅσοι μὲν οὖν διὰ μοχθηρίαν φύσεως τοῖς φύσει κακοῖς ἡδονοῖται, οὐκ εἰσὶν ἀκρατεῖς· οὐ γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς ὀρθὸς λόγος, ᾧ ἀνθίστανται· ^a ὁμοίως δὲ οὐδὲ ὅσα ἐξ ἔθους, ἢ νοσήματος, ἢ μανίας· ἀλλὰ τὸ ἡδεσθαι τοῖς τοιοῦτοις ἔξω ἐστὶ παντελῶς τῶν τῆς κακίας ἔρων.

*** Εἰ δὲ τις τούτων τῶν ἐπιθυμιῶν νῦν μὲν κρατεῖ, νῦν δὲ ἡττάται, οὐ λέγεται ἀκρατής ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, οὐδὲ ἐγκρατής ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οἶον, ἐγκρατής τὴν θηριωδίαν, καὶ ἀκρα-

cundarum cupiditates tales sunt. Nimis autem rerum, quæ in medio sunt, bonarum cupiditates malæ sunt et vituperabiles: quia ejusmodi bona non per se eo valent, ut tæia aut talia sint, sed a fine ad quem diriguntur aut bonitatem aut malitiam sumunt. Quocirca, si ad malum finem diriguntur, mala sunt: ad malum autem finem spectant, quando nimis expetuntur: qui enim nimius est in usu ciborum et vestium cæterarumque rerum necessariarum, quique iis præter rectam rationem utitur, ad intemperantiam ea refert. Quamobrem nimia horum omnium cupiditas malitia est. Quorundam vero simplex, nulla adjectione facta, incontinentia est, in quibus temperantia quoque et intemperantia versantur.

Eorum vero quæ natura mala sunt et jucunda non nimis cupiditates malæ sunt, sed simpliciter eorum habitus, quos ferinos dicimus: quæ quidem nec natura jucunda sunt. Eorum enim quæ jucunda sunt alia natura, et quidem omnibus animalibus jucunda sunt, ut cibus, somnus et reliqua ejus generis: alia natura quidem, sed non omnibus sunt jucunda, velut talis cibus, verbi causa, herbam comedere aut carnes nonnullis animalibus natura jucundum est, alia rursus nequaquam natura, sed vel ob consuetudinem vel mutilationem aliquam, aut naturæ pravitatem sunt jœcunda: quæ natura sunt mala.

In quibus cernitur feritas: exempli gratia, quod de muliere illa narratur, quæ prægnantium ventres discindere, fœtusque earum devorare solebat: vel quibus efferati circa Pontum homines delectabantur, quorum alii pisces crudos comedebant, alii carnes, alii liberos suos inter se mutuos in epulas dabant: aut quod Phalaris faciebat, qui filium suum comedit: talia ergo quæ et mala sunt et jucunda, non natura sunt jucunda, sed ob aliquam naturæ pravitatem jucunda videntur. Alia rursus sunt, quibus ob mutilationem aliquam nonnulli delectantur, aut insaniam, aut alium quandam morbum: insaniam quidem, ut qui insaniam agitur jecur conservi sui devorabat, aut qui matrem immolavit et comedit: morbum vero ut qui carbones comedit et terram: ex consuetudine autem fit belluinus, qui ab ineunte ætate voluptatibus naturæ repugnantibus assuevit, iisque gaudet cibus, quibus nemo omnium hominum delectatur, nisi qui non observatis legibus naturalibus intemperantiam quæ est præter naturam gaudet: e quorum numero et illi sunt, qui pilorum evulsione aut unguium rosione delectantur: nam et hæc a naturæ pravitate proficiuntur.

Quicunque ergo ob naturæ pravitatem rebus natura malis delectantur, non sunt incontinentes: neque enim iis recta ratio est, cui resistent: eodemque modo neque ea, quæ a consuetudine aut morbo aut insaniam proficiuntur, incontinentiis tribuenda: sed ejusmodi rebus delectari omnino est extra vitiositatis cancellos positum esse.

Quodsi quis nunc imperat his voluptatibus, nunc servit, non dicitur absolute incontinens, sed cum adjectione, neque absolute continens, sed cum adjectione: verbi causa, continens feritalis, itidemque incontinens:

* Cap. 5. ἐπει δ' ἐστὶν ἕνια μὲν ἡδέα κτλ. — ** Λέγω δὲ τὰς θηριώδεις κτλ. — *** Ὅσοις μὲν οὖν κτλ. — **** Τὸ δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι κτλ.

της ὁμοίως· οὐ γάρ ἐστιν ἡ θηριώδεια περὶ τὰ αὐτὰ τῇ ἀκολασίᾳ, ὡσπερ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια· ἡ μὲν γάρ ἀκολασία περὶ τὰς φυσικὰς ἐστὶν ἡδονὰς ὁμοίως, καὶ ἡ ἀπλῶς ἐγκράτεια, ἡ δὲ θηριώδεια περὶ τὰς παρὰ φύσιν.

* Πᾶσα μὲν γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις εἰσὶν. Ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, καὶ ἴψοφῆση μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· νοσηματώδης δὲ, οἷος ἦν ὁ δεδιώς τὴν γαλῆν διὰ νόσον· καὶ ἐπὶ τῆς ἀφροσύνης οἱ μὲν ἐκ φύσεως ἀλόγιστοι καὶ μόνῃ αἰσθησίᾳ ζῶντες, ὡσπερ τινὰ ε γένῃ τῶν πόρρω βαρβάρων, θηριώδη ἀφροσύνην ἀφρονες· οἱ δὲ διὰ νόσους ἐπιληπτικὰς ἢ μανίας, νοσηματώδεις.

** Ταύτας δὲ τὰς ἕξεις δυνατὸν καὶ ἔχειν καὶ μὴ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν· ὡσπερ εἰ Φάλαρις ἐκράτει τῆς ἐπιθυμίας, ἐπιθυμῶν παιδίον φαγεῖν, δυνατὸν δὲ καὶ κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν.

*** Τὴν γοῦν τοιαύτην ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν οὐχ ἀπλῶς ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν ἐροῦμεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρηται, ἀκρασία θηριώδης, ἢ ἀκρασία νοσηματώδης, καὶ ἐγκράτεια θηριώδους κακίας, ἢ ἐγκράτεια νοσηματώδους κακίας· ἀκρασία δὲ ἀπλῶς, ἢ περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολασίαν μόνῃ.

**** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἐστὶ μόνον, περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη, καὶ ὅτι ἡ περὶ τὰ ἄλλα ἡδέα ἄλλο τι ἢ εἶδος ἐστὶν ἀκρασίας κατὰ μεταφορὰν λεγόμενον καὶ οὐ κυρίως, εἴρηται.

[Scipisi : a ἀλλ' ἢ καθ' ὁμοιότητα] cod. ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα. — τοῦτο] cod. τοῦτο. — ζῳίς] cod. ζῳίς. — ζῳών] cod. ζῳών. — ἀνθίστανται] cod. ἀθίστανται. — καὶ] cod. καὶ. — ὡσπερ τινὰ] cod. ὡσπερ τινὰ. — ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι. —)

Κεφ. ι'.

Ἐπιθυμίας ἀκρασία αἰσχιῶν τῆς θυμοῦ.

***** Ζητητέον δὲ ὁποῦρα ἀκρασία τῆς ἐτέρας αἰσχιῶν, ἢ τῶν ἐπιθυμῶν ἢ ἢ τοῦ θυμοῦ. Δοκεῖ δὲ ἡ τῶν ἐπιθυμῶν αἰσχιῶν εἶναι τῆς τοῦ θυμοῦ ἀκρασίας. Ὁ μὲν γὰρ θυμούμενος οὐ πάντῃ παρακούει τοῦ λόγου, ἀλλὰ κατὰ τι καὶ ὑπακούει καὶ παρακούει, καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν διακόνων, οἱ πρὶν ἀκοῦσαι πᾶν τὸ προσταττόμενον ἐκθέουσι, εἶτα διαμαρτάνουσι τῆς προστάξεως· ἢ ὡσπερ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος ὁ προσίων, πρὸς τὸν ψόφον μόνον ὑλακτοῦσιν· οὕτω ἢ καὶ ὁ θυμὸς διὰ θερμότητα καὶ ταχυτητα τῆς φύσεως ἀκούσας τοῦ λόγου μόνον, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας,

neque enim feritas in iisdem versatur, in quibus intemperantia cernitur, sicut simplex continentia : nam intemperantia æque ac simplex continentia in naturalibus voluptatibus vertitur, in iis autem quæ naturæ repugnant feritas.

Omnis enim modum excedens vitiositas et amentia et timiditas et intemperantia et sævitia partim ferina est, partim morbosa Nam qui natura talis est, ut omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est : morbo autem talis qui felem morbo affectus metuebat : eademque amentia ratio est : nam qui natura stulti et inconsiderati sunt sensuque duntaxat vivunt, quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes, ferina laborant amentia : qui vero propter morbos comitiales vel furores, li morbosus sunt.

Potest autem fieri, ut huiusmodi habitum gerat quidem aliquis, sed eo non vincatur : velut si Phalaris, filium comedere cupiens, cupiditatem coaceret ; verum fieri etiam potest, ut habitu et illa cupiditate frangatur.

Talem igitur intemperantiam tum continentiam non absolute intemperantiam et continentiam appellabimus, sed cum adiectione, quemadmodum supra diximus, ferinam aut morbosam intemperantiam appellamus, et ferini vitii aut morbosus continentiam : simplex autem intemperantia sola ea est, quæ in humana intemperantia versatur.

Intemperantiam igitur et continentiam in iis tantum versari, in quibus intemperantia quoque et temperantia vertitur, tum illam quæ in reliquis voluptatibus cernitur, aliam esse speciem, quæ figurate ac non proprie intemperantia vocatur, diximus.

Cap. X.

Cupiditatum intemperantiam iræ intemperantia sædiorum esse.

Videndum autem, utra sit sædior intemperantia, cupiditatum nempe an iræ. Videtur vero cupiditatum esse sædior quam iræ intemperantia. Qui enim irascitur, non omnino rationi non obtemperat, sed ex parte et obtemperat et non obtemperat, quemadmodum festinantes solent servi, qui prius quam totum id quod mandatur audierint procurrun, atque ita negligenter rem mandatam gerunt : aut ut canes, qui priusquam animadverterint, sitne amicus qui advenit, ad strepitum solum latrant : sic et ira propter fervorem et celerem naturam motum audit illa quidem rationem, sed imperio non

* Πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία κτλ. — ** Τοῦτων δ' ἐστὶ μὲν ἔχειν κτλ. — *** ὡσπερ οὖν καὶ μοχθηρία κτλ. — **** Ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία κτλ. — ***** Cap. 6. Ὅτι δὲ καὶ ἤττον αἰσχρά κτλ.

δρμᾶ πρὸς τὴν τιμωρίαν. Ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς ἢ ἡ φαντασία τοῦτο δέικνυσι μόνον, ὅτι οὗτος ὑβρίζει, ἢ καταφρονεῖ, ἢ ζημιοῖ· ὁ δὲ θυμὸς, ὡσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιοῦτῳ πολεμεῖν, εὐθύς χαλεπαίνει. Οὕτω μὲν οὖν ὁ θυμὸς ἐπεται κατὰ τὴν λόγῳ ἢ δὲ ἐπιθυμίᾳ, ἐὰν μόνον εἴπῃ ἢ αἰσθήσῃ, ἢ ὁ λογισμὸς διεφθαρμένος ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως, ὅτι τότε ἡδύ, δρμᾶ εὐθύς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὡσθ' ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πῶς, ἢ δὲ ἐπιθυμίᾳ οὐ. Αἰσχίων οὖν διὰ τοῦτο ὁ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρατῆς τοῦ πρὸς θυμόν· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς τοῦ θυμοῦ κρατεῖται ὑπὸ λόγου τρόπον τινά, ὁ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρατῆς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας κρατεῖται.

* Ἐτι ταῖς μάλλον φυσικαῖς δρέξεσιν ἀκολουθεῖν κουφότερον κακὸν τοῦ ἐπείσθαι ταῖς ἤττον φυσικαῖς· μάλλον γὰρ ἀξιοῦται τὸ τοιοῦτον συγγνώμης· ἀλλὰ ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον τῆς ἀκρασίας τῶν ἐπιθυμιῶν· λέγω δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ὑπερβαλλουσῶν, οἷον χρημάτων καὶ δόξης· ὡστε ἀνεκτότερον κακὸν ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, ἔτι δὲ τὸ μάλλον φυσικὸν μάλλον συγγνώστων, δῆλον. Ἐγκαλούμενος γὰρ τις ὅτι τύπτει τὸν πατέρα, ἀπελογεῖτο φυσικὸν αὐτῷ εἶναι τὸν θυμὸν τὸν τοιοῦτον, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἀκρασίαν, καὶ γὰρ καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ τοιοῦτον εἶναι πετραλοῖαν, καὶ ἔτι τὸν πάππον, καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔσσεσθαι, καὶ τυπήσει αὐτὸν ἐπειδὴ ἀνὴρ γένηται· καὶ τις ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἐκλευσεν αὐτὸν πρὸς ταῖς θύραις παύσσει. Καὶ γὰρ ἐγὼ τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν εἴλυσσα, φησί, μέγχις ἐνταῦθα· φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἐγκλημα. Ὅτι δὲ καὶ φυσικώτερον ἢ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν, δῆλον· ἀπλῶς γὰρ θυμοῦσθαι φυσικώτερον ἔστι τοῦ ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ θυμοῦσθαι διὰ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἐνετέθη τῇ φύσει, ἵνα τὸ βλαβερὸν ἀποσειῆται, καὶ εἰς τοῦτο φέρει· ἢ δὲ τῶν μὴ ἀναγκαίων ἐπιθυμία οὐκέτι, ἔστι γὰρ καὶ ἄνευ νίκης ἢ τιμῆς διασώζειν τὴν φύσιν· διὰ τοῦτο καὶ κοινότερον τὸ θυμοῦσθαι τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν μὴ ἀναγκαίων· τὸ μὲν γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ πᾶσι ζῴοις ὁ πρόσσεστιν, αἱ δὲ οὐδὲ πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἐπεὶ δὲ τὸ θυμοῦσθαι τῶν τοιοῦτων ἐπιθυμιῶν φυσικώτερον, καὶ αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ θυμοῦ φυσικώτεροι τῆς τῶν ἐπιθυμιῶν ὑπερβολῆς, ἢ ἀρα τοῦ θυμοῦ ἀκρασία φυσικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο ἤττον αἰσχρὰ τῆς ἐπιθυμίας.

** Ἐτι τῶν ἀδίκων οἱ ἐπιβουλότεροι ἀδικώτεροι. Ἐπιβουλότερα δὲ ἢ ἐπιθυμία τοῦ θυμοῦ· ἀδικωτέρα ἀρα. Ὅτι δὲ ἐπιβουλότερα, δῆλον. Λεληθότως γὰρ εἰσέρχεται, καὶ οὐκ ἀθρόον, ὡσπερ ὁ θυμὸς· καὶ οἱ θυμούμενοι φανεροὶ εἰσιν, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες οὐ πάνυ φαίνονται, ὅτι λάθρα πῶς καὶ δόλῳ κλεπτόμε-

exaudit ad poenas repelendas omni impetu fertur. Ratio quippe aut imaginatio hoc solum ostendit, istum hominem injuriam inferre, contemnere aut detrimentum importare : ira vero, perinde ac si ratiocinando conluserit, huic tali bellum inferri oportere, continuo excaudescit. Atque ita quidem aliqua ex parte ira sequitur rationem : cupiditas autem, si sensus modo aut corrupta sensu ratio, hoc vel illud jucundum esse dixerit, statim ad perfruemdam voluptatem incitatur : ita rationem ira quodammodo sequitur, cupiditas vero minime. Quocirca etiam foedior est, qui cupiditatis, quam qui iræ est incontinens : qui enim iræ incontinens est, ratione quadatenus vincitur, qui cupiditatis autem, cupiditate superatur.

Præterea appetitiones magis naturales sequi, levius est malum quam eas quæ minus sunt naturales : quia venia dignius tale quid judicatur : jam vero magis naturalis iræ quam cupiditatum incontinentia est : cupiditates autem minime necessarias et immoderatas opum, exempli gratia, vel gloriæ cupiditates intelligo : quare tolerabilius malum est iræ quam cupiditatum incontinentia, illud autem quod magis naturale est, venia etiam dignius esse apparet. Nam qui patrem verberare arguebatur, ita se excusabat, ut diceret, naturalem sibi esse talem iram et ejus incontinentiam ; etenim et patrem suum hujusmodi parentis pulsatorem fuisse et avum, quin etiam filium suum talem fore, ubi adolevisset, ut se verberibus cæderet : et alius quidam, qui quum a filio traheretur, ad fores eum desistere jubebat. Nam et ego, inquit, patrem meum hucusque traxi : patet igitur, turpia quodammodo excusari, si quis ad ea natus sit et levius hoc pacto fieri crimen. Esse autem magis naturalem iræ quam cupiditatum incontinentiam, manifestum est : simpliciter quippe irasci magis naturale est, quam res non necessarias appetere : nimirum ira ad naturæ conservationem hominibus insita est, ut omne damnum amoliat, et huc tendit : eorum vero quæ non necessaria sunt cupiditas, non item ; nam et sine victoria aut sine honore conservari natura potest : ideoque ira etiam magis communis est quam cupiditates non necessariæ : illa enim omnibus et hominibus inest et animalibus, hæ vero ne omnibus quidem hominibus. Quum autem ira magis naturalis sit quam ejusmodi cupiditates, et nimius iræ ardor magis naturalis sit, quam immoderatæ cupiditates, sequitur iræ incontinentiam magis naturalem, ideoque minus foedam esse quam cupiditatum incontinentiam.

Præterea inter injustos quo quis insidiosior, eo injustior est. Insidiosior autem, quam ira, cupiditas est : ergo et injustior. Sed insidiosiore eam esse apparet. Occulte enim subit, non cum impetu, quemadmodum ira : et qui irascuntur, aperte id faciunt, qui vero concupiscunt, non admodum aperte, quia furtim quodam-

* Ἐτι ταῖς φυσικαῖς κτλ. — ** Ἐτι ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι κτλ.

νοι ἐπιθυμοῦσι· καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ δόλω τινὶ καὶ κλοπῇ ἐπὶ τὰ ἐπιθυμητὰ φέρονται· ὅθεν καὶ Ὁμηρός φησι τὴν Ἀφροδίτην δολοπλόκον, καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα διὰ τοῦτο τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατιθέασαι, τὸ ποικίλον ὑποφαίνοντες τῆς ἐπιθυμίας· καὶ τὸ

Πάρασις, ἧτ' ἐκλεψε νόον πύκα περ^a φρονούντων,

εἰς τοῦτο φέρεσι. Ὡστε εἴπερ ἀδικωτέρα ἢ τοιαύτη ἐπιθυμία, καὶ αἰσχίων τῆς τοῦ θυμοῦ καὶ ἡ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία^a ἐστὶ· καὶ κυρίως ἀκρασία καὶ ἡ ἀκολασία, ἧτις ἐστὶ κυρίως κακία.

* Ἐτι οὐδεὶς λυπεῖται ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις ἀκολουθήσας, πᾶς δὲ ὀργιζόμενος λυπεῖται· κακίζεται δὲ μᾶλλον ὅς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν ἤδεται, ἢ ὅς ἐν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν λυπεῖται· ὁ γὰρ λυπούμενος δοκεῖ τινα διδόναι δίκην ὧν ἀμαρτάνει, καὶ διὰ τοῦτο ἤττον κακίζεται· ὁ ἄρα ἀτόποις ἀκολουθῶν ἐπιθυμίαις μᾶλλον κακίζεται δικαίως ἢ ὁ θυμούμενος· χειρὸν ἄρα κακὸν ἢ περὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ· οἷς γὰρ ὀργιζέσθαι δικαιοτέρον, ταῦτ' ἀδικώτερα. Ὅτι μὲν οὖν αἰσχίων ἢ τῆς ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς τοῦ θυμοῦ, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

(Scripsi :^a οὕτω] cod. οὔτω. —^b οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. —^c ζώοις] cod. ζώοις. —^d πύκα περ] ex Iliad. lib. XIV, 217; vulgo πύκαπερ. —^e ἀκρασία ἐστὶ] vulgo ἀκρασία ἐστὶ. —)

Κεφ. ια'.

Τίσι διαφέρουσιν ἄλλήλων ἐγκράτεια καὶ καρτερία, καὶ σωφροσύνη καὶ αἱ ἀντικείμεναι κακίαι.

** Νῦν δὲ ἔτι θεωρήσωμεν τὰς διαφορὰς σωφροσύνης, καὶ ἐγκρατείας, καὶ καρτερίας, καὶ τῶν ἀντικείμενων ταύταις, ἀκολασίας, ἀκρασίας καὶ μαλακίας. Τῶν γὰρ σωματικῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀνθρωπικαί, αἱ δὲ θηριώδεις, αἱ δὲ νοσηματώδεις· ἀνθρωπικαὶ μὲν τοιαῦται, οἷαι τέρπειν φύσει τὸν ἄνθρωπον, τοσαῦται, ὅσαις χαίρει ἄνθρωπος ἢ ἀγαθὸς ἢ κακὸς τὴν ἀνθρωπίνην κακίαν· ὅσον ἐπὶ πλούτῳ, ἢ δόξῃ, ἢ τροφῇ, ἢ γάμῳ· ὁ γὰρ ἡδόμενος καὶ διώκων, ἢ ὡς δεῖ, ἢ ἑλλείπων, ἢ ὑπερβάλλων τὸν λόγον, οὐ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὁ τοιοῦτος ἤδεται τὴν ἀνθρωπικὴν ἡδονήν· θηριώδεις δὲ αἱ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐκπίπτουσαι κατὰ τὴν ποιότητα, καὶ κατὰ τὴν ποσότητα· καὶ αἱ ὑπερβολαὶ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἡδονῶν, ὅταν ὑπερβάλλωσιν ἑαυτάς, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὄρων ἐκτὸς γένωνται, θηριώδεις εἰσὶ· νοσηματώδεις δὲ αἱ διὰ νόσον, ἢ μανίαν ὑπερβάλλουσαι τὴν ἀνθρωπίνην ἡδονήν, καὶ αἱ παρὰ φύσιν· καὶ ὅπως, καθὼς ἐν τοῖς ἀνωτέρω διεήρηται περὶ τῆς θηριώδους ἡδονῆς, περὶ ταύτας τὰς ἡδονὰς παραπλήσιαί εἰσιν ἕξει.

modo ac dolose et occulte concupiscunt : ac propterea dolose quoque ipsi et furtim ad res desiderabiles feruntur : unde et Homerus Venerem dolosam appellat, ideoque ei acu pictum cingulum tribuunt, cupiditatum varietatem indicantes : et illud :

blandiloquentia scilicet, quæ furtim surripit mentem
[etiam prudentiam,

huc spectat. Quare si injustior ejusmodi cupiditas est, etiam sædior cupiditatis quam iræ incontinentia habetur : proprieque incontinentia quoque intemperantia est, quæ proprie vitiositas dicitur.

Præterea eorum qui absurdis obtemperant voluptatibus nemo dolet : at omnis homo iratus dolet : jam vero vituperatur magis qui rebus improbe factis lætatur, quam qui dolet : quia is qui dolet aliquam delicti sui pœnam dare videtur, et idcirco minus objurgatur : quapropter qui absurdis voluptatibus obtemperat, justius quam qui succenset vituperatur : majus ergo malum cupiditatis quam iræ incontinentia est : propter quæ enim justius irascimur, ea injustiora sunt. Turpiorem igitur cupiditatem esse, quam iræ incontinentiam, ac præterea tam continentiam quam incontinentiam in cupiditatibus et corporis voluptatibus cerni, ex iis quæ diximus intelligitur.

Cap. XI.

Quomodo continentia et patientia, temperantia item et opposita vitia inter se differant.

Jam vero etiam temperantiæ et continentię, item patientię et quæ his altera ex parte respondent, intemperantiæ, incontinentię et mollitię discrimina videamus. Nam corporis voluptates aliæ humanæ, aliæ ferinæ, aliæ morbosæ sunt : et humanæ tales quidem, ut natura delectent hominem, tot vero quot sunt quibus lætatur homo vel bonus vel vitiositatis humanæ respectu malus : quales sunt divitiæ, gloria, cibus aut nuptiæ : qui enim iis gaudet easque consecratur, vel ut oportet, vel minus, aut etiam magis quam oportet, dummodo rectam rationem non naturam suam excedat, talis humana voluptate delectatur : ferinæ vero, quæ humanam naturam qualitate sua et quantitate excedunt : quare et humanarum voluptatum excessus, quum se ipsas superant, et humanos terminos egrediuntur, ferini sunt : morbosæ autem, quæ ob morbum aliquem aut insaniam humanam voluptatem superant, et quæ præter naturam sunt : omninoque, ut supra, quum de ferina egimus voluptate, distinximus, similes quoque in his voluptatibus sunt habitus.

* Ἐτι οὐδεὶς ὀργίζεται κτλ. — ** Αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς κτλ.

* Ἄλλ' ἢ σωφροσύνη καὶ ἀκολασία περὶ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον εἰσι. Διὸ καὶ τὰ θηρία οὐ λέγομεν σώφρονα, οὐδὲ ἀκόλαστα, εἰ μὴ που κατὰ μεταφορὰν, καὶ οὐ κυρίως· καὶ τότε δὲ λέγομεν σώφρονα, ἢ ἀκόλαστα θηρία, συγκρίνοντες πρὸς ἄλληλα· ἔχουσι γὰρ τινα διαφορὰν περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς· καὶ τὰ μὲν μᾶλλον χαίρουσι τοῖς τοιοῦτοις, τὰ δὲ ἤττον, κυρίως δὲ οὐ λέγονται ἀκόλαστα ἢ σώφρονα, ὅτι οὐδαμῶς ἔχουσι λόγον, ἀλλὰ πάντῃ * τῆς φύσεως ταύτης ἀφίστηκαν, ὡσπερ οἱ καινόμενοι τῶν ἀνθρώπων.

** Διὰ τοῦτο καὶ ἔλαττον κακὸν ἢ θηριότης τῆς ἀνθρωπίνης κακίας, ἢ καὶ φοβερώτερον. Ἡ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη κακία τὸ βέλτιστον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διαφθαίρει, δῆλον ὅτι ὁ τὸν λόγον, ἢ δὲ θηριότης οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἔχει λόγον ὡσπερ καὶ τὸ ἀψυχον κακὸν ἔλαττον τοῦ ἐμψύχου κακοῦ· τὸ γὰρ κακὸν τὸ ἔχον ἀρχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, βλαβερώτερον τοῦ μὴ ἔχοντος· τὸ γὰρ ἀκίνητον κακὸν ἀνεκτότερον τοῦ κινουμένου κακοῦ, καθ' ὅσον ἔλαττον δύναται δρᾶν ὡσπερ οὖν τὸ ἐμψυχον κακὸν χεῖρον τοῦ ἀψύχου, ὅτι ἔχει ἀρχὴν ἐν αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἥτις αὐτὸ κινεῖ, οὕτω καὶ τὸ λογικόν, ὅτι τοῦ ἀλόγου μᾶλλον ἀρχὴν ἔχει, βλαβερώτερον καὶ χεῖρον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἀνθρώπος κακὸς θηρίου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον ἐχώμεθα δὲ τῶν προκειμένων.

*** Ἔστι μὲν οὖν περὶ ἕκαστον γένος τῶν προσηγμένων ἰδίαις τῆς ξίς. Περὶ δὲ τὰς ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας ἐστὶ μὲν ἡ σωφροσύνη, ὡς προσηγήται, ἐστὶ δὲ ἡ ἐγκράτεια, καὶ ἡ καρτερία, καὶ αἱ ἀντικείμεναι ταύταις· λέγω δὲ ἀνθρωπικὰς ἡδονὰς καὶ λύπας, περὶ αἷς ἡ σωφροσύνη, ὅσαι ἀφῆ καὶ γεύσει προσήκουσι. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἠττώνται μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί, καὶ πρὸς αὐτὰς φέρονται, ὡς ὀλίγοι μοχθηροί· οἱ δὲ κρατοῦσιν ὧν οἱ πολλοὶ ἠττώνται. Ἐπεὶ δὲ λύπαι εἰσι καὶ ἡδοναὶ ὧν ἠττώνται καὶ κρατοῦσιν, οἱ μὲν τῶν ἡδονῶν κρατοῦντες ἐγκρατεῖς εἰσι, καὶ οἱ ἠττώμενοι ἀκρατεῖς, οἱ δὲ τῶν λυπηρῶν κρατοῦντες, ὥστε μὴ κινεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, καρτερικοί, καὶ οἱ ἠττώμενοι καὶ βραδῶς ὑπ' αὐτῶν κινούμενοι, μαλακοί· τὰ πλείστα δὲ οἱ ἀνθρώποι οὔτε καρτερικοὶ εἰσιν οὔτε μαλακοί, ἀλλὰ μεταξὺ, εἰ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ῥέπουσι μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔξεων ἔχει· πάλιν δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν ἀκριδέστερον.

**** Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν, αἱ δὲ οὐκ, ἢ ἐβρόθη δὲ περὶ αὐτῶν πρότερον τίνες ἡδοναὶ καὶ μέχρι τίνος ἀναγκαῖαι εἰσιν· αἱ δὲ ὑπερβολαὶ οὐκ εἰσιν ἀναγκαῖαι, οὐδὲ ἐλλείψεις, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ λύπαι ἔχουσιν ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδονῶν, καὶ ἢ τὰς φύσει μεγάλας αἰετῶν ἡδονὰς, ἢ τὰς φύσει μετρίως ὑπερβαλλόντως ζητῶν, οὐχ ἔλκόμενος βιαίως πῶς ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ

At in humanis temperantia tantum et intemperantia versatur. Quapropter et feras nec temperantes neque intemperantes dicimus, nisi forte figurate, non autem proprie. ac tum feras inter se comparatas temperantes aut intemperantes appellamus. nam et illæ, quantum ad corporis voluptates, aliquo modo inter se differunt: siquidem aliæ magis, aliæ minus talibus gaudent, proprie autem neque intemperantes nec temperantes nominantur, quia nequaquam ratione sunt præditæ, sed omnino ab hac natura desciverunt, sicut homines insani.

Quamobrem minus quoque malum feritas est, quam vitiositas humana, alioquin etiam terribilior. Quippe humana vitiositas id quod in homine optimum est corrumpit, rationem videlicet, feritas vero minime: nec enim habet rationem: sicut et inanimum malum animato malo minus est malum: namque malum illud quod habet principium, cujus pulsu agitatur, damnosius est eo quod principio caret: siquidem immotum malum moto malo tanto tolerabilius habetur, quanto minus efficere potest: quoniam modum ergo malum animatum inanimo malo pejus est, quia principium in se a quo movetur, ipsum nempe animum, habet: sic etiam id quod ratione est præditum, quia magis quam id quod ratione caret principium habet, damnosius et pejus est: infinitis certe partibus plura mala intulerit homo improbus quam fera. Et hæc quidem hæctenus: sed reliqua, quæ nobis proposita sunt, persequamur.

In singulis ergo, quæ supra commemoravimus, generibus singuli quoque sunt habitus. In voluptatibus autem humanis et doloribus temperantia, ut diximus, item continentia et patientia versatur, et quæ his oppositæ sunt: humanas vero voluptates eas voco et dolores, in quibus temperantia cernitur, quæ sub tactum et gustatum cadunt. Ab his autem alii magis vincuntur, quam vulgus, et ad eas feruntur, sicut pauci improbi: alii vero eas superant, a quibus vulgus superatur. Sed quum dolores sint et voluptates a quibus superantur et quas superant, qui voluptates superant continentes, qui ab iis superantur, incontinentes sunt: qui vero ita res molestas vincunt, ut iis non moveantur, patientes et qui vincuntur facileque iis moventur, molles appellantur: plerumque tamen neque patientes neque molles sunt homines, sed in medio horum, quamvis ad pejorem partem magis vergant: eodemque modo et in aliis habitibus se res habet: sed de iis rursus accuratius disputandum erit.

Nam quoniam voluptates aliæ necessariæ sunt, aliæ non necessariæ: (jam ante enim quæ et quatenus necessariæ sint voluptates diximus:) earum vero neque nimium neque parum sunt necessaria, eodemque modo cupiditates quoque et dolores se habent: qui voluptates immoderatas sequitur, et aut eas quæ natura magnæ sunt semper requirit, aut quæ natura sunt mediocres supra modum petit, ita tamen, ut haudquaquam vio-

* Τούτων δὲ περὶ τὰς πρώτας σωφροσύνη κτλ. — ** Ἐλαττον δὲ θηριότης κτλ. — *** Cap. 7. περὶ δὲ τὰς δι' ἀγῆς καὶ γεύσεως κτλ. — **** Ἐπεὶ δ' ἔνια τῶν ἡδονῶν ἀναγκαῖαι εἰσιν κτλ.

προαιρέσεως ἐπ' αὐτὰς τρέχων, οὐ δι' ἄλλο τι, ἰ δόξαν, φέρε εἰπεῖν, ἢ κέρδος, ἀλλὰ αὐτὰς δι' ἑαυτάς, ἀκόλαστος· τὸν τοιοῦτον γὰρ ἀνάγκη μὴ μεταμέλεισθαι μετὰ τὴν ἡδονήν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάτονον εἶναι· ὁ γὰρ ἀμεταμέλητος ἀνάτονος· τοιοῦτος δὲ ὁ ἀκόλαστος· ὁ δὲ ἔλαττον τοῦ δέοντος τὰ τοιαῦτα ζητῶν, ὁ ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενος, ὅς ἐστιν ἀναίσθητος· ὁ δὲ μέσος ὁ σώφρων ἐστίν. Οὐ μόνον δὲ ὁ διώκων τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὅν εἰρηται τρόπον, ἀκόλαστος ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωματικὰς λύπας, οὐχ ἠττώμενος αὐτῶν, ἀλλὰ προαιρούμενος ὁμοίως ἀκόλαστος ἐστίν. Τῶν δὲ ἀπροαιρέτως ἐπὶ τὰ ἡδέα φερομένων, ὁ μὲν φέρεται διὰ τὴν ἡδονήν, ὁ δὲ ἵνα φύγη τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας λύπην· ὥστε διαφέρουσιν οὗτοι ἀλλήλων, ἐστὶ δὲ ὁ μὲν διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην τὰ ἡδέα διώκων, μαλακός, ὁ δὲ δι' ἡδονὴν ἀκρατής. Ἀντίκειται δὲ ὁ μὲν ἀκρατής τῷ ἐγκρατεῖ, ὁ δὲ καρτερικός τῷ μαλακῷ· ἢ μὲν γὰρ καρτερία ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν, ἢ δὲ ἐγκράτεια ἐν τῷ κρατεῖν· ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν τοῦ κρατεῖν, ὥσπερ καὶ τοῦ μὴ ἠττᾶσθαι τὸ νικᾶν· διὸ βέλτιον καὶ αἰρετώτερον ἢ ἐγκράτεια τῆς καρτερίας· βέλτιον γὰρ νικᾶν ἢ μὴ ἠττᾶσθαι. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Φανερόν γὰρ πᾶσιν ὡς χείρων ἐστὶν ὁ διώκων τὴν ἡδονὴν προαιρούμενος, καὶ ἢ μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἡρέμα καὶ οὐ τυραννοῦμενος, τοῦ ὑπὸ σφοδρωτάτων^κ ἐπιθυμιῶν τυραννομένου· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν πρῶτος ὁ ἀκόλαστος, ὁ δὲ δεύτερος ὁ ἀκρατής· ὥστε ἡ ἀκολασία χείρων τῆς ἀκρασίας ἐστίν. Ὁ μὲν οὖν ἐγκρατής καὶ καρτερικός οὕτως διαφέρουσιν, καὶ οὕτως αἰρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας, καὶ ἀκρασία ἀκολασίας ἀνεκτότερον.

(Scripsi : * πάντη] vulgo πάντη. — ^b δῆλον ὅτι] vulgo δηλονότι. — ^c καθ' ἑσόν] vulgo καθόσον. — ^d ἂν κακὰ ποιήσειεν] ex Aristotele; cod. Andronici ἂν ποιήσειεν. — ^e λυπαί εἰσι] cod. λύπαι. — ^f ἐγκρατεῖς εἰσι] cod. ἐγκρατεῖς εἰτι. — ^g βραδίως] cod. βραδίως. — ^h αἱ δὲ οὐκ] vulgo αἱ δὲ οὐκ. — ⁱ ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^k σφοδρωτάτων] cod. σφοδρωτάτων. —)

Κεφ. ιβ'.

Τίς ἡ συγγνωστὴ ἀκρασία καὶ μαλακία.

* Ἐτι δὲ διοριστέον περὶ αὐτῶν. Ἐγκρατής μὲν οὖν ἐστὶν ὁ κρατῶν τῶν ἐπιθυμιῶν, καρτερικός δὲ ἐστὶν ὁ ἀντέγων πρὸς αὐτάς καὶ μὴ ἠττώμενος· ὁ δὲ χαυνούμενος πρὸς αὐτὰς καὶ οἱ πολλοὶ ἀντιτείνουσι καὶ δύνανται φέρειν, οὗτος μαλακός καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφή μαλακία τίς ἐστίν. Ὁς οὖν^κ ἔλακει τὸ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἰρεῖν λύπην, καὶ μιμούμενος τὸν ἐκλελυμένον ὑπὸ νόσου, οὐκ οἴεται ἀθλιός εἶναι, ἀθλίω ὁμοίος ὢν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ

* Ὁ δὲ ἐλλείπων πρὸς αὐτὰς καὶ οἱ πολλοὶ ἀντιτείνουσι κτλ.

lenter illis trahatur, sed consulto ad eas ipse tendat, neque propter aliud quidquam, verbi causa gloriam vel lucrum, sed ipsas propter se petit, is est intemperans : talem enim necesse est nunquam expletæ suæ voluptatis pœnitere, ideoque insanabilem esse : quem enim factorum suorum non pœnitet, is insanabilis est : talis autem habetur intemperans : qui vero minus quam decet res jucundas consecatur, is est qui directe opponitur, quem stupidum vocant : medius autem est temperans. Neque vero solum qui corporis, quemadmodum dictum est, voluptates sequitur, est intemperans, sed etiam qui dolores corporis fugit, non quod iis vincatur, sed quia ita vivere statuit, similiter intemperans est. Eorum autem qui inconsulto ad res jucundas tendunt, alii delectationis causa id faciunt, alii ut fugiant dolorem e cupiditate nascentem : itaque hi inter se differunt, cœterum qui fugiens dolorem ad res jucundas tendit, mollis, qui vero delectationis causa hoc facit, incontinens vocatur. Porro incontinens continenti, patiens molli opponitur : etenim in resistendo patientia, in superando autem continentia cernitur : aliud autem resistere est ac superare, sicut aliud vincere et non vinci : quare et melior et præferenda patientiæ est continentia, siquidem præstat vincere, quam non vinci. Pejor autem quam incontinentia videtur esse intemperantia. Omnibus quippe manifestum est, deteriorem esse eum qui consulto, et vel sine cupiditate, vel quiete neque ulla vi coactus voluptatem sequitur, quam qui maxima cupiditatum vi cogitur : prior autem horum intemperans, posterior incontinens est : quamobrem intemperantia deterior quam incontinentia est. Continens ergo et patiens hoc modo differunt, et hæc sunt causæ, propter quas præferenda patientiæ sit continentia, incontinentia vero tolerabilior quam intemperantia habeatur

Cap. XII.

Quæ incontinentia et mollities excusabilis sit.

Sed de iis insuper disputandum erit. Est ergo continens qui superat cupiditates, patiens vero qui resistit iis nec superatur : qui autem insolescit iis quibus plerique obsistunt et quæ ferre possunt, is mollis ac delicatus est : quedam enim mollities sunt deliciæ. Talis igitur est qui vestem trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat ac doloris et quum imitetur hominem gravi morbo affectum, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero similis sit : eodemque modo de conti-

ἐγκρασίας καὶ ἀκρασίας ἐστίν. Εἰσὶ γὰρ ἡδοναὶ καὶ λύπαι^b οὕτω μεγάλαι καὶ σφοδραί, ὥστε τὸν ἡττώμενον αὐτῶν συγγνώμης τινὸς ἀξιοῦσθαι· τὸ γὰρ τοιούτων ἡττᾶσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὡς περ Φιλοκτήτης, ὃν εἰσήγαγον ἐν τοῖς ποιήμασι Θεοδέκτης ὁ ποιητὴς πεπληγμένον ὑπὸ ἔρωος, καὶ μέχρι τινὸς κρατοῦντα τῆς λύπης, εἶτα ἀναβοήσαντα· ἢ ὃν εἰσάγει Καρκίνος^c ὁ ποιητὴς Κερκύονα ἐπὶ τῇ ὕβρει τῆς θυγατρὸς Ἄλοπης καρτεροῦντα μέχρι τινός, εἶτα ἡττηθέντα τῆς ἀληθδόνος· ὡς περ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν, ὅπερ ὁ Ξενοφάντος ἐποίησεν· οὐ τοῦτο τοίνυν ἐστὶ θαυμαστόν τὸ ἡττηθῆναι οὕτω σφοδροτάτων παθῶν· ἀλλ' εἴ τις ἡττᾶται πρὸς ἃς οἱ πολλοὶ δύνανται ἀντέχειν ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ μὴ δύναται ἀντιταίνειν, μὴ διὰ φύσιν τινὰ τοῦ γένους, ὡς περ οἱ Σκυθῶν βασιλεῖς φύσει εἰσὶ μαλακοί, ἢ ὡς περ τὸ θῆλυ φύσει ἐστὶ τοῦ ἄρβρενος μαλακώτερον, ἢ διὰ νόσον, ἀλλ' ὁ διὰ πονηρὰν ἕξιν καὶ μοχθηρίαν, ὁ τοιοῦτος ἀσύγγνωστος. Ἔστι δὲ καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος ταῖς παιδιαῖς μαλακός, εἰ καὶ δοκεῖ ἀκόλαστος εἶναι· οἱ γὰρ τὴν ἀνεσιν σφόδρα ζητοῦντές εἰσιν οἱ μαλακοί· ἢ δὲ παιδιὰ ἀνεσίς τις καὶ ἀνάπαυσις ἐστὶ· καὶ ὁ σφόδρα χρώμενος παιδιαῖς υπερβάλλει κατὰ τινὰ ἀνεσιν, καὶ παιδιώδης καλεῖται.

(Scripsi : « ἃς οὖν] cod. ἃς οὐχ. — ^b λύπαι] cod. λύπαι. — ^c Καρκίνος] cum codd. cf. Herodiani ἐπιτομή τῆς καθολικῆς προσφῶδιᾶς pag. 74, 19 ed. Schmidt; nec tamen damnanda scriptura Καρκίνος, quia penultima in carminibus corrumpitur.)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀκρασίας· καὶ ὅτι χειρὸν κακὴν ἢ ἀκόλασίᾳ τῆς ἀκρασίας.

* Ἐῆς δὲ ἀκρασίας δύο εἰσιν εἶδη· καὶ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια καλεῖται. Οἱ μὲν γὰρ προβουλευσάμενοι μὴ συγχωρῆσαι τῷ πάθει, εἶτα ἡττηθέντες αὐτοῦ, τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· οἱ δὲ μὴ προβουλευσάμενοι, ἀλλ' εὐθύς προσβαλόντος* ἡττηθέντες, τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· ἔνιοι γὰρ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς, καὶ τὸν λογισμόν, οὐχ ἡττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, ὡς περ τὰ προτρίβεντα καὶ προγαργαλισθέντα μέλη οὐ γαργαλίζονται. Μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν εἰσιν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν ὀξεῖς διὰ τὴν ταχυτῆτα^b οὐκ ἀναμένουσι τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου κρίσιν· οἱ δὲ μελαγχολικοί, διὰ τὸ σφόδρα φανταστικοὶ εἶναι καὶ ἀκολουθεῖν τῇ φαντασίᾳ· διὸ σφοδρότερος κινεῖται μὴ ἐπιστρέφόμενοι πρὸς τὸν λόγον.

* Ἀκρασίας δὲ τὸ μὲν προπέτεια, τὸ δὲ ἀσθένεια κτλ.

sentientia et incontinentia sentiendum est. Sunt enim voluptates et dolores tam magni tamque vehementes, ut qui iis superetur, venia dignus videatur : quippe talibus aliquem vinci, non est mirandum : qualis est Philoctetes, quem Theodectes poeta in carminibus a serpente percussus induxit, qui quum aliquamdiu dolori suo imperasset, postea clamorem sustulit : aut ille Cercyon, quem Carcinus poeta in filias Alopes injuria aliquamdiu tacentem, deinde dolore victum inducit : ut qui risum comprimere conantes cachinnum tollunt, quod Xenophanto accidit : quocirca non hoc est mirandum, si tam vehementibus affectibus superentur, sed si quis illis quibus plerique possunt resistere et voluptatibus et doloribus vincatur, neque possit contra niti, non ob generis naturam quandam, quemadmodum Scytharum reges natura sunt molles, aut ut feminæ natura molliores sunt maribus, aut ob morbum, sed propter malum habitum et improbitatem, talis venia indignus est. Atque etiam is qui ludo et joco magnopere oblectatur, mollis est, quamvis intemperans esse videatur : qui enim animi remissionem nimium sequuntur, sunt molles : est autem ludus remissio quædam animorum et requies : et qui nimium ludo indulget, remissionis quandam modum excedit, et ludibundus vocatur.

Cap. XIII.

De incontinentiæ formis : majus item malum esse intemperantiam quam incontinentiam.

Incontinentiæ autem duæ sunt species, quarum altera temeritas, altera imbecillitas vocatur. Qui enim ante apud animum suum staturant, non cedere affectui, et tamen postea eo superantur, iis causa incontinentiæ est imbecillitas : qui vero ne prius quidem ratione bene subducta primo statim animi impetu superantur, temeraria incontinentia laborant : nam nonnulli quum præsen-serunt ac providerunt, seque ipsos et rationem diu ante expergefecerunt, non superantur affectu, sicut corporis membra, quæ quum ante fricimus ac titillavimus, postea non amplius titillantur. Maxime autem qui in iram præcipites et melancholici sunt, temeraria incontinentia laborant : et in iram quidem præcipites, quia propter festinationem rationis judicium non expectant, melancholici vero, quia ad imagines concipiendas perquam apti sunt et imaginationem sequuntur : ideoque vehementius etiam moventur, quoniam rationem non respiciunt.

* Πᾶς δὲ ἀκρατῆς καὶ μεταμηλητικός ἐστι, καθὼς εἴρηται τῆς γὰρ ἐπιθυμίας οὐκ ἐπιθυμίας, ὁ λόγος ὑγιαίνων συνορᾷ τὴν ἀτοπίαν τοῦ πάθους, ὃ ἐπιταί μετανοία. Ὁ δὲ ἀκόλαστος ἀμεταμέλητος· ὁ γὰρ λόγος αὐτῷ οὐκ ὑγιαίνει καὶ διὰ τοῦτο κατιδεῖν τὸ αἰσχρὸν οὐ δύναται. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀκρατῆς ἰατός ἐστιν, ὁ δὲ ἀκόλαστος ἀνάτος. Οὐ γάρ, ὡς περ εἴπομεν ἐν οἷς πρότερον ἐζητοῦμεν περὶ αὐτῶν, οὕτω καὶ ἔχει· εἴρηται γὰρ ὡς τις ἐνδοξος λόγος γυμνάζει τὸ ζήτημα· τὸ δὲ ἀληθὲς τοῦτο ἐστίν. Ἔοικε γὰρ ἡ μὲν ἀκολασία ὑδέρῳ καὶ φθίσει, ἢ συνεχῶς τὸν νοσοῦντα λυπεῖ, ἢ δὲ ἀκρασία τοῖς ἐπιληπτικοῖς, ἀ διαλιμπάνοντα οὐ συνεχῶς ἐνοχλοῦσιν· ἢ μὲν γὰρ ἀκολασία συνεχῆς πονηρία ἐστίν· αἱ γὰρ ἀκόλαστοι οἴεται δεῖν ἀκολασταίναι· ὁ δὲ ἀκρατῆς οὐκ αἰεὶ, ἀλλ' ἔστιν ὁ σφοδραῖς περιπέσει ἐπιθυμίας. Καὶ ἄλλως δὲ ἕτερον τὸ γένος ἀκολασίας καὶ ἀκρασίας· ἢ μὲν γὰρ ἀκολασία λανθάνει οὕσα αἰσχρά, ἢ δὲ ἀκρασία οὐ λανθάνει· οἶδε γὰρ ὁ ἀκρατῆς ὅτι αἰσχρὸν τῷ πάθει συγχωρησάτω· ἢ μὲν οὖν ἀκολασία χείρων ἑκατέρου εἶδους τῆς ἀκρασίας.

** Αὐτῶν δὲ τῶν τῆς ἀκρασίας εἰδῶν ἡ ἀσθενεία χείρων τῆς προπετείας. Οἱ γὰρ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατεῖς ἐπ' ἐλάττωτος πάθους ἡττῶνται, οἱ δὲ τὴν προπετῆ ἀκρασίαν, ἐπὶ μείζονος· οἷς γὰρ δυνατόν καὶ βουλεύσασθαι, φανερόν ἐστι οὐ σφοδρῶς πολεμεῖ τὸ πάθος· οἱ δὲ προπετεῖς, δι' ὧν οὐ δύναται βουλεύσασθαι δῆλοί εἰσιν ἐπὶ μεγάλων ἐπιθυμιῶν βιαζόμενοι· καὶ ἄλλως δὲ αἰσχρότερον ἡττηθῆναι προβουλευσαμένου, ὡς περ ὁπλισσαμένου, ἢ ἀπροβουλεύτους· ὁμοῖος γὰρ ἐστίν ὁ κατὰ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἀκρατῆς τοῖς ταχέως μεθυσκομένους, καὶ ἐπὶ ὀλίγου οἴνου καὶ ἐλάττωτος ἢ ὡς οἱ πολλοί.

*** Ὅτι μὲν οὖν κακία ἐστίν ἡ ἀκρασία, φανερόν, πλὴν οὐκ ἀπλῶς κακία· οἷα ἡ ἀκολασία, ἀλλὰ πη·^a καθ' ὅσον ὁ μὲν γὰρ προαιρεῖται πως τὸ κακὸν ἐν τῷ πάθει ὧν, κακία ἐστίν, καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντῃ οἴεται δεῖν διώκειν τὸ πάθος, οὐκ ἐστὶ κακία· καὶ ἐστὶν ὁμοία τοῖς Μιλησίοις, οὓς Δημόδοκος ἐφη σκώπτων, Μιλησίοι ἀσύνετοι μὲν οὐκ εἰσίν, δρῶσι δὲ οἷα περ ὅτι οἱ ἀσύνετοι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἀκρατεῖς ἀκόλαστοι μὲν οὐκ εἰσίν, δρῶσι δὲ τὰ τῶν ἀκόλαστων.

**** Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν ἀκρατῆς διώκει τὰς σωματικὰς ἡδονὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, οὐ κτεταμένος ἐστὶ εἰσὶν ἀγαθὰ καὶ δεῖν διώκειν, ὁ δὲ ἀκόλαστος πέπεισται ὡς δεῖ διώκειν, ὁ μὲν ἀκρατῆς εὐμετάπειστος ἐστίν, ὁ δὲ ἀκόλαστος οὐ. Τὴν γὰρ ἀρχὴν τῶν πράξεων, ἥτις ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος οὐκ ἐνεκα, ἢ μὲν ἀρετῆ σώζει, ἢ δὲ μοχθηρία φθείρει· καὶ γὰρ διὰ μὲν τῆς ἀρετῆς ἀφικνούμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν, διὰ δὲ τῆς μοχθηρίας ἀποχωροῦμεν αὐτοῦ· τὸ δὲ τοιοῦτον τέλος οὐ διὰ

Omnem autem hominem incontinentem, ut supra diximus, facinorum suorum facile poenitet : nempe restincto cupiditatum ardore, sana ratio perspicit absurditatem affectus, quem sequitur poenitentia. At intemperantem nullius rei poenitet : nam quia ratio illi non est sana, idcirco turpitudinem etiam animadvertere nequit. Quocirca incontinens quidem sanabilis est, sed intemperans insanabilis. Neque enim, quemadmodum in superiore de iis quaestione diximus, ita se res habet : quippe id quod probabile erat exercitationis causa et disputandi gratia dictum est : sed ipsa res ita se habet. Similis enim intemperantia aquae intercuti est et tibi, quae assidue aegrum fatigat, incontinentia vero morbis comitialibus, qui aliquod tempus intermittunt, neque continenter molesti sunt : perpetua enim improbitas intemperantia est : quippe semper intemperanter vivendum esse putat intemperans : at incontinens non semper, sed quum vehementioribus tantum cupiditatibus inflammatur. Aliud denique intemperantiae, aliud incontinentiae genus est : nimirum latet intemperantiae turpitudine, incontinentiae non item : nam incontinens scit turpe esse, affectui suo cedere : quare intemperantia foedior est utraque incontinentiae specie.

Quod vero ad ipsas incontinentiae species attinet, foedior temeritate est imbecillitas. Qui enim imbecilla incontinentia laborant, minore affectu, qui temeraria vero, majore superantur : eos nempe, quibus deliberare adhuc licet, manifestum est non ita vehementer perturbatione incitari : temerarii autem hoc ipso quod deliberare non possunt, se magnis animi motibus agi ostendunt : praeterea turpius est, post deliberationem tanquam armatos superari, quam sine deliberatione vinci : qui enim imbecilla laborat incontinentia, iis qui facile et exigua vini copia, aut minore certe, quam plerique, inebriantur, similis est.

Vitium ergo incontinentiam esse manifestum est, verum non simpliciter, qualis intemperantia habetur, sed quodammodo : quatenus enim quamdiu in perturbatione illa versatur, consulto malum facit, est vitium, quatenus vero non omnino sequendam esse putat illam perturbationem, non est vitium : quare similis est Milesiis, quos perstringit Demodocus ita scribens : Milesii non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt quae stulti : eodem modo incontinentes non sunt illi quidem intemperantes, sed ea quae intemperantes faciunt.

Quum ergo incontinens corporis voluptates praeter rectam rationem sequatur, non quod persuaserit sibi bonas eas et sequendas esse, intemperans vero sequendas eas esse sibi persuaserit, incontinens facile de sententia deducitur, intemperans non item. Actionum quippe principium, ipsum nimirum bonum finemque cuius gratia suscipiuntur, conservat virtus, corrumpit improbitas : per virtutem scilicet ad bonum pervenimus, improbitate vero ab eo recedimus : finis autem ejusmodi non

* Cap. 8. Ἐστὶ δὲ ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὡς περ ἐλέγητο κτλ. κακία κτλ. — **** Ἐπεὶ δ' ὁ μὲν τοιοῦτός ἐστιν, κτλ.

— ** Αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους κτλ. — *** Ὅτι μὲν οὖν

λόγου καὶ ἀποδείξεως γινώσκεται, ὥσπερ οὐδὲ αἱ ἀρχαὶ τῶν μαθημάτων ἀποδείξει γινώσκονται· ἀλλὰ ἀρετὴ τίς ἐστι φυσικὴ, ἢ ἐθιστή, τὸ ὄρθην δόξαν ἔχειν περὶ τοῦ τέλους. Ἡ γὰρ φύσει, ἢ ἀπὸ ἀγαθοῦ ἔθους ἢ τοιαυτῆ ἡμῖν περιγίνεται γνώσις. Ὁ μὲν οὖν εἰδὼς τὸ ἀγαθόν, ὃ δεῖ ποιῆσθαι τέλος τῶν πράξεων, καὶ πράττων ἂ πρὸς αὐτὸ φέροι, σώφρων· ὃ δὲ τὸ κακὸν ὑποτιθέμενος τέλος καὶ πρὸς ἐκείνο τάττων τὰς ἡδονὰς ἀκόλαστος.

* Ὁς δὲ ὑποτίθεται μὲν ἀγαθὸν τέλος, καὶ πρὸς τοῦτο τάττει τὰς ἑαυτοῦ πράξεις οἶεται δεῖν, ἐξίσταται δὲ διὰ πάθος τοῦ ὄρθου λόγου, οὐχ ὥστε νομίσαι δέον εἶναι διώκειν τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, ἀλλ' ὥστε μόνον περὶ τὰς πράξεις ἐξαμαρτάνειν, ὃ τοιοῦτος οὔτε σώφρων ἂν εἴη, οὔτε ἀκόλαστος· ἀλλὰ τοῦ μὲν σώφρονος χείρων διὰ τὰς πράξεις, τοῦ δὲ ἀκόλαστου βελτίων, διὰ τὸν λόγον. Ὁ μὲν γὰρ πῆ φαῦλος, ὃ δὲ ἀκόλαστος ἀπλῶς. Τῷ δὲ ἀκρατεῖ ἄλλος ἐναντίος, ὃ ἐγκρατής, ὃς οὐκ ἐξίσταται τοῦ λογισμοῦ διὰ τὸ πάθος· θῆαν φανερὸν, ὅτι ἢ μὲν ἐγκρατεία σπουδαία ἐξίς ἐστίν, ἢ δὲ ἀκρασία φαῦλη.

(Scripsi : * προσβαλόντος] cod. προσβάλλοντος. — ^b ταχυτήτα] cf. Herodiani ἐπιτομῆ τῆς καθολικῆς προσωδίας pag. 30, 2 ed. Schmidt; cod. ταχύτητα. — ° ὅταν σφοδραῖς περιπέση] cod. ὅτε σφοδραῖς περιπέση. — ^d ἀλλά πη] cod. ἀλλά πη. — ° καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^f καθ' ὅσον δὲ οὐ πάντη] cod. καθόσον δὲ οὐ πάντη. — ^e οἷά περ] cod. οἷαπερ. — ^h πῆ] cod. πῆ. —)

Κεφ. ιδ'.

Τίς ὁ καθ' αὐτὸ ἐγκρατής, καὶ τίς ὁ κατὰ συμβεθικός.

** Ζητητέον δὲ κάκεινο, * ὅπερ ἠπορήθη πρότερον· πότερον ὁποιοῦν προαιρέσει ἐμμένων οὗτος ἐγκρατής ἐστίν, ἢ ὁ τῆ ὄρθῃ, καὶ περὶ τοῦ ἀκρατοῦς ὁμοίως. Κατὰ συμβεθικός μὲν οὖν ἐγκρατής λέγεται ὁ ἐμμένων ὁποιοῦν προαιρέσει, καθ' αὐτὸ δὲ ἐγκρατής, ὃ ἐμμένων τῆ ὄρθῃ προαιρέσει καὶ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ· καὶ ἀκρατής ὁμοίως κατὰ συμβεθικός, ὃ μὴ ἐμμένων ὁποιοῦν δόξῃ, καθ' αὐτὸ δὲ ὃ μὴ ἐμμένων τῆ ὄρθῃ. Καὶ γὰρ εἴ τις ζητεῖ καὶ αἰρεῖται τι οὐκ αὐτὸ δι' ἑαυτό, ἀλλὰ δι' ἄλλο, αὐτὸ μὲν κατὰ συμβεθικός ζητεῖ, οὐ δὲ ἐνεκα τοῦτο ζητεῖ, ἐκείνο ζητεῖ καθ' αὐτό· ὃ γὰρ διὰ δόξαν χρήματα ζητῶν κατὰ συμβεθικός μὲν τὰ χρήματα ζητεῖ, καθ' αὐτὸ δὲ τὴν δόξαν. Ἴδὼν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τούτων συμβαίνει· ὃ μὲν γὰρ τῆ ἀγαθῆ δόξῃ ἐμμένων καὶ τῆ ὄρθῃ προαιρέσει αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν αἰρεῖται, διότι ἀγαθόν· ὥστε καθ' αὐτὸ ἐγκρατής ἐστίν· ὃ δὲ ἐμμένων τῆ μὴ ὄρθῃ προαιρέσει καὶ τῆ ψευδοῦς δόξῃ, ἐμμένει διὰ τὸ νομίζειν ὅτι ἀγαθὸν ἐστίν ὃ αἰρεῖται· νομίζει δὲ ὅτι ἐστίν ἐν αὐτῷ τοῦ ἀγα-

ratione et demonstratione cognoscitur, sicut nec mathematicorum principia demonstratione cognoscuntur : sed virtus quaedam aut naturalis aut ex consuetudine adscita est, de fine recte sentire. Namque aut natura aut bona consuetudine talis cognitio nobis contingit. Quamobrem qui bonum, quod tanquam finem actionum nobis proponere debemus, et noverit, et quae eo tendunt, egerit, is temperans vocatur : qui vero pro fine sibi proponit malum, eoque voluptates suas refert, intemperans dicitur.

At qui bonum finem sibi proponit, eoque actiones suas referendas putat, et tamen nihilominus a recta ratione perturbatione quadam abstrahitur, non ut oportere aliquem consecrari huiusmodi voluptates existimet, sed ut in ipsis tantum peccet actionibus, talis nec temperans dici nec intemperans poterit : verum et temperante deterior propter actiones, et intemperante melior propter rationem est. Aller enim aliquatenus, intemperans vero simpliciter est malus. Incontinenti autem alius opponitur, continens nimirum, qui nulla perturbatione a sana ratione abstrahitur : unde patet, et honestum habitum continentiam, et malum habitum esse incontinentiam.

Cap. XIV.

Quis sit continens per se et quis per accidens.

Sed et illud quaerendum est de quo prius dubitavimus, utrum qui in quolibet proposito permanet, sit continens, an qui in recto tantum consilio perstat, et similiter de incontinente. Per accidens ergo continens is dicitur qui in quolibet proposito permanet, per se vero qui in recto tantum consilio et vera ratione perstat : eodemque modo incontinens per accidens, qui in quavis opinione non perseverat, per se vero qui in recta sententia non manet. Nam si quis consecratur et expetit aliquid non per se ipsum, sed alterius causa, hoc quidem per accidens, illud vero cuius gratia id petit, per se petit : qui enim gloriae causa pecuniam quaerit, per accidens quidem pecuniam, per se autem gloriam quaerit. Idem porro in his quoque usu venit : nimirum qui in bona opinione et recto consilio perstat, ipsum quia bonum est, expetit bonum : quamobrem per se est continens : qui vero in consilio non recto et in falsa opinione perseverat, idcirco quia bonum arbitratur esse id quod expetit, perseverat : id autem arbitratur, quia obscurum

* Σώφρων μὲν οὖν ὃ τοιοῦτος, κτλ. — ** Cap. 9. πότερον οὖν ἐγκρατής ἐστίν κτλ.

θοῦ τι ἀμυδρὸν ἴχνος δι' ὃ ἔχεται τῆς μὴ ὀρθῆς προαιρέσεως καὶ τῆς ψευδοῦς δόξης, ὡς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς. Ἐπει τοίνυν οὐ δι' ἑαυτὰ αἰρεῖται ἀ αἰρεῖται καὶ οἷς ἐμμένει, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθόν, οὐ καθ' αὐτὸ ἐγκρατής ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπιτῶν ἀντικειμένων ἔχει· πῶς ὁ μὲν ἀκρατής ὁ μὴ ἐμμένων ὁποιοῦν δόξῃ, ἀπλῶς δὲ ὁ μὴ ἐμμένων τῇ ὀρθῇ· τὸ γὰρ ἀπλῶς καὶ τὸ καθ' αὐτὸ ταῦτόν ἐστιν.

(Scripsi : ^a κακείνο] cod. κακείνο. — ^b πῶς] cod. πῶς. —)

Κεφ. ιε'.

Ἵτι οἱ ἰσχυρογνώμονες καὶ ἰδιογνώμονες οὐκ εἰσὶν ἐγκρατεῖς.

* Οἱ δὲ καλούμενοι ἰσχυρογνώμονες ἐμμένουσι μὲν δόξῃ τινί, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἀγαθῇ προαιρέσει, ἐγκρατεῖς δὲ οὐκ εἰσὶν· ἀλλ' ὡσπερ οἱ ἄσωτοι εἰκόασιν τοῖς ἐλευθερίοις, καὶ οἱ θρασεῖς τοῖς ἀνδρείοις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τοῖς ἐγκρατέσι· καὶ εἰσὶν ^a οἷον δῦσπιστοὶ τινες, καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι. Καθ' ὅσον μὲν οὖν ἐμμενετικοὶ εἰσὶν, εἰκόασιν τοῖς ἐγκρατέσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ἐγκρατεῖς μεταβάλλονται ὑπὸ λόγου τινός καὶ πειθοῦς, οἱ δὲ ἰσχυρογνώμονες ὑπὸ μὲν λόγου οὐ μεταβάλλονται, ὑπὸ δὲ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονῶν πολλοὶ τούτων ἄγονται. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες καὶ οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς, καὶ οἱ ἄγροικοι· οἱ μὲν ἀμαθεῖς καὶ ἄγροικοι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τὰς ἀρχὰς ὅθεν πεισθῆναι δυνατόν· οἱ δὲ ἰδιογνώμονες διὰ ἡδονῆν καὶ λύπην οὐ μεταπαίθονται· ἡδονταὶ γὰρ μὴ ἡττώμενοι τῶν πείθειν ἐπιχειρούντων, καὶ λυποῦνται ἐὰν ἄκυρα γένωνται τὰ αὐτῶν ὡσπερ ψηφίσματα· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον εἰκόασιν ^b τοῖς ἀκρατέσιν οἱ ἰδιογνώμονες ἢ τοῖς ἐγκρατέσιν· οὐ γὰρ λόγῳ, ἀλλὰ πάθεισιν ἀκολουθοῦσιν, ὡσπερ ἐκείνοι.

** Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ ἐμμένουσι τοῖς δεδογμένοις ἀληθείσιν, ἢ οὐκ ἐμμένουσι τοῖς ψευδέσι δι' ἡδονῆν, οἱ οὐκ εἰσὶ φαῦλοι, ὅτι διὰ ἡδονῆν ἐπαινετὴν ἐμμένουσιν ἢ οὐκ ἐμμένουσιν. Ὡσπερ δὲ Νεοπτολεμος ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἐνέμεινεν οἷς συνέθετο τῷ Ὀδυσσεῖ, καὶ οὐκ ἠπάτησε τὸν Φιλοκτῆτην ψευσάμενος, δι' ἡδονῆν καλὴν καὶ οὐ φαῦλην· οὐ γὰρ ὁ δι' ἡδονῆν τι ποιῶν ἀπλῶς, ἀκόλαστος, ἢ φαῦλος ἢ ἀκρατής, ἀλλ' ὁ δι' αἰσχρὰν ἡδονῆν, οὗτος ψέγεται.

Scripsi : ^a καὶ εἰσὶν] cod. καὶ εἰσὶν. — ^b εἰκόασιν] cod. εἰκόασιν. —)

Κεφ. ις'.

Περὶ τῆς ἀκρατείας, πῶς ἔχει πρὸς τὴν σωφροσύνην καὶ τίνα τρόπον ὁ ἀκρατής δοκεῖ φρόνιμος ἐνίοτε εἶναι.

*** Ἐπει δὲ ἡ ἐγκρατεία ἐξίς ἐστιν ἐπαινετή, μεσότης

* Εἰσὶ δὲ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ τῇ δόξῃ κτλ. — ** Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τοῖς δόξασιν κτλ. — *** Ἐπει δ' ἐστὶ τις καὶ τοιοῦτος, κτλ.

aliquid boni vestigium in eo apparet : ideoque consilium non rectum et falsam opinionem tanquam rectam et veram amplectitur. Quoniam ergo non per se expetit quae expelit et in quibus perstat, sed propter bonum illud, non per se, sed per accidens est continens. Similiter et in oppositis se res habet : quodammodo enim incontinens, qui in qualibet opinione non permanet, simpliciter vero qui in recta non perseverat : simpliciter enim et per se idem valet.

Cap. XV.

Eos quos pertinaces vocant et qui suam tantum sententiam tinentur, non esse continentes.

Quos vero pertinaces vocant, si quidem in opinione aliqua perseverant, et nonnunquam in consilio vero bonoque perstant, sed continentes non sunt : verum quemadmodum prodigi liberalibus sunt similes, et audaces fortibus, eodem modo hi quoque continentibus : suntque sicut illi quibus difficulter aliquid persuadetur quique non facile de sententia deducuntur. Quatenus ergo in sententia manent, similes sunt continentibus : at continentes ratione et persuasione mutantur, nulla vero ratione pertinaces mutantur, multi autem eorum cupiditate et voluptatibus trahuntur. Sunt autem pertinaces et propriis quibusdam sententiis quasi addicti et consecrati, et indocti et agrestes : alii quidem indocti et agrestes, quia principia ad persuadendum accommodata ignorant : alii vero propriis quibusdam sententiis quasi addicti propter voluptatem ac dolorem sententiam non mutant : hoc ipso enim quod persuadere aliquid conantibus non succumbant, delectantur, contraque dolent, si ipsorum veluti decreta rescindantur : ideoque homines propriis sententiis addicti incontinentibus similiores sunt quam continentibus : non enim rationem, sed affectus sequuntur ut illi.

Sunt autem nonnulli, qui in veris sententiis suis manent, aut in falsis opinionibus non perseverant, idque delectationis causa, qui non sunt improbi, quia laudabilis delectationis causa aut perseverant aut non perseverant. Sicut Neoptolemus fecit : neque enim perstitit in iis quae Ulixi pollicitus erat, neque Philocteten mendacio fefellit, idque non prava voluptate inductus, sed honesta : neque enim qui simpliciter propter voluptatem aliquid facit, intemperans improbus est aut incontinens dicendus, sed qui propter turpem voluptatem, is demum vituperatur.

Cap. XVI.

De incontinentia, quomodo ad temperantiam se habeat : et quo pacto qui incontinens est prudens aliquando esse videatur.

Quum autem continentia habitus laude dignus sit,

ἀν εἴη δύο κακιῶν, ὧν τῆς μὲν ἐλαττωθήσεται, τὴν δὲ ὑπερβαλεῖ· ἡ μὲν οὖν ἀκρασία ὑπερβάλλει τὴν ἐγκράτειαν, ἡ δὲ ἐλλείπουσα ἕξις ἀνώνυμος· ἐστὶ δὲ καθ' ἣν τινες ἡδοναὶ τὰς σωματικαῖς ἡδοναῖς ἐλαττον τοῦ δέοντος· οἱ καὶ αὐτοὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου διαμαρτάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀκρατῆς οὐκ ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, διὰ τὸ μάλλον, ἢ προσήκει, χαίρειν ταῖς ἡδοναῖς, ὁ δὲ ἐλλείπων παρὰ τὸν ὀρθὸν ποιεῖ λόγον, διὰ τὸ ἐλαττον, ἢ δεῖ, τὰ ἡδέα ζητεῖν· ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἐμμένει τῷ ὀρθῷ λόγῳ, καὶ οὐκ ἐξίσταται αὐτοῦ, οὔτε διὰ μικρὰν ἡδονήν, οὔτε διὰ μεγάλην. Ἐπει δὲ ἡ ἐγκράτεια τῶν ἐπαινετῶν καὶ σπουδαίων, ἀνάγκη τὰς παρ' ἐκάτερα ἕξις φαύλας εἶναι, καὶ τῇ ἐγκρατεῖᾳ ἐναντίας· ἀλλ' ὅτι ἡ ἐλλείπουσα ἕξις ἀνώνυμος καὶ ἐλάχιστα συμβαίνει· σπάνιοι γὰρ οἱ ἦττον τοῦ δέοντος χαίροντες ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· διὰ τοῦτο μόνη ἡ ἀκρασία δοκεῖ ἐναντία εἶναι, ὅτι ἡ ἡλιθιότης ὀλιγάκις εὐρίσκειται.

* Σώφρων δὲ ὁ ἐγκρατῆς λέγεται, καὶ ὁ ἀκρατῆς ἀκόλαστος, καὶ τὸ ἀνάπλιον καθ' ὁμοιότητα· πολλὰ γὰρ ὀνομάζομεν ἐν ὀνόματι διὰ τινὰ ὁμοιότητα. Καὶ γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ὁ σώφρων καὶ ὁ ἐγκρατῆς, καὶ παρὰ τὸν λόγον οὐδὲν ποιοῦσιν ἀμφοτέρω, εἰ καὶ τῷ σώφρονι μὲν αἱ ἐπιθυμίαι οὐ πολεμοῦσι, τῷ ἐγκρατεῖ δὲ πολεμοῦσι· καὶ ὁ μὲν σώφρων οὐδὲ ἡδεται παρὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ ἐγκρατῆς ἡδεται μὲν, οὐκ ἀγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν· καὶ ὁ ἀκόλαστος δὲ καὶ ὁ ἀκρατῆς ὁμοίως ὅμοιοι^α μὲν εἶσι, καθ' ὅσον^β τῶν αὐτῶν ἡδονῶν ἡττῶνται· διαφέρουσι δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος οἶσται δεῖν διώκειν τὰς ἡδονάς, ὁ δὲ ἀκρατῆς οὐ.

** Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τινὰς ἀκρατεῖς φρονίμους ὀνομάζουσι καθ' ὁμοιότητά τινὰ πρὸς τὴν φρόνησιν· τινὲς γὰρ τῶν ἀκρατῶν δεινοὶ εἰσιν· ἡ δὲ δεινότης ἔοικε τῇ φρονήσει· καὶ γὰρ οἱ δεινοὶ κατὰ τὴν γνῶσιν τοῦ δέοντος εἰκόσασιν τοῖς φρονίμοις· ἀλλ' οἱ μὲν γινώσκουσι μόνον τὸ δέον, οὐ προαιροῦνται δὲ πράττειν, οὐδὲ πράττουσιν· οἱ δὲ φρόνιμοι γινώσκοντες τὸ δέον καὶ πράττουσιν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν φρόνιμος σπουδαῖός ἐστιν· ἀκρατῆς δὲ κἂν^δ δεινός ᾗ, φαῦλός ἐστι καὶ ψέγεται.

*** Καὶ γὰρ εἰ καὶ γινώσκει τὸ δέον, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ὁ φρόνιμος ἐνεργεῖα θεωρῶν καὶ χρώμενος τῇ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ καθάπερ εἴρηται, ὡς ὁ καθυδῶν καὶ οἰνωμένος. Διὰ ταύτην δὲ τὴν ὁμοιότητα ὁ δεινὸς ἀκρατῆς φρόνιμος ὀνομάζεται, καὶ ἔοικε φρονίμῳ· ἐπεὶ καὶ ὁ ἀπλῶς ἀκρατῆς οὐ πονηρὸς καθάπαξ, ἀλλ' ἡμιπόνηρός τις· οὐδὲ ἀδικός· οὐ γὰρ ἐπιβουλος· ἐπεὶ γὰρ ἐκὼν ποιεῖ τὰ φαῦλα, καὶ εἰδὼς ὅτι φαῦλα, καὶ ὅτι εἰς φαῦλον φέρουσι τέλος, καὶ ὅτι δεῖ τὰ βελτίω ποιεῖν, κατὰ τι μὲν πονηρός, κατὰ τι δὲ οὐ πονηρός· ἡ μὲν γὰρ πρᾶξις πονηρά, ἡ δὲ κρίσις ἐπιεικής· ἡ δὲ

patet duorum vitiorum medium esse, quorum altero superabitur, alterum superabit : incontinentia ergo superat continentiam, qui vero inferior est habitus nomine vacat : is autem est, quo minus quam oportet corporis voluptatibus homines serviunt : qui et ipsi a recta ratione aberrant. Incontingens enim in recta ratione non permanet, quia magis quam decet voluptatibus delectatur, qui vero deficit, praeter rectam rationem et ipse facit, quoniam minus quam oportet sequitur jucunda : continens autem in recta ratione persistit, neque ab ea aut propter parvam voluptatem aut propter magnam discedit.

Quum vero continentia et laudanda et honesta sit, necesse est eos qui utriusque sunt habitus, improbos esse et cum continentia pugnare : sed quia inferior habitus nomine vacat raroque usu venit : rari enim sunt qui minus quam oportet corporis voluptatibus serviunt : idcirco sola contraria videtur esse incontinentia, propterea quod raro reperitur stultitia.

Temperans autem etiam qui continens est, et intemperans qui est incontinens, item contra e similitudine dicitur : quippe multa ob similitudinem quandam eodem nomine appellantur. Etenim in iisdem et temperans versatur et continens, neque praeter rationem quidquam ambo faciunt, quamvis temperanti quidem non adversentur, continenti vero adversentur cupiditates suae : et praeter rationem quidem non delectatur temperans, continens autem delectatur, sed non trahitur voluptatibus : eodemque modo, quatenus iisdem voluptatibus superantur, similes inter se sunt intemperans et incontinens : hoc tamen differunt, quod petendas esse voluptates putat intemperans, non putat incontinens.

Sed eadem ratione a prudentibus quadam similitudine incontinentes aliquos prudentes denominant : quidam enim incontinentes sunt sollertes : sollertia autem similis est prudentiae : nimirum sollertes cognitione ejus quod decet prudentibus similes sunt : at illi id quod decet noverunt tantum, sed id neque agere statuunt, neque agunt : contra prudentes id quod decet tum noverunt tum agunt : ideoque prudens vir bonus est : incontinens vero, etiamsi sit sollers, improbus tamen est et reprehenditur.

Etenim quamvis norit id quod decet, tamen non ut prudens contemplationem suam ad actionem convertit et scientia utitur, sed quemadmodum dictum est, dormientis et vino onerati instar habet. Ob hanc igitur similitudinem incontinens qui simul et sollers est, tum prudens dicitur, tum prudentis similitudinem speciemque gerit : siquidem et ille qui simpliciter incontinens est, non propterea omnino improbus habetur, sed dimidia tantum ex parte malus ; neque est injustus : non enim insidiosus est : quando enim sponte mala facinora committit, sciens mala esse et ad malum finem tendere, minimeque ignorans illa quae meliora sunt esse agenda, ex

* Ἐπει δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, κτλ. — ** Cap. 10. Οὐδ' ἀμ φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ κτλ. — *** Οὐδὲ δὲ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, κτλ.

τοῦ πονηροῦ περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ὅς ἐστιν ὁ ἀκόλαστος, καὶ ἡ πρᾶξις πονηρά, καὶ ἡ κρίσις ὁ δὲ περὶ τὸ ἕτερον μόνον ἀμαρτάνει· ὁ γὰρ ἀκρατής ἢ τὴν ἀσθενῆ ἀκρασίαν ἐστὶν ἀκρατής, ἢ τὴν προπετῆ· ἀμφοτέροι δὲ κατὰ τὴν πρᾶξιν μόνον εἰσὶ πονηροί. Ὁ μὲν γὰρ προπετής οὐδὲ βουλεύεται· ὁ δὲ ἀσθενὴς βουλεύεται, ὡς οὐ δεῖ ταῖς αἰσχροῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθεῖν· ὁ δὲ ἀκόλαστος κατ' ἀμφω διεφθαρταί. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἀκρατής ζοικε πόλει, ἢ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, καὶ ὑγιαίνει τοῦτο τὸ μέρος, χρῆται δὲ οὐδενί, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκαψεν·

Ἡ πόλις ἐβούλεθ' ἢ νόμον οὐδὲν μελεῖ·

ὁ δὲ ἀκόλαστος ζοικε πόλει χρωμένη μὲν νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. Πᾶσα δὲ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία ἐστὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ἕξεως τῶν πολλῶν· ὁ μὲν γὰρ ἐγκράτης νικᾷ ὧν οἱ πολλοὶ ἠττῶνται, ὁ δὲ ἀκρατής ἠττᾷται ὧν οἱ πολλοὶ κρατοῦσιν.

* Ἐστὶ δὲ ἡ προπετής ἀκρασία, ἣν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεῦνται, δυσχερεστέρα ἰαθῆναι τῆς ἀσθενοῦς, καθ' ἣν βουλεύονται οἱ ἀκρατεῖς καὶ οὐκ ἐμμένουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ φυσικῶς ἀκρατεῦμενοι δυσιατότεροι εἰ τῶν δι' ἔθος ἀκρατῶν· ῥᾶρον γὰρ μετακινήσαι ἔθος ἢ φύσιν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἔθος χαλεπόν, ὅτι ζοικε φύσει· ὥσπερ Εὐήνος λέγει·

Φημί πολυχρόνιον μελέτην ἔμναι, φῖδε, καὶ δὴ ταύτην ἀνθρώποις τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Τὶ μὲν οὖν ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τί καρτερία, καὶ ἀκρασία, καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὐτὰ πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

(Scripsi ^a ὁμοιοι] cod. ὁμοιον. — ^b καθ' ἔσον] membranæ καθόσον. ^c κἂν] cod. κἂν. — ^d δυσιατότεροι] cod. δυσιατώτεροι. —)

Κεφ. ιζ'.

** Περὶ ἡδονῆς.

Περὶ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης ἡδὴ σκοπῶμεν· ἐστὶ γὰρ οἰκεῖον καὶ προσῆκον τῷ περὶ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφοῦντι. Οὗτος γάρ ἐστι τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, καθὼς ἐν τοῖς προειρημένοις ἐφάνη· τὸ δὲ τέλος ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀριστον, ὃ καθάπερ κανόνι διακρίνομεν τῶν πρακτικῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν φαῦλων, ἃ μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνο φέρει τὸ τέλος, ἀγαθὰ νομίζομεν, ἃ δὲ τοῦ τέλους ἀπάγει, φαῦλα. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ ἡδονὴ τοῖς μὲν ἀγαθὸν δοκεῖ, τοῖς δὲ φαῦλον, ἐνόησε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἀριστον, ἀκόλουθόν ἐστι τῷ πολιτικῷ ζητῆσαι περὶ αὐτῆς. Ἐστὶ δὲ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐν τῇ περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν πραγματείᾳ· καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία περὶ τὰς ἡδονὰς ἐστὶ καὶ τὰς λύπας, ὡς εἴρηται πρὸ-

parte improbus est, ex parte non improbus: facinus quippe malum, iudicium vero est rectum: ejus vero qui in corporis voluptatibus improbus est, intemperantis nimirum, et actio inhonesta est et iudicium injustum: at in altero tantum genere peccat alter: incontinens nempe aut imbecilla incontinentia est incontinens, aut temeraria: ambo autem in actione duntaxat peccant. Temerarius videlicet ne deliberat quidem: imbecillus vero ita deliberat, ut putet turpibus cupiditatibus non esse suffragendum: utrobique vero corruptus est intemperans. Quamobrem incontinens similis est civitati, quæ omnia quidem quæ fieri debent decernat, legesque bonas habeat, sed nulla eam utatur, quemadmodum Anaxandrides salse dixit:

Volebat, a qua spernitur lex, civitas.

Contra intemperans civitati utenti quidem legibus, sed malis, similis est. Versatur autem continentia et incontinentia in eo quod multitudinis habitum excedit: nam continens superat ea quibus multitudo succumbit, incontinens vero superatur iis, quæ vulgus superat.

Jam vero temeraria incontinentia, qua melancholici laborant, difficilior ad sanandum est, quam imbecilla, qua deliberant etiam incontinentes, sed non acquiescunt. Similiter et qui natura sunt incontinentes difficilius sanantur quam qui consuetudine incontinenter vivunt: quippe facilius consuetudo mutatur, quam natura: propterea enim et consuetudinem mutare difficile est, quia ad naturæ similitudinem accedit, ut ait Evenus:

Multos, quod partum est meditando, permanet annos atque in naturam tandem convertitur usus.

Quid igitur sit continentia, quid tolerantia, item incontinentia et mollities, et quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus a nobis expositum est.

Cap. XVII.

De voluptate.

Jam autem de voluptate et dolore videamus: quæ quidem quæstio apta et accommodata est homini de civili prudentia disputanti. Hic enim finis bonorum magister ac velut architectus est, quemadmodum e superioribus patet: finis autem est id quod bonum habetur et optimum, quo tanquam canone bona sub actionem cadentia a malis distinguimus; quæ enim ad finem illum adducunt, bona existimamus, quæ vero ab eo abducunt, mala. Quum igitur voluptas aliis bonum, aliis malum, quibusdam etiam finis ipse videatur optimum, consentaneum est virum civitatis regendæ peritum de voluptate agere. Præterea hoc necessarium est in quæstione de virtutibus et vitiis instituta: etenim virtus et

* Εὐιατοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, κτλ. — ** Cap. 11. περὶ δὲ ἡδονῆς κτλ.

τερον· και δέον τὸν περὶ ἀρετῶν σκοπούμενον και περὶ ἡδονῆς εἰπεῖν· και ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν μεθ' ἡδονῆς τινες εἶναι φασί· διὸ και τὸν μακάριον ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Ῥητέον δὲ πρότερον ἢ τοῖς ἄλλοις περὶ τούτου δοκεῖ.

* Τοῖς μὲν οὖν οὐδαμῶς δοκεῖ ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἡδονὴ οὔτε καθ' αὐτὸ οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ νομίζουσι δύνασθαι τὸ αὐτὸ και ἀγαθὸν εἶναι και ἡδονήν. Τοῖς δὲ φαῦλαι μὲν αἱ πλείους δοκοῦσι τῶν ἡδονῶν, εἶναι δὲ ἀγαθὰ· Ἄλλοις δὲ ἰδόκει, εἰ και πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, ἄλλ' οὐδαμῶς ἐνδέχεσθαι τὸ τέλος ἡδονὴν εἶναι. Τὰ μὲν οὖν δοκοῦντα περὶ τῆς ἡδονῆς ταῦτά ἐστι.

(Scripsi : εἶναι φασί] cod. εἶναι φασί. —)

Κεφ. ιη'.

* Ὅτι οὐδεμία ἡδονὴ ἀγαθόν.

** Ῥητέον δὲ δι' ἕκαστον ἰδόκει. Οἱ μὲν οὖν λέγοντες μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι οὕτως ἐπεχειροῦν· πᾶσα ἡδονὴ γένεσις ἐστὶν εἰς φύσιν αἰσθητή· ἡ γὰρ εἰς τὴν φύσιν γένεσις τῶν φυτῶν οὐκ οὔσα αἰσθητή, ἡδονὴ οὐκ ἐστίν· εἰ τοίνυν ἡ ἡδονὴ γένεσις, ἡ δὲ γένεσις ἀτελής, τὸ δὲ ἀτελής οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν, ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· ἀγαθὸν γὰρ τὸ ἤδη γεγονός, οὐ τὸ γίνεσθαι· οὐ γὰρ ἐστὶν * ἡ γένεσις ἁμογενῆς τοῖς τέλεσιν, εἰς ἃ τελευτᾷ· οὐ γὰρ ἡ οἰκοδομία ἁμογενῆς τῶν οἰκῶν. Ἐτι ὁ σώφρων φεύγει τὰ φευκτά· σπουδαῖος γὰρ· φεύγει δὲ τὰς ἡδονάς· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Ἐτι ὁ φρόνιμος τὸ ἀγαθὸν διώκει· τὴν ἡδονὴν δὲ οὐ διώκει· τὸ γὰρ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἀγαθόν. Ἐτι ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ τῇ φρονήσει, και τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω μείζων ἡ ἡδονή· οὐδεὶς γὰρ δύναται ἐν ταῖς μεγίσταις ἡδοναῖς ὦν νοῆσαι τι. Ἐτι πᾶν ἀγαθὸν τέχνης ἔργον· οὐδεμιᾶς δὲ τέχνης ἔργον ἡ ἡδονή· οὐκ ἄρα ἀγαθόν. Ἐτι τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς, και τὰ παιδία ἄλόγως φερόμενα· ὁ δὲ ζητεῖ τὰ ἄλόγως κινούμενα, οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἀγαθόν.

*** Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν ἰδόκει, διὰ τὸ ἐνια τῶν ἡδέων βλαβερά εἶναι και νοσώδη, και ἡδονάς τινας αἰσχροὺς και ἐπονειδίστους.

*** Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶ τὸ τέλος ἡ ἡδονή, διότι γένεσις ἐστὶ και κίνησις τις, τὸ δὲ τέλος ὁρος, εἰς ὃν ἡ κίνησις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν περὶ ἡδονῆς ταῦτά ἐστι. Τούτων δὲ τὸ μὲν τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν ἀγαθὰς, τὰς δὲ φαύλας εἶναι ἀληθές· τὰ δὲ λοιπὰ ψεῦδος· και πειρατέον ἐλέγχειν· και πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου λέγομεν.

(Scripsi * : γὰρ ἐστίν] vulgo γὰρ ἐστίν. —)

vitium in voluptatibus ac doloribus, ut supra dictum est, versantur : quomobrem decet hominem de virtutibus commentantem etiam de voluptate loqui : adeo quod vitam beatam etiam cum voluptate copulatam esse ajunt : quapropter et beatum a gaudento nominant. Sed prius dicendum, quæ aliis de hac re videantur.

Alii ergo nequaquam nec per se nec per accidens bonum videtur esse voluptas : neque enim idem et bonum et voluptatem esse posse arbitrantur. Alii rursus inhonestæ pleræque voluptates, quædam et bonæ videntur. Alii denique statuebant, etiamsi omnis voluptas bonum esset, minime tamen voluptatem finem esse posse. Atque hæc quidem aliorum de voluptate sunt opiniones.

Cap. XVIII.

Nullam voluptatem bonum esse.

Jam vero causæ propter quas singuli hoc aut illud statuerint, explicandæ sunt. Qui ergo nullam omnino voluptatem bonum esse putabant, ita argumentabantur : omnis voluptas ad naturam ortus est qui sensu percipi possit : plantarum nempe ad naturam ortus, si non sit sensibilis, non est voluptas : si ergo voluptas est ortus, ortus autem est imperfectus, illud vero quod imperfectum habetur non est bonum, voluptas quoque non est bonum : nimirum quod jam factum est, non ipsum fieri bonum vocamus : neque enim cognatus finibus, in quos desinit, est ortus : sicut nec ejusdem generis cum ædificio est ædificatio. Insuper quæ fugienda sunt fugit vir temperans : est enim honestus : fugit autem voluptates : voluptas ergo non est bonum. Quin etiam vir prudens sequitur id quod bonum est : voluptatem autem non sequitur : nam doloris vacuitatem potius, quam voluptatem sequi solet : voluptas igitur non est bonum. Præterea prudentiæ obstat voluptas, eoque magis, quo major est voluptas : nemo videlicet qui maximis voluptatibus servit, quidquam animo agitare potest. Insuper quidquid est bonum, artis opus est : nullius autem artis opus est voluptas : voluptas igitur non est bonum. Quin etiam bestiæ et pueri, qui sine ratione feruntur, voluptates consecrari solent : quod vero ea quæ sine ratione feruntur expetunt, non est bonum : voluptas ergo non est bonum.

Jam vero non omnem voluptatem bonum esse idcirco censebant, quia nonnulla quæ jucunda sunt tum damnum afferrent, tum morbos gignerent et quia voluptates quædam tam turpes quam probrosæ essent.

Sed nec finem esse voluptatem, quia generatio est et motus, finis vero terminus est, ad quem tendit motus. Et hæc quidem fere sunt, quæ de voluptate dicuntur. Verum quas commemoravimus voluptates alias bonas, alias malas esse, vera opinio est : reliquæ vero et falsæ sunt et pro viribus confutandæ : ac primum quidem de primo genere agamus.

* Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ κτλ. — ** Ὅλος μὲν οὖν οὐκ ἀγαθόν, κτλ. — *** Τοῦ δὲ μὴ πάσας σπουδαίας, κτλ. — **** Ὅτι δ' οὐκ ἀριστον ἡ ἡδονή, κτλ.

Κεφ. ιθ'.

Cap. XIX.

Λύσις τῶν λόγων, περὶ ὧν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ ἀγαθὸν εἶναι.

* Ὅτι γὰρ οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, μηδὲ τὸ ἀριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον. Ἐπει γὰρ τὸ ἀγαθὸν διχῶς λέγεται, τὸ μὲν ἀπλῶς καὶ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως, ὡς ἡ ἀρετὴ, τὸ δὲ οὐχ ἀπλῶς μὲν ἀγαθόν, τινὲ δὲ ἀγαθόν, ὡς τὸ λωποδυτεῖν τῷ λωποδύτῃ ἀγαθόν, ἀκολουθὸν ἐστὶν ὅτι καὶ φύσις πᾶσα, καὶ ἕξις, καὶ πᾶσα κίνησις, καὶ γένεσις, ἡ μὲν ἐστὶ ἀπλῶς ἀγαθὴ, ἡ δὲ τινι. Ὅμοιος καὶ ἐπὶ τοῦ κακοῦ. Κινήσεις γάρ, καὶ γενέσεις, καὶ ἕξεις αἱ μὲν φαῦλαι ἀπλῶς, αἱ δὲ τινι, καὶ τῶν φαύλων τινι· καὶ αἱ μὲν καὶ αἰ φαῦλαι τινι, αἱ δὲ κατὰ τινά τρόπον, καὶ ὀλίγον χρόνον ἀπλῶς μὲν φαῦλαι πᾶσα κακία· τινὲ δὲ φαῦλον ἢ σωφροσύνη τῷ ἀκολάστῳ, καὶ αἰεὶ, καὶ πάντα τρόπον τινὲ δὲ φαῦλον, καὶ οὐκ αἰεὶ, τὸ ἀκολασταίνειν τῷ ἀκρατεῖ. Τῆς γὰρ ἐπιθυμίας σεθεσίσης φαῦλον δοκεῖ, καθάπερ σὺν τῷ πάθει οὐκέτι. * Ἐπει τοίνυν πᾶσα κίνησις καὶ γένεσις οὕτω διαιρεῖται, καὶ ἡ μὲν ἀπλῶς φαῦλη ἡ δὲ τινι, κίνησις δὲ καὶ ἡδονή, φανερόν ἐστι οὐ πᾶσα ἡδονὴ φαῦλον· ἐστὶ γὰρ ἡδισθαί ἐφ' οἷς δεῖ, ὅταν τις ἡδισται ὁ ἐπ' ἀρετῆς ἢ σοφίας, καὶ ἐστὶν ἡδισθαί ἐπὶ φαύλοις, καὶ ὄλιγος καθὼς καθόλου διωρισάμεθα. * Ἐτι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ἕξις, ὡς περὶ ὃ ἔχων δικαιοσύνης ἕξι· τὸ δὲ ἐνέργεια, ὡς περὶ ὃ ποιῶν ἢ δὲ ἐνέργεια τὴν ἀλλείπουσαν ἕξιν ἀναπληροῖ τῆς ἐνεργείας, σώζεται δὲ καὶ ἡ φυσικὴ ἕξις· ὡς περὶ ἡ ὑγίεια ἔγκειται μὲν, σώζεται δὲ διὰ τῶν ὑγιεινῶν σιτίων. Αὕτη δὲ ἡ ἐνέργεια ἡ σώζουσα τὴν ἕξιν, ὁποτέραν ἂν τις εἰποι, ἡδεῖα μὲν, οὐ καθ' αὐτὸ δέ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ ἀναπληροῦν τὸ ἐνδέον τῆς ἕξεως αὕτη ἐστὶν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ τούτῳ ἔπεται ἡδονή· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν ἡδονή, ἀναπλήρωσις τῆς φυσικῆς ἕξεως ἢ τῆς ἐπιστῆς, καὶ πᾶσα ἂν ἡδονή· νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· οὐκ ἄρα τοῦτο ἐστὶν ἡδονή, γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ἀναπλήρωσις τοῦ φυσικῶς ἐνδέοντος· καὶ οὕτω λύεται τὸ ἐπιχειρήμα τῶν συναγόντων μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. * Ὅτι δὲ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπλήρωσις ἐστὶ, δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ ἀνευ λύσεως καὶ ἐπιθυμίας ἡδονὰς εἶναι, τὴν δὲ τοιαύτην ἀναπλήρωσιν ἀνευ τούτων οὐκ εἶναι δύνασθαι· αἱ γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἡδοναὶ ἀνευ ἐνδείας εἰσι καὶ λύπης. Ἐπειδὴν γὰρ ἡ μήπω παροῦσα ἐπιστήμη ἐγγίνηται τῇ ψυχῇ, ἡδονὴν μὲν ἐποίησε τῷ παρῆναι, λύπην δὲ οὐδεμίαν ἀποῦσα δίδωσι, ἐπει οὐδὲ ἐνδεία ἐστὶν ἡ ἀπουσία τῆς ἐπιστήμης· οὐ γὰρ ἦν ὅτε παρῆν ἡ ἐπιστήμη· νῦν δὲ ἀπόλετο· καὶ σωματικαὶ δὲ ἡδοναὶ εἰσιν οὕτως ἔχουσαι ἀνευ ἐνδείας καὶ λύπης. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐνδείας ὄντας τροφῆς ἡδόμεθα τρεφόμενοι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸ ἔλλειπον, ἐστὶν οἷς ἡδόμεθα· οὐ γὰρ τοῖς αὐτοῖς χαί-

Dissolutio argumentorum, quibus voluptatem bonum non esse probant.

Non sequi ergo ex iis quæ diximus, voluptatem aut bonum non esse aut non esse optimum, ex his patet. Quum enim bonum dupliciter dicatur, alterum simpliciter, per se et proprie, ut virtus, alterum non simpliciter, sed alicui bonum, ut grassari grassatori bonum est, inde efficitur etiam, omnem naturam et habitum, omnem item motum et ortum partim absolute, partim alicui bonum esse. Similiter et in malo se res habet. Motus enim, ortus et habitus quidam absolute mali sunt, nonnulli alicui tantum, idque cuidam malo : rursus alii semper alicui mali sunt, alii quodammodo et parumper : et absolute quidem mali habitus sunt omnia vitia : cuidam vero mala res, ut temperantia intemperanti et semper et omni modo : cuidam denique malum, sed non semper, ut incontinenti luxuriose vivere. Namque expleta cupiditate malum videtur, animi ardore quasi abrepto non item. Quum ergo omnis tum motio ita dividatur, tum generatio, sitque alia absolute mala, alia cuidam tantum, motio autem voluptas quoque sit, apparet non omnem voluptatem esse malum : potest quippe delectari aliquis rebus, quibus delectari decet, quum quis virtute vel sapientia delectatur, sicut contra fieri potest, ut rebus malis aliquis delectetur, et omnino quemadmodum universe distinximus. Præterea bonum aliud est habitus, ut qui iustitiæ habitum habet : aliud est actus, ut qui facit : porro actus deficientem habitum actu suo supplet, sed et naturalis habitus conservatur : sicut sanitas inest quidem, sed tamen salubribus cibis conservatur. Actus ergo qui conservat habitum, utrocunque dicitur modo, est jucundus, non per se tamen, sed per accidens. Neque enim in supplendo ipso habitus defectu posita est voluptas, sed eam rem sequitur voluptas : nimirum si voluptas in eo versaretur, ut defectus habitus vel naturalis vel assuetudine comparati suppleretur, omnis etiam voluptas idem efficeret : nunc vero non ita se res habet : non ergo ad naturam ortus qui sensu percipi possit, voluptas est : hoc enim defectus naturalis supplementum est : atque ita eorum argumentum confutatur, qui nullam voluptatem bonum esse colligunt. Jam vero non omnem voluptatem esse expletionem, ex eo apparet, quod etiam sine dolore et cupiditate nonnullæ sint voluptates, talis autem expletio sine his esse non possit : nam quæ e doctrinarum contemplatione capiuntur, sine defectu et dolore sunt voluptates. Nempe quum nondum adest, sed adhuc animo innascitur scientia, voluptatem quidem affert sua præsentia, sed nullum tamen dolorem absentia sua nobis facit, quoniam scientiæ absentia ne defectus quidem habetur : nec enim erat quum adesset scientia : nunc vero perit : sed et corporis voluptates quædam sine defectu ac dolore tales sunt. Etenim non solum quum egemus cibo, alimento delectamur, sed etiam postquam supplevimus defectum, nonnullis cibis delectamur : nec enim iisdem quum egemus de-

* Cap. 12 Ὅτι δ' οὐ συμβαίνει διὰ ταῦτα κτλ.

ρομεν ἐνδεεῖς ὄντες καὶ πεπληρωμένοι· ἀλλὰ πληρωθέντες μὲν ἡδόμεθα τοῖς κυρίως ἡδέσι, καὶ πᾶσιν ἡδονῆν φέροι· πρὶν δὲ πληρωθῆναι, τοῖς τυχοῦσι καὶ τοῖς ἐναντίοις πολλάκις χαίρομεν· ὅθεν φαίνεται, καὶ ὅτι τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσι ἀπλῶς, αἱ δὲ τισιν ὡς γὰρ ἔχουσι τὰ ἡδέα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀναπλήρωσις ἐστὶ φυσικὴ, δέδεικται. Καὶ μὴν οὐδὲ πᾶσα ἀναπλήρωσις ἡδονή· τῆς γὰρ υγιείας πλήρωσις, ἥτις φυσικὴ ἐστὶν ἕξις διὰ τῆς διαίτης γινομένη, οὐκ ἐστὶν ἡδέϊα, οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἔχει λέγειν τὴν ἡδονὴν, ὅτι ἐστὶ γένεσις εἰς φύσιν αἰσθητή. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη ἀπὸ τούτων τῶν λόγων μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b ὅταν τις ἡδεται] cod. ὅταν τις ἡδεταί. —)

Κεφ. κ'.

Αἰτία τοῦ λόγου ὅθεν ἡ ἡδονὴ δοκεῖ μὴ τὸ ἀριστον εἶναι.

* Καὶ οἱ λέγοντες δὲ τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ τέλος τὸ ἀριστον, οὐκ ἀναγκαίως συλλογίζονται· εἰ γὰρ οὐ δύναται ἡ ἡδονὴ τέλος εἶναι, ἀνάγκη αἰεττόν τι βέλτιον αὐτῆς εἶναι, τὸ τέλος δὴλον ὅτι· ^a τὸ γὰρ τέλος παντός ἐστὶ βέλτιον αὐτὸ γὰρ ἐστὶ τὸ ἀριστον καὶ τὸ βέλτιστον. Οὐκ ἀνάγκη δὲ οὐ γὰρ ἐστὶ γένεσις ἡ ἡδονή, ἵνα ἐξ ἀνάγκης βέλτιον αὐτῆς ἢ τὸ τέλος τῆς γενέσεως, οὐδὲ αἰεττὸν ἐν τῇ ^b γενέσει θεωρεῖται, ἀλλὰ ἐνέργειά ἐστὶ καὶ τέλος· θεωρεῖται δὲ οὐκ ἐν τῇ συστάσει τῶν ἕξων ὅσων, φέροι εἰπεῖν, ὅταν τὰ δίκαια τις ποιῇ, καὶ τὴν ἕξιν τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ ψυχῇ συντιθῇ, οὕτω δίκαιος ὢν· ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τῆς ἕξεως, ὅταν τις δίκαιος γενόμενος ἐπειτὰ χρῆται τῇ ἕξει τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο οὐδὲ πάσης ἡδονῆς ἐστὶ τέλος, ἀλλ' ἐνταῦθα εἰσι τέλος. Καὶ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν ὅσαι μὲν εἰς τελειώσιν ἄγουσι φύσεως, οὐκ αὐταὶ εἰσι τέλος, ὥσπερ ἡ καθ' ἑξὶν ἱατρικὴν ἐνέργεια τέλος ἔχει τὴν υγιείαν· ὅσαι δὲ οὐκ ἄγουσιν εἰς φυσικὴν τελειώσιν, ἀλλ' αὐταὶ εἰσιν ἡ φυσικὴ τελειώσις, δὴλον οἷς οὐκ ἔχουσι ἄλλο τέλος, ἀλλὰ ἄλλων αὐταὶ εἰσι τέλη· ὥσπερ εἰ τις κατὰ τὴν τελειάν ἕξιν τῆς ἀρετῆς ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ τοιαύτη ἐνέργεια τέλος ἐστὶν ἄλλων, οὐκ αὐτὴ ἐστὶ πρὸς ἄλλο τεταγμένη τέλος· ὅθεν καὶ ἡ ἡδονή, ἐνέργεια οὕσα, οὐ πᾶσα τέλος ἔχει· ἐνέργεια γὰρ ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως. Διὸ οὐ καλῶς ἔχει αἰσθητὴν γένεσιν εἶναι λέγειν τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ ἐνέργειαν τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως λαττέον εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἀντι δὲ τοῦ αἰσθητῆ, ἀνεμπόδιστον· καὶ ἔσται ἡδονὴ ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιστος. Δέδεικται δὲ ἐν τῷ ^c ι' κεφαλαίῳ μὴ πᾶσαν ἡδονὴν γένεσιν εἶναι εἰς φύσιν· ὥστε ἑλλιπὴς ἐστὶν ὁ τοιοῦτος δρισμός· ἔτι δὲ οὐδὲ πᾶσα αἰσθητὴ ἐστὶν. Ἡ γὰρ ἐν τῷ θεωρεῖν ἡδονὴ οὐκ ἐστὶν αἰσθητὴ· ἡ δὲ ἐνέργεια καὶ

lectamur et quum expleti sumus; verum postquam expleti sumus, iis qui proprie jucundi sunt delectamur, et illi omnibus voluptatem afferunt : antequam vero expleti sumus, quibuslibet et sæpe contrariis delectamur : unde apparet, alias absolute dici, alias quibusdam esse voluptates : sicut enim ea quæ jucunda sunt, ita et quæ ex iis oriuntur voluptates se habent. Non omnem igitur voluptatem naturalem esse expletionem, demonstravimus. Atqui neque omnis expletio est voluptas : nimirum sanitatis, qui naturalis est habitus et certa quadam vivendi ratione contingit, jucunda non est expletio, quare non decet dicere, voluptatem esse ad naturam ortum qui sensu percipi possit. Quamobrem non necessario his argumentis voluptatem non esse bonum docent.

Cap. XX.

Refutatio argumenti, quo voluptatem non esse optimam rem probant.

Sed et illi qui negant ipsum finem optimum esse voluptatem, non necessario rationem concludunt : si enim finis esse nequit voluptas, necesse est semper aliquid ea melius reperiri, finem nimirum : omnium enim optimus est finis, quia ipse eorum quæ exstant optimum et præstantissimum est. At non est necesse : nec enim generatio est voluptas, ut necessario ipsa generatione melior sit finis, neque semper in generatione consideratur, sed actus est et finis : sed neque in habitum constitutione consideratur : ut, exempli gratia, quum quis ea quæ justa sunt facit, et justitiæ habitum in animo fingit, quum tamen nondum sit justus, sed in usu potius illius habitus, quum jam justus aliquis factus ipso postea justitiæ habitu utitur. Quocirca nec omnium voluptatum est finis, sed earum nonnullæ ipsæ sunt finis. Etenim illi actus qui ad naturæ perfectionem perducunt, non ipsi sunt finis, sicut actus ad medicinalem habitum accommodatus finem habet sanitatem : eos vero qui ad naturalem perfectionem non adducunt, sed ipsi naturalis perfectio sunt, perspicuum est non alium finem habere, sed ipsos esse aliorum fines : ut si quis ad perfectionem virtutis habitum accommodat aliquid efficit. Talis quippe actus finis aliorum est, non autem ipse ad alium finem refertur : quare nec omnis voluptas, licet actus sive efficacia sit, finem habet : siquidem efficacia habitus naturalis est. Quapropter non recte dicunt, voluptatem esse generationem, quæ sensu percipi possit, sed potius efficacia habitus naturalis voluptas dicenda est : pro sensibili autem rectius non impeditam vocaveris : atque ita erit voluptas non impedita habitus naturalis efficacia. Ostendimus autem in capite duodevicesimo, non omnem voluptatem ad naturam ortum esse : quamobrem imperfecta hujusmodi definitio est : præterea nec sensibilis est omnis. Voluptas videlicet quæ e contemplatione capitur non est sensibilis : actus autem

* ἔτι οὐκ ἀνάγκη ἑτερόν τι κτλ.

τὴν γένεσιν ἔχει τὴν αἰσθητήν· καὶ οὐδεμία ἡδονὴ ἔστιν, ἥτις οὐκ ἔστιν ἀνεμπόδιστος· τὸ δὲ κατὰ φύσιν πᾶσαν ἔξιν περιέχει φυσικήν τε καὶ ἔθιστήν. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἔθιστὴ ἔξιν κατὰ φύσιν ἔστι· πεφύκαμεν γὰρ πρὸς τὰς τοιαύτας ἔξεις, καὶ διὰ τοῦτο κτώμεθα· ὁ γοῦν ἐνεργῶν κατὰ τινὰ ἔξιν ἀνεμπόδιστως ἡδέεται· καὶ τοῦτο ἔστιν ἡ ἡδονή. Γένεσις δὲ ἔδοξέ τιςιν εἶναι ἡ ἡδονή, ὅτι ὥοντο τὴν ἡδονὴν εἶναι τὸ κυρίως ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀριστόν· τὸ δὲ κυρίως ἀγαθὸν ἐνεργεῖαν εἶναι· ἐνεργεῖαν δὲ καὶ γένεσιν μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν. Ἰὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ γὰρ ταυτὸν ἔστι γένεσις ἐνεργεία· γένεσις μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος ἐπὶ τὸ εἶναι ὁδὸς τῆς ἔξεως· ἐνεργεῖα δὲ ἥτις ἔστι τὸ ἀριστόν, ἡ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἔξεως, κατ' αὐτὴν τὴν τελείαν ἔξιν ἐνεργεῖα.

(Scripsi : * δῆλον ὅτι] cod. δηλονότι. — ^b τῆ] cod. τῆ. — ^c τῶ] cod. τω. —)

Κεφ. κα'.

Λύσις τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅθεν ἰδοῦμαι μὴ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· καὶ ἔτι δι' ὧν δοκεῖ φαῦλη εἶναι· καὶ ἀπόδειξις, ὅτι ἀνάγκη τὸ ἀριστόν ἡδονὴν εἶναι.

* Οὐδὲ φαῦλην δὲ εἶναι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν, ὅτι ἐνία ἡδέα νοσῶδη.

Εἰ γὰρ τοῦτο, ἔσονται καὶ τὰ ὑγιεινὰ φαῦλα, ὅτι τινὰ ὑγιεινὰ ἐμποδῶν ἴσονται τῷ πλουτεῖν, ὅτι πολλῶν χρημάτων εἰσὶν ἀναλωτικά· ἀλλ' οὐ φαῦλα διὰ τοῦτο· οὐ γὰρ τὸ ἐναντιούμενον ὀπωσοῦν ἄλλω τινὶ ἀγαθῷ, φαῦλον· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν βλάπτει ποτὲ εἰς ὑγίειαν, καὶ οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον· οὐκ ἄρα οὐδὲ ἡ ἡδονὴ φαῦλον, ὅτι τινὰ ἡδέα νοσῶδη.

** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι ἐμπόδιζουσιν εἶναι τῶν ἡδονῶν τῆ φρονήσει καὶ τῆ θεωρίᾳ, διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ ἡδονή. Οὐ γὰρ ἡ ἡδονὴ τῆς φρονήσεως τῆ φρονήσει ἐνοχλεῖ, οὐδὲ ἡ ἡδονὴ τῆς τέχνης τῆ τέχνῃ, ἀλλὰ μᾶλλον αὐξεῖ ἐκάστην ἔξιν ἡ οἰκεία ἡδονή· ἀλλὰ αἱ ἐμπόδιζουσαι ἡδοναὶ τὰς ἔξεις ἀλλότριαι εἰσι, καὶ ὡς μὴ προσήκουσαι ἐνοχλοῦσι· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι φαυλότητος σημεῖον, ἐπεὶ καὶ τῆ ὑγείᾳ ἡ θεωρία ἐνοχλεῖ, καθὼς εἴρηται, ὅτι οὐκ ἔστι προσήκουσα ἐνεργεῖα τῆ ὑγείᾳ· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο φαῦλον ἡ θεωρία.

*** Καὶ μὴν οὐδὲ ὅτι οὐκ ἔστιν ἔργον τέχνης οὐδεμίαις, διὰ τοῦτο φαῦλον· οὗτω γὰρ ἂν πᾶσα ἐνεργεῖα φαῦλον ἂν ᾔη. Οὐδεμία γὰρ ἐνεργεῖα τέχνης ἔστιν ἀποτέλεσμα· ἀλλὰ τὴν μὲν δύναμιν ἡ τέχνῃ, ἡ δὲ δύναμις προάγει τὴν ἐνεργεῖαν· ἡ μὲν γὰρ περὶ τὴν κυβερνητικὴν τέχνην αἰτία ἔστι τοῦ δύνασθαι κυβερνᾶν· τὸ δὲ δύνασθαι κυβερνᾶν αἰτιὸν ἔστι τῆς κατὰ τὴν κυβερνητικὴν ἐνεργείας. Καίτοι καὶ ἡ ἡδονὴ γίνεται τινος τέχνης πολλάκις· ἡ γὰρ μυρμηκικὴ καὶ ἡ ὀφιοποιητικὴ τέχνηαι εἰσὶν ἡδονῆς ποιητικαί.

sensibilem etiam habet generationem: neque ulla est, quæ non sit libera voluptas: quum autem naturæ convenientem dicimus, omnem tum naturalem, tum assuetudine comparatum habitum complectimur. Nam et assuetudine comparatus habitus naturæ consentaneus est: quia ad ejusmodi habitus nati sumus, ideoque eos nanciscimur: qui igitur ad aliquem habitum accommodate sine ullo impedimento aliquid efficit, delectatur: atque hæc res est voluptas. Sed generatio quibusdam esse visa est voluptas, propterea quod voluptatem existimabant, id quod bonum proprie et optimum vocatur: id autem quod proprie bonum est, actum esse: sed actum et generationem nihil inter se differre. At res non ita se habet: neque enim idem est generatio quod actus: quippe generatio est habitus via ab eo quod non est ad rerum naturam confecta: actus vero, quod optimum vocamus, postquam adepti sumus habitum, ad hunc ipsum jam perfectum habitum apta efficacia.

Cap. XXI.

Refutatio argumenti, quo non omnem voluptatem bonum esse probant: præterea cur mala videatur esse: denique necessario voluptatem summumque bonum esse ostenditur.

Sed neque malam esse voluptatem necesse est, quia jucunda quædam morborum causæ sunt. Nam si hoc ita est, erunt etiam ea quæ salubria sunt mala, quia eorum nonnulla, ne quis divitiis affluat, impediunt, propterea quod in eorum emtionem pergrandis pecunia absumitur: sed non idcirco mala sunt: neque enim quod alii alicui bono utcumque adversatur, continuo est malum, quum etiam contemplatio interdum sanitati noceat, nec tamen propterea malum sit: ergo ne voluptas quidem ideo malum est, quod jucunda quædam morbos pariant. Sed nec quia nonnullæ voluptates prudentiam et contemplationem impediunt, idcirco malum est voluptas. Nam neque prudentiæ voluptas prudentiæ molestiam exhibet, neque artis voluptas arti molesta est, sed singulos potius habitus sua cujusque voluptas auget: itaque alienæ potius sunt, quæ habitum impediunt voluptates, et quia non sunt ei cognatæ, illum turbant: hoc autem non est pravitatis signum, siquidem etiam sanitatem contemplatio turbat, quemadmodum diximus, tanquam non conveniens sanitati actus: sed propterea contemplatio non est malum.

Sed hæc quia nullius artis opus est, idcirco malum esse sequitur: ita enim malus foret omnis actus. Nulla quippe actio artis effectus est, sed facultatem ars, facultas vero actum producit: nimirum gubernandi ars efficit gubernandi facultatem: at gubernandi facultas efficit gubernandi actionem. Quamquam sæpenumero artis alicujus voluptas est: nam ars unguentaria et coquinaria oblectationem habent.

* Τὸ εἶναι φαῦλας κτλ. — ** Ἐμπόδιζει δὲ οὐτε φρονήσεις, κτλ. — *** Τὸ δὲ τέχνης μὴ εἶναι ἔργον κτλ.

* Ὅτι δὲ οἱ σώφρονες, καὶ οἱ φρόνιμοι φεύγουσι τὴν ἡδονήν, καὶ τὸν ἄλυπον διώκουσι βίον, οἱ δὲ παῖδες καὶ τὰ θηρία διώκουσι τὰς ἡδονάς, λύεται τοῖς ἐν τῷ ἡ κεφαλῶν εἰρημῆνοις. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἡδονῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἀπλῶς ἀγαθαί, αἱ δὲ οὐχ ἀπλῶς ἀγαθαί, τὰς μὲν μὴ ἀπλῶς ἀγαθὰς τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ ὁ σώφρων φεύγει, καὶ κατὰ ταύτας βούλεται μόνον ἄλυπος εἶναι· καὶ ὁ φρόνιμος, καὶ εἰ τις σπουδαῖος τὰς μετ' ἐπιθυμίας καὶ λύπης, τὰς σωματικὰς (τοιαῦται γὰρ αὗται) καὶ τὰς τούτων ὑπερβολὰς, περὶ ἃς ἂν ὁ ἀκόλαστος στρέφεται· διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· τὰς δὲ ἀπλῶς ἡδονὰς ὁ σώφρων καὶ ὁ φρόνιμος διώκει· αἱ εἰσι σώφρονες ἡδοναί· αἱ εἰσὶν αἱ τῶν ἡπαινετῶν ἔξωθεν ἐνέργειαι· ὅσων σωφροσύνης, ἡ δικαιοσύνης, ἡ θεωρίας.

** Ἐπεὶ δὲ καὶ λύπη ἡ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, ἡ δὲ φαῦλον καὶ φευκτόν, καὶ τῆς φευκτῆς ἡ μὲν καθ' αὐτό ἐστὶ φευκτὴ, ὡς ἡ ἐπὶ ἀρετῇ λύπη, ἡ δὲ πῆ, ὡς ἡ ἐπὶ ζημία τιμὴ λύπη, ἣτις φευκτὴ ἐστὶ κατὰ τι, ὅτι ἐμποδίζει τῇ θεωρίᾳ· φανερόν ἐστι ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἐναντίον τῇ λύπῃ τὴν ἡδονήν, τὴν μὲν ἀπλῶς φευκτὴν εἶναι, τὴν δὲ πῆ· ἀνάγκη γὰρ τῷ ἀπλῶς κακῷ ἀπλῶς ἀγαθόν εἶναι ἐναντίον, καὶ τῷ πῆ κακῷ τὸ πῆ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἡ Σπενσιόπου λύσις, καθ' ἣν ἐνιστάμενος λύειν ἐπιχειρεῖ τόνδε τὸν λόγον, συμβαίνει τῇ ἀληθείᾳ. Φησὶ γὰρ, ὅτι καθάπερ τὸ μείζον καὶ τὸ ἕλαττον ἐναντία ἐστὶ τῷ ἴσῳ, καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν τὰ παρ' ἑκάτερα ἐναντία, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῇ ἄλυπῃ ἀντίκειται ἡ ἡδονὴ καὶ λύπη, ἡ μὲν ὡς μείζον, ἡ δὲ λύπη ὡς ἕλαττον, καὶ ἐστὶν ἡ μὲν ἄλυπία ἀγαθόν, ἡ δὲ ἡδονή, καὶ ἡ λύπη, κακόν· οὗτος γὰρ ὁ λόγος παντελῶς ἀδόξος ἐστὶν· οὐδενὶ γὰρ ἡ ἡδονὴ κακὸν δοκεῖ· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τὴν ἡδονὴν αὐτὴν, ὅπερ ἐστὶ κακὸν εἶναι.

*** Οὐδὲν δὲ κωλύει ἡδονὴν εἶναι τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ ἄριστον, ὅτι εἶναι τῶν ἡδονῶν φαῦλαι· καὶ γὰρ πολλῶν φαύλων οὐσῶν ἐπιστημῶν οὐδὲν κωλύει τὸ ἄριστον εἶναι τὴν ἐπιστήμην. Ἴσως δὲ οὐ μόνον δυνατόν, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον τὴν ἡδονὴν τὸ ἄριστον εἶναι καὶ τὸ αἰρετώτατον. Εἰ γὰρ πάσης ἔξωθεν ἐστὶν ἐνέργεια, ἡ δὲ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἄριστον ἐνέργειά ἐστὶν ἔξωθεν ἀγαθῆς, ἡ μίση τῆς ἀρίστης ἡ πασῶν, ἀνεμπόδιστος· ἡ δὲ ἡδονὴ ἐνέργειά ἐστὶ τῆς κατὰ φύσιν ἔξωθεν ἀνεμπόδιστος· ἀνάγκη δὲ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ἄριστον, ἡδονὴν εἶναι. Καὶ οὐδὲν προσίσταται τὸ τίνας τῶν ἡδονῶν φαύλας εἶναι. Ὅτι δὲ τὴν εὐδαιμονίαν ἀνάγκη ἐνέργειάν τινα εἶναι ἀνεμπόδιστον, φανερόν, δεῖ γὰρ τελείαν εἶναι· οὐδεμίαν δὲ ἐνέργειαν ἐμποδίζομένην τελείαν δύναται εἶναι· διὰ τοῦτο, καθὼς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται, δεῖται ὁ εὐδαιμῶν τῶν ἔξωθεν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ. Οἱ δὲ τὸν ἀνωμάλως βιοῦντα καὶ δυστυχίας μεγάλας

Jam vero quod temperantes viri et prudentes voluptatem fugiunt, vitamque potius a dolore vacuam sequuntur, pueri autem et bestiae voluptates consectantur, hoc illis quae capite duodevicesimo dicta sunt dissolvitur. Quum enim aliae voluptates simpliciter et absolute bonae, aliae non simpliciter bonae sint, eas quae non sunt simpliciter bonae pueri et bestiae sequuntur, eas autem fugit temperans, suntque haec solae quibus dolorem vitat: pariterque prudens et quicumque est honestus: eas, inquam, quae cum cupiditate et dolore conjunctae sunt, corporis videlicet (nam haec tales sunt) earumque immoderationes, in quibus versatur intemperans: ideoque has temperans quoque fugit: eas vero quae simpliciter voluptates dicuntur temperans quoque et prudens persequitur: quae etiam temperantes sunt voluptates: neque aliud quam laudabilem habitum sunt actus: exempli gratia, temperantiae, justitiae aut contemplationis.

Quoniam autem et dolor, alius quidem bonus, alius vero malus est et fugiendus, rursusque fugiendus partim per se fugiendus est, ut dolor e virtute susceptus, partim quodammodo fugiendus, ut dolor e damno aut poena susceptus, qui aliquatenus fugiendus est, quia contemplationem impedit: apparet etiam id quod dolori est contrarium, voluptatem dico, necessario aliam simpliciter, aliam quodammodo fugiendam esse: necesse enim est ei quod absolute malum est, id opponi quod absolute bonum est, eique quod quodammodo malum est, id quod quodammodo est bonum: neque enim Spensippi illa dissolutio, qua instando hoc argumentum dissolvere conatur, revera quadrat. Ait enim, quemadmodum majus et minus aequali sunt contraria, et in virtutibus quae utrinque sunt inter se sunt contraria, ita voluptatem quoque et dolorem indolentiae opponi, illam quidem ut majus, hunc vero ut minus, atque esse bonum indolentiam, malum vero voluptatem ac dolorem: haec enim ratio omnino improbabilis est: quippe nemini malum videtur voluptas, quia nemo ipsam voluptatem idem quod malum esse dicit.

Sed nihil obstat, quominus voluptas tum bonum sit tum optimum, quia nonnullae voluptates sunt malae: sicut nec quum multae malae sint doctrinae quidquam prohibet, quominus finis honorum sit doctrina. Fortasse autem non solum fieri potest, sed etiam necesse est, voluptatem simul summum bonum esse simul maxime expetendum. Si enim omnis habitus est actus, beatitudo vero et id quod optimum vocatur boni habitus, aut unius optimi aut omnium non impeditus est actus: voluptas vero habitus naturae consentanei non impeditus est actus: necesse erit beatitudinem ipsumque id quod est optimum, esse voluptatem. Neque tamen quidquam obstat, quod nonnullae voluptates malae sunt. Jam vero beatitudinem necessario esse actum non impeditum manifestum est, perfectam enim esse oportet: nullus autem, qui impeditur, perfectus esse potest actus: ideoque, sicut in superioribus dicebamus, externis quoque bonis eget beatus, ne ipsius actus impediatur. Qui vero homi-

* Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, κτλ. — ** Cap. 13. Ἀλλὰ μὴν ἐπὶ τῇ λύπῃ κτλ. — *** Ἄριστον δ' οὐδὲν κωλύει κτλ.

περιπίπτοντα εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾗ ἀγαθός, ἢ ἐκόντες ἢ ἀκοντες οὐδὲν λέγουσι· προσδεῖται γὰρ ὁ εὐδαίμων καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν· ὑγιείας δὴλον ὅτι * καὶ μακροεπίτητος, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς τύχης βροπῆς. Διὰ τοῦτό τινες ἰψήθησαν τὸν εὐτυχῆ ταῦτόν εἶναι τῷ εὐδαίμονι, ὅτι ἀνευ εὐτυχίας οὐκ ἐνι καθαρῶς εὐδαιμονεῖν· οὐκ ἔστι δὲ ταῦτόν. Δεῖ γὰρ σπουδαῖον εἶναι τὸν εὐδαίμονα· οὐ πάντες δὲ εὐτυχεῖς σπουδαῖοι, καὶ βλάπτει δὲ ἐνίοτε εἰς τὴν ἀρετὴν ἢ εὐτυχία, καὶ συγγεῖ τὸν σπουδαῖον, ἂν ὑπερβάλλουσα ᾗ, ἥτις οὐδὲ εὐτυχία δικαίως ἂν καλοῖτο· τὸ γὰρ εἶναι τῆς εὐτυχίας ἔστιν ἐν τῷ συμβαλλεσθαι πρὸς εὐδαιμονίαν. Ἀκολούθως δὲ καὶ ὁ ὅρος ἀπὸ τούτου λαμβάνεται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα. Διὸ * οὐκ ἂν εὐτυχία δικαίως καλοῖτο, μὴ πρὸς εὐδαιμονίαν συμβαλλομένη· φανερόν δὲ ὅτι τὸ ἀνεμπόδιτον ἀνάγκη προσκεισθαι τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ εὐδαίμονος· τοῦτο δὲ ἔστιν ἡ ἡδονή, ἐνεργεῖα ἀνεμπόδιτος. Τίς ἄρα ἡδονή ἔστιν ἡ εὐδαιμονία· ἔτι δὲ δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ θηρία καὶ ἀνθρώπους καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ διώκειν τὴν ἡδονήν, ὅτι τὸ ἀριστὸν ἡδονή ἔστι· πάντα μὲν γὰρ βροῶσιν ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἡδονήν καὶ ἀριστὸν, δι' ὧν εἰς αὐτὴν ἐπείγονται.

Φήμη δ' οὐτι γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἦντινα πολλοὶ λαοὶ φημίζουσιν. ^h

Οὐ πάντα δὲ διώκουσι τὴν ἀριστὴν ἡδονήν, ἐπεὶ οὐδὲ πάντα τὴν αὐτὴν ἔξιν ἔχει, ἢ τὴν αὐτὴν φύσιν· πάντα δὲ ἡδονὴν διώκουσιν, εἰ καὶ τὰ μὲν ἀγαθὴν, τὰ δὲ φαύλην. Ἴσως δὲ οὐδὲ διώκει οὐδὲν φαύλην ἡδονήν, οὐδὲ ζητεῖ, οὐδὲ ἐφίεται φαύλου τινός· οὐ γὰρ ἦν οἶεται ζητεῖν, καὶ ἦν ἂν εἴποι διώκειν, ταύτην διώκει, ἀλλὰ τὴν ἀριστὴν διώκει πάντα· πάντα γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται φύσει, ὅτι φύσει τι θεῖον ἔγκειται πᾶσι, καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν καὶ κυρίως ἅπαντα φέρεται· εἰ καὶ ἡδοναὶ κυρίως δοκοῦσιν εἶναι αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, διὰ τὸ πλειστάκις παραβάλλειν εἰς αὐτάς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. Διὰ τὸ μόνως οὖν ταύτας γνωρίζουσιν εἶναι, ταύτας μόνως οἰοῦνται εἶναι ἡδονάς· ἐπεὶ δὲ αὐται αἱ ἡδοναὶ οὐκ ἀγαθαὶ εἰσι καὶ κυρίως, ἔλεγον μηδεμίαν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι. Φανερόν δὲ ὅτι ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

* Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ἀγαθὸν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖα, οὐ δυνατόν ἡδέως ζῆν ^k τὸν εὐδαίμονα· ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη μεθ' ἡδονῆς τὸν εὐδαίμονα ζῆν· οὐκ ἄρα δυνατόν τὴν ἡδονὴν μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Ὅτι δὲ εἰ μεθ' ἡδονῆς ὁ εὐδαίμων ζήσεται, ἀγαθὸν ἔσται ἡ ἡδονή, δῆλον ἀπὸ τοῦ τῇ εὐδαιμονίᾳ μηδὲν παραμεμῖχθαι κακόν, ἢ μὴ κυρίως ^l ἀγαθόν· τίνας γὰρ ἔνεκα διώκει ταύτην ὁ εὐδαίμων, εἴπερ μὴ ἔστιν ἀγαθόν; εἰ δὲ μήτε ἀγαθόν, μήτε κακόν ἡ ἡδονή, οὐδὲ ἡ λύπη εἴη ἂν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν· οὐκ ἄρα φευκτὸν ἡ λύπη· διὰ τί οὖν φεύγει αὐτὴν ὁ εὐδαίμων, εἴπερ μὴ

nem inæqualiter viventem magnisque calamitatibus oppressum beatum esse dicunt, si sit bonus, vel sponte vel coacti nihil dicunt : nam corporis etiam bona desiderat beatus, sanitatem videlicet et longam vitam, cæterasque res corpori necessarias, nec non fortunam, e qua rerum momenta pendent. Quocirca quidam fortunatum eundem ac beatum esse putarunt, quia sine rebus prosperis nemo perfecte beatus esse potest : non tamen idem est. Quippe honestum esse oportet beatum : atqui non omnes fortunati sunt honesti, sed obest interdum virtuti fortuna secunda, perturbatque virum honestum, si immoderata sit, quæ idcirco ne secunda quidem fortuna jure nominatur : nam secundæ fortunæ natura in eo versatur, ut ad beatitudinem prosit. Ei rei convenienter tum definitio ejus hinc sumitur, tum nomen. Quare secunda fortuna non recte nominaretur, nisi ad beatitudinem prodesset : est igitur manifestum, beati hominis actui necessario non impediti nomen addi : hoc autem, actus nimirum non impeditus, est voluptas. Aliqua igitur voluptas est beatitudo : sed ex eo quoque, quod bestię omnes et homines et sensibilia cuncta voluptatem persequuntur, apparet voluptatem esse summum bonum : omnia enim bonum esse et finem bonorum voluptatem clamant, unde etiam ad eam feruntur.

Fama autem haud dubie non funditus interit illa, quam multi celebrant homines.

Non omnia autem optimam consecantur voluptatem, quum in omnibus neque idem habitus, neque eadem natura insit : at omnia voluptatem persequuntur, quamvis alia bonam, alia malam. Fortasse vero nihil neque sequitur pravam voluptatem, neque consecatur, neque appetit ulum malum : neque enim quam videtur sibi consecari aut quam a se peti dixerit, hanc etiam petit, sed optimam omnia sequuntur : omnia quippe natura appetunt bonum, quia cunctis divinum quiddam innatum est, proprieque ad bonam voluptatem cuncta feruntur, etiamsi voluptates proprie corporis esse videantur, propterea quod plerumque ad eas sese applicant homines, earumque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates : quia vero hæ voluptates non proprie etiam sunt bonæ, nullam voluptatem bonum esse dixerunt. Apparet autem necessario voluptatem esse bonum.

Si enim voluptas et actus ei conveniens non sit bonum, vir beatus jucunde vivere non poterit : atqui necesse est cum voluptate vivere eum qui beatus sit : quare fieri nequit, ut voluptas non sit bonum. Sed si vir beatus cum voluptate vivat, bonum esse voluptatem, intelligitur ex eo, quod beatitudini nihil admixtum est, quod aut malum sit aut non proprie bonum : cur enim persequitur eam vir beatus, si non est bona? quodsi nec bonum sit voluptas nec malum, ne dolor quidem aut bonum erit aut malum : ergo ne fugiendus quidem dolor est : cur igitur fugit eum vir beatus, si non est fugiendus? neque enim fugiendus sit, nisi simul est malus :

* Φανερόν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ κτλ.

ἔστι φευκτόν; οὐ γὰρ φευκτόν εἰ μὴ κακόν· οὐ δύναται δὲ μὴ φεύγειν τὴν λύπην ὁ εὐδαιμόνων· ἀνάγκη γὰρ ἥδιστον εἶναι τὸν εὐδαιμόνα βίον· τοῦτο δὲ οὐ δυνατόν, εἰ μὴ ἡδεῖαι εἶεν αἱ ἐνέργειαι τοῦ εὐδαιμόνου· πῶς γὰρ ἂν ἥδιστος γένοιτο; εἰ δὲ μήτε κακόν ἢ ἡδονή, μήτε οὐκ ἀγαθόν, εἴη ἂν ἀγαθόν.

(Scripsi : * διὸ] cod. δι' δ. — ^b πῆ] cod. πῆ. — * πῆ] cod. πῆ. ^a πῆ] cod. πῆ — * δῆλον ἐστι] cod. δηλονότι. — ^c τοῦτο τινες] cod. τοῦτο τινές. — * διὸ] cod. δι' δ. — ^b φημίζουσιν] cum cod. Andronici; sunt autem Hesiodi versus Op. et. D. 762-763, in quibus lectio variat. ¹ μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. — ^b ζῆν] cod. ζῆν. — ¹ μὴ ἔστιν] vulgo μὴ ἔστιν. —)

Κεφ. xβ'.

Ἀπορία διὰ τί πᾶσα λύπη φευκτόν, ἐπεὶ οὐ πᾶσα ἡδονὴ ἀγαθόν, καὶ λύσις.

* Ἀπορήσειε δ' ἂν τις, εἰ τινὲς ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσὶ καὶ αἰρεταί, τινὲς δὲ φαῦλαι, ὥσπερ αἱ σωματικαὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος, διὰ τί πᾶσα λύπη μοχθηρὰ ἔστι καὶ φευκτὴ· δεῖ γὰρ τὴν μὲν ἐναντίαν ταῖς ἀγαθαῖς ἡδοναῖς λύπην πονηρὰν εἶναι, τὴν δὲ ταῖς φαύλαις ἐναντίαν ἀγαθὴν· κακῶ γὰρ ἐναντίον ἀγαθόν· εἰ δὲ καὶ αὕτη ἢ λύπη πονηρὰ, δοξείεν ἂν τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἀγαθόν εἶναι. Πρὸς δὲ ταῦτα λέγομεν, ὅτι αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ ἀγαθαὶ εἰσὶν οὕτως, ὥστε μὴ εἶναι κακαί· τὸ γὰρ μὴ κακόν ἀγαθόν ἔστι. Τοῦτο γὰρ μέχρι τίνος. Ἀγαθαὶ γὰρ εἰσὶ τόνδε τὸν τρόπον αἱ μὴ ὑπερβάλλουσαι· διὰ τοῦτο αἱ λῦπαι ^a αἱ ἐναντίαι ταύταις οὐκ εἰσὶν ἀγαθαί· ἐπεὶ γὰρ ἔξει αἱ μὲν ὑπερβάλλουσι τὸ βέλτιστον καὶ τὸ δέον, αἱ δὲ οὐκ ὑπερβάλλουσαι ὑπερβάλλουσι μὲν αἱ ἀναγκαῖαι ἔξει, ὅσων, ἢ θρηπτική, καὶ αἱ ἄλλαι ἀναγκαῖαι, καὶ ὅλων αἱ σωματικαί· ἔστι γὰρ πλεόν τοῦ δέοντος αὐταῖς χρῆσασθαι· οὐκ ὑπερβάλλουσι δὲ, ὅσαι ἐπιτεινόμεναι οὐκ ὑπερβάλλουσι τὸ δέον, ἀλλ' αἰεὶ ἀγαθαὶ εἰσὶν, ὥσπερ αἱ θεωρητικαὶ ἔξει.

** Ἐπεὶ δὲ αἱ ἡδοναὶ ταῖς ἔξουσιν ἀκολουθοῦσιν, ἀνάγκη καὶ τῶν ἡδονῶν τὰς μὲν ὑπερβάλλειν τὸ δέον, τὰς δὲ μὴ ὑπερβάλλειν. Ὅσαι τοίνυν ὑπερβάλλουσι τὸ δέον φαῦλαί εἰσι, καὶ κατὰ ταύτας ὁ ἀκόλαστος ἔστι, καὶ ὁ ἀκρατής· κατὰ τὰς δὲ ἐναντίας λύπας ἀκόλαστος οὐ περὶ τὰς ὑπερβολικὰς ἔστιν, ἀλλὰ τὰς μὲν ὑπερβαλλούσας ἡδονὰς διώκει, τὰς δὲ μικρὰς λύπας φεύγει· ὥστε φανερόν ἐστι ταῖς ὑπερβαλλούσαις ἡδοναῖς αἱ ἐν τῷ ἀκολάστῳ ἀντικείμεναι λῦπαι οὐκ ὑπερβολικαί εἰσιν, ἀλλὰ μέτριοι, καὶ ἃς οὐδεὶς ἂν φύγοι τῶν σπουδαίων, ὅτι οὐδὲ λῦπαι εἰσὶν· ἀλλὰ τῷ διώκοντι τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἡδονῶν ἀλγεινὸν δοκεῖ τὸ μετρίως

atqui non potest non fugere dolorem vir beatus : necesse enim est jucundissimam esse viri beati vitam : quod quidem fieri nequit, nisi simul hominis beati actus jucundi sint : quomodo enim jucundissima esse posset? sin autem neque malum est voluptas, neque non bonum, sequitur bonum esse.

Cap. XXII.

Quæritur, cur fugiendus sit omnis dolor, quum non omnis voluptas sit bona : et respondetur.

Dubitaverit autem aliquis, si quædam voluptates bonæ et expetendæ, aliæ malæ sunt, quales habentur corporis voluptates, in quibus versatur intemperans, cur omnis dolor malus ac fugiendus sit : oportet enim dolorem bonis voluptatibus contrarium malum esse, malis autem contrarium bonum : quippe malo contrarium bonum est : quodsi etiam hic dolor est malus, corporis voluptates bonæ esse videbuntur. Ad hæc igitur respondemus, ita bonas esse corporis voluptates, ut non sint malæ : nimirum quod non est malum, necessario bonum est. Aliquatenus enim hoc procedit. Hoc videlicet modo bonæ sunt, quæ non excedunt modum : ideoque dolores quæque qui his opponuntur, non sunt boni : quum enim alii habitus facultatesque excedant, alii non excedant id quod est optimum et modum : excedunt quidem necessariæ facultates, ut nutriendi facultas reliquæque necessariae, omnes denique quæ sunt corporis : magis enim quam decet uti illis potest aliquis : non sunt autem immoderati habitus et facultates, qui si intenduntur, non excedunt modum, sed semper sunt boni, velut contemplandi facultas.

Quum autem voluptates sequantur habitus, necesse est etiam alias voluptates esse quæ excedant, alias quæ non excedant modum. Quæ ergo modum excedunt, sunt malæ, in iisquæ intemperans versatur et incontiens : quod vero ad oppositos dolores attinet, non in nimis versatur intemperans, sed incredibiles magnasque sequitur voluptates, parvos vero dolores fugit : unde apparet dolores in homine intemperante cum incredibilibus voluptatibus pugnant, non nimios, sed mediocres esse, talesque quales nemo honestus vitet, quia ne dolores quidem sunt : sed ei qui voluptatum immoderationem sequitur, molestum videtur, modice iis et rationi convenienter

* Cap. 14. περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κτλ. — ** Πάντες γὰρ χαίρουσι κτλ.

καὶ κατὰ λόγον αὐταῖς χρῆσασθαι. Λύεται δὲ δὴ ἡ ἀπορία οὕτως· ταῖς μὲν συμμετέροις ἡδοναῖς αἱ ἀντικείμεναι λύπαι οὐκ ἀγαθαὶ εἰσιν· αἱ γὰρ σύμμετροι σωματικαὶ ἡδοναὶ ἀγαθαί, καθ' ὅσον^β οὐ κακαί· αἱ δὲ ταῖς υπερβαλλούσαις ἀντικείμεναι μέτραι, καὶ οὐδὲ λύπαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φευκταί. Ὡστε πᾶν ἀγαθὸν φευκτῶ ἔστιν ἐναντίον, καὶ αἱ φαῦλαι ἡδοναὶ ταῖς ἀγαθαῖς λύπαις εἰσὶν ἐναντίαι, καὶ αἱ ἀγαθαὶ ταῖς φευκταῖς.

(Scripsi : * λύπαι] cod. λύπαι. Sic etiam cæteris locis. —^β καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —)

Κεφ. κγ'.

Διὰ τί αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ τῶν θεωρητικῶν αἰρετώτεραι δοκοῦσι.

* Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον δεῖ εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἀλλὰ καὶ διὰ τί δοκεῖ τὸ ἐναντίον ψεῦδος ἀληθές· τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ πιστεῦσαι τὴν ἀλήθειαν· ὅταν γὰρ φανῇ ἡ αἰτία, δι' ἣν εἰκότως τὸ ψεῦδος ἀλήθεια δοκεῖ, καὶ ἡ αὐτῆς ἀπάτη ἐλεγχθῇ, πιστεύειν ποιεῖ τῷ ἀληθεῖ μᾶλλον· ὥστε λεκτέον διὰ τί φαίνονται αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ αἰρετώτεραι τῶν κυρίως ἀγαθῶν ἡδονῶν. Πρῶτον μὲν, ὅτι ἰατρεῖαι εἰσι ταῖς λύπαις ταῖς σωματικαῖς, καὶ ταύτας βραδίως ἐκρούουσι καὶ μεγάλας οὔσας αἱ υπερβάλλουσαι ἡδοναί, καὶ διὰ τοῦτο διώκονται παρὰ τὸν καιρὸν τῆς λύπης τῆς σωματικῆς, ὅτι δοκοῦσιν ἰατρεῖαι εἶναι σφοδραί, καὶ βραδίως ἀπαλλάττουσι τῆς ἐπὶ τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἡδέων λύπης· ἔπειτα, διότι διώκονται παρὰ τῶν μὴ δυναμένων ἄλλαις ἡδοναῖς χαίρειν. Πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι· καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν ζητούμενον ἀγαθὸν τι δοκεῖ καὶ αἰρετόν· οἷτινες οὐ τὰς ἐκ φύσεως ἐπιθυμίας ἐμπιπλάνασι μόνον σπουδάζουσι, ἀλλὰ καὶ ἐπισκευαστάς τινας ἐπιθυμίας ἐπινοοῦσι, καὶ δίψας τινὰς παρασκευάζουσι ἑαυτοῖς, ἵνα δύνωνται διὰ παντὸς ἡδέσθαι. Τοῦτο δέ, εἰ μὲν οὐχ ὑπερβαίνει τὸν λόγον καὶ τὸ μέτριον, οὔτε βλαβερὸν ἔστιν· αἱ γὰρ σύμμετροι ἡδοναὶ^α οὐ λυμῶνται τῷ σώματι, καὶ ἀνεπιτιμήτων ἔστιν· εἰ δὲ υπερβάλλουσι καὶ βλαβεραὶ εἰσιν αἱ διωκόμεναι ἡδοναί, φαῦλον. Ἄνεπιτιμήτων δέ ἔστι τὸ χρῆσθαι συμμετέροις ἡδοναῖς, ὅτι ἀνάγκη χρῆσθαι τὸν ἀνθρωπινὸν τοῖς ἡδέσι διὰ τὴν φύσιν αἰεὶ οὔσαν ἐν πόνῳ καὶ δεομένην τινὸς ἡδονῆς, ὥσπερ ἀναπαύσεως· αἰεὶ γὰρ πονεῖ τὸ ζῶον, ἢ ὥσπερ καὶ οἱ φυσικοὶ λόγοι μαρτυροῦσι· λέγουσι γὰρ τὸ δρᾶν καὶ τὸ ἀκοῦειν λυπηρὸν εἶναι, διὰ δὲ τὸ ἔθος οὐ τοιοῦτον δοκεῖν· διὰ τοῦτο χρεῖα τῶ ἀνθρώπῳ ἡδονῆς· ὧ δὲ οὐκ εἰσὶν αἱ θεωρητικαὶ ἡδοναί, πᾶσα ἀνάγκη ταῖς σωματικαῖς χρῆσθαι· οἱ οὖν συμμετέρωις χρώμενοι, καὶ ὥσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι^α τὸ σῶμα, οὐκ ἐπιτιμώνται. Ὅμοιος δὲ διώκονται αἱ ἡδοναὶ ὑπὸ τῶν νέων, καθάπερ ὑπὸ τῶν ἀκολάστων, ὅσαι εἰσι

uti. Solvitur ergo hoc modo quæstio : dolores mediocribus voluptatibus contrarii non sunt boni : mediocres enim corporis voluptates sunt bonæ, quatenus non sunt malæ : qui vero nimis sunt oppositi, sunt mediocres, ac ne dolores quidem, ideoque non fugiendi. Quamobrem omne bonum illi quod fugiendum est, opponitur, malæque voluptates bonis doloribus contrariæ sunt, sicut bonæ fugiendis.

Cap. XXIII.

Cur corporis voluptates contemplativis magis expetendæ videantur.

Quoniam autem non solum id quod verum est, dici debet, sed etiam cur id quod contrarium est, falsum nempe, verum esse videatur : nam hoc ad fidem vero faciendam valet : quum enim causa apparuerit, cur jure verum videatur quod est falsum, ejusque opinionis vanitas convicta fuerit, majorem vero fidem conciliat : idcirco exponendum etiam erit, cur corporis voluptates magis quam proprie bonæ expetendæ videantur. Primum quidem, quia corporis dolorum medicamenta sunt eosque quamvis magni sint immoderatæ voluptates facile discutunt, ideoque ipso corporis dolorum tempore appetuntur, quia violenta esse remedia videntur, facileque liberant dolore e defectu voluptatum orto : deinde quia ab illis appetuntur, qui aliis delectari voluptatibus non possunt. Multi autem sunt tales : ideoque id quod ab illis quæritur bonum videtur esse et expetendum : multi, inquam, qui non tantum naturales cupiditates explere student, sed etiam artificiosas quasdam excogitant, et sitim sibi quærunat atque arcessunt, ut semper summâ voluptate perfrui queant. Quod quidem, si rationem et modum non excedit, neque damnosum est : mediocres enim voluptates non nocent corpori, neque ulla objurgatione dignum est : sin modum excedant et noceant eæ quas appetimus voluptates, malum id est ac vitiosum. Mediocribus quippe voluptatibus se dedere res est minime reprehendenda, quia propter naturam suam quæ assiduis molestiis conflictatur, aliqua voluptate, tanquam quiete uti homo cogitur : perpetuo enim labore defatigatur animal, ut etiam libri de natura confecti testantur : in quibus scriptum est, videre et audire molestum esse, sed quotidiana consuetudine fieri, ut molestum non videatur : quocirca aliqua homini opus est voluptate : qui vero contemplativis voluptatibus caret, eum necesse est corporis voluptatibus frui : quare qui modice iis utuntur, atque ita ut corpori suo non noceant, non reprehenduntur. Similiter autem voluptates ab adolescentibus appetuntur, atque ab intemperantibus, quæ ad alendi facultatem spectant, quia natura eos

* Ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν κτλ.

περὶ τὸ θρεπτικόν, τῆς φύσεως κινούσης, ἵνα αὐξηθῶσι, καὶ διακείνται ὡσπερ οἱ οἰνωμένοι· ἐσθιοντες γὰρ αἰεὶ καὶ πίνοντες, καὶ ὑπνώττοντες ἀχμαιοτάτην ἔχουσι τὴν περὶ ταῦτα ἐπιθυμίαν, ὡσπερ ἔκαινοι τὴν δίψαν. Διὰ τοῦτο ἡ νεότης ἡδύ ἐστιν, ὅτι μετ' ἐπιθυμίας αἰεὶ τῶν ἀναγκαζῶν ἄπτεται. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ οἱ μελαγχολικοὶ τὴν φύσιν αἰεὶ ἐν ὀρέξει εἰσι σφοδρᾶ, καὶ δέονται αἰεὶ θεραπειᾶς· δάκνεται γὰρ αὐτοῖς αἰεὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν κρᾶσιν. Οἱ μὲν οὖν ζητοῦντες τὰς ἡδονὰς οὗτοί εἰσι, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ζητοῦσιν καθ' ἑαυτῶν πᾶσα ἡδονὴ σωματικὴ ζητεῖται ἵνα ἐκβάλλῃ λύπην σωματικὴν· ἐκκρούει γὰρ ἡδονὴ λύπην, οὐ μόνον ἢ ἀντικειμένη αὐτῇ, ὅσον ἢ ἐπὶ τῷ θρεπτικῷ ἡδονὴ τὴν ἐπὶ τῷ θρεπτικῷ λύπην, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ διώκονται, καὶ ἐντεῦθεν ἀκόλαστοι καὶ φαῦλοι γίνονται.

* Αἱ δὲ ἡδοναὶ αἱ θεωρητικαί, ὧν οὐ προηγείται λύπη· οὐ γὰρ, ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, πρὶν ἡσθῆναι, λυπούμεθα· αἱ δὲ τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλλουσι τὸ δέον· οὐδ' ἔστι θεωρῆσαι πλέον ἢ προσῆκεν· ἀλλὰ αἰεὶ ἐπαινεταὶ ἢ εἰσιν· ὅτι τὰ κατ' αὐτὰς ἡδέα φύσει εἰσὶν ἡδέα, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. Λέγω δὲ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα, τὰ ἱατροῦντα τὰς σωματικὰς ἐνδείας καὶ λύπας, ὡσπερ τὰ σιτία· ἱατροῦει γὰρ τὴν φύσιν τοῦ παινώντος νοσοῦσαν τοῦτο τὸ μέρος, καὶ εἰσάγει τὸ ἑλλείπον, ἐπειδὴν κατὰ τὸ ἕτερον μέρος οὐκ ἐνδείης ἦ, οὐδὲ νοσῆ· ὁ λέγω δὲ τὸ θρεπτικόν· ἀλλ' ἔχη τε αὐτὸ καὶ ὑγιαίνῃ κατ' αὐτό, καὶ ἐνεργῇ, τοῦτ' ἐστὶν ὀρέγηται. Κατὰ συμβεβηκός γὰρ τὰ τοιαῦτα ἡδέα ἐστὶν, ὅτι διὰ τὴν ἱατροῦντα συμβαίνει αὐτοῖς ἡδέειν εἶναι· φύσει δὲ ἡδέα οὐ τὰ ἀναπληροῦντα τὴν ἐνδειαν τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὰ ποιοῦντα πράξιν αὐτῆς ὅσα ἐστὶ τὰ θεωρητά· τελειοῦσι γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἐνέργειαν.

** Ὅτι δὲ οὐκ ἐσμὲν ἀπλοῖ, οὐδὲ μόνῃ ζῶμεν τῇ ψυχῇ, διὰ τοῦτο οὐκ αἰεὶ ταῦτα ἡδέα ἡμῖν ἐστὶν, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ κατὰ συμβεβηκός ἡδέα αἰεὶ ζητοῦμεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἑκάτενα. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὸ σῶμα βέπωμεν, τοῖς σωματικοῖς χαίρομεν, ἐπειδὴν δὲ ὑπὲρ τοῦτο ἴδωμεν, τὰ φύσει ἡδέα ζητοῦμεν· αἱ γὰρ τῆς ψυχῆς ἡδοναὶ ταῖς σωματικαῖς μάχονται, καὶ οἷς ἢ ψυχὴ πράττουσα χαίρει, ταῦτα τῷ σώματι παρὰ φύσιν· ὅποταν δὲ διὰ τῆς περὶ τὴν ἀρετὴν μελέτης τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ἀκολουθήσῃ, τῆνικαῦτα οἷς ἐνεργοῦσα ἡδέεται ἢ ψυχῇ, οὐχ ἡδέεται μὲν τὸ σῶμα καθ' ὅσον ἢ οὐκ εἰσὶν αἰσθητά, οὐκ ἀλγεῖ δέ.

*** Διὰ τοῦτο καὶ οἷς ἐστὶν ἡ φύσις καθάπαξ ἀπλῆ, ἢ αὐτὴ πράξις αἰεὶ ἡδίστη ἐστίν· ὁ γὰρ θεὸς αἰεὶ μίαν καὶ ἀπλῆν χαίρει ἡδονήν· καίτοι ἀκίνητός ἐστι, καὶ δοκεῖ διὰ τοῦτο μὴ ἔχειν ἡδονήν. Ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐνεργεῖα ἐστὶν ἢ δὲ ἐνέργεια κινήσεως δοκεῖ μόνον εἶναι,

impellit, ut crescant, et vinosorum instar afficiuntur : edendo enim semper et bibendo ac dormiendo acerrima harum rerum cupiditate ardent, sicut illi siti cruciantur. Quamobrem jucunda est adolescentia, propterea quod cum cupiditate semper res necessarias aggreditur. Pariterque homines natura melancholici semper acri cupiditate flagrant, ac perpetua curatione egent : corpus enim eorum assidue vellicatur ac mordetur propter temperationem. Hi ergo sunt qui voluptates consecretantur, et hæ sunt causæ cur eas consecretantur : omnino autem omnis voluptas corporis ad depellendum corporis dolorem queritur : dolorem enim depellit voluptas, non modo contraria illi, verbi causa voluptas quam quis e vi altrice capit, dolorem e vi altrice captum, sed etiam alia, si vehemens fuerit. Ob hanc causam corporis voluptates appetuntur, et hinc intemperantes improbique evadunt.

Contemplativæ vero voluptates, quas dolor non præcedit : non enim in his, ut in corporis voluptatibus, ante oblectationem dolemus : tales ergo nunquam modum excedunt : neque enim quisquam plus quam oportet contemplari potest : sed semper laudabiles sunt : quoniam quæ in iis sunt jucunda, natura sunt jucunda, et non per accidens. Voco autem per accidens jucunda, quæ corporis defectui ac dolori medentur, sicut cibi : illi enim esurientis naturæ hac ex parte ægrotanti medentur ac defectum supplet, quum in altera parte neque viribus deficitur, neque ægrotat : intelligo nempe vim altricem : sed et habet eam, et illa vi valet atque agit, hoc est appetit. Nimirum per accidens talia sunt jucunda, quia curatione quam adhibent illis contingit, ut jucunda sint : natura autem jucunda sunt, non quæ defectum naturæ supplet, sed quæ ejus actionem eliciunt atque expromunt : qualia sunt spectativa, quia mentis agitationem perficiunt.

Quia vero neque simplices sumus, neque sola mente vivimus, idcirco non semper eadem nobis sunt jucunda, quandoquidem etiam non semper quæ per accidens jucunda sunt querimus, sed modo hæc, modo illa. Quum enim magis ad corpus inclinamus, rebus corporeis quoque delectamur, quum vero animus altius se effert, quæ natura jucunda sunt appetimus : animi quippe voluptates cum corporis voluptatibus pugnant ; quibusque actionibus delectatur animus, hæ præter corporis naturam sunt : quando vero virtuti ita studemus, ut animum sequatur corpus, tum iis quidem quibus animus delectatur actibus non delectatur corpus, quatenus sensibus non percipiuntur, sed non dolet.

Quamobrem quibus natura omnino simplex est, his eadem etiam actio semper jucundissima est : deus enim una semper et simplici potitur voluptate : atqui suo loco non movetur, ideoque nulla videtur perfrui voluptate. Voluptas enim actus est : solius autem motus videtur

* Αἱ δ' ἄνευ λύπης οὐκ ἔχουσιν κτλ. — ** Οὐκ αἰεὶ δ' οὐθέν ἡδὺ κτλ. — *** Ἐπεὶ εἰ του ἢ φύσις κτλ.

ἀλλ' οὐκ ἔστιν· ἔστι γὰρ καὶ ἀκίνησία ἐνέργεια, καὶ ἡ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἡρεμίᾳ ἔστιν, ἢ ἐν κινήσει.

* Ἡ δὲ μεταβολὴ πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητήν, οὐ τῇ ἀρίστη καὶ ἀγαθῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ συνθέτῳ, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῆς καὶ τὴν πονηρίαν· ὡσπερ γὰρ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος εὐμετάβολος, οὕτω καὶ ἡ πονηρὰ φύσις ἀεὶ δεῖται μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἀπλῆ οὐδὲ ἐπιεικής. Περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης καὶ τί ἐστὶν ἕκαστον αὐτῶν, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, εἴρηται· λοιπὸν δὲ περὶ φιλίας ἐροῦμεν.

(Scripsi : ^a ἡδοναί] cod. ἡδοναί sine accentu. — ^b ζῶον] cod. ζῶον. — ^c ὡσπερ οὐ πρὸς τὸ διαφθεῖραι τὸ σῶμα] cod. ὡσπερ οὐκ ἐοὶ διαφθεῖραι τὸ σῶμα. — ^d ἐπαινεταί εἰσιν] cod. ἐπαινεταιί εἰσιν. — ^e νοσῆ] cod. νοσεῖ. — ^f τε] cod. τῆ. — ^g ἐπεὶ] cod. ἐπεὶ sine accentu. — ^h καθ' ἑσόν] cod. καθόσον. —

esse actus, quum non sit : nam et immobilitas aliquis est actus, magisque in quiete quam in motu est voluptas. Mutatio autem rerum omnium jucundissima est, ut ait poeta, non optimæ quidem aut bonæ naturæ, sed compositæ, idque propter imbecillitatem ejus et improbitatem : quemadmodum enim homo vitiosus ingenio mobili ac mutabili est : sic etiam mala et vitiosa natura mutationem semper desiderat : non enim simplex neque bona est. De continentia igitur et incontinentia, de voluptate ac dolore tum quid sit eorum unumquidque, tum quomodo eorum alia bona alia mala sint, dictum est : restat, ut de amicitia dicamus.

* Μεταβολὴ δὲ πάντων κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ φιλίας.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας ἀκόλουθόν ἐστι διελθεῖν. Ἔστι γὰρ ἡ φιλία ἀρετὴ τις, ἣ ἔπεται τῇ ἀρετῇ. Καὶ γὰρ ἡ μεταξὺ δυσκολίας καὶ κολακείας ἀρετῆ, προσλαβοῦσα τὸ στέργειν, φιλία ἐστίν· ὡς ἐν τῷ ἡ κεφαλαίῳ τοῦ δ' βιβλίου εἴρηται· καὶ ἔπεται δὲ τῇ τελείᾳ ἀρετῇ. Ἡ γὰρ ἀληθὴς φιλία, ὡς αὐτίκα εἰρήσεται, ἐν τοῖς σπουδαίοις μόνοις εὐρίσκεται. Διὰ ταῦτα ἐν τῇ περὶ τῶν ἀρετῶν πραγματεία ἀκόλουθόν ἐστι καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ἐπεὶ καὶ ἀναγκαϊότατόν ἐστιν εἰς τὸν βίον. Ἄνευ γὰρ φίλων οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ τοῖς πλουτοῦσι, καὶ ἀρχαῖς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα χρεῖα* εἶναι φίλων. Τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐδαιμονίας, μὴ δυναμένους εὐεργετεῖν; οὐκ εὐεργετοῦσι δὲ μὴ ἔχοντες φίλους· ἡ γὰρ μάλιστα γινόμενῃ εὐεργεσία καὶ ἐπαινουμένη πρὸς τοὺς φίλους ἐστίν· ἢ πῶς ἂν εὐδαιμῶν ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ διαμείναι* καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσω γὰρ μαίζων ἡ εὐδαιμονία, τοσούτω καὶ ἐπιτραπείστερα. Οὐ μόνον δὲ εὐδαιμοῖσι χρεῖα φίλων, ἀλλὰ καὶ δυστυχέσι καὶ πένησι μόνον γὰρ οἴονται πάντες καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους. Οὐ μόνον δὲ τύχη, ἀλλὰ καὶ ἡλικία πάσῃ λυσιτελής ἐστίν ἡ φιλία· οἱ γὰρ φίλοι νέους μὲν εἰς τὸν ὄρθον ὁδηγοῦσι λόγον, ἵνα μὴ δι' ἀπειρίαν τοῦ ἀγαθοῦ διαμαρτάνωσι, πρεσβυτέρους δὲ θεραπεύουσι, καὶ τὸ ἐλλείπον τῆς πράξεως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀσθένειαν αὐτοὶ ἀναπληροῦσι· τῶν δὲ ἐν ἀκμῇ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσι προστιθέασι, καὶ βελτίω ποιοῦσι τὰ ἔργα,

Σύν τε ἂ δὲ ἐρχομένω·

καὶ γὰρ μετὰ τῶν φίλων καὶ νοῆσαι καὶ πράξει δυνατότεροι γινόμεθα, καὶ φύσει δὲ πρόσεστιν ἡμῖν ἡ φιλία. Φύσει γὰρ τὸ γεννῶν φιλεῖ τὸ γεννώμενον· καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ὀρνέοις, καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων· καὶ οὐκ ἐν γεννῶντι μόνον καὶ γεννώμενῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὁμογενέσι πρὸς ἀλλήλα, μάλιστα δὲ πάντων ἐν τοῖς ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν, ὡς ἀνθρώ-

* Lib. VIII. cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ φιλίας κτλ.

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER OCTAVUS.

Cap. I.

De amicitia.

His autem expositis reliquum est, ut de amicitia disseramus. Est enim amicitia aut virtus, aut sequitur virtutem. Ea quippe quæ inter morositatem et adulationem est virtus, adjuncto amore fiet amicitia: quemadmodum octavo libri quarti capite dictum est a nobis, et perfectam sequitur virtutem. Vera enim amicitia, sicut statim dicetur, in honestis tantum viris inest. Quamobrem in nostra de virtutibus disputatione consentaneum est nos etiam de ea exponere, quoniam vel ad vitam agendam res est maxime necessaria. Nam sine amicis nemo vivere velit, etiamsi ceterorum bonorum omnium copia circumfluat: nimirum etiam iis qui divitiis, imperiis et potentia instructi atque ornati sunt, amicis opus esse maxime videtur. Quid enim prodest talis felicitas iis, qui de aliis bene mereri non possunt? At in neminem beneficia conferunt qui amicos non habent: quæ enim maxime locum habet et laudabilis est beneficentia, ea in amicos conferuntur: aut qua ratione homo felix sine amicis in felicitate permaneat et incolumis servetur? quanto enim major felicitas, tanto etiam periculosior est. At non modo felices, sed miseri quoque et pauperes amicis opus habent: omnes enim omnium perflugium amicos esse putant. Neque vero omni tantum fortunæ, sed etiam ætati amicitia conducit: namque amici adolescentulos ad sanitatem perducant, ne propter boni ignorantem peccent, senes autem colunt, eorumque actionis defectum ex ætatis imbecillitate ortum ipsi suppleant: eorum denique qui integerrima ætate florent bonas actiones juvant, et meliora negotia faciunt, ut in proverbio est:

Duobus quippe simul euntibus etiam alter altero plus videt:

cum amicis enim melius singula et excogitare possumus et agere, sed et natura nobis inest amicitia. Natura enim ita comparatum est, ut omnis parens prolem suam diligat: quod non modo in hominibus, sed in avibus quoque et plerisque animalibus locum habet: nec in parente tantum et prole, sed etiam in iis qui propinqua cognatione conjuncti sunt, omnium maxime vero in hominibus: ideoque hominum amantes tanquam huma-

πινόν τι ποιούντας. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναϊς, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον· οἱ τε ἄ γὰρ ἐπὶ χώρας μένοντες σὺν ἡδονῇ τὸν πλανώμενον ὑποδέχονται καὶ θεραπεύουσιν, ὅ τε ὁ πλανώμενος, εἰ συντόχοι μόνον ἀνθρώποις, μάλιστα χαίρει. Καὶ τὰς πόλεις ἡ φιλία συνέστησε τὴν ἀρχὴν καὶ αἰεὶ συνέχει· καὶ οἱ καθιστάντες τὰς πόλεις νομοθεταὶ μᾶλλον τῆς φιλίας φροντίζουσιν, ἢ τῆς δικαιοσύνης· καὶ γὰρ διὰ τὴν ἁμόνοιαν ἡ δικαιοσύνη ζητεῖται· ἡ δὲ ἁμόνοια ἁμοιὸν τί ἐστὶ τῆ φιλία, ἡ δὲ στάσις ἁμοία ἐστὶ τῆ ἔχθρα, ἣν αἰεὶ τῆς πόλεως ἀπελαύνειν σπουδάζουσιν οἱ νομοθέται. Ἄλλως τε, φίλων μὲν ὄντων πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν, οὐ χρεία τῇ πόλει δικαιοσύνης, δικαίων δὲ ὄντων, φιλίας χρεία· βέλτιον γὰρ μετὰ ταύτης ἁμολογῶσιν, ἢ μετὰ τῆς δικαιοσύνης. Ἐτι δὲ τὸ μάλιστα δίκαιον φιλικὸν εἶναι δοκεῖ· καὶ γὰρ ἐπειδὴν τις περὶ τὸν πλησίον πάντα τὰ δίκαια διασώζει, κἂν ἑ αὐτόν τι δέη ζημιωθῆναι, φίλος ἐστίν· ὥστε μᾶλλον ζητεῖται ἡ φιλία ἢ ἡ δικαιοσύνη παρὰ τῶν νομοθετῶν, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι πρὸς τὸ καλῶς ἁμολογεῖν δύνασθαι. Οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ πρὸς ἄλλο φέρει ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καλόν ἐστὶ καὶ ἐπαινετόν· τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν, ἢ τε πολυφιλία δοκεῖ τῶν καλῶν ἐν εἶναι· καὶ ἐνίοι φασὶ μηδὲν διαφέρειν τὸν φίλον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν ἀντικρυς εἶναι.

(Scripsi : * χρεία] ex Aristotele; cod. χρείαν. —^a διαμείναι] cod. διαμείνη —^b σὺν τε] ex Iliad. X. 224; cod. σύντε. —^c ζῶων] cod. ζῶων. —^d οἱ τε] cod. οἶτε. —^e ὅ τε] vulgo ὅ, τε. —^f κἂν] vulgo κἂν. —)

Κεφ. β'.

Τίς ἡ φιλία, καὶ οὗ τρία αὐτῆς ἐστὶν εἶδη.

* Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ φιλία· διαπορεῖται δὲ περὶ αὐτῆς οὐκ ὀλίγα. Πότερον ἁμοιότης ἐστὶν ἡ φιλία, καὶ οἱ ἁμοιοὶ φίλοι, ἢ ἐναντιότης, καὶ οἱ ἔχοντες ἐναντίοι. Οἱ μὲν γὰρ ἁμοιότητα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ἁμοίους φίλους· ὅθεν τὸν ἁμοιὸν φασὶν ὡς τὸν ἁμοίον, καὶ κολοῖον ποτὶ κολοῖόν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δὲ ἐναντίους φίλους φασὶν εἶναι, καὶ τὸν λόγον εἰς τὸ καθολικώτερον καὶ φυσικώτερον ἀνάγουσιν, Εὐριπίδης μὲν φάσκων,

² Ἐρᾶν μὲν ἁμβροῦ γαῖαν ἤρανθεῖσαν,
³ Ἐρᾶν δὲ σεμνὸν οὐρανὸν ἁ πληρούμενον
⁴ Ὀμβρὸν, πεσεῖν εἰς γαῖαν·

Ἡράκλειτος ἂ δὲ λέγων τὸ ἀντίχρον συμφέρον εἶναι, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι· ἐξ ἐναντίας δὲ τούτοις ἀποφαίνεται περὶ τῆς φιλίας μετὰ πολλῶν ἄλλων καὶ ὁ

num quid facientes laudare consuevimus. Cernere licet etiam in peregrinationibus, quam sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicum : qui enim in terra sua manent libenter peregrinantem excipiunt et colunt, et qui peregrinatur, si occurrat modo hominibus, vehementer lætatur. Sed et civitates initio amicitia constituit et semper conservat : et qui respublicas constituerunt legum latores majorem amicitiam quam justitiæ rationem habent : concordiam quippe causa justitiæ quaeritur : concordia autem similis est amicitiam, sicut seditio ad inimicitiam similitudinem accedit, quam semper a civitate arcere student legum latores. Adde quod ne opus quidem civitati justitia est, si amici inter se sint cives, contra vero licet sint justii, amicitia tamen opus est : cum hac enim quam cum justitia concordius vivunt. Quin etiam quod justissimum est ad amicitias jungendas accommodatissimum videtur : quum quis enim jura omnia observat in alio, neque quiddam prætermittit, ac ne penam quidem si mereatur, is tamen amicus erit : quamobrem amicitia magis quam justitia a legum latoribus expetitur, estque ea ad veram concordiam omnino necessaria. Neque tantum necessaria est et ad aliud bonum confert, sed etiam ipsa per se pulchra et laudabilis est : nam amicorum studiosos laudamus, et amicorum multitudo videtur una ex præclaris esse rebus : nonnulli quoque nihil a viro bono differre amicum arbitrantur, sed plane eundem esse.

Cap. II.

Quæ sit amicitia : item tres ejus species esse.

Talis ergo amicitia est : sunt autem de illa disputantibus haud pauca, de quibus dubitatur. Ac primum quidem, utrum similitudo sit amicitia, similesque sint amici, an contrarietas et contrarii qui amicitiam cum aliquo gerunt. Alii enim eam similitudinem esse statuunt, et similes amicos : ex quo proverbialia nata sunt, semper similem ad similem, et graculum ad graculum, et cætera hujus generis : alii vero contrarios amicos esse affirmant, totamque rem magis universe spectatam ad naturales rationes referunt, ut Euripides, quum ait :

Amat quidem imbrem terra, quum siccum solum,
Amat quoque excelsum imbribus cælum grave,
Agitante Venere in gremia terræ labier :

et Heraclitus quum ait, contrarium utile esse, et ex diversis pulcherrimum concentum existere, et ex contentione omnia oriri : his contrariam de amicitia sententiam cum aliis multis Empedocles dicit, affirmans simile ejus

* Διαμφισθητεῖται δὲ περὶ αὐτῆς κτλ.

Ἐμπεδοκλῆς, ὁ λέγων τὸ ὁμοίον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. Τὸ μὲν οὖν ἀνάγειν τὸν λόγον εἰς καθολικούς τινας καὶ φυσικούς λόγους, καὶ ζητεῖν ἀπλῶς πῶς τὰ ἐναντία τῶν ἐναντιῶν ἐφίεται, καὶ τὰ ὁμοία τῶν ὁμοίων, οὐκ ἔστιν οἰκίον τῆς παρούσης σκέψεως.

* Ἐπισκεψώμεθα δὲ ὅσα μόνῃς ἔχεται τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὅσα εἰς ἥθην φέρει καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ὕλη ἐστὶ τῇ παρουσίᾳ πραγματείας. Ζητητέον τοίνυν πότερον ἐν πᾶσι γίνεται ἢ ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς γίνεται, ἐν δὲ τοῖς μοχθηροῖς οὐχ οἷόν τε γενέσθαι· καὶ πότερον πολλὰ εἶδη φιλίας, ἢ ἐν· οὐ γὰρ, διότι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ἢ φιλία, διὰ τοῦτο ἐν εἶδος αὐτῆς ἐστίν· ἐπιδέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ τὰ ἕτερα τῶν εἰδῶν ἢ ἡ γὰρ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἕτερα ὄντα τῶν εἰδῶν τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιδέχονται· οὐ γὰρ ὁμοίως εἰσὶν ὄντα· ὥστε οἱ διὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οἰόμενοι ἐν εἶδος φιλίας εἶναι, οὐχ ἰκανῶς πεπιστεύασαι σημεῖον. Περὶ τούτων δὲ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴρηται.

** Τὰ μὲν οὖν ζητούμενα ταῦτα· φανερὰ δ' ἂν γένοιτο, εἰ φανερὸς γένοιτο ὁ περὶ τοῦ φιλητοῦ λόγος· οὐ γὰρ πάντα φιλοῦμεν, ἀλλ' ὅσα πέφυκε φιλεῖσθαι, ἃ ἔστι τὰ φιλητά· φιλητά δὲ ἐστὶ ταῦτα, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἡδύ, τὸ χρήσιμον· τὸ μὲν οὖν ἀγαθόν, καὶ τὸ ἡδύ, δι' ἑαυτὸ φιλεῖται, τὸ δὲ χρήσιμον φιλεῖται ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὴν ἡδονήν.

*** Χρήσιμον γὰρ ἐστὶ, δι' οὗ γίνεται ἢ ἀγαθόν, ἢ ἡδονή· ὥστε τὸ μὲν ἀγαθόν καὶ ἡδονή, ὡς τέλη εἰσι φιλητά· τὸ δὲ χρήσιμον ὡς πρὸς τὸ τέλος ταττόμενον.

**** Σκεψώμεθα δὲ πῶς τὸ ἀγαθὸν φιλητόν ἐστι· πότερον τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν, ἢ τὸ φιλοῦντι ἀγαθόν· ἐνίοτε γὰρ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, καὶ ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἄλλο δὲ τισὶ δοκεῖ ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ διαφέρει, τὸ ἀπλῶς ἡδύ, καὶ τὸ τισιν ἡδύ· πότερα γοῦν φιλητά ἐστίν· ἢ ὅτλον ὅτι τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φιλητά ἐστίν· ὁμοίως δὲ καὶ χρήσιμα φιλητά ἐστίν, ἢ πρὸς τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ φέρει· καὶ οὐ πάντα τὰ δοκοῦντα ἡδέα καὶ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἃ δοκεῖ αὐτοῖς ἡδέα εἶναι καὶ ἀγαθὰ καὶ χρήσιμα, ταῦτα φιλητά.

***** Ὅστε ἀπλῶς μὲν φιλητόν τὸ ἀγαθόν ἐστὶ· τισὶ δὲ φιλητόν τὸ τισιν ἀγαθόν· φαινόμενον δὲ φιλητόν, τὸ δοκοῦν τισιν ἀγαθόν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ χρήσιμον.

***** Τριῶν δὲ ὄντων τῶν φιλητῶν, δι' ἃ ἢ φιλίης γίνεται, οὐκ ἐν πᾶσι τοῖς φιλοῦμένοις ἡδὴ καὶ φιλία γίνεται· φιλοῦμεν γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα διὰ τι τούτων τῶν τριῶν φιλητῶν· ἀλλ' οὐ φιλία τὸ τοιοῦτον· φιλία μὲν γὰρ ἐστίν, ὅταν τις φιλῶν ἀντιφιλητῆται, καὶ βούληται τῶν φιλοῦμέων τὰ ἀγαθὰ, καὶ αὐτῶν βουλομένῳ

quod simile aliis est desiderio teneri. Altius igitur repetere rem atque ad universalia præcepta et physicas rationes referre, item simpliciter quærere, quomodo tum contraria appetant contraria, tum similia concupiscant similia, a præsentii quæstione alienum est.

Videamus autem illa quæ humanæ tantum naturæ conveniunt, et ea quidem humana, quæ ad mores et affectus pertinent : hæc enim tanquam materia præsentii commentationi subjecta est. Quomobrem quærendum est, utrum inter omnes, an inter bonos tantum amicitia sit, inter malos vero ne esse quidem possit : item sintne multæ amicitia species, an una duntaxat : non enim, quia amplificationem et deminutionem recipit amicitia, idcirco una ejus species est : siquidem recipiunt amplificationem et deminutionem etiam res specie differentes : substantia quippe et accidens, quæ specie diversa sunt, tamen id quod magis et minus esse recipiunt : neque enim quum sint, eodem tamen modo sunt : itaque qui propterea quod amplificationem et deminutionem amicitia recipiat unam tantum ejus speciem esse putant, non satis firmo nituntur argumento. Quæ igitur vulgo quærentur, hæc sunt : eaque plana fient, si prius quid sit amabile et omnem de eo sermonem perspexerimus : neque enim omnia amamus, sed quæ amari solent, nempe ea quæ amabilia sunt : amabilia autem habentur hæc, bonum, jucundum, utile : horum vero bonum et jucundum per se amatur, utile autem vel boni vel voluptatis causa amatur.

Utile enim est, quo aut aliquod bonum aut voluptas comparatur : itaque bonum et voluptas tanquam fines sunt amabilia : at utile tanquam id quod ad finem refertur.

Videamus autem quomodo bonum sit amabile : utrum quod simpliciter, an quod amanti est bonum : nonnunquam enim hæc inter se differunt, estque aliud quod simpliciter et proprie bonum dicimus, aliud quod nonnullis tale videtur : eodemque modo differt et jucundum, quia aliud est simpliciter jucundum, aliud quod quibusdam est jucundum : ultra igitur sunt amabilia? an manifestum est, ea quæ jucunda et bona videntur, esse amabilia? similiter et utilia illa, quæ ad ea quæ jucunda videntur et bona, perducunt, amabilia judicantur : non tamen omnia, quæ jucunda et bona videntur, sed quæ illis jucunda et bona et utilia videntur esse, hæc sunt amabilia.

Quomobrem absolute quidem amabile est bonum : quibusdam vero amabile, quod quibusdam est bonum : denique specie amabile, quod quibusdam bonum videtur esse : similiter jucundum quoque et utile.

Quum autem tria sint amabilia, quorum causa amatio exoritur, non in omnibus tamen quæ amamus etiam amicitia aut amor nascitur : nam et inanima diligimus propter unum ex his tribus amabilibus : nec tamen tale quid amicitia vocatur : est enim amicitia, quum amans redamatur, atque amato omnia bona optat, qui et ipse

* Ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικά κτλ. — ** Cap. 2. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερόν κτλ. — *** Δόξειε δ' ἂν χρήσιμον. — **** Πότερον οὖν τάγαθόν φιλοῦσι κτλ. — ***** Φιλεῖ δὲ ἕκαστος κτλ. — ***** Τριῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν κτλ.

τῶ φιλοῦντι τὰ ἀγαθὰ· ὁ δὲ φιλῶν, φέρε εἰπεῖν, οἶνον, οὔτε παρ' αὐτοῦ ἀντιφιλεῖται, οὔτε τῶ οἴνῳ βούλεται τὰ ἀγαθὰ· γελοῖον γάρ· ἄλλ' εἴπερ σῶζεσθαι βούλεται αὐτόν, οὐκ αὐτοῦ ἕνεκα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ δι' ἑαυτόν, ἵνα αὐτὸς ἔχη· τῶ δὲ φίλῳ βουλόμεθα τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἕνεκα· διὰ τοῦτο ἢ πρὸς τὰ ἀψυχα φιλησις οὐκ ἐστὶ φίλια.

* Ἐτι δὲ οὐδὲ εἰ τις ἀνθρώπον φιλοῖη καὶ βούλοιο αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ, τὸ τοιοῦτον ἀνάγκη φιλίαν εἶναι· δεῖ γάρ καὶ ἀντιφιλεῖσθαι ὁμοίως· εἰ δὲ μὴ, οὐ φίλος ἐστίν, ἀλλ' εἵνους τις λέγεται.

** Συμβαίνει δὲ τινὰς λαθάνοντας ἀλλήλους φιλεῖν ὑπολαβόντας ἀγαθοῦς τινὰς, καὶ χρησίμους εἶναι, καὶ ἐπιεικῆς, καὶ βούλεσθαι ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ· τούτους δὲ κυρίως μὲν φίλους οὐκ ἂν τις εἴποι, ὅτι οὐκ ἴσαι φιλοῦμενοι, οὐδὲ ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· εἵνους δὲ ἀλλήλοις εἴποι τις ἂν· οὔτε τῶν ἢ τῶν ἀψυχῶν φιλησις φίλια ἐστίν, οὔτε ἢ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τινὸς ἑλλείπη τῶν εἰρημέων. Ἄλλα φίλια ἐστίν, ὅταν ἀλλήλοις εἵνωσῶσιν, ἢ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ διὰ τὸ ἡδύ, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ βούλωνται ἀλλήλοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ λαθάνουσιν ἀλλήλους φιλοῦντες.

*** Ὅτι ὁ μὲν οὖν ἐστὶ φίλια εἴρηται· φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημέων ὅτι καὶ τρία εἶδη φίλιας· ἐπεὶ γὰρ τρία ἐστὶ τὰ δι' ἃ γίνεται ἡ φίλια, τὸ ἡδύ, τὸ ἀγαθόν, τὸ χρήσιμον, καὶ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων τῶν εἰδει, ἰσαριθμῶς τοῖς φιλητοῖς καὶ ἡ φίλια. Καθ' ἕκαστον γὰρ τῶν φιλητῶν δυνατὸν φιλίαν γενέσθαι, ἥτοι φιλησιν μὴ λαθάνουσιν, καὶ ἀντιφιλησιν.

**** Ἐτι δὲ καὶ βούλησιν ἀλλήλοις τῶν ἀγαθῶν καθ' ἑσὸν· γὰρ τι φιλοῦμεν, βουλόμεθα ἕκασιν τὸ ἀγαθόν. Τρία ἄρα εἶδη φίλιας, κατὰ τὸ ἀγαθόν, κατὰ τὸ ἡδύ, καὶ κατὰ τὸ χρήσιμον.

(Scripsi :^a οὐρανόν] cod. οὐρανόν. Cæterum horum versuum initium citatur etiam Magn. Mor. II, 11 et Eudem. VII, 1. Integros servarunt Athenæus XIII p. 599 et omisso auctoris nomine Stobæus Ecl. Phys. I p. 268. Conf. fragm. fab. inc. apud Wagnerum p. 826 et Phil. Græc. Fragm. vol. II p. LXII Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαί' ὅτ' ἂν ξηρὸν πέδον Ἄκαρπον αὐχμῶν νοτίδος ἐνδεῶς ἔχη· Ἐρᾷ δ' ὁ σελήνης οὐρανός, πληρούμενος ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαίαν, Ἄφροδίτης πόσις. Ὅταν δὲ συμμιχθῆτον εἰς ταυτὸν δύο, Τίτουσιν ἡμῖν πάντα· κάκτρῆφουσ' ἄμα, Ὅθεν βρότειον ζῆ τε καὶ θάλλει γένος. — ^b Ἡράκλειτος] Cf. Plato Conviv. p. 187 τὸ ἐν γάρ φησι διαφερόμενον αὐτὸ αὐτῷ συμφέρεσθαι. Sextus Empiricus Pyrh. Hypot. I c. 29 § 210 p. 53 ed. Fabric. τάναντία περὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχειν. Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 318. — ^c Ἐμπεδοκλῆς] Vid. Phil. Græc. Fragm. vol. I p. 10

vicissim omnia bona amanti optat : qui vero, exempli gratia, vinum amat, neque vicissim ab eo amatur, neque quidquam boni optat vino : quippe id ridiculum est : nam si conservari vult vinum, non vini causa id vult, sed sua, ut nimirum ipse fruatur : amico autem bona ipsius causa optamus : ideoque amor quo inanima prosequimur, non est amicitia.

Præterea neque si quis hominem amet, eique bona omnia exoptet, continuo id amicitiam esse necesse est : nam eodem modo eum redamari oportet : quod nisi fiat, non amicus, sed benevolus vocatur.

Fit quoque interdum, ut quidam occulte inter se ament, quum bonos se mutuo et utiles et honestos probosque viros esse iudicant, sibi que invicem propterea bona omnia exoptent : quos tamen proprie amicos non dixeris, quia amari se non intelligunt et mutuam hanc ignorant benevolentiam : quos propterea melius benevolos aliquis vocet : quocirca neque inanimorum amor amicitia est, neque amor erga homines, quando aliquid eorum quæ jam diximus ei deest. Verum amicitia vocatur, quando mutua se benevolentia complectuntur, aut propter bonum, aut ob jucundum, aut propter utile aliquid, et sibi invicem bona omnia exoptant, scientes mutuam ipsorum esse amorem.

Quid ergo sit amicitia, jam diximus : tres autem esse amicitia species e præcedentibus quoque apparet : quum enim tria sint, propter quæ amicitia contrahitur, jucundum, bonum et utile, atque hæc singula specie inter se differant, totidem simul, quot sunt amabilia, diversæ amicitia species sunt. Pro singulis enim amabilibus amicitia, aut amatio non occulta et mutua esse potest.

Sed et mutua benevolentia invicem sibi bona exoptantium in his omnibus locum habet : quatenus enim aliquid diligimus, bonum ei optamus. Sunt igitur tres amicitia species a bono, jucundo et utili ortæ.

* Τούς δὲ βουλομένους κτλ. — ** Ἡ προσθετόν τὸ μὴ λαθάνουσιν κτλ. — *** Cap. 3. Διαφέρει δὲ ταῦτα ἀλλήλων κτλ. — **** Οἱ δὲ φιλοῦντες κτλ.

Empedocl. Carm. vs. 338-339 ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν δρουνεν, δξὺ δ' ἐπ' δξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῶ. —^d ἡ] cod. ἡ. —^e δ, τι] cod. δτι. — ' καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ χρῆσιμον φιλίας, καὶ τῆς διὰ τὴν ἡδονὴν ὅτι ἀτελεῖς εἰσιν αἱ τοιαῦται φιλίαι.

* Ζητητέον δὲ περὶ ἐκάστου εἶδους. Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρῆσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους οὐκ αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἀλλήλους φιλοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ ἡδύ, πρὸς ὃ χρῆσιμοί εἰσι, καὶ φιλοῦσιν ἕως ἂν ἐρχηται τι αὐτοῖς παρ' ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι' ἡδονὴν ἀλλήλους φιλοῦντες, οὐ καθ' ἑαυτοὺς φιλοῦσιν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅτι ἡδεῖς εἰσι διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδεῖς εἰσιν, εἰ γὰρ ἄλλοις ἡδεῖς ἦσαν, οὐκ ἂν ἐφίλου· οἱ τε * δὴ διὰ τὸ χρῆσιμον φιλοῦντες, καὶ οἱ διὰ τὸ ἡδύ, οὐχ ἀπλῶς διὰ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἡδύ στέργουσι, καὶ οὐ διότι ὁ φιλούμενος αὐτὸς τοιοῦτός ἐστι διὰ τοῦτο φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς ἡδύς ἐστι καὶ χρῆσιμος. Ὡστε δῆλον, ὅτι αἱ φιλίαι αὗται κατὰ συμβεβηκός εἰσιν· οὐ διὰ τοῦτο γὰρ φιλεῖται ὁ φιλούμενος, ὅτι τοῖσδε τίς ἐστιν αὐτός, ἀλλὰ διότι πορίζει ὁ μὲν ἀγαθόν, ὁ δὲ ἡδονήν. Καὶ εὐδιάλυτοι δὲ εἰσιν αἱ τοιαῦται φιλίαι· οἱ γὰρ ἡδεῖς καὶ χρῆσιμοι οὐκ αἰεὶ εἰσιν ἡδεῖς καὶ χρῆσιμοι· ἄλλοτε γὰρ ἄλλοις ἡδόμεθα, καὶ ἄλλοτε ἄλλο ἐστὶ^b τὸ χρῆσιμον.

** Μὴ παραμένοντος οὖν τοῦ αἰτίου τῆς φιλίας καὶ αὐτῆ οὐ δύναται παραμένειν, ἀλλὰ διαλύεται, ὡς οὐσα πρὸς ἐκείνα, καὶ ταῦτα ἔχουσα τέλη. Ἡ δὲ τοιαύτη φιλία ἢ εὐμετάβολος μάλιστα δοκεῖ γίνεσθαι ἐν τοῖς πρεσβύταις· οὐ γὰρ τὸ ἡδύ οἱ τηλικούτοι διώκουσιν, οὔτε σφόδρα, οὔτε συνεχῶς· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐλλείπουσι τῆς καθ' ἡδονὴν φιλίας, τὸ ὠφέλιμον δὲ αἰεὶ μόνον ζητοῦντες, κατὰ τὸ χρῆσιμόν εἰσι φίλοι. Καὶ οὐχ οἱ πρεσβῦται^c μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νέων ὅσοι οὐ τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον ζητοῦσιν· οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐδὲ πάνυ συζῶσι μετ' ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδὲ ἡδοναὶ ἀλλήλοις· τηλικαῦτα γὰρ ἡδοναὶ ἀλλήλοις, ὅτε ὠφελίμοι γίνονται, ἢ ἐλπίδας παρέχουσιν ὠφελείας, τὸν δὲ ἄλλον χρόνον οὐκέτι·^d οὐκ ὄντες δὲ ἀλλήλοις ἡδεῖς οὐδὲ δύναται συνοικεῖν. Τοιαύτην δὲ φασιν εἶναι καὶ τὴν ξενικὴν φιλίαν· καὶ αὕτη γὰρ διὰ τὸ χρῆσιμον συνέστηκεν.

*** Ἡ δὲ φιλία τῶν νέων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' ἡδονὴν ἐστὶ. Κατὰ πάθος γὰρ οὕτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδύ, καὶ οὐ τὴν μέλλουσαν ὠφελείαν, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ἡδονήν· αἰσθηθεὶς γὰρ μάλιστα ζῶντες τῶ παρόντι χαίρουσι, καὶ ὃ τὴν αἰσθησιν θέλει. Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης καὶ τὰ ἡδέα γί-

Cap. III.

De ea, quæ aut utilitatis, aut voluptatis causa instituitur, amicitia; easque amicitias imperfectas esse.

Sed de unaquaque specie quærendum est. Qui ergo utilitatis causa se mutuo diligunt, non ipsorum causa inter se amant, sed propter bonum aut jucundum, ad quam rem illi prodesse videntur, amantque donec alter ab altero aliquid boni acceperit: eodemque modo qui voluptatis causa inter se amant, non per se amant: neque enim quod simpliciter jucundi sint, idcirco eos amant, sed quia ipsis jucundi sunt; si enim alii jucundi essent, eos non amarent: ergo et illi qui utilitatis et qui voluptatis causa amant, non simpliciter ob bonum et jucundum diligunt, nec quod homo qui amatur ipse talis sit, propterea amant, sed quia ipsi jucundus atque utilis est. Unde apparet, tantum per accidens has amicitias esse: neque enim qui amatur, ideo amatur, quod talis sit ipse, sed quia aliquid præbet, ille utilitatem, hic voluptatem. Sed et facile tales amicitie dirimuntur: namque homines jucundi et utiles non semper sunt jucundi et utiles: alias enim alii delectamur et alias aliud utile est.

Quum amicitie igitur causa non permaneat, ipsa quoque amicitia permanere nequit, sed dissolvitur, utpote quæ eo spectet eumque finem habeat. Talis autem amicitia quæ facile mutatur in senibus potissimum inesse videtur: namque homines ætate provecti id quod jucundum est neque vehementer neque crebro sequuntur: ideoque minus idonei sunt ad contrahendam eam quæ voluptatis causa instituitur amicitiam; quia enim id tantum quod e re sua est, quærunt, idcirco quoque propter emolumentum suum amici sunt. At non solum senes, sed etiam juvenes illi qui non voluptatem, sed utilitatem spectant: tales enim omnino ne commercium quidem cum aliis habent: interdum enim ne mutuo quidem sibi grati sunt: nimirum tum demum grati sunt, quum utiles quoque esse possunt, aut aliquam saltem utilitatis spem præbent, alias vero non item: quum vero sibi mutuo non sint jucundi, ne vivere quidem una possunt. Talem autem etiam hospitalem amicitiam esse ajunt: nam et hæc commodi alicujus causa contrahitur.

At vero juvenum amicitia voluptatis causa plerumque contrahitur. Nam affectibus isti in vita obtemperant: maximeque id quod jucundum est, nec futuram utilitatem, sed præsentem voluptatem sequuntur: nimirum quum sensu potissimum vivant, semper præsentibus gaudent, et id quod delectat sensum, amplectuntur. Sed in flexu ætatis

* Οἱ μὲν οὖν διὰ τὸ χρῆσιμον κτλ. — ** Τὸ δὲ χρῆσιμον οὐ διαμένει κτλ. — *** Ἡ δὲ τῶν νέων φιλία κτλ.

νεταί ἕτερα· διὸ ταχέως γίνονται φίλοι καὶ παύονται· μεταπίπτοντος γὰρ τοῦ ἡδέος καὶ ἡ φίλια μεταπίπτει· μεταπίπτει δὲ τὸ τοιοῦτον ἡδὺ ταχέως, ὥστε καὶ ἡ φίλια. Καὶ ἔρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν ζῶντες· τὸ γὰρ πλείστον τῆς ἐρωτικῆς κατὰ πάθος καὶ ἡδονὴν διὸ φιλοῦσι, καὶ ταχέως παύονται φιλοῦντες, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπίπτοντες, ὅτι οὐ λογισμῶ καὶ κρίσει τινὶ φιλοῦσιν, ἀλλὰ πάθει φερόμενοι. Συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν οὗτοι βούλονται ἀλλήλοις· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς φιλίας αὐτοῖς γίνεται, καὶ ἡ ἡδονὴ τὴν συνοίκησιν ἀπαιτεῖ. Ἡ μὲν οὖν καθ' ἡδονὴν καὶ κατὰ τὸ χρῆσιμον φίλια τοιαύτη ἐστίν, ἀτελής, καὶ οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός.

(Scripsi : * ὁ τε] cod. ὄτε. — ^b ἄλλο ἐστὶ] cod. ἄλλο ἐστὶ. — ^c πρεσβῦται] vulgo πρεσβῦται. ^d οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τῆς διὰ τὸ ἀγαθὸν φιλίας, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία φίλια.

* Ἡ δὲ διὰ τὸ ἀγαθὸν φίλια ἡ τῶν ἀγαθῶν καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίων ^a τελεία ἐστὶ καὶ καθ' αὐτό. Βούλονται γὰρ ἀλλήλοις οὗτοι τὰ ἀγαθὰ, ὅτι αὐτοὶ ἀγαθοὶ εἰσιν, οὐ δὲ ἄλλο, ἀλλὰ καθ' ἑαυτούς· οἱ δὲ βουλόμενοι τὰ ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οὐχ ἑαυτῶν ἕνεκα, ἀλλὰ τῶν φίλων, οὗτοι εἰσιν οἱ μάλιστα φίλοι· δι' αὐτούς γὰρ τοὺς φίλους φιλοῦσι, καὶ βούλονται αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ δι' ἄλλο καὶ κατὰ συμβεβηκός· ἡ τοιαύτη δὲ φίλια καὶ βεβαία ἐστὶ καὶ μόνιμος· διαμένει γὰρ ἕως ἂν ἀγαθοὶ ᾧσιν οἱ φίλοι καὶ σπουδαῖοι, καὶ ἀγαθοὶ χαίρωσιν· ἡ γὰρ ἀρετὴ μόνιμὸν ἐστὶ· καὶ ἔστιν ἐκότερος αὐτῶν καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀπλῶς ἀγαθός, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθός· οἱ γὰρ ἀγαθοὶ καὶ καθ' ἑαυτούς ἀγαθοὶ εἰσι καὶ ἀλλήλοις. Ὅμοίως δὲ καὶ ὠφελίμοι εἰσι καὶ ἡδεῖς· οἱ γὰρ καθ' ἑαυτούς καὶ ἀπλῶς ἀγαθοὶ καὶ ἀλλήλοις ἡδεῖς εἰσιν. Ἐκαστος γὰρ χαίρει ταῖς ἑαυτοῦ πράξεσι, καὶ διὰ τοῦτο ἡδεται καὶ ταῖς τῶν ἄλλων, ὅταν ἕμοιαι ᾧσι ταῖς αὐτοῦ πράξεσιν, ἢ αἱ αὐταί· αἱ δὲ τῶν σπουδαίων καὶ ἀγαθῶν πράξεις αἱ αὐταὶ καὶ ὁμοίαι εἰσιν· ὥστε φανερόν, ὅτι οἱ σπουδαῖοι ἡδεῖς εἰσι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις. Διὰ τοῦτο ἡ τοιαύτη φίλια μόνιμος ἐστίν. Ἄ γὰρ ἰδίαι αἱ ἄλλαι ἔχουσι φίλια, καὶ ᾧν ἐστὶ χρεία τοῖς φίλοις, ταῦτα πάντα μόνῃ αὐτῇ ἡ φίλια συνειληφεν ἐν ἑαυτῇ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ χρῆσιμον· τῷ γὰρ ἀγαθῷ καὶ τὸ ἡδὺ ἔπεται καὶ τὸ ὠφελίμον· καὶ ἔστι τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡδὺ καὶ ὠφελίμον ὁμοίως, οὐ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φιλοῦντι· καὶ ἡ ὁμοιότης δὲ ποιεῖ

etiam jucunda mutantur : quamobrem celeriter et fiunt amici et esse desinunt : mutato enim illo quod iis jucundum est, amicitia quoque eorum mutatur : talis autem voluptas cito immutatur, ideoque et amicitia. Quin etiam ad amorem proclives sunt juvenes, utpote qui affectibus et voluptati in vita servantur : maxima enim rei amatoris pars ex affectu et voluptate constat : amanti igitur, citoque amandi finem faciunt, ita ut sæpe uno eodemque die voluntatem mutant, quia non ratione aliqua amanti et judicio, sed prout animi impetu abripiuntur. Hi autem totos dies una traducere vitæque societate conjungi volunt : hinc enim amicitia ipsi ducitur exordium, sed voluptas contubernium etiam postulat. Quæ igitur voluptatis aut utilitatis causa instituitur amicitia talis est, hoc est, imperfecta, neque per se, sed per accidens tantum.

Cap. IV.

De ea quæ boni causa contrahitur amicitia, eamque esse perfectam.

Quæ vero boni causa contrahitur, si bonorum est virorum et virtute similium, per se est et perfecta amicitia. Hi enim sibi mutuo bona optant, quia ipsi sunt boni, et boni quidem per se, non ob aliud : qui vero bona amicis, non sua sed ipsorum causa optant, hi maxime sunt amici : amicorum enim causa amicos diligunt iisque bona precantur, non ob aliud et per accidens : talis autem et firma et stabilis est amicitia : quippe manet, dum boni probique sunt amici, et dum bonis hominibus delectantur : stabilis enim virtus : estque uterque eorum et per se simpliciter absoluteque bonus, et amico talis : nimirum boni et per se boni sunt et invicem boni. Eodemque modo utiles quoque sunt et jucundi : qui enim simpliciter et per se boni sunt, etiam sibi mutuo jucundi sunt. Nempe suæ cuique actiones placent, ideoque etiam aliorum actionibus delectatur, quum aut similes sunt actionibus suis aut eædem : bonorum vero proborumque virorum eædem aut similes sunt actiones : unde apparet, probos viros et sibi et inter se jucundos esse. Quamobrem stabilis hujusmodi amicitia est. Quæ enim peculiariter reliquæ amicitia habent, quibusque indigent amici, hæc omnia sola hæc amicitia in se continet : nam et bonum et jucundum habet et utile : bono quippe et jucundum adjunctum esse patet et utile : estque hujusmodi bonum non per se tantum bonum, sed etiam ei qui amat : similiterque et jucundum et utile non per se tantum, sed etiam ei qui amat : sed et voluptatem similitudo talibus amicis affert ; et hæc amicitia plurimum tum voluptatis tum utilitatis habet. A cujus similitudine reliquæ

* Cap. 3. Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φίλια κτλ.

τοῖς τοιοῦτοις φίλοις τὴν ἡδονὴν καὶ αὕτη μάλιστα ἡ φίλια τὴν ἡδονὴν ἔχει καὶ τὸ ὠφέλιμον. Καὶ καθ' ὁμοίωσιν ταύτης αἱ ἄλλαι φιλικαὶ ὀνομάζονται· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀρίστη φίλια· καὶ τὰ ταύτην ποιῶντα ταῦτά ἐστι τὰ μάλιστα καὶ κυρίως φιλητά. Σπανίως δὲ εἰδὸς τοιαύτας φιλικὰς εἶναι· ὀλίγοι γὰρ οἱ οὕτως ἀγαθοί. Οὐ μόνον δὲ ἀρετῆς δεῖται ἡ τοιαύτη φίλια καὶ τρόπων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ χρόνου καὶ συνηθείας κατὰ τὴν παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι^β ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους εἶλας συναναλώσασαι· οὐδὲ δυνατόν ἀποδέξασθαι καὶ φιλεῖν ἀλλήλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῆ φίλητός, καὶ αὐτὸς φιλεῖν πιστευθῆ. Οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ ποιῶντες πρὸς ἀλλήλους βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ καὶ τῇ συνηθείᾳ φιλητοὶ γένοιτο ἀλλήλοις, καὶ πιστεύσασιν φιλούμενοι. Βούλησις μὲν οὖν φιλικὰς τάχιστα γίνεται, φίλια δὲ οὐ· αὕτη μὲν οὖν ἡ φίλια τελεία ἐστὶ καὶ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, καθὼς εἴρηται· καὶ κατὰ πάντα τὰ φιλητά γίνεται. Καὶ ὁμοίως ἐστὶν ἑκατέρῳ παρ' ἑκατέρου, ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· καὶ γὰρ ὁμοιοὶ εἰσὶν ἑκάτεροι ὄντες σπουδαῖοι, καὶ ὁμοίως εἰσὶν ἡδεῖς ἀλλήλοις καὶ φιλητοί.

(Scripsi : * ὁμοίων] ex Aristotele; Andronici codd. ὁμοίως. — ^β εἰδῆσαι] cum codd. ut apud Aristotelem, [Theophrastum Charact. proœm. paucosque alios. ° συναναλώσασαι] ex Aristotele; codd. συναλώσασαι. —)

Κεφ. ε'.

*Ὅτι αἱ ἀτελεῖς φιλικαὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς τελείας φιλικῆς λέγονται.

* Ἡ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν φίλια, καὶ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον ὁμοίωμα ταύτης ἔχουσι τῆς φιλικῆς. Τὸ γὰρ κυρίως ἡδὴ καὶ χρήσιμον τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ· α καὶ ἡδεῖς καὶ χρήσιμοι μάλιστα ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. Καὶ ἐν τούτοις δὲ τοῖς καθ' ὁμοίωσιν λεγομένοις αἱ φιλικαὶ παραμένουσιν, ὅταν τὸ αὐτὸ ἀλλήλοις παρέχουσιν· οἷον, εἰ χρήσιμός ἐστιν ἑκάτερος ἑκατέρῳ, ἡ ἡδύς, καὶ ὁ μὲν χρήσιμός ἐστιν, ὁ δὲ ἡδύς. Οὐ μόνον δὲ δεῖ τὸ αὐτὸ παρέχειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, εἰ γὰρ μέλλουσιν ἐν τῇ φιλικῇ παραμένειν· οἷον, εἰ παρέχουσιν ἀλλήλοις ἡδονὴν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν παρέχουσι τρόπων· ὥσπερ οἱ εὐτράπελοι τῇ εὐτραπέλει χαριζόμενοι ἀλλήλοις, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐραστῆς καὶ ἐρώμενος· οὗτοι γὰρ ἡδονὴν μὲν παρέχουσιν ἀλλήλοις, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὁ μὲν ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, ὁ δὲ θεραπεύμενος ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ· ληγούσης δὲ τῆς ὥρας ἐνίσταται καὶ ἡ φίλια λήγει· ἡ γὰρ ἡδονὴ δι' ἣν ἡ φίλια παύεται· οὕτως γὰρ ἐραστῆς ἡδεται τῇ ὄψει τοῦ ἐρωμένου, οὕτως δὲ ἐρώμενος θεραπεύεται·

quoque amicitia denominatur : hæc videlicet præstantissima amicitia est : et quæ eam conciliant, maxime proprieque amabilia sunt. Probabile autem est tales amicitias esse raras ; siquidem pauci ita sunt. Neque vero solum virtute bonisque moribus, sed tempore etiam et consuetudine ejusmodi amicitia indiget : fieri enim non potest, ut quis alterum, quod proverbii loco dici solet, recte noverit, priusquam illos quos vocant salis modios simul ederint : sicut nec fieri potest, ut alter amplectatur alterum, aut amet, nisi uterque alteri dignus amore videatur, et ipse amore incensus existimetur. Qui vero cito amicorum inter se officiis funguntur, volunt quidem amici esse, sed tamen non sunt, nisi forte longo tempore et consuetudine digni videantur qui inter se ament, et amari se credant. Amicitia igitur concilianda voluntas celeriter illa quidem suscipitur, sed non statim amicitia nascitur : hæc ergo et tempore et reliquis rebus perfecta et cumulata, ut diximus, amicitia est, eaque omnibus amabilium formis constat. Eodemque modo alter ab altero accipit, quod amicis contingere debet : similes enim sunt ambo, quum uterque sit bonus, atque æque jucundus alter alteri et amabilis est.

Cap. V.

Imperfectas amicitias e perfectæ amicitia similitudine nominari.

Quæ autem voluptatis vel utilitatis causa contrahitur amicitia, hujus amicitia formam et similitudinem habet. Proprie enim jucundum et utile est bonum : maximeque et jucundi sibi mutuo et utiles sunt boni. Et in his quidem, qui e similitudine amici nominantur, amicitias permanent, quum alter alterius beneficia similibus beneficiis pensat : verbi causa, si utilis alter alteri est, aut jucundus, vel alter utilis est, alter jucundus. Neque vero solum eandem operam alter alteri dare debet, sed etiam ex una et eadem re, siquidem manere in amicitia volunt : exempli gratia, si alter alteri voluptatem afferat, iisdem moribus afferent : sicut festivi qui festivitate sibi mutuo gratificuntur, non ut amator et is quem amat : namque hi voluptatem quidem mutuo comparant, sed non eodem modo, siquidem amator gaudet aspectu ejus quem amat, homo carus contra amatoris officiis delectatur : forma porro evanescente interdum evanescit quoque amicitia : voluptas quippe propter quam amicitia est, cessat : nec enim aut facie ejus quem amat delectatur amplius ama-

* Cap. 4. Ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδὴ κτλ.

πολλοὶ δὲ τῶν τοιούτων καὶ διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, εἴαν ἐκ τῆς συνηθείας τὰ ἀλλήλων ἤθη στέρξωσιν, ὁμοία ἔχοντες. Οἱ δὲ μὴ τὸ αὐτὸ παρέχοντες ἀλλήλοισι, ἀλλ' ὁ μὲν ἡδονὴν ὁ δὲ τὸ χρήσιμον, οὕτε διαμένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, καὶ ὅτε φιλοῦσιν ἀλλήλους, ἤττον φιλοῦσιν· ὁμοίως δὲ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, παυομένου τοῦ συμφέροντος, καὶ αὐτοὶ παύονται φιλοῦντες, καὶ διαλύονται· οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς· τούτας μὲν οὖν τὰς φιλίας, τὴν τε διὰ τὴν ἡδονὴν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλους ἐνδέχεται ἔχειν, καὶ φαῦλον φίλον εἶναι, καὶ ἐπεικῆ· φιλεῖ γὰρ καὶ φαῦλος φαῦλον διὰ ταῦτα, καὶ φαῦλος ἐπεικῆ, καὶ ἐπεικῆς φαῦλον, καὶ μέσος τις ἐκἄτερον αὐτῶν· ἔστι γὰρ καὶ τῷ ἐπεικῆ τοῦ φαύλου χρεία πολλάκις. Δυνατὸν γὰρ ναύαρχόν τινα ἀγαθόν, ἢ στρατηγὸν ἀριστον, μὴ πάνυ τοὺς τρόπους ἀγαθὸν εἶναι, ὧν χρεῖαν ἔχειν τὸν σπουδαῖον οὐδὲν κωλύει. Καὶ ἡδεσθαι δὲ σπουδαῖον φαύλοισι οὐκ ἔστιν ἀδύνατον. Εἰσὶ γὰρ οἱ τοὺς μὲν τρόπους ἀπάγουσι, διαλεγόμενοι δὲ καὶ φιλοσοφοῦντες καὶ τῷ δεινοῖς τινες εἶναι τῆς ἀληθείας καταστοχαζόμενοι καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῖς σπουδαίοις ἡδεῖς γίνονται· οἱ μὲν οὖν οὕτω φιλοῦμενοι οὐ δι' ἑαυτοῦς φιλοῦνται, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἡδονὴν, ἢ διὰ τὸ χρήσιμον. Μόνον δὲ οἱ ἀγαθοὶ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν αὐτοὶ δι' ἑαυτοῦς φιλοῦνται, καὶ ἡ τοιαύτη φιλία ἀδιάλυτος ἔστιν, ὅτι πολλῶν δοκιμάζεται χρόνω, καὶ συνηθείᾳ τελείᾳ. Περὶ δὲ τῶν οὕτω δοκιμασθέντων οὐ βῆδιον τὰ χεῖρω πιστεῦσαι τὸν δοκιμασσαντα. Ἐν ταύτῃ δὲ ἔστι τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ πιστεῦειν ἀλλήλοισι, καὶ θαρρῆν περὶ τῶν μεγίστων, καὶ τὸ μηδέποτε ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ζητεῖται παρὰ τῶν ὡς ἀληθῶς φιλεῖν ἐλομένων· ἐν δὲ ταῖς ἐτέραις οὐδὲν κωλύει καὶ διαβάλλεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀδικεῖν ἀλλήλους μὴ τὴν ἰσότητά σῶζοντας, καὶ τὰλλα πάσχειν. Ὅθεν οὐδὲ φίλοι εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι κυρίως, ἀλλ' ἐπεὶ εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι καὶ τοὺς τοιούτους φίλους ὀνομάζειν· ἢ διὰ τὴν χρεῖαν, ὥσπερ αἱ πόλεις τοὺς συμμάχους ὀνομάζουσι φίλους, ἢ δι' ἡδονὴν, ὥσπερ οἱ ἐν συνηθείᾳ παῖδες ἀλλήλους· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς φίλους μὲν αὐτοὺς ὀνομάζομεν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, ὥσπερ τοὺς ἀγαθοὺς· οὐ γὰρ ὁμοιεῖς οἰόμεθα εἶναι, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα φίλους ὀνομάζομεν. Καὶ ἔστι διὰ τοῦτο πολλὰ εἶδη φαινόμενα εἶναι φιλίας. Καὶ ἔστι φιλία πρῶτως μὲν καὶ κυρίως ἡ τῶν ἀγαθῶν, ἢ ἀγαθοί· καθ' ὁμοιότητα δὲ αἱ λοιπαί· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἡδύ, καθὸ ἀγαθόν τί ἐστιν, ὡς ἡδὺ συνάπτει τοὺς φιληδόμους· ἀγαθὸν γὰρ τί ἐστι τοῖς φιληδέσι τὸ ἡδύ· καὶ ἀγαθῶν ἔοικεν, ὅτι αὐτοῖς ἀγαθὸν δοκεῖ καὶ τὸ χρήσιμον ἀγαθὸν δοκεῖ τῷ χωριμένῳ· διὰ τοῦτο καθ' ὁμοιότητα τῆς ἀληθοῦς φιλίας αἱ τοιαῦται φιλίαι λέγονται. Μικτὴ δὲ φιλία ἀπὸ χρησίμου καὶ ἡδέος οὐ πάνυ γίνεται, ὥστε τῶν φίλων τὸν μὲν διὰ τὸ ἡδὺ φιλεῖν, τὸν δὲ διὰ τὸ χρήσιμον· τὸ γὰρ συνάπτει τοὺς φίλους κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐν αὐτοῖς· συνάπτει δὲ τοὺς

tor, aut is qui amatur amplius colitur : multi autem talium hominum in amicitia permanent, si servata consuetudine mores dilexerint, quum sint inter se moribus similes. Qui vero non idem sibi reddunt mutuo, sed alter voluptatem, alter utilitatem, non permanent in amicitia, et quum amant inter se, minus amant : omnes denique qui utilitatis causa sunt amici, cessante utilitate illa, amare quoque desinant ac dirimuntur : non enim se mutuo amabant, sed emolumentum : ideoque ejus quæ tum voluptatis tum utilitatis causa contrahitur amicitiae participes quoque esse possunt improbi, potestque et improbus simul ea re conjungi et probus : quia et improbus improbum, et improbus probum, et probus improbum interdum propterea amat, et qui medius inter hos sit, utrumque eorum : nam et probus sæpe aliqua in re eget improbo. Potest enim aliquis bonus esse navium præfectus, aut optimus exercitus dux, licet non admodum bene moratus sit, quorum tamen ope egere virum bonum nihil vetat. Quin etiam ut improbis hominibus delectetur vir probus, fieri aliquando potest. Sunt enim quidam quamvis moribus longe diversis, qui in disserendo et philosophando accurataque veri atque ipsius boni investigatione grati jucundique viris bonis evadant : qui ergo ita amantur, non per se, sed voluptatis aut utilitatis causa amantur. Soli vero boni a bonis ipsi per se amantur, atque hujusmodi amicitia indissolubilis est, quia longo tempore et perfecta consuetudine exploratur. Sed de hominibus ita probatis et spectatis non est facile ei qui probavit et spectavit deteriora credere. Hujus porro amicitiae illud proprium est, ut et sibi mutuo credant amici, et de maximis rebus iisque communibus securi bonoque animo sint, caveantque sedulo, ne alteri ab altero injuria inferatur, reliquaque quæ in verorum amicorum amicitia requiruntur : quum in cæteris amicitiae formis nihil obstat, quominus calumniæ interveniant et injuria tum alterum alter sublata æquitate afficiat, tum reliqua hujusmodi patiat. Quare neque proprie amici sunt tales, sed quia homines etiam illos amicos vocare solent : vel propter indigentiam, sicut civitates belli socios amicos appellant, vel voluptatis causa, sicut pueri conversantes se invicem ita vocare solent : ideo et nos eos amicos dicimus, non eo autem modo quo bonos : neque enim ejusdem formæ esse putamus, sed e similitudine amicos nominamus. Quamobrem multas amicitiae species esse dicimus. Estque amicitia primum et proprie honorum, qua boni sunt : ad ejus similitudinem vero cæteræ : etenim et jucundum, quatenus bonum quid est, tanquam jucundum conjungit homines voluptarios : jucundum enim bona quaedam res est iis qui rebus jucundis ducuntur : ideoque bono simile est, quia bonum illis videtur : ita et utile bonum utenti videtur : quocirca e veræ amicitiae similitudine tales amicitiae nominantur. Mixta vero ex utili et jucundo amicitia non ferme invenitur, ita ut alter amicorum jucundum, alter utile in

φίλους τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὰ αὐτὰ φιλεῖν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Σωκράτης φιλεῖ τὸν Πλάτωνα, ὅτι τὸν Σωκράτην ἀμφω φιλοῦσι, καὶ τοῖς Σωκράτους ἀγαθοῖς ἀμφω χαίρουσιν· ἢ ὅτι τὴν ἡδονὴν ἀμφω φιλοῦσιν, ἢ τὸ χρήσιμον ἀμφω. Ἐπὶ δὲ τῆς μικτῆς φιλίας οὐ τῷ αὐτῷ χαίρουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἡδεῖ, ὁ δὲ τῷ χρησίμῳ· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ αὐτὸ φιλοῦσι· συγχαίρει γὰρ ἑκάτερος ἑκατέρῳ, καὶ συνεύχεται τὰ ἀγαθὰ· οὐ δι' αὐτὸν δέ, ἀλλὰ διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδύ. Διὰ τοῦτο δὴ οὐ πάνυ ἡ τοιαύτη φιλία γίνεται, ὅτι τὸ κοινὸν κατὰ συμβεβηκὸς ἔστιν ἐν· τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐν οὐ πάνυ συνάπτει.

(Scripti : * ἔστι] cod. ἔστιν. —)

Κεφ. ς'.

* Ὅτι συζῆν καὶ συνεῖναι παρέχει τοῖς φίλοις τὸ ἐνεργεῖν φίλοις εἶναι.

* Εἰς ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῆς φιλίας διηρημένης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ τὸ χρήσιμον, ταύτη ὁμοιοὶ ὄντες· οἱ δὲ ἀγαθοὶ δι' ἑαυτοῦς ἔσονται φίλοι· ἢ γὰρ ἀμφω ἀγαθοί, διὰ τοῦτο φιλοῦσιν ἀλλήλους· ἐκείνοι μὲν οὖν ἀπλῶς φίλοι, καὶ κυρίως, καὶ καθ' αὐτό· οὗτοι δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τῷ ὁμοιοῦσθαι τούτους τὸ ὄνομα τῆς φιλίας ἔχουσιν.

** Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν καθ' ἑξίν, οἱ δὲ καθ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται· οἱ μὲν γὰρ ἑξίν ἔχουσι δικαιοσύνης, οὐκ ἐνεργοῦσι δὲ καθ' αὐτήν, ὑπὸ τῶν ἔξωθεν κωλυόμενοι, οἱ δὲ ἐνεργοῦσι καὶ τὰ δίκαια, κατὰ τὴν ἑξίν ἣν ἔλαβον τῆς δικαιοσύνης· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας συμβαίνει. Οἱ μὲν γὰρ συζῶντες ἀλλήλους χαίρουσι τοῖς ἀλλήλων ἀγαθοῖς, καὶ πορίζουσι ἑκάτερος ἑκατέρῳ τὰ δυνατὰ ἀγαθὰ· οἱ δὲ καθεύδοντες ἢ κειχωρισμένοι τοῖς τόποις οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν πρὸς ἀλλήλους τὰ φιλικὰ· οὕτω δὲ ἔχουσιν ὅσα ἐνεργεῖν φιλικῶς.

*** Οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. Ἐὰν δὲ χρόνῳ πολλῶν ἢ ἀπουσία γένηται τῶν φίλων, δοκεῖ καὶ τῆς φιλίας γίνεσθαι λήθην· ὅθεν εἴρηται·

Πολλὰς δὲ φιλίας ἀπροσηγορία διέλυσεν.

**** Οἱ δὲ πρεσβῦται * καὶ στρυφνοὶ φαίνονται ὡς οἱ οὐ δύνανται φιλικοὶ εἶναι. Βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· ὅ ἢ οὐκ ἔστιν ἡδονή, οὐδὲ συνεῖναι καὶ συνημερεῖν δυνατόν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔλοιτο συνδιαγεῖν τῷ λυπηρῷ ἢ τῷ μὴ ἡδεῖ· φαίνεται γὰρ ὅτι ἡ φύσις φεύγει μὲν τὸ λυπηρόν, διώκει δὲ τὸ ἡδύ· ὅ ἢ οὐ δυνατόν συνεῖναι, τούτῳ οὐκ ἐνὶ φίλον γενέσθαι· ἢ γὰρ συνήθεια καὶ τὸ συνδιαγεῖν τὰς φιλίας ποιεῖ.

amicitia spectet : nimirum id quod amicos conjungit , per accidens est in illis : quum hoc potissimum eos conjungat, quod iisdem delectentur et eadem ament. Idcirco enim Socrates amat Platonem, quia ambo amant Socratem, Socratisque bonis ambo delectantur : vel quia voluptatem amant, aut ambo id quod est utile. In mixta autem amicitia non eadem re delectantur, siquidem alter jucunditate, alter utilitate ducitur : per accidens vero eandem rem diligunt : quippe uterque cum altero gaudet et bona illi optat, non illius tamen causa, sed ob emolumentum aut delectationis causa. Quocirca non facile talis instituitur amicitia, quia commune utriusque per accidens unum est : unum autem per accidens non ferme contingit.

Cap. VI.

Convictum et consuetudinem amicos ad jungendam actu amicitiam impellere.

Quum igitur in has species amicitia dividatur, improbi delectationis causa aut ob emolumentum amici erunt, qua in parte similes videntur : viri boni autem per se erunt amici : quatenus enim ambo sunt boni, inter se amant : illi ergo simpliciter et proprie et per se sunt amici : hi vero per accidens, et quatenus illorum similitudinem gerunt, nomen amicitiae habent.

Quemadmodum autem in virtutibus alii quidem habitu, alii vero actu boni dicuntur : alii enim habitum tantum justitiae gerunt, non agunt vero re ipsa ei congruenter, quia rebus externis impediuntur, alii vero re ipsa agunt etiam quae justa sunt, justitiae habitum quem sunt consecuti factis exprimentes : sic etiam in amicitia evenit. Qui enim una vivunt, eorum alter alterius bonis gaudet, praebetque alter alteri quae praebere possunt bona : qui vero aut dormiunt aut locorum intervallo disjuncti sunt, amicitiae muneribus non funguntur quidem illi, sed ita tamen sunt animati, ut fungi possint.

Non enim locorum intervalla amicitias simpliciter dirimunt, sed muneris functionem. Quodsi diuturna amicorum fuerit absentia, videtur etiam amicitiae obrepere oblivio : unde dici solet :

Neglectum alloquium multos disjunctit amicos.

Senes autem et austeri non videntur ad amicitiam idonei esse. Nam parum voluptatis in illis est : vivere autem aut versari cum eo, in quo voluptas locum non habet, nemo potest : nemo enim cum eo qui molestus ac tristis aut qui non jucundus est convictum habere vult : videtur quippe natura fugere dolorem et jucunditatem semper sequi : cum quo vero nemo potest habere commercium, huic amicus esse non poterit : consuetudo videlicet et convictus amicitias comparat.

* Cap. 5. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν κτλ. — ** Οἱ γὰρ τόποι κτλ. — *** Ἐὰν δὲ χρόνιος κτλ. — **** Οὐ φαίνονται δ' οὐδ' οἱ πρεσβῦται κτλ.

* Οἱ γὰρ ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δέ, εὖνοι εἰσιν ἀλλήλους μᾶλλον ἢ φίλοι.

** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων ὡς τὸ συζῆν. Οὐτε γὰρ οἱ διὰ τὸ χρήσιμον δύνανται μὴ συνοικεῖν· ἐνδεεῖς γὰρ ὄντες ἀλλήλων δεόνται ἀλλήλοις χρησθαι, ὃ οὐ δυνατὸν ἄνευ τοῦ συνοικεῖν· οὔτε οἱ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλῷ μᾶλλον· οὔτε οἱ κυρίως φίλοι, οἵτινες εἰσιν οἱ μακάριοι· ἀλλήλων μὲν γὰρ οὐκ εἰσιν ἐνδεεῖς, ἡδεῖς δὲ εἰσιν ἀλλήλοις. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ συνδιαίγειν ἐθέλειν, ἀμήχανον· οὐ γὰρ δὴ μονώτας τινὰς τοὺς μακαρίου εἶναι προσήκει, ἀλλὰ ἀνάγκη μετ' ἀλλήλων εἶναι τοῖς αὐτοῖς χαίροντας. Τοῦτο δὲ τὸ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν καὶ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν ποιεῖ τὴν τῶν νέων, ὅταν περὶ τὸ αὐτὸ σπουδάζωσι.

*** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλὰκις εἴρηται. Δοκεῖ γὰρ φιλητὸν μὲν καὶ αἰρετὸν τὸ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν, ἢ ἡδύ· ἐκάστῳ δὲ φιλητὸν καὶ αἰρετὸν τὸ αὐτῷ ἀγαθόν· ὃ δὲ ἀγαθὸς τὸν ἀγαθὸν φιλεῖ δι' ἄμφο ταῦτα· τὸ γὰρ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ ἀπλῶς καὶ κυρίως ἀγαθόν ἐστὶ, καὶ τῷ φίλῳ ἀγαθόν ἐστίν· ὥστε ὃ ἀγαθὸς φιλητός ἐστὶ, καὶ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους· καὶ διὰ τοῦτο συζῆν ἀλλήλοις τοὺς σπουδαίους πᾶσα ἀνάγκη βούλεσθαι· χαίροντας ἀλλήλοις, καὶ ὡς ἑμοίοις, καὶ ὡς ἀγαθοῖς ἀπλῶς, καὶ ὡς ἀλλήλοις ἀγαθοῖς.

(Scripsi : * πρεσβῦται] vulgo πρεσβύται. —)

Κεφ. ζ΄.

Περὶ τῆς τε φιλίας καὶ τῆς φιλήσεως.

**** Ἐπεὶ δὲ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ φιλία, ἐν πάσῃ δὲ ἀρετῇ πάθος τι θεωρεῖται καὶ ἕξις, ζητητέον τί ἐστὶν ἐν τῇ φιλίᾳ πάθος, καὶ τί ἕξις. Ἔοικε τοίνυν ἡ μὲν φιλησις πάθει, ἡ δὲ φιλία ἕξει· πάθος μὲν γὰρ ἐστὶν, ὃ καὶ μὴ προαιρουμένοι συμβαίνει, ἕξις δέ, ὃ μετὰ προαιρέσεως γίνεται, καὶ καθ' ἣν μετὰ προαιρέσεως ἐνεργοῦμεν· ἡ μὲν οὖν φιλησις καὶ ἡ πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστὶν ἀγάπη, καὶ ὅλως ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀντιφιλεῖσθαι· τὸ δὲ τοιοῦτον πάθος· οὐ γὰρ κρίναντες καὶ λογιζάμενοι ἀγαπῶμεν οὐδὲ προαιρούμενοι, ἀλλ' ἐκεῖθεν κινούμενοι μόνον, ὅπερ ἐστὶ καθαρῶς πάθος· ἡ δὲ φιλία ἡ πρὸς τοὺς φιλοῦντας ἀγάπη ἐστὶ, ὃ πάθος ἐστὶ μετὰ προαιρέσεως· κρίνομεν γὰρ ὡς δεῖ φιλεῖν τὸν φιλοῦντα, καὶ κινούμεθα οὐ μόνον ἕξωθεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τοῦ λογισμοῦ· ἡ δὲ μετὰ λογισμοῦ καὶ προαιρέσεως κίνησις, ἀφ' ἕξεως· ἐστὶν ἄρα ἡ μὲν φιλησις πάθος, ἡ δὲ φιλία ἕξις.

***** Ἐτι οἱ φίλοι βούλονται τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ, αὐτῶν ἕνεκα, οὐ κατὰ πάθος, ἀλλὰ καθ' ἕξιν· οὐ γὰρ ἀλόγως· ἀλλὰ λογιζόμενοι τὴν αἰτίαν· τὸ δὲ βούλεσθαι τοῖς φιλοῦμένοις τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ

Nimirum qui inter se probati acceptique sunt, nec tamen communi vitæ consuetudine devinciuntur, benevoli magis sibi quam amici sunt.

Nihil enim est amicorum tam proprium quam vitæ societate conjungi. Nam nec illi qui utilitatis causa amici dicuntur esse non una vivere possunt : quum enim alter altero egeat, alter quoque altero uti necesse habet, quod sine consuetudinis conjunctione fieri nequit : multoque minus quos voluptas conjungit : sed nec qui proprie amici sunt, ipsi nimirum felices : licet enim alter altero non egeat, alter tamen alteri est jucundus. Quare fieri nequit, ut una vivere nolint : solitariam enim vitam hos degere non convenit, quos felices dicimus, sed omnino necesse est una vivere eos qui iisdem rebus delectantur. Hoc autem, ut iisdem rebus adolescentes gaudeant, eorum etiam sodalitatem constituit, quum eadem studiose petunt.

Maxime ergo amicitia, quemadmodum sæpius diximus, est honorum. Videtur enim amabile et expetendum esse quod absolute et proprie bonum aut jucundum est : rursusque singuli amabile judicant et expetendum, quod ipsis est bonum : vir bonus autem virum bonum ob horum utrumque diligit : bonum quippe ipsius et simpliciter proprieque, et amico est bonum : unde sequitur bonum virum utraque de causa esse amabilem : ideoque bonos viros vitæ societate conjungi velle omnino necesse est : quum alii aliis delectentur, tum ut similibus, tum ut simpliciter bonis, tum ut sibi invicem bonis.

Cap. VII.

De amicitia et amatione.

Quum autem virtus sit amicitia, in omni autem virtute aliquis affectus cernatur et habitus, quærendum quid in amicitia affectus sit et quid habitus. Similis ergo amatio affectui est, amicitia vero habitui : affectus quippe est id, quod inconsultis etiam nobis accidit, habitus autem, quod cum consilio conjunctum est, et quo considerate agimus : amatio ergo etiam inanimorum amor est, omninoque eorum a quibus redamari nequeamus : tale quid autem affectus est : nec enim nostro judicio et cogitate talia amamus aut consulto, sed instinctu illius tantum, quod simpliciter est affectus : amicitia vero est amor quo amicos prosequimur, qui affectus est cum consilio conjunctus : quippe judicamus amicum diligendum esse, neque solum extrinsecus, sed etiam sponte nostraque ratione movemur : ille autem qui cum ratione et consilio conjunctus est motus, ab habitu proficiscitur : unde sequitur amationem affectum, amicitiam vero esse habitum.

Præterea amici iis quos amant bona omnia exoptant, idque illorum causa, non perturbatione aliqua incitati, sed ex habitu : non enim temere, sed ita ut prius causam perpendant : exoptare autem amicis bona ipsorum

* Οἱ δ' ἀποδεχόμενοι κτλ. — ** Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων κτλ. — *** Μάλιστα μὲν οὖν ἐστὶ φιλία κτλ. — **** Ἔοικε δ' ἡ μὲν φιλησις πάθει κτλ. — ***** Καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον κτλ.

ἐστὶ τῆς φιλίας· ἡ ἄρα φίλια ἕξις ἐστίν. *Ἐτι φιλεῖ τις τὸν ἀγαθὸν φίλον, ὅτι αὐτῷ ἀγαθὸς ἐστίν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γενόμενος, ἀγαθὸς γίνεται τῷ φίλῳ· ἐκάτερος οὖν φιλεῖ ἐκάτερον, ὡς ἀγαθὸν οἰκεῖον, καὶ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἡδύς ἐστίν ὁμοίως.

* Καὶ ὁμοίως τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι· λέγεται γὰρ φιλότις ἡ ἰσότης· ταῦτα δὲ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξσεως· ἡ ἄρα φίλια ἕξις ἐστίν· ἡ δὲ φιλησις ἄνευ προαιρέσεως οὐσα, καθαρῶς ἐστὶ πάθος.

Κεφ. η'.

*Ὅτι πολλοὺς εἶναι τελείως φίλον οὐκ ἐνδέχεται, καὶ ποῖαι τῶν ἐν ἔξουσίαις φίλαι.

** Πάντα μὲν οὖν τὰ φιλικὰ καὶ ἃ προσήκει φίλοις ἐν τῇ φίλιᾳ συμβαίνει τῶν ἀγαθῶν μόνῃ· ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικῶς ἤττον γίνεται ἡ φίλια, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἤττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσιν· ἡ γὰρ ὁμιλία καὶ τὸ συνεῖναι δοκοῦσιν εἶναι φιλίας ποιητικά.

Διὰ τοῦτο νέοι μὲν ταχέως γίνονται φίλοι, πρεσβῦται * δὲ οὐκ· οὐ γὰρ δυνατόν φίλον γενέσθαι τινὰ ᾧ οὐ χαίρει οὐδὲ ἡδέεται συνών· τοῦτο δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις οὐ πάνυ συμβαίνει· ὀλίγον γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς. Διὰ τὰ αὐτὰ δὴ οὐδὲ οἱ στρυφνοὶ πάνυ γίνονται φίλοι, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι εὖνοι μὲν εἰσὶν ἀλλήλοις· βούλονται γὰρ ἀλλήλους τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν χρείαν, καὶ λαμβάνουσι παρ' ἀλλήλων, ὧν ἐκάτερος ἐκατέρου δεῖται· φίλοι δὲ οὐ πάνυ εἰσὶ, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικὰ καὶ ποιητικὰ φιλίας.

*** Πολλοὺς δὲ φίλον εἶναι τὸν σπουδαῖον κατὰ τὴν τελείαν φιλίαν οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἔρῃν πολλῶν ἅμα δυνατόν. Ὑπερβολὴ γὰρ τίς ἐστὶ φιλίας ἡ τελεία φίλια. Τὸ δὲ τοιοῦτον πρὸς ἓνα πέφυκε γίνεσθαι. Τὸ γὰρ τοῖς αὐτοῖς χαίρειν σφόδρα, οὐ βράδιον ἐν πολλοῖς εἶναι· ἐτι δὲ οὐδὲ ἀγαθῶν, καὶ σπουδαίους πολλοὺς εἶναι βράδιον. Ἄλλως τε τῇ τοιαύτῃ φίλιᾳ καὶ μακροῦ δεῖ χρόνου, καὶ συνηθείας, καὶ πείρας ἀκριβοῦς ἀλλήλων. Τοῦτο δὲ χαλεπὸν. Κατὰ δὲ τὰς ἄλλας φιλίας πολλοὺς ἐνδέχεται φιλεῖν· καὶ γὰρ διὰ τὸ χρησίμους πολλοὺς ἀρέσκειν ἐνδέχεται τινά, καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν πολλοὺς ἐφέλκεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τούτοις χαίροντες, καὶ διὰ ταῦτα φιλοῦντες, καὶ οὐδὲ πολλοῦ χρόνου δέονται πρὸς τὸ πείραν λαβεῖν ἀκριβῆ τῶν φίλων, ἀλλ' αὐτίκα διὰ τὴν χρείαν ἢ τὴν ἡδονὴν δημολογοῦσι φιλεῖν. Ἡ μὲν οὖν τελεία φίλια ἐστίν ἡ διὰ τὸ ἀγαθὸν· αἱ δὲ καθ' ὁμοιότητα ἢ τοῦ χρησίου καὶ τοῦ ἡδέος.

**** Τῶν δὲ καθ' ὁμοιότητα ἢ τοῦ ἡδέος μᾶλλον ὁμοία ἐστὶ τῇ ἀληθινῇ φίλιᾳ, ὅταν τὰ αὐτὰ παρ' ἀλλήλων

causa res est, quæ ipsa amicitia notione continetur : habitus ergo est amicitia. Porro diligit aliquis bonum amicum, quia ipsi bonus est : quum enim vir bonus amicus fit, bonus quoque fit amico : uterque igitur alterum tanquam proprium bonum amat, simulque bona illi optat, et eodem modo jucundus est.

Denique par pari refert : nam amicitia vulgo æqualitas vocatur : hæc autem non sine consilio fiunt : consilium vero ab habitu proficiscitur : amicitia ergo habitus est : at amatio, quum sine consilio fit, merus est affectus.

Cap. VIII.

Fieri non posse, ut quis perfecta multorum amicitia utatur, et quales eorum qui auctoritate florent amicitia sint.

Omnia igitur quæ ad amicitiam spectant et amicos decent, in sola bonorum amicitia locum habeat : inter austeros autem et senes eo minus amicitia conciliatur, quo sunt difficiliores minusque hominum congressu et sermone delectantur : nam sermo et convictus ad conglutinandam amicitiam valere videntur. Itaque cito fiunt juvenes amici, senes non item : neque enim quisquam ei, quo vel non delectatur, vel cum quo non libenter conversatur, esse amicus potest : quod in senibus non facile evenit : parum enim voluptatis inest in illis. Quamobrem ne austeri quidem facile fiunt amici, sed benevoli tales potius inter se sunt : bona enim sibi mutuo optant, quibus egent, sed et alter ab altero accipit quæ desiderat : sed non admodum sunt amici, quia neque una totos dies commorantur, neque alter alterius moribus delectatur, quæ maxime amicitia convenire eamque facere videntur.

Sed perfecta cum multis amicitia nemini, qui vir bonus sit, intercedere potest, sicut fieri nequit, ut quis multarum amore uno tempore flagret. Nam nimia amicitia forma perfecta amicitia videtur. Hoc autem cum uno duntaxat suscipi patitur rerum natura. Iisdem enim vehementer delectari, vix est multorum : sicut nec bonos et probos multos reperire facile est. Adde quod in tali amicitia tum longum tempus et consuetudo, tum diligens amicorum inter se exploratio requiritur. Hoc autem difficile est. In reliquis vero amicitia multos amare possumus : etenim et utilitatis causa multis placere potest aliquis, et voluptate multos allicit : multi enim sunt qui his delectantur ac propterea amant, neque longo tempore ad amicos explorandos egent, sed statim utilitatis aut voluptatis causa se amare fatentur. Quæ ergo boni causa instituitur amicitia, est perfecta : ad hujus autem similitudinem accedit ea quæ utilitatis et voluptatis causa contrahitur.

Earum vero quæ a similitudine denominantur amicitia voluptatis causa contracta magis ad veram amici-

* Καὶ τὸ ἴσον ἀνταποδίδωσι κτλ. — ** Cap. 6. Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικῶς κτλ. — *** Πολλοὺς δ' εἶναι φίλον κατὰ τὴν τελείαν κτλ. — **** Τούτων δε μᾶλλον εἰσὶ φίλια κτλ.

τοῖς φίλοις γίνηται καὶ χαίρωσιν^b ἀλλήλοις, ἢ τοῖς αὐτοῖς. Οἷται τῶν νέων εἶσιν αἱ φίλαι. Καὶ γὰρ ἐν τῇ τοῦ ἡδέος φίλια μᾶλλον ἐστὶ τὸ ἐλευθέριον, ἢ ἐν τῇ τοῦ χρησίμου. Ἡ γὰρ τοῦ χρησίμου ἀγοραίων τινῶν ἐστὶ καὶ ἀνελευθέρων. *Ἐστὶ ἡ ἀληθὴς φίλια καὶ τοῦ ἡδέος δεῖται, τοῦ χρησίμου δὲ οὐδαμῶς. Οἱ γὰρ μακάριοι χρησίμων μὲν οὐ δέονται, ἡδέων δὲ συζῆν μὲν γὰρ βούλονται τισι, λυπηροῖς δὲ οὐ δύνανται συνεῖναι. Τὸ γὰρ λυπηρὸν ὀλίγον φέρουσι χρόνον. Συνεχῶς δὲ οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι λυπούμενος, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν δυνήσεται φέρειν οὐδεὶς, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη. Διὰ τοῦτο τοὺς φίλους οἱ σπουδαῖοι ἡδέως ζητοῦσιν εἶναι, ἀγαθοὺς ὄντας καὶ αὐτοῖς ἀγαθοὺς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπάρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρξαι· ἢ ἄρα καθ' ἡδονὴν φίλια μᾶλλον ἔοικε τῇ τελείᾳ φίλιᾳ, ἢ ἡ κατὰ τὸ χρησίμον.

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις οὐ τοῖς αὐτοῖς χρῶνται φίλοις ὡς χρησίμοις καὶ ὡς ἡδέσιν. Ἄλλοι γὰρ εἰσιν αὐτοῖς χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδέεις. Ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ. Τὸ δ' αἰτιον, ὅτι τὸ χρησίμον, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν τῇ τελείᾳ φίλιᾳ ἐστίν, ἢ ἐστὶ τῶν σπουδαίων. Οἱ δὲ οὐ τοιοῦτους ζητοῦσιν. Οὔτε γὰρ τοὺς δι' ἀρετὴν ἡδέως ζητοῦσιν, οὔτε τοὺς χρησίμους εἰς τὰ καλὰ. Ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐτραπέλοις χρῶνται διὰ τὴν ἡδονήν, τοῖς δὲ δεινοῖς ὡς χρησίμοις, δυναμένοις πράξει τὸ ἐπιτεχθέν· ταῦτα δὲ οὐ πάνυ συνέρχονται ἐν τῷ αὐτῷ. Ἡδὺς γὰρ καὶ χρησίμος ἅμα, καθὼς εἴρηται, ὁ σπουδαῖός ἐστιν, ὃς οὐ γίνεται φίλος ὑπερέχοντι, ἂν μὴ καθ' ἀρετὴν ὑπερέχεται, καὶ ὑπὸ τὸν σπουδαῖον ἑαυτὸν τάττη,^c καὶ κρείττονα ἑαυτοῦ ἡγήται.^d Οὕτω γὰρ ἐξισάσει ὁ σπουδαῖος τῷ καθ' ἐξουσίαν ὑπερέχοντι, ἀνάλογον ὑπερέχων καὶ ὑπερεχόμενος· ἐξισάζων δὲ ἐστὶ φίλος· ἂν δὲ μὴ οὕτως ἐξισάζη, οὐκ ἐστὶν· ἐπεὶ δὲ οἱ ἐν ἐξουσίαις οὐ πάνυ τοιοῦτοι γίνονται, διὰ τοῦτο οὐδὲ φίλοι αὐτοῖς οἱ σπουδαῖοι.

(Scripsi : πρεσβῦται δὲ οὐκ] cod. πρεσβῦται δὲ οὐκ. —^b χαίρωσιν] cod. χαίρουσιν. —^c τάττη] cod. τάττη. — ἡγήται] cod. ἡγείται. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς ἡδέας καὶ χρησίμου φίλιας, ὅτι κατὰ τι φίλαι, κατὰ τι οὐ φίλαι εἰσὶ καὶ περὶ τῆς καθ' ὑπεροχὴν φίλιας

** Πᾶσαι μὲν οὖν αἱ εἰρημναὶ φίλαι ἐν ἰσότητι εἰσι. Τὰ γὰρ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐξ ἀλλήλων γίνεται, καὶ τὰ αὐτὰ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ καὶ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, ἴσον ἴσου, οἷον ἡδονὴν ἀντὶ ὠφελείας· αἵτινες δὲ ἤττόν εἰσι τῶν ἄλλων φίλαι καὶ ὀλιγοχρονιώτεροι, εἴρηται. Τῶν δὲ φιλιῶν αἱ διὰ τὸ χρησίμον καὶ ἡδὺ, κατὰ τι μὲν δοκοῦσιν εἶναι φίλαι, κατὰ τι δὲ οὐ· καθ' ὃ μὲν γὰρ εἰκόσασσι τῇ τελείᾳ φίλιᾳ,

tiam accedit, quum eadem sibi mutuo præstant amici, et alter altero delectatur aut uterque eisdem. Quales juvenum amicitia sunt. Etenim in ea quæ voluptatis causa instituitur amicitia, magis quam in ea quæ ex utilitate oritur, liberalitas apparet. Namque illa quæ propter utile comparatur, circumforaneorum et illiberalium hominum est. Præterea etiam vera amicitia jucundum desiderat, utile nequaquam. Quippe beati utilibus non egent, sed jucundis : quando enim vivere cum aliquibus volunt, cum tristibus et molestis versari non possunt. Nam molestiam parumper ferunt. Perpetuo vero qui perferat molestiam nemo reperitur, sed ne ipsum quidem bonum ferre quisquam poterit, si ei molestum sit. Quocirca viri boni jucundos amicos esse volunt, ut quum boni sint, sibi quoque tales sint : ita enim illis erit quidquid non deesse amicis oportet. ergo amicitia voluptatis causa contracta magis ad perfectam similitudinem accedit, quam illa quæ ob emolumentum instituitur.

Qui vero sunt auctoritate aliqua et potestate præditi, non iisdem amicis tanquam utilibus et jucundis utuntur. Alii enim illis utiles sunt, alii jucundi. Iidem autem non ferme utiles simul et jucundi habentur. Cujus rei causa est, quod utile et jucundum in perfecta amicitia inest, quæ est honorum. Illi vero tales non quærunt. Neque enim homines virtutis beneficium jucundos quærunt, neque eos qui ad res honestas sunt utiles. Cæterum facietis quidem voluptatis causa utuntur, solertibus vero ob emolumentum, utpote qui imperata impigre exsequi soleant : hæc autem non ferme in eodem simul reperuntur. Jucundus enim simul et utilis, sicut diximus, est vir bonus, qui homini dignitate ac potentia præstanti non facile fit amicus, nisi ille etiam virtute superetur, ideoque tanquam bono viro se submittit, quatenus eum suo fastigio meliorem judicat. Ita enim æquabit eum qui dignitate præcellit vir bonus, si pro portione et superet et superetur : nam quum æquaverit, amicus erit, sin autem eo modo non æquaverit, non erit : quia vero homines auctoritate aliqua et potentia præditi non ferme tales sunt, idcirco ne amici quidem illis sunt viri boni.

Cap. IX.

De jucunda et utili amicitia, eas videlicet ex parte esse amicitias, ex parte non esse : item de amicitia, quæ in excellentia cernitur.

Omnes igitur, quas commemoravimus, amicitia species in æqualitate consistunt. Eadem enim sibi mutuo præstant amici, eademque exoptant, aut alterum cum altero commutant, æquum cum æquo, verbi gratia voluptatem cum utilitate : quas quidem species et minus esse amicitias quam cæteras et minus diuturnas, jam diximus. Inter eas autem amicitias quæ ob emolumentum et quæ voluptatis causa instituuntur, ex parte

* Οἱ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις κτλ. — ** Ὅτι δὲ καὶ ἤττόν εἰσιν κτλ.

φιλίας εἰσι, καθ' ὃ δὲ ἀνόμοιοί εἰσι πρὸς αὐτήν, οὐκ εἰσι φίλαιοι. Ἐοῖκασιν μὲν γάρ, ὅτι ἡ τελεία καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔχει, καὶ τὸ χρήσιμον· οὐκ εἰοῖκασιν δέ, ὅτι ἡ μὲν ἀδιάβλητος καὶ μόνιμος ἔστιν, αἱ δὲ ταχέως μεταπίπτουσι, καὶ ἄλλοις διαφέρουσι πολλοῖς. Αὗται μὲν οὖν πᾶσαι καθ' ἁμοιότητα καὶ ἰσότητά εἰσιν.

* Ἐτερον δὲ φιλίας εἶδος τὸ καθ' ὑπεροχὴν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ δλωσ πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἀρχοντι πρὸς ἀρχόμενον.

** Διαφέρουσι δὲ αὗται ἀλλήλων. Οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γονεῦσι τε πρὸς τέκνα, καὶ ἀρχουσι πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ' οὐδὲ πατρὶ πρὸς υἱόν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, οὐδ' ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναίκεϊ πρὸς ἄνδρα. Ὡστε οὐχ αἱ φίλαιοι μόνον διαφέρουσιν ἐν ταῦθα, ἀλλὰ καὶ αἱ φιλήσεις πρὸς τὰς ἀντιφιλήσεις. Ἐτέρα γὰρ ἐκατέρου τούτων τῶν φίλων ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ ἔργον, καὶ ἕτερα δι' ἃ φιλοῦσι καὶ δι' ἃ φιλοῦνται. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ φιλήσεις καὶ αἱ φίλαιοι ἕτεροι. Ἐν μὲν οὖν ταῖς προσηρημέναις φιλίας τὸ μόνιμον ἐποιεῖ τὸ τὰ αὐτὰ ἐκατέρῳ τῶν φίλων παρ' ἐκατέρου γίνεσθαι· ἐν ταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ὁ πατήρ τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα ἀπαιτήσεται.

*** Οὐ γὰρ δεῖ τὴν ἰσότητα τοὺς τοιοῦτους κατὰ ταῦτα φυλάττειν, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνα ἐκάτερος παρ' ἐκατέρου λαμβάνῃ ἃ δεῖ τὸν μὲν δοῦναι τὸν δὲ λαβεῖν, μόνιμος ἢ τῶν τοιοῦτων καὶ ἐπιεικὴς ἔσται φίλια.

**** Καὶ τὴν φιλησιν δὲ ἀνάλογον δεῖ γίνεσθαι ἐν ταῖς καθ' ὑπεροχὴν φιλίας· τὸν γὰρ ἀμείνω δεῖ μᾶλλον φιλεῖσθαι ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τῶν ἄλλων ἑκαστον ἁμοίως· δεῖ γὰρ τινα γίνεσθαι καὶ ἐν τούτοις ἰσότητα· τοῦτο γὰρ τὴν φιλίαν συνέχει.

***** Γίνεται δὲ πως ἰσότης, ὅταν κατ' ἀξίαν ἢ φιλήσεις γίνηται^α καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἐν τῇ ἰσότητι σύζηται. ^β Ἄλλ' οὐχ ἁμοίως ἔχει τὸ ἴσον ἐν τε τοῖς δίκαιοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ· ἐν μὲν γὰρ τοῖς δίκαιοις πρῶτως μὲν ἴσον ζητεῖται, τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ ἀνάλογον τοῖς δεχομένοις· δευτέρως δὲ ζητεῖται τὸ κατὰ τὴν ποσότητα ἴσον· ἐὰν γὰρ κατ' ἀξίαν καὶ ἀνάλογον γίνηται ἡ διανομή, δίκαια ἔστί, κἂν ^γ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρῃ, οὐδὲν κωλύει τὸν τοῦ δικαίου σύζεσθαι λόγον, εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν ἴση εἴη καὶ μὴ ἀνάλογον, οὐ δύναται εἶναι δίκαια· ἐπὶ δὲ τῆς φιλίας ἀνάπαλιν· τὸ γὰρ ἴσον ἐν ταύτῃ ζητεῖται, πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ποσότητα, δευτέρως δὲ κατὰ τὸ ἀνάλογον.

***** Ἐὰν γὰρ πολὺ διαφέρωσι^δ καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα οὐκ ὀλίγον ἦ, σφόδρα δὲ ἄτερος θατέρου ὑπερέχῃ ἀρετῆς, ἢ εὐπορίας, ἢ τινι ἄλλῳ, οὐκ εἰσι φίλοι· οὔτε γὰρ δύνανται, οὔτε βούλονται. Φανερώτερον δὲ γίνεται ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ· ὅτι γὰρ πλείστον ἡμῶν πᾶσι

amicitiæ videntur esse, ex parte non item : quatenus enim ad perfectæ amicitiæ similitudinem accedunt, amicitiæ sunt, quatenus vero ab ea discrepant, non sunt amicitiæ. Nempe similes sunt, propterea quod perfectæ amicitia et bonum continet et utile : rursus dissimiles sunt, quia illa quidem culpa vacat et stabilis est, hæ vero cito mutantur, aliisque multis rebus differunt. Hæ ergo species omnes in similitudine et æqualitate consistunt.

Est vero et alia amicitia species, quæ in excellentia cernitur : velut quæ patri intercedit cum filio, omninoque seni cum juvene, viro cum uxore, omni denique rectori cum eo qui regitur.

Sed et hæc inter se differunt. Neque enim eadem parentibus cum liberis, et rectoribus cum iis qui reguntur : sed nec patri cum filio, aut filio cum patre, nec marito cum uxore, aut uxori cum marito amicitia est. Ut non tantum ipsæ inter se amicitia, sed etiam amatio et mutuus amor differant. Alia enim horum utriusque amicum est virtus et officium, nec non diversæ propter quas vel ament vel amentur diversæ. Quare et amationes quoque et amicitia sunt diversæ. Eæ autem, quas supra dicebamus, amicitia propterea tantum stabilitatem habent, quod eadem amicorum alter ab altero accipit : hic vero non item : neque enim eadem pater a filio, quæ filius a patre petet.

Neque enim oportet tales eo modo in his servare æqualitatem, sed quum illa ab altero accipit alter, quæ hunc dare, illum accipere decet, tum demum firma et concors eorum amicitia futura est.

Proportione autem in amicitia quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet exstare : magis amari enim quam amare debet is qui potior est, et qui plus utilitatis affert, itemque cæteri singuli : nam et in his aliqua debet esse æqualitas : hoc enim amicitiam sustinet.

Exstat autem aliquo modo æqualitas, quum pro dignitate sit amatio, atque in æqualitate justum servatur. Nec tamen eodem modo in rebus justis atque in amicitia se habet æqualitas : namque in rebus justis primo loco requiritur æqualitas ea quæ pro cuiusque dignitate est, et proportione ei respondet qui accipit : secundo loco requiritur æqualitas quantitati consentanea : quippe si pro dignitate et proportione distributio fiat, justa est, et licet multum quantitate differat, nihil tamen obstat, quominus justa ratio constet, sin autem quantitate, non proportione sit æqua, justa esse non potest : in amicitia vero contra : siquidem æqualitas in ea primum quantitate, deinde etiam proportione queritur.

Si enim multum inter se differant, neque paulum distent, sed longe alterum alter virtute, aut opibus, aut alia quacunque re superet, non sunt amici : nempe nec possunt esse, nec volunt. Quod quidem in nobis magis apparet atque in deo : quia enim longe nos omni-

* Cap. 7. Ἐτερον δὲ ἐστὶ φιλίας εἶδος κτλ. — ** Διαφέρουσι δ' αὗται καὶ ἀλλήλων κτλ. — *** Ὅταν γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ κτλ. — **** Ἀνάλογον δ' ἐν ἀπάσαις κτλ. — ***** Ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἢ φιλήσεις γίνηται κτλ. — Δῆλον δ' ἐὰν πολὺ διάστημα γίνηται κτλ.

τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχει, διὰ τοῦτο ἡ φιλία ἐνταῦθα χῶ-
ραν ° οὐκ ἔχει· δῆλον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων· οὐ
γὰρ οὐδὲ τούτοις ἀξιῶσιν εἶναι φίλοι οἱ πολλοὶ κατα-
δέεστοροι· οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς
ἀξιοί. Οἱ μὲν οὖν σφόδρα διαφέροντες οὐ δύνανται εἶ-
ναι φίλοι· ἐν δὲ μετρίᾳ ὑπεροχῇ δυνατόν.

* Ἐν πόσῃ δὲ ὠρισμένως εἰπεῖν, καὶ ἀκριβῆ δοῦναι
λόγον οὐκ ἐνι· καὶ γὰρ πολλῶν ἀφαιρουμένων παρὰ
θατέρου τῶν φίλων, ὥστε θάτερον ὑπερέχειν, συμβαί-
νει μὲν τὴν φιλίαν ἔτι μένειν, συμβαίνει δὲ λύεσθαι,
ὅταν πολλὴ γίνηται μεταξὺ τὸ διάστημα, καθάπερ ἐφ'
ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ.

** Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορεῖται, μήποτε † οὐ βούλονται
οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν· εἰ γὰρ
βούλονται, συνεύχονται αὐτοῖς καὶ θεοῖς γενέσθαι·
τοῦτο δὲ λύσει τὴν φιλίαν· ὥστε εἰ βούλονται αὐτοῖς
τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, βούλονται μὴ εἶναι αὐτοῖς
φίλους· τοῦτο δὲ ἐναντίον ἐστὶ τῷ λόγῳ τῆς φιλίας,
ἔτι δέ, οὐδὲ αὐτοῖς ἔσονται ἀγαθοί, μὴ ὄντες φίλοι·
οὐκ ἄρα συνεύχονται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα ἀγαθά. Πη-
τέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ συνεύχεται
τὰ ἀγαθά, ἐκείνου ἕνεκα· εἰ δὲ ἐκείνου ἕνεκα, δεῖ τὸν
φίλον μένειν, καὶ αὐτῷ συμβῆναι τὰ ἀγαθά· μένοι δ'
ἄν, εἰ ἀνθρωπος εἶη, καὶ μὴ θεὸς γένοιτο ἐξ ἀνθρώ-
που· ἀνθρώπου δὲ ὄντι βουλήσεται ὁ φίλος τὰ μέγιστα
γενέσθαι ἀγαθά, ἴσως δὲ οὐ πάντα, καθάπερ οἱ
πλείους τῶν φίλων ἔχουσιν· αὐτῷ γὰρ μάλιστα ἕκα-
στος βούλεται τὰ ἀγαθά.

(Scripsi : ° γίνηται] cod. γίνεται. — ° σώζεται]
cod. σώζεται. — ° καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρει]
cod. καὶ σφόδρα τῷ ποσῷ διαφέρει. — ° διαφέρωσι]
cod. διαφέρωσιν. — ° χῶραν] cod. χῶρον. — † μή-
ποτε] cod. μή ποτε. —)

Κεφ. ι'.

Περὶ τῆς ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι οὐσης
φιλίας.

*** Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι διὰ φιλοτιμίαν βούλεσθαι
μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν· διὸ φιλοκόλακες οἱ πολ-
λοί, καὶ ἕδονται κόλαξιν συνόντες, ὅτι ὑπερέχουσιν
αὐτῶν, δοκούντων εἶναι φίλων· τὸ δὲ ὑπερέχειν τῶν
φίλων τοῖς φιλοτίμοις ἡδύ· καὶ γὰρ οἱ κόλακες προσ-
ποιοῦνται πάντα τῶν συνόντων ἡττᾶσθαι, καὶ διὰ
τοῦτο φιλεῖν μᾶλλον, ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι
ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὲ οἱ πολλοὶ
ἐπίενται.

**** Τὸ δὲ τιμᾶσθαι οὐ δι' ἑαυτοῦ ζητοῦσιν οἱ ζητοῦν-
τες, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός· δι' ἄλλο γὰρ δοκεῖ αὐτοῖς
ἀγαθὸν ἢ τιμῆ· τοῖς μὲν πολλοῖς ὑπὸ τῶν ὑπερέχον-
των τιμωμένοις, διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τυχεῖν

bus bonis antecellit, idcirco locum ibi amicitia non ha-
bet : perspicuum idem etiam in regibus est : nam neque
ad horum amicitiam aspirare conantur ii qui multo
sunt inferiores, neque præstantissimorum aut sapientis-
simorum virorum amicitiam expetunt nullius pretii
homines. Qui ergo multum inter se differunt, amici esse
non possunt : in mediocri tamen excellentia amicitia lo-
cus est. In quanta vero excellentia amicitia locus sit, id
definite dicere et accuratam rationem reddere nemo po-
test : nam si multa alteri amicorum eripiantur, ita ut
excellent alter, constat nihilominus adhuc amicitiam ma-
nere, dissolvi autem quum nimis magnum spatium in-
terjectum est, velut inter nos et deum.

Quapropter etiam quaeri solet, exoptentne amici ami-
cis maxima bona ; nam si ex animo bene eis voluit, etiam
ut dii fiant optabunt : hoc autem amicitiam dissolvit :
itaque si maxima illis bona exoptant, nolunt eos ampli-
us sibi esse amicos : hoc vero cum amicitia ratione
pugnat, sed ne boni quidem illis jam erunt, si non sunt
amici : quare talia bona iis non optabunt. Ad quod re-
spondendum est, suo quemque amico optare bona, illius
causa : quodsi illius causa, manere oportet amicum, ut
bona illi evenire possint : manebit autem, si homo sit,
neque deus fiat ex homine : homini vero maxima qui-
dem bona amicus contingere volet, sed fortasse non
omnia, quemadmodum plerique amici : sibi enim maxi-
me vult quisque bona evenire.

Cap. X.

Magis in eo, ut amet quis, quam ut ametur, versari
amicitiam.

Vulgus autem honoris studio ductum malle videtur
amari quam amare : ideoque plerique assentatores
amant ac libenter cum iis versantur, quia superiores
illis sunt, quum tamen amici videantur : superiorem
vero esse amicis, ambitiosus gratum est : namque as-
sentatores se in omni genere familiaribus cedere simu-
lant, et idcirco amare magis, quam amari : amari au-
tem et honore ornari, cuius rei plerique cupidi sunt,
finitima esse videntur.

Verum honore ornari non per se cupiunt homines qui
eam rem expetunt, sed per accidens tantum : propter
aliud enim bonum illis videtur esse honor : et vulgo
quidem quum a superioribus honore afficitur, propter

* Ἀκριβῆς μὲν οὖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις κτλ. — ** Ὅθεν καὶ ἀπορεῖται κτλ. — *** Cap. 8. Οἱ πολλοὶ δὲ δοκοῦσι κτλ.
— **** Οὐ δι' αὐτὸ δὲ δοίκασιν κτλ.

ἂν ὧν δέονται παρὰ τῶν τιμώντων, καὶ ὡς σημεῖον τῆς εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ· οἱ δὲ ἐπεικτέτεροι καὶ ὑπὸ τῶν ἐπεικῶν ὀρεγόμενοι τιμᾶσθαι διὰ τοῦτο διώκουσι τὴν τιμὴν, ὅτι ἐφίενται βεβαίως περὶ ἑαυτῶν τὰ ἄριστα ὑπολαμβάνειν· βεβαιούσι δὲ τὰς περὶ ἑαυτῶν ἀγαθὰς δόξας τῇ ψήφῳ τῶν τιμώντων· χαίρουσι δὲ τῇ τιμιότητι ἐντεῦθεν· πιστεύουσι ^a δὲ ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· τὸ μὲν οὖν τιμᾶσθαι δι' ἄλλο ζητεῖται, τὸ δὲ φιλεῖσθαι, δι' ἑαυτό. Καὶ γὰρ ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστι καθ' ἑαυτό· διὸ δόξειεν ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία δὲ καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ εἶναι· ἐπεὶ γὰρ ἐν τῷ φιλεῖσθαι καὶ τῷ φιλεῖν συνίσταται, εἰ ἐκότερον καθ' ἑαυτό ^b ἐστὶν αἰρετόν, φανερόν, ὅτι καὶ ἡ φιλία καθ' ἑαυτὴν αἰρετὴ ἐστίν· ἐστὶ δὲ οὐ μόνον τὸ φιλεῖσθαι δι' ἑαυτό αἰρετόν, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν, καὶ πολλῶν μᾶλλον, ὅσω καὶ βέλτιον.

* Ὅθεν καὶ ἡ φιλία ἐν τῷ φιλεῖν ἐστὶ μᾶλλον, ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι· σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι, καὶ παρὰ τῶν τέκνων φιλεῖσθαι οὐ ζητοῦσαι. Ἔναι γὰρ ὑποποιούσιν ἄλλαις τὰ ἑαυτῶν, ἢ καὶ ἄλλως διδάσασιν ἐπὶ τῷ παρ' αὐτῶν τρέφεσθαι, καὶ ἀγνοούμεναι οὐ φιλοῦνται· αὐτὰ δὲ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖται, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, ἔάν ἀμφοτέρα μὴ ἐνδέχῃται, ἀλλ' ἰκκνὸν αὐταῖς ἕοικεν εἶναι, ἔάν ὁρῶσιν εὐπάσχοντας τοὺς παῖδας· μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὐσης ἐν τῷ φιλεῖν ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἀρετὴ τὸ φιλεῖν ἕοικεν εἶναι.

** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία βεβαία ἐστίν. Οὕτω δὲ γένοιντο ἂν καὶ οἱ ἀνισοί φίλοι, εἰ ἀξίως ἀλλήλους φιλοῦσιν· ἴσοι γὰρ ἂν ἀλλήλοισι οὕτω γένοιντο· ἢ δὲ ἰσότης φιλιότης.

(Scripsi : ^a ἐντεῦθεν· πιστεύουσι] cod. ἐντεῦθεν· πιστεύουσιν. — ^b ἑαυτό] cod. ἑαυτόν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ βεβαιότητος φιλίας· καὶ πόθεν τό τε φιλεῖν καὶ τὸ φιλεῖσθαι.

Αὕτη δὲ ἡ ὁμοίτης ἐν μὲν τοῖς σπουδαίοις μάλιστα καὶ κυρίως εὐρίσκειται· ἐν δὲ τοῖς φαύλοις ἀμυδρῶς· ἐν δὲ τοῖς διὰ τὸ χρήσιμον καὶ ἡδύ, μᾶλλον. Οἱ μὲν γὰρ σπουδαῖοι καὶ ἑαυτοῖς ὅμοιοι εἰσιν· οὐ γὰρ εὐμετάβολοί εἰσιν, οὐδὲ ἄλλοτε ἄλλοις χαίρουσιν, ἀλλὰ τοῖς σπουδαίοις ἔργοις μόνιμος γὰρ ἡ ἀρετὴ ὅτι ἕξις ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀλλήλοισι ἀεὶ ὅμοιοι εἰσι, καὶ διαμένουσιν ἐν τῇ φιλιᾷ· καὶ οὕτε δέονται φαύλων, οὐδ' ὑπηρετοῦσι τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ἐπιτρέπειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοχθηροὶ καὶ τοῦτο μοχθηροὶ εἰσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς

spem : quibus enim se egere sciunt, ea se ab iis a quibus honorantur, consecuturos esse putant, ideoque tanquam futuri beneficii signo, honore illo delectantur· meliores vero et qui simul a melioribus honorari student, ideo honori inserviunt, quod libenter optima quæque de se quam firmissime sibi persuadere gestiunt : quas enim de se habent opinionibus bonas, eorum a quibus honorantur suffragio confirmant : atque hinc præstantia sua delectantur : bonos enim se esse confidunt : honore ergo affici ob aliud, amari vero per se concupiscunt. Jucundum quippe per se est et amabile : quocirca etiam tum melius quam honore ornari, tum per se expetenda esse amicitia videatur : quum enim in eo versetur, ut ametur aliquis et amet, si utrumque per se expetendam est, apparet amicitiam etiam per se expetendam esse : est igitur non solum amari, sed etiam amare res per se expetenda, et quidem multo magis, quanto aliis rebus præstat.

Quamobrem amicitia quoque magis in eo versatur, ut quis amet, quam ut ametur : indicant hoc matres, quæ eo ipso quod amant magnopere lætantur, sed tamen ut a liberis redamentur nihil laborant. Quædam enim aliis suos ad tempus supponunt, aut præterea nutriendos dant liberos, a quibus quum ignorentur, amari non possunt : ipsæ tamen quæ norunt eos amant, non curantes ut redamentur, si utrumque fieri non possit, sed satis habere sibi æidentur, si fortunatos videant : quum ergo magis in eo, ut amet aliquis quam ut ametur, versetur amicitia, et amicorum studiosi laudentur, virtus amicorum videtur esse amare.

Itaque in quibus hoc est pro dignitate, si constantes habentur amici, taliumque amicitia firma est. Verum ita inæquales quoque, si pro dignitate alter alterum colat, amici fieri queant : ita enim æquales inter se fiant : æqualitas autem amicitia est.

Cap. XI.

De stabilitate amicitia, atque unde amare et amari.

Hæc sane similitudo inter bonos viros maxime ac proprie invenitur : inter malos autem homines vix apparet : in iis vero qui utilitatis aut delectationis causa amant, magis. Probi enim inter se quoque similes sunt : neque enim inconstantes sunt, aut alias aliis rebus, sed bonis tantum facinoribus delectantur : nimirum stabilis virtus est, quia est habitus, ideoque semper inter se sunt similes, atque in amicitia manent : sed neque quod turpe est postulant, neque in talibus ministros se præbent, sed quodammodo hujusmodi res impediunt : est enim honorum neque delinquere, neque permittere amicis, ut talium administri sint : improbi vero etiam ex

* Δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν κτλ. — ** Ὅστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κτλ.

χαίρουσιν· ὅθεν οὔτε ἑαυτοῖς ὁμοιοὶ εἰσιν αἰεὶ, οὔτε τοῖς φίλοις· καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγον χρόνον μένουσιν ἐν τῇ φιλίᾳ, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. Οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδέεις μᾶλλον εἰσιν ἐν τῇ ὁμοιότητι· μονιμωτέρα γὰρ ἡ τοῦ χρησίου καὶ τοῦ ἡδέως ζήτησις, καὶ διὰ τοῦτο ὁμοιοὶ εἰσιν ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, τῷ τὸ χρησίμον ἀμφοτέρους ζητεῖν, ἢ τὸ ἡδύ, ἕως ἂν πορίζωσιν ἡδονὰς ἢ ὠφελείας ἀλλήλοις. Αἱ μὲν οὖν ἐξ ὁμοιότητος φιλίαι τοιαῦται.

* Δοκεῖ δὲ καὶ ἐξ ἐναντιότητος συστήναι φιλία, ἥτις καὶ διὰ τὸ χρησίμον ἔστιν. Οἶον, εἴ τις πένης πλουσίῳ γίνωτο φίλος, καὶ ἀμαθὴς εἰδοῖτι· οὗ γὰρ τυγχάνει τις ἐνδεής, τοῦτου ἐπιέμενος, ἀντιδωρεῖται ἄλλο δ' αὐτὸς δύναται δοῦναι. Εἰς ταύτην δὲ τὴν φιλίαν ἀνάγωγοι ἂν καὶ ὁ ἐραστής καὶ ἐρώμενος, καὶ ἡ τοῦ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ φιλία· διὰ τοῦτο καὶ γελῶσι δοκοῦσιν οἱ ἐρασταὶ πολλακίς, ἀξιοῦντες ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἐρωμένων ἀντιφιλεῖσθαι, αἰσχροὶ ὄντες, ὄντων καλῶν· εἰ μὲν γὰρ ὁμοίως εἰσὶ φιλητοί, τὰ εἰκότα ἀξιοῦσι, καὶ δίκαιοι εἰσιν ὁμοίως φιλεῖσθαι· εἰ δὲ μή, γελῶσι. Διὰ ταῦτα δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντίων συνεστάναι φιλίαν^a, ὅτι οἱ αἰσχροὶ τῶν καλῶν ἐρώσι, καὶ οἱ πένητες τῶν πλουσίων^b, καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν ἐπιστημόνων. Καὶ ἐν τῇ φύσει τὰ ξηρὰ τῶν ὑγρῶν ἐφίενται· γίνεται δὲ ἡ τοιαύτη φιλία τῶν ἐναντίων οὐ καθ' αὐτό, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. Οὐ γάρ, καθὼ φιλοῦσιν ἀλληλα, ἐναντία ἔστιν, ἀλλὰ συμβεβηκεν αὐτοῖς ἐναντίους εἶναι. Καὶ γὰρ ὁ πένης ἐρεῖ τοῦ πλουσίου, ὅτι ὠφέλιμος ἔστιν αὐτῷ καὶ χρήσιμος· χρήσιμος δὲ καὶ ὠφέλιμος τῷ χρωμένῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίος καθ' αὐτό· ἢ γὰρ ἂν πᾶς χρήσιμος τῷ χρωμένῳ ἦν ἂν ἐναντίος. Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ὁ στρατιώτης τῷ στρατηγῷ ἐναντίος, οὐδὲ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ. Καὶ ὁ ἐραστής δὲ τὸν ἐρώμενον φιλεῖ, ὅτι ἡδύς ἐστιν αὐτῷ· ἡδύς δὲ ἡδομένῳ οὐκ ἔστιν ἐναντίος, ἀλλὰ συμβαίνει αὐτοῖς ἐναντίους εἶναι. Φύσει δὲ τὸ ξηρὸν ἐφίεται οὐ τοῦ ἐναντίου ὑγροῦ, ἀλλὰ τοῦ μέσου· ἢ γὰρ ὄρεξις τοῦ ἀγαθοῦ ἐστίν· ἀγαθὸν δὲ τὸ μέσον. Ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γὰρ οὐ πάνυ οἰκειά εἰσι τῇ παρούσῃ πραγματεῖα.

(Scripsi : * δοκεῖ καὶ ἐξ ἐναντίων συνεστάναι φιλίαν] cum cod.; sic enim et Xenophon Anab. I, 5, 19 ἐδόκει ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμόν. — ^b οἱ πένητες τῶν πλουσίων] codd. οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων.—)

Κεφ. ιβ'.

Περὶ τῆς πολιτικῆς φιλίας.

** Ἔοικε δέ, καθὼς εἴρηται πρότερον, ὅτι περὶ τὰ αὐτὰ ἔστιν ἢ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ γὰρ τὸ δίκαιον ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις ζητεῖται, ἐν ταύταις δὲ καὶ ἡ φιλία γίνεται. Καὶ

eo sunt improbi, quod non iisdem semper delectantur : quocirca neque sibi semper neque amicis sunt similes : et idcirco per breve tempus in amicitia manent, quia alterius improbitate alter delectatur. Utiles vero et jucundi magis in illa similitudine persistunt : quia rerum utilium et jucundarum stabilior est consecratio, ideoque sibi et inter se similes sunt, propterea quod utilia aut jucunda uterque quaerit, donec alter alteri utilitatem afferat aut voluptatem. Et eæ quidem quæ a similitudine oriuntur amicitia, sunt tales.

Videtur autem ex contrario ea amicitia constare, quæ utilitatis causa contrahitur. Verbi gratia si pauper diviti, aut imperitus perito fit amicus : nam qua quisque re forte fortuna eget, eam ab altero expetens, alio genere quod ipse dare potest illum remuneratur. Ad quam amicitia speciem tum amator quoque et is qui amatur, tum formosi et deformis amicitia referri possit : atque hanc ob causam ridiculi sæpenumero amatores videntur, quando ab iis quos amant hominibus formosis se redamari volunt similiter, quum sint deformes : si enim æque sunt amabiles, non indigna petunt, merentque, ut eodem modo amentur : sin minus, sunt ridiculi. Quamobrem ex contrariis etiam constare hæc amicitia videtur, quia deformes formosos, pauperes opulentos, indocti denique homines scientia præditos amant. Quin etiam in rerum natura humida appetuntur a siccis : talis autem contrariorum amicitia non per se fit, sed per accidens. Neque enim, quatenus se mutuo diligunt, sunt contraria, sed accidit iis ut sint contraria. Etenim pauper amat divitem, quia et prodest ipsi et utilis est dives : qui vero utilis est et prodest, utenti non est per se contrarius : profecto enim omnis homo utilis cuilibet utenti foret contrarius. At neque miles duci, neque magister discipulo est contrarius. Sic et amator delicias suas amat, quia homo jucundus ipsi est : jucundus autem ei qui ipso delectatur non est contrarius, licet accidat illis ut sint contrarii. Natura vero siccum non contrarium petit humidum, sed medium : boni enim illa appetitio est : bonum autem est medium. Atque hæc quidem omittantur, præsertim quum ad præsentem tractatum non magnopere pertineant.

Cap. XII.

De amicitia civili.

Videntur autem, quemadmodum supra dictum est, in iisdem tum amicitia tum jus versari. Quippe jus in communi hominum societate requiritur, in qua etiam amicitia locus est. Etenim qui una navigant et militant omni-

* Ἐξ ἐναντίων δε μάλιστα κτλ. — ** Cap. 9. Ἔοικε δέ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, κτλ.

γὰρ καὶ σύμπλοι, καὶ στρατιῶται, καὶ ὄλως οἱ πράξεων
τινων καὶ ἐπιτηδευμάτων κοινωνοῦντες ἀλλήλοις καὶ τὰ
δίκαια φυλάττειν πρὸς ἀλλήλους ζητοῦσι, καὶ φίλοι
εἰσὶν ἀλλήλοις, καὶ καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσι, κατὰ
τοσοῦτον καὶ φιλοῦσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ δίκαια πρὸς
ἀλλήλους ποιοῦσιν. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία φησί, κοινὰ
τὰ τῶν φίλων, ὀρθῶς ἐν κοινωσίᾳ γὰρ ἡ φιλία. Δια-
φέρουσι δὲ αἱ κοινωνίαι. Ἀδελφοὶ μὲν γὰρ καὶ ἐταί-
ροις πάντα κοινὰ, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐ πάντα, ἀλλ' ἔνια
ὀρισμένα· καὶ τούτων τοῖς μὲν πλείω, τοῖς δὲ ἑλάττω.
Ἀναλόγως δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλίαι ἔχουσιν· αἱ
μὲν γὰρ μᾶλλον, αἱ δὲ ἥττον γίνονται, ταῖς κοινωνίαις
ἀκολουθοῦσαι. Ὁμοίως καὶ τὰ δίκαια ταῖς φιλίαις
ἀναλογοῦσιν· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δίκαια ἀδελφοῖς πρὸς
ἀλλήλους, καὶ πατρὶ πρὸς υἱόν, ἢ πολιταῖς, ἢ ἐταί-
ροις πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ἕτερα· καὶ μᾶλλον καὶ ἥτ-
τον γίνεται ταῖς φιλίαις ἀκολουθοῦντα. Οὐ γὰρ ὁμοίως
ἀδικον χρήματα ἀποστερησαί * ἐταῖρον καὶ πολιτὴν,
καὶ μὴ βοηθῆσαι δεομένῳ, ἀδελφῷ καὶ θνητῷ, καὶ
πατῆρι πατέρα, καὶ θνητοῦν ἄλλον· αὐξῆσθαι γὰρ
πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐ-
τοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα· καὶ τὸν φίλτερον
δεινότερον ἀδικεῖν, καὶ τὸν μᾶλλον κοινωνοῦντα καὶ
φιλοῦντα, ἢ πρὸς ὃν ἥττων ἢ κοινωνία καὶ ἡ φιλία
γίνεται.

* Πᾶσαι δὲ κοινωνίαι, ἐν αἷς ἐστὶν ἡ φιλία καὶ τὸ
δίκαιον, μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς· ἡ γὰρ πολιτικὴ
κοινωνία ^b ἐστὶ τοῦ συμφέροντος ἕνεκα· δι' ὃ καὶ συνέ-
στη τὴν ἀρχὴν ἢ πολιτεία, καὶ μένει. Πᾶσα δὲ κοινω-
νία τοῦ συμφέροντος ἐστὶν ἕνεκα· ἡ μὲν τοῦδε τοῦ
συμφέροντος, ἡ δὲ ἐκείνου· διὰ γὰρ τῶν κοινωνῶν τὰ
συμφέροντα πορίζομεν ἑαυτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα ἀλλή-
λοις κοινωνοῦμεν, ἵνα πορισώμεθα τι τῶν εἰς τὸν
βίον. Τούτου δὲ τοῦ κοινῆς συμφέροντος καὶ οἱ νομο-
θέται στοχάζονται, καὶ δίκαιον φασὶν εἶναι τὸ κοινῆ
συμφέρον. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι, καὶ αἱ ὄλαι, καὶ τὰ
μέρη αὐτῶν, τοῦ συμφέροντος ἐφίενται· οἷον πλωτή-
ρες μὲν τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν [τοῦ] συμφέροντος, οἷον
χρημάτων ἢ ἄλλου τίνος· συστρατιῶται δὲ τοῦ κατὰ
τὸν πόλεμον συμφέροντος ὀρέγονται, οἷον χρημάτων,
ἢ νίκης, ἢ πόλεως· ὁμοίως δὲ καὶ φυλάται καὶ δημό-
ται. Τινὲς δὲ τῶν κοινωνῶν τοῦ ἡδέος ἐφίενται, καὶ
δι' ἡδονῆν δοκοῦσι γίνεσθαι, ὥσπερ ἡ τῶν θιασωτῶν
κοινωνία, καὶ ἡ τῶν ἐρανοιστῶν. Ἡ μὲν γὰρ θυσίας
ἕνεκα γίνεται, ἡ δὲ συνοσίας, ἡ καὶ ἄμφω τοῦ ἡδέος
ἐστὶ μᾶλλον. Καὶ αὗται δὲ μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς·
τάττονται γὰρ καὶ αὗται πρὸς τὸ κοινῆ συμφέρον ὑπὸ
τῆς πολιτικῆς. Καὶ γὰρ οὐ μόνον, ὃ νῦν ἐστὶ συμφέ-
ρον, ζητεῖ, ἀλλὰ καί, ὃ νῦν μὲν οὐ συμφέρει, συνο-
σει δὲ, καὶ τοῦτο διώκει· οὐ γὰρ τοῦ παρόντος μόνον
συμφέροντος ἐφίεται, ἀλλὰ τοῦ μέχρι βίου· διὰ τοῦτο
θυσίας τε εἰσῆγαγε, καὶ συνόδους, καὶ συνοσίας

noque homines actionum et studiorum communione in-
ter se juncti simul jus mutuam servare conantur, et inter
se sunt amici, quantoque homines communionis vinculo
copulantur, tanto etiam amore se mutuo amplectuntur
sibi que mutuo jus reddunt. Hinc recte se habet, quod
proverbi loco dici solet, communia amicorum esse
omnia : nam in communi societate posita est amicitia.
Ipsæ autem societates inter se differunt. Fratribus enim
sodalibusque communia sunt omnia, aliis vero non
omnia, sed certa quædam aliisque horum plura, aliis
pauciora. Proportione vero societatibus amicitia respon-
dent : aliæ enim magis, aliæ minus societatibus con-
venienter amicitia sunt. Similiter et jura amicitia pro-
portione respondent : neque enim eadem jura fratribus inter
se sunt, quæ patri cum filio, aut civibus inter se et so-
dalibus, sed alia : siquidem majora et minora amicitia
congruenter sunt. Neque enim æque injustum est sode-
lem fraudare pecunia ac civem, et fratri petenti non
succurrere ac peregrino, et patrem verberare ac quem-
libet alium : solet quippe una cum amicitia etiam jus
amplificari natura, perinde quasi in iisdem rebus consi-
stant et æque late pateant : quocirca etiam hominem
nobis amiciorum magisque societate et amicitia vinculo
junctum et copulatum injuria afficere gravius est, quam
eum quocum minor nobis familiaritas et usus interce-
dit.

Omnes autem societates, in quibus amicitia et jus lo-
cum habent, partes sunt civilis societatis : nam civilis
societas emolumentum alicujus causa conciliata est : quam
ob rem ab initio omnis respublica et constituta est et
manet. Omnis autem societas emolumentum causa iniri
solet : alia quidem hujus, alia vero illius : quæ enim
conducere nobis putamus, hujusmodi societate nobis ac-
quirimus, ideoque causam nostram cum alio communi-
camus, ut aliquid eorum quæ ad victum cultumque
pertinent comparemus. Hoc autem publicum commodum
etiam legum latores habent propositum spectantque, et
quod reipublicæ utile est jus esse dicunt. Cæteræ igitur
societates tum integræ, tum earum partes utile expe-
tunt : verbi causa nautæ id quod ex navigatione quaerit-
tur, ut pecuniam aut aliud quid : commilitones vero id
quod bello paratur concupiscunt, nimirum vel pecuniam
conficere, vel victoria potiri, vel urbem aliquam expu-
gnare gestiunt : itemque tribules et populares. Nonnullæ
vero societates id quod jucundum esse consueverunt et
propter voluptatem conflari videntur, ut commissatorum
et communi sumtu cœnantium. Illa enim sacrificii, hæc
conventus et convictus causa statuitur, quæ res ambæ
magis ad jucunditatem spectant. Atque hæc quidem par-
tes sunt civilis societatis : quapropter et publici commodi
causa a civili prudentia instituuntur. Neque enim id
tantum, quod nunc conducit, persequitur, sed etiam
illud, quod ut nunc non prodest, ita in posterum pro-

* Αἱ δὲ κοινωνίαι πᾶσι μορίοις εἰσῆκασι κτλ.

μεθ' ἡδονῆς, καὶ πόνων ἀναπαύσεις. Μετὰ γὰρ τὰς τῶν καρπῶν συγχομιδὰς αἱ τε σύνοδοι ἐγίνοντο, καὶ αἱ Ουσίαι, ἀπαρχαί τινες οὔσαι μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς· διὰ δὲ τούτων τῶν κοινωνιῶν τό τε θεῖον ἴλεων αὐτοῖς ἐγίνετο, ὃ συνοίσειν ἐδόκει, καὶ αὐτοὶ ἀναπαυόμενοι, νεαρὸι τῶν ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος πόνων ἤπτοντο. Διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι πᾶσα κοινωνία, καὶ ἡ ἡδέος ἕνεκα γινομένη, καὶ ἡ τοῦ συμφέροντος, τὸ συμφέρον ἔσχατον ἔχει τέλος, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαι μέρη εἰσι τῆς πολιτικῆς. Ταῦταις δὲ ταῖς κοινωνίαις καὶ αἱ φιλαί ἀκολουθήσουσι, καὶ ὥσπερ αἱ κοινωνίαι, οὕτω καὶ αἱ φιλαί διαιρεθῆσονται, καὶ τοιαῦται ἔσσονται αἱ φιλαί, ὅτι αἱ κοινωνίαι.

(Scripsi : * ἀποστερηῆσαι] cod. ἀποστηρῆσαι. — ^b κοινωνία ἐστὶ] cod. κοινωνία ἐστι. — ^c τό τε] cod. τό, τε. —)

Κεφ. ιγ'.

Περὶ τῶν τριῶν τῆς πολιτείας εἰδῶν.

* Ῥητέον δὲ ἐστὶ περὶ τῆς πολιτικῆς. Ταύτης δὲ τρία εἰσὶν εἶδη· βασιλεία, ἀριστοκρατία καὶ τιμοκρατία, ἣν καὶ πολιτείαν εἰώθασιν οἱ πλείστοι καλεῖν, ἥτις ἐστὶν ἀπὸ τῶν τιμημάτων· διδόντες γὰρ χρήματα τὸ ἄρχεῖν λαμβάνουσι· διὰ τοῦτο τιμοκρατικὴν οἰκείον ἐστὶ καλεῖν. Τούτων δὲ τῶν πολιτειῶν βελτίστη μὲν ἡ βασιλεία, χειρίστη δὲ ἡ τιμοκρατία. Αὐταὶ μὲν οὖν αἱ πολιτεῖαι. Αἱ δὲ παρεχόμεναι καὶ οἷον φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, τῆς μὲν βασιλείας ἡ τυραννίς· ἀμφω γὰρ μοναρχίαι, διαφέρουσι δὲ πλείστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἐστὶ βασιλεὺς ὁ μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀρκῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐ δεηθήσεται τὰ τῶν ἀρχομένων εἰς ἑαυτὸν ἔλκειν. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ὠφέλιμα αὐτῶ οὐ πρόσκοπεῖ πολιτευόμενος καὶ τὰ κοινὰ πράττων, μόνον δὲ τὰ τῶν ἀρχομένων· οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἀλλ' οἰκοθεν ποιεῖ τὰ συμφέροντα ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων κληρωτὸς μᾶλλον ἢ τις εἴη, ἡ βασιλεὺς. Ἔστι τοίνυν ἡ τυραννίς ἐναντία τῇ ^a βασιλείᾳ· ὁ γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθὸν διώκει, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὁ κληρωτὸς· καὶ φανερωτέρα ἡ διαφορὰ ἢ πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι καὶ χείρων. Διὰ τοῦτο καὶ ἐναντίον ἐστὶ τῇ βασιλείᾳ ἡ τυραννίς, ὅτι τὸ μὲν βέλτιστον, τὸ δὲ χείριστον· τὸ γὰρ χείριστον ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. Μεταβαίνει τοίνυν ἡ πολιτεία ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γὰρ ἐστὶ μοναρχίας ἡ τυραννίς, καὶ ὁ μοχθηρὸς βασιλεὺς τύραννος γίνεταί. Τῆς μὲν οὖν βασιλείας παρέχουσαι ἡ τυραννίς, τῆς δὲ ἀριστοκρατίας ἡ ὀλιγαρχία· ὅταν οἱ ταύτην πολιτευόμενοι τὴν πολιτείαν νέμωσι τὰ τῆς πόλεως ἑαυτοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν·

desse poterit, consecratur : quia non presentem solum utilitatem, sed totius vitæ commodum expetit : quam-obrem et sacrificia et conventus et convictus jucunditatem et laborum remissiones introduxit. Nam post frugum fructuumque perceptionem olim cœtus et conventus habebantur, et sacrificia quæ primitiarum instar erant fiebant : his enim temporibus maxime ab opere cessabant : quia hujusmodi congressibus tum deorum numen propitium iis reddebatur, quod e re sua fore existimabant, tum ipsi paulisper animum relaxantes mox recollectis viribus utiles sibi labores suscipiebant. Hinc apparet, omnem societatem qua jucunditatis qua utilitatis causa conflata ad commodum tanquam ultimum finem referri, ideoque omnes societates civilis societatis esse membra. Has ergo societates etiam amicitia sequentur, atque idcirco sicut illæ, ita et hæ dividuntur, talesque erunt amicitia, quales sunt et societates.

Cap. XIII.

De tribus reipublicæ formis.

Jam de civili societate dicendum est. Hujus autem tres sunt formæ : regnum, optimatum dominatus et potestas censualis, quam plerique solent vocare rempublicam, quæ censu comparatur, qui enim pecunias dederint, imperium accipiunt : quare potestatem censualem eam vocari convenit. Harum autem civitatis formarum optima est regnum, deterrima potestas censualis. Atque hæ quidem civitatis formæ sunt. Digressiones vero harum sive declinationes et quasi pestes atque interitus regni quidem tyrannidis : ambæ enim unius dominatus sunt, licet plurimum inter se differant : tyrannus videlicet suam, rex eorum quibus imperat utilitatem spectat : neque enim rex est qui non ipse sibi sufficiat, et bonis omnibus excellat : quippe talis non habebit necesse, civium bona in suum commodum convertere. Quocirca hujusmodi publicorum negotiorum curator et reipublicæ rector non sua, sed sola eorum quibus præest commoda intuetur : neque enim e communi ærario, sed e fisco sua commoda comparabit. Qui vero talis non erit, is sorte potius creatus esse quam rex videbitur. Est igitur tyrannidis regno contraria : nam tyrannus id quod sibi expedit sequitur, multoque magis quam qui sorte creatus est : quin etiam manifestior hujus et regis differentia habetur, quod illo est deterior. Ideoque regno contraria est tyrannidis, quod alterum optimum negotium, altera deterrimum est : pessimum enim optimo est contrarium. Degenerat porro respublica e regno in tyrannidem : siquidem singularis imperii pravitas est tyrannidis, et malus rex tyrannus evadit. Regni igitur digressio tyrannidis, optimatum autem civitatis paucorum potentia est : quando reipublicæ hujus rectores res civitatis ali-

* Cap. 10. πολιτείας δὲ ἐστὶν εἶδη τρία κτλ.

καὶ πάντα ἢ τὰ πλείστα· οἱ καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς πό-
λεως τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ διδόναι δίκαιον, ἵνα συνήθεις
αὐτοῖς γενόμενοι δι' αὐτῶν καρποῦσθαι δύνωνται
τὰ κοινά. Ὅθεν συμβαίνει ὀλίγους τινὰς ἐπὶ τῶν
πραγμάτων εἶναι, καὶ μοχθηροὺς ἀντὶ τῶν ἐπιεικεστά-
των. Τῆς δὲ τιμοκρατίας παρέκδοσις ἡ δημοκρατία·
σύνοροι γὰρ εἰσὶν αὐταί· πλήθους γὰρ βούλεται καὶ
ἡ τιμοκρατία εἶναι, καὶ ἴσοι^β πάντες οἱ ἐν τῷ τι-
μήματι. Ἐκιστα δὲ μοχθηρία ἐστὶν ἡ δημοκρατία·
μικρὸν γὰρ ὑπερβαίνει τὸ τῆς^ο τιμοκρατίας εἶδος·
κοινωνεῖ γὰρ αὐτῇ μᾶλλον ἢ διαφέρει· τῷ τιμήματι
μὲν γὰρ διαφέρει, κοινωνεῖ δὲ κατὰ τε τὴν ἰσότητα,
ἴσοι γὰρ πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι, καὶ κατὰ τὸ
πλήθος.

(Scripti : * τῇ] cod. τη. ^β ἴσοι] cod. ἴσοι. —
^ο τῆς τιμοκρατίας] cod. τῆς τιμοκρατείας. —)

Κεφ. ιδ'.

Περὶ τῶν ὁμοιωμάτων τούτων τῶν εἰδῶν.

* Τὰ μὲν οὖν εἶδη τῆς πολιτικῆς εἰς ταῦτα μετα-
βάλλουσι μάλιστα· τὸ ἐλάχιστον γὰρ ἐκάστη τῶν εἰ-
ρημένον πολιτειῶν εἰς τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ μετα-
βάλλει, καὶ εἰς ταύτην ῥᾶστα μεταβαίνει. Εἰσι^α δὲ καὶ
ἐν τῇ οἰκονομικῇ ὁμοιώματα αὐτῶν, καὶ οἷον παρα-
δείγματα· ἐν γὰρ ταῖς οἰκίαις καὶ βασιλείαις εἰκόνα
ἴδοι τις ἂν καὶ ἀριστοκρατίας, καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ μὲν
γὰρ πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία βασιλείας ἔχει σχῆμα·
τῶν τέκνων γὰρ τῷ πατρὶ μέλει· ἐντεῦθεν δὲ καὶ Ὅμη-
ρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει. Πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ
βούλεται ἡ βασιλεία εἶναι, ἣν οἱ Πέρσαι ὑπερβαίνον-
τας τυραννίδα ποιοῦσι, τῶν γὰρ υἱῶν ὡς δούλων ἀρ-
χοῦσι. Τυραννὶς δὲ ἡ τῶν δούλων ἀρχή· τὸ γὰρ τοῦ
δεσπότου συμφέρον ζητεῖται ἀεὶ παρὰ τῶν δούλων·
ἐστὶ δὲ τοιαύτη τῶν τέκνων ἀρχὴ ἡμαρτημένη· ἡ δὲ
βασιλεία ἰοικυία τοῦ δεόντος ἔχεται· δεῖ γὰρ, ἐπεὶ
υἱὸς διαφέρει δούλου, καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν διαφόρους
εἶναι. Ἡ μὲν οὖν πατὴρ πρὸς υἱοὺς κοινωνία τῇ βα-
σιλείᾳ ἰοικεν· ἀριστοκρατία δὲ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν
γυναῖκα. Κατ' ἀξίαν γὰρ, καὶ ὡς βελτίων, ὁ ἀνὴρ
ἀρχεῖ καὶ ἔσται δὴ ἀριστοκρατία, ὅταν ἂ μὲν προσ-
ῆκει ἀνδρὶ, ἑαυτῷ ἀποδιδῶν ὁ ἀνὴρ, ἂ δὲ γυναιξὶν
ἀρμόζει, τῇ γυναικὶ παραχωρῆ. Ὑπερβήσεται δὲ τὴν
ἀριστοκρατίαν ἡ τοιαύτη κοινωνία, καὶ εἰς ὀλιγαρ-
χίαν μεταβαλεῖ, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἀπάντων κυριεύῃ παρὰ
τὴν ἀξίαν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ἢ ἀμείνων. Ἐπίστε
δὲ ἀρχοῦσιν αἱ γυναῖκες, ὅταν ἐπίκληροι ὦσι, καὶ
διὰ τοῦτο πλοῦτω καὶ δυνάμει τῶν ἀνδρῶν ὑπερέχω-
σιν· οὐ γὰρ γίνεται ἡ τοιαύτη ἀρχὴ δι' ἀρετήν,
ἀλλὰ καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, διὰ πλοῦτον καὶ
δύναμιν. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ ἐν οἰκίᾳ ἀριστοκρατία καὶ

ter atque oportet sibi vindicant : et vel omnia bona vel
plurima : qui etiam iisdem semper munera urbis defe-
runt, ut familiaritate cum iis contracta illorum benefi-
ciorum fructum e publica percipere possint. Quo fit, ut
pauci negotia publica curent, iique improbi pro viris opti-
mis atque æquissimis. Censualis vero potestatis digressio
respublica popularis est : sunt enim hæc inter se finiti-
mæ : nam etiam plebis videtur esse censualis potestas
omnesque qui censui sunt inter se sunt pares et æquales.
Sed minime omnium vitiosa respublica popularis est :
quippe quæ censualis potestatis formæ non multo præ-
stet : nam magis concordat cum ea quam discrepat :
nempe censu differt, æqualitatem autem cum ea com-
munem habet, pares enim sunt omnes qui censentur,
etiam in plebe.

Cap. XIV.

De harum formarum similitudinibus.

Civilis igitur societatis formæ in has potissimum mu-
tantur : nimirum enim singulæ earum quas diximus
formarum in contrariam sibi solent transire, facillime-
que in eam mutantur. Sunt tamen et in privatæ vitæ
ratione earum imagines et quasi exempla : quippe in
familiaribus simul regni et optimatum dominatus, simul cæ-
terarum formarum imagines animadvertas. Patris enim
cum filiis societas regni speciem quamdam præ se fert :
nam liberi patri curæ sunt : hinc et Homerus Jovem
patrem vocat. Patria enim potestas videtur regnum
esse, cujus modum excedentes Persæ tyrannidem effi-
ciunt, liberi enim imperant ut servis. Nimirum tyran-
nis est imperium in servos : quippe domini commodum
semper a servis spectantur : tale igitur in liberos impe-
rium vitiosum est : at illud, quod ad regni similitudi-
nem accedit, decorum servat : quum enim differat filius
a servo, diversa quoque imperia in eos esse oportet.
Est igitur patris cum filiis societas regno similis : at
optimatum dominatus viri cum uxore societas habe-
tur. Pro dignitate enim et tanquam præstantior vir im-
perat : eritque sane optimatum dominatus, quando
quæ viro conveniunt, sibi vindicat, quæ autem mulie-
res decent, uxori permittit. Verum huiusmodi societas
optimatum dominatum excedet, atque in paucorum po-
tentiam mutabitur, quando vir in omnibus dominatur :
præter dignitatem enim suam, non quatenus est melior
hoc facit. Interdum vero imperant mulieres, quum bo-
norum paternorum sunt heredes, ideoque divitiis et po-
tentia viros antecedunt ; neque enim tale imperium pro-
pter virtutem nanciscuntur, sed ut in paucorum potentia
propter divitias et opes. Talis ergo optimatum domina-

* Ὅμοιώματα δ' αὐτῶν καὶ οἷον παραδείγματα κτλ.

δλιγαρχία. Τιμοκρατία δὲ ἡ τῶν ἀδελφῶν κοινωνία· ἴσοι γάρ, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι· διόπερ, ἂν πολλὴ ταῖς ἡλικίαις διαφέρωσιν, ^ο οὐκέτι ἀδελφικὴ γίνεται ἡ φιλία, ἀλλὰ πατρικῆ τινὶ ἕοικε πρὸς παῖδας. Δημοκρατία δὲ μάλιστα μὲν ἐν ταῖς ἀδασπότοις τῶν οἰκίσεων γίνεται· ἐνταῦθα γὰρ πάντες ἐξ ἴσου· γίνεται δὲ καὶ ἐν αἷς ὁ ἄρχων ἀσθενής, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος ἑαυτοῦ ἐξουσιάζει.

(Scripsi : ^α εἰσι] cod. εἰσι. — ^β ἕοικῶ] cod. ἕοικῶ. — ^ο διαφέρωσιν] cod. διαφέρουσιν. — \

Κεφ. ιε'.

Περὶ τῆς καθ' ἑκάστην τῶν πολιτικῶν φιλίας.

* Αὗται μὲν οὖν αἶ τε ἐν πολιτικῇ καὶ ἐν οἰκονομικῇ κοινωνίαι· πάσαις δὲ ταύταις ταῖς κοινωνίαις φαίνεται ἡ φιλία ἀκολουθοῦσα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον καὶ τὸ δίκαιον.

** Τῇ μὲν οὖν βασιλικῇ κοινωνίᾳ ὑπεροχικὴ φιλία, εἰ ὁ βασιλεὺς ὑπερέχει ταῖς εὐεργεσίαις, καὶ εὖ ποιεῖ τοὺς βασιλευμένους, καὶ ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἀγαθὸς οὖν, ἐν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομῆς προβάτων· ὅθεν καὶ Ὀμηρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα προσαγορεύει λαῶν. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρικὴ φιλία· ὑπεροχικὴ γάρ ἐστι καὶ αὕτη. Διαφέρει δὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· μείζω γὰρ ὁ πατὴρ εὐεργετῆ. Αἷτιος γὰρ τῷ παιδί τῷ εἶναι, ὁ μέγιστον ἀπάντων δοκεῖ· καὶ ἔτι τροφῆς καὶ παιδείας. Καὶ τοῖς προγόνουσι δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει γὰρ ἀρχικόν, ὅ τε ^α πατὴρ τῶν υἱῶν, καὶ ὁ πρόγονος τῶν ἐγγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευμένων. Εἰσι δὲ πᾶσαι αἶ τοιαῦται φιλίαι ἐν ὑπεροχῇ· ^β διὸ καὶ τιμῶνται οἱ γονεῖς, καὶ τὸ δίκαιον δὲ ἀκολουθῶς τῇ φιλίᾳ οὐ τὸ αὐτό, ἀλλ' ἐν ὑπεροχῇ. Τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν· ^ο τὸ γὰρ κατ' ἀξίαν ἀποδοῦναι δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φιλία συνίσταται.

*** Οὐ τῇ βασιλικῇ δὲ μόνον κοινωνίᾳ ἡ ὑπεροχικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀριστοκρατικῇ. Πρὸς γὰρ τὸν ἀμείνων μείζων γίνεται ἡ φίλησις· τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα φιλία. Ἡ γὰρ τοιαύτη κοινωνία ἀριστοκρατία ἐστὶν ἐν οἰκίᾳ· κατὰ τὴν ἀρετὴν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἀρχει, καὶ τῷ ἀμείνωνι δεῖ πλέον ἀπονέμειν φιλήσεως. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἀνταῦθα ^α ἐν ὑπεροχῇ.

**** Τῇ δὲ τιμοκρατικῇ κοινωνίᾳ, οἷα ἐστὶ καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν, ἡ ἑταιρικὴ φιλία ἀκολουθεῖ, ἥτις ἐν ἰσότητι ἐστίν. Οἱ γὰρ ἑταῖροι ἴσοι ^ο καὶ ἡλικιώται· οἱ δὲ τοιοῦτοι ὁμομαθεῖς καὶ ὁμοήθειες· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἷοί εἰσι καὶ οἱ ἐν τιμοκρατικῇ· ἴσοι ^ε γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ἐπεικεῖς εἶναι· καὶ ἀρχουσιν ἕκαστος ἐξ ἴσου,

tus et paucorum potentia in familiis est. Verum potestas censualis fratrum societas existimatur : pares enim sunt, nisi quatenus ætatibus inter se differunt : quamobrem, si multum inter se distent ætatibus, non amplius fraterna est amicitia, sed ad similitudinem paternæ cum liberis amicitia accedit. Popularis autem respublica maxime cum in familiis hero carentibus comparet : ibi enim omnes æquales inter se sunt : tum in quibus imbecillus est is qui imperat, ideoque sui quisque juris et potestatis habetur.

Cap. XV.

De ea quæ in singulis rebus publicis est amicitia.

Hæ ergo et civiles societates sunt et domesticæ : quas omnes sequi amicitia videtur, eo usque progrediens, quo et jus procedit.

Ac regiæ quidem societati inest amicitia excellens, siquidem rex beneficiis excellit, ac bene de iis quibus imperat meretur, et quum ipse bonus sit eorum curam agit, ut fortunati sint, tanquam ovium pastor ; unde et Homerus Agamemnonem pastorem populorum appellat. Talis autem et paterna est amicitia, quoniam et hæc excellens nominanda. Adde quod beneficiorum magnitudine præstat : majora enim sunt quæ pater nobis dat beneficia. Est enim filio causa, ut sit, quod quidem omnium maximum videtur, præterea ut alatur et erudiatur. Quæ eadem etiam avis et majoribus tribuuntur : natura quippe apti ad imperandum sunt pater filiis, avus nepotibus, rex denique iis qui ejus imperio parent. Sunt ergo omnes tales amicitia in excellentia positæ ; quapropter etiam parentes honore afficiuntur, atque his convenienter jus non idem cum amicitia est, sed in excellentia consistit. Quod enim patri est in filium longe majus eo est, quod in patrem est filio : id videlicet pro dignitate reddi debet. In quo etiam amicitia consistit.

Cæterum non regiæ tantum societati excellens amicitia congruit, sed etiam optimatum societati. Erga præstantiorem scilicet major affectio requiritur : talis autem viri et uxoris amicitia est. Nimirum talis societas in familia optimatum dominatus est : ob virtutem enim vir præest, et præstantiori plus affectionis debetur. Similiter autem hic quoque in excellentia jus consistit.

Societatem vero censu potentem, qualis est fratrum, sodalicia sequitur amicitia, quæ in æqualitate cernitur. Nam sodales et æquales sunt et ætate pares : hujusmodi homines autem plerumque iisdem studiis dediti similibusque moribus præditi sunt, quales habentur qui ad societatem censu potentem venerunt : in hac enim cum pares inter se cives et viri boni volunt esse, tum vicis-

* Cap. 11. Καθ' ἑκάστην δὲ κτλ. — ** Βασιλεῖ μὲν πρὸς τοὺς βασιλευμένους κτλ. — *** Καὶ ἀνδρὸς δὲ πρὸς γυναῖκα κτλ. — **** Ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν τῇ ἑταιρικῇ κτλ.

καὶ ἀρχονται ἐν τῷ μέρει· ἐξ Ἰσου δὴ καὶ ἡ φιλία καὶ τὸ δίκαιον. Ταῖς μὲν οὖν ὑγίαισι πολιταίαις καὶ κοινωνίαις οὕτως ἡ φιλία ἀκολουθεῖ καὶ τὸ δίκαιον.

* Ταῖς δὲ παρεκβάσει τῶν κοινωνιῶν ὡσπερ καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ μικρὸν ἔστιν, οὕτω καὶ ἡ φιλία. Ἐπειδὴ τῶν παρεκβάσεων χειρίστη ἔστιν ἡ τυραννίς, ** διὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἐν αὐτῇ φιλία εὐρίσκεται, ἢ πάνυ μικρὸν. Ἐν οἷς γὰρ μηδὲν κοινωνόν ἔστι τῷ ἀρχόντι καὶ ἀρχομένῳ, οὐδὲ φιλία. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ δίκαιον· ἀλλ' ὡσπερ ὁ τεχνίτης ἔχει πρὸς τὸ ὄργανον, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ δεσπότης ἔσται πρὸς δοῦλον, καὶ τυραννὸς πρὸς ἀρχόμενον· ὠφελείται μὲν γὰρ τότε ὄργανον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, φιλία δὲ πρὸς αὐτὰ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ πρὸς τὰ ἀψυχα φιλία δύναται εἶναι· οὐδὲ δίκαιόν τι πρὸς αὐτὰ ἔστιν ἀπὸ τῶν χρωμένων, ὡσπερ οὐδὲ πρὸς βοῦν, ἢ πρὸς κύνά. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον οὐδὲ πρὸς δοῦλον ἔστι φιλία δεσπότου, ἢ πρὸς ἀρχομένους τυράννων, καθ' ὅσον ^κ εἰσὶ δοῦλοι· οὐδὲν γὰρ κοινὸν δεσπότηαις καὶ δούλοις· ὁ γὰρ δοῦλος ἐμψυχον ὄργανον, καὶ τὸ ὄργανον ἀψυχος δοῦλος· ἢ μὲν οὖν δοῦλος, οὐκ ἔστι φιλία πρὸς αὐτόν· ἢ δὲ ἀνθρώπος, δύναται εἶναι. Δοκεῖ γὰρ εἶναι τι δίκαιον παντὶ ἀνθρώπῳ πρὸς πάντα ἀνθρώπον τὸν δυνάμενον κοινωνῆσαι νόμων τινῶν καὶ θεσμῶν· ἢ γὰρ κοινωνία τῶν νόμων τὸ πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ δίκαιον, ἢ δὲ κατὰ τὸ δίκαιον κοινωνία καὶ τὴν φιλίαν εἰσαγάγει. Ἐστὶ τοίνυν τυράννων πρὸς ἀρχομένους φιλία, καθ' ὅσον εἰσὶν ἀνθρώποι· διὰ τοῦτο ἀμυδρόν τι ἐνταῦθα καὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡ φιλία.

*** Ἐν δὲ τῇ δημοκρατίᾳ ἐπὶ πλείστον πολλὰ γὰρ τὰ κοινὰ ἴσοις οὖσιν.

(*Scripti* : ^α δ τε] vulgo δ, τε. — ^β ὑπεροχῇ] cod. ὑπεροχῆ. — ^γ τοῦ γὰρ πρὸς πατέρα δικαίου ὑπερέχει τὸ πρὸς υἱόν] cod. τὸ γὰρ πρὸς πατέρα δίκαιον ὑπερέχει τοῦ πρὸς υἱόν. — ^δ κἀνταῦθα] cod. κἀνταῦθα. — ^ε ἴσοι] cod. ἴσοι. — ^ς δημομαθεῖς καὶ δημοθεις] vulgo δημομαθεῖς, καὶ δημοθεις. — ^ε ἴσοι] ἴσοι cod. ^η ἐξ ἴσου] cod. ἐξἴσου. — ^ι τό τε] cod. τό, τε. — ^κ καθ' ὅσον] cod. καθόσον. —)

Κεφ. ιζ'.

Περὶ ἑταιρικῆς φιλίας, καὶ συγγενικῆς, καὶ οἰκονομικῆς.

**** Πᾶσα μὲν οὖν φιλία ἐν κοινωνίᾳ ἔστί, καθάπερ εἴρηται· μόνη δὲ ἡ συγγενικὴ καὶ ἑταιρικὴ φιλία οὐ δοκοῦσιν ἐν κοινωνίᾳ εἶναι· κοινωνικαὶ γὰρ εἰσὶ φιλίαι αἱ καθ' ἁμοιολογίαν καὶ συνθήκην τινὰ συνιστάμεναι, οἷαι εἰσὶν αἱ φυλετικαὶ, καὶ συμπλοικαὶ, καὶ ὅσαι τοιαῦται, εἰς ταύτας δὲ τάξεις ἐν τις καὶ τὴν ξενικὴν.

***** Ἡ δὲ συγγενικὴ φιλία καὶ ἡ ἑταιρικὴ οὐ καθ'

sim et imperant singuli aequaliter et parent : apud illos igitur juris et amicitiae aequalitas reperitur. Bene constitutis ergo vel rebuspublicis vel societatibus hoc modo et amicitia et jus congruit.

In declinationibus autem a recta reipublicae forma, quemadmodum juri parum loci relictum est, sic et amicitiae. Quum vero omnium declinationum deterrima sit tyrannis, idcirco in ea aut omnino non reperitur amicitia, aut parum loci habet. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat cum eo qui paret, ne amicitia quidem est. Siquidem nec jus est : sed sicut artifex ad instrumentum, animus ad corpus se habet, ita dominus ad servum, et tyrannus ad cives ipsius imperio obnoxios se habebit : juvatur enim instrumentum ab artifice, corpus ab animo, nulla tamen inter haec amicitia intercedit : siquidem nobis amicitia cum rebus inanimis esse non potest : item utentibus ne jus quidem cum iis est, quemadmodum nec cum bove est aut cane. Eodemque modo nulla cum servo amicitia hero intercedit, aut cum civibus ipsi obnoxiiis tyranno, quatenus sunt servi : nihil quippe heris commune est cum servis : nam servus instrumentum est animatum, instrumentum autem servus inanimus : qua ergo servus est, nulla cum eo amicitia nobis intercedit : sed qua homo est, intercedere potest. Cuilibet enim homini jus aliquod esse cum quolibet homine videtur, qui quidem legis alicujus et instituti particeps esse possit : nam legum communio efficit illud jus quod inter homines intercedit, quae autem ex jure nascitur communio, amicitiam etiam introducit. Quare amicitia erit tyranno cum iis qui in ipsius potestate sunt, quatenus sunt homines : ideoque obscurum negotium hic et jus est et amicitia.

At in populari republica plurimum : nimirum multa inter eos qui sunt pares communia sunt.

Cap. XVI.

De sodalitia, consanguinea et domestica amicitia.

Omnis ergo amicitia in communitate, quemadmodum dictum est, cernitur : sola autem cognatorum et sodalium amicitia non videtur in communitate consistere : in communitate autem amicitiae, quae convento et pacto constant, versantur, quales tribulium et eorum qui una navigant videntur, et quaecumque hujus generis sunt, quibus etiam recte hospitalis adjungi possit.

Cognatorum vero et sodalium amicitia neque convento.

* Ἐν δὲ ταῖς παρεκβάσεσιν κτλ. — ** Ἐν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν κτλ. — *** Αἱ δὲ ἐν ταῖς κτλ. — **** Cap. 12 Ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν πᾶσα φιλία κτλ. — ***** Καὶ ἡ συγγενικὴ δὲ φαίνεται κτλ.

διολογίαν, ἢ συνθήκην τινὰ συνίστανται, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἢ φύσει συνέδησε, τοὺς δὲ τὸ τυχεῖν ἡλικιωτάς εἶναι, καὶ περὶ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύματα σπουδάζειν.

Ῥητέον δὲ περὶ τῆς συγγενικῆς. Ἔστι δὲ πολυειδῆς ἡ συγγενικὴ φιλία, καὶ τῆς πατρικῆς πᾶσα ἐξήρτηται διὰ γὰρ τὴν πρὸς τὸν κοινὸν πατέρα, ἢ πρόγονον οἰκειότητα οἱ τὲ ἀδελφοὶ καὶ ἄλλως συγγενεῖς ἀλλήλους φιλοῦσιν, οἱ γονεῖς μὲν γὰρ στέργουσι τὰ τέκνα, ὡς ἑαυτῶν τὴν δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων ὄντα, ἀδελφοὶ δὲ ἀδελφούς, τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Μᾶλλον δὲ ἴσασιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα ὅτι ἐξ αὐτῶν εἰσιν, ἢ τὰ γεννηθέντα, ὅτι ἐκ τούτων· καὶ μᾶλλον συνωκείωται^a τὸ αἷτιον καὶ τὸ γεννῶν τῶν γεννηθέντι ἢ τῶν ποιηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῶν ποιήσαντι, καὶ τὸ γεννηθὲν τῶν γεννήσαντι· τὸ γὰρ ἐκ τινος οἰκεῖον τῶν ἐξ οὗ ἔστιν, ὡς περὶ ὁδοῦ ἢ θριῖ τῶν ἔχοντι οἰκεῖόν ἐστι, τριχὶ δὲ καὶ ὀδόντι οὐκ ἔστιν οἰκεῖον ὁ ἔχων· ἢ τοίνυν οὐδαμῶς ἔστιν οἰκεῖον τῶν αἰτιατῶν τὸ αἷτιον, καὶ τῶν ἐκ τινος τὸ ἐξ οὗ, οὐδὲ τινὰ σχέσιν ἔχει πρὸς αὐτό, ἢ εἰ ἔχει, ἐλάττω ἔχει ἢ ἐκείνο πρὸς αὐτό ἔχει· καὶ τὰ τέκνα δὲ τοὺς γονεῖς ἤττον φιλοῦσιν, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται. Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου φανερόν· οἱ μὲν γὰρ εὐθύς γενομένα^b στέργουσι, τὰ τέκνα δὲ αὐτοὺς χρόνῳ ὑστερον μετὰ τὸ λαθεῖν σύνεσιν, ἢ αἰσθησιν· διὰ τοῦτο καὶ μητέρες μᾶλλον φιλοῦσι τὰ τέκνα, ἢ οἱ πατέρες, ὅτι πρότερον αὐτὰ στέργουσι. Γονεῖς μὲν οὖν τὰ τέκνα φιλοῦσιν ὡς ἑαυτούς· τὰ γὰρ ἐξ αὐτῶν, ὅσον ἄλλοι αὐτοί, τῶν χωρὶς εἶναι μόνον διαφέροντες· τέκνα δὲ φιλοῦσι γονεῖς, ὡς ἀπ' ἐκείνων πεφυκότες.

* Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς γονεῖς ταυτότης καὶ αὐτοῖς ταυτότητα ποιεῖ πρὸς ἀλλήλους, ὡς περὶ τοὺς κλάδους ἢ τῆς ῥίζης ταυτότης συνάπτει· διὸ φασὶ^c ταῦτόν αἷμα καὶ ῥίζαν; καὶ τὰ τοιαῦτα· ἔστι γὰρ ἐκάτερον ταῦτόν καὶ ἐν πολλοῖς καὶ διηρημένοις. Μέγα δὲ πρὸς φιλίαν καὶ τὸ συντραφῆναι, καὶ ἡλικίας εἶναι· ἡλιξ γὰρ ἡλικία φιλεῖ, καὶ οἱ συνθήεις, ἑταῖροι· διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ τῆς ἑταιρικῆς ὁμοιοῦται. Ἄνεψιοι δὲ, καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν συνωκείωνται^d. τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοὶ πως ἀλλήλους εἰσιν. Γίνονται δὲ οἱ μὲν οἰκειότεροι τῶν συγγενῶν, οἱ δ' ἄλλοτριώτεροι, τῶν σύνεγγυς, ἢ πόρρω τὸν ἀρχηγὸν εἶναι τοῦ γένους· οἷς γὰρ πόρρωθεν ἢ κοινωνία, ἀμυδρὰ γίνεται, τῶν προεῖναι ἐλαττωμένη. Ἔστι δὲ ἡ μὲν τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς φιλία, καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θεόν, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπερέχον· ἐυεργέται γὰρ εἰσι τὰ μέγιστα εὐεργετούντες, τὸ εἶναι, καὶ τραφῆναι, καὶ παιδευθῆναι· ἢ δὲ τῶν συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ἰσότητι· ἔχει δὲ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ χρήσιμον ἢ τοιαύτη φιλία μᾶλλον, ἢ ἡ τῶν ἄλλοτρίων κατὰ γένος, ὅσῳ καὶ κοινότερος ὁ βίος ἔστιν αὐτοῖς

constat nec pacto, sed alios natura coniunxit, alios illud ipsum quod estate æquales sunt, atque in iisdem studiis versantur.

Ac primum quidem de cognatorum amicitia dicendum. Est autem multiformis illa, et tota ex paterna pendet: quia enim propter agnationem aut patrem, aut gentis auctorem communem habent, cum quo conjunguntur, tum fratres, tum alii cognati semuluo diligunt: parentes enim liberos ut aliquid sui amant, liberi autem parentes, utpote ab illis profecti, fratres denique fratres, propterea quod ex iisdem prognati sunt. Magis vero sciunt parentes liberos ex se esse procreatos, quam liberi se ex his esse genitos: quin etiam maiore necessitudine conjuncta est causa genitilis ei quod gignitur aut fit, quam id quod factum est ei quod fecit, et quod genitum est ei quod genuit: nam quod ab aliquo profectum est, ejus est proprium, a quo profectum est, sicut dens aut capillus habenti proprius est, quum tamen neque capillo ipsi nec denti proprius sit qui habet: aut igitur omnino non est propria causa rei effectæ, et id quod ex aliquo ortum est ei ex quo est ortum, neque ullam cum eo habet necessitudinem, aut si habet, minorem quam illud cum ipso habet: ideoque liberi minus amant parentes quam ab iis amantur. Præterea temporis progressu hoc cognoscitur: illi enim liberos statim ut nati sunt diligunt, liberi vero ipsos postea quum intelligere aut sentire cœperunt: quamobrem matres etiam magis liberos amant, quam patres, quia prius eos diligunt. Quocirca parentes amant liberos tanquam se ipsos: nam qui ex eis nati sunt, eo ipso quod separati sunt tantum ab ipsis differentes, quasi alteri ipsi sunt: at liberi parentes, utpote ex illis nati, caros habent.

Fratres vero quod ex iisdem nati sunt se mutuo diligunt. Quia enim ex eisdem nati sunt parentibus, hoc ut iidem quoque inter se sint, efficit, plane sicut ramos eadem radix conjungit: ideoque dici solet idem sanguis et eadem stirps, et cætera ejusdem generis: utrumque enim unum et idem est in multis quæ divisa sunt corporibus. Magnum etiam ad amicitiam momentum habet educationis communitas et ætatis æqualitas: æqualis enim æqualem diligit, et consuetudo sodales efficit: quare et amicitia fraterna sodalitiæ comparatur. Patruales autem reliquique cognati ex fratribus inter se conjuncti sunt: nam propterea quod ex iisdem orti sunt, quodammodo etiam iidem inter se sunt. Sunt autem alii cognatorum propinquiores, alii alieniores, quod vel propius vel longius ab eis abest eorum generis auctor et princeps: quibus enim longius repetita est communio, sensim quasi evanescit, quia progressionem minuitur. Ea vero quæ liberis cum parentibus et hominibus cum deo amicitia intercedit, ut cum bona quadam re atque eccellente intercedit: quippe beneficiis eos maximis affecerunt, quum et vilæ auctores et educatores et doctores sint: illa autem, quæ inter cognatos amicitia est, in æqualitate consistit: habet autem talis amicitia eo plus jucunditatis et utilitatis quam alieni-

* Ἀδελφοὶ δὲ ἀλλήλους τῶν ἐκ τῶν αὐτῶν κτλ.

κατὰ πλείονα κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. Μάλιστα δὲ ἡ ἀδελφικὴ φιλία· συμβαίνει γὰρ αὐτῇ πάντα, ἃ καὶ τῇ ἑταιρικῇ, καὶ μᾶλλον αὐτῇ, ἢ ἐκείνῃ· καὶ διὰ τοῦτο εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὁμοιοί, μᾶλλον φιλήσουσιν ἀλλήλους, ἢ οἱ ἑταίροι· οἰκειότεροι γὰρ εἰσιν ἀλλήλοις καὶ ὁμοιότεροι, καὶ ἐκ γενετῆς ἀλλήλους στέργουσι, καὶ δημοθέστεροί εἰσιν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἔφυσαν, καὶ ὁμοίως ἐπαιδεύθησαν· καὶ ἡ κατὰ τὸν χρόνον δοκιμασία μελῶν ἐνταῦθα, καὶ βεβαιότερα. Ἡ μὲν οὖν μεγίστη ἐν ταῖς συγγενικαῖς φιλίαις ἡ ἀδελφικὴ ἐστίν· αἱ δὲ ἄλλαι ἀνάλογον ἔχουσι τῇ κατὰ γένος οἰκειότητι.

* Ἄνδρι δὲ καὶ γυναικί φιλία δοκεῖ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. Ἄνθρωπος γὰρ τῇ φύσει τεκνοποιητικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν, ὅσῳ πρότερον καὶ ἀναγκαϊότερον οἰκία πόλεως, καὶ ὅσῳ κοινότερον ζῷοις^ο τεκνοποιία, ἢ πολιτεία. Τὸ μὲν γὰρ πᾶσι ζῷοις ἐνεστίν, ἡ δὲ πολιτεία μόνους τοῖς ἀνθρώποις· τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ζῷοις ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἐφ' ὅσον ἐνι τεκνοποιῆσαι, τοῖς δὲ ἀνθρώποις οὐ τῆς τεκνοποιίας χάριν μόνον ἡ κοινωνία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διήρηται αὐτῶν τὰ ἔργα, καὶ ἄλλα τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρός, καὶ ἕτερα γυναικός· ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις εἰς τὸ κοινὸν τιθέντες τὰ ἴδια. Διὰ ταῦτα καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ εἶναι δοκεῖ εἶη δ' ἂν καὶ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἡ ἀρετὴ, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν· ἐστὶ γὰρ ἐκατέρου ἀρετὴ· καὶ εἰ σπουδαῖος εἴη ἐκότερος τὴν προσήκουσαν ἀρετὴν, χαίροιν ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἀλλήλοις· σύνδεσμος δὲ τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ καὶ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ θάπτον οἱ ἄτακτοι διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν· τὸ δὲ κοινὸν συνέχει τὰ κοινωνοῦντα.

(Scripsi^a συνωκείωται] cod. συνωκείωται. —^b γενόμενα] cod. γενόμενα. —^c φασι] cod. φασιν. —^d συνωκείωνται] cod. συνωκείωνται. —^e ζῷοις] cod. ζῷοις ut reliquis locis. —)

Κεφ. ιζ'.

Περὶ τῶν ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ ἐγκλημάτων.

Πῶς δὲ συμβιωτέον ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφόν, καὶ ὄλως φίλῳ πρὸς φίλον, ταῦτόν ἐστι τῶν πῶς δίκαιον. Ἐπεταί γὰρ πάσῃ κοινωνίᾳ ἀναλόγως τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις· καὶ οὐ ταῦτόν φαίνεται εἶναι δίκαιον φίλῳ πρὸς φίλον, καὶ τὸν ὄντιον, ἢ τὸν ἀδελφόν, ἢ τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸν συμφοιτητὴν.

** Τριῶν δὲ οὐσῶν τῶν φιλιῶν, διὰ τὸ ἀγαθόν, διὰ τὸ ἡδὺ, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ καθ' ἑκάστην τῶν μὲν ἐν ἰσότητι φίλων ὄντων, τῶν δὲ καθ' ὑπεροχὴν· καὶ γὰρ γίνονται φίλοι καὶ οἱ ὁμοιοί, ἢ κατὰ τὸ ἀγαθόν,

genarum, quo etiam vitæ communitate magis inter se devincti sunt, utpote qui plurimorum inter se participes sint. Maxime vero fraterna amicitia: siquidem huic illa omnia eveniunt, quæ etiam sodalitiæ, magisque huic quam illi: ideoque si probi sint fratres et similes, magis inter se amabunt, quam sodales: quoniam propinquiores inter se sunt et similiores, et ex quo nati sunt se mutuo dilexerunt, et similibus moribus præditi sunt, quum ex iisdem sint nati, ac simili cura ac diligentia eruditi: quia etiam probatio ea quæ tempore constat major hic et firmior est. Cognatarum ergo amicitiarum maxima est fraterna: cæteræ vero ad propinquitatis portionem modificatæ sunt.

Porro quæ inter virum et uxorem amicitia est naturæ congruere videtur. Homo enim ad liberorum procreationem aptior est natura quam ad societatem civilem, quanto prior magisque necessaria civitate domus est, quantoque liberorum procreatio animantium omnium communior est, quam respublica. Altera enim res omnibus animantibus, respublica vero solis hominibus convenit: ac reliquis quidem animantibus eatenus tantum sua est communio, quatenus fetus procreare possunt, hominibus vero non tantum ad liberos procreandos sua est communio, sed etiam propter res ad vitam necessarias: statim enim divisa sunt eorum opera aliæque sunt viri, aliæ mulieris partes: inservit igitur alter alteri sua in medium afferentes. Quamobrem in hac amicitia et utilitas inesse videtur et voluptas: sed inerit in ea etiam bonum et virtus, si probi fuerint: est enim utriusque virtus: ac si uterque honestus ac debita virtute præditus fuerit, idcirco alter altero lætabitur: videntur autem talis amicitia vinculum et liberi esse: quare citius dissolvuntur qui liberis carent: commune enim amborum bonum sunt liberi: quod vero commune est ea quæ consociata sunt continet.

Cap. XVII.

De querelis in amicitia propter emolumentum contracta ortis.

Quomodo autem marito cum uxore, fratri cum fratre, amico denique sit cum amico vivendum, quærere, nihil aliud est, quam quomodo nos vivere deceat. Respondet enim omni communioni ex amicitia ratione etiam jus, ut sæpe dictum est: neque enim idem jus amico in amicum et in peregrinum, aut in fratrem, aut in sodalem et in condiscipulum videtur esse.

Quum ergo tres sint amicitia species, quæ boni, quæ voluptatis et quæ utilitatis causa instituitur, et in unaquaque alii sint pares amici, alii præstantia quadam inter se differant: nam et qui similes sunt vel boni vel

* Ἄνδρι δὲ καὶ γυναικί φιλία δοκεῖ κτλ. — ** Cap. 13. Τριτῶν δὲ οὐσῶν φιλιῶν κτλ.

ἡ κατὰ τὸ ἡδύ, ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον · γίνονται φίλοι καὶ ἀμεινους χεῖροσι.

* Τοὺς δὲ ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα δεῖ φιλεῖν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἰσάζειν · τοὺς δὲ ἀνίσους ἀναλόγως τῆ ὕπεροχῇ καὶ ἐλλείψει φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι.

** Μόνῃ δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίᾳ, ἡ ταύτη μάλιστα, τὰ ἐγκλήματα, καὶ αἱ μέμψεις τῶν φίλων γίνονται πρὸς ἀλλήλους εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ δι' ἀρετὴν φίλοι ὄντες εὖ ποιεῖν ἀλλήλους προθυμοῦνται · τοῦτο γὰρ ἀρετῆς καὶ φιλίας · πρὸς τοῦτο δὲ τῶν φίλων ἀμιλλωμένων οὐκ ἔστιν ἐγκλήματα οὐδὲ μάχαι · τὸν γὰρ φιλοῦντα καὶ εὖ ποιοῦντα οὐδεὶς δυσχεραίνει· ἀλλ' ἐὰν ἡ χάρις, ἀμειβεταὶ καὶ αὐτὸς εὖ ποιῶν · ὁ δὲ ταῖς εὐεργεσίαις τὸν ἕτερον υπερβάλλον, τυγχάνων οὐ ἐφίεται, οὐκ ἂν ἐγκαλοῖ τῷ φίλῳ · ἐφίεται γὰρ ἑκάτερος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ εὖ ποιεῖν.

*** Οὐδὲ δὲ οἱ δι' ἡδονὴν φιλοῦντες πάνυ δυσχεραίνειν ἀλλήλους δύνανται. Ἄμα γὰρ ἀμφοῖν γίνεται οὐ δρέγονται, εἰ τῷ συνδιαγίγειν χαίρουσι · γελῶτος γὰρ ἂν εἴη ὁ ἐγκαλῶν τῷ μὴ τέρποντι φίλῳ, ἐξὸν ἄλλω συνδιαγίγοντα τέρπεσθαι · οὔτε τοίνυν ἡ ὁ δὲ ἀγαθὸν φιλία ἐγκλήματα ἔχει καὶ μέμψεις, οὔτε ἡ δι' ἡδονῆν.

**** Μόνῃ δὲ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον ἐγκληματική ἐστίν. Ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ χρώμενοι ἀλλήλοις αἰετῶ πλείονος δέονται, καὶ ἕλαττον ἔχειν οἴονται τοῦ προσήκοντος, καὶ μέμφονται, ὅτι οὐχ ὅσων δέονται, τοσούτων τυγχάνουσιν, ἀξιοὶ ὄντες τυγχάνειν · οἱ γὰρ εὖ ποιοῦντες οὐ δύνανται ἐπαρκεῖν αὐτοῖς τοσαῦτα, ὅσων δέονται · αἰετῶ γὰρ οἱ εὖ πάσχοντες πλείονων δέονται, ἤπερ εὖ ποιεῖν οἱ εὐεργεταὶ δύνανται.

***** Ἔοικε δὲ, ὅτι καθάπερ τὸ δίκαιον διττόν ἐστι, τὸ μὲν γὰρ ἀγραφον, τὸ δὲ κατὰ νόμον, οὕτω καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας τὸ μὲν ἠθικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. Νομικὸν μὲν χρήσιμον, ὅταν τίς τινη διδῶ, ἐφ' ᾧ λάβοι τι ῥητὸν καὶ ὠρισμένον · ἠθικὸν δὲ, ὅταν τίς τινη ὡς φίλῳ δωρῆται, κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλεόν, οὐ ῥητὸν οὐδὲ ὠρισμένον · κατ' ἀμφω δὲ τὰ χρήσιμα, ταῖς φιλίαις ἐγκλήματα καὶ μέμψεις ἀκολουθοῦσι. Μάλιστα δὲ ὅταν τῶν φίλων ὁ μὲν τὸ νόμιμον χρήσιμον εἰσαγῇ, ὁ δὲ τὸ ἠθικόν · οἱ τοιοῦτοι γὰρ ταχέως διαλύονται. Εἰ γὰρ ὁ μὲν εἰς χρήματα ὠφελεῖ, καὶ ἀξιοῖ ὁμοίως ὠφελεῖσθαι, καὶ τοσαῦτα λαβεῖν ὅσα δέδωκεν, ὁ δὲ ἄλλην τινα ὠφελείαν ὠφελεῖ, οὐ δύνανται ἐν τῇ φιλίᾳ μένειν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦ νομικοῦ χρησίου τὸ μὲν πάντῃ ἀγοραῖον, τὸ δὲ ἐλευθεριώτερον · τὸ μὲν γὰρ μὴ δοῦναι εἰ μὴ αὐτίκα εἴη λαβεῖν, ἐκ χεῖρός εἰς χεῖρα, πάντῃ ἀγοραῖον · τὸ δὲ δόντα ἀναβαλέσθαι τὴν λῆψιν, ἐλευθεριώτερον. Καὶ τοῦτο δὲ καθ' ὁμολογίαν γίνεται, τί ἀντὶ τίνος ὀφείλει · ὠρισμένον γὰρ τὸ ὀφελίμα, καὶ οὐκ ἀμφιλογον. Ἡ δὲ ἀναβολὴ τῆς κομιδῆς ἐλευθεριώτερον πως καὶ φιλι-

voluptatis vel utilitatis causa inter se fiunt amici, ut meliores deterioribus.

Eos quidem qui inter se pares sunt æqualiter amari, et cæteris quoque omnibus exæquari oportet: sed impares ex ratione tum excellentiæ tum defectus amare et amari oportet.

In sola autem ea quæ utilitatis causa conciliatur amicitia, aut in hac certe maxime, criminationes et querelæ amicorum inter se oriuntur, nec immerito. Nam qui ob virtutem sunt amici, student alter de altero bene mereri: hoc videlicet virtutis et amicitia pro-prium est: porro de hac re certantibus amicis neque criminationes sunt neque pugnae: in eum enim qui amat et bene meretur, nemo offenso est animo: imo vero si politus et gratus sit, sua beneficentia refert gratiam: qui vero beneficis alterum superat, quum id quod cupit assequatur, non queratur de amico: uterque enim bonum expellit et beneficia in alterum conferre.

Sed ne in amicitia quidem propter voluptatem conciliatis admodum sæpe mutuis querelis locus esse potest. Simul enim ambobus contingit id quod petunt, si convicti læstantur: ridiculus quippe videatur is qui alterum criminetur eo quod ab eo non delectetur, quum voluptatem ex alterius consortio capere ipsi liceat: quare neque quæ boni neque quæ voluptatis causa instituitur amicitia criminationibus locum dat et querelis.

Sola vero amicitia ob utilitatem constituta criminationum et querelarum plena est. Nam quum propter emolumentum alter altero utatur, semper plura desiderant, minusque quam deceat se habere arbitrantur, querunturque se tam multa non consequi, quam multis egent, quamvis digni sint qui consequantur: nimirum qui beneficia conferunt tam multa suppeditare nequeunt, quam multis egent amici: semper enim pluribus egent homines isti beneficis affecti, quam conferre possunt beneficiorum auctores.

Videtur autem, quemadmodum jus duplex est, alterum non scriptum, alterum legitimum, sic et amicitia propter emolumentum comparatæ altera pars moralis esse, altera legitima. Et legitimum quidem emolumentum est, quum quis alteri quidpiam dat, ut aliquid accipiat, idque certum ac definitum: morale vero, quando quis alicui tanquam amico donat quidpiam, pro quo tantundem vel plus accipere vult, non certum tamen neque definitum: in utraque autem utilitatis specie criminationes et querelæ amicitiam sequuntur. Maxime vero, quum amicorum alter legitimam utilitatem, alter moralem introducit: tales enim facile dissolvuntur. Si enim alter pecuniis prosit, eodemque modo alterum prodesse sibi velit, ac tantundem accipere quantum dedit, ille vero alio modo prosit, non possunt in amicitia permanere. Rursus legitima utilitas partim plane circulatoria est, partim liberalior: nolle enim dare, nisi statim recipias, de manu in manum, quod ajunt, omnino est mercaturæ simile: at rerum datarum recuperationem differre, multo liberalius est. Ex pacto autem constituitur, quid pro quo debeat alter: est enim definitum minimeque controversum quod debetur. Dilatio autem acceptationis liberaliorem quodammodo et amicio-rem efficit contractum: itaque apud nonnullos hujus-

* Τοὺς ἴσους μὲν κατ' ἰσότητα κτλ. — ** Γίνεται δὲ τὰ ἐγκλήματα κτλ. — *** Οὐ πάνυ δ' οὐδ' ἐν ταῖς κτλ. — **** Ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ***** Ἔοικε δὲ, καθάπερ τὸ δίκαιον κτλ.

κώτερον ποιεῖ τὸ συναλλάγμα· διὸ παρ' ἐνόις τούτων οὐκ εἰσι δίκαι, οὐδὲ δικάζονται ἀλλήλοισι περὶ τῶν χρητῶν, ἀλλ' ὄνται δεῖν στέργειν τοὺς κατὰ πίστιν συναλλάξαντας. Ὁ δὲ κατὰ τὸ ἥθικόν χρησίμων ὠφελῶν, οὐκ ἐπὶ βῆτοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ, δωρεῖται τι, ἢ ἀλλην τινὰ ὠφελειαν ὠφελεῖ· κομίζεσθαι δὲ ἀξιοῖ τὸ ἴσον ἢ πλεόν, ὡς οὐ δεδωκώς, ἀλλὰ χρήσας· μὴ λαβῶν δέ, οὐχ ὡσπερ χρήσας οὕτως ἐγκαλεῖ τῷ μὴ δόντι, ἀλλ' ὡς φίλῳ. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὸ βούλευσθαι μὲν πάντας, ἢ τοὺς πλείστους τὰ καλά, προαιεῖσθαι δὲ τὰ ὠφελίμα. Τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, μὴ ἔνα ἀντιπάθη, καλόν· ὠφελίμων δὲ τὸ εὐεργετῆσθαι· διὰ τοῦτο τὸ μὲν ὠφελίμων ζητοῦσι, μὴ τυχόντες δὲ βούλονται καλοὶ δοκεῖν.

* Τοὺς δὲ τοιούτους φίλους, καὶ ἔνα εὖ πάθωσιν, εὖ ποιῶντας, πάση σπουδῇ εὖ ποιητέον τοὺς δυναμένους, καὶ τὴν ἀξίαν εὐεργεσίαν ἀποδοτέον. Οὐ γὰρ ἔλκειν δεῖ βία πρὸς τὴν ἀληθῆ φιλίαν μὴ βουλομένους, ἀλλὰ δυσχεραίνειν, ὅτι ἔλαθον εὖ παθόντες ὑφ' οὗ οὐκ ἔδει, οὐ γὰρ ὑπὸ φίλου, καὶ ζητεῖν ἔπως ἐκόντες ἀποτρίψωνται τὰς αἰσχρὰς εὐεργεσίας, ἃς ἀκόντες ἐδέξαντο, τῷ ἀγνοεῖν τὸν εὐεργετοῦντα. Ἀποτρίφονται δέ, εἰ μὲν δύνανται, καὶ αὐτοὶ ἀποδόντες, καὶ καθάπερ ἐπὶ βῆτοῖς εὐθύς διαλυθέντες, εἰ δὲ μὴ δύνανται τμηκαῦτα, δηλολογήσαντες δυνήθεντες ἢ μὴν εὐθύς ἀποδώσιν· εἰ δὲ πάντως ἀδύνατος ἔχουσιν ἀμείψασθαι, οὐδὲ οἱ δόντες ἀπατηήσουσιν οὐδὲν παρ' αὐτῶν· ὥστε εἰ δύνανται, ἀποδοτέον εὐθύς· πρὶν δὲ εὐεργετηθῆναι, σκοπέον ἕκαστον, ὑπὸ τίνος εὐεργετῆται, καὶ ἐπὶ τίνι, ὡς ἂν εἰδείη, ἢ εἰ δεῖ δέξασθαι, ἢ μὴ.

(Scripsi : * οἱ ὅμοιοι] cod. οἱ ὅμοιοι. — ^b τῇ] cod. τῆ. — οὔτε τοῖνον ἢ] cod. οὔτε τε τοῖνον ἢ. — ^d πάντη] cod. πάντη hic et in sequentibus. — ἴσον] ἴσον cod. — εἰδείη] cod. εἰδοῖη. —)

Κεφ. ιη'.

Περὶ μέτρου ἀποδόσεως ἐν τῇ χρησίμῳ· καὶ ἐτι περὶ τῶν ἐν τῇ καθ' ὑπεροχὴν φιλίᾳ μέψεων.

** Ἐν δὲ ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν φίλων ἀμοιβαῖς ἀπορία ἐστίν. Ἐπει γὰρ ἀπὸ μεγάλων εὐεργεσιῶν μικρὰ ὠφελία γίνονται τοῖς εὐεργετομένοις, καὶ ἀπὸ μικρῶν μεγάλαι πολλάκις· ἐνδέχεται γὰρ πολλὰ ποιήσαντα καὶ ἀναλώσαντα μικρὰ τὸν φίλον ὠφελῆσαι, καὶ τὸ ἀνάπαλι· πότερον ἀμειβομένους τὴν ὠφελειαν δεῖ σκοπεῖν, ἢ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέτρον. Καὶ γὰρ οἱ μὲν εὖ παθόντες τοιαῦτ' ἀφασὶ λαβεῖν παρὰ τῶν εὐεργετῶν, ἢ μικρὰ ἢν ἐκείνοις δοῦναι, καὶ ἐξῆν παρ' ἐτέρων λαβεῖν, τούτῳ κατασμικρύνοντες τὰς εὐεργεσίας· οἱ δὲ εὖ ποιήσαντες τὸ ἀνάπαλι, τὰ μέγιστα ὄν ἔχον εὐεργετῆσαι λέγουσι, καὶ ἢ παρ' ἄλλων οὐκ

modi causæ non orantur, neque de aere alieno inter se contendunt, sed amandos eos potius esse statuunt, qui bona fide cum aliquo contraxerint. Qui vero moralem utilitatem affert, non certis conditionibus propositis, sed tanquam amico aliquid donat, aut alia quæpiam rei ei prodest, ita tamen ut donator tantumdem vel plus accipere velit, quasi non donaverit, sed commodaverit : quodsi non accipiat, non quasi commodaverit. tum demum accusat eum qui non reddit, ut amicum tamen. Hoc autem propterea accidit, quod volunt quidem omnes aut plurimi res honestas, sed honestis utiles anteponunt. Honestum vero est, ita benefacere, ut nihil vicissim beneficii exspectes, utile autem, beneficium accipere : ideoque id quod utile est quærunt, quod quum non consequuntur, honesti videri volunt.

Talibus vero amicis, quales ut beneficium accipiant, bene de aliis merentur, summa diligentia bene vicissim facere debent qui possunt, quantoque digni sunt eos afficere beneficio. Nec enim vi ad veram amicitiam nolentes pertrahere debent, sed potius dolere, quod ab alio atque oportebat beneficium furtim acceperint, non ab amico, et operam dare, ut sponte fœda dispungant beneficia, quæ inviti acceperunt, propterea quod eorum auctorem ignorarent. Quod facient, dummodo possint, si et ipsi tantumdem reddant, et velut certa conditione proposita confestim id quod debent dissolvant, aut si tum nequeant, simulac potuerint se reddituros esse promittant : quodsi omnino reddere nequeant, ne illi quidem qui beneficia contulerunt quidquam ab ipsis exigent : itaque si possint, statim reddent : priusquam vero beneficium accipiant, dispicere debent singulis, a quo et qua de causa accipiant, ut nimirum cognoscant, utrum accipiendum sit, nec ne.

Cap. XVIII.

De mensura solutionis in utili amicitia. præterea de querelis quæ in amicitia fœdere ob excellentiam facto proferuntur.

In gratia autem amicis referenda, qua eorum beneficia beneficiis pensantur, restat difficultas. Quum enim sæpe magna beneficia accipientibus non multum prosint, contraque parva plurimum profuerint : fieri enim potest, ut aliquis postquam nec labori nec impensæ perperit, amico non multum prosit, et vicissim : quæritur, utrum in referenda gratia utilitas, an beneficii mensura spectanda sit. Sæpe enim qui acceperunt beneficium, talia se a largitoribus accepisse ajunt, quorum largitio parva illis esset, quæque ab aliis sumi potuissent, atque eo modo beneficia extenuant : contra largitores dedisse se ex suis maxima, et quæ ab aliis sumi non potuissent et in periculis et in necessitatibus peri-

* Δυναμένῳ δὲ ἀναποδοτέον τὴν ἀξίαν κτλ. — ** Ἀμφοτέρωθεν δὲ ἔχει πότερα δεῖ κτλ.

ἦν λαβεῖν, καὶ ἐν κινδύνοις, ^α καὶ χρεαίαις κινδύνων ἐγγύς· ἀμφισβητεῖται δὲ, πότερον ^β δεῖ μετρεῖν τὴν ἀμοιβὴν τῇ τοῦ παθόντος εὐὲς ὠφελείᾳ, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. Ἔστι δὲ οὐχ ὁμοίως ἐπὶ πάσης φιλικίας· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς διὰ τὸ χρησίμου φιλικίας ἢ ἀμοιβὴ ἀναλογησεί τῇ τοῦ εὐὲς παθόντος ὠφελείᾳ, ἢ καὶ ὑπερβαλεῖ ταύτην· οὕτω γὰρ κάλλιον. Καὶ γὰρ οὗτός ἐστιν ὁ δεόμενος, καὶ ἐπαρκεῖ αὐτῷ, ὡς κοιμιούμενος τὴν ἴσιν· τοσαύτη οὖν γεγένηται ἐπικουρία ὅσον ὠφελήθη, ἢ καὶ πλέον· ὁλος δὲ τῇ ὠφελείᾳ ἑαυτοῦ μετρεῖν ἀξίον τὴν ἀμοιβὴν, ὅτι διὰ ταύτην φιλικός ἐστιν. Ἐπὶ δὲ τῆς δι' ἀρετὴν φιλικίας οὕτε ἐγκλημάτ' εἰσιν, ὡς περ ἐπὶ ταύτης, ἀκατέρου βουλομένου τὰς εὐεργεσίας ἔλκειν ἐπὶ τὸ ὠφελίμον ἑαυτῷ, οὕτε τῇ ὠφελείᾳ τῶν εὐὲς πασχόντων αἱ ἀμοιβαὶ μετροῦνται, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν εὐὲς ποιοούντων· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον· ἐπὶ τοίνυν διὰ τὴν ἀρετὴν ἀλλήλους φιλοῦσι καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῇ προαιρέσει μετρήσουσι, διὰ τοῦτο παντὸς ἐγκλημάτος καθαρὰ ἐστὶν ἡ τοιαύτη φιλία· αἱ δὲ ἄλλα αἶε ἐν ἐγκλημάσιν εἰσιν.

* Οἷα ἐστὶ καὶ ἡ καθ' ὑπεροχὴν, ὅταν ὁ μείζων τὸν ἐλάττω φιλή, ἢ ὠφελιμώτερος τὸν ἥττον ὠφελίμον· ἀξιοὶ γὰρ ὁ ὑπερέχων πλέον ἔχειν· ὁ μὲν, ὅτι βελτίων, ὁ δὲ, ὅτι ὠφελιμώτερος. Εἰ γὰρ ἐκάτερος, φησὶ, τῶν φίλων κατὰ τὴν δύναμιν εἰσενέγκοι, καὶ οὐ κατ' ἀξίαν λήψεται, λειτουργία τις ἐστὶν ἢ φιλία· διὰ τοῦτό φασι δεῖν οὐχ ὁμοίως τυγχάνειν τῶν ἐκ τῆς φιλικίας, ἀλλὰ μείζων· ἀξιοῦσι γὰρ, καθάπερ οἱ κατ' ἐμπορίαν συνεισφέροντες χρήματα, οἱ πλέον, πλέον ἔχουσιν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς φιλικίας ἔχειν· καὶ ταῦτα μὲν οἱ ὑπερέχοντες· οἱ δὲ ὑπερεχόμενοι οὐ ταῦτά φασι προσήκειν τοῖς ὑπερέχουσι φίλοις, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν· φίλου γὰρ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἐπαρκεῖν τοῖς ἐνδεέσι· τί γὰρ, φασίν, ὄρελος σπουδαίω, ἢ δυναστῆ φίλον εἶναι, μηδὲν γε μέλλοντα ἀπολαβεῖν τῶν τοῦ φίλου ἀγαθῶν; οὕτω δὲ ἐγκαλοῦντες ἀλλήλοις, καὶ ἀξιοῦντες ἐκάτερος πλέον ἔχειν, ῥᾶστα διαλύονται.

** Ἔοικε δὲ ὀρθῶς καὶ ἐκάτερος ἀξιοῦν· δεῖ γὰρ ἐκάτερον τὸ πλέον νέμειν ἐκ τῆς φιλικίας, οὐ τοῦ αὐτοῦ δέ, ἀλλὰ τῷ μὲν ὑπερέχοντι δεῖ πλέον νέμειν τιμῆς, τῷ δὲ ἐνδεεῖ πλέον ἀποδιδόνα ὧν δεῖται. Τῆς μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ εὐεργεσίας ἡ τιμὴ γέρας, τῆς δὲ ἐνδείας ἐπικουρία τὸ κέρδος, ἢ ἄλλο ὅτιοῦν, οὗ ἐνδεής ἐστι. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐν ταῖς πολιταίαις φαίνεται ἔχον· ἀποδίδεται γὰρ αἶε τοῖς εὐεργέταις ἡ τιμὴ· οὐ γὰρ τιμᾶται ὁ μὴδὲν ἀγαθὸν τῷ κοινῷ πορίζων· τὸ κοινὸν γὰρ δίδεται τῷ τὸ κοινὸν εὐεργετοῦντι· ἡ τιμὴ δὲ κοινόν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἅμα χρηματίζεσθαι ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τιμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ ἐνδεὴς τοῦ κοινῷ χρήματα μὲν λαμβάνει, τιμᾶται δὲ οὐδαμῶς· οὐδεὶς γὰρ δέχεται κατ' ἀμφοῦ ἐλαττωσθαι, καὶ κατὰ τὴν

culo propinquis : quare dubitatur, utrum quis compensationem accipientis commodo, an tribuentis beneficio metiri debeat. At hoc non eodem modo in omni amicitia faciendum est : sed in ea quæ utilitatis causa contrahitur, compensatio ejus qui beneficio afficitur, utilitati respondebit, aut etiam eam superabit : quod quidem præstat. Hic enim est qui eget, et alter huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus : tantam igitur ille huic opem tulit, quantum hic utilitatis cepit, aut etiam majorem : suo denique ipsius commodo compensationem metiri eum decet, quia propter eam amicus est. In ea autem amicitia quæ ob virtutem instituitur, nullæ sicut hic criminationes inasuntur, ubi uterque ad suum commodum beneficia referre conatur : neque ejus qui beneficium accipit emolumento, compensationem metitur, sed conferentis consilio : virtutis quippe et morum principatus in consilio positus est : quia ergo virtutis causa alter alterum amat, beneficii remunerationem etiam consilio metientur, ideoque omni criminatione ejusmodi amicitia vacat, quum aliæ contra querelam semper plenæ sint.

Qualis ea quoque est quæ in excellentia consistit, quando nimirum major minorem, vel homo utilior minus utilem amat : plus enim habere vult qui excellit : alter quia præstantior est, alter quia plus proficit. Si enim, inquiet, uterque amicorum quantum potest largiatur, et non quantum debet accipiat, onus quoddam sumtuosi muneris obeundi amicitia futura est : ideoque volunt non paria, sed majora aliquem debere ex amicitia consequi : æquum enim censent, quemadmodum in mercatura qui plus pecuniæ in negotia impendunt, plus quoque accipiunt, sic etiam in amicitia rem se habere : et ita quidem qui excellunt : contra autem qui excellentia vincuntur, negant hoc eos qui excellunt amicos decere, sed contrarium : boni enim amici esse, indigentibus succurrere : quid enim juvat, inquiet, viro bono aut potenti amicum esse, si nihil ex illius amici bonis percepturi sumus? hoc modo dum uterque accusat alterum, partemque uterque sibi potiorum vindicat, facillime dissociantur. Videtur autem utriusque æqua esse postulatio : oportet enim plus quodammodo ex amicitia tribuere utrique, non ejusdem rei tamen, verum excellentiori plus honoris, egenti vero plus eorum quibus eget. Virtutis enim et beneficentiæ præmium est honos, egestatis autem subsidium lucrum, aut aliud aliquid, quocunque aliquis eget. Eodemque modo etiam in negotiis publicis res se habere videtur : semper enim beneficiorum largitoribus bonos defertur : neque enim honoratur qui nihil boni confert in rempublicam : nam res quædam communis ei tribuitur qui de re communi et publica bene meretur : honos autem res communis est. Non enim fieri potest, ut aliquis e rebus communibus et publicis pecuniosus simul et honoratus discedat : sed egentes e publico pecuniam accipiunt, honorem vero minime : nemo scilicet utriusque tum argenti tum honoris jacturam facere vult, sed postquam alterum

* Cap. 14. Διαφέρονται δὲ καὶ ἐν ταῖς κτλ. — ** Ἔοικε δὲ ἐκάτερος ὀρθῶς ἀξιοῦν, κτλ.

τιμὴν, καὶ κατὰ τὰ χρήματα· ἀλλὰ τὸ ἕτερον διδοῦς τὸ ἕτερον λήφεται. Διὰ τοῦτο τῶ μὲν περὶ χρήματα ἐλαττουμένῳ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὴν τιμὴν νέμονται· τῶ δὲ δωροδόκῳ χρήματα· τὸ κατ' ἀξίαν γὰρ ἐπανισοῖ καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον καὶ τοῖς ἀνίσοις φίλοις ὁμιλητέον, καὶ τῶ εἰς χρήματα ὠφελουμένῳ, ἢ εἰς ἀρετὴν, τιμὴν ἀνταποδοτέον τῶ τελούντι· ἀνταποδώσει δὲ τὸ ἐνδεχόμενον.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν. Οὐ γὰρ δύναται πάντες τὰ κατ' ἀξίαν ὧν ὀφείλουσιν ἀποδιδόναι· οὐ γὰρ δυνατόν ἐπὶ πάντων τὸ κατ' ἀξίαν εὔρειν, ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ γονέας τιμαῖς οὐδεὶς τὴν ἀξίαν ἀποδοῦναι δύναται· ὁ δὲ θεραπεύων κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ ὅσον ἔξιστιν, ἐπιεικὴς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι υἱῶ πατέρα ἀπειπασθαι, καὶ μὴ ὑπακούσαι περὶ δτουσὺν ἀξιοῦντα· αἰ γὰρ ὀφείλει, καὶ διὰ τοῦτο ἀνταποδοτέον αἰεὶ· οὐδὲν γὰρ ἀξίον ὧν εὐεργετήθη δέδρακε πρὸς τὸν πατέρα. Τῶ πατρὶ δὲ ἀπειπασθαι τὸν υἱόν· ἔξιστι γὰρ τοῖς εὐεργέταις τοὺς ὀφείλοντας ἀποπέμψασθαι. Ἴσως δὲ οὐδεὶς πατὴρ ἀρίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρὸς· ἢ τε γὰρ φυσικὴ φιλία εἰς τοῦτο ἐπέγει, καὶ ἅμα ἀνθρώπινόν ἐστι τὴν ἐπικουρίαν μὴ διωθεῖσθαι· τῶ δὲ υἱῶ μοχθηρῶ ὄντι μισητόν, ἢ οὐλίαν σπουδάζεται τῶ πατρὶ ἐπαρκεῖν· οἱ γὰρ πολλοὶ εὖ πάσχειν βούλονται, τὸ δὲ εὖ ποιῆν φεύγουσιν ὡς ἀλυσιτελεῖς. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω.

(*Scrpsi καὶ ἐν κινδύνοις*] *cod.* καὶ κινδύνοις. — *πότερον*] *cod.* *ποτέρω*. — *ε* *πορίζων*] *cod.* *πορίζων*. — ^d γὰρ ἔστιν] *membranæ* γὰρ ἔστιν. — *δωροδόκῳ*] *cod.* *δωροδοκῳ*. —)

dedit, alterum accipit. Quocirca ei qui pro republica pecuniæ jacturam fecit honorem habent: et ei qui muneribus capitur pecuniam dant: dignitatis enim conservatio amicitiam exæquat et conservat, quemadmodum diximus. Hoc igitur modo etiam inæqualibus utendum est amicis, et is qui vel pecuniis vel virtute ab aliquo augetur et ornatur, alterum a quo ea accipit honore remunerari debet: sic autem reddet quod potest.

Quod enim præstari potest, non quo quisque dignus sit, amicitia desiderat. Neque enim omnes possunt pro dignitate debita solvere: quia quod in omnibus dignitati servit reperire nefas est, velut in deorum et parentum honoribus nemo est qui honorem iis dignum tribuere queat: sed qui eos pro viribus et facultate colat, is probus et pius esse videtur. Quamobrem videtur non licere filio abdicare patrem, aut quidquam eorum quæ poposcerit ei negare: semper enim debet, quare etiam semper reddendum: nihil quippe unquam beneficiis a patre acceptis dignum præstitit. Contra vero patri licet abdicare filium: licet enim beneficiorum auxilioribus debitores dimittere. Forsitan vero nullus pater discedat a filio, nisi insigniter improbus sit: præterquam enim quod naturalis amicitia eo impellit, simul humanum est auxilium non aspernari: at filius, si sit improbus, aut odit aut certe non admodum studet patri ferre auxilium: plerique enim beneficia accipere volunt, dare vero ut rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

* Τὸ δυνατόν γὰρ ἡ φιλία ἐπιζητεῖ, κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ

ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

BIBAIION ENNATON.

Κεφ. α'.

Ποία τὰ τὴν φιλίαν σώζοντα.

* Ἐτι δὲ λέγωμεν περὶ φιλίας, καὶ ὧν δεῖ προσθῶμεν τοῖς εἰρημένοις. Ἐν μὲν οὖν ταῖς κατ' ἰσότητα φιλίαις τὰ ἴσα ἀνταποδοτέον ἀλλήλοις τοὺς φίλους, ἐν δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις, καθὼς εἴρηται, τὸ ἀνάλογον ἢ γὰρ ἀναλογία ἰσάζει τοὺς φίλους ἐν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις. Ὁ γὰρ σκυτοτόμος ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων οὐχ ὑποδήματα, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ ἀνάλογον λήφεται, ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ διὰ πλείονων εἴρηται· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ὑφάντης καὶ οἱ ὁμοιοί· τοῦτο γὰρ σώζει τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, τὸ ἀναλόγως δίδόναι καὶ λαμβάνειν, ὧν ἕκαστος ἢ δεῖται ἢ εὐπορεῖ. Ἄλλ' ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς κοινωνίαις ἐστὶ κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα, πρὸς δὲ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὧς τὰς δόσεις καὶ τὰς λήψεις μετροῦμεν· ἐν δὲ ταῖς ἠθικαῖς τε καὶ φιλικαῖς οὐκ ἐστὶν ὧς μετρησαὶ δυνατόν τὰ ἀνομοιοειδῆ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἐγκλήμασιν αἱ εἰσὶν αἱ τοιαῦται κοινωνίαι, ὅσα ἐστὶν ἡ ἔρωτικῆ.

** Καὶ γὰρ ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστής ἐγκαλεῖ τῷ ἐρωμένῳ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐκ ἀξίος ὧν φιλεῖσθαι, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δὲ ὁ ἐρώμενος τῷ ἐρώντι μέμφεται, ὅτι πρότερον ἐπαγγειλάμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. Συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ὅταν ὁ μὲν δι' ἡδονὴν ἐρῶν, ὁ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, εἴτα μῆτε οὗτος πᾶν ἡδὺς ἦ, μῆτε ἐκεῖνος χρήσιμος· διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὐσης, ἐπειδὴν ἂ μὴ παρῶσι, διάλυσις γίνεται. Οὐ γὰρ ἀλλήλους ἔστεργον, ἀλλὰ τὰ ἀλλήλων, ἃ μὴ ὄντα μόνιμα καὶ τὴν φιλίαν συναπόλλυσιν· οἱ δὲ ἀλλήλους στέργοντες καὶ τὰ ἀλλήλων ἤθη, οἷοί εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, μόνιμοί εἰσιν ἐν τῇ φιλίᾳ. Φιλοῦσι γὰρ ἀλλήλους δι' αὐτούς, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο· αὐτοὶ δὲ μένοντες ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν φιλίαν διασώζουσι. Διαφέρονται δὲ οἱ ἀνομοιοειδέες φίλοι, καὶ ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς παρὰ τῶν φίλων, καὶ μὴ ὧν ὀρέγονται. Ὁμοίον γὰρ τῷ μηδὲν γίνεσθαι, ὅταν οὐ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ· ὥσπερ ὁ τῷ κιθαροῦδῳ^b ἐπαγγειλάμενος, ὅσον ἄμεινον ἄσειε, τοσοῦτω πλείον δώσειν, εἰς ἑὼ δὲ ἀπαιτοῦντι τὰς ὑποσχέσεις, ἀνθ' ἡδονῆς ἡδονὴν ἀποδεδομέναι ἐφη. Εἰ μὲν οὖν ἑκάτερος

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER IX.

Cap. I.

Quæ sint illa quæ amicitiam conservent.

Adhuc de amicitia dicamus et quæ requiruntur superioribus adjiciamus. In iis ergo quæ æqualitate constant amicitias, æqualia quoque sibi mutuo reddere debent amici, in iis vero quæ sunt inæquales, proportio tantum, sicut dictum est, spectanda: in civili quippe societate æquare amicos solet proportio. Sutor enim pro calceis non calceos, sed pretium et quod proportione iis respondet accepturus est, quemadmodum in quinto libro fusius exposuimus: eodemque modo textor quoque et similes opifices: hoc nimirum est quod civilem sustinet societatem, ut pro portione dentur et accipiantur omnia, quibus vel egent vel abundant singuli. Atque in civili quidem societate communis mensura, ad quam omnia referuntur, et qua tum dationem tum acceptionem metitur, pecunia est: in illis autem societatibus quæ moribus et amicitia concillantur, nihil habemus quo ea quæ sunt dissimilia metiri queamus. Quamobrem querelarum atque accusationum plenæ sunt hujusmodi societates, qualis etiam amantium est.

Namque interdum amator de eo quem amat queritur, quod quamvis eum mirifice amet, ille tamen amori ipsius non respondeat, quum videlicet amore indignus sit, si forte hoc ita contigerit: sæpe porro is qui amator amantem reprehendit, quod quum prius omnia promiserit, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eveniunt, quum alter voluptatis, alter utilitatis causa amat, postea vero neque hic admodum jucundus, neque ille admodum utilis est: quum enim ob has res contracta sit amicitia, postquam eas non comparent, necessario dissolvitur. Non enim alter alterum, sed alterius bona diligebat, quæ quum stabilia non sint, amicitiam quoque simul extinguunt: qui vero se mutuo moresque alter alterius diligunt, quales sunt viri boni, in amicitia manent. Nempe amicos propter ipsos, non alia de causa amant: ipsi autem quum maneant quales sunt, secum etiam amicitiam servant. Dissident quoque inter se amici dissimiles, quando ab amicis alia et non illa quæ petunt consequuntur. Simile enim est ac si quis nihil consequatur, quum id quod cupit non consequitur: ut ille qui citharædo pollicitus, quanto melius

* Lib. IX. cap. 1. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι κτλ. — ** Ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐνίοτε μὲν κτλ.

ἡδονὴν ἐβούλετο λαβεῖν, ἰκανῶς ἂν εἶχεν ἡ κοινωνία · εἰ δὲ ὁ μὲν τέρψιν ἐζητεῖ, ὁ δὲ κέρδος, καὶ ὁ μὲν δ' ἐζητεῖ ἐλαβεν, ὁ δὲ μὴ, οὐκ ἂν εἴη τὸ κατὰ τὴν κοινωνίαν καλῶς · ὧν γὰρ ἕκαστος δεῖται, τούτων ἕνεκα δίδωσιν ἅ τυχχάνει κεκτημένους αὐτός.

(Scripti: ἐπειδὴ] vulgo ἐπέει δ' ἂν. — ^b κί-
θαρωδῶ] cod. κιθαρωδῶ —)

Κεφ. β'.

Περὶ τοῦ τίνας ἐστὶν ἐν τῇ ἀνευ διομολογίας γινομένη εὐεργεσίᾳ τὴν ἀμοιβὴν τάττειν · καὶ ἐτι περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ τῆς κατὰ τὸ χρήσιμον φιλίας ἐν ἡ διομολογία οὐ γίνεται.

* Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἀνομοίαις φιλίας τὸ ἀνάλογον καὶ κατ' ἀξίαν ζητεῖται · ἀπορία δὲ ἐστὶ, πότερος κύριος τάττειν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὁ προϊέμενος, ἢ ὁ λαμβάνων. Ὁ γὰρ προϊέμενος ἔοικεν ἐπιτρέπῃ τῷ λαμβάνοντι τάξει τὴν ἀξίαν ἀμοιβῆν, ὡς περ Πρωταγόρας ἐποίησε · τοὺς γὰρ φοιτητάς τῆς διδασκαλίας τὸν μισθὸν οὐκ αὐτὸς ὀριζόμενος ἀπέητει, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκέλευε τιμᾶν ὅσου νομίζουσι ἀξία μεμαθηκέναι, καὶ τοσοῦτον ἐλάμβανεν. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ κοινωνίαις ἔνιοι ταῖς ἀναλόγοις ἀμοιβαῖς ἀρκοῦνται, καὶ ἀγαπῶσι τοῖς Ἡσιόδου ·

Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἀρκίος εἴη · *

** Οἱ δὲ ἀγοραῖοι, καὶ κατ' ἐμπορίαν ταῖς κοινωνίαις χρώμενοι πλείω ζητοῦσιν, οἷον καὶ προλαβόντες ἐνίστοτε τὰργύριον, καὶ αὐτίκα δῶσιν ἐπαγγελάμενοι, οὐκ ἀποδιδόσασιν, οὐδὲ ποιοῦσιν οὐδὲν ὧν ἔφρασαν · καὶ ἐγκαλοῦνται δικαίως, ὅτι τὰ ἔργα ταῖς ἐπαγγελίαις ὑπερβάλλουσι · διὰ τοῦτο καὶ οἱ σοφισταὶ οὐ διδάσκουσι πρὶν μισθὸν λαβεῖν τῆς διδασκαλίας, διὰ τὸ μηδένα ἂν δοῦναι ἀργύριον ὧν μεμάθηκεν ἕνεκα, ὅτι φαῦλα · ἐπαγγελλόμενοι δὲ μεγάλα διδάξουσιν, λαμβάνουσι μὲν τὸν μισθόν, διδάσκουσι δὲ τὰ φαυλότατα · οὗτοι μὲν οὖν ὧν ἐλαβον τὸν μισθὸν μὴ ποιοῦντες, ἐκώτως ἐν ἐγγλήμασιν εἰσιν.

*** Ἐν αἷς δὲ κοινωνίαις οὐ γίνεται διομολογία τῆς ἀμοιβῆς ἢ τῆς ὑπουργίας, οἱ μὲν ὠφελοῦντες τοὺς φίλους δι' αὐτούς, καὶ προϊέμενοι τὰ ἑαυτῶν τῶν φίλων ἕνεκα, οἳ οἱ εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, εἰρηται ὅτι ἀνέγκλητοι. Τοιαύτη γὰρ ἡ κατ' ἀρετὴν φιλία · τὴν ἀμοιβὴν τε ποιητέον κατὰ τὴν προαίρεσιν · αὕτη γὰρ τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀρετῆς, ὡς ἐν τοῖς προειρημένους ἐδείχθη. Τοιαύτη δὲ ἐστὶ καὶ ἡ κατὰ φιλοσοφίαν κοινωνία · ὁ γὰρ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας τὸν μαθητὴν οὐ χρήματα ἀπαιτεῖ, ἢ τιμὴν ὀρισμένως · μὴδὲ ἐστὶν ἀξίον τι τῆς φιλοσοφίας οὔτε ἐν χρήμασιν οὔτε ἐν τιμῇ, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν σκοπεῖ · ἔργον δὲ καὶ ἀμοι-

caneret tanto se plura daturum, mane promissam mercedem exigenti voluptatem se pro voluptate reddidisse respondit. Si ergo uterque voluptatem ex ea re capere voluisset, societatis ratio constaret: sin autem oblectationem alter, alter vero lucrum petebat, et hic quidem quod petebat acceperat, ille autem non item, non potuit hujus societatis lex observata videri: singuli enim ut accipiant, quibus egent, dare ea solent quæ ipsi habent.

Cap. II.

Cujus sit in iis quæ sine pacto tribuuntur beneficiis remunerationem constituere: item de ea quæ ob virtutem et quæ propter emolumentum sine pacto contrahitur amicitia.

In dissimilibus ergo amicitilis proportio et dignitatis ratio requiritur: quæstio autem ponitur, uter suo arbitratu constituere remunerationem possit, isne qui prior dedit, an qui accepit. Qui enim prior dedit, videtur accipienti permittere, ut ipse dignam remunerationem constituat, quemadmodum Protagoras faciebat: neque enim certam institutionis mercedem discipulis præfiniebat, aut præfinitam pecuniæ summam ab iis exigebat, sed ipsos æstimare jubebat, quanti ea esse existimarent, quæ didicissent, ac tantum accipiebat. In ejusmodi autem societatibus nonnulli in remuneratione ad rem accommodata acquiescunt, probantes illud Hesiodi:

Merces nempe viro satis est.

Quidam autem rerum forensium periti et quorum in mercatura consistit societas, plura quærunt, qui etiam nonnunquam pecuniam ante acceptam, quam statim se reddituros esse promiserant, non reddunt, neque quidem eorum quæ promiserant faciunt: atque hi merito reprehenduntur, quod facta dictis non respondent, sed quæ præstant promissis minora sunt: ideoque et sophistas non solent nisi accepta prius mercede docere, quoniam nemo pecunia emere vellet quæ ab iis didicisset, quia prava sunt: jam vero quum magna quædam et præclara se docturos esse polliceantur, mercedem quidem accipiunt, sed ineptissima quæque tradunt: hi ergo quia ea quorum mercedem acceperunt non faciunt, merito accusantur.

In quibus autem societatibus nulla fit pactio de remuneratione aut opera, qui amicis propter ipsos prosunt suæque amicorum causa effundunt, quales sunt viri boni, eos accusari non posse diximus. Talis enim est quæ ob virtutem contrahitur amicitia: atque in ea ex consilio facienda est remuneratio: hæc quippe et amici et virtutis est, ut in superioribus ostendimus. Hujusmodi autem est et sapientiæ studiosorum societas: neque enim sapientiæ doctor aut pecuniam a discipulis aut pretium definite exigit, quoniam neque in pecunia neque in quocunque pretio quidquam philosophia dignum est, sed consilium tantum spectat: et idcirco opus ac remunera-

* Τὴν ἀξίαν δὲ ποτέρου τάξει κτλ. — ** Οἱ δὲ προλαβόντες τὸ ἀργύριον κτλ. — *** Ἐν οἷς δὲ μὴ γίνεταί διομολογία κτλ.

ἦν ἱκανὸν ἡγῆται τὸ ἐνδεχόμενον, καθάπερ καὶ τὸ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς γονεῖς ἔχει δικαίον. Οἱ μὲν οὖν τοῖς φίλοις χαριζόμενοι δι' αὐτοὺς οὕτω μετροῦσι τὴν ἀξίαν τῶν ἀμοιβῶν.

* Οἱ δὲ ἐπὶ τινι, ἢ διὰ χρῆσιμον, ἢ διὰ ἡδονήν, οὕτω δώσουσι καὶ λήψονται τὴν ἀμοιβήν, ὡς ἀμφοτέροις δοκεῖ ἀξίον εἶναι. Οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο καθαρὰν ἐγκλημάτων τὴν κοινωνίαν γενέσθαι. Εἰ δὲ μὴ συμβαίνει τοῦτο, μηδὲ δύνανται καὶ ἀμφοῖν κρίνειν τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν, ἀλλὰ ἢ ὁ ἕτερος μόνον, ἢ μηδέτερος, ἀνάγκη κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δεχομένου τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀμοιβὰς γίνεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ μὲν ἀντὶ τοσοῦτων τοσαῦτα δίδοναι βούλεσθαι λέγοι, ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις παρέχοι· ὁ μὲν, ἂ δούναι συνέθετο, ὅπως, καὶ ἀμείβεται ἢ ἡδονήν, ἢ ἄλλην τινὰ ὠφέλειαν ἀποδιδούς, ὁ δὲ οὐκ ἐγκαλέσει, λαβὼν ἂ λαβεῖν ἔκρινεν ἀξίον εἶναι· τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἀναγκαῖόν ἐστι, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀπαλλάττει πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ δίκαιον. Εἰ γὰρ τις ὢν βούλεται τύχοι, οὐκ ἀδικεῖται· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ὄντιοις οὕτω φαίνεται γινόμενον· ὁ γὰρ ὠνούμενος τάττει τὴν τιμὴν, καὶ μετρεῖ τῇ ἑαυτοῦ ὠφελείᾳ, ἢ τῇ ἡδονῇ, καὶ τοσοῦτον ἀξίον εἶναι λέγει τὸ ζητούμενον ὄνιον. Καὶ νόμος δὲ παρά τισι κεῖται τῶν ἔκουσίων συμβολαίων δίκαια μὴ εἶναι, μηδὲ ζητεῖν δικαστῆν ἕτερον ἐν ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις, μηδὲ νόμους ἑτέρους, ἀλλ' ὅς τις ἐπίστευσε, καὶ κεκοινωνήκει τῶν αὐτοῦ, καὶ ταῖς συνθήκαις χρῆσάμενον, διαλύεσθαι. Δικαιότερον γὰρ οἶονται κρίνειν τὸν ἐπιτραπέζαντα ἐξ ἀρχῆς τάξει τὴν ἀμοιβήν, ἢ τὸν ἐπιτρέψαντα· ὁ μὲν γὰρ ἐπιτρέψας τῶν δεχομένων ψηφίζεται· περὶ τῶν ἐκτουῦ δὲ οὐδεὶς ἀξιοπίστός ἐστι κριτής. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ οἰκεῖα, καὶ ἂ δίδωσιν ἕκαστος, πολλοῦ ἀξία νομίζει· ὁ δὲ ἐπιτραπέζαντα τὰς ἀμοιβὰς ὢν δέχεται εὐεργεσιῶν, ἐάν ὕστερον πράγματα αὐτῶν παρέχῃ ὁ κοινωνήσας τῶν ἑαυτοῦ ὡς οὐκ ἀξίως ἀμειψάμενος, δύναται κρίνειν ὀρθῶς, χρῆσάμενος ταῖς ἐξ ἀρχῆς συνθήκαις, ἃς οὗτός τε διωμολόγησε, κακείνους^d συνέθετο· οὐ γὰρ ἴσθαι νῦν ἀξία νομίζει μετὰ τὸ λαβεῖν, τοσαῦτα παρέξει, ἀλλ' ὅσων ἐτίμα μήπω λαβῶν.

(Scripsi : ^a Μισθὸς δ' ἀνδρὶ ἄρκιος εἶη] cum codic; versus integer Hesiodi est Op. et D. 368 μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένους ἄρκιος ἔστω. — ^b οἶ] cod. οἶ. — ^c τὰργύριον | vulgo τ' ἀργύριον. — ^d κακείνους] vulgo κακείνους. —)

Κεφ. γ'.

Τίνα τίσιν ἀποδοτέον.

** Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακείνους^a πότερον τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλάτοις πάντα

rationem quam praestare quisque potest, sufficere arbitrat, sicut illud quod in deos et in parentes nobis jus est. Qui ergo amicis propter ipsos gratificantur, ita remunerationibus justum pretium statuunt.

Qui vero propter aliquid, sive propter emolumentum, sive delectationis causa hoc faciunt, ita dabunt remunerationem et accipient, ut uterque æquum esse existimat. Sic enim contingat, ut pura ab omnibus querellis efficiatur societas. Quod si non eveniat, neque ambo de debita remuneratione judicare queant, sed aut alter tantum, aut neuter, necesse est de sententia ejus qui beneficia accepit, remunerationem constitui. Si enim alter pro tot tantisque quæ accipiat beneficiis, tot tantaque reddere se velle polliceatur, alter vero hac conditione hæc ei tribuat : alter quidem quæ daturum se promiserat dabit, et beneficia aut voluptate, aut alia quadam utilitate remunerabitur, alter vero cum eo non expositulabit, utpote qui acceperit quæ deberi pro his sibi iudicabat : hoc autem non solum necessarium est, et omni molestia humanam consortionem liberat, sed etiam justum. Si quis enim quæ velit consequatur, is nulla afficitur injuria : ideoque et in mercimoniis hoc fieri videmus : siquidem emtor pretium statuit, suaque ipsius aut utilitate aut voluptate rem illam metitur, tantique esse dicit mercem, quam requirit. Sed leges etiam apud nonnullos sunt, quæ contractuum voluntariorum judicia aut actiones dari velent prohibeantque quominus alius in tali negotio iudex aliæve leges quærantur, sed cum eo cui quis credidit, et cum quo sua communicavit, ex pacto decidi jubeant. Censent enim æquius esse, ut ille, cui ab initio commissa res est, de remuneratione iudicet, quam qui commisit : nimirum qui commisit ei qui accepit suffragabitur : at suarum rerum nemo fide dignus æstimator est. Nam plerumque sua quisque et quæ quisque dat, magni æstimare solet : cui vero permisum est, ut eorum quæ accepit beneficiorum remunerationem constituat, si postea molestiam illi exhibuerit suarum rerum largitor utpote merita non satis dignis beneficiis compensanti, recte judicare poterit ex pacto quod initio factum est quodque inter ipsum et alterum convenit : non enim quanti nunc æstimat beneficia postquam accepit, sed quanti ea æstimavit priusquam accepisset, tanto eorum largitorem munere remunerabitur.

Cap. III.

Quæ quibus sint tribuenda.

Et hæc quidem hactenus. Est autem et illud quærendum, utrum viris honoratissimis et carissimis omnia

^a Μὴ τοιαύτης δ' οὐσίας τῆς δόσεως, κτλ. — ** Cap. 2. Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιαῦτα, κτλ.

ἀποδοτέον καὶ πειστέον, ἢ ἔστιν ἂ τοῖς ἤττον τιμίοις καὶ φιλομένοις μᾶλλον ἀποδώσομεν ἢ τοῖς τιμιωτάτοις καὶ φιλιτάτοις· οἷον, τῷ πατρὶ πάντα πειστέον, ὅ, τι ἂν καὶ ἠνίκα κελεύει, ἢ οὐκ αἰεὶ, ἀλλὰ κάμνοντα μὲν ἰατρῶν πειστέον, πολεμοῦντα δὲ στρατηγικῶν· καὶ στρατηγῶν χειροτονεῖν ἀξίον οὐ τὸν φίλον ἢ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πολεμικόν· ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπηρετεῖν ποτέρῳ μᾶλλον, τῷ φίλῳ, ἢ τῷ σπουδαίῳ, καὶ χάριν δοῦναι τῷ ἑταίρῳ ἢ τῷ εὐεργέτῃ, καὶ ὃ τυχάνομεν ὀφειλοντες, ἐὰν γε ἀμφοτέρους^b εὖ ποιῆσαι οὐκ ἐνδέχεται.

* Ταῦτα μὲν οὖν πάντα κατὰ μέρος καὶ ἀκριβῶς διορίσασθαι οὐ ῥάδιον· πολλὰς γὰρ καὶ παντοίας ἔχει διαφοράς, καὶ ποικίλως διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῶ, καὶ τῷ ἀναγκαίῳ. Οὐ γὰρ ὁμοίως πάντα μικρὰ ἢ μεγάλα ἢ καλὰ ἢ ἀναγκαῖά εἰσιν· ἀλλ' ἐνίοτε τὸ θεραπεύειν τὸν φίλον ἀναγκαιότερον δοκεῖ τοῦ τὸν σπουδαῖον θεραπεύειν· ἐνίοτε δὲ τὸν εὐεργέτην κάλλιον εὖ ποιεῖν ἢ τὸν φίλον, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· διὰ τοῦτο λόγον ἀκριβῆ τῆν τούτων ἑκάστου δοῦναι οὐ δυνατόν.

** Τοῦτο δὲ φανερόν, ὅτι οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον· ἀλλὰ τὰς μὲν εὐεργεσίας τοῖς εὐεργέταις ἀναποδιδόναι δικαιότερον, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μᾶλλον, ἢ χαρίζεσθαι τοῖς ἑταίροις· καθάπερ δάνειον τῷ χρῆσαντι μᾶλλον δοτέον, ἢ τῷ ἑταίρῳ.

*** Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ λέγω, ὅτι συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν δικαιότερον εἶναι· οἷον, τῷ λυτρωθέντι παρὰ ληστῶν, ὁ πότερον τὸν λυσαμένον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὀπισθοῦν ἦ, ἢ μὴ ἐαλωκότι μὲν, ἀπαιτοῦντι δὲ αὐτῷ ἀποδοτέον, ἢ λυτρωτέον τὸν πατέρα; δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτοῦ μᾶλλον τὸν πατέρα· διὰ τοῦτο εἴρηται, καθόλου μὲν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀναποδοτέον τὸ ὀφειλόμενον μᾶλλον ἢ χαριστεῖον τῷ φιλομένῳ. Ἐὰν δὲ τὸ χαρίσασθαι τοῖς φίλοις οὕτω σφόδρα ἀναγκαῖον ἦ καὶ καλόν, ὡς ὑπερβάλλειν τὸ πρὸς τοὺς εὐεργέτας δίκαιον, πρὸς τοῦτο ἀποκλιτέον· ἐπεὶ οὐδὲ αἰεὶ δίκαιόν ἐστι^d τὸν εὐεργέτην ἀμείψασθαι, εἰ μοχθηρὸς εἶη ὁ εὐεργέτης· οἷον, εἰ τις ἀγαθῷ δεδάνεικε μοχθηρὸς, οὐ γὰρ ὁ ἀγαθὸς δανείσει, ἀπαιτοῦντι δὲ αὐτῷ μὲν γὰρ εἰδώς, ὅτι λήψεται· παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, δεδάνεικεν, ὁ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἐλπίζων ἀπολήψεσθαι οὐκ ἀδικεῖ μὴ δανείζων. Εἴτε τοίνυν ἀληθῆ περι τοῦ μοχθηροῦ νομίζει ὁ ἀγαθός, ὡς καὶ τοῦτο μοχθηρὸς ἔσται, καὶ οὐκ ἀποδώσει, εἰκότα ποιεῖ μὴ δανείζων· εἴτε μὴ οὕτως ἔχει, οἴεται δέ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀμείβεται τοῖς ἴσοις, καὶ οὕτως οὐ πόρρω ποιεῖ τοῦ δικαίου. Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον, ἂ δίδωσιν ὁ φαῦλος τῷ σπουδαίῳ, ταῦτα καὶ παρ' ἐκείνου λαμβάνειν· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον τὸ παρὰ τοῦ φαύλου τῷ παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν τὸ αὐτὸ γίνηται· παρ' ἀλλήλων ἀμφοτέροις· μείζον γὰρ γίνεται τῷ ἀξιώματι τοῦ δίδόντος· διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅτι οὐκ

tribuenda sint et in omnibus rebus mos sit gerendus, an sint quaedam quæ hominibus minus honoratis et caris potius tribuamus, quam viris honoratissimis et carissimis: exempli gratia, siue patri in omni negotio obtemperandum, quidquid et quum imperaverit, an non semper, sed potius qui æger est medico parere, qui militat imperatori obedire debeat: rursusque uter belli dux deligendus sit, amicusne aut pater, an vir rei militaris peritus: item, amicone an viro bono magis sit inserviendum: et numquid sodali magis quam beneficiorum auctori, et cui hoc debemus potius gratificandum sit, si de utroque bene mereri nos res non sinit.

Hæc igitur universa sigillatim accurateque definire non facile est: præsertim quum eorum prope innumerae dissimilitudines sint, multumque et varie tum magnitudine et parvitate, tum honestate et necessitate inter se differant. Neque enim omnia æque parva aut magna, aut honesta aut necessaria sunt; sed interdum inservire amico magis videtur necessarium, quam viro bono: nonnunquam vero de beneficiorum auctore bene mereri præstat, quam de amico, et contra: ideoque accuratam singulorum rationem reddere nemo potest.

Hoc autem apparet, non omnia eidem esse præstanda: sed plerumque æquius est, nos beneficia iis a quibus acceperimus potius referre, quam sodalibus gratificari: quemadmodum pecuniam creditam creditori potius reddere, quam sodali donare debemus.

Plerumque autem propterea dico, quia interdum etiam fit, ut contrarium justius sit: verbi gratia, utrum is qui a prædonibus redemptus sit, eum qui redemerit captum vicissim redimere, quisquis est, aut non capto illi quidem, sed repetenti quod impenderit, reddere, an patrem redimere debet? nam patrem potius quam vel se ipsum redimere debere videatur. Quamobrem univèrse et plerumque id quod debetur potius reddendum esse diximus, quam amico gratificandum. Sin autem gratificari amicis ita honestum et pernecessarium est, ut jus beneficiorum auctoribus debitum excedat, potius eo inclinandum: præsertim quum ne semper quidem beneficii auctorem remunerari fas sit, si improbus sit ille præbitor: exempli causa, si homo improbus viro bono pecuniam mutuam dedit, haudquaquam propterea vir bonus improbo pecuniam credit: alter enim quod sciret, se pecuniam recepturum esse a viro bono, idcirco credit, vir bonus autem quum non speret, se eam esse recepturum, injuste non facit, si non credit. Sive igitur verum est quod de improbo illo suspicatur vir bonus, eum videlicet hac quoque in parte improbum fore, neque creditum redditurum, recte facit, si non credat: sive aliter se res habet, sed ille tantum id suspicatur, ideoque par pari non refert, ne sic quidem ab officio recedere videtur. Neque enim æquum est, quæ homo malus viro bono dederit, eadem ab illo ut vicissim accipiat: quia non est æquale id quod dat improbus ei quod dat vir bonus, quando contingit utrique, ut alter alteri idem largiatur: quippe majus fit dantis dignitate: quocirca diximus, non semper beneficiorum auctores po-

* Ἄρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα κτλ. — ** Ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον κτλ. — *** Ἴσως δ' οὐδὲ τοῦτ' αἰεὶ, κτλ.

αἰ τοῖς εὐεργέταις μᾶλλον ἀνταποδοτέον, ἢ χαριστέον τοῖς φίλοις. *Ὁ γὰρ πολλὰς εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, οἱ περὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν πράξεων λόγοι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσιν ἀκολουθοῦσιν, ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντες, ὥσπερ ἐκεῖνα· καὶ ὠρισμένους περὶ ἑκάστου καὶ ἀκριβείας ἀποδοῦναι οὐ δυνατόν.

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτα πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ οὐδὲ τῷ Διὶ πάντα θύομεν, φανερόν. Ἐπεὶ δὲ ἄλλα μὲν ὀφείλομεν^ε τοῖς γονεῦσιν, ἕτερα δὲ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἄλλα τοῖς εὐεργέταις ἢ ἑταίροις, ἀπονεμητέον ἑκάστοις τὰ οἰκεία, καὶ τὰ ἀρμόζοντα. Ταῦτα δὲ ποιοῦντες φαίνονται σχεδὸν πάντες· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσιν οὐ τοὺς εὐεργέτας, ἢ τοὺς ἑταίρους, ἀλλὰ τοὺς συγγενεῖς· τούτους γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο δὴ πράξεις· καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπατᾶν τῶν αὐτῶν ἕνεκα. Δόξειε δ' ἂν τοῖς μὲν γονεῦσι τροφήν ἐπαρκεῖν, καὶ τούτοις μᾶλλον, ἢ ἑαυτοῖς· τὸ γὰρ εἶναι δεῖ συντηρεῖν τοῖς γονεῦσιν, ὅθεν ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι· καὶ τιμὴν δὲ ἀπονεμητέον αὐτοῖς, καθάπερ θεοῖς· οὐ πᾶσαν δὲ τιμὴν καὶ παντοίαν· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν πατρὶ καὶ μητρὶ, οὐδὲ ἀμφοτέροις τὴν τοῦ σοφοῦ τιμὴν ἀποδοτέον ἢ τὴν τοῦ στρατηγοῦ, ἣν δηλαδὴ τιμῶμεν τὸν σοφὸν ἢ τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ τὴν πατρικὴν μὲν τῷ πατρὶ, τῇ δὲ μητρὶ τὴν προσήκουσαν. Ἀπονεμητέον δὲ καὶ παντὶ πρεσβυτέρῳ τιμὴν τὴν καθ' ἡλικίαν, οἷαν δηλονότι προσήκει νέον ἀποδοῦναι^h γέροντι, ὑπαναστάσει καὶ κατακλίσει, καὶ τοῖς τοιοῦτοις· ἑταίροις δὲ καὶ ἀδελφοῖς ἀποδοτέον παρῆρησιαν καὶ κοινότητα, καὶ συγγενέσι, καὶ φυλέταις, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν· καὶ πειρατέον τὸ οἰκείον ἀπονέμειν ἑκάστῳ, θεωροῦντα τὴν ἑκάστου πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, ἢ χρῆσιν, ἢ τὴν ἀρετὴν, καὶ τούτοις μετροῦντα τὰς πρὸς αὐτοὺς τιμὰς καὶ κοινωνίας. Τῶν μὲν οὖν ὁμογενῶν ῥάων ἡ κρίσις· τοῖς γὰρ συγγενέσιν, ἢ πολίταις, ἢ φυλέταις, ἢ καὶ ἄλλως ὁμοτρόποις, ἃ δεῖ ἀποδοῦναι, ῥαδιῶς ἐπιγνωσόμεθα· τοῖς δὲ ἄλλοτρίοις καὶ διαφέρουσιν εὐρεῖν ἃ δεῖ ἀπονέμειν, ἐργωδέστερον. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀποστατέον τῶν εἰκότων, ἀλλ' ὡς ἐνδέχεται διοριστέον περὶ ἑκάστου, καὶ περὶ πάντας τὰ κατὰ τὸ δέον γιγνόμενα τηρητέον.

(Scripsi^a : κακείνο] vulgo κακείνο. — ὁ ἀμφοτέρους] cod. ἀμφοτέροις. — ὁ ληστῶν] cod. ληστῶν. — ^d ἐστι] cod. ἐστίν. — ὁ λήψεται] cod. λήψεται. — ^e γίνηται] cod. γίνεται. — ^f ὀφείλομεν] cod. ὀφείλομεν. — ^h ἀποδοῦναι] cod. ἀποδοῦναι. —)

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ διαλύσθαι τὰς φιλίας, ἢ μή.

** Ἐτι δὲ κακείνο * ζητητέον ἐστίν, εἰ δεῖ διαλύσθαι

tius remunerandos, quam amicis gratificandum esse. Quod enim sæpe in superioribus exposui, omnis quæ in perturbationibus et actionibus explicandis versatur oratio ipsis perturbationibus et actionibus congruit, quum semper alias aliter se habeat, ut illæ : quare ut definite quis et accurate de singulis agat, fieri omnino nequit.

Ergo non eadem omnibus esse tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum nec Jovi omnia immolamus, manifestum est. Quum vero alia parentibus, alia fratribus, alia beneficiorum largitoribus aut sodalibus debeamus, sua cuique et accommodata sunt tribuenda. Atque hæc sane prope omnes facere videntur : ad nuptias enim non beneficiorum largitores aut sodales, sed cognatos vocant : nam quum hi genus habeant commune, actiones quoque quæ in hoc versantur communes erunt : in funera quoque cognatos potissimum prodire iisdem de causis debere, plerique arbitrantur. Quocirca parentibus res ad vivendum necessariæ suppeditandæ videntur, magisque iis quam nobis ipsis : vitam enim parentum, quorum beneficio ipsi vivunt, conservare debent liberi : honor quoque iis ut diis est habendus, sed non omnis neque quilibet : neque enim patri idem ac matri, neque utrique honos sapiente aut imperatore dignus, hoc est, quem sapienti aut imperatori tribuimus, sed paternus patri et debitus matri honos haberi debet. Omni autem ætate grandiori pro ætate honos tribuendus est, qualem videlicet juvenes seni tribuere decet, ut ei assurgant ac de sede et accubitione honoratiore decedant, et alia hujusmodi præstent : sodalibus vero et fratribus orationis libertas omniumque rerum communitas concedenda, cognatis item, tribulibus ac civibus et reliquis omnibus : danda denique opera est, ut suum cuique tribuatur, quo in genere singulorum consideranda est necessitudo, qua nobiscum juncti sunt, usus etiam aut virtus, quibus debitos illis honores et communionem metiamur. Ac de consanguineis quidem facilius judicium est : nam cognatis aut civibus aut tribulibus aut hominibus alioqui morum similitudine nobiscum conjunctis quæ tribuenda sint facile statuemus : quæ vero in peregrinos convenient eosque qui a nobis plurimum differunt, invenire difficilior est. Non tamen idcirco desistendum est a decoris conservatione, sed quoad ejus fieri potest, singula definienda sunt et in omnibus decori habenda est ratio.

Cap. IV.

Utrum dissolvi soleant amicitiae an non soleant.

Præterea et illud quærendum est, utrum dissolvendæ

* Ὅτι μὲν οὖν οὐ ταῦτα πᾶσιν ἀποδοτέον κτλ. — ** Cap. 3. Ἐχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύσθαι κτλ.

τάς φιλίας, ἣ μὴ· ἔχει γὰρ ἀπορίαν, εἰ δέον ἐστὶν ἐνίοτε τοῦ φίλου στέργοντος ἔτι καὶ φιλοῦντος, αὐτόν τινα παύσθαι τῆς φιλίας.

* Λέγονται τοίνυν, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρῆσιμον ἢ ἡδὺ φιλούμενους, ἔταν μηκέτι ταῦτ' ἔχουσιν, οὐδὲν ἄτοπον διαλύσθαι· τοῦ ἡδέος γὰρ ἢ τοῦ χρησίμου διαλιπόντος, ὧν ἦσαν φίλοι, εὐλογον μὴ φιλεῖν· ἔταν δὲ οἱ διὰ τὸ χρῆσιμον ἢ ἡδὺ φιλοῦντες προσποιῶνται διὰ τὸ ἦθος φιλεῖν, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καὶ διὰ τοῦτο διαλυόμενοι ἐλέγχωνται, ἀδικοῦσι, καὶ δικαίως ἐν ἐγκλήμασιν εἰσιν. Ὅπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἐγκλημάτων αἱ τοιαῦται^b φιλίας γέμουσιν, ἔταν μὴ διὰ τὸ αὐτὸ καὶ ὁμοίως φιλῶνται καὶ φιλώσιν ἀλλήλους, μηδὲ οἴωνται φιλεῖσθαι ὡσπερ φιλοῦνται, ἀλλὰ ἀπατώσιν. Ἐθνικαῦτα γὰρ ἐλεγχόμενης τῆς ἀπάτης ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις. Ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηδὲν τοιοῦτον ἐκείνου πράττοντος ἢ λέγοντος, δ προσήκει τῷ διὰ τὸ ἦθος φιλοῦντι, ἑαυτὸν ἂν αἰτιώτῃ^c δικαίως· ἔταν δὲ ὑπὸ τῆς ἐκείνου προσποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς τὸ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ περὶ τὰ τιμιώτερα ἢ κακουργία.^d Τοῖς μὲν οὖν διὰ τὸ χρῆσιμον καὶ ἡδὺ φίλοις οὕτω δικαίως συμβαίνει διαλύσθαι.

** Εἰ δὲ τις διὰ τὸ ἦθος φιλεῖ, καὶ ὡς ἀγαθὸν ἀποδέχεται, γένοιτο δὲ μοχθηρὸς, ἢ καὶ δοκεῖ τῷ φιλοῦντι, ἀρα^e φιλητέον ἔτι, ἢ διαλυτέον; βητέον δὴ, ὅτι οὐδὲ δυνατόν ἐστι τὸν μὴ ἀγαθὸν δοκοῦντα φιλητὸν εἶναι· τὸ γὰρ φιλητὸν ἀγαθόν, τὸ δὲ πονηρὸν οὐδὲ^f δίκαιον· φιλοπόνηρον γὰρ οὐ χρῆ τινα εἶναι, οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ· εἰ δὲ φιλεῖ, πᾶσα ἀνάγκη ὁμοιοῦσθαι· εἰρηται γάρ, ὅτι τὸ ὁμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον.

*** Ἄρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν εὐθὺς διαλύσθαι χρῆ, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας; τοῖς δὲ ἴσασμα νοσοῦσι καὶ δυναμένοις ἐπανόρθωσιν δέξασθαι, οὐ διαλυτέον, ἀλλὰ δεῖ βοηθῆσαι πάσῃ σπουδῇ, καὶ τὸ ἦθος ἐπανορθῶσαι, καὶ σῶσαι αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν μᾶλλον ἢ τὴν οὐσίαν· ἐπεὶ βέλτιον τῆς οὐσίας ἢ ἀρετῆ, καὶ τὸ εἰς ταύτην βοηθεῖν τοῖς φίλοις φιλικώτερον, ἢ τὸν πλοῦτον διασώσασθαι· εἰ δὲ πενίαν ἀπελαύνειν δεῖ τῆς τοῦ φίλου οἰκίας τὸν δυνάμενον, πόσῳ δικαιοτέρων τὴν ἀρετὴν ἐπανάγειν, ἀλλως τε καὶ οἰκιοτέρων ὄν, ὅτι διὰ τὴν ἀρετὴν εἰσι φίλοι· τὸ μὲν οὖν βέλτιον, τὸ καὶ μοχθηρὸν γενόμενον τὸν φίλον φιλεῖν ἔτι, καὶ ζητεῖν ἐπανορθοῦν, εἰ δὲ τις εὐθὺς διαλύοιτο, οὐ δοκεῖ ποιεῖν ἔξω λόγου· οὐ γὰρ τῷ μοχθηρῷ φίλος ἦν, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ· τὸν δὲ ἀγαθὸν μηκέτι ὄντα μὴ φιλῶν οὐδένα ἀδικεῖ· τὸν τοίνυν ἀγαθὸν ἀλλοιωθέντα ἀδυνατῶν ἀνασῶσαι ἀφίσταται τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας· εἰ μὲν οὖν ὁ φίλος ἐξ ἀγαθοῦ πονηρὸς γένοιτο, οὕτω χρηστέον τῇ διαλύσει.

sint amicitiae, an non sint : dubitari enim potest, num quis dum ab amico vehementer adhuc amatur ac diligitur, desistere ab amicitia debeat.

Dicimus igitur, amicitiam cum iis qui propter emolumentum aut delectationis causa amantur contractam, quum utiles aut jucundi esse desierint, dissolvi non esse absurdum : postquam enim voluptas vel utilitas, quarum rerum amici erant, eos defecit, si jam desinant amare, non sit mirum : quum autem illi qui propter emolumentum aut delectationis causa amant, ob mores et honestatis causa amare se simulant, atque idcirco in dissidio deprehenduntur, injuste agunt meritoque accusantur. Nam quod initio dicebamus, plenae querelarum huiusmodi amicitiae sunt, quando non eadem de causa atque eodem modo amantur atque inter se amant, neque existimant se diligere ea ratione qua diliguntur, sed falluntur. Tunc enim quum detegitur fraus, alter alterum accusat. Quum igitur sua aliquem fefellerit opinio, existimarique se propter mores diligere, quamvis ille alter nihil tale agat vel dicat, quod decet hominem propter mores amantem, merito se ipse accuset : quum vero illius simulatione deceptus fuerit, merito is accusandus est qui fefellit, tantoque magis quam qui nummos adulterant, quanto in re pretiosiore et cariore maleficio admittitur. Atque iis quidem qui propter emolumentum aut delectationis causa amicitiam colunt ita contingit, ut merito dissociantur.

Si quis vero propter mores aliquem amat et ut virum bonum in amicitiam recipit, ille autem improbus postea evadat, aut amanti talis videatur, utrum etiam nunc amandus est, an dissolvi amicitia debet? Respondendum sane, ne fieri quidem posse, ut qui non bonus videatur, sit amabilis : id enim quod amabile est, est bonum. quod vero improbum est, ne justum quidem est : neminem enim aut rerum malarum studio teneri aut improbi hominis similem effici oportet : nam si amet, illi assimiletur necesse est : jam enim supra diximus similem amicum esse simile. Utrum igitur statim disciendae sunt tales amicitiae, an non omnium, sed eorum saltem quorum insanabilis est improbitas, quia modum excedit? Si vero ita aegri sunt, ut curari tamen possint et correctionem admittant, minime dissolvenda amicitia, sed potius omni studio talibus hominibus subveniendum est, moresque eorum sunt emendandi, ut potius eorum virtus quam res familiaris conservetur : siquidem divitiis virtus est praestantior, atque ad eam rem optulari amicis amicitiae convenientius est, quam eorum opes conservare : quodsi paupertatem ab amici familia propulsare debet qui potest, quanto magis decet virtutem quasi de exilio reducere, praesertim quum hominibus accommodatius sit, quia virtutis causa amici sunt : praestat igitur, amicum quamvis jam improbus evaserit adhuc amare eumque corrigere conari si quis vero statim ab eo discedat, nihil praeter rationem facere videtur : neque enim improbo amicus erat, sed bono : quando autem eum qui non amplius bonus est amare desinit, nemini injuriam facit : quum enim eum qui ex bono in improbum mutatus est servare nequeat, ab ejus amicitia se removet : si igitur amicus ex bono improbus evadat, ita dissolvi amicitia debet.

* Ἡ πρὸς μὲν τοὺς διὰ τὸ χρῆσιμον κτλ. — ** Ἐὰν δὲ ἀποδέχεται ὡς ἀγαθόν, κτλ. — *** Ἄρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, κτλ.

* Εἰ δὲ τῶν φίλων ὁ μὲν ἐπιεικέστερος ἑαυτοῦ γένοιτο, καὶ πολλὸ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ ὡς εἶχε μένοι, ἄρα ἢ χρηστέον τὸν σπουδαῖον τῷ μὴ τοιοῦτῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται, ἀλλὰ διαλυτέον; ἐν μεγάλῃ δὲ διαστάσει μάλιστα δῆλον γίνεται. Εἰ γὰρ δύο παίδων φίλων ὄντων, διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ διατριβῶν καὶ παιδιᾶς κοινωνεῖν, ὁ μὲν εἰς ἀνδρας ἑλθὼν σπουδαῖος γένοιτο, καὶ ἀνὴρ εἴη τοῖς θλοις, ὁ δὲ νεαρόν ἐτι μένοι τὸ ἦθος ἔχων, πῶς ἂν εἶεν φίλοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς ἀρεσκόμενοι, μήτε τοῖς αὐτοῖς χαίροντες ἢ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ χαριεῖται οὐδέτερος οὐδέτερω· οὐδὲ γὰρ ἔχει ὁ ποιήσας ἡδίων ποιήσει τὸν φίλον· ἐτι δὲ οὐδὲ συζῆν δυνήσονται, ὧν χωρὶς οὐκ ἐνι φιλίαν συστήται, καθὼς εἴρηται.

** Ἄρ' οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν διακείσθαι δεῖ τὸν σπουδαῖον, ὥσπερ εἰ μηδέποτε γέγονε φίλος, ἢ δεῖ μνησθαι ἔχειν τῆς γενομένης συνηθείας, καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον, ἢ ὄνθειοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι, οὕτω καὶ τοῖς ποτε γενομένοις φίλοις πλέον δεῖ νέμειν, ἢ οἷς οὐδέποτε ἐχρησάμεθα; δοκεῖ τοίνυν ὀφείλεσθαι τι αὐτοῖς, διὰ τὴν προγενομένην φιλίαν, ἐὰν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ διάλυσις γένηται.

(Scripsi: *] κάκεινο] vulgo κάκεινο. — ἢ τοιαῦται] cod. τοιαῦται. — ° αἰτιῶτο] cod. αἰτιῶτο. — ἃ κακουργία] cod. κάκουργία. — ° ἄρα] cod. ἄρα. — ἑ οὐδὲ] cod. οὔτε. — ἑ οὐδὲ] cod. οὔτε. — ἢ ἄρα] cod. ἄρα. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ φιλικῶν ἔργων, καὶ ὅτι φίλος ὁμοίως εἰς ἑαυτὸν τε καὶ τὸν φίλον, φαῦλος δὲ οὔτε εἰς ἑαυτὸν πως, οὔτ' εἰς ἄλλον φιλικῶς διάκειται.

*** Καὶ οὕτω μὲν γίνονται ἂν ἐπικαίρως αἱ τῶν φίλων διαλύσεις. * Ἐτι δὲ περὶ αὐτῆς τῆς φιλίας λέγωμεν. Ἐὰ τούτων φιλικὰ καὶ ἐν οἷς ἡ φιλία συνίσταται δοκοῦσιν ὥσπερ κανόνα τινὰ ἔχειν καὶ ἀρχὴν τὰ παρ' ἑκάστου ἑαυτῶ ὀφειλόμενα· ταῦτα γὰρ ζητοῦσι παρ' ἀλλήλων οἱ φίλοι, ἃ παρ' ἑαυτοῦ *.

**** Καὶ διὰ τοῦτο φίλον δρίζονται ἐκεῖνοι εἶναι, τὸν βουλόμενον τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ καὶ πράττοντα ἐκεῖνου ἕνεκα, ἢ τὸν βουλόμενον εἶναι καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν, ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι· βούλονται γὰρ τὰ τέκνα ζῆν καὶ εὖ πράττειν αὐτῶν ἕνεκα τῶν τέκνων, ἐπεὶ καὶ μὴ φιλοῦμεναι πολλὰκις ὑπὸ τῶν τέκνων, ἢ μὴδὲ γινωσκόμεναι, τὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῖς συνεύχονται· τοῦτο δὲ πάσχοι καὶ τῶν φίλων οἱ προσκεκρουκότες μὲν καὶ περιφθέντες, μένοντες δὲ αὐτοὶ ἐν τῷ φιλεῖν· βούλονται γὰρ τοῖς φίλοις πάντα τὰ ἀγαθὰ, μὴδὲν ἐλπίζοντες κοινωνήσειν αὐτοῖς, ἀλλὰ αὐτῶν ἕνεκα· ἐτι δὲ φίλον δρίζονται εἶναι

Jam vero si amicorum alter se ipso probior fiat multumque virtute excellat, alter autem idem qui fuit maneat, utrum etiam nunc bonus ille amicus altero qui non est talis uti debet, an hoc fieri non potest, sed dissolvenda est amicitia? Quod quidem in magna distantia maxime perspicere licet. Si enim ex duobus pueris qui amici sunt, tum propter inæqualitatem tum ob studiorum lusionumque communionem, alter postquam virilem ætatem attingit, homo gravis omniumque quæ ætatem illam decent virtutum cultor evadat, alter vero pueriles illos mores retineat, qui fieri potest, ut sint amici, qui neque eadem probent, neque iisdem aut delectentur illos neque offendantur? neque enim amplius alter alteri gratificabitur: quia neuter quo conciliet sibi alterum eumque oblectet, quidquam facere queat: sed ne vivere quidem una poterunt, sine quibus tamen constare, ut diximus, amicitia nequit.

Utrum igitur vir bonus ita erga eum animatus esse debebit, ut si nunquam amicus fuisset, an vero præteritæ consuetudinis memoria conservanda est, et quemadmodum amicis potius quam peregrinis gratificandum putamus, ita et iis qui aliquando amici fuerunt plus tribuere debemus, quam quibus nunquam usi sumus? videtur ergo ob præteritam amicitiam aliquid iis deberi, nisi forte quia modum omnem excedit eorum improbitas amicitia dissociatur.

CAP. V.

De amicorum officiis, et amicum eodem animo in se et in amicum, improbum autem neque in se, neque in alium amico esse animo.

Atque ita quidem opportune dissolventur amicitia. Sunt vero et alia nobis de ipsa amicitia dicenda. Documenta igitur amicitia et in quibus illa consistit, tanquam normam aliquam et principium, ea quæ sibi quisque debet, habere videntur: ea enim quisque ab amicis petit, quæ a se ipso.

Quapropter amicum definiunt esse eum, qui bona omnia amico exoptet, ipseque ea in amicum conferat, quæ bona esse ducit, idque illius causa, aut qui esse et vivere amicum velit ipsius causa: quemadmodum matres erga filios affectæ sunt: nam et vivere et felicitate uti eos cupiunt, idque eorum causa, quoniam etiam frequenter non amatæ a liberis aut ne cognitæ quidem, bona tamen omnia illis et felicitatem precantur: quod illis quoque amicis contingit, inter quos aliqua offensivuncula nata est et qui ab aliis neglecti sunt, quum ipsi propterea amare non desinant: quippe omnia bona optant amicis, quum eorum nullam ipsi partem exspectent, sed illorum causa duntaxat: præterea amicum definiunt esse eum qui iis-

* Εἰ δὲ ὁ μὲν διαμένοι, κτλ. — ** Ἄρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοιότερον κτλ. — *** Cap. 4. Τὰ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους, κτλ. — **** Τιθέασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον κτλ.

καὶ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ· ὅπερ καὶ αὐτὸ μάλιστα περὶ τὰς μητέρας συμβαίνει. Ἀπὸ τούτων δὲ καὶ ὁ τῆς φιλίας ὄρισμὸς ἀπὸ τοῦ ὄρισμοῦ τῶν ἐχόντων· καὶ ὁ ὄρισμὸς τοῦ σώφρονος τὸν τῆς σωφροσύνης ὄρισμὸν παρέχει· οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς φιλίας καὶ τῶν φίλων ὄρισμοί· ἐλήφθησαν δὲ ἀπὸ τῶν ὀφειλομένων παρ' ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν, καθὼς εἴρηται.

* Καὶ γὰρ ὁ ἐπιεικὴς ταῦτα πάντα πρὸς ἑαυτὸν ἔστιν, ἔπερ ὁ ἀληθὴς φίλος πρὸς τὸν φίλον· καὶ ὁ φίλος ἑαυτῷ μάλιστα δὲ ἐπιεικὴς ἔστι, καὶ ὅς οἰεται ἐπιεικὴς εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πάντες, καὶ οἱ φαῦλοι τὰ φιλικὰ ἀπονέμουσιν ἑαυτοῖς, οὐδὲν προσισταται τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ἂν οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐπιεικεῖς ποιούσι, ταῦτά εἰσι τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει^β· καὶ γὰρ μέτρον ἔστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ τῶν πράξεων· ἂν δὲ ὁ φαῦλος ζητεῖ, οὐκ εἰς τὴν κοινὴν ἀνάγεται φύσιν· τὴν γὰρ περὶ ταῦτα ψῆφον οὐκ ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων ληφόμεθα. Ὅτι δὲ ὁ ἐπιεικὴς τὰ φιλικὰ ἑαυτῷ πάντα ἀπονέμει, ὀφείλον. Οὗτος γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τῶν αὐτῶν ὀρέγεται, κατὰ τε λογικὴν ψυχὴν, καὶ κατὰ τὴν ἄλογον· καὶ οὐ καθάπερ ὁ ἄκριτος ὁ τὰναντία ζητεῖ, καὶ τὸ παθητικὸν αὐτῷ τῷ λογιστικῷ πολεμεῖ. Καὶ βούλεται δὲ ὁ σπουδαῖος τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ, τὰ τε^α κυρίως ἀγαθὰ, ὅσα εἰς ἀρετὴν φέρει, καὶ τὰ φαινόμενα ἀγαθὰ, καὶ αὐτῇ τῇ ἀρετῇ βοηθοῦντα, καὶ βούλεται ἑαυτῷ ἀγαθὰ ἑαυτοῦ ἕνεκα· ὁ γὰρ φαῦλος οὐκ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Τὸ γὰρ διανοητικὸν ἔστι τὸ ἀνθρώπινον εἶναι, οὗ ἕνεκα ὁ μὲν σπουδαῖος πάντα ποιεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ πάντα ζητεῖ, ὁ δὲ φαῦλος οὐδέν. Οὐ γὰρ τὴν θεωρίαν ὁ φαῦλος ἔχει τέλος τῶν ἑαυτοῦ πράξεων, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν τὴν φαύλην· ὅθεν οὐ βούλεται τὰ ἀγαθὰ ἑαυτῷ ἑαυτοῦ ἕνεκα. Ἔτι δὲ καὶ ζῆν βούλεται ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος καὶ σώζεσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ διανοητικόν· καὶ πάντα πράττει, ἂν οἰεται ἀγαθὰ εἶναι ἑαυτῷ, καὶ ἂν πρὸς τὸ ζῆν φέρει καὶ τὸ σώζεσθαι. Τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν μὴ πάνυ ἐκτετραμμένοι τοῦ ὀρθοῦ, ἀλλ' οὕτως ἔχοντες, ὥστε δύνασθαι οἰεσθαι ἐπιεικεῖς εἶναι, τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ καὶ αὐτοὶ ζητοῦσι, καὶ βούλονται ἑαυτοῖς καὶ ζῆν καὶ σώζεσθαι· οὕτω δὲ ἔχουσιν, ὅτι τρόπον τινὰ εἰκόασιν τοῖς σπουδαῖοις. Οἱ δὲ σφόδρα φαῦλοι καὶ ἀνοσιουργοὶ οὐδὲν τούτων ἔχουσιν· οὔτε γὰρ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, ἀλλὰ ἄλλα μὲν βούλονται, ἐτέρων δὲ ἐπιθυμοῦσιν, οἷοί εἰσιν οἱ ἐγκρατεῖς, καλεῖσι δὲ οἱ διὰ δειλίαν καὶ ἀργίαν ὁ ἀρίστανται τοῦ πράττειν, ἂν οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οὔτε τοῖνον τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ διώκουσιν, οὔτε βούλονται ἑαυτοῖς τὸ ζῆν καὶ σώζεσθαι· ἐνιοὶ γὰρ τῷ πολλὰ καὶ δεινὰ πρᾶξαι μισηθέντες διὰ μοχθηρίας ὑπερβολὴν, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτοῖς. Ὅ δὲ σπουδαῖος βούλεται ἑαυτῷ ζῆν· ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶναι· τὴν γὰρ θεωρη-

dem cum amico rebus et doleat et lætetur : quod ipsum et matribus maxime accidit. Hinc etiam amicitiae definitio ab eorum qui eam habent definitione sumitur : sicut temperantis definitio temperantiae ipsius definitionem praebet : et haec quidem amicitiae atque amicorum definitiones habentur, quae ut diximus ab iis quae sibi quisque debet petita sunt.

Etenim vir bonus eorum omnium instar sibi est, quae verus amicus amico praebet : maximeque is amicus est sibi, qui vir bonus est et bonum se esse arbitratur. Quodsi non omnes, aut improbi amicitiae documenta sibi tribuunt, id haudquaquam rationi nostrae alienum est. Nam quae viri boni et honesti faciunt, haec sunt quae in hominibus et in communi natura maxime excellant : etenim vir bonus atque ipsa virtus humanarum tum perturbationum tum actionum quasi mensura est : quae vero improbus spectat, ad communem naturam non referuntur : his enim de rebus non ab aegris, sed a valentibus sententiam sumemus. Caeterum virum bonum omnia quae in amicitia requiruntur sibi tribuere, planum est. Hic enim consentit secum, eademque simul rationis compote, simul rationis experte animi portione expetit, neque ut homo nulla praeditus judicandi vi contrarium quaerit, aut patibilis in eo pars cum rationali pugnat. Quin etiam ea quae bona sunt exoptat sibi vir bonus, tam quae proprie dicuntur bona, quae ad virtutem perducunt, quam quae bona videntur et ipsi virtuti aliquatenus subsidio sunt, et quidem sua ipsius causa optat sibi bona : nimirum improbus sua ipsius causa illa non optat. Nempe cogitandi facultas humanam naturam continere putatur, cujus causa vir bonus omnia facit, bonaque omnia persequitur, quum horum nihil improbus faciat. Neque enim contemplationem improbus finem suarum actionum statuit, sed pravam voluptatem : quapropter haudquaquam bona sua ipsius causa sibi optat. Vult praeterea vir bonus sese vivere et salvum esse, maxime cogitandi facultate servata : omnia item agit, quae conducere sibi existimat, quaeque ad vitam et ad incolumitatem spectant. Ex aliis autem ii qui non plane a recto aversi sunt, sed qui ita se gerunt, ut possint viri boni tum sibi tum aliis videri, ea quae specie bona sunt et ipsi quaerunt, et vitam atque incolumitatem sibi exoptant : ita autem se gerunt, quia quodammodo bonis adhuc viris similes sunt. Qui vero valde improbi sunt et scelesti, nihil tale habent : neque enim illa quae videntur bona sequuntur, sed alia quidem volunt, alia autem concupiscunt, quales sunt continentales et qui propter timiditatem et scordiam abstinere a negotiorum gestione, quae sibi optima esse arbitrantur : quare neque ea quae specie bona sunt sequuntur, neque vitam et incolumitatem sibi exoptant : nonnulli enim postquam multis maleficiis admissis in hominum odium pervenerunt propter pravitalis immoderationem vitae pertaesi mortem sibi consciscunt. Contra vir bonus vitam sibi contingere cupit : viro bono enim bonum

* Πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ἐπιεικεῖ κτλ

εικὴν διώκει ζωὴν· ἐν γὰρ τῷ νοεῖν ἡ ἐκάστου οὐσία συνίσταται, ἢ ἐν τούτῳ μάλιστα. Ὅς δὲ τῷ ἀλόγῳ βούλεται τὸ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ τοῦ οικείου εἶναι παρατραπέντι, οὐχ ἑαυτῷ βούλεται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐκείνῳ, εἰς δὲ μεταβλήθη· καὶ ἕκαστος δὲ ἑαυτῷ βούλεται γενέσθαι τὰ ἀγαθὰ, οἰόμενος μένειν^ε· ὅπερ ἐστίν· εἰ δὲ συνίδοι ἑαυτὸν ἄλλον γενόμενον, οὐκ ἂν ἔλοιτο πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔχειν ἐκείνο τὸ γενόμενον^ε· οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἄλλῳ τινὶ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἑαυτῷ μεταβληθέντι. Οὐδέεις δὲ ἀγαπᾷ, ἐὰν ἄλλῳ τινὶ γένηται τὰ ἀγαθὰ· καὶ γὰρ τῷ θεῷ πάντα πρόσσει τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς δ, τι ποτὲ ἐστὶ^η. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαπῶμεν, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς, ἢ τοῖς φίλοις συνευχόμεθα τὰ ἀγαθὰ, ὅτι ἡμῶν τί εἰσι καὶ οἱ φίλοι. Καὶ μὴν καὶ συνδιάγειν ἑαυτῷ μόνος ὁ σπουδαῖος βούλεται, ὅτι αὐτάρκης ἐστὶ, καὶ ἡδύς ἐστὶν ἑαυτῷ· ἡδέεται γὰρ ὧν τε ἐπραξε μεμνημένος ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐλπίζων ἔτι ποιήσειν ἀγαθὰ καὶ ἀγαθοῖς ἐντεύξεσθαι, καὶ γενναίων εὐπορεῖ θεωρημάτων τῇ διανοίᾳ· ταῦτα δὲ πάντα ἡδιστον αὐτὸν ἑαυτῷ ποιεῖ, καὶ ἡδέεται κατὰ σχολὴν αὐτὸς ἑαυτῷ συνῶν καὶ συνδιάγων.

Οἱ δὲ μοχθηροὶ ζητοῦσι μεθ' ὧν συνημερεύουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἐλπίζουσιν, ὧν μεθ' ἐτέρων ὄντες ἐπιλανθάνονται. Ἔτι δὲ συναλγεῖ καὶ συνῆδεται ἑαυτῷ μάλιστα ὁ σπουδαῖος, ὅτι τὰ αὐτὰ βούλεται καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐ μάχεται τὸ λογικὸν τῷ παθητικῷ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ αἰεὶ λυπηρόν ἐστὶν αὐτῷ, καὶ τὸ αὐτὸ ἡδύ· ἀμετάβολος γὰρ, ὡς εἶπεν. Οἱ δὲ μοχθηροὶ οὐκέτι^ι· οὐδὲν γὰρ φιλητὸν ἔχοντες οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτοὺς· διὰ τοῦτο οὐδὲ συγκαίρουσιν ἑαυτοῖς οὐδὲ συναλγοῦσι· στασιάζει γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχὴ, καὶ πολεμεῖ τῷ λογικῷ τὸ ἄλογον· καὶ τὸ μὲν ἄλογον ἀλγεῖ τῶν μοχθηρῶν ἀπεχόμενον, τμηκαῦτα δὲ οὐ συναλγεῖ τὸ λογικόν, ἀλλὰ χαίρει· καὶ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ ὄλωσ τὸ μὲν δεῦρο τὸ δὲ ἐκείσε ἔλκει, καθάπερ διασπῶντα· εἰ δὲ μὴ οἷόν τε κατὰ ταῦτόν καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἡδεσθαι, ἀλλὰ μετὰ μικρόν γε λυπεῖται, ὅτι πρότερον ἡδέτο· οὐ γὰρ ἐβούλετο τὴν τοιαύτην αὐτῷ γενέσθαι ἡδονήν. Μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσι. Φαίνεται τοίνυν ὅτι οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικός ἐστὶν ὁ μοχθηρός, ὅτι οὐδὲν φιλητὸν ἔχει.

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἔχειν λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν πάσῃ σπουδῇ, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ καὶ σπουδαῖον ἕκαστον εἶναι· οὕτω γὰρ ἂν καὶ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς ἔχοι, καὶ ἐτέρων γένοιτο φίλος.

** Ἐπεὶ τοίνυν, ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ ἀπονέμει, ταῦτα δεῖ καὶ τῷ φίλῳ ἀπονέμειν· δεῖ γὰρ πρὸς τὸν φίλον ἔχειν ὡσπερ πρὸς ἑαυτὸν· ὁ γὰρ φίλος ἄλλος αὐτός· φανερόν, ὅτι ἅπερ ὁ ἐπιεικὴς ἑαυτῷ βούλεται

est esse : quia contemplativam sequitur vitam : in mente autem et cogitatione uniuscujusque natura consistit, aut certe in ea maxime. Qui vero irrationali animi parti vitam et incolumitatem optat, sibi bona contingere cupit, quamvis naturam suam exuerit, non amplius sibi optat bona, sed illi, in quod mutatus est, generi : quin etiam sibi quisque bona contingere cupit, ratus se mansurum esse quod est : quodsi alium se evasisse animadvertat, nolit omnia bona illi, in quod transit generi contingere : nihil enim interest, utrum alii bona exoptet, an sibi jam mutato. Nemo autem contentus est, si alii bona eveniant : etenim deo cuncta insunt bona, sed est ipse quidquid tandem est. Quocirca rebus praesentibus non sumus contenti, sed nobis ipsis aut amicis precamur bona, quod amici quasi pars nostri sunt. Quin etiam secum ipse solus vivere vult vir bonus, quia se ipso est contentus sibi que jucundus : delectatur enim rerum olim gestarum memoria, tum facta sua secum revolvens, tum bona se adhuc acturum bonaque inventurum sperans, simulque praeclearis praecipis mens ejus abundat : quæ quidem omnia, ut ipse sibi jucundissimus sit efficiant, libenterque ipse solus secum habitat secumque vivit.

Sed improbi alios, quibuscum versentur, quaerunt, seque ipsi fugiunt : multa enim ac molesta, quum soli sunt, recordantur, atque alia ejus generis sperant, quorum si cum aliis versantur oblivisci solent. Praeterea dolet et lætatur una secum maxime vir bonus, quia semper eadem vult eademque concupiscit, neque in eo rationis compos animi pars cum patibili pugnat : ideoque idem illi semper molestum, idem etiam jucundum est : siquidem, ut ita dicam, immutabilis videtur. At improbi non item : quum enim nihil quod amabile sit habeant, non est quod amice erga se ipsos affecti sint : quare neque gaudent neque dolent una secum : quoniam eorum animus commotionibus agitatur, pugnatque rationis expers ejus portio cum rationali : nimirum pars irrationalis dolet, quum improbis factis abatinet, quo tempore pars rationalis non dolet una, sed gaudet : et contra : denique animum quasi distractum altera huc, altera illuc trahit : quodsi fieri nequit, ut eodem tempore aliquis et doleat et lætetur, nihilominus tamen paulo post dolet, quod prius lætabatur : talem videlicet voluptatem sibi evenisse nolebat. Pœnitentia enim abundant improbi. Unde apparet, ne erga se quidem amice affectum esse improbum, quia nihil quod amabile sit habet.

Sin autem ita affectum esse admodum est miserum, sedulo fugienda est improbitas, studendumque singulis est, ut probi sint et honesti : ita enim et amice erga se quisque affectus erit, et aliorum amicus erit.

Quoniam ergo ea quæ sibi vir bonus tribuit, amico quoque tribuenda sunt : in amicum autem ut in se ipsum animatus esse debet quilibet : amicus enim alter ipse :

* Εἰ δὲ τὸ οὕτως ἔχειν κτλ. — ** Τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν κτλ.

καὶ ἀπονέμει, ταῦτά εἰσι τὰ φιλικά, καὶ ἐν τούτοις ἡ φιλία συνίσταται.

* Τὸ δὲ ζητεῖν πότερον φιλία ἐστὶν ἢ πρὸς ἑαυτὸν ἐκάστου ἀγάπη, ἡ μὴ, ἀφείσθω ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἡ γὰρ φιλία δύο, ἡ τριῶν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Καὶ εἴ τις καὶ τὰ πρὸς ἑαυτὸν φιλίαν καλεῖ, εἴη ἂν φιλία, καθ' ὅσον^κ ἐστὶν αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν διαφέρων, καὶ τῷ λογιστικῷ τὸ παθητικὸν σπένδεται. Καὶ διότι δὲ ἡ ὑπερβολὴ τῆς φιλίας εἴκοι τῇ ἐκάστου πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπῃ, καὶ αὐτὴ καλοῖτο ἂν φιλία.

(Scripsi : ^α ἑαυτοῦ] cod. ἑαυτῷ. — ^β τὰ διαφέροντα ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τῇ κοινῇ φύσει] cod. τὰ διαφέροντα τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῇ κοινῇ φύσει. — ^γ ἀκριτος] cod. ἀκριτής. — ^δ τὰ τε] cod. τάτε. — ^ε ἀργίαν] cod. ἀργείαν. — ^ς μένειν] cod. μένων. — ^ζ γεγόμενον] cod. γινόμενον. — ^η ὅτι ποτέ ἐστι] vulgo ὅτι ποτέ ἐστι. — ^θ οὐκέτι] cod. οὐκ ἐτι. — ^κ καθ' ὅσον] vulgo. καθ' ὅσον. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ εὐνοίας.

** Ἡ δὲ εὐνοία φιλία μὲν εἴκειν, οὐ μὴν ἐστὶ γὰρ φιλία. Καὶ γὰρ εὐνοοῦμεν καὶ οἷς οὐκ ἐσμὲν φίλοι· καὶ γίνεται εὐνοία καὶ πρὸς ἀγνώστα, καὶ λανθάνουσα τὸν φιλούμενον· φιλία δὲ οὐκέτι^α, καθὼς καὶ πρότερον διὰ πλείονων εἴρηται.

*** Οὔτε τοίνυν φιλία ἐστὶν ἡ εὐνοία, καὶ οὐδὲ φίλησις εἴκειν εἶναι. Καὶ γὰρ ἡ μὲν φίλησις δρῆμῃ τινα καὶ κίνησιν εἰς τὸ φιλούμενον ἔχει, καὶ δρεξίν αὐτοῦ, καὶ ζητεῖ ὁ φίλων ἀεὶ τὸ φιλούμενον. Ἡ δὲ εὐνοία οὐ τοιαύτη. Οἱ γὰρ εὐνοὶ ^β βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ οἷς εἰσιν εὐνοί· συνεῖναι δὲ οὐ πάνυ ζητοῦσιν· ἐτι δὲ ἡ μὲν φίλησις μετὰ συνηθείας, χρόνῳ γὰρ τινα καὶ συνηθείᾳ ἡ φίλησις γίνεται· ἡ δὲ εὐνοία ἀθρόον, ὡς εἰπεῖν, οἷς ἐπιγίνεται, συμβαίνει· καθάπερ οἱ θεώμενοι πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους διατίθενται. Εὐνοὶ γὰρ γίνονται πρὸς αὐτοὺς εὐθὺς νικῶντας δρῶντες, καὶ συνθέλουσιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ· συμπράττειεν δ' ἂν οὐδέν· οὐ γὰρ φίλησιν ἔχουσιν εἰς αὐτούς, χρόνῳ τινὶ καὶ συνηθείᾳ στέργαντες, ἀλλ' ἅμα τε ^γ εἶδον καὶ ἤσθησαν αὐτοῖς· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπολαίως στέργουσιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ εὐνοία.

**** Φαίνεται τοίνυν ἀρχὴ φιλίας ἡ εὐνοία εἶναι, καθάπερ τοῦ ἐρᾶν ἀρχὴ γίνεται ἡ διὰ τῆς ὕψεως ἡδονῆ· καὶ ὡς περ οὐ δυνατόν ἐρᾶν μὴ πρότερον ἡσθέντα τῷ εἶδει τοῦ ἐρωμένου, δυνατόν δὲ ἡδόμενον μὴ ἐρᾶν· τότε γὰρ τις ἐρᾷ ὅταν καὶ ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρούσας ἐπιθυμῆ· οὕτω δὲ καὶ φίλους οὐχ οἶδόν τε εἶναι, μὴ εὐνοὺς γενομένους· εὐνοὺς δὲ μὴ φίλους εἶναι δυνατόν. Οἱ γὰρ εὐνοὶ βούλονται μὲν τὰ ἀγαθὰ

apparet ea quæ sibi exoptat et tribuit vir bonus, amicitia esse documenta, et in his amicitiam consistere.

Utrum autem hæc sit amicitia, qua singuli se ipsos diligunt, nec ne, in præsentī querere omittamus : duorum enim aut trium, quemadmodum e superioribus patet, est amicitia. Quod si quis sui amorem amicitiam vocet, amicitia fuerit eatenus, quatenus a se ipse differi, et patibilis animi pars rationi conciliatur. Præterea quia amicitia nimia et immoderata illi qua se quisque diligit, similis est amicitia, hæc quoque eodem nomine appelletur.

CAP. VI.

De benevolentia.

Benevolentia autem similis est illa quidem amicitia. non tamen amicitia est. Etenim benevolentiam erga eos etiam habemus, quibus amici non sumus : quin etiam ignotis aliquando benevolentia præstatur, quæ tamen hominem nobis carum latet : amicitia non item, quod supra latius perscripsimus.

Quare nec amicitia est benevolentia, neque amatio videtur esse. Amatio enim impetu quodam et motu ad id quod ei carum est fertur, et appetitu quodam incitatur, semperque qui ita amat illud quaerit quod amat. Talis autem non est benevolentia. Nempe benevoli bona iis exoptant, quibus benevoli sunt : at versari cum iis non ferme concupiscunt : præterea amatio cum vitæ consuetudine conjuncta est, quia tempore et familiaritate amatio nascitur : at benevolentia subito, ut ita dicam, iis qui eam habere incipiunt, conciliatur : ut spectatores erga pugiles aut gladiatores afficiuntur. Benevoli enim statim iis fiunt, quos vincere vident, simulque bona iis optant : sed eos sua opera adjuvare nolint : non enim diligunt eos illorum more quorum affectio tempore et consuetudine crevit, sed simulac viderunt eos, delectari iis cœperunt, ideoque leviter tantum amant, qua in re posita est benevolentia.

Principium ergo amicitia videtur esse benevolentia, haud secus atque amoris ea quæ aspectu gignitur voluptas : et quemadmodum nemo amare potest, qui non fuerit ante forma speciei que cari hominis delectatus ; sed fieri potest, ut delectetur aliquis, nec tamen amet : quia tum demum amat aliquis, quum absentem desiderat, et præsentiam concupiscit : sic fieri nequit, ut inter se sint amici, qui non ante fuerint benevoli : fieri autem potest, ut qui benevoli sunt, non sint amici. Benevoli enim bona iis exoptant, quibus benevoli sunt, sed eos nec opera sua adjuvare, nec quidquam laboris aut

* Πρὸς αὐτὸν δὲ πότερον ἐστὶν κτλ. — ** Cap. 5, Ἡ δὲ εὐνοία κτλ. — *** Ἄλλ' οὐδὲ φίλησις ἐστὶν κτλ. — **** Ἐοικε δὲ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, κτλ.

οἱ εἰσιν εὖνοι, συμπράξαιεν δ' ἂν οὐδέν, οὐδ' ὀφληθεῖεν ὑπὲρ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο μεταφορικῶς τις καλέσειεν ἂν ^a αὐτὴν ἀργὴν ὁ φιλίαν· χρονιζομένη γὰρ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένη, φιλία γίνεται.

* Φιλία δὲ οὐχ ἡ διὰ τὸ χρήσιμον, ἢ τὸ ἡδύ, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα. Εὐνοὺς γὰρ τίς τινι γίνεται δι' ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειαν, ὅταν αὐτῷ καλὸς εἶναι δοξῆ, ἢ ἀνδρείος, ἢ τι τοιοῦτον· ὁ δὲ διὰ τὸ ἡδύ καὶ χρήσιμον βουλόμενός τινα εὐπραγεῖν, οὐκ ἐκείνῳ ἐστὶν εὖνοος, ἀλλ' ἑαυτοῦ, καθάπερ οὐδὲ φίλος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος. Ὁμοίως δὲ οὐ διότι ἔλαθε βουλόμενος τῷ εὐεργέτῃ τὰ ἀγαθὰ, εὖνοος ἂν εἴη κυρίως, ἀλλὰ τὰ δίκαια ὀφῶν, καὶ ἀποδιδούς τῷ εὐεργέτῃ τὴν χάριν ὧν εὐπέπονθεν αὐτός, οὐ τῇ ἐκείνου ἀρετῇ, ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ ἀγαθῷ φαίνεται χαίρων.

Ἔστι τοίνυν ἡ εὖνοια οὔτε φιλία, οὔτε φιλησις, ἀλλὰ φιλίας ἀρχή, χρόνον δὲ καὶ συνήθειαν, καὶ ἄλλα φιλικά προσλαβοῦσα, φιλία γίνεται ἢ διὰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν.

(Scripsi : * οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b εὖνοι] cod. εὖνοι. — ^c ἄμα τε] cod. ἄματε. — ^d καλέσειεν ἂν] cod. καλέσειεν ἂν. — ^e ἀργὴν] cod. ἀρχὴν. — \

Κεφ. ζ'.

Περὶ ὁμονοίας.

** Ἡ δὲ ὁμόνοια φιλικόν τι καὶ αὐτὴ ἐστὶ, καὶ τῇ φιλίᾳ ἀκολουθεῖ. Ἔστι δὲ ὁμόνοια οὐ τὸ τὰ αὐτὰ δοξάζειν, οἷον ὁμοδοξία τις· ἢ μὲν γὰρ ὁμοδοξία γένοιτο ἂν καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους, οὐδὲν γὰρ κωλύει περὶ τῶν αὐτῶν τὰ αὐτὰ δοξάζειν, καὶ ἐπιστήμην ἔχειν τῶν αὐτῶν τὴν αὐτὴν μηδὲ εἰδότας ἀλλήλους· ἢ δὲ ὁμόνοια τῶν ἐν κοινωνίᾳ τινὶ καὶ φιλίᾳ ὄντων ἐστὶ.

*** Καὶ γὰρ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμονωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ πράττωσι τὰ κοινῇ ὁδῶντα.

**** Ἔστι τοίνυν ὁμόνοια τῶν φίλων ὁμονωμοσύνη, οὐκ ἐν τοῖς θεωρητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτοῖς, καὶ τοῦτων τοῖς ἀξιολόγοις, καὶ ἐν μεγέθει τινὶ οὐσί. Περὶ γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ μικρῶν οὐ λέγονται ὁμονοεῖν ἀλλήλοις οὔτε πόλις οὔτε φίλοι· οἷον, οἴκοι μένειν, ἢ βαδίζειν εἰς ἀγοράν, ἢ τὸδε εἰπεῖν, ἢ ὀρεῖσθαι*, δι' ὧν οὔτε ὠφέλειά τις μεγάλη, οὔτε βλάβη ἀκολουθεῖ· περὶ τοῦτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων οὐ λέγονται ὁμόνοιαν ἔχειν.

Ἄλλὰ τῶν μεγάλων καὶ συμφερόντων ἢ τοῖς φίλοις ἀμφοῖν, ἢ τῇ πόλει κοινῇ.

Οἷον ὅταν πάσῃ τῇ πόλει κοινῇ δοκῇ τοὺς ἀρχοντας μὴ κληρωτοὺς εἶναι διαδοχῇ τινι κτωμένους τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ αἵρετούς, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄλλο ὄτιοῦν, ὅπερ ἀξιολογόν τε, καὶ τῇ πόλει πάσῃ διαφέ-

molestiæ eorum causa suscipere velint. Quapropter per translationem aliquis eam otiosam amicitiam appellaverit : quippe temporis et consuetudinis diuturnitate amicitia fit.

Cæterum amicitiam dico non eam, quæ utilitatis aut voluptatis, sed quæ honestatis causa instituitur. Benevolus enim aliquis fit alicui ob virtutem et probitatem, quando ipsi aut honestus esse videtur, aut fortis, aut simili aliquo præditus bono : qui vero voluptatis et utilitatis causa res secundas alicui exoptat, non illi est benevolus, sed sibi, sicut ne amicus quidem talis homo est. Similiter nec ille qui quia beneficia ab aliquo accepit, beneficiorum auctori bona precat, proprie benevolus fuerit, sed justus potius ; nam qui vicissim illi a quo beneficium accepit gratificatur pro iis quæ accepit, non illius virtute, sed suo bono gaudere videtur.

Quare benevolentia nec amicitia nec amatio est, sed amicitia principium, sin autem tempus et consuetudo et reliqua quæ ad amicitiam pertinent, accedant, fit amicitia ob bonum et virtutem instituta.

CAP. VII.

De concordia.

Videtur ad amicitiam quoque referri posse concordia, quæ amicitiam sequitur. Est autem concordia non idem sentire, quasi aliquis opinionum consensus : quum inter eos etiam qui se mutuo ignorant, consensus esse possit, nihil enim obstat, quominus de iisdem idem sentiant, eandemque eorumdem scientiam teneant, licet se mutuo non norint : concordia vero in iis quæ ad vitæ societatem amicitiamque spectant versatur. Etenim civitates concordēs esse dicunt, quum de commodis suis consentiant, eademque quæ communi consensu approbata sunt exsequuntur.

Est igitur concordia amicorum consensus, non in rebus sub contemplationem, sed sub actionem cadentibus, et quidem in rebus gravibus et amplis. De parvis enim rebus quæ in omni vita atque victu eveniunt neque urbem neque amicos idem sentire dicimus : verbi causa, de quæstione, utrum domi manendum, an in forum descendendum sit, vel hocne dicendum an agendum sit, e quibus neque magnum commodum, neque detrimentum ad nos redundat : de his enim ac talibus non idem sentire et concordare dicuntur homines.

Sed in magnis et quæ aut utrique amicorum aut reipublicæ conducunt concordiam versari dicimus. Ut quum tota civitas magistratus non sortiendos, ita ut per successiones munera obtineant, sed creandos esse decernit, aut Lacedæmonios in bello gerendo adjuvandos esse, aut denique aliud quid, qualecunque est, quod me-

* Οὐ τὴν διὰ τὸ χρήσιμον κτλ. — ** Cap. 6. Φιλικόν δὲ καὶ ἡ ὁμόνοια κτλ. — *** Οὐδὲ τοὺς περὶ ὄτουοῦν ὁμονωμονοῦντας, ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν κτλ. — **** Οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ κτλ.

ραι. Καὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ὁμονοεῖν λέγομεν, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλθωται βίον, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἀμφοῖν ἢ πρὸς βλάβην ἢ πρὸς ὠφέλειαν φέροντα ἀμφοτέροι ὁμοίως ἢ φεύγωσιν, ἢ διώκωσιν. Οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δεῖ ζητεῖν μόνον τοὺς ὁμονοήσοντας ἀλλήλοις, ἀλλὰ καὶ ὁμοίως τοῖς δλοις· ὅσον εἰ δοκῇ τοῖς φίλοις ἀμφοῖν ἡγεμόνα βίου θατέρῳ τὸν ἕτερον γενέσθαι, βούλοιντο δὲ οὐ τὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἑκάτερος ἑαυτὸν, τηνικαῦτα γὰρ τὸ αὐτὸ μὲν ζητοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἑκάτερος, ὅπερ οὐκ ἔστιν ὁμονοεῖν. Καὶ ἐν ταῖς πόλεσι δὲ ὁμονοήσουσιν ἐν ταῖς ἀρχαιρέσιαις, ὅταν τὸν αὐτὸν ἔλθωται πάντες ἀρχεῖν, ἢ τοὺς ἀρίστους πάντες, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἕκαστος· καθάπερ Εὐριπίδης ἐν ταῖς Φοινίσσαις ἐποίησεν· οὕτω γὰρ οὐ τὸ πᾶσιν ἀρέσκον γίνεται· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ὁμόνοια· ἀλλ' ὅταν τύχῃσι πάντες οὐ ἐφίενται, τηνικαῦτα ὁμονοοῦσιν.

* Ἔστι τοίνυν ἡ ὁμόνοια πολιτικὴ τις φιλία, καὶ οὕτω λέγεται· καὶ γὰρ περὶ τὰ πρακτά, καὶ τὰ συμφέροντά ἐστι, καὶ πρὸς τὸν βίον ἀνήκοντα· ταῦτα δὲ τῆς πολιτικῆς.

** Ἔστι δὲ ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν ἡ ὁμόνοια· οὗτοι γὰρ καὶ ἑαυτοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὄντες, ὡς εἰπεῖν· τῶν τοιούτων γὰρ ἴσταται τὰ βουλήματα, καὶ μένει, καὶ οὐ μεταρβεί, καθάπερ Εὐριπίδος, βούλονταί τε τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα, τούτων δὲ καὶ κοινῇ ἐφίενται.

*** Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν πλὴν ἐπὶ μικρὸν, καθάπερ καὶ φίλοι βέβαιοι οὐ δύνανται εἶναι πλεονεξίας ἐπιέμενοι, καὶ μείζον ἔχειν ἑκάτερος ἑκατέρου ζητοῦντες ἐν τοῖς συμφέροσιν· ἐν γὰρ τοῖς πόνοις καὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ ἀλλήλων λειτουργίαις δεῖ ζητοῦσι τὸ ἕλαττον ἔχειν, καὶ ἑαυτὸν ἑκάτερος ἀξίον νομίζων ὀλίγα μὲν πονεῖν, μεγάλα δὲ ὠφελείσθαι, τὸν ἕτερον εὐθύνει, περὶ τῶν λειτουργιῶν ἀκριβολογούμενος, καὶ κωλύων τῶν συμφερόντων ἀπολαύειν, ὅσον ἐθέλει, ὡς μεγάλων, φαύλων ἀπονάμενον πόνων· διὰ τοῦτο μὴ τηροῦντες τὸ κοινόν, ἀλλ' ἑκάτερος τὸ ἑαυτοῦ, τάχιστα διαλύονται· τὸ γὰρ συνάπτον διασπῶσιν, ὅπερ ἔστι τὸ κοινόν καὶ ἡ ὁμόνοια· τοῦ συνάπτοντος δὲ διαλυθέντος, οὐ δύνανται συνημμένοι εἶναι. Συμβαίνει τοίνυν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀπαιτοῦσι μὲν παρ' ἀλλήλων τὰ φιλικὰ, αὐτοῖς δὲ οὐ βουλομένοις τὰ δίκαια ποιεῖν· ὅθεν ἐν τοῖς φαύλοις οὐ δυνατόν ὁμόνοιαν εἶναι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιεικέσι μόνους.

(Scripsi : * δρᾶσαι.] cod. δρᾶσαι. —)

Κεφ. η'.

Περὶ εὐεργεσίας.

*** Ἐκεῖνο δὲ ζητητέον, ἀνθ' ὅτου τοὺς εὖ πάσχον-

morabile sit et ad universam rempublicam pertineat. Similiter et amicos concordare dicimus, quum eandem vitæ rationem suscipiunt et quæ in vita tum maxima sunt tum ad utriusque vel incommoda vel commoda spectant, ambo aut fugiunt aut sequuntur. Neque enim solum eadem consecrari debent concordēs, sed etiam prorsus eodem modo : exempli gratia, si utriusque amicorum in mentem veniat, ut dux vitæ alteri sit alter. neque tamen eundem esse velint, sed uterque se proponat, tum enim idem quæerunt, nec tamen in eodem, sed uterque sibi quærit, quod non est concordare. Sic et in urbium comitiis concordabunt, quum eundem magistratum omnes delegerint, aut saltem optimum omnes, non se quisque : quemadmodum in Phœnissis Euripides poeta fecit : neque enim id quod omnibus placet eo modo fieri potest : hæc autem non est concordia : sed quando omnes id quod petunt, consequuntur, tum demum concordant.

Est igitur concordia civilis quædam amicitia, eoque nomine appellatur : versatur enim in iis quæ sub actionem cadunt, et reipublicæ conducunt, et ad vitæ usum pertinent : quæ omnia civilis prudentiæ sunt.

Inest autem concordia in viris bonis : hi enim et secum ipsi concordant et inter se, quum in iisdem, ut ita dicam, rebus gerendis occupati sint : talium enim virorum voluntates perstant et manent, neque Euripi instar fluunt et refluant : siquidem ea quæ justa, et quæ utilia sunt volunt, eorumque communi cupiditate flagrant.

Mali autem concordēs esse non possunt, nisi parumper, quemadmodum ne amici quidem constantes esse possunt quum uterque plus sibi vindicare et majorem altero partem consequi cupiat in iis quæ utilia esse arbitrantur : quippe in laboribus quos alter alterius causa subit atque in ministeriis quibus fungitur, ambo semper minus habere gestiunt, quum uterque se dignum existimet, qui labores quam minimos suscipiat, magnam autem utilitatem ex omni re capiat, alterum coarguens in ejusque ministeria curiosius inquirens velansque eum frui quanta vult utilitate fructu ex improbis laboribus percepto : quamobrem dum quod commune ipsis est non conservant, sed sua uterque commoda tuetur, cito dissociantur : tollunt enim amicitias nodum, qui quidem communio et concordia est : eo autem sublato conjungi diutius non possunt. Accidit ergo eis, ut discordent inter se, dum alter ab altero amicitias documenta exigit, ipse autem quæ justa sunt facere non vult : unde patet fieri non posse, ut inter improbos concordia, sed inter probos tantum sit.

CAP. VIII.

De beneficentia.

Est et illud quærendum, cur benefici eos de quibus

* Πολιτικὴ δὲ φιλία κτλ. — ** Ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια κτλ. — *** Τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, κτλ. — **** Cap. 7. οἱ δὲ εὐεργεταί τοὺς εὐεργετηθέντας κτλ.

τας οἱ εὐεργέται φιλοῦσι μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐκείνων φιλοῦνται· καὶ γὰρ ὡς παράλογον γινόμενον ἐπιζητεῖται. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ διὰ τοῦτο φασὶ φιλεῖν μᾶλλον τοὺς εὐεργέτας, δι' ὃ καὶ οἱ δανεισταὶ φιλοῦσιν ὡς ἐδάνεισαν, μὴ φιλοῦμενοι ὑπὸ τῶν ὀφειλόντων· οἱ μὲν γὰρ χρήσαντες βούλονται τοῖς ὀφειλοῦσι τὴν σωτηρίαν, καὶ πάντα τρόπον βοηθοῦσιν, ἵνα αὐτοῖς τὰ χρήματα ἐπανέλθῃ, οἱ δὲ ὀφειλοντες ὡς ὀφειλοῦσιν οὐκέτι· βούλονται γὰρ ἂν αὐτοὺς μὴ εἶναι, ὡς ἄμεινον οὕτω πράζοντες τοῦ δανείου λυθέντος· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον φασὶ καὶ ἐπὶ τούτων· τοὺς μὲν εὐεργέτας βούλεσθαι εἶναι καὶ σώζεσθαι τοὺς εὖ παθόντας, ὡς οὕτω κομιουμένους τὰς ἀμοιβάς, τοὺς δὲ εὖ παθόντας οὐ σφόδρα φιλεῖν τὴν τῶν εὐεργετῶν σωτηρίαν· οὐ γὰρ οὕτως ἐπιμελῆς τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀνταποδοῦναι, ὡς τὸ ἀπολαβεῖν. Ἡ μὲν οὖν δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς αἰτία αὕτη ἐστὶ, καὶ ταῦτα προήχθησαν νομίζειν, πρὸς τοὺς ἀγνώμονας καὶ πονηροὺς ἀποβλέποντες τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὅ φησιν Ἐπίχαρμος, ἐκ πονηροῦ θεώμενοι. Ἔοικε δὲ ἀνθρωπικὸν τὸ τοιοῦτον εἶναι· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον εὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν ἐφίενται. Δόξεις δ' ἂν φυσικώτερον εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανεισάντας. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς εὐεργέταις καὶ τοῖς εὖ πάσχουσι φιλῆσις ἐστίν, ἐν δὲ τοῖς δανειζομένοις καὶ δανεισταῖς οὐ φιλῆσις· οὐ γὰρ φιλεῖ ὁ δανεισας τὸν ὀφειλοντα, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον σώζεσθαι αὐτὸν βούλεται τῆς κομιδῆς ἕνεκα, καὶ ἵνα τὸ δάνειον ἀπολάβῃ· οἱ δ' εὖ πεποιητότερες φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς εὖ πεπονθότας, κἂν μὴ ὡς χρήσιμοι, μηδὲ δύνωνται γενέσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνιτῶν συμβέβηκε· πᾶς γὰρ τὸ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀγαπηθεὶ ἂν ὑπὸ τοῦ ἔργου ἐμψύχου γενομένου· μάλιστα δὲ τοῦτο περὶ τοὺς ποιητάς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὡσπερ τέκνα· τοιοῦτο δὲ εἰκοθεν εἶναι καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· οἱ γὰρ εὖ πάσχοντες ὑπ' αὐτῶν κατὰ τοῦτο ἔργα αὐτῶν εἶσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀγαπῶσι μᾶλλον αὐτούς, ἢ τὰ ἔργα αὐτοὺς ἀγαπᾷ. Τοῦτου δὲ αἴτιον, ὅτι τὸ μὲν εἶναι πᾶσιν αἰρετὸν καὶ φιλητὸν· ἐσμὲν δὲ κυρίως ὅταν ἐνεργεῖα ὦμεν· ἐσμὲν δὲ ἐνεργεῖα ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν· ὁ δὲ πράττων ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῷ ἔργῳ. Ἡ γὰρ οἰκοδομική, ἢ λόγος ὁ ἐστὶ τῆς οἰκοδομίας, ἐνεργεῖα ἐστὶν ἐν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἐστὶν αὐτῇ ἡ οἰκία, καθὼ οἰκία, ὁ τεχνίτης ἐνεργεῖα, καθὼ τεχνίτης· ὁμοίως καὶ πᾶς ἐνεργῶν ἐνεργεῖα ἐστὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν φυσικὸν μὲν ἐφίεσθαι τοῦ εἶναι, τὸ εἶναι δὲ ἐστὶν ἐν τῷ πράττειν^a, τὸ ἔργον δὲ ἐστὶν αὐτὸς ὁ πράττων ἐνεργεῖα, φανερόν ὅτι καθ' ὅσον ὁ ζητεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ εἶναι, κατὰ τοσοῦτον ζητεῖ καὶ τὸ ἔργον εἶναι· φύσει δὲ τις φιλεῖ ἑαυτὸν καὶ βούλεται εἶναι· φύσει ἄρα φιλεῖ τις τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. Ἐπεὶ δὲ μάλιστα τις φιλεῖ ἑαυτόν, καὶ μάλιστα φιλεῖ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, καὶ τὸν εὐεργετούμενον, καθ' ὅσον ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ, μάλιστα φιλήσει· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μάλ-

lene meriti sunt vehementius ament, quam ab iis amantur : namque ejus rei, quasi præter rationem et opinionem omnium fiat, ratio quaeritur. Et vulgus quidem idcirco beneficos vehementiore amore captos esse opinatur, quod creditores eos, quibus pecuniam crediderunt, amant, quamvis debitores illorum amori non respondeant : nempe creditores debitoribus salutem ferunt et exoptant, omnique modo iis subveniunt, ut pecuniæ ipsis redeant, debitores vero creditoribus non item : vellent enim eos excedere e vita, quia dissoluto ære alieno felicius victuri videntur : idem et hic accidere affirmant : beneficos quidem optare vitam et salutem iis in quos beneficia contulerunt, quod sic beneficii gratiam se consecuturos esse sperent, eos vero qui beneficia acceperunt de beneficorum salute non valde sollicitos esse : neque enim tantopere laborare homines de gratia referenda, quantopere de accipiendo beneficio laborant. Atque hæc quidem ea est, quam vulgus esse arbitrat, causa, quæ quidem credere coacti sunt quod ingratos tantum atque improbos homines respiciant, et quod est apud Epicarmum, ex animi pravitate spectantes. Videtur autem tale quid homini proprium esse : immemores enim plerique sunt, magisque affici beneficiis, quam conferre ea in alios cupiunt. Verum hujus rei causa naturalis potius videtur, neque similis esse creditorum rationi. In iis quippe qui beneficio afficiunt et qui afficiuntur mutus amor est, in debitoribus autem et creditoribus non est amor : neque enim amat creditor debitorem, sed saluum duntaxat esse vult, ut suum recuperet pecuniamque creditam recipiat. Qui autem beneficium contulerunt, amant et diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamsi utiles ipsis non sint, ac ne esse quidem possint. Quod et in artificibus usu venit : amat enim suum quisque opus vehementius quam ab opere suo amaretur, si ex inanimato fieret animatum : atque hoc in poetis maxime contingit : quippe hi sua poemata supra modum amant, amore prope paterno tanquam liberos illa prosequentes : talis videtur et eorum qui beneficiis alios ornarunt esse ratio : qui enim ab iis beneficio aliquo affecti sunt, hujus rei respectu eorum sunt opera, ideoque magis eos amant, quam ab operibus suis amantur. Hujus rei causa est, quod esse omnibus optabile et amabile est : proprie autem tum sumus, quum actu sumus : actu autem sumus propterea quod vivimus atque agimus : qui vero agit, actu est in opere. Nam architectura, quæ structuræ ratio est, actu est in ædificio : estque ipsum ædificium, quatenus est ædificium, sicut artifex actu, quatenus est artifex : eodemque modo quicunque in aliqua re operatur, actu opus suum est. Si ergo omnibus naturale est, ut esse cupiant, esse autem in agendo cernitur, opus vero ipse est qui actu illud facit, manifestum est, quatenus quis se ipsum esse desideret. eatenus eum opus quoque suum esse desiderare : natura autem duce aliquis se ipsum amat atque esse vult : naturæ igitur convenienter aliquis opus suum

λον, ἢ τὸν εὐεργέτην· ἡ γὰρ μεγίστη φίλησις ἐστίν, ἢ τις φιλεῖ ἑαυτὸν· Ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ μὲν εὐεργέτης ἑαυτοῦ γίνεται βελτίων εὐεργετῶν, καὶ ἀγαθὸν αὐτῷ ἐστὶ τὸ εὐεργετεῖν, καὶ διὰ τοῦτο χαίρει τῷ εὐπάσχοντι, ὅτι ἐν αὐτῷ θεωρεῖ τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν· ὁ δὲ εὐπάσχωι οὐ γίνεται βελτίων ἑαυτοῦ τῷ πάσχειν· οὐδὲ ἐν τῷ εὐεργέτῃ ἔχει τὸ ἀγαθόν· βελτίων γὰρ τις δύναται γενέσθαι ἐξ ὧν αὐτὸς ποιεῖ· ἐν τῷ ἐνεργεῖν γὰρ ἐστὶ τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν, ὡσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρηται. Διὰ τοῦτο εἰ τί ἐστὶν ἡδὺ τῷ εὐπάσχοντι παρὰ τῷ εὐεργέτῃ, οὐκ ἀγαθόν ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλὰ συμφέρον· τὸ δὲ συμφέρον οὐχ ὅπως ἡδὺ καὶ φιλητόν ἐστίν, ὡς τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθόν τέλος ἐστὶ τοῦ συμφέροντος, καὶ διὰ τὸ ἀγαθόν καὶ τὸ συμφέρον φιλητόν ἐστὶ καὶ ἡδὺ· μᾶλλον ἄρα ἢ φιλεῖ ὁ εὐεργέτης τὸν εὐπάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖται. Ἔτι τοῦ ἀγαθοῦ ἡδεία ἐστὶ καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ ἔλπις, καὶ ἡ μνήμη· ἐνέργεια μὲν παρόντος καὶ γινομένου, ἔλπις δὲ μέλλοντος, μνήμη δὲ παρεληλυθότος· ἡδίων δὲ παρὸν τὸ ἀγαθόν, ἢ μέλλον, καὶ παρεληλυθός· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν εὐεργετηθεὶς παρὸν ἀγαθόν τοῦ εὐεργετηκότος· μένει γὰρ τὸ ἀγαθόν καὶ πολυχρόνιον ἐστίν, ὅ ἐν τῷ εὐπαθόντι ὁ εὐεργέτης θεωρεῖ· τοῦ δὲ εὐπαθόντος τὸ ἀγαθόν οὔτε μένει· καὶ γὰρ χρήσιμον ἦν, καὶ ἄμα τῇ χρήσει παρελήλυθεν· οὔτε ἀγαθόν ἐστὶ κυρίως· καὶ διὰ τοῦτο εἶτε καὶ ἄμφοι παρήσαν, ἡδίων ἂν ἦν τὸ τοῦ εὐεργέτου ἀγαθόν, εἶτε καὶ ἄμφοι παρηλθόν, ἡδίων ἂν ἦν ἡ μνήμη τοῦ εὐεργέτου ἢ τοῦ εὐεργετούμενου, καθ' ὅσον ἢ τὸ ἀγαθὸν μνήμη ἡδίστη ἐστὶ μάλιστα, ἢ δὲ τοῦ χρησίου οὐ πάνυ, ἢ ἦτον· εἰ γὰρ ἡ προσδοκία τῶν χρησίων ἀνάπαλιν ἔχει, καὶ ἡδίων ἐστὶ τῆς μνήμης παρεληλυθόντων ἀγαθῶν· φαίνεται τοίνυν καὶ διὰ ταῦτα μᾶλλον φιλεῖν τὸν εὐεργέτην τὸν εὐπάσχοντα, ἢ ὑπ' ἐκείνου φιλεῖσθαι. Ἔτι ἡ μὲν φίλησις ἐνέργεια ἔοικε, τὸ δὲ φιλεῖσθαι πάθει· τοῖς τοίνυν ἐνεργοῦσι τὰ φιλικὰ, δηλονότι τοῖς εὐεργέταις, μᾶλλον προσήκει τὸ φιλεῖν, ἢ τοῖς πάσχουσιν. Ἔτι τὰ πόνω κτηθέντα στέργομεν μᾶλλον καὶ φιλοῦμεν τῶν βραδίως κατωρθωθέντων· ὅθεν καὶ τὰ χρήματα οἱ κτησάμενοι τῶν διαδεξαμένων μᾶλλον φιλοῦσιν· ἐστὶ δὲ ἄπονον μὲν τὸ εὐπάσχειν, ἐργῶδες δὲ τὸ εὐποιεῖν· ἐστὶ δὲ τὸ μὲν εὐπάσχειν ἐν τῷ εὐεργετούμενω, τὸ δὲ εὐποιεῖν ἐν τῷ εὐεργέτῃ· καὶ διὰ τοῦτο ὁ εὐεργετούμενος μᾶλλον ἢ ὁ εὐεργέτης φιλεῖται. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι μᾶλλον, ὅτι πόνω γεννῶσιν, ἢ οἱ παῖδες φιλομήτορες, τῷ μηδὲν ὑπὲρ τοῦ τεγθῆναι ποιῆσαι· καὶ μᾶλλον ἴσασι αἱ μητέρες, ὅτι ἐξ ἐκείνων οἱ παῖδες, ἢ οἱ παῖδες, ὅτι αὐταὶ παρηγάγον εἰς τὸν βίον. Ταῦτα δὲ δόξειεν ἂν εἶναι καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεία. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπιπόνω τι ποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν εὐπάσχόντων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἴσασι ὅτι εὐεργετοῦσιν, ἢ ἐκείνοι γινώσκουσιν ὅτι ὑπὸ τούτων εὐεργετοῦνται. Καὶ γὰρ ἐνδέχεται τὸν εὐποιούντα οὐκ αὐτὸν οἰκοθεν, ἀλλ' ἐτέρω ὑπηρετούμενον εὐεργετεῖν, καὶ διὰ τοῦτο

amat. Quum autem maxime semet ipsam aliquis amet, maximeque suum quisque opus amet, etiam eum quem beneficio ornavit, quatenus ipsius opus est, maxime amabit : ideoque etiam magis quam eum a quo est beneficiis affectus : maxima enim, qua quis semetipsum amat, amatio est. Præterea etiam quis beneficus, dum bene aliis facit se ipso melior fit, bonumque illi est benefacere, idcirco quoque eo qui beneficium accipit, delectatur, quod in eo bonum suum videt : quum contra homo beneficiis ornatus acceptis illis non fiat melior se ipso, neque in beneficiorum auctore ullum habeat bonum : ex iis enim quas ipse aliquis facit, melior fieri potest : namque in agendo, ut supra dictum est, humanum cernitur bonum. Quare, si quid illi cui beneficium datur in eo, a quo accipit, jucunditatis esse videtur, id non bonum illi est, sed utile : id autem quod utile est, non ita et jucundum est et amabile, ut id quod est bonum : id enim quod bonum est, finis est ejus quod est utile, et propter bonitatem utilitas amabilis etiam et jucunda est : magis ergo beneficus hominem beneficio affectum amat, quam ab illo amatur. Præterea boni ipsius jucunda et actio et spes est et memoria : actio quidem præsentis et dum adhuc fit, spes futuri, memoria præteriti : jucundius autem est bonum præsens, quam futurum et præteritum : est autem homo beneficiis ornatus præsens bonum beneficiorum auctoris : manet enim ac diuturnum est bonum, quod in accipiente contemplatur is qui dedit : ejus vero bonum qui beneficium accipit neque manet : etenim utile erat, unaque cum usu abiit : neque proprie est bonum : ideoque sive utrumque est præsens, jucundius benefici bonum est, sive utrumque præterit, tamen dati quam accepti beneficii jucundior est recordatio, quatenus boni maxime, utilitatis vero non admodum, aut minus certe jucunda est recordatio : quippe licet utilitatis contra se habeat expectatio, quæ præteritorum bonorum recordatione est jucundior, tamen idcirco magis amare videtur beneficii auctor hominem beneficio ornatum, quam ab illo amari. Præterea amatio actioni similis est, quum amari ad perpeccionis similitudinem accedat : eos ergo qui amicitia documenta dant, id est, beneficiorum auctores magis amare decet quam homines beneficiis affectos. Quin etiam ea quæ labore nobis peperimus, magis amamus magisque amplectimur, quam res nullo negotio bene gestas : quapropter etiam opes suas magis amant illi qui eas acquisiverunt, quam qui a parentibus eas acceperunt : jam vero facile est, beneficia accipere, difficile aliis bene facere : est autem beneficia accipere hominis beneficio affecti, bene facere vero benefici : ideoque magis qui accipit beneficium amatur, quam beneficus. Neque alia est causa, cur liberos suos magis ament matres, quia nimirum magno labore eos pariunt, quam liberi matres, propterea quod nihil navant et efficiunt, ut nascantur : magisque sciunt matres, ex se liberos esse natos, quam liberi se ab illis in lucem editos et susceptos esse. Atque hæc quidem etiam ad

μη αὐτὸν εἶναι εὐεργέτην· ἢ αὐτὸν μὲν οἰκοθεν εὐεργετῆν, οὐκ αὐτοῦ δὲ ἕνεκα τοῦ εὖ πάσχοντος, ἀλλ' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον· ταῦτα δὲ ποιεῖ τὸν εὖ πάσχοντα μὴ πάνυ βεβαίως τὸν εὐεργετοῦντα γινώσκειν· τὸν μέντοι^m εὐεργέτην οὐδὲν κωλύει τὸν εὖ πάσχοντα γινώσκειν, ὅτι ἑαυτὸν ἀκριβῶς γινώσκει, ὅτι εὐεργέτης ἐστὶν ἀληθῶς. Διὰ ταῦτα ὁ εὖ ποιῶν τὸν εὖ πάσχοντα φιλεῖ μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἑκείνου φιλεῖται.

(Scrpsi : ^a οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^b κἂν] cod. κἂν. — ^c ἢ λόγος] δ λόγος. — ^d πράττειν] cod. πραττεῖν. — ^e καθ' ἑσόν] cod. καθῆσον. — ^f ἄρα] cod. ἄρα. — ^g εἴτε καὶ] cod. εἰ καὶ. — ^h τοῦ εὐεργέτου ἢ τοῦ εὐεργετούμενου καθ' ἑσόν] cod. τοῦ εὐεργετούμενου ἢ τοῦ εὐεργέτου καθῆσον. — ⁱ ἤττον] cod. ἤττον. ^k βαδῶς] cod. βαδίως. — ^l τὸ μὲν εὖ πάσχειν] cod. τὸ μὲν πάσχειν. — ^m μέντοι] cod. μὲν τοι. —)

Κεφ. θ'.

Περὶ τῆς φιλαυτίας.

* Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ζητητέον δὲ κακείνο, ^a πότερον ἑαυτὸν δεῖ φιλεῖν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά. Δοκεῖ γὰρ τὸ ἑαυτὸν μάλιστα φιλεῖν οὐκ ἀγαθῶν ἀνδρῶν εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτιμῶνται οἱ ἑαυτοῦς μάλιστα ἀγαπῶντες, καὶ ὡς ἐν αἰσχρῶ φιλαυτοὶ ἀποκαλοῦνται· ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ μὲν φαῦλος δοκεῖ πάντα πράττειν ἑαυτοῦ χάριν, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσην φαυλότερος· καὶ ἐγκαλεῖται διὰ τοῦτο, ὅτι οὐδὲν τῶν ἰδίων πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἑαυτοῦ χάριν πάντα ποιεῖ· ὁ δὲ ἐπιεικὴς διὰ τὸ καλὸν πάντα πράττει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσην βελτίων καὶ ἐπιεικέστερος· καὶ διὰ τὸν φίλον, καὶ ἵνα δῶ τοῖς ἄλλοις τυχεῖν, ὧν δέονται, παρήσει τὰ ἑαυτοῦ· διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ μὴ δεῖν μάλιστα πάντων φιλεῖν ἑαυτόν. Τοῦτοις δὲ τὰ ἔργα διαφωνεῖ, καὶ οὐκ ἀλόγως. Φασὶ γὰρ δέον εἶναι μάλιστα φιλεῖν τὸν μάλιστα φίλον, μάλιστα δὲ φίλος ὁ σώζων πάντα τὰ φιλικὰ περὶ τὸν φιλούμενον· φιλικὰ δὲ ἐστὶ τὸ βούλεσθαι τὰ ἀγαθὰ τῷ φίλῳ ἑκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδαίς εἴσεται τοῦτο, καὶ τὸ συζῆν μάλιστα ζητεῖν, καὶ τὸ συναλγεῖν καὶ συγχαίρειν· ταῦτα δὲ πάντα αὐτὸς τις ἑαυτῷ ἀπονέμει, καὶ ἀπὸ τῶν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐλήφθη, καθὼς ἐν τῷ δ' εἰρηται κεφαλαίῳ. Τοῦτοις δὲ καὶ αἱ παροιμίαι πᾶσαι μαρτυροῦσι. Τοὺς γὰρ σφόδρα φίλους δηλοῦντες, μία ψυχὴ φασί· ἔτι δὲ καὶ τὸ κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἰς τοῦτο φέρει, καὶ ἰσότης φιλότης, καὶ γόνυ κνήμης ἔγγιον. Εἰ γὰρ τὸ κοινόν, καὶ ἡ ἰσότης, καὶ τὸ ἔγγιστα, φιλία, τί γένοιτ' ἂν ἐκάστῳ φιλικώτερον ἑαυτοῦ; μάλιστα ἄρα φίλος αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸν μάλιστα φίλον μάλιστα δεῖ φιλεῖν, ἑαυτὸν δεῖ μάλιστα φιλεῖν.

beneficos accommodari posse videantur. Neque enim solum in bene faciendo operæ et laboris aliquid insunt, sed magis etiam sciunt, se de aliis bene mereri, quam illi exploratum habent, se ab his beneficia accipere. Fieri enim potest, ut beneficus non sua sponte, sed quoniam alteri gratificatur beneficium conferat, atque hanc ob causam non ipse beneficii auctor sit : vel ut ipse quidem ultro beneficium conferat, at non illius causa, in quem confert, sed sua causa et propter emolumentum suum : quæ faciunt ut qui beneficium accipit non optime norit beneficii largitorem : beneficium autem nihil impedit, quominus hominem beneficio affectum norit, quia se vere beneficium esse probe scit. Quocirca beneficus hominem beneficio ornatum magis amat, quam ab illo amatur.

CAP. IX.

De sui amore.

Sed hæc hactenus. Jam vero et illud quærendum est, utrum se ipsum maxime amare oporteat, an aliquem alium. Videtur enim se ipsos maxime amare non esse honorum hominum, eamque ob causam objurgantur qui sui sunt amantissimi, et tanquam ignominioso nomine sui amatores vocantur : præterea quia improbus omnia sua causa agere videtur, eoque magis, quo improbius est : ideoque accusatur et reprehenditur, quod nihil studiosius quam sua petat, et sua causa omnia faciat : vir bonus autem omnia propter honestum agit, eoque magis, quo melior et honestior est : qui et amici gratia et ut alios competes faciat eorum, quibus egent, sua negligit ac prætermittit : ob hæc igitur videtur aliquis non debere se unum omnium maxime amare. Verum ab hac oratione facta discrepant, neque immerito. Ajunt enim maxime eum amare oportere, qui maxime sit amicus, maxime autem est amicus qui omnia officia in eo quem diligit servat : est vero benevoli officium, exoptare amico bona illius ipsius gratia, etiam si nemo hoc sciturus sit, et una maxime vivere conari, et una tum dolere tum lætari : hæc autem omnia nobis ipsis tribuere solemus, atque idcirco ab officiis quæ nobis præstamus etiam officia amicis præstanda repetivimus quemadmodum in quarto capite dictum est. His consentanea omnia etiam proverbia sunt. Nam dum homines amicissimos indicant, una mens idemque animus, dicunt : quin etiam illud, amicorum omnia communia, eodem pertinet, et æqualitas est amicitia, et genu crure propius. Si enim id quod commune et æquale et proximum est, amicitia vocanda, quid unicuique carius quam ipse sibi esse possit? sibi ergo quisque maxime amicus est. Si vero carissimum maxime amare oportet, sibi quisque maxime amandus est.

* Cap. 8. Ἀπορεῖται δὲ πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, κτλ

* Οὕτω τοίνυν ἀμφοτέρων μὲν λόγων ἀληθῶν εἶναι δοκούντων, εἰκότως ἀπορεῖται ποτέρῳ δέον ἀκολουθεῖν. Εὐρήσομεν δὲ διελόντες καὶ διορισάμενοι, ἐφ' ὅσον, καὶ πῶς ἐκάτερος ἀληθεύει. Εἰ γὰρ λάβοιμεν τὴν τοῦ φιλαύτου σημασίαν, ὃ βούλεται παρ' ἐκατέρῳ τῶν λόγων, δῆλον τὸ ζητούμενον γένοιτ' ἂν. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος αὐτοφιλαύτους καλεῖ, οὐ τοὺς ἑαυτοῦ φιλοῦντας ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ζητοῦντας ἑαυτοῖς ἀπονέμειν τὸ πλεόν, οὐκ ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς, καὶ ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς· τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ ἐσπουδάκασιν περὶ αὐτὰ ὡς ἄριστα ὄντα, διὸ καὶ περιμάχητά ἐστιν. Οἱ δὲ περὶ ταῦτα πλεονέχεται χαρίζονται ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ ὅλους τοὺς πάθουσι, καὶ τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς· τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολλοί· διὰ τοῦτο καὶ τούτοις ἡ προσηγορία γέγονε. Τοῖς γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον γινομένοις τὰ ὀνόματα τίθεται· τὰ δὲ σπάνια οὐδὲ σφόδρα ὀνομάζονται, καὶ γὰρ τούτων ἕνια οὐδὲ γινώσκονται. Εἰσὶ δὲ οἱ μὲν φαῦλοι, καὶ τὰ δοκούντα ἀγαθὰ ἑαυτοῖς ἀπονέμοντας, πολλοί· οἱ δὲ σπουδαῖοι, σπάνιοι. Διὰ τοῦτο τοὺς πολλοὺς φαύλους ὄντας καὶ φιλαύτους ἀποκαλοῦσιν· οἱ δὲ οὕτω φιλαυτοὶ καὶ δικαίως ἐγκλοῦνται. Ὅτι δὲ τοὺς φαύλους ἔχοντας περὶ τὰς ἐπιθυμίας φιλαύτους οἱ πολλοὶ καλοῦσιν, οὐκ ἄδηλον. Εἰ γὰρ τις ἀεὶ σπουδάζει τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὅποια οὖν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ ὅλους ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ περιποιεῖτο, οὐδεὶς αὐτὸν ἐρεῖ φιλαυτον, οὐδὲ ψεῖσει. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος λόγος φιλαυτον ὀνομάζει τὸν φαύλους ἑαυτὸν φιλοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀληθής ἐστιν· οὐ γὰρ δεῖ τοῦτον τὸν τρόπον φιλεῖν ἑαυτόν· ὃ δὲ δεύτερος τὸν σπουδαῖον, καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν περιποιούμενον ἑαυτῷ, μάλιστα ἀφ' αὐτοῦ φιλεῖν ἑαυτόν.

** Ὅς καὶ φιλαυτος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον εἰκότως ἑαυτῷ γὰρ χαρίζεται· τῷ γὰρ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ, τῷ διανοητικῷ, τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀποδίδωσιν ἀγαθὰ. Ὁ δὲ τῷ κυριωτάτῳ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, οὗτος μάλιστα χαρίζεται ἑαυτῷ. Καὶ γὰρ ὡσπερ πόλις ἐστὶ μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῆς πόλεως, καὶ οἱ ἄριστοι τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ ἄνθρωπός ἐστι μάλιστα τὸ κυριωτάτον τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὰ τοῦτο καὶ φιλαυτος μάλιστα ὃ τοῦτο ἀγαπῶν καὶ τούτῳ χαριζόμενος· ἐπεὶ καὶ ἐγκρατής τις ἢ ἀκρατής λέγεται, οὐ τῷ ἀπλῶς κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι, ἀλλὰ τῷ τὸν νοῦν ἢ ἄργειν τῶν παθῶν ἢ ἄργεσθαι· ὥστε τοῦ μὲν νοῦ κρατούντος αὐτός τις λέγεται κρατεῖν, τῶν δὲ παθῶν κρατούντων, οὐκ αὐτὸς κρατεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρατεῖσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι αὐτός τις ἐστὶ μάλιστα ἕκαστος τὸ αὐτοῦ διανοητικόν· καὶ ὃ τὸ ἑαυτοῦ διανοητικὸν ἀγαπῶν, καὶ πάντα τρόπον αὐτῷ χαριζόμενος, φιλαυτος εἰκότως ἂν λέγοιτο καθ' ἕτερον εἶδος τοῦ ὄνει-

Quum igitur hoc modo utraque oratio vera esse videatur, merito utram sequi oporteat, dubitatur. Nos vero si diligenter dividamus rem ipsam et distinguamus, facile quatenus et quomodo utraque opinio vera appellari possit, inveniemus. Si enim quam vim sui amatoris nomen utrobique habeat, intellexerimus, statim id de quo dubitatur apparebit. Prima ergo opinio magnos sui amatores eos vocat, non qui se ipsos simpliciter amant, sed qui sibi ipsis majorem partem tribuere student, non ipsius boni et virtutis, sed in partiendo pecuniis et honoribus et corporis voluptatibus : hæc enim plerique concupiscunt, atque in eis ut omnium rerum optimis studium et operam ponunt : et idcirco de iis inter se dimicare solent. Qui igitur in his priores ac superiores esse volunt, suis cupiditatibus et ut uno verbo dicam suis affectibus eique animi parti quæ rationis expers est obsequuntur. Tale autem est hominum vulgus : itaque hoc etiam iis nomen impositum est. Iis enim quæ plerumque sic se habent imponitur nomen : quæ vero raræ sunt, vix nominantur, quum eorum nonnulla etiam incognita sint. Sunt autem improbi, et qui ea quæ videntur bona sibi tribuunt, multi : probi autem bonique, pauci. Quamobrem plerosque homines, qui sunt improbi, sui etiam amatores appellant : qui quidem sui amatores merito quoque accusantur. Jam vero eos qui improbe libidinibus se dedunt a vulgo sui amatores vocari, minime obscurum est. Si quis enim omnium maxime ea quæ justa sunt aut temperata aut qualiacunque alia virtutibus consentanea agere studeat, et omnino semper honestum sibi vindicet, nemo eum neque sui amantem dicet, neque vituperabit. Prior ergo loquendi ratio eum, qui improbe se amat, sui amatorem appellat, atque idcirco vera est : neque enim hoc modo quemquam se amare oportet : posterior autem virum bonum, quique virtutem bonamque sibi vindicat, maxime se ipsum amare dicit.

Qui quidem potius sui amator esse videatur : sibi enim gratificatur : quippe præcipuæ sui parti, cogitandi facultati, res pulcherrimas atque optimas tribuit. Qui vero præcipuæ sui parti gratificatur, is sibi maxime gratificatur. Namque ut verissime civitas præcipua civitatis pars dicitur, optimique cives, ita et homo potissimum est præcipua hominis pars. Quocirca etiam ille sui amantissimus est, qui hanc partem amat et qui huic gratificatur : nam et continens aut incontinens aliquis dicitur, non quod simpliciter contineat aut contineatur, sed quia mens ejus aut imperat affectibus, aut paret : itaque quum mens ejus superior est, ipse dicitur continere, quum vero affectus potentior est, non ipse continere, sed magis contineri dicitur. Unde apparet, unumquemque suam cogitandi facultatem esse maxime : eamque facultatem qui diligit, omnique modo ei gratificetur, sui amatorem merito appellari posse, diversa videlicet ab ea quæ vituperatur amoris specie, tantumque distans ab ea, quantum interest, utrum

* Ἀπορεῖται δ' εἰκότως, ποτέροις χρῆων ἐπεσθαι, κτλ. — ** Δόξειε δ' ἂν ὃ τοιοῦτος εἶναι μᾶλλον φιλαυτος κτλ.

διζομένους, καὶ διαφέρων τοσοῦτον, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν τοῦ κατὰ πάθος, καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ὄρεξις τῆς φαύλης ἐπιθυμίας. Ἐπεὶ τοίνυν τοὺς σπουδαίους καὶ ἐπιεικεῖς ἐπαινοῦσι καὶ ἀποδέχονται πάντες, δεῖ δὲ πάντας ἐπιεικεῖς εἶναι, (καὶ γὰρ πάντων εἰς τὸ καλὸν ἀμειλλωμένων, καὶ διατεινομένων τὰ κάλλιστα πράττειν, πάντα ἀπαντήσῃ ἃ τὰ ἀγαθὰ, καὶ κοινῇ πᾶσι καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ) φανερόν, ὅτι δέον ἐστὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν φιλαυτὸν εἶναι. Καὶ γὰρ αὐτὸς τε ἑαυτὸν ὠφελήσει τὰ κατὰ πράττων, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα κινήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν οὐκέτι· φιλιῶν γὰρ καὶ χαριζόμενος ἑαυτῷ βλάψει καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πέλας, πάθεισιν ἐπόμενος φαύλοις· ἐπεὶ τὰ παρὰ μὲν τῷ σπουδαίῳ ταυτὸν ἐστὶν δὲ πράττους, καὶ δὲ πράττειν δὲ προσήκει· καὶ γὰρ πᾶς μὲν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐστὶν· ὁ νοῦς δὲ αἰρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· οἱ δὲ πειθαρχοῦσι καὶ ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ· παρὰ δὲ τοῖς φαύλοις τὸ δέον, καὶ δὲ ποιοῦσι, διαφωνεῖ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν οὐ δεῖ φιλαύτους εἶναι, τοὺς δὲ ἑαυτοὺς μάλιστα προσήκει φιλεῖν. Οὕτω μὲν ὁ ἀληθὴς διώριστα λόγος. Ἀυτέον δὲ καὶ τὸν πρῶτον λόγον, δι' ὃν ἐδόκει τὸν ἀγαθὸν μὴ εἶναι φιλαυτὸν, ὅτι τῶν μὲν ἑαυτοῦ ἀμελεῖ, ζητεῖ δὲ τὰ τῶν φίλων καὶ τῆς πατρίδος ἀγαθὰ, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀποθνήσκει δεῖσαν. Ὅτι μὲν οὖν τοιαῦτός ἐστὶν ὁ σπουδαῖος, ἀληθὴς ἐστίν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ῥητέον αὐτὸν μὴ μάλιστα φιλαυτὸν εἶναι· δι' αὐτὰ μὲν οὖν φαίνεται φιλαυτὸς εἶναι. Καὶ γὰρ ἀντὶ μεγάλων μικρὰ προίεται, καὶ τὰ μικρὰ ῥίπτων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ περιποιεῖται· τοῖς μὲν γὰρ φίλοις καὶ τῇ πατρίδι χρήματα καὶ τιμὰς καὶ τοιαῦτα παρέχει, ἑαυτῷ δὲ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ χρηστὸν καὶ φιλοπολιν εἶναι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὧν ἐκεῖνα πάντα ἐλάττω· καὶ θταν δὲ ὑπὲρ τῶν φίλων, καὶ τῆς πόλεως ἀποθάνῃ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρόσηται ζωὴν, μείζω ἐκέρδανεν, ἢ προήκατο. Αἰρεῖται γὰρ ὀλίγον χρόνον ἡσθῆναι σφόδρα τὴν ἀγαθὴν καὶ ἐπαινετὴν ἡδονήν, ἢ πολλὴν ἡρέμα· καὶ βέλτιον αὐτῷ εἶναι ἡγεῖται τὸν βίον μικρὸν ὄντα μεγάλων γέμειν κατορθωμάτων, ἢ μακρὸν βιώσαντα μὴ οὕτως ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ μίαν πρᾶξιν ποιῆσαι καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. Ταῦτα γὰρ ἐκείνων καλλίω. Καὶ πράξεις δὲ σπουδαίας ἐνίοτε προίεται τῷ φίλῳ, καὶ ἐξὸν αὐτὸν πράττειν, ἐκείνῳ τῆς φιλοτιμίας παραχωρεῖ, καὶ τνηκαῦτα δὲ τὸ μείζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπομένει· κάλλιον γὰρ τοῦ αὐτὸν πράξαι τὸ αἴτιον τοῦ καλοῦ τῷ φίλῳ γενέσθαι. Διὰ ταῦτα δὲ εἰκότως δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, ἀντὶ πάντων αἰρούμενος τὸ καλόν, καὶ τὸ πλεόν ζητῶν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις¹. Φαίνεται τοίνυν μάλιστα ἑαυτὸν φιλιῶν ὁ σπουδαῖος, καὶ ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ τὸ πλεόν ἑκάστοτε γέμων.

* Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτὸν εἶναι, καθάπερ εἴρη-

quis rationi convenienter vivat, an affectibus serviat, et quantum boni appetitus a vitiosa libidine distat. Cum ergo bonos et æquos homines omnes et laudent et amplectantur, omnes autem probos esse deceat, (si enim omnes ad honestum certatim pervenire resque honestissimas agere contendant, omnia et publice et privatim singulis evenient bona) manifestum est, bonum virum in primis sui amatorem esse oportere. Namque et ipse honestis actionibus sibi proderit, et alios ad earundem rerum studium impellet : improbum vero non item : si enim amare se et gratificari sibi cœperit, et sibi nocebit et aliis, vitiosis animi perturbationibus obtemperans : quoniam in viris probis idem est quod agunt et quod agi convenit : totus enim vir bonus mens sua est : mens autem sibi deligit quod est optimum : illi vero menti parent eamque sequuntur, in malis vero hominibus quod faciendum est ab eo quod faciunt discrepat : ideoque hos sui amatores esse non oportet, illos vero maxime se ipsos amare decet. Sic quidem veram explicavimus opinionem. Jam vero et ad priorem illam opinionem respondendum est, quam habentes statuebant virum bonum non esse sui amantem, quia suas utilitates negligit, amicorum vero et patriæ commoda spectat, pro quibus ne mori quidem recusat, quum oportet. Talem ergo esse virum bonum, verum est. Neque tamen propterea dicendum est, eum non maxime sui amantem esse : quum etiam idcirco sui amans esse videatur. Nam pro magnis parva profundit, et dum minima quædam abjicit, maxima sibi comparat bona : amicis quippe patriæque pecunias, honores aliasque hujus generis res largitur, sibi vero honesti bonique, et probi viri patriæque amantis aliarumque hujusmodi virtutum famam quærit, quibus reliqua longe minorasunt : quumque pro amicis et pro patria moritur suamque vitam profundit, majora tamen lucratus est quam perdidit. Mavult enim parumper honesta illa ac laudabili voluptate frui, quam longa tranquille : atque anteponendam sibi esse ducit vitam brevem, sed magnis ac præclaris facinoribus refertam vitæ longæ, sed minus laudabili, unamque magnam rem bene gestam multis parvisque actionibus susceptis. Hæc enim illis honestiora sunt. Sed et rectas actiones interdum amico tradit, quumque ipsi eas suscipere liceat, illi hunc honorem concedit, ac tum majus sibi attribuit bonum : nimirum honestius ei est, amico præclari facinoris suasorem quam ipsum facti auctorem esse. Quare merito videtur vir bonus esse, quia rebus omnibus honestatem præfert, partemque sibi majorem non quærit nisi in bonis et honestis. Videtur ergo vir bonus maxime se ipsum amare, semperque majorem honestatis partem sibi attribuere.

Itaque hoc modo, quomodo diximus, sui amatorem

¹ Οὕτω μὲν οὖν δεῖ φιλαυτὸν εἶναι, καθάπερ εἴρηται, κτλ.

ται· ὡς δὲ οἱ πολλοὶ, οὐ χρεῖ· σπως μὲν οὖν δαῖ μά-
λιστα φιλεῖν ἑαυτῶν, ἐπὶ τοσοῦτον εἰρησθῶ.

[Scripsi : * κάκεινο] cod. κάκεινο. — ^p φησι]
cod. φησιν. — ^c πόλις ἐστὶ] cod. πόλις ἐστι. — ^d
ἀπαντήσῃ] cod. ἀπαντήσῃ. — ^e οὐκέτι] cod. οὐκ
ἐτι. — ^f ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ σπουδαίοις] cod. ἐν τοῖς
ἀγαθοῖς σπουδαίοις. —)

Κεφ. ι'.

Ἔστι καὶ εὐδαίμων φίλων οπουδαίων δεήσει.

* Ἀμφισθετεῖται δὲ καὶ περὶ τῶν εὐδαίμωνων, εἰ
δεήσει φίλων αὐτοῖς, ἢ μή. Φασὶ γὰρ μὴ χρεῖαν εἶ-
ναι τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεισιν· αὐτάρκεις γὰρ
ὄντες, καὶ πάντα ἔχοντες τὰ ἀγαθὰ, πῶς ἂν ἄλλων
δέοιτο; καὶ γὰρ οἱ φίλοι δέονται τῶν φίλων, καὶ
καρποῦνται δι' ἐκείνων ἢ δι' ἑαυτῶν οὐ δύνανται
κτᾶσθαι· καὶ γὰρ ὁ φίλος ἄλλος αὐτός. Ἐπεὶ δὲ αὐ-
τοῖς οἱ εὐδαίμονες ἀρκοῦσιν, οὐ χρεῖαν ἔχουσι φίλων,
διὰ τοῦτο φασιν,

Ἔστιν ὁ δαίμων εὐ διδοῖ, τί δεῖ φίλων;

διὰ ταῦτα μὲν οὖν δοκεῖ μὴ χρεῖαν εἶναι τοῖς εὐδαί-
μοσι φίλων.

** Καθ' ἕτερον δὲ λόγον ἀποπον εἰκνεῖναι τὸ πάντα
ἀπονέμοντας τὰ ἀγαθὰ τῶν εὐδαίμωνι, φίλους μὴ ἀπο-
διδόναι, ὁ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν τὸ μέγιστον εἶναι δοκεῖ.
Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ μὲν εὐεργετεῖν ἀναγκαῖόν ἐστι
πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ δὲ καλλίστη καὶ μάλιστα
ἐπαινουμένη εὐεργεσία πρὸς τοὺς φίλους ἐστίν· ὥστε
δεῖ φίλων τοῖς εὐδαίμοσιν, ἐπεὶ χρεῖα τὴν ἀρίστην
εὐεργεσίαν εὐεργετεῖν. Μάλιστα γὰρ φίλω προσήκει
τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν· καὶ κάλλιον εὐεργε-
τεῖν φίλους, ἢ ὀθνεῖους καὶ ἀγνώτας, καὶ μηδὲν πρόσ-
ήκοντας, οὔτε τῶν ἡθῶν ἕνεκα, οὔτε τῆς πολιτείας.
Διὰ ταῦτα δὴ φαίνεται δεῖσθαι φίλων τὸν εὐδαίμονα,
καὶ τούτου ἕνεκα καὶ ζητεῖται, πότερον ἐν εὐτυ-
χίαις χρεῖα φίλων μᾶλλον, ἢ ἐν ἀτυχίαις. Δεῖ
γὰρ καὶ ἀτυχοῦντι φίλων βοηθούτων καὶ ἐπα-
νορθούτων αὐτῶ τὴν τύχην· καὶ τῶ εὐτυχοῦντι,
ἵνα εὐεργετεῖν δύνηται. Ἔτι δὲ ἀποπον κάκεινο*, τὸν
μονωτὴν καὶ ἑαυτῶ μόνω ζῶντα μακάριον οἶσθαι· ἢ
μὲν γὰρ εὐδαιμονία ἀρετόν· τὸ δὲ μονώτης εἶναι οὐ-
δεὶς ἂν ἔλοιτο· οὐδεὶς γὰρ βούλεται καθ' ἑαυτὸν πάντα
ἔχειν τὰ ἀγαθὰ· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ φύ-
σει ὀρέγεται μετὰ ἄλλων ζῆν. Ταῦτα δὲ ὑπάρχει καὶ
τῶ εὐδαίμονι, καὶ συζῆν βούλεται· τὰ γὰρ φύσει
ἀγαθὰ καὶ αὐτὸς ἔχει· εἰ δὲ συζῆν ἀνάγκη τὸν εὐδαί-
μονα, φανερόν, ὅτι τοῖς βελτίστοις τῶν ἀνθρώπων
καὶ οικειοτάτοις· οἱ δὲ εἰσιν οἱ φίλοι καὶ οἱ ἐπεικεῖς,
μεθ' ὧν βέλτιον καὶ ἥδιον συνημερεῖν, ἢ μετὰ ὁ-

esse decet, sed ut vulgus, non oportet : quemadmodum
ergo aliquis semet ipsum maxime amare debeat, hac-
tenus dictum sit.

CAP. X.

Etiā beatum amicis honestis egere.

Dubatur etiam, utrum beati amicis egeant, nec ne.
Negant enim iis, qui felicitate florent et omnibus rebus
abundant, amicis opus esse : nempe rerum copia abun-
dantes et omnibus bonis instructi quomodo egeant aliis ?
etenim amici egeant amicis, eorumque beneficio iis fruun-
tur quæ per se comparare sibi non possunt : siquidem
amicus alter idem est. Quum autem beati suis opibus
contenti sint, amicis non egent, ideoque dicunt,

Fortuna quum favet, quid amicis opus est ?

Quocirca beati non videntur amicos desiderare.

Sed aliter rem existimanti absurdum videtur, omnia
bona beato tribuentes non dare amicos, quod omnium
honorum exteriorum maximum habetur ; præsertim quum
bene facere necessarium sit ad beatitudinem, honestis-
simum autem maximeque prædicandum beneficium illud
sit, quod in amicos confertur : quamobrem amicis quo-
que egent beati, quia necessarium ipsis est, ampli-
simum beneficium bene collocare. Maxime enim decet
amicum bene mereri de altero et beneficia accipere :
et pulchrius quidem est de amicis bene mereri, quam
de alienis et ignotis neque ullo vel morum vel civitatis
vinculo nobiscum conjunctis. Quare amicos videtur
desiderare beatus, atque idcirco quaeritur, utrum in
rebus secundis magis, an in adversis amici requiran-
tur. Nam et ei qui cum adversa conflictatur fortuna
amicis opus est, qui succurrant illamque fortunam
quodammodo fulciant : et qui felicitate utitur, ut possit
bene facere. Quin etiam illud absurdum est, eum qui
solitarius sit et sibi tantum vivat, felicem existimare :
est enim beatitudo res expetenda : solitarius autem esse
nemo constituit : nemo enim solus bona omnia habere
vult : quippe homo civile animal est et natura convictus
cupidum. Hæc autem habet et beatus, qui quidem cum
aliis vivere vult : quæ enim natura bona sunt, ipse
quoque habet : quodsi cum aliis vivere necesse est
beatum, apparet eum cum optimis et familiarissimis
hominibus convictum habiturum : illi autem amici sunt
et viri boni, quibuscum versari præstat mulloque ju-

* Cap. 9. Ἀμφισθετεῖται δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, κτλ. — ** Ἔοικε δ' ἀτόπῳ, τὸ πάντα ἀπονέμοντας κτλ.

θνεῖον, καὶ τῶν τυχόντων· δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

* Αὐτέον δὲ τοὺς πρώτους λόγους, δι' οὓς ἐδόκει μὴ δεῖν φίλων τοῖς μακαρίαις· καὶ βῆτέον τί λέγουσι, καὶ πῆ^β ἀληθεύουσι. Λέγομεν τοίνυν, ὅτι οἱ πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησίμους εἶναι, καὶ οὐ διὰ τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ διὰ τὴν χρείαν ἀγαπωμένους, καὶ ἔτι τοὺς διὰ τὴν ἡδονήν· τούτων δὲ ὁ εὐδαίμων οὐ δεῖται· τοῦ μὲν χρησίμου, ὅτι πάντα ἔχει τὰ ἀγαθὰ, τοῦ δὲ ἡδέος, ὅτι ἡδὺς ὁ βίος αὐτῷ, καὶ οὐ δεῖται τῆς ἔξωθεν ἡδονῆς.

** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων τῶν ὡς ἀληθῶς φίλων, ὅσοι διὰ τὴν ἀρετὴν φιλοῦνται καὶ τὸ ἀγαθόν. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· καὶ ὁ ἥλιον ἐκείθεν.

*** Καθάπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἰρηται, ἡ εὐδαιμονία ἐνέργειά ἐστιν. Ἡ δὲ ἐνέργεια φανερόν ἐστι γίνεσθαι, καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὸ εἶναι ἔχει, καὶ οὐ γέγονε καὶ ὑπάρχει ἤδη, καθάπερ τι κτήμα· συνίσταται μὲν οὖν ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ ζῆν καὶ πράττειν. Τὸ γὰρ ζῆν κατ' ἀρετὴν καὶ πράττειν τὰ σπουδαία εὐδαιμονεῖν ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια ἡδεῖά ἐστι τῷ σπουδαίῳ, ὅτι τε ἀγαθὴ, καὶ ἡδεῖα καθ' ἑαυτήν, ὡς ἐν ἀρχῇ εἰρηται, καὶ ὅτι οικεῖα αὐτῷ, τὸ ἄρα θεωρεῖν τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἡδιστόν ἐστι τῷ εὐδαίμονι· θεωρεῖν δὲ τὰ τοῦ πέλας δυνάμεθα μᾶλλον ἢ τὰ οικεῖα, καὶ τὰς ἐκεινῶν πράξεις, ἢ τὰς ἡμετέρας· ὁ ἄρα εὐδαίμων μάλιστα θεωρήσει τὰς τοῦ φίλου πράξεις, καὶ ἀγαθαῖς δὲ οὖσαις ἡσθήσεται μάλιστα. Εἰ δὲ ἀνάγκη τὴν ἀγαθὴν ἡδονὴν ἡδεσθαι τὸν εὐδαίμονα, φανερόν, ὅτι χρεῖα τῷ εὐδαίμονι φίλων τοιούτων, εἴπερ θεωρεῖν αἰρεῖται πράξεις ἐπιεικεῖς καὶ οικεῖας, οἷα εἰσιν αἱ τοῦ ἀγαθοῦ φίλου ὄντος.

**** Ἐτι δὲ πάντες οἴονται ἡδίστην τὴν τοῦ εὐδαίμονος ζῆν. Ἡ δὲ ζωὴ τοῦ εὐδαίμονος ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, τὸ δὲ ἐνεργεῖν συνεχῶς μεθ' ἑτέρων μὲν βράδιον, καθ' ἑαυτὸν δὲ χαλεπὸν· ὅθεν χαλεπὸς ὁ μονώτης βίος· τὸ δὲ βράδιον ἡδίων τοῦ δυσχεροῦς· τὸ ἡδίων δὲ μᾶλλον προσήκει τῷ μακαρίῳ. Καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα αὐτῷ ἐστὶ, ἡδεῖα οὖσα· τοῦτο δὲ τῷ μακαρίῳ προσήκει συνεχῶς κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν. Τοῦτο δὲ αὖθις μείζω αὐτῷ ποιήσει τὴν ἡδονήν· ἡδεται γὰρ ὁ σπουδαῖος ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεσιν, ἢ σπουδαῖος· ταῖς δὲ ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς τοῖς καλοῖς μέλεσιν ἡδεται, ἐπὶ δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται.

***** Οὐ μόνον δὲ τὴν οὖσαν ἔξιν συνεχέστερον ἐνεργήσει ὁ σπουδαῖος, ἀπὸ τοῦ σπουδαίου συζῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν μὴ οὖσαν κτήσεται, ἢ ἂς ἔχει ἀμεινον ἔξει· γένοιτο γὰρ ἂν ἐπίδοσις ἀρετῆς ἀπὸ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θεόγνις φησι· δεῖ ἄρα τῷ εὐδαίμονι φίλων.

dundius est, quam cum alienis et forte fortuna oblatiis hominibus : ergo amicis etiam viro beato opus est.

Sed respondendum est ad priorum illorum orationem, qua probare videbantur, amicis non egere felices : dicendumque, quæ illorum mens sit et qua ex parte verum loquantur. Dicimus ergo vulgus existimare eos esse amicos, qui utilitatem afferunt quique non boni causa sed propter emolumentum amantur, aut etiam delectationis causa : quibus tamen beatus non eget : utili quidem amico, quia omnia habet bona, jucundo autem, quia jucunda est ejus vita, neque externam voluptatem requirit.

At si talibus amicis non eget, egere amicis non videtur, qui revera sunt amici, quicumque nimirum virtutis et boni causa diliguntur. Hoc autem verum non est : quod vel illinc apparet.

Namque ut principio diximus, beatitudo actio quædam est. At actionem manifestum est fieri, atque in eo quod fit consistere, neque absolutam esse jamque subesse tanquam possessionem : in vivendo ergo atque in agendo cernitur beatitudo. Vivere enim cum virtute et honesta agere est beatum esse. Cum autem viro bono jucunda sit talis actio, quia bona per se est et jucunda, quemadmodum principio diximus, et quia propria ejus est, jucundissimum etiam beato est, talem inspicere actionem : aliorum vero res facilius quam nostras et illorum actiones quam nostras commodum inspicere possumus : quare beatus amici actiones maxime inspiciet, et quando bonæ sunt maxime etiam iis delectabitur. Quodsi necesse est, bonam esse voluptatem, qua fruatur vir beatus, liquet talibus amicis egere beatum, siquidem inspicere vult actiones honestas et proprias, quales sunt viri boni qui idem est amicus.

Præterea omnes jucundissimam beati vitam existimant. Beati autem vita in actionibus honestis consistit : munere vero assidue fungi cum aliis quidem facile, per se soli autem difficile est : quare difficilis solitaria est vita : cæterum quod facile est, jucundius habetur, quam quod difficile est : quod vero jucundius est, magis etiam felici convenit. Porro simul muneris functio magis assidua ei minusque interrupta erit, si jucunda sit : quippe assidue actiones honestas suscipere felicem decet. Quod rursus ei majorem afferet voluptatem : nam vir bonus, qua bonus est, actionibus virtuti consentaneis delectatur : improbisque factis offenditur : quemadmodum musicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem et dissonos graviter et moleste fert.

Non solum autem bonorum virorum conversatione commotus habitum, quem jam consecutus est, frequentius ad usum actionemque convertet, sed etiam quem non habet consequetur, aut quem habet emendabit : nam vivendo cum bonis virtus quoque accrescet, quemadmodum Theognis ait : ergo amicis etiam viro beato opus est.

* Τί οὖν λέγουσιν οἱ πρῶτοι, κτλ. — ** Οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων, κτλ. — *** Ἐν ἀρχῇ γὰρ εἰρηται, κτλ. — **** Οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν κτλ. — ***** Γένοιτο δ' ἂν καὶ κτλ.

* Ἔτι δὲ καὶ ὧδε δῆλον ἔσται φυσικώτερον τὸν λόγον ἐπισκοποῦσι. Σκεψόμεθα γὰρ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδία προσόντων τῷ εὐδαίμονι, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κοινῇ πᾶσι. Τὸ μὲν οὖν ζῆν πᾶσι τοῖς ζώοις^ϕ φύσει ἐστὶν ἡδύ· τὸ δὲ ζῆν ὀρίζονται εἶναι, ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις δύναμιν αἰσθήσεως, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις δύναμιν αἰσθήσεως ἢ νοήσεως. Ἡ δὲ δύναμις διὰ τὴν ἐνεργειάν ἐστι, καὶ τὸ κύριον ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ τοίνυν τὸ δύνασθαι αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν, ζῆν ἐστὶ, πολλῶν μᾶλλον αὐτὸ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργείᾳ. Τὸ ἄρα αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν ἐνεργείᾳ, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ζῆν· αὐτὸ δὲ ζῆν ἡδύ τέ ἐστι καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀγαθόν, μάλιστα μὲν, ὅτι ὀρισμένον τί ἐστὶ τὸ ζῆν. Τὸ δὲ ὀρισμένον τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως, καθάπερ καὶ Πυθαγορείοις ἐδόκει· καὶ γὰρ ἔταττον ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ συστοιχίᾳ τὸ ὀρισμένον. Ἐπειτα καὶ ὅτι πάντα τοῦ ζῆν ἐφίεται· οὐ δὲ πάντα ἐφίεται, ἀγαθόν ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ ἡδύ· λέγω δὲ ζωῆν, οὐ τὴν μοχθηράν, καὶ μυρίων γέμουσαν συμφορῶν· ἀόριστοι γὰρ αἱ τοιαῦται, καθάπερ καὶ τὰ ταῦτη συμβαίνοντα· λεχθήσεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν οἷς περὶ ἡδονῆς ἐροῦμεν· ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ζῆν καθ' ἑαυτὸ ἀγαθόν ἐστὶ καὶ ἡδύ, χαίρει δὲ τις καὶ ἡδέεται ὁρῶν ἐν ἑαυτῷ ἀγαθόν τι καὶ ἡδύ· χαίρομεν ἄρα καὶ ἡδόμεθα αἰσθανόμενοι ὅτι ζῶμεν. Καὶ γὰρ αἰσθάνομεθα ὅτι ζῶμεν, ὥσπερ ὁρῶντες αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν, καὶ ἀκούοντες ὅτι ἀκούομεν, καὶ βαδίζοντες ὅτι βαδίζομεν, καὶ νοοῦντες καὶ αἰσθανόμενοι γινώσκομεν ὅτι νοοῦμεν καὶ αἰσθανόμεθα. Τὸ δὲ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι τοῦτο ἐστὶ τὸ εἶναι τῶν αἰσθανόμενων καὶ νοοῦντων· νοοῦμεν ἄρα ὅτι ἐσμέν, καὶ θλωσ ἐστί τις ἐν ἡμῖν δύναμις, ἢ γινώσκομεν ὅτι ἐνεργοῦμεν καὶ ζῶμεν. Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἀγαθόν, τὸ δὲ συνειδέσθαι τινὰ ἑαυτῷ ἀγαθόν, ἡδύ καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ, τὸ ἄρα εἰδέσθαι ὅτι ζῶμεν, ἡδύ ἐστὶν. Ἐπεὶ τοίνυν τὰ φύσει ἀγαθὰ καὶ ἡδέα, καὶ τῷ σπουδαίῳ ἀγαθὰ εἰσι καὶ ἡδέα, ἡσθήσεται μὲν ζῶν ὁ σπουδαῖος, καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων οὗτος, καθ' ὅσον ἢ αὐτοῦ ζωῆ αἰρετωτέρα ἐστὶ, καὶ ἡδίων, καὶ μακαρία. Ἡσθήσεται δὲ γινώσκων ὅτι ζῆ· τὸ δὲ ζῆν ἐστὶ τὸ νοεῖν· ἡδέεται ἄρα ὁ σπουδαῖος γινώσκων ὅτι νοεῖ. Οὕτως δὲ πρὸς τὸν φίλον ὡς πρὸς ἑαυτὸν ὁ σπουδαῖος ἔχει, ἕτερος γὰρ αὐτὸς ὁ φίλος ἐστίν· οὐκοῦν φανερόν, ὅτι καθάπερ τὸ αὐτὸν εἶναι καὶ ζῆν αἰρετόν ἐστιν αὐτῷ καὶ ἡδύ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ φίλου εἶναι ζητεῖ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ τὸν φίλον νοεῖν· τὸ γὰρ εἶναι καὶ ζῆν τὸ νοεῖν ἐστίν.^ϕ Ὡσπερ δὲ χαίρει γινώσκων ὅτι νοεῖ, οὕτως ἡδύ ἐστὶν αὐτῷ καὶ αἰρετόν τὸ γινώσκειν ὅτι ὁ φίλος νοεῖ· τὸ δὲ γινώσκειν τὸν φίλον ὅτι νοεῖ, τότε ἐστὶν ἐνεργείᾳ, ὅταν αὐτὰ γινώσκῃ ὁ νοεῖ, οὐκ ἀπλῶς ὅτι διανοεῖται· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ἐν τῷ ζῆν μετ' ἀλήλων, καὶ κοινωνίαν λόγων καὶ διανοίας· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συζῆν οἱ ἀνθρώποι λέγονται· οὐ γὰρ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι συζῆν ἐστὶ, καθάπερ ἐπὶ τῶν βοσκη-

Sed et sic perspicua erit res ejus originem magis a natura repetentibus. Spectemus quippe eam non ex illa quæ beato peculiariter, sed quæ omnibus communiter adsunt. Jam vero constat vitam omnibus animalibus natura jucundam esse: vitam autem in brutis animalibus vim sentiendi, in hominibus vim potestatemque sentiendi aut percipiendi definiunt. At potestas propter actum est, rei que caput in actu consistit: si ergo sentire aut intelligere posse est vivere, multo magis actu sentire aut intelligere. Quamobrem sentire aut intelligere actu hoc ipsum est quod vivere vocamus: vivere autem jucundum per se est et bonum, et maxime quidem, quia terminatum aliquid est vivere. Quod vero terminatum est, ad naturam ipsius boni pertinet, quemadmodum et Pythagoreis videbatur: qui in eum, quem stantebant, bonorum ordinem, terminatum quoque redigebant. Adde quod omnia vitæ cupiditate flagrant: quod autem omnes appetunt, bonum est per se et jucundum: vitam vero dico, non vitiosam et sexcentis calamitatibus refertam: innumerabiles enim sunt tales, quemadmodum et ea quæ in illam invadunt mala: de quibus in sermone de voluptatibus habendo disputabimus: quum ergo vivere per se bonum sit et jucundum, neque quisquam sit, qui non eo quod bonum et jucundum est, si in se ipso videat, delectetur: profecto hoc ipso, quod sentimus nos vivere, gaudeamus et lætamur. Elenim sentimus nos vivere, ut videntes sentimus nos videre, et audientes nos audire, et ambulantes nos ambulare, item intelligentes et sentientes cognoscimus, nos intelligere et sentire. Jam vero in intelligentia ac sensu sentientium et intelligentium vita posita est: intelligimus ergo nos esse, ac sane facultas aliqua in nobis est, qua nos aliquid agere et vivere cognoscimus. Quodsi vivere est bonum, et boni alicujus sibi esse conscium, jucundum per se est, id ipsum quod scimus nos vivere, jucundum erit. Quum igitur ea quæ natura bona sunt et jucunda, viro bono etiam bona et jucunda sint, lætabitur vita sua vir bonus tantoque magis quam reliqui, quanto ipsius vita optabilior est et jucundior et felicior. Lætabitur autem, quod cognoscit se vivere: vivere vero est intelligere: quare lætatur vir bonus in hoc quod se intelligere animadvertit. Cæterum in amicum ita animatus est vir bonus, ut in se ipso, siquidem amicus alter idem est: apparet igitur, quemadmodum se esse et vivere optabile ei est et jucundum, sic etiam optare eum, ut amicus sit, id est, intelligat: nimirum esse et vivere est intelligere. Sicut autem gaudet quod animadvertit, se intelligere, ita jucundum ei est illud et optabile, quod amicum intelligere animadvertit: hoc autem, ut amicum intelligere animadvertat, tum revera ei contingit, quum ea ipsa percipit quæ intelligit, non quum simpliciter aliquid eum cogitare animadvertit: hoc autem in hominum inter se consortio fit,

* Φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν κτλ.

μάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νιμεσθαί· τὸ ἄρα συνείναι τοῖς φίλοις αἰρετόν ἐστι τῷ σπουδαίῳ καὶ ἡδύ· ὁ δὲ ἐστὶν αὐτῷ αἰρετόν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ· εἰ δὲ μή, ἐνδεής ἐστὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὁ ἐναντίον ἐστὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Δεήσει ἄρα τῷ εὐδαιμονήσοντι φίλων σπουδαίων.

(Scripsi : * κἀκεῖνο] cod. κἀκεῖνο. — ^b πῆ.] cod. πῆ — ^c ζῳίς] libri ζῳίς. — ^a τὸ ζῆν] cod. τῷ ζην. — ^e τοῦτ' ἐστὶ] cod. τουτέστι. — ^f νοεῖν ἐστὶν] cod. νοεῖν ἐστίν. —)

Κεφ. ια'.

Περὶ φίλων ἀριθμοῦ.

* Ἐπεὶ δὲ χρεῖα τῷ εὐδαιμόνι φίλων, ζητητέον πότερον πλείστους φίλους ὡς ἐνὶ μάλιστα ποιητέον αὐτόν· ἢ καθάπερ ἐπὶ τῆς ξενίας εἴρηται καλῶς καὶ ἀρμοδίως, ὡς οὐ δεῖ μήτ' ἀξείνον εἶναι, μήτε πολῦξείνον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων εἰκός ἐστι μήτ' ἀφιλον εἶναι, μήτε πολῦφιλον.

** Λέγομεν τοίνυν κείνο, ὅτι τριχῶς τῆς φιλίας διαιρουμένης, καὶ τῆς μὲν διὰ τὸ χρήσιμον οὐσης, τῆς δὲ δι' ἡδονῆν, τῆς δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καὶ τῆς ἀρετῆς· τῶν μὲν διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὴν ἡδονὴν φίλων ὀλίγων ἂν γένοιτο χρεῖα, μάλιστα τῶν μὲν διὰ τὸ χρήσιμον, ὅτι ὀλίγοις ἂν τις ἀρκέσειεν ἢ χρῆζουσι ^a βοηθεῖν, καὶ τὸ πολλοὺς θεραπεύειν ἐπίπονον, μάλιστα εἰ τύχοιεν περιεργοὶ τινες ὄντες, καὶ ζητοῦντες θεραπεύεσθαι περιττῶς.

*** Τῶν δὲ διὰ τὴν ἡδονῆν, ὅτι ὀλίγης ἡδονῆς χρεῖα τῷ βίῳ καὶ ἀνέσεως, καθάπερ ἐν εὐωχίᾳ τοῦ ἡδύσματος.

**** Τῶν δὲ σπουδαίων καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν φιλοῦντων, πλειόνων μὲν τῷ εὐδαιμόνι δεήσει. Πλὴν ἐστὶν τι καὶ αὐτῶν μέτρον. Καθάπερ γὰρ πόλεως ἐστὶ μέτρον, καὶ οὕτε ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις, οὕτε ἐκ δέκα μυριάδων· οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἢ τοιαύτη ἂν εἴη συνοικία· οὕτω δεῖ καὶ τοὺς φίλους ὠρίσθαι, καὶ μέτρον αὐτοῖς εἶναι. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς πόλεως οὐ τὸ ποσὸν ὠρίσται, καὶ ἀριθμὸς ῥητός ἐστὶ τοῦ πλήθους τοῦ πόλεϊ προσήκοντος, ἀλλὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἀριθμοῦ τὸ τῆς πόλεως μέτρον, καὶ τοῦ ἐλλείποντος ὠρισμένου, τὰ μεταξὺ ποσὰ μέτρον εἶναι φαμεν πόλεως· οἷον, οὕτε οἱ χίλιοι πόλις ἂν εἴη, οὕτε αἱ δέκα μυριάδες, ἀλλὰ τὰ μεταξὺ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν φίλων οὐκ ἐνὶ λαθεῖν ἀριθμὸν ὠρισμένον, ἀλλ' εἶεν ἂν τοσοῦτοι ^b ὅσοις δύναται τις συζῆν. Τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶναι. Ὅτι γὰρ οὐχ οἷον τε πλείστοις συζῆν καὶ διανέμειν ἑαυτόν, φανερόν. Δεῖ δὲ καὶ συνημερεῖν τοῖς φίλοις· πλείστοις δὲ οὐσὶν ἐργῶδες μάλιστα· καὶ μὴν καὶ συναγαγεῖν δεῖ,

quando sermones et cogitationes nostras communicamus : hoc enim modo una vivere homines dicuntur : neque enim una vivunt, quod in eodem loco sint, sicut pecudes, quum per easdem herbas pascuntur, una vivere dicimus : quare cum amicis conversari viro bono optabile est et jucundum : quod vero optabile ei est, hoc ei suppetere oportet : sin minus, hac parte penuria laborabit, quod cum beatitudine pugnat. Ei igitur qui beatus futurus est, amicis opus erit virtute præditis.

Cap. XI.

De amicorum numero.

Quum igitur beato opus sit amicis, quærendum est, utrum quam plurimi nobis reddendi sint amici, an quemadmodum recte et convenienter de hospitalitate dictum est, neque nullos neque multos admittendos esse hospites, sic et de amicis dici conveniat, neque nullos neque multos esse habendos.

Respondemus ergo, quum in tres species dividatur amicitia, quarum una propter emolumentum, alia delectationis causa, tertia boni et ipsius virtutis causa instituitur ; amicis qui propter emolumentum aut delectationis causa, maximeque qui commodi sui causa in amicitiam nostram venerunt, paucis esse opus, quia paucis tantum ea quæ desiderant suppeditari possunt, multisque inservire difficile et laboriosum est, maxime si curiosi sint et vehementer coli cupiant.

Amicos autem qui voluptatis causa comparantur, paucos satis esse, quia modicam tantum voluptatem animique relaxationem vita postulat, ut in epulis modicum condimentum requiratur.

Viris bonis vero virtutisque et boni causa amantibus pluribus beato opus erit. Sed horum etiam aliquis modus erit. Ut enim civitatis aliquis modus est, ac neque ex decem hominibus constare civitas possit, neque ex centum hominum millibus : quia tale domicilium non amplius erit civitas : sic etiam definitos esse amicos certumque iis modum statui oportet. Et quemadmodum in civitate nulla definita est quantitas, neque certus aliquis multitudinis quæ civitati conveniat, est numerus, sed ejus quæ major est quam oportet multitudinis in civitate, ejusque quæ minor est definito modo, mediam quantitatem, civitatis esse modum dicimus : verbi causa, neque mille civitatem explebunt, neque centum millia, sed numerus inter utrumque interjectus : sic et in amicis certus numerus sumi non potest, sed requiruntur, quot ad convictum sufficere videbuntur.

Hoc enim amicitie maxime proprium esse videbatur. Neque enim fieri posse, ut quis cum plurimis vivat, eisque omnibus sese dedat atque impertiat, manifestum est. Nam versari nos cum amicis oportet : quod si plurimi fuerint, factu difficillimum est : quin etiam amice simul

* Cap. 10. Ἄρ' οὐν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον, κτλ. — ** Τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν κτλ. — *** Καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ κτλ. — **** Τοῦς δὲ σπουδαίους πότερον πλείστους κτλ.

καὶ συγχαίρειν οικειῶς· καὶ τοῦτο δὲ χαλεπὸν, εἰ πολλοῖς τις χρῆσαιτο φίλοις. Πολλῶν γὰρ ὄντων οἱ μὲν χαίρουσιν, οἱ δὲ ἄχθονται κατὰ ταῦτόν· καὶ δέον τὸν φίλον ἐπιμαρτίζειν ἑαυτὸν ἑκατέρους· τὸ δὲ ἐπίπονον. Ἰσως οὖν εὖ ἔχει μὴ ζητεῖν σφόδρα πολυφιλιώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσοῦτους παραδέχεσθαι φίλους, ὅσοις δυνάμεθα συζῆν, καὶ συνημερεύειν, καὶ συναγαγεῖν, καὶ συγχαίρειν. Οὕτω δὲ χρῆσθαι πολλοῖς οὐκ ἐνδέχεται διὰ τοῦτο, οὐδὲ κατὰ τὴν ἐρωτικὴν φιλίαν πολλῶν ἐνδέχεται φίλον εἶναι. Ἡ γὰρ ἐρωτικὴ φιλίας ἐστὶν ὑπερβολή, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ἓνα δύναται γίνεσθαι· τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς κατ' ἀρετὴν φιλίας πολλοὺς σφόδρα φιλεῖν, καὶ τὰ φιλικὰ πάντα σώζειν περὶ αὐτοὺς οὐκ ἐνδέχεται, ὀλίγοις δὲ οὕτω χρῆσασθαι δυνατόν· τούτοις δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οὐ γὰρ γίνονται φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἑταιρικὴν φιλίαν· ἀλλ' αἱ μάλιστα ὑμνούμεναι ἑταιρικαὶ φιλίας ἐν δυοῖς γενέσθαι λέγονται.

* Οἱ δὲ πολύφιλοι καὶ πᾶσιν οικειῶς ἐντυγχάνοντες καὶ ἃ δεῖ ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ἀποδίδοναι δοκοῦντες οὐδενὶ φίλοι εἰσὶ τὴν ἀκριβοῦν καὶ ἀληθῆ φιλίαν· ἀλλὰ φίλοι ἂν λέγοιντο τὴν λεγομένην πολιτικὴν φιλίαν. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἄρεσκοὶ εἰσὶ, πάντα τοῖς συνοῦσι χαριζόμενοι, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· οἱ δὲ ἐπιεικεῖς εἰσὶ, καὶ πρὸς ἀλήθειαν σύνεισι καὶ τὸ ἀγαθόν, οἱ καὶ φίλοι καλοῦνται διὰ τὴν πρὸς τὴν φιλίαν ὁμοιότητα, καὶ εἰσὶ μεταξὺ τῶν τε ἀρέσκων καὶ τῶν δυσκόλων ἐπαινετοί, ἀμφοτέρων ψεκτῶν, καθὼς ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου διεληφται. Τοιοῦτους μὲν οὖν φίλους πολλοὺς ἂν τις εἴρο· τοὺς δὲ κυρίως φίλους ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγους εἴρειν.

(Scripsi : * χρῆζουσι] cod. χρῆζουσι. — ^b τοσοῦτοι] cod. τοσοῦτον. —)

Κεφ. ιβ'.

Πότερον ἐν εὐτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ ἢ ἐν ἀτυχίαις, καὶ δεῖ τὸ συζῆν ἰδιαίτατον ἔργον ἐν φιλίας σπουδαῖον τε καὶ φαύλων.

** Ἐπει δὲ δεῖ φίλων τοῖς τε εὐδαίμοσι καὶ τοῖς δυστυχέσι, ζητητέον ποτέρους μᾶλλον δεήσει τῶν φίλων. Οἱ τε γὰρ ἀτυχοῦντες δέονται τῆς παρὰ τῶν φίλων ἐπιουρίας, οἱ τε εὐδαίμονες οἷς συζήσουσι, καὶ οὐκ εὖ ποιήσουσιν ἐθέλουσι γὰρ εὖ ποιεῖν, καὶ ἀναγκαῖον αὐτοῖς ἐστὶν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

*** Ἔστι δὲ τρόπον μὲν τινα τῶν δυστυχῆ χρεῖα φίλων μᾶλλον, ἢ τῶν σπουδαίων, κατὰ ἄλλον δὲ τρόπον τῶν εὖ πράττοντι μᾶλλον· τὸ μὲν διὰ τὸ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ διὰ τὸ καλόν· τῶν μὲν γὰρ δυστυχῆ ἀναγκαιότερον οἱ φίλοι, ἢ τῶν εὐδαίμωνι.

dolere cum iis, simul gaudere debemus : quod ipsam quoque molestiam fuerit, si quis multis amicis utatur. Nimirum si multi fuerint, alii gaudebunt eodem tempore, alii dolebunt : et utrisque quasi se impertire amicus debet : hoc autem molestiam nobis exhibet. Quare expedit fortasse non admodum multos sibi reddere amicos, sed tot solum admittere, quot tum ad vitam una transigendam atque agendam, tum ad dolendum simul ac gaudendum satis futuri sunt. Ita autem multis hanc ob causam uti non licet, nam ne in amatoria quidem amicitia multis esse amici possumus. Amor quippe amicitiae nimium est, ideoque erga unum duntaxat haberi potest : eodemque modo in ea quae virtutis causa contrahitur amicitia, ut admodum multos diligamus, omniaque quae amicitia postulat officia perpetuo iis praestemus, vix fieri potest, sed paucis tantum ita uti licet. Quibus rationibus etiam res ipsae fidem faciunt : in eam enim amicitiam qua sodales inter se conjuncti sunt, non recipiuntur multi : sed eae quae maxime in hoc genere celebrantur, inter duos fuisse dicuntur.

Qui vero multos habent amicos et cum omnibus familiariter conversantur, et qui quae oportet unicuique civium tam verbis quam re tribuere videntur, cum nemine firmæ illius et veræ amicitiae vinculo conjuncti sunt, sed amici tantum civilis amicitiae more dici possunt. Quorum alii sunt blandi, qui omnia gratificantur familiaribus, de quibus supra dictum est : alii viri boni et modesti sunt, qui veritatis studio ducti et honestatis causa cum amicis versantur, qui quidem ab ea quam habent amicitiae similitudine, amici appellantur, suntque inter blandos et morosos, quorum utrique reprehenduntur, laude digni, quemadmodum in octavo libri quarti capite expositum est. Tales ergo multos reperias amicos : sed bene nobiscum agitur, si vel paucos eorum qui proprie amici nominantur, invenire queamus.

Cap. XII.

Utrum in secunda an in adversa fortuna magis amicis egeamus, deinde versari cum amicis proprium tam in proborum quam in improborum amicitiae officium esse.

Quum ergo et felices indigeant amicis et infelices, quaerendum est, utri magis iis opus habituri sint. Nam et infortunati amicorum auxilio egent, et fortunati tum ad convictum tum ad beneficia in eos conferenda : volunt quippe bene facere, idque ad felicitatem iis necessarium est.

Aliqua igitur ex parte infortunato magis amicis opus est, quam viro bono et felici, aliqua rursus fortunato magis : alteri quidem necessitate coacto, alteri vero ob honestatem : nam infortunato magis necessarii amici sunt, quam fortunato.

* Οἱ δὲ πολύφιλοι καὶ πᾶσιν οικειῶς ἐντυγχάνοντες κτλ. — ** Cap. 11. Πότερον δὲ ἐν εὐτυχίαις κτλ. — *** Ἀναγκαιότερον μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς ἀτυχίαις κτλ.

* Τῶν εὐδαίμωνι δὲ κάλλιον, ἢ τῶν κακῶς πράττοντι· διὰ τοῦτο ἐν μὲν ταῖς ἀτυχλαῖς οὐ τοσοῦτον δεῖ φίλων σπουδαίων, ὅσον ὠφελίμων καὶ χρησίμων, ἐν δὲ ταῖς εὐτυχλαῖς οὐδαμῶς χρησίμων, ἀλλὰ ἀγαθῶν μόνον· τοὺς γὰρ ἐπιεικεῖς οἱ εὐδαίμονες ζητοῦσι, καὶ τούτους βούλονται μᾶλλον εὐεργετῆν, καὶ μετὰ τούτων διαγεῖν.

** Ἔστι γὰρ καὶ ἡ παρουσία αὐτῆ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς εὐτυχλαῖς· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι συναλγούντων αὐτοῖς τῶν φίλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορήσειεν ἂν τις, ἀνθ' ὅτου κουφίζονται τῶν συναλγούντων τοὺς φίλους ὄρᾶν· δοκεῖ γὰρ ὡσπερ βάρους μεριζόμενον καὶ πρὸς τοὺς φίλους κουφίζεσθαι. Τὸ δὲ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῶν φίλων ἡδονή, καὶ τὸ τοὺς συναλγούντας ὄρᾶν ἡδὺ ὄν, ἐλάττω ποιεῖ τὴν λύπην· ἡδονὴ γὰρ λύπην ἐλαύνει· εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα ἡ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω ζητεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὅτι δὲ βάρους γίνονται οἱ λυπούμενοι διὰ τὴν παρουσίαν τῶν φίλων, φανερόν ἐστι.

*** Ἔοικε δὲ μὴ καθαρῶς χαίρειν αὐτοὺς τοῖς συναλγοῦσι τῶν φίλων, μηδὲ ἀμικτον αὐτοῖς εἶναι τὴν τοιαύτην ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν ἐν τῷ μέρει. Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὄρᾶν τοὺς φίλους ἡδὺ, μάλιστα τοῖς ἀτυχούσιν, καὶ τις αὐτῶν γίνεται ἐπιουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. Παραμυθητικὸν γὰρ ὁ φίλος, καὶ δρώμενος καὶ λέγων, ἐὰν ᾗ ἐπιδέξιος· γινώσκει γὰρ τὸν τοῦ φίλου τρόπον, καὶ οἷς χαίρει, καὶ οἷς λυπεῖται, καὶ δύναται παραμυθῆσασθαι βραδίως.

Κατὰ τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἡδεῖα ἐστὶν ἡ παρουσία τῶν φίλων. Τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι τὸν φίλον ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ ἀτυχλαῖς, λυπηρὰν ποιεῖ τῆνικαῦτα τὴν συνουσίαν τῶν φίλων· πᾶς γὰρ λυπηρὸν ἡγεῖται τὸ λύπης αἰτίας γενέσθαι τοῖς φίλοις. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν εὐλαβοῦνται συλλυπεῖσθαι τοὺς φίλους αὐτοῖς, κἂν ἂ μὴ μεγάλη μὲν ἡ παραμυθία ᾗ καὶ ἐπὶ μεγίσταις συμφοραῖς, μικρὰ δὲ ἡ λύπη, ἣν συναλγοῦσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀνέχονται κοινωνεῖν τοῖς φίλοις τῶν κακῶν, ὅπως τε τοὺς συνθηρνοῦντας οὐ προσίενται, διὰ τὸ μηδὲ αὐτοὶ θρηνητικὸν εἶναι, ἀλλὰ γενναίως ἔχειν πρὸς τὰ λυπηρά. Γύναια δὲ καὶ οἱ γυναικῶδες ἔχειν πρὸς τὰ λυπηρά. Γύναια δὲ καὶ οἱ φιλοῦσιν ὡς φίλους καὶ συναλγοῦντας· δεῖ δὲ οὐ τούτους ἀλλὰ τοὺς ἀνδρικοὺς μιμεῖσθαι· ἐν ἅπασιν γὰρ προσήκει τὰ βελτίω διώκειν· οὕτω μὲν οὖν τοῖς δυστυχούσιν οἱ φίλοι βοηθοῦσιν.

**** Ἡ δὲ ἐν ταῖς εὐτυχλαῖς παρουσία τῶν φίλων διπλῶς ἡδεῖα ἐστὶν, ὅτι τε ἡδίστη ἐστὶν ἡ μετὰ τῶν φίλων διατριβή, καθ' ὅσον ὁ φίλος, καὶ ὅτι βλέπουσι χαίροντας τοῖς αὐτῶν ἀγαθοῖς, ὁ τῆς μεγίστης εὐνοίας τεκμήριόν ἐστιν.

***** Ἐπεὶ τοίνυν κοινωνοῦντες μὲν τοῖς φίλοις τῶν

Est autem felici amicorum possessio pulchrior, quam infelici : ideoque in fortuna adversa non tam honestis opus est amicis, quam utilibus et qui prodesse possunt, in secunda autem minime utilibus, sed bonis tantum : probos quippe quærunt beati, eosque magis beneficiis afficere gestiunt, et cum iis vivere.

Ipsa enim etiam in rebus secundis grata est amicorum præsentia : levantur scilicet dolore ii qui dolent, amicis æquam doloris partem ferentibus. Itaque dubitare possit aliquis, cur dolore levantur, quum dolere secum videant amicos : videtur enim dolor tanquam onus etiam cum amicis communicatum mitigari. Quod tamen ita non est : sed ea quæ ex amicorum præsentia capitur voluptas, illorumque quos secum dolere vident conspectus, quippe qui jucundus sit, leviolem efficit dolorem ; nempe voluptas abigit dolorem : utrum igitur propterea an propter aliud quid dolore levantur, in præsentia quærere omittamus : nam certe præsentibus amicis mærentium dolorem mitigari manifestum est.

Videntur tamen non prorsus iis amicis qui æquam doloris partem ferunt delectari, neque mera videtur esse talis eorum voluptas, sed cum dolore aliquo conjuncta. Ipse enim per se amicorum gratus est conspectus, præsertim calamitosis, estque hoc quasi aliquod doloris remedium. Nimirum potest amicus tum aspectu tum sermone consolari, si sit commodus et urbanus : nam et mores amici novit, quibusque rebus ille delectetur et offendatur, tenet, ideoque facile ei est lugentem consolari.

Hoc igitur modo grata est amicorum præsentia. At sentire amicum molestia ex nostris casibus adversis affici, res est quæ amicorum conversationem tum molestam efficiat : doloris enim causam præbere amicis, cuilibet molestum videtur. Itaque viri fortes et natura magnanimi cavent ne secum una doleant amici, ac nisi magnam ipsis solatium allaturi sunt et in maximis calamitatibus, sed contra si exiguus est dolor ex quo secum molestiam tracturi sint, non sustinent communia cum amicis habere mala, denique lamentorum socios non admittunt, quia ne ipsi quidem ad lamentandum propensi sunt, sed forti potius animo molestias ferunt. Mulierculæ autem virique muliercutis similes hominibus gentibus delectantur, eosque ut amicos et doloris socios diligunt : quos quidem imitari non oportet, sed viriles illos potius : in omnibus enim ea quæ meliora sunt sequi nos decet : sic igitur infortunatis amici opitulantur.

In rebus secundis vero dupliciter grata est amicorum præsentia, tum quia jucundum videtur cum amicis versari, quatenus sunt amici, tum quia eos bonis suis delectari vident, quod maxime benevolentis signum est.

Quando igitur, quoties cum amicis adversam nostram

* Κάλλιον δ' ἐν ταῖς εὐτυχλαῖς κτλ. — ** Κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι κτλ. — *** Ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτῆς τῆς αὐτῶν εἶναι κτλ. — **** Ἡ δ' ἐν ταῖς εὐτυχλαῖς κτλ. — ***** Διὸ δόξεν ἂν δεῖν κτλ.

συμφορῶν λυποῦμεν, μεταδιδόντες δὲ τῆς εὐδαιμονίας εὐφραίνομεν, δόξειεν ἂν δέον εἶναι προθύμως μὲν καλεῖν αὐτοὺς εἰς τὰς εὐτυχίας, εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας δκνοῦντα. Τὸ μὲν γὰρ εὐεργετῆν καλὸν· μεταδιδόναι δὲ τῶν κακῶν ὡς ἥκιστα δεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ τραγωδὸς φησιν, Ἄλις ἐγὼ δυστυχῶν· οὐδὲ γὰρ δεῖ τοὺς φίλους τῶν οἰκείων ἀναπιμπλάναι κακῶν· τηνικαῦτα δὲ παρακλητέον τοὺς φίλους ἐπὶ τὸ συναλγεῖν, ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀχληθέντες μεγάλα τοὺς λυπουμένους ὠφελῆσειν.

* Αὐτοὺς μένοι^a τοὺς φίλους τὸ ἀνάπαλιν ἀρμόζει ποιεῖν πρὸς τοὺς ἐν συμφοραῖς, ἔξω συμφορῶν ὄντας. Ἰέναι γὰρ δεῖ πρὸς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας ἀκλήτους καὶ προθύμως· φίλου γὰρ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρεῖα, καὶ μήπω ἀξιώσαντας. Τοῦτο γὰρ ἀμφοτέροις, καὶ τῷ δίδοντι, καὶ τῷ λαμβάνοντι καὶ κάλλιον καὶ ἥδιον. Εἰς δὲ τὰς εὐτυχίας ἰέναι μὲν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ συνεργεῖν καὶ βοηθεῖν τοῖς φίλοις τὴν εὐτυχίαν προθύμως ἔχειν· πρὸς δὲ τὸ κοινωνεῖν τῆς εὐπαθείας αὐτοῖς, σχολαιότερον· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμῆσθαι ὠφελεῖσθαι· προθυμοῦμένους δὲ καὶ ἐπιγυομένους τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἴσως οὐ δεῖ διωθεῖσθαι καὶ ἀποσεῖσθαι τὴν εὐεργεσίαν, μὴ καὶ δόξωσι πρὸς τοὺς φίλους ἀηδῶς ἔχειν. Τοῦτο γὰρ ἐνίοτε συμβαίνει.

** Φανερὸν δὲ ἔστιν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τοῖς φίλοις αἰρετώτατόν ἐστι τὸ ζῆν μετ' ἀλλήλων. Καὶ καθάπερ τοῖς ἐρώσιον ἀγαπητότατόν ἐστι τὸ ἀλλήλους δρᾶν, καὶ μάλλον αἰροῦνται κατὰ ταύτην τὴν αἰσθησιν συνεῖναι ἀλλήλοις, ἢ κατὰ τὰς ἄλλας, ὡς διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως καὶ γινομένου τοῦ ἐρωτος ἐξ ἀρχῆς καὶ συνισταμένου, οὕτω καὶ τοῖς φίλοις τῶν ἄλλων φιλικῶν μάλιστα πάντων αἰρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν.

*** Κοινωνία γὰρ ἐστὶ τὸ συζῆν, καὶ κοινωνιῶν ἡ τελειοτάτη^o· ἡ δὲ φιλία ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχει τὸ εἶναι· κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. Ἄλλως τε καὶ ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι τινα ἑαυτοῦ αἰρετώτατόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἰρηται· πρὸς δὲ τὸν φίλον οὕτως ἔχει, ὡς πρὸς ἑαυτόν· ὥστε καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ φίλου αἰρετόν ἂν εἴη μάλιστα πάντων. Αἰσθάνοιτο δ' ἂν τις ἐνεργεῖα τοῦ φίλου συνῶν, καὶ συζῶν, καὶ συνδιάγων αὐτῷ· ὥστε εἰκότως ἐπρένται συζῆν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἕκαστος θ νομίζει εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργεῖαν, καὶ οὗ ἕνεκα αἰρεῖται τὸ ζῆν, καὶ θν ἀνθρώπινον ἡγεῖται βίον, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλεται ζῆν καὶ διάγειν. Καὶ οἱ μὲν συμπίνειν οἰονταὶ δεῖν φίλους, οἱ δὲ συγκυβεῖν, οἱ δὲ συνθηρέειν καὶ συγγυμάζεσθαι, ὅτι ταῦτα αὐτοῖς τίμια εἶναι δοκεῖ, καὶ δεῖν τούτων κοινωνοὺς ἔχειν τοὺς φίλους· ἕτεροι δὲ συμφιλοσοφοῦσι, καὶ ἄλλοι ἄλλων ἐνεργειῶν καὶ βίων κοινωνοῦσι τοῖς φίλοις, καὶ ὅλως ἕκαστοι ἐν τούτῳ συνημερῶν βούλονται τοῖς φίλοις, θ, τι περ' ἰ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν βίῳ. Συζῆν γὰρ βουλόμενοι

fortunam communicamus, molestia eos afficimus, quoties secundam, exhilaramus, videri possint ad res secundas cupide studioseque vocandi, ad adversas autem timide ac dubitanter. De aliis enim bene mereri pulchrum est: quam parvissime autem mala sunt amicis impertienda. Quapropter et tragicus ait, Sufficit, ut ego miser sim: neque enim malis nostris amicis onerari convenit: verum tum demum in doloris societatem assumendi sunt amici, quum parva molestia devorata valde sunt moerentibus profuturi.

Ipsos vero amicos calamitatum immunes contrario modo cum infortunatis agere decet. Nam ad eos quos adversa fortuna premit non vocati cupide et alacriter ire debent: nimirum cum amicis bene facere amici est, tum vero maxime egentibus et iis qui nondum postularunt. Hoc enim utrique, danti scilicet et accipienti, honestius et jucundius est. Ad secundas res autem eundem est, ita tamen, ut amicis etiam felicitate florentibus alacres adjutores et auxiliatores simus: ad beneficium vero inde accipiendum tardius eundem est: neque enim id studere, ut beneficio afficiaris, honestum est; porro illi qui amicis prodesse et student et properant fortasse non sunt rejiciendi, neque eorum repudiandum est beneficium, ne parum comes et humani erga amicos esse videamur. Hoc enim interdum usu venit.

Apparet ergo ex superioribus, vitæ societatem amicis maxime expetendam esse. Et quemadmodum amantibus, se invicem videre gratissimum est, meliuntque hujus sensus quam cæterorum sensuum beneficio inter se conversari, quia ex hoc potissimum et nascatur initio amor et consistat, sic et amicis vitæ societas reliquis omnibus amicitiae documentis optabilior est.

Communio enim quædam vitæ societas est, et quidem communionum omnium perfectissima: in communionem autem consistit amicitia: nam communio est amicitia: præsertim quum sui sensus, quatenus se esse sentit aliquis, maxime expetendus sit, quemadmodum in superioribus diximus; in amicum autem ita quisque animatus est, ut in se ipsum: itaque et amici sensus, quatenus eum esse sentit, omnium maxime expetendus fuerit. Re ipsa autem amicum sentit, qui una est, cum eoque vivit et versatur: itaque merito amici una vivere cupiunt. Ideoque quilibet id quod humanam esse arbitratur efficacitalem, et cujus rei causa vitam appetit, et quod ipsam esse existimat humanam vitam, in hoc ipso vivere vult cum amicis et versari. Itaque alii potare, alii alea ludere, alii venari, alii exerceri cum amicis se debere existimant, quod hæc præclara ipsis videntur esse, et horum socios amicos habere volunt: alii rursus una philosophantur, alii aliarum actionum et vivendi generum consortes amicos asciscunt, denique in hoc quisque studio totos dies cum amicis consumere volunt, quod maxime omnium vitæ studiorum amplectuntur.

* Ἰέναι: δὲ ἀνάπαλιν ἴσως κτλ. — ** Cap. 12. Ἄρ' οὖν ὡσπερ τοῖς ἐρώσι κτλ. *** Κοινωνία γὰρ ἡ φιλία κτλ.

μετὰ τῶν φίλων ταῦτα ποιῶσι, καὶ τούτων κοινωνοῦσιν ἃ καὶ ἀμφοτέροις ἡδέα ἐστίν. Οὕτω γὰρ συζῆν δυνατόν.

* Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία μοχθηρά, καὶ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις τῶν φαύλων, καὶ ἡ φιλία αὐτοῖς οὐχ ἔστηκεν· ἀβέβαιοι γὰρ εἰσι· καὶ χεῖρους δὲ γίνονται ἑαυτῶν, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις καὶ παρακαλοῦντες ἀλλήλους ἐπὶ τὰ φαῦλα.

** Ἡ δὲ τῶν ἐπεικῶν φιλία ἐπεικῆς ἐστὶ καὶ βεβαία, συναυξανομένη αἰεὶ ταῖς ἡμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ταῖς ἀγαθαῖς ἐνεργείαις, διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ παρ' ἀλλήλων τὰ παρ' ἑκατέρῳ ἀγαθὰ, δι' ἃ φιλοῦσιν ἀλλήλους. Διὰ τοῦτο καὶ ποιητῆς τίς φησιν·

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλά.

Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀγαθὰ, ἀπὸ δὲ τῶν φαύλων φαῦλα καρπούμεθα. Περὶ μὲν οὖν φιλίας ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω. Ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελεῖν περὶ ἡδονῆς.

(Scripsi : ^a κἄν] cod. κἄν. — ^b καθ' ὅσον] cod. καθόσον. — ^c εἰσι] cod. εἰσίν. — ^d μέντοι] cod. μένοι. — ^e τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη]. — ^f δ, τιπερ] cod. δτι περ. —)

Quum enim una cum amicis vivere velint, hæc faciunt hæcque inter se communicant quæ utrisque jucunda sunt. Sic enim una vivere possunt.

Malorum igitur vitiosa amicitia est, et malarum inter se rerum commercium habent, sed eorum non permanet firma amicitia : quique instabiles sunt : quin etiam dum similes inter se fiunt atque alter alterum ad res malas exhortatur, pejores quam ante fuerant evadunt. Bonorum autem bona est et firma amicitia, quæ sermonibus et congressu semper amplificatur : videntur autem bonis actionibus fieri meliores, quia alter alterum corrigit : imitatur enim alter alterius bona, propter quæ se mutuo diligunt. Quocirca et poeta quidam ait

Virtutem discas ex fortibus.

Namque a bonis bona, a malis autem mala impetramus, Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps vero de voluptate fuerit disputandum.

Γίνεται οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία κτλ. — ** Ἡ δὲ τῶν ἐπεικῶν κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ
ΗΘΙΚΩΝ ΤΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΠΑΡΑΦΡΑΣΕΩΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

Κεφ. α'.

Περὶ ἡδονῆς.

* Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἀκόλουθόν ἐστι διελθεῖν τελεώτερον· καὶ γὰρ συμπέφυκε πῶς καὶ συνυφαιμένη τῷ γένει ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγοῦντες τοὺς νέους ἀγομεν ἡδονῇ καὶ λύπῃ, διὰ μὲν τῆς λύπης ἀπάγοντες τῶν φαύλων, διὰ δὲ τῆς ἡδονῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν προτροπόμενοι· ὅθεν δῆλον, ὅτι φύσει τὴν μὲν λύπην φεύγομεν, τὴν δὲ ἡδονὴν διώκομεν. Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ πράξεων ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ περὶ τῆς ἡδονῆς διαλαβεῖν εἰκὸς ἂν εἴη, καὶ πρόπον τῇ πραγματείᾳ. Φαίνεται δὲ ὅτι οὐ μικρὰ συλλαμβάνεται πρὸς τὴν κτήσιν τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς τὸ χαίρειν ὡς χαίρειν προσήκει, καὶ μισεῖν ἢ δέον ἐστὶ μισεῖν. Ταῦτα γὰρ συμπαρεκαταίνεται τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ· καὶ τοῖς μὲν χαίρομεν, τοῖς δὲ λυπούμεθα· καὶ μεγάλην βοκὴν ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον, εὖ, καὶ καλῶς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν γινόμενα λόγον.

** Περὶ δὲ τῶν τοιούτων μὴ λέγειν ἥμισυ ἂν δόξειεν εἰκὸς εἶναι, ἐπεὶ μὴδὲ ἀπλοῦς μὴδὲ προφανὴς ὁ περὶ τῆς ἡδονῆς λόγος, ὥστε μὴ δεῖσθαι πολλῶν καὶ σπουδαίων λόγων· ἀλλὰ οὕτω πολλήν τινα τὴν ἀμφισβήτησιν ἔχει, ὥστε οἱ μὲν αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν εἶναι φασιν, οἱ δὲ οὐδ' ἀγαθὸν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας κομιδῇ φαῦλον. Καὶ τῶν λεγόντων φαῦλον ἡδονὴν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ φρονοῦσιν οὕτως ἔχειν, καὶ πεπεισμένοι εἰσι φαῦλον αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ φρονοῦσι μὲν ἀγαθὴν τινα ἡδονὴν εἶναι, τοὺς ἄλλους δὲ ἐθέλουσι πείθειν φαῦλον ἀπλῶς ἅπασαν εἶναι, νομίζοντες οὕτως βέλτιον εἶναι τῷ βίῳ, καὶ λυσιτελέστερον τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἡδονὴν οἰεσθαι φαῦλον εἶναι· φύσει γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἰς αὐτὴν βέποντας δέον εἶναι φασιν εἰς τοῦναντίον ἔλκειν, καὶ δι' ὧν ἔξεστι καθάπαξ τῶν ἡδονῶν ἀπάγειν, ἵνα δυνήσῃσιν εἰς τὸ μέσον ἔλθειν, καὶ ὡς δεῖ πρὸς τὴν ἡδονὴν ἔχειν. Ταῦτα δὲ οὐ καλῶς λέγουσιν· οὐ γὰρ οὕτω δυνήσονται τοὺς πολλοὺς τῶν φαύλων ἀπαγαγεῖν ἡδονῶν. Τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ἢ δρωσί, πιστότερα εἰσι τῶν περὶ

ANDRONICI RHODII

ETHICORUM NICOMACHEORUM

PARAPHRASIS

LIBER DECIMUS.

Cap. I.

De voluptate.

Post hæc vero superest. ut de voluptate uberius disseramus : namque hæc generi nostro quodammodo insita est et conjuncta. Itaque in instituendis adolescentibus voluptate eos ac dolore moderamur, dolore quidem a malis avertentes, voluptate autem ad bonum impellentes; unde apparet, natura et dolorem nos fugere, et voluptatem sequi. Sed quoniam cum de affectibus humanis, tum de actionibus sermo est, simul etiam consentaneum fuerit et huic tractatui accommodatum, nos de voluptate disputare. Videtur autem non parum valere ad consequendam moralem virtutem iis rebus delectari quibus delectari decet, easque odisse quas odio dignæ sunt. Hæc enim per omnem humanam vitam pertinent, siquidem aliis delectamur, aliis dolemus : quæ duo magnum momentum ad virtutem et ad beatam vitam habent, si bene atque honeste, rectæque rationi convenienter fiunt.

De talibus autem tacere minime videatur consentaneum esse, præsertim quum neque ita simplex neque adeo aperta de voluptate disputatio sit, ut non nullis et gravibus ad eam intelligendam rationibus egeamus : sed tanta de eo argumento controversia est, ut alii voluptatem ipsum summum bonum esse dicant, alii omnino ne bonum quidem, sed contra prorsus malum. Et ex iis quidem qui malum esse dicunt voluptatem, alii hoc sentiunt rem ita se habere, sibi que persuaserunt malum eam esse : alii vero judicant quidem bonam aliquam esse voluptatem, sed aliis persuadere conantur simpliciter malum omnem esse, rati sic vitæ humanæ conducere, et utilius hominibus esse voluptatem malum existimare : quum enim omnes ad eam natura propensi sint homines, in contrarium eos pertrahendos esse ajunt, et quoquo modo prorsus a voluptatibus avertendos, ut ad id quod medium est pervenire et quemadmodum oportet erga voluptatem affecti esse queant. Quæ quidem non recte dicunt : neque enim hac ratione improbum vulgus a voluptatibus abstrahere poterunt homines. Humani quippe affectus et quæ agunt homines, majorem fidem faciunt quam quæ de iis disputantur. Quando

* Lib. X, cap. 1. Μετὰ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς κτλ. — ** Ὅτι δὲ τῶν τοιούτων ἥμισυ ἂν δόξειεν κτλ.

αὐτὰ λόγων. Ὅταν τοίνυν οἷς μὲν λέγουσι τὴν ἡδονὴν ψέγωσι, δι' ὧν δὲ ποιούσι καὶ πάσχουσιν ἐπαινώσιν, ἑαυτοῖς ἀντιλέγοντες, ὑπὸ τῶν ἀκούοντων καὶ δρώντων καταγελοῦνται· καὶ τοῖς λόγοις οὐδὲν μᾶλλον ὄνησαν τοὺς πολλοὺς, ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἐλεγχομένοις. Ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν ὀφθαλμῶς ποτε ἐπιμέμενος αὐτῆς, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτήν, καὶ ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι· καὶ οὕτω δόξαν ἐντίθησι τοῖς δρώσιν οὐ τινὰ ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπασαν ἐπαινεῖσθαι. Τὸ γὰρ διορίζει καὶ διαιρεῖν, καὶ τὸ μὲν ἀγαθὸν εἶναι κρίνειν, ἐνδέχεσθαι δὲ ἄλλην φαλὴν εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἅμα τε εἶδον τὸν νοῦν ἔχοντα ἡδονῇ τινα χαίροντα, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀγαθὸν καὶ αἰρετὸν ὡμῆθησαν εἶναι, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἀ ἐβούλοτο οὐκ ἐπεισαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀληθειαν προσταπώλεσαν

* Ὅθεν φανερόν, ὅτι οἱ ἀληθεῖς λόγοι οὐ μόνον πρὸς τὴν γνῶσιν χρησιμώτατοι εἰσι, πλάνης καθαιρόντες ἀπάσης, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ λυσιτελοῦσι· πιστεύονται γὰρ τοῖς ἔργοις ἀκολουθοῦντες.

(Scripsi : ἂ οὐ τινὰ ἡδονὴν] vulgo οὐ τινὰ ἡδονὴν. —)

Κεφ. β'.

Ἡ τοῦ Εὐδόξου περὶ ἡδονῆς ὑπόληψις, καὶ Πλάτωνος, καὶ ἐτέρων· καὶ ἐτι ὅτι ἀγαθὸν ἡ ἡδονὴ. καὶ οὐ πᾶσα αἰρετὴ· καὶ λύσις τῶν ἐναντίων λόγων.

** Περὶ μὲν τούτων ἄλλοι λέγωμεν δὲ περὶ ἡδονῆς. Καὶ πρῶτον ἐκθυσάμεθα τὰς τῶν παλαιῶν περὶ αὐτῆς δόξας. Ὁ μὲν οὖν Εὐδόξος αὐτὸ τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν ὦετο τὴν ἡδονὴν εἶναι, διότι πάντα εἴωρα τῆς ἡδονῆς ἐπιμέμενα, καὶ λογικά, καὶ ἄλογα· ὅδ δὲ πάντα ἐφίεται, τοῦτό ἐστι τὸ πάντων ὑπερέχον τῶν ἀγαθῶν· ὦετο γὰρ ἀγαθὸν μὲν ἐκάστῳ εἶναι ἰδίως ὁ ἕκαστος ζητεῖ. Καθάπερ καὶ τροφὴν ἕκαστος ἀδιώκει τὴν αὐτῷ ἀγαθὴν καὶ λυσιτελεῖ· πᾶσι δὲ κοινῶς ἀγαθὸν οὐ πάντα κοινῶς ἐφίεται, καὶ πορίζειν βούλονται ἑαυτοῖς· ὁ δὲ πᾶσιν ἔστιν ἀπλῶς ἀγαθὸν, καὶ οὐ πάντα ἐφίεται, τοῦτο εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· ταῦτα μὲν οὖν Εὐδόξος ἀπεραίνετο περὶ τῆς ἡδονῆς. Ἐπιστεύοντο δὲ οἱ λόγοι διὰ τὴν ἐν τῷ ἦθει τοῦ λέγοντος ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' ἑαυτοῦ· σώφρων γὰρ ὧν διαφερόντως, οὐχ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλὰ τῷ σφόδρα τῆς ἀληθείας φροντίζειν. Ἐτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τῇ ἡδονῇ τῆς λύπης φανερόν ὦετο εἶναι· τὴν γὰρ λύπην πάντα φεύγοντα, τὴν ἡδονὴν ἀνάγκην εἶναι πάντα διώκειν· ὁ δὲ πάντα διώκει, τοῦτο εἶναι τὸ ἀγαθόν. Ἐτι καὶ οὕτως ἐπεχειρεῖ λέγων· μάλιστα αἰρετὸν εἶναι ὁ δι' ἑαυτὸ αἰρετόν ἐστι, καὶ ὁ μὴ δι' ἕτερον, μηδὲ ἐτίρου χάριν αἰρούμεθα· τοιοῦτον δὲ φανερώς τὴν ἡδο-

ergo verbis quidem voluptatem vituperant, actionibus autem suis eam et affectibus commendant, atque eo modo sibi contradicunt, ab iis qui audiunt ea aut vident, ridentur : neque quidquam multitudini iis verbis prosunt, quæ rebus ipsis refutantur.

Nam qui voluptatem vituperat, si quando eam concupiscere visus est, inclinare ad eam bonumque illam existimare videtur : quo persuadet presentibus, non quandam tantum voluptatem bonam esse, sed omnino omnem laudandam. Definire enim aliquid ac distinguere, et hanc quidem bonam judicare, illam vero malam esse posse, non est vulgi : sed simulac virum prudentem aliqua voluptate delectari viderunt, omnem etiam voluptatem bonam esse atque expetendam statuunt, atque ita non modo non probarunt quæ volebant, sed etiam veritatem simul everterunt.

Unde patet, veros sermones non solum ad cognitionem utilissimos esse, utpole omni errore nos liberantes, sed etiam ad vitam prodesse ; creduntur enim, quia factis congruunt.

Cap. II.

Eudoxi et Platonis de voluptate opinio; item aliorum : præterea bonum esse voluptatem, neque omnem tamen expetendam esse : tum contrariorum argumentorum dissolutio.

Et de his quidem satis : jam vero de voluptate dicamus. Ac primum quidem veterum de ea opiniones exponemus. Eudoxus igitur ipsum summum bonum esse voluptatem putabat, quia omnia animalia, et ratione prædita et rationis expertia, eam appetere videret : quod vero ab omnibus appetitur, id omnium bonorum est extremum : arbitrabatur enim, quod sibi quisque proprie quærir, id ei bonum esse. Sicut sibi quisque bonum et commodum cibum appetit : communiter vero bonum omnibus, quod ab omnibus petitur et quod comparare sibi volunt : quod vero omnibus simpliciter bonum est, et quod omnia desiderant, id bonorum extremum esse : et hæc quidem Eudoxus de voluptate pronuntiabat. Fidem vero faciebat hæc oratio propter dicentis, viri bene morati, virtutem magis, quam propter se : quum enim summa ejus in victu temperantia esset, non ut voluptatis amicus dicere hæc putabatur, sed quod veri studio vehementer arderet. Quin etiam e dolore voluptati contrario id perspicuum esse arbitrabatur : quum enim omnia dolorem fugiant, necesse quoque esse, ut voluptatem omnia consectentur : quod vero omnia consectentur, id bonum esse. Sed et hoc modo argumentari conabatur : id maxime expetendum esse, quod per se expetendum est, quodque non ob aliud, neque alius rei gratia expetimus : talem autem perspicue esse vo-

* Ἐοίκασι οὖν οἱ ἀληθεῖς κτλ. — ** Cap. 2. Εὐδόξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν κτλ.

νήν εἶναι· καὶ γὰρ οὐδεὶς ἐρωτᾷ τίνος ἕνεκα τὴν ἡδονὴν βουλόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἄλλων ἐρωτώμεθα, οἷον, φέρε εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα τὰ χρήματα, ἢ ἡ τιμὴ, περὶ δὲ τῆς ἡδονῆς οὐκέτι *· οὐδεὶς γὰρ δώσει τέλος τῆς ἡδονῆς, ἀνθ' οὗτου βούλεται ἡδεσθαι, ἀλλὰ αὐτὴν αἰρεῖται καθ' ἑαυτὴν, ὡς καθ' ἑαυτὴν οὖσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ καθ' ἑαυτοῦ αἰρετὸν τὸ τέλος ἐστὶ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτό, διὰ τοῦτο συνῆγε τὴν ἡδονὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν εἶναι. Ἔτι δὲ καὶ ἐκείθεν δῆλον εἶναι ὦπερ τὸ προκειμένον· προστιθεμένη γὰρ ἡ ἡδονὴ τῶν ἀγαθῶν ὄψεσθαι, αἰρετώτερον ποιεῖ καὶ ἐφετὸν μᾶλλον· ἢ γὰρ σωφροσύνην τὴν ἡδονὴν προσλαβοῦσα ἢ ἡ δικαιοσύνη, ἡδίων ἔσται καὶ αἰρετωτέρα ἑαυτῆς· ὁ δὲ προστιθέμενος παντὶ ἀγαθῷ βέλτιον δύναται ποιεῖν, τοῦτο ἐνόμιζεν εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν. Ἔχει δὲ οὐχ οὕτως. * Ὁ γὰρ προστιθέμενος ἀγαθῷ βέλτιον δύναται ποιεῖν, φαίνεται ὅτι ἀγαθὸν ἐστίν· οὐκ ἀνάγκη δὲ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἢ ἐτέρου ὁμοίου βέλτιον· πᾶν γὰρ ἀγαθὸν ἐτέρῳ προστεθὲν ἀγαθῷ αἰρετώτερον ποιεῖ· μείζον γὰρ τὸ ὅλον τοῦ μέρους ἐπὶ παντός. Καὶ ἂ μὲν ἐδόκει τῷ Εὐδόξῳ περὶ ἡδονῆς, ταῦτα.

* Πλάτων δὲ οὐκ εἶναι ἔφασκεν αὐτὴν τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρῶν λόγων, ὅθεν Εὐδόξος ἐπειρᾶτο τὸ ἔσχατον ἀγαθὸν τὴν ἡδονὴν ἀποφαίνειν. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀγαθὸν ἔσχατον, οὐ ἐνδέχεται μείζον γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ εἰκὸς εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθόν· ὅψ ἄρα ἀγαθῷ ἄλλο ἀγαθὸν προστεθὲν μείζον ἐποίησε καὶ αἰρετώτερον, τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ μέγιστον ἀγαθόν, οὐ μείζον ἄλλο δύναται γενέσθαι· ἢ δὲ ἡδονὴ τοιαύτη· ὁ γὰρ ἡδὺς βίος φρόνησιν ἢ σωφροσύνην προσλαβών, ἡδίων γίνεται καὶ αἰρετώτερος· ἐστὶν ἄρα τι βέλτιον τῆς ἡδονῆς· οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἀλλὰ ἀγαθόν τι ἐστὶ τοιοῦτον, ὅσα ἀγαθὰ εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ τὰλλα, ὧν καὶ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ζητοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος δέξαι· τούτων τῶν ἀγαθῶν ἓν τι εἶναι τὴν ἡδονὴν· ἕτεροι δὲ ἐνιστάμενοι πρὸς τοὺς τοῦ Εὐδόξου λόγους ἔφασκον μὴ εἶναι ἀγαθόν, οὐ πάντα ἐφίεται· λέγουσι δὲ οὐδέν. Ἐκεῖνο γὰρ φαμεν ἀληθὲς εἶναι, ὁ πᾶσι δοκεῖ ἀληθές· ὁ δὲ ταύτην ἀναιρῶν τὴν κοινήν δόξαν, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀποσειόμενος πιστὸν πῶς ἂν δύναται πιστότερα λέγειν; ὅτι δὲ ἀγαθόν ἐστὶν οὐ πάντα ἐφίεται, πᾶσι τοῖς ἐν αἰσθησὶ δοκεῖ· δι' ὧν γὰρ εἰς αὐτὸ φέρονται διώκουσιν· ὡς ἄρα ἀγαθὸν νομίζουσιν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ τὰ ἀνόητα μόνον ὠρέγοντο αὐτοῦ, αὐτοῖς ἂν ἦν ἀγαθὸν μόνον, καὶ ἡ ψῆφος οὐκ ἂν ἦν βεβαία τῶν ἀνοήτων, οὐδ' ἂν ἐδόκει ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι· ὅταν δὲ καὶ τὰ ἀνόητα, καὶ τὰ φρόνιμα κοινῇ πάντα νομίζωσιν ἀγαθὸν εἶναι, δι' ὧν ζητοῦσιν αὐτό, τί ἔτι κωλύει ἀγαθὸν ἀληθῶς εἶναι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀνοήτοις ἐστὶ τι φυσικὸν ἀγαθόν, τὴν φαυλότητα αὐτῶν

luptatem; nemo enim rogat, quam ob causam voluptatem expetamus, quum de aliis rebus interrogemur, ut, verbi gratia, quorsum hæc pecuniæ vel hic honor? de voluptate autem non item: nemo enim voluptatis finem dabit, propter quem ea affici vult, sed ipsam per se expetit, ut quæ per se optabilis sit: quum autem id quod per se est expetendum finis sit extremus ipsumque adeo bonum, hinc colligebat voluptatem esse bonorum extremum. Sed et hinc manifestum esse putabat id quod propositum est: voluptas enim cuicumque bono accedit, optabilius illud facit magisque expetendum: quippe temperantia, si adjungas ei voluptatem, aut justitia, jucundior et optabilior se ipsa efficietur: quod vero cuicumque bono accedit melius illud facere potest, hoc bonorum extremum esse existimabat. Res autem non ita se habet. Nempe quod quum accedit bono in melius illud mutare potest, bonum esse apparet: neque tamen necesse est hoc summum esse bonum, aut alio quolibet melius: omne enim bonum alii bono adjunctum magis expetendum illud efficit; nimirum in omni re totum majus est parte. Et hæc quidem Eudoxi de voluptate erant placita.

Plato autem eam summum bonum esse negabat, qui iisdem id probare conabatur argumentis, quibus finem bonorum esse voluptatem Eudoxus demonstrare tentabat. Quum enim non sit, inquit, summum bonum, quo fingi majus possit, quia illud ipsum maximum esse consentaneum est: tale cui bonum si adjunctum fuerit alterum, majus illud atque optabilius facit, certe non est summum bonum: neque enim finis bonorum est, quo majus esse potest aliud: talis autem est voluptas: vita enim jucunda, si prudentiam aut temperantiam adjungas, jucundior fit et optabilior: est ergo aliquid voluptate præstantius: quare voluptas non est bonorum extremum, sed tale quoddam est bonum, qualia bona sunt virtutes ac doctrinæ et reliqua quorum nos participes sumus. Nam et hoc in præsentia ostendere conamur, unum quoddam ex his bonis esse voluptatem: alii Eudoxi rationibus adversantes negabant illud esse bonum, quod omnia desiderant: qui tamen nihil dicunt. Quippe illud verum esse dicimus, quod omnibus videtur esse verum: qui vero hanc communem opinionem convellit et traditam inde persuasionem labefactat, quomodo ipse probabiliora dicere queat? Bonum autem id esse, quod omnia desiderant, omnibus communi sensu præditis videtur: ea nimirum quibus eo pervenire queant, sequuntur: quocirca quin bonum esse arbitrentur, non est dubium. Si enim bruta tantum animalia id appetent, his solis foret bonum, sed eorum neque suffragium firmum esset, neque revera bonum esse videretur: quando vero simul et bruta animalia et naturæ intelligentes communiter id bonum esse judicant iis rationibus quibus illud consectantur, quid adhuc obstat, quominus sit revera bonum? Nam et in brutis animalibus naturale aliquod bonum est, melius quam ipsorum sit inscitia.

* Τοιοῦτω δὲ λόγῳ καὶ Πλάτων ἀναιρεῖ, κτλ.

ὑπερβαῖνον, δι' ὃ τῶν ἀγαθῶν οἰκειούμενα ὡς οἰκείου ἤδη δρέγονται. Καὶ πρὸς μὲν τὸν πρῶτον τοῦ Εὐδόξου λόγον ταύτην κομίζουσι τὴν ἔνστασιν. Πρὸς δὲ τὸν δεύτερον, δις ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστὶν εἰλημμένος, ἐκείνην οὐκ ἀνάγκη φασίν, εἰ ἡ λύπη κακὸν ἐστὶ, τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι· οὐ γὰρ εἴ τι κακὸν, τὸ ἐναντίον αὐτῷ ἀγαθόν, ἐστὶ γὰρ ἐναντίον κακὸν κακῶ· ἡ γὰρ ἡλιθιότης τῇ ἀκολασίᾳ ἐναντίον ἐστίν, ἀμφοτέρων οὕσων κακῶν, καὶ ἀμφοτέρα τῇ σωφροσύνῃ. Ἐαῦτα μὲν οὖν καλῶς λέγουσιν, οὐ μὴν ἐπί γε τῆς ἡδονῆς ἀληθεύουσιν. Εἰ γὰρ ἀμφοῦ κακὰ ἦν, καὶ ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη, ἦν ἂν καὶ ἀμφοῦ φευκτά· καθάπερ εἰ καὶ ἀμφοῦ ἦσαν ἀγαθὰ, ἦν ἂν ἀμφοτέρα αἰρετά, ἢ εἰ μῆτε ἀγαθὰ, μῆτε φευκτά, οὐδὲ αἰρετά ὁμοίως ἀμφοτέρα· νῦν δὲ τὴν μὲν λύπην φεύγομεν ὡς κακὸν, τὴν δὲ ἡδονὴν αἰρούμεθα ὡς ἀγαθόν· ὅθεν φανερόν, ὅτι ὡς κακὸν ἀγαθῷ ἡ λύπη ἡδονῇ ἀντίκειται.

* Ἐτεροι δὲ λέγουσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἐστὶ ποιότης, οὐδὲν λέγοντες ἀναγκαῖον· οὐδὲ γὰρ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀρετῶν ποιότητες εἰσιν, οὐδὲ εὐδαιμονία ποιότης ἐστίν· ἐνέργεια γὰρ ἐστίν· ἀλλ' ὁμοῦ οὐδὲν κωλύει ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι.

** Ἐτι δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶν ὀρισμένον τι ἡ ἡδονή, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὀρισμένον, διὰ τοῦτο μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν· ἀόριστον δὲ ἔλεγον εἶναι τὴν ἡδονήν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτή, ἀλλ' ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Εἰ μὲν οὖν ἐν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἔθεωρεῖτο, ἦν ἂν ἀληθὴς ὁ λόγος αὐτοῖς· νῦν δὲ ἡ ἐπίτασις καὶ ἡ ἀνεσις ἐν τῷ ἡδέσθαι γίνεται ὅτι ἡδόμενοι μᾶλλον καὶ ἥττον ἡδονταί· τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς συμβαῖνον φαίνεται· δίκαιοι γὰρ εἰσι μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἀνδρείοι, καὶ δικαιοπραγεῖν καὶ σωφρονεῖν μᾶλλον καὶ ἥττον ἐστίν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀόριστοί εἰσιν αἱ ἀρεταί· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἡδονὴ αὐτῇ μὲν καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἐστὶν ἀόριστος, ἐν δὲ τοῖς ἡδόμενοις τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἀνεσιν ἐπιδέχεται, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀμιγῆς λύπης ἐν πᾶσιν, οὐδὲ ὁμοίως· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὑγιείας συμβαίνει, καὶ γὰρ αὐτῇ ὀρισμένη οὖσα ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν ἐπιτείνεται καὶ ἀνίεται· οὐ γὰρ ἡ αὐτῇ συμμετρία ἐν πᾶσιν ἐστίν, οὐδὲ ἐν τῷ αὐτῷ μία τις ἀεί, ἀλλὰ μεταβάλλει ποτὲ μὲν ἐπὶ τὸ μείζον, ποτὲ δὲ ἐπὶ τὸ ἐλαττον, καὶ νῦν μὲν καθαρῶς ὑγιαίνει τινὶ τὸ σῶμα, νῦν δὲ ἐνεστί τι καὶ νόσου. Τοιοῦτον δὲ καὶ περὶ τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται εἶναι.

*** Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖθεν συνήγον τὴν ἡδονὴν μὴ εἶναι ἀγαθόν· ἡ ἡδονὴ κίνησις τις καὶ γένεσις ἐστὶ· κίνησις δὲ καὶ γένεσις ἀτελής· τὸ δὲ ἀτελὲς οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν τέλειον· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀγαθόν. Ἐστὶ δὲ αὐτοῖς ἡ ἐλάττων πρότασις ψευδής· οὔτε γὰρ

propter quod bono conciliata ipsum tanquam jam proprium sibi appetunt. Et primo quidem Eudoxi argumento hoc opponere solent : secundo vero, quod a contrario petitum est, negant necessario hoc oppositum statui, si dolor malum est, bonum esse voluptatem : neque enim si quid sit malum, hoc quod ei est contrarium, bonum esse, quia interdum malum quoque contrarium est malo : nimirum stoliditas contraria est intemperantiæ, quum ambo mala sint et temperantiæ contraria. Atque hæc quidem, quamquam recte dicuntur, tamen de voluptate minus vere prædicantur.

Si enim ambo mala essent, et voluptas et dolor, ambo quoque fugienda forent : sicut si ambo bona essent, ambo quoque expetenda forent, aut si neque bona neque fugienda essent, ne expetenda quidem eodem modo ambo forent : nunc dolore fugimus ut malum, voluptatem vero expetimus ut bonum : unde patet, quemadmodum malum bono adversatur, sic dolorem voluptati esse oppositum.

Alii negant voluptatem esse bonum, quia non sit qualitas, quod quidem argumentum non est necessarium : nam neque actiones honestæ qualitates sunt, neque beatitudo qualitas est : siquidem aliqua muneris functio est : neque tamen quidquam obstat, quin hæc sint bona.

Negant præterea definitum quid esse voluptatem, bonum autem esse definitum, atque ex eo effici, voluptatem non esse bonum : non esse definitam autem præterea dicebant voluptatem, quod non est eadem, sed intentionem et remissionem admittit. Si ergo in ipsa voluptate majus et minus spectaretur, verum eorum esset argumentum : nunc vero in ipsa voluptatis perceptione intentio hæc et remissio locum habet, quia qui cum percipiunt magis percipiunt aut minus : quod quidem in virtutibus etiam videtur usu venire : alii enim magis alii minus sunt tum justi tum fortes, ideoque vel magis vel minus juste agere ac temperanter vivere nobis licet, neque tamen idcirco indefinitæ sunt virtutes : eodem modo ipsa voluptas per se non est indefinita, sed in iis qui voluptate perfunduntur intentionem illam admittit ac remissionem, quia neque dolore in omnibus vacat, neque similiter in cunctis est : quemadmodum et in sanitate evenit, nam quum ipsa sit definita, in hominibus sanis tamen intenditur aut remittitur : non enim eadem in omnibus temperatio corporis et convenientia est, neque in eodem semper est una, sed modo in majus, modo in minus transit, et nunc aliquis firmissimo corpore est, nunc minus comoda valetudine utitur. Tale igitur quiddam etiam in voluptatibus evenire potest.

Quin etiam illinc colligebant, voluptatem bonum non esse : voluptas est motus quidam et generatio : motus vero et generatio imperfecta sunt : quod autem imperfectum est, non est bonum : bonum enim est perfectum : voluptas ergo non est bonum. Falsa autem eorum

* Cap. 3. Οὐ μὴν οὐδ' εἰ μὴ κτλ. — ** Λέγουσι δὲ τὸ μὲν ἀγαθὸν ὀρισθαι κτλ. — *** Τέλειόν τε τὰγαθὸν τιθέντες κτλ.

κίνησις, οὐτε γένεσις ἐστὶν ἡ ἡδονή. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ κίνησις, δῆλον ἐκείθεν.

* Πάση μὲν γὰρ κινήσει δοκεῖ οἰκείον-εἶναι τάχος καὶ βραδυτής^ο· καὶ εἰ μὴ αὐτὴ τις πρὸς ἑαυτὴν βραδεῖα ἢ ταχέια φαίνεται τῇ τάχῳ ἑαυτῶν καὶ βράδιον κινεῖσθαι τὰ κινούμενα, οἳ ἐστὶ τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο γοῦν θεωρούμενα ταχέως ἢ βραδέως κινεῖσθαι λέγονται· καθάπερ ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις ἁμαλῆ μὲν ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀστέρων θεωρούμενη κίνησις, ταχέια λέγεται. Πάση μὲν οὖν κινήσει τὸ τάχος, καὶ ἡ βραδυτής οἰκείον ἐστὶ· τῇ δὲ ἡδονῇ οὐ προσήκει· ἡ ἡδονὴ ἄρα οὐκ ἐστὶ κίνησις. Ὅτι δὲ οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ἡδονῇ ταῦτα, δῆλον. Ἡσθῆναι μὲν γὰρ λέγεται τις ταχέως, ὥσπερ ὀργισθῆναι, διὰ τὸ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸς τὸ ἡδῆσθαι ἀπὸ τοῦ μὴ ἡδῆσθαι κινήσῃ· ἡδῆσθαι δὲ ταχέως ἢ βραδέως, οὐκέτι· οὔτε πρὸς ἑαυτὸν, καθάπερ τὰ ἀνωμάλως κινούμενα, οὔτε πρὸς ἄλλο, καθάπερ τὰ ἁμαλά. Τὸ δὲ βραδίσειν καὶ αὐξῆσθαι, καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ πάντα ὅσα κινήσεως ἐστὶ, μετὰ τῆς ταχυτήτος^β θεωροῦνται καὶ τῆς βραδυτήτος^γ· μεταβάλλειν μὲν γὰρ λέγεται τις εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως ἢ βραδέως, ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν ταχέως ἢ βραδέως οὐκ ἐστὶν. Ὅρος γάρ ἐστὶ κινήσεως ἡ ἡδονή, καὶ ἡρεμία τις, καὶ οὐ δύηπου αὐτὴ δύναται κινήσις εἶναι. Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐστὶ κίνησις ἡ ἡδονὴ δῆλον.

** Ἐτι δὲ οὐδὲ γένεσις ἐστὶν· εἰ γὰρ ἡ ἡδονὴ γένεσις, ἡ λύπη ἂν εἴη φθορά, καὶ ἔσται ὧν ἡ ἡδονὴ γένεσις, τοῦτων ἡ λύπη φθορά· οὐ γὰρ τοῦ τυχόντος φθειρομένου τὸ τυχόν γίνεται, ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται τι, εἰς τοῦτο καὶ διαλύεσθαι πέφυκεν.

*** Ἐπειδὴ λέγουσι τὴν λύπην ἐνδείαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν, εἴη ἂν ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις· ταῦτα δὲ σωματικά ἐστὶ τὰ πάθη. Εἰ δὲ ἡ ἡδονὴ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, ἐν ᾧ ἡ ἀναπλήρωσις, τοῦτο ἂν καὶ ἔχοι τὴν ἡδονὴν, καὶ ἡδῆσθαι δύναται, τὸ σῶμα ἄρα ἡδέεται, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἡδονή. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἀληθές· τὸ γὰρ ἡδῆσθαι τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ. Οὐκ ἄρα ἡ ἡδονὴ γένεσις τις καὶ ἀναπλήρωσις ἐστὶν, ἀλλὰ ἐπεται τῇ ἀναπλήρωσει, καθάπερ καὶ τῇ ἐνδείᾳ ἡ λύπη· γινομένης μὲν γὰρ ἀναπληρώσεως ἡδόμεθα, τεμνόμενοι δὲ λυπούμεθα.

**** Δοκεῖ δὲ γενέσθαι αὐτὴ ἡ δόξα ἀπὸ τῶν σωματικῶν, καὶ τῶν περὶ τὴν τροφήν λυπῶν καὶ ἡδονῶν· ἐνδεῖς γὰρ γεγονότες καὶ προλυπηθέντες ἡδόμεθα τῇ ἀναπλήρωσει. Τοῦτο δὲ οὐ περὶ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς. Ἄλυποι γὰρ εἰσιν αἱ τε μαθηματικά, καὶ αἱ ἐν ταῖς αἰσθήσεσι· καὶ γὰρ καὶ αἱ κατὰ τὴν ἀκοὴν ἡδοναί, καὶ κατὰ τὴν ὄσφρησιν, καὶ κατὰ τὴν ὄρασιν, μὴδεμιᾶς προηγησαμένης λύπης γίνονται, καὶ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία αὐτῶν ἐνδείας ἀναπλήρωσις. Ἐτι δὲ καὶ ἐλπίδες καὶ μνημαί^κ τῶν ἀγαθῶν ἡδισταί εἰσιν·

minor propositio est : quia neque motus neque generatio est voluptas. Non esse autem motum, vel hinc apparet.

Omnis enim motus propria videtur esse celeritas et tarditas : et si non ipse per se tardus videtur aut celer, propterea quod celerius se ipso aut moventur ea quæ in motu sunt, qualia sunt quæ inæqualiter moventur, sed certe alterius respectu aut celeriter aut tarde moveri dicuntur : sicut cæli motus per se quidem est æqualis, cum siderum vero motu comparatus, celer esse dicitur. Omnis igitur motus celeritas et tarditas propria est : at voluptati non convenit : voluptas ergo non est motus. Hæc autem in voluptate non inesse liquet. Quippe cito delectatus esse, sicut succensusse aliquis dicitur, quia brevi tempore a voluptate non percepta ad percipiendam voluptatem transit : at cito aut tarde delectari, non item : et hoc quidem nec sui respectu, sicut ea quæ inæqualiter moventur, neque alterius respectu, ut illa quæ æqualiter moventur. Incedere autem et crescere, item mutari, reliquaquæ quæ ad motum referuntur, cum celeritate ac tarditate : celeriter enim aliquis aut tarde ad voluptatem traduci dicitur : sed ut celeriter voluptatis munere aut tarde fungamur, fieri non potest. Quasi enim terminus quidam motionis voluptas est et quies, neutiquam vero ipsa potest esse motio. Motionem ergo non esse voluptatem ex his apparet.

Præterea ne ortus quidem est : si enim ortus sit voluptas, interitus fuerit dolor, et quorum ortus voluptas, eorum interitus erit dolor : neque enim cujuslibet rei interitu quævis oritur, sed ex quo quid oritur, in hoc etiam dissolvi et abire solet.

Quoniam autem dicunt dolorem ejus quod secundum naturam est, penuriam esse, fuerit voluptas ejus quod secundum naturam est expletio : at hi sunt affectus corporis. Quodsi ejus quod secundum naturam est, expletio est voluptas, id in quo fit expletio etiam voluptate fruatur, ac delectari queat : corpus ergo delectatur, atque in hoc est voluptas. Hoc autem non est verum : delectari enim animi esse videtur. Non est ergo voluptas ortus aliquis et expletio, sed expletionem sequitur, sicut dolor penuriam : nam quum fit expletio, delectamur, et quum secamur, dolemus.

Videtur autem ex corporeis iisque qui in alimento versantur doloribus ac voluptatibus nata esse hæc opinio : postquam enim egere cœpimus alimento et quum antegressus dolor est, expletione delectamur. Sed hoc non in omnibus voluptatibus evenit. Carent quippe dolore tum mathematicæ, tum quæ in sensibus positæ sunt : nam et ex quæ ex auditu et odoratu et visu percipiuntur voluptates, nullo dolore antegresso, oriuntur, neque ulla in iis est penuriæ expletio. Adde quod et spes et recordationes bonorum sunt jucundissimæ : sed

* Οὐδ' εἶναι κίνησιν κτλ. — ** Γένεσις τι πῶς ἂν εἴη κτλ. — *** Καὶ λέγουσι δὲ τὴν λύπην κτλ. — **** Ἡ δόξα δ' αὐτὴ δοκεῖ κτλ.

αἱ δὴ κατὰ ταύτας ἡδοναὶ εἶναι εἰσὶ γενέσεις· οὐδενὸς γὰρ ἔνδεια ἐν αὐτοῖς προηγέσαστο, οὐ γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις· ὅθεν φανερόν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ γένεσις.

* Ἐτεροὶ δὲ ἀξιουσι μὴ εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν, προφέροντες τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν. Πρὸς οὓς ἐκεῖνο λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα ἡδέα, ἀ τοῖς φαύλοις ἡδέα δοκεῖ· οὐ γὰρ εἰ τοῖς κακῶς διακσιμένοις ἡδέα ταῦτά ἐστιν, οἷητέον ἤδη αὐτὰ καὶ ἡδέα ἀπλῶς εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον ἡδέα· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμουσιν ὑγιεινά, ἢ γλυκέα ἢ πικρά ἀπλῶς ὑγιεινά, ἢ γλυκέα, ἀλλὰ αὐτοῖς· ἐπεὶ οὐδὲ λευκὰ ἀπλῶς τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσι λευκὰ· φανερόν δὲ, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τούτων τῶν λόγων δόξαιεν ἂν ἡ ἡδονὴ μὴ ἀγαθὸν εἶναι. Μάλιστα μὲν γὰρ, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἡδοναὶ αἱ παρὰ τοῖς μοχθηροῖς ἡδοναὶ· ἐπειτα, εἰ καὶ ταύτας ἡδονὰς εἶναι δώσομεν, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη, διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπλῶς φαύλην εἶναι· οὐ γὰρ μία ἔστιν ἡ ἡδονὴ τῶ εἶδει, ἀλλὰ πολλαί. Καὶ οὐδὲν κωλύει τὰς μὲν φαύλας εἶναι, τὰς δὲ ἀγαθὰς· ἕτεροι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν καὶ ἐπαινετῶν ἡδοναί, καὶ ἄλλαι αἱ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν· καὶ αἱ μὲν ἀγαθαί, αἱ δὲ φευκταί. Ὡσπερ τὸ πλουτεῖν ἢ υἱαίνειν· ἔστι γὰρ πλουτεῖν καλῶς κτώμενον ὅθεν ἀδικεῖται οὐδεὶς, καὶ ἔστιν αἰσχρῶς πλουτεῖν, προδόντα τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἢ ἑξανδραποδισάμενον τοὺς οἰκείους· καὶ ἔστιν υἱαίνειν καλῶς ἀνθρωπικῇ διαίτη χρώμενον, καὶ κακῶς, ὅταν οὐχ ὅθεν δεῖ κτησώμεθα τὴν ὑγίειαν· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁσάυτως. Ἐν αὐτὸν δὴ τρόπον ἐπὶ τῶν ἡδονῶν. Καὶ ὁμοῦ ἕτεροι εἰσι τῶ εἶδει, καὶ οὐκ ἔστιν ἡσθῆναι τὴν τοῦ μουσικοῦ ἡδονήν, μὴ ὄντα μουσικόν, ἢ τὴν τοῦ δικαίου μὴ ὄντα δίκαιον· ὅθεν φανερόν, ὅτι ἄλλη ἔστι τῶ εἶδει ἡ τοῦ μουσικοῦ ἡδονή, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ δικαίου· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Οὐ τοίνυν εἰ ἡ τῶν φαύλων ἡδονὴ κακόν, ἤδη ἀπλῶς ἡ ἡδονὴ φευκτόν ἐστιν.

** Ἐτιδὲ καὶ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ κόλακος καὶ τοῦ φίλου τὴν ἡδονὴν ἐδόκει μὴ εἶναι ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ κόλαξ ψέγεται, ὅτι πρὸς ἡδονὴν ὁμιλεῖ, ὁ δὲ φίλος ἐπαινεῖται, ὅτι μὴ πρὸς ἡδονὴν, ἀλλὰ πρὸς ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν. Ὅθεν δοκεῖ συναγεσθαι, τὴν ἡδονὴν ἐπονειδίστου εἶναι. Οὐ τοῦτο δὲ ἀπὸ τούτων συνάγεται, ἀλλὰ μάλλον ὅτι διάφοροί εἰσι τῶ εἶδει αἱ ἡδοναί· καὶ ἡ μὲν ἐπαινεῖται, ἡ δὲ ἐπονειδιστός ἐστιν. Ὅτι γὰρ καὶ ὁ φίλος ἡδύς ἐστιν, καὶ ἡδονὴν ἔχει τῶ φίλῳ, τίς ἄγνοεῖ; φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡδονὴ ἔστι τοῖς συνοῦσι παρ' ἑκατέρου. Καὶ ἡ μὲν τοῦ κόλακος διαβάλλεται, ἐπαινεῖται δὲ ἡ τοῦ φίλου.

Ἐτι δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐπονειδιστον εἶναι ἐδόκει ἡ ἡδονή. Καὶ γὰρ οὐδεὶς ἂν εἰλοιο νόν ἔχων ἡδῆσθαι διὰ βίου τὴν τῶν παιδίων ἡδονὴν διανοοῦμενος καὶ χαίρων, ὡσπερ ἐκεῖνα, οὐδ' ἄλλο τι ** αἰσχρὸν ποιεῖν, ἢ αἰδοῦντο

sperandi et recordandi voluptates cujus tandem rei ortus sunt? nullius enim rei penuria in iis antegressa est, cujus expletio consequatur : unde patet, voluptatem non esse ortum.

Alii rursus negant voluptatem bonum esse, probrosis voluptatibus in medium allatis. Quibus illud respondemus, non esse hæc jucunda, quæ improbis jucunda videantur : non enim si hominibus male affectis jucunda ea sunt, protinus absolute jucunda esse existimandum est, sed his tantum jucunda : quemadmodum nec ea quæ sunt ægris salubria, aut dulcia aut amara, simpliciter salubria, aut dulcia sunt, sed ipsis : quum ne alba quidem simpliciter sint, quæ lippientibus alba videntur : manifestum igitur est, ne his quidem rationibus probari voluptatem non esse bonum. Primum quidem, quia voluptates non sunt, quæ improbis videntur : deinde, quia licet has demus voluptates esse, non tamen propterea necesse est, voluptatem absolute malam esse : neque enim una specie est voluptas, sed multæ. Neque quidquam obstat, quominus aliæ malæ, aliæ bonæ sint : nimirum aliæ voluptates sunt quæ ex rebus honestis et laudabilibus, aliæ quæ ex turpibus et flagitiosis capiuntur : siquidem aliæ bonæ, aliæ fugiendæ sunt. Velut divitem aut sanum esse : potest enim fieri ut aliquis sine ullius injuria se collocupletet et divitias quærat, potest et fieri, ut turpiter aliquis rem familiarem augeat, si patriam suam prodat aut propinquos in servitutum redigat : sic et recte valetudini servire potest aliquis, si victum quo uti solent homines adhibeat, et male, si non unde oportet valetudini operam det : eodemque modo in reliquis rebus. Eadem porro et voluptatum ratio est. Sunt enim omnino specie diversæ, verbi causa, voluptate musici frui nequit, qui non sit musicus, aut justus, qui non sit justus : unde apparet aliam specie esse musici, aliam justis voluptatem : similiterque in reliquis rebus. Quare si improborum voluptas est malum, non continuo voluptas prorsus fugienda est.

Quin etiam e differentia adulatoris et amici voluptatem non esse bonum apparet. Etenim adulator reprehenditur, quod omnem hominum conversationem ad voluptatem refert ; at amicus laudatur, quod non ad voluptatem, sed ad veritatem et bonum eam trahit. Unde sequi videtur, probrosam esse voluptatem. Quod tamen minime ex his colligitur, sed potius voluptates specie inter se differre : aliamque laudabilem, aliam probrosam esse. Quippe amicam et jucundam esse et aliquam amico afferre voluptatem, quis ignorat ? manifestum igitur est, utrumque familiaribus aliquam comparare voluptatem. Quocirca voluptas ab adulatore accepta reprehenditur, ab amico allata collaudatur.

Præterea et eo nomine reprehendenda esse videbatur voluptas. Nempe nemo prudens tota vita e puerilibus cogitationibus et gaudiis, quibus puerorum animi expletur, voluptatem capere velit, aut aliud flagitium

* Πρὸς δὲ τοὺς προφέροντας κτλ. — ** Ἐμφανίζειν δὲ δοκεῖ καὶ ὁ φίλος κτλ.

διὰ βίου· διὰ τοῦτο δὲ οὐδεμία ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν φαῦλον εἶναι. Οὐ γὰρ φεύγει ὁ νοῦν ἔχων τὴν παιδικὴν ζωὴν, καὶ τὸ αἰσχρὰ πράττειν διὰ τὴν ἐκείθεν ἡδονήν, ἀλλὰ αὐτὰ δι' ἑαυτὰ ὅτι φευκτὰ εἰσιν.

* Ἐπει καὶ πολλὰ πρὸς ἡδονὴν φέροντα διώκομεν οὐ διὰ τὴν ἡδονήν, ἀλλ' ὅτι αὐτὰ δι' ἑαυτὰ εἰσιν αἰρετὰ· τὸ γὰρ ὄρῃν, καὶ μνημονεύειν, καὶ εἰδέναι, καὶ τὰς ἀρετὰς ἔχειν ἐλοίμεθα ἂν, καὶ εἰ μηδεμίαν ἐπιφέρει ἡδονήν· εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τούτοις ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· βουλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ εἰ μηδεμία γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή· ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσα ἡδονὴ αἰρετὸν καὶ ἀγαθόν, καὶ ὅτι εἰσὶ τινες αἰρεταὶ ὁ καθ' ἑαυτὰς διαφέρουσαι τῶν εἰδῶν τῶν φαύλων, ἢ ταῖς αἰτίαις ὅθεν γίνονται, δῆλον εἰκοιεν εἶναι.

(Scripsi : * ἕκαστος] cod. ἕκαστον. — ^b οὐκέτι], cod. οὐκ ἔτι. — ^c οὐδ' ἂν] cod. οὐ δ' ἂν. — ^d οὐδέ] cod. οὔτε. — ^e βραδυτής] vid. Herodian. ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσωδίας p. 30 ed. Schmidt; cod. βραδύτης. — ^f βραδυτής] cod. βραδύτης. — ^g οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ^h ταχυτήτος] vid. Herodian. l. c.; cod. ταχύτητος. — ⁱ βραδυτήτος] cod. βραδύτητος. — ^k μνήμαι] cod. μνήμαι. — ^l εἰσὶ] cod. εἰσιν. — ^m ἀδικεῖται] cod. ἀδικεῖται. — ⁿ ἄλλο τι] cod. ἄλλο τι. — ^o αἰρεταὶ] vulgo ἀρεταί. —

Κεφ. γ'.

Περὶ τοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις ἡ ἡδονή.

** Τὰ μὲν οὖν λεγόμενα περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης ταῦτά ἐστιν· ζητούμεν δὲ ἤδη περὶ αὐτῆς τί ἐστίν, ἢ ποῖόν τι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν καταφανὲς ἀνωθεν ἀναλαβοῦσι τὸν λόγον. Ἔστι τοίνυν ἡ ἡδονὴ τελεία. Καὶ καθάπερ ἡ δρασις καθ' ὄντιναοῦν χρόνον τελεία ἐστί, καὶ οὐκ ἔστι λαβεῖν μέρος τοῦ ἐν τῷ ὄρῃν χρόνου καθ' ὃν γίνεται, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρῃν· ἐν γὰρ ἑκάστῳ μέρει ἀτελής ἐστίν ἡ κίνησις, καὶ ἕτερα τῶν εἰδῶν· τὰ γὰρ μέρη τῆς κινήσεως διαφέρουσι, καὶ τῆς ὅλης κινήσεως καὶ ἀλλήλων, ὥσπερ ἐπὶ τῆς οἰκοδομίας· τῆς γὰρ ὅλης ποιήσεως, φέρε εἰπεῖν, τοῦ ναοῦ ἕτερα ἢ τῶν λίθων σύσεις, καὶ ἄλλη ἢ τῶν κίωνων κατασκευὴ ^a, καὶ διαφέρουσι πρὸς τε ἀλήλας καὶ πρὸς τὴν ὅλην οἰκοδομίαν· ἡ μὲν γὰρ τελεία· καὶ γὰρ οὐδενὸς ἑλλείπει τῶν δεόντων· ἡ δὲ τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ τριγλύφου ἀτελής· μέρος γὰρ οἰκοδόμησις ἑκατέρω. Τῶν εἰδῶν οὖν διαφέρουσι, καὶ ὅπως οὐκ ἔστιν ἐν ὁμοῦν χρόνου μέρει, δηλονότι τοῦ κατὰ κίνησιν χρόνου, τελείαν λαβεῖν κίνησιν· κατὰ τὸ εἶδος δὲ ζητεῖται ἐν τῇ τελείᾳ κινήσει, ἀλλ' ἐν τῷ ὄρῃν χρόνῳ ἡ τελεία κίνησις ἀποτελεῖται. Ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ βαδίσεως καὶ τῶν λοιπῶν κινήσεων. Καὶ γὰρ ἡ φορὰ διάφορα εἶδη κινήσεως περιέχει. Καὶ γὰρ ἄλσις, καὶ πτήσις, καὶ βάδις, πᾶσαι φοραὶ μὲν εἰσιν, διαφέρουσι

admittere, ut per omnem vitam delectetur: ideoque ne sic quidem ullo modo necesse est, ut voluptas malum sit. Neque enim vir prudens vitam puerilem et turpia facta ob voluptatem inde percipiendam, sed ipsa per se fugit, quia fugienda sunt.

Nam etiam multa quæ ad voluptatem ferunt persequimur, non ob voluptatem, sed quia ipsa per se expetenda sunt: quippe videre, meminisse, scire et virtutibus esse præditi velimus, etiamsi ea nullam nobis afferant voluptatem: num autem necessario his voluptates succedant, nihil interest: quia etiamsi ex iis nulla voluptas accipiatur, tamen hæc nobis ipsis exoptemus: non esse igitur omnem voluptatem expetendam et bonum, nonnullasque per se expetendas esse; vel specie vel causis ex quibus oriuntur ab improbis differentes, perspicuum videtur esse.

Cap. III.

Voluptatem non esse motum.

Hactenus ea quæ de voluptate ac dolore dicuntur: jam vero ipsi quid sit aut qualis res sit, videbimus: quod planum fiet, si paulo altius disputationem repetiverimus. Est ergo voluptas perfecta. Et quemadmodum quovis tempore perfectus est visus, neque pars temporis quo videmus summi potest, quod nimirum fiat illud, sed omni tempore locum habet: in quavis enim parte imperfectus est motus et specie separatus: quippe motus partes tum a toto motu, tum singulæ inter se differunt, sicut in ædificatione: totius enim operis, exempli gratia, templi alia est lapidum coagmentatio, alia columnarum exstructio, quæ quidem inter se et a tota differunt fabrica: illa enim est perfecta: quoniam nulla re necessaria deficitur: at vero basis et triglyphi fabrica adhuc imperfecta est: utraque enim partis structura est. Differunt ergo specie, omninoque fieri nequit, ut in ulla temporis parte, quod quidem motus respectu dicitur, motus specie perfectus sumatur, quod in motu perfecto quæritur, sed toto omnis temporis spatio perfectus efficitur motus. Eadem quoque incessus et reliquorum motuum ratio est. Diversas quippe motuum species in iis continet loci mutatio. Saltus enim, volatus et ingressus omnes quidem loci mutationes sunt, sed

Περὶ πολλὰ τε σπουδὴν κτλ. — ** Cap. 4. Τί δ' ἐστίν ἡ ποῖόν τι, καταφανέστερον κτλ.

δὲ ἀλλήλων κατ' εἶδος· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκάστη τῶν φορῶν τούτων διάφορα εἶδη γίνονται βαδίσεως. Οἱ γὰρ ὄροι διάφοροι, τὸ πόθεν, καὶ ποῖ· τῶν ὄρων δὲ διαφόρων ὄντων, διάφορα καὶ τὰ εἶδη τῆς βαδίσεως· τῆς γὰρ ἐν τῷ σταδίῳ βαδίσεως τὸ μέρος διαφόρους ἔχει τοὺς ὄρους πρὸς τὴν ὄλην βάδισιν· καὶ οὐ μόνον πρὸς τὴν ὄλην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη. Εἰ γὰρ εἴη ἡ βάδις ὄλη ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ ε', ἢ ἀπὸ τοῦ α' ἐπὶ τὸ γ' διάφορος ἂν εἴη κατὰ τοὺς ὄρους, τῆς τε ὄλης, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ γ' ἐπὶ τὸ δ', καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ δ' ἐπὶ τὸ ζ', καὶ ἔτι τῆς ἀπὸ τοῦ ζ' ἐπὶ τὸ ε'. Διαφόρων δὲ ὄντων τῶν ὄρων, καὶ αὐτὰ διάφοροι ἂν εἴεν τῶν εἰδῶν. Εἰ γὰρ γραμμῆν^b ἑκάστην βάδισιν διεπορεύετο^c, τὴν αὐτὴν οὖσαν τῶν εἰδῶν, ἄλλο ἢν' ἀλλ' ἐπέει ἑκάστη γραμμῆ ἐν τόπῳ ἐστίν, οἱ δὲ τόποι διάφοροι, διὰ τοῦτο διάφοροι εἰσιν αἱ κινήσεις. Τούτων μὲν οὖν ἀκριβεῖς περὶ κινήσεως λόγους ἐν ἄλλοις ἐπισησάμεθα. Τοῦτο δὲ μόνον ἐνταῦθα εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεία ἐστὶν ἡ κίνησις, ἀλλ' ἐν τῷ ὄλῳ. Αἱ δὲ ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὄλου χρόνου κινήσεις ἀτελεῖς εἰσι, καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων τῶν εἰδῶν· εἴπερ οἱ ὄροι τῆς κινήσεως τὸ πόθεν καὶ ποῖ, τὴν κίνησιν εἰδοποιούσι. Τῆς δὲ ἡδονῆς τὸ εἶδος ἐν ὄλω χρόνῳ τελειόν ἐστι. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ ἡδονή, καὶ ἡ κίνησις ἕτεραί εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ ὄλον τι καὶ τελειόν ἐστίν, ἡ δὲ κίνησις οὐκ ἐν παντὶ χρόνῳ τελεία, καὶ ὅτι κίνησιν μὲν ἄνευ χρόνου οὐκ ἐνδέχεται^d εἶναι, ἡδονὴν δὲ δυνατόν. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῷ νῦν καὶ τῷ ἀτόμῳ οὐ δυνατόν κινήθηναί, ἡσθηναί δὲ δυνατόν ὄλην καὶ τελείαν ἡδονήν.

* Ἐκ τούτων δὲ δῆλον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐστὶ κίνησις ἡ ἡδονή, ἀλλ' οὐδὲ γένεσις. Οὐ γὰρ πάντων ἀπλῶς γένεσις ἐστίν, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν καὶ μὴ ὄλων, ἐπεὶ μὴδὲ δράσεως ἐστὶ γένεσις, οὐδὲ στιγμῆς, οὐδὲ μονάδος· ὅτι ὄλον τι ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ, καὶ οὐ μεριστόν, οὐδὲ χρόνον ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς ἐπὶ τὸ τελειόν ἐρχεται, ἀλλ' ἐν ὄλω χρόνῳ ὄλον τι καὶ τελειόν ἕκαστον αὐτῶν ἐστίν. Ἡ τε^e γὰρ μονὰς οὐ τὸ μὲν τελεία ἐστὶ, τὸ δὲ ἀτελής, καὶ τῷ χρόνῳ τελειοῦται, οὔτε ἡ στιγμή· τὸ τε^f ὄρῳ ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὄρωμεν, τελειόν ἐστὶ· καὶ ὄλω πάσης αἰσθήσεως ἐνέργεια πρὸς τὸ οἰκείον αἰσθητὸν ἐνεργούσης τελεία ἐστὶν ἐν παντὶ μέρει τοῦ χρόνου.

(Scripsi .^a κατασκευή] cod. κατασκευή. — ^b εἰ γὰρ γραμμῆν] cod. εἰ γὰρ καὶ γραμμῆν. — ^c διεπορεύετο] cod. διαπορεύεται^d — οὐκ ἐνδέχεται] cod. οὐκ ἐνδέχεται. — ^e Ἡ τε] vulgo Ἡτε. — ^f τὸ τε] vulgo τό, τε.—)

Κεφ. δ'.

Περὶ τοῦ, ὅτι πᾶσαν ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή.

** Ἐπιτεταί δὲ ταῖς ἐνεργείαις τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς

specie inter se differunt : neque hoc tantum, sed in singulis etiam his loci mutationibus diversæ incessus species existunt. Unde enim et quo diversi sunt termini : diversi autem quum sint termini, diversæ quoque incessus species existunt : scilicet pars illius qui in stadio est incessus diversos ad totum incessum habet terminos : neque solum ad totum, sed etiam ad reliquas partes. Si enim totus incessus esset ab A ad E, qui ab A ad G esset, tum a toto, tum ab eo qui a G ad D esset, differret terminis, tum ab eo qui a D ad Z, et ab eo qui a Z ad E. Quum autem diversi sint termini, ipsos quoque specie inter se differre apertum est. Si enim singuli incessus lineam specie eandem transirent, aliud esset : quum vero in loco aliquo singulæ sint lineæ, loci autem sint diversi, ideo diversi quoque sunt motus. Cæterum de motu subtiliter in aliis libris a nobis disputatum est. Illud tantum hic dicere necesse est, non omni tempore perfectum esse motum, sed in toto. Qui autem in partibus temporis totius sunt motus, sunt imperfecti, specieque inter se differunt : siquidem motus ipsius termini, unde videlicet et quo, species efficiunt. Voluptatis vero species quovis tempore est perfecta. Unde apparet, voluptatem motumque inter se differre : et voluptas quidem, præterquam quod perfecta est, tota est, motus vero non omni tempore est perfectus, deinde sine tempore motum esse non posse liquet, voluptatem posse. In præsentem enim et temporis puncto moveri nihil potest, potest vero aliquis tota et perfecta voluptate perfundi.

Ex his perspicuum est, non modo non motum esse voluptatem, sed ne ortum quidem. Neque enim omnino omnium rerum ortus est, sed earum duntaxat quæ dividi possunt et quæ non sunt totæ, quum nec visus, nec puncti, neque unitatis sit ortus, quia illorum unumquodque totum est, neque dividi potest, neque temporis progressu ab imperfecto in perfectum transit, sed quovis tempore eorum unumquodque totum atque integrum quiddam et perfectum est. Neque enim unitas partim perfecta, partim imperfecta est, neque tempore perficitur, ut nec punctum : sicut videre in qualibet temporis parte quo videmus, est perfectum : denique cujuslibet sensus, qui in illo quod sub eum sensum cadit operatur, in qualibet temporis parte perfecta est muneris functio.

CAP. IV.

Omnem muneris functionem a voluptate perfici.

Sensus autem efficaciam mentisque agitationem se-

* Ἐκ τούτων δὲ δῆλον κτλ. — ** Αἰσθήσεως δὲ πάσης πρὸς τὸ αἰσθητὸν κτλ.

διανοίας ἢ ἡδονῆς, καὶ μάλιστα ὅταν υἱαίνουσαι τελειοτάτην προβάλλονται τὴν ἐνέργειαν, καὶ περὶ τὸ κάλλιστον ἐνεργῶσιν, ἢ μὲν αἰσθησις τῶν αἰσθητῶν, ἢ δὲ διάνοια τῶν διανοητῶν. Τηνικαῦτα γὰρ μάλιστα καὶ τελείως ἐνεργεῖ ἢ ἐνέργεια, ἢ ἡ ἐνεργοῦσα ἕξις. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ταύτην ἐνεργεῖν εἰπεῖν, ἢ ἐκεῖνην ἐπειδὴν γὰρ υἱῶς τε καὶ τελείως ὀρῶμεν καὶ τὸ κάλλιστον ὀρῶμεν τῶν δρατῶν, τελειοτάτη γίνεται ἡ ἐνέργεια · ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων · ἢ δὲ τελειοτάτη, καὶ ἡδίστη. Ὅτι δὲ γίνεται κατὰ τὴν διάνοιαν ἡδονῆς, καὶ καθ' ἐκάστην αἰσθησιν, φανερόν · φαμέν γὰρ διανοήματα ἡδέα εἶναι, καὶ θεωρήμασι χαίρομεν, καὶ δράμασιν ἡδόμεθα, καὶ ἀκουσμασι, καὶ μάλιστα ὅταν τελείως τε ἐνεργῶμεν, καθὼς εἴρηται, καὶ τὰ βέλτιστα ὀρῶμεν, ἢ θεωρῶμεν, ἢ ἄλλως αἰσθανώμεθα. Τοιούτων γὰρ ὄντων τῆς αἰσθήσεως, καὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῆς διανοίας, καὶ τῶν διανοητῶν, αἰεὶ ἔσται ἡδονῆς, ἕως ἂν ἡ διάνοια καὶ ἡ αἰσθησις πάσχη ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων.

* Ἐπεται τοίνυν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονῆς, καὶ τελειότης τίς ἐστὶν αὐτῆς. Τελειοὶ δὲ οὐχ ὡς ἕξις τὸν ἔχοντα ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα ἄγουσα · ὥσπερ τὸν δυνάμει οἰκοδόμον ἢ οἰκοδομικὴν τελειοί, καὶ ἐνεργεῖα ποιεῖ οἰκοδόμον, καθάπερ οὐδὲ ἡ υἱεία καὶ ὁ ἱατρὸς ὁμοίως αἰτία εἰσι τοῦ υἱαίνειν · ἢ μὲν γὰρ αὐτὴ ποιεῖ μὴ οὔσα τὴν τοῦ υἱαίνειν ἐνέργειαν, ὁ δὲ συντηρεῖ καὶ φυλάττει, καὶ ὅπως παραμείνη ζητεῖ. Ἐτι δὲ οὐδ' ὥσπερ τὸ αἰσθητὸν τελειοὶ τὴν αἰσθησιν, ἢ τὸ διανοητὸν τὴν διάνοιαν, οὕτω καὶ ἡ ἡδονῆς τελειοὶ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Ἡ μὲν γὰρ ἕξις, καὶ τὸ ἀντικείμενον, ἀπὸ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα προάγουσι τὴν ἐνέργειαν · ἢ δὲ ἡδονῆς τῇ ἐνεργείᾳ γενομένη συμπεφυκυῖα συντηρεῖ καὶ φυλάττει. Πείθει γὰρ ἐνεργεῖν ἢ ἐπ' αὐτῷ ἡδονῆς, καὶ ἔστι τῇ ἐνεργείᾳ καθάπερ ἐπιγιγνώμενον τέλος, ὥσπερ ἡ ὥρα τοῖς ἐν ἀκμῇ · καὶ ἔπεται αἰεὶ ταύτην ἕως ἂν ἡ αἰσθησις καὶ ἡ διάνοια, καὶ περὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ διανοητὸν ἐνεργῇ, καὶ μάλιστα, ὅταν εὖ καὶ ἀριστα ἔχωσι, καὶ περὶ τὸ ἀριστον ἐνεργῶσιν.

** Ἀπορρήσει δ' ἂν τις εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, πῶς οὐδεὶς οὕτως ἐνεργῶν συνεχῶς ἡδέεται. Πρὸς δὲ ῥητέον, ὅτι κάμνει πάντα τὰ ἀνθρώπεια, καὶ οὐ δύναται συνεχῶς ἐνεργεῖν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡδέσθαι δύναται συνεχῶς, ἐπεὶ ἡ ἡδονῆς τῇ ἐνεργείᾳ ἀκολουθεῖ · ἕνια δὲ τέρπει μὲν νεωστὶ φανέντα, χρόνον δὲ τινα συνεσιθέντα οὐχ οὕτως ἡδέα δοκεῖ. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅπερ ἔφην. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον παρακέχεται ἡ διάνοια, καὶ ἐπιτεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες · μετέπειτα δὲ οὐ γίνεται τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη · διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἡδονῆς ἀμαυροῦται.

quitur voluptas, maxime quum bene affecti sensus perfectissimam muneris functionem sibi proponunt et circa rem sensibillum pulcherrimam sensus et intelligibilium mens versantur. Tum enim maxime et perfecte efficacia illa aut efficax habitus munere suo fungitur. Nihil enim interest, utrum hunc an illam minus suum explere dicas: nimirum quum incolumi acie et perfecte videmus et quidem pulcherrimam rerum aspectabilium videmus, perfectissima existit efficacia: similiterque de mente et reliquis sensibus iudicandum: quæ vero perfectissima est, jucundissima quoque sit oportet. Jam vero et animi et singulorum sensuum aliquam voluptatem esse manifestum est: nam cogitationes jucundas esse dicimus, et præceptis gaudemus, et spectaculis auditionibusque delectamur, maxime quum perfecte his rebus operam damus, ut dictum est, atque ea quæ optima sunt videmus, vel contemplamur, vel alio sensu percipimus. Tales enim quum et sensus sint resque sensibiles et mens cum rebus intelligibilibus, semper erit voluptas, donec mens et sensus objectu aliquo afficiatur.

Sequitur igitur efficaciam voluptas, estque ejus quasi quædam perfectio. Perficit autem non quemadmodum habitus hominem illo præditum ab eo quod potentia est ad actum deducendo: ut cum qui potentia est architectus architectura perficit, actuque architectum facit, sicut ne sanitas quidem et medicus eodem modo causæ sunt, ut aliquis valeat: altera quippe, licet non ipsa talis sit, sanitatis inducit actum, alter conservat et custodit, et operam dat, ut permaneat. Præterea non quemadmodum res sensibilis perficit sensum, aut intelligibilis intellectum, sic voluptas etiam eorum qui ipsa fruuntur, efficaciam perficit. Habitus enim et objectus aliquis ab eo quod potentia est ad id quod est actu efficaciam promovent: voluptas vero, quum ipsi quasi quæ locum habet, cognata sit efficaciam, conservat eam et custodit. Impellit videlicet ad efficaciam voluptas inde percipienda, estque quasi finis quidam efficaciam accedens, ut venustus hominibus ætate florentibus adjuncta: sequiturque hanc semper, donec sensus est et mens, ac circa res sensibiles et intelligibiles versatur, maximeque quum optime se habent atque in re optima operantur.

Quodsi ita se res habet, dubitaverit aliquis, qui fiat, ut nemo qui eo modo operatur, perpetuo delectetur. Ad quod respondendum est, omnia mortalia defatigari, neque quemquam assidue aliquid agere atque moliri posse. Quare ne delectari quidem assidue potest, quoniam voluptas actionem sequitur: nonnulla vero recens oblata delectant, sed aliquamdiu usu cognita non perinde jucunda videntur. Cujus rei illa, quam dixi, causa est. Principio enim incumbit in ea cogitatio, et contente in iis suo munere fungitur, ut qui defixis oculis rem aliquam intuentur: postea vero non amplius talis est muneris functio, sed remissior ac negligentior: quapropter voluptas quoque obscuratur.

* Τελειοὶ δὲ τὴν ἐνεργεῖαν ἢ ἡδονῆς, κτλ. — ** Πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἡδέεται κτλ.

(Scripsi : ^a ἐνέργειαν] cod. ἐνεργείαν. — ^b ταύτη] cod. ταύτη. — ^c ἢ τε] vulgo ἤτε. —)

Κεφ. ε'.

Περὶ τοῦ ὅτι φύσει διωκτὸν ἡ ἡδονή· καὶ ἔτι περὶ τοῦ ὅτι εἶδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί·

* Ἐπεὶ δὲ πᾶσαν ἐνέργειαν τελειοὶ ἡ ἡδονή, ἐνέργεια δὲ καὶ τὸ ζῆν, τὰ ἄρα ἐπιέμενα τοῦ ζῆν ὀρέγονται τῆς ἡδονῆς, ὅτι τελειότης ἐστὶν αὐτοῦ. Πάντα δὲ ἐπιέμεται τοῦ ζῆν· ὥστε ὁόξειεν ἂν πάντα ἐπιέσθαι τῆς ἡδονῆς. Πᾶσαν γὰρ ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ αἰρετωτέραν ποιεῖ· καὶ ἕκαστος περὶ τοῦτα καὶ ταῦτοις ἐνεργεῖ μάλιστα, οἷς μάλιστα ἡδέεται· οἷον ὁ μουσικὸς τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη, καὶ ὁ φιλομαθὴς τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ποιεῖ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονὴ καλλίως καὶ αἰρετωτέραν, εἰκότως τὰ ὀρεγόμενά τινος ἐνεργείας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ὀρέγονται ἡδονῆς· τὰ ἄρα τοῦ ζῆν ἐπιέμενα εὐλόγως καὶ τῆς ἐκείθεν ἐπιέμεται ἡδονῆς, ὅτι τὸ αἰρετὸν καὶ ἐφετὸν αὐτοῖς τελειοί. Τὸ δὲ ζητεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, πότερον πότερου ἕνεκα αἰρετὸν, ἡ ἡδονὴ διὰ τὸ ζῆν, ἢ τὸ ζῆν διὰ τὴν ἡδονὴν, ἀφείσθω. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀδιαίρετά εἰσι ταῦτα ἀλλήλων, καὶ οὔτε ἡδονὴν χωρὶς ἐνεργείας οὔτε ἐνέργειαν χωρὶς ἡδονῆς εὔροι τις ἂν· τελείωσις γὰρ ἐνεργείας ἡ ἡδονή, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται χωρὶς εἶναι.

** Διὰ ταῦτα φαίνεται καὶ ὅτι αἱ ἡδοναὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων τῶν εἶδει· καὶ γὰρ διαφορῶν τῶν εἶδει ἐνεργειῶν τελειότητες οὔσαι καὶ αὐταὶ διάφοροί εἰσιν. Αἱ γὰρ τελειότητες τῶν διαφορῶν εἰδῶν οὐ δύναται μὴ διάφοροι εἶναι αἱ τῶν εἶδει, αἱ τῆς διανοίας ἐνεργεῖαι τῶν τῆς αἰσθήσεως διαφέρουσι τῶν εἶδει, καὶ ἔτι αὐταὶ ἀλλήλων· ὥστε καὶ αἱ ἡδοναί. Τοῦτο δὲ ἐστὶ φανερόν ἐκ τοῦ πάσης ἐνεργείᾳ οικεῖαν ἡδονὴν προσεῖναι. Ὅτι δὲ οικεῖα, ὀηλον· καὶ γὰρ συναυξεῖ τὴν ἐνέργειαν ἡ οικεῖα ἡδονή. Μάλιστα γὰρ τις ἕκαστα γινώσκει καὶ ἐξακριβοῖ, καὶ ὅλως ἐνεργεῖ, ὅταν μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιῇ· καὶ γὰρ γεωμετρικοὶ γίνονται μάλιστα οἱ χαίροντες τῶν γεωμετρῶν, καὶ κατανοοῦσιν ἕκαστα μάλλον, καὶ ἕκαστον ἡ ἡδονὴ πρὸς τὸ οικεῖον ἔργον ἐπιιδόναί ποιεῖ. Εἰ τοίνυν τὰς ἐνεργείας συναυξοῦσιν αἱ ἡδοναί, τὰ δὲ συναυξόντα οικεῖα, τὰ δὲ οικεῖα τοῖς διαφοροῖς τῶν εἶδει καὶ αὐτὰ διάφορα κατὰ τὸ εἶδος, φανερόν, ὅτι αἱ ἡδοναὶ ἕτεροι τῶν εἶδει ἀλλήλων. Ἐτι καὶ ἐκείθεν γίνεται ὀηλον τὰς ἡδονὰς διαφορῶν εἶναι τῶν εἶδει· καὶ γὰρ προσίστανται ταῖς ἐνεργεῖαις αἱ ἀλότρηται ἡδοναί, καθάπερ αἱ οικεῖαι τελειοτέρας ποιοῦσιν· ἡ γὰρ τῆς αὐλητικῆς ἡδονῆς συγγέοι ἂν βραδίως τὴν ἐν τοῖς μαθήμασι θεωρίαν, ὅταν μὴ ἔξιν μαθηματικὴν ὁ θεωρῶν ἔχη, ἀλλ' ἡδεται μάλλον ἀδουόντος

Cap. V.

Voluptatem naturaliter consecrandam : præterea specie quoque differre voluptates.

Quum vero omnem actum perficiat voluptas, actus autem et vita sit, sequitur ea quæ vitæ cupida sunt voluptatem appetere, quia ejus perfectio est. Omnia autem vitæ cupida sunt : ita ut omnia appetere voluptatem videantur. Omnem enim actum voluptas optabiliorem efficit : atque in iis quisque elaborat maxime suoque munere fungitur, quibus maxime delectatur : ut musicus auditu in sonis et cantibus, disciplinarum studiosus agitatione mentis in cognitione rerum, et ita cæteri suo quisque in studio. Quum ergo eo modo muneris functionem voluptas tum pulchriorem tum optabiliorem faciat, jure ea quæ actum aliquem appetunt simul etiam voluptatem inde capiendam consecantur : quocirca quæcumque vitæ cupida sunt, merito quoque voluptatem captant, quia id quod optabile et expetendum illis videtur perficit. Illa vero quæstio, utrum voluptas vitæ ipsius, an vita voluptatis causa expendenda sit, in præsentia omittatur. Videntur autem hæc inseparabilia esse, siquidem neque voluptatem sine actu, neque actum sine voluptate reperias : perfectio enim actionis est voluptas, ideoque seorsum ab ea poni non potest.

Hinc etiam apparet, voluptates specie inter se differre : diversarum enim specie actionum quum perfectiones sint, ipsas quoque diversas esse oportet. Nam diversarum formarum perfectiones non possunt non esse specie diversæ : verbi gratia cogitationis functiones a sensuum functionibus specie differunt, et ipsæ inter se rursus : itaque et voluptates. Hoc autem ex eo manifestum est, quod omni functioni propria inest voluptas. Propriam vero esse perspicuum est : etenim auget simul functionem propria voluptas. Maxime enim singula et cognoscimus et accurate percipimus, et omnino efficitur, quando cum voluptate hoc facimus : nimirum geometræ fiunt maxime qui eo studio delectantur, et singula magis intelligunt, quin etiam voluptas causa est, ut in suo quisque studio et munere proficiat. Si ergo functiones augentur simul voluptatibus, quæ vero simul augent aliquid ei quod augent sunt propria, quæ autem differentibus specie sunt propria, etiam ipsa specie differunt, apparet voluptates quoque ipsas specie inter se differre. Præterea et hinc liquet, voluptates specie diversas esse : nam obsistunt functionibus alienæ voluptates, ut propriæ eas perficiunt : quippe voluptas e tibiæ cantu capta facile disciplinarum contemplationem confundit, quando habitum disciplinarum studio proprium non gerit is qui contemplatur, sed magis tibiæ inflatu quam contemplatione gaudet, atque ita voluptas e ti-

* Ὅρεγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθήη τις ἂν κτλ. — ** Cap. 5. Ὅθεν ὁκοῦσι καὶ τῶν εἶδει διαφέρειν, κτλ.

ἀκούων ἢ θεωρῶν, καὶ οὕτω φθεῖρη τὴν περὶ τὸν λόγον ἐνέργειαν ἢ τῆς αὐλητικῆς ἡδονῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν δύο ἐνεργείας τις κατὰ ταυτὸν ἐνεργῇ· καὶ γὰρ ἢ ἡδίων τὴν ἐτέραν ἐκκρούει, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω κατὰ τὴν ἡδονὴν διαφέρει· εἰ γὰρ σφόδρα ὑπερβάλλει^α τὴν ἐξ ἐτέρας ἢ τῆς ἐτέρας ἡδονῆς, καὶ παντελῶς ἀφανίζει^β τὴν ἄλλοτριάν ἐνεργειαν, ὥστε μηδὲ ὄλωσ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖν· διὰ τοῦτο ἐπειδὴν χαίρωμεν τινι σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερον· εἰ δὲ οὐ πάνυ ἡδόμεθα ὅτωσιν καὶ ἄλλα ποιῶμεν, ὅσων ποιῶσι καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις τραγηματίζοντες· ὅταν γὰρ φαῦλοι οἱ ἀγωνιζόμενοι ᾧσι, καὶ οὐ πάνυ χαίρωσι τῷ θεάματι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ τὰς ἐνεργείας ἐξακριβοῖ, καὶ χρονωτέρας καὶ βελτίους ποιεῖ, ἢ δ' ἄλλοτρία λυμαίνεται, φανερόν, ὅτι πολὺ διαφέρουσιν ἀλλήλων· σχεδὸν γὰρ ὡσπερ αἱ οἰκείαι ταῖς ἐνεργείαις λύπαι^γ κώλυμα γίνονται, καὶ προχωρεῖν οὐκ ἔωσιν, οὕτω καὶ αἱ ἄλλοτρία ἡδοναί. Φθειροῦσι γὰρ αἱ οἰκείαι λύπαι τὰς ἐνεργείας· εἰ γὰρ τις ἐπὶ τῷ γράφειν λυποῖτο, οὐ γράφει, καὶ εἴ τω τὸ λογιζέσθαι ἀηδές, οὐ θεωρήσει· τοῦτο δὲ πείσεται, καθὼς εἴρηται, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλοτρίας ἡδονῆς. Εἰ τοίνυν ἡ ἄλλοτρία ἡδονὴ παραπλήσιον ποιεῖ ταῖς οἰκείαις λύπαις, ἢ δὲ οἰκεία λύπη τῇ οἰκείᾳ ἡδονῇ ἐναντίως ἔχει, φανερόν, ὅτι ἡ ἄλλοτρία ἡδονὴ τῇ οἰκείᾳ ἐναντίως ἔχει· τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ δύνανται τὰ αὐτὰ εἶναι τῷ εἶδει· ἢ ἄρα ἡδονὴ οὐκ ἔστι μία κατὰ τὸ εἶδος.

(Scripsi : * ὑπερβάλλει] cod. ὑπερβάλλη. —
^β ἀφανίζει] cod. ἀφανίζη. — ^γ λύπαι] cod. hic et mox λύπαι. —)

Κεφ. ζ'.

Ἐπεὶ τοῦ ὅτι ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι, καὶ ἐτι καθαρότητι διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅτι ἐτέρων ζῶων καὶ ἑτεραι· καὶ τίς ἢ ἀληθής.

* Ἐπεὶ δὲ ἐκάστη ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ, ὅθεν ἐστίν, οἰκειῶς ἔχει, αἱ δὲ ἐνεργεῖαι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐπιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ αἱ μὲν αἰρεταί εἰσιν, αἱ δὲ φευκταί, αἱ δὲ οὐδέτερον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἡδονὰς ἔχειν ἀνάγκη, καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς εἶναι, τὰς δὲ φαύλας, τὰς δὲ οὐδέτερον τούτων· καὶ ἐπιεικῆς μὲν καὶ ἀγαθῆ ἡδονὴ ἐστὶν ἡ οἰκεία τῇ ἐπιεικείᾳ καὶ ἀγαθῇ καὶ σπουδαίᾳ ἐνεργείᾳ, φαύλη δὲ ἢ τῇ φαύλῃ ἐνεργείᾳ οἰκεία· καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι τῶν μὲν καλῶν ἐπαινεταί, τῶν δὲ φαύλων ψεκταί· ἢ δὲ οἰκεία τῇ ἐνεργείᾳ, ἢ οὗτε ἐπαινετὴ ἐστίν, οὗτε ψεκτὴ, καὶ αὐτὴ οὐδέτερον ἐστίν. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ὀρεξίς ἐστὶν ὅθεν κινεῖται τις ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖν, ζητητέον πόττερα^α μᾶλλον ἐστὶν οἰκεία ἢ ἡδονὴ τῇ ἐνεργείᾳ ἢ τῇ ὀρέξει. Φαίνεται δὲ ὅτι οἰκειότερα ἐστὶ τῇ ἐνεργείᾳ

biarum sonis percepta cogitationem ad disciplinas intentam corrumpit. Similiter hoc etiam in aliis evenit, quum quis eodem tempore duabus rebus operam dat : nam jucundior occupatio alteram expellit, eoque magis, quo magis voluptate excellit : si enim voluptatem ex altera re perceptam longe superat illa quam altera res affert voluptas, plane etiam alienam istam functionem tollit, adeo ut in illa re suo munere fungi haudquaquam possit : ideoque quum re aliqua vehementer delectamur, non fere aliud facimus : sin autem non admodum delectamur aliquo negotio, etiam alia agimus, quale est quod faciunt qui in theatris bellaria comedunt : quando enim inepti sunt histriones, ita ut tali spectaculo non admodum delectentur, tum maxime hoc faciunt. Quoniam igitur propria voluptas muneris functiones accuratas efficit, easque diuturniores et meliores reddit, aliena autem corrumpit, perspicuum est eas multum inter se differre : propemodum enim ut proprii dolores muneris functiones impediunt neque eas succedere sinunt, ita et alienæ faciunt voluptates. Muneris quippe functiones corrumpunt proprii dolores : nimirum si cui scribere molestum sit, non scribet, et si cui contemplari injucundum sit, non contemplabitur : hoc autem, quemadmodum diximus, etiam ex aliena voluptate ei accidit. Si ergo aliena voluptas simile quiddam propriis doloribus efficit, proprius autem dolor cum propria voluptate pugnat, manifestum est alienam voluptatem propriæ esse contrariam : talia vero specie eadem esse non possunt : voluptas ergo non est una specie.

CAP. VI.

Differre voluptates inter se tum honestate et improbitate, tum etiam sinceritate : præterea aliorum animalium esse alias : et quæ sit vera.

Quoniam unaquæque voluptas cum ea, ex qua nascitur, functione convenit, ipsæ vero functiones honestate et turpitudine inter se differunt, aliæque expetendæ, aliæ fugiendæ sunt, aliæ vero neutrum, eandem etiam voluntatum rationem esse necesse est, ut aliæ bonæ, aliæ vitiosæ, aliæ nec hoc nec illud sint : et honesta quidem ac bona voluptas est, quæ honestæ ac bonæ probæque functioni propria est, vitiosa autem quæ malæ functioni propria est : nam et cupiditates rerum honestarum laudabiles sunt, inhonestarum vituperabiles : quæ vero functioni nec laudabili nec vituperabili propria est voluptas, ipsa quoque est neutrum. Quum vero functioni etiam appetitus insit, quo ad functionem illam aliquis impellitur, quærendum est, utrum voluptas magis propria functioni an appetitui sit. Videtur autem magis functioni esse propria. Cum appetitu

* Διαφεροσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ἐπιεικεία καὶ φαυλότητι κτλ.

γεία. Τῇ μὲν ὁρέξει γὰρ ἡ ἡδονὴ οὔτε συμπέφυκεν, οὔτε ἄμα γίνεται αὐτῇ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ διέστηκεν αὐτῆς, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ φύσει. Προηγείται γὰρ ἡ ὁρέξις τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ ἡδονῆς· τῇ δὲ ἐνεργείᾳ οὕτω συμπέφυκεν ἡ ἡδονή, καὶ οὕτως ἀχωρίστως ἔχει, ὥστε ἀμφιβητίζεται, εἰ ταυτόν ἐστι τῇ ἐνεργείᾳ^b ἡ ἡδονή. Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ μᾶλλον ὠκειώται^c ἡ ἡδονή, ἢ τῇ ὁρέξει· ταυτόν δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ταυτόν ἡδονὴ διανοία, οὐδὲ αἰσθήσει οὐδεμίᾳ· ἀποπον γὰρ οὕτως οἰεσθαι. Ἀλλὰ τῷ ἀχωρίστως ἀλλήλων ἔχειν δοκεῖ μηδὲν διαφέρειν ἐνεργείας^d.

* Διάφοροι δὲ εἰσι καὶ αὐταὶ αἱ ἡδοναὶ πρὸς ἀλλήλας, ὅτι αἱ ἐνεργεῖαι. Διαφέρει γὰρ ὄψις ἀφῆς καθαριότητι, καθ' ὅσον ἡ μὲν τοῦ εἶδους ἀντιλαμβάνεται μόνου, ἡ δὲ ἀφῆ τῇ ὕλῃ μᾶλλον προσάγει, καὶ ἡ ἀκοή ταύτη τῆς ὁσφρήσεως καὶ τῆς γεύσεως διαφέρει, ὅτι τῆς ὕλης ἄπτονται μᾶλλον· ὅθεν καὶ αἱ ἐπόμεναι ἡδοναὶ διοίσουσι ἀλλήλων, καὶ τῶν ἐκ τῆς διανοίας ἡδονῶν, ὅτι διάφοροι αἱ ἐνεργεῖαι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ τῆς διανοίας ἡδοναὶ οὐχ αἱ αὐταὶ ἔσονται ἀλλήλαις, ὅτι διάφοροι ἐνεργεῖαι διανοίας.

** Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐκάστῳ ζῳῷ^e οἰκεία τις ἐστὶν ἡδονή, καθάπερ καὶ ἔργον ἐστὶν οἰκείον. Εἰ γὰρ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἡδοναὶ ἀκολουθοῦσιν, ἐκάστῳ δὲ ζῳῷ^f οἰκεία τις ἐστὶν ἐνεργεῖα κατὰ τὴν φύσει, καὶ ἡ ἡδονὴ ἂν εἴη οἰκεία. Τοῦτο δὲ καὶ καθ' ἕκαστον θεωροῦντι γίνεται δῆλον. Ἐτέρα γὰρ ἵππου ἡδονή, καὶ κυνός, καὶ ἀνθρώπου· καθάπερ Ἡράκλειτός φησι, ὄντων σύρματα ἂν ἐλέσθαι μᾶλλον, ἢ χρυσόν· ἡδὸν γὰρ χρυσοῦ τροφή ὄνους. Αἱ μὲν οὖν οἰκείαι ἡδοναὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις καὶ αὐταὶ διάφοροι εἰσι· τὰς δὲ τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν τὰς αὐτάς εὐλογον εἶναι κατὰ τὸ εἶδος· διοίσουσι δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Ὅτι γὰρ ταῖς αὐταῖς ἐνεργείαις οὐχ ὁμοίως ἡδοναὶ πάντες, φανερόν· ἐπεὶ καὶ τοσαύτη γίνεται ἡ διαφορά, ὥστε τοῖς αὐτοῖς τοῦς μὲν ἡδεσθαι, τοῦς δὲ λυπεῖσθαι· καὶ γλυκέα οὐ πᾶσι τὰ αὐτά, οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ δοκεῖ γλυκέα τῷ πυρέττοντι καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὰ τὰ αὐτὰ τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ εὐεκτοῦντι. Ἰὸντο δὲ καὶ ἐπ' ἐτέρων συμβαίνει.

*** Καθάπερ δὲ ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡδέων τὰ ἀλθῶς ἡδέα τῶν δοκούντων ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων γνωσόμεθα διελεῖν· οὕτω καὶ τὰς ἐν τῷ ἡδὲ ἡδονὰς ἀπὸ τῶν εὐχόντων περὶ τὸ ἡθος, δηλαδὴ τῶν σπουδαίων, διορισόμεθα. Εἰ δὲ τοῦτο καλῶς λέγεται, καὶ ἐκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι διὰ τὴν ἀρετὴν ἐστὶν ἐκάστου, καὶ ἡδοναὶ ἂν εἶεν ἀλθῶς, αἱ τῷ σπουδαίῳ φαινόμεναι ἡδοναί, καὶ ἡδέα οἷς οὗτος χαίρει· πρὸς ἃ δὲ οὗτος ἀγῶς ἔχει, οὐκ ἂν εὐλόγως ἡδέα λέγοιντο οὐδὲ ἡδοναί. Εἰ δὲ τοῖς διασφαρμένους ἡδέα δοκεῖ ταῦτα, οὐδὲν θαυμαστόν. Πολλὰ γὰρ φοροῖ καὶ λυ-

enim nec cohæret, neque eodem cum illo tempore sit voluptas, sed et tempore et natura differt ab eo. Quippe et functionem et voluptatem inde perceptam appetitus præcedit: cum functione autem ita cohæret voluptas atque ita inseparabiliter conjuncta est, ut dubitetur, num idem sit cum functione voluptas. Apparet igitur magis cum functione quam cum appetitu voluptatem connexam esse: neque tamen idem est: neque enim aut cum cogitatione aut cum ullo sensu idem est voluptas: absurdum enim est, hanc habere opinionem. Sed quia inseparabiliter inter se cohæret, nihil differre a functione videtur.

Sed et inter se ipsæ quoque differunt voluptates, quia functiones diversæ sunt. Differt enim visus a tactu sinceritate, quatenus ille quidem solam speciem comprehendit, tactus vero magis ad materiam adducit, pariterque auditus ab olfactu et gustu eatenus differt, quatenus hi materiam magis tangunt: quocirca etiam voluptates cum iis conjunctæ partim inter se partim ab iis quæ animo percipiuntur voluptatibus differunt, quia diversæ sunt functiones. Quin etiam ipsæ animi voluptates non eadem et pares inter se erunt, quia diversæ animi sunt functiones.

Jam vero et singulis animalibus videtur esse propria quædam voluptas, sicut proprium quoque iis munus est. Si enim functionibus congruant voluptates, sua autem cuique animali ejusque naturæ consentanea sit functio, etiam voluptas erit propria. Quod et in singulis spectanti apparebit. Alia enim equi, alia canis, alia hominis voluptas est: quemadmodum Heraclitus ait, asinum stramenta malle quam aurum: jucundius enim est asinis pabulum quam aurum. Itaque propriæ diversis functionibus voluptates ipsæ quoque sunt diversæ: quæ vero earundem sunt functionum, eas etiam specie eadem esse probabile est: plus tamen est vel minus quod inter eas differat. Neque enim iisdem functionibus omnes perinde delectari constat: quum etiam tanta diversitas sit, ut iisdem rebus alii lætentur, alii doleant: porro non omnibus eadem dulcia sunt, siquidem non eadem febricitanti dulcia videntur et sano, neque calida eadem infirmo et ei cui corpus firmum et bene constitutum est. Hoc autem etiam in aliis usu venit.

Sicut autem in ejusmodi jucundis ea quæ vere jucunda sunt ab iis quæ videntur, a sanis disceamus distinguere: ita etiam voluptates morales a viris bene moratis, hoc est, honestis, distinguere disceamus. Quodsi hoc recte dicitur, et unuscujusque rei mensura virtus est, et unicuique propter virtutem viro homo esse licet, etiam voluptates revera erunt quæ homini probo tales videntur, et jucunda quibus hic delectatur: a quibus vero hic abhorret, neque jucunda merito dicantur neque voluptates. Neque vero mirum cuiquam esse debet, si hominibus corruptis hæc jucunda videantur. Multæ enim exorion-

* Διαφέρει δὲ ἡ ὄψις κτλ. — ** Δοκεῖ δ' εἶναι ἐκάστῳ ζῳῷ κτλ. — *** Δοκεῖ δ' ἐν ἅπασιν τοῖς τοιοῦτοις κτλ.

μα ἢ ἀνθρώπων γίνονται, καὶ ἡδεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἡδεῖς, ἀλλὰ τοῖς γε διεφθαρμένοις· τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἰσχρὰς δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη βητέον ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις.

* Τῶν δὲ ἐπιεικῶν ἡδονῶν τίνα βητέον κυρίως ἀνθρωπίνην ἡδονὴν εἶναι; καὶ τοῦτο δὲ φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ἐπεὶ γὰρ οἰκείαι ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐπόμεναι ἡδοναί, ληπτέον τὴν ἀνθρωπίνην ἐνεργεῖαν, ἢ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ καθ' ὃ ἐστὶν ἄνθρωπος, εἴτε μία ἐνεργεῖα ἐστὶν, εἴτε πλείους· καὶ δὴ ταύτας τὰς ἐνεργείας αἱ τελειοῦσαι ἡδοναί τὰς τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρός, αὗται εἰσιν αἱ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἀνθρώπος, ἡδοναί· αἱ δὲ λοιπαὶ δευτέρως καὶ πολλοστῶς λέγοντο ἂν ἀνθρώπιναι, καθάπερ καὶ αἱ ἐνεργεῖαι.

(Scripsi : ἂ πότερα] cod. ποτέρα. — ἂ ἐνεργεῖα.] cod. ἐνεργεῖα. — ἂ ὠκείωται] cod. ὠκείωται. — ἂ ἐνεργεῖας] cod. ἐνεργεῖα. — ἂ ζῶψ] cod. ζῶψ. — ζῶψ] cod. ζῶψ. — ἂ λῦμαι] cod. λῦμαι. —)

Κεφ. ζ'.

Περὶ εὐδαιμονίας.

** Ἐπεὶ δὲ περὶ τῶν ἀρετῶν εἴρηται, καὶ τῆς φιλίας, καὶ τῆς ἡδονῆς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύποι διελεθῆναι, ἐπεὶ τέλος αὐτὴν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πάντων φαμέν. Γένοιτο δ' ἂν ἡμῖν σαφὴς καὶ ῥάδιος ὁ λόγος, τὰ προεξημέλια περὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀναλαβοῦσιν ***. Εἴρηται τοίνυν περὶ αὐτῆς ἐν τῷ ἰγ' κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου βιβλίου, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕξις· εὐδαιμονία γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁ διὰ βίου καθεύδων, καὶ ὁ φυτῶν βίον ζῶν, καὶ εἰ δὲ τὰ μέγιστα δυστυχῶν· ἐνδέχεται γὰρ ἕξις ἔχοντα ἀρετῆς οὕτω βιώνει ****. Εἰ δὲ τοῦτο ἄδοξον, εὐδαιμονία τὴν οὕτως ἔχοντα καλεῖν, ἐνεργεῖα τις ἂν εἴη ἡ εὐδαιμονία. Ζητητέον δὴ τίς τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἐστὶν *****. Ἐπεὶ γὰρ αἱ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἀναγκαῖαι εἰσι, καὶ πρὸς ἄλλα φέρουσι, καὶ δι' ἄλλα ζητοῦνται, αἱ δὲ καθ' ἑαυτὰς εἰσιν αἰρεταί, δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν θετίον εἶναι τῶν καθ' ἑαυτὰς αἰρετῶν· αὐτάρκης γὰρ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οὐδενός ἐστιν ἐνδεής· τὸ δὲ δι' ἄλλο αἰρετὸν ἐκείνου δεῖται, δι' ὃ ζητεῖται πρὸς τὸ αἰρετὸν εἶναι καὶ ἀγαθόν *****. Καθ' ἑαυτὰς δὲ εἰσιν αὐτάρκεις αἱ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἐνεργεῖαι, ἃς οὐ δι' ἄλλο ζητοῦμεν, ἀλλὰ δι' ἑαυτὰς. Τὸ γὰρ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν τῶν καθ' ἑαυτὰ αἰρετῶν· καὶ τῶν παιδιῶν δὲ αἱ ἡδέϊαι οὐ δι' ἄλλα ζητοῦνται· οἱ γὰρ αἰρούμενοι αὐτὰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελοῦνται· βλάπτονται μὲν οὖν μάλλον, τῶν σωμάτων ἀμελοῦντες, καὶ τῆς κτήσεως τῶν ὑπὲρ τοῦ σώματος ζητουμένων. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ τῶν εὐτυχῶν καὶ κατὰ τὸν βίον εὐθυμουμένων ἢ ἐπὶ τὸν παιδιῶδη τρέχουσι βίον, καὶ πολλοῦ τιμῶνται τοὺς εὐτραπέλους· καὶ οἱ παρὰ

tur hominum pestes et corruptelæ, suntque jucundæ. non tamen omnino, sed corruptis : hinc apparet voluptates sine controversia inhonestas non esse voluptates dicendas, nisi forte hominibus corruptis ac depravatis.

Ex honestis autem voluptatibus quænam proprie humana dicenda voluptas est? etiam hoc ex superioribus patet. Quum enim propriæ functionibus eæ, quæ sequuntur ipsas, sint voluptates, ea sumenda est functio humana, quæ hominis est, quatenus est homo. sive una ea est, sive plures : quæ has igitur functiones perficiunt voluptates, viri dico perfecti et beati functiones, hæ sunt hominis qua homo est voluptates : reliquæ autem secundo loco et longo post intervallo, sicut et functiones, dicantur humanæ.

CAP. VII.

De beatitudine.

Quoniam de virtutibus, amicitia et voluptate, dictum est, restat ut de beatitudine breviter exponamus, siquidem eam omnium rerum humanarum finem esse arbitramur. Cæterum repetitis iis, quæ supra de beatitudine disputavimus, plana nobis et facilis erit commentatio. Diximus ergo tertio decimo libri primi capite eam non esse habitum : ita enim tum qui in omni vita dormit plantarumque vitam degit, tum etiam qui in maximis malis versatur, beatus foret : nam virtutis habitum gerentes eo modo vivere possumus. Sin autem absurdum est, eum qui ita vivat, beatum prædicare, functio quædam fuerit beatitudo. Quærendum igitur est, quænam humanarum actionum sit. Quum enim functiones aliæ necessariæ sint, et ad alia spectent, et propter alia desiderentur, aliæ per se expetendæ sint, perspicuum est beatitudinem in earum rerum numero quæ per se sunt expetendæ haberi oportere : suis enim bonis contenta est beatitudo, neque ulla re eget : quod vero propter aliud expetendum est, id illo eget, cujus causa ut expetendum et bonum sit requiritur. Per se autem sufficiunt actiones virtutibus consentaneæ, quas non propter aliud, sed per se optabiles esse ducimus. Nam honesta et bona agere in rebus per se expetendis numeratur : item ludi jucundi non propter alia petuntur : nimirum qui eos sequuntur, nullum ex iis fructum percipiunt : damno igitur potius tale quid ipsis est, dum et corpus et rem familiarem, quæ corporis causa quæritur, negligunt. Itaque multi homines tum fortunati, tum bene beateque viventes vitæ ludis et jocis deditæ viam ingrediuntur, et magis faciunt homines urbanos : porro qui venuste jocari

* Τῶν δ' ἐπιεικῶν δοκουσῶν εἶναι κτλ. — ** Cap. 6. Εἰρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετὰς κτλ. — *** Εἰσομέν δ', ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕξις κτλ. **** Εἰ δὴ ταῦτα μὴ ἀρῆσκει κτλ. — ***** Τῶν δ' ἐνεργειῶν αἱ μὲν εἰσιν ἀναγκαῖαι κτλ. — ***** Τοιαῦται δ' εἶναι δοκοῦσιν κτλ.

τοῖς τυράννοις παίζειν ἡδέως εἰδότες εὐδοκιοῦσιν· ἡδέως γὰρ εἰσιν, αὐτοῖς παρέχοντες ὧν ἐφιένται καὶ δέονται πρὸς τὴν νομιζομένην εὐδαιμονίαν. Δοκεῖ μὲν οὖν τὰς παιδιάς εὐδαιμονικὰς εἶναι, διὰ τὸ τοῦς ἐν δυναστείαις ἐν τούτοις μάλιστα διατρίβειν· οὐκ εἰσὶ δὲ οὐ γὰρ ἱκανὸν σημεῖον τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἡ ψῆφος. Οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετὴ, οὐδὲ ὁ ὑγιαίνων μάλιστα νοῦς, ἀφ' ὧν αἱ σπουδαῖαι ἐνέργειαι. Οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ τῆς ἐλευθερίου καὶ εὐκρινουῦς ἡδονῆς ἄγευστοι καθάπαξ ὄντες ἐπὶ τὰς σωματικὰς καταφεύγουσιν ἡδονάς, διὰ τοῦτο ταύτας εὐλογον οἶσθαι τῶν ὡς ἀληθῶς αἰρετωτέρως εἶναι. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες τὰ παρ' αὐτοῖς τιμώμενα κράτιστα οἰοῦνται εἶναι· ἀλλ' οὕτε τοῖς ἀνδράσι τίμια τὰ τῶν παιδῶν δοκεῖ, οὕτε ἐπιεικεῖς ἀποθαυμάσουσιν ἅπερ οἱ φαῦλοι· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡ δοκοῦσα, τοὺς δὲ ἡ ἀληθῆς ἡδονὴ μάλιστα τέρπει.

* Καθάπερ οὖν ἐν ἀρχῇ εἰρηται, τὰ ὡς ἀληθῶς τίμια καὶ σπουδαῖά ἐστιν, ἃ θαυμάζει, καὶ οἷς ἕβεται ὁ σπουδαῖος. Ἐπεὶ δὲ ἀκολουθοῦς ταῖς ἐξεσι ταῖς ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὰς ἐνεργείας ἕκαστος ἐπιζητεῖ, καὶ ταύτας οἶεται μάλιστα αἰρετωτάτας εἶναι, ὁ δὲ σπουδαῖος κατὰ τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς ζῆ, φανερόν, ὅτι ταῖς ἐνεργείαις ἡσθῆσεται ταῖς κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ταύτας τίμιας ἡγήσεται καὶ ἡδέιας· τῶν δὲ παιδιῶν, ὡς ἀλλοτριῶν τῆς ἕξεως, καταφρονήσει. Ἐπεὶ δὲ ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς οὗτος ψηφίζεται, οὐκ ἄρα τίμιον ἢ παιδιὰ, οὐδ' ἄρα ἐν αὐτῇ ἢ εὐδαιμονία. Καὶ γὰρ ἄποπον παιδιὰν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων τὸ τέλος, καὶ πάντα πραγματεύεσθαι, καὶ κακοπαθεῖν διὰ βίου τοῦ παίζειν χάριν. Εἰ γὰρ τις ὑπόθοιτο ταύτην εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἀκόλουθόν ἐστι καὶ ταῦτα δὴ συγχωρεῖν. Τῆς γὰρ εὐδαιμονίας ἕνεκα πάντα ζητοῦμεν· τῆς παιδιᾶς δὲ χάριν πονεῖν διὰ βίου καὶ σπουδάζειν, ἡλίθιον τι δοκεῖ λίαν εἶναι, καὶ τοῦτο δὴ παιδικόν. Ἐὐ ἀνάπαλιν μὲν οὖν ἕνεκα τοῦ δύνασθαι σπουδάζειν αἰρεῖσθαι παίζειν κατ' ἀνάγκην, καλῶς καὶ ὀρθῶς ἂν ἔχοι. Καὶ γὰρ ἀνάπαυσις τις ἢ παιδιὰ τοῖς ἀγωνιζομένοις, συνεχῶς οὐ δυναμένοις πονεῖν, ἢ τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἀνακαλυμμένη, τοῖς πόνοις ἀκμῆτας ἀποδίδωσιν. Ὅθεν οὐ τέλος ἢ ἀνάπαυσις ἀλλ' ἀναπαύσεως ἐνέργεια τέλος. Ἐτι, πᾶσιν ὁμολογεῖται τὸν εὐδαιμόνα βίον κατὰ τὴν ἀρετὴν εἶναι· οὗτος δὲ μετὰ σπουδῆς· καὶ ὁ σπουδαῖος οὐ παίζων, ἀλλὰ σπουδάζων. Ἐτι δὲ βελτίω λεγόμεν εἶναι τὰ σπουδαῖα τῶν μετὰ παιδιᾶς καὶ γελοίων· καὶ τὴν ἐνέργειαν βελτίονος τῆς ψυχῆς μέρους σπουδαιοτάτην φασί· τὸ δὲ βέλτιον καὶ τοῦ βελτίονος μέρους μᾶλλον τῇ εὐδαιμονίᾳ προσήκει. Ἐτι ἢ μὲν ἀπόλαυσις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν κοινή ἐστι καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φαύλοις, καὶ ἀνδραπόδοις, καὶ τοῖς μοχθηροτάτοις ἔνεστιν οὐχ ἔχον, ἢ τοῖς ἀρίστοις· ἢ δὲ εὐδαιμονία τῶν ἀρίστων λέγεται μόνον, καὶ οὐδεὶς

sciunt, apud reges et principes, in magno honore sunt : quando enim ea illis suppeditant, quæ expetunt et quibus ad istam quæ vulgo putatur beatitudinem egent, jucundi iis sunt. Quamobrem ludi ad vitam beatam idcirco pertinere videntur, quia homines imperio ac potestate præditi in his maxime versantur : non pertinent tamen ad eam : neque enim talium hominum calculus certum ejus rei signum est. Neque enim in principatu aut virtus est, aut mens sana maxime, a quibus probæ muneris functiones proficiscuntur. Neque quia liberalem et puram voluptatem omnino nunquam gustarunt, ac propterea ad corporis voluptates confugiunt, idcirco consentaneum est nos existimare has iis quæ vere sunt voluptates optabiliores esse. Nam et pueri quæ apud ipsos in honore et pretio sunt, putant esse optima : at neque viris ea quæ puerorum sunt magni pretii esse videntur, neque viri boni eadem quæ homines mali admirabuntur : alios quippe dictu speciosa, alios vera voluptas maxime delectat.

Quemadmodum igitur in principio dictum est, ea sunt vere magni pretii et honesta, quæ miratur quibusque delectatur vir probus. Quoniam vero unusquisque etiam functiones animi sui habitibus consentaneas requirit, easque maxime expetendas esse existimat, vir probus autem secundum virtutis habitum vivit, manifestum est, honestis actionibus eum delectari, easque magni pretii et jucundas esse statuere, ludos vero jocosque, tanquam ab habitu suo alienos contemnere. Quum autem recte et incorrupte hic judicet, sequitur non magni pretii esse ludum et jocum, ideoque non consistere in eo beatitudinem. Etenim absurdum esset rerum humanarum finem esse jocum, omniaque negotia gerere et molestiis toto vitæ spatio joci causa conflictari. Si quis enim hanc esse beatitudinem censeat, consequens erit, ut hæc etiam concedat. Nimirum beatitudinis causa omnia petimus : totam vitam autem in laboribus et rebus seriis ludendi et jocandi causa conterere, nimis stultum videtur esse et sane puerile. Contra vero ut res serias agere possis, ludere velle, juxta Anarcharchidis præceptum, bonum et probandum est. Etenim requies quædam ludus est animo contententibus, qui assiduis laboribus pares esse non possunt, et idcirco vires illis restituit, et indefessos iisdem laboribus reddit. Quamobrem non finis est requies, sed requietis finis est functio. Præterea constat inter omnes, vitam beatam esse honestam et sanctam : seria autem est hæc, neque vir probus est talis, quatenus jocatur, sed quatenus res serias agit. Insuper meliores esse dicimus res serias jocosis et ridiculis : quin etiam melioris animi partis functionem maxime seriam vocamus : quod vero melius et melioris est partis, beatitudini magis convenit. Præterea corporis voluptatum fructus communis tum plebi, tum malis hominibus, tum mancipiis, neque minus nequissimis hominibus inest, quam optimis : at beatitudo optimorum tantum dicitur esse, neque quisquam eam malis etiam hominibus inesse affir-

* Καθάπερ οὖν πολλάκις εἰρηται κτλ.

ἀν εἴποι καὶ τοῖς φαύλοις προσεῖναι, καὶ γὰρ οὐδὲ βίον τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρων εἶναι, ὅτι μὴ κατὰ τὴν φαύλην διαγωγὴν ἢ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται.

(Scripti : ^a εὐθυμουμένων] cod. εὐθυνομένων. — ^b ἀποθαυμάσουσιν] cod. οὐ θαυμάσουσιν. — ^c αἰρεῖσθαι παῖζειν] cod. αἰρεῖσθαι. —)

Κεφ. γ'.

Περὶ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας.

* Ἐπεὶ δὲ ἡ εὐδαιμονία ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις δέδεικται οὕσα, εἴ τις εἴη κρατίστη τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν, μάλιστα ἐν ταύτῃ ἂν εἴη.

** Κρατίστον γὰρ καὶ ἀρίστον ἡ εὐδαιμονία· κρατίστη δὲ ἐνέργεια ἡ τοῦ κρατίστον τῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργούντων, ὃ κατὰ φύσιν ἀρχει καὶ ἡγεῖται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ ἀγαθόν, εἴτε νοῦς τοῦτο ἂν καλοῖτο, εἴτε ἄλλο τι ^a, ὃ δὲ ἔννοιαν ἔχει περὶ καλῶν τε καὶ θεῶν, εἴτε θεῖον ὄν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν τὸ θεϊότατον· ἢ δὲ τοῦτου ἐνέργεια εὐ καὶ καλῶς γινομένη, καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία.

*** Καὶ ἐστὶ θεωρητικὴ, καθὼς πρότερον εἴρηται· ὅτι δὲ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνεργείᾳ ἐστὶν ἡ τελεία εὐδαιμονία, καὶ τὰ προειρημένα ἡμῖν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ.

**** Καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ περὶ φιλίας εἴρηται, ὁ νοῦς ἔστι τὸ ἡμέτερον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κρατίστη ἐστὶν αὐτοῦ ἐνέργεια, καὶ ἂ γινώσκει κρατίστα εἰσι τῶν αἰσθησέων γινωσκομένων· εἰ δὲ ἀρίστον δεῖ εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐν τῷ ἀρίστῳ εἶναι πᾶσα ἀνάγκη.

***** Ἐτι τὸ συνεχὲς ἀποδιδόναί δεῖ τῇ εὐδαιμονίᾳ. Ὁβτω γὰρ ἂν τελείως δύνατο τις εὐδαιμονεῖν, μὴ διακοπτομένης αὐτοῦ τῆς εὐδαιμονίας. Τοῦτο δὲ θεωροῦσι μάλιστα δυνατόν· θεωρεῖν γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ ὄτιον ἕτερον πράττειν.

***** Ἐτι καὶ ἡδονὴν οἰόμεθα δεῖν τῇ εὐδαιμονίᾳ παραμειχθαι ^b. Ἡδίστη δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν ἢ κατὰ σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστὶ· φαίνεται τοίνυν ἡ φιλοσοφία θαυμαστάς ἔχουσα ἡδονάς, διὰ τε τὴν καθαριότητα, καὶ τὸ ὕλης ἀπηλλαγμένη καθάπαξ εἶναι, καὶ διὰ τὸ βέβαιον, ὅτι περὶ τὰ ἀκίνητα καὶ ὡσαύτως ἔχοντα ἐνεργεῖ. Ἡ γὰρ πρακτικὴ τῆς τε ὕλης δεῖται, περὶ τε τὰ ἐνδεχόμενά ἐστι· τοιαῦτα γὰρ τὰ πρακτά· θῆεν οὐκ ἐνὶ τελείως κατὰ ταύτην εὐδαιμονεῖν.

***** Ἐτι καὶ αὐτάρκη τὸν εὐδαίμονα εἶναι δεῖ. Τοῦτο δὲ τῆς θεωρητικῆς ἐστὶ μᾶλλον, ἢ τῆς ἐτέρας· τῶν μὲν γὰρ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ ὁ θεωρητικὸς δεῖται καὶ ὁ πρακτικὸς. Πρὸς τοῦτους δὲ ὁ μὲν πρακτικὸς καὶ ἄλλων δεῖται πρὸς τὸ τὴν ἀρετὴν ἐναργῆσαι·

maverit, ut neque eandem utrorumque esse, quia non in pravo vitæ genere, sed in actionibus virtuti consentaneis posita est beatitudo, quemadmodum et supra diximus.

CAP. VIII.

De contemplativa beatitudine.

Quoniam autem in actionibus virtuti consentaneis beatitudinem esse positam ostendimus, si quæ talium actionum sit præstantissima, in hac potissimum illa fuerit.

Præstantissimum enim quiddam et optimum est beatitudo : præstantissima autem functio præstantissimæ partis earum quæ in nobis aliquo munere funguntur, natura sua imperantis atque ad veritatem et bonum nos perducentis, sive mens illa pars vocatur sive alio quodam nomine appellatur illud quod rerum honestarum et divinarum notionem continet, sive divinum est hoc ipsum, sive eorum quæ in nobis sunt divinissimum : hujus igitur functio, si recte et ut oportet, maximeque ex propria fiat virtute, perfecta erit beatitudo.

Estque contemplativa, sicut ante diximus : porro perfectam in hac functione beatitudinem esse positam, partim ea quæ de functionibus humanis a nobis supra dicta sunt, partim ipsa veritas confirmat.

Etenim quemadmodum in superiore de amicitia disputatione diximus, mens nostra est natura, ideoque præstantissima est ipsius functio, et quæ mens percipit omnium quæ sensu percipiuntur, sunt præstantissima : quodsi optimum quiddam beatitudinem esse oportet, in optimo quoque eam esse omnino necesse est.

Præterea perpetuis beatitudini tribuenda est. Sic enim perfecte beatus aliquis esse queat, si ejus non interrumpatur beatitudo. Hoc autem contemplantibus maxime contingere potest : quippe res assidue contemplari magis quam quidquam aliud agere possumus.

Insuper voluptatem beatitudini admixtam esse debere arbitramur. Jucundissimam autem omnium actionum virtuti consentanearum esse illam, quæ sapientiæ congruat, omnes uno ore consentiunt : videtur itaque philosophia mirabiles quasdam continere voluptates, tum sinceritate, et quod prorsus ab omni concretionem mortali segregata est. tum stabilitate, quod in rebus immotis semperque eodem modo se habentibus versatur. Activa quippe scientia materiam desiderat, et in contingentibus consistit : talia enim sunt quæ sub actionem cadunt : quo fit, ut nemo propter hanc perfectam felicitate utatur.

Accedit, quod beatum sua sorte contentum esse decet. Hoc autem contemplativæ magis quam alterius est scientiæ : nam eorum sane quæ ad vivendum necessaria sunt tam rerum contemplator quam actor indiget. Sed præter hæc aliis quoque actor rerum ad virtutem exer-

* Cap. 7. Εἰ δ' ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια κτλ. — ** Ἀὐτὴ δ' εἴη τοῦ ἀρίστου κτλ. — *** Ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητικὴ κτλ. — **** Κρατίστη γὰρ αὕτη κτλ. — ***** Ἐτι δὲ συνεχεστάτη κτλ. — ***** Οἰομέθ' αὐτὴν τε δεῖν κτλ. — ***** Ἡ τε λεγομένη αὐτάρκεια κτλ.

καὶ γὰρ ὁ δίκαιος δεῖται πρὸς οὓς δικαιοπραγήσει καὶ μεθ' ὧν, καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρείος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος · ὁ δὲ σοφός, καὶ καθ' ἑαυτὸν ὧν, δύναται θεωρεῖν, καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς τοῦτο, καὶ μᾶλλον ὄσω σοφώτερος · εἰ δὲ δεῖται πως καὶ αὐτὸς ἄλλων, ὅτι μετ' ἄλλων βέλτιον θεωρήσει, πρὸς γε τὸ τὴν ἐνέργειαν τελείως ἐνεργῆσαι καθ' ἑαυτὸν αὐταρχέστατός ἐστιν.

* Ἐτι καὶ δι' ἑαυτὴν αἰρετὴν καὶ ἀγαπητὴν εἶναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Φαίνεται δὲ ἡ θεωρητικὴ ζωὴ αὐτὴ δι' ἑαυτὴν φιλομένη. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀπ' αὐτῆς ἄλλο ζητοῦμεν, οὐδέ τι γίνεται ἡμῖν ἕτερον παρὰ τὸ θεωρεῖν · ἀπ' ἑκάστης δὲ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐστὶ τι ἄλλο, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον, λαθεῖν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς ἀνδρείας νίκη, ἀπὸ δὲ σωφροσύνης ἡ κατὰ ψυχὴν ἡρεμία, ἀπὸ δὲ φρονήσεως τὸ εὐρεῖν τὰ πρὸς τὸ ἔσχατον φέροντα τέλος, ἀπὸ δὲ πασῶν ἡ πολιτικὴ εὐδαιμονία · τῇ δὲ θεωρίᾳ οὐδὲν ἀκολουθεῖ, δι' ὃ δοκεῖ οὐκ εἶναι ζητεῖσθαι, ἀλλὰ αὐτὴ δι' ἑαυτὴν ἀγαπᾶται. Φαίνεται ἄρα ταύτην εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν.

*** Ἐτι καὶ ἐν ἡρεμίᾳ τινὶ καὶ σχολῇ συνεστάναι δεῖ τὴν εὐδαιμονίαν. Τέλος γὰρ τί ἐστὶν ἡ σχολή, καὶ ἀσχολούμεθα ἵνα δυνηθῶμεν σχολάσαι, καὶ πόλεμον αἰρούμεθα διὰ τὴν εἰρήνην. Αἱ μὲν οὖν ἐνέργειαι τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐν τοῖς πολιτικοῖς εἰσι καὶ πολεμικοῖς · αἱ δὲ τοιαῦται πράξεις μάλιστα δοκοῦσι πόρρω πάσης ἡρεμίας καὶ σχολῆς εἶναι · αἱ μὲν πολεμικαὶ πάντελώς · οὐδὲν γὰρ ἐν αὐταῖς ἐστὶν ἡρεμίας · εἰ γὰρ ἦν, δι' ἑαυτὸν ἂν ὁ πόλεμος ἐζητεῖτο. Οὐδεὶς δὲ αἰρεῖται τὸ πολεμεῖν τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδέ τις ἐθέλει δι' ἑαυτὸν τὸν πόλεμον παρασκευάζειν · δόξειε γὰρ ἂν μαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνωνται. Εἰσι δὲ καὶ αἱ τοῦ πολιτικοῦ πράξεις φανερώς ἀσχοιοι, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ πολιτεύεσθαι περιποιουμένου δυναστείας καὶ τιμᾶς, ἢ τὴν γε εὐδαιμονίαν ἑαυτῶν, καὶ τοῖς πολιταῖς · ἑτέρα γὰρ ἢ αὐτοῦ, καὶ ἄλλη ἢ τῆς πόλεως εὐδαιμονία. Καὶ δῆλον · εὐδαίμων γὰρ αὐτὸς γενόμενος οὐκ ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καὶ τὴν πολιτικὴν ζητεῖ, δῆλον ὡς ἑτέραν οὔσαν.

*** Ἐπει τοίνυν τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ κάλλει καὶ μεγέθει προέχουσιν, αὐταὶ δὲ ἀσχοιοι, καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ οὐ δι' ἑαυτὰς εἰσιν αἰρεταί, ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδαιότερα τέ ἐστιν, ὅτι τοῦ βελτίστου τῆς ψυχῆς ἐστὶ μέρους, καὶ οὐδενὸς ἕνεκα ζητεῖται, οὐδὲ ἄλλου παρ' αὐτὴν ἐφίεται τέλος, ἔχει τε οἰκεῖαν ἢ ἡδονὴν μείζονα ἢ κατὰ τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας, ἢ ὅθ' ἡδονὴ συναυξέει τὴν ἐνέργειαν · ἔτι δὲ ἡ τοῦ νοῦ ἐνέργεια καὶ αὐτάρκης ἐστὶ μάλιστα καὶ ἡρεμαία, ὡς ἀνθρώποις δῆπουθεν δυνατόν, καὶ ὅσα ἄλλα τῶν μακαρίων ἀπονέ-

endam eget : etenim vir justus erga quos et cum quibus juste agat, itemque temperans et fortis et cæteri desiderabunt : at sapiens, etiam quum secum erit, res poterit contemplari, neque ullo homine ad hoc faciendum eget : eoque magis quo est sapientior : quodsi et ipse quodammodo aliis eget, quia cum aliis melius contemplabitur, tamen ad virtutem perfecte exercendam se ipso contentus est.

Quin etiam per se expetendam et jucundam esse oportet beatitudinem. Videtur autem vita contemplativa per se diligi. Etenim nihil aliud inde petimus, neque quidquam aliud assequimur præter contemplationem : e singulis vero activis quas vocant virtutibus aliud quid aut minus aut majus consequi nobis licet. E fortitudine enim victoria, e temperantia animi tranquillitas, e prudentia inventio rerum ad ultimum finem spectantium, ex omnibus autem civilis felicitas oritur : contra vero nihil prorsus sequitur contemplationem, propter quod petenda esse videatur, sed ipsa per se amat. Hanc igitur humanam beatitudinem esse apparet.

Præterea in tranquillitate quadam et otio beatitudinem consistere oportet. Finis enim aliquis otium est, atque in rebus gerendis versamur, ut otium possimus, sicut pacis causa bellum suscipimus. Quare activæ virtutis functiones in civilibus et bellicis rebus cernuntur : tales vero actiones ab omni tranquillitate et otio longissime abesse videntur : et omnino quidem bellicæ : nihil enim ibi est tranquillitatis : quod si esset, per se bellum optabile foret. Nemo autem bellum belli causa suscipit, neque quisquam sua ipsius causa bellum parare vult : videatur enim latro et sicarius esse, si cum amicis inimicitias suscipiat, ut prælia committantur et cædes fiant. Sed et rerum publicarum rectoris actiones manifesto negotiosæ sunt, qui præterquam quod rempublicam administrat, potentiam etiam et honores aut beatitudinem simul sibi simul civibus comparat : alia enim ipsius, alia reipublicæ est beatitudo. Id vel ex hoc manifestum est : quod non in ea quam ipse sibi peperit beatitudine acquiescit, sed reipublicæ etiam felicitatem, ut ab illa videlicet diversam, quærit.

Quum igitur civiles et bellicæ actiones omnibus iis, quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine et magnitudine antecellant, hæ autem sint negotiosæ finemque aliquem expetant, neque propter se sint expetendæ, mentis vero functio melior sit, quia præstantissimæ animi partis est, neque ullius rei causa appetitur, neque ullum alium præter ipsam sibi finem proponit, propriamque quamdam et majorem quam activæ functiones habet voluptatem, quæ functionem promovet atque intendit : porro quia mentis functio maxime se ipsa contenta et tranquilla est, quatenus nimirum id fieri in homine potest, et quia reliqua omnia quæ felici tribuuntur, in hac functione

* Δόξειε δ' ἂν αὐτὴ μόνη κτλ. — ** Δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία κτλ. — *** Εἰ δὲ τῶν μὲν κατὰ τὰς ἀρετὰς πράξεων κτλ.

μονται, κατὰ ταύτην τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὄντα · φανερόν οὖν, ὅτι ἡ τελεία τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονία αὕτη ἂν εἴη τέλειον μῆκος βίου λαβοῦσα · τῶν γὰρ τῆς εὐδαιμονίας οὐδὲν ἀτελές εἶναι προσήκει.

(Scripsi : ^a ἄλλο τι] vulgo ἄλλο τι. — ^b παραμειχθαι] cod. παραμεμίχθαι. — c οικείαν] cod. οικείαν. — ^d ἢ δὴ] cod. ἢ δὴ. —)

Κεφ. θ'.

Ὅτι μείζων ἢ κατ' ἀνθρώπον ἡ θεωρητικὴ εὐδαιμονία · καὶ ἐτι περὶ τῆς ἠθικῆς, ἦγουν τῆ· κατ' ἀνθρώπον.

* Ἐστὶ δὲ ὁ τοιοῦτος βίος κρείττων ἢ κατὰ ἀνθρώπον. Ὁ γὰρ οὕτω ζῶν οὐχ ἡ ἀνθρώπος οὕτω βιοί, ἀλλὰ καθ' ὅτι θεῖον αὐτῷ ὑπάρχει · ὅσω δὲ διαφέρει τοῦτο τὸ θεῖον τοῦ καθ' ἡμᾶς συνθέτου, τοσοῦτον διοίσουσιν αὐ τοῦτου ἐνέργειαι τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν, καὶ ἡ τοῦτου ἀρετὴ τῆς ἄλλης ἠθικῆς ἀρετῆς. Εἰ γὰρ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὁ κατὰ νοῦν βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον.

** Οὐ χρὴ δὲ ταῖς ἐνίων παραινέσεσιν ἐπομένους ἀνθρώπινα φρονεῖν ἀνθρώπου ὄντας, καὶ θνητὰ θνητοῦ, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἕκαστον ἑαυτὸν ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κράτιστον τῶν ἐν αὐτῷ. Κράτιστον δὲ τῶν ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς ἐστίν · εἰ γὰρ μεγέθει καὶ ὄγκῳ οὐδενὸς ὑπερέχει, διὰ τὸ υπερβαίνειν τὴν ἕλην, ἀλλὰ τῇ γε δυνάμει καὶ τιμότητι μέγιστόν ἐστιν ἀπάντων · ἐπεὶ καὶ δεινῶς ἴσταν, εἰ τις ἑαυτῷ μὴδὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον αἰροῖτο, ἀλλὰ τὸν τινας ἄλλου · καὶ γὰρ αὐτὸς ἐστίν ἕκαστος τὸ κυριώτατον καὶ ἀριστον τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ κατὰ τοῦτο ζῶν, ἑαυτῷ ἂν βιώη ^a, καὶ τὸν οικεῖον μάλιστα βίον. Ἄλλως τε τὸ πρότερον λεχθὲν ἀρμόσει καὶ νῦν · τὸ γὰρ οικεῖον τῇ φύσει ἐκάστου, τοῦτο κράτιστον καὶ ἡδιστόν ἐστίν ἐκάστῳ · τῷ ἀνθρώπῳ δὲ οικεῖον μάλιστα πάντων τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν, εἴπερ αὐτὸς ἐστίν ὁ νοῦς · οικεῖον δὲ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐνεργεῖν ἐκάστῳ τῶν ἐνεργούντων · κράτιστος ἄρα καὶ ἡδιστος ὁ κατὰ νοῦν βίος ἀνθρώπῳ · οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονόστατος, καὶ αὕτη ἂν εἴη πρῶτως ἡ ἀνθρωπίνῃ εὐδαιμονία.

*** Δευτέρως δὲ ἡ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν. Αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν ἐνέργειαι ἀνθρωπικαὶ ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαις συνιστάμεναι. Δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεία, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὰς ἀρετάς, πρὸς ἀλλήλους πράττομεν, ἐν πράξεσι, καὶ χρεῖταις, καὶ συναλλάγμασι, καὶ τὰ πάθη παιδαγωγούμεν, τὸ πρέπον τῷ πλησίον διατηροῦντες · ταῦτα δὲ πάντα τὴν σύνθετον ταύτην συντηροῦσι ζωὴν. Ἴα δὲ τοιαῦτα ἀνθρωπικά. Ἐτι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ πολλὴν ἔχουσιν ἐπίσπε ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν σκοπὴν · καὶ γὰρ σωφρονικοὶ τινὲς εἰσι φύσει, καὶ πρὸς ἀνδρείαν εὐ ἔχουσι,

esse apparet : manifestum est, perfectam hanc hominis beatitudinem fore, si perfectam vitae longitudinem adeptus sit : nihil enim eorum, quæ sunt beatitudinis, imperfectum esse decet.

CAP. IX.

Majorem, quam hominis natura ferat, contemplativam esse beatitudinem : item de morali, hoc est, de humana felicitate.

Est autem talis vita præstantior, quam quæ in hominem cadat. Qui enim hoc modo vitam agit, non quia homo est ita vivit, sed quatenus divinum quiddam in eo inest : quanto scilicet divinum hoc ei quod in nobis compositum est, antecellit, tanto etiam hujus functiones reliquas humanis functionibus præstabit, atque hujus virtus reliquæ virtuti morali. Si enim mens hominis respectu divinum quiddam est, vita quoque menti consentanea divina erit, si cum humana conferatur.

Neque tamen nos oportet quorundam monitis obsecutos humana sapere ut homines, et mortalia ut mortales, sed nos ipsos, quoad ejus fieri potest, a mortalitate vindicare, atque omnia facere, ut ei nostri parti, quæ in nobis est optima, convenienter vivamus. Præstantissimum autem eorum quæ in nobis sunt mens est : quæ licet proceritate et mole nullam rem superet, quia materiam excedit, potentia tamen et excellentia res omnium maxima est : nam valde absurdum fuerit, si quis non suam sed alienam vitam expetere et sequatur : quod enim in quoque præstantissimum et optimum est, id ipse est, et qui huic convenienter vivit, sibi potissimum vivet, vitamque maxime propriam agere. Præterea quod ante a nobis dictum est, etiam huic loco conveniet : quod enim cujusque proprium est natura, idem et optimum cuique est et jucundissimum : hominis autem omnium maxime proprium est, menti convenienter agere, siquidem ipsa mens est homo : sed cujusque rerum actoris proprium est sibi congruenter agere : ergo vita, quæ ad mentem accommodate traducitur, homini optima et jucundissima est : hæc vero et beatissima est, atque hæc primo loco humana felicitas vocanda sit.

Secundo autem loco ea quæ alii virtuti consentanea est. Muneris enim functiones ei convenientes humanæ sunt, atque in hominum inter se conversatione consistunt. Quippe justitiæ et fortitudinis et aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur, in actionibus, necessitatibus, negotiorum contractibus, et cupiditates nostras coercemus, quod alteri decorum est conservantes : hæc autem omnia compositam istam vitam conservant. Talia vero sunt humana. Præterea virtutes morales ad corporis affectionem spectantes multum interdum ei debent : natura enim quidam ad temperantiam idonei sunt, atque ad fortitudinem et animi

* Ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη κρείστων βίος, κτλ. — ** Χρὴ δ' οὐ κατὰ τοὺς παραινέοντας κτλ. — *** Cap. 8. Δευτέρως δ' ὁ κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, κτλ.

καὶ πρὸς μεγαλοψυχίαν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σῶμα διαθέσεως· καὶ ὅλως σφόδρα ὑπερέχεται ἢ τοῖς πάθεσιν ἢ ἠθικῇ ἀρετῇ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φρόνησις. Συνέζευκται γὰρ τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, ὡς καὶ δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐπεὶ φρόνησις μὲν τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν ἔχει· τὸ γὰρ ὀρθοδοξεῖν περὶ τὸ τέλος, ἐκείθεν.

Ἡ δὲ ἠθικὴ ἀρετὴ, πῶς δεῖ τοῦ τέλους τυχεῖν ἀπὸ τῆς φρονήσεως λαμβάνει, καθὼς ἐν τῷ ιγ' κεφαλαίῳ τοῦ ζ' βιβλίου διειληπται. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ μὲν ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐστὶ πάθη, καὶ τούτοις ἐστὶ συνημμένη, ταύτης δὲ ἀχώριστος ἡ φρόνησις εἶναι ἐδείχθη, φανερόν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ πρακτικὴ τοῖς πάθεσιν ἐστὶ συνημμένη· περὶ τὸ σύνθετον ἄρα, καὶ τὴν ἐν τούτῳ ζῶν· αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταὶ ἀνθρωπικαί· ὁ γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ὁρισμὸς ἀπὸ τοῦ συνθέτου· ὥστε καὶ ὁ βίος, ὁ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας, ἀνθρωπικός, καὶ ἡ εὐδαιμονία· ὁ δὲ κατὰ νοῦν βίος μόνος ἐστὶ κερωρισμένος τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ἡ κατὰ τοῦτον εὐδαιμονία. Πῶς δὲ κερωρισμένος ἐστὶ, καὶ ὡς ἔχει, διακριθῶσαι, μεζῶν ἐστὶ τοῦ προκειμένου, καὶ θεολογία μᾶλλον προσῆκεν· τοσοῦτον δὲ μόνον εἰπεῖν ἀρκέσει ἐν τῷ παρόντι, ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ὑπερβαίνει.

* Τοῦτο δὲ καὶ ἐκείθεν γίνεται δῆλον. Οὐ γὰρ δεῖται τῶν ἐκτός, καὶ τῆς ἐκείθεν χορηγίας εἰς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. Δεῖται μὲν γὰρ ὁ θεωρῶν, ἄνθρωπος ὢν, τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων· εἰς δὲ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν οὐδενός· ὁ δὲ πρακτικός δεῖται μὲν καὶ ὢν ὁ θεωρητικός, καὶ μᾶλλον οὗτος, ὅσω καὶ μᾶλλον τῷ σώματι πρὸς τὰς ἐνεργείας χρῆται· δεῖται δὲ ἐτι πρὸς τὰς ἐνεργείας καὶ τῆς ἐξωθεν χορηγίας. Ὁ μὲν γὰρ ἐλευθέριος χρημάτων πρὸς τὸ τὰ ἐλευθέρια πράττειν· ὁ δὲ δίκαιος, ἵνα ἀνταποδῶ. Χωρὶς γὰρ τῶν ἐξωθεν τούτων οὐ πράξουσιν οὐδὲν τῶν κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἕκαστος. Δεῖ γὰρ τῷ μὲν ἀνδρείῳ καιροῦ τινας καταλλήλου, καὶ τῆς ἐν σώματι δυνάμεως, ὅθεν ἐπιδείξεται τὴν τόλμαν, καὶ τὴν καρτερίαν· καὶ τῷ σώφρονι ἐξουσίας, καὶ τοῦ δύνασθαι, εἰ βούλοιο, ταῖς ἡδοναῖς ἐφεῖναι· καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστῳ χρεῖα τῶν καταλλήλων, ἐν οἷς δύναται πράξει τὴν ἀρετὴν. Ἄνευ γὰρ τοῦ πράξει κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς, μάλιστα μὲν ἀδῆλος ἢ βούλησις, καὶ ἡ ἕξις. Προσποιοῦνται γὰρ ἔνιοι μὴ δίκαιοι ὄντες βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν, καὶ ἐλευθέρια πράττειν, μὴ ὄντες ἐλευθέριοι. Ἐπειτα οὐδὲ τελεία ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἐν μόνῃ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς πράξεως· ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐστὶ· καὶ οὕτως ἐν ἀμφοῖν ἐστὶν, ὥστε ζητεῖται ἐν ποτέρῳ μᾶλλον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ἐν τῇ προαιρέσει, ἢ ἐν τῇ πράξει. Τὸ γὰρ τέλειον δῆλον, ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη. Φανερόν τοίνυν, ὅτι ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλειον εἶναι, τῆς ἐξωθεν χορηγίας δεῖται, καὶ τοσοῦτω πλείονος, ὅσω

magnitudinem ipsa corporis constitutione finguntur : denique magnam cum affectibus virtus moralis habet necessitudinem, sicut et ipsa prudentia. Nimirum cum morum virtute cohæret, ut supra ostendimus, quoniam prudentia a virtutibus moralibus principia sua mutuata est : inde enim profectus aliquis recte de fine suo iudicabit.

Quomodo autem finem suum assequi debeat, virtus moralis a prudentia discit, ut in tertio decimo libri sexti capite exposuimus.

Quum ergo virtus moralis in humanis affectibus versetur, et cum iis cohæreat, ab hac vero prudentiam separari non posse jam probaverimus, apparet omnem virtutem activam cum affectibus esse conjunctam : circa id igitur, quod compositum est, et ejus vitam versatur : at ejus quod compositum et concretum est virtutes humanæ sunt : hominis quippe definitio ab eo quod est compositum, sumitur : itaque et vita, quæ in his functionibus consistit, humana est, et felicitas : sola vero vita, quæ menti convenienter agitur, ab omnibus humanis separata est, pariterque ejus felicitas.

Quomodo autem sit separata, et quomodo se habeat, explanare, majoris negotii est quam id quod nobis propositum est, magisque theologiæ convenit : hoc tantum in præsentia dicere sufficiat, eam humanæ vitæ fines transire.

Quod quidem etiam illinc apparet. Neque enim externis bonis aut eorum copia ad functionem suam eget. Quippe rerum contemplator, ut homo, bonis quæ ad vivendum necessaria sunt, indiget : ad ipsam vero functionem nullis : at vero actor rerum indiget quoque iisdem quibus contemplator, magisque hic, quo magis ad explenda munera corpore utitur : sed externorum etiam bonorum copia ad functiones suas eget. Liberali enim pecunia opus erit ad actiones liberales, et justo ad gratiam referendam. Nam sine externis his bonis nemo quidquam eorum quæ virtuti suæ congruunt, agat. Scilicet viro forti opus est tempore opportuno et corporis robore ad audaciam suam et tolerantiam ostentandam : et temperanti opus est potestate, hoc est, facultate serviendi voluptatibus, si velit : denique ut suam quisque virtutem exercere possit, idoneas quasdam res requirit. Nam nisi quis secundum virtutis habitum agit, valde obscura ejus et voluntas est et habitus. Nimirum simulant nonnulli qui justi non sunt, velle se juste agere, et qui liberales non sunt, velle se liberaliter agere. Deinde nec in solo consilio perfecta est virtus, sed actione etiam opus est : in utroque enim est, et ita quidem est in utroque, ut quærat, in utro magis sit virtus, in consilio an in actione. Quod enim perfectum est, in utroque esse apparet. Est igitur manifestum, activam virtutem, ut perfecta sit, externorum bonorum copiam requirere, tanloque majorem, quanto major sit et pul-

* Δόξει δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτός χορηγίας κτλ.

μείζων ἐστὶ καὶ καλλίων· αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν πράξεις μεγάλαι, καὶ ἀξιολογοὶ οὔσαι καὶ πλείονων δεήσονται τῶν ἔξωθεν. Τῷ δὲ θεωρητικῷ οὐδενὸς τῶν τοιούτων πρὸς γὰρ τὴν ἐνέργειαν χρεῖα· ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐμποδῶν ἴστανται ταῦτα τῇ θεωρίᾳ. Δεῖσεται δὲ οὐχ ὡς θεωρητικός, ἀλλ' ὡς πρακτικός, ἐπεὶ ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀνθρώποις συζῶν, αἰρεῖται τὰ κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν, ἵνα πρὸς τοὺς συνόντας τὰ ἀνθρώπινα σώζη.

(Scripsi : *βιώη] cod. βιώη. — ^b ὠκείωται] cod. ὠκείωται. — ^c ἐστι] cod. ἐστιν. —)

Κεφ. ι'.

*Ἐπι περὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου, καὶ ὅτι ἡ τελεία εὐδαιμονία ἐν αὐτῷ ἐστὶ.

* Φαίνεται δὲ καὶ ἐκεῖθεν ἐν τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν. Ἡ γὰρ θεωρία μόνον θεοῦ ἔργον ἐστὶν ^a, ὅς ἐστιν ἀληθῶς μακάριος καὶ εὐδαιμόν. Ποίας γὰρ ἄλλας πράξεις ἀποδοτέον αὐτῷ; τὰς δικαίας; ἢ ^b γελῶιον συναλλάττειν αὐτόν, καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόναι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ἀλλὰ τὰς ἀνδρείας; πῶς οὖν ὑπομενεῖ τὰ φοβερά, καὶ περὶ τῆς ζωῆς κινδυνεύσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα; καὶ γὰρ καὶ εἰπεῖν ἄτοπον· ἀλλὰ τὰς ἐλευθερίας; τίνοι οὖν καὶ τί δώσει; ἄτοπον δὲ εἰ καὶ ἔσται αὐτῷ νόμισμα, ἢ τι τοιοῦτον, οὐ δεόμενος αὐτὸς εἰς τὸν βίον, ἔπειτα ἄλλω δίδωσιν, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ· σῶφρων δὲ πῶς ἂν εἴη φαύλας οὐκ ἔχων ἐπιθυμίας; πᾶσαι μὲν οὖν αἱ τοιαῦται πράξεις μικραὶ καὶ ἀνάξια θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ζῆν ^c πάντες ὑπειλήφασιν αὐτόν, ἀνάγκη καὶ ἐνεργεῖν· οὐ γὰρ δεῖ καθυδεῖν ἐξηγηγῶτα, καθάπερ τὸν Ἐνδυμῶνα· ἐπεὶ δὲ ἐνεργῶν οὔτε πράττει, καθὼς δέδεικται, οὔτε πολλῶ μάλλον ποιεῖ· οὐ γὰρ συνεχῶς περὶ ἀποτελέσματα τινα διατρίβειν εὐλογον αὐτόν κατὰ τοὺς δημιουργικούς τῶν τεχνιτῶν· τί λείπεται πλὴν θεωρεῖν; ἢ ἄρα τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικῇ ἂν εἴη. Ἐν ἄρα τῷ θεωρητικῷ βίῳ συνεστάναι πᾶσα ἀνάγκη τὴν τελείαν· συγγενεστάτη γὰρ ἐστὶ τῇ τοῦ θεοῦ ἐνέργειᾳ.

** Φαίνεται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν τῶν ἀλόγων εὐδαιμονίας μετέχειν, τῆς θεωρητικῆς ἐνεργείας ἐστεργημένα τελείως. Τῷ μὲν γὰρ θεῷ πᾶς ὁ βίος μακάριος, τοῖς δ' ἀνθρώποις ἐπ' ὅσον εἶκοι καὶ εἰκόνα φέρει τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας· τῶν δ' ἄλλων ζώων οὐδὲν μακάριον, ἐπεὶ οὐδαμῶς κοινωνεῖ θεωρίας. Ὅσα τοίνυν θεωρίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας μετέχει, καὶ ἄ ἄλλων θεωρεῖ, καὶ μάλλον εὐδαιμονεῖ, καὶ ὅπως ἐπ' ὅσον ^a ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία διατείνει, οὐ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ κατ' αὐτὴν δῆπου τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ τιμὰ δι' ἑαυτὴν ἡ θεωρία. Ὅσατ' εἴη ^a ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρίας, ἢ ἀρίστη δὴ καὶ τελειοτάτη ^f.

chrior : actiones enim ei convenienter susceptæ quam magnæ sint et præclaræ, pluribus etiam bonis externis egebunt. Rerum autem contemplatori ad muneris functionem nullis talibus opus est : immo vero ea contemplationi rerum (pæne dicam) impedimento sunt. Egebit autem non ut rerum contemplator, sed ut actor, quoniam ut homo et cum hominibus vitæ consuetudine conjunctus, consilia activæ virtuti consentanea capessit, ut apud familiares ea quæ homine digna sunt conservet.

CAP. X.

Præterea de vita contemplativa, et perfectam in ea beatitudinem esse.

Sed et illinc apparet, in vita contemplativa perfectam esse beatitudinem. Contemplatio enim solius dei opus est, qui vere felix est et beatus. Quæ enim aliæ actiones ei tribui debent? justæne? profecto ridiculum erit, si eum pactiones facere et deposita reddere dicamus, et cætera id genus : an fortes? quomodo ergo res periculosas subibit et de vita periclitabitur honestatis causa? hoc enim etiam dicere, absurdum est : an liberales? cui ergo et quid dabit? absurdum autem erit, si nummus ei sit, aut aliquid tale, quod ut vivat quidem ipse requirat, sed postea tamen honestatis causa aliis tradat : jam vero temperans quomodo erit, quum vitiosis cupiditatibus careat? omnes igitur ejusmodi actiones exiguæ deo que indignæ sunt : quoniam vero omnes illum vivere existimant, necesse est eam etiam munere aliquo fungi : neque enim oportet otiosum, Endymionis instar dormire : quum vero in hac functione neque agat, quemadmodum demonstravimus, neque multo magis faciat : neque enim perpetuo eum in perficiendis operibus quibusdam artificum operariorum exemplo versari verisimile est : quid præter contemplationem relinquatur? Quare dei muneris functione quum beatitudine excellat, in contemplatione consistere eam apparet. In contemplativa ergo vita perfectam eam esse omnino necesse est : nam divinæ functioni quam maxime cognata est.

Patet hoc vero etiam ex eo, quod nullum animal ratione carens beatitudinis particeps est, quippe que contemplativa illa functione penitus privata sint. Deo enim omnis vita beata est, hominibus autem qualenus illi similis est et divinæ illius functionis aliquam imaginem habet : reliquorum vero animalium nullum est beatum, quoniam nulla est eis contemplationis communitas. Quæcunque igitur in contemplationis, etiam in beatitudinis partem veniunt, et quæ magis contemplantur, etiam majore felicitate utuntur, denique quam late contemplatio, tam late quoque patet beatitudo, non per accidens, sed ex ipsa profecto contemplatione : hæc enim per se honore digna est contemplatio. Itaque beatitudo erit contemplatio quedam, optima sane et perfectissima. Eget tamen et bonis externis contemplatio, ut contemplatoris et corpus consistere possit et sanitas : neque enim verisimile est, homo quum sit, ei talibus non esse opus, non enim suis bonis satis instructa ad talia est natura.

* Ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, κτλ. — ** Σημεῖον δὲ καὶ τὸ μὴ μετέχειν κτλ.

* Χρεία δὲ καὶ τῶν ἐξωθεν τῷ θεωρήματι πρὸς τὸ συνεστάναι τὸ σῶμα καὶ ὑγιειαν· οὐκ εὐλογον γὰρ μὴ δεῖσθαι τῶν τοιούτων ἀνθρωπον ὄντα, οὐ γὰρ αὐτάρκτης ἢ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα εἰ.

** Δεήσεται δὲ οὐ τοσοῦτων ὄσων ὁ πρακτικὸς, οὐδὲ ἀπλῶς πολλῶν τινων καὶ μεγάλων, ἐπεὶ φαμεν χρεῖαν αὐτὸν ἔχειν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ μετρίων. Οὐ γὰρ ἡ περιβολή^h τοῦ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν αὐτάρκτη ποιεῖ τὸν εὐδαίμονα, ἢ πείθει κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν πρακτῶν, ἢ πράττειν τὰ δέοντα. Δυνατὸν γὰρ καὶ μὴ ἀρχοντα γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά, καὶ ἀπὸ μετρίων τινῶν ποιεῖν ἃ προσήκει τοῖς μεγάλῃ περιβεβλημένοις ἀρχῆν. Τοῦτο δὲ ὄρᾳ ἔστιν ἐναργῶς· οἱ γὰρ ἰδιῶται τῶν μέγα δυναμένων οὐχ ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τὰ ἐπιεικῆ φαίνονται πράττοντες. Τοσοῦτων τοίνυν εὐπορεῖν τὸν εὐδαίμονα ἰκανὸν πρὸς εὐδαιμονίαν· ἐνεργήσει γὰρ τὴν ἀρετὴν ἀκωλύτως, καὶ τὸν εὐδαίμονα βιώσεται βίον· μαρτυρεῖ δὲ τοῖς λόγοις καὶ Σόλων, οὐ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζων, ἀλλ' εὐδαίμονας ἰσχυρομένους εἶναι τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς κεχορηγημένους, πεπραγότες τε τὰ κάλλιστα, καὶ βεβιωκότας σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια ἔκτετα πράττειν ἃ δεῖ. Δοκεῖ δὲ καὶ Ἀναξαγόραν οὐ πλούσιον οὐδὲ δυναστὴν ὑπολαβεῖν τὸν εὐδαίμονα εἶναι· φησὶ γάρ, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ δόξειε τις τοῖς πολλοῖς ἄσπονος εἶναι· δυνατὸν γὰρ ἀγαθὸν καὶ εὐδαίμονα ὄντα, πονηρὸν καὶ ἄθλιον νομισθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἱ τοῖς ἐκτὸς καὶ φαινομένοις κρίνουσι, τούτων αἰσθανόμενοι μόνον. Ὡστε τοῖς ἡμετέροις λόγοις καὶ αἱ τῶν σοφῶν συμφωνοῦσι δόξα· καὶ τις καὶ ἀπὸ τούτων τοῖς εἰρημονεῖς γίνεται πίστις μετρία· τὸ γὰρ ἐν τοῖς πρακτοῖς ἀληθὲς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου φαίνεται· καὶ τούτοις ἐλέγχεται τὸ ψεῦδος, ὅταν οἱ λόγοι μὴ φαίνωνται τοῖς πράγμασιν ἐξακολουθοῦντες· ἐν γὰρ ταῖς πράξεσι τὸ κύριον· δεῖ τοίνυν σκοπεῖν τὰ προειρημένα, καὶ ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσι καὶ τῷ βίῳ φέροντας ἐφαρμόζειν, καὶ συνάδοντα μὲν ἀποδεκτόν, διαφωνοῦντα δὲ λόγους κενὸς ὑποληπτέον.

*** Ἐτι δὲ καὶ ἐκείθεν γίνεται δῆλον, εὐδαιμονέστατον εἶναι τὸν κατὰ νοῦν ἐνεργοῦντα· καὶ γὰρ θεωρήσετατός ἐστιν· οὐ τί γένοιτ' ἂν εὐδαιμονέστερον; εἰ γὰρ τι τῷ θεῷ μέλει τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τίς ἐστιν αὐτῶν ἐπιμέλεια παρ' ἐκείνου, καθάπερ πᾶσι δοκεῖ, καὶ εἴη γε, τίνοι τῶν ἐν ἀνθρώποις χαίρειν τὸν θεὸν μᾶλλον εἰκόσ, ἢ τῷ ἀρίστῳ καὶ συγγενεστάτῳ; τοῦτο δὲ ὁ νοῦς ἐστιν. Εἰ δὲ τῷ νῷ μάλιστα χαίρει, καὶ ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτον καὶ τιμῶντας, καὶ κατ' αὐτὸν ἐνεργοῦντας, ἀντευποιήσει πάντως, ὡς τῶν φίλων αὐτῷ καὶ συγγενῶν ἐπιμελουμένους, καὶ ἄλλως ὡς ὀρθῶς καὶ καλῶς πράττοντας· οὗτος δὲ ὁ σοφός

Non tamen tam multis quam actor rerum egebit, neque omnino multis magnisque, quia necessaria et modica eum desiderare dicimus. Neque enim opum abundantia et reliquorum quæ externa sunt bona beatum suis rebus contentum facit, aut adducit, ut recte de rebus sub actionem cadentibus iudicet, vel officio suo fungatur.

Potest enim aliquis, licet terræ et maris imperium non habeat, res honestas agere, et modicis opibus ea quæ magno imperatore digna sunt efficere. Atque hoc perspicue cernere licet : nam privati homines non minus, et fortasse magis, quam dynastæ præpotentes honestas actiones suscipere videntur. Tot igitur tantisque rebus ut beatus ad beatitudinem instructus sit, sufficit : quippe virtutem libere exercebit, et vitam beatam deget : assentitur vero his verbis Solon, qui non externis bonis beatitudinem definiebat, sed eos beatos dicebat esse, qui externis instructi bonis præclarissima facinora fecissent et temperanter vixissent : fieri enim potest, ut qui bona mediocria possident, quæ agenda sunt agant. Anaxagoras quoque non divitem neque potentem aliquem virum beatum existimasse videtur : neque enim mirandum dicebat fore, si ineptus quidam et absurdus vulgo videretur : fieri quippe potest, ut qui bonus sit et beatus, malus tamen ac miser a vulgo habeatur quod ex rebus externis et manifestis iudicat, propterea quod has tantum sensu percipit. Quamobrem his nostris rationibus etiam sapientum opiniones congruunt : quæ aliquo modo ad fidem iis quæ diximus, faciendam valent : nimirum in iis quæ sub actionem veniunt veritas ex factis et vita apparet : hisque mendacium convincitur, quando verba cum rebus ipsis non consentire manifestum est : in actionibus enim vis præcipua consistit : itaque ea quæ ante diximus, consideranda sunt eaque ad humanas actiones vitamque transferri et accommodari oportet, et quæ illi respondent, admitenda, quæ vero discrepant, verba inania habenda sunt.

Adde quod etiam hinc intelligitur, beatissimum esse qui muneribus menti convenientibus fungatur : nimirum deo carissimus est : quo quid beatius esse possit? si enim deus curam aliquam agit rerum humanarum, earumque, sicut omnibus videtur et probabile est, rationem habet, qua tandem in rebus humanis deum magis delectari decet, quam re omnium optima ipsique maxime cognata? hæc autem mens est. Quod si mente maxime delectatur, etiam iis qui hanc maxime diligunt et plurimi faciunt et muneribus ei convenientibus funguntur, præmia persolvat gratiamque referet, ut eorum quæ ipsi cara et cognata sunt, curam habentibus, et alioqui rectas et honestas actiones suscipientibus : hic autem est sapiens et qui muneribus menti convenienti-

Δεήσει δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας κτλ. — ** Οὐ μὴν εἰρητόν γε πολλῶν καὶ μεγάλων κτλ. — *** Ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν κτλ.

ἔστι καὶ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν· θεοφιλέστατος ἄρα· τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον εἶναι· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα ὁ σοφὸς μάλιστα εὐδαιμονῶν. Ἡ ἄρα τελεία εὐδαιμονία ἐν τῷ θεωρητικῷ συνίσταται βίῳ.

(Scripsi : ^a ἔργον ἐστίν | vulgo ἔργον ἐστίν. — ^b ἦ] cod. ἦ. Est autem nostra lectio præferenda illi, quam habent omnes fere Aristotelis membranæ, ἦ, quamque exprimit Lambinus. At in codice Laurentiano, quem Bekkerus litteris Kb notare solet, ista particula omittitur. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐφ' ὅσον | cod. ἐφ' ὅσων. — ^e Ὄστ' εἶη] cod. Ὄς τ' εἶη. — 'τελειοτάτη] cod. τελειωτάτη. — ^f αὐτάρκης ἢ φύσις πρὸς τὰ τοιαῦτα] cod. αὐτάρκης ἢ φύσις τὰ τοιαῦτα. — ^h περιβολή] cum Andronici codice; quod intelligi potest. Vide Stephani Thesaurum. Non spernenda tamen Stagiritaë membranarum scriptura ὑπερβολή. — ⁱ εὐδαιμόνας] cod. εὐδαιμονίας. —)

Κεφ. ια'.

Ὅτι περί ἀρετῆς οὐχ ἱκανὸν τὸ εἰδέναι, ἀλλ' ἔχειν καὶ χρῆσθαι πειρατόν.

* Ἄ μὲν οὖν προσῆκε περὶ τῶν ἀρετῶν ὡς ἐν τύπῳ διαλαβεῖν, ἔτι τε φιλίας, καὶ ἡδονῆς, καὶ τῆς εὐδαιμονίας, ἱκανῶς εἰρηται· καὶ οὐδενὸς ἴσως ἔτι δεήσει τῇ πραγματείᾳ πρὸς γε τὸν περὶ αὐτῶν λόγον. Τί οὖν; ἦνυσται τὸ προτεθὲν ἡμῖν ἤδη, καὶ τὸ προσῆκον τέλος ἔλαβεν ἢ σπουδῆ; καὶ μὴν πρακτικὴ τίς ἐστίν ἢ φιλοσοφία, καὶ δεῖ καταλλήλου τελους αὐτῇ· τὸ δὲ εἰδέναι τί ἐστὶν ἀρετὴ, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, θεωρία τίς ἐστὶ μόνον. Οὐκοῦν καθάπερ τῷ πρὸς ἀρετὴν ἐπειγομένῳ οὐ μέγρι τούτου στέναι δεῖ τὴν σπουδὴν, μαθόντι τίνα δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τί τέ ἐστὶν ἢ ἀρετὴ, καὶ τίς ἢ κακία, καὶ τί τὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ καὶ πράξεων ἀπεισθαι, καὶ τὴν μὲν φεύγειν, τὴν δὲ διώκειν, ὑπὲρ δὲ τοῦ τῆς εὐδαιμονίας τυγχάνειν πάντα ποιεῖν· τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτῃ ἀνάγκῃ μὴ τούτοις ἀγαπᾶν μόνον τοῖς λόγοις, ὅθεν ἐνὶ μαθεῖν ἕκαστα τί ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἀν γένοιτο κατορθῶσαι· καὶ τοῦτο διδάσκειν, οἰόμενον οὕτως ἀν ἀληθῶς γενέσθαι διδάσκαλον ἀρετῆς. Πρὸς γὰρ τὴν τελείωσιν τοῦ γυμναζομένου τὸν παιδευτὴν προσῆκει τάττειν τοὺς λόγους· τελείωσις δ' ἂν εἴη τοῦ τῆς ἀρετῆς ἀθλητοῦ, τὸ ἀγαθὸν αὐτὸν γενέσθαι καὶ πρακτικὸν τῶν καλῶν· φανερόν τοίνυν, ὡς ἄρα τοῖς περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρημένους ἐκεῖνα προσθεῖναι δεῖ, τί ποιῶν ἕκαστος, ἢ πῶς ἔχων, οἰκείως εἰς ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἔξει, καὶ τῶν περὶ αὐτῆς ἡδέως ἀκούσεται λόγων, καὶ βιώναι δυνήσεται κατ' αὐτήν· οὕτω γὰρ ἂν ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς αὐτάρκης γένοιτο λόγος, διὰ πάντων τὸ γιγνόμενον σώζων. Πει-

bus fungitur : est igitur deo carissimus : eandem autem beatissimum etiam esse decet : ac propterea sapiens maxima felicitate floret. Perfecta ergo beatitudo in vita contemplativa consistit.

Cap. XI.

Non satis esse scire ea quæ ad virtutem spectant, sed nitendum etiam esse, ut ea habeamus iisque utamur.

Quæ ergo quasi pingui Minerva dicenda esse de virtutibus, item de amicitia, voluptate et beatitudine videbantur, satis jam dicta sunt : neque quidquam amplius fortasse huic tractatui ad plenam de iis disputationem deerit. Quid igitur? num peregrinus jam propositum, et congruum finem industria nostra assecuta est? atqui activa hæc philosophia est, quæ idoneum finem desideret : at vero scire quid sit virtus et unaquæque ceterarum rerum, nihil aliud quam quædam contemplatio est. Quemadmodum ergo is qui ad virtutem contendit, non hunc diligentis sue terminum statuere debet, ut sciat, quid agendum et quibus rebus abstinendum sit, quid item sit virtus et vitium, quis denique extremus rerum humanarum finis, sed actiones etiam suscipere, atque illam fugere, hanc sequi, postremo nihil reliqui facere. quominus beatitudinis particeps fiat : eodem modo virtutis magistrum necesse est non in hac sola doctrina acquiescere, ex qua discere possit, quid unaquæque res valeat, sed ut fiant talia ipsum res bene gerere oportet : atque hoc ipsum docere, ratum se hac ratione revera virtutis præceptorem fore. Eo enim magistrum præcepta referre decet, ut alumnus qui exercetur in arte sua perfectus evadat : illa autem virtutum cultoris perfectio erit, si bonus fiat et quæ honesta sunt agat : hinc patet, sermoni nostro de virtutibus habito illud etiam addendum exponendumque esse, quibus actionibus singuli, aut quo habitu accommodate ad virtutem et bonum se habeant ejusque præcepta libenter audiant et honeste vivere possint : ita enim demum quæ de moribus traditur perfecta erit doctrina, si per omnia actiones conservet. Nitendum igitur, ut hanc quoque docendi ra-

ρατέον δὴ ταύτην τὴν μέθοδον ἀποδοῦναι. Εἰ μὲν οὖν ἱκανὸς ᾖν ὁ περὶ τῆς ἀρετῆς λόγος πείσαι γενέσθαι χρηστούς, πολλοὺς ἂν μισθοὺς καὶ μεγάλους δικαίως, κατὰ τὸν Θεόγνιν, ἐφερόμεν, καὶ πολλῶν ἔδει τοῦτον ὠνεῖσθαι, καὶ ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου λαβεῖν.

* Νῦν δὲ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ ἐλευθερίους τῶν νέων, καὶ οἷς εὐγενὲς καὶ φιλόκαλον ἦθος, φαίνονται δυνάμενοι πείθειν, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ταύτης πρᾶξιν, καὶ τὴν ἔξιν παρακαλεῖν.

** Τοὺς πολλοὺς δὲ οὐκέτι: ἃ δύναται γὰρ οὐδεὶς τῶν τοιούτων λόγῳ τινὶ καὶ πειθοῖ τὴν καλοκαγαθίαν ἐλέσθαι, καὶ τὴν κακίαν φυγεῖν· οὐ γὰρ αἰδῶς αὐτοὺς ἀγχι δεινὸν ἡγοούμενος αὐτὸ τὸ δόξαι κακοῦς, ἀλλὰ φόβος, οὐδὲ ἀπέχονται τῶν φαύλων, διότι φαῦλα, καὶ ὅτι τὰ ταῦτα πράττειν αἰσχρὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας· τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι λόγῳ μὲν οὐ ζῶσιν, ὅθεν αἰδεῖσθαι συμβαίνει, πάθει δὲ ἀκολουθοῦντες τὰς ἐπομένας τοῖς πάθει διώκουσιν ἡδονάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἀντικειμένας φεύγουσι λύπας· τὸ δὲ φεύγειν τὰς λύπας, τοῦτό ἐστι τὸ φοβεῖσθαι· τοὺς δὲ οὕτως ἔχοντας, καὶ τῷ μὴ γέυσασθαι τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ σπουδαίων, μηδὲ εἰς ἔνοιαν τούτων δυνηθέντας ἔλθειν, τίς ἂν λόγος μεταρρυθμίσει; ἢ καὶ γὰρ ἀδύνατον, ἢ οὐ βᾶδιον, τὰ χρόνῳ πολλῷ τοῖς ἡθεσὶ ἐμπαγέντα καὶ βεβαιωθέντα, λόγῳ κινήσει μόνῳ. Δεῖ γὰρ καὶ ἐτέρων, ὧν παρόντων ἀγαπητὸν εἶ τις ἀρετῆς καὶ χρηστῶν ἡθῶν μεταλάβοι. Ἐπεὶ τοίνυν οὐκ αὐτάρκεις οἱ λόγοι πρὸς τὸ προκείμενον, ζητητέον τίνα ἐστίν, ὧν προὑποκειμένων καὶ ὁ λόγος τὸ ἀγαθὸν δύναται πείθειν.

(Scripsi : ἃ οὐκέτι] cod. οὐκ ἔτι. — ἢ μεταρρυθμίσει] cod. μεταρρυθμίσει. — ὃ κινήσει] ex Heinssii conjectura ; cod. κοινήσει. —)

Κεφ. ιβ'.

Πῶς ἐστὶ καλὸν καὶ ἀγαθὸν τίνα γενέσθαι· καὶ ὅτι δεῖ πρὸς τοῦτο τοῦ νόμου.

*** Τὰ τοίνυν αἰτία τῆς ἀρετῆς τοῖς ἀνθρώποις τρία πᾶσι δοκεῖ· φύσις, καὶ διδασκαλία, καὶ ἔθος. Ἡ μὲν οὖν φύσις, ὅτι ἐφ' ἡμῖν οὐκ ἔστι, φανερόν· τὸ γὰρ πεφυκέναι πρὸς ἀρετὴν διὰ τίνος γίνεται θείας αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν· ἡ δὲ διδασκαλία καὶ ὁ περὶ τῶν ἀρετῶν λόγος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὐ πάντας δύναται πείθειν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν τοῦ ἀκρατοῦ ψυχὴν ἔθεσὶ τισιν ἀγαθοῖς παρεσκευασμένην εἶναι, πρὸς τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μισεῖν ἃ δέον ἐστίν· οὕτω γὰρ ἂν καλῶς ὑποδέξαιτο τὴν διδασκαλίαν, καθάπερ ἡ τὸ σπέρμα θρέψαι δυναμένη γῆ· χωρὶς δὲ τούτου πῶς ἂν ἀκούσειε λόγου τῶν ἡδονῶν ἀφιστάντος; πῶς δ' ἂν δλωσὶ καὶ δυνηθεῖ συνεῖναι ζῶν κατὰ πάθος; τὸν δὲ οὕτως ἔχοντα πῶς οἶόν τε μεταπεισαι;

tionem explicemus: Si enim sermo de virtute habitus per se satis valeret ad inducendos homines, ut boni fierent, jure magnam et amplam mercedem, ut ait Theognis, acciperem, magnoque emendus esset hic sermo, et omni modo comparandus :

Nunc vero bonos quidem et ingenuos adolescentes, quibus generosa et honesti studiosa indoles est, videntur sermones ad virtutem adducere et ad hujus exercitationem et habitum adhortari posse :

Vulgus vero non item : neque enim quisquam eorum ratione ulla aut persuasione ad honestatem amplectendam, et ad vitium fugiendum incitari potest : neque enim pudor eos adducit, ut hoc ipsum dedecus existiment, quod improbi habeantur, sed metus, neque abstinent maleficiis, quia mala sunt, et quia maleficia admittere turpe est, sed propter pœnas : cujus rei causa est, quod ratione non vivunt, ex qua pudor oritur, sed affectus sequuntur et voluptates affectibus congruentes consecantur, ideoque dolores illis contrarios fugiunt : fugere autem dolores, hoc illud est, quo perturbantur : eos vero qui ita se habent, et quum nunquam ea quæ vere bona et honesta sunt gustaverint, ac ne ad considerationem quidem eorum et cogitationem pervenire possint, quæ tandem corrigere possit ratio? non enim fieri potest, aut certe vix, ut quæ jam pridem moribus infixæ hæserunt et quasi confirmata sunt, sola oratione mutantur. Requiritur enim et alia, quæ si adfuerint, tum demum bene etiam nobiscum agatur, si virtutem moresque bonos adipisci possimus. Cum ergo ad id quod propositum est sola per se non sufficiat disciplina, quæritur, quænam sint illa, quæ subesse prius oportet, ut bonum ipsum persuadere nobis queat ratio.

Cap. XII.

Quomodo honestus et bonus evadere possit aliquis : idque ut fiat, lege opus esse.

Causæ igitur virtutis humanæ tres omnibus esse videntur : natura, disciplina, consuetudo. Jam vero naturam in nostra potestate non esse, manifestum est : nam ad virtutem nasci divina quadam causa hominibus revera fortunatis contingit : doctrinam vero et virtutis disciplinam non posse omnes ut credant adducere, satis ex superiori disputatione apparet, sed necesse est bona prius consuetudine præparatum esse auditoris animum, tum ad amplectenda ea, quibus gaudemus, tum ad rejicienda quæ odio digna sunt : sic enim oportune excipiet doctrinam, ut terra semen, quod alere potest : sine hoc vero quomodo animum inducat audire sermonem a voluptatibus avocantem? quomodo vero qui perturbatione vitam dirigit omnino talem sermonem intelligat? at cum qui ita sit affectus, quonam modo

* Nūn δὲ φαίνονται κτλ.— ** Τοὺς δὲ πολλοὺς ἀδυνατεῖν κτλ.— *** Γίγνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἴονται οἱ μὲν φύσει, κτλ.

δῆλον γάρ, ὡς οὐ λόγῳ δύναται τὸ πάθος ὑπείκειν, ἀλλὰ βία τινί. Διὰ τοῦτο οὐχ ἱκανὸς ὁ λόγος ποιῆσαι χρῆστούς, τὸ δὲ ἔθος προὔποκεισθαι δεῖ τῆς διδασκαλίας, δι' οὗ τὸ ἦθος τοῦ ἀκροατοῦ πρὸς ἀρετὴν οἰκείως ἂν ἔχοι, στέργον * μὲν τὸ καλὸν δυσχεραίνον ὃ δὲ τὸ αἰσχροῦν.

* Ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ἔθος δεῖ προὔπάρχειν, καὶ τὴν ψυχὴν προδιατιθέσθαι, δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐθισθῆναι δὲ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τυχεῖν ἀγωγῆς ὀρθῆς καὶ πρὸς ἀρετὴν φερούσης διαίτης, πῶς ἂν γένοιτο χωρὶς τῶν ὀρθῶν καὶ δικαίων καὶ θλῶς καταλλήλων ἀρετῆ νόμων; δεῖ γὰρ ὑπὸ νόμοις τοιοῦτοις ἔτι νέον ὄντα τραφῆναι. Τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, καὶ μάλιστα νέοις οὔσι· καὶ διὰ τοῦτο προσήκει νόμοις τετάχθαι αὐτοῖς τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὴν τροφήν, καὶ ἄλλα, δι' ὧν ὁ βίος· καὶ οὕτως οὐκ ἂν εἴη λυπηρὰ αὐτοῖς, διὰ τὸ συνήθη γενέσθαι. Οὐ μόνον δὲ νέοις οὔσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνδράσι χρεῖα τῶν νόμων· οὐ γὰρ ἱκανὸν πρὸς τὸ γενέσθαι χρῆστούς, τὸ νέους ὄντας μόνον τροφῆς ὀρθῆς καὶ ἐπιμελείας τυγχάνειν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀνδρωθέντας ἐπιτηδεύειν δεῖ τὰ καλά, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἑαυτοῦς ἐθίζειν, καὶ τνικαῦτα δεησόμεθα νόμων, καὶ θλῶς περὶ πάντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ ἀνάγκη πειθαρχοῦσι μᾶλλον, ἢ λόγῳ, καὶ ταῖς ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τινες οἰοῦνται δεῖν τοὺς νομοθέτας πρῶτα μὲν λόγοις ἐπὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐνάγειν, προτρεπομένους τοῦ καλοῦ χάριν· οὕτω γὰρ ἂν τοὺς ἐπιεικῆς ἀμείνους γενέσθαι, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐθισθέντας· ἔπειτα τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ ἀφυῶς ἔχουσι κολάσεις καὶ τιμωρίας ἐπιτιθέσθαι, τοὺς δ' ἀνιάτους ἐξορίζειν τοῦ χοροῦ τῶν υγιαιόντων, ἢ δυναμένων· προσήκει γὰρ τὸν μὲν ἐπιεικῆ καὶ πρὸς τὸ καλὸν ζῶντα τῷ λόγῳ πειθαρχήσῃ· τὸν δὲ φαῦλον ἡδονῆς ὀρεγόμενον καὶ πάθεισιν ἀλόγοις ἀκολουθοῦντα λόγῳ μὲν οὐκ ἂν βελτίω γενέσθαι, λύπη δὲ κολαζόμενον, ὥσπερ ὑποζύγιον. Ὅθεν καὶ φασὶ δέον εἶναι τοὺς ἀλογωτέρους ἐκείναις ταῖς λύπαις κολάζειν, αἱ πρὸς τὰς ἀγαπωμένας ὑπ' αὐτῶν ἡδονὰς ἐναντίως ἔχουσιν· οἷον, τὸν μὲν πλεονέκτην ἀπογυμνῶσαι τῶν ὑπαρχόντων, τὸν δὲ ἀλαζόνα καὶ ὑβριστὴν ἀτιμάσαι, τυπῆσαι δὲ τὸν ἀκόλαστον.

** Εἰ δὲ ταῦτα σκληρὰ καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀγαθὸν εἶναι δεῖ καὶ ἐπιεικῆ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστον, ἐκ παιδὸς καλῶς καὶ ὀρθῶς προσήκει τραφῆναι, καὶ παιδευθῆναι, καὶ τὴν ἐπιεικίαν ἐθισθῆναι, καὶ οὕτως ἔπειτα ζῆν ἔν ἐπιτηδεύμασιν ἀγαθοῖς, καὶ μήτε ἄκοντα μήτε ἐκόντα πράττειν τὰ φαῦλα· τοῦτο δὲ δύναται γενέσθαι διαιτωμένους κατὰ τινὰ τάξιν καὶ λόγους ὀρισμένους, κῦρος ἔχοντας καὶ ἰσχύον. Τὰ μὲν οὖν τῶν πατέρων πρὸς τοὺς παῖδας προτάγματα, τὴν ἰσχύον οὐχ οὕτω μεγάλην ἔχει ὥστε βιάζεσθαι, οὐδέ τις ἐνὸς ἀνδρός,

oratione de sua sententia demovere possis? Est enim manifestum, perturbationem non posse orationi cedere, sed vi esse cogendam. Quamobrem sola doctrina ad bonos faciendos non sufficit, sed doctrinam consuetudo præcedat oportet, qua auditoris mores ad virtutem accommodati sint, qui honestum amplectantur turpitudinæ neque offendantur.

Debere ergo bonam consuetudinem præmitti, priusque bene componendum esse animum, ex præcedentibus apparet: assuescere autem ad bonum, simulque consequi institutionem rectam et vitæ genus ad virtutem adducens, quomodo cuiquam contingat sine rectis et justis, denique virtuti consentaneis legibus? oportet nempe in talibus legibus ab adolescentia educari. Temperanter enim et patienter vivere cum multitudini injucundum est, tum maxime adolescentibus: quocirca studia et educationem cæteraque, quæ ad bene vivendum necessaria sunt, legibus sanciri iisque præscribi convenit: ita fiet, ut molesta iis esse desinant, quum jam consuetæ esse cœperint. Neque adolescentes solum, sed viri etiam legibus egent: quia non satis est ad morum bonitatem assequendam adolescentes solos recte educari diligenterque institui, sed quum corroboratis jam ætatis quæ honesta sunt agere et virtutis exercitationi assuescere debeant, tum quoque opus erit legibus, denique quam diu vivemus: plerique videlicet necessitati potius quam orationi parent, et pœnis magis quam honesto commoventur. Quamobrem existimant nonnulli ab iis qui leges ferunt homines primum rationibus et verbis honesti causa ad virtutem et bonum excitandos et cohortandos esse: ita scilicet futurum, ut boni viri fiant meliores, ad bonum jam assuefacti: deinde in eos qui non parebunt, quique natura minime apti ad virtutem et officium erunt, esse animadvertendum et supplicia constituenda, denique insanabiles de numero sanorum aut eorum qui viri boni munere fungi possunt, eximendos esse: consentaneum quippe est, virum bonum qui ad honesti normam vitam dirigit, orationi obtemperaturum; improbum autem, quando voluptates consecratur et animi affectionibus mentis lumine carentibus servit, oratione corrigi non posse, quum dolore tanquam jumentum castigetur. Quare dicunt homines dementes iis castigandos esse doloribus, qui voluptatibus iis quasi illi adamant adversantur: verbi causa, fraudatorem omnibus bonis privandum, arrogantem et contumeliosum infamandum, intemperantem verberibus coercendum esse.

Quodsi hæc dura sunt ac molesta, et tamen bonum esse oportet unumquemque hominum ac probum, statim a prima ætate bene educari et institui atque ad probitatem assuescere eum convenit, atque ita rectis deinceps institutis vitam traducere, ac neque invitum neque sponte res malas et flagitiosas admittit: hoc autem contingere nobis potest si ex præscripto quodam ordine et definitis quibusdam præceptis vivamus quæ legum instar rata sint et valeant. Et patrum quidem jussa, quibus officia liberis imponunt, vim quidem ita magnam

* Ἐκ νέου δὲ ἀγωγῆς ὀρθῆς τυχεῖν κτλ. — ** Εἰ δ' οὖν, καθάπερ εἰρηται, κτλ.

μη τυράννου ὄντος ἢ βασιλέως, οἱ λόγοι δύνανται τοσοῦτον, ὥστε μὴ βουλομένους ἐνάγειν ἐπὶ τὰ καλὰ τοὺς πολλούς· μόνος δὲ ὁ νόμος ἀναγκαστικὴν τινὰ δύναμιν ἔχει. Πιστεύεται γὰρ ἀπὸ τινος νοῦ καὶ φρονήσεως τεθῆναι τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἃ ὅθεν τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἐχθαίρουσιν οἱ πολλοὶ ταῖς δρμαῖς αὐτῶν ἐναντιουμένοις, κἂν ὁρθῶς αὐτὸ δρῶσι· τῶ νόμῳ δὲ οὐδεὶς ἄχθεται τάττοντι τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τῶν πονηρῶν ἀφιστάντι· τοὺς μὲν γὰρ ζῶντας τῶν παιδευτῶν ἴσως ἐστὶ νομίσαι μίσει τινὶ ἢ φθόνῳ κινουμένου λυπεῖν· τοῖς νόμοις δὲ οὐ τοῦτο συμβαίνει. Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα δεῖ νόμων ρυθμιζόντων καὶ διατιθέντων πρὸς τὴν ἀρετὴν εὐθὺς ἐκ παιδός

* Τοιοῦτοι δὲ νόμοι μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων ἐγένοντο πόλει, καὶ τισιν ἄλλαις ὀλίγαις κομιδῇ· ταῖς δὲ πλείσταις πόλεσιν οὐκ ἐμέλησε περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἕκαστος ὡς βούλεται τάττει τὸν βίον καὶ τὴν οἰκίαν, Κυκλωπικῶς θεμιστεύων

Παίδων ἢδ' ἀλόχου.

Κράτιστον μὲν οὖν τὸ γίνεσθαι κοινὴν ἐπιμέλειαν καὶ ὀρθήν, καὶ πάντας ζῆν δύνασθαι τεταγμένως, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς ἀπαιτεῖ λόγος· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, καὶ τὸ κοινὸν ἀμελοῖτο, προσήκειν ἐκάστῳ δοξάζειν ἂν τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν βοηθεῖν, ἢ βοηθεῖν προθυμεῖσθαι· δυνηθεῖ δ' ἂν ἕκαστος ταῦτα τοὺς οἰκειοὺς εὐεργετεῖν νομοθετικὸς γενόμενος, ὡς φανερόν ἐκ τῶν εἰρημέλων. Γίνεται γὰρ πᾶσα ἐπιμέλεια διὰ νόμων· καὶ αἱ μὲν κοιναὶ ἐπιμέλεια διὰ τῶν κοινῶν νόμων, αἱ δὲ σπουδαῖαι καὶ ἐπιεικεῖς ἐπιμέλεια καὶ παιδεῖα διὰ τῶν καταλλήλων, τῶν σπουδαίων καὶ ἐπιεικῶν, φημί, νόμων.

Γεγραμμένους δὲ ἢ ἀγράφους εἶναι τοὺς νόμους, οὐδὲν διαφέρει· οὐδὲ τὸ πολλοὺς παιδεύειν, ἢ ἕνα ρυθμίζειν εἰσαγάγει ἂν τοῖς νόμοις διαφορὰν· ὥσπερ ἐπὶ τῆς μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων συμβαίνει· καὶ γὰρ ἂ τὸν ἕνα δύναται γυμνάσαι, καὶ τοὺς πολλούς, καὶ δι' ὧν εἰς μουσικὸς, καὶ πολλοὺς οὐδὲν κωλύει γενέσθαι, καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν οἰκίαν διατιθέντα μίαν καὶ ρυθμιζόντα, ἢ ἕνα ἀνδρα παιδεύοντα, οὐδὲν κωλύει νόμους τιθέναι, καὶ εἶναι νομοθετικόν, οὐδὲν ἦττον τοῦ πόλιν ὅλην ἢ ἔθνος διατιθέντος. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἔθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίᾳ μᾶλλον οἱ πατρικοὶ λόγοι, καὶ τὰ ἔθη, οἷς φαίνεται χαίρων, μεγάλην ἐν τοῖς πασι καὶ τοῖς ἄλλοις, οἰκειοῖς δύναμιν ἔχει, καὶ πολλῶν πλέον διὰ τὴν συγγένειαν καὶ τὰς εὐεργεσίας· εὐνοὶ γὰρ εἰσι διὰ ταῦτα τῶ πατρὶ μᾶλλον οἱ παῖδες, ἢ οἱ πολῖται τῶ νομοθέτῃ. Καὶ διὰ τοῦτο βῆρον ἀγονται, καὶ τοῖς νόμοις πείθονται μᾶλλον, κἂν ἄλλως ἀπειθεῖς ὦσι, φύσει τινὶ στερῆσαντες ἐξ ἀρχῆς· ἔτι δὲ καὶ ἀκριβέστεροι γί-

non habent, ut cogere eos possint, neque unius alicujus viri, nisi forte tyrannus aut rex est, præcepta tantum valent, ut vulgus etiam invitum ad actiones honestas compellant: sola autem lex cogendi quandam vim habet. Creditur enim ab initio mente quadam et prudentia constituta esse: quapropter plerique odium gerunt in homines, qui ipsorum cupiditatibus et appetitionibus adversantur, etiamsi id recte faciant: at legi æquum et bonum præscribenti et a vitiiis homines avertenti nemo succenset: etenim vivi virtutis magistri odio fortasse aliquo atque invidia adducti detrimentum nobis importare velle existimantur: quod in leges non cadit. Est igitur manifestum, certas leges requiri, quæ statim a prima ætate ad virtutem mores nostros forment et componant.

Talibus autem legibus sola Lacedæmoniorum civitas et aliæ quædam, sed admodum paucæ usæ sunt: in plerisque vero nulla earum habetur ratio, sed suo quisque arbitrato et vitam suam et familiam instituit, Cycloppum more.

Uxorum et natos privata lege gubernans.

Optimum igitur est, civium institutionem communitè ab omnibus et recte procurari, omnesque conservato vitæ ordine et ut recta postulat ratio vivere posse: quod si non fiat, et commune negligatur, unicuique convenire videatur suis liberis et amicis ad virtutem comparandam operam navare, aut saltem eniti, ut ad eam rem iis prosit: possit vero suos quisque familiares hoc beneficio afficere, si legum ferendarum scientiam fuerit consecutus, ut e præcedentibus patet. Nam cum omnis disciplinæ publicæ et institutionis procuratio legibus continetur, et communis quidem communibus, tum illa honesta et bona procuratio atque institutio est, quæ idoneis, id est, probis et bonis legibus continetur.

Sed utrum scriptæ sint leges, an non scriptæ, nihil refert: neque num multi instituantur, an unus erudiatur, quidquam differentiæ legibus affert: quemadmodum in musica et gymnastica arte et cæteris studiis evenit: quæ enim unum in hoc genere exercere possunt, possunt et multos, et quibus unus evadere musicus potest, iis nihil obstat, quin multi evadere queant, et contra. Itaque nihil obstat, quominus ille qui unam familiam componit et regit, aut qui unum hominem instituit, leges quoque ferat, earumque ferendarum non minus peritus sit, quam qui totam rempublicam componit aut gentem moderatur. Nam quemadmodum in civitatibus instituta vitæ et mores valent, sic in una familia oratio paterna et mores, quibus patrem delectari manifestum est, magnum apud liberos reliquosque familiares habent pondus, multoque magis propter generis communitatem et beneficia: nimirum propterea patre benevolentiores filii sunt, quam cives legum latori. Quocirca facilius ducuntur magisque legibus parent, etiamsi alioqui non obediant, quia naturalem aliquam benevolentiam et amorem ab initio afferunt: præterea accuratiores quam publicæ leges erunt privatæ, ideoque magis prosunt, quemadmodum et in medicina se res

* Ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει κτλ. — ** Γεγραμμένον δ', ἢ ἀγράφον, κτλ.

νοιντο ἂν τῶν κοινῶν οἱ καθ' ἑκάστον νόμοι, καὶ διὰ τοῦτο λυσιτελέστεροι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς ἰατρικῆς ἔχει. Καὶ γὰρ οἱ μερικοὶ ἰατρικοὶ λόγοι, οἱ ἐνὸς ἐφαρμόζοντες σώματος ἕξει, βέλτιον ἰάσσονται τῶν καθ' ἑ-
 λου·¹ καθ' ἑλίου μὲν γὰρ τῷ πυρέττοντι συμφέρει ἀσι-
 τία καὶ ἡσυχία, τινὲ δὲ ἴσως οὐ ταῦτα ἀλλὰ τάναντία
 λυσιτελήσει, καὶ διὰ τοῦτο δ' ἐνὶ σώματι νομοθετῶν
 ἀκριβέστερον νομοθετήσεται τοῦ πᾶσιν ἀπλῶς διαιτῶντος·
 καὶ ὁ πυκτικὸς δέ, ἐὰν ἀπὸ τοῦ ἀεὶ παρόντος ἀνταγω-
 νιστοῦ τὸν ἀγῶνα διατιθῆ, καὶ τὴν μάχην οὐχ ὁμοίαν
 ἀεὶ τὴν αὐτήν, ἀλλὰ προσήκουσαν ἑκάστῳ ποιῆται,
 ἀμεινον ἀγωνιεῖται· καὶ ὁλων ἀκριβέστερον ἑκάστον
 ὠφελήσεται, τῆς ἐπιμελείας ἰδίας καὶ καθ' ἑκάστον
 γινομένης, οὕτω γὰρ ἑκάστῳ γένοιτο τοῦ προσήκοντος
 τυχεῖν. Πανερὸν τοίνυν, ὅτι ἐπιμεληθεῖ μὲν ἀριστα
 καὶ ἐνὸς τινος καὶ ὀλίγων, ὁ τὸ καθ' ἑλίου γινώσκων,
 ἢ ἰατρός, ἢ γυμναστής, ἢ νομοθέτης, ἐπειδὴν τὸν
 καθ' ἑλίου λόγον τῆς ἐπιστήμης συνάψῃ τῷ μερικῷ·
 καὶ γὰρ οἶδεν ἃ πᾶσιν, ἢ τοῖσδε, ἢ οὕτως ἔχουσι,
 λυσιτελεῖ· τοῦ κοινοῦ γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονται τε
 καὶ εἰσιν. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸν μὴ τὸ καθ' ἑλίου
 εἰδῶτα, πεθεαμένον δὲ ἀκριβῶς τὴ συμβαίνοντα ἑκάστῳ
 δι' ἐμπειρίαν, ἐνὸς τινος καλῶς ἐπιμεληθῆναι· καὶ
 γὰρ ἰατροὶ τινὲς εἰσι τῶν σωμάτων τῶν ἑαυτῶν, ἄλ-
 λους ταῦτα μὴ δυνάμενοι βοηθεῖν. Ὅμοίως δὲ καὶ
 ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων συμβαίνει, καὶ οὕτως
 δὲ τῆς ἐμπειρίας ἀρκούσης πρὸς τὴν ὠφέλειαν τῶν
 ἐπιτηδευμάτων ἑκάστων, τὴν γε ἐπιστήμην ζητητέον
 πάσῃ σπουδῇ, καὶ βαδιστέον ἐπὶ τὸ καθ' ἑλίου τῷ
 τεχνικῷ καὶ θεωρητικῷ βουλομένῳ γενέσθαι. Περὶ
 γὰρ τὸ καθ' ἑλίου ἢ ἐπιστήμη· γινώσκειν δὲ οὕτω χρὴ
 τὸ καθ' ἑλίου, τὸ γε τῆς ἰατρικῆς, ἢ νομοθετικῆς, ἢ
 ἄλλης τοιαύτης ἐπιστήμης, οὐχ ὡς ἀκίνητον καὶ ἀεὶ
 ὡσαύτως ἔχον, ἀλλ' ὡς μάλιστα ἐνδεχόμενον· τῶν
 ἐνδεχομένων γὰρ καὶ οὐ τῶν ἀκινήτων αἱ τοιαῦται
 εἰσιν ἐπιστῆμαι. Ζητητέον τοίνυν ἐφ' ἑκάστου τὴν
 ἐπιστήμην· καὶ τὸν βουλούμενον δι' ἐπιμελείας βελτί-
 οους ποιεῖν, εἴτε πολλούς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικὸν
 πειρατέον γενέσθαι· καὶ γὰρ διὰ τῶν νόμων πρὸς τὸ
 ἀγαθὸν κινούμεθα, καὶ τὴν ἀρετὴν. Οὐ γὰρ ἔστι^κ τοῦ
 τυχόντος ἢ πολλούς, ἢ ἕνα τινὰ καλῶς διαθεῖναι, καὶ
 παιδεῦσαι πρὸς ἀρετὴν ἔχειν οικειῶς· ἀλλ' εἴγε τοῦτο
 δυνατὸν ἐν ἀνθρώποις, ἐκείνος ἂν δυνηθεῖ μόνος, δε
 οἶδε νόμους τοὺς μὲν κρίνειν, τοὺς δὲ τιθέναι.

(Scripsi : * στέργων] cod. στέργων. — ^b δυσχε-
 ραῖνον] cod. δυσχεραίων. — ^c ζῆν] cod. ζῆν. — ^d ἐξ
 ἀρχῆς] cod. ἐξαρχῆς. — ^e κἂν] cod. κἂν. — ^f κο-
 μιδῆ] cod. κομιδῆ. — ^g μιᾷ] vulgo μίᾳ. — ^h ἄλ-
 λους] cod. ἄλλως. — ⁱ καθ' ἑλίου] cod. καθόλου. —
^k ἔστι] cod. ἔτι. —)

habet. Quippe singularia medicinae præcepta et quæ ad
 unius tantum corporis habitum accommodata sunt, me-
 lius quam universalia sanabunt : universæ enim febricitanti inedia et quies utilis est, alicui autem fortasse
 non hæc sed contraria proderunt, et idcirco qui uni
 corpori scribit leges accuratius eas scribet, quam qui
 omnino omnibus valetudinis curationem præscribit :
 porro etiam peritus pugil, si habita semper ratione ejus
 cum quo concreditur adversarii, ad ejus artem certamen
 accomodet, neque luctam semper eandem aut similem,
 sed prout singulis convenit instituat, melius certabit :
 quidquid denique est, multo accuratius geretur, si quis
 propriam et peculiarem illi adhibuerit diligentiam, ita
 enim singula id quod requirunt consequuntur. Manife-
 stum ergo est, eum optime rem unam aut paucas cura-
 turum esse, qui genus universum cognoverit, sive me-
 dicus sit, sive exercendorum corporum magister, sive
 legum lator, quando universalem scientiæ rationem cum
 singulari junxerit : scit enim, quæ omnibus aut
 tali aut hoc modo affectis conducant : rerum enim com-
 munitium atque universarum et dicuntur et sunt scientiæ.
 Neque tamen quidquam prohibet, quominus qui
 universalia ignorat, dummodo experiendo quæ cuique
 accidant accurate perspexerit, uni alicui pulchre consu-
 lat : nimirum sunt quidam suorum corporum medici,
 qui aliis ad eam rem adjumentum afferre non possunt.
 Similiter et in cæteris studiis atque institutis evenit,
 et licet hoc modo experientia ad agendas res singulas et
 instituta hominum sufficere videatur, tamen omni stu-
 dio incumbendum est ad scientiam, et ad genus univer-
 sum progrediendum est ei qui bonus artifex et rerum
 contemplator fieri vult. Nam in genere universo satur
 scientia : ita autem scire oportet id quod est universale,
 sive id in medicina cernitur, sive in legum ferendarum
 arte, sive in alia hujusmodi scientiâ, non tanquam im-
 mobile et semper eodem modo affectum, sed ut quam
 maxime contingens : nimirum contingentium, non immo-
 bilium tales sunt scientiæ. Expetenda ergo singula-
 rum rerum scientia : atque ei qui cura et studio vel
 multos vel paucos meliores efficere vult, opera danda
 est, ut legum ferendarum scientiâ excellat : nam legi-
 bus ad id quod bonum est et ad virtutem impellimur.
 Non enim cujuslibet hominis est, aut multos aut
 unum aliquem recte conformare atque ita erudire, ut
 ad colendam virtutem idoneus evadat : sed si hoc ab
 ullo fieri possit homine, ille solus hoc possit, qui legum
 et judicandarum et ferendarum facultatem habeat.

Κεφ. ιγ'.

Cap. XIII.

Περὶ τῶν σοφιστῶν τε καὶ τῶν τὰ πολιτικὰ διδάσκειν ἐπαγγελλομένων· καὶ ὅτι τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας ἐπισκέψασθαι πρὸς τὴν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τελείωσιν ἔτι λοιπὸν ἔστι.

* Ὅτι μὲν οὖν νομοθετικὸν εἶναι δεῖ τὸν τῆς ἀρετῆς ἀλείπτῃν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅπως δὲ δυνήθει τις ἂν νομοθετικὸς γενέσθαι, ζητήτεον ἐστίν. Ἡ φανερόν ἐστιν, ὅτι καθάπερ ἀπὸ τοῦ εἰδότος τὰ γραμματικὰ ἢ τὰ μουσικὰ γραμματικὸς τις γένοιτ' ἂν ἢ μουσικός, οὕτω καὶ νομοθετικὸς ἀπὸ τοῦ εἰδότος νοθετεῖν, ὅς ἐστιν ὁ πολιτικός; τῆς γὰρ πολιτικῆς ἡ νομοθετικῆς μέρος.

** Καίτοι δοκεῖ οὐ τὰ αὐτὰ συμβαίνειν τῇ πολιτικῇ καὶ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ ἐπιστήμαις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις οἱ αὐτοὶ φαίνονται τὰς τε μεθόδους τῶν ἐπιστημῶν παραδιδόντες, καὶ κατ' αὐτὰς ἐνεργούντες· ἰατρὸς γὰρ καὶ ζωγράφος τὴν τε τέχνην ἑκαστος διδάσκει, καὶ ὁ αὐτὸς καὶ γράφει, ἢ ἰατρεύει· περὶ δὲ τὴν πολιτικὴν ἑτέρως φαίνεται ἔχον· οἱ μὲν γὰρ σοφισταὶ τὰ πολιτικὰ διδάσκουν ἐπαγγέλλονται, μηδὲν πράττοντες πολιτικόν, οἱ δὲ πολιτεύμενοι πράττουσι μὲν, διδάσκουσι δὲ οὐδέν· οὐ γὰρ δύνανται.

*** Οὐ γὰρ μεθόδῳ τινὶ πράττουσι καὶ ἐπιστήμῃ πολιτικῇ, ἀλλὰ φυσικῇ τινὶ ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον, ἢ διανοίᾳ. Ὅτι δὲ οὐ δύνανται τι περὶ τῆς πολιτικῆς διδάσκειν, φανερόν· οὐ γὰρ διδάσκουσιν, οὐδέ τι γράφουσιν ἢ λέγουσι· περὶ τῶν τοιούτων, εἰπόντες ἂν, εἴπερ ἐδύναντο· μείζον γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς εἰς φιλοτιμίαν τοιοῦτους συντιθέναι λόγους, ἢ δικανικούς τε καὶ δημηγορικούς· ἄλλως τε καὶ τοὺς σφετέρους υἱοὺς πολιτικούς ἐποίησαν ἂν, ἢ τινὰς ἄλλους τῶν φίλων, εἴπερ ἐδύναντο· οὐ γὰρ εὐλογον δυνάμενους μὴ τοιαῦτα τοὺς φίλους καὶ τοὺς φιλάτους εὐεργετεῖν· οὐτε γὰρ εἶχον μείζον ἀγαθὸν καὶ συμφωρότερον τῇ πόλει καταλιπεῖν, ἢ ταῦτα συγγραψάμενοι καὶ διδάξαντες, οὐτε ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς υἱέσιν, ἢ τοῖς ἐταίροις μείζον ἂν ἐθέλησαν ἀγαθόν, τοῦ τοιαῦτα δύνασθαι. Φανερόν τοίνυν, εἴπερ ἐδύναντο διδάσκειν τὰ πολιτικὰ, ὅτι καὶ ἐβουλήθησαν ἂν, καὶ ἐδίδασκον· ἐπεὶ δὲ οὐ φαίνονται διδάσκοντες, φανερόν, ὅτι οὐτε ἐδύναντο διδάσκειν, οὐτε αὐτοὶ λόγῳ τινὶ τὰ πολιτικὰ ποιῶσιν, ἢ ἐπιστήμῃ, ἀλλὰ ἐμπειρίᾳ· καὶ γὰρ οὐ μικρόν ἢ ἐμπειρίᾳ πρὸς τὸ πράττειν συμβάλλεται· γίνονται γὰρ διὰ τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί. Διὰ τοῦτο τοῖς ἐφιεμένοις περὶ τῆς πολιτικῆς εἰδέναι, καὶ ἐμπειρίᾳς τινὸς χρεῖα καὶ συνηθείας.

**** Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σοφισταὶ διδάσκουν μὲν ἐπαγγέλλονται τὴν νομοθετικὴν, διδάσκουσι δὲ οὐδέν μᾶλλον,

De sophistis et iis qui reipublicæ disciplinam tradere se profitentur : item disputationem de ferendis legibus ad activæ philosophiæ consummationem adhuc deesse.

Debere igitur legum ferendarum scientia præditum esse virtutis magistrum, e superioribus apparet : quomodo vero eam consequi possit, deinceps quærendum est. An manifestum est, quemadmodum ab eo qui grammaticæ peritus est aut musicæ grammaticus quis esse discit aut musicus, ita fore ut ab homine legum ferendarum perito hujus rei scientiam discat, qui est vir regendæ civitatis sciens? nam rationis civilis pars legum ferendarum scientia est.

Atqui non idem quod in reliquis facultatibus ac disciplinis, in civili quoque ratione videtur usu venire. In cæteris enim iidem viam rationemque disciplinarum tradere, et ex earum præscripto facultatis munere fungi videntur : quippe medicus omnis et pictor suam quisque artem docet, idemque etiam pingit, aut medicinam exercet : sed in prudentia civili aliter res se habere videtur : sophistæ enim reipublicæ disciplinam se tradere profitentur, quamvis nullam reipublicæ partem suscipiant, at rerum civitatis administratores gerunt quidem negotia publicæ, sed nihil docent : neque enim possunt.

Neque enim via et ratione et civili prudentia, sed naturali quadam facultate et experientia potius quam mentis agitatione freti hoc agunt. Nihil autem posse eos de civili prudentia docere, manifestum est : quia nihil aut docent, aut scribunt aut dicunt de talibus rebus, quod procul dubio facerent, si possent : nam honorificentius illis et præclarior foret tales sermones, quam orationes judiciales aut conciones scribere : præterea filios etiam suos aliosque ex amicis ad rempublicam gerendam aptos efficerent, si possent : neque enim probabile et consentaneum est, homines ad eam rem idoneos nolle amicos suos, imo amicissimos, tali afficere beneficio : nam neque majus aut utilius bonum civitati relinquere poterant, quam si talia conscriberent et docerent, neque sibi, aut filiis suis, aut familiaribus quidquam hac facultate præstantius exoptare possent. Manifestum igitur est eos, si reipublicæ disciplinam tradere possent, desideraturos quoque fuisse eam tradere, et tradituros : quum autem appareat eos non docere, liquet, neque potuisse eos docere, neque ipsos via et ratione, aut scientia, sed experientia fretos publica negotia gerere : nam plurimum ad agendum confert experientia : siquidem usu reipublicæ gerendæ et consuetudine homines ad negotia publica aptiores evadunt. Quomobrem qui aliquid de reipublica gerenda scire cupiunt, iis etiam experientia aliqua et consuetudine opus est.

Sed et ipsi sophistæ quum reipublicæ disciplinam tradere se profiteantur, nihil tamen docent, sed tantum

* Ἄρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτόν κτλ. — ** Ἡ οὐχ ὁμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, κτλ. — *** Οἱ δόξαιεν ἂν δυνάμει κτλ. — **** Τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται κτλ.

ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ περὶ ταύτης ἢ προσήκει δύνασθαι λέγειν, ὥστε οὐδὲ τίς ἐστὶν ἡ νομοθετικὴ, ἢ ποιόν τί ἐστὶν, ἴσασι· καὶ γὰρ ταυτὸν ἢ χειρὸν ἡγούνται εἶναι τῆς ῥητορικῆς· εἶτα καὶ τὸ νομοθετεῖν οὕτω βράδιον, ὡς παντός εἶναι. Νομίζουσι γὰρ τὸ συναγαγεῖν νόμους τοὺς εὐδοκιμωτάτους, καὶ τούτων ἐκλέξασθαι τοὺς ἀρίστους, τοῦτο εἶναι τὸ νομοθετεῖν, τὸ δὲ κρῖναι νόμους καὶ τὸν ἀριστον λαβεῖν, μὴ πάνυ χαλεπὸν εἶναι. Καίτοι^β πρῶτον μὲν οὐ βράδιον καὶ τοῦ βουλομένου τὸ δύνασθαι κρίνειν ὀρθῶς περὶ τῶν προτεθέντων ἐκάστου, ἀλλὰ θαυμαστῆς δεῖ συνέσεως καὶ διανοίας πρὸς τὴν τοιαύτην δύναμιν· οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα καὶ δύνανται κρίνειν περὶ αὐτῶν, ὥσπερ ὁ τῶν μουσικῶν ἔμπειρος τὰ μουσικὰ δύναται κρίνειν, καὶ ὁ τῶν γραμματικῶν τὰ γραμματικά, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως, οὗτοι γὰρ ἴσασι δι' ὧν ταῦτα ἢ ἐκεῖνα γίνονται, καὶ ποῖα ποίους· συναῖδει, καὶ πῶς ἕκαστον ἔχει· οἱ δὲ ἄπειροι οὐδὲν τούτων εἰδότες οὐκ ἐκλέγονται τὰ καλλίω, καὶ τὰ ἀρίστα. Καὶ γὰρ ἀγαπητόν, εἰ τοῦτο μόνον γινώσκονται ἀπλῶς, ὅτι καλῶς ἢ κακῶς πεποιθῆται τὸ ἔργον ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς γραφικῆς ἔχει· καὶ γὰρ τὸ μὲν τὴν ἀρίστην εἰκόνα γινώσκειν, ὅτι καλῶς γέγραπται, καὶ τῶν μὴ ζωγράφων ἂν εἴη, τὸ δὲ εἰδέναι ὅτι ἀρίστη, καὶ ὅτῃ^α τῶν ἄλλων διαφέρει, μόνον ἐστὶ τοῦ γράφειν εἰδότος, ἢ ἔμπειρίαν τινὰ κεκτημένου περὶ αὐτό. Οὔτε τοίνυν τὸ ζωγράφου ἔργον, ἢ τὸ τοῦ μουσικοῦ, ἢ τοῦ γραμματικοῦ χωρὶς τῆς περὶ αὐτὰ ἐπιστήμης οὐδεὶς ὀρθῶς δύναται κρίνειν, οὔτε τὸ τοῦ πολιτικοῦ ἔργον, ἄνευ τοῦ τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην εἰδέναι, κρίναι δυνατόν. Ἔργον δὲ τοῦ πολιτικοῦ ὁ νόμος ἐστὶ. Πρῶτον μὲν οὖν τὸ συναγαγεῖν νόμους, καὶ ἐκλέξασθαι τοὺς ἀρίστους ἄνευ τῆς περὶ τὰ πολιτικά ἔμπειρίας οὐ δυνατόν, ἔπειτα, εἰ καὶ τοῦτο δώσομεν, ὡς ἄρα δυνατόν ἄνευ τοῦ πολιτικὸν εἶναι νόμους κρίνειν εἰδέναι, καὶ συναγαγεῖν τοὺς ἀρίστους, οὐδὲ τοῦτο ἀρκέσει πρὸς τὸ γενέσθαι πολιτικὸν καὶ νομοθετικόν, ἔπειτα οὐδὲ ἰατροὶ γένοιτο ἂν ἀπὸ τοῦ τὰ ἰατρικὰ συγγράμματα συναγαγεῖν καὶ ἀναγνῶναι· καίτοι οἱ τοιοῦτοι πειρῶνται λέγειν οὐ μόνον τὰ θεραπεύματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰάθησαν οἱ τούτοις χρῆσάμενοι, καὶ ὅπως προσήκει τῶν νοσημάτων ἕκαστον θεραπεύειν, καὶ διαιροῦσί γε τὰς ἕξεις τῶν νοσημάτων, ἀλλ' ὅμως οὐκ εἰσὶν ἰατροῖ· δεῖ γὰρ καὶ ἔμπειρίας καὶ συνηθείας τινός· τὰ δὲ συγγράμματα, καὶ αἱ τοιαῦτα θεωρεῖται τοὺς μὲν ἔμπειρους καλλίους ποιοῦσι, τοὺς δὲ ἄπειρους οὐδὲν ὦνθσαν πρὸς γε τὸ δύνασθαι θεραπεύειν τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν νόμων ἂν ἔχοι, καὶ τῆς πολιτείας. Τὸ γὰρ συναγαγεῖν νόμους καὶ διερευνησάσθαι τὰς ἕκασταχού πολιτείας, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς ἔμπειρίας δυναμένους ἕκαστα καλῶς θεωρῆσαι καὶ συνιδεῖν, ἃ τε ὀρθῶς καὶ ἢ φαύλως ἔχουσι, καὶ ποῖα ποίους ἀρμόττει, πάνυ ἂν ὠφελήσεται· γένοιτο γὰρ ἂν ἑαυτῶν τὰ πολιτικά καλλίους· τοῖς δὲ ἄνευ τῆς τοιαύτης ἕξεως καὶ πείρας τὰ τοιαῦτα διεξιούσιν, ἀνόνητος ἢ σπουδῆ

abest, ut de hac ad rerum dignitatem apte dicere queant, ut ne intelligant quidem, quæ sit ferendarum legum scientia, aut qualis sit : nam eandem aut deteriorem quam artem dicendi esse statuunt : deinde legem ferre ita facile esse existimant, ut sit omniaui. Arbitrantur enim colligere leges omnium opinione comprobatas, atque ex his optimas eligere, hoc esse quod leges ferre dicimus, at vero dijudicare leges et optimam quamque exquirere, non valde difficile esse. Atqui primum quidem non est facile et cujusvis recte de singulis quæ proponuntur judicare posse, sed mirabili intelligentia et mentis agitatione ad hanc facultatem opus est : nam qui singularum rerum usu periti sunt, judicare etiam de iis possunt, ut musicæ peritus de musicis judicare potest, et grammaticæ peritus de grammaticis, eodemque modo in cæteris, hi enim sciunt quibus rebus hæc aut illa perficiantur et quæ quibus congruant, item quæ sit singulorum natura : imperiti vero quam horum nihil sciant, meliora et optima non eligunt. Etenim imperiti præclare secum agi putant, si hoc solum probe sciant, bene aut male opus esse factum, quemadmodum etiam in pictura fit : quippe præstantissimam aliquam imaginem bene pictam esse intelligere, etiam eorum esse potest qui nunquam attigerunt picturam : scire autem eam esse præstantissimam, et qua parte ab aliis differat. solius est ejus qui pingere scit, aut aliquam ejus artis exercendæ facultatem consecutus est. Itaque neque pictoris opus aut musici, aut grammatici sine rerum istarum notitia quisquam recte judicare potest, neque de regni publicorumque negotiorum procuratoris opere quisquam est qui sine civili scientia judicium facere possit. Est autem lex rerum publicarum rectoris opus. Primum igitur colligere leges atque ex his optimas eligere nemo, qui rationis civilis expertus sit, potest, deinde, etiamsi hoc concedamus, posse hominem qui non præsit republicæ et judicare leges et ex iis optimas colligere, ne hoc quidem ad efficiendos viros civitatis regendæ peritos et ad leges ferendas aptos sufficit, quum ne medici quidem collectis et pervolutatis medicorum libris medici evadant : atqui tales homines memorare et tradere conantur non solum curationum genera, sed etiam quomodo ægri his remediis adhibitis curati sint, et quomodo singuli morbi sanandi fuerint, quin etiam corporum habitus et morborum naturam distinguunt, sed tamen non sunt medici : est enim experientia quadam et consuetudine opus : scripta vero et ejusmodi præcepta peritos quidem aptiores efficiunt, imperitis autem ad morbos sanandos nihil prosunt : eodem sane modo in legibus quoque ferendis atque in republica gerenda se res habet. Nam colligere leges et perscrutari omnes quæ ubique sunt republicas iis qui usu periti singula recte considerare possunt atque intelligere, quæ res bene et quæ male se habeant, et quæ quibus congruant, multum profuerit, quoniam eo modo semet ipsos in prudentia civili superabunt : iis vero qui sine tali animi habitu et imperite hæc persecuti fuerint nihil proderit hoc studium ad legum ferendarum facultatem consequen-

πρός γε τὸ νομοθετικούς γενέσθαι· οὐ γὰρ δυνήσονται κρίνειν ὀρθῶς περὶ αὐτῶν, εἰ μὴ ἄρα τύχη τινί· γίνονται δ' ἂν ἴσως εὐσυνετώτεροι πρὸς ταῦτα τρόπον τινά, μαθόντες περὶ τῶν πολιτικῶν. Φαίνεται μὲν οὖν, ὅτι οὔτε οἱ σοφισταί, οὔτε οἱ πολιτευόμενοι* περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ νομοθετικῆς οἴοι τε ἐγένοντο διδάσκειν.

* Ἐπει δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰδείχθη, τὸν τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον καὶ περὶ τούτων διεξιέναι, τῶν προτέρων οὐ πάνυ περὶ νόμων καὶ πολιτείας διερευνησαμένων, βέλτιον ἴσως ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι περὶ τούτων, ὡς ἂν¹ ἡ προκειμένη ἡμῖν φιλοσοφία, περὶ τῶν ἀνθρωπίνων οὐσα παθῶν καὶ πράξεων τοῦ προσήκοντος τυχοῦσα τέλους, μηδενὸς ἑλλείπει τῶν εἰς ταῦτα φερόντων. Πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι καλῶς περὶ αὐτῶν εἴρηται τοῖς προγενεστέροις, κατὰ μέρος ἐπελθεῖν πειραθῶμεν· εἴτα συναγαγόντες τὰς πολιτείας, θεωρῶμεν ἐν αὐταῖς, ἃ τε φθείρει, καὶ ἃ σώζει τὰς πόλεις· εἴ τι τῶν πολιτειῶν ἐκάστην ἃ συνίστησι,² καὶ ἃ διαλύει· καὶ τίνα μὲν βασιλείαν συνέχει, τίνα δὲ δημοκρατίαν, καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστην, καὶ τίνα πέφυκε λύειν· καὶ μὴν κάκεινο³ σκοπῶμεν, διὰ ποίας αἰτίας αἱ μὲν τῶν πολιτειῶν καλῶς πολιτεύονται, αἱ δὲ ἐναντίως ἔχουσι. Τούτων γὰρ δὴ πάντων θεωρηθέντων συνίδοιμεν ἂν καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἐκόστη ταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ ἔθεσι χρωμένῃ, τοῖς πολιτευομένοις λυσιτελήσει· λέγωμεν οὖν ἀρχαίμενοι.

(Scripsi : ^a λέγουσι περὶ] cod. λέγουσιν περὶ. — ^b καίτοι] cod. καί τοι. — ^c ποία ποίοις] cod. ποία ποιεῖν. — ^d ὅπη] cod. ὅποι. — ^e οὔτε οἱ πολιτευόμενοι] cod. οὔτε πολιτευόμενοι. — ^f ὡς ἂν] cod. ὡσαν. — ^g συνίστησι] cod. συνίζησι. — ^h κάκεινο] cod. κάκεινο. —]

ΤΩΝ Εἰς τὰ τοῦ ἀριστοτέλους ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΑ ΤΕΛΟΣ.

PARAPHRASIS ETHICORUM NICOMACHEORUM
FINIS.

dam : neque enim recte de iis, nisi forte casu aliquo, iudicare poterunt : sed percepta prius ratione civili fortasse intelligentiores quodammodo in iis esse poterunt. Apparet ergo, nec sophistas, nec rerum publicarum retores rationem civilem et legum ferendarum artem tradere potuisse.

Quando autem consentaneum est, ut in præcedentibus ostendimus, virtutis magistrum etiam de his disserere, præsertim quum superiores illi legum ferendarum artem et reipublicæ administrationem non magno opere investigarint, præstiterit fortasse nos ipsos de his rebus commentari, ne ea in qua versamur philosophia, quæ ad hominum et affectus et actiones spectat, aptum assecuta finem, quidquam desideret eorum quæ huc pertinent. Primum igitur si quid recte de iis a veteribus dictum est, sigillatim id persequi conemur : deinde singulas colligamus respublicas, et in iis quæ res aut corumpant urbes videamus, aut conservent : tum quæ res singulas civitates partim constituent, partim dissolvant : denique quæ regnum, quæ populi potentiam singulasque rerum publicarum formas contineant, et quæ evertant : quin etiam illud videamus, quibus de causis aliæ respublicæ bene administrantur, aliæ male regantur. His enim omnibus perspectis et cognitis, etiam illud intelligemus, quænam sit optima civitas, ac simul quibus unaquæque respublica tum institutis, tum legibus et moribus temperata civibus profutura sit : exordiamur igitur dicere.

* Παραλιπόντων, οὖν τῶν προτέρων, κτλ.

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΤΟΥ ΡΟΔΙΟΥ
ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΥ

ΠΕΡΙ ΠΑΘΩΝ.

Πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις δι' ὑπόληψιν κακοῦ ἢ ἀγαθοῦ, καὶ παρὰ φύσιν τῇ ὁρμῇ πλεονάζουσα· ἢ πάθος ἐστὶν ἄλογος ψυχῆς κίνησις χωρὶς λογισμοῦ^α καὶ καὶ κρίσεως ἐπιταλουμένη· ἢ πάθος ἐστὶν ἐπίκαιρος^β ψυχῆς ὀρεξις, εἰς ποῖαν διάνοιαν^γ ἐξωθεν ἐπιθυμίαν λαμβάνουσα, οἷον λύπη, ἡδονή, φόβος, ἐπιθυμία· καὶ καθόλου, ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἕσα πάσχοντες κατὰ τὴν ἐξωθεν ἐπισύμπτωσιν τῶν πραγμάτων. Τὸ γὰρ κυρίως πάθος ἐξωθεν πᾶν, καὶ ἐν μεταβολῇ^δ τῇ ὑπὸ τίνος ἄλλου κινουόντος· τὰ δὲ γενικώτατα πάθη τέσσαρα, λύπη, φόβος, ἐπιθυμία, ἡδονή.
(Scripsi : ^α λογισμοῦ] cum cod. a; cod. b. λογισμῶν. — ^β ἐπίκαιρος] cod. a. ἐπικαίρου; b. ἐπὶ καιροῦ. — ^γ διάνοιαν] cum cod. a; cod. b. διάθεσιν. — ^δ μεταβολῇ] cum cod. a; deest in cod. b. —)

Ὅρος λύπης

Λύπη μὲν οὖν ἐστὶν ἄλογος συστολή· ἢ δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας, ἐφ' ᾧ^α οἷόν τε δεῖν συστέλλεσθαι.

Ὅρος φόβου.

Φόβος δ' ἐστὶν ἄλογος ἐκκλισις· ἢ φυγή ἀπὸ προσδοκωμένου δεινοῦ.

Ὅρος ἐπιθυμίας.

Ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος ὀρεξις· ἢ δίωξις προσδοκωμένου ἀγαθοῦ.

Ὅρος ἡδονῆς.

Ἡδονὴ δὲ ἄλογος ἐπαρσις, ἢ δόξα πρόσφατος ἀγαθοῦ παρουσίας ἐφ' ᾧ^α οἷόν τε δεῖν ἐκτείνεσθαι.

Εἶδη δὲ λύπης.

Ἐλεος, φθόνος, ζῆλος, ζηλοτυπία, δυσθυμία, συμφορά, ἄχος, ἄγος, σφακελισμός, πένθος, δυσχέρασις, δόλησις, ὀδύνη, ἀνία, μεταμέλεια, σύγχυσις, ἀθυμία, ἀση, νέμεσις, δυσφορία, γόος, βαρυθυμία, κλαῦσις, φροντίς, οἶκτος.

(Scripsi : ^α ἐφ' ᾧ οἷόν τε] cum cod. a; cod. b. ἐφ' οἷόν τε. —)

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ἐλεος μὲν οὖν ἐστὶ λύπη ἐπ' ἄλλοτρίοις κακοῖς ἀναξίως πάσχοντος ἐκείνου.

Φθόνος δὲ λύπη ἐπ' ἄλλοτρίοις ἀγαθοῖς· ἢ λύπη ἐπὶ τῇ τῶν ἐπιεικῶν εὐπραγίᾳ.

Ζῆλος δὲ λύπη ἐπὶ τῷ ἐτίμῳ^α τυγχάνειν ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ· ἢ λύπη ἐπὶ τῷ ἄλλοις ὑπάρχειν, ἡμῖν δὲ μὴ.

Ἐστὶ δὲ ζῆλος μακαρισμοῦ καὶ ἀστειότητος· ἢ

ANDRONICI RHODII
PHILOSOPHI PERIPATETICI
DE AFFECTIBUS LIBER.

Affectus est animi motus a recta ratione aversus propter quandam mali aut boni suspicionem sive expectationem, et præter naturam appetitu insolens : aut affectus est animi motus a recta ratione aversus inconsiderate nulloque judicio existens : aut affectus est temporarius animi appetitus extrinsecus injecta certæ cujusdam cogitationis cupiditate inflammatus : verbi causa, dolor, voluptas, metus, cupiditas : et omnino, ut hoc ipsum nomen declarat, omnia quibus afficimur externo rerum superventu. Nam proprie omnis affectus adventicius est, atque in commutatione alieno impulsu effecta consistit; sunt autem affectus vulgatissimi quattuor, dolor, metus, cupiditas, voluptas.

Doloris definitio.

Dolor quidem est a recta ratione aversa animi contractio : aut nova de malo præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus contrahendus sit.

Definitio metus.

Metus autem est a recta ratione aversa declinatio : aut periculi prævisi fuga.

Definitio cupiditatis.

Cupiditas est a recta ratione aversa appetitio : aut boni expectati consecratio.

Voluptatis definitio.

Voluptas est a recta ratione aversa animi elatio : aut nova de bono præsentī concepta opinio, in quo fieri potest, ut animus elīgendus sit.

Doloris formæ.

Misericordia, invidia, livor, obtrectatio, ægritudo, calamitas, molestia, mæror, iracundia, luctus, stomachus, perturbatio, anxietas, tristitia, pœnitentia, confusio, animi dejectio, mœstitia, indignatio, impatientia, lamentatio, morositas, fletus, sollicitudo, miseratio.

Formarum definitiones.

Misericordia quidem est dolor ex alienis malis acceptus, quum alter indigne patitur.

Invidia autem dolor est ex alienis bonis acceptus : aut dolor in bonorum hominum felicitate captus.

Livor vero dolor est ex aliena bonorum quæ ipsi desideramus adeptione acceptus : aut dolor, quod alii habent quæ ipsi non habemus.

Est autem livor hominis alterum beatum prædicantem

ζῆλος ἐστὶ ^b ψυχῆς λογικῆς θερμότης ἐπ' ἀγαθῶν καὶ κακῶν μετὰ παραδείγματος ἐξαπτομένη.

Ζηλοτυπία δὲ ἐστὶ λύπη ἐπὶ τῶν καὶ ἄλλοις ὑπάρχειν, καὶ ἡμῖν ὑπάρχειν.

Δυσθυμία δὲ λύπη ἐπ' ἀλύτῳ ἢ δυσκινήτῳ πράγματι.

Συμφορὰ δὲ λύπη ἐπὶ συμπεφυρμένοις κακοῖς.

Ἄχθος δὲ λύπη βαρύνουσα.

Ἄχος δὲ λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα.

Σφακελισμὸς δὲ ἐστὶ λύπη σφοδρά. ^c

(Scripsi : ^a τῶν ἐτέρους] cum cod. a; cod. b τῶν ἐτέρους. — ^b ζῆλος ἐστὶ] cum cod. a; cod. b. ζῆλος ἐπί. — ^c σφοδρά] cod. σφόδρα. —)

Πένθος δὲ λύπη ἐπὶ αἰώρου τέλους.

Δυσχέρασις δὲ λύπη ἐξ ἐναντίων λογισμῶν.

Ὀχλησις δὲ λύπη στενωχωροῦσα ἢ ἀναστροφὴν οὐ διδοῦσα.

Ὀδύνη δὲ λύπη εἰσδύνουσα καὶ ὀξεία.

Ἄνία δὲ λύπη ἐξ ἀναλογισμῶν.

Μεταμέλεια δὲ λύπη ἐπὶ ἁμαρτήμασι πεπραγμένοις, καὶ διὰ τι γεγονός. ^a

Σύγχυσις δὲ λύπη τὸ παρὸν διορᾶν^b, τὸ δὲ μέλλον οὐ κωλύουσα.

Ἄθυμία δὲ λύπη ἀπελπίζοντος ὧν ἐπιθυμεῖ τυχεῖν.

Ἄση δὲ λύπη μετὰ ῥυπασμοῦ.

Νέμεσις δὲ λύπη ἐπὶ ἐπαιρομένοις παρὰ τὸ προσήκον.

Δυσφορία δὲ λύπη μετὰ ἀπορίας τοῦ πῶς χρήσεται τοῖς παροῦσι.

Γόσος δὲ θρήνος ἀγόμενος ^c κατὰ λύπην.

Βαρυθυμία δὲ λύπη βαρύνουσα καὶ ἀνάνευσιν οὐ διδοῦσα.

Κλαῦσις δὲ διάκρισις, ^d λυπουμένου νεύοντος ἐπὶ τὸ χειρόν.

Φροντίς δὲ λογισμὸς λυπουμένου.

Ὀϊκτος δὲ λύπη ἐπ' ἄλλοτριῶν κακοῖς.

(Scripsi : ^a καὶ διὰ τι γεγονός] eum cod. a; cod. b. ὡς διὰ τι γεγόνασιν. — ^b λύπη τὸ παρὸν διορᾶν] codd. λύπη διορᾶν. — ^c ἀγόμενος] cum cod. a; cod. b. ἀγόμενον. — ^d διάκρισις [codd. διάκρυσις. —)

Φόβου εἶδη.

^a Ὀκνος, αἰσχύνη, δεῖμα, δέος, ἐκπληξις, κατάπληξις, δειλία, ψοφοδέεια, ^a ἀγωνία, μέλλησις, ὀρωδία, θόρυβος, δεισιδαιμονία.

(Scripsi : ^a ψοφοδέεια; cod. ψοφοδέια. —)

^a Ὅροι τῶν εἰδῶν.

^a Ὀκνος μὲν οὖν ἐστὶ φόβος μελλούσης εὐεργεσίας. ^a

Αἰσχύνη δὲ φόβος ἀδοξίας.

Δεῖμα δὲ φόβος ὑφορώμενος.

Δέος δὲ φόβος συνεσταῖς. ^b

^a Ἐκπληξις δὲ φόβος ἐνεκεν ἀσυνήθους φαντασίας δεινοῦ.

tis et festivi : aut livor est animi rationis compotis fervor bono aut malo exempli profereendi causa inflammatus.

Obtrectatio vero est dolor, quod et alii habent quæ nos habemus.

Ægritudo autem dolor e re inexplicabili vel difficultè mobili acceptus.

Calamitas est dolor e confusis malis perceptus.

Molestia est dolor gravis.

Mæror est dolor silentium faciens.

Iracundia est dolor acer.

Luctus est dolor ex immatura morte perceptus.

Stomachus est dolor ex contrariis consiliis ortus.

Perturbatio autem dolor quasi in angustias adductus est aut reditum præcedens.

Anxietas vero dolor penetrabilis et acer.

Tristitia autem dolor ex cogitationibus ortus.

Pœnitentia vero dolor est e peccatis admissis ortus, et ex evento aliquo acceptus.

Confusio autem dolor est prohibens quominus præsentem rerum statum perspiciamus, sed non obstans quin futura prævideamus.

Animi dejectio dolor est desperantis, se ea quæ desiderat consecuturum esse.

Mæstitia autem dolor est cum sordibus conjunctus.

Indignatio vero dolor ab hominibus indecore superbentibus nobis allatus.

Impatentia autem dolor est cum dubitatione consociatus, quomodo rebus præsentibus sit utendum.

Lamentatio est planctus a dolentibus datus.

Morositas est dolor gravis, nullam nobis requiem dans.

Fletus est merentis iudicium, qui ad deteriora inclinat.

Sollicitudo autem merentis cogitatio est.

Miseratio vero dolor ex alienis malis acceptus.

Metus formæ.

Segnities, pudor, pavor, timor, consternatio, stupor, timiditas, formido, angor, cunctatio sollicitudo, tumultus, superstitione.

Formarum definitiones.

Segnities quidem est metus futuræ beneficentiæ.

Pudor autem est infamiæ metus.

Pavor autem metus suspectus.

Timor vero metus perpetuus.

Consternatio est metus ab insolita periculi specie.

(Scripsi : ^a εὐεργεσίας] cod. εὐεργείας. — ^b συν-
εστώς] cum cod. a ; cod. b. συνδέον. —)

Κατάκληξις δὲ φόβος ἐκ μείζονος φαντασίας.

Δειλία δὲ ἀποχώρησις ἀπὸ φαινομένου καθήκοντος
διὰ φαντασίαν ^a δεινοῦ.

Ψοφοδέεια ^b δὲ φόβος κενός.

^a Ἀγωνία δὲ φόβος διαπτώσεως, ἢ φόβος ἤττης, ἢ
φόβος ἐμποητικὸς ἐναντίων ἐλπίδων, περὶ ὧν ὄρεξιν
σφοδρὰν ἔχομεν. ^c

Μέλλησις δὲ ἄκνος διεγνωκὸς ποιεῖν.

^a Ὀβρωδία δὲ φόβος ἐννοηθέντος.

Θόρυθος δὲ φόβος μετὰ φωνῆς κατεπειγών.

Δεισιδαιμονία δὲ φόβος τοῦ δαίμονος, ἢ ὑπερέκ-
πτωσις τῆς πρὸς θεοῦ τιμῆς.

(Scripsi : ^a διὰ φαντασίαν] cum cod. a ; cod.
b. διὰ φαντασίας. — ^b ψοφοδέεια] cod. ψοφοδέια. —
ἔχομεν] cod. ἔχωμεν. —)

^a Ἐπιθυμίας δὲ εἶδη.

^a Ὀργή, θυμός, χόλος, πικρία, μῆνις, κότος, ἔρωσ,
ἔμερος, πόθος, δυσμένεια, δύσνοια, ἀψικορία, ῥιφο-
φθαλμία, σπάνις, τραχύτης, ἔρις, προσπάθεια, φιλη-
δονία, φιλοχρηματία, φιλοτιμία, φιλοζωία, α φιλοσω-
ματία, γαστριμαργία, οἰνοφλυγία, λαγνεία.

(Scripsi : ^a φιλοζωία] cod. φιλοζώια. —)

^a Ὅροι τῶν εἰδῶν.

^a Ὀργὴ μὲν ὧν ἐστὶν ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ ἡδι-
κημέναι δοκοῦντος· ἢ λύπη μεθ' ὑπολήψεως τοῦ ὀλι-
γωρεῖσθαι.

Θυμὸς δὲ ὄργη ἐναρχομένη. ^a

Χόλος δὲ ὄργη διοιδούσα.

Πικρία δὲ ὄργη παραχρῆμα ἐκρηγνυμένη.

Μῆνις δὲ ὄργη εἰς παλαιώσιν ἀποτιθεμένη.

Κότος δὲ ὄργη καιρὸν ἐπιτηροῦσα.

^a Ἔρωσ δὲ ἐπιθυμία φιλίας· ἢ ἐπιθυμία θεοῦ ^b εἰς
ναῶν κατακόσμησιν ^c καλῶν, ^d ὅν καὶ ^e ἐπιβολὴν ^f κα-
λοῦσι φιλοποιίας ^g διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον.

(Scripsi : ^a ἐναρχομένη] cod. ἀναρχομένη. —
θεοῦ] cum cod. b ; cod. a θροῦ. — ^c κατακόσμη-
σιν] codd. κατὰ κόσμησιν — ^d καλῶν] cum cod. a ;
cod. b. καὶ καλῶν. — ^e ὅν καὶ] codd. ἦν. — ^f ἐπι-
βολὴν] cum cod. b ; cod. a ἐπιβουλὴν. — ^g φιλο-
ποιίας] cod. φιλοπονίας. —)

^a ἔμερος δὲ ἐπιθυμία φιλοῦ ἀπόντος ἑμιλίας.

Πόθος δὲ ἐπιθυμία κατὰ ἔρωτα ἀπόντος.

Δυσμένεια δὲ δύσνοια ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός ^a.

Δύσνοια δὲ ἐπιθυμία τοῦ κακῶς ποιεῖν τινα ^b ἔνε-
κεν ἐκείνου.

^a Ἀψικορία δὲ ἐπιθυμία ταχὺ ἐμπιπλαμένη.

^a ῥιφοφθαλμία ^c δὲ ταχύτης ^d περὶ τὸ ἰδεῖν τὸ πο-
υούμενον· ἢ ἄξυδορκία ^e περὶ τὸ αὐτό.

Σπάνις δὲ ἐπιθυμία ἀτελής.

Τραχύτης δὲ ἐπιθυμία ἀνώμαλος.

^a Ἔρις δὲ παρόρησις εἰς ἀντίταξιν κακοποιητικῆν.

Προσπάθεια δὲ ἐπιθυμία δεδουλωμένη.

Stupor est metus a majore specie.

Timiditas vero ob periculi speciem manifesti officii
prætermisso.

Formido autem metus inanis.

Angor est metus peccati, vel metus cladis, vel metus
injiciens nobis contrarias spes earum rerum, quarum
magno desiderio tenemur.

Cunctatio vero segnitias ejus qui aliquid facere con-
stituit.

Sollicitudo est metus rei mente conceptæ.

Tumultus vero metus est cum voce urgens.

Superstitio est deorum numinis metus, vel immodera-
tus deorum cultus.

Cupiditatis formæ.

Ira, excandescencia, bilis, acerbitas, odium, simultas,
amor, desiderium, ardor, malevolentia, animus infensus,
fastidium, aviditas, penuria, asperitas, contentio, affe-
ctus, luxuria, avaritia, ambitio, vitæ amor, cultus cor-
poris, edacitas, vinolentia, salacitas.

Formarum definitiones.

Ira quidem est vindictæ cupido ejus qui injuriæ au-
ctor fuisse videtur : vel dolor hominis qui contemni sibi
videtur.

Excandescencia vero est ira nascens et modo exsistens.

Bilis est ira intumescens.

Acerbitas vero ira est statim in aliquem effusa.

Oidium est ira ad inveterationem destinata.

Simultas vero ira occasionem captans.

Amor autem amicitie cupiditas : vel desiderium dei
necessarii ad pulchrorum templorum ornatum, quem
et conatum amicitie faciendæ ex pulchritudinis specie
vocant.

Desiderium est libido colloquendi cum absente amico.

Ardor est amantis libido ejus qui absit videndi.

Malevolentia est animus infensus, ulciscendi tempus
observans et maleficus.

Animus infensus est libido male faciendi alicui pro-
pter ipsum,

Fastidium est cupiditas cito expleta.

Aviditas est celeritas aspiciendæ rei desideratæ, vel
oculorum acutorum acies quam in ea defigimus.

Penuria est cupiditas inexplata.

Asperitas libido inæqualis est.

Contentio pugnæ maleficæ incitamentum est.

Affectus est cupiditas obnoxia.

Φιληδονία δὲ ἐπιθυμία ἡδονῶν ἄμετρος.

Φιλοχρηματία δὲ ἐπιθυμία ἀχρηστος· ἢ ἄμετρος χρημάτων ἐπιθυμία.

Φιλοτιμία δὲ ἐπιθυμία ἄμετρος τιμῆς.

Φιλοζωία δὲ ἐπιθυμία ζωῆς ἄλογος.

Φιλοσωματία δὲ ἐπιθυμία εὐθηνίας σώματος παρὰ τὸ δέον.

Γαστριμαργία δὲ ἐπιθυμία σιτίων ἄμετρος.

Οἰνοφλυγία ἐστὶν ἐπιθυμία οἴνου ἄπληστος.

Λαγνεία δὲ ἐπιθυμία συνουσίας ἄμετρος.

(Scripsi : ^a ἐπιτηρητικὴ καὶ κακοποιός] cod. ἐπιτηρητικὴ κακοποιός. — ^b ποιεῖν τινα] cod. εἶναι τινα. — ^c βίφορθαλίμα] cod. βίφοθαλίμα. — ^d ταχυτῆς] Vid. Herodiani ἐπιτομὴ τῆς καθολικῆς προσφῶςίας p. 3o ed. Schmidt; cod. ταχύτης. — ὄξυδορκία] cum cod. a; cod. b. ὄξυδερκία. —)

Ἡδονῆς εἶδη.

Ἀσμενισμός, τέρψις, κήλησις, χαιρεκακία, γοητεία.

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Ἀσμενισμός μὲν οὖν ἐστὶν ἐπὶ ἀπροσδοκῆτοις ἀγαθοῖς ἡδονῆς.

Τέρψις δὲ ἡδονὴ ἢ δι' ὄψεως ἢ δι' ἀκοῆς.

Κήλησις δὲ ἡδονὴ δι' ἀκοῆς κατακηλοῦσα· ἢ ἡδονὴ ἐκ λόγου τε καὶ μουσικῆς, ἢ δι' ἀκοῆς γινομένη, ἢ ἀπάτης.

Χαιρεκακία δὲ ἡδονὴ ἐπὶ τοῖς τῶν πέλας ἀτυχήμασι.

Γοητεία δὲ ἡδονὴ διὰ μαγείας, ^a ἢ κατὰ ἀπάτην.

(Scripsi : μαγείας] codd. μαγείαν. —)

Ἀπαθείας εἶδη.

Βούλησις, χαρὰ, εὐλάβεια, εὐπίθεια.

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Βούλησις μὲν οὖν ἐστὶν εὐλογος ὄρεξις.

Χαρὰ δὲ εὐλογος ἔπαρσις.

Εὐλάβεια δὲ εὐλογος ἐκκλις, ἢ φυλακὴ κακοῦ· ἢ ἐπιμέλεια φυλακῆς.

Εὐπίθεια δὲ ἕξις κάτω ἐστραμμένης τὰς κόρας ἔχουσα.

Βουλήσεως εἶδη.

Εὐνοια, εὐμένεια, ἀσπασμός.

Ὅροι εἰδῶν.

Εὐνοια μὲν οὖν ἐστὶ βούλησις ἀγαθῶν, αὐτῶν ἐνεκεν ἐκείνων.

Εὐμένεια δὲ εὐνοια ἐπίμονος.

Ἀσπασμός δὲ ἀδιάστατος ἀγάπησις.

Χαρᾶς εἶδη.

Τέρψις, εὐφροσύνη, εὐθυμία.

Ὅροι τῶν εἰδῶν.

Τέρψις μὲν οὖν ἐστὶ χαρὰ πρέπουσα ταῖς περὶ αὐτὸν ὠφελείαις.

Εὐφροσύνη δὲ ἐπὶ τοῖς τοῦ σώφρονος ἔργοις χαρὰ.

Εὐθυμία δὲ χαρὰ ἐπὶ διαμονῇ καὶ ἀνεπιζητησίᾳ παντός.

Luxuria est immoderata voluptatum cupiditas.

Avaritia cupiditas inutilis est : vel infinita pecuniæ cupiditas.

Ambitio immoderata honoris cupiditas est.

Vitæ amor nimia vivendi cupido est.

Cultus corporis est nimia validi corporis cupiditas.

Edacitas inexhausta ciborum aviditas est.

Vinolentia insatiabilis vini cupiditas est.

Salacitas autem effrenata rerum Venerearum appetentia.

Voluptatis formæ.

Gaudium, delectatio, delenimentum, malevolentia, incantamentum.

Formarum definitiones.

Gaudium quidem est voluptas e bonis inexpectatis capta.

Delectatio autem oculorum aut aurium voluptas.

Delenimentum est voluptas suavitate auditus animi deleniens : aut voluptas vel ex sermone et musica, vel ex auditu vel ex fallacis capta.

Malevolentia est voluptas ex alienis calamitatibus capta.

Incantamentum est voluptas ex magica arte vel ex fallacis percepta.

Affectuum vacuitatis formæ,

Voluntas, lætitia, cautio, obsequium.

Formarum definitiones.

Voluntas quidem est appetitus rationi consentaneus.

Lætitia autem rationi consentanea animi elatio est.

Cautio vero declinatio probabilis, vel mali evitatio est : vel evitatiois cura.

Obsequium est habitus hominis pupillas sive oculos in terram figentis.

Voluntatis formæ.

Benevolentia, clementia, amplexus.

Formarum definitiones.

Benevolentia quidem est voluntas honorum, illorum ipsorum causa quibus bene volunt.

Clementia autem perpetua benevolentia est.

Amplexus est amatio indiscreta.

Gaudii formæ.

Delectatio, lætitia, animi tranquillitas.

Formarum definitiones.

Delectatio quidem gaudium est nostris utilitatibus congruens.

Lætitia autem gaudium est e viri temperantis operibus perceptum.

Animi tranquillitas denique est gaudium e fortunæ stabilitate nulliusque rei desiderio perceptum.

Ἐπιλαβείας εἶδη.

Αἰδώς, ἀγνεία.

ἽΟροι τῶν εἰδῶν.

Αἰδώς ἐστὶν εὐλάβεια ὀρθοῦ λόγου.

ἸΑγνεία δὲ εὐλάβεια τῶν περὶ τὸν θεὸν ἀμαρτημάτων.

Εἶδη ἀρετῆς.

Φρόνησις, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία. ἂ.

ἽΟροι τῶν εἰδῶν.

Φρόνησις μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ οὐδετέρων· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἡ τῶν πρακτῶν ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ μετ' αἰτίας θεωρία· ἡ φρόνησις ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ περὶ τὰ αἰρετὰ καὶ φευκτά, καὶ τὴν κρίσιν τῶν χειρόνων ἢ βελτιόνων.

Σωφροσύνη δὲ ἐπιστήμη αἰρετῶν καὶ οὐχ^β αἰρετῶν καὶ οὐδετέρων.

Δικαιοσύνη δὲ ἕξις διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστου.

ἸΑνδρεία^ο δ' ἐπιστήμη δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων.

(Scripsi : ἂ ἀνδρεία] ; codd. ἀνδρία. —^β οὐχ αἰρετῶν] codd. οὐκ αἰρετῶν. —^ο ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. —)

Τριμεροῦς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἀρετὴ ἡ φρόνησις· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ πραότης καὶ ἡ ἀνδρεία· ἂ τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια. ἽΟλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης^β, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. Κακία δὲ ἐστὶ τοῦ μὲν λογικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀκρασία· ὀλης δὲ τῆς ἐπιθυμητικοῦ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἀκρασία· ὀλης δὲ τῆς ψυχῆς ἡ τε^ο ἀδικία, καὶ ἡ ἀνελευθερία, καὶ ἡ μικροψυχία.

(Scripsi : ἂ ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. —^β ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. —^ο ἡ τε] vulgo ἡ, τε. —)

Περὶ φρονήσεως.

ἽΕστὶ δὲ φρόνησις ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ κατασκευαστικὴ τῶν εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων. Σύμβουμοι δὲ αὐτῇ εἰσὶν εὐβουλία, ἀγχίνοια, πρόνοια, βασιλική, στρατηγική, πραγματική, πολιτικὴ, οἰκονομικὴ, ἠθικὴ, διαλεκτικὴ, ῥητορικὴ, φυσικὴ.

Εὐβουλία μὲν οὖν ἐστὶν ἐπιστήμη συμπερόντων.

ἸΑγχίνοια δὲ ἕξις ἐξ ὑπογίου τοῦ καθήκον εὐρίσκουσα καὶ καταστοχαζομένη τοῦ δέοντος.

Πρόνοια δὲ ἕξις εἰδοποιεῖν δυναμένη τὸ μέλλον, ἂ ὡς ἂν πράττηται τὸ μέλλον ὡς χρῆ· ἡ παρασκευαστικὴ πρὸς μέλλοντά τινα.

Βασιλικὴ δὲ ἐμπειρία τοῦ ἀρχειν πλήθους ἀνυπεθύως.

Στρατηγικὴ δὲ ἕξις θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ τῶν τῷ στρατοπόδω συμπερόντων.

Πραγματικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Cautionis formæ.

Verecundia, castimonia.

Formarum definitiones.

Verecundia rectæ rationis cautio est.

Castimonia est cautio omnium in deos peccatorum.

Virtutis formæ.

Prudentia, temperantia, justitia, fortitudo.

Formarum definitiones.

Prudentia quidem est scientia rerum bonarum et malarum et nec bonarum nec malarum : aut prudentia est rerum sub actionem cadentium recta et vera et rationibus confirmata contemplatio : aut prudentia est virtus ejus animi partis in qua inest ratio atque consilium in rebus expetendis et fugiendis atque in judicandis deterioribus aut melioribus occupata.

Temperantia autem est rerum expetendarum fugiendarumque et neutrarum scientia.

Justitia est animi affectio pro dignitate suam cuique tribuens.

Fortitudo est scientia rerum tum terribilium, tum non terribilium, tum neutrarum.

Quum animus tripartitus secundum Platonem existimetur, ejus partis in qua inest ratio atque consilium virtus est prudentia : illius in qua irarum existit ardor, lenitas et fortitudo : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, temperantia et continentia. Totius vero animi virtutes sunt justitia, liberalitas, magnanimitas. Vitium autem ejus animi partis quæ rationis particeps est habetur amentia : illius in qua irarum existit ardor, iracundia et timiditas : ejus denique quæ ad concupiscendum propensa est, intemperantia et incontinentia : totius vero animi injustitia, illiberalitas, imbecillitas.

De prudentia.

Est autem prudentia virtus ejus animi partis, in qua inest ratio atque consilium, rerum ad beatitudinem pertinentium effectrix. Comites vero ejus sunt consilii bonitas, sagacitas, providentia, ars regum, ars imperatoria, usus rerum, scientia civilis, privata vitæ ratio, philosophia moralis, dialectica, ars oratoria, physiologia.

Consilii bonitas quidem est utilitatum scientia.

Sagacitas vero facultas ex tempore inveniendi, quod nostrum sit officium et spectandi id quod fieri decet.

Providentia est facultas animo futura propiciendi et informandi, ut res futuræ bene gerantur : aut sibi viam ad futura quædam muniendi.

Regum ars est scientia multitudinis suo arbitrato regendæ.

Ars imperatoria est exercitus commodorum cognitio ratione et usu parata.

Usus rerum est humanarum rerum scientia.

Πολιτική δὲ ἕξι θεωρητικῆ τῶν τῆ πόλει συμφερόντων.

Οἰκονομικὴ δὲ ἕξι θεωρητικῆ τῶν τῷ οἴκῳ συμφερόντων.

Ἠθικὴ δὲ ἐπιστήμη κοσμητικῆ τῶν ἡθῶν.

Διαλεκτικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ διαλέγεσθαι.

Ῥητορικὴ δὲ ἐπιστήμη τοῦ εὖ λέγειν.

Φυσικὴ δὲ ἐπιστήμη τῶν περὶ τὴν φύσιν.

Ἔργα δὲ τῆς φρονήσεως τὸ εὖ βουλευέσθαι· τὸ κρίνειν τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰρετὰ καὶ φευκτὰ· τὸ χρῆσθαι πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς ὡς δεῖ· τὸ συνιδεῖν τοὺς καιροὺς· τὸ ἀγγίχως χρῆσασθαι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ· τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων ἀπάντων.

Μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγγίχου, καὶ ἐπιδειξιότης, καὶ εὐβουλία, ἤτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκάστη αὐτῶν ἐστίν, ἢ παρέπεται τῇ φρονήσει, ἢ τὰ μὲν αὐτῶν οἷον συναίτια τῇ φρονήσει καθάπερ ἡ ἐμπειρία, καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ ἀπὸ τῆς φρονήσεως, οἷον ἡ εὐβουλία, καὶ ἡ ἐπιδειξιότης, καὶ ἡ ἀγγίχου.

Πραότης δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν πρὸς ὀργὰς γίνονται ἀκίνητοι· ἡ μεσότης περὶ ὀργὰς· ἥ δὲ μὲν ὑπερβολὴ ὀργιλότης καὶ τὸ ἀκρόχολον· ἡ δὲ ἔλλειψις ἀοργησία ἢ ἡλιθιότης^β. Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ δύνασθαι φέρειν ἐγκλήματα καὶ ὀλιγορίας· μετρίως· καὶ τὸ μὴ ταχέως δρᾶν ἐπὶ τὴν τιμωρίαν· καὶ τὸ μὴ εὐκίνητον πρὸς ὀργὰς, ἀπικρον δὲ τῷ ἦθει καὶ ἀφιλόνηκον.

(Scripsi : ^α τὸ μέλλον] cum cod. a; cod. b μέλλον. — ^β ἡλιθιότης] codd. ἀλιθιότης. — ^γ ὀλιγορίας] codd. ὀλιγορίας. —)

Περὶ ἀνδρείας^α.

Ἀνδρεία^β δὲ ἐστὶν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς^γ, καθ' ἣν δύσπληκτοι τινες περὶ φόβον ἢ θάνατον γίνονται. Οἰκεία δὲ αὐτῇ εὐψυχία, λῆμα, μεγαλοψυχία, ἀβρηνότης, καρτερία, μεγαλοπρέπεια, ἀνδραγαθία.

Εὐψυχία μὲν οὖν ἐστὶν εὐτονία ψυχῆς πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὰ ἑαυτῆς ἔργα.

Λῆμα δὲ ἕξι προχείρως ὀρεγομένη^δ ἐπιχειρεῖν τε οἷς χρῆ, καὶ ὑπομένειν^ε λόγος αἰρεῖ.

Μεγαλοψυχία δὲ ἕξι ὑπεράνω ποιούσα τοῦ κοινῆ συμβαίνοντος φαύλοισ^ε τε καὶ σπουδαίοις.

Ἀβρηνότης δὲ ἕξι αὐτάρκειαν^ε παρεχομένη ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν πόνοις.

Καρτερία δὲ ὑπομονὴ λύπης ἢ πόνων, ἕνεκα τοῦ καλοῦ.

Μεγαλοπρέπεια δὲ ἕξι ἐπαίρουσα τοὺς ἔχοντα· αὐτὴν, καὶ φρονήματος πληροῦσα.

Ἀνδραγαθία δὲ ἀνδρὸς ἀρετὴ, ἐπιτηδευτικὴ κοινῶν ἔργων. Ἔργα δὲ^ε ἀνδραγαθίας τὸ δύσπληκτον εἶναι ὑπὸ φόβου τοῦ περὶ θάνατον, καὶ τὸ εὐθαρσῆ εἶναι ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὐτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἰρεῖσθαι θετνάνα καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σώζεσθαι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον διὰ παντὸς γίνεσθαι.

Scientia civilis est civitatis commodorum cognitio contemplativa.

Privatæ vitæ ratio contemplativa familiæ commodorum cognitio est.

Philosophia moralis est scientia ad exornandos mores accommodata.

Dialectica est scientia bene disserendi.

Ars oratoria est bene dicendi disciplina.

Physiologia rerum naturalium scientia est.

Prudentiæ officia sunt bene deliberare : judicare bona et mala, resque omnes in vita tum expetendas tum fugiendas : omnibus quæ suppetunt et bonis et malis decenter uti : speculari opportunitates : dictis et factis sagaciter uti : rerum omnium utilium notitiam habere.

Memoria vero et peritia et sagacitas, item dexteritas, et consilii bonitas res sunt singulæ tales, ut vel a prudentia proficiantur, vel sequantur prudentiam, vel partim quasi causæ eventorum cum prudentia sint, velut peritia et memoria : partim a prudentia proficiantur, verbi gratia consilii bonitas, et dexteritas et sagacitas.

Lenitas est virtus illius animi partis, in qua irarum existit ardor, qua fit ut ira non tangantur : vel irarum mediocritas : cujus nimium iracundia et excaescentia, parum lenitudo aut stultitia est. Sunt autem ejus munera mediocriter ferre posse criminationes et contentum : item non celeriter ad ulciscendi cupiditatem exardescere : denique animus non irritabilis, natura minime acerba minimeque litigiosa.

De fortitudine.

Fortitudo est virtus illius animi partis, in qua irarum existit ardor, qua fit, ut metu aut morte non facile percillantur homines. Est autem propria ejus animi præsentia, contidentia, magnanimitas, virilitas, patientia, magnificentia, strenuitas.

Animi præsentia quidem est ejus alacritas ad opera sua perficienda.

Contidentia vero affectio animi promte cupiens aggredi quæ sunt facienda, et sustinere quæ ratio evincit sustinenda esse.

Magnanimitas autem affectio animi est diviniora fingens, quam quæ communiter malis et bonis hominibus contingunt.

Virilitas est animi affectio frugalitatem in laboribus virtuti consentaneis ostendens.

Patientia est doloris aut laborum propter honestatem toleratio.

Magnificentia est animi affectio, erigens homines ita animatos et spiritus iis afferens.

Strenuitas est viri virtus publica negotia gerentis.

Est autem viri streuui mortis metu non percelli atque in calamitatibus animose se gerere, et audacter pericula contemnere, et malle pulchram mortem obire, quam turpiter e manibus hostium evadere, et victoriam semper adipisci.

Παρέπεται δὲ τῇ ἀνδρεία ἡ εὐτολμία, καὶ ἡ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος^b. ἔτι δὲ ἡ φιλονεικία καὶ ἡ καρτερία.

(Scripsi : ^a ἀνδρείας] codd. ἀνδρίας. — ^b ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^c θυμοειδοῦς] codd. θυμοειδοῦ. — ^d ὀρεγομένη] codd. ἐργαζομένη. — ^e φαύλοις] codd. φαύλους. — ^f αὐτάρκειαν] codd. αὐτάρκη. — ^g δὲ] codd. δ'. — ^h θάρσος] codd. θράσος. Qua de re sic Ammonius in libello περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων : θράσος καὶ θάρσος διαφέρει. θράσος μὲν γὰρ ἔστιν ἡ ἄλογος ὀρμη· θάρσος δὲ ἔλλογος ὀρμη. Huc accedit quod θράσος non legitur apud Aristotelem, qui θάρσος dicere solet. Cf. Ethic. Nicom. lib. III cap. 6.)

Περὶ σωφροσύνης.

Σωφροσύνη δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν ἀνόρεκτοι γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν. Οἰκείαι δ' αὐτῇ αὐστηρία, ἐγκράτεια, εὐτέλεια, λιτότης, κοσμιότης, εὐταξία, αὐτάρχεια.

Αὐστηρία μὲν οὖν ἔστιν ἕξις, καθ' ἣν τινες οὔτε προσφέρουσιν ἄλλοις τὴν τῶν φαύλων ἡδονῶν ἑμιλίαν, οὔτε παρ' ἄλλων ταύτην προσδέχονται· ἡ ἕξις ψυχῆς, μὴ ἀνεχομένη ἑμιλίαν φαύλων ἡδονῶν μηδὲ λόγων.

^a Ἐγκράτεια δὲ ἕξις ἀήττητος ὑπ' ἡδονῆς^a.

Εὐτέλεια δὲ ἕξις ἀνυπέαρτος ἐν δαπάναις καὶ παρασκευαῖς.

Λιτότης δὲ ἕξις ἀρκουμένη τοῖς τυχοῦσι.

Κοσμιότης δὲ ἐπιστήμη περὶ τὸ πρέπον ἐν κινήσει καὶ σχήματι σώματος· ἡ εὐταξία περὶ σχῆμα καὶ κίνησιν σώματος.

Εὐταξία δὲ ἐμπειρία καταχωρισμοῦ πράξεως· ἡ περὶ τὰς πράξεις ἔχουσα τὸ βέβαιον, ἡ τοὺς καταχωρισμοὺς τῶν πράξεων.

Αὐτάρχεια δὲ ἕξις ἀρκουμένη οἷς δεῖ, καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν^b καθήκοντα ὀρίζουσα.

Scripsi : ^a ὑπ' ἡδονῆς] codd. ὑπ' ἡδονῆς. — ^b ζῆν] codd. ζῆν. —)

^a Ἔργα δὲ σωφροσύνης τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἶναι ἀπάσης ἀπολαυστικῆς αἰσχροῦς ἡδονῆς ἀνόρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι τὰ περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἐν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις.

Παρέπεται δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐκοσμία, αἰδώς, εὐλάβεια.

Περὶ ἐγκρατείας.

^a Ἐγκράτεια δὲ ἔστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχειν τῶ λογισμῶ δύναται τὴν ἐπιθυμίαν, ὀρμῶσαν ἐπὶ φαύλας ἡδονάς.

^a Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ δύνασθαι κατέχειν τῶ λογισμῶ τὴν ἐπιθυμίαν ὀρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν· τὸ καρτερικὸν καὶ ὑπομονητικὸν εἶναι τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείας τε καὶ λύτης.

Περὶ δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνη ἔστιν ἀρετὴ ψυχῆς τοῦ κατ' ἀξίαν διανεμητικῆς.

Adjuncta est autem fortitudini audacia et animi praesentia et fiducia : praesterea certandi libido et patientia.

De temperantia.

Temperantia habetur virtus ejus animi partis quae ad concupiscendum propensa est, qua fit, ut homines libidinosarum voluptatum fructum fastidiant. Sunt autem propriae ejus austeritas, continentia, parsimonia, victus tenuitas, modestia, ordinis conservatio.

Austeritas quidem est animi affectio, qua fit, ut nonnulli neque aliis libidinosarum voluptatum fructum offerant, neque ab aliis eum accipiant : aut animi affectio ut libidinosarum voluptatum, ita turpium verborum impatiens.

Continentia est animi affectio voluptati non serviens.

Parsimonia est animi affectio non immodica in sumptibus et apparatus.

Victus tenuitas est animi affectio rebus vilibus contenta.

Modestia est scientia decori in motu et gestu corporis : vel ordinis cujusdam in corporis motu et gestu conservatio.

Ordinis conservatio est peritia actionis in loco suscipiendae : aut retinens in actionibus constantiam, aut actionum in loco suscipiendarum rationem habens.

Frugalitas est animi affectio contenta rebus quibus indigemus, et necessaria vitae praesidia definiens.

Temperantiae autem officia sunt non admirari corporis voluptatum fructum, et omnem tum libidinosam tum turpem voluptatem spernere, et aequae in parvis atque in magnis rebus vitae pericula timere.

Adjuncta est vero temperantiae decencia, verecundia cautio.

De continentia.

Continentia virtus est animi partis ad concupiscendum propensae, qua fit, ut ratione comprimere incensam libidinosarum voluptatum cupiditatem possit.

Officia autem ejus sunt ratione comprimere posse incensam fruendarum libidinosarum voluptatum cupiditatem : patientem et tolerantem esse naturalis inopiae ac doloris.

De justitia.

Justitia est animi virtus jus unicuique tribuens pro dignitate cujusque.

*Ἴδιον δὲ δικαιοσύνης ἐστὶ τὸ ἐκείνα νέμειν ἐκάστω, ὧν ἂν τις τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας προκαταβάλλῃται. Οἰκεία δὲ αὐτῇ ἐλευθεριότης, χρηστότης, δικαστική, εὐγνωμοσύνη, εὐσέβεια, εὐχαριστία^β, δσιότης, εὐ συναλλαξία, νομοθετική.

(Scripsi : ^α οἰκεία] codd. οἰκεία. — ^β εὐχαριστία] codd. χαριστία. —)

Ἐλευθεριότης μὲν οὖν ἐστὶν ἕξις ἐν προέσει καὶ λήψει διολογουμένως ἀναστρεφόμενους παρεχομένη. Χρηστότης δὲ ἕξις ἐκουσίως εὐποιητική.

Δικαστική δὲ ἐπιστήμη κρίσεων καὶ κολάσεων καὶ ἀδικημάτων.

Εὐγνωμοσύνη δὲ ἐκούσιος δικαιοσύνη.

Εὐσέβεια δὲ ἐπιστήμη θεοῦ θεραπείας.

Εὐχαριστία δὲ ἐπιστήμη τοῦ τίσι καὶ πότε παρεκτεῖν χάριν, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων ληπτέον.

Ἐσιότης δὲ ἐπιστήμη παρεχομένη πιστοῦς καὶ τηροῦντας τὰ πρὸς τὸ θεῖον δίκαια· ἢ ὀρθὴ ἐπιστήμη περὶ θεοῦ τιμῆς· ἢ αὐτῇ δὲ καὶ δικαιοσύνη λέγεται.

Εὐ συναλλαξία δὲ ἕξις ἐν συναλλαγαῖς φυλάττουσα τὸ δίκαιον.

Νομοθετικὴ δὲ ἐπιστήμη διαταγμάτων πολιτικῶν πρὸς κοινωνίαν ἀναφερομένων.

*Ἔργα δὲ δικαιοσύνης τὸ διανεμητικὸν εἶναι τοῦ κατ' ἀξίαν, τὸ σώζειν τὰ πάτρια ἔθνη, τὸ σώζειν τοὺς ἐπιγεγραμμένους νόμους, τὸ ἀληθεύειν ἐν τῷ διαφέροντι, τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας.

*Ἔστι δὲ πρῶτον τῶν δικαίων τὰ πρὸς τὸν θεόν· εἶτα τὰ πρὸς πατρίδας καὶ γονεῖς· εἶτα τὰ πρὸς τοὺς κατοικομένους. Ἐν οἷς καὶ ἡ εὐσέβεια, ἡ μέρος οὕσα δικαιοσύνης, ἢ παρακολουθοῦσα.

Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ δσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ πίστις, καὶ μισοπονηρία.

Ἔστι δὲ πίστις ἡ ὡς ἀληθεῖ τῷ γνωσθέντι συγκατάθεσις.

(Scripsi : * συγκατάθεσις] codd. συκαγτάθεσις. —)

Περὶ ἐλευθεριότητος^α.

Ἐλευθεριότης^β δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς εὐδαίμονος εἰς τὰ καλά.

*Ἔργα δὲ αὐτῆς τὸ παρεκτικὸν εἶναι χρημάτων πρὸς τὰ ἐπαινετά, τὸ θαφιλεύεσθαι ἐπὶ τῷ εἰς δέοντα ἀναλωθῆναι, καὶ τὸ ἠθικὸν εἶναι ἐν τῷ διαφόρῳ καὶ φιλόνηρον, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν οὐ δεῖ.

(Scripsi : ^α ἐλευθεριότητος] codd. ἐλευθερίας. — ^β ἐλευθεριότης] codd. ἐλευθερία. —)

Μεγαλοψυχία δὲ ἐστὶν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν εὐκόλως^α δύνανται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. Ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἀπλότης^β, γενναϊότης καὶ ἀλήθεια.

(Scripsi : ^α εὐκόλως] cf. Ethic. Nicom. lib. I cap. 10; cod. οὐ. — ^β ἀπλότης] codd. ἀπλοτής. —)

Κατὰ Χρύσιππον.

Φρόνησις ἐστὶν ἐπιστήμη τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα δ' οὐ.

Est autem justitiæ proprium unicuique tribuere illa, quorum initia et causas antegressas quasi fundamenta posuit. Propria vero ejus est liberalitas, benignitas, juris disciplina, æquitas, pietas, grata beneficiorum memoria, religio, comitas, ars ferendarum legum.

Liberalitas quidem est animi affectio in profusione et acceptione ex confesso quasi in contrariam partem versos homines ostendens.

Benignitas vero est animi affectio ultro ad bene faciendum propensa.

Juris disciplina est scientia decretorum et pœnarum et maleficiorum.

Æquitas voluntaria justitia est.

Pietas est Dei colendi scientia.

Grata beneficiorum memoria est ejus qui scit, apud quos et quando et quomodo beneficia collocanda sint, et a quibus accipienda.

Religio est scientia efficiens homines fidos honorumque diis debitorum tutores : aut recta de Dei cultu doctrina : eadem vero et justitia dicitur.

Comitas est animi affectio in hominum conversatione debito honore eos afficiens.

Ars ferendarum legum est scientia constitutionum publicarum ad hominum societatem spectantium.

Justitiæ autem officia sunt jus unicuique tribuere pro cujusque dignitate, patrios mores tueri, servare scriptas leges, vera dicere in controversiis, servare pacta.

Cæterum honores primum debentur Deo, deinde patriæ et parentibus, tum mortuis. In quibus etiam pietas locum habet, quæ aut pars justitiæ est, aut eam sequitur.

Comitatur vero justitiam religio et veritas et fides et improbitatis odium.

Fides est ejus quod verum esse cognovimus comprobatio.

De liberalitate.

Liberalitas est virtus animi honestate felicitis.

Ejus autem officia sunt erogare pecuniam in res laudabiles, item præbere abundanter sumtum ea conditione, ut in res necessarias impendatur, præterea bene moratum et humanum esse in controversia, denique non accipere, unde non oportet.

Magnanimitas est animi virtus, qua fit, ut homines res prosperas et adversas, honorem et ignominiam facile ferre queant. Comitatur vero magnanimitatem simplicitas, animi excelsitas et veritas.

Secundum Chrysippum.

Prudentia est scientia rerum et agendarum et non agendarum.

Ἄφροσύνη δὲ ἡ ἀγνοία τῶν αὐτῶν · καὶ ἄφρονες οἱ
τούτων τι ἀγνοοῦντες, καὶ περὶ ταῦτα διεψευσμένοι.
Ἔστι γὰρ ἀφροσύνη ἀγνοία τοῦ ποῖα δεῖ ποιεῖν, ποῖα
δ' οὐ.

Ἐποτέτακται δὲ τῇ φρονήσει * εὐβουλία, εὐλο-
γιστία, ἀγχίνοια, νουνέχεια, εὐστοχία, εὐμηχανία.

(*) In iis quæ prudentiæ subsunt formis desi-
derari hic τὴν εὐβουλίαν annotavit nescio quis in
codicis margine ita scribens : λείπει, οἶμαι, τὸ τῆς
εὐβουλίας εἶδος.)

Εὐλογιστία δὲ ἐστὶν ἐπιστήμη συγκεφαλαιωτικὴ
τῶν γινομένων καὶ ἀποτελεστέων^α.

Ἀγχίνοιά ἐστὶν^β ἐπιστήμη εὐρετικὴ τοῦ καθήκοντος
παρὰ τὴν ἡμῶν.

Νουνεχία ἐστὶν^ο ἐπιστήμη χειρόνων καὶ βελ-
τιόνων.

Εὐστοχία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐπιτευκτικὴ τοῦ ἐν
ἐκάστῳ σκοποῦ.

Εὐμηχανία ἐστὶν ἐπιστήμη εὐρετικὴ διεξόδων πραγ-
μάτων.

(Scripsi : ^α ἀποτελεστέων] cod. ἀποτελουμένων. —
^β ἀγχίνοιά ἐστὶν] codd. ἀγχίνοια ἐστὶν. — ^ο νουνέ-
χεια ἐστὶν] codd. νουνεχία ἐστὶν. —)

Ἐποτέτακται τῇ ἀνδρείᾳ^α καρτερία, θαρραλεότης,
μεγαλοψυχία, εὐψυχία, φιλοπονία.

Καρτερία ἐστὶν ἐπιστήμη ἔμμονος τοῖς ὀρθῶς κρι-
θεῖσι.

Θαρραλεότης ἐστὶν ἐπιστήμη, καθ' ἣν οἶδαμεν, ὅτι
οὐκ ἐκπεσούμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος^β.

(Scripsi : ^α ἀνδρεία] codd. ἀνδρία. — ^β ὅτι οὐκ
ἐκπεσούμεθα ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος] codd. ὅτι οὐ πα-
ρίπεσομεν. —)

Μεγαλοψυχία ἐστὶν ἐπιστήμη τῶν πεφυκότων ἐν
σπουδαίοις γίνεσθαι καὶ φαύλοις.

Εὐψυχία ἐστὶν ἐπιστήμη ψυχῆς παρεπομένη ἑαυτῇ
ἀήτητος.

Φιλοπονία ἐστὶν ἐπιστήμη ἐξεργαστικὴ μὲν τοῦ
προκειμένου, οὐ καταναλισκομένη δὲ ὑπὸ πόνων.

Imprudencia vero earundem rerum inscitia est : et
imprudentes qui in earum ignoratione versantur, vel
in iis errarunt. Est enim imprudentia inscitia rerum
et agendarum et non agendarum.

Subest vero prudentiæ consilii bonitas, consilii ca-
piendi deliberatio, sagacitas, intelligentia, perspicacitas,
sollertia.

Consilii capiendi deliberatio est brevis notitia eorum
quæ fiunt et peragenda sunt.

Sagacitas est scientia extemplo inveniendi, quod no-
strum sit officium.

Intelligentia et deteriorum et meliorum scientia est.

Perspicacitas est scientia assequendi finis in quaque
re propositi.

Sollertia est facultas inveniendi explicationem rerum.

Subest fortitudini patientia, fidentia, magnanimitas,
animi præsentia, sedulitas.

Patientia est scientia perseverans in rebus recte ju-
dicatis.

Fidentia est scientia, qua scimus, fore ut institutum
nostrum teneamus.

Magnanimitas est scientia eorum quæ in bonis et
malis inesse solent.

Animi præsentia est scientia animo tanquam invicta
comes adjuncta.

Sedulitas est quidem scientia ad propositum peragen-
dum idonea, sed quæ laboribus non conficitur.

Τέλος.

Finis.

CONSPECTUS.

	Pag.		
De Eusebio.....	5	Crantoris fragmenta.....	139
Eusebii fragmenta.....	7	Numenii, Platonici philosophi, fragmenta.....	158
De Albino.....	20	De Severo, Attico et Numenio.....	175
Albini Isagoge in Platonis dialogos.....	23	Attici Platonici fragmenta.....	185
De Sallustio.....	28	Severi Platonici philosophi fragmentum.....	204
Sallustii de diis et mundo liber.....	30	Aristoclis Peripatetici fragmenta.....	206
De Platone ejusque discipulis et successoribus....	51	Eudemi Rhodii Peripatetici fragmenta.....	222
De Speusippo.....	62	De Aristotele ejusque discipulis et successoribus..	293
Speusippi fragmenta.....	75	Andronici Rhodii Ethicorum Nicomacheorum para-	
De Xenocrate.....	100	phasis.....	303
Xenocratis fragmenta.....	114	Andronici Rhodii de affectibus liber.....	570
De Crantore Academico.....	131		

